Speculum Doctrinale Vincentii.

De cella Prioris.

Tabula Index in opus Speculũ ſcilicet Doctrinalē Uincentij Beluacenſis Epiſcopi: libris decem & ſeptem diſtinctũ. demonſtrans cuiuſq3 libri: quota charta. queq3 in eo volumine principaliter tractãtur inueniri debeant incipit. Et punctus: prepoſitus numero chartarum in anteriore facie charte: poſtpoſitus vo in poſteriore: capitulũ aliquod ad inueniendũ eſt accõmodatus.

¶ Tabula Libri Primi incipit.

Liber Primus Epilogo

premiſſo de lapſu hominis: agit vniuerſaliter de ipſius reparatione per doctrinam & ſtudium philoſophie. Deinde vo propter ſcientiam lingue (que prior omnium comparanda eſt) agit de quorundam vocabulorum: precipueq3 latinorum atq3 grecorum plurimis ignorata ſignificatione. Habet autem liber iſte lxviij. capitula.

¶ Tabula Libri Secundi.

Liber ſecũdus agit de arte grãmatica:

que inter ſermocionales ſcientias primum obtinet locum: vtpote ceterarum omniũ inſtrumentum vel etiam fundamentum. Habet autē capitula. cxciij.

¶ Tabula Libri tertij.

Iber Tertius agit de Logica ⁊ rhetorica ⁊ poetica. Habet autem capitula centū trigintaunum.

¶ Tabula Libri quarti.

Iber quartus incipit agere de practicis siue moralibus scientijs. et agit de monastica tanq̄ que priorē locū inter has tenet. eo q̄ vitam ꝓpriā vnūquēq̄ componere docet. Habet autem .clxxvij. capitula.

¶ Tabula Libri quinti.

Liber quintus adhuc agit

de monastica scietia. ꝛ est quasi cōplemētū quinti libri. In illo nāq3 generaliter agitur de moribus vel habitibus bonis et malis id est de virtutibus ꝛ vitijs. In hoc autē primo quidem describunt̄ particulariter mores hominū cuiusq3 conditionis ac sexus ꝛ etatis. Postmodū autē in vniuersali de bona ꝛ mala hominū vita. De eloquētia quoq3 ꝛ glīa ꝛ amicitia acteb᷒ ceteris iuxta Tull. expetendis. Habet autē capitula .cxxxiiij.

Tabula Libri Sexti.

Liber sextus agit de scien

tia ychonomica: ꝙ merito secundū locū a monastica tenet: qz familiā ppriā regere rēqz familiarē siue domesticam administrare docet. Habet autē capitula. cxlix.

¶ Tabula Libri Septimi.

Liber septimus incipit a/gere de politica: q̄ ptinet ad regimē ciuitatū. Agit itaq̄ ciuitatib⁹ earūq̄ rectorib⁹: ꝛ etiam de legib⁹: ac de iure multiplici: de psonis publicis ꝛ priuatis: de reb⁹ quoq̄ sacris ꝛ non sacris. Et habet capitula. clxj.

¶ Tabula Libri Octaui.

Liber octauus agit de actionibus: siue de illa parte iuris que pertinet ad actiones. Cōtinet ergo ꝓcessum causarū ac litiū: ⁊ ordinē iudiciarium. Habet autē liber iste.cxxx.capitula.

Tabula libri noni.

Liber nonus agit de criminibus siue de iudicijs criminum que cōmittuntur in deum. secundum q pertinent ad vtrumque forum seculare videlicet & ecclesiasticum. Habet autem capitula.clx.

¶ Tabula libri decimi.

Liber decimus agit simili modo de criminibus que committit homo in proximum vel etiam in seipsum. Habet autem liber iste .clxij. capitula.

Tabula Libri Undecimi.

Liber undecimus agit de artib⁹ mechanicis videlz de lanificio de architectura: de arte fabrili: de armatura quoq3 ꝛ arte militari: de arte theatrica: de navigatione ꝛ mercatura de venatione ꝛ agricultura ꝛ alchimia. Et habet. cxxxij. capitula.

¶ Tabula Libri duodecimi.

Liber duodecimus agit de

practica medicine que ⁊ ipsa inter mechanicas reputa/tur eo ꝙ operationem manuum exercetur. Habet autem liber iste.clxviij.capitula.

Tabula Libri decimitertij q̄ ipsi ſcis. errore iscript⁹ ē Quit⁹decim⁹.

Liber decimustertius inci

pit agere de theoricis et agit de theorica medicine propter affinitatem sue practice de qua paulo actum est immediate. Habet autem liber iste .clxxvj. capitula.

¶ Tabula Libri decimiquarti: q̄ ipsiꝰ ōis errore īscriptꝰ ē Sextꝰdecimꝰ

Liber decimusquartus ē

quasi supplementū tredecimi. Agit enī separatī ⁊ ordinate de cūctis speciebus egritudinū ac de signis particularibus ⁊ causis earum. Habet autem liber iste capitula .cxxxij.

¶ Tabula Libri Sextidecimi. q̄ ip̄sīōis errore inscriptus ē Decim⁹septim⁹.

Extusdecimus liber agit

de phisica.id est de naturali philosophia: cuius species quedam siue pars est ipsa medicine theorica.

Habet autem liber iste.cxxxvij.capitula.

¶ Tabula Libri Decimisexti. q̄ ipsius errore iscript⁹ ē Decim⁹octav⁹

Decimussextus Liber agit

de mathematica ⁊ eius specieb⁹: ⁊ etiā de metaphisica q̄ dicit̄ apud philosophos prima ⁊ sūma philosophia.
Habet autē liber iste. lxxv. capitula.

¶ Tabula. Libri decimiseptimi qui im-
pss. ōis erroꝝ īscript⁹ ē decam⁹non⁹.

Decimuseptimus liber agit

de illa que est finis omnium scientiarum. id est de theologia. Primo quidem fabulosam theologiaꝫ qua quondam poete vsi sunt: multitudinem quoqꝫ numinum: quam nonnulli in rerum naturalium administratione posuerant eliminando. Dehinc autem ad veram theologiam ascendendo. Habet autem liber iste. lxiij. capitula.

¶ Tabule Finis Nuncqꝫ opus ipsiꝫ Incipit.

Speculũ Doctrinale Vincẽtii Liberq3 primus incipit feliciter.

¶ Prohemium ordinem continentẽ Partis huius scḋe .s. Doctrinal' ad primã .s. Naturalẽ explicans.

Voniam igitur in Prima huius totius operis parte: qđ Speculũ maius vt dictũ est appellatur: totam naturalem historiam auxiliante deo diuersorum autorum flosculos excerpẽdo: ac sub certis titulis redigendo iuxta possibilitatis nostre modulum breuiter ad plenũ psecuti sumus Disserendo videlicet de prima natura ĩ angelica creatura: de materia informi: de fabrica mũdi: ac iuxta seriem sex dierũ operum de proprietatibus singularum per ordinem rerũ: precipueq3 de humane nature primaria constitutione: et eiusdẽ per peccatũ destitutione: Que quidẽ vltimo loco post cetera videlicet sexta die cõdita est: q2 omniũ rerum finis ac summa est: in qua nimirũ creature siue nature totius videlicet corporalis et spiritualis vniuersitas adunatur: vnde et pars illa Speculũ naturale congrue nuncupatur. In hac secunda parte simili modo de eiusdẽ nature destitute plenaria restitutione scribere breuiter: vt possumus affectamus: quatenus in hunc modũ totius rei summã sub quodã cõpendio memoriter teneamus. Et qm̃ ipsa restitutio siue restauratio per doctrinã efficitur atq3 perficitur ista quoq3 pars Speculũ doctrinale nõ immerito vocatur: doctrine nãq3 cuncta procuidubio subiacent q̃ vel ad tuendã vel ad recuperandã spiritualẽ vel tpalẽ salutẽ hominis ptinent: sicut plenius infra docebitur. Hic ergo de doctrinis et artibus in hunc modũ agitur: primo qđẽ de omnibus in vniuersali. videlicet de inuentione et origine ac speciebus earum: et de modo studendi vel addiscendi. Postea vero de singulis in particulari. Et inter has primũ qđẽ de triuialibus siue de sermocinalibus. q2 sine his cetere nõ traduntur aut cõicantur: sed p istas de illis congrue veraciter et honeste disseritur. Deinde vero de practicis: q2 p eas purgatis mentiũ oculis ad theoricã ascenditur. Postea quoq3 de mechanicis: qm̃ ipse cũ in operatione cõsistant: velut affinitate qđã practice iunguntur. Ad vltimũ autẽ de theoricis: eo q2 in eis omniũ finis a sapientibus constituitur. Et quoniã ait Hieronymus. Sciri nõ poterit vis antidoti nisi veneni quoq3 primo vis intelligatur. Predicte ita generis humani reparationi vt dictũ est doctrinali q̃ in hoc libro declaratur. de corruptione quidẽ et miseria multiplici. qua peccati sui merito diuinitus inflicta. in hoc etiã erumnoso exilio assidue laborat tandẽ ex superiori parte breuis epilogus premittitur.

¶ De Lapsu et miseria generis humani. CAP. Primũ.

Homo cũ in honore esset nõ intellexit q2 contra veritatẽ semetipsum illuminantem intumuit. Nã pingui ceruice armatus aduersus deũ erecto collo cucurrit: et deũ ipsam diuinitatẽ rapere voluit: ipso suo frustratus et elisus migratis sue pondere quodã ad semetipsum prorũit. Ibiq3 pariter infirmitatẽ cecitatẽ et vanitatẽ omnimodã incurrit. Ob hoc ergo dicitur nõ intellexit q2 fauente et suggerente patre mendacii et mentiẽte sibi iniquitate ipse quoq3 factus homicida existens in veritate nõ stetit: sed inflata facie ad lumen eius oculos claudens in sua cecitate permisit. Et qm̃ eius iniquitas vt dictũ est quasi ex adipe pdiit in semetipso plapsus omnis boni penuria repperit. Ita velut impellente castitudo a seipso p semetipsum ad ima propellitur. Id est ad ea quibus peccata delectantur et deũ omnis vilitera sua in terrã effudit contra semetipsũ totus euanescit. Denique

solis inhiat bonis visibilibus cõparatur iumentis insipientibus: qnetiã iumentorum comparatione maiore stoliditatis arguitur. Unde ad eorum schola vel doctrinã a sapientibus mittitur. Interroga inquit iumenta et docebunt te. Salomon quoq3 videlicet hominẽ quasi hebetatum sue negligentie et improuidũ mittit ad formicã. vt discat ab ea sapientiã. Denique non solum p ignorantiã et ebetudinẽ mentis vtriq3 similis factus est illis. Uerumetiã viribus corporis imbecillior malus atq3 fragilior et omnibus fere nature munimentis. que in ceteris aialibus ad sui tuitionẽ apparent: inuenitur pauperior atq3 nudatior. Aialiũ nãq3 vbigrauia quedã ob salutis sue custodiam atq3 defensionem munita sunt nali virtute sicut leo et vrsus. Quedã vero corporis pernicitate sicut ad cursum lepus: et ad saltũ ceruus. Quedam autẽ corporis magnitudine velut elephas camelus. Quedam etiã armorum ferocitate sicut aper dentibus taurus cornibus: et cattus vnguibus. Quedã preterea pennarum habent officiũ. sicut ad natãdũ pisces: et ad volandũ apes. Quedã ad percutiendũ habent aculeũ vt apes. Quedã venenum letiferum vt serpentes. Cunctis prorsus vnũ aliqđ naturale presidiũ cõstat diuinitus esse collatũ. Solus autem hõ pre omnibus destitutus agnoscitur. Nã et his qđem qui mole corporis eminent tenuior: et his qui velocitate preminent pigrior. His quoq3 qui naturalibus armis excellunt: infirmior atq3 despectior esse probatur. Neq3 n. saltẽ durior cute vel aliquo exteriori munimento cõtra intemperiẽ aeris corpus eius obtegitur: cũ ceterorũ animaliũ corpora vel pilis exterius: vt boues et sues: vel plumis vt volucres vel squamis vt pisces atq3 serpentes: vel conchis vt testudines muniantur. Sed et quibusdã sensibus corporis a ceteris animalibus hõ superatur. Nã et aquile clarius cernũt: et talpe liquidius audiunt: et volucres sagacius odorant: vt autẽ apuleio platonico verbis vtar. homines quidẽ sunt ratione plaudentes: oratione pollentes: immortalibus animis: sed moribundis membris: leuibus et anxiis mentibus: brutis et obnoxiis corporibus dissimillimis moribus: similibus erroribus audacia peruicaci. casso labore: fortuna caduca: singillatim mortales: vniuersi tamen perpetui: vicissim sui: vita tarda sapientia: cita morte.

¶ De Miseria huius vite. C. II.

Infelix itaq3 mortalium genus: quorum natiuitas immũda: vita misera: mors incerta. Uita inquã misera. q2 timor in cogitationibus: labor in actionibus: dolor in passionibus: nec solũ in malis sed etiam in bonis periculosa. Cyprianus in libro de bono patiẽtie. Unusquisq3 cũ nascitur et hospitio huius mundi excipitur. initiũ sumit a lachrymis: et cum adhuc omniũ rerum ignarus sit: nihil aliud q̃ flere nouit: prudentia naturali lamentatur mortalis vite procellas quas ingreditur plorat: et gemitus in ipso exordio suo rudis aia testatur. Sudatur enim hic quãdiu viuitur et laboratur: nec sudantibus et laborantibus possunt magis alia q̃ impatiẽtie subuenire solatia: nec aliud magis iustos et iniustos discernit: q̃ q2 in aduersis p impatientiam blasphemat iniustus et conqueritur: patiẽtia iustus probatur.

Ambrosius in libro scḋo de excessu fratris. Plerumq3 dubia plus fatigant: vbi periculi metus integer grauius qđ est timere ne accideret: q̃ dolere qđ iam noueris accidisse. Illud enim summã formidinis coaceruat: istud finẽ doloris expectat. Nulla põt esse tocũditas inter has vite nostre amaritudines ac dolores que vel ex corporis infirmitate vel extrinsecus accidentium incõmoditate generantur. Anxii enim semp et ad ipsa lenior vota suspẽsi quodã fluctuamus incerto: spẽrates dubia. p certis icõmoda p sc̃dis. caduca p solidis nihil hñtes: ptãtis i arbitrio: firmitatẽ i voto: plus enĩ aduersorum dolore frangimur: q̃ sc̃dorum fructu potimur. Quid nobis miserius: qui tanq̃ spoliati et nudi in hãc vitã pducimur: corpore fragili. corde lubrico: imbecillo animo anxii ad solicitudines: desidiosi ad labores proni ad voluptates. Non nasci longe melius scḋm sententiam salomonis. Unde et sanctus Job cognoscẽs nasci malorum omnium esse principiũ diem qua natus fuerat perire optauit vt tolleretur origo incõmodorum: optauit perire diem sue generatiõis vt diem acciperet resurrectionis. Quanti porro mortẽ merori: quãti mortẽ formidini pretulerunt iudicãtes grauiorẽ esse metũ mortis q̃ mortẽ a deo sine malis mors non timetur: sed vite miserijs antefertur q2 exitus morientis expetitur vt formido viuẽtis caueatur. Itaq3 fuisse quidã feruntur populi qui ortus hominũ lugerent obitusq3 cum gaudio celebrarent: eo q2 ex huius mundi procellis emersissent. Nos quoq3 natales defunctorum dies obliuiscimur: et eum quo obierunt diem celebri solennitate renouamus. Idẽ in lib. de bono mortis Quid boni ẽ homini qui in hac vita in vmbra viuit nec expleri põt cupiditatibus suis: et si expleatur diuitijs: fructũ quietis amittit q2 cogitur custodire:

qđ misera senectute querimur atq; miseri possidet quod ei perficere nõ valet. Itaq; si plena onere est vita vtriq; fine [illegible]

¶ De duobus malis originalib⁹ errore et cupiditate. C. III.

Situr qđ ad primã originẽ ptinet oẽm mortaliũ pgeniem fuisse damnatã hec ipsa vita si vita dicenda est) tot et tantis malis plena testat. Quid enim aliud indicat [illegible] [illegible] qua omnes filios Adam [illegible] [illegible] non possit. Quid amor tot rerum vanaȝ atq; noxiaȝ et ex hoc mordaces curæ perturbationes merores formidines insana gaudia discordie lites bella insidie fallacia adulatio fraus furtũ rapina perfidia superbia ambitio inuidia homicidia [illegible] [illegible] [illegible] et quecũq; taliũ maloȝ in mentẽ non venit: et tamen de vita ista hominum non recedit [illegible] [illegible] Nam quis ignorat cum quãta ignorantia veritatis que iam in infantibus manifesta est: et cum quanta abundantia vane cupiditatis que in pueris incipit apparere: homo veniat in hanc vitam [illegible] [illegible] [illegible] contra istas cum quibus nascimur tenebras inuigilant et contra hos impetus opponunt [illegible] Quid enim sibi volũt multimode formidines: que cohibẽdis paruuloȝ vanitatibus adhibentur. Quid pedagogi quid magistri quid ferule quid lora quid virge [illegible] [illegible] [illegible] Nõne hinc apparet (inquit) velut pondere suo prona [illegible] [illegible] desidia segnicia pigricia negligẽtia: vitia sunt vtiq; quibus labor fugitur cum labor etiam ipse qui est vtilis pena sit.

¶ De malis cõmunibus iustorum et iniquorum. C. IIII.

Ed preter pueriles penas sine quibus disci non põt qđ maiores volunt quis vix aliquid vtiliter volunt: quot et quãtis penis genus agitetur humanũ que non ad malitiam nequitiãq; iniquorũ sed ad conditionẽ pertinent miseriãq; cõmunem quis vllo sermone digerit quis vlla cogitatione cõprehendat. Quãtus est metus: quãta calamitas ab orbitatibus atq; luctibus [illegible] [illegible] ab omnibus violentis facinoribus et scelerib⁹ alienis. Quid ab innumeris casibus qui forinsecus corpori formidant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pedibus suis: cecidit pedẽ fregit: et ex illo vulnere finiuit hanc vitã. Quid videt sedẽte securius: de sella in qua sedebat Hely sacerdos cecidit et mortuus est. Agricole īmovero oẽs homines quot et quãtos a celo et terra vel a perniciosis animalibus casus metuunt agrorũ fructibus: cõtra multiformis demonis incursus quis innocẽtia sua fidit. [illegible] [illegible] [illegible] Nõne ad hoc perduxit sitientes homines ardor immanis [illegible] Nõne ad hoc fames [illegible] [illegible] [illegible] filios matres incredibili crudelitate (quã rabida esuries faciebat) absumerent. Ipse postremo somnus [illegible] [illegible]

magnus [illegible] falsarũ rerum terroribus quas ita exhibet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ab huius tã misere quasi quibusdam inferis vite non liberat nisi gratia saluatoris.

¶ De Malis ppriis iustorum. .C. .V.

Reter hec ait mala huius vite bonis malisq; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Vnde dicamus Dimitte nobis debita nostra.

¶ De Originalibus bonis et post peccatũ hoĩ relictis. .C. .VI.

Taq; nunc iam considerãdum est post hãc ipsaȝ miseriã generis humani in qua laudatur [illegible] [illegible] [illegible] primum benedictionẽ illam quam ptulerat ante peccatuȝ dicens. Crescite et multiplicamini et replete terram. Nec post peccatuȝ voluit inhibere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] In originali mala duo sunt. peccatũ et suppliciũ. In originali bono alia duo. ppagatio et cõformatio. Propagationẽ in primis mũdi opibus benedictiõe largit⁹ est a quibus opibus die septimo requieuit. Conformatio vero in illo eius est ope quousq; nunc operat [illegible] [illegible] [illegible] magnũ et mirabile est. vt non solũ in hoĩe (qđ est aial rõnale: et ex hoc cunctis terrenis animantibus excellentius atq; prestantius) sed in quolibet minutissima muscula bene cõsiderãti stuporẽ mẽtis ingerat laudẽq; pariat creatoris.

¶ De Bonis anime naturalibus. .C. VII.

Pse nãq; anime humane mẽtẽ dedit: vbi ratio et intelligẽtia in infante sopita est. quodãmodo quasi nulla sit excitãda. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nõne humano ingenio tot tãtęq; artes inuente sunt et exercitate [illegible] [illegible]

sasqꝫ appetit quasi bonū habeat in nī. vnde ista potuit vel inuenire vel discere testes. Quocciū enim vestimētoꝝ ⁊ edificioꝝ ad opa q̄ mirabilia q̄ stupenda industria humana puenerit: que in agricultura que in nauigatione pfecerit. quā in fabricatione quorūuis cōsqꝫ vasorū vel etiā statuarū vel picturarū varietate excogitauerit ⁊ impleuerit q̄ in theatris mirabilia spectantibus audientibꝫ incredibilia faciēda ⁊ exhibēda molita sit in capiēdis occidēdis domādis irrationabilib⁹ animātibus q̄ ⁊ quāta repperit aduersus ipsos hoīes tot genera venenoꝝ tot armoꝝ tot machinamētoꝝ ⁊ pro salute mortali tuenda atqꝫ reparāda quot medicamēta atqꝫ iuuamēta opprehēderit. pro voluptate faucium quot oblectamēta ⁊ gule irritamēta reperit ad idicādas ⁊ suadēdas cogitatiōes q̄ multitudinē varietatēqꝫ signoꝝ vbi ppositū locū tēnt vba ⁊ lre tenuēt ad ōlectādos aīos quos elocutionis ornat⁹ q̄ diuersoꝝ carminū copiā ad mulcēdas aures quot organa musica quos cantilene modos excogitauerit: quāta pitiā dimēsionū atqꝫ numeroꝝ meatusqꝫ ⁊ ordines sideꝝ: quāta sagacitate cōprehēderit q̄ multa reꝝ mūdanaꝝ cognitione se impleuerit quis possit eloqui maxime si velim⁹ nō aceruatim cūcta cōgerere sꝫ in singulis immorari. In ipsis postremo erroib⁹ falsitatib⁹ defendēdis q̄ magna claruerit ingenia pħoꝝ atqꝫ hereticoꝝ quis estimare sufficiat.

¶ De Bonis corporalibus. C. .VIII.

Am cetera pulchritudo ⁊ vtilitas creature q̄ homini licet in istos labores miseriasqꝫ pcecto atqꝫ dānato spectāda atqꝫ sumēda diuina largitate concessa ē quo sermone terminari pōt. i celi ⁊ terre ⁊ maris multimoda ⁊ varia pulchritudine in ipsi⁹ lucis tanta copia tāqꝫ mirabili specie in sole ⁊ luna ac siderib⁹ in opacitatibus nemoꝝ in colorib⁹ ⁊ odorib⁹ florum in diuersitate ac multitudine volucrū garrularū atqꝫ pictaꝝ in multiformi specie tot tantarūqꝫ animātiū quaꝝ ille plus habent admirationis q̄ molis minimū. plus enim formicularū ⁊ apicularū opa stupem⁹ q̄ immēsa corpa balenaꝝ. In ipsi⁹ quoqꝫ maris tam grādi spectaculo cū sese diuersis colorib⁹ velut vestib⁹ induit. Et aliquādo viride atqꝫ hoc multis modis aliqñ purpureū aliqñ ceruleū ē. Q̄ porro delectabiliter spectat̄ quādocūqꝫ turbat̄ ⁊ fit inde maior suauitas: q̄ sic demulcet intuentē vt nō iactet quatiat nauigantē. Quid ciboꝝ vsqꝫquaqꝫ copia cōtra famē q̄d sapoꝝ diuersitas cōtra fastidiū nature diffusa diuitiis: nō cocoꝝ arte ac laboꝝ q̄sita. Quanta in multis reb⁹ tuende ac recuperande salutis auxilia. q̄ grata vicissitudo diei alternātis ⁊ noctis auraꝝ q̄ blanda temperies. In fructib⁹ ⁊ pecorib⁹ indumētoꝝ cōficiendoꝝ quāta materies oia cōmemorare q̄s possit. Hec autē sola q̄ a me velut in quēdā aggerē sunt coartata si vellē velut colligata inuolucra soluere atqꝫ dilatare quāta mihi mora esset in singulis q̄b⁹ plurima cōtinent̄. Et hec oia sunt miseroꝝ dānatorūqꝫ solatia nō pmia bonoꝝ. Que ergo illa sunt si tot ac talia ⁊ tanta sunt ista q̄d dabis eis quos pdestinauit ad vitā qui hec dedit ⁊ eis quos pdestinauit ad mortē. Que bona in illa beata vita faciet eos sumere pro q̄b⁹ i hac miseria vnigenitū filiū suū voluit vsqꝫ ad mortē mala tāta pferre. Richardus de sancto victore. Deus itaqꝫ summe ⁊ immutabiliter bonus sciens beatitudinē suā cōmunicari posse ⁊ minui nō posse fecerat creaturā rationalē vt eā beatitudinis sue faceret esse participē. Fecerat autē eā ad imaginē ⁊ similitudinē suā. Ad imaginē sm cognitionē rationis: ad similitudinē sm amorē virtutis. Iussitqꝫ partē eius i sua simplici puritate subsistere. s. naturā angelicā. Partē vero luteis corporibus inesse. s. naturā humanam.

¶ De Inuentione scientiaꝝ q̄ data est homini in remediū. C. IX.

Ria vero dederat homini de⁹ in creatione sua. Primū fuit q̄ eū fecerat ad imaginē suam. Secundū q̄ ad suā similitudinē. Tertiū erat immortalitas corporis: si tñ pseuerasset in obsequio creatoris. Hec tria bona fuerāt homini in cōditione diuinitus data ⁊ naturaliter ⁊ originaliter insita fuerāt. Et alia duo bona homines qsi extra eū: vnū subtus eū aliud supra eū. Subtus eū mundus. supra eū deus. Mundus visibile bonū ⁊ transitoriū: deus inuisibile bonū ⁊ eternū. In isto fuerat homo beatus in isto beatificandus: sub deo fuit cōditione supra mundū dignitate. De inferiori bono recessur⁹ ad superius bonū peruēturus. Sunt autē tria mala principalia q̄ corrumpūt tria bona pcedētia. Per ignorātiā nāqꝫ corrupta est diuina imago p concupiscētia diuina similitudo p infirmitatē mortalitas corporis. Facta est itaqꝫ vita hominis tenebrosa p ignorātiā ⁊ lubrica per cōcupiscentiā ⁊ angustia. idest infirmitas corporis ad vindictam immissa: persequens eū per mortalitatē donec reuertatur in terrā de qua assumptus est. Porro tria sunt remedia quib⁹ tria mala pdicta repellunt̄ ⁊ tria bona reformant̄. s. sapiētia. virtus necessitas. Sapiētia est cōprehēsio reꝝ put sunt. Virt⁹ est habit⁹ animi in modū nature rōni cōsentaneus. Necessitas est sine qua viui non possumus sꝫ felicius viueremus. Propter hec aūt tria remedia inuenienda inuēta est ois ars ⁊ ois disciplina. Nam pter inueniendā sapiētiā inuenta est theorica. pter virtutē practica. pter necessitatē mechanica. Theorica ignorātiā expellens sapiētiā illuminat. practica vitiū excludens virtutē roborat. Mechanica potiū indigēs prima vite defectū tpat. Theorica in oī q̄d ē ⁊ q̄d nō ē veritatem reꝝ exquirit. Practica modū viuēdi recte ⁊ formā discipline sm virtutū institutionē disponit. Mechanica res debilitates administrans humano corpori necessaria puidere satagit. Nā omniū humanaꝝ actionū seu studioꝝ que ratio moderat̄ finis ⁊ intētio ad hoc spectare debet vel nostre nature reparet̄ integritas vel defectū quib⁹ vita subiacet temperet necessitas. Reparat̄ aūt nature nostre integritas sapiētia ad quā ptinet theorica ⁊ virtute ad quā ptinet practica. Temperat̄ vō necessitas administratiōe tpaliū ad quam mechanica. Nouissima autē omniū inuēta est logica causa eloquentie. Vt sapientes qui predictas principales scientias ⁊ disciplinas inuestigarent ⁊ inuenirent rectius veracius ⁊ honesti⁹ illas tractarent: ac de illis disserent rectius per grammaticam. veracius per dialecticā. ornati⁹ p rhetoricā. Theorica itaqꝫ dicit̄ cōtēplatiua. practica actiua. mechanica adulterina. logica sermocinalis. Sunt igit̄ hec quatuor sciētie in q̄s ois pħia diuidit̄. Magica vō sub pħia non ponit̄ sꝫ foris falsa pfessione de vero mētiens ⁊ veraciter ledens hoīes a diuina relatiōe seducit cultū demonū suadet ⁊ ad oē nephas sequaces suos impellit. Hec q̄nqꝫ maleficioꝝ genera ptinet s. mātice. mathematicā. maleficia. sortilegia. pstigia. Mantice interpretat̄ diuinatio. hec quinqꝫ spēs h3 nigromantiā geomātiam hidromantiā. aeromantiā. pyromantiā. Prima fit in mortuis. scda in terra. tria in aqua. q̄rta in aere. q̄nta in igne. Mathematica interpretat̄ vanitas. hec tres spēs aruspicā augurium. horoscopicam. Aruspica dī ab inspectōe araꝝ que fit qñ in fibris animaliū que i aris ponunt̄ fata queruntur. Augurium ab auib⁹. hoc aliqñ ptinet ad aures. ⁊ dicit̄ auguriū aliqñ ad oculos ⁊ dicit̄ auspiciū. Horoscopica in ɔstellationibus ɔstat. Maleficia fiūt per incantatiōes. Sortilegia per sortes. Prestigia per fantasticas illusiones.

¶ De Primis pħis qui naturaꝝ scrutati sunt. C. X.

Augustinus de ciui. dei li. viii. In greca līgua duo pħoꝝ genera tradūtur. Vnū italicū ex pte itālie que quōdā magna grecia nūcupata est. Alteꝝ ionicū in eis terris vbi ⁊ nūc grecia noiat̄. Italicū gen⁹ autorē habuit Pythagorā samiū a quo etiā ferūt ipsū pħie nomē exortū. Nā cū antea sapiētes appellarent̄ q̄ mō quodā laudabilis vite aliis prestare videbant̄. Iste interrogat⁹ q̄d pfiteret̄ pħm se esse rndit. i. studiosum vel amatorē sapiētie quoniā sapientes pfiteri arrogantissimū videbat̄. Ionici vō generis princeps fuit. Thales milesius vn⁹ illoꝝ vii qui sūt sapiētes appellati. sꝫ illi ex vite genere distinguebant̄ ⁊ q̄busdā preceptis ad bene viuendū accommodatis. Iste aūt thales vt successores ppagaret reꝝ naturam scrutans suasqꝫ disputationes litteris mādans eminuit. maxime quod astrologie numeris comprehēsis defect⁹ solis ⁊ lune etiā pdicere potuit. Aquā tñ putauit reꝝ esse principiū ⁊ hinc oia elemēta ipsumqꝫ mundū ⁊ que in eo gignunt̄ existere. nihil aūt huic opi quod mūdo ɔsiderato tam mirabile aspicimus ex diuina mēte pposuit. Huic successit Anaximander eius auditor mutauitqꝫ de reꝝ natura opinionē: qui nō ex vna re sicut thales. sꝫ ex suis ppriis principiis quasqꝫ res nasci putauit q̄ reꝝ principia singulaꝝ credidit esse infinita ⁊ innumerabiles mūdos gignere ⁊ quecūqꝫ in eis oriunt̄. eosqꝫ mūdos modo dissolui modo iteꝝ gigni existimauit quanta quisqꝫ etate sua manere potuit: nec ipse aliquid diuine menti in his reꝝ opibus tribuens. Iste vō discipulus Anaximenes reꝝ causas infinito aeri dedit nec deos negauit aut tacuit sed eos ex ipso aere ortos credidit. Anaxagoras vō eius auditor harꝫ reꝝ omniū quas videm⁹ effectorē diuinū animū sensit ⁊ dixit ex infinita materia que cōstaret similibus inter se particulis reꝝ omniū quib⁹ suis ⁊ ppriis singula fierent sed aio faciēte diuino. Diogenes aūt anaximenis alter auditor aerē quidē dixit reꝝ esse materiā de q̄ a omnia fierent sed eum esse compotē diuine rōnis sine qua nihil ex eo fieri posset. Successit anaxagore ei⁹ auditor Archelaus ⁊ ipse de particulis similibus inter se quibus singula quequꝫ fierēt ita putauit constare omnia vt inesse ⁊ mentē diceret que corpora eterna idest istas particulas iungendo ⁊ dissipando ageret omnia.

¶De Socrate qui postea phiā ad mores cōposuerit. C. .XI.

Huius discipulus fuit socrates magister platonis qui [illegible] ad corrigēdos mores [illegible] [illegible] totā [illegible] impenderet. [illegible] socrates vt hō faceret tedio rerū obscurarū ꝛ incertarū ad aliquid certū ꝛ apertū reperiendū animū intenderet qd̄ esset vite beate necessariū [illegible] debat. Unde nō eas putabat nisi mūdata ꝛ pura mēte posse cōprehendi [illegible] in his moralib⁹ q̄stionib⁹ (quo totū animū intendisse videbat) vel cōfessa ignorātia sua vel dissimulata sciētia lepore mirabili: [illegible] aristippus: q̄dā virtutē sic antistenes: sic alij atq₃ alij aliud ꝛ aliud [illegible] cui alicuius nobilitate sciētie percipiēde fama rapiebat. Itaq₃ ꝛ in egypto ꝛ in italie partib⁹ vbi pythagoreorū fama celebrabat: [illegible] sapiētie in actione ꝛ in cōtēplatione versef: vñ vna pars ei⁹ actiua altera cōtēplatiua [illegible] cōtēplatiua autē ad conspiciēdas nature causas ꝛ sincerissimā veritatē. Socrates i actiua excelluisse memoraf. Pythagoras vero magis cōtēplatiue qb⁹ potuit intelligētie viribus institisse: proinde plato vtranq₃ iungēdo phiā pfecisse laudaf: quā in tres partes distribuit: vnā naturalē q̄ cōtēplationi deputata est. Aliā moralē que [illegible] a falso: q̄ lʒ vtriq₃. i. actioni ꝛ cōtēplationi sit necessaria: maxime tñ cōtēplatio [illegible] in actione ꝛ cōtēplatione consistere.

¶De diuersis generibus philosophoꝝ C. .XII.

Sidorus in li. etymol. viij. li. Phi triplici genere [illegible] aut ethici: aut logici. Phisici dicti q₃ de naturis tractāt [illegible] ꝛ morib⁹ rationē adiungunt. Diuisi sunt aūt ꝛ hi in heresibus suis habētes q̄dā nomina ex auctorib⁹ [illegible] rici. Alij a locis cōuenticuloꝝ ꝛ stationū suaꝝ vt peripatetici Stoici Achademici. Platonici a platone phō dicti: hi animaꝝ creatorē esse deū: corpoꝝ angelos asserunt: ꝛ p multos annoꝝ circulos in diuersa corpora redire animas dicūt. Stoici a loco dicti: porticus. [illegible] sosie: in hac sapiētes philosophabāt: ex quo ꝛ stoici dicti sunt: grece [illegible] runt: dicētes: sic ille nocens erit qui paleas furatus fuerit q̄ꝫ qui aurū: qui mergū occiderit q̄ꝫ qui equū: animā cū corpore perire dicūt [illegible] appellati a villa platonis academia atheniensi vbi idem plato docebat. Hi oīa incerta esse defmiūt: nec esse aliqd in reb⁹ q₃ ita sit verū vt nō sit ambiguū [illegible] ci nihil. Hanc sectā Arcesilaus chirenaicus repperit: cuius sectator fuit Democritus: qui dixit tāq̄ꝫ in puteo alto ita vt fundus nullus sit ita in occulto iacere veritatē [illegible] quādā particulā aīe esse eternā: de reliquo magna ex pte mortalē. [illegible]

benestāq₃ esse palā cū vxore cōcūbere [illegible] iugiū iustū est: vnde ꝛ a canib⁹ quoꝝ vitā imitabant nomē traxerunt [illegible] sapientie quē etiā ipsi phi porcū nominauerūt quasi volūtas i [illegible] quorū fortuitis cōcursionib⁹ vniuersa nascant ꝛ nata sunt: omnia cōstare corporibus animā nihil aliud esse q̄ꝫ corpus: vñ ꝛ dixit nō [illegible] pudenda sola sibi operiūt: hi ꝛ a generando se cohibēt. phōꝝ etiam errores ꝛ apud ecclesiam induxerunt hereses.

¶De diffinitionibus philosophie. .C. .XIII.

Icardus. Est aūt phia omniū reꝝ humanarū atq₃ diuinaꝝ disciplina [illegible] studio bene [illegible] tia s. ꝛ opinione. Sciētia est cum res aliqua certa rōne percipitur. [illegible] tur diputa sol vtrū maior sit q̄ꝫ oīs terra. luna globosa sit an concaua [illegible] ta sit: aut quibus fundamētis librata sit ꝛ suspensa. Phia interpretatur amor sapientie. Nam greci philon amorē ꝛ sophiā dicūt sapientiā [illegible] sciētia. Itē aliī. Phia est ars artiū ꝛ disciplina disciplinaꝝ. Rursū [illegible] culi ambitione calcata conuersatione disciplinabili similitudine futurę patrie [illegible] la est cognoscēda diuinitate frequēs obtutus ꝛ sancta religio [illegible] sumit ex eius ppietate que talis est. Phia est assimilatio hominis [illegible] dei est scire veritatē reꝝ per cognitiones quattuor causaꝝ. Altera [illegible] scit quicquid est. s. substantiā ꝛ accidēs. Idē est ars ꝛ scientia doctrina quoq₃ disciplina ꝛ facultas. Dicit enim ars: q₃ regulis suis artat: doctrina aūt a doctore: disciplina a discipulo. Sciētia vo [illegible] postea vero in habitu. Ideo sciētia ipsa cum iam est habitus [illegible] Est ars collectio principioꝝ. i. regulaꝝ ad eundē finem tendentium.

Alphorabius in libro de diuisiōe sciētiaꝝ. In omni siquidē arte [illegible] sunt generalr cōpphēdētes oīa vel plura de quib⁹ ars illa pertractat [illegible] ꝛ in mechanicis instrm quo deprehendit si forte in alio erraf vt in arte fabrili perpendiculū: regula vocaf. Boetius in libro de articulis fidei. Sciētia est vis cōpphēsiua causaꝝ per quas ꝛ ppter [illegible]

¶De partibus phie iuxta Isidorum. C. XIIII.

Sidorus [illegible] Una ē phisica. i. nālis in q̄ de [illegible] di. In ethica ordo viuēdi. In logica rō intelligēdi versaf. Alij vero [illegible]

Naturalis illa dicit᷑ in q̄ cuiusq₃ rei nā discutit᷑. Nā₃ vniquodq₃ bus vsibus deputat᷑: in q̄bus a creatore definitū est: nisi forte cū voluntate diuina miraculū aliqḋ ꝓducere monstrat᷑. Doctrinalis est illa sciētia q̄ abstractā cōsiderat quātitatē. Abstracta .n. quantitas dicit᷑ q̄ a materia vel aliis accidentibus intellectu abstracta cōsiderat᷑. Et h̄ in quattuor subdiuidit᷑. s. arithmeticā: geometriā: musicā astronomiā. Arithmetica est disciplina quātitatis numeralis fm se. Geometria est disciplina magnitudinis imobilis atq₃ formarū. Musica est disciplina de numeris q̄ ad aliqḋ sunt his. s. qui inueniunt᷑ in sonis. Astronomia est disciplina q̄ celestiū siderū cursus figurasq₃ cōtēplat᷑ ⁊ habitudines stellar₃ circa se ac circa terrā indagabili ratione percurrit. Diuinalis est illa q̄ aut ineffabilis dei nā aut spiritualis creatura ex aliq̄ parte profundissima q̄litate disseritur. Porro actualis scientia dicit᷑ illa q̄ res propositas operationib⁹ suis explicat. Huius partes sunt tres. s. moralis: dispensatiua ⁊ ciuilis. Moralis dicit᷑ illa per quā honestus viuendi mos appetit᷑. Dispēsatiua vero qua domesticar₃ rerū sapienter ordo disponit᷑. Ciuilis autē per quā totius ciuitatis vtilitas administratur.

¶ Altera diuisio eiusdem iuxta hugonem. C. .XV.

Ugo Philosophia est amor ⁊ studiū sapientie nō eius q̄ instrumentis explicat᷑. vt est architectura. agricultura ⁊ cetere huiusmodi. s₃ eius que sola res humanas primaria ratio est. Potest enim idē actus ad phīam pertinere fm rationē suā ⁊ ab ea excludi fm administrationē. Verbigratia. Agriculture ratio phīe est: administratio rustici. opera autē artificū: cū natura nō sint imitant᷑ tamē naturam. Itaq₃ ratione cogimur philosophiā in omnes actus humanum diffundere: vt necesse sit tot esse phīe partes quot sunt rerum diuersitates. Sunt autē in rebus alia eterna: que. s. nec principium nec finē habent. hoc est cui nō est aliud esse ⁊ id qḋ est: q₃ a semetipso subsistere habet. Alia vero ꝑpetua que. s. cū principiū habeāt: nō tamē finē habent vt celestia corpora. Alia vero que vtriq₃ s. temporalia. hec sunt nature opera que sup terrā oriunt᷑ sub lunari globo mouente igne artifice qui vi quadā descendit in res sensibiles procreandas. Hinc mathematici mundū in duas partes diuiserūt. Et super lunarē mundū eo q₃ omnia ibi primordiali lege cōsistāt naturā appellauerunt. Sublunarē autē opus nature. i. superioris: q₃ omniū genera animantiū que in eo vitalis spiritus infusione vegetant᷑ a superioribus per inuisibiles meatus infusum nutrimētū accipiunt nō solū vt nascendo crescant: sed et alendo subsistāt. Ipsum etiā superiorē mundū tempus vocabant propter siderū cursū₃ inferiorē vero temporalē q₃ fm motus superiores agit᷑. Homo igitur in ea parte qua mutabilitatis particeps est: in ea quoq₃ necessitati obnoxius: ⁊ in ea q̄ imortalis est diuinitati cognatus. Omniū itaq₃ humanar₃ actionū seu studior₃ que moderat᷑ sapiētia adhuc finē spectare debet intentio vt vel imaginis diuine similitudo reperitur vel huius vite necessitati cōsulat᷑. Cū igitur ad reparandā naturā nostrā. i. diuinā imaginem intendimus: diuina actio est. Cū vero illi qḋ in nobis infirmū est necessaria prouidemus humanū. Duo vero in homine dei similitudinē reparant. s. speculatio veritatis: ⁊ exercitiū virtutis: vnde illa q̄ de superioribus est. s. in intelligētia: in speculatiuā ⁊ moralē diuidit᷑. Illar₃ vero actionū q̄ huius vite necessitati deseruiunt trimodū genus est. Primum qḋ nature nutrimentū administrat. Secundū qḋ cōtra molesta que extrinsecus accidere possunt munit. Tertiū qḋ cōtra iam illata remedium prestat. hec scientia q₃ opera humana prosequit᷑ cōgrue mecanica. i. adulterina vocat᷑. Preter predictas autē necesse fuit logicā inueniri q₃ nemo de rebus cōuenienter disserere pōt nisi prius recte ⁊ veraciter loquendi rationē agnouerit. Quattuor igitur dicimus esse scientias q̄ reliquas oēs continent. s. theoricā que in speculatione veritatis laborat ⁊ practicā que mor₃ disciplinā cōsiderat: ⁊ mechanicā q̄ actiones huius vite dispensat: logicā quoq₃ que recte loquendi ⁊ acute disputandi scientiam prestat.

¶ Item alia iuxta michaelē scotum. C. XVI.

Ichael Scotus. Philosophia vero diuiditur in Theoricā ⁊ practicā. Nam testante Aristotele omne qḋ est aut nō est ex nostro opere ⁊ voluntate sicut ⁊ intelligentie: elementa quoq₃ ⁊ elemētata ⁊ ad vltimum omnia naturalia ⁊ scientia de his vocat᷑ theorica: q₃ finis eius est tantū ad speculandū. Aut ex nostro est ope ⁊ volūtate sicuti leges ⁊ institutiones exercitus ⁊ bella: ⁊ ad extremū₃ oīa artificialia ⁊ scientia de his vocat᷑ practica q₃ finis eius est tantū₃ ad operandū. Unde alibi dicit᷑ q₃ duo sunt quibus aīa perficit᷑. s. scientia ⁊ operatione. Theorica diuidit᷑ in tres partes. s. naturalem mathematicā ⁊ diuinā. Una eni₃ speculat᷑ qḋ mouet᷑ ⁊ corrūpit᷑ s. naturalis. alia vero quod mouet᷑ ⁊ non corrumpit᷑. s. doctrinalis alia vero quod nec mouet᷑ nec corrumpit᷑. s. diuina. Practica vero diuiditur in duo scilicet in ciuilem ⁊ vulgarem. Ciuilē intellige scientiam lingue. Moralē meditationē ceterasq₃ sciētias que pertinent ad ciuiles hoies ⁊ honestos. Vulgarē vo fatorar₃ fabrilē ac ceteras artes que ptinēt ad vulgus ⁊ viles hoīes. Unde pōt intelligi tres esse gradus sciar₃ quedā eni₃ sunt nobiles vt theorice q̄dā₃ ciuiles quedā vulgares. Itē practica phīe diuidit᷑ in tres ptes. Quar₃ pma est illa que adinuēta est ad silitudinē nālium que pertinet ad nālia sicut medicina agricultura alkimia. Sciētia quoq₃ de prestantibus rer₃ que dr̄ nigromantia ⁊ scia de significationibus rer₃ que dicit᷑ scia de iudiciis ⁊ etiā scietia de speculis de nauigatione multeq₃ alie que respectū habent ad illā ptē theorice que dicit᷑ nālis ⁊ ad ipsam pertinēt tanq₃ practica eiusdē. Scḋa ē que adinuenta est ad similitudinē doctrinaliū vt negociatio carpentaria fabrilis: cemētaria textoria. sutoria ⁊ alie hmōi multe que spectant ad mechanicā ⁊ sunt q̄si practica illius. Tertia est illa que inuenta est ad similitudinē diuinor₃ ⁊ ptinet ad diuina. sicuti sciētia moralis que quattuor h₃ partes. s. qualr ciuitas debeat regi qualr homo cum ciuib⁹ debeat conuersari qualr cum familia se habeat ⁊ qualr vite sue modum ordinare debeat. Itē sciētia diuine legis q̄ sūt duas h₃ partes vnā qualr debeat credere: aliam qualr debeat agere. Ad extremū aūt omnes scientie inuitātes ad pietatē ⁊ virtutem eius omnes tam ciuiles q̄₃ vulgares ad diuinā sciētiā spectāt ⁊ sunt quasi practica eiusdem.

¶ De eodem iuxta phōs. .C. .XVII.

Ristoteles in methaphisica libro primo. Pluribus aūt repertis artibus alie sūt ad necessaria: vt methaphisica: alie vo ad vtilitatem. Verbigratia: ad introductionē. vt sophistica ⁊ dialectica alie autē tm̄ ad voluptatē vt comedie ⁊ alia iocosa carmina. Idem in libro sexto. Modi phīe essentiales sunt tres. s. mathematicus naturalis ⁊ diuinus. Alphorabius in libro de diuisione scientiar₃. In hoc libello nostra est intētio sciētiar₃ formas breui᷑ ꝯstringere earūq₃ partes summatim distinguere et quo multa puenit vtilitas. Nā cū aliquā sciar₃ addiscere quis voluerit ꝑ hoc quā illar₃ potius eligat ⁊ cui studiosius intēdat: ⁊ que ex qua sibi ꝑueniat vtilitas intelligere poterit. Hinc ⁊ poterit facile conuincere eū qui se iactat sciam aliquā cōprehēdisse. cū interrogat⁹ q̄ sunt ei⁹. ⁊ q̄d cōtineat nescient ridere: per hoc etiā in omni scia paratus apparebit. nō eni₃ expers alicui⁹ scie credit᷑. qui q̄ est ⁊ quot sint ptes ei⁹: ⁊ q̄d cōtineat nō ignorare videt᷑. itaq₃ paruitati nostre satis fieri credim⁹ si postq₃ nō oīa scire possum⁹: saltē de singulis aliq degustem⁹. Prima igit᷑ scia lingue. Scḋa logica. Tertia doctrinal᷑ scia. Quarta nālis. Quinta diuina. Sexta ciuilis. Doctrinalis in octo subdiuidit᷑ vt iferius dicet᷑. Idē in libro de ortu sciar₃. Maxima sciē diuisio fit in sciam de celo ⁊ sciam de mūdo qui celo ꝯtinet᷑. ⁊ sciam de illo qḋ est ꝑter hec. Et massa quidē subst ātie quā cōtinet celū. s. qḋ est sub circulo lune ex quattuor elementis est: ⁊ semꝑ ex quattuor q̄litatib⁹ eor₃ ei⁹ accidētia ꝑmutant᷑ ⁊ ex hac rōne corruptibilis vocat᷑. Substātia vo celi nō nisi loco ꝑmutat᷑: nec nisi ꝑ hoc formāt᷑ vel figurat᷑ ⁊ ob hoc ei⁹ massa ꝑter hāc corruptibilē eē ꝓbat᷑. Qḋ autē est pt̄ hec nec massar₃ h₃ nec materiā nec accidēs sed separatū est a substātijs ⁊ accidentib⁹. hic est solus de⁹ benedictus ⁊ excelsus. Ex libro fontis vite. Partes omnis sciētie sunt tres. s. scientia de materia ⁊ forma: ⁊ scientia de voluntate: ⁊ sciētia de essentia prima.

¶ Item alia eiusdem diuisio magistralis. C. .XVIII.

Ctor. Itē sicut dicit aristoteles in principio sacie di phisicor₃. Nos sumus quodāmō finis omniū. cum igit᷑ in fine claudat᷑ natura eor₃ que ordinātur ad finem. in hoīe itelligit᷑ natura cuiuslibet rei causate tam corruptibilis ꝑpter nām corporis q̄₃ icorruptibilis ꝑpter nām aīe. Unde cū tota phīa sit ꝑpter cognitionē rer₃ ⁊ ꝑfectionem earūdē. Phīa ab antiq̄s diuidebat᷑ in Mechanicā ⁊ Liberalē₃. Mechanica repellit indigētias corporis que sic dr̄ ab effectu. q₃ parti cui coincidet ⁊ seruit mecha est. Meche eni₃ grece seruu᷑ latine. Et hec diuidit᷑ fm diuersa officia artis Mechanice fabrilē pellipariā ⁊c. Vel fm aliā sniam mechanice dicunt᷑ q₃ in talib⁹ antiq̄tus studebāt serui ⁊ subditi nec licitū erat eis in liberalib⁹ studere. Liberalis vo phīa supplet indigētias aīe que pars nobilis est ⁊ de iure libera. qḋ p₃ per sui exitū in esse per creationē ab agēte nobilissimo. i. a pmo. Vel fm aliā sniam liberalis dr̄ illa pars phīe. q₃ libe

[illegible] ... Dicit aut̄ metaphysica a meta quod est trans et phisis ... Dicit aut̄ a mathesis quod est abstractio ... [illegible]

De Origine scientiarum et primo doctrinalium. C. XIX.

Alphorabius in libro de ortu scientiarum. Nihil est nisi substantia et accidens et creator utriusque. ... [illegible]

De Origine phisice et methaphisice. C. XX.

Item [illegible]

De Ordine scientiarum. C. XXI.

Doc aut totū quod ... [illegible] ... Secunda aut̄ est grāmatica ... Tertia logica ... Quarta vero poetica ... [illegible]

De Uia cognoscendi in quolibet arte. C. XXII.

Aristoteles in veteri methaphisica lib. j. ... [illegible]

inreparabile. In hoc quoque scire potes quantum facit consuetudo. Invenies enim apologos et fabulas propter consuetudinem magis applicabiles animo quam sint [illegible] veritates. [illegible] nec est possibile ut sensibilia habeant [illegible] cum semper sint in transmutatione. Impossibile autem est ut aliquis addiscat aliquid nisi sciat eius principia. Et omnis doctrina fit ex prioribus aut omnibus aut quibusdam. Idem [illegible] Prima [illegible] eorum qui scientias rerum comprehendere volunt est perscrutari de difficilibus questionibus. Non enim comprehenduntur ea que sunt post nisi per dissolutionem questionum difficilium que sunt ante. Ignorans enim vinculi nodum nec dissoluere potest nec ligatus [illegible] propositiones quidem universales sunt principia omnium scientiarum. Item si quis voluerit scire naturas rerum perscrutari debet ex quibus componuntur.

Qualiter anima humana per philosophie studium et doctrinam ab ignorantia reparatur. C. XXIII.

Ugo in libro de anima et spiritu. Anima a creatore suo habet principia ex quo est in genere suo perfecta. Unde ex quo est: sciret omnia que ab homine sciri possunt nisi gravitas carnis esset. Quod per primum hominem qui ante corruptionem humanitatis ex quo fuit perfecte scientiam habuit humanam probari potest: sed modo corrupta humanitate et quo coniungitur corrumpitur nec proprietates suas potest exercere donec usu et experientia et alicuius doctrina excitata incipit discernere: veluti si quis cum subtili acie oculorum in tenebrosa detrudatur: videre tamen non potest ibi: nisi prius assuescat tenebris et lumen accendatur. Idem in libro didascolon. j. Anima sive per sensus ad sensibilia exeat: sive per intelligentiam ad invisibilia ascendat: ad seipsam rerum similitudines trahens regyrat sectaque in orbes geminos motus glomerat. Pythagoricum namque dogma erat: similia similibus comprehendi. Itaque omnium capax et rerum omnium similitudine insignita anima esse dicitur. et ex omnibus compositionem suscipere non integraliter sed virtualiter ac potentialiter continere. hanc nature nostre dignitatem omnes habent: sed non omnes eque noverunt. Animus enim passionibus corporis consopitus et per sensibiles formas extra semetipsum abductus oblitus est quid fuerit. et quia nihil aliud fuisse se meminit nil preter quam quod videtur esse credit. Reparatur autem per doctrinam: ut nostram agnoscamus naturam. Summum igitur in vita solatium est sapientie studium. quod philosophiam primus omnium nuncupavit pythagoras. Ipsamque philosophiam earum rerum que vere essent: suique immutabilem substantiam sortirentur disciplinam esse constituit. Est autem philosophia disciplina omnium rerum humanarum atque divinarum rationes plene investigans.

De studio et animo studendi. C. XXIIII.

Aristoteles in veteri primo libro. Omnes quidem homines natura scire desiderant. Signum autem sensuum dilectio et illius maxime qui per oculos est. Hunc enim pre aliis diligimus: quia eo maxime nos cognoscere contingit et multas rerum differentias ostendit. Tullius in rhetorica. j. Est namque studium assidua et vehemens animi ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio. Augustinus de trinitate. x. lib. Quia vero prorsus ignotam rem nullus amare potest considerandum est cuiusmodi sit amor studentium id est: nondum scientium sed adhuc scire cupientium quamque doctrinam. Et in his quippe rebus in quibus non usitate dicitur studium solet existere amor ex auditu dum cuiuslibet pulchritudinis fama ad videndum et fruendum animus accenditur quia generaliter novit corporum pulchritudines ex eo quod plurimas vidit et inest intrinsecus. Unde approbetur quod foris inhiatur. Quod cum fit non rei penitus incognite amor excitatur. cuius genus ita notum est hoc cum autem virum bonum amamus cuius faciem non vidimus ex noticia virtutum amamus quas novimus in ipsa veritate. Ad doctrinas autem aliquas cognoscendas plerumque nos laudantium atque predicantium accendit auctoritas et tamen nisi breviter impressam cuiusque doctrine haberemus in animo notionem nullo ad eam discendam studio flagraremus quo ad eas pervenire possemus. Seneca ad lucil. epla. [illegible] Dociles itaque natura nos edidit et rationem imperfectam dedit sed que perfici possit.

Quod doctrine cuiuslibet animo studioso aliquatenus impressa sit eiusdem notio. C. XXV.

Augustinus ubi supra. Iam si quisque nesciens litteras dicat esse quandam doctrinam qua quisque valeat quamvis longe absenti verba mittere manufacta in silentio nonne dum concupiscit nosse quod id possit omni studio circa eum finem movetur quem iam notum tenet. Sic accenduntur studia discentium quod enim prorsus quisque ignorat amare non potest. Ita etiam si quis ignoti vocabuli audiat vocem cum desiderio sciendi et ignorans quid sit requirat cum omnes litteras [illegible] nota sint [illegible] vocabulum [illegible] signum esse [illegible] cuius rei signum sit. Quo igitur amat [illegible] est [illegible] de isto nosse quod [illegible] est. Nullum enim signum perfecte cognoscitur nisi cuius rei signum sit cognoscatur. Hoc ergo quia ardenti cura querit ut noverit studioque accensus insistit non potest dici esse sine amore neque amare nisi nota non potest neque istas tres syllabas amat quas iam notas habet. Quid ergo amat nisi quia novit atque intuetur in rationibus rerum que sit pulchritudo doctrine qua continentur noticie signorum omnium et que sit utilitas in ea peritia qua inter se humana societas sensa communicat ne sibi hominum cetus deteriores sint quavis solitudine si cogitationes suas colloquendo non misceant. Hanc ergo speciem decoram et utilem cernit anima et novit et amat eamque in se perfici studet quisque vocum significantium quecumque ignorat inquirit. Aliud est enim quod eam in luce veritatis conspicit. Aliud quod in sua facultate concupiscit. Concupiscit namque in luce veritatis quam magnum et quam bonum sit omnes gentium linguas intelligere ac loqui nullamque ut alienigena audire et a nullo ita audiri cuius noticie decorem mox animus etiam usu amplectitur quod ratione perspicit eique ibiet in omni opera quam impendit consequende tali facultati quo circa cum quis audito verbo incognito vult nosse quid sit et querit: utique in studio discendi est videtur quia amare rem incognitam. quod non ita est: speciem namque istam tangit animus quam novit et cogitat: in qua elucet decus consociandorum animorum in vocibus notis audiendis atque reddendis eaque accendit studio querentem. quid est quod ignorat sed notam formam quo id pertineat intuentem et amantem. Quamobrem omnis amor studentis animi. i. volentis scire quod nescit non est amor eius rei quam nescit: sed eius quam scit propter quam vult scire quod nescit.

Quod curiosus a studioso nomine discernendus sit C. XXV.

Ut si quis tam curiosus est. ut non propter aliquam causam notam: sed solo amore rapiatur incognita sciendi discernendus quidem est a studiosi nomine iste curiosus. Sed nec ipse amat incognita: imo congruentius dicitur odit incognita que nulla esse vult dum vult omnia cognita. Seneca ad lucil. [illegible] aperta transeunt: condita et obstrusa rimantur. furem signata sollicitant. vile videtur quicquid patet aperta effractarius preterit. hos mores habet imperitissimus quisque in secreta irrumpere cupit: iactantie genus est nimis latere. et a conspectu hominum secedere [illegible] turbam quisquis ocio suo aliquam fabulam imposuit. Bernardus super cantica in homelia. Scio ubi legerim scientia inflat. Et iterum qui addit scientiam addit et laborem. vides quia scientiarum differentia est. Alia est inflans: alia contristans: nec dubito quin volens tumenti preferenda sit quia sanitatem quam tumor simulat dolor postulat. Qui autem postulat saluti propinquat quia qui petit accipit. non qui se putat aliquid scire. Quid autem est modus sciendi nisi ut scias quo ordine quo studio quo fine queque nosse oporteat. Quo ordine ut prius quod maturius ad salutem. Quo studio: ut id ardentius quod ad amorem vehementius. Quo fine: ut non ad inanem gloriam aut curiositatem aut aliquid simile: sed tantum ad edificationem tuam et proximi. Sunt enim qui scire volunt eo tantum fine ut sciant et est turpis curiositas. Alii ut sciantur ipsi quos irridet satirus dicens. Scire tuum nihil est nisi te. s. b. s. a. et est turpis vanitas. Alii ut scientiam vendant pecunia vel honoribus et turpis questus est. Alii ut edificent et charitas est. Alii ut edificentur et prudentia est. Cibus indigestus malos humores generat. et corpus corrumpit non nutrit. Ita et multa scientia ingesta stomacho anime que est memoria. si decocta igne charitatis non fuerit: et sic per quosdam artus [illegible] mores. s. et actus transfusa in me reputabitur huiusmodi scientia in peccatum tanquam cibus in pravos humores noxiosque conversus: an non inflationes et torsiones in conscientia sustinebit huiusmodi sciens bonum et non faciens.

Que tria studentibus necessaria sunt. C. XXVI.

Ugo didascalis quarto libro. Tria studentibus necessaria sunt. s. natura exercitium disciplina. In natura consideratur ut audita facile percipiat et percepta firmiter custodiat. In exercitio ut labore et sedulitate naturalem sensum excolat. In disciplina ut laudabiliter vivens mores cum scientia componat. Ad naturam itaque pertinent ingenium et memoria. Que duo ita sibi in omni studio et disciplina coherent ut unum non prosit si alterum desit sicut nulla prosunt lucra ubi deest custodia et incassum receptacula munit qui quod recondat non habuerit. Ingenium quippe sapientiam invenit: memoria custodit. Est autem memoria vis retentiva eorum que sensibus supposita fuerint per se vel etiam in imaginibus. Ingenium est vis quedam naturaliter animo insita per se valens. Ingenium a natura proficiscitur

tur: usu lenatur: immoderato labore retunditur: et exercitio tempe- rato acuitur. Ingenium exercent duo scilicet lectio et meditatio. Lectionis genus triplex est scilicet docentis: discentis: per se inspicientis. Dicimus enim lego librum illi: et lego librum ab illo: et lego librum. In lectione consideranda sunt maxime ordo et modus. Ordo attenditur in disciplinis secundum naturam: ut grammatica antiquior est dialectica. In libris secundum personam auctoris vel subiectam materiam. In narratione secundum dispositionem que duplex est. Naturalis scilicet quando res eo refertur ordine quo gesta est. Et artificialis quando id quod postea gestum est prius narratur: et quod prius postmodum. In expositione secundum inquisitionem. Expositio tria continet scilicet litteram id est constructionem: sensum idest apertam significationem: sententiam: id est profundiorem intelligentiam. Modus legendi in dividendo constat. Omnis autem divisio incipit a finitis et usque ad infinita progreditur. Omne autem finitum magis notum est et scientia comprehensibile. Doctrina autem ab his que magis nota incipit: et cum ab universalibus ad particularia descenditur. Sicque paulatim descendendo eorum que continentur natura investigatur.

Meditatio est frequens cogitatio cum consilio: que causam et originem modum et utilitatem cuiusque rei prudenter investigat. Hec principium sumit a lectione: nullis tamen restringitur regulis aut preceptis lectionis. Principium ergo doctrine est in lectione: consummatio in meditatione. Quam si quis familiarius amare didicerit: iocundam valde reddit vitam: et maximum in tribulatione prestat consolationem. Oportet autem ut que in discendo divisimus commendanda memorie colligamus. Habet namque omnis tractatio aliquod principium cui tota rei veritas et vis sententie innititur: et ad ipsum cuncta alia referuntur: hoc querere et considerare colligere est. Unus fons est et rivuli multi: qui anfractus fluminum sequeris: tene fontem et totum habes. Hoc ideirco dico: quia memoria hominis hebes est et brevitate gaudet: et si in multa dividitur fit in singulis minor. Rogo ergo te o lector ne nimium leteris si multa legeris: sed si multa intellexeris immo si retinere potueris. Constantinus in pantegni prima parte. Sex autem sunt que scientie conveniunt introducenda: scilicet libri intentionem: eiusdem utilitatem: titulum: et ad quam tendit doctrine partem: nomen auctoris: et libri divisionem.

¶ De studij incrementis: et primo de humilitate. C. XXVIII.

Hugo ubi supra. Sapiens quidam cum de modo et forma discendi interrogaretur: mens inquit humilis studium querendi vita quieta scrutinium tacitum paupertas terra aliena hec reserare solent nonnullis obscura legendi. Illaudabilis quippe est scientia quam vita maculat impudica: ideo precepta legendi precepta quoque vite adiunxit. Principium discipline humilitas est: cuius tria precipue ad lectionem pertinent documenta: scilicet ut nullam scripturam vel scientiam vilem habeat: ut a nemine discere erubescat. Tertium ut cum scientiam adeptus fuerit ceteros non contemnat. Multos hoc decipit quod ante tempus sapientes videri volunt: unde et simulant quod non sunt et quod sunt erubescunt: eoque longius a sapientia vera recedunt quo non esse sapientes sed putari cupiunt. Huiusmodi multos novi qui cum primis adhuc elementis indigeant non nisi summis interesse dignantur. Et ex hoc solum se magnos fieri putant si magnorum vel sapientum scripta est legerint vel audierint verba vel ab eis cogniti fuerint. Sed utinam me nemo agnosceret et ego cuncta novissem. Platonem audisti audisse et Chrysippum. In proverbio dicitur. Quod tu non nosti fortassis novit ocius. Nemini omnia scire datum est nec quisque rursum cui aliquid speciale a natura recepisse non contigerit. Prudens igitur lector omnes libenter audit omnia legit indifferenter ab omnibus quod sibi deesse videt querit nec quantum sciat sed quantum ignoret considerat. Hinc istud platonicum aiunt malo aliena verecunde discere quam mea impudenter ingerere. Cur enim discere erubescis: et nescire non verecundaris. pudor iste maior est illo. Sapientior omnibus eris si ab omnibus discere volueris. Qui ab omnibus accipiunt omnibus ditiores fiunt. Si omnia legere non potes ea que sunt utiliora lege. Etiam si omnia legere potueris non tamen idem labor omnibus impendendus est. Sed quedam ita legenda sunt ne sint incognita. Quedam vero ne sint inaudita: quoniam aliquando pluris esse credimus quod non audivimus: et facilius estimatur res cuius fructus agnoscitur. Experiere etiam tibi ut cum aliquid sapere ceperis: ceteros non contemnas. Bonus enim lector humilis esse debet et mansuetus: et a curis inanibus et voluptatum illecebris precisus alienus: diligens et sedulus: ut ab omnibus libenter discat: nunquam de scientia presumat. Perversi dogmatis auctores quasi venena fugiat: diu rem pertractet antequam iudicet: dicta sapientum intellecta diligat: et si quas forte obscuriora repperit non statim in vituperium prorumpat: ut nihil bonum esse credat nisi quod ipse intelligere potuerit. Hec est humilitas discipline legentium. Ex decretis Gratiani distinctione xxxvii. Augustinus in libro de cathetizandis rudibus. Sedulo monendi sunt scholastici ut humanitate induti christiana discant non contemnere quos cognoverint magis morum vitia quam verborum devitare: sed cordi quidem casto linguam exercitatam nec conferre audeant quam etiam preferre consueverant etc. Item Clemens papa. Nullus episcopus propter obprobrium senectutis vel nobilitatem generis a parvulis vel minimis eruditis si quid forte est utilitatis et salutis inquirere negligat. Seneca ad Lucilium in epistola. Quid enim stultius est quam quia non didiceris non discere. Quamdiu vivas tamdiu discendum est quemadmodum vivas.

¶ De quattuor ceteris. C. XXIX.

Hugo ubi supra. Studium querendi ad exercitium pertinet. Antiqui propter amorem sapientie Alii calcabant honores. Alii proiciebant divitias. Alii acceptis iniuriis gaudebant. Alij deserta petebant ut contemplationi liberius vacarent. Parmenides philosophus quindecim annis in rupe egyptiaca consedisse legitur. et Prometheus ob immodicam meditandi curam in monte caucaso vulturi expositus memoratur. Quidam eidem philosopho ait. Nonne vides quia te derident homines. Et ille ipsi me inquit derident et eos asini. Hanc igitur diligentiam in nostris doctoribus esse vellem et nunquam in eis senesceret sapientia. Omnes pene virtutes corporis decrescunt in senibus crescente sola sapientia. Unde sapiens ille vir grecie Themistocles cum expletis centum annis se mori cerneret dixisse fertur se dolere quod egrederetur e vita quando sapere cepisset. Vite quoque quies sive interior ut mens per illicita desideria non discurrat: sive exterior ut ocium et oportunitas honestis et utilibus studiis suppetat. utraque ad disciplinam pertinet. Scrutinium autem idest meditatio ad exercitium spectat. Et studium quidem querendi instantiam significat operis. Scrutinium vero diligentiam meditationis. Opus peragunt labor et amor. Consilium pariunt cura et vigilia. In labore est ut agas. In amore ut perficias. In cura ut provideas. In vigilia ut attendas. Isti sunt quattuor pedisseque portantes lecticam philologie: idest sedem sapientie. Hec enim supposita gestari dicitur: quia in his se exercendo promovetur. Unde pulchre iuvenes propter robur a fronte lecticam tenere dicuntur videlicet philos et cophos: id est amor et labor: quia foris opus peragunt. At posteriori puelle: scilicet philemia et agrimnia: quod interpretatur cura et vigilia: quia intus in secreto consilium pariunt.

Parcitatem quoque scilicet superfluam non sectari maxime ad disciplinam spectat. Pinguis enim venter ut dicitur sensum tenuem non gignit. Postremo terra aliena posita est: que et ipsa quoque hominem exercet. Omnis mundus philosophantibus exilium est. Quoniam ut ait quidam: nescio qua natale solum dulcedine cunctos ducit et immemores non sinit esse sui etc. Magne virtutis principium est ut discat paulatim exercitatus animus visibilia hec et transitoria commutare et post modum possit etiam derelinquere. Delicatus ille adhuc est cui patria dulcis est. fortis autem est cui iam omne solum patria dulcis est. perfectus vero cui mundus totus exilium est. Ille mundo amorem fixit. Iste sparsit hic extinxit. Ego a puero exulavi: et scio quo merore animus artum aliquando pauperis tugurii fundum deserat: qua libertate postea marmoreos lares et tecta laqueata despiciat.

¶ De his que studentes impediunt. et c. C. XXX.

Tria sunt que precipue legentium studiis obesse solent. Negligentia scilicet studij. Imprudentia. scilicet ordinis et modi. Fortuna ut paupertatis infirmitatis doctorum raritatis. De primo lector admonendus est. De secundo instruendus. De tertio adiuvandus. Boetius in libro de scholastica disciplina. Non sic

ergo scholaris dyscholus. id est a schola diuisus: per vicos ⁊ plateas tabernasq; discurrens ac meretricum cellulas: per publica quoq; spectacula: per pompas ⁊ choreas: per comesationes ⁊ publicas cenas: oculis vagis ⁊ effrena lingua: sed a luxurie feruore se studeat abenare quam triplici membro diuidunt sarraci. vnum consistere dicentes ornatu: alteram in coitu: tertiam gulositatis assistricez. Cuiuslibet feculentie rabie nouimus contumelioso coitus appetitu subiectos laborare. Est enim meretrix iniquitatis via inferni ianua: percussio scorpionis: viscerum scelens puteus interitus. Huic commessationis ⁊ ebrietatis species permutatim est annexa tanquã causatum cum causa. Propter coitum enim fit ebrietas relatiue necnõ ⁊ cetera vitiorum genera. Uinum autez modice quidem sumptum intellectui videtur acumen inferre: non modice vero potatum rationem perturbat: intellectum ebetat: memoriam eneruat: errorem infundit: ⁊ in furorem deuenit. Tertia porro luxurie species que ornatibus inhiat gaudet vestium frequenti variatione: eorumq; membrarum sigillatione pectinis beneficio cesariem polire. ⁊ calamistri tortuositate florumq; diuersitate sertarum lasciuire: gulã fuco perfundere: castigationi nouaculorum frequenti inhiare. sinus aromatibus implere: gemmatis colla monilibus partbosiq; cingulis ventrem castigatum plebi ostendere: rostratis calceis ⁊ tabulatis incedere. collo elato. gutture inflato. supercilio mutilato. oculo impudico. incessuq; fastuoso se incircularis procedere. appositis quoq; cibarijs omnia fastidire: ⁊ vltimo raroq; scholis interesse. lotricis vetulariq; remotio summopere captanda est. nedum veneni aliquid suggerat inquinatiuz vel a mãcipio extrahat permolituz: quia mancipiorũz rara reperitur clementia: raroq; in agone constantia. Ue autem seducenti mancipio in quo plenaria confidit dominantis dilectio. Seruus bilinguis procul expellatur: ⁊ ipsius eminẽte nequitia statim deponatur licet consanguinitate proximus existat. Seruorum quippe crudelitate multos sociorum vidimus iacturam incurrere. Creditoribus adhibeatur summa commendatio: dieq; prefixa semper pro posse debiti solutio. Cauendum est autem ne deliciosus mentem appetitus exercet. ne lucrum eneruet: raroq; fidelis adulatio. Defraudet familiaris vt sinistra visu ⁊ auditu ebibat: quod scribentis dextera premolliat. Sit paupertatis facultas munda: portio contenta viriliter incursus perferens: ad summa semper anhelans: omnibus obediens: famulatu prompta: ad obloquenduz tarda: fidelis obsequio: dulcis integraq; colloquio: cordis tumorositate carens.

¶ De his qui studijs inutilibus se occupant. .C. XXXI.

Ugo vbi supra. Scholares nostri aut nesciũt: aut nolunt modũ cõgruũ in discendo seruare. ⁊ iccirco multos studentes paucos sapientes inuenimus. Mihi autẽ videtur non minus curanduz esse lectori: ne in studijs inutilibus operam suam impendat: q̃ ne in bono ⁊ vtili proposito tepidus remaneat. Malum est bonum negligenter agere. Peius in vacuuz multos labores expendere. Duo sunt genera scripturarum. Unum scilicet artium que philosophie supponuntur vt est grammatica. dyalectica ⁊c̃. Aliud eorum que appendicia sunt artium: ⁊ in aliqua extra philosophiam materia versantur. vt sunt carmina poetarum comedie ⁊ tragedie: fabule quoq; ⁊ historie. Quisquis igitur ad scientiam pertingere cupit: si relicta veritate artium reliquis se implicare voluerit: materiam laboris plurimam vel infinitaz inueniet ⁊ fructum exiguũz. Quapropter mihi videtur primum operam esse dandam artibus maxime septem liberalibus. que sunt fundamentum omnis doctrine ⁊ ita sibi coherent alternisq; vicissim rationibus indigent: vt si vel vna defuerit. cetere philosophum facere non possunt. Deinde cetera si vacant legantur quia plus aliquando delectare solent serijs admixta ludicra. Seneca ad luciliuz epistola. lxxxviij. Potest ⁊ sine liberalibus studijs veniri ad sapientiam. quamdocumq; partem rerum humanarum diuinarumq; comprehenderis: ingenti copia querendorum ac discendoruz fatigaberis. Hec tã multa tam magna vt habere possint liberũ hospitiũ. superuacua ex animo tollenda sunt. laxum spaciuz res magna desiderat. ⁊ plus scire velle q̃ satis est intẽperantie genus. Quid q̃ ista liberaliũ artiuz consecratio molestos verbosos intempestiuos sibi placentes facit. ⁊ ideo non discentes necessaria quia didicerunt superuacua. Quatuor milia librorum didimus grãmaticus scripsit: miser esset si tam multa etiã superflua etia legisset. In his libris de patria homeri queritur. de enee matre vera ⁊ alia que erãt dediscenda si scires. Idez in. xlviij. Nisi interrogationes vaferrimas struxero. ⁊ conclusione falsa a vero nascens mendacium astrinxero: non potero ⁊ a fugiendis petenda secernere. pudet me. In re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est. Mus autem caseum rodit syllaba ergo caseum rodit. puta me istud soluere nõ posse quod mihi ex ista scientia periculum imminet: quod incomodum sine dubio verendum est. O pueriles ineptias: quid mihi in socia ista componis: non est iocandi locus aperta decent ⁊ simplicia bonitatem. etiam si multum superesset etatis: parce dispensandum erat vt sufficeret necessarijs. Nũc vero que dementia est superuacua discere in tanta temporis egestate. Idem in. xlix. Quod inquit non perdidisti habes: cornua non perdidisti ergo cornua habes. Non vaco ad istas ineptias ingens negociuz in manibus est. Quid agam mors me sequitur vita fugit. aduersus hoc doce me aliquid. Uarro ad athenensem auditorez Sunt quedam que eradenda essent ab animo scientis: quia inserẽdi veri locum occupant.

¶ De illis qui artem confundunt. C. XXXII.

Ugo vbi supra. Est ⁊ aliquis error summopere vitandus. Quidam enim licet ex his que legenda sunt nihil pretermittant. nulli tamen arti quod suum est tribuere nouerunt: sed in singulis omnes legunt. In grãmatica de syllogismorum ratione disputant. In dyalectica casuales inflexiones inquirunt. Et quod magis irrisione dignum est: in titulo pene totum librum legunt: ⁊ inceptum tertia vix lectione expediunt. huiusmodi non alios docent: sed suaz scientiam ostentant. Sed vtinam quales mihi tales omnibus apparerent. In qualibet autem arte aliud est agere de arte: aliud per artem. Agere de grammatica quibusdam tantum conuenit: vt prisciano. donato seruio. Agere vero grãmatice omnibus. Cum ergo de qualibet arte agimus maxime in docendo vbi omnia ad cõpendium restringenda sunt ⁊ ad facilem intelligentia euocanda. Nõ oĩa dicẽda sunt que dicere possumus: ne min⁹ vtiliter dicant ea q̃ dicere debemus. Id tandem in vnaquaq; arte queras qđ ad eam specialiter pertinere constiterit. Deniq; cum artes legeris ⁊ quid sit vniuscuiusq; proprium cognoueris: tunc demum rationes singularum conferre licebit. Noli diuerticula multiplicare quousq; semitas didiceris. Securus discurres cuz errare non timueris. Hieronymus ad paulinum. Qđ medicorum est promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola scripturarum ars est quam sibi passim omnes vendicant. Scribim⁹ indocti doctiq; poemata passim. Hãc garrula anus. hanc delirus senex. hanc sophista verbosus. hanc vniuersi presumunt: lacerant: docẽt antequã discant. Taceo de mei similibus qui si forte ad scripturas sanctas post seculares litteras venerint: ⁊ sermone cõposito aures populi mulserint: quicquid dixerint hi legem dei putant: nec scire dignant quid prophete: quid apostoli senserint: sed ad sensum suuz incongrua aptant testimonia: quasi grande sit ⁊ non vitiosissimuz dicendi genus deprauare sententias ⁊ ad voluntatem suã sacram scriptura trahere repugnantez: quasi non legerimus homerocentonas ⁊ virgiliocentonas: ac vero sicut etiã maronem sine christo possimus dicere christianuz quia scripserit. Jam redit ⁊ virgo ⁊c̃. Idez ad pãmachium. Felices inquit fabrus essent artes si de illis artifices soli iudicarent.

¶ De illis qui omnia legere volunt. C. XXXIII.

Ugo vbi supra. Sunt qui omnia legere volunt: sed infinitus est librorũ numerus. tu noli sequi ĩfinita vbi finis nõ est nec requies. ⁊ ideo nec pax: vbi vero pax nulla est deus habitare non potest: quia in pace factus est locus eius. Seneca in epistola secunda. Paruuz argumentuz composite mentis existimo posse consistere ⁊ secum morari. Illud autez vide ne lectio multorũ auctoruz ⁊ diuersi generis voluminuz habeat aliquid vagum ⁊ instabile. certis ingenijs imorari ⁊ innutriri oportet si velis aliquid trahere qđ in animo sedeat fideliter. Nusq̃ est qui vbiq; est. Non prodest cibus nec corpori accedit qui statim sumpt⁹ emittitur. Nihilq; tam vtile est qđ in trãsitu prosit. nihil eque sanitatẽ impedit vt remediorũ crebra mutatio. Itaq; distrahit librorum multitudo ⁊ cũ legere nõ possis q̃tũz habueris: satis est habere q̃tũ legas. fastidientis stomachi ẽ multa degustare. Idẽ in. xlv. Nõ refert q̃ multos libros sed q̃ bonos: lectio certa prodest varia delectat. Uarro ad theris. Sic multi libros degustãt vt cõcoquere nequeãt: sed cito transcurrũt omnes

laborant: rennuit philosophia fastidientē stomachū. ad simplicē panē [illegible] butarum [illegible] multum interest vtrum rem ipsas arbi bros inspicias [illegible] non nisi [illegible] paupercula monumenta sunt. principia inquirendorū continent [illegible] negociandi principia su mat animus. [illegible] vero tantū studia [illegible]. Gaudet natura va rietate omnia quidem nosse est impossibile pauca vero non lauda bile. Bernardus clareuallensis. Multitudo rerum ⁊ tēporis bre uitas non patiuntur omnia comprehendi.

De his qui legunt vel audiunt ea que statui suo non con gruunt. .C. XXXIIII.

Ugo vbi supra. Ceterum liber non est a culpa qui alienum vsurpat officium. si monachus es quid facis in turba? si amas silentiū cur clamantibus assidue interesse delectat? tu semp ieiunijs ⁊ fletibus in sistere debes ⁊ philosophari queris. Simplicitas monachi philoso phia est. Sed docere inquit alios volo. non est tuum docere sed plan gere. Si tamen doctor esse desideras audi quid facias. vilitas habi tus tui ⁊ simplicitas vultus ⁊ innocentie vite ⁊ sanctitas conuersa tionis tue docere debent homines [illegible] mundū docens [illegible] sequendo. In extrauagantibus [illegible] titulo. Alexan der quartus. Nullus omnino post votū [illegible] post factā in ali quo loco professionē ad phisicam legesue mundanas legendas per mittatur exire. Si vero exierint ⁊ ad claustrū infra duorum mensiū spaciū nō redierint sicut excōmunicati ab omnibus habeant ⁊ vi tentur ⁊ in causa nulla si patrociniū voluerint prestari audiant. Re uersi autē in choro capitulo mensa ⁊ ceteris vltimi fratrum existāt. ⁊ nisi forte ex licentia se. appostolica spē promotionis amittāt. Itē honorius tertius. Contra religiosas personas exeuntes ad audien das leges vel phisicam nos volentes vt decetero ipso facto senten tiam excommunicationis incurrant [illegible] mandamus quatenus a diocesanis ⁊ episcopis ipsorum q̄s a ceteris episcopis in quorum dyocesibus student monachi tales excommunicati publice nuncien tur. Quia vero theologie studium cupimus ampliari ad archidiaco nos: decanos. plebanos. prepositos. precentores ⁊ alios clericos personatus habentes necnon presbyteros nisi ab his infra spaciū prescriptum destiterint hic exercendi: volumus ⁊ ap. post firmiter obseruari. Beda super parabolas [illegible] primo. Soli quoq̄ conceditur hereticorum libros legere qui adeo solidatus est in fide catholi ca vt nequeat separari librorum dulcedine vel astutia. Gratia nus in decretis. j. parte dist. .xxxvi. legitur in consilio carthagi. iiii. Episcopus libros gentilium non legat. hereticorum autem legat aut pro necessitate aut pro tempore. Item hieronymus ad damasū papam de prodigo filio. Sacerdotes dei videmus omissis euange lijs ⁊ prophetis comedias legere. amatoria bucolicorum versuum verba cantare: tenere virgilium. ⁊ id quod in pueris est causa neces sitatis crimen in se facere voluptatis. nonne nobis videtur in vani tate sensus ⁊ obscuritate mentis ingredi qui diebus ac noctib⁹ in dyalectica arte torquetur. qui phisicus perscrutator oculos trās ce los eleuat. ⁊ vltra profundum terrarum ⁊ abyssi in quoddam mare demergitur. Item Rabanus de ecclesiasticis pressuris legimus de beato hieronymo. Cū eū legeret libros ciceronis ab angelo cor reptus est.

De secularibus litteris ad eruditionem non ad voluptatem legendis. .C. XXXV.

Ed econtra legitur etiam q̄ moyses ⁊ daniel omni scientia egyptiorum ⁊ chaldeorum eruditi fue runt. Legitur etiam q̄ precepit dominus filijs israel vt ex spoliarent egyptios auro ⁊ argento. moraliter instruens vt siue aurum sapientie siue argentum eloquentie apud poetas in uenerimus in vsus salutifere eruditionis vertamus. In leuitico eti am primitias mellis. id est. dulcedinem humane eloquentie domi no iubemur offerre. Hinc etiam beda in libro regū ait. Turbat acu men legentium. ⁊ deficere cogit: qui eos a legendis secularibus li bris omni modo estimat prohibēdos. In quibus simul si qua in ueniūtur vtilia quasi sua sumere licet. alioquin moyses ⁊ daniel sa pientia ⁊ litteris egyptiorum ⁊ chaldeorum non paterentur erudiri quorum tamen superstitiones ⁊ delicias [illegible] horre bant. nec ipse magister gentium aliquot versus poetarum suis vel scriptis indidisset vel dictis. Cur ergo legi prohibentur que tam ra tionabiliter legenda probantur. Sed seculares litteras quidam le gunt ad voluptatem. poetarum figmentis ⁊ ornatu verborum dele ctati. Quidam vero eas ad eruditionem addiscunt vt errores gen tilium legendo detestentur: ⁊ vtilia que in eis inuenerint ad vsum sacre eruditionis deuote [illegible] tales laudabiliter seculares lit teras addiscunt. Unde beatus Gregor. quendam episcopum non reprehendit quia eas didicerat. Sed quia contra episcopale officium pro lectione euangelica grāmaticā populo exponebat. Hinc etiam ambrosius scribit super lucam. Legimus aliqua ne ignore mus: legimus non vt teneamus sed vt repudiemus. Item hiero nymus super epistolam ad titum. Si quis grammaticā artem nouit vel dyalecticā vt recte loquendi rationem habeat: ⁊ vera ⁊ fal sa diiudicet non improbamus. geometria autem ⁊ arithmetica ha bent in sua scientia veritatem sed [illegible] non est scientia pietatis. Scien tia autem pietatis est nosse legem ⁊ sacras scripturas ⁊ intelligere prophetias. In euangelio credere: apostolos non ignorare. Gram maticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam dum fuerit in meliores vsus assumpta. Idem. Qui de mensa ⁊ vino re gis noluerint comedere ne polluantur. vtiq̄ si sapientiam atq̄ doctri nam babyloniorum scirent esset peccatum nunq̄ acquiescerent di scere quod non licebat: discunt autem non vt sequantur sed vt iudi cent atq̄ conuincant. Quoniam si quispiam aduersum mathemati cos velit scribere imperitus matheseos: risui patebit. ⁊ similiter ad uersus philosophos disputans si ignorat dogmata philosophorū. discat ergo ea mente doctrinam chaldaicam qua moyses omnem sapientiam egyptiorū didicerat. Item si quando cogimur seculariū litterarū recordari. ⁊ aliqua ex his dicere que olim omisimus non est nostre voluntatis. sed vt ita dicam grauissime necessitatis. vt pro bemus ea que a sanctis prophetis ante secula multa predicta sunt tam grecorum q̄s latinorum ⁊ aliarum gentium litteris contineri.

Item Augustinus contra manicheos. si quid veri de deo sybil la vel orpheus aliiq̄ gentium vates aut philosophi predixisse perhibentur. Ualet quidem aliquid ad paganorum vanitatē reuincen dam. non tamen ad istorum auctoritatem complectendam quantū enim distat de christi aduentu inter predicationem angelorum ⁊ cō fessionem demonum. tantum inter curiositatem sacrilegarum fere pararum ⁊ auctoritatem prophetarū. Item Clemens papa. Cū enim de diuinis scripturis integram quisq̄ ⁊ firmam regulam ve ritatis susceperit. absurdum non erit si aliquid ⁊ ex eruditione com muni ac liberalibus studijs que forte a pueritia attigit ad assertio nem veri dogmatis conferat. ita q̄ tamen vbi vera didicerit: falsa ⁊ simulata declinet. Item Isidorus in libro sententiarum. Ideo prohibēt christianis poetarū figmēta legere: q̄ per oblectamēta fa bularū nimiū mentē excitant ad incentiua libidinū. Nō enim solū tura offerēdo demonib⁹ immolatur. sed etiā eorū dicta libenti⁹ capiēdo.

De diuersorū doctorū floribus excerpendis. C. XXXVI.

Eneca epistola [illegible]. [illegible] lectio ingenium ⁊ studio fatigatum non tamen sine studio reficit. nec scribere tantum nec tantum legere debemus altera res contristabit vires ⁊ exhauriet. de stilo dico. Altera soluet ⁊ diluet. inuicem hoc ⁊ illo commeandum est: ⁊ alte rum altero temperandum: vt quicquid lectione collectū est: stilus redigat in corpus. Apes enim imitari debemus que vagantur ⁊ flo res ad mel faciendū idoneos carpunt. Deinde quicquid attulerint disponunt ac per fauos digerunt. sic ⁊ nos debemus quecunq̄ ex diuersa lectione congessimus separare. Deinde adhibita ingenij no stri facultate in vnum saporē varia illa libamenta confundere. talem animum nostrum esse volo vt multe in illo artes multa precepta mul tarum etatum exempla sint in vnum conspirata. Hieronymus cō tra vigilantium. Operis mei ⁊ studij est multos legere vt ex plurimis diuersos flores carpam. Idem ad pāmachium. Qui obiicit mihi Origenem: obijciat etiam cur hominem iudeū habuerim pre ceptorem. cum ego miro odio ⁊ auersione circūcisionem. libros quidē Origenis congregaui. ⁊ ideo errores eius non sequor q̄ scio omnia que dixit atq̄ vtinam omnium tractatorum haberem volu mina vt tarditatem ingenij eruditionis diligentia compensarem.

De magistris audiendis ⁊ venerandis. C. XXXVII.

Jeronymus ad paulinum. Habet autem nescio quid latentis energie viue vocis actus ⁊ in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat. In actibus apostolorū sanctus eunuchus imo vir sic enim eū sancta scriptura cognominat cū legeret Ysaiā prophetā interrogat⁹ a philippo putasne intellig[is] q̄ legis. respondit quō possum nisi aliq̄s me docuerit. Ad minores artes veniā. ⁊ q̄ tā lingua q̄s manu administrā tur agricole cementarij fabri metallorū lignorūq̄ cesores lanarij quoq̄ ⁊ fullones ⁊ ceteri q̄ variā supellectilē ⁊ vilia opuscula fabricant absq̄ doctore eē nō p̄nt q̄d cupiūt. Hugo vbi supra. Qui nō no uit sciens nō noscit magistrum [illegible] magistrū q̄ nunq̄ nouit se esse discipulū. [illegible]

solliciet et sic attentus ad audiendū. docilis ad intelligendum beniuolus ad retinendum. malo quidem balbutientis magistri in tedio so fructu deliniri ꝙ seducentis contarie dulcore gloriari. Sit ergo discipuli summa magistratus subiectio sit exercitii attentio benignitas animi. docilitas ingenii iterum quoqꝫ speciem cantatio. ꝛ fidelis constantie debita professio. Magistro suberi gaudeat eumqꝫ metuē do diligat ꝛ eius mansioni si fieri pōt cohabitando se inserat vt cū locus fuerit ad eum inquirendo recurrat. Varro vbi supra. Illū autē elige eruditorē quē magis mireris in suis ꝙ in alienis. Nō tā laudabile ē meminisse ꝙ inuenisse hoc enī alienum est illud proprij muneris est. nil magnificū docebit qui a se nil didicit. Falsoqꝫ magistri nuncupant̄ auditor narratores. sic igit̄ audiendi sunt vt ꝗ rumores recitent. Elucidissimū aūt est edocēdi genus exēplorū sub duo. Quintilianus .ii. li. Nō aūt id ꝗdē estimandū est cuius ꝗsqꝫ etatis sit. sed quātū in studijs iā effecerit. Ut preceptorū officiū ē docere. sic discipulorū prebere se dociles. alioqꝫ neutrū sine altero sufficiet. sicut frustra spargunt̄ semina. nisi ea gemoluit̄ fuerit sulcatus. sic scientia coalescere nequeunt nisi sociata tradētis accepti sen recedit.

¶ De his ꝗ ad magisterium accedūt. .C. XXXVIII.

Hectus vbi supra. Jā vero discipulus cū ad pfectionē tēdere teneat̄ pfectiōis esse eiusqꝫ cōtexpore diminutū ostētā. pro facultas super pertinenti studeat ipsā imitari. Quid enī ostētā locādus quid inostētā nequitus prima parit secūda destruit. prima procedit. secūda retrocedit. prima colligit. secūda vero collecta dissoluit. Prudēs scholaris semꝑ aliquo dicere gaudeat. cū propriā cōscientiā detegere valeat. qui nubila fortuna diligenter subuenit. modoqꝫ ingruente sedulū se exhibeat. ꝛ si terra caligo mortis affuerit. superstites facultates disponat. Si vero viuus euadat. possit ab eo passa sustentari. procurari. consolari. Vigente quoqꝫ valitudine libelli gaudeant permutatim. questiūcula certatim. ꝛ cōmendabili recordatione gradatim. castigationis felicitate conuersis. Et sic inter eos mutue dilectionis integritas permaneat. vt primeui tēporis ros instillans. in medio irundans. in fine vero inebrians existat. Deniqꝫ bone indolis iuuenis qui ad magistratus honorē accedere cupit. Primo quidē oportet vt que a tanti nominis reuerentiā pertinent faciat. sataqꝫ exprimere noscat nec scriptorum cōmissioni totaliter se cōmittat. Secūdo vt librorū copiā exercitationi sue cōquirat quatenus cū opus fuerit eos cōsulat. nec eis omnino credat. sicut nigruntur qui montani magistri sui sententijs intantū confusus est. ꝙ omne verbū ab ipsius ore progressum quaternulis exarabat. ꝛ tāquā sacrū estimans nihil aliud magisterii vicē obtinens in scholis predicabat. Unde multotiens pudore confusus conclusus abibat. Miserrimi quippe ingenii est semꝑ inuentis vti ꝛ nūquā inueniēdis. Stultius autem omnino magistri confidere sententijs. Sed primo quidē fidendū est donec videat̄ quid sentiat. Deinde fingendū ipsum errasse docēdo si forte inueniat̄ qd cōmisisse obuiat sedulitati. Tertio vt aliquos habeat secreto quos doceat. eisqꝫ libros legat. alijsqꝫ eos rudimentis informet. vt sic intellecta sciat. ꝛ scita exprimere noscat. expressione vsum cōparet. vtiqꝫ magisterium proponet alios. nāqꝫ docere est proprie facultas industrie. Quarto vt hos aliosqꝫ sibi alliciat quatenus cū magistrandi opportunitas fuerit eorum intrinseco aspectu gaudeat. Quid enī turpius ꝙ incipiēdis primo tēpore solus destitui. Quinto vt quorū gratia ꝛ fauore coronandus est illorū peripatetice scholas obambulet. ꝛ curialiter opponat, proterue uenienti acriter remordeat diligentiusqꝫ pro tēpore respondeat. ne si muta fuerit volitas imputet̄ ocitati vel arrogantie temeritati.

¶ De his ꝗ hoc officiū assecuti iā exercē volūt. .C. XXXIX.

Vnicuiqꝫ aūt officiū illud professo cōsiderat. vniuersa morū honestate oportet vt polleat. in sermone verax. in iudicio iustus in consilio prouidus in cōmisso fidelis constans in vultu purus in affectu. virtutibus insignis. bonitate laudabilis existat. Preter hec eū esse docet eruditus. mansuetus. rigidus. antiquus. ꝗa prius oportet vt addiscat ꝙ doceat. Mansuetus autē vt quādo necesse est discipulos clamorē pati sciat. Rigidus vt errori vindictā imponat. sophisticas lites dissoluat oblatrātes remordeat. obloquētes reprimat. peruertentes corripiat. Antiquus vero non annis sꝫ peritia scientie. Qui si vtrūqꝫ fuerit eruditio senior erit. Valde autē absurdū est ꝛ iniquū vt imperiti peritis: nouelli antiquis: rudes preferantur emeritis. Non sit autem negligens quia sicut in vnoquoqꝫ opere materie veneratur constantia sic materie doctrine ꝛ discipline nouerca est negligentia. Melius esset mechanice deseruire ꝙ onerari ingo negligentie. Neqꝫ vero sit arrogās quia ꝛ virtus pauperis scintillula ***

perfectos extinguitur arrogātia. ꝛ omnibus auferē dilectiōi voluntas quia nunꝗ̄ fideliter instruunt arrogantis sedulitas. Nam ꝛ in superbia simplices despiciunt ꝛ quod sciunt humiliter docere contemnunt nec in datorē scientie causam referunt. sed in se proprias et adlientium respiciunt. Cum autem legendi causa scholas intrauerit extrinsecus assumpto rigore considerandum est vt aureo tempore continue submissa voce incipiat. ore rotundo mediocriter ascēdendo nominem vero nisi maxima necessitas vrgeat expectando: quia si quos vltra debitum expectauerit. hos quidem tēpore pigritie confundet. neqꝫ rancore se commaneat. Si vero primo tempore discentium copiam non habuerit. non ideo tepescat nec spe deposita euanescat. Sed tanto studijs acrius insistat. seqꝫ in conflictu strenue probet vt sic licet cum paucis honorē consequat. paucorum enim consortio multos destitutos profunditatis studio vigere frequenter strenue vidimus intitulari. Pietatis autem amabitu scholarium recte ꝛ debitius discipulorum corda paupertate degentium studiosorum discentium mulcere tenetur: videlicet oblatione caloris. vestibus saltem tritis si facultas suppetat eorumqꝫ donatione. Quintilianus .li. i. Optimus quisqꝫ preceptor frequentia gaudet. ꝛ maiore se theatro dignum putat.

¶ De interiori magisterio veritatis. C. XL.

Augustinus in libro de magistro. Quis autem filium in scholam mittat. vt quid magister cogitet discat. ac istas omnes disciplinas quas magistri docere profitentur cum verbis explicuerint. discipuli vtrum vera dicta sint apud semetipsos considerant. in interiorem scilicet veritatem pro viribus intuentes. Falluntur autem vt eos qui non sunt magistros vocent quia plerunqꝫ inter tempus locutionis ꝛ tempus cogitatiōis nulla mora interponitur. Et quoniam post admonitionē sermocinantis cito intus discunt qd foris se ab eo qui admonuit didicisse arbitrantur. Nos autem intelligamus ꝙ vere scriptum sit auctoritate diuina. ne vobis quem ꝙ magistrum dicamus in terris ꝛ ꝙ vnus omnium magister est in celis. Quid autem sit in celis docebit ipse. a quo ꝛ per homines signis admonemur vt ad eum intro conuersi erudiamur quem diligere ꝛ nosse vita beata est. Idem in libro .i. retractationū. In libro quidem soliloquiorum. etsi ꝙ disciplinis liberalibus eruditi illas in se obliuione obrutas eruunt ꝛ quodāmodo refodiunt hoc autem nunc improbo. credibilius enim est ideirco vero respondere de quibusdam disciplinis ꝛ imperitos eam quā patiens est eis quātum id capere possunt lumen eterne rationis vbi hec immutabilia vera conspiciunt. non ꝙ ea aliquando nouerit ꝛ obliti sint qd platoni vel talibus visum est. contra quorum opinionem in libro .xv. de trinitate disserens quantum occasio dabat operi. Actor. De hoc superius habitum est .ii. libro. vbi actum est de anima capitulo de scientia ꝛ sapientia.

¶ De eruditione puerorum. C. XLI.

Augustinus de ciuitate dei .xxii. lib. Quis autē ignorat cū quanta ignorantia veritatis que iam in infantibus manifesta est homo in vitā veniat. Sed diuina gubernatiōe nō omnino deserente damnatos. cōtra tenebras istas cū quibus nascimur vigilat eruditio. plena tñ ꝛ ipsa laboris ac doloris. Quid enim sibi volunt multimode formidines. que paruulis adhibent̄. Quid pedagogi. quid magistri. quid ferule. quid virge. ꝗd alie pueriles pene. sine quibus disci nō potest qd maiores volunt. qui vix aliquid vtiliter volūt. Quid his penis agit̄ nisi vt imperitia debelletur ꝛ praua cupiditas infrenet̄ cū quibus malis in hoc seculo venimus. Quid est enim quod cū labore meminimus ꝛ sine labore obliuiscimur. Cū labore discimus sine labore nescimus. Cū labore strenui sine labore inertes sumus. Nōne hinc apparet in quā velut pōdere suo procliuis ꝛ prona sit viciosa natura. ꝛ quanta ope vt hinc liberet̄ indigeat deficita. segnitia. pigritia. negligētia vicia sunt vtiqꝫ quibus labor fugitur. cū labor etiam ipse qui est vtilis pena sit. Varro vbi supra. Sequunt vasa quicquid primū acceperint. sic est de infantibus. Caritate vero fusus est aures que accepta memorie nō cōmendat. Quintilianus vbi supra. Utinā vero liberorū nostrorū mores nō ipsi perderemus infantiā statim delicijs soluimus mollis educatio quam indulgentiā vocamus neruos omnes mētis ꝛ corporis frangit. Etas igitur hominis tunc maxime formanda est cū simulandi nescia est ꝛ precipientibus facillime cedit. frangas enī citius ꝙ corrigas que in prauū durauerunt. Idē in lib. secūdo. Ingenia enī puerorū nimia emendationis seueritate deficiunt. nam ꝛ desperant ꝛ dolēt. ꝛ nouissime oderint quod magis nocet. dum oīa timent nihil conant̄.

¶ De libris et auctoritatibus eorum. C. XLII.

Isidorus libro sexto. Codex multorum est [illegible] coder per translationem a codi[illegible] quasi [illegible] ficat [illegible] tineat. Liber est interior tunica corticis que ligno coheret. Unde et liber dicitur [illegible] de [illegible] arborum [illegible] Unde [illegible] res a libris arborum librarios vocauerunt. librarios antea bibliopolas dictos [illegible] lata [illegible] gine dicunt eo q[uod] sibi [illegible] compaginantur [illegible] ti. q[uod] sic scribebant antiqui sicut aratur terra a sinistra enim ad dexteram primum ducebant [illegible] Deinde convertebantur ab inferiori et rursus ad dexterã versus. Rome primus librorum copiã aduexit emilius paulus persa macedonum rege deuicto. Deinde lucullus e pontica preda [illegible] bibliothecas publicauit pollio grecas simul atq[ue] latinas. additis autem [illegible] mum instruxerat. Apud nos quoq[ue] pamphilus martyr cuius vitam eusebius cesariensis conscripsit [illegible] dio primus adequare contendit [illegible] stic[os] scriptores toto orbe [illegible] q[ue] studia in vno voluminis indiculo cõprehenderũt. Marcus Terentius Varro apud latinos [illegible] libros scripsit. Apud grecos quoq[ue] calcenterus miris attollit[ur] laudib[us]: q[uod] tãtos libros ediderit [illegible] nostre quoq[ue] apud grecos Origenes in scripturarũ labore [illegible] cos [illegible] opera [illegible] numero superauit [illegible] Augustinus ingenio vel scientia sua vicit. nam tanta scripsit vt diebus ac noctib[us] [illegible] legere [illegible] occurrat.

¶ De diversis generibus opusculorum. C. XLIII.

Opusculorum genera dicunt[ur] esse tria. Primũ genus excerpta sunt que [illegible] scura [illegible] perstringunt[ur]. Secundũ genus homelie sunt quas latini verbum appellant que proferuntur in populis. Tertiũ thomi quos nos libros vel volumina [illegible] maiores sunt disputationis. Dyalogus est disputatio vel collatio [illegible] mentaria [illegible] ¶ la sciuiosum genus dicendi in laudibus regũ in cuius cõpositiõe homines multis mendacijs adulant[ur]. Fastorũ libri sunt in quibus reges [illegible] de et Ouidij libri fastorũ dicunt[ur]. q[uia] de regibus et consulibus editi sunt [illegible] paf quasi prolocutio. Precepta sunt que quid faciendũ aut quid nõ [illegible] ses scripsit. Apud latinos vero marcus vates primus precepta com [illegible] Parabola quippe alicuius rei per se similitudinẽ gerit. quod licet sit vocabulũ grecũ. iam tamẽ pro latino vsurpatur. Problemata que latine appellant[ur] propositiões. questiones sunt habentes aliquid q[uod] [illegible] lis epistolarũ alloquia scribebant[ur]. Unde et portitores earum tabellarios vocauerunt.

¶ De [illegible] C. XLIIII.

Augustinus de [illegible] Est [illegible] nihil pdest ad eos [illegible] fit

homo [illegible] Isidorus [illegible] una lingua scilicet hebrea fuit. qua patriarche et prophete vsi sunt [illegible] cias et insulas impleuerunt. Ex primo quidem quot gentes fuerũt [illegible] tur per id q[uod] efficit nominatur. sicut os solet dici pro verbis et manus pro litteris. Tres autẽ sunt littere sacre que maxime toto orbe excellunt scilicet hebrea. greca. latina. Unde et propter scripturarum obscuritatem harum cognitio est necessaria: vt si qua dubitatio nominis aut interpretationis in vnius lingue sermone oriatur: ad alteram recurratur. Et greca quidem inter ceteras gentium linguas habetur clarior. nam et latinis et omnibus est sonantior. Huius varietas in quinq[ue] partibus discernitur. Quarum prima dicit[ur] cenedo. id est. mixta siue communis dicitur: qua omnes vtunt[ur]. Secunda attica [illegible] egyptij et syri. Quarta ionica. Quĩta eolica. Latinas quoq[ue] linguas quattuor esse quidam dixerunt [illegible] mixtam. Omnes quidem orientes gentes in gutture linguã et verba collidunt. sicut hebrei et syri. Omnes autẽ mediterranee sermones in palato feriunt: vt greci et asiani. Omnes autem occidentales verba in dentibus frangũt: vt italici et hyspani. Syrus et chaldeus in sermone vicinus est hebreo [illegible] sono. Omnem autem linguam homo quilibet aut audiendo tenere potest aut legendo et [illegible] illa ppriã vocẽ clamorẽ exprimũt. iste vo ppriẽ lingue noticia caret.

¶ De scientia lingue et partibus eius. C. XLV.

Alphorabius in libro de diuisione scientiarum. Scientia lingue omnium naturaliter prima est: que in duo diuiditur. scilicet in scientiam considerandi et obseruandi quid vnaqueq[ue] dictio significet apud gentem [illegible] gnificantium [illegible] composite. Simplicium. alie proprie: vt socrates. alie communes: vt homo. Cõmunium autem alie sunt rerum nomina. alie aliarum propria que accidunt: vt nomini genus et numerus. verbo modus et tempus &c. Igitur scientia lingue diuiditur apud omnes gentes in septem partes [illegible] queq[ue]. scilicet genus et speciem vel aliud huiusmodi. Secunda est dictionum compositarum siue orationum: quibus apud illam gentem [illegible] cet inquirit de prolatione litterarum et numero earum: et de vocalibus et non vocalibus. De litteris quoq[ue] que sibi coniungãtur in syllabam [illegible] nem. et cum hoc docet que cum qua dictione ordinetur in oratione [illegible] graphia. que docet q[uod] littera cũ qua scribi debeat et que nõ. Sexta est scientia regularum ad recte loquendum. et docet distinctiones subdistinctiones et accentus graues et acutos et circũflexos. Septima est scientia regularum ad versificandum: et hec docet que syllaba longa que breuis postea de pedibus et cesuris. Deinde de varijs metrorum [illegible] vel diuersitas pedum: et appellatur a nomine pedis vel inuentoris.

Actor. Nota q[uod] Alphorabius hic sub scientia lingue grammaticam [illegible] dicit q[uod] scientia lingue grãmaticam precedit. itaq[ue] quod ad lingue [illegible] tis nostre viribus penitus impossibile. vocabulorum o[mn]ium in omnibus [illegible] que frequenter in scripturis incidunt nec satis omnibus nota sunt tam ex papie q[uam] aliorũ libris significationes plerũq[ue] etiã et origines [illegible] rum atq[ue] grecorũ. Habent enim hebraica per se volumen suũ. illa quidem que [illegible] dinem alphabeti paucis [illegible] prosequamur.

De vocabulis que incipiũt pe A. .C. XLVI.

Bauus.

pater aui.
Abiegna . ligna abietis.
Abietarius.lignarius.
Abigeus.ab abigo.gis.est fur iumentorum.vel qui alienum seruum seducit.
Abiugare.i.diuidere. abolere.
Abolere.i.delere.obliuisci.
Abra.ancilla.
Abrotanum.genus herbe.
Abscire.i.de memoria exire.
Absensio.adulatio.
Absida.vel absis grece. lucida latine interpretatur.et est latus edificij.quia lumine recepto p arcum replendet.
Absinthium . herba quedam amarissima.
Abstemius.abstinens.a temeto.i.vino.
Acbalantia.vel acãthylis auis que et carduelis dicit.
Acharis.sine.g.vanus.
Acanthus.flos verba qua vestis vestitur.
Acephali.genus hereticorum sine capite.
Acer.species ligni.
Aciare.ferrum durum.
Acciduari.idignari.stomachari.
Accide.i.tediose.idignãter.
Accingi.i.preparari.armari.
Acire.vocare.
Acetabulũ.quia acetum fert.
Accola.vicinus vel nouus cultor vel alienus. Unde quidaz. Accola non propriam colet in cola terram.
Acoliti grece.ceroferarii.
Acredula.auis quedam.
Acroceria.ligatura articulo.
Acromata.scenicorũ carmina.
Actuarij diuersis actibus generaliter occupati. Inde actuaria.rie.et dicitur nauis que velo et remis simul agitur.
Acuba.exilium.
Adactus.i.coactus vel elect⁹.
Adagonista.id est iritator.vel certator.
Adar.februarius vel martius.
Adici.compelli.subigi.
Adyta.ostia.vel loca secreta.
Admestia.obliuio.
Admissum.peccatum.
Adnepos.id est pronepotis filius.
Adnullare.inanire.vel adnihilare.
Adonis adonidis.amasius veneris.
Adoptare.ad filiare.
Ador.far vel sacrificia vel gloria bellice virtutis.
Adorea.gloria.
Adoriri.i.conari vel oeduri.aggredi.
Adorsus.allocutus.
Adorta.assumpta.
Appendix.socia.comes.
Adria.vrbs greca illyrico mari proxima.
Adrum etiã.ab adrumeto ciuitate.
Adselotum.allisum.
Affatim.strenue.abunde.
Apheresis.abscisio de principio verbi.
Afficere.muneris grauare.
Afforismus.est sermo breuis integrum proposite rei sensuz describens.
Aphros grece.spuma.
Aphricus . ventus a meridie flans.
Aphron grece.insipiens.
Aphronitrum.dicitur spuma nitri.
Agamus.sine coniuge.
Agapes.charitas vel aliorum labor.
Agapeta vel agapetes. lenocinator.
Agaricum.radix vitis albe.
Age.festina.
Aggeres.quibus fosse replentur ad vrbem capiendam.
Aginare.fugare.
Aginator.negociator.
Agiographa . sacra scriptura.
Agrian grece.ferre.
Alabastrites . lapis candidus vnde fit alabastrum.
Ala. pars exercitus habens. xxx.equites.
Alares.equitum turme.
Albugo . album quod operit oculum.
Alarica.hasta habens ferrum trium angulorum.
Alcion.auis.
Allegoria.est tropus quo aliud signatur q̃ dicitur.
Alpha. prima littera est apud grecos.
Alga.herba.
Alicula.sinus vestis.
Alipes.est equus velox . celer pedibus.
Alnus.arbor.
Aloa.arbor.
Aloen.herba.
Altanus flatus qui in pelago fit.dicitur ab alto.id est mari.
Altercari.i.contendere.
Alnia.alites arte vel studio signata.
Aluearia . vasa sine examina apum.
Alumen.est quedam salsugo terre.
Alluuio.aquarum inundatio
Alluuies.locus cenosus.

Adhuc de eodem.

Mnia.auis nocturna que et strix.
Ambages.circuitus.
Ambro.deuorator. profusus. luxuriosus.
Ambrosium.diuinum.
Amen hebraice.vere. vel veritas siue verax.vel fiat
Amentum . ligamentum iaculi.quod est in medio hastilium.
Amphibalus.id est byrrus.velatus.
Amphi grece.vtrunq̃.
Amphitapa.ex vtraq̃ pte villosa tapeta.
Amphitheatruz. locus rotundus vbi pugnant gladiatores.
Amphora . quia duas habet ansas.
Aminea.genus vitis.
Amita.soror patris: quasi alia mater.
Amoluz.flos farine pre nimia tenuitate de mola eiectus.
Amomum.genus vnguenti vel fruticis.
Amula.vrceolus in quo vinuz offertur.
Amurca.fex olei.
Ana grece.sursum.
Anachoresis.heremus. vel dicitur vita anachoretalis vel do
Anaglypha. vasa supine sculpta.et dicitur ab ana. quod est sursum.et glyphe qd̃ est sculpere vel sculptura.
Anagoge.sursum ductio. Inde anagogeticus a.um.qui tractat de celestibus. Inde anagogice.aduerbium.
Annales.consules vel libri annua acta continentes.
Analogia.similium cõparatio vt incerta certis probentur.
Analogium : quia inde sermo predicatur.
Anasceua.astructio contraria catascene. Hec enĩ confirmat sententiam.illa reuincit.
Anastrophe . verborum ordo preposterus.
Anate.sollicitudine.
Anathema.separatio vel separatum.
Anatole.oriens.
Ancones.vncinos vel incastratores.
Androgeni.hermafrodite.
Aneliosus.tediosus.
Anesis.requies.
Anesum.herba quedam.
Anetum.herba.
Anfractus.circuitus.
Angaria . est seruitij personalis indebita exactio.
Angena.glandule.
Angiportus.edium atria.
Angistrum.hamus.
Anguis.crudelis.
Anguilla scutica qua in scholis coercentur pueri.
Animaduersio.sententia vel vltio anime commotior . et constantior.
Anix.incumbit.
Anquina.funis nauis quo ad malum antemna cõstringitur.
Anse.circuli.
Antagonista.prouocator
Antarticus.vnus circulus celi quia contrarius arcton.
Antebibium.pignus pro codice datum.
Antemna.lignum quo vela dependent.
Antidotum . ex contrario datum.
Antie.cincinni dependẽtes circa aures.
Antiphrasis . vnius verbi ironia.
Antigraphus . nota que in libris ponitur vbi diuersus habetur sensus.
Antipodes.genus monstri vel qui sub terris contraria nobis vestigia calcare putantur.
Antiquarij . qui vetera scribunt.
Antithesis. littere p littera positio
Antitheta. contra posita.
Antonomasia.significatio vice nominis proprijs posita.
Anthos grece.flos.
Antropos.i.homo. ab ana qd̃ est sursum.et tropos qd̃ est cõuersio.quasi sursum cõuersus et erectus . vt suum creatorem aspiciat.

¶ Adhuc de eodem.

Pathia grece. impassibilitas.
Apex.summitas cuiuslibet rei vel linea iacens super litteram.
Apiane.quedam vue.
Apiago.herba.
Apij.foruz ab apio claudio cõstructum.
Apium herba
Aplustra.ornamenta nauis.
Apocalypsis.reuelatio
Apocrypha.dubia vel abscondita.
Apocrisis.depulsio.
Apodex.cornea.
Apofragisma.signaculũ annuli
Apogeum.spelunca.
Apoloterium . vbi lauantium vestes ponuntur.
Apologia . excusatio vel satisfactio.
Apolus.diuinus.
Aporia.vulnus.cura.molestia fedium.angor.tediuz. anxietas
Aposiopesis.suspensa locutio.
Apostatare.retrocedere
Apostrophe.i.euersio.
Apotheca.repositoria.
Aqualiculus.ventriculus.
Arrabo.arra bona.
Aratiuncula.fossa parua quasi sulcus arati.
Arcessire.aduocare
Archelia.regna ventorum
Archia . initium vel principatus.
Archimagirus princeps cocorum.
Archimandrita.summus pastor

Arc ftes. sagittarius.
Architectus. magister fabricatorum.
Archetriclinus. princeps triclinii.
Archiua. armaria.
Arcturus. quoddam sydus.
Arcuatū. est vulnus scorpii quia cauda eius qua ferit ē curua.
Ardea. auis.
Area. equalitas tabularum.
Areston. omnimoda virtus.
Argis. silua.
Argisteria. stationes nundina [illegible]
Argumētū. quod in principio libri causa3 breuiter pandit.
Argutus. loquax. astutus.
Ariel. leo dei.
Aries. machinamentum bellicum.
Arioli. qui circa aras idolorū3 sacrificantes demonu3 responsa accipiunt.
Armamentoriu3. locus armorum repositorius.
Aristologia. herba.
Armille. pprie virorū3 sunt ob armorū virtutē collata militib9 z sunt ornamenta brachiorū3. ab armo dicta vel ab armis.
Armillum. vas vinarum.
Arquature. forfices.
Arsaces. nomen commune regum persarum.
Arsenicum. pigmentum.
Arsipio. arcus.
Arsis. vocis eleuatio.
Artaba. i. mensura habēs modios tres. z tertiā ptē modij.
Arthemo. velum nauis dirigē de potius q̄3 accelerande causa commendatum.
Arterie. vene.
Articulatim. gradatim.
Argumentum. ingenium.
Amplex. duplex. dolosus.
Aruina. pinguedo cuti adherens.
Arundo. sagitta.
Aruspices. q̄ exta pecudū īspiciūt z ex eis futura predicunt.
Ascalonia. herba.

Adhuc de eodem.

Scia. parua securis.
Ascire. querere vocare.
Ascopa. vas vtri simile.
Asse. nummo.
Asseda. cliens vel qui aliquem sequitur causa lucri.
Assentatio. adulatio.
Aspaltum. bitumen.
Assidei. iudei qui erant in dei cultu assidui. vt iudas machabeus z eius socij.
Asyllus. tabanus vel sacer locus quem violare nephas est.
Asopa. vbi multa venalia sūt.
Asparagus. herba spinosa.
Aspernari. irridere. 9tēnere.
Aspiculatio. assensio.
Aspica. ruina.
Astarium. vbi venduntur. bona proscriptorum.
Assumentum. additamentum siue pars assuenda.
Astericus. stella picta vt incessant que omissa sunt.
Astipulari. asserere. adiungi.
Astus. astutia. fraus.
Athanatos. immortalis.
Atauus. abaui pater.
Atramus. dicit a veste nigra.
Attratus. lugubris.
Autenticum. firmum.
Auctio. publica venditio.
Auernus. infernus.
Auersari. spernere.
Augures. qui volatus auium z voces intendunt.
Augustum. amplificatum. religiosum.
Auitum. antiquum.
Aulea. cortina regia.
Aurugo. erugo. siue rubigo vel morbus ex corrupto felle nascens qui sanguinem vertit in palliorem.
Auspex. qui auiu3 auspicia intendit.
Auspicari. incipere. auspice inuanire.
Austerus. asper. durus.
Australis. quida3 piscis.

De incipientib9 per. B. C. XLVII.

Abiger.

id est. stultus.
Baburra. stulticia
Bacce. oliue lauriq3 poma.
Bacchari. furere. discurrere.
Baccula. a bacca. diminutiuum.
Baben. ornamentum colli ex anulis aureis confectum.
Baianola. lectus ad baiulandum.
Baias. portus a baiulandis.
Baiulat. portat.
Baiulus. portator.
Balearis. funda a loco dicta.
Bali grece. emittere.
Bardus. stultus.
Ban grece. gratis.
Barritus. vox elephantis.
Barrus. rufus vel niger.
Basilla. regina.
Basileus. rex.
Basilice regū habitacula.
Basis. fundamentum.
Basilica. herba.
Basiliscus. serpens.
Basterna. vehiculum mollib9 stramentis compositum.
Bath. vestis linea.
Batbus. caput metretam z dimidiam. z est idem in liquidis quod ephi in aridis. s. mensura trium modiorum.
Benna. genus vehiculi.
Beta. secūda littera apud grecos.
Bibliones. musciones qui in vino nascuntur.
Biber. pugna.
Bibleis. duplicibus linteis.
Biblij habitatores biblos vrbis phenicis.
Bibliopola. q̄ codices vendit.
Biblus. liber.
Bibula. papyrus.
Bibulus. bibitor.
Biceps. duo capita habens vel bis acutus.
Bidens. anchora vel ouis vel genus aratri.
Bidental. fossorium.
Biforium. biforme.
Bifidum. biforme vel in duas partes fissum.
Bigens. de duab9 gētib9 nat9
Biga. duo3 equorū3 currus.
Bilinguis. qui aliū dicit z aliud cogitat. vel potius qui aliū dicit in presentia z aliud in absentia.
Bilis. tristicia. vel colera.
Bilices. duplices lorice.
Bimaritus. secundus maritus
Bimatur. duplicatur.
Bimatus. biennium.
Biothanatus. bis mortuus.
Bipennis. securis.
Byrsa. corium.
Birrus. voluntas vel vitta vel vestis.
Bisextus. est per quattuor annos vnus d es adiectus. crescit enim per annos singulos quarta pars assis. qui completur z vnum diem facit.
Bissilites. porcus fissis vngul.
Bisinachia. vestis candida ex lino.
Bisulcum. vtraq3 pte sulcatū.
Byssum. sericum. tortum vel genus lini candidissimi z nobilissimi.
Bitalassum. bimaritimum. Est enim lingua terre in mare protensa: ita q3 hincinde mari circundatur. Nam mare grece thalassum dicunt.
Bitumen. gleba.
Blās. stultus.
Blasto. cubicularius.
Blacta. purpura vel genus animalis.
Blathera. sonus rane vel cameli.
Blacterare. stulte loqui.
Blennones. pueri: stulti. vel impudici.
Bobinare. clamare.
Bobinator. rixosus. vel incon stans.
Bolida. bonor magnus.
Bolis bolidis. dicitur vas eneum vel plumbeum cum cathena: qō impletum adipe mittitur in mare: ad probandum vtrū3 loca petrosa sint vbi nauis stare pōt: an arenosa q̄ nauē pdāt
Bombyx. genus vermis.
Bombus. sonus.
Bostar. passus bouis.
Bostumen. vbi corpora comburuntur.
Bostro. alias butro vel bepbo inuenis.
Boborignon. sonus turpid9.
Brancos. fancium suffocatio.
Brachiles. succinctoriū qō descendens per ceruicem z a lateribus colli diuisu3 vtriusq3 alarum sinus ambit. vt constringens vestes corpus componat
Branchas. fauces.
Brachtea. lamina tenuis auri
Brauium. meritum. premium corona vel munus victorie.
Brionia. vitis alba.
Bruma grece. edacitas.
Bucca. armenta.
Buccella. qō bucca semel carpere potest.
Buceta. loca boum.
Bucide. qui boues cedunt.
Buccinus. clangor.
Bucco. garrulus.
Bucolicum. carmen pastorale
Bucula. iuuenca.
Buggeus. spado.
Bulle. ornamenta rotunda regalium puerorum vel equorū sicut bulle que ex spumis aquarum fiunt z inflatura vento.
Burdo. nascitur ex equo z asina. sic mulus ex equa z asino.
Burgos. castra.
Burgones. caulas.
Burrum. rufum. vel nigrum.
Bustum. rogus vel vbi mortuus iacet.

De his que icipiunt per. C. XLVIII.

Abro

id est vespa longa.
Cacabus. a sono.
Cadus. fitula lignea. vel amphora habens vrnas tres.
Casa grece. lignum.
Calamistr. ferrū in calami similitudine quo ī cinere calefacto crines intorqbāt vt crispi fierent.
Calamitas. īfelicitas. miseria.
Calamites. rana.
Calathus. leue gestamen ex ligno vel iunco in quo pensa po[illegible]
Calcis. prima pars plante vel finis.
Calculator. i. numerator. a calculis quibus solent numerare.
Calculus. lapillus rotūdus vel numerus.
Calculus. minima pars ponderis.
Callere. discere.
Callybe. ferro.
Callis. semita angusta.
Calones. negociatores vel nauticule.
Cala. vel colens. id ē. ligna por[illegible]
Caluaria. in capite ab ossibus caluis dicta.
Caluarie. locus vbi damnati decapitabantur.
Calumnia. falsa excusatio.
Camere. volumina introrsum respicientia.
Camillus. sacrorum minister.
Caminus. fornax.

Campestria. succinctoria circa genitalia.
Canna. arundo.
Cannalis. quia cana est in modum canne.
Canabum. a canne similitudine dicitur.
Cancelli. fenestre anguste.
Candere. fulgere. vel feruere.
Cancer. morbus quidam in carne paulatim serpens donec interimat.
Canistrum calathus ex canna fissa contextus.
Canon. regula.
Canopera. egyptus.
Canti. quib⁹ rota circūdatur.
Chaos. caligo confusa.
Capanis. herba.
Capillatura. capillorū ornat⁹.
Capisterium. vas purgando tritico aptum.
Capitalis veteranus vel dolosus. vel superbus.
Capitium. vbi caput tunicam intrat.
Capitolium. quasi romane vrbis caput.
Capitolin⁹. capitolio seruiēs.
Caplum siue capulum. funis vnde iumenta indomita comprehenduntur.
Capsa. vas vbi ponuntur reliquie siue capella.
Capsus. carruca vndiqꝫ circūtecta quasi capsa.
Captio. cōspiratio vel opinio.
Capulus. manubrium gladij vel pheretrum.
Carabdrio. aial simile muscę.
Carabus. nauicula.
Character. nota vel figura.
Carbasus. lini species vnde fiunt vela que ꝛ carbasa.
Cardia. cordis passio.
Carectum. herba similis iunco vel locus caricum.
Charybdis. gurges qui naues absorbet.
Carice. ficus.
Caries. proprie putredo ligni.
Carina. media pars nauis.
Carinans. arguens conuiciās vel illidens.
Carix. herba quedaꝫ. inde carectum.
Carpasia. nauis a carpendo.
Carpanus. color viridis.
Carpentum. pompaticum vehiculi genus. quasi carrū pompaticum.
Carpens euellēs vel narrans.
Carpere. iter ambulare.
Cartallus. canistrum.
Cartilago. ossa tenera ꝛ sine medulla.
Casa. agreste habitaculum palis virgulisqꝫ contectum.
Casses. araneaꝝ tele vel retia leporum vel pericula vel crimina.
Casia herba vel flos.
Cassidile. bursa vel sacculus.
Casleu. nouember.
Cassina. beatus.
Castoreum. vnguentum ex testiculis castoris animalis.
Castra. militum custodie per circuitum.
Castrensis. militaris vel hostilis.
Castrimargia gula.
Caterua. turba vel secundus vel conuentus multorum.
Casa. tabernaculum vel tugurium. inde casula.
Cataclysmus. diluuium.
Catalogus. istorū numerus.
Cathamane. de mane.
Cataplasma. inductio.
Catapulus. aductus nauium.
Catapota. genus calicis.
Catapletatio. obiurgatio.
Cataracte. fenestre vel ostia fluuiorum.
Catartica. purgatoria.
Catasceua. cōfirmatio ex proprietate rei.
Catasta. scala eculeo similis.
Catena. muliebre collare.
Catenizare. istruere hoīes in fide ante baptismum.
Catilo. gulosus qsi catulus.
Catinū. vas fictile.
Catus. acutus prudens.
Caua buccina. cornea.
Caucasum. candidum.
Cauculus. tumor vesice vel pe[illegible]
Caudix. radix vel robur.
Caule. stabula ouium vel cohortes.
Caupo. negociator vel tabernarius a capiendo dicitur.
Cauterizata. lacerata corrupta.
Cauterium. dicitur quia vrit quādoqꝫ pro signo. quādoqꝫ pro cura adhibetur.
Cautio. scriptura cautionalis.
Cauus. caballus vel cancellus

Adhuc de eodeꝫ.

Elecma. cāncrū calcatorū vindemie. pprie verum nauitarum.

Celium genus ferramenti qḋ vulgo celionem vocant. Inde celata. id est. sculpta.
Celones. naues quedam agiles ad ministeriū classis apte.
Cementarius. architecti.
Cenaculum: dicitur a communione vescendi. quod facere solent antiqui ne singularitas luxuriā gigneret.
Cenobium. habitaculū plurimorum in cōmune vescentium.
Cenū. sordidū ꝛ odorātū lutū.
Cenodoxia. iactantia siue inanis gloria.
Cenon. grece cōmune vel nouum latine.
Censor. iudex.
Censura iudicium. vindicta.
Centaurus. quoddam genus monstri.
Centrum stimulus ferreus vel punctus in medio circuli.
Centurie. partes exercitus in centenos milites diuise. quibus q̄ p̄sunt cēturiōes dicunt.
Ceraula. arma vel instrumenta pistoria.
Cerata. grece cornua.
Ceros. cornu.
Cerastes. genus serpentis cornutum.
Ceranos. grece flumen.
Ceres. fruges.
Cerimonie. sacre culture.
Cerinus. magnus sacer vel socius sine dolo. alias soccus siue solea.
Cerberum. niunt canem triū capitum.
Ceruicatus vel ceruicosus qui dure ceruicis est. vel superb⁹.
Cerula. alta maris.
Cerusa. ex plumbo vel stagno conficitur.
Cesones vel cesares. qui secto matris vtero extrahebantur.
Cessio. proprie rei concessio.
Cespes. frutex vel gleba.
Cestus. corū quo man⁹ suas pugiles armāt ꝛ īiicti cedunt.
Cibarius. panis grossus q̄ ad cibū seruis datur nec delicat.
Cicada. gen⁹ minuti animal.
Cicendela. genus scarabei.
Cyclades. insule in mari que sunt. liij.
Cyclon. grece rotundum.
Cyclopes semiferi homines vnum oculum in fronte haben[illegible]
Cyclus. orbis siue gyrus.
Cidaris. mitra.
Cidonium. genus pomi.
Cygnus. syri dicunt quodlibꝫ candidum.
Cillere. mouere.
Cilex. pirata.
Cigni. poete.
Cilia. tegmina quibus cooperiuntur oculi.
Chiliarche. qui mille presunt. grece enīꝫ mille chylia dicitur.
Ciathi. pondus decē dragmis appenditur.
Cymbala. acetabula que percussa inuicē se tangunt ꝛ sonant.
Cinari vt q̄dam putant. acetabula que percussa in modulos concitant.
Cincinni. capilli dependentes de capite mulierum.
Cinnabarim. quidam dicunt minū. alij draconū sanguinē.
Cinamomum. arbor aromatica.
Cynomyia. musca canina.
Cinus. latine ilex.
Circinus. circulus. vel instrumentum carpentarij qḋ vergē do efficit circulum.
Circiter. proprie ad numerum pertinet.
Circa. ad locū. circum ad tem[illegible]
Circus. gyrus.
Circulator. qui fortunam exponit periculi.
Circenses ludi. quasi circum enses.
Circum. putant dictum a circuitu equorum quia ibi circū metas equi currebant.
Circūcellion⁹. q̄ aduocationis cā circūsora ꝛ diuitius vagaꝝ.
Circumluuium. locus quē aq̄ circumluit.
Circūpedes. obsequia seruoꝝ.
Circumscribere. circūuenire vel concludere vel delere vel in iudicium mittere.
Circe. inspirationes.
Cyrographum. manu scriptū. vel cautio.
Cis citra. circa.
Ciste. cophes.
Ci fitella. a cistis ex lignis vel cannis quibus texitur dicta.
Clanculo. occulte.
Classica. tuba.
Classicū. son⁹ in tuba vel naui.
Clauus gubernaculum.
Cleros. grece sors vel hereditas.
Cleronomia. hereditas.
Climata. plage celi que sunt quattuor.
Clinicus. q̄ de lecto non descēdit. Nā clinon grece lectus.
Clinosus inclinatus.
Cloace fosse balneare vel quibus producuntur aque.
Clodus. vacillans pedibus.
Cloes. folles vel pluma.

Adhuc de eodeꝫ.

Coalescere. crescere. vel conglutinare. vel simul nutriri.

Cociftrio. tabernarius.
Cocitus. lacus infernalis.
Coclearum diminutia pars cauagine.
Coclee. alte ꝛ rotūde turres in quibus p̄ ordinem cōscendit ad similitudinem coclee piscis.
Coccum. grece nos rubeum siue vermiculum dicimus.
Coccus. flos purpureus vel fructus ilicis.
Codex tadix arboris vel multorum librorum in vnum corpus.
Codicillum. testamentum.
Cophin⁹. corbis vel vas ex virgulis aptum mundare stercora vel terram parare concauitate sui dicta.
Cōgiariū. donatio iperatoria.
Cohors. minor habet milites. cc. maior autem. dc.
Cola. membra sententie vel colatoria quibus mustū colatur.
Colaphus. alapa vel pugnus.
Colare. mundare purgare.
Cola. grece fel.
Collega. socius a colligatione amicitie dictus.
Colles. quasi colla montium.
Colere. habitare venerari frequentare. exercere.
Colibia. hebraice vilis munuscula.
Colica passio dicitur ab intestino: qḋ greci colon vocant.

Colina coquina.
Collirida. panis subcinericiꝰ.
Colobiū. vestimentum longū
sine manicis.
Colomelli. dentes longi ⁊ ro/
tundi qui ⁊ canini.
Colonia. que defectu idigena
rum nouis cultoribus adim/
pletur.
Colonus. peregrinus vel inha
bitans vel cultor aduena.
Coloqnt. cucurbita agrestis.
Colos. color fictus.
Colostrū. lac nouū.
Colū dicunt colonē vnde mu
lieres nent. vel fastigiū tēpli ro
tundū. vel intestinū.
Columen. culmen.
Colluuio. sordiū cōgregatio.
Colyria. dicūtur vnguēta que
dam qua vitia oculorum de/
tergunt.
Collirida. panis quadratꝰ de
simila factus in sartagine cū
oleo frixus vel modicus panis
triangulus.
Coma. particula sententie ⁊ in
terpretatur incisio.
Comaticus. breuis ēdificator.
Comere. cōponere. ornare.
Comedia. historia que humi/
lium velut meretricū ⁊ paruu/
lorū hoium cōtinet acta.
Comēta. fraudes artes adin/
uentiones mendacia. volumi/
na interpretationes.
Cōmentarii. scriptores anna/
lium vel qui causas cōmenta
banť ⁊ disputabant.
Comesatio. bonitas innocen
tium vel conuiuia meretricum
per vnum. m. ⁊ per vnū. s. scri
bendum.
Cometes. stella quedā noua.
Comici. qui comedias scribūt
vel canunt.
Cominisci. confingere fraudē
adhibere.
Cominus. cōtra vel prope: cui
contrarium est eminus. id est.
longius.
Cōmissura. particula siue con
iunctura vel compago.
Committere. peccare. coniun/
gere. credere.
Comis. facilis. suauis. aptus.
Inde comitas. id est benigni/
tas vel vrbanitas.
Comicialis. morbꝰ caducorū.
Cōmolere. dētibꝰ cōminuere.
Cōmune. imūdū aliqū dicit.
Compago. iunctura.
Compullare. interpellare allo/
qui.
Comperhendinare. differre in
tertium diem.
Complices. qui vno crimine
iuncti sūt. nūq; ēo in bono di/
cimus cōplices sensui pnuscē.
Cōplodere. repercutere.
Compita. loca ad que vndiq;
perueniť vel vbi plures vie cō
ueniunt.
Complanare. solo equare.

Compos. perfectꝰ vel compo
situs: vel desiderium suum cō/
secutus vel cōpossessor.

Adhuc de eodē.

Ona. alta rotunditas
vel fructus cypressi.

Concha. quasi concaua.
Concameratum. curuū ⁊ ad
modum circuli flexum.
Concentum. dicūt philosophi
sonum suauem qui fit ex mo/
tu septem stellarum.
Conciliare. coniungere.
Conchilium. genus coloris ex
quo tingitur purpura.
Cōcinare. consequi cōponere.
Conclaue. interius cubiculū.
Concrepare. cōcinnere. consen
tire.
Cōcreti. commixti siue coadu
nati.
Concubi. simul concubantes.
Concula. mensura continens
tria coclearia.
Conchus. lapis in mari.
Condus. cyphus vel poculū.
Conditio. cōdictio euētus. oc
casio. potestas.
Condire. sepelire.
Conductus. hospitiū dicimus
conductum.
Confectus. debilitatus.
Confertus. plenus densus vel
in vnum collectus.
Conficere. commiscere. consu
mere. dissipare. perfūdere. per/
agere.
Confrages. loca in qbus vēti
vndiq; currūt ac sese frangūt.
Confragosa. loca aspera.
Confutare. conuincere cōiice/
re. estimare. colligere.
Concio. populi multitudo si/
ue cōuocatio vel allocutio po/
puli vel consilium.
Concionator. autē qui popu/
lum alloquitur vel conuocat.
Conniuentia. consensus.
Cōniuere. capitis motu acqe/
scere.
Cōpingere cōiūgere. ɔsentire.
oclos claudē iterdū dissimlař.
Conniza. partu liberata.
Conopeū rete. in modum ten
torij quo culices excluduntur
vel stragulū vel suppellectile.
Cōprimit. coercet. domat.
Consciscere. irrogare vel con/
sentire. constituere.
Consectarius perniciālis.
Consequens. conueniens vel
rectissimum. vel credibile.
Conserere. coniungere. consu
lere. collocare.
Considunt. sedent.
Consitū. cōstipatū ɔdensum.
Consobrini. filij matertere vel
auunculi.
Conspicari. ɔsiderare. cōspira
re. cōiurare consentire.
Constellationes. notationes
siderum quas obseruant ma/
thematici. quomodo se habe/
at quisq; cum nascitur.

Consternatꝰ territus cōuictꝰ.
Constipatus. densatus.
Consul. iudex vel pretor a con
sulendo.
Consultꝰ. boni cōsilij ꝓspicax.
Cōtegere. colligere. suspicari.
Contestor. iudices.
Obtestor. aduersarios.
Conticinium. tempus noctis
post gallicantum vel qō impe
rator a populo rogať.
Conticiū. qū omnes silent.
Contiguare. comportare.
Contiguatio. tignorū cōstru/
ctio.
Contrahere. cōquirere. appre/
hendere. colligere.
Controuersia. contradictio.
Contuberniū. ad tempus cō
manendi conuentio.
Cōtus. hasta sine ferro: sed cu
spide acuta.
Contumax. contemptor.
Contumelie. iniurie.
Contutare. occultare. vel in tu
to reponere.
Conuene. cōmanentes. vel de
diuersis locis venientes.
Conuexum. quasi conuersum
siue incuruatum.
Conuulsum. cui sua adimun/
tur aliqua.
Conum. pronum vel acuta ro
tunditas.
Conus. galea cypressi bacca

Adhuc de eodem.

Opodium particula car/
nis.

Copo. negociator.
Cops. copia.
Copsus. copiosus.
Corban. munus.
Corbanon. gazophylacium.
Corbes. colatoria musti cur/
uatis virgis intexta.
Corbinus. vel corbius corde
duplex.
Cordatus. sapiens vel magni/
ficus.
Cordiagni. qui post tempꝰ na
ti sunt.
Corepiscopi. vicarii epōrum.
Correptum. raptum sublatū.
Coriandrum. herba quedam.
Coribantes. dij paganorum.
Corylus. arbor nucis auellane
vel ipsa nux.
Corymbi. hederarū bacce: vel
vinculum anuli qui proxima que
q; ligant.
Corinthus. theca arcuum vel
sagittarum.
Cornei. aceruii lapidum.
Cornicines. qui tubis corneis
cantant.
Cornificina. macellum.
Cornipes. equus.
Cornua. in nauibus extreme
partes antemnarū: in bello ex/
tremitas exercitus.
Cornupeta. bos ferus qui cor
nu petit aliquem.
Chorus. multitudo canentiū
qui apud iudeos non minꝰ q̄

ex decem constat.
Chorus grece ventus occiden
talis.
Chorus mēsura. xxx. modios
continens. In vtraq; mensura
tenet principium tam aridorū
q̄ liquidorum.
Cosmus. grece mundus. In/
de microcosmus.
Costroes greci appellant qui I
extremis faucium partibꝰ ma
iores creantur: dicti q; castra
ducant. Unde reges vocantur
Cossum rugosum ⁊ curuū ⁊
contractum.
Cote. grece incisio.
Cotei. iracundi.
Cotis. lapis quo acuiť ferrū
ad incidendū vel dignitas cor
poris.
Cotula. emina. sex hñs ciatos.
Cothurnus. superbia vel sup/
bus vel genus calciamenti hu
mile. sed tale vt in vtroq; con/
ueniat pede Unde si quiś duo
bus discordātibus fuerit ami/
cus cothurnus dicitur.
Coturnix. auis quedam.

Adhuc de eodem.

Rapula. nausea vel im
moderata voracitas. q̄
si cruda epula ⁊ indigesta.
Crať. calix. hñs duas ansas.
Craticula. dicta est a crate.
Creagre. fuscinule tridentes. v
Creantes. graciales.
Creas. agrestes capras.
Crementum. semen mascu. vn
de aialium corpora accipiunť.
Cremonia. sacrificia imolatio
Creperon. dubiū dicitur. Un
de creperꝰ. a. um. id est dubiꝰ.
Crepida. genꝰ calciamēti vtri/
q; pedi aptum dictum a pedū
crepitu in ambulando.
Crepido. ruina vel summitas
riparum vel cuiusq; rei.
Crepitare. leuiter flare vel so/
nare vel stridere.
Crepor: vel crepitus sonus.
Crepundia. iniria vel insignia
vel indicia que expositis infan
tibus adhibentur.
Crepusculum. dubia lux que
fit vespere vł mane. Nam cre/
pocon dubium dicimus.
Creta. genus terre albe.
Cretici. dies iudiciales vel de
terminatiui. vt quo homo vel
liberať vel purgatur vł moriť
Cribrum dicitur quia ibi fru/
mentum currendo purgatur q̄
si currifrugum.
Crypta. spelunca.
Crisopis aurum vñ videť eē.
Crispans. vibrans cōtorquēs
splendens. concutiens.
Criste. cassides. Inde cristatꝰ.
id est. galeatus.
Croceum. rubicundum.
Crocitus. vox coruí.
Crocum. siue crocus. herba.
Inde croceum. id ē rubicūdū.
Croma. grece color vel croma

Cromaticus: qui colore nō cōfunditur: nec colorem mutat.
Chronon. grece tempus. Inde chronica.
Crudū durum forte.
Crumene sacculi.
Crustula. diminutiuū a crusta et est panis oleo cōspersus in medio cōcauus et tortus.
Cubus. i geometria figura vndiqȝ solida.
Cucullis. vestis q̄si minor dicta.
Cucuma. a sono feruoris nominatur.
Cucumis vel cucumer mas. ge. herba.
Cudere fabricare. percutere.
Culleus. mas. ge. fit ex corio in quo parricide cuȝ symia et gallo et serpente in mari precipitabantur.
Culme. coquine.
Culmē. tectū vel altitudo.
Culmines. pro diuites poni puto.
Culmus. calamus quo spica continetur.
Culponei. rustica calciamēta.
Cumba. nauicula breuis.
Cunabula. lectuli infantium.
Cuntari. dubitare vel differre. Inde cuntanter.
Cuneus. minor turba.
Cuniculi. transitus occulti vel agrestia animalia.
Curio. preco theatri.
Culuri. catelli.

¶ De his q̄ incipiunt p. d.
C. XLVIII.

Are depteras. id ē auxiliū prebere.
Dare penaȝ. id est. soluere vel sustinere.
Dactilon. grece digitus.
Dammula genus fere capriolis similis. Uel vt quidā dicit mustela.
Dapsilis. largus.
Deābulacra deambulatoria.
Deca. grece decem.
Decapolis. regio decem ciuitatum.
Dedicare cōsecrare.
Deciduus. desidiosus.
Decipula. laqueus. muscipula pedica.
Desciscere. dissentire. vel a proposito se retrahere.
Decrepitus. valde senex quasi increpusculo vite.
Decuriones. decani qui scilicet. x. militibus president. vel qui officiū curie administrāt.
Deductum. tenue. subtile. gracile.
Desectare. a secib9 segregare.
Deficiscere. desperare. vel defatigari.
Defessi. dissolui. euanescere.
Defungi. finire.
Degeneres. ignobiles vel genere impares vel generi suo nō similes.
Degere. viuere. agere.
Degluere. decorare.
Deierare. verū iurare vel deiurare.
Dehiscere. apire vel dilatare.
Delatio. accusatio.
Delator: qui detegit quod latebat vt detractor: vel qui alienum caput impetit.
Delatura. proditio.
Delibatus. pfusus. degustat9.
Delibor. immolor.
Delibui. vngui.
Delibutus. vnctus. perfusus.
Deliquisse. in liquorem vel defectum conuersum esse.
Deligere. eligere.
Delirare. desipere. vanū esse.
Delitescere. latere.
Delubra. fana vel tēpla idoloȝ.
Dem etere. separare. incidere.
Demolitus. dissipatus. exteritus.
Denarium. genus nummi qd̄ pro decē nummis reputabat.
Denotare. culpare. mānifestare.
Dentile. artari pars prima in qua vomer inducitur.
Denuo. iterum.
Depellicuları decipere a pelliciendo.
Deperire turpi amore estuare.
Depopulari. spoliare. vastare.
Depositum. cōmissum. vel creditum precipue.
Descire discedere. separare. denunciare.
Deputare. destituere.
Deserere. disturbare.
Detractās. recusans.
Decrementa. damna.
Detrudere. compellē: excludē.
Deuexum. pronū inclinatum.
Deuocare. accusare. maledicere per furorem.
Deutronomiū. grece scda lex.
Dextrum. propitiuȝ prosperȝ.
Dextra: pugio vel securis dextre. habilis.
Dextralia. viroȝ et mulierum sunt: qm̄ vtereȝ dexteram hȝ.

¶ Adhuc de eodem.
Jaconia. grece ministerium. Inde diacones. id est. ministri.
Diafonia voces discrepantes.
Dialogus: disputatio duorū.
Diametros. linea circuli recta per centrū ducta in duas partes diuidens circulum.
Diaplasma significat. semper vel iugiter. i. id cui annectitur sempiternū esse cōfirmat.
Didascolus. grece magister.
Didragm i. due dragme.
Didragma. mensura duplex scrupuli sex.
Diducere. distrahē. diuidere.
Dieta. viuendi regula.
Diffamare. diuulgare.
Diffiteri. abnegare.
Diffescisci. dissolui. marcescere.
Digamie scde nuptie.
Digerere deducere: ordinare. exponere. csumere exigere.
Digestū ferculum exaltatum de scriptum.
Dilapidare prodigere. erogare dissipare.
Diluere dele vel lauare purgare
Dimicare pugnare cōtendere.
Dimiciū requietorium.
Dina media ptis herbar vel liber vbi herbar medicine scribuntur vel locus vbi medicine reponuntur.
Dyoscorus apō grecos iuuius
Diplo duplico.
Diplois duplex vestimentum.
Dipsas gen9 aspidis.
Diptice due tabule.
Dipondius quasi duo pōdera i. libre due.
Diriguit obstupuit.
Disceptare otendere.
Discidiū. discordia vel sepatio.
Discire. discedere. dissentire.
Discisscere. discrepare. diffugere succūbere perire.
Discoforus: discū ferens.
Discholus difficilis indisciplinatus vel imoralis.
Discrimen. piculū. visio dilucidatio: vel duplex a quo discrimine: diuidere.
Discriminalia. pectines vel ornamēta capitis mulieȝ.
Disseptus. diuisus.
Differere: vel dissertare: adapire vel dicere.
Dissert9. prudēs facundus.
Dissicere: dispgere. vel dispdere: vel fugare: vel despicere vel differre.
Dysenteria. intestinoȝ vulnus.
Dissologia: duplex locutio.
Dispensare. disponere.
Distribuere. gubernare. moderari.
Dispartire: dissipare: distribuere diuidere.
Displodere. dissoluere. dispergere.
Disterminare. disiungere.
Distichon grece op9 duoȝ versuum.
Distractū. diuisum vel vēditū.
Distuna. vrine difficultas.
Ditio potestas.
Diuaricare. pstituere apire.
Diuortiū. separatio.
Dolabr. bipēnis. qȝ duo habȝ labra.
Dolōtes. tela abscōdita: vel vagine linee in quibus latent.
Domata. greci tecta dicunt.
Domata: menia vel supiores. partes domus.
Donaria. loca vbi dona oblata recondebant.
Dorcones. audi vocatores.
Dorix. nomē fluuii.
Dora. grece gloria.
Dracena. dicit a draco sicut leena a leo.
Drachma. octaua ps vncie genus denarii et est solido minor scrupulis trib9 pstat. i. octodecim siliquis.
Dromeda gen9 cameloȝ.
Dromedarii cameli veloces.
Domis grece cursor. Unde et dromedes cursores.
Dromones. longe naues.
Drusus. impatiens vel rigidus vel durus.
Ductile. qȝ malleo pducat.
Duellio. pugil. vel rebellio.
Duelliū: belliū. qȝ ex due sūt partes. vel bellum scdm.
Dulēsis: seruit9 est q̄ et deo q̄tum oportet est reddēda et hoibus quātū condecet exhibēda.
Dumtaxat. tumodo.
Durco meris.
De incipiētib9 per e.
C. XLIX.

Benus. arbor vel gēma cādida qua artifices aur poliūt.
Ebenı de ebeno facti.
Ebiones paupes.
Ebionite: heretici q̄dā ab ebione vel pauptate ītelligēte dicti
Ebul nouēber.
Ebur. ossa et dentes elephātis.
Echo. imago vocis q̄ in cauis locis ostēsa resultat et resonat.
Echonom9: dispensator.
Eculeus gen9 tormēti sic dict9 eo qȝ extēdit hoiem.
Edicere. foris dicere: euocare vel pape. Uñ et edicta.
Editum vel factuȝ vel platum.
Editui. ianitores q̄si custodes edis.
Educare: nutrire vel eligere. pferre. liberare.
Eduliū. qd̄ facile edif. vt sorbitiuncula.
Efebia. dom9 pueroȝ lupanari similis
Ephebi: adolescentes a phebo dicti.
Effeminati. i. molles sine feminis s. turpit in ephebos opantes.
Effeta. fatigata. vel frequēti fetu exhausta. vel vacua: vel steril.
Ephi decima pars chori. i. tres modii. et hoc in aridis.
Ephod. suphumerale.
Egerere: tollere.
Egestuosus miseriis pfusus.
Egloga. interlocutio vel lectio vel vilis sermo.
Elate. palmaȝ folia.
Electr. dr eo qȝ ad radium solis auro clari9 argētoqȝ refulgeat.
Elegans: honestus: egregi9 nobilis: modestus gratus.
Elegiacus. carmen cui9 modulatio miseris conuenit.
Elidere: paitere. ledere frāgere
Eulogū. psapia vel risum.
Elucubratum. elaboratum exquisitum ornatum.
Eluere: diluere purgare.
Elul. mensis augustus.
Electro dano.

Elumes liquor foſſe.
Em. ꝛ aſpiratur ſepius in principio: admiratio: vel cū increpas
Emanc pati. e manu emiſſi vel iuris proprii dominii ſtatuti.
Emax emptor auidus.
Emboliſmus grecū eſt. latine ſuper augmentū. eo q explear numerū annorū cōmunium.
Emerita arma victricia.
Emeritus. veteran⁹ ſolutuſq militia cui iā vſus ꝑlij non eſt.
Emina. appendet librā vnam q̄ geminata facit ſextarium.
Emin⁹ procul vel non longe.
Emiſſarius: predo. homicida vel flagitiorū ꝛ luxurie ſatelles.
Emiſſus. ceruus dicit quādo ceruam ſequitur.
Emolumentum. lucrum.
Emorroys. fluxus ſanguinis. vel genus aſpidis.
Empyrea. ignea.
Emula. ſimilia.
Emūctoria. i. forcipes ad emūgendum.
Enormia. vitia vel dedicatōes.
Enchiridion. dicitur quia manu aſtringatur.
Energia grece id eſt agilitas.
Engaddi. locus vbi finit mare mortuum.
Enigma. ſermo figurat⁹ ꝛ obſcurus.
Enixa. conata. vel a partu liberata.
Eno vinum.
Enofor. id eſt vas ferēs vinū.
Enteci grece. i. repoſite rei copioſam ſubſtātiā appellam⁹.
Eous grece. aurora. vel ſol. vel homo de oriente.
Epanados. quā noſtri regreſſionem dicunt: principum dignitas erat.
Epar grece. iecur.
Epigrāma. i. titulus vel abbreuiatio ſcripture.
Epilogus nouiſſima pars controuerſie que precesſit tantū hz.
Epinicia. victorie.
Epimenia. que dantur per ſingulos menſes.
Epiſtilia. que ſuper capita columnarū ponuntur.
Epitaphiū grece. ſuper tumulum. eſt enim titulus vel carmen mortuorum.
Epithalamiū. carmen nuptiarum quod decantatur in honore ſponſi ꝛ ſponſe.
Epithema. dicta q ſupponit aliis adiutoriis precedentib⁹.
Epithoma. i. recapitulatio vel abbreuiatio.

Adhuc de eodem.

Rebi. inferni.
Eregione. elatere eē.
Egre grece opera.

Ergaſteriū grece operariū vbi opus fit: vel taberna. vel vbi aliqd operis exercitū geritur.
Ergaſtulū. carcer vel prope locus vbi deputantur noxii ad aliquod opus faciendum.
Erodius grece. fulica.
Eruca. vermis vel herba.
Eructare. emittere.
Eruderare. purgare. ſuſtollē.
Erugo ſiue rubigo: fit in frugibus quādo ros vel ymber nocte ſuper teneras ſpicas cadit ꝛ poſtmodū incaleſcente ſole vertuntur in rubedinē: ꝛ marceſcunt grana adhuc tenera. Eadē dicunt ꝛ aurugo. ab auralis: vel ab eur⁹ vēt⁹ ab oriēte
Eſto. cōcedo. vel plane.
Eſtus. maris inquietudo. i. acceſſus vel receſſus.
Ethimologia. origo vocabulorum.
Ethnici. gentiles.
Ethnos enim grece. gens.
Eucharistia. i. bona gratia vel gratulatio.
Eueſtigio. ſtatim.
Euge. bene gratulatio eſt vel laudatio ſiue ſalutatio.
Eunirare. caſtrare euacuare exanimare.
Eulogetus grece. id eſt benedictus.
Elogiū. reſponſum diuinū: vel progenia vel bona fama.
Eumenides. id ē furie. ſeu dee infernales.
Euſebia grece pietas.
Exa grece. ſex.
Exactum. exquiſitū vel electū. vel completum.
Exalare. i. emittere vel ſpirare.
Examē. multitudo vel caput vel probatio: vel filum mediū quo ſtatera regitur ꝛ lances equantur.
Exameter. verſus qui ſenari⁹ dicitur.
Examitū. pannus ſex filis contextus. qui vulgo dicit ſamit.
Exapla. bibliotheca.
Exaplois. exemplaribus.
Exapla. i. ſextuplica. ſ. ſingulariter.
Excandere. exardere.
Exceptoria. receptacula.
Excetra. ſerpens qui grece vocatur hydra. i. multorū capitū.
Excidere. euertere.
Exconſules. qui iam a conſulatu exierunt.
Excubare. vigilare.
Excubie. officia vigiliarum.
Excuſſor. i. predo vel percuſſor. ſiue homicida.
Exedra. abſis ſeparata modicum a pretorio vel palacio.
Exequie. funeris proſecutio.
Exerere. expedire. aperire. mādare. vel eleuare.
Exeſa. cōſumpta vel euacua.
Exilis. tenuis quia quaſi p anguſtum pot eſt exire.
Eximius. quaſi valde eminēs.
Exoleſcere. affluere. olere. euaneſcere.
Exoletus. vanus. infamis. ſolutus: turpis.
Exorciſmus grece. i. adiuratio vel increpatio.
Exorſus locutus.
Expergiſci. euigilare
Expilare. ſurripe.
Exoſſare. i. oſſa extra ꝓicere.
Explodere illidere.
Exſententia. i. ꝓſpe vel ex voto ſiue exoptato
Exta inteſtina.
Extaſis mentis exceſſus vel ex pauore vel ināīone ad ſuperna
Extemplo. i. ſubito.
Extorris. i. exul quaſi extra terram ſuam pulſus.
Exticare. i. expellere. extimiare
Extuberare. tumere.
Exuberare. abundare.
Exulcerare. exaſperare.
Exuuie. i. veſtes ſiue ſpolia. ab exuendo.

De incipientibus p F.

.C. L.

Actus.

Factus. i. hylaris gratus honeſtus.
Facilis. tractabilis ingenioſ⁹.
Facinus. quicquid agit indomita cupiditas ad corrūpendū animam vel corpus ſuum.
Factio. iuratio.
Factioſus. ſeditioſus fallax. vel faciens.
Facula. a face.
Fallarica. gen⁹ teli vel arce grādis.
Falcaſtr. ferramentū curuum cum manubrio longo ad denſitatem veprium ſuccidendam.
Far. genus frumēti.
Farcire. implere.
Farus cenatorium vel turris maxima que flammarū indicio longe videt a nauigantibus:
Fas. honor licitum. iuſtum.
Farum. dictū q candelē fert
Faſcia. cingulum quo pectus ꝛ papille comprimunt. Inde faſciola.
Faſciare. ligare.
Faſcis lignorū colligatio.
Faſcinare: grauare vel adulando decipere.
Faſcelus: nauicula vaſta.
Faſtes honores vel dicta.
Faſti libri in quibus reges vel conſules ſcribebant. dicti a faſcibus. i. poteſtatibus.
Faſti dies quibus ius fatur. id eſt dicitur. Nefaſti quibus non dicitur.
Fata dicta vel miſſa vel mors.
Fatalis. debitus vel mortalis
Fatidici. diuini vel fata canentes.
Fatiſcere. multum hyare ſiue aperire diſſolui.
Fauni. homines vel dij ſilueſtres qui fantur futura. qui et ficarij.
Feculenta. fece plena.
Femen: idem quod femur.
Ferale mortiferum.
Flebile. perniacioſum.
Ferculum. miſſorium vel vaſculum vel diſcus vel plectus portatilis.
Ferie. ceſſationes ab operib⁹.
Ferme ꝓpe fere.
Ferula herba.
Feſtinato. feſtinanter.
Feta. plena vel liberata.
Fiali grece. vitrū. Inde fiala
Fibre vene vel extremitates iecoris. vel membrorū iuncture.
Fibule. quib⁹ ornant pectora feminarum.
Ficarij. fauni.
Fidicula vel fidicen. cythara vel cytharedus.
Fidicule. vngule quib⁹ torquētur in eculeo appenſi.
Filare grece. ſeruare. Inde gazophylacium.
Fimbrie. cathene vel ore veſtimentorum.
Fiſcellū: vas gracilibus viminibus factum.
Fiſcina. ſaccus vel ſarcina. Inde fiſcella.
Fiſcus. pellis in qua teſticuli ſunt vel ſaccus publicus.

Adhuc de eodem.

Lacenia. contracta.
Flagella. ſummitates virgultorum ꝛ arborū. q flatu agitant
Flagitare. poſcere.
Flagitiū. quicquid agit indomita cupiditas. a flagitando.
Flagra. incendia cubilia: verbera. Inde flagella.
Flagrare: incendere vel pcutē.
Flamines. pontifices idolorū. quaſi filamies. ſ. a filo quo capita religabant.
Focarie. coquinarie. ad focū faciendum.
Folles. pelles.
Folicatum. curuatum.
Folliculus. theca frumenti in qua ſeruat granum.
Fomes. firmitas origo. fomitū
Fora theatra.
Forcipes. fabrorū ſunt quibus ferrum candens tenet.
Forco ſecuris qua pontifices in ſacris vtunt.
Forenſes. a foro.
Forfices. ſartorū.
Fornicatio. amor legitimo cōnubio ſolutus ꝛ vagus. dicta a fornicibus. id eſt edificiis arcuatis.
Fornix arcus de coctura fornacis extructus in plateis in ſignum triumphi vel opus concameratum. Inde fornicarii vel galea vel fornicatio.
Forpices. tenaces. vel inſtrumēta tonſorū.
Fortuna. dea caſuum.
Fortunatus. felix. diues.
Forus locus exercendarum litium. a fando.
Formū calidū. Vñ ꝛ feruidū
Fos grece. ignis vel lux.

Fragra vel frasa. poma siue stria.
Fragrantia. redolentia: quia fracta plus redolent.
Framea. hasta longissima: vel gladi⁹ vtrinque acutus. id est. bis acut⁹.
Frasis locutio. interpretatio.
Fratrias grece. coniuratio.
Fratrissa vel fratria. vxor fratris.
Fratuelis. duorum fratrum filius.
Frenusculi. vlcera circa ora rictum.
Frendere. dentes comprimere. vel concutere.
Fronimus. nior. issimus. grece sapiens. tior. tissimus.
Frugalitas. largitas vel temperantia siue parcitas.
Frugi. temperatus vel temperate.
Frumen. eminens gutturis per qua cibis fruimur.
Frutex. breuis dictus est eo quod fronde terram tegat. a quo frutecta.
Fucatum. tinctum. fictum.
Fucus. dolus vel genus apis vel vermiculus vnde vestis tingitur. vel genus herbe.
Fulcra. quib⁹ lecti fulciuntur.
Fulgere. ferire. Unde fulmen.
Fulica. auis.
Fuluum. rubeum.
Fumarium. domus fumi.
Funalia. candelabra.
Functus. vsus vel consecutus. vel finitus.
Funda. fundibalum. vel genus retis piscatorij. eo quod infundum mittatur.
Functoria. transitoria.
Fundibalus. quasi funda emittens. Balin. grece dicitur emittere.
Fundus. possessio. quia in ea fundatur vel stabilitur patrimonium.
Funebre. luctuosum.
Funestum. sceleratum. pollutum.
Fungi dicti quia ignem acceptum concipiunt.
Furceps. ignarus.
Furcifer. qui ob leue delictum furcam circa viam ferre cogebatur. confitens peccatum suum magis ad hominum ignominiam et aliorum terrorem quam ad supplicium.
Furie. dee infernales vel pacientia.
Furuum. nigrum. inde fur.
Furunculus. vulnus vel tumor in acutum surgens.
Fuscina vel fuscinula. creagra siue tridens.
Fuscum. nigrum.

¶ De incipientibus per G. C. LI.

Gala grece lac. Unde galatie dicte. lactee.
Galbanum. succus ferule. vel genus pigmenti.
Galeros. corium. Inde galea.
Galerum. pileum de pelle hostie cese factum. vel pelliceum calamacum. vel pallium de iunco.
Gamos grece nuptie.
Ganeo. tabernio.
Ganto lutumosus.
Gannire. vulpium est. sicut latrare canum.
Garganus. mons apulie.
Garos grece. liquamen.
Gaza. siriace. thesaurus.
Gazophilacium. Cella vbi thesauri reconduntur.
Ge grece terra.
Genesta. genus virgulti amarissimi.
Genethliaci. qui hominum genesi per xii. celi signa describunt.
Geniolus. ingeniosus.
Genos grece. barba vel gen⁹.
Gentiles. qui ita sunt vt geniti fuerunt. scilicet sub peccato. et non sunt regenerati.
Genium. naturale amicum.
Gerere. disponere explicare agitare.
Gygantomachia. pugna.
Gymnasium. generaliter exercitiorum locus: vel philosophorum vel athletarum ludus vbi exercentur athlete vel cursores.
Gymnos. nudus.
Gymnosophe. qui nudi philosophantur in solitudinibus indie tantum tectis genitalibus.
Girgillus. lignum transuersum ex quo funis cum situla in puteum mittitur. dicitur quia in gyrum versatur.
Gith. genus leguminis.
Glaber. leuis facie rasus vel sine barba purus.
Gladiatores. qui in spectaculis mutua se cede trucidant.
Gladiolus. herba folijs gladij similibus.
Glarea. terra glutinosa vel condensa. vel lapilli fluminum quos aqua fluens trahit.
Glaucum. album.
Glauci oculi pro splendentes ponitur.
Glis gliris. animal paruum.
Glirium. torpens immobile.
Gliphe grece. insculptus.
Globa. iunctura.
Globus. ignis eminens. vel eruct... densitates.
Globus. lapis.
Globus. pensa mulierum.
Glossa grece lingua vel aduerbium.
Glossa. gemma.
Gnota grece. scito.
Gomor. decima pars ephi.
Grabatum grece. reclinatio capitis susceptio.
Graphia grece. scriptura.
Graphon grece. littera.
Gradipes. auis que et tarda.
Graculus. auis.
Gramma grece. littera scriptio.
Grassari. seuire. predari vel crescere.
Grossi dicuntur fructus arbore ficus immaturi. et in
utiles pulsu ventorum cadentes.
Gumma vel gummi. lachrima sudore lignorum elicita grece est.
Gurdus ineptus. inutilis.
Gurges. locus altus in flumine vel verticosus.
Gurgustium guttur vel antrum angustum et tenebrosum: vel casa breuissima in qua mittuntur pisces.
Gutta. dicitur amoniacum.
Guttatus: color in equo albus nigris interuenientibus notis.

¶ De incipientibus per H. C. LII.

Hamatum vncis circundatum.
Hamula dicitur a hamo fiscinula. scilicet ad extrahendas carnes vel dispensandas in caldaria.
Harmonia ex multis vocib⁹ coaptata moderatio.
Harpax rapax.
Harpe enim grece rapere est: et est instrumentum orci.
Harpie auium gen⁹ auium.
Hiacinthia vestis ethereo colore resplendens.
Hiacinthus herba vel gemma.
Heben⁹. arbor nigra indie.
Hectece. solaria de cenaculorum parietibus eminentia.
Hemispherium dimidia sphera.
Heros vir fortis. Inde heroicum.
Hermaphrodit⁹ genus monstri in quo vtrique sexus apparet.
Herilis dominus vel dominicus.
Helluo: vorax: ebriosus.
Hem: vox irascentis.
Herculaneus. eunuchus.
Heri. domini.
Herilis. domicellus. i. domin⁹ minor.
Hermacius. animal paruum spinosum.
Herma froditus. qui vtrumque secum habet.
Herniosus ponderosus siue ruptus.
Herodius. falco vel girfalco.
Heroes. viri fortes.
Hiberi. hispani.
Hibleus. flos vel floridus.
Hydrie. vasa aquarum.
Hymen nuptie. vel carmen nuptiale.
Hiber capra.
Hypothesis grece dicitur ... [illegible]
Hin. mensura in liquidis.
Hispidus. pilosus: spinosus horridus.
Histrio. dicitur ioculator qui hi... motu corporis signifi... [illegible]
Histria. quedam terra.
Historiata. historiata. scilicet historias quasdam continens.
Histrix. quadrupes spinosus.
Hiulca. scissa aperta.
Holitores. olerum distractores
Homos grece totus.
Homos. similis vel equalis.
Homonima: cum vnum nomen multa signat.
Homousion. eiusdem substantie. scilicet cum patre.
Homuntio. vel homunculus: homo non grandis forme.
Horripilatio horror et erectio pilorum.

¶ De incipientibus per I. C. LIII.

Iactura. damnum quod vltro patimur.
Iambus dicitur. quia huiusmodi carmine solent poete detrahere.
Ibis. auis quedam.
Icon enim grece imago siue iconia.
Idea. grece proprietas. vel consuetudo.
Idos grece forma. Inde idolum.
Iecur. epar.
Illepidum. insuaue.
Ilex. arboris species.
Illibata. incontacta incontaminata.
Illicere. suadere. inducere vel seducere.
Illuuies. squalor. immundicia.
Inaures. ab aurium foraminibus dicte sunt quibus gemme dependent. harum vsus in grecia quas puelle vtraque pueri tantum dextera gerebant.
Incestare. polluere.
Incestum quod committitur cum sacra virgine vel cum propinqua.
Incola. Aduenticius sed permanens.
Incolatus. peregrinatus.
Inconditus. incompositus.
Increbrescere. innotescere.
Incus. ferrum in quo cuditur. id est. fabricatur.
Innotescere. i. frequentari.
Indagare. inuestigare.
Indare. inserere. immittere.
Indoles. proprie quedam imago future virtutis in iuuene.
Indicie. dationes.
Industria. solertia.
Inedia. fames. tenuitas.
Inertia. pigricia.
Inerticula. vua nigra.
Inetia. hereb⁹.
Inextricabilis. inexplicabilis.
Infandi: nefandi. id est nec pronunciandi.
Infensus. offensus.
Inficiari. crimen inferre vel negare. vel mentiri.
Infrunitus. gulosus quasi sine freno moderationis vel sine ... [illegible]
Ingenitum. innatum. consuetum.
Ingruere. grauiter irruere.
Initiare. sacrare.

Initias agroꝝ congiraria.
Inolescere. iberere increscere.
Impendia. impense sumptus ꝛ lucra.
Impetigo. sicca. scabies prominens a corpore cum asperitate ꝛ rotunditate forme.
Implanare. delere vel dolare.
Impos. impotens. pusillanimis.
Imprecari. intẽte rogare. optare. expugnare.
In presentiaꝝ pro in presenti.
Impreceps in profundo precipitio.
In procinctu. in apparatu vel in militia.
Impunes. sine crimĩe vel pene.
Inquã. dicã vel dixi.
Inquilini qui alienam terraꝫ inhabitant vel colunt. scilicet aduene.
Inscribere. accusationis est.
Insignire. decorare signũ imponere.
Insimulare. accusare ficto crimine.
Insitum. insertum.
Insolescere. contra consuetudinem agere.
Insolentius superbius.
Inoleuit inualuit. inhesit.
Institare. mortuũ inuoluere.
Instites. lintheolis.
Institor negociator. vel nauigator.
Insudare. cũ sudore querere.
Insumere. assumere.
Intemerabile. perpetuum immortale.
Intemerata. integra nulla temeritate violata.
Intempestata. nox media dicit: quia caret tempore. s. actu per quem dignoscit tempus.
Intentare. inferre. denũciare.
Intercalare. interponere.
Intercipere. decipere.
Interlunũ. tempus inter deficientem ꝛ nascentem lunam. scilicet. xxx. dies.
Internitio. interitus.
Internitiũ. belluꝫ in quo oẽs pereunt.
Interpolatum. interpositum interruptum vel varium.
Interrasilis. interpolata celaturis.
Interscapuluꝫ. spacium inter scapulas.
Intestabilis. sine fide ꝛ testimonio.
Intestinũ. domesticum.
Inuolare. in volam. id est. in manum includere.
Inuisere. respicere. visitare.
Inuolucrũ. dictũ qḋ aliquid intus teneat inuolutum.
Inurere imprimere notas vel maculas.
Ipothesis. grece dicitur arcus celestis.
Iter sabbati vnum miliariuꝫ sm legem.
Iudem ad ipsum vel iterum atq; iterum.
Iuba. coma.
Iuuat liber.
Iugiter perseueranter.
Iuglandẽ nucem quasi iouis glandem.
Iuncus. dicitur eo ꝙ iunctis radicibus hereat.
Iuniperus genus arboris.

De incipientibus per k. ꝗ tamẽ potius scriberent p c. C. LV.

Abrina. laborem inferens. Rakosi inteton. vitiosa compositio.
kar. cancelli.
kalamentum. menta agrestis.
kalendas. dictas quidam clutant: q: apud veteres oĩa mensium principia colebantur.
kancer ẽ animal marinum.
kanifer. sener.
kanti. acuti.
kappa. capitulum.
kappa. diuinarius voluntari⁹.
kapisteriũ. qḋ agnis vel furoribus in caput ponitur.
kaplere. credendũ proferre.
kaplosus. elisus.
kara. apud poeticos caput dicitur.
karinantes. illudentes.
karistea. dies festus inter cognatos.
karistia. gratia.
kathecuminus. in fide instructus.
kathegoria. accusatio vel dilatio nominis.
katholicus. vniuersalis.
kaupo. negociator tabernari⁹

De incipientibus per. l. C. LXVI.

Abirintbus. edificiũ per plerũ parietibus qualis domus fuit dedali vbi fuit minotaurus inclusus: dicta quia inde elabi nemo possit sine glomere fili.
Laberna. fur vel gladiator.
Labrum. vas ad lauandum. Inde ꝛ labellum. idẽ ꝛ labiũ. dicitur.
Labrusca. vitis siluestris. q: i labris agrorum nascitur.
Lacerna cucula subtilis. vel pallium fimbriatum.
Laciniare. lacerare.
Laciniosum. pannosum laceratum.
Lacinia. extremitas vestis.
Lacteus circulus. via in sphera quã circuit sol ꝛ ex eius splẽdoris transitu lucet ꝛ alba fit.
Lacula le. vel laculata vestis que lacus quadratos quosdã cũ pictura habet intextos vel additos acu.
Lacunaria. que cameram subtegũt ꝛ ornãt que ꝛ laquearia.
Lacus: siue lacuna idem quod stagnum
Lagana panes lati ac tenues
Lagena. vas fictile. Inde lagũcula.
Lagos: grece lupus.
Lamia dicit̃ gen⁹ mõstri has fabule infantes laniare solitas ferunt.
Lamina. i. parua lama aurea ad modum dimidie lune facta frontẽ ornabat pontificis.
Lanista gladiator vel carnifex a laniando.
Lanugo. Pruma barba a similitudine lane.
Lapates esse dicunt cibum ex oleribus confectum vel ollas minores.
Laqarta. lacimaria larue vmbre damnatoꝝ aĩe ex hominibus male meritos demones factos aiunt quorum natura eẽ dicitur terrere paruulos ꝛ in locis garrire tenebrosis.
Lateres tegule.
Latex liquor fontis: quia i venis terre latet vel quodlibꝫ humoreꝫ suꝫ quod suo fructu clauditur vt vinum.
Latomi. lapidum cesores.
Latrina. secessus publicus.
Lebes siue lebeta. olla eneami nor caldaria.
Lecbytus ampulla olearia.
Lectica. lectus vel in quo cõsules portantur.
Legio maior. xii. milia hoĩum minor sex milia continet.
Lembus. nauicula.
Lemures. larue.
Leno. impudicus vel stupri cõsiliator vel adulator.
Lenticula. vasculum oleariuꝫ quadrangulũ: vel in latere aptum ex ere vel argẽto factum a leniendo dictum.
Lepor: blanditiee gratia suauitas.
Letamen: fimus: quia fac̃ arua letari.
Letanie. grece rogatiões.
Leugas galli. stadia greci. nos vero miliaria dicimus.
Leuga passus habet mille centumquinq;.
Leuiathan: serpẽs de aquis.
Leuigare. lenire dalbare polir

Adhuc de eodem.

Liba vel libamina. sacrificia de liquidis
Libare. fundere.
Libanus. mons arabie. vel la bor turis.
Liber. pater de⁹ vini apud grecos. Liber enĩ ꝛ sum viru apud grecos ostendisse fert. Dicit̃ ẽt liber interior tunica corticis.
Libertinus. olim liberti filius nunc vero a liberto fact⁹ vel possessus.
Libra perfectum habet põdus scilicet. xii. vncias. dicta quasi libera q: omnia pondera in se continet
Librarij: scribe.
Licia qua i tegla. filũ innodatum quo s stamina telar i g̃i tur. Inde liciatoriũ.
Licinius candela vel. accendo. la lucerne.
Licon grece lupus.
Lictor. apparitor vel percussor. vel ecclesie seruitor.
Liren. splen.
Lyeum. vinũ a lyenon. i. solue re: q: nos a cura soluat.
Ligurire. sũmatim degustare
Limbus. vestis vel circuit⁹ clamydis vel lucubꝛ cuiusq; rei.
Lymphari. bachare vel furere
Lymphaticus. furibũdus qui aquam timet. vel qui ex aqua quasi diuinat.
Limpidum. preclaꝝ purum perspicuum.
Liniamenta. extremitates corporum.
Lippitudo. vitium oculoꝝ cum ex crebra humoris effusiõe palpebre grossescũt.
Lyrici. poete dicti varietate carminum. Unde litura cementũ ꝛ Lira a liniendo dicta.
Liuor. macula in corpore.
Lix. grece aper.
Lixa. olim dicebat̃ aqua. Unde ꝛ elixare dicit̃.
Loculus. locus in terra factus ad aliquid custodiendum.
Logium. rationale.
Lolium. herba tribulosa.
Lora. retinacula.
Loramenta. laquearia.
Lotium. vrina: q: ea lota indumenta mundant̃.
Lucina. luna.
Lucinantes. suadentes.
Lucubro. vigilo.
Lucubrationes: nocturna lumina. Inde lucubratiuncula. vnius noctis vigilantia.
Luere. purgare. penas soluere
Lulugo. genus auis.
Lumbricus. gen⁹ vermis intestinorum.
Lumbare. cinctoriũ lumboruꝫ
Lunatic⁹ epilẽtic⁹. i. caducus.
Lunule. mulierum ornamẽta in lune similitudinẽ bullule aurec dependentes.
Lupanar. prostibuluꝫ vbi meretrices quasi lupe miseros rapiunt.
Lupata: frena dura ꝛ aculeata ad equos domandos.
Luridum. pallidum: fedidum
Luscus. qui minus est videns
Lustra. obscura ferarum lacubula.
Lustrare. videre circuire.
Lustrum. spacium quinq; annorum.
Luterum. vas quoddã sine con dba ad lauandum.
Luxis. laxatis siue quassatis.

De incipientibus. per. M.

C. .LVI.

Maccarius grece beatus.
Macellarius.lanista.
Macellum.vbi mactantur vel venduntur pecora.
Macerare.cruciare.lacerare.
Machina.fabrica.instructio exquisitio.argumentum.
Macros.grece longus.
Macte.maior facte vel magis aut etiam verbum est bene ali cui optantis.
Macula.turpido.nota.
Madidum.infusum.
Magalia.case pastorales.
Magistratus.pretores vel cō sules quasi maiores reliquis officijs.
Magnatus.nobilis.potens.
Magnes.genus lapidis.
Magnificētia.celsitudo lar gitas.
Magnopere.magno ope.vel ad magnū opus necessarium.
Magi.malefici sapientes ma thematici.
Maiestas.dignitas.autori tas gloria vel numen.
Malagma.emplastrū.
Malaxat⁹.subact⁹.vel maxil latus.
Male.maxille.
Malefidū.infidū.periculosū.
Malegratū.ingratum.
Malleolus.nouell⁹ palmes.
Malesuada.male suadens.
Mallonen.grece comā.
Malumpunicū.qz de puni ca regione translatum.
Malus.arbor.vel vanus.
Mammona.diuitie vel demō qui preside auaritie.
Mamotrecti.pueri lac sugē tes quasi mamas trahentes.
Manhu.quid est hoc.
Mancia.sacrificium.
Mancipare.quasi manu tra dere.vel manu captū adducē.
Mācipiū facē.i fuṫutē fdigē
Mancus.manu ancus.
Mandare.comēdare.omittē deponē credē vel ī fidē tradē.
Mandere.manducare.
Mandibula.mola dentium.
Mandragora.genus herbe.
Manes.vmbre vel inferi ani me.vel dii defunctorum.
Manere.restare.expectare.
Mania.insania.
Manicare.mane ire.
Manice.manuū vincula.
Manicleata.tunica mānitā
Manipulus.ligatura.cune⁹. ex militum.
Mansa.comesta.mansueta.
Mansum.fundū vel domus.
Mantica.bargila sportella.
Manticula.victoria.pera.
Manticulare.fraudare vel fu rari.
Mantile.velamen mense vel

Mantū quod manus tergit.
Man⁹ multitudo.potestas.
Manubie.prede.qz manu ca piuntur.
Manuducere.tenendo ducē.
Manumissus.libertus quasi manu emissus.
Manser.de scorto natus.
Mappalia.case pastorales.
Mappa.cui apponunt epule Inde mappella.
Maran.amarum.
Maratana.domini aduent⁹. vel dñs venit.sirū est.
Marcidus.lassus.grauatus. languidus.
Marcus.malleus maior. In de marculus.
Mare.totū elementum.
Maria vero partes maris.
Margo.extrema ps cuiusqz loci.
Mare incantator.
Mare.pugna.
Marsupiū.bursa vel sacculū.
Martia.gens romana. Sic martia meria.
Marti⁹camp⁹.i.romanus.
Masticina crocea.
Mastix resina lentisci.
Mastruga.forus vel vestis ex ferarū pelliculis.
Mathematici.genethliatici q̄ vitā hominū in siderū mo mentis cōstituunt.
Materia.silua occasio.
Matrona.vxor.qz iam in ma trimonium venit.
Matrix.in qua fet⁹ generat.
Maturare.accelerare.
Mauors.belligerator.
Mauortem.matronale ope rimentū qō caput operit.
Mauortia.idem qō martia. id est.romana vel belligerosa.
Mauseola.sepulcra.

Adhuc de eodē.
Eander.quidā fluui⁹
Machaue.ingenia fabrorum.
Meapte.metipsius.
Mechanica.peritia fabrican di res quaslibet.
Meaptus.fatuus.
Meditulium.medius locus. vel locus meditationis.
Megas grece.magn⁹. Inde Megacosm⁹.i.maior mūd⁹.
Mela grece.mala.
Melā grece nigrū.Inde me lancolica.qz fel in nigredinē cōuertitur.
Melesia.cōpositor cātus.vel meditationis locus.
Melos.dulcis sonus.
Melota.lamata
Melotes.pellis caprina vel ouina.a collo pendens precin cta vsqz ad lumbos. Sic di cta:quia primus vt quidam eā sumpsit fiebat de pelliculis me lonum. Est autem habitus. qui necessarius ē ad opis exer citium.

Membrana.pgamena.qz ex membris pecudū detrahunt.
Menalia pastorales.
Mene grece.luna.
Mentor.inuentor.
Merum.purum.
Meritum.dignum.
Meta.signum recursus circū itus terminus.
Metari.constituere vel locare finire.
Metellus.mercenari⁹ q̄ merit
Metron grece.mēsura. Inde metreta et metropolitanus a a mensura ciuitatum quib⁹ psi det.Est autem metreta mēsu ra liquidorum cōtinens sex se tarios.
Migma hebraice.mixtura.
Miliarium.mille passibus ter minatur.
Mina.habet.lx.siclos.
Mimi.ioculatores.
Minitari.frequēter minari vel comitari.
Myoparo.nauis piratica.
Myrtus.genus arboris.
Missilia:bastilia.
Mirmice.formice.
Missitare:frequēter mittere.
Missorium.concha modica.
Mysteriū.secretū vel sacramē tum.vel occulta prefiguratio. Inde mysticum.
Mythos grece.fabula.
Mythiton.fabulare.
Mna.habet libram vnam.vel dragmas.vij.Aliꝫ.d.qꝫ libras duas et semis.
Medialus.p quē axis voluit
Modulatio.dulcedo vocis.
Molles.qui semē in terrā ef fundunt.
Moliri.conari.fabricare.
Monarcha.principatus.
Monas grece.singularitas.
Moneta.similitudo.
Monile.ornamētū ex gēmis quod pendet e collo feminarū.
Monumētū.amoris pignus vel memoria.
Monoceros.vnicornus.
Monaptota.vnius tm̄ casus vt frugi.
Monos grece.solus.
Moro.amens.
Morongre fatuum.
Morosus.difficil fastidiosus
Mortaria.vbi semina trita mortificant.
Morticinuꝫ.in quo sanguis anime mortuus est.
Multare.i.māducare.calcare percutere.frangere.mitigare.
Mulctra.vel mulctrū est vas vbi lac mulgetur.Idem et mul garium.
Mulierbria.menstrua.
Mulio.sessor muli.
Mulsuꝫ.i.potio ex aq̄ et melle
Mulcta.vel verius multa.dā num pecunie.
Mulctare.cōdēnare.calcare af fligere.

Multipharie.multis partib⁹
Munia.officia vel tributa.
Munatus qui munera capit vel qui munera fisci accipit.hi sunt curialium maiores.
Municipales aūt originis ci ues et in loco officiū gerentes.
Municipiū.ciuitas a munijs i.officijs.
Munifer.munera dans.
Murra gen⁹ ligni de quo fiūt ciphi.
Murena.genus piscis.Inde murenule cathenule auro ī vir gulas lenteicente dextre ordis flexuosi in similitudinē mure ne piscis vel serpentis.que ad collū ornādū a capite desinen tes aptantur.
Murex.eminēs.acutū.petru ptū.excelsū.saxū vel cacumen montis.
Muria.liquamen.
Musac sabbati.gazophylaciū regū.sicut corbanan sacerdotū vel fm hebreos organum erat quo in sabbato cantabat.
Musatores.bibiones.
Musculi.capita neruoꝝ vel cur ua nauigia.
Musitare.passer est.
Musicus.genus soricis.
Mutilare.cadere vel truncare debilitare.
Mutire.canum est.et est gan nire vel submurmurare.
Mutuare et cōmodare diffe runt.Nā qui mutuū dat aliō recepturus est.qui aūt cōmo dat idem sibi reddi desiderat.

De incipientibus per.N.
.C. .LVII.

Abla .i. psalteria.
Naydes.dee maris.
Naos grece.templum.
Napta.purgamēta lini vel cu iuslibet rei.vel genus fomitis apud persas.
Napus et nardus herbe.
Nardū.gen⁹ odoris optimi.
Nathunei hebraice.grece di cunt hypodiacones.i.subdya cones.
Nanones.boies vagi.sine le ge.quasi sic nati.qui et gētiles quasi sic geniti.s.in pprio.
Nauare.operā dare vel studio se implere.cogere.
Nauclerus.diis nauis.
Naufragiū.port⁹vbi naues. sepius frangunt.
Nauicular⁹.nauiū fabricator
Naulum merces nauigij.
Nausia.vomitus.
Nautica.res naualis.
Nauus.agilis.studiosus.
Necessarij.amici vel ppinqui Inde necessitudo.
Nee fila.
Nebulo van⁹.mēdax latro.
Necessitudo.affect⁹vel ppinqui tas.amicicia.

Nec immerito.nõ sine causa.
Neue.et non.
Nectar odor.arbor quedã.vi ta deor.potus angelorum.
Nefandum vel nefarium.ere grandum.vel nec dicendũ.vel sceleratum.
Negocie id est opifices.mercenarii.
Negociũ.causa vel actio.
Nenie.deliramenta. vel mendacia.vel carmina senilia ꝛ funebria.
Neoficus.rudis.nouellus.
Neomenia.nouiluniũ.kalẽde
Nepos.luxuriosus:prodigus euersor.gluto.nequam.perniciosus:vel fugax.
Neri.pensa mulier.
Neruici.funes de neruis fcti.
Nere.filare.
Neruus.cyppus.
Neruosum.robustũ.rigiduꝫ.
Neu.neqꝫ.
Neuterici.i.iuuenes.minores nouicij.
Neuus.macula.
Nibatus.splendidus.
Nihil.cõpositum est ex nil et hilo.Diliꝫ dicit Varro significare medullam ferule.
Nihilipẽdere pro nihilo hr̃e.
Nicolaite:quidã heretici.
Nicromancia.mortuorum diuinatio.
Nicticorax grece.noct' coru' ꝛ est bubo ꝫ quosdã ꝫ alios noctua.magis autẽ videt esse bubo.nam in deuteronomio pro duobus ponuntur nicticorax ꝛ noctua.
Nidor.odor virus.
Nisa grece.ignis odor.qui a latinis nidor dicitur.
Niger.quasi nubiger.
Nympha.sponsa in nuptijs. vel dea aquaꝝ.musca pastoꝝ.
Nimirũ.vtiqꝫ.s.nec mirũ.
Ningere.niuare.
Nisan.aprilis.
Nisans.implicans.
Nitela.nitor quasi spẽs salis.
Niuale.niueũ.candidũ.
Nitus.nunutus.inclinatus. incumbens.
Noctiluca.luna.
Nodus inuolutio.
Nola.campana.sic dicta a ciuitate campanie huius nominis.vbi primo facta fuit.
Non me fugit.nõ me preterit
Norga.sordes maris.
Norma regula forma.
Nostrates.de nostra patria.
Nota.i.macula.inscriptio signum.
Notus.ventus qui ꝛ auster. vel Nothus homo de adulterio vel cõcubina natus vel qui patre nobili ꝛ matre ignobili generatur.
Nouacula.dicit ab inouãdo.
Nouale.ager primũ proscissus vel qui annis alternis vacat. nouandaꝫ sibi virtũ gratia.
Nouare reparare
Nouissimũ.vilissimum.
Noxa.culpa.vel pena.
Nubilis.ad nubendũ abilis.
Nubilũ.cecum.obscurum.
Nocicula.amigdala.
Nudiustercius. aduerbiũ tẽporis:ꝛ vlterius signat tp̃s ꝙ heri.
Nuga.turpitudo.macula.
Nugaces.vani fatui.
Nugas. vanos . inutiles . hebreum est.
Nugigerulus.turpis nuncius
Nuere.nutũ dare. pmittere. aperire.
Nullatenus.nullo modo.
Num.numquid.
Numẽ.ptãs claritas dignitas
Numerarii.qui publicum numerũ erariis inferunt.
Numisma.solidus noie effigieqꝫ signatus.
Numularius.campsor.
Nundine.cõmercia vel mercandi loca.
Nusciosus.qͥ vespe plus videt
Nutare.titubare.
Nut'.signũ.pceptũ.potestas.

C De incipientib' p O.

C. .LVIII.

Littera

per se aliqñ ẽ interiectio admirãt'.sic cũ dr̃ o rẽ magnã:aliqñ aduerbiũ.exclamãtis.vt o cõditionẽ miserã.aliquãdo pnomẽ. vel articulus vti casus.vt o ille.
Oa grece.oua.
Obaudire.obedire.
Obcludere.precludere.
Obducere.claudere . operire.
Obductio.oppressio vl' mors.
Obelus.virgula ferrea.
Obesus.pinguis.refertus.
Obire.fugere. circuire. perire. expiare.
Obites.intẽtio.vel genus serpentis.
Obiurgare.increpare.
Oblatrare . obloqui. obmurmurare.
Oblectamẽtũ. delectatio.solatium.
Oblitterare.delẽ.vl' obliuisci.
Oblitut.latuit.
Oblitũ.media corr̃.linitum.
Obloqui.idẽ qꝺ oblatrare.
Obluctari.reniti.
Obnixe.firmiter . vel intente aut totis viribus.
Obnixus.cõstrictus. vel obligatus vel subditus.
Obnubere.obtegere.
Obolus.xx.pars sicli.
Obrepere.decipere.
Obrisum.auꝝ coloris optimi dictũ eo ꝙ splendore irradiet.
Obriguit.obstupuit.vel indurauit.
Obsepta.opposita vel circundata.
Obsita obsessa.
Obsolescit.dissuescit.euanescit recedit.
Obsordet insolescit.
Obstetrix que parenti assistit adiutrix.
Obstinatio mẽtis duricia pertinacia.vel pseueranitia.
Obstupuit:stupefact' est vel p culsus est.
Obstrepere.obloqui.
Obstringili gen'.calciamenti.
Obtemprat.obedit.
Obtendit.opponit. pretẽdit.
Obtestor.otestor.rogo adiuro
Obtigit:contigit.
Optio.electio.
Obtrectatio:inuidia.
Obtruncare.occidere.vl' caput precidere.
Obtutus.aspectus.
Obuenire.preter spem euẽire.
Obumbrare.tegere.
Occasio.facultas.
Ocinum.genus oleris.
Occipitiũ:capitis pars posterior.i.post auriculas.
Ocistrio grece.tabernarius.
Ocyter velociter.
Ocyus.velocius.
Ocree.tybialia calciamenta.q crura tegunt.
Oculatus.vidẽs ꝛ prudẽs.
Occupat: anticipat.
Occursat obuiat
Odee.grece.cursores.
Odos grece.via.
Oechonomia.dispositio vl' preparatio.
Oephi.decima pars chori.id ẽ modij tres.
Oena grece.elementa.
Oestrus.tabanus.
Offa.pars frusti esce. Inde offula.
Ofi grece.coluber.
Oiat hebraice:auꝝ obrisum.
Officere.tingere.vel nocere.
Olea.arbor cui' fruct' oliua.
Oleaster.arbor siluestris oliue folijs similis oliue.
Olfactoriola .vascula mulierbria quibus odoramẽta gestãtur.
Olympias vel olympiada spacium quattuor annoꝝ.
Olympũ.celum.mare.
Olympus mons macedonie altissimus.
Olitor.hortolanus.
Olon grece.i.totũ. Inde olocaustum.totũ incensum.
Olosaria.vestis tota serica.
Olor.cignus.
Omen augurũ.
Omentat expectat.
Omonymia:similia vel vninomia.
Omousion.assimulatio vl' eiusdem substãtie.
On grece id est asinus. Inde.
Onager asinus agrestis.
Onix.gemma quedam.
Onocentaurus.homo mixtus asino.
Onocrotalus.i.auis rostro longo.

C Adhuc de eodem.

Opansum.i. obiectus extensum
Operepreciũ: necessarium vel magnopere.
Operiri.expectare. rogare.
Operosum.laboriosum.
Oppetere.occidere vel mori.
Opidani.qui in locis ceteris a roma habitabant. Nam qui in vrbe vrbani.Sola enim roma vrbs cetera oppida.
Oppido.omnino vel valde.
Oppignorare.dato pignoꝝ colligare.
Oppilare.obdurare.occludere
Opilio.pastor ab ouibus dict'
Opima.fecũda. fertilis. abundans diues.pinguis.
Opinio:fama rumor.
Opimachus.lacerta.
Opipera.diuitia opulenta.
Opion.succus papaueris.
Opo grece.i.succus. Inde.
Opobalsamũ.
Ops opem ferens.
Optimates.summi vel excellẽtes.
Optio.electi.
Oracula.i.responsa diuina. vel ipsa delubra vel templa de quibus dant' responsa.
Orbare.priuare.auferre.
Orbita.strata.
Orca.vmbrosa.vel vrceus.
Orcestra.pulpituꝫ cene vbi cãtabant comici.
Oraculus.presagium.
Orcus.mors vel deus terre ꝫ paganos.
Ordo.i.gradus dispositio.distinctio.
Orphani:grece pupilli.
Organũ.non est omniũ vasorum musicoꝝ.sed illius pprie quod inflat' follibus.
Orge.i.ira.
orgia.ministeria sacra liberi.
Orion.stella in septẽtrione.
Oriundus.natus.
Ornus:arbor que ꝛ alnus.
Orobum.legumen quod ꝛ vitia dicit'.
Oros grece.visio somni.
Orsus.locutus.vel loqui cepit
Origiaisula. Unde origometra gen' auis.require infra.
Orthodoxus recte credens.qͥ si recte glorie.
Orthos enĩ grece.recte latĩe.dox
Osanna.saluifica.
Oscitatio.oris apertio vel extensio.
Oscilla.genus ludi.pprie funis ligat' agitatõe pducẽs sedẽtẽ.
Osores.odij exercẽtes.
Ostenta.pdigia.auspicia.
Ostentat.sepius iactanter ostẽdit vel prefert.
Ostentũ: pdigio vel monstro

Ostra grece.i.testa. Jn ostrea.
Ostrū.purpura vel odiosum.
Ouare.gaudere.gloriari.
Oxi.apud grecos acutum. Jn
de oxea. acutus. accentus vel
morbus.
Oxi etiā acetū. Unde origar⁹
aceti cū liquamine permixtū.
z oximel.ex aceto z melle.

De incipientib⁹ per. P.
C. LIX.

Pactum.
idest decretū.lex.
institutū.conuentio.

Pacule.eloquentie.
Pagi.loca iter agros apta edi
ficijs.
Palla.velamentum vel vestis
superior.
Palantes.fugientes.errantes
Phalanx.legio vel multitudo
ordinata.
Pallax dolosus z fallax.
Palate.masse de ficis recenti
bus compacte.
Phalera. ornamēta equorū
sermonum.
Phalerare ornare.
Phalernū vinū a phalerna re
gione.vbi nascitur optimum.
Phana templa idolor.
Phanatici templor ministri
vel qui futura predicāt.
Phago grece cōmedo.
Phagoledoros maledictione
ledron enim greci maledictū
z qui alijs detrahunt maledi
ctis quasi se pascunt.
Pales.dea pastoralis.
Palestra. lucta vel locus vbi
exercetur.
Paliurus.herba spinosa.
Palmaris. magna. precipua.
Palmes. pars vitis vbi vua
nascitur.
Palma gubernaculi pars vna.
Jnde palmula.extrema remi.
latitudo.
Palm⁹ quattuor hz digitos.
Palpitare. tremere. animam
trahere.
Palpo.manu tentans.
Paludamentum.insigne erat
pallium imperatorū cocco z
purpura auroq; distinctū.
Paludes.loca aquosa.
Pan grece.omne. Pā quoq;
pagani deum dicunt vel incu
bū.latini siluanū deū rusticor
Panarethos ecclesiasticus di
citus a pan.quod est totum et
ares quod est virtus.qz omniū
est instructiuus.
Pandecter omnia ferens ve
tus z nouū testamentum.
Pandū.recuruū.
Pangere.cantare.defigē.plā
[illegible]
Panthera.genus bestie vel re
stis vel retbe.
Pantheus.quasi omniū de⁹.
Pauper genus herbe.
Papille.capita mammar.

Papilio.tabernaculū.a simili
tudine papilionis volantis.
Papyrus.eo q igni z cereis
sit aptus. Jdem z bibula.eo
q humorem bibat.
Papyrio vas de papyro.
Papula.paruissima cutis ere
ctio circūscripta cum rubore.
Papus grece.auus.
Parabola. obscura . similitu
do vel comparatio.
Paraclytus.cōsolator vel ad
uocatus.
Paradisum.viridarium.
Paradoxon.que dicimus in
opinata accidisse.
Paraphrastes. falsus locutor
vl pon⁹ille qui veritati vel sen
tentie pro posse innititur:sed i
verbis proprietatem interpre
tationis nō sequitur.
Paragoge.est appositio ad fi
nem,dictionis.
Pharmatia medicina vel ma
leficium.
Parapsis.gabata vel catinus
z est vas quadrangulū z qua
drilaterum.
Parasceue.preparatio.
Parce.fata.
Parduelis.hostis.
Pardus.genus bestie.
Parentalia.cōuiuia gentiliū
in,morte parentū statuta:q̄ in
eor anniuersarijs celebrabāt.
Parenthesis . est interpositio
cause.
Patet.constat.
Parricida.parētis iterfector.
Parilis.equalis.
Parius genus marmoris.
Paro.nauigiū piratarum.
Parsimonia.parcitas.
Passiz promiscue vel indiffe
renter vbiq;.
Pastinare.plantare.
Pastoforia. talami vel cubi
lia leuitar.atria templi.
Patentes campi.i.lati.
Patera fiala.a potando.
Paticus.mollis.vl qui succū
bit masculo qz patit nō agit
Pathos grece.perturbatio.
Patrare perficere.
Patrescōscripti.senatores.
Jdem z patricij.qz prouident.
reipublice sicut patres filijs.
Patrocinari.id est defendere
causam agere.
Patronymica.nomina dicun
tur eo q trahuntur a patrib⁹.
Patron⁹.defensor.aduocat⁹.
Patruelis.patrui filius.
Patule.patentes.
Paruillum.paruum.

Adhuc de eodem.
Eculiari.furari de pe
culio.
Peculiū.pecunia. z ē
dictū a pecudib⁹.in qb⁹ veter
cōstabat vniuersa substantia.
Peculiare familiare.
Pedagogus.i.pedissequ⁹ vel
eruditor paruuli:quasi pedem

eius agens.i.ducens.
Pedalis.a pede.i fūdamēto.
Pedetentim.i. paulatim.vel
caute quasi pede tentando.
Pedor.fetor.squalor.
Pedica.laqueus quo pedes il
laqueant.
Pelasgi.greci.
Pelex adultera .ocubina.
Pellicanus auis quedam.re
quire supra.
Pellicere.illecebrare.seducere
expellere.
Pelta.scutum breue.
Phlebotomū ab incisiōe que
grece dicit thomū.
Penates.domus arcfoci.dij
patrij.
Penes.apud.
Peni.aphri.
Pensio.precij.exolutio.
Pentapolis regio quinq; ciui
tatum.
Pentateucū.q̄nq; libri moysi.
Penula.lucerna vel schola.si
ue palliū cum fimbrijs longis:
Penū acutū.vel celariū.
Peplū.opimentū muliebre.
Pepo genus herbe.
Pepulū speculū vel spelūca.
Pera.sporella pell' que z me
lota dicitur.
Peragrat.ambulat.
Percitus.ocitus vel cōmotus
Percontor. inquiro.iterrogo.
Perculit.percussit.occidit.
Perduelles.hostes.
Perduelliones. rebellatōes.
Perhendie post cras.
Perfunctorie.inaniter vel.trā
sitorie.
Pergula.tuguria parua in al
to posita.
Peribolus.murus cingens vl
deambulatoriū.
Periphrasis.circūlocutio.
Perinde. aduerbiū cōparādi.
Perinfide omnino.
Periodus ambitus vel circu
itus.vl vltima clausula que to
tam sniam concludit cui⁹ par
tes sunt cola z coma.
Peripsima.purgamentum po
mi.vel cuiuslibet rei.
Periscelidest.armille pedum
mulierum.
Peritonium.circicisio.
Perizomata.i. succinctoria.qui
bus tīn genitalia tegebant.
Pernix.fugax.velox.
Pernicies.mors nocumentū
vel exitium. Jnde perniciosum
Pernox.velox peruigil.
Pero.calciamēti species.
Perorare. declamare . precari
asserere.
Perosum.odiosum.
Perpendiculū.linea vl regula
Perperam.non recte.
Perperum peruersum.
Perpes iugis.
Perplexū.implicatum.inuolu
tum varijs nodis colligatum.
Perpreceps. p preceptum.

Persepe.sepissime.
Persequi.infestare.vel fugien
tem sequi:
Persicum.genus pomi.
Pertesum.tediosum molestū.
Pertinax.auidus.vehemens.
Peruicax.contumax.rigidus.
obstinatus. Jnde peruicacia.
Peruulgatus. insignis.famo
sus.
Pessimari.affligi.
Pessulum.pistillum.
Pessum.interitum.
Preceps. pfundum.
Pessundare. precipitare.euer
tere destruere.
Petalum.lamina aurea.
Petulans.impudens. impur⁹
spurcus z lasciuus.a petendo.
Petulcus.idem.
Peusis.soliloquium.
Piaculum.scelus peccatū qd
expiari potest.vel sacrificium.
quod purgat quasi expiamen
tum.

Adhuc de eodem.
Jctaria pelle que soleis
pforatis apponunt.

Pictones.qui vincunt in pi
cturarum certamine.
Picturatum.intextum.
Picus.genus auis.
Pigmei.quidam homines sta
tura cubitales.
Pigmenta.quasi piligmenta.
quia in pila tunduntur. Unde
Pila terit pultes zc. Dicit etiā
pila vas in quo tundunt gra
na.
Pilus aūt instrumētū quo tū
duntur.
Pilleum.quo caput tegit.
Pilosi.genus demonum.
Philos grece amicus vl amor
Pilus.hasta vel contus.vnde
in pila aliquid tundit.
Pionia.penna. Jnde z pinula
Pionia in grece.cadauer.
Pionia.quedam herba.
Pyra.genus sepulchri.vel ro
gus aut ogestio lignorum vbi
mortui cremant.
Pyramis.sepulchrū vl figura
in modum ignis consurgens:
Pyr enim grece.ignis.
Pyrate.latrones marini.ab i
cendio nauiū quas capiebant.
dicti.
Pyreneus.mons est a crebris
fulminum ictibus dictus.
Piscina.dicitur p antiphrasiz
aqua collecta non habens pi
sces.
Pisticum.fidele.
Pistis enim grece.fides.
Pitirasis.furfures in vena.
Pituita.i.humectatio que ab
oculis fluit.
Phython spūs.
Phytonicus id est vētriloqu⁹
s.de ventre loquens.vel ars di
uinandi.dicta a phytio apolli
ne a quo est inuenta.
Placenta.est panis dulcis et

simila et oleo et adipe mellit[9].
Placidus lenis.iocundus. vel qui in omnibus placet.
Placita cõsilia.visa.censa.
Placor lenita
Placatio placitum.
Plane quod nare aperte.
Planete stelle erratice.
Plantarium.plãtula que cum radicibus euellitur et alibi plantatur.
Plaston grece.fictum. Inde plastes.
Plaudere. manus cõplodere
Plebiscita.plebis cõsulta.
Plecta crater vel cortina vel tricatura sicut que fit de iũco.
Pliades. septem stelle ante genua tauri.
Plodere.repercutere.
Plostellũ.a plaustro diminutiue: quod est genus vehiculi.
Pluma.acus. Inde plumariũ acupictum.
Plusculum.plusquam oportet.
Podas grece.pedes. Inde podagra pedum dolor.
Poderis.talaris.vestis.
Poema.carmen poete.
Polenta farina subtilis de fabis aut tritico.
Poliadrion.multitudines.
Poliandrũ.tumulus mortuorum.
Polimita. vestis multorum colorum.
Polinctores. humatores vel sepultores quasi pollictores vinctores i.cadauerum curatores.
Polidion.herba.
Polis ciuitas.
Pone post.
Popine.nundine.statiões coquine.
Propino.gluto. consumptor. vel prodigus.
Portenta.signa.mirabilia.
Pos.pes.
Positura .i. figura apposita ad distinguendos sensus per cola et comata et periodos.
Postliminio.post captiuitatẽ vel parentũ mortem.tunc enim quod amiserat quisque repetit.
Posthumus.puer qui mortuo et humato patre nascitur.

Adhuc de eodem.

Practica.actiua.
Pragma grece.causa, Inde pragmatica negocia dicuntur.
Prassa.casta.
Precipue.maxime.egregie.
Preco.qui ante canit vel dicit.
Precox vel prequoquus vel precoqua.vua prematura que cito coquitur.
Preconiũ.predicatio vel laus
Predes . fideiussores . precatores.
Predestinare.preparare prestare
Predium.ager fundus. vicus possessio.
Prefatio.prelocutio.
Prefectus.preses.custos.
Prefinitum.prescriptũ dispositum
Prefocare.strangulare.
Prelum.torcular.
Prandere.mandere.
Prepes velox.precurrens.idẽ prepos.
Preputia.pomorum dicta sunt eorũ vnde flos cadit que etiam idolis immolabantur.
Prerogatiua excellentia.
Preruptũ. preceps. scopulus.
Presagium presciencia vel diuinatio vel fatum.
Prescriptio prefinitio.vel certa diffinitio.
Presertim.precipue.
Presidium.auxilium.refugiũ
Prestare.precellere.
Preses.prouincie presidet.
Prestigium vel prestigie.ludificationes. fantasie. mẽdacia. insidie doli.
Presto.adesse.presens esse.
Prestolari.expectare.
Perstringere.leniter tangere. vel transcurrere.
Pretexere vestire.operire.
Pretexta.ante posita.vel pallium puerorum nobilium qui inde pretextati dicebantur.
Pretores . quasi preceptores ciuitatum. Inde pretorium vbi residebat pretor ad discutiendum causas.
Preuaricator.transgressor.vel male fidei aduocatus.
Pridie.ante vnum diem.
Primores.primarij.
Pretoriola.dicuntur a pretorio per diminutionem.et sunt domũcule in nauibus.vel cellaria in quibus merces preciosissime reponuntur.
Primo grece.lentisco.
Priuilegium .priuata lex vel lex priuatorum cõtra legẽ publicam a principe cõcessa.
Problema. enigma. questio.
Probra.obprobria.
Procacitas.impudentia.
Procerum.altum eminens.
Proci. petitores nuptiarum.
Procare enim petere est.
Procinctus.apparatus.expeditus.
Procliuũ.facile.
Procreare.generare.
Proculus.qui nascitur absente patre.vel qui cum patre peregrinat.
Prodigium.monstrũ.
Prohdolor.i.cum dolore loquor: et est interiectio dolẽtis.
Prophanare.polluẽ. violare.
Profecto pro certo mãifesto
Profligat.i.cedit.interfec prouidet. accelerat. proficit. affligit.prouehit.
Profundit cõsumit. dissipat. Inde profusus.i. prodigus.
Prognatus.progenitus.
Prognostica . signa curationis.vel precursio egritudinum.
Proinde itaque deinde vel et inde.
Prologus plocutio.
Proluit.pfundit abluit.
Proluuies squalor sordes.
Prominens a tus rsidens.
Promiscuũ cõe confusum.
Promptuariũ thesaurariũ cellarium.
Promulgare apire manifestare.
Promontoria.rupes in maris litoribus pminẽtes.
Pronepos.nepotis filius.
Propalare.diuulgare.
Propitiare.sacrificare.
Propinatoriũ. propinationis oratorium.
Propter ppe vel iuxta.
Propugnat .adiuuat.defẽdit.
Pro re.pro iure.pro necessitate.pro causa.
Proreta.magistra nauis.
Prorogat plongat.prumpit. emittit.aperit.
Proruit cadit.
Prosa.ẽ oratio profusa et a lege metri soluta.
Prosapia.genus pgenies.
Proscriptus exiliatus dãnatus.
Proselitus.pegrinus. de lege vna ad alteram transiens.
Protelat ptrahit.
Protestor.clamo moneo.
Prouehit. pmouet.portat.
Prouẽtus. euẽtus: fors.exitus. prima artium studia.
Pruna.carbo ardens.
Prurigo.dicitur a periuriendo.
Psaltes.qui psalterio canit.
Pseudo falsum. Inde pseudographus falso inscriptus.
Pubertas.adolescentia.
Puberes enim adolescẽtes dicuntur a pube.i.pudenda corporis parte eo quod hec loca.i.genitalia vel inguina.tunc primum lanuginem ducunt.et generare iam possunt.
Publicanus.qui publica vectigalia exigit.
Puerpera.puella primi partus
Pupillaris . calamus scriptoris.vel tabella que pugnoscludiditur.
Pugio.mucro.a pungendo.
Pulla: vestis nigra.
Pulmentũ vel pulmẽtarium a pulte dicitur.sed siue sola pultis siue aliud quid cum eo sumatur ita vocatur quinetiã (vt estimo) quicqd cum pane comeditur quod vulgo cõpanagiũ dicitur
Pulpa caro sine pinguedine.
Puluillum.plumatium.puluinar tẽpli ara sacra vel capitale
Pumex.lapis spongiosus et aridus.
Punica aphrica.
Puniceũ rubeũ.
Pupilla in medius oculi ponitur
Pupillus orphanus.
Purulentu puridum.
Pus custodia.vel putredo.
Pustula:in supficie corporis turgida collectio.
Putare superflua resecare.
Putamen.sectio.
Putor i fetor. Inde putridus
Putre.corruptum.

De incipientibus. per Q. .C. LXI.

Ua de re.

quãobrem.
Quadrãs.quarta pars vncie.vel tpis vel cuiuslibet rei.
Quadrifidũ.i.in quattuor fissum.
Quantocius celerius.
Quatenus.vt quousque qua ratione.
Quaternio.quattuor habẽs sub se milites.
Questionarius.quesitor
Questor pecunie publice irrogator vel iudicij actor.
Questus.lucrum.
Quid sibi vult.quid spectat.
Quin.qui non:vel immo.
Quinimo.immo potius.
Quinio.quinarius vel qui habet tot milites sub se sicut quaternio vel ternio.
Quintilis.iulius mensis.
Quirites populi vel senatores romani.a quirino.i. romulo.
Quisquilie.purgamẽta vel sordes.
Quo.vt vbi.
Quocirca.quãobrem.
Quo pacto quõ qua rõne.
Quorsum.qua versum.
Querulus.tribunal.

De incipientibus per. .R. .C. .LXII.

Rabi vel

raboni.i.magister.
Rabula.rabidus
Racha.vanus.vacuus.sine cerebro.et est interiectio indignãtis.
Raphanũ.herba quedã.
Ralla.vestis rasilis.
Ramalia.rami vel frondes arborum.
Ramentũ.rasura quiuslibet rei
Ramnus.arbor humilis spinosa.
Rapa.herba.
Rapidum.velox.
Raptim.celerrime.
Ratum.firmum.
Ratus.arbitratus.
Reboat.resonat.
Recensere.numerare recognoscere.
Reciprocum.reuertens:vel inuicem redditum.
Reclamat.recusat.contradicit.
Reclinatoriũ.fulcrũ quod caput reclinantis sustentat.
Reconciliat.dissidentes repacificat.
Reda genus vehiculi quattuor habens rotas.
Redamat.amantem amat respondet.
Redimiculũ. succinctoriũ.

vel subbrachiale. vel illud quod mitti in capite feminarum alligatur.
Redimitus. coronatus.
Redimite. res que a predonibus redimuntur.
Reminiscentia recognitio.
Reduces redeuntes.
Redundat. affluit. exuberat.
Refellit. reuincit.
Refertum. Repletum.
Refocillat. recreat reficit.
Refragatur. refringit. obsistit. impedit. contendit. reficit. repetit. refoundit. recusat retractat.
Refuto recuso. reuinco.
Regulus. basiliscus.
Relegare. in exilium mittere.
Remoratur. detinet. cohibet.
Repagula. retinacula.
Rependens. compensans.
Reptilia que repunt id est ventre et pedibus serpunt.
Resides. ociosi. quieti. residui.
Resina. gummi quodlibet ex arbore fluens.
Resipere. vel resipiscere. ad se redire.
Respectare. respicere.
Restes. funes.
Resultat. resilit.
Retexere. omissa denuo referre.
Reticulata. cancellata.
Rhetor. orator.
Retusum: repercussum. vel hebetatum.
Rictus oris extensio.
Ringitur. stomachatur. irascitur. indignatur
Rhinoceros. bestia.
Rite. recte. pulchre ordinate vel ex more.
Rhythmus. numerus. vel sonus.
Riuales. duo qui vna muliere vtuntur.
Riualis. vxoris proprie mechus.
Robur dicitur ex omni materia quicquid est firmissimum.
Roda grece rosa.
Rodane grece trama.
Rodonizo. torqueo.
Rhodus insula quedam.
Rogus. pyra.
Romphea. gladius. babuius qui et spata vel framea.
Rombus. genus piscis.
Romulea. romana.
Roscida. rore infusa.
Rostra. prima pars nauis.
Rotabulum. a ruendo sterco ra dictum.
Rubeta. bufo.
Rubigo. erugo.
Rubus. genus ligni spinosi. cuius fructus et virgulta rubent. et dicitur a grecis morus.
Rudentes funes nauium quibus vela suspenduntur. a nimio stridore dicti.
Rudera. stercora.
Rudimenta. initia.
Ruditus. clamor asini.
Rugitus. leonis est.
Ruma. gula. vnde ruminare.
Rumigerus rumoris portitor vel inuentor.
Runcare herbas euellere quod fit runcone qui et falcastrum dicitur.
Runcina. est instrumentum gracile et recuruum quo cauantur tabule vel asseres vt vna alteri connectatur.
Ruscum lignum folius spinosum.
Rusticatio. agricultura.
Rutilat. fulget.

De incipientibus per S. C. LXXIII.

Sabaoth exercituum vel virtutum deus.
Sabach. mensis ianuarius vel februarius.
Saccatum. vinum per saccum expressum.
Sacella templa vel loca sacra. sacrificia vel solemnia.
Sacrarium atrium templi.
Sagina. pinguedo.
Saginare. nutrire.
Sagma. i. sella. et dicitur a stratu sagorum. s. super equos. Unde et equi saginarij dicuntur.
Sagum. pallium militare quadrate forme.
Salebra. via inequalis et lapidosa
Salebrosus. asper.
Sales. lepos vrbanitas vel iocularitas.
Salinum. vas aptum salibus. idem et fulzica quasi et salzica.
Saliuncula eo quod velociter crescant.
Salpista. tubicinator.
Salpizo. tubicino.
Saltus. vasta et siluestria loca vbi arbores in altum saliunt.
Salue. salutare.
Salum. mare.
Sambuca. genus cythare rustice: vel species simphonie. vel genus ligni fragilis. vnde tybie componuntur.
Sambucus. arbor mollis et parua vel saltator.
Samia. vasa dicta a samo insula. vel creata nascens in italia.
Sancire confirmare. decernere. Inde sanctiones. i. leges.
Sandix. herba vel genus coloris.
Sanguinarius. sanguinis effusor. vel sanguinis furtum patiens
Sanguisuga. vermis aquatilis qui sanguinem sugit.
Sarabalia vel sarabara. fluxa et sinuosa vestimenta.
Sarcire. consuere. reparare.
Sarcophagum. tumulus vel archa in quo mortuus ponitur. et ibi absumitur. Sarchos enim grece caro. phagos comedere.
Sarculum. sarpa vel fossorium.
Sario circumfodio.
Sarta. coniuncta. consuta vel reparata. Inde sartatecta.
Sata. seminata.
Satagere. festinare vel satis agere.
Satyri. genus monstri vel siluicolarum
Sationes. seminationes. Inde sationalis ager.
Satius. melius.
Satrapes. sapientes. seniores. prefecti.
Satum mensura vnum et dimidium modium continens.
Saturnia regna. aurea secula
Scaber asper.
Scabere fodere.
Scabrosus. asper.
Scabrones. vespe longiora habentes crura
Scalprus. dicitur quod scalpturis aptus sit et foraminibus. cuius diminutiuum est scalpellus scilicet ferrum scriptoris
Scamnum. a scandendo: quod lectis altioribus supponitur.
Scapha. nauicula parua
Scaptes. bidentes.
Scaptus. summitas vel cacumen
Scara. adustio
Scatere. ebulire
Scatebra. ebulitio. scaturigo.
Sceda. quod adhuc emendatur et nondum in libris redactum est Inde scedula.
Scelesti nequam sine qui scelera admittunt.
Schema grece. figura
Scena. carminis compositio digna agi in theatro vel vmbraculum in theatro in quo spectacula celebrantur.
Scene vel scenomata grece dicuntur vmbracula vel tabernacula. Inde ars scenofactoria et scenophegia. id est fixio tabernaculorum.
Sceptrum. virga regalis
Sceua. sinistra. peruersa. contraria
Scylla. saxum in mari latens. in sicilia.
Scandule: que scinduntur.
Scinifex. culicum genus.
Scirpus. iuncus.
Scita. decreta.
Scitropodes. secundum quosdam fuerunt portatiles. sed dicit Radulphus super Leuit. quod sunt vasa fictilia pedes habentia in quibus cibi portantur
Scobare. fodere
Scopin grece. intendere
Scopulum. saxum eminens.
Scoria. sordes metallorum
Scorpio. genus vermis vel sagitta venenata arcu. vel excussa tormentis
Scortum. meretrix
Scriba. librarius. vel sapiens in scripturis.
Scrupea. aspera. saxa.
Scrupulus lapillus vel sollicitudo. anxietas. suspitio
Scrobes. fosse occulte
Scurra. vnisor. vaniloquus. vel qui causa esce quempiam consectatur
Scurrilitas. iocus turpis.
Scutre. sunt vasa enea equalis amplitudinis in ore et in fundo cooperta desuper ad calefaciendum aquam vel aliud.
Scutulata. dicitur propter orbiculos rotundos.
Secunda prospera.
Secunda vel secundina. pellicula qua tegitur puer in vtero matris a sequendo dicta. quia puerum nascentem et exeuntem sequitur
Secus. prope. aliter.
Seditio. rixa. dissensio.
Secugat. separat. secat. discernit
Semiuir. spado. effeminatus.
Senatus. nobilium curia. a senectute dicta quia seniores erant
Sensim. paulatim. leniter
Senta. horrida. aspera
Sentaria sordida
Sentes vepres. spine.
Sentix. rubus.
Sentina. aqua nauis fetida.
Seorsum. separatim.
Sepire. circumcludere.
Seponere sequestrare
Sequester mediator
Serapis egyptiorum deus.
Seria. grauia vel necessaria.
Sericum. bombicinum: quia id seres primi miserunt.

Adhuc de eodem.

Sfungia. a fungere. id est extergere.
Siban mensis tercius.
Sica gladius breuis a secando dictus. Inde sicarij. i. latrones qui eo vtuntur.
Sicera quelibet potio que extra vinum inebriare potest
Siclus. in diuinis libris est vnciam gentilium enim quarta pertinet.
Sicomorus. ficus fatua. genus arboris est.
Sigilla. minora signa
Sigrapha vel singrapha. cautio vel scriptura
Siler. genus virgulti.
Silex. lapis durissimus qui ictu ferri ignem emittit.
Siligo. genus tritici
Siliqua. folliculus siue tunica grani. vel etiam genus leguminis vel arboris fructus.
Siluani. incubi
Siluanus. deus rusticorum
Symbolum. collectio plurimorum vel confectio pactum. signum indicium
Simus. naribus pressis. vnde simee quoque dicte sunt.
Symonides. quidam poeta lyricus vnde carmina simonidia
Symphonia. consonantia sonorum plurimorum. vel genus instrumenti musici.
Simultas lis dissentio. dolus
Sin. si vero vel si non
Synagoga. collectio
Synaxis grece. solemnitas: vel conuentus.
Sinchronon. contemperaneum.
Syndon. amictorium lineum
Synedoche. conceptio cum a parte totum intelligitur vel econuerso
Synodus grece. conuentus vel collectio.
Synonyma. nomina plura eandem

dem rem ſignificantia.
Synopis genus coloris rubei
Symphonia vocis copulatio in cantando.
Syntagma dogma vel conſtitutum vel compoſitio.
Syncopa conciſio.
Sinuare curuare.torquere.
Sinus portus. receptaculum. receptus.
Syrene genus monſtri. require ſupra.
Sirophenissa. ex ſyris et phenicibus orta.
Syrtes ſcopuli eminentes ſupra dorſum maris.vel loca vadoſa aut arenoſa.
Siſtere . ſtatuere . preſentare.
Siſtrum.inſtrumentum ſonorum quod mulieres percutiūt quod ab yſide inuentum eſt. et eſt genus tympani.
Sitarcia ſacculus vel pera.
Situla.vas vel ſerpens. quā ſi quem momorderit ſiti perit. Idem et dipſas.
Smigmata.vnguenta.
Sobrinus.q̄ de ſorore naſcit̄.
Socci.dicunt̄ eo ꝙ ſoccuꝫ habeāt in quo pars plante inicia tur.Inde ſocelli. diminutiue.
Socors.ſtultus. vanus. hebes. Inde ſocordia.
Soda dolor capitis.
Solariū. qꝛ ſoli et aure patet.
Solia genus piſcis.
Solifuga. animal perexiguū aranee forma.
Solium.tronus regalis.
Solum.terra.
Sonipes equ⁹ qꝛ pede ſonat.
Sons nocens.
Sophia grece.ſapientia.
Sorba grece neſpile.
Sorbet.i.abſorbet. ebibit. Inde ſorbitiuncula.ad ſorbendū apta.
Soreth electa.
Sorex.mus.
Soriſcula.vaſculum aque.
Soron.ſepulchrum.
Sors euentus. cōditio. caſus coniugium . caput. hereditas.
Sortitur adipiſcitur.vel ſorte vtitur.aut ſorte ducitur.
Spado eunuchus.
Sphalāgus.muſca venenoſa.
Spartus id ē frutex virgoſus ſine folijs.
Sparus gen⁹gladij vel piſcis.
Spata.framea.
Spatule i.frōdes.vel ſpice palmarū.qꝛ formam habēt ſpate.
Specimen.documentuꝫ.indicium vel ſignum.ingeniū. exēplum.ſimilitudo.
Spectabilis.ſublimis.
Specus ſpelunca.i.et ſpelea.
Sphera rotūditas. volubilis.
Spermen grece ſemen.
Spina iunctura dorſi.
Spiraculū.flatus vel ſpiritus. Idem et ſpiramen.
Spire.funes quos nautici cubas vocant.vel nodi quibus ſerpentes ſe illigant.
Spoliaria exteriores balnearum celule.
Sponda.exterior pars ē lecti. Pluteus autem interior eſt.
Sportella vel ſportula. parua ſporta ad portandū expenſas.
Spurcus. ſordidus. cenoſus. Idem ſpurcicia.
Spurius.meretricis filius.vel ex nobili matre et ignobili patre genitus.
Squalet ſordet. vel ſiccum ē. Inde ſqualidum.ſordidū. ſiccum.incultum.informe.

Adhuc de eodem.
Stactes.myrrha.
Stadiū.octaua pars milia ri cōſtās paſſibus.cxxv.

Stater nūm⁹ ſemiūciā appendēs.ſic dictus.qꝛ trib⁹ ſolidis ꝯſtat.appēdit eni tres aureos.
Statio.portus vbi ad tempus ſtant naues.vel obſeruatio ſtatutorum dierum aut tēpoꝝ.vt ieiunia quarte aut ſexte ferie ſolent ex lege veteri celebrari. Unde.Ieiuno bis in ſabbato ſitꝫ ieiunium quarti et q̄nti ꝛc̄.
Stellio.genus lacerti.
Stiba.cerusa.
Stibiū.genus vnguenti vel coloris quo tincta facies efficit̄ rubea.vel ſm quoſdam ceruleus color quo mulieres ſupercilia colorabant.
Stigia.infernalia. Nā ſtix eſt palus in inferis.
Stigmata.ſigna ornamēta regalia.
Stipat.cōgerit.condenſat. artat vel ambit.circūdat.
Stipes.elemoſyna.mēdicitas
Stipendium.a ſtipe pēdenda. pecuniam enim appendere ſolent magis q̄ꝫ numerare.
Stipis.mendicitas.
Stipulatio ſpōſio vel promiſſio.dicta a ſtipula.veteres eniꝫ cū ſibi aliqd ꝓmittebant ſtipulam ſumentes frangebant.
Stipulare confirmare teſtari.
Stipulum.firmum.
Stirax lachrima ſtoracis. nā ſtiriam greci guttam dicunt.
Stips.truncus.
Stiua vel ſteua. manubrium aratri quod tenet arator.
Stix. palus inferni dicta ꝙ illico potantem interficit.
Stoa grece.porticus.
Stola.toga.
Stolidus.ſtult⁹ hebes. brutus.
Stomachari.indignari.
Storax.genus ligni vel lachryma arboris.require ſupra.
Stragulum veſtis diſcolor artificioſe diſtincta.
Strāgulia.cōſtrictio vrine.
Strata.via munita. quaſi vulgi pedibus trita.
Stratia grece milicia. Inde ſtratiates.militum dux.
Stratiote grece.milites.
Stratiotica.militaria.
Strator.compoſitor.
Stratus exercitus.
Strabo.qui vnum oculuꝫ tortum habet.
Strenuus. fortis . expeditus. agilis.
Strepitus.tumultus
Strictim.raptim.proprie
Stridere aſperum ſonū facere
Strix.auis nocturna
Stropha.fraus . argumētatio ſuffuga.retorta ſententia
Strophium. pallium virginale cingulum aureum.
Stromata.commentarij
Stromatheas.opus varie contextum.
Strues.congeries.
Strupidus hebes q̄ſi lapideus
Suapte.ſua natura
Sub diuo.ſub patēti celo ſub aere nudo
Subducere.abſtrahere
Subinde.cōſequenter.freqūter.idētidem.
Subdit animo.tangit animū.
Submouet.vetat.repellit.
Subneruerare.neruos incidere
Subnixa ſubiecta.ſuffulta
Sub obtectu . ſub nomine vel ſub ſpecie
Sub oculis.in conſpectu.
Subornat. immittit . ſubijcit. ſubſtituit
Subſannare.irridē vl̄ iſultare
Subſidium auxiliū ſuffragiuꝫ
Sutrinum.locus vbi ſuitur.
Subucula ſacerdotalis linea
Subulcus.porcarius.
Sub vmbra.ſub tegmine.ſub protectione
Suburra.ſonus quilibet.
Suburbana.circūiecta ciuitatis edificia.quaſi ſub vrbe
Succedaneus.ſucceſſor
Succelli a ſuccis diminutiue.
Succendia.fomenta
Succenſet.detrahit.culpat imputat.iraſcitur
Succinctoria.veſtimenta quibus tm̄ genitalia conteguntur Idem et perizomata
Succinus.ſpecies gemme
Sudes. pali vel fuſtes vtraqꝫ parte acuti.
Sudum.ſerenum. tranquillū.
Sufficit.i.inficit.ſuſtinuit. Inde ſuffectus.
Suffragatur.ſuccurrit
Sugillat.ſtrangulat.detrahit. condemnat
Suillum vel ſuinum.porcinū.
Sulcare.ſecare.diuidere
Summatim.cito.ſtrictim.
Sulnica. vas aptum ſali quaſi ſalnica. Idem et ſalinum
Sunamitis.a ſuna ciuitate.
Suppellex inſtrumētū dom⁹ .i.oīa vtenſilia ei⁹.ſed meli⁹ dicas ſuppellectil.n̄ tn̄ ꝙ grammatici negāt a nominatiuo ſingulari genitiuū ſingularē duabus ſyllabis poſſe creſcere
Superciliosus ſupb⁹.rigidus
Supliminare.i.limen ſuperi⁹.
Superſedeo. omitto pretereo taceo.
Superſtitio. ſuperflua vel ſup inſtituta obſeruatio
Superuacuuꝫ.ſuperfluū. inutile.
Suppetit. ſubeſt . opitulatur.
Supprimit.cohibet reſtringit. tacet.abſcondit
Sura.pars pedis vl̄ muſculus tybie
Surum.ſerenum
Suſurro.qui in aure loquitur detrahendo alteri.

De his que incipiunt p T. C. LXV.

Tabanus muſca groſſa . que et oeſtrus.
Tabellio.ſcriba public⁹ . eo ꝙ ſit portitor tabularum.
Tabernacula.tentoria. vel papiliones militantium.
Taberne.olim dicebantur edicule plebeiorū tabulis et lignis conſtructe
Tabes. languor.cruor.cōſumptio. ſordes . Inde tabidum et tabificum
Tabitudo.putredo.morbus
Tabo.i. ſanguine corrupto ſiue macie vel pallore
Talaris . tunica vſqꝫ ad talos deſcendens.
Talaſſe grece.mare.
Talaſſus.marinus. Inde bitalaſſum.
Talentum.pondus.lx. mnarū ſeu ſex milium dragmarum
Talio. viciſſitudo ſimilis vindicta.
Talli vaſa quedam offertoria in modum turrium facta.
Tamar.hebraice mēſis iulius
Tanatheos grece. mortuus.
Tandit.perſeuerat.
Tantiſper.interim vel iterum.
Tarentuꝫ.ciuitas in fine italie. Inde tarentinus.
Tatta.veſtis regia.
Tau . littera greca in modum crucis
Taxat.ponderat.nominat.
Taxea.lardus.
Taxus . arbor venenoſa vnde toxica venena expirantur.
Theatrum.locus ſpectaculi
Thebet.menſis december
Theca.i.repoſitio . Inde apotheca.bibliotheca.
Thermam.frauden.
Thecnite.artifices.
Thectonice fabri.
Thede lampades
Thee.talamus vel limen.
Theloneum.vbi merces nauigii redduntur Thelos eniꝫ grece.vectigal dicitur. vbi vectigalis exactor ſedet preciuum reb⁹ impoſiturus et voce a mercatoribus flagitans.

Teloe.terror.
Thema.id est norma.forma vel materia.
Themelici.musici.scenici.
Temerare polluere violare.
Temetum.vinum. Inde themulentus
Temnit.côtemnit.
Themo. longitudo aratri vel plaustri.
Tempe.silue.
Tempestiuum.maturum. oportunum.
Temulêtus.id est ebrius a themeto id est vino.
Tendicule.insidie que parantur auibus vel leporibus.
Thenecasmon.passio intestini recti quod longaonem vel extalem dicimus.
Theme.isule vitte ligature.
Tenor.ordo.norma.
Tenus vsq; vel iuxta.
Theorica.contemplatio.
Theos grece.deus.
Theraphin.figure vel imagines.
Terebrat.perforat.
Terebinthus.arbor quedam.
Teredo vel teredona. vermis ligni.
Teres aliquid rotundum cum procerit ate vt columna.
Teretes.rotundi vel lacerti.
Tergora.coria vel pelles.
Tergiuersatur.eludit. frustratur procrastinat.
Termbola.for.udolosa.
Terrigene gigantes eo q, eos fabulose parens terra immensos et similes sibi genuerit.
Teristrum.palliolum mulierû quo vtuntur in estate.
Therme.calida loca.id est balnea.greci enim thermon calorem vocant.
Tesena.id est locus in quibus pecora castrâtur.vnde et castratores tesciatores dicuntur.
Tessere.quadrati lapilli.
Tesseredecas.quaterdena.
Thesis grece.positio vel positura.
Tesos.fatigatos.
Testamentû.tribus testib⁹ cóscripta et côfirmata voluntas.
Testudo. côcam eratio. cythara.scutum.paruum animal.
Teter.niger obscurus.
Tetra grece.quattuor.
Tetragonum. quadrâgulum.
Tetragrâmaton.iiii. litterarû.
Tetrarcha qui quartam partem regni tenet.
Tetricem tristem.
Tetricus.obscurus. austerus. superciliosus.
Theucos.volumen. Inde pentateucus.
Teucri.troiani.
Theusebia grece.dei cultus.
Texit.ordinat.
Adhuc de eodem.

Tiara.gen⁹ pallii apud persas.vel pilleû quo caput teg tur.
Thiasis.laudes virginum.
Tibia simphonie.
Tibicen tibiarum cantus.
Tibicines.plures in simphonia cantantes.
Tibin genus vasculi ex virgulis contextum.
Tibi sones.diacones.
Tifonicus.inflatiuus . scilicet maris.a tipho.
Ticollum.trabem.
Tiphonicus.inflatiuus siue tempestiuus.
Tiphon.n.grece.iflatio dicit.
Tigillû.tegula diminutiuum.
Tigna.capiones.s qui se inuicem capiunt. Inde tignarius qui tectora tignis idnet. Idê et sartirector.
Tygris. bestia quedam velocissima.
Thimiama.incensum de quattuor speciebus confectû. Inde thimiamateria.id est thuribula siue vasa thimiamatis.
Timicon.trascibile.
Thimus. flos vel herba quedam odorata.
Thina.id est lingua incognita etiam peritoribus indeorum.
Tinea. vermis vestimentorum quia tenat.
Tinnula. acuta. liquida pura leuis.
Tintinabulum. a sono nomê habet.sicut et plausus manuum et stridor valuarum.
Tipi frigidi.febres.
Typus.figura. Inde typicum id est figuram.
Typus etiam herba est que circa fontes et paludes nascens ab aqua se inflat. Unde et supborum tumor typus dicit. Item tip⁹ dr frigida febris p̄rodica.
Tyramus rex seuus.
Tyrrenum . mare mediterraneum.
Tyriaca.antidotû ꝯ venenum.
Tyro miles nouus siue fortis iuuenis qui ad militiam eligitur rudis.
Tyrocinia . initia rudimenta.
Tyrones.fortes pueri ad militiam ûelegati.
Tyrsus.herbarum medi⁹ frutex.
Tyrsos grece. genus cimbali.
Titan grece.sol.
Titania.luna.
Titanes.gigantes filii terre et principes qui aliquando celum expugnare conati sunt.
Titillatio.stimulus luxurie.vel inflammatio.
Tino agnum preustum.
Titulus signû vel indicium.
Unde titulare.signare.
Tytius grece.auunculus.
Thophet . locus suburbanus hierusalem vbi sacrificabant idolis filios suos.

Thophus lapis cauernat⁹ cameris aptus.
Toga.pulla vel vestis senatoris eo q, teg.t.
Toga,tertus.vbi scholastici disputant
Tolum.fastigium templi rotûdi siue cerebri camera.
Thomi.libri.
Thomos grece.incisio.
Ton.altitudo
Tonus.sonus.accentus.
Toparchia. ville principatus.
Topazion.species gemme.
Torax.lorica pectoralis.vel anterior ps trûci. a collo vsq; ad stomachum.
Torus.lignum adustû qd vulgo titio dicitur.
Thori.lecti vel brachior lacerti
Tormentum.funes a tortura.
Tornum.quo vasa tornantur.
Torpedo.genus piscis.
Torques i.circulus aure⁹a collo vsq; ad pectus descêdês vel vinculû colli.sicut côpes pedis
Tonstrina.tôsoris officina
Torica.venena . q, e tatis exprimuntur.
Adhuc de eodem.
Rabarie . nauicule ab inuice singulis trabib⁹ cauate.vnde et câduce dicunt.
Trabea. porticus tecta vel vestis regia siue toga . Inde trabeati.trabea induti.
Tractim.lente.
Traducere.transducere.propalare.deriuare.
Tradux.ppago radix vel origo
Tragelaphus.aniimal platecerón.i.latis cornibus.
Tragedia. carmen luctuosum quo antiqua facinora et gesta sceleratorum regum spectanti populo tragedi concinnebant.
Tragos grece.hircus
Tragum genus retis piscatorii q, trahitur. Idê et vericulum
Traha. vehiculi genus . a trahendo dictum.
Traicit. transmittit . transilit. transfodit.
Traiectio.commutatio.
Trames.via angusta et compêdiosa q, transmittit.
Tramoserica vestis q̄ stamen hz ex lino.tramam ex serico.
Tranat.trâsuolat . transnatat.
Transcendere.transgredi
Transcribi transferri
Transfigit.peragit. percurrit.
Transtra. sedilia remigum in naui.
Trapetum.mola.oliuaria siue concha.
Trapezite . nummulari quia pecuniam super mensam dinumerant.
Trapeza enim mensula qdra.
Tremissem.dicunt . eo q, solidum faciat ter missus.
Treni grece. lamentationes.
Tribula . genus machine siue vehiculi vnde frumêta terunt
Tribule.genus spinarum
Tribunal.sedes iudicis.
Tribuni qui a popu lis iura vel opem tribuunt. vel q, singulis tribubus presint . aut alibi legitur militibus.xxx.
Tributum.preciu, pacis est.s. redditus.pensio.
Trice.capilli
Triclinium.cenaculum.dictum a tribus lectulis discumbentiû ad conuiuiû. Clinon enî grece lectus vel accubitus dicitur.
Tricolon.trimembris
Tricora.i.tres cameras cameras vel tres absides habens.
Tridens.fuscina vel iacul⁹ trium dentium.
Trieris.nauis magna trium remorum
Triferos grece.tener
Trima.triennis.
Trimensis.vel trimestris. triticum q, post tres mêses colligit.
Trinepos. adnepotis filius.
Triones aratorii boues.quasi teriones.eo q, terram terant.
Tripodes.mêse vel are.vel câdelabra cum tribus pedibus.
Tripudium.gaudium.
Trisiles tripodes.
Tristega.tricamerata
Trisulcum.trifarium.
Triton.deus maris . vel lacus aphrice
Tritonia.minerua
Trocheus.celer.
Trochos grece.rota
Tromos grece.tremor.
Tropologia.moralis intelligêtia.vel excusatio.
Tropos.locutionis modus vel dictio translata ad non propriam significationem.
Trudes.conti ferrati.a trudendo.i.ipellendo vel claudendo.
Trûcus.statura arboris.vel corpus sine pedib⁹ aut sine capite
Trutina. statera . ponderatio. examinatio.
Trux vel truculêtus. ferox crudelis.
Trucidat.occidit. vulnerat
Tubianei.alienigene quos iudei tubis i adiutorium conuocabât
Tucus.cuculus.
Tudes.malleus . a tundendo.
Tugurium. casa pauperis vel custodis vinearum.
Tum.deum.
Tumulus.sepulchrum.vel paruus mons qsi tumens tellus.
Tundere percutere.vberare.
Turdus genus auis.
Tutor.defensor.
Turgor.tumor.
Turma.xxx.milites habet.
De incipientibus per.v.
C. LXVI.

Accinia
nole purpuree.

Uaccula.a vacca diminutiuũ.
Uada.eo q per ea pedib⁹ va
di possit loca humilia in flumi
ne.
Uades:fideiussores.
Uafer. supb⁹ callidus fictus.
varius.astutus.maliciosus.
Uafre.i. artificiose sine inge
niose.
Uagitus.infantiũ fletus.Ua
gire enim ꝛ mugire ꝛ cetera ita
distinguitur. Infans vagit.
ouis balat.lupus vlulat. Bos
mugit.leo rugit. elephas bar
rit Equus hinnit.asinus rudit
sus grunnit.canis niunt ꝛ la
trat serpens sibilat. rana quo
axat coruus crocitat.grus ari
sat ale grunt.miluus rugit. alu
as lippit turtur ꝛ columba ge
mit.vulpes gannit.
Uah. interiectio exultantis.
Uallat circũdat munit firmat
componit.
Ualitudinarius. q̃ frequenter
egrotat. Ualitudo enim ꝛ pspe
ra esse potest ꝛ aduersa.
Ualliũ gyrũ fossatum munitio.
Uaricat.ambulat.diuertit.
Varices.vene extorte ꝛ plene.
Uasta.lata profunda.
Uaticinia. prophetie vel pro
phetarum carmina.
Uarea.calciamenta mulierum.
Ubertim.affluenter.
Udum.infusum.humidum.
Uectes.sere vel fustes.qui ma
nibus vectentur.
Uectigal.pensio tributum.a ve
hendo dictum.
Ueger⁹.forti.validus sospes.
Uellicat.carpit.mordet.
Uelificat.nauigat.
Uenabula. quasi venatui ha
bilia.
Uenale.vendibile.
Uentilat.commouet. spergit.
purgat examinat.discutit.
Uenum.venditio.
Uenustat.adornat.
Ueredi. qui redas vehunt.id
est ducũt.ꝛ qui vias publicas
currunt per quas ꝛ rede.
Uergilie.stelle que ꝛ pliades.
Uergit.declinat.occidit.
Uerres.porcus.
Uerrit.trahit.
Uericulum.genus piscatorij
rhetis quod trahitur.
Uermiculatum.distinctum.
Uermiculum.coccinum sine ru
brum
Uerna.seruus in domo natus
Uernaculũ.propriũ familiare.
Uernat.floret.letatur.
Uernilis. subdol⁹ mal⁹ fuit.
Uernule.serui.
Uersat.cogitat voluit.
Uersatilis.vibrabilis sꝫ q ab
vtraq parte versus inclinat.
Uersutus. astutus. garrulus
qui in qualibet fraude facile
vertitur.Inde ꝛ versuta.
Uertex.in mari vel in flumine
locus rapacissimus vel sinuo
sa vertigo scilicet vndã in gyrũ
ducẽs.In hoie autẽ est illa pars
qua capilli colligunt.ꝛ in qua
cesaries vertitur.
Uertebula. cardines vel sum
me ossium partes.
Uertigo.ẽ cerebri mẽtisq tur
batio q̃ videt oĩa ibi ĩ gyrũ vo
lui.vel turbo cum vẽtus surgit
ꝛ terram in gyrum mittit.
Uerruncant.euellunt.
Uerrit.trahit.scindit nauigãt
Uerruce.gen⁹ egritudinis.
Ueruex.aries.
Ueru.virga.vel contus.
Uesca.pasci.
Uesice.bulle turgentes ac fer
uentes.
Uespilio.sepulchrorum violator
Uesper.stella noctẽ inducens
Uesperus.idem.
Uespertilio.auis nocturna.
Uesta.dea paganorum. Inde
vestalis.
Uestibulum.introitus vel atri
um quasi vestiens domum.
Ueterani.antiq̃ vel milites q̃
p⁹ multos labores milicie dem
suffragium consequunt. Idẽ ꝛ
emeriti.
Ueterator.antiquus tergiuer
sator vel fraudator.

Adhuc de eodem.

Iat.it.ii facit. Inde viator
Uiaticũ.sumptus ĩ via.
Uibrat. crispat. torquet
concutit.micat.
Uiburna. genesta mollissima
vel virgulta quedam humilia
Uicissim.vicissim.
Uices.alternationes.
Uicia.gen⁹ leguminis. cea.
Uicissim inuicẽ alternat vel p vi
Uiduare.nudare.desolare.
Uiget. floret. valet. fortis est.
Uillicat.villam agit.id est gu
bernat.
Uillicus.ville custos vel rector
vel dispensator.
Uimen.genus virgulti.
Uinacia.acina vnde eliquatũ
est vinum.
Uipera.genus serpentis.
Uirago.vgo vel fortis femina
quasi virũ agens.i.opa virilia
faciẽs.vel mulier quia de viro
acta.id est.formata.
Uirecta.viridia loca.vel virgul
ta mollia.
Uirginal.mẽbrũ virginis.
Uirgultum.virga vel filius mi
nor.i.humil.vel id qd de radi
ce arboris pullulat.
Uiritim. fortiter. priuatim si
gillatim.nominatim.
Uirosa.forma venenata.
Uiscum.est illud putridum de
quercu confectum quo aues ca
piuntur ꝛ ex italia venit.
Uisere.videre.visitare.
Ui superum.ira vel violentia
deorum.
Uitabũdus.vitanti similis.fi
cut moribundus.morienti.
Uitte.infule vel ligature qui
bus fluentes religantur capil
li sic dicte.quia vi tenent.
Uitricus priuaster.s.que a m̃re
nouus supducit q̃si nouitric⁹.
Uiuidus.validus fortis agil.
Ulcus.plaga cicatrix.
Uligo.humor.sordes. limus.
Uliginosa.humida. pinguis.
Ulna.brachium.
Ulua.palus.
Ulula.auis nocturna.
Umbilicus.medius locus cor
poris quasi vmbus iliorum.
Umbo.locus ĩ medio clipei.
Umbre.anime simulacra.
Umen.dignitas.
Una sabbati.prima dies post
sabbatum.
Uncat.curuat.
Uncum.curuũ. Inde vncinus
Uncus.anchora.
Uncia.pondus octo dragmis
constans.
Undans.abundans. bulliens.
Ungula.onix vel genus ẽ tor
menti quo reus in eculeo effo
dit ꝛ torquet vt fides inueni
tur.vnde ꝛ fidicula dicitur.
Unguina.vnguenta.
Unice.summe singulariter.
Unicuba.vnius viri vxor.
Uniones.quedam margarite
Uniuoca.sunt quando pluriũ
rerum vnum nomen est.
Uola.palma.
Uolemum.gallice bonum.vel
magnum.
Uolutabrũ.vbi porci se voluũt
Uoluus.cuius radix est volu
bilis ꝛ rotunda.
Uorago.profunditas.baratrum.
Uoraces.edaces.
Uoti compos.faciens qd vult
Uotumen. voti promissum.
Uotiuum.donum.
Ur.grece ignis.
Uranos.grece celum vel gen⁹
piscis.
Urceus.vas aquarum. Inde
vrceolus.
Uri.boues agrestes.
Urna mensura quam quidam
quartarium vocant ppter eã
pro condendis defunctorum ci
neribus adhiberi solet.
Usq.diu assidue.
Ustrina.locus vbi vruntur pe
cora.
Usurpat.psumit. illicite vtit.
Usucapio. adeptio dominium
per continuatiões iuste posses
siõis decẽnij vel alicuius tpis.
Usia.grece substantia.
Utensilia.viatici sumptus vel
mobilia domus vsibus apta.
Uterini ex vno vtero editi.
Uulcanus.ignis q̃si volãs cã
dor.vel volican⁹ q p aerẽ volat
Uultur.genus auis.
Ultuosus.tristis.formosus.

De incipientibus per x.ꝛ y.
C. LXVII.

Xandicus

.aprilis.
Xenia.premia. mu
nera.beneficia.
Xenodochium.grece peregri
norum susceptio vel hospitiũ.
Xilon.grece lignum. Inde Xilo
balsamum.i. lignum balsami.

Yades stel

le quinq in modũ y.
lre ĩ frõte tauri posite.
Ycon.imago.vel similitudo cõ
parata. Inde yconia.
Ydea.grece proprietas vel ex
emplar.
Ydin.grece videre.
Ydiota.imperit⁹ vel sine litteris
Ydor.grece aqua. Inde idria
vas aquarum lapideũ ad lauãdũ
Ydros formula.
Ydra.serpens multorum capi
tum.vel draco.
Yle.materia informis omnium
corporum.
Ymnus.laus canticum.
Ypallage permutatio.
Ypapanti.obuiatio. vel domi
ni presentatio.
Yper.grece super vel trans.
Yperpistes.fidelis dispensator
ab yper.qd est sup.ꝛ pistis.qd
est fides.quasi sup alios fidel.
Yperbaton.transcensio quedã
verborum ordinem turbans.
Yperbole.dictio fidem excedẽs.
Yperborei mõtes scythie.q3 su
per.i.vltra eos flat boreas.
Yperdulia. seruit⁹ que christi
humanitati debetur.
Ypocẽtaurus.fingitur homo
equo mixtus.
Ypo.grece sub vel infra.
Ypodromum.stabulum equorum
vel locus vbi eq̃ currebãt. Nã
ypos equus dromus strata.
Ypogeum.antra vel spelunca.
Ypopodes genus monstri.
Ypotami.equi fluuiales.
Ypostasis grece subã idividua
Ypotetice.condicionalis.
Yris.arcus celestis vel species
gemme aut herbe.
Yronia.tropus per contrarium
qd conatur ostendens.
Ysagoge.introductiones.
Ysos.grece iustus vel equus.

De incipientibus per z.
C. LXVIII.

Zaba. id ẽ

galea. Inde zabatus.
Zaberna.arca vel armariolum.
Zabin.intellectus.
Zabulus.sathanas.
Zar.apud hebreos aquila.
Zedoar.q̃dã spẽs aromatica.
Zephirus.vent⁹.q̃ ꝛ fauonius
Zelus.emulatio.ꝛ in bonã par
tem ꝛ in malam accipitur.
Zelotipia.i.mala suspitio cõ
tra vxorem.
Zelotes dict⁹ẽ symon a chana

galrie. Nam chora interpretatur zelus.
Zema grece ius.
Zenones. antea dicebatur q nunc galli senones. s in z commutata.
Zete estiuales domus qs frigidas facit aq subducta. hyemales autem quas calidas facit flamma subducta.
Zeuma iugatio. vel iunctio.
Zegon enim iugum. Zeuma etiam dicitur in pluribus sensibus vnius verbi clausula.
Zeusis grece iunctura.
Zeron enim grece. mentum actum.
Zibinne. lancee.
Zima grece. ius vel fermentum.
Inde azimus. i. sine fermento.
Zingiber. genus pigmenti.
Zis. acutus.
Zius. mensis.
Zizania. herba que et lolium.
Zamaragdus. gemma quedam.
Zmirmo. resina q et myrra.
Zoa. vita zodia grece signa.
Inde zodiacus. signifer circulus qui. xii. signa continet.
Zographon. pictor. Inde zographia.
Zona. oculus vel cinctorium.
Zoi. i. vita.
Zotica. virtus. i. vitalis in corde consistens que facit vitam membris et corpori.

¶ Liber secundus incipit. ¶ De Arte grammatica.

¶ De diffinitione et partibus grammatice. .C. I.

Isidorus I li. primo etymo. Grammatica est scientia recte loquendi origo et fundamentum liberalium litterarum. Hec in disciplinis post litteras comes inuenta est: vt qui iam litteras didicerunt per eam recte loquendi rationem sciant. Huius igitur artis primordia littere communes existunt. quas librarij et calculatores sequuntur. huiusque disciplina velut quedam huius artis est infantia. vnde et eam varro litterationem vocat. Deniqz grammatica nomen a litteris accepit. grammata namqz greci litteras vocant. Grammatica est scientia gnara recte scribendi et recte loquendi secundum vnumquodqz genus loquele in quo composita est. ipse est litteralis scientia eo scilicet q litteratum efficit. Nec dico q littera. syllaba. dictio et oratio artis huius sint materia. licet hoc omnes antiqui dixerunt. sed vox potius: vnde secundum artem grammaticam illa quattuor formantur. Huius ergo artis officium est litteras cogere in syllabis. syllabas in dictionibus. dictiones in orationibus ordinare. et easdem competenter pronunciare ad vitationem soloecismi et barbarismi. Soloecismus est incongrua dictionum ordinatio. dicta quasi mos soloecensium. a soloe ciuitate grecie. cuius ciues cum romam venirent vt latine loqui addiscerent. corrupte loquentes dictiones incongrue ordinabant vel coniugebant. Barbarismus vero est incongrua litterarum vel syllabarum in scriptura coniunctio. siue dictionis incongrua prolatio: quasi mos barbarorum. Dicebantur vero antiquitus barbari omnes preter grecos et latinos. Finis huius artis est recte scribere et recte loqui: siue in scribendo et loquendo soloecismi et barbarismi vitatio. Partes huius artis sunt quattuor. Prima est de litteris. Secunda de syllabis. Tertia de dictionibus. Quarta de orationibus vel oratione. Ars enim grammatica est scientia omnium istorum simul. et nullius tantum per se. vnde etiam dicuntur partes integrales. Species eius sunt genera linguarum in quibus ars grammatica tractata est et composita. vocem enim format artifex in diuersa linguarum genera secundum artem grammaticam. Est autem grammatica composita in lingua greca latina. hebrea. et chaldaica. Et possunt artis huius species crescere. hoc est. plures esse. vt si grammatica tractaretur in gallica lingua siue in aliqua alia in qua nondum tractata est. Hoc ordine docenda est grammatica. Primo est agendum de littera in qua parte ars notaria continetur. Postea vero addendum est de syllabis in qua parte continetur ars metrica que ad musicam multum pertinet. Tertio de dictionibus docendo que eis accidant secundum que debent construi. Ad vltimum agendum est de oratione docendo quomodo dictiones secundum illa accidentia construuntur.

¶ De Materia eiusdem artis. i. de voce. .C. II.

Quoniam autem vox materia huius artis est. tamen eam quia in descriptione littere syllabe dictionis et orationis nomine vocis vtitur priscianus. Ideirco diuersorum de voce ponere sententias necessarium esse duximus. Stoici namqz vocem dixerunt esse aera. id est corpus quod partes quidem habet tempus tenet et informat. ita et et plurimorum corpus quoqz iterant. addiderunt q vox alba et nigra est et fetida secundum diuersas aeris qualitates. Plato vero dixit vocem esse aeris plagam. i. aeris percussionem. Secundum hanc rursus percussionem quidam nostri temporis dixerunt esse passionem passibili qualitati adiunctam. Aut aer esse. Alij itaqz dixerunt vocem esse substantiam. Alij qualitatem. Alij quantitatem. Alij vero actionem que omnia ex pore falsa repellimus. Dicimus enim vocem non esse eorum que sunt res sed eorum potius que proferuntur. Ad nullum itaqz predicamentum pertinet. Predicamenta namqz rerum naturam sequuntur. Vox vero nihil ponit in rerum natura quoniam nec substantia est nec substantiam informat. Est autem vox sonus naturalibus instrumentis formatus. Non est autem substantia vel accidens quoniam non est res sed profertur. Illa itaqz descriptio vocis est percussio aeris et per causas data est quoniam vox lingua percutiendo aera formatur. Priscianus vero hanc ponit descriptionem. Vox est aer tenuissimus ictus: aut ergo dicemus eum in sententia stoicorum fuisse. aut si ab illo errore priscianum defendere malumus. dicemus descriptionem illam datam esse per causas sicut et illam Dies est sol lucens super terram non q dies sit sol. sed q lux solis diei causa est. Sic et aeris percussio causa est vocis. Tenuissimus autem addidit: quoniam in spisso aere vox formari non potest: vnde etiam pisces muti dicuntur. Vel tenuissimus secundum antiquos: q aer in sui natura tenuis est. tenuior cum attrahitur: tenuissimus cum pulmone colatur. Vel tenuis fit cum attrahitur. tenuior cum colatur in pulmone. tenuissimus cum per arterias emittitur: in qua. s. emissione vox formatur. Aliam rursus ponit descriptionem. Vox est suum sensibile aurium. id est. quod auribus sentitur eis proprie accidit. Bene autem dixit suum: aurium scilicet: quia et auris sentit aliquid scilicet audiendo: sed non est auris instrumentum tangendi.

¶ De Speciebus vocis. C. III.

Vox alia articulata est alia inarticulata. Rursus alia litterata est alia illiterata. Articulata est que copulata est significationi alicui siue consignificationi. Artare enim est copulare. Inarticulata est illa que nulli significationi coniuncta est. Litterata quoqz est illa vox que litteris iam repertis scribi potest. Illitterata vero que scribi non potest litteris iam repertis. Si ergo differentia illa que litterata: addatur ei que est articulata: fiet in illa vocis species que est vox articulata et litterata: vt. Arma virumqz cano. Coniungantur iterum illiterata et articulata: et fiet alia species: vt gemitus infirmorum. Coeat rursus litterata cum inarticulata: fiet tertia. vt coax que est ranarum vox. Similiter et ea que vox corui est. Si vero iungatur illiterata et inarticulata. fiet quarta: vt mugitus boum et similia. Et quia restat vt etymologiam eius nominis quod est vox doceamus. Quid sit etymologia breuiter absoluemus Etymologia est expositio alicuius vocabuli per aliud vocabulum siue vnum siue plura magis secundum rei proprietatem et litterarum similitudinem: vt lapis quasi ledens pedem. fenestra. quasi ferens non extra. Differt autem ab interpretatione que est translatio de vna loquela in aliam. Etymologia sepius fit in eadem loquela. Vox ergo vel dicitur a vocando: vel apo tou boo. id est. ab hoc verbo greco quod est boo. mutatione. b. littere in. v. consonantem. Et vide q apo grece ab dicitur latine. Tou est articulus apud grecos: et valet quantum hoc. Inde dicitur apo tou boo. id est. ab hoc quod est boo: quod interpretatur sono. Unde compositum inuenitur reboo: id est resono.

¶ De Littera. C. IIII.

Littera est pars minima vocis composite. id est elementarijs sonis distincte. Composita namqz vox distinguitur hic contra confusam. Et hec quidem descriptio secundum vim et proprietatem partis integralis data est. Littera quoqz sic describitur. Littera est vox que scribi potest indiuidua. Id est. vox representata figura quasi scriptibilis: et que per alias voces diuidi non potest. Vox igitur ibi. ponitur pro genere: Sed ad differentiam vocis que non potest scribi: additur que scribi potest. Sed quia hoc totum habet syllaba et dictio et oratio: ad differentiam omnium istorum additur indiuidua. Et hec est diffinitio constans ex genere et differentijs. Littera vero secundum etymologiam dicitur quasi legitera. eo q prebet iter legendi siue figuram attendas siue pronunciationem. Aliter quoqz dicitur littera a lituris eo scilicet q antiqui primis scribebant in ceratis tabulis et postea delebant. Item dicuntur elementa per similitudinem quandam: quia sicut elementa coeuntia corpus perficiunt ita littere coeuntes faciunt vocem litteralem. Isidorus vbi supra. Littere sunt indices rerum signaqz verborum. His tanta vis est. vt nobis absentium dicta sine voce loquantur. Earum enim verba per oculos non per aures introducuntur. Dicuntur autem quasi legitere. vel q iter legentibus prestent. vel q in legendo iterentur.

¶ De Origine litterarum et primo hebraicarum. C. V.

Usus litterarum repertus est propter memoriam rerum. [illegible] nec poterant audiere [illegible] itaque de obliuione fugiant. litteris alligantur. Littere latine et grece ab hebraicis videntur [illegible] Deinde ex simili enunciatione apud grecos tractum est alpha. Inde apud latinos a. translator ex simili sono alterius lingue litteram condidit. vt nosse possimus linguam hebream omnium linguarum et litterarum esse matrem. Sed [illegible] tria elementa habent. Hebreorum littere a lege cepere per moysen. vt

Aleph Beth Gimel Daleth He Vau Zain Heth
Teth Iod Caph Lamed Mem Nun Samech
Ain Pe Fe Sade Coph Res Schin Tau

Syrorum autem et chaldeorum per abraham: vnde et cum hebreis et numero et sono concordant [illegible] Egyptiorum litteras Isis regina [illegible] Apud egyptios [illegible] Hieronymus in prologo galeato [illegible] testatur que hebree magna ex parte confinis est. Nam et ipsi viginti duo elementa habent [illegible] viginti duo elementa sunt per que scribimus hebreice omne quod loquimur et [illegible] et lactens viri iusti eruditur infantia. Auctor. Ut et quintus armatus his tanquam spiritualibus telis. postea in ecclesia dei doceret confidenter. Unde [illegible] Arma enim nostre milicie non carnalia sunt [illegible] intellectum ad obediendum christo [illegible] subiugant omnem inobedientiam.

¶ De Inuentione grecarum litterarum. C. XI.

Grecarum litterarum vsum primum phenices inuenerunt. Unde et lucanus phenices primi [illegible] figuris. hinc est quod et phenicio colore librorum capita scribuntur [illegible] est vsus communis numero. xxiiij. videlicet. Alpha. bita. gamma. delta. epsilon [illegible] Quarum hec sunt figure ordine et sequuntur

α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω

Cadmus agenoris filius grecas litteras a phenice in greciam decem et sex primus attulit [illegible] Palamedes [illegible] tres adiecit [illegible] φ χ. Post quem simonides melicus tres addidit. ζ. ξ. ψ. [illegible] v. litteram pythagoras samius ad exemplum vite humane primus formauit [illegible] significat. incertam: quippe et que adhuc se nec vitiis nec virtutibus dedit biuium autem quod supra est ab adolescentia incipit. cuius dextera pars ardua est. sed ad beatam vitam tendens [illegible] sed ad vltimum interitum deducens. de qua sic persius ait. Et tibi que samios deduxit littera ramos. Surgentem dextro monstrauit limite callem. Quinque autem esse apud grecos [illegible] que [illegible] figurat de qua nunc [illegible] iudices [illegible] ponebant ad eorum nomina [illegible] Et dicitur theta apo toy thanaton. id est. a morte. Unde et habet per medium telum id est mortis signum de qua quidam ait. O multum ante alias infelix littera theta. Tertia. τ. tau figuram demonstrans dominice crucis. Unde et hebraice signum interpretatur de qua dictum est [illegible] per medium hierusalem et signa tau in frontes virorum gementium et dolentium. Reliquas [illegible] Ego sum alpha et ω [illegible] alpha ad ω vsque [illegible] ad alpha [illegible] ostenderet in se omnia et initij decursum ad finem. et finis decursum ad initium.

¶ Qualiter apud grecos omnes littere numerales sunt. C. VII.

Omnes autem littere apud grecos et verba componunt et numeros faciunt. Nam a. littera apud eos vocatur in numeris vnum [illegible] vocatur duo. vbi scribunt c. vocatur in numeris eorum tria. vbi scribunt [illegible] p. quingenta. [illegible] x. littera que et in figura crucem signat. et in numero decem demonstrat.

Unde hec sunt littere grece. et huic numeri singulis litteris respondentes.

Alpha pro a. [illegible] Uita pro b. [illegible] Gamma pro g. [illegible] Delta pro [illegible] Epsilon pro e. Penta quinque [illegible] Zita pro z. [illegible] da septem. [illegible] Ogdo octo. Ita. [illegible] Iota pro i. Deca decem. Kappa pro c. et k. [illegible] Labda pro l. [illegible] Mi pro m. [illegible] draginta [illegible] Penta quinquaginta [illegible] sexaginta Omicron pro o [illegible] Pi. pro p. Ogdoota. octuaginta. Cofe. nota numeri. Enniaiba nonaginta.

¶ De Inuentione latinarum litterarum. C. VIII.

Isidorus. [illegible] Carmentis nimpha [illegible] Decem et septem [illegible] a. b. c. d. e. f. g. i. l. m. n. o. p. q. r. s. t. vnde et legitime nominantur illa ratione. s. vel quod ab. e. vocali incipiant et in mutum sonum desinant: vt sunt semiuocales. Uel a suo sono incipiant: et in vocalem e. desinant: vt sunt mute. H. autem littera pro sola aspiratione adiecta est postea [illegible] tus nondum apud latinos erat. sed pro ea. c. et s. scribebant. Unde duplex vocatur quod pro. c. et p. s. ponitur. A grecis duas litteras mutuauit latinitas. y. et z. propter nomina. s. greca. et he apud romanos vsque ad augusti tempus non scribebantur [illegible] figuram non secundum pronunciationem [illegible] numero computat priscianus. h. litteram non representat sed nota sit aspirationis [illegible] nisi in barbaris dictionibus. Ideo autem permittit de figuris vt ostendat vnam figuram quinque representare elementa multa. elementa vt. i. et u. et plures figuras vnum elementum vt. c. et k. et q. Q. autem in abecedario ponitur illa figura que est et. non ideo ponitur quod sit littere figura: sed quia syllaba quedam vna figura representatur [illegible] et habemus [illegible] grauatur vt abimus. Sunt itaque quattuor modi pronunciandi. a. quando corripitur. [illegible] Producta non aspirata: vel acuitur: vt are. vel grauatur vt aratrum vel circumflectitur: vt ara [illegible] Nos autem dicimus quod non est vox sonus. neque enim plectro lingue formatur sed ad modum tussis subigitur

¶ De Accidentibus littere. C. IX.

Petrus helias. Accidentia ergo littere dicuntur ea que [illegible] concurrentia vocem faciunt esse litteram. Tria ergo sunt que accidunt littere. nomen. figura. potestas. nisi enim hec tria concurrant non est littera. id est. nisi nominetur et figura representetur et pronuncietur. Solent enim antiqui querere in quo subiecto hec accidentia habeant esse. Et dixerunt quidam quod in littera: sed errant: sic enim substantia manens vna et eadem diuersis variatur accidentibus. et littera manens vna et eadem diuersis representatur figuris et modis pronunciatur diuersis [illegible] accidentia [illegible] littere quod ideo sunt accidentia. Nomina litterarum sunt indeclinabilia: siue quod a barbaris reperta sunt que nullam habent declinationem. Siue quia stabilia debent esse: eo quod fundamentum sunt omnis doctrine. Siue ideo quod aliter non poterat esse apud latinos. cum quedam littere dicantur vocales: eo quod per se voces suas [illegible] nomen est [illegible] posset si vocalium nomina diuersis terminationibus flecterentur. Semiuocalium nomina a vocalibus incipiunt: et in ipsas semiuocales desinunt. [illegible] mutarum nominibus apparet. mutarum enim nomina ab ipsis mutis incipiunt [illegible] Figuras autem [illegible] ita tamen vt guia alia

rius pinguis sonus sicut ꝛ plena figura. Inter figuras litterarū ꝛ apices veteres distinxerūt. Apicē dictū propter qḋ longe sit a pedibus. ꝛ in cacumine littere apponat̄. Est enī linea iacēs sup litterā equaliter ducta. Figura enī est qua tota scribit̄. A littera in omnibus gētib⁹ prior est litterarū eo ꝙ ipsa prior nascētib⁹ vocē aperiat.

De Potestate littere substantiali. C. X

Etrus helias. Potestas ergo est ipsa pronūciatio .i. modus pnūciatiōis. preter quā figure ꝛ noīa repta sūt. Potestas vo Alia substātialis alia accidētalis. Substātialis ꝙ ipsa vocalis ē aut ɔsonāf. Sic enī pnūciat̄ littera. vt vel p se vocē suā pficiat ꝛ dr̄ vocalis. Uel vt cū alia sonet ꝛ nō per se ꝛ appellat̄ ɔsonās. Isti vero pronūciatiōes modi sunt de substantia littere. Isidorus vbi supra. Littere ergo diuiduntur principaliter in duas partes in vocales ꝛ consonantes. Uocales sunt que directo hiatu faucium sine vlla collisione varie emittuntur. dicte vocales: quia per se vocem impleāt ꝛ per se syllabaꝫ faciunt nulla adherente consonante. Consonantes sunt que diuerso motu lingue vel impressione labiorū efficiuntur. Et vocantur consonantes. quia per se non sonant sed iunctis vocalibus consonant. He in duabus partibus diuiduntur in semiuocalibus ꝛ mutas. Semiuocales dicte eo ꝙ quiddā semisonū de vocalibus habeāt. Ab e quippe vocali incipiunt ꝛ desinunt in naturaleꝫ sonum: vt. f. l. m. ꝛ cetere. Mute autē dicte quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquā erumpūt si enī eis extremū vocalis detraxeris sonū inclusuꝫ littera murmur sonabit. vt b. c. d. ꝛ cetere. Inter vocales autē .i. ꝛ .u. apud grāmaticos varias habēt significatiōes. Nā mō vocales mō semiuocales modo medie sunt. Uocales ideo sunt. qꝛ sole posite syllabas faciunt. Consonantes ideo habentur quia interdū habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas. vt iuno. vates. Medie autē ideirco dicuntur. quia naturaliter sole medium sonuꝫ habent vt illis vnius coniuncte alius pinguius sonant. vt ianus varius sole enim aliter sonant aliter iuncte. I. vero propterea interdum dicitur duplex: quia quotienscunqꝫ in metro inter duas vocales inuenitur pro duabus consonantibus habetur vt troia. geminatur enim ibi sonus eius. U. quoqꝫ littera proinde interduꝫ nihil est: quia alicubi nec vocalis nec consonans est: vt quis. Eadem ꝛ digāmon a grecis vocatur quādo sibimet alijsqꝫ vocalibus iungitur quia duplex est instar. F. littere que duplex gāma habet. ad cuius similitudinē cunctas vocales digāmon appellari grammatici voluerūt. Inter semiuocales autē quedā liquide dicuntur. quia interduꝫ in vna syllaba postposite alijs consonantibus deficiunt ꝛ a metro excludunt̄. Ex quibus due apud latinos liquescunt. l. ꝛ. r. vt flatus fragor. Relique. m. ꝛ. n. apud grecos liquescunt. vt mnestheus.

Petrus helias. Antiquissimi latinorūꝫ scribebant f. eolicum digāma ad representandū .u. consonantem. vt in his dictionibus: vado ꝛ venio. Itē vbi hodie ponimus. f. vt in facio ꝛ cōsimilibus. scribebant tunc ph. asperius pronunciantes q̄ȝ nunc pronunciemus. Placuit vero postea modernis: vt quia in facio ꝛ talibus nimis aspere sonabat ph. loco eius scribere. f. Unde ergo ꝙ vbicunqꝫ antiq̄ scribebant ph. nos hodie scribimus. f. nisi in grecis dictionibus vbi antiquam seruamus scripturam. Inde probat priscianus ꝙ. f. non est semiuocalis sed muta.

De Potestate eiusdem accidentali prima. C. XI.

Etrus helias. Accidētalis vero littere potestas quincuplex est. Quarū prima est ꝙ littera vel corripit̄. vel producit̄. Secūda ꝙ aspirat̄ vel absq̄ aspiratione profert̄. Tertia ꝙ vna cognata est alij in sono. Quarta ꝙ vna trāsit in aliā. Quinta vero ꝙ vna preponitur vel postponit̄ ad constituendā syllabā. Uocales igit̄ apud latinos oēs sunt ancipites .i. modo corripiuntur modo producunt̄ ꝛ econuerso. Unde ergo ꝙ vocalis alia longa natura. alia positione longa. Natura est que producit̄ ex inuentiōe sua ꝛ institutiōe. Natura enī in vocalib⁹ nihil aliud est q̄ȝ inuentio ipsaꝝ. Longa positiōe est quando propter duas consonātes sequētes: vel propter vnā duplicē producitur. vt dux. Similiter alia natura breuis est. alia positione.

De Litteris quattuor. C. XII.

Mnes igit̄ vocales aspirāt̄ q̄ȝuis nō vbiqꝫ ꝛ sp̄ pponit̄ eis aspiratio. vt hēo: hēm⁹ hiems: hō. humus. Consonātes aūt quattuor tm̄ postposita semp aspiratiōe aspirat̄ .c. vt chremes .T. vt thalo .P. vt philippus. R. vt pirrhus. De litteraꝝ cognatiōe vide ꝙ ꝙ inter c aspiratū ꝛ c non aspiratum est g. Inter t quoqꝫ ꝛ th d. Inter p. ꝛ ph huc f. est b. Ergo g. ꝛ d ꝛ b. sunt medie. qꝛ scilicet ex quadam similitudine soni accedunt ad eas quarū dicunt̄ medie. Ita etiam ꝙ

nec tanto spiritu proferunt̄ quanto eedem aspirate. ꝛ minore etiam spiritu proferunt̄ q̄ȝ eedeꝫ non aspirate. Qḋ inde perpendit̄: quoniam in proferendo non aspiratas magis laborant vel onerant̄ exteriora proferendo enim medias inter vtrāqꝫ fit vocis formatio qḋ facile perpendens si in predictis modis attendas. que voces naturaliter modulantur. Post hoc sciendum est sex modis litterarum fieri mutationes aut per casus vt homo hominis aut per tempora vt facio feci. aut per compositionem. vt salsus insulsus aut per deriuationem. vt sero satus aut per translationem de greco in latinum: vt cyros cyrus. Aut per antiquitatē: vt legendum pro legundum.

De ordine vero sciendū vocales sibi preponunt̄ in diphthongis ad cōstituendā syllabam. Diphthongus ergo est duarū vocaliū concursus in eadē syllaba cū quadam soni collisione vt vtraqꝫ vim suam habeat in metro positio. In eadē syllaba dictū est propter synalimphā: que fit inter litteras diuersarū syllabarū: vt vtraqꝫ vim suā habeat. in metro. addit̄ propter .u. qḋ positum inter q ꝛ aliam vocalem vim suā in metro non retinet. ideoqꝫ diphthongon cum alia vocali nō facit. Sunt autē quattuor diphthongi quibus nunc vtimur ae. oe. au. eu. Semiuocaliū autē m. ponit̄ ante n. vt mnestheus quod est propriū nomen. ꝛ amnis. sic enī iterandum est: vt a. solam primam syllabam faciat. m. vero ꝛ n. simul sint de sequenti syllaba. S. quoqꝫ ponit̄ ante m. vt smaragdus. Qui enim scribunt z. ante. m. vitiū faciunt. nunq̄ȝ enim duplex in principio syllabe posita cum alia potest iungi consonante. Preterea si z. ibi scriberetur falsus esset Lucani versus in quo ait. Terga sedēt crebro maculis distincta smaragdo. Nūc vero stat metrū eo ꝙ. s. preposita liquescit.

De Syllaba. C. XIII.

Etrus helie. Syllaba ergo est cōprehensio litterarū consequens sub vno accentu ꝛ vno spiritu prolata. Syllaba nāqꝫ interpretat̄ comprehendere. Comprehensio ergo litterarū quasi earum coniunctio per qḋ differt ab elemento q̄ȝuis vna sola littera vt a. quando est prepositio ipsam nominis interpretationem sortit̄. consequens vero addit̄ quasi congrua. vt videlicet fit absqꝫ barbarismo. sed qꝛ hoc totum habet oratio subdit̄ vno accentu. Itē qꝛ tota dictio sub vno profertur accentu: ad eius differentiam addit̄ ꝛ vno spiritu .i. impulsu prolata. Sed monasyllaba dictio eadem est ꝛ syllaba. ꝛ ei illa descriptio conuenit ex eo ꝙ syllaba est. non ex eo ꝙ dictio diffinitur syllaba est vox litteralis que sub vno accentu ꝛ vno spiritu indistanter profert̄. vt dicatur litteralis contra confusam vocem: que sonis elementarijs non est distincta. vt est mugitus boum ꝛ similia. Uerum qꝛ hoc totum habet dictio monasyllaba addit̄ instanter vt scilicet sine distantia altera syllaba sequat̄ in constructione dictionis. Isidorus vbi supra. Syllaba enim grece. latine conceptio siue connexio dicitur. Unde vere illa est syllaba que ex pluribus nascitur litteris.

De Speciebus syllabe. C. XIIII.

Etrus helie. Sunt autē syllabe species sex. Est enī syllaba que vnius littere vt. a. vel duarum vt ab. vel trium: vt ars. vel quattuor: vt mars. vel quinqꝫ vt stans. vel sex vt stirps. Quot autem sunt vocales tot sunt syllabe. que vero ex litteris pluribus constant fere sūt innumerabiles. Sciendum vero ꝙ licet syllaba tres cōsonantes habeat: nulla tamen syllaba tres habet vocales. ita scilicet vt in metro vim suas retineant. Quis enim cum diphthongo scribatur u. vt in illa quae .u. tamen non retinet ibi vim littere. Et vt de litterarum positione in syllaba aliquid dicamus vel due vocales faciunt syllabā vt in illa diphthongo que est au. vel vocalis ꝛ consonans vna vel plures. ita ꝙ vocalis antecedit consonantem. vel consonans vocalem. Nunq̄ȝ tamen plusq̄ȝ tres consonantes antecedere possunt vocalem in eadē syllaba. nec nisi tres sequi. ita tn̄ ꝙ si tres consonantes antecedunt vocalē non nisi due sequentur: qꝛ non ex pluribus litteris q̄ȝ sex potest syllaba constare. Si antecedens syllaba terminetur in consonantem: necesse est ꝙ sequens a consonante incipiat vt arcus. nisi sit dictio composita. Hec enim regula de simplicibus intelligenda est. Isidorus. Syllabe autē aut breues sunt aut longe aut communes. Breues vocate qꝛ nunq̄ȝ produci possunt. Longe qꝛ nunq̄ȝ corripi possunt. Cōmunes autem qꝛ pro scribentis arbitrio cum necessitas cogit. ꝛ producunt̄ ꝛ corripiuntur. Ideo autē syllabe longe breuesqꝫ dicuntur qꝛ per varias vocuꝫ moras aut dupla aut simpla spatia temporis habere videntur. Diphthonge syllaba greco nomine dicte ꝙ in eis bine vocales iungatur ꝛ ex his apud nos veras esse scimus quattuor. ae. oe. au. eu. Ei vero apud maiores tantum celebrata fuit.

¶ De Accidētib⁹ syllabe. ⁊ primo de Accētu. .C. XV.

Petrus helye. Accidunt vero syllabe quattuor. te nor. spiritus. tēpus litterarū numerus. Te nor idē est qđ accentus. Accentus est modulatio vocis in cōmuni sermone vsuq̧ loquendi. hoc autē dicitur prop ter cantilenas vbi accentu nō obseruamus. Dicitur autē accētus ab eo qđ est accino accinis. eo q̧ omnes syllabe accantantur oēs aut in prolatiōe dictionis oēs enī alie vnius prolationē sequuntur. Tribus vero modis fit modulatio vocis. aut enī a graui voce incipimus ⁊ in acutū tendētes ibidē desinimus ⁊ accētus hic dicitur acutus. Aut a graui incipimus ibiq̧ perseuerauimus. ⁊ est grauis accētus. Aut a graui in acutū tendentē. ad grauē reuertimur. ⁊ accentus hic circū flexus dicitur. Latini nunquā ponunt vel obseruant accentum nisi in penultima. nisi monosyllaba fuerit dictio. Exceptis illis in quibus vel propter syncopam vel causa differētie ponitur accentus in fine.

Isidorus. Accentus q̄ grece prosodia dicitur ex greco nomē accepit. Nā pros latine ad. odon grece latine cantus est. accētus autem dictus q̄ iuxta cantū sit sicut aduerbiū q̄ iuxta verbū est. Acutus accētus dictus est q̄ acuat ⁊ erigat syllabā. grauis q̄ deprimit ⁊ deponat. est enī contrarius acuto. Circūflexus q̄ de acuto ⁊ graui constat. Incipiēs enī ab acuto in grauē desinit atq̧ ita dū ascēdit ⁊ descēdit circūflexus efficitur. Acutus aūt ⁊ circūflexus similes sunt. nā vterq̧ leuat syllabā. Grauis contrarius videtur ambobus. nā semp deprimit syllabas cū illi leuēt. vt vnde venit titan ⁊ nox vbi sidera cōdit. Unde hic grauis ē minus sonat q̄ acutus ⁊ circūflexus. grauis accētus cū vno accētu pōt poni in dictiōe vna cū vtrisq̧ nūq̄. vt catulus. In cōposita dictiōe vnus accē⁹ est vt armipotēs omnipotēs. Accentus autē reperti sunt vel propter distinctionē. vt vtrumq̧ in littore cōspicitur sus. ne dicas vīsus. vel propter pronunciationē ne dicas meta breuiter ⁊ nō producte meta. vel discernēde ambiguitatis causa. vt ergo. nā cū producitur. ego. causam significat. cū corripitur coniunctio est. Figure accentuū decē sunt. que a grammaticis pro verborum distinctionibus apponuntur.

¶ De Regulis accentuum. .C. XVI

Isidorus vbi supra. Monasyllaba aūt pars orationis si naturaliter breuis est. vt vir. Aut positiōe longa. vt ars acutū accentū habebit. Si vero natura longa. vt res circūflectitur. Dissyllaba si priorē naturaliter longā hēt ⁊ vltimā breuē circūflectitur. vt musa. aliter acuitur. Trisyllaba si mediā breuē hēt vt tribus tunc primā acuimus. Si vero naturaliter longā hēt secūdā ⁊ vltimā breuē. vt romanus. tūc mediā circūflectimus. Tetrasyllaba aūt pars orationis. pentasyllaba ratione trisyllabarū retinent. Petrus helyas. Monosyllaba dictio si vocalē natura correptā habuerit. acuto profertur accentu. vt fas. pix. Monosyllaba rursus dictio si vocalē natura productā habuerit circumflectitur. vt res dos ⁊ spes. In dissyllabis autem vbi ambe correpte vel posterior syllaba producta fuerit prima acuitur siue producta fuerit siue correpta. vt nepos leges. Rursus in dissyllabis si penultima producta fuerit ⁊ vltima breuis. prior circūflectitur. vt roma. exceptis paucis que causa differentie in fine circumflectūtur. vt pone. exceptis illis que ex trisyllabis fiūt per syncopā: vt fumat pro fumauit. De syncopatis vero siue dissyllaba fuerint siue nō: hec ē regula cōmunis. quotiēs fit syncopa in aliqua dictione super accentus manet super vnam vocalem in syncopata. per quam fuerit in integra ⁊ dissyllabis. Et deinceps si penultima fuerit correpta acuimus antepenultimā siue illa correpta sit siue producta. vt Tullius. hostilius. exceptis his vtraq̧. ⁊ pleraq̧. ⁊ exceptis compositis ab infinitiuis. ⁊ fio vel facio. vt calefit ⁊ calefacit. ⁊ exceptis syncopatis propter pdictā regulā. vt virgili. mercuri. Integra enī sūt virgilie ⁊ mercurie. In trisyllabis tetrasyllabis ⁊ deinceps ⁊ si penultima fuerit longa natura. ⁊ vltima breuis: penultima circūflectitur. vt gethegus. perosus. In trisyllabis ⁊ tetrasyllabis ⁊ deinceps. si penultima fuerit longa natura. vltima longa. penul. acuetur. vt athene musone. In dissyllabis ⁊ tetrasyllabis ⁊ deinceps. si penul. fuerit longa positione. ipsa acuetur. ⁊ antepenultima magis grauabitur q̄ in aliis vt metellus. Omnes prepositiones prepposite casualibus siue vel genitiuo relato ad suum casuale grauantur per oēs syllabas vt supra domū vel domū supra rogas. Supposite vero acuūtur in principio. vt domū supra. nisi equiuoce sint ad alias partes orationis ⁊ tunc acuuntur in fine vt maria circum omnia. ne si circūflectantur in fine. nomen vel aduerbium esse putentur. He itaq̧ sunt cōmunes accentuū regule quas latini vbiq̧ obseruant nisi q̄ interrogatiua vel relatiua quedā sit mutatio. Sz etiā interiectiones nullā sequuntur regulā. qua significāt affectus animi quorū est vocem interrumpere.

¶ De ceteris accidentibus syllabe. C. XVII

Petrus helyas. Spiritus vero accidit syllabe q̄ aspero spiritu vel leni pronunciatur. Et de restat vt de tpe agamus. Primo videndū est q̄ differentia inter temp⁹ ⁊ accentū. Accentus q̄ ē eleuatio vocis acuta que dicitur arsis vel depressio grauis q̄ dicitur thesis vel circūflexa inter vtraq̧ vocis modulatio. Tēpus aūt est mora pronunciationis q̄ si accentui adiacens. tēpus ergo accidit syllabe. vnū vel duo. Unius nāq̧ tpis dicitur syllaba esse si correpta fuerit duorū vero si producta. fortassis eo q̄ multoplus tenetur q̄ breuis: non q̄ bis tm̄ teneatur scḋm certā mensurā. Uerūtamen q̄ due breues ponuntur sepe p vna longa ⁊ econuerso. Placuit etiā quibusdā q̄ vnū tempus ⁊ semis accidit syllabe: vel duo ⁊ semis. vel etiā tria. Unū qđ vocalis breuis est per se ⁊ sine cōsonante secū posita in eadē syllaba. vt amo. Uel qđ simplex cōsonans sequitur. vt caput. Unū vero ⁊ semis in cōmunibus syllabis vt lachrime. Cū enim prima syllaba naliter corripitur post tione duarū cōsonantiū que sequuntur recipit tempus dimidium vnde potest produci. Duū vero tēporū est syllaba cū ipsa longa est vel natura: vt dos. vel positione: vt ars. Duo tpa ⁊ semis habet syllaba scḋm quosdā cū post vocalem natura longā sequitur vna consonans: vt sol. Quoniā enim longa est natura duū est tēporū. cōsonās vero que sequitur tempus semis ei attribuit. Tria vero habet tpa qñ post vocalez natura longā: vel due cōsonātes sequuntur: vt mons: vel vna duplex vt rex. Quoniā enim longa natura est duū tēporū due vero consonātes que sequuntur vel duplex vna tēpus ei vnū attribuunt. Q̄ rex producitur natura: ex genitiuo regis manifestū est. Semper tū in metro vel vnius tpis debet accipi syllaba si correpta fuerit vel duū si pducta. Numerus quoq̧ accidit syllabe: q̄ nec minus q̄ vnius nec plus q̄ sex litterarū potest apud latinos syllaba inueniri.

¶ De Pedibus. C. XVIII.

Isidorus vbi supra. Syllaba apud metricos ideo semipes nominatur q̄ sit dimidius pes. Pedes sunt q̄ certis syllabarū tpibus cōsistūt nec a legitimo spatio vnq̄ recedūt. Pedes dicti eo q̄ p eos metra ambulent. Nā sicut nos pedib⁹ incedimus ita metra q̄ pedibus gradiuntur. Pedes aūt oēs cētum viginti quattuor sunt. Dissyllabi quattuor. Trisyllabi octo. Tetrasyllabi sedecim. Pentasyllabi triginta duo. Hexasyllabi sexaginta quattuor. vsq̧ ad q̄ttuor aūt syllabas pedes dicuntur. Reliqui syzygie dicuntur. Ipsi aūt pedes habent speciales causas nominū quare ita vocentur. Spondeus dicitur q̄ tractum sonat. Nā spondeus tractus quidā dicitur. i. sonus q̄ fundebatur circa aures sacrificātiū. Trocheus vero ab eo dictus ē q̄ celerem conuersionē facit cantilene. ⁊ quasi rota velociter currat in metris. Trochos enim grece rota dicitur. Iamb⁹ dictus est eo q̄ iambein grece detrahere dixerunt. hmōi enim carmine oēs inuectiōes vel detractiōes implere poete soliti sunt. Dactylus a digito dictus q̄ a longiore nodo inchoās in duas desinit breues sic ⁊ iste pes iunctura vnā habet longā ⁊ duas breues. Cedunt vero pedū mēbra vel p equalitatē: vel p duplū: vel p triplū vel p sextuplū. vel p epitritū. Sūt igitur equi decē. dupli vero sex. triplus vnus. sextupli septem. epitriti quattuor. Numerus enī syllabarū in pedib⁹ a duob⁹ vsq̧ ad sex procenditur. vlterius enī nō procedit. Resolutio est pedū qñ pro vna longa due breues ponuntur aut pro duab⁹ longis quattuor breues ponuntur. vt Sectaq̧ intexunt abiete costas. Abiete nunc resolutio est spondei in proceleumatico. in qua resolutiones semp finalem sibi sequitur virgilius. Et vna quidē longa due breues fiunt. Et duabus autē breuibus longa nunq̄ fit. Findi enim solida possunt. solidari scissa nō possunt. Metra pedibus accidunt. vt a trocheo trochaicum. A dactylo dactylicum. A iambo iambicum.

¶ De Dictione. C. XIX.

Petrus helyas. Dictio est minima pars orationis constructe in ordine. Pars orationis dicitur q̄ voce ⁊ sensu constituunt orationē. Per hoc ergo remouentur littere ⁊ syllabe. quarū nulla sensu orationē constituit: licet voce. Sed q̄ vna oratio qñq̧ pars est alterius orationis. Ideirco ad eius differentiā addit minima. nulla enī vox minor est dictione. Quoniā vero vna sola dictio dicitur quādoq̧ oratione dictio talis pars orationis videretur: cōstructe additur. Nā priscianus dicit. Quid est summū bonū in vita: ⁊ quis ridēat honestas. dico bona oratiōe ridit. Et q̄ rursus quedā oratio videtur esse. Ideirco addit in ordinē. Antiqui dixerunt q̄ nō quelibet dictionis dictionū dici debet oratio sed illa tm̄ que aliquā integritatē significationē rerū significat. vt homo albus. Que sit oratio imperfecta q̄

tamē significat quandā accidētis ꝛ substantie cōiunctionē vt ꝯtrario appellari. Decreuerūt itaq; ꝙ propter sensum solūmodo dicatur vox quādoq; oratio vt ego. Sed propter eiꝰ quantitatē nulla cōmuni causa inuentionis omniū dictionū est vt haberet hō quomodo propriā voluntatē alteri manifestaret.

¶ De Oratione ꝛ partibus eius C. XX.

Etrus Helias. Oratio est ordinatio dictionum congruā perfectāq; sententiam demonstrans. Et dicunt plures ꝙ oratio hic large accipit̄ .s. pro orōne pfecta. Sm̄ ꝙ ita exponēda ē descriptio. Oro est ordinatio dictionū .i. constans ex dictionibus ordinatis per qđ remouent̄ littere ꝛ sillabe. Sed qꝛ totū hꝰ hec vox in domo addit̄ demonstrans sententiā. Et qꝛ hoc totū habet imperfecta orō. Adiungitur congruā ꝛ perfectā id est perfectū significans intellectum vel fortasse per hoc ꝙ dicit congruā remouet̄ viciosa constructio. Et vnde ꝙ ille voces in domo ꝛ nō homo dicunt̄ esse inter dictionem ꝛ orationē cū sint neutrū qꝛ minores sunt oratione maiores vero dictione. Partes orationis est vox indicans mentis cōceptū. Due partes orationis tantū sunt sm̄ dialecticos .s. nomē ꝛ verbū ꝛ dicunt plures ꝙ dialectici ita large accipiunt nomē vt pro nomina etiā ꝛ aduerbia contineant. Verbū quoq; sic vt cōtineat participia. Ideirco dicit Priscianus sola nomina ꝛ verba sm̄ dialecticos significare alias autē consignificare. qꝛ per se prolate nullū intellectū constituunt sed aliis adiuncte. Due ergo nō dicunt̄ ꝓ aliorū partes orationis sed colligamenta partiū eo ꝙ coniungunt dictiones inter se. Nobis tamē melius posse dici videt̄ ꝙ dialectici semꝑ absoluta in arte logica ponunt principia. Illa vero dicuntur absolute esse partes orationis: que primo reperte sunt vt ex eis fieret oratio ꝛ que per se orationē complēt. ita etiā ꝙ cetere reperte sunt propter eas. cuiusmodi cōstat esse omne nomē ꝛ verbū. Isidorꝰ vbi supra. Oratio dicta est quasi oris ratio. Est autē oratio cōtextꝰ verborū cū sensu. Oratio autē plena est sensu voce ꝛ littera. Partes orationes primus Aristoteles duas tradidit nomē ꝛ verbū. Deinde Donatus octo diffiniuit. sꝫ oēs ad illa duo principalia reuertuntur. id est ad nomē ꝛ verbū: que significant personā ꝛ actū. reliqua appendices sunt ꝛ ex his originē trahunt. Nā pronomē ex nomine nascit̄ cuius officio fungit̄ vt orator ille. Aduerbiū de nomine vt doctus docte. Participium de nomine ꝛ verbo: vt lego legens. Coniunctio vero ꝛ prepositio ꝛ interiectio in cōplexu istaꝝ cadūt.

¶ De Nomine ꝛ eius significatione. C. XXI.

Etrus Helias. Nomen est pars orationis hoc est vox significatiua vel cōsignificatiua ad placitū que distribuit id est diuersis significādo qualitatē tribuit cōmunē vel propriā vnicuiq; corporū seu rerum. Unde ergo ꝙ nomē grecū verbū est ꝛ significat distribuere inde dicit̄ noma. quasi nomē: qꝛ predicto modo distribuit cuiq; qualitatē. Sed illi qđ est noma adiciunt greci o. ꝛ fit onoma quēadmodum dicimus gnatus pro natus. Dicunt autē alii ꝙ noma per se nō significat tribuere sed cōpositū adiecta o. Secundū ethimologiā latinā nomē dicit̄ quasi notamen per sincopā. eo ꝙ communē qualitatē vel propriā demonstrat. Opponit̄ iter de equiuocis que nullā cōmunē videntur qualitatē significare: qꝛ nihil conferunt sibi suppositis nisi nomē. Et dicunt ꝙ plures ꝙ significata equiuocorum hanc solā cōueniētiā habent quasi cōmunē qualitatē ꝙ ab eadē voce significant̄. Alii vero ꝙ nomē equiuoci nō est nomē sed plura: ꝛ ꝙ diuersas qualitates in diuersis significationibꝰ ponit. Priscianus dicit ꝙ nominis est propriū significare substantiā ꝛ qualitatē. Sed opponit̄ contra illud Aristoteles. Singuli inquit aut significat substantiā. vt homo aut qualitatē vt albus ꝛc. Quod tamen soluunt dicentes Aristotelē intellexisse ibi substantiā illud predicamētum genus qđ per se existit. hic autē intelligunt ꝙ omne nomē .s. significat substantiā. hoc est rem quātāciq; vt substantiē id est vt subiectā formā. ꝛ preter hoc qualitatē id est formam que rem ipsam facit esse vt homo hoc nomē significat rē que est homo pro substātia ꝛ humanitatē pro forma. hoc nomē rursus albedo significat rē pro substantia que ē albedo ꝛ facit albū sicut albedinitatē vt singula vocabula pro forma. hoc est autē qđ plerumq; dicunt .s. ꝙ omne nomē significat id qđ est ꝛ id quo est vt homo rem que est hō: ꝛ humanitatē qua est hō. Dicunt autē ꝙ quis ꝛ omnis ꝛ nullus ex diuersis adiunctis diuersas substātias significāt ꝛ qualitates diuersas. Dicerent tn̄ plerumq; eorū ꝙ omnis ꝛ nullus significat omnē rem pro substātia vt dictū est collectionē ꝛ distributionē pro qualitate. Quis vero sm̄ istos pro forma significat infinitatē. Quidam tn̄ nomina nihil dicunt ꝙ oīa significant formādā vt dicit̄ ꝯtrarium. De hoc

aūt nomine qđ est nihil dicerent ꝙ significat rem que nō est pro substātia ꝛ nihilitatē pro forma. Alii vero dicūt ꝙ nōia vel significāt substantias vt hō ꝛ hmōi. aut vel significāt ea que insunt substantiis vt albedo ꝛ similia. vel quedā animi figmēta vt hircocentaurus ꝛ chimera. vel significāt modos loquēdi de rebus. vt oīs ꝛ talia etiā que dialectica appellat signa. Est ergo istoꝝ sn̄ia ꝙ non omne nomē significat substantiā ꝛ qualitatē sed sola nomina substantiarū hoc bīt. Nihil ergo aliud est qualitas significationis nominū nisi ꝙ cōmuniter significant vel ꝓprie .i. in cōmuni natura vel ꝓpria. Alii dicūt ꝙ omne nomē significat substātiā ꝛ qualitatē qꝛ oē nomē vel id qđ est substātia significat vel aliquid modo substātie in natura cōmuni vel ꝓpria. velut in natura cōmuni vel ꝓpria.

¶ De Accidentibus nominis. C. XXII.

Etrus Helias. Accidētia vero nominis dicuntur ꝯsequentia ipsī. sm̄ que nomina inter se vel cum aliis dictionibꝰ competenter bñt ꝯstrui. Et inde est ꝙ accidētia partis orationis dupliciter dicunt̄. Species nāq; dicit̄ accidēs nominis ꝙ eius ē ꝓprietas omniū nominū ab aliquo vel a nullo deriuari. que ꝓprietas dicit̄ species. Numerus vero est tale accidens nominis ꝙ eiꝰ est significatio secūdaria. Si quis aūt inficit in quo subiecto sint hmōi accidentia .s. in aere. qui est vox sm̄ quosdā in loquēte vel quo alio. Inquisitio est friuola. Hec accidentia sola similitudine dicunt̄ nō aliqua subiecti rei in formatione. Sicut enim substātia manēs vna ꝛ eadē de alba fit nigra. vel econuerso. sic nomen manēs vnū ꝛ idē de singulari fit plurale. sm̄ diuersas terminationes. De quo fit etiā genitiuꝰ. Itaq; quāuis illa sint accidentia. nō tn̄ sūt accidētia absolute. ideoq; in subiecto non habent esse. Qꝫ autē donatꝰ qualitatē inter accidentia posuit error est. Qualitas enim quasi substantialis est nominum. Illud enī in grammatica substātiale dictioni dicit̄ ꝓpter qđ principaliter est reperta. Quod aūt de comparatione donatus addit aliquid rationis habet. qꝛ q̄uis conueniat nominibus. Sed qꝛ nec omni nominū nec maiori parti accipit. ideo non curauit priscianus apponere inter accidentia. Queritur etiam cur non enumerauit inter accidentia personam. Et dicit quidā ideo ꝙ cōstabat omne nomen esse tertie persone. Alii quia in verbo ꝛ pronomine de tertia persona tractat plene. Magis tn̄ videt̄ esse dicendum ꝙ nomen ex se nullius persone est. homo nāq; hoc nomen ex forma sue prolationis nulli persone se prohibet. Eque enim ptinet ad loquentem de se: ꝛ ad eum ad quē loquimur ꝛ ad eum de quo quis loquitur. Ideo sola ratiōe cōfusionis tertie persone dicit̄ eo ꝙ tertia persona confusa est nisi demonstratione finiat̄. Species nāq; dicit̄ hec ꝓprietas deriuādi ab alio. vel a nullo. Et est ab aliquo deriuari ad similitudinē aliciꝰ ante inuenti. ex eodē formari ꝛ imponi. A nullo autē per se imponi. ꝛ nō ex aliquo formari. Sunt itaq; due species vnde species idē qđ forma. primitiua a nullo. deriuatiua ab aliquo. Species est positio vocabuli primaria vel secūdaria. Utraq; species cōmunis est ꝓpriis nominibus ꝛ appellatiuis.

¶ De Nominibus ꝓpriis. C. XXIII.

Etrus Helias. nomē ꝓpriū est qđ significat substantiā ꝓpriā ꝛ qualitatē naturaliter .i. proprie nō figuratiue. Nā per figurā que greco noīe dicit̄ anthonomasia. id est excellētia fit qn̄ nomen quod est multis cōmune naturaliter vni. quasi ꝓpriū attribuit̄. qꝛ excellit oēs in ꝓprietate ipso noīe designata vt poeta pro virgilius ꝛ vrbs pro roma. Et vt ingrediat̄ rō essētie speciebus ꝓprioꝝ nominū ꝛ differentia inter ꝓpriū ꝛ appellatiuū. Proprioꝝ nominū sunt spēs. Prenomen. nomē. cognomē agnomē. Officiū pnoie est ꝓponi nomini .i. vt marcus. tullius. Qm̄ enim contingebat diuersas ꝑsonas eodē proprio noīe nūcupari. excogitauerūt hoīes voces q̄das que ꝓpositae ꝓprio nomini facerent vnā personā ab aliis differre. Est autē notan in hoc loco qđ sic imponit̄ ꝑsone. ꝙ non ꝓpter differentiā ad remotionem pnominis nec ꝓpter cognationē ad differentiā cognominis. nec ꝓpter euentū ad differētiā agnominis. sed ꝓpter nominationem tn̄ reperti est. Unde ꝓprie dicit̄ nomē quasi anthonomasice. Cognomē significat eandē ꝓprietatē quam ꝛ ꝓpriū nomē cui adiungitur sed secundario cognationem illius cui prius fuit impositum illud nomen. quia si principaliter illam cognationem que communis est multoꝝ significaret. esset nomen appellatiuum. Et potest dici ꝙ equiuocum est omne cognomen quantum ad principalem significationem. vniuocum est quantum ad secundariam. Significat autem agnomen eandem propriam qualitatē quam proprium nomen cui adiungitur ꝛ eandem nominat personam. sed aliud hoc est euentum secundario significat. Dicimus ergo

generaliter quantitas species proprii nominis idem principaliter significare quod quia propria qualitas est ideo propria dicuntur nomina. Idem enim nominant sed diversa secundario significant.

¶ De differentia propriorum nominum et appellativorum. C. XXIIII.

Petrus helias. Et quoniam cognomen commune est multorum putaret quis inde quod esset appellativum. Ideo dat Priscianus differentiam inter ea dicens. Quod appellativum naturaliter est commune multorum non autem proprium. Tunc commune naturalis nomen est quando nomen et significatione et nominatione pluribus est commune. Casuale quando aliquo casu idem nomen pluribus imponitur ita quod nihil eis commune significat ut hoc nomen pluribus impositum suo acculius est et regi epirotarum. Rationale autem quando hoc fit consilio velut quando nomen patris imponitur filiolo. Sed rationale quandoque fit sola voluntate ut in exemplo proposito. Quandoque fit similitudine ut quando vocabulum de una re in aliam transfertur [illegible]. Quandoque fit ab uno id est ab una causa ut liber Tullii et eius imago dicitur Tullius. quandoque fit ad unum hoc est propter diversa effecta ut equitatio dicitur salutaris et cibus quoniam utrumque est ad salutem. Bonum igitur dicit appellativum commune est multis naturaliter ad remotionem illius propriis quod multis commune est vel casu vel ratione. De adiectivis interponit quod sunt appellativa. Quod quibusdam non videbatur eo quod unusquisque dicitur albus a sua albedine.

¶ De speciebus communibus tam propriis quam appellativis. C. XXV.

Petrus helias. Species appellativorum quedam communes sunt tam propriis quam appellativis tam primitivis quam derivativis. Due prime sunt corporale nomen et incorporale et est appellativum nomen corporale ut homo proprium ut virgilius. Rursus appellativum incorporale est ut scientia proprium incorporale ut grammatica ars[illegible]. Tertia vero species communis est omonimum hoc est equivocum nomen. Omonimum interpretatur unum nomen. Et inde dicitur omonimum quod una vox principaliter plura significat in propriis et pluribus filius acculius et rex epirotarum in appellativis ut nepos fratris filius et nepos luxuriosus. Quarta vero species communis est sinonimum. Et sunt eadem sinonima multinomia id est diversa nomina que principaliter idem significant et nominant. Si autem significant idem et diversa nominent non sunt sinonima ut album et albedo. Rursus licet nominent idem si tamen diversa significent non sunt sinonima ut homo et risibile et sunt sinonima appellativa ut ensis mucro gladius. Propria ut publius cornelius scipio affricanus. Dicit vero priscianus subsequenter quod alie fere species ab his communibus solis appellativis conveniunt non vero propriis. Fere dicit propter adiectiva que dicit paulo post in propriis nominibus inveniri ut gradivus.

¶ De nominibus adiectivis. C. XXVI.

Petrus helias. Adiectivum ergo nomen est illud quod significat id quod inest substantie et potest adiici nominibus significantibus substantiam in eadem parte propositionis hoc est in predicato vel subiecto significant autem adiectiva vel communes qualitates vel nominant ea quibus ille qualitates insunt vel quantitates. Quod ergo dicit priscianus adiectiva sumi a qualitate vel a quantitate aliud est quam imponi sic ad nominandum substantiam et qualitatem vel quantitatem principaliter significandum. Et eo quod dicit priscianus ea dici adiectiva eo quod appellativis vel propriis adiici solent voluit quedam perpendere quod adiectivum per se non debet poni in eadem parte propositionis. Et si ponatur oratio est imperfecta velut cum dicitur. Socrates est albus imperfecta est secundum eos oratio donec adiungatur et vel homo vel aliud quod significat substantiam. Sed hoc plane falsum est cum inveniantur auctores persepe sola adiectiva in predicato ponentes. Preterea si verum esset illud quedam essent adiectiva quorum masculina in nulla propositione ponerentur. Cum enim addas hoc nomen risibile secundum genus masculinum non invenies. Si enim dicas homo risibilis superflua erit locutio. Dicuntur itaque adiectiva non quia semper adiiciuntur sed quia aliis bene [illegible] non dicit priscianus quod solent adiici. Adiectivum secundum quosdam proprie accipitur quando tale quid principaliter significat quod potest comparari. Large vero et improprie quando significat aliquid quod non adiectivum [illegible] licet non comparetur. Est autem tripartita adiectivorum significatio. Alia enim significant laudem id est tale accidens quod inesse laus est ut iustus. Alia vero significant vituperium ut iniustus. Alia vero significant medium ut magnus quod licet medium per se dictum nec ad laudem sit nec ad vituperium tamen cum aliqua adiectione ad laudem est ut magnus imperator. cum alia vero est ad vituperium ut magnus latro. Est enim quando ita cum significat accidens utcunque primum ut cum dicitur niger commune aliorum mare vel femina. Et inde quod sunt talia adiectiva que sunt propria nomina ut adiectivum quod est in ista oratione gradivus mars. Est enim gradivus tale proprium nomen quod agnomen ab eventu. Dicitur autem gradivus a gradi quod est vibrare vel quia gradatim iturus ad prelium vel gradivus quasi [illegible] potens deus. Dicit priscianus de talibus quod quia loco propriorum accipiuntur non possunt comparari. quod est proprium adiectivorum.

¶ De nominibus tribus appellativis. .C. XXVII.

Isidorus ut supra. Appellativa nomina inde vocantur quia communia sunt et multorum significatione constituuntur hec in viginti octo species dividuntur. Petrus helias. Et his est interrogativum. Interrogatio causa cum est hec. Omnis dubitatio aut est de re simpliciter aut de rei simplicium inherentia aut de ipsarum [illegible]. Sed quia omnes res simplices in decem generalissimis continentur ideo decem sunt simplicium questionum genera. Quid sit quale vel quantum et huiusmodi alia secundum ordinem decem predicamentorum. Ad querendum ergo de re simplici reperte sunt quedam dictiones que ab officio dicuntur interrogativa ut quis et qualis et huiusmodi alie et quelibet significat illud idem quod nomen generalissimi cuius species ad questionem facta per eandem dictionem possunt respondere. ut quis substantiam qualis qualitatem. Sed nihil nominant. De infinito nomine dicit priscianus quod est interrogativo contrarium. Hec autem differentia est in accentu quia idem nomen quod est interrogativum acuitur. quando vero infinitum est gravatur. ut qui crediderit salvus erit. ecce qui gravatur. Sic qualis est nullus ignorat ecce qualis gravatur omnibus syllabis quando interrogativa sunt hec acuuntur vel circumflectuntur. Sunt et collectiva nomina. ut populus et huiusmodi alia significant enim numeri pluralitatem circa substantias vel secundario aliquod aliud accidens ut populus cum significet numerum circa homines secundario designat quod sunt de civitate eadem. Unde et dicitur populus a polis cum pro eo concepta civitas est. Collectiva enim per collectivum nomen sermo esset de pluribus non tamen de aliquo collectionis illius invenerint ergo unum nomen tantundem. Sed sunt quedam eorum quibus ita loquimur de duobus tamen quod de unoquoque illorum et utroque alternatim. Quedam vero sunt quibus de pluribus loquimur quam de duobus ita quod de unoquoque illorum et omnibus. Quedam rursus sunt quibus loquimur de pluribus per partes numeros distributos. ut bini trini et huiusmodi. Significant autem hec nomina modos loquendi et in quibusdam videtur sed nihil nominant. Sunt et nomina ad aliquid et quasi ad aliquid. Nomina quoque patria et gentilia facticia generalia specialia ordinalia numeralia absoluta temporalia et localia. Et he quidem sunt species communes tam primitivis quam derivativis.

¶ De patronimicis veris et non veris. .C. XXVIII.

Petrus helias. Agit vero subsequenter de propriis speciebus derivativorum que sunt appellativa. Quarum primam ponit eam que dicitur patronimicum. eo quod naturale vinculum parentele significat. Significant autem patronimica filios vel nepotes id est illas habitudines sive relationes quas significant hec duo nomina filius et nepos. Et hec cum genitivo primitivi id est significat alterutram de illis relationibus principaliter et secundario personam quam significat genitivus primitivi. Quod enim est priamides nihil aliud est quam filius vel nepos priami. Unde propter principalem significationem sunt appellativa. Et in principali eadem significatione omnia patronimica conveniunt sed differunt in secundaria nominant vero plures cum quo respectu alterutrum inest illarum relationum alterutra. Patronimicum ergo est quod derivatur a nominibus propriis patrum secundum grecam formam et terminatur in des que sic forma a grecis sumpta est. Ubi quia quedam possent sua derivari a propriis nominibus patrum ut a pompeio pompeianus subdit secundum grecam formam ut priamides. Et inde est quod hec tria vera patronimica invenies si derivantur a propriis nominibus patrum significare filios vel nepotes cum genitivo primitivi et terminari in des. Non vera patronimica duo et hec invenies. Tertium dicit quia derivantur a nominibus matrum vel fratrum vel aliorum ut maiades et maia filius. Quod abusive dicuntur patronimica et extra nostra etymologiam. Hec forma duobus modis regulariter secundum penultimam variatur. Aliquando enim habet a correptam ante des aliquando i correptam. Irregulariter quoque duobus modis aliquando autem habet a productam ante des aliquando i productam. Sed quia omnia patronimica a propriis et grecis nominibus derivantur de illis aliquid extra dicamus. Que nomina apud grecos terminantur nominativo in as vel in es genitivo in ov. Reducuntur apud latinos in primam declinationem. Ut nominativo dicitur eneas eneov. as

chises anchisor. Nos autē dicimus eneas enee anchises anchise. Nomina que apud grecos terminant nominatiuū in os genitiuū in or. vt priamos priamor. vel nominatiuū in eus ⁊ genitiuū in os correptā. vt peleus peleos. apud latinos reducuntur in secundā declinationē. Nos enim dicimus priamus priami peleus pelei. Que vero terminant nominatiuū in or ⁊ genitiuū in os productā. vt nestor nestoros. vel nominatiuū in es genitiuū in etos productam. vt plisthenes plisthenetos reducunt᷑ apud nos in tertiā declinationē. vt nestor nestoris. plisthenes plisthenis. Cūqȝ a propriis fiunt patronymica. sciendū ꝙ nulla sunt propria nisi prime vel secunde vel tertie declinationis.

¶ De formatione masculinoꝝ ⁊ femininoꝝ. C. .XXIX.

Etrus helias. Fiunt autē patronymica masculina a propriis nominibus prime declinationis mutata extrema diphthongo genitiui in a. correptā ⁊ assumpta des. vt eneas enee eneades anchises anchise anchisades. Omnia vero nomina secunde declinationis aut in us. aut in eus. ⁊ terminant genitiuū aut in i vel in ei. Fiunt autē patronymica ab his que terminant genitiuū in eus ⁊ extrema i mutata in a. correptā ⁊ assumpta des. vt menechius menechii menechiades. Ab his autē que terminant genitiuū in i vel ei. fiunt patronymica extrema i. correpta ⁊ assumpta des. vt priamus priami priamides. Debuit ergo dici pelides correpta penultima. Sed qꝛ greci dicebāt peleides ei facientes diphthongū in loco huius ponimus i productā. Unde ⁊ dicimus pelidē penul. producta. Fiunt autē patronymica a propriis nominib⁹ tertie declinationis subtracta extrema s. a genitiuo ⁊ addita des vel in extrema syllaba interposita de. vt nestor nestoris nestorides plisthenes plisthenis plisthenides. Feminina vero patronymica tres habent formas. Terminant᷑ enim in is. vel in as. vel in ne. sed raro. Que vero in is vel in as terminant᷑ fiunt a masculinis patronymicis subtracta de. vt priamides priamis. Debuit ergo fm regulā ab eo qđ est eneades dici eneas nō eneis. Sȝ irregulare est vel magis factum est ab eo qđ est eneus enei. vnde ⁊ eneides patronymicū masculinū qđ nos dicimus enides mutata ei. diphthongo in i productā ⁊ inde id est ab eneides factū est regulariter patronymicū femininū eneis. Dicitur iterum ꝙ iuxta regulam debuit dici pelis ab eo qđ est pelides. Sed dicimus ad vsuȝ nō esse in his respiciendū. sed potius ad regulam. Debuit enim dici peleides ⁊ inde patronymicū femininum peleis. Que vero patronymica feminina desinunt in ne vel i. habent ante ne vel o.

¶ De Nominibus possessiuis. C. .XXX.

Etrus helias. Possessiuū ergo ē qđ signat aliquid ex his que possident id est significat possessionē infinitā qđ notat᷑ p hoc infinitū nomen aliquid ⁊ hoc cū genitiuo primitiui id est significando illā personā secundario qȝ ⁊ genitiuus primitiui. vt regius bonos ⁊ regis bonos. nā quoniā infinitā possessionē signat exigit sibi aliquod nomen addi qđ possessionē certificet. Hoꝝ autē quedā sunt possessiua significatione. vt equester. Alia sola terminatione. vt eustrancus que omnia impropriæ possessiua dicunt᷑. Alia ⁊ significatione ⁊ terminatione. vt priameius. Differunt autem possessiua a patronymicis eo ꝙ possessiua significant aliquid ex his que possident. ita ꝙ nullū definiunt. Patronymica vero aliquid qđ possidet diffiniunt id est filios vel nepotes. Vel vt alius dicat᷑ in hoc videbantur differre quoniā possessiua principaliter significant possessionē secundario personā quā ⁊ genitiuus primitiui. Patronymicū vero principaliter signat relationē alterutrā eā que significatur hoc nomine filius vel nepos. Si ergo contra vt patronymicū ⁊ possessiuū ab eodem proprio nomine deriuentur vt priamides ⁊ priameius idem significāt secundario: sed diuersa principaliter ideoqȝ sub diuersis speciebus ponuntur.

¶ De Formis possessiuoꝝ assumptis a grecis. C. .XXXI.

Etrus helias. Est ergo primo possessiuoꝝ forma quā a grecis accepimus in eos quam mutamus in cus antecedente a correpta vel i. Itaqȝ si possessiua desinentia in cus habeant cū suo primitiuo pares habent cū eo syllabas. vt ithace ithacus sin autē superat vna syllaba. De illis vero que totū cus extra assumunt talis est regula. Si primitiua habuerint i penultimā purā id ꝙ non sit cōsonans inter eam ⁊ sequentē vocalē deriuatiua in cus desinentia habent a. ante cus. vt Ilium Iliacus. Alia vero omnia habent i. correptam ante cus. vt Italus Italicus. Regula vero formationis possessiuoꝝ hanc formā habentiū sic pōt colligi. Possessiua que habent e. i. primitiuo fiūt ab eo mutato i in a. qđ qđ ē post e. vt Ithace Ithacus. Que vero habēt i penultimā purā. quicqđ est post i penultimam in genitiuo mutat᷑ in a correptam ⁊ accipiūt cus. vt ilium iliacus. Reliqua vero oīa si vltima syllaba genitiuoꝝ incipit a cōsonante quicquid est post illā consonantē mutāt in icus. Si autē vltima syllaba genitiuoꝝ incipit a vocali tota mutat᷑ in icus. Scdm hanc ergo regulā a simonis fit simonicus a simonia simoniacus. Est aūt alia forma possessiuoꝝ in us purā desinētiū. de qua fm penultimam omnia nomina latina in eus desinentia ⁊ que fiunt a grecis que nō habent in greco e ante os habēt e correptam ante us. vt ferreus hectoreus. reliqua habēt e. productā. vt sponde⁹. Idē omnia nōia fere ad materiam pertinētia habēt e. correptam ante us. vt ferreus. Item pro ei diphthongo sepissime ponimus e productā tamē subtracta i. quā ponimus e que remanet correpta. in quo sequimur iones illos .s. grecos qui subtrahunt i. huiusmodi nominibus. si non genitiu⁹ primit ut fit par nīō possessiui post illam subtractionē. Si enim subtracta i. par sit an contingit primitiui genitiuū nōiatiuo possessiui tunc equidē nō subtrahunt sed mutant ei diphthongū in e productā. Unde qꝛ achilleos genitiuus est primitiui a nōiatiuo possessiui videlicet achilleus non subtrahunt i. Si enim subtraherent eadem vox esset nōiatiu⁹ possessiui ⁊ genitiuus primitiui. Quod ne fieret dicunt achilleus nos autē mutantes ei diphthongū in e productā dicimus a achilleus. He quidem forme sunt quarum vna in cus. sunt altera in eus purum quas a grecis sumpsimus.

¶ De Formis proprie latinorum. .C.XXXII.

Etrus helias. Sunt aūt ⁊ alie latinoꝝ proprie. Quaꝝ prima est que desinit in nus. differt aūt a predicta in us puram. qꝛ hec habet n. semper ante us. siue a primitiuo habeat. vt portonus siue accipiat extra. vt catilinarius. Est autem rursus priscianus varians illam in nus. fm penultimas. Sunt igitur tres varietates penultimaꝝ huius forme de quibus certas dat regulas. s. que debeant habere a. ante nus que i productā que i correptā. De illis ergo que habent a. ante nus. regula huiusmodi habebit᷑. Possessiua in us desinentia. si veniūt a dissyllabis vel trissyllabis desinentibus in a. nisi sint nōia bestiaꝝ animaliū a. habēt ante nus. exceptis his tagartinus messalinus terrinus. Similiter ⁊ ea que veniūt a semper pluralibus: vt a thebis thebanus. Et que fiunt a nōibus desinentibus in us. vt ab eo quod est ticius ticianus ⁊ ab aduerbiis in e. longā desinentibus excepto hodiernus ⁊ que fiūt a desinētibus in culus vel in cus. supra duas syllabas excepto masculinus ⁊ que fiunt a neutris que habēt consonantē ante um. excepto tarentinus ⁊ que fiunt a nominibus tertie declinationis que crescūt in genitiuo: excepto clementinus: veternus eternus abigenus amen⁹ hec inquā oīa habēt a. ante nus. Sed cōtra primā hui⁹ regule partem obuiantur hec .s. camerinus alexandrinus fabarius. Sed pōt dici ꝙ vel priscianus in sequētibus ea excipit. vel ꝙ veniūt a trissyllabis camerina alexādrina fabaterna. Opponit᷑ rursus femininus ⁊ petrinus. Sed femininus non est a femina sed a feminos. Nec petrinus a petra. sed a petros quod est durus. Matutin⁹ vo a matuta. ⁊ vespertinus a vespera non dicunt᷑ excipi qꝛ de desinentibus in tinus ꝓpriā per se dat priscianus regulā. Ideo autē dictū est nisi sint nōia bestiaꝝ animaliū. sunt qm̄ que fiunt ex his dicunt᷑ habere i. ante nus. vt aquilinus mustelinus. Ideoqȝ dictū est ⁊ que fiunt a neutris que habent consonātē ante um. Qm̄ si antecedat vocalis possessiua que inde fiunt habēt i. ante nus. vt ab eo quod est pererium perusinus.

¶ De his que desinunt in nus. .C. .XXXIII.

Etrus helias. Et qm̄ dictū est de his que habēt a. ante nus dicendū est etiā de illis q̄ habent i. productā vel correptā ante nus quoꝝ regula hec est. Possessiua in nus desinētia que veniunt a nominibus tertie declinationis habentibus pares syllabas in nīō ⁊ gtō. ⁊ nō desinētib⁹ in e. vt hercules herculis herculinus ⁊ que veniunt a nōib⁹ scdē declinationis desinētibus in e vt auster austrinus. vel vel a nōibus eiusdē declinationis habentibus consonantē ante us exceptis desinentibus in cus vel in culus. supra duas syllabas. vt diuus diuinus. excepto ab humo humanus. ⁊ columnus a coralo. ⁊ taciturnus a tacito ⁊ que veniūt a neutris in ium. desinētib⁹. vt venusiū venusinus. ⁊ que veniut a nōib⁹ maioꝝ animaliū cuiuscūqȝ declinationis fuerint. vt lepus leporinus ⁊ oīa in tinus que habent t a primitiuo. vt vespera vespertinus. Hec inqȝ oīa habent i. productā ante nus. Itaqȝ vespertinus dicit᷑ a vespera nō a vespe. Uespera aūt dea est vesper vel vesperus est stella que hesper⁹ est

hoc vesperū obscuritas que fit ita nube interposita inter nos ⁊ solē ⁊ lunā quandoqꝫ hora diei vel noctis [illegible] vesperi [illegible] vesperū [illegible] [illegible] hoc vespere [illegible] [illegible] hec vespera [illegible] posuit [illegible] [illegible] Vespere autē sabbati. Sed opponit͛ q̄ relatio nō fit ad aduerbia. Dicimus q̄ ad nomē positū loco aduerbij [illegible] ut si dicat cesar est rome q̄d est caput totius mundi. Illa vero sola que in tinus desinit ⁊ nō habēt [illegible] principio compara[illegible] [illegible] ut cras crastinus. Si opponatur de paganus [illegible] paganus nō paganus. Dicimus q̄ [illegible] [illegible] Pagos enim grece villa dicit͛ latine. Si [illegible] christus [illegible] christianus nō christinus: vel dicam⁹ q̄ a christo regulariter fac christinus: ⁊ inde christianus. Rursus fm̄ hanc regulā ab eo q̄d est coctus cocci deriuat͛ coccinus [illegible] [illegible] coccina lana [illegible] emphasis fm̄ poeticā licentiā. Est autē emphasis figura quando id q̄d breue est producitur ⁊ syllaba que longa est breuiatur. Secundū hanc regulā quoqꝫ hyacinthinus amethistinus adamantinus smaragdinus debet producere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] debet [illegible] producere. Quid ergo dicit persius [illegible] [illegible] hyacinthina lana est ⁊ Iuuenalis Vendūt amethistina vatē poetica est licentia. Dicunt tn̄ plerique q̄ ab hac regula excipi dicunt͛ omnia a filo vel lapide sumpta. Clandestinus vero fit deriuatur a [illegible] quoniā desinit in tinus ⁊ non habet [illegible] primitiuo debet .i. penultimā corripere. Si vero sit compositū a clam ⁊ tenēdo vel stando debet producere [illegible] [illegible] [illegible] ⁊ hꝫ [illegible] primitiuo: ⁊ inde est q̄ possessiua desinentia in nus q̄ nō habēt [illegible] [illegible] [illegible] sub regula predicta colligi. Et [illegible] [illegible] [illegible] Ideoqꝫ ad [illegible] [illegible]

De Nominibus comparatiuis. C. XXXIIII.

Sequitur de cōparatiuis. Cōparatio autem alia rei alia vocis. Et est cōparatio rei demonstratio existētie eiusdē in subiecto cū quodā augmento. Unde dicit boetius. Nihil ad comparationē posse venire preter accidens. Comparatio quoqꝫ vocis est eius proprietas [illegible] [illegible] [illegible] vocē in eadē parte orationis nominē que idē signi[illegible] cū augmento. Sunt autē partes orationis que nec rei nec vocis comparationē habent ut pronomē cōiunctio prepositio. Quod inde cōtingit q̄ pronomē significat substantiam que nec augmentū nec intensionē vel remissionē recipit [illegible] [illegible] nō habet comparationē ergo nec vocis: q̄ cuicūqꝫ deest rei comparatio: ⁊ vocis: sed nō ecōuerso. Coniunctio autē ⁊ prepositio: quia nihil certū significant [illegible] omnino comparatione. Uerbum vero habet comparationē fm̄ rem. Significat enim actionē que inequaliter potest [illegible] [illegible] sed non facit ex se aliud verbū quod idē significet cum augmento. Ideoqꝫ nō dicitur vocis comparationem habere. Similiter ⁊ participiū. Cum enim verbum locum positiui obtinet ad comparatiuū nomē ⁊ superlatiuū. Illa comparatio irregularis est ut [illegible] deterrimus. Semper enim regularis comparatio in eadē parte orationis debet manere. Nomina itaqꝫ sola ⁊ aduerbia vtraqꝫ habent comparationem. Illa vero nomina [illegible] comparant͛ que significant accidens determinando inesse et cum augmento. [illegible] hoc nomē iusticia nō comparat͛. Gradus vero comparationis est vox significans accidens [illegible] inesse determinate [illegible] [illegible] idem significantē [illegible] et alia vox [illegible] [illegible] ergo tres voces iustus iustior iustissimus. tres gradus [illegible] dicuntur esse. Comparatiuū ergo est q̄d significat magis [illegible] id est augmentū indeterminatum: et hoc [illegible] magis [illegible] superlatiua [illegible] ⁊ hoc augmentū [illegible] cum intellectu positiui [illegible] significat et nominat q̄d [illegible] positiui vel cum participe sensu positiui [illegible] significat augmentū [illegible] [illegible] significatū positiui sed circa participes sensus positiui [illegible] accidens [illegible] significant per positiuū et vlterior. Positiuū enim est q̄d vltra significat significat autē loci q̄d nec magis nec minus recipit. Sed positiua coaccidit loco: que potest intendi ⁊ remitti: ⁊ illam appellat participes sensus positiui: circa quā ⁊ vlterior significat augmentum. Cetera vero comparatiua significant augmentū circa rem id est significatū positiui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quandoqꝫ [illegible] hoc propter proprietatē generis eius significant cō[illegible] [illegible] [illegible] hodie [illegible] [illegible] [illegible] Notandū est q̄ potior nascit͛ ad hoc nomine potis voce ⁊ nō significatione. Illud enim significat possibilitatē. Istud inchoationem.

De Formatione comparatiuorū. C. XXXV.

Petrus helias. Comparatiua que a noib⁹ fiunt Aut a noibus adiectiuis scdē declinationis fiūt [illegible] addita or correpta [illegible] ut ca rus clari clarior. Aut ab adiectiuis tertie declinationis addita or datiuo ⁊ correpta .i. vt fortis forti fortior. Comparatiua vō desinētia in or [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fortius. Et oīa quidē comparatiua desinētia in or cōmunia sūt duum generū excepto senior q̄d masculini generis est. quin ⁊ ei⁹ positiuum senex fit. Comparatiua quoqꝫ deriuatiua ab aduerbijs in [illegible] desinētibus [illegible] [illegible] [illegible] formant͛ [illegible] [illegible] de cetera non pōt regula dari. Sunt itaqꝫ quattuor comparatiuorū gnā. Quedā a noibus vsitatis regulariter. vt doct⁹ doctior Quedā a noibus vsitatis irregulariter. vt munificus munificētior Quedā vō ab aduerbijs vt supra superior. Dubitat͛ [illegible] prior debeat dici comparatiuū. videt͛ enim significare tps̄ sicut prius quod non recipit magis vel minus: Dicimus q̄ prior significat preteritum tempus ordinē ⁊ binariū numerū. Cum enim dico. ille prior fecit hec [illegible] [illegible] [illegible] in tempore preterito [illegible] post. Et hūc esse vnum de duobus fm̄ hoc ergo q̄ significat tempus vel numerum. non est comparatiuū. sed in eo q̄ ordinē significat.

De Comparatiuis deficientibus ⁊ abusiuis. C. XXXVI.

Petrus helias. De comparatiuis vero deficientibus ⁊ abusiuis sic habendum est. Sunt quedam in quib⁹ omnino deficiūt comparatiua natura vocis repugnāte. Sunt alia que habent comparatiua sed irregularia. Adiectiua n̄ꝗ que habēt vocalē ante us vt pius non faciunt comparatiua. Regula enim est q̄ omne comparatiuum debet superare genitiuū sui positiui vna syllaba. Si ergo pi⁹ faceret pior esset nimius hiatus tribus vocalibus concurrentibus hec ergo causa est vt comparatiua sibi compleat per circumlocutionem. Sunt aūt quedā que comparatiua habent irregularia. vt bonus melior. iuuenis iunior. plus etiam irregulare est sed comparatiuū cum soleat cum ablatiuo iungi. Queritur quē plus iungat͛ cū gtō. vt plus vini hꝫ q̄ olei. Ad quod dicimus q̄ā sui positiui constructionem seruat cum genitiuo. vt multū olei. Regula enim est q̄ cum obliquo quocūqꝫ construit͛ positiuus ⁊ comparatiuus. preter illā quā hꝫ ex natura comparatiui constructionem.

De Triplici abusione comparatiuorū. C. XXXVII.

Petrus helias. Tribus modis inueniunt͛ cōparatiua abusiue posita .s. in significatione ⁊ constructione. In significatione ⁊ non constructione ⁊ in officio. Prima ergo significatio comparatiuorum est accidens positiui cum augmento. vel res principes accidentis illius. [illegible] vō eorum est constructio q̄ cum ablatiuo construunt͛ vel cū noīatiuo interposita q̄. Proprium vō illorū ē officiū q̄ in qua oratiōe ponunt͛. ostēdat͛ idē accidēs inesse diuersis sed alteri magis. In significatiōe igit͛ ⁊ constructione due inueniuntur abusiones. Aliqū enim sine ablatiuo ponunt͛ q̄d est abusio cōstructionis ⁊ significat pariter id q̄d positiuū sine augmēto. q̄d est abusio significatiōis. vt senior .s. cestē .i. senis. Aliqū sūt sine ablatiuo ponit͛ ⁊ significat mīn⁹ positiuo. vt tristior .i. aliquātulū tristis Rursus in significatione ⁊ nō cōstructione due reperiunt͛ abusiones. Qñqꝫ enim construit͛ cū ablatiuo que est propria eius constructio ⁊ tn̄ nō significat accidens vel rem participem sensus positiui cum augmēto sed significat positionē accidētis q̄d significat in vna persona sine augmēto ⁊ remotionē eiusdē in alia que est significationis abusio. vt sapiens est sapiēs doctior stulto .i. doct⁹ est. stultus autē non. Qñqꝫ vō construit͛ regulariter cum ablatiuo sed significat q̄d positiuū [illegible] cum minus aduerbio vt ponticū mare dulci⁹ est q̄ cetera maria id est minus amarū. In officio enim multas habet comparatiuū abusiones. Qñqꝫ enim significat augmentū ⁊ cū ablatiuo construit͛ sed diuersa accidētia eidē inesse demonstrat ita tamē q̄ in diuersis temporib⁹ alterum magis vt iste vir est [illegible] q̄ pulcher in pueritia. Quādoqꝫ ostēdunt͛ diuersa accidentia diuersis personis inesse. sed alterum magis vni. vt iste est doctior q̄ ille diues

De Abusiua comparatione vnius ad alium vel superlatiuum. C. XXXVIII.

Petrus helias. Sunt aūt ⁊ alie abusiōes cū comparatiuū [illegible] comparat ad suū superlatiuū vel ad seipsum. cum debeat comparatio fieri semp ad sui positiuū vt achilles fuit fortior hectore fortissimo troianorū: vel hector fortior patroclo. Et inde q̄

ad superlatiuū absolute positū id est sine genitiuo plurali non pōt comparatiuū cōparari. Nō enī pōt dici iste est fortior fortissimo. Sed si ponat cū genitiuo ꝛ persone sint diuerſi generis tunc pōt fieri talis comparatio. Si vero persone sint eiusdē generis nō fiet hec comparatio. Nō enī pōt dici iste grecus est fortior achiuis fortissimo grecoꝝ. Itē comparatiuū aliquādo comparat ad se in eadē persona [illegible] diuersos temporꝰ: vt iste est factus vir fortior se puero fortiore eo quē [illegible]. Aliquādo comparat ad se in diuersis personis vt achilles est fortior hectore fortiore patroclo. Rursus vnus comparat ad aliū aliqñ in diuersa persona vt iste est fortior [illegible]. Aliquādo in eadē psona vt iste vir fortior se puero probiore aliis. Est rursus alia abusio: qꝛ cū comparatiuū debeat significare augmentū [illegible] positiui et equalitas quedā [illegible] gnetur. Ad cuius rei euidentiā dicendū qꝛ tribus modis dicimus personā vnā superare aliā in duobus accidentibꝰ. Aliqñ equaliter in vtroqꝫ ꝛ tunc ponit tū aduerbiū cū vno ꝙ̄ cū alio vt iste est tā fortior iste ꝙ̄ iustior. Aliqñ plus in vno ꝙ̄ in alio vt iste est magis fortior iste ꝙ̄ iustior in vno ꝙ̄ in alio ꝛ tunc cū vno ponimus magis ꝙ̄ cū alio vt iste est magis fortior isto ꝙ̄ iustior. Aliqñ sic qꝛ indeterminate vtriqꝫ: ꝛ tunc possumus ponere cōparatiuos sine aduerbiis vt iste fortior ꝛ iustior isto. Itē quoqꝫ tribus modis comparamus vnā personā duabus in vno accidente vt iste est tā iustior isto ꝙ̄ illo: vel magis iustior isto ꝙ̄ illo: vel iustior isto ꝛ illo. Itē positiuū cōparat cū minus aduerbio aliquādo significat qđ cōparatiuū: vt iste est minus stulto illo: id est prudentior. Queritur vero an sit dicendū. maior bonū est charitas. vel maior bis. Dicūt ergo plures grāmatici qꝫ si cōparatiuū cū suo cōstruatur substantiuo tunc exigit ablatiuum vel nisi interposita ꝙ̄: vt socrates maior est illo: vel ꝙ̄ ille. Si vero p se. i. sine suo ponat substantiuo tunc pōt cōstrui cū genitiuo plurali: vt maior illorum veniat ad me: ꝛ obtinet tunc vim superlatiui.

De Superlatiuis. C. .XXXIX.

Etrus helyas. Superlatiuū est illud nomen qđ cōparat ad plures sui generis id est sue gentis vel sue proprietatis sue gentis vt grecus ad grecos sue proprietatis vt scelerosus ad scelerosos. Sꝫ qꝛ comparatiuū aliqñ compat ad plures sui generis addit ꝛ superponitur omnibꝰ id est designat personā [illegible] superponi ꝛ multū superare in illo accidente: qđ significat. Et addit priscianus aliā significationē superlatiui: nō qꝛ prima omni ꝛ soli nō cōueniat: sed qꝛ nō vbiqꝫ ꝛ in illa quidē significatione superlatiuū prolatū per se id est sine comparatione: habet intellectū positiui cū valde aduerbio: vt cū dicitur iste est fortissimus id est valde fortis. Unde ergo qꝛ vbi superlatiuū comparat significat accidens cum augmento respectu alioꝝ vt achilles fuit fortissimus grecoꝝ: vbi vero nō cōparat significat accidens cū augmento absolute: id est: sine respectu alioꝝ: vt achilles est fortissimus i. valde fortis. Illud quoqꝫ videndū est qꝛ per comparatiuū pōt vna persona comparari ad plures: vel ad oēs alterius gentis. vt iste grecus est doctior omnibꝰ romanis. Per superlatiuū vero semp fit cōpatio inter res eiusdē generis: vt iste grecus est fortissimus grecoꝝ vel iste scelerosus est [illegible] oībꝰ scelerosis. Et in tractatu quidē superlatiuoꝝ nihil aliud dignū [illegible] nisi qđ dicit. Omnis forma superlatiui habet i. correptam ante mus qđ videtur falsū esse qꝛ cū primus sit superlatiuū habet i. productam ante mus. Sed non dicit omne superlatiuum: sed omnē formā superlatiui id est in timus. ꝛ in simus ꝛc.

De Diminutiuis. C. .XL.

Etrus helyas. Sequit de diminutiuis postea ostendit causam inuentionis eorundem: formas: ꝛ formationes tā veroꝝ diminutiuoꝝ ꝙ̄ eoꝝ que nō sunt vera diminutiua. Significat autē diminutiuū aliquādo diminutionē illius qđ principaliter significat ꝛ non illius qđ nominat. Aliquādo vero nō illius qđ significat: sed illius qđ nominat vt homuncio. Significat enim principaliter substantialē qualitatē: quā ꝛ homo: que nec augeri nec minui potest. Ut ergo breuiter dicamus: omnia que deriuant a primitiuo qđ significat accidens: significant diminutionē circa illud qđ principaliter significat excepto forsitan paruulus qđ [illegible]. Alia vero significant diminutionē circa illud qđ nominat. Et inde hoc esse dicū de veris diminutiuis. Significat ergo omne vere diminutiuum principaliter qđ ꝛ suū primitiuū. Secūdario vero diminutionē vel circa illud qđ significat: vel circa illud qđ nominat. Uera aūt diminutiua nominat psonas qđ [illegible] diffinit itaqꝫ hoc mō. Diminutiuū est qđ significat diminutionem sui primitiui ad est. circa illud quod significat suū primitiuū. vel circa illud qđ nominat. Sed qꝛ hoc totū habēt diminutiua comparatiua ad nominationē [illegible] absolute ꝛ sine comparatione vel relatione ad aliud. Et inde qꝛ diminutiua cōparatiua principalr significāt augmētum accidentis. Unde principalr comparatiua dicunt secūdario significant diminutionē augmēti. vnde secūdario ꝛ nō principaliter dicunt diminutiua. Horꝫ inuentionis tres cause sunt. Prima enī causa est necessitas. qꝛ. s. ea que voces vel significāt vel nominant aliqñ diminuunt. Et hec quidē sola vera sunt diminutiua. Scđa vero causa est vrbanitas. i. curialis irrisio. Ut iuuenalis. vnde fit vt mallē fraterculus esse gigantis: appellando quasi paruulū qui ē maximus. Tertia causa est adulatio [illegible] quodā vt antoniaster. Et vide qꝛ ista principaliter significant quod sua primitiua sed nō significant diminutionē. sed vrbanitatē secūdario. vel blandimenta. Unde improprie dicunt diminutiua. Diminutiua quidē vel nascunt ab appellatiuis nominibus vt ab eo qꝛ est rex regulus vel a ppriis vt ab eo qđ est antonius antoniaster. Sed querit de illis que a ppriis nominibus deriuatiua sunt. An sint ppria vel appellatiua. Dicimus ergo qꝛ antoniaster est ppriū nomen. ꝛ idem qđ antonius in significatione principali ꝛ nominatione. Nec est incōueniens si primitiuū idē significat principalr qđ deriuatiuū vt econtra. De hoc autē qꝛ dicunt diminutiuū esse ppriā speciem appellatiuorum deriuatorum: dicimus hoc esse dictum de illis que ppie sūt diminutiua. Ista vero improprie ꝛ sola voce dicunt diminutiua.

De Formis vel formationibus diminutiuoꝝ. .C. XLI.

Etrus helias. Oīa diminutiua deriuantia a monosyllabis desinentibꝰ in s vocali antecedēte vt flos flosculus: ꝛ a nominibus tertie declinationis desinentibus tam in r. ꝙ̄ in is. ꝙ̄ in e. vt pater paterculus testis testiculus rete reticulū exceptis lapillus. anguilla. vngula: ꝛ deriuatiua a neutris desinentibus in us. vt munus munusculū. Et a primitiuis desinentibꝰ in. or vt amator amatorculus. Uel a monosyllabis desinentibus in ns vt pons ponti ponticulus. vel desinētibꝰ in rs. vt pars parti particula. Et a noībus quarte declinationis vt domus domuncula. excepto aculeus ab acu. Hec inqꝫ oīa desinūt in culus vel cula vel culū. Porro diminutiua venientia a noībꝰ desinētibus in. x. vel desinētibus in ns. supremā syllabā vel desinentibus in. r. extrema terminatiōe genitiui id ē. is diuersa in. u. ꝛ accepta lus. vel la. vel lū. faciūt diminutiua. vt rex regulus. adolescēs adolescētulus. capitis capitulum. Item feminina tertie declinationis vel quinte desinētia in es producta. abiecta. s. ꝛ assumpta cula. faciūt diminutiua. vt nubes nubecula. dies diecula. excepto merces quod facit mercedula. Rursus que desinūt in. o. si faciāt diminutiua mutāt. o. in un. ꝛ accipiūt culus. vel cula. vt tiro tiruñculus. virgo virgūcula. Primitiua desinentia in nus siue habeāt aliā consonantē ante n vt pugnus siue non vt asinus. Et desinētia in lus si nō habeāt geminatam. l. ante us. vt [illegible]. Et que desinut in er [illegible] declinationis vt tener. Hec inqꝫ oīa. si illa que desinūt in nus. abiciāt. n. (qđ dico ppter pannus pānnculus [illegible]) l ante us in diminutiuis: vt [illegible] asellꝰ. [illegible] lus: tenellus exceptis paucis ab illis que desinūt in lus. nō geminata. l. ante us. vt paululus. Eademqꝫ regula obseruāda est in femininis desinētibus in na. vt cathena. catella excepto rana qđ facit ranunculus non ranella. Addit itēqꝫ qꝛ feminina desinētia in la vel in ra. seruāt eandē regulā. vt fabula fabella. capra capella. vmbra vmbella. tenera tenella. Excipiunt a regula desinētia in ra. que nec fiant a masculinis desinētibus in er. nec habēt. r. ante aliā ꝯsonantē in eadē syllaba vt ara arula terra terrula litera litterula. Itē nomina desinentia in lū. vel in rū faciūt diminutiua in ellū vel [illegible] vt tantulum tantillū. lucrū lucellū. Noīa scđe declinationis desinentia i us antecedētibus e vel. i. mutāt us in o. ꝛ accepta lus faciūt diminutiua. vt aureus aureolus. gladius gladiolus. Silr ꝛ feminina ꝛ neutra. e. vel. i. ante. a. vel um. habētia. vt vncia. vnciola. palliū palliolū. Desinentia in us: si fuerint alia a desinentibus in nus. vel in lus. vel in us. e. vel. i. antecedentibus. abiecta. s. accipiunt lus. ꝛ faciunt diminutiua. vt seruus seruulus. Similiter ꝛ feminina ꝛ neutra. vt lana lanula. granum granulum. De illis vero diminutiuis que desinunt in aster vt surdaster. Uel in cio vt homuncio vel in leus. vt aculeus. nullā proꝯsus dat regulā. sed colligit ea per enumerationē.

De Denominatiuis. ꝛ primo de his que terminantur in. a. C. XLII.

Etrus helias. Sedꝫ de denominatiuis in quibus aristoteles videt pꝰ esse [illegible]. Dicit enī aristoteles qꝛ fortis denominat a fortitudine

[illegible]

De his que terminant̄ in e.i.o.u. C. XLIII.

Etrus [illegible]

[illegible]

De his que terminant̄ in l.m.n. C. XLIIII.

Sequitur de formis denominatiuorum fm̄ ordinē terminorum [illegible]

[illegible]

De his que terminant̄ in r.s. C. XLV.

Icir [illegible]

[illegible]

sunt cōmunia. vt hic ⁊ hec [illegible] habent autem accentum in fine [illegible] [illegible] parmatie [illegible] ponderis [illegible] excepto [illegible] [illegible] tertie q̄ habent pares syllabas in nominatiuo ⁊ genitiuo ⁊ illis q̄ crescūt in genitiuo ⁊ [illegible]

Item de his que terminant̄ in [illegible] C. XLVI.

Demum vero [illegible] que est in [illegible] mul[illegible] [illegible] primo agit de desinenti bus in [illegible] [illegible] prime decli nationis assumunt nominatiuo [illegible] producta a pe nul. vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tertie ma [illegible] [illegible] hospes hospitis hospi talis [illegible] fuerunt quarte [illegible] [illegible] assumūt alis vt manus ma nualis. Si vero quinte abiecta [illegible] nominatiuo assumunt alis vt species specialis. Secundū hanc regulā [illegible] debuit facere [illegible] [illegible] sed dicit hoc nomē nō est autēticū. Postea dicit q̄ de sinētia in ilis: que deriuant̄ a nominib⁹: ⁊ neutra in ilea quacunq̄ parte orationis nascant̄: producūt. i. penul. vt virilis: excepto par [illegible] penultima [illegible]. Et vide q̄ sm̄ hanc re gulā nō deriuat̄ ab humo [illegible]. Que vero desinētia in ilis. deri uant̄ a verbis vel a participijs corripiūt penultimā eādē: vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quoq̄ addēdū est q̄ verbalia [illegible] si veniūt a verbis prime cōiugationis habēt. a. ante penultimā productā: vt amo amas amabilis excipit̄ stabilis q̄d corripit a. Que fiūt vero a verbis secūde vel tertie vel quarte. si habent antepenultimā. i. eam quoq̄ corripiūt vt [illegible] credo credibilis audio audibi lis. Sunt tn̄ quedā nomina ex his cōiugationibus que nō habent antepenultimā [illegible] corripiūt eā vel producūt pro quantitate [illegible] ex q̄b⁹ fiūt: vt q̄n flebilis deriuat̄ a futuro flebo. antepenul. hȝ pro ductā sicut flebo eā producit. Post hoc agit de quarta forma desi nentiū in is. q̄ est in aris. Fiūt aūt vel a genitiuo nominū vel a pri ma p̄sona verboꝝ sic. [illegible] [illegible] sequent̄ [illegible] nantē ex qua postrema incipit syllaba genitiui: mutant̄ in. a. longā ⁊ assumūt ris: vt pp̄ls populi popularis: miles militis militaris. Si vero extrema genitiui syllaba incipit a vocali [illegible] mutata in a. longā ⁊ assumpta ris: fit denominatiuū: vt familia familie fami liaris [illegible] [illegible] [illegible]. Eodē mō formant̄ desinētia in aris. vt [illegible] [illegible]. Sequit̄ forma desinētiū in ensis. [illegible] si fiant a nominib⁹ prime vel secūde declinationis mutāt extremā partem nominatiui singularis vel pluralis numeri suoꝝ primitiuoꝝ in en. ⁊ fiūt inde assumpta sis. vt vtica vtice vticensis: nisi q̄ athene cum deberet atheneēsis [illegible] [illegible] facit atheniēsis [illegible] ne. Porro flādria facere debuit flandrensis [illegible] facit irregulariter vel per [illegible] flandrensis. Si vero primitiua eoꝝ fuerunt tertie de clinationis abiecta extrema. s. genitiui assumunt ensis vt carthago carthaginis carthaginēsis. sm̄ hanc regulā ergo [illegible] debuit face re [illegible] andegauensis similiter [illegible] [illegible] pictauis picta uiensis: faciunt autē [illegible] andegauensis pictauensis. quasi a re mi [illegible] ab andegauo pictauo quibus vsi sunt antiqui sicut nos adhuc dicim⁹ carnotum carnon.

Adhuc de eodem. C. XLVII.

E his que desinūt in bidus dicit q̄ designant ea que nomināt habere in se res [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hec her bas. Porro in bundus: desinētia significāt similitudinē nomināt vo substātiā alii similē. Predabundus. n. d̄r q̄si silis p̄dā n. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] veniāt a v̄bis prime cōiugatiōis: habēt a longā an̄ penul. vt vito vi tas [illegible] [illegible] antepenultimā [illegible] [illegible] [illegible] Et formant̄ hec [illegible] secūde [illegible] [illegible] [illegible] penultimā producunt preter chorus ⁊ thorus ⁊ forū ⁊ decorus: q̄n deriuat̄ a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] filia vt lassus ⁊ fessus. Aut habēt. o. p̄ductā an̄ sus. ⁊ significāt alī q̄d [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipsam vltimā syllabā: si pura est: mutāt in. o. p̄ductā ⁊ assumūt sus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] strū monstri monstruosus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mōstruosus. fit̄ a labore laborus. inde laboriosus ⁊c̄. Eodem mō poterat dici q̄ a metu fiat meticulus. a quo meticulosus. Sequit̄ for ma desinentiū in tus [illegible] [illegible] [illegible] semp habēt a penl̄. p̄ductā. vt barbatus a barba. Si v̄o fiūt a noi bus [illegible] [illegible] [illegible] in aliis. i. fit̄ longā. vt auitus ab auo. marit⁹ a mare. excipit̄ vetust⁹ ⁊ libertus. Que v̄o a noībus quarte habēt. u. p̄ductā ante tus. vt a cornu cornut⁹ excipit̄ manuleatus. Porro illa que desinūt in ax. oīa [illegible] [illegible] [illegible] est qui semel vex dicit. nec mendax qui semel mentitur. sed qui assidue.

De Secūdo accidēte nois quod est genus. C. XLVIII.

Postquā ergo de primo accidēte noīs id est. de [illegible] tractat de secūdo id est. de genere. Genus in grāmatica duobus modis cōside ratur. sm̄ rem ⁊ sm̄ vocē. Genus sm̄ rem est sexus ma sculinus ⁊ femininus dicti a generādo. q̄ hi duo sexus possunt ge nerare sed q̄ sexus est in solis [illegible] Ideo [illegible] noīa p̄prie dicebant̄ alicui⁹ generis ⁊ dicunt̄ adhuc. Alia v̄o improprie. p̄sertī cum oīa alia deberēt dici neutri generis. neutꝝ v̄o improprie dist̄i ctum sit genus. sed antiqui putātes illud esse alicui⁹ sexus. q̄d nul lius erat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cōstructiōe [illegible] [illegible] ni sexus nomināt masculina autores appellarēt. Uerūetiā illa que illis sunt similia. ⁊ h̄ idē de feminino ⁊ neutro intellige. Gen⁹ v̄o sm̄ vocē est alteri⁹ sex⁹ discretio. vl̄ neutri⁹ vel p articuli adiunctionē. vt hic vir. hec mulier. hoc mancipiū. vel per diuersas terminationes. vt albus alba albū. vel per alteri⁹ dictionis iungibilitatē: ex qua di gnoscit̄ cui⁹ sint generis ea quib⁹ articulare p̄nomē nō adiungit̄. vt hoc ipsum. p̄nomē. hic ⁊ hec ⁊ hoc ⁊ hmōi pronoīa: ego ⁊ tu. ⁊ si q̄ sunt similia. Genus itaq̄ sm̄ vocē. vel est talis discretio alterius se xus. vel neutri [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] p̄rie dicit̄ masculini generis. similis v̄o illi in terminatiōe ⁊ cōstru ctiōne improprie. ⁊ est genus sm̄ vocē cōmunis p̄prietas vocum. Nominib⁹ [illegible] que p̄prie masculini generis dicunt̄ [illegible] vtrūq̄ genus accidit. Sed genus sm̄ rem eius est secūdaria signifi catio. genus sm̄ vocē cōmunis p̄prietas ⁊ eoꝝ ⁊ alioꝝ. Genus ergo duo [illegible] sunt genera sm̄ rem [illegible] sm̄ vocē. Masculinū femininū neutrū cōmune duū vel cōmune triū generū quod [illegible] appellat omne. Duo itaq̄ p̄prie dicunt̄ genera. cetera v̄o improprie ⁊ sola cōstructionis ratiōe. Cōmune nomē est q̄d rem vtriusq̄ sexus no minat eadē voce. ⁊ diuersis articulis. vt hic ⁊ hec sacerdos. Epiche non est nomē quod eadē voce ⁊ eodē articulo rem vtriusq̄ sexus noiat vt hic miluus ⁊ interp̄tat̄ epichenū [illegible] q̄ sub eodē articulo [illegible] [illegible] [illegible] Dubiū nomē est q̄d eadē vo ce ⁊ diuersis articulis rem eiusdē sexus noiat apud diuersos auto res vt hic aut hec damma. Declinādo itaq̄ dubia debem⁹ vtrūq̄ articulū sub disiunctione ponere. vt hic vel hec diēs declinādo cō munia [illegible] vtrūq̄ [illegible] [illegible] declinādo epichena vnū solum. Sed idem nomē inuenit̄ dubiū ⁊ epichenū. vt damma.

De Diuersis terminationibus diuersorum generum sm̄ ordinē vocaliū. C. XLIX.

Omnia latina nomina in a. desinētia fe minini sunt generis excep tis [illegible] nominib⁹ [illegible] [illegible] fluuioꝝ [illegible] ⁊ noībus officioꝝ ad viros pertinētiū. vt scriba que oīa sunt masculini generis. Et exceptis compositis que deriuant̄ a ver bo. vt [illegible] ⁊ que apud grecos [illegible] vt idolatra ⁊ exceptis gentilibus vt scriba que omnia sunt generis communis. Pascha [illegible] [illegible] ⁊ que a greco sumpta sūt omnia neutri generis. vt hoc schema [illegible] ⁊ noia litteraꝝ que sunt terminat̄ in a [illegible] non neutra sunt. Por ro oīa noia numeroꝝ declinabilia [illegible] sunt per duas ter minationes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Omnia nomina desinētia in e corre ptam neutri generis [illegible] vt mare. [illegible] [illegible] ⁊ similibus. dicemus hec nō habere naturaliter [illegible] sed per adie ctionem. Desinētia in. e. productā. feminina sunt ⁊ greca. excepto [illegible] Desinentia in i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Desinentia in o [illegible] [illegible] gene ris. vt [illegible] [illegible] exceptis desinentibus in go vel in do. que mutāt. o. in. i. in genitiuo. vt dulcedo dulcedinis que oīa

sunt feminina preter ordo margo cupido quādo est propriū nomē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mīus: vt hic ⁊ hec homo. Si dicatur ꝙ fm̄ hanc regulā virgo est tantū generis feminini: cū tamē inueniatur virgo est electus a dño [illegible] Omnia nomina ter minata [illegible] neutri generis sunt vt [illegible]

¶ De desinentibus in.c.d.l.m.n. C. .L.

Desinentia in.c. inueniunt̄ duo neutra. lac ⁊ allec. In.d. inueniuntur: qđ ⁊ quid ⁊ aliud: ⁊ vnum masculinū bogud. Omnia lati na nomina desinentia in.l. neutri sunt generis [illegible] nal. excepto [illegible] Barbara quoqꝫ nomina desinūt in al [illegible] Nomina desinētia in [illegible] [illegible] generis sunt vt mel. Que vero in el producta desinūt barbara sunt [illegible] masculina [illegible] [illegible] masculinum inuenit̄ pugil. ⁊ vnū femininū tanaquil. Et vnū commune. vigil ⁊ vnū neutrum [illegible] Opponit̄ de abigail [illegible] sol. [illegible] ⁊ exul. Barbara: subtbul ⁊ mutbul que sunt masculina. Unū in [illegible] vnū inuenitur cum. ⁊ barbara indeclinabilia. vt ioachim. Et quedā noīa numeroꝝ. vt vndecim. ꝗ sunt cōia. cherubin ⁊ seraphin. qū. ſ. terminant̄ in im. singularia sunt ⁊ masculini generis. Qñ vo termi nant̄ in in tūc sunt pluralia ⁊ neutri generis. Nomina terminā tia in [illegible] [illegible] excepto [illegible] bus [illegible] que sunt feminina [illegible] Oīa nomina in en desi nentia neutra sunt. exceptis cōpositis a canendo. vt tubicen. ⁊ exce pto flamē qđ ē nomē sacerdotis ⁊ pectē. ⁊ ꝗ desinūt in en. pducta vt liē ꝗ oīa sunt masculini generis. Nisi ꝙ ſi greca fuerint termina ta in en. eiusdem generis sunt apud nos cuius ⁊ apud grecos: vt hic titan hec syren.

¶ De desinentibus in.r. C. .LI.

Omnia nomina in ar desinentia neutri generis sunt excepto vno dissyllabo hic cesar. Et excepto monosyllabis vt lar nar que sunt masculina. Et excepto par ⁊ cōpositis ab eo vt impar que sunt cō munia triū generū. In er terminātia masculina sunt exceptis ad iectiuis que sunt cōmunia: exceptis nominibus fetuū terre: vt siler ⁊ illis que habent. b. vel. u. cōsonantē ante er. nec sunt adiectiua: vt suber ⁊ ver. que omnia sunt neutra. preter bimber ⁊ compositis ab eo: vt december que sunt masculina: ⁊ excepto acer nomīe arboris: ⁊ exceptis mulier ⁊ mater ⁊ linter que sunt feminina. Et spinter et iter que sunt neutra. Omnia nomina in ir. desinentia masculini sunt generis: excepto gaddir: ⁊ vno indeclinabili ir. que duo neutri sunt generis. Omnia nomina terminata ī or. masculina sunt. ex ceptis tribus femininis. soror. vxor. arbor. ⁊ exceptis quattuor neu tris. cor. ador. marmor. equor. ⁊ exceptis compatiuis ⁊ cōpositis a colore ⁊ decore ⁊ corpore vt tricorpor. dedecor. discolor. que omnia sunt cōmunia preter vnū comparatiuū qđ masculi hic senior. Et ex cepto memor ⁊ compositis inde ⁊ autor quādo autē in significat: que sunt cōmunia. Omnia in ur desinentia neutri sunt generis: exceptis proprijs nominibus: vel deoꝝ ⁊ gētilibus: vel appellatiuis auium que habent t vel. t. vel. f ante ur vt turtur astur furfur ⁊ ex ceptis verbalibus que possunt imponi hominibus: vt augur. fur. ꝗ sunt cōmunia nisi ꝙ [illegible] masculinū est in frequētissimo vsu. cum inueniatur eius femininum satura.

¶ De desinentibus in.s. C. .LII.

Omnia nomina in as desinētia feminina sunt: exceptis gentilibus que sunt cōmunia vt arpinas. Et exceptis ppriis nominibus viroꝝ vt me cenas que sunt masculina. ⁊ exceptis monosyllabis ma sculinis. as ⁊ vas. cum declinatur vadis ⁊ mas ⁊ exceptis his neu tris vas vasis. phas nephas. ⁊ excepto vno cōmuni triū generū qđ est indeclinabile vt nugas. Omnia in es. correptā desinētia ma sculini sūt generis: exceptis adiectiuis ꝗ sunt cōia vt teres. exceptis desinētib⁹ in ges ꝗ [illegible] in genitiuo vt seges segetis ⁊ excepto abies ⁊ cōpes ꝗ sunt feminina. Posito in es pducta desinētia [illegible] generis excepto duo qđ certis [illegible] significat vt dies hoꝝ spacium: et meridies ⁊ proprijs nominibus viroꝝ que sunt masculina ⁊ exceptis adiectiuis quoꝝ significatio [illegible] pertineat. cōmunia sunt duum generū vt heres. finantē ⁊ ad hoies

⁊ ad alia: cōmunia sūt triū generū. ⁊ excepto verres appellatiuo qđ [illegible] [illegible] [illegible] illis que habent duas consonantes ante is vt piscis. vel duplicē vt axis vel. n. vt panis: ⁊ quoꝝ penultima desinit in vnam de liquidis vt orbis: que omnia sunt masculina preter bipennis. ⁊ pestis: ⁊ ne ptis: ⁊ vestis ⁊ vallis ⁊ turris: ⁊ pellis ⁊ pelluis: ꝗ sūt femina: ⁊ excepto canis quod est cōmune: ⁊ finis ⁊ clunis que dubie pferunt̄ ab au [illegible] omnia sunt masculina preter cuspis ⁊ cassis que sunt feminina. Opponit̄ cōtra hanc regulā. caulis ⁊ etiā febris qđ est femininum sitis ⁊ pollis pollinis. Rursus glis ris. glis fis: ⁊ glis tis. q̄ i gtō cre scunt vna syllaba: de quibus dictū est a quodam. Glis animal glis terra tenax. glis lappa vocat̄.

¶ Adhuc de eodem. C. LIII.

Omnia noīa desinētia in os masculini sunt vt flos. exceptis trib⁹ femininis cos dos glos Et quinqꝫ cōmunibus custos [illegible] sacerdos bos cōpos. ⁊ impos: ⁊ exceptis duobus neutris os oris ⁊ os ossis. Oīa noīa in us. correptā desinētia masculini generis sunt. exce ptis noībus arboꝝ que sunt feminina vt quercus ⁊ exceptis femi ninis grecis que apud grecos desinūt in os. apud nos vo in us. vt [illegible] Et exceptis de [illegible] declinatione [illegible] domus quod [illegible] de quarta acus [illegible] trib⁹ nurus por ticus: colus: que oīa sunt feminina. ⁊ exceptis acus aceris. qđ signi ficat purgamentū frumēti. ⁊ pelagus ⁊ vulgus ⁊ virus que sūt neu tra. Et exceptis noīb⁹ in us. que sunt tertie declinatiōis: que omnia sunt neutri generis [illegible] hec [illegible] Et hic ⁊ hec ⁊ hoc vetus ⁊ hec pecus pecudis [illegible] stallus [illegible] [illegible] suū ⁊c. Si tū inueniat̄ cristallū suū non est a cristallus. sed a cristal lum. dicebāt antiq̄ hoc cristallū hoc margaritū. Sunt etiā qui pu tant hec paradisus [illegible] plura [illegible] Alia vo omnia eiusdē terminationis supradictaꝝ declinationū id est. scōe ⁊ quarte masculina sunt. Dictū est a quodā. Porticus at ꝗ tribus nurus manus aut anus idus [illegible] atqꝫ domꝰ penus ⁊ specus excipe socrus. Et idē. Poetic⁹ egyptus sinodus paradisus abyssus. Diphthongus nardus colus costus ⁊ alnus. Uānus vter tribus balanus penus. arct⁹ ⁊ idus. Et alius vel idē colligēs femini na quorū partē [illegible] diphthongus nard⁹ co stusqꝫ [illegible] cristallus sinod⁹ balan⁹ quoqꝫ vannus [illegible] basus atqꝫ colus ⁊ abyssus hum⁹ quoqꝫ botrus. His berem⁹ biss⁹ iungat̄ ⁊ ipsa papir⁹. Oīa noīa in us pductā desinētia feminini sūt generis except monosyllabis ꝗ oīa neutra sunt preter hic mus. ⁊ [illegible] sus ⁊ hic grus. Et vide ꝙ [illegible] pductā quis hecati⁹ [illegible] poetica idē [illegible] declinabile est ⁊ neutrū [illegible] custodia [illegible] [illegible] sculinū. Ideoqꝫ videt̄ ponendū in exceptiōe quia autor nō ponat

¶ De desinentibus in.x. vel in duas cōsonantes. .C. LIIII.

Omnia noīa desinētia in x feminina sunt exceptis adiectiuis ꝗ sūt cōia triū generū ⁊ except illis quoꝝ significatio ad vtrūqꝫ sexū ptinet ꝗ sūt cōia duū. vt dux: ⁊ quoꝝ significatio ad solos viros ptinet que sunt masculina. vt rex: ⁊ exceptis grex ⁊ varix ⁊ fornix ⁊ calix ⁊ cortex ⁊ silex: ⁊ exceptis noībus que sūpma syllaba hūt. e. añ. x. que sunt oīa masculini generis. vt vertex nisi sint noīa fetuū terre. Noīa in duas cōsonātes desinētia feminini sunt generis exceptis adiecti uis que sunt oīa cōia vt pudēs ⁊ exceptis monosyllabis mons. ⁊ fons: ⁊ pons ⁊ dens. ⁊ exceptis pprijs noīb⁹ viroꝝ que sunt mascu lina vt mars. Et exceptis his masculinis appellatiuis cinips. ⁊ adeps ⁊ forceps. que ⁊ feminina inueniunt̄. Triens vo ⁊ quadrās cum sint greca vt quidā dicit non pertinēt ad hanc regulā. No mina desinentia in aus feminina sunt vt laus. In aes. diphthōgū inuenit̄ vnū masculinū praes praedis. Et vnū neutrū vt aes aeris [illegible] pdictas regulas discerni debeant nominū genera. [illegible] genera confudisse auctoritate sua quos i hoc sequi non debemus.

¶ De tertio accidente quod est numerus. .C. LV.

Numerus in grammatica duobus modis consideratur. fm̄ rem. fm̄ vocem vterqꝫ numerus accidit nominibus quibusdā. licꝫ non oībus. ꝗ collectiuis ⁊ similib⁹ nō videt̄ accidere nume rus fm̄ rem. Quibus autē accidit eorum est secūdaria significatio

Hec enim vox homo principaliter substantiam significat: secundario singularitatē li: et adiuncto huius distributiui oīs: ad plura pertinere videaẗ. vt cū dicitur omnis homo. Numerus vero fm vocē est cōmunis vocū proprietas: qz nomē huiusmodi forme vel terminationis est. si ex vocis forma ad vnū vel plura sub prolatione vna dicaẗ. Numer⁹ singularis nō proprie dr̄ nūerus s; abusiue propter effectū. s. qz est ex nūero. Sicut nōīatiu⁹ nō proprie dr̄ casus cū casus dr̄ a cadēdo qm̄ ab alio cadat id est ab alio inflectaẗ. Sed abusiue qz cadit in aliū ceteri qz cadunt ab alio. Pluralis numerus noīum infinitus. Cū enī dico hoīes nescio quot. vnde inuenta sunt noīa numerorū pluralitatē noīum certificātia. vt centū hoīes. mille. ⁊ similia. Item quibus dictionibus accidit persona: ⁊ numerus. ⁊ ecōuerso. qm̄ numerus semp est vel rez loquētiū de se qd̄ ad primā pertinet personā. vel rerū ad quas fit locutio. qd̄ pertinet ad scd̄am. vel rerū de quibus sermo est. quod pertinet ad tertiā. Porro noīa quedam nunq̄ habēt pluralia. vel repugnante natura id est significatione. qm̄ significant aliquid qd̄ pluribus nō potest puenire. vt iuppiter. vel prohibente vsu. vt sanguis. Si quis opponat qz inuenīt viri sanguinū ⁊ q̄ nō ex sanguinibus ⁊c̄. Dicemus diuinā paginā nō subiacere artis huius regulis. Quod etiā addit qz in predictis nominib⁹ cogit aliquādo proferre pluralia: vel euentus id est equiuocatio. vt alaces vel pptio regionū qz sī vna regio diuisa est in plures partes vt gallia citerior ⁊ vlterior: ⁊ ita dicunẗ due gallie. vel diuerse opiniones vt quidā opinati sunt plures soles esse vel lunas. vel auctoritas veterum: vt mella frumenta.

De Quarto accidente qd̄ est figura. .C. LVI.

Figura est qualitas quātitatis dictionis. Qualitas autē dictionis est qz vel ex litteris vel syllabis. vel dictionibus constat: vel qz deriuaẗ a cōposita dictione. Et hac autē quātitate cōtrahit hāc qualitatē. vt vel sit simplex. vel cōposita. vel decomposita. Vide ergo qz cum numerus cognoscatur vel discernatur in terminatiōe sed figura in tota dictione. Si enim tota dictio constat ex solis litteris ⁊ syllabis simplicis dicitur figure. Si vero ex dictionib⁹ cōposite. Qz si ex cōposito deriueẗ decōposite. Noīa modis quattuor cōponunẗ. Aut enī ex duobus integris. vt tribunusplebis. Aut ex duobus corruptis: vt beniuolus. Aut ex integro ⁊ corrupto. vt inimicus. Aut ex corrupto ⁊ integro: vt efferus. Est autē integra dictio de cuius quātitate nil subtrahitur nil mutatur vel cui nil additur. immo talis est in compositione qualis extra excepto accentu. Corrupta est dictio cui vnū ex istis contigit. Addit quoq3 qz omnis pars orationis potest habere cōposita absq3 interiectiōe ⁊ plerisq3 participijs. in quo contrarius plane est quibusdam antiquis. qui dixerunt interiectiones esse prohdolor. ⁊ deo gratias: ⁊ cōsimilia. qd̄ perridiculum est. Illud etiā addit qz nomen componitur vel cum nomine. vt paterfamilias. vel cum verbo. vt armiger. vel cum participio vt senatusdecretū. vel cū pronominibus: vt huiusmodi. vel cum aduerbiis. vt satisfactio vel cū prepositionibus: vt impudens. vel cum coniunctionibus: vt siquis. Enclesis dicitur quasi inclinatio quādo aliqua dictio accentū suum remittit in precedentē. vnde qz dicitur enclitica dictio. Priscianus itaq3 ostendit probare qz siquis vna pars est per femininum siqua. Corrumpere namq3 dictiones solet non enclesis: sed compositio. Dicit autē qz in siqua est facta corruptio. aliter enī debuit dici sique. Ex quo prisciani argumento constat non debere dici que vel qua in nominatiuo feminino. sed tantūmodo que. Nequis. id est. qz ne aliquis. Et siquis idem est qz si aliquis. Et componuntur a quis quomodo aliquis ab alius ⁊ quis.

Adhuc de eodem. .C. LVII.

Illud quoq3 adiungit qz pluribus dictionibus fit cōpositio. q̄ ex duabus vel etiā tribus. vt cuiuscunq3modi. ⁊ qz ex compositis fit etiā compositū. vt impotens. ab in ⁊ potens quod deriuaẗ a possum verbo composito ex pos ⁊ sum. Addit etiam qz si ex duobus rectis nominatiuis fiat compositio: ⁊ compositum ex vtraq3 parte declinaẗ. vt respu. reipublice. Si vo alter sit obliquus ⁊ alter rectus tūc rect⁹ declinaẗ. obliquus vo nō. vt hic magistermilitū. hui⁹ magistrimilitū. Si vo cōpositio fiat ex obliq̄s duob⁹ cōpositū manet oino indeclinabile. vt hmōi. Si q̄s opponat cōnectū: dicemus esse cōpositū a nominatiuo noctū qd̄ habebāt in vsu antiq̄. Solstitiū dicimus esse cōpositū a genitiuo solis ⁊ nominatiuo statio. vnum tn̄ excipit auctor a regulis premissis alteruter qd̄ licet compositū sit ex duob⁹ rect̄ alter ⁊ vter. genitiuū facit alterutrius q̄ ē ex corrupto ⁊ integro: hoc aūt factū est propter repugnātiā regularū. Est enī regula vna. qz oīs genitiuus desinens in ius cōmunis est triū generum. Altera regula est qz omne compositum ex corrupto ⁊ integro: ex vna tantum parte declinaẗ. Alterutra ergo ⁊ alterutrū fm regulā alterum⁹ faciunt gtīn. Alteruter vero debuit facere alterius sutrius sed si hoc esset tunc non oīs genitiuus in ius cōmunis esset triū generū. Qz autē alteruter regulis duarum generū consentire debuit in gtō: pbat subsequenter ex eo quia cū vtraq3 ⁊ vtraq3 nominatiui femininorum fm regulas accentuū generales. deberent ⁊ cutū super antepenultimam accentum habere. tamen ad similitudinem nominatiuorum masculini ⁊ neutri generis habent super penultimam et vnū genitiuo in accentu consentiat duobus. Sed ne quis putaret hoc non fieri propter masculinum genus ⁊ neutrum: sed ideo quoniā qz est enclitica cōiunctio. Dicit qz fm rationem grecorum in compositione encleticā non eē. Quoniā vero alia est latinorum ratio: dicit. ⁊ apposita dictioni ⁊ cū integra dictiōe composita enclitica est exceptis itaq3 ⁊ vtiq3 differentie causa. ne due dictiones putenẗ esse. Composita vero in corruptis non enclitica. Ideo qz fm hanc rationem enclitica est in pleraq3. Illud tamen etiam addit qz q3 apposita dictioni eius significatione non mutata: syllabica magis est adiectio q̄ compositio. Unde quia plerus idem significat qz plerusq3 non videtur compositio: sed si significatio muteẗ: tunc dicenda est cōpositio. vt vterq3 aliud significat q̄ vter ideoq3 debet dici compositum. Semiuir compositum est a semus sema semum. non a semis semissis: quod est medietas. ⁊ est semiuir quasi semus vir id est minus q̄ vir. sicut semideus non qz dimidius sit deus sed qz minus sit q̄ deus. A secretis est consiliarius qui nouit secreta. A responsis qui dat responsa principis.

De Accidente sexto nominis. i. de casu. C. LVIII.

Causa inuentionis diuersorum casuum in codem nomine est loquendi diuersitas. aliquando enim loquimur de re vt ipsa est vel agit vel patitur. aliquando vt eius aliquid esse dicitur aliquando vt aliquid designatur ipsi conferri. aliquando agi in ipsaz. aliquando vt ad ipsam fit sermo. aliquando vt aliquid ostenditur recedere ab ipsa. Itaq3 omnes casus eiusdem nominis idem principaliter significant sed modo diuerso igiẗ casus est declinatio nominis. id ē. hec variatio qz vna vox nominis cadit in aliaz vel ab alia: Sed quia nō solum nomen habet hoc. addit vel aliarum casualium dictionum. id est. pronominum ⁊ participiorum: qd̄ maxime fit in fine. Maxime dicit qz aliquando etiaz fit in principio. vt iens euntis. aliquando in medio vt paterfamilias. Adiungit postea. quare nominatiu⁹ dicatur casus: ponendo de hoc sententias quas superius in tractatu nominis posuimus. Et ne videreẗ impossibile qz casus esset ⁊ rectus. ostendit vulgari exemplo qz cadere potest ⁊ rectus esse. vt stilus. Quoniam autem quedam nomina sunt indeclinabilia: diuidit ea in aptotum ⁊ monoptotum. Et est aptotum qd̄ vnam solam terminationem habet: nec tamen construiẗ pro omni casu. imo aliqn̄ pro vno solo si est obliquus. vt sponte. aliquando pro duobus si est nr̄is masculini vel feminini gener⁹. vt iuppiter aliqn̄ pro tribus si ē neutrum. vt fas ⁊ nefas. Nunq̄ tamē poniẗ pro omnibus casibus. Et dicitẗ aptotuz. id est. sine casu: qm̄ a dicaẗ sine: ptotos casus. Nec enim vel voce vel officio habet aptotum diuersos casus: nisi faciat hoc vel proprietas neutri: cuius est habere eandē vocem in tribus casibus: vel concidētia eiusdē vocis in nō ⁊ vō. vt iuppiter. Monoptotum. est illud qd̄ vnam solam terminationē habet: sed tn̄ poniẗ in omni casu. vt nequā. Et dicaẗ monoptatum. id est. vnius casus: sed improprie cū nō cadit in aliū nec ab alio: sed tn̄ propter solam similitudinē dicaẗ casus q̄uis enim nō cadat voce: cadit tn̄ significatione ⁊ officio: quia modo implet officiū vnius casus modo alterius. Et ideo dicuntur vnius casus: qz habent officium oiū casuum in vna voce. Aptota vero vt predictum est: nec in voce nec in officio habent omnes casus.

De Nominibus casualibus ⁊ formis. C. LIX.

Adiungit deinde casus nominū ipsorum casualiū. Primus ergo casus dicitur nominatiuus quia per eū fit nominatio ⁊c̄. Habent autem ⁊ multas alias significationes sed a notioribus cōtraxerunt nomina. Primus ergo poniẗ nominatiuus quia primo imponiẗ. Genitiuus ideo poniẗ scd̄us qz primus nascitur a ntō. Datiuus tertius qz vel habet eandē vocem cum gtō vt muse. vel fit ab eo sine mutatione. Accusatiuus poniẗ quartus qz ad se trahere pertinet. Uocatiuus ponitur quintus quia ceteris est imperfectior cū soli secunde persone possit subiungi. Ceteri vero casus saltem figuratiue tribus personis possint adiungi. vt ego vel tu priscianus. Ablatiuus vltimus ponitur merito. cum vltimus ablatiuus reper-

tus fit. Qui type non est apud grecos. [illegible] tamen adiungebant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vocant. [illegible] noptotū qđ vna sola terminatiōe fungit̄ pro omni casu. vt nequaꝫ. [illegible] qđ tantū tres diuersas voces habet casuales in eodē numero. licet omnes casus habeat. vt templuꝫ templi templo. Tetraptotum a te[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tem putaret quis ꝙ in omnibus consisteret nominatiuus. ostendit [illegible] [illegible] [illegible] casus: vt ex illo. ⁊ quādo cōiungit̄ cōparatiuo. vt fortior illo. vel in tali constructione: sole ascendēte fit dies. Datiuuꝫ quoqꝫ ponūt vbi nos [illegible] illo. sub illo. ⁊ quando ablatiuum interpretamur per prepositioneꝫ per. vt video lumine. id est per lumen.

De formatiōe genitiuorum ſm terminationem vocalium ⁊ mutarum. C. LX.

Omina terminata nominatiuo [illegible] latina siue greca id est a greco [illegible]ta. masculina vel feminina vel cōmunia. faciūt genitiuū in ae dyphthōgon [illegible] masculina [illegible] feminina eorum ⁊ neutra. vt vnus vna vnuꝫ. similiter vllus. nullus. solus. alius. vter. alter. totus. ⁊ que componūt̄ ex his. Que tn̄ apud antiquos solēt genitiuū masculini ⁊ neutri terminare in i. ⁊ datiuū in o. genitiuū ⁊ datiuuꝫ feminini ī ae. dyphthōgū. vt vni vnae vni. ⁊ [illegible] tus. hic autē interserit nomina cōmunia duum generuꝫ. vt hic ⁊ hec aduena solere iungi figuratiue neutro generi. vt aduena mancipiū [illegible] trum nec prime declinationis nec quinte potest inueniri. nec idē [illegible] tus pluralis. Si quis ꝯ hanc regulā opponat pascha pasche. Uel [illegible] debeat dici hoc pascha. hui⁹ paschati: si fuerit neutrū. Si vero feminimū tunc debet dici hec pascha hui⁹ pasche. Addit [illegible] na neutri generis terminata in a. in numero singulari (hoc enim totum debet intelligi) faciunt genitiuū addita tis. ⁊ sunt greca. ⁊ hoc poema poematis. Nomina latina in e. correptā desinētia neutra sunt. ⁊ mutata e. in is. faciunt genitiuuꝫ. vt hoc mare. huius maris. excepto cepe quod est indeclinabile. Desinentia in e. productam greca sunt. id est a greco dederiuata. vel grece declinant̄: vt libie libies vel mutata e. in a. ⁊ accepta e faciunt genitiuū in ae dyphthongum. vt helena ae. Terminantia in i. neutra sunt vel omnis generis. ⁊ sunt aptota. vt hoc gummi hic ⁊ hec ⁊ hoc frugi. similiter nihili. De quibus tamen dicit autor ꝙ magis sunt genitiui vel datiui nominum coniuncti figuratiue cum omni casu ⁊ omni genere. vt homo frugi hominus frugi ⁊ similia. Et frugi quidem datiuus est a genitiuo frugis ⁊ nihili genitiuus a nominatiuo nihilum. Desinentia in o. correptaꝫ que tamen plerūqꝫ producuntur. si fuerint femina g. vel d. antecedentibus. mutant o. in i. ⁊ accepta nis. faciunt genitiuū vt hec carthago [illegible] o. ⁊ accepta [illegible] hic cardo. ordo. homo. nemo. turbo. hamo. apollo. cupido. margo. caro. Terminantia in u. generis sunt neutri. ⁊ aptota in singulari numero. sed nō in plurali. vt hoc cornu. Porro nullus ntūs apud nos terminat̄ in mutā nisi ī c. vt lac. vel d. vt aliud. vel t. vt caput.

De eodē ſꝫ terminatōeꝫ semiuocaliū: ⁊ p̄mo ī l. m. n. C. LXI.

Sit vero postea desinētib⁹ ī semiuocales. Noīa de[illegible] [illegible] tribunal hui⁹ tribunalis. Sꝫ differt. qꝛ neutra. ꝓd. semp̄ a. i obliqꝫs casib⁹. Noīa i el. correp. dsinētia cū sint oīa neutri generis [illegible] el. vel ul. addita is faciūt gtīm. vt damel danielis. tanaquil lis. sol lis. cōsul lis. excepto nihil qđ ē ideclinabile. Unū nomē inuenit̄ i am qđ est indeclinabile vt nequā. Desinētia in um. mutata um. ī i. faciunt genitiuum. vt templum templi. ⁊ sunt oīa neutra preter com[illegible] on. vel in yn. greca sunt ⁊ producunt̄. ⁊ vel grece declinātur. vt pan [illegible] elephas elephantis. sic ⁊ ab accusatiuo greco dicit sepe fieri nostrū nominatiuū. vt cū grecus accusatiuus sit cassida. nos dicimus hec [illegible] ethera ⁊c̄. vt sit accusatiuus grecus pro ntō. Alij vero emendant ⁊ ethera. A regula desinentiū in an. excipit etiā per hoc ꝙ interponit̄. [illegible] tem euantis. De desinentibus quoqꝫ in on. addit illud. ꝙ talem [illegible] correptam cum sint omnia vel masculina vel neutra: mutant. e. in i. ⁊ assumpta is. faciunt genitiuuꝫ. vt hic flamen. huius flaminis hoc numen. huius numinis. Desinentia in en. prod. cum sint omnia masculina vel feminina. accepta is. faciunt genitiuum: vt hic splen. huius [illegible]

Adhuc de eodem ſm terminationes in. r. C. LXII.

Esinentia in ar. accepta is faciunt genitiuū [illegible] duplicat. r. in genitiuo farris. ad differentiā secūde pso ne verbi faris. Illud tn̄ addit: ꝙ neutra terminātia ī ar. si sint deriuatiua [illegible] ferunt a ceteris omnibus in ar. desinentib⁹. Item addit ꝙ par ꝓducit. a. in nominatiuo. vt ibi par animi laus est. Sed in obliquis corrumpit [illegible] dicit ꝓpter monosyllaba latina. vt ver. ⁊ propter noīa greca. vt aer. Hec inqꝫ omnia antecedentibus. ⁊. t. nisi sint possessiua que faciunt feminina in is. vt equester equestris er. mutata in ri. faciunt genitiuum [illegible] questris. cū tn̄ analogice debeat dici seqstri. Addit postea ad eandem regulaꝫ ꝙ omnia noīa desinentia in er. que faciūt feminina in. a. mutant er. in ri. ⁊ faciūt genitiuū parē in syllabis ntō. vt ater atra atri. exceptis illis que habēt s. ante er. vt miser. vel sp. ⁊ prosper. vel. n. vt tener. ⁊ exceptis a ferendo vel gerendo. vt signifer. lucifer. corniger. que omnia accepta i. faciunt genitiuū. vt miser miseri. Excipit̄ etiam alter ⁊ vter. ⁊ compositum inde. vt alteruter que faciunt geni[illegible] tertie declinationis si habeant. t. ante er. mutata er in ris. faciunt genitiuū vt pater patris [illegible] tris. iter itineris. q̄ duo sūt etheroclita. i. diuersiclinia. Illud etiā intelligendū est [illegible] pantheris. crater crateris. ether etheris. que vero habent. c. ante er. si sint cōmunia. er. similiter mutāt in is. ⁊ faciūt genitiuū. vt alacer alacris. Alia vero ab illis que habent. t. vel. c. ante. r. si sint cōmunia. accepta is faciūt genitiuū [illegible] bris: ⁊ composita inde september septembris october octobris. Et vide ꝙ hec regula [illegible] ent inter ea que corripiunt. e. an̄ ris. ⁊ quoniā autor dicit ꝙ accipit̄ is in ntō in quo ē. e. correpta. Sꝫ tn̄ q̄ dicunt mulieris penultima ꝓducta. dicit priscianū illō affirmare ī libro de accidētib⁹. ⁊ ideo nō curauit hic accipe. Itē puer excipit̄ ab illa regula. latina que feminina faciunt in. a. mutant er. in ri. ⁊c̄. ſm ꝙ deberet esse puri.

Adhuc de eodem. C. LXIII.

Omina desinētia in ir. accepta. i. faciūt gtīm. vt vir viri. martyr martyris. nō ē de regula ꝙ grecū est. Desinētia in or. accepta is faciūt gtīm excepto ador qđ est ideclinabile. ⁊ cor qđ facit cordis. iter posita [illegible] ī memor moris. ⁊ idecor indecoris ⁊ dedecor. bicorpor. tricorpor poris. ⁊ arbor boris. ⁊ publipor poris. ⁊ marcipor poris. Et excepti neu[illegible] deriuata a vbo decoro qđ hꝫ penl. correptā. sic hnt. Sꝫ deriuata a [illegible] bur ⁊ femur. ⁊ ebur ⁊ iecur. q̄ in obliqꝫs habent. o. pro. u. vt iecoris.

¶ De Eodē sm terminatiōes as. es is. ⁊ os. .C. LXIIII.

Nomina latina desinētia in as ablata s. ⁊ addita tis faciūt genitiuū vt ciuitas tis excepto as assis. vas dis. ⁊ vas sis. mas maris ⁊ excepto fas ⁊ nefas ⁊ nugas q̄ tria sunt indeclinabilia. Greca vero si faciūt genitiuū greci in os apud nos sunt q̄rte declinatiōis vt lis lisos dicūt ⁊ nos lisis. Si vero in os o mutata in i. faciūt in nostrū genitiuū vt calcas calcātos dicūt ⁊ nos calcātis. Latina desinētia in es correptā e.in i. ⁊ ablata s ⁊ addita tis faciunt genitiuū vt miles militis excepto his q̄ vel habēt penl. ae diphthōgū vt praepes praepetis: vel que deriuant a vbis habētib⁹ penl. e. breuē vt a tero teris teres tis. Et exceptis habētib⁹ i ante e vt paries parietis. ⁊ feminis in es correptā desinētib⁹ vt seges tis. q̄ oia e. correptā in genitiuo habēt ante tis preter inges ingetis. Et exceptis iterū cōpositis a pede. vt cōpes vel a sedēdo. vt obses. Latina desinentia in es productā antecedēte i. ablata s. ⁊ addita i. faciūt genitiuū. vt meridies meridiei. excepto quies qetis. Alia noia eiusdē terminatiōis i. terminata in es. productā q̄ sunt alia ab habētib⁹ i. ante es. mutāt e. in i. ⁊ faciūt genitiuū vt cedes cedis. Et exceptis his pes pedis. ceres cereris merces mercedis heres heredis locuples locupletis. ⁊ trib⁹ quinte declinatiōis. fides. spes ⁊ res. Et vide q̄ pes ⁊ ceres cōputat iter producta cū corripiāt penl. genitiui. Uide quoq̄ q̄ noia q̄nte declinatiōis si habeāt ɔsonantē ante es. corripiūt antepenl. genitiui. vt res rei spes spei. Sin vocalē producit vt dies diei. Latina desinentia in is. longā ablata s. ⁊ addita tis faciūt genitiuū. vt lis litis. excepto glis ⁊ vis. Illa vero q̄ duplicē habēt noiatiuū addūt is ⁊ faciunt genitiuū vt puluis ⁊ puluer pulueris. Cetera aūt a desinētibus i is. pō. ⁊ ab his que habent duplicē nominatiuū habent similē genitiuum nominatiuo. Excipitur lapis sanguis pollis cuspis semis capis cassis. Et vide q̄ sanguis ponitur inter correp. cum tamen producta inueniatur. vt ibi. Dum sanguis inerat. Sed forta sse poetica licentia fuit. Masculina latina in os. desinētia. ablata s. ⁊ addita tis. faciūt genitiuū vt hic ros roris. excepto nepos nepotis. Alia vero oia faciunt genitiuum in tis vt compos compotis. excepto bos glos os custos. Porro greca. id est. apud nos a grecis detorta. genitiuū grecum sequuntur os finali conuersa in is. vt quoniam illi dicunt minos minoos ⁊ nos minois.

¶ De Formatiōe masculinoꝝ q̄ terminātᷣ i us. .C. LXV.

Desinentia in us. correptaꝫ masculina latina. si sint reruꝫ incorporaliūꝫ nomina. s. vel t vel x. antecedentibus. vt hic visus. ⁊ hic partus. ⁊ hic fluxus. ⁊ que sunt omonyma. i. equiuoca. hoc est in eadē voce cū vocabulis reꝝ. vt magistratus qd̄ est equiuocū ad actionē docentis ⁊ ad dignitatē. ⁊ que habent aliā consonantē sub eadē syllaba ante tus. etiā corporalia vt fluctus. nisi sint propria vt augustus. vel mobilia. vt iustus. Omnia inquātuꝫ hec quarte sunt declinatiōis preter lectus ti. ⁊ iniustus. Porro oia in us. eiusdē generis. id est. masculini: alia a predictis: secunde sunt declinationis vt ventus venti augustus augusti. iustus. ta. tum. iusti. Excepto arcus. lacus. ⁊ specus ⁊ penus. ⁊ hic ficus cū nomē morbi est. ⁊ vultus ⁊ arcus ⁊ potus ⁊ portus. ⁊ sinus ⁊ gradus ⁊ currus ⁊ tonitrus. ⁊ cornus que omnia sunt quarte declinationis. Et excepto lepus. oris. quod est tertie. ⁊ monosyllabis. vt hic mus muris. ⁊ exceptis vnus illus. nullus solus. totus. alius. que faciūt genitiuū in ius. more quorūdā pronominū. De monosyllabis regulā dat generalē hanc. s. q̄ omnia sunt tertie declinationis. cuiuscūq̄ sint generis. ⁊ omnia monosyllaba in us. producunt u. in oīb⁹ casibus preter grus ⁊ sus q̄ in noiatiuo u. producūt in obliq̄s corripiunt.

¶ De Formatiōe ceteroꝝ generꝫ eiusdē terminatiōis. C. LXVI.

Omnia feminina in us. correptā desinentia quarte sunt declinationis. exceptis nominibus arboꝝ. que omnia secūde sunt. preter quercus laurus. pinus. cornus. ficus. tā secunde q̄ quarte inueniunt. Et excepto hec aluus huius alui. ⁊ humus humi. ⁊ domus sm q̄ facit domi. ⁊ colus ⁊ incus. quod q̄ producit penl. incudis magis videtur pertinere ad regulaꝫ desinentiū in us. productā. Et excepto pecus pecudis. ⁊ intercus intercutis. De femininis vero desinentibus in us productam talem regulā tradit. q̄ ablata s. addita tis. faciūt genitiuū. vt virtus virtutis. excepto tellus telluris. ⁊ palus. dis. quod tamen corripit. Horatius ibi. Regis opus sterilisq̄ diu palus aptaq̄ remis. Et excepto incus incudis. Porro que apud grecos in os terminātia mutant o. in u. apud nos secunde sunt declinationis vt quod greci dicunt cypros ⁊ nos cyprus cypri. Et exceptis illis in ros. que si habeant aliam consonantem ante ros in eadem syllaba. ros vertunt in er vt menandros. menander. Addit postea regulam de neutris desinentibus in us. que si sunt monosyllaba. producunt .u. ⁊ ablata s. ⁊ addita ris. faciunt genitiuum vt hoc ius huius iuris. Alia vero a monosyllabis posita. o. vel n. vel l. ante us mutant us. in e. correptam. ⁊ faciunt gtīū. vt pondus. vellus. genus. Excipiunt fenus ⁊ pignus. cū faciat pignoris nō pigneris. mutant us. in o. productā. si sint ɔparatiua. ⁊ accepta ris. faciūt gtīū. vt hoc melius oris. Si vero nō sint ɔparatiua mutāt us in o. correptā ⁊ assumūt ris vt decus decoris. Exceptis quib⁹ vba adiacēt: a quib⁹ sūt vba lexi quasi mutāt. e. breuē in i penul. syllaba vt vlcus. ceris. ⁊ inde vlcero. ras. Et exceptis vir⁹ vulgus ⁊ pus. Opponit q̄ sm hāc regulā deberet dici tempus temporis q̄ adiacet et verbum temporo. ras. sed tempero a tempore non sumitur. Porro ideo non excepit pelagus: quia fit a greco pelagos.

¶ De Formatiōe desinētiū i. x. vel i duas ɔsonātes. C. LXVII.

Omnia desinentia in x si veniunt a verbis desinentib⁹ in go ablata. x ⁊ addita gis faciunt genitiuum. vt a rego verbo. rex regis. Alia vero ab his latina subintelli. ge propter spirit. ⁊ phalanx ablata. x. ⁊ assumpta cis faciunt genitiuum. vt lux cis. Excepto nix niuis ⁊ suppellex suppellectilis: ⁊ senex senis. ⁊ nox noctis. In penultima tamen habenda est discretio nam si nominatiui habeant e naturaliter correptaꝫ ante x. Nisi sint monosyllaba. vt nex. necis. vel a monosyllabis composita vt fenix. nex seminecis mutāt e in i correptaꝫ per obliquos casus vt vertex verticis. Similiter desinētia in x masculina tantuꝫ quod dicit propter communia vt felix cis. Et latina quod dicit propter spirit. g̃s corripiūt i penl. genitiui vt hic fornix icis. Barbara quoq̄ magis corripiunt penl. q̄uis non habeant. i. penl. vt pharnax acis. Magis dicit q̄ in barbaris habemus potestateꝫ producendi ⁊ corripiendi. magis tamē corripiuntur. Alia vero producunt penl. in obliquis casibus excepto filix qd̄ inte. l. gtī⁹ exceptum esse per salix. Et exceptis que neq̄ g neq̄ c habent in genitiuo ante is. vt nix niuis. ⁊ cetera que ponit. Desinentia in bs. vel ps interposita i faciunt genitiuum vt vrbs vrbis inops inopis. Sed videndum q̄ si e sit ante bs vel ps. ⁊ non monosyllaba vt plebs mutant e. in i vt princeps pis. celebs bis. Excipiuntur composita a capite. que ablata s. ⁊ mutata. e. in. i. ⁊ addita tis. faciunt genitiuum vt anceps ancipitis similiter sospes tis. Desinentia in ns. vel rs vel. ls ablata s. ⁊ addita tis faciunt genitiuum. vt mons tis. ars artis. puls pultis. Exceptis frons frondis. lens lendis. glans glādis. libripens librapēdis. Et a corde composita. vt concors ɔcordis.

¶ De Terminatiōibus casuū prime declinatiōis. C. LXVIII.

Nominis singularis nominatiu⁹ prime declinationis aut terminatur in. a. vt roma. aut in as. vt eneas. aut in es. vt anchises. Genitiuus vero ⁊ datiuus in ae. dyphthongum desinunt. ⁊ semper habent pares syllabas cum nominatiuo nisi dieresis fiat vt aulai. pro aulae. Accusatiuus singularis ae. diphthongum genitiui sui mutat in am. vt musae musam nisi q̄ in grecis terminationibus in as vel in es. proferunt autores quandoq̄ accusatiuum more greco. Aut in an vt enean. aut in en. vt anchisen. Et vide q̄ omnis nominatiuus latinus. a. finalem corripit. ⁊ tamen quandoq̄ seruat eam productam: sed raro. Uocatiuus vero semper terminatur in. a. correptam. nisi q̄ si est grecus ⁊ apud eos producēs. a. apud nos quoq̄ producit. vt apud virgiliū. enea. vigila. Ablatiuus prime declinationis desinit semper in. a. productam. Nominatiuus ⁊ vocatiuus plurales similes sunt genitiuo singulari. Genitiuus pluralis fit ab ablatiuo singulari addita rum. qd̄ inde patet. q̄ producit a penultimam. Et vide q̄ omnes casus huius declinationis tam singularis numeri q̄ pluralis habent pares numero syllabas. excepto genitiuo plurali qui semper abūdat vna syllaba nisi proferatur per syncopam. vt grauiorum pro grauiorarum. Datiuus vero ⁊ ablatiuus plurales fiunt ab ablatiuo singulari extrema. a. mutata in is. vt a musa musis. ⁊ ab his musis. exceptis paucis femininis que ad differentiam masculinorum ab ablatiuo singulari assumunt bus. vt deabus. equabus. mulabus. ⁊ similia. ⁊ exceptis his duabus. ambabus.

¶ De Terminationibus secunde declinationis. C. LXIX.

E declinatione secūda. Dicit itaq̄ q̄ let sunt terminatiōes nti cu⁹ in er vt caper. in ir vt vir i ur vt satur. in us vt clarus in eus vt deus. in um q̄ vel sunt neutra vt templū vel feminina figuratiue. i. contra terminationem que propria est neutrorū. vt hoc glicerū. Genitiuus vero semper desinit in i. longā.

Datiuus ꝛ ablatiuus fiũt a genitiuo mutata extrema i.in o. pō.
[illegible]
[illegible]
tiuo plurali q̃ semꝑ excedit vna syllaba.nisi ꝓferat̃ ꝑ syncopaʒ.Q̄
ergo dij ꝛ diis monosyllabyce ponunt̃.hoc equidẽ fit ꝑ syncopã.i.
ꝑ subtractiõeʒ vnius littere.siue magis etiã ꝑ sineresim.i.coniunctiõ
[illegible]
ferimus in fine illius dictiõis ꝛ q̃ longa est scribebãt ꝑ ei.dypthon
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
gi. J quoq; ꝛ is verba sũt.ideoq; nisi in ꝑdictis bis eẽt scriptũ i.pos
[illegible]
[illegible]
catiuũ.vt hic virgilius o virgili.q̃ tñ antiq̃ terminabãt in e.dicẽtes
o virgilie.o mercurie. Nos aũt cã breuitatis facta apocapa: dicim⁹
[illegible]
ter sit ꝯsonãs:ꝓferet̃ tñ vocaliter.i.vocali affiniter.quõ in cui ꝛ si
milib⁹ datiuis.de q̃b⁹ inducit cã similitudinis probãdo cui ꝛ huic
[illegible]
vna syllaba suũ vult supare datiuũ.vt illius illi.ergo q; cuius ꝛ hu
ius dissyllabi.cõstat cui ꝛ huic monosyllaba esse.ꝛ est in datiuo cui
[illegible]
nat in fine.syllabe:si ꝓferat̃ consonanter. Debuit quoq; dici hui
quõ cui:qui a a genitiuis formant̃ huiuscemodi datiui ablata ius.
Sʒ qñ inueniṫ interiectio hui causa differẽtie addita est c. ꝛ dicit̃
[illegible]
[illegible]
[illegible]
tia in us.preter ꝓpria noĩa habẽtia i.ante us.conuersa us.in e.fa
ciũt vocatiuũ.vt hic priamus o priame.Excepto filius qd̃ facit fili.
[illegible]
o fili.Unde ꝛ sequit̃ regulã ꝓpriorũ in ius.terminantiũ.Quãuis
dicãt alij hoc esse factũ cã differentie:ne si filie diceret̃.putaret̃ esse
ab eo qd̃ est filia.Addit vero q̃ quedã inequalit̃ declinant̃ vt vas
in plurali secũde declinationis ẽ:in singulari vero tertie. Similiter
dicitur domo fm̃ secundam declinationem.Domorum autẽ ꝛ do
muum fm̃ quartaʒ ꝛ secundam.ꝛ domibus semper.nunquã autẽ
[illegible]
nationem secundã. datiuis ꝛ ablatiuos terminant in bus.

¶ De Terminationib⁹ tertie declinatiõis. .C. LXX.

Tertia declinatio [illegible]
[illegible]
plus qd̃ dicit propter spũs formã [illegible] inter ceteras
nõ enumerat. Genitiuus semꝑ desinit in is.correptã
excepto vis.q; producit̃. Datiuus võ fit a genitiuo abiecta s.ꝛ ꝑ
ducta i.vt cicero ciceronis.oni. Oĩa võ noĩa tertie declinationis
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
em.solã faciũt accusatiuũ.vt hũc patrẽ.leporẽ.Exceptis istis turriʒ
burim.securim puppim.sitim restim.vim.peluim.tussim.magude
rim. quorũ quedã tñ desinũt in im.vt sitim. quedã tam in em q̃ in
im.vt turrẽ vel turrim puppem vel puppim. Uocatiuus similis
est suo nominatiuo nisi q̃ in grecis seruant autores plerũq; voca
tiuum grecum.vt thebais o thebai.pallas o palla.

¶ De Formatione ablatiui eiusdem. .C. LXXI.

Ablatiuus singularis in aliis ꝓfertur per e.
correptã in aliis per i productã in
aliis [illegible].Et primo quidẽ tradit regulas [illegible] q̃ ꝓferũ
tur per solã i.porro neutra que cuʒ sint appellatiua ꝛ ter
minãt noĩatiuũ in e.corꝛ.faciũt ablatiuũ i i.vt mare.ri.excepto gau
[illegible]
[illegible]
in i.vt tribunal.ali. Neutra quoq; q̃ desinũt i ar.ꝛ ꝑducũt a.penl̃.
i obliq̃s.vt torcular.calcar.h̃ torcular.ab h̃ torculari.ꝛ h̃ calcar. ab
h̃ calcari. Masculina.etiã cõia desinẽtia in er.vel is.si faciunt neu
tra in e.ꝓferũt ablatiuũ in i.vt hic ꝛ hec pedestris.ab hoc ꝛ ab hac
pedestri. Rursus oĩa nomina que terminant accusatiuũ in im.facu
unt ablatiuum in i. Que vero tam in em.q̃ in im ꝓferunt ablati

uum tam in.e.q̃ in.i.vt puppim vel puppem.a. puppe vel a puppi
[illegible]
[illegible]

¶ Adhuc de eodem. C. LXXII.

Pro [illegible]
[illegible]
ter hospes ꝛ sospes que faciunt in.e.solum. Rursus võ
oĩa quorum extrema syllaba difinẽs in is.que a duab⁹
incipit cõsonantibus.faciunt ablatiuũ tam in.e. q̃ i.i. preter i una
qd̃ facit in.i.vt auis aue vel aui.vnguis ab vngue vel vngui ꝛc. Com
paratiua quoq; similiter vt melior a meliore vl̃ meliori. Rursus v̈
balia feminina desinentia in.ix.vt victrix victrice vel victrici. Desi
nentia quoq; in as.circũflexũ accẽtũ in fine hñtia.vt primas ꝛ opti
[illegible]
[illegible]
me etiã inueniṫ in ablatiuo ꝑducta.e.vt apud lucanũ.nã mandate
famem ꝛc. Sed puto idẽ hoc esse:qm̃ antiqui dicebant fames famei
[illegible]
võ pluralis in masculinis ꝛ femininis fit a gt̃õ singulari.mutata is
in es.vt hui⁹ cõsulis.hi cõsules. Jn neutris võ terminantibus abla
tiuũ in.i. vel tã in.e.q̃ in.i.fit ntĩus pluralis ab eodem ablatiuo cor
repta.i.ꝛ addita.a.vt.a.mari. maria.a.felice vl̃ felici.felicia.Exceptu
aũt a vetere.vel veteri vetera.ꝛ a ludicri ludicra. ꝛ excepti cõpara
[illegible]
neutra terminant ablatiuũ solũ in.e.mutata eadeʒ.e.in.a.faciũt no
minatiuum pluraleʒ.vt a.numine numina. Genitiu⁹ vero plura
lis nascit̃ ab ablatiuo singulari.ita tamẽ q̃ modo i um.mõ in ium
desinit.qd̃ hoc modo poterit discerni. Si ablatiuus desinit in.i.vel
tam in.e.q̃ in.i.correptã.ꝛ assumit um.vt a sedile sediliuʒ.a. felice
[illegible]
plurali.vt a maiore vel maiori.horũ maiorꝫ.qd̃ tñ quidam dicunt
fieri ꝑ syncopã i.littere. Et exceptis desinentibus in us. ꝛ in il. ꝛ in
[illegible]
genitiuũ pluralem faciũt in um.ꝛ nõ in ium.vt vetus a vetere vl̃ ve
teri.veterum.vigil a vigile vel vigili. vigiluʒ.memora memore.vel
ri.memorum. supplex a supplice.vel supplici.supplicum. Rursus
nomina ablatiuũ in.e. solum terminantia. quorum ntĩus in duas
desinit consonantes mutata.e.in.i.breuem.assumũt um.vt vrbs ab
[illegible]
latiui.conuertentia in um.faciunt gtĩũ.nisi sint a capite composita
vt hyems.princeps. Omnia quoq; pluralia que nõ hñt ex se singu
[illegible]
niṫ vis. Dicimus q̃ hoc plurale nõ est ex illo singulari regulariter.
[illegible]
[illegible]
tracta.u.quod regulariter deberet dici bouũ. Datiu⁹ ꝛ ablatiu⁹
nascunt̃ a singulari genitiuo interposita bu.vt huius hominis. his
ꝛ ab his hominibus.excepto bobus.euphonie causa pro bouibus.
Accusatiuus pluralis similis est nominatiuo sicut ꝛ vocatiuus.
exceptis quibusdã grecis que faciunt in is.productã. vt hec sardis
has sardis.ꝛ grecis que faciunt in as.ꝛ.es.vt has pixides vel pixi
das.ꝛ quorum genitiu⁹ terminat̃ in ium.que apud veteres frequẽ
ter fiunt in is.ꝛ raro in es.vt oĩs vl̃ oẽs.ꝛ noĩbus semper pluralib⁹
vt hos manis vel manes. Uires tamen facit in es tñ.

¶ De Determinatõibus q̃rte ꝛ q̃nte declinatiõis. C. LXXIII.

Quarta declinatio duas habet terminationes in
nominatiuo.[illegible] in us. vt domus. Al
teraʒ in.u.vt cornu.gelu.quod sub vna voce per omnes
casus discurrit in singulari numero. Jn plurali vero de
clinat̃ fm̃ quartaʒ declinationem.ꝛ est in omni numero generis neu
tri. Genitiuus similis est nominatiuo.nisi q̃ in us. productaʒ ter
minatur. Ablatiuus vero fit a genitiuo abiecta.s. Jdeo autẽ ma
gis a genitiuo:quia in ablatiuo producitur.u. Nominatiuus ꝛ
accusatiuus ꝛ vocatiu⁹ plurales siles sint genitiuo singulari nisi in
neutris. Jdeo quoq; magis genitiuo: q; vbiq; in his producitur.u.
Genitiuus pluralis fit a ntĩõ singulari:q; vtrobiq; corripit̃.u.Da
[illegible]
ꝛ addita bus.vt ab his manib⁹.nisi q̃ in quibusdã causa differẽtie
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
penultima e.genitiui ꝛ datiui. Si vero habeat ꝯsonantẽ ante es.vt

fides corripitur p[er]ul. genitiui [et] datiui vt fidei. Accusatiuus fit a nominatiuo [illegible] Uocatiuus nominatiuo similis est. Ablatiuus a nominatiuo fit [illegible]. [illegible] accusatiuus [et] vocatiuus pluralis [illegible]. [illegible] singulari [illegible]. Datiuus [et] ablatiuus [illegible] ab hac re hic [et] ab his reb[us].

C De Uerbo [et] eius significatione. C. LXXIIII.

Post tractatu[m] no[m]is tractat priscianus de verbo. [et] ordine digno. Quia nome[n] repertu[m] est p[ro]pter [illegible] verbu[m] vero propter actione[m] [et] passione[m] ideo nome[n] prius est verbo sicut substa[n]tia prior est actione [et] passio[n]e. Uerbu[m] dicit[ur] a verberatu aeris. [et] hoc antonomastice .i. per excellentia[m]. Uerbu[m] igit[ur] est pars orationis vnu[m] principale significationis genus continens cu[m] t[em]p[or]ibus. Uerba enim principaliter significant agere vel pati. Sed cu[m] t[em]p[or]e co[n]significa[n]do vel in p[rae]senti vel in preterito vel in futuro. Omne verbu[m] significat actio[n]em vel passio[n]em. no[n] q[uod] omne significet id q[uo]d est actio vel passio [illegible] hoc vel [illegible] verbali [illegible] actionis vel passionis [illegible] terminatio[n]e verbali [illegible] vt de altero dicit. Addit etia[m] q[uod] propriu[m] est verbi actione[m] vel passione[m] siue vtru[m]q[ue] significare. Q[uo]d dicit p[ro]pter co[m]munia verba. vt e[st] osculor. Et quonia[m] habent hoc infinita verba sicut [et] alia. Inde est q[uod] ea sunt orationis pars. Co[n]tra illos q[ui] dicu[n]t q[uod] omne id q[uo]d v[er]bo significat[ur] est actio vel passio oppon[itur] de huiusmodi verbis [illegible] [et] dormio. Sed dicu[n]t q[uod] agere istud verbu[m] qu[a]n[do]q[ue] ponit[ur] absolute. [et] tu[n]c est generalissimu[m]. [et] co[n]tinet o[mn]ia q[uae] possunt responderi ad hanc interrogatione[m] quid agit. Aliqn vero transitiue. [et] tunc continet solas actiones in aliud cu[m] motu tra[n]seu[n]tes. vt legere [et] huiusmodi. Itaq[ue] viuo significat agere. .i. aliq[ui]d q[uo]d po[tes]t responderi ad quid agit. Et hoc ide[m] de ceteris verbis absolutis neutris dicu[n]t. Sed rursus illis opponit[ur] de verbo substa[n]tiuo est. p[rae]sertim cu[m] Priscianus dicat q[uod] substa[n]tiam significat. Dicu[n]t igit[ur] quida[m] q[uod] sum significat et prima sui inte[n]tio[n]e quanda[m] absoluta[m] actione[m]. s[cilicet] inter res permane[n]tia[m]. [et] inde tra[n]slatu[m] est ad significandu[m] substantia[m]. Alii dicu[n]t q[uod] significat actione[m] qualibet vel passio[n]e[m] no[n] ex se s[ed] ex adiuncto participio. vt cu[m] dicit[ur] sum lege[n]s significat actionem eandem qua[m] lego. cum vero dicitur sum lectus passionem eandem qua[m] legor. [et] sic ex diuersis adiunctis diuersas actiones significat vel passiones. Alii dicunt iterum q[uod] significat actionem talem. scilicet inherentiam predicati [et] subiecti. sed hoc tantu[m] fit quando est tertium adiacens. Cum vero opponitur eis de vocatiuis verbis cuiusmodi sunt [et] vocor [et] nominor dicu[n]t q[uod] significant passionem duobus modis. absolute. vt nominor socrates. [et] transitiue. vt nominor ab isto. Nos vero facile omnia predicta soluimus. non enim dicimus q[uod] omne verbum significet id quod est actio vel passio. sed quicquid aliud significet: modo actionis vel passionis significat.

C De Significatione verbi substantiui. C. LXXV.

Primo ergo dicendum est q[uod] cu[m] sint decem prima reru[m] genera o[mn]ia tamen idem actu sunt cum substantia. Socrates enim [et] albedo socratis quantum ad esse actu non differunt. Quid enim aliud est albedine[m] socratis esse actu q[uam] socratem albu[m] esse. Substantia itaq[ue] iunctiua est accidentium. omnia nanq[ue] accidentia in se recipit [et] copulat sibi [et] vnit. Quamuis vero substantia [et] omnia que in ea sunt idem sint actu. ratio tamen discernit [et] distinguit. vt substantiam intelligat scilicet per se. [et] accidentia per se. Repertu[m] est itaq[ue] nomen ad significandu[m] substantiam eo modo quo a ratione perpenditur. [et] ipsa ab accidentibus discernitur. Hoc autem est istud nomen substantia quia dicitur a substando. Res vero vt informis est sic apta est substare. hoc est formas recipere. non vt iam formata est. Istud ergo nomen sic significat substantiam: vt sine accidentibus intelligitur. sed quoniam substantia sic vnit sibi accidentia [et] recipit. vt idem actu sint. Repertum est nomen etiam q[uo]d significat substantiam confuse hoc est non discernendo ab accidentibus. sed vt substantia cum suis accidentibus vnum actu est. hoc est nomen ens. Substantia enim non sic est vt sine accide[n]tibus intelligi[tur] imo sic est vt accide[n]tibus informat[ur]. ideoq[ue] co[m]petenter ei attributu[m] est hoc nome[n] ens s[ecundu]m hoc q[uod] accide[n]tia recipit in se. Dicimus itaq[ue] q[uod] ens significat illud ide[m] q[uo]d substa[n]tia. s[ed] alit[er] q[uia] substa[n]tia significat discerne[n]do ens vo[ro] [illegible] Unde [illegible] ens [illegible] aliud significet q[uam] substantia[m] [illegible] s[ecundu]m hoc q[uod] accide[n]tia recipit in se. [illegible] hoc nomen ens [illegible] substantiam significat [illegible] Unde [illegible] ens [illegible] accide[n]s vero inest. Dicimus ergo q[uod] sum significat substantiam [illegible] ad [illegible]

vero dicit[ur] cum tempore [et] in verbali terminatione [et] ita per modu[m] actionis. Et quonia[m] substantia [illegible] [et] accidentia [illegible] copulat. Inde est q[uod] sum [illegible] est scilicet q[uod] substantia[m] que sibi vnit cetera [et] copulat significet. Quid vero [illegible] vocatiuus [illegible] Dicit itaq[ue] priscianus q[uod] propriu[m] est verbi significare actione[m] vel passione[m] siue vtru[m]q[ue]. Sed q[uia] hoc habent [illegible] adit cum modis [et] formis [et] temporibus. Sed q[uia] hoc totum h[abe]t participium. q[uam]uis enim non habeat modos s[ecundu]m vocem. h[abe]t tame[n] modos s[ecundu]m rem ex adiuncto verbi substantiui. vt cum dicit[ur] lectus sum. lectus esto. Ideo ad remotionem participii addit sine casu.

C De Quatuor causis defectuum in accidentibus verbi [et] aliarum partium. C. LXXVI.

Numerat priscianus accidentia verbi S[ed] quonia[m] queda[m] verba in quibusdam accidentibus deficiunt anteq[uam] agat de eis causas defectu[um] ostendat [illegible] in hac orationis parte q[uam] in ceteris. Dicit itaq[ue] q[uod] duplex est causa defectuu[m]. necessitas nature. [et] casus fortune. Et est necessitas nature quando vel significatio repugnat vt imperatiuus caret prima persona singulari. consignificat enim imperationem. [et] nos non possumus nobisipsis imperare. vel quando natura vocis vt ab eo q[uo]d est curro prohibet currix feminarum elementorum inconsonantia [illegible] Casu vero fortune desunt accide[n]s quando nec natura significationis nec vocis repugnat quin vox in tali accidente proferatur sed tamen non inuenitur in eo prolata. vt p[ro]ter in singulari numero in nominatiuo casu no[n] est. Necessitas itaq[ue] nature in duo diuiditur. In naturam significationis [et] in consonantiam elementorum. Igitur pronomina primitiua tertie persone care[n]t vocatiuis repugnante natura. idem significatione propter qua[m] nata .i. reperta sunt vocabula. Omne enim pronomen huiusmodi repertum est ad significandum in omni casu [illegible] de quo sermo est extra proprietatem prime [et] secunde persone. cum vocatiuus semper sit secunde. Eadem quoq[ue] ca[usa] sui sibi non potest nominatiuum habere. Sic enim repertum est vt significet rem vt patientem vel in reciproca constructione. vt socrates inuidet sibi. vel in re transitiua. vt precatur ille vt [illegible] custodiat. In huiusmodi construct[i]onibus facta [et] no[n] per verba passiua. nominatiuus no[n] potest significare rem sed solummodo obliquus. Ideirco vero dicimus non per passiua verba. q[uas]i per passiua fiant res vt patiens potest significari per nominatiuum vt socrates diligitur a seipso [et] sui [illegible] licet forte [illegible] nec in huiusmodi constructionibus locum posset habere nti[illegible] p[ro]pter relatione[m] qua[m] co[n]signat. Similiter interrogatiua [et] infinita nomina. vt quis [et] aliquis: carent vtis. Semp[er] enim signant rem absente[m] vel quasi absente[m]. cu[m] vtus significet semp[er] re[m] finite. [et] vt p[rae]se[n]te[m]. Propter inco[n]sonantia[m] vo dicit deficere cursrix [et] tonsrix expulsrix. Pro quo Cicero inquit expultrix. sicut tonstrix p[ro] tonsrix. cu[m] illa p[rae]dicta exigeret analogia. Masculina enim verbalia in tor. desinentia mutatio[n]e or. in rix. faciu[n]t ex se feminina. vt amator amatrix. Per fortuna[m] quoq[ue] id e[st] casu dicit deficere queda[m] [et] hoc duob[us] modis vel q[uia] inusitata sunt. vt prex [et] ditio. vel q[uia] inco[n]grua sunt p[ro]pter turpitudine[m] soni vel asp[er]itate[m]. vt q[uia] turpe e[st] dicere metuitur. asperu[m] nutritrix dicit[ur] nutrix p[ro] dictione[m]. cu[m] regula p[rae]dicta ab eo q[uo]d e[st] nutritor exigeret nutritrix. turpe quoq[ue] erat dice[re] cu[m] nobis q[uia] turpiter sonat [illegible] sit eiusde[m] syllabe. ideoq[ue] p[rae]postere p[ro]fer[un]t nobiscu[m] [et] ca[illegible] [illegible] secu[m]. [et] sic ita nec enim mecu[m] vna pars est vt quida[m] estimant s[ed] due.

C De Causa differentie qua solent quedam taceri vel contra regulam proferri. C. LXXVII.

Concludit itaq[ue] q[uia] per vnum quatuor modorum predictoru[m] deficiunt plerunq[ue] partes orationis. Plerunq[ue] autem dicit ideo q[uia] ca[usa] differentie sole[n]t etia[m] queda[m] taceri. vel etia[m] contra regulam proferri. Taceri. vt quoniam fas non habet genitiuum. Siue enim dicatur fatis siue faris siue fassis. aliud potest significare. Co[n]tra vero ca[usa] differentie facit coniugis ne videret[ur] secunda persona verbi coniungo. si diceret[ur] coniungis q[uo]d esset regulare. Omnia enim desinentia in [illegible] debe[n]t mutare [illegible] vel in [illegible] vt vox vocis. [et] sic facere genitiuu[m]. Pone iterum cu[m] est aduerbiu[m] habet accentum in fine ne videat[ur] verbum esse. Uenus quoq[ue] contra regulam facit veneris ne dicat[ur] esse verbum si dicat[ur] venis quod esset regulare. Omnia enim propria in us. correptam desinentia. regulariter [illegible] [illegible] Maneo facit mansi ne si dicat[ur] mansi putetur datiuus [illegible]

nominis marinus. [illegible] quoq; fit neu. ne si diceref [illegible] putaref [illegible] a [illegible]. Eadē enī de causa dicitur fac [illegible] duc [illegible] ne si dicat face [illegible] qđ esset analogia et lege videatur [illegible] facio. Sic & de aliis intellige [illegible] in quibus vox est vna & diuerse significationes solet hoc fieri. vt causa. s. differētie vel [illegible] contra regulam [illegible] et q[illegible] in [illegible] & nomen est & verbum. [illegible] appellat que [illegible] equiuoca.

¶ De [illegible] de genere. .C. LXXVIII.

Secūsis itaq; [illegible] accidentia verbi et de illis agat. Sunt au tē octo. Significatio vel genus tēp⁹ modus figura spe cies coniugatio persona cū numero. Que duo simul cō iungit quia cuicūq; parti accidit persona & numerus & econuerso. Est igit̄ genus verbi qualitas verboꝝ contracta ex terminatiōe & si gnificatiōe. [illegible] sola terminatio facit genus cū eandē termina tionē habeāt verba diuersoꝝ generū. vt actiua & neutra. similiter [illegible] sola significatio [illegible] de vtroq; dicendu est. [illegible] ergo due terminationes [illegible] in o. & in or. [illegible] propter queda anomala [illegible] Significationes ve ro verboꝝ [illegible] rationalē creaturā. vt video so cratē. Uel actio transiens in sola nō rationalia. vt comedo piscem. Uel actio nō transiens vt viuo. vel passio illata ab alio vt videor a socrate. vel passio nata intrinsecus vt rubeo. Igit̄ actiuum genus est [illegible] in o. [illegible] et se passiuum in or. & signifi candi actū transeuntē in rē rationalē. Neutrū vero genus est quali tas [illegible] in o. & significandi [illegible] transiens in ho [illegible] significent sine actione absoluta. vt viuo. vel passio nē nata intrinsecus. vt rubeo. vel actū transeuntē in rē nō rationalē vt comedo. preter facio & nocco. que lz sint neutra vsu: tn̄ habēt acti onē transeuntē in hoīes. Passiuū quoq; genus est qualitas desinē di in or. & significandi passionē illatā ab alio. Coe vero genus est p[illegible] qualitas vel qualitas desinēdi in or. & significādi vtrūq;. s. actionem. & passionē. Deponēs vero genus est qualitas desinēdi in or. & signi ficandi [illegible] vel passionē illatā ab alio vel actionē. Et vide q̄ hoc [illegible] genus [illegible] significatione [illegible] significationes [illegible]. Est itaq; significatio [illegible] ad significatum ad modum significandi [illegible] genus.

¶ De [illegible] generū. C. LXXIX.

Dicit postea duas species [illegible] in actiuis vero vt amo neutralē vt timeo. [illegible] dē & timeo actiua voce signāt passionē. in passiua actio nē. Quid est enī timeo nisi q̄ mihi timor incutit̄. Uel ti meor [illegible] Addit quoq; q̄ verba pertinen tia ad sensum. vt audio & video. in actiua voce videnf̄ passionem si gnificare [illegible] eni [illegible] at videri aut audiri per [illegible] verba principaliter significant secundario passionem que actus pro cedit. Addit quoq; deinde q̄ terminatio in or. tres habet species. Passiuam que fit ab actiuo vt amor. Communem vero cuius vna terminatio actionem significat & passionem. vt osculor. Deponentē que cum actiuo non hāt alteram tantum significationem retinet. vt scilicet [illegible] deponens quia alteram deponit significatio nem [illegible] Bene autē dicit [illegible] que fo lum actionem significant vt loquor. quedā que passionē vt nascor.

¶ De actiuis & passiuis. & eorum constructione cum obliquis. .C. LXXX.

Actiua dicuntur recta quia scilicet nō terminantur a passiuis. sed passiua ab eis assumpta [illegible] et se passiua [illegible] persone vt amo addit r fit amor. Sed sunt quedā neutra que et se faciunt passiua in tertia persona. vt aro. Unde po test dici aratur terra. Sed quoniā nō significat actum transeuntem in rē rationalē. nō facit passiuū in prima persona vel secūda. ideo q̄ nō est actiuū. Si ergo queratur cuius generis est arat̄. Respon dendū est passiuū in tertia persona [illegible] absolute passiui. Illud quoq; videndum est q̄ verba actiua aliquādo ponunf̄ absolute vt amo aliquādo transitiue. & nō ad hoīes vt amo virtutē. Ex sola ergo persona iudicantur actiua. Ex quo eis possunt in hoīes transire si faciunt passiuum in or. sunt actiua quāuis etiam transeant in alia. Sed dicet aliquis: [illegible] non deberent dici actiua: q̄ non le gimus hoīes sed scripta ipsoꝝ. Nos aūt dicimus lego platonem. Unde Ouidius. Si quis in hoc artem populo non nouit amandi [illegible] contendunt [illegible] figuratiue dicta esse [illegible] scripta [illegible] sed qui legunt̄ cum actum [illegible] in hoīes sua [illegible] figuratiue dicunt̄ actiua. Actiua construunf̄ cū ge nitiuo. vt abstineo irap. vel cum datiuo. vt impero tibi. vel cum ac cusatiuo. vt accuso te. cum ablatiuo & accusatiuo. vt video solē ocu lis. Passiua construunf̄ cum ablatiuo [illegible] prepositione vt accusor a te. Sed vide q̄ preposicio non regit ablatiuū sed ei de seruit [illegible] interposita verbo passiuo non [illegible] ablatiuum casum. Si ergo queris que pars regit te: dicemus accusor. Itē pas siua [illegible] cum datiuo vt seruio tibi. Et dicunt quidam q̄ sic [illegible] agentis vel patientis perso na [illegible] passio. Cur autem inuenif̄ actiuū verbum cum ceteris obliquis solis sed nunq̄ cum ablatiuo solo. [illegible] ablatiuus cum prepositione iun ctus actiuo vel neutro significat personam a qua fit remotio. vt fugio a te. [illegible] passiuo [illegible] personam [illegible]. Un de [illegible] passiuoꝝ [illegible] quando acti uum verbum accusatiuo & ablatiuo iungif̄. accusatiuus significat rem patientem. ablatiuus [illegible] terminat vt vi deo solem oculis. Illud etiam addit q̄ passiua construunf̄ & figu ratiue cum accusatiuo quando scilicet per partem totum ostendif̄ vt rumpitur aurē. & est synodoche. Est altera figura quando in pas sione intelligitur actio vt capite [illegible] siluas. In hac enim pas sione intelligatur hec actio scilicet q̄ rodunt siluas. eodemq; modo dicitur [illegible] grammaticam.

¶ De Neutris & deponētis eoꝝq; significatōib⁹. C. LXXXI.

Sit deinde latius de neutris que cum ha beant formam actiui tamen si gnificationē [illegible] Unde dicit ea contra formam [illegible] significare [illegible] etiam in ceteris partibus inuenitur vt est Thebe [illegible] terminationem [illegible] singularem. Populus quoq; significat [illegible] terminatiōe singulare. Silicernium etiam & familia habent terminationem neutri generis. tamen significatione sunt feminina. Ita quoq; & verba que videantur [illegible] ad terminationem actiua sunt tamen significatio ne neutra. Est igitur prima significatio neutroꝝ actio transiens in rem rationalem. vt calefacio te. & facio te doctum. & huiusmodi alia que sola vsu neutra sunt cum significatio exigeret q̄ essent acti ua. Unde etiam antiqui dicebant facior. Secunda est passio illata ab alio: vt vapulo a te. & exulo a te. Tertia actio absoluta. vt viuo. & similia. Quarta etiam significatio est actio transiens: sed non in ho mines vt prandeo piscem. Quinta est passio intrinsecus nata vt ru beo. & huiusmodi alia que licet non egeant obliquis casibus tamē vel more actiui figuratiue iungunf̄ cum accusatiuo vt ardebat ale [illegible] Uel more passiui cum ablatiuo. vt caleo ab igne. Quedam etiam deponentium habent actiuam significationem. vt precor [illegible] [illegible] constructio idem. Secunda est passio il lata ab alio. vt patior a te. & mereor a te. Et vide q̄ patior quādoq; iungif̄ cum accusatiuo vt patior mala [illegible] autem na scor & cetera quedā predicta passiue sunt significationis. patet ex eo q̄ more passiuo cum assumunt ablatiuum [illegible] nascor a te. & [illegible] que actiue sunt significationis [illegible] vel genitiuū vt misereor tui vel datiuum [illegible] Tertia significatio deponentium est absoluta actio vel passio intrinseca [illegible] passio nes [illegible] acti onis quoq; [illegible] Quarta est passio nata intrinse cus sed [illegible]

¶ De Abusionibus verboꝝ in diuersis generib⁹. C. LXXXII.

Uedam passiua quandoq; absolute ponunf̄ & sic in abusionib⁹ illis citra formas vocis significant. Sed querif̄ cum videor ponitur abso lute. vt videor esse bon⁹ cuius sit generis. Dicit enim pri scianus q̄ si sic proferanf̄ [illegible] ablatiuo sunt passiua si aliter absolu ta videf̄ q̄ passiua absoluta. [illegible] quoq; fiunt passiua quoq; ponū tur absolute vt audio [illegible] Ostendit deinde aliam abusionem acti uorum q̄ quedam sunt propter actiua que pro passiuis ponuntur vt lauo pro lauor. Item quedam actiua terminatiōe significāt pas sionē [illegible] Item [illegible] verba [illegible] ponuf̄ trans itiue in vna significatiōe sed in alia absolute. vt [illegible] conuenio. Itē qd inuenif̄ in hac significatiōe [illegible] neutrū est. si vero accipiaf̄ pro alloquor. vt illū. Uos mihi conuenio e

[illegible] vt mereo sm antiquos τ mereor.sed mereo meres.vnde mereor su
eit pro preterito meritus sum. Mereo aūt sm antiquos (vnde meri
tū dicit) faciebat merui. Et puto φ ɫ mereo.res. pducat primā. me
[illegible]
ficatiōe.factū est a modernis cū differētie vt diceret mereor depo
[illegible]
ei pro preterito meritus sum.vt dicat mereor mereris.meritus sū
[illegible]
ta.vt fordida illum.i.fordidum facio. Et inde fordeo.id est ex me
fio fordidus. Eodem mō albo illum τ albeo.duro illū.τ duream τ ce
tera q̄ sequunt. Et vide φ lactare qđ īter cetera ponit nutricis ē: [illegible]
[illegible]
sublevo pondus. Itē quedā mutāt genus in cōpositiōe.quā alteri⁹
sunt generis simplicia alterius cōposita.vt facio neutrū ē.reficio cō
[illegible]
[illegible]
id est [illegible]
[illegible]
dē sensu. spicio actiuū qđ qz nō est in vsu: pbat illud p aspicio ide
cōpositū.vnde τ cōponit cōspicor ɔspicaris deponēs:mutata ɔiu
gatiōe. Porro ex facio cōponunt quedā q̄ pariter mutāt τ genus.
τ ɔiugationē.vt gratificor. Addit quoq; φ ɫ facio in quibusdā cō
[illegible]
cio τ similia.q̄ in scda τ tertia psona circa regulā alioꝝ q̄ trissyllaba
vel vltra sunt.acuūt penultimā q̄uis sit correpta. Itē quedā in di
uerso genere τ diuersa ɔiugatiōe idē significāt.vt labo qđ est neu
truꝫ τ prime coniugationis. Et labor quod est deponens τ tertie.

C De [illegible] verbi [illegible] C. LXXXIII.

Tempus [illegible] tur.generalit̄.totalit̄.partialiter. Est
aūt generalis diffinitio tpis hec. Tēpus ē dimēsio mote
τ motus mutabiliū reꝫ.dicta generalis qz omni tpi ɔue
nit. Totalis vero diffinitio est talis. Tēpus ē spaciū qđ cuꝫ mundo
desinet. Dicit vero totalis.qz huic toti.f.tpi ɔuenit.ita φ nulli par
ti illius. Partialis vero quā ponit tullius hmōi ē. Tēpus ē pe [illegible]
[illegible]
incepit. Dixerunt itaq; antiqui φ sm hanc vltimā acceptionē. Tē
pus verbo accidit:qz verbū significat (vt eis videt) nō illud magnū
[illegible]
verbū huiusmodi tpis significet.sꝫ qm tempus qđ tēpoꝝ quātitati
[illegible]
sentis tpis esse:vel preteriti vel futuri. Itaq; tēpus est secūdaria si
[illegible]
in preterito.vel in futuro.vt [illegible]
[illegible] verbo id est accidit ei significare cum tempore.

C De [illegible] .C. LXXXIIII.

Diuidit vero postea tēpus in presentis:τ preteri
[illegible]
gnificat presens tps:ɔsignificet illud presens ī quo .pfer
[illegible]
eo.vel bibo.vel dormio. Idcoq; dixerūt alij φ ɔsignificat illud pñs ī
quo incipit pferri. Alij φ ɔsignificat illud pñs in quo res sua agit.
[illegible]

uā ad preteriti naturā sunt certissima.cū pleraq; presentia τ futura
habeat esse incerta. Pleraq; dictū est. pter necessaria. Ea eni q̄ cō
tingūt:quattuor modis veniūt. Casu vt īuētio thesauri.libero arbi
trio.vt legere.facilitate nature.vt calami contritio.natura vt hoiem
[illegible]
Cetera eni presentia τ futura incerta sunt. Ideoq; non sunt voces
diuerse a latinis reperte a designandas varietates presentiū τ futu
roꝝ. Greci tñ diuidunt futuruꝫ in duo.τ infinitum futurum.τ pau
[illegible]
nimo.vt legam in proximo τ huiusmodi.

C De Instanti. C. LXXXV.

Instans est [illegible]
presenti. Ad cuius rei intellectū dicenduꝫ est φ presens
[illegible]
nihil agi potest.statimq; trāsit.vñ tale pñs non consignificat a ver
[illegible]
cū sit finis preteriti:est initiū futuri vel ita qđ cū incipit: statim esse
[illegible]
propter simplicem sui particulam que existit. In tali vero presenti
potest aliquid fieri.vnde τ dicunt tale presens a verbo significari le
gunt itaq; litteraꝫ de simplici presenti sic. Instans.id ē simplex pres
[illegible]
plex est φ nihil in eo perfici potest.nominatur a quibusdam instās
[illegible]

C De [illegible] per singulos modos distinctio C. LXXXVI.

Iam itaq; indicatiuū modum habere cuncta tem
pora:quia significat talem affectum animi.
[illegible]
fuit vt vel in psentivel in futuro aliqd semper imperamus fieri nunq;
autem in preterito. Dicit tamē apud grecos imperatiuū esse preteri
[illegible]
futuro perfecta sit τ transancta.vt si alicui imperem prima hora eius
aperta sit porta.impero vt eras prima hora presenterit actus aperien
[illegible]
ne. De optatiuo dicit φ tēpora habet omnia : q̄uis omnis opta
[illegible]
vel vt preterita sit:optatiuo:τ iniuncta quidē dicit esse τ presens τ
[illegible]
perfectum iccirco est:quoniam de eo aliquid futuruꝫ est. Item par
[illegible]
φ habet coniuncta tpa.presens τ preteritū.īperfectū eo φ vna vo
[illegible]
nominis ipsius rei.τ in significatione:τ in constructione.vt eniꝫ no
men rei ipsius verbi significat actionem vel passionem non determi
nando illam inesse alicui:sic τ infinitum. Cum enim dico.legere est
vtile:non determino illam actionem alicui inesse. Rursus vt nomen
rei verbi construitur cuꝫ verbo substantiuo τ nomine ad designan
dum qualitatem actionis:sic τ verbum infinitum. Dicimus enim.
[illegible]
di resoluuntur in infinitiuum. Quisq; etenim aliorum resoluitur
per verbum designans sui animi affectum ; τ per suum infinitiuum:
[illegible]
cationis quod est indico τ per suum infinitiuuꝫ.lego enim nihil est
nisi φ me legere indico. [illegible]

C De Gerundijs. C. LXXXVII.

Dixo itaq; tractatu de modis
[illegible]
[illegible]
sue participalia sunt sm quosdā desinētia ī di.τ do.τ dū.vt legēdi
legēdo legendū. [illegible]

Scđm priscianū vero ista quinqȝ omnia gerundia sunt vel parti cipialia [illegible] de causis sic vocata. Dicunt eni gerūdia [illegible] [illegible] [illegible] nē vtrāqȝ.s.actiōis ⁊ passiōis. Quod est qm ab actiuis ⁊ cōmunib⁹ fi unt [illegible] de loco vbi visus sum. vel vidi. sic ⁊ in similibus. Participalia vero dicunt [illegible] tiuant. vel qȝ filia sūt ptcipijs. Hec igit gerūdia a qbusdā vba vo cant [illegible] qs casib⁹ cū qb⁹ ⁊ vba. ⁊ codē mō. itrāsitiue ⁊ reciproce. Et h' ē qua re [illegible] [illegible] bu da [illegible] per appositionē. vt in legendo ⁊ ad legendū quod non fit cum verbo.

De Gerundia sunt noīa nō verba. .C. LXXXVIII.

Nos aūt priscianū sequētes gerūdia dicim⁹ eē no mina [illegible] trāslata ad significādū qȝ vba tpe ⁊ vt habeāt ostructionē ipsoꝝ. Illud etiā dicim⁹ qȝ tria coꝝ terminātia in di. do. dū. generis sunt neutri ⁊ tripto ta ⁊ singularis nūeri. Et vide qȝ singularis nūeri dicunt ꝑpter solā terminationē: cū indiffinite ostruant cū singulari ⁊ plurali nūero. [illegible] ūt. vnde ꝑpositiões eis apponunt. Illa vo gerūdia q̄ terminant in um. ⁊ in u. generis sunt masculini. ⁊ illud in um. accusatiuus casus illud [illegible] aliqs priscianū esse otra h' q̄ in ordine casuū ꝑmittit accusatiuū ab latiuo: cū gerūdij terminatio in do. que ē ablatiui casus: ꝑmittat ei [illegible] sus qȝ cū quolibet genere ⁊ psona ⁊ nūero ostruunt hoc nō nocet. [illegible] ret [illegible] dia nomina sunt et eo qȝ terminantia in do. ⁊ in dum assumunt se paratim prepositiones.

De Constructione gerundiorum. .C. LXXXIX.

Sed querit cū gerūdia exigant eosdē casus quos ⁊ sua verba. An debeat dici. In euertēdo vrbs ca ptiuitatē troianū quo eni ostrueret ibi vrbs. Gerūdū n. cū nullo casu videt debere cōstrui nisi cū obliquo casu cū quo ⁊ suū verbū. Sin autē dicat. In euertēdo vrbs vt magister anselmus voluit videbit qȝ vrbem habeat significare rē vt patiētē. cū tn̄ vrbi sit euertere nō euerti. Dicamus ergo qȝ qȝ euertēdo signi ficat tā actionē q̄ passionē ideirco pōt ostrui cū vrbē. vt ille casus significet psonā agētē cū captiuitatē sicut iste casus significet rem vt patiētē. Et qm legēdus [illegible] casus eosdē in voce cū gerūdi [illegible] dē generis ⁊ eiusdē numeri. vt cū legēdi virgilij vigilo. ⁊ amāde vir tutis. ⁊ emēdi mācipij. Cū vero in vi gerūdioꝝ ponunt: indifferen ter ostruunt cū omni genere ⁊ nūero ⁊ cū eo casu cū quo ⁊ suū ver bū. vt legēdū ē [illegible] ⁊ musas. Et qn̄ [illegible] bo itrāsitiue. Et ꝗ̄ qdā dicāt qȝ gerūdiū sit accusatiui casus et vi tn̄ gerūdij ostruit intrāsitiue cū est ⁊ cū accusatiuo virgiliū transitiue. Alij vero dicūt qȝ eo legendū: ibi ponit impsonaliter. vnde cū h' ver bo est intrāsitiue ostruit. Alia quoqȝ differētia qȝ gerūdia si sint ab actiuis vel cōmunib⁹ verbis: significāt vtrūqȝ. s. actionē ⁊ passionē. Unde virgilius cantādo actiue posuit in bucol. Cantādo tu [illegible] [illegible] anguis. id est dum cantatur. hoc est dum incantatur.

De Supinis. .C. XC.

Sit postea de supinis. Dicit ergo qȝ desi nens in um. eandem habet fere significationem quam desinens in dum cum ad prepo sitiōe. Quid est eni. vado venatū nisi ad venandū. fere tn̄ dicit qua non solum actionem significat sed etiā locū. vt vado venatū. id est ad locum in quo vener. quēadmodū ⁊ propria ciuitatum noīa sine prepositione [illegible] m. nando [illegible] ditu missaꝝ. ⁊ silia. Et vide qȝ qȝ legēdi actionē significat ⁊ passionē ideo pōt ostrui ⁊ in vi actiua cū accusatiuo ad modū sui verbi acti ui [illegible] verbi passiui. vt veni e causa legendi ab aliquo. ⁊ vt ab aliquo legar. Idemqȝ de ceteris notandum esse iudico.

De Uerbis impersonalibus. C. XCI.

Impersonalia conueniunt cū infini tiuis verbis in hoc qȝ ⁊ hec ⁊ illa carēt numero ⁊ psona. tn̄ dicit impersonale. nō qȝ omino nullius sit psone. Omne enim verbū imperso nale tertie psone est saltem terminatiōe sed qm̄ psonā nō discernit sed pōt indifferenter adiungi: ⁊ prime ⁊ secūde ⁊ tertie persone. sic curritur a me ⁊ a te ⁊ ab illo. Nec est vnus modus verbi sed vnū ver bum per se. sicut frequentatiuū ⁊ inchoatiuū. Unū ⁊ oēs modos ha bet sicut ⁊ alia verba. ⁊ in eisdem tpibus deficiūt modi impsona lium in quib⁹ ⁊ psonaliū. Si queratur cuius generis sit verbum imper sonale [illegible] Putamus dicendū esse neu trū: qm̄ nec actiue nec passiue significare videt. Si opponatur ergo terminant in. o. ⁊ nō facit ex se passiuū. Dicemus illud dictum esse de verbis integris. Si queratur iterū an significet actionē vel passio nem [illegible] vt volo legere. Impersonale vero actū pfectū significat. vt curritur a me [illegible] verbū perfectū a quo descendit. Itē preter illam ostructionē quam hꝫ cū ablatiuo interposita prepositiōe exigit etiam eundē obliquū quem ⁊ illud. vnde rōnabiliter videt dici legitur ab illo virgilium.

De cōsignato tpe in vbo substātiuo ⁊ vocatiuo. C. XCII.

Sequitur deinde cognationē tempoꝝ. Dicit itaqȝ qȝ pn̄s temp⁹ hꝫ cognationē cum pterito imperfecto ⁊ futuro. cū illo. qȝ pn̄s tempus impfectū adhuc est cū futuro. qȝ aliqua pars pn̄tis ad hoc futura est. Omne itaqȝ verbū tale pn̄s cōsignificat cuius pars pterit pars futura est excepto sum vbo qȝ simpliciter pn̄s cōsignifica re videt nō eni tam breue momentū est in quo res non existat. De hoc aūt verbo dicit qȝ greci vocant [illegible] Dicūt quidā [illegible] qui debet esse extra actionē [illegible] ex littera preualet. Et sum qȝ tale pn̄s cōsignificat. qȝ ⁊ simplex est ⁊ perfectum ⁊ cui nihil deest. qm̄ nihil eius futurum est. Inde fit vt possit cōiungi cū participio preteriti tpis ad cōplendū preteritū pfe ctū passiui verbi. vt amatus sum. vel verboꝝ similiū passiuis. cuius modi sunt deponentia. vel locutus sum. ⁊ cōia. vt criminatus sum. Sicut enim sum simplex pn̄s cōsignificat. sic ⁊ nominoꝛ verbū vo catiuū cū eni dico nominoꝛ socrates. nihil aliud dico nisi qȝ nomen meū est socrates. qȝ per singula momenta verum est. Sed si dicam nominoꝛ ab illo quoniā significat passionem que in simplici pn̄te esse non potest [illegible] ideo significat presens compositum.

De Proprio significato verbi substantiui. C. XCIII.

Et videndum est qȝ substantia vnitua est oīum aliarū reꝝ ⁊ sibi ⁊ inter se. sicut qȝ capillo vnita est nigredo. longitudo. crispitudo. Substantia itaqȝ capilli his omnibus subie cta est. ⁊ aliorum sibi ⁊ inter se. adeo hec oīa vnitqȝ visus hec oīa si mul confuse ⁊ quasi vnū comprehēdit. statū nigredinis non discer nendo a statu longitudinis vel crispitudinis. nec aliquid etiam isto rū discernēdo a statu capilli. vnde hec omnia vnita sunt in eo qȝ ē videri. Hec tn̄ omnia discernit inter se ratio: qm̄ potestas animi est cōiuncta separare ⁊ disiuncta cōiungere. Ad discernenda itaqȝ de cem rerū genera reperta sunt decem vocabula generalissima sicut in his q̄ superius notata fuerunt de significatione substantiuoꝝ di ximus. Ad significandū vero substantie [illegible] unitiuā est aliorū sibi ⁊ inter [illegible] reperitū est hoc vocabulum ens. Substantia nāqȝ nec sine for mis esse potest nec forme sine substantia [illegible] Ideirco ens merito dicit significare substantiā vt aliarū vnitiuā ⁊ sibi ⁊ inter se. Accidentia enim [illegible] dicunt esse sed [illegible] hoc ergo vocabu lum ens ratiōe significatiōis de accidente nō dicit sed [illegible] assumptiue

solũmõ rõne nominationis. Porro sum vbũ substãtiuũ hoc idẽ significat qõ z ens. sʒ et dr̃ de altero z h̃ vnũ interest Sum ĝ significat substãtiã et formis tã substãtia .rõ q̃ accidẽtia .cõsubstat. Jdõq; copulatiuũ est quorũlibet substãtiuũ vt accidẽtiuũ cũ substãtia subiecta. vt. etiã inter se cũ cetera voca sepsa solũmõ copulent cũ subiectis z nõ aliã. vt socrates legit z cõsimilia. Sʒ q̃rit q̃re h̃ verbũ substãtiuũ sum significat hoc idẽ qõ ens siue substãtia. cũ h̃ generalissimũ sit vbũ aũt substãtiuũ vt dicit Priscian⁹ in primo minoris . ppriã in se cãusq; rei essentiã cõtinget. Vñ sic dictũ est substantia inẽtiri generalissimã significat substãtiã eo mõ quo a rõne ppendit͛ i inẽtũ ab accidentib⁹ discernit͛. Nõ aũt h̃ mõ significat substãtiã h̃ generalissimũ ens sʒ substãtiã i. rẽ et formis substãtẽ. sm q̃ dicit͛ a substando. Sic z hoc verbũ substãtiuũ sum significat substantiã et dicit͛ de altero Vel vt Priscianus vult colligi essentiã vniuscuiusq; rei propriã i. significat substantiã et vnitiuã aliorum sibi z inter se. hoc est formarũ z propriarũ qualitatũ rerum.

C De Significatione verbi substantiui C. XCIIII.

Dno sicut substãtia est vnitiua aliarũ rerũ sibi et inter se Jta quoq; z substãtiua vnitiua est nominũ sibi z ceteris reb⁹ Nomina nãq; prio substãtiis fuerũt iposita z ipsis p ipositionẽ vnita. Vñde ĝ q̃ q̃ substãtia albedine participat repertũ fuit h̃ nomẽ albus alba album ad nominãdũ substãtiã ex eo q̃ albedine participat. vt aũt cognosceret qd est quo participat ipsa z vñ dr̃ alba. repertũ fuit h̃ nomẽ albedo. ita et inuẽtiõis ipsi⁹ cã quodãmõ eẽt substãtia. Cõstat enim q̃ h̃ nomẽ albus primũ reptũ est añq̃ h̃ nomẽ albedo iuẽtũ esset. h̃ n. ex illo p deriuationẽ hʒ formari. Sic ĝ repertũ fuerat vbũ substãtiuũ ad significãdũ substantiã sm q̃ aliarũ rerũ sibi z inter se vnitiua est. Jta quoq; repertum fuit vbũ vocatiuũ ad significandũ substãtiã et ipsa nominũ sibi z ceter reb⁹ vnitiua eẽt. Jdeoq; i pria z scda psona copulatiuũ est nominũ z substãtiis z ceteris vt voco socrates nominãris apolloni⁹. Jtaq; vba substãtiua z vocatiua dicunt͛ similẽ vim hr̃e Tũ q̃ substãtiã significant vt aliarũ rerũ vel nominũ est vnitiua. Tũ q̃ h̃ sola aliorũ cũ aliis sunt copulatiua. Jllud quoq; addit q̃ aliq voca sunt inter pteritũ z futurũ i. tale p̃sens significat qõ neq; est preteritũ neq; totũ futurũ. Vñ cõcludit q̃ presens tps quasi quodã puncto cõiungit preteritũ z futurum.

C De Cognatione tempor z vocũ eor. C. XCV.

Stendit deinde q̃ et p̃senti tpe nascit͛ pteritũ ipfectũ. Vñ cũ qd p̃sens est si ad finẽ nõ pducat͛. exinde poterit dici pteritũ ipfectũ. Vel de vocib⁹ legat͛ vt ex p̃senti tpe. i. ex voce p̃sentis nascat͛ vox pteriti ipfecti pp cognationẽ q̃ inter illa duo tpa ẽ. cũ vtrũq; s. sit ipfectũ. Jtẽ ex p̃senti nascit͛ pteritũ pfectũ. qõ ẽt sit rõne cognationis. Vñ dũ p̃sens est actio iã aliqd ei⁹ pterit. Postq̃ vo p̃sens terminat͛ oĩno z pfecte est exinde pteritũ pfectũ est. vt aũt nascat͛ a p̃nti mutat pleruq; q̃sdã l̃ras p̃ntis. i. pncipales vt ago egi. mediã vt doceo docui. Vel ẽt mutat tpa. vt lego legi. Jn p̃nti nãq; prima syllaba corripit͛. i pterito aũt pducit͛. Jtẽ qñq; par est i syllabis cũ p̃nti. vt lego legi qñq; excedit. vt do dedi. Porro pteritũ plusq̃ pfectũ nascit͛ a pterito pfecto siue de ipso tpe siue de vocib⁹ legat͛ hoc cognatiõis rõne. qm cũ actio nup pfecta iueterata fuerit. tũc opus est voce pteriti plusq̃pfecti. Addit deinde q̃ futurũ nascit͛ ex p̃nti. qõ de tpib⁹ nõ põt legi. Nec n. p̃ns tps fit futurũ sʒ ecõuerso. Legatur ĝ de vocib⁹ vt vox futuri. sic z vox pteriti ipfecti dicit͛ formari a voce p̃ntis nec sine cã. cũ p̃ns sit mediũ pteriti ipfecti z futuri. Jn h̃ n. q̃ pars pterita est silis est pterito. Jn h̃ aũt q̃ pars futura est silis est futuro Vel p̃ns est mediũ i. copula pteriti z futuri. Cõcludit itaq; q̃ tã pteritũ ipfectũ q̃ futurũ nascit͛ ex p̃nti. Jõ vtrũq; seruat cõsonãtes p̃nt vt dico dicebã dicã i oĩb⁹ his suata ẽ. c. l̃ra p̃ntis. Vñ vo plusq̃pfectũ a pfecto nascit͛ iõ quoq; cõsonãtes ipsi⁹ suat. vt dixi. dixera. Jn mõ tñ subiũctiuo futurũ suat cõsonãtes pteriti pfecti. vt dixi. dixero Nã ne nullã cũ pterito videret͛ hr̃e affinitatẽ cũ quo minimã z q̃si vltimã hʒ cognationẽ. iõ quoq; i subiũctiuo q̃si fere vltio formatũ ẽ rõnabilit futurũ a pterito Vñ ẽt in plerisq; vbis ex pncipio pteriti tpis formãt͛ pncipiũ futuri. vt amat⁹. amaturus Jn plerisq; dictũ est ppter neutra q̃ carẽt pncipio pteriti tẽporis vt venio tñ alibi dñ participiũ futuri nasci ab vltimo supino vt ab amatu addita rus sit amatur⁹ Vñ easdẽ n formas sunt pncipia pteriti tpis z supina põt sieri vt ab vtroq; eorũ formet͛ pncipiũ futuri. Jtẽ pp cognationẽ futuri tpis cũ p̃nti nascit͛ quoq; participiũ futuri tpis a pncipio p̃ntis. vt amans amãdus mutata ns. in dus sit amãdus. Cõfirmat aũt cognationẽ supradictã tã temporũ q̃ vocũ anomalorũ. id est irregularũ vel inequaliũ declinatio. vt q̃ a fero anomalo sit ferebã a pterito tuli tulerã. Jdem quoq; sit in participiis vt a latus laturus a ferens ferendus. Vñ in sum anomalo nõ sit cognatio in voce pteriti ipfecti z futuri z p̃ntis vt sum erã ero. Preterea futurus tempor cognationem pbat et co q̃ infinitiua verba a preterito habẽt rationẽ futuri per quod z infinitiuis supplet͛ futurum infiniti.

C De Speciali defectu quorũdã vbor i q̃busdã tpib⁹ C. XCVI.

Vnt aũt quedã vba que carent pterito pfecto z plusq̃pfecto z futuro subiũctiuo q̃ ab a pterito nascit͛ vt definẽtia in sco. si tñ sint inchoatiua qõ determino ppter posco z disco z pasco que hñt pterita cum nõ sint inchoatiua sʒ habeãt formã inchoatiuorũ Et vide q̃dẽ vba ichoatiua pncipalr significãt qõ sua primitiua sʒ inchoationẽ scdario. Addit quoq; de meditatiuis q̃ in pdictis tpib⁹ deficiũt Tñ in euãgelio inueniẽt esuriui a meditatiuo qõ est esurio i. mediti edere. Meditatiua quoq; pncipalr significant qõ sua primitiua scdario meditationẽ. vtraq; vo alia rõne pterito carẽt alia rõne futuro. Vñ significãt inchoationẽ actus vt inchoatiua vel vt meditationẽ vt meditatiua Preteritũ vo significat actõis pfectionẽ. q̃re repugnat eis pteritũ nã. Sʒ futuro subiũctiui carẽt q̃ sua origo deficit i pteritũ Sunt z alia vba que solo vsu deficiũt in q̃busdam tpib⁹. nõ repugnãte significatõe. vt ferio fisto tollo. Et quedã alia in pterito. iter que ponit furo Qõ eni dicit sedulius Nec minus z clari furuerũt iussa tyrãni. fictũ est. Hec aũt que in pterito vsu solo deficiũt mutuat͛ pterita vt ferio percussi fisto. statui a statuo Vel vt quidã voluit steti a sto. Sed Juuenalis voluit fisto hr̃e statui in pterito nã z sepe obtinet vim transitiui sicut statuo et fisto gradũ. Cerno quoq; cum nullã hʒ significatiõis affinitatẽ cũ verbo cresco mutuat͛ ab eo pteritũ creui Jnde cõpositũ est credo q̃si cretũ do. Nihil. eni aliud est credere nisi dare cõsiderationẽ sic esse. Adiungit iter z alia vba in quibus tñ pteritũ z oĩa que ex ipso formant͛ solo vsu deficiũt i passiuis z cõibus a deponẽtibus. in quo apte est cõtra illos qui amatus sum. dicunt esse vnũ verbũ z hmõi alia. Dicit eni pteritũ eor suppleri per participiũ pteriti tpis z vbũ substantiuũ ei adiũctũ vt amatus sum vel fui Et ne tñ de verbis desinentibus in or. videat͛ ostendit z hoc cõtingere in quibusdã desinentibus in o. vt gaudeo gauisus sum que neutropassiua vocantur. Et voluit quidã facere driam inter neutrapassiua z neutropassiua. Dicentes illa esse neutrapassiua que sunt neutra z significant passionẽ. vt vapulo. Jlla esse neutropassiua que in parte hñt litteraturã neutri. z in parte vo passiui vt gaudeo audeo. soleo fido fio Sunt aũt numero q̃nq;. Jmpsonalia que nascunt͛ ex se nullo modo hñt futurũ infinitiui. i. sub vna voce. nec p circũlocutionẽ. vt penitet pudet z similia. Sed que ab actiuis vel neutris vt amat͛ vel currit͛ hñt per circũlocutionẽ. vt amatũ iri. Pleraq; neutra scde cõiugationis deficiunt in futuro infinitiui. vt nec per circũlocutionẽ inueniat͛ compleri vt tepere. rubere. z similia.

C De Tertio accidente verbi. i. de modo. .C. XCVII.

Odus igit͛ duob⁹ modis cõsiderat͛ in grãmatica tum sm rem tum sm vocẽ Et ẽ modus sm rem affect⁹ animi circa actionẽ vel passionẽ. diuersos eni affect⁹ de actiõe eadẽ vel de passiõe hẽmus Aliq̃n eni affirmamur ipsam. i. idicare: aliq̃n impare qñq; optare: qñq; aliis cõiungere. Ad hos aũt affect⁹ animi designãdos scdario reperte sunt quedã vocũ collectiões que dicunt͛ modi sm vocẽ. Quinq; aũt q̃tuor tñ sunt affect⁹ animi qui a vbis cõsignificant͛. Quinq; tñ modi vbor sm vocẽ esse dicunt͛. Nã ifinitiu⁹ nõ pprie mod⁹ dr̃. cũ nullũ animi scdario significet affectũ. Sed hoc vno modus meruit appellari. qm oẽs alii qui pprie dicunt͛ modi resoluunt͛ in ipm. Et hmõi vba appellant͛ infinita. q̃ nec numeros nec psonas diffiniũt. Sed cur impsonalia vba nõ dicta sint ifinita rõne eadẽ. puto q̃ hñt terminationẽ tertie psone. vñ psonalia possent videri ideo dicta sunt impsonalia. vt ipsa nois rõ negaret ea diffinire psonas. qõ facere videbat͛ terminatio Verba vo ifinita nõ hẽbant terminationẽ ob quã viderent͛ alicui⁹ psone. ideoq; nõ opoztuit illa sic appellari impsonalia Dicta aũt merito sunt ifinita q̃ in cõstructiõe semp ponunt͛ cũ vbis finitis psonarũ z numerorũ. Vnde facile vident͛ psonas z numeros diffinire Verbum aũt impsonale freq̃ter per se z sine vllius psonalis additiõe ponit͛ in cõstructiõe vt ibi. Currit͛ ad vocẽ iocũdã zc. Modus aũt a moderãdo vbũ dicit͛ q̃ omne vbũ p modos suos certissime distinguit͛. Accidit aũt verbo modus vtergq;. Sed modus sm rem accidit verbo idest ei⁹ est scdaria significatio Modus sm vocẽ magis est cõis quedã pportio vocũ diuersis psonis. tpib⁹ z numeris eidẽ affectui animi

designatū ē q̄ dici debeat talis co[illegible] vocū [illegible] modi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vocū que [illegible] mo di sm vocē [illegible] propter modū sm rem.

¶ De numero et ordine modoꝝ. C. XCVIII.

Addit postea q̄ q̄nq̄ sunt modi. Primꝰ quoq̄ dr̄ indicatiuꝰ quo [illegible] indicamꝰ q̄d in tempoꝝ varietatē vel a nobis agat̄ vel ab a[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rit cau[illegible] q̄re primꝰ debeat poni [illegible] [illegible] et tpibꝰ. Et q̄ ceteri modi ab eo sortiunt̄ regulā formationē tā et nōia et vba a p̄ncipalibꝰ [illegible] declinan̄t tā q̄ prima positio vbi facta est in p̄ma psona p̄ntis vbi indicatiui. Prius n[illegible] [illegible] [illegible] alteriꝰ nouit actionē et prius p̄ntē q̄ [illegible] q̄ [illegible] rei significat [illegible] [illegible] vel fuisse vel fore cōsignificat q̄d ceteri modi nō faciūt [illegible] affectꝰ designāt de re nondū existēte. Inductione q̄dā vtit̄ ad [illegible] q̄ indicatiuꝰ ceteros modos p̄cedit sicut nōis ceteros casus et sicut p̄ns tps p̄teritū p̄cedit et futurū. Et vide q̄ ei ordinis modoꝝ ordit̄ et ordinationē tēpoꝝ q̄ i tractatu de tpe fecerat. Dicit̄ p̄sens p̄cedere q̄ i ipso sumꝰ cū de p̄terito loquimur et futuro. Et q̄ sm p̄sentis tps notiā intelligunt̄ p̄terita finita. Per h[illegible] q̄ co gnosco hūc p̄ntē actū socratē disputare intelligit̄ ipsū q̄dē disputasse et disputaturū fore. Et ostēdit quot modis sit et p̄sens actu noticia tribꝰ [illegible] modis. Duobꝰ q̄dē a vero p̄senti vno aūt a cogitato et vnꝰ modus veri p̄ntis cū et illis q̄ videmꝰ p̄senti sunt nos p̄pedimus [illegible] q̄ [illegible] sequunt̄ et his et cū videō solē occidētē suo motu [illegible] sup terrā reuersū. Ex cogitato quoq̄ p̄nte cognoscimꝰ futura sicut et si cogitē diluuiū i p̄senti q̄d sit. Et hac cogitatiōe [illegible] rōne [illegible] futuri diluuiū. Addit quoq̄ q̄ indicatiuꝰ iure p̄cedit ceteros modos sicut p̄ma psona secundā et terciā eo q̄ [illegible] fine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] singularis numerꝰ p̄cedit pluralē. Et sicut actiuū vbū p̄cedit passiuū. Scdo ponit̄ i p̄atiuꝰ [illegible] singulari numero p̄ma deficiat psona p̄terito et deficiat tpe q̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] significat [illegible] [illegible] rōnabilit̄ optatiuo q̄ aduerbio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] significet. Tertius optatiuꝰ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adverbio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quartꝰ [illegible] habeat significationes [illegible]

Infinitiuus etiā cū [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ponit̄ [illegible] mus p̄sens [illegible] sicut dictū est [illegible] [illegible] dicat̄ modus.

¶ De Quarto accidente q̄d est species. C. XCIX.

Hinc ad speciē trāscēdit et dicit q̄ duas eē species vboꝝ primitiuā scʒ et diriuatiuā q̄s i oibꝰ fere oīōis partibꝰ eē inueniri. Fere aūt dicit q̄ p̄nomē q̄d nūq̄ primitiuū inuenit̄. Vboꝝ primitiue spēi est q̄ ac cepit p̄mā positionē a na[illegible]. Deriuatiue speciei est q̄ p̄ quādā euidē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] species vboꝝ. Quaꝝ p̄ma ē vbū inchoatiuū [illegible] [illegible] q̄ inchoatiua [illegible] a vbis neutris [illegible] Significat aūt vba frequētatiua [illegible] [illegible] frequēter. Et [illegible] Quarta species deriuatiuoꝝ est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quinta vero species [illegible] species deriuatiuoꝝ verboꝝ vnde apparet q̄ verum est [illegible] [illegible] Sunt et alia vba que et vbaubꝰ noibꝰ vel participiis nascunt̄. vt regno deri nat̄ a rex q̄d est nomē vbale nascit̄ cū a rego et a multis aliis quo q̄ noibꝰ deriuant̄ vt a [illegible] [illegible] [illegible] Addit quoq̄ vba quedā deriuari [illegible] dare vsq̄ cras vel post cras [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod in crastinū differo.

¶ De Quinto accidente. figura. C. C.

Post speciē de tractat. Priscianus de figura hoc modo dicit: p[illegible] figurā in simplicē et cōpositā et decōpositā. Et illud q̄dē manifestū est q̄ verba quedā sunt simplicia vt cupio q̄dā cōposita vt concupio quedā decōposita vt concupisco. Et q̄ vba quedā de tribꝰ etiā p[illegible]bꝰ cōponunt̄ vt [illegible] [illegible]. Exequit̄ postea cōpositā figurā ostēdendo q̄ndo vis compositiōis opet̄ in vbo. Dicit ergo q̄ in cōpositione mutant coniugationē vt de duas p̄me coniugatiōis est reddo dis tertie.

Sunt alia que et coniugationem et genus commutant vt sperno nis actiuū est et tertie coniugatiōis aspernor naris inde cōpositū deponens et coniugationis p̄me. Ostēdit deinde aliā vim cōpositiōis. s. q̄ cū compositiōis declinant̄ [illegible] Aliq̄n nāq̄ declinamus cōposita sine iunctura vt reclamo mas. Aliq̄n post iuncturā cōpositionis vt p[illegible]cio p[illegible]. Aliq̄n in iunctura vt abigo abegi sed nunq̄ iuncturā. Illud quoq̄ addit q̄ quecūq̄ vocalis fuerit a p̄ncipio illi psone indicatiui eadē inuenit̄ p̄ncipalis in tota declinatiōe verbi. excepto ago egi et eo iui. Et vide q̄ istud dictū est de solis regularibus verbis nō aūt de anomalis. Componunt̄ aūt vba. vel cū noibus. vt amplifico ab amplus et facio. vel cū vbis vt calefacio. vel aduerbio. vt maledico. vel cum p̄positione. vt indico.

¶ De Sexto accidente. i. coniugatione. C. CI.

Post figurā tractat priscianus de coniugatione. Est aūt coniugatio diuersoꝝ vboꝝ regularis declinatio. Que q̄ [illegible] modus q̄ttuor variat̄ id q̄ttuor coniugationes esse apud nos dicunt̄. Est aūt p̄ma coniugatio declinatio vboꝝ a ari s. vel as in scda psona p̄ntis idicatiui modi habentiū. vt amas et amaris. Et dicit̄ p̄ma q̄r p̄ma vocali discernit̄. Scda est declinatio vboꝝ e ante s vel ris in scda psona p̄ntis idicatiui modi habentiū vt doces et doceris. Et dicit̄ scda q̄r vocali secunda discernit̄. Tertia declinatio verboꝝ est i correptā ante s. vel e correptā ante ris in p̄dicta psona hn̄tiū vt legis et legeris. Quarta est declinatio vboꝝ p̄ductā ante s vel ante ris in p̄dicta psona hn̄tiū vt audio audis et audiris. Et dr̄ q̄rta nō q̄ q̄rta vocali dicer nat̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] discernit̄ que nā [illegible] [illegible] q̄ [illegible] [illegible] que terciā coniugationē discernit. Ut in magis [illegible] [illegible] coniugatio est [illegible] vboꝝ quedā sm p̄dictas declinatiōes similitudo et sic declinatiōis vboꝝ p̄dictas nō cōsidēda significatio. Verba q̄ que nullo p̄dictoꝝ declinant̄ modoꝝ nullius coniugationis sunt. Ca inuentiōis vboꝝ in hoc accidente est cōsimilitudo. Itaq̄ coniugatio dr̄ q̄ via et eade declinatiōe plima coniugant̄ vba. Et cū decē sint coniugationes apud grecos apud nos tn̄ quattuor. ostendit qualr decē eoꝝ coniugationes ad nostras quattuor reducantur.

¶ De persona et numero. C. CII.

Persona vt ait boetiꝰ est rōnis nature indiuidua substātia. i. res singularis q̄ rōne vti pōt. In hac aūt psona tres sūt diuersitates. Prima psona est que loquit̄ de se. Scda ad quā sermo dirigit̄. Tertia de qua sermo est. Et nō dixit res rōnalis sicut etiā q̄bz res de qua sermo est tertia psona dr̄. Vn̄ dicit. Prisca q̄ vna tm̄ ē psona p̄ma vna tm̄ scda [illegible] aūt et diuerse tertie. Dr̄ aūt psona a psonando p̄ducta in penultima ad [illegible] [illegible] psona. Na histriones in theatro ad [illegible] [illegible] diuersas psonas diuersas quoq̄ solebāt assumere larvas et diuersos [illegible] pro psonaꝝ dignitatibꝰ. Unde et a[illegible] hoc nomē psona ad designāda dignitate translatū est vt honorabilitate. Et his quoq̄ transumptū est ad ea que dr̄ in arte gramatica. Quā aūt p̄ma dr̄ vel scda vel tertia tractatū est ab ea significat [illegible] q̄ honorabilitatē siue dignitatē designat. Nā pōt eq̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] loquit̄ vel de qua [illegible] [illegible] dignitatis dr̄ p̄ma. Illa quoq̄ ad quā quis loquitur pōt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] psona cōe p̄ncipalis nō secundaria significatio vocū. Prima et scda psona verboꝝ finite sunt q̄ voces [illegible] [illegible] [illegible] designant. Tertia vo infinita est q̄ caret demonstratione. Itē vba p̄me et scde psone nō adiungūt sibi nomina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel petrus [illegible] [illegible] nus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sibi [illegible] scdam et terciā cōiungit vt ego et tu [illegible] legimꝰ. Scda vo nō nisi terciā cōcipit vt tu et ille facit. Tertia vo nō nisi aliā terciā [illegible] vt ille et ille faciūt. Addit postea

q imperatiuus prima psona singulari desiat. Postea cur primā psona plurale habeat. Cū n dico legam⁹ nō mihi impero sed aliis quibus me cōnumero. De infinitiuis quoq; et impsonalib⁹ et gerūdiis dicit q in oib⁹ psonis deficiūt nāq; intelligūtur significatione vel inuentione. vba quoq; aliqd sonū ad cui⁹ similitudinē fiūt reti nemus q et ficta dicim⁹ vt tinnire et similia. In quibusdā def aūt sepissime. sicut et exceptā significātia actionē. vt pluit. tonat. fulminat. nō nisi p psopopeā in prima et secūda inueniunt psona. Post hec aquit de numero sed de h accidēte dictū est in tractatu nominis.

¶ De declinatione vel inflexione verboꝝ. C. .CIII.

Prima persona actiuoꝝ et neutroꝝ desinit in .o. qd et in prima cōiugatione mutat .o. in as. et fac secundā: vt beo beas. In secūda aūt mutat eo. in es productā: vt doceo doces. In tertia quoq; si habeat .i. ante .o. abiecta .o. et assumpta s. fit secūda. vt facio. cis. Quacūq; vo alia lra posita ante .o. cōuersa .o. in is. fit secunda vt lego legis. Excipiunt volo. fero. edo. q sunt anomala de qb⁹ latim autor sigillatim pertractat. Aut q fero cū facere deberet feris. ferit. ne videret esse a ferio. cā differētie sincopat .i. et fac fers. fert. In secūda quoq; plurali dicit fertis pro feritis sincopata .i. In oib⁹ aliis fruat regulā tertie cōiugationis: nisi in his q a secunda psona singulari nascunt. Cū autē volo deberet facere volis: dicim⁹ vis: ne si diceret volis: videret datiuus vel ablatiuus pluralis hui⁹ nominis qd est vola. vole. Tertia quoq; psona debuit esse volit: sed sincopata .i. dicebant antiqui volt. Nos aūt dicimus vult .o. mutata in .u. Prima aūt psona pluralis habet u pro .i. volumus pro volimus. Secūda quoq; pluralis fit a tertia singulari. addita is. qd et in ceteris verbis solet fieri vt vult vultis. Tertia vo pluralis fm regulā tertie cōiugationis fit a prima singulari .o. cōuersa in unt. vt volo volūt. In ceteris autē tpib⁹ seruāt regulā tertie cōiugationis. In imperatiuo deficit. q secunda psona psentis indicatiui corrupta est a qua solet nasci secūda psona impatiui. Quidā etiā dixerūt h vbū carere ipatiuo: eo q significat voluntatē q dz esse libera cū impatio cogat: qd nihil cē manifestū est ex eo q cōpositū ab eo hz imperatiuū. s. noli. lz volo careat ipatiuo: pro eo tñ vtimur subiunctiuo velis lit. Optatiuus eius quoq; corruptus est tā in psenti q in futuro. In psenti ideo q secunda psona indicatiui ex q orit corrupta est: in futuro ppter ancipitē significationē q esset si diceret volā las lat pro qb⁹ dicit velim lis lit. Edo autē cū deberet edis facere: sincopata .d. et e. et .i. cōglutinatis in ei dyphthongon et hac cōuersa in .e. productā facit secundā personā es ne si diceret edis esset dubitatio an haberet .e. correptā vel productā. Tertia vero psona nascit a secunda. addita .t. ne si .s. mutaret in .t. qd fit in ceteris. vt doces. cet. putaret cē cōiunctio: cū diceret es. et In plurali aūt numero seruat h vbū regulam tertie coniugationis et in oib⁹ que nascunt a prima psona. In oib⁹ vo q a secūda psona nascunt corripit: vt esto. estote. eēnt esse.

¶ De formis pteritoꝝ in generali. C. .CIIII.

In verbis prime coniugationis preteritū semp excedit suū psens vna syllaba: vt amo amaui. Exceptis duob⁹ iuuo. iuui. et lauo. laui in qb⁹ etiā ex his cōposita intelligim⁹. Et in omnibus dissyllabis verbis quib⁹ interposita est cōsonans: si sint pares syllabe. In pterito et in psenti semp penultima pteriti producit vel natura vel positione: vt iuuo. iuui. rego rexi. Si vo nulla cōsonans interueniat in principio semp corripit penultima preteriti: vt luo lui. Except istis struo struxi. fluo fluxi. neo. neui. Rursus cū aūt trisyllabis primis fiūt dissyllaba pterita producit penul. pteriti. vt sedeo. di. In crescentib⁹ vero pteritis si fiat repetitio principii tpa penultime et antepenultime psentis: seruant semp i penultima preteriti: vt curro cucurri posco. poposci. Excipiunt hic pello pepuli tāgo. pungo. disco parco. lo tundo. Et vide q in pteritis geminantib⁹ principiū semp prima corripit. Nota q pello. pepuli. ponit inter ea q quis nō geminet principiū sicut nec finē qd puto factū esse propter simplex cello cecul. qd cū aliis deberet excipi. Itē melius ē dicere cecidi q cecidi. Forme ergo pteritoꝝ octo sunt. Quaꝝ prima est in vi. vt amaui et est quattuor cōiugationibus cōmunis. Secūda q est in ui. tertie tñ et quarte cōuenit intercepta .a. cōsonante vt cupiui. cupii audiui. audii. Tertia vero que est in vi. duasfas cōis quoq; ē omni cōiugationi: vt secui. habui. posui. aperui. Quarta q est in si. et quinta que est in xi cōueniūt et secunde cōiugationi. vt risi auxi. et tertie vt lusi duxi. Et quarte vt hausi sanxi et vinxi. Sexta vo desinens in .i. antecedente cōsonante q in pteriti tpe ante .o. vel eo vel io inuenit cōis est omni cōiugationi vt iuuo iuui. video vidi bibo bibi repio reppi. Septima ē q geminat cōsonātē i pricipio i prima cōiugatione vt dedi. Et in scda. vt momordi. Et in tertia vt didici. Octaua que geminat cōsonantē in fine. inuenit in tertia cōiugatōe. vt credidi. Ois igit penultima pteritoꝝ terminātiū in ui. pducit vel nā vel positione. Ois aūt penultima pteritoꝝ terminātiū in ui duasfas corripit. vt vetui. Ois quoq; penultima terminātiū pteritū in si. pducit vel nā. vel positōe vt risi. arsi. Rursus ois penultima terminātiū in xi. pducit. q si habeat .e. pducit nā. alr vo positione. Que vo seruāt cōsonātes pntis tpis positas an .o. vel io. penultimas hnt lōgas nā vel positione quātecūq; sint in pnti vt iuuo. iuui. Excipiunt bibi. et scidi. et cōposita ex his penultimas corripientia.

¶ De formatōe pteritoꝝ ac supinoꝝ prime cōiugatōis. C. CV.

Traditis itaq; generalib⁹ pteriti pfecti regulis. Tradit et spāles regulas fm diuersas cōiugatōes. Igit oia vba prime cōiugatiōis tā actiua q neutralia a scda psona īdicatiui abiecta .s. et addita ui. faciūt pteritū pfectū. vt amas. amaui. Except his q ī ui diuisas faciūt subtracta as. a scda psōa et addut ui vt domo. crepo. mico frico seco. sono. tono veto. cubo. plico. qd et plicui facit et plicaui. neco sitr necui vel necaui. Exceptis etiā istis qttuoꝝ sterti dedi iuui. laui. Et exceptis q cū sint ex his cōposita remanēt prime cōiugatōis vt circūdo. Et oia que termināt pteritū in aui cōuertēta ui in tuz faciūt supinū vt amaui. amatū. Que vo in ui. diuisas desinunt si .c. ante .o. habuerint: mutāt ui. in tū. vt secui: sectū. Cū vo micui dbuit facere mictū. nō est in vsu. qm et a mingo fit mictū. Excipit plicui. qd facit plicitū. et que ex eo cōponunt. vt explicui. explicitū. Cetera vo que cū in vi. diuisas desinūt. nō hnt .c. an .o. in pnti ui cōuertunt in tū correpta penultia et faciūt supinū. vt domui domitū. steti vo facit statū supinū penultia pducta quō dedi datū. correpta penultima. Et vide q oia noia a sto. deriuata: a penultimā vel anpenultimā corripiūt. vt stat⁹ a um. et stabilis. stati vo apud statū inuenit penultims pducta. Cōposita aūt a sto. varie pferūt supina. vt astitum. astatū. Similiter et in ceteris. Iuui quoq; facit iutū: et adiuui adiutum. laui quoq; lautum.

¶ De formis eoꝝidē in scda cōiugatiōe. .C. CVI.

Omnia verba terminantia in eo scde sunt cōiugatiōis exceptis istis que sunt prime. meo beo laqueo nauseo enucleo creo screo calceo. Et exceptis his duob⁹ qrte cōiugatōis eo .is. et queo quis. et q componunt ex his. Porro tuū verbum scde inuenit in eo antecedente .i. s. cieo. cui⁹ pteritū est ciui. vel cii subtracta u p sincopā. cio cis quoq; inuenit qrte cōiugatōis et hz idē pteritū. Illud quoq; dicit q in oib⁹ vbis si pteritū minuat syllabas pntis pducit penultimā pteriti. nisi syncopā patiat: vt cieo: ciui. et p syncopam cii: rideo risi. Rursus oia vba scde cōiugatiōis hntia u cōsonantē an eo faciūt pteritū cōuersa eo. in .i. et semp pducūt penultimā vt moueo moui exceptō cōniueo ac feruco. Supina vo a pdictis fiūt mutata ui. in tuz. vt ciui. citū moui motū. Oē eni pteritū terminantiū in vi. sic facit supinū. Excipiunt laui. caui. faui. que nō solū mutāt ui in tū. sz etiam hnt au diphthongū pro .a. Excipit quoq; seui sati qd hz .a. pro .e. et sitr cōposita ex hoc vt inseui insitu. qd hz .i. pro .e. Et vide q in oibus suppinis que fiūt a pteritis ī ui pducit penultia. exceptis istis satū: et situ. et citū et litū. et itū et quitū et cōpositis ex his que oia corripiunt excepto ambit⁹ qd cā dine pducit. Rursus oia vba scde cōiugatōis exeuntia in deo vocali nalr longa vel ar ancedente deo cōuersa in si. faciūt pteritū. vt rideo risi. ardeo. arsi. E vo vel .i. breuibus positis an deo pducūt easdē vocales et eo mutata in .i. faciunt pteritū vt sedeo sedi. video vidi. Sin vo pria syllaba habuerit post mutā aliquā vel post m .e. vel .o. correptas in aliqua liquidā desinētes duplicat eadē pria syllaba in pterito pfecto ita tñ vt prior geminataꝝ subtrahat extrema cōsonas vt pendeo pependi. mordeo. momordi spōdeo spopōdi vbi etiā s. in scda demit syllaba. Cōposita tñ ex his nō gemināt syllabā vt rideo risi. Rursus au ante deo hntia declinant nunc in pterito per participiū vt gaudeo gauisus sum. Oia aūt supradicta verba deo in sum. cōuertētia faciūt supina vt rideo risum ardeo. arsum nisi q gaudeo assumpta .i. post u. facit gauisum. et sedeo duplicata .ss. sessum.

¶ Adhuc de eodem. C. .CVII.

Omnia aūt alia verba scde in deo pteriti faciunt per ui. diuisas et eo mutata in .i. et assumpta tum debet facere supinū vt candeo candui. canditū. Raro tñ a neutris scde cōiugatōis que faciūt pteritū in ui diuisas inuenit supinū. vt ergo debere dic. recensitum penultima correpta. Prandi vo supinū facit pransum. mutata ei in sum. Cū videndū q careo facit cassum. pateo quoq; passum. ... facit

ant ꝑteritū in xi diuisas. Itē oīa vba scḋe ɔiugatiōis.l.vel r.an cedētibus geo [illegible] ꝑteritū vt īdulgeo īdulsi mulgeo mulsi.q̄uis ꝓferat̄ mulxi.causa differentie.qꝛ a mulceo quoq₃ fit mulsi.Que vō habēt syllabā naturalr̄ longā ante geo.mutant geo in xi [illegible] Et oīa vba [illegible] ꝑteritū in si [illegible] scḋe ɔiugatiōis [illegible] [illegible] torsi [illegible] Et exceptis illis q̄ hn̄t.p.añ.s.vt ɔēpsi.q̄ faciūt supinū ī ptū.vt ɔēptū. Itē vba terminātia ꝑteritū ī si.si sint q̄rte ɔiugatiōis:mutāt si.ī tū. ꝛ faciūt supinū:vt farsi.fartū.Uerba quoq₃ terminātia ꝑteritū ī xi. [illegible] sint ɔiugatiōis ɔuertētia xi ī ctū faciūt supina [illegible] ctū [illegible] pinxi.pictū.exceptis eis [illegible] ɔs vinxi.vinctū.ꝛ q̄dā alia fuēt.Et excipiunt̄ flexi.ꝛ fluxi.q̄ faciūt flexū ꝛ fluxū ꝛ cōposita ex his. Uerba vō secūde [illegible] ꝑteritū in [illegible] qꝛ neutralia sunt nō hn̄t ī vsu supina. Unū vbū scḋe ɔiugatiōis īueniē desinēs ī queo.cui⁹ ꝑteritū terminat̄ ī si.torqueo.torsi. ꝛ cōposita ab eo.Supinū aūt ei⁹ ē torsum ꝫ regulā terminātiū ī si. īueniē tn̄ frequēt̄ [illegible] Rursus oīa vba scḋe cōiugatiōis in leo. desinentia.eo mutāt in vi.diuisas.ꝛ faciūt ꝑteritū.vt doleo.dolui. excepto [illegible] que ante.l.habēt cōsonantē aliā coniunctā ei in eadē syllaba vt fleo ꝛ excepto cōpositis ab oleo vel leo.qḋ nō est in vsu vt deleo.redoleo.qḋ tn̄ facit redolui.ꝛ redoleui.similiter ꝛ aboleo.

¶ De regulis vboꝝ tertie ɔiugatiōis q̄ desinūt ī io. C. .CVIII.

Post hoc ꝓgred.[illegible] ad tertiā ɔiugationē Et pmo q̄dē dic̄ de illis q̄ desinūt ī io. ꝫ [illegible] aio [illegible] posita añ.o.[illegible] ē ī pma ꝑso na.vt aio.Et finit̄ ī tertia plurali aiūt.Aūt vō dic̄ eē pn̄s. ꝛ poni pro ꝑterito. [illegible] tertie ɔiugatiōis [illegible] estimāt [illegible] [illegible] Addit quoq₃ qꝫ vnū inuenit̄ ī io.u.añcedēte.inquio.Est aūt tertie ɔiugatiōis.qꝛ Terē tius ponit [illegible] fere [illegible] tertie ɔiugatiōis [illegible] futuro vt facio [illegible] tissime iquā.deficit aūt ī supino.ꝫ ꝑteritū fit iq̄t.iq̄sti.Agit aūt po stea de vbis tertie desinēt.[illegible] Et pˀo de illis q̄ hn̄t.c.añ io.Est ḡ regula qꝫ oīa vba tertie ɔiugatiōis desinētia ī cio.añcedēte.a.mutāt eā ī.e.ꝓductā.ꝛ abiecta.o.faciūt ꝑteritū vt facio feci iacio ieci. Cōposita quoq₃ ex his [illegible] mutāt in [illegible] [illegible] Que aūt desinūt in cio.añcedēte [illegible] ꝑteritū ꝑfectū.vt aspicio.aspexi.excepto elicio qḋ fac̄ elicui.Ex illis aūt q̄ hn̄t.a.añ cio.faciūt supina a p̄riti.io.ɔuersa ī tū.vt facio factū iacio.iactū.nisi qꝫ ɔposita ex his q̄ ī p̄riti mutāt.a.ī.i.ī supino.a.ver tūt ī.e.vt factū.ifectū.Que vō termināt ꝑteritū suū ī xi.ɔuertētia xi. in ctū.faciūt supina.vt aspexi.aspectū.Elicui vō fac̄ elicitū. Rur sus ī dio.īuenit̄.vnū tertie.fodio.fodi.ꝛ supinū fossum. Oīa.n.vba q̄ ī di.faciūt ꝑteritū ꝑfectū supina faciūt ī sum.vt prādi.prāsuꝫ. Ex cepto dedi.ꝛ ab eo cōpositis.Addit qꝫ deponētia ī dioꝛ.faciūt supi na ī sum.vt ordioꝛ.orsuꝫ. In gio.aūt desinētia ꝓducta añpenul tima.ꝛ ablata.o.extrema faciūt ꝑteritū ɔuersa.o.ī tū.faciūt supinū. [illegible] Uerba quoq₃ tertie ɔiugatiōis desinentia in pio [illegible] ꝑteritū ꝑfectū vt capio cepi Supinū aūt [illegible] terminātiū ꝑteritū ī pi.vł psi.vł mi.ꝓfert̄ ꝑ ptū.vt cepi. captū.scal psi scalptū.emi emptū. Rapio quoq₃ ꝛ ex eo ɔposita ꝓferunt̄ ꝑ ptū vt raptū.correptū.Desinētia ī pio.añcedēte cu.o.ī vi.ɔuertūt ꝛ ꝓdu cta penl̄.faciūt ꝑteritū.vt cupio cupiui. In vi.vō diuisas faciēs ꝑte ritū īuenit̄ vnū rapio rapui raptū ꝛ ab eo cōposita. Et ꝑterea sapio sapiui vł sapui.Fiunt autē supina a cupiui.ꝛ sapiui.mutata vi.in tū vt cupitū.sapitū. In rio quoq₃ inuenit̄ vnū pario peperi ꝛ ex eo ɔposita. Supinū cuius est [illegible] paritur⁹ assumpta.t. In cōpositis [illegible] repertum.

¶ De Ceteris habentib⁹ vocalē ante.o. C. .CIX.

Deponentia in tioꝛ inueniunt̄ duo ꝛ cōposi ta ab eis [illegible] [illegible] tertia ɔiugatione q̄ [illegible] A morioꝛ cū futuri ꝑticipiū īueniat̄ moritur⁹:factū ē ꝑticipiū ꝑteriti mortu⁹ [illegible]

Desinentia ī tio faciūt ꝑterita ꝑ si.geminata.s.vt q̄tio q̄ssi.qḋ tn̄ nō ē ī vsu.icutio.icussi.Et vide qꝫ ꝫ ī q̄tio scribat̄.t.hꝫ tn̄ sonū.c.Di cit.n. Remigi⁹ qꝫ quotiēscūq₃ due vocales sequunt̄ .t.altera quarū semp existat.i.hꝫ.t.sonū.c.nisi ꝑcedat.s.vł.x.vt q̄stio.ɔmixtio.Supi na aūt fiūt a ꝑteritis ꝑdictis.i.mutata ī sū.vt q̄ssuꝫ vn̄ q̄sso.as. In uoꝛ vnū [illegible] tertie q̄ q̄rte ɔiugatiōis [illegible] tū.ɔsinit penl̄.ꝓducta.potitū. Itē vba ī vo.diuisas ɔsinētia q̄cūq₃ añcedēte [illegible] faciūt ꝑteritū ꝑfectū vt acuo acui. Excepto [illegible] cōuersa [illegible] tū ꝛ ꝓducta [illegible] penl̄ vt acui acutū Excepit̄ rutū qḋ corri pit penl̄ [illegible] r⁹. Et spuo ꝛ metuo.ꝛ pluo debuerūt esse sputū ꝛ metutū l̄ metuitū ꝛ plutū [illegible] Cetera vō in uo terminātia mutāt extre mā syllabā [illegible] struxi. structū [illegible] excipit̄ fluxi.

Desinētia in uo [illegible] penultima desinēte in.l. extremā.o.ɔuertūt in.i.ꝛ faciūt ꝑteritū.vt soluo solui.vocali vō nā lr̄ lōga añcedēte [illegible] ɔuersa in xi faciūt ꝑteritū vt viuo vixi.Que vō ex ꝑdictis faciūt ꝑteritū in ui.ɔuertunt.i.in tum.u.redeūte ī vo calem vt solui solutū Que vō in xi mutāt xi.in ctū.vt vixi victum.

¶ De habentibus consonantē ante.o. C. CX.

Uerba desinētia in bo.vocali longa añcedēte bo. ɔuertētia ī psi.faciūt ꝑteritū.vt scribo scri psi. Cetera vō terminātia in bo.mutāt.o.in.i.in ꝑterito vt bibi.Excipit̄ incubo incubui [illegible] tertie ɔiugatiōis cō posita a cubo.Que vō ex ꝑdictis t̄mināt ꝑteritū in psi.mutata psi. in tū.faciūt supina.vt scripsi.scriptū.Que vō termināt ꝑteritū in bi assumūt tū.vt bibitū.Deponētia ī boꝛ.desinētia.mutāt boꝛ.in psū ꝛ faciūt supinū.vt laboꝛ.lapsuꝫ. Desinētia in co.añcedēte.n.abie cta.n.ꝛ.o.ɔuersa in.i.faciūt ꝑteritū.ꝓducta penl̄.vt vinco.vici.Si vō.s.ꝑcedat mutāt sco.in ui.nisi sint ichoatiua que carēt ꝑterito ꝑ fecto vt quiesco quieui.ꝑter [illegible] [illegible] Jn co vō desinentia vocali nālr̄ longa añcedēte in xi.ꝑteritū faciūt.vt dico dixi.r.añcedente vnū inuenit̄:ꝑco. qḋ facit peperci.vel parsi. Jco quoq₃ penl̄.breuē in p̄riti ꝓfert̄.quā ꝓducit in ꝑterito.ꝛ mutat.o.in.i.vt ico.ici.vn̄ ictus Supina in ci terminātiū ꝑteritū.i.in tū ɔuertūt.vt vici. victū:eādē enī regulā [illegible] Que aūt in xi syllabā ꝓfe runt ꝑteritū mutāt eā in tū.vt rexi rectū. Cognosco vō ꝛ agno sco frequētioꝛ vsu faciūt cognitū ꝛ agnitū. Pasco facit pastū. Cō pesco depesco disco ꝛ posco a p̄riti supinū faciūt mutatiōe.o.in.i.ꝛ addita tū [illegible] Jn xi aūt faciūt [illegible] [illegible] persum. Desinētia in scoꝛ [illegible] faciūt supina in ctū.vt paciscoꝛ.pactū. Nāciscoꝛ nactū abiecta etiā n.[illegible] supina in [illegible] vt nascoꝛ natū. Excepto [illegible] cō miniscoꝛ ɔmētū.adipiscoꝛ adeptū. Desinētia in do.si habuerint penl̄ [illegible] Excepto cedo cessi.qḋ geminauit [illegible] nō īuenit̄.ꝛ cudo qḋ facit rōnabiliꝰ cudi.ꝫ sm̄ alios faciat cusi.ꝛ strido qḋ facit stridi.Que vō cōponunt̄ a ꝑpositiōe ꝛ do.duplicāt di in ꝑterito.vt reddo reddidi. N vō añ do hn̄tia.o.mutant in.i.ꝛ faciūt ꝑteritū.Et si ante.n.habuerīt.u.vel.i.amittūt.n.vt fundo fu di.scido scidi. Cetera vō seruāt.n.vt pādo pādi.tēdo tetēdi.tundo tutūdi. Cado quoq₃ ne nom̄ eē putet̄ (dr̄ enī cad⁹ cadi) facit cecidi. Jllud quoq₃ addit qꝫ cōposita a duplicātib⁹ syllabas in ꝑterito nō duplicāt penl̄.syllabā.excepti cōpositis a do.vt ꝑdo ꝑdidi.vł a sto vt resto restiti.vel a disco ꝛ posco.vt dedisco d̄didici.reposco repo posci. Addit vō qꝫ excipit̄.etiā diuido:qḋ facit diuisi. Supina vō cōpositoꝝ a do.si sint tertie ɔiugatiōis.fiūt mutata.o.in.i.correptā. ꝛ assūpta tū.vt reddo redditū. Itē vba t̄tie in do. desinētia.excepti cōpositis a do das do mutāt in.ꝛ faciūt supinū.vt cedo cesuꝫ. Ca do [illegible] ꝑcipio ꝑteriti.ꝓducit̄ a penl̄.excepti statū.satū ꝛ ratū. Jllō quoq₃ addit [illegible] Et si sit penl̄ [illegible] cat̄ hꝫ vnā.s.nisi qꝫ cedo ꝛ pādo faciūt cessū ꝛ passū.geminata.s.Qꝫ enī dicūt a pādo pansū.(Un̄.Expāsis in cruce manib⁹)rōne caret. cū dicat autoꝛ qꝫ pādo ꝛ patio.faciūt passū. Nō ē ḡ dicēdū expan sis [illegible] q̄ comestū. Similiter tendo tensum.ꝛ cōpositū ide.ostēdo. Simi liter strido ꝛ fido deficiūt in supinis. Addit rursus vnum esse an [illegible] [illegible] Supinū aūt eius debet esse [illegible] quo nunc [illegible]

¶ Adhuc de eodem. C. .CXI.

Omnia verba desinẽtia i go. mutata go. i xi. faciũt pteritũ: vt pingo pinxi. Except desinẽtib⁹ i go. añtecedẽte. r. q̃ ɔuertũt go. i si: vt mergo mersi. nisi sint a regẽdo ɔposita q̃ xi i pti patiunt̃ sincopã. e. penultĩe. faciũt m cã i pterito pgo prexi. Excipiunt̃ & frãgo ago. lego. ɔ ɔposita idẽ q̃ sequunt̃ simplicia i pterito pter negligo intelligo ɔ diligo. Pãgo quoq; cũ fac pegi vl' pepigi excipit̃ cũ fac panxi. de regula ẽ. Excipiunt̃ pterea tãgo pũgo pupugi. qd' tñ fac pũxi. ɔ cõposita ex his. Supia i si. terminãtia i pterito. p sum. pferũt vt mersi mersum. Alia vo oĩa i gi. vl' xi supia faciũt i ctũ vt rexi rectũ. legi lectũ. Et vide q pãgo p cano. caret supino i aliis significatiõib⁹ fac pactũ. fligo f. cũ fac. Abiciũt tñ n. q̃ ãn vl' ãñ m i penl' pferũt. vt fixi fictũ. pter cinctũ. tinctũ. stinctũ. ɔ eoꝝ ɔposita. Ango quoq; desinẽtia cũ faciũt. n. vt anctũ. qd' nõ ẽ i vsu. s3 q̃dã pculerũt an'ca⁹ pu apui. D eponẽtia i gor. mutãt or. i ctũ. ɔ faciũt supina. vt fungor functũ. In ho desinẽtia mutãt ho. i xi. ɔ faciũt pteritũ vt traho traxi ɔ fm supradictã regulã xi. i ctũ. pferũt supina. vt traxi tractũ. Uerba terminãtia i lo i lui. faciũt pteritũ. vt alo alui. Except' duplicãtib⁹. l. q̃ si a muta icipiãt geminãt pncipalẽ syllabã: vt pello pepuli. quoꝝ tñ ɔposita nõ eã geminãt. Alia vo duplicãtia. l. añ. o. alia i⁹ ab his q̃ icipiũt a muta ɔuertũt o. i. i. vt vello velli. vulsi. n. nõ ẽ regulare. Et ex h' põt bñi q. a. ɔsonãs nõ ẽ muta. Percello quoq; fac perculi ɔ excello excului: vl' vt alij dicũt excellui. Supina vo ex hĩtib⁹ vnã. l. exeũt i tũ. vt colo cultũ. A duplicãtib⁹ aũt. l. nascẽtia exeũt in sum. vt fallo falsũ: pello pulsũ. Psallo tamẽ nõ hz supinũ. nec tollo. nisi q p supino ei⁹ vtimur sublatũ: sil' nec volo. Desinẽtia in mo. vocali lõga antecedẽte mutãt. o. i psi. ɔ faciũt pteritũ ɔ si. i tũ. cõuertẽtia faciũt supinũ vt sumo sumpsi sumptũ. Cetera vo i mo. pen. diuisas exeũt vt gemo gemui. pter emo emi. ɔ vi. i itũ pferũt supia: vt vomitũ. Emo aũt fac emptũ. Premo fm in si regulã fac pssum.

Uerba tertie ɔiugatiõis desinẽtia i no. faciũt pteritũ p vi. syllabã: vt sino siui. Except' desinẽtib⁹ i no. antecedẽtib⁹. o. vl' g. q̃ p vi. diuisas faciũt pteritũ vt pono posui. gigno genui. quo ɔ ɔposita a cano vt succino succinui. Et except' desinẽtib⁹ i no. antecedẽte m. q̃ ɔuersa no. i psi: faciũt pteritũ: vt tẽno tẽpsi. Supia vo a terminãtib⁹ pteritũ i vi. diuisas fiũt subtracta u. ɔ addita tũ. corrˀpta penl'. vt posui: positũ. Cõposita a cano. fiũt terminatiões simplicis: a ɔuersa i e. Cãtũ. n. dicim⁹ i simplici: ɔ succẽtũ i ɔposito: tẽpsi vo fac tẽptũ. Que vo faciũt pteritũ i vi. syllabã: mutãt eã i tũ: vt siui: situm.

C Item de eodem. C. .CXII.

Uerba desinẽtia i po antecedẽte m. subtracta m. ɔ o. ɔuersa i i. faciũt pteritũ penl'. pducta: vt rũpo: rupi. Que aũt habẽt e. breuẽ penl'. mutãt o. i vi: diuisas vt strepo strepui. Que ãt habẽt l. vl' r. vl' e. pducta añ po. o. i si. ɔuertẽtia faciũt pteritũ: vt sculpo sculpsi. Supia vo a terminãtib⁹ i pi. fiũt mutata. i. i tũ: vt rupi ruptũ. A desinẽtib⁹ vo i diuisas vi. faciũt subtracta. u. ɔ addita tũ. vt strepui. strepitũ. Ab exeuntib⁹ vo i psi. fiũt mutata si. i tũ: vt sculpsi sculptũ. Uerba desinẽtia i ro. terminãt pteritũ p vi. syllabã: vt tero triui. nisi q ɔposita a sero. ris. si mutẽt significationẽ simplicis pferũt pteritũ p vi. diuisas: vt desero: deserui: ɔ except' gero gessi: vro vssi: curro cucurri: ɔ q̃ ɔponunt̃ ex his. Uerro. n. s3 Seruiũ vrsi fac s3 Carisiũ aũt verri: qd' visus cõprobat. Supia vo a terminãtib⁹ pteritũ i vi: syllabã fiũt mutata vi i tũ: vt triui tritũ. nisi q satũ hz ẽt p. e. a. penl' corrˀpta. Dr. n. satũ p setũ. Ab eo quoq; ɔposita habẽt. i. p. a. vt isitũ: ɔ filia. Deserui vo ɔ iserui ɔ exerui: faciũt desertũ ɔ isertũ: ɔ exertũ. Ussi quoq; fac vstũ. Que vo duplicãt. r. i psenti ante. o. ro. ɔuersa i sũ: faciũt: supinũ: vt vro vsũ. Uerba tertie i so. desinẽtia: ɔuertũt. o. i. i. ɔ assũpta vi faciũt pteritũ vt lacesso lacessiui arcesso arcessiui. Hec tamẽ lacesso: capeo: viso: ɔ q̃so s3 Diomedẽ ɔ Carisiũ ɔuertũt. o. i. i. ɔ faciũt pteritũ vt lacessi. capessi. visi ɔ q̃si. Pro quo tamẽ po⁹ mag' regulare [illegible]. Et excepto pinso pinsui. Supia eoꝝ q̃ desinũt i siui vt arcessitũ capessitũ. pinso vo fac pistũ. Uerba desinẽtia i to antecedẽte. c. s3 quosdã faciũt i xi: s3 alios i vi. diuisas vt pecto pexi: vel pectui. Flecto ɔ necto tñ fac primũ flexi ɔ sil' ab eo ɔposita ɔ plecto plexi. [illegible] Ex verbo antecedẽte to: duo [illegible] peto petiui ɔ meto messui. R. pcedẽte to s'lr duo sterto sterti. verto verti. [illegible] mitto misi. [illegible] significatiõe [illegible] [illegible] [illegible] Supia eoꝝ q̃ i [illegible] faciũt [illegible] [illegible] peto [illegible] petitũ pducta penl' [illegible] [illegible] messui messũ mitto [illegible] misi missũ. Depõentia vo i tor. desinẽtia n. añtecedẽte ɔsonãte tor. ɔuertũt i sus: vt nitor nisus. [illegible] ɔ nixus. In ro. duo induũt o. i vi. ɔuertẽtia

i pterito q̃⁹ p alteꝝ p tũ: fac supinũ: texo texui textũ alteꝝ i xũ: nexo: nexui nexũ.

C De Uerbis quarte ɔiugatõis. C. .CXIII.

Omnia vba actiua l' neutra qrte desinũt in io. excepto eo ɔ q̃o ɔ veneo ɔ q̃ si ex his cõposita. Dicũq; a scd'a psona pñtis abiecta vltia s. ɔ addita ui faciũt pteritũ pfectũ vt audio audis audiui. Except' desinẽtib⁹ in cio excedẽtib⁹ nũeꝝ pꝝ cio duas syllabas ɔ simplicib⁹ q̃ si hñt añ n. añtecedẽtẽ ɔuersa cio in xi faciũt pteritũ. vt vincio. si vo nõ hũerit. n. ãtecedẽtẽ. mutatat cio in si. faciũt pteritũ sarcio sarsi. Et excepto haurio hausi. sepio sepsi. sentio sensi. venio veni. aperio aperui. Reperio vo facit repperi p duplicata. Cõperio quoq; cõperi. Excipiunt̃ item salio s3 q facit salui. nõ q fac saliui vl' salii. vl' cõposita ab eo vt desilio desilui. Et cãbio cãpsi s3 Carisiũ pro quo hodie cãbiui. ɔ aio. Supia vo tminãtiũ i xi. pteritũ fiũt ɔuersa xi. i ctũ. vt vinxi vinctũ. Que vo faciũt in si. añcedẽtib⁹ l. vl' r. mutãt eã in tũ. vt fulsi fultũ. farsi fartũ. Cetera qrte vba tminãtia pteritũ in si. i. mutãt in um. ɔ faciũt supinũ. vt sẽsi sẽsũ. pter hausi qd' fac haustũ. Sepsi vo fac septũ ɔ veni vẽtũ. ɔ apui aptũ. sic pario ptũ ɔ oĩa ex his cõposita. Alia vo oĩa qrte q̃ pteritũ tã in ui. q̃3 in. ij. tminãt. faciunt supinũ in itũ penl. pducta. vt audiui auditũ. Except' desinẽtib⁹ in eo. q̃ corripiũt penl. vt eo itũ. adeo aditũ. pter veneo qd' ẽbuit facẽ supinũ venitũ. Ambio q̃⁹ q3 l3 sit ab eo vbo: q2 tñ desinit i io. pducit penl tã in supis vt ãbiui ãbitũ. q̃3 in pticipio pteriti tpis. vt ãbit⁹ ad silitudinẽ alioꝝ qrte desinẽtiũ i io. Excipiunt̃ pterea sepelio sepeliui vl' sepelii qd' fac sepultũ. ɔ salio qd' fac saliui vl' salii. qd' facit saltũ: ɔ siq̃ sunt ex his ɔposita. Ibi q̃⁹ q3 inseruit q̃dã alia vba aliaꝝ ɔiugationũ a qrta si faciãt pteritũ i ui. pducũt penl. supini vt cupiui cupitũ. pter dissyllaba q̃ eã corripiũt. vt siui situ. Et pter cieo qd' fac citũ. penl. corrˀpta. ɔ siqua componunt̃ ex his.

C De Participio: ɔ vtꝝ sit pars orationis per se. C. CXIIII.

Exactis itaq; ɔnab⁹ ptibus orõnis pncipalib⁹. i. noie ɔ vbo tractat subseqñt de participio. q2 ppetates accipit a noie ɔ vbo. Uñ pticipiũ dr̃ q̃si accipiẽs ptes. i. ppetates a pdictis ptib⁹. Et dixerũt q̃dã nõ eẽ ptẽ orõnis p se. q2 oẽ pticipiũ driuatiuũ ẽ qd' nulla alia pars orõnis inuenit̃ hĩe. S3 pbat nõ eẽ nom. nom nõ ẽ q2 cũ tpe significat. ɔ sẽp exigit casũ quẽ ɔ suũ vbũ: ɔ ponit̃ p vbo quoꝝ neutꝝ nõi ɔuenit. Quẽcũq; eni casũ exigit vbũ nom deriuatũ ab eo vl' exiget gtĩm casũ vl' dtĩm p figurã cõpassiõis. i. acq̃sitiue vt audio illũ dr̃. ɔ auditor [illegible] ad [illegible] Pauca etiã noia ɔstruunt̃ cũ ablatiuis. vt dign⁹ illa re. Pauca ẽt cũ accusatiuis ɔ figuratiue. vt exosus bella. Id aũt figuratiue. q2 exosus ponit̃ ibi loco pticipij ac si dicat odiẽs bella. Nõ tñ sp e figura h' qñ nom exigit accusatiuũ. vt alb⁹ pedẽ. Si opponat̃ q dignor vbũ ɔ dign⁹ nom qd' deriuat̃ ab eo. sed dr̃ eũdẽ casũ. q2 ablatiuũ dicem⁹ h' fieri ex ppia nã dictiõis. nõ ex vi vbi. Cum enim dignor exigat actĩm ɔ ablatĩm. vt dignor te glĩa actĩm ex cõi na vbi. exigit ablatĩm vo ex vi ppe significatiõis. pbat postea nõ eẽ vbũ qm p cas' ɔ gña declinat qd' nulli vbo ɔuenit.

C De Diffinitione participij. C. CXV.

Participiũ ẽ pars orõnis q̃ p vbo accipit̃. i. vl' vbi põni põt aut vl' vbi nõ adeo ɔmode. Et qñ vnũ vbũ ponit̃ p alio. vt colo p amo. vl' aro vl' hito. subiũgit ex q̃⁹ ɔ deriuat̃ nãlr. ɔ hñt gen⁹ ɔ casus ad silitudinem noĩm. ɔ accĩtia vbo absq; discretiõe psonaꝝ ɔ moꝝ. Añ inuentionẽ pticipij in nõ casu nõ poterat duo vba. i. significatões eoꝝ eidẽ rei sil' sine ɔiũctõe iterposita attribui. vt sortes legit ɔ disputat. nũc cõmode [illegible] p nom pticipij vbo ɔiũctũ vt sortes legẽs disputat. vl' legẽs disputo: p lego ɔ disputo. Si q̃s opponat q sine iterposita ɔiũctõe p pũcta poterat h' fieri. vt lego. disputo. Dicem⁹ q pũctũ iterpositũ idẽ valet qd' ɔiũctio [illegible] [illegible] si ɔuersa noia de vno dicit̃ nõ ẽ iterponẽ ɔiũctione nisi vtrũq; sit adiectiuũ. vt [illegible] Marc⁹ [illegible] nulla ɔiũctionẽ iterponẽdo si qñ adiectiua de vno dic. [illegible] iterponẽ ɔiũctionẽ l' pũctũ. q2 pũctoꝝ iterpõ vt q̃si ɔiũctio. [illegible] q3 h' pticipiũ deriuet̃ a vbo idicatiuo cõpleci in oim moꝝ significatione [illegible] l. diuersoꝝ vbis moꝝ vt exponẽs doce. p expõe vtina exponẽs docerẽ p vtinã exponerẽ ɔ docerẽ. sil' ɔ in cetis. Uñ ɔ pticipiũ oñdit maximũ hĩe [illegible] cognatione qd' q̃dã nascit̃ ab idicatiuo p oĩ q̃⁹ q3 accipit mõ scribo oñ [illegible] q me scribẽ ideo sil' scribe idẽ ẽ q ipo te scribẽ eodẽq; mõ i cetis. Docet pterea q pñs tps ɔ pteriti. pfecti ɔiũcta sũt in pticipio i eadẽ voce. pticipiũ ẽ pñtis tps ɔ preteriti. pfecti vt legẽs. Eodẽq; mõ ɔiũcta sunt pteritũ pfectũ ɔ pñs. q̃3 pfectũ i pticipio vt lect⁹ quẽadmodũ h' tpa cõiuncta sunt in isinitiuo modo ɔ optatiuo.

De Origine et formatione participiorum. C. CXVI.

Jam [illegible]

De Accidentibus participiorum et primo de genere et casu. C. CXVII.

Participiorum [illegible]

De Tempore participiorum. C. CXVIII.

Et tempore [illegible]

De Significatione numero et figura. C. CXIX.

Participio [illegible]

De Pronomine et eius significatione. C. CXX.

Post [illegible]

De Diffinitione et proprietate pronominis. C. CXXI.

Jc [illegible]

id de quo ē fmo: ǭ nec significatōe nec officio pnomē ponit̄ pro noīe appellatiuo. Nomē vo ꝓpriū significat ꝓpriā q̄litatē: ꝯ ē eiꝰ officiū ondere de quo fmo ē rep̄tiōe. unde ab oib⁹ aliis ꝗuis h̄ fo pe nō faciat equiuocatione ꝓ̄cedēte. Pnomē vo ꝗuis significationē ꝓnominis nō habeat: tn̄ officiū h̄ eadē est determinate: ꝯ separatim ab oib⁹ aliis ondē de quo fmo ē. Quis ǭ refert appellatiuū nō tn̄ ꝓ ipo ponit̄ sic demonstratiū ē ꝗ ꝓ ꝓprio noīe ponit̄ h̄ est ad ꝓpe ꝗ officiū qd faceret ꝓpriū nomē si ibidē poneret. Et iō dicit ꝓprii eē ꝓnoīs poni ꝓ noīe ꝓprio. Et qꝛ qñqꝫ appellatiuū nomē anthonomasice: ꝑ excellētiā ꝓ noīe ꝓprio ponit̄ vt vrbs ꝓ roma. Ideirco addit p̄scian⁹ q̄ ꝓ̄ter h̄ ꝓpriū ē pnoīs certas significare ꝑsonas: h̄ ē determinare circa substātiā eius de q̄ loquit̄ ipse: an aliqs ad eā vl de ea qd nō fac appellatiuū nomē positū ꝓ ꝓprio. Et opponit̄ qꝛ qñ pnomē refert̄ ad appellatiuū nomē nō significat determinate qꝛ nec nomē ad qd refert̄. Et dicim⁹ qꝛ illud determinate significat qd nomē ad qd refert̄: ꝯ h̄ ꝓpriū pnoīs est facē. Immo cū de hō agit idē disputat nomē qd ꝓfert̄ ad certitudinē ꝑsone ꝯduc̄ trahe. Illud quoqꝫ intēdēdū ē qꝛ pnomē duab⁹ de causis loco ꝓprii noīs ponit̄ pro necessitate in prima ꝯ in secūda ꝑsona: qꝛ omne nomē tertie ꝑsone ē: ꝯ pro cōmoditate in tertia. Dicto nāqꝫ socrates legit ꝗuis dici posset ꝯ socrates disputat tn̄ cōmodi⁹ est dicē: ꝯ ipse disputat vt determinet de eodē. ꝯ ide dictū eē ꝗuis sine ꝯ alie ꝗpluries cae ad relatōis pnoīa: et discretio dmōstrat ꝯ Plato.

De accidētib⁹ pnominis: ꝯ primo de specie. C. CXXII.

Est h̄ enumerat pnoīs accidētia quoꝝ ꝗdā sūt secūdarie significationes ꝗdā vo cōes vocū ꝓprietas. Inter h̄ aut demonstrationē ꝯ relationē nō enumerat qꝛ pnomina sunt qñ substātialia qñ ꝓ demonstrationē necnō ꝯ discretionē reꝑta sunt. h̄ tn̄ dicat h̄ oīa pronomini accidē iō qꝛ principaliter significat substātiā secūdario illa. Accidūt itaqꝫ pnomini sex species ꝑsona gen⁹ numer⁹ figura casus. Quid sit aut spēs dcē ē ad speciē ꝑtinēt et tractatu noīs requires. Dicto igit̄ dicē eē pnoīa primitiua Ego tu sui ille iste h̄ is ipse. Dicūt oīa dicē primitiua eē vl simplicia: ita primitiua eē qꝛ simplicia vt illud vl subiunctiue ponit̄. Nō aut dicē ea simplicia eē ꝗtū ad figurā: ꝗtū ad speciē. Deriuatiua nāqꝫ duplicē habēt significationē: vt me⁹ qd significat possessorē ꝯ possessionē primitiuū simplicē tn̄ habēt significationē sibi. Uel qꝛ ꝗdā apud grecos cōposita ꝗdā illoꝝ sunt cōposita iō ad differētiā illoꝝ dicē h̄ eē simplicia. Cōsequēter dicē autoꝝ spēt eē deriuatiua: ut me⁹ tuus suus nr̄ vr̄ nostras vras. Et q̄rit̄ cur idē nec inter primitiua nec inter deriuatiua enumerat. Qd vl iō fac qꝛ deriuationē accepit simili⁹ more suo: ꝯ nō cōplectit̄ cōposita vel fortasse qꝛ ꝓ eodē pnoīe reputant simplex pnomē ꝯ idē cōpositū ab eo: ꝯ dem̄ ꝓ apocopā. Cōcludit ita p̄scian⁹ ꝯ eē ꝓnoīa qd dicē ꝓpe q̄lis ꝯ q̄ntus. ꝯ q̄ Donat⁹ pro nomina eē putant ipse aūt nomina.

Cur Donatus quis qualis ꝯ q̄ntus putauit esse pronomina priscianus autē nomina. C. CXXIII.

Donatus itaqꝫ inspexit qꝛ formas nec sequūtur noīa. Omne etenim nomē et cōqualitate datū est ꝯ vel ex ꝓpria: vt h̄ nomē hō datū ē ab humanitate h̄ nomē plato a q̄litate ꝓpria q̄ hoc nomine platonitas appellari pōt. Cognouit itaqꝫ qꝛ q̄s cū interrogatiuū sit substātie substātiā significat. Et qꝛ q̄litas sine cōis sine ꝓpria certificat rē ꝯ determinat. q̄s aūt qꝛ interrogatiuū est cōfuse ꝯ nihil determinando significat: cludit qꝛ q̄s nō q̄litatē sꝫ substātiā sine q̄litate significat. Hoc aut inquit ꝓpriū est pnoīs: ideoqꝫ q̄s pnomē est. Preterea inquit cū q̄s ponit̄ interrogatiue oīa cōprehēdit nomina q̄ possunt ad ipsum respōderi ꝯ quodāmō pro eis ponit̄. Cū enim q̄rit̄ q̄s h̄ fecit idē est ac si diceret̄ vtrū socrates fecerit illud vel q̄s ali⁹. Et qm̄ inquit ꝓpriū est pnominis pro nominibus poni. ideirco qꝛ pnomē est: ꝯ hec oīa de q̄b nō significationis rōne putauit quis ꝯ q̄litas ꝯ huiꝰ eē pnomina. Priscianus tn̄ nō altius inspexit ꝗuis q̄s substantiā sine q̄litate significet qꝛ tn̄ substātiā inquit infinite significat nō deputat pnomē cui⁹ est finite substātiā significare. Preterea inde ꝗuis q̄litas nō determinet nihilominꝰ infinite significata certificat. Quare sꝫ infinite substātiā ita eciā infinite q̄litatē significat. Quis interrogatiue posita rn̄sio ad q̄s cūqꝫ substātiā qb̄ cōi q̄litate vl ꝓpria determināda. ꝓpter qꝛ nomē reꝑtū ē significat infinite substātiā et q̄litate nō ǭ pōt dici pnomē. Preterea: qꝛ q̄s cōprehēdat quodāmō noīa q̄ ad eius interrogationē possunt respōderi pro nominis tn̄ pro ꝓprio nomine pōt poni qd omne pnomē h̄ facit: ideoqꝫ quis nō est pnomē. Qui vo q̄lis ꝯ q̄nt⁹ ꝯ huiꝰ substātiā nō significāt sꝫ vl q̄litatē generalē vel q̄ntitatē vel aliud huiꝰ iō inde nō sūt pnoīa. Nihil eī nisi substātiā pnomē significat. substātiā ꝯ inspecte ꝑsona ꝯ quecūqꝫ sic secus⁹ eē ꝗpꝫ sine de cōdiciōe est. vide ergo qꝛ qn̄ pnomen suū h̄ ꝓpriū modū significādi: qꝛ nulli alii cōuenit.

Cur pnoīa in tertia ꝑsona plures hēat voces q̄ī secūda. C. CXXIIII.

Querit vo postea qōnē cur prima ꝯ secūda ꝑsona singula hēant pnoīa cū tertia hēat vocū diuersitates tres. Ad qd sciēdū est qm̄ in prima ꝯ secūda ꝑsona idē opat̄ demōstratio qd vocū opatur multitudo. Cū enī pnoīa prime ꝯ secūde ꝑsone demōstratiue sꝫ significāt rē vel p̄ntē. vel vt p̄ntē sꝫ designāt adeo certa ꝯ definita est eoꝝ demōstratio. vt diuersitate vocū nō egeāt. Tertia vo ꝑsona nō sꝫ p̄ns est vel demonstratiua. Et qñqꝫ designat̄ demonstratiue aliqn̄ relatiue mō p̄ns vt iste mō absens vt ille. mō ꝓpe posita modo lōge posita ꝓpt hos ǭ sex ꝓprietates sine ꝑsone distinguēdas reꝑte sunt sex vocū diuersitates necessario in tertia ne si vna vox p̄ntē significaret ꝯ absentē ēēt in pnoīe ꝯfusio. qd certā oīo debet hēre significationē. Cū aūt in prima ꝯ secūda pnoim ꝑsona adeo certa sit dmōstratio ꝓbat ex eo qꝛ demōstratio certa: ꝯ relatio eā est q̄re tria principalia pnoīa nec discernāt genera nec aliter declinent̄. sed positiue ita vt vna vox ab alia nō inflectat̄ nec enim mei gtīs sit ab ego nec mihi a gtō mei. Certa tn̄ demōstratio vl relatio facit vt in eadē t̄minatōe triū sint genera absqꝫ ꝯfusione. Qd enī in discernēdis generib⁹ facit vel articulariū vel diuersitas t̄minationū h̄ idē in ipsis opat̄ demōstratio. Dicat ēt ꝯ illud supplet qd oīa casuū opat̄ inflexio. Cū enī dicimus ego vel tu ex certa vl p̄ntia vel ex⁹ ad quē fmo dirigit̄ demonstratione an ad masculinū gen⁹ vel ad femininū et illa plaōe pronomen ꝑtineat cogit̄. Ita quoqꝫ li mei nō inflectat̄ ab eo qn̄ tn̄ genitiuā ex⁹ qui loquit̄ demōstrat gtīs casus pnoīs eē ꝓcedit̄. Et hoc idē de tui ꝯ sui dicendū ē. Cetera in tertie ꝑsone pnoīa ꝯ vocis q̄litate genera discernūt ꝯ aliter declinant̄ vt ille illa illud illius illi. Et vide qꝛ illa tria pnoīa ego tu ꝯ sui dicunt̄ principalia qn̄ ad discretionē triū ꝑsonaꝝ principalr sunt reꝑta cū cetera tertie ꝑsone pnomina ꝓpter diuersitates tertiaꝝ magis reꝑta sint. Nō aūt necesse fuit vt cōsequēter habeāt principalia pronomina declinationem quomō nomina quoꝝ multitudo ꝓpter formaꝝ ex quibus data sunt diuersitas tanta est vt si positiue nec consequēter declinarent̄ infinite multitudis eēnt ꝯ iō ꝯfusa certa aūt ꝯ definita demōstratio triū principaliū pnoim vl relatio pauca ad modū exigebat eē pnoīa cū idē in ipsis demōstratio certa faciat vl relatio qd in noib⁹ vocū multitudo vn̄ necāriū nō erat vt ꝯ̄ītē hērēt declinationē imo potius vt nō hērēt. Cū enī pro noib⁹ ꝓpriis ponant̄ q̄ prime tn̄ declinationis sunt tn̄ sc̄e tn̄ t̄ne nō magis vni eoꝝ t̄minatōi succedē debebāt q̄ alii vnde factū est vt necessario euitarēt ꝯsequētiā t̄minatiōis. Qn̄ vo ꝓpter diuersas tertiaꝝ ꝓprietates ne illa incurreret̄ ꝯfusio cetera in diuersis vocib⁹ reꝑta sūt pnomina. vt oīo certa ꝯ absqꝫ ꝯfusione essent ꝯ diuersis terminationibus discernūt genera: ꝯ cōsequentē habuerunt declinationem.

De Pronominibus demonstratiuis ꝯ relatiuis. C. CXXV.

Pronominū alia sunt demōstratiua tm̄. vt ego ꝯ tu alia tm̄ relatiua vt sui. Alia demōstratiua sūt ꝯ relatiua vt iste. Est aūt demōstratiū qd reꝑtū ē ad demōstrādū rē quā significat et sua plaōe vt sit demōstratio pnoīs rei quā significat ex ꝯ platōis sue oculi vl itellectui certa p̄ntatio. Relatiuū vo qd reꝑtū ē ad significādū de q⁹ p̄cessit fmo vl cogitatio nr̄a: ꝯ ad illud de q⁹ q̄s cogitat fac reuersione relationē vt sit pnoim relatio certa ꝗdā ꝯ qn̄ ꝑ recordationē repetita cognitio. Pronoīa prime ꝯ secūde ꝑsone tm̄ demōstratiua sunt qꝛ prima ꝯ secūda ꝑsona semꝑ vt p̄ns significat̄. Pronoim vo tertie ꝑsone alia dicit eē demōstratiua tm̄ vt hic ꝯ iste. alia tm̄mō relatiua vt is ꝯ sui. alia demōstratiua sūt ꝯ relatiua vt ille ꝯ ipse. Tunc aūt dicit ipse relatiuū eē qñ ꝑ se sine ꝯiūctiōe pnoīs prime ꝯ secūde ꝑsōe ponit̄ ita tn̄ vt cū tertia sibi ꝑsōa cōiūgat̄. si enī dicas ego ipse scribo l tu ipse scribis. In his ꝗdē oib⁹ ipse prime ꝑsōe vl secūde ē ꝯ demōstratiue ponit̄. Sēp enī ipse aut pnoīs cuicūqꝫ recipit ei⁹ ꝓprietate. Pōt tn̄ fateri ꝯgrue dici qꝛ ēt ibi ipse ꝯ certes tertie sit ꝑsone ꝯ ꝑ adiūctionē hꝫ ꝯfusiōi prime vel sc̄e. Post h̄ assignat causā īter demōstrationē ꝯ relationē dicēs qꝛ noua et in demōstratōe primā facit cognitionē ex in relatōe secūdā. Dicit et demōstrationē interrogatōi reddita primā ondē cognitionē cū rē ex īterrogatōe pateat dubia q demōstratio pnoīs ꝯ aberto certificat. Illud quoqꝫ adiūgit qꝛ ꝗuis ipse referri possit ad iste ꝯ hic pnoīa in prima cognitōe posita ꝯ conuerso fieri non pōt qꝛ ipse pro se positū in tertia ꝑsōa semꝑ relatiuū est. Qꝛ aūt sint intrantia pnomina aliqn̄ primā ꝯ secūdā cognitionē.

psonis adiungit: vt ipse scribo: ipse scribis: qd' nec noīa facē possēt [illegible]

De Pronominib' deriuatiuis siue possessiuis. C. CXXVI.

Sūt [illegible] ne.i.nostrū vl' nrī. Quartū quoq3 qd' ē tu' format a gtō [illegible] est [illegible] calis illa remā serit: h' aūt dico pp amasti z filia qb' nō remanet. Deniq3 a gtō tertie psone sui: deriuat' septimū pnomē.i.suus: de quo dicit q intrinsecus cōmune ē vtriusq3 numeri: nā omne possessiuū [illegible] possessiuo indeterminate possessio significat'. Meus ḡ significat possessorē simul z possessionē infinite.i. cui' aliqd. Cū.n. dico me': significo mei aliqd: s3 qd nō determino: nisi vel equus vel aliquid aliud adiecero. Itaq3 possessiuū significat possessorē intrinsecus.i. [illegible] gnificat cuius: possessionē vō significat extrinsecus.i. fm q aliqd [illegible] Patet ḡ qm̄ su' fm q possessorē significat resoluit' i gtīn pmitiui: h' est sui: q tā singularis ē numeri q3 pluralis: z ita cōe ē vtriusq3 numeri.i. tā ad singularē q3 ad pluralē numeꝝ pōt referri: vt su' illi': su' illoꝝ: quā tn̄ ostructionē qdā asserūt nō valē: nisi su' poneret' p [illegible] vel pluralē relatiue dicat'. Et dicim' q me' possessiuū pme ē psone: eo q pmā significat p possessore: nec tn̄ me' est dictio pme psone sed [illegible] uet deinde qstionē: cū cetera pnoīa possessiua deriuent' tā a singulari numero q3 a plurali: cur aliq3 gentilia pnomina nō deriuant' a [illegible] meas z tuas: quō nras z vras. Ad qd' equipollenter rn̄det q a singulari nō potuit dici [illegible]

De differētiis iter pnoīa driuatiua z pmitiua. C. CXXVII.

Sicut in eis ḡ [illegible] rentiā inter deriuatiua pnoīa z pmitiua fm significationē q videl3 deriuatiua significāt duas psonas possessoris z possessionis qd nō pmitiua. Assignat rursus z aliā vt a qbusdā vr̄ fm cōstructionē q possessiua indigent adiunctiōe noīum ad pfectā faciēdā ostructionē: primitiua vō nō sēp. Si.n. dicā ego scripsi: nō ē subintelligēdū sortes: nec appone [illegible] psit: z hoc est quare ait nō semp. Si enim aliqs h' scriptū videret.s. ego scripsi nō addito pprio nomine: nihil certū p illud pnomē cōphenderet: vñ cū ad absentē loquimur indiget huiꝰ pnomē adiunctione nominis: vel opottet vt pmittant' ppria nomina: vt Cicero [illegible] suū z numeroꝝ quā facerēt articularia cōplet pmitiuoꝝ pnominū [illegible] rusi ppter nomina sequētia: vt h' meus seru'. Obijcit' tn̄ q in ostru [illegible] ḡre sibi nō possunt adiungi. Cū ergo hanc assignare differētiā [illegible] pronomina que loco articuloꝝ in declinatione funguntur.

De Articulis z articularibus pnominibus. C. CXXVIII.

Articulus ergo apud grecos pars orationis est. que scdam noticiā supposito [illegible] tur a vbo articulare qd idē est qd copulare. Dicūt etiā plures: qz di [illegible] dam apud grecos dr̄ quedā pars orōis articulus: qz mīma ē oīm [illegible] qz ad articulos oēs nerui ouenīūt in corpe z oiungunt'. Cū aūt ar [illegible] ra z casus. sicut hic z hec z hoc apud nos. nec ibi significāt relationem sed solā generꝝ z casuū discretionē. Iz idē articuli in ostructōibus [illegible] Secūt [illegible] pspositiu' articul' respectu alteri' articuli q postponit'. Qm̄ vō hic z h' z h' pponunt' in declinatōe ad discernēda gnā z casus. sic qdā articuli apud grecos. [illegible] gnificāt. nō ḡ sunt articuli. s3 pnoīa. S3 qm̄ in declinatōe vicē articuloꝝ obtinēt. ide articularia pnoīa dr̄. Nō etiā articul' facile posset [illegible] articulo z pnoīe tn̄ ēt qz substātiā significat. icirco nō ē articulus [illegible]

De pnoībus in quibus deficit vtūs: z in qb' nō. C. CXXIX.

Nullū pnomē [illegible] sone. vt. o. tu. z. o. vos. Et possessiuū pme [illegible] nō potuit eo q pmā sp discernat psonā: cū oīs vtūs sit scde psone [illegible] lū aūt possessiuū fm q possessorē significat [illegible] ad eā enī dirigit' sermo p vtūm possessiuū. vt. o. mi fili. Cū ergo scda [illegible] na: vel tertia. s3 vocatiuus nec pme nec tertie pōt esse. Possessiuū [illegible] nec respectu possessoris. Suus vō qm̄ relatiue semp ponit'. ideoq3 [illegible] cōstructionū q rationabilr posset dici. o. sue euāder fili. nisi vsus [illegible] q relatiue ponit'. Questionē vō interserit. s. cur tertia psona possideat [illegible] vno semp mō designet' pma psona. i. demonstratiue z psentaliter sit z scda. Ideo dicit' vna psona tm̄ esse prima. z vna tm̄ secunda. Unde nec prima poterat possidere primā. nisi seipsam possideret: [illegible] est. Unde z diuerse dicunt' esse tertie psone. ideoq3 poterit vna tertia z aliam tertiā possidere. vt iste est illius seruus. O. autē [illegible] tur ibi figura in locutiōe. qz aliū sensū significat q3 ad quē fuit [illegible] tm̄ institutū sit me' vt possessorē significet z possessionē. In cōstru [illegible]

[illegible]

mine tertie psone. qd apud grecos reciprocu est. siue p simplici [illegible]

[illegible]

C De Secundo pnois accidente qd e psona. C. CXXX.

Ost [illegible] tractat de psona [illegible] duob⁹ modis accipi psona hac in arte. Uno [illegible]

[illegible]

Bene aut [illegible] nomē psona [illegible] ad artē grāmaticā trāsum [illegible]

[illegible] Et fortasse prius ē natura loqui de se. deinde ad aliū de ipso postea vero de alio. [illegible]

sic signat [illegible] significat ppetatē loquēdi de se. hoc idē de ceteris itellige. Persona vero fm vocē: cōis ē vocū p [illegible]

[illegible] quis legimus non solus de se pronunciat sed de alio vel de alijs secum. nam idem est acsi diceret: ego z tu z ille vel illi. vel ego z tu z ille legimus. [illegible]

sonarū cū aliqua persona per verbū eiusdē persone aliā vel alias [illegible] vel ego z tu docemur. Concipit autē prima secundā z tertiā. [illegible]

dicitur: ego z tu legimus cum quo verbo construatur ego. Ad qd dicimus q cū verbo plurali legimus. nec est vitiū. sed figura. habet enim [illegible] aliam sibi personam in actu illius verbi sibi consociat.

C De Tertio eiusdē accidēte i. de genere. C. CXXXI.

Ost hoc incipit tractare de genere de quo eadē q in tractatu nois dicta sunt. pnomini rursus [illegible] intelligēdū ē voce vel significatione ppter nostras z vestras. que sola significatiōe (que cōmunis est rebus diuersorū generū) sunt mobilia [illegible]

[illegible]

go pmitiua pnoia: ego z tu z sui. fixa sūt. z nō mouent p genera. sz oia alia mobilia sūt. Uide q q mobilitas noiū ē q repta ē circa nomina [illegible] bilitas quoqz pnoiū est illa q repta ē circa pnoia. vt ille. la. lud. [illegible]

fis. Qm ad h repta sī vt p ppijs noib⁹ ponat. q pti sī masculini generis. pti feminini. pti neutri. Querit tn cur pnomē pme z scde psone [illegible]

inueniūt z qdā noia neutri generis. vt h bafion. z in feminis similit. vt h glicerū. Sūt aūt h neutra sola terminatiōis rōne. fm significationē nāqz sunt feminina. Est iterū alia solutio q res q nullius ē sexus. pōt p figurā illā q dicit psopopeya. i. formatio itroduci de se loquēs. vel vt ad ipaz fiat locutio. Illud quoqz addit q derivatiua pnoia q cōia sunt triū generū sunt intrinsecus. i. sz possessoē. quez ex se z ex vi sue planatiōis significāt posita. Et vir eni z mulier z man [illegible]

[illegible]

C De Quarto accidente quod est figura. C. CXXXII.

Ost hoc agit de figura [illegible]

[illegible]

Dectoreus eni; nullū significat p possessore nisi hectorē. [illegible]

[illegible] Dicūt aūt plerīqz q qdā cōpositū ē ex q z dāno. Qui eni [illegible]

Alij dicūt q opponit ex q z demū. qd meli⁹ ē. Magl tn videri posset syllabica adiectio. nisi q priscian⁹ vr ponere illud p cōposito. Illud [illegible]

ntm singularē z actm hz cōpositos ex itegro z corrupto. vt eiusdez [illegible]

[illegible] nō fieri p cōpositionē. sz p methaplasmū fimu. i. p trāsmutationē.

C De Syllabicis adiectionibus pnominum. C. CXXXIII.

Illud quoqz adiungit q egomet z alia hmōi de quib⁹ posset videri q sint cōposita illa quidem cōposita nō sunt sed potius est pagoge vel epictasis [illegible] sibus prime z scde psone adijcit met syllaba nisi tantū gtō plurali [illegible]

[illegible]

tur pnoib⁹: sed causa discretiōis plerūqz vt egomet feci. i. ego z nō alius [illegible] met feci. [illegible] Illud quoqz q ce addit articularibus pnoib⁹ vt hicce huiusce z silia. Apud terentiū inuenit quoqz hoccine qd videt cōpositū ex hocce z ne. sed e. mutat in i. hacine in cōpositione. Sūt tamē qui dicit q toci hoc id est cine addit ei pnomini qd ē hoc. vt nō tantū ce adiciat ei. sed etiam cine. Illud quoqz addit q ntō plurali fm antiquos additur ce: sed interponit [illegible]

[illegible]

[illegible] sitio. Illud quoqz inuit q ecce aduerbiū ex vi demōstratiōis ipoztat z implicat verba qb⁹ vtimur in demōstrationib⁹. s. aspice. cerne z silia q oia accusatiū casū exigūt. Ideoqz verisile ē. q qn illud ad [illegible]

[illegible] p defectū. vt ecce hō z subintelligit venit vl aliqd aliud huiusmōi.

¶ De Pronominibus quibus per anastrophen hec prepositio cum preponitur. .C. CXXXIIII.

Mecum tecum [illegible] sunt .i. prepositio prepositio plata cum ablatiuo pronominis per anastrophen .i. per recti ordinis conuersionem. Nam si [illegible] est anastrophe. ut dicatur nobiscum. Et quia hac ratione fiebat in vno et in omnibus [illegible] genitiuis ipsorum ponuntur cum verbis impersonalibus interest et refert ablatiui possessiuorum [illegible] ad ipsum pertinet. Dicitur tamen per ablatiuum non per genitiuum interest vel refert mea. ne [illegible] mea [illegible] Idem [illegible] mero. Quid autem sit numerus et cetera que ad numerum pertinent. ex tractatu nominis [illegible] strophen [illegible] ha [illegible] pronominibus est accent. [illegible]

¶ De Casu pronominis. .C. CXXXV.

Casu autem pronominis tractat ad [illegible] primitiua pronomina prime et tertie persone non possunt habere plus quam quinque casibus quia s. caret vocatiuo. ratione supradicta [illegible] terminationes. Dicit enim postea quod nulla pronomina inueniuntur heraptota. Addit quoque quod possessiuum prime persone habet vtrumque ut meus o mi. et noster o noster [illegible] prime non possessiue [illegible] proferri quia hoc significat reuoluitur semper in genitiuum primitiui. et non in alium casum [illegible] habuit. ad quam sermo dirigitur. Nostras quoque in eadem voce. et nominatiui casus est. et [illegible] re [illegible] cuius vtrumque habere posset. deficit tamen in vsu. Addit iterum quod pronominum alia sunt monoptota .i. vnius casus. ut istuc ecci. Alia triptota [illegible] et est triptotum [illegible] Tetraptotum [illegible] Pentaptotum [illegible] ptotum nec pronomen nec nomen excepto tribus nominibus que terminantur in us. et genitiuum in ius. unus. solus. et totus. Inueniuntur enim apud antiquos vti eorum. o vne o sole o tote. Ullus enim inquit et nullus. et alius. vocatiuos habere non possunt [illegible] demonstrationem [illegible] significat [illegible]

¶ De Quattuor declinationibus pronominis .C. CXXXVI.

Addit quoque declinationes pronominum esse quattuor. Et est prima [illegible] casum in tribus personis principalium pronominum ut mei tui sui mihi tibi sibi me te se. Et dicitur prima quia tres persone principalium pronominum [illegible] Secundus vero modus dicit esse cuius genitiuus singularis terminatur in ius. ut [illegible] Et dicitur [illegible] cum omnia sequentium declinationum sunt deriuatiua. Tertia dicit esse que mobiliter declinantur. ut meus a um. mei mee mei. Que quia deriuatiua sunt. iure post primitiua in tertia declinatione ponuntur. Quarta est cuius genitiuus singularis terminatur in tis. ut nostras nostratis. vestras vestratis. [illegible] ta ponitur et vltima. Item declinatio alia nominalis est. alia pronominalis. Et est nominalis que in nominibus [illegible] circa ipsa primo reperta est: ut albus ba. bum. similiter arpinas arpinatis: vtraque tamen quasi translata est ad pronomina Dicimus enim meus a um. et nostras atis. Itaque secunda declinatio nominum est tertia pronominum. Tertia quoque nominum quarta est pronominum. Cum ergo quereret cuius declinationis est meus [illegible] tertie pronominum. et per hanc determinationem omnis dubitatio remoueatur. Similiter ad cuius declinationis est nostras. [illegible] est quarte pronominum. Pronominalis rursus declinatio est. que in pronominibus primo et circa ipsa reperta est. ut illa cuius genitiuus terminatur in ius. que tamen etiam translata est ad quedam nomina. ut vnus na. num. vnius et similia. Unde [illegible] pronomina [illegible] pronominum

¶ De Unaquaque earum sigillatim. .C. CXXXVII.

E pronominibus prime declinationis. vide quod que genitiuus apud grecos terminatur in oys. apud nos terminatur in is. ut illi dicunt demostenous. et nos demostenis. et que apud grecos in oy. apud nos terminatur in i. Illi enim dicunt [illegible] et nos [illegible] mus mei vel mis tui [illegible] Sic quoque dicere debuimus sui vel sis sed ne videatur verbum esse. tacetur a nobis. Et vide quod mei et tui et sui sunt tam primitiuorum genitiui quam possessiuorum. Hoc autem inter [illegible] agros. Genitiui autem possessiuorum eadem genera et casus et numeros sibi exigunt adiungi. Itaque quando sint genitiui primitiuorum. quando possessiuorum. constructionis ratione discernitur. Post hec sui non [illegible] habent pronomina et composita. Simplicibus vero vtuntur et in constructionibus intransitiuis per nominatiuos et in simplici transitiua per obliquos [illegible] constructione ad designandam rem. ut in eam transit actus quod non potest [illegible] agit in suam possessionem. ut socrates videt seruum sui. hic grecus non [illegible] composita grec habent [illegible] Ponitur tamen etiam retransitiue: sed impropie et hoc etiam tamen in obliquo. Illud etiam adiungit quod nominatiuus per se .i. sine obliquo non facit transitionem. et quoniam cum verbo adiungitur nominatiuus. eidem non potest obliquus illius addi sine transitione vel reciprocatione. De secunda declinatione dicimus quod a genitiuo terminantem [illegible] caliter proferatur. et addatur ei c. ad differentiam huius interiectionis. [illegible] profertur. non potest poni in metro dictio incipiens a vocali. nisi fiat sinalimpha. Addit quoque quod octo nomina sequuntur declinationem pronominum [illegible] De tertia declinatione [illegible] quod cum meus debet [illegible] Dicit autem putauerunt quod [illegible] adiungitur [illegible] De quarta declinatione [illegible] nisi quod nostras et vestras circumflexum accentum habent super vltimam syllabam propter regulam apocopatorum. nostratis enim et vestratis solebant esse integra

¶ De Quibusdam vocabulis que putata sunt esse pronomina cum non sint. .C. .CXXXVIII.

Est hoc autem quia quidam putauerunt .o. esse vocatiuum pronominis. Alii vero articulum. Remouet vtrumque. Et prius quod non est vocatiuus: quia nec est a nominatiuo: deinde quod articulus [illegible] bus vero relatiue [illegible] positiuo articulo et pronomine [illegible] non est articulus cum nec etiam ex articulo sit compositum [illegible] pronomine [illegible] adverbio [illegible] Quis quod est interpretatur hosti. quod est compositum ex [illegible] subiunctiuo articulo: et nomine infinito tis. tamen simplex est nec compositum ex articulo ut hosti. nec articulus est. Dicit quidem multa sunt apud nos simplicia que apud grecos sunt composita et [illegible] simplex est quod [illegible] agros a grecis compositum [illegible] quod est fine [illegible] quod est terra Et [illegible] apud grecos simplex est quod apud nos est ineptus. et est compositum ex in et aptus. Est autem .o. aduerbium vocandi. sic heu nisi dendi. est etiam aduerbium optandi et est etiam interiectio. Cum igitur est aduerbium vocandi [illegible] finita [illegible] distributiua [illegible] nua et quis vocatiuo caret. [illegible] demonstratione. sine qua vocatiuus non potest esse Distributiua quoque ad diuersas videntur [illegible] ille cum vocatiuus ad solam secundam pertineat [illegible] Item quidam putauerunt quis esse pronomen et donatus. [illegible] quia declinatur ad modum quorundam pronominum quod [illegible] sicut ille [illegible] quia ponitur pro quolibet nomine nobis ignoto Ignorato enim nomine dicimus quis. tamen et quia substantiam sine certa qualitate significat. Respondet itaque ad singula [illegible] nomina more pronominum declinantur quod cum omnia vel certum numerum significent: ut vnus. solus. vter. alter. alius [illegible] gatiua pronominibus ponuntur. nihil est cum ignoratione substantie: vel qualitatis vel quantitatis. que significantur et declinantur per ipsa nomina. [illegible] sine certa qualitate significet pronomina tamen [illegible]

demonstratiue vel relatiue vel infinite significat. Quis vero infinita substantia [illegible] significant [illegible] qualitate infinitas [illegible] [illegible]

[illegible]

Cum enim dicimus heroes tales theseus fuit [illegible] relatiua [illegible] quare talis [illegible] primam cognitionem respectu qualis [illegible] Quod si [illegible] talis sit relatiuum oportebit [illegible] primam cognitionem respectu talis quod ad ipsum refertur [illegible]

[illegible]

hoc quoque quia ambo congregat duo numerat.

De prepositione et ratione nominis eius. C. CXXXIX.

Dixit tractatum de partibus orationis declinabilibus tractatum quoque [illegible] aggreditur [illegible] primo de prepositione [illegible]

[illegible]

[illegible] Adverbia [illegible] prepositio [illegible] casualibus [illegible]

[illegible]

prepositio [illegible] accentum [illegible] accentum penultima [illegible]

a fine [illegible] analogia [illegible]

[illegible]

De differentia inter prepositionem et adverbium. C. CXL.

Assignat [illegible]

[illegible]

De differentia inter prepositiones et adverbia. C. CXLI.

Dixit hoc etiam assignat [illegible] prepositionem et adverbia [illegible]

[illegible]

[illegible] prepositiones [illegible] adverbia [illegible] casualibus [illegible] prepositiones [illegible] sententiam ad ultimum confirmauit [illegible] licet utrumque et hanc et ceteras cum quadam dubitatione interserat.

De compositionibus prepositionum. C. CXLII.

Dixit autem [illegible] de prepositionibus regulam [illegible] composite inueniuntur [illegible] oblique casibus [illegible] ab eo [illegible] colligeritis [illegible] prepositio [illegible]

[illegible]

[illegible] compositionem [illegible] Addit et ad-

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
in eay ptāte icidūt sepissime.rarissime vō vel nūq̄ʒ ide fiet ꝑpositio
[illegible]

De Accētib⁹ aduerbioꝝ ꝛ ꝑpositiōib⁹ ɔpositoꝝ. .C. CXLIII.

Ant [illegible]
[illegible]
[illegible]
penł.trāsfert i antepenł.Qñ.n.dicūt paleꝛos. antepenł. acuit.Est.n.ps ɔposita a para ꝑpositiōe greca.Cū ḡ apō grecos ꝑpositio ɔposita i multis dictiōib⁹ h̄ faciat apō nos facit h̄ idē i vno [illegible] ꝑpositiões ei p cōpositiōeʒ addāt. acuit antepenł.vt ꝓinde deinde subinde ꝛ filia. Ne si grauet̄ inqt.s.ꝑpositio ponēdo acutū accētuʒ sup penł.putet̄ p appositionē ante aduerbiū poni:qō fieri nō lʒ: pp hāc ḡ parui.rōnē volūt pleriqʒ idē i ceteri aduerbijs cōpositis.nō so [illegible] ci aliūde antepenultima acuta. Est ḡ sup h̄ ɔtrouersia nec irrationa [illegible] [illegible] acuta:filr ꝛ de ceteris aduerbijs.q̄ nō sūt cōposita exinde aduerbio si fuerint tñ ex alio aduerbio ꝛ ꝑpositiōe cōposita: Qō si ita ē:dicendū ē deinceps abintus penultima acuta:qō ɔtra cōeʒ vsuʒ ē.oēs.n. [illegible] ex his q̄ dicunt̄ in tractatu de ꝑpositiōe:nec ex his q̄ in libro accentuū:pōt haberi vt in aliūde antepenultima dʒ acui. Nō.n.ait i libro [illegible] tius oia aduerbia q̄ a ꝑpositiōib⁹ cōponunt̄ nō itelligēdū ē.vt dixerat sub vno.i.nō sub plurib⁹.h̄ enī hʒ ōis dictio vt vno accētu regatur.sʒ sub vno accētu inqt.i.sub eodē ꝛ ɔsimili.h̄ ē vno mō accentu [illegible] bere regularit̄ vt accētū habeat penultima.si tñ vsus ecclesie in qua forte tibi legēdū fuerit.aliter habeat sequere vsum.nisi tante fuerit [illegible] [illegible] ab aliquāto. Porro liber ille de accentib⁹ a plerisqʒ dubitat̄ a quo [illegible] [illegible] regularit̄.nisi in cōpositis abinde aduerbio ꝛ ꝑpositiōe si priscianus [illegible] habem⁹.vr̄ ḡ nobis regularit̄ dicēdū delōge alōge ꝛ similia vt sup [illegible] vsus vō sequēdus. Magister enī locutiōis ē ꝛ velle q̄dē inter insanos videri doctū.species.q̄dā furoris ē. Qui tñ dicūt regulā in oib⁹ aduerbijs cōpositis obseruādā esse.litterā priscia:sic exponūt:ꝑpositio [illegible] manifestū ē.sʒ videt̄ plane inuisse ꝙ in solo ide fieri solet.qō.n.ini [illegible] q̄n eadē rōne dicēmus induco antepenł.acuta.qō omni caret rōne.

De [illegible] C. CXLIIII.

Apud [illegible] sitionem.i.gtō ꝛ datiuo.accusatiuo. Apud nos [illegible] [illegible] gilius Crurū tenus p ten⁹ crurib⁹. Dicit etiā ꝙ tonchus cui⁹ iterpretatio ē tenus aduerbiū ē apud grecos.ꝛ nō ꝑpositio. Inde est ꝙ tenus [illegible] ꝑpositiões p appositionē.qꝛ ipsi sūt itrāsitiui.i.ex vi noiatiui nō significāt rē vt in eā trāseat actus:sʒ trāsitiue iūgunt̄ cū v̄bis. Ideo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] designant in quē fit actus. Quod autē apud grecos genitiuo ꝛ datiuo apponantur:opinoꝛ causa penurie factū. Quoniā enī carent ab [illegible] pleant vim ablatiui cum preposititione prolati. Sed non possunt vel non debent adiungi puto cuʒ similiter sint transitiui.ipsis genitiuorum [illegible] [illegible] lis meis nisi lectionē facio ad eos.vel q̄d est iste equus est socratis nisi ad ipsuʒ genes. Nō ait ꝑpositiōibus apposit [illegible]

pptere a verisimile ē his casib⁹ ꝑpositiões per appositionē nō posse [illegible] [illegible] p hoc qō ait per se.i.ex sua vi.hoc est nisi aliud sequat̄.s. casus obliquus.vel nisi subintelligat̄. Obiciet̄ tñ ꝙ nec sic obliqu⁹ trāsitiu⁹ est p se:sed pōt dici ꝙ p se positus significat vt eius vel vt ei . vel vt [illegible] obliqui etiam posita per se merito dicuntur transitiui.

De Multitudine prepositionuʒ apud latinos. C. CXLV.

Illud [illegible] [illegible] los singule multas significatões habeāt.nos aduināque [illegible] nes grecoꝝ cōplent significationē multarū apud nos vt peri ponit̄ p circū ꝛ sup.nō qñ sup significat locū:sʒ qñ ɔsignificat memoriā. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] apud eos nō pñt cōponi:cū oēs apud eos ꝑpositiões ꝛ postponi solebāt ꝛ apponi. Cñ qꝛ cū v̄bo ponunt̄ ꝛ apud latinos sine casualib⁹ vt ibi pone subit cōiunx. Oʒ aūt p appositionē ponat̄ sine casuali. [illegible] [illegible] [illegible] re venit pompei⁹ ibi itelligat̄ existēte. Dicunt ergo pleriqʒ ꝙ in de [illegible] [illegible] [illegible] fetātes.ꝛ ꝙ de irregularit̄ ibi ponit̄.ꝛ nullū casuʒ exigit. Idēqʒ de [illegible] [illegible] [illegible] significationē.qō dicit sʒ eos.qui intro ꝛ cetera aduerbia casualia reputant inter prepositiones.ꝛ ꝙ quedā nunq̄ʒ cōponunt̄.vt apud erga.circiter.ꝛ ꝙ quedā nunq̄ʒ separant̄.vt di ꝛ dis.sed ob hoc tantū vocant̄ [illegible]

De Diuersis acceptiōibus prepositionū. C .CXLVI.

Prepositio [illegible] [illegible] bus. Significat etiā in qñqʒ priuationē . vt ipius.i.sine [illegible] [illegible] faciūt ea ꝓ aduerbijs accipi:vt domo venio . Itē ꝑpositiões posite loco aduerbioꝝ vł iteriectionū suū mutāt accētū : vt apud terentiū. Per pulchra credo dona.p.n.dʒ hic acui ꝛ nō grauari. Et sic q̄ dicūt p [illegible] ri⁹ eē vr̄. Pro etiā loco iteriectiōis.vt apō lucanū ꝓ tristia fata. Et iō ibidē acuit̄. Qō ḡ pleriqʒ dicūt debē scribi cū aspiratiōe ꝓ.h.sed apocopa ab iteriectiōe integra proh:i nulla auctoritate iuēio: sʒ h̄ tñ ꝙ ꝓ ꝑpositō ponit̄ ꝓ iteriectiōe:qō nō dic̄ eē mirādū:cū greci ꝛ ꝑpositiões ꝓ aduerbijs:ꝛ ecōuerso solebāt ponē. Et nos ēt aduerbia loco [illegible] bi ꝙ spōte nomē ē:ꝛ pōit̄ ꝓ aduerbio sʒ qō diuersas diuersoꝝ dictiões. Scdʒ qñ significat vł catha vł meta ꝑpositōis viʒ obtiet. Cū enī catha [illegible] ea.i.ad siſitudinē eoꝝ. Meta quoqʒ accipit̄ ꝓ de ꝛ trans ꝛ pp. In [illegible] tāta dat̄.i.pp emathiā:sʒ q̄d significat cū dr̄ sʒ lucā ꝛ filia.puto idē [illegible] cōiūctōis.vt pp te.i.cū tui. Qñ āt pōit̄ loco para qō ē iuxta.tūc hʒ [illegible] cū iuxta sʒ ipʒ sit solūmō aduerbiū:ꝛ ibi pp pōat̄ ꝓ iuxta. Fortasse [illegible] pōit̄ ibi pp ꝑpositio ē apō grecos.q̄uis iuxta aduerbiū loco ei⁹ q̄ [illegible] [illegible] tñ aduerbiū ē sʒ grec⁹ ponēt ibi ꝑpositionē.dic̄ etiā ꝙ ob diūcta cū [illegible]

De Cōmuni significatione ꝑpositionum. C. CXLVII.

Prepositiones [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Mutāt itaq̧ significatiōes suas et diuersis adiūctis et ad mō significat [illegible] loci ad troiā [illegible] apud troiā [illegible] [illegible] et ad quinquaginta milia venerūt. In cōpositiōe [illegible] significat [illegible] et affirmat [illegible] arridet. Que ḡ vere ꝛ idubitabilr sūt ꝑpositiōes. nihil certū ꝑ se significat [illegible] certa habēt significatiōe [illegible] grecoꝝ [illegible] aduerbia plereq̧ poni debeāt. vt supra ꝛ itra ꝛ infra. ꝛ hmōi. latini tñ posuerūt [illegible] significationē [illegible] et etiā fm rōnē grecoꝝ [illegible] eādē significat [illegible] [illegible] te loquoꝛ. i. cā tui. depzimo. i. īfra ꝑmo. Qñq̧ etiā abūdāt in cōpositiōe. ac si cēnt [illegible] addere. vt [illegible] Qñq̧ vero designant loci. ꝛ hoc quadripartito. vt significent quo [illegible] vnde [illegible] qua.

Ⅽ De propriis significationibus earum que accusatiuo deseruiunt. ꝛ pzimo de monosyllabis. C CXLVIII.

Ost hoc pertractat singulas ꝑpositionū quarūcūq̧ significatiōes. Et pmo eaꝝ q̄ deseruiūt accusatiuo. quas diuidit i monosyllabas. dissyllabas. ꝛ trissyllabas. Sūt [illegible] et plerisq̧ latinoꝝ videt̄ [illegible] e. ad ob per post [illegible] aduerbiū casuale. Dissyllabe vero sūt apud ante citra. circū circa cōtra erga extra iter [illegible] iuxta. ꝓpe pone vltra pieter. ꝓpter supra vsq̧ penes. Trissyllabe sūt circiter aduer [illegible] Quaꝝ plerasq̧ et his fm rōnes grecoꝝ dicit eē aduerbia [illegible] ad ꝛ ob. ꝛ per. fm rōnē grecoꝝ etiā nō sunt aduerbia. sed post ꝛ ante ꝛ circa ꝛ citra ꝛ similia. Sīqdē si plures inueniunt̄ ꝑpositiōes vel dissyllabe. vel trissyllabe accusatiuo casui seruiētes: nō ē curādū. qz de illis tñ agit q̄ grecaꝝ ꝑpositionū interpretationē habēt. Dicit ergo ꝙ ad ꝛ appositū ꝛ cōpositū significat qñq̧ proximitatē. vt adeo ad troiā [illegible] Qñq̧ [illegible] Qñq̧ etiā [illegible] [illegible] vt ad hec [illegible] Ob appositū significat. Aliqñ [illegible] accipit̄. Aliqñ etiā significat accomodationē vt ob meritum i. ꝑ merito. vel fm meritū. In cōpositiōe significat vel [illegible] obambulo [illegible] Per significat [illegible] et per [illegible] significat etiā tēpus. sz quasi locū. vt ꝑ annū fuit mecū. Dicit eni priscian⁹ ꝙ oīa localia possūt etiā esse ꝛ tpalia. Addit etiā ꝙ ita quoq̧ aliis reb⁹. q̄si loco iungunt̄. vt ꝑ virtutē fio laudabilis. in quo virt⁹ q̄si locus laudis fuisse ostēdit̄. Est etiā ꝑ iurādi. vt ꝑ iouē. Cōsignificat quoq̧ ꝑfectionē plerūq̧ in cōpositiōe. vt percurro. i. ꝑfecte curro. Qñq̧ loci. vt [illegible] Qñq̧ ponitur loco valde aduerbii. vt pecastor. Cōsignificat etiā ꝑ abnegationem. vt perfidus idest sine fide.

Ⅽ Adhuc de eodem. C CXLIX.

Addit ꝙ post ꝛ cōponit̄: vt postpono. ꝛ separat̄. ꝛ significat indē meta ꝑpositiōes. si nō qñ locū [illegible] accipit̄ q̄ valet q̄tū con ꝑpositio. Post ḡ sicut meta. qñq̧ significat ordinē loci. vt post montē. Qñq̧ tēpus. vt post multū tpus. qñq̧ ordinē alterius rei vt post pietatē vtilitas ponēda ē qñq̧ ponit̄ ꝑ aduerbio tpali postea absq̧ oī casu. [illegible] post tpe. Nā qñ indē ꝑpositio ē ablatiuo iungi nō pōt qz deseruit accusatiuo. Illud etiā addit qdē. a post deriuat̄ posterus ꝛ postica. Cis quoq̧ dicit componi ꝛ apponi ꝛ locum significat quid est enim cis alpina gallia. nisi que inter nos est ꝛ alpes. quādoq̧ etiaz transfertur ad tempus designandū. vt cis definitū tempus. quandoq̧ etiā ad alias res [illegible] sed magis et frequētius loco additur. presertim quoniā ad alias res et loci significat. Trās etiaz ꝛ componitur. vt transueho. ꝛ apponitur vt trans mare. Amittit autē quandoq̧ in compositione n. ꝛ s. vt traduco. Et vide ꝙ videtur locum trans significare [illegible] In [illegible] significat vlteriorem locum ita ꝙ vsq̧ ad ipsum. In trado quoq̧ quasi transitionem [illegible] In transgredior quasi [illegible] posita quoq̧ trans ponitur loco per [illegible] trans mare [illegible] Addit postea ꝙ oēs monosyllabe prepositiones cuilibet casui deseruientes ꝛ apponunt̄ ꝛ cōponunt̄ excepta [illegible] in cōpositione [illegible] in. m. sepe vt cōmunis. sicut. m. quoq̧ solet per

compositionē [illegible] et tantūdē. De clam vero ostendit ꝙ ad verbū debeat [illegible] significat qualitatē qō nō prepositiones sed [illegible] quod interpretat o apud grecos [illegible] casui sicut ꝛ multa aduerbia localia. vt clam te factum est.

Ⅽ De D[illegible] C. CL.

Ost hoc agit de dissyllabis ꝑpositiōib⁹ q̄ accusatiuo [illegible] apud significat [illegible] apud athenienses. in quo tñ ꝛ ꝑsonas q̄si locū significat. Vñ etiā [illegible] cōponit̄. Añ ꝛ cōponit̄ ꝛ apponit̄: ꝛ significat locū vt ante eo. vl' tpus vt ante ānū [illegible] eādē fere habeat significationē. quā hz cis. nisi ꝙ cis solet plerunq̧ ꝑponi [illegible] Vñ [illegible] idē vicin⁹. Et lz cis ꝛ citra ꝑpositiōes a latinis eē putent̄. tñ iterpretant [illegible] significat id qō peri greca: sz tūc qñ peri ponit̄ ꝑ iuxta. Nā ꝛ ponit̄ ꝑ de vel ꝑ iuxta [illegible] Circa ꝛ ad locū ptinet: vt cū dicit̄ circa forū: ꝛ ad tpus vt circa. xx. ānos. addit etiā ꝙ circa nunq̄ ꝑponit̄ i cōpositiōe: sz postposita cōponi inuenit̄ [illegible] cōposita. Inuenit̄ quoq̧ [illegible] ꝑpositio [illegible] Dicit aūt priscian⁹: ꝙ circūcirca significat [illegible] circā. Cū vo sit ꝓpositū ei⁹ hī loco de dissyllabis ꝑpositiōib⁹ agē adiūgit tñ de circit̄: qz ꝛ grece ꝑpositiōis peri significatiōez retiēt accepte ꝑ iuxta: sz differt a circa. ꝙ circit̄ ad solū tps ptiet vt circit̄ kalēdas ianuarias. De erga quoq̧ [illegible] significat affectū. Et [illegible] affect⁹ i eas designat̄ vt erga [illegible] cōponit̄.

Ⅽ Adhuc de eodem. C. CLI.

Contra vero qñq̧ significat aduersationē vel malū affectū. vt ꝯ adulterū dico. qñq̧ repugnātiā vt contradico [illegible] localē positionē [illegible] aduersaꝝ vt stat ꝯ: deriuat̄ aūt ab eo ꝯri⁹. Extra vo significat idē qō hoc aduerbiū entos qō deriuat̄ ab ex q̄ ꝑpositio ē taz apud nos q̄z apud grecos: tñ apō nos ꝛ aduerbiū eē dī: qz sine casualib⁹ vbo adiūgit̄ ꝛ ꝑpositiō etiā qz casualib⁹ ꝑposita ꝑ oēs syllabas [illegible] extra loco ꝑpositiōis ponit̄ [illegible] nihil mirū videtur. cū ꝛ ex ꝑpositio in qbusdā cōpositis inueniat̄ posita pro extra vt exul. i. extra solū deriuat̄ aūt ab eo extrane⁹ ꝛ extern⁹. Int quoq̧ inuenitur cōposita ꝛ apposita: vt iter amicos: cū vbo sine casuali: vt tu dextrorsum: ille sinistrorsū ego curro inter. Vñ videt̄ velle ꝙ debeat dici aduerbiū. ꝛ deriuat̄ ab in: ꝛ significat qñq̧ qō dia ꝛ significat tunc locū ꝛ inuenit̄ sp ꝯposita vt interrūpit. Qñq̧ significat qō eri. ꝛ tūc localem positionē vel quasi localē. In qua significatione ꝛ pōt apponi. vt Cōuersiq̧ oculos inter se atq̧ oꝛa tenebant. Et pōt cōponi vt in illo exemplo qō sequitur interea loci qō sub vno accentu debeat proferri. ꝛ valet q̄tū in eo loci. qō qñq̧ significat meta. ꝛ significat locū vel quasi locū. vt iter vicinos. Vbiq̧ ergo locū significat. Interea vo ab inter deriuat̄ qō dicit semp esse aduerbium. dicunt autē plerīq̧ ꝙ intercapedo significat distantiam loci. Interuallū distātiā temporis. Intra vo significat qō entos aduerbiū. ꝛ habet cōtrariā significationē ei qō est extra. Et vide ꝙ cū ab in deriuet̄ inter ꝛ intra ꝛ intus ꝛ intro. hec duo vltima nunq̄ preponunt̄ casualibus sicut nec foris ꝛ foras. que similem habēt significationē. Ab intra vo deriuat̄ intrinsecus ꝛ internus ꝛ introrsus. Infra tpaliter plerūq̧ ponit̄ vt infra decē dies. Proprie ꝛ ꝑncipaliter significat locū sicut contra ꝛ citra. ꝛ cōtrariā gerit significationē ei qō ē supra: qō excelsum localē significat vel quasi localem. Infra vo eius contrariū q̄uis abusiue inueniat̄ positū ꝑ intra. Deriuat̄ aūt ab infra inferius inferior infimus. [illegible] apud [illegible] accusatiuo. vt pridie kal. Est ergo pridie tpale aduerbium: ꝛ casuale. Vñ relīq̧ intelligēdū ꝙ licet iuxta iungat̄ [illegible]

munos est aduerbium: si cū verbo possit construi sine casu obliquo.
vt tu longe [illegible] a rege ego [illegible].

¶ De mono[illegible] [illegible]. C. CLII.

Est hoc [illegible] ad ppositiões [illegible]
[illegible] mo
nosyllabe. vt a ab abs e ex ꝓ pre cū. ⁊ clā sꝫ quosdā ẽ ad
uerbia. [illegible]
rus. quas [illegible] apd grecos aduerbia
sūt. Sꝫ qm̄ casib⁹ obliq̄s deseruiūt ꝑ transitionē ꝑsonaꝝ. i. vt noteť
trāsitio ad aliā ꝑsonā. vt corā rege hꝫ oia locutus sū. latini eas q̄dē
ppositiões [illegible]
[illegible] quā
[illegible] latinos
sunt ppositiões [illegible] apud grecos sunt aduerbia.
Aduerbia [illegible] Dicit
ergo ꝙ monosyllabe oēs fere eādē vim habēt q̄ ⁊ locū. ⁊ tēpus. ⁊
[illegible] ⁊
e. solēt ppōni in appositiōe. vt a domo e turre. Ab vō ⁊ ex pponunť
nō solū vocalib⁹. sꝫ etiā ꝯsonātib⁹. Ab in cōpositiōe pponiť oīb⁹ lit
teris absq̄ c. vel q. vel t. Affať ẽ cōpositū ex ab. sꝫ b. muteť ĩ f. sequē
te f. In aufero b. mutať in u. nō ĩ f. sꝫ sequať f. ne si diceret affero b.
mutata in f. videret ab ad cōponi nō ex ab. Silr̄ arripio b. ꝯuertiť in
r. In asporto nō ꝯuertiť b. ĩ p. sꝫ in s. ne si dicať apporto. videreť eē
[illegible]
[illegible]
educo cis. ⁊ corripit eā si dicať educo cas. qḋ ẽ nutrire. poniť etiā e.
ante g. vt egero. ante l. vt elimo. ante m. vt emineo. qḋ ẽ amaneo. an
te n. vt eneruo. qḋ ẽ a neruus nerui. ante r. vt eruo. ante u. ⁊ i. ꝯsonā
tes [illegible]
cio. Silr̄ ĝ abijcio ⁊ deijcio: addit vō ꝙ ꝯsonātib⁹ ceteris a b ⁊ d ⁊
g [illegible] vt excubo effero
vbi x. mutata ẽ ĩ f. Addit itēꝝ ꝙ oēs pdicte ppositiões. i. a ab abs e. ⁊
ex vī habēt ꝯsimilē nisi ꝙ ⁊ a ⁊ abs iūgūť vbis passiuis vel ablatu
ris. i. q̄ ablationē designāt. vt aufero ⁊ similia. E quoq̄ in cōpositio
ne positū [illegible]
nē. vt eludo vel poniť ꝓ extra vt educo. i. extra duco. Silr̄ ⁊ ex in cō
positiōe vel poniť ꝓ ex vt excludo. vel designat ꝑuatiōeꝫ. vt explico
quasi a plica remoueo. vel itēsionē. vel perfectionē. vt exoro efficio.

¶ Adhuc de eodem. C. CLIII.

E vero q̄nq̄ significat [illegible] materia
lis. vt hꝫ anulus ẽ de auro. Q̄nq̄ peri.
⁊ tūc memoratiua ẽ. vt de ptibus orationis. Q̄nq̄ poniť
ꝓ katha. ⁊ tūc significat locū. vt descēdo. i. deorsū scan
do. Q̄nq̄ significat intēsionē [illegible]
mēs. i. sine mēte. Silr̄ ⁊ pro q̄nq̄ significat locū ⁊ in appositiōe. vt
pro tēplo [illegible]
qḋ tn̄ dicūt pleriq̄ cōponi a [illegible] corripiť ꝓ silr̄ ⁊
cetera oīa in q̄b⁹ ꝓ corripiť. vt ꝓteruus qḋ ẽ a toruo. Alij vō dicūt
ꝙ more greco corripiť ꝓ. ppositio apud nos in cōpositis dictiōib⁹.
Poniť aūt ꝓ loco e. vel sup [illegible] vel supemineť. Po
niť etiā ꝓ ante. vt ꝓstrat⁹. ⁊ ꝓ ad. vt ꝓ virib⁹ suis. Pro in. vt ꝓ te
stimonio. Poniť quoq̄ iteriectiue. ⁊ circūflectiť. vt apud salustiū.
Pro deū ⁊c. Et poniť admiratiue. Pre vō ⁊ apponiť ⁊ componiť.
Poniť aūt ꝓ ad. vt apud terētiū. Hic ego ꝯtēpsi illū pre me. i. ad cō
parationē mei. Poniť etiā ꝓ ab vt apud eūdē. vt sit misera ꝓ amo
re. ⁊c. Poniť quoq̄ ꝓ sup vt pridco. Pro valde vt preclarus. Pro an
te vt precurro deriuaťť aūt ab eo pter. Cū vō ⁊ aduerbiū pōt esse quā
do tpale ẽ. ⁊ ppositio qn̄ significat idē qḋ sin. ⁊ ẽ tūc copulatiua. vt
cū ducib⁹ pugno. nō inueniť aūt in cōpositiōe. Nā loco eius in cō
positiōe semꝑ poniť cumque etiā mutat n. in m. qn̄ b. vel m. vel p. se
quiť. vt cōbibo [illegible] Sequētib⁹ aūt l.
vel r cōmutat n. in eas. vt colligo [illegible]
mē n integra sequētib⁹ l. vel r [illegible]. Porro clā magis
[illegible] aduerbiū [illegible] vnde ꝯstat ꝙ [illegible]
[illegible] debeat pronunciari cum non habeat [illegible].

¶ De dissyllabis eūdē casū deseruiētib⁹. C. CLIIII.

Coram quoq̄ ⁊ palā quāuis equipollentia cor
apud grecos sunt aduerbia. q̄ tn̄ deser
uiūt [illegible]
inde magis videť ꝙ debeāt aduerbia dici casualia. Cū
sine casibus verbis possint adiungi. Differunt aūt corā ⁊ palā. quo
niam [illegible]
ro ad omnia. Poniť etiā [illegible] id est manifeste omni
bus. Sine autem ⁊ absq̄ apud latinos sunt prepositiones. ⁊ con

significat [illegible]
ergo est ꝙ sincerus sit compositū a sine ⁊ cera. vel sincerus a sine ⁊ ca
ne: sed sic intelligēdū est ꝙ sine. s. nunq̄ inueniť integra in cōpositi
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ne: sed sp in ea opať copulationeꝫ. vt in atq̄. ⁊ in sitibus. vbi ĝ vim
[illegible]
[illegible]
[illegible]

¶ De his que vtriq̄ casui deseruiunt. ⁊ prio de in. C. CLV.

Sunt [illegible] casui iunguntur.
Sūt aūt quattuor. in sub super ⁊ subter. In
ergo qn̄ significat [illegible]
tunc [illegible]
dico. [illegible]
[illegible]
[illegible]
be. In cōpositiōe [illegible]
Aliquādo [illegible]
diuturnitatē: vt ibi visio quā hic videt in dies longos est. Rursus
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] in matheū. Beda in
marcū. Rursus qn̄ poniť ꝓ sup iūgiť accusatiuo. vt ibi in omnē ter
rā gloria tua loqueť pacē in pplo. Qn̄ aūt in aliquo loco motio fie
ri ōndiť tunc iungiť ablatiuo. vt curro in cāpo. Itē qn̄ ꝓ inter vel ꝓ
intra [illegible]
[illegible]
[illegible]
sinu meo cō. Rursus in pro ꝓ positū pleruq̄ iungiť ablatiuo: vt ibi
loquēs deus [illegible] Rursus qn̄ po
niť pro ad ⁊ iūgiť ablatiuo: vt oñs erit in latere tuo. Q̄nq̄ etiā ac
cusatiuo: vt impulit in latus. rursus q̄nq̄ ꝓ ante iūgiť ablatiuo vt
ibi intret in cōspectu tuo oratio: ⁊ ẽ hoc mirabile in oculis nostris.

¶ De Sub ⁊ super ⁊ subter. C. CLVI.

Sub vero qn̄ significat ad locū: ⁊ poniť ꝓ ante vel
per iungiť accusatiuo poniť aūt ꝓ ante vt ibi
sub lucē [illegible] Poniť quoq̄ ꝓ
per. vt ibi. Et sub noctē cura recursat. In cōpositiōe vō
semper sub vel localē h̄z significationē vt suppono [illegible]
vel vim diminutiuā. vt subrideo. i. paꝝ rideo. Mutat āt. b. ĩ sequētē
ꝯsonātē. qn̄ ea q̄b⁹ adiūgiť sub. incipiūt a c. vt. succurro vel. f. vt suffi
cio vel a. g vt suggero. vel ab m vt sūmitto. vel a. p. vt suppono. De sup
vō ⁊ subť dicit ꝙ hñt ꝯtrarias significatões: ⁊ locū significāt. iūgū
tur etiā tam ablatiuo q̄ actō. [illegible] abla
tiuo [illegible]
vbi sup vel poniť aduerbialiť: vel ꝓ in. vt alibi dicit. qn̄ tn̄ poniť pro
de ꝑculdubio iūgiť ablatō: vt ibi multa sup priamo ro. ⁊c. Inueniť
etiā adiūgi [illegible] ⁊ tūc sine dubio ẽ aduerbiū. vt ibi Ec
ce [illegible] Inueniť etiam in cōpositione. vt supersi
deo. A super quoq̄ deriuať superbus ⁊ superus ⁊ supremus.

¶ De Prepositionibus inseparabilibus. C. CLVII.

Inseparabiles prepositiões sūt he. di.
dis re. se. an. con. [illegible]
[illegible] nec partes ꝑ
[illegible] possunt vocari q̄ tamē in ꝯpositiōe addūt aliqd si
gnificatiōi ⁊ preponunť. ideirco prepositiōibus cōnumeranť. Et di
q̄dē ⁊ dis eādē habēt significationē q̄ sepationē significāt: vt diui
do distraho [illegible] apd grecos [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
cū dicit alius ꝯsonātib⁹ sequētib⁹ ppōiť di. nō negamr ⁊ ppōni pos
[illegible]
q vel sciū ẽ a retro ꝑ apocopā. vn̄ rspitō. i. retro aspitō. vel potius a re vel

ritur retro.sicut ab et extra. De se quoq; dicit q; qnq; ponit p dis-
significat separatõez.vt secubo.i.seorsuz cubo. Qnq; et significat ab
negationẽ.vt secur⁹ qsi sine cura:deriuat aũt seorsuz a se.sicut a de
deorsu. Qu bu di tri vl spit ec a in e o fact ique dec o m
diũ.n.significat.alius aũt vl a sec⁹. Am vo significat idẽ qd peri apd
grecos.qd ẽ circũ vt ambio.qd ẽ ab am t eo sz.b.iterponit. De con
vero n bi aud dicit n si q loco cu prepositionibus accip tur

De quibusdã coniunctiõn⁹ cõpositis C. CLVIII.

Iqua t nequa cõposita sũt a si vel ne t q̃ sz huiu s smodi cõposito Nec eni fm par dicen dũ ẽ q̃ vel q̃ intõ.sz tm q̃. Sũt aũt siq; t nequa tã singularia q̃ pluralia.vt siqua mulier.i.si aliq:vt siqua aialia i.si aliq. Silr. vbiq; sz puts.nõ ẽ cõpositũ:vult eni q; i qbusciq; cõiunctio nõ optat tm diũctõis illa nõ sũt cõposita s p adiectione syllabe deriuata. Pridie tpale aduerbiũ ẽ a prima t die. t deseruit accu atiuo cãsi et pdie kalnd i die pcedẽti kalnd dicim⁹ prmũ diẽ mẽsis a calo qd ẽ voco q die i o ascẽdebat turrẽ antiq⁹ rome sa cerdos et populũ duocaret ad nũdinas clamãs ter calo pp qd nõ nisi pluraliter dicim⁹ kalẽde. Vl tñ vel calibus q cũ p mus pdie ka lnd.subaudiẽdũ sit ante.sz diuersas secut⁹ ẽ opiniões. Vl interca pedo nõ fieri ab iteropio.mãc n formaret diterũt ergo pleriq; q aliud ẽ itercapio.aliud itercipio. Intercipe.n.ẽ qsi repbẽdere. Inter cape aũt qsi ad distantiã dea ẽ vl ptinere vt ide dicat itercapedo di stan docu is sicut iteruallũ designat distantiã tpis. Interrex dr cu stos regni iter duos reges pteritũ t futurũ Est aũt in cõposit ab et dub tatio qdã qui n cẽt vocalis post et ita in qbusdã pnũcia re cõsuetimus.vt videat r adherere sequẽti vocali.vt etaudio. In qbusdã at p se t qsi distinctũ vl sonũ suũ hẽre vt etequo sonat eni cũ pcedẽti e.t difficilĩ ab e sequẽti. Sz i his nihil aliõ attẽdẽ debem⁹ n.si eius t euphoniã. Cõstat eni q; in oĩb⁹ cõpositis ab et de t diun gi.t litterari cũ pcedẽti e. Extorris dicit ab ex t terra. Expedio cõpo situ ẽ ab ex t pedica qd ẽ a pede t capio pis. Deniq; sz i ẽ cõpositũ: a deinio cõponit t qs Decero ẽ a de t iuro qsi depone pruatiue si gnificat qd peierare si vo itẽsiue significat q valde iurare. Procliu⁹ ẽ cõpositũ a cliuo. Est.n. pcliu⁹ qsi añ cliu⁹. Cliuũ at dicitio qdã loci quasi iclinationẽ. Dirimo a di t emo iterposita r. t e.mutata in i.

De Aduerbio. C. CLIX.

Ost hi agit de aduerbio eo q adiacet vbo sicut er go vbũ post nomẽ ponit sic aduerbiũ qd pro pter verbũ reptũ ẽ debuit poni post ppositionẽ q cã no minis inuẽta ẽ. Aut ergo. Aduerbiũ ẽ p̃s orationis indecli nabilis cuius significatio vbis adiicit i q ad h fuit inuẽtũ vt vbis adiciat. Ita vt eius significatio determinet significationẽ verbo; sicut eni adiectiua noia habẽt se ad substãtiua ita quoq; aduerbia sic tñ adiũgũt vbis vt nec gen⁹ nec numer eo; sibi assumãt. Aduer bio; q̃da adiunguntur verbis omniũ tempo;ũ.vt recta. Queda; verbis diuersorum temporum vt ipsa tempora separatim significẽt: vt hodie t cras. De non quoq; dicit q nõ adiungit imperatiuo nisi in compositione vt noli. t hoc vt opinor ideo quia non significa tiuum est abnegationis: que est contraria affirmationi: t impera tiuũ nihil affirmatiõis vl negatiõis significat. Porro noli vbũ cõ positũ qsi vim ifiniti optinet.significat.n.ifinite:h aũt significatio i pratiui nõ respuit. Itẽ dicit q aduerbiũ sine verbo t pticipio plenã nõ hz iniaz. Nõ q cũ dico bene.qlitatẽ plene t determinate nõ si gnificat.sz qm aduerbiũ qsi adiectiuũ ẽ vbi: Ideoq; ex significatio ne vbi aduerbii significatio pẽdet. Videt velle q aduerbiũ in oĩ cõ structiõe referat ad vbũ.sz nũqd dicim⁹ oĩs hõ fere ẽ auarus.vt fe re reddat ad oĩs t nõ ad verbũ.sic eni dicim⁹ oẽs fere qsi panci sẽ: q nõ sint auari.sz si ad sensũ respicias.t ibi fere ad aduerbiũ reddi tur ad vbũ. Idẽ.n.ẽ oĩs hõ fere ẽ auar⁹. Ac si dicat nullus ẽ fere q nõ sit auarus. Idẽq; in similibus obseruãdũ est cõstructionibus.

De Accidẽtib⁹ aduerbio t pmo de specie. C. CLX.

Ost hoc enumerat accidẽtia aduerbio sunt aũt tria. Spẽs significatio figura. Igit aduerbia qdã sũt pmitiua. et nõ qdã deriuatiua vt a clã clãculũ. Et vide q stati a statu qd ẽ nomẽ pticipiale.vnde q sta tum penl. pducta ponit i metris 3 regulã facere videt. Oia.n.que cũq; a vbo sto stas deriuãt corripiũt a excepto statur⁹ rarũ. t sta tũ. Dacũ regulã lõge tradidit p̃scian⁹. Quare cũ stati mediãte pu cipiali noĩe a sto stas deriuet ẽ corripi a si qm in stato inenit p ducta dicim⁹ ẽa p̃sciani regulã de sonis data eẽ dectiabilib⁹. Itẽ h aduerbia ab h pnoie dr sed h naliter eẽ deriuatiue cũ eadẽ sit vox pl⁹ vtriusq; nõ ẽ pl⁹ eadẽ et hic aduerbiũ semp pduci tur.h vo pnomẽ singularitanũ semp corripi et quãtũ vertificato.

res modern: hic pronomẽ indifferenter ponãt. Illud etiaz addit: q noia sub q̃ cãsu cãsib⁹ p aduerb⁹ inueniunt posita vt nimiũ p nimis q quoq; et nomẽ est sic t nimiũ t nimia qd est nomẽ pro sic aduerbio. Silr hac qd est pronomẽ.ponit aduerbialiter: vt apud virgiliu hac iter urgerẽ gra. vl. Ad eũ git itẽrũ q per ornẽ poni tur aduerbialiter noĩa vt foras vota foret tc. Et hi dtreces extro p recẽ t p gr eni vt rome m tarẽt. Di oes cas s ponunt p aduerbiis.vt vespi forti ruri. Acti etiaz:vt romã athenas. Et abla tiui vt forte a remp ponunt aduerbia i. De qb⁹ itẽrũ pẽt exẽpla vt ar q i a remp s dicit s q a forte m. Et a q forte ab latiu⁹ est a nõ foris:q in raro vsu ẽ. Iterũ dicit q cũ noia p aduer bis ponunt indec nant q manẽt ec t vt cãsu nominatiui sig cant d est nõ variant casus.vt sub me comitante

De Formis aduerbio;.t prio de terminãtib⁹ in a. C. CLXI.

Diungit q aduerbia pmitiua in formã vt idẽ vnũqdq; suã separatim formaz hz. Ideoq; nullã inde regulã a silitudine vel collatõe ali quã pñt accipere qm regula semp sili tudine eiusdẽ pro prietatis inter diuersa tenet. Deriuatiua vo sub aliq certa pferunt forma. Quã qdã eo; terminant in e. Alia in er. Alia in r. per hi qd aut subnotat:multo; in eadẽ forma inuenientã. Itaq; silitudine p prietatis adhibita.sicut eni a docto fit docte.o.in.e. longã cõuersa: sic a pulchro pulchre pleriq; pnt accipere rõnẽ i regula de natiui tatis:q a pmitiuis sm sites terminatiões deriuant. pleriq; aũt ini quit diuinas pter exẽpta vel anomala et hi nuic duntir Dein de exequit singulas aduerbio; formas sm diuersas eo;ũ termina tiões. Et incipit pmo a terminãtib⁹ in.a. Dicit g q aduerbia termi nantia in a vel sunt pmitiua vt ita vel cõposita vt pterea De ita in terpõit q pluz solũ hz a correptã q̃uis qdã corripiat puta aduer biũ. Ideoq; ad oĩas verbi impatiui dicũt vt ibi hoc puta nõ tastũ est vñ t pleriq; dicũt vtputa cõpositũ eẽ ab aduerbio puta De cõpo sitis at dicit autor q oĩa pducũt terminatã a S. quia g postea fina li correpta inueniat necẽ est duas eẽ ptes intelligat Antea vo finali correpta nõ põt poni cũ due ptes esse nequeant Illud quoq; dicit q ablatiui nominũ terminãtes in.a.ponunt p aduerbiis.vt vna.q. nequa.de quibus ponit exempla que manifesta sunt:nisi q in illo. Nequa facere doles tc. Sciendum est nequa poni pro nequando.

De Puta t quisputas. C. CLXII.

Eputa vero opinor q magis debeat dici adie ctio syllabica velut i eo qd est qsputas de quo tñ dubitatio est t controuersia. Quidã eni dicunt duas esse ptes qs t putas:estimantes putas eẽ vbũ:vbi dicit qsputas maior est in regno pp̃i hieronymũ q sup illũ locũ di cit.vbo iterrogatiuo vsus ẽ cũ nullũ oĩno interrogatiuũ vbũ eẽ pos sit deniq; videãt cũ quo vbũ illud in hac oratõe cõstruat.t quõ in trãsitiue vel trãsitiue qd nullaten⁹ inuenẽt.nisi forte dicat aliqs sub intelligẽdũ.vt t cõstruat ita: Quis ẽ maior in regno celo;ũ: vt putas stult⁹. Et ignorãtib⁹ aliqd nũc dedi remediũ: qm de hmõi defectu: nec autoritatem:nec probabilem possemus habere rationeʒ. Dici mus ergo q quisputas vna pars est simplex. t est putas syllabica adiectio t q totum hoc scilicet quisputas sub vno accentu debet proferri t correpta penultima. Quod autem aut hieronymus verbum ponitur ibi non pro illa orationis parte sed pro quolibet sermone.

De Nominibus locorum que ponuntur aduerbialiter t primo de simplicibus. C. CLXIII.

Radit quoq; regulam q̃ ppria loco; noia sub vno casu debeãt aduerbialiter poni:de quo nos quoq; ad maiorẽ euidẽtiã plen⁹ q̃ autore isto dicat:nõ gubnimur dicẽ. Prio g vidẽdũ ẽ q oĩa ppria noia apud latinos vel sũt pme vel scde vel tertie declinatiõis: exce ptis duob⁹ cognũ noib⁹ spes spei t fides fidei Dicit tñ pleriq; si des fidis dicẽdu esse p noie cognus sz vius ecclie hz ea sicut pdixi. Illud quoq; vidẽdũ ẽ q noia loco; dicit hic nõ noia nationũ: sz ci uitatũ:castellorũ vico; t villa; q oĩa appellat. Cũ g sint aduerbia loco; q̃tuor iterrogatiua.vbi.quo.q.vñ. Vidẽdũ est q ppria loco rũ noia sub quo casu loco aduerbii ad qd illo; rñderi debeat. Oia igit ppria noia locorũ si pme fuerint declinatiõis vel scde numeri singularis.advbi sub gtõ casu debet rñderi. vt vbi est escariro me tarẽti. Si fuerit plural nũeri sub ablatõ casu debet rñderi vt vbi ẽ plato: athẽis. Rursus si ppa noia loco; tertie sint declinatõis:advbi sub ablatõ casu sine ppositõe debẽt rñderi. vt vbi est marc chartagie. tc. Rursus oĩa noia ppa loco; cuiuscũq; sint declinatõis vl nũeriad q⁹ sub actõ sine ppõe addita debet rñderi vt q⁹ vadis: romã athe nas tarẽtũ chartaginẽ. Rursus oĩa ppia noia loco; cuiuscũq; sint

declinationis vel numeri: ad vnde ꝛ qua sub ablatiuo sine prepositione [illegible]

[illegible]

nos solū ablatiuū in vsu; retinuimus: quo ꝓ omni vtimur casu. sub [illegible]

[illegible]

℞ De [illegible] locorū que sunt per nomina sanctorum ꝛ primo de compositis. C. LXIIII

Unt aliqua [illegible] sanctorum celebrantur [illegible]

[illegible]

intelligitur enī in hoc ꝛ in alijs hmōi vico. vel villa. vel castro. vel aliud [illegible]

ptū sancti petri apostoli. subintelligitur festū vel aliquid cōsimile. In [illegible]

[illegible]

ꝓ casu; quē exigit aduerbiū iterrogatiue ꝓpositū. addita sibi ɔgrua [illegible]

venis de sancto dionysio. qua ptrāsibis. ꝓ sanctū dionysiū. vbi ē ille. apud sanctū dionysiū. Mihi tū videtur ꝙ magis latine sm̄ supa [illegible]

pellatiuis ꝛ ꝓprijs noib⁹ cōposita vt mons pessulan⁹. pontisfare. ꝛc̄.

[illegible]

ad vbi rn̄debitur. si ergo queras vbi ē ille. rn̄dēdū erit pontisfare. qḋ vsus nō hꝫ. Dicim⁹ itaq; ꝙ cū ex vtraq; pte fiat declinatio. vt mons [illegible]

busdā istoꝝ vt ponsisare pontisisare. dicetur alterius declinatiōis eē [illegible]

dis. ad montēpessulanū. apud ponteisare. rursus vn̄ venis. de mōte pessulano. de pōteisare. Iꝫ plerisq; videatur debere respōderi sine prepositione sm̄ regulas quas premisimus.

℞ De noib⁹ appellatiuis q̄ ponūtur silr aduerbialiter. C. LXV.

Reterea tria sūt appellatiua q̄ ad similitudinē ꝓprioꝝ ad p̄dicta verba habēt [illegible] rn̄deri [illegible] mi. humū. humo. vt si queras vbi ē ille. rn̄dēdū ē domi. quo vadis domū. vn̄ venis vel q̄ ptrāsibis. domo venio. vel domo ptrāsibo. Et vide ꝙ cū q̄ritur vbi ē ille. nō pōt rn̄deri ɔgrue domi. nisi vel de domo ei⁹ q̄ iterrogat vel q̄ iterrogatur vel de quo querit. Alio q̄n cū queritur vbi ē ille. rn̄dēdū ē ꝓpositiōe ꝓposita. vt in domo regis. vel hmōi alia. Uñ tullius ad determinādū de cui⁹ domo dicatur. addit ꝓnoīa domi mee. domi sue. vt totū hꝫ domi mee ꝓ vno ponatur aduerbio. Et vide [illegible]

ti quo vadis sꝫ ei⁹ vsu; dēat rn̄deri rus vado. vn̄ venis rure. Porro [illegible]

[illegible]

b⁹ rn̄deri debere: vt vbi ē ille. i italia. quo vadis ad italiā ꝛ sicilia. Illud quoq; [illegible]

sitiōes addē vt ad certū opidū. ꝛ alia hmōi de q̄b⁹ plura ponit exēpla. [illegible] ad vbi. cū alia sub ablatiuo ad eādē iterrogationē soleāt reddi. Sciendū q̄ ꝙ rn̄sio facta ad vbi semp retinet significationē ablatiui: sꝫ q̄ a grecis q̄ gtō vtūtur ꝓ ablatiuo: quo carēt. habuimus. vt ꝓpa locoꝝ noīa aduerbialiter ponēm⁹. Ad hꝫ notādū: ad eoꝝ similitudinē ponim⁹ i q̄busdā gtōs casus ꝓ aduerbijs. i alijs vō vtimur ablatiuis sm̄ ꝙ exigit ꝓpa significatio rn̄siōis. Stis tū rn̄dem⁹ i pma ꝛ scōa declinatōe. vt i tertia. eo ꝙ gtūs pme terminetur i ae. gtūs scōe i i. gtūs tertie i is. Multa inueniūtur aduerbia terminātia i e. vel i i. pauca vō in is. Illud quoq; videndū est ꝙ ad vbi ɔgrue respondetur hec aduer

bia hic [illegible] ad quo autem [illegible] ad vnde vero hinc illinc istinc ad qua quoq; hac illac istac.

℞ De Aduerbijs pmitiuis q̄ terminātur in. e. correptā. C. LXVI.

Ost hoc agit priscian⁹ de aduerbijs terminātib⁹ in. e. Et primo in. e. correptā. quoꝝ quedā [illegible]

vt pone a quo penissime. Ne quoq; ponit iter terminā[illegible]

positū ꝓ certe. Qū enī ne dehortatiuū ē ꝓducitur. Inde etiā termine[illegible]

[illegible]

reddit rōnē. Lū enī inueniantur exin ꝛ dein. dicūt quidā ꝙ habēt [illegible]

[illegible]

ꝓpositiōes ille redacte ostēdantur in cōpositionē acuūtur. sic ꝛ ne [illegible]

[illegible]

sic habetur [illegible]

aduerbio alio ꝛ quin cōis sit. penultima. o. sicut in aduerbio. horatius [illegible]

℞ De deriuatiuis eiusdē terminationis. CLXVII.

Eriuatiua adūbia i. e. correptā. desinētia [illegible] pune ꝓ cōpositionē. silr ab habūdo habūde. Noīa quo[illegible]

[illegible]

de deinde. ꝛ nūc pmo de his q̄ principaliter agit. Ut pote vō dicit cōpositū ab vt aduerbio: ꝛ pote noīe: qḋ nascitur a masculino potis. [illegible]

se. [illegible] tiua aūt multa sunt in. e. pdū. desinētia q̄ formantur a dtīs singularibus [illegible] ro. ꝛ inde clare. eodēq; mō in ceteris exceptis bn̄ ꝛ male. q̄ lꝫ fiāt a bono [illegible] natiōis terminati in. o. sub eadē terminatiōe ponūtur ꝓ aduerbijs. vt falso ꝓ false ɔsulto ꝓ ɔsulte sꝫ sepe inqt corripiūt. o. qn̄ trāsferūtur [illegible] De necessario quoq; dicit ꝙ valet q̄tū ncēe. sꝫ in hꝫ differunt ꝙ ne[illegible] pōt adiūgi. ꝛ dicūt pleriq; ꝙ ncēe ē aduerbiū pmitiuū. mihi tū videtur [illegible] ntūs cū quo ɔstruatur ē vbū cū dr̄. ncēe ē socrtē eē aial. vbi necesse [illegible] quo [illegible] q̄ cedūt totū hoc. sortē eē aial. poni ꝓ ntō ꝛ loco ntī ɔstrui cū ē verbo. [illegible] las resoluit sic aristo. sortes ex necessitate ē aial. vt illa modali non [illegible] clinationis accipiuntur pro aduerbijs. vt multū nimiū; ꝛ parum pro paruū. qḋ dicit q̄ i aduerbio parū. u. sincopatur. pauū. n. recte diceret.

℞ Collectio regule de aduerbijs deriuatiuis. C. LXVIII.

T ergo regula breuiter colligā. aduerbia deriuatiua a noib⁹ scōe declinatōis sūt a dtō o finali in. e. longa; cōuersa. Excipiuntur inqt [illegible]

firmo firme firm[illegible] aūt hec exceptio [illegible] nō ad ea q̄ in e. Illa enī ineq̄le hn̄t deriuationē. Non enī a noibus scōe declinatiōis regulariter deriuantur: ꝛ desinētia i er. hec sūt ea q̄ superi⁹ dixit anomala. Ponit aūt exēpla ꝛ de q̄busdā alijs: q̄ nō recipit vsus. vt lsanter seueniter. Et addit ꝙ habūde fit ab habundo. Et habūd [illegible] e. hic aūt ponit illud inter ea q̄ ꝓducūt. forsitā vt designaret ꝙ aduer[illegible]

[illegible]

bundo [illegible]

[illegible] Illud etiã addit [illegible]

℄ De Aduerbiis [illegible] C. CLX.X

Ddit postea pauca esse primitiua q̃ desinãt in.i. [illegible]

In o inueniunt [illegible] Inueniunt etiã ꝯposita: vt p̃sto a pre ꝓpositiõe ꝛ sto stas: ꝛ ꝑfecto a pro ꝛ facto [illegible] semp. In.u. quoqꝫ inueniunt deriuatiua: vt a die diu ꝛ interdiu [illegible] Nomina aũt in ae. [illegible] sed grecitas cõsuauerant aduerbia.

℄ De his que terminant in.c.l.m.n. C. .CLXX.

Xequit quoqꝫ aduerbiorum formas fm ordinem consonantiũ. Primo ḡ dicit q̃ inueniunt primitiua in c desinẽtia vt sic donec ꝛ deriuatiua vt il. [illegible] producunt naturaliter vel positione extremã syllabã excepto donec. [illegible] calem habuerint longã natura: circumflectunt in fine: donec ḡ cũ vocalẽ naturaliter correptã habeat acuit penũ. Cõposita etiã inueniunt in c. vt adhuc ꝛ similia. Pauca inueniunt in l. vt semel [illegible] cõiunctio q̃ qñ pro valde accipit: aduerbiũ qualitatis reputãda ẽ. Sunt aũt primitiua desinẽtia in am vt clam coram. Sunt deriuatiua siue cõposita vt nequicq̃ꝫ ꝑteraq̃ꝫ qui est similitudinis vt. cõpositionis vel electionis aduerbiũ accipit. [illegible] ꝛ omnifariã esse ꝯposita a ferẽdo: vel fm alios a fando. Primitiua aduerbia inueniunt in em. vt itẽ ꝛ tandẽ ꝛ cõposita vt iridẽ: qd̃ est ex itẽ ꝛ [illegible] ꝛ identidẽ qd̃ est ex idẽ ꝛ idẽ.

In im quoqꝫ inueniunt denominatiua a nominibus deriuata: vt a parte partim vel participalia. i. a noĩe pticipiali formata: vt saltim [illegible] alijs sententijs interdictis: vel cõponit a pre ꝛ fero: ꝛ tũc ẽ denominatiuũ. Cõfestim vero cõponit ex cõ prepositione ꝛ festino as.

In um quoqꝫ inueniunt primitiua: vt iterũ sursum: ꝛ deriuatiua vel cõposita: vt dextrorsum sinistrorsum q̃ vel deriuant a dextra ꝛ sinistra vel cõponunt ex ass̃dẽ noĩbus ꝛ ex aduerbio [illegible] verbia cõposita oriẽtẽ versum occidẽtẽ versum. eo q̃ sub vno ꝓferant accentu [illegible] ꝛ q̃ aduerbiũ postpositũ [illegible] suprapositũ nomẽ. Illud quoqꝫ dicit q̃ actutũ [illegible] deriuat ab actu. Et q̃ nomina terminantia in um: inueniunt aduerbialiter posita vt multũ ꝛ huiusmodi. Desinentia in.n. pauca sunt vt en forsan. forsitan.

℄ De his que terminant in.r.s.t.x. C. .CLXXI.

Er quãdo pro valde accipit tũc aduerbiũ ẽ vel loco aduerbij. Inueniunt a noĩbus vel pticipijs tertie declinationis [illegible] ter. Cetera vo assumũt [illegible] facilis ꝛ difficilis [illegible] Excipit ẽt oĩs: qd̃ facit oĩno ꝛ nõ omniter: ꝛ tribus ꝛ q̃tuor nascunt aduerbia ter ꝛ quater. Obiter quoqꝫ ꝯpositũ ẽ ab ob ꝛ iter [illegible] Inueniunt ẽt alia ꝯposita [illegible] Postea dicit q̃ inueniunt a noĩbus denumerata [illegible] In es quoqꝫ [illegible] vt sodes ꝛ hercules. Pleraqꝫ tñ desinẽtia ĩ es nascunt a noĩbus numeroꝝ: vt a q̃nqꝫ q̃nqes. Et deinde vsqꝫ ad mille. Nã q̃ a numeris infra q̃nqꝫ posita deriuant nõ terminant in es. In is correptã inueniunt q̃dã aduerbia vt nimis ꝛ satis qd̃ etiã loco nominis positũ accipit [illegible] Itẽ inueniunt terminãtia in us correp̃ ꝛ primitiua vt penitus rursus. Et deriuatiua vt [illegible] diuinitus ꝛ humanitus significãt a dijs ꝛ hominibus: diuine ꝛ humane ad similitudinẽ deoꝝ ꝛ hoim. Aduerbia [illegible] aduerbio ponat [illegible] verbia inueniant. vt clanculũ [illegible] In eus quoqꝫ inueniunt ad

verbia vt tenus ꝛ quot [illegible] quoties. In.t. ẽt inueniunt aduerbia. vt sat ꝛ [illegible] ꝛ cõ [illegible] qd̃ est cõpositũ a dein ꝛ cepto. Illud ẽt addit q̃ a noĩbus deriuant aduerbia [illegible] positione [illegible]

℄ De Figura ꝛ significatione aduerbij. C. CLXXII

Ost speciẽ tractat p̃scia. de figura. sed oĩa q̃ ad figurã ptinẽt in tractatu noĩs. expedita sunt. Post [illegible] liber dicat [illegible] aduerbio [illegible] quõ aduerbiũ. Primũ ḡ dicẽdũ q̃ significatio in h̃ loco (vt opinor, [illegible] Accentia [illegible] alijs cõueniẽter hñt cõstru. Aduerbia vo fm diuersitatẽ significationũ [illegible] admodũ aduerbio. Dic̃ ḡ q̃ aduerbioꝝ alia sunt tpalia. alia vo localia. [illegible] alia discrete [illegible] ãte. Alia p̃ns vt nũc. Alia p̃ns ꝛ p̃teritũ p̃fectũ vt mõ: ppẽ ḡ of nũc lego: nec nisi ĩ ꝓpe nũc legi: sꝫ ꝛ mõ lego: ꝛ mõ legi ppe hꝫ dici. ꝛ in hoc differũt nũc ꝛ mõ. Sumit aũt ꝛ nũc pro infinito aduerbio. qd̃ ẽ aliqñ vñ ꝛ nũc (sꝫ nõ satis ꝓprie, iungit cũ p̃terito imperfecto. [illegible] Nã si est iterrogatiũ acuit p̃mã. si vo relatiũ vel ĩfinitũ p oẽs [illegible] grauat [illegible]

℄ De Aduerbijs localibus. C. CLXXIII.

Duerbioꝝ localiũ quedã hñt cões locorũ significatiões q̃dã discretas. Eoꝝ vo que discretas hñt significatiões alia significant ad locũ vt huc. alia in loco vt hic vel vbi qd̃ qñ interrogatiuũ est acuit penũ. qñ vo relatiũ ẽ. grauat p oẽs syllabas ita quoqꝫ ꝛ vñ. q̃dã aũt significãt de loco. vt hinc illinc: quedã p locũ significãt vt hac illac. Sunt rursus que cões hñt locoꝝ significationes vt pegre [illegible] ad locũ vt pegre eo [illegible] peregrinationẽ [illegible] de loco vt pegre aduenio [illegible] de alio loco ad istũ venio: q̃nqꝫ significat p locũ vt pegre trãseo. Silr pone ꝛ super hmõi alia. que q̃ inquit casibus iungunt: ꝛ eis ꝓposita grauant: putant esse ꝓpositões. sꝫ procul dubio sunt aduerbia. ꝓpt qd̃ tradit p̃rians iter ꝓpositões ꝛ aduerbia [illegible] ꝓpositio q̃ nunq̃ sepata p appositionẽ sine casualibus põt pferri. vt.e.ex. Aduerbia vo sꝫ casualibus vt vltra [illegible] pone [illegible] sine casualibus põt pñt vt apd virgiliũ. Pone subit [illegible] In h̃ quoqꝫ differunt q̃ aduerbia p se plata certã hñt significationẽ. vt vltra p se locũ significat. ꝓpositio vo nõ. sꝫ ex diuersis adiũctis diuersas ostendit significatiões. Aliud eni significat [illegible] aliud si dicas de loco in locũ. Illud quoqꝫ adiũgit q̃ [illegible] quedã aduerbia ad locũ significãtia [illegible] qꝫ mõ italiã versum [illegible] versus significat ad locũ que aduerbia esse cõposita ostẽdit accentus [illegible] dicat. qd̃ v̄sum ꝛ v̄sus postposita inclinãt sibi noĩa. vt supra dictũ est. Illud ẽt dicit q̃ mane significat in loco cũ pro aduerbio ponit quõ vespere in tempore significat ꝛ q̃ localia aduerbia pro tẽporalibus ponunt vt inde pinde vel postea ꝛ vbi. pro postq̃. ꝛ hic pro tũc. tpalia vero nunq̃ pro localibus.

℄ De Ceteris speciebus aduerbioꝝ. C. .CLXXIIII.

Onit deinde tertiã speciẽ aduerbioꝝ. i. aduerbiũ dehortatiuũ. vt ne qd̃ accipit pro neqꝫ ꝛ tũc est cõiũctio copulatiua ꝛ ponit p vt nõ. ꝛ tũc ẽ cõiun

[illegible]
tenẽ ꝓrna ꝑicula poni. Jdẽ ⁊ de nullaten⁹. Sũt ẽt q̃ dicũt q̃dẽ nul
[illegible]
matiua.i.ↄfirmationẽ significãtia: vt ꝑfecto ⁊ silia. Inueniunẽ etiã
due ꝑtes pro vno aduerbio ↄfirmatiuo: vt q̃ꝺdiu ⁊ cur nõ: ⁊ q̃d istuc
interrogatiue ponunẽ ꝓ certe. Addit tñ ⁊ alteri⁹ speciei aduerbia: q̃
[illegible]
vti ⁊ nã. Jtẽ q̃dã sunt hortatiua: vt age: q̃ꝺ videẽ inq̃t plurale hr̃e.s.
[illegible]
de. Intẽtiua vt prorsus. Cõpatiua vt magis ⁊ min⁹: de quo dicã ꝙ
[illegible]
di sunt maxime ⁊ minime: ⁊ silia. Et vide ꝙ cũ ocyus ⁊ ocyssime di
[illegible]
s.ocyor ⁊ ocyssim⁹. Nõ.n.q̃tũ ad vocẽ fit: ȝ q̃tũ ad significationẽ
a duob⁹ dicim⁹ bis anomale. Ubi.n.greci dicũt dis: ⁊ latini dicunt
bis. Ceteri aũt numeri a vocib⁹ suis faciũt regulariter aduerbia: vt
a trib⁹ ter. a q̃ttuor q̃ter. Et vide ꝙ a q̃nq̃ vsq̃ ad mille desinũt ad
[illegible]
tot terminanẽ in ens vt quotiens ⁊ totiens. Et sunt aduerbia h̃ nu
[illegible]

ℂ De Aduerbijs equocis: ⁊ de ordie aduerbioꝝ. C. CLXXV.

Illud etiã adiũgit ꝙ sicẽ sunt noĩa synonima ⁊ po
lionima: ita quoq̃ ⁊ aduerbia. Polionima
sunt equiuoca: q̃.s.plura significãt: vt ibi tp̃s ⁊ locũ: sir
[illegible]
⁊ interrogatiua [illegible]
expletiua: ⁊ sic accipiẽ equoce: sir ⁊ o. ⁊ ẽ aduerbiũ admirãdi vl' in
dignãdi: ⁊ ẽ ꝓprie iteriectio: ȝ iteriectio ⁊ aduerbiũ tãtã hñt affini
tatẽ int̃ se: vt species vni⁹ dicaẽ species alteri⁹. Est q̃dẽ vocãdi ⁊ ad
mirãdi: vt ibi o q̃lis facies ⁊c. Et ẽ aduerbiũ idignãdi: vt apud cice
ronẽ o tp̃a o mores. Et ẽ ẽt optãdi vt assis o placid⁹.i.vtinã assis
⁊c. ẽ iterũ o nomẽ lr̃e: ⁊ sic ponĩẽ equoce. Inueniunẽ synonima vt vi
[illegible]
[illegible]
bȝ ꝑpositio esse. Jta quoq̃ ⁊ p̃ꝑponiẽ semꝑ: q̃ñ poniẽ aduerbialiẽ
[illegible]
vt heus ⁊ optãdi vt vtinã. Hec oĩa inq̃t semꝑ vbis ꝑponi

ℂ De Interiectione. C. .CLXXVI.

Post h̃ adiũgit de iteriectiõe q̃ [illegible] af
finitatẽ: vt greci eã int̃ aduerbia posuerit. Et
ẽt iõ q̃ iteriectio hȝ i se vim vbi. Interiectio.n. sic aduer
biũ vl' adiũgiẽ vbis: vl' vba ei subaudiunẽ: vñ hȝ signifi
cationẽ vbi i se. Jnde ẽ ꝙ latini vnã ꝑtẽ ꝑ se ab aduer. sepandã esse
[illegible]
q̃ꝺ iteriectio: vñ ⁊ osanna dr̃ q̃si salua obsecro. Nã o si idẽ ẽ q̃ꝺ sal
ua. anna vo iteriectio ẽ obsecrãtis: ꝑꝑ q̃ꝺ ⁊ vbũ obsecratiõis in illa
[illegible]
Subiũgit ꝙ iteriectio plenã animi mot⁹ significationẽ hȝ in se.i. ẽt
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
nõ inuẽte sunt ad placitũ. ȝ ꝑ admirationẽ iteriaciunẽ. cogẽte pul
su cuiusq̃ passiõis animi. vt ha hei ⁊ silia. Et vide ꝙ iteriectiones
alie significãt affectũ gaudij. vt euax. alie doloris vt hei. alie timoris
[illegible]
[illegible]
runt aũt he a supradictis nalib⁹. q̃ñ ille nihil aliud sunt q̃ȝ nãles
[illegible]
[illegible]
orationis ꝑtinẽt. vt. o. cũ significat idignationẽ: vel dolorẽ. vel admi
[illegible]
aũt nomẽ est ipsi⁹ lr̃e: nomẽ est. Jta quoq̃ a põt eẽ ꝑpositio ⁊ nom
Sic etiã ꝓ ꝑpositio ẽ ⁊ iteriectio. vt apud lucanũ. ꝓ si remeasset in
vrbẽ. Qꝺ g̃ q̃dã aspirãt hoc mõ prob cũ iteriectio ẽ. error ẽ. Dicit
tñ ꝙ ꝓbo itegra debuit esse iteriectio. vt vaha. ȝ apocopata ẽ vlti
ma. o. ȝ h̃ ex nulla hñt autoritate. Jllõ vo ꝙ ꝑpositio fit ⁊ ẽt iterie
[illegible]
ctionũ icerti sunt. q: nõ plana ⁊ expssa voce ꝓferunẽ. imo sm diun
ctionẽ affect⁹ animi alio ⁊ alio accẽtu ꝓnunciantẽ. vide g̃ ꝙ interie
ctionũ gnã posuit. s. iteiectões signifiatiuas ad placitũ. ⁊ nãles q̃ sũt
[illegible]
[illegible] Jtẽ notandũ
est ꝙ que voces ꝓprie interiectiones sunt semꝑ p̃mitiue sunt vt
[illegible]

ℂ De Coniunctione. C. CLXXVII.

Postremũ de diunctõe. Cã inuẽtõis diun
ctionũ est hec. vȝ. vt hẽam⁹ q̃lr
[illegible]
⁊ plato disputãt. vel duo vba cũ vno casuali. vt plato le
git ⁊ disputat vl' duo aduer. cũ eodẽ vbo vt ⁊ bñ ⁊ docte legit. Aũt
g̃ diunctio ẽ ꝑ sorõnis ideclinabilis diũctiua aliaꝝ ꝑtiũ orõnis. sue
[illegible]
[illegible]
ȝ quedã diuisio diunctõis. Uñ g̃ itelligit actor copulationẽ. q̃ñ.s.
[illegible]
accñtia diuersis subiectis. Et vt absolutius dicã vim vocat p̃tãq̃
[illegible]
[illegible]
sequiẽ aliã qui ordo solis ↄtinuatiuis ⁊ subcõtinuatiuis ↄsideraẽ.

De Figura ⁊ specie cõiunctionis. .C. CLXXVIII.

Accidunt [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Spẽs ãt appellat h̃ diuersitates diũctionũ. sm diuersitatẽ ↄsigni
[illegible]
[illegible]
pulãt. vt nec neq̃. Uide g̃ ꝙ alie sũ affirmatiue. vt q̃ȝ ⁊ huiõi. Alie
sunt negatiue vt nec neq̃. Scõa spẽs dr̃ ↄtinuatiua. vide g̃ ꝙ diun
ctio cãlis ⁊ magis ⁊ min⁹ cõiter accipiẽ. Magis cõiẽ accepta q̃nq̃
[illegible]
alia effectiua: alia ꝓprie cãlis. Et hec ẽ q̃ã min⁹ cõiẽ cãlẽ diximus
[illegible]
[illegible]
sitate absolute sunt. Ait g̃ q̃ñ ↄtinuatiue sunt q̃ signãt ↄtinuatio
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
⁊ nã reꝝ.i. que res in illo ordie nate sunt. vt vna posita ex necitate
[illegible]
ↄitẽ.i. ↄueniẽtẽ ⁊ nec̃ariã cãȝ ↄtinuatõis.i. rei ↄtinuate ad alterã
[illegible]
uet. signãs vtriũq̃ fieri ⁊ ambulationẽ: ⁊ motũ: ↄueniẽti ordine
[illegible]
liter ⁊ dubitatiue. iste vo ꝑ affirmationẽ reꝝ essentiã demõstrant.
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] nō dū cōtigit vt p altū nauigarē. Propue causalis dr̄ q̄ cause p̄ [illegible] rea dic̄ q̄tenº esse adiunctiuā cōiunctionē q̄ñ in a grecā ōiunctionē [illegible] quoq; [illegible]

Adhuc de q̄busdā specieb⁹ ōiunctionū. C. CLXXIX.

Sit postea de approbatiuis q̄ approbāt rē cui adiū[illegible] tas. Disiunctiue autē sunt q̄ cū vba cōiugāt: tñ res ꝛ sensum disiun[illegible] dubitatiua ē ibi aut cōiunctio: q2 sepe p̄dest: ꝛ sepe nocet diuitias q̄rere. Subdisiunctiue sunt q̄ cū vocē habeant disiunctiuā ꝛ vtriūq; [illegible] der siue paris: id ē: alexander q̄ ꝛ paris dr̄. Discrete aūt: vt tota die [illegible] saltē. De disiunctiuis q̄ electiue dicunt̄ agit postea: he aūt sunt q̄ [illegible] paup. i. h̄ nō illud. Duplicat̄ ēt q̄: ꝛ ē q̄q̄ aduersatiua cōiunctio.

Adhuc de eodem: C. CLXXX.

Ast hoc adiungit̄ de aduersatiuis: he sunt q̄ aduersū ōueniēti significāt. Recte āt dr̄ ōueniēti. Aduersari nāq; ꝛ negare rē pri⁹ cōcessā; puerile ēēt: s; q̄ ē ōueniēs rei patris ōcesse: sepe abnegam⁹: ꝛ ōrū ponim⁹. Et vide q̄ saltē cū sit aduersatiua h; ēt diminutiuā significationē. Ita q̄ simul h; vtrāq; vī. Et est aduersatiua ōueniēti h̄ solo respectu [illegible] Min⁹. n. ōueniēs est iuuare pcio q̄ charitate. [illegible] q̄ ne inueniūt significare diminutionē vt apud [illegible] ruptis moribꝰ ꝛc̄ pro nedū. q̄si di. res secūde sapientū aīos fatigant. Et supponit̄ p ironiā. Nedū illi ꝛc̄. q. d. si res scōe aīos sapiētū fatigant: poterāt fatigare aīos corruptoꝝ: q̄d min⁹ est. Postea dic̄ q̄d apud grecos abnegatiue sunt ōiunctiones. kai ꝛ an. nos aūt h̄nōi nō habem⁹: s; sine illis vtimur v̄bis subiunctiuis i eadē significatione. [illegible] Collectiue sequunt̄: q̄ ꝛ rōnales dicunt̄: q̄m p illationē alicui⁹ rei colligūt rōnē [illegible] De dubitatiuis addit subseq̄ñt he sunt q̄ dubitationē significant: vt an ꝛ ne [illegible] fortes sit sanus an nō. [illegible] dia q̄ in ipsa īterrogatiōe copulat. vt cū dr̄ est ne fortes sanus. hoc

[illegible] q̄ vt si dicas. Eneas vo ꝛ pius ꝛ fortis fuit. hic expletiue ponit̄ vo. [illegible] alia cum distributione.

De [illegible] C. CLXXXI.

Secutis accidētib⁹ [illegible] tñ nullus in eis respect⁹ ordinis h̄t. vt hō legit. vel legit hō [illegible] ꝛ ꝑponi. Pene dem est ꝑp̄t et. ꝛ atq; que nō p̄nt postponi nisi poetica auc̄te. vt v̄gilius. Suspiciēs altā lunā ꝛ voce precat̄. Actor. [illegible]

De analogia partium. C. CLXXXII.

Isidorus vbi supra. i. li. Analogia grece latine [illegible] vnū defuerit. iā nō est analogia. i. silitudo. sed est anomalia. i. ext̄ regulā. vt lupus ꝛ lepus totū ōuenit. s; dissentiunt casu facit eni lupi leporis. Nā regulr̄ est: dū q̄rit vtr̄ trames masculinū sit. an femininum [illegible] compatiōe positiuoꝝ. vt si dicas doct⁹ magn⁹ positiui sunt ꝛ sui similes. Fit ꝛ per diminutionē: vtputa funē masculinū esse. funicul⁹ ostēdit [illegible] q̄d genus in [illegible] solet in diminutiōe [illegible] semp. vt pistrinū pistrilla. sed q; scire debemus ex positione declinationem ꝛ ex diminutione genus colligere.

De Cōstructiōe partiū orationis. C. CLXXXIII.

Priscianus i li. ōstructionū. Predictaꝝ vo partiū ordinatio fieri solet ad ōstructionē orōnis p̄fecte. Quā i ōstructionū dictionū syntesis greci vocāt. Sic eni lr̄e que dīr p̄ma ꝛ idiuidua materies eē vocis hūane. nō quocūq; mō iuncte. s; p aptissimā ordinationē coeūtes faciūt syllabā. ꝛ syllabe dictionē. sic ꝛ dictiones orōnē. Est eni orō compbēsio dictionū aptissime iunctaꝝ. [illegible] rūt. Nulla quippe orō complectit̄ sine his. q̄d in illa ōstructione licet ostēdere verbigratia. Idē homo lapsus heu hodie concidit. hic oēs insunt orōnis partes. absq; ōiunctione que si addat̄ aliā orōnē exigit. Ab hac inq̄t si nomē aut verbū subtrahas. imp̄fecta fit orō. si vero cetera subtrahas. oratio [illegible] est oratione deficere. Uerū sicut in elemētis [illegible] sunt vocalia que per se voce perficiunt. Alia consonantia que sine vocalibus hoc agere nequeunt sic ꝛ in dictionibus quedā per se dicēde sunt. vt in verbis maxime [illegible] ne recte diserte. Alie vero sunt que ceteraꝝ sine adiunctio partium

ad ꝑfect onē ſenſus ꝑfect nõ pñt et ꝓpoſitiones aut ↄiunctiones q̃ ſemꝑ cõſignificãt: ⁊ nõ ꝑ ſe vnũ ⁊ ſignificatio variaꝛ illaꝝ ad vi ſi [illegible] eſt ↄſtructio: qꝛ diuerſas hñt ſignificationes: q̃ ꝑ ordinationē de clarant: vt ĩ vbis amato doceto: ⁊ ſcḋe ſũt ⁊ tertie ꝑſone: additione võ ꝓnoĩuꝫ diſcernunt: vt amato tu: amato ille: ſic ⁊ ĩ noĩb⁹ diuerſi caſus [illegible] poe te: huic poete hi poete: o poete. Multa quoqꝫ ⁊ ĩ aliis ꝑtib⁹ iuenies [illegible] ſignificationē [illegible]

De Cõſtructione ad intellectũ referenda. C. .CLXXXIIII.

Mnis [illegible] ad [illegible] referēda. Itaqꝫ [illegible] uer [illegible] accidētia [illegible] re. Que [illegible] deant [illegible] gra. Pria ꝑſona ⁊ tertia ĩ vnũ figuratiue coeũt: vt apud vgiliũ. Ille ego q̃ q̃ [illegible] bucolica vel georgica. Diuerſi quoqꝫ numeri: vt idē ĩ pmo eneiḋ. ꝑs in fruſta ſe cant [illegible] ꝑa: nãqꝫ neutrũ ē: ſꝫ qm̃ verbs ĩtelligiꝛ ad ĩtellectũ magꝭ q̃ ad vocē noĩs [illegible] fre quent iuenit. Actor. De ↄſtructiõe ſingulaꝝ ptiũ breuitati cã pter mitto: maxĩe qm̃ ĩ ꝓcedēti de illis tractatu iuxta magiſtrũ petrũ he lyã multa quoqꝫ de ↄſtructiõe [illegible] interpoſita ſunt.

De Orthographia. C. .CLXXXV.

Sidorus vbi ſupra. Orthographia grece la tine recta ſcriptura iterpretaꝛ. Or tho n. recta graphia ſcriptura dr̃. Hec [illegible] docet ſcribēdi [illegible] ↄiũ ctio. t. lrãꝫ accipit. Haud qñ ē aduer. negãdi d. lrã terminaꝛ ⁊ aſpi raꝛ ĩ capite [illegible] apud ꝑ [illegible] ꝑ [illegible] apud [illegible] vũ ſũt [illegible] ꝑ [illegible] ſcribēdũ [illegible] ꝑ e. ⁊ e. ⁊ s. ↄſtructiõ cũ ĩ ea ſit rurſus ei addiꝛ alia. Aequor ꝑ dyph thongon [illegible] ſcribēdũ ē [illegible] Fedus qḋ ē deformis ꝑ e. ſolã ſcribēdũ. Foed⁹ qḋ ē pactũ cũ oe. dyphthõ go ſcribēdũ. Gnat⁹ qḋ ē fili⁹ ꝑ g. ſcribēdũ: qꝛ facꝛ generat⁹. H. q̃ ē a ſpiratiõ [illegible] aſpi raꝛ ⁊ ↄſonãtib⁹: ſꝫ ĩ grec ⁊ hebreis noĩb⁹. K. lrãꝫ antiq̃ ꝓponebãt: quotiēs a ſeqꝫbaꝛ: vt kaput kãſa kalam⁹. Nũc aũt karthago ⁊ kalēde ꝑ eãdē tm̃ ſcribunꝛ. Oĩa aũt greca noĩa q̃licũqꝫ ſequēti vocali ꝑ k. ſũt ſcribēda. Ora finiũ ꝑ o. hora dieꝝ ꝑ h. ſcribēdũ ē. On⁹ ſi de onere venit ꝑ o. ſcribēdũ ē. Si de honore cũ aſpiratiõe. In dubiis quoqꝫ [illegible] ꝑ [illegible] apponebãt: vt puta [illegible] arbore ſignificaret an hoĩuꝫ multitudiē apice diſtiguebaꝛ. Sic vbi lre ↄſonãtes geminabanꝛ: ſicilicũ ſupponebãt: vt ſella ferra aſſeres [illegible] nũc tm̃ duplicãde lre ⁊ duplicate ſcribũꝛ. Idē ĩ li. vi. gl̃ioſiꝫ ſtudiũ qḋ loq̃ debeas [illegible] ſcripta ſũt ſine aliq̃ erroꝛis ibigui tate ꝑferre. Vox. n. articulata a pecoꝛib⁹ nos ſeq̃ſtrat: ſcribēdi võ rõ ab ſpiritu ita ꝑfectu [illegible] ſibi iſta vendicãt ac defendunt.

De Materia ⁊ inſtrumētis ſcribendi. C. .CLXXXVI.

Ere lraꝝ materies puuloꝝ nutrices. Ipſe dãt ige niũ puerꝭ ꝓmordia ſēſus. Greci aũt ⁊ tuſci pri mũ ferro ĩ cera ſcripſerũt poſtea romã [illegible] ne gra [illegible] ſcribe rẽt. grafiũ aũt grece latine [illegible] grafia [illegible]. Charta uſũ pmu egypt⁹ [illegible] apd mēphitic [illegible] Mē phis. n. ciuitas ē egyptioꝝ vbi charte viſus inēt⁹ ē pmũ: ſic aũt lucan⁹ [illegible] [illegible] bibulã aũt papir⁹ [illegible] quã [illegible] bibat. Charta aũt dicta [illegible] tegimē decerptũ glutinaꝛ. Pergamen [illegible] charta [illegible] mēbranas [illegible] pergamenaꝝ nomē [illegible] poſteritati [illegible] ſuatũ ē. Ii ⁊ mēbrana dicunꝛ qꝛ ex mēbrꝭ pecudũ ↄtrahunꝛ. Fie bãt pmũ [illegible] Poſtea võ [illegible] mēbrana [illegible] lege dãt. Mēbrana [illegible] ca ndida [illegible] purpurea [illegible] menbranã [illegible] vna [illegible] ſe rocaꝛ. Purpurea võ ĩficiunꝛ colore purpureo ĩ qb⁹ aurũ ⁊ argētũ liq̃ſcēs pateſcat ĩ lris. A ſcribēdo ſcriba nomē accepit. Inſtrumē ta [illegible] arte [illegible] ꝑ vnu tate [illegible] te ſtamētũ figuraret: qḋ⁹ exꝓmit vbi ſacrũ ſanguĩe paſſiõis effuſum [illegible] ponere [illegible]

De Pronunciatione. .C. CLXXXVII.

Ctor [illegible] mul [illegible] dictõe accēt⁹ [illegible] ꝑnũ ciãtes [illegible] ⁊. Poſitura eſt ad diſtiguēdos ſenſus ꝑ cola ⁊ comata ⁊ ꝑiodos q̃ [illegible] poſiture vl̃ qꝛ pũctis poſit⁹ ãnotanꝛ: vl̃ qꝛ ibi vox ꝑ ĩteruallo diſtictiõis de poniꝛ. Prima poſitura ſubdiſtictio dr̃: eadē ⁊ coma. Media diſti ctio ſubſequēs ē: ipa ⁊ cola. Ultĩa diſtictio q̃ totã ſniam ↄcludit ipa ē ꝑiod⁹. cui⁹ vt dixim⁹ ꝑtes ſũt cola ⁊ coma: qꝛ diuerſitas pũctꝭ diuerſo [illegible] plena [illegible] vt puta. Si vinco [illegible] coma [illegible] cula [illegible] aliquid ſupeſt ex ſnie plenitudie: vt puta. Si vinco ⁊ peo: ſit cola: vbi võ iã ꝑ gradus pronũciãdo plenã ſnie clauſulã facim⁹: vt puta. ſi vinco ⁊ pereo quid [illegible] ſit ꝑiodus.

De Barbariſmo ⁊ ſoloeciſmo. .C. CLXXXVIII.

Arbariſmus eſt [illegible] cõ ſmone. In poemate methaplaſm⁹. [illegible] ſ⁹ detractio [illegible] barbariſmi ꝑ hiat⁹. Sũt ⁊ male cõpoſitiões. i. cacoſintheca q̃ vitia [illegible] lrãꝫ [illegible] ciſmi hiat⁹ colliſiões: ⁊ oĩa q̃ plus eq̃⁹ min⁹ reſonãtia ab eruditꝭ au [illegible] Soloeciſm⁹ [illegible] regulꝭ artis grãmatice fcm̃. Fit aũt duob⁹ mõis ꝑ ꝑteſozõnis: aut ꝑ acci [illegible] ꝑtes [illegible] ꝑ [illegible] Per accita vt [illegible] ſoloeciſm⁹ ĩ pſa ĩ poemate ſchema noĩaꝛ.

De Ceteris vitiis grãmatice. .C. CLXXXIX.

Um barbariſmo ⁊ ſoloeciſmo decē vitia noianꝛ [illegible] ego ſi [illegible] Cac phaton ē obſcena enũciatio vl̃ in cõpoſita dictiõe. vl̃ in vbo: vt nũeꝝ cũ nauib⁹ eq̃t. Et arrige aures Pãphile. Pleonaſmos ē adiec⁹ vbi ſupuacua ad plenã ſig⁹ onē: vt ſic ore locuta ē, ꝑ ſic locu ta ē. Perſologia ē ſupuacua vboꝝ adie⁹ ſine vlla vi reꝝ. vt ibãt q̃ poterãt ⁊ quo nõ poterãt nõ ibãt. Macrologia ē lõga ſnia res nõ neceſſarias cõpꝛhendēs. vt legati nõ ĩpetrata pace retro vñ venerãt domũ reuerſi ſunt. Tãtalogia ē eiuſdē dictõis repetitio vitioſa. vt egomet ipſe. Eclypſis ē defect⁹ q̃dã neceſſarie dictõis: quã deſiderat ꝑ ſa ſnia [illegible] loq̃baꝛ. Tapinoſis eſt humilitas rei magne [illegible] ſnia qḋ oſtendit vt penituſqꝫ cauernas. In gentes uteruqꝫ [illegible] multe legiones armatoꝝ multũ impleuerũt cauernas. Kacoſinteton eſt vitioſa compoſitio dictionũ vt verſaqꝫ iuuenci terga fatigamus haſta. Amphiboloa gia eſt ambiguitas dictionis.

De Metaplaſmo. C. .CXC.

Etaplaſmus eſt trãſformatio quedã re cti ſolutiqꝫ ſmõis in alterã ſpeciē metri ornat⁹ neceſſitatiſqꝫ cã. Cuius ſpēs ſunt. [illegible] Protheſis eſt appoſitio quedã ad principiũ dictio nis lre vel ſyllabe. vt gnaton nato: ⁊ retulit ꝑ tulit. Epētheſis ē ap poſitio ad mediã dictionē lre vl̃ ſyllabe. vt relliquas ꝑ reliquas ⁊ [illegible] ꝑatoꝛ ꝑ ĩpatoꝛ. Paragoge ē appoſi⁹ q̃dã ad finē dcõnis lre aut ſyl labe. vt magis ꝑ mage. ⁊ poteſtur ꝑ põt. Aphereſis ē ablatio de pri cipio dcõis ↄria ꝓtheſi. Sincope ē abſciſio de media dictõe lre aut ſyllabe ↄria epētheſi. Apocope ē ablatio de fine dictõis lre aut ſyl labe: pagoge ↄria. Extaſis ē extēſio ſyllabe ↄ nãꝫ vbi. Siſtole ē cor reptio ſyllabe ↄ nãm vbi ↄria extaſi. Diereſis eſt diuiſio ſille vnĩ⁹ in duas facta. vt eſt. Olli ridit res albai longai, ꝑ eo qḋ ē albe longe. Sinereſis ē ↄglutinatio duaꝝ ſyllabaꝝ in vna fcã ↄria diereſi. Sia liphe eſt ꝑ inceptionē ↄcurrētũ vocaliũ lubrica q̃dã leniſqꝫ colli ſio [illegible] Eclipſis ē [illegible] cũ vo calib⁹ [illegible] cõſonãtꝭ [illegible] collio vt multũ ille [illegible]

iactatus et alto. Antithesis est lra pro lra positio vt olli pro illi. Metathesis est transla[illegible] in alienū locū nulla tñ ex dictione subla ta vt euandre pro euander et timbre pro timber.

¶ De Schematibus. C. .CXCI.

Chemata lexeos sūt et dianeos i figure ver borū et sensuū. Sz schemata dia noeos ad oratores ptinēt ad grāmaticos lexeos. Que cū multa sint ex oībus [illegible] fere [illegible] quod [illegible] sūt nota.

Prolepsis ē psūptio rez [illegible] [illegible] et [illegible] reges [illegible] gētē mole latin⁹ perdūt cast. Zeuma ē [illegible] dictiōis [illegible] clausulas apte [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] caru lauros q sidera seruit ꝛc. Ipozeusis ē figura supiori ɔ̄ria vbi diuersa vba singulis qbuscūqz clausulis subiūgunt. Silepsis ē dissimiliuz clausulaꝝ g vnū vbū ɔglutinata ɔceptio: vt h illi⁹ arma: h curr⁹ fuit. Anadiplosis ē ɔgeminatio dictōis ex [illegible] vbo [illegible] v̄sus et in pncipio sequētis: vt sequit pulcherrim⁹ astur astur ego videns. Anaphora ē relatio eiusdē vbi p pncipia v̄suū plurimoꝝ: vt nate mee vires: mea magna potētia sol⁹. Nate pris sumi q tela cyphoea tēnis. Epanalēsis ē vbi i pncipio v̄sus positi i eiusdē fine repetitio: vt an ēt ceptrū dictei reg ꝛ an. Epizeusis ē eiusdē vbi i eodē v̄su sine aliq dilatiōe ɔgeminatio vt Me me assū q feci i me ɔuite ferrū. Paranomasia ē quotiēscūqz de noie alio efficit nomē velut qdā denoia tio sub vna significatiōe [illegible] a dictiō [illegible] ē [illegible] [illegible] ameu tiū. Scesysonomatio ē multitudo noiūm ɔiūctoꝝ quodā ābitu copulād. vt marsa man⁹ peligna cohors festia [illegible] Paranomeō est cū ab eisdē lr̄is diuersa vba sumunt: vt O tite tute tace tibi tanta [illegible] [illegible] Ometheleton ē cū [illegible] mō dictiōes pluries fi niunt vt eos reduo q relinq decubi q deserit malut. Omoeoptoton ē cū [illegible] sites casus exeūt diuersa vba vt merētes flētes lachrimātes ɔmiserātes. Poliptotō ē multitudo casuū varietate distincta vt Litora [illegible] ɔ̄ria fluctib⁹ vndas. Imprecor arma armis pugnēt: ipsiqz nepotes. Irinos ē series oronis tenorē suūvsqz adultimū ser uans vt In pncipio celū terrā [illegible] Lucēteqz globuz lune titaniaqz astra Spūs int⁹ alit ꝛc. Polisinteton ē multis nexa ɔiunctionib⁹ dicto vt adamasqz thoasqz pe[illegible]qz neaptolom⁹ qz ꝛc. Dialitō siue assinteton ē figura supiori ɔ̄ria: carēs ɔiunctionib⁹: vt ite ferte citi flāmas date tela. impellite remos

¶ De Tropis. C. .CXCII.

Ropus est dictio trāslata a ppria significa tiōe ad nō ppriā: ornat⁹ nc̄citatisue cā. Sūt aūt tropi [illegible]. Metaphora ē rez v̄boꝝqz trāsla tio: h fit modis qttuor: ab aial. ad aiale ab inaia. ad inaiale ab aiali ad iaiale ab iaiali ad aiale. Cathacresis ē vsurpatio nois alieni vt parricidā dicim⁹ eū q occidit fratrē suū: aut piscinā q pisces nō hz. Methalēsis ē dictio gradatī pgēs ad id qd ōndit vt speluc abdidit atris et post aliquot mea regna vidēs mirabor aristas. Methonomia ē dictio qdā veluti trāsnoiatio hui⁹ mlte sunt spēs: aut .n. g id qd ɔtinet id qd ɔtinet ōndit vt nūc pateras libate ioui: aut ɔ̄ vt vina coronāt: aut g inuētorē id qd iuētū ē vt sine cerere et bacho friget ven⁹: aut ɔ̄: vt vina pcamur. Antonomasia ē signatio vice ppri nois q fit modis trib⁹: ab aio: a corpe: extrīsec⁹. Epitetō ē supposita dictio cū ppo noie. Nā antonomasia vicē nois sustinet epitetō nūqz ē sine ppo noie: vt dira celeno dira camilla. Fit ēt epitetō modis trib⁹: ab aio: a corpe: extrīsec⁹: his duob⁹ tropis: vel vituparn⁹ aliquē: vl ōndim⁹: vl ornam⁹. Sinodoche ē significatio pleni itellect⁹ capax cū pl⁹ min⁹ve pnūciat aut .n. a pte totū ōndit vt puppesqz tue puppesqz tuoꝝ: aut ɔ̄. Onomatopeia ē nomē de sono factū vt tinnit⁹ eris: clāgorqz tubaꝝ. Periphrasis ē circuloqutio q fit aut ornāde rei cā: q pulchra ē aut mirāde q turpis ē. Hiperbatō ē trāscēsio qdā vboz ordinē turbās cui⁹ spēs sūt qnqz histerologia anastrophe parēthesis themesis sinthesis. Histerologia vl histerō ptorō ē snie cū vbis ordo mutat⁹ vt torrere parāt flāmis: et frāgē saxo. Anastrophe ē vboꝝ tm̄ ordo pposter⁹: vt italiā ɔ̄ p ɔ̄ italiā. Parēthesis ē iterposita rōcinatio diuerse snie. Themesis ē vni⁹ ɔpositi aut simplic vbi sectio dictiōe vna vl plurib⁹ itericcet vt septē subiecta trioni g sato cere ɔmiunt hai. Sinthesis ē hyphatō ex oī pte ɔfusū. Hipbole ē dictio excedēs fidē: augēdi minuēdive cā augēdi vt niue cādidior minuēdi vt tardior testudine.

¶ De Allegoria et quibusdā alijs figuris. C. .CXCIII.

Llegoria est trop⁹ quo aliud significant q dr. hui⁹ spēs sunt mlte e qb⁹ emi nēt vij Ironia antifrasis enigma karientismos paroe mia: sarcosmos. antismos. Ironia ē trop⁹ g ɔ̄riū qd conat ōndēs: hac nā grauitas pnūciatōis adiuuent ɔfiten vt qd negare ɔtēdit. Antiphrasis ē vn⁹ vbi ironia vt bellū minime bellū. vt luc⁹ eo q nō luceat: et pce eo q nulli pcāt. Enigma ē obscura snia p occultā [illegible] rez [illegible] [illegible] eadē mor [illegible] et me. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Karientismos ē trop⁹ q⁹ dura [illegible] grat⁹ pferūt vt cū rogātib⁹ nobis nū qd nos qsierit aliqs. Rūdet bōa fortūa: vn̄ itellit nemīnē nos qsis se. Paroemia ē accomodatū reb⁹ tpib⁹qz puerbiū aduersus stimulum calces [illegible] [illegible] est [illegible] Sarcosmos est [illegible] odio atqz hostilis irrisio. vt En agros et q bello troiane petisti hesperiā metire iacens. Antismos est trop⁹ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] virtutis. Nāqz antismos putat omne quod [illegible] [illegible] [illegible] et facetia [illegible] vrbanitate pol[illegible] est vt [illegible] Qui bauium non odit amet tua carmina meui Atqz [illegible] [illegible] [illegible] et mulgeat hircos. Omoēsis ē min⁹ note rei p silitudinē ei⁹ q magis nota ē demōstratio. hui⁹ spēs sūt tres. Icon pabola. paradigma. Icon ē psonaz inter se vel coꝝ q psonis accidūt cōpatio. Parabola ē rez gnē dissimiliū cōpatio. Paradigma ē enarratio exēpli hortātis aut deterrentis.

¶ Liber Tertius Incipit.

¶ De Logica et eius intentione. .C. .I.

Ogica est sciētia ordinandi ppositiones enūciatiuas fm figuras logicas ad eliciēdas ɔclusiōes q⁹ puenūt ad cognitionē dictoꝝ et ad iudicādū de illis vtrū vera sint an falsa. Isidor⁹ in l. etv. iij. Logica ē rōnalis scia in qua disputatur: queadmodū in rez causis aut vite et morib⁹ v̄itas [illegible] q̄rat. Logos eni apud grecos et sermonē significat et rōnē. In phisica qdem cā nāz q̄rēdi. in ethica ordo viuēdi. In logica vo rō itelligēdi v̄sat. Phisica pm⁹ apd grecos Thales milesi⁹ [illegible] vt septē sapiēti⁹ idsi tut. [illegible] alios [illegible] atqz vi rez [illegible] ɔtēplata [illegible] [illegible] petit. Quā postmodū Plato i qttuor diffinitiōes distribuit .i. arithmeticā geometriā musicā astronomiā. Ethicā Socrates pm⁹ ad corrigēdos et ɔponēdos mores istituit: oēqz studiū ei⁹ ad bn̄ viuēdi disputationē pduxit diuidēs eā in qttuor vtutes aie .i. prudētiā iusticiā: fortitudinē tpantiā ꝛc. Logicā vo q rōnat vocat plato subiūxit p quā et causis rez moꝝqz causis [illegible] rōnabilr̄ p̄scrutat⁹ ē diuidens eā in dialecticā et rethoricā. Richard⁹ in li. excerptionū. Logica diuidit in grāmaticā et rōnē disserēdi. Grāmatica est scia recte loquēdi. Et diuidit i lraz sillabā dictionē et orōnē. Rō disserēdi diuidit in pbabilē: necessariā et sophisticā. Et necaria qdē ptiet ad phos sophistica ad sophistas. Probabil aūt diuidit dialecticā et rhetoricā. Dialectica est disputatio acuta vez a falso distinguens. Rhetorica est disciplina ad persuadendum quecqz idonea.

¶ De Intentione logice. .C. .II.

Lpho rabi⁹ in li. de diuisiōe sciaz. Logica intendit dare regulas qb⁹ orōnis v̄itatē ɔphēdam⁹ vl int⁹ vl apud alios vl alii apud nos. nō tñ ad v̄ificādū oēs orōnē logice regul idigem⁹. Eoz eni qb⁹ rōcinādo vtimur qdā sūt q pbatōe nō egēt. In qb⁹ .s. null⁹ error ee pt vt oē totū ē mai⁹ sua pte. Alia vo q pbatōe idigēt: qz pōt in eis hō decipi. Et ea qdē de qb⁹ fit pbatio duo sunt .s. smo in voce: rō i mēte. iterptatio vo fit vtroqz. Vn̄ id qd v̄ificat sniam apō se ē logos fixa i mēte. Id āt qd v̄ificat eā apō aliū ē logos exterior cū voce. Logos aūt q v̄ificat snia. vocabāt antiq sillogismū siue fixa sit in aia siue exterior cū voce. Interptatio itaqz logice sūpta ē a sūma itentiōis nois q triplex ē. Logos eni .i. rō. Alia est exterior cū voce q p linguaz iterptat id qd ē in mēte. Alia fixa in aia q dr mētis ɔcept⁹ quā dictiōes significāt. vn̄ illa significās. ē. ista significata. Tertia vo ē vt⁹ creata i hoie q discernit īt bonū et malū. et scias ac ptes eaz apphēdit. et h est in oi hoie. Sz in īfāt⁹ et in qbusdā adult īfirma ē non valēs actōes suas pficē. Qm igit h scia dat regulas de logo exteriore et iteriore qb⁹ certificat. vtrāqz vo etiā logos regit. et ɔphēdit id qd rect⁹ ē. Ideirco logica a logos fm tres h⁹ nois itētōes deriuat. Oēs aūt ples scie dant regulas de logo exteriore sic grāmatica. h tñ q diriget ad illō qd oīo necariū est dignior ē h noie. Preterea q̄ uis grāmatica et logica ɔueniāt in h qz vtraqz dat regulas de dictōib⁹ [illegible] tñ in h qz grāmatica nō dat nisi de dictōib⁹ vni⁹ gētis tñ. hz eni mlte gētes ɔueniāt in regulis ei⁹ vt qz dictionū alie sūt simplices alie ɔposite [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ppriū [illegible] [illegible] [illegible] curat siue ɔueniat aū gēti siue nō. Logica vo nō dat regulas nisi fm q ɔueniunt in orōnes omniū gentium.

De [illegible] .C. III.

Lemēta [illegible]

rhetorica:poetica. Demonstratiue ꝓpriū ē dare sciētiā [illegible]

[illegible]

aliqd pulchrū vl' fedū qḋ nō ē ita:vt auditor credat ꝛ aliqd abhor [illegible]

[illegible]

bus plurib⁹ signati ꝛ ordinati ad aliquā rē vificādā:aut extra cū vo ce cōpositi.s.ex dictionib⁹ plurib⁹ ligati ꝛ ordinati significātib⁹ illos [illegible]

nō habet nisi p demonstrationē:ꝯposit⁹ē liber posterior analetico [illegible]

nisi q⁹ qꝛ syllogismo fit:ꝛ syllogism⁹ ex ꝓpositiōib⁹ ꝯstat:necessari⁹ q⁹ qꝛ fuit liber prior:i quo docet ex quot ꝛ ex qlib⁹ ꝓpōib⁹ ꝛ qlit sm modū ꝛ figurā syllogism⁹ ꝯterit. Itē qꝛ ꝓpositiōes syllogismū ꝯponēt nō pnt:nisi pri⁹ ipse suis termis ꝯponant. Iō necessari⁹ fuit liber [illegible]

[illegible]

gice.s.cathegorie:pihermenias:analetica priora ꝛ posteriora:topica: soph[illegible]

ad qḋ itēdit:ꝛ modū quo agit:ꝛ vtilitatē q̄ ex ea puenit. Sꝫ qm̄ ps [illegible]

ꝛ ad eā solā tota logica pncipl'r itēdit. Itaqꝫ tres ptes q̄ anteceduīt eā ordie doctrie nō sūt nisi ꝓpatiōes ꝛ introductiōes ad illā. Cetere q⁹ qꝛ [illegible]

est:qꝛ vnaqueqꝫ ē q̄si istrm̄ ei⁹ sustētās ꝛ adiutoriū ad eā:videlꝫ vt [illegible]

prijs noīb⁹ ac regulis ꝛ itētiōib⁹ pfecto ꝯtigēt qꝛ hō cū vellet ꝓbar [illegible]

De Dialectica ꝛ libris aristotelis. .C. IIII.

Augustinus Dialectica ē ars artiū ꝛ scia sci entiar̄ sine q̄ nulla pfecte scit. Isido.li.ij. Dialectica ē disciplina ad disserēdas vel discernēdas res causas inuēta. Ipa ē phie spēs q̄ dr̄ logica.i.rōnalis:diffinēdi:q̄rēdi ꝛ disserēdi potēs. Docet.n.i plurib⁹ q̄stionū generib⁹ queadmodū disputādo vera ꝛ falsa diiudicent. Hāc qdē pmi phi i suis dictionib⁹ habuerūt:nō tn̄ ad artis redigē ptiā. Post hos aristoteles ad regłas q̄sdā huı⁹ doctrie argumēta pdu xit:ꝛ dialecticā nūcupauit:p eo qꝛ i ea de dictis disputat. Actor. Idē igit̄ i libris suis eādē artē ad plenū fere psecit. Nā oē dicibile aliud ē icōpletū aliud ꝯpletū. Incōpletū aliud iberēs itra:ꝛ de h̄ agit̄ i libro pdicamētor̄. Aliō extra:ꝛ de h̄ i libro sex pncipior̄. Cōpletū aliud ē iordinatū siue absolutū:ꝛ de h̄ ē liber pihermenias: vbi de enūciatiōe sine respectu. Aliud ordinatū. Et h̄ dupliciter:vl' ad [illegible]

tā ꝯcū. Et h̄ triplicitē vl' ad necessariā:ꝛ h̄ i libro posterior̄:vl' ad probabilē:ꝛ h̄ i libro topicor̄:vel ad sophisticā:ꝛ h̄ i libro elēcor̄. Qu[illegible] uis grāmatica ꝛ rhetorica ptes sint rōnalis phie:logica tn̄ sola a logos qḋ ē rō denoiat̄:eo qꝛ ei act⁹ rōnis pꝓpue attribuit̄:q̄ ē ordinare cām respectu effect⁹:h̄ aūt fit p syllogismū. De isto ꝛ ei⁹ ptib⁹ ꝓbant oēs ꝓprietates ꝛ passiōes q̄ i logica ostēdunt̄.ꝛ iō logica rōna [illegible]

pte remota.s.de termino:ꝛ sic ē liber pdicamētor̄:aut de pte ꝓpiq̄: ꝛ sic de enūciatiōe:ꝛ ē liber pihermenias:itelligat̄ tn̄ qꝛ enunciatio [illegible]

tiat̄ de syllogismo:aut q̄ de abstrahente a qualibet mā speciali:et sic determinat̄ in libro prior̄. Ibi enim docet Aristoteles formā ge nera[illegible]

cto ad materiam specialē:ꝛ hoc vel ad necessariā:ꝛ sic est syllogis mus demonstratiuus [illegible] bilem:ꝛ sic est syllogismus topic⁹:de quo agit̄ i topicis:aut ad ma teriā apparentē tn̄.ꝛ sic syllogism⁹ sophistic⁹:de quo agit̄ in libro [illegible]

De Diuisione logice siue dialectice. .C. .V.

Boetius [illegible] vnā.s.iueniēdi q̄ topicā dr̄.i.local' ꝛ alterā iudicādi que [illegible]

sic log[illegible]

gnitio.sꝫ via p quā res pōt cogn̄sci. Via aūt h̄ differēs ē,put fac co gnoscere ꝯpletū ꝛ incōpletū.qꝛ incōpletū aut cognoscit̄ p prius:ꝛ sic via diffinitiua:aut p posteri⁹.ꝛ sic via diuisiua. Si cognoscit̄ cōpletū [illegible]

ductiua. Et h̄ ispiciebat boeti⁹ qn̄ in topicis suis distīxit logicā in artē diuidēdi.i.diffinēdi:ꝛ colligēdi.h̄ ē argumētādi.qꝛ diuisio ē via i diffinitionē:ꝛ diffinitio via in diuisionē. Et ēt diffinitio ē me diū dēmōstrādi.pp h̄ ñ distīxit aristotel' artē diuidēdi ꝛ diffiniēdi ab [illegible]

tur a boetio in artē inuētiuā ꝛ iudicatiuā. Iudicatiua aūt duplex ē [illegible]

Iudicatiua que ꝓcedit p mediū qḋ est cā iferēdi ꝛ essendi sicut est scia [illegible]

est. Iudiciū aūt p cāꝫ. Signū aūt duplex ē.ꝛ eni signū pbabile qḋ est sepe ꝛ vt in plib⁹.qḋ ꝯsiderat̄ in libro topicor̄ aristotelis. Et est signū fantasticū qꝛ raro est ꝛ vt in paucioib⁹ qḋ ꝯsiderat̄ in li.elen cor̄. Sed liber pdicamētor̄ ꝛ pihermenias ꝓparāt mām incōpletā ꝛ cōpletā. In remota tn̄ dispōne tā scie iuētiue q̄ iudicatiue.ꝛ iō nō [illegible]

babile pcedit apparēs tn̄ sicut habitus priuationē. Alij vō libri ab istis:vt libri boetij ꝛ porphirij sunt de bene esse siue de introductio ne ꝛ facilitate cognoscēdi esse ipsius artis.

De [illegible] .C. .VI.

Tq̄ [illegible]

etiā valet(vt ipse dicit)ꝛ ad assignationē diffinitionē:ꝛ oīo ad ea q̄ vtilia sunt [illegible]

cognitio in pdicamētis [illegible]

nō suscipe magis aut min⁹ cōicant substātia ꝛ q̄titas ꝛ sic necessa ria est cognitio accidētis cōis. Igit̄ ad h̄ qꝛ cognoscat̄ pdicamētū ꝛ ꝓprietates eius necesse est cognoscere quinqꝫ pdicta que ad assi gnationē diffinitionū valent : qꝛ spēs est qḋ diffinit genus ꝛ dr̄a ex qb⁹ [illegible] hec tria. Ꝓpriū vō ꝛ accidēs nō ponunt̄ in diffinitiōe.ꝛ iō debēt cognosci vt remoueant̄ a diffinitiōe. Itē ꝛ ad ea que sunt in demō stratione sunt pdicta [illegible] subiecta p diffinitionē que est mediū demōstrandi q̄ diffinitio fit ex genere ꝛ dr̄a:vel ex his que sumunt̄ ad ꝓportionē hor̄.qꝛ lꝫ ge nera ꝛ dr̄e nō ingrediant̄ demōstrationē ,put hmōi.diffinitio tn̄ que est mediū demōstrādi fit ex ꝓportionalibus generi ꝛ dr̄e: ꝛ [illegible]

assignationē diuisionū sunt vtilia.qꝛ diuidit̄ genus p spēs ꝛ dr̄as ꝛ diuidit̄ tum p accntia ꝓpia:tū p cōia.p ꝓpia vt aīaliū.aliō risi bile aliud hinnibile.p cōia vt aīaliū.aliud albū aliō nigrū.ꝛ sic oīa pdicta [illegible] diffinitionū assignationē.(vt pdictū est) ostēdit ēt esse vtilis ad to picor̄ doctrinā q̄ tota finalr̄ ordinat̄ ad diffinitionē.verūtn̄ ibi cō siderant̄ pdicta.s.vtria sm qꝛ ꝯstruūt aut ꝯstruūt p media in ꝯmi nando ꝓbleumata.vn̄ qꝛ per eadēmedia possunt gen⁹ ꝛ dr̄a [illegible]

[illegible] cōmunib⁹ p̄dictis: habet̄ p cōsequens q̄ vniuersaliū scientia sit vti lis ad sophisticā ⁊ tentatiuā. Itaq3 merito liber ille dicit̄ isagogi cus [illegible] est anima, rationa [illegible] capax.

¶ Opiniones pħoꝝ ⁊ q̄stiones de eē vniuersaliū. C. .VII.

Ercoꝛ [illegible] pħoꝝ [illegible] nihil aliud esse q̄ indiuidua Academici vō siue plato nici dicebāt h̄ eē ideas in mēte diuina. Peripatetici vō quoꝝ magister fuit Aristoteles [illegible] qd̄ diuidit̄ in vniuersale ⁊ particulare. Logici vō inq̄ntū est dicibi le [illegible] ligeret [illegible] materialis [illegible] Purus autē dr̄ intellectus vel q̄ nullo mō materie est admixtus vt est diuinus vel angelicus [illegible] vtrū sepata sint a sensibilib⁹ an insensibilib⁹ posita: id est vtrū actu [illegible] eē eiusdē quo ad mathematicū cui⁹ est corp⁹ ⁊ qūlibet quātitatē ↄsiderare. Per tertiā vō quo ad phisicū cui⁹ est sensibilia cognoscē. Ideo vero q̄stiones he de genere potius ac specie q̄ de ceteris vni uersalib⁹ mouent̄: q̄ꝛ hec duo principalia sunt i q̄b⁹ alia fundant̄: vnde per modū vnī substātie quē habent: q̄ꝛ quid significāt pot⁹ videntur separari posse ⁊ stare per se q̄ alia.

¶ De Prima q̄stione. s. an sint eē. C. .VIII.

Uod autē vniuersalia sint multipliciť pbari pōt. Prio q̄dē q̄ꝛ aliē nulla esset eoꝝ scia. Dic enī Aristoteles in posteriorib⁹ q̄ nō entis nō est scia. Preterea q̄ꝛ ens diuidit̄ in vniuersale ⁊ singulare: di uisum aūt de suis diuidentib⁹ predicari debet. Itē Aristoteles in pfato lib. vbi comparat demonstrationē vniuersalē particulari: dicit q̄ ens vniuersale verius est q̄ particulare: dicit etiā q̄ vniuer salia necessaria sunt ⁊ perpetua. Sunt igit̄ in rerū natura. qd̄ con cedimus. Sed cōtra hec obiicit̄ q̄ idē videtur esse solū in intellectu ⁊ nō simpliciter iuxta supradictā platonis sententiā: nā dicit ipse plato q̄ genus ⁊ species idee erant in mēte diuina anteq̄ in corpo ra pdirent. Dicit quoq3 Boetius q̄ vniuersale est dum intelligit̄: particulare dū sentit̄. Itē q̄cq̄d est ideo est q̄ꝛ vnū numero ⁊ singu lare est. Uniuersalia autē nō sic q̄ꝛ sic essent hoc aliquid. Preterea dicit Aristoteles in libro de anima q̄ vniuersale aut nihil est aut posterius est. Sed posterius esse non videtur q̄ꝛ ab vniuersali ad particulare cōsequētia nō cōuertit̄: ergo nihil esse pbat̄. Item nec exiuit in esse per creationē q̄ꝛ tunc esset hoc aliqd̄ ⁊ singulare. Nec per generationē q̄ꝛ tunc esset corruptibile tale est enim omne gene rabile. Nec est p artificiū vel opus nostrū: q̄ꝛ sic esset compositū: ⁊ apud diuersos diuersificari posset. Uniuersale vō simpler est ⁊ idē apud oēs. Nec a casu: q̄ꝛ sic iā nō esset ex necessitate. Est aūt neces sariū ⁊ ppetuū (sicut iā dictū est) Itē si esset aut vnū aut multa eēt. Si vnū cū vnū ⁊ multa sint opposita ⁊ oppositū i opposito nō sit: vniuersale [illegible] Si multa cū itē singularia multa sint: iā nō erit ponere vnitatē in rebus.

¶ Assertio q̄ vniuersalia sint in rerum natura. .C. .IX.

D primū [illegible] ne māꝛ: q̄ꝛ non intelligit eam separari a materia. Sed intelligit eam nō habito respectu ad materiā ⁊ bene hec pōt. Sic ⁊ vniuersale [illegible] In hoc tamē est differētia [illegible] fit a reb⁹ que sunt extra. ibi aūt econuerso. Ex verbo aūt boetij su pradicto non habet̄ [illegible] quicquid. Alij vero soluūt dicētes q̄ vniuersale ē vnū numero nō [illegible] q̄ p̄mo ⁊ p se opat̄ in singulari: ⁊ ex ↄsequēti in vniuersali. ⁊ sic lo quit̄ Aristoteles [illegible] lare. hoc mō debet̄ ei ↄsequētia. Ad aliud dicendum q̄ vniuersale egredit̄ in esse per generationē [illegible] citer dicit̄ sicut in p̄mo phisicoꝝ aristotelis innuit̄. Indiuisibilitas te et punct⁹ [illegible]

¶ Utrum vniuersalia corporea [illegible] C. X.

Irca [illegible] situ ⁊ corruptibile ⁊ sensibile. vīe vō simpler est ⁊ īcor ruptibile ⁊ intelligibile. Ecōtra vō obiicit̄. Quia corpus est spēs quātitatis ⁊ etiā substātia corporea species est substātie. Spēs āt vniuersale est. ergo aliquod vniuersale est corporeū. Itē incorporeū de corporeo p̄dicari non pōt quare nec homo de socra te nisi sit aliqd̄ corporeū. Ad hoc est dicendū q̄ vniuersalia sm se sunt incorporea. per sua tñ incorporant̄ indiuidua ⁊ corpus quidē put est spēs quātitatis nō est corporeū: sꝫ incorporeū q̄ꝛ est vle. Ista ergo ppositio: quodlibet corpus est corporeū: vera est de cor pore put est substātia corporea singularis ⁊ nō put est quantitas vniuersalis. Per idē videri pōt de substātia corporea put est spēs substātie: q̄ꝛ sic nō est corpus sensibile nisi sm sua indiuidua. Uñ vult Aristoteles in topicis q̄ ponētes sensibile corpus esse genus aīalis peccāt q̄ꝛ put corp⁹ est gen⁹ nā est vniuersalis ⁊ nō sensibile. Ad aliud dicūt quidā q̄ incorporeū nullo mō corporeū est nec de corporeo p̄dicari pōt. vniuersale vō corporeū est nō p̄mo. sꝫ ex ↄse quēti. q̄ꝛ sꝫ in indiuiduis incorporat̄. Alij vō dicūt q̄ in argumento illo fallacia est accidētis: q̄uis enim hoc attributū p̄dicari desorte vel de corporeo remoueat̄ ab hoc accite incorporeū. nō ppter hoc oportet q̄ remoueat̄ ab hoc subiecto.

¶ Utꝝ vniuersalia separata sint a singularib⁹ an nō. .C. XI.

Ecertia q̄one dissensio erat vt supra dictū ē) īter aristotelē ⁊ platonē nā Aristote les dicebat vniuersalia esse in singularib⁹. Plato vō hec esse a singularibus separatā. s. in mente diuina. Qꝫ aūt ita sint separata videt̄ etiā per aristotelē in elencis vbi dicit̄ q̄ vni uersale est vnū ex omnib⁹. Preterea nec sunt vera materia singula rium nec vera forma alioquin nō p̄dicarent̄ de illis q̄ꝛ neutꝝ istoꝝ rum pōt de composito p̄dicari [illegible] fer nisi illa in p̄mis essent. Solutio de p̄dicta pħoꝝ dissēsiōe pōt [illegible] les ↄsiderabat [illegible]

lia esse in singularib⁹. Ad id qđ cõtra obiectũ est de elenco dicẽdũ est [illegible] efficientẽ. s. intellectũ abstrahentẽ cõe a particularib⁹. Uñ dic boetius [illegible] quib⁹ est. i. ex singularib⁹ sed ex his a qb⁹ efficit. i. ab intellectibus. [illegible] est altera pars cõpositi ⁊ hec nõ põt de cõposito pdicari. Altera vo est [illegible] querit vtrũ hĩ vniuersale homo sit in quolibet hoĩe fʒ se totũ an fm partẽ. Dicẽdũ est q fm se totũ. i. fm quãlibet sui partẽ diffinitiuã: [illegible] autẽ fm quãlibet sui partẽ subiectiuã est in quolibet homine.

¶ Utrũ vniuersalia sint res an noĩa: ⁊ q̃re tot ⁊ nõ plra. C. XII.

Reterea [illegible] etũ est [illegible] est apud oẽs: nomẽ autẽ nõ sic: ergo vniuersale nõ est nomẽ sʒ res. [illegible] predicat aut subicit: sed poti⁹ nomẽ rei siue vox significatiua. [illegible] ra. Ad primũ dicendũ q vniuersalia res sunt: ⁊ apud methaphisicũ sunt altera differẽtia entis: put vero cõsiderat vniuersale a logi [illegible] accipit rem nisi prout significatiua. Dicẽdũ ergo q oportet ipsa vniuersalia prout veniũt ad vsum logici esse p nomina psentata cu3 sit sermocinalis artifex. Et sic cũ querit an sint res an nomina. Dicendũ q res p nomina designate: res sunt rõnis: ⁊ talis res significata per nomẽ subicit vel pdicat: ⁊ illa noticia. s. q̃tũ ad hoc q cadunt [illegible] quid ⁊ de differentib⁹ numero: sic est species. Si in q̃d ⁊ de differẽ [illegible] git mã ⁊ forma ⁊ vnio istoꝝ duoꝝ ꝓprietates habẽtes ortum et [illegible] accipit [illegible] ad modũ materie in cõposito accipit genus ad mo [illegible] pus cõpositi sumit ꝓpriũ ad modũ ortentis ꝓprietatis et cõibus [illegible] le est [illegible] ⁊ spẽs in differẽtias: ⁊ differẽtia a latere. Res aũt generꝝ diuersoꝝ ordinant inuicẽ sicut accidẽs ad subiectũ: ⁊ tũc aut fit accidẽs cõe ⁊ sic est accidẽs: aut fit p se accidẽs ad ꝓpriũ subiectũ: ⁊ sic ẽ ꝓpriũ.

¶ De Genere ⁊ specie. C. XIII.

Orphirius [illegible] rũ ad vnũ aliq̃ se habentiũ [illegible] nus a Romulo dicit. Itẽ vniuscuiusq; generationis pncipiũ gen⁹ dicit: vel ab eo q̃ genuit: vel a loco in quo q̃s genitus ẽ: vt horestes a tãtalo dr̃ hr̃e genus. ⁊ Plato ab athenis. Itẽ apud phos genus dicit q̃d de pluribus specie differentibus in eo q̃d q̃d est pdicat. [illegible]

na que. s. ⁊ species sunt ⁊ genera. Extrema aũt vnã habẽt habitu [illegible] ad supiora. Media vo duas qm̃ ad superiora specie: ⁊ ad iferiora [illegible] nea. Decẽ vo sunt generalissima. Specialissima vo in numero quo [illegible] Quapropter a generalissimis ad specialissima descẽdẽtẽ iubet pla [illegible] ndentẽ per multitudinẽ ire ascẽdẽtib⁹ aũt ad generalissima multi [illegible] aũt id qđ est genus. Particularia vo ⁊ singularia ecõuerso in mul [illegible] plures hoĩes vnus homo particularib⁹ aũt vnus ⁊ cõis plures. [illegible] est qđ cõe [illegible] tes ⁊ hoc album. qm̃ hoꝝ vnũquodq; ex ꝓprietatibus cõsistit qua rum [illegible]

¶ De differentia, ꝓprio ⁊ accidente. C. XIIII.

Ifferentia [illegible] quid differre dr̃ qñ alteritate: quadã quocũq; differt mõ vel a se vel ab alio. vt socrates a platone alteritate quadã: vel ipse a se: vel puero vi iam viro. ⁊ aliqđ faciẽte vel quiescẽte. Pꝓprie vo inseparabili accidẽte [illegible] trũ faciũt. ista vo tertia facit aliud. vt igit a supioꝛib⁹ incipiã. Dr̃iarum [illegible] sunt per se vt rõnale hoĩale per accidẽs: vt aquilũ esse vel simũ. Ille quidẽ que per se sunt in substãtie rõnẽ. i. diffinitionẽ accipiuntur ⁊ faciũt aliud. Eedẽ nec magis nec minus recipiũt: qꝛ vniuscuiusq; diffinitionẽ complẽt. Esse aũt vniuscuiusq; vnũ ⁊ idẽ est neq; intensionẽ [illegible] piũt ⁊ remissionẽ. Itẽ isepabiliũ dr̃iaꝝ que p se sũt: alie q̃dẽ sũt fʒ [illegible] Uerũtñ etiã ille que diuisiue sũt generꝝ cõstitutiue sunt ⁊ cõpletiue specieꝝ. Diuidit enĩ aĩal rõnali ⁊ irrõnali dr̃ia: ⁊ rursum mortali ⁊ imortali. Sed rõnalis ⁊ mortalis ꝯstitutiue sunt hoĩs. rõnalis aũt ⁊ imortalis dei. Deniq; q̃dã dr̃iaꝝ sic diffiniũt. Dr̃ia est qua abundat spẽs a genere. Itẽ dr̃ia est que de pluribus specie differẽtibus in eo qđ quale est pdicat. Itẽ dr̃ia est qđ aptũ natũ est diuidere que sunt sub eodẽ genere. Itẽ dr̃ia est qua differũt a se singula. Interius aũt pscrutantes ⁊ speculantes. Dr̃iaꝝ esse dicũt. id quod ad esse pducit. i. cum alio ducit. s. cum suo genere. ⁊ quod esse rei pars est i. diffinitionis que notificat esse rei. Pꝓpriũ vero quadrifariã dicit [illegible] medicũ esse vel geometrã. ⁊ quod omni etsi non soli. vt esse bipedẽ qđ omni ⁊ soli: sʒ aliqñ nõ semp. vt in senectute canescere. Et qđ omni soli ⁊ semp. vt esse risibile. Nã ⁊ si nõ semp rideat: risibile. tñ dr̃ ꝓpter aptitudinẽ ridẽdi nãlẽ. Et hĩ est ꝓpꝛie ꝓpriũ. qꝛ est [illegible] ruptionẽ. Diuidit aũt in duo. Aliud enĩ est sepabile. vt hoĩ dormire. aliud insepabile. vt nigrũ in coruo ⁊ ethiope. Potest aũt vtrũq; albus intelligi pter subiecti corruptionẽ. Sic quoq; diffinitur accidens. Accidens est quod cõtingit eidem in esse ⁊ nõ in esse vel qđ nec est genus nec species nec differẽtia nec propriũ semp autem in subiecto subsistens. Differt aũt ꝓpriũ a differẽtia: qꝛ hoc quidem de pluribus specieb⁹ sepe dicit. vt rationale de homine ⁊ de deo. ꝓpriũ autẽ de vna sola. In hoc etiã ipso differt ab inseparabili accidente. Et in hoc quoq; q ꝓpriũ equaliter participatur. accidens autem fm magis ⁊ minus.

¶ De Decem predicamentis. C. XV.

Sidorus vbi supra. Sequit Aristotelis cathegorie q̃ latine pdicamẽta dicitur [illegible] eadẽ diffinitio [illegible] ⁊ celestis leo dicit. quãtũ ad diffinitionẽ ptinet. aliter vero diffinit

alter pictus alter celestis. Univoca sunt quando duarum aut pluriū rerum vnū nomen ē ꝛ diffinitio. vt vestis. Nam ꝛ byrrus ꝛ tunica nomen vestis possunt accipere ꝛ eius diffinitionē. ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur. quia ꝛ nomē ꝛ diffinitionem [illegible] Denominatiua id est deriuatiua dicunt quecūqz ab aliquo sola differentia casus secū nomen habent appellationem vt a bonitate bonus a malitia malus. Cathegoriarū species decē sūt id est substantia quantitas qualitas relatio situs locus tempus habitus agere pati. Plana vero sententia de his [illegible] Augustinus magnus orator [illegible] hanc in [illegible] dispu tando fatigatur. Una autē substantia est [illegible] que ceteris sub iacet. Reliqua nouem accidentia. Aristoteles in libro cathegoriarum. Dicuntur itaqz complexione ad inuicē sicut affirmatio vera vel falsa. Naz ea que sine complexione dicuntur vel sunt. nec vera nec falsa sunt. Dicuntur autē quedā de subiecto dicunt ꝛ in subiecto nullo sūt vt homo. Quedam autem in subiecto quodam sunt ꝛ de subiecto nullo dicuntur. vt quedā grāmatica ꝛ quoddaz albū. Alia vero ꝛ de subiecto dicunt ꝛ in subiecto sunt vt scientia que cum sit in anima: de subiecto dicit vt de grāmatica. Alia quoqz nec de subiecto dicunt nec in subiecto sunt vt aliquis homo vel aliquis equus. Simpliciter autē indiuidua ꝛ singularia de subiecto nullo dicunt. in subiecto vero nihil ea prohibet esse quoniā sunt accidentia vt quedā grāmatica. Quando autez alterū de altero predicat vt de subiecto. quecūqz de eo qꝫ predicat dicunt ꝛ de subiecto dicunt. Et eorum quidē que de subiecto dicunt necesse est ꝛ nomen ꝛ rationez de subiecto predicari. vt homo de quodā homine predicatur animal vero de homine. ergo de quodā homine predicat animal. Et quecūqz predicati differentie fuerint. eedem erunt ꝛ subiecti. Eorū vero que in subiecto sunt. s. accidentiū. in pluribus quidē nec nomē nec ratio de subiecto predicatur [illegible] in nominibus abstractis vt est albedo. In aliquibus vero nomē predicari potest. rationē vero impossibile est scilicet in concretis vt est album. Porro diuersorum generuz ꝛ nō subalternatim positorum diuerse sunt species ꝛ differentie. Eorum igitur que sine complexione dicuntur singulum aut substantiam significat. vt homo. aut quantitatem: vt bicubitum. aut qualitatē: vt album. aut ad aliquid: vt duplum. aut vbi: vt in loco. aut quando: vt heri. aut situm vt sedere aut habitum. vt armatum esse. aut facere: vt secare. aut pati. vt secari.

¶ De Predicamento Substantie. C. XVI.

Substantia prima est que proprie ꝛ principaliter ꝛ maxime substare dicitur que neqz de subiecto dicit neqz in subiecto est. Secūde aūt substātie dicunt species ꝛ earuz genera: in qb⁹. s. speciebus sunt prime substātie. q̄ ideo maxime dicunt substātie qꝛ oib⁹ aliis. s. substātijs ꝛ accidētib⁹ subiacent. vel subiecte sunt. ꝛ alia oia de ipsis predicant. aut in eis sunt. quapropter illis nō existētib⁹ impossibile ē aliquid aliorū remanere. eo qꝫ oīa aut de subiectis eis dicunt aut in subiectis eis sunt. Ideoqz etiā secundaꝝ substantiarum magis est substantia species q̄ genus quia propinquior est prime substantie ꝛ euidentius assignat prima substantia per speciē q̄ per genus. Cōmune aut ē omni substātie in subiecto non esse. s. nō ē hoc substātie propriū. quia conuenit ꝛ differentie. non enīz est in homine vt in subiecto bipes gressibile. Inest autē substantijs ꝛ differentijs ꝛ his omnibus de quibus predicantur vniuoce predicari naz si gressibile de homine dicit ꝛ ratio gressibilis de eodem predicatur. Uidetur autem omnis substantia hoc aliquid significare ꝛ in primis quidem substantijs manifeste verum est hoc. sed non sic in secundis. sed magis quale aliquid significant id est qualem quandā substantiam scilicet inferioribus cōmunē. Inest autem substantijs nihil eis esse contrarium. Sed hoc conuenit etiā alijs vt quātitati. Preterea si substantia sit a substantia magis ꝛ minus. qꝛ. s. quedaz pluribus subsistat quedā paucioribus, vnaquequꝫ substātia sꝫ hoc ipsum qꝫ est. s. in essentia. nō suscipit magis ꝛ minus. nō enī homo vel a seipso vel alter ab altero dicit magis vel minus hō. Maxime vero substātie propriū eē videt: qꝛ cū sit vnū ꝛ idē nūero contrarioꝝ susceptiuū ē. Neqz enī color idē numero erit albus ꝛ niger. neqz eadē actio praua ꝛ studiosa. sꝫ idē homo numero aliqū qdē albus aliqū niger. similr̄ prauus ꝛ studiosus. In alijs aūt nullus sic inuenit. nisi forte [illegible] orationē ꝛ [illegible] opinionem qꝛ si vera sit oratio sedere quendam consurgente erit falsa. Et si qs vere putet sedere aliquem consurgente [illegible] habet. [illegible] Oratio naqz [illegible] aliqd [illegible] aliqua passio vel mutatio fiat contrariorū susceptibilia dicunt sed in eo qꝫ circa alterum alteratio facta fit passio. i. circa rem. nam in eo qꝫ res est vel non est in eo etiam [illegible] vera vel falsa [illegible] in eo qꝫ capabilis vel susceptibilis sit contrarioꝝ. Substantia vero ipsa in se suscipiendo [illegible] in numero sit [illegible] contrarioꝝ esse susceptibile.

¶ De Predicamento Quantitatis. C. XVII.

Quantitas [illegible] in continuam ꝛ discretam. Continuū quidem est cuius particule ad cōmunē terminū copulant. vt linea. superficies. corpus [illegible] cōmunē terminum [illegible] particula [illegible] ꝛ superficiei unea [illegible] superficiem. Preter hec aūt continua sunt locus ꝛ tempus. que. s. mensurant exterius. Nā locus cōtinuorū est [illegible] quēdā [illegible] terminū copulant ergo ꝛ loci particule que singulas corporis particulas obtinent ad eundem terminū copulant ad quem ꝛ corporis particule. sic ꝛ ad pñs tempus preteritū ꝛ futurū copulant. Discretum vero est cuius nō est terminus [illegible] ad quē [illegible] vt numerus ꝛ oratio: horū enim partes semper discrete sunt ꝛ separate. Item quantitas alia constat ex particulis habentibus positionem ad seinuicem. vt linea. Una quequꝫ enim eius particula sita est alicubi. ꝛ assignari pōt vbi sita sit in plano. i. in superficie. ꝛ ad quā particulam cetere copulent. Sic est enim [illegible] id ē corpore. similiter ꝛ de loco. Alia vero ex nō habentibus positionem vt numerus ꝛ tempus [illegible] non pmanet positionē non habet sed magis ordinem [illegible] aliud sit prius aliud posterius. Talis est ꝛ numerus: quia prius numerat vnus q̄ duo. ꝛ duo q̄ tres. Similiter ꝛ oratio. nō enim eius pticule pmanent: sed dictum est ꝛ nō potest amplius sumi. ideoqz positionē nō habet. Actor. Ecce quattuor quantitatis species ex prima aristoteles [illegible] numeri sic potest assignari. Ois quantitas ex partibus cōstat. aut igitur ex partibus diiunctis. aut inconiunctis. Si ex diiunctis. aut ergo mensurātib⁹ intra aut extra. Si intra. hꝫ pōt esse aut vna dimensione: ꝛ sic est linea. aut duab⁹: ꝛ sic est supficies. aut tribus. ꝛ sic ē corp⁹. Linee nāqꝫ cōuenit tm̄ lōgitudo. supficiei longitudo ꝛ latitudo. corpi vō longitudo latitudo ꝛ pfunditas. Et in hoc ternario pfectissima cōsistit [illegible] Aristoteles in libro de celo ꝛ mūdo. Si ex partibus mensurantib⁹ extra: aut ergo permanentib⁹. ꝛ sic est numerus. aut non pmanentibus: ꝛ sic est oratio. Aristoteles vbi supra. Proprie igitur quantitates he sunt sole quas diximus alie vero sm̄ accidens vt album dicitur multū: quia multa est supficies. Et actio longa: qꝛ tempus longum multa vero eo qꝫ motus multus. Quantitati quidem nihil est contrariū nisi multa dicat paucis aliquis esse contraria. vel magnū paruo: sed horū nihil est quantitas. nihil enim per se magnum vel paruū dicit: sed ad aliud compatū. hec ergo ad aliquid sunt. Preterea non sunt hec sibi contraria quod enim nō est sumi per seipsum sed tm̄ ad aliud relatū. quomodo huic aliquid erit contrariū. alioquin contingeret idem ipsum simul contraria recipe. Idem enī aliquod est ad hoc quidem magnum ad aliud vō puū. Non enim videtur quantitas suscipere magis ꝛ minus neqꝫ enī est aliud alio magis bicubitū. nec quinqꝫ magis dicunt numerus q̄ tria. Propriuz autem maxime quantitatis est equale ꝛ inequale dici.

¶ De Predicamento Ad aliquid. C. XVIII.

Ad aliquid sunt quecūqz hoc ipsuz qꝫ sūt aliorꝫ dicunt. s. genitiue vt quomodolibet alter ad aliud. s. datiue accusatiue vel ablatiue. Omnia aūt relatiua ad cōuertentiā dicunt. vt seruus dn̄i: ꝛ dn̄s serui. Hoc dico si cōuenienter assignent. si enī ala assignet auis nō cōuertitur vt sit auis ale. neqꝫ enī prius cōuenienter assignatum est ala auis non enī dicitur ala auis in eo qꝫ auis est: sꝫ in eo qꝫ alata. Multoꝝ enim aliorū ale sunt que aues non sunt. vt apum. Dicatur ergo alati ala. ꝛ ala alatum. sic enī cōuertit. qꝛ cōuenienter assignat. Aliquotiens aūt ꝛ nomina fingere oportet si posita nō sunt. nam si remus nauis assignet nō cōuertit vt dicat nauis remi. Sūt enī naues quaꝝ remi non sunt dicat ergo remus remitæ [illegible] remus aut quōlibet [illegible] nomē cui nō est posita. Conuertit aūt si cōuenienter assignet remitū [illegible] sicut caput capitati ꝛ capite capitatū. Denique omne qꝫ ad aliquid [illegible] si cōuenienter assignet ad [illegible] circumscriptis quecūqꝫ accidētia sunt [illegible] ad qꝫ assignatum est semp [illegible] vt circumscripto [illegible] que sunt accidentia [illegible] extranea relatio [illegible] qꝫ oīs est semp [illegible] ad cui dicebatur. Seruus enī semp domini seruus est. ꝛ ecōtrario quoqꝫ si nō ē dn̄s

neqꝫ forma. Omnia itaqꝫ relatiua dicuntur conuersim. Uidentur aūt ad aliqd simul esse natura. vt duplū ꝛ dimidium. dn̄s ꝛ seruus. hec eni inuicē se ponūt ꝛ auferūt. sed nō in oībus hoc verū videtur. [illegible] Sensibile aūt his se habēt ꝛ ea que in sensu sunt: sensibile eniꝫ prius est ꝙ̄ sensatum. Ignis enim ꝛ aqua ꝛ cetera ex quibus animal cōstat prius sunt ꝙ̄ animal vel sensus. Uident autem relatiua magis ꝛ minus suscipere [illegible] Inest aute contrarietas [illegible] contrariū sit vtriqꝫ eorū ad aliquid est. Similiter disciplina ꝛ ignorantia. non autē ita est in omnibus [illegible] contrariū nec [illegible] neqꝫ alicui talū. Actor. Hec enim sunt. s. vere relatiua. nā sicut vere substantie vel vere quātitati nō est aliqd otrariū. ita nec vere relationi [illegible] Et nota ꝙ habitudo inter correlatiua: quedā est genitiua. vt inter duplū ꝛ dimidiū. dicit enī dimidij duplū ꝛ ecōuerso. Quedā datiua. vt cū dicit alicui simile. [illegible] habitudines fm̄ quas [illegible] species in hoc predicamēto. Indiuidua vero sunt ipsa correlatiua. s. duplū ꝛ dimidiū. dn̄s. seruus ꝛ huiusmodi. Sciē dū est ꝙ quedā sunt relatiua nō vera sed fm̄ dictionē tantum. vt habitus affectus disciplina positio. qꝛ. s. aliorū esse dicunt. habit⁹ enī habit⁹ alicuius ē. ꝛ similit cetera. Sꝫ hoc fm̄ pdictā relatiuorū diffinitionē. que recte assignata est vt patet ex sequētibus. Aristoteles [illegible] substantia dicitur ad aliqd. De primis quidē substantijs veruꝫ est ꝙ nulla. similiter ꝛ de quibusdā secundis [illegible] homo alicuius homo nec bos alicuius bos. supra nisi possessiue. In aliqbus autē dubitari potest. vtaꝫ manus dicitur alicuius manus. ꝛ caput similiter. Quare predicta [illegible] assignata. alioqn vel nimis difficile vel impossibile est soluere. qn aliqua substantia [illegible] Sed propie ad aliqd sunt quibus hoc ꝑ̄ūm esse est ad aliqd se habere. Itaqꝫ neutrū relatiuor͂ sine reliquo sciri vel diffiniri potest. Et qui nouit vnū scit ꝛ reliquū. qꝛ relatiuor͂ esse est ad [illegible] relatiuoꝝ est [illegible] rebus cōsiderēt declarare [illegible] inutile. Actor. supra vbi sunt [illegible] Aliter enī sumitur dubitatio [illegible] ꝛ sic est inutile.

¶ De Predicamēto Qualitatis. C. XIX.

Aristoteles. Qualitas est fm̄ quā quales esse dicimur. Huius species sunt quattuor. Una. s. habitus ꝛ dispositio. Differūt autem hec duo: quia diuturniores ꝛ permanentiores sunt habitus. vt virtus ꝛ scientia. Hec enim difficile mouentur. nisi forte grādis mutatio facta sit ab egritudine vel alio huiusmodi. Actor. Sic enī [illegible] in cōmento suo de quodam qui propter senes [illegible] amisit. Aristoteles. Affectiones autē. id est dispositiones sunt faciles ꝛ cito permutabiles. vt calor. frigiditas. egritudo. sanitas. sunt tamē habitus dispositiōes. dispositiōes autē nō necessario sunt habitus. Qui enī habitū retinēt quodāmodo dispositi sunt ad ea que habent. qui non dispositi sunt nō necessario habitū retinent. Secunda species est naturalis potentia vel impotentia. fm̄ quā cur[illegible] vel pugnatores dicitur. eo ꝙ naturalē habēt potentiā facile currendi vel pugnandi sanatiui. Similiter propter naturalē potentiā. nihil a quibuslibet accidentibus patiendi. egrotatiui. propter impotētiā. Similiter ꝛ duruꝫ dicit qꝺ habet potētiā nō [illegible] Molle vero qꝺ impotētiā huius eiusdē rei. Tertia species est passibilis qualitas ꝛ passio. vt dulcedo ꝛ amaritudo. calor ꝛ frigus. Que quidē nō ꝙ illa que ista suscipiunt aliqd patiant neqꝫ [illegible] dulce dicit. sꝫ ꝙ hor͂ singula fm̄ qlitatē sensuū passiōis pfectiua sūt passibiles qualitates dicunt. Dulcedo enī passionē quādā fm̄ gustū efficit. ꝛ calor sꝫ tactū. similit ꝛ alie. Albedo aūt ꝛ nigredo ꝛ alij colores alia de causa [illegible] ex erubescere aliquis fit rubens. ꝛ timens pallidus. siue aūt fm̄ naturalē substantiā [illegible] vel propter [illegible] sed diu permaneant [illegible] Que vero ex his facile [illegible] qualitates [illegible] propter verecūdiā rubet [illegible] sed magis [illegible] Et hec quidē ex parte corporis. Similiter aūt ꝛ fm̄ animā passibiles qualitates ꝛ passiones dicunt. vt de- mentia ꝛ ira. Nec qui cōturbatus [illegible] iracūdus. sed magis [illegible] Quarta species est forma ꝛ circa aliquid constans figura. i. claudens aliquid. vt triangulus ꝛ rectitudo ꝛ curuitas. Rarū autem ꝛ spissum ꝛ asperū ꝛ lene: positionem quandā partiū [illegible] Lene quidē eo ꝙ in rectuꝫ sibi partes iaceant. s. ita vt nulla supra aliā sit. Asperū aūt eo ꝙ hec qdē supior. illa vo inferior sit. Actor. Forma ꝛ figura in hoc differunt fm̄ quosdā: ꝙ forma est in reb⁹ aīatis ꝛ [illegible] sicut longitudo ꝛ linea. s. vt forma sit in abstractiōe. figura in cōcretione: sed [illegible] materia ꝛ quātitas. forma enī ē terminus materie. figura vo quātitatis. ꝛ sic pcedit forma figurā. Sꝫ si forma vt hic sumit est termin⁹ materie [illegible] Ad vera ergo [illegible] Sꝫ figura [illegible] terminis otinet. ꝛ sic est quātitas. Uel fm̄ ꝙ figura est clausio terminor͂. ꝛ sic est qualitas. Sic etiā triāgulus pōt sumi dupliciter [illegible] Itē forma dicit terminus [illegible]

¶ De Multiplici acceptione huius nomis forma. C. XX.

In summa vero nota. ꝙ forma multipliciter sumit. Uno mō fm̄ ꝙ dicitur de substantijs separatis. Alio modo fm̄ ꝙ dicit de perfectionib⁹ separabilibus vel non separabilibus. Item fm̄ quodlibet accidens [illegible] de nouem predicamentis. Item fm̄ ꝙ cōprehendit omne qꝺ est pter primā substantiam [illegible] Forma est compositiōi cōtingens. id est composito adueniēs. simplici ꝛ inuariabili essentia [illegible] simplex [illegible] essentia [illegible] materie ꝛ forme nō aūt partiū. Inuariabilis autē est de sui natura. licet varie͂t per subiecta. [illegible] adueniunt gratia materie. vt albedo. hec inest hominu gratia corporis. quedā gratia forme. vt rationabilitas homini [illegible] Est aūt compositio quedam naturalis. [illegible] substātia corporea fit ex materia ꝛ forma. Quedā artificialis vt domus fit ex lignis ꝛ lapidibus ꝛ cemento. Quedaꝫ logica. vt species vel diffinitio fit ex genere ꝛ differentijs. Quedaꝫ mathematica. vt linea fit ex [illegible] mediante puncto [illegible] principior͂. Forma autē quedā a natura videt esse vt ratio. quedaꝫ vero ab actu [illegible] scilicet per motum atqꝫ situs. Item forma diuiditur in subsistens ꝛ contingens. id est in substantiale ꝛ accidētale. Substantiale comprehendit secundas substantias. accidentale vero omnia nouē predicamenta. s. que substantie cōtingunt. id ē adueniunt. Et hor͂ quedā intra substantiaꝫ simpliciter considerantur. vt linea. superficies. corpus. huiusmodi eniꝫ adueniūt ipsi substantie immediate. Quedā vero extrinsecus. vt agere ꝛ pati ꝛc̄. De his quidem que subsistunt. id est de substantijs. ꝛ de his que substantie imediate adueniunt. vt sunt quantitas ꝛ relatio agitur in libro predicamentorum. de reliquis vero que scilicet extrinsecus adueniunt in libro sex principiorum.

¶ De Ordine ꝛ numero specier͂ qlitatis ꝛ quātitat͂. C. XXI.

Ratio autē ꝛ ordinis ꝛ numeri quattuor specierūꝫ qualitatis sic pōt haberi. Omnis qualitas aut est sensibilis aut insensibilis. Si insensibilis aut ex pte anime. ꝛ hec est pma species. s. habitus ꝛ dispositio. aut ex parte corporis ꝛ hec est secūda. [illegible] potētia vel impotētia. Dignior est aūt aīa ꝙ̄ corpus. ideo ꝛ pma spēs ꝙ̄ secūda. ꝛ ob hoc prior. Si est qlitas sensibilis aut sensu pprio sentit. ꝛ hec est tertia species. s. passio ꝛ passibilitas. aut sensu cōi. ꝛ sic est quarta species forma ꝛ figura. Patet aūt ordinus [illegible] aristoteles in libro de aīa prius agit de sensu pprio ꝙ̄ de cōi. sic ꝛ in pdicamētis pri⁹ est obiectū sensus pprij ꝙ̄ sensus cōis [illegible] ꝙ̄ in cōi. Aristoteles vbi supra. Qualitates igit͂ he sūt q̄ pdicte sūt. Qualia vo sūt q̄ fm̄ has denoīatiue dicunt. vt a cādore cādid⁹. Quedā tn̄ nō denoīant ab his [illegible] cursor ꝛ pugilator sꝫ nāles valitudies dicunt. qb⁹ noīa posita nō sunt [illegible] Rubeo eniꝫ ꝛ pallido ꝛ hmōi colorib⁹. s. medijs nihil est cōtrariū sꝫ per si

s tm p acci dēs. Suscipit aūt q̄litas magis ⁊ minus s. concreta nō abs tracta. ... magis ⁊ minus alter altero dicit. Similiter ⁊ iustum ... non multum aut magis ⁊ minus ... nec sanitate a sanitate. Sed illa que fm hos affectus dicuntur id est disponuntur ⁊ denominantur magis ⁊ minus recipiunt. Nō autē omne quale fm magis ⁊ minus dicit ut triāgulus qdrāgulus ⁊ alie figure. ... igitur que dicta sunt ... est proprium qualitatis ... fm eam simile ⁊ dissimile dici.

C De Pdicamēto Actionis. C XXII

Ex libro sex principiorum. Actio est fm quā in id qd subiicit agere dicimur. Actionū alia est aie alia corpis. Differūt aūt qr corpora necessario mouet subiectū in quo ē aie vero actio non mouet id in quo ē s. aiam ipsam sz subiectū. Aia nāq; dum agit mouet corpus s. p se cōmunctū vo p accidēs ipsa vo immutabilis pmanet ⁊ imobilis qr nec fm loci mouet nec fm aliorū quēcū motuū nisi forte fm altera tionē. Locus ... corpus ē aia vo nō ⁊ impossibile ē nō corpus cor pus mouere ... mouet localr. Hoc tn in qbusdā dubitabile videt. Nā speculo imobili pmanēte motus imaginis fieri videt ad oppositi mutationes ... ab vna pte speculi ad aliā ... Scieñdū āt q oīs actio in motu ... motus in actione firmabit s. sicut causarū in cā. Propterea igit actiōis ē in motu esse sicut ... motus in actiōe. Et ... generatiuus ... destructiuus aūt ē obiectio. Qd enī destruit in mo tu ... Dico aūt actiones nō ... Nō ē autē motus actio ... ⁊ quecūq; ptraria sūt in eo dē genere sūt generalissimo. Nāq; ppetas actionis ē passionē ef ferre ... oīs enī actio passionē efficit ⁊ omne passio nē ... actio ē. Cōtingit aūt ⁊ actionē ex actiōe effici ... ... Quapropter ⁊ acti onis ⁊ passiōis act⁹ generatiui ē. Qualitas autē ex se gignit facere. vt calor id qd est calefacere. Qualitatē vo ... saluū p accidēs effectiue ē situs siue positio ... Simi liter ⁊ quātitatū ut ... soliditatis ... oīa enī hec a situ sub stātia ⁊ generatiōe hēt. Quātitas aūt quātitatis effectiua ē ⁊ gene ratiua ... linea latitudinis planū altitudinis solidum. Qualitas quoq; q̄tatis ut calor ... Situs ēt agere ⁊ pati ... Indispositiōes nāq; cōpositiōe s. qttuor quātū sit generatio ... quā in motiua actiōe ɔsistere necesse est. Qn vo cā ē tēpus. Ubi vo locus. Habere aūt corpus ... ppetas ... Eorū vo q in su biecto nō sūt. Indiuiduor ... pmaz substātiaz corruptio ... generatio vo in elemētis. Secun darū vo substātiaz cause ... sūt. Recipit aūt facere ⁊ pati cō trarietates. ⁊ magis ac minus. Nā calefacere ⁊ ifrigidare ɔtraria sūt ⁊ magis ac minus recipiunt similiter ⁊ siccari ⁊ humefieri.

C De Pdicamēto Passionis. C. XXIII.

Passio ē effectus illatioq; actiōis s. effect⁹ respectu agēns. ⁊ illatio respectu actionis. Sed hāc aliq patiūt magis ⁊ aliq min⁹. Sūt enī qdā aiantia ceteris nobiliori cōplexiōis vel potētie ... ar bore. qr plures ... aia sensitiua q̄ arbor. Nā vegetatiua q̄ dē hēt virtutē generatiuā nutritiuā augmētatiuā. Bruta vo sup h motiuā ⁊ appetētiuā. Anima nō sola quoq; sz rōnalis brutis qr pre ter ... virtutes pdictas hēt ēt intellectiuā. Oīa vo q de generatiōe dicta sūt ⁊ de actiōe generāte passionē etiā de passiōe p actionē in reb⁹ generata dici ... Dicit autē passio multipliciter. Uno mō ... actio aie passio dr ut amor odiū tristicia gaudiū ... Alio mō ... Tertio mō pma generatio actionis imediata. ⁊ sic ... Nō ē aūt passio ... Le tera de hac ma ... tractat Aristoteles in li. de generatiōe ⁊ corruptiōe. ... Necesse ē itaq; faciēs ⁊ patiens ... corpus a corpe pati sapore a sapore calore a calore ⁊ vniuersaliter homogenum ab homogeneo. ... sunt

ola. Cōtraria vo agūt ⁊ patiūt abinuicē. Itaq; passiua ⁊ actiua sūt ... sūt ɔtraria ⁊ media ... generatio sit ⁊ corruptio. ... agēs ... patiens ... necesse ē patiens ... generat ... agens speciem suam generat in patiente. ... in motione primū eūdē mouens ... In qui busdā aūt ⁊ necessariū est ... mouēs necesse est mouere ... in actione. ... impassibile est. ... ⁊ patiens ... eandē materiā agunt ⁊ impassibilia sunt ut medicina faciens sanitatē ... ipsa est enī primū agens. ... primū agens ut tangens ⁊ ipse patit. Aut enī calefit aut infrigidat ... agens. Materiam quidē dicimus eandē esse cōtrariorū ... ⁊ ipsa fm qr materia passiua est ... necesse est impassibile dicere nō enī possibile est pati nisi pra ... medium ... subactuū in molle.

C De Pdicamento Quando. C XXIIII.

Ex libro sex principiorū. Quādo vero est qd ex ad iacēcia tpis relinquit. Tempus aūt qr non est ... quādo ratio ... est. Di uidit etiam qn fm diuisionem tpis. Nā aliud quidem relinquit ex preterito aliud ex pnti aliud ex futuro. preteritū ⁊ futurū quātitates sunt ... ad pns. Preteritū qdē nō qd in substā tia pmanear ... pars eius copu lat ad pns vel qr qd semel est preteritū semp est preteritū. Futurū vo qr necessariū est ... futurū ... licet nō id qd fu turū est ... nulla est enī dif ferētia in eo qd pmanet ⁊ qd futurū est ⁊ quod abiit ... ad essentiā tpis qr hec tria copulant adinuicē. sic ⁊ qn preteriti ⁊ futuri ad pns copulatiue reducunt. In quocūq; tēpus est vel erit vel fuit in eodē ⁊ qn est vel erit vel fuit qr fm tempus qn dicitur a quo s. causat. Quando itaq; quod ex pnti est cum ipso ... ⁊ quod ex preterito ⁊ quod ex futuro nūq̄ fit erat. In hoc ergo dif fert quādo ab eo quod est vbi. quia vbi ⁊ locus a quo sit nunq̄ in eodem sunt sed vbi in circumscripto est id est in contento. Locus aūt in ɔtinente. sicut autē tempus nunc primū quidem futurum est: secundum aūt patiens posterius vo preteritū. Sic ⁊ quando ... ⁊ idem primū quidem ex futuro est secundū quod ex pnti. poste rius vero ex preterito. Item sicut tempus aliud simpliciter quod cum simplici actione recedit s. que minus apprehendi nō potest. Aliud vero cōpositū qd s. ex cōposita actiōe est. Sic ⁊ qn aliud simpliciter s. qd in momento est ⁊ nūc est. Aliud cōpositū ut in hora die hebdo mada ⁊ hmōi. Itē sicut partes tpis sibi sine mora succedūt sic ⁊ par tes qn. Differunt aūt tēpus ⁊ qn qr fm tēpus est aliquid mēsura bile. vt motus diurnus. at fm qn nihil mēsurat sed fm id dr aliqd tpale ⁊ variabile. Inest aūt omni qn nō suscipe magis ⁊ min⁹ qr s. ... dicat aliquid diuturni⁹ alio nō hoc est fm nāz ... diuturnitatis. Qn quoq; nihil est cōtrariū ... qn qd est ex presenti ... ⁊ idē ⁊ de futuro est ⁊ de preterito. Impossibile aūt est de eodē in diuiduo duo simul ɔtraria pdicari. Est aūt qn in omni eo qd inci pit esse ut corpus omne nāq; corpus aliqn est ⁊ suscipit tpoz al terationes. Alterat enī in estate ⁊ vere ... ⁊ aia ... acui⁹ speculant in hyeme qdā in estate fm instrumēti cōplexionē. id est corpis. aia enī huic ɔiuncta cōplexiōes eius cōcomitat ... ⁊ gelide ɔplexiōis sūt ... in autūno sepe fuit ... sanguis oriat ... fit fm similitudinē ipsoz aialiū ⁊ tpoz.

C De Pdicamento Ubi. C. XXV.

Ubi est circūscriptio. id est totalis cōprehensio corporis a loci circūscriptione pcedens. locus est in eo quod capit vbi vero in eo quod capitur. Videt autē nō omni rei adesse anima ⁊ enim nūq̄ est qr nullum locum occupat vel implet. Nunq; enī locus alio occupa tus contento potest aliud capere occupante pmanēte ... medio nō potest ingredi nisi aere quo impleē ... quāq; igitur duo localia in eodē loco simul ēē potest ... in diuersis. Animarū autem aliquid capere potest ... corp⁹ quare localis nō erit anima ... non occupet similiter ⁊ ... cūq; corporis ratione non habet loci circūscriptione carent. Habet autem questione vtrū idē sit in diuersis locis. Et dicit ... aer in auribus diuersorū ... corpus idē in diuersis locis est vtrū sim pliciter vnū ⁊ idē ... in pluribus ... impossibile est inuenīri. Sed dici pōt ... generatas ... ⁊ generates ad similitudinē pme vocis. quia scilicet vox prima ex ore prolata generat aliā ...

immediatam similem in aere, et illa iterum aliam, et sic deinceps donec perueniat ad aures diuersorum, sicut fit in circulis ad generans in aqua [illegible] et sm hoc [illegible] quedam [illegible] [illegible] ita [illegible] ymaginatio [illegible] Ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad aures diuer[illegible] [illegible] [illegible] eadem [illegible] specie diuersas aures attingit. Ubi aut aliud est simplex [illegible] aliud compositum [illegible] et compositus. Locus simplex [illegible] [illegible] [illegible] est predicabile de sua pte. Compositus autem [illegible] est [illegible] copulatas ad eundem terminum ad quem [illegible] corporis [illegible] coniungunt. Corpis [illegible] ptes ad punctum [illegible] ad extremum terminum. [illegible] [illegible] copulant ad [illegible] loci [illegible] solidatis [illegible] claudunt. Etenim loca [illegible] minima corporis occupantia. [illegible] nec locus sine corpore nec soliditas est sine loco. Oritur aut dubitatio de sphera extrema [illegible] locus [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] ambit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sphera est locale [illegible] necesse est aliud preter eam esse in quo extremitas eius [illegible] [illegible] aut est extra [illegible] quare extremitas eius in loco non est. De huiusmodi [illegible] determinare [illegible] [illegible] occultum et extra sensum humanum. Caret aut [illegible] non enim alterum altero dicit magis in loco [illegible] locum possideat. Ubi quoque non inest [illegible] sic nec loco [illegible] sursum et deorsum [illegible] a se distare videntur contraria non sunt. Aliqui duo eidem contingeret inesse contraria et insuper idem esse sibi contrarium. Idem enim est sursum et deorsum comparatione diuersorum.

¶ De Predicamento situs. C. XXVI.

Ositio est quedam situs ptium et generationis ordinatio [illegible] generate sm quam dicuntur stantia et sedentia aspera lenia [illegible] quouis alter dispositia. Solet [illegible] de aspero [illegible] recto et curuo triangulo et similibus [illegible] positiones sint [illegible] ptium positionem significare videntur. Asperum enim dicitur cuius ptium [illegible] supereminet. Lene autem cuius [illegible] equales [illegible] [illegible] positiones [illegible] [illegible] [illegible] situm existentia [illegible] [illegible] [illegible] posite [illegible] [illegible] [illegible] Et [illegible] positionem lene apparet [illegible] [illegible] inequalia [illegible] predicamentis [illegible] asperum [illegible] sint positiones [illegible] qualitates. Ideo nota [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] positiones, vel [illegible] formalem [illegible] qualitates. Item nota [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ptium et generationis ordinatio. [illegible] [illegible] positionem [illegible] capitulo. Quedam enim innata est a principio [illegible] substantie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] equalibus vel inequalibus [illegible] Alia [illegible] motu nature [illegible] et huiusmodi. Et tertio. Suscipe aut videtur situs contrarietatem [illegible] [illegible] stare contrarium videtur. Contraria enim sunt [illegible] in indiuiduo eodem [illegible] simul impossibile est reperire [illegible] possibilia [illegible] Sedentem stare [illegible] [illegible] sedere [illegible] sedentem impossibile [illegible] stare. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] contrarium non [illegible] magis videtur sedere contrarium ad sedere [illegible] ad accubere [illegible] inconueniens [illegible] pallidum albo et nigro videatur contrarium non [illegible] [illegible] in eodem est palliduum enim [illegible] coloris medii et albo et nigro conficiuntur. Amplius quidem ratio contrariorum est circa idem subiectum natura existere, verum iacere et sedere non sunt circa idem [illegible] sedere circa rationale [illegible] iacere aut et accubere circa irrationalia [illegible] contraria [illegible] positionis est nec est magis nec minus suscipe non enim sedens magis vel minus altero dicitur neque accubens. Magis autem proprium positionis esse videtur substantie [illegible] assistere omnibus aliis formis suppositis.

¶ De Predicamento habitus. C. XXVII.

Abitus autem est corporum et eorum que circa corpus sunt aduacentia corpus quasi habentium [illegible] [illegible] circa corpus [illegible] eorum que habent ea corpora [illegible] non corpora [illegible] sm hoc [illegible] habere illa [illegible] haberi dicuntur non sm totum [illegible] sm ptes [illegible] calciatus esse sm pedes dicit. Suscipit autem habitus magis et minus. Armatus enim eques pedite dicitur [illegible] calciatos [illegible] [illegible] calciamenta est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] In habitu vero nihil est contrarium. Proprium est autem habitus [illegible] quidem [illegible] in corpore et in his que circa corpus sunt [illegible] sm partium diuisionem. In [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in quantitate [illegible] et in his que [illegible] [illegible] in quantitate et in numero. [illegible] [illegible] partibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tudo hec [illegible] in pluribus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sunt. Non autem eis quantitas aut relatio huiusmodi est. Habitus vero in pluribus necessario consistit quare magis proprium eius est quam alicuius alterius. Et libro predicamentorum. Habere autem multis modis dicitur scilicet [illegible] qualitatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut quantitatem et magnitudinem aut [illegible] circa corpus sunt [illegible] [illegible] aut [illegible] membro [illegible] anulum in manu aut membrum [illegible] manus [illegible] pedes aut in vase [illegible] in continente [illegible] [illegible] aut in possessione [illegible] domum [illegible] agrum vel etiam sicut [illegible] vxorem habere dicitur [illegible] [illegible] [illegible] Sed hic modus alio nimis [illegible] esse videtur [illegible] quod est habere. Tibi enim aliud dicimus vxorem habere quam cohabitare [illegible] [illegible] modi habendi apparebunt sed hi sunt [illegible] consueuerunt. Arist. In summa igitur nota [illegible] que [illegible] quedam insunt quedam non. Et eorum que insunt quedam habentur a natura [illegible] pars a toto quedam [illegible] [illegible] nouem predicamenta accidentalia. Eorum vero que non insunt quedam adiacent quedam non [illegible] possessiones. Eorum aut que adiacent quedam sm continuationem [illegible] [illegible] quedam ad totum [illegible] indumentum quedam ad partem [illegible] anulus. Quedam autem sm [illegible] continuationem [illegible] [illegible] quedam adiacent proprie [illegible] [illegible] [illegible] quedam improprie [illegible] [illegible] [illegible]

¶ De Consequentibus predicamenta et primo de magis et minus. C. XXVIII.

Ex libro [illegible] predicamentorum. Dicitur aut magis et minus aliquid suscipe [illegible] [illegible]. Aut enim quidam magis [illegible] minus causam sm crementum vel diminutionem eorum que suscipiunt subiectorum formas. Quod si esset nulla ratio hominem et animal et substantiam cum magis et cum minus dici prohiberet. Preterea lapis minor lapide dicitur qui nunquam intensionem vel remissionem passus est et margarita albior equo non sm substantie magnitudinem [illegible] palam est. Alii vero dicunt [illegible] accidentis quantitatem. Quod si verum esset [illegible] magis albus homo vel equus quam margarita dici posset [illegible] maior albedinis quantitas accidit equo quam margarite [illegible] sm extensionem non sm intensionem. Tertii dicunt sm [illegible] scilicet subiecti et accidentis augmentum et diminutionem. Sed prima et secunda opinione destructa destruitur et tertia. Itaque magis et minus dicuntur accidentia sm [illegible] [illegible] vel remotiora sunt termino sue prime [illegible] impositionis [illegible] album dicitur in quo est pura albedo. Quanto igitur album ad [illegible] impositionem accidens purior inficitur albedine tanto magis album assignabitur. Ideo aut substantie non suscipiunt magis et minus sicut accidentia [illegible] earum impositio in termino est quem transgredi impossibile est. Sed et quedam accidentia sine magis et minus sunt [illegible] triangulus et quadrangulus [illegible] [illegible] substantiarum designationem huiusmodi nomina accipiunt. Nam quadrangulum et quantitas nuncupatur et corpus quadrangulatum [illegible] [illegible] ratione predicta [illegible] huiusmodi impositio in termine facta est extra quem transgredi possibile non est. quemadmodum et in superlatiuis.

¶ De Oppositis. C. XXIX.

Aristoteles in libro predicamentorum. Dicitur aut alterum alteri opponi quadrupliciter. Quedam [illegible] relatiua que [illegible] [illegible] que sunt opposita [illegible] dicuntur aut quomodolibet [illegible] ad ea [illegible] datiue vel accusatiue [illegible]. Quedam [illegible] contraria et horum quedam sunt immediata. Quorum [illegible] alterum subiecto in quo nata sunt fieri necesse est inesse, [illegible] sanitas et egritudo par et impar. Quedam vero mediata quorum [illegible] non est necesse alterum inesse susceptibili. Et in quibusdam horum nomina posita sunt his que media sunt [illegible] albi et nigri fuscum et pallidum. In aliquibus aut non sed per extremorum negationes determinantur [illegible] inter bonum et malum neque bonum neque malum. Malo autem aliquando etiam malum contrarium est [illegible] egestati superabundantia sed [illegible] rarum est. plumbum aut bonum malo contrarium est. Circa idem vero aut specie aut genere [illegible] naturam habent fieri contrarietates [illegible] languor et sanitas in corpore animalis. Albedo et nigredo simpliciter in corpore. [illegible] esse est aut omnia contraria esse [illegible] in eodem genere [illegible] album et nigrum sub colore. [illegible] contrariis generibus [illegible] iusticia sub virtute. Iniusticia sub nequitia vel ipsa esse genera [illegible] bonum et malum que non sunt in genere sed ipsa sunt genera aliorum. Item contrariorum medio[illegible] quedam sunt quorum neutrum determinate inest [illegible] albedo et nigredo homini quedam vero quorum alterum [illegible] caliditas igni [illegible] [illegible] niui. Quedam aut [illegible] priuatio et habitus [illegible] hec circa idem aliquid fieri habent. Tunc autem priuari dicimus vnumquodque susceptibilium habitus [illegible] [illegible] quod aptum natum est habere [illegible] non habet [illegible] edentulum vel [illegible] non [illegible] habet dentes aut visum [illegible] [illegible] contingit [illegible] non habet. Differunt aut hec a contrariis [illegible] [illegible] contrariorum in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] A priuatione aut in habitum [illegible] [illegible] [illegible] Quedam [illegible] affirmatio et negatio [illegible] in his [illegible] proprium est [illegible] alterum eorum esse verum et alterum falsum. Omnis

nis supradicta sine vlla complectione sunt. Nihil autem incomplexorum verum vel falsum est.

De hoc quod est prius. et simul. et de motu. C. XXX.

Prius autem alterum altero dicitur quadrupliciter. Primo quidem et proprie secundum tempus. vt quod est antiquius. Secundo quando non conuertitur secundum subsistendi consequentiam. vt vnum duobus. duobus enim existentibus consequens est vnum esse. sed non conuertitur. Tertio secundum ordinem. vt in grammatica elementa syllabis. et in rethorica prohemium narratione. Quarto quod melius est et honorabilius. sed hic modus prioris pene alienus est a ceteris. Videtur autem et preter hos alius esse modus. Eorum enim que conuertuntur secundum essentie consequentiam. illud quod alterius quomodolibet causa est. digne prius natura dicitur. vt si homo est. vera est oratio qua dicitur esse homo. et e contrario. Ipsa autem res causa est quare oratio vera sit. et ideo natura prior est. Sic igitur quinque modis prius dicitur. Simul autem dupliciter esse dicuntur. Simpliciter quidem et proprie secundum tempus. vt quorum generatio est in eodem tempore. Secundo modo naturaliter. que conuertuntur secundum quod est esse consequentia. sed tamen vnum non sit causa alterius. vt duplum et dimidium. similiter et ea que ex eodem genere e diuerso a seinuicem diuiduntur. vt volatile gressibile et aquatile ex opposito animal diuidunt. nam simul sunt. Genera vero semper priora sunt. quia non conuertuntur secundum quod est esse consequentia. Motus autem species sunt sex. et motui quidem communi contrarium est quies. Motibus autem particularibus que singula sunt. generationi corruptio. augmentationi diminutio. Secundum locum autem mutatio secundum locum quies videtur opponi. et forte in contrarium loci mutatio. vt ei que est superius ea que inferius. Alterationi vero non videtur aliquid esse contrarium nisi forte secundum qualitatem quies. vel in contrarium qualitatis mutatio. est enim alteratio mutatio secundum qualitatem. Actor. Nota quod motus dupliciter considerari potest. aut secundum quod est actus imperfectus cuiuslibet rei naturalis. et est via deducens sibi naturalia in esse. et sic est transcendens. Aut secundum quod est perfectio naturalis potentie. et sic opponitur quieti contrarie. generatio quidem et corruptio non sunt proprie motus sed mutationes. augmentum est ab imperfecto ad perfectum. diminutio vero e conuerso.

De Libro perihermenias. XXXI

Ysidorus vbi supra. Sequitur de hinc liber perihermenias subtilissimus nimis. et per varias formas iterationesque cautissimus. De quo dicitur. Aristoteles quando periermenias scriptitabat calamum in mente tingebat. Omnis quippe res que vna est et vno significatur sermone. aut per nomen significatur. aut per verbum. que due partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad loquendum. Omnis enim elocutio concepte rei mentis interpres est. hanc Aristoteles vir in rerum expressione et faciendis sermonibus peritissimus perihermeniam nominat. quam interpretationem nos appellamus. scilicet quia res mente conceptas per latins sermonibus interpretetur per cathafrasin et apofrasin. id est per affirmationem et negationem. In his itaque perihermeniis supradictus prius de sex principiis tractat. id est de nomine et de verbo. de oratione de enunciatione de affirmatione. de negatione. de contradictione.

Actor. Cum autem vt dicit aristoteles vna est scientia que est vnius generis cuius partes et principia et passiones per se considerat. Sciendum quod dyalectica dupliciter consideratur. vno modo vt ars. et sic de omnibus est. et sic non est alicuius generis determinati. Et traditur sic in libro topicorum. Alio modo vt est scientia et traditur in libro priorum. et sic logica est de syllogismo. Igitur in libro predicamentorum agit Aristoteles de materia remota syllogismi. scilicet de terminis. In libro autem perihermenias de materia propinqua ipsius syllogismi. scilicet de enunciationibus. In libro autem priorum agit Aristoteles de syllogismo plenarie. In libris topicorum et posteriorum et elencorum de quibusdam. id est de speciebus ipsius syllogismi. Et nota quod in libro predicamentorum agit aristoteles de predicabili et subicibili. In hoc autem libro proprie de enunciatione. que antonomastice nuncupatur interpretatio. Idcirco iste liber qui de enunciatione est. de interpretatione intitulatur. Nam peri prepositio greca est. et equalet huic prepositioni de. Hermenias autem grece. idem est quod interpretatio latine. Unde hoc peri hermenias grecus est. et ponitur pro ablatiuo more grecorum qui non habent ablatiuum. Sed quia prius oportet cognoscere interpretationem in communi quam speciales interpretationes premittit capitulum in quo agit de interpretatione in communi. Et sic postea descendet ad interpretationes speciales. simplicem scilicet et compositam.

De Interpretatione vel significatione. C. XXXII.

Sit ergo de interpretatione siue de significatione primo determinans que significant et que significantur. dicens quod littere et voces significant. Intellectus autem et res significantur. et assignat proprietates significantium et significatorum. dicens quod voces et littere non sunt eadem apud omnes. Intellectus autem et res sunt idem apud omnes. Et nota quod quandoque vnum signum quod non est signatum significat enim voce. quandoque alio et hoc intelligendum est de littera in scripto. Littera enim que est elementum vocis est. vox autem significat et significatur. significat enim intellectum et rem. significatur autem a litteris. Res autem significatur et non significat. intellectus vero significatur et non significat. proprie loquendo significatur enim per vocem. non autem proprie significat. res sed est similitudo rei. vnde non dicit Aristoteles quod intellectus sit nota rei: sed dicit quod intellectus similitudo rei est. Differunt enim esse notam et esse similitudinem. quia enim quod est nota hoc habet secundum placitum. similitudo non secundum placitum sed magis secundum naturam. Sed tamen dicunt quidam intellectus est signum et signatum. signatum per vocem. signum dicunt rei: sed melius est dicere sicut predictum est. Nam proprie loquendo intellectus non est signum rei. dicit enim prius diffiniens signum quod signum est speciem suam ingerens sensui: et aliud re relinquens intellectui. sed autem non potest esse intellectus passiones enim anime non ingerunt speciem a sensu et aliud relinquunt in intellectu siue in potentia intelligibili. passiones enim anime a sensu percipi non possunt. non ergo proprie signa dici possunt sed similitudines sicut iam est dictum. Sciendum est autem quod quadrupliciter dicitur intellectus. Uno enim modo dicitur intellectus potentia intellectiua que est nec [illegible] anime et sic non est verus nec falsus est. et iste appellatur intellectus passibilis vel materialis. Secundo modo dicitur intellectus habitus principiorum demonstrationum. sicut dicit aristoteles. Intellectus est habitus principiorum scientia vero conclusionum. Et sic intellectus semper est verus. Tertio modo dicitur lux quedam que illuminat intellectum passibilem ad intelligendum species receptas in fantasmate. et hic appellatur intellectus agens et talis neque verus neque falsus est. Quarto modo dicitur species rerum extra que sunt in anima sicut enim in speculo species rerum sunt et non res. sic et in anima. Unde aristoteles. lapis non est in anima sed species lapidis est in anima. et iste appellatur intellectus formalis. adueniens enim intellectui materiali informat illum et perficit. Appellatur etiam iste intellectus intellectus adeptus. acquiritur enim per sensus in intellectu possibili: et hoc quarto modo tantum accipitur hic intellectus. cum dicit quod voces sunt note intellectuum. Et istos intellectus vocat passiones. vel quia anima in apprehendendo patitur. large sumpto vocabulo patiendi sicut dicimus oculum pati quando recipit colorem et eius immutationem. Vel forte melius. ideo quia affectationes anime sunt qualitates in tertia specie qualitatis. talis enim passio vel intellectus qualitas est anime.

De Uocibus significatiuis ad placitum. C. XXXIII.

Tamquam vox est aer tenuissimus. ictus plectro lingue. id est euoluminne lingue formatus. Uocum alia significatiua. alia non significatiua. Uox significatiua est illa que aliquid significat. vt homo. Uox non significatiua est illa que nihil significat. vt bu ba. Significatiuarum alia significat ad placitum. alia naturaliter. Naturaliter est illa que a natura procedit. vt gemitus infirmorum. latratus canum. Ad placitum est illa que ad voluntatem instituentis aliquid significat vt homo animal. Item significatiuarum ad placitum alia est nomen. alia est verbum. alia oratio constans ex his.

Aristoteles in libro perihermenias. Nomen est vox significatiua ad placitum sine tempore cuius nulla pars separata significat. est autem finita et recta. non homo enim non est nomen simpliciter sed nomen infinitum. Catonis quoque vel catoni non sunt nomina sed casus nominis quia [illegible] est vel fuit vel erit adiunctum nec verum nec falsum significat nomen vero semper rectum. Uerbum est quod consignificat tempus. cuius pars extra nihil significat. et est semper alicuius eorum que de altero dicuntur nota. id est signum. est etiam finitum et rectum. vt currit enim verbum non dico. sed verbum infinitum quia similiter est in quolibet quod est vel quod non est. similiter currebat vel curret non verbum est simpliciter sed casus verbi. non enim consignificat presens tempus: sed quod illud complectitur. scilicet preteritum et futurum.

Oratio est vox significatiua ad placitum cuius partium aliquid significatiuum est. Actor. Orationum alia perfecta que sit ex nomine et verbo. et perfectum sensum generat in animo auditoris. vt homo currit. Alia imperfecta que imperfectum sensum generat in animo auditoris. vt homo albus. Item orationum perfectarum alia indicatiua. alia imperatiua. alia deprecatiua. alia optatiua. alia subiunctiua. alia infinitiua.

De Oratione enunciatiua que est propositio. C. XXXIIII.

Aristoteles vbi supra. Enunciatiua id est indicatiua oratio verum vel falsum significat. nam deprecatiua nec vera nec falsa est. et cetere similiter scilicet optatiua hortatiua et huiusmodi que magis ad rhetores et poetas pertinent. enunciatiua vero ad logicum. quam quidem necesse est ex verbo vel ex casu verbi esse. Idem in libro priorum. Propositio est oratio affirmatiua vel negatiua alicuius de aliquo. Hec autem aut vniuersalis aut particularis aut indefinita. Boetius vbi supra. Propositio est oratio verum vel falsum significans. Huius due sunt species. scilicet affirmatio et negatio. Harum alie sunt vniuersales. alie particulares alie indefinite alie singulares. Item propositionum alie sunt predicatiue que simplices propositiones dicuntur. alie conditionales. vt cum predicatiue conditio copulatur. vt ex duabus vna conditionalis efficitur. Conditionalium propositionum alie simplices. que scilicet predicatiuas habent suas partes. quia prius [illegible]

dens posterior sequens: ut si celū rotundū est volubile est. Alie vero disiūcte. et hay multiplex ē differētia. de qb⁹ agit in libris de hypo [illegible]

[illegible] affirmat aut cathegoricas vel aut et duas nega tiuas aut et affirmat [illegible] negatiua aut ecōuerso. Actor: Dicit hy potbetica ab hypos qō ē sub. et thesis qō ē positio. qsi suppositiua. Alia mō ab hypothesis qō ē cōditio. qsi cōditionalis. Est sciendū q̄ sex [illegible] localis. causalis. Et nota q̄ p q̄ querit de ppria q̄litate siue de essen tia [illegible] que de [illegible] tate: q̄ ē affirmatiua vl' negatiua. Per quāta q̄titate cathegorice so lū. eo q̄ ois q̄titas ē penes subiectū. Unde versus. Que ca. vl' hyp. qualis ne. vel af. v quāta p in. fin. Itē ppositionū alia vna. alia plu res. [illegible] Primo vna ē qū vnū solū subicit. et vnū solū predicat. vt homo ē aial. Cōiūctu one vna [illegible] aial rōnale ē hō. vel vt hic. hō ē aial rōnale mortale. Propositio plu res sic [illegible] vt canis currit. Uel alio mō qū plura diūgūt p vnā diūctiōez. vt sor tes currit et plato disputat. Alia vō plures icōiūcte. qū subiciūt plu ra vel predicantur et quibus nō fit vnū per essentiā et hic sortes al bus: grammaticus: musicus currit.

C De Terminis cathegorice ppositiōis. C. XXXV.

Aristotelis in lib. prior. Terminū autem voco in quez resoluit ppositio vt pdicatū et de quo pdicat apposito [illegible] esse vel nō esse. Boetius [illegible] Propositionū itaqz pdica tiuaz ptes terminos appellamus. s. subiectū q̄ minor termin⁹ ē. et p dicatū q̄ maior. vnde et ab hmōi priuilegio pdicatiua ppositio vocat. [illegible] scilicet predicatū de su [illegible] nota [illegible] pdicat vt socrates cū platone et discipulis de phie rōne pertractat. Sic et qn̄qz nomē subiectū ē. orō pdicatū. aliqn̄ aūt ecōuerso. Actor Predicatiua ppositio ipsa ē cathegorica. sic dicta a cathegorizādo i. pdicādo. Trahit eni hoc nomē a pdicato tāq̄ a digniori pte: hu ius eni pncipales ptes sūt subiectū et pdicatū et copula. secūdarie ve ro sūt syncathegoreumata. i. dictiōes osignificatiue. s. q̄ p se nō signi ficat [illegible] Cetera [illegible] cathego reumata sūt. vt nomē et verbū. Itaqz subiectū ē de quo dicit aliud s. pdicatū. Predicatū ē qō dicit de alio. s. de subiecto. Copula ē in ter vtrūqz ligās subiectū et predicatū. Est aūt duplex copula. s. iplici ta vt homo currit [illegible] animal. Et dicit cathegori ca predicatiua. et hoc nomen trahit a predicato.

C De Suppositionib⁹ terminoz. C. XXXVI

Conditiōes aūt terminoz siue pciū pncipa lū cathegorice ppositiōis sūt suppone. appellar. copulare. quoz gen⁹ ē significare. Si gnificare ē rē aliquā ex īstructiōe pncipali osignare. Ita qz suppositio ē alicui⁹ rei substātiua designatio. Substātiua dr̄ ad differentiā [illegible] nus [illegible] accidētalis [illegible] te ppzie significatiōis. vt iste terminus hō sumptus p se pōt suppo nere p hoīe q̄ est et q̄ nō est. si dicat ois hō: Accidētalis est illa quā [illegible] lū alia simplex. alia psonalis. Simplex ē illa quā hz terminus cō munis p forma cōi. nō attingēdo aliqō iferius. vt cū dicit hō ē spe cies. Personalis ē illa quā hz terminus cōis reddens locutionē ve [illegible] cōis reddens locutionē verā p aliquo supposito: vt cū dicit. hō est [illegible] minus teneat p oib⁹ vel p plurib⁹ suoz iferioz. Cōfusarū alia mobi lis siue distributiua. alia imobilis. Mobilis ē illa quā hz terminus i quo pōt fieri descēsus p quolibet suoz iferioz. Immobilis dr̄ il la [illegible] ps i hac ppositiōe ois hō ē aial. Iste. n. terminus hō ofusaz et mobi lem habet suppositionē quia licet sub eo descendere ad quodlibet inferiorū hominis. Ille aūt terminus animal hz suppositionē cōfu [illegible] dictis patet q̄ nō valet argumentatio ista. homo est spēs. ergo ali [illegible] simplici ad determinatā. Et si obiciat q̄ pticularis et indefinita cō uertunt. Dicimus q̄ verū est: sed hec. ppositio: homo est spēs. non est indefinita. imo singularis: qz homo nomē ppriū ē ipsius speciei vnī respectu huius pdicati nō est terminus cōis: sz tanq̄ terminus [illegible] subsequit: imo determinate supponit p aliquo p quo nō cōtingit recipe vitatē. Et sciendū q̄ dicit p regula in suppositionib⁹: signū vniuersale [illegible] nullus hō est asinus ergo [illegible] dicta sunt pōt solui hoc sophisma. omnis homo est omnis homo.

C De Appellationibus. C. XXXVII.

Appellatio vero dicitur quedam proprietas que inest termino eo q̄ [illegible] accipi pro aliquo supposito actu exītēti. vnde differt a suppositiōe: eo q̄ suppositio est indifferēs respectu enti tam et nō entis [illegible] ly homo supponit p omni eo cui pōt inesse sua forma: vel potuit. ta men in [illegible] omnis homo currit. ly homo nō pōt appellare hominē q̄ nō est: sed hoiēs existen tes [illegible] appellatio. Et sciendū q̄ sup [illegible] placitū. Alio mō per differētias tpis. Et sciendū q̄ restrictio siue co artatio nihil aliud est q̄ cōis suppositiōis ad min⁹ cōem restrictio. [illegible] ampliandi supponit tm̄ pro eis q̄ sunt. vt si dicat: ois homo currit. [illegible] pōt restringi. ita q̄ nō supponit p eis que sunt. vt si dicat: hō q̄ fuit nō est vel homo q̄ nō est legit. Nō hn̄ti vim ampliādi. dicim⁹ q̄ q̄ [illegible] tpe terminus supponēs tali vbo nō restringit ad puros entes. vt si [illegible] re p hoīe q̄ non est. Silr̄ si dicat hō laudat. hō opinat. vnde hmōi vba dicunt ampliare suppositionē terminoz: qz cū insunt vbis idif ferēter possunt supponere p enti et nō enti. et hoc forte est: qz res si gnificata [illegible] ficientiā appellatiōis cuiusmodi termin⁹ dr̄ hr̄e tria appellata. Unde solet dici q̄ terminus cōis nō hn̄s sufficiētiā appellationū: retrahi tur ad [illegible] nant p nō existente: cui nō ouenit esse. Et hoc dicebāt ponētes q̄ si [illegible] pellata p trib⁹ vtute signi actu subijcit. si plura nō habeat p tpe so lū ad qō restringit. nec vtute signi vniuersalis p alijs nō existib⁹ sup bicerēt. cū hmōi signū vniuersale circa tminū cui adiūgit nihil aliud [illegible] exigēte nō forma: sz materia circa quā. Sed mā circa quā attendit [illegible] Itē terminus supponēs vbo de pterito: supponit indifferēter p eis q̄ sunt vel que fuerūt. Apponēs vō tm̄ supponit p eis que fuerūt. Unde nō sequit posito q̄ mō sortes sit albus et nunq̄ fuerit albus: fuit sortes. ergo sortes fuit albus. qū in prima ly albū indifferent sup ponit siue copulat p albedine que est vel q̄ fuit. In oclusiōe vō p al bedine q̄ fuit tm̄. Itē terminus cōis supponēs vbo de futuro idiffe renter supponit p eo: qō est vel erit tm̄. Unde nō sequit. albū erit sor tes: ergo sortes erit alb⁹. posito q̄ sortes sit mō alb⁹ nec amplius erit. [illegible] cidēs restringit. sm̄ exigētiā qualitatis illius adiūcti. vnde si dicim⁹ homo albus [illegible] hō restringit ad albos. et sic de consimilibus.

¶ De Cōmunicātia ppositionū in terminis. .C. XXXVIII.

Ropositionū qdā pticipāt vtroqȝ termino. vt ois homo currit. nullus hō currit. qdā altero tm̄ ⁊ quedā neutro. Item participantiū vtroqȝ termino qdā pticipāt ad eundē ordinē. qdā ad ordinis ɔuersionē. qn̄ de pdicato fit subiectū ⁊ ecōuerso. vt ois hō ē aial. quoddā aial ē hō. Itē pticipantiū vtroqȝ termino ad eūdē ordinē qdā sūt ɔtrarie. vt vniuersalis affirmatiua ⁊ vniuersalis negatiua de eodē subiecto ⁊ de eodē pdicato fm̄ vocē ⁊ rē. vt ois hō currit. nullus hō currit. Quedā subcōtrarie. vt pticularis affirmatiua ⁊ pticularis negatiua. Quedaȝ subalterne: vt vniuersalis affirmatiua ⁊ pticularis affirmatiua vel vniuersalis negatiua ⁊ particularis negatiua. Quedā ɔtradictorie. vt vniuersalis affirmatiua. ⁊ pticularis negatiua. vt ois hō currit. quidā hō non currit. Uel vniuersalis negatiua: ⁊ pticularis affirmatiua. vt nullus hō currit: qdā hō currit. Lex ɔtrariaȝ talis ē qꝫ si vna ē vera reliqua erit falsa ⁊ nō ecōuerso. qꝫ nūqȝ pñt simul esse vere ſȝ false in ɔtingēti materia. Lex subcōtrariarū ē qꝫ si vna ē falsa reliqua erit vera. ſȝ nō ɔuertitur. pñt eñ simul eē vere in mā ɔtingēti. ſȝ nūqȝ simul false. Et dicuntur subcōtrarie. qꝫ sub ɔtrariis ponunt̄. Lex ɔtradictoriaȝ est qꝫ si vna ē va. reliq̄ erit falsa. Lex subalternaȝ ē: qꝫ si vniuersalis est va: sua pticularis erit vera. ⁊ nō ɔuertit̄. Et dicit̄ subalterne: eo qꝫ vna alij supponit̄. Et sciēdū qꝫ triplex ē mā. s. nālis. in q̄ pdicatū nāliter inheret suo subiecto vt hō ē aial. Cōtingēs in qua ɔtingēter vt hō est albus. Remota est illa in qua predicatū nullo modo inheret suo subiecto. vt homo est asinus.

¶ De Cōuersiōib⁹ ⁊ eq̄pollētijs. .C. XXXIX.

Tem ppositionū pticipātiū ad ordinis cōuersionē. qdā ɔuertunt̄ simplicit̄. qdā p accidens qdā p ɔtrapositionē ɔuersim. Simplr̄ ē qn̄ de subiecto fit pdicatū de pdicato subiectū. manente eadē q̄litate ⁊ q̄ntitate vt nullus hō ē lapis. nullus lapis ē hō. qdā hō ē aial. quoddā aial ē hō. Et simplex dicit̄ qn̄ sine plica. Cōuersio p accidēs ē qn̄ fit de subiecto pdicatū ⁊ ecōuerso. manente eadē q̄litate: ſȝ mutata q̄ntitate. vt ois hō ē aial. quoddā aial ē hō. Cōuersio q̄ fit ɔtrapositionē ē qn̄ fit de pdicato subiectū ⁊ ecōuerso. manēte eadē q̄litate ⁊ q̄ntitate. ⁊ terminis finitis mutatis in infinitos. vt ois hō ē aial. g̃ omne nō aial ē nō hō. Uel sic: quoddā aial est hō. g̃ quoddā nō homo nō est nō aial. Itē negatio pposita signo vniuersali affirmatiuo vel pticulari sp eq̄pollet sue ɔtradictorie. vt nō ois qdā nō eq̄pollēt nō nullus qdā nō aliquis nullus. Itē negatio postposita signo vniuersali affirmatiuo vel negatiuo eq̄pollet sue ɔtrarie. vt ois nō nullus: nullus nō ois. Particulari vo postposita eq̄pollet sue subcōtrarie. vt qdā n̄ ⁊ qdā nō eq̄pollēt qdā nō nō ⁊ qdā sic. Itē negatio pposita ⁊ postposita eq̄pollet sue subalterne. vt nō ois nō qdā nō nullus nō qdā nō nō aliqs. nō ois. Itē negatio pposita remouet q̄litatē ⁊ q̄ntitatē. postposita vo remouet q̄litatē tm̄. Un̄ v̄sus. Pre ɔdic. post sit ɔtraria circa. Pone subalternā faciet qȝ negatio signū.

¶ De Propositiōib⁹ modalib⁹. C. XL.

Ropositio large sumpta diuidi hȝ p has differentias de inesse ⁊ modales. De inesse ē illa q̄ aliqd de aliquo: vl̄ aliqd ab aliquo enūciat sine mō cōpositiōis. vt socrates currit. Modalis ē illa q̄ cū modis cōpositiōis aliqd de aliquo: vl̄ aliqd ab aliquo enūciat vt sortes currit necessario. Modi āt sūt sex. s. vo falso ɔtingēter. possibilit̄. ipossibilit̄. necessario. Silr̄ noia a qb⁹ descēdūt modi dicūt̄. s. vez falsum ⁊c. Uñ Aristoteles nō determinauit de illis modalib⁹ q̄ fiūt p modos aduerbiales. vt sortes currit necessario. qꝫ hmōi modales sūt ex noie ⁊ vbo simplr̄. ⁊ i hmōi subijcit̄ res ⁊ pdicat̄ eē vl̄ nō eē sic i ppositiōib⁹ de iesse. ⁊ pp hoc sūt enūciatiōes simplr̄. Ille āt q̄ fiūt p modos noiales sūt enūciatiōes ſȝ qd ex noibus ⁊ vbis obliqs. ⁊ i hmōi modalib⁹ eē vl̄ nō eē sūt subiecta. modi vo appositiōes. pdicata vt sortē currere ē necessariū. ⁊ de hmōi modalib⁹ determinat Aristoteles i li. pihermenias. Et sciēdū qꝫ ois modalis noialis ē singularis. qn̄ i hmōi modalib⁹ subijcit̄ h̄ dictū. qn̄ is ē sensus. Sortē currere ē vez. i. h̄ dictū vl̄ h̄ enūciabile sortē currere ē vez ⁊ sic de alijs. Itē ois modalis affirmatiua ē a cōpositiōe modi. negatiua a negatiōe modi. Itē sex modi noiales de quattuor vltimis modis dicendū ē ⁊ nō de illis. s. vez falsū: qm̄ ppositiōes q̄ fiūt p hmōi modos ɔuertūt̄ cū ppositiōib⁹ de iesse. Uñ bene seq̄t. sortē currere ē vez. g̃ sortes currit. ⁊ ecōuerso. sortē currere ē falsūȝ g̃ sortes nō currit. ⁊ ecōuerso. Alia oſta ē q̄re n̄ determiat de hmōi qm̄ nō pñt ɔuerti cū modalib⁹ q̄ fiūt p alios quattuor modos. Nō eñ seq̄t̄ sortē currere ē falsūȝ. g̃ sortē currere est impossibile. Similiter: sortem currere est verū. ergo sortem currere est necesse.

¶ De Lineis eaȝ fm̄ distinctionē quattuoȝ modoȝ. C .XLI.

T sciēdū qꝫ fm̄ illos quattuor modos quattuor sunt linee. Una de possibili. alia de cōtingenti ⁊ sic deinceps. ⁊ ad formandā primā lineam talis dat̄ regula. Cuicūqȝ dicto affirmato dat̄ possibile eidē attribuit̄ ɔtingens: ab eodē remouet̄ impossibile: ⁊ ab ei⁹ cōtradictorie opposito remouet̄ necesse. Ad formandā secundā datur talis regula. Cuicūqȝ dicto negato attribuit̄ possibile eidē attribuit̄ contingens: ab eodē remouet̄ impossibile. ⁊ ab eius ɔdictorie opposito remouet̄ necesse. Ad tertiā talis. A quocūqȝ dicto affirmato remouet̄ possibile ab eodē remouet̄ cōtingens eidē attribuitur impossibile. ⁊ ei⁹ ɔdictorie opposito attribuit̄ necesse. Ad q̄rtā talis. A quocunqȝ dicto negato remouet̄ possibile: ab eodē remouet̄ cōtingens. eidē attribuit̄ impossibile. ⁊ eius ɔdictorie opposito attribuit̄ necesse. Exēplū oīuȝ pñs figura demonstrat. Possibile ē eē. cōtingēs est esse. nō impossibile est esse. nō necesse est nō esse. Possibile est nō esse. ɔtingens est nō esse nō impossibile est nō esse. non necesse est esse. Nō possibile ē eē. nō ɔtingēs ē eē. impossibile ē eē. necesse ē nō eē. Nō possibile est nō eē. nō ɔtingēs est nō esse. ipossibile est nō esse necesse est eē. Prima ⁊ scda subcōtrariant̄ s. ita qꝫ reddent̄ singula singulis. ⁊ qn̄ pticulares sūt. Tertia ⁊ q̄rta ɔtrariant̄. ⁊ qn̄ vniuersales sunt. Prima ⁊ q̄rta subalterne sunt. scda vicē particularis supplet. secūda ⁊ q̄rta ɔdictorie. Prima ⁊ tertia similiter.

¶ De Equiuocatione singuloȝ modoȝ. C. XLII.

Reterea sciendū qꝫ est possibile quoddā cū re ⁊ cū actu vt scribentē scribē. quoddā cū re ⁊ sn̄ actū. vt nō scribētē scribē. Quoddā sn̄ re ⁊ sn̄ actū. vt antichristū currere. Item ē potentia ppinq̄. vt hoiē ridere. ⁊ potētia remota. vt hūc hoiē eē epm̄. Impossibile q̄dā ē p se. s. qꝫ nō potuit nec pōt nec poterit eē vez. vt deū nō esse. q̄dā p accn̄s q̄ s. nō pōt. nec poterit esse verū. potuit tn̄. vt me nō fuisse. Itē est iposs[illegible]bile absolute vt deū nō eē. Et est ipossibile respectiue. vt te nō sedere dū sedes. Cōtingēs quoqȝ duplex est. est enim cōtingēs natū q̄ s. magis se hȝ ad vnā ptē ɔtradictiōis q̄ȝ ad reliquā. vt hoiē canescere in senectute. ⁊ est cōtingēs ad vtrūlibet siue vagū siue erroneū. qn̄ eq̄liter se hȝ ad vtrūqȝ. vt te sedē ⁊ te nō sedē. Necessariū vo multiplr̄ dr̄. Uno mō idē q̄ vtile. vt necessariū est deo seruire. Alio mō ineuitabile. vt necessariū est hoiem mori. Alio mō familiare vt iste hō est mihi necessari⁹. Alio mō nō cessans ab esse. Et h̄ duplex est. s. necessariū p se. q̄ nō pōt nec potuit nec poterit esse falsūȝ. vt deū esse. Et necessariū p accn̄s. q̄ s. nec pōt nec poterit eē falsum potuit tn̄. vt cesarē fuisse. Itē est necessariū quoddā absolute. vt deuȝ esse quoddam respectiue. vt te sedere dum sedes.

¶ De Questionibus. C. XLIII.

Ectius vbi supra. Questio est dubitabilis ppositio in q̄ necesse est oia fere ɔsiderari q̄ de ppositiōe dicta sunt. Et in predicatiua q̄ē q̄ne dubitat̄ an subiecto pdicatū inhereat. In hypotheticis vero q̄rit̄ an illud q̄ antecedit comitet̄ ɔñs. Questiōis due sunt spēs. Una s. thesis q̄ de re ceteris circūstantijs nuda q̄rit ac disserit. vt voluptas ne summū bonū sit. hec a nobis ppositio vl̄ ppositū dr̄. ⁊ tales maxīe a dialecticis ad disputationē sumunt̄. Altera vo hypothesis. q̄. s. p̄sonis tpib⁹ factis ceteris q̄ȝ circūstantijs ipacta est. vt iure ne cicero in exiliū dubio rei publice tpe detrudat̄: qꝫ in iussu ppli ciues romanos iteremit. h̄ a nobis dr̄ cā. Questio theseos: in q̄ttuor spēs diuidit̄ aut eñ est de genē. aut de accn̄te aut de ppio aut de diffinitiōe. Pōt aūt fieri ⁊ de differētia. ſȝ tn̄ est de differētia q̄rere q̄ntū si de genere nō dubitet̄. q̄stio vo de eodē diffinitiōi aggreganda ē. Questio aūt in ɔpatiōe aliqd adducēs i accidēt dubitatiōe pcedēda. Dis aūt q̄ vl̄ ex rōne disserēdi vl̄ ex nali. vl̄ ex morali trahit speculationē.

¶ De Argumentis. C. XLIIII.

Rgumētū est rō rei dubie faciēs fidē. Id hic eē noticiē q̄ne necesse est qꝫ nō ignota pbant̄. Argumētoȝ alia sūt pbabilia ⁊ necessaria. alia pbabilia qdē ſȝ nō necessaria. alia ecōuerso. alia vo neutrū. Probabile ē q̄ vl̄ oīb⁹ vl̄ plb⁹ vl̄ sapiētibus ⁊ his vl̄ oīb⁹ vl̄ plb⁹ vl̄ maxīe notis atqȝ pcipuis vl̄ q̄ cuicūqȝ artifici ſȝ ppriā facultatē. vt de medicina medico. Necessariū ē q̄ vt dr̄ ita ē ⁊ aliť eē nō pōt. Probabile igit̄ ⁊ necessariū ē. vt h̄. Si qd cuilibet rei addat̄ totū maius efficit. Neq; eñ q̄sq̄ ab hac ppositiōe dissentiet. ⁊ ita se hȝ vt necesse ē. Probabile ⁊ nō necessariū ē cui facile q̄dē aīus acq̄escat sed vitat̄ nō tenet firmitate vt si mat̄ ē diligit filium. Necessariū ⁊ nō pbabile. vt obiectu lunaris corporis euenire

solo defectum. Necessarium neq; nec probabile et progenie habe re [illegible] ... [illegible] veritate ↄstituta sunt. Sʒ nec illa videntur esse argumēta q̄ cū sint ne cessaria nō tn̄ auditorib⁹ approbant. qr si ipse q̄ iudicat h' nō pbat: nec illud qdē pbabit qȏ ex hmōi rōne ↄficit. qm̄ ḡ rei dubie fides nō sit. argumētū esse nō videt. sʒ nō ē ita. hmōi eni alijs argumētis pbabilib⁹ ac necessarijs demōstrant. sicq; cognita z credita ad alte rius rei de qua dubitat fidē trahunt. His ḡ quib⁹ nōdū demōstra ta [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] q᷑ dialectico z oratori due spēs argumēti famulant. s. probabile z nece[illegible] [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... nō refert. dūmō nō sint necessaria. Quarta vero species quā nec argumentū recte dici posse monstrauimus. so lis sophisticis est attributa.

De Argumētationibus. .C. XLV.

Boetius vbi supra libro scdo. Argumētatio est argumēti p orōnē explicatio. Hui⁹ due sūt spēs. s. syllogismus z iductio. Syllogismus ē oratio in qua q̄busdā positis aliud quoddā p ea q̄ ↄcessa sunt euenire necesse est. Inductio ē orō p quā a pticularib⁹ ad vniuersa lia fit pgressio. Sepe etiā multoꝝ collecta pticularitas aliud quod dā p[illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... smo hēat firmitatē. Syllogismus eni ab vniuersalibus i pticularia descēdit. z ē in eo firma veritas. si veris ppositionib⁹ otexat. Indu ctio vero iterdū a veritate deficit. vt cū dicit. q̄ scit luctari luctator ē q̄ canere cātor. q̄ edificare edificator: ergo q̄ scit malū malus ē. Ma [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... ergo [illegible] ... pte approbat. vt oportet a tullio ↄsule necari catilinā. cū a scipione [illegible] ... [illegible] sicut in prioribus analecticis ostenditur.

De Locis dialecticis. .C. XLVI

Isidorus in lib. ethimologiarum scdo. Topi ca ē inuentio [illegible] argumentoꝝ [illegible] [illegible] ... est verisimiliū argumētoꝝ copiā demonstrare. qȏ vtiqȝ fiet de [illegible] ... cus ē argumēti sedes. Sedes aūt argumēti ptim ē maxima ppositio: ptim differētia maxie. Maxia ē vniuersalis ac principalis ide mōstrabilis ac per se nota ppositio. Que iō locus dr. qr sic locus [illegible] ... [illegible] ... bonū ē: meli⁹ ē eo qȏ pui tpis ē. regnū diuturni⁹ ē q̄ ↄsulat⁹. ḡ me lius. h' pma ppositio maxia ē. ita. n. nota ē vt extrinsec⁹ pbatiōe nō egeat [illegible] ... tur. inuidus ē q̄ alterius bonis affligit. sapiēs alienis bonis nō affli git: ergo nō ē inuidus. hic maxia nō videt inclusa. sʒ tn̄ vires argu mētationi subministrat. hec. s. quoꝝ diuersa ē diffinitio: ipa quoqȝ [illegible] ... notius ac pbabilius esse q̄ illud qȏ pbat. necesse ē vt argumēt oi b⁹ illa maximā fidē tribuāt. q̄ ita p se nota sūt. vt aliena pbatiōe nō egeāt. Differētia maxie ē q̄ differt vna maxia ab alia. vt ē bois [illegible] ... z illa a diffinitione zc. Autor. Hic igit locus sumit a terminis [illegible] ... illatū. Verbigratia. locus a diffinitione nihil aliud est q̄ habitudo [illegible] ... [illegible] ... nalitas hoie. ideoq; pauciores. Semp eni q̄ vniuersaliora sunt pau ciora sunt. [illegible] ...

vt cito a memoria dicētis elabant. In pdicatiuis inq̄ q̄stionib⁹ ni hil [illegible] ... [illegible] ... pprium nec vt diffinitio inest z tn̄ inest: vt accidens inesse necesse est.

De Locis [illegible] C XLVII.

Locorum [illegible] ... differētia [illegible] ... [illegible] ... assumunt [illegible] ... minus ptim in q̄stiōe positus. ptim extra sumunt. Locus itrinse cus duplex est. s. a substantia z cōcomitantib⁹ substantiā. A substā tia pprie locus est a diffinitione. que substātiā integre demōstrat. huic aūtē adiungit locus a descriptiōe [illegible] ... [illegible] ... ne. que est quasi nominis ipsius [illegible] ... ne. Locus a cōcomitātib⁹ substantiā multiplex est. s. a toto. a pte. a cā. ab effectu siue generatiōe z corruptiōe [illegible] ... bus. Totū aūt dupliciter dici solet. s. totū vniuersale vt genus z to tū integrale. Licet autē nō solū in substantijs: verūetiā in quātita [illegible] ... [illegible] ... multiplex ē. s. a rei iudicio. i. ab auctoritate. a simili. a maiori a mino ri. a pportione. ab oppositis. a trāssumptione. Horum singuli ppri as hūt maximas. vbigratia. De rei iudicio talis datur maxia. Qȏ omnib⁹ [illegible] ... supra. Locus medius triplex est. s. a casib⁹. a ↄiugatis. a diuisiōe. Casus est alicui⁹ nōis principalis inflexio in aduerbiū: vt a iustici iuste. [illegible] ... vt a iusticia iustus. a. um. Ex quib⁹ omnib⁹ in pmptu argumenta sunt [illegible] ... [illegible] ... generi in spēs vl' toti⁹ i ptes zc. Et greci q̄dē themistij diligētissimi scriptori ad itelligētie facultatē oia reuocanti talis ē locoꝝ diuisio.

De Alio modo diuidendi locos fm alios. C. XLVIII.

Ctorum Est alia diuisio locoꝝ iuxta Marciū tulliū quā. Boetius ponit z Isidorus in lib. ety mo in hūc modū. Isidorus vbi supra. Diuisio topi coꝝ siue locoꝝ ex quib⁹ argumēta dicunt triplex ē. Nā alia est in eo ipso de quo agit herentia. alia q̄ dicunt effecta. que quo dāmō ex rebus alijs tracta noscunt. alia q̄ assumunt extrinsecus. Argumenta que in eo ipso de quo agit herēt in trib⁹ diuisa sūt pri ma a toto. secūda a pte. tertia a nota. Effecta argumēta sunt q̄ quo dāmō ex reb⁹ alijs tracta noscunt. Sunt aūt nūero q̄ttuordecim. i. a genere. a specie. a simili. a differētia. a ↄtrarijs. s. a ↄsequentibus. ab [illegible] ... tione. Que triplex est. s. maioꝝ. minoꝝ. pariū. Itē argumēta que di cunt extrinsecus. que greci tegnos. i. artis expertes vocāt. vt est te stimoniū. [illegible] ... [illegible] ... monū omne est qȏ ab aliq̄ externa re sumit ad faciendā fidē. Per sona vȏ q̄lis cūqȝ est q̄ testimonij pōdus hʒ ad faciendā fidē: sʒ mo [illegible] ... tūi. opes. etas. fortuna. ars. vsus. necessitas. z ↄcursio reꝝ fortuitaꝝ. [illegible] ... motant. A tormētis fides hbet. post que nemo credit velle mētiri.

De Oppositis. C. XLIX.

Contrariorū genera quattuor [illegible] ... [illegible] ... vt nō eoꝝ sint quib⁹ opponunt. vt sapiētia. stulticia. Qȏ genus in tres spēs diuidit. Nā sūt quedā eius q̄ mediū habēt. z sunt q̄ sine medio sunt. z quedā sunt q̄ mediū hnt: z tn̄ sine noie sunt. nisi vtri q; vocabulū ei creet. Candidū z nigrū mediū hnt: qr inter eos sepe

colo: pallidus vel fuscus inuenit. Sine medio sunt quotiens vnu de duob⁹ accidit ut sanitas vel infirmitas hoc nihil. est mediu. ea autē quoz media sine nomine sunt ut fere alicui medij habet nō felix. Secundū genus est relatiuoz q̄ ita sibi opponunt: vt ad se cōferant sicut duplū simplū. Tertiū genus est oppositoz habitus vel orbatio qd̄ genus Cicero priuatiōnē vocat qua ondit aliqd quod prius habuisse inde priuatus est cui⁹ species sunt tres. Quaz prima est in re. secūda in loco: tertia in tpe cōgruo. In re. vt cecitas et visio in oculis. In loco: vt cecitatis et visionis in oculis locus est. In tpe cōgruo vt infantē nō dicere sine dentib⁹ cui cui dentes adhuc etas parua negauit nō est n priuatus dentib⁹ quos nōdū habuit. Quartum vero genus ex cōfirmatione et negatione opponit vt sortes di putat sortes nō disputat qd̄ genus quartū multū hȝ apud dialecticos cōflictū: et appellat ab eis valde oppositū: siquidē et tertiū nō recipit. Nā et illis quedā hēt tertiū possunt vt in cōtrariis candidū et nigri. Tertiū est nec candidū nec nigrū sȝ fuscū vel pallidū. In relatiuis quoqȝ vt multa et pauca tertiū est nec multa nec pauca sȝ mediocria. In habitu vel orbatione: vt visio et cecitas: tertiū est nec cecitas nec visio: vt lippitudo: hoc ergo legit nō legit: tertiū nihil habet.

De Syllogismis et eoz figuris. C. L.

Sequuntur dialectici syllogismi: vbi totius artis eius vtilitas et virtus ostēditur quoz cōclusio plurimū lectorē adiuuat ad veritatem inuestigandū tantū vt absit illi error decipiendi aduersariū p sophismata falsaz conclusionū. Boetius vbi supra. Syllogismus est oratio in qua quibusdā positis et concessis aliud quiddā p eaipsa que cōcessa sunt necesse est euenire. Syllogismoz alij sunt cathegorici .i. qui s omnib⁹ pdicatiuis ppositionib⁹ texuntur. Alij vero hipothetici: quoz .s. ppositiones cōditione pmissa nectunt. Actor. Omnis syllogismus fit ex duabus propositionib⁹ ante conclusionē et tribus terminis quoz primus vocat maior extremitas alius medius alius minor. Medius est qui bis sumitur ante cōclusionē. Tres sunt figure syllogismoz. Prima est quando id qd̄ subicit in prima: pdicat in secunda: vt omnis hō est animal: sortes est homo ergo sortes est animal. Secūda est quādo id qd̄ p dicat in prima pdicat in secunda: vt nullus hō ē lapis omnis margarita est lapis: ergo nulla margarita est hō. Tertia est qn̄ id quod subicit in prima subicit in secunda vt omnis hō est animal ōis hō est risibilis: ergo quoddā risibile est animal. Prima cōtinet .ix. modos quoz quattuor cōcludunt directe: qnqȝ indirecte. Directa cōclusio est quādo maior cōcludit de minori. Indirecta quando minor de maiori. Secūda cōtinet quattuor et cōcludunt directe. Tertia cōtinet sex qui similiter directe cōcludunt. De qb⁹ sunt hi vsus. Barbara celarent darij ferio baralipton. Celantes dabitis fapesmo frisesmoz. Cesare camestres festino baroco darapti. Felapton disamis datisi bocardo ferison. Et sciendū q̄ oēs alij modi quattuor primis reducunt in hos quattuor ductu possibili excepto quarto secūde et quinto tertie: q̄ reducunt p impossibile. Et sciendū est q̄ ois modus designatus p dictionē incipientē a b debet reduci ad barbara. a c. ad celarent. a d. ad darij et c. qd̄ patet p hos versus. In sibi cōsimile cuiꝰ littera queqȝ reduci. Ductu possibilia baroco bocardo remoue. Ite sciēdū est q̄ a denotat vniuersalē affirmatiuā e. vniuersalē negatiuā .i. particularē affirmatiuā o particularē negatiuā. s. simplicē cōuersionē. p. cōuersionē p accidēs: i ordinis trāsmutationē c. reductionē p impossibile. Itē sciēdū est q̄ ex puris particularib⁹ vel indefinitis nō cōtingit syllogizare similiter nec ex puris negatiuis. Isidorus vbi supra. Itaqȝ formule cathegoricoz: id est pdicatiuoz syllogismoz sunt tres. Modi vō syllogismoz hipotheticoz qui sunt cū aliqua cōclusione sunt septē. Primus modus est si dies est lucet est autē dies lucet igit. Secūdus modus ē si dies est lucet nō lucet nō est ergo dies. Tertius modus est ita nō et dies est et nō lucet at q̄ dies est. lucet igit. Quartus modus ita ē aut dies est aut nox at q̄ dies est nox igit nō ē. Quintus modus est ita aut dies est aut nox at q̄ nox non est dies igit est. Sextus modus est ita nō et dies est et nō lucet dies aūt ē nox igit nō ē. Septim⁹ modus est ita nō et dies est et nox at q̄ nox nō ē dies igit ē.

De Quattuor speciebus syllogismi. C. LI.

Aristotiles in topicis. Syllogismꝰ ē orō in qua qbusdā positis aliqd aliud p hec q̄ posita sunt ex necessitate accidit. Huiꝰ species sunt quattuor. Prima est demonstratiuꝰ syllogism⁹ et primis et veris aut ex talibus que p aliqua prima et vera q̄ circa ipsa est cognitionis principiū sumpserunt. sunt autē prima et vera que nō p alia sed p seipsa fidē habēt. Nō enim oportet in disciplinalib⁹ principijs inquirere p qd̄ qd̄ si vnūquodqȝ principiorū ipsum ē fidē. Secūdus est dialecticus syllogism⁹ qui ex pbabilib⁹ ē syllogizatus. Probabilia vero sunt que vident omnibus vel plurib⁹ vel sapientib⁹ et his vel oīb⁹ vel plurib⁹ vel maxime notis et pbatis. Tertius est litigiosus qui fit ex his que vident pbabilia nō sūt aūt et qui ex pbabilib⁹: aut ex his que vident pbabilia est apparēs. Et hoc quidē primus litigiosus et syllogismus dicat. Reliquus vō litigiosus est syllogismus. Syllogism⁹ aūt nō. q̄ videt quidē syllogizari nō aūt syllogizat. Quart⁹ paragraphus qui s nec ex primis veris nec ex pbabilib⁹ sed ex his que ꝯuenīūt alicui disciplinę. non tn̄ ex veris paralogismū facit. vt in geometria: et in ceteris.

De Syllogismo demonstratiuo et eius materia. C. LII.

Dem in libro posterioz. Demonstrationē voco syllogismū facientē scire. Scire aūt opinamur vnūquodqȝ simplr et nō sophistice modo nō qd̄ est fm accidēs) cum cām arbitramur cognoscere, pp̄ter quam res est. et q̄m illius est cā. et q̄ nō est ꝯtingēs aliter se hēre. Necē ē igit demonstratiuā ex veris quidē esse et primis et imediatis et notioribus et prioib⁹ et causis ꝯclusionis. hmōi enim pncipia ppria sūt ei qd̄ si demonstrat et sine his nō erit demonstratio. Ex veris igit oz esse. q̄ qd̄ nō est nō est scire. Et primis autē et ex indemōstrabilibus. q̄ nō sciet nō hn̄s ipsoz demonstrationē. Cās quoqȝ et notiores et priores oz esse. cās quidē q̄ nūc scim⁹ cū cās cognoscimus: et si vere cause sunt priores et notiores existūt. priora aūt et notiora dupliciter sunt quo ad nos que sensui prima sunt s singularia hec vō q̄ longius s vniuersalia. Ex primis qdē est qd̄ ex pncipijs pprijs ē. idē enī primū dico et pncipiū. Est aūt pncipiū demōstratiōis ppositio immediata. Immediata vō est qua nō est altera prior. Idē in li prior. Differt aūt demōstratiua ppositio a dialectica q̄ demōstratiua quidem sumptio est alterius ptis ꝯdictōis nō enī interrogat sȝ sumit q demōstrat. Dialectica vō interrogatio ꝯdictiōis est. Nihil aūt differt vt fiat vtrinqȝ syllogismus. nā et qui demōstrat et interrogat syllogizat sumēs aliqd de aliquo esse vel nō esse. qre syllogistica quidē erit ppositio simplr affirmatio vel negatio alicui⁹ de alio. Demonstratiua vō si vera sit et per primas ppōnes sūpta. Dialectica aūt quātum quidē interrogatio ꝯdictōis. syllogizātī vō sumptio apparētis et pbabilis. Itē in lib posterioz. Demōstratiua igit determinate alterū sumit qm̄ verū est. Enūciatio vō qualibet ꝯdictōis pte. Cōtradictio aūt est oppositio cui⁹ nō est mediū fm se. Immediati aūt principij syllogistici sup alterā partē quā nō est monstrare nec necesse est habere ad docendū aliqd positionē dico. Quā vō necesse est ad qdlibet discendū habere dignitatē vel maximā ppositionē voco. Positionū aūt illa quidē que qualibet partiū enūciatiōis accipit. vt cū dī aliqd esse vel nō esse suppositio est. Que vō sine hoc diffinitio. Diffinitio nāqȝ positio est. ponit enī arithmetic⁹ vnitatē esse hoc indiuisibile fm quantitatē. Suppositio aūt nō est. id enī quod qd̄ est vnitas et esse vnitatē nō est idem. Qui. aūt in demōstratiōe et credere et scire rem necesse est nō solū pcognoscere prima: aut oīa: aut quedā: sȝ magis cognoscere. semp enim. pp̄ter qd̄ est vnūquod q̄ illud magis. vt pp̄ter qd̄ amamus illud magis amicū est. Quare si qd̄ scimus per prima illa scim⁹ et credim⁹ magis q̄ posteriora p pter illa. Qm̄ aūt impossibile est alr se habere id cui⁹ simplr scia est q̄ necessariū erit hoc scibile qd̄ est fm demonstratiuā sciam. hec est quā habemus in habēdo demonstrationē. Ex necessarijs itaqȝ syllogismus est demonstratio. Accipiendū est igit ex quibus et qualibus demonstrationes fiunt.

De Hoc qd̄ est de omni et per se et vniuersale. C. LIII.

E omni quidē hoc dico qd̄ nō in quodā est et in quodā nō nec aliqn̄ sic nec aliquādo nō vt de omni hoie aial q̄ si verē dicē hoiez et aial et si alterū nūc et alterū. Nā et instātias sic pferim⁹ interrogāti de omni. s aut si inde in quodā nō aut si aliqn̄ nō. Per se aūt sūt qcūqȝ sunt in eo qd̄ qd̄ est. vt triāgulo inest linea et linee pūctū substantia enī ipsoz ex his est. Itē qcūqȝ insunt in rōne dicēti qd̄ ē vt linee inest rectū et circulare: nūero par et impar: et ysocheles: qd̄ est eqlaterū et altera pte lōgius. Quecūqȝ vō neutralr sunt accitīa sūt vt musicū vel albū aiali. Itē p se sunt que nō de subiecto alio quodam dīr: vt ambulās cū alterū quoddā sit ambulās et albū. substātia vō et quecūqȝ hoc aliqd significant nō alterū aliqd sunt: q̄ q̄ vere sunt que quidē igit nō de subiecto sunt p se. Que vō de subiecto accidentia. Itē per se est qd̄ pp̄ter ipm vnicuiqȝ inest s tanquā effectus cause vt interfectione interijt. Qd̄ aūt non pp̄ter ipm inest accidēns est vt ambulante coruscauit. Que ergo dicuntur in simplr scibilib⁹ per se sic sunt sicut in esse pdicantib⁹ aut in esse ppt

ipsi [illegible] et necessitate. [illegible] Universale autē dico qd' q̄ fit de [illegible] necessitate reb⁹ insūt. Per se aūt ⁊ s̄z q̄ ipsūz ē idē ē: vt p se iest linee pūctū ⁊ rectitudo: q̄ s̄z q̄ linea ē. Que aūt p se isūt necrio reb⁹ isūt.

¶ Demonstratio fit ex necessariis ⁊ ppriis. C. LIIII.

Ex veris [illegible] demonstrare [illegible] syllogizare nō autē ex necessariis: h̄ .n. ppriū est demonstrationis. Uñ ⁊ instātias ita ferim⁹ ad opponentes demonstrare [illegible] [illegible] [illegible] aliquis demonstratiue: oportet ex necessitate inesse p̄z q̄ ⁊ p mediū necessariū [illegible] bit. Accidentiū aūt nō p se nō ē demonstratiua sciētia: nō .n. necessariū [illegible] re. pter quid fit: etiā si semp sint: nō aūt p se. pter qd .n. scire est p causam scire: [illegible] ipsum ergo oz mediū tertio ⁊ primū medio inesse: nō [illegible] qd demonstrat' ɔclusio. i. passio q̄ pbat' de subiecto ⁊ inest ei p se. [illegible] cuius passiones ⁊ p se accidētia ostendit demonstratio. Ex q̄bigi⁊ tur [illegible] nimirū aritbmetica semp h̄z genus ppriū circa qd ē demonstrare ⁊ alie silr. Quare ex eodē genere necesse est media ⁊ vltima eē pp [illegible] ra fit ab altera: vt pspectiua ad geometriā: ⁊ cōsonātia ad arithmetica [illegible] omni ⁊ p se ⁊c. ex q̄b⁹ est syllogismus q̄ necesse est ⁊ ɔclusionē eē [illegible] quedā demonstrationis. Eox etiā q̄ sepe fiunt: demonstrationes ⁊ sciētie sunt: vt lune defectus. Actor. Ad hoc talis pōt fieri demō [illegible] nām passionis q̄ est deficere: demonstratio est s̄m qd. Et h̄ exponit [illegible] tū autē nō semp s̄m partē sunt. i. s̄m aliquā partē temporis.

¶ De Facilitate ineniēdi mediū: ⁊ de numero q̄ōnū. C. .LV.

Tem [illegible] lexit. pter qd hoc fit. s. q̄ id illustrat' a sole. Aut vidēs [illegible] causas medias vidēs cognouit ⁊ vltimas. Idē in .ij. lib. Questiones [illegible] mus. Cū autē scimus ipsum q̄ pp qd q̄rim⁹. Quedā aūt ⁊ alio mō [illegible] q̄ fit: qd igit' fit querim⁹: hec igit' ⁊ tot sunt q̄ q̄rim⁹: ⁊ q̄ inueniētes scim⁹. Cū .n. querim⁹ q̄ est: aut si est: querim⁹ vtrū sit mediū ipsius [illegible]

¶ De Syllogismo dialectico. C. .LVI.

Dem [illegible] zatus est. Est aūt dialectica vtilis ad tria. s. ad exercitatiōnem [illegible]

[illegible] dum. i. artē quādo similiter habem⁹. i. sufficiēter. s. quantū ad no [illegible] bleumatib⁹ ad pbleumata [illegible] partē ɔtradictōis pbābā vel improbandā quā continet pbleuma.

¶ De Propositionibus ⁊ pbleumatibus. C. LVII.

Sunt autē [illegible] numero ppositiones ⁊ pbleumata. Nā ex omni ppositiōe pbleuma faciet [illegible] ne al al gressi bile bipes fit: hoc [illegible] liter ⁊ in ali s. Sunt enim ppositionū ⁊ pbleumatū genera q̄ttuor [illegible] priū: aut accidēs indicat. Est aūt terminus. i. diffinitio ⁊ oro qd' ē [illegible] catur: aut ɔuersim p̄dicari aut nō. Si ɔuersim aut significat qd est [illegible] aut est ex his que in diffinitione subiecti dicunt' ⁊ sic est genus aut [illegible] ⁊ quid est dicit: ⁊ substantiā significat. Quādo vero albo colore po [illegible] le significat similiter ⁊ de ceteris.

¶ De Diffinitione [illegible] ad dialectica C LVIII.

Non autē [illegible] ppositionē nec omne pbleuma dialecticū esse ponēdū est. [illegible] bus pluribus aut sapientib⁹. ⁊ his vel omnib⁹ vel plibus vel maxime notis nō extranea. Sunt etiā dialectice ppositiōes ille que similes sunt pbab [illegible] bilibus sunt ɔtrarie s̄m ɔtradictionē prense supra s̄m esse vel non esse s̄z predicata vel subiecta. vt si pbabile est q̄ amicis oportz be nefacere pbabile [illegible] ppositiones sunt dialectice. s. cum ponit aliquis ea que videnē bis qui in arte pbati sūt. Verbigratia de his que in geometria [illegible] meter. de his que in medicina: vt medicus. Problemata autē dialecticum est speculatio ɔtendens electionē vel fugā. vel ad veritatem [illegible] vtrum voluptas fugienda sit an nō. Quedā vero ipsa quidē per se ad neutrū hoz. sed adminiculantia sunt ad aliquod taliū. plurima [illegible] extranea opinio alicuius notoz s̄m pbiam. Est ergo positio: quidē pbleuma. nō aūt omne pbleuma positio est: quia pbleumata que [illegible] oporteat deū vereri: ⁊ parētes honorare vel non. pene indiget q̄ vo [illegible] tio est neq; quorum valde longe.

¶ De Instrumentis abundandi syllogismus. Et primo de propositionibus eligendis. C. .LIX.

Actionum dialecticar species sunt due. s. inductio et syllogismus. Inductio est a singularib⁹ ad universalia progressio. De syllogismo vero qd sit a superius dictu est. Inductio qdē verisimilior est et planior et fm sensus notior et pluribus cōis. Syllogismus autē violentior et ad cōtradictionē efficatior. Instrumēta aūt p q̄ abundemus syllogismis. s. sunt quattuor: vnū. s. ppositiones sumere et eligere. Secūdū vero quotiens i. quot modis vnūquodq3 dī posse diuidere. Tertiū differentias inuenire. Quartū similitudines cōsiderare. Sunt enim et hoz̄ tria quodāmō. s. causaliter ppositiones facere. i. vnūquodq3 illoz triū instrumētū est ad quartū: qđ est sumptio ppositionū vt qm eligendū est qđ bonū vel suaue vel qđ expedit. hec ppositio sumpta est a distinctione nominis. Et qm differt sensus a disciplina: qz illa pōt amitti et iterū sumi: sensus autem nō. hec differētie. Et qm similiter se hz sanatiuū ad sanitatē et euechiuū ad euechiā: hec a similib⁹. Eligēde sunt autē ppositiones nō solū pbabiles sed et his similes vt qm cōtrarioz eadē est disciplina qz idē sensus. Et qm videmus intus suscipiētes aliqđ nō extra mittentes qz in auditu et in ceteris sensib⁹ ita est. Oportet et pcendere 9nas apparentib⁹ fm 9dictionē vt superius dictū ē. Est aūt figura sic spiecti ppositionū et pblematū ptes tres. s. ethice phisice logice

¶ De Consideratione simplicis et multiplicis. C. .LX.

Utrū autē aliqđ multipliciter an nō multipliciter dicaf. Primū in cōtrario perspiciēdū: si multipliciter siue specie siue nomine dissonet. Quedā n. specie. i. significatione et etiā nominib⁹ diuersa sunt: vt acuto in voce cōtrariū est graue: acuto autē in magnitudine obtusum: et ita cōtrariū acuto multipliciter dr: ergo et acutū: nō. n. idē acutū graui et obtuso erit cōtrariū. In quibusdā autē nulla est in nominibus differentia s3 tm̄ in specie: vt in albo et nigro: vox eniz alba et nigra dicif et etiā color: sed nō similit. Nā eoz q̄ sunt idē specie: idez est sensus. Albū vero in colore et in voce nō eodē sensu iudicam⁹: sed hoc visu illud auditu. Preterea cōsiderandū si vni ē aliqđ 9nū alii vero simplr nihil. Itē si huic est aliqđ mediū illi autem nihil aut si vtriq3 qđē est: nō idē autē vt albi et nigri in colorib⁹ fuscū: in voce nihil: nisi forte raucū. Preterea si hoz plura sunt media: vt albi et nigri illoz autē vnū sicut in voce raucū. Rursus in eo qđ cōtradictorie opponif: cōsiderandū si multipliciter dicif vnū: scilicet nō habere visum: aliud nō vti visu: quare et videre multipliciter. Similiter et in priuatione et in habitu: nā si vnū multipliciter et reliquū. Item in casibus nā si iuste multipliciter dicif iustū similiter: et econuerso. Cōsideranda sunt etiā nouē pdicamentoꝝ genera si eadē sunt in omnibus. Nam si nō eadē patet equiuocum esse qđ dicitur: vt bonū in medicina effectiuū est sanitatis in homine autē significat quale vt castum vel iustū. in tempore vero quādo quare equiuocū est. Consideranda etiā genera eoꝝ que sub eodē nomine sunt vtrū sint diuersa et nō subalterna: vt asinus dicitur animal et vas: ideo equiuocū est. Hoc autē cōsiderandū nō solum in problemate sed etiā in contrario. Si enim contrariū multipliciter dicif et ppositū oportet enim ad diffinitionē respicere que ex opposito fit: vel subiecto et accidente: vt albo corpore et alba voce: perempto enim subiecto eandē rationē vtrobiq3 oportet relinqui: hoc autē nō accidit in equiuocis vt in his que nunc dicta sunt: nā corpus albū est corpus talem colorē habens: vox alba est vox bene audibilis. Interempto itaq3 corpore et voce: nō idē est in vtroq3 qđ restat quādo non nō est vniuocū. Item considerandū si non sunt comparabilia fm magis vel similiter: vt alba vox et alba vestis: acutus humor et acuta vox. Hec enim neq3 similiter dicuntur alba vel acuta: neq3 alterū magis altero: vniuocū autē omne comparabile est fm magis vel similiter. Rursum si eoꝝ que sub eodē nomine sunt diuerse differentie sunt vt coloris qui est in corporib⁹ differentie sunt congregatiuū et disgregatiuū visus: eius autē qui in melodijs non sunt eedem differentie. Item si vnū est species et alterū differentia: vt album in corpore species coloris in voce autē differentia. De eo ergo quod multipliciter dicif per hec et similia perspiciendū: qđ quidez ad hoc vtile est vt ad rem et nō ad nomē fiant syllogismi. Si enim latet quotiens id est quot modis nomē dicitur contingit interrogantē et respondentem non ad idē ferre intellectum. Manifestato autē quotiens dicitur ridiculosus videbitur interrogans si nō ad hoc opponat: scilicet quod dedit respondens. Valet itaq3 et ad nō paralogizari et etiam ad paralogizare: scilicet si nesciat respondens quotiens dicitur.

¶ De Cōsideratiōe diuersitatis et similitudinis. C. LXI.

Differentias autē 9siderandū est et in his que in eodē genere ad se inuicem vt in quo differt iusticia a fortitudine et etiā et alio ad aliud in his distātia que nō nimiū differunt. vt in quo differt sensus a sciētia. Nam in his que nimiū differūt manifeste sunt oēs differētie. Differētias quidē inuenire vtile est et ad syllogismos de eodē et diuerso: qz differētiā quālibet ppositoz inuenientes. ostēdētes erimus qm nō idē. et etiā ad cognoscendū qđ est eo qz ppriā substātie cuiusq3 rōnē 9uenientib⁹ differentiis separare solemus. Similitudines aūt 9siderāde sunt in his que sunt in diuersis generibus vt sicut disciplina se hz ad disciplinatū. sic sensus ad sensatū: et sicut mens in aīa sic in oculo visus. Similr et in eodē genere si aliquib⁹ inest aliqđ idē in eo silia sunt. Maxime aūt in his que multū distant oportet exerceri. qz facile in reliqs et silia possūt conspici. hoz aūt speculatio vtilis est ad inductiuas ratiōes. qz circa singula in similibus vniuersale aggreditur inducere. Item ad syllogismos ex hipothesi quia pbabile est quēadmodū in vno silium se hz. sic et in reliqs. Itē ad diffinitionū assignationē: qz potentes respicere quid in vnoquoq3 sit idē. nō dubitamus qz oporteat genus diffiniētes ppositū ponere. Omniū n. cōmunium qđ maxime in eo qđ qđ est pdicaf genus est. sed etiā in multis distantib⁹ vtilis est ad diffinitiones similitudinis cōsideratio vt qm idem est punctus in linea. et vnitas in numero. vtrūq3 enim principiū est. vnitatem principiū numeri esse dicunt. punctū vero principiū linee.

¶ De Consideratiōibus ad pblema de accidente absoluto terminandum. .C. LXII.

Idem in libro secūdo. In solis aūt accidentib⁹ 9tingit quo. i. fm partem et nō vniuersaliter. Ideirco sufficientissimū est eam que ab accidente 9uenientem nominationē 9uerti. nam et a genere et a proprio et a diffinitione conuerti necesse est. vt si animal inest alicui verum erit dicere quoniā animal est. similiter et in alijs. Nihil enim hoꝝ contingit fm quid inesse: sed tantū simpliciter. In accidente vero nihil prohibet inesse fm quid vt albedinē vel iusticiā quare non sufficit ostēdere qz albedo vel iusticia inest ad ostendendum quoniā albus vel iustus est. Itaq3 vt pblematū de accidēte qđā vtilia sūt qđā priuatiua. Et vtraq3 gnā cōstructiua et destructiua. In his autē dupliciter peccatur. s. mentiendo. vt si quis alicui dicat inesse quod nō inest. Et positā locutionē transgrediendo. vt si extraneo nomine rem appellet sicut platanū hominē. Unus igif locus. i. consideratio est. si qđ fm aliquē alium modū inest vt accidens assignatum est. In quo maxime circa genera peccat. vt si quis albedinem colorem diceret. ambulationē moueri. Nulū enim genus de nominatiue de specie dicif: sed omnia vniuoce. qz fm nomē et rōnem. Alius locus est inspicere quibus insit qđ omnib⁹ aut nulli inesse dictū est. Oportet autē incipere a primis et speciebus. et inde vsq3 ad indiuidua. vt si dictū est omniū oppositoz eadē est disciplina: perspiciendum vtrum eoz que sunt ad aliquid et contrarioz ac ceteroz. Et si is nondū manifestū fit considerādū est ad indiuidua s. vtrum iusti et iniusti: dupli et dimidij. Nam si in aliquo ostendatur. qz nō eadē interimentes erimus problemata. Similiter autez et si nōnulli inest. iste aūt locus. s. a toto in quātitate 9uertif ad 9struendum et destruendū. Si enim diuidendo videaf in omnib⁹: aut in pluribus vniuersaliter 9cedendū est. vel instantiā ferre oportet in aliquo nō sic. Alius quoq3 locus est diffinitiones facere accidētis et eius cui accidit vel alterius tm̄. et in diffinitionib⁹ 9siderādū vtrū aliqđ non verū vel verū sumptū sit. id est vtrum aliquid sit in diffinitione vnius qđ repugnet alteri vel alicui qđ sit in diffinitione illi⁹. Nam si sic patet qz non inest vt si iniusticiā facere est sponte nocere patet qz deo nō inest iniusticiā facere qz non 9tingit deum nocere. Et si inuidia est tristicia in apparenti psperitate alicui⁹ virtuosi patet qz studiosus non est inuidus prauus enim esset. Itē ois qui dicit vnūquodlibet quodāmō multa dicit eo qz plura sunt vnicuiq3 ex necessitate 9sequētia. vt qui hominē dicit esse: dicit et qm animal est et qm bipes et discipline susceptibile. quare quolibet 9sequentium interempto interimif qđ ex principio est.

¶ Adhuc de eodem. .C. LXIII.

Alius est locus ab appositis in qb⁹ duplex est 9sequētia. s. impropria in eodē ordine et ecōtrario. In 9dictorie oppositis est 9sequētia ecōtrario. vt si hō est aial: nō aial est nō hō. In 9trarijs aūt et alijs oppositis est 9sequētia in ipso. vt in fortitudine et debilitate. hāc enim sequif vtilitas illā aūt vitiū. Raro aūt accidit in 9trarijs 9itra econe

trarie et cathedra quidé sanitas sequit cathedrá aút egritudo nó sed egritudiné cathedra. Similiter quoq3 locus é a cóiugatis et casib9. Dicunt aút cóiugata queq3 fm eandé coniugationé sunt vt iu stitia iustus iusta iustú iuste. vno igit quolibet eoz ostenso et reli qua quoq3 oía ostensa sunt. Alius est locus a generatióne et corru ptione queq3 n. generationes bone sunt et ipsa bona et econuerso. queq3 aút generationes male ipsa mala. In corruptióe vero aute3 econtrario eadé quoq3 ratio est in efficientib9 et corrupentib9. Que3 enim effectiua bona et ipsa bona et queq3 corruptiua mala ipsa ma la. Ité ex magis et minus quattuor loci sunt. Unus a quo mag9 se quit magis vt si voluptas bonú et magis voluptas magis bonum. Itê vno dicto de duobus cui si magis videt inesse nó inest nec cui min9. Et sicut minus videt inesse inest et cui magis. Itê duob9 de vno dictis si qó videt inesse alicui magis nó inest nec qó min9 vt. Itê duobus de duob9 dictis si qó magis alteri videt inesse nó in est nec reliquú reliquo. Aut si qó min9 videt alteri inesse inest et re liquú reliquo. Itê a simili triplex é locus sicut a maiori vt in trib9 posterius locis dicebat. Nam si vnú quid duob9 similiter inest vel in esse videt si alteri non inest nec alteri. si aút alteri inest et reliquo. Itê si duo eidé similiter si alteri nó inest nec reliquú. Eodé modo et si duob9 duo similiter insunt nam si alteri altero nó inest nec reliquú reliquo. Alia é cósideratio ex appositione si cui3 alteri ad alteri ap positú facit illud bonú vel albú qó prius nó erat album vel bonum ap positú ipsum erit bonú vel albú quale et totú facit nó aúté couertit hic locus ad destruendú nam si nó faciat qó appositú est bonum nó ideo sequit q ipsum nó sit bonú bonú enim malo appositú non ex necessitate totú bonú facit nec album nigro.

De Accidente comparato. C. .LXIIII.

Dem in libro primo. Adiacent aút accidétui cadunt sub accidéte et quod ferunt sic cóparationes quolibet modo ab accidente ducte vt vtrú pulchrú aut qó expedit magis sit eligédú et silia. Idé in libro .iii. Primú ergo qó diuturnius et certius est magis est eligen dum eo qó min9 huiusmodi. Et qó magis eligit prudens vel bon9 vir vel lex recta vel studiosi circa singula dicta in eo q tales sunt oía bonú appetunt. Qó propter se eligendú eo q propter aliud magis est eligen dum. Et qó propinquius est fini et omnino qó ad vite finé appetibi lius et possibile impossibili et cui cósequens est maius bonú vel mi nus malú. Amplius plura bona paucioribus nisi alteri propter alteri vtr me lius magis eligendú vtraq3 q vnú. Unúquodq3 in tpe quo magis valet in hoc etiá magis eligendú vt prudétia a senectute nemo n. iuuenes eligit prudentes eo q nó cóuenit prudentes esse. Fortitudo auté in iuuentute. Magis n. iuuenes q senes cócupiscentias molestant. Qó principio bono melius et magis eligendú et qó simili9 est bonori qó melior est simili9 si tú illi simile sit in eo q meli9. Consideráduú enim et si in ridiculosioribus sit simile velut simia homini q equus nó n. melior simia q equus sz similior homini. Itê qó difficilius magis n. amam9 cú habem9 qó nó est facile tenere. Aliqui aút me liora nó etiá magis eligéda nam philosophari meli9 est q ditari sed nó magis eligédú indigenti necessariis. Qó ad oía vel plura vtile est magis eligendú erit q qó non sit et qó propter melius est vt qó propter virtuté q qó propter delectationé. Sil' aút et in fugiendis nam mag' fugiédú est qó magis impedit virtutes. Idé aút loci vtiles sunt ad demonstrandú qó eligédú simpliciter vel fugiédú si n. qó vtili9 est mag' est eligédú est et vtile eligédú sil' et in aliis. Itê qó nihil bonú est prius q eligédú est. Est aut et eosidé q dicti sunt locos quosdam magis vniuersales facere per trásumptionem vt dicédo q na tale magis é tale eo q nó na tale. Et qó facit aliqd tale magis tale q qó nó facit vel qó min9 facit sil' et ex ablatione nam id quo ablato reliquú min9 tale ipsum magis tale. Et q cótrariis impermixtiora sunt magis et talia. Ut qó magis suscipit propriá propositi ratione vt si albú nó est color disgregatiuus visus albius erit color magis disgregatiu9 vi sus si aut particulariter et vniuersaliter problema ponat primú quidé dicti loci constructiui et destructiui vniuersaliter oés ad hoc vtiles sunt. Nam si omni inest et alicui et si nulli nec alicui. Uniuersaliter er go inuenientes et cóstruentes et particulariter demonstramus pro blema vno mó inueniunt sed ostendendo vniuersaliter. vel q nulli est affirmatio ponit vel q omni si negatio.

De Consideratoníb9 ad problema de genere. C. .LXV.

Dem in libro iiii. Si vo ponat aliqd esse gen9 ali cuius existentis. Primú quidé prospicié dum vtrú nó de oí predicet nam si sic patet q nó é gen9. Itê si nó in eo qó qd é predicat sz fm accidens. Amplius si nó in eadé diuisióe é gen9 et species sz hoc quidé substantia illud aút qle. Itê si cóiungit gen9 pro

cipiat diffinitioné illius qó positú est in genere. s. specie q posita est sub genere proposito diffinitio quidé participare est suscipe pro prii ratiocinié itaq3 spés participant genera nó aút econuerso. Itê si de pluribus dicit q genus qó sub spécie ponit vt opinabile q ens nam ens et nó ens opinabilia: ens aút nó erit opinabile spés. Itê si de eq ualibus vt ens et vnú. Omnia enim ens et vnú quare neutrú neutri genus de pluribus enim semp gen9 q spés dicit. Et impossibile est participa re genus qó nulla spes ei participat. Itê cósiderádú si genus in spe positú vt congruitaté sub continuatióe nó enim omne congruú continuú. sed qó continuat congruú est. Itê si sit aliqd contrariú alicui speciei vi deatur illud sit in eodé genere oportet enim contraria esse in eodé genere si ni hil sit contrariú generi. Cum aút est contrariú generi cósiderádú si con trarium in contrario si sit contrariú quidem generi necesse est enim omne contrariú in contrario esse. Itê si et gen9 et spés habét contrariú hoc quidé aliquid est mediú et speciei et econuerso si quoddá est mediú sz non generis. Quoddá aút vt subiectú. Itê si contrariú est generi cósiderá dum est nó tm si contrariú est in eodé genere sz et mediú in quo em summa et extrema et mediú et econuerso. Instátia in egestate et abú dantia que mala sunt. Mediocritas vo bona. Itê si genus est con trarió alicui spés aút nulli nam si gen9 hét contrariú et spés. Itê si con trarium in contrario genere et proposítú in proposito. Cósiderádú etiá q vnicú est genus cuiuslibet speciei non aút plura nisi subalterna. Et cuiuslibet generis plures sunt spés. Et omne genus de speciebus vni voce predicat et propria nó tráslatiue et alia huiusmodi neq3 vituperabi lium potétia genus est. Potés et studiosos prauu egerent nó oí est pra uus qz omnes praui fm appetitú dicunt.

De Cónsideratoníbus ad problema de proprio. .C. LVI.

Dem lib. v. Assignat aút propriú aut per se et sem per aut per aliú et qñq3. p se quidé vt hoís aíal mansuetú natura. Ad aliud aút vt anime ad corp9 qm hoc quidé imperatiuú illud aút ministratiuú é. Sem per vt dei imortale qñq3 aút vt alicui hoís ambulare in theatro. Est quidé per se propriú qó ad oía assignat et ab omni separat vt ho minis aíal mortale disciplíne susceptibile. Ad aliud aút qó non ab omni sed ab aliquo statuto determinat vt virtutis ad disciplinam qm hec quidé in plurib9 illa vo in rónali nata est fieri. Et assignat quidé propriú ad aliú aliqñ aut in omnib9 et semp vt hoís ad equú qm bipes. Nam hó oís et semp bipes est. equus nullus et nunquá. Aut sep9 et i plurib9 vt rónabil' ad concupiscibile et irascibile q hoc quidé imperat illa vo ministrant. nó enim rónale semp imperat sz qñq3 et impe rat sed nec cócupiscibile et irascibile semp imperant sz qñq3 imperant. vt cum fuerit aía hoís peruersa. Primú aút cósiderádú vtrú per noto ra positú sit propriú nam propter noticiá propriú facim9 sicut et diffinitió nem per notiora ergo reddendú est. vt peccat qui ponit ignis propriú esse simillimú anime qz ignotior est anima q ignis. Oportet aút noti us esse nó solum illud rei sed etiá huic inesse. cui assignatum est. Qui enim nescit si huic inest neq3 si illi soli inest cognoscat. Cóstru enti aút si per notiora positum est propriú fm vtrúq3 modú bene erit vt si assignat propriú animalis habere sensum. Deinde si quod nominú que in proprio sunt assignata multipliciter dicit. vt etiá tota ora tio plura significat non erit bene positú propriú vt qz sentire significat sensum habere vel sensu vti non bene propriú ponit animalis qó natú sit sentire. Propter hoc aúté non vtendú nomine qó multipli citer dicit qz quod multipliciter dicit obscurú facit dictum. Recte auté assignat ignis propriú corpus mobilissimú in superiorem locum neq3 enim corpus plura significat neq3 mobilius in sursú locum neq3 totum ex his compositú. Deinde si illud cuius propriú assignatur multipliciter dicit nec determinat cuius eoz propriú ponat vt quo niam scire hoc plura significat s. ipsum habere scientiam vel scien tia vti. vel scientia eius esse vt scientia eius vti nó recte eius quod est scire hoc assignat propriú non determinato cuius illoz. Itê si in proprio idem repetit sepe enim hoc latet facientes et in propriis et in diffinitionibus. Conturbat auté audientem quod frequenter dicit. Fit hoc duobus modis euenit. Uno quidé cum idem nomé frequen ter repetit vt si quis propriú ignis assignet corpus tenuissimú cor poz. Secundo vero cú diffinitio pro nomine sumit vt si quis reddat pro priú terre substantiá que maxime corpore fm naturá fert in infe riorem locum. Deinde assumat pro corporibus huiusmodi substátias. Idem enim est corpus et huiusmodi substátia. Itê si quis tale qd in proprio assignauerit qó omnibus inest. Inutile enim est in proprio qó nó separat ab alio vt si ponens sciétie propriú opinioné incópse babilem sub ratione vnú existés nó bene ponit qz vtit hoc nomi ne vno qó oíbus inest. Recte aut fm hoc ponit q aíalis propriú aíam habere qz nullo aío vtitur est. Itê si plura propria assignet cuidá nó

[illegible] q plura ponit manifesta n. fit huiusmodi et si dixerit proprium ignis corpus tenuissimum et leuissimum: vtrumque n. soli igni conuenit. Recte autem sm hoc huiusmodi proprium: proprium assignatur corpus qd in omnem figuram ducitur.

¶ Idem de eodem. C. LXVII.

Item nō recte proprium assignat si aut oppositum aut omnino simul nā aut posterius aliqd ponat. Qd n. natura simul et posterius nō facit notius: oppositum autē simul natura est. Itē si nō qd de necessitate semp sequat proprium assignat vt animalis moueri qnq et stare nō recte proprium dicat sed virtutis proprium est q habētē facit studiosum hoc n. semp sequit. Itē si tale proprium assignet quod non aliter manifestū est inesse q sensu. Nā omne sensibus extra sensus factu incertū fit exceptis his q semp ex necessitate cōsequunt. Unde qui ponit solis proprium esse astrū qd sup terrā fert lucidissimū. non recte agit qz sup terrā ferri sensu cognoscit. Ideoqz ignotū erit cum sol occiderit sensu amisso. Recte autē assignat proprium qd nō est sensus manifestū vel qd cū sensibile fit ex necessitate inesse palā est vt superficiei proprium est q primū est colorati. Itē si diffinitio vt proprium assignat nō recte agit vt si dicat hominis proprium animal gressibile bipes. oportet enim proprium cōuersum qdē pdicari sed nō indicare qd est esse rei. Itē q si proprium assignatū est nō ponere in qd est. Oportet enim in proprijs sicut in diffinitionib primū assignare genus. deinde sic addere reliqua et separare. vnde qui dicit animalis proprium animam habere nō recte dicit: qz nō in qd est animal posuit. Cōsiderandū est q eiusdē in eo q idē est proprium idem: vt qui hominis in eo q hō est dicat proprium triplicē habere animā: et mortalis in eo q mortalis erit idē proprium. Idē vo plurium esse proprium est impossibile. Qm aūt idē et diuersum multiplex dr labor est sophistice sumēti vni et solius alicuius proprium assignare: nā qd inest alicui cui accidit aliqd et accidēti inerit sumpto cū eo cui accidit vt qd inest homini et albo homini inerit et homini. Qd aūt sm supabundantiā dr vni soli inerit vt igni leuissimum. nō est aut vna species ignis: diuersum est n. specie carbo et flāma et lux. Et vnumquodqz hoc est ignis. ignis qdē proprium est subtilissimū. Sed hoc alij quidē magis alijs vo minus inest. subtilior enim est lux carbone et flāma. Amplius ex oppositis considerandū est vt si cōtrarij cōtrariū proprium est et [illegible] cōtrarij proprium erit et simpliciter ecōtrario. Ad idē quoqz sumunt loci a casib et a similib vel a pportione et maiori vel minori et silibus.

¶ De diffinitione et eius problemate. C. LXVIII.

Sidorus vbi supra. Diffinitio est q in rebus expamēdis explicat qd ipsa res sit qualis sit et quēadmodū mēbris suis constare debeat. Est n. oratio breuis vniuscuiusqz nam a cōtione diuisaqz propria significatione cōcludens. Diuisio diffinitionū in .xv. partes habet. Aristoteles in libro primo de anima. Differēter aūt diffiniūt phisicus et dialecticus. Hoc enim alius materiā reddit alius vero speciē i. formā et rationē verbigratia. Quid est ira. hic quidē i. dialecticus dicit. Ira ē appetitus doloris cōtrarij aut huiusmodi. Uel sm aliā translationē. Ira est appetitus in vindictā. Ille vero. i. phisicus dicit. Ira est accensus sanguinis aut caloris circa cor. Uel sm aliā translationē. ebullitio sanguinis aut doloris in corde. Similiter quid est domus. Alius dicit q est coopermentū prohibens ab imbribus et ventis et caumatibus. Alius autē dicit q est ex lapidibus et lateribus ac lignis. Idē in topicis. Que autē ad proprium et genus et accidens dicta sunt omnia et ad diffinitiones dicta conueniūt. Ostendendo enim qz nō soli inest quod est sub diffinitione sicut in proprio. vel q aliquod eoz nō inest sicut in accidente. vel qz non est genus qd ibi assignatū est. interimitur diffinitio. Quare oia quodāmodo diffinitiua sunt. Ex .v. lib. Eius autē qd est circa diffinitiones negocij partes sunt quinqz. s. ad interimendū. Aut n. q oino nō verū est dicere de quo nomē et ratione cū. s. diffinitio debeat dici de omni. Aut qz nō ibi positū est genus vel nō cōuenienter positū cū maxime genus eoz que sunt in diffinitione videat diffinitam substantiam significare. Aut qz nō est diffinitio propria i. cōuertibilis aut quia nō est determinata nec dicens quid est esse diffiniti aut qz nō bene determinata. Primū quidē ex his que dicta sunt ad accidens locis cōsiderandū est. Illic enim vtru vere vel nō vere idē verū inesse vel nō inesse oia cōsideratio fit. Secundū autē et tertium ex his q ad genus et proprium dicta sunt perspicienda sunt. De quarto vo et quinto. i. si nō diffiniunt et si nō bene diffiniunt hic nobis dicendū. Et primo qdē si nō bene sicut [illegible] aliqd liber fecisse q bū fecisse vel

circa h magis id est plures peccat qz liberaliter. Primū qdē ex plurali ponēdo aliqd obscurū vel aliqd superfluū. Itē in methaphisica vij libro. Sicut autem cum alio numero auferat aliqd vel ei addit nō remanet idē numerus qui prius sic nō remanet diffinitio si aliquid ei addat vel minuat. Diffinitio quoqz si nō fuerit cum eā nō erit manifesta. Uerbigratia eclipsis est priuatio luminis. si addat ex terra qd fit in medio hic erit sermo cause.

¶ De obscuritate et superfluitate mouēda a diffinitiōe. C. LXIX.

Idem in topicis vi. De superfluo itaqz et obscuro primum hoc ē. Si ponat ibi aliqd equiuocum. vt si dicat q generatio ē ductio ad substantiā et q sanitas est cōmēsuratio caloris et frigoris. Equiuoca enim sunt ductio et cōmensuratio et ideo obscura. Sīr si diffinitū multipliciter dicti diffiniēs nō distinxit incertū enim est vtrius diffinitionē assignauit. Alius est si trāslatiue aliqd ponat nō proprie. vt si dicat scientiā in cadibilē aut terrā nutricē. Alius vo si nō positis in vsitatis noibus vtit. vt plato ponit vmbraculū oculi. Nā omne insuetum obscurū est. Quedā aūt nec equiuoce nec trāslatiue nec proprie dicunt: et hmōi peiora sunt trāslatiōe. Nā trāslatio quodāmō rem significatā notificat. Oēs enim trāsferētes sm aliquā similitudinē trāsferunt. Qd aūt hmōi est nō facit notū vt qm lex est mēsura vl imago eoz que nāl'r iusta sunt. hoc vtrūqz proprie dici nō pōt qz imago ē generatio p imitationē hoc autē legi nō inest. Si autē nō proprie dicat palam qz obscure et peius qualibet translatiōe. Alius quoqz locus est. Si non est manifesta contrarij ratio ex hoc quod dicitur. Nam qui bene assignant cōtraria consignificant. Aut si per se dicta sit diffinitio nec manifestū sit cuius est diffinitio sicut liber [illegible] ne superscriptione. De superfluo aūt considerandū primo. Si quid ibi positū sit qd omnib inest vel simpliciter vel omnino existentib vel his que sunt sub genere qd est in diffinitione. Oportet enim genus quidē ab alijs separare. Differētias aūt ab alio eoz que sunt in eodē genere. Qd aūt oibus inest a nullo separat et qd oib que sub eodē genere sunt nō separat ab his que sunt in eodē genere quare vanū apponit. Itē superfluū est illud quo ablato reliquū indicat substantiā diffiniti et est diffinitio propria. vt cū dr aia est numerus seipsum mouēs. Nā seipsum mouēs est aia si nō indicat substantiā. iterum pro numero. Itē si qd eoz que in diffinitiōe sunt nō oib inest que sub eadē specie sunt. hmōi aūt diffinitio nō conuersim pdicat. Itē si idem repetat vt si dicat concupiscentiā esse delectationis appetitū nā omnis concupiscentia delectationis est. Similiter si dicat refrigidatio nem esse caloris priuationē que sm naturā est nam ois priuatio ē eius qd sm naturā est. Utrum ergo bene vel nō bene diffinitum sit per hec et huiusmodi perspiciendū.

¶ Ex perspicuis et euidentioribus faciēda sit diffinitio. C. LXX.

Utrum aūt vera diffinitio sit. s. dicēs qd est esse vel non. ex his que sequunt patet. Primū quidē si nō per priora et euidētiora facta sit. p hec enim cognitio fit. sicut in demonstrationibus. Est autem euidētius aliqd vel ignotius dupliciter. s. simplr et quo ad nos. Simpliciter enim qd prius est euidentius est posteriore. vt punctus linea. et hec superficie. et ista soliditate. vnitas quoqz numero et littera sillaba. Nobis autem accidit econtrario quandoqz. nam magis sub sensu cadit solidum q superficies: et hec magis q linea. Ideoqz a pluribus cognoscit. similiter ergo melius est posteriora per priora temptare cognoscere. Disciplinabilius enim est qz ista sub intellectu cōprehendere est sed ad eos qui impotentes sunt per hmōi cognoscere necessarium fortassis p ea quecūqz cognita sunt diffinire: tales sunt diffinitiōes puncti. linee superficiei. i. per posteriora. nā hoc quidē linee illam autē superficiei et hanc soliditatis terminos esse dicunt. Sic autē diffinientes nō contingit quid est esse indicare nisi contingat idē et nobis et simpliciter notius esse siquidē oportet per genus et differētias diffinire. hec autē simpliciter priora sunt q species qz interimunt genus et differētia speciē: et enim euidentiora quam species nota. necesse est hec cognoscere nō autem econuerso. Preterea his qui huiusmodi veras diffinitiones esse dicit que sunt ex his q singulis nota sunt plures accidit eiusdē dicere diffinitiones esse. non enim omnibus eadē. sed alijs alia contingit esse notiora. neqz eidē tempore magis nota. s. sensibilia quidē in principio certioribus facta econtrario per ea vero que simpliciter notiora sunt. vna sola semp et eadē diffinitio fiet. Ex his aūt diffinitiōis que nō fit ex prioribus tres sunt loci destructiui. Primus. s. si p oppositū diffinitur op

positum: et per malum bonum simul enim natura sunt opposita. quare non est notius alterum altero. Quedam tamen fortasse non est aliter diffinire: ut relatiua quorum scilicet esse est ad aliud se habere. Ideo non potest alterum sine altero cognosci sed oportet in alterius diffinitione sumi. Alius est locus si eo diffiniens vtitur. quod est idem ei quod diffinitur: vt si dicat solem esse stellam que die apparet. nam qui die vtitur et sole vtitur sed latet propter diuersitatem nominis. Ad deprehendendum autem hoc accipiatur pro nomine diffinitio: vt quia dies est solis latio super terram patet quod qui lationem dicit solis solem dicit. Alius quoque locus si eo quod e diuerso diuiditur aliquid diffinitur vt abundans est quod vnitate maius est perfecto. simul enim natura sunt que ex eodem genere diuiduntur e diuerso: vt abundans et perfectum: ambo enim numeri differentie: similiter autem et si per inferius diffinitur superius: vt perfectus numerus est qui bipartite diuiditur: id est in duo equalia vt senarius. scilicet cuius medietas accepta per se reddit totum hoc est ternarius. nam ternarius duo tria sunt sex. Uniuersaliter igitur vnus locus est si non per priora et euidentiora facta sit diffinitio: partes autem eius sunt que dicte sunt.

De Genere in diffinitione assignando. C. .LXXI.

Secundus est. si res cum sit in genere: non posita est in genere: nec ponitur in ratione quid est: hoc enim vult genus significare. vt si dicatur corpus esse quod habet tres dimensiones non enim dicitur quid est esse. Alius vero si ad plura dicto eo quod diffinitur non ad omnia assignatur vt grammatica est scientia scribendi quod profertur. Deest enim quoniam et intelligendi: in quibusdam tamen non ita se habet vt quando non per se dicitur ad vtrumque: nam medicina dicitur sanitatem et egritudinem facere: sed hoc quidem per se illud autem per accidens: simpliciter autem alienum est a medicina egritudinem facere. Quare non magis diffinitur cum ad vtrumque assignatur quam cum ad alterum: sed forte peius quia et reliquorum quodlibet potest egritudinem facere. Item si non ad melius sed ad peius assignatur: cum plura sint ad que dicitur quod diffinitur. Nam omnis disciplina et potestas eius quod est optimum videtur. Rursus si quis transcendens genus in diffinitione ponit: vt iustitiam habitum equalitatis effectiuum vel distributiuum equi. Relinquens iustitie proximum genus virtutem transcendit nec quid est esse dicit. Qui autem in proximum genus ponit omnia superiora dicit quia omnia de eo predicantur. Quare autem in proximum genus ponendum est: aut omnes differentias superiora generi addendum. per quas proximum genus determinatur: sic enim nihil erit pretermissum.

De Differentijs ibidem apponendis. C. .LXXII.

Similiter autem et ad differentias considerandum si non sint differentie rei diffinite: aut aliquid huiusmodi quod nullius differentiam contingit esse et si differentie posite sit aliquid: quo e diuerso diuisa sit. Nam omne genus ex his que e diuerso diuiduntur differentijs diuiditur. Item si non sit specifica differentia que scilicet apposita generi speciem faciat. Item si negatio e diuerso diuidat genus vt cum dicitur linea est longitudo sine latitudine: nihil aliud significatur quam quod non habet latitudinem fortassis autem in quibusdam necesse est vti negatione diffinientem vt in priuationibus. Nam cecum est quod visum non habet quando natum est habere. Item si genus vt differentia ponitur: vt virtus est habitus bonus. Bonum enim est genus virtutis: vel certum bonum non est genus sed differentia: quia non contingit idem in duobus generibus esse non continentibus se inuicem. bonum autem non continet habitum: quia non omnis habitus bonus similiter nec econuerso. Et habitus quidem significat quid est virtus bonum autem quale videtur autem omnis differentia quale quid significare. Uidendum etiam si secundum accidens inest diffinito illud quod pro differentia ponitur. Amplius si predicatur de genere differentia vel species aut inferiorum aliquod non erit diffiniens: nullum enim eorum que dicta sunt contingit de genere predicari. eo quod genus amplissime omnium dicitur. Et iterum si genus de differentia predicatur: non enim genus de differentia: sed de quibus differentia genus predicari videtur. Item si species aut aliquid inferiorum specie de differentia predicatur nam de equalibus aut de pluribus differentias quam species necessario dicitur. Item si non prior est specie differentia: nam genere quidem posteriorem specie vero priorem oportet eam esse. Item si diuersi generis est dicta differentia non enim videtur eandem esse differentiam duorum generum non continentium se inuicem: vel certe non hoc impossibile sed addendum neque vtrumque sub eodem existentis: nam gressibile animal et volatile animal genera sunt non continentia se inuicem. et vtriusque bipes est differentia: vtrumque autem sub animali. Item si passio vt differentia assignatur omnis passio magis facta abiicit a substantia. Differentia vero magis saluare videtur id cuius est differentia. Et simpliciter impossibile est singulum esse sine propria differentia. Item secundum quod alteratur habens nihil horum est differentia. Omnia enim huiusmodi que cum magis fuerint: abiiciunt a substantia. Quare si quis huiusmodi differentiam assignat: peccat simpliciter enim non alteramur secundum differentias.

De Ceteris considerationibus ad problema diffinitionis. C. LXXIII.

Item considerandum si ad quod natum est. id quod dicitur ad aliquid idest ad aliquem finem assignauit diffiniens. Nam si diffinierit subtelle instrumentum ad hauriendum: peccat quia non ad hoc natum est. Item si secundum aliud magis dicitur quod diffinitur quam secundum assignatam rationem vt iustus magis est qui eligit equum distribuere quam qui potest: quare non erit iustitia potentia equi distributiua. Item si diffinitio suscipit magis et diffinitum non vel econuerso. Oportet enim aut vtraque suscipere aut neutrum. Item si suscipiunt quidem vtraque sed non simul. Item si duobus positis de quibus scilicet dicantur subiectum et diffinitio de vno magis subiectum predicatur quam diffinitio: vt si dicatur quod ignis est corpus subtilissimum. Nam flamma magis est ignis quam sit lux. sed minus est corpus subtile quam lux. Item si quod diffinitur ad aliquid sit per se vel per accidens. et non ponitur in diffinitione ad quod dicitur vel secundum ipsum vel secundum genus vt si dicatur scientia opinio rata vel voluptas appetitus sine tristitia. Oportet enim dicere scientiam opinionem scibilis. et voluptatem appetitum boni. necesse est enim vel ad quod ipsum dicitur vel ad quod genus in diffinitione ponere: quod relatiuorum est ad aliud se habere. Item si ad aliquid dictum. non ad finem assignatur. Finis enim in vnoquoque est quod optimum vel cuius gratia sunt alia. vt dicere scientia non delectabilis: sed delectationis: propter hanc enim et delectabile eligitur. Considerandum etiam si illud ad quod assignatur est generatio vel actus nihil enim talium est finis. Nam magis egisse vel generasse finis est quam agere et fieri. sed non in omnibus ita est. Pene enim magis plurimi delectari volunt quam quieuisse se delectari. Item in quibusdam oportet determinare differentias: scilicet quale. vel quantum. vel vbi vel a quo. Nam omnes appetunt honorem. quare non sufficit ambitiosum dicere qui appetit honores sed addendum differentias scilicet qualis et quanti appetens est honores. Similiter et de auaro et luxurioso. Relinquens enim differentiam quamlibet non dicit quid est esse. Oportet autem semper ad indigens conari. non aere quolibet moto vel quantocumque moto ventus erit. Idem in appetitibus oportet addere. quod videtur id est apparet. Non enim recte diffinitur voluptas appetitus boni vel concupiscentia appetitus delectabilis sed apparentis boni vel delectabilis. Plurimumque enim latet appetentes quid bonum aut delectabile. Quare non est necesse bonum esse vel delectabile. sed tantum apparens. Tantum apparentis autem boni non erit per se voluptas: nec apparentis delectabilis per se concupiscentia.

Adhuc de eodem. .C. LXXIIII.

Uniuersaliter autem plura vno quodammodo determinantem accidit diffinire. Nam qui scientiam. quodammodo diffiniuit et ignorantiam. Similiter autem scitiuis et non scitiuis et scire et ignorare. nam primo palam facto: et reliqua quodammodo palam fiunt. Uidendum autem et si oppositi opposita est diffinitio. sic enim oportet et in contrarijs similiter. Quod autem secundum priuationem dicitur oportet diffiniri non econuerso. Priuationem autem bene diffinientem oportet assignare quid est. et cuius habitus sit id est quem habens priuatur et in quo natus sit fieri. Item videndum ne non secundum priuationem dictum vt priuatio diffiniatur: vt ignorantia non secundum priuationem scientie dicitur. Nam quod non habet scientiam non semper videtur ignorare sed magis quod fallitur neque enim inanimata neque pueros ignorare dicimus. Item si eorum que secundum equiuocationem dicuntur. vna diffinitio omnibus communis assignatur: vt dionysius ait quoniam vita est motus generis

mirabilis natur aliter assequemenon enim hoc inest magis animalibus quam plantis vita autem de his equiuoce dici videtur. Quoniam autem quedam latent equiuocorum interrogatio et vniuoce vtendum est. Sciendum autem quod genus omnibus euidentius est: differentia vero minus quam genus nota. Considerandum etiam si quod diffinitur est eorum que sunt diffinitio autem non vt si album quis diffiniat colorem igni permixtum. impossibile enim est incorporeum corpori permisceri. quare non erit color igni permixtus album vero est. Vnumquodque optimum in substantia maxime. Quedam sic se habent ad inuicem vt nihil ex his vnum quid fiat vt linea ⁊ nu[illegible]

ℭ Quod eiusdem ⁊ diuersi cognitio sit vtilis ad diffinitionem. C. LXXV.

Idem in libro primo. Circa diffinitiones autem vtrum idem vel diuersum plurima fit attentio: ostendentes enim quoniam idem non est: interimentes erimus diffinitionem sed non conuertitur: non enim sufficit ad constituendum diffinitionem ostendere idem esse. Est autem idem tripliciter numero enim sunt eadem quorum nomina plura res autem vna: vt tunica vestis. Specie vero que cum sint numero plura. specie sunt indifferentia. vt homo homini. Genere vero que sub eodem genere sunt: vt homo ⁊ equus. Videbitur autem ⁊ alius esse modus ab his quo aqua ab eodem fonte dicitur eadem: sed non est alius: nam omnis aqua omni aque dicitur eadem specie quamquam in hoc validior est similitudo: quod sub eodem fonte. Maxime autem quod vnum est numero ab omnibus idem dici videtur. Et hoc assignatur tripliciter. Primum quidem ⁊ proprie quando nomine vel diffinitione idem est: vt vestis tunice: ⁊ animal gressibile bipes homini. Secundum quando proprio: vt discipline susceptibile homini ⁊ quod natura sursum fertur igni. Tertium quandoque accidente vt sedens vel musicus socrati. vnde est aliquando appellationem ignorantibus iubemus sedentem vel disputantem vocare ad nos eandem opinantes ⁊ secundum nomen ⁊ secundum accidens signare.

ℭ De Considerationibus ad problema de eodem. C. LXXVI.

Idem in vii. libro. Vtrum idem vel diuersum secundum principaliorem modum ex casibus et coniugatis considerandum. nam si iusticia est idem fortitudini: ⁊ iustus forti. ⁊ iuste fortiter. Similiter autem ⁊ in oppositis: nam si hec eadem: ⁊ opposita his eadem secundum quamlibet supradictarum oppositionum. Rursum ex effectiuis ⁊ corruptiuis ⁊ generationibus ⁊ corruptionibus: ⁊ ex similibus: nam quecunque simpliciter sunt eadem: ⁊ generationes ⁊ corruptiones eorum eedem. ⁊ effectiua ⁊ corruptiua. Considerandum etiam si alterum recipiat quodlibet cum maxime: vtrum ⁊ alterum recipiat illud idem cum maxime: aliter enim non erunt idem: vt xenocrates beatam vitam ⁊ studiosam assignauit eandem: eo quod omnium vitarum maxime eligenda est vtraque: vnum enim oportet numero esse quod dicitur maximum ⁊ maxime eligendum propter quod non recte assignauit: non enim est vnum numero beata vita ⁊ studiosa: quare non necesse est eandem esse: eo quod ambe quidem maxime sunt eligende: sed altera sub altera. Rursum considerandum si cui alterum: eidem ⁊ alterum: nam si non sunt ambo eidem eadem: palam quia nec sibiinuicem. Item quecunque alteri accidunt: oportet ⁊ alteri accidere: ⁊ cui alterum accidit: ⁊ alterum: si sunt eadem. Videndum etiam si non sunt in eodem genere predicamenti: sed hoc quale illud autem quantum: vel ad aliquid indicet. Amplius ex magis scilicet si hoc quidem suscipit illud autem non: vel si ambo quidem. sed non simul. Item ex appositione scilicet si idem ad vtrunque appositum non faciat totum identitatem si ab vtroque eodem ablato: quod relinquitur est alterum. vt si duplum dimidii ⁊ multiplex dimidii quis dicat idem peccat. Ablato enim ab vtroque dimidio non idem significat duplum ⁊ multiplex. Considerandum autem non solum si iam accidit aliquid impossibile per positionem: sed etiam si possibile est ex hypothesi fieri. Posito enim quolibet siue vero siue falso: nihil enim refert si altero interempto non interimitur alterum: patet quod non sunt idem: velut his obici potest: qui vacuum ⁊ aere plenum idem esse dicunt palam enim quia exeat aer vacuum quidem non minus erit sed magis plenum autem aere iam non erit. Item si aliqua sunt eadem. quecunque de vno predicantur ⁊ de altero: ⁊ de quibus alterum ⁊ alterum. Item si potest alterum inesse sine altero non sunt idem. Omnes itaque qui ad idem destructiui sunt loci ⁊ ad diffinitionem vtiles sunt: vt prius dictum est.

ℭ De Difficultate construendi diffinitionem. C. LXXVII.

Constructiuorum autem locorum nullus vtilis est ad diffinitionem non ad construendum quia diffinitio est sufficit ostendere id quod idem est nomine ⁊ ratione. sed ⁊ alia omnia oportet habere que annumerata sunt in diffinitione. Itaque nullus vel pauci disputantium syllogizant diffinitionem. Sed omnes tale principium accipiunt vt qui circa geometriam figuras ⁊ numeros ⁊ alias huiusmodi disciplinas. Quantum ad presentem vtilitatem pertinet: diffinitio est oratio que quidem esse rei significat. Et oportet ea que in ea ponuntur in eo quod quid est de re sola predicari. In eo autem quod quid est predicantur genera ⁊ differentie. Ratio igitur habens diffinitionem ex necesse erit. Non enim contingit aliud esse diffinitionem quam rem. eo quod nihil aliud in eo quod quid est de re predicatur. Prospiciendum autem in contrariis ⁊ in aliis oppositis. Nam si opposita opposite: ⁊ eam que dicta est proposite esse necesse est. vniuersaliter etiam si diffinitio ex genere ⁊ differentiis est. si contrarii diffinitio manifesta sit: ⁊ propositi manifesta erit. Nam contrarium est in eodem genere. vel in contrario. Similiter ⁊ differentie aut contrarie de contrariis: aut eedem predicantur. Item ex casibus ⁊ coniugatis: necesse est enim consequentia esse genera generibus: ⁊ diffinitiones diffinitionibus. vt si obliuio est amissio scientie: ⁊ obliuisci amittere scientiam ⁊c. Vno enim concesso necesse est ⁊ reliqua concedere. Quod autem difficilius sit construere diffinitionem quam destruere palam est. facilius enim est vnum concludere quam plura. Et interimenti quidem sufficit ad vnum argumentari. quia vno quolibet destructo interimitur diffinitio. construenti autem necesse est omnia conuenire id est concludere quoniam insunt que in diffinitione sunt. Preterea construenti necesse est vniuersaliter construere syllogismum. Oportet enim de omni quo nomen ⁊ rationem predicari. ⁊ econuerso. Destruenti vero non vniuersaliter sufficit enim ostendere. quia non vera erit de aliquo eorum que sunt sub nomine diffinito. Similiter etiam si omni inest quod sub nomine est non autem soli. interempta est diffinitio. Similiter autem ⁊ circa proprium ⁊ genus se habet. In vtrisque enim destruere facilius est quam construere. quia construenti ostendendum: quoniam omni inest destruenti autem sufficit vni ostendere non inesse. Particulare vero econtrario. quia construenti quidem sufficit ostendere alicui inesse. destruenti autem ostendendum quia nulli inest Omnium autem facillimum est diffinitionem destruere. quia plurima in ea assignata sunt. Ex pluribus autem citius fit syllogismus. Verisimile enim est in multis magis quam in paucis peccatum fieri.

ℭ De Arte diuidendi. quod ⁊ ipsa sit ad diffinitiones necessaria. C. LXXVIII.

Boetius in libro diuisionum. Ad diffinitiones autem specierum diuisio necessaria est. ⁊ si forte in eodem diuisionis diffinitionisque ratio versatur. Nam diuisionibus integris vna diffinitio comparatur. Sed quoniam diuisio generis fit in vniuocis. diuisio vero significationis in equiuocis. Rursus ad diuisionem necessaria est diffinitio. quia quid sit equiuocum quid vniuocum cum diffinitione colligimus. ne cum ista fefellerit equiuocum nomen quasi genus in species. sic in voces significatiuas resoluamus. Fieret autem omnis diuisio omnisque diffinitio ex duobus terminis. nisi nominum indigentia prohiberet. Cum enim diuido animal in rationale ⁊ irrationale animal rationale ad diffinitionem hominis protendit. sed quia vnum nomen non est ponatur ei nomen a. ⁊ subdiuidatur immortale ⁊ in immortale. si ergo hominis diffinitio redditur ex duobus terminis. homo est a mortale. Idem est enim ac si diceretur homo est animal rationale mortale. Idem in diuisione manifestum est. cum enim dicitur. Rerum omnium alia sunt bona alia mala: alia indifferentia. hic tertia diuisio gemina fieret si nomen cui deest imponeretur. ⁊ ita diceretur. Rerum omnium alia differentia sunt alia indifferentia. Differentium alia bona alia mala: sicque diuisio omnis in gemina secaretur. si speciebus ⁊ differentiis vocabula non deessent. Vniuersaliter autem sciendum quod ille differentie vel in generis diuisione. vel speciei diffinitione sumende sunt: quecunque huiusmodi sunt: vt nullo modo preter eas species esse possit. sed propter eas solas fit. Regula itaque diffiniendi hec est rerum: alie sunt superiores alie medie: superiora quidem id est genera generalissima diffinitio nulla complectitur quia superiora genera non habent. Similiter nec inferiora vt indiuidua. quia ⁊ ipsa specificis differentiis carent. Media igitur tantum sub diffinitio

ne cadant. Data itaque huiusmodi specie que et genus habeat et de posteriori predicatur, primo genus illius signo et eiusdem generis differentias diuido ac differentiam generi adiungo. Que si differentia generi adiuncta si non fuerit equalis speciei quam diffinitione circumscribere intendo, sed maior id est superior, hanc rursum quasi genus pono, in alias eius differentias diuido, sicque duas generi coniungo ac postrema tenens differentias differentiis distribuimus donec omnes iuncte generi speciem equali diffinitione perscribant. Illud quoque sciendum quod genus in diuisione totum est, in diffinitione pars. Et hec est diffinitio quasi quedam partes totum continuant, sic et diuisio quasi totum soluatur in partes. Et simul est diuisio generis totius diuisioni. Diffinitio totius compositioni.

¶ De diuisione generis in species. .C. LXXIX.

Diuisio multiplex est scilicet generis in species totius in partes vocis in significationes. Preter has autem tres que dicuntur diuisiones secundum se est et alia secundum accidens. Et hec similiter triplex scilicet subiecti in accidentia accidentium in subiecta accidentium in accidentia. Quod fit cum vtraque eidem subiecto inesse contingit. Oportet autem omnem generis in species diuisionem aut in duas fieri partes aut in plures, sed nec infinite possunt esse generis species nec minus duabus. Diuiditur autem genus alias in species et alias in differentias quibus genus oporteat diuidi cum species nominibus carent ut cum dicitur: Animalium alia rationalia alia irrationalia, nam quia huius speciei que est animal rationale nomen vnum non est. Pro specie differentiam ponimus eamque superiori generi collocamus. Omnis enim differentia in genus receptum veniens speciem facit, vnde fit ut quodammodo materia genus sit, forma vero differentia. Si autem omnes species nominibus suis appellarentur ex duobus solis terminis fieret diffinitio, nunc autem ex pluribus colligitur. Illud autem scire perutile est quoniam genus vna quodammodo multarum specierum similitudo est que earum omnium substantialem conuenientiam monstrat atque ideo collectiuum multarum specierum genus est. Disiunctiue vero vnius generis species sunt. Que quoniam differentiis informantur ut dictum est, iccirco sub vno genere minus duabus speciebus esse non possunt. Omnis enim differentia in discrepantium pluralitate consistit. Fit autem diuisio generis vnius multiplex, ut numerorum alii sunt pares alii impares. Et rursum alii primi et alii non primi. Ille autem sole differentie sub genere posite genus ipsum diuidere possunt que inter se aliqua oppositione differunt.

¶ De diuisione totius in partes. C. LXXX.

Totum in partes diuiditur quotiens in ea ex quibus compositum est vnumquodque resoluitur ut domus aliud tectum, aliud paries, aliud forma. Dicitur autem totum multipliciter. Est enim totum continuum corpus et totum discretum scilicet non continuum ut populus vel exercitus et totum vniuersale ut homo et totum quod ex quibusdam virtutibus constat, ut anima cuius est alia potentia sapiendi alia sentiendi alia vegetandi. Totius igitur omnium in partes diuisio est. Diuiditur autem totum continuum etiam in materiam et formam, aliter enim constat statua ex partibus suis aliter ex materia et forma id est ere et specie. Differt autem diuisio generis a totius distributione quia totius diuisio secundum quantitatem fit, generis autem distributio qualitate perficitur. Quale namque animal est homo scilicet rationale vel mortale. Item genus omne naturaliter prius est propriis speciebus, totum vero partibus suis posterius, partes enim sunt que totum iungunt, vnde fit ut genus in posteriora, totum autem in priora soluamus. Item genus speciebus materia est, nam sicut es accepta forma transit in statuam sic genus accepta differentia transit in speciem. At vero totius materia est partium multitudo, forma autem earum partium compositio. Nam sicut species ex genere constat et differentia sic totum ex partibus. Vnde fit ut totum ab vnaquaque parte sua differat partium ipsarum compositione, species autem a genere differentie coniunctione id est appositione.

¶ De diuisione vocis in significationes. C. LXXXI.

Diuisio vocis fit tripliciter scilicet aut per significationes aut per modum significationis aut per determinationem. Vocis in significationes duplex diuisio est scilicet nominis hec est equiuocatio orationis et hec amphibologia. Diuisio secundum modum fit quando vox vna non plura significat secundum se sed multimode ut multis predicatur, ut infinitum significat quidem vnam rem scilicet cuius terminus non potest inueniri. Sed hoc dicitur multipliciter scilicet aut secundum mensuram siue magnitudinem ut mundus aut secundum multitudinem ut diuisio corporis aut secundum speciem ut species figurarum aut secundum tempus ut deus quia finem temporis non habet. Secundum determinationem fit vocis diuisio quia quando sine determinatione profertur in audientis intellectu dubietas generatur ut cum dicitur homo. Hec vox confuse multa significat nec habet auditor quid rationabiliter intelligat nisi id loquens aliqua determinatione concludat ut omnis homo ambulat vel quidam homo vel Socrates. Similiter si cui dicatur da mihi non intelligit quid dare debeat nisi ille determinationem addat. Hec igitur et similia dubitabilia sunt non tamen ambigua. Nam omne ambiguum dubitabile, non autem econuerso. In ambiguo enim cum profertur vtraque auditor rationabiliter sensum intellexisse arbitratur ut cum quis dicit audio grecos vicisse troianos, vnus potest intelligere grecos troianos vicerunt alius econuerso, vterque hoc ex ipsa locutione rationabiliter intelligit. Cum autem dicitur da mihi nullus ex ipso sermone quid dare debeat rationabiliter intelligit sed ex sola suspicione. Vocum igitur quedam in particula multiplicatam significationem habent scilicet equiuoca quedam in tota oratione scilicet amphibologia. Diuiduntur autem significationes equiuocorum quandoque diffinitione ut cum dicitur homo viuit intelligitur et verus et pictus. Diuiditur autem sic animal rationale mortale viuit quod verum est, animalis rationalis mortalis simulatio viuit quod falsum est. Quandoque autem adiectione scilicet generis vel casus vel articuli. Diuiditur etiam quedam secundum accentum ut pene et pene. Quedam secundum orthographiam vel etiam secundum actionem et passionem ut queror ab inquisitione patientis est, queror a querela agentis. Ambiguarum autem orationum diuisio fit aut per adiectionem, ut audio grecos vicisse troianos victos esse. Aut per diminutionem ut audio grecos vicisse. Aut per diuisionem ut greci vincunt troiani victi sunt. Aut per aliam transmutationem ut audio quod greci vicerunt troianos. His enim omnibus modis ambiguitas soluitur.

¶ De diuisione secundum accidens. .C. LXXXII.

Diuisio autem secundum accidens triplex est ut dictum est. Nam alia est subiecti in accidentia ut hominum alii sunt albi, alii nigri, alii medii coloris. Alia vero est accidentis in subiecta ut omnium que expetuntur alia in anima, alia in corpore sita sunt. Alia quoque accidentium in accidentia ut omnium candidorum alia dura ut margarita alia liquida ut lac. Sed hec diuisio semper in alterutrum permutatur. Possumus enim dicere: Eorum que dura sunt alia alba alia nigra. In hoc ergo differt huiusmodi diuisio ab omnibus supradictis nam neque significationem vnicuique diuidere possumus in voces neque partes in totum neque species in genera. Harum quoque secundum accidens diuisionum commune preceptum est quicquid ipsarum diuiditur in opposita disgregari. Illud etiam maxime perspiciendum ne quid vltra dicatur aut minus sicut fit in generis diuisione.

¶ De cautela opponendi in dialectica et propositum celandi. .C. LXXXIII.

Aristo. in topi. octauo lib. Cum autem quis debet interrogare. Primum oportet inuenire locum vnde argumentandum. Secundo autem interrogationes formare et ordinare singula apud se. Tertio vero dicere iam ea ad alterum. Sumende sunt autem propositiones quedam necessarie quedam preter necessarias. Necessarie sunt per quas fit syllogismus. Que autem preter has sumuntur quattuor sunt. Aut enim inductionis gratia ut detur vniuersale. Aut in magnitudine id est ornatu orationis aut ad celationem conclusionis aut ut manifestior fit oratio. Ergo necessarias non statim preordinandum, sed in supremis ita longe discedendum. Que autem sumuntur preter has accipiende sunt preter eas et vnaquaque sic vel dum inducentem quidem a singularibus vniuersale et a notis ignota. Nota autem magis que secundum sensum vel simpliciter vel pluribus. Celanti vero prosyllogizare conuenit ea per que syllogismus eius ex principio debeat fieri nec solum necessarias sed et eas que ad has sunt vtiles aliqua syllogizari oportet. Item conclusiones non dicere, sed postea subitas syllogizare ut non preuideat respondens ex quibus accidit. Vt ne autem et non continuas sumere propositiones ex quibus syllogismus sed permixtim ad aliam et ad aliam conclusionem, posite enim conuenientibus iuxta se magis quod ex ipsis accidit manifestum est. Item proponere oportet non ut propter

positum ipsum. sed alterius gratia. verentur enim que ad propositum sunt utilia. Item per similitudinem inquirere. nam ⁊ verisimile. ⁊ la(te)t magis universale hoc autem simile est inductioni. non tamen idem quia a singularibus sumitur universale sub quo omnia similia sunt. in similibus autem non est quod sumitur universale.

Adhuc de eodem. LXXXIIII.

Portet autem ⁊ ipsum. s. opponentem quandam sibimet instantiam inferre. Insuspecte namque se habent respondentes ad eos qui videntur iuste argumentari. utile est etiam dicere quoniam consuetum est dici huiusmodi: pigrescunt enim quod solitum est movere. i. negare. instantiam non habentes. Oportet non properare. quia contra properantes magis obstant. Sed et in parabola proponere. quia quod propter aliquid aliud proponitur. non propter ipsum. citius concedunt non videntes quid inde fit ⁊ hoc sumpto: sumptum est illud. Rursum in ultimo interrogare quod maxime vult sumere scilicet ad minus provectos. Maxime namque prima renuunt eo quod plures interrogantium primo interrogant. circa que maxime properant Ad graves autem. id est autenticos oportet hoc primo protendere. nam hi prima maxime admittunt: nisi omnino manifestum sit quid accidere sit. in finem autem adversantur. Similiter ⁊ qui arbitrantur esse acres in respondendo. prima ponentes. in fine frangunt. velut non acciderat ex his que posita sunt. ponunt enim credentes habitu suspicantes se nihil esse passuros. Amplius oportet prolongare ⁊ interponere que nihil utilia sunt ad orationem. sicut falsigraphi. Cum enim plura sint que describunt. dubium est in quo falsum sit. sic ⁊ interrogantes quandoque latent. in abscondito ponentes que per se posita non ponerentur. ad celandum ergo propositum eo quod dictum est utendum.

De Modo ornandi ⁊ explanandi orationem interrogantis. C. LXXXV.

Dornatum vero inductione ⁊ divisione eorum que cognata sunt. Inductio quidem quale quid sit iam supradictum est. Divisio autem huiusmodi est ut disciplina melior est alia. vel quia certior vel quia melior. id est utilior. Et disciplinarum alie speculative sunt. alie active. alie vero poetice. unum quodque enim talium ornat orationem. non autem necessaria sunt dici ad conclusionem. Ad explanationem autem exempla parabolasque sumendum est. Exempla convenientia ⁊ nota qualia homerus. non qualia cherulus. Utendum est autem in disputando syllogismo quidem magis ad dialecticos. inductione vero ad plures. id est vulgares. Quando autem opponenti in pluribus inducenti non dederit respondens universale. iustum est instantiam exigere. ⁊ probare instantiam non in eo quod proponitur fieri. nisi unum tantum sit huiusmodi. Oportet enim eum qui instat in altero quam in proposito instantiam inferre aut dicere quoniam hoc solum tale est. Et si in equivocis ponat instantiam ut quoniam habebit pictor colorem: ⁊ cocus pedem non suum. oportet interrogativum dividere ne latente equivoco bene videatur respondens instare propositioni. Si autem in univoco instans prohibet interrogationem. auferente illud in quo instantia est. oportet proponere reliquum universaliter. ut in oblivione. Non enim concedunt eum qui disciplinam amisit oblitum esse: quia transeunte re amisit quidem disciplinam. sed non oblitus esse dicendus est. Auferentur ergo illud in quo est instantia. reliquum oportet ponere. ut si re permanente amisit disciplinam sequitur quoniam oblitus est. Similiter autem ⁊ contra instantes quoniam maiori bono maius opponitur malum proferunt enim quoniam sanitati cum sit minus bonum quam euexia. opponitur egritudo que maius malum quam cachexia. Auferatur ergo id in quo est instantia. ⁊ cogetur residuum ponere. scilicet quam maiori bono maius malum opponitur nisi conferat alterum. ut euexia sanitatem. Si autem in multis eo quod obiecit proponente non ferat instantiam dignum est ponere. id est concedere. nam dialectica est propositio contra quam sic in pluribus se habentem non est instantia.

De Modo respondendi. C. LXXXVI.

E responsione autem dicendum quod est opus bene videri sicut bene interrogantis. In utrisque duo per(tinent) videnda sunt ponere quod non oportet ⁊ positum non servare sicut oportet. Et discentibus quidem. s. i. demonstrativis ponenda sunt semper ea que videntur nullus enim docens conatur dicere falsum. Colluctantium vero. id est litigiose ac sophistice disputantium. interrogantem quidem videri aliquid facere oportet omnino. Respondentem vero nihil videri pati. In dialecticis autem ⁊ tentativis necesse est respondentem sustinere orationem ponentem sive probabilem sive improbabilem positionem sive neutram. Nam ad commune genus positionis eodem modo se habere debet. Cum enim probabilis est positio conclusio opponentis erit probabilis. ⁊ econverso cum erit neutra ⁊ conclusio neutra semper enim opponens concludet oppositum positionis. Quando tamen simpliciter est improbabile quod ponitur non est dandum respondenti: quia per probabiliora ⁊ notiora debet quod minus notum est concludi. Si autem simpliciter probabilis est positio. palam quoniam conclusio improbabilis. ponendum ergo ⁊ que videntur omnia ⁊ eorum que non videntur. quecunque minus sunt improbabilia conclusione ⁊ etiam neutra. si vero non simpliciter probabile vel improbabile sit quod ponitur sed respondenti. ad ipsum quod videtur vel non videtur. ponendum est vel non ponendum. his quoque que obscure ac multipliciter dicuntur obviandum est. Concessum est enim respondenti non intelligenti dicere non intelligo. ⁊ multipliciter dictum non ex necessitate profiteri vel negare. Nam sepe ex eo quod non plane obicientibus datur obviat aliquid difficile. sive ro sit notum: sed multipliciter dictum. ⁊ in omni sensu verum vel falsum. simpliciter dandum est vel negandum. si autem in alio sensu verum sit ⁊ in alio falsum: videndum est primo. Posterius enim dicto incertum est an ⁊ in principio dubium conspexerit. si autem non providerit dubium sed in alterum sensum inspiciens posuit. Dicendum est ei qui in alterum ducit: quia non ad hoc inspiciens dedi sed ad alterum. Cum autem aut per inductionem aut per similitudinem plerumque universale sumant singularia quidem omnia ponendum. si vera sint ⁊ probabilia. ad universale autem tentandum instantiam ferre. si enim in multis apparentem non dederit universaliter qui non habet instantiam. patet quia protervit. si autem nec argumentari contra habeat multo magis protervire videbitur. Est enim protervia responsio preter dictos modos syllogismi corruptiva: Quecunque autem orationes falsum syllogizant solvendum est interimentem propter quid sit falsum. non enim qui quodlibet interimit solvit: etiam si falsum est quod interimitur. sed ⁊ propter quid falsum sit assignandum: Fiunt autem instantie quadrupliciter. Prima est interimere a quo sit falsum. secunda ad opponentem instantiam ferre. Tertia ad interrogata respondere. Quarta vero ⁊ pessima instantiarum que est ad tempus. Quidam enim talibus instant ad que disputare pluris est temporis quam presentis exercitationis. Harum autem solutio prima tantum est. relique vero prohibitiones quedam ⁊ impedimenta conclusionum.

De Oratione ⁊ vitiosa ⁊ manifesta. C. LXXXVII.

Increpatio vero orationis alia est secundum ipsam. id est ex vitio ipsius orationis proprio. alia quando non bene interrogatur. id est ex vitio opponentis ⁊ respondentis. plurimumque enim quod non bene disputatur oratio. qui interrogatur causa est eo quod non concedat ex quibus plane erat disputare ad positionem non enim in altero tantum est bene finire commune opus sicut autem in ceteris pravus socius est. qui impedit commune opus sic ⁊ in oratione nihilque differt sive in opponendo sive in respondendo hoc fiat. nam ⁊ qui litigatorie disputat. ⁊ qui in respondendo non concedit quod videtur nec suscipit quicquid quod vult interrogans inquirere. non ergo similiter increpandum est ⁊ per se orationes ⁊ interrogantes. nihil enim prohibet orationem pravam esse. interrogantem autem ut contingit optime contra respondentem disputare. Per se autem orationis quinque sunt increpationes Prima quando non ex interrogatis concluditur. cum sint vel falsa vel improbabilia. aut omnia aut plura in quibus est conclusio. Secunda si ad positionem non fiat syllogismus. Tertia si quibusdam additis fiat Quarta si quibusdam ablatis. Quinta si ex improbabilibus ⁊ minus credibilibus conclusione. aut etiam si ex veris: sed pluri opera indigentibus demonstrari quam problema. Patet igitur quia non est eadem orationis increpatio ad propositum ⁊ per se nihil enim prohibet orationem per se quidem esse vituperabilem: ad problema vero laudabilem ⁊ econverso. Est autem quandoque oratio conclusa non conclusa peior quando quidem ex fatuis vel falsis concludit. Eos vero qui per falsa verum concludunt non est iustum increpare. Nam falsum quidem semper per falsum syllogizare necesse est. verum autem quandoque ⁊ per falsa contingit. Oratio autem manifesta est uno quidem modo ⁊ publicissimo si sic conclusa sit. ut nihil oporteat aliud interrogare. uno autem ⁊ qui maxime dicitur quando sumpta est ex quibus necessarium est esse. Est autem per conclusiones conclusas: amplius si deest quod probabile est valde.

¶ De Falsitate syllogismi et petitione principii. C. LXXXVIII.

Falsa autem oratio quadrupliciter dicitur. Uno quidem modo quando videtur concludi quando non concluditur et hoc est apparens litigiosum syllogismus. Alio vero quando concluditur quidem sed non ad propositum quod accidit maxime in his que ducunt ad impossibile. Tertio quando ad propositum quidem concluditur non tamen secundum proprias disciplinam. ut non geometrice in geometria. Quarto quoque modo si per falsa concluditur. licet aliquando conclusio vera sit aliquando falsa. ut supradictum est. ergo falsam esse orationem magis peccatum est dicentis. id est respondentis quam orationis. nec ipsius semper sed quando latet eum falsum susceptum. Quare prima quidem consideratione orationis per se si concludat. Secunda utrum verum vel falsum. Tertia vero ex qualibus. nam si ex falsis quidem probabilibus autem rationalis est. si autem ex veris quidem sed improbabilibus prava. id est reprehensibilis. si vero sint et falsa et valde improbabilia pravam quoniam prava aut simpliciter aut ad rem. Petere autem quod est in principio videtur quinque modis. Primo quidem et manifestissime. siquis id quod monstrari oportet presumat. Et hoc ipso quidem non facile est latere. id est in eodem nomine. ut marcus currit ergo marcus currit. In univocis autem scilicet universalibus. in quibus nomen et ratio idem significat. facilius est latere. quia scilicet potest in dubium venire pro quo vel pro quibus particularium sumatur. vel in univocis. id est sinonimis quorum scilicet una est significatio et vox diversa. ut marcus Tullius. Secundo autem quando quod particulariter oportet demonstrare proponit universaliter. Quod enim per se oportet ostendere cum aliis pluribus petit. Tertio quando universaliter oportet ostendere particulariter petit. videtur enim quod cum pluribus ostendendum est per se extra petere. Quarto si dividens petat quod propositum est. Uel si eorum que ex necessitate sequuntur se invicem alterum petat. ut latus incommensurabile esse diametro. cum oporteat ostendere quoniam diameter lateri. Quot sunt autem petitiones principii tot et contrarii scilicet quattuor. Primus modus est siquis contradictione opposita petat. secundus si contraria. tertius si universaliter probans particulariter petierit contradictionem. ut si contrariorum eandem esse disciplinam sumpserit sanativam autem et egrotativam alteram esse probaverit. aut etiam si particulare petens in universali contradictione assumere tentaverit. Quartus si contrarium petat eius quod ex necessitate per ea que posita sunt accidit. et etiam si non ea quidem sumat que opposita sunt. sed talia duo ex quibus erat opposita contradictio.

¶ De Exercitatione dialectici in syllogismis. .C. LXXXIX.

De exercitatione autem syllogismorum. primum quidem oportet assuescere converti orationes. Sic enim et ad hoc quod dicitur magis idonei erimus et in paucis plures orationes faciemus. Nam converti est transumentem conclusionem cum reliquis interrogationibus interimere unum eorum que data sunt. Necesse est enim si conclusio vera non est. alteram premissarum interimere si omnibus positis necesse erat conclusionem esse. Ad omnem autem positionem argumenta quoniam sic et quoniam non sic consideranda sunt. ac solutio si inventa possit querenda. et si nullum alium habemus ad nosipsos hoc faciamus. sic enim simul accidet. et ad interrogandum et ad respondendum exerceri. nam et ad philosophiam non parvum instrumentum est posse conspicere que utrumque accidit dicere. Oportet autem ad huiusmodi homines esse boni ingenii hoc enim est secundum veritatem bonum ingenium. bene posse eligere verum et fugere falsum. Rursum in electione terminorum. id est diffinitionum oportet esse idoneos. ac probabilium propositionum et primorum et maximarum propositionum promptos se habere. et in ea que sepe incidunt sermocinationes tenere. Nam sicut in geometria circa elementa oportet exercitatum esse. et in arithmetica circa capitales numeros scilicet ut sunt denarius et vigenarius et huiusmodi. multum confert ad cognoscendum multiplicationem numerorum. sic et in orationibus logicis oportet propositiones memoriter scire. Principii autem et hypotheseos idoneum. id est expeditum esse mediocriter difficile est. Item orationem unam plures facere assuescendum est. ut quoniam non est una plurium disciplina. Sic enim et in relativis et in contrariis et in coniugatis est. Exercitatio autem assignanda est inductivarum quidem ad rudem. syllogisticarum ad eruditum. et respondentibus tentandum est. Ab syllogisticis quidem accipere. id est. auferre propositiones. scilicet universales. id est. impedire ne habeat universale. Ab inductionibus autem parabolas. id est similitudines. Precipue autem exercitio disputantium afferre. Tentandum est autem syllogismum de aliquo aut propositionem aut orationem aut instantiam. Ex his enim potestas. exercitium autem potestatis causa. et maxime circa propositiones et instantias. Est enim (ut simpliciter dicatur) dialecticus propositivus et instantivus. Est autem proponere quidem unum facere que sunt plura. id est unam conclusionem ex pluribus. Instare autem quod unum est facere plura. Instans enim dividit aut interimit: hoc quidem dans. illud autem non. non est autem omni disputandum. nec contra quemlibet exercitandum. necesse est enim contra aliquos pravos fieri disputationes. nam qui exercitati sunt abstinere non possunt a certatoria disputatione. Oportet autem et factas orationes habere. circa questiones dialecticas. in quibus abundantes minimis ad plurima utiles habebimur. he vero sunt universales et ad quas abundare difficile est continuo.

¶ De Sophistica disputatione et eius comparatione. C. XC.

Aristoteles in libro primo elenchorum. Sophistica est apparens sapientia et non existens. Ideoque sophistis magis operepretium est videri esse sapientes: quam esse et non videri. Opus autem scientis est non mentiri de quibus novit et posse manifestare mentientem. Eos ergo qui volunt sophistice agere. necesse est disputationum genus querere. huiusmodi enim potestas facit videri sapientes cuius sunt desiderium habentes. Sunt ergo disputationum genera quattuor scilicet doctrinales. dialectice. tentative. litigiose. Doctrinales vel demonstrative que ex propriis principiis cuiusque disciplinae syllogizant. et non ex his que videntur respondenti. oportet enim credere eum qui discit. Dialectice vero que ex probabilibus collective sunt contradictionum. Tentative autem que ex his que videntur respondenti. et necessarium est scire ei qui simulat habere scientiam. Litigiose vero vel sophistice ex his que videntur probabilia. non sunt autem syllogizant. Dialecticus quidem omnia communia secundum rem considerat. qui autem hoc facit apparenter sophista est. Et eadem quidem est oratio sophistica et litigiosa. sed non secundum idem. Nam in eo quod propter apparentem victoriam. litigiosa. in eo vero quod propter sapientiam apparentem. sophistica. Litigiosus autem quodammodo se habet ad dialecticum sicut falsigraphus ad geometricum. sed falsigraphus ex propriis scilicet principiis et conclusionibus que sub arte sunt false syllogizat. Litigiosus autem circa communia sicut et dialecticus: non est autem dialecticus circa genus aliquod determinatum. sicut demonstrativus nec verum tale qualis est universalis. id est methaphysicus. scilicet quem non ostendit sua principia esse sicut ille. Demonstrativa quoque non est interrogativa nec enim eius syllogismus fieri. potest ex utraque parte contradictionis. Dialectica vero interrogativa est. Tentativa autem est quedam dialectica. huius enim est experimentum sumere nescientis. et scire se simulantis. nec ex propriis arguit. ut geometria: sed ex communibus ut dialectica. talibus scilicet que scientem quidem nihil prohibet artem nescire. non scientem autem necesse est ignorare quare omnes idiote dialectica et tentativa utuntur eo quod omnes communia diiudicare conantur. Idem in methaphysica. quarto libro. Logici et sophiste laborant in eo circa quod philosophus id est methaphysicus debet laborare loquuntur enim de rebus que philosophie sunt propria. Entis enim est scientia communis omnibus. et logicus quidem scit illud quod scit philosophus. Sophista vero scire se existimat. sed in rei veritate nescit. Ars enim scientia deceptoria tantum est. homines autem non decipiuntur nisi in eo quod nesciunt.

¶ De Paralogismis et eorum figuris. C. XCI.

Idem in elenchis primo. Syllogismus quidem est ex quibusdam positis ut dicatur aliquid aliud ex necessitate accidere ab his que posita sunt. Elenchus autem est syllogismus cum contradictione conclusionis. Sophistici autem vel paralogismi videntur quidem hoc facere. scilicet ut dicatur ab his que posita sunt ex necessitate aliquid accidere. sed non faciunt. Uidetur autem ob multas causas. quarum una est verbigratia pulcherrima et aptissima que fit per nominum significationem. Nam quia res infinite sunt. nomina vero finita. necesse est unum nomen plura significare. Itaque qui virtutis nominum ignari sunt. facile paralogizant et ipsi disputantes et alios audientes cum semper unam solam rem uno nomine significari arbitrantur. Sunt autem numero quinque que contendunt qui in disputationibus certant et decertant: scilicet redargutio. falsum. inopinabile. soloecismus. nugatio. Modi autem arguendi sunt duo. Alii quidem secundum dictionem fiunt

unt fantasie. Alii extra dictionem. In dictione sunt sex. scilicet equivocatio. amphibologia. compositio. divisio. accent. figura dictionis. Extra dictionem vero vii. scilicet fm accidens. fm quid et simpliciter. fm ignorantiam elenchi. fm consequens. principium petere. non causam ut causam ponere. plures interrogationes ut unum facere.

De Equivocatione et amphibologia. .C. XCII.

Ecior. Equivocatio

est deceptio proveniens eo quod plura significata vel consignificata latent sub una voce. Prima species est quando plura significata principaliter latent sub una voce. ut canis potest sumi pro latrabili vel pro marino. Secunda quando sub una latent plura ita quod unum prius. alterum posterius ut expediens potest accipi pro bono vel pro utili. Tertia quando sub una voce latent plura consignificata. sicut diversa tempora. Verbigratia. Quicunque sanabatur sanus est. laborans sanabatur. ergo laborans sanus est. non valet. quia si laborans primo significat laborantem tunc in conclusione vero laborantem nunc. Et dicitur equivocatio quasi vocans eque plura. Amphibologia dicitur ab amphi quod est dubium et bologia quod est sententia. quasi dubia sententia. Fallacia amphibologie est deceptio veniens ex eo quod una et eadem dictio potest construi cum uno et eodem diversis de causis vel cum diversis dictionibus cum uno et eodem modo: ut iste est liber aristotelis. potest hec dictio aristotelis regi ex vi auctoritatis. vel ex vi possessionis. Similiter hec est duplex. quicquid videt hoc. hoc videt. eo quod li hoc potest teneri nominative vel accusative. Cum diversis dictionibus ut volo te caecidi romanos vincere posse. li te potest regi de li vincere. vel de li posse. similiter impossibile est aliud quam illum genuisse te. Item alio modo proveniunt equivocatio et amphibologia. eo quod dictio vel oratio transsumptive potest sumi.

De Compositione et divisione. .C. CXIII.

Ecundum

compositionem et divisionem sunt syllogismi sophistici quotiens in oratione accidit potentialis multiplicitas. eo quod aliqua dictio possit componi cum diversis. Et hoc patet diversitas ad paralogismos amphibologie. quia in illis est multiplicitas ex diversa ordinatione unius cum uno. Et notandum quod in huiusmodi orationibus est duplex compositio. et similiter divisio. essentialis. Una scilicet quando componitur dictio cum eo cum quo magis nata est componi. Et iuxta hanc accipitur divisio essentialis. Alia est compositio accidentalis. quando. scilicet fit compositio alicuius cum aliquo cum quo minus nata est componi. Et iuxta hanc similiter accipitur divisio accidentalis. Item fm compositionem proprie fiunt paralogismi quoniam in oratione possunt esse plures sententie ex diversa compositione alicuius cum diversis. ita quod in compositione essentiali sit falsitas et in divisione eidem respondente que fm rem compositionem accidentali est eadem sit veritas. Iuxta quod dicit aristoteles ubi fallit compositio: ibi solvit divisio. et econverso. Unde dicebant antiqui quod compositio nihil aliud est quam dividendorum falsa coniunctio. Divisio vero componendorum falsa separatio. Itaque fm divisionem proprie paralogizatur. quando in oratione est dicta multiplicitas. ita quod accidentalis divisio ibidem ponat veritatem. essentialis compositio falsitatem. Et ab hac essentiali compositione dicitur oratio composita: et non ab alia. similiter a divisione essentiali dicitur oratio divisa. Secundum compositionem ponit aristoteles tres paralogismos. Primus fit eo quod participium gratia concomitantie intellectae potest ordinari cum diversis verbis sic. Quencunque possibile est ambulare. possibile est ut ambulet. possibile est sedentem ambulare. ergo possibile est ut sedendo ambulet. Minor multiplex est si composita falsa. divisa est vera. distinguitur tamen communiter de re vera. de dicto falsa. Secundus fit eo quod aliquod adverbium possit componi cum uno verbo vel ab illo dividi et componi cum alio. ut hic quod scit aliquis nunc didicit. sed magister litteras nunc scit. ergo nunc didicit. non valet prima enim duplex est. divisa vera. composita falsa. Nam hec dictio nunc magis nata est componi cum hoc verbo didicit. eo quod adiectivum debet precedere suum substantivum. Tertius fit eo quod nota exclusionis possit componi cum diversis verbis. ut hic quod unum solum potest ferre non potest plura ferre. hec dictio solum potest facere exclusionem suam respectu eius quod est posse ut eidem componatur et sic est composita falsa vel respectu eius quod est ferre. et sic est vera divisa. Secundum divisionem proprie fiunt paralogismi quando aliqua huiusmodi oratio conceditur composita. et infertur tanquam divisa: et proveniunt uno modo eo quod dictio copulativa vel disiunctiva potest copulare dictiones vel orationes. fm quem sic paralogizatur. Quecunque sunt duo et tria sunt paria et imparia. quinque sunt duo et tria. ergo etc. Secundo modo eo quod participium possit coniungi cum diversis nominibus ut hic. Ego posui te servum entem liberum. entem potest coniungi huic nomini servum et sic est vera composita quia priori nomini natum est plus componi vel ab eodem dividi sic est falsa divisa. Tertio modo hoc idem contingit quando aliquod nomen cum alio nomine potest coniungi vere. vel ab eodem dividi false ut hoc nomen centum in exemplo aristotelis centum quinquaginta virorum reliquit achilles. Itaque fm divisionem potest fieri paralogismus. quotiens ab coniunctim dato: infertur divisim et econverso fm compositionem sic. Iste est bonus et est clericus. ergo est bonus clericus et econverso potest argui similiter fm divisionem et ad hec omnia docet aristoteles simul solvere. scilicet ut si concludatur divisim: dicendum est quoniam coniunctim concessum fuit et econverso.

De Accentu et figura dictionis. C. XCIIII.

Ecundum

accentum fiunt paralogismi quotiens aliqua diversimode potest accentuari et eo sequitur diversitas significationis scilicet quando potest accentuari ut dictio vel oratio ut hec vox metior et hec vox meior: aut aliqua sub diverso accentu proferri. scilicet longo vel brevi: ut pendere: aut etiam cum aspiratione vel sine: ex quo resultant diverse significationes. Figura dictionis est similitudo dictionis ad dictionem quantum ad modum significandi. propter quam eam significata ut eadem interpretantur. Est autem figura dictionis quedam intrinseca quedam extrinseca. Intrinseca est similis terminatio dictionis cum dictione. Extrinseca est suppositio vel copulatio eiusdem. unde hec fallacia est deceptio proveniens ex similitudine dictionis. Huius tres sunt species principales. Prima ut ex simili translatione dictionis ut hic. Qualiscunque terminationis est musa talis est poeta: sed musa est feminini generis. ergo poeta. Secunda provenit ex mutatione predicamenti et hoc est quando unum predicamentum commutatur in aliud. Vel aliqua species unius predicamenti in aliam eiusdem. ut hic. Quanti homines sunt in hac domo sunt in illa. sed decem sunt in hac etc. Tertia provenit ex variata suppositione. ut hic. homo est dignissima creaturarum. sortes est homo. ergo etc. Vel tertia species dicitur univocatio que provenit quotiens interpretatur quale quid ut hoc aliquid sive commune ut singulare. sic coriscus est alter ab homine. et coriscus est homo ergo coriscus est alter a se. vel sic homo est species. sortes est homo. ergo sortes est species. Ad hunc modum reducuntur paralogismi in quibus fit processus a confusa suppositione ad determinatam. vel ab immobili ad mobilem.

De Fallacia accidentis. et fm quid et simpliciter. .C. XCV.

Equitur

de locis sophisticis extra dictionem qui predicti sunt septem. Et primo de accidente quod non sumitur hic pro accidente in predicando vel in essendo sed pro accidente in consequendo: unde potest dici medium accidentale ad inferendum hoc de hoc. Fiunt autem paralogismi fm accidens eo quod quodlibet assignatur inesse rei subiecte et accidenti et econverso: quod non est necesse. scilicet quod que insunt predicante inesse subiecto et hoc diversimode exponitur scilicet in prima figura et in tertia. quia in prima maior extremitas est attributum. medius terminus dicitur accidens minor extremitas res subiecta. unde sensus est quando quodlibet. id est maior extremitas attribuitur primo medio termino. id est accidenti. in conclusione vero minori extremitati. id est rei subiecte. Quod patet sic. Ab homine coriscus est alter. ipse est homo. ergo est alter a se. Maior extremitas. id est alterum attribuitur corisco respectu hominis: et ita respectu accidentis. In conclusione vero respectu simpliciter. et ita respectu subiecti. similiter hic homo est species. sortes est homo. ergo etc. esse speciem primo attribuitur homini tanquam accidenti in conclusione vero sorti tanquam rei subiecte. In tertia figura sic. Quando quodlibet. id est maior extremitas attribuitur medio. id est rei subiecte et minori. id est accidenti. Quod patet sic. coriscus cognoscitur a te: et coriscus est veniens. ergo veniens cognoscitur a te nam cognitio primo attribuitur corisco tanquam rei subiecte in conclusione vero venienti tanquam accidenti. similiter in his. Iste canis est tuus. et est pater. ergo est tuus pater. non valet quia esse tuum primo attribuitur cani tanquam rei subiecte in conclusione vero patri tanquam accidenti. In secunda autem figura fit deceptio eo quod ea que uni et eidem sunt eadem. credimus inter se esse eadem. ut hic. fel est rubeum. mel est rubeum. ergo mel est fel. Secundum quid et simpliciter fiunt paralogismi quotiens aliquid sumptum fm partem improprie sumptam ut simpliciter concluditur. Et dicitur aliquid sumi fm partem improprie sumptam. quando huiusmodi pars non ponit suum totum sicut homo mortuus non ponit hominem album dentes. non ponit album. sic crispus caput ponit crispum simpliciter. unde per aliquid tale non est paralogizare. sed

ſm partē ſolūmō imperfecte ſumptā: ⁊ hoc pōt fieri iuxta partē ſu[illegible] bicctiuā ſic. Ceſar nō eſt [illegible] ergo eſt qd non eſt. vel iu[x]ta partē integralē ſic. [illegible] eſt niger [illegible] albus dentes ergo ē albus ⁊ niger. Vel iuxta partē in tempore ſic. Comedere carnes eſt bonū in [illegible] veneris eſt malū ergo eſt bonū ⁊ malū. Vel iuxta partem in loco ſic. Mactare patrē eſt malū [illegible] eſt bonum ergo ⁊c. Vel iuxta partē in modo vt dicat̃ partē in modo nomē determināe aliud nomē ſic hoc eſt bonū ⁊ eſt malū ergo ⁊c. Diuitie ſunt bone non bene [illegible] ſunt male ergo ⁊c. ſm hunc locū fieri dicunt hmōi paralogiſmi ego dico falſum ergo verum eſt me dicere falſum [illegible] hoc ergo [illegible] verū. Et [illegible] ariſtoteles dicens: qꝛ hoc dicēdo falſum eſt ſimpliciter verus aūt quo ⁊ [illegible] ver ſimplr.

C De Ignorantia elenchi ⁊ petitione principii ⁊ conſequente.

.C. XCVI.

Secundum ignorantiam elenchi fiunt paralogiſmi eo qꝛ ignorat̃ ſiue omittitur ratio elenchi. Et dicitur elenchus ab ariſtotele contradictio vnius ⁊ eiuſdem nō nominis tantum ſed rei ⁊ nominis non ſinonimi ſed eiuſdem et his que data ſunt de neceſſitate non connumerato quod eſt in principio ſm idē ad idē ſimiliter ⁊ in eodē tēpore. Fiunt ergo huiuſmodi paralogiſmi ex obmiſſione huius [illegible] ⁊ propter defectū huiuſmodi differētiaꝝ. ſm idē in eodē tpe ad idē ſimiliter ſic duo [illegible] duplum vnius ⁊ nō ſunt duplū [illegible] ergo ⁊c. non valet qꝛ in premiſſis ponit̃ affirmatio ⁊ negatio nō ad idē ⁊ infert̃ ad idē quare ignorat̃ elenchus. hoc eſt duplū huic ſm longitudinē ⁊ nō eſt duplū ſm latitudinem ergo duplū eſt ⁊ non duplum ⁊ patet reſponſio quia in premiſſis ſumit̃ affirmatio ⁊ negatio non ſm idē quare non ſumitur vera contradictio. [illegible] currit in a ⁊ non currit in b ergo ⁊c. De petitione principii notandum eſt qꝛ principiū nihil aliud eſt hic qꝫ principale propoſitum quod debet probari. Fiunt ergo paralogiſmi ſm hoc quādo ad probandū aliquid ſumitur idē ſiue aliquid minus notum. Et hoc quinqꝫ modis vt diſtinguitur in viii. topicorum quod iam ſupra poſuimus. Secundū conſequēs vt dicit ariſtoteles fiunt paralogiſmi eo qꝛ credimus conſequentiā conuerti que nō conuertit̃. Et hoc fit dupliciter qꝛ [illegible] pcedit̃ a ſuperiori ad inferi⁹ affirmādo. vel ab inferiori ad ſuperius cū negatione [illegible]. In rhetoricis ſimiliter paralogiſat̃ ſm conſequēs qn aliquid cōſequēs vt in pluribus accipit̃ vt conſequens omnibus ſic iſte eſt comptus ergo eſt adulter. ad [illegible] poteſt reduci ad aliquē modū predictū iſte proceſſus.

C De Fallacia ſm non cauſam vt cauſam. C. XCVII.

Secundum non cauſas vt cauſas fiunt paralogiſmi vt dicit ariſtoteles eo qꝛ propoſitio nō cauſa [illegible] inconuenientia cū his que ſūt cauſe ⁊ vt cauſa ſumitur ⁊ velut propter eam fiat cōcluſio in terminū. ſic. Aīa ⁊ vita ſunt idē mors ⁊ vita ſunt contraria. generatio ⁊ corruptio ſunt contraria ſed mors eſt corruptio ergo vita eſt generatio ergo viuere eſt generari ſed hoc eſt impoſſibile nō ergo aīa ⁊ vita ſunt idem. Itaqꝫ in huiuſmodi ſyllogiſmis ad impoſſibile in quibus interimit̃ aliqua premiſſarū maxime accidit hec fallacia ⁊ [illegible] ad vltimam conclusionem vt dicit ariſtoteles qꝛ hmōi paralogiſmi non ſunt ſimpliciter [illegible] ſed ad propoſitum. Secundū plures interrogationes fiunt paralogiſmi eo qꝛ interrogatio plures vt vna accipit̃ [illegible] poſita vna [illegible] cū deberent plures dari ſic demonſtrat̃ duob⁹ quorum vnum ſit bonum alterum malum [illegible] iſta ſunt bona vel mala [illegible] ergo hoc eſt bonum demonſtrato malo. ſi non ergo hoc eſt malum demonſtrato bono. Cum prima enim interrogatio ſit plures: plures debent dari reſponſiones et hoc quidē bonū aliud autem malum. vt cum detur vna reſpō: prouenit inde deceptio. Differt autē enūciatio plures ⁊ interrogatio plures: qꝛ dicit̃ enūciatio plures a pluralitate rerū enunciatarū qn̄ ī enunciatiõe plura de pluribus ⁊ qꝛ bus [illegible] vel plura de vno vel vnū de pluribus. Ab eodē dicit̃ interrogatio plures ⁊ pter hoc ab actu interrogandi. vn̄ ſi dicat̃ oīs homo currit: vna eſt enunciatio hec propoſitio ſi aūt interroget̃ ſic et interrogatio plures ⁊ hoc ab actu interrogandi eſt eiſdē debent reſponſiones plures vnde prouēit hec fallacia cū ad hmōi interrogationes plures vel enunciationes plures dat vna res ſimpliciter negando vel ſimpliciter affirmando ad qd ſequit̃ inconueniens.

C De Solutione paralogiſmorum. C. XCVIII.

Ariſtoteles in elenchis [illegible]. Sunt autem paralogiſmi ſolutiões ad duo [illegible] primo quidē ad [illegible] deinde ad [illegible] vel apparentē ſapientiā. ſiet vt dicat̃ homo circa oīa exercitatus eſſe ⁊ in nullo inſciū ſe hēre. Ad plꝰ ar aūt duplicater ſ. vt homo ſciat quot modis ⁊ quibꝫ dicantur ⁊ que ſūt in rebus accidere ⁊ in nominibus ⁊ vt non [illegible] ab alio paralogizetur [illegible] ipſo frequenter hoc [illegible] patiatur. Aliter [illegible] paralogiſmos eſt [illegible] qꝛ [illegible] grauiter in cō[illegible] ⁊ oſtendere [illegible] tamē ē ex viii. libro topicorum in capitulo de [illegible] ad pñs de arte ſophiſtica breuiter dicta ſufficiant. Nunc tamen ad eā [illegible] eſt que ex partibus logice iuxta diuiſionē alpharabii reſtāt. ad rhetoricam ſcilicet ⁊ poeticam. Et primo de rhetorica diſſerendum.

C De Arte rhetorica. C. XCIX.

C De dignitate Rhetorices ſm Tullium.

Rhetorices dignitatem ⁊ excellentiam ne ſilentio preteream⁹. Marci ciceronis teſtimoniū afferamus in primo de oratore ita inquientis. Quid eſt enim tā admirabile qꝫ ex infinita multitudine hominum vnum exiſtere qui id quod omnibus natura datum ſit vel ſolus vel cum perpaucis facere poſſit. Aut tam iocundum cognitu atqꝫ auditu qꝫ et ſapientibus ſententiis grauibuſqꝫ verbis exornata oratio atqꝫ polita. Aut qd eſſe poteſt in ocio iocundius qꝫ ſermo facetus ⁊ nulla in re rudis. hoc enim preſtamus vel maxime feris qꝛ colloquimur inter nos ⁊ qꝛ exprimere ſēſa nos ſenſata poſſumus. Ob quam rem quis hoc iure miretur ſummeqꝫ in eo laborandum eſſe arbitretur vt quo vno homines maxime beſtiis preſtēt in hoc hominibus ipſis antecellat arte ⁊ vſu qui omnium magiſtrorum precepta ſuperat ac ne plura que pene ſunt innumerabilia conſectemur breui cōprehendamus. Sic enim ſtatuimus perfecti oratoris moderatione ⁊ ſapientia non ſolū ipſius dignitatem ſed ⁊ priuatorum ⁊ plurimorum ⁊ vniuerſe reipub ſalutē maxime contineri.

C De Diffinitione rhetorice.

Iſidorus vbi ſupra. Rhetorica eſt bene dicendi ſciētia in ciuilib⁹ qōnib⁹ ad pſuadendum iuſta ⁊ bona in rerū pſonarūqꝫ negociis. Dicta ē aūt rhetorica grece a copia locutionis. Rheſis enim apō grecos locutio dicitur. Rhetor orator. Differunt autem Rhetorica color ⁊ eloquētia vt ſuperi⁹ ⁊ inferi⁹. Unde Rhetorica eſt ars exornandi ſententias ſeu dictiones ſiue fuerint vocaliter expreſſe ſiue ſubintellecte. Quia Rhetor ſiue exercet artem ſiue non ſemper dicitur habere rhetoricam. Sed color eſt cum verba in debita voce vnita ⁊ cum hoc vocaliter prolata per debitos modos ⁊ tāqꝫ colores depinguntur. Sed eloquentia dicitur ſolum ars ſiue conceptualis ſiue mentalis non tamen ad hoc vocaliter vel verbo tenus expreſſa ⁊ ergo vbicunqꝫ eſt color ⁊ eloquentia ibi eſt rhetorica ⁊ non econuerſo. Boetius in topicis Quarto libro. Differt autem rhetorica a dialectica: qꝛ dialectica tm̄ theſim cōſiderat: i. queſtionē ſine circunſtantiis. Et ſi quādo has ad diſputationē ſumit nō principaliter quidē ſꝫ omnes eius vim ad theſim de qua diſſerit trahit. Rhetorica vō de hypotheſib⁹ id eſt queſtionibus circūſtantiarū multitudine īcluſis tractat ac diſſerit ⁊ ſi qn̄ theſim aſſumpſerit ad hypotheſim trahit. Circūſtantie aūt iſte ſunt: quis quid vbi quibus adminiculis cur quō qn̄. Ité dialectica interrogatione ac reſponſione cōfecta eſt. Rhetorica vō rem propoſitam continua oratione decurrit. Rurſum perfectus ſyllogiſmus vtit̃ dialectica rhetorica vero enthimematū breuitate cōtēta eſt. Item rhetor preter aduerſarium habet iudicem qui inter vtrūqꝫ diſceptet. Dialectico vero ille reſponſionem quaſi ſententiam fert qui aduerſarius ſit. Omnis itaqꝫ earum differentia vel in materia vel in vſu vel in fine conſtituta eſt. fine dico quia hec quidem iudici perſuadere. illa vero que vult ab aduerſario extorquere conatur.

C De Oratore ⁊ eius inſtitutione. C. C.

Inſtrumentū rhetorice facultatis eſt orator: que in ciuili queſtione verſatur ⁊ continue decurritur. huius effector eſt orator: cuius officium eſt dicere apoſite ad perſuaſionē. Finis vero duplex in ipſo: ſ. bene dixiſſe in altero vero perſuaſiſſe. Iſidorus vbi ſupra. Orator autem eſt vir bonus dicendi peritus. vir bonus conſiſtit natura moribus ⁊ artibus. Dicendi peritus conſiſtit artificioſa eloquentia que conſtat partibus v. s. inuentione diſpoſitione memoria pronunciatione ⁊ fine officii quod eſt aliquid perſuadere. Ipſa autem perita dicendi in tribus rebus

ditie.s.natura.doctrina.vsu. Natura ingenio.doctrina sciētia.vsu
assiduitate. hec sunt eni q̄ nō solū in oratore s⁊ in vnoquoqꝫ hoīe ar
tifice expectant vt aliqd efficiat. Quintilianus in libro de orato
ria institutiōe libro pmo. Ante oīa futurus orator cui in maxima ce
lebritate ⁊ in media republica viuēdū est.assuescat iā a teneroe non
reformidare hoīes.nec solitaria vita pallescere. Excitāda est mēs ⁊
attollēda semp. q̄ in hmōi secretis aut languescit ⁊ quēdaꝫ velut in
opaco situ ducit.aut cōtra inani psuasiōe languescat necesse ē. eni si
bi plurimū tribuat q̄ se nemini cōparat. Consuetudo est certissima
loquēdi mgra.vtendūqꝫ plano sermone est vt nūmo cui publica
forma ē. vsitatis eni tantus vtimur noua verba nō sine periculo fin
gimus. Idē in scdo. Multo labore.assiduo studio.varia exerci
tatiōe plurimis experimētis.altissima prudētia.presentissimo cōsi
lio cōstat ars dicēdi. Persuadet aūt ⁊ pecunia ⁊ gratia ⁊ autoritas
⁊ dignitas dicētis. Postremo etiaꝫ aspectus ipse sine voce. Tul
lius in libro de oratore. Memoria est thesaurus oīum rerū qui nisi
custos inuētis cogitatisqꝫ reb⁹ adhibeat oīa etiā si preclara fue
rint in oratore sunt peritura. In hoc autem maxime bestiis precelli
mus q̄ inter nos loquimur ⁊ sensa verbis exprimere possumus. Quis
ergo hoc iure nō miret. ⁊ in eo laborādū esse arbitret. vt quo hoīes
maxime bestiis.in hoc hoībus ipsis antecellāt.ingeniū aūt propter
celeres motus ⁊ vberes ad cogitandū ⁊ loquēdū maximā viꝫ affert
ad operādū. Pero qcqd est in quo in dicendo offendit. istud etiā
ea que laudāda sunt obruit. Qui etiā optime dicit.maxime dicendi
difficultatē.varioſqꝫ euētus orationis expectationēqꝫ hoīum per
timescat qd in multis aduertere soleo. ⁊ in meipso etiā sepissime ex
perior.vt exalbescā in principiis dicēdi. ⁊ tota mente atqꝫ artubus
oībus cōtremiscā. Idē in rhetorica scda. Oportet aūt in oratore
esse inuentionē.dispositionē.eloqutionē.memoriā. pronunciatio
nē. Inuentio autē in sex partes orationis consumit. s.exordiū.narra
tionem.diuisionem ⁊c̄. De quibus infra.

De Partibus orationis rhetorice. .C. CI.

Isidorus vbi supra. Partes orationis in ar
te rhetorica quattuor sunt. s.exor
diuꝫ.narratio.argumentatio.cōclusio. Harū prima au
ditoris aīum prouocat scda res gestas explicat tertia fi
dē assertionib⁹ facit quarta finē totius orationis cōplectit. Inchoā
ndū est itaqꝫ taliter vt beniuolū docilē vel attentū auditorē facia
mus beniuolū precādo.docilē instruēdo.attētū excitādo. Narrā
dū est itaqꝫ vt breuiter atqꝫ aperte loquamur. Argumētāduꝫ est vt
primū nostra firmemus.de hic aduersa cōfringamus. Cōcludēduꝫ
est ita.vt cōcitemus animos audiētis implere que dicimus. Tul
lius in rhetorica prima. Partes orationis rhetorice sūt sex.i.exordiū
narratio partitio cōfirmatio.reprehēsio cōclusio. Exordiū est ora
tio aīum auditoris idonee cōparās ad reliquā dictionē.qd eueniet
si eū beniuolū attētū docilēqꝫ fecerit. Beniuolētia quattuor ex lo
cis cōparat. s.ex nostra.ab aduersariorū. ⁊ a iudicū psona. ⁊ a cau
sa ipsa vnde agit. Attētos auditores facimus si ea q̄ dicturi sumus
noua ⁊ magna ⁊ vtilia demonstramus esse. ⁊ nos breuiter causam
nostrā expositiuros pollicemur. Dociles eos facimus si apte ac bre
uiter summā cause exponimus. Cūqꝫ docilē velis facere simul ⁊ at
tentū facere oportet. Nā is maxime docilis est q̄ attētissime audi
re paratus est. Narratio ē reꝝ gestaꝝ.aut vt gestaꝝ expositio.quaꝫ
oportet habere tria. s.vt sit breuis. ⁊ pbabilis ⁊ aperta. Multos at
imitatio breuitatis decipit vt cū breues se esse putēt.longissimi fiūt
cū dent operā vt multas res breuiter nō vt paucas dicāt. Partitio
do illustrem ⁊ perspicuaꝫ totam facit orationē. Huius partes sunt
due. vna que quid cum aduersarius conueniat. ⁊ quid in contrauer
sia relinquatur.ostendit ex qua certum quiddam designatur audi
tor. in quo animum debeat habere occupatum. Altera in qua earū
rerum de quibus dicturi sumus: breuiter expositio ponitur distri
buta. ex qua conficitur vt certas res animo teneat auditor. quibus
dictis intelligat fore peroratum. Et hec debet habere tria scilicet ab
solutionem. ⁊ breuitatem ⁊ paucitatem. Cōfirmatio est per quā
argumentando nostre cause fidem ⁊ autoritatem ⁊ firmamentum
adiungit oratio. Reprehensio est per quā argumentando aduer
sariorū confirmatio diluitur.aut infirmatur aut alleuiatur. Cō
clusio totius est orationis exitus ⁊ determinatio.

De Rebus expectandis. .C. CII.

Idem vbi supra. Verū expetendarū tria sunt ge
nera. vnum quod sua vi nos allicit ad se.
nō emolumēto aliquo capiēs. sed sua dignitate trahens
vt virtus sciētia veritas. Aliud qd non propter suā vim
⁊ naturā sed propter fructum ⁊ vtilitatem petendum vt pecunia.
Tertium est bonū partibus iunctuꝫ. s⁊ qd ⁊ sua vi ⁊ dignitate nos
ducit. ⁊ per se quandā vtilitatem gerit exquo magis expectatur vt
amicitia. In primo genere sunt honesta i scdo vtilia. in tertio ea q̄
sunt honestatis partem continent.partem vtilitatis. sed in meliorē
partem vocabuli conferunt. ⁊ honesta nominentur. Ex his confici
tur vt appetendarum sint partes honestas ⁊ vtilitas. vitandaruꝫ au
tem turpitudo ⁊ inutilitas. Honesti aūt partes due sunt. quaruꝫ
altera simplex altera iuncta id est vna propter se et toto appetit al
tera ex aliqua parte propter se et altera propter vtilitatis fructum.
In primo genere oēs res vna vi atqꝫ vno nomine virtus amplectit
Nam virtus est habitus animi nature modo rationi cōsentaneus.
Et habet quattuor partes scilicet prudentiam iusticiā fortitudineꝫ
temperantiaꝫ. Prudentia est rerum bonarum ⁊ malarum scientia.
Iusticia est habitus animi cōmuni vtilitate conseruata: suam cui
qꝫ tribuens dignitatem. Fortitudo est considerata periculorū sus
ceptio: ⁊ laborum perpessio. Temperantia est rationis in libidineꝫ
atqꝫ in alios non rectos impetus animi firma ⁊ moderata domina
tio. Hec omnia propter se solum vt nihil addat emolumenti peten
da sunt. Propter se auteꝫ vitanda sunt non modo ea que his cō
traria sunt: vt fortitudini ignauia. iusticie iniusticia. verūetiam illa
que propinqua ⁊ finitima esse videnf. Vnicuiqꝫ enim virtuti finiti
mum vitiuꝫ reperitur. vt audacia fidentie. pertinatia perseuerantie.
superstitio religioni ⁊ huiusmodi. In secundo autem genere ho
nesti scilicet qd partim dignitate sui partim vtilitate nos ducit. sunt
hec gloria. dignitas. amplitudo. amicitia. Gloria est frequens fama
de aliquo cum laude. Dignitas est alicuius honesta ⁊ cultu ⁊ hono
re ⁊ verecundia digna auctoritas. Amplitudo est potentie vel ma
iestatis vel aliquarum copiaruꝫ magna abundantia. Amicitia est vo
luntas erga aliquem bonaruꝫ rerum illius ipsius causa quem dili
git cum pari voluntate. Vtilitatis auteꝫ due sunt partes. scilicet
incolumitas ⁊ potentia. Incolumitas est salutis tuta atqꝫ integra
conseruatio. Potentia est ad sua conseruanda. ⁊ alterius obtinen
da idonea rerum facultas.

De Generibus causarum. C. CIII.

Idem in rhetorica secūda. Tria sunt genera cau
saruꝫ que recipere debet orator scilicet de
monstratiuum. deliberatiuum. iudiciale. Demonstrati
uum est quod tribuit in alicuius certe persone laudem
vel vituperationem. Deliberatiuū est positum in consultatione qd
habet in se suasionem ⁊ dissuasionē. Iudiciale est qd in controuer
sia positum est. qd habet accusationē aut petitionem cum defensio
ne. Isidorus vbi supra. Deliberatiuū genus est in quo de quibus
libet vtilitatibus vite quid aut debeat aut non debeat fieri tractat.
Demonstratiuū in quo laudabilis persona aut reprehēsibilis osten
ditur. Iudiciale in quo de ipsius persone facto aut pene aut premij
sententia datur. Deliberatiuum genus duplex est. suasio ⁊ dissua
sio. Suasoria autem in tribus locis diuiditur. honesto vtili ⁊ possi
bili. Demonstratiuum duas habet species laudem ⁊ vituperationē
laudis ordo tribus tēporibus distinguitur ante ipsum in ipso post
ipsum. Pari ordine econtrario ⁊ in vituperatione hominis hec for
ma seruanda est ante ipsum hominem in hominem. post homineꝫ.
Boetius vbi supra. Itaqꝫ demonstratiuum genus finem habet
honestum ⁊ bonum. Deliberatiuum vtile vel honestum. Iudiciale
vero iustum. Isidorus vbi supra. Species causaruꝫ sunt quinqꝫ
id est honestum. admirabile. humile. anceps obscurum. Honestuꝫ
cause genus est cui statim sine orōne nostra fauet animus audito
ris. Admirabile est. quo attentus fit animus eorū qui audituri sūt.
Humile est qd negligit ab auditore ⁊ non magnopere attendendū
videtur. Anceps est in quo aut iudicatio dubia est aut causa hone
statis ⁊ turpitudinis particeps. vt ⁊ beniuolentiam pariat ⁊ offen
sam. Obscuruꝫ in quo aut tardi auditores sunt aut difficilioribus
ad cognoscendum negociis causa cernitur implicata.

De Statibus rhetoricis. C. CIIII.

Status apud rhetores dicitur ea res in qua cau
sa consistit id est constitutio. fit auteꝫ ex
intentione ⁊ depulsione. Status auteꝫ causaruꝫ duo sūt
rōnalis. ⁊ legalis. De rōnali oriunt coniectura finis quali
tas translatio. De fine iudicialis ⁊ negocialis. De iudiciali absoluta
⁊ assumptiua. de assumptiua concessio remotio criminis. relatio cri
minis comparatio. de concessione purgatio ⁊ deprecatio. Item ex
legali statu hec oriunt. id est scriptum. ⁊ voluntas. legis contrarie
ambiguitas. collectio siue rōcinatio ⁊ diffinitio legalis. Boeti⁹
vbi supra. Rhetorica qdē inest speciebꝰ spēs aūt cause. Causa est
cōtrouersia alia constitutione formata. causarū vo partes status esse

dicantur. quos etiam constitutiones aut questiones nominare licet. Omnes autem rhetorice questiones aut in alicuius scripti controuersia versantur aut preter scriptum ex re ipsa sumunt contentionis exordium. In scripto quinque modis fiunt. Primus modus est cum hec scriptoris verba defenduntur: hec inimicus: et hec dicitur scriptum. Secundus cum inter se leges quadam contrarietate dissentiunt: et dicitur status legis contrarie. Tertius cum scriptum de quo contenditur sententias claudit ambiguas: et hec dicitur ambiguitas. Quartus cum ex eo quod scriptum est aliud non scriptum intelligitur: et hic ratiocinatiuus syllogismus dicitur quem hic per ratiocinationem: quando syllogismi consequentia inuestigatur. Quintus cum termino scriptus est cuius non facile vis et natura clarescit nisi diffinitione detecta sit. hec vocatur finis in scripto. Causarum vero que preter scriptum in ipsarum rerum contentione posite sunt he differentie. An sit. quid sit. quale sit. Prima dicitur coniecturalis questio. secunda finita constitutio. tertia generalis qualitas. in qua et de qualitate et quantitate comparationis versatur ratio. hec autem in duas partes distribuitur. Aut enim in preteritum queritur de qualitate propositi: et hec dicitur questio iudicialis. Aut in presens vel futurum: et hec negocialis. Iudicialis in duas partes diuiditur. aut enim in ipso facto inest defensionis: et hec absoluta qualitas dicitur. aut extrinsecus assumitur: et hec assumptiua questio dicitur. Sed hec in quattuor partes diuiditur. aut enim conceditur crimen aut remouetur. aut refertur aut comparatur. Conceditur quando cum nulla introducitur facti defensio. sed venia postulatur. Quod fit dupliciter. aut deprecando si nihil accusatoris attulerit aut purgando deprecantis. Purgatio autem fit cum facti culpa his attribuitur quibus obsisti non potuit nec tamen persone sint. id enim in aliam constitutionem cadit. Sunt autem hec imprudentia casus necessitas. Remouetur crimen cum ab eo qui incusatur in alium transfertur. Et hoc dupliciter: si remouendo causam vel facti causa remouetur cum alterius potestate aliquid esse factum ostenditur. factum vero cum alius aut potuisse aut debuisse se facere demonstratur. Et hec maxime valent cum talis in nos intenditur actio quod nos id fecerimus quod fieri non oportuit. Refertur crimen cum in aliquem iure commissum esse facinus ostenditur eo quod is inferius sepe fuerit: et id pati meruit. Comparatio fit cum propter melioris vtilioremque rem factum quod aduersarius arguit commissum esse defenditur. Harum autem omnium sunt proprie differentie ac diuisiones minutissime. que in rhetoricorum libris diligentius continentur.

De Syllogismis rhetoricis. C. CV.

Isidorus vbi supra. Syllogismus grece latine argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est quasi arguta mentis oratio qua inuentum probabile exequitur. Syllogismus igitur est propositionis et assumptionis confirmationisque extrema conclusio aut ex ambigentis incerto aut ex fiducia comprobantis. Constat enim tribus partibus propositione assumptione conclusione. Syllogismorum apud rhetores principalia genera duo sunt inductio et ratiocinatio. Inductio est que rebus non dubiis captat assensionem eius cum quo instituta est. siue inter philosophos siue inter rhetores siue inter sermocinantes. Inductionis membra sunt tria. prima propositio. secunda illatio que et assumptio dicitur. tertia conclusio. Propositio inductionis est que similitudines concedende rei necessario vnius inducit aut plurium. Illatio inductionis est que rem de qua contenditur introducit. Conclusio que aut concessionem illationis confirmat aut quid ex ea conficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio qua id de quo est questio comprobatur. Ratiocinationis modi sunt duo. primus enthymema: qui est imperfectus syllogismus atque rhetoricus. Secundus epichirema: qui est inrhetoricus latior syllogismus. Enthymematis membra sunt quinque. primum conuincibile. secundum ostentabile. tertium sententiale. quartum exemplabile. quintum collectiuum. Sequitur epichirema descendens de ratiocinatione latior et executior rhetoricis syllogismus. latitudine distans et productione sermonis a dialecticis syllogismis. propter quod rhetoribus datur. Hic autem constat tribus modis. primus modus tripartitus est. secundus quadripartitus. tertius quinquepartitus. Tripartitus epichirematicus syllogismus est qui constat membris tribus: id est propositione. assumptione. conclusione. Quadripartitus est qui constat ex membris quattuor. prima propositione. secunda assumptione. et vna propositionis siue assumptionis coniuncta. tertia probatione et conclusione. Quinquepartitus itaque est qui constat ex membris v. id est prima propositione. secunda eius probatione. tertia eius assumptione. quarta eius probatione. quinta conclusione.

De Locis rhetoricis. C. CVI.

Boetius vbi supra. Locos omnes rhetoricos ex attributis persone vel negocio venire necesse est. persona est que in iudicium vocatur cuius dictum aliquod factumque reprehenditur. Negocium est factum dictumue persone vel propter quod in iudicium versatur. In his duobus omnis iudiciorum versatur. persona scilicet et negocio. hec ergo duo non possunt argumenta facere quia de ipsis questio est. Argumentum enim est ratio rei dubie faciens fidem. de quibus autem dubitatur ea fidem facere non possunt. faciunt autem negocii fidem ea que sunt personis et negociis attributa. Et si quis persona negocio faciat fidem. et si credatur rempublicam prodidisse Catilina quia persona est viciorum turpitudine denotata. sed in eo quod est attributum tunc non in eo quod persona est: et in iudicium vocatur sed in eo quod ex attributis persone quandam suscipit qualitatem. Ut autem rerum ordo declaratur: circumstantie sunt que conueniendo substantiam questionis efficiunt. has autem in duo sic partitur. vt eam que de substantia questionis efficiunt in attributis persone ponat. reliquas autem in attributis negocio constituat. Et primam quidem quam persone attribuit in xi partes diuidit. hec sunt autem nomen. natura. victus. fortuna. studium. casus. affectio. habitus. consilium. facta. et orationes. ea dumtaxat que extra illud factum sunt quod nunc in iudicium deuocatur. Reliquarum vero quas in attributis negocio ponit. quid et cur cum ipso negocio continentia dicuntur in causa est constitutionis. quid autem in quattuor partes secatur. In summam facti et est parentis occisio: et ante factum vt concitus gladium arripuit: et dum fit vt vehementer percussit: et post factum vt in abdito sepeliuit. Postremas autem quattuor circumstantias ponit in gestione negocii que est secunda pars attributorum negocio. Et illa quidem que est quando diuidit in tempus. vt nocte fecit: et occasionem vt cunctis dormientibus. vbi vero dicit locum vt in cubiculo. quomodo autem modum vt clam. quibus autem facultatem vt cum multo exercitu. Tertia pars eorum que attributa negocio dicuntur sunt adiuncta negocio vt genus vel species. contrarium. euentus. comparatio. Consecutio vero quarta pars est attributorum negocio. Hec itaque que in attributis persone ac negocio constant sunt velut in dialecticis locis ea que in ipsis de quibus queritur herent.

Adhuc de eodem. C. CVII.

Reliqua vero que vel sunt adiuncta negocio vel gestum negocium consequuntur talia sunt qualia ea que secundum Themistium partim rei substantiam consequuntur. partim extrinsecus sunt. partim in medio versantur. Secundum Ciceronem autem inter affecta sunt numerata vel extrinsecus posita. Sunt enim adiuncta negocio affecta quodammodo ad id de quo queritur. Nam circumstantie septem predicte cum comparari ceperint: et quasi in relationem venire si quid ad se contineant vel ad id quod continet referatur aut species fit aut genus. Si autem ad id quod ab eo longissime distet contrarium. si vero ad finem suum et exitum euentus est. Eodem quoque modo ad maiora et minora et paria sub similia comparatur. Et hi quidem loci a prioribus differunt quod illi vel facta continent vel factis inseparabiliter adherent vt locus et tempus etc. hec vero scilicet adiuncta negocio non ipsi negocio adherent sed accidunt circumstantiis: et tunc demum argumenta prebent cum ad comparationem veniunt. Consequentia vero negocium nec in ipsis rebus insunt nec eis inseparabiliter adherent. nec ex comparatione reperiuntur sed rem gestam vel antecedunt vel consequuntur: et hic locus totus extrinsecus est. Primum enim in eo queritur non de re sed de nomine scilicet quo id quod factum est appellari conueniat. Deinde que sit eius rei lex. consuetudo. pactio. iudicium. sententia. artificium etc. huiusmodi extrinseca. In hec ergo quattuor habet negociis attributa diuidere. scilicet vt sint partim continentia cum negocio: et hec sunt facta. partim vero in gestione negocii: et hec factis adherentia. partim quoque adiuncta negocio: et hec in relatione ponuntur. partim etiam gestum consequuntur negocium: et horum fides extrinsecus sumitur. Hec de rhetoricis locis sufficiant.

De Constructione et ornatu orationis rhetorice. C. CVIII.

Isidorus vbi supra. Componitur autem et instruitur omnis oratio verbis comate et colon et periodo. Coma est particula sententie. colon membrum. periodus ambitus vel circuitus. Fit autem ex coniunctione verborum coma. ex comate colon: et ex colon periodus. Periodus autem longior esse non debet quam in vno spiritu proferatur. Preterea purum et honestum oratoris eloquium carere debet omnibus viciis tam in litteris quam in verbis quam etiam in sententiis. Augetur et ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam quia directa et perpetua oratio fatigationem atque fastidium tam dicendi quam audiendi creat. flectenda est et in alias versanda formas: vt et dicentem reficiat: et ornatior fiat: et iudicem diuerso vultu auditusque deflectat. e quibus plurime a Donato in schematibus artis grammatice annotate sunt. Iam vero in locutionibus illud etiam oportebit vt res locus tempus persona audientis efflagitat. ne profana religiosis. ne inuerecunda castis. ne leuia grauibus. ne lasciua seriis. ne ridicula tristibus

formetur. Tunc non sic satis videre quid dicat. nisi id quoque aperte et suaviter dicere. ne id quidem tantum. nisi id quod dicit et facere. Dicenda sunt quoque summissa leniter. incitata graviter. inflexa moderate. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi humile. medium. grandiloquum. Nam in parvis causis nihil grande. nihil sublime dicendum est sed leni ac pedestri more loquendum. In causis vero maioribus ubi de deo vel hominum salute referimus. plus magnificentie et fulgoris est exhibendum. In temperatis vero causis ubi nihil agitur ut agat sed tantummodo ut delectetur auditor. inter utrumque moderate dicendum est. Tullius in scda rethoricorum. Oratoria elocutio tria in se debet habere. scilicet elegantiam. compositionem. dignitatem. Elegantia est que facit ut unumquodque pure et aperte dici videatur. Compositio est que facit omnes partes locutionis equaliter perpolitas. Dignitas est que reddit ornatam orationem et varietate distinguit.

De Arte poetica. C. CIX.

Ector. Post artem rhetoricam dicendum restat de poetica. quam et Alphorabius in libro de divisione scientiarum inter logice partes ultimam ponit. et ipsam in libro de ortu scientiarum ita describit. Poetica inquit est scientia ordinandi metra secundum proportionem dictionum et tempora pedum ac numerum eorum. Idem quoque dicit in libro de divisione scientiarum quod poetice proprium est sermonibus suis facere imaginari aliquid pulchrum vel fedum quod non est ita. ut auditor credat et aliquid abhorreat vel appetat. quamvis enim certum sit non ita esse in veritate. animi tamen audientium eriguntur ad horrendum vel appetendum quod imaginantur. Habet autem poesis septem species scilicet comediam. tragediam. invectionem. satiram. fabulam. historiam. argumentum. Est autem comedia poesis exordium triste leto fine commutans. Tragedia vero poesis a leto principio in tristem finem desinens. Invectio est carmen reprehensorium malivolo fine compositum. Satira vero est carmen reprehensorium animo bono compositum. Fabula est nec vera nec verisimilis narratio. Historia est rei geste narratio. Argumentum est rei visis voluntaria similitudo.

De Poetis. C. CX.

Sidorus li. viii. Poete unde sunt dicti. sicut ait tranquillus cum primum homines exuta feritate rationem vite habere cepissent. seque ac deos suos nosse. cultum modicum ac sermonem necessarium commenti. sibi utriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. laudesque eorum et verbis illustrioribus et iocundioribus numeris extulerunt id genus: quia forma quedam efficitur que poetes dicitur poema vocatum est. eiusque fictores poete. Lirici poete dicuntur a potu lirin. id est a varietate carminum. Unde et lyra dicitur. Tragedi dicti sunt. eo quod in initio canentibus premium erat hircus quem greci tragos vocant. Comedi appellati. sive a loco quia circum pagos agebant. quos greci comas vocant. vel a comesatione. Solebant enim post cibos homines ad eos audiendos venire. Sed comici privatorum hominum predicant acta. Tragici vero respublicas ac regum historias. Item Tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt. Comicorum ex rebus letis. Duo sunt genera comicorum. scilicet veteres et novi. veteres qui et ioco ridiculares extiterunt. ut Plautus Accius Terentius. Novi qui et satyrici. a quibus generaliter vitia carpuntur. ut flaccus. persius. iuvenalis vel alii. hi enim omnium delicta corripiunt et describunt. unde et nudi pinguntur eo quod per eos vitia singula denudentur. Satyrici autem dicti sive quod pleni sint omni facundia. sive a saturitate et copia. De pluribus enim simul rebus loquuntur. Quidam autem poete theologi dicti sunt. quoniam de diis carmina faciebant. Officium autem poete in eo est ut ea que vere gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa transducat. Apud poetas autem tres characteres esse dicuntur. unum in quo tantum poeta loquitur ut est in libro virgilii georgicorum. Alium dragmaticum in quo tantum poeta loquitur. ut est in comediis et tragediis. Tertium mixtum ut est in eneide. Nam poeta illic et introducte persone loquuntur.

De Prosa et metro. C. CXI.

Dem in tertio. Prosa est producta oratio et a lege metri soluta. Prosum enim antiqui productum dicebant et rectum. Alii prosam aiunt dictam eo quod sit profusa. Preterea sciendum tam apud grecos quam apud latinos longe antiquiorem curam fuisse carminum quam prose. omnia enim prius versibus condebantur. Metra vocata sunt quia certis pedum mensuris atque spaciis terminantur. Mensura enim grece metron dicitur. Versus dicti sunt ab eo quod pedibus in ordine suo dispositus certo fine moderatur per articulos qui cesa et membra nominantur qui ne longius provolveretur quam iudicium posset sustinere. modum statuit ratio unde reverteretur et ab eo ipso versus vocatus quod revertitur. Huic adheret rythmus qui non est certo fine moderatus. sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit. qui latine nihil aliud quam numerus dicitur. de quo est illud. Numeros memini si verba tenerem. Poesis dicitur greco nomine opus multorum librorum. poema unius. Idilion paucorum versuum. distichon duorum. monostichon unius. Centones apud grammaticos vocari solent qui de carminibus homeri et virgilii ad propria opera more centenario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus ad facultatem cuiusque materie. Denique proba uxor adelphi centonem ex virgilio de fabrica mundi et de evangeliis plenissime expressit. Materia composita secundum versus et versibus secundum materiam convenientibus. Sic quoque et quidam pomponius ex eodem poemate inter cetera stili sui ocia tytirum in christi honorem composuit. similiter et eneidos.

De Carmine et eius speciebus. C. CXII.

Armen vocatur quicquid pedibus continetur cui nomen datum existimant eo quod carptim pronuncietur. Metra vel a pedibus nuncupata sunt vel a rebus que scribuntur: vel ab inventoribus vel a frequentatoribus: vel a numero syllabarum. A pedibus ut dactilica. Iambica. Trocheica. A numero syllabarum. exametrum. pentametrum. trimetrum. Ab inventoribus ut saphicum. archiloicum. Saphica sapho mulier edidit. Archilochus quidam archiloica scripsit. Symonidia quoque metra symonides poeta lyricus composuit. A frequentatoribus ut Asclepiadea. a rebus que scribuntur ut heroicum. elegiacum. buccolicum. Heroicum enim carmen dictum est eo quod virorum fortium res et facta narrantur. nam heroes appellantur viri quasi aerei et celo digni propter sapientiam et fortitudinem. quod metrum auctoritate cetera metra precedit. constatque duobus pedibus dactilo et spondeo. at sepe pene vel ex hoc vel ex illo. nisi quod temperatius fit utriusque mixtura. Hoc primum moyses in cantico deuteronomii longe ante ferecidem et homerum cecinisse probatur. unde apparet antiquiora fuisse apud hebreos studia carminum quam apud gentiles. Siquidem et iob moysi temporibus adequatus exametro versu dactilo spondeoque decurrit. Elegiacum autem dictum est eo quod modulatio eiusdem carminis conveniat miseris. Bucolicum id est pastorale carmen appellatur a bobus de maiori parte: quamvis opilionum caprariorumque sermones in his et cantica inserantur. Hymni autem ex greco in latinum laudes interpretantur. Epithalamia sunt carmina nubentium que decantantur a scholasticis in honorem sponsi et sponse. Vocatum autem epitalamium quod in talamis decantetur. Trenos quod latine lamentum vocamus primus hieremias versu composuit super urbem et populum quando captivus ductus est. Post hunc apud grecos symonides poeta lyricus adhibebantur autem funeribus atque lamentis. similiter et nunc. Epitaphium grece latine super tumulum. est enim titulus mortuorum. Scribitur enim ibi vita mores et etas eorum. Epigramma est titulus quod in latinum superscriptio interpretatur.

De Fabulis poeticis. C. CXIII.

Abulas poete a fando nominaverunt: quia non sunt res facte sed tantummodo loquendo ficte. que ideo sunt inducte ut ficto mutorum animalium inter se colloquio. imago quedam vite hominum nosceretur. Sunt autem fabule aut esopice. aut libistice. Esopice sunt cum animalia muta inter se sermocinasse finguntur. vel que animam non habent. ut urbes et montes petre et fulmina. Libistice autem dum hominum cum bestiis. aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium. Fabulas poete quasdam delectandi causa finxerunt quasdam ad naturam rerum: nonnullas ad mores hominum interpretati sunt delectandi causa fictas ut eas quas vulgo dicunt: vel quales plautus et terentius composuerunt. ad naturas rerum fabulas finguntur ut vulcanus claudus quia per naturam numquam rectus est ignis ut illa triformis bestia prima leo postrema draco. media ipsa chimera. id est caprea. etates hominum per eam volentes distinguere: quarum ferox et horrens prima adolescentia ut leo. dein media. vite tempus lucidissimum ut caprea eo quod acutissime videat. tunc fit senectus casibus inflexis ut draco. Sic et hipocentaurum fabulam esse confictam. id est hominem equo mixtum. ad exprimendam humane vite velocitatem. quia constat esse velocissimum. ad mores. ut apud horatium. Mus loquitur muri. et mustela vulpecule. ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vel sicut in libro iudicum ligna sibi regem requirunt et loquuntur ad oleam: et ad ficum et ad vitem et ad rubum. quod totum utique ad mores fingitur ut ad rem que intenditur ficta quidem narratione: sed veraci significatione veniatur. Sic et demosthenes orator fabula usus est adversus philippum. qui cum

ab atheniensibus postularet vt sibi decem oratores darentur. & dedere. Fingit ille hanc fabulā qua dissuaderet dicēs. Lupos aliquā pastoribus quondam diuturnā decertasse bellum qui persuasisse et in amicitiā due [illegible] ea sub conditione ut si canes in quibus erat causa litigiorum arce securitatis illis traderent: annuisse pastores: & in specie securitatis dedisse canes quos eum vigilantes custodes habebant. tunc lupi adepta omni fortitudinē omne qd in gregib' illis erat nō pro saciare tantum. verūetiā pro libidine lacerauerūt. Philippū quoqz principes populi postulare. quo facilius posset opprimere expoliatam custodibus vrbem.

¶ De Fabulis fictis cō calūniosos & isidiosos. .C. CXIIII.

Ctor.

Tales sunt & morales esopi fabule de qb' exēpli causa nonnullas hoc in loco placuit breuiter inserere [illegible] legētes audiētes muceāt risuq acuunt cū igeniū. Verbigratia cōtra calūniosos fingit q Agnus & lupus sitiētes ad riuulū e diuerso venerūt. sursuz bibebat lupus longeqz inferior agnus. lupus vt agnū vidit. sic ait. Turbasti mihi aquā bibēti. agnus patiens dixit quō aquam turbaui tibi a te ad me decurrit cui lupus. Et maledicis mihi inquit at ille nō male dixi. Lupus vero pater inquit tuus multa mala mihi ostēdit. In fine aūt altercantiū. lupus improba voce dixit. Et adhuc mihi loqueris latro. Statimqz in eū diruit. & innocēti vitā eripuit. Cōtra illos q alienē saluti isidias parāt. fingit q Mus vt flumē trāsiret auxilium a rana petijt. Illa crossum filū petēs murē ad pedē sibi ligauit: & natare cepit. in medio vero flumine rana se immersit: at illa validius dū teneret vires miluus ecōtra volās murē cū ergabus rapuit: simul & ranā pēdētē sustulit. Itē cōtra isidiosos. In nido luscinie cū accipiter sederet. vt specularet auras. paruos illic pullos inuenit. luscinia cito superuenit & rogabat eū parcere pullis suis: faciāqz inqt qō vis si bene mihi cantaueris at illa quis aius crederent tanto metu coacta pauēs & dolore plena cātauit. accipiter q prdā intus nerat nō bene cantasti inquit. prēditqz vnū de pullis & deuorare cepit. E diuerso cū auceps qdā venit: & calamo lento leuās accipitrē visco cōtū i terrā strauit. Sic q alij isidiat timere debeat ne capiat.

¶ Itē eiusdē cōtra cupidos. & auaros & gulosos. .C. CXV.

Reterca

cōtra cupidos fingit. Q canis flumē trāsiēs pres carnis ore tenebat cuius vmbrā cū vidisset. in aquā patefecit os suū vt illā caperet. statim eā quā prius tenebat fluuius tulit. & illam quā sub aq esse putabat obtinere nō potuit. Sic q'sqs alienū querit dū plus vult suū perdit. Itē cōtra inuidā auariciā fingit q symia vulpē rogauit. vt de magnitudine caude sibi daret vnde nates suas turpissimas tegeret. qd eni inqt vtile et sit pondus sine cā tante logitudinis caude quā p terrā trahis. Cui vulpes ait longior fiat & maior vt p terrā illā traham siue per petras & spinas & lutū: ne tu meo tegmine pulchrior videaris. Locuples inquit & auare. te nūc fabula icrepat q nō das qō tibi superat. Cōtra gulosos q ad vnius prādiū rē suā pdūt. hoc quoqz cōponit. Nocturnus qdā fur cū cani panē imitteret. canis ait. panis tu' nō p gratia das: tu ideo das. vt me ledas si mō mihi panē porrigas nūquid postea daturus es mihi cū fame victus fuero nō presentē tm vitā volo si futurā prudeo: nolo igitur fauces meas pane claudas. si nisi recesseris ipse cōtra te latrabo. dominū ac familiā suscitabo: furēqz illis nunciabo.

¶ Itē cōtra incautos. .C. CXVI.

Tem

cōtra illos q incaute sociant potētibus. fingit q vacca & capella & ouis fuerūt socie simul cū leone. Qui cū in saltib' venarent & ceruū cepent: factis partibus leo sic ait. Ego primus tollo quia leo. secunda pars mea est eo q fortior sum vobis. tertiā vero mihi defendo qz plus vobis cucurri. Quartā autē qui tetigerit inimicū me habebit. sicqz totā predā illā sola improbitas abstulit. Itē cōtra illos qui malos incaute iuuant fabulā cōponit dicēs. Ossa dū lupus deuoraret vnū ex illis trāsuersū grauit in faucib' hesit. lupus magno pcio q h' malū extraheret inuitauit. Rogabat grus collo lōgo vt medicinā pstaret lupo. Id egit vt caput mitteret & malū de faucib' extraheret. sanato lupo grus reddi promissa premia petit. & lupus ait. o iniuria. meis virtutib' igrata ē illa grus. q caput icolumis extulit nō vexatū dēte nro. & mercedē sibi postulat. Itē cōtra illos qui laudant sibi inutilia & vituperant vtilia. Ceruus de fonte bibēs sua cornua magna vt vidit. nimiū laudare cepit. crura tenuia vituparit quod [illegible] faceret venatoris voces ac repente latrare canes audiēs fuga per campū [illegible] magnitudo sua cornuum venantib' eum tenuit. tūc morte sua videns ait que mihi erant vtilia vituperaui & deceptiosa laudaui. Itē ne quis hosti arma

presset. Securis cū facta esset homo postulabat ab arboribus vt illi manubriū darent de ligno quod firmū esset quo facto homo manubriū sumpsit. & aptata securi ramos ac robora magna & oīa que volūt icidit. Tūc fraxino quercus ait. Digne & bene patimur q rogāti hosti [illegible] Idē [illegible] ne hosti [illegible]

¶ De Figmentis eiusdē contra vane gloriosos C. CXVII.

Terum

contra illos qui laudari vbis subdolis gaudent: & postea penitēt. hanc fabulā fingit. Cū de fenestra coruus occasiōe cū caseū rapet. altā arborem supersedit. vulpes vt hunc vidit de contra sic ait. O corue q similis tibi & pennarū tuarū q magnus est nitor. Qualis decor esset si vocē claram habuisses. nulla prior auis fuisset. At ille dum placere voluit. & vocē suam validius ostendere sursum clamauit & ore patefacto caseū oblitus decidit quē celeriter dolosa vulpes auidius rapuit. tūc stupēs coruus ingemuit ac deceptus penituit. Fingit etiā idem fabulā homines in dignitate māsuetos esse cōmonentē hoc modo. Annis defectus & viribus leo cū grauatus iaceret spm extremū trahēs: aper ad eum venit iratus spumāsque fulmineis dentibus & ictū veterem vindicauit. taurus etiā cornib' hostile corp' leonis cōfodit. asinus quoqz ferā vt sic vidit calcibus illi frontē aperuit. & ille cū gemitu suspirans. sic dixisse fert. Cuz esset virtus mea fuit honor. fuit timor vt oēs visione mea fugerent. & optimo ipsa terreret plures. Quos aūt nō lesi quib' & auxiliator fui ipsi malignant mihi. & quia sum sine virib' nullus est honor pristin'.

Itē cōtra illos qui indecenter ad officia meliora reddenda indigni se ingerunt. hanc quoqz fingit. Asinus quondie videbat catellum blandiri dnm. & de mēsa saturari. & familiā illi largiri plura. Sicqz dixisse asinus fert. Si animal immūdissimū sic diligit dns meus & familia. quātū me si obsequiū illi fecero. plus eni melior sum canis qui in multis rebus sum vtilior. aquis e fontibus alor. cibus mihi mūdus datur melior sum catello. meliori vita frui possum & maximum honorē habere. Cū hec asinus secū cogitasset vidit dominū introire. occurrit velocius clamore psiluit. & supstetit leuās pedes priores imposuit humeris dni. lingua eū lingens linit & maculās vestem fatigat dnm pondere suo. clamore aūt dni cōcitatur omnis familia. fustes & lapides arripiunt asinū feriunt. debilem membris costisqz fractis sic abiciunt ad psepia. lassum atqz semiuiuum.

¶ Item Contra Pusillanimes. C. CXVIII.

Tem

contra illos qui varijs rumoribus nimis terrent sic fingit. Quidā mons pturiebat & gemitos magnos dabat oīs natio vt audiuit timuit. cūctisqz perturbatis: nullus sui memor erat. mons ille tandem peperit murē. huius fama volat & quod malū putabant in nihilū dibus venit quos timor iuua serat. Item contra illos qui nimis pusillanimes statū suū ferre non pñt sic componit. Cum strepitus magnus ad lepores veniret & subitus: consiliū iuerunt. vt se precipitarent propter assiduos metus. at vbi ad oram fluminis venerant. rane multe que ibi erant expauerunt & in fluuiū se iactauerunt: lepores cuz hec viderent vnus inquit illorum. Sunt & alij timentes sequamur vitam vt ceteri feramus si qd accidit neqz erit toto tpe malū. Quisqz ergo malū tolerare non pōt. aliorū mala inspiciat. Item cōtra illos qui tedio victi & labore mortē desiderant. Fuit quidam negociator in via qui onustum asellū flagello & fuste cedebat vt citius veniret ad nundinas lucri causa. asellus autem mortem optabat. putans se post esse securum lassatus & quassatus. de ipsius tamen pelle fiunt tympana & cribra que semper patiuntur. & qui putabat se fore securum post mortem tenditur.

¶ Item Contra Arrogantes. C. CXIX.

Tem ne

quis de alienis bonis magnum se iactet exhortat fingens q graculus pennas pauonū que ceciderant sustulit & inde se ornauit suosqz contemnere cepit & gregi pauonū se miscuit. At illi ignoto & impudenti pēnas iniuriose eripiunt. calcibus ac morsibus eum fatigant miserqz [illegible] ab eis relictus ad proprium genus redire timuit vbi cū esset ornatus multos iniuriose terruit tūc vnus ex his ait illi. Si vestes tuas quas natura dedit tibi amasses he tibi sufficerent. nec ab illis iniuriā passus nec a nobis pulsus fuisses.

Item contra illos qui se contentiose laudant. Formica & musca contendebant acriter que melior illaz esset musca ait nūquid te nostris potes comparare laudibus. vbi imolant extra prima gusto in capite regis sedeo & omnibus matronis oscula [illegible] de quibus rebus tu nihil formica ait. Contra te hoc tu dicens improbe testis laudas importunitatem tuā. Nūquid optata venis reges & matronas quas nominas tu importuna adis. & tua oīa ec dicis cū

vbi accedis fugaris vndiq; quasi murnosa abiecta. Estate valet habitatio nõ apparet ego vero deliciosa hieme sum secura meq; se quunt gaudia tu autẽ ventoso flabello repetens sordida. Item cõtra pauperem superbiẽ in prato quedã rana vidẽs pascentẽ bouẽ putabat se posse fieri talẽ si rugosam impleret pellẽ: τ inflans se na tos suos interrogauit sum ipsa quãta bos. Dixerunt nõ. Iterũ se inflauit potius τ dixit filijs quid modo. Responderunt nihil. Ter tio cum se inflaret rupta pelle mortua est. Ideo vulgo dicit̃ noli te inflare ne crepes.

Item Cõtra contemptores humilium. C. .CXX.

Item ad exhortationẽ humilium ne quis minu mos ledat fingit. De dormiẽteq; leone ĩ silua mures agrarij luxuriabant: τ vnus ex illis super leonẽ casu transijt. Expergefactus leo celeri manu miserũ com prehendit: qui veniã sibi dari rogabat: q̃ nõ sponte fecerat leo ve ro de mure cogitat vindicte quid eẽt in tali si eũ occideret crimẽq; illi nõ gloria laudis esset: ignouit igitur τ dimisit: post paucos dies ipse in foueã cecidit qui vt se captiuũ agnouit magno dolore rugi re cepit. Mus autẽ vt agnouit ad eũ cucurrit τ re cognita. Nõ est inquit tam q̃d timeas: parẽ gratiã reddã tibi non immemor benefi cij: tunc omnes artis illius ligaturas lustrare cepit τ loca rodenda cognoscens neruos secare dentibus: τ artis illius ingenia laxare ce pit: sicq; leonẽ captiũ liberum restituit. Item vt qui se felices esti mant nulli minimi faciant: dubiũq; meminerint esse fortune rotã. Equus quidẽ ornatus freno ex argẽto τ auro sellaq; decora occur rit asino in angusto delonge venienti τ onusto: τ quia illi transeun ti tardius dederat viã eo q̃ in timorẽ lapsus erat. Dixit equus nisi me satis contineret̃ te calcibus rumperẽ qui obuiam mihi nõ cessi sti aut stetisti vt transirẽ: terrore igit̃ τ superbia illius tacuit inge muit miser asellus. Nec multo post equus currendo ruptus ac ma ser effectus iussu dñi sui ad villã ductus est vt agris portaret ster cus. Acceptisq; rusticis ornamentis per semitã ibat onustus: quẽq; iam infelicem in prato pascens ille cognouit asellus taliq; sono in crepauit. Quid tibi profuerunt ornamẽta illa preciosa et talem ha beres audaciã: nunc τ tu nostris vtere nobiscum rusticis officijs.

Itẽ Cõtra infideles τ adulteros. C. .XXI.

Item contra illos qui a suis infideliter transeũt ad alienos quadrupedes cũ auibus bellũ gerebant: nullaq; pars alij cedebat: sz fortiter ac diu pu gnabant. At vespertilio dubios τ graues euẽtus timẽs q̃ superior erat τ magna acies quadrupedũ: contulit se ad eosdem quasi cum vincentibus. Subitoq; veniens aquila volucrib⁹ se mis cuit: τ cedentibus quadrupedibus auium victoria fiebat. Reuersiq; sunt ad pristinam pacẽ aues τ quadrupedes: vespertilio igit̃ auiũ sententia damnatus: eo q̃ suos reliquisset plumis suis expoliatus est vt lucem fugiens noctibus nudus volaret. Sic qui se duab⁹ par tibus obnoxiũ cõmiserit: hic τ illic ingrat⁹ viuit: τ sibi potius reus erit. Itẽ contra adulatores τ eorũ fautores. Duo homines vnus fallax: alius verax cum ambularent venerunt in prouinciam symio rum: quos vt vidit vnus eorum qui se prioẽ alijs cõstituerat iussit homines illos teneri: τ q̃d de ipso dixissent interrogari. Iussit quo q; omnes symios sibi similes ante se τ dextra leuaq; stare: sibiq; se dem cõtra parari. sicut viderat imperatorem aliquando facere: iu bentur igitur homines illi in medium adduci: dixitq; maior ille sy mius: quid sum ego. Fallax ait: tu es imperator: iterum ille τ isti quos ante me vides stare qui respondit hi sunt comites tui primi cerij milites τ ceteri officiales ille ergo in mendacio laudatus est: τ munerari iussus: quia adulatus est τ omnes illos fefellit: ille autẽ verax homo hic apud se aiebat. Si iste qui mendax est sic est acce ptus τ muneratus ego quid si verum dixero interrogatus ergo ab illo symio. Dic tu quid sum ego τ hi quos ante me vides ille qui veritatem amabat respondit. Tu symius es τ hi omnes symij sunt similes tibi: continuo iubetur lacerari dentibus τ vnguibus: quia q̃d verũ est dixit. Hoc modo fieri solet a malis hominibus vt falla cia τ malitia amet̃: τ honestas vel veritas laceretur.

Item Contra pigros. C. .CXXII.

Item contra pigros qui laborare nolunt fingit indignatos manus τ pedes ventri cibum dare noluisse eo q̃ sine vllo replicatur labore. Illoq; sedente ocioso contra eum indignantes laborare nol luerunt: τ seruitium negauerunt venter vero esuriens clamauit. At illi nihil per paucos dies dare voluerunt. Ieiuno autem ven tre membra omnia afflixerunt: postea vero cibum dare volentes recusat venter: quia iam clauserat viasq; membra τ venter simul interierunt. Item contra pigros formica hieme frumentum ex ca uerna trahens siccabat q̃d estate colligens coagulauerat. Cicada autẽ eam rogabat esuriens vt daret aliquid illi de cibo vt viueret. cui formica. Quid faciebas inquit in estate at illa dixit mihi vacabat per sepes oberrarẽ cantando: formica igit̃ ridens τ frumentũ inclu dens ait. Si estate cantasti hieme salta. Hec fabula pigrum docet vt certo tempore laboret ne dum minus habuerit nõ accipiat cum pecierit.

Item eiusdem contra iactantiam: τ ad libertatis commen dationem. .C. CXXIII.

Item contra illos qui quod facere non possunt verbis tamẽ se pos se τ nolle ostẽdũt. Fame coacta vulpes vuã sursũ pen dentem aspexit: τ alto gradu se excutiens quotiens vo luit attingere sursum non potuit. Tandẽ irata nolo te acerbã τ im maturam inquit: τ quasi eam tangere nolens abijt. Item cõtra il los qui virtute facere nihil valent τ verbis inanibus alios terrent. Asinus e diuerso leoni occurrit. τ sic ait. Ascendamus in cacumen montis τ ostendã tibi: q̃ τ multi me timent. leo ridẽs ait eamus. Cũq; venirent ad locũ stans asellus in edito loco voce dimissa cla mare cepit. Quem audientes vulpes τ lepores currere ceperũt. cui leo ait. poterit τ me terrere vox tua. si nõ te scirem quis esses. Itẽ contra illos qui domos potentũ facile intrant. Leo iam deficiens languorẽ fingebat. τ per hanc fallaciã cum certe bestie ad visitan dum eum introirent mox eas comedebat. Uulpes autẽ ante speluã cam veniens stetit τ salutauit eum. interrogata autẽ a leone quare non intrasti. Respondit q̃ñ introeuntiũ vestigia video exeuntium autẽ nõ video. Item ad commendationẽ libertatis fingit. Dũ ca nis τ lupus in silua dum conuenirẽt. ait lupus cani. vnde frater sic nitidus τ pinguis es. Qui respõdit q̃ domi custos sum cõtra latro nes afferẽ mihi panis. dat dñs ossa amat me tota familia. quisq; mihi cibũ porrigit aqua nõ deest sub tectis cubo. τ ociosus vitam gero: cui lupus. Bone inquit frater. vellem vt ista mihi contingerent vt ociosus saturarer cibo: τ melior viuerẽ sub tecto. Canis ait lupo: si vis esse tibi bene veni mecũ: noli timere. Cũq; simul ambularent vidit lupus canis collũ cathena tritũ. τ ait. Quid hoc est frater q̃d iugũ attriuit collum tuũ. Et canis quia sum inquit acrior interdiu ligor: nocte soluor: iter duas domos vagor τ vbi volo illic dormio cui lupus. Nõ est opus mihi istis frui que laudasti. viuere volo li ber quodcũq; venerit mihi rapio liber vbi volo peragro in eo q̃d placet nulla cathena me tenet: nulla impedit causa: vie mihi patent in campo de grege pauis gusto. canes ingenio deludo: viue vt con suesti. ego vt consueui ita viuo. Actor. Hec de fabulis esopi ex cerpere volui. quas τ si forte plerũq; liceat in sermonibus publicis recitare quod etiã nõnulli predicantiũ faciunt pp̃ter audientium te dia releuanda. qui talibus delectant̃. simul τ pp̃ter argumenta sub iuncta que aliquid edificationis habere videntur. nunq̃ tamẽ ni si caute τ parce id estimo faciendũ ne quis verbis sacris ad luctum penitentie deinq; deuotionẽ prouocari debent ipsi per huiusmodi nugas in risum magis atq; lasciuiam dissoluant simul ne ad nar randas fabulas quasi licenter exemplo predicantium male infor mentur.

De Mitologia fulgentij τ primo de vita triplici. C. CXXIIII.

Extat autẽ τ mitologia fulgentij. de qua etiã inte gumentorũ causa moraliũ hoc in loco nõnulla inserere volui. Fulgentius in libro mitologiarũ scribit. Ubi triplicẽ humanitatis vitã esse voluerit. s. contempla tiuã actiuã voluptuã. Ideoq; poete cõsiderãtes triũ deaꝝ certamina posuerũt. s. mineruã iunonẽ τ venerẽ de forme qualitate certãtes: τ p̃ mã quidẽ que ad sapientiã τ veritatis inquisitionẽ p̃tinent. Ideo de iouis vertice natã ferunt q̃ ingeniũ in cerebro positũ sit hãc mi nerue attribuunt que grece dicit̃ immortalis virgo q̃ sapientia nec mori poterit: nec corrumpi huius in tutelã ponũt noctuã. eo q̃ sapiẽ tia etiã in tenebris p̃priũ possidet fulgorẽ. Iuno vero quã actiue vi te ponũt quasi a iuuãdo dicta est. vnde τ regnis preesse dicit̃: ideo q̃ cum sceptro pingit̃ q̃ hec vita diuitijs studeat que regni p̃rime sunt hui⁹ tutela pauonẽ ponunt eo q̃ eius caude curuamẽ anteri⁹ faciẽ ornet posterioraq; turpiter nudet. Sic enim diuitiarũ appetẽ tus τ glorie momẽtaliter ornat. postrema tamẽ denudat. Unde τ salomon in fine hois de eo il. Tertiã quã voluptarie vite posuerũt venerẽ deã voluerunt. i. aut sm̃ epicureos bona rem aut sm̃ stoicos vanam rem. Epicuri enim voluptate laudãt stoici damnant. isti li bidinem colunt: illi nouerunt vnde τ aphrodis dicta est id est spuma quia momentaliter vt spuma libido surgit: τ in nihilum venit sine

q ipsa seminis cōcitatio spumosa sit. Denique ferunt q et secto saturni virilibus: et in mare proiectis: nata sit venus: qz saturnus grece cronos dicitur id est tempus. [illegible] [illegible] [illegible] humorem [illegible] [illegible] Unde terentius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hanc etiam nudam pingunt q nudos affectatores suos dimittat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rosas in tutelam [illegible] [illegible] bet [illegible] [illegible] Et sicut rosa delectat quidē sed cito marcescit: sic ista libet momentaliter et fugit p[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] in mari [illegible] pingunt eo q omnis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Concha etiam marina [illegible] pingit eo q huiusmodi animal toto corpore simul apto in coitū misceatur sicut iuba [illegible] [illegible].

Item Eiusdē [illegible] ebrietatē et luxuriā et auariciā. C. .CXXV.

Iuppiter cū semele concubuit cui natus est liber pater et inter deos deputatus [illegible] semele itaqz quattuor sorores appellate sunt: qz quattuor sunt ebrietatis genera [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Unde hec quattuor nomina bacce acceperunt quasi bacchantes [illegible] buno [illegible] autonoe id est seipsam nō cognoscens [illegible] corpus [illegible] [illegible] agaue cōparat [illegible] qz caput [illegible] amputauit: liber autē dictus est qz vini passio liberas mētes facit. Tigribus insidere dicit eo q vinolētia feritati semp instar sue q efferatas mētes mulceat: vnde et lieus vocatur: quasi leuitatē p[illegible] Iuuenis autē pingit qz nūqz ebrietas matura ē. Ideo etiā nudus: qz nudus ebriosus remanet [illegible] ab eo q mētis sue secreta denudet Sermone grece tractatore dicunt. Tribus n. modis amoris illecebra trahit. s. cantu visu cōsuetudine. Amat n. quedā vocis suauitate quedā specie: vetustate [illegible] [illegible] cōsuetudine. Mida rex appoinē petiit vt quod tetigisset aurū fieret. Cumqz munus promeruisset voti cepit effectu torqueri. Erat n. necessitas aurea locuplesqz penuria. Nā et cibus et potus auri materia rigebat. Itaqz appoinē petiit vt male desiderata cōuerteret. Responsum accepit vt tertio caput sub pactoli fluminis vndas subderet: quo facto pactolus deinceps aureas harenas trahere dicit. Sed euidēter poete alluserunt argutias qz s. omnis auarus cū ora [illegible] [illegible] fame morit. Tantalū dicunt in lacu in inferno depositū cui fallax aqua gulosis labris et [illegible] mētu attingit poma quoqz fugitiuus [illegible] tia tactibus de superficie eius apparēt pendula: huic ergo locuples visus et paup effectus dū ita se illi vnda fallax prebet: vt sitiat: ita se poma ingerūt vt esuriat. Sed hanc fabulā petronius breuiter exponit dicens. Nō bibit inter aquas poma nec appēdētia carpit. Tantalus infelix: quē sua vota premunt. Diuitis hec magni facies erit omnia cernens. Qui tenet et sicco cōquunt ore famē.

Idem De libidine et vsura. C. CXXVI.

Chimera dicit quasi chim [illegible] amoris fluctuatio ideo triceps pingit qz tres amoris modi sunt s. incipere pficere finire [illegible] n. nouus amor venit quasi leo ferabiter inuadit. Capra q in medio pingit pfectio libidinis est qz hmōi animal in libidine valde procliuū est. Postremus draco pon[illegible] qz post pfectionē dat [illegible] penitentie [illegible] peccati. hanc bellorofons occidit i. bona cōsultatio insidens equo pegaso quasi pegasion i. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Qui etiā pennatus dicit qz vniuersaz mūdi [illegible] cogitatione theoria [illegible]. Ex sanguine id est morte gorgone natus dicit qz initiū sapiētie timor est: gorgona n. pro terrore ponit: ideo et in pectore minerue fixa ē. Fineus a fenerādo dictus ē. Ideo cecus q oīs auaritia ceca sit q sua nō videt: huic arpie cibos rapiunt: qz rapina aliquid ei de suo comedere nō permit. [illegible] autē eius [illegible] [illegible] coribus cōsedant: ondit venatoris vitā rapine illuuie esse sordidā. Actor. Hec de fabulis moralibus et itegumētis cap ad pñs sufficiāt

De historiis. C. .XXVII.

Tullius in libro de oratore. Historia est temporū testis lux veritat[illegible] vita memorie magistra vite nuncia vetustatis. Isidorus vbi supra. Historia est narratio rei geste p quam ea q in preterito gesta sūt dignoscuntur. Dicta autē historia a potu historin. id est a videre [illegible] cognoscere apud veteres [illegible] nemo cōscribebat historiam nisi [illegible] [illegible] et ea que [illegible] [illegible] [illegible] historia [illegible] apud nos primus [illegible] [illegible] [illegible] historie gentiū non impediunt [illegible] in his que [illegible] [illegible] Siquidem et per historiā summa retro temporum annorūqz supputatio comprehendit et per consulum regumqz successum multa necessaria perscrutant. Ephemeris appellat [illegible] [illegible] gestio kalendaria appellant [illegible] [illegible] singulos digerunt. Annales sūt res singulorū annorū historia autē multorū annorū vel temporū est. Item inter historiā et argumentū et fabulā hoc interest. Nam historie sunt res vere que facte sunt. Argumenta sunt que et si facta non [illegible] tamē possunt [illegible] vero sunt que nec facte sunt nec possunt [illegible] [illegible] Cronica grece dicit que latine temporum series appellat, qualē apud grecos Eusebius cesariensis epūs edidit. Et hieronymus presbyter in latinā linguam cōuertit: cronos enim grece latine tempus interpretatur.

De Sententiis et figmentis. C. CXXVIII.

Isidorus vbi supra. Sententia est dictum impersonale vt obsequiū amicos veritas odiū parit [illegible] si persona fuerit adiecta [illegible] [illegible] ita [illegible] [illegible] agamenonē vera [illegible] metrofanes pmeruit gratiā [illegible] obsequēdo. Catasceua est cōfirmatio pposite rei. Anasceua aūt [illegible] sup[illegible] est. [illegible] [illegible] nō fuisse aut nō esse qd natū aut factū esse vel dictū pponit vt si quis chimerā neget fuisse aut nō fuisse cōfirmet. Inter has et thesin hoc interest q thesis [illegible] et ipsa habeat disputationē in vtraqz partē [illegible] incerte rei qsi qdā deliberatio vel cohortatio est. Catasceua aūt et anasceua in his rebus que verisimiles nō sunt sz pro veris ponūtur plerūqz versant. Anasceue pma diuisio est incōueniēs et mēdacium: incōuenientis species sūt quod inhonestū est. et quod inutile. Item inhonestū tractat aut in dictis aut in factis. Mendaciū tres habet species incredibile impossibile contrariū. Id autē in anasceua requiramus. ne quid aliud significare voluerint qui ista finxerunt: vt scillā nō marinā sed maritimā feminā nec succinctā canibus: sed rapacem aliquā et inhospitalē venientibus extitisse. Prosopopeya est cum in animalibus et persona et sermo fingit. Nam montes et flumina et arbores loquentes inducimus: personam imponentes rei: que non habet naturam loquendi: quod et tragedis vsitatum est et in orationibus frequentissime inuenit. Ethopeā vero illam vocamus in qua hominis personam fingimus: pro expamentis affectibus etatis. studij fortune sexus leticie meroris audacie. Nam cum p rate persona suscipitur audax abrupta [illegible] eius oratio cum femine sermo simulat sexui conuenire debet oratio. Iam vero adolescētis et senis militis et imperatoris rustici et philosophi diuersa oratio dicenda est. Aliter etiam loquit gaudio affectus aliter vulneratus. in quo genere dictionis illa sūt maxime cogitanda quis loquatur et apud quem. et de quo et vbi et quo tēpore: quid egerit. quid acturus sit. aut quid pati possit. si hec consulta neglexerit.

De Figuris verborum. .C. CXXIX.

Augetur et ornatur oratio etiam figuris verborum et sententiarum. Nam quia directa et ppetua oratio fatigationē atqz fastidiū taz dicēdi q̃ audiēdi creat: flectēda est et in alias versanda formas. et vt dicentē reficiat et ornatior fiat et iudicē diuerso vultu audiendi deflectat. E quibus plurime superius a donato in schematibus artis grammatice annotate sunt vnde tantu illa hic interponi oportuit que in poemate aut nunquā aut difficulter fiunt in oratione aut libere. Anadiplosis est congeminatio verbor. vt hic tamen viuit. et iam in senatu venit. Climax est gradatio cum ab eo verbo quo sensus superior terminat inferior incipit. ac de hinc q̃si per gradus. dicendi ordo seruat. vt est illud aphricani. Ex inocētia nascit dignitas ex dignitate honor ex honore imperiū ex imperio libertas. Antitheta latine contra posita appellantur que dum ex aduerso proponunt sententie pulchritudinem faciunt et in ornatis locutionibus decentissima existunt vt cicero Ex hac parte pudor pugnat: illinc petulantia. hinc constātia illinc furor. hinc honestas: illinc turpitudo: hinc continentia: illinc libido hinc denique equitas temperātia fortitudo prudentia: virtutes omnes certāt cū iniquitate luxuria ignauia temeritate. huiusmodi locutionis ornatu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Contra malū bonū et contra mortē vita. sic contra piuz peccator. et sic intuere in omnia opera altissimi. bina et bina. vnū cōtra vnū. Sinonyma est quotiēs in cōtinenti oratione pluribus verbis vnā rem significamus. vt ait cicero. Nihil agis nihil [illegible] [illegible] cogitas [illegible] nō [illegible] nō [illegible] finam. Antapodosis quotiens media primis et vltimis conueniunt vt apud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Paradiastole est quotiens id quod dicimus interpretatione [illegible] cernimus. cum te pro astuto sapientē appellas pro inconsiderato fortē pro illiberali diligentē. Antimetabole est conuersio verbo

rum que ordine mutato contrarium efficit sensum. non et etiam vir notus sed et vitium eadem illud. Si cum ait antonius brutus hostem con seruator reipublice brutus hostis antonius.

¶ De figuris sententiarum. C. CXXX.

Unc figuras sententiarum quas operepretium sit con gnoscere prosequamur. Sententiarum species multe sunt alie enim sunt indicatiue alie pronunciatiue sunt et nusquam tuta fides alie imperatiue alie admiratiue alie comparatiue et si tu eo te perere quid ibi me vincere prestat alie superlatiue quam cum aliquo motu animi et indignatione promuntur vt ibi quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames. Alie interrogatiue alie responsiue alie deprecatiue alie promissiue alie concessiue alie demonstratiue alie optatiue alie derogatiue alie quam cum exclamatione proferuntur vt quis furor o ciues pacem conuertit in arma. Alie exhortatiue alie dehortatiue. Sunt et affirmatiue vt quod in quippe; prece prime vetatiue negatiue miratiue admonentis irridentis gementis exhortatiue consolatiue commiserantes quarum quotquot sunt figure tot et pronunciando voces. Sunt et anfidore quarum pars honesta est pars inhonesta sunt et alie peratalensis cum id quod nobis obici poterat ante presumimus ad diluendum. Sunt et aporie dubitatio simulantis nescire se quam sciat aut quomodo dicat. Paradoxon est cum dicimus inopinatum aliquid accidisse. Parrhesia est oratio libertatis et fiducie plena. Etopeia est cum sermonem et alienam personam inducimus. Energia est rerum gestarum aut quasi gestarum sub oculis inductio. Aposiopesis est cum id quod dicturi videbamur silentio interrumpimus quos ego sed motos prestat componere fluctus. Epanalensis est digressio. Anamnesis est commemoratio eius rei quod oblitos nos fuisse fingimus. Aparasis est id quod in animos iudicum quasi depositum fueramus optime reposcimus. Etiologia est cum proponimus aliquid eiusque causam et rationem reddimus. Characterismos descriptio figure alicuius expressa. Lacrismos plurimos sensus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat. Prosopopeia est cum inanimalium et persona et sermo fingitur. Peusis id est soliloquium cum ad interrogata ipsi nobis respondemus. Sinerosis est cum differimus aliquid petentes vt aliud interim nos permittant dicere.

¶ De Posituris ac ceteris notis. C. .CXXXI.

Ositura est ad distinguendos sensus per cola et comata et periodos quam dum ordine suo apponitur sensum nobis lectionis ostendit. Dicte sunt autem positure vel quia punctis positis annotantur vel quia ibi vox pro interuallo distinctionis deponitur apud poetas quidem vbi in versu post duos pedes syllaba remaneat coma est quia ibi post scilicet sionem pars facta est vbi vero post duos pedes de parte orationis nihil superest colon est totus autem versus periodus est. Preterea quidam scripturarum note apud celeberrimos auctores fuerunt quas antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus et historiis apposuerunt. Note autem versibus apponuntur numero .xxvi. quam sunt nominibus inferascriptis. Asteriscum anafanes reppertur. Hec apponitur in his que omissa sunt vt illucescant per eam notam quam dicitur videntur stella enim aster dicitur greco sermone a quo asteriscus est deriuatus. Obelus id est virgula iacens apponitur in verbis vel sententiis superflue iteratis siue in his locis vbi lectio aliqua falsitate notata est vt quasi sagitta quedam iugulet superuacua atque falsa confodiat sagitta enim grece obelos dicitur. Obelus superne apunctatus ponitur in hiis de quibus dubitatur vtrum tolli debeant nec ne apponi. Limniscus id est virgula inter geminos punctos iacens apponitur in his locis quam sacre scripture interpretes eodem sensu sed diuersis sermonibus transtulerunt. Antigraphus cum puncto apponitur vbi in translationibus diuersus sensus habetur. Asteriscus cum obelo hac propriae aristarchus vtebatur in his versibus quam non suo loco positi erant. Paragraphus inter versus ponitur ad separandas res a rebus quam in contextu concurrunt quemadmodum in cathalogo loco a locis et regiones a regionibus in agone premia a premiis certamina a diuersis certaminibus separantur. Fuerunt et alie notule librorum pro agnoscendis quam per extremitates paginarie exponuntur vt vbi lector in liminaribus huiusmodi signum inuenerit ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse expositionem cuius simile superiacentem notam inuenerit. In hac tacitulis quoque quibus multum nomina tenebantur propria nota erat apud veteres quam inspiceret quanti et multi superessent quanque in bello occidissent. Tau nota in capite versiculi posita superstitem designabat. Teta vero ad vniuscuiusque defuncti nomen apponebatur vnde et habet medium telum mortis signum de quo persius. Et potes est nigrum vitium prefigere teta. In scribendis quoque argumentis ponere erat. Notas enim frater antes se veteres faciebant vt de quo occulte iunxe scriptura significare vellent. mutuo scriberent. ita his est brutus qui in his literis quid

acturus erat notabat ignotis sub alius quid sibi vellet de literis. Cesar quoque augustus ad filium quem inde innumerabilia accidant assidue quam scribere alterum dicit esse secreta habeamus nos notas sint tales vt cum aliquid voces scribendum erat pro vna quaque litera scribamus sequentem hoc modo pro a. b. pro b. c. et deinceps eadem ratione alias pro x. autem litera redeundum erat ad duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribunt.

¶ Liber Quartus Incipit.

¶ De Practica scientia et eius inuentore. .C. .I.

Ctor Dicto de sermocinalibus scientiis secundum ordinem superatactum dicendum est de practicis. vt enim dicit richardus de sancto victore prima omnium comparanda est eloquentia et ideo expetenda est logica. Deinde vero per ethicam purificandus est oculus et sic ad theoricam transeundum est. Practica autem ipsa est ethica siue moralis scientia. moralis tamen scientia plerumque strictius accipitur pro illa parte ethice que dicitur monostica. Aug. de ciui. dei lib. viii. Socrates magister platonis primus vniuersam philosophiam ad corrigendos mores componendosque flexisse memoratur cum ante illum omnes magis philosophie naturalibus rebus perscrutandis operam maximam impenderent. non mihi autem videtur posse aliquid colligi vtrum socrates hoc faceret tedio rerum obscurarum et incertarum ad aliquid certum et apertum reperiendum animum intenderit quod esse vite beate necessarium. propter quam vitam omnium philosophorum inuigilasse et laborasse videtur industria an vero sicut de illo quidam beniuolentius suspicantur nolebat immundos terrenis cupiditatibus animos se extendere in diuina conari quam quidem ab eis causas rerum videbat inquiri quas primas atque summas non nisi in vnius veri et summi dei voluntate esse credebat. Unde non eas putabat nisi mundata mente posse comprehendi et ideo purgande bonis moribus vite censebat instandum et deprimentibus libidinibus exoneratus animus naturali vigore in eterna se attolleret naturamque incorporalis et incommutabilis luminis vbi cause omnium factarum naturarum stabiliter viuunt intelligentie puritate conspiceret. Constat tamen eum imperitorum stultitiam scire se aliquid opinantium etiam in hiis moralibus questionibus quo totum animum intendisse videbatur vel confessa ignorantia sua vel dissimulata scientia lepore mirabili disserendi et acutissima vrbanitate agitasse atque versasse.

¶ De Partibus eiusdem. .C. .II.

Ctor Moralis autem scientia diuiditur in monosticam economicam et politicam que diuidebatur penes habitus diuersos quibus mediantibus homo regit seipsum vel propriam familiam vel ciuitatem totam. Dicitur autem monostica a monos quod est vnus et icos quod est scientia quasi scientia regendi seipsum. Economica vero dicitur ab economos quod est dispensatio et icos quasi scientia dispensatoria cum familia propria. Politica vero a polis quod est pluralitas et icos scientia quasi scientia regendi plures. Et quia qui bene scit bene regere seipsum et propriam familiam plures siue totam ciuitatem perfecte moragestus est. Ideo diuidebant antiqui totam philosophiam moralem per istas tres partes. Aliter posset diuidi secundum diuisionem boni. Est enim moralis philosophia de bono secundum quod prius dictum est. Est autem quoddam bonum a quo omnia alia fluunt et preter quod nihil est. sicut est ipsum primum et de tali bono et etiam de circunstantiis deuenidi ad ipsum determinatur in libris theologie. Aliud est bonum datum ipsi anime quo mediante cognoscit primum et substantias superiores quod bonum dicitur virtus intellectiua et de tali tractat Arist. in noua ethica. Aliud est bonum datum ipsi anime ad regendum corpus in quo est. custodiendo ipsum a motibus illicitis tum intrinsecus tum extrinsecus. cuiusmodi bonum dicitur virtus consuetudinalis que sic dicitur quia facit corpus assuescere in bonum sicut vult aristoteles in ethicis et de tali bono tractat Arist. in veteri ethica. aliud est bonum quo mediante regit anima se et sua defendendo a nocumento aliorum et de tali tractatur in libris legum et decretorum. Et sic patet qualiter potest diuidi moralis scientia siue practica. Sed prima diuisio eius fuit penes habitus diuersos quibus homo se regit et cetera. Secunda vero est penes bonum de quo tractatur.

¶ De Scientia monostica. .C. .III.

Ichardus libro exceptionum. Ethica id est moralis siue monostica est scientia que sui curam gerentes sese erigit et exornat auget que virtutibus nihil in vita admittens quo non gaudeat nihilque faciens penitendum. Ysidorus libro .ii. Scientia moralis est

illa per quã [illegible] mos honestus appetit̃ [illegible] instituta ad virtutē tendentia preparant̃. Hanc primus socrates ad corrigendos componendos q; mores primus instituit [illegible] omne studiū eius ad bene viuendū [illegible] pertineret [illegible] in quattuor virtutes [illegible] prudentiā fortitudinē temperantiā. Iusticia est qua recte [illegible] cuiq; [illegible] tribuunt̃. Prudentia vero est qua mala a bonis discernunt̃. Fortitudo est qua equanimiter aduersa tolerant̃. Temperantia denique qua libido cõcupiscentiaq; refrenatur. Sicut igitur in phisica [illegible] querend. in logica ratio intelligēdi. sic i ethica mores [illegible] versat̃ ordo viuēdi. In his trib' philosophie generibus etiã eloquia diuina cõsistunt. Illã aut de natura [illegible] putare solent vt in genesi [illegible] ecclesi. aut de moribus vt in prouerbijs [illegible] in omnibus sparsim libris. aut de logica pro qua nostri theologicã sibi vendicãt vt in cantico canticoꝝ [illegible] in euangelijs.

¶ De Naturali appetitu boni. C. IIII.

Aristoteles in ethica noua. Ois ars [illegible] ois doctrina similiter autē [illegible] operatio [illegible] proheresis boni alicuius operatrix videt̃. Ideoq; optime enunciãt bonū qd ōia appetunt: [illegible] ois cognitio [illegible] proheresis bonū aliqd̃ exoptat. Boetius in li. de cõsola. Ois mortaliū cura quã multiplicium studioꝝ labor exercet diuerso quidē calle procedit: sed ad vnū tñ beatitudinis fontē nitit̃ peruenire quo qs adepto nihil vltra desiderare queat. Est n. cuncta intra se bona cõtinens [illegible] esse beatitudinē statū bonoꝝ omniū congregatione perfectū. Quē vt diximus mortales oēs diuerso tramite adipisci conant̃. Est n. hominū mētib' veri boni naturaliter insita cupiditas: sed ad falsa deuius error abducit. Augu. de ciui. dei li. xviij. Proinde [illegible] quondã inter se dissentientes: alij finē boni cõstituebãt in corpore [illegible] voluptate. Alij in aio. [illegible] stoici virtutē [illegible] in vtroq; alij etiã extrinsecus [illegible] imposita bona ad animū [illegible] corp' addebant. Alij sensib' corporis semp alij nō semp alij vo nūq̃ putabant esse credendū alij quoq; mortales esse aias alij imortales [illegible] pene innumerabiles dissensiões [illegible] imortales cõtrouersias impia ciuitas gremio suo cõtinet [illegible] nõ de agris vel domib' aut aliqua pecuniaria ratione sed de his reb' quib' aut misere viuit̃ aut beate. Et si qua dicebant̃ vera: eadē licētia dicebant̃ [illegible] falsa.

¶ De Rebus expetendis: [illegible] primo de virtute. C. V.

Tullius in rhetorica prima. Rerū expetendarū quidē tria sunt genera. Unū qd sua vi nos allicit ad sené emolumēto [illegible] quo captans sed sua dignitate trahens vt virtus scētia veritas. Aliud qd nō propter suã vim [illegible] naturã sed propter fructū [illegible] vtilitatē petendum est: vt pecunia. Tertiū ex hoꝝ partib' iunctū. s. qd sua vi [illegible] dignitate nos ducit [illegible] quãdã vtilitatē gerit quo magis expetat̃ vt amicitia. In primo genere sunt honesta in secundo vtilia in tertio ea q̃ partē honestatis cõtinent partē vtilitatis sed in maiorē partē vocabuli cõferant̃ [illegible] honesta nominent̃. Ex his colligitur vt appetendarū rerū partes sunt honestas [illegible] vtilitas: vitandaꝝ autē turpitudo [illegible] inutilitas. Aristo. in ethica noua. Omnia autē honesta cõcordant rationi. Quintilianus de oratoria institutione li. [illegible] Nihil n. pōt placere qd nō decet. Idē in lib. [illegible] Afflante fortuna pene ōia decent. Seneca ad lucilliū [illegible] Omne autē honestū voluntariū est: nō enim pōt honestū esse qd non est liberꝝ. Idē in lib. de beneficiis. Rerū honestaꝝ preciū in ipsis est. Idē in [illegible] Ubi turpis est medicina sanari piget. Symachus in lib. epistolaꝝ. Quoꝝ mens honesta est imbecilla frons est. Tullius de offi. lib. ii. Ipsum qd honestū decoꝝq; dicimus per se nos [illegible] placet animosq; omniū natura sua cõmouet. Idē in. iij. lib. Qui deliberant vtrum id qd honestū vident sequant̃ an scientes scelere se cõtaminent. cũ si ad id qd deliberant nō peruenerint in ipsa dubitatione facin' cõmittunt. Ea n. deliberãda omnino nõ sunt in quib' turpis [illegible] est ipsa deliberatio. [illegible] id qd vtile videt̃ in amicitia cū eo qd est honestum cõparat̃ iaceat vtilitatis species valeat honestas [illegible] cū in amicitia que honesta nō sunt postulant̃: religio [illegible] fides anteponantur amicitie. Peruertunt homines ea que sunt fundamēta nature: cū vtilitatē ab honestate seiungunt [illegible] enim expetimus vtilitatē ad eãq; rapimur. Idē in lib. de paradoxis. Qd honestū est [illegible] esse bonū stoici testant̃. Disputant stoici multa turpia [illegible] hominū cõsuetudine verbis honesta esse vt [illegible] adulterium [illegible] [illegible] Rursumq; [illegible] honesta homin' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Seneca [illegible] stoicus. Omne honestū in arduo est: cui qd vicinū honesto est: nō enim tanti debet fieri sed ratione fieri.

¶ De Partibus honesti [illegible] primo de virtute dicta philosoꝝ. C. VI.

Tullius in rhetorica prima. Honesti quidē partes due sunt: quaꝝ altera simplex altera iuncta [illegible] propter se [illegible] appetit̃ altera et aliqua parte propter vtilitatis fructū. In primo genere oēs res vna vi atq; vno noie virtus amplectit̃. nã virtus ē habit' animi in nature mō rōni consentaneus. Et hꝫ quattuor partes s. prudentiã fortitudinē iusticiã [illegible] temperantiã. Actor. Uirt' quoq; sic describit̃. virt' est hit' a quo qs bon' efficit: [illegible] opus suū bene reddit. Tull. in li. j. de legibus. Uirt' est pfecta ratio eius qd certe a natura inest. Idem in li. de fine boni [illegible] mali [illegible] Uirtus quoq; rōnis absoluto [illegible] Idē in lib. de natura deoꝝ [illegible] virtute amabilius quã qui adeptus fuerit vbicūq; gentiū erit a nobis diliget̃. Idē in lib. de amicitia. Nihil est virtute amabilius nihil qd magis alliciat ad diligendū quippe cum propter virtutē [illegible] probitatē etiã eos quos nunq̃ vidim' diligam'. [illegible] est amãs sui virtus optime enī se ipsa nouit [illegible] amabilis sit intelligit. Idem in lib. de paradoxis. Si aūt isti [illegible] Require infra ca. de rez ponderatione. Idē in philippica prima. Oia alia incerta mobilia caduca sunt: virt' est vna altissimis infixa radicibus que nulla vi labefieri pōt nec dimoueri loco. Idē in lib. de offi. j. Uirtutis aūt ois laus in actōe cōsistit a qua eā sit intermissio. Multi [illegible] ad studia redeuntis. Idē in rheto. ii. Diuine virtutis pedisseq; sunt sola virtus in sua ptāte est. [illegible] propter eam sub fortune subiecta sunt [illegible] virtutis comes est inuidia. Aphricano virtutē industria. virtus gloriã gloria emulos cōparauit. Calcidius in prohemio super thimeū platonis. Ysocrates in exhortatorib' virtutē laudãs cum omniū bonoꝝ totiusq; prosperitatis consistere cãm penes eam dicere addit ipsaꝝ esse solã que res impossibiles ad possibilē redigeret facultatē [illegible] Quid enim generosam magnanimitatē vel aggredi pigeat: vel ceptū facitq; vt tanq̃ victa difficultatibus se [illegible] a labore. Salustius in kati. [illegible] Uirtuti oia parent. Seneca ad lucilliuꝫ epla [illegible] Salua virt' salua fuerit non sentiet qd abscesserit. Idē in. lxxvj. Amor ira cupiditas: picula depulerūt. Qd pōt bonus obstinatio animi a quo stimulo excitata quãto magis virtus que nec ex impetu nec subito: sed equaliter valet cui perpetuū robur est: vnū bonū virtus est: que inter hanc fortunã [illegible] illam superba incedit cum magno vtriusq; contemptu. Idē in. lxxix. Nulla virtus latet: [illegible] latuisse nō est ipsius damnū: veniet qui conditam [illegible] seculi sui malignitate expressam dies publicet. Idē in. lxxxij. Ois res qd nō habuit decus virtute addita sumit. Idē in lib. de immatura morte. Una res est virt' que nos imortalitate donare possit [illegible] pares diis facere. Lactantius in li. de falso sapientia. Uirtus autē cum scientia iuncta sapientia est.

¶ De Eodem dicta poetaꝝ. C. VII.

Ouidius in li. methamor. xiiij. Inuia virtuti nulla est via. Prosper in lib. epigrãmatū. Ergo ad patriã vite de noctis valle vocati virtutū gradibus scandite lucis iter. ois virtutū semp substãtia sola est. inuictis [illegible] munera nemo rapit. Pamphredus in poetria noua. [illegible] honesta [illegible] mala [illegible] virt' optima reꝝ pessima res vitiū [illegible] Iuuenalis lib. iii. Nobilitas animi sola est atq; vnica virtus. Maximianus. Fuluo virtus preciosior auro. Lucanus lib. [illegible] Crescit i aduersis virtus. Lucan' lib. ix. Uirtutis amator querere qd est virt' [illegible] posce exemplar honesti. Matheus in thobia. Fides in aduersis. Ex pueris sapientum. Scias aūt virtutibus abundare in se. qui alienas amat.

¶ [illegible] nobis innata sint virtutū semina. C. VIII.

Tullius in tusculanis li. iii. Natura quidē [illegible] nos dedit nobis igniculos quos celeriter malis moribus opinionibusq; deprauati sic extinguimus vt nusq̃ nature lumen appareat. Sunt enī ingenijs nostris semina innata virtutū: que si adolescere liceret ipa nos ad beatã vitam natura perduceret. Nunc autē simul vt editi in lucē [illegible] suscepti sumus in omni continuo prauitate [illegible] opinionū peruersitate versamur vt pene cum lacte nutricis errorē suxisse videamur. Idem in quarto lib. Natura omnes ea que bona videntur sequunt̃: fugiuntq; contraria. Idem in quinto. Stoici finē bonoꝝ esse senserunt congruere nature [illegible] cum ea conuenienter viuere. Idem in lib. de legibus i. Uirtus est perfecta ratio eius qd certe a natura est. itaq; nihil prestabilius q̃ plane nos ad iusticiam esse natos. Idem in libro de offi. ii. secundo. Ipsum enim qd honestum dicimus et iam dictum est per se nobis placet omniumq; animos natura sua commouet. Idem in libro tertio. Magis est sm naturaꝝ cõmunitas [illegible] iusticia [illegible] libertas q̃ voluptas

vita diuine homo nature obediens homini nocere non potest:nihil tam fm naturā est q̄ vbi liberalitas ... in re vili turpitudo esse nō pōt. Idem in libro de amicitia. Illos bonos viros appellandos putemus qui assequunt quantū hoies possunt naturā optimā bene viuendi ducē. Quintilianus vbi supra. Omnia que ars cōsumat certū est a natura initia duxisse. Nobis igit ad virtutes etiā aliq̄ docemur inita quedā t semina nature dedita sunt. et ad iusticiam etiam rusticis quoq3 ac barbaris aliqua imago apparet. Seneca ad lucilliū. In hoc optimū in se generosus animus q̄ concitat ad honesta. Magnaz rex spēs ad se vocat t attollit anim⁹ cui nostri ad modū flam in motu est eo mobilior t actuosior quo vehementior fuerit sed felix qui ad meliora hūc impetū dedit ponet se extra ius dicionēq3 fortuna ... aduersa cōminuet t alios admirāda despiciet. Idem in titulo. Docilles natura nos edidit t rationē dedit imperfectam.sed,que perfici posset.

De Generibus virtutum quattuor. .C. .IX.

Macrobius in li. de somnio scipionis. Plotinus phūs dicit quattuor esse q̄ternarū genera virtutū. Primas vocat politicas quarum prudētie est.ad rōnis normā q̄ cogitat quequ3 agit vniuersa dirigere ac nihil pter rectū velle facere humanisq3 actib⁹ tanq̄ diuinis arbitris prudere. Fortitudinis animū supra periculi metū agere nihil q3 nisi turpia timere aduersa vel pspera fortiter tolerare. Temperātie nihil penitendū appetere in nullo legē moderationis excedere sub iugū rōis cupiditatē domare. Iusticie vnicuiq3 seruare qd̄ suū est. Hiis ... vir bonus pmū sui.deinde reipublice rector efficit. Secūde quas purgatorias vocat hoīs sunt qui diuini capax est solūq3 animū ei⁹ expediūt qui decreuit se a corporis contagiōe purgare t quadā humanorū fuga solis se diuinis inserere.hec sunt ociosorū qui a rerū publicaz actōibus se sequestrāt. Harū quid singule velint supius expssimus:cū de virtutib⁹ phantū diceremus q̄s solas q̄dā estimauerūt eē virtutes. Tertie sunt purgati iā defecati q3 animi t ab omni hui⁹ mūdi aspergine pressi pureq3 detersi.illic prudētie est diuina nō q̄si in electiōe pferre sed sola nosse t hec tā q̄ nihil aliud intueri. Temperantie terrenas cupiditates nō reprimere sed penitus obliuisci. Fortitudinis passiones ignorare nō vincere vt irasci nesciat nihil cupiat. Iusticie ita cum superna t diuina mente sociari vt seruet cum ea perpetuū fedus imitando. Quarte sunt que in ipsa diuina mente cōsistunt que vocat morales quarū exemplo reliquē oēs per ordinē defluūt. Nam si rerū aliarū multo magis virtutū ideas esse in mente diuina credendū:illic prudētia est mens diuina temperantia q̄ in se perpetua intentione cōuersa est fortitudo q̄ semp idem est:nec aliqñ mutat iusticia q̄ pherēni lege a sempiterna operis sui ptinuatione non flectit. Hec quattuor genera quaternarū virtutū in passionibus quib⁹ hoīes mentiunt capiūt q3 dolēt gaudētq3 maximā habent sui differentiā:has primae mouent secūde auferunt.tertie obliuiscunt.in quartis nefas est nominari.

De Virtute consuetudinali t q̄ ipsa sit habitus.C. X.

Aristoteles in ethicis li. ii. Neq3 vero natura neq3 pter naturā fiunt virtutes sed innatū est nobis suscipe quidē eas per assuetudinē pfectis. Et similib⁹ enim actōib⁹ fiunt siles habitus t fm actuū differentias sequunt habitus. Non parū igit differt sic vl sic assuefieri a iuuētute magis aūt omne. Quecūq3 q̄dez natura nobis aduenit potētias eorū primitus ferimus.postea aūt opationē t actus tradimus. Ea vō circa que est virt⁹ innata sunt a superfluitate t indigētia corrūpi. Qui enim oīa fugit t timet timid⁹ est qui aūt nihil oīo timet audax. Similiter aūt t qui omnē voluptatē hz t a nulla semotus est:incōtinens:qui aūt oēs fugit:insensibilis. Corrūpit enim castitas t fortitudo a superfluitate t indigētia ac medietate aūt saluat. Signū āt oportet facere habituū voluptatem tristiciā in opibus:quicūq3 enim remouet a corpalibus t hoc ipso gaudet castus qui aūt tristat incōtinēs t qui q̄ sufferat pericula t gaudet vel nō tristat fortis qui aūt tristat timidus. Circa voluptates enim,t tristicias est cōsuetudinalis virtus:nam medicine q̄dam virtutes sunt. Medicine aūt per contraria innate sunt fieri. Tribus igit existentibus que in voluntatibus t trib⁹ que in fugis:bono oferente delectabili:t trib⁹ ptrarijs malo nociuo t tristi. Circa hec quidē omnia bonus directus est malus aūt peccans. Magis autē circa delectationē q3 et puericia nobis cōnutrit. Ideo difficilimū est hanc passionē repellere ptemporaneā vite quēadmodū dicit Eraclitus circa difficilius autē semp t ars fit t virt⁹. In his autē que fm virtutes fiunt requirit qualiter habens operet. Primum quidē si sciēs. Deinde si voluens alias eligens.propter hoc autem tertiū si firme t immutabiliter operat. Hec aūt ad habēdū alias artes nō cōnumerant preter ipm scire ad habendū igit virtutes scire quidē parū aut nihil potest ad alia aūt nō parū s3 omne s3 multi hec quidē que fm virtutes sunt nō faciūt ad rōnē aūt pfugientes existimant phari t sic fore studiosos t sile aliqd facientes egrotantibus qui medicos audiūt quidē studiose t ipsi nihil faciūt operandorum. Quemadmodū igit nec illi bene habebūt corpus nec isti animam sic phantes qm aūt ea que sunt in aīa tria sunt passiones potentie habitus hec aliqd erit virtus. Passiones quidē non sunt neq3 virtutes neq3 malicie q3 fm passiones non dicimur boni vel mali:neq3 laudamur:neq3 vituperamur. Scdm virtutes etiā t malicias boni vel mali dicimur:t fm eas laudamur t vituperamur. Et passiones quidē vt ira t timor inuolūtarie:virtutes aūt voluntates vel nō sine volūtate pter hoc autē neq3 potētie sunt neq3 enim boni vel mali dicimur q3 possim⁹ pati simpliciter neq3 laudamur neq3 vituperamur. Et adhuc potētes quidem sumus natura:boni autē non sumus natura.relinquit ergo eas habitus esse. omnisq3 virtus cuiuscūq3 fuerit:t id bene habens perficit:t opus eius bene reddit.

Q virtus sit volūtaria nō t nō coacta dicta phorū.C. .XI.

Idem in iii. In volūtariis quidē laus t vituperatio fit. Videt autē violentū esse cuius principiū extrinsecus nihil pferente eum passo volūtas vero finis est. Eligentia autē eorū q̄ ad finē simplr q̄dē t fm veritatē.bonū est voluntariū vnicuiq3 autez qd̄ videt. Bono q̄dē qd̄ fm veritatē est.malo aūt qd̄ ptingit.sicut t in corporibus bene dispositis.sana sunt que fm veritatē talia sunt.īfirmis autez alia. Bonus n. singula recte iudicat q3 in singulis verū videt regula t mēsura eorū existēs. Malis aūt deceptio pter delectationem fit.nō n. existēs bonū eis videt.s3 volūt delectabile vt bonū.tristiciam aūt vt malū fugiūt. Dydimus ad alexandrū. Nullius virtutis initiū est id nācisci.qd̄ mutari nō possit.s3 nec gloria dicēda ē quaz sibi q̄sq3 nō dederit.ergo nō in angustijs t ī egestate. s3 in opulētia tēperantē viuisse laudādū est.alioqñ cecitas t pauptas sole virtutuz gloriā sortiunt. Illa q3 nō videt vt cupiat.ista q3 non hz vt capiat. Nos aūt q̄ nullius inedie lege pstringimur.ad bene viuēduz libero incitamur arbitrio.vt voluntariā ptinētiā digna remuneratio cōsequat. Dedit eni nobis multas natura blandicias quas plerūq3 virtus cohibet. Terentius in andria. Qm̄ nō pōt fieri qd̄ vis id velis qd̄ possis. Idē in hebaut. Nulla ē tā facilis res q̄n difficilis sit qñ inuitus facias. Idē in adelphis. Qd̄ ius cogit volūtas ipetrat vel imperat. Tullius in li. de paradoxis. Soli sapiēti contingit vt nihil faciat inuitus nihil dolēs nihil coactus. Idē in tusculanarū li. iiij. Volūtas est q̄ qd̄ cū ratiōe desiderat. Sic eni eā stoici diffiniunt quā putāt esse in solo sapiēte. Que aūt rōne aduersa vehementius incitata libido vel cupiditas ē effrenata:que in oīb⁹ stultis inuenit. Idez in li. de fato. Ad animorū aūt motus volūtarios nō ē exqrenda externa causa. Motus eni volūtarius eā naturā ptinet in se vt sit in nostra potestate nobisq3 pareat. Seneca ad luciliūz. [illegible] Pars magna bonitat est velle fieri bonū. Idē in [illegible]. Sapiens nihil inuitus facit necessitatē effugit:q3 vult qd̄ illa coactura est. Idem in [illegible]. Da ergo operā ne q̄d vnq3 inuitus facias. Qui imperia libens excipit:ptez acerbissimā seruitutis effugit facere qd̄ nolit.nec q̄ iussus aliquid facit.miser ē sed q̄ inuitus. Itaq3 sic aīm cōponamus vt quicqd res exigit id velimus. Idē in [illegible]. Omne honestū volūtariū est.nō eni pōt honestū esse quod non est liberum. Idē in [illegible]. Magna pars est pfect⁹ velle pfici. Idez in [illegible]. Placeat homini quicqd deo placet ob hoc ipsum quod deo placet. Q̄diu virtus salua fuerit nō senties quid abscesserit. Quintil. vbi supra [illegible] li. Nihil facile persuadetur inuitis. Item valerius maximus. li. ij. Olim ambigue laudis a senatu ciuis existimabat:qui de bitis reipublice officiis non sua sponte sed iussus fungeretur q3 qd̄ quod imperio cogit:exigenti magis q̄ praestanti acceptum refertur.

De Eodem dicta poetarum. C. XII.

Ovidius in li. de ponto. Sponte sua probitas officiūq3 iuuat. Et desint vires tñ ē laudāda volūtas. Horatius in li. eplaz. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderūt peccare mali formidine pene. Item [illegible]. Desinim⁹ vti t fugit indigna voluptas. Nec qd̄ non possum nō voluisse meū est. interdū trahimur viribus. trahimurq3 volentes. Et qd̄ nō capiūt pectora bruta volūt. Petr⁹ riga in biblia versificata. Viua impiere viā balaā sed vita flagellis. Et diuina videns tardat asella viā. Amplexa mundū quecūq3 vota

libo:[illegible] Sed tone obstat verbere tuta caro. Nam nos assidue mũ danis sepe retardat Corporis arnetas demna flagella fames

C De virtute gratuita sit non mercenaria. C. XIII.

Tullius in oratione ad hortensium. Nulla quidem virtus esse potest nisi gratuita sit. Nã que voluptate quasi mercede aliqua ad officiũ impellatur non est virtus sed fallax quedã imitatio et simulatio virtutis. Idem in libro de legibus primo. Idem item quoque iustissimum est iustitie mercedem non querere. Seneca de clementia [illegible]. Recte factorum verus fructus in ipsis est nec vllum precium virtutũ dignum illis extra ipsas est. Idem in li. de beneficiis [illegible]. Rez bone stat precium in ipsis est. Plinius in epla ad catiliũ. Magnitudo ai nihil ad ostentationẽ oĩa ad cõsciẽtiã refert rectoque facti nõ ex populi sermone mercedẽ sed ex facto petit. Claudianus in maio:.

Producit non empta fides nec pectora merces. Alligat ipsa quidẽ virtus preciũ sibi solaque late Fortune secura viret nec fascibus vllis Erigitur plausũ nec petit clarescere vulgi. Non querit preciũ virtutem qui debet amor. Baudia premiis cumulãt inopia dolores. Ouidius in li. de ponto. Nunc cum fortuna statque caditque fides. Nec facile inuenies multis in milibus vnũ. Virtute preciũ qui putet esse sui. Ipse decor recti facti si premia desint Non mouet et gratis penitet esse probũ. Nil nisi qd prodest carũ est en detrahe menti. Spez fructus aui de nemo petẽdus erit. En redditus iam quisque suos amat et sibi qd sit Vtile sollicite computat articulis. Sponte sua probitas officiũque iuuat. Mercede caret per se sempque petẽda est. Exterius virtus incomitata bonis. Iuuenalis li. iiij. Nullus virtutem complectitur ipsam premia si tollas.

C Q: vĩtus libera sit et regina: vitium seruile fm philos. C. XIIII.

Tullius in rhetorica.ij. Sola virtus in sua potestate est oĩa preter eam sub fortune subiecta sunt dñatiõe. Diuitie vĩtutis pedissequi sunt. Ille liber estimandus est qui nulli turpitudini seruit. Idẽ in li. de paradoxis. Ois sapiẽs liber ois stultus seruus. Quid est libertas potestas viuẽdi vt velis. Quis aũt viuit vt vult nisi qui recte viuit qui gaudet officio qui nec legibus quidẽ propter metũ paret sz eas sequitur et colit: qui nihil facit vel dic vel cogitat nisi libenter ac libere. Solu igĩ sapiens quicquid agit facit nihil inuitus nihil dolens nihil coactus: Cuz seruitus sit obediẽtia fracti animi atqz abiecti et arbitrio suo carentis quis neget oẽs leues oẽs cupidos oẽs improbos esse seruos enim quid [illegible] liber cui mulier imperat cui leges imponit prescribit iubet vetat qd ei videt necille imperanti aliqd negare pot vel audet recusare. Ego istũ nõ mõ seruũ: sz etiã nequissimũ seruũ appellandũ puto licet amplissima familia natus sit. Ois animi debilitas et humilis et fracta timiditas seruitus est. Seneca in trage. Nescitis cupidi regnũ quo iacet loco regnũ nõ faciũt opes nõ vestis tirie color non aurum inde trabes rex est qui posuit metus et diri mala pectoris: quẽ nõ ambitio impotens: et nunqz stabilis vulgi fauo: mouet: qui est in tuto positus loco: et oĩa infra se videt. Idẽ ad lucillum. Quid interest quot dñi sint seruitus vna est hãc qui contempsit in q̃talibet turba dñantiũ liber ẽ. Idẽ in. lxxxvij. Nunqz maior ẽ animus: qz vbi aliena se posuit: et fecit sibi pacẽ: nisi timendo fecit sibi duitias nihil concupiscendo. Seneca. Nemo nisi vitio suo miser est. Martialis coquus. Liber et gulosus esse nõ potes.

C De Eodem fm poetas. C. XV.

Idem Liber eris cenare foris si maxime noluis vegetaria tuã si domat vua fitiũ. si ridere potes miseri eris endeta cume. Contentus nostra si potes esse toga. Si tua nõ rect [illegible] potes. Hec tibi si vis est si mentis tanta ptãs Liberior partho viuere rege potes.

Matheus in tob. Vendit arbitriũ dum tuã et auro Sumptu pane tuo vescere liber eris. Claudianus in maio:. Si metuis si plura cupis: si duceris ira. Seruitij patiere iugũ tolerabis iniqz. Interius leges nũc omnia iure tenebis. Cum poteris rex esse tui.

Prosper vbi supra. Quid iuuat in [illegible] cas placere modo Cur dubius expectat cras hodierna tenens. Sermus correctis veniam nõ e longinqua. Sed nullius est [illegible] nota. Libertas nulla est [illegible] maiore potestas. Deseruire deo cui bene fuit amo: Absqz iugo posita est dittonis amica voluntas. Que viget affectu non [illegible]. Banfredus in poetria noua. Liberis est virtus qui [illegible] abundans. Cultus est qd habet pauper qui pe cupit. Ennodius semp studere debent honestis.

C Q: virtus medium sit in pectore et consuetudine. C. XVI.

Aristoteles vbi supra. In omni vero continuo et diuiso est accipere hoc quidem plus. Hoc vero minus hoc vo quale. Et hec autem in rem aut fm nos. Dico aũt rei mediũ qd equaliter remouet ab vtraqz extremitatũ qd est vnũ et idem omnibus. Ad nos aũt qr neqz superabundat neqz deficit sed nõ est idem omnibus. Nam minori quidem comedere [illegible] minas pag est. Bellatori aũt gymnastiz multũ. Sic vtiqz ois sciens superfluitatẽ et deficientiã fugit. Mediũ aũt querit et hoc vult. Mediũ aũt nõ qd rei sed qd ad nos. Sic ergo bonũ artifices ad mediũ respicientes operant. Virtus autẽ omni arte certior ẽ et melior queadmodũ et nã. medij vtiqz erit inspectrix. Adhuc peccare quidẽ multis modis contingere aũt vno modo. ideo et hoc quidẽ facile hoc vero difficile. facile quidẽ deuiare a signo. Difficile autẽ inuenire et propter hoc malicie quidẽ superfluitas et indigentia. Virtutis autẽ medietas boni quidẽ enim simplr. Mali autẽ omnifariam. Est igĩ virtus voluntarius habitus immediate existens quo ad nos determinata ratione vt sapiẽs determinabit. Seneca ad lucillum. [illegible] Omnis virtus in modo est. Ex puerbis sapientum. Bonaz rerum nimia consuetudo pessima est. Horatius in lib. epistolaz. Virtus est mediũ viciorum vtrinqz redactum. Idẽ in libro sermonum. Est modus in rebus sunt certi denique fines. Quos vltra citraqz nequit consistere rectum. Ouidius in lib. de remedijs. ij. Vento nutrit: vento restringit ignis. Lenis alit flãmas grandior aura necat. Idem in li. methaum. ij. Inter vtrũqz tene medio tutissimus ibis. Maximianus. Maior enim medius gratia rebus adest. Banfredus in poetria noua. In omnibus vna est virtus seruare modum.

De Mõ difficultate cõsistẽdi in medio. C. XVII.

Aristoteles vbi supra. Medietas autem duaz maliciarũ est virtus: huius quidẽ fm. superfluitatẽ. huius vero fm indigentiaz. Est eni virtus circa passiones et operationes: in quibus superfluitas viciatur et defectus vituperat mediũ autẽ laudat et dirigit. nã neqz ois operatio neqz ois passio suscipit medietatẽ. Quedã eni mox noiata cõiuncta sunt cũ malo. vt inuidia adulteriũ. furtũ et consimilia. que dicunt esse ipsa mala. nõ eoz superfluitates et deficientie. nõ est igĩ vnqz circa hoc dirigere sed semp peccare. atqz fortitudo est medietas circa timores et audacias. Liberalitas est medietas circa dationẽ pecuniarũ et acceptionẽ. Magnanimitas est medietas circa honorẽ et inhonorẽ. Ad que autẽ ipsi magis nati sumus aliqualiter magis contraria medio videnĩ. Verbigratia. magis nati sumus ad delectationẽ ideo facilius mobiles sumus ad intẽperantiã qz ad tẽperantiã. Ideo difficile ẽ bonũ esse: in vno quoqz eni mediũ accipere difficile est. Verbigratia. Circuli accipere mediũ nõ ois est sed sciẽtis est. Sic vtiqz et irasci facile et dare pecuniã et cõsumere. sz cui et quãtũ et quãdo et cuius gratia. et qualiter nõ ois. neqz facile est: qd est bonũ et rarũ et laudabile. Ideo oportet eũ q̃ incedit ad mediũ primo segregari a magis contrario. et in cõtrariũ trahere oportet. Multũ eni festingẽtes nos a peccato ad mediũ veniemus. qd q̃ tortuosa lignoz dirigũt faciũt. In omni aũt magis cauẽdũ est delectabile et delectatio nõ eni indecepti iudicamus eã. Qd igĩ plebis senes passi sũt ad helenã hoc oportet nos pati ad delectationẽ sic eni eã proiciẽtes. Idẽ in li. iij. Molliores aũt est fugere laboriosa. difficilius tñ est tristia sustinere qz a delectationibus abstinere. furorẽ autez ad virtutẽ homines ferant. Impetuosissimus eni furor ad pericula sustinẽda Unde Homerus Virtutem immitte furori: et furorẽ vĩtute erige. Horatius in li. sermonuz. Dum stulti vitant vitia in cõtraria currũt. Quibus hoc vitiũ est cantoribus inter amicos. Vt nunqz inducant animũ cãtare rogati. Iniussi nunqz desistant. Idẽ in li. eplaz. Alter in obsequiũ plus equo pronus Alter rixatur de lana sepe caprina. Seneca de naturalib9 questionibus li. vij. Difficilius inuentu est virtus ducẽ rectoremqz desiderat et sine magistro vitia discunt. Idẽ in hercule furente. Nõ est ad astra mollis e terris via. Oui. de arte. li. ij. Est nulla nisi ardua virtus. Idem in li. de ponto. Tendit in ardua virtus. Prosper in lib. epigrãmatum. Amplius incedit spatio terrena voluptas. Angusto virtus limite celsa petit. Petronius. Nihil tamen tam arduum est qd non improbitas extorqueat.

C De Quattuor virtutibus cardinalibus. C. XVIII.

Tullius in rhetorica prima. Virtutis partes, vt dictũ est. sunt prudentia. iustitia. fortitudo. temperantia. Prudẽtia est rerũ bonarũ et malarum scientia. Cuius partes sunt memoria. intelligentia. prouidentia. Memoria est per quam animus repetit ea que fuerũt. Intelligentia est p quã pspicit animus ea que sunt. Prouidentia ẽ per quã futurũ aliqd videt anteqz factum est. Iustitia est habi

tus cōmuni vtilitate conseruata. suam cuiqꝫ tribuens dignitatem. Huius initium a natura profectum est. Deinde quedā in consuetudinem ex vtilitatis rōne venerūt. postea vero res ⁊ a natura pfectas ⁊ ꝯsuetudine pbatas legū metus ⁊ religio sanxit. Jus nature est: qd non opinio genuit: sed quedā innata vis nobis inseruit: vt religionem pietatē gratiā vindicationē obseruātiā veritatē. Religio est que superioris cuiusdā nature quā diuinā vocant curā cerimoniaqꝫ affert. Pietas est per quā sanguine coniunctis patrieqꝫ beniuolis officiū ⁊ diligēs cultus tribuit. Gratia est in qua amicitiaꝫ ⁊ alterius officiorꝫ memoria ⁊ alterius remunerādi voluntas ꝯtinet. Uindicatio est per quā vis ⁊ iniuria ⁊ omne offuturū defendēdo aut vlciscendo ppulsat. Obseruātia est per quam etate vel sapiētia aut dignitate aliq antecedētes veneramur ⁊ colimus. Ueritas est per quā operā damus ne qd aliter fiat aut factū vl futurū sit q̄ ꝯfirmauerimus. Jus ꝯsuetudinis est qd voluntate omnium sine lege vetustas comprobauit. Qd genus est pactū par iudicatū. Pactū est qd inter aliquos conuenit. Par qd inter oēs equabile est. Judicatū de quo alicuius aut aliquorꝫ sententiis iā ꝯstitutū est. Jus legis ē qd i scripto qd ꝑplo expositū est vt obseruet ꝯtinet. Fortitudo ē cōsiderata periculorꝫ susceptio ⁊ laborꝫ ꝑpessio. Eius ptes sunt magnificentia. fidentia patiētia pseuerātia. Magnificētia est rerum magnarꝫ excelsa cū animi ampla quedā ⁊ splēdida ꝑpositōe cogitatio atqꝫ administratio. Fidētia est per quā magnis ⁊ honestis in reb⁹ multū ipse animus in se fiducie certa cū spe collocauit. Patiētia est honestatis aut vtilitatis cā rerꝫ arduarꝫ ac difficilium voluntaria aut diuturna ꝑpessio. Perseuerātia est in rōne bene ꝯsiderata stabilis ⁊ ꝑpetua ꝑmāsio. Tēperātia est rōnis in libidinē atqꝫ in alios non rectos impetus animi: firma ⁊ moderata dñatio. Cuius ptes sunt ꝯtinentia: clemētia: modestia. Cōtinētia est per quā cupiditas ꝯsilii gubernatiōe regit. Clemētia est per quā animi temere in odiū alicui⁹ inuectio ꝯcitata comitate retinet. Modestia per quā pudorꝫ honestus clarā ⁊ stabilē comparat auctoritatē. Hec omnia ꝑpter se solum. vt nihil addat emolumēti petēda sunt.

De Prudētia ⁊ discretione sm̄ phos. .C. .XIX.

Cicero Prudentia quoqꝫ sic describit. Prudentia est in suū custodia prouida boni maliqꝫ sagax dignoscētia. Itē prudētia est bonarꝫ ⁊ malarꝫ rerꝫ discretio cū fuga mali ⁊ electōe boni. Itē prudētia est vt⁹ perspicax rōnis que nō solū pñtia intuet sed etiā rerꝫ euēt⁹ metit. Seneca in li. de virtutib⁹. Qui prudentiā sequi desiderat tūc recte viuat si oīa prius estimet. si dignitatē reb⁹ nō ex opinione multorꝫ: sed ex eorꝫ natura ꝯstituat. prudētie ꝑpriū est examinare ꝯsilia: ⁊ nō cito facili credulitate ad falsa ꝓlabi. Trib⁹ tꝑib⁹ animus tu⁹ dispensetur. pñtia ordina futura prouide ꝑterita recordare. ꝑpone aīo tuo ⁊ mala futura ⁊ bona illa vt sustinere possis ista vt moderari. Prudēs nunqꝫ ocio marcet. Aliqñ animū remissum hꝫ solutū nunqꝫ. tarda accelerat: ꝑplexa expedit: dura mollit: aspera lenit: ardua exequat. ex paruis magna et apta obscura et primis remota estimat. Hec omnium⁹ ꝯtra rufinū. Pithagoras duorꝫ temporꝫ maxime habēdā curā mane ⁊ vespi. i. eorꝫ que acturi sumus eo que gessimus. Quintilianus vbi supra li. viii. Prudentis est qd in vnoquoqꝫ optimū est. si possit suū facere. verūtñ qd imitaturus est quisqꝫ pmū intelligat: ⁊ cur id bonū sit sciat tum in onere suscipiēdo vires suas cōsulat. Nam vbiqꝫ ꝑniciosissimū est vires fiducia preuenire. Boetius de ꝯsolatione lib. ii. Non qd ante oculos situ est sufficit intueri rerꝫ exitus prudentia metit. Terentius in adelphis. Istud est sapere non modo quod ante pedes videre sed etiam illa que futura sunt prospicere.

De Eodem sm̄ poetas. .C. XX.

Anphredus in poetria. Prestiꝫ pcurrant oculi prōsiue mētē ⁊ vires metire tuas. Si fortis es aude grādia si fragilis humeris ipone minora. Si doleas sine teste dole. mētis qꝫ dolorē. Ignorari facies si posse sit artū. Dilates animū si corpus debile mēs sit. Fortis ⁊ exiguas vires supplere memento spe grādi. Ouid. in li. de arte. i. Arte cito veloqꝫ rates remoqꝫ regunt. Arte leues currus arte regēdus amor. Idem in lib. ii. Qui sermone placet noctura silētia vitet. Qui canit arte canat ꝗ bibit arte bibat. Proponas aīo mitia ferēda tuo. Idē in lib. de ponto. Tu modo fac timeas ⁊ que tibi leta vident. Dum loqueris fieri tristia posse puta. Uirg. in. i. li. eneidos. Res animos incognita turbat.

De Memoria. .C. XXI.

Cicero. Itaqꝫ prudētie ptes sūt memoria. itelligētia prudētia ꝯsiliū cautela circumspectio. Memoria est ad mentis intuitum imaginaria quedam representatio preteritorum. Item memoria est virt⁹ per quā anim⁹ recreat pterita vt ex eis metiat futura. Unde in puerbiis sapientū legitur qꝫ discipulus prioris est posterior dies. Duo quidē de pteritis tractare debemus: s. delicta ꝑpetrata ad penitēdū ⁊ beneficia accepta ad remeriendū. Seneca de nālibus questionib⁹ li. iii. Obiciat sibi senectus annos inter studia varia ꝯsumptos ⁊ damna etatis male exempte labor sumat occupatiōes recidant patrimonii lōge cura soluat. Si enim totus animus vacet ⁊ ad ꝯtemplationem sui saltē in ipso fine respiciat faciet ac sibi instabit ⁊ quotidie breuitatē temporis metiēs quicqd amissum est diligēti vite pñtis vsu recolliget. Fidelissimus enim est ad honesta transitus ex penitētia. Itaqꝫ iuxta poemā. Tollimus ingētes animos ⁊ maxima paruo tpe molit. Faciam⁹ ⁊ qd inuenire fieri solet qui tardius exiuimus velocitate pensantes morā festinemus. Magnū quoqꝫ opus absqꝫ etatis excusatione tractemus. Crescit animus quod eius cepti magnitudinē ostēdit ⁊ cogitat quantū ꝑposito nō quantū sibi supsit. Ad lucilliū epla iiii. Tenes vtiqꝫ memoria q̄tū senseris gaudiū cū pretexta posita sumpsisti virilē togā. ⁊ in forꝫ deductus es. Mai⁹ expecta. cum puerilē animū deposueris ⁊ te in viros ph̄ie transtuleris. Cato vbi supra: Beneficii quoqꝫ accepti memor esto.

Actor. De beneficiorꝫ cōmemoratione atqꝫ recompensatiōe. Require plenius infra ca. de gratia.

De Intelligentia rerꝫ estimatione. .C. .XXII.

Intelligentia est virtus. que rationali viuacitate statū pñtiū perscrutat ⁊ vnūqđqꝫ sm̄ valorē suū estimat atqꝫ ponderat meliora deteriorib⁹ anteponēs. Ad hāc itaqꝫ ptinet pfunda rerꝫ inspectio ⁊ integra ipsarꝫ estimatio qꝫ nō eas in supficie tātū oculis intuet. sꝫ etiā interiorē illarū substantiā vel essentiā rationis viuacitate prosequit. vt eas sm̄ qd sunt nō sm̄ qd apparēt metiat. Uerbigratia. Si videt mulierē pulchrā exterius. simul etiā cogitat q̄ vilis ⁊ feda sit interius ipsaqꝫ voluptas q̄ turpis sit ⁊ q̄ minimum duret q̄ breuis etiā ⁊ q̄ dānosa. Silr si hoiem diuitē ⁊ ornatū exterius videat. simul etiā qd sit interius ꝯsiderat nec eū ꝑpter ista felicē reputat. Unde intelligētia dicit ab intus legēdo. Aristoteles. Si linceis oculis hoīes vterent vt eorū visus obstātia penetraret. nunc introspectis visceribus etiā pulcherrimū corpus turpissimū videret. Apuleius de deo socratis. Eque diuites spectare solem⁹. vt equos quos mercamur. Neqꝫ eni in equis emēdis phaleras cōsideramus. ⁊ balthei polimētā inspicimus sꝫ equū ipm nudū ⁊ solū vt sit ad speciē honestus ad cursum vegetus. ad vecturam validus.

Seneca ad lucilliū. Quomō stultus est ꝗ equū empturus ē non ipsum inspicit sed stratū eius ⁊ frenos. Sic qui hoiem ex veste aut ex cōditiōe estimat. Idem in. lxxvi. Nemo ex istis quos purpuratos vides felix est. nō magis q̄ ex illis quibus sceptrū ⁊ clamidē in scena fabule assignāt cū presente populo elati incesserunt ⁊ cothurnati simul exierunt excalciant ⁊ ad staturā suā redeūt. nemo istorū quos diuitie ⁊ honores in fastigio ponūt magnus ē. quare ergo magnus videt cū basi sua illū metire. Hoc laboramus errore qꝫ neminē estimamus eo qd ē sꝫ adiicimus illi ⁊ ea quib⁹ adornat⁹ ē. ac qñqꝫ voles verā hoīs estimationē inire inspice nudū ponat patrimoniū ponat honores ⁊ alia fortune mendacia. corpus etiā ipsum exuat. animū intuere qlis sit ⁊ quātus. alieno an suo magnus. Idē i lxxx. Require infra in caplo de dignitate. Idē in. lxxi. Alius intuere verā pretium fugiendorū ac petendorꝫ nō ex opinione. sed nā pcia reb⁹ imponens: ⁊ neutri fortune se submittens supra oīa ꝗ cōtingunt emineris. hic est facies virtutis. Pōt ex casa vir magn⁹ exire pōt ⁊ ex deformi humiliqꝫ corpusculo formosus anim⁹ ac magn⁹. Nec deformitate corporis animus dedecorat sed pulchritudine aī corpus ornat.

Oui. in. i. methamor. vii. Fortitudo puū genus est patrisqꝫ labor. Quecūqꝫ tenat. Idem in li. de remediis. ii. Parua necat morsu spaciosuꝫ vipa taurū. A cane nō magno sepe tenet aper. Flumine ꝑpetuo torrēs solet alti⁹ ire. Sed tñ hic breuis illa ꝑhēnis aqua.

De Prudentia rerum ponderatione. .C. XXIII.

Cicero. Ex prudētia rerū estimatiōe sequit cuiuslibet iusta ponderatio. qua s. potiora deteriorib⁹ preponunt. vt aīa corpi. virtus sanitati honestas voluptati. Tull. de offi. li. ii. Nemo iustus esse pōt ꝗ mortē vl dolorem vel egestatē timet. aut ea ꝗ his ꝯtraria sunt equitati anteponit.

Idē in li. iii. Errat ꝗ vitiū vilis corporis aut fortune vitiis aī grauius existimat. Cū id qd vtile videt in amicitia cū eo qd honestū est comparat iaceat vtilitatis speciē valeat honestas. Et cū in amicitia que honesta nō sūt postulant. religio ⁊ fides anteponant amicitie. Idē

in li. de paradoxis. Si aũt isti callidi rerum estimatores prata & areas quasdam magni estimant q̃ hinc generi possessionum dãni nocere non potest: q̃ neq; naufragio neq; incendio amitti põt: quanti estimanda est virtus que nec eripi nec surripi potest: que nec incendio neq; naufragio amittit: quia qui prediti sunt soli diuites sunt. Soli enim possident res fructuosas & sempiternas. soliq; qd̃ est proprium diuitiarum rebus suis contenti sunt. Idẽ in lib. de fine boni & mali. j. Nemo voluptatẽ q: voluptas sit appetit: neq; dolorẽ quia dolor est consectat. Denique aut voluptates omittunt maiorum voluptatũ adipiscendarum cã: aut dolores suscipiunt maiorum dolorum effugiendorum gratia. Seneca ad lucilliũ. Seruiat ergo deteriora melioribus. fortes simus aduersus fortuita. Idẽ in. lxxxi. Abstrahunt a recto diuitie honores potẽtia & que opinione nostra cara sunt precio suo vilia. Nescimus estimare res de quib' nõ cum fama sed cum rerum natura deliberandũ est. Nibil habẽt ista magnifici quo mẽtes in se trahant preter hoc q mirari illa consueuimus. Idem in. lxxxvij. Quod contemptissimo cuiq; contingere ac turpissimo potest bonum non est opus autem & lenoni & laniste contingunt: ergo bona non sunt.

De Prudenti rerum vsu. .C. XXIIII.

Cicero. Porro ex prudẽti rerum estimatione iustaq; ponderatione sequit bonus ac rectus earum vsus: quo vir prudens ad commodũ suũ cuncta retorquet. Quintilianus sc'do lib. Non est equi id haberi malum: quo bene vti licet. Idem in. viii. lib. Prudentis est quod in quoq; optimũ est. si possit suum facere. Seneca in naturalib' questionibus. li. ij. Ita a natura comparatum est vt alacrius immineãt q̃ merita descendant: & illa cito defluant: hec tenax memoria custodiat. Idem ad lucilliũ. Ait crysippus. Sapientem nulla re egere & tamen multis illi rebus opus esse: econtra stulto nulla re opus: nulla enim re vti scit. Idem in. lxxx. Tempestas non opus guberna toris impedit. sed successum. Non ex ebore tantum simulacra facit statuarius: sed ex ere vel marmore si affit. Sic sapiens virtutem si licebit in diuitiis explicabit. Si minus. in paupertate. si poterit in patria. si minus in exilio. si poterit integer si minus debilis. Quamcunq; fortunam acceperit: aliquid ex illa memorabile efficiet. Sapiẽs est artifex domãdi mala. dolor egestas ignominia. carcer. exilium vbiq; horrẽda. q̃ ad hunc peruenerunt mansueta sunt.

Idem Cicero in oratione pro domo sua. Rerum mobilium nõ tam facultas & copia est extendenda: q̃ in vtendo ratio. & in carendo patientia. Horatius in libro. carminum. Non possidentem multa vocaueris recte beatũ. Rectius occupat nomẽ beati qui deorum muneribus sapiẽter vti duraq; callet pauperiẽ pati. Ouidius vbi supra. Diis enim rerum conditor varias spẽs formauit in mũdo q: nulla rerum poterat sine earum diuersitate subsistere quarum vsum humano arbitrio permisit discernẽdũ. Quisq; g deteriorib' omissis: meliora sectat: nõ ipse q̃dẽ de' est: sed dei amic' efficit. Ouid. i li. tristiũ. ij. Nil prodest qd̃ nõ ledere possit idẽ. Prosp vbi supra. Et bona que prauis nature ex dote supsunt. Augẽt peccati pondera nõ minuũt. Cũcta bonis prosunt quos & mors ipsa beatos. Efficit: vt sumant premia principiũ. Maximianus. Non res in vitio: sed malefacta cadunt.

De Prouidentia. C. .XXV.

Cicero. Prouidẽtia est virt' per quã sagaci subtilitate futurorum euẽtus colligit: aduersaq; prouidet solerter animi premunit. Tul. de offi. Illud etiam magni ingenii est cogitatiõe preuidere & ante constituere qd̃ euenire possit: & qd̃ agendum sit cũ euenerit. Seneca ad lucillium epla. iiij. Aduersus oĩa que accidere possunt te adhortare & indura nemine enim eo fortuna prouexit vt nõ tñ illi minaret quantũ permiserat. Noli huic tranquillitati ɔfidere: momẽto mare euertit. Idẽ in. xxx. Venit aliq̃s ad mortẽ iratus morti. venientẽ illã nemo hilaris excipit nisi qui se ad illã diu composuerit. Idẽ in agamẽnone. O q̃ miserum est nescire mori. Plinius sc'do in epla ad nauicũ maximũ. Dũ vita suppetit enitamur vt mors q̃paucissima que abolere possit inueniat. Lucan' li. ix. Scire mori sors prima viris. Actor. De hac mã require supius capi. de prudẽtia. & in capl'o de cautela. & etiã inferius capi. de preparatione sui contra mortem.

De Consilio & deliberatione. C. XXVI.

Cicero. Consiliũ est examinãdarum gubernandarumq; causarum subtilis animi perfectus. Deliberatio est ante qd̃libet inceptũ plena maturitatis & solerte cõsideratio. Idẽ ɔsiliũ est bene excogitata rõ aliqd̃ faciẽdi. Ex prouerbiis sapiẽtũ. Diu desiderandũ est qd̃ statuendũ est sel. Idẽ Salustius in catilinario. Priusq̃ incipias ɔsulto. et vbi consulueris mature opus est facto. Tull. in rhetorica prima. Cõsiliũ aliqd̃ faciẽdi vel nõ faciẽdi vere excogitata rõ. Idẽ in i. de offi. i. Fortis animi & ɔstantis nõ perturbari in reb' asperis nec tumultuãtẽ de gradu deiici. sed presenti aio & ɔsilio vti nec a rõne discedere futura preuidere & qd̃ ɔstituere qd̃ euenire possit: & qd agendũ sit cũ euenerit. Idẽ in li. iij. Qui deliberãt: require supra capi. de honestate. Idẽ in li. de senectute. Nõ virib' aut velocitate corporis res magne gerunt: sed ɔsilio auctoritate & snia. Idẽ in philippica. x. Maiorum ɔsilii est prudere ne quid triste accidat: sed animi nõ minoris fortiter ferre si euenerit.

Idẽ in. vii. Ois est enim amãs sui virt': optime enim se ipsa nouit q̃ amabilis sit intelligit. Apuleius in li. de deo socratis. Quidã pro imperitorũ repẽtes ɔsilia non ex sue corde sed aliẽnis vocibus cõducunt et ita dixerim non aio: sed auribus cogitãt. Quintil. ij. lib. Plurimũ in consiliis valet auctas. Nam & prudentissimus & optimus haberi debet qui senteñe sue de vtilibus atq; honestis credere oẽs velit. Idẽ in. viii. Mouent q̃sq; se nec tñ ex cõib' prepositis sed ex nã ɔsiliũ capiat formãde actõis. Sene. ad lucilliũ. xxxiij. Viri boni auditas tuta est: que subit ex bõa ɔscia: ex honestis ɔsiliis ex preceptis fortuitorum. Pauci sunt qui ɔsilio se suaq; regãt: ceteri eorũ more que fluminib' innatant: nõ eunt sed ferunt. Idẽ. xxxvij. Turpe est nõ ire: sed ferri. & subito in medio turbine rerum stupentẽ querere hue ego quẽadmodũ veni. Socrates. Oriẽte sole ɔsiliũ occidẽte dictum cogitato. Idẽ Velox ɔsiliũ sequit penitentia maximeq; ɔsilio sunt ɔtra festinatio & ira. Sidonius in eplan lib. iii. Plurimum laudis iuuenes moribus suis applicant quotiens de negociorum meritis ambigẽtes ad peritiorum cõsilia recurrũt. Cato in li. de moribus. Antequã voceris ad ɔsiliũ ne accesseris. Idẽ. Tu te cõsule.

Idẽ Cõsiliũ arcanũ tacito cõmitte sodali. Vnde cõsilium orie ne despice teruũ. Nullius tensus si prodest spreueris vnq̃. Pamphilus vbi supra. Si vis bene duci. te certo cõmitte duci.

De Cautela & circũspectione fm poetas. C. XXVII.

Cicero. Prudentie quoq; species est cautela qua malũ sagaciter & astute cauetur. Circũspectio aũt est cõtrariorũ viciorum cautela: qua si vnũ fugimus. alterũ in declinamus. Socrates Melius est cauere q̃ pauere. Ex prouerbiis sapientum. Bonũ est in alieno malo fugiẽda aspicere. citius euenit periculũ cum contemnitur. Ex alterius vitio sapiens emendat suũ. Idẽ inimici q̃uis humilẽ docti est metuere. Panetius Vitã hominum qui etatem in medio rerũ agunt. ac sibi suisq; esse vsui volũt. ad cauenda pericula ex improuiso assidua & prope quotidiana. oportet esse animo prompto semper & intento. vt sunt athletarum (qui pancratii vocantur) vt sicut illi ad vitãdos ictus cauti. & ad faciẽdos sunt parati. ita animus & mens viri prudẽtis aduersus vim & petulãtias inimicorũ oium in loco atq; tẽpore prospiciẽs debet esse recta. ardua. recta. nũquã cõniuens: nusquã aciẽ flectens. cõsilia cogitatiõesq; contra fortune verbera atq; insidias inimicorũ quasi brachia & manus protendens: ne qua in re aduersa repẽtina incursio imparatis improtectisq; nobis oriat. Terentius in phormione. Dum maxime hominũ secũde sunt res. tũc maxime meditari eum oportet quo pacto aduersã erũnã ferat: ne quid aio sit nouũ. Et sic quicq̃d preter spem euenit in lucro deputare. Seneca ad lucilliũ. Festis maxime diebus aio impandũ est. vt tũc voluptatib' solus abstineat: cũ in illas oĩs turba procubuit. Idem in. lxxvi. Precogitati mali mollis ictus venit. ac stultis & fortune credentib' oĩs videt noua rerũ & inopinata facies. magna aũt pars est apud imperitos mali nouitas. Idõ sapiens assuescit se malis futuris: & q̃ alii diu patiẽdo faciũt leuia. hic leuia facit diu cogitando. Idẽ in hercule furẽte. Nemo se tuto diu periculis offerre tã crebris põt. Quintilian' li. ij. Carendũ est nõ solũ crimine turpitudinis verũetiam suspitione. Cassiodorus in li. eplan. xxxiij. Maior in ɔseruãdis reb' q̃ i inueniendis adhibẽda ẽ cautela.

Adhuc de eodem fm poetas. C. XXVIII.

Ouidius in lib. de arte. i. Quisq; alios cauet: nõ cauet ipse sibi. Idẽ in. ii. li. Non minor est virtus q̃ querere parta tueri. Idẽ in. iij. Discite ab alterius nũc timuisse q̃relis. Idem in li. de remediis. Que nimis apparent retia vetat auis. Cato vbi supra. Cum fueris felix q̃ sunt aduersa caueto. Prospice q̃ veniũt hos casus esse ferendos. Nã leuius ledit q̃cq̃d preuidimus an. Qd̃ tibi suspectũ est confestim discute qd̃ sit. Namq; solent primo q̃ sunt neglecta nocere. Tranquillis reb' q̃ sũt aduersa caueto. Reb' i aduersis meli' sperare memẽto. Claudian' in maiori volumine. Quid iuuat errores mersa iam quippe fateri. Idem. Sepius incaute nocuit victoria turbe. Idem. Plus est seruare q̃siti q̃ querere nouum. Cato vbi supra. Qd̃ tibi

suspectum est: confestim discute quid sit. Nanq3 solent primo que sunt neglecta nocere. Marb. in li. de rob. Ex scaturiuit tibus lesus ab boste aquas. Tibullus. Felix quicunq3 dolore alterius disdicit posse cauere suum. Ganfredus vbi supra. Sit tibi exemplar ha be doctoris in illis. Casibus in leuis semper peiora cauere. Esto ar gus. et argutis oculis circuspice ne fis. Securus hodie vel cras mo riturus. Intus sine foris est plurima causa timoris. Cunctis sis bo ne dominus memor interioris.

C De Obseruanda tpis oportunitate. .C. XXIX.

Etor. Quoniã autẽ vt ait salomon. omnia tẽpus habẽt. Oĩq3 negocio tẽpus est et opportuni tas. magna prudẽtie pars ẽ oportunitatẽ tpis semp ĩ oĩb⁹ q̃ agẽda sunt obseruare. Sũt eñi plurima que si tpe suo fructifica sunt et salubria alias aũt dãnosa vel perniciosa. Sene ca in declamationib⁹ li. iiij. Necessitas est lex tpis: necessitas natu ra tactu exonerat. Necessitas incẽdia ruinis opprimit. Oui. in li. de remedijs. Tpib⁹ medicina valet: data tpe psunt. Et data nõ apto tpe vina nocẽt. Principiis obsta sero medicina parat. Cũ mala per lõgas cõualuere moras. Sz ppera nec vẽturas differ ĩ horas. Qui nõ ẽ hodie cras min⁹ apt⁹ erit. Vidi ego q̃ primũ fuit sanabile vul nus. Dilatũ lõge dãna tulisse mora. Idẽ ĩ li. ij. Frigore soles. Sole iuuãt vmbre: grata fit vnda siti. Et q̃ nõ psunt singula multa iuuãt. Idẽ ĩ li. ẽ põto. Leta qdẽ let⁹ cecini: cano tristia tristis. Cõueniẽs opi tpe vtrũq3 fuit. Cato vbi supra. Tpib⁹ mores sapiẽs sine cri mine mutat. Insipiẽs esto: cũ tpe postulat aut res. Stulticiã simula re loco prudẽtia sũma ẽ. Actor. De hac quoq3 materia inuenies red de capitulo de maturitate. capitulo quoq3 de zelo et correctione.

C De Justicia. .C. XXX.

Etor. Justicia ẽ virtus vnicuiq3 ius suũ tribuẽs vtilitate cõi seruata. Itẽ: iusticia est virtus p quã cõitatis gr̃a tenet. et sui cuiq3 dignitas nõ negat. Idẽ iuxta ambrosiuz. Justicia est que suũ cuiq3 reddit. alienũ non vẽdicat. vtilitatẽ propriã negligit vt equitatez custodiat cõem. Hec et rectissime cardinalis virtus dicitur q̃ circa illã oẽs alie versant. Qũ in omni virtute. s. aut deo aut sibi aut proximo qd suũ est reddit. Tull. de offi. li. ij. Fundamẽtũ iusticie ẽ fides. i. dictoꝝ rũ dictoꝝq3 constãtia veritas. Idẽ in li. ij. Nemo iustus ẽe põt q̃ mortẽ q̃ dolorẽ vel egestatẽ timet aut ea que his cõtraria sunt eq̃ tati anteponit. Tanta est iusticie vis: vt nec illi q̃ maleficio et scelere pascũt sine vlla eius particula viuere possint. nã et princeps latronũ nisi equaliter predas dispertiat: aut interficiet a socijs: aut relinquet. Idẽ in li. iij. Justicia est vna oĩum dña regina q3 virtutũ. Idẽ in li. de legibus primo. Nihil prestabilius q̃ intelligi plane nos ad iu sticiã esse natos: nec opinione s; nã ius esse cõstitutũ. Idẽ in eodẽ Justicia est obtẽperatio legib⁹ scriptis istitutisq3 pplõꝝ. idipm autẽ iustissimũ ẽ iusticie mercedẽ nõ querere. Seneca de quattuor vir tutib⁹. Justicia est nature tacita cõuẽtio in adiutoriũ multoꝝ inuẽ ta. Justinianus institutionũ li. j. Justicia est cõstãs ac ppetua vo luntas ius suũ vnicuiq3 tribuẽs. Hugo. Opus iusticie est motus mẽtis rõnalis q̃ sm deũ indicta cordis cõceptiõe surgens. et foras vsq3 ad actionẽ corporalẽ pcedẽs. Lactãtius in li. de vera iusticia Justicia q̃uis oẽs simul virtutes amplectat. tñ due sunt oĩũ prin cipales q̃ ab ea diuelli et separi nõ pñt. pietas et eq̃tas. Pietas (sicut verissime Trimegist⁹ diffinit) nihil aliud ẽ q̃ dei notio. Eq̃tatẽ aũt nõ bene iudicãdi. qd et ipm laudabile est in hoĩe iusto. s; se cũ cete ris coequãdi quã Cicero equalitatẽ vocat. deus eñi q̃ hoĩem gene rat et inspirat. oẽs equos. i. pares esse voluit. eãdẽ viuẽdi cõditionez oĩb⁹ pposuit immortalitatẽ oĩb⁹ spopõdit. nemo apud eũ seruus ẽ nemo dñs. si eñi cũctis idẽ pater est equo iure oẽs liberi sumus. ne mo deo paup est: nisi q̃ iusticia indiget. nemo diues: nisi q̃ virtutib⁹ plen⁹ ẽ. diuitie q̃ nõ faciũt isignes nisi quos pñt bonis opib⁹ facere clariores. Qui aũt paupes vident eo mĩ diuites sĩ quo et nõ egẽt et nihil cõcupiscũt. Idẽ in li. de vo cultu. Primũ ẽ iusticie officiũ est cõiũgi cũ deo. scdm cũ hoĩe s; illud primũ religio dicit. hoc scdõꝝ mi sericordia vel humanitas noĩat. q̃ virt⁹ ppria ẽ iustoꝝ et cultoꝝ dei. eo q̃ sola continet vite cõmunis rationez. nullius opera indigere se putat: qui suam alteri denegat.

C De Latria siue religione. .C. XXXI.

Etor. In summa vero spẽs iusticie vident esse la tria. humilitas. reuerẽtia. obediẽtia. pietas cõcordia. liberalitas. gratia. moralitas. fides. lex. seueri tas. misericordia. Est autem latria idem quod cultus dei siue religio: que sic describitur. Religio est virtus quedam supe rioris nature quã scilicet diuino cultui religamur. Religio ẽ cultus p quem reuerẽti famulatu cerimonie diuini cultus exercent. Hu go. Deũ adorare est totã ei mentẽ p humilitatẽ substernere. ipsumq3 principiũ et finẽ oĩs boni credere. Mercuri⁹ trimegistus ad ascle piũ. Solũ aĩal hõ duplex est. et eius illa ps simplex quã vocam⁹ di uine similitudinis formã. huãnitas ergo s; memor nature et originis sue in diuinitatis imitatiõe pseuerat. nos ergo agentes gratias adore mus. he sunt eñi sũme intentiones dei. Cum grates agunt cũ mo talibus hoĩũ adorationib⁹ et laudibus et obsequijs. celũ celestesq3 delectant. nos pijssimis votis optam⁹ si diuine placerẽt pietati. vt nos mũdana custodia absolutos superioris ptis nature restituat. Et hec est merces pie sub deo diligẽter cũ mũdo viuentib⁹. Sextus pithagoric⁹ in li. sententiaz. Libertatẽ arbitrij pmisit hoĩb⁹ deus: vt puro et sine peccato viuẽtes filij sint deo. Templũ deo est mens pura. et altare optimũ est ei cor mũdũ. vir castus et sine peccato pote statẽ accepit a deo: esse filius dei. Ex pũerbijs sapientũ. Nõ aspi cias q̃ plenas: s; q̃ puras q̃s deo man⁹ afferat admoneat. nõ. n. alt nisi optim⁹ alius pulcherrim⁹ dei cultus est. Augus. de ci. dei viij. li. Plato quoq3 dicit amatorem dei phm esse. Sen. ad luciliũm. lxxiiij. Placeat igit hoĩ qd deo placet ob hoc ipsum qd deo placet.

C De Eodem sm poetas. C. XXXII.

Prosper vbi supra. Hac desiderij deus ẽ pie tate colẽdus. Justicie et merces to ta sit ipse deus optima vota deo quoꝝ est dator ipse. vo uent. Hoc sursum dignum est ire qd inde venit. Tales a dño quales formamur amamur. Nõ q̃les nostris extitimus meri tis. Omnẽ habitũ mũdi totus deus implet et ambit. Quẽ tẽplo cor dis mens pia semper hz. Libertas nulla ẽ melior maiorve potestas q̃ seruire deo cui bene seruit amor. Absq3 iugo posita est diuinis amica voluntas Que viget affectu: non gemit imperio. Ex puer bijs sapientum. Tutissima res est aliquid dominũ timere.

C De Vitanda superstitione sm phos. C. XXXIII.

Ymidius ad alexandrum. In honorez diui nuz pecudes innocuas nõ mactamus. nec delubra metallis argenteis incrustata funda mus. nec auro altaria et gẽmis splendentia dedicamus que si vt non hñt deo largiaris superiorẽ te asseris. si vt hñt parez quoꝝ vtrũius feceris. cõtumelia est non suscipit deus sacra sangui nea: cultuz diligit incruentũ. verbo ppitiat orantib⁹. qd solũ ei cũ hoĩe est. suaq3 similitudine delectat. nam verbũ deus est hoc mun dũ creauit hoc regit atq3 alit omnia. hoc veneramur hoc diligimus et hoc spiritũ trahimus Siquidem deus ipse spũs atq3 mens est et ideo non terrenis diuitijs: nec largitate magnifica: sed religionis opibus et gratiarum actione placatur. quapropter numinum vecor des vos et miserabiles iudicamus. qui originem nostram esse cele stem non suspicatis. magnũq3 cũ deo habere cognationẽ sed splen dorem generis nostri rebus vilissimis obfuscatis. Quippe quibus maxima in carne voluptas est: hanc fouetis et colitis et amatis. cu ius et contractatio horrenda est. et contagio morientis incesta. In cuius vsibus elementa vexantur. et mundus in exhibendis laborat obsequiis Et qd est vehementius audens deum deos carnibus ex piare: et in hoc salicet a carne decepti. Re enimvera non opitulatores deos: sed carnifices teterrimos inuocatis: qui viscera vestra suppli ciorum diuersitate discerpant. O vos infelicissimos quorum reli gio crimen est: et vita supplicium. Cicero in oratione pro domo sua. Est eñi qdã religiõis modus nimiũq3 superstitiosuz eẽ nõ oz.

C De Eodem sm poetas. C. XXXIIII.

Persius. O curue in terris anime et celestiu ina nes. Quid iuuat in tẽplis nostros im mittẽ mores Dicite pontifices in scõ qd facit aurũ. Quĩ damus id superis de magna qd dare lanx. Nõ possit magni messale lippa propago. Compositũ ius: fas animi: sanctosq3 recessus. Mentis et incoctũ generoso pectus honesto. Oui. in li. epistolaz. Pone deos: et que tangendo sacra pphanas. Non bene celestes impia dextera colit. Tibull. ij. li. Vos quoq3 pcul abesse iubeo: discedat ab aris Cui tulit hesterna gaudia nocte venus.

C De Sacris diebus colendis. C. XXXV.

Seneca ad luciliũm epistola. xviij. Festis maxi me diebus animo imperandũ est vt tũc voluptatibus solus abstineat cũ illas oĩs turba procum bunt. Oui. in li. de fastis. Prospera lux oritur linguis animisq3 fauete Nũc dicenda bono sunt bona vba die. Lite vacẽt aures insanaq3 ptin⁹ absint. Jurgia differt opus liuida turba tuũ. Tibullus lib. ij. Luce sacra requiescat humus: requiescat arator. Et graue suspenso vomere cesset opus. Soluite vincula iugis nunc ad

perfecta debent. Plena coronato vertice stare boues. Omnia sunt ornata deo nō audeat illa. Lanifica pensis imposuisse manū. Uos quoq; abesse procul iubeo discedat ab aris Cui tulit hesterna gaudia nocte venus. Uina diē celebrāt nec festa luce madere Est rubor errātes ꝛ male ferre pedes. Prosper vbi supra. Nō recto seruat legalia sabbata cultu Qui pietatis opus credit in his vetitū. Nulla dies actus bonitū nō dānat iniquos. Oia dixerunt tpa iustitie. Nec corrūpunt virtutis⁹ ocia sancta. Tanti a peccatis libera corda vacēt. Ex li. digestorū.i. Ulpianus ad edi. Lege cautū est ne dieb⁹ feriatis iudicatū fit nisi ex voluntate partiū. Paulus li.iii. ad sab. Mos romanus dies a media nocte incipit ꝛ sequentis noctis media parte finitur. ita qḋ in his.xx.iiij. horis.i. duab⁹ dimidiatis noctibus luce media actū est. perinde quasi quauis hora lucis actū est.

¶ De Oratione fm phos. C. XXXVI.

Porphirius. Deus rector oium pater nullius indiget sꝫ nobiscū bene est.cū p iusticiā ꝛ castitatē eū adoramus.ipsam vitā precē ad eū fundentes p imitationē ꝛ inquisitionē de ipso Inde o eni purgat imitatio deificat affectionē ad ipm operando.

Ouidius vbi supra. Uerbo deus propitiatur orātib⁹ qḋ ei solū ē cū hoie:suaq; similitudine delectatur. Ualerius.vij.li. Socrates humane sapiētie q̄si terrestre quoddā oraculū.nihil vltra petēdū esse a dijs imortalibus arbitrabatur.q̄ vt bona tribuerēt.eo q dij scirent q̄d vnicuiq; vtile eēt.nos plerūq; id vot expetimus. qḋ melius foret nō impetrasse. Etenī densissimis tenebris inuoluta mortaliū mens in quā late patēte errore cecas precationes tuas spargis. Diuitias appetis q̄ multis exitio fuerūt. honores cōcupiscis:q̄ cōplures pessundederūt. spledidas cōiugis maritus iniicis. que nōnūq̄ domos funditus euertūt. Define.igitur stulta futuris malorū tuorū causis quasi felicissimis reb⁹ inhiare. ꝛ te totā celestiū arbitrio cōmitte.qꝛ q̄ bona facile tribuere solēt:etiā eligere aptissima psūt. Athenodorus stoicus. Tūc scito te oib⁹ cupiditatibus esse solutū cū eo perueneris vt nihil deū roges nisi qḋ possis rogare palā. Itē Iuuenalis libro iiij. Orandum est vt sit mens sana in corpore sano. Fortē posce animum mortis terrore carentem.

¶ De Eodem fm poetas. XXXVII.

Martialis coquus. Paruū rogas magnos. sed nō dāt hoc.quoq; magni. Ut leuius pudeat te matho magna roga. Ouidius de arte li.j. Flectitur iratus voce rogāte deus. Idē. Facile est oia posse deo. Idē in li. de ponto. Cōfugit interdū tēpli violator ad arā. Nec petere offensi numinis horret opem. Prosper vbi supra Laus vera in deū depromitur ore precantis. Si que voce sonant intima cordis habēt. Qui dedit vt queras addit vt inuenias. Cū deus effectū precibus nō prestat iniqs. Multū concedit qḋ natura negat. Nā iratus fineret qḋ prohibet placidus. Cū pia mens in laude dei superata laborat Gaude q tantū te bene iuuat opus Quere bonū fine sine bono ꝛ persiste reperto. Querere nō habeāt talia vota modū. Nā qui se nullo iam munere credit egere. Crescere vero cupiēs perdit adepta tepēs. Sedulius in carmine pascali li.i. Salue sancta parēs:enixa puerpera regē. Qui celū terrāq; regit per secula:cuius. Numē ꝛ eterno cōplectens oia gyro. Imperiū sine fine manet que ventre beato. Gaudia matris habens cū virginitatis honore. Nec primā similē visa es nec habere sequentē Sola sine exemplo placuisti femina christo. Christe faue votis qui mundum in morte iacentem. Uiuificare volens quondam terrena petisti. Idē Lacto vbi supra. Quid statuat de te sine te deliberat ipse.

¶ De Humilitate. C. XXXVIII.

Rector. Humilitas est propter conditionis vel conditoris intuitu voluntaria mētis inclinatio Itē humilitas est amor sine voluntas persistendi in proprio gradu. Item humilitas est virtus per quā animus fragilitatis sue memor in nullo se extollit.et nihil q̄ boni sibi attribuit.

Bruno. Humilitas est virtus qua homo sibi verissima sui cognitiōe vilescit. Seneca ad lucilliū epistola.l. Quando fatuo delectari volo.neq; enī mihi longe querēdus ē meipsm video. Aristoteles in metha.li.v. Qui humiliat sponte:melior ē q̄ ille q̄ humiliat vi.

Seneca ad lucilliū.xx. Redige te ad parua ex q̄b⁹ cadere nō possis. Ualerius maximus iiij. libro Ualerius cum omnia insignia sub titulo con fusis in se translata cerneret inuidiosum magistratus fastigium moderatione ad tolerabilem ꝛ humilem habitum deduxit quid q edes suas diruit quia excelsiore loco posite instar arcis habere videbantur.motinc quantū dei no inferior. tantū gloria superior euasit. Idem in.vij.libro. Nulla est tanta humilitas que dulcedine glorie non tangitur. Prudentius in li. de conflictu viciorū ꝛ virtutū. Humilitas intendit gressū mediocriter eunq; parce. Erigit ꝛ coitu moderatur gaudia vultu. Ouidi.in li. de tristibus.iii. Uiue tibi ꝛ longe nomina magna fuge. Tu quoq; formida nimium sublimia semper Propositiq; tui contra he vela preme

Itē Donatus in de epitoleurum. Paruum parua decent. Uerificatoꝛ. Spernere mundum. spernere nullum: spernere sese. Spernere se sperni quattuor hec bona sunt.

¶ De Reuerentia. C. XXXIX.

Rector. Reuerentia est virtus qua sublimioribus debitū honorificatōis cultū exhibem⁹ deo sꝫ ꝛ angelis ꝛ hominibus. De reuerentia deo exhibenda dicit aristoteles Nunq̄ vereūdiores esse debemus q̄ cum de deis agitur. Boetius de consolatione lib.v. Magna vobis si dissimulare non vultis indicta est necessitas probitatis cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis. Ualerius v.lib. Xenophon cum sacrificaret maiorem e duobus filiis in pr[e]lio periisse cognouit nec ideo cultū deorū omittendum putauit. Idem in eodem Horatius puluillus cum ioui pontifex edē dedicaret.ꝛ i solemnium nuncupatione verborū postem tenens mortuū esse filium suū audisset.nec manū a poste remouit:nec vultum a publica religione ad priuatum dolorem deflexit.ne patris magis q̄ pontificis partes egisse videretur. Statius in thebaide.li.iiij. A ioue primus honor.

Uirgilius in buccolicis. A ioue principiū. Cato in li. de moribus Maiori cede. Agellius in li. atticarum noctium primo Apud antiquissimos romanorum neq; generi neq; pecunie prestantior honor tribui:q̄ etati solitus est. Symachus in lib.epistolari. Indignius quoq; leditur ille quem religio non permittit offendi. Quintilianus in li.causarum.xviij. Genus etiam est reuerentie vt tacenda minime scire velis. Petronius. Itaq; periculosum est alienis interesse secretis.

¶ De Obedientia. C. XL.

Rector. Obedientia est animi deliberati iussio iussionis effectus. Item obedientia est iussi pro studio proprie voluntatis abnegatio ꝛ voluntaria recusatio. Inobedientia vo ex duritia mentis obstinate:cui debeas imperanti nolle obtemperare. Hugo Obedientia vera est p amore dei seruare mandata. Tullius in lib de legibus.i. Justitia est obtemperatio legibus.scriptis ꝛ institutis populorum. Idem in lib.iii. Et qui bn imperat paruerit aliqñ necesse est:et qui modeste paret: videtur qui aliqñ imperare dignus esset. Si inuitus pares seruus es si volēs:liber. Cassiodorus in lib. eplaꝝ.iiij. Animus dolosus non sequitur:impantis arbitriū:sed suas explicat voluntates.

Uirgilius in georgicis iiij lib. Est legum seruanda fides suprema voluntas Qḋ mandat fieriq; iubet parere necesse est. Salustius in catilinario Quo mō te conueniet in minore negocio leges timere:si eam in maiora neglexeris. Terentius in adelphis. Quid tu illic agas:vbi si quid bene pcipias:nemo obtemperat. Ualerius lib.vii. Subaliter anacharsis leges aranearum telis cōparabat. Nā vt illas infirmiora animalia retinere: ꝛ valentiora transmittere.ita ꝛ his humiles ac pauperes audimus cōstringi diuites ac potentes non alligari. Horatius in li.eplaꝝ. Sunt qui turpe putant parere minoribus. Et que imberbes didicere senes perdenda fateri. Lucan⁹. Tu quicq̄d iubeare,velis. Sedulius in carmine pascali li.j. O iusti mens sancta viri pietate remota.plus pietatis habens contempsit vulnera nati. Amplectens precepta dei.s abraā. Rector. De obedientia quoq; voluntaria require supra capitulo de voluntate quod cadit in diffinitione virtutis.

¶ De Pietate. C. XLI.

Pietas est virtus qua debitū honorē parentib⁹ exhibemus Itē pietas est ex benigne mentis dulcedine grata oib⁹ auxiliatrix affectio. Tull. in rhetorica.i. Pietas ē p quā sanguine iūctis patrieq; beniuolis officiū ꝛ diligēs cult⁹ tribuitur. Sen. in thieste. Nulla vis maior pietate vera ē quos q[ue] qꝛ ver⁹ amor tenuit tenebit. Uale li.v. Humanitatis dulcedo:ꝛ iferata barbaroꝝ igenia penetrat. oruosq; ꝛ truces hostiū oculos mollit ꝛ inter distrinctos mucrones placidū iter repperit. nulla acerbitate fortūe nullis sordib⁹ paui care pietas cui lesio q̄ erudi co certi⁹ quo m. eri⁹ expimētū h. Sāguinis igenui mulierē pretor apō tribunal suū capitali crimīe dānatā ī carcē necādā tradidit Is aūt q̄ custodie perat mia mot⁹.nō eā ptinus strāgulauit:aditū quoq; filie sꝫ diligēter excusse ne qḋ sibi inferret dedit futuꝝ oppinās vt inedia cōsumeretur. Plurib⁹ aūt iā trāsactis dieb⁹ secū ipse q̄rēs qd tā dū ea q̄ tādiu sustētaret curiosi⁹ obseruans.aīaduertit filiā aperto vbere famē matris lactis sui subsidio leniente. Que res

admirabilis spectaculi nouitas ad iudices prolata remissioné pene mulieri impetrauit. Quo ergo nō penetrat aut q̄d nō excogitat pietas quid eni tā inusitatū ⁊ inauditū q̄ⱥ matré nate vberibus alitā. Putaret hoc aliq̄s cōtra rerū naturā factū nisi parétes diligere prima nature lex esset. Idē de pietate predicat̄ qua patré suū cimona cōsimili fortuna affectū parīq̄ custodie traditū iā vltime senectutis velut infanté pectori suo admotū aluit. Herēt oculi hoīm ac stupēt cū huius facti pictā imaginé vidēt. Cetere quidé virtutes admirationis multū. pietas aūt ⁊ amoris meret̄ plurimū. Scripti testamētū, pluribus pietatis Dario totis regni sui virib⁹ in scythas regionibus imperiū faciētis paulatim cedētes ⁊ īterrogāti. Quē finē fugiēdi vel qō initiū pugnandi facturi essent. Rñderūt se nec vrbes nec agros cultos habere pro quib⁹ dimicarēt. Ceterū cū ad parētū suorū monuméta venissent sciturū cū quēadmodū scythe p̄liari solerēt. Quo q̄dé vno tā pio dictu immanis ⁊ barbara gēs ab omni feritatis crimine se redemit. Prima igitur ⁊ optima rerū natura pietatis magistra est. que nullo vocis ministerio: nullo vsu litterarū indigēs: proprijs ac tacitis virib⁹ charitaté parétū liberorū pectorib⁹ infundit. Quid ergo doctrina proficit vt politiora. i. nō vt meliora fiant ingenia. qm̄ quidē solida virtus nascitur magi q̄ⱥ fingit̄. Quis eni scythas palustr̄ vagos ⁊ siluarū latebris corpa sua tegētes. in modūq̄ ferarū laniatu pecudū victētes sic Dario rńdere docuit. Illa nimirū que cresi etiā filiū loquēdi vsu defectū ad protegēdā patris vitam ministerio vocis instruxit. Hanc charitaté proximus fraterne beniuolētie gradus excipit q̄ⱥ copiose eteri suauitatis illa recordatio ē. In eodē domicilio antequā nascerer habitaui. in eisdem cunabulis īfantie tpa peregi. eosdé parétes appellaui. chara est vxor. dulces liberi. iocūdi amici. affines accepti. sꝫ postea cogniti: nulla beniuolētia dꝫ accedere que priorē exhauriat. Statius in thebaide. li. x. Prolis amor crudelia vincit pectora. Ouidius in li. de tristib⁹. j. Pietas ⁊ in hoste probat̄. Petronius. O maxima rex ⁊ merito pietas homini tutissima virtus. Alio vero pietas dicit̄ cultus dei.

¶ De Amore patrie. C. XLII.

Actor. Ad pietaté quoq̄ꝫ pertinet amor patrie. de qua multa loquunt̄ autores. Tullius in rhetorica. ij. Cū oīa cōmoda prouenerit et patria. nullum incōmodū pro patria tolerare est graue putandum. Idē in tusculanis questionib⁹ li. i. Nemo vnq̄ⱥ sine magna spe immortalitatis se pro patria offert ad morté. Idē cōtra Antoniū. Omino vero nulla est cuiq̄ⱥ causa iusta contra patriā arma capiendi. Symachus in li. epistolarū. Patriā alimétorū defectu laboraté. periculosum est inhabitare: crudele ⁊ impiū deserere. Ualerius li. v. Codrus rex atheniēsiū cū ingēti hostium exercitu attica regio debilitata. ferro ⁊ igni vastaret̄. humani auxilij diffidētia ad apollinis oraculū cōfugit. ac per legatos sciscitatus est quo rā mō tā graue bellū illud discuti posset. Cui rńdit ita finē ei fore. si ipse hostili manu occidisset. hoc nō solū in atheniēsiū castris. sꝫ etiā contrarijs percrebuit. ob hoc illic edictū est ne q̄s codri corpus vulneraret. Id postq̄ⱥ cognouit depositis insignib⁹ imperij famularé cultū induit ac pabulantiū hostiū globo se obiecit. vnūq̄ ex his falce percussum in cedē sui cōpulit ne athene occiderent. Themistocles qué virtus sua victorem. ⁊ iniuria patrie persarū imperatorem fecerat. vt ab ea expugnanda se abstineret instituto sacrificio exceptum patera tauri sanguinem hausit ⁊ ante arma ipsa quasi quedam clara pietatis victima concidit. Aristoteles iupiter ⁊ ite reliquias senilibus ac rugosis membris in summo litterarū ocio vix custodiens. adeo valenter pro salute patrie incubuit. vt cū eā ab hostibus armis solo equatā in lectulo atheniensi iacens macedonū manibus quibus obiecta erat eriperet. Itaq̄ꝫ vrbs tam strata atq̄ꝫ euersa alexandri. q̄ⱥ restituta aristotelis notum est opus. Ennodius. Amica est homini ad genitale solum reuertendi semp hilaritas. Horatius in li. carminū. Dulce ⁊ decorū est pro patria mori. Ouidius in li. de ponto. Nescio qua natale solū dulcedine cūctos. Ducit: ⁊ immemores nō sinit esse sui. Idé in li. sine titulo. ij. Felix qué sua terra tenet. Nauta senior⁹ cū vētos exhorret iniquos. Et prope tā iam q̄ⱥ prope cernit aquā. Tantus é fouisse thori legisse libellos. Et tacitā digitis increpuisse lyrā. Baltherus in alexandreide li. i. O patrie natalis amor sic albas omnes. Idé in li. vi. Dulcior est patrius alieno cespite cespes. Est aliquid patrio se reddere posse sepulchro.

¶ De humanitate vel mansuetudine. C. XLIII.

Actor. Humanitas est elegans ⁊ grata quedā vrbanitas homini innata que reddit eū omnibus benignū affabilē ⁊ iocundū: ⁊ est idem pene quod mansuetudo. Nam ⁊ homo dicitur esse animal mansuetum natura. Unde humanitas videt̄ esse mansuetudo. Que sic describitur. Mansuetudo est virtus q̄ quis tractabilis est non asper: non indomitus: sed oīb⁹ affabilis ⁊ iocundus. Itē mā suetudo ē animi dulcedo siue tranq̄llitas aut benignitas: q̄ nec puocat nec puocat̄. Item mansuetudo est v̄tus p quā domestica tranq̄llitas animi nullius improbitate amittem sue quietis excedit. hec est homini q̄si naturalis et dēri. ⁊ ideo recte potest humanitas vocari. Ualerius li. v. Humanitatis dulcedo: ⁊ iferata barbarorū ingenia penetrat. toruosq̄ꝫ ⁊ truces hostium oculos mollit: ⁊ inter districtos mucrones placidum reperit. Pisistratus atheniensis tyrannus cū adolescens quidam amore filie eius virginis accensus in publico obuiam sibi factam osculatus esset hortante vxore vt ab eo capitale officium sumeret: respondit si eos qui nos amant occiderimus: q̄d his faciemus quibus odio sumus. hec vox ex ore tyranni de humanitate manauit. In hunc itaq̄ꝫ modum filie tulit iniuriam. ac multo laudabilius suam. Idē a trasippo amico inter cenam conuicio laceratus: ita ⁊ animum ⁊ vocem ab ira cohibuit: vt putares satellitem a tyranno male audire. Deniq̄ꝫ trasippus concitate temulentie impetu euectus os eius sputo respersit nec tamen illum in sui vindictam accendere valuit. Qui etiā filios suos violate patris maiestatis subuenire cupientes retraxit. Postero autem die trasippo supplicium a se voluntaria morte volente exigere ad eum venit. datāq̄ꝫ fide: in eodem amicitie gradu se mansurū ab incepto reuocauit. Eque mitis animus pirrhi regis qui cum audisset quodam in conuiuio tarentinorum parum honoratum de se sermonem habitum: accersitos qui illic interfuerant percūctabatur an de se talia dixissent: tūc vnus ex his. Nisi inquit vinum nobis defecisset hec que tibi relata sunt pre his que de te locutum eramus ludus fuissent ac ioc⁹. Tam vrbana crapule excusatio tanq̄ⱥ simplex veritatis confessio: iram regis conuertit in risum. Qua quidem clementia ⁊ moderatione assecutus est: vt sobrij bene precarentur. Tullius de offi. li. i. Porro magnitudo animi remota comitate ⁊ coniunctiōe humana: feritas quedam fit ⁊ inhumanitas. Idem in tertio. Sicut quedam membra amputantur: si languere ⁊ tanq̄ⱥ spiritu carere ceperint: ne nocerent reliquis partibus corporis: sic in figura illa hominis feritas ⁊ immanitas belue a communi humanitate segreganda est. Horatius in li. epistolarum. Nemo adeo ferus qui non mitescere possit. Marcialis coquus. Absit a iocorum nostrorū simplicitate. Malignus interpres. innocuos censura potest permittere lusus. Lasciua est multis pagina vita proba. Actor. Paginam vocat sermonem vel faciem aut cultum exteriorem.

¶ De Concordia ⁊ pace fm p̄hos. C. XLIIII.

Concordia est animorū indisrupta quedā ⁊ vnita complexio. Pax est animorum in bono concordantium ordinata tranquillitas. Uaro in sentētijs. Alit aūt concordiā mores ad cohabitantiū animos formare. Ex puerbijs sapientū. Principiū autem discordie ⁊c̄. Req̄re infra. c. de odio ⁊ discordia. Item. Ab alio itaq̄ꝫ sp incipiat dissensio: a te vō reconciliatio. Salustius in iugurtino. Concordia pue res crescunt: discordia maxime dilabunt̄. Seneca in libro de moribus. Pacem habeto cū hominib⁹ cū vitijs bellū. Idem in creste. Peior est bello timor ipso belli. Fulgentius in li. mitilogiarū. ij. Sapientes viri maiorē cū vitijs q̄ⱥ cū inimicis pugnā gerunt. Dyndimus ad alexandrū. Nos bella non gerimus: sed pacem morib⁹ nō viribus cōfirmamus. Sola fortuna est aduersus quā sepe pugnamus: ⁊ sp vincimus. Tullius de officiis. li. i. Quare suscipiēda sunt bella vt sine iniuria in pace viuatur. Itaq̄ꝫ paci q̄ nihil habitura sit insidiarū semp est cōsulendum. bellum ita suscipiat̄ vt nihil aliud nisi pax quesita videat̄. Idem in philippica. ij. Nullū est armatorū presidiū. charitate ⁊ beniuolentia ciuium oportet esse septum: nō armis. nomen certe pacis dulce est: ⁊ ipsa res salutaris. nec est aliud q̄ⱥ tranq̄lla libertas. Iulius celsus in li. de bello gallico cesaris. iij. Int̄ duos bellātes hoc vnū tp̄s agēdi de pace ē dū sibi vterq̄ꝫ cōfidit. ⁊ pares ambo videnī. Qui si alteri paululū modo fortuna tribuerit vix vtet̄ cōditiōib⁹ pacis. q̄ superior videt̄. nec equa pte contentus erit qui omnia se habiturū sperat.

¶ De Eodem fm poetas. C. XLV.

Prosper vbi supra. Cordibus in sanctis pulchra ⁊ concordia pacis. Spernunt mundi prelia pace dei. Lucanus in. iiij. Heu miseri q̄ bella gerunt. Nempe vsis marte secundo. Tot dubie restant acies tot in orbe labores. Imperia en eternam rapuerunt scelera pacem. Idem in secundo. Minimas rerum discordia turbat. Pacem summa tenent. Idem in. x. Nulla fides pacta legnis

qua castra sequuntur. Venalesq manus ibi fas vbi maxima merces. Ouidius de arte li. iii. Candida pax homines: trux decet ira feras. Prudentius vbi supra. Pax plena virtutis opus pax summa laborum. Pax belli exacti pretium pretiumq pericli. Nil placitum est sine pace deo. nec munus ad aram. Cum cupias offerre probat. si turbida ferrem. Mens pacata sub pectoris ederit antro. Mentem cui clausa pax est non ista timet. Non inuidet omnia facit. Omnia perpetitur patiens atq omnia credit. Nunquam ista docet cuncta offensacula donat. Occasum lucis veniam precurrere gestit. Cato vbi supra. Ira odium generat concordia nutrit amorem.

De Liberalitate secundum philosophos. XLVI.

Tho: Liberalitas est virtus per quam liber animus in largitionem possessionum nulla tenacitate coartatur. Dicimus ad alexandrum. Libera est enim res communicata et notitia pati dispendium cum in alterum participata transfunditur: sicut ex vna face si lumina plura succenderis nullum damnum principali materie generabit: que quidem facultatem accipit plus lucendi: quotiens causas accipit partes prestandi. Boetius de consolatione li. ii. Diuitie magis effundendo quam coaceruando nitent. Siquidem preciosa est pecunia cum translata in alios largiendi vsus: desinit possideri. Auaritia semper odiosos. claros largitas facit. Tullius de officiis li. ii. Beneficientie ac liberalitatis duplex est ratio. Aut enim opera impenditur indigentibus aut pecunia. facilior posterior locupleti presertim. sed prima lautior ac splendidior. et viro forti claroq dignior. ac pluribus vtilior. Nam prima ex arca secunda ex virtute depromitur. Et sepe qui pecunie beneficium accipit deterior inde fit: atq ad idem semper expectandum paratior. Conuenit autem viro liberali in dando esse munificum in exigendo non acerbum. In omni quoq re contrahenda, vendendo: emendo. conducendo. locando: facilem et equum multa multis de iure suo cedentem et a litibus quantum liceat abhorrentem. habenda est tamen ratio rei familiaris. quam quidem dilabi sinere flagitiosum est. sed ita vt illiberalitatis et auaritie absit suspicio. Lactantius in li. de falsa sapientia et cetera. Reqre infra c. de diuitiis contemnendis. Laudatur et cetera. Cassiodorus in epistola. xiiii. Libentes omnibus prebeamus assensum: quotiens est vox iusta poscentium non decet esse difficile beneficium quod non patitur largitas detrimentum. Idem seneca de beneficiis li. i. Beneficium est beniuola actio tribuens gaudium: capiensq tribuendo: et in id quod facit: prona et sponte sua parata. Itaq non quid detur refert sed qua mente. animus enim est qui parua et sordida illustrat: magna et precio habita dehonestat. Nonnunquam magis nos obligat qui parua dedit magnifice. qui regum opes equauit animo qui exiguum tribuit: sed libenter. qui paupertatis sue oblitus est: dum in cum respicit quem accipere. se putauit cum daret beneficium. qui dedit tanquam non recepturus recepit tanquam non dedisset qui occasionem qua prodesset et occupauit et quesiuit. E contra ingrata sunt licet re et specie magna videantur: que danti extorquentur: aut excidunt. Itaq multo gratius venit quod facili quam quod plena manu datur. Idem in .ii. Ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis hesit. Gratissima sunt beneficia parata occurrentia. vbi nulla interuenit mora: nisi in accipientis verecundia. Omnis benignitas properat. et proprium est libenter facientis cito facere. Idem in li. vi. Queris quomodo ea que habes tua facias: dando. Consule rebus tuis et earum tibi certam atq inexpugnabilem possessionem para: non solum honestiores illa facturus: sed etiam tutiores. Illud quo te diuitem putas quamdiu possides sub sordido nomine iacet. domus est. seruus est. nummi sunt cum autem donasti: beneficium est. Idem in li. de moribus. Vires tuas magis amici beneficiis quam iniurie sentiant. Varro in sententiis. Ex animo dantis censetur munus magnum. Ex prouerbiis sapientum. Bis gratum est quod opus est sed vltro offeras. Item beneficium qui dare nescit iniuste petit beneficium sepe dare est docere reddere. benignus et dandi causam cogitat.

De Eodem secundum poetas. XLVII.

Ouidius in libro epistolarum. Illa acceptissima semper munera sunt auctor que preciosa facit. Idem in li. metha. viii. Super omnia vultus accessere boni. Matheus in li. de tobia. Affectus pensat affectum non aspicit quantum. Sed fluat ex quanta sedulitate datum. Verus amicus dantis in affectu non datione patet. De cito da gratis gratum ne gratia fiat veruisse. Prodigus mensuram excedit: largus honori. Seruit. fructificat parcus: auarus eget. Est ancilla dei simplex elemosyna. mortis Antidotum venie porta. salutis iter. Liberat a mortis laqueis elemosyna. sordes Abluit. ac crimen dulce peremit opus. Vitam perpetuat venturum prestat honorem. Corporeum prestat spirituale decus. Marcialis coquus. Grande sui precium muneris auctor habet. Item quasi dederis solas semper habebis opes.

Qualiter Liberalitas debet esse discreta. C. XLVIII.

Tullius in offi. li. i. Liberalitas et beneficentia nihil est nature hominis accommodatius. Sed hec multas debet habere cautiones. Videndum est enim primum ne obsit ne cui dat beneficium vel aliis. Sunt enim multi cupidi splendoris et glorie qui aliis eripiunt que aliis largiantur et hi alios nocent vt in alios liberales esse videantur. Nos autem ea liberalitate vtimur: que amicis prosit: et nemini obsit. Idem. Ne maior sit liberalitas quam facultas: et tandem vt pro dignitate cuiq tribuatur: quod est fundamentum iusticie. Nihil enim liberale est quod non sit iustum. Spectandi etiam sunt mores eius in quem beneficium conferatur: et animus eius erga nos et communitas ac societas vite. et ad nostras vtilitates officia prius collata. Idem in li. ii. Nec ita claudenda est res familiaris. vt eam benignitas aperire non possit: nec ita reseranda vt pateat omnibus. Causa autem largitionis duplex est scilicet si aut necesse: aut vtile. et in his ipsis mediocritatis regula seruanda est. temeritate enim remota: gratissima est liberalitas. Nam viri liberalis bonitas commune omnium perfugium est. Nec vno modo in disparibus causis affecti esse debemus. Propterea enim benignitas in calamitosos nisi forte calamitate digni fuerint. Valerius li. iii. Itaq liberalitatis duo sunt maxime fontes probabiles. verum iudicium. et honesta beniuolentia.

Seneca de beneficiis libro ii. Volo crisippi nostri vti similitudine de pile lusu quam cadere non dubium est aut mittentis dubio aut excipientis. tunc cursum suum seruat vt apte iactata et excepta est necesse est autem lusor bonus aliter illum collusori longo: aliter breui mittat. Eadem beneficii ratio est nisi vtriusq persone dantis et accipientis aptetur: nec ab hoc exibit: nec ad illum perueniet vbi debet. Idem in eodem. Sunt quedam nociua impetrantibus que non dare beneficium sed negare. Estimemus itaq vtilitatem potius quam voluntatem petentium. Sepe enim nociua quoq concupiscimus nec dispicere quam perniciosa sint licet: quia iudicium interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas cum impetus ille flagrantis animi qui consilium fugat cecidit detestamur perniciosos malorum munerum actores. Idem in li. iii. Turpissimum damni genus est inconsulta donatio quisquis est beneficium male dedisse quam non recepisse. Cato vbi supra. Cui des videto. Macrobius li. saturnaliorum. Beneficium dando accepit qui digno dedit. Ouidius in li. de ne titulo. Crede mihi res est ingeniosa dare. In flammam flammas in mare fundis aquas. Martialis coquus. Semper pauper eris si pauper es emiliane. Dantur opes nulli nunc nisi diuitibus. Terentius in phormione. Ita in eque comparatum est vt hi qui minus habent semper aliquid ditioribus addant.

Quorum sit dare vel accipere beneficia. C. XLIX.

Seneca in libro de beneficiis. Queritur ab hecatone an beneficium dare seruus domino possit. Sunt enim quedam qui ita distinguant. Quedam beneficia et quedam officia quedam ministeria. beneficium esse quod alienus dat. Alienus autem est qui potuit sine reprehensione cessare. Officium esse filii vxoris et ceterarum personarum: quas necessitudo suscitat et opem ferre iubet. Ministerium esse serui: quem conditio sua eo loco posuit: vt nihil eorum que prestat imputet superiori. Idem in li. v. Dicit stoici quod nemo malo homini prodesse potest. Beneficium est quod prodest. ergo beneficium non accipit malus ergo non debet reddere. ergo ingratus non est. Item bonus vir omnia recte facit. ergo ingratus esse non potest: et ita nec bonus quisquam ingratus est nec malus. Ad hoc dicimus quod apud nos bonum honestum est. id peruenire ad malum non potest. Desinit enim esse malus si ad illum virtus intrauerit. quamdiu autem malus est nemo illi dare beneficium potest quia quicquid ad illum peruenit prauo vsu corrumpit. Quemadmodum enim stomachus morbo vitiatus et colligens bilem quoscunq accepit cibos mutat in deteriora. et omne alimentum in causam doloris trahit. Ita animus cecus quicquid illi commiseris id onus suum et perniciem et occasionem miserie facit. Idem in eodem. Nihil potest ad malos quod prosit: imo quod non noceat. Quecunq enim illis contingunt in suam naturam vertunt ideo nec beneficium dare possunt quoniam nemo potest quod non habet dare. Sed quamuis hec ita sint. tamen accipere quedam malus potest que beneficiis similia sunt quibus non reddens ingratus erit. Sunt enim animi bona sunt corporis sunt fortune. prima a stulto et malo submouentur. Peripatetici vero qui felicitatis humane longe lateq terminos ponunt aiunt minima beneficia peruentura ad malos que qui non reddit ingratus est. Nobis autem non placet esse beneficia que non sunt factura animum meliorem commoda tamen animo illa et expetenda non negamus. Hec aut vehementius agit licet inquit beneficium non sit quod accepit tamen ingratus est qui non fuit redditurus. etiam si accepisset. sic latro est etiam antequam manus inquinet quia ad occidendum iam voluntate armatus est. exercetur enim et aperitur opere nequitia non incipit.

¶ Beneficiū debet esse gratuitū. .C. L.

Tullius de offi. lib. ii. In beneficiis collocandis mores hominū nō fortunā sequi honesta ratio ē. sꝫ q̄s tandē q̄ mores ꝛ optimi viri causa nō ante ponat gratiā viri fortunati ꝛ potētis a quo cui videt̄ re muneratio fore expeditior: atq̄ celerior. in eo nr̄a voluntas ē prefecto corruptiq̄ sunt mores ꝛ depravati admiratione divitiarū. Idē in oratiōe sua priusq̄ iret in exiliū. Officiū itaq̄ liberale est serere beneficia: ut possis metere fidei fructum. Seneca de beneficiis li. ii. Hec beneficii inter duos lex ē alter statim oblivisci debet alter memor esse accepti. Taceat q̄ beneficiū dedit narret q̄ accepit. Detrahenda ē maxime iactātia. res loquent̄ nobis tacētib⁹. Interdū etiā ille q̄ iu vat fallēdus ē ut hēat nec a quo acceperit sciat. Arcesilas aūt amico paupere ꝛ paupertatē suā dissimulanti: egro aūt. ꝛ ne hoc q̄dē confitēti deesse sibi in sumptū ad necessarios usus: cū clā succurrendū iudicasset pulvino eius ignorātis sacculū subiecisse: ut hō inutiliter verecū dus qd̄ desiderabat inveniret potius q̄ acciperet. Varro ubi s̄. Turpissimū ē in dando sperare. Ex pverbiis sapientū. Pulcherri mū autem est omnia prestare: nihil exigentem.

¶ De nō protrahēdo vel negādo beneficia. .C. LI.

Seneca de beneficiis li. i. Multos experimur ingratos plures facimus qz alias graves exprobratores exactoresq̄ sumus: alias leves ꝛ qz paulopost muneris peniteat alī qruli ꝛ minima momenta calūniātes. oēm grāz corrūpim⁹ nec tm̄ postq̄ beneficiū dedim⁹: sꝫ et cū dam⁹. Quis n. nostrū dedit⁹ fuit aut leuit rogari. aut sēl. q̄s nō cū aliqd a se peti suspicat⁹ ē. frontē abduxit vultū avertit. occupati ones simulat lōgis sermonib⁹ ꝛ de īdustria exitū nō invenientibus: oc casiōes petēdi abstulit. ꝛ variis artib⁹ pperātes illusit. In angusto vo posit⁹ vel cōphēsus: aut distulit: aut timide negavit aut pmisit sꝫ difficulē. sꝫ supductis supcilius sꝫ malignus ꝛ vix exeuntib⁹ vbis. Ad grat⁹ esse q̄sq̄ ad cū pōt. q̄ beneficiū aut supbe abiecit: aut irat⁹ im pēdit: aut fatigatus ut molestia careret dedit. Qui utiq̄ tarde fecit: diu noluit. Idē in. ii. li. Ingratū ē beneficiū qd̄ diu iter man⁹ dan tis hesit. gravissimus vivus nulla res carius cōstat q̄ q̄ pcib⁹ empta ē Molestū. n. verbū ē ꝛ onerosum. dimissoq̄ vultu dicēdū rogo. Ede re aīo q̄dā ferūt spem suā pscidi q̄ trahi. Quēadmodū acerbissima crudelitas est q̄ penas trahit. ꝛ misericordie gen⁹ ē cito occidere. qz tormētū ultimū finē sui secū affert. ita maioris grē mun⁹ ē quo minus diu pepēdit. Ab antigono cinicus petit talētū. rñdit antigon⁹ plus esse q̄ cinicus petere deberet repulsus petit denariū. rñdit mi nus eē q̄ qd̄ regē deceret dare. turpissima certe huiusmodi cavilla tio invenit quō neutrū daret. i denario regē. In talēto cinicū respe xit. cū posset denariū tāq̄ cinico dare: talētū tāq̄ rex. Nihil aūt taz exiguū est qd̄ non honeste regis hūanitas tribuat. Idē in ypoli to. Rogāns aūt trepida cōstet vba. Nā q̄ timide rogat docet nega re. Socrates. Negat sibipsi q̄ qd̄ difficile ē petit. Galtherus in alexandreide li. vi. Et merito patit̄ q̄ postulat ulterius q̄ pmeruit. spes quā meritū nō pcurrit: a spe deluat ꝛ rez dat ei presumptio no men. Varro ubi s̄. Facite referat gratiā inuire dān. vix datū ē ne putes beneficiū sꝫ pciū. Semel dedit q̄ rogat⁹. bis q̄ nō exequere aūt ē plus q̄ semel rogare. Ennodius. Argumētū ē nil merētis ro gare diu. Ex pverbiis sapientū. Ingenuitatē ledit qui indignū rogat. Beneficiū vero dat bis qui celeriter dat. Cato ubi supra. Quod prestare potes ne bis promiseris ulli. Ne dubites cum ma gna petas impendere parua.

¶ De nō repetēdo vel improperādo beneficio. .C. LII.

Seneca de beneficiis li. i. Nō aūt facile dixerim verū turpius sit inficiari an repetere benefi ciū. Idē in scdo libro Taceat q̄ beneficiū dedit narre ret q̄ accepit. Idē in lib. iii. Qui dat beneficia deū imi tatur: qui repetit feneratorē. Terentius in andria. Frequēs quo qz cōmemoratio quasi immemoris beneficii est exprobratio. Tul lius in li. de amicitia. Odiosum sane genus hominum officia expro brantiū: que meminisse debet is in quem collata sunt non commemorare qui contulit. Idem in philippica. ii. Quod est aliud bene ficium latronum nisi ut commemorare possint his se dedisse vitam quibus non ademerint. Ex pverbiis sapientum. Beneficium qui se dedisse dicit petit. Seneca ubi supra li. vii. Nos ista que dam precipimus ultra modum. ut ad verum ꝛ suum redeant. Cum dicimus: hic dati beneficii meminisse non debet. hoc volumus intel ligi: non debet nec iactare nec gravis esse. Quotiens parum sibi fiducie est in his quibus imperans amplius exigendum est q̄ sat est. ut prestetur quantum sat est. In hoc omnis hyperbole exten ditur: ut ad verū mendacio veniat. itaq̄ ille qui dixit ut candore ni ves anteirent cursib⁹ auras: qd̄ nō poterat fieri dixit: ut crederetur quantū plurimū posset. Nunq̄ tantum sperat hyperbole quantum audet: sed incredibilia suadet ut ad credibilia sed magna perveniat.

Martialis coquus. Que mihi prestiteris memini semperq̄ te nebo. Cur igit̄ taceo postume tu loqueris. Incipio quotiens alicui tua dona referre. Protinus exclamat dixerat ille mihi. Non belle quoddā faciūt duo sufficit unus. Huic operi si vis ut loquar ipse ta ce. Crede mihi q̄uis ingentia postume dones. Auctoris pereunt gar rulitate sui.

¶ De grātia beneficiis rependenda. C. LIII.

Auctor. Grātia est qua beneficiis nostris ratiōe be neficiorū grati tenemur. Itē grātia est virtus qua benivolentie mutue alterius ad alterū affectuosius cultus ostendit̄. Seneca de beneficiis li. i. Docendi sunt q̄ libenter accipiunt libenter reddere: ꝛ eos quib⁹ obligan̄ sūt re aliōq̄ nō tantū equare sed etiā vincere. Idē in li. iii. Quidam cū aliquod sibi missū est munusculum. subinde intēpestive aliud remittūt. ꝛ nihil se debere testant̄. Reiciendi signū est protinus aliō invicē mittere. ꝛ munus munere expugnare. Qui nimis cito solve re cupit invitus debet. ꝛ qui invitus debet ingratus est. Itē ad lucilliū. Docet philosophia precipue bene debē beneficia bene sol vere. Interdū autē solutio est ipsa cōfessio. Idē in lib. lxxxi. Cui etiam si merita nō precessissent oportebat ignosci. post beneficia le denti plus q̄ venia debet̄. plurīs enim estimo beneficiū q̄ iniuriā. At nō omnes grati sciunt debere beneficium viro sapienti notū est quanti res quęq̄ tāxāda sit ꝛ oīa secum examinabit. quantū acce perit. a quo. qn̄. ubi ꝛ quēadmodum. Unde metrodorus ait solum sapientē referre gratiā scire. beneficia crescit mora. ꝛ tanto plus sol vendū est quanto tardius. Ingratus est qui beneficiū reddit sine usura. sepe qd̄ dat̄ exiguū est qd̄ sequit̄ ex eo magnū. Tullius de provinciis cōsularib⁹. Is autē non solūmodo gratus esse debet: qui beneficium acceperit: sed etiā cui potestas accipiendi fuit. Varro ubi supra. Turpissimū est i dando sperare. pulcherrimū aūt cū fenore data reddi. Seneca ubi. s̄. li. i. Pecuniā in loco negligere. maxi mū interdū est lucrum. Auctor. Refert quoq̄ seneca socratē ipsum aliquando ab archelao rege invitatum ut ad se veniret. quatenus eum honorare posset. socratēq̄ respondisse se ab eo nolle beneficia accipere cui perparia nō posset reddere. Ex pverbiis sapientum. Fraus est accipere quod nō possis reddere. Beneficiū accipere est libertatem vendere. beneficia plurima accipit qui scit reddere. Itē nihil petas quod negaturus sis. Cato ubi supra. Beneficii acce pti memor esto. Exiguum munus cum dat tibi pauper amicus. Ac cipito placide plene laudare memento.

¶ De ingratitudine vitanda. C. LIIII.

Valerius lib. v. Dandi ꝛ accipiendi beneficii cōmerciū sine quo vita hominū vix constat tollit ꝛ perdit quisquis bene merito parē referre gratiā negligit. Ex pverbiis sapientū. Ingratus unus miseris omnibus nocet. malignos fieri maxime docent ingra ti. tenera beneficiorum memoria fragilis est iniurie vero tenax.

Seneca de beneficiis libro i. Inter plura maxima vicia nihil est frequentius q̄ ingratitudo animi. Ita a natura comparatum est: ut alterius iniurie q̄ merita descendant: ꝛ illa cito defluant: has te nax memoria custodiat. Idem in lib. ii. Quidam fortune gratias agunt ꝛ in angulo ꝛ ad aurem. non est ista verecundia. sed inficiandi genus. Ingratus est qui remotis arbitris gratias agit. Nunq̄ improbe spei quod datur satis est. nullumq̄ tam plenum beneficium quod non vellicare malignitas possit. nullum tam angustū qd̄ non bonus interpres ostendat. Idem in. iiii li. Quidam cūz ali quid dē require precedenti capitulo. Idē in lib. vi. Summe ma lignitatis est non vocare beneficiū nisi qd̄ dantem aliquo afficit in commodo. Idem ad lucillium. Quisquis de accipiendo cogitat oblitus est accepti. nec ullum habet maius malum cupiditas q̄ qz ingrata est. Idem in. lxxxi. Nihil carius estimamus q̄ beneficia tam q̄diu petimus. nihil vilius cum acceperimus. Queris quid nos hoc faciat? oblivionem acceptorum cupiditas accipiendorū. Cum alienos cū tui. Non est iustior dolor q̄ beneficii sui perdidisse ra tionem. Non expectes ut statim gratias agat qui sanatur invitus.

Seneca in lib. de beneficiis vi. Plato cum flumen navi transisset: nec ab eo portitor quicq̄ exegisset hoc honori suo datum cre dens dixit. positum illi esse apud platonē officiū. deinde paulopost cum alium atq̄ alium eadē sedulitate transveheret negavit illi iam apud platonem positū officium. Auctor. Hic seneca addit. Nam ut tibi debeā aliquid pro eo quod prestas debes non tantum mihi

dare. sz et tam mihi non potes ob id quem appellare quod spargis in populum. Et vo hic pot seneca videri. Quid si plato erat ignos' pos titoni: et alii noti et familiares: aut aliquo iam eius beneficio obligaue rant: sed et eadem ratione deo nil debemus pro communibus beneficiis. Simodias. Superi beneficia ut digno sentiat quantas diu tenent: postquam ingrati fuerint capita dulcescunt.

De Non propter quorundam ingratitudinem a beneficiis cessandum est. LV.

Seneca de beneficiis li. i. Multos quidem ingratos experimur sed plures facimus. Idem ut supra. Is autem perdit beneficia qui se perdidisse cito credidit. at qui instat et onerat priora sequentibus: etiam ex duro et immemori pectore gratiam extundit. Idem in eodem. Non est magni animi beneficium dare et perdere: sz est magni animi perdere et dare. Idem ad lucilium epistola [illegible]. Quereris te incidisse in hominem ingratum [illegible] tare volueris beneficia non dabis. ita ne apud alium pereant apud te peribunt. Non videat potius quam non dentur. cito incommode vita torpebit. Si relinquendum est quicquid offendit. Et post malam segetem serendum est. cum eventus incertus est id vt aliquando prodeat sepe tentandum est. Torquet ingratus se et macerat odit quod accepit: quia redditurus est et extenuat. iniurias vero dilatat et auget. Quid eo miserius cui beneficia excidunt: herent iniurie. at contra sapiens exornat omne beneficium: et sibi ipsa commendat et se assidua eius commemoratione delectat. illa [illegible] quibus usus est nec vertit omnia in peius nec querit cui casui imputet. ad fortunam potius refert et quod accepit benigne interpretando leuat. Non offense potius quam officii meminit quantum potest in priore ac meliore memoria se detinet. nec mutat animum aduersus bene meritos. Semper enim quicquid dubium est humanitas iclinat ad melius. nemo autem gratus esse potest nisi contempserit ista propter que vulgus insanit.

De Moralitate secundum philosophos. LVI.

Tor. Moralitas est seruata virtute propria iuste pieque vite hominum se contemperare. Uarro in sententiis. Aliter accedunt mores ad cohabitantium alios formare. Et prouerbus sapientum. Intus omnia dissimula sint frons populo nostro conueniat. Seneca in li. de quattuor virtutibus. Nec paupertas tibi immunda sit nec parsimonia sordida: nec simplicitas neglecta: nec lenitas languida. Et si res tibi exigue sint. non sint tamen anguste. nec tua defleas nec aliena mireris. Non sis arrogans non audax: submittas te non proiectas grauitate seruata. admone libenter. reprehende patienter. alienorum vitiorum nec curiosus sis explorator nec acerbus reprehensor. nec cum exprobatione corrector: ita vt admonitiones hilaritate preueniat. Dicentium esto tantus auditor: responsum facile misi de credendum facile crede. esto tibi pares feceris si nec inferiores superbiendo contemnas nec superiores recte viuendo timeas. cunctis esto benignus. nemini blandus. paucis familiaris omnibus equus. seuerior esto iudicio quam sermone vita quam vultu nec tue bone fame seminator sis nec in dubis alienis quam nostri sine arrogantia postulant ignorans quod etiam nescis sine occultatione ignorantie tibi impertiri postula. Idem ad lucillum epistola v. Id agamus vt meliorem vitam sequamur quam vulgus. non vt contrariam. alioquin quos emendari volumus fugamus a nobis et auertimus. Illud quoque facimus: vt nihil velint imitari nisi qui timent ne imitanda sint omnia. Contra naturam est torquere corpus suum: et faciles odisse munditias: et squalorem appetere: cibis non tantum vilibus vti: sz horridis. Quemadmodum desiderare delicatas res luxurie est. ita vsitatas et non magno pabiles fugere dementie. Frugalitatem exigit philosophia non penam. Temperet vita inter bonos mores et publicos. Augustinus. Turpis est omnis pars vniuerso suo non congruens.

De Eodem secundum poetas. LVII.

Persius. Mille hominum species et rerum discolor vsus. Uelle suum cuique est nec voto viuitur vno. Sedulius vbi supra. Hic iocis numus hic tacet et hic ambulat. Hic flat alter amat fletus alter cupare cachinnum Diuersisque modis par est vesania cunctis. Ouidius in li. de arte. i. Ergo mille modis. Non eadem terra parit omnia. vitibus illa. Conuenit [illegible] oliuis. hic bene farra virent. Pectoribus mores tot sunt tot in orbe figure. Qui sapit innumeris moribus aptus erit. Horatius in poetria. Ut ridentibus arridere: ita flentibus afflant humani vultus. Tullius de officiis i. Turpe est valde qui in re seria delectationem serre sermonem. Martialis coquus. Absit a iocorum nostrorum [illegible] reqre supra capitulo de humanitate.

De Fidelitate secundum philosophos. LVIII.

Tor. Fides iuxta Anselmum est absensum voluntarium certitudo supra opinionem et infra scientiam constituta. Aliter autem fides est idem quod fidelitas. Et prouerbiis [illegible] Etiam homo est equus qui habet in consilio fidem. qui fidem perdit nihil potest vltra perdere. Quintilianus de [illegible]. Non aut hec cam loquendi cui credi non potest ablata est ab eo omnium fides. Tullius de officiis li. i. Fundamentum primum iustitie est fides. i. dictorum conuentorumque constans veritas. In illis est pro fide standum ne esse quis nemine ex quo metu coactus vel dolo deceptus promiserit. Seneca ad lucilium epistola [illegible]. Fides est sanctissimum humani pectoris bonum. nulla necessitate ad fallendum cogitur nullo premio corrumpitur. Idem in agamemnone. Non vnquam regnum [illegible] fides hoc parta. vincitur pro fides. Idem valerius. Fabius captiuos ab hanibale interposita numorum pactione receperat: cum a senatu non prestarentur: misso in urbem filio fundum quem vnicum possidebat vendidit. Hanibali pretium [illegible] numerauit [illegible]. Actor. Idem valerius [illegible] refert quod hanibalis obsidione casilinates clausi tam arta sua pinguissima menibus suis subiecta conspicerent. Et addit. Quid si casus acerbitatem intueare miseris quod si constantiam respicias. fidelissimos necessarius vinculorum vsibus subducta: et pelles scutis detractas feruida resolutas a qua mandere maluerunt quam a romanis discedere. Idem valerius li. viii. Bone fidei venditorem nec commodorum spem augere nec incommodorum cognitionem obscurare oportet. Idem in li. iii. Occultum iam et insidiosum malum perfidia latebris suis extrahatur. cuius efficacissime vires sunt: mentiri et fallere. fructus autem in aliquo admisso scelere consistit tum quidem certus cum crudelitatem nephariis vinculis circumdederit tamen incommoda afferens humano generi. Quantum salutis bona fides prestat habeat igitur non minus rerum prehensios quam illa consequitur laudis. Masinissa rex parum fidei in pectoribus hominum reponens salutem sui custodia canum vallauit. Salustius in iugurtino. Pauci charior fides quam pecunia. Tullius in rhetorica. i. Summa dementia est in eorum fide spem habere quorum perfidia totiens deceptus sis.

De Eodem secundum poetas. C. LIX.

Virgilius in iiii. li. eneidos. Nusquam tuta fides. Ennodius. Nulla fides lenis [illegible] nec dubius. Lucanus. Nulla fides regni comitibus omnisque potestas Impatiens consortis erit. nec gentibus vllis credite. Idem in li. x. Nulla fides. Ouidius in li. de ponto. Et cum fortuna statque caditque fides. Idem in li. de arte. i. Reddite depositum pietas sua federa seruet. Lucanus. viii. Ardua quippe fides robustos exigit annos. Prudentius vbi supra. Prima petit campum dubia sub sorte duelli Pugnatura fides agrestis turbida vultu Prouocat insani frangenda pericula belli. Aratus in historia actuum li. ii. Hec est vera fides quam lex comitatur amoris Mediisque tenebris apparet radiata fides. Fit laurea iustis ex fide quod terror agit. Mansuraque virtus. Crescat in aduersis que sibi bus visa periclis. Ad meritum discrimen habet.

De Ueritate. C. LX.

Tor. Ueritas est adequatio totius vite hominis. quia s. intentio et sermo et actus hominis iniucem in bono concordant nec vllo inter se dissentiunt. vel verissime dicitur quia veritas non habet angulos. Idem alio modo veritas est adequatio rerum et intellectuum. Item veritas est virtus qua quis omni timore vel fraude sepositis quadam spiritus liberalitate quod recte sentit et facit. Hieronymus contra ruffinum. Pythagore preceptum fuit post deum veritatem quam sola homines deo proximos facit. Demosthenes orator. Liberi serui que personam veritas. Separat seruum liberumque mendacium inserit. Tullius in [illegible] contra katilinam. O magna vis veritatis: que contra omnium ingenia calliditatem solertiam. contraque fictas omnium insidias facile per seipsam se defendit. Terentius in andria. Hoc tempore obsequium amicos veritas odium parit. Seneca de clementia li. i. Malo verus offendere quam adulando placere. Idem ad lucillum. Ueritas in omnem sui partem eadem est quia decipuit nihil habet solidi mendacium tenue est: placet si [illegible] inspexeris. Idem in declamationibus li. v. Nihil est puero teste certius. Nam et ad eos annos peruenit vt intelligat et non ad eos quibus fingat. Idem in li. de clementia i. Nemo potest personam diu ferre fictam. cito in naturam suam recidunt: quibus veritas non subest. Que autem ex fundo nascuntur tempore in melius proficiunt.

De Lege secundum philosophos. C. LXI.

Tor. Lex est per quam facienda iubentur et non facienda prohibentur ac distrinctius in peccantem exercetur. Tullius in li. de legibus i. Lex est ratio summa insita in natura que iubet ea que facienda sunt prohibetque contraria. lex est recta ratio imperandi ac prohibendi. quam qui ignorat iniustus est. siue scripta sit siue nusquam. Iustitia est obtemperatio legibus scriptis institutisque populorum. Idem [illegible] hanc video sapientissimorum esse sententiam legem neque hominum ingeniis excogitatam nec scitum aliquod esse populorum: sed eternum quiddam quod vniuersum mundum regeret imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam et vltimam esse dicebant omnia ratione aut cogentis aut vetantis dei ex qua illa lex quam dei humano generi dederunt recte laudata est. Idem in philippica. xi. Lex nihil aliud est quam recta et a numine deorum tracta ratio imperans honesta et prohibens contraria. Tertullianus in apologetico suo. Nil

la lex sibi cõsciẽtiam iusticie sue debet sed eis a quibus obsequiũ prestat. Ceterum suspecta est lex que probari se non vult. improba autem si nõ probata dominetur. Ualerius libro vii. Succurrit anacharsis etc. Require supra capitulo de obediẽtia. Idem in libro viii. Licinius stolo cum lege sanxisset ne quis amplius q̃ quingenta agri iugera possideret: ipse mille comparauit dissimulandique criminis gratia: filio dimidiam partem emãcipauit. Ob hoc a populo accusatus primus lege sua cecidit. Docuitque nihil aliud debere precipi nisi quod prius imperauerit quisque sibi.

De Eodem sm poetas. C. LXII.

Uirgilius in buccolicis. Tallas quas cõdidit artes. Idẽ in georgicis li. iii. Est legum scrutanda fides. Tullius de legibus. iii. li. Et qui imperat: paruerit aliquando necesse est. et qui modeste paret. videtur qui aliquando imperare dignus esset. Cato vbi supra. Patere legem quam ipse tuleris. Iudicis auxilium sub iniqua lege rogato. Ipse etiam leges cupiunt vt iure regantur. Ouidius in li. de remedijs ii. Sunt qui non possunt aliquo cogente iuberi. Idem in lib. de arte i. Nec enim lex equior vlla est q̃ necis artifices arte perire sua. Iuuenalis. ij. Sic volo: sic iubeo: sit pro ratione voluntas. Idem in li. iii. Ueniet de plebe togata. Qui iuris nodos et legum enigmata soluat. Seneca in declamationibus li. iiii. Necessitas est lex temporis. necessitas nauigia iactu exonerat. ruinis incendia opprimit. Actor. Hinc dicitur q̃ necessitas non habet legem: quia videlicet lex est ipsa sibi.

De Equitate iudicis sm philosophos. C. LXIII.

Equitas est lance librata iusticie digna retributio meritorũ. Iudiciũ per quod et, audientis meritorũ dignũ redditur vel suppliciũ vel meritum. Ex codice theodosiano l. i. Equitas est rerum conuenientia que cuncta coequiperat: et in paribus causis paria iura desiderat. Tullius de offi. li. ii. Iudicis est semp in causis verum sequi.

Idẽ in li. iij. At neque cõtra rempublicã: neque contra iusiurandum ac fidẽ amici causa vir bonus faciet etiã si iudex fuerit de ipso amico. ponit eni personã amici. cũ induit iudicis. sed tantũ dabit amicicie vt amici causam mallet esse verã: et vt orande litis tẽpus quo ad lites permiserint accõmodet. Cũ autẽ iuramẽto sententia dicenda sit meminerit se deũ testẽ adhibere. Itẽ in oratione [illegible] pro q̃ iret in exiliũ. Nemo tam facinorosa iuuentus est vita. et non tam iudiciũ prius sententijs damnetur. q̃ supplicijs addiceretur. Idem in libro de legibus. Idipsum quoque iustissimũ est iusticie mercedẽ nõ querere. Cassiodorus in epistola iii. Facilis recti psuasor est innocẽs iudex sub cuius predicabili cõuersatione pudet mores probabiles nõ habere. Sidonius in libro epistolari. ij. Hoc ipsum q̃ copiã tui urgentibus difficile concedas iudiciũ est bene iudicaturi. Quis eni se nõ amoueat arbitriũ legi. aut precio aliqd indulturus aut gratie. Sẽtẽtiã tuã nõ victus accusat vt stolidus. nec victor irridet vt argutus veritatisque respectu impendunt tibi addicti reuerentiã: gratiã liberati. Quintilianus de or. insti. li. iiij. Naturale est vt iudices his quos libentius audiunt facilius etiam credant.

De Eodem sm poetas. C. LXIIII.

Ouidius sine titulo li. i. Nõ bene conducti vẽdunt periuria testes. Nec bene selecti iudicis arca patet. Idẽ in ii. Culpa nec ex facili q̃uis manifesta probat. Idẽ in li. de fastis. Sic agitur censura et sic exempla parantur. Cũ iudex alios qđ monet ipse facit. Claudianus vbi supra. Ne cunctos paucorũ crimine damnes. Qui fruitur pena ferus est legisque videt. Uindictã prestare sibi cum viscera felle canduerint. Diis proximus ille est quẽ ratio nõ ira mouet. Qui facta rependẽs cõsilio punire potest. Galtherus in alexandreide li. i. Se lis inciderit te iudice dirige librã. Iudicii non flectat amor nec munera [illegible] Nec moueat [illegible] persone acceptio mentẽ. Munera [illegible] accepti [illegible] iniquus. Munus [illegible] recta distorquet [illegible] Iudicis [illegible] caligine mentem. Cum semel obtinuit [illegible] mater in aula [illegible] auaritie que sola incarcerat oẽs [illegible] species [illegible] modera[illegible] Carmẽ in facinus: nec leges curia curat. Iniuste qriq; ligat iustus. et iniustos absoluit curia mendax. Itẽ in [illegible] Cur [illegible] iniquus auertit surdas a causa pauperis aures. Et souet [illegible] corruptus iniquere causas. Petronius. Quid faciũt leges vbi sola pecunia regnat. aut vbi paupertas vincere [illegible] Ipsa [illegible] publica merces. [illegible] [illegible] parua [illegible] perditã recuperare q̃ in ambiguã litẽ descendere. Ad [illegible] suffragia vertit. Uenalis populus venalis curia patrum. Ipsaque [illegible] auro corrupta iacebit.

De Intercessionibus et aduocationib⁹. C. LXV.

Tullius in orat. pro [illegible] q̃ iret in exiliũ. Quis vnquã tã crudelis in aliquẽ fuit et probibet eum aut sibi mereri aut ceteris supplicare. Symachus in li. epistolarũ. Pro optimis viris qui se interuenerit. non magis illorũ videtur iuuare cõmodũ q̃ suũ cõmendare iudiciũ. Quintilianus ca. iii. Qui vero cõfessum defend. et nõ absolutionẽ sceleris petit: sed licẽtiã. Ex puerbijs sapientũ. Fatet facinus q̃ iudiciũ fugit. Ouidi. i li. de ponto. Nõ est cõfessi causa tuenda rei. Tibullius. Uincuntur pectora dura prece. Terentius in eunucho. Euge. ipsi patrone opus est quẽ defensorẽ paro. Plautus in aulularia. Da mihi aduocati gratiã lex vende vocẽ vende linguã. vas atque odiũ loca in summa pauper esto et repetẽs penuribus pecuniarũ aliquid sed plus criminum. Helinãdus [illegible] Demosthenes cũ aristodimum autorem fabularum interrogasset quantũ mercedis vt ageret accepisset: et respondisset talentum at ego art Demosthenes plus accepi vt tacerem. ita causidicorum lingua damnifica est nisi eam et dici solet funibus argenteis vincias. Apud aduocatos igitur: et ipsum silentium venale est. Idem demosthenes cum a senatu atheniensium in patrocinium peteretur contra philippum regem macedonum simulata infirmitate et atunt lecto decubuit. et respõdit his qui ad se conuenerant se pati morbum sinautem. Cui a quodam et nuncius mordacissime responsum. certe non sinautem pateris: immo arginantem.

De Seueritate. C. LXVI.

Ector. Seueritas est qua vtilitate cõmuni seruata districte in supplicijs reddendis. Tullius de offi. libro primo. Existunt autem sepe iniurie quadam nimis callida: sed maliciosa iuris interpretatione. ex quo istud summũ ius summa iniuria est factum est iam certum prouerbium. Helinandus. xv. li. Cambises adeo seuerus fuit: vt quendam iniustum iudicem excoriari fecerit. et super sellã cute eius ad opertam filium iudicis in iudicio fecerit sedere: vt timeret iniuste iudicare: ne simile iudicium pateretur. Ualerius vi. Et aleucus cũ filius eius adulterio damnatus vtroque oculo carere deberet: ac tota ciuitas in honorem patris aliquãdiu ei repugnaret: ad vltimum victus: ne lex a se condita violare suo prius: deinde filij eruto oculo vtrisque visum videndi reliquit. Orosius li. de ormesta mundi. li. j. Falaris siculus agrigentinos arrepta tyrãnide. depopulabat. q̃ crudelis mente: cõmẽtis crudelior omnia nepharie in innocẽtes agẽs. Inuenit aliquando quẽ iuste puniret iniustus. Nã perillus quidã eris opifex: affectus affectans tyrãni amiciciam aptũ munus ratus crudelitati illius eneum taurum fecit: cui fabrice ianuam ex latere cõposuit que ad intrudendos damnatos receptui foret: vt cum inclusus ibidem subiectis ignibus torqueret sonũ vocis extorte capacitas cõcaui eris augẽt pulsuque ferali cõpetẽs imagini murmur emitteret. nepharioque spectaculo mugit⁹ pecudis nõ hois gemit⁹ videt. sed falaris factum amplexus: factorem execrans: et vltioni materiam prebuit et crudelitati. Nam ipsum opificem sua inuentione puniuit.

Ouidius de arte li. i. Nec eni lex equior vlla est q̃ necis artifices arte perire sua. Ex prouerbijs sapientũ. Iudex damnatur cũ nocẽs absoluit. Item res est optima nõ sceleratos erumpere: sed scelera.

De Misericordia et compassione. C. LXVII.

Ector. Misericordia est clemẽs et equalis in oẽs dignatio: et in afflictos animi cõpassibilis inclinatio. Cõpassio est virtus vel affectio per quã ex proprii dolore cõdolentis animo quedam affectio generatur.

Tullius in tuscu. li. iii. Misericordia est egritudo ex alterius rebus aduersis. E cõtra vero inuidentia est egritudo ex alterius rebus secundis. Idẽ in li. [illegible] Misericordia est egritudo cordis ex miseria alterius iniuria laborãtis. Idẽ in orõne sua pro ligario. Nulla de virtutib⁹ plurimis admirabilior nec gratior misericordia. homines eni ad deũ nulla re propius accedũt q̃ salutẽ hominibus dando. Nihil habet fortuna maius q̃ vt possit: nec natura melius q̃ vt velit seruare q̃ plurimos. Quintilianus causa. v. Uoluit nos ille mortalitatis artifex deus in cõmune succurrere: et per mutuas auxiliorũ vices quẽque in alterĩ qđ pro se timeret [illegible] quĩ qđ ma [illegible] Seneca in hercule furente. Quẽcũque miserũ videris hominem scias. Cassiodorus in ep. [illegible] semper ad misericordiã [illegible] bonis mentes patet. Ex puerbijs sapientũ. Bona presidia cõparat misericordia. Ab alio expectes: qđ alteri feceris. habet in aduersis auxilia: qui in secundis cõmodat. Itẽ homo qui in homine calamitoso [illegible] est [illegible] qui succurrere periture põt: et cũ nõ succurrit occidit. Lactantius in li. de vero cultu

Nullius ope indigere se putat qui suum alteri denegat. Qui periturо succurrere pōt et nō succurrit occidit. Aristo[teles] dicebat etiā aristoteles [illegible] incōmodū paupertatis pati quā nō posse egentibus subuenire. Ouidius in lib. de ponto. Regia crede mihi res est succurrere lapsis. Baltherus in alexandre. [illegible] lachryme [illegible] Imperdunt lachrymas [illegible] Cū lachrymis [illegible] Uerus amicus [illegible] qui non fastidit amicum. Desperare solent alios in tempore duro. Esse miserturos alios qui miseri non [illegible] si fata darent contraria fila.

¶ De Indulgentia. C. LXVIII.

Ctor. Indulgētia est reat[us] alicui remissio. clemēs et sui cōsiderat de descēdens. Seneca in li. de morib[us]. Alteri semp ignoscito [illegible] Idē in li. de iiij. v[ir]tutib[us]. Cito honestū et magnū est vindicte genus ignoscere. Idē in li. de clemētia i. Tā oībus ignoscere crudelitas est quā nulli. modū tenere debemus sed qz difficile [illegible] est quicqd equo plus futurū est in pte humaniorē pponderet. Magni animi ppriū est placidū esse tranquillūqz et iniurias atqz offensiōes despicere. muliebre aūt litigare et morē ire sue gerere. Idē in agamēnone. Det [illegible] veniā facile cui venia opus est. Et puerbus sapientū. Optimū est semp ignoscere tanqz si ipse quotidie pecces. Res magne clemētie est indulgēdo pctā potiusqz vindicādo corrigere. Quintil. li. v. Princeps qui vult oīa scire necesse habet multa cognoscere. Donatus in li. sermonū. Equū est peccātis veniā pos[cen]ti reddere. Rursus et assit regula peccatis que penas irroget eqs. Qui fine ti li iii. Si sapis indulge [illegible] Erue nec [illegible] Idē in li. de arte ii. Dextra [illegible] capiet indulgentia mētes. Asperitas odiū seuasqz bella mouet. Idē in lib. de tristib[us] ii. Si nō peccasses qd tu concedere posses. Materiā venie sors tibi nr̄a ded[it]. Si quotiēs peccāt hoīes sua fulmina mittat Jupiter exiguo tpe inermis erit. Idē in li. iii. Quāto qs maior tanto placabilis ire. Et faciles motus mēs generosa capit. Idē in li. de ponto. Parcēdū est animo miserabile vulnus habēti. Regia crede mihi res est succurrere lapsis. Baltherus vbi supra li. viij. Nō veri simile est alieno parcere cuiqz. Qui sibi non parcit.

¶ De Zelo et correptione fm pbos. C. LXIX.

Ctor. Zelus est feruor animi quo mens humano timore abiecto p defensiōe veritatis accendit eoqz comedit: et quilibet praua qui vident corrigere satagit: qd si neqd tolerat et gemit. Item zelus est p amore iustitie [illegible] animus [illegible] veritatis pati non sustinens. Itaqz correptio est ex zelo iustitie procedens emendationis causa delinquentis reprehensio vel correctio. Seneca ad lucillum epistola [illegible] Qd ad duos amicos nostros pertinet diuersa via eundum est. Alterius eni vitia emendanda sunt: alterius frangēda vtar libertate tota. Non amo illū nisi offendero. an pfecturus sim nescio. Malo mihi successum quā fidem deesse. Idem in li. de clementia ii. Malo vera offendere quā adulādo placere. Idē in troade. Qui non vetat peccare cum possit iubet. Terentius in hebaut. Ut quid aliena cures que ad te nō pertinēt. homo inquit sum et iō humani nihil alienū puto. Tullius in oratione pro [illegible] Hoc te admoneo: vt quantū a rez turpitudine habes: tantū te a verbor[um] libertate [illegible] Deinde ne ea in alterū dicas que cum tibi fa[illegible] falsa sint erubescas. Idē in li. de amicicia. Et monēdi sepe amici sūt et obiurgādi. [illegible] et monitio acerbitate et obiurgatio contumelia careāt. et tūc amice accipiēda sunt cuz beniuole fiunt: sz nescio quomodo [illegible] in andria familiariter meus ait terentius. Obsequium amicos veritas odiū parit. Molesta est veritas si quidē ex ea nascitur odiū qd est venenū amicicie. sed obsequiū multo molesti[us] qd peccatis indulgēs pcipitē amicū ferri sinit. Maxima aūt in eo culpa est qui et veritatē aspernat[ur] et in fraudē obsequio impellit[ur]. Cuius aūt aures veritati clause sunt: vt ab amico vez audire nequeat: huius salus desperanda est. et monere igit[ur] et moneri ppriū est nature amicitie. et alterz libere facere nō aspere. alterz patienter recipe. Salustius in [illegible] [illegible] odiū [illegible] Et puerb[us] sapientū [illegible] per [illegible] qd [illegible] bene [illegible] hoīes se [illegible] ingenium [illegible] eadē cōmittentes.

Plautus in [illegible] Nemo sibi [illegible] Mitto populo [illegible]

¶ De [illegible] fm poetas. C. LXX.

Ouidius de remedijs li. j. Dū furor ī cursu est. currēti cede furori. Difficiles aditus impet[us] omnis habe. Stultus ab obliquo qui cū discedere possit. Pugnat in aduersas ire natator aquas. Impatiens animus nec adhuc [illegible] artē [illegible] habet. [illegible] tangi. [illegible] Qui [illegible] animūqz [illegible] [illegible] dato tempore [illegible] Et dato nō apto tempore vina nocent. Idē in li. de ponto [illegible] admotas vulnera cruda manus. Nō est in medicis semp releuetur eger. Ulnus id genus est qd cū sanabile non sit. Non contrectari [illegible] puto. Curādo [illegible] Idē in li. [illegible] Ergo interdū modo dat medicina dolorē. Cato vbi supra. Cū qz [illegible] ipse moneri. Si tibi sit charus noli desistere [illegible] nō recte nou tacere. Ne videare malos imitari velle tacendo. Ulnera dum sanas dolor est medicina doloris. Donatus in lib. epistolarum. Nā tua res agitur paries cū proximus ardet. Et neglecta solent incendia sumere vires.

¶ De Fortitudine. C. LXXI.

Ctor. Sequitur de tertia virtute cardinali: ipsa est fortitudo que ita describit[ur]. Fortitudo est animi immobilitas inter aduersa laborū periculorūqz susceptio. Fortitudo est virtus que nec aduersitatis incōmodo frangit[ur] nec blandimento prosperitatis elevat[ur]. Itē fortitudo est que et in rebus bellicis animi magnitudine eminet: et domi corporis viribus prestat. Aristoteles in ethico. lib. ii. Fortitudo est medietas circa timores et audacias. Tullius in rhetorica i. Fortitudo est cōsiderata periculorū susceptio: laborūqz perpessio. Idē in secūda lib. iij. Fortitudo est rerū magnarum et humiliū cōceptio laborisqz cū vtilitatis ratione perpessio. Idē in lib. quarto. Fortitudo est cōceptio laboris et periculi cū vtilitatis rōne et cōmodorū cōpensatione. Idē in tusculanis li. quarto. Fortitudo est affectio animi legi summe in perpetiēdis rebus obtēperās. vel conseruatio stabilis iudicii in his rebus que formidolose vident[ur] subeūdis et repellēdis. vel sciētia rerū formidolosarū cōtrariorūqz. aut oino neglegēdarū: cōseruans earū stabile iudiciū. Uel breuius vt ait crysippus. Fortitudo est sciētia rerū proferendarū. vel affectio animi in patiēdo ac proferēdo: summe legi sine timore parens. Idē in li. inuectiuarū. Nequaqz viro forti turpis mors accidere pōt. Idē in philippica. [illegible] Maioris cōsilii est praeuidere ne qd tristе accidat. sz animi nō minoris fortiter ferre si euenerit. Idē in li. de offi. i. Sicut sciētia que remota est a iusticia: calliditas potius qz sapiētia est appellanda. sic et animus parat[us] ad periculū si sua cupiditate nō cōmuni vtilitate impellit[ur] audacie potius nomē habet qz fortitudinis. Nō est [illegible] rationi qui metu nō frangit[ur] cū frangi cupiditate: nec q se inuictū a labore pstiterit: vinci a voluptate. Seneca ad lucillū [illegible] Nō [illegible] et egrotare cupiā sz si egrotādū fuerit: vt nihil effeminate faciā. nō eni pati tormēta optabile est sed pati fortiter. Idez in libro de naturalibus questionibus. ii. Humano animo a bonis artibus robur venit: et a nature cōsideratione. Quid est enim cur ego hoiem aut ferā aut sagittā aut lanceā tremā. maiora me pericula expectant fulminib[us] et magne nature partibus.

Quintus curci[us] de gestis alexandri li. iiij. Fortiū virorū ē magis morte cōtēnere quā vita odisse. Cassiodorus in epistola [illegible] Latet sub ocio laudabilis fortitudo et dum se probādi nō hz spacium occulta est sua tota mentor[um]. Ualerius li. iiij. Fortiter se in aduersis gerere quid aliud ē qz fortunā sevientē in adiutoriū sui pudoris victā conuertere. Lactantius in li. de vero cultu. Timidi et imbecillis est animi aut dolorē metuere aut egestatē aut mortē que ois quisquis nō extimuit fortissimus iudicat[ur]. Qui aūt deum metuit illa omnia non metuit. Ouidius sine titulo li. ij. Felix qui quod amat defendere fortiter audet. Baltherus vbi supra libro quarto. Nulla [illegible] peruertere fortia debet pectora.

¶ De Magnificentia et confidentia fm pbos. C. LXXII.

Ctor. Fortitudinis species sunt magnificentia fiducia confidentia. patiētia. tolerātia. cōstātia firmitas perseuerantia stabilitas securitas. Magnificentia siue magnanimitas est spōtanea difficiliū aggressio. Itē magnificentia est gliosa qdaz animi claritudo: pulchre res arduas administrans. [illegible] pes animi rem inchoatā ad finem perducendi. Itē cōfidentia est ex cōsciētia virtutū immotam mentē inter aduersa sibi constare. Tull. de offi. li. j. Fortes quoqz et magnanimi sunt habēdi nō qui faciūt sed qui pulsant iniuriā. vt [illegible]

que in laboribus suscepte piculisqz aditis nõ quasi mercedé rerũ gestar desideret gloriã. Aristo. in ethicis li. iii. Furorẽ aũt ad virtutem hoies ferũt. Mobiliũ furor ad picula sustinẽda. Unde homerus. Virtutẽ imitte furori ⁊ furorẽ virtute erige. Idẽ in topicis li. iii. De difficilius magis eligendũ est ꝙ̃ qđ minus. Magis enim estimamus cũ habem⁹ qđ nõ est facile sumere. Seneca ad lucilluꝫ xiii. Nõ põt magnos spũs attracta ad certamẽ afferre qui nũqꝫ nũ quã sauciatus est. Ille qui sanguinẽ suũ vidit cuius dẽtes crepuerunt sub pugno nec piectus aim pcar sꝫ quotiẽs cecidit ꝯtumacior resurrexit cum magna spe descendit ad pugnã. multũ enim adiicit sibi virtus lacessita. Idẽ in .xxviii. Nunꝙ̃ maior est aĩus ꝙ̃ vbi alios deposuit ⁊ fecit sibi pacẽ nihil timẽdo fecit diuitias nihil cõcupiscendo. Iustin⁹ in abbreuiatiõe pompei trogi li. ii. In marathonio pl'io themistodis adolescentis gloria emicuit ⁊ cinegiri militis atheniensis: qui post plia innumeras cedes cũ fugiẽtes hostes ad naues egisset: onustã nauẽ dextera manu tenuit: nec prius dimisit ꝙ̃ amitteret: qua amissa sinistra quoqꝫ nauẽ tenuit: quã ⁊ ipsam cũ amisisset at postremũ morsu nauẽ detinuit: sicqꝫ nec cedib⁹ fatigatus nec duab⁹ manib⁹ amissis victus: truncus ad vltimũ velut rabida fera dentibus dimicauit. Ducẽta milia psaꝝ ĩ eo prelio sine naufragio ceciderunt.

C De Eodem sm poetas. .C. LXXIII.

Uidius in li. de ponto. Oĩa deficiunt animus tñ oĩa vincit. Ille etiã vires corp⁹ habere facit. Idẽ in li. metha. x. Audẽtes de⁹ ipse iuuat.

Marcialis coquus. Sed tu sub pncipe duro tẽporibusqꝫ malis ausus es esse bon⁹. Prosp vbi supra. Qui valꝫ aduersis oneratã ducere vitã. Et tolerare magis vita mala ꝙ̃ fugere: hic magni est animi. Oraci⁹ in li. carminũ. Rebus in angustis animosus atqꝫ fortis. Appare sapiẽter idẽ. Galtherus in alexãdreide lib. v. Nihil est qđ fortis ⁊ ardua virtus linquat Inexptũ monet oia: ⁊ oia tentat. Ex puerbus sapientũ. Nunꝙ̃ piculũ sine piculũ sine periculo vincit. Nihil est magnũ in rebus humanis: nisi animus despiciẽtis.

C De Pusillanimitate ⁊ vana formidine abiciẽda. C. LXXIIII.

Etor. Magnanimitati ꝯtraria ẽ pusillanimitas. Est aũt pusillanimitas mẽtis angustia qua timet quis aggredi magna. Itẽ pusillãimitas ẽ tedio reꝝ aduersaꝝ intus ⁊ incõsiderata fracti animi deiectio. Timor est animi fuga per quã angustia mẽti fluctuãs ex ꝯtrarioꝝ expectatione generat. Tulius in tuscu. li. iiii. Metus est opinio impendẽtis qđ intolerabile esse videt que facit recessum quendã animi ⁊ fugã. Idẽ in li. de paradoxis. Ois animi debilitas ⁊ humilis: ⁊ fracta timiditas seruitus est. Iulius celsus in .i. li. Terror hoib⁹ ꝯsiliũ mentẽqꝫ eripit ⁊ mẽbra debilitat. Quintil' quarta causa. Excedit oẽm calamitatẽ dieb⁹ ac noctibus timere. Seneca in li. de quatuor virtutib⁹. Timidũ nõ facit animũ nisi rephensibilis vite ꝯsciẽtia. Idẽ in li. de remedijs fortuitoꝝ. Stultũ est timere qđ vitare nõ possis. Idẽ in epla ad lucillũ v. Apud hecatonẽ nostꝝ inueni cupiditatũ finẽ etiã ad timoris remedia pficere. Desines inqt timere si sperare desieris: fere picula que vident fugiũt. ⁊ cum affugerint secure sunt. Nos aũt ⁊ venturo torqmur ⁊ pterito timoris .n. tormẽtum memoria reducit puidentia anticipat. Nemo tñ psentib⁹ miser est. Idẽ in .xx. Quid refert qualis sit status tuus. si tibi vr̃ malus. Idẽ in .xiii. Plura sunt q̃ nos terrẽt ꝙ̃ q̃ pmũt ⁊ sepi⁹ opinione ꝙ̃ re laboram⁹. Illud tibi pcipio ne sis miser añ tps cũ illa q̃ velut iminẽtia expauisti forte nunꝙ̃ vẽtura sint certe nõ venerint. Quedam nos torqnt magis ꝙ̃ debeat q̃dã añꝙ̃ debeat q̃da cũ oĩo nõ deberent. sicqꝫ aut augem⁹ dolorẽ aut fugim⁹ aut pccupamus ꝙ̃multa expectata nunꝙ̃ cõparuerit. Etiã si futuꝝ est q̃d iuuat dolori tuo occurrere: satis cito dolebit cũ venerit. Nihil tam certũ est ex his que timent vt nõ certi sit ⁊ formidata subsidere ⁊ spata decipe. Itẽ in .xxiiii. Quid necesse est mala accersiri. ac satis cito patiẽda cũ venerint psumi. ac pñs tps futuri metu pdere stultũ est qꝛ quiꝙ̃ futur⁹ sis miser esse iam miser. sꝫ ego alia te ad securitatẽ via ducã si vis oẽm sollicitudinẽ exuere quicqd vereris ne eueniat. euẽturũ vtiqꝫ ppone ⁊ qõcuqꝫ illud ẽ malũ tecũ ipse metire ⁊ timorẽ tuũ taxa. Acrior est virtus ad occupãda picula ꝙ̃ crudelitas ad irrogãda. Ex puerbus sapientũ. Reuera qui timet a multis multos timet ⁊ est minus ꝙ̃ seruus oĩs qui seruos timet tutissima res est nihil timẽ preter deũ. Lactanti⁹ in li. de origine error. Socrates carcerẽ times iõ ꝙ̃ patrociniũ vitatis suscipe nõ audes. at mortẽ vt sapiẽs ꝯtẽmnere debuisti. ⁊ erat mltõ pulcri⁹ vt ob bñdicta ꝙ̃ ob maledicta moreretur. Statius in thebaide. O semp timidũ scelus. Ex puerbus sapientũ. Heu ꝙ̃miser est sic metuẽdo senescẽ. Suetoni⁹ de .xii. cesaribus li. ii. August⁹ cesar tonitrua ⁊ fulgura paulo infirmius expauescebat. vt semp ⁊ vbiqꝫ pellẽ vituli marini circũferret in remediũ.

Actor. Cetera quoqꝫ de hac mã require infra capitulo de timore.

C De Strẽnuitate laboris ⁊ eius iterpolatiõe. C. LXXV.

Trẽnuitas est probitas ⁊ pmptitudo corporis faciẽs hoiem abilẽ ⁊ paratũ ad honestos labores hilariter subeũdos atqꝫ tolerãdos. Quintilianus cã. vi. Labori operet isistere vbi effect⁹ promittit. Nã stulta est cura que spem nõ hꝫ. Idẽ in li. iiii. de oratoria institutiõe. Naturalis est fauor p laborantib⁹. Seneca ad luciliũ. Generosos aĩos labor nutrit. nõ est viri timere sudorẽ. Aristo. li. iii. in ethicis. Mollicies est fugere laboriosa. Terentius i andria. Ingeniũ ẽ oĩuꝫ a labore procliue ad libidinẽ. Actor. Legit ꝙ cato dicebat milítib⁹ suis. Cogitate cũ animis vestris: si quid p laboreꝫ recte feceritis. labor iste recedit a vobis cito: beneficiũ a vobis dũ viuit nõ recedet sꝫ siquid p voluptatẽ nequiter feceritis: voluptas cito abibit: nequiter factũ apud vos semper manebit.

Ouidius in li. de arte iii. Dũ vires anniqꝫ sinunt tolerate labores. Iã veniet tacito curua senecta pede. Uenture memores iam nunc estote senecte. Sic nullũ vobis tẽpus abibit iners. Uirgili⁹ ĩ georgicis li. i. Labor oia vincit Improbus. ⁊ duris vrgẽs in rebus egestas. Matheus in li. tobie. Est carnis cultura labor caro nuda labore. Fit sterilis spinis obsita inops. Uale. in li. viii. Oĩũ q̃dẽ industrie studio maxime videt ꝯtrariũ. precipue vero subnectit ꝯgnõ quo euanescat sꝫ quo recreet. Cassiodorus in epla .xxiii. Latet sub ocio laudabilis fortitudo ⁊ dũ se pbandi nõ hꝫ spaciũ occulta est lux tota meritoꝝ. Oui. in li. eplaꝝ. Qđ caret alterna requie durabile nõ est. Hec reparat vires fessaqꝫ membra nouat. Idem in li. de arte. ii. Da requiem. quietus ager bene credita reddit. Cato vbi supra. Interpone tuis interdũ gaudia curis. Tibullus. Ite procul curre durum genus ite labores. Maximian⁹. Intermissa minus sarcina pondus habet. Magister serlo. Me grauat ille labor in cui⁹ pondere labor.

C De Exercitatione. C. LXXVI.

Etor. Exercitatio est virtus animi qua quis molliciem siue rubiginem oci fastidiẽs aut detestãs: assidue bonis honestisqꝫ studiis vel actib⁹ se occupat: vt nullũ tps vacuũ preterierat. Nã ⁊ catõis vt aut agellius est illa snia. vita humana ppe vti ferrũ ẽ. si exerceas cõteritur: si nõ exerceas rubigo ꝯsumit. Homines exercẽdo videmus cõteri. similiter i tertia atqꝫ torpedo plus detrimẽti facit ꝙ̃ exercitatio. Simach⁹ in li. eplari. Bonis familiare est studia bona cumulare quoꝝ gratiã sentiũt nõ pire. Magister serlo. Insta ne cesses adeũt post semina messes Post lachrymas risus post exiliũ paradisus. Flere si solari ieiuna si saturari Da si ditari serui si vis dñari.

Tull' in tuscu. li. i. Grecoꝝ puerbium est. Quaꝝ quisqꝫ nouit artem in hac se exerceat. Ganfred⁹ in poetria. Ars certos visus pmptos imitatio reddit. Artifices aptos mã ꝯcurrẽtia sumos. Oui. in li. tristiũ. iiii. Ingeniũ longa rubigine lesum. Torpet ⁊ est multo ꝙ̃ fuit ante minus. Ferrum assiduo si nõ renouet aratro. Nil nisi cũ spinis gramen habebit ager. Cõtulit ingenium patientia longa maloꝝ. Idem in lib. de arte primo. Tpe difficiles veniũt ad aratra iuuenci. Tpe lenta pati frena docent equi. Ferreus assiduo consumitur anulus vsu. Interit assidua vomer aduncus humo. Quid magis est duꝝ saxo. quid mollius vnda. Dura tñ molli saxa cauantur aqua. Capta vides sero pergama: capta tamen.

C De Milicia sm phos. C. LXXVII.

Etor. Milicia est iustoꝝ plioꝝ fortis ac prudẽs administratio. Quid aũt sit iustũ bellũ require in tractatu de arte militari. Tulli⁹ in antoniũ. Oino nulla est cã iusta cuiꝙ̃ arma ꝯtra patriã capiẽdi. Idẽ p marcello. Iracũdia quoqꝫ ꝯsilio inimica est et victoria na insolẽs ac supba est ipsam victoriã vicisse videt qui ea que illa adepta est victis remisit. Ex prouerbijs sapientum. Bis vincit qui se in victoria vincit. Bis aut perit qui suis armis perit. Item diu apparandum est belliũ vt vincas celerius. Suetonius de duodecim cesaribus li. ii. Augustus cesar preliũ suscipiẽdũ oino negabat nisi cũ maior emolumẽti spes ꝙ̃ damni met⁹ ostẽderet. Nã minima cõmoda nõ minimo sectãtes discrimine siles aiebat esse aureo hamo piscãtibus cuius obrupti damnũ nulla captura pensari possit.

C De Eodem poetas. C. LXXVIII.

Uidius in li. de arte. iii. Iudice me fraus ẽ cõcessa repellẽ fraudẽ. Armaqꝫ in armatos sumere iura sinũt. Idẽ in li. eplaꝝ. Nõ faciunt mol

les ad fera tela manus. Certamen premia magna mouent. Idem in li. sine titulo. i. Turpe senex miles turpe senilis amor. Sepe sopo ratos inuadere pstant hostes. Uicti quoqz resurgunt. Quosqz neges vnqz posse iacere cadunt. Idem in li. ij. Felix q̄ qd̄ amat defendē for titer audet. Pigra [illegible] manus. Idē in [illegible] Sepe [illegible] Idē [illegible] Quis enim sua p̄lia vict⁹ cōmemorasse [illegible] Idē in [illegible] In audaces nō est audacia tuta [illegible] Idē in [illegible] est contendere [illegible] pugnare manu. Idē in li. tristiū [illegible] Pugna suū finē cū ia cet hostis h̄z. Idē in quarto. Integer est metuit mirus gladiator in armis: q̄z cui tela suo sanguine tincta rubent. Idē in lib. de ponto. Hostis adest dextra leuaqz a pte timendus. [illegible] terret vtrūqz latus. Cato vbi supra. [illegible] a victo superari sepe videm⁹. Claudianus in maiori. Sepius incaute nocuit victoria turbe. Bās phredus in poetria noua. Sepe [illegible] referre sagitta. Tibullus li. j. Quis furor est atrā bellis arcessere mortē. Immi[illegible] [illegible] quē [illegible] rata [illegible] in parua pigra senecta casa. Prosper vbi supra. Signū [illegible] mundi p̄lia pace dei. Actor. De hac vero materia require supra ca. de pace [illegible] ca. de tolerantia.

De Patientia sm ph̄os. .C. LXXIX.

Ctor. Patientia est virt⁹ anima cunctos aduersita tis impetus cū trāqllitate sustinēs. Tulli⁹ in rhetorica. i. Patiētia est honestatis [illegible] causa [illegible] rez arduaz ac difficiliū voluntaria [illegible] diuturna [illegible]. Lactantius in li. de [illegible] iusticia. Patiētia est maior que aut infe rant' aut accidāt cū equanimitate [illegible] Plato. Tex. [illegible] robur patientia est. Ex puerbiis sapientū. Cui⁹ doloris remediū est patiē tia furor fit lesa sapientia sepi⁹. Seneca de clementia li. i. Temeri tas hominū [illegible] sepe trāquillissimus quoqz pectorib⁹ patiē tiam extorsit. In li. de remediis fortuitoz. Dolor exiguus [illegible] est patiētia si grauis nō breuis est gloria. Ad luciliū [illegible] Nō sit vt [illegible] et egrotare cupiā sed si egrotādū fuerit et nihil effemina te faciā. Nō enim pati tormēta optabile est sed pati fortiter. Idem in. lxxviij. In remediū cedāt honesta solatia [illegible] animū [illegible] corpora [illegible] in omni morbo grauia [illegible] dolor cor poris intermissio voluptatū. De morte satis dictū est. Dolere nemo pōt valde [illegible] sic eni nos amātissima nostri natura disposuit: vt dolorē aut tolerabilē aut breuē faceret. Non est aūt acerbū carere eo qd̄ cupe desieris. Denique tolerabilius [illegible] patientia si [illegible] nit id qd̄ extremū minat. Noli mala tua tibiipsi facere grauiora: [illegible] te q̄relis onerare. Leuis est dolor si nihil illi opinio adiecerit: leuez illū dum leuē putas facies. tā miser ē eni quisqz q̄z credidit. Quod acerbū fuit retulisse iocūdū est: nāle ē eni mali sui fine gaudē. Idē ad [illegible] Feram⁹ equo aio [illegible] qd̄ [illegible] donec [illegible] felicitas finē malis imponat. Ualerius [illegible] Solon [illegible] mala [illegible] futurum [illegible] re domū [illegible] portionē suā ferre vellēt. Qui ntilianus [illegible] Subit libens pietas penā etiā sceleri b⁹ grauē. Idē i [illegible] Nulla pena [illegible] nullū habem⁹ nisi ab impatiētia dolo rem [illegible] et aliquid crudele [illegible] facit. Tertullianus in apolo getico. Epicurus omnē cruciatū doloremqz depretiat. modicū qd̄ est [illegible] magnū [illegible] nō diuturnū.

De Eodē sm poetas. .C. LXXX.

Rudentius vbi supra. Ecce modesta graui stabat patiētia vultu. Per me dias īmota acies variosqz tumultus. Spectabat [illegible] oculos [illegible] leta manebat. Inde quieta manet patiētia for tis ad oēs [illegible] penetrabile [illegible] mos [illegible] Nā vidua est virtus quā nō patiētia firmat. Lucanus li. ix. Gaudet patiētia duris. Ouidius in li. de arte li. [illegible] de repugnātī: cedēdo victor abibis. Qd̄ male fers assuesce feres be ne. Idē in li. de remediis [illegible] Posse pati facile est tibi [illegible] patientia desit [illegible] lumine [illegible] sed [illegible] hec [illegible] illa [illegible] aqua. Marcialis coquus. Qui sua metitur pondera ferre potest.

De Causis patiendi [illegible] tolerandi sm ph̄os. .C. LXXXI.

Ristoteles in ethicis li. [illegible] Turpissima [illegible] dem sufferre [illegible] bono aut mēsurato mali est. Suetoni⁹ de [illegible] li. ii. August⁹ cesar. Minima cōmoda nō minimo [illegible] [illegible] similes aiebat [illegible] aureo hamo piscantib⁹ cui⁹ [illegible] damnū nulla captura pēsari possit. Seneca ad luciliū. Uir bo nus quicqd̄ acciderit equo aio sustinebit: [illegible] id accidisse

lege diuina qua vniuersa procedunt. Idem in [illegible] Placeat ho mini quicqd̄ deo placet. Idē in hercule furēte. Nullo vo [illegible] [illegible] est domare que [illegible] nō est ad astra mollis e terris via. Que fuit dura pati meminisse dulce est. [illegible] Nō parua [illegible] dolore [illegible] sapiētie [illegible] Idē in li. [illegible] a [illegible] pulsus megarā [illegible] vbi cū theodoro [illegible] principē [illegible] [illegible] admirarer [illegible] comiti suo patiēter hoc ferendū est ait. forsitan tibi [illegible] nos cum in gradu nostre dignitatis essemus [illegible] tam feram⁹ qua trāquillitate [illegible] rem sibi reddidit cōditionē exilij. Terēti⁹ in ethira. Ex quo tibi fue runt cōmoda [illegible] equū est te ferre incōmoda. Quintilianus ca [illegible] vj. Subit libens pietas penā etiā sceleri b⁹ grauē. Macrobi us libro saturnaliū. Qui suos dolores [illegible] beneficio ad maximā voluptatē puenerint magis admiran di fuerūt in angustis quos ipse petiit locos q̄z quos ipse protulit. Maior est patiētie q̄z facundie laus. ferasq̄ nō culpes quod mu tari non potest.

De Eodem sm poetas. C. LXXXII.

Ato vbi supra. Quod merito pateris patiēter ferre memēto. Cūqz reus tibi sis ipsū te iudice dā na. Claudianus. [illegible] Ut liceat reliqs se cure viuere mēbris. Lucanus in li. Crescit in aduersis virtus. Ex puerbiis sapiētū. Felix est ipsorum [illegible] calami tas difficilia ferre et facilia leuius pferas. Feras qd̄ ledit et quod pdest feras. Citius nocet q̄cqd̄ inexpertū nocet. Honesta turpitudo est mori pro bona causa. Ouidius in li. eplaz. Leniter [illegible] q̄cqd̄ patiare ferēdū est. Que venit indigne pena dolēda venit. Ua lis iterdū ē ipsis iniuria passis. Sepe ē suppliciū [illegible] fuisse piū. Idē in li. sine titulo. j. Leue fit qd̄ bene fert onus. Idē i li. ij. Equo ani mo penā q̄ meruere ferūt. Idē in li. iij. Nō iuga taurus amat qd̄ [illegible] odit h̄z. Idem in li. de reme. i. Sepe bibi succos [illegible] amaros. Eger [illegible] fateor medicus turpiter eger eram. Ut corpus redi mas: ferrū patiens [illegible] ignes. Utqz aio valeas q̄cqd̄ tolerare negabis. Ut valeas aio multa dolēda feras. Idē in li. ij. Esse solēt magne dāna minora bono. Idē in li. tristiū primo. Tot mala sum passus quot in ethere sidera lucēt. Paruaqz quot siccus corpora puluis ha bet. Idē in. iij. Denique nō possum nullā sperare salutē. [illegible] ne cā [illegible] mee. Idē in. iiij. Fert sapiēs ois casus patiēter [illegible] ros. Frenos nec indomiti mox recusat equi. Scilicet aduersis pro bitas exercita reb⁹. Materiā misti rpe laudis h̄z. Idē i li. de pōto. Sepe creat molles aspera spina rosas. Juppiter in multos temera ria fulmina torquet. Qui penā culpa nō meruere pati. Prosper vbi s̄ Multa diu summi defert patiētia regis. Suspēdens equi pō dera iudicii. Uerbere nōnūq̄z castigans corde paterno. Et curat me dicus vulnera vulnerib⁹. Ad veniā tēdūt iusti pia vbera regis. In [illegible] rectis gaudia longa dabit. Arator li. ii. [illegible] est [illegible] quas vota gerūt regniqz facultas. Perpetuo p rege pa [illegible] Crescit in aduersis que [illegible] pietas. Ad me ritum discrimē h̄z. Galtherus in alexādreidos li. iij. Excitat inter dum vires dolor. Patientia sepe [illegible] leuat [illegible] actio. Omnia descendunt a summo culmine rerum. Idez in li. vj. Asperior sanat grauiores potio morbos. Naufragium timere [illegible] [illegible] sepe redemit. Nauita quot potuit [illegible] damnis damna leuauit. Matheus in li. de tobia. Nomine passa dei redolet tribulatio [illegible] percit. Passio. delectat lesio. pena sapit.

De Tolerantia sm ph̄os. C. LXXXIII.

Ctor. Tolerantia est improbitatis aliene vel mo lestie sufficientia diuturna. Seneca ad lu ciliū epla. lxxi. Equo aio [illegible] sūt imperia [illegible] [illegible] ad honesta vadenti [illegible] est ipse [illegible] Ue ro in [illegible] sunt [illegible] si vis ad sum ma progredi. Salusti⁹ in iugurtino. Bono more satius est vinci [illegible] vincere. Ex puerbiis sapientū. Iniuriarū reme diū est obliuio. Miserrima est fortuna q̄ inimico caret. nō dū felix es si nōdū turba derides. Nā eni nullos inimicos tibi facit [illegible] multos tñ facit inuidia. Aristo. Aduersus inimicos intra pa[illegible] nostros victoria querēda est. vir boni est [illegible] vel pati vel facere iniuriā [illegible] irrogata [illegible] est infamia qui facit. Cassia nus in li. collationū socratē quidē cirsios intuens ait. O oculi cor [illegible] tum magistro cōtuitū: hac sñia illos repressit. Quiescite o sodales quiescite. [illegible] sed me [illegible] Hieronymus [illegible] Socrates [illegible] [illegible] habeberet [illegible]

cũ crebro inter se iurgarent̃ ⁊ ille eas irridere solitus esset: q̃ pro tã fedissimũ hoiem. simis narib⁹ recalua fronte: pilosis humeris: ⁊ repandis cruribus discepitarent: nouissime verterũ in eum impetũ: ⁊ male mulctatũ fugientẽq̃ diu persecute sunt. Quodã aũt tpe cũ in fenestra diutius et superiori loco iurgarẽt: tandẽ re(t)hris aqua pfusus humida. Nihil amplius ridit q̃ capite detersio: sciebã inq̃t futurũ et ista tõitrua imber sequeret̃. Seneca ad lucillũ. Dicebat aũt socrates. Quisq̃ volet tibi otumeliã faciat ⁊ iniuriã. tu nihil patie(ris) nisi modo tecum erit virt⁹. Sydonius in eplar. lib. ii. Garrulo non respondere ducium est.

De Eodem fm poetas. .C. .LXXXIIII.

Ouidius in li. de arte. i. Cede repugnãti cedẽdo victor abibis. Cato vbi supra. Quẽ superare potes iterdũ vince ferẽdo. Maxima eteni mos est semp patiẽtia virt⁹. Cũ recte viuas ne cures vba maloꝝ. Arbitrij nostri nõ ẽ q̃ quisq̃ loquat̃. Prosper vbi supra. Impia pars mundi. pia est infesta pioꝝ. Mens illesa nihil violato in corpe pdit. In vitã carnis vulnera nõ maculant. Nec crimẽ facti recipit non mixta volũtas. Velle magis facimus q̃ tolerare nocet. Nunq̃ bella bonis: nunquã discrimina desunt. Et cum quo certet mens pia semp ht. Pulsant exterius diuersis morib⁹ hoste. Intus ciuile est ⁊ sociale malũ. Magister serlo. Degeneri vita vitã corrumpere: ta. Ne vite merita demerearis ita. Lite tumentis: retice scortantis: viue pudice. Fraudãt fraude caret: stãt currere vacãt opare.

De Constantia siue perseuerãtia. .C. LXXXV.

Ector. Constãtia est animi firma stabilitas: ⁊ in pposito pseuerantia. Firmitas est animi stat⁹ equanimiter oia portãs. Longanimitas est ad cõplẽda iusta desideria infatigabilis laboꝝ sustinẽtia. Tulli⁹ in rheto pma. Perseuerãtia est in orõne bene ↄsiderata stabilis ppetuaq̃ pmãsio. Ex puerbiis sapiẽtũ. Nihil pdest didicisse bene facere: n(isi) ceiscas si tu te instituens pudet fieri deteriorẽ. Quintil. de ora. institutione li. iiij. Perseuerandũ est saltẽ: q̃ cepimus: ⁊ si vires deficiunt: aio tñ pseueremus. Nihil lõgũ videri necesse est: in quo qd vltimũ sit certũ est. Seneca in troade. Leue quidẽ est miserias ferre: sꝫ pferre graue. Idẽ in hercule furẽte. Post multa opa virtus latari solet. Idẽ in edippo. Qõ sepe fieri nõ põt fiat diu. Idẽ ad lucillum epla. xvi. Plus opis est in eo vt pposita custodias: q̃ vt honesta ppones pseuerãdũ est ⁊ assiduo studio robur addendũ: donec bona mens sit qõ bona volũtas est. Idẽ in. xxij. Turpe est cedere oneri luctari cũ offõ qõ semel recepisti. nõ est vir fortis ac strenuus qui laborẽ fugit vbi etiã cre(scit) illi anim⁹ et ipsa rex difficultate.

Tullius in li. de offi. i. Fortis animi ⁊ ↄstantis nõ pturbari in rebus asperis nec tumultuantẽ de gradu deiici: sꝫ presenti aio ⁊ ↄsilio vti: nec a ratiõe discedere. Horati⁹ in li. carminũ. Equã memẽto rebus in arduis seruare mentẽ: iustũ ⁊ tenacẽ pposita virũ nõ ciuiũ ardor prauũ iubentiũ nõ vultus instantis tyrãni mẽte quatit solida.

Prosper vbi supra. Cum pia mens require supra in caplo de oratione. Petronius. Nihil tam arduũ est qõ improbitas extorqat.

Oui. in li. tristiũ. iiij. Esse bonũ facile est vbi qõ vetet e(sse) remotũ. Rara qdẽ virt⁹ quã nõ fortuna gubernet. Que maneat stabili cũ fugit illa pede. Idẽ in .ii. eplaꝝ. Cepisti melius q̃ desinis vltima primis. Cedunt dissimiles hic vir ⁊ iste puer. Boetius de ↄsol. li. i. Qui cecidit stabili non erat ille gradu. Iuue. li. iii. Furor est post omnia perdere naulum.

De Stabilitate animi. .C. .LXXXVI.

Ector. Stabilitas est mentis firmitas nulla varietate locoꝝ aut tempoꝝ in diuersa iactãta. Hec omnẽ animi leuitatẽ. atq̃ a semetipso dissensionẽ excludit ⁊ eliminat. Ex prouerbiis sapientũ. Grauis animus dubiã non hꝫ sentẽtiã. Seneca ad lucillũ epistola. lxxx. Tẽpestas te require supra cap. de rez vsu. Arator vbi supra. Repellitur error in diuersa trahens cum spiritus efficit vnũ. Cato vbi supra. Sperne repugnando tibi tu contrarius esse. Conueniet nulli quod secũ dissidet ipse. Horatius in li. epistolaꝝ. Vides qd mea compugnat sñia mecũ. Quod petit spernit repetit quod nuper omisit. Estuat ⁊ vite disconuenit ordine toto Diruit edificat mutat quadrata rotundis. Idem in eodẽ. Peregre est animus sine corpore velox. Oui. in li. de arte. i. Parua leuis capiũt aios.

Idẽ in li. eplaꝝ. Tu leuior foliis: tũc cũ sine põdere sicca. Mobilibus ventis arida facta volant. Et minus est in te q̃ summa pond⁹ arista. Que leuis assiduis solib⁹ vsta riget. Gaufred⁹ i poetria noua. Multiplici forma dissimuletur idem. Varius sis ⁊ tñ idem.

De Vitanda instabilitate loci. .C. LXXXVII.

Seneca ad lucillũ. Socrates querẽti cuidã cur mutatio locoꝝ nihil sibi pdesset ad depositionẽ merozis: ait. Quid miraris nihil tibi peregrinationes pdesse: cũ te circũferas. Idẽ in. xxviij. Animũ debes mutare nõ celũ. licet enĩ vastũ traieceris mare sequent̃ te vitia quocũq̃ perueneris. Queris quare te fuga ista nõ adiuuet: tecũ fugis: onus animi deponẽdum ẽ nõ aũt tibi vllus placebit locus imo quicqd facis cõtra teipsum facis: ⁊ motu ipso noces tibi. egrũ. n. cõcutis. At cũ istud exemis malũ ois loci mutatio iocũda fiet. in vltimas lꝫ terras expellaris in quolibet barbarie angulo collocẽris hospitalis tibi illa qualiscũq̃ sedes erit. Magis q̃s veneris q̃ quo ueneris interest. ⁊ ideo nulli loco addicere debemus animũ. Cũ hac psuasiõe viuẽdũ est. nõ sum vni angulo natus: ⁊ patria mea totus mũdus. Quid tã turbidũ fieri põt q̃ forũ. Ibi quoq̃ ꝯ quiete viuere si necesse sit. Sꝫ si liceat disponere se cõspectũ quoq̃ ⁊ viciniã fori pcul fugiã. Idẽ in. lxix. Freques de loco ad locũ migratio instabilitas animi ẽ. Vt igit̃ animũ possis cõtinere: primo corpis tui fugã siste. Horatius vbi supra. Impiger extremos currit mercator ad indos. Per mare pauperiẽ fugiẽs p saxa p ignes. O ciues ciues querẽda pecunia primũ est. Virtus post nũmos. Itẽ. Celũ nõ aium mutãt q̃ transmare currũt. Martialis coquus. Dic mihi quo venias: dic qua parte te requirã. Quisq̃ vbiq̃ habitat maxime nusq̃ habitat. Valerius li. vii. Cũ giges armis ⁊ diuitiis opulẽtissimo lid(ie) regno inflat⁹ animo phitiũ appollinẽ salutatũ venisset an aliqs mortaliũ se felicior eẽt: ex abdito sacrarii specu vox insonuit. que aglauꝫ sophidium ei pretulit. Is erat archadum pauperrimus: sed etate senior. terminos agelli sui nunq̃ excesserat.

De Securitate mentis ⁊ requie. .C. LXXXVIII.

Ector. Securitas est virtus incõmoditates eminẽtes ⁊ inchoate rei affines nõ formidãs. Requies aũt mentis est p quã animo securitas quedã ex cõtẽptu ↄiunctione varietat̃ affert̃. Seneca de naturalibus questionib⁹ li. vii. Quid est aũt in reb⁹ hũanis pcipuũ: aio oia vidisse: ⁊ qua nulla victoria maior est vitia domuisse. Innumerabiles siquidẽ sunt q̃ pplos q̃ vrbes habuerũt in potestate. paucissimi vero q̃ se. Quid est pcipuũ aim erigere supra minas: ⁊ pmissa fortune: quicqd acciderit sic ferre quasi volueris tibi accidere: debuisses. n. velle si sciuisses oia ex decretis dei fieri. Flere aũt que ⁊ gemere deficere est. Quid est precipuũ. anim⁹ ↄtra calamitates fortis ⁊ contumax. luxurie nõ aduersus tm̃: sed infestus. nec auidus periculi. nec fugax. qui sciat fortunaꝫ nõ expectare: sed facere. ⁊ aduersus vtranq̃ intrepidus: incõfususq̃ pdire nec illi⁹ tumultu nec hui⁹ fulgure percussus puras ad celum man⁹ eleuare. nullũ bonũ petere qõ vt ad te transeat aliqs dz dare: aliqs amittere optare qõ sine aduersario optat̃ bonã mentẽ. Quid est pcipue. aim habere liberũ. Liber autẽ est q̃ seruitutẽ suam. effugit. grauissima nanq̃ seruitus est: ⁊ assidue pmẽs sibi seruire: quã discutere facile est: si desieris multa poscere. tibiq̃ mercedẽ referre si ante oculos ⁊ naturã ⁊ etatem tuam posueris ac tibi ipse dixeris quid insanio quid anhelo quid sudo. quid terram quid forum verso. Multo opus est nec diu. Primo igitur a sordidis discedamus: deinꝫ animũ ipsuꝫ (quo summo magnoq̃ opus est) a corpore seducamus: ⁊ tandem in occultis exercitata subtilitate veritatem inquiramus. Idem ad lucillum. viij. Vitate quecũq̃ vulgo placẽt ad omne fortuitũ bonũ suspiciosi pauidiq̃ subsistite. Nam ⁊ fera ⁊ piscis aliq̃ spe oblectante decipitur. Munera ista fortune putatis. insidie sunt q̃squis ergo tutã agere vitam volet viscata beneficia ista deuitet. In pcipiti cur⁹ iste deducit huius eminẽtia vite ext⁹ cadere est. Secrete tam bene hoiꝫ cul(ti)mo regi q̃ auro. Cogitate nihil eẽ mirabilẽ pter animũ cui magñ nihil magnũ ẽ. Idẽ in. xxiii. Pauꝑ fui inẽ plures ero exul fui vbi me notũ putabo. alligabor: qd. n. nũc solicitus sum ad hoc me nã grauã corpis mei pondere astrinxit. Morari desinã egrotare posse alligari posse mori posse. Idẽ in. xxxvi. In mores fortuna ius non habet animus ille tranquillissimus ad fretũ venit qui in eodẽ habitu est quocũq̃ modo res cedant: cui siue aggregent̃ vulgaria bona supra res suas eminet siue aliqd et hec vel oia casus excusserint minor non fit. Ipẽ in. lxv. Seruiant ergo deteriora melioribus fortes simus aduersus fortuita. Idẽ in. lxv. Eadẽ virtute ⁊ mala fortuna vincit̃: ⁊ bona ordinat̃. virtutẽ intelligo animosam ⁊ excelsaꝫ: quã incitat quicqd infestat nõ maior est in trãquillitate non parti. Illud mirare vbi oẽs iacent aliquẽ stare. Idẽ in. lxxvi. Vnũ bonũ ẽ virtus que inter hec fortunã ⁊ illã superba incedit cum magno vtriusq̃ contemptu. Idẽ in. lxxxiii. Quẽ vo pruciosior est bonis frequentibus: sic omne fortuitũ incõmodũ magis instat eodẽ ⁊ aduerso.

Prosper vbi supra. Incipiunt vire qui vis superare labores. Di lige quod [illegible] verus amator. Nil nihil est inter carnalia, vera [illegible]. [illegible] nec modū ē cupidis. In solo [illegible] tuta deo.

¶ De Temperantia. .C. LXXXIX.

Ector. Sequitur nūc de q̄rta v̄tute cardiali que est tpantia. Hec ita describit. Temperantia est v̄tus ⁊ potētia resistēdi illecebris in nos impetꝰ facientibus. Itē tpantia est ɔ̄ illicitos ipetꝰ animi firma rōnis ⁊ discreta dn̄atio. Itē [illegible] Tēpantia est in alio omnēs moderatio cupiditatū. Itē fm Ambrosiū Tēperātia est v̄t̄ que modū ⁊ ordinē eoꝝ que dicēda vel agēda sunt statuat. Tulliꝰ in rhe. i. Tēperātia est rōnis in libidinē ⁊ in alios nō rectos ipetꝰ animi firma ⁊ moderata dn̄atio. Idē in tusculanis li. iii. Omniū aūt perturbationū fontē dicūt esse intempantiā: q̄ ē a recta rōne defectio sic aduersa a pscriptiōe rōnis: vt nullo mō appetitiōes ai ɔtineri ⁊ regi queāt.

Seneca ad luciliū epla. xxxviii. Oia dicta ⁊ facta tua iter se ɔgruant ac sibi [illegible] ⁊ vna forma percussa sint nō est [illegible] cuiꝰ acta discordāt. Agellius: Socratē tēpantia fuisse tāta traditū est. vt oia fere vite sue tpa valitudine īoffensa vixerit. Idē i eodem. Socrates dicebat multos hoīes ꝓpterea velle viuere vt ederent ⁊ biberēt: se edere ⁊ bibere vt viueret. Epicurꝰ. Nō potationes nec cōmesationes nec copule feminaꝝ nec copia piscīū ⁊ alioꝝ hmōi: que splēdido victui parant: iucūdā suauē vitā faciūt: sꝫ sobria disputatio [illegible] copiis [illegible] moderate [illegible] quod nō moderate eas querit. Multe enī et delicate epule modestie generant. Lactātius in li. de vo cultu. Poete tres furias esse dixerūt que mentē hominis exagitāt Irā ⁊ noīe desiderat Cupiditas opes Libido voluptates. Sꝫ deꝰ his oībus certos limites statuit oībꝰ. quos trāscēdere non lꝫ. Cupiditas. n. ad ea cōpanda nobis data ē que sunt ad vitā necessaria. Libido ad sobolē ppagandā. Ira vo ad coercenda peccata subditoꝝ ne [illegible] audaciā pariat que ad de fugitū ⁊ facinus euadat. Sicut aūt ira vti aduersus minores ⁊ iustū ē ⁊ necessariū: sic aduersus pares ⁊ perniciosum est ⁊ impiū. Gāfredus in poetria noua. In oībus vna est virtꝰ seruare modū ⁊ hītū.

¶ De Modestia. .C. XC.

Ector. Cū aūt offm temperātie sit oēs impetꝰ animi non rectos dirigere vel imoderatos cohibere possit v̄tus in tot spēs diuidi quot sunt impetꝰ animi. Vn̄ ad p̄ns in [illegible] ptes diuiditꝰ que sūt modestia verecūdia: taciturnitas: clemētia siue moderatio: maturitas: abstinentia sobrietas pudicitia ꝑcitas siue pſimonia [illegible]. Modestia est virtꝰ que gestus ⁊ habitū corporis ad normā honestatis atq: grauitatis ordinat ⁊ cōponit. Itē modestia est obseruātia bone sit gestus ⁊ habitꝰ laudabili ꝑfectū verecūda. Tull. in rheto. ꝑma Modestia est per quā pudor honestꝰ clarā ⁊ stabilē compat auctē.

Idē in li. de offi. Ornanda est dignitas domo nō et domo tota querenda est. Nec domo dn̄s sed dn̄o domus honestāda est. [illegible] me corporis adhibēda est munditia non odiosa nec exquisita nimis: sed tn̄ que fugiat inhumanā negligentiā. In vestibus etiam mediocritas optima est. Cauendū est ne aut ingressu tarditatibus mollioribus vtamur: vt pompaꝝ ferculis similes videamur: aut nimus celeritates [illegible] [illegible] [illegible] neqꝫ canora. Videatqꝫ in primis de quibꝰ rebꝰ loquat [illegible] adhibeat [illegible]. Seneca in li. de [illegible] tibus. Nec paupertas tibi [illegible] nec parsimonia [illegible] nec simplicitas negligēta nec lenitas languida [illegible] non [illegible] vtiles magis q̄ facetos ama. Reprehensibilis est risus: si est immo [illegible] quoqꝫ facit hoīꝫ risus aut supbꝰ ⁊ clarus: aut malignus: ⁊ furtiuus: aut malis alienis euocatꝰ [illegible] sine vilitate: risus sine cachinno: vox sine clamore: icessus sine tumultu. [illegible] Rō [illegible] [illegible] cile cede. Claudianus in maiori. Non tibi q̄ liceat sed quod fecisse decebit. Occurrat mentem domatet respectus honesti.

¶ De Verecūdia. .C. XCI.

Ector. Verecūdia pene idē est q̄ modestia. Est aūt honestas quedā animi reuerētia in vultu ⁊ gestu ⁊ habitu corporis apparens. de qua sic loquitur Ambrosiꝰ in li. de offi. Sicut in senibus indr̄ grauitas ⁊ in iuuenibꝰ alacritas: sic i adolescētibꝰ verecūdia: velut quadam [illegible] cessu tenenda est. Habitꝰ enim mētis cernit̄ in statu corporis ⁊ vox [illegible] fed naturale simplex neglectū potius q̄ expeditū. Sane si quid in [illegible] Verecūdia [illegible] honesta [illegible] Symachus in [illegible] Quoꝝ mēs honesta [illegible] frons est. Seneca in declamationibꝰ [illegible] Esserat matrona oculos tacētes in terrā ⁊ aduersus officiosum salutatorē [illegible] q̄ [illegible] verecūdia [illegible] pudicitiā suā [illegible] Idē ad luciliū [illegible] Verecūdia in adolescēte bonū signū est. Idē in [illegible] Pudor [illegible] bone spei [illegible].

Idem in li. de beneficiis iii. Pudorē tollit multitudo peccātiū ⁊ desinit esse probri loco cōmune maledictum.

¶ De Taciturnitate. .C. XCII.

Ector. Taciturnitas ē virtꝰ qua cū quadā animi fructuosa quiete a vbis etiā vtilibꝰ hō se abperat. Quintilianus in li. de causis. Nullū difficiliorē esse credo q̄ silentij virtutē. adeoqꝫ ꝓmptissimo sermone facile delinqmus vt ɔstantiā tacēdi nec in alio ferre possimus.

Ex ꝓuer. sapientū. Nemīnē cito accusaueris vel laudaueri. Nullum sine teste loci esse putaueris q̄ tacitū esse vis [illegible] nō poteris ab alio silentiū exigere si tibipsi non prestas. Item. Tone semp vocis ⁊ silentij tpamentū. In hoc tn̄ incumbe vt libentius audias: q̄ loquaris. tacere q̄ nescit loqui nescit. Seneca in hypolito. Alium silere quodvis: primus sile. Sydonius eplari li. v. Nō maior est gloria dixisse q̄ nouens q̄ siluisse quod nescis. Socrates. Sepultus apud te sit sermo quē solus audieris. Alexander in epla ad aristotelem. Solet terminū equitatis custodire: ⁊ partius omnia que gesta sunt loqui. Hieronymꝰ sup ecclesiasticū. Pythagoricoꝝ disciplina est tacere p q̄nq̄ [illegible] ⁊ postea eruditos loqui.

Cato vbi supra. Pauca in cōuiuio loquere. Virtutē primam esse puto ɔpescere linguā. Proximus ille deo q̄ nouit rōne tacere. Nō pudeat socios prudēs celare memēto. Quod nosti factū recte noli tacere. Ne videare malos imitari velle tacendo. Inter diuitias facsis sermōe modestus. Ouid. de arte li. ii. Qui sermōe placet nocturna silētia vitet. Qui canit arte canat. q̄ bibit arte bibat. Exigua ē vtꝰ pstare silētiū rebꝰ. At ɔ̄ grauis est culpa tacēda loqui. Idē sine ti. li. ij. Quis minor est vnq̄ tacuisse labor. Ganfredus in poetria. Non manus ad calamū preceps: non lingua sit ardens ad verbum.

¶ De Moderatione. .C. XCIII.

Ector. Moderatio animi siue clemētia est virtus qua impetus iracūdie ⁊ animositati ab animo cobibent. Tullius in rhe. i. Clemētia est p quā animi temere in odiū alicuius inuectio concitata comitate retinet. Ex ꝓuerbiis [illegible] In vindicādo criminosa ē celeritas.

Valerius li. iiii. Nihil tā pclarū aut tā magnificū ē q̄ n̄ moderatiōe tēpari desideret. Illa potētia tuta ē q̄ viribꝰ suis modū iponit. [illegible] moderatiōe pectus instructū habuit qui [illegible] ⁊ amaritudine [illegible] admonuit. Plato cū aduersus [illegible] vehemētius exarsisset [illegible] Speusippo amico suo castigationis arbitriū mandauit. Ipse quoqꝫ plato criminatiōes [illegible] rēs cur sibi nō crederet: adiecit nō esse credibile. vt quē tanto opere amaret [illegible] non diligeret [illegible] fibi ea [illegible] Ite [illegible] archytas [illegible] indr̄ a te supplicium: nisi tibi iratus essem. maluit. n. īpunitū delinquere: q̄ ꝓpter irā iusto grauius punire. Statius i thebaide li. x. Nō frena alio [illegible] Da spaciū tenuē q̄ morā mala cūcta ministrat Impetus. Idē [illegible] De [illegible] furor est [illegible] periculi.

¶ De Maturitate. .C. XCIIII.

Ector. Maturitas est v̄tus qua de opeꝝ actiōne regēs ac moderās ad cōpetētē modū ⁊ grauitatē reducit. Apuleꝰ in li. de deo socrat. Solet

apud prudentes viros esse in opib⁹ elaborans iudicatio restrictior in reb⁹ subitaneis venia plurior. Nulla res pōt eadē sil' festinata esse et examinata: nec est quicq̃ omniū qd̄ habere possit et laudē diligē tie sil' et gr̄a celeritatis. Ex puerbiis sapientū. Mora ois odio est sed facit sapientem. Suetonius li. de xii cesaribus Augustus cesar nihil minus in pfecto duce q̄ festinationē temeritatēq; conuenire arbitrabat: crebro id iactans satis celeriter fieri quicqd̄ satis bene fit.

Socrates. Velocē consiliū sequit penitētia maturneq; consilio cōtra sit festinato cura. Varro in sententiis Amgine signū est qd̄ difficilimum est exigere cito fieri. Ganfredus in poetria. S. qs bn fundare domū non currit ad actū. Impetuosa manus intrinseca linea cordis. Premetit opus seriēq; sub ordine certo. Interior pscribit hōs totūq; figurat. Ante manus cordis q̄ corpis et stat⁹ eius. Est pri⁹ archetypus: q̄ sensibilis. Non manus ad calamū pceps: nō lingua sit ardens Ad vbū sit mens discreta pambula facti. Quid de arte li. ii. Est mora tuta breuis lentescit tpe cure. Vanescitq; absens et nouus intrat amor. Cū mora non tuta est totis incūbere remis Vnde et admisso subdere calcar equo. Idē in li metha. ii. Nō est mora libera nobis. Idē in li. de fastis. iii. Differ hnit parue cōmoda magna mora. Idē in li eplar. Da nimiū pp cras: et adhuc tua messis in herba est. Tibullus Quid fraudare iuuat vitē crescētib⁹ vuis Et mō nata mala vellere poma manu. Petroni⁹. Nolo qd̄ cupio statim tenere nec victoria placet mihi parata. Claudianus vbi supra. Sepi⁹ incaute nocuit victoria turbe. Salusti⁹ in catilinario. Prius q̄ incipias consulto at vbi consulueris mature op⁹ facto ē Idē in iugurtino. Animo cupiēti nihil satis festinat. Lucan⁹ i. li. Sēper nocuit differre paratis. Ex puerbiis. Etiā celeritas i desiderio mora est. Plinius ad corneliū tacitū Est gratior mult' actio breuis. Simachus in li. eplar. In re apta piget esse pluriū. In arduis aūt reb⁹ multū valet longior diligētia. Reuera ois affectio ipatiēs est: et iuste et legitime tarditatis.

¶ De Abstinentia. .C. XCV.

Ector. Abstinentia est qua gule voluptates in nobis restringimus aut resecam⁹. Valerius li. ii. Fuit antiquor⁹ tāta simplicitas in cibo capiēdo būanitatis sil' et continētie index certissima. Nā maximis viris prandere et cenare in pptulo nō erat verecūdie qz nec vllas epulas hēbāt: quas oculis ppli subicere erubescerēt. Vini etiā vsus olim romanis feminis ignotus fuit ne sc̄ in aliqd̄ dedecus plaberentur.

Agellius li. j. Parsimonia apud veteres romanos et vict⁹ atq; cenar⁹ tenuitas non domestica solū obseruatiōe ac disciplina. sed publica quoq; animaduersiōe legūq; instructiōib⁹ custodita est. Hieronimus ctra iouinianū li. ii. Q. āt mirandū sit epicurus voluptatis assertor oēs libros suos repleuit olerib⁹ et pomis vilibus cibis dicēs esse viuendū: qz carnes et exquisite epule ingēti cura et miseria pparate maiorē penā habēt in inquirēdo q̄ voluptatē in abūtendo: corpa etiā nostra cibo trīi et potu indigere vbi aqua et panis sunt et his filia. ibi nature satisfactū. Quecūq; supra fuerint non ad vite necessitatē spectare sz ad vitiū voluptatis. Preterea eos q̄ carnib⁹ vescunt indigere et his que nō sūt carniū: q̄ simplici victu contēt' eos carnes nō q̄rere sapiētie quoq; operā dare nos ñ posse. Si mense abundātia cogitemus que labore nimio et cura idiget. Dyndim⁹ ad alexādz. Hen⁹ bragmānor⁹ cura et simplici vita viuit nullis rez capit' illecebris. Nihil appetit ampli⁹ q̄ rō nature flagitat. Facilis nobis et moria nō qua autūne sagacitas p oia elemēta pgarit: sz quā tellus ferro imolata pducit. mensam epulis oneram⁹ innocuis hinc est q̄ multa genera morbor⁹ et noia numeram⁹ sed diuturna sanitate pfruimur. Medicine remediū nobis psimōia est que nō solū illapsos pōt curare dolores: sz etiā pcurare ne veniā. Seneca ad lucilliū. Nō est iocunda res aqua et polēta aut frustū panis ordeacei: sed sūma voluptas est posse cape etiā ex his voluptatē: et ad id se deduxisse qd̄ eripe nulla fortune iniqtas possit. Oui. in li. eplarum. Est virtus placitis abstinuisse bonis.

¶ De Sobrietate fm phos. C. XCVI.

Ector. Sobrietas est vtus qua cibi et pot⁹ excessū a nobis cohibemus conūq; sumiū appetitum rōnis imperio reuocare studem⁹. Terēn⁹ in andria. Arbitror adprime in vita vtile esse vt neqd̄ nimis.

Seneca in li. de quatuor virtutib⁹ Ede citra saturitatē bibe citra ebrietatē vict⁹ tibi sit ex facili nec ad voluptatē sz ad cibū accede palatum tuū famēs excitet nō sapores desideria tua puo redime qz hoc tm curare debes vt desinat. Hieronim⁹ ctra iouinianū Galienus doctissim⁹ hipocratis interpres athletas quor⁹ vita et ars sagina est: dicit in exhortatōe medicine nec viuere posse diu nec sanos esse: aīasq; eor⁹ ita nimio sanguine et adipib⁹ inuolutas: nihil tenue nihil celeste sz semp de carnib⁹ et ructu a ventris ingluuie cogitare.

Socrates Qui se sepi⁹ ī ocedēte diuini cogitare. Agelli⁹ lib. i. Socratē tpantia tāta redre fuisse e de tpita. Boeci⁹ de cōso. lū. Paucis et minimis natura pteta est cui⁹ sacietatē si supfluis vrgere velis aut iniocūdū fiet qd̄ infūderis aut nociuū. Valerius li. ii. Quasi mater quedā valitudinis est frugalitas.

¶ De Eodem fm poetas. .C. XCVII.

Tibullus li. ii. Mittaq; securo sobria lipha mero Lucan⁹ Discite q̄ paruo liceat pducere vitā. Et quātū nā petat nō erigit egros. Nobilis ignoto diffusus consule bach⁹. Nō auro murra de bibūt sed gurgite puro Vita redit satis ē pplis fluuiusq; ceresq; Ennodi⁹ Libertas semper studiis referat honestis Nulla fides letis īegra nec dubiis. Amplector sanctas que dant bona semina frandes Post culpas anime sunt holocausta dei Ganfredus in poetria. Qui dapē reficis: dapib⁹ nō sis ita plenus. Vt nihil appōi queat ampli⁹ esto refect⁹ Plus semipleno pleno min⁹ igere ventri. Nō quātū possis sz q̄tū psit Magister serlo Vis ne coronari vis deliciis saturari. Istud tibi presto dictū breue sobri⁹ esto

Ouidi⁹ in li. de arte. j. Certa tibi dabit a nobis mēsura bibendi. Officiū pstent mens manusq; suū. Idē in li. iii. Carpe cibos digitis est quidā gestus edendi. Priamides helenā auide si spectet edētem. Oderit et dicat stulta rapina mea est.

¶ De Pudicitia. .XCVIII.

Ector. Pudicitia est virtus nō solū imperū libidinis cohercēs: verū etiā signa cohibēs Huius spēs sunt tres. s. virginitas in incorruptis. castitas in cōiugatis. cōtinētia in solutis Itaq; cōtinētia est virtus abstinēdi ab illecebris carnis cuius cōcupiscentia tentat qs abstractus et illectus. Itē cōtinētia est virtus p quā carnaliū affectuū ipet⁹ consilij moderamine refrenat. Hieronymus ctrā iouinianū. Plato cum diues eēt et thoros eius diogenes lutatis pedib⁹ conculcaret. vt posset vacare philosophie elegit academiā villā ab vrbe pcul non solū desertā: sz etiā pestilētē. vt cura et assiduitate morbor⁹ libidinis impetus frangeret. vnde et plures eius discipuli oculos sibi effoderūt.

Actor. Tercullianus quoq; refert democritū philosophū excecasse seipm. eo q̄ mulieres aspicere sine cōcupiscētia nō valebat. Valerius li. iiii. Quidā excellētis pulchritudinis adolescens spurinna noie cū mira specie q̄plurimū feminarū sollicitaret oculos ideoq; viris ac parētib⁹ earū se suspectū sentiret: oris decorē vulnerib⁹ cōfudit deformitatēq; sanctitatis sue fidē q̄ formā irritamētū aliene libidinis esse maluit. Idem in li. vi. Lacedemonii libros archilochi e ciuitate sua exportare fecerūt eo q̄ illorū parū verecūdā ac pudicā arbitrant' lectionē noluerunt. n. ea liberorū suorū animos imbui: ne plus morib⁹ noceret q̄ ingeniis pdesset. Itaq; maximū poetā vel certe summo pximū qz domū sibi inuisam obscenis maledictis lacerauerat carminū exilio mulctarūt. Augu. de ciui. dei li. i. Egregi⁹ aūt romani noīs marcus marcellus q̄ syracusas vrbē ornatissimā cepit refert prius eā fleuisse ruiturā et ante eius sanguinē suas illi lachrymas effudisse. gessit aūt et curā pudicitie etiā i hoste seruāde Nanq; priusq̄ oppidū victor iussisset inuadi. constituit edicto ne qs corpus liberū violaret. Terentius in eunucho Sine cerere et bacho friget venus. Synodius in epistolari li. vj. Persona matrone verecundam atq; succinctam exigit sumentem.

¶ De Castitate. C. XCIX.

Ector. Castitas est virtus sub rationis iugo refrenans imperū libidinis vt limites coniugii nō excedat Item castitas est post edomitas viriotū carnaliū furias mūda et honesta totius corporis habitudo

Dyndimus ad alexandrū Nos bragmani membra libidini ad debilitandū nō tradimus. ad cōcubitū nō libido nos admonet sed pl̄is amor. Sextus pithagoricus in sententiis Adulter est in suaz vxorem amator ardentior. Hieronymus de regre sequenti libro ca. de vxore et bona et mala. Valerius li. vj. Horridū .S. sulpicij galli maritale supercilium qui vxorem dimisit eo q̄ eam aperto capite foris versatā cognouit abscisa quidē sētia sed tamē aliqua ratione mota. Lex enim inquit tibi meos tantu pfinit oculos quibus formam tuam approbes his decoris instrumenta prepara. his esto speciosa hor' te certiora crede noticie vlterior tui cōspectus irritatiōe supuacua accersit⁹ in suspitiōe et crimie hereat necesse ē. Oui. sine tu. iij. li. Si q̄ metu depto casta ē ea deniq; casta. Que qz nō liceat nō facit illa facit Vt iā seruet bene corp⁹ adultera mens ē Nec custodiri ni velit vlla pōt. Nec mentē seruare potes: lz oia claudas.

[illegible]

Ver [illegible]

De Virginitate. C. C.

Etor. Virginitas est ṽtus qua sic homo refrenat motus [illegible] carnales [illegible] luxe cũ [illegible] est sancta e se corpore [illegible] Boeti⁹ [illegible]

Euripidis [illegible] qui carenté libidinis fortuno [illegible] Valerius li. qrto Scipio [illegible] annũ agẽs cũ milites obsides quos in vrbe carthaginẽ pene clausos habuerāt in suā potestatē redegisset [illegible] virginē etatis adulte iuuenis celebs [illegible] eius indubitē desponsam: accersitis parentibus ꝛ sponso inuiolatam tradidit: aurũ quoq; qd pro redemptione puelle allatus erat summe dotis adiecit qua [illegible] ac munificentia [illegible] romanis applicādo meritis ei⁹ debitā grām retulit. Idē in li. vj. Dux romane pudicitie lucretia a tarqnij regis [illegible] per vim stupꝫ pati coacta [illegible] ferro se [illegible] veste tectũ attulerat, [illegible] Teutonicos [illegible] victorē orauerũt [illegible] virginib⁹ vestalib⁹ dono mitterent. [illegible] Nulla reparabit arte [illegible] Pro [illegible] Mens [illegible] nihil violato in corpe pdit [illegible] nis vulnera nō maculāt. Nec crimē facti recipit nō mixta volūtas. [illegible] Virginitas est aie intemerata fides.

De Parcitate siue frugalitate. C. CI.

Etor. Parcitas vno mō dicit ṽtus dandi mode[illegible] retinēda sicut largitas dat danda [illegible] tas debeat esse discreta. Hic aũt parcitatē siue [illegible] voco frugalitate [illegible] [illegible] vincit aut crumnosum [illegible] presumit. Symach⁹ in li. epłar. [illegible] ferre cum ꝛ nois ꝛ animi excellentes viros in hoc parce [illegible] ignotum [illegible]

De Eodem dicta poetarum. C. CII.

Jeronimus in li. eplar. [illegible] tũ vestis. Et e rubeo lucida cōcha mari. Ouid. de arte li. i. Forma viros neglecta decet. Idē in qrto li. Vestes q̄s geritis sordida la[illegible] [illegible] sus. Et lati crines ꝛ tot noua noia vestis. Martialis coquus. Nō [illegible] tius in defossis telluris speluncis: ac [illegible] montiū latebris capaci[illegible] tutus nos defendit ab imbre spelūca q̄̄ tegula cui⁹ gemi[illegible] [illegible] potius [illegible]

[illegible] na nāli. [illegible] Vasa coqnaria ex argēto [illegible] [illegible] lis pede [illegible]

De Sufficentia siue paupertate volūtaria fꝫ phos. C. CIII.

Etor. Sufficientia est ṽtus que bona oscientia [illegible] subnixa cūctas rez tpaliū copias spernēs paucis q̄ nature sufficiūt hoiem cōtentū reddit: ꝛ imoderatam in eo cupiditatis sitim extinguit: ipsa est paupertas voluntaria: q̄ ꝛ frugalitas appellat a seneca. Plaut⁹ in aularia. Sibimet eē sufficiētē parmū bonū est. Quintiliā. [illegible] aliquid terre ꝛ humilis tugurij rusticū culmē equitas animi regnū facit. Varro in sententiis. Nō essemus pauges. si nesciremus qd est paupertas. nescire qd est paupertas: optim⁹ ē ad summas diuitias progressus [illegible] Valerius li. iiij. Locupletē facit aliquē nō multa possidere: sed modica desiderare. Seneca ad lucilliū epła j. Nō puto pauperem cui quātūcūq; est satis est. Idem in ii. [illegible] cū paupertate bene cōuenit diues est: nec q̄ parū hꝫ, sed q̄ plus cupit paup est. quid. n. refert quātū in horreis iaceat: si nō acquisita sed acquirenda cōputat. q̄s sit diuitiarū modus queris primus habere qd necesse [illegible] habere qd satis est. Idem in iiij. Magne diuitie sunt lege nature cōposita paupertas. Lex aũt nature scis quos nobis terminos statuat nō esurire. nō sitire. nō algere. vt famē sitimq; depellas. nō ē necesse maria tētare nec castra [illegible] [illegible] pendere. Idē in [illegible] Nō [illegible] Panē ꝛ aqua natura desiderat nemo ad hoc pauper est [illegible]

De Eodem exempla. C. CIIII.

Etor. De diogene philosopho ait seneca. Potentior erat diogenes oia possidēte alexādro. plus enim iste quod nollet accipere q̄̄ quod ille posset dare. Valerius [illegible] Alexāder cum ad diogenē [illegible] cessisset in sole sedentē hortareturq; vt si qua sibi prestari vellet indicaret Mox inqt de ceteris interim velꝫ a sole mihi nō obstes. Idē Diogenes siracusis cū olera ei lauāti aristippus dixisset: si dionysiū adulare velles. ita nō esses. immo inqt si tu ita esse velles: dionisium nō adulares. [illegible] Demerodios vulgo appellatus sit in presentē horā poscēs a quolibet ꝛ accipiēs cibū: habitauit aũt in portarū vestibulis ꝛ in porticib⁹ ciuitatū. [illegible] bat i meridie estate ad septētriō oēs. ꝛ vbicūq; se sol [illegible] [illegible] Epicurus [illegible] leta paupertas [illegible] non est paupertas [illegible] num [illegible]

De Eodem fm poetas. C. CV.

Nato vbi supra Infantē nudū cum te natura [illegible] [illegible] tare nullo tibi tpe deerit. Si otentus eo fueris qd postulat vsus. [illegible] is est vitus qui non inseruit abundans. Cui satis est quod hꝫ pauper qui plus cupit. Galtherus in li. alexādreidos. viij. Animū nul[illegible]

[illegible] Ditat sufficiunt paucula dives eris.

[illegible] .C. CVI

Tullius in rethoricis. Hec oia sicut iam supius di[illegible] [illegible] bus [illegible] rum [illegible] rum etia que ppinqua et finitima esse videntur: vitiaque.n.virtuti [illegible] Lactantius [illegible] de vero cultu. [illegible] Quid aut vitiis fedius [illegible] diverint: animumque pariter et corporis vires expugnant. Boetius de oso. li. [illegible] Qui virtute deserta homo esse desinit [illegible] Tullius in li. de paradoxis [illegible] bil diminuis: sic teipse, pieces atque psternes: et nihil inter te et pecudem interesse patere. Idem philippica. [illegible] Quo maior est vis animi quam corporis hoc graviora sunt mala que aio [illegible] que corpore feruntur. miserior ergo est qui [illegible] scelus quam qui alterius facinus [illegible] Claudianus in maiori. Heu quam [illegible] vitiis amor. [illegible] Odi nec possum cupiens non esse quod odi. Ex pverbiis sapientum. Gravior est inimicus qui latet in pectore. Malefacere qui vult nonnumquam causam invenit: omne radix est peccati [illegible] duo genera sunt. Unum et pposito. aliud et negligentia. Plerique vo metu peccare [illegible] dicendi sunt [illegible] oportet peccandi non metum facias. Bis autem peccat cum peccato obsequium accomodas. Seneca ad lucillium epla [illegible] In his quoque morbis quibus afficiuntur animi quo quis pe[illegible] Idem in [illegible] epla. Nullum sine autoramento [illegible] Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine pene. [illegible] formidine pene. Qui sanctum et iustum non amat imperium. Tull. de offi. [illegible] Seneca lib. [illegible] crucem [illegible]

De Mala mente et inculta. .C. CVII.

Quintilianus de orat institutione [illegible] multiformes [illegible] affectibus [illegible] mala mens. Nam et cum insidiatur spe curis labore distringitur [illegible] Tullius [illegible] scelerate mens versatur. Seneca ad lucillium epistola. v. Infirmi ani[illegible] fervitur ege in lecto ligneo aut in aureo collocem: quocumque.n.transtu[illegible] ubique sequitur. Idem in. xxvii. Si vis omnia tibi subicere: te subi[illegible] tam mille facinorum furta mens ociosa discurrit. Ovidius in lib. [illegible]

me [illegible]

De Passionibus anime. .C. CVIII.

Augustinus de ciui. dei [illegible] quattuor [illegible] cõnnect. De quibus. s. virgilius ita loquitur. Hinc metuunt cupiuntque dolent gaudentque: nec auras [illegible] carcere ceco. s. anime in corpore terreno atque moribundo. Interest tamen qualis sit voluntas [illegible] tus si vero recta non solum non culpabiles erunt verum laudabiles voluntates: siquidem in omnibus est. imo oes nihil aliud sunt quam volũtates et supius habitum est vel de viribus anime dictum est. Idem in codem. Illi porro phi qui veritati [illegible] vitio [illegible] monerentur ad ea etiam que sapia ppetrari vetat atque p hoc opus habere moderatricem rõne [illegible] ad istas regendas [illegible] bus possit in hoie iusticia et omni parte servari. Idem [illegible] Requre capto infra de regimine aie. Lactantius in li. de vero cultu. Poete tres furias esse dixerunt. Require [illegible] Boetius de cõso. li. i. Nubibus atris condita nullum fundere possunt sydera lumen. Tu quoque si vis lumine claro cernere verum. Tramite recto carpere callem pelle timorem. Gaudia pelle spemque fugato nec dolorem. Nubila mens iunctaque frenis hec ubi regnant. Prosper in lib. epigrammatum. Scire volens in qua sis rerum parte locandus Discute quid timeas quid ve sit id quod amas nam cuncti gemino nascuntur fomite motus. Respondetque suis germina principiis.

De Amore. .C. CIX.

Error. Amor est affectio sive motus animi ad diligendum aliquid quod bonum est vel apparens bonum Omnia namque bonum appetunt et amant. Boetius de osolatione [illegible] rem sibi Ex pverbiis sapientum. Amor extorqueri non pot [illegible] bi pot. Amare et sape vix a deo conceditur. Item amor causa est ociose [illegible] Ovidius in li. epistola [illegible] captamus [illegible] Credula res amor est. Auribus interdum voces captamus et omnem. Adventus strepitum credimus esse tui. Idem in li. [illegible] Idem in [illegible] Idem in lib. de remediis i. Quod potuit fecit ne nil ageret amavit. Idem in lib. methamor. iiii. [illegible] Idem in li. [illegible] amor improbus audet. Claudianus in ma[illegible] Idem Non querit precium vitam [illegible] Persecta dilectio non tam [illegible] recolere quid off [illegible] ra quam meminisse quid debeat.

De Spe. C. CX.

Error. Spes est animi motus imobiliter ad ea que ap[illegible] Quintil [illegible] Nihil difficilius est quam differre gaudium. Idem in. xi. Nihil [illegible] Seneca in [illegible]

[illegible] Spes [illegible] Seneca [illegible] gratia [illegible] Idem [illegible] Propter [illegible] fruct⁹ [illegible] per [illegible] Cato in li. de morib⁹. Rem tibi pmissam certã pmittere [illegible] ra fides [illegible] multa loquunt. Sõnia ne cures nã mẽs humana qđ optat Dũ vigilat sperat p somnũ cernit id ipe. Stultitia ĩ morte acerr⁹ sperare salutẽ. Tpa lõga tibi noli pmittere vite. Quocũqꝫ igrediens sequit mors corporis vmbra. Tibullus in li. Spes fouet ꝛ meli⁹ cras fore semp ait. Gualterus in li. de gestis alexadri magni. vi. Spes quã meritũ nõ pruenit a spe. Deuiat ꝛ rez dat ei p̃sumptio nom. Idẽ ĩ li. vij. Est spes ĩ dubijs sp comes optĩa reb⁹.

¶ De Gaudio. C. CXI.

Ector. Gaudiũ ẽ diffusio ai ĩ apphẽsiõe ouenieñ⁹ siue delectabilis. Seneca ad lucilliũ epla [illegible] Fundamentũ bone mẽtis est nõ gaudere vanis: mihi crede verz gaudiũ res seuera ẽ: an tu existimas aliquẽ soluto vultu hilari oculo mortẽ otemnẽ paupertati domũ apire voluptates tenere sub freno meditari dolorz patientiã hec q apud se versat in magno gaudio est sz parz blãdo hec aũt quib⁹ delectat vulgus tenuem habent ac pfunctoriã voluptatẽ. quodcũqꝫ gaudiũ est: fundamento caret. Idem in li. Omnes tendũt ad gaudiũ sz vnde stabile magnũqꝫ consequant ignorant. Et sapientis quidem numquã sine gaudio est: gaudium autem hoc non nascit nisi ex virtutũ conscientia nec interrumpit nec desinit. Quod enim non dedit fortuna: non eripit. Idem in. lxxx. Compa inter se pauperum ꝛ diuitũ vultũ sepius paup ꝛ fidelius ridet: qꝛ nulla eis sollicitudo in alto est etiã siqua incidit cura velut nubes leuis transit. horz aũt qui felices vocant: hilaritas ficta est aut grauis ꝛ supputata tristicia. Cato vbi supra. Interpone tuis interdũ gaudia curis. Statius in ach[illeide] Dant gaudia vires. Martialis coquus Gaudia non remanẽt [illegible] fugitiua volant. Tibullus [illegible] Require infra capitulo de inepta leticia. Pro[illegible] Fallaces curis semp torquent amaris. Et mala mens nunquã gaudia pacis h3. [illegible] facit semperqꝫ beatos [illegible] gaudia [illegible] ta bono. Claudia[nus] in maior. Gaudia [illegible] dolores. Sedulius in carmine pa[illegible] non [illegible] vota timemus. Valeri⁹ [illegible] est [illegible] luit [illegible] luna sospit [illegible] rauit. Altera quoqꝫ cum falso morte [illegible] ret ad primũ ospectũ redeũtis [illegible] extinxerat: leticia osumpsit: sed minus miror q mulieres. M. iuuẽti⁹ calua [illegible] colega tiberii gracchi [illegible] nup subegerat sacrificaret receptis litteris decretas ei a senatu supplicationes [illegible] collapsus mortuus est. Quem quid aliud q̃ nimio gaudio enectũ putemus. Philemoni quoqꝫ vis immoderati risus vitã abstulit.

¶ De Dolore ꝛ luctu. C. CXII.

Ector. Dolor est passio nascens ex [illegible] Luctus est afflictio cordis et [illegible] in lachrimas erumpens. Augu[stinus] de ciui. dei [illegible] dolor carnis est offensio anime et carnis [illegible] eius passione offensio sicut anime dolor qui dicit tristicia [illegible] sio ab his rebus que nobis nolentib⁹ accidunt. Et [illegible] tum. Ambro[sius] [illegible] credere etiã innocẽtes [illegible] dolor heu dolor [illegible] tormento vocẽ nõ habet cui⁹ dolori patiẽtia remediũ est dolor [illegible] Statius in thebai. [illegible] quondã corda dolor. Cato vbi supra [illegible] medicina dolores. Claudianus in maior. Gaudia [illegible] dolores. Martianus [illegible] dif [illegible] dolor [illegible] tinget [illegible] Idẽ in [illegible] dam flere voluptas Expletur lachrimis egeritqꝫ [illegible] sus dolor [illegible] Lege [illegible] Tibullus [illegible] corda dolor [illegible] li. [illegible] vires dolor. Martia[lis] [illegible] re quamne teste dolet. Seneca in declamatio[nibus] [illegible] si flere non licet magis flendũ est: dolori suo iniperari nõ potest.

Idẽ in [illegible] est [illegible] Idẽ in [illegible] contra [illegible]

¶ De Timore. C. CXIII.

Ector. Timor ẽ animi fuga per quã angit [illegible] ens fluctuãs ex cõtrarioꝝ expectat̃ õe generat. Statius in thebaide li. iij. Pessimus in dubiis augur timor. Idẽ in eodem. Primus in orbe deos fecit timor. Idem in li. x. Est vbi dat vires nimius timor. Virgilius in eneĩ. li. i. Soluite corda metu atqꝫ animi secludite curas. Idẽ in li. iiij. Degeneres aios timor arguit. Lucanus in li. Liceat sperare timenti. Idẽ in li. vi. Degeneres trepidãt animi peiorqꝫ versant. Idẽ in li. vii. Multos in summa pericula misit Venturi timor ipse mali. Fortissimus ille est q promptus metuẽda pati. Si comminus instent. Horatius in poe. ii. Nõ semp feriet quodcũqꝫ minabit arcus. Ouidius in li. eplaꝝ. Res est solicti plena timoris amor. Idẽ in li. ii. sine titulo. Multa miser timeo: qꝛ feci multa proterue. Exẽplaqꝫ metu terreor ipse mei. Vrbib⁹ obsessis clause munimina porte. Profunt in media pace quid arma times. Idẽ in li. de fas. i. Cõscia mens vt cuiqꝫ sua est ita cõcipit intra Pectora pfecto spemqꝫ metũqꝫ suo. Idẽ in li. iii. Solute mẽtes speqꝫ metuqꝫ pauẽt. Idẽ in li. tristiũ. i. Terret minimo penne stridore columba. Vnguib⁹ accipitr saucia facta semel. Idẽ in eodẽ. Interdũ audaces cogimur omne metu. Idẽ in. iiij. Omniseriũ ẽ vitã porta muroqꝫ tueri. Vixqꝫ sui tutũ virib⁹ esse loci. Define tuta tueri. Deqꝫ fide certa sit tibi certa fides. Idẽ in li. de ponto. Accipitrẽ metuẽs alis trepidãtib⁹ ales audet Ad humanos fessa venire sinus. Trãquillas etiã naufragus horret aquas. Qui semel est lesus fallaci piscis ab hamo. Oĩb⁹ era cibis vnca subesse putat. Idẽ in li. de nuce. Res timida est oĩs miser. Claudianus in maiori. Clausa putat sibi cũcta pauor. Est malus iterpres reꝝ met⁹ ꝛ trahit oẽ Auguriũ peiore via. Tibullus. Sõnia fallaci ludũt temeraria nocte. Et pauidas mẽtes falsa timere iubent. Actor. Pecto de timore copiosius habet superius in capitulo de vitanda pusillanimitate ꝛ vana formidine.

¶ De Suspicione. C. CXIIII.

Suspicio est opinio sinistra de aliquo: nõdũ rõne firmata. Iudiciũ vo temerarium est [illegible] rõnis ofensus ad opinionẽ huiuscemodi cõfirmãdã in rebus incertis penitus iclinat. Itẽ. Suspicio est [illegible] formido ipendẽtis mali faciẽs hoies ad oĩa meticulosum atqꝫ suspectũ. Seneca in li. de morib⁹. Hoc h₃ ois affect⁹ vt [illegible] putat oẽs furere. Teren[tius] i adelphis. Oẽs [illegible] tunt minus secũde [illegible] quõ suspiciosi ad otumeliam [illegible] ppter suã impotẽtiã sp se credũt negligi. Valeri⁹ [illegible] rer parũ fide ĩ pectorib⁹ hoi: exponens: [illegible] hoc rege infelicior alexa[nder] [illegible] amor [illegible] met⁹ torserũt. Nã cũ is mito ardore cõ[illegible] ad eãdẽ ex [illegible] in cubiculũ veniẽs barbarz [illegible] lecto omittebat q̃ a [illegible] Dyonisi⁹ [illegible] tyran⁹ adeo suspiciosus erat ꝛ meticulosus sciẽs se odio ab oib⁹ habitũ q submotis amicis [illegible] ferocissimos seruos quibus latera sua cõmitteret [illegible] tonsorum metu [illegible] suas tondere docuit [illegible] est ferru [illegible] cãdentiũ glãdiũ ꝛ nucũ putamib⁹ barbã sibi ꝛ capillũ adurerẽt: nec securiorẽ maritũ egit q̃ patrẽ: duaꝝ eni sil. aristomades ꝛ doridis matrimonio [illegible] lectũ quoqꝫ [illegible] ligneo põte recipiebat foreqꝫ cubiculi [illegible] custodib⁹ [illegible] Itẽ require [illegible] de eodẽ. Quint[ilianus] [illegible] tudine: verũetiã suspiciõe. Martialis coquus. Absit a iocoꝝ nroꝝ simplicitate malign⁹ iterpres. Cato vbi supra. Ne cures si q̃s tacito [illegible] loquat [illegible] de se putat oĩa dici [illegible] pectu [illegible] Nãqꝫ [illegible] negleta nocere. Oui. ĩ li. tristiũ. iij. Omniseꝝ est vitã porta muroqꝫ tueri. [illegible] Actor. De hac itez mã reqre ifra capitulo de [illegible] vitanda.

¶ De Credulitate [illegible] C. CXV.

Ector. Credulitas ẽ [illegible] facultas qua [illegible] ꝛ absqꝫ rõnis examinatiõe mouet ad credendũ [illegible] Fides est media [illegible] Opinatio est [illegible] Petro[nius] [illegible] facit q [illegible] credit. [illegible] ad ouidiũ. Res nouitate mirabilis rumor

[illegible] credula. [illegible] plures nō [illegible] credere [illegible] dere fingēt. Tull. i rhe. ii. Facta si famā spectari oportet. Quin [illegible] Fama [illegible] [illegible] mēdax [illegible] [illegible] nō credat nisi incōsiderat⁹ qꝫ sapiēs nō credit incerto ne forte [illegible] mēda [illegible] qd̄ sepe fit aut ingenio emulatiōis aut arbitrio suspiciōis aut nō noua sꝫ ingenita q̄buſdā mētiē. [illegible] Quintilianus in .xv.cā. Facinus est id tantū credere qd̄ expedit. ⁊ actū ē de reb⁹ humanis si so[illegible] seruat [illegible] fides. Idē in [illegible] Pessimū humanaꝝ reꝝ malū semꝑ ē qꝫ [illegible] nephāda fingunt nec est q̄s magis operepreciū putāt malignū facere sermōes: qꝫ cū icredibilia quasi [illegible] narrant. Nec se est aūt cōtētiosius loquaris q̄cq̄d pbare nō possis ⁊ affirmationē sumit ex hoie q̄cq̄d nō hꝫ ex veritate. Seneca in li. de iiii virtutibus. Prudētie ꝓpriū est examinare cōsilia. ⁊ nō cito facili credulitate ad falsa ꝓlabi. Idē in declamationibus li.iiii. Nemo q̄cq̄ facile credit: quo credito dolēdū fit. Idē in hercule furēte. [illegible] miseri volūt hoc facile credunt. Prona est timori semꝑ in peius fides. Idē in hipolito. Cōtēne famā [illegible] vero fauet. Et ꝓuerbiis sapientū. Ero desitū hoc oportet credere. Itē dissimilē oportet hr̄e aurē ad crimina. Idē ibidē. O spes amātū credula. Idē ad luciliū epistola. iii. Utrūqꝫ vitiū ē ⁊ omnibus credere: ⁊ nulli: sed alterum dixerim honestius vitium.

De Eodem sm poetas. C. CXVI.

Ouidius in li. epl'aꝝ. Tarde que credita ledunt credimus. Credula res amor est. Tarda solet magnis reb⁹ inesse fides. Idē in li. de arte. iii. Nō cito crediderīs. quātū cito credere ledat. Exēplū nobis nō leue ꝑris erit. Expte credite. Idē in li. de remedi[illegible] Dū sibi q̄sqꝫ placet credula turba sumus. Itē i methamoꝛ. viii. Facies [illegible] Credere adulteriū ꝓhibebāt credere mores. Idē [illegible] Credita res actore suo est. Idē [illegible] Cōscia mēs recti: fame mēdacia ridet. Sed nos in vitium credula turba sumus. Cato [illegible] supra [illegible] temere crede [illegible] poete [illegible] Ne pateāt [illegible] Quē ne forte iuuat credere nō libeat. Pamphilus in poetria. Certior [illegible] est oculus.

De Errore. C. CXVII.

Error. Error est a recto tramite deuiatio. Item error ē cū p ignorātiā malū cōmittit. Tull. in tusc. [illegible] Animus eger vt ait [illegible] semper errat nec pati nec ppeti pōt cupe nunqꝫ desinit. Idē in li. de offi. iii. Errat q̄ vitiū vllū corpis aut fortūe vitiis animi grauius existimat. Idē in ph[illegible] [illegible] errare [illegible] sapiētis [illegible] errati [illegible] Posteriores [illegible] solent [illegible] Idē in li. de legibus [illegible] rare [illegible] qd̄ per se nō est [illegible] gendū. [illegible] Temeritati proximus est error. ⁊ ad ledendum par. cui tamen facilius quis ign[illegible] [illegible] Seneca de beneficiis [illegible] Non est [illegible] to ⁊ damnato errore discedere: ⁊ ingenue fatendum est: aliud putaui [illegible] Nec vero [illegible] est quod [illegible] Non est turpe cum re mutare consilium. Idem ad lucillum epistola [illegible] runt nos aūt sine duce erramus ⁊ ideo difficulter ad sanitatē peruenimus q[illegible] Ouidius de remedi[illegible] Et mala sit vicina [illegible] Arator [illegible] error in diuersa trahens cū sp̄us [illegible]

De Stulticia. C. CXVIII.

Error. Stultitia est priuatio siue defectus sapientie. Item in [illegible] Stultitia est cū malum cognitum non vitatur. Lactantius in li. de ve[illegible] Stultitia est in factis [illegible] ꝑ ignorantiā recti ac boni [illegible] in li. de senectute. Tanta inest stultitie inconstantie atqꝫ peruersitas: qꝫ omnes eam vt adipiscantur optant [illegible] Idem in libro de natura deorum [illegible] [illegible] Idem in [illegible] paradoxis [illegible] Idem [illegible] vita [illegible]

rum primo. A quibusdam dictum est ita stultos omnes insanos [illegible] Magister [illegible] Stultus [illegible] refert [illegible] nil puto refert. Cato vbi supra. Insipiens esto cū tempus postulat aut res Stultitiam simulare loco prudēcia [illegible] Ouidius [illegible] quarto. Forsitan hoc studium possit furor esse videri. Sed furor hic aliquid vtilitatis habet.

De Naturalibus desideriis sm phos. C. CXIX.

Seneca ad lucillum epl'a [illegible] Naturalia desideria finita sunt. ex falsa aūt opinione nascentia vbi desinant non hñt. Nullus .n. terminus falso est. nā via eunti aliquid extremū est. error aūt immensus est retrahe ergo te a vanis. Et cū vis scire quod petis vtrū naturalem habeat an cecam cupiditatē: cōsidera si nō possit [illegible] cōsistere. nā si longe ꝓgresso semꝑ aliquid restat: scito illud naturale non esse. Idem in .xxxix. Magna animi est magna cōtēnere: ⁊ mediocria malle qꝫ nimia. necesse .n. in imēsū exeat cupiditas q̄ naturalē modū transilit. Idē in [illegible] Quō veniet in mētē finis su⁹ cū sine fine cupientib⁹. Idē in [illegible] Uidisti aliqñ canē missa a dn̄o frusta panis vel carnis aperto ore captātē q̄cq̄d excepit protinus integrum deuorat ⁊ semꝑ spem futuri hiat. idem euenit nobis quicq̄d expectātib⁹ fortuna ꝓiecit. id sine vlla voluptate dimittimus statim ad rapinam alterius erecti ⁊ attoniti. hoc sapiēti nō euenit. plenus est [illegible] quid euenit. securus excipit ⁊ reponit. Impeditur autem ac rudibus nullus pcipitationis finis est. in epycureū illud chaos decidūt inane sine termino est. Et prouerbiis sapientum. Alienuꝫ nobis nostro plus placabis. Uarro in sententiis. Desiderata non habita magni fiunt habita vilescunt.

De eodem sm poetas. C. CXX.

Ouidius sine titu. li. ii. Quod licet ingratū est. qd̄ nō licet acrius vrit. Qd̄ sequit' fugio: qd̄ fugit ipse sequor. Idē in [illegible] Nitimur in vetitū sꝑ cupimusqꝫ negata. Sic [illegible] eger [illegible] Quicquid seruat' cupimus magis: ipsaqꝫ furē. Cura vocat: pauci qd̄ sinit alter amāt. Idē in li. de arte [illegible] Qd̄ refugit [illegible] odere qd̄ instat. Petronius. Querit se natura nec inuenit. [illegible] ergo scorta placēt: fractiqꝫ nerui in corpe gressus. Et laxi crines ⁊ tot noua [illegible] Prudētius vbi supra. Summa [illegible] esse velle sup quā postulat [illegible] Debitus et simplex alimonia [illegible] Infirmos tegat aut recreet mod[illegible] artus. Expletū qꝫ modū nature nō trahat vltra. Theodolus. Mortales cuncti qd̄ cōtendūt adipisci. Nec si perficiant [illegible] crimina curant.

De Eodem amore sui. C. CXXI.

Error. Theofrasti sententia fuit. Amantiū ceca cē [illegible] q̄ dubet homo se ipsum pre ceteris amat [illegible] errat. Amor [illegible] uatus mentē vehementer excecat. In [illegible] quoqꝫ sapiētū legit': qꝫ amare ⁊ sape vix a deo ocedit'. Uarro i sentētiis. Nō tam modeste quis sua miraf' qꝫ aliena. h' aūt fit: qm̄ nemo sibi iudet. Quint⁹ curci⁹. Thobares magus ad alexādrū ait. Nā mortaliū h' noie praua ⁊ sinistra dici pōt. qꝫ in suo q̄sqꝫ negocio [illegible] est qꝫ [illegible] Terent in adelphis. [illegible] Idē in [illegible] Ita fere cōparata est [illegible] Julius celsus. ii. li. Que volum⁹ ⁊ libenē credimus. ⁊ q̄ ipsi sentimus. alios quoqꝫ [illegible] Petroni⁹. Oēs [illegible] Lactāti⁹ [illegible] Nemo pōt [illegible] alienam [illegible] Tull. de offi. [illegible] Nescio quō [illegible] magis i aliis qꝫ i nobisimetipsis cernam⁹ si qd̄ delinquit'. Idē i tusc. iii. li. Stultitie ꝓpriū ē alioꝝ vitia cernē: suoꝝ obliuisci. Idē in orōne p deiotaro. Nemo fere ē q̄ sui piculi iudex nō sibi se eq̄orē qꝫ reo prebeat. Idē in rheto[illegible] Seneca in agamēnōne [illegible] nos alligatos [illegible] amor vite. Uale. li. ii. Dulcedo vite mista ⁊ facē ⁊ [illegible] Idē. Manere carior omni [illegible] Theatus

m[illegible] Sit [illegible] [illegible] Ovidius [illegible] [illegible] [illegible] Marti[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Matim[illegible] nus. [illegible] est [illegible]

De Superbia. C. CXXII.

Ctor. [illegible] itaqz vitiorum caput [illegible] fuerat dat est supbia que fit de [illegible] Supbia [illegible] amor proprie excellētie. Itē superbia ē [illegible] tumor et honore [illegible] ceteros supraire cōtēdēs. Itē supbia est singularis exce[illegible] tumoris animi sup oēs ceteros [illegible] appetitus. Itē supbia est eleuatio vitiosa [illegible] inferiorē despiciēs [illegible] mediocrib[illegible] [illegible] etiam. Itaqz supbie comes [illegible] est inuidia. Dū eni supbus cūctos preire z superare conaf: superiorē vel parē habere dedignaf. Plautus in aulularia. Res nimiū singularis est homo parē ferre nō patiēs. Minores [illegible] maiorib[illegible] [illegible] [illegible] Tul. de offi. li. i. In reb[illegible] etiā pspeꝛis supbia fugiēda est z arrogantia. nā vt aduersas res sic z secūdas īmoderate ferre leuitatis est. Ex prouerbiis sapiētū. Cito fit ignominia supbi gloria. Seneca ad lucilliū ep[illegible] xlvii. In hoīes nostri similes supbia nō agimus imperiū nec [illegible] vel minima seruitute exigimus preter corpus quē solū aio famulari debere consensimus. aliogn seuitia est in obsequiū cogere quos nobis fratres eadē natura pgenuit. z quib[illegible] a deo patre cōmuniū bonorū spondef hereditas. Salustius in iugurtino. Supbia cōe nobilitatis malū ē. Iuuenalis li. [illegible] Quia tu galline fili[illegible] albe Nos [illegible] populus nati [illegible] [illegible] Prosp vbi supra. Sola est innumeris armata supbia telis. Cui pñt vires z bene gesta dare. Uersificator. Unde superbit hō cuius conceptio culpa Nasci pena. labor vita necesse mori. Uana salus hoīs vanus labor oīa vana Inter vana nihil vanius ē homine [illegible] hoīes vermis post vermē fit cinis heu heu Sic redit in cinerē gloria nostra suū [illegible] Si tibi g[illegible] a si patiētia formaqz def. Sola supbia destruit oīa si comitef. Claudianus vbi supra. Indignat egregios adiuncta superbia mores. Ouidius de fastis li. i. Fastus inest pulchris sequiturqz superba formam.

De Temeritate. C. CXXIII.

Ctor. Ex virulēta radice supbie nascit pestifera p[illegible] multiformis vitioꝝ [illegible] temeritas [illegible] presumptio: ambitio: inanis gloria: inuidia: ira: accidia: tristicia: gula: luxuria. Temeritas est ratiōis expers: animi p[illegible] [illegible] Itē temeritas [illegible] audacia preceps qua [illegible] audet aliqd supra vires suas attētare. [illegible] rethorica [illegible] Temeritas est [illegible] periculorū susceptio. Ualerius in li. ix. Temeritatis z subiti z vehementes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] primus error [illegible] ad ledēdū par [illegible] Tullius de offi. li. i. Sicut sciētia q̄ remota ē a iusticia: calliditas potius q̄ sapiētia est appellāda: sic z anim[illegible] paratus ad periculū [illegible] [illegible] audacie potius nomē hz q̄ fortitudinis. Uidēdū est etiā vt cōtra cōem naturā nihil cōtēdamus: [illegible] studia nostra [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] Tentanda nō sunt que effici omnino non possunt. Idē in [illegible] Quod autē mutaturus est primū quisqz inuestigat z quare id bonū fit: sciat. tū in suscipiendo onere vires suas consulat [illegible] Statius in thebaide [illegible] Ouidius in [illegible] [illegible] [illegible] audacia tuta [illegible] [illegible] animus reb[illegible] quas turpiter audent. [illegible] [illegible] Seneca in [illegible] Nemo [illegible] [illegible] sepe [illegible] Cato [illegible] [illegible] [illegible]

De Presumptione. C. CXX[illegible]

Ctor. Presumptio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cha ceteris [illegible] [illegible] Itē presumptio

est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in li. de academicis. Inepte qs mineruā docet. Bernardus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tuit auferre valebit. Prosp vbi supra. Qr quis non cecidit propriis viribus [illegible] qui [illegible] stare putat cecidit

De Ambitione fm phos. C. CXXV.

Ctor. Ambitio est inordinatus appetitus honoris terreni vel dignitatis aut amplitudinis. Sidonius in [illegible] Quidā [illegible] fasqz cōe supgressi summā beatitudinē summā ptātem putant hoc ipso satis miseriores [illegible] [illegible] [illegible] famulatui subiacere. Nam sicut hodie reges [illegible] regib[illegible] dominand[illegible] desideria dominanf. Macrobius in li. saturnaliū. Summū ad gradum claritatis cū veneris [illegible] citius q̄ ascendas cades. Fulgentius in li. mitologiarū. [illegible] Qui plus q̄re esse q̄ licet: minus erit q̄ est.

Socrates. Stultū est et impare [illegible] cum ipse sibi impare nō possit. Seneca in lib. de quattuor virtutib[illegible] Ne in re altior te ponas: in qua stanti tremendū de cendenti cadendū est. Idem ad lucilliū ep[illegible] [illegible] Ambitiosis nō tam iocundū est multos post se videre q̄ graue aliquē ante se. Nec ambitio tm̄ instabilis est verūetiā omnis cupiditas qz incipit semp a fine. Salusti[illegible] in iugurtino. Inter mortales difficilimū est gloria inuidiā vincere. Ex pu̇erbiis sapientum. Uis habere honorem de tibi imperiū magnū impera tibi. Ualerius [illegible] Nulla est tāta humilitas que dulcedine glorie nō tangaf. Nam alexandri pectus insatiabile laudis [illegible] comiti suo et auctoritate democriti pceptoris innūerabiles mundos e[illegible] referenti [illegible] me inquit miserū q̄ nec vno quidem adhuc potitus sum [illegible] nec ab his [illegible] qui eius [illegible] introducere [illegible] Q[illegible] curtius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quid tu ignoras arbores magnas diu crescere: vna extirpari hora. Stultus est q̄ fructus earū spectat altitudine non [illegible] [illegible] [illegible] Leo [illegible] [illegible] nisi periculum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] beneficia debes nō [illegible] [illegible]: si autem homo es: id quod es semper te esse cogita. stultum est [illegible] [illegible] propter que tui obliuiscaris

De Eodem fm poetas. C. CXXVI.

Uidius in li. de fastis quinto. Nos quoqz tāgit honor: festis gaudem[illegible] z aris turbaqz celestes ambitiosa sumus. Math[illegible] in lib. de tobia. Si queraf honor onus intrat honori. Galtherus in li. alexādreidos. [illegible] gloria mūdi q̄ rem fugitiu[illegible] honor q̄ nomen inane. Prelatus q[illegible] [illegible] Magnus [illegible] exemplo [illegible] [illegible] terra. [illegible] [illegible] domus qua nobile corpus. Exigua requeuit humo. Uersificator. Cur bone [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nemo diu [illegible] [illegible] Est breuis atqz leuis in mundo gloria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] primus. Quid [illegible] [illegible] qui mundo totus inheret.

De Principatu vel honore recusando. C. CXXVII.

Eneca de beneficiis lib. iii. Dicit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tradidit. Hoc est regnum [illegible] [illegible] Idem in [illegible] [illegible] [illegible] Metus [illegible] [illegible] regna tenat. Ualerius li. iiii. Fabius maximus cum a se quinqes z a patre: auo z proauo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mum amoris vinculū ducit plurima z maxima beneficia a parentibus [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Quid naz o stulte mirũ est si te q̃ nouit despicit: q̃ nõ nouit diligit.

[illegible] ad ostentationẽ omnia ad cõscientiã refert [illegible] puli sermone mercedem sed ex facto petit. Tullius in oratiõe pro Celio. Quantũ a rerũ turpitudine habes: tantũ te a verborũ liberta te seiungas. [illegible] sa sunt erubescas. Horatius in poetria. Nunq̃ te fallant animi sub vulpe latentes. Martialis coquus. Ars est captand[illegible] [illegible] pectore vulpem. Prudentius vbi supra. Latitat lupus ore cruen to. Lactoolam mentitus ouem sub vellere molli.

[illegible] ta: q̃m inuidus aliena bona videre nõ põt. Item inuidia est [illegible] enim inuidet minor est. Inuidia siquidẽ est animi dolor ex alienis [illegible] in oratiõe p cornelio balbo. Est hec seculi malitia q̃daz atq̃ labes. [illegible] bus aduersis. sic inuidentia est egritudo ex alterius rebus secũdis. [illegible] ceris gaudia [illegible] litteris foras editas inuulgasset. Nã q̃ inq̃t re alia ceteris oĩbus pre stare poterimus [illegible] pauperitatis equalitas.

[illegible] mirabilius [illegible] multis sollicitudinib⁹: peri [illegible] Saltherus in alexandreide li. viii. Satius est non ascendere q̃ post ascensum regredi.

De Inani gloria. C. CXXVIII.

Etor. Inanis gloria est amor vel appetitus vane laudis aut fauoris humani. Item vana gloria est placẽdi desiderio mota vniusq̃z hoĩs impotẽs et agitatio. [illegible] Idẽ in li. v. Lenticul⁹ fane noster demosthe [illegible] [illegible] quos gloria vetat inanis.

De Hypocrisi. C. CXXIX.

Etor. De inani gloria nascitur hypocrisis. Eterum [illegible] appetitu vane laudis [illegible] Item hypocrisis est vitium virtutum simulatiõe clausum z arte pallia tũ. [illegible] aliud simulantes perfidi sunt improbi z maliciosi. Nullũ igit eorum factum vtile esse potest. cum tot sit vitijs inquinatum. Idem [illegible]

De Inuidia fm philosophos. C. CXXX.

Etor. Inuidia ẽ dolor vel egritudo animi et aliena [illegible] [illegible]

De Eodem fm poetas. C. CXXXI.

Ouidius in libro de arte [illegible] [illegible] ius tormentum. Marcialis coquus. Rumpit inuidia [illegible] [illegible]

¶ De Malicia G. CXXXII.

Etor. Malicia est [illegible] animi [illegible] [illegible] auctor nec [illegible] [illegible] audere neque [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] gnitas est mala voluntas [illegible] [illegible] [illegible]. Beatus est qui [illegible] audet et nequit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nocere [illegible] [illegible] potentiores aut [illegible] et impotentiores [illegible] aut occulte et falsos amicos. Tulli de offi. [illegible] Non nature obediens homini nocere non pot. Idem in [illegible]. Quo maior est vis animi quam corporis eo graviora sunt mala que aio concipiuntur quam que corpore feruntur. Miserior ergo est qui in se suscepit scelus quam qui alterius facinus suscipere cogitur. Prosper in epigramatum. Quicumque aliu molitur ledere primus. Ipsum se iaculo perculit et proprio. Sanphredus in poetria noua. Fel modicum totum mel amaricat. Unica menda totam faciem diffamat. Quis fuit horrendos primus qui protulit enses: quam ferus et vere ferreus ille fuit. Ex puerbiis sapientum. Ab alio expectare alteri quod feceris. Etiam qui faciunt oderunt iniuriam. Multis imperatur qui uni facit iniuriam.

¶ De Iracundia fm phos. C. CXXXIII.

Etor. Iracundia est tempestas animi qua quis adversus aliu commouetur. Ira est animi subita tempestas que cum inordinate se cocutit. cor hois ad insaniam trahit. Idem ira est animi feruor ab interioribus ad exteriora prorumpens cum a[illegible] ob illatas sibi iniurias vindictam excogitatam adimplere desiderat. Idem ira est animi concitati furor subitus vlciscendi libidine feruens. Idem iracundia est vlciscendi libidine in eum qui te lesisse videtur iniuria. Indignatio est ex turbida quadam et insolenti malivolentia inferioris despectio. Furor est animi inueterata tempestas animi rationi subuertens. Tulli in tus[illegible] li iiii. Ira est libido puniendi eum qui fecisse videtur iniuriam. Idem in oratione pro Marcello. Iracundia quoque consilio inimica est. et victoria vero insolens ac superba est.

Epictetus. Ira imoderata insaniam gignit. Ennodius. Ira tarda liberior sui plus quam alios accessit actorem. Ex puerbiis sapientum. Bonus animus lesus multus grauius irascitur. Idem furor fit lesa sepius patientia. Idem grauissima est probi hominis iracundia. Iratus homo extra corpus [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] superat maximum. Iratus et a factus [illegible] putat [illegible] [illegible] inimici dolor. Nunquam scelus scelere vindicandum est. Ira crudelitatis mater est. [illegible] [illegible] iracundia [illegible] [illegible] audacia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Itaque semp ab alio incipiat [illegible] a te vero reconciliatio.

¶ De Eodem fm poetas. C. CXXXIIII.

Oratius li. epla. Ira furor breuis est. animum rege qui nisi paret. Imperat hunc frenis hunc tu compesce cathenis. Quid [illegible] in epla. Que libet iratis ipse dat arma dolor. Imperat heu ventis tamide non imperat ire. Possidet et vitijs regna minora suis. Idem sine [illegible] [illegible] vindicta dolorem. Qualibet [illegible] [illegible] ira manima. Idem [illegible] de arte. Ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Idem in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] iram [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Idem in li. metha[m]or. viij. Sepe suum feruens oculis fert ira furorem. Idem in li. de [illegible] [illegible] [illegible] ira modum. Idem [illegible] de ponto. Quem non obtineret [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Addita sunt penis aspera verba meis. [illegible] [illegible] furor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Lucanus [illegible]. [illegible] arma furor. Cato [illegible] [illegible]. Ira odium generat concordia [illegible] [illegible]. Impedit ira animum ne possit cernere verum. [illegible] [illegible] Ira tumens [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sanguinea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ira graues [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] rationis habenas.

¶ De Odio et discordia. C. CXXXV.

Etor. Ira inueterata vertitur in odium. Item odium rancor animi contra aliquem induratus et roboratus. Item odium est vitium quod irasti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Discordia est aliquorum dissidentia quos prius amoris vinculum [illegible] concepta. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

fectus magnos in pectore humanis excitat fluctus. [illegible]. Sed potentatus eorum magnes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut facto [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ultionem multo alieno sanguine profusor ad vltimum et suum erogauit. puteous enim ardens indignatione quam ganeus [illegible] eius colonie pecuniam a decurionibus ad refectionem capitolii promissam cunctantius daret [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] immoderato que vocis impetu conuulso pectore spiritum cruore ac minis mixtum euomuit. Igitur in dubio est silla ne prior an iracundia sille sit extincta. quam vehemens aduersus po. ro. hamilcaris odium. Quattuor enim pueros etatis intuens filios quattuor leonum catulos in perniciem imperii romani alere se predicabat digna nutrimenta que in exitium patrie sue et euerit conuerteret. Ex quibus hanibal maturre adeo patris vestigia subsecutus est. et eo in hispaniam exercitum traiecturo et ob id sacrificante. ix. annorum natu tenens altaria iuraret se populi romani futurum hostem acerrimum cum primum per etatem potuisset. Idem significare cupiens quanto inter se odio carthago et roma dissiderent inflicto in terram pede suscitatoque puluere tunc inter eas finem belli fore dixit. cum alterutra pars in habitum pulueris esset redacta in puerili pectore tam vis odii potuit. Ex puerbiis sapientum. Multorum odia sub occulto latent odia tamen pandent non dico si cerdens sed si titubaueris. Peiora sunt tecta quam apta propterea minus te loquatur inimicus quam taciturnus offendit. Principium aut discordie est aliquid ex cois suum facere. Quietissime namque viuerent hoies si duo verba de medio tollerentur meum et tuum. Item quiquis agas et ne quis tuo merito te oderit. erunt tamen semp qui te oderint. Reuera memoria beneficiorum fragilis est. iniurie vero tenax. Item ridiculum est odio nocentis innocentiam perdere.

Ouid in [illegible]. Definet esse prius contrarius ignibus humor. Et tepidus gelido flabit ab axe nothus. Et ver autumno brume miscebitur estas. Atque eadem regio vesper et ortus erit. Quam mihi sit tecum positis que sumpsimus armis. Gratia commissis improbe rupta tuis. Pax erit hec nobis [illegible] dum vita manebit. Cum pecore infirmo que solet esse lupus.

¶ De Crudelitate fm phos. C. CXXXVI.

Etor. Ire et odii proprium est crudelitatem exercere que ex hoc etiam habere nomen videtur: quia cruore delectatur. Est itaque crudelitas animi effrenati excursus ad seuiendum in aliquem proptereaque ad sanguinem eius effundendum. Uerum tamen crudelitas non semp ex odio procedit. sed plerumque etiam ex auiditate rei cupiditate vel. ex seueritate iudicii. qui ser remota misericordia iustus vindicte modum excedit. Tullius de officiis li. j. Magnitudo autem animi remota comitate et coniunctione humana: feritas quedam fit et inhumanitas. Idem in. iij. li. Hominum nature quam maxime sequi debemus: inimica est crudelitas. Quid interest vtrum ex homine quis in beluam se conuertat an sub hois figura immanitatem belue gerat. Ualerius li. ix. Crudelitatis horridus est habitus truculenta species violentus spiritus vox terribilis omnia minis et cruentis imperiis referta cui silentium dare crementum est adiicere. Seuus ille eneus tauri inuentor. quo inclusi subditis ignibus: longo et abdito cruciatu mugitus resonante spiritum edere cogebantur. ne eiulatus eorum humanu sono vocis expressi phalaridis tyranni misericordiam inplorare possent quam quia calamitosis deesse voluit teterrimum artis sue opus primus artifex inclusus: merito auspicatus est.

Idem [illegible] [illegible] tam crudelis extitit et in flumine [illegible] corporibus romanis ponte facto exercitum traduxit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] omnes [illegible] [illegible] [illegible] optarent quedam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quotidie matutino tpe deos orabat vt incolumis ac sibi superstes esset. Quod audiens dionysius admiratus interrogauit causam. At illa [illegible] [illegible] [illegible] cum essem et grauem tyrannum haberem carere eo cupiebam [illegible] Ualerius. Idem vbi supra. lib. ix. Ochus qui postea darius appellatus est. sanctissimo a [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] magos cum oppresserat. aut veneno aut ferro aut vlla vi. aut inopia alimentorum [illegible] Ex puerbiis sapientum. Multos timere [illegible] quem multi timent. Minus autem quam seruus est dns qui seruos timet. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] crudelitatis [illegible]. Res est optima non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sed sociera.

Seneca in agamemnone. Badis est tyrannus morte qui penā cu[illegible] [illegible] Idē in [illegible] [illegible] ne [illegible] La [illegible] spectat [illegible] homicidii [illegible] spectator & particeps fiat.

¶ De Eodē fm poetas. C. CXXXVII.

Oratius in li. eplarū Nemo adeo ferus est q̄ nō mitescere possit. Tibullus Qui fuit horrēdos primus q̄ ptulit enses: q̄ ferus & vere ferreus ille fuit. Ouid. de arte [illegible] Nec enī lex equior vlla ē q̄ necis artifices arte perire sua. Claudianus in mai[illegible] Qui fruitur pena ferus ē legiq; videt Vindictā prestare sibi cū viscera felle [illegible] Galtherus in alexādreide li. [illegible] Nō verisimile est alieno parcere cuiq̄ q̄ sibi nō parcat. Arator vbi s. Ardet amor scelerū cupitq; in sanguine pauli Sacrilegas versare manus q̄ dura malorū [illegible] o pallida cordis imago Pocula sunt meliora tibi [illegible] dea cruoris [illegible] nullasq; volēs cōtingere mensas Esuris ad facinus saturāq; cadauer [illegible] Queris habere famē nō hec ieiunia moyses [illegible] exemplo tot consummata diebus.

¶ De Impatientia & tristicia. C. CXXXVIII.

Ctor. Impatiētia est vitiū quo deficiens aius in aduersis impetuosos motus suos nō refrenat. Querela est latētē cordis molestiā impatiētib⁹ moribus aperire. Quintilianus [illegible] Humane infirmitatis ista natura [illegible] ex oibus accidētibus grauissimū putet qui q̄ pō patit. Necesse est apud impatiētiā sua vel minima preualeāt. Itē in [illegible] Nulla pena est nisi inuito. Nullū habemus nisi ab impatiētia dolorē. & vt aliqd crudele sit metus facit. Julius celsus. li. j. Animi est [illegible] nō virtutis inopiā paulisp ferre non posse. Facilius reperiunt q̄ se vltro morti offerāt: q̄ q̄ dolorē patiēter ferant. [illegible] tur [illegible] nō possit credi. Plautus vbi supra. Quidnā o stulte mirū ē si te q̄ [illegible] Galtherus [illegible] amara [illegible] poralium rerū maxime prosperis. Itē tristicia est ex frustrato rebus [illegible] peccata sua i cōspectu boiū viluit. Itē amaritudo ē gaudij spūalis [illegible] Seneca in li. de quattuor virtutibus [illegible] misti tempora felle madent.

¶ De Luctu pro rez vel amicoꝝ amissione. C. CXXXIX.

Ex prouerbiis sapiētū. Domo tonēs morit quotiēs amittit suos. Seneca ad lucilliū. xcvi. Que querela ē qō incōmodū si quicqd debeat desinere defecit. Et q̄s erutus melior q̄ in finē [illegible] Nemo [illegible] cogitat [illegible] placet q̄diu virtus salua fuerit nō sentiet qd abscesserit. Non affli[illegible] tē. quo suā expectat. Idē in. lxiij. Nec sicci sint oculi amico amisso nec [illegible] bis fiat amicorū recordatio amissorū nemo libenter ad id redit qō nō [illegible] amisi tanquā habeā. Idē in li. de remedijs fortuitorū. Stultus ē q̄ [illegible] lerius li. v. Xenophon cum sacrificaret maiorem e duobus filijs in [illegible]

caput reposuit. Anaxagoras audita morte filij nihil [illegible] beros esse procreandos. vt meminerit sicut mori neminem qui non [illegible] Simachus [illegible] Anaxagoram [illegible] oi putat [illegible] non retrant. Oratius in poetria Vt ridentib⁹ arrident ita flētibus assunt humani vultus. Ouidi. li. de remedijs ij. Partus e multis mater desiderat vnum. Quez que flens clamat tu mihi solus eras.

¶ De Fictis lachrymis & ioco. C. CXL.

Enneca ad lucillium. epla. lxiij. Quis autē ferat hos qui negligentissime cū amicos habeant miserrime lugent nec amant quēpiam nisi pdiderint. Ideoq; tunc effusius merent q: verent ne dubium sit an amauerint certaq; idicia affectus sui querūt. Tullius [illegible] Nihil lachryma citius arescit. Juuenalis [illegible] Maiore tumultu plangunt nūmi q̄ funera. Fingit in occasum summā deducere vestem. Contētus vexare oculos humore coacto. Plorat lachrymis amissa pecunia veris. Galtherus in alexandreide li. vj. Leuiter veniūt leuiterq; recedūt Blandi[illegible] dociles lachryme solasq; ppinqui Impendunt lachrymas miseris [illegible] Cū lachrymis arescit amor. Oui. de remedijs libro. ij. Vt flerent oculos erudiere suos. Cato vbi supra Femina dum plorat dolem superare laborat. Sidonius in eplarū libro [illegible] Quasi vo quidam barbarismus est mox sermo iocūdus & animus afflictus. Tullius de offi. li. j. Turpe est valdeq; vitiosum in re seuera de[illegible] inferre sermonem. Oratius in poetria Si me vis flere dolendum est primū ipsi tibi. Tristia mestū vultū verba decent. Tibullus [illegible] difficile est mutare gaudia falsa Difficile est tristi fingere mente iocū Non bene mendaci risus cōponitur ore. Nō bene sollicitis ebria vba sonāt.

¶ De Pigricia & somnolentia. C. CXLI.

Ctor. Pigritia est tarditas cordis metu cōsequētis laboris. Itez pigritia est mentis inertia qua q̄s bonum inchoatū fastidit cōsummare. Torpor est animi languenti [illegible] dabili [illegible] est animi torpor quo q̄s minus diligens est in exequēdo qō debz. [illegible] Persius satyricus Mane piger stertis surge [illegible] Surge negas instat surge inq̄s nō queo surge [illegible] tria. Gaudia qd facim⁹: torpemus imagine pigri. Scis ne morā pigri [illegible] Mane [illegible] eū sequit quē decipit & tu. Non venies vndū venisses: sed mihi vestes [illegible] buccol. Tarde venere bubulci. Tullius vbi supra. li. v. Tardis mētib⁹ [illegible] Secundus [illegible] rū q̄s. infirmātū votū. miserorū desideriū. Cato vbi supra. Pl⁹ vigila [illegible] supra. Corpe somn⁹ erat huic s; vigilabit. In illo q̄ nescit dormire [illegible] Oratius in poetria. Et q̄nq̄ [illegible] dormitat homer⁹.

¶ De [illegible] C. CXLII.

Ctor. [illegible] ria resolutus a necessarijs actibus vacans requiescit. aut varijs & inutilibus intendit. Nam & ocio [illegible] qui nunc auaritiam non exerceamus ocium turpe dedamus.

Quarto in sententiis [illegible] non curat et causa sit ei tuta non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Itaque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Seneca ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] Idem in epla [illegible] [illegible] ocio [illegible] ambitio. Idem [illegible] Id igitur agamus et omne tempus nostrum sit quod non erit nisi prius nostri esse ceperimus. Quam [illegible] ei [illegible] omne [illegible] fortuna [illegible] ocium. Idem in [illegible] [illegible] est et in [illegible] ocio [illegible] [illegible]. Ovidius in li. de ponto [illegible] et [illegible] ocia corpus Et capiunt vitium ni moueantur aque. Idem in li. de remedio [illegible] Ocia si tollas periere cupidinis arcus [illegible] iacent et sine luce faces [illegible] populus [illegible] Et [illegible] canna palustris humo tam venus ocia amat. Actor. Cetera quoque plura de ociositate per contrarium superius habita sunt in ca. de strenuitate. et iterum in cap. de exercitatione.

De Accidia et desperatione. C. CXLIII.

Actor. Accidia est desidiosus animi torpor a bono incepto faciens aliquem resilire. Item accidia est animi torpor quo quis bona negligit inchoare vel inchoata fastidit perficere. Accidia est ex nimia confusione animi nata tristicia sive tedium vel amaritudo animi nimia qua iocunditas spiritualis extinguitur et quodam desperationis principio mens in seipsa subuertitur. Item desperatio est ad vite statum vel ad reditum et mutum [illegible] spei gubernatio. Tullius in tus[culanis] [illegible] Desperatio est egritudo sine vlla rerum expectatione meliorum. Seneca in edippo. Solent extrema securos facere mala. Martialis coquus. Hostem cum fugeret se faunius ipse peremit Hic rogo non furor est ne moriare mori. Actor vbi supra. Proditor amens mercedem sceleris soluit sibi tedia noxe. Hor[atius] ruit ipse laqueolo terreque posuit. Inter vtrumque perit. Ovi[dius] [illegible] de arte [illegible] Dedecet ingenuos tedia ferre sui. Gaulterus in alexandreide li. vi. Fortis animi est [illegible] vita. Non odisse [illegible] vitam sed amare virorum est. Degeneres et quos [illegible] tedere laboris Compellant ad hoc et vitam [illegible] tere vile. Quid reputent quid [illegible] ignauo viuere mors est. Quintilianus de orato. instit. li. [illegible] Turpiter desperatur quicquid fieri potest.

De Auaritia sm phos. C. CXLIIII.

Actor. Auaritia est cupiditas acquirendi vel retinendi. Item auaritia est immoderatus amor habendi [illegible] [illegible] [illegible] auaritia est [illegible] rerum insatiabilis et inhonesta cupido. Philargiria est per quam appetitu singulari pecunie coaceruatur. Tull[ius] [illegible] Auaritia est opinio vehemens de pecunia quasi valde expetenda sit inherens et penitus insita. Idem [illegible] de [illegible] [illegible] vitium [illegible] est auaritia [illegible] sertim in principibus et rempub. gubernantibus. habere enim questui rempu. non modo turpe est sed etiam sceleratum et nephar[ium] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quid enim absurdius esse potest quam quo minus vie restat eo plus viatici querere. Idem in rheto[ricis] [illegible] omnem hominem ad quodcumque maleficium impellit. [illegible] [illegible] [illegible] auaritia attentius indagantur auctorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] neque habendi fructu [illegible] et querendi cupiditate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] G. gracci familiaris fuisset. caput eius abscidere ac per vrbem pilo fixum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ponderosius esset impleisse. Odiosa septimulii auaritia ptolomei vero regis cypriorum risu prosequenda. Nam cum attritis sordibus magnas opes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ideo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sorata suo perirent arbitrio. et hostes praeda carerent. aurum et argentum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] reuertit. hic procul dubio non possedit diuitias: sed a diuitiis possessus est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Et prouerbio sapientum: Auarus nisi cum moritur nihil recte facit auaro [illegible] qui vicerit cupiditates quam qui hostes. Item principum discordie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et pro his superbiam et crudelitatem: deum negligere: omniaque venalia habere edocuit. Auaritia pecunie studium habet quam nemo sapiens amauit vel concupiuit. hec quasi malis venenis imbuta corpus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Seneca in declamationibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Idem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod publicum esset sapiens nihil magis suum iudicat quam cuius illi cum humano genere consortium est. Quanti [illegible] [illegible] Tam deest auaro quod habet quam quod non habet. Boetius de conso. [illegible] Indigentiam fugare copia [illegible] [illegible] nobis in contrarium cedit. Idem in li. [illegible] Nature quidem minimum auaritie vero nihil satis est. Sidonius in epla[illegible] Quidam superfluum me opinantur solo se centum esse censendos quasi sic [illegible] et diuitiis incubit. Iuste sub iusto principe iacet qui per se minimus et tamen per sua maximus. alio exiguus viuit et patrimonio plurimus.

Item de eodem sm poetas. C. CXLV.

Prudentius vbi supra. Fertur auaritia gremio precincta capaci. Quicquid luxus edax preciosi liquerat vnca. Corripuisse manu nec sufficit amplos Impleuisse sinus iuuat infarcire crumenas Turpe lucrum est grauidos furtim distendere fiscos. Fraus est tinctum belli sub sorte cadauer. Aspexit si forte patris fulgentia bullis Cingula et exuuias gaudet rapuisse cruentas Nec parcit propriis amor infatuatus habendi. Pignoribus spoliatque suos filius impro[bus] natos Omne hominum rapit illa genus [illegible] auaritia non est violentius vllum. Terrarum vitium quod tantis cladibus euum. Mundanum involuat populi [illegible] geheniie. Unde dicit Sola quidem rapuit quicquid [illegible] abdit auaris Burgitibus nobis dirissima tartara debent. Quos retinent populos quod voluunt secula nostrum est. Quod miscent mundi vesana negocia nostrum est. Horatius in li. epist. Semper auarus eget. Idem in lib. sermonum. Hic nummos aurumque recondit. Nesciens vti compositis metuensque velut contingere sacrum. Maximianus Par est pena est incumbere rebus Quas cum possideas est violare nefas Efficior custos rerum magis ipse mearum. Conseruans aliis que periere mihi. Querere quod nequeo semper retinere laboro. Et semper retinens nil tenuisse puto. Auri cecus amor natum [illegible] amorem. Ovidius fa[storum] [illegible] li. ij. Querit auarus opes: et que lassauit eundo. Equora: periuro naufragus ore bibit. Idem in li. de arte. ij. Aurea nunc vere sunt secula plurimus auro Uenit honos auro conciliatur amor. Idem in lib. methamor. Effodiuntur opes irritamenta malorum Iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum. Prodierat: prodit bellum quod pugnat vtroque. Idem in lib. [illegible] Inopem me copia fecit. Idem in [illegible] Auarus [illegible] spes ipse suas animo capit Aurea fingens. Iuuenalis li. v. Seruorum ventres mod[illegible] castigat iniquo Ipse quoque esuriens. nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ferre in [illegible] [illegible] [illegible] haud dubius cum sit manifesta frenesis Ut locuples moriatur egenti viuere fato. Interea plena cum turget sa[c]culus ore Crescit amor nummi quantum pecunia crescit Magna [illegible] mali [illegible] [illegible] [illegible] Mi[illegible] est magni custodia census. Tibullus [illegible] Preber auaritie [illegible] potenti Uestis: et rubro lucida concha mari. Claudianus in maiori. Quas male collegit fallacis dextera parenti. Has penas nati dextra refundit opes. Galterus in alexandreide. [illegible] [illegible] obtinuit virtutum mater auaritia Pestis auaritie que sola inciderat omnes Uirtutum species [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] curat. Idem [illegible] [illegible] Quid tibi diuitiis opus est que semper auaris. Esuriem pariunt: quanto tibi plura parasti. Tanto plura sitis: et habendi acrius ardes. Sicque famem faciens [illegible] [illegible] Cittus torquentur auari amissi memoria: quam delectantur habendo. Uersificator. Cur homo qui viuis es per auaritiam sepelis es. Eris cur heres [illegible] qui non eris heres. Quando sepultus eris quicunque sepultor es eris. Dici sepe putes tu qui sub marmore putes Non hodie quod heri nouus heres imperat eri.

De Cupiditate sm phos. C. CXLVI.

Actor. Cupiditas est insatiabilis appetitus acquirendi res temporales vel specialiter pecuniam atque [illegible] [illegible]. Tullius in rhetoricis. Cupiditas est genus omnium libidinum. et huius generis pars est auaritia. Et proverbio [illegible] Cupiditatem [illegible] [illegible] [illegible] In [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Seneca ad [illegible] in epla [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nihil omnium stabile vel solidum est. et nos tamen ea cupimus. tanquam aut semper futura aut semper habitur[i]. Tullius de offi. [illegible] In homine [illegible]

domus hospites mali recipiendi sunt & admittenda hominum cu[illegible] generis [illegible] atq; adhibêda est cura [illegible] & aliter [illegible] ampla domus dedecori dño fit. si ē in ea solitudo. & maxime si sub [illegible] dño [illegible] frequētari [illegible] est enī cū a [illegible] di[illegible] domus antiqua [illegible] q̃ dispari dño [illegible]. Idē in li. de pa[illegible] Non [illegible] neq; [illegible] finis cupiditatis nec solū au[illegible] gēdi q̄ habēt libidine cruciant hoīes: sȝ etiā amittēdi metu. Dydi[illegible] mus ad alexādrū. Oia possidemus quecūq; nō cupimus. Est enī fe[illegible]rocissima pestis cupiditas. q̄ solet egenos quos capit efficere. dū fi[illegible]nem ingrēd. nō inuenit. sȝ magis que fuerit loca p[illegible]tata mendi[illegible]cat. nos mercādi grā pontū classe nō sulcamus. Nūq̃ nos peregri[illegible]na spes ardore sue pulchritudinis īflāmauit. nec famulos sibi faciet multis casibus deuicta opū materies: quos liberos edidit absoluta paupertas. Epicurus. Si cui sua nō videnť amplissima. lȝ totius mūdi dñs fit tñ miser est. Si ad naturā viuas: nūq̃ eris paup. si ad opiniones nūq̃ eris diues. Exiguū natura desiderat: opinio immen[illegible]sum. Multas para se diuitias nō finis miseriarū fuit sȝ mutatio. si vis diuitē facere nō pecunie adiciēdū sȝ cupiditati detrahēdū est. Helinādus. In obsidiōe hānibalis castilinanb? clausis cū tricēti[illegible] [illegible] permanerēt quidā murē captū ducētis potius denariis vē[illegible]dere maluit q̄ famē leuire. q̄ auarus postea fame cōsumptus est. & q̄ emit. vixit dei prouidētia vtriq; fm meritū tribuēte. Terētius in adelphis. Pecuniā in loco negligere maximū interdū est lucrū.

De Eodem fm poetas. C. CXLVII

Virgilius in [illegible] eneidos. Quid nō mortalia pe[illegible]ctora tāgit. Auri sacra fames. Lu[illegible]canus li. iii. Ferrū mortemq; timere. Auri nescit amor. Horatius in li. eplaꝝ. Impiger extremos currit mercator ad indos. Per mare pauperiē fugiēs p saxa p ignes. O ciues ciues querēda pecunia primū ē. Virtus post nūmos. Idē in li. sermonū. Tātalus a labris sitiēs fugiētia captat Flumina. Ouidius de fa[illegible]stis. Iuppiter arce sua totū cū spectat i orbē. Nil nisi romanū qd̄ tuea[illegible]tur hȝ. [illegible] creuit amor q̄ nūc e[illegible] summus habēdi. Vix vltra q̄ iā p[illegible]grediať hȝ. [illegible] opes nūc sunt q̄ prisca tpis anni. [illegible] populus paup [illegible] noua roma fuit. Nā postq̄ fortuna loci caput extulit hui? Et tetigit summo vertice roma deos. Creuerūt & opes: & opū furiosa libido. Et cū possideāt plurima plura petūt. Quo plus sē pote. plus [illegible] aque. [illegible] pecunia [illegible] dat [illegible] honores [illegible] amici[illegible]tias pauper [illegible] iacet. Iuuenalis [illegible] Crescit amor nūmi quan[illegible]tū pecunia crescit. [illegible] Dilige denariū sed parce dilige formā. Petronius. Non [illegible] inter aquas nec poma pēdētia car[illegible]pit Tātalus [illegible] quē sua vota premūt. [illegible] hec magni facies erit [illegible] Qui [illegible] & sicco [illegible] fame. Marcialis co[illegible]quus. Fortuna multis dat nimis [illegible] satis. Propter in li[illegible]bro [illegible] auidos [illegible] Magnū pec[illegible]catū e[illegible] babendi. Et plus q̄ vite sufficiat cu[illegible]piunt. [illegible] quorum non indiget vsus. Debuit? prosint [illegible] inopes [illegible] cupide non extenden[illegible]da recondit. Qui nulli tribuit pauperibus rapuit. Nec pax sollicitis nec modus [illegible] Lucanus. Nemo nimis cupide rem sibi desideret [illegible] Ne cum plus capiat perdat & hoc qd̄ hȝ. Magister serlo. Nō bene [illegible] equo [illegible] carior est equus equo.

De Acceptione vel cōtēptu munerū. C. CXLVIII.

Seneca. Contēptor erat diogenes oia possidēte alexandro. Plus enī erat qd̄ iste nollet accipere q̄ qd̄ ille posset dare. Valeri. [illegible] Marcus. curtius [illegible] exactissima norma romane fru[illegible]galitatis. Idēq; fortitudinis [illegible] legatis samni[illegible]tū se in [illegible] atq; ligneo catino cenātē [illegible] prebuit. Magnū pondus auri re[illegible] qd̄ ipsi [illegible] attulerāt. Narrate inquit [illegible] curciū male [illegible] imperare q̄ ipsis locupletē esse [illegible] me nec acie vinci nec pecunia corrumpi posse. Tullius de officiis li. [illegible] Male [illegible] res cui qd̄ virtute effici debet id pecunia tentať. Salustius in iugurtino. Rome oia venalia sunt. fides paucis carior ē q̄ pecunia. Petronius. Quid faciunt leges vbi sola pecunia regnat. Aut vbi paupertas vincere nulla potest. [illegible] est nisi publica merces. Ad [illegible] Venalis populus ve[illegible]nalis [illegible] maiestas auro corrupta iacebit. Oui[illegible]dius fine titulo libro primo. Nō bene [illegible] pecunia testes. Nec bene [illegible] arca patet. Idē in li. de arte [illegible] pereat per quas munera [illegible] habet. [illegible] bo[illegible]mines [illegible] hoīes [illegible]. Idem in libro tertio. Munera crede mihi capiūt hoiesq; deosq;. Placať donis iuppit[illegible]

ipse datis. Galtherus in alexādreide li. [illegible] Muneris argutě fece[illegible]pit [illegible] inquit? Munus enim a recto [illegible] et [illegible] Iudicis & tetra īnoluit caligie mētē. Idē i li. vij. Cēsor inqu? aner [illegible] surdas a cū paupis aures [illegible] corrupt[illegible]

De Rapina & fraude & vsura fm phos. C. CXLIX.

Ector. Rapina est aliene rei depredatio [illegible]. Itē rapina est ex [illegible] mētis ipetu veniēs alienarū rerū violenta distractio. Violentia e[illegible] per quā malitia vel iniuria potenter in superiorem exercetur. Item violen[illegible]tia est iniuria coacta. Furtum est aliene rei contrectatio clandesti[illegible]na inuito domino. Fraus est per quā rei familiaris inopie vel ma[illegible]litie clandestina surreptione consulit. Fallacia est per quam mori[illegible]bus deceptoriis veritas palliata: vel odium alterius vel proprium cōmodum intendit. Usura est studiosa cupiditas recipiendi aliqd vltra sortem. Tullius de officiis libro tertio. Detrahere aliquid alteri. & hominem hominis incōmodo suum augere commodum: magis est contra naturam q̄ mors. Sicut enim si vnūquodq; cor[illegible]poris membrum hunc haberet sensum vt putare posset se valere si proximi membri valitudinem detraxisset. debilitari & interire totū corpus necesse esset. Sic vnusquisq; nostrum si ad se rapiat com[illegible]moda aliorum detrabatq; cui possit emolumenti sui gratia socie[illegible]tas hominum & cōmunitas euertať necesse est. Societatis artissi[illegible]mum vinculum est arbitrari magis contra naturam esse hominem homini aliquid detrahere sui commodi causa: q̄ omnia incōmo[illegible]da subire. vir bonus & iustus nihil cuiq̄ qd̄ in se transferat: detra[illegible]het. Idē in philippica scđa. Male parta male dilabuntur. Se[illegible]neca ad lucillium. Nulli etiam cui rapina feliciter cessit: gaudium rapti durauit in posterum. Ualerius sexto libro. Deforme est vir[illegible]tutis gloriam magnitudine prede minuere. Terentius in pbor[illegible]mione. Oī inique comparatū est vt hi qui minus habent. semper aliquid ditioribus addant. Plautus in aulularia. Sepe condita luporum fiunt rapine vulpium. Cassiodorus in epistola. xv. Per[illegible]me sunt semper iniuriis facultates absentium & quodammodo vi[illegible]detur occasio in delectum trahere. que non potest animum persua[illegible]dentis insultatione terrere.

De Eodem fm poetas. C. CL.

Cato vbi supra. Qui sua consumunt cū deest alie[illegible]na sequunť. Ouidius in libro methamor[illegible]phoseos. Viuiť ex rapto non hospes ab hospite tutus. Nec socer a genero. fratrū quoq; gratia rara est. Idē in libro de nuce. Victima damno e[illegible] que longius absunt. Naturā retinent inuiolata decus. Idem in libro de arte primo. Fertilior seges est alienis semper in agris. Vicinumq; pecus grandius vber habet. Idem fine titulo libro primo. Fit cito per multas preda pe[illegible]tita manus. Marcialis coquus. Ticulle viue semper rape coge aufer preside relinquendum est. Superba depressis arca pullulet nummis. Iurabit heres te nihil reliquisse. Arator libro primo. Auri cesset amor qui pectora semper adurit. Que rapit [illegible] mortale genus qua pullulat omne De radice malum [illegible] ar[illegible]det. Ambitio crescente modo [illegible] rapinis. Add[illegible] fa[illegible]mem. Fulgentius in libro mitologiarum tertio. Fenus a fene[illegible]rando dictus est ideo cecus q̄ omnis auaritia ceca sit [illegible] sua nō videt. Hinc harpie cibos rapiunt quia rapina aliquid ei de suo co[illegible]medere non permittit. [illegible] autem eius [illegible] fedant: ostendit feneratoris vitam rapine illiuie esse sordidam.

De Voluptate carnis. C. CLI.

Ector. Dicto de vitiis spiritualibus restat dicēdū de vitiis carnalib?. Et primo de voluptate in generali. Est aūt voluptas cū [illegible] quā[illegible]dā ad [illegible] sede mentis inclinatio. Tullius [illegible] de sene. Impedit consiliū voluptas rationis inimica. ac mentis oculos pre[illegible]stringit. nec habet vllū cū virtute cōmertium. Idem in li. de para[illegible]doxis. Cū tibi deus vl mater omniū natura dedit animū quo nihil est prestantius [illegible] sic te [illegible] vt nihil inť te & pecudē iteresse putes. Voluptas quo maior est. eo magis animū a se de sua & statu dimouet. Idē in tuscu. lib. v. Si que da etiam [illegible] natura desideret [illegible] terra [illegible] [illegible] copia [illegible] tem valitudinis que cōtinentiā in victu cōsequitur. & cōfer sudan[illegible]tes [illegible] qui voluptate [illegible] Seneca de beneficiis [illegible] Voluptas [illegible] aūd. [illegible] vt aut peniteat aut pudeat. Idē ad [illegible] Festo [illegible]

tro imperandum est et tunc voluptatibus solis abstineat cui in illas omnis turba procubuit. Idem in epistola. Ipse voluptates in tormenta vertuntur epule cruditatem generant. Ebrietas nervorum torporem ac tremorem. Libidines manuum ac pedum ac articulorum depravationem. Valle ... Ab eo ... fuisti mihi preceptu est ut voluptates abeuntes consideremus. Sed si dum pereunt eisque pietas alias nostris ... quo minus cupide repetantur. Quinti. iiii. li. fallit voluptas et minus longa videntur: que delectant. sicut amenum et molle iter. etiam si spacij amplioris est minus fatigat. quam durum arduumque compendium. Boe. de conso. li. iii. Voluptatum appetentia plena est anxietatis. satietas vero penitentie. Lactantius i li. de falsa sapientia: Voluptas est que cunctis appetitur: sed honesti vix non bis et sanitatem affert: et nimia nocet. et processu etatis minuitur: et multis non contingit. Non est igitur summum bonum. Idem in li. de vero cultu. Illecebre voluptatum arma sunt illius cuius unum opus est expugnare virtutes. Scit enim que mortis fabricatrix est voluptas.

C De Eodem. .C. CLII.

Archita tarentinus. Nulla pestis capitalior quam voluptas corporis. cuius avide libidines temere et effrenate ad potiundum incitantur. hinc patrie proditiones hinc rerumpublicarum eversiones. Nullum denique scelus nullum facinus est. ad quod suscipiendum non libido voluptatis impellat.

Tulli. in li. de sene. Archita tarentinus cui eius sermoni plato atheniensis interesset. nullam capitaliorem pestem quam voluptatem corporis dicebat hominibus a natura datam. Cumque nil mente prestabilius deus dedisset homini. huic divino muneri nihil tam inimicum esse quam voluptatem. Quod ut magis intelligi posset. fingebat animo tanta incitatum aliquem corporis voluptate. quanta percipi posset maxima. Neminem censebat fore dubium quin tandiu dum ita gauderet nihil agitare mente. nihil ratione. nihil cogitatione consequi posset etc. Actor: Platonem quoque tullius dixisse asserit escam malorum esse voluptatem. quod sic ea capiuntur homines sicut hamo pisces.

Virgilius in bucco. Trahit sua quemque voluptas. Ovi. sine ti. li. Nox et amor vinumque nihil moderabile suadent. Illa pudore caret liber amorque metu. Impia sub dulci melle venena latent. Idem in li. de arte. i. Nil nisi turpe iuvat cure est sua cuique voluptas. Cato ubi supra. Pauca voluptati debentur plura saluti. Morbi namque causa mali est queque voluptas. Prosper ubi supra. Non semper vere est felix impleta voluptas.

C De Vita deliciosa secundum philosophos. .C. CLIII.

Actor. Debite sunt corporalis indigentie necessitatum cui superfluitate quadam opulentior apparatus. Sene. ad lucilium epla xc. Quia deinde permanda ... omnia dura aut difficilia tradicamus. Idem in ... Debilitatem nobis induere delitie. et que diu voluimus posse desinimus. Vegetius renatus in li. de arte militari. Mortem minus metuit qui minus delitiarum in vita novit. Aristo. in ethi. ... Multis deceptio propter delectationem fit. non enim existens bonum esse videtur. sed delectationem quidem ut bonum volunt. Tristiciam autem ut malum fugiunt. Macrobius in ... saturnali. Ea que ex tactu atque ex gustu voluptas est omnium rerum fedissima est eo quod maxime qui his duabus dederunt voluptatibus incontinentes et intemperantes dicimus. Istas solas duas hominibus communes esse videmus cum beluis. Et iccirco in pecudum ferarumque numero habetur quibus voluptatibus his occupatus est. Tul. in li. de paradoxis. Cumque deus vel mater omnium natura dedit animum quo nihil prestantius nihil divinius. sic te ipse projicies atque prosternes ut nihil inter te et pecudem interesse putes. Tullius in li. iii. de fine boni et mali. Una voluptas multis obscuratur in vita voluptaria. Valerius li. ix. Xerxes opum regionum ostentatione erimia eousque luxuria gaudebat. ut edicto premium proponeret qui novum voluptatis genus repperisset. Quanta dum deditus nimis capitur. Amplissimum imperium ruina evasit. Antiochus etc. Requere supra in capitulo de potate. Plinius ... Requere supra capitulo de temperantia. Augu. de ciui. dei li. v. Stoici contra eos qui virtutes appetendas propter voluptatem dicunt. pingunt quandam tabulam ubi voluptas in sella regali quasi delicata quedam regina considat. eique virtutes famule subiciantur. ut faciant quod illa imperaverit. Iubeatque prudentie ut vigilanter inquirat quomodo voluptas regnet et salva sit. Iustitie ut prestet beneficia que potest ad comparandas amicitias corporalibus commodis necessarias. Nihil faciat iniuriam ne offensis legibus voluptas secura vivere non possit. Fortitudo iubeat ut si dolor corpori acciderit qui non compellat in mortem teneat dominam suam voluptatem fortiter in animi cogitatione ut pristinarum deliciarum suarum recordatione mitiget ... Temperantie ut tantum capiat alimentorum ... delectabiliter ut voluptas non impediatur. Pingatur ergo hanc ... voluptatis gloria vana delicata ... ista non

sit inflata non est. Et nihil provideat prudentia. nihil distribuat iustitia. nihil toleret fortitudo. nihil moderetur temperantia. nisi unde placeatur hominibus et ventose glorie serviatur.

C De Eodem secundum poetas. C. CLIIII.

Virgilius in buccolicis. Trahit sua quemque voluptas. Qui legitis flores et humi nascentia fraga Frigidus o pueri fugite hinc latet anguis in herba. Ovi. sine ti. li. ii. Tunc etiam somni pingues et frigidus aer. Et liquidum tenero gutture cantat avis. Idem in libro de tertio. Res est blanda canor. Pro facie multis vox sua lena fuit. Idem in libro de remedijs secundo. Enervant animos cythare cantusque lyreque. Galtherus in libro alexandreidos septimo. Dum sequitur profugi bona momentanea mundi. Alicit illecebris animam caro. nec sinit esse. Principii memorem. vel cuius imaginis instar Facta sit. aut quorsum resoluta carne reverti. Debeat inde bonum subiit ignorantia veri. Prosper ubi supra. Amplius incedit spaciis terrena voluptas. Angusto virtus limite celsa petit.

Iuvenalis libro quarto. Magis illa iuvant que pluris emuntur Et voluptates commendat rarior usus.

C De Vitio gule secundum philosophos. C. CLV.

Actor. Castrimargia id est gula est excessus in cibo et potu. Item gula sive castrimargia est vorax edacitas nauseanti stomacho applaudens nature finibus non contenta. Item gula est solius causa corporis illecebrosus et avidus appetitus cibi et potus. Ventris ingluvies est immoderata qualicunque ciborum hiantis concupiscentie satisfactio. Crapula est ex deliciosorum sumptuum superfluitate cordis sopita pregravantia. Item ebetudo mentis est acute rationis obtusio carnalis intemperantie vitio crassis sensibus inducta. Tullius in rhetorica secunda. Esse id est comedere oportet ut vivas. non vivere ut comedas. Seneca in libro de naturalibus questionibus septimo. Quotidie aliquid subtilius aliud elegantius excogitat luxurie furor. visitata contemnentis. Iam non sunt homines ad popinam dentibus et ventre et ore contenti. etiam oculis gulosi sunt.

Idem ad lucilium epistola sexagesima. Taurus paucissimorum iugerum pascuo impletur una silva elephantis pluribus sufficit homo vero et terra pascitur et mari. veruntamen non fames ventris magno constat sed ambitio. Quintilianus libro octavo. In grandibus cenis hoc sepe nobis accidit ut cum optimis satiati sumus varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit. Hieronymus contra iovinianum ... Galenus doctissimus hipocratis interpres athletas quorum vita et ars sagina est dicit in exhortatione medicine. nec vivere posse diu nec sanos esse. animasque eorum ita nimio sanguine et adipibus involutas. nihil tenue. nihil celeste: sed semper de carnibus et ructu et ventris ingluvie cogitare. Ex proverbijs sapientum. Crudelem medicum intemperantia facit.

C De Eodem secundum poetas. C. CLVI.

Cato ubi supra. Indulgere gule noli. que ventris amica est. Qui sua consumunt. cum deest aliena sequuntur. Horatius in epistolarum. Forte per angustum tenuis vulpecula rimam. Repserat in cumeram frumenti pastaque rursus. Ire foras pleno tendebat pectore frustra. Cui mustela procul si vis ait effugere istinc Macra cavum repetes arctum quem macra petisti. Petronius Ingeniosa gula est. Bernardus silvester microcosmo. Constat ab humecto quicquid in ore sapit. Pauper in hoc sensu velut deficiens esset. Mente quidem saperet amplius ore minus. Querit et expoliet venatibus alite pisces. Hastas hamus gustus acra gustus aquas. Perniciosa fames si qua recedit ab aula. Per sone tenui. preciosa venit. Quia cibus est stomachus stomachi sed ... quus actor epar. Incidat has epar partes inata voluptas. Et gravis in nisa carne tyrannus amor. Effluit occiduo corpe totus ho: Sic sibi deficiens peregrinis indiget escis. Sudat in ... vitam ... dies.

Lucanus. O prodiga rerum luxuries nunquam parvo contenta paratu. Et quesitorum terra pelagoque ciborum. Ambitiosissima fames et laute gloria mense. Discite quam parvo liceat producere vitam. Ennodius. Libera pdices grus turdus turtur echinus. Non explent eterum corporis tui. Infaustus multis hoc felix diceris unus Heres non mihi ro venter erit potius. Petrus riga ubi supra. Spiritus ad corpus ... ab hoste ... Virtutes ... destruit ... Cui parat arma cocus. dans renovam ... Nil neque quis potens ... tangere ... Scriba ... iniquus amor. Martialis ... Liber non potes et ... Liber eris cenare foris si mavis ... Vegetariana tua ... Valerius libro quarto. Diogenes etc. Requere supra capitulo de sufficientia.

De Ebrietate. C. LVII.

Etor. Ebrietas est [illegible] ve [illegible] ingenerat [illegible] Seneca ad Lucil. epla [illegible] est ebrietas q̃ volūtaria insania. omne vitium incēdit et detegit: obstātē [illegible] verecūdiā remouet. Plures enī pudore peccād q̃ bona voluntate phibiti abstinēt. Ad hec [illegible] ignorat orē [illegible] et pari [illegible] voluentē verba incertos oculos [illegible] errantē vertiginē capitis et cetera huiusmodi. Reb⁹ itaqȝ nō verbis proba istas q̃ dicunt voluptates vbi modū excesserunt penas esse. Idē in li. de naturalib⁹ questi. li. i. Jubes me cū luxuria litigare. Quotidianū istud et sine effectu iurgiū est. Iugem⁹ tñ q̃diu quidē sanꝰ et salubris tibi capax est stomach⁹ implet⁹q; nō pm̄ [illegible] naliꝰ ote tus fomētis. at vbi quotidianis cruditatib⁹ nō tpis estus sz suos sentit. vbi ebrietas cōtinua visceribus insidet ac precordia torret. aliquid necessario querit quo estus ille frangat: qui etiā ipsis vīca lescit remediis. Facile aūt est extinguere sitim sanā sed qd sentire prit emortue fauces: et decalcate cibis ardētib⁹. Quemadmodū nihil illis satis frigidū est: sic nihil satis calidū sitim istā eē putas febris est. et eo quidē acrior quo nō tactu venarū nec in cutē effuso calore deprehēdit: sed cor ipm excoquit luxuria. Valer⁹ li. ij. Vini vsus olim romanis feminis ignot⁹ fuit ne. s. in aliquod dedecus prolaberentur. Ex prouerbijs sapientum: Absentem ledit qui cum ebrio litigat.

De Eodem sm poetas. C. CLVIII.

Ovidius i li. de arte pmo. Vina parāt aīos: faciuntqȝ colorib⁹ aptos. Cura fugit: multo diluiturqȝ mero. Tūc veniunt risus: tunc paup cornua sumit. Tūc dolor et cure rugaqȝ frōt' abit. Tūc aperit mētes ꝛc. Jurgia precipue vino stimulata caueto. Et nimiū facile ad fera bella manus. Idē in l. iii. Qui canit arte canat qui bibit arte bibat. Idem in li. de reme. ii. Vina parāt aīos veneri ne plurima sumas: Ut stupeāt multo corda sepulta mero. Galther⁹ in alexandreide li. i. Rōmis vile sepulchrū ebrietas. Tibullus li. ii. Vina diem celebrēt nec festa luce madere. Rubor errātes et male ferre pedes. Mutaqȝ securo est sobria lympha mero. Martialis coquus: Omnia promittis cum tota nocte bibisti. Non faciēt quenqȝ pocula [illegible] reum.

De Inepta leticia. C. CLIX.

Etor. Ex gula et ebrietate maxime [illegible] inepta leticia: hoc est animi dissolutio: q̃ rupta claustralis modestie vincula [illegible] ac p quosdā lascivie motus exteriores ostēdit. Symachus i li. eplarū. Leticia nec loquax est atqȝ ostētatrix [illegible]. Ex prouerbiis sapienti. Lito improborū leta ad prī [illegible] Idē [illegible] [illegible] habēt deordiā. [illegible] Et segetes in pingui [illegible] Pectora dū gaudēt nec sunt attrita dolore [illegible] subit arte [illegible] Idē in li. de pōto [illegible] vident. Dū [illegible] tristia posse puta. Ennod⁹ [illegible] letis integra nec dubius. Ganfredus vbi supra [illegible] habe [illegible] Lasib⁹ [illegible] semp pectora cauere.

De Luxuria sm philosophos. C. CLX

Etor. Luxuria est īmoderata carnis petulancia: dulce venenū: importuna mens: prītiosa [illegible] q̃ corp⁹ humanū [illegible] et virtus animi robur enervat. Idē luxuria est ex imūdis desiderijs descendens lubrica et effrenata mētis pstitutio. Idē luxuria est illecebrosa voluptas [illegible]

[illegible]

[illegible] sanis. Quemadmodum [illegible] [illegible] amores turpis sit nanq; [illegible] honestatis [illegible]

Idem in li. [illegible] Amor cū per [illegible] ad illud vacat qd diligit [illegible] Augu. [illegible] de ci. dei. Scipio nasica [illegible] theatri [illegible] grauissima ne greci luxuria [illegible] moribus [illegible] post pauca dū propter sedandā corporis pestilētiā ludos sibi scenicos exhibere iubebāt. Pōtifex aūt propter cauēdā animorū pestilētiā ipsam scenā cōstrui phibebat. et paulo post neqȝ eni censebat ille felicē fore rempub. stātib⁹ menib⁹ ruentibus morib⁹ [illegible] Quid hic dicāt nī quicquid extra oblectamentū libidinis occurrit offensio est. Accusent igit nō tpa sed theatra in quib⁹ ad aram luxurie virtutū victime trucidant. Demosthenes stomachū laudis nobilissime meretricis tocādo [illegible] et querētis hoc qntū: cū illa dicēt mille denarijs: ridit Ego penitere tāti nō emo.

De Eodem sm poetas. C. CLXI

Ovidius in li. de arte. ii. Quot lepores in atho: quot apes nascunt in hybla. Cerula quot baccas palladis arbor habet. Littore quot cōche tot sunt in amore dolores. Qd iuuat ex quo est plus ē qd ledat amātes. Idē in li. iii. Ad multas lupa tēdit oues predet vt vnā. Idē in li. de pōto: Res īmoderata cupido est. Juuenal li. ij. Est eadē sūmis par ter minimisqȝ libido. Theodolus Menis robustā in leuitate cadit nul. ebri Femineas vires expauit dux holofernes. Insignis vidue vesano captus amore. Deflent assyrij qui crediderint mulieri. Tibullus. ii. li. Dise dat ab aris: Cui tulit hesterna gaudia nocte venus.

De Adulterio et Sodomia. C. CLXII.

Etor. Adulterium est alieni thori violatio. Hoc quoqȝ vitiū etiā apud gētiles detestabile atqȝ damnabile solet esse sicut patet in abimelech dicente abrae Potuit quispiā coire cū vxore tua et induxeris sup nos peccatū grande. Valer. l. vi Zeleuchus cū fili⁹ ei⁹ adulterio damnatus vtroqȝ oculo carere deberet: ac tota ciuitas i honorē pris aliquādiu repugnaret ad [illegible] ne lex a se condita violaret: suo prius: deinde filij eruto oculo vtrisqȝ vsum vidēdi reliqt. Actor De hac quoqȝ materia reqre super⁹ vbi de pudicicia et castitate dictū est. Petrū cōtra naturā est qñ ḋs extra locū ad hoc naturaliter deputatū semē effundit siue solus apud se ipsum et tūc mollicies vocat. siue in alterū eiusdē sexus vt masculus in masculū. femina in feminā. Aut alterius generis vt in aīal brutū et tūc sodomia dicit. Ovi in epistolis. Sunt pcula nobis iuuenes et femina compti. Idē in li. de arte. i. Forma viros neglecta decet. Idē in l. methamor. ix. Nō vacca vaccam nec eqs amor vrit Equarū vrit oues aries sequit sua femina ceruū. Sic et aues coeunt inter q̃ aīalia cūcta Femina femīnea correpta cupidine nulla est. Ennod⁹ de morte [illegible] Vir facie mulier gestu: sed crure qd ambo. Es lepus et tāti cōculcas colla leonis. Lu[illegible] [illegible] fallacia sexu. Femina cum patitur pera[illegible] [illegible]

De Feminine luxurie. C. CLXIII.

Tullius Osculū est pars adulterij. Idem in tuscul. li. iii. Flagitij principiū est [illegible] [illegible] nudare corpora. Terē in [illegible] Ingeniū diris hominū a labore procliue ad libidinem. Idē in eunucho. Sine cerere et libero friget ven⁹. [illegible] Deliberatio est ante quodlibet inceptū plena maturitatis et solertie cōsideratio. Cato vbi supra: Cū te detineat veneris damnosa voluptas [illegible] Ovi in li. de arte. i. Mens erit [illegible] Regre [illegible] Idē i eodē. Liber quoqȝ amātes Adiuuat [illegible] flāme qua calet [illegible] Delectat et [illegible]

[illegible]

[illegible] Diuitijs aūt luxuriosus amor. Nō habet vnde suū paupertas

pascat amorē. [illegible] plurima formas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ennod.⁹ [illegible] [illegible] face. Tibullus li.i. Sit procul a nobis formā cui vēdere cura est Et [illegible] [illegible] [illegible] Tu nos decipiat [illegible] [illegible] blāda fecūda lingua prece.

De Effectib⁹ luxurie. C. CLXIIII.

Jeronimus cōtra Jouinianū. Scripserunt Aristo. et Plutarchus et nr̄ Seneca de matrimonio libros: ex quib⁹ ista sunt: Amor forme rōnis ob[illegible] [illegible] insanie proximus: fed⁹ minimeq; [illegible] [illegible] turbat cōsilia altos et generosos spūs frangit. A magnis cogitationib⁹ ad humillimas trahit. Querulos iracundos temerarios dure imperiosos et seruiliter blādos facit [illegible] [illegible] flagrat [illegible] suspitionib⁹ [illegible] cōquestionib⁹ pdit. odiū facit [illegible] ipe nouissime odiū est. Sen. in declama. li.i. Nihil est tā mortiferū ingenijs q̄ luxuria. Idem in li. [illegible] Luxuria [illegible] pestis [illegible] orbis: [illegible] opes [illegible] manib⁹ et pdat rapit. Claudia. in maior. Luxuries perdux e mali q̄ dedita semp Corporis arbitrijs hebetat [illegible] sensus. Idem in minori. [illegible] honesti Luxus: et humanas [illegible] copia mētes. Gautherus in alexan. li.i. Nō te [illegible] Prodiga luxuries nec ferta pectora frangat. Mēt; morb⁹ amor latebris et murmure gaudēs. Si baccho venerisq; [illegible] [illegible] subdas. [illegible] periit [illegible] Libertas animi veneris flagrante camino. Mens habet [illegible] et bella moueri. Imperat et suadet rōnis vile sepulchrū. Ebrietas [illegible] [illegible] [illegible] Idem in sexto [illegible] [illegible] [illegible] Ouid. in li. methamor. vi. Nihil est q̄ nō effreno captus amore Ausit nec capiūt inclusas pectore flāmas. De effectib⁹ quoq; luxurie sunt hi versus [illegible] corp⁹ opes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] necat [illegible] acerbat. Redde singula singulis. Itē Corpus opus animā cōsortia federa famā [illegible] perdit necat [illegible] destruit aufert

De Vitijs lingue. Et primo de mendacio [illegible] C. CLXV

Ugo. Mēdaciū est falsa vocis significatio cū volūtate fallēdi: q̄ vel presentialiter inest: vel postmodū aduenit. Periurium est mēdaciū sacro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui [illegible] ad causam diffiniēdā [illegible] [illegible] atq; testat. Seneca ad Lucil. epla [illegible] Jam quidē etiam [illegible] causa [illegible] est [illegible] cōsuetudinis [illegible]. Et [illegible] Tom. mēdaciū placet si [illegible] [illegible] Tull.⁹ de off. li.i. Illiberales et sordidi sunt questus mercenarior̄ q̄ mercantur a mercatorib⁹ q̄ statim vendant. Nihil eni pficiūt nisi admodū mētiant. Idē in li.iij. Tollēdū est ex rebus cōtrahēdis omne mēdaciū tā emptor q̄ vēditor si ad loquēdū venerit: nō plus q̄ semel eloquatur. Symachus in eplari: Minus est alienā sententiā spernere q̄ a propria discrepare. Lactā. in li. de vero cultu: Vir iustus non solū boi amico et familiari: sed etiā inimico et ignoto existimabit mētiri nō eē suū. Nec [illegible] [illegible] cōmitter vt lingua interpres animi et sensu et cogitatione discordet. Quintil. [illegible] li. Jurare quoq; nisi vbi necesse est graui viro parū cōuenit. Valeri.⁹ li. [illegible] Cum [illegible] ad diruendā [illegible] [illegible] ciuitatē cū impetu ferretur, pgressum extra menia obuiū habuit anaximenē preceptorē suū. [illegible] preces [illegible] opponeret. iurauit se nō facturū quicqd petisset. peto ergo inqt vt lapsacum diruas. [illegible] salus [illegible] beneficio obtēta est. Tulli.⁹ vbi supra libro. iii. Est ius bellicū fidesq; iurisiurādi: et cū hoste sepe seruāda sed nō semp. Qd eni ita iuratū est vt [illegible] mens fieri oportere conciperet: id seruandū est. quod autē aliter: si non feceris nullū est piuriū. vt si predonib⁹ vel piratis pactū pro capite preciū nō attuleris nulla fraus est [illegible] [illegible] iuratus id quidē non feceris. Nam cum pirata sit cōmunis omniū hostis [illegible] fides nec iuramentū cum eo debet esse cōmune. Non falsum iurare peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris sicut verbis concipitur [illegible] [illegible] nō facere periuriū est. Nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] debet [illegible] Est [illegible] [illegible] [illegible] Quod ergo affirmate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tenendū est. Idem in philippica [illegible] [illegible] [illegible] est pectus percunt. mutatio cōsilij.

Adhuc de eodem. C. CLXVI.

Eneca de benef. [illegible] Si [illegible] al[illegible] te datum benef. cui et postea sciēs eum esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cui nō debes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sed sentētia nr̄a hoc loco titubat. et illud superbū stoicorū pmissū; [illegible] [illegible] [illegible] nec [illegible] [illegible] [illegible] nec mutare cōsiliū. Nō mutat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] q̄ erit cū firmaret. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dari [illegible] impediat [illegible] [illegible] fiducia est fortunam sibi respondē [illegible] vtraq; [illegible] parte cog[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] stantē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] q̄ erit [illegible] [illegible] nō [illegible] stitero pmissum. Oia [illegible] debet que fuerit cū pmitteret ad hoc vt prestare teneat. Aut certe vt postea cōsider[illegible] [illegible] non [illegible] fint tñ quod [illegible] [illegible] solemus linguarum dabo verba mea redimatur mihi [illegible]. Nō est turpe cū re mutare cōsiliū. Martial. cōquus: [illegible] si me tonsor cū stricta nouacula subsit. Tūc libertatē [illegible] [illegible] roget. Promittā nec eni rogat illo tpe tonsor. Latro rogat res est imperiosa timor. Si [illegible] [illegible] cū tuta nouacula theca. Frangā tonsori crura manusq; sit. Quint. [illegible] Nō bene conducti vēdūt periuria testes. Idem in li. de arte. ii. Judice me fraus est cōcessa repellere fraudē. Ennodi.⁹: Amplector sanctas que dant bona semina fraudes.

De Adulatione. C. CLXVII.

Ecio. Adulatio est blāda et fraudulēta locutio: aures alicui⁹ assentatiōib⁹ leniēs i pnicie ipsi⁹. Hinc adulator [illegible] eē blādus demon. [illegible] quoq; marinis cōparat eo q̄ mortifer incantat [illegible] aures hominū demulcet.

Socrates: Presentē laudare minime decet. Tull. i rheto. secūda. Nolo esse laudator ne videar adulator. Idē in li. de offi. i. In domo clari hois hospites multi recipiendi sunt et admittēda hominū cuiusq; generis multitudo atq; adhibēda est cura largitatis. Aliter eni ampla domus dedecori dño fit: si est in ea solitudo: et maxime si sub alio dño solita est frequētari. Odiosum est eni cū a pretereuntib⁹ dicat: O dom⁹ antiq: heu q̄ dispari dño dñaris.

Idē in li. de amicicia: Aperte quidē adulātē nemo nō videt: nisi q̄ admodū excors est. sed callidus et occultus non facillime agnoscat quippe: q̄ etiā aduersando sepe assentat: et litigare se simulās blādit atq; ad extremū dat man⁹ [illegible] neq; patiat se vt is qui illusus est plus vicisse videatur.

Adhuc de eodem. .C. CLXVIII.

Eneca in li. de natu. quest. li. iiij. Adulatorib⁹ latus ne prebeas. artifices sūt ad capiēdos superiores. Et alius quidē adulatione clam vtitur parce: alius ex aperto rusticitate simulata q̄si simplicitas illa et nō ars sit hoc habēt in se naturale adulationū [illegible] q̄ etiā cum reiciūt placēt Et ad id [illegible] [illegible] [illegible] vt qui parce adulat pro [illegible] sit. Idē in li. de quatuor virtutib⁹. Tā tibi triste sit laudari a turpibus: q̄ vt lauderis ob turpia. Difficillimū [illegible] opus est assentationes adulatorum repellere. Quor sermones animū quadā voluptate resoluūt. Nullius p assentationē amiciciā merearis: nec ad tuā pmerēdā p hanc aditū pādas. Nō acerba sed blanda verba timeas. Oib⁹ esto benignus: nemini blādus. Idem in declama. li. iii. Hec inter se raro coeunt vt eadem vox sit [illegible] et [illegible]. Idē in li. de clemētia secūdo: Malo vere offendere q̄ adulando placere. Plautus in adularia: Multum inquit adulator sese aliq̄ laudāt: qui vel fugaces feras vel pugnaces bestias aut [illegible] [illegible] aut cubilib⁹ deprehēdūt aut casu opprimūt quanto mihi maius est ingeniū [illegible] qui homines venor publice. et quos homines: potentes et diuites: et litteratos maxime. Petroni⁹ Adulatores [illegible] [illegible] [illegible] captiū [illegible] [illegible] [illegible] mediant q̄ id quod gratissimū auditorib⁹ fore putāt. P[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] petituros esse [illegible] sine spe prede moreat in scopulo. [illegible] res et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] relinquātur in scholis. Sydoni⁹ in epistolari li. iii. Sectator epularū laudabi[illegible] profert non de [illegible] sed de [illegible] [illegible] [illegible] Varro in sentētijs: Adulat[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nem [illegible] Et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] blanda [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Valer⁹ maximus: Diogenes syracusis cū olera ei lauanti aristippus dixisset: Si [illegible] gitur [illegible] [illegible] qui in [illegible] [illegible] fertur Adula

[illegible] Pau(lus) Orosius ubi supra. Latitat lupus ore cruento. Lacteolam mentit(us) ovē [illegible] Prosper [illegible] Lingua [illegible] num peccatis [illegible] Et [illegible]

¶ De Detractione. C. CLXIX.

Etor. Detractio est alterius glorie minuende respectu mordax [illegible] Susurratio ē occulta ꝛ vitiosa locutio per quā odiose vel adulatōis re. derogationis [illegible] quedā alter in odiū alterius excitatur. Ambro. Detractores sunt qui aliena bona negant aut pervertunt. Valerius libro quarto. Nulla tam modesta felicitas ē que malignitatis dentes vitare possit. Ennodius. Male quidem dens [illegible] formē de [illegible] Quintus Terentius in apposito [illegible] Ita pleriqꝫ causis oculis in odium alicuius impingunt. vt bonum ei ferentes testimoniū admisceant nominis exprobrationē laudant in eo que sciūt vituperāt que ignorāt [illegible] quod [illegible] ignorant irrumpūt. Cum [illegible] de occultis [illegible] de manifestis preiudicare q̄ manifesta de occultis [illegible] re. Ex puerbiis sapientū. De inimico ne dixeris mali. Tul contra salustiū. Sepe vidi grauius offendere animos auditoꝝ eos qui aliena vita aperte dixerunt q̄ eos qui cōmiserunt. Idē in rheto. scdo. Vnū iam est artē sue scientiā vl studiū vituperare ꝑpter vitiorum vitia qui in eo studio sunt. Sydonius in epistolari li. quinto. Est hec quedā vis mala moribus et innocētiā multitudinis deneuissent scelera paucoꝝ. cū tamē e diuerso bonoꝝ raritas flagicia multoꝝ virtutibus cōmunitatis nequeat excusare. Et quis est qui nō exacerbe [illegible] fordidat virtutē criminatione [illegible]

Claudian(us) in maio. Nec dictos paucorum crimine damnes.

Ouidius in lib. de arte tertio. Parcite paucoꝝ crimen diffundere in omnes. Idem in lib. de remediis primo. Et mala sunt vicina bonis errore sub ipso. Pro vitio virtus crimina sepe tulit. Idem in libro de ponto. Ledere viuos. Liuor ꝛ iniusto carpere dente solet. Iuue. lib. tertio. Lingua mali pars pessima [illegible] Auianus in lib. [illegible] Qui bene proloquitur coraꝫ qui postea praue Dixerit inuisus bina ꝓ ora gerat. Prosper ubi supra. Culpare ī quo qui que non sunt nota malignuꝫ est. Presertim si que cognita sūt bona sunt.

¶ De Garrulitate ꝛ turpiloquio. C. CLXX.

Etor. Garrulitas est pruritus ad loquendū ea que non expediūt. Unde garrulus ē quasi vas fractū vel nō habens operculū. Et ideo fm legē imūdū. Terentius in eunucho in psona garruli. Plenus rimarum hac atqꝫ illac perefluo. Simachus patricius in lib. epistolari. Leticia loquacitas est atqꝫ ostentatrix [illegible] Natura rerū est vt qui balbutiunt plus loquantur. Affectant enim copiā sermōis pudoris defectus. Oui. in lib. de arte scdo. Exigua est virtus prestare silentia rebus. At contra grauis est culpa tacēda loqui. Idē in li. de ponto. Tu modo sic timeas ꝛ que tibi leta videnē Dum loqueris fieri tristia posse puta. Cato ubi supra. Rumores fuge ne incipias nouus auctor haberi. Nam nulli tacuisse nocet nocet esse locutū. Iuue. quarto libro. Torrens dicendi copia multis. Et sua mortifera facundia est. Sydonius in epi. li. tertio. Garrulo non respondere contuitū est. Quintil. in lib. de causis causa sedecima. Nullā difficiliorē esse credo q̄ silentij virtutem. Adeoqꝫ ꝓmptissimo sermone facile [illegible] et cōstantiā tacendi nec in his ferre possimus. Ex puerbiis sapietū. Nemine cito audaueris. vel accusaueris. Nulla fine teste loci [illegible] tacituꝫ esse vis nulli dixeris. [illegible] si tibi nō pstas

Idē. Tene [illegible] vocis ꝛ [illegible] temperamētū. In hoc tamen incūbe vt libentius audias q̄ loquaris. Tacere qui nescit nescit loqui. Seneca in [illegible] Aliū facere quod vis primus [illegible] Sydonius in ep. [illegible] quarto. Non maior est gloria dixi. Se quod noueris q̄ [illegible] se quod nescis. Socrates. Sepultus apud te sit fmo quē solus audieris. Alexander in epistola ad Aristo. Solet terminū equitat [illegible] ꝛ parcius omnia que gesta sunt loqui. [illegible] [illegible] super [illegible] Pithagoricoꝝ disciplina est tacere ꝑ quinquenniū ꝛ postea eruditos loqui. Actor. Hec quoqꝫ materia habet supra in caplo de taciturnitate. Turpitudo siue turpiloquium dicit sermo turpis aut indecēs: qui ꝛ scurrilis dicit a scurra [illegible] Tul. in [illegible] [illegible] qui ab homine qui [illegible] indignū ꝓpter inhonestā rem videt. Idē otra salustiū. Non qui ita viuit vt taliter ac tu loqui pōt nec quitra [illegible] sermone [illegible] vita honesto [illegible] Ex puerbiis sapientū. [illegible] bonesta loquamur. Menander comicus. Corrūpunt bonos mores [illegible]

¶ De Contentione. C. CLXXI.

Etor. Cōtētio ē improba ꝛ litigiosa et plena [illegible] aliquē altercatō. Itē iuxta amb. Cōtētio ē veritatis ipugnatio ꝑ ofidētiā clamoris. Proteruia ē subitaneo motu ꝛ absqꝫ rōne in verba obiecta prosumpere. Aristo in topicis [illegible] interrogat praue disputat. ꝛ qui in rūdēdo nō ocedit qd videt. Ex puerbiis senece. Nimiū altercādo veritas amittit. Sūt multi qui ꝑ [illegible] nō re. sed ipsa q̄ spernūt clam furant. Quintil. de oratoria institutiōe [illegible] Nō bona cōscia sed victoria litigant est premiū. Idē in [illegible] In reb(us) apertis tam stultū est argumentari q̄ in clarissimū solem mortalē lumē afferre. Qd rei alterius [illegible] gra assumit clarius eē dꝫ eo qd illuminat. Idē in cā decimaseptima. Necesse est aūt cōtentiosius [illegible] ꝑbare nō possis ꝛ affirmationes sum [illegible] nō hꝫ ex veritate. Sydonius in epla lib. v. Idiotaꝝ ē sicut facile vincit ita difficile cōpesci. Lactanti(us) in li. de beata vita. Qui otradicendi studio [illegible] sua etiā falsa defendunt aliorꝫ etiā vera subuertunt. Cato ubi supra. Contra verbosos noli otendere verbis. Sermo dat cunctis animi sapia pauci. Lis minimis verbis interdum maxima crescit. Litis pretérite noli maledicta referre. Sunt quedā que ferre decet patienter amicum. Horatius in libro epistolarum. Alter rixatur de lana sepe caprina.

¶ De Procacitate ꝛ irrisione ꝛ contumelia. C. CLXXII.

Etor. Procacitas est importuna quedā impudētie frontis audacia qua quis humane verecundie cū irrisione insultat. Valerius maximus li. [illegible] Alenis incomodis suorū adhuc expertes insultāt. Cato. ubi supra. Miserū noli irridere. Seneca ad lucilū epla. j. Cū fatuo delectari volo nō eum longe mihi querēdus meipsum rideo.

Iuue. [illegible] Loripedē rectus derideat ethiopem albus. Actor. Cōtumelia est cōtumiosa ꝛ indecora exprobatio malitiose in alterū ꝑlata. Blasphemia similiter est quedā irreligiosa ꝑbrositate cōtumeliarum in aliū iaculata maledictio. Terentius in andria. Desināt maledicere. malefacta ne no [illegible] sua. Qui pergit dicere q vult audit ea que nō vult. Sydonius ubi supra [illegible] Garrulo nō ridere virtuꝫ est. Xenophon. Ego cōscientia teste didici maledicta otēnere. Ex puerbiis sapientū. Pleriqꝫ cū stultis maledicūt ipsi cōuitia faciūt. Perturpe enī est qd obiicit inobediēte cogno[scit] Varro in sententijs. Cōtenēdi sunt ineruditoꝝ contēptus. si vis ad summa progredi. Plautus in aulularia. Quid nā o stulte mirū est si te q non noui despicit. qui non nouit diligit.

¶ De Maledictione. C. CLXXIII.

Etor. Maledictio est mali alicuius in alteꝝ odio [illegible] Verbigratia. Oui in Ibin. Terra tibi fruges. amnis tibi deneget vndas. Deneget afflatus ventus ꝛ aura suos. Nec tibi sol calidus. nec sit tibi lucida phebe. Destituāt oculos sydera clara tuos. Nec tibi vulcanus nec se tibi prebeat aer. Nec tibi det tellus nec tibi pontus iter. Exul inops erres alienaqꝫ limina lustres Exiguūqꝫ petas ore tremente cibū. Nec corpus querulo nec mēs vacet egra dolore. Noxqꝫ die grauior sit tibi nocte dies. Sisqꝫ miser semꝑ nec sis miserabilis vlli. Gaudeat aduersis femina virqꝫ tuis. Qui mala cum tuleris plurima plura feras. Causaqꝫ non desit desit tibi copia mortis Optatā fugiat vita coacta necē. Luctatosqꝫ diu cruciatos spirit(us) artus. Deserat ꝛ longa torqueat ante mora. Idē in lib. sine titulo primo. Di tibi dent nudosqꝫ lares inopemqꝫ senectam. Et longas hiemes perpetuasqꝫ sitim.

¶ De Ostentatione. C. CLXXIIII.

Etor. Ostentatio est quādo quis bona sua ceteris ostendit vel facta sua laudando narrat vt fauorē vl laudē acquirat. Varro ī sententijs. Qui in magnis [illegible] etiā inuitus laudabunt. Multi vero laudē amittunt quādo ipsi eam de se predicant. hoc autē mo modo sapiens [illegible] in ipso apparet bona in alijs predicando.

Simachus [illegible] ostentatione non caret [illegible] mendacij. Quia quicqd assumit ꝓpriū non putat. Quintilianus de oratoria [illegible] Uerecūdus [illegible] q̄ aliena audiat. [illegible] [illegible] partē de [illegible] debere predicabat quia [illegible] vituperare stultū esset. Idem in li. octauo. Quia et eternā memo

[illegible] etiã sceleribus [illegible] nõ dubitant. Quorum e [illegible] debeat referri [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sic qd petierat [illegible] est [illegible] [illegible] virtute notum posteris redderet. Illa vero glorie cupiditas sacrilega Inuictus est q diane ephesie templũ incẽdere vellet. vt ope pulcherrimo cõsumpto. nomẽ eius p totũ terrarũ orbẽ disceret. Quẽ quidẽ mẽtis furorẽ [illegible] impositus [illegible] Ac bene cõsuluerũt ephesii decreto memoriã teterrimi hominis abolẽdo nisi theopompi magne faciũdie ingeniũ historiis eum suis cõprehẽdisset. Oui. sine ti. li. iii. Quis furor ẽ que nocte latẽt in luce fateri. Et que clã facias facta referre palã. Idẽ in li. de arte secũdo. Furto celet culpa modesto. Gloria peccati ẽ nulla petẽda sui.

Idẽ in li. methamor. ix. Quis enim sua prelia victus cõmemorasse velit. Cato vbi supra. Ne sis vẽtosus dum vis bonus esse videri. Nec te collaudes nec te culpaueris ipse. Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

De Iactantia. C. CLXXV.

Ctor. Iactantia est fastu vel arrogãtia mẽtis id agẽre. maiora q̃ sint de se pmittẽ. Arrogãtia eni est animi motus ad iactandũ se habere qd nõ habet. Itẽ arrogãtia vel iactantia est cũ quis ex eo qd non accepit gloriat placẽdi cupidine. Quintil. de ora insti. li. viii. Uitiosa est iactatio fertq audiẽtib nõ mõ fastidiũ. s3 etiã plerũq odium. Habet eni mens nostra nã sublime quoddã ⁊ erectũ ⁊ impatiens superioris. Ideoq subiectos ⁊ submittentes se libẽter alleuam qr hoc facere tanq maiores videmur. Et quotiens discessent emulatio succedit humanitas. at qui se supra modũ extulerit. pmere ac despicere credit nec tam se maiorem q̃ ceteros minores facere. Inde inuident humiliores hoc vitiũ est eo qui nec cedere volunt nec cõtendere pñt. Rident superiores iprobant bonos. sed in veris sufficit cõscientia. Prudentius in lib. de conflictu vitiorũ ac virtutũ. Desine grande loqui. frangit deus omne superbũ. Magna cadunt inflata crepant. tumefacta premunt. Disce supciliũ deponere disce cauere. Scãdunt celsa humiles tradunt ad ima feroces. Ganfredus in poetria noua. Uincat opus verbũ minuit iactantia famam.

Actor. Iactãtie spẽs est mendax ⁊ vana pmissio vel cõminatio per arrogantiã in aliquẽ plata. De qua nõnulli quoq loquunt auctores. Ex prouerbiis sapientũ. [illegible] promittas prouidere debes [illegible] qd promiseris facias. Horatius in poetria noua. Quid dignũ tanto feret hic promissor hiatu. Parturient montes. nascet ridiculus mus. Nõ semp feriet qcũq minabit arcus. Cato vbi supra. [illegible] certã pmittere noli. Rara fides ideo qr multi multa loquunt. Ouidius in lib. de arte primo. Promittas facito quid enim promittere ledit. Pollicitis diues quilibet eẽ potest. Spes tenet in longum semel est si credita tempus. Sic diũ sterilis sepe fefellit ager. Sic ne perdiderit non cessat perdere lusor.

De Uitijs oculorum. C. CLXXVI.

Ctor. Post vitia lingue libet ⁊ de vitijs oculorũ pauca subiectere. Hec enim duo membra sunt quasi duo mortis instrumẽta. siue due ianue p qs interiora anime bona frequẽter diripiunt. ipsaq in barathrum precipitat. Unde de demetrio pho refert a. gellius in li. noctium acticar [illegible] abdentes fuerit ⁊ ditissimus qui omne patrimonium suũ relinquens suis ciuibus athenas pfectus est. ⁊ ibi oculos sibi eruit tanq impedimenta bonorum studiorum et vegetatiores cogitationes haberet. Liberius tamẽ dicit eum oculo sibi eruisse ne videret bene esse malis ciuibus. Tertulianus dicit q ideo excecauit seipsum. quia mulieres sine concupiscentia aspicere non poterat. Porro merito sibi oculos eruit. qui magicas tenebras oculis humanis [illegible] Hieronymus contra iouinianum. Inutile est cerebro videre per que aliquido captus es ⁊ eorum te experimento cõmittere quibus difficulter careas. Nam ⁊ pythagorici huiuscemodi frequẽtiam declinãtes in solitudine ⁊ desertis locis habitare consueuerant. Plures etiã ex platonis discipulis oculos sibi effoderunt. Tull. de responsis aruspicum. Miseriores cui in omnem fraudem oculus rapiens q̃ si oculos omnino nõ haburis. [illegible] [illegible] [illegible] per quos paupertatẽ ferre non possum. [illegible] [illegible] [illegible] concupiscant [illegible] animi [illegible] Lactantius in libro de vero cultu. Qui hominẽ q̃uis ob merita damnatum in conspectu suo iugulari pro voluptate cõputat conscientiam suã polluit tanq si homicidii quod fit occulte spectator ⁊ particeps fiat. Seneca in libro de remedijs fortuitorum. [illegible] est partẽ esse innocentie cecitatem. Oculi enim [illegible] incitamẽta vitiorũ duces scelerum. Ouidius in lib. tristium [illegible] mihi cur vidi cur noxia lumina feci. Idem in lib. iii. Inscia quod crimen viderunt lumina plector. Peccatũq oculos est habuisse meum.

De Signis exterioribus interioris mẽtis hitus. C. CLXXVII.

Ctor. Dicto de mẽtis hitib hois ⁊ mali. i. de virtutibus ⁊ vitijs dicẽdũ est de exteriorib eorum signis que maxime apparẽt in facie ⁊ in oculis. Gualtherus in alexãdreide li. v. O q̃ difficile est studiũ non pdere vultu. Ganfredus in poetria noua. Formido pallet rubet ira supbia turget. Oui. in li. de arte i. Sepe tacens vocẽ verbaq vultus hr. Idẽ in li. tertio. Ora tumẽt ira nigrescunt sanguine vene. Nec tumeat vultu damnosa supbia vestro. Sepe tacens odii semina vultus habet. Idem in lib. sine titulo. ii. In tacito vultu scire futura licet. Idem i. metha. ii. Heu q̃ difficile est crimen non pdere vultu. Pallor in ore sedet. macies est corpore toto. Nusq̃ recta acies. liuent rubigine dentes. Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno. Risus abest nisi quẽ nõ fecere dolores. Nec fruit sõno vigilantibus excita curis. Sed videt ingratos ztabescitq videndo. Successus hominũ: carpitq ⁊ capit vna. Suppliciũq suũ est. adoptaq nubibus atris. Pollunt afflatu populos vrbesq domosq. Utraq tenet lachrymas cum nil lachrymabile cernit. Idẽ lib. vij. Facies etasq iubebant. Credere adulteriũ pbibebãt credere mores. Idẽ in lib. vii. Super oĩa vultus accessere boni. Idem in li. epi. Erubuit gremioq pudor deiecit ocellus. Hec satis in tacita signa fatentis erant. Prudentius vbi supra. Pallor in ore conscius audacia facti dat signa reatus. Et deprehensa tremit languens manus ⁊ color albet. Statius in achilleide. Nec latet haustus amor sed fax vibrata medullis. In vultus atq ora sedit: lucẽq genarum Tingit ⁊ impulsu tenui sudore perrat. Iuuenalis lib. i. Hispida membra quidẽ ⁊ due per brachia sete. Promittunt atrocẽ animum.

Prosper in lib. epigrãmatũ. Ex operũ specie clarebunt intima cordis. Quis ve hois mentẽ spiritus intus alit. Actor. De hac iterum materia require supra. cap. de phisonomia.

Liber Quintus Incipit.

De Bonis moribus principũ ⁊ magnatum. .C. .I.

Ostquã de virtutibus ⁊ vitijs per singulas species diuersorum autorum sententias excerpẽdo collegim. Nũc pptẽr pcedentis voluminis longitudinem ab alio capientis exordiũ ad vniuscuiusq conditionis ⁊ sexus ⁊ etatis mores describẽdos specialr descẽdamus. Et primo de bonis morib principum ac iudicũ ⁊ magnatũ quecũlibet aliq colligamus. Tul. in philippica pmo. Nos nobiles magna quedã spectare decet. non pecuniã quidẽ non opes violẽtas. ⁊ minime ferendã potentiã. sed charitatẽ ciuiũ ⁊ gloriam cõcupisse. Cassiodorus in epi. iii. Conuẽtus sapiẽtũ dignitas est imperantiũ. Idẽ in. ix. Decet quẽq honorẽ quem gerit nomen morib exhibere. Sidonius in epi. li. v. Multa in te genera virtutũ supmo munere cõgestã gaudemus. Siquidẽ agere narraris sine supbia nobilẽ sine inuidia potentẽ sine restrictione religiosum: sine iactantia litteratũ: sine ineptia grauẽ: sine studio facetũ sine asperitate cõstantem sine popularitate cõem. Socrates. Qui multarum rerum potestatẽ hr primũ purgare cõscientiã debet vt qui delicta corrigit nulla admittat. Stultũ est vt imperare quis alijs velit cum sibi ipsi impare non possit. Idẽ. Age sic alienũ et tuũ non obliuiscaris negociũ. Nihil imponas qd ipse pati non possis. Hoc exhibe qd tibi optaueris exhiberi. Si bene egeris ipse tibi psone auctoritatem dabis. Ualerius lib. vii. Imperiũ nostrũ non tam robore corporis q̃ vigore animorum incrementũ ac tutelã sui comprehendit. Idẽ. Publius valerius consul romanus adeo plebẽ semp dilexit vt merito publicola cognominatus sit idem edes suas in medio foro sitas [illegible] [illegible] ceteras apparebãt quãtũq domo inferior [illegible] superior erat. adeo pauper mortuus est. vt sumptu publico [illegible] Eutropius. Inter alia dicta vulpiani [illegible] hoc pfius fert egregiũ. Amicos eni eũ culpãtibus q [illegible]

niam om[illegible] bonam tamen se imperatorē esse putat [illegible] quales [illegible] oporteret. Seneca in troade [illegible] non erat peccare cum possit [illegible] Plato [illegible] oculos [illegible] Galtherus in alexādreide [illegible] Ma iestas regia [illegible] ponderis esse [illegible] qui nobis [illegible] genero [illegible] superas [illegible] nobilitate genus.

[illegible] Patere legē quā ipse tuleris. Quē fugare potest inter cū vincere ferendo. [illegible] e regno mentis acquirere amicos. Martianus coquus. Principis est vtus maxima nosse suos.

De Clementia principum. C. II.

Seneca de clemētia ad neronē lib iii. Clemētia est temperātia animi in ptāte vlciscēdi. vel lenitas superioris ad inferiorē in penis constituēdis. Idē in lib i. Nullū ex omnib[9] clemētia magis q̄ regē aut principē decet. Iracūdissime ac pro corporis captu pugnacissime apes sunt [illegible] aculeos in vulnere relinquūt rex ipse sine aculeo ē nā [illegible] detraxit [illegible] eius inermē reliqt. Exemplar hoc magnis regib[9] ingens pudeat ab exiguis aialib[9] non trahere mores. cū tāto hominū moderatior esse animus debeat quāto vehemētius nocet. Errat siqs estimat ibi tutū esse regē. vbi nihil tutū est a rege. Securitas securitate mutua paciscēda est. Nō est opus altas edes struere [illegible] turribusq; seruare saluū regem clementia in aperto monstrabit. Vnū est inexpugnabile munimētū amor ciuium. Quid pulchrius est q̄ viuere cūctis optātib[9] [illegible] peccandi facit [illegible] clementia regentis. Et gratior multo pena videt[illegible] q̄ a miti viro [illegible]. Nō minus principi turpia sunt multa supplicia q̄ medico multa vulnera. Remissius imperanti melius paret[illegible]. Nā [illegible] contumax est animus humani [illegible] in contrariū atq; arduū nitens. sequit[illegible] q̄ facilius q̄ dicit[illegible]. Idē in thebaide. Qui vult amari languida regnat manu. Tullius in philippica ii. [illegible] boies in turbidis rebus sint [illegible] si vere homines sunt interdū animus relaxant[illegible]. Nullū est armatorum presidiū charitate [illegible] beniuolentia ciuiū oportet esse septum non armis. Idē in lib de off. i. Nihil est laudabilius nihil magno [illegible] viro dignius placabilitate [illegible] clemētia. que tamen ita pbanda est vt adhibeat[illegible] reipublice cā seueritas sine qua ciuitas administrari non pōt. Quintus curtius [illegible] Regū ducūq; clemētia non in ip[illegible] sed etiā [illegible] qui parēt [illegible] sita est. Cassiodorus in epla [illegible] Regnātis facultas [illegible] acq[illegible] nobiles thesauros fame neglecta vtilitate pecunie. Terentius in adelphis. Ut hōes ita mores geras. Nā qd tu hic agas [illegible] bene potius nemo obtemparat. Errat longe a mea snīa qui imperium credit esse grauius [illegible] stabilius [illegible] qd fit q̄ illud qd amicitia iungitur. Claudian in maiori. Sis pi[illegible] in primis nā si vincamur in [illegible] Munere [illegible] equat clemēntia nobis. Par maiora docet [illegible] quiete pietas. Nō violenta [illegible] mādataq; fortius vrget Imperiosa quies nunq̄ libertas gratior errat. Quā sub rege pio. Galtherus in alexādreide lib i. Instabile est regnū quod non clemētia firmat.

De Moderamine [illegible] patientia eorū. C. III.

Seneca de clemētia [illegible] Rex leuius [illegible] in ptāte habeat [illegible] pena si tute potest. docet sūmo nus [illegible] longeq; sit in suis q̄ in alienis crocabiliter iniuriis. Nā quēadmodū magni ai nō est qui de aliō liberalis est [illegible] q̄ qui alteri donat sibi detrahit ita clemētem voco nō in alieno dolore facilē [illegible] qui [illegible] agitet nō [illegible] qui [illegible] magni ai esse iniurias in sū[illegible] potētia pati. Nec qcq̄ gloriosius esse principe impune leso. Idē i troade. Quo plura possis plura patiēter feras. violenta imperia nemo diu tenuit moderata durant. Tull de offi. i. [illegible] a ad aduersio [illegible] castigatio [illegible] vacare contumelia nec ad eius [illegible] punit vel castigat a[illegible] quē [illegible] ad rē publice vtilitatē referri. Cauendū est etiā ne maior sit pena q̄ culpa. Et ideo phibēda est ira in puniēdo maxime nunq̄ [illegible] quiratus ad puniendū accedit mediocritatē [illegible] tenebit que e inter nimiū [illegible] parū qui [illegible] rei publice [illegible] legib[9] sīles sint que ad puniēdū nō iracūdia [illegible] equitate ducunt[illegible]. Val [illegible] Illa demū tuta est potētia q viribus suis modū imponit. Regre [illegible] de moderatōe. Claudian [illegible] Carmē amat. quisqs carmine digna gerit. [illegible] Quato qs maior tanto placabilior. Et facilis mot[illegible] mēs generosa capit. Idē i li de arte. [illegible] ab arbore [illegible] rapit. [illegible] tigris [illegible] ta[illegible] Obsequio tractant[illegible] [illegible] poss[illegible] [illegible] rapit [illegible] Obsequio tigresq; domat [illegible] Rustica paruit [illegible] Galtherus in alexādreide [illegible] Vindicta differe donec [illegible] Nec monimū [illegible] verbera.

Actor. De hac quoq; [illegible] regre supra in ca. de misericordia de in dulgentia de clemētia q [illegible] sine moderatione.

De [illegible] C. IIII.

Seneca [illegible] de Regia potestate cū [illegible] et [illegible] grauior. Idē i troade. Qui [illegible] care cū possit [illegible]. Idē i agamēnone. Nō [illegible] regū [illegible] fides deo parta fides deo vincit. Tull de offi. li. ii. Nullū [illegible] detestabilius auaritia presertim in principib[9] [illegible] rem publicam gubernantib[9] hēre enī rē publicā non modo turpe sed etiā scelestū [illegible] nepharium. Sal in catil. Regib[9] boni q̄ mali suspectiores sunt semperq; his aliena virtus formidolosa ē. Idē in iugurthino. Auida est [illegible] mortaliū [illegible] ad explēdā cupiditatē. Superbia cōe nobilitatis malū ē. Fulgēt[9] in li mitologiar [illegible] Omnis [illegible] mis amor turpis fit nunq̄ tū deterior q̄ cū se honorato miscuerit. Libido .n. honestat[illegible] nouerca. dū qd expediat nescit [illegible] est [illegible] Iupiter in cignū [illegible] cū leda concubuit q̄ peperit ouū vnde tres nati sūt [illegible] castor pollux [illegible] helena. Iuppiter i modū potētie ponit[illegible] leda [illegible] qsi a lede [illegible] iniuria vel [illegible] dr. Ois [illegible] potētia [illegible] mutat spē sue generositat[illegible] mutat. Idē [illegible] i cignū [illegible] phisiologia ferūt [illegible] ita dulcius esse [illegible] vt ea clamāte taceant aues reliq[illegible] que presto fuerint. Unde [illegible] olor dict[9] ē qsi ab [illegible] qd latine dicit[illegible] iniuria. Ex hac commixtione ouum concipit[illegible] in quo sordes omnis intrinsecus continet[illegible] quia [illegible] in effectu iniuria omnis est immundicia. Inde generatur helena scandali scilicet [illegible] discordie seminarium [illegible] materia. Castorem vero [illegible] pollucem quasi in modum perditionis ponunt vnde [illegible] in mari castoris signa dixerant que periculum creant. Nam [illegible] grece pollux a perdendo dicit[illegible] [illegible] castor quasi malum extre mit[illegible]. Sueto in li de [illegible] Augustus cesar nihil minus in pfecto duce [illegible] q̄ festinationem temeritatemq; conuenire arbitrabat[illegible] crebro[illegible] iactans satis celeriter fieri qcqd satis bene fit.

De Eodem [illegible] poetas. C. V.

Ovidius li. epi. Imperat heu pplis tumide nō imperat ire. Possidet [illegible] vitiis regna minora suis. An nescis longas regib[9] esse manus. Idē in li. fine titu[illegible] Curia paupib[9] clausa est. dat census honores. Inde grauis iudex inde seuerus eques. Omnia possideant illis campusq; forumq; Seruit [illegible] hi pacem crudaque bella gerunt. Idem in libro de fastis [illegible] Regia res scelus est. Idem in li metamo[illegible] ii. Non bene cōueniūt nec in vna sede morant[illegible] Maiestas [illegible] amor. Statius in thebaide lib i. Sentit [illegible] animo [illegible] egraq; letis inuidia. Atq; parens odii metus inde regēdi [illegible] amor [illegible] sociis [illegible] secundi. Amb[illegible] [illegible] et summo [illegible] Stare loco [illegible] comes discordia regnis. Idem in ii. Non [illegible] populus regnis breue. Lucan[9] li i. Nulla fides regni sociis omnisq; potestas Impatiēs consortis erit. Idē in [illegible] Sceptrorum vis tota perit si pendere iusta Incipit euertitq; arces respectus honesti. Libertas scelerū est que regna inuisa tuet[illegible] Sublatusq; modus gladiis facere oia seue. Non impune licet nisi cū facis exeat aula. Qui vult esse pi[9] virtus [illegible] summa potestas Nō coeūt semp metuet quē seua pudebūt. Alanus in mitologia [illegible] tū munere est cū [illegible] grauissima tentes. [illegible] terras [illegible] vitiosa mores. Petronius ad predā [illegible] Strepitusq; lucri suffragia vertit. Venalis populus venalis curia patrum. Iācq; maiestas auro corrupta iacebit. Galtherus in alexandreide li i. Regre supra in ca. de auaritia [illegible] poetarum dicta.

De exēplis principū formant[illegible] mores subditorum. C. VI.

Quintilianus in iii causa. Hec ē aūt [illegible] nostrū cōdicio vt qcqd faciūt precipe videant[illegible] [illegible] [illegible] maximus actor. Boetius de cōsolatione [illegible] Imperante florētēq; nequitia virtus nō solū premio caret [illegible] sceleratorū pedib[9] subiecta calcat[illegible]. Cassiodorus in epla [illegible] Nostro [illegible] [illegible] est innocēs videt[illegible] sub cuius predicabili conuersatiōe pudet mores prauos nō habere. Eutropius. Inter alia dicta [illegible] traian. hoc ipsius fert[illegible] egregiū Amicis enī cū culparent [illegible] gnimiū oībus esset cōmunis. Respondit talē se imperatorē priuatis quales sibi esse imperatores priuatus optasset. Ouidius in lib de fastis [illegible] Agit[illegible] [illegible] exempla parant[illegible]. [illegible] videt aues qd monet ipse facit. Idē fine [illegible] Dō decuit reges [illegible] turpe putem. Iuuenal [illegible] Omne animi vitium tanto cōspectius [illegible] Crimē habet quanto maior qui peccat habetur. Ex prouerbiis sapientū. Inferior [illegible] qd peccat [illegible] Claudianus in maiori. Componitur orbis regis ad exemplū nec sic inflectere sensus humanos edicta valent quaq; vita regentis. Mobile mutat semper cum principe vulgus.

¶ De Lateralibus principū ꝛ magnatū. C. VII.

Actor. Quoniā aūt ex dictu [illegible] mores formā [illegible] principes mala [illegible] latera [illegible] q [illegible] ad latera [illegible] aut redūdāt [illegible] qui aūt [illegible] Ipsa quoqꝫ potentū ac [illegible] familiaritas aut amicitia fallax est ꝛ īconstās vtpote [illegible] ac fidei fundamēto carens. Ex puerbijs sapientū. Si in clientelā ꝛ bōis felicis potent sqꝫ peruenris auctoritas aut amicitia pdenda ē. Seneca in li. de reme. fortuitoꝛ. Multi aliqñ diuitē comitanē ꝛ mel musce sequūtur cadauera lupi frumēta formice predā sequit turba ista non hominē. Helinādus in chronicis. Plato cū vidisset dionysium tyrānū sicilie corpoꝛis sui circūseptū custodib⁹ qd tm malum inqt fecisti: vt a tam multis necesse habeas custodiri. Boetius in li. de cō. iii. Regū familiares regia ptās sepe incolumis sepe elapsa psternit. Luca. lib. i. Nulla fides regni socijs diqꝫ ptās. Impatiens cōsortis erit. Idem in li. viii. Exeat aulā qui vult esse pius. Hora. in li. epi. Principib⁹ placuisse viris non vltima laus est. Dulcis inexptis cultura potētis amici. Exptus metuit tu dum tua nauis in alto. Hoc age ne mutata retrorsum referat aura. Ouidius i li. tristiū. i. Dū iuuat ꝛ vultu ridet fortuna sereno. Indelibatas cuncta sequunē opes. Actoꝛ De hac iter mā require copiosiꝰ infra in ca. de falsis amicis. Naꝫ diuitū ꝛ potētū amici sunt amici fortune non persone. Unde Uarro in sententijs. Amici inquit diuitū palee sunt circa grana.

¶ De Moꝛibus seruoꝛ fm phos. C. VIII.

Seneca de beneficijs lib. iij. Seruus vt placet crysippo ppetu⁹ mercēnari⁹ est hic bn̄ficiū dn̄o dat: cū plus pstat ꝙ p opas locauit. Sic ꝛ seruus cum beniuolētia erga dn̄i fortune sue modū transit. ꝛ aliqd audet qd ꝛ felicius natis decoꝛ esset. vbi eni pstat quod nolle licuit. voluisse laus ē. Idē. Querit ab ecatbone ꝛc. reqre supra in tractatu de liberalitate. Ualerius li. vi. Antonius oratoꝛ clarissim⁹ cū incesti reus ageret accusatores seruū eius in qōnē pseuerantissime postulabāt eo qꝫ ab eo cū ad stupꝛ iret laternā platam otenderēt qui antoniū hoc noīe vehemēntius confusum atqꝫ solicitū vltro hortatus est vt se iudicibus torquēdū traderet. affirmans nullū ex oꝛe suo verbū exitur qd cām c⁹ lederet. Itaqꝫ pluribus vberib⁹ lacerat⁹ eculeoqꝫ impositꝰ candentib⁹ etiā laminis est⁹ omnē vim accusationis custodita rei salute subuertit. Argui fortuna merito pōt qꝫ tā piū ꝛ fortē spm seruili noīe inclusit. Panopiōis quoqꝫ admirabilis fidei: cū ad dn̄m proscriptū occidentiū milites in reatina villā venisse cognosceret mutata cum eo veste: pmutato etiā anulo illū postico clam emisit se aūt in cubiculū lectulūqꝫ recepit. ꝛ vt panopionē occidi passus est. Breuis huius facti narratio: sꝫ non parua ma laudatōis. Seneca ad lucil⁹ epi. xxviii. Quid interest quot dn̄i sint seruit⁹ vna est: hāc qui dcēpsit in ꝗtalibet turba dn̄antiū liber est. Hermogenes. Pleriqꝫ hominū stulti seruiles cibos ꝛ seruilē vestē fugiunt: ꝛ seruiles moꝛes nō fugiūt. Tullius i li. de padoxis. Oīs sapiēs liber ē: ꝛ oīs stultus seru⁹. oīs etiā animi debilitas ꝛ humilis fractaqꝫ timiditas seruitus est. Mattheus in thobia. Maligno sepe ministerio seruus accerbat herum. Ex puerbijs sapientum. Bis peccas cum peccato obsequium accomodas.

¶ De Eodem fm poetas. C. IX.

Iuuenalis li. iij. Lingua mali pars pessima serui. Saluie in aliā li. [illegible] Consultoꝛ peior seruos [illegible] linguas. Et neqꝫ ii nec quos humiles nā iacere. Precipit [illegible] qui [illegible] vndis. Intumuit torrēs fluit acrioꝛ amne phēni. Sic ptās [illegible] ꝛ honoꝛis culmine seru⁹ Obturat [illegible] aures mansuescere nescit. Nec tn̄ his phibet rōnis [illegible] et non [illegible] si quos insignit honestas. Quos moꝛ sublimat aper [illegible] facultas Et patrie desit gloria ꝛ sanguis alti. Poeta. Asperius nihil est humili cum tendit in altū. Hildebertus cenomanēsis. Si lis inciderit te iudice dirige [illegible]. Iudiciū nec flectat amoꝛ nec munera peruertit. Nec moueat stabilē psone acceptio mentē. Actoꝛ De hoc quoqꝫ require supra sub [illegible] titulo q virtus libera sit ꝛ vitiū seruile.

¶ De Moꝛibus feminaꝛ. C. X.

Actor. Feminas cōstat esse leuiores sine mobiliores ꝛ ad quedā vitia priores. Unde multa de hac materia loquunē auctores. Seneca de naturalibus quōnibus li. iii. Mulierū [illegible] fūdamentū ē auaritia. Terēti⁹ in ecira. Uno aīo oēs socrus oderūt nurus. Idē in eodem. Mulieres ferme et pueri leui sn̄ia sunt. Ex puerbijs sapientū. Aut amat aut odit mulier nihil ē tertiū. Apte mala qñ ē mulier tūc [illegible] bona. Bruse [illegible] mulier qñ sola cogitat male cogitat. Macrobius in li. de saturnalibus. Papiri⁹ cū esset puer fōte cū pře suo in curiā ierat. Illi reuertentē percontari cepit mater qd in senatu egissent pres. puer nidit tacēdū esse neqꝫ id dici licere. Mulier audior audiendi secretū rei ꝛ silentiū pueri animū eius ad inquirendum euerberat. Tunc puer vrgente matre lepidi atqꝫ festiui mendacij cōsilium capit: actum in senatu dicit. vtrum videat vtilius esse vtrum ne duas haberet vxores an vna apud duos nupta esset. Hec illa vt audiuit: Ad ceteras matronas retulit. post tridieqꝫ ad senatum cōfluunt orantes vt vna potius duobus nupta fieret ꝙ vni due. Senatores quenam esset illa mulierum intemperies ꝛ quid sibi postulano hec vellet mirabanē. ꝛ non vt parue rei prodigiū. illam verecundi sexus impudicam pauescebant insaniā. puer papirius publicum metum demit: que matri dixerat enarrat. Senatus fidēqꝫ atqꝫ ingenium pueri exosculanē: als amplectiē osultūqꝫ facit ne pōter illum pueri cum patribus in curiam post hec introirent. Secundus phs. Quid est mulier hominis confusio: insaturabilis bestia: continua solicitudo: indefinens pugna: viri incontinentis naufragiū humanum mancipium.

¶ De Eodem fm poetas. C. XI.

Ouidius in lib. de arte. i. Parcioꝛ in nobis nec tam furiosa libido. Legitimū finem flāma virilis habet. Queqꝫ dant queqꝫ negāt gaudent tamē rogate. Uix erit e multis que neget vna tibi. Sibi queqꝫ videt amanda. Pessima sit nulli non sua forma placet. Delectant etiā castas preconia forme. Uirginibus cure grataqꝫ forma sua est. Femina nec flāmas nec seuos effugit arcus. Parcius hec video tela nocere viris. Idē in li. ij. Nō est fuluus aper media tam seuus in ira. Fulmineo rapidos dum rotat oꝛe canes. Lac lea cum catulis lactantibus vbera prebet. Nec leuis ignaro vipera lesa pedi. Femina ꝙ socij deprensa pelice lecti. Ardet ꝛ in vultu pignora mentis habet. Idē sine titu li. i. Ludunt formose casta est quam nemo rogauit. Iuue li. ii Cognoscit mulier qd toto fiat in orbe. Prima videt famā rumoresqꝫ illa recentes. Excipit ad portā. Intolerabilius nihil est ꝙ femina diues. Que nō faciat quod principis vxoꝛ. Calpurnius in buccol. Mobilioꝛ ventis o mulier. Uirgilius in eneide lib. v. Uariū ꝛ mutabile semper femina. Cato. Femina dum ploꝛat hoīes supare laborat. Ualeri⁹ lib. ii. Uini vsus olim romanis feminis ignot⁹ fuit. ne. s. in aliqd dedec⁹ plaberent.

¶ De Moꝛibus pueroꝛum. C. XII.

Actor. Pueros quoqꝫ constat esse lasciuos ac mobiles ꝛ ad fletū ac risum faciles simplices tamē ac dociles ꝛ inocentes. Seneca in declamationibus lib. v. Nihil est puero teste certius. Nam ꝛ ad eos annos peruenit vt intelligat. ꝛ nō ad eos qbus fingat. Idēqꝫ in li. de moꝛib⁹. Educatio ꝛ disciplina mores facit. Et id sapit qsqꝫ qd didicit. Uarro in sentētijs. Sicut ridēda est in sene puerilitas: sic obstupescēda in puero optimoꝛ moꝛū cōstantia. Sapiunt qdē vasa: qcqd primū acceperint sic ꝛ de infantib⁹. Quintil. li. i. Utinā liberoꝛ nostroꝛū moꝛes nō ipsi pderem⁹. Infantiā statim delicijs soluim⁹. Mollis educatio quā indulgentiā vocamus. Neruos oēs mentis coꝛpoꝛisqꝫ frangit. Etas qdē hoīs tūc vel maxime formāda est cū simul ādi nescia est peritētib⁹ facillime cedit. Idem in li. [illegible] Ingenia pueroꝛ nimia emēdatiōis seueritate deficiūt. Nā ꝛ despant ꝛ dolent: ac nouissime oderūt. ꝛ qd maxie nocet dum timēt nihil conantur. Oui. de arte li. i. In puero est etas mollis aptaqꝫ regi. Ingenium celeste suis veloci⁹ annis Surgit. Idē in li. epi. Ars fit a teneris crimē qd discit̄ annis. Sed et teneros ledūt iuga pma iuuencos. Frenaqꝫ vix patit̄ de grege capt⁹ equ⁹. Sic ma[illegible] vixqꝫ subit pmos moꝛes rude pect⁹. Stati⁹ thebaide li. vii. Maturi⁹ euo Robur ꝛ ingētes spōdet tener imper⁹ annos. Horati⁹ in poetris. Reddē iaꝫ voces q scit puer ꝛ pede certo. Signat humū gestit parib⁹ colludere ꝛ irā. Colligit ac pōit temē ꝛ mutaē in horas. Imberbis iuuenis tādē custode remoto Gaudet eqs canib⁹ ꝛ aprici gramine cāpi. Ferēs in vitiū flecti mōitoꝛib⁹ asp Utiliū tard⁹ puisoꝛ pdig⁹ eris. Sublimis cupid⁹ ꝛ amata relnqre pnix. Idē li. epi. Quo [illegible] est imbuta recens seruabit odorē Testa diu. Tractari moll⁹ etas imbecilla solet. Uirgilius in buccolicis. Qui legitis flores ꝛ humi nascēna fraga. Frigidus o pueri fugite hic latet anguis. In herba.

¶ De Moꝛibus iuuenum. C. XIII.

Seneca in declamationib[us] li. [illegible] Torpent ingenia desidiosae iuuentutis nec in [illegible] honeste rei labore [illegible] Cantandi [illegible] foeda studia effeminatos tenent. capillum frangere et ad muliebres blanditias voces extenuare [illegible] corporis [illegible] immundissimis se mundicijs [illegible] nostrorum adolescentium [illegible] [illegible] negligentes sue. Idem in troade. Iuuenile vitium est regere non posse impetum. Idem ad lucil. in epi. [illegible] Uerecundia bonum in adolescente signum est. [illegible] in epi. [illegible] Plurimum laudis iuuenes moribus suis applicant quotiens de negociorum mentis ambigentes ad [illegible] recurrunt. Tullius de offi. lib. ij. Prima adolescentis commendatio [illegible] a modestia cum pietate in parentes in suos beniuolentia. Deinde etiam facile in optimam partem declinare cognoscitur. si ad sapientes et claros viros et bene consulentes reipublice se contulerit et cum eis assiduus sit. Idem li. de senectute. Adolescentem probo in quo est aliquid senile. at ipsa defectio virium adolescentie vitiis [illegible] sepius quam senectutis. Libidinosa enim et intemperans adolescentia effetum corpus tradit senectuti. frustra sperat adolescens vel promittit se diu victurum. Quid enim stultius quam incerta pro certis habere. Quin enim illa etas multo plures quam senectus habet mortis casus. facilius enim in morbos adolescentes incidunt. grauius egrotant. tristius curantur et cetera. require infra. Sal. in cate. Adolescentium animi molles et etate fluxi haud difficile capiuntur. Uirgilius in georgicis li. iij. Dotare [illegible] insiste domandi Dum faciles animi iuuenum dum mobilis etas. Ouid. in li. de arte iij. Dum vires animique sinunt tolerate labores Iam veniet tacito curua senecta pede. Uenture memores iam nunc estote senecte. Sic nullum vobis tempus abibit iners. Idem in li. de fastis [illegible] Cum iuuenilibus annus Luxuriant animi corporaque ipsa viget. Idem fine [illegible] Militat ois amans. et habet sua castra cupido. Que bello est habilis veneri quoque conuenit etas. Claudianus in minori. Teneris est lubrica moribus etas. Lucanus viij. libro. Ardua quippe fides robustos exigit annos.

De Moribus senum. C. XIIII.

Varro in sententijs. Tam vero ridenda est in sene puerilitas quam stupenda in puero optimorum constantia. Tul. de offi. [illegible] turpis sit senibus maturitate [illegible] Seneca in [illegible] de moribus. Monstro [illegible] est auaritia senilis [illegible] quam via deficiente viaticum augere. Idem [illegible] declamationum [illegible] Adolescens luxurio [illegible] peccat senex luxurio [illegible] insanit. Idem ad [illegible] Lenes et [illegible] memoria [illegible] gaudium [illegible] posita sumpsisti [illegible] togam et in forum deductus es. maius expecta cum puerilem animum deposueris [illegible] Adhuc enim non pueritia [illegible] grauius pueritas remanet. Et hoc quidem peius est quod autoritatem senum habemus vitia puerorum nec puerorum tantum sed et infantium. Illi leuia his falsa formidant nos utraque. Idem in [illegible] Quid turpius est quam senex viuere incipiens. Idem in .xxvij. Numera annos tuos et pudebit eadem velle que volueras puer hoc decebit tibi circa [illegible] mortis [illegible] ante vita. Idem in .xxxvj. Turpis et ridiculosa res est elementarius senex [illegible] Terentius in adelphis. Ad omnia alia etate sapimus rectius. hoc solum vitium senectus affert omnibus quod attentiores sumus ad rem quam [illegible] Symachus in epi. suo [illegible] senes ad capescendum [illegible] Martialis. [illegible] nostri male computantur anni. Infantes sumus et senes videmur. non [illegible] viuere [illegible] vita est. Tibullus in [illegible] Uix ego qui miseros [illegible] damnasset amores Post veneris vinclis subdere colla senem Et [illegible] blanditias tremula componere voce Et manibus canas fingere velle comas [illegible] capillos Sepe et mutatas [illegible] comas [illegible] fuit [illegible] Dissimulet [illegible] Tollere nunc cura est albos e stirpe capillos. Et faciem dempta pelle referre nouam. Ouid. in [illegible] de fastis. Nequam est que senem sinit [illegible] Idem [illegible] Turpe senex miles turpe senilis amor. Et [illegible] sapienti. Annus quoque [illegible] delicias facit.

De Multiplicatione iniquitatis in [illegible] C. XV.

Post [illegible] dicto de moribus hominum qui ab [illegible] bene et male viuunt [illegible] hominum genera. Restat dicendum in vniuersali de bona et mala vita. que per habitus huiuscemodi formatur aut deformatur. Et a mala quidem incipiendum: quia (vt ait august.) [illegible] In puerorum [illegible] quod [illegible] magis et malo [illegible] Itaque primo paucas auctoritates colligam in generali de multiplicatione malitie seculi. Seneca in [illegible] Periere mores: ius pietas fides et qui redire cum perit nescit pudor [illegible] Illicita amant excidit quod licet. Idem ad lucil. epi. xxxix. Desinit esse remedij locus: vbi que fuerant vitia mores sunt. Idem in .xlvi. Iam [illegible] Cogito mecum quantus ad spectaculum lusorum fiat decursus. quanta sit circa bonas artes solitudo: quam imbecilli animo sint quorum lacertos humerosque miramur. Idem in li. de beneficijs .v. Dicitis o stoici omnes stultos malos sunt et qui vnum vitium habet omnia. Quod si est: nonne vndique humano generi durum sit Nonne publica querela est beneficia perisse et paucissimos esse qui de bene merentibus non inuicem pessime merentur. Non est quod hanc tantum nostram murmurationem putes nescio quam [illegible] ex pluribus domo clamat et ex medio conuentu populos gentesque damnatura vox mittitur: non hospes ab hospite tutus non socer a genero: fratrum quoque gratia rara. Imminet exitio vir coniugis illa mariti. Beneficia in scelus [illegible] sanguinem non parcitur pro quibus sanguis fundendus est. [illegible] loco putat stare quisque non [illegible] Quis extremo die dicere audeat [illegible] pegi. Sal. in catil. Plurima maiores nostros magna fecerunt que nobis nulla sunt. domi industria: foris iusticia animus in consulendo liber neque delicto neque libidini obnoxius pro his autem habemus luxuriam et auaritiam publice egestatem priuatim opulentiam Inter bonos et malos nullum discrimen. Omnia premia virtutis ambitio possidet domi voluptati foris aut pecunie cruitur aut gratie. Idem in iugurthino. Plura vero sunt que [illegible] grauia sint tamen ex consuetudine pro nihilo habentur. Plautus in aulularia. Parentum [illegible] desidie acrimonia crudelitati assignatur sic euertuntur omnia. Boetius de consola. li. iiij. Quantas rerum lubrica versat fortuna vices Premit insontes debita sceleri noxia pena. At peruersi resident celso mores solio Sanctaque calcant. Latet obscuris condita virtus clara tenebris. Tull. in li. de paradoxis Non autem peccata rerum euentu sed vitijs hominum metienda sunt.

De Eodem secundum poetas. C. XVI.

Persius satyricus. O curue in terris anime et celestium inanes. Iuue. li. j. De moribus vltima fiet [illegible] Luca. [illegible] omne nephas iuuat esse nocentes. Idem facinus quos inquinat equat. Ouidius de arte li. j. Nil nisi turpe iuuat: cure est sua cuique voluptas. Idem i li. iij. Semper [illegible] Idem in [illegible] Prima [illegible] nostra [illegible] in [illegible] Ira [illegible] In quorum [illegible] cum fraudesque doliquc insidieque. Et vis et amor sceleratus habendi. Effodiuntur opes irritamenta malorum. Iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum. Prodierat [illegible] pugnat vtroque Sanguineaque manu crepitantia [illegible] arma [illegible] rapto non hospes ab hospite tutus Non socer a genero: fratrum quoque gratia rara. Imminet exitio vir coniugis illa mariti. Lurida [illegible] nouerce [illegible] ante diem patrios inquirit in annos Uicta iacet pietas [illegible] [illegible] infamia vero [illegible] Arde [illegible] Quippe [illegible] [illegible] pugnat [illegible] discors concordia fetus apta est [illegible] Que cum ita sint [illegible] in amorem tanquam germanum fedus [illegible] molestie quibus excita caro pro viuificationis odio spiritum solicitat ad consensum. quia sicut [illegible] [illegible] abiurare [illegible] inde turpis ac ridiculosus mortis appetitus. neque. s. progenies. et que more vipereo suos plerumque suffocat et extinguit genitores. nonnullos enim tua quoque tempora habuere. quos vel ad aquas vel ad laqueum egit dolor [illegible] Ubi de veteribus [illegible] poete tacuerunt [illegible] Tum placet [illegible] ametque Hoc anime [illegible] [illegible] Sed licet [illegible] tur excessus quia dum caro clamat carnea Spiritus [illegible] sensu culpa creat Inque creando nephas caro [illegible]

De Noxia libertate et licentia peccandi. .C. .XVII.

Salustius in cat. [illegible] qui eni demissi in obscuro vitam agunt [illegible] pauci [illegible] Nam fama et fortuna compares [illegible] in excelso eta tem agunt [illegible] noverit. Itaqz in maxima fortuna minima [illegible] tracidia [illegible] in imperio superba crude[illegible] Ex pverbis sap entu[illegible] quidez no[illegible] qui [illegible] Tul lius [illegible] Id dicere dicimus qd [illegible] qd more maiorum et institutis [illegible] Neqz eni qd quisqz pot id ei licz. Aut si nemo obstat propterea permittit. Plato. Illa iusticia verissima que erga illos serva [illegible] Innocentie est innocente no peccare ubi liceat posse. In quo ergo [illegible] potes peccare desine. Qui fine [illegible] Cui peccare licet: peccat minus [illegible] Semina [illegible] liquid [illegible] facit. Nitimur in vetitu [illegible] cupimusqz negata. Sic interdictis imminet eger aqs.

Claudi. in maiori. Proclivior usus. In peiora datur suadetqz licentia [illegible] Non tibi qd possis [illegible] qd fecisse decebit Occurrat mente [illegible] respectus honesti. Prosp [illegible] Qui se peccatis gaudet feliciter uti. Infelix nimis est [illegible] sua. Cui datur [illegible] peccandi opta ta [illegible] Ut mala mens [illegible] cupit efficiat. Ira magna dei qua multos hic quoqz punit Ut dorˀ exultant criminibus peant. Et magis errant ne peat flagra timendu [illegible] ne no fiat qd noluisse nocet. Ab [illegible] grandior tunc ira timenda Cu sese removet [illegible] iusticie. [illegible] morbi qd dominabitur [illegible] Cui supra auxiliu iaz medicina negat. Maximianus. Permissum fit vile nephas.

De Excusatione. C. XVIII.

Fulgentius in li. mitologiar [illegible] In scientia formido omnia suspicio semp excusandi suffragia quer quo [illegible] ignorantia [illegible] incursionu peccaverit [illegible] absolvat petitio que culpas vestire [illegible] Ex pverbiis sap entu Omne petm est voluntariu omitte igit excusationem Nemo eni invitus peccat. Seneca in decla. li. v. Hoc et eqle omniu e ut vitia sua malint excusare qz effugere. Ide in edippo. Iners in mediu malor ignorantia est. Terentius in echira Si qs post factu [illegible] ab [illegible] de ponto Nec factu defende [illegible] fint tua verba [illegible] Nec tua si fleta [illegible] verba nocebit Interduz lachrime pondera vocis habent Quod [illegible] Martia [illegible] Simplr pateat [illegible] Maximianus [illegible] morbi.

De Vitiis virtutu specie[illegible] C. XIX

Cicero. [illegible] est prudentia [illegible] Quintil. in ora. insti. li. ii. Est eni qda virtutu vitiorumqz vicinia. q temerariˀ pro forti. effusus p copioso accipit. Seneca ad lucil. epist. xlv. Vitia nobis sub virtutu noie irrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis [illegible] moderatio vocat [illegible] Sal. in catil. [illegible] Liba [illegible] de catil. [illegible] multa maximar non expressa signa [illegible] bus improbis et quide optimis [illegible] labat Nuncqz tale monstru in terris [illegible] Quis enim [illegible] quis [illegible] quis in [illegible] quis in [illegible] Illud quoqz in eo erat mirabile natura suam versare et regere ad tempus: atqz huc et illuc torquere: flere cum tristibus [illegible] cum senibus graviter cum iuvenibˀ comiter cum facinorosis audacter cum [illegible] luxuriose vivere. Sydonius in epi [illegible] de quoda Est hic ipse loquat nec [illegible] ridiculus nec [illegible] arrogans nec constans curiosus nec perspicax [illegible] Ex pverbiis [illegible] vocat [illegible] Lactantius in li. de vero cultu. Etia ea que bona sunt fines suos habent: quos si excesserint in vitia labunt. Nam constantia [illegible] prudentia [illegible] necessitate coget [illegible] honesta [illegible] rit in temeritate convertitur: et severitas nisi se intra congruentes no[illegible] Ovidius in li. de remed. Ermala sunt [illegible] bonis error [illegible] Pro vitio virtus crimina sepe tulit. Idem in lib. methamorpho. [illegible] super quam rum [illegible] pectora [illegible] Idem in libro de ponto. Et cum fortuna [illegible] de virtute [illegible] beate [illegible] gratuita non mercenaria. Iuvenalis li. [illegible] Fallit enim vitium specie virtutis et umbra. Ganphredus in poetria nova. Sed modicu totu [illegible] Unica menda totalem facie diffamat.

De Quorunda pessimis moribus. .C. XX.

Tullius de officiis libro primo Sunt quidam homines no re sed nomine. Ide i li. ii. In iulio tanta peccandi libido fuit: et hoc ipsu peccare eum delectaret etia si causa no esset. Ide in invectiva contra catilina absente Iam tecu sic loquar ut no odio permotˀ videar quo debeo sed et misericordia que tibi nulla debet. neqz eni is es ut te aut pudor a turpitudine aut metus a periculo aut ratio a furore revocaverit. Salustius contra tulliu Homo levissimus: supplex inimic [illegible] contumeliosus amic [illegible] nemini fidˀ senator levissimˀ: patronus mercenarius: cuius nulla pars corporis a turpitudine vacat lingua vana manus rapacissime gula immensa pedes fugaces: et q honeste nominari no possunt inhonestissima. Sydonius in epistolari lib. iiii. de quoda Est hic loquax nec dicax ridiculus nec [illegible] arrogans nec constans curiosus nec perspicax: tempora [illegible] sentia colens preterita carpens futura fastidiens. beneficii si rogaturus est importunus petendi. Derogator negans emulator acceptu calidus reformandi querulus flagitans: garrulus restituit. At si rogandus simulator paratus. dissimulator petit. venditor prestitu publicator occulti calumniator [illegible] inficiator soluti. [illegible] ieiuniorum sectator epularu laudabilem pcredens no de bu viventu sed de bu pascente [illegible] Inter hec tu ipse avarissimus: que no tam pascit panis bonˀ qz alienus. avidus bibendi: avidior detrahendi. rapido [illegible] ore spirans [illegible] loquens verendi. ita vivens [illegible] est voluptati nullis amor omnibˀ tristi. Valeriˀ li. ix. Alexandri regis felicitas tribus insolentie evidentissimis gradibˀ exultavit. fastidio namqz philippi iove hamone patre ascivit. tedio moru et cultus macedonici vestes et instituta persica assumpsit spreto mortali habitu [illegible] est nec fuit ei pudor [illegible] hoiem dissimulare. Ganfredˀ in poetria nova Lege quicqd [illegible] Pns blandus [illegible] detractor amicˀ Apparens hostis [illegible] posse [illegible] Martial [illegible] vitiosum [illegible] No vitiosus ho es [illegible] Iuvenalis [illegible] hanc ctagio labe Et dabit in plures sicut grex totˀ in agris Unius scabie cadit et porrigine porci Uvaqz co[illegible] livorem [illegible] ab uva. Nemo repente. Fuit turpissimus.

De Peccatis levioribus. C. XXI.

Tullius de offi. lib. i. Que quide parva videntur esse delicta: nec a multis intelligi pnt. ab his diligentius est declinandu. Salustius in iugurtino Plura [illegible] q [illegible] gravia sint tn ex consuetudine p nihilo habent. Horatiˀ i li. sermonu. Nam fine vitijs nemo nascit Optimus ille e q minimis urget. Ovidius in li. de remed. ij. Parva necat morsu spatiosu vipera taurum A cane no magno sepe tenet aper. Colige de minimis grandis acervus erit Quo tua no pnt offendi pectora facto Forsit in hoc alio iudice crimen erit Grandia p multos teneant flumina rivos Magnaqz subducto stipite flamma perit Ide in [illegible] metha [illegible] Minimu e qd amantibˀ obstat. Ide i li. de reme. ij. Infirmis ca pusillia nocet. Prosp i li. epigramatu. Na merita obscurat grandia culpa levis. Cato in li. de moribˀ Nemo fine crimine vivit Martia[illegible] coquus Simpliciter pateat vitium fortasse pusillum Quod tegitur maius creditur esse nephas. Seneca ad [illegible] Imperfecta necesse est labent. et modo prodeantur. modo [illegible] sed magna est pars profectus velle proficere.

De Agenda penitentia C. XXII.

Cicero. Penitentia est afflictio pro delictis: qua et comissa cu emendationis proposito plangimus et odimˀ: et plangenda ulteriˀ comittere nolumˀ. Lactantius i li. de vo cultu. Agere priusqz nihil aliud e qz profiteri et affirmare se ulteriˀ no peccaturu. Seneca ad lucil. epi. xxviij. Initiu salutis e notitia peccati. Na q peccare se nescit: corrigi no vult. Ideo quantu potes te ipsum argue inquire in te peccatu accusatoris par[illegible] [illegible] deprecatoris. Idem in [illegible] Somnia [illegible] salutis est [illegible] peccata sua confiteri sanitatis e indicium.

Idem in agam[illegible] Quem penitet peccasse pene innocens est. Ide in li. de moribus. Aliena semp [illegible] Tullius in philippica. [illegible]

me est hoīs errare. nullius autē nisi insipiētis in errato perseuerare. posteriores eni cogitatiōes vt aiūt [illegible] ēē esse sapiētiores. Secūdus est portus penitētie mutatio cōsilii. Idem in orat. pro [illegible]. Multos audiui [illegible] qui cū totā adolescentiā voluptatibus dedissent se ad frugē bonā recepisse grauesq; hoīes atq; illustres fuisse.

Ex puerbiis sapientū. Sequens miseri pena est penitētia: q; ad inno[centiā] [illegible] tenet. qui post facti penitet verecūda peccati confessio.

Socrates. Peccati geminat quē nō pudet delicti. Ouidius in li. epi. Erubuit gremioq; pudor deiecit ocellos. Hec fuit [illegible] intacta figura fatentis erant. Idē in [illegible] li. Heu mihi cur vidi. cur noxia lumina feci. Idem in li. de ponto. Ne factum defende tuū mala cā[usa] silenda. Nū nisi solicite sint tua verba preces. Nec tua si fletu scindātur verba nocebit. Require supra ca. de excusatione peccati. Maximianus. Non intellecti nulla ē curatio morbi. Ennodius. Post culpas anime sunt holocausta dei. Sedulius li. j. Culpa fugitce dunt lachrimis delicta fusis. Et dulcem veniam fletus generastis amari. Prosper vbi supra. Quando peccati merito manus omnipotentis Omnia concludens artat vbiq; reum. Unum profugium tutum est deus ipse timenti. A quo discedens ne pereat redeat ipse. Cōuerti nāq; ad dn̄z certissima vita ē. Et pacē offensi q̄rere sola salus. Qui terre parcit qui percutit ipse medet. Uiuere vis illi subdē quē metuis.

¶ De Penitētia ⁊ vita nō differēda. C. XXIII.

Eh properēt fontes peccati obrumpere nodos. Ante diem mortis dum locus est venie. Quid iuuat in longum causas producere morbi. Cur dubium expectat cras hodierna salus. Scimus correctis veniam non esse negandam. Sed nulli nostrum est vltima nota dies. Seneca in li. de moribus. Multos vitam differentes mors victa preuenit. Omnis itaq; dies velut vltimus ordinandus est. Idem ad lucil. epistola i. Ita fac mi lucili vēdica te tibi ⁊ tempus quod auferebatur aut surripiebatur. aut excidebat. collige ⁊ serua. turpissima enim iactura est que per negligentiam fit. Quem mihi dabis qui aliquod precium tempori ponat: qui diē estimet: qui intelligat se quotidie mori. In hoc omnes fallimur q; mortem prospicimus. Magna pars eius iam preterijt. quicquid etatis est mors tenet. Dum differtur vita trāscurrit. Res [illegible] omnia nobis aliena sunt tempus nostrum est tantum. In huius rei vnius fugacis ac lubrice possessionem natura nos misit. Sera parsimonia in fundo est. non enim tantum minimum immo etiam pessimuz remanet. Idē in xiii. Quid turpius est q; senex viuere incipiēs. Idē in. xxiij. Quidam tunc viuere incipiunt cum desinendum est. quidā ante defecerunt q; inciperent. Idem in [illegible]. Id agamus vt omne tēpus nostrū sit. quod non erit nisi prius nostri esse ceperimus. Idez in li. de benefic. [illegible]. Quis extremo die audeat dicere vixi ⁊ quē dederat cursum fortuna peregi. Ouidius in li. de ponto. Naz genus est mortis male viuere. Martialis coquus. Cras te victurum cras dicis posthume semper. Dic mihi cras istud posthume quandoq; venit. Q̄ longe cras istud vbi est: aut vnde petendū. Nūquid apud parthos armeniosq; latet. Iaz cras istud habet priami vel nestoris annos. Cras istud q̄nti dic mihi possit emi. Cras viues hodie iam viuere posthume serum est. Ille sapit quisquis posthume vixit heri. Non est crede mihi sapientis dicere viuam. Possidonius. Unus dies hominū eruditorū plus potest q̄ imperiti longissima etas.

¶ De Bonis initiis ⁊ difficultate incipiendi. C. XXIIII.

Eneca ad lucil. epistola. j. Initiū eundi ad virtutes arduū ē: q; hoc peccatū imbecille atq; egre mētis est formidare inexpta. Itaq; cogēda est vt incipiat. Deinde nō ē acerba medicina. pimus eni delectat dū sanat. Quintil. [illegible]. Qui recta via depulsus est ad eā redu[ci] nisi alio flexu nō pōt. Idē in cā. xiiij. Nō sine morsu aliquo reuellūt ab his q̄ voluptate aīum teniuerint. Terētius in heautōto. Que vero dū incipias duq; ignores grauia sūt vbi cognoueris facilia erūt. Salustius in catil. Prius aūt q; incipias cōsulto at vbi cōsulueris mature opus est facto. Ennodius. Nisi vires estimes dum aggrediens sarcina subiacebis. Horatius in li. epi. Dimidiū facti q; bene cepit habet. Ualerius in li. Mos hominum est paruula initia [illegible] studio persequi. Ouidius in libro metham. [illegible]. Flebile principium melior fortuna sequetur. Idem in [illegible]. Exitus in dubio est. Idē in [illegible] epi. Exitus acta probat [illegible] melius q; desinas. Ultima primis cedūt [illegible] hic vir hic puer. Flamma recens paruo [illegible] residet aqua. Idem in libro de reme. [illegible]. Infamis causa [illegible]. Idē in li. de arte [illegible]. Dum nouus in viridi coalescat cortice ramus. Concutiat tenerum quelibet aura cadit. Mox eadem ventis [illegible] durata resistit. Seneca vbi supra epistola. lxxx. Imperfecta necesse labentur ⁊ modo prodeant modo succidant sed magna ps est pfectus velle pficere. Prosp. vbi supra. Sēp eni saperit fine [illegible] cede [illegible]. Et pfecto? gloria [illegible] est.

Actor. Item de difficultate bene agendi. reqre supius in tract. de virtute ca. de modo ⁊ difficultate cōsistendi in medio. De constantia quoq; perseuerandi vide superius in ca. de perseuerantia.

¶ De Uitijs extirpandis aut subigendis. C. XXV.

Eneca ad lucil. epi. [illegible]. Id agere debem⁹ vt irritamenta vitioz q̄ lōgissime pfugeamus. Indurādus ē aīus. ⁊ debellande voluptates: que seua quoq; ad se ingenia rapuerūt. Uitia sine mē sine fine pfeōre. Nā illis quoq; nec finis nec mod⁹ est. Proiice q̄cūq; cor tuū dilaniāt: q̄ si aliter extrahi nequirent cor ipsuz cū illis reuellendū erat. Uoluptates precipue exturpa [illegible] more in h̄ nos amplectuntur: vt strāgulent. Idē in. lxix. Nihil facilius q̄ amor recrudescat: als reardescit. Itaq; qui deponere vult desideria rerū oīuz quarūz cupiditate flagrauit. ⁊ oculos ⁊ aures ab his que reliquit auertat. Cito enim affect⁹ quocūq; se vertit rebellat. Nullū eni sine auctoramēto mali est. Auaritia pecuniā promittit luxuria voluptatē. Ambitio potentiā mercede te vitia solicitant. [illegible] igit efficit toto seculo pōt vt vitia longa licētia tumida subigant ⁊ iugū accipiāt. Ex puerbijs sapientū. Recte fortior putādus est. q; cupiditates subicit q̄ qui hostes. Horati⁹ in [illegible] sermonū. Dū stulti vitāt vitia in [illegible] currūt. Prosp. vbi supra. Qd sibi q̄sq; fieri nolit non inferat vlli. Uindictam lesus nesciat exigere. Spemi ne timeat spnere nō doleat. Nō sua nō cupiat q; sua sunt tribuat. Quid rogo mādans durū censet in istis. Aut qd inest qd nō possit adire fides. Absq; dolore qdē nequint mala sueta repelli. Si quē lesere dulcia amara nō est.

Lactantius in lib. de vero cultu. Siue virtutes inseras vitia sponte decedent. Siue vitia eximas virtutes vltro subibunt. Sic eni bonorum ⁊ maloz constituta est natura. vt se sp oppugnēt ⁊ expellāt.

¶ De Primis motibus reprimendis. C. XXVI.

Etor. Concupiscentia carnis fm Isidoz est motus aie turpis in affectū sordide delectationis. Sūt autē ⁊ motus iracūdie atq; inuidie ceteroruq; vitioz carnaliū ⁊ spiritualiuz. q; ⁊ ipsi omnes pter formitem esse dicunt ex carne. Nos igit oēs primi⁹ [illegible] ante q̄ inualescant ⁊ aiam captiuā ducat nos oportet cōsilio [illegible] reprimere. Seneca ad lucil. epi. [illegible]. Facilius est vitioz initia prohibere q; impetū regere. Oui. in lib. de reme. Terra salutifera herbas eadēq; nocētes. Nutrit ⁊ vrtice prima sepe rosa est. Utile propositū est seuas extinguere flāmas. Nec seruū vitiis pectus habere tuū. Dum licet ⁊ modici tangunt pcordia motus. Si sapis in pmo limine siste pedē. Opprime dū noua sunt subiti mala semina morbi. Naz mora dat vires teneras mora percoquit vuas. Et validas segetes qd fuit herba facit. Que prebet latas arbor ispatiantibus vmbras. Quo posita est primum tpe virga fuit. Tūc poterat manibus summa tellure reuelli. Nūc stat in immensuz viribus acta suis. Principijs obsta sero medicina parat. Cū mala p lōgas conualuere moras. Sed ppera: nec te vēturas differ in horas. Qui non est hodie cras minus aptus erit. Uidi ego q; primū fuerat sanabile vulnus. Dilatū longe damna tulisse more. Prosp. vbi supra. Mens nullos poterit carnis cōpescere mot⁹. Ni fuerit dn̄i sp amore potēs.

¶ De Regimine corporis. C. XXVII.

Eneca ad lucil. epi. xiiii. Multis seruiet qui corpori seruit qui pro eo nimium timet q; ad illud oīa refert sic gerere nos debem⁹ nō tanq; ppter corpus viuere debeam⁹ sz tanq; nō possum⁹ sine corpore. Hui⁹ nimi⁹ nos amor timorib⁹ inquietat solicitudinib⁹ onerat [illegible] melius obiicit honestū ei vile est cui corp⁹ nimis charū est agat ei⁹ cura diligentissime ita tū vt cum exigit rō vel fides etiā in ignē mittendū sit. Idē in. xxiij. Corpusculū etiam si nihil sine illo fieri pōt magis necessariā rem crede q; magnaz [illegible] suggerit voluptates breues penitendas ⁊ nisi magna moderatiōe tpent in [illegible] abituras. Ita dico in pcipiti voluptas ad dolorem [illegible] nisi modū tenuerit. modū aūt tenere in eo difficile est. qd bonū esse crediderit. Idē in. lxv. Uetas me celo interesse [illegible] iubes me capite demisso viuere. Maior sum ⁊ ad maiora genitus q; vt corporis mei mancipiū sim. Qd eqdē nō aliter aspicio q; vinculū [illegible] libertati mee circūdatū cuius cōtēptus certa libertas est. Seruiat ergo deterior melior⁹.

Idē in [illegible]. Frequēs de [illegible] ad loci migratio [illegible] animi est. [illegible] non posse cōtinere [illegible] corpore [illegible] fugam [illegible]. Idem in. lxx. Uis aduersus h̄ corpus liber esse tanq; migraturus habita.

Actor. Cetera de hac materia reqre supi⁹ in tractatu de [illegible].

De Regimine animi. C. XXVIII.

Icero pro marcello. Nulla corporis tāta vis ē. q̄ nō ferro et viribus debilitari frangique pos[illegible]

[illegible]

cat et attollit etc. Require supra sub illo titulo. quod nobis innata. sūt vir[illegible]

[illegible]

mala animi tpamētū. facilius sub teleris illa q̄ rexeris. Terētius [illegible]

[illegible]

piētis. p cupiditate volūtatē. p letitia gaudiū. p metu cautiones. p [illegible]

[illegible]

sapiēs denitare. Tristitia porro q: de malo iā accidit. et nullū malū [illegible]

[illegible]

De Regimine lingue. C. XXIX.

Tullius de offi. li. j. Sit vox loquētis dulcis et nō contētiosa languēs neque canora. videatque [illegible]

beat. sit de tecollis leporē. Idē in pcefio. Quātū a rerum turpitudine habes: tū a verborum libertate fugias. Deinde ne ea [illegible]

virtutibus. Parce lauda parcius vitupa. Similiter reprehēsibilis ē [illegible]

[illegible]

bis sapiētū. Tene semp et vocis et silētij tēperamētū. in hoc tū male be: vt libēter audias q̄ loq̄ris. Tacē nāque nescit q̄ nescit loqui. [illegible]

[illegible]

De Unitate et cōcordia totius vite. C. XXX.

Tullius in officijs libro primo. Pārcia a equabilitas in omni vita. f. vt sit idem semp vultus eademque frons [illegible]

[illegible]

bus in actionibus nostris adhibendus est qz maior et melior est acti[illegible]

[illegible]

lusit voluptas est: equalem et parem verbis vitam agere. vt omnis [illegible]

[illegible]

dissensione coloris sit. Maximum hoc est officium sapientie et indi[illegible]

[illegible]

virtutis ac plerisque agit vita per lusum. Idem in [illegible]

[illegible]

et cū videas illū et cū audias idem est. Nec delectent verba vestra [illegible]

[illegible]

De [illegible] vite [illegible] C. XXXI.

Octavius [illegible]

vt cantū sic et vita nō sui cā sit: sed vt ea pclarū aliqd [illegible]

[illegible]

Idem in [illegible] disciplina. quā vita magis q̄ litteris quidam psecuti sunt. Idē [illegible]

[illegible]

tius et similius q̄ vir animo perfecte bonus qui ceteris antecellit.

De Eodem sm poetas. C. XXXII.

Ato [illegible]

Idem in eodem. [illegible]

Fraxinus in silvis pulcherrima pinus i hortis. Populus in fluuijs abies in montibus altis. [illegible]

[illegible]

Nunc licet et fas est sed tu sub principe duro. Temporibus [illegible]

[illegible]

De Moderamine vite quorundā antiquorum. C. XXXIII.

Ieronimus contra iouinianum. [illegible]

[illegible]

Quid loquar [illegible] alterū carnes liquidas. alterū sanguinem [illegible]

[illegible]

supponebāt capiti suo. bidui triduique inediā sustinētes et [illegible]

[illegible]

impendere vitam. Non sibi sed toti genitū se credere mūdo. [illegible]

De [illegible] generibus vite sm phos. C. XXXIIII.

Fulgentius in libro mitologiarum. Philoso[illegible] tam esse voluerunt scilicet actiuam contemplatiuam vo[illegible]luptariam. Idem poete considerantes iterum [illegible] certamina posuerunt scilicet Minervam. Iunonē et venerem [illegible]

me qualitate certantes. Et primum quidem que ad sapientiam [illegible] pertinet. Ideo de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

gent. [illegible] [illegible] [illegible] de z regno [illegible] esse dicit. Ideoq3 cu sceptro pingit. q3 h vita diuitijs [illegible] [illegible] vnde z salomon in fine hois denudatio operu illius. Tertia qua voluptarie vite pposuerut. venere dici voluerut. i. aut fm epicureos bona re. aut fm stoicos vana re. Epicuri eni voluptate laudat. stoici danat. Isti libidine colut illi nolut. vnde z afrodis dicta est. i. spuma. vnde z mometalis (vt spuma) libido surgit. z i nihilu venit. fine q3 ipsa seminis cocitatio spumosa sit. Deniq3 ferunt q3 ex sectio falce saturni virilib9 z in mare piectis nata sit venus. q2 saturnus grece cronos dicit. i. tepus. abscise aut tpis vires. i. fruct9. falceq3 maxille in humore viscerum velut in mari piecte. libidine gignut. vnde terrenus [illegible] [illegible] etia rosas i tutela adiciut. q2 rubet verecudie ob pbrio: z pugit peccati aculeo. [illegible] momentaliter. z pungit phenter. In hui9 etia tutela colubas ponut eo q3 aues ille in coitu sint feruide. hac in mari natate pingut. eo q3 [illegible] [illegible] tur sicut iuba in phisiologijs refert.

C De Interioris vite ppue testib9 obseruadis. C. XXXV.

Oetius de consolatione li. v. Magna nobis si dissimulare no vultis indicta e necessitas [illegible] [illegible] [illegible] Vale li. vi. [illegible] lerit ne cogitata indit. vt no solu manus sz etia metes puras hre vel [illegible] [illegible]

Sene ad luc. epla [illegible] [illegible] quere cu deo tanq3 homines audiat. Ide [illegible] [illegible] aut aliis tibi videar. q3 aliis alijs. Cocilari nisi turpi roe amor turpiu no pot. Ide in. xli. Sacer. itra nos spus sedet maloq3 bonoruq3 nroq3 obseruator z custos: hic put a nobis tractatus est. ita nos tractat. [illegible] [illegible] Ide in. lxxvij. No e agedu vt de te loquant hoies. sz vt ipse tecu loquaris. Ide in. lxxvi. Si certe viuedu e taq3 in cospectu alicuius viui [illegible] [illegible] effugere potes. te aut nunq3. Ex puerbijs sapietu. Plerosq3 fama. pauci verent. ?scietia. nullu putaueris esse locu sine teste. Tibull9 li. ij. Ne tibi celandi spes sit peccare parati. Est de9 occultos q3 vt vetat esse dolos. Ou. in [illegible] de arte [illegible]

C De testib9 forinsecus adhibedis. C. XXXVI.

Picurus. [illegible] [illegible] dius. vt sic taq3 illo spectate viuamus. z oia taq3 illo vidente faciamus. [illegible] [illegible] curus. Seneca ad luc. epla. [illegible] [illegible] dam se componat z ordinet. Qui sic aliquem veret. cito erit veredus. Elige ergo illum cuius tibi placet z vita z oratio. Illum tibi semper ostende vel custodem vel exemplum. [illegible] [illegible] gitationibus tuis iudices. Omnia eni3 nobis mala solitudo persuadet. Cum autem iam tantum profeceris vt sit tibi etiam tui reuerentia. licebit dimittere pedagogum. multis autem dissimilem te fieri oportet. quum tibi tutum no sit a te recedere. Ide in. xliij. Uir qui [illegible] qui posset aperto hostio viuere. bona conscietia turba [illegible] [illegible] [illegible] sis oculis perspici non possit.

C De Exemplo ab alijs accipiendis. C. XXXVII.

Erentius [illegible] [illegible] [illegible] la. iij. Cum his versare. qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte quos tu potes facere meliores. Quintil. de oratoria institutione [illegible] [illegible]

Et prouerbijs sapientum. [illegible] [illegible] Cato in [illegible] [illegible] bonis. si no potes optimus esse. Cum tibi vel sociu vel fidu queris amicu. Non tibi fortuna est hois sed vita petenda. Ou. in lib. de arte. iij. Tuc bn fortis equ9 reserato carcere currit. Cu quos preterat quosq3 sequat [illegible] [illegible]

C De Uita sociali [illegible] C. XXXVIII.

Picurus. [illegible] [illegible] bibas. Nam sine amico. visceratio leonis z lupi. vita est. [illegible] [illegible] cundu est possessio. Ide in. xxv. Panem z aqua natura desiderat. [illegible] cu ipso ioue de felicitate contendat. Ide in. xlvij. Regre supra [illegible] [illegible] Tullius in lib. de officiis. [illegible] nulla firmior. q3 cu boni viri moribus similes familiaritate coniuncti sunt. [illegible] [illegible] bis sit. vt altero eque delectetur vt seipso. z sic vnus fiat ex plurib9. Idem in lib. [illegible] [illegible] di causa: q3 omnia incomoda subire. Ide in lib. de amicitia. [illegible] [illegible] quentia tolleret. z in solitudine vspia collocaret. atq3 sibi suppeditans [illegible] ciendi eriperet potestate. quis tam ferreus esset q3 hanc vitam ferre posset [illegible] enim nihil solitarium amat. vnde verum est q3 ab archita tarentino [illegible] [illegible] [illegible] mes facundus in via pro vehiculo est. Sydonius in epistolari li. [illegible] ter enim vi deberis sic amicis vti quasi floribus. tamdiu gratis q3 [illegible] [illegible] gularis est homo pare ferre non patiens. [illegible] [illegible] impedit commune opus. [illegible] mores bonos colloquia pessima. Seneca in epistola. ix. Crates stilbonis auditor cum vidisset adolescentulum secrete ambulantem interrogauit quid ibi faceret solus. [illegible] [illegible] gaudet equalibus z familiare sibi est omne qd simile est.

C De Eodem [illegible] C. XXXIX.

Uidius in lib. de de ponto. Scilicet ingenium aliquis est [illegible] [illegible] lib. de remedio. j. Urtice proxima rosa est. [illegible]

folent per se perpetua placere. Alterno potius iuncta decore placēt.

Matheus in tobia. Cōsonat ꝛ redolet melius iunctura bonorū: [illegible] Prosper vbi supra. Nature [illegible] Jn quocūqꝫ [illegible] Sic [illegible] concordia [illegible] Naturaqꝫ pacis federa cū [illegible] Cato [illegible] Vincere cū possis interdū cede sodali. Nō pudeat socios prudens celare memento.

¶ De Officiis administrandis. C. XL.

Salustius in iugurtino. Miser aūt est parū oneri esse ꝙ [illegible]. [illegible] ambigue laudis a senatu cuius estimabatur. q debitis rei publice officiis nō sua spōte sꝫ iussus fungeretur qꝫ quod imperio cogit' exigēti magis ꝙ prestāti acceptū refert'. Jdē in li. iiij. De publico ministerio nihi. cūqꝫ pater laudē bene administranti. officiū [illegible]. Seneca ad lucil. epla. [illegible]. Turpe ē cedere oneri. Luctari cū officio qd̄ semel recepisti. Nō est vir fortis atqꝫ strenuus q̄ laborē fugit nisi enā crescat illi anim' ex ipa rerū difficultate. Tull. in li. de offi. Omne aūt qd̄ ad cōiunctionē boīum ꝛ ad societatē tuēdā valet anteponēdū est illi officio qd̄ ex cognitione ꝛ scīa cōtinet'. Est eni humane nature apti' ꝛ vtilius. Jdē in [illegible] Qui verā iustitie gloriā adipisci vult. iustitie fungat' officiis. Jdē in lib. de fine boni ꝛ mali. iij. Oia officia eo referri oportet vt adipiscamur principia nature. Socrates. Age sic alienū vt tuū nō ob[illegible] negociū Amico sic pdesto ne tibi noceas. Qd̄ hēs ita vtē vt alieno nō egeas. Jn tuo q̄ ā in alieno labore sarcinā suscipe. Quintil. de orato. [illegible] Ne ab eo qd̄ ꝙs optime facit in aliud cui minus est idoneus cū trāsferas. Cicero in tus. li. i. Grecoꝝ pūerbiū. Quā quisqꝫ norit artē in hac se exerceat. Simachus in eplam. Animus egritudine leuat'. quociēs in amica officia dirigit'. Oui. in li. de ponto. Sponte sua probitas officiūqꝫ iuuat. Mercede caret per seqꝫ petēda. Externus virtus incomitata bonis.

¶ De Repetēdo secreto mētis. C. XLI.

Tullius de officiis li. i. Multi trāqllitatē expetētes a negociis publicis se remouerūt atqꝫ ad ociū pfugerūt. Jnt' quos ꝛ nobilissimi phi ꝛ quidā hoīes seueri ꝛ graues nec populi nec principū mores ferre potuerūt. vixerūt nōnulli in agris. facilior q̄dē ꝛ tutior ꝛ aliis minus grauis aut molesta ociosorum vita fructuosior aūt hominū generi ꝛ ad claritatē atqꝫ amplitudinē aptior eorum qui ad rempublicam ꝛ ad res magnas gerendas se accommodauerunt. Jdē in li. ij. Sicut enī vtilitates adipiscimur. cōspiratione hominū atqꝫ cōsensu sic nulla tā detestabilis pestis est qua homini ab homine nō nascatur. Jdem in libro iii. Publiuꝫ scipionem scripsit cato dicere solitū Nunꝙ se minus solū ꝙ cū solus esset. Magnifica vere vox ac viro magno ꝛ sapiente digna que declarat illum ꝛ in ocio de negociis cogitare. ꝛ in solitudine secum loqui solitum. Due itaqꝫ res que languorē afferunt ceteris. illum acuebant scilicet ociū ꝛ solitudo. Jdē in tus. li. i. Tota philosophoꝝ vita vt ait cato cōmentatio mortis est. Nam quid aliud agimus cū a voluptatibus corporis ꝛ a re familiari que est ministra corporis ꝛ a reipu. negociis animuꝫ seuocamus. nisi qꝫ ipsum ad se vocamus maximeqꝫ a corpore abduci mus. lecuꝫqꝫ esse cogim' aliuꝫ aūt a corpore secernere nihil aliud est ꝙ mori discere. require infra ca. de preparatione sui contra mortē.

Seneca de natu. questi. li. vij. Scio lucilli ꝙ fis ambitiōe alienus ꝙ familiaris ocio ꝛ litteris. Turbā rerū hoīumqꝫ desiderant. qui se pati nesciūt. tibi tecū optime conuenit. Nos aūt nobisipsis molesti sumus. modo amore nostri modo tedio laborantes. Jnfelice aium nūc supbia inflamus. nūc cupiditate distendimus. alias voluptate lassamus. alias solicitudine excutimus. ꝛ qd̄ miserrimū est nunquā singuli sumus. Jtaqꝫ necesse est. assidua sit in tā magno vitioꝝ cōtinuo rixa. fac ergo qd̄ facere cōsuesti. ꝛ a turba te q̄tū te potes separa. Jdē in epla ad lucil. i. Primū argumētū cōposite mentis existimo posse cōsistere ꝛ secū morari. Jdē in. vij. Jnimica est multoꝝ cōuersatio ꝛ vtiqꝫ quo maior est populus cui miscemur h' plus periculi ē. Nā ꝛ auarior redeo. ꝛ ambitiosior ꝛ luxuriosior. quin etiaꝫ crudelior ꝛ inhumanior qꝫ iter hoīes fui vtriqꝫ deuitādū ē ne vel similis malis fias qꝫ multi sūt neue inimicus multis qꝫ dissimiles sunt. Recede in te ipse quātū potes. Jdē in. viij. Mihi crede qui nihil agere videntur ma[iora] agūt. humana diuinaqꝫ simul tractāt. Jdē in. x. Nō inuenio cū quo te malim esse ꝙ tecū. Sic fuge multitudinē. fuge paucitatē fuge etiā vnū. Jdē in. xv. Quicqd facias redi cito a corpore ad animum. Jllum noctibus ac diebus exerce. Id bonū cura quod vetustate fit melius. Jdē in. xix. Si potes subduc te istis occupationibus. si minus eripe. Jn freto viximus. moriamur in portu. Jdē in. xxvij. Nūquid tam turbidum fieri potest ꝙ forum. Jbi quoqꝫ licet quiete viuere si necesse est. Sed si [illegible] bene re cōpectū [illegible] pecu fugiā. Jdē in [illegible] [illegible] occupatus.

Quintilianus [illegible] Etiam in itinere. in turba. [illegible] nbi cogitatio ipsa secretū. Ex prouerbiis sapientum. [illegible] tibi sapientia promittit vt reducat te tibi. Solitudinem querit qui vult cum innocentibus viuere. Oui. in lib. [illegible] Uiue tibi ꝛ longe nomina magna. Fuge. Prosper vbi supra. Scrutari lege possunt vtrunqꝫ quieti. si mundi a strepitu libera corda vacent.

¶ De Uicissitudine quietis ꝛ actionis. C. XLII.

Tullius in li. de offi. i. Uirtutis aūt omnis laus in actione cōsistit. A qua tū sepe fit intermissio multqꝫ dant' ad studia reditus. Seneca ad lucil. epla. iij. Utrūqꝫ vitiū est oib' credere ꝛ nulli sꝫ alterū dicerum honesti' vitiū alterū tuti' sic enī vtrosqꝫ rephendas. ꝛ eos qui sp inquieti sūt. ꝛ eos qui sp quiescūt. Nā illa tumultu gaudens nō est industria sed exagitate mētis cōcursatio. ꝛ hec non est quies que motū oēm molestiā iudicat sꝫ dissolutio ꝛ languor. Jta qꝫ inter se miscēda sunt hec. ꝛ quiescēti agendū est. ꝛ agēti quiescendum. Cū natura rerū delibera. ipsa dicet tibi ꝛ diē se fecisse ꝛ noctē.

Jdē in epla x. Sic viue cū hoībus tanꝙ deus videat'. sic loquere cū deo tanꝙ hoīes audiant. Jdē in. lxviij. Lactantie genus est nimis latere ꝛ a cōspectu hoīuꝫ secedere. Cōuocat turbā. quisquis odio suo aliquā fabulā imposuit. Nō est aūt agendū h' vt de te hoīes loquant' sed vt ipse tecū loquaris. Quid aūt loqris. qd̄ hoīes de aliis libentissime faciunt. de te apud te male existima. assuesces ꝛ dicere verū ꝛ audire. id maxime tracta qd̄ in te [in]firmissimuꝫ esse senties. nota habet quisqꝫ sui corporis vitia. Actor. De hac quoqꝫ materia require supra ca. de strēnuitate laboris ꝛ eius interpellatiōe. Et etiam infra in tractatu de sapientia ꝛ contemplatione.

¶ De Consuetudine ꝛ vsu. C. XLIII.

Quoniam aūt presens sermo de moribus est ꝛ ex cōsuetudine vel ex vsu mores hominū in meli' aut in deteri' cōfirmant'. De hac etiaꝫ hic inter hoc in loco aliqd̄ de diuersis autorib' colligendū est. Seneca in li. de morib'. Educatio ꝛ disciplina mores facit. Et id sapit q̄sqꝫ qd̄ didicit. Bona itaqꝫ consuetudo excutiat qd̄ mala instruit. Jdē in lib. de naturalib' questionib' lib. i. Quis nō intelligat oīa cōsuetudine vim suā pdere. Jdē in lib. iiij. Quādiu decurrit solita magnitudinē eorū cōsuetudo subducit. Et cetera. require infra de spectaculis nature. Quintil. li. i. Cōsuetudo ē certissima loquēdi magistra. [illegible] Require supra ca. de eloquentia. Aristo. in metha. lib. i. Jllō quidē ad qd̄ assueti fuim' magis ē aīo applicabile. Qd̄ aūt extra illud ē. incōueniens imo inopinabile. Jn hoc quoqꝫ scire potes quātū facit cōsuetudo. Jnuenies. n. apologos ꝛ fabulas pter cōsuetudinē magi' applicabiles aīo ꝙ sint sue veritates. Julius celsus lib. ii. Rerū oīuꝫ magister ē vsus. Teren. in phormione. Quot hoīes tot sniē: su' cuiqꝫ mos ē. Salust. in iugurtino. Plura vō sunt q̄ lꝫ grauia sint. tū ex cōsuetudine p nihilo hntur. Tull. in philippica vi. Omne malū nascēs facile opprim[itur]. Jnueteratum fit robusti'. turpis fuga mortis oīuꝫ peior est. Jdē in tuscu. lib. ii. Cōsuetudinis maxima vis ē. Jdē in lib. de diuinatiōe ii. Causaꝫ ignoratio in re noua mirationē facit. Qd̄ aūt crebro videt ꝙs nō miratur. etiā cur fiat si nesciat. Jdē in orōne sua qū gratias egit pplo. Oia desiderata magis ꝙ assidue percepta delectant. Ex prouerbiis sapientū. Bonaꝝ rerū cōsuetudo pessima ē. Grauissimū ē imperiū cōsuetudinis. Heu ꝙ miserū ē discere seruire. nisi doct' sis dn̄ari. Consuetudo ē altera natura. Horati' in li. epi. Naturā expelles furca tū vsqꝫ recurret. Ennodi' in li. de arte. i. Tpe difficiles veniunt ad aratra iuuenci. Tempore lenta pati frena docent' eq. Ferreus assiduo cōsumit' anulus vsu. Jnterit assidua vomer aduncus humo.

Jdē in lib. ii. Nihil assuetudine maius. Qd̄ male fers assuesce. feres bñ. Galther' in alexādreide vi. Cōsuetudo potens natura fortior ipsa est. Actor. De cōsuetudine quoqꝫ require capitlm propositū infra tractatu de [s]cientia politica. vbi de iure consuetudinis agitur inter cetera iura. ꝛ iterum in tractatu de practica medicine vbi agit' de regimine sanitatis iuxta speculationem consuetudinis.

¶ De Scientia ꝛ arte. C. XLIIII.

Ector. Jnter illa que vi sua nos alliciūt. suaqꝫ dignitate nos trahunt. ponit tullius virtutem atqꝫ scientiā ꝛ veritatē. dicto itaqꝫ de virtute ꝛ eius [partibus] quibus hoīs vita formatur aut deformatur. Restat dicendū de scientia qua intellectus perficit'. Est etenī scientia certa rerū

nostra videlicet opinionē [illegible] fidē [illegible] Ars aūt est collectio p̄ceptorū [illegible] ad eundē finē tendentiū. De his plenius superius dictū est [illegible] Hippocras in [illegible] Vita breuis ars vero longa [illegible]

Actor. Theophrastus accusasse nām dicit. ꝙ ceruis ⁊ cornicibus vitā diuturnā [illegible] hominibus [illegible] tā exiguā dedisset vitā quoꝝ si etas potuisset esse lōgior [illegible] artibus [illegible] vita erudiret. [illegible] videre cepisset extīgui. Tull. in dialo. ad hor. Ois cognitio mīt ē obstructa difficultatib⁹. Est.n. ⁊ ī ipis reb⁹ obscuritas. ⁊ ī iudicijs nr̄is īfirmitas. Idē in li. de nā deoꝝ. Oib⁹ fere in reb⁹ qd nō sit. ꝙ qd sit facili⁹ dixeri͡z. Idē [illegible] Seneca ad luci. epla. lxxxij. Ociū sine lr̄is mors ē. ⁊ hois viui sepultura. Aristo. ī li. ethi. j. Ois cogitatio ⁊ p̄electio boni aliqd̄ exoptat. Boeti⁹ ī li. de disci. scolarium. Nemo si qd ī pueritia dediscipulus acceperit. id sacrosanctū in dicet [illegible] accōmodatas senior p̄hie tractat⁹ eliminat. Actor. Socrates vt legit nihil se scire dicebat nisi hoc ꝙ nihil sciret. Aristo. [illegible] alexādro quo dicēte p̄fuerit se [illegible] Reb⁹ inqt ipis q̄ nō nouerūt mentiri. Academica noui. quoꝝ secta cepit ab archesila [illegible] incerta oia eē vt ait seneca speciem oia [illegible] Sanitas ē aūt siquidem scire ꝙ nihil. Hoꝝ [illegible] ipsam improbat Augu. i. xi. de ci. dei. Et nos inqt sum⁹ ⁊ nos eē noui m⁹ [illegible] Nulla ī his veris academicoꝝ formidant argumēta dicētiū. Quid si falleris. Si eni fallor sū. nā q̄ nō est vtiq̧ nec falli pōt. ac p̄ hoc sū si fallor. Quia ḡ sū quō eē me fallor qn̄ certū ē me eē si fallor. Quia igit̄ essē q̄ fallerer. etiā si fallar. procul dubio ī eo ꝙ noui me eē nō fallor. Cōsequēs āt ē vt etiā ī eo ꝙ me noui nosse nō fallar. Tull. in li. de diuinatiōe. Oib⁹ ī reb⁹ temeritas ī assentiēdo erroꝝ turpis. ē si q̄s mortalis colligatiōes oiu͡z causaꝝ aio p̄spicere posset nihil eū p̄fecto falleret. Virgi. in geor. li. ij. Felix qui potuit reꝝ cognoscere causas.

De Studio ⁊ meditatione. C. XLV.

Ector. Studiū vt ait tullius ē assidua ⁊ vehemēs animi ad aliquā rē applicata magna cū voluntate occupatio. De hoc quoq̧ plen⁹ dictū ē supra ī tractatu de p̄hia. Valeri⁹ maxim⁹. Marcellus captis syracusis machinatōē h⁹ archimedis p̄hi diu victoriā suā ibibitā sentirat. Delectat⁹ aūt eximia ei⁹ prudētia vt capiti ei⁹ parceret p̄cepit. At is dū aīo ⁊ oculis in terra defixis formas describeret. militi, q̄ p̄dādi gr̄a domū ei⁹ irrupetat strictoq̧ sup caput gladio q̄ͥs n͡az esset interrogātī. p̄p nimiā cupiditatē inuestigādi qd̄ requirebat. nomē suū nō dicē potuit. Sz protecto manib⁹ puluē. noli inqt obsecro istū dis turbare. q̄ mox qsi neglegēs īperii victoris obtrūcat⁹ sāguine suo lineamēta cōfudit. Varro in sentētijs. Multū interest. vtrū rē ipam an libros īspicias. libri nō nisi sciētiaꝝ paupcula monumēta sūt p̄ncipia ingrēdēꝝ cōtinēt. vt ab his negociādi p̄ncipia sumat anim⁹. Eo vero an studia intermittāt̄ ne omittāt̄. Gaudet nā varietate. Aristo. ī ethi. li. j. Optim⁹ ē q̄ a seip̄o oia itelligit. Bon⁹ aūt ⁊ rursus q̄ bene dicēti h̄ audit. Qui aūt neq̧ ip̄e itelligit. neq̧ aliū audiēs ī mēte tacit. h̄ inutilis videt̄. Oui. in li. de tristib⁹. iiij. Ingeniū lōga rubigine torpet. Lesu͡z ⁊ cetera. reqre supra ca. de exercitatiōe.

De Docilitate. C. XLVI.

Ector. Docilitas est recta discendi vel docendi habilitas vt scilicet primum te debinc ⁊ alios instruas. Seneca ad lucil. epistola. xlix. Dociles natura nos edidit. ⁊ rationem dedit imperfectam sed que perfici posset. Idem in lxxvi. Quid autē stultius est. ꝙ quia non didiceris non discere quādiu viuas tādiu discendu͡z est quemadmodum viuas. Quint. lianus. ij. li. Sicut officiū p̄ceptoꝝ est docere. sic discipuloꝝ dociles p̄bere. Scientia n. i. q̧ coalescere neq̧ nisi tradētis ⁊ accipientis concordia sociata fuerit. Tullius in tusculanis questionibus li. j. Magni vero refert quali in corpore animi locati sint. nam multa e corpore existunt. que mentē acuant. multa que obtundant. vnde aristo. ait omnes ingeniosos melancolicos esse. vt ego me tardiorem esse moleste non feram. Apuleius in lib. de deo socratis. In quibusdam mirandum est ꝙ ea que minime videri nescire volunt discere tamen negligunt ⁊ eiusdem artis disciplinam simul ⁊ ignorantiam detrectant. Valerius [illegible] Socrates [illegible] ad discendum [illegible] ad docendum locupletissimum [illegible] industria flagrauerit [illegible] versibus complexus est quibus [illegible] aliquid addiscentē senescere significauit. Aristoteles in libro elencorum. Oportet autem credere eum qui discit. Et musica libro primo. Olim erat pythagoricis in more. vt cū quid a magistro pythagora diceret. hic nullus rōnē petere auderet [illegible] auctoritas [illegible] Quia [illegible] doctrina roborat⁹ [illegible] rōnē [illegible] docente requirere [illegible] mater [illegible] nouerca eruditiōis ē negligentia. Cato vbi supra. Instrue p̄ceptis aium ne discere cesses. Nā sine doctrina vita est quasi mortis imago. Cōmoda multa feres [illegible] Nō me [illegible] neq̧ [illegible] Ne pudeat que nescis te velle doceri [illegible] qd̄ [illegible] ē culpa [illegible] discere [illegible] At si magnarū carpe [illegible] Nobiliū [illegible] doctoꝝ [illegible] Ouidius in lib. methamor. Fas est ⁊ ab hoste doceri. Idē in lib. de arte j. Ingenium celeste suis velocius annis. surgit. Idē in lib. ij. Ingeniū mala sepe mouent. Idē in eodē. Semina nō semp̄ [illegible] noze reddunt. Idē in lib. epi. Ingeniū nimijs deficit omne malis. Virgilius in buccolicis. Grandia sepe quibus mandauimus ordea sulcis. Infelix loliū steriles dominant̄ auene. pro molli viola pro purpureoq̧ narcisso. Carduus ⁊ spinis surgit paliurus acutis.

De Eligendo doctore. C. XLVII.

Varro in sententijs. Illum quidē eruditorem elige. quē magi mireris in suis ꝙ in alienis. Nil magnificum docebit. q̄ a se nil didicit. falsoq̧ magistri nuncupant̄ auditoꝝ narratores sic igit̄ audiēdi sunt. vt q̄ rumores recēsent. Seneca ad lucil. epi. vj. Pl⁹ tibi viua vox ⁊ dulci⁹ ꝙ oratio p̄derit. vri in rē p̄ntē veniās oportet p̄mūq̧ hoies ampli⁹ oculis ꝙ aurib⁹ credūt. Deinde q᷑ longū iter est per p̄cepta breue ⁊ efficax per exēpla. Idē in l. Certi duce quærūt nos aūt sine duce erramus: ⁊ ideo difficulter ad sanitatem puenim⁹: q᷑ nos egrotare nesciam⁹. Idē in [illegible] elige auditorē quē mag ad mireris cū videris. ꝙ cū audieris. Idē in lib. de. iiij. v̄tutib⁹. Non te moueat dicentis auctoritas. nec quis sed qd̄ dicat attēdas. Idē in li. de moribus. Verba rebus non personis estimanda sunt.

De Puerorum instructione. C. XLVIII.

Quintilianus lib. j. Etas vero hois tunc maxime formāda est. cū simulādi nescia est. ac p̄cipientib⁹ facillime cedit. frāgas citius ꝙ corrigas q̄ in prauū diruerūt. Varro ī sentētijs. Sapiunt vasa quicqd̄ p̄mū acceperint. sic est de infantibus. Seneca ad lucil. epla. xxxvj. Turpis ⁊ ridiculosa res est elementarius senex. Iuueni parandū seni vtendū est. Augu. in lib. cōfess. p̄mi. Deus meus quas ibi miserias expertus sum ⁊ ludificatōes quādoquidē mihi recte viuere puero ibi p̄ponebat̄ obtēperare monētib⁹ vt in hoc seculo florerē. ⁊ excellerē linguosis artibus ad honorē hominū ⁊ falsas diuitias famulantib⁹. Inde in scholā datus su͡z vt litteras discerē. in quib⁹ qd̄ vtilitatis esset ignorabā miser sed ludere delectabat. ⁊ vindicabat̄ in nos ab eis q̄ talia vtiq̧ agebant. sed maioꝝ nuge negocia vocant̄. pueroꝝ talia cū sint puniunt̄ a maioribus ⁊ tñ mihi bñ fiebat. ⁊ non faciebā ego bñ. non eni discebaz nisi cogerer. Nemo aūt bene facit inuitus. ⁊ si bonū est qd̄ facit. Nec q̄ me vrgebant bñ faciebant. sed bñ mihi fiebat abs te deus me⁹. Illi eni non intuebant̄ quo referrē qd̄ me discere cogebant. p̄terꝙ ad saciandas insatiabiles cupiditates copiose inopie ⁊ ignominiose glorie. tu vero cui numerati sunt capilli nostri ⁊ errore oiuz qui mihi instabant vt discerē vtebaris ad vtilitatē meā. meo aūt qui discere nolebam vtebaris ad penā meā. qua plecti non erā īdignus tantillus puer. tantus peccātor. Ita de non bñ facientibus bñ faciebas mihi. Et de peccante meipso iuste retribuebas mihi. Iussisti eni ⁊ sic est vt pena sibi sit ois animus imoderatus. tenere cogebar eneē nescio cuius errores oblitus erroꝝ meoꝝ ⁊ plorare didonem mortuā qz se occidit ob amorē. cū inter ea meipsum in his a te morientē deus vita mea siccis oculis ferrem miserrimus. Quid eni miserius misero non miserante seipsum. non flendo aut mortē suam que fiebat nō amando te. vt tibi flumē moris humani. ꝙdiu nō siccaberis quousq̧ volues filios eue in mare magnū ⁊ formidolosu͡z qd̄ vix transeunt qui lignū cōscenderēt. Nonne ego intelligo ⁊ tonantē iouem ⁊ adulterantē. ⁊ vtiq̧ nō posset. hoc duo. sed actū ē vt hēret auctoritatem ad imitandū verū adulterū lenocināte falso tonitru. fingebat hec homer⁹ hoīb⁹ flagiciosis diuina tribuēdo ne flagitia putarent̄ ⁊ vt quisquis ea fecisset. nō hoies p̄ditos sed celestes deos videret̄ imitatus. Non oīno nisi p̄ has turpitudines v̄ba ista cōmodius discunt̄ sed p̄ v̄ba talia turpitudines iste cōfidentius p̄petrant̄ non accuso verba quasi electa atq̧ p̄ciosa [illegible] erroris qd̄ in eis nobis propinabat̄ ab ebrijs doctoribus. ⁊ nisi biberem⁹ cedebamur. nec appellare ad aliquē iudicem sobriū licebat ⁊ tñ ego deus me⁹ libēter hoc didici ⁊ eis delectabar miser ⁊ ob hoc bone spei puer appel

labar. Ita ne aliud non erat vbi exerceretur ingeniū meum ꝛ lingua mea [illegible]

[illegible] Lacedemonii [illegible] precepit [illegible] ingenijs prodesset. ꝛc. Require supra ca. de pudicitia.

℃ De Curiositate studētū. C. XLIX.

Seneca in declamationib⁹ li. [illegible] Actor est cupiditas ignota cognoscēdi. ꝙ nota repetēdi. Idē ad luci. epla [illegible] apta [illegible] ꝛ abstrusa rimant. furē signata solicitāt. vile videt quicquid patet. apta effractarius preterit. hos mores [illegible] imperitiū [illegible] quisꝗ in secreta irrūpere cupit. Idē [illegible] Remoue studia tua vitā tracta mors de te [illegible] ita dico disputationes ꝛ [illegible] ꝛ ex preceptis sapiētū verba collecta ꝛ erudit⁹ sermo nō ostendūt verū robur animi. Est eni oratio etiā timidissimis audax. Quid egens [illegible] apparebat [illegible] Actor. Theofrastus. ꝛc. Require supra ca. de scientia. Uarro in [illegible] quot videt sequi calles. Socrates. Que supra nos nihil ad nos. Terētius in heautonto. Ut qd aliena cures [illegible] ad te nō ptinet. Tullius li. de off. Uita victusꝗ cōis [illegible] termones cohortationes iterdū ꝛ obiurgationes maxie in amicitiis viget. Estꝗ illa iocūdissima amicitia. quā similitudo cōiugauit. facilioꝛ ꝛ qdē ꝛ tutioꝛ ꝛ alijs min⁹ gratis aut molesta vita ociosoꝝ. Fructuosioꝛ aūt hoꝝ generi ꝛ ad claritatē atꝗ amplitudinē aptioꝛ. eoꝝ ꝙ ad rēpublicā ꝛ ad res magnas gerēdas se accōmodauerūt. Idē in tus [illegible] Stultitie ē ppriū alioꝝ vitia cernere, suoꝝ obliuisci. Petronius. Periculosius ē alterius [illegible] secretis. Cato vbi supra. Ad [illegible] ne accesseris anteꝙ vocēris. Idē ibidē. Mitte arcana dei celūꝗ inquirere quid sit. [illegible] mortalis que sunt mortalia cura. Horatius in li. carminum. Nec scire fas est omnia.

℃ De Eloquētia fm phos. C. L.

Tullius in plogo rhetoricoꝝ. Cū hoies mult in rebus humilioꝛes ꝛ infirmiores sint bestiis: hac in re maxie bestias pstare videt. q. loq possunt. Quare pclarū mihi quiddā videt adeptus ꝙ in ea re hominib⁹ anteceat qua in re hoies bestiis prestāt. Idē in li. de paradoxis. Nihil est tā incredibile qd nō dicēdo fiat pbabile. Nil tam horridū atꝗ incultū qd nō splēdescat oratiōe. Idē in li. de partitione orationis. Cōmunia vero quasi. v. lumina oratiōis sunt hec. Dilucidū breue pbabile illustre suaue. Idē in rhe. [illegible] Breuitas est cū nullū nisi necessariū assumit verbū. Orationē aute oportet magnopere variari qm in oībus rebus similitudo satietatis est mater. Idē in rhetorica li. Maxime autē varietas delectat auditores. Idē in eodem. Ars est preceptio que dat rectā viā rationēꝗ dicēdi. Exercitatio autē est assiduus vsus ꝛ cōsuetudo dicendi. Lactantius in li. de falsa relig̃ione. Bene dicere ptinet ad paucos bene viuere ad oēs.

Quintilianus libro. i. Consuetudo est certissima loquendi magistra. [illegible] plano sermone est. [illegible] publica est forma vsitatis [illegible] Noua verba nō sine periculo fingim⁹.

Idem in libro. viij. Philosophia simulari potest eloquentia non potest. Macrobius in libro saturnaliorum. Comes facūdus in via pro vehiculo est.

℃ De Eodem fm poetas. C. LI.

Innodius Exercitatio eloquentiā dat. quā ingeniū negat. Ualerius. viij. libro. Demosthenes cū pmā litterā artis rhetorice pferre non posset propter vocis exilitatē [illegible] tanto studio expugnauit. vt nullus expressius qd volebat proferret. Idē gracilem nimis vocem continua exercitatione ad gratum auribus sonum perduxit. Ore quoꝗ calculis insertis multum ac diu loqui erat solitus quo vacuum promptius esset ꝛ solutius. Idem in eodem. Eloquentie ornamenta in pronunciatione apta ꝛ conueniente corporis motu cōsistunt. Quibus cū se instruxerit tribus modis hominem aggreditur [illegible] [illegible] Recte itaꝗ Eschines cū propter [illegible] rhodum petisset ꝛ ibi rogatu ciuitatis suam prius in thesiphontem deinde demosthenis pro eodem orationem [illegible] voce recitasset [illegible] demosthenis [illegible] [illegible] tantus orator. ꝛ sic inimici vim ardoremꝗ dicendi suspexit. vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse predicaret. expertus acerrimaꝝ vigorē oculoꝝ terribilē vultus pondus. accommodatum sin-

gulis verbis [illegible] motus [illegible] magna ps demosthenis [illegible] [illegible] Seneca [illegible] Idē [illegible] Terentius in phormione. [illegible] Uarro [illegible] et qui quod videt sequitur calles. Ouidius in li. methamor. [illegible] Inopem me copia fecit. Idem in lib. de fastis. v. Sepe stat incertus ꝛ nescit qua sit eundum. Cum videt ex omni parte viatoꝛ iter.

℃ De Quorundam pulchra sed mortifera facundia. C. LII.

Tullius in prologo rhetoricoꝝ. Sapientia quidem sine eloquentia parū prodest. Eloquentia vo sine sapientia nunꝙ prodest. sed pleruꝙ nimiū obest. Didimus ad alexandrū. Artē bñ loquendi nō discimus neꝗ facundie rhetorū oratoꝝꝗ operā damus. cuius officiū simulatis sermōibus figmētare mendacia. ꝛ innocenti fidē conferre criminibus ac parricidi reos assignare [illegible] quidū putant se alicne laudis fructū per iniquā victoriā rapuisse. nesciunt munimentū se sue cōscientie pdidisse. Simplex est apud nos eloquentia cōmunisꝗ oībus soliū precipiens non mentiri. Seneca in declamationib⁹ lib. iij. Hec inter se raro coeunt. vt eadem vox sit dulcis ꝛ solida. Idē in ed. ppo. Require in precedenti capitulo Ex puerbis sapientū. Uerba quoꝗ bonitatis imitari malitia est maioꝝ. Lactanti⁹ in li. de vera religione ꝛ sapientia. Utinā tam multi bñ facerent ꝙ multi bñ loquuntur. Iuuenalis lib. iij. Torrens dicendi copia multis. Et sua mortifera est facūdia. Prosper in lib. epigrāmatū. Nō prodest cuiꝗ solis bona dicere verbis. Impia mens habeat qd bñ lingua sonat. Nā fari recte miserū est. et viuere praue. Dānat nota mali regula iusticie. Ouidius in li. de [illegible] Mentē verba sequant. Actoꝛ. De hac quoꝗ materia require supra ca. de vnitate ꝛ concordia totius vite.

℃ De Gratia docendi. C. LIII.

Lactantius in li. de vero cultu. Nihil tā preclarū hominū ꝗ [illegible] ꝙ hoies ad iustitiā erudire. Boetius in li. [illegible] hipotheticoꝝ. Nullū bonū est qd nō [illegible] cescat si plurimoꝝ notitia cōprobet. Quintil. lib. j. Optimus ꝗsꝗ preceptoꝛ frequentia gaudet. Et maioꝛe se theatro dignum putat.

Idem in. viij. Melius certe psuadebit alijs ꝙ prius psuaserit sibi prodit eni se ꝗ̄ habet custodita simulatio nec vnꝙ tanta est loquēdi facultas. que nō titubet ꝛ hereat quotiēs ab aīo vba dissentiunt. [illegible] aūt optimarū inuentio ē etiā si lenocinijs vboꝝ destituta sit. sat [illegible] natura sua ornat. Seneca in lib. de moribus. Oratorē te puta si tibi ipse oēs qd oportet psuaseris. Idē ad lucil. epla. vij. Mutuo ista fiunt ꝛ hoies dum docent discūt. Symachus vbi supra. Aptus est negocijs intimandis viue vocis indiciū. Ouidius in lib. de ponto. Gratius ex ipso fonte bibunt aque. Idē in eodē. Sunt [illegible] inter se cōmunia sacra poetis. Diuersum ꝗuis ꝗsꝗ sequat iter.

Idē in lib. tristiū. ij. Qd minime nouit nemo docere potest. Idē in lib. de fastis. i. Prospera lux orit. linguis animisꝗ fauete. Nūc dicenda bono sunt bona verba die. Idē in li. de arte. iij. Casus vbiꝗ valet semper tibi pendeat hamus. Quo minime credis gurgite piscis erit. Claudianus in maiori. Carmē amat. quisquis carmine digna gerit. Cato in lib. de moribus. Morbi causa mali bonū in quacunꝗ voluptas. Galtherus in alexandreide lib. viij. Min⁹ est preciosus ꝛ absꝗ pondere sermo Grauis quem nō grauis edit auctoꝛ. Rumoresꝗ facit leuitas actoris inanes. Prosper in lib. epigrammatū. Non satis est domini precepta euoluere lingua. Je meminit legis qui memoꝛ ē operis. Actoꝛ. Cetera quoꝗ de ista materia. require superius in ca. de totius vite concordia. ꝛ iterū in capitulo de docilitate. ꝛ de eligendo doctore.

℃ De Forma vel modo docendi. C. LIIII.

Palladius. Pars est prima prudentie ipsam cui precepturus es estimare psonam. Neꝗ eni formatoꝛ agricole dz artib⁹ ꝛ eloquētia rhetores imitari. qd a plerisꝗ factū est. qui dū disserūt loquunt rusticis. hoc assequunt. vt eoꝝ doctrina nec a peritissimis possit [illegible] [illegible] Idē in epla ad [illegible] ꝛ culturā [illegible] egerrime reparāt. sic ꝛ dicētis calor ꝛ audiētis intētio [illegible] seruat [illegible] Cassiodorus in plogo epistolarū suarū. Declināda est situatio ꝙ plus habet periculi

[illegible]
ad Lucil.epl'a.xxxviii. Plurimu͂ p̄ficit sermo q̄ minutatim irre[illegible]
[illegible] Idē [illegible]
boꝝ ⁊ exilitas min⁹ intentu͂ auditoꝝ facit tedio interrupto tardi
[illegible]
que veritati operam dat oratio: incomposita esse debet ⁊ simplex:
hec popularis: nihil habet veri: mouere vult turbam: ⁊ inconsul[illegible]
tas aures impetu rapere.

De Eodem. C. LV.

Alerius li. vi. Perdite luxurie athenis ado[illegible] lescēs polemo [illegible]
[illegible]
grati⁹ p̄bs [illegible] vnguētis
[illegible]
etiam clarissimu͂ eloquiu͂ ⁊ prudētissima precepta temulētie lasci[illegible]
[illegible]
igit hui⁹ anim⁹ in nequitia nō habitauit. [illegible]
bon⁹ dormitat homerus hec placuit [illegible]
[illegible] Ut gratas inter mē[illegible]
sas simphonia discors. Et crassum vnguentu͂ ⁊ sardo cu͂ melle pa[illegible]
pauer offendu͂t. Poterat duci q̄ cena sine istis. Aut p̄desse volunt
[illegible]

De Doctoribus male viuentibus. C. LVI

Risto. in Eth. li. i. Quidā vitā pecudu͂ eligen[illegible]
[illegible]
mines ignaua opera ⁊ philosopha sciētia: nihilq; posse fieri indu[illegible]
[illegible]
⁊ pallio mores ⁊ emolimēta p̄ite in lingue verboꝝq; artes conu[illegible]
[illegible]
celātes. Domi faciu͂t ea q̄ in scholis arguu͂t. sed q̄ docēt tu͂ nec fa[illegible]
ciu͂t [illegible] Idē in codē. Naturā
aut argumentu͂ [illegible]
[illegible]
excludit sed abscōdit. Idē in li. de vera religiōe ⁊ sapiētia: Utinā
[illegible]
faciu͂t abest ab his fides: ⁊ soluta precepta sunt. Quintil. in. [illegible]
[illegible]
vbi supra. Quod culpare soles ea tu ne feceris ipse. Turpe est doc[illegible]
[illegible]
mores distant a carmine nostri.

De Peritia vel industria scribendi. C. LVII.

Assiodorus [illegible]
petēter scribere: ⁊ q̄ scripta sunt sine aliq̄ erroris ambi[illegible]
[illegible]
Cōsimpiere se ⁊ te. Reqre ca. de memoria. Idem ad Lucil. ep'la
[illegible]

fius [illegible]
[illegible]
si que [illegible]
inserta sicut [illegible]
ferre valēt. Helinādus in chronicis suis li. xxv. Uirgiliu͂ ei obice
[illegible]
Carmina [illegible]
⁊ ocia querūt. Carminib⁹ debet ōis abesse metus. Idem in li. de
ponto [illegible]
scene pectore fumet opus. Ganfredus in poetria noua. Nō ma[illegible]
nus ad calamu͂ sit preceps.

De Sapientia. C. LVIII.

Ictor. Dicto de virtute ⁊ sciētia restat dicēdu͂ de sapiētia q̄ vtriusq; cōpactiō [illegible] ambabus [illegible]
amore [illegible] Lact. in
li. de falsa sapiētia [illegible] Naturā
[illegible]
eēt religiōis ⁊ sapiētie. Sed hoīes ideo fallu͂t: quia aut religionē
[illegible]
q̄ mysteriu͂ et⁹ barba tm̄ celebrat ⁊ pallio. Itaq; nō vitia erudit
sed abscōdit. Idē in li. de vero cultu: Sicut in itinere celebrādo
nihil p̄dest viā nosse: nisi conatus ⁊ vires suppetāt ambulādi. Ita
[illegible]
huc mortal' est affect⁹. Idē [illegible]
⁊ stulto ⁊ inerti nemini bene esse pōt. sic vir bon⁹ ⁊ sapiēs ⁊ fortis
[illegible]
quasi certo futura [illegible]
[illegible]
bernatoris impedit sz successum ⁊c. Reqre s ca. de prudēti rerum
vsu. Actor. Aut Boe. dixisse platonē beatas fore respublicas: si
aut eas sapiētes regerēt aut earu͂ rectores sapiētie studerēt. Pla[illegible]
tonis quoq; dicta [illegible]
[illegible]
quillā ⁊ vacuam curis sapiētia mentē: Imbuit ⁊ placidi pectoris
hospes erit. Cato vbi s. Sermo dat' cuicu͂s: animu͂ sapiētia pauci.
[illegible]

[illegible] stultus nihil habet [illegible] C. LIX

Eneca [illegible]
rit dampnat. Negam⁹ stulti quicquā eē ⁊ tm̄ eu͂ q̄ rem
aliqua [illegible]
[illegible]
gulos dn̄os descripta sūt. dare tm̄ regi ⁊ donu͂ ⁊ pecuniā possum⁹
[illegible]
piēs nihil emit. Sic ⁊ vetāt mutuu͂ sume. Sed q̄ aliū sapiētis est

[illegible] Idē ad Luc. [illegible] At Crisippus sapienté nulla re egere: z tñ multis illi rebus opus esse. Cōtra stulto nulla re opus est: nulla eni re vti scit.

De Cognitione sui vel ignorātia. C. LX.

Macrobius in somnio scipiōis li. i. De celo [illegible] Nosce te ipsum. [illegible] ad beatitudiné [illegible] inqt agnouerit. Sed [illegible] virtutes [illegible] reportat.

Sen. ad Luc. [illegible] Idem [illegible]

[illegible]

De purgatiōe mēt ad aqsit[illegible] C. LXI.

August. in li. de [illegible] Sentētia est [illegible] de mente mūdāda ad vidēdū deū. quā paganus quidē scripsit: sz christian⁹ baptisat⁹ mortuus est. Ag te o inqt miseri: [illegible] aditus sensuales: vat sese figuris: accōmodat coloribus: adheret [illegible] quos pādere solet lumē rōnis radi⁹ [illegible] Jtaq3 deus q nunq̄ deest frustra polatur ab anima [illegible] Idē in li. de vera religiōe z sapiētia. Ueritas acerba z inuisa oīb⁹ q vir tutis experte [illegible] Sen. ad Luc. epla liii. Somnū narrare [illegible] Quintil. in li. [illegible] [illegible] Et [illegible] sapiētū. Ut aūt aliqd [illegible] terras euertimus. et aūt summū bonū occupem⁹ pectus sentum piget.

De Eodem C. LXII.

Boetius li. de cōsol. i. Nubi[illegible] nullū fundere pūt sidera lumē. Tu quoq3 si vis lumine claro Cernere verū tramite recto Carpe callē gaudia pelle. Pelle timorē spemq3 fugato. Nec dolor assit nubila mens est Uinctaq3 frenis hec vbi regnat. Prosp [illegible] Idē Nō placeat vanis animū submittere rebus [illegible] tē onerare cibis. Cor mūdū z sapiēs fructu virtutis alat. Et christi in n̄ro pectore regnet amor. Ouid⁹ in li. de arte [illegible] Est mora tuta [illegible] amor.

[illegible] post gaudia tetro. Se. Ille in stomacho.

De Spectaculis nature. C. LXIII.

Tullius [illegible] Est aūt aliqd ingeniosisq3 nāle q̄si pabulū quoddā cōsideratio naturæ. [illegible] cas turp[illegible] germanā terrā amplecti. cui⁹ multiformes pisces [illegible] bus odor gratissim⁹ flores [illegible] sunt nature spectacula: q̄ z mutari difficile est: z refutare culpabile. Sen. de natura[illegible] magnitudiné co rū cōsuetudo subducit. Jta eni a natura cōpositi sum⁹: vt nos quo [illegible] Fulgē in a mitol [illegible] amphiteatrū currentes [illegible] certanté. Actor. Ut legit [illegible] Uirgil. in geor. li. ij. Felix q̄ potuit rerū cognoscē causas. Tul. in li. de diuinatiōe. Si qs mortalis cōiugationes oīm causarū aio pspicere posset nihil eū pfecto falleret. Prosp. in a[illegible] grāmatū. En mi [illegible] gnus ostēdit actor. Actorēq3 sui cōdita queq3 canūt.

De Contēplatiōe diuinor sm philos. C. LXIIII.

Seneca in naturaliū quest. li. v. Nūc qdē gratias ago cum rerū naturā nō ab hac parte [illegible] deo q̄ publica est. Sed cū e[illegible] [illegible] q̄ vniuersi materia sit: qs actor aut custos: qd sit deus [illegible] quid. an semel fecerit [illegible] ptener. [illegible] z potens. ipse eni est necessitas sua: nisi ad h̄ admitteret: nihil fuerat nasci. Quid eni erat cur numerū [illegible] [illegible] Nō est tibi frons ficta [illegible] ea est: nō q3 p se beatū est malo caruisse: sed q3 laxat animū: z preparat ad cogitatiōnē celestiū: [illegible] Tul. in li. de natura deoz. [illegible] Ad ōsiderādū aūt que sit natura deoz nihil difficili⁹ [illegible] Idē in li. de creatiōe mūdi. Parentē vniuersitatis hui⁹ [illegible] Lactātius in li. de origine erroris. Nobis [illegible] est celum rigidis ac statibus intueri. et deū qui⁹ illa sedes est [illegible] oculis vero possumus aio cōtemplemur.

De Eodem sm poetas. C. LXV.

Boetius in li. de cōsol. v. Qui recto celū vultu petis exerisq3 frontē: In sub. [illegible] ras animam quoq3 [illegible] Infersus [illegible] mens corpore celsius exhausto. Juuenalis [illegible] puro q̄ celū corde tuenti: Ubi[illegible] bis p secula cuncta manebit.

Ouid. in li. metha. i. Pronaqꝫ cū spectēt aīalia cetera terrā. Os hoī sublime dedit celūqꝫ videre. Iussit ⁊ erectos ad sidera tollere vult⁹.
Bernardus [illegible] Beata potentē hēt tardos aīalia [illegible] Leuia deserens [illegible] ferunt [illegible] mane latē mē[illegible] figura [illegible] ad astra caput et [illegible] ide [illegible] Erectum vite [illegible] dicit [illegible] quē [illegible] ceteri [illegible] ingenio fen lus meteqꝫ [illegible] et certa res rōne pbat. Nemus eni qui [illegible] agit. Sol oculus [illegible] Lucre[illegible] empedocles [illegible] Ut astra [illegible] celi sub[illegible] tra [illegible] Actor. Hic empedocles est qui sic [illegible] descri[illegible] psisse [illegible] est vtriqꝫ ⁊ circūferētia nusq̄. hic totū se [illegible] incēdere [illegible] Et ut refert lactanti⁹ mortē sibi [illegible] eternas esse animas suspicabat.

C De Quiete contemplantiū .C. .LXVI.

Seneca ad lucil. epla. viii. Mihi crede qui nihil agere videnť maiora agūt humana [illegible] diuinaqꝫ simul tractāt. Idē in li. vi. Nulla placida est qes nisi quā rō cōposuit nulla res animū sapiētis auocat: multus boīu; [illegible] deceť intrūpit cogitatiōes bonas solidasqꝫ iā ⁊ certas [illegible] ingeniū est nec [illegible] adhuc reducit introrsus qđ ad vocē ⁊ accidētia erigiť. A. gelli⁹ li. i. Stare socrates solit⁹ dr pti[illegible] statu pdi[illegible] atqꝫ [illegible] a summo lucis ortu ad solē alterū oriētē in cōmunes [illegible] Idē in vestigiis [illegible] atqꝫ oculis eūdē in locuz directis cogitabūdus tanq̄ quodā secessu mētis atqꝫ animi facto a corpore. Actor. Idē interrogat⁹ cuiatē nū [illegible] se diceret. Mūdanum inquit totius eni mūdi se incolā ⁊ ciuē arbitrabať. Nihil aūt se scire dicebat nisi hoc ipsum qr nihil sciret. Valeri⁹ li. viii. Carneades laboriosus ⁊ diuturnus sapiētie miles cū ad mensaz se deret cogitationib⁹ inherens manū ad mēsam porrigere obliuisce bať. [illegible] quā [illegible] loco habebat. [illegible] inter studia interpel lādi ⁊ medio [illegible] dexterā suā necessariis cib⁹ aptabat.

C De Gloria vel fama fm phōs. C. LXVII.

Cicero. Hec sunt ergo partes honesti iuxta tulliū que sua vi nos alliciūt [illegible] dignitate nos trahunt. [illegible] virt⁹ scientia ⁊ [illegible] supra. Tull. in re tho. i. In scdo aūt genere honesti [illegible] qđ partim dignitate sua partim vtilitate nos allicit sunt hec glia dignitas amplitudo amicitia. Gloria est frequēs fama de aliquo cū laude. Idē in lib. de amicitia. Non est negligēda fama nec mediocre telū ad res ge rendas oportet existimare beniuolentiā ciuiū quā tn̄ blandiciis ⁊ assentando colligere turpe est. Idē in orōne sua pro [illegible] Illud te esse admonitū volo primū vt qlis es talē te hoīes existimet. Idē in tusculanis li. tertio. Hō qui in summa vanitate [illegible] nullā effigiē eminentē vtutis s; ad vmbratā imaginē glorie [illegible] Est eni glo ria solida quedā res ⁊ expssa nō adumbrata. Ita [illegible] laus bo norū [illegible] incorrupta bene iudicantiū de excellente vtute. Hec vtuti resonat tanq̄ imago glie. Que qr recte factoz comes est nō est bo nis viris repudiāda. Illa aūt que se imitatricē ei⁹ esse vult temera ria atqꝫ inconsiderata ⁊ plerūqꝫ vicioz laudatrix fama popularis si mulatione honestatis formā ei⁹ corrūpit. Valeri⁹ maximus. So crates humane sapiētie quasi terrestre quoddā oraculū cōpendiaria via eos ad gloriā puenire dicebat qui id agerēt vt quales vide ri vellent tales etiā essent. Conscientiā plusqꝫ famā attēde: falli eni poterit fama: cōscientia vo nunq̄. Seneca in lib. de quattuor virtuti bus. Nunq̄ multis sed quib⁹ placeas cogita. Seneca ad lucil. epla. [illegible] Remoue existimationē boīu; dubia semp est ⁊ in partē vtrāqꝫ diuidiť. Idē in [illegible] Multo magis ad rē ptinet qual tibi videaris q̄ qlis aliis. Cōciliari nisi turpi rōne amor turpiū nō pōt. Idē [illegible] Nemo mihi vr pluris estimare vtutē nemo illi ma gis esse deuot⁹ q̄ qui boni viri famā pdidit ne [illegible] pderet. Ex puerbiis sapientū. Bona hoīm opinio tutior est pecunia. Damnuz est appellādū cū mala fama [illegible] q̄ difficile est glie custodia. Opinionē boīes de te malā si mali mala enim displicere laudabi le est. Itē plurimiqꝫ famā pauci verentr̄ [illegible] Itē qđ sis interest nō quid habearis. Itē vis oībus esse not⁹ effice paucis vt nemine nouerīs. Quintil. li. vii. In quibusdā virtutes gratiā nō habent: in quibusdam ipsa vitia delectant.

C De Eodem fm poetas. .C. .LXVIII.

Oratius in li. epi. Principib⁹ placuisse viris nō vltima laus est. Ouid. in li. me tha. iii. Et obest sua gloria multis. Idē in lib. tristiū. iiii. Nō paruas animo dat gloria vires. Et fecūda facit pectora laudis amor. Idē in lib. de ponto. Excitat auditor studium laudataqꝫ virt⁹ crescit: immensum glia calcar habet. Mathe⁹ in [illegible] Non credas [illegible] fame te [illegible] crede. Mors [illegible] nit mors [illegible] fama [illegible] Marti. [illegible] Hoc virum facia [illegible] Nunc volo laudari qua sine morte pōt.
Actor. De hac quoqꝫ materia require supra cap. de inani gloria ⁊ de hipocrisi de ostentatione quoqꝫ ⁊ iactantia.

C De Laude fm phōs. .C. LXIX.

Varro in sentētiis. Qui in magnis excedit etiam inuitus laudabiť. Cassiodorus in epla. xii. Debemus oēs bene gerentibus et eos laudis comi tes assensus. Nā si equoz cursus clamoribus incitat: ⁊ insonantiū manibus agiť vt a mutis animalibus velocitas expe tatur quātū ⁊ hoīes stimulari posse credimus quos ad laudis au ditatem natos singulariter inuenimus. Sydonius epistolari suo libro v. Ut autē vera laus ornat ita falsa castigat. Tulius in phi lippica ii. Sicut quidā morbo [illegible] que ob stuporē sensus suauitatē cibi non sentiunt sic libidinosi ⁊ auari nature laudis gustū nō ha bent. Seneca in libro de remediis fortuitoz. Malis displicere laudari est. Idem ad lucilium epistola [illegible] Quid letaris qr ab ho minibus his laudatus es quos ipse laudare nō potes. Laudatio ali quid exhortationis affert ipsis audientibus ⁊ animos adolescen tium extimulat. Idem in libro de quattuor virtutibus. Parce lauda: vitupera parcius tam turpe sit tibi laudari a turpibus q̄ si lauderis ob turpia. Terentius in adelphis. Corā aliquē laudare verēdū e [illegible] magis assentandi cā fieri videať. Simachus vbi supra. Procuratoz semp ad misericordiā via bonis moribus patet. Valerius li. ii. Publica religione cōsecrata virtus nulla priuata laudatiōe idiget. Idē in li. vii. Aristo in neutrā partē de semetipo loqui decere predicabat qm laudare se vani vituperare stulti esset.
Ennodius. Liberior iusto laudatio tantū glorie decerpit quantū falsitatis adiecerit. sit eni vanus narrator q̄ crescit et mēdacius. Pli nius ad [illegible] in epla. Hoc ipsum amātis est amarū nō ho norare laudib⁹. Idē ad cornelium [illegible] Prauū ac maliguū est nō admirari hoiem admiratiōe dignissimū. Quintil. li. ii. Verecūdi⁹ dicēdu est sua q̄ aliena laudari. Ex puerbiis sapientū. Recte parē ⁊ inferiorē laudas qr pertinet ad gloriā tuam. Item q̄ magnuz est non laudari ⁊ esse laudabilem.

C De Eodem fm poetas. C. LXX.

Cato vbi supra. Cū te aliqs laudat. iudex tuus esse memento. Plus aliis de te q̄ tu tibi credere noli. Horatius in li. epi. Quid de quoqꝫ viro ⁊ cui di cas sepe caueto. Percōtatorē fugito nā garrulus idem. Nec retinēt patule cōmissa fideliter aures. Et semel emissum volat irreuocabile verbū. Qualē cōmēdes etiā atqꝫ etiaz aspice: ne mox. Incutiat aliena tibi peccata pudorē. Ouidius in li. methamor. v. Laudare parū est laudemur ⁊ ipsi. Idē in li. vi. Prob superi q̄ tū mortalia pectora cece. Noctis habent ⁊c. Reqre supra de viciis virtutū speciē ptendētib⁹. Idē in [illegible] de ponto. Reqre in precedenti ca. Actor. De hac iteruz mā require supra ca. de inani gloria. ceterisqꝫ supradictis capitulo quoqꝫ de adulatione.

C De Dignitate. C. LXXI.

Cicero. Sequiť de dignitate quā scdo loco tulli⁹ inter species ptis scdē honesti posuit. qr s. ptim dignitate sui ptim vtilitate nos allicit. Tullius rheto. i. Dignitas est alicuius honesta ⁊ cultu ⁊ honore digna ⁊ verecūda auctoritas. Boetius de cōsola. li. ii. Nō aūt vir tutib⁹ et dignitate sed ex vtute dignitatib⁹ honor accedit ⁊ collata improbis dignitas nō mō efficit dignos. sed pdit potius ⁊ ostētat in dignos. Valeri⁹ maxim⁹ ab iii. Deforme est qb⁹ dignitate ptes ab his vtute superari. Ex puerbiis sapientū. Ignominie loco ē apō indignū dignitas. Seneca ad lucil. epla. liii. Habem⁹ auctoritatē senū ea vitia puerorū. Idē in epla [illegible] Dignitatorū quos supra capita hoīu; supraqꝫ turbā delicatos lectica suspēdit p ornata felici tas est: cōtemnes illos si despoliaueris. Equū empturus solui iubes stratū: vestimēta detrahis. neqꝫ aliqꝫ corporis vitia lateat hoīem vo [illegible] lutū estimas. Quid de aliis loquor. si ppendere te vis: [illegible] pecu niam domū dignitate int⁹ [illegible] considera tunc qualis sis [illegible] credis. Actor. De hac quoqꝫ materia require superius ca. de bo nis ⁊ malis moribus principum ⁊ ca. de ambitione.

C De Amplitudine diuitiarum. C. LXXII.

Tullius in rheto. i. Amplitudo est potentie vel maiestatis vel aliquaz copiaz magna abundātia. Actor. De potētia vel maiestate multa su

petius sub diuersis titulis tam posita sunt. [illegible] et ea de ambitione que [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nunc [illegible] [illegible] Seneca ad lucilium epistola [illegible] [illegible] Horatius [illegible] Uxorem cum dote fidemque et amicos. Et genus et formam regina pecunia donat. [illegible] [illegible] [illegible] Parua loquor: quod et si nummos prebent. [illegible] [illegible] possidet arca iouem. Juuenalis [illegible] Quantum quisque sua nummorum seruat in arca. Tantum habet et fidei. Martialis coquus. Quas dederis solas semper habebis opes.

C De Uanitate et incertitudine diuitiarum. .C. LXXIII.

Ualerius lib. [illegible] Caduca nimium et fragilia puerilibusque [illegible] crepundiis sunt ista que vires et opes humane vocantur. Affluunt enim subito repente. [illegible] nullo in loco nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt sed incertissimo flatu fortune huc et illuc acta. quos in sublime extulerunt improuiso recursu destitutos profundo cladium miserabiliter immergunt. Itaque nec existimari nec dici bona debent que et inflictorum malorum magnitudine desiderium sui duplicent.

Seneca ad lucilium epistola lxxxvii. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest: bonum non est. opes autem et lenoni et laniste contingunt. ergo bona non sunt. Cicero in oratione pro domo sua. Caduca sunt hec et mobilia non virtutis atque ingenii: sed fortune et temporum munera: quorum non tam facultas et copia extendenda est quam in utendo ratione et in carendo patientia. Claudianus in maiori. Magnas ingenio copia vincit opes. Tibullus in libro. Quid prodesse potest pondus graue diuitis auri. Araque si fundant pinguia mille boues. Quidue domus prodest frigis innixa columnis. Aurateque trabes marmoreumque solum. Non me regna iuuant non lidius aurifer amnis. Nec quas terrarum sustinet orbis opes. Hec alii capiunt. liceat mihi paupere cultu. Securo vite munere posse frui. Somnia fallaci ludunt temeraria nocte. Et pauidas mentes falsa timere iubent. Maximianus. Quid mihi diuitias quarum si dempseris vsum. Diues largus opum semper egenus ero. Horatius in libro epistolarum. Quid mihi diuitie si non conceduntur vti. Martialis coquus. Callidus afflata nummos fur auferet arca. Prosternet patrios impia flamma lares. debitor vsuram pariter cum sorte negabit. Non reddet steriles semina iacta fruges. Dispensatorem fallax spoliabit amica. Mercibus obstructas obruet vnda rates. Extra fortunam est quicquid donatur amicis. Quas dederis solas semper habebis opes.

C De Incommodis diuitiarum secundum philosophos. C. LXXIIII.

Plautus in aulularia. Pecunia rerum ac sollicitudinum causa et caput est. A. gellius in libro atticarum noctium. x. Uerum est quod obseruato rerum vsu sapientes viri dixere multis egere qui multa habeant: et magnamque indigentiam nasci non ex magna inopia sed ex copia magna. Multa enim desiderari ad multa que habeas tuenda. Quisquis igitur multa habens cauere ac prospicere velit ne quid egeat: neve quid ei desit iactura opus esse sciat non questu: et minus habendum esse vt minus desit. Boetius de consolatione lib. ii. O angustas inopesque diuitias: quas non habere totas pluribus licet. et ad quemlibet sine ceterorum paupertate non perueniunt. fugare indigentiam copia querimus. At hoc nobis in contrarium cedit quippe pluribus adminiculis opus est ad tuendam preciose supellectilis varietatem: verumque illud est permultis indigere: qui permulta possidet. Item nunquam tua faciet esse fortuna que a te rerum natura fecit aliena. Seneca ad lucilium epistola xiii. Nemo sollicito bono fruitur. Adicere omnes aliquid diuitiis studet. Dum de incremento cogitat. oblitus est vsus rationes accipit forum conterit. fit ex domino procurator. multa tibi possem ostendere que acquisita acceptaque libertatem nobis extorquent. Idem in libro de moribus. Facilius est pauperi contemptum effugere quam diuiti inuidiam.

Socrates. Felicitas semper subiecta est aduersis. Damnumque nisi ex abundantia raro venit. Secundus philosophus. Quid sunt diuitie aurum pondus curarum timidum verecunda delectatio insatiabilis inuidia. desiderium inexplebile os excelsum. iniusta concupiscentia. Actor. Sydonius etiam ait diuitias esse causam malorum non quod ipse faciant aliquid: sed quia facturos irritant.

C De Eodem secundum poetas. .C. LXXV.

Oratius in lib. epistolarum. Imperat aut seruit collecta pecunia [illegible] [illegible] [illegible] Idem in methamorphoseos [illegible] [illegible] [illegible] Itaque nocens ferrum ferroque nocentius aurum [illegible] [illegible] [illegible] Poma pecunia morte [illegible] [illegible] Idem in iiii. li. O plures nimia congesta pecunia cura. Strangulat. et cantabit vacuus coram latrone viator. Pauca licet portes argenti vascula puri. Nocte iter aggressus gladium contumque timebis. Et mote ad lunam trepidabis arundinis vmbram. Idem in [illegible] Magnas pecunia magnis cura maiore metuque Seruantur. misera est magni custodia census. Claudianus in maiori. Quas mala collegit fallacis dextra peritus. Hec peius nati dextra refundit opes. Idem in minori. Diuitias feruor bone sit. Lutus et humanus obstinat copia mentes. Arator lib. ii. Auri cessit amor: qui pectora sepe adurit. Quo capitur mortale genus. qua pullulat omne De radice malum. cui vicio eius ardet Ambitio. cre [illegible] mors et [illegible] rapinas. Addita iura famem [illegible] Galtherus in alexandreide. [illegible] Auferre pecunia mortes non afferre potest. Idem in viii. Quid tibi diuitiis opus est quam semper auaris. Esuriem parit. quanto tibi plura parasti. Tanto plura petis. et habendis acrius ardet. Sicque famem faciens. defectum copia nutrit. Marcialis coquus. Ardua res hec est opibus non tradere mores. Et cum tot croceos vicerit esse numam. Actor. De hac quoque materia require supra in ca. de auaritia et cupiditate.

C De Diuitie non sunt huiusmodi bona propria. C. LXXVI.

Ysidorus in epistola suo li. v. Humana substantia rectius mente quam mole consenda est. Inter opes itaque quaslibet positi quod bona a stultis falso vocantur. si quid agimus nostrum est. si quid habemus alienum. Seneca ad lucilium epistola viii. Alienum est quicquid optando euenit. Non est tuum fortuna quod fecit tuum. Idem in xlvii. Quomodo stultus est qui equum empturus non ipsum inspicit sed stratum eius et frenos: sic qui hominem ex veste aut ex conditione estimat. Tullius in li. de paradoxis. Nihil meum vel cuiusquam alterius est. quod auferri vel amitti potest. Uarro in sententiis. Nemo suum putet quod extra ipsum est. vir bonus patriam suam quocunque it secum fert et omnia sua custodit. Ualerius. Bias prienensis cum patriam eius prienem hostes inuaderent: omnibus preciosarum rerum pondere onustis fugientibus interrogatus quid ita nihil ex bonis suis secum ferret. Ego certe inquit bona mea omnia mecum porto pectore enim illa gestabat non humeris nec oculis visenda sed animo estimanda: que domicilio mentis inclusa manibus mortalium labefactari nequeunt. et vt manentibus presto sunt ita fugientes non deserunt. Lactantius in li. de falsa sapientia. Detracta diuitibus insolentia et iniquitate. nihil interest. viri alii diuites alii pauperes sint. cum animi pares fuerint. Ex prouerbiis sapientum. Nihil proprium ducas quod mutari potest. Quis est pauper. qui sibi videtur diues. Et quis plurimum habet: qui minimum cupit. Prosper in libro epigrammatum. Terrenis opibus cum diues gaudet iniquus. Uerus se miserum nescit egere bonus. Cum licet aduersis cessantibus omnia pareat. Lege tamen mortis sit faciendus inops. At bona iustorum nullus obnoxia damnis. Hostes furta ignes et mare non metuit. Omnis virtutum semper substantia salua. In viris christi munera nemo rapit. Galtherus in alexandreide lib. i. Auferre pecunia mores non afferre solet. Quem vero morum non rerum copia ditat. Quem virtus extollit habet quod preferat auro. Non eget externis qui moribus intus abundat. Nobilitas sola est animum que moribus ornat. Horatius in li. epi. Forte per angustam tenuis vulpecula rimam. Repserat in cameram frumenti pastaque rursus. Ire foras pleno tendebat pectore frustra. Cui mustela procul si vis ait effugere istinc. Macra cauum repetes artum quem macra subisti. Actor. De hac quoque materia plenius supra require capitulo de intelligencia et rerum estimatione capi. quoque de praua mente.

C De Diuitiis contemnendis. .C. LXXVII.

Uarro in sententiis. Ео aio diuitiendo sunt [illegible] ne quo accapiede. Ex prouerbiis sapientum. Qui paupertatem timet quam timidus est: plurimum habet is qui minime cupit. Quietissime quoque viuerent homines si duo verba de medio tollerentur meum et tuum. Tertullianus in apologetico. Diogenes [illegible] pedibus superbos platonis thoros alia superbia deculcat. Lactantius in lib. de falsa sapientia. Laudatur democritus quod agros suos reliquerit eosque pascua publica fieri passus sit. probare quidem si donasset: sed nihil sapienter fit quod si ab omnibus fiat inutile ac malum sit at hec negligentia tolerabilius. Quid ille qui patrimonium in nummos redactum effudit in mare: ego dubito vtrum sanus an demens fuerit. abite inquit in profundum male cupiditates. Ego vos

merg[illegible] ne ipse mergar a vobis. [illegible] titus pecunie contempt⁹ est facilio bone [illegible] hec humanitate [illegible] paup[illegible] pot hoc q̄ [illegible] ea [illegible] dum [illegible] q̄c[illegible] [illegible] Seneca ad luc. epla [illegible] imo [illegible] ad bonā mentē magno cursu [illegible] Si q̄d est quo teneris aut expedi aut incide. Idē in epla [illegible] hoc [illegible] in [illegible] mēnere [illegible] animi est q̄ [illegible] [illegible] se venerit [illegible] [illegible] Cato [illegible] de more[illegible] De pace [illegible] [illegible] quum [illegible] mēdicāt [illegible] Actor De hac quoq̄ [illegible] supius require ca. de liberalitate ꝛ etiā inferius ca. de cōtēptu seculi ꝛ de pspertatis vanitate.

De Bono paupertatis fm phos. .C. LXXVIII.

Secūdus phs. Quid est aūt paupertas odibile bonū sanitas [illegible] remotio [illegible] separatio [illegible] sine dāno possessio absq̄ calūnia sine [illegible] felicitas. Seneca ad luc. epla [illegible]. Multis ad phandū obstitere diuitie paupertas expedita est: secura est nō circūstat illā turba seruoꝝ ad quos pascēdos trāsmarinaꝝ regionū est optāda fertilitas facile est pascere paucos ventres ꝛ bn̄ istitutos: ꝛ nihil aliud desiderātes q̄ ipleri: quo fames cōstat magno [illegible] dū paupertas [illegible] est [illegible] desiderijs satisfacere. cur ergo hāc cōtubernā ē recuses cuius mores sani diues imitat̄. Si vis vacare aio aut paup sis oportet aut paupi silis [illegible] studiū salutare fieri sine frugalitatis cura. frugalitas āt paupertas volūtaria ē. Idē i epi. [illegible] sereno potes paupertatē [illegible] Illa eni veros certosq̄ amicos retinebit [illegible] quia nō te sꝫ aliud sequebat̄. Nōne vel ob hoc vnū amāda est paupertas q̄ a qb⁹ ameris ostēdat. O q̄n ille veniet dies q̄ii nemo in honorē tuū mētiat̄ huc ergo cogitatio nes tue tendāt [illegible] cura [illegible] Valeri⁹ [illegible] Quesitū attinet aut diuitias in pma felicitatis pte aut paupertatē in vltimo miseriarū statu ponere: cū ꝛ illaꝝ frons hilaris: multis intus amaritudib⁹ sit referta ꝛ ei⁹ horridior aspect⁹ certis ꝛ solidis bonis abūdet. Quintil. [illegible] Paupertatis [illegible] est [illegible] libertatē. Idē in [illegible] quoq̄ pauper amāt. Et pverbijs sapientum [illegible] multa paupertas iubet. Petronius. Nescio quō bone mētis soror est paupertas.

De Eodē fm poetas. .C. LXXIX.

Ouidius de remedijs ii. Diuitijs alitur luxurio sus amor. Nō hꝫ vñ suū paupertas pascat amorē. Lucan⁹ in li. i. Fecūda viroꝝ Paupertas fugitur. Idē in li. v. Dat vires fortuna minor. O vita tuta facultas. paupis angustiq̄ lares. O munera nondū itellecta deum Fortunat⁹ paup in angusto regnat hūdo deū. Iuuēc⁹ lib. i. Felices humiles paup quos spūs ambit. Illos nā celi regnū sublime receptat. De hoc quoq̄ reqre supra ca. de sufficiētia siue paupertate volūtaria. Dicebat aūt Arist. et legit. solū se incōmodū paupertas pati q̄ nō posset egētib⁹ subuenire. Iuue. li. i. Nil hꝫ ifelix paupertas durius in se q̄ q̄ ridiculos hoīes facit [illegible]. Cōmune id viciū hic viuimus ambitiosa paupertate omnes.

De Securitate eiusdē fm phos. .C. LXXX.

Seneca in trage. O quātū bonū est obstare nulli. capere securas dapes humi iacentē scelera nō intrāt casas: tutusq̄ mēsa capit̄ in angusta cib⁹ venenū in auro bibit̄ malā bone fortune pferre lꝫ. Idē in epla ad luci. [illegible] Apud cohatorē nostrū iuenit cupiditatū finē: etiā ad timoris remedia pficere. Defines inq̄t timere si spare desieris.

Idē in. xij. Ille beatissim⁹ est ꝛ securus sui possessor qui crastinum sine solicitudie expectat. Idē in [illegible] Etiā in obsessa via pauperi pax est. Idē in. xv. Mediocridū est nihil posse q̄ magnificū est plenum esse nec ex fortuna pendere. Idē in [illegible] Paupertas expedita est. secura ē nō circūstat illā turba seruoꝝ ad quos pascēdos transmarinū regionū ē optāda fertilitas. Idē in [illegible] Paupib⁹ est fine qua [illegible] est secūdū securitas. Idē [illegible] Nūq̄ maior ē aīs q̄ vbi [illegible] seposuit ꝛ fecit sibi pacē nihil timēdo fecit sibi diuitias nihil concupiscēdo. Valeri⁹ li. vij. Cū giges armis ꝛ diuitijs opulētissimo [illegible] regno inflat⁹ [illegible] appolline [illegible] aliqs mortaliū felicior e[illegible] abdituo [illegible] [illegible] q̄ aglaū [illegible] Is erat archadū pauperrim⁹ [illegible] etate senior [illegible] [illegible] excederat [illegible] ergo [illegible] de fecunditatis [illegible] sub [illegible] appollo magis [illegible] pbare securitate ridens tugurium [illegible] cautis [illegible] aulam paucarūq̄ glebas [illegible] q̄ aruis adhuc pinguissima metu referta. ꝛ marum

aut alterum facilis [illegible] iugum boum q̄ contractum vectigalibus impēsis onerosuꝫ ꝛ horreolū visus necessarij nullisq̄ minus ap petendum q̄ [illegible] [illegible] ꝛ cupiditatibus omnū. Ita giges [illegible] vane opinionis deum habere concupiuit vbi nam solida esset felicitas vidicit.

De Eodem fm poetas. C. LXXXI.

Lucanus. [illegible] lib. O vite tuta facultas paupis [illegible] Iuue. [illegible] Cātabit vacuus corā latrone viator. Tibullus [illegible] Diuitias alius fuluo sibi cogerat auro Et teneat culti iugera multa soli Quē labor assidu⁹ vicino terreat hoste Martia cui somnos classica pulsa fugent. Me mea paupertas vita traducat inerti. Dū me⁹ exiguo luceat igne focus. Et vos exigue pecori fure [illegible] Parate de magno est pda petēda grege. Idē in [illegible] Nō me regna iuuāt nō lidius aurifer amnis. Nec quas terrarum sustinet orbis opes. Hec alij cupiant liceat mihi pauper cultu Securo vite munē posse frui. Actor De hoc quoq̄ require supra ca. de sufficientia. ca. quoq̄ de diuitijs ꝛ de bono paupertatis.

De Amicitia. C. LXXXII.

Sequitur de bono amicitie quaꝫ quarto loco ponit Tul. [illegible] gene. Tul. in rheto. [illegible] Amicitia est voluntas erga aliquē bonarū rerū illius ipsius cā quē diligit cū pari voluntate. Idē in lib. de amicitia. Amicitia oibus rebus hūanis pponēda est. Nihil enim est tam nāe aptū tāq̄ cōueniens ad res secūdas vel aduersas. Quāta sit vis amicitie ex hoc potest intelligi q̄ ex infinita societate generis humani quā cōciliauit ipsa natura ita cōtracta res est ꝛ adducta in angustū vt ois charitas inter duos vel iter paucos cōiungetur. Est aūt amicitia nihil aliud nisi oium diuinarū humanarūq̄ rerū cū beniuolentia ꝛ charitate cōsensio. Quidā diffiniūt amicitiam parib⁹ officijs ꝛ voluptatib⁹ sꝫ hoc quidē est nimis exigue ꝛ exiliē ad calculos vocare amicitiā. vt par sit ratio acceptorū ꝛ datorū. Ditior eni ꝛ affluētior videt̄ esse amicitia nec obseruare restricte quis plus reddat q̄ accipit. Neq̄ eni verēdū est ne q̄d excidat aut ne q̄d in terrā defluat. aut plus equo in amicitiā conferatur. Scōs phs. Quid est amicitia equalitas animoꝝ q̄d amicus desiderabile nomē. hō vir apparēs. ifelicitatis refugiū. indefinēs felicitas. Seneca de beneficijs li. vi. Nescis quātū sit amicitie pciū si nō itelligis te ei daturū cui amicū dederis rē seculis rarā q̄ nō alicui magis deest q̄ vbi credit̄ abundare. Neminē tā alte fecunda posuerūt vt nō illi amicus eo magis desit quo nihil absit. Calcidius in phemio sup thimeū platonis v. Socrates in exhortatiōib⁹ suis virtutē laudās. cū oium bonoꝝ totius pspentatis cōsistere cām penes eā diceret. addidit ipam esse solā que res iposs[illegible] ad possibilē redigeret facultatē. Preclare. Quid eni generosaꝫ magnanimitatē vel aggredi pigeat: vel ceptū fatiget. vt tāquā victa difficultatib⁹ se tēporet a labore. Eadē est vt opinor vis amicitie. parē impossibiliū pene rez exmicatio. cū alter ex amicis iubēdi relligiōe alter parēdi voto cōplacita oper⁹ adminiculet̄ effectum. Ouidius in li. de ponto. Nomē amicitie barbara corda mouet. Cato vbi supra. Dilige sic alios vt sis tibi char⁹ amicus. Sic bonus esto bonis: ne te mala dāna sequant̄.

De Utilitate ꝛ iocūditate amicitie. .C. LXXXIII.

Tullius in lib. de amicitia. Amicitia oibus reb⁹ humanis pponēda est. Nihil eni ē taꝫ nature aptū tamq̄ conueniēs ad res secūdas vel aduersas sed hoc primū sētio amicitiā nisi in bonis esse non posse. Secūdas eni res amicitia splēdidiores facit aduersas ptiē cōicās q̄ leniores. Quō pōt vita eē vitalis q̄ nō amici mutua beniuolētia cōquiescat. Quid eni dulcius q̄ hr̄e cū quo audeas sic loq̄ vt tecū. q̄s eēt tāt⁹ fruct⁹ i psperis reb⁹ nisi hēres qui illis eq̄ vt tu gauderet Aduersas vō ferre difficile nisi esset qui istas grani⁹ ꝛ q̄ tu ferret. Et scdas res facit amicitia splēdidiores ꝛ aduersas ptiēs cōicāsq̄ leniores. In vā amicitia nō tā vtilitas parta p amicū q̄ amor ipse delectat amicitiā sua cuiq̄ pmanet stabil̄ ꝛ certa possessio. ita vt etiā si illa maneāt q̄ sunt q̄si dona fortune cū vita inculta ꝛ deserta ab amicis iocūda esse nō possit. Uetenima queq̄ (vt ea vina q̄ vetustatē ferūt) debēt esse suauissima. Magna eni vis est vetustatis ꝛ cōsuetudis. Quintil. [illegible] Nō reperio q̄d [illegible] hūanis excogitarē [illegible] amicitia [illegible] fortuna [illegible] Quid eni foret hūano gñe felici⁹ si oēs esse possent amici nō bella nō seditiōes nō latrocinia: nō lites ceteraq̄ mala q̄ hoībus ex seipsis nata sunt fortune accessissent. Et pverbijs sapientū. Animi beniuolentie [illegible] magna est cognatio. Quid dulci⁹ q̄ hr̄e cū quo oia audeas quē sic credas vt tecū sic loq̄ris vt tecū. Quantū talis amicos

bñuolentiã ꝛ ipſi tales eſſe non poſſunt. Cato vbi ſupra. Unius eſt regio mentis acq̄rere amicos. Hecaton ſtoicus. Quens qd̄ p fecerim amicus mihi eſſe cepi.

De fidelitate ꝛ conſtãtia amicitie. C. LXXXIIII.

Tullius de amicitia. Bonivm ꝛ ſapiẽtis ē hec duo tenere in amicitia. pmū ne qd̄ fictū vel ſimulatū ſit. Apte eni odiſſe magis ingenui ē q̄ fronte occultare ſniam. Deinde nō ſolū amicitias ab aliquo criminationes repellere ſz ne ip̄am qd̄ē ſuſpicioſum eē ſp eſtimantes aliqd ab amico eē violatū. accedat huc os ſuauitas qd̄ā ſermonū atq̄ morꝫ haud mediocre odimētū amicitie. Idē in lib. de nā deoꝝ. Nihil eſt vtute amabili⁹. q̄ qui adept⁹ fuerit vbicūq̄ gentiū erit a nobis diligef. Amicitia ſi ad fructū noſtꝝ referim⁹: ꝛ nō ad illius cōmodū quē diligim⁹ nō eſt amicitia ſz mercatura qd̄ā vtilitatum ſuaꝝ. Prata ꝛ arua ꝛ pecudes hoc mō diliguntur. q2 ex eis fructus capiunt. hoi aūt charitas gratuita eſt. Ual. lib. iiii. Sincere fidei amici pcipue in aduerſis reb⁹ cognoſcunt. in qb⁹ qcqd pſtaf totū a cōſtāti beniuolētia pficiſcif. felicitatis aūt cult⁹ maiore ex pte adulationi q̄ charitati erogaf. Certe ſuſpect⁹ quoq̄ eſt eo q2 petit ſp petat q̄ impēdat. Damon ꝛ phintias pithagore diſcipuli tā fidelem iter ſe iunxerūt amicitiā. vt cū alterū ex his dionyſi⁹ ſiracuſan⁹ interficere vellet. ꝛ is tps ab eo quo pauſq̄ pficiſceret domū pfect⁹ ordinaret res ſuas impetraſſet. alter vadē ſe pro ei⁹ reditu tyrāno dare nō dubitauit. Appropinquāte aūt pſinita die nec illo redeūte vnuſqſq̄ ſtulticie tā temerariū ſponſorē dānabit. At is nihil ſe de amici cōſtantia metuere pdicabat: eodē itaq̄ momēto ꝛ hora a dionyſio cōſtituta qui eā acceperat ſupuenit. Et admirat⁹ tyrān⁹ amboꝝ animū ſupplicium fidei remiſit. eoq2 ut in ſup vt ipm in ſocietatē amicitie ſtui gradū ultima cultus beniuolēria reciperent rogauit. Ecce vires amicitie mortis otemptū ingenerare vite dulcedine extīguē crudelitatē tyrāni ſuſfacere odiū in amorē ouertere: penā bnficio pēſare potuerūt.

Sydoni⁹ in epi. ſuo li. v. Perfecta dilectio nō tā oꝫ recolere quid officioꝝ ſoluerit q̄ meminiſſe qd̄ debeat his quos ampli⁹ diligim⁹ pl⁹ timem⁹. Symach⁹ in epi. ſuo. Juſta oiectura eſt q̄ de amicoꝝ pondere ꝛ eſtimatione colligif: ex meo aīo metioꝛ amicitiā nō poſſe ſentire officioꝝ ſocietatē. Quint⁹ curti⁹ li. iiii. Nemo fidelr diligit quē faſtidit. Seneca in trag. Quos ver⁹ amor tenuit tenebit. Idē in hercule furēte. Odit ver⁹ amor: nec patif moras. Pauli⁹ in epi. ad amicū mariū. Hoc ipm amātis eſt amatū non honorare laudib⁹. Sueto. vbi ſupra li. ii. Auguſt⁹ ceſar amicitias nō facile admiſit: ꝛ oſtātiſſime retinuit. Prudēti⁹ vbi ſupra. Ledāt met⁹. ꝛ labor ꝛ vis. Et ſcel⁹ ꝛ placide fidei fraus iſiciatrix. Qd̄ ſapim⁹ iungat amor q2 viuim⁹ vno. Cōſpirat ſtudio nil diſſociabile firmum. Claudian⁹ in maioꝝ. Nō qui pcū vīā qui oꝫ amoꝛ. Galther⁹ in alexā. li. v. Uerus amor miſeꝝ qui nō faſtidit amici.

Quid pro amico faciendū ſit ꝛ quid non. C. LXXXV.

Tullius in li. de offi. i. Amicis ꝛ nō tribuere qd̄ recte poſſis ꝛ tribuere qd̄ nō ſit equū. ꝫ offiū eſt. Honores ꝛ diuitie ꝛ voluptates ꝛc̄. hui⁹ generis que videnf vtilia nunq̄ amicitie āṗonēda ſunt. At neq3 ꝫ rēpublicā neq3 ꝫ iuſiurādū ac fidē amici cā vir bonus. faciet etiā ſi iudex fuerit de ipſo amico. Ponit eni pſonā amici cū induit iudicis. ſi tm̄ dabit amicitie vt amici cām malit eē verā ꝛ vt moꝛidē litis tps quoad leges pmiſerint accōmodet cū aūt iurāmēto ſnia dicēda ſit meminerint ſe deū teſtē adhibere. Si oia facienda ſūt que amici volūt: nō amicitie tales ſz ꝯiurato̾es putāde ſūt. Cū id qd̄ vtile vr in amicitia cū eo qd̄ honeſtū eſt cōpaf iaceat vtilitatis ſpes valeat honeſtas: ꝛ cū in amicitia que honeſta non ſunt poſtulanf: religio ꝛ fides aṗonaf amicitie. Idē in li. de amicitia. Nulla eſt excuſatio peccati ſi amici cā peccaueris. Nā cū ꝯciliatrix amicitie vtutis opinio fuerit: difficile eſt amicitiā manere ſi a vtute defeceris. Qd̄ ſi rectū ſtatuerim⁹ vel ꝯcedere amicis qcqd velint vel ſperrare ab eis qcqd velim⁹: pfecte quidē ſapiē ſum⁹. ſi nihil vitij haberem⁹. Hec igif lex in amicitia ſanciaf. vt neq3 rogemus res turpes: neq3 rogati faciam⁹. Turpis eni excuſatio hec eſt ꝛ minime accipienda. Si qs otra rēpublicā amici cā ſe feciſſe fateaf. Hec igif pma lex amicitie ſanciaf: vt ab amicis honeſta petam⁹: ꝛ amicoꝝ cā honeſta faciamus. Conſiliū vo libere dare gaudeam⁹ plurimūq̄ in amicitia amicoꝝ bñ ſuadentiū valeat auctas. Multa que nrā cā nunq̄ faceremus ꝛ cā amicoꝝ facim⁹. que eni in nris reb⁹ inhoneſte i amicoꝝ fiunt honeſtiſſime et pcari p amico idigno in aliquē acerbius inuehi p eo. Ual. li. vi. Rutili⁹ cū amici cuiuſdā iniuſte rogationi reſiſteret. Iſq3 cū indignatiōe dixiſſet qd̄ g mihi op⁹ ē amicitia tua. ſi qd̄ rogo non facis. Rñdit imo qd̄ mihi tua ſi ppter te aliquid inhoneſte facturus ſum. Claudianus in maioꝝ. Mult̄ debita vire nec. Cato vbi ſupra. Qd̄ iuſtū eſt petito vel qd̄ videat honeſtū. Nā ſtultū eſt petere qd̄ poſſit iure negari. Diligē ſic a nob. ꝛc̄. require ſupra ca. de amicitia.

Amicitia vera niſi inter bonos non ſit. C. LXXXVI.

Tullius de offi. li. ij. Quia vero idipſū qd̄ boni ſū decorūq3 dicim⁹ p ſe nobis placet. aioſq3 oiū nā ſui ꝯmouet. Iecreo illos in quib⁹ hoc eē creditur a nā ipſa diligere cogimur: atq3 hoc qd̄ē eſt cā diligēdi grauiſſima. Idē i li. de amicitia. Nihil ē tā aptū nature tāq3 ꝯueniēs ad res ſcdas vel aduerſas q̄ amicitia: ſed h pmū ſcio amicitiā niſi in bonis eē nō poſſe. Negāt etiā quēq̄ eē vir bonū niſi ſapientē. ſz ut ſapiaꝝ iterpretanf quā nemo adhuc mortalis ē aſſecut⁹. Nihil eſt vtute amabili⁹ nihil qd̄ magis alliciat ad diligēdum. qppe cū pp vtutē ꝛ pbitatē etiā eos quos nunq̄ vidim⁹ diligim⁹. Bonos boni diligant aſciſcātq3 ſib. quaſi ꝓpinquitate cōiunctos atq3 nā. Nihil eni eſt appetētius ſiſiū ſui atq3 rapaci⁹ q̄ nā. Diſpares mores diſpaira ſtudia ſequunf. quoꝝ diſſilitudo diſſociat amicitias. Nec ob vllā aliā cām boni iprobis ꝛ iprobi bonis amici eſſe nō pñt niſi q2 tāta eſt iter eos quāta maxia pōt eē ſtudioꝝ diſtantia. In talib⁹ aūt ſtabilitas amicitie ꝯfirmari pōt. qui beniuolentia iuncti pmū cupid. talib⁹ quib⁹ ceteri ſeruiūt imperāt. deinde equitate ꝛ iuſtitia gaudēt: omniaq3 alter pro altero ſuſcipit: nec quicq̄ niſi rectū ꝛ hōeſtū alē ab alio petit: nec ſolū colūt ſe inf ſe ꝛ diligūt ſed etiam verenf. Nā ornamentū amicitie tollit qui ex ea tollit verecundiā pernicioſuſq3 in his ſuroꝛ eſt. q ꝯſtimāt abidinū peccatorumq3 oiuꝫ in amicitia patere licentiā. virtutū eni amicitia adiutrix a natura data eſt non vitioꝝ comes. vt qm̄ ſolitaria non poſſet virtus ad ea que ſumma ſunt peruenire. coniuncta ꝛ ſociata cū altera perueniret. Sydonius vbi ſupra. lib. ij. Non magis cordi eē debet aut voluptati ager cū redditibus amplis. q̄ vicinus equalis bonis moribus. Galtherus in alexandreide lib. viii. Firmiſſimus inter equales. Interq3 pares eſt nodus amoris.

De concordia ꝛ cōmunitate amicoꝝ. C. LXXXVII.

Terentius in adelphis. Uetus verbū hoc eſt cōmunia eē amicoꝝ inter ſe oia. Saluſtius in katilinario. Idē velle ꝛ idē nolle ea demū vera amicitia. Ita ſi quis etiā a culpa vacu⁹ in amicitiā prauoꝝ inciderit. quotidie vſu atq3 illecebris facile par ſimiliſq3 ceteris efficif. Idē in iugurtino. Oēs eadem cupere eadem q3 odiſſe inter bonos amicitia. inter malos factio eſt. Boetius in lib. hypotetic. ſyllogiſmoꝝ. Hoc in ſe otinet propoſitum mutue amicitie. vt mōeat habere ſolitarias cogitationes. Nam quod honeſte quiſq3 cogitat nulla ꝓmptius q̄ ei quem diligit confitef. Seneca ad lucil. epla. iii. Tam audacter cū amico loqre q̄ tecū. tu quidem ita viue vt nihil tibi cōmittas niſi qd̄ cōmittere etiam inimico tuo poſſis. Idē in tbem. Conſortiū rerū oiū inter nos facit amicitia. Oia cū amico cōia habebit qui multa cū hoie. Hiero. ꝫ rufinū. Pithagorica ſūt hec amicoꝝ oia eē cōia. ꝛ amicū ſeipſū eſſe alterum. Ouidius in libro triſtium iiii. In duo corporib⁹ mētibus vnus erāt. Proſper vbi ſupra. Moribus in ſanctis pulchra eſt cōcordia pacis. Arator libro ii. Repellitur error in diuerſa trahens. cum ſpiritus efficit vnū. Prudentius vbi ſupra. Quod ſapimus cōiungat amor. Et cetera require ſupra de fidelitate amicitie.

De fomentis amicitie. C. LXXXVIII.

Tullius de offi. li. i. Uita victuſq3 cōmunis illa. ſermones. exhortatio̾es interdū etiā obiurgationes maxime in amicitiis viget. Eſtq3 illa iocundiſſima amicitia quam ſimilitudo coniugauit. Idē in li. de amicitia. Firmamentum ſtabilitatis ꝛ conſtantie quam in amicitia querimus eſt fides. Hi qui ſuperiores ſunt ſubmittere ſe debent in amicitia. ꝛ ſic quodammodo inferiores extollere. Hecaton ſtoicus. Si vis amari ama. Ex prouerbiis ſapientū. Ab amico lachrymis redimas iracundiam. Itaq3 amicum habeas. vt hunc fieri poſſe inimicum putes. Ab alio ſemꝑ incipiat diſſenſio a te vero reconciliatio. Amicorum paupertati ſuccurre immo potius occurre. Item amicos admone ſecreto palam lauda. Cato vbi ſupra. Uincere cum poſſis interdum cede ſodali. Obſequio dulces quoniam retinentur amici. Ita odium generat concordia nutrit amorem. Sūt quedam que ferre decet patienter amicum. Ouidius in li. de arte ii. Ut ameris amabilis eſto. Dulcibus eſt verbis alendus amor. Idē in li. ii. Nō tamen in rudis oīa ſuperbia noſtra. Mollibus eſt ociis alendus amor. Matheus in li. de tobia. Eſt blanditio dignus amoris amor. Actor. De hac quoq3 materia reqre ſu

pra cap de vita sociali.

De Impedimentis amicitie .C. LXXXIX.

Tullius in li. de offi. ait. In amicitiis maxime perturbant officia quibus nõ tribuere qd recte possis, et tribuere quod non sit equum contra officium est. Idẽ in li. de amicitia. Nihil difficilius esse dicebat quam amicitiam usque ad extremum vite diẽ permanere. Interdum enim dirimi contentione vel uxorie conditionis vel commodi. quod idẽ ad pares non possit. Perniciẽ vero nullã esse maiorẽ amicitiis quam in plerisque pecunie cupiditatẽ in optimis quibusque certamẽ honoris et glorie ex quo inimicitias maximas sepe inter amicissimos extitisse videmus. vere amicitie difficillime reperiunt in his qui in honoribus reque publica versant. Ubi enim inveniás qui honorẽ amici suo anteponat. Sciendũ etiã nullã in amicitiis maiorẽ esse pestẽ quam adulationẽ que est vitiũ hominis levis ac fallacis ad voluptatẽ oia loquentis nihil ad veritatẽ. preterea cũ in hoc vis amicitie consistat ut unus quasi animus ex pluribus fiat quõ id fieri poterit si nec in uno quidem unumquem sit varius et cõmutabilis et multiplex. Nulla est hec amicitia cũ alter verum audire non vult alter ad mentiẽdũ parat9 est. Plautus in aulularia. Convictus et debachatiões et ioca frivola nõ quero ut amorem pariat verũ nihil odiosius parent. Symmachus in epistolari suo. Faciat affectio tenerior ut sit querela pelicior. Mollis est animus diligentis et ad omnẽ sensum doloris arguit. Si negligẽter tractes cito marcescit et rosa si durius teneas aquescit et uritur. Et pverbiis sapientũ. Amici et tua ubi feras facis tua. Sedulius in carmine paschali. Pone supra qũ si te cognoscis amici. Prudẽtius ubi supra. Cedant metus et labor et vis etc. Require supra ca. de fidelitate et constantia amicitie. Horatius in epistolis. Oderũt hilarẽ tristes tristesque iocosi. Sedatũ celeres agilẽ gnavumque remissi. Potores bibuli media de nocte phalerni. Oderũt porrecta negantẽ pocula.

De Initiis fortune fm philosophos .C. XC.

Varro in sententiis. Amici divitũ palea sunt circa grana. vis amicũ experiri calamitosus fias. Quintilianus de Minas debet homo qui ideo tm alique amat quia necesse est. Nescis an diligat cui exprimẽta non hz nisi felicitas. Val. li. iii. Si vere fidei etc. Require supra ca. de felicitate et constantia amicitie. Seneca ad Lucil. epla ix. Qui mutatus cũ assumptus est tamdiu placebit quamdiu utilis fuerit. hac re florẽtes amicorum turba circũsedet. circa eversos solitudo est. et inde amici fugiunt ubi pbant. Necesse est enim initia inter se et exitusque cõveniat. qui amicus esse cepit quia expedit placebit. Aliquid pcium circa amicitiã est si nullũ in illa placet preter ipsam negociatio est ista. nõ amicitia que ad cõmodum accedit. Tull. in lib. de amicitia. Tarquinum superbũ auxiliũ exulãtẽ dixisse ferunt tũc primũ se intellexisse quos fidos habuisset amicos quos infidos cum iam neutris gratiam referre posset. Boetius in li. de cõsolat. Quẽque felicitas amicum fecit infelicitas faciet inimicũ nulla pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus.

De Eodem fm poetas. .C. .XCI.

Ovidius in li. de ponto. Nil nisi qd pdest charum est en detrahe menti. Spem fructus avide nemo petẽdus erit. En reddũtur quibus quisque suos amat et sibi quid sit. Utile sollicitus cõputat articulis. Illud amicitie quondã venerabile nomẽ. Prostat et in questu pro meretrice sedet. diligit nemo nisi cui fortuna secũda. Que simul intonuit proxima queque fugat. En ego non paucis quondã munitus amicis. Dum flavit velis aura secũda meis. Ut fera morboso tumuerunt equora vento. In mediis fracta nave relinquor aquis. Vulgus amicitias utilitate pbat. Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico. Auxilii nulla pte tulisse tui. Turpe sequi casum et fortune cedere amicum. Et nisi sit felix esse negare suũ. Idẽ in lib. tristiũ. Uix duo tresve mihi de tot superstes amici. Cetera fortune nõ mea turba fuit. Illud amicitie sanctũ et venerabile nomen. Re tibi pro vili sub pedibusque iacet. Donec eris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint nubila solus eris. Horrea formice tendunt ad inania nunquã. Nullus ad amissas ibit amicos opes. Mobile sic sequitur fortune lumina vulgus. In duris iur remanente rebus amici. Quãuctet invise celat in hoste pbat. Petronius. Cum fortuna manet vultum servatis amici. Cum cecidit turpi verticis ora fuga.

De Perniciosis ac fictis amicis. C. XCII.

Boetius ubi supra. Nulla pestis efficacior est ad nocendũ quam familiaris inimicus. Cleobolus lidius. Magis amicorum invidiã quam inimicorum insidias debemus cavere. Illud enim apertũ. hoc celatum est malũ. Nocendique fraus que non sperat potentior.

Bias prienensis. Molestius est inter duos amicos quam inter duos inimicos iudicare. Theofrastus. Amant invicem ... Salustius in catilinario. Si quis etiã a culpa vacuus in amicitiã pravorum inciderit, o exsilio ... vita atque ... facile par similisque ceteris efficit. Claudianus in maiore. Minus peccata fere ... amicitie. Terentius in andria. Hoc tempore obsequium amicos. veritas odium parit. Cato. Multo melius est de quibusdam acerbos eos mereri inimicos quam eos amicos qui dulces videantur. Illi enim verum sepe dicunt hi aũt nunquam. Idẽ in li. de moribus. Una dies qualis fuerit monstrabit amicus. Matheus in lib. de tobia. Fluctuat ad sensum venalis amicus egenum. Nec verus refovet: nec fabricatus amor. Martialis coquus. Hunc quẽ mensa tibi quem cena parauit amicũ esse. Putas fide pectus amicitie. Aprum amat et mulos et sinũ et ostrea non te. Tam bene si cenẽ noster amicus erit. Tibullus li. i. Ne nos decipiãt pendentia brachia collo. Nec capiat blanda sordida lingua prece. Sedulius in carmine paschali li. v. Traditor imitis fere pditor impie latro. Quid sociũ simulas et amica fraude salutas. Nunquã terribiles aut pax diurat in enses. Aut truculenta pio lupus oscula porrigit agno. Horatius in lib. sermonũ. Absentẽ qui rodit amicum. Qui non defendit alio culpante sodales: qui captat risus hominũ famãque dicatis. Fugere qui non visa põt cõmissa tacere. Quid inquit hic niger est hunc tu romane caveto. Sic teneros animos aliena obprobria sepe absterrent vitiis.

De Amicitia cum malis inita potius dissolvenda quam abrumpenda. .C. XCIII.

Tullius in lib. offi. i. Amicitias que minus delectent magis censent sapiẽtes censim diluere quam repente pcidere. Idẽ in li. iii. Cũ id qd utile videt in amicitia cũ eo qd honestũ est cõparatur iaceat utilitatis spẽs. valeat honestas et cũ in amicitia que honesta nõ sũt postulant religio et fides anteponat amicitie. Idẽ in li. de amicitia. Precipiẽdũ ẽ igit bonis ut si in pravorum amicitias ignari aliquo casu inciderint. ne existimẽt ita se alligatos. ut ab amicis in rẽpublicam peccãtibus nõ discedãt. nec minor pena statuenda est his qui alterũ secuti fuerint. quam his qui ipsi fuerũt impietatis duces. Dispares mores disparia studia sequuntur quorum dissimilitudo dissociat amicitias. nec ob ullã aliã causam boni improbis et improbi bonis amici esse nõ põt nisi quia tanta est inter eos quãta põt eẽ studiorum distantia. Erumpũt sepe vitia amicorum tũ in ipsos amicos tũ in alienos quorum tñ ad amicos redundat infamia. tales amicitie sunt remissiõe usus eluẽde et ut catonẽ audivi dicere dissuende magis quam discindẽde. Cavẽdũ ẽ nanque ne nõ solũ amicitie deposite sed etiam inimicitie suscepte videant. Nihil enim turpius quam cũ eo bellũ gerere. cũ quo familiariter vixeris. hoc aũt dico ubi quedã admodũ intolerabilis exarserit iniuria. ut neque rectũ neque honestũ sit nec fieri possit. ut nõ statim alienatio disiunctioque facienda sit. Sic ergo sunt amicorum dissidia si necesse sit. ut extincte potius amicitie quam oppresse videantur. Et hic honor veteri amicitie tribuendus ẽ. ut in culpa sit is qui facit nõ qui patit iniuriã. Cato. Amicitie si forte cum pravis ignoranter conciliate fuerint dissuende sunt magis quam discindende.

De Utili vel utilitate. C. XCIIII.

Ctor. Dicto de pmo rerũ expetendarum genere. s. de honesto qd sua propria vi ac dignitate nos allicit. De medio quoque genere qd s. et sua vi quadam ac dignitate nos trahit. et prese quẽdã utilitatis fructum gerit. Sequit de tertio genere. s. de utili qd nõ pter suã vim ac naturã expetit. sz propter fructũ et utilitatẽ in eo genere sunt pecunia. sanitas. fortitudo corporalis et huiõi. quod in secũdo genere nõ quidem utilitas aut usus pecunie. s. divitiarũ amplitudo vel honor seu gloria videat iuxta tulliũ cõprehẽdi. Est aũt utile quicquid in usum necessariũ aut fructuosum assumi põt et ẽ nãque ab utẽdo. Un vero fm augu. est aliquid in facultatẽ volũtatis assumere. Porro ab utili dicit utilitas quod semp honestati postponẽda ẽ. Tull. de offi. li. iii. Uni oibus oportet esse ppositũ. ut eadẽ sit utilitas uniuscuiusque et universorum. Cũque id qd utile videt cũ eo qd honestũ est cõparat iaceat utilitatis species. valeat honestas. nihil quidẽ tã fm naturã ẽ quam utilitas. Sed certe in re ... turpitudo esse nõ põt honores et divitie et cetera huius generis que videntur utilia nunquã amicitie anteponẽda sũt. pervertũt homines ea que sunt fundamẽta nature cũ utilitatẽ ab honestate seiungũt omnes expetimus utilitatẽ ad eãque rapimur. Idẽ in li. de natura deorum. Egypcii nullã beluã nisi ob aliquã utilitatẽ quam ex ea caperẽt obsecrauerũt. Seneca ad lucil. epla ix. Qui utilitatis

causa [illegible] motus est tandiu placebit [illegible] et [illegible] negociatio est [illegible] de pô [illegible] dirus aut de nemo petendus erit. En redditus iam quisquis suos amat et si bi [illegible] amicus [illegible] poe [illegible] Idem [illegible] non concedit [illegible]. Cato in lib. de moribus. Que nocitura tenes quamuis sint chara relinque. Utilitas opibus pre poni [illegible] debet [illegible] age que possunt rursus vitare memento In quibus error inest nec spes est certa laboris.

C De Publica vtilitate querenda plusquam priuata. C. XCV.

Tullius de offi. li. j. Scire debemus que in terris gignunt ad vsum hominum creare om̄ia. Homines autem hominum causa fuisse generatos vt ipsi vter se aliis [illegible] pro se possint. In hoc ergo debemus naturam ducem sequi et cõmunes vtilitates afferre in medium. Fundamentum enim primum iusticie est ne cui noceatur. Deinde vt cõmuni vtilitati seruiatur. Qui reipublice prefuturi sunt duo precepta platonis teneant. Unum quod vtilitatem ciuium sic tueantur vt quicquid agant ad eam referant obliti cõmodorum suorum. Alterum vt totum corpus reipublice curent ne dum aliquam partem tuentur reliquas deserant: tutela autem et procuratio reipublice ad eorum vtilitatem que commissa sunt non ad eorum quibus est cõmissa gerenda est. Omne autem officium quod ad coniunctionem hominum et ad societatem tuendam valet: anteponendum est illi officio quod cognitione et sciētia cõtinetur. Est enim humane nature aptius et vtilius. Magnitudo autem animi remota comitate et coniunctione humana feritas quedam fit et inhumanitas. Idem in lib. iii. Multomagis secundum naturam est communitas et iusticia liberalitas quam voluptas vita diuitie magis quoque est secundum naturam pro omnibus gentibus si fieri possit conseruandis atque iuuandis maximos labores molestiasque suscipere quam viuere in solitudine non solum sine vllis molestiis sed etiam in voluptatibus maximis et omnium rerum copiis. Unum oibus esse propositum vt eadem sit vtilitas vniuscuiusque et vniuersorum. Idem in rhe. ij. Sapienti nullum incõmodum pro republica vitandum est. Idem in li. de [illegible] Mihi non minori cure est qualis respublica post mortem meam futura sit quam qualis hodie sit. Idem in oratione sua pro marcello [illegible] fortunatus est cuius saluti non minor pene ad oēs quam ad [illegible] peruenit. Idem pro ligario. Nihil habet fortuna magis quam vt possit nec natura melius quam vt velit seruare quamplurimos.

Idem in tusculanis. Que melior in hominum genere natura quam eorum qui se natos ad homines iuuandos conseruandos arbitrantur. Sidonius in epistola. Bonum publicum cui semper euertant studia priuata.

Terentius in heautontimorumenos. Ut quid aliena cures que ad te non pertinent homo inquit sum: et ob hoc humanum nihil alienum a me puto. Seneca de beneficiis lib. iiij. Satius est malis prodesse propter bonos quam bonis deesse propter malos. Oratius in lib. epis. Nam tua res agitur paries cum proximus ardet. Et neglecta solent incendia sumere vires. Ouidius in lib. epi. Quis enim celauerit ignem. Lumine nam semper prodit ille suo. Actor. De hac iterum materia require supra cap. de officiis in precedenti quoque libro cap. de amore patrie. et capitulo de moralitate.

C De Utilitate et primo de incolumitate. C. XCVI.

Tullius in rheto. ij. Utilitatis autem due sunt partes. s. incolumitas et potentia. Incolumitas est tuta salutis atque integra conseruatio. Idem in oratione sua cum gratias egit populo. Bona valitudo iocundior est his qui e graui morbo recreati sunt: quam illis qui nunquam egro corpore fuerunt. Omnia enim desiderata magis quam assidue percepta delectant. Sidonius in epistolis [illegible]. Uitanda sunt plerunque consilia medicorum assidentium et dissidentium. qui parum docti et satis seduli languidos multos officiosissime occidunt. Seneca in edippo. Ubi turpis est medicina sanari piget. Idem ad lucil. epistola xl. Remedia non prosunt nisi inmorentur. Quis enim medicus egros in transitu curat. Idem in [illegible] Non sum tam demens vt egrotare cupiam sed si egrotandum fuerit vt nihil effeminate faciam. Non enim pati tormenta optabile est sed pati fortiter. Item xxvij. In medium cedunt honesta solatia et quicquid animum erexerit etiam corpori prodest etc. Require supra in precedenti li. ca. de patientia. [illegible] cenomanensis. In querimonia sui de [illegible] quam sollicito [illegible] labore. [illegible] cur in medico carnis amore de [illegible] anime [illegible] Bernardus sup. cantica cant. ser. [illegible] xxx. Qui [illegible] animum [illegible] facere [illegible] eam [illegible] vos dicitis ciborum obseruatores. morum neglectores: hipocras et sequaces eius docēt animas in hoc mundo saluas facere. christus et discipuli eius perdere. Que e duobus magistrum sed eligitis. At manifestum se facit qui se [illegible] hoc oculis e hoc capiti [illegible] pectori et stomacho nocet [illegible] a suo magistro [illegible] hoc in [illegible] differentias [illegible] aphorismi [illegible] hipocratis vel galieni sententia de schola epicuri [illegible] proferre vobis christi [illegible] discipulus loquor. Epicurus et hipocras corporis. alter voluptatem alter bonam habitudinem prefert. Meus vero magister vtriusque rei contemptum predicat.

C De Eodem. C. XCVII.

Ieronimus cõtra iouinia. Morbi ex sanitate nimia oriantur multique ipanem a gule vomitu remediantur et quod turpiter ingesserunt turpius egerunt. hipocrates in affonsimis docet crassa et obesa corpora que crescendi mensuram impleuerunt nisi cito ablatione sanguinis imminuantur. in paralisim et pessima morborum genera erumpere. Et ideirco necessarium esse compunctionem vt rursum habeant in quo possint crescere. Non enim manere in vno statu naturam corporum sed aut crescere semper aut decrescere. Nec posse viuere animal nisi crescendi capax sit. vnde et galienus et doctissimus hipocratis interpres athletas (quorum vita et ars sagina est) dicit in exhortatione medicine nec viuere posse diu nec sanos esse. Idem sup. matheum libro primo. Christus apostolis prohibet portare calciamenta Plato etiam precipit duas corporis summitates esse velandas. nec assuefieri debere mollicie capitis et pedum: cum enim habuerint firmitatem cetera robustiora sunt. Cato vbi supra. Pauca voluptati debentur pauca saluti. Morbi causam mali tibi est quecunque voluptas. Maximianus. Non intellecti nulla est curatio morbi. Ouidius in lib. de remediis. i. Principiis obsta etc. Require supra ca. de primis motibus remedia. De hac quoque materia require post in fra tractatu de practica medicine vbi de regimine sanitatis agitur.

C De Corporis pulchritudine secundum philosophos. C. XCVIII.

Actor. Ad incolumitatem quidem videntur pertinere nõ tantum sanitas et fortitudo corporalis. verum et pulchritudo et etas iuuenilis et huiusmodi. que oia vana sunt et quasi flos feni transeunt. Secundus philosophus. Quid est pulchritudo flos marcidus. carnalis felicitas humana concupiscentia. Seneca in hipolito. Res est forma fugax. Idem ad lucil. epi. lxvi. Potest autem ex casa vir magnus exire. potest et ex deformi humiliique corpusculo formosus animus ac magnus nec deformitate corporis animus fedatur sed pulchritudine animi corpus ornatur. Idem in lxxx. Cogito mecum quam imbecillo sint alio quorum lacertos humerosque miramur. Petronius. Raraz facit mixturam cum sapia forma. Aristo. Si linceis oculis homines viderent vt eorum visus obstantia penetraret nõne introspectis visceribus etiam pulcherrimum corpus turpissimum videretur. Actor. Hoc verbum boetius in li. de cõ. recitans addit te igitur pulchrum videri nõ tua natura sed spectantium oculorum facit infirmitas. Ual. li. iiij. Quidam excellentis pulchritudinis adolescens [illegible] nimia noie cum mira specie cõplurium feminarum sollicitaret oculos. Ideoque viris ac parentibus earum se suspectum esse sentiret oris decorem vulneribus confodit deformitatemque sanctitatis sue fidem quam formam irritamentum aliene libidinis esse maluit.

C De Eodem secundum poetas. C. XCIX.

Tibullus li. i. Sit procul a nobis formam qui vendere cura Et precium plena grandi de referre manu. Ouidius in li. epi. Sint procul a nobis iuuenes vt femina cõpti. Idem in li. de ar. i. Forma viros neglecta decet. Pessima sit nulli nõ sua forma placet. Delectant etiam castas preconia forme. Idem in li. Forma bonum fragile quantumque accedit ad annos Fit minor et spacio carpitur ipsa suo. Nec violae semper nec lilia candida florent. Idem in li. de fastis. Fastus inest pulchris sequiturque superbia formam. Idem in libro tristium. iij. Ista decens facies longis vitabitur annis Rugaque in antiqua fronte senilis erit. [illegible] formosa dolebis Et speculum mendax esse querere tuum. Scalpurius in bucolicis. Non hoc semper erit. perdunt et gramina flores. Perdit spina rosas nec semper lilia candent. Nec longum tenet vua comas nec populus vmbras. Donum forma breue est nec se comodet annis. Omnia tempus aut tempus rapit vsus in arto. Iuuenalis [illegible] Mores [illegible] Quāta [illegible] sunt hominum corpuscula. Rara est concordia forme atque pudicitie.

C De Iuuenali etate. C. C.

Actor. Sed nec in iuuenilis etatis robore cõfidendum est. quia mors iuuenibus est in insidiis quam senibus [illegible] Frustra igitur sperat adolescens se promittit se diu victurum.

Quid enim stultius q̃ incerta pro certis hr̃e. q̃ñ etiã illa etas multo plures q̃ senect⁹ bz mortis casus. Facilius eni in morbos adolescentes incidũt grauius egrotant. tristius curant. in hoc etiã meliore cõditione est senex q̃ q̃ [illegible] adolescens [illegible] vult diu viuere. [illegible] vita q̃ q̃ mihi quidẽ nec diuturnũ q̃ quicq̃ in quo est aliquid extremũ. [illegible] aduenit tunc id qd̃ pterijt effluxit. hoc ñ remanet qd̃ virtute et recte factis quis[illegible] cõsecutus est. Mors enim iuuenibus et adolescentibus aduersante et repugnãte natura et nõ grauis: senib⁹ vo venit tanq̃ spõte natura vi adhibita et nõ leuis. Sicut ergo poma ex arbore si sint cruda [illegible] vi auellunt̃ si matura et cocta decidunt. sic vitã adolescentib⁹ vis aufert senib⁹ maturitas. Seneca ad lucil. epi. [illegible] Iuuenes q̃ refert. Incertũ est quo loco te mors expectet. Ita tu illã omni loco expecta. Tibullus li. i. Sepe q̃dez canos nigros lesere capillos. Sepe venit tacito curua senecta pede. Iuue. [illegible] Festinat enim decurrere velox. Flo[illegible] angustie misereq̃ breuissima vite Portio. Qui sine titulo [illegible] Labit̃ occulte falliq̃ volubilis etas. Et celer admissis labit̃ annus equis. Cato vbi supra. Tẽpora longa nequeo [illegible] pmittere vite. Quocuq̃ ingredeis sequit̃ mors corporis vmbrã. Actor. De hac quoq̃ materia require supra cap. de morib⁹ iuuenum.

¶ De Senili etate et bono senectutis. .C. CI.

Tullius vbi supra. Quiete et pure atq̃ eleganter acte etatis placida et lenis est senectus. Nã ipsa bñ acte vite bñfq̃ multorũ recordatio iocundissima est. Temeritas florentis etatis prudentia autẽ senescẽtis est qui legere aut audire antiq voluerit. Magnas res ab adolescẽtibus labefactas. a senib⁹ aũt sustẽtatas et restitutas reperiet. Decor⁹ est sermo senis q̃et⁹ et remissus facitq̃ sepe ipsa sibi audiẽtiam diserti senis cõpta et mitis orõ. Senect⁹ honesta si ius suũ retinet. O pclarũ munus etatis siq̃dẽ aufert nobis qd̃ est in adolescentia vitiosissimũ. s. libidinẽ corpis. Cupidis rez odiosum et molestũ est carere. Satiatis vo et expletis iocũdius est carere q̃ frui. Quãti illa sunt que affert senect⁹ [illegible] tanq̃ emeritis stipendijs [illegible] ambitionis et contentionis inimicitiarũ et cupiditatũ omniũ: secũ esse secũq̃ viuere. Si vo et aliqd̃ pabulũ hz studij atq̃ doctrine nihil ociosa senectute iocũdius. Apex senectutis est auctoritas [illegible] in senatu et [illegible] principatũ tenet. Nõ tñ cani nec ruge auctoritatẽ repẽte arripere possunt [illegible] bene [illegible] superior etas fructus capit auctoritatis extremos [illegible] adolescentia [illegible]. Require in pcedenti caplo. Pisistrato tyranno a solone responsum est querẽti qua tandem fret⁹ tã audacter resisteret. senectute inqt. Val. [illegible] Pa[illegible] tanq̃ [illegible] de tpib⁹ libertus multa loqueretur ab amicis ne hoc faceret admonit⁹ duas res que hoib⁹ amarissime videntur magna audacia pbere sibi mĩdĩt senectutẽ et orbitatẽ. Idẽ in [illegible] Sophocles etate iã [illegible] cũ ab eo quidã quereret an etiã rebus venereis vteret. Dij [illegible] inqt libẽt enim istinc tanq̃ ex aliqua fano [illegible] pfugi. Fulgenti⁹ in [illegible] ab nutolo [illegible] [illegible] colorate iuuentutis [illegible] decrepite vetemositati [illegible]. Seneca ad lucil. epi. [illegible] Ante senectutẽ curaui vt bene viuerem: in illa vt bene moriar.

¶ De Incõmodis senectutis. .C. CII.

Secũdus ph̃us. Quid est senectus optatũ malum. mors viuentiũ incolumis languor [illegible] mors. Et puerbijs sapientũ. Heu q̃ multa [illegible] incurrũt hoĩes viuẽdo diu. Tull. in li. de senectute. Nemo tã senex est qui se annũ viuere posse non putet. In studijs laborũ [illegible] non intelligit̃ qñ obrepit senect⁹. Ita sensim sine sensu etas senescit nec subito frangit̃ [illegible] diuturnitate extinguit̃. [illegible] mani⁹. Virgili⁹ in georgicis li. iij. Optima queq̃ dies miseris mortalib⁹ eui Prima fugit. subeũt morbi [illegible] senect⁹ [illegible] frigidus in venerẽ senior frustraq̃ laborẽ. Ingratũ trahit. Horati⁹ in poetria. Multa senẽ circũueniunt incõmoda [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tris [illegible] tpis acti. Se puero castigator [illegible].

Maximianus. [illegible] senectus. [illegible] cedit quicq̃d [illegible] Singula [illegible] quondã quesita [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Actor. De hac quoq̃ materia require supra capitulo de morbus senum.

¶ De remedijs senectutis. .C. CIII.

Tullius vbi supra. Ut aũt contra morbũ sic contra senectutẽ pugnandũ est: et habẽda rõ valitudinis: vtendũ ergo est exercitatiõib⁹ modicis: et tm̃ cibi ac pot⁹ adhibẽdũ vt vires reficiant̃ nõ opprimantur. Põt enĩ exercitatio et tpantia etiã in senectute aliq̃d pstini roboris conseruare nec corpori tm̃ subueniendũ est [illegible] aĩo multomagis. Nã q̃ senes aiunt stultos credulos obliuiosos et dissolutos nõ sunt hec vitia senectutis sz inertis ignaue ac somniculose senectutis. Sicut eñ petulantia vel libido magis est adolescẽtũ q̃ senũ nec tñ oĩum adolescentũ sz improboz sic ista senilis stulticia que deliratio dr̃. senũ est nõ oĩm sz leuiũ. Sicut aũt adolescentẽ in quo est senile aliq̃d sic et senẽ in quo ẽ adolescẽtis aliq̃d pbo. Qd̃ qui sequit̃ corpe senex esse poterit aĩo nunq̃. Seneca de naturalib⁹ q̃stionib⁹ lib. iij. Obicit sibi senect⁹ annos inter studia vna cõsumptos. et vana etatis male excepte labor sarciat occupatiões reticẽt patrimonij longa cura soluat. si eñi totus aĩus vacet et ad cõtemplationẽ sui saltez in ipso fine respiciat faciet ac sibi istabit et quottidie breuitatẽ tpis metiens q̃q̃d cõmissum est diligenti vite pntis vsu recolliget. Require supra in [illegible] pcedẽti ca. de memoria. Idẽ de remedijs contra senectutẽ. Require plenius infra li. de practica medicine ca. de regimie senuz.

¶ De Breuitate huius vite. .C. CIIII.

Ex prouerbijs sapientũ. Homo vite commodatus est nõ donatus: lex eñi vniuersalis est q̃ iubet et nasci et mori. Itaq̃ male viuũt q̃ se victuros [illegible] putant. Seneca de naturalib⁹ q̃stionib⁹ li. iij. Fluit tps et auidissimos sui deserit. pendeo et magni est modicũ fuisse. Elegãter lelius cuidã dicẽti lx ãnos habeo: hos inqt lx dicis quos nõ habes. Qui sine titulo li. i. Labit̃ occulte falliq̃ volubilis etas. Et celer admissis labit̃ annus equis. Idẽ in lib. iij. Ludite dum anni more effluetis aq̃. Nec q̃ preterijt iterũ reuocabitur vnda. Nec que preterijt hora redire põt. Idem in li. methamoz. xv. Cuncta fluũt. nihil qd̃ toto perstet in orbe. Ipsa quoq̃ assiduo voluunt̃ tpa motu. Nõ secus ac flumẽ nec eñi cõsistere flumen. Nec leuis aura põt. sed vt vnda impellit̃ vnda. Urget̃ eadez veniẽs vrgetq̃ priorẽ. Tpa sic fugiunt pit̃er pit̃erq̃ sequunt̃. Et noua [illegible] nec qd̃ fuit [illegible] Idẽ in li. de fastis vi. Tpa labunt̃ tacitiq̃ senescimus annis. Et fugiũt freno nõ remanẽte dies. Petronius. Heu heu nos miseros q̃ totus homuncio nihil est. Sic erimus cũcti postq̃ nos auferet orcus. Ergo viuamus dũ licet eẽ bñ. Maximianus. Cuncta trahit secũ vertitq̃ volubile tps. Nec patit̃ certa currere queq̃ via. [illegible] nihil est totum qd̃ viximus oĩa secum. Tempus preteriẽs horaq̃ summa trahit. Actor. De hac quoq̃ materia require supra ca. de iuuenili etate capitulo de morbus iuuenum.

¶ De Multiplici miseria huius vite sm̃ phos. C. CV.

Apuleius ĩ li. de deo socratis. Hoies quidẽ ratiõe pauidẽtes orõne pollẽtes̃ immortalib⁹ aĩs sz moribũdis mẽbris leuib⁹ et anxijs mẽtib⁹: brutis et obnoxijs corpib⁹: dissilib⁹ morib⁹. silib⁹ erroib⁹ pcaci audacia. ptinaci spe. cassio labore: fortuna caduca: sigillatim mortales: volucri tpe tarda sapiẽtia cita morte. Secundus ph̃us. Quid est homo mẽs incarnata. phantasma tpis speculator vite. mãcipiũ mortis. trãsiẽs viator loci hospes. anima laboriosa. pui tẽporis habitaculũ. Quid est vita beatorũ leticia miseroz mestitia. expectatio mortis. Plinius in li. de historia naturali vij. Ceteris aĩantibus varia tegumẽta natura tribuit testas cortices coria [illegible] setas pilos plumã pẽnas squamas. vellera. truncos etiã arboꝝ q̃ cortice interdũ gemino a frigorib⁹ et calore tuta est: hoiem vero tm̃ nudũ et in nuda humo natali die abicit ad vagitus pstratũ et ploratũ. [illegible] tot animaliũ aliud ad lachrimas et p[illegible] in vite principio.

Sidonius in epi. [illegible] O necessitas abiecta [illegible] misera viuendi dura moriẽdi. Ex puerbijs sapientiũ. Homo totiẽs morit̃ quotiẽs amittit suos. Ualerius li. ix. Humane vite cursus modo aspero. mõ trãquillo motu peragit̃. spe semp minor. dũ et cupide [illegible] [illegible] sine ratione cõ[illegible] [illegible] si bene co[illegible] etiã paruũ [illegible] numerũ annoꝝ [illegible] tudine [illegible] rãdo. vix verisimile est in expiẽdo spiritu id ẽ potuisse gaudiũ qd̃ [illegible] [illegible] in pcedenti [illegible] ca. de gaudio. Plautus in aulularia. Imbecilla tantũ corpa nobis esse videntur: et quãto anim⁹ infirmior [illegible].

Boetius de co[illegible] Pecuniam congerere [illegible] habẽt [illegible] dignitatib⁹ fulgere [illegible] Et q̃

ꝑ re ceteros honore [illegible] possedā. humilitate [illegible] potētia ne [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Seneca in hercule furēte. [illegible] [illegible] nominē [illegible].

De Eodem ſm phos. C. CVI

Ildebertus de exilio ſuo. Hoc eſt ħ hominis [illegible] Et [illegible] quaꝫ [illegible] Eſt hoīs nudū [illegible] [illegible] matrē nec opes [illegible] re ſolo [illegible] Et mi [illegible] gradie[illegible] in cinerē [illegible] [illegible] res hō [illegible] Et [illegible] certi[illegible] ōnm [illegible] Res ꝛ opes [illegible] ad horā Eſt locuples mane [illegible] paup erit [illegible] manēdi. Que [illegible] nō [illegible] Marcialis coquus. Expectāt [illegible] nō remanēt [illegible] cōpletuqꝫ aſſere toto. Sepe fluēt īmo ſit quoqꝫ lapſa ſinu. Maximianus [illegible] Nec mors hūano [illegible] arbitrio [illegible] optata recedit. At cū triſtis erit [illegible] Morte mori melius [illegible] mortis ducere vitam [illegible] rumā [illegible] Jam [illegible] toꝝ qd vinum [illegible] hos [illegible] raqꝫ ſūma trahit [illegible] ſupeſt poſt o[illegible] Quot bona tunc habui tot nō damna fleo. Nōne placet [illegible] certus [illegible] re reo[illegible] Euētus varios res noua [illegible] Fulgenti[illegible] in [illegible] mitologiaꝝ [illegible] Sola medicina [illegible] ob[illegible] eſt.

De Infelicitate aīe degētis ī ħ mortali corꝑe ſꝫ phos. C. CVII

Ildebertus. Corporis huius carcer ca[illegible] cōpactus eſt cui facile [illegible] reat admotaꝝ flāma voluptatū Quis igiť [illegible] incarceratus caleſieri dubitet in quē cineres ꝛ fauillā [illegible] latur incēdiū. Sētire [illegible] vir aut nunqꝫ gubernator euadet. Nimis itaqꝫ difficilis eſt affectū quo ſūme corporis [illegible] eſt. ad rectorē ſpm minime [illegible] quo plerūqꝫ [illegible] carnalis carnis [illegible] Jdē in pſona aīe [illegible] de ſtatu ſuo [illegible] atqꝫ plangētis. Loquiť aīa. Jam [illegible] Hoſpita [illegible] Triſte iugū ceruice gero [illegible] ad mortē nō moritura trahor. heu mihi [illegible] Turpia [illegible] ad mea dāna fui Hoſpitiū [illegible] Quo ſuſcepta [illegible] caſta fui [illegible] Jlaſit famula ſub [illegible] Deliciis [illegible] boneſtū ꝛ miſerā quo vult [illegible] Hoſpitium [illegible] ad hor[illegible] Obligor hoc fedus [illegible] amara dies. Egrediar ſꝫ neſcio quo ſꝫ neſcio qñ. Et fortaſſe [illegible] Eſt igiť ponēda [illegible] libera [illegible] Carcē ꝑpetuo iure carē queā.

De Eodē ſꝫ poetas. C. CVIII

Rudētius [illegible] bella horrida feruēt. Oſſib[illegible] incluſa fremit [illegible] Nō ſimplex [illegible] viſcera limo. Effigiata [illegible] ſereno. Editus afflatu [illegible] carcē cordis. Eſtuat ꝛ ſordes inť arte vincta recuſat. Galtherus ī alexādreide li. vij. Dū ſequiť ꝑfugi bona momētanea mūdi. [illegible] caro nec ſinit eſſe [illegible] memorē [illegible] imaginis inſtar Facta fuit et quorſum reſoluta carne reuerti. Debeāt inde boni ſuerit ignorātia veri. Bernardus in microcoſmo. Uelle dei format hō [illegible] Uelle dei [illegible] moderatio [illegible] Nexus amicitiā [illegible] Ne pigeat mētem [illegible] hoſpitiūqꝫ pati [illegible] corporis nec [illegible] carne [illegible] Spūs in ꝑprio [illegible] [illegible] Mirari [illegible] Mētis [illegible] Mortē de [illegible] Mens corporꝫ [illegible] [illegible] Naturis [illegible] Cum ſapis cōmune bonū rōnis habebit. Diſtrahet a ſuperis linea parua hominē.

De Tedio huius vite. C. CIX.

Ildebertus. Caro enī viuificatōis officium amat tantū [illegible] pacem [illegible] [illegible] odio [illegible] fine [illegible] [illegible] ſpm [illegible] [illegible] [illegible] mariſcit [illegible] ꝑgentes ꝛ qui modo vipperco ſuos plerūqꝫ ſuffocat ꝛ extinguit genitores. Nonnullos [illegible] quoqꝫ habuere quos [illegible] ad [illegible] dolor amiſſe pecunie. Nam de veteribus qd loquar quor morte [illegible] poete tacuerunt Nam [illegible] idē te atteſtatū cum affectate mortis [illegible] ſuppoſitis [illegible] verſiculis. Cum placeat [illegible] Fracta malis vitā [illegible] [illegible] ſupꝑema. Morte [illegible] nō ē bo [illegible] volūtas. Donec declinat faueatqꝫ vrorius illi. Spūs huic ſtimulis ꝛ blandalitate ſubacto gigniť exceſſus: qꝛ dū caro clamat [illegible] Spūs [illegible] caro fit ſpūs vxor. Euſebi[illegible] in cronicis. Anno impij Auguſti. xlj. Mar[illegible] declamator [illegible] [illegible] ſemetipꝫ iňfeci.

Qd nō ſit ad mortē currēdū ꝑ faſtidio vite ſm phos. C. CX.

Eneca ad [illegible] Quotidie morimur quotidie enī demitur aliq pars vite. ꝛ tūc quoqꝫ cū creſcimus vita decreſcit. Ridiculū eſt currere ad mortē tedio vite vir fortis ac ſapiēs nō debet e vita fugere ſed exire. Jdē in [illegible] Nec vita ſit tedio nec mors timori. vitam enī in odiū ſui adducere ſolet [illegible] neceſſe eſt oēm vitā breuē videri qui illā voluptatib[illegible] [illegible] infinitis: metiuntur interim hoc tene hoc morde aduerſis nō ſuccūbere [illegible] nō credere omnē fortune [illegible] in oculis habere tanqꝫ [illegible] pōt facere factura ſit. quicqd enī expectatū ē diu. leuius accedit. Quintus curtius li. iiij. Fortiū virorū eſt magis mortē cōtēnere qꝫ vitā odiſſe. Ualerius maximus li. ix. Nō vitā eligere mortē nō timere [illegible] Epicur[illegible] Ridiculū eſt currere ad mortē tedio vite. qd tā ridiculū qꝫ appetē mortē cū vitā inqetā tibi feceris metu mortis. Macrobi[illegible] li. de ſōnio ſcipiōis. [illegible] bōa morte appetēda.

De Eodem ſm poetas. C. CXI.

Lucanus lib v. Scuicia ē voluiſſe mori. Galther[illegible] in alexā. li. vi. Fortis animi ē cōtēnere vitā. nō odiſſe tñ vitā ſꝫ amare virorū ē. Degeneres ꝛ quos cōſtat tedere laboris. cōpelliť ad hoc vt vitā ducere [illegible] qd reputent qd mirum ignauo viuere mors eſt.

Martialis coqu[illegible]. Hoſtē cū fugeret ſe faunus ipſe pemit. Hic rogo nō furor eſt ne moriare mori. Jdē. Qd nimiū laudas [illegible] ſtoice mortē. Uis animū mirer [illegible] hanc tibi virtutē fracta facit [illegible] Et triſtis nullo [illegible] Feb[illegible] in anguſtis facile contēnere vitā. Fortiter ille facit qui miſer eſſe poteſt.

De Neceſſitate moriēdi. C. CXII.

Ecundus phs. Quid ē mors etern[illegible] ſomn[illegible]. diuitū pauor. pauperꝫ deſideriū. [illegible] euentus latro hominis. fuga vite. reſolutio omniū. Ex prouerbiis ſapientū Nemo vite commodatus non donatus. Horatius in poetria. Debemus morti nos noſtraqꝫ. Jtem mortalia facta peribunt. ꝛ adhuc ſub iudice lis eſt. Ouidius in li. [illegible] Occurrunt animo pariendi [illegible] figure Morſqꝫ minus pene qꝫ mora mortis habet. Jdem in libro metha. x. Omnia debentur morti. paululumqꝫ morati. Serius aut citius ſedem properamus ad unā. Tendimus huc omnes hec eſt domus vltima. Jdem ſine titulo [illegible] Omne ſacrū mors [illegible] Omnibus obſcuras [illegible] manus. Uiue pius Moriere pius cole ſacra colentē. Mors tñ a tēplis in caua buſta trahit. Claudianus in [illegible] Quicquid [illegible] complectiť aer. Quicquid [illegible] quicqd maris equora [illegible] Quod fluuii voluūt quod nutrire paludes. Cuncta tuis pariter cedunt animalia regnis. Lunari [illegible] qui ſeptimus auras. Ambit ꝛ eternis mortalia ſeparat aſtris. Sub tua purpurei [illegible] reges Depoſito [illegible] turba [illegible] pauꝑere [illegible] Omnia mors equat. Maximianus. Ortus ſuos cuncta [illegible] requirunt Et redit in nihilum quod fuit ante nihil. Lucanus. Communis mūdo ſupereſt rogus. capiti oſſa

[illegible] Que generat celo tepe q no habet vera. Statius in thebai[illegible] [illegible]

[illegible] Actor De hac eadem materia re[illegible] [illegible]

¶ De [illegible] timore C. CXIII.

Tullius [illegible] [illegible] Seneca in agamenone. O q miser est nescire mori. [illegible] Nulla bonu adiuuat habete nisi ad cuius amissionem preparatus est animus. [illegible] Petronius. Heu heu nos miseros q totus homuncio nil est. [illegible] Ergo viua me dum licet esse bene ego [illegible] Ne sis securus hodie qui cras moriturus. [illegible]

Actor. De hac itez materia require in li. precedenti ca. de prudentia.

¶ De contemptu mortis sm philos. C. CXIIII.

Alerius [illegible] Corporis et aie societas firmo vinculo coherens [illegible] studio bonu retinendu est cuius caduca possessio [illegible] Uarro in sententiis. [illegible] Seneca in li. de remedijs fortuitorum. [illegible] optimuq est mori cu iuuat viuere.

Idem in li. de naturalibus questionibus [illegible]

Idem in [illegible] Idem in [illegible] le [illegible] Nil [illegible] est [illegible] est mori.

¶ De eodem sm poetas C. CXV.

Idem [illegible] Idem in [illegible] In hoc [illegible]

mus est [illegible] Que bona sine est [illegible] metuit morte q [illegible] nec metuenda tamen.

¶ De Bona morte appetenda C. CXVI.

Acrobius in [illegible] de somnio scipionis. Pla[illegible] esse meditatione mortis [illegible] Na plato duas mortes hois nouit [illegible] Mercurius trimegistus ad a[illegible] Nos quide [illegible] Idem in [illegible] Martialis coquus [illegible] Hanfredus poetria noua [illegible] Transeat i formam [illegible]

¶ De Contemptu mortis C. CXVII.

Tor. Jcirco nec mors precipue miseris non mo non est formidabilis veru etiam optabilis [illegible] finis est miseriaru [illegible] [illegible] Seneca ad lucil. epla [illegible] Multu fuit carthagine vincere [illegible] Idem i agamenone [illegible] Idem in li. de remedijs fortuitorum. Optimum quoq est mori cu iuuat viuere. [illegible]

¶ De Equitate mortis C. CXVIII.

Eneca de naturalibus questionibus [illegible] Hoc [illegible]

vagellius in Benedicto carmine. si cadendum inquit mihi est e celo cecidisse velim. Boetius de cō[nsolatione] li. ii. Mors spernit altam gloriam, involvit humile pariter et celsum caput equatque summis infima.

Horatius in i. carminum odarum. Pallida mors equo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres. Uite summa brevis spem nos vetat incohare longam. Equa tellus pauperi recluditur regumque pueris. Mors et ultima rerum linea est. Claudianus in minori. Omnia mors equat. Sub dominatura nocentes. Tu requiem datura preis te iudice sontes. Improba cogentur vite cōmittere patrem. Hildebertus cenomanensis. Inter opes et deliciis populique favores. Hoc animus recolat hoc tua lingua sonet. Mors rerum certos mors sceptra ligonibus equat. Dissimiles simili cōditione trahens. Actor. De hac quoque materia require supra ca. de necessitate moriendi. ca. quoque de compendio mortis.

De Potentia. C. CXIX.

Actor. Dicto de his que pertinēt ad incolumitatē vite corporalis sive tuendā sive reparandā sive etiā amore virtutis aut desiderio vite melioris cōtēnēdā. Restat dicēdū de potentia quā ponit Tullius esse secūdā partē vel speciē utilitatis. Potētie tamē amplitudinē et gloriā in secūdo genere cōstituit honestatis sicut de dignitate superius dictū est. Tullius in rhe. prima. Potētia est ad sua cōservāda et alterius obtinēda idonea rerum facultas. Sidonius in epistola ad ... Quidā vis fasque cōmune supergressi summā beatitudinē animarum potestatē putant hoc ipso satis miseriores quod parum intelligūt se inquietissimo famulatui subiacere. Nā sicut hominibus reges ita regibus dominādi desideria dominant. Actor. Neque igit tēporali potētie fidendū est aut innitēdum vel ad eā aspirandū. tum quia superbie materia est. tum etiā quia sicut dicit poeta vix illa potentia longa est. De hac aūt materia require plenius in precedenti libro tractatu de ramis superbie. videlicet ca. de ambitione ca. quoque de principatu vel honore recusando. et iterum in hoc eodem li. superius ca. de dignitate.

De Fortuna. C. CXX.

Uoniam aūt eorū quē expetunt quedā trāsitoria sūt et caduca ac mutabilitati fortune subiecta videlicet ea quē dicunt utilia. Uerbigra: dignitas. amplitudo: divitie et potētia. Quedam vero fortune subiecta nō sūt. sed hominem liberū et quodāmō felicē in hac vita constituūt ac de felicitate futura securū reddūt et ea que dicunt honesta. Dicto de utroque rerū expetēdarū genere quarum videlicet appetitu formātur bonorum mores in melius vel in peius. Restat dicēdū de ambiguitate seu mutabilitate fortune et utraque ipsius facie prospera videlicet et adversa. Ad extremū vero de utraque felicitate presenti videlicet et futura. nihilominus etiā de hac materia colligēdo plerorum dicta. Nam et quibus gratie divine gratificāte errores recteque fidei expertes cōlent quodā tamē naturali rationis ductu (quo etiā multa vera de unius dei tatis eternitate et aiarum ppetuitatē senserūt atque scripserūt) ista fortune bona vana et caduca despiciētes. virtutū formā expte sectabant. per quā etiā ad felicitatē ptēdebāt. quā etiā in pñti virtutū pfectiōe se adeptos vel adepturos putabāt. et de futura sibi post mortē blādiebant. Primo itaque de utraque fortuna cōiunctim dicēdū est. Boetius in li. consola. i. Quātas rerū lubrica versat fortuna vices. Premit insontes debita sceleri noxia pena. At perversi resident celso mores solio sanctaque calcant. Latet obscuris condita virtus clara tenebris. Idē in ii. Ego plus hominibus reor adversam quā prosperā prodesse fortunā. illa semp spem felicitatis cū videtur blanda mentitur. hec semp vera est cū se instabilē mutatione demonstrat. illa fallit hec instruit. postremo felix a vero bono blanditiis deviōs trahit. adversa plerūque ad vera bona reduces unco retrahit. An hoc etiā inter minima estimādū putas. quod amicorū tibi fidelium mentes h(ec) aspa h(ec) horribilis detexit. h(ec) tibi certos sodaliū vultus ambiguosque secrevit. Illa discedēs suos aufert tuos relinquit. Idē in li. iii. Eorum quē in possessiōe vel pfecta vel adeptiōe virtutis sūt omnes quecunque sit bonarum iudico in ipso vitate vero manētibus omnes pessimā esse fortunam. Quintus curtius li. iii. Et calamitas querula est. et felicitas insolens ac superba.

De Ambiguitate fortune. C. CXXI.

Ex proverbiis sapiētum. Fortuna interea est que cū splendet frāgitur. fortunā citius repias quā retineas. male ita gerit: quicquid sub fortune fide geritur. Terētius in adelphis. Ita vita ē hominum quasi cū ludas tesseris. Illud quod maxime actu est opus nō cadit forte et illud quod cecidit arte corrigas. Tullius in rhetorica. Sola virtus in sua potestate est. omnia preter eā sub fortune imperio sunt dominatiōe. Errāt aūt qui in prosperis rebus omnes impetus fortune fugisse se putant. sapienter autē cogitant qui in tēporibus secundis adversos casus formidant. Seneca ad lucil. epla. xiii. Uitate ergo queque vulgo placent ad omne fortuitū bonū suspiciosi pauidique subsistite. Nam et fera et piscis aliquā spe oblectante decipitur. munera ista fortune putatis: insidie sunt. Quisquis agere vitam volet et ista pōnera... pcedat in pectore ... Deinde est huius enī nemus vite certus. deinde ne resistere quidem licet cū ceperit trahunt cū eos agere fortunas. Scitote tam bene hominem culmo tegi quā auro. Cogitate nil preter aīm eē mirabile: cui magno nihil magnum est. Non est tuum fortuna quod fecit tuum.

De Eodem fm poetas. C. CXXII.

Hildebertus de exilio suo. Nuper eram locuples multisque beatus amicis. Et risere diu pspera fata mihi. Sepe mihi dixisque fuisti tam pspera rerū. Quid sibi vult tantus: tam cito agger opum. Heu mihi nulla fides nulla est cōstantia rebus. Res ipse quid sint mobilitate docent. Res hominum atque homines levis alea versat in horas. Et venit a summo summa ruina gradu. Cūcta adeo ancipiti pendent mortalia casu. Et spondent ppria mobilitate fugas. Quicquid habes hodie cras te fortasse relinquet. Aut modo cū loqueris desinet esse tuū. Nos licet fortuna vices regere quēque sophos. Aut servos hūiles nō sinit eē diu. Illa dolosa comes sola levitate fidel. Nō in pūc facit aut sine fine prius. Illa mihi quodā vultu blādita sereno. Mutauit vultus nubila fetā suos. Ovi. in li. tristiū. iiii. Passibus ambiguis fortūa volubilis errat. Permāet in nullo certa tenaxque loco Sed mō leta manet mō vultus sumit acerbos Et tantum cōstās in levitate sua est. Idē in ... de pōto. Oīa sūt hominum tenui pendētia filo. Et subito casu quē valuere ruūt. Ludit in humanis divina potētia rebus. Et certā pñs vix hz hora fidē. Ganfredus in poetria nova. Nulla fides rerū sequitur post mella venenū. Et claudit noctem atra dies nebulosque serenū. Omnibus ne crede tuis si tpe puo. Illucere tibi mox sunt clausura serenū. Turbida fata diē ducentque crepuscula noctem.

De Mutabilitate eiusdem. C. CXXIII.

Ulius cesar li. i. Consuevit deus immortalis quo gravius homines ex cōmutatiōe rerum doleāt quos pro scelere eorum ulcisci velint his secūdiores īterdū res et diuturniorē impunitatē cōcedere. Idē in lib. iiii. Fortuna plerunque eos quos plurimis bñficiis ornauit ad duriorē casum reservat. Boetius de cōsola. li. ii. Dis subita rerum mutatio nō sine qsi quodā fluctu contingit aiorum. In omni adversitate fortune infelicissimū infortunii genus est fuisse felicē. Ualerius li. v. Optima vindex ē insolētie varietas cōditiōis humane. Idē in li. vi. Alcibiadē qsi due fortune partite sunt. altera que ei nobilitatem eximiā abūdātes divitias formā pstātissimā favorē civiū ppensissima imppia pcipue potētie vires flagrantissimū ingenium assignaret. altera quē dānatiōnē exiliū: inopiā: odiū patrie: violentā mortē infligeret. ne aut hec aut illa universa sed varia ppetua freto estuque similia. Dionisius cū hereditatis noie a patre siracusanorum ac pene totius sicilie tirānidē accepisset maximarum opum dñs exercituum ductor classium potēs equitatuum. tandē propter inopiā litteras puerulos corinthi docuit. eodēque tpe tāta mutatiōe maiores natu ne quis nimis fortune crederet magister ludi factus ex tirāno monuit. Idē in lib. ... Humane vite cursus modo aspo mō tranquillo motu gubernatur. spe semp minor. vtī et cupide votis extēditur. et fere sine rōne dimittitur. Salustius in katilinario. Fortuna sic cū moribus mutatur. Seneca de nāturalibus questionibus li. vii. Nescit fortuna quiescere letus gaudet tristia miscet. Itaque secūdis nemo cōfidat adversis nemo deficiat alterne sunt vices rerum. Idē in declamatiōibus ... Ludit de suis fortuna muneribus que dedit aufert. que abstulit reddit. Nec unquā tutius est illam experiri quā cum locū iniurie nō habet. Idem in troade. Res deus nostras celeri citatas turbine versat. Et publius sapiens. Leuis est fortuna cito reposcit quod dedit. Ouidius in lib. tristiū. iii. Largitur quodcūque libet fortuna rapitque. Est gracilis subito qui modo crossus erat. Cato in lib. de moribus. Labitur exiguo quod partum est tempore longo. Indulget fortuna malis. ut ledere possit. Fronte capillata post hoc occasio calua.

De Adversitate fortune. C. CXXIIII.

Quintus curtius li. vi. Facilius est adversam quā prosperā regere fortunā. Seneca in hercule ethee. Fortuna peior amore inflamat magis.

Boetius de cō. ... In oī adversitate fortune infelicissimum infortunii genus est fuisse felicem. Ualerius lib. vii. Solon aiebat si in unum locum mala sua cuncti contulissent futurum ut propriam deportare domū quā ex cōmuni miseriarū acervo portionem suam ferre mallent. Quo colligebat non oportere nos que fortu

to patimur precipue et intolerabilius amaritudinis iudicare. Ouidius in li. de ponto. Fortuna miserrima tuta est nam timor euentus deterioris abest. Idem [illegible] Tot mala [illegible] passus quot in ethere [illegible] Pantaque [illegible] corpora [illegible]. Idem in [illegible] littora quot conchas quot amena rosaria flores. Quotque soporifera [illegible] papauer [illegible] fluas feras quot [illegible] quot [illegible] unda natat. Tot premor aduersis. [illegible] Non mihi si lingue [illegible] corpora centum. Ferrea vox omnes [illegible] deprehendere formas. Omnia [illegible] percurrere nomina possum.

De Prosperitate. C. CXXV.

Tullius in li. de offi. Panetius auditorem et familiarem suum aphricanum [illegible] ait dicere. ut equos propter crebras contentiones preliorum ferocitate exultantes domitoribus tradere solent ut his faciliorib possint uti. sic homines secundis rebus effrenatos sibique preffidentes tanque in gyrum rationis et doctrine duci oportet ut perspiciant rerum humanarum imbecillitatem varietatemque fortune. In rebus autem prosperis superbia fugienda est et arrogantia. Nam ut aduersas res: sic et secundas immoderate ferre leuitatis est.

Salustius in catilinario. Secunde res etiam sapientum animos fatigant. Terentius in phormione. Dum maxime homines secunde sunt res. [illegible] maxime meditari eum oportet quo pacto aduersam erumnam ferat ne quid animo sit nouum et sic quicquid preter spem euenerit in lucro deputare. Claudianus in minori. [illegible] honesti [illegible] et humanas oblimat copia mentes.

Seneca in hypolito. Honesta quedam scelera successus facit. Valerius li. i. Lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira. Tarditatemque sui grauitate supplicii compensat. Horatius in libro epistolarum. Quem res plus nimio delectauere secunde. Mutare quatient. Tu quamcumque deus tibi fortunauerit horam. Grata sume manu. Idem in li. sermonum. Multorum ingenium res aduerse nudare solent. Celare secunde. Ouidius in li. de arte [illegible] Luxuriant animi rebus plerumque secundis. Nec facile est equa commoda mente pati. Prosper ubi supra. Qui se peccatis gaudet feliciter uti. Infelix nimis est prosperitate sua. Pamphilus ubi supra. Quo magis optatur magis effluat omnia lapsu. Spondent et citius sunt prospera prompta ruine. Insidias ponit semper sors aspera [illegible] Anticipatque fugam melior fortuna repente [illegible] exemplar habe [illegible] Casibus in letis semper pericula cauere. Res fortuna secundas imperat esse breues. Breuis est distantia leti. Oris et mestitior est vicina dieri. Actor. De hac quoque materia require supra ca. de ambiguitate et mutabilitate fortune.

De Falsa felicitate. C. CXXVI.

Boetius in li. de cosola. ii. Impretiosam estimet de felicitate abituram an cara sit fortuna presens nec manendi fida. Et cum discesserit allatura merorem. Non quod ante oculos situm est sufficit intueri. Res exitus prudentia metitur quam multis amaritudinibus humane felicitatis dulcedo respersa est quam etsi fruenti iocunda videatur. tamen quo minus habeat cum velit retineri non potest. Varro. Non est felicitas que secum recipit miseriam. Ex prouerbiis sapientum. Nulla tam bona fortuna de qua nihil possis queri.

Martialis coquus. Fortuna multis dat nimis et nulli sat. Tullius in li. de paradoxis. O quem te beatum quem te florentem putas. te miserie te crimine premunt. te tue libidines torquent tu die noctuque cruciaris. cui nec satis est quod est et idipsum ne non diu futurum sit times te conscientie stimulant maleficiorum tuorum. te metus exanimant iudiciorum atque legum. Seneca in declamationibus li. iiii. Amor est cupiditas ignota cognoscendi quam nota repetendi. Prosper ubi supra. Qui se peccatis gaudet feliciter uti. Infelix nimis est prosperitate sua. Cato ubi supra. Cum fueris felix que sunt aduersa caueto. Non eodem cursu respondent ultima primis.

Ouidius fastorum vi. Saucet interdum miscentur tristia letis. Actor. De hac quoque materia require satis in precedentibus capitulis de fortuna In li. quoque precedenti de intelligentia et rerum estimatione.

De Vera miseria. C. CXXVII.

Tullius in philippica secunda. Optimus est portus penitenti mutatio consilii. Idem in lib. de paradoxis. Sicut autem improbo et stulto et inerti nemini bene potest esse sic bonus vir et sapiens et fortis miser esse non potest. non peccata rerum euentu sed vitiis hominum metienda sunt. Idem in oratione de responsis aruspicum. Miserior es cum in omnem fraudem oculos rapueris quam si omnino oculos non habueris. Seneca in hercule etheo. Nunquam est ille miser cui facile est mori. Statius in thebaide [illegible] Mille modis [illegible] miseros mors una fatigat. Virgilius in georgicis iii. Optima quaeque dies miseris mortalibus eui. Prima fugit [illegible] morbi [illegible] Frigidus in venerem senior frustraque laborem Ingratum trahit. Ouidius in libro de nuce. Res timida est omnis miser. Idem in libro de ponto. Credere miseros prudentia prima reliquit. Et sensus cum re consiliumque fugit. Idem [illegible] Ingenuum nimis [illegible] omne malum. Actor. De hac quoque materia require supra ca. de [illegible] [illegible]

De Contemptu [illegible] C. CXXVIII.

Aristoteles in lib. de vegetabilibus. Tria sunt ut ait empedocles in tota rerum varietate [illegible] mobilis [illegible] contemptus future felicitatis appetitus [illegible]. Quorum primo nihil honestius [illegible] ad amorem adeptione efficacius. [illegible] Presentes fructus negligamus posteritatis glorie seruiamus. Ponemus quod volumus quod acciderit feramus. Idem in orat. de pro domo sua. Caduca sunt et mobilia non virtutis atque ingenii sed temporum munera quorum non tam facultas et copia expetenda est quam [illegible] in carendo patientia. Idem in tuscu. li. v. Non sunt ea bona expetenda neque [illegible] quibus abundantem licet esse miserrimum. Tardis mentibus virtus non facile committitur. Varro. Nunc in segetibus autem in herbis in frumentis bona sunt [illegible] nimiam spem habere. Sepe audiui inter os et offam multa interuenire posse. verum inter herbam et offam longum internallum est. Seneca ad luci. epla [illegible] bona [illegible] diosa et sperantibus [illegible] [illegible] qui implerent nunc autem [illegible]. Idem [illegible] [illegible]rum possessionem tibi non interdico. sed efficere volo. ut illas intrepidus possideas quod uno modo [illegible] beate [illegible] tibi persuaseris si illas tanque [illegible] aspexeris. Idem [illegible] Quod male impatiens fortunas potius quam abrumpas [illegible] necesse est ut abrumpas. Nemo tam timidus est ut malit semper pendere quam semel cadere. Idem [illegible] Contemnere aliquis omnia potest habere omnia nemo potest. Itaque breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est. Idem in. lxxiiii. Aut ista bona non sunt que vocantur. Aut homo felicior deo est qui que parata sunt nobis deus non [illegible] Neque enim opes nec [illegible] nec quicquam ex his hominem [illegible] ad eum pergit. Idem [illegible] Relinque diuitias aut [illegible] aut onus possidere possidentium. relinque voluptates. molliunt enim et eneruant. Relinque ambitum timida res est vana et ventosa. nullum habet terminum. laborat duplici inuidia cum inuidetur et inuidet. Idem in li. de remed. fortuitorum. Paupertas tibi grauis est immo tu paupertati. Illa enim expedita est hilaris tuta [illegible] non re [illegible] Decies genus miserum te calamitas [illegible] excussus es [illegible] cura tristis est non tam moleste perditas ferres: si tanque perditurus habuisses. Naufragium fecisti: cogita non quid perdideris: sed que euaseris.

Exempla eorundem de eodem. C. CXXIX.

Valerius li. viii. Anaxagoras post longa peregrinationem pro studio sapientie in patriam reuersus cum possessiones desertas videret non essem ego inquit saluus nisi iste periissent. Actor. Crates philosophus thebanus fuisse dicitur natione de quo legitur quod magnum pondus auri in mare proiecerit dicens. Abite pessime diuitie ego vos mergam ne ego mergar a vobis. Stilbon autem magister eius ipse est quem epistola epicuri insequitur. Qui capta patria: et amissis vxore et liberis cum ex incendio solus exiret publico. interrogatus demetrio: cui cognomen ab exitio vrbium poliorcetes fuit numquid omnia perdidisset. omnia inquit bona mea mecum porto pectore enim illa gestabat non humeris. Ordinius ad alexandrum. Nos non sumus incole mundi sed aduene nec ita in orbem terrarum venimus. ut in eo libeat consistere sed transire. properamus enim ad larem patrium. Nullis delictorum ponderibus pregrauati: nec aliquibus illecebrarum tabernaculis commorantes nec flagitiorum cauponibus obligati. Nihil enim indecorum pene [illegible] quippe qui nuda conscientie fronte progredimur et expediat ac facilius spatium propositi decurramus itineris.

De Eodem secundum poetas. C. CXXX.

Aufredus in poetria noua. Cui pectore de [illegible] est quam mundus. non nocet illi spes immundus. Arator li. i. Turba potentum. Postatura crucem [illegible] secuta fidem [illegible] agros habitura polos: hec nempe facultas. Fortior est de pre magis conquirere totum. At que caducorum pensare manentia causis. et christum per dampna sequi. Prosper ubi supra. Est et in vita requies multis data sanctis. Quorum animus mundus non tenet [illegible] Quos [illegible] Et quibus omne bonum est christus et [illegible] ad patria [illegible] te vocatus. [illegible] ad [illegible] quiem per non sua tendit. Mundane patitur multa pericula vie. Que nunc obiiciat aduersis nunc plena [illegible] Aut [illegible] gat aut dubios. Inter quos laqueos currentem ad gaudia vera

Nõ capiet mũdus cui via mũdus erit. Nõ placeat vanis aiũm sub nectere reb⁹ Pestiferisq̃ auidã mẽtem onerare cibis. Cor mũdũ ꝛ sapiẽs fructu vitur alit. Et chrĩ in nostro pectore regnet amor. Qui credũt veros vex cecinisse ꝓphas. Et q̃ nõ dubitãt ṽba manere dei Qui chr̃ꝫ passuꝫ penas crucis vltima mort. In toto celsi p̃ris hono re videt. Cuncꝙ ꝓꝫ multa cũ maiestate tremẽdũ. Expectãt pingui li pade peruigiles. His sordẽt terrena patẽt celestia nec se Captiuos seruos tp̃is huí⁹ agũt. Impia fasces indocti munera vulgi Quasq̃ orbis scelerũ semina fert opes Calcarũt: sancta celũ ambitiõe petẽ tes. Querere nil cupiũt ꝑdere nil metuũt Esse volẽs gaudere optãs scire abdita querẽs Ut te nõ teneat vltima sũma pete Senio. Si mũdo morer morẽdo nõ mouer. Mũdus clamat aue. sꝫ aue con uertit i haue. Cũ mũdus trãsit nescis si ne forsitan an sit. Eius cerne vices o flos mõ sic mõ dices Si mũdũ sequer post esse fuisse que rer. Hic stat⁹ absq̃ statu: locus h̃ locat in cruciatu. Hec tria ṽba fi dẽ nõ dent tibi post mõ ꝑdẽ. Post pẽdet cecidit ꝑdẽ mõ nõ sibi fi dit. Uersificator. Spernere mũdũ. spernere nullũ spernere sese. spernere se sp̃ni qttuor h̃ bona sũt. Actor de hac quoq̃ mã reqre supra in tra ctatu de diuitijs. ꝛ in tractatu de fortuna. In ꝑcedẽti quoq̃ li. ca. õ rerꝫ estimatiõe. ꝛ ca. de sufficiẽtia siue de volũtaria paupertate.

De Presenti iustorꝫ felicitate. C. CXXXI.

Aristoteles i ethi. li. j. Dis cognitio ꝛ ꝓhe resis bonũ aliqđ exoptat. ꝑfe ctius aũt dicimus qđ ꝑ se ẽ ꝑseq̃bile: q̃3 qđ ꝓpter aliud est eligibile. tale aũt felicitas marie esse videt. hãc enim semꝑ eligim⁹ ꝑꝑ se ꝛ nũq̃3 ꝑꝑ aliud. Quis g̃ ꝓhibet felicẽ dicere eũ q̃ s̃m ṽtutẽ opat̃ ꝑfectã. ꝛ exterioribꝰ abũdat sufficiẽter. Felicitas igit̃ ẽ act⁹ aĩe s̃m ṽtutẽ ꝑfectã. Oĩa enĩ honesta ꝯcordãt rõni. Idẽ in topicis. iij. Oĩa q̃dẽ bõa appetũt. Qđ aũt ꝑꝑ se eligẽdũ eo qđ ꝑꝑ aliud magis ẽ eligẽdũ. ꝛ qđ ꝓpinquius ẽ fini. ꝛ oĩno qđ ad vite finẽ appetibilius. Seneca ad lucill. ep̃la. xij. Ille beatissimus est ꝛ secu rus sui possessor. q̃ crastinũ sine solicitudine expectat. Idem in. xv. Iocũdũ ẽ nihil poscere q̃3 magnificũ ẽ plenuꝫ esse: nec ex fortuna pẽdere. Tull. in li. de padoxis. Sicut iprobo ꝛ stulto ꝛ inerti nemi ni bene esse põt: sic bon⁹ vir ꝛ sapiẽs ꝛ fortis miser esse nõ põt. Va lerius li. vij. Anaxagoras iterrogãti cuidã. q̃snã eẽt beat⁹: nemo in q̃t ex his quos tu felices existimas: sꝫ eũ in illo numero reꝑies: q̃ ex miserijs a te ꝯstare. credit̃. Nõ. n. erit ille diuitijs aut honorib⁹ abũ dans. sꝫ aut exigui ruris: aut nõ ambitiose doctrine fidelis ꝛ ꝑtinax cultor. in secessu q̃3 in fronte beatior. Horatius in li. carminũ. Nõ semꝑ feriet qđcũq̃ minabit̃ arcus. Semꝑ auarus eget. Oui. in li. metbamor. iij. Ultima semꝑ expectãda dies hoi. dicicꝫ beat⁹ Ante obitũ nemo supremaq̃ funera dꝫ. Cato vbi supra. Felices obiunt quor sine crimine vita ẽ Prosꝑ vbi supra. Felices vere faciũt sem perq̃ beatos. De vo ꝛ sũmo gaudia nata bono. Nã mũdi ex opib⁹ breuis ac peritura voluptas. Edita: ꝑpetue semina mortis hꝫ. Galthe rus in alexãdreide li. viij. O felix mortale gen⁹ si semꝑ h̃ret. Ethere um pre mẽte bonũ finemq̃3 timeret. Actor. De hac quoq̃3 materia require in precedenti li. ca. de securitate mentis. ꝛ require iterum in hoc eodem li. ca. de paupertatis securitate.

De Spe imortalitatis future. C. CXXXII.

Xenophon in li. de ciro. Cyrus maior mo riẽs dixit. Nolite arbitrari o fi lij mei charissimi. me cũ a vobis recessero nusq̃3 aut nul lũ fore. Nec enĩ dũ esse3 vobiscũ: aiũꝫ meũ videbatis. sꝫ eũ esse in hoc corpe ex eis reb⁹ quas gerebã itelligebat. eũdẽ igit̃ esse credito te etiã si nullũ videbitis. Macrobi⁹ de somnio scipionis li. ij. In phedrone quoq̃3 platonis quẽ trãstulit cicero validissimis ar gumẽtis aie imortalitas assent̃. Actor. Legit̃ q̃ therobrot⁹ cũ le gisset librũ platonis de imortalitate aie: e muro se ꝑcipitẽ dedit pre desiderio melioris vite. Tull. in li. õ senectute Nõ ẽ lugẽda mors quã imortalitas ꝯsequit̃. Idẽ in tus. li. i. Nemo vnq̃3 sine spe im mortalitatis se ꝓ patria offerret ad mortẽ. Et nescio quõ iheret mẽ tib⁹ q̃si seculor quoddã augurium futuror. Idq̃3 in maximis igenijs ꝛ altissimis animis ꝛ maxime existit ꝛ apparet facillime. Quo q̃dẽ dẽpto: quis tã esset amens qui semꝑ in laborib⁹ ꝛ periculis viueret Ouidius in li. methamor. xv. Morte carẽt anime. Stati⁹ in thee baide li. vij Ite alacres nostri nunq̃3 morum̃ honores.

De Desiderio vite ꝑpetue s̃m ꝓhos. C. CXXXIII.

Tullius in li. de senectute. Cũ in his inclusi cor poris cõpagib⁹ sumus: munere quodã necessitatis ꝛ graui ope ꝑfungimur. Est enĩ aĩus celestis altissimo domicilio depssus. ꝛ quasi demersus in terram loci diui ne nature eternitatiq̃ ꝯtrarius. O ꝑclarꝫ diem cũ ad illud diuinum aiorũ ꝯsiliũ cetũq̃ ꝓficiscar. Cũq̃ ex hac turbe colluuione discedã ꝓficiscar enĩ ad viros sapientes ꝛ ad Catonẽ meũ ꝑcipue cui⁹ cor pus a me crematũ est. quo nemo vir melior natus est: nemo pietate ꝑstantior. Idẽ in li. de padoxis. Mors terribilis est his quos cũ vita oĩa extinguunt̃ nõ his quor laus emori nõ põt. Idẽ in phi lippica xiiij Breuis a nã nobis data est vita sꝫ memoria bñ acte vi te sempiterna q̃ si nõ eẽt longior q̃3 hec vita q̃s eẽt tam amẽs q̃ ma ximis laborib⁹ ꝛ ꝑiculis ad sũmã laudẽ gloriãq̃ cõtenderẽ. Tull. in tuscu. li. j. Nulla est celeritas q̃ cũ animi celeritate possit ꝯtẽdere Qui si ꝑmanet icorrupt⁹ suiq̃ silis necesse est vt ita ferat̃ vt penetret ꝛ diuidet oẽ celũ. h̃ eiq̃ illi demũ sedes natiuis erit. cũ ad sui silẽ pe netrauerit: in quo nulla re egens alet̃. ꝛ sustẽtabit̃ eisdẽ reb⁹ q̃bus astra sustẽtant̃. Cũq̃ corpis facibus ad oẽs cupiditates inflãmari soleat. ꝑfecto hũ erim⁹ cũ corpib⁹ relict ꝛ cupiditatũ ꝛ emulatõnũ expertes fuerim⁹. totosq̃ nos in ꝯtẽplãdis reb⁹ ꝑspiciendisq̃ pone mus qr ꝛ nã inest in mẽtib⁹ nostris insatiabilis quedaꝫ cupiditas veri videndi qr ꝑcipue visione fruent̃ q̃ tũc id etiã cũ has terras in colentes caligine circũfusi erãt. cũ acie mentis ꝯspicere cupiebãt. qr nõ modo qr mori necesse est. verũetiã qr nihil mors hꝫ qđ sit horrẽ dũ. mortem non timet magnũ sibi presidiũ ad beatã vitaꝫ cõparat. Mercurius trimegistus asclepiades. Nos pijssimus votis opta mus si diuine placeret pietati. vt nos mũdana custodia absolutos. superioris partis nature restituat. ꝛ hec est merces pie sub deo dilige ter cũ mũdo viuẽtib⁹. Quintil. in. iiij cã Si q̃s sciat quis est finis bonorũ. q̃ vera felicitas. nunq̃3 sibi videbit̃ prematura morte peritu rus. Seneca ad lucil. ep̃la. xx. O q̃ñ ille veniet dies q̃ñ nemo in honorẽ tuũ mentiat̃. huc ergo cogitationes tue tendant hoc cura hoc opta. Idẽ in. lxxiij. Miraris hominẽ ad deos ire. deus ad ho mines venit. imo in homines nulla enim bona mens sine deo. Idẽ ad paulum. ep̃la. vi. Feramus equo animo ꝛ vtamur foro qđ fors concessit. Donec inuicta felicitas finem malis imponat.

De Eodem s̃m poeta. C. CXXXIIII.

Arator lib. ij. Quantũ ꝑ inania currit mens igna ra boni. Certeq̃3 humanũ trãscẽdũt gau dia votũ Hoc facile est patrare deo cui muneris vsus. Hic potior q̃3 nemo putat. Prosꝑ vbi supra. Semper erũt qđ erãt eterna gaudia vite. Gaudendi q̃ñ cã erit ipse de⁹. Nec varios pariet motus diuersa voluntas. Unum erit cũctis lumen ꝛ vnus amor. Inq̃3 bonis summis posita experientia felix. Nec valet augeri nec metuet minui. Ad patriã vite de noct valle vocati. Vir tutũ gradibus scandite lucis iter. Gratior est fructus quã spes pro ductior edit. Ultro obiectorũ vile adeit precium. Delitias iã nunc promissi cõcipe regni. Uirtute atq̃3 fide qđ cupis esse tene. Exulta agnoscens te verbi in carne renatũ. Cuius si pars es: pars tua chri stus erit. Qui ne damnandi legeres mala gaudia mundi. Promis sum ad regnum se tibi fecit iter.

Liber Sextus Incipit.

De Scientia ychonomica. C. I.

Isidorus in li. etymologia rum scđo. Ycho nomica siue dispensatiua ẽ ars vel sciẽ tia qua domesticarũ rerũ sapienter or do disponit̃. sicut politica siue ciuilis ẽ qua totius ciuitatis vtilitas administra tur. Richardus in lib. exceptionum. Ychonomica est scientia que familiari officio curã mediocri dispositione com ponens distribuit. Actor. De hac q̃ dem scientia nullũ speciale volumen a quoq̃3 editũ vsq̃quaq̃ potui reꝑire q̃3q̃3 pulcherrimũ xenofõc so cratici librũ ychonomicũ in nostraꝫ linguã eleganti sermone legat̃ hieronymus transtulisse. Sed q̃ñ is liber ad man⁹ nostras hucus q̃ peruenire nõ potuit. Ex ceteris autorꝫ libris pauca capitula de his que ad eandẽ spectant scientiã vtrinq̃ colligere placuit. Itaq̃ q̃ñ ychonomica nõ solũ familiã sapienter regit atq̃ componit. ve rũetiam res familiares siue domesticas prudẽter administrat ꝛ or dinat siue disponit. hmõi sciã vel ars videt̃ esse biꝑtita. ꝛ illa q̃dem eius ps q̃ ꝓpriã familiã siue ꝑsonas familiares respicit q̃ttuor ꝑti culas cõprehẽdit Quaꝫ prima est de mutua societate ꝛ amore con iugꝫ. Scđa de educatiõe filiorꝫ. Tertia de regimie seruorꝫ. Quarta de cultu amicorꝫ. Illa quoq̃ q̃ ad domesticaꝫ rerꝫ dispositõeꝫ spectat q̃ttuor nihilominꝰ ꝯsiderat. Pria nãq̃ ꝯsideratõ e⁹ ẽ i reb⁹ soleri ac

[illegible] acquirenda. Secũda in eis caute conseruanda. Tertia in [illegible] dispensanda. Quarta vero in debitis non contrahẽdis.

¶ De domo viri illustris ab ipso ornãda et illustrãda. C. II.

Nec [illegible] bonus paterfamilias domus [illegible] moribus et [illegible] potius q̃ [illegible] materialibus aut speciebus illustrat et ornat. Sicut enim et [illegible] ens [illegible] Tullius de offi. li. i. Ornãda est dignitas domo nõ et domo tota querẽda ẽ. nec domo dñs sed dño domus honestãda est. In domo etiam [illegible] hospites mali recipiẽdi sunt et admittẽda hoium [illegible] genere multitudo atq; adhibenda est cura largitatis. Aliter enim ampla domus dedecori fit dño si est in eo solitudo et maxime si sub alio dño solita est frequẽtari. odiosum est enim cũ a pretereuntibus dicitur o domus antiqua heu q̃ dispari dño dominaris. Idẽ in [illegible] Decorũ valde est patere domos illustrium virorũ illustribus hospitalibus. Idẽ cõtra salustiũ. Nõ q̃ viuit vt tu aliter loq̃ potest q̃ tu nec [illegible] domum tue turpius est q̃ tu. Valerius maximus li. [illegible] Quid prodest foris esse strenuũ si domi male viuitur. Idẽ in eo dẽ. Quorũ opa splẽdorẽ suũ procul obtinuisse videntur eorũ dignitate indignũ est et deforme domi [illegible] Lactantius in li. de vero cultu Nõ iusti et sapiẽtis domus illustribus os patere sed humilibus et abiectis. nihil enim a viro iusto faciẽdũ est: qd̃ nõ sit beneficiũ. aut si referatur [illegible] Seneca in li. de quattuor virtutibus Salubriter habita nec dñm velis esse notũ a domo: sed domũ a dño. Idẽ ad lucilliũ epla [illegible] Qui domũ intrauerit nos potius miret q̃ supellectilẽ nostrã. Magnus ille est q̃ fictilibus sic vtit quõ argento. nec ille minor est: q̃ sic argento vtit quõ fictilibus. Tibullus li. ij. Quid prodesse põt pondus graue diuitis auri. Aruaq; si findãt pinguia mille boues. Quidve domus prodest frigis innixa columnis. Aurateq; trabes marmoreumq; solum.

¶ De bona vxore amplectẽda malaq; cauẽda. C. III.

Ulgentius in li. mitologiarum. j. Sicut nihil benigna superius coit cõiuge: sic nihil infesta crudelius muliere. Quãtũ enim sapiẽs pro viri salute suã opponit aiam [illegible] tantũ maligna ad mortẽ mariti [illegible] vitã reputat nihil. ergo cõiunx quãto est vire cõiunctior: tanto est aut morũ dulcedine mellea aut felle malitia tonica. Est q̃ppe aut perpetuale refugiũ aut perhẽne tormẽtũ. Hieronymus cõtra iouinianũ li. j. Duellius q̃ primus rome nauali certamine triumphauit [illegible] virginẽ duxit vxorẽ tãte pudicitie vt illo quoq; seculo pro exẽplo fuit quo impudicitia monstrũ erat nõ vitiũ. Is iã senex et tremẽti corpore in quodã iurgio audiuit exprobrari sibi os fetidũ. et tristis se domũ cõtulit. Cũ vxorẽ questus esset quare nũquã se monuisset vt huic vitio mederetur. fecissem inquit illa nisi putassem oĩbus viris sic os olere. laudãda in vtroq; pudica et nobilis mulier. et si ignorauit vitiũ viri et si sapiẽter tulit. Et q̃ maritus infelicitatẽ corporis sui nõ vxoris fastidio sed maledicto sẽsit inimici. Socrates [illegible] pẽ aristidis duas hẽbat vxores q̃ cũ crebro inter se iurgarent et ille eas irridere eẽt solitus. q̃ propter se fedissimũ hoiem simis naribus recalua fronte: pilosis humeris: et repãdis cruribus disceptarẽt: nouissime verterat in eũ impetũ et male mulctatũ fugientẽq; diu persecute sunt. [illegible] felicia si nõ habuisset vxorẽ metalla cõiunx palam erat impudica. et q̃ nouissimi mala nostra discimus. id athenis cantabat et silla ignorabat secretaq; domus sue primũ hostiũ cõiunctio dicat. Martialis cocquus. Pardus solus habes. et solus cãdide [illegible] mos. Et cor solus habes solus [illegible] Dis solus hoc te puto velle negare. Vxorẽ si habes cãdide cũ populo. Tibullus li. i. Casta precor cõiunx maneas sanctiq; pudoris. Assideat custos sedula semper anus. Ne sexo sis casta metu sed mẽte fideli. Versat celeri sors [illegible] orbe cito. Actor. De hac quoq; materia require in precedenti li. ca. de castitate ca. quoq; de moribus feminarum.

¶ Utrũ sapiẽti expediat nubere. C. IIII.

Alerius maximus li. vij. Socrates ab adolescentulo [illegible] vtrũ vxorẽ duceret an se omnino matrimonio abstineret. Respõdit vtrũ eorũ fecisset acturũ penitẽtiã. Nã hic te inquit solitudo ibi te orbitas hic generis interitus illic heres alienus excipiet. illuc perpetua sollicitudo cõtextus querelarum dotis exprobratio affinium graue supercilium garrula socrus lingua subsessor alieni matrimonij incertus liberorũ euentus. Idẽ in eodẽ. Quãdã [illegible] hec pater themistocle cõsulebat vtrũ ne eã pauperi sed ornato aut locupleti parũ probato collocaret [illegible] malo inquit virũ pecunia q̃ pecuniã viro indigẽtẽ. Hieronymus cõtra iouinianũ. Marcia catonis filia minor cũ quereret ab ea cur post amissum maritum denuo nõ nuberet. Respõdit nõ se inuenire virũ q̃ se magis vellet q̃ sua. quo dicto eleganter ostẽdit diuitias magis in vxoribus eligi solere q̃ pudicitiã et multos nõ oculis sed digitis vxores ducere. [illegible] sit bonorum [illegible] facere [illegible] Seneca de [illegible] sustinere. Epicurus [illegible] metrodorus [illegible] leoncẽ huic vxorẽ raro ducit sapiẽs [illegible] multa incommoda admixta sint nuptijs. Et quõ diuitie et honores et corporis sanitates: et cetera q̃ in dñia noiamus nec bona nec mala sunt: sed velut in meditullio posita vsu et euẽtu vel bona vel mala sũt. ita et vxores sitas in bonorum malorumq; confinio. Graue aũt eẽt viro sapiẽti venire in dubiũ vtrũ bonã an malã ducturus sit. Hieronymus et aureolus theofrasti liber de nuptijs in quo querit an vir sapiẽs ducat vxorẽ. Et cũ definisset si pulchra eẽt si bñ morigerata et honestis parentibus si ipse sanus ac diues. Sic sapiẽtẽ [illegible] inire matrimoniũ nõ vetuit. [illegible] aũt [illegible] raro in nuptijs vniuersa concordãt. Nõ ẽ igit vxor ducẽda sapienti.

¶ De incõmodis nuptiarum. C. V.

Rimũ enim pater impedire studia philosophie nec posse quẽq̃ libris et vxori pariter inseruire. multa etiã eẽ q̃ matronarum vsibus necessaria sũt. preciose vestes: aurũ gẽme. sumptus ancille. suppellex varia: lectice et exedra deaurata. deinde per totas noctes garrule cõquestiões. Illa ornatior procedit in publicũ. hec honorat ab oĩbus. ego in cõuẽtu feminarum misella despicior. cur aspiciebas vicinã. qd̃ cũ ancillula loq̃baris. de foro veniẽs qd̃ attulisti. nõ amicũ hẽre possumus nõ sodalẽ. alterius amorem suũ odiũ suspicat. Si doctissimus preceptor in qlibet vrbe fuerit. nec vxorẽ relinq̃re. nec cũ sarcina ire possumus. pauperẽ alere difficile est diuitẽ ferre tormẽtũ. Adde q̃m nulla est vxoris electio. sed qualiscunq; obuenerit habẽda si iracũda si fatua si deformis si superba si fetida. qd̃ cũq; vitij ẽ post nuptias discimus. Equus asinus bos canis et vilissima mãcipia. vestes quoq; et lebetes sedile ligneũ: calix et vrceolus fictilis probant prius et sic emunt. sola vxor nõ ostẽdit ne anteq̃ displiceat q̃ ducat. Attẽdẽda est semper eius facies et pulchritudo laudanda. ne si ad alterã aspexeris se estimet displicere. vocanda dña. celebrãdus natalis eius. iurãdũ per salutẽ illius. vt sit superstes orandũ. honoranda nutrix eius et gerulã. fui paternus et alũnus et formosus asseda. et procurator calamistratus et in longã securãq; libidinẽ erectus spado. sub q̃bus nominibus adulteri delitescit quocũq; illa diligit ingratis adamanda. Si totã domũ regendã cõmiseris seruiendũ ẽ. Si aliqd̃ tuo arbitrio reseruaueris fidẽ sibi haberi nõ putabit. et in odium vertit ac iurgia. et nisi cito cõsulueris parabit venena. Anus et aurifices et ariolos et institores gẽmarum sericarũq; vestiũ si intromiseris. periculũ pudicitie ẽ. Si prohibuer suspitiõis iniuria. verũ qd̃ prodest etiã diligẽs custodia. cũ vxor impudica fuari non possit. pudica nõ debeat. Infida enim custos est castitatis necessitas. Illa vero pudica dicenda est. cui licuit peccare si voluit. pulchra cito adamat. feda facile cõcupiscit. difficile custodit qd̃ plures amãt. Molestũ ẽ possidere qd̃ nemo hẽre dignat. [illegible] misera deformis habet q̃ formosa fuat. nihil tutũ ẽ in quo totius populi vota suspirãt. alius forma. alius ingenio alius facetijs. alius liberalitate sollicitat aliquo modo expugnat quod vndiq; incessit.

¶ Adhuc de eodem. C. VI.

Uod si propter dispensationẽ domus et languoris solacia et fugã solitudinis ducunt vxores. multo melius seruus fidelis dispensat. obediens auctoritati dñi. et dispositiõi eius obtemperans q̃ vxor que in eo se estimat dñam si aduersus viri faciat voluntatem. i. qd̃ placet nõ qd̃ iubet. Assidere autẽ egrotanti magis possunt vernule beneficijs obligati q̃ illa que nobis imputet lachrymas suas. et hereditatis spe vendat ingluuiẽ et solicitudinẽ iactans languentis aim cõturbet. Qui si languerit coegrotãdũ est et nunq̃ ab eius lectulo recedendum. Aut si bona fuerit et suauis vxor q̃ tñ rara auis est. cũ parturiente gemimus cum periclitante torquemur. Sapiens aũt nunq̃ solus esse põt habet secũ oẽs qui sunt quicũq; fuerunt boni et aiũ liberũ quocũq; vult transfert. Qd̃ corpore nõ põt. cogitatione cõplectitur. Et si hoĩum inopia fuerit loquetur cũ deo. nunq̃ minus solus erit q̃ cũ solus fuerit. [illegible] causa vxorẽ ducere vt vel nomen nrm̃ nõ intereat. [illegible] habeamus senectutis presidia [illegible] heredibus [illegible] est. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo: si nomine nrõ alius nõ vocet. cũ et filius non statim patris vocabulum referat. et innumerabiles sint qui eodẽ appellantur nomine. aut que senectutis auxilia sunt. nutrire domi qui aut prior te forte moriatur aut peruersis moribus sit aut certe cum ad maturã etatẽ peruenerit tarde [illegible] heredes aũt [illegible]

⁊ certiores sunt amici ⁊ ꝓpinqui quos iudicio eligas. ꝙ quos velis nolis hr̄e cogaris: ꝗ certa hereditas sit dū ad viuis bene cū substā tia tua. ꝙ tuo labore quesita in incertos vsus relinquere. hec ⁊ hmōi theofrastus disserēs q̄ ora suffundat christianoꝝ quoꝝ cōuersatio in celis est. Cicero quoq; rogat⁹ ab hirco vt post repudiū terētie so rorē eius duceret oīno facere supsedit dicēs nō posse se vxori ⁊ phi losophie pari operā dare. Gorgia rhetor librū pulcherrimū de cō cordia grecis tūc iter se dissidētib⁹ recitauit olimpie. Cui melanci⁹ inimicus eius: hec nobis inq̄t de cōcordia p̄cipit. q̄ se ⁊ vxorē ⁊ an cillulā tres in vna domo cōcordare nō potuit. Emulabat̄ q̄ppe vxor eius ancille pulchritudini. ⁊ castissimū virū quotidianis iurgijs ex agitabat. Terētius in ecbira. Vnoquoq; aio oēs socrus oderunt nurus. Ouidius in li. de remedijs. ij. Turpe vir ⁊ mulier modo iūcti protinus hostes. Idē in li. methamor. i. Imminet exitio vir cōiugis illa mariti. Filius ante diē patrios inquirit in annos. vel honores. Idē in li. epi. Quā male inequales veniūt ad aratra iuuenci. Tam premitur magno coniuge nupta minor.

De Immoderato vxoris amore. C. VII.

Ieronimus vbi supra. Tota amoris inse ctatio apud platonē posita ē ⁊ oīa eius incōmoda lisias explicat. qd̄ nō iudicio ſ; fu rore ducat̄. ⁊ maxime vxorū pulchritudini grauissimus custos accubet. Refert preterea seneca cognouisse se quēdā ornati hoiem. q̄ exiturus in publicū fascia vxoris pectus colligabat. ⁊ ne pūcto q̄dē hore p̄sentia eius carere poterat. potionēq; nullā nisi al ternis tactis labris vir ⁊ vxor hauriebant. Alia deinceps nō minus inepta faciētes: in q̄ ipꝛouida vis ardētis affectus erūpebat. Origo q̄dē amoris honesta erat. ſ; magnitudo deformis. nihil aūt inter ē ꝙ ex honesta cā q̄s insaniat. vnde ⁊ sextus in sentētijs. Adulter est inq̄t in suā vxorē amator ardētior. In aliena q̄ppe vxore oīs amor turpis ē. in sua nimius. Sapiēs vir iudicio d; amare cōiugē nō affe ctu regit impet⁹ voluptati. nec p̄cepς ferat̄ in coitū. Nihil ē fedi⁹ ꝙ vxorē amare quasi adulterā. Certe q̄ dicūt se cā reipu. ⁊ generis hu mani vxorib⁹ iungi. ⁊ liberos colere. imitent̄ saltē pecudes. Et post ꝙ vxorū vēter intumuerit ne pdāt filios. nō amatores se vxorib⁹ ex hibeāt. ſ; maritos. Quorūdā matrimonia adulterijs coheserūt ⁊ o rē ipꝛobā. ijdē illis pudicitiā preceperūt qui abstulerant. Itaq; cito eiusmodi nuptias satietas soluit.

De Mutua parētū ⁊ filioꝝ exhibitiōe. C. VIII.

Ex summa azonis. Porro ſ; leges ⁊ liberi pa rētes. ⁊ parētes liberos tenent̄ ale re. ⁊ oīa onera inuicē sufferre. Distingue tn̄ patrē ⁊ ascē dētes linee paterne. Nā pat cogit̄ ita demū si sit iustus ⁊ idē in eis a q̄b⁹ ipse descēdit. Mater aūt cōpellit̄. ⁊ si vulgo cōce perit. ⁊ idē in ascēdētib⁹ eius. Et alia differētia q; mater nō cōpel lit̄ nisi pr̄ vel ascēdētes eius defecerint esse vel mō sint egētes. Certū ē. n. id qd̄ filia parit. si auo materno ſ; patri suo oneri eē. sīt ⁊ alie di uersitates in tp̄e vel forte in alijs. Generale tn̄ ē in oīb⁹ parētib⁹ vt nō cōpellant̄ alere. si habeāt qd̄ obiciāt liberis vt ecce accusati sūt ab eis vel. q; sibi p̄nt sufficere in alimētis vel ex bonis suis vel ex ar tificio suo. Et idē puto in liberis circa parētes ⁊ ecōuerso. Itē extra nei heredes liberos nō habēt necesse alere parentes liberoꝝ: nisi in summā egestatē sint deducti. Nec distinguēdū in liberi an sint in po testate vel nō. Prestari aūt debēt alimēta pro mō facultatū. ⁊ si nō p̄stent̄ captis pignoribus ⁊ distractis. coget̄ q̄s satisfacere snīe. Si aūt de hoc ipso sit dubiū an sit parēs. vel de liberis. sup ea re summa tim iudex d; cognoscere ⁊ si cōstiterit filiū vel parētē esse. tūc ali iu bebit alioqn̄ nō decernet alimēta. Sciēdū est tn̄. q; si pronunciauerit iudex ali debere tn̄ ea res nō facit preiudiciū veritati. nec eni hūc p nūciat̄ filiū esse ſ; ali debere. forte q; de incidēti questiōe filiatiōis nō plena ſ; semiplena fit cognitio. vel forte illa est rō. q; pater q̄nq; cogit̄ alere etiā nō suū. Nā si vxor denūciāt sese p̄gnātē maritus nō negauerit. nō vtiq; suus iste efficiet̄ partus. Ceterū si hoc esset fal. immo sui eēt fidē lōgo tp̄e abfuerit ⁊ reuersus vxorē p̄gnātē i uenerit ⁊ ideirco reiecerit. cogit̄ tn̄ alere filiū donec cōstet de filiatiōe.

De Educatiōe filioꝝ. C. IX.

Quintilianus li. i. Vtinā liberoꝝ nostrorū mores nō ipsi pderem⁹. In fantia statim delicijs soluimus molliꝰ educatio quā in dulgētiā vocam⁹ neruos oēs mētis ⁊ corporis frāgit. Ex iis igit̄ hoīs tūc vel maxime formāda ē cū simulādi nescia ē ⁊ preceptoribus facillime cedit. frangas eni citius ꝙ corrigas que in prauum duruerunt. Idem in li. ii. Ingenia tamen puerorum nimia emenda tionis seueritate deficiunt. nam ⁊ desperant ⁊ dolent ⁊ nouissime oderunt. ⁊ qd̄ maxime nocet dū oīa timēt nihil conant̄. Valeri us li. ii. Perse nō aspexit liberos suos priusq̄ septē ānos iplere rint. quo prudentiū animū tn̄ quē eorū aio sustineāt. De hac quoq; ma plenius vide in poz li. ca. de moribus pueroꝝ. ca. quoq; de pueroꝝ istructiōe. Sueto. li. ij. de. xij. cesarib⁹. August⁹ cesar filiā ⁊ nepo tes ita istituit vt etiā lanificio assuefaceret. vetaretq; loqui aut agere quicq̄ nisi palam ⁊ quod in diurnos cōmentarios referretur.

De Beneficijs ⁊ emendatione propinquoꝝ. C. X.

Augustinus de doc. chrīana. Cū aūt oīb⁹ prodesse nō possis. his potissimū cōsulēdū ē. q̄ p locoꝝ ⁊ tēpoꝝ vl̄ q̄rūlibet rerū oppor tunitatib⁹ cōstricti tibi q̄si quadā sorte iūgunt̄. Ex de cretis gratiani ca. xxiii. q. i. Aug. in sermōe de puero cēturiōis. Pa rat⁹ eē d; bō iustus ⁊ pius patiēter eoꝝ malitiā sustinere quos fieri bonos q̄rit. In manifesto aūt id fiat qd̄ eis videt̄ pdesse q̄b⁹ bene velle debem⁹. Agēda sunt aūt multa etiā cū inuitis quadā benigna asperitate plectēdis. quoꝝ poti⁹ vtilitati cōsulendū est: ꝙ volūtati. Nā in corripiēdo filiū q̄uis habet aspe nūq̄ pfecto patern⁹ amor amit tit̄. fiat tn̄ qd̄ nolit. ⁊ doleat q; etiā inuit⁹ dolore videt̄ eē sanādus. Ex summa azonis. Q̄si aūt emendatio ꝓpinquorum adhibita quoq; quedā vi licita celebrat̄ tribuit lex potestatē seniorib⁹ pro pinquis iuniorū delicta corrigendi pro qualitate delicti. cū mode ramine tamen quodā ⁊ iure quasi patrio. vt in imensum hec licen tia non extendat̄. Nam si atrocitas facti emendationis domestice ius excedit placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni.

De Mutua vicissitudine dominorum atq; seruoꝝ. C. XI.

Augustinus de ciui. dei li. xix. In domo aūt iusti viuētis ex fide ⁊ q̄ iperāt seruiūt eis q̄b⁹ videnī impare neq; eni domi nādi cupiditate iperāt ſ; officio cōsulēdi nec p̄ncipandi supbia ſ; puidendi mīa. Hoc nāis ordo p̄scribit ita deus hoiē cō didit. Nā dominet̄ inq̄t pisciū maris ⁊ volatilib⁹ celi ⁊ reptilibus terre. Rōnalē factū ad imaginē suā voluit nisi irrōnabilib⁹ dn̄ari. nō hoiē hoi. ſ; hoiē pecori. Inde p̄mi iusti pastores pecoꝝ magis ꝙ reges hoīū cōstituti sūt. vt sic īsinuaret de⁹ q̄d postulet ordo crea turaꝝ q̄d exigat meritū peccatoꝝ. Cōditio quippe iure itelligit̄ ipositā peccatori. p̄inde nusq̄ scripturaꝝ legib⁹ seruū anteq̄ h vocabulū iu stus noe peccatū filij vindicaret. Nomē itaq; istud culpa meruit nō nā. Origo aūt vocabuli seruoꝝ in latina lingua inde credit̄ ducta. q; hi q̄ iure belli possent occidi. a victorib⁹ cōseruabant̄. serui fiebāt a ser uādo appellati. qd̄ etiā ipsum sine peccati merito nō est. Nā ⁊ cū iustū gerit̄ bellū p peccatō cōtrario dimicat̄ ⁊ oīs victoria cū malis puenit di uino iudicio. victos hūiliat vel emēdās peccatā vel puniens. Testis ē hoīb⁹ bō dei daniel cū in captiuitate posit⁹ peccatā sua ⁊ peccatā ppli sui cōfiteret̄ deo. ⁊ hāc esse cāz illi⁹ captiuitatis pio dolore testat̄. Pr̄ ma ꝗ seruitutis cā peccatū est vt hō hoi cōditiōis vinculo subderet̄. qd̄ nō fit nisi deo iudicāte apd̄ quē nō est iniq̄tas ⁊ nouit diuersas penas meritis distribuere peccātiū. Sicut aūt sup̄ni dn̄s dicit. Oīs q̄ facit peccatū seru⁹ ē peccati. Ac p h multi q̄dē religiosi dominis iniq̄s nō tn̄ liberis seruiūt. A quo eni q̄s deuict⁹ est huic ⁊ seru⁹ addict⁹ est. ⁊ vtiq; felici⁹ seruit̄ hoi ꝙ libidini. cū seuissimo dn̄atu vastet corda mortaliū vt alia omittā libido ipsa dn̄andi. Hoīb⁹ aūt illo pa cis ordine quo alijs alij subiecti sūt. sic pdest hūilitas seruiētibus ita nocet supbia dn̄antib⁹. Null⁹ aūt nā in qua p̄us de⁹ hoiē cōdi dit seru⁹ ē hoīs aut peccati. verū penal̄ seruit⁹ ea lege ordinata q̄ nāle ordinē cōseruari iubet pturbari vetat. Quia si ꝯ eā legē nō eēt factū nihil eēt penali seruitute coercēdū. Ideoq; apl̄s monet seruos subditos eē dn̄is suis. ⁊ ex aio eis cū bōa volūtate seruire vt si seruitutē sibi quodāmō liberā faciāt nō timore sūt dolo ſ; fidei dilectiōe fuiē do. donec trāseat iniq̄tas ⁊ euacuet̄ oīs p̄ncipat⁹ ⁊ ptās hūana. ⁊ sit de⁹ oīa in oīb⁹. Quo circa etiā si hūerūt seruos iusti. Itaq; pa tres nr̄i si admīstrabāt domesticā pacē. vt fm h tp̄alia bona filiorū sortē a seruoꝝ cōditiōe distiguerēt. Ad deū aūt colēdū i quo eīna bo na sperāda sūt oīb⁹ dom⁹ sue mēbris eq̄li dilectiōe cōsulerēt. qd̄ na turalis ordo ita prescribit vt nomē patrisfamilias hinc exortū sit.

De Regimine seruorum. C. XII.

Cassiodorus epla. xxxiij. Maiora pondera pes decet tribuere ꝙ a seruitute videat̄ accepisse. Plautus in aulularia. Ve aūt apud quos dn̄i vigilias multā in noctē ptrahūt. tnīa. se nis de vita q̄rit de nocte auferūt. Idē in eadē. Dn̄s fieri dicit qd̄ volūt q̄diu liberū tolo idē est. Ex puerbus sapientū. Mī⁹ q; seruus est dn̄s qui seruos timet. Seneca ad luci. epla. xlvii. Il los autē rideo q̄ turpe existimant cū seruo suo cenare. quare nisi q

superbissima cōllocando comenti ordo stantā seruorū turbā circūde- dit. Ille quidē ingēti auiditate distentū ventrē onerat. serui autē tota nocte ieiuni mutiq; perstant. Sicq; fit vt de dño loquant quibus corā dño loq̄ nō licet. tu autē sic cū inferiore viue quēadmodū tecū superiorē velis viuere. et quociēs in mentē venerit quātū tibi in ser- uū liceat in mentē etiā veniat tantūdē in te dño tuo licere. Dindi- mus rex bragmanorū ad alexādrū magnū. In hoīes nostri similes fragilitate nō agimus imperiū nec quēquā vel minima seruitute cogi- mus. Nam corpus qd̄ soli aīo famulari debere censemus. Aliorū seruitia est in ōs equū cogere quos nobis fratres eadē natura pgē- nuit. et quibus a deo patre cōmunis honorum spondetur hereditas. Valerius in .ii. li. Plato cū aduersus seruū delictū vehemētius exar- sisset veritus ne vindicte modū excederet Speusippo amico suo ca- stigationis arbitriū mādauit. Ex summa azonis Olim dñs impune seruū suū occidere poterat. sed hodie distinguit. an occidat cū iusta vt tūc nō teneat. aut sine cā. et tūc aut volūtate sua. aut casu aut cul- pa. In primo casu tenet tanq̄ si liberū occidisset. In scdo nō. Ubi autē cū verberib* et fame affligit. si id moderate facit impunitū erit. Si p cōtrariū dixerit. Si autē imoderate cōstringere pōt seruus ad pre- sides et cōpellat dñs vēdere seruū suū bonis cōditionib* ut ne reuer- tat in dñi potestatē. Ex notulis sup titulos primi li. pandectar fo- ne digestor. Adrianus relegauit quādā matronā in quinquēniū re- legauit. quod ex leuissimis causis ancillā suā atrocissime tractasset.

Cato vbi supra. Uxore cōfusi dñs ne despice serui. Nullius sensus, si prodest spreueris vnquā. Cōtra hoiem iustū praue contēdere noli. Semp enī deus iniustas vlciscit iras. Galtherus in alexandreide li. i. Reqre ca. de electioe potestatis. De hac etiā materia reqre in pan- dectis li. ca. de moribus seruorū. et signū inferius in hoc eodem li. de libertate et seruitute.

De Seruāda pace domesticorū. C. XIII.

Augustinus de ci. dei li. xix. Pax itaq; do- mus est ordinata imperādi et obediēdi cōcordia cohabitantiū. Hāc naturali iure vel in- stinctu seruare oēs appetūt. Nā et latrones vt vehemē- tius et tutius infesti sint paci ceterorū. volūt pacē hēre sociorū. Sed et si vnus tā praepolleat viribus et cōscios ita caueat. vt nulli socio se com- mittat. solusq; insidiās et praeualēs quib* potuerit oppressis et extinctis praedas agat. cū eis certe quos occidere nō pōt et quos vult la- tere qd̄ facit qualēcūq; vmbrā pacis tenet. In domo autem sua cū vxore et filiis studet pfecto esse pacatus. eis quippe ad nutuū obtēpe- rantib* sine dubio delectat. Nā si nō fiat indignat corripit. vindi- cat. et domus sue pacē si ita necesse sit et seuiēdo cōponit. quā sen- tit esse nō posse nisi cuidā principio qd̄ ipse ē in domo cetera in eadē domestica societate subiecta sint. Ideoq; si offerret ei seruitus plu- riū vel ciuitatis vel gētis ita vt sic ei seruirēt quēadmodū sibi do- mi sue seruiri volebat. nō se iā latronē latebris cōderet. sz regē cōspi- cuū sublimaret. cū eadē in ipso cupiditas et malitia pmaneret. Pa- cē itaq; cū suis oēs hēre cupiūt quos ad arbitriū suū viuere volunt. Denique etiā sceuissime fere genus ppriū quādā pacē custodiunt coeū- do gignēdo pariēdo fouēdo nutriēdo cū sint plereq; insociabiles et solivage vt leones. vulpes. aquile noctue. Que enim tigris nō filiis suis mansuetis murmurat et pacata seritate blādit. Quis miluus nō cōiugiū copu- lat oua cōponit pullos alit et qsi cū matrefamilias societatē domesti- cā quātā pōt pace cōseruat. Quāto magis hō fert quodāmō nature sue legib* ad ineundā societatē pacēq; cū hominib* quātū in ipso est omnibus maximeq; domesticis obtinendam.

De Electiōe vel acqsitione amicorū. C. XIIII.

Ex prouerbiis sapiētū. Talē diligētiā in amicis adhibe cōparādis ne incipias amare quē deinceps possis odisse. tu primū te- ipsum bonū exhibe. et sic alterū tui similē elige. amicos extor- queri nō pōt sz eligi pōt. Sene. de bene. li. v. Neminē tā alte for- tuna posuerit vt nō illi amicus eo mag' desit quo nihil absit. Idē in li. de remediis fortuitor. Quere amicos iter recta et honesta officia. quere in liberalib* ad mēsas nō ista nō quer. Idē ad lucilū epla. iii. Tu aliquē amicū existimas cui nō tātūdē credis quātū tibi vehemēter erras. Errat et ille q amicū in atrio querit in cōuiuio pbat. Nullus hz maiore malū occupat* hō et bonus suis obsessus q pamicos si- bi putat q̄b* ipe nō ē. Tu vo oia cū amico delibera sz de ipo prius. Post amicitiā credēdū ē ante amicitiā iudicādū. Isti vo pposture prauicēs officia q̄ z pcepta theofrasti cū amauerint iudicāt. et nō amāt cū iudicauerint. Tullius in li. de amicitia. Ueterrima quos q amicitia sicut vina vet* vz esse suauissima. Maxima enī est vis vetustatis et consuetudinis. Caueamus autem ne nimis cito dili-

gere incipiamus. neve indignos. Digni autē sunt amicitia quos in ipsis est cā cur diligant. sz rarū genus est. Equidē oia preclara. nec quicq; difficilius est quāq reperire qd̄ sit ex omni parte in suo genere pfe- ctū. Ipse homo seipsum diligit p se nō vt aliquā a seipso mercedē exigat charitatis sue qd̄ nisi in amicitia idē transferat verus ami- cus nunq̄ reperiet. Est n. verus amic* tanq̄ alter idē. Equidē est ipsū verū primū bonū cē et seipsum primū p se diligere. Deinde alterum sui similē querere cui* aīm ita cū suo misceat. vt pene efficiat vnū ex duob*. Scipio solebat cōqueri q oib* in rebus hoīes diligentiores essent vt capras et oues quot quisq; hēret dicere posset. amicos quot haberet non dicere posse. Idē in eodē li. Diligere oportet quē te velis diligere. Salusti* in iugurtino. Ueros amicos neq; armis cogere neq; auro parare queas. sz officio et fide parāt. Macrobius in li. saturnaliū. Ita amicū hēas vt inimicū posse fieri putes. Va- ler* maxim*. Bias quoq; priscus ita aiebat oportere hoīes in vsu amicitie versari. vt meminissēt eam ad graues inimicitias cōuerti.

Socrates. Tirannicis habuisse rōnes amicitias lōgas habere opor- tet. principiū amicitie bene loq̄. exordiū inimicitiarum male dicere. Amicus raro acquirit cito amittit. Theofrastus. Expedit iam p- batos amicos amare. nō amatos pbare. Suetoni* de xii. cesari- bus li. vii. Augustus cesar amicitias non facile admisit et cōstantissi- me retinuit. Plautus in aulularia. In amicitiā et fidem stultum ne receperis. Nā insipientiū atq; improbor facilius sustinet odiū q̄ collegiū. vis te nō decipi nemini credideris. vis te tibi honorē de- ferri. inter miseros viuito nemini te querulo nimis sodalē feceris.

Cato vbi supra. Dilige sic alios vt sis tibi charus amicus. Sic bo- nus esto bonis ne te mala damna sequant. Ignotum tibi tu noli preponere notis. Cum tibi vel socium vel fidum queris amicum. Non tibi fortuna est hominis sed vita petenda. Ouidius in lib. tristium. iiii. Turpius eiicitur q̄ non admittitur hospes.

De Administratione rerum domesticarum. C. XV.

Ector. Secūda vero pars ychonomice que ad rei fa- miliaris dispositionē ptinet quattuor vt di- ctū est partes cōtinet. Prima cōsistit in domesticarū re- rum negociis solerter ac strenue pcurandis. ipsisq; re- bus iuste et fideliter acqrēdis atq; multiplicādis. Scda in eis custodiē- dis. Tertia in eis dispēsandis. Quarta in debitis cauēdis. De iusta rerū acqsitiōe dicit tull' in li. de offi. iii. Arbitrandū magis ē z nāmē hoiem aliqd hoi sui cōmodi cā detrahē q̄ oia incomoda subire. Et iterū. vir itaq; bon* et iust* nihil cuiq̄ qd̄ in se trāsferat detrahit. Pa- tet ex his cōbus tullii q etiā pbs fraudē et auaritiā detestātes. senseī- rūt absq; dāno alteri* res domesticas debē multiplicari. Qd̄ et pe- nit* fieri difficile ē aut etiā īpossibile ab āntiquo tpe tritū ē pūerbiū. Ois diues aut ē iniqu* aut heres iniq̄. De hac quoq; mā reqre ple- nius i pandēcti li. ca. d cupiditate et auaritia. de rapina quoq; et frau- de et vsura. De cautela custodie dicit Cassiodorus in epla. xxxiii. Maior in cōseruādis reb* q̄ inueniēdis adhibēda ē cautela. Et ite- rū claudian* in maiori volumie. Pl* ē seruasse quā q̄ quesisse nouū.

Porro de prudēti rerū dispēsatiōe iā dictū ē in pcedēti li. tracta- tu de libertate. De hac Aug. ita loquit i li. de doc. chrīana. Cū in- de oib* pdesse nō possis his potissimū cōsulēdū q p locorū et tempo- rū vel quarūlibet rerū oportunitatib* cōstricti tibi q̄si qdā sorte iungunt.

Amb. in li. de offi. in diuersis casib* cui pot* credēdū sit plenissi- me describit. Denique de viuādi debitorū obligatiōe dicit Amb. in li. de tobia. Paupertas nō hz crimē sz debē verecūdū ē nō reddē vel reddid* diues es paup es nō sumas mutuū. Si diues nulli patet petēdi necessitatē. Si paup cōsidera soluēdi difficultatē. Hic enī in puerbiis sapiētū legit. Fraus ē accipe qd̄ nō possis reddē. Se- neca quoq; scribit in li. de bñficiis. Pro decēda sūt q liberi accipi- unt liberi reddē. et eos qb* obligati sūt ne aloq; nō in tpe sz etiā vincē. Itaq; si bñficia gtis collata reddēda sūt multofortius mutua. Deniq; q; mlti ingrati amici qdē vident in petēdo sz inimici sūt in reddēdo. Dicit demus pbs. Amico me rogāte pecunia du mutuo ipsū et pecuniā pdo. Primū itaq; melior hui* diuisiōes qd̄ cōsistit in domesticar rez agēdaz. diutius iam* pseqmur ab edificiis inchoātes.

De Habitaculis construendis. C. XVI.

Palladius in libro de agricultura. Edificium pro agri merito et pro fortuna dñi oportet institui. Si vicinus est fluuius vel stagnum* fa- brice sedē pare cuius debem* explorare naturā. q: pleriq̄ q qd̄ exalat inimici ē. Palus omnio vitāda precipue q ab austro ē vel occidēte. et siccari cōsueuit estate. ppter pestilentia vel animalia ini- mica q generat. pterea sarte necessariam est construere. que causa e- arēt natura sic volūit. Armeta sollicite genera sunt inutiligarant,

sit cana. Omnium autem precipue rufa melior. Meriti sequentis est carbunculus. Tertiũ loci nigra possidet. Ex his q̃ cõprehẽsa manu edit stridores erit vtilis fabricãti. Itẽ si panno vel linteo candido testis inspersa ⁊ excussa nihil macule relinq̃t aut sordis: egregia est. Sed si fossilis arena nõ fuerit: de fluminibus aut glarea aut littore colliget. Marina arena tardius siccat ⁊ ideo non cõtinue sed intermissis tẽporibus cõstruẽda est. ne opus oneret ⁊ corrũpat. camerarum tectoria salso humore dissoluit. Nã fossiles tectoriis ⁊ cameris ex celeri siccitate vtiles sunt meliores: q̃ si statim cũ effosse sint misceant. Nam diutino sole aut pruina aut imbre vanescit. Fluuiales tectoriis magis poterunt cõuenire. Sed si vti necesse sit maris arena. erit cõmodũ prius eã lacuna humoris dulcis imergi. vt vitiũ salis aq̃s suauibus elota deponat. Calcem quoq; albo saxo duro vel tiburtino aut columbino fluuiali coquemus. aut rubro. aut spongia. aut postremũ marmore. Que autẽ erit ex spisso ⁊ duro saxo structuris cõuenit. Ex fistuloso vero aut molliori lapide tectoriis adhibet. vtilius in duabus partibus calcis. vna arene miscenda est. In fluuiali vero arena si tertiam partem teste crete addideris. operum soliditas mira prestabitur.

De Situ ⁊ forma edificiorum. C. XVII.

Rectorii situs loco aliquatenus erectior ⁊ siccior q̃ cetera esse debet propter iniuriam fundamẽtorum. ⁊ vt leto fruatur aspectu. Fundamenta autẽ hoc mõ ponẽda sunt. vt latiora sint ex vtraq; parte semipedis spacio q̃ parietis corpus increscit. Si lapis vel tofus occurrat facilius cẽ est collocãdũ. in quo sculpi tantũ fundamẽti forma debebit vnius pedis altitudine vel duorũ. Si solida ⁊ cõstricta inuenietur argilla q̃nta vel sexta pars altitudinis obuiat. donec mũda sine ruderũ suspiciõe occurrat argilla. que si oĩno desit quartã mersisse sufficiet. Studẽdũ preterea vt hortis ⁊ pomariis cingi possit aut pratis. Sed totus fabrice tractus vnius lateris longitudine in quo frons erit meridianã partẽ respiciat. In primo angulo excipiens ortũ solis hyberni ⁊ paululũ ab occidẽte auertatur hiemali. Ita proueniet vt p hiemẽ sole illustret ⁊ calores eius estate nõ sentiat. forma tñ esse debet eiusmodi. vt ad habitationũ hyeme collectas ⁊ estati ⁊ hiemi prebeat mansiões. Que hiemi parant ita sint cõstitute vt possit eas hiberni solis totus prope modũ cursus hylarare. mẽsura vero hec seruãda est in tricliniis atq; cubiculis vt quãta latitudo vel longitudo fuerit in vnũ cõputet. ⁊ eius medietas in altitudine conferatur.

De Pauimẽtis eorum. C. XVIII.

In his pauimẽta opportuna esse debebũt. primũ in fabricis planis earũ obseruãdũ est. vt equalis ⁊ solida cõiunctio fiat ne gradus ambulantiũ tremor fabrice titubantis excutiat. Deinde vt axes quercei cũ esculeis nõ misceant. Nã quercus humore concepto cũ siccari ceperit siccare torquet ⁊ rimas in pauimẽto faciet. esculus aũt sine vitio durat. Sed si quercus supperẽte esculus desit. subtiliter quercus secetur. ⁊ transuersus atq; directus duplex ponat ordo tabularum clauis frequẽtibus fixus. De acerro aut pbago aut fraxino diutissime tabulata durabũt si stratis desup paleis vel filice humor calcis minus q̃ ad tabulari corpus accedat. tunc sup statu minabis rudera. i. saxa cõtusa duabus partibus ⁊ vna calcis tẽperãte constitues. hec cũ ad sex digitorũ crassitudinem feceris ⁊ regula explorans equale si loca hiemalia sunt: tale pauimentũ debebis imponere in quo vel nudis pedibus stãtes ministri hieme nõ rigescãt. inducto itaq; rudere vel testatio pauimẽto. cõgestos ⁊ calcatos spisse carbones cũ sabulone ⁊ fauilla ⁊ calce permisces. ⁊ huius impẽse crassitudinẽ semipedis iubebis imponi. Qđ exequatum nigra pauimẽta formabit. ⁊ si qua fundantur ex poculis velociter rapta desuget.

De Parietibus ⁊ tectoriis. C. XIX.

Quod si latericios parietes in pretorio facere voluerit. perfectis parietibus in summitate que trabibus subiacebit structura testacea cũ coronis promineat: fiat sesquipedali altitudine vt si corrupte tegule aut imbrices fuerint parietẽ nõ possint penetrare per pluuiã. Deinde prouidendũ est vt siccis ⁊ asperatis parietibus lateritiis inducatur tectoriũ. qđ humidis ac lenibus adherere nõ poterit. Et ideo tertio eos prius debebis obducere vt tectoriũ sine corruptione suscipiant. Opus quoq; albarium sepe delectat. cui calcẽ debebimus adhibere cũ multo tempore fuerit maceratũ. Ergo vt vtile probes. ascia calcem quasi lignum dolabis. si nusq̃ã aciem eius offenderit ⁊ quod asciae adheret fuerit molle atq; viscosum. constat albariis operibus cõuenire. Parietũ vero tectura sic fiet fortis ⁊ nitida. Prima trullis frequentetur inductio. cum siccari ceperit. iterũ inducatur. ac tertio post hec tria corea ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam que inductio ante tamdiu subigenda est. vt quo calx subigetur [illegible] lentescat. hec q; marmoreis grani inductio cum siccari inceperit aliud corium subtilius oportet imponi. sic ⁊ soliditatem custodiet ⁊ nitorem.

De Cisternis ⁊ piscinis ⁊ balneis extruendis. C. XX.

Vitandum est autẽ q plerumq; feruntur aque ci villas in infimis vallibus mergere ⁊ paucorum voluptatem preferre habitatorum saluti. Si fons desit ac putei: cisternas cõstruere cõuenit quibus omnium edificiorum possit aqua tectorum. Magnitudo ea cui delectatis cisterna cõstruat. lõgior magis q̃ latior. In imis solũ alto rudere solidatũ. relicto fusoris loco testacei pauimẽti supfusiõe lauigetur. hoc pauimentũ oĩ cura terendũ est ad nitorem ⁊ lardo pingui decocto assidue pfricandũ. Quo vbi deducto humore siccatũ ne rimis in aliq̃ parte findatur etiã parietes sili corio velent obduci. ⁊ ita post diuturnũ ⁊ solidã siccitatẽ aque pbeat hospitiũ. Anguillas sane piscesq; fluuiales mitti in his piscinis cõuenit vt hoc natatu aqua stans agilitatẽ currentis imitet. Piscine due vel solo impresse. vel celso lapide circa villã esse debebũt. q̃s facile ẽ aut fonte aut imbre suppleri. vt vna ex his visui sit pecoribus vel auibus aquaticis. alia madefaciat virgas ⁊ corria lupi pinos ⁊ si q̃ rusticitas cõsueuerit infundẽ. Nõ alienũ est si aq̃ copia patiat. patrẽfamilias de structura balnei cogitare. q̃ res ⁊ voluptati plurimũ cõferat ⁊ saluti. Balneũ cõstituemus in ea pte quacumq; loco futurus est loco ab humore suspẽso ne vligo cum fornacibus vicinis refrigẽt. Lumina ei dabimus a pte meridiana ⁊ occidẽtis hyberni. vt tota die solis iuuet ⁊ illustret aspectu. Celle aũt sic disponant. vt q̃drate nõ sint: sed vt origra si q̃ndecim pedibus lõge fuerint x. late sint. latitudinis. n. vapor iter angusta iactabit. Piscinales celle in estiuis balneis a septẽtriõe lumẽ accipiant. in hiemalibus a meridie. si fieri potest ita cõstituant balnea. vt oẽs earũ hortos decurrat cluuies. Si aque copia ẽ fusura balnearũ de ⁊ pistrinã suscipere. vt ibi formatis aquariis molis. sine animalium vel hominũ labore frumenta frangant.

De Cellis vinariis ⁊ aluearis. C. XXI.

Cellam vinariam septentrioni hr̃e debemus oppositã. frigidã vel obscure proximã. longe a balneis. stabulis furno sterquiliniis cisternis. aquis ⁊ ceteris odoris horrendi. ita cõstructam necessariis ne vitiũ timeat a fructu. sic aũt dispositã. vt basilice ipsius forma calcatorii loco habeat altiore cõstructũ. ad qđ inter duos lacus qui ad excipienda vina hinc inde depressi sint gradibus tribus fere ascẽdat aut quattuor. Ex his lacubus canales structi vel tubi fictiles circa extremos parietes currant ⁊ subiectos lateri suo dolios p vicinos meatus manãtia vina defundant. si copia maior est. mediũ spaciũ cupis deputabit quas ne ambulãtia vina phibeant. ascellis altioribus impositis vel supra dolia possumus collocare. spacio interlongiore distantes vt si res exiget curantis trãsitus possit admitti. qđ si cupis locũ tantum deputabimus. Is locus ad calcatorii similitudinẽ podiis humilibus ⁊ pauimento testatio solidet. vt etiã si ignorata se cupa diffuderit lacu subdito excipiant nõ peritura vina q̃ fluxerũt. Olearia cella meridianis sit obiecta partibus. ⁊ cõtra frigus munita. vt illi p speculares debeat lumẽ admitti. ita ⁊ opas q̃ hieme future sunt nullius algoris impediet. ⁊ olei cũ premet adiutũ tpibus. frigore nõ valebit astringi. receptacula olei semper munda sint. ne noui sapores infectarum rancore corrumpant. Ac si quis maior. diligentia studet. subterraneis hinc inde cuniculis pauimenta suspendat ⁊ ignem suggerat fornace succensa. Ita purus calor olei cellã sine fumi nidore vaporabit. qui sepe infectum colorem corrumpit ⁊ saporem.

De Horreis. C. XXII.

Situs horreorũ q̃uis ipsam desiderat partẽ. ⁊ superior ⁊ longe ab omni humore ⁊ letaminibus ⁊ stabulis ponendus est. frigidus ventosus ⁊ siccus. cui prouidendũ est structure diligentia ne rimis possit aliquando rumpi. Solũ igit omne bipedis crassitudine sternat: vel maioribus laterculis quos suffuso testaceo pauimento debemus imponere ac diuisas cellas si magnitas sperabit seminũ modos grano cuiq; tribuemus. Si terre paupes minora promittit. vel crateis podiis erit discernẽda granaria. vel viminea vasa sca pedibus tenuee cõgerem. Si fact granariis amurca luto mixto parietes liniunt. Cui arida oleastri folia vel oliue p paleis adiciunt. quo tectorio siccato. rursus amurca respargit que vbi siccata fuerit. frumenta cõdent. hec res gurgulionibus ⁊ ceteris noxiis aialibus inimica est. aliqui coriãdri folia inmentis miscent ad seruandũ. Nihil tñ cõmodius erit diu custodiendis frumentis q̃ si ex area in alterũ tecorũ locũ transfusa refrigerentur aliquantis diebus. atq; ita horreis inferantur negat columella ventilãda esse frumenta: q: miscentur magis aialia toto aceruo que

[illegible] non moueantur in summitate vltra mensurã palmi subsistent & hoc velut excepto cetera illesa durabunt. Asserit idẽ nota [illegible] vltra predictã mensurã non posse generari herba. Consa flo[illegible] vt [illegible] & serunt substrata frumentis addit [illegible]. Ab boreis [illegible] [illegible] debet esse auerius.

De Stabulis & coorte & auiarijs. C. XXIII.

Tabula equor vel boũ meridianas quidẽ re spiciant partes:non tñ egeãt a septẽ trione luminibus que per hiemẽ clausa nihil noceãt.ꝑ estatem patefacta refrigerẽt ipsa stabula pter singulas [illegible] ab humore suspẽsa sint boues mundiores fient si focũ prime habeãt & lumẽ intẽdant. Octo pedes ad spaciũ standi singulis boũ [illegible]bus abundãt & in porrectione quindeci[illegible] roborei suppo[illegible] stantibus equor. vt iacẽtibus molle sit standibus durũ. Coorte ad meridiẽ pateat & obiecta sit soli.qꝛ facilius erit ꝑpter ea que [illegible] sunt animalia ad estatis [illegible] calorẽ. Porticus furcis assenibus & fronde formari debẽt:vel scindulis vel(si copia suppetit) tegulis. vel(si facilius & sine impẽsa placuerit)tegent caricib⁹aut genestis. Circa parietes coortis extremos auiaria faciẽda sunt:qꝛ stercus aui[illegible] maxime necessarium est agriculture excepto anserum letamine quod sane omnib⁹ inimicum est.

De Colũbarijs & turturũ & turdor cubiculis. C. XXIIII.

Olumbariũ vero põt accipe sublimis vna turricula in pretio cõ structa leuigatis ac dealbatis parietib⁹in quib⁹ quatuor partibus fenestelle sicut mos est breuissime fiant vt co lumbas solas ad introitũ exitũq; permittant:nidi figurent interius:& muscelis tute fiunt.si inter eas vetus sparta ponatur non peruntur qꝛ locũ deserunt si per oẽs fenestras aliqd de strangulari bois lo[illegible] aut vinculo aut fune suspendas. Inducit alias si cumino pascã tur assiduo vel tunci alas balsamo aquo[illegible] tangant. Fetus frequẽ[illegible] sunt si hordeũ torrefactũ vel fabã vel heruũ sepe ꝯsumãt. Triginta aũt columbis volantibus diurni tres sextarij tritici sufficient. Aut creatore pinde hebetem ita vt heruũ ver⁹gra menstib⁹ pbeamus herbe[illegible] [illegible]. Aute ramulos plurimis locis oportet ptra aĩalia inimica suspen dere si [illegible] ceile duo subiecta cubicula fiunt vnũ breue & ppe obscurum:quo turtures claudi possint quos nutrire facillimũ est. Nã nihil expetunt nisi vt estate qua sola maxime pinguescũt tritici vel milij mulsa macera tũ semp accipiãt. Sꝫ modi⁹ vnus tritici⁹ [illegible]. turturib⁹sufficit. Aqua sane eis frequẽter munda oꝫ offerri. Alio vero cubiculũ turdos nutriat:qui loc⁹mundus sit & lucidus & vn diq; leuigat⁹ transuerse in hoc pertice figant qbus possint post inclu sum volanti sedere rami etiã virides sepe mutent. carice tunse me[illegible] [illegible] largissime prebeãt. Mirti etiã si facultas est.lentisci. oleastri hedere arbuti semina interdũ ad excludenda fastidia. & ma xime aqua munda tribuat.claudãt illesi & recentes capti misceã ali quibus ante nutritis quor societate ad capiendos cibos paulatim noue captiuitatis mestitudinẽ consolentur.

De Gallinis educandis. C. XXV.

Allinas educare nulla mulieris nescit indu stria. Hec de his precepisse sufficiat vt fumo & puluere vtant & cinere. Sint precipue nigre aut flaui coloris. Albe vitet vinacei cibo sterilescũt ordeo se[illegible] [illegible] & parere sepe cogunt:& reddunt oua maiora. Supponen da sunt his semp oua numero impari luna crescẽte a decima vsq; ad quintãdecimã. Pituita his nasci solet que alba pellicula liguã vestit extremã.hec leuiter vnguib⁹vellit & locus cinẽ tangit. & allio trito plaga mundata ꝯspergit. Itẽ alij mica trita cũ oleo faucibus inserẽt. Staphisagria etiã pdest.si cibis misceat assidue. Si amar[illegible] lupinũ comedãt sub oculis illis grana pcedũt:que nisi acu leuiter aperte pelliculis auferant extinguit oculos portulace succo foris [illegible] & mulieris lacte curemus vel hãmoniaco sale cũ mel & cimi num equale misceñt. Pediculos eas perimit staphisagria & [illegible] cũ cumino paria & pariter tunsa cũ vino & amari lupini aqua si po[illegible] [illegible] secreta pennarum.

De Fasianis nutriẽdis. C. XXVI.

N fasianis nutriẽdis hoc seruandũ est vt nouelli ad creãdos fetus parẽ[illegible] qui anno superiore sunt eduti veteres enĩ fecũdi esse non pñt. Incunt feminas mẽse martio vel aprili [illegible]ab⁹ [illegible] masculus sufficit qꝛ ceteras aues fecunditate non equat. Semẽ[illegible] in anno fer⁹ creabũt [illegible] fere oua [illegible] ordo ꝯcludit. galline [illegible] [illegible] sua vt quindecim fasianina oua nutrix vna [illegible] cetera sui generis supponãtur in supponendo de luna &

diebus que sunt in aliis dicta seruemus.tricesimo die maturos pul los in lumine mittet. super vr dies [illegible] atq; refrigerato leuiꝰ ordei farre pascẽt cui vini humor aspgẽ post tritici fractũ pbebis & locustas & oua formice.sane ab aque pbibeant accessu.ne pitui ta ꝯcludat. Oꝫ si pituitã patient fasiani:allio cum pice liqda terso rostra eor debebis assidu⁹ fricare vel vitiũ sicut gallinis fieri cõsue uit auferre. Saginandi hec rõ est vt clauso fasiano mittẽt offu le de farina tritici vel ordei que oleo [illegible] aspsẽ & ita inserant faucibus:ne sub infima lingue pte mergant:qd̃ si euenerit statim pibunt. Illud quoq; curemus vt pbeant noua alimẽta pcedentib⁹ digestis:qꝛ eo facillime omnes cibi herentes extinguntur

De Anseribus. C. XXVII.

Nser sane nec sine aq̃ nec sine herba facile sustĩ net.locis ꝯsitis inimic⁹est qꝛ sata & mes sa ledit & stercore:pullos pstat & plumas qs autũno vel [illegible] vellere:vni masculo tres femine sufficiũt. Si desit flumẽ aut lacuna formet. Si herba nõ suppetat trifoliũ fenu greci agre stis lactuculas serem⁹ alimẽto. Albi fecũdiores sũt:vari vel fu[illegible] minus qꝛ de agresti gñe ad domesticũ trãsierũt. Incubare a kł. martij vsq; ad estiuũ solstitiũ pl⁹ pariunt si gallinis oua supponas. Extremũ partũ matrib⁹iã vacatur educare pmittim⁹:parturire ad [illegible] pducant. cũ sel si fecerit ꝯsuetudinẽ sponte retinebũt gallinas sicut pauonina & anserina oua suppões.sꝫ anserinis ouis ne noceãt suppositis subiciatur vrtica.parui semine papaueris primis decẽ diebus intus pascendi sunt. Postea foras eos potenimus educ ere vbi vrtica nõ fuerit cuius aculeos formidãt. Quattuor mensiũ bene saginantur. Nã melius in tenera etate pinguescũt.polẽta ter bis in die ter.large vagandi licẽtia pcohibetur loco obscuro claudan tur & calido sic maiores etiã scdo mense pinguescũt. Nã paruuli se pe die tricesimo saginant melius si ad sanetatẽ miliũ pbeamus in fusum. Inter anser cibaria legumẽ omne porrigi potest excepto her uo. Cauendũ est etiã ne pulli eor setas glutiant.

De Pauonibus. C. XXVIII.

Auones nutrire facillimum est nisi eis fures aut aĩalia inimica formidet qui ple rũq; p agros vagati sponte se pascũt:pullosq; educunt. altissimas arbores vespere petũt.vna his cura debet vt incubãtes per agrũ feminas que hoc passim faciũt a vulpe custodi as. Ideo in insulis breuib⁹ meliori sorte nutriunt. Vni masculo fe mine quinq; sufficiũt. Masculi oua & pullos suos psequunt velut alienigenas.pauusq; illis cristarum nascatur insigne. Ab idibus fe bruarijs calere incipiunt faba leuiter torrefacta in libidine prouo cantur si eis quintoquoq; die tepida prebeatur. Cupidinem coeun di masculus confitetur quotiens circa se amictum caude gemman tis incuruat & singularum capita oculata pennarum locis suis spe rit cum stridore procurrens. Si oua pauonum gallinis suppo nantur. excusate matres ab incubatione tribus vicibus per an num fetus edunt:primus partus quinq; ouorum. secundus quat tuor.tertius triũ vel duorũ esse cõsueuit sed electe nutrices galline sint.que a pmo incremẽto lune.ix. dieb⁹ habeãt.ix. oua supposita quinq; pauonina & cetera sui generis. Decima die oĩa gallinacia sub trahant. & alia itẽ gallinacia totidẽ recẽtia supponant quot ablata sunt. vt tricesima luna hoc ẽ expletis xxx dieb⁹ possint cũ pauoni nis ouis apiri. Oua aũt pauonũ q̃ galline subiecta sunt.sepe manu cõuertant qꝛ hoc ipsa facere vix valebit. Maiores tñ gallinas opor tet eligere.nã minorib⁹ pauciora supponas. Natos si ad vnã trans ferre a plurib⁹ velis.dicit columella vni nutrici.xxv.sufficere:mihi vero videt vt satis esse primus dieb⁹ far ordei ꝯspersum vino pullis dabit. vel vndecunq; cocta pulticula & refrigerata: postea adicietur porrũ scisum vel caseus recẽs sꝫ expressus. Nã serum pullis nocet locuste etiã ablatis pedib⁹ pbent. Ita pascendi sunt vsq; ad [illegible] mẽses. Deinde ordeũ poterit prebere solẽnt tricesimo quo tñ die postq̃ nati sunt & in agrũ tuto deduci pñt comitante nutrice pascen di. Cuius singultu reuocant ad villã. Pituitas vero & cruditates his remedijs amouebis quibus gallina curat maximum illis periculum est cũ incipit crista pduci nam patiunt languores infantum simili tudine.cũ illis tumentes gingiuas dentibus aperire nituntur

De Area struenda. C. XXIX.

Rea longe a villa esse nõ oꝫ.& ppter exportandi facilitatẽ & vt fraus minor timeat oĩũ vel parratori in ciuitate suspecta. Sit aũt vel strata silice vel saxo montis excisa.vel sub ipso triture tpe singulis pe cor & aq̃ amurcẽ solidata.clausa deinde & robust⁹ [illegible] dolius po[illegible] per armẽta q̃ cũ terent idoneus⁹. Sit circa hãc locus al⁹ planus &

parius in quē frumenta transfusa refrigerent: et horreis inferantur que res in eorū durabilitate pficere fat deinde vndecūqz pximum maxime in humidis regiōib⁹ sub quo peter humores frumēta sine cessatiōe cogent rapi vel mundata vel ventilata ponant. Sic eni loco sublimi et vndecūqz pflabili lōge tñ ab hortis vineis atqz pomerijs. Nā sicut radicib⁹ virgultoꝝ psunt letamē et palee. ita infidētes frondibus pforāt atqz arere cōpellunt.

¶De Balneis et pistrino. .C. XXX.

Don est alienū si aque copia patiat patrēfamilias de structura balnei cogitare: que res et voluptati plurimū pferat et saluti itaqz balneū ↄstituem⁹ in ea pte qua calor futurus est loco ab humore suspēso ne vligo eū fornacib⁹ vicina refrigeret. lumina ei dabim⁹ a pte meridiana et occidentis hyberni vt tota die solis iuuet et illustret aspectu. Celle aūt sic disponant vt quadre nō sint sz ēbigrata si xv. pedibus longe fuerint et late sint. Fortius enim vapor inter angusta luctabitur. Piscinales celle in estiuis balneis a septētrione lumen accipiant. hiemalibus a meridie. si fieri pōt ita ↄstituant balnee vt oēs eaꝝ hortos decurrat eluuies. Si aque copia ē fusuras balnearū et pistrinam post suscipere vt ibi formatis aquarijs molis sine hominū vel aīaliū labore frumenta frangant.

¶De Fenili et sterquilinio. .C. XXXI.

Fenili paleaꝝ ligni cannaꝝ repositiōes nil refert in q̄ parte dūmodo sicce sint atqz pflabiles et lōge remoueant a villa ppterea timorē suspiciētus incendij. Stercoꝝ ↄgestio locū suū tenere debebit qui abundent humore. Et pter odoris horrēda a ptorij ↄuertat aspectu. Humor enī abundās hoc pstat stercori. vt si qua insunt spinaꝝ semina putrefiant. Stercus asinoꝝ pmū est maxime hortis. deīde ouiliū et caprinum et iumentoꝝ: porcinū vō pessimū. Cineres optimi: sz columbinum feruidissimū ceteraruqz auiū satis vtile excepto palustrium. Stercus qḋ anno requieuerit segetib⁹ vtile est nec herbās creat. si vetustius sit minus pderit. Pratis vō recentia stercora pficient: at vber herbaꝝ et maris purgamenta si aquis dulcib⁹ eluant mixta reliquis vicem stercoris exhibebunt. et limus quē scaturiens aqua vl' fluuij incrementa respuerint.

¶De Hortis et pomerijs. .C. XXXII.

Orti. et pomeria domui pria esse debēt. Hort⁹ sterq̄linio maxime subiectus cui⁹ eū succus sponte fecūdet ab area longe situs. Nā palterē paleaꝝ patitur inimicū. Felix positio est cui leniter inclinata planicies cursus aque fluētis per spacia discreta diuidat. Si fons desit aut impamēdus est puteus. aut si hoc nequeas. piscina sup⁹ ↄstruenda: vt illi aquas pluuia ↄferente hortus p estiuos riget ardores. Si hac omni facultate carueris. semp altius tribus vel quattuor pedib⁹: ad pastinū siltitudinē fodies hortulū: qui sic cult⁹ neglegat siccitates. Sz huic q̄uis ↄtra necessitatē iuxta stercore q̄libet terra conueniat: tñ hec genera sunt in electione vitanda. Creta quam argilli dicim⁹ atqz rubrica. Illud quoqz custodies in hortis quos humoris nā nō adiuuat. vt diuidas ptes: et hieme ad meridiē estate ad septētrionē spacia colēda ↄuertas. Multa munitiōis sunt genera. Alij luto inter formas clauso parietes figuratos ex ptib⁹ imitantur. Quib⁹ suppetit maceries luto et lapide excitāt: plerisqz sine luto ↄgesta in ordinē saxa cōponūt nōnulli fossis spacia colēda pangūt qḋ vitādū est qz horto subducit humores. nisi forte loc⁹ palustris colat. Alij spinaꝝ plantas et semina in munitiōe disponūt: sz meli⁹ erit rubi semina et spine que rubus caninus vocat ad sepem perpetuā dam terre mandare.

¶De Hortoꝝ ptibus et areolis et serēdi tpib⁹. .C. XXXIII.

Artes sane horti diuidēde sunt vt he in quib⁹ autūno seminabit verno tpe pastinent quas seminab⁹ vere cōplebim⁹ autūni tpe debem⁹ effodere ita vtraqz pastinatio decoquet beneficio algoris vel solis. Aree faciende sunt angustiores et longe. i. xii. pedū longitudine et vi. latitudine sic ppter spacia vtrinqz purgāda dimise. Margines vero eaꝝ locis humidis vel irriguis duob⁹ pedib⁹ erigant siccis vno extulisse sufficiet. Inter areas si humor ↄfluent effluere spacia altiora ipsis areis esse debebūt vt facili⁹ ingrediat areā de superiori pte humor admissus: et vbi finiētē saturauerit i alias porta exclusus aduerti. Serēdi tpa lz p mēses certa signem⁹ tñ similiter et celi nāz vnusqsqz custodiat. Frigidis locis autūnalis sario serior ē verna vō tardior. Calidis vō regionib⁹ et autūnalis serior fieri pōt. et verna maturior. Queciqz serenda sunt cum crescat luna seminentur. que secanda sunt vel legenda cum minuit.

¶De Nocumentis hortoꝝ et remedijs. .C. XXXIIII.

Contra nebulas et rubiginē paleas et purgamenta plurib⁹ locis p hortū disposita sic comburēda nebulas videris instare ↄburēs. Cōtra grandinē pino rufeo mola cooperit horti spaciū alba vite pcīgit. Alij qui vini adipē cū oleo fusum. reseruāt et falces hoc cum putatum sunt vngunt cui⁹ tanta vis esse phibet vt neqz gelu neqz nebula neqz aliquod aliud possit nocere. Cōtra culices et limaces vel amurcā recentē vel ex caminis fuligine spargim⁹. Contra formicas si in hortū hic foramē cor noctue admouem⁹. Si foris veniunt omne horti spacium cinere aut crete candore signabim⁹. Cōtra erucas semina q̄ spargenda sunt sēpiuiue succo madefiant vel erucaꝝ sanguie. Aliq̄ cinerē de fico sup erucas spargūt. Itēqz squillā vel in horto serūt vl' certe suspendūt. Aliq̄ mulierē menstruantē nudis pedib⁹ ↄtra erucas et ē hortoꝝ faciūt circuire. Aliq̄ fluuiales cancros plurib⁹ locis per hortū cōfigunt. Cōtra aīalia que vitibus nocent cantarides quas in rosis inuenire consueuimus oleo mersas resolui patieris in tabem et cum putande sunt vites hoc oleo falces punges. Extinguuntur cimices amurca et felle bubulo lectis aut locis punctis vel foliis hederē mixt ex oleo vel incensis sanguisugis. vt olera aīalia infesta nō generēt. In corio testudinis oia semina q̄ sparsur⁹ es sicca: vl' mēte locis plurib⁹ maxie iter caules sere. si vitib⁹ ↄsulem⁹ allio trito falces putatorie ferunt vngende. Ne cātandes vitib⁹ noceāt in cote q falces acuūt. ipe sūt ↄterēde. Formicas abiges origāo et sulphure trito foramen aspergēs hoc et apib⁹ nocet. Itē cocleaꝝ vacuas testas si vsseris et eo cinere foramē inculces. Culices galbano īfuso fugantur aut sulphure. Pulices amurca per pauimentū frequenter aspersa vel cimino agresti cum aqua trito vel cucumeris semen agrestis aqua resolutum sepe infundes.

¶De Quibusdam nociuis animalibus exterminandis. C. XXXV.

Mures si amurcā spissaꝝ patine illuderis et in tenebroso nocte posueris adherebūt. Itē necabunt si ellebōro nigro caseū vel panē vel adipes vel polentā pmisceas et offeras. et agrestis cucumeris et colloquintide suffusio eque nocebit aduersus mures agrestes. Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda anteq̄ spgas. nōnulli folijs rhododaphnes aditū coꝝ claudūt q̄ rosis his dū in exitū nitunt interunt. Talpas greci hoc genere psequunt. Nucē pforari iubent vel aliqḋ pomi genus soliditatis eiusdē. ibi paleas et cedria cū sulphure sufficient includi. tūc oēs paruos aditus et reliq̄ spiramina talparū diligēter obrui. vnū foramē qḋ amplius est reseruari. in cui⁹ aditu nucem intus incēsaꝝ sic pone vt ab vno parte flatus possit accēdi. vt ab alia parte diffundat. Sic impletis fumo cuniculis. talpe vel fugere pmus vel necari. Mures rusticos si quercino cinere aditus eoꝝ saturēs. a tractu frequenti scabies occupabit ac perimet. Serpentes pe omni austeritate fugant et nocentes spūs inodorū fumi graue olentis exagitat vramus galbanū. vel cerui cornua radices lilij capre vngulas hoc genere monstra nociua phibent. Opinio grecoꝝ est si nubes locustarū repente surrexerint. latētibus vniuersis tecta cūctis hoib⁹ eā posse trāsire. Qḋ si in obseruātes hoies sub aere deprehēdant. nullū fructū nocent. si cōtinuo oēs ad tecta confugiant. Pelli etiā dicūt amari lupini aut agrestis cucumeris aqua decocta si mirre mixta fundat. Estimāt aliq̄ locustas vel scorpios posse fugari si aliqui ex his vrantur in medio.

¶De Apibus emēdis et collocādis ac nutriēdis. C. XXXVI.

Apes si emende sunt pudeamus. vt plena cōperiant quā rē vel inspectio vel murmur magnitudo et frequētia mōstrāt. cōmeāt ac remeāt examina. et vicina potius q̄ lōginqua regiōe ne aeris nouitate terreantur. Si vero longius aduchēde sūt. collo nocte portent nec collocare nec aperire aluearia nisi vespere instante debemus. Speculemur deinde post triduū ne omne ianuas suas egrediat examē. hoc enim signo fugā meditat assumere. Cetera oia tuo vndequaqz reddantur loco credant tñ nō fugere si stercus primogeniti vituli alliniant oribus vasculoꝝ. Apib⁹ statiōe nō longe a dni edib⁹ vel in horti parte secreta et aprica et a vētis remota et calidiore locare debem⁹ q̄ in quadratā cōstituta mēsurā fures et accessus hoīum pecudūqz sobrie vetat sit abūdās florib⁹ quos vel in herbis vel in fructibus vel in arborib⁹ pcuret industria herbas nutriat origanū thimū violas agrestes afodillū amaraci. Iacintibus q̄ris vel gladiolus dicit similitudine lilioꝝ narcissum croci. ceterasqz herbas suauissimi odoris vel floris. In fructib⁹ vero sint rose alia viole flaue ros marinus hedere. In arboribus ziziha amigdalus psicus pirus pomiferaqz

[illegible] quibus nulla amaritudo videt fieri de fucco. Silvestria vo [illegible] thereben[illegible] lentiscus cedrus [illegible] minor [illegible] mus [illegible] [illegible] sapores me[illegible] ma[illegible] effundat [illegible] ma rinus ⁊ satturegia. Cetera vt arbutus ⁊ olera saporem rustici mellis efficiunt [illegible] arbores a septentrionali parte disposite fruti ces atq; virgulta [illegible] sub macerie exequant herbas vel de [illegible] [illegible] fons vel riuus huc puenias ocio [illegible] humiles trāseūdo formet lacunas quas operiāt rara ⁊ trāſ versa virgulta [illegible] tutas apibus prebiturę cum finent

De Nocumentis eaz remouendis. .C XXXVII.

Sed ab his apium castris longe sint oīa odores horrēda balnee stabula coquine fusora: fugentur pterea aīalia que sunt apib⁹ inimica lacertos ⁊ blactas ⁊ his filia: ⁊ aues etiā crepitaculis terreantur Pertus custos frequēs ⁊ castus accedat hīs noua aluearia pparata quib⁹ [illegible] examina inuentus [illegible] odor ceni ⁊ cancer [illegible] ⁊ locus qui ad humanā vocē falsa imitatione rñdet. Absint ⁊ herbe [illegible] ellebor tapsia absinthiū cucumis agrestis ⁊ oīs amaritudo [illegible] aduersa [illegible] Aluearia meliora sunt que [illegible] ter [illegible] ex subere q̄ nō trāsmittit cum frigore aut calore possunt tñ et ferule fieri. Si hec desint faligine [illegible] fabricent [illegible] cauate arbores aut tabulis mox cuparz fictilia deterrima sunt ⁊ hieme gelant ⁊ estate feruescūt. Sz podia ternis alta pedib⁹ fabricent ppter lacertoz ceterozūq; aīaliū notā quib⁹ est moris irrepe ⁊ supra hec aluearia collocent. ita vt non possint humor penetrari spaciosa [illegible] egregata angustus tñ aditus admittat examina ppter frigoris ⁊ caloris iniuriā. Sane ventis frigidior [illegible] resistat qui loci possit defensis sedib⁹ apicare [illegible] sou opponant hyberno: qui in vno cortice duo vel tres esse debebunt ea magnitudine que apis formam nō possit excedere [illegible] notus aīalibus ingressu resistet angusto et si apes obsidere voluerint [illegible] alio cum non defuerunt [illegible] egressu

De Agris eligendis atq; colendis. .C. XXXVIII.

Ligēdus est pinguis ac resolut⁹ ager qui minimū labore petit fructū maximū reddit Secūdi meriti est spissus qui quidē labore maximo ad vota rñdet. Illud vō deterrimū gen⁹ est. quod erit siccū sil⁹ ⁊ spissum ⁊ macrū vel frigidū: qui ager pestiferi mox fugiēdus est. In eligēdo agro vel emēdo 9siderare debebis ne bonum nālis fecūditatis colētiū deprauauerit iertia. Et in degeneres surculos vber soli feracis expēdent. Qd̄ q̄uis emēdari possit in sa[illegible] mel[illegible] tñ hac nec sine culpa melior vsus est q̄ cum spe corrigendi serus inuentus. Positio ipsius agri qui eligendus est ea sit. In frigidis puincijs orīēti ⁊ meridiano lateri dz esse oppositus: ne alicuius magni mōtis obiectu his duab⁹ ptibus exclusis algore rigescat. Aut per ptē septētrionis remoto aut per occidētis in vesperam sole dilato. In calidis vō puincijs pars potius septētrionis optāda est: que ⁊ vtilitati ⁊ voluptati ⁊ saluti equa bonitate rñdeat Eligendi ⁊ bñ colēdi agri rō. iiij. rebus cōstat: aere: aqua: terra: industria. Ex his tria sunt nālia vnū facultatis ⁊ voluntatis est. Nature est enī vt eis locis (que colere destinabis) aer sit salutaris ⁊ clemēs. aqua salubris ⁊ facilis: vel ibi nascēs vel adducta vel imbribus collecta. Terra vero fecunda ⁊ situ cōmoda.

De Salubritate aeris ⁊ que ibi 9sideranda. .C. XXXIX.

Eris salubritatē declarāt loca ab infimis vallib⁹ libera ⁊ nebular; noctib⁹ absoluta ⁊ [illegible] rū 9siderata corpuscūla. si eis color san⁹: capitis firma sinceritas. in offensum lumen oculoz purus auditus fauces cōmeatus liquide vocis exercent hoc genere benignitas aeris approbat [illegible] noctiū illius [illegible] confitent. Aque vō salubritas sic agnoscat. pmū ne a lacunis aut palude ducat: ne de [illegible] originē sumat: sz si [illegible] color neq; vllo aut sapore aut odore vinctur: nullus illi limus insidiat: frigus tepore suo mulceat. estatis incendia moderet. Sed q[illegible] his oībus ad speciē custo[illegible] occulta [illegible] fernare [illegible] Ipsam quoq; ex incolarū salubritate noscamus. si fauces bibentiū pure sint. si saluo capite in pulmonibus ac thorace aut nulla est aut rara causatio.

De Terre fecunditate explorāda. .C. XL.

In terris vero querenda est fecunditas: ne alba ⁊ nuda sit gleba: ne macer sabulo sine admixtione terreni: ne creta [illegible] ne arene [illegible] [illegible] ne iciuna [illegible] ne [illegible] lapidosa ma[illegible] ne salsa vel amara: ne vliginosa terra: ne tofus arenosus atq; ieiunus: ne vallis nimis opaca ⁊ solida. Sit gleba putris ⁊ fere nigra ⁊ ad tegendā se graminis sui crate sufficiens: aut mixti coloris que ⁊ si rara sit tñ piguis soli adiūctiōe glutinet: q̄ ptulerit nec scabra sint nec [illegible] [illegible] nāus ogēta [illegible] [illegible] vile signū est [illegible] iunci calamū trifoliū [illegible] rubos pingues pruna silvestria [illegible] tñ non magnopere querēdus est si pinguedo atq; dulcedo. Pinguē sic agnosces glebā [illegible] [illegible] ⁊ subigis. si glutinosa est ⁊ adheret: cōstat illi inesse pinguedinem. Itē scrobe effossa ⁊ repleta si supauerit. terra pinguis est. si defuerit [illegible] si [illegible] equa mediocris. Dulcedo autē cogno[illegible] si ex ea pte agri que magis displicet glebā fictili vase [illegible] aqua madefactā iudicio saporis explores. Vineis quoq; [illegible] cognosces si coloris nigri ⁊ corporis [illegible] aliquatenus atq; [illegible] est si virgulta que pdulit leta nitida ptra fecunda sunt [illegible] silue [illegible] [illegible] tuberes: ceteraq; huiōi neq; intorta habeat neq; sterilia: neq; macra exilitate languētia. Situs vō terraz neq; planus vt stagnet neq; pruptus vt defluat neq; obrut⁹ vt in imo [illegible] valle subsideat neq; arduus vt tēpestates imodice sentiat ⁊ calores: sz ex oībus his vtilis semp ⁊ equate mediocritas: ⁊ vel cāpus aptior ⁊ humorē pluuiū diuo fallente subducēs vel collis molliter p latera inclinata deductus. vel vallis cum quadā moderatiōe ⁊ aeris latitate summissa. vel mons alterius culminis defensus obiectu ⁊ a molestioribus ventis aliquo liber auxilio. vel sublimis asp. sed nemorosus ⁊ herbidus.

De Rustici operis industria. C XLI.

Unc exequi cōuenit partē que restat industrie. cui⁹ hec erit cura vel maxime quas subieci tenere [illegible]. pritia dñi pfectus ē agri. Genera oīuz surculoz vel frugū preclara. sed terris tuis expta cōmitte. In nouo. n. genere seminū añ experimentū nō est spes tota ponenda locis humidis semina cuiusq̄ siccis degenerāt. Opez rō vnū modū tenere nō pōt in tāta diuersitate terrarū. Et ideo soli ⁊ puincie consuetudo cōsiderāda ē. Siue in surculis siue i genere omni satoruz q̄ flores cōstat nō esse tangenda. In reb⁹ agrestib⁹ maxime officia iuueni cōgruūt impia seruoz. In agro picitant interiora. necessitas ferijs caret. Qui arādo crudū solū inter sulcos relinqt. suis fructib⁹ derogat terre vber infamat. Fecūdior est culta exiguitas q̄ magnitudo neglecta. Terre altitudinē cū fecunditate si ad frumenta duob⁹ pedib⁹ explora quattuor vō si ad arbusta et vites. Si tibi ager est siluis [illegible] tectus. ita cū diuide vt loca pinguia puras reddas nouales. loca sterilia siluis tecta eē patiar qz illa nāli vbertate rñdent hec bñficio letant incendij. sz sic vtrāda distingues vt ad incensum agrū post qnquēniū reuertaris. ita efficies vt equaliter vel sterilis gleba cū fecunditate 9tendat. Lupinus ⁊ vitia pabularis si virides succidant ⁊ statim supra sectas eoz radices aret. stercoris sic multitudine agros fecundāt q̄ si ex se aruerint anteq̄ proscindas in his terre succus aufert. Ager aquosus plus stercoris q̄rit. sicc⁹ minus. Si necessitas cogat de salsa tra spari aliqd. post autūnū plātāda est vel 9serenda. vt malitia ei⁹ hybernis hībrib⁹ eluat. Aliqd iā terre vel arene fluuialis subiciendū est. si illi virgulta 9mittimus.

De Seminibus collocandis. C. XLII.

Emina plusq̄ annicula esse nō debēt ne vetustate corrupta nō prodeāt. Frumentū collis quidē grano robustius sz mēsura min⁹ refundet. Oīa que serunt crescente luna ⁊ dieb⁹ tepidis sunt serēda. nā tepor euocat frig⁹ includit frumēta oīa maxime letant patenti cāpo ⁊ soluto. ⁊ ad solem recliui. Spissa ⁊ cretosa ⁊ humida terra bñ far ⁊ triticum nutrit. Ordeū soluto delectat ⁊ sicco. Nam si in lutoso agro spargit moriet. Trimestre satio locis frigidis nivosis conueniet. vbi qualitas estatis humecta est. ceteris raro rñdet euentu. Semen trimestre locis tepidis melius rñdebit si serat autūno. [illegible] legumina grecis [illegible] seri iubent in sicca terra faba tñ modo in humida [illegible]. Omne triticu solo [illegible] post tertiā sationē in genus siliginis cōmutat. Tria [illegible] que his nocent sterilitas. morb⁹. vitiū. Oīmis tpatis agris serendū sit tñ si siccitas longa est semina occata poti⁹ [illegible] agris q̄ in horreis seruabunt. Seminariū mediocri terra instituē debemus. vt ad meliora q̄ sata fuerint trāsferant. [illegible] qui [illegible] [illegible] ⁊ fontane humore pcurrit. prope est vt liber sit ⁊ nullam serendi disciplinaz reqrat.

De Olea ac ceteris arboribus excolendis. C. XLIII.

Erra profunda vt grecis asserunt [illegible] grādes arbores efficit. fructus minores. Et aquatosa feros magisq̄ amaros primos. Aer [illegible] tepid[illegible] [illegible] ⁊ ventis mediocribus sine vi ⁊ horrore perflabilis. vitis

que ad ingū colit per etates ad hoc pducenda est. vt locis molestio ribus quatuor pedibus a terra. Nō deorsum hus ve septē summitas eius in virgas. Ramifectus vinus et terris in media dicas ab iundē dus est. velut totus arboris inimicus. Sterilitas et pestilentia equo mō fugiende sunt. Greci iubent olivā cum plantatur et legitur a mūdis pueris atqz virginibus operanda credo recordari arborem hanc esse pluri lem castitatē. In omni ope inferēdi putādi et recidendi duris et acu tis vtere ferramentis. In vite vel arbore que faciēda sunt page aū apertionē floris et gemme. De locis deterrimis sicut arbores ita hominis conuenit ad meliora trāsferre.

De Uitibus plantādis atqz colendis. .C. .XLIIII.

Locis frigidis a meridie vineta ponuntur calidis a septētrione temperatis ab oriente. vel si necesse sit ab occidēte. Qui sterilē terrā vineis occupat et laboribus suis et sumptibus est inimicus. Campi largius vinū colles nobilius ferunt. Aqlo vites sibi obiectas fecūdat auster nobilitat. Ita in arbitrio nostro est plus habeamus an melius. In palestinato solo inter nouellas vites olo nihil est oserendū. Greci iubent exceptis caulibus tertio anno que libebit adiungere. Uitis nouella vt facile incrementū delecta cōsequitur ita interitū celerē si negligatur incurrit. In vitibus putādis tria ōsiderāda sūt fructuū spes successura materies. locus qui seruet ac reuocet. Uitē si maturius putes plura sarmēta: si serius fructus plurimos ōsequeris. Post bonā vindemiā strictius post exiguā largius puta. Locis calidis siccis apricis pampinādū non est cū magis vites opertiri oporteat. Et vbi vineas vulturnus erunt aut flatus regionis aliqs inimicus vitē tegamus straminibus ac aliūde quesitis. Tenerā et viridē vitē ferri acie ne recidas. Ois scissura saramēti euertatur a gemma ne eā stilla que fluere ōsueuit extinguat. pro macie vel foeditate vitiū nutrieda sarmēta putator iniungat. Subligatio acerbis vuis facienda est quia excutiendi aut rumpendi acinulus formido est. Ligatura in vitibus locū ds mutare. ne vitiū assiduitas semper oderat vinculorum. Fossorē si aper tus vitis oculus viderit elabitur spes magna vindemie. et ideo dum est clausa fodietur. Calidis maritimis siccis apricis campestribus locis omne opus vineaū maturius inchoetur. frigidis mediterraneis humidis opacis montanis locis tardius quod non solū de mēsibus aut diebus diterim sed et de horis operādi.

De His que circa rem domesticam agenda sunt in ianuario. .C. XLV.

Ctor. His itaqz generaliter probatis. docet palladius sigillatum que per totū annū per singulos menses agēda sunt in re domestica maxime que in agricultura. Incipiēs a Januario. Paladius vbi supra li. ij. Mēse ianuario conficitur oleū myrtinū et laurinū: oleū quoqz lentiscinū. Apricis aut macris aut aridis locis prata iā purgāda sunt et a pecore vendicāda: hoc quoqz mēse tuberes inseruntur cydoneo. nunc locis temperatis pficorum ossa ponuntur. Et inseritur eadē pficus in se in amigdalo in pruno. sz pruno ameria iserimus et precoqua Nūc etiā prunus inserēda est anteqz germinet et pficus et cerasus oportune inseritur agrestis. Hoc iterū mēse sicut columella dicit maturi agni et aīalia oia minora atqz maiora charactere signantur. Itez gallinarum partus fecunditatē repetit. Hoc mense post brumalē que tem incipiunt ad educandos pullos oua supponi. Hoc etiā mense cedenda materies est ad fabricam cum luna decrescit. et ramices vel pali faciendi.

De Agris eodē mēse et caule et allio pscindēdis. .C. .XLVI.

Jngues et sicci agri pscindi et aperiri iā possūt sed boues melius collo qz capite iungunt quos vbi ad versurā venerint arator retineat: et iugum ppellat. vt eorum colla refrigerentur. Sulcus. n. in arationibus longior qz .cxx. pedum esse non debet. Seruandū est ne inter sulcos non remota terra relinquatur glebe omnes dolabris dissipande sunt. sed equaliter terrā motā esse cognosces. si transuersas per sulcos perticam mittas. Que res sepius facta bubulcos ab hac negligentia summouebit. Obseruandum est ne lutosus ager aretur: aut quod sepe fit post longas siccitates leui imbre perfusus. Nam terra que lutosa tractatur in pamodio fertur toto anno nō posse tractari. Que autem supra leuiter infusa est et subter sicca Si tunc aretur asseritur per triennium sterilis fieri. et ideo mediocriter infusus ager vt nec lutosus nec aridus si proscindi debet. Si collis est transuersus per latera sulcetur. que forma et tunc seruāda est cū semen accipiet.

De Lactucis serendis et caule et allio. .C. XLVII.

Ense Januario lactuca serenda est vel decembri vt planta eius februario trāsferatur. Itē qz februario seritur et postea aprili trāsfertur. Sed certū est eā toto anno bñ seri. si locus sit letus: stercoratus irriguus: anteqz pangatur radices et preserem fecularu ... mo linamus vel que .4. pāēte sunt nudare letamē accipi ... lū subactū pingue humidū stercoratū. Iter has herba ... est velenda non sarculo. anteqz sit si rara ponatur vt cū pducere ... lem eo leniter inciso gleba pmatur aut testa. Cādide fieri putātur si fluminis arena ac litoris frequenter spargatur in medias. et collectis ipse folijs alagentur si vitro loci vel tris vel femis cito lactuca ... plāta et auulsa et demo posita teneritudinē cōsequetur. Itē multis seminibus ... nascetur si caprini stercoris bacā subula subtiliter excaueris et in ea semē lactuce nasturcij ocimi eruce radicis immiseris tūc inolutā fimo bacā terra optime culta breui scrobe demerseris raphanus nititur in radicē cetera semina i sūmo lactuca pariter emergente psiliūt. singulorum sapore seruato: hoc etiā mense caules et toto anno seri possunt. Nunc etiam allium et vlpicum bene seritur. sed allio alba terra proficiet.

De Frugibus seminandis et sarculādis. .C.XLVIII.

J clemēs fuerit hiems ordeū galaticū qd graue et candidum est. Circa idus ianuarij seramus. Licercula mense hoc seritur Loco leto humido hoc genus seminis raro respondet. quia decipitur austro vel siccitate dum flores quod tunc prope necesse est euenire. Hoc mense vltimo collegēdi seminis causa nō pabuli secandi vitia seritur. In terra pscissa post horā secūdā vel tertiā cū ros esse desierit. quē ferre nō pōt sz statum cooperienda est ante noctem. Nā si nuda mā seritur noctis humor corrupit. Obseruandū ne ante .xxv. lunā seratur. qz si satā limaces psequuntur. hoc mēse serenis et siccis diebus dū gelicidia nō sunt. sarculāda erūt frumēta qd opus plerique negāt fieri debere. qz radices eorum detegantur aut incidantur et necentur frigore subsecuto. Mihi videtur herbosis locis tm esse faciēdū. Sed triticū et far sariūtur quattuor foliorū. ordeū. dūqz faba et legumina cū supra terrā quattuor digitis fuerint. Lupinus vero qd mā ... dicē hz. si sarculetur extinguitur qd nec desiderat. qz herbas preter anti hui cultoris affligit. faba si bis sarculetur pficiet multū fructū et maximum redditura. Si siccas segetes sarculaueris aliquid et contra rubiginem prestitisti.

De Uitibus oblaqueandis. C. XLIX.

Ense ianuario locis tēperatis oblaqueāde sūt vites. qd itali excodicare appellāt. i. circa vitis codicē dolabra terrā diligēter aperire. et purgatis orbes velut lacus efficere. vt a solis teporibus et imbribus potetur. Pastinū quoqz nūc fieri tēpus est qd fit tribus generibus aut terre i totū fossa aut sulcis aut scrobibus. Terra tota ds effodi. vbi ager imūdus est. vt siluestribus truncis et radicibus filicis vel herbarum noxia spacia liberentur. Ubi aūt mūde sūt nouales scrobibus pastinemus aut sulcis. Sz sulcis melius erit. qz humorē velut in totā spacia pastinata trāsmittūt. Qz si scrobes fieri placeat faciemus tribus pedibus altos duobus semis latas tribus lōgas vltra tres vero altius fodiēde nō sūt ne laborēt frigore sarmēta qz pangimus. latera scrobibus equaliter incisa sint ne obliqua vitis sautietur alte nitēribus ferramēt cū fossor incūbet pastino vero solū qd omne versabitur. trū vel duorum semi pedū altitudine terra vniuersa fodietur. In quo erit diligentia ne crudū solū fraude occulta fossor includat.

De Solo cōgruēte pāgēdis vineis. C. L.

Solum vineis ponēdis nec spissum nimis sit nec resolutū. propius tn resoluto nec exile. nec letissimū. tn leto pximū. nec cāpestre nec preceps. sz potius edito cāpo nec siccū nec vliginosum. modice tn roscidū. nec salsum nec amarū qd vitiū sapore corrupto vina ... Celū mediocris qualitatis tepidū tn magis qz frigidū. siccū potius qz nimis himbidū. Sz ante oia vitis pcellas vētosqz formidat. Ad pastinandū rudes agros potius eligamus vel maxime siluestres vltima cōditio ē eius loci. in quo fuerint vetusta vineta. quo si necessitas coegerit prius multis arationibus exerceatur. vt abolitis radicibus prioris vinee et oium earum carie et squalore depulso nouella vitis tutius possit induci. tofus et alia duriora vbi gelu relaxantur et solibus pulcherrimas vineas ferūt refrigerantis radicibus et humore retēto. sz et soluta glarea et calculosus ager et mobiles lapides. si tamē hec oia glebis se pinguibus miscuerunt et sicut cui terra supposita est qz frigidus est et humoris tenax radices estate finire nō patitur. Itē loca ad que de cacuminibus terra decurrit vel valles quas fluminum saturat

[illegible] aggestio. Sed hoc in his locis q̄ gelu ⁊ nubib⁹ infesta esse non possunt. [illegible] terra cōmoda est [illegible] sola [illegible] [illegible] spectare [illegible] septentrionale [illegible] austros [illegible] bent inimicos. tūc melius i aqlonē vel fauonū vineta dirigim⁹. Sȝ locis [illegible] arbores [illegible] duobus terris pedibus pastinet⁹ [illegible] tuor etiā terra occurrat [illegible] ad pedē ⁊ semis vel duobus pedibus. Sed ager [illegible] qui humores altius fossus eructat non amplius q̄ pedem [illegible] effoditur.

De Amigdalo serenda vel plantanda. C. LI.

Amigdalus seritur ianuario ⁊ februario. Item locis calidis octobri ⁊ nouēbri semine ⁊ plātis de maiori radice que tollunt⁹. Sed in hoc genere arboris [illegible] est q̄ seminarium facere. fodien⁹ enī [illegible] pede uno semisq̄ areā. In quā obruemus amigdala non amplius q̄ttuor digitis [illegible] cacumina tñ figamus in terra spacio inter se binoꝝ pedū separato. amāt agꝛ duꝝ siccū calculosum celū calidissimū. qꝛ mature florere cōsueuerunt. Ita statuende sunt arbores vt ad meridiē spectet. Cū in seminario adoleuerint relictis ibi que spacio sufficiant plantis alias trāsferemus [illegible] februario. Si ipsa amigdala ad ponendū ⁊ noua legamus ⁊ grādia que anteq̄ ponimus pridie mulsa aquata nimis maceremus ne germē extinguat et multo melius mordacitas. Cum in seminario amigdala deponimus [illegible] germus ⁊ herbis nascentib⁹ circūfodiēdo sepe purgemus: terra seminarij letamen habere [illegible] Spacia inter arbores viginti aut quindecim pedibus [illegible] sufficiat.

De Eodem excolenda vel inserenda. C. LII.

Amigdalus putāda est nouēbri mense vt superflua ⁊ arida ⁊ densa tollamus. Seruāde sunt a pecore: qꝛ si rodant⁹ amarescant. Circūfodi non debēt quotiens florē: qꝛ inde flos eius excutitur [illegible] Si ferax nō est rede cuneū terebrata radice imergam⁹ vel [illegible] et libro tegēte claudat⁹. Locis frigidis [illegible] Martial⁹ dicit hoc remedio subueniri anteq̄ florēat radices mundant⁹ [illegible] lapides minutissimi mixti arenis [illegible] ⁊ vbi iam tutū videbit⁹ et debe[illegible] germinare et fossis [illegible] submouent⁹. Teneras nuces amigdalus creabit (vt dicit) si ante florē radicibus ablaqueatis p dies aliquot aqua calida ingerat⁹. Et amaras dulces sunt si circū [illegible] stipite trib⁹ digitis a radice fiat cauerna per quā noxiū desudet humorē: vel medi⁹ truncus terebret⁹ ⁊ cuneus ligni melle oblit⁹ impr[illegible]: vel circa radices suilli stercus effundas. Amigdala ad legendū maturitatē fatent⁹ cum fuerint spoliata corticib⁹. Nec sine cura homis seruāt⁹ in longū. Si difficile coriū dimittent paleis obruta [illegible] relaxabūt. Itē decorticata si aqua marina lauemus aut salsa ⁊ candida fient ⁊ plurimū durāt. Mense decembri vel ianuario circa idus amigdalus inserit⁹. Locis vo frigidis februario si tñ surculos [illegible] anteq̄ germinēt. Utiles sunt qui de summitate sumunt⁹. inserit⁹ ⁊ sub cortice ⁊ trunco. Inserunt in se ⁊ in persico.

De Nuce similiter excolenda. C. LIII.

Nucem seremus extremo Januario amat loca montana humida ⁊ frigida plerūq̄ lapidosa. pōt tñ ⁊ locis tpatis inuāte humore nutriri. Serenda est nucib⁹ [illegible] eo more quo ⁊ amigdala serunt⁹. ⁊ eidē mensib⁹ sȝ q̄s nouēbri deponis aliquatenus in sole siccabis. vt exiccet⁹ noxiū vir⁹ humoris. Quas vo mēse ianuario vel februario positurus es: aqua simplici pridie macerabis: ponem⁹ aūt transuersas et latus [illegible] figat in terra [illegible] ponem⁹ Nucē in aquilonis parte dirigem⁹ lapis subter vel testa ponenda est. vt radicē non simplicet sed repercussa disp[illegible]. [illegible] fiet si sepi⁹ transferat⁹. In frigidis locis bima in calidis locis trima dȝ trāsferri. Radices plantaꝝ (sicut in alijs arboribus solem⁹) in hoc genere resecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda. sed melius cinis sparget⁹ in scrobibus. ne calore stercoris aduraf⁹. Et cinis creditur vel corticis teneritudinē procurare vel fructuū dēsitatē. Altis scrobibus delectat⁹ pro arboris magnitudine: ⁊ desiderat internalla maiora. qꝛ stillicidijs folioꝝ suoꝝ primis: vel sui generis nocebit arboribus. debet aliq̄ndo circūfodi ne caua fiat [illegible] canalis long⁹ a summo trunco ad imum debet excidi. sic beneficio solis ⁊ venti durescunt que in putredinem transibant. Si dura [illegible] erit vel nodosa corter circūcidēda est vt viuū [illegible] [illegible]

montis [illegible] radicū summa [illegible] terebrate radio palo de [illegible] sus [illegible] debet [illegible] paleis obrute vel arena vel folijs suis aridis. vel arca ex ligno suo facta [illegible] reddunt [illegible] dines [illegible] Martialis expertū [illegible] nuces [illegible] putaminibus [illegible] mel ita medicabile fieri. vt ex eo facta potio arterias curet ⁊ fauces Inserit⁹ et plerīq̄ [illegible] februario in arbusto sed melius in trunco. vt aliqui in pauno ⁊ in se.

De his que agenda sunt mense februario. LIIII.

Ense februario locis tēperatis prata incipiēt custodiri que [illegible] macra sūt [illegible] saturent⁹ qō [illegible] Quanto recēti⁹ fuerit. tāto plus nutriēdis herbis valebit. Qō a superiore parte fundat⁹ vt succus eius per totū possit [illegible] Hoc mēse serendū est omne trimestre gen⁹. Hoc etiā mē [illegible] seres [illegible] resoluto: vel etiā pingui: sȝ sicco. Maxime qꝛ luxuria ⁊ humore corrumpit⁹. Hoc mense vltimo carabū seris terra pingui stercorata et [illegible] vel plana atq̄ humida ⁊ altius subacta. Veruū adhuc seri pōt qꝛ martio serendū non est. ne pastu suo pecoribus noceat ⁊ boues reddat isanos. Tunc pomis ⁊ vitib⁹ vet⁹ vrina si affundat⁹. ⁊ nūero fructuū prestat ⁊ forme cui pderit vt amurcā misceamus insulam. maxime in oleis sed hoc frigidioribus dieb⁹ anq̄ feruor incipiat. Etiā nūc ordeum galaticū quod graue ⁊ candidū est seret⁹ in locis frigidis. Tunc locis maritimis ⁊ calidis fodiende sunt vites. vel si hec prouincie consuetudo est exarāde ⁊ [illegible] locis palāde aut ligande sunt vinee [illegible] gemma [illegible] attritu incurrit grande piculum. Tūc olee ceteręq̄ arbores letamē accipiant decrescente luna. Sufficiet aūt maiori arbori veges vna. minori mediocritas vt subducta a radicib⁹ t̃ra ⁊ fimo pmixta reuocet⁹. Ege hoc si q̄ sūt in seminarijs plāte. circumfodiēdi sūt. ⁊ amputandi eis rami superflui vel radicule quas circa in superiori pte emiserūt.

De Uitibus eodē mense excolendis ⁊ plantandis. C. LV.

Oc mense oīa genera pastinatio sole seu sulci seu scrobes vitib⁹ cōpleant⁹. Natura aūt vitis celū omne soliūq̄ sustentat si genera cōuenienter aptent⁹. Plano igit⁹ loco statues vitē cuius genus nebulas sustinet ⁊ pruinas. Collibus qō ad siccitatē durat ⁊ ventos. Pingui agro graciles atq̄ fecūdas. Macro feraces ⁊ solidas. Uentoso statue tenaces. Calido grani tenerioris ⁊ humidi. Sicco eas que pluuias ferre non pñt. Placida sane regio ⁊ serena toto genus omne suscipiet. Uitē vel arborē melius erit de exili ad pinguē trāsferre. Nā si a pingui terra ad solū exile trāsferūt. vtiles esse nō possunt. Eligenda sunt sarmēta q̄ pangimus de vite media neq̄ de summa neq̄ de infima quinq̄ vel sex gemmaꝝ spacio a veteri pcedēta sumant⁹ aūt de vite fecunda. Caput sarmenti cū depo[illegible] torquendū non est nec aliquo mox verandū. ⁊ pars ea de qua radix presumit⁹. iniurie nulli subiicienda est. Ponēde sunt vites placidis diebus ac tepidis. curandūq̄ ne sarmēta sole vrantur aut vēto. Sed vel stati ponant⁹ vel obruta reseruent⁹ hoc mēse ac deinceps toto vere vinea ponenda est regionib⁹ frigidis pluuiosis pinguib⁹ cāpis. vel humidis prouincijs. Sit autē mensura sarmenti cubitus vnius vbi pinguis est natura terrarum. maiora inter vites spacia relinquemus vbi exilis angusta. preterea non est vno genere vitium omne pastinum conserendum. ne annus iniquus generi spem vindemie totius extinguat. ⁊ ideo quattuor vel quinq̄ eximij generis sarmenta pangemus.

De Arbustis vel arboribus vitiferis. C. LVI.

Uod si arbustū te habere delectat generose vitis [illegible] in seminario nutrire debebis vt iam de radicata transferat⁹ ad scrobē cui arbor iuncta est. Seminarīū vero dicimus eque fossas tabula pedū duorum seruis altitudine. In hac quā pro numero ponē[illegible] [illegible] vel qualicūq̄ plātarū pcēdis aut cōtrabis [illegible] spacio distantia inter se sarmēta deponis. Si valus aut humectus est cū [illegible] gēmarū exceptis minutis quas habebat inferius ⁊ vbi cōualuerint bene post bienū radicatas vites vel arbustiuas trāsferes. quas cum deponere in scrobe ad singulas materias redigis putatis omnibus que scabra sunt. curans eius radicib⁹ si quas potueris inueniri [illegible] tatas. In scrobe aut ad arbusti faciendū duas radicatas vites deponis hoc seruans ne se in radice cōtingant sed lapides quatū [illegible] pe vbi arū medios inter vtrāq̄ cōstitues ⁊ ipsas vites ad terris [illegible] terra discreta cōiunges. Mago asserit scrobē nō primo anno [illegible]

plendam. sed subinde cocquandã que res vitẽ faciet altius funda re radices. Sed hoc anñ a [illegible] Nam [illegible] ta putrefiant recepto humore [illegible] terra [illegible] Sed [illegible] sta qui faciet plantã arbor de his generi [illegible] Si ergo [illegible] pent [illegible] his [illegible] populo [illegible] In [illegible] arbo re [illegible] spatio [illegible] arborũ incremento arboris opprimet. Caueis etiã muniẽda est ad uersum pecoris appetentis iniurias ⁊ arbori sue primus alliganda.

¶ De Vineis cõmunibus putandis. C. LVII.

De mẽse locis frigidis aliquatenus ⁊ temperatis [illegible] est iusta putatio. Sz vbi multe sũt vinee [illegible] pars earũ que septẽtrionem respicit verno puteẽ. Alia [illegible] adversa [illegible] bus plagis [illegible] Sed in putatione semp intuemur vt vitis fiet in crure robustior [illegible] Auferenda sunt [illegible] sarmẽta. In locis [illegible] aut [illegible] est habẽda. Locis pinguibus singulas brachijs [illegible] bina flagella [illegible] vim vitis. Item que altius [illegible] octo palmites habere non debet. Ita vt [illegible] dem. Circa crus [illegible] amputandũ est si non desideret vinea reuocari. [illegible] si truncus vitis sole aut pluuijs aut noxijs [illegible] est cauatus purgem⁹ [illegible] mortuũ est [illegible] amurca [illegible] mus ⁊ terra [illegible] Cortex etiã [illegible] pendẽs a vite tollatur. que res minorẽ fecẽ reddit in vino. Muscus radatur vbicũq; repertus. Sed plage quas in duro vitis accipit ⁊ oblique ⁊ rotunde esse debebunt. Decisis sicut supradicti male natis omnib⁹ ⁊ veteribus nouellos ⁊ fructuarios serua vngues etiã custodũ siccos ⁊ annotinos reside ⁊ oĩa que vetera vł scabra reperies. Hec que altius cõuertẽ et in iugo vel pergula vbi quattuor pedib⁹ supra leuate steterint quaterna brachia habeãt. Si macra vitis erit in singulis brachijs singula flagella dimittim⁹. si pinguis bina sz prudẽdũ ne in vna parte sint sarmẽta que seruas. qꝫ cũ sit vitis tanqꝫ si fulgure tãgatur arescit summo relinquẽda sunt sarmẽta neqꝫ circa durũ neqꝫ in summo. qꝛ hec velut pampinaria minus afferunt. Illa aũt nimietate fet⁹ onerãt. ⁊ longius ducũt quare in medio loco seruãda sunt que tuentur. Plaga non iuxta gemmã. sz aliquãto supius fiat ⁊ auertat a gemma ꝓpter lachrymã defluentem.

¶ De Arbustis putandis. C. LVIII.

Vitis que in arbore collocaẽ. Prima eius materia ad scdam vel tertiã gẽmã pedat. Deinde oĩbus annis aliqd per ramos crescere subinde patiamur vnã materiã semp ad cacumẽ arboris dirigentes. sz qui fructũ volũt maximũ materias plures per ramos submittunt: qui vinũ melius. sarmẽta in cacumine extendũt fortiorib⁹ ramis arborum plures materie. debilioribus imponẽde sunt pauciores. Putãdi aũt ratio talis est. vt vetera sarmẽta quib⁹ primi anni fruct⁹ pepẽdit oĩa rescidant. ⁊ noua circũcisis capreolis ⁊ ramulis inutilib⁹ dimittant. sz prudẽdũ est oib⁹ ãnis vitẽ resolui ac religari. qꝛ refrigerat. ita reformãdi sunt rami arboꝝ vitiferaꝝ ne alter sub alterius linea dirigat: sed loco pingui vlmus a terra octo pedibus. gracili vo septem sine ramo relinquenda est. In solo roscido ⁊ nebuloso rami arboris vitifere in orientẽ ⁊ occidentẽ putatione dirigant. vt latera vacua solis radijs mẽbra totius vitis ostendãt. In loco cliuoso humilius rami arboꝝ seruandi sunt in plano ⁊ vliginoso altius. Palmites ad arborẽ nõ duro vimine ligent. ne eos viculũ rescidat aut atterat. Palmes quod extra ligaturã pendens habuerit fructu induit quod infra ligaturã materie sequẽtis anni deputabit.

¶ De Nouellarum vitium putatione ⁊ veterum propagatione. C. LIX.

Nouellam vitem columella dicit a primo anno ad vnã materiã esse formandam nec resecandã totam sicut italie consuetudo est. Anno scdo expleto: qꝛ vel interierant vites in totũ resecte vel infecunda sarmẽta ꝓducant que iam amputato capite velut a pampinaria de duro cogunt exire quare iuxta ipsam cõm[illegible] veteris sarmenti [illegible] duas gemmas relinquendas quod e⁹ merito in vinculo fortiore seruandũ ⁊ [illegible] nouellam vel exiguus [illegible] et tertio anno robustiores possit accipe. Nã quadrima [illegible] est tres materias merito nutrire cogetur. [illegible] post putationẽ sarmenta [illegible] ⁊ [illegible] impedimentum fossoris omne tollat. Hoc etiã mense ꝓpagande sunt vites. sed vetus ⁊ excisa vinea cuius duramenta longe processerunt vt columella dicit [illegible] melius reparabit qꝫ si in fossione totum corpus [illegible] certũ est [illegible] Mergum [illegible] super terrã [illegible] parte [illegible] fossa. Item [illegible] sunt [illegible] radicibus [illegible] Mergi [illegible] post biennium rescidant in ea parte que est supra. ⁊ in loco iustas vites relinquunt. Sed vt agricole afferũt post biennium si rescidas plerũqꝫ infirmas habẽt radices ⁊ similes veteribus repẽte pereunt.

¶ De Vite thiriaca ⁊ illa q̃ nimis lachrymosa est. C. LX.

Thiriacevit pficeẽ vt vinũ ei⁹ vł acetũ vel vua vel sarmẽto [illegible] contra morsus omniũ bestiaꝝ. Fit autẽ sic sarmẽtũ quod pangendũ est trũ digitoꝝ spatio in vna pte findaẽ ⁊ ublata medulla ad ei⁹ vicẽ thiriace medicamen addaẽ. tunc terre mandetur vinculo diligenter astrictũ. Alij qui eadem sarmenta iam medicamine sarcita intra squille bulbum recondunt ⁊ terris hac ratione committunt. Alij quã antidoti eius affusione radices vitis infundunt. Sane sarmentũ si de hac vite sumatur ad transferendũ potentiã ueterem medicaminis nõ tenebit. Oportebit aũt thiriace infusiẽ assidua vi[illegible] senescẽtis iterare. Vites que lachrymaꝝ nimietate tabescũt. ⁊ deplorãdo viz roboris sui auertũt a fructu [illegible] [illegible] aceto [illegible] fieri iubent. Si hoc minus ꝓderit radici robur pingue rescindi et afferat medicinã vulnus in ipse ssum tunc insulsa amurca ad medietatẽ decocta ⁊ refrigerata plage excisi perlinetur ⁊ sub hac acetum acre fundatur.

¶ De Vite que propomata facit ⁊ illa que varios botriones producit. C. LXI.

Conditum vel absinthiũ vel rosatũ vel nolanũ procedere spõte ferẽ ex vitibus et natura suscipiat qꝫ procurare cõsueuit industria. Si sarmẽta in vas aliquod semipleniꝫ supradictis potionibus mersa seruentur. ⁊ viuam terraꝝ simul resoluas ad iniũ modũ. donec oculi sarmentoꝝ nitant exire. tunc eadeꝫ sarmenta gemmantia in quo volueris loco vitium ceteraꝝ more deponas.

Ut vitis botriones albos afferre possit ⁊ nigros. greci sic fieri debere iusserunt. Si vicine sint vites nigra ⁊ alba cũ putanẽ. sarmenta vtriusqꝫ inter se diuisa sic iunge vt medios vtriusqꝫ generis oculos aliquando possis reddere vnitam. tunc papiro ligabis stricto. ⁊ molli atqꝫ humida terra curabis allinere. ⁊ interiectis trinis dieb⁹ adaquare. donec germen noue frondis erumpat. hinc ex erupto tẽpore si libuerit genus efficies per plura sarmenta.

¶ De Vua sine granis. C. LXII.

Ut pulchra species vue que granis interiorib⁹ caret hinc efficiẽ. et sũma iocunditate sine impedimento sorberi possit velut vnũ omniũ corpus vini. fit aũt grecis autorib⁹ hac ratione p artem succedente nã. Sarmentũ qꝫ obruendũ est quantũ latebit in terra tantum scindere debemus. ⁊ medulla omni sublata ac diligenter exculpta membra iterum diuise ptis adunare vinculoqꝫ astricta deponere. vinculum cũ papiro asserunt esse faciendũ. ⁊ sic in humida terra deponendũ. diligentius quidã sarmentũ reiunctũ quãtũ ex scissum est intra squille bulbũ demergunt. cuius beneficio afferũt sata oĩa cõprehẽdere posse facilius. Alij tpe quo vites putãt sarmẽtũ frugiferum putare vitis in ipsa vite quã ponũt de alto sublata medulla excauãt nõ diuisum ⁊ calamo affixo aligãt ne possit inuerti. tunc opiũ qui natici [illegible] parte suffundũt. et aqua pauis ad sape similitudinẽ resolutũ ⁊ hoc trã sactus octenis dieb⁹ semp renouãt. donec vel germina nouella ꝓcedãt. ⁊ in granatis malis fieri hoc posse firmat a grecis ⁊ in cerasijs opus est expertum.

¶ De Insitionib⁹ eodẽ mẽse faciẽdis. C. LXIII.

De mẽse calidis ⁊ apricis locis optime celebratur insitio. que fit trib⁹ generibus. sz ex his duo nũc fieri possunt. tertiũ reseruaẽ estati. Sũt aũt inserẽdi genera hec aut sub cortice. aut ĩ trũco. aut emplastro. Inserimus ergo sic. Arborẽ vel ramũ in loco q̃ nitidus ⁊ sine cicatrice ẽ serra rescidem⁹ nõ [illegible] cortice. post serraturã plagã ferramẽtis [illegible] cidamus. Inde quasi cuneũ tenuẽ ferreũ vel osseũ maxime [illegible] inter corticẽ ⁊ lignũ trib⁹ ꝓpe digitis cõsiderant deponimus ne corticis fascia dissipeẽ. ⁊ in eũ modũ subducto cuneo statim surculum mergimus vna parte decisum salua medulla ⁊ cortice partis alterius [illegible] vel octo digitis emineat. Duos vel tres vel plures [illegible] crassitate [illegible] eos spacia relinquẽtes [illegible] aut [illegible] stringimus. ⁊ desup [illegible] luto ponem⁹ ac ligabim⁹ vt quasi

mox digitis super latus possit surculos continere. Plerosque delectat
surculum ramis secti arboris truncum surculis arboribus in medio
findere et ibi surculos ex utraque parte rasos et in modum cunei ut im
tegra [illegible] demergere [illegible] ante cuneolo quo [illegible] educto
deponimus [illegible] redacte in plagam materia postea astringes. Et hoc
utrique genus [illegible] est et sic crescente una vbi incipit arbor gemma
[illegible] Surculi autem qui inserendi sunt sint novelli fertiles nodo
si [illegible] arboris parte decisi in crassitudine digi
ti minoris bifurci vel trifurci gemmis pluribus uberati. Si arborem
minorem desideras [illegible] in qua sine dubio mediocre incremen
ta [illegible] circa terram serrato et quod melius est surculos inter lignum
corticemque depone et sic astringe quidam rasum ex utraque parte surcu
lum [illegible] arboris inserendo sic in medio deponunt
ut cortex surculi undique cortici arboris reddatur equus sed in novella
arbor terra mota vsque ad ipsum insiti coniugatur que res eam a vento
et calore defendat. De implastratione in suo mense dicemus.

Adhuc de duobus generibus insitionis. C. LXIIII.

Uartum genus commemorat sic refutat gallica te
rebra vsque ad medullam arborem perfo
randam plaga interius leniter inclinata ibi educto omni
scrobe vitem et ramum ad modum foraminis ipsius. decubeas
[illegible] succidum tum et humentem imparum. vna aut duabus gemmis foris re
lictis. tunc argilla et musco locum diligenter operiri. Ita et vites in ulmo
inseri posse commissas. Hispanus quidam mihi hoc genus insitionis no
vi ostendit quod et persico afferebat expertum. salicis ramum brachii cras
situdine iuxta longum cubitus duobus aut amplius terebrari iussit in
medio et plantam persici in eodem loco in quo stetit spoliata ramis om
nibus solo capite reducto per ipsum salignum manubrium foramen induci. tunc
eundem salicis ramum terre capite utroque demerso in arcus similitudi
nem debere curuari foramen luto musco vinculisque stringi. anno de
inde exempto vbi infra medullam salicis caput plantule sic cohesent
ut unita sit ex duobus iuncta corporibus planta subter incidi atque trans
ferri. et aggeri terram que arcum salicis cum persicis cacumine possit operire
hinc persici poma sine ossibus nasci. sed hoc locis humidis convenire vel
riguis. et salices aquationibus adiuvandas ut et nam lignum vincat. que
delectatur humore. et influentem copiam succi germinibus ministret
alienis.

De Olivetis instituendis. C. LXV.

Oc mense locis temperatis instituemus oliveta
que vel pastinis deranda sunt. vel
extremas circa decumanum tabulas cingant. vel sui loci
tenebunt. Si ponuntur in pastino radicate plante decisis ca
pitibus et brachiis et in truncum redacte vsque ad mensuram cubiti vni
us et palmi in fermento terre fosse defigantur. locum palo antea depa
rante. ordei grana subter iaceantur et amputetur his quicquid putridi
inventum fuerit aut arentis. et tunc capita earum luto velentur et musco. vel
[illegible] vinculis vel tenacibus quibuscumque constricta. Sint a se discrete
pedibus xx vel xx. ois subinde circa eas herba vellatur et quotiens se
hiemps infuderit [illegible] ac frequentissimus fossionibus sollicitentur
tur et subinde ducta a trunco terra atque permixta. in aliquanto altio
res cumulos congeratur. [illegible] si olivetum suo loco facere volueris hoc ge
nere terram sequeris. terram cui sit mixta glarea aut cretam sabulonis
[illegible] resolutam aut pinguem sabulonem aut terram nature densio
ris et tumidam creta figuli [illegible] repudianda est et uliginosa. et in qua
semper humor assistit et sabulo macer et nuda glarea. Quamvis non compre
hendat. non [illegible]. Post fert et vbi arbutus aut ilex steterat. nam
[illegible] eruta et excisa radices noxias relinquit. quarum virus oleam necat.

Adhuc de eodem. C. LXVI.

Liueta locis estuosis septentrionalis colle frigi
dis meridiano gaudet mediis clivis de
lectatur neque imum loci neque arduum patitur. magis modicos
clivos. Baccarum genus numerosum est. Pausia tamen [illegible]
quod reddit oleum viride est optimum sed cito vetustate corrumpitur. Opti
mum [illegible] plurimum longa. Si de his generaliter hoc perspexisse suf
ficiat maiores baccas cibo minores oleo [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] in [illegible] dirigamus cum deponentur in scrobes siccas
[illegible] quaternis pedibus fossas glarea [illegible] lapides defue
rint [illegible] Si [illegible] modice supra terram que
ponuntur [illegible] Si [illegible] arbores [illegible] esse debebunt.
In [illegible] Si [illegible]
indiget olivetus et non est. vnde planta sumetur seminarium faciendum
est. Inde post quinquennium poterit valida planta transferri et locis
frigidis hoc mense plantari. Scio [illegible] atque [illegible]
radices [illegible] que in silvis plerumque sunt aut locis desertis in cubi

tales mensuram rescisas aut in seminario (si placuerit) aut in oliveto
solere disponere et ammixtione stercoris adiuvare quare pervenit.
ut ex [illegible] arboris radicibus numerosa planta nascatur.

De Arboribus pomiferis. C. LXVII.

Tiam pomiferas arbores possumus in pastinis
a septentrionali regione disponere de qui
bus [illegible] que [illegible] tenenda. Nam [illegible]
eadem terra [illegible] Scrobes autem maiores fa
ciės. inter ordines [illegible] pedes [illegible] plantas [illegible] ca
tas quod est melius servabis ne cacumina aut manufracta aut erosa
non crescant. vnumquodque ordinem sui generis deputabis ne [illegible]
[illegible] opprimantur. plantas sibi notabimus ut [illegible] quibus steterant
cardinibus opponamus. De [illegible] pinguem [illegible] trans
feremus. Si truncos ponere volueris supra terram [illegible] pedibus
erigantur. vbi duas in vna scrobe plantas deponis cavendum est ne se
tangant. nam vermibus interibunt. Sed et columella dicit feracio
res sunt que seminibus hoc est nucibus suis quam que plantis ponun
tur aut ramis. vbi regio siccior est aquationibus adiuventur.

De Piris serendis et excolendis. LXVIII.

Lantas pirorum mense februario locis frigidis po
nemus. calidis vero novembri. Sed mense
novembri pira locis tepidis conserenda sunt. ut solo iuuen
tur irriguo ita et florem plurimum proferent magnitudinem po
mi turgens acquirent. nasci tamen [illegible] solo maxime diligunt quali vi
neas diximus convenire. Sed leto solo et validas arbores et fructus plu
rimos consequemur. Lapidosi generis pira vitium mutare creduntur. si
terris mollibus conserantur. sed pirum plantis serere propter tardius cui
est. tamen quibus hoc placet ut semina generosa nihil. [illegible] de agresti aspe
ritate permiscuit. plantas bimas aut trimas eo more quo dicetur ponun
tur) radicatas magnis scrobibus ponunt supra terram tribus altas vel
quattuor pedibus. quarum decisa cacumina argilla mixta musco de
bet aperire. Nam si quis pirorum semen aspergat nasci quidem necesse est ori
ginem sua respondente natura cuius eternitati nulla tarditas potest creare
fastidium. sed homini hoc spectare longinquum est. cum et sero veniant et
de generis nobilitate decedant melius ergo hoc mense novembri fi
at ut pirorum plantas radicatas seramus. agrestium subactis bene scro
bibus. et ut comprehenderint inserantur. hoc autem interest quod que plantis
suis seruntur dulcedinem ac teneritudinem seruant diu tamen ser
uata non durant. insita vero modicum temporis sustinebunt. Spacia in
ter piros. xxx. pedum mensura discernat genus hoc arboris ut pro
ficiat. frequenti humore et assiduis fossionibus est colendum. vsque adeo
ut tempore quo florere consueuit nihil perditura credatur de flore pe
lato si eam tunc fossor adiuuerit. Multum proficies si interiecto an
no quale libet letamen adiungas. sed bubulum spissa et grandia po
ma generare facit aliqui cinerem miscent. credentes hinc contrahi
argutos sapores generum varietates. Exequi superuacuum puto. cum
imponendis vel excolendis sit nulla distantia.

De Piris inserendis ac remediandis et fructibus earum con
seruandis. C. LXIX.

Ense februario et martio pirus inseritur. more quo
dictum est cum de insitione loqueremur
sub cortice et in trunco. Inseritur autem piro agresti. malo vt
nonnulli. amigdalo et spino ut virgilius. orno et fraxino
et cydoneo ut aliqui et punico: sed fisso ligno. Surculus piri qui inse
ritur ante solsticium anniculus esse debet. et paulo quam figatur folijs et
omni parte tenera priuari. post solsticium vero eius sigis. qui summum
germen includit si liquida arbor est piri vel obliquare radicem te
rebras. et ibi ligneum palum depangis. vel in trunco similiter terebrata ex
teda cuneum figas vel si hec desit ex querqu. Uermes cum arborem et na
ti necant et nasci probibent radicibus felle taurino frequenter in
fusis. Item feces vini veteris recentes. si radicibus affundantur per tri
duum diutinos arbores in floribus laborare non faciunt. Si lapidosa
pirus est. ab extremis radicibus terram [illegible] et secernes
omnes lapillos. quibus diligenter remotis. alteram terram cribro fra
ctam in loco eius infundis. Sed hoc [illegible] si rigare non cesses. Plu
rimi pira obruta inter paleas. aut frumenta seruarunt. Alij statim
lecta cum tenacibus suis [illegible] condiderunt et [illegible] vasculi
locum [illegible] clausis ipsa sub [illegible] sabulone texerunt.
Alij pira que [illegible] non contingerent in melle seruarunt. Item pira di
uisa et purgata granis in sole siccantur. Aliqui aquam salsam (cum
ceperit vndare calefacta) despumant. et ea post iam frigide pira ser
uanda demergunt tunc exempta post tempus [illegible] condunt
[illegible] et eius [illegible] [illegible] de piris fit [illegible]
co rarissimo condita ponderibus comprimantur aut [illegible]. hyeme

durat: sed poma acersor estate.

De Melis serendis et excolendis. .C. LXX.

Mense februario et martio locis frigidis mella seramus. si calido et sicca regio est octobri et novembri. Eorum plura sunt genera. amant pingue ac letum solum. et cui humorem nō tam rigatio quā natura suppeditet. Si in arena vel argilla sit. rigationibus adiuvetur. Montanis locis debent ad meridiē versa et ostitui et frigido solo proveniunt si celi tepore adiuvetur. neque in asperis et humectis sedē recusant. Macrū et aridū solum poma vermiculosa efficit et caduca. feruntur omni genere sicut pirus. neque excitari neque effodi desiderant. Irriguo eis magis prata conveniunt. Stercus tamen non exigunt quidē sed libenter assumunt. vel si cineres pulveres miscean. amant modestas rigationes. putatio illis apta ē. sed matura et arida aut male nata tollantur. Citius senescit hec arbor et in senectute degenerat. Si caduca sunt poma. fissi radici lapis iniectus poma retinebit. lacerte viridis felle si tangantur cacumina non putrescit. vermes eius suillo stercore mixto humane urine. aut felle bubulo extinguuntur. qui si plures circa arborē fuerint ereo scalpro semel rasi non ultra nascentur. que rasa sunt bubulū stercus obducat. Si spissa poma ramos onerabunt inter legenda sunt quoque vitiosa. ut alimentū ceteris succus equiparet et generosis abundantiam ministret. que numerosa vilitate perdebat. melius omnia generi inseri poterit quo pirus. In malo in piro in spina pruno sorbo persico platano populo salice.

De Fructibus eorum custodiendis. .C. LXXI.

Diligenter legēda sunt mela que volumus custodire. Ea in locis obscuris ubi ventus non sit. stramētis paleis in crate subiectis in cumulos secreta disponimus. qui cumuli frequenti divisione separentur. aliqui diversa diverunt vel singula in vasculis fictilibus picatis atque oblitis claudi vel argilla involui vel solos pediculos creta allini vel in tabulis substrata palea disponi. et stramentis desuper tegi cooperiri. Mela rotūda que orbiculata dicuntur. sine cura toto anno servare se possunt. Alii in puteo vel cisterna mergūt vasa fictilia que diligenter picatis et clausis mela cōmittūt. Alii ex arbore mela illesa sumpserunt. et pediculis eorum pice ferventi mersis supra tabulatū per ordinē disposuerunt nucū foliis subter expositis plerique scobē populi vel abietis inter mela disponūt. Cōstat mela sic ponēda ut pediculorum partes deorsum facias: neque aliquā usui necessaria videatur esse pungat. Vinū et acetū fit ex melis sicut ex piris ponderibus pressis aut prelo.

De Moris serēdis et excolendis. .C. LXXII.

Amica est moris et vitis. Mori nascuntur ex semine: sed et poma et virgulta degenerant. Serenda est locis tēperatis mēse februario et toto martio. Locis vero calidioribus octobri postremo. vel novēbris initio. sed verno martis die ix kl. aprilis amat loca calida sabulosa et plerūque maritima. In tofo vel argilla vix cōprehēdūt. humor assiduus moris prodesse nō creditur: fossionibus letatur et stercore. Putria in his et arida post triēniū sūt putāda. plātā si robustā trāsfers mēse octobri et novēbri. si tenerā februario et martio. scrobes desiderat altiores. internodia maiora ne crebris premantur alteri. Feracē lenocēque moram arborē fieri aliquī crediderūt si perforato bruncu de truco singulos cuneos inseramus therebinti. bucide lentisci. Circa octobres kl. morus ablaqueanda est et radicibus eius vini veteris recētissime feces infundēde. Inseritur in fico et in se tamen sub cortice. ulmo insita comprehēdit. sed partum magne infelicitatis argumenta.

De Siliquis et avellanis et arboribus ceteris. C. LXXIII.

Siliqua seritur februario mēse novēbri et semine et plantis. Amat loca maritima calida. sicca campestria tamen ut ego expertus sum in locis calidis fecundior fiet si adiuvetur humore. scrobē desiderat largiorem. Siliqua servantur diutissime si expandantur in cratibus. Avellane ponēde sunt nucibus suis. Nō amplius supra terrā ducēda ē quā crassitudine digitorum duorum. plātis tamen et sobole expertus sum melius provenire. Mēse februario seu plāta seu semē exponitur. gaudēt loco macro humido frigido etiā sabuloso. Mense iulio circa nonas avellana matura est.

Nūc etiā mespilus seritur et ossa prunorum. Inseritur etiā locis tēpatis nūc poni pōt et sorbus. Hoc ēt mēse seri. et amigdali semina in areas obruūt. Et locis tēpatis nūc inseri mēse inchoante. frigidis vero exeūte ordine tamen surculis anteq̄ germinēt. Et pistatie plāta vel nūc statui aut seri pōt. et castanearum aspargi nuces quoque iuglādes etiā nūc seminantur recōdi et ipsum genus iseri et frigidis et humectis locis nūc poterint pineta seminari. Nunc etiā salices plantas et omniū generum que arbusto applicande sunt vel genestis nisi oetre obruemus. Et baccas etiam mirti et lauri seminaria faciemus. vel si fuerant excolemus.

De Rosariis ōserendis et liliis et cannis. .C. LXXIIII.

Hoc mēse rosaria ōseremus. q̄ sulco brevissimo aut scrobibus ponēda sūt ut equaliter ut ēt seie. Seminaria sit rosarum nō potēt medios flosculos et aurei coloris quos rose ferūt. sed baccas nutriūt quas in brevissimi pari similitudinē plenas seminibus sua post vindemiā reddūt maturas quarū tamen maturitas et color fusco et modice poterit estimari. Sed que nova sunt antiquā rosaria hoc tpe circūfodiunt sarculo vel dolabris et ariditas universa resecētur. Nūc et que rara sūt prīt ducta vigas propagine reparari. Si rosā tēperius hēre voluerit duabus palmis ab ea gyro fodi et aq̄ calida bis rigabis in die. Nūc et liliorum bulbos ponemus vel lilia ambita sanemus. sūma diligētia ne oculos circa radicē nascētes et minores bulbulos sauciemus. quia mēse subtracti atque in alios digesti ordines nova lilieta formabūt. Itē violarum plāte et croci bulbi serēdi sūt. vel subtūs si fuerāt ante fodiēdi. Hoc mēse aliq̄ lini semē leto solo in iugero decē modios spargūt et linū ōsequuntur exilia. Ergo h̄ cāneta ponēda sunt factis brevissimis scrobibus. et oculi cānarum per singulas scrobes obruantur qui semipedis spacio inter se distare debebūt.

De Sepibus hortorum seminādis et herbis hortulāis. C. LXXV.

Circa idus februarias sepes hortorum ex ōgesto seminibus spinarum semine faciēde sunt. Itē greci dicūt de grossa rubi virga fieri debē particulas et palmaribus scrobibus obrui et quotidie donec frōdeāt fossiōe et irrigatiōe nutriri. h̄ mēse lactuca sit ut possit aprili mēse trāsferri. Item nūc carduus sit et nasturciū et coriādrū et papaver. sic mēse novēbri et alliū vel ulpicū. h̄ etiā mēse cepullas serere: sed ōstat et vere et autūno esse seminandas. si semē eius serens in caput crescit. et minus reddit in semine. Si capitulum ponas ipsum marcescit et multum semen educit. Terram cepe desiderat et pinguē vehementer subactam irriguam stercoratamque. ibi areas faciemus omnibus herbis et radice purgatas Serimus placido et sereno die matutine austro vel euro flantibus si minuente luna serantur teneres et acriores proveniunt. si crescente robuste et saporis humecti. Rarius sunt ponende runcande sarculāde sepius. Si capita voluerimus bis esse maiora. folia omnia debemus auferre. et sic succus ad inferiora cogetur. de quibus vero semina collgenda sunt. iuventur amminiculis ubi caulem ceperint erectare. Cum niger color seminis fuerit preferūt maturitatis indicia. vellende sunt tali ad hoc semisicca cū semine et sic in sole siccandi. Hoc mense anetum etiā locis frigidis omnem celi statum patitur sed tepidiore letatur rigetur si se humber abstineat. seratur rarius. alii qui semen eius nō obruunt. opinantes quod a nulla ave tangatur. Nūc et sinapi serere possumus.

De Caule et aliis quibusdam oleribus. C. LXXVI.

Hoc etiā mense caules seremus qui et toto anno seri possūt. solū pingue et satis subactū diligunt. argillā et glaream timent. sabulone et arenis nō delectantur. nisi per hiemis vnda succurrat. Omnē statū celi caulis patitur. frigidū magis. cōtra austrū positi citius ferūt. cōtra septētrionem serius: sed hic et sapore caulis vincit et robore. diutius delectatur. et ideo ponēde sunt plante per bulbinos arearum. gaudet stercore et sarculatione rarius positus convalescit. celerius coquitur utroque servato. Si durum est triū vel quattuor foliorum nitri tritū cribello desuper spargas. et speciem pruine canentis imitetur. Columella dicit plantas in dices aqua marina inodouēdas teruāde viriditatis causa fimo simul adherente. Ponende sunt plante maioris incrementi. qui licet seri comprehendant. formosiores fient. Si hiems est tepido tamen die. si estas cū sol in ve. perā declinat prata pāgēda ē. Vastior fiet si terra ogesta assidue. Seme brassice vetustū mutatur in rapā. nūc ēt malua seri pōt. Mētā quoque sere plantis vel radicibus loco humido vel circa aquam. Apricū solū nec pingue nec stercoratū desiderat. Hoc mēse feniculū seres. loco aprico et modice saxoso. seritur primo vere. Pastinata et semine ponetur et plantis loco pingui et soluto altius pastinato. rarumque statues ut robur accipiat. Nunc cerefolium locis frigidis post idus seratur desiderat agrum letum humidum stercoratum. Hoc mense betam seremus quamvis possit et tota estate seminari. amat agrum putrem humidumque locum. Transferenda est quattuor aut quinque foliorum radicibus fimo recenti oblitis. amat frequenter effodi. et multo stercore saturari.

De Porro et quibusdā aliis. C. LXXII.

Hoc mēse porrus serēdus. quē si sectilē velis post duos mēses quā satus ē poteris desecare manētē in sede sua. Quius asserit columella ēt sectivū diutius durature esse honēque si trāsferatur. et quotiēs secabitur aq̄ iuvetur et stercore

si capitatū facere velis. qđ vere serēs octobri mēse trāsferre debe-
bis. Serēdus est loco leto z maxime cāpestri area plana pastinata
[illegible] z bñ subacta z stercorata. Si certū velis spissius si capitatum
[illegible] sarculo frequētādus ē z herbis liberādus cū digiti crassi-
tudinē habuerit a media pte p̄scisis folijs z trūcatis radicib⁹ trāsfe-
ratur [illegible] quaternis vel qnis digitis separet̄ cū radi-
ces modice cōprehēdēdus z alleuādus est sarculo vt suspēsus a ter-
ra qđ spacij vacui subter inuenerit capitis vastitate cogatur īplere.
Itē plura semina in vnū ligata si depo[illegible] grādis nascet̄ porrus
ex oib⁹. Itē si capiti eius rape semē immittas sine ferro z pāgas mul-
tū sert̄ increscere melius si frequēter hoc facias. Hoc mense inula se-
rit̄ quo canneta ponunt̄ serit̄ oculis sicut calami. quos abscindere
z terra leniter debemus operire terra fossa z subacta. excitatis ad li-
neā pulueris quibus eius oculos oportet infodere. trium pedū inter
se spacio separent̄. Hoc mense cuminū z anisum serit̄ loco bene sub-
acto z cui letamē ammisceas. quod satū est herbis purget̄ assidue.

De Porcis eodē mense educādis. C. LXXVIII.

Mense quoq; februario verres maris feminas ini-
re debebūt. legēdi sunt z vasti z ampli cor-
pore. s; rotūdi potius q̄ longi. vētre z clunib⁹ magnis
rostro breui. ceruice glandulis spissa. libidinosi. anniculi
qui vsq; ad quadrimos iuire feminas possunt. Scrofas vero longi
lateris debemus eligere z quib⁹ ad sustinēdū fetum onus magnus
se vēter effundat per cetera verrib⁹ similes. Sz in regionibus frigi-
dis densi z nigri pili. in tepidis qualescūq; prouenerint. Femina ad
creandū vsq; in annos. vii. partus onera gestare sufficit. Ad cōcipiē-
dū annicula debet incipere. quarto exēpto mēse. pariūt vbi quartus
incipiet. Incipiūt aūt duci mense februario. vt solidiorib⁹ herbis na-
ti z stipula succedēte pascant̄. vbi facultas ē trāsigēdi. vēditis qui
subinde nati sūt celerior matrib⁹ fetura repat̄. Hen⁹ h oib⁹ locis ha-
beri pōt melius tñ agris palustribus q̄ siccis. p̄cipue vbi arbor; fru-
ctuosar; silua suppetit. q̄ subinde maturis fructibus alterna p annū
mutatiōe succurrat. maxie locis graminosis z cānar; vel iūci radice
nutriunt̄ s; deficiētib⁹ alimētis p hyemē nōnūq; p̄bēda sūt pabula
glādis castanee vel frugū vilia excremēta ceterar; verno magis cu;
lactāt nouella [illegible] solēt porcis nocere neq; gregatim claudē-
de sūt porce more aliar; pecudū. s; haras sub porticib⁹ faciem⁹ qb⁹ ma-
ter vnaqueq; claudat̄. z alūnū gregē tutior ipsa defendat a frigore.
quare a supiori pte detecte sīt. vt libere numer; pastor exploret z op-
pressis a matre fetib⁹ sepe subueniat subtrahēdo. Curabit aūt vt se-
r⁹ proprios cū vnaquaq; p[illegible]. Plures vero q̄ octo sicē columella dicit)
nutrire nō de[illegible]. Mihi vero vtili⁹ pbat̄ expto porcā cū pabula suppe-
tūt) vt plurimū. vi. nutrire debē. qz l; plures possint educare tñ e nūero
frequēti fructa dficiet. I porci ēt illō ē incōmodū. qđ īmissi vineis nec vū
surgētib⁹ vt exacta videmus gēmic p[illegible] diligētiā fossor imitāt̄.

De His q̄ in martio agēda sunt. C. LXXIX.

Mense martio locis frigidis prata purganda atq;
seruāda sūt loc̄ calidis colles pingues z agros
vliginosos p̄scindere atq; exarare cōueniet. calidis z sic-
cis regiōib⁹ panicū serem⁹ z miliū leuē z solutā terrā de-
siderāt. nec in sabulone solū. s; in arena quoq; p̄ueniūt dūmō celo
hūido ō solo serāt̄ irriguo. qz siccū z argillosū agrū reformidāt. her-
bis liberēt̄ assidue. Nūc quoq; cicer vtrūq; serē debem⁹ loco letissi-
mo celo hūido [illegible] ē p̄dic et possit cū [illegible]. Cicer grāde nas-
ci [illegible] si īfudat̄ aq tepida p̄die amare etiā loca maritima. tē-
pestas p̄uenire [illegible] autūno Hoc etiā mēse canabū seminare [illegible]
q; in eq̄noctiū vernū. Nūc etiā oleis laborantib⁹ circum radices in-
fusā amurca fundet̄. Alii paleas fabe. alii veterē vrinē humane tm̄
eo quantū sane videtur affundunt z arbori mox anni statum faciūt.
maxime locis siccis trunco autem cooperto. Oleam sterilem gallica
terebra perforabis tunc duos frugifere arboris ab australi parte ra-
mos eiusdem magnitudinis tolle z simul in foramen vtrūq; coniū-
gas vel lapidem vel virga vel quercu palos z abscisso eo quod supe-
rius luto paleato curabis occulere. Si sine fruge arbor virens est calci-
[illegible] radicibus eius infige. Nunc etiā quibus mos est frumen-
ta [illegible] serere conuenit. Nunc quoq; locis frigidis semina que
februario decta sunt baccarum z seminum fiant. Et rosaria in mar-
tio [illegible] percoluntur.

De Uineis eodē mēse putādis z iserēdis. C. LXXX.

Hoc mēse loc̄ frigidis putatio vinear; celebrat̄. de
qua abunde februario mense sumus eloquuti
incipit gēma ec suspecta. nūc vineas [illegible] iserere. cū vites
nō a q̄to s; spisso hūore lachrymabūt. itaq; trūcus q̄ īse-
rit̄ solidus sit. z alimento humoris exuberet. neq; vlla vetustate
aut iniuria laceratus arescat. tunc decise vite surculi qui inferendi
sunt. sint solidi. rotundi gemmis spissis z pluribus oculati. Tres tñ
oculi in [illegible] sufficient. radendū est ergo sarmentū ad mensurā
digitor; duor; vt ab vna pte sit cortex. [illegible] parum̄ medul-
lam sed vites radūt et incisura pe[illegible] in acumen [illegible] z
corticata pars corticis noue matris aptet̄. Infimus oculus ita infi-
gendus ē vt trūco vicinus adhereat. qui oculus exteriorē partē debz
aspicere. vinculo salicis infuso z paleato luto desuper alligari. tegu-
mento quoq; aliquo aventis z a se defendi. ne hi quatiant. hic adu-
rat. vbi calor temporis ceperit ligature ipsi pediculo circa vespam
terius debet frequenter humor affundi. et hoc aumento cōtra vim
celi [illegible] ammet̄ cum de germen [illegible] z [illegible] incremen-
tū. calami adulterio debet annecti. ne motus [illegible] frag[illegible] p̄cedē-
ne sarmenta quasset etatē vbi solidius quantūcūq; processerit vincu-
la oportet abscidi. ne adolescentia mollissima germinis modo dure
cōstrictionis angat̄. Aliqui infra terram semis spacium effosse vite
surculos inserunt. z beneficio cōgestionis accumulant. vt hoc quo-
q; nouus sarmentis preter nutritus alimēto cōueniat. nonnulli circa
terras melius asserunt inserendū. qz in altiori difficilius cōprehen-
dant. Usq; ad idus vel equinoctium vites frigidis locis pangende
sunt seu pastinato seu sulco seu scrobibus. more quo dictum est.

De Uineis nouell' ac veteranis z egr' ac lesis. C. LXXXI.

Hoc mense nouella vinea incipiat puluerari. qđ nūc
ac deinceps p oēs kl. octobris faciēdū ē non
solū p̄pter herbas. sz ne tenera adhuc semina solidata ter-
ra cōstringat. graminū radices q̄ plurimū vitib⁹ nocēt ex-
tirpāde sunt. Nūc locis frigidis vinear; fossio celebrāda ē. z palan-
de ac ligāde sunt vites. s; nouellā mollib⁹ vinculis alligem⁹ qz eā te-
nerā vincula duriora p̄scidūt. Palus maiorib⁹ solid⁹ minorib⁹ po-
nat̄ exilis p̄pter humbre molestiā. Statuat̄ ab aq̄lone z plaga frigi-
da. spacio q̄tuor digitor; vel semipedis remotus a vite. vt possit ex
omni pte circūfodi. Uinea vet⁹ hoc genē reparet̄ [illegible] abs quocūq;
alio. donec eius nodus appareat. deide ultra terrā supra nodū resce-
dit̄. vt opera de frigore z sole nihil timeat. h facīēdū est si optimi ge-
neris vitis est z alte posita. aliodn generosis meli⁹ erit inserēda sar-
mentis. Que supradicta locis calidis pmo mense frigidis vero post
idus ipsius credimus. Egras vites vel quib⁹ fruct⁹ arescit circūfodi-
es. z vrinā veterē suffundis. Itē cinerē sarmētivel q̄rci aceto mixtā
subijce. aut incisas circa terrā letamine refouendo. z q̄ germinent for-
tiora dimitte. cū aut vitis bidēte ledit̄ aut ferro. plagā si terre vicina
est aliene stercore ouillo vel caprino tūc terra mixta z circūfossa le-
gare curato Si in radice lesa est. operiens liq̄dū letamen ammisce.

De Satione hortorum z primo de carduis. C. LXXXII.

Hunc hortorum opere huius initia cōsideres. mēse mar-
tio cardu⁹ serit̄. Terrā stercoratā z solutam
diligit. q̄uis in pingui possit meli⁹ p̄uenire. Et hoc illi
cōtra talpas p̄dest si pāgat̄ in solido ne terra ab inimi-
cis alalib⁹ facilius p[illegible]. Serēdi sunt cardui luna crescēte in area-
us pata semina spacio semipedis distantes [illegible] est ne semina
vniuersa ponant̄. nā debiles z curuos z duros creabūt nō alte ipsi
menda sunt s; trib⁹ digitis cōprehensa mergant̄ donec ad primos arti-
culos terra p̄ueniat. tūc leniter operiant̄. z herbis liberent̄ assidue.
donec plātaria solident̄ z rigent̄ si estus interuenit. Si acumina cō-
fringas. spinis carebūt. Itē si semina cor; madefeceris p triduū lau-
rino oleo vel nardo vel opio vel balsamo vel succo rose vel mastici-
no. z postea siccata deposueris eius de saporis oriunt̄. cuius vnguētū
semina cōbiberūt. Singulis sane ānis a codice auferēde sunt plan-
te. vt nec matres fatigent̄ z soboles p alia spacia dingat̄. cū aliqua-
ni radicis pte vellēde sūt quos refusabis ad semina colegēda libe-
ratos oib⁹ pullis testa sup tegere debebis aut cortice. nā solēt semi-
na sole vel humbrib⁹ interire. Cōtra talpas p̄dest cattos frequenter
hēre in medijs carduetis. mustelas hñt plerūq; mansuetas. aliq fora-
mina earū rubrica z succo agrestis cucumeris impleuerūt. nōnulli
iuxta cubilia talparū plures cauernas aperiūt vt ille inde fugiat so-
lis admissum plerūq; laqueos in aditu cor; setis pendētib⁹ ponūt.

De Cucumere z cucurbita. C. LXXXIII.

Nunc z cucumeres seminant̄ rare. sulcis altitudi-
ne sesquipedali latitudine pedū triū inē sul-
cos octo pedū spaciū crudum relinquas vbi possint va-
gari. herbis iuuant̄. Ideo sarculo z runcatiōe nō indigent.
Semina si oculo lacte z mulsa maceres dulces nascentur z candi-
di. longi ac teneri [illegible] si aquar; in parēti vasculo sub eis posuis duo-
bus palmis inferiorem. ad quam festinando tales efficientur. Sine
semine nascent̄ si prius cor; semina oleo sabino pungant̄ z herba

ca q̃ calor diu trita cõficiant. Aliq̃ florẽ cucumeris cũ viticule ca-
pite canne inserũt cui prius oẽs nodos perforauerint. Ibi cucumis
nascit̃ in mirã longitudinẽ tendens. Quẽ sic metuit. ut si iuxta po
situs fuerit velut hamus incuruet. Quotiens tonat velut timore conuerti-
tur. Si eius florem sicut in vite sua est in formam ficti. cuius fertis ac la-
tis qualem vultum forma vel hominis vel animalis habuerit ta-
lem cucumeris figura prestabit. hec omnia gargilius martialis as-
serit. Columella dicit loco aprico ⁊ stercorato si rubos habeamus
aut ferulas post autumni equinoctiũ hos iuxta terram resectis ⁊ ex-
cauatis ligneo stilo inter medullas letamẽ immittamus ⁊ cucume-
ris semẽ addamus. hinc nasci fructus qui possint ⁊ inter frigora nõ
negari. Hoc mense cucurbita serenda est. amat solum pingue humi-
dũ stercoratũ solutũ. Hoc in cucurbitis insigne est ꝙ longas pariũt
⁊ exiles semina que in earum ceruice nascuntur. que in ventre fue-
rint cucurbitas faciunt crassiores que in fundo latas. Si inuersis
cacuminibus obseruantur vbi adolescere ceperint amminiculis adiu-
uentur. Que seruantur ad semina. vsq̃ ad hyemẽ in sua vite depen-
deant. Deinde sublate in sole siccentur aut fumo. aliter semina pu-
trefacta deperiunt.

De Allio ⁊ cepulla ⁊ ceteris oleribus. C. LXXXIIII.

Allium seremus ⁊ cepullas locis frigidis ⁊ ane-
tum. Nunc ⁊ sinapi ⁊ caules optime se-
runt̃ vel plantantur. Et malua seritur. Et origani planta
transfertur. Lactuca ⁊ beta ⁊ porrus capparis seri pos-
sunt ⁊ nasturtium. Intiba etiam ⁊ raphanos nunc aliq̃ serunt quo-
bus vtantur estate. Nunc melones serendi rarius. distent inter se se-
mina pedibus duobus locis subactis vel pastinatis maxime are-
nis. Semina eius mulso ⁊ lacte per triduum maceranda sunt. ⁊ tũc
iam siccata ponenda. hinc suauiores efficientur. odorati autẽ si eorum
semina multis dieb⁹ inter rose folia sicca mergantur. Hoc mẽse ru-
ta serit̃ locis apricis. solius cineris inspersione contenta loca deside-
rat altiora vnde humor elabitur. Si ponas semina eius adhuc clau-
sa folliculis sigillatim manu debebis afficere. Si iam minuta sunt
sparsa iactabis ⁊ rastro obducta cooperies. caules eius qui inclusis
seminibus nati fuerint fortiores erunt. sed sero nascentur. Ramuli
eius cum aliqua corticis parte conuulsi verno tempore pro plantis
tenebuntur. tota vero translata moritur. Nonnulli ramulos eius
pertuse fabe inserũt vel bulbo atq̃ ita obruũt alieno vigore seruan-
dos. Sub fici arboris vmbra libentius acquiescit nõ effodi herbas
sed optat auelli. immunde mulieris formidat attactũ. Ab hoc mẽse
vsq̃ in octobrem totũ quadrãtẽ serit̃. amat terrã pinguẽ. sꝫ ⁊ macro
solo nascit̃. Semẽ melius putat̃ qḋ vetustius fuerit. delectatur hu-
more. sati bene cũ olere quocũq̃ nascit̃. Anetum quoq̃ ⁊ ciminuꝫ
nunc bene seritur locis lenioribus melius prouenit. Itemq̃ cetera
si humore iuuetur ⁊ stercore.

De Arbore malipunici excolenda. C. LXXXV.

Locis temperatis mẽse martio vel aprili malapuni-
ca seremus. calidis vero ⁊ siccis nouẽbri.
amat hec arbor solũ cretosũ macilentũ. Sꝫ in pingui etiã
nascit̃. Regio illi ẽ apta q̃ calida ẽ. serit̃ plãtis de matris
radice diuulsis. Sꝫ q̃uis multis generib⁹ serat̃ meli⁹ tñ ramus eius
cubitalis lenius manubrii crassitudine. ⁊ capite vtroq̃ acuta falce le-
uigatus scrobi velut obliquus imergit̃ prius tñ porcino stercore. ⁊
in capite ⁊ in parte q̃ ima est oblinitur. ⁊ in crudo solo malleo cogat̃
ad inferiora defigi. Melius prouenit si ponẽd⁹ ram⁹ gẽmas summat̃.
Sꝫ q̃ i scrobe depõit̃ si tres lapillos in ipsa radice cõstituat prudenter
ne poma findant̃. cur ãdũ ẽ ne virgulta inuersa deponas. Lotius cũ la-
tio circa poma multũ frequẽter ifusus. leta ⁊ fructuosa reddet arbu-
sta. Asserit martialis cãdida in his grana fieri si argille ⁊ crete quar-
tã ptẽ gypsi misceas ⁊ toto triẽnio h gen⁹ terre radicib⁹ ei⁹ adiungas.
Idẽ dicit mire magnitudinis fieri. si olla fictilis obruat̃ circa arbo-
rẽ punici. ⁊ in ea ramus cũ flore claudat̃ ne resiliat ligat⁹ ad paliũ. tũc
coopta olla ꝫ aque munia iniuriãs. Autumno patefacta sue magnitu-
dinis poma redhibebit. Multa in punico ipse asserit poma procedere
si ciamalli ⁊ portulace succus equali mixt⁹ antequã germinet trũco
arboris allinat̃ inseri posse firmat̃ de ramorũ cõnectiõe ut medulla
vtriusq̃ diuisa se iungat in se tñ inseri põt circa apriles kalẽdas mẽ-
se martio vltimo. Sed secto trũco surculus recẽtissimus statim de-
bet inseri ne mora exiguũ qui inest siccet humorem.

De Eadẽ remediãda. C. LXXXVI.

Malapunica creduntur acida fieri. si ingerat̃ as-
sidue. Nã siccitas in his ⁊ sua
maturitatẽ prestat ⁊ copiam. cuius tamen nimietati aliquid
oꝫ humoris opponi. Circũfodi autumno debet ⁊ verno.
Si acida nascantur ablaqueatis radicib⁹ sede clauum infigi. Alii de-
gam marinã obruunt ad radices. cui nõnulli stercus miscent asi-
nũ atq̃ porcinũ. Si florẽ nõ retinet. vrinã veterẽ cũ pari mensura
aque tpabis ⁊ ter p annũ radicibus infundes. vel arbori amphora
ingesta sufficiet vel amurcã mixtis insulsã. vel algã radicib⁹ riga-
⁊ bis rigabis in mẽse. vel arborem florentis trũcũ plũbeo circulo de-
bebis includere. vel corio anguis inuoluere. Si crepãt poma lapidẽ
in media arboris radice suppone vel squillã circa arborẽ sere. Et
si diu pendẽt poma tenacib⁹ hoc in arbore hĩtur iterũ in totum
ãnũ sine corruptiõe seruant̃. si vermib⁹ laborant taugis radices fel-
le bubulo ⁊ continuo moriunt̃ aut clauo ereo si vmes cosdẽ purgas. ut
si ole nascant̃ vel affinueria stercora ãnuent de porciorum sub⁹ obumbra.

De Malispunicis conseruandis ⁊ vino conficiendo in eis.

C. LXXXVII.

Punica mala seruant̃ si picatis pediculis ordi-
nata suspẽdas. Aliter lecta integra in aq̃
marina vel muria feruẽte mergant̃ ut cõbibãt post tri-
duũ sole siccent̃. et sub diuo nocte nõ maneãt post l-
co frigido suspẽdant̃. Cũ volueris uti. aqua dulci pdie macerabis.
Seruant̃. hec pomis recẽtib⁹ emulari. Itẽ si a tactu inuicẽ separata pa-
lea obruant̃. Itẽ fossa fit longa ⁊ cortex eiusdẽ latitudinis par cui
mala acutis surculis sine affigant̃. tũc inuersus cortex supra fossam
ponit̃. ut mala sine terre tactu subter pendẽtia ab humore defendat.
Itẽ si inducat̃ argilla ⁊ ea siccata loco frigido pendeãt. Itẽ si fere-
la sub diuo obruat̃ q̃ habeat arenas vsq̃ ad mediũ ⁊ mala cũ tene-
rib⁹ lecta iposuant̃ cãnis singulis vel sambuci virgulis ⁊ ita separa-
in arenis figant̃. ut ipsa q̃tuor digitis emineãt ab arena. Itẽ in do-
lio intra ordinẽ sic ordinant̃ ne se inuicẽ tãgãt. ⁊ dolium desup opẽ.
Vinũ de malisgranat. efficies hoc modo. grana matura purgata di-
ligenter in palmeã fiscellam mittis. in coclea exprimis ⁊ leniter co-
quis vsq̃ ad medietatẽ eiꝰ refrigerent picatis ⁊ gypsatis vasculis
claudis. Alii succũ nõ excoquũt sed singulis sextariis libras singu-
las mellis miscent. ⁊ in predicta vasa condunt ⁊ custodiunt.

De Arbore citrino ac ceteris ⁊ piro. C. LXXXVIII.

Mense martio citri arbor inserit̃ multis modis. se-
mine. ramo. talea. clauo. Amat terrã raro-
ris nature. celũ calidũ. humoreq̃ continuũ. Citreum nasci
credit̃ si cucurbite vicinis locis serant̃ quarũ vinea ci-
nis cõbuste vtilẽ citri arborib⁹ cinerẽ pbent. Gaudẽt assidua fosso-
ne. In fundis meis operi p gradus quosdã sibi sp poma succedũt.
cũ matura se acerba substituãt. acerbo: ꝟo etate florentia cõsequũt.
orbẽ quendã continue fecunditatis sibi ministrante natura. Ferunt ⁊
cres medullas mutare dulcib⁹ si p triduũ mulsa aqua semia poti-
da macerent̃. vel ouillo lacte qḋ pstat. aliq̃ mense februario trũco
obliquo foramine ab imo terebrãt ita ut altera pte nõ exeat. ut hu-
morẽ fluere permittũt donec poma formentur. tunc foramẽ luto
plẽt sicq̃ qḋ est mediũ dulce fieri affirmant. Citreũ ⁊ in arbore p-
test p totum annũ propemodũ custodiri melius si vasculis obrusa-
q̃ claudat̃. Si velis legere atq̃ seruare. nocte vna latenter debebis
cũ ramis foliatis carpe ⁊ secreta disponere. Alii singula vasis singu-
lis claudũt vel gypso allinũt ⁊ opaco loco ordinata custodiũt. pluri-
q̃ i cedri scobe vel stramentis minutis vel in paleis tecta seruant.
Tunc ⁊ pirus ⁊ malus inseri ac seri potest. Et cidonea ⁊ prunus
seritur. Et sorba ponunt̃ ⁊ mespilus nono. kalendarum aprilium
⁊ inseruntur pistatia ⁊ locis frigidis piri semen aspergitur.

De Mespilis serendis ⁊ excolendis. C. LXXXIX.

Mespila locis calidis magis gaudẽt sed irrigua
tamẽ frigidis quoq̃ proueniunt. magis
sabulone pingui aut glareosa terra cui permixta est arena
vel argilla cum saxis. Serenda est taleis mense martio
vel nouembri. Sed solo stercorato ⁊ subacto ita ut vtriq̃ capiti
se stercus obducat. sunt eius incrementa tardissima. amat putari
⁊ circũfodi ⁊ parco humore inter siccitates sepe refoueri. Serit̃ ⁊
semine sed in longiorem sperat̃ etatẽ. si vermib⁹ occupat̃ stilo ereo
purgandi sũt ⁊ amurca vel humana veteri vrina vel viua calce pfundendi.
partius properat arboris nocẽ. Vel aqua decocti lupini. sed parcius
bene arbor sterilis fieri. Fimus ⁊ cinis vinũ simul si radicibus fun-
dant̃ fertilem reddunt. si formice moleste sunt rubrica cũ aceto ⁊ ci-
nere tpata necabunt̃. Si poma labunt̃ frustũ de eius radice paxil-
lum in media trunci parte figat̃. Inseritur mense februario in se ⁊
in piro ⁊ in malo surculus tamen eius ex arbore media debet assumi.
ra. Nam de summitatibus vitiosus est. In trunco fisso inserend-
est. Na corticis maciei iacturam nil nocet. Mespila ad seruanda
leguntur nec dum mitia que ⁊ in arbore durabunt. vel in vasculis

pensa vel in ordinem suspensa vel et quidam pulcre condita. Die serena legant᷑ ac media. ⁊ paleis obruantur discreta ne ea inuicem tactus afficiat vel cum pediculis lecta semimatura. ⁊ salsa aqua per dies quinq̧ macerata. postea sepe infundant᷑ et cruantur sero ⁊ melle sed si nimis matura collegeris.

De Ficu plantanda. C. XC.

Calidis locis fici plāta radicata nouēbri mense tēperatis februario frigidis meliꝰ martio vel aprili ponenda est. Si taleā vel cacumen pones vltimo aprili cū ei se viridior succus infuderit. plante in scrobe deposite lapides substituendi sunt ad radicē. fimo terra mixta fodiē est. si loca frigida sunt plantarū cacumina diuersis canne internodijs defendant᷑ a frigore. si cacumen velis ponere. trisulcū ramum bimum vel trimū ab australi parte decides ⁊ sic obrues vt sic diuisa cacumina terra interiacēte velut tres surculos reddant. Taleā sic ponemus et cetera cum leniter ab infima parte diuise lapidē mergemus in fisso. Ego mense februario vltimo vel martio in italia plantas grandes ficorū per pastinatū solū disposui ⁊ eo anno poma pepererunt supra comprehendendā felicitatem velut tributo reddētes. Legende sunt plante in quibus frequens nodus exuberat. steriles creduntur que nitide sunt ⁊ oculos suos per longa internodia distulerunt. si plantam fici primo nutrias in seminario. ⁊ maturam transferas in scrobem poma generosiora producet. Aliqui multum prodesse confirmant. si planta fici diuiso squille bulbo interfitā strictaq̧ vinculis collocemus. scrobes amat altas interualla maiora. terre genus durum ⁊ gracile ⁊ siccum pro vtili sapore pomorum. prouenit ⁊ petrosis atq̧ asperis. ⁊ tamen potest locis prope omnibus seri. In locis nimis frigidis precoquas ficos seremus que cito veniant vt ante bimbres genus hoc possit occurere. calidis vero ⁊ estiuosis eam que sera maturat.

De Eadē colenda ⁊ inserenda. C. XCI.

Nunc etiam ficulnea cacumina obruuntur vtiliter cum tumescunt vt plātas faciant si earum copia non abundat. vt etiam varios fructus vna ficus exhibeat. ramos duos nigre ⁊ albe arborum ita inter se vinculo stringis ⁊ torques vt germina inter se miscere cogantur. sic obruti ⁊ stercorati ⁊ humoribus iuti. vbi prodire ceperint germinantes oculos aliqua sibi annectione cōgluttinēt tunc germen adunatum parturiet duos colores. et quos diuidat varietate diuisione coniungat. Gaudet ficus assidua fossione. Per autūnum proderit si stercus admoueas precipue de auiarijs. Mense iunio circa solstitiū caprificande sunt arbores fici. i. suspendendi grossi ex caprifico lino velut serta pertusi. si hoc desit abrotani virga suspendatur aut callū quod in vlmeis folijs inuenitur aut anetina cornua circa radices arboris obruuntur. Vel truncus arboris quo loco turget scarificandus est vt possit humor effluere. Cum folia producere incipiunt fici vt multum fructum ⁊ pinguem ferāt. in principio germinis cacumina summa decutimus vel hoc tantū cacumen qd ex arboris medietate procedit si maturā ficū vis serotinā facere. incipientes grossos discute cum illis fuerit fabe magnitudo. Vt ficus cito maturet. succo cepe longioris cū oleo ⁊ pipere mixto vnge poma. quando grossi incipiunt subrubere.

De Eadē purgāda ⁊ remediāda. C. XCII.

Excidēda sūt in ea que aut putria aut male nata reperis ⁊ ea ratiōe putāda ē vt inclinata per latera possit expandi. In locis humectis ficus saporis obtusi est quibꝰ circicius inter ficarias caprifici arborē serūt vt nō sit necesse per singulas arbores pro remedio eadē poma suspēdi. Ne vermes patiat᷑ ramū terebintī vel lentisci taleā cū prius fici cacumine ponemus inuerso. Vncinis ereis vel ferreis tollēdi sūt vermes ex fico. alij amurcā. alij veterē vrinam ablaqueat radicibꝰ miscēt. alij bitumē ⁊ oleū aut sola ea cum viridi herbis vermiū allinūt. Si formice moleste sūt. rubrica butyro ⁊ pice liqda mixta circa truncū os induat. alij coracinū piscē ꝯ formicas in arbore suspēdendū esse ꝯfirmat. Si fructꝰ suos velut egra patiet. alij rubrica. alij amurca insulsa mixta aq arborē irrigāt vel caprū flumineū cū ramo rute suspēdūt vel aliga marinā vel falcē asperioris vel radici terebentine cuneū figūt vel secum arboris cortū sepe pcondūt.

De Ficis eligēdis ⁊ ꝯseruādis. C. XCIII.

Ficus que in montanis ⁊ frigidis locis nascunt᷑ q̄z minus lactis habēt ad siccitatem durare non possunt vtpote ... est mediocris magnitudinis ⁊ saporis arguti. Que nascunt᷑ in cāpis ⁊ locis calidis ⁊ pinguiores sunt ⁊ in siccitate durabiles. In caricis melius albe seruant᷑. Ficus virides seruari psūt vel melle condiate ne se inuicem cōtingāt vel singule intra vnā cucurbitā clause locis vnicuiq̧ caua cōtingat vel singule... ne. Et itē̄ ... q̄ secant᷑ iclusis suspēsa ea cucurbita ... ignis nō sit aut fumꝰ. alij missas ficos recētes minꝰ maturas in nouo vase fictili lectas cū pediculis ⁊ a se separatas recludūt ⁊ i dolio vini pleno vas natare permittūt. Martialis dicit caricas p genera multa seruari. cū nō vna sufficiat. Ergo h̄ genere quo cāpania tota custodit. ficus rite debemꝰ. In cratibꝰ ficus vsq̧ ad meridiē expādūt ⁊ adhuc molles in qualo recludūt. tūc calefacto furno ad panis coquēdi modū suppositis tribꝰ lapidibꝰ ne ardeat qualus includit᷑ etiā clauso furno vbi cū decocta sicꝰ fuerit sic est calida folijs suis interpositis intra vas fictile odit densiꝰ pressa ⁊ operculo diligentiꝰ obducit᷑. Sed p mus albū dantibꝰ crates soli si nō possis expādere sub tecto eas ita pones. vt semipede erigant᷑ a terra. ⁊ eas ad inuicē folijs cinis subiectus vapores ⁊ subinde ficus sicut est diuisa tergat᷑. vt ⁊ ficorum folia siccētur ⁊ pulpe. deinde sublata in cistellis seruet᷑ aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus ⁊ diuisas in cratibus expandūt toto sole siccandas sed recipiunt nocte sub tecta.

De Bobus eodē mēse cōparandis ⁊ eligendis. C. XCIIII

Hoc mense cōparandi sunt boues. q̄z nec dū sagina tēpis pleni. aut celare psūt fallaciā venditoris ⁊ vitia sua. aut ad repugnandū domituri ꝯtumacē pleni roboris exercē fiduciā. hec nobis signa spectāda sunt in bobꝰ seu de nr̄o seu de alieno grege fuerint comparandi. vt sint boues nouelli q̄drati ⁊ grādibꝰ mēbris ⁊ solidi corporis musculis vndiq̧ turgētibꝰ magnis auribꝰ. late frontꝰ ⁊ crispe labris oculisq̧ nigrantibꝰ cornibꝰ robustis. ac sine curuature prauitate lunatis. patulis naribꝰ ⁊ resimis. ceruice torosa cōpacta. palearibꝰ largis ⁊ circa genua fluētibꝰ pectore grādi. armis vastꝰ. ventre nō paruo. porrectis lateribꝰ. latis lūbis. dorso recto ⁊ plano. cruribus solidis neruosis ⁊ breuibꝰ. vngul᷑ magnis. caudis longi᷑ ac setosis. pilo totius corporis denso ac breui. rubei maxie coloris aut fusci. meliꝰ aūt boues de vicinis locis pabimꝰ q̄ nulla soli aut aerꝰ varietate tentent᷑. Aut si h̄ deest. de loci᷑ silibꝰ ad silia trāsferamꝰ. Illud autē vniuersa curādū est vt viribꝰ ad trahēdū opent᷑ equales: ne valentioris robur alteri pcurret exitiū. In moribꝰ hec ꝯsiderāda sunt. sint arguti. māsueti. timētes horramē clamoris ⁊ vbera. cibi appetētes. Sz si regiōis nō patit᷑. nullꝰ melior cibꝰ ē q̄z viride pabulū. vbi vō deest eo ordie mistret᷑ quo pabuli copia ⁊ labor coget accessio.

De Iisdem edomandis ⁊ iugo pparandis. C. XCV.

Hoc etiam mense vltimo domandi sunt boues trimi. q̄z post q̄nquēniū bene domari non psūt. etatis repugnante duricia. capite ḡ statim domenꝰ q̄ q̄dē pius cū teneri fuerint frequēti manꝰ attrectatione mansuescūt. Sz stabulū noui boues largioribus spacijs debebūt habere. vt ⁊ ante stabulū loca nullis concludant᷑ angustijs. ⁊ producti nō aliqua vitient᷑ offensa. i ipso vō stabulo asseres transuersi a terra septē pedibꝰ alti configantur. ad quos boues ligent᷑ indomiti tunc eligis absolutā tempestatibꝰ ⁊ impedimentis oībꝰ diem. q̄ capti pducant᷑ ad stabulū. quorū si nimia fuerit asperitas vno die ac nocte inter vincula mitigent᷑ atq̧ ieiunio tunc appellationibus blandis ⁊ illecebris oblatorū ciborū non a latere neq̧ a tergo sed a fronte accedens bubulcus āmulceat. naresq̧ ⁊ terga ptractet mero subinde cōspergēs. hac tamē cautione ne aliquē calce cōtingat aut cornu. qd vitiū si in primordijs effectui sibi cessisse senserint ... tunc mitigatis os ⁊ palatū salibꝰ frica. ⁊ in gulā dimitte ꝑsulsi adipis librales offas ⁊ cū sextarios singulos cornu infundēte p fauces. que res in triduū totius feritatis rabiem resoluet. Aliq cos inr ... ac docēt onera tentare leuiora: ⁊ qd vtile est si aratiōi parant᷑. subacto primo solo exercēdi sunt. vt nouꝰ labor tenera adhuc colla nō quassēt. Expedit aūt domādi nō est vt asperū bouē mansueto ⁊ valido boui cōiungas quo ostendente facile ad oīa coget᷑ officia. si post domitura decumbit in sulco nō affliciat᷑ igne nec vbere. Sed potius cum decumbit pedes eius ita agent᷑ vinculis vt nō pgredi aut stare vel pasci possit quo facto siti ac fame lassatus carebit hoc vitio.

De Tauris ⁊ vaccis ad copulam pparandis. C. XCVI.

Nunc tauros quoq̧ quibus cordi est armenta cōstruere parabit. aut his signis a tenera etate submittet. vt sint alti atq̧ vigentibꝰ mēbris: etatis mediocris. ⁊ magis q̄ iuuentute minor est q̄z q̄ declinat in senium. torua facie paruis cornibus torosa vastaq̧ ceruice. ventre substricto. Vaccas etiā nunc maxime pabimus sed eligimus forma altissima. corpus longū. vteri capacis ⁊ magni alta fronte. oculis nigris ⁊ grandibus. pulchris cornibus ⁊ precipue nigris. aure setosa

palearibus latis. ⁊ caudis maximus. vngulis breuibus ⁊ cruribus nigris ⁊ paruis. etatis maxime trimie. q̄ vsq; ad decennium fetura ex his prodit vtiliter. nec ante etatē trimā tauros his oportet ammitti. sed et studiū diligētis amoris senioribus nouellas subinde cōducere. ⁊ steriles aratro ac laboribus deputare. Greci asserunt si mares creare velis sinistrū tauri in coitu ligandū esse testiculū. si feminas dextrū: tauros tamen diu abstinendo. vt cum tempus est. acrius in causas dilati feruoris incumbant. Sed his armentis hieme maritima ⁊ aprica loca. estate opaca paremus ac frigida. montana maxime. quia ibi melius frutectis ⁊ his herba internascēte saturentur quamuis circa flumina recte propter loca amena pascitur. fetura tamen aquis tepidioribus adiuuat. vnde magis vtiles habentur vbi pluuialis aqua tepētes format lacunas. tolerat tamē frigus hoc armēti genus ⁊ potest facile hibernare sub diuo: quibus tamen septa fieri propter iniuriam grauidarum conuenit laxiora. Stabula vero vtilia sunt strata saxo vel glareis aut arenis decliua aliquatenus. vt humor possit elabi parti meridiane obuersa propter flatus glaciales quibus aliquis resistere debet obiectus.

De Equis ad copulā mittēdis. C. XCVII.

Hoc mēse sagittati aut pasti ante admissarii generosis equabus admittendi sunt ⁊ repletis feminis. Item ad stabula colligendi neq; tamē equalem numerū omniū debemus adhibere sed estimatis viribus vniuscuiusq; admissarii submittēda pauca vel numerosa coniugia. Que res efficiet admissarios non paruo etate durare. Iuueni tamē equo ⁊ viribus formaq; constāti nō amplius q̄ xij. vel xv. debemus admittere ceteris pro qualitate virtutis suarū. Sed in admissario quattuor spectanda sunt forma. color. meritum. pulchritudo. In forma hec sequemur. vastum corpus ⁊ solidum. robori conueniens. altitudo lateris longissimum maximi ac rotundi clunes pectus late patēs ⁊ corpus omne musculorum densitate nodosum pes siccus ⁊ solidus ⁊ cornu cōcauo altius calciatus. Pulchritudinis partes he sūt vt sit exiguum caput ⁊ siccum. pelle prope modum solis ossibus adherente. aures breues ⁊ argute. oculi magni. nares patule. coma ⁊ cauda profusior. vngularum solida ⁊ fixa rotūditas. Colores hi precipui badius aureus roseus myrteus ceruinus giluus glaucus scutulatus canus candidus albus guttatus niger. Sequentis meriti varius cum pulchritudine nigro badioq; mixtus. canus cum quouis colore. spumeus maculosus murinus obscurior. Sed in admissariis precipue legamus clari ⁊ vnius coloris ceteri vero despiciendi nisi magnitudo meritorum culpam coloris excuset. Eadem in equabus consideranda sunt. maxime vt sint longi ⁊ magni ventris ⁊ corporis. Sed hoc in generosis seruetur armentis. Cetere passim toto anno inter pascua denudsis secum maribus impleantur. Equarum natura est. partum spacio duodecimi mensis absoluere. Illud in admissariis seruandum est vt medius aliquibus spaciis separentur propter noxā furoris alterni. sed his armētis pascua legamus pinguissima. hieme aprica. frigida ⁊ opaca prouideamus estate nec adeo mollibus locis nata. vt vngularū firmitas de asperitate nil sentiat.

De Cōtētu equarū ⁊ pullis earū. C. XCVIII.

Si equa marē pati noluerit trita squilla naturalia eius infecta libidinem concitabunt deinde grauide non vrgeantur nec famem frigusq; tolerent. nec inter se locis comprimantur angustis. Generosas equas ⁊ que masculos nutriūt alternis annis submittere debebimus. vt pulli puri sint ⁊ copiosi lactis robur īfundāt. cetere passim replende. Etas incipientis admissarii quinti anni initio esse debebit femina recte ⁊ bima concipiet quia post decennium inerte ex ea nascetur soboles sed tarda. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt quia eos tactus ledit assiduus quantum ratio patitur defendatur a frigore. In pullis pro etatis merito ea sunt cōsideranda que signum bone indolis monstrant. que in matribus vel patribus spectanda precepi. dabit ⁊ hilaritas alacritas agilitasq; documētū. Nunc etiā domandi sunt pulli vbi tempus bime etatis excesserint. Consideranda autem sunt magna longa musculosa ⁊ arguta corpora testiculi pares exigui ⁊ cetera que in patribus dicta sunt. Mores vt vel ex summa quiete facile concitentur vel excitata festinatione non difficile teneantur. Etatis consideratio talis est. Bimo ⁊ sex mensium dentes medii superiores cadunt. Quadrimo eorum precanini mutantur. Infra sextum annum molares superiores cadūt. Sexto anno quos primo mutauit exequat. Septimo anno omnes dētes eius explentur latent ab hinc etatis note. sed procedentibus tēporibus cauari incipiunt supercilia canescere dentes plerūq; prominere. Hoc mēse omnia quadrupedia maxime equos castrare debemus.

De Mulis educandis ⁊ asinis. C. XCIX.

Si quem mulorū genus creare delectat equam magni corporis solidis ossibus ⁊ forma egregia oportet eligere: in qua nō velocitatem sed robur exquirat etas a quadrima vsq; in decēnē hunc admissure iusta cōueniet. Si asinus equā fastidit admissarius ostensa prius asina donec coeundi voluptas foueretur adhibeatur. quo subducta equā libido incitata non spernet ⁊ rapte incitatus generis ... furore coniūgit ... ⁊ tamen si more in furens ledat obiectus aliquatenus labore mitescat. Creantur ex equo ⁊ asina vel ex onagro ⁊ equa. Sed generosius mulū est huiusmodi animal q̄ quod asino creante nascetur ... tū admissarii nascentur ex onagro ⁊ asina qui post in sobole securitā agilitatē fortitudinemq; restituant. Admissarius tū asinus sit huiusmodi corpore amplo solido musculoso. strictis ⁊ fortibus membris nigri vel murini maxime coloris aut rubei qui tamē si discolores pilos in palpebris aut auribus geret. colorem sobolis plerumq; variabit minor trimo maior decenni non admitti. Annicula mula debet a matre depelli. ⁊ per montes asperos pasci. vt iumentis laborem in tenera etate solidata non contemnat: minor vero asellus maxime agro necessarius est: qui ⁊ laborem tolerat ⁊ negligentiam prope modum non recusat.

De Morbis apum eodem mense remediandis. C. C.

Hoc mense maxime apibus solet morbus incidere nam post hiberna ieiunia titimalli ⁊ vlmi amaris floribus qui primi nascuntur auidius appetitis. solutionē ventris incurrunt ⁊ pereūt nisi affueris velociter remedio: prebebis ergo malignati cū vino aminneo grana contrita vel vue passe cum rore siriaco ⁊ austero vino vel simul oīa coniugata purgata ⁊ incocta vino aspero: que deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item ros marinus aqua mulsa decoctus cōgelatur ⁊ in himbrice ponitur succus huiusmodi. Quod si horride videntur atq; contracte corpore silētio ⁊ mortuarū corpora frequenter efferent canalibus et cānā factis mel cū galle puluere vel sicce rose coctū debebis īfundere. Illud ante oīa expediet vt putres partes fauorum et vacuas ceras quas aliquo casu examē ad paucitatē redactū non valebit īplere semper rescidas acutissimis ferramētis subtiliter. ne mora alia partis fauorum cogat apes domicilia sua deserere. Nocet apibus plerumq; felicitas sua. nā si nimiis floribus ānus exuberat dū solā curā gerendi mellis exercēt de prole nil cogitāt. atq; ita omissa reparatiōe populus idē labore cōfectus extinguitur totius gentis exitio. Itaq; cū mellis nimietatē videris et florū grandi ⁊ cōtinua messe defluere. internectis diebus clauso foramine nō eas patiatur exire. Ita ad generādū sobolē cōferentur. Nunc circa kl. apriles curandi sunt aluei et oīa purgamenta tollantur. ⁊ sordes quas tēpus contraxit hibernū ⁊ vermiculi ⁊ tinee ⁊ aranee quibus corrumpitur vsus fauorum. ⁊ papiliones qui vermiculos stercore suo faciunt nasci tūc fumus incēsi sicci bubuli stercoris adhibeatur qui aptus est apū saluti. que purgatio frequenter vsq; in autumni tempora celebretur. Hec omnia ceteraq; custos castus ⁊ sobrius ⁊ alienus a balneis vel a cibis acribus ⁊ odore immundi atq; omnibus salsamentis.

De Leguminibus ⁊ oleribus in aprili seminandis. C. CI.

Mense aprili medica serenda est. que semel serit vt decē annis permanet diuturnis ita vt quater vel sexies possit per annū rescidi. agrum stercorat. macra animalia reficit curat egrota. nunc etiā locis mediocriter siccis miliū serimus ⁊ panicū. Hoc mēse pingues cāpi ⁊ agri q̄ diu aquā tenēt proscindantur post idus cū ⁊ oēs herbas produxerūt ⁊ earū semina nondū firmata sint maturitate. Nunc ⁊ apiū bene seritur locis calidis ⁊ frigidis terra quali volueris. dūmodo ibi humor assiduus est. quamuis nasci si necesse fuerit ⁊ in siccitate nō deneget. ⁊ prope oībus mensibus a primo vere ad autumnū seratur extremū. Ex ipsius genere est hiposelinō diuersum tū ⁊ austerius ⁊ eloselinon molli folio ⁊ caule tenero quod nascitur in lacunis. Et petroselinon maxime locis asperis. Apios maiores facies si semē quantū tribus digitis cōprehēdi potest linteolo clauseris rariore ⁊ breui fossa abrueris. ita oīum seminum germē caput vnius soliditate nectetur. Crispi fiūt si semina ante tundātur vel super areas nascentes aliqua pondera voluantur aut pedibus proculcentur enata. Apii semina vetustiora citius nascuntur q̄ nouella sunt serius. Hoc etiā mense amplicē seremus si rigare poterimus ⁊ iulio vel ceteris vsq; ad autumni mēsibus amat assiduo humore irrigari. Semen statim cū spargitur obruendū est. herbe ei subinde vellantur transferri necessariū nō est cū bene seritur: nī pōt melius adolescere si spacio rariore pāgatur ⁊ iuuetur succo letaminis ⁊ humoris: ferro tū ei est resecandū. qz ita pullulare nō cessat. Nunc ⁊ ocimū seritur.

nasci dicitur si statim cum semente aqua calida perfundas. Rez mira re de certo martialis affirmat ꝙ mō purpureos mō albos flores. mō rubeos pariat: ⁊ si ex eo semine frequenter serat mō in serpillum mō in sisimbriū mutat. Hoc etiā mēse melones ⁊ cucumeres serun tur ⁊ pomus. Et in palmedio capparis ⁊ serpillū ⁊ colocasiū plantas ponem⁹ ⁊ lactucas ⁊ betas ⁊ cepulas ⁊ coriādrū serem⁹ ⁊ intiba ad eos sanos qb⁹ vtamur estate ⁊ cucurbitas ⁊ mētā radices ⁊ plāta.

De Arborib⁹ eodē mense excolēdis. C. CII

Nunc locis tēperatis oliua inserit q̄ inserit inter corticē more pomoꝝ sicut supradictū ē. Si vero oleastro inseras cōtra illud qd ex oliueto inserit ⁊ casu incisio renascit oleaster infelix sic puidēdū ē posita prius oleastri brachia in scrobe in qua disponem⁹ inserere scrobes ita replebim⁹ vt modice vacue sint cū cōprehēderit oleaster iserem⁹ in ima vel infimā ponemus ⁊ insitionē ꝓpe infra terrā nutriemus. Deinde sicut adoleuerit terrā subinde colligimus ita cōmissura in profundo latēte quicq̄d vim accedit oliue locū nō auferet cum pullulandi q̄ ⁊ agrū redeūdi felicitatē de olea ⁊ occultā valēdi felicitatem de oleastri cōuersiōe retinebit. Aliq̄ oleas in radicibus inserit ⁊ vbi cōprehēderint cū aliqua parte radicis auellūt ⁊ trāsferūt more plātaꝝ. Item oleas ab viii kal. aprilis die vsq; in iii nonas iulias iseri debere precepit. ita vt locis frigidis serius. calidis maturius inserantur. Locis frigidissimis nūc vinearū fossio ante idus pagēda est. ⁊ si que de marcio mēse restabūt vites quoq; inseremus. Seminaria que sunt ante facta herbis liberent ⁊ leuiter circūfodiant. hoc etiaꝫ mēse locis tēperatis malogranata ponunt ⁊ inserunt. Persicus in eadem pōt. Locis frigidis hic plātaria disponemus. Nūc etiā ficū debemus inserere. nunc palmarum planta quaꝫ cephalonem vocamus locis apricis ⁊ calidis est ponenda.

De Uitulis in eo nutriendis ⁊ ouibus tondendis ⁊ apibus inuestigandis. C. CIII.

Hoc mense vituli nasci solēt. quoꝝ matres abūdantia pabuli iuuent. vt sufficere possint tributo laboris ⁊ lactis. Ipsis aūt vitulis tostu molitūq; miliū cū lacte misceat saliuari more prebendū. nūc locis calidis tondeant oues. ⁊ serotini fetus hoc mēse signent. Nūc prima ē admissura q̄ excellit arietū. vt agnos iā maturos hibernus tps inueniat. hoc mēse locis aptis apes queramus. Sed loca mellifica indicāt apes si circa fontes frequētissime pascant. Nā si rariores videbuntur in his locis mellificari vtiliter nō pōt. Qu si frequētes aquant. ubi sint examina eaꝝ hoc genere possumus inuenire. Aliqui melle decoctissimū circa aquas vasculū ponūt. de quo cū apes aquādo gustauerint ad cōmune pabulū pgēs alias exhibebit quaꝫ frequētiam subinde crescēte notata reuolantiū parte vsq; ad examina ꝓsequemur. Qu si est examen in spelunca recōditū fumo excitet. ⁊ cū exierit eris sonitu terreāt. in frutice vel in aliqua silue se pte suspēdet ⁊ ita admoto vasculo recipiet. Si vero in caue arboris ramo fuerit. acutissima serra idē ramus supra infraq; decisus. ⁊ mūda veste coopertus poterit afferri. ⁊ inter aluearia collocari. vestigāt aūt mane vt tota dies sufficiat ad sequēdū. Nā vespe pacto ope ad aquas plerū q; nō redeūt. Uasa aūt quib⁹ recipiunt ꝑfricāda sunt citragine vel herbis suauib⁹ ⁊ cōspgēda humore mellis exigua. Qu si verno fiat. ⁊ circa fontes aluearia hic tincta ponant locis quib⁹ apū frequētia ē. multitudinē sibi sponte cōducēt si tñ seruari a furib⁹ possint. hoc etiā mēse sicut aptea purgāda sunt aluearia sordib⁹ ⁊ vetādi papiliōes q̄ maxime abūdāt florētib⁹ malius. quos hoc genere interapiemus vas eneū miliario simile. altū ⁊ angustū vespe inter aluearia collocamus in fundo cuius ponamus lumē accēsuꝫ. illuc ⁊ papiliones cōuenient ⁊ circa lumen volitabunt. ⁊ angustia vasculi ab igne propinquo interire cogentur.

De His que agenda sunt in maio. C. CIIII.

Mense maio lateres faciēdi sunt ex terra alba ⁊ creta vel rubrica. Nā q̄ estate fiūt celeritate feruoris in summa crate siccant interius humore seruato. que res fissuras eos facit aperiri. Fiūt aūt sic. terra cribrata diligēter ⁊ omni asperitate purgata. mixta cū paleis diu macerabit. ⁊ intra formā lateri similes reparmet. nūc ad siccandū relicta. subinde versabit ad solis aspectū. Ite hoc quoq; mēse cōficit oleū lilacinū ⁊ rodomeli ⁊ oleū roseū atq; rosatū. rosas aūt nōdū patefactas scabris si in canna vendi statē fissa recludas ita vt sessura i corrumpatur ⁊ eo tpe cāna recadas quo rosas virides hīc couenis. Aliqui olla rudi oblatas ac bñ muratas sub diuo obruūt ac reseruant. Itē hoc mēse dña ꝓpe q̄ sata sunt florēt. neq; tagi a cultore debebūt. frumēta ⁊ ordeū ⁊ que sunt semente singularis octo diebus florebunt ⁊ deinde per dies xl grandescant flore deposito vsq; ad maturitatē crescūt. Que vo duplicis seminis sunt sicut faba pisum. ceteraq; legumina xl dieb⁹ florent simulq; grandescūt. Hoc mēse in locis siccis calidis sue maritimis fena recidant. prata tñ q̄ estate cant ꝑ si pluuius infusa fuerint dicerti antea nō debent q̄ps eoꝝ summa siccata est. Hoc mense pāpinari cōuenit sed tunc est opportuna pāpinatio cū teneri rami digitis stringētib⁹ crepabunt sine difficultate carpēris. hec res vuas efficit pinguiores maturitati con...que solis admissu. Hoc mense arbores ⁊ vites q̄ ablaqueate fuerant occare hoc est operire iam cōuenit. nūc ⁊ seminaria fodiunt assidue ⁊ loca pinguiora ⁊ pluuiosis dies putant. ⁊ eis musc⁹ abradit. Itē horto rū spacia q̄ p autūnū seminib⁹ implēda destinant aut plantis nūc cōuenit pastinari. hoc mense apiū bene serit vel coriandrū ⁊ melones ⁊ cucurbite carduus ⁊ radicis ⁊ ruta pangit. porri quoq; planta transfert vt rigationibus auxietur. hoc etiam mense locis calidis implastrari ꝑsicus pōt. locis frigidis conseremus ⁊ ficuꝫ vel inseremus. hoc etiam mense palme planta disponitur.

De Nouellis vitibus excolendis ⁊ noualibus aperiendis. C. CV.

Nunc cōsiderem⁹ nouella vit sarmēta q̄ ꝓtulit. ⁊ ex paucis ⁊ solida relinq̄m⁹ ⁊ āminicul firmem⁹ donec brachia ꝓlata durescāt. Nō āt ampu hese ctis ⁊ pullulātis viticulis q̄ due vel tres materie relinquātur. ⁊ alligant ꝓpter iniurias venti. Ideo aūt tres materias dari debere dixerim. ne dissipantib⁹ ventis nulla remaneat si in palmedio reliquerīs pauciores. nūc quoq; pingues agri ⁊ herbosi ꝓcindant. Sed si agros incultos volueris aprire. cōsiderabis siccus an humid⁹ sit ager siluis aut gramine frutectis vestitus aut salice. Si humid⁹ erit. fossaꝫ ducēb⁹ ex omni pte siccet. Sed apte fosse note sunt. cece vo hoc genere fiunt imprimunt sulci p agꝫ transuersi altitudine pedū triū. postea vsq; ad medietatē lapidibus minutis replent aut glarea. ⁊ sup terra q̄ egesseramus equat. Sed fossaꝫ capita vniam patentem fossam petant ad quā decliues recurrant ita ⁊ humor deducet ⁊ agri spacia nō ꝑdunt. Si defuerint lapides sarmentis. vel stramis subiecto coopiant vel quibuscūq; virgultis. Sed si nemorosus est. extirpatis aut raro relictis arboribus excolat. Si lapidosus p macerias saxoꝝ turba collecta ⁊ purgari poterit ⁊ inde muniri. Iuncus ⁊ gramen ⁊ filices frequenti aratione vincent. Sed filicem si sepe fabam conseras vel lupinos ⁊ si subinde nascentē mucrone falcis incidas. intra exiguum tempus absumes.

De Uitulis hoc mense castrandis. C. CVI.

Nunc castrādi sunt vituli sicut mago dicit tenera etate. et fissa ferula testiculi cōprimant ⁊ paulatim cōfracti resoluant. Sꝫ h̄ luna decrescente verno vel autūno fieri debere pcepit. Alii ligato ad machinā vitulo. duab⁹ angust regulis stāgnete sicut forcipib⁹ ipsos neruos apprehēdūt q̄ greci cremasteres dicant. his cōprehēsis tētos testiculos ferro resecāt ⁊ ita recedūt vt aliq̄d de his capitibus neruoꝝ suoꝝ dimittat herere q̄ res ⁊ sanguinis nimietatē ꝓhibet. ⁊ nō oino iuuēcos subducto robore virilitas effeminat nec admirandū ē qd plerīq; faciūt vt stati castratos coire cōpellāt. Nā certū q̄dē ē ab eis generari. sꝫ ipsos fluxu sanguinis interire. vulnera vo castratoꝝ cinere sarmentoꝝ ⁊ spuma linent argēti. Castratus abstineat a potu. ⁊ cibis pascat exiguis ac sequēte triduo prebeant ei tenere arboꝝ summitates ⁊ frutecta mollia ⁊ herbe virides cotina dulciore sagina recte aut furmentis. Pice etiā liq̄da mixto cinere ⁊ modico oleo post triduū vulnera diligenter vngenda sunt. Sed melius genus castrandi sequēces visus inuenit. Alligato n. iumento atq; deiecto testiculi stricta pelle clauduntur atq; ibi regula lignea ꝑmente ardent ignitis securib⁹ vel dolabris. vel qd est meli⁹ formato ad hoc ferramento vt gladii similitudinem teneat ita vti circa ipsam regulā acies ferri cādentis igniat. vnoq; ictu ⁊ morā doloris breuiatio celeritatis absumit ⁊ venis ac pellib⁹ a fluxu sanguinis strictis plaga. ocatrix quodā modo cū ipso vulnere nata defendat.

De Ouibus tondendis ⁊ caseo faciendo ⁊ apibus purgandis. C. CVII.

Ouis temperatis nunc omnū celebrāda tonsura est. sed tonsas oues hoc vnguine medicemur succū de cocti lupini socie vini veteris ⁊ amurcam pari mēsura misceb⁹ ⁊ in vnū corpus dua reducta curabis allinere. post triduū si mare vicinū est littore iungant extreme. si in mediis terris pascim⁹ aqua celest cū sale paululū decocta sub diuo debebit pecori tonsa ⁊ vncta membra dealere. hoc n. modo curati pec⁹ toto āno nec scabie fieri dicit ⁊ ꝓlixas lanas creare seri

tur ac molles. Hoc mense caseum coagulabimus sincero lacte coagulis vel agni vel hedi. vel pellicula que solet pullorum ventriculis adherere. vel agrestis cardui floribus vel lacte ficulneo. cui serum debet omne deduci et eiusdem ponderibus vrgeatur vbi solidari ceperit. Loco opaco ponatur aut frigido. et pressus subinde adiectis ꝑ accessionem soliditate ponderibus trito ac torrefacto sale ꝯ aspergi. et iam durior vehementius premi. post aliquos dies solidatas iam formulas per crates ita statuantur ne inuicem se vnaqueque contingat. sic autem clauso loco et a ventis remoto. vt teneritudinem seruet atque pinguedinem. Vitia casei sunt si aut siccus sit. fistulosus quod eueniet si aut parum premitur. aut sales nimios accipiet. aut calore soleis vrgeatur. In recenti caseo conficiendo aliqui nucleos virides pineos terunt atque ita lacte mixto gelant. Aliqui thymum tritum et frequenter colatum cogunt. Qualemcunque etiam saporem velis efficere. poteris adiecto quem elegeris condimento seu piper seu cuiuscunque pigmenti. Hoc mense incipiunt augeri examina et in extremis fauorum partibus maiores creantur apicule quas aliqui reges putant. sed greci eos oestros appellant et necari iubent. quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundant quos necemus more quo dixi.

C De his que in agris agenda sunt in iunio. C. CVIII.

Mense iunio frigidissimis locis quam maio sunt peractam missa faciemus. Agros eque proscindemus herbosos et gelidis partibus vineta occabimus. colligemus viciam. fenugrecum resecemus ad pabulum. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis. Itaque lenticulam collectam cineri mixtam bene seruabimus vel vasis olearis aut salsamentarijs repletis statimque gypsatis nunc et faba luna minuente. vel etiam ante lucem. sane et antequam luna procedat excussa et refrigerata ponatur. ita gurgulliones non patietur. Hoc mense lupinus colligitur. et si placuerit statim feretur ex area. Greci asserunt egyptios hoc more prouentum cuiuslibet seminis experiri. Aream breuem loco subacto et humido nunc excolunt. et in ea diuersis spacijs omnia frumenti vel leguminum genera spargunt. deinde in ortu canicule qui apud romanos. xiiii. kal. augustarum die tenetur. explorant que semina ortum sidus exurat. que illesa custodiat. his abstinent. illa procurant. quia indicium notet aut beneficij per annum futurum generi vnicuique sydus aridum presenti exitio vel salute premisit.

C De his que tunc agenda sunt in arboribus. C. CIX.

Hoc etiam mense ramos punici sicut supradiximus potent intra fictile vasculum claudi. vt ad eius magnitudinem poma restituat. Nunc pira vel mala vbi ramos multa poma densabunt interlegenda sunt quecunque vitiosa. vt succus qui ingrate his possit impendi. ad meliora vertatur. Nunc caprificande sunt arbores fici. Aliqui eas et hoc mense inserunt locis frigidis. Persicus inoculatur. palme planta circumfoditur. hoc mense vel iulio celebratur insitio in pomis que implastratio dicitur. Solis arboribus conuenit in quibus pinguis succus in cortice est. vt ficis et oleis ac similibus (vt martialis dicit) et persico. fit autem sic ex nouellis ramis et nitidis ac feracibus gemmaque bene apparebit sine dubio processura duobus digitis quadratis circumsignabis. et ipsa statuatur in medio et ita subtiliter corticem leuabis acutissimo scalpro ne gemma legatur. Item ex ea arbore cui velimus inserere similiter cum gemma tolletur emplastrum nitido tamen atque vberi loco tunc ibi conuenienter astringatur et pressum circa gemmam vinculis cogatur sine germinis lesione coherere. vt ea que apposita redditur locum gemme prioris includat. tunc luto superlinite et liberam gemmam relinques: ramos eius superiores arboris secabis ac stirpes. ac vigintiuno diebus exactis resoluto vinculorum. reperies externi seminis gemmam matre in arboris aliene membra transisse.

C De Area preparanda et messe trituranda. C. CX.

Hoc mense area preparanda est ad trituram. cuius primo terra raditur. deinde effossa leniter mixtis paleis et amurca equatur insulsa. que res a muribus et formicis frumenta defendit. tunc premenda est rotundo lapide vel quocunque fragmento cuius volutatio possit eius spacia solidare. dehinc sole siccetur. aliqui mundatis areis aquas spargunt. et inumerica ibi pecora diu spaciari ac proculcare compellunt et cum terra vngulis fricata fuerit spectant solidam siccitatem. Nunc primo ordei messis incipitur que consumenda est antequam refractis spicis lapsa decurrant quia nullis sicut triticum folliculis vestiuntur. Quinque modios recidere potest plenum agri opera vnius messoris experti mediocris vero tres vltimus etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantum sinamus quia fertur hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo locis maritimis et calidioribus ac siccis tritici messis abscindatur. quam paratam esse cognoscemus si equaliter spicarum populus matura

to rubore flauescat. Pars galliarum planior hoc compendio vtitur ad metendum et preter hominum labores vnius bouis opera spacium totius messis absumit. Fit itaque vehiculum quod duabus rotis breuioribus fertur. huius quadrata superficies tabulis munitur que forinsecus reclines in summo reddant spacia largiora. Ab eius fronte carpenti breuior est altitudo tabularum. ibi denticuli plurimi ac rari ad spicarum mensuram constituuntur in ordine ad superiorem partem recurui. a tergo vero eiusdem vehiculi duo breuissimi temones figurantur velut amites basterne. Ibi bos capite in vehiculum verso iugo aptatur et vinculis mansuetus sane qui non modum compulsoris excedat. hic vbi vehiculum per messes cepit impellere omnis spica in carpentum denticulis comprehensa cumulatur. abruptis ac relictis paleis. altitudinem vel humilitatem plerumque bubulco moderante qui sequitur et ita per paucos itus ac reditus breui horarum spacio tota messis impletur. hoc campestribus locis et equalibus vtile est et his quibus necessaria palea non habetur.

C De Legendo vel conficiendo melle. C. CXI.

Hoc mense aluearia castrabuntur que matura esse ad mellis redactum signis pluribus instruemur: primum si plena sunt apium susurri murmur audiamus. Nam vacue sedes fauorum velut cauata edificia voces quas acceperint in maius extollunt. quare cum murmuris sonus magnus et raucus est. agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos a sedibus suis que sunt apum maiores grandi intentione deturbant. matura mella testantur. castrabuntur autem aluearia matutinis horis cum torpent apes. nec caloribus asperantur. fumus admouetur ex galbano et arido fimo bubulo. quem in pelitario factis carbonibus conuenit excitare. quod vas ita figuratum sit. vt velut inuersi in fidibuli angusto ore fumum possit emittere. atque ita cedentibus apibus mella recidentur ad examinis pabulum. hoc tempore pars fauorum debet quinta dimitti. Sane putres ac vitiosi [illegible] de aluearibus auferantur. nunc mella conficiamus congestis in [illegible] dissimum sabenti fauis ac diligenter expressis. Sed antequam [illegible] mus partes fauorum corruptas vel pullos habentes recidemus. Nam malo sapore mella corrumpunt mel recens paucis diebus apertis vasculis habendum est. atque in summitate purgandum donec refrigerato musti calore deferueat. nobilius mel erit quod ante expressionem fecerit velut sponte profluxerit. hoc etiam mense ceram conficimus que in vase eneo. feruenti aqua pleno minute conscisse [illegible] reliquias mollietur. et deinde in alijs vasculis sine aqua resoluta [illegible] geretur in formas.

C De Examinibus apum custodiendis. C. CXII.

Nunc hoc mense vltimo noua egrediuntur examina custos debebit esse attentus: quia nouelle apes vagantibus animus iubent et te nisi seruentur effugient. [illegible] cuntia in aditu suo morantur vno aut duobus diebus. que statim noua aluearia excipienda sunt. Obseruabit autem custos [illegible] dunus vsque in octauam vel nonam horam quia post hec tempora non facile [illegible] aut emigrare consueuerunt. quamuis aliquoties procedere et abire non dubitent. Signa future fuge hec sunt ante biduum vel triduum acrius tumultuantur et murmurant. quod vbi apposita aure frequenter explorator [illegible] nerit solicitior aduersus hoc esse debebit. solent hoc signum et cum pugnature sunt facere quarum pugnas compescit puluis aut mulse aque [illegible] ber aspersus. Inest illis ad originis sue repende concordiam [illegible] cis auctoritas. sed cum se agmina sic pacata in ramo vel quocunque loco suspenderint si vnius vberis eductione pendebunt. nouos [illegible] vnum regem esse vniuersis aut reconciliatis omnibus manere concordiam. si vero duo vel plura vbera suspendes se populus mutatur. et [illegible] cordes sunt et tot reges esse quot velut vbera videris constituentur. [illegible] globos apum frequentiores videris vncta manu succo mellis [illegible] vel apij reges requiras. sunt autem paulo maiores et oblonge magis [illegible] cetere apes rectioribus cruribus neque grandibus pennis pulchri coloris et nitidi lenes sine pilo nisi forte pleniores quasi capillum gerant in ventre que tamen non vtuntur ad vulnus. sunt alij fusci atque [illegible] quos oportet extingui. et pulchriorem relinqui quem si frequenter vagatur cum [illegible] nibus. exceptis alijs reseruetur. hoc enim manente nulla discedet. sed si [illegible] nascuntur examina ducem esse eius multitudinem vasculorum in vnum conferre [illegible] sum culoi tibi liquore conspersas apes atque inclusas per triduum teneto [illegible] apposito cibo mellis. et exigua tantum spiracula relinquentur [illegible]

C De Aluearijs supplendis. C. CXIII.

Quod si vetus alueariorum cui per aliquam pestem [illegible] tudo subducta est. populo adhercendo [illegible] re. considerabis in alijs abundantibus ceras fauorum et extremitates que pullos habent. et vbi signum nascentis regis inuenerit. cum sobole sua secabis. et in id alueare ponas. Est autem hoc regij futuri signum [illegible]

cetera locamina que pullos continent. vnum maius ac longius ve lut rex apparet. Sed tunc transferendi sunt quando crosse cooper cule ad nascẽdũ maturi capita nituntur extendere: ⁊ si immaturos trãs ferent interibũt. Si aũt se subitũ leuabũt exiamẽ strepitu eris terrea tur aut testule. tũc ad aluearium redibit. aut in prima fronde pẽdebit. Et inde in nouũ vas herbis cõsuetis ⁊ melle conspersis manu cõtra hatur aut trulla. ⁊ cũ in eo loco requieuerit vespere iter alui collocetur.

¶ De his que agenda sunt in iulio. C. CXIIII.

Dem in li. viij. Mense iulio ager q̃ aprili pscissus fuerat circa kal. iteretur. Nũc etiã locis tẽperatis tritici messis expletur more quo dictum est. Siluestres agri vtilitate extirpabuntur arboribus atque virgultis cũ luna decrescat. defectis radicib⁹ atque cõbustis. hoc mẽse arbores que in mẽse steterant. sectis messib⁹ obruuntur aggestiõe terrarum. pro pter nimios solis ardores. Nũc ⁊ nouelle vite ⁊ mane ⁊ vespere iam calore deposito effodi debẽt. ⁊ auerso gramine pulueraři. hoc etiam mense cepullas serimus irriguis aut frigidis locis ⁊ radices ⁊ atri plicẽ si rigare possum⁹ ⁊ ocimũ maluas betas lactucas ⁊ porros ri gandos. hoc mense loco riguo napos seremus ⁊ rapas solo putri ⁊ soluto nec spisso locis humidis letantur ⁊ cãpis. Sz napus in sicco ⁊ ꝓpe tenui ac deserto ⁊ sabuloso melior nascitur: loci ꝓprietas vtrũque semẽ in alterũ mutat. Nã rape in alio solo per bienniũ sate mutantur in napos. Alio vero napus trãsit in rapã. Subactũ solũ stercoratum versatũque cõquerit qd̃ ⁊ ipsis ⁊ segetib⁹ ꝓderit. que ibi anno eodẽ serunt. Hoc mense cũ sol cancri tenebit hospitiũ: Luna vero in capricorni signo posita gramẽ ablatum greci asserũt nihil de radicibus redditurũ. Itẽ si bidẽtes cuprei fiant. ⁊ sanguine extinguantur hyrcino. ⁊ fornacis ardores non aqua sed eodem sanguine temperentur. ꝑ eos erutum gramen extingui.

¶ De Tauris ⁊ arietibus ad coitum admittẽdis. C. CXV.

Hoc mẽse maxime tauris submittende sunt vacce qꝫ decẽ mẽsiũ partus sic poterit maturo vere cõcludi. Et certũ est eas post vernã pinguedinẽ gestien tes venere amare lasciuiam vni tauro. x. vaccas colu mella asserit posse sufficere. cur ãdũque ne cõcipere nequeant nimietate pinguedinis. Si ab abũdãtia pabuli est in regione qua pascim⁹ põt annis oĩbus in feturã vacca submitti. Si vero exigẽt hoc gene re alternis tpibus onerãde sunt maximeque si eedẽ alicui opi seruire cõsueuerit. hoc etiã mẽse arietes cãdidissimi eligẽdi ⁊ admittẽdi sẽ mollib⁹ lanis in quib⁹ nõ solũ corpus cãdor cõsiderãdus est. sz etiã lingua. que si maculis fuscabitur. varietatem reddit in sobole. de albo pleriũque nascitur coloris alterius. de fuscis nunq̃ sicut columella asse rit põt alb⁹ creari. Eligemus arietẽ altũ ꝓceru ventre ꝓmisso. ⁊ la nis candidissimis tecto. cauda longissima. velleris densi. fronte lata magnis testib⁹. etatis prime qui tamẽ vsque in octo annos põt vtili ter inire. Femina o bima submitti q̃ vsque in quinquẽniũ feture ne cessaria est. anno vij deficit. Eligẽda est vasti corpus ⁊ ꝓlixi velleris: ac in hoc genere vt pabuli saturet vbertate. ⁊ longe pascatur a sentib⁹. q̃ ⁊ lanã minuit. ⁊ corpus incidũt. admittẽdi sunt mẽse iulio. vt nate ante hiemem conualescant. Aristoteles asserit si masculos plures creari velis admissura tpa sic custodies ⁊ habitum septentri onis eligendũ ⁊ contra eum ventum greges esse pascẽdos. Si femi nas generari velis austri captandos flatus ⁊ in eum pascua dirigẽ da. Sic sic infecundas matres vt mortuarum vel vitiosarum numerus nouella sobole reparetur. Autumno debuit quoque mutetur pastio ne eas imbecillas hibernum frigus absumat. aliqui duobus ante mensibus arietes a coitu reuocant. vt facem libidinis augeat dila tio voluptatis. quidam coire sine discretione permittũt. vt hoc eis ge nere per annum totum fetura non desit.

¶ De his in augusto sunt agenda. C. CXVI.

Dem in li. ix. Mẽse augusto circa kalendas se ptembris ager planus humidus exilis in cipiet exarari. Nunc quoque maritimis locis vindemie apparatus vrgetur. Hoc etiam mense locis frigidis occa tio vinearum est hoc tempore si terra exilis in vinea est. ⁊ vinea ipsa infirmior tres vel quattuor lupini modio in iugero sparges atque in occabis. quod vbi fructificauerit euertitur. ⁊ optimum stercus pre bet in vineis. quia letamen propter vini vitium non conuenit infer re vineis. Nunc etiam locis frigidis pampinantur locis vero ardenti bus ac siccis obumbrantur potius vua ne nimis arescat si aut ve tus bonitas aut facultas permittit operarum. Nunc vsenda sunt pascua vt ⁊ aruos hirneci sc hruatio reperiatur ad hoc ⁊ ẽssis ari da noua leui herba succedat. h ẽt mẽse tuto siccis loc rapa ⁊ nap⁹ serẽda sũt. ĩ mẽse ydo loc siccioꝫ radices serũt. q̃ hyeme sui vsus ministrent. amat terrã pinguẽ solutam diu subactam qualem rapa. tosum ⁊ glareã reformidant. gaudent celi statu nebuloso. Serende sunt spaciis grãdibus ⁊ altis fossis meliores ꝓueniũt. Si in arenis serantur. attamen nõ est ingerẽdũ si pon⁹ paucos q̃ inde fungosi fiũt amaresque sunt. si eas aqua salsa frequẽt aspgas. Radices feminini generis putantur. q̃ minus acres sunt ⁊ brites folia latõra lenia ⁊ cũ iocũditate virẽtia. Et his g̃ semina colligemus. Maiores fieri cre duntur si sublatis oĩb⁹ foliis solo tenus caule dimisso sepe terra ope riantur. Si et minus acra dulcẽ seri velis semina die ac nocte melle macerabis aut passo. rafanu in sicut basilicã cõstat esse vitib⁹ inimicã. Nã si circa se serantur nũ discedẽte refugiũt. h etiã mense pastina cas serem⁹. Et nũc ꝓpagantur arbusta. Pirũ nũc plerique iserũt ⁊ lo cis irriguis arborẽ citri. Hoc mẽse scrabrões molesti sũt aluearijs apũ quos ꝑsequi ac necare debem⁹. nũc etiã qd̃⁹ iulio nõ occurrim⁹ exequimur.

¶ De Uena aque inuestiganda. C. CXVII.

Unc si deerit aqua sic eã inuenire ac vestigare debe bus. Ari ortũ solis his locis qb⁹ aq̃ q̃renda est eqlit ꝓnus mẽto ad solũ depresso iacens in terra spe ctabis orientẽ ⁊ in quo loco subtili nebula aerẽ surgere videris. ⁊ velut rorẽ spgere cõstat illic ex rõne aquã latere. sz ⁊ terra rũ gen⁹ cõsiderabis san sit creta vel sabulũ vel terra supra vl̃ limosa (sic dictũ ẽ.ã.) vt possis vel de tenuitate aq̃ vel de abũdãtia iudicare. Sũt ⁊ hꝫ signa vestigãde aq̃ qb⁹ tunc credimus. si neque aliqs ibi ex consuetudine humor insidet ac pacterit iuncus tenuis salix silua tica. alnus. vites. arundo. hedera. ceteraque si qua humore gignun tur. locus ergo vbi predicta signa reperis fodiatur latitudine pedibus tribus. ⁊ altitudine pedibus. v. ⁊ prope solis occasum mundũ vas ibi ereum vel plumbeũ interius vnctũ inuersum ponatur in solo ipsi us fossionis. tunc supra libram fosse crates facta de virgis ac fron dibus. additaque terra spacium omne cooperiatur. sequenti die aperto loco si in eodem vase sudores inuenientur aut stille. aquas ibi esse non dubites. Item si vas figuli fictũ neque coctũ eadem ratione po natur. ac similiter operatur altero die si aquarum vena est in pacien ti vas concepto humore soluetur. Item lucerna oleo plena ⁊ incensa si ibi sit tecta ponatur ⁊ sequẽti die inueniatur extincta supãtib⁹ alimẽ tis. aquas idẽ locus habebit. Itẽ si in eo loco focum fecer ⁊ terra va porata humidũ fumũ nebulosumque eructauerit. aqꝫ inesse cognoscas.

¶ De Puteo fodiendo ⁊ aqua probanda. C. CXVIII.

Is itaque repertis certa firmante notitia pute um facies. ⁊ aque caput requires. vl̃ si plura sint inuenta colliges. tamẽ maxime sub radicibus montiũ in septẽtrionali parte querende sunt aque qꝫ in his locis magis abundant vbinoresque nascuntur. Sed in fodiendis puteis cauendũ est fossorꝫ periculũ: quoniã plerunque terra sulphur alumen bitumen educit. quorũ spiritus mixti anhelitum pestis exa lant. ⁊ occupatis statim naribus extorquent animas nisi quis sibi velocitate succurrat: prius ergo q̃ descendatur ad intima in eis locis lucernam pones accensam. q̃ si extincta non fuerit. periculũ non ti mebis. Si vero extinguatur cauendus est locus quẽ spiritus mortis fer occupauerit. Qꝫ si alio loco aqua non potest inueniri. dextra le uaque fodiemus puteos vsque ad aque ipsius libramentũ. ⁊ ab his fo ramina hincinde patefacta velut nares intro agemus. qua nocens spiritus euaporet. quo facto latera puteorũ structura suscipiat. Fo diendus est aũt puteus latitudine. viij. pedũ quaque versum vt binos pedes structura concludat. que structura vectibus ligneis subinde densatur. ⁊ structa sit lapide tofico vl̃ silice. Si aqua limosa fuerit sa lis ammixtione corrigitur. Sed dum pute⁹ foditur si terra non stabit vitio generis dissoluta aut humore lacabitur. tabulas obijcies dire ctas vndique. ⁊ eas transuersis vectibus sustinebis ne fodientes rui na concludat. Aquã vero nouam sic probabis. in vase eneo nitido spargis. ⁊ si maculã non fecerit probabilis iudicatur. Item decocta eneo vasculo. si arenam vel limũ non relinquat in fundo vtilis. Itẽ si legumina cito valebit excoquere vel si colore perlucido careat a musco tamen ⁊ omni labe pollutionis est aliena. sed qui in alto sũt putei perforatis vsque ad infimam partem terris. ad loca inferiora possunt more fontis exire. si vallis subiecte natura permittat.

¶ De Aqueductu faciendo. C. CXIX.

Um vero ducenda est aqua ducitur aut forma stru ctili. aut plumbeis fistulis. aut canalib⁹ li gneis aut fictilib⁹ tubis. si ꝑ formã ducitur solidãdus est canalis. ne ꝑ rimas aq̃ possit elabi. cui⁹ magnitudo pro aque mẽsura faciẽda est. si ꝑ planũ venerit. inter centenos vel sexage nos pedes sensim reclinetur structura sesq̃pede. vt vim possit hre cur rendi. si q̃s mons interuẽ⁹ occurrerit. aut ꝑ latera ei⁹ aquã ducem⁹

obliquam. aut ad aque caput speluncas liberabimus. per quas structura permeat. sed si se vallis interserat erectas pilas vel arcus vsq ad aque iusta vestigia construemus. Aut plumbeis fistulas clausas deorsum patiemur ⁊ explicata valle consurgere. si qd est salubrius ⁊ vtilius fictilibus tubis cum ducitur duobus digitis crassi ⁊ et vna pte reddantur angusti vt palmi spacio vnus in alterum possit intrare quas iuncturas viua calce oleo subacta debemus linire. sed anteq his aque cursus admittatur. fauilla per eos mista exiguo liquore decurrat. vt glutinare possit si qua sunt vitia tubarum. vltima ratio est plumbeis fistulis ducere. q aquas noxias reddunt. Nam cerusa plumbo creatur attrito. que corporibus nocebit humanis. diligentis erit aquarum receptacula fabricare. vt vel copiam inope vena procuret.

℄ De agris in septembri arandis ⁊ stercorandis. C. CXX.

Idem in li. x. Mense septembri ager pinguis ⁊ qui diu tenere consueuit humorem. tertia vice arabitur. quatenus ⁊ humido anno possit antea tertiari. nunc etiam humidus planus et locus quem primo augusto arari diximus iteratur ac seritur. graciles cliui nunc primum arandi sunt ⁊ serendi statim. Circa equinoctium agri nunc stercorandi sunt. sed in colle spissius. in campo rarius. letamina disponentur cum luna minuitur. q res herbis si seruetur officiet. vni iugero afferri columella. xxiiii. stercoris carpenta sufficere. in plano vero. xviii. sed idem cumuli tot dissipandi sunt quot ea die poterit exarari. ne stercora exsiccata nil proficiant. exciuntur quidem letamina ⁊ qualibet hiemis parte. sed si tempore suo etiam aliqua ratione non potuerit antequam seras more seminis per agros puluerem stercoris spargere. vel caprinum manu proicere ⁊ terram sarculis miscere. nec prodest nimium stercorare vno tempore. sed frequenter ⁊ modice. ager aquosus plus stercoris. siccus vero minus requirit. sed si letaminis copia non abundat hoc pro stercore optime cedit. vt sabulosis locis cretam. argillam spargas cretosis. ac nimium spissis sabulonem. hoc ⁊ segetibus proficit. ⁊ vineas pulcherrimas reddit. nam letamen in vineis saporem vini vitiare consueuit.

℄ De frugibus ac leguminibus seminandis. C. CXXI.

Hoc mense vliginosis locis aut exilibus ac frigidis aut opacis circa equinoctium triticum ⁊ ordeum seretur. dum serenitas constat vt radices frumenti ante hiemem conualescant. solet autem terra humorem salsum vomere. q segetes necat. vbi hoc fit. columbinum stercus aut cupressi folia oportet inspergere. ⁊ ita et eadem misceantur inarare. melius tamen omnibus remedius erit si aquarum succus nouum deducat humorem. Si autem modo qui seretur breue pelle vestieris. ⁊ ibi aliquandiu qd serendum est esse patiaris sata bene prouenire confirmant. Item quoniam quedam animalia subterranea sectis radicibus necant plerunq frumenta. contra hoc prodesse agrestis cucumeris humor expressus. ⁊ eius radix trita si aqua detinatur. ⁊ eadem q serenda sunt macerentur humore. Alij vbi hoc segetes suas perferre senserint. iter inutia viuos insulsa amurca vel predicta aqua sulcos ⁊ arata perfundunt. Nunc gracili solo ordeum seritur cantherinum. Post hoc gemmas agros cessare patieris. nisi forte letamen aspergas. Nunc etiam vel maturius aliquanto lupinus seritur anteq frigus incipiat. Hoc mense postremo pisum seremus terra facili ⁊ soluta loco tepido. celo deleetatur humecto. Nunc etiam sisamum seretur putri solo vel pinguibus arenis vel terra congestitia. Nunc quoq vicie pabulum satio est. ⁊ fenugrecum pabuli causa seritur. farrago etiam loco restibuli stercorato seritur. hoc mense vt loca fecundentur exilia lupinus circa idus seratur. ⁊ vbi creuerit vertere vomere vt putrefiat exesus. nunc quibusdam locis panicum metitur ⁊ milium. Tempore hoc faselus ad escam seratur. nunc in aminiculis apparetur aucupium noctue. ceteraq instrumenta capture vt circa kal. exerceatur octobris.

℄ De hortis ⁊ oleribus conserendis. C. CXXII.

Nunc ⁊ papauer seritur locis siccis ⁊ calidis. seritur milius prouenire vbi virge ⁊ sarmenta combusta sunt. hoc mense spacia hortorum qui per vernum seminibus impleturus es alte tribus pedibus pastinare debebis. ⁊ luna decrescente his stercus inferre. Hoc mense thimum seremus. sed melius plantis nascitur quamuis possit ⁊ semine agrum diligit apricum. macrum. maritimum. Nunc circa equinoctium seres origanum. stercorari ac rigari debet conualescat amplectitur. amat loca aspera atq saxosa. Isidem diebus seritur capparis. late serpit. succo suo terras necat. Serendus est ergo ne perdat circumdentibus fossato vel luto structis parietibus. solo sicco ⁊ gracili. herbas sponte persequitur. flores estate sub occasu virgiliarum capparis marcescit. Seritur etiam hoc mense vtrumq bene seritur. Hoc mense nasturtium seremus ⁊ anetum locis temperatis ⁊ calidis. Radices locis siccis. Et pastinacas ⁊ cerefolium circa octobris kal. ⁊ lactucas ⁊ betas ⁊ coriandrum ⁊ partes duobus rapam napos.

℄ De pratis nouellis formandis ⁊ veteribus excolendis. C. CXXIII.

Nunc prata si libuerit nouella formare. si eligendi facultas est locum pinguem roscidum planum oderint inclinatum. vel huiusmodi vallem deputabimus vbi humor nec statim precipitari cogitur nec diu detinere. post quidem ⁊ soluto ⁊ gracili solo prati forma si ngetur. [illegible]. Extirpandus est itaq locus hoc tempore ⁊ liberandus impedimentis omnibus. vel herbis [illegible] ⁊ solidis virgultisq. deinde cum frequenter exercitus fuerit ac multa aratione resolutus. submotis lapidibus ⁊ glebis vbiq confractis stercoretur luna crescente recenti letamine. ab vngulis iumentorum summa intentione seruetur intactus. propter quotiens humescit nec inequale solum reddant multis impressa locis vestigia. Sed si prata vetera muscus obduxerit abradendus est. ⁊ scalptis eisdem locis feni spargenda sunt semina. ⁊ qd ad necandum muscum prodest cinis sepius ingerendus. Quod si sterilis factus est locus carie incurua vetustate. exaretur ac de nouo rursus componatur. Nam prata sterilia plerunq arare conuenit. Sed in nouo prato pascua dicere possumus. quorum mense finita cetera que dicta sunt exequemur. viciam cum feni seminibus mixtam post hoc spargemus. rigari vero anteq durum solum fecerit non debebit. ne eius crustam minus solidam vis interfluens corrumpat humoris.

℄ De vindemijs celebrandis ⁊ dramoxon conficiendis. C. CXXIIII.

Hoc mense locis tepidis maritimisq celebranda vindemia est. frigidis preparanda. Sic maturitatem vindemie cognoscimus. hoc genere si expressa vua vinacia que in acinis celantur hoc est grana sint fusca. ⁊ nonnulla prope modum nigra quam rem nullius maturitas faciet nisi picandis doliis. genere optime cere in xx picis libras. vnam libram miscent. q ⁊ odori proficit ⁊ sapori. ⁊ picem lenitate permulcens frigoribus eam non patitur dissilire picis tamen gustu exploranda dulcedo est. qr sepe vina eius amaritudine vitiantur. Vuas quas seruare volumus legamus illesas. neq acerbitate rigidas. neq maturitate defluentes. Sed quibus est ⁊ grana luce penetrabili splendidum. ⁊ tactus cum molli soliditate callosus. si qua sint corrupta vel rimosa resecemus. nec patiemur interesse quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta estiui caloris indurauit. tunc ma[...]os botrionum tenaces calida pice oportet ambire. atq ita in loco sicco frigido ⁊ obscuro sine luminis irruptione suspendere. cuiuscunq fructus humore putrescit. per latera pampinanda est. [...] vicesimum vindemie diem. ⁊ sola frons illi seruanda est. q in summitate posita solem nimium defendit a vuce. Dramoxon si conficere volueris [...] cum mori agrestis pabulum facies defeiuere. tunc succi duas partes in [...] mellis [...]misces. ⁊ mixta curabis ad pinguedinem mellis excoquere.

℄ De vindemia octobris ⁊ vua passa. C. CXXV.

Idem in lib. xi. Mense octobri opportuna vindemia est. cuius tempore notanda est fecunditas vitium. vt ex his ad ponendum sarmenta possimus eligere. Asserit autem columella vno anno explorari fertilitatem non posse. si quattuor quo numero cognoscitur. vt generositas surculorum. Idem in li. xii. Grecis asserentibus vt vuam serues in vite vsq ad veris [...] circa ipsam vitem que fructu plena est loco vmbroso scrobem fodies altitudine trium pedum latitudine duorum. ⁊ immittes sabulonem ibi calamos figens in quibus retorques assidue sarmenta fructibus plena. ⁊ [...] botrionibus alligabis. vt solum non contingant. ⁊ cooperies. vt imber penetrare non possit. Item greci docentibus vuas et poma in vite aut arbore si diu seruare volueris. vasculis clausa ficulibus ab vna parte pertusis diligenter a fumo tecta suspende. quatenus poma ⁊ grapso cooperta in longam seruentur etatem. Idem in xi. Passum vero nunc fiet attendendum qd aphrica consueuit vniuersa conficere iure atq iocundum. ⁊ que ad condimentum si vtaris melius vicem ab insulatione te vendices. Leguntur [...] passe q plurime ⁊ in fiscellis clausa iunco facto aliquatenus rarius contecta virgis primo fortiter verberentur. deinde vbi vuarum corpus concussione euoluerit codices supposita spongia operiatur. hinc passum quicquid effluxerit ⁊ eodem vasculo melius more seruatur. Vua passa greci sic faciunt. acini ⁊ dulces ⁊ lucidi botriones in ipsa vite [...] ⁊ patiuntur sponte marcescere. deinde sublatos membra suspendes. ⁊ [...] destructa in vasculis cum pomis substernes pampinos sicco algore frigentes ⁊ opprimis manu. ⁊ vbi vas impleueris iterum pampinos addes [...] minus non calentes. ⁊ opplabis ac statues in loco frigido sicco quo [...] las fumus infestet.

℄ De musto ⁊ vino. C. CXXVI.

Recentia habent si vua nimius humor [...] q mustum eius primo ardore feruescat vt ad alia vascula transferatur. Ita propter nature grauitatem remanens aqua subsidet. ⁊ translatum vinum purum seruabitur [...]

quid se illi et hoc misceat. mustū quoq3 qd p pluuias frequēter lutu est. sic curari asserit qd pbari gustu tibi potent. omne mustū decoqui iubet donec ps ei⁹ xx. possit absumi. melius quoq3 fieri si cōtestim pte gipsi adicias. Lacedemonios vo ferūt eo vsq3 decoqu⸗ re donec vini qnta ps peat. ⁊ qrto ano vsib⁹ ministrare. Greci quo q3 vini naturā tali rōne discernūt. ⁊ hāc i eo volūt eē distantiā3. vt qd dulce ē grani⁹ dicāt. qd albū ⁊ aūqtem⁹ falsū ducūtur dēfice. qd croceo colore blādiᷓ digestiōi accōmodū: qd a bū ⁊ stipticū pdesse stomacho largiori. cū immanū pallorē faciā ⁊ tm sanguinē nō crea re. vina nigra fieri fortiora. rubea suauia. alba vo plerūq3 mediocre.

C De Uino cōdiendo. C. CXXVII.

In condiendo igit vino aliq greciū mustū decoctū ad me dietatē vel tertiā ptē vino adiciūt. Alij greci ita iubent aquā marinā mūdā de puro ⁊ qeto mari quā ano ante spleuerit reseruari. cui⁹ talē eē naturā. vt ⁊ salsedine ⁊ amaritudi ne p hoc tps careat ⁊ odore ⁊ dulcis fiat etate. ergo ei⁹ octogesimā ptē musto admisceāt. ⁊ gipsi qnquagesimā. post tertiā deinde diem sonter cōmouēt ac pollicētur nō etatē solū vino. s3 splēdorē quoq3 coloris afferre. oportet aūt vnaq3q3 die vinū moueri atq3 curari. vt si tardi⁹ vindemia. Suaue vinū de duro facere docent si cadeacū pollinis cratos duos simul cū vino subacto mittas in viru vasculo ⁊ boca vna patiat eē. Uinū quoq3 itra paucos dies optimi odoris effici dicit. Si baccas myrti agrestis mōtanas siccas ⁊ tunsas mit tas in cado. Uinum vo velut vetus effici de nouello. si amigdala amara absinthiū pini frugiferi gūmi ſenū greciū simul fricas ⁊ pari ter tūdas. Et i albū colorē vina fusca mutari asserit ex faba lomen tū factū vino si qs adiciat. vel ouorū triū lagene ifūdat alborē vel q3 cōmoueat sequēti die candidū repire. Qd si ex alba pisa lomētū adiciat eadē die mutari posse. Uitib⁹ quoq3 hāc eē nām vel albe vel nigra si redigant i cinerē. vinoq3 adiciant ei vnāquāq3 formā sui coloris iponere. vt ex nigra fuscū. candidum vo reddat ex albe. Uinū quoq3 asserit ex molli forte sic fieri. Altee hoc est caula folia vel radices aut ei⁹ caulē tenerū decoctū imitti aut gipsu3. aut cino nis pallas duas aut cupressi pilulas tres. aut buxi folia quantū ma nus cap. t aut apii semen. ⁊ cinerē sarmentorū cui⁹ omni vino corpus reddit tale omni sorditate detracta. Itē feculentū statī limpidum reddi si septē pini nucleos in vnū vini sextarū mittas. dūq3 com moueas ⁊ paululū cessare patiaris. Nūc rosatum sine rosa facies sic. folia citri viridia sporta palmea imissa i musti nōdū3 feruentis vase depones ⁊ claudes. exēptas. xl. dieb⁹ melle adito ad modū ro sati cū placebit vteris. hoc quoq3 mēse oīa que locis suis leguntur ex pomis vina cōficies.

C De Uitib⁹ eodē mēse ponēdis ⁊ excolēdis. C. CXXVIII.

Hoc mense postremo vbi calidi aut sicci aeris qua litas est. vbi estus ⁊ aridus camp⁹. vbi collis preruptus aut macer est. vites vtilime ponunt. de qbus satis mense februario disputatū. Nunc locis siccis cali dis collib⁹ macris arenosis apricis quecūq3 de pastinis de vitib⁹ ponendis putandis ppagādis repandis vel arbusto faciendo ante dicta sūt. reor⁹ hūt. vt cōtra estiuitatē glebe hibernis hībab⁹ adiuuē tur. Sic ⁊ humorē fluentib⁹ cōferūt. ⁊ resolsa vel inuersa glacie non edant q: talib⁹ locis pruina rara ⁊ nix nescit. Post idus octobris ablaqueāda ē oīs nouella seu i pastino seu i scrobibus aut sulcis. amputent radices supuacue qs pduxit estate q si cōualuerint ille noues radices facict itentire ⁊ ita remanebit vitis i summitate suspē sa. qnos eā frigori obnoxiā faciet ⁊ calori. Si he radicule nō ad sū ū debēt resecari. ne aut plures ide nascant. aut noua plaga corpi vi tis sparsa vi secura aligoris vraf. resecandem⁹ āt relicto digiti spacio. ⁊ si placida ibi hiems est. apertas relinquem⁹ vites. Si noxia ante decembr idus opum⁹. Si pecfrigida aliquātulū columbini sterco ris sub ipsa hieme circa viticularū vestigia largiemur qd cōtra fri gus nimiū columella dicit toto faciendum esse quinquēnio. hoc tē pore iccirco locis quibus dixi propagatio melior est quia firmādis radicibus vitis icumbet. cū proferendi palmitis eam cura non per mouet. hoc mense aliqui vites ⁊ arbores locis calidissimis insere re consueuerunt.

C De Oliuetis istruēdis ⁊ oleo exprimēdo. C. CXXIX.

Nunc etiā locis calidis ⁊ apricis oliueta instituere mus. mox vel eodēme quē feb. mensis ostē dit. Seminaria quoq3 olearum locis talibus faciemus hoc tempore ⁊ omnia que ad oleū ptinebūt. oliuas quo q3 albas pōdemus sicut postea referetur. Hoc tpe ablaqueande arbo res sunt olive. precipue siccioribus ac tepidis. ita vt eis a superiori parte humor possit īduci. Omnē sobolē pcidi columella precipit. mihi videtur plurimas demitti semper ac solidas. et qb⁹ vel in vetustate matris loco delecta succedat vel mel⁹ nutrita ⁊ accepte terre bene ficio etiā suas habens radices ad oliuetū faciendū sine cura semina rii transferat arbuscula. Nūc si suppetit intermisso mēnio sterco randa sunt oliueta locis maxime frigidis. Nūc etiā oleū viride fa ciemus hoc gñe oliuā quā recētissimā cū varia ē colligēs ⁊ si dieb⁹ aliquot colligens expādis ne calefiat. Siqua ibi putris aut sicca ē remoues. vbi vo cōpleueris modū factori sales tritos vel nō tritos qd est melius in oliuā mittes p x. modios tres sales ⁊ molis pmo. ⁊ sic salitā in nouis canistris esse patieris. vt procter cū salib⁹ ⁊ oēs cat in se eosdē sapores. at mane premi incipiat oleū meliorē fluctum redditura salis sapore decepto. Canales sane ⁊ oīa receptacula olei calida aq pri⁹ lauabis. vt nihil de anni pteriti rancore custodiāt. So cos etiā nō ppius amouebis ne olei saporē fum⁹ inficiat. Nūc etiā mēse postremo locis siccis ⁊ calidis ad oleū3 faciendum lauri bac cas legimus.

C De Palmis cōserendis ⁊ arborib⁹ ceteris. C. CXXX.

Ui placet curas agē seculorum de palmes cogitet con serendis. hoc igit mēse dactilorum nō veterū: sed nouorū ⁊ pinguiū recētia ossa debebis i obruere: terre ci nerē miscere. Si plantā velis ponēda est aprili mēse. vel maio. Locis delectat apricis ⁊ calidis: fouēda est vt crescat humore terrā solutā vel sabulonē requirit ita tñ vt qñ plāta disponit circa eā vel sub eā pinguis terra fundat. Anniculas trāsferat aut bima. Iu nio mēse incipiente vel iulio circūfodiat assidue ⁊ rigatōe vt nimios vincat ardores. Aquis palme aliquatenus salsis iuuant. quare ifici de bent salib⁹ etiā si tales eas nā nō pbuit. Si egra est arbor feces vini veteris ablaqāte oportet ifundi vel radicū supuacua capillamenta decidi vel cuneū salicis infossis radicib⁹ pmi. Cōstat aūt locū ppe in illis vtilē fructib⁹ in quo palme sponte nascunt. Mēse etiā octo bri aliq mali arborē calidis ⁊ siccis regionib⁹ ponūt ⁊ cidonea circa nouēbres kl. ⁊ sorbū vel amigdala in seminariis obruunt ⁊ pini se men aspergūt. hoc mēse poma condienda sunt atq3 seruāda eo more quo in singulorum titulis cōtinet vel vt quoq3 matura pcesserunt.

C De Ceraso ⁊ fructibus eius. C. CXXXI.

Cerasus amat celi statū frigidū: solū vo positio nis humecte in tepidis regionib⁹ pua puenit: calidū nō pōt sustinere mō tana vel in collib⁹ cōstituta regione letat. cerasi plantā siluestrē transferre debem⁹ mēse octobri vel nouēbri. ⁊ eā pmo ianuario cū cēpbēdit inserere. plātaria vo creari pūt si pdictis mēsib⁹ spgant poma que summa facilitate nascunt. Ego sic hui⁹ arboris facilitatē pbaui. vt vir gulta ex ceraso pro āmmiculis p vineā posita in arborē pfluisse cō firmem: ⁊ ianuario mēse seri pōt inserit mense nouēbri meli⁹ vel si necesse sit extremo ianuario. Alij ⁊ octobri serendam esse dixerūt. Martialis in trūco inseri iubet. Mihi inter corticē ⁊ lignū feliciter semp euenit. Qui in trūco inserūt sicut martialis dicit omnē lanu ginē que circa est auferre debebūt q: si remāserit. insitis nocē mo lestat. In cerasis hoc seruādū ⁊ i oib⁹ gūminat vt tūc inserant. qñ hūs vel nō est vel desinit gūma effluere. Cerasus inserit in se in pruno in platano vt alij in pplo amat scrobes altas: spacia largiora assiduas fossiones: putari in ea putria ⁊ sicca debebūt vel que denſ tas artata pduxerit vt rarescat: fimū nō amat atq3 inde degenerat. Cerasa vt sine osse nascant fieri martialis hoc dicit. Arborē tenerā ad duos pedes resecabis ⁊ eā vsq3 ad radicē findens: medullā ptis vtriusq3 ferro curabis abradere ⁊ statim vtrasq3 ptes in se vinculo stringes ⁊ oblinis fimo ⁊ summā ptē ⁊ latera cicatrices. Post annū cicatrix ducta solidat. hāc arborē surculis qui adhuc fructū nō tu lerāt inserere ⁊ vt asserūt ex his sine ossibus poma nascent. Si cera sus decepto humore putrescat in trūco foramen accipiat quo possit educi. Si formicas patit succū porcilace debebis infundere cū ace ti media pte permixtū vel vini fecib⁹ trūcū arboris fricētis illinē. Si estu caniculanū langat trū sōtū singulos sextarios post solis oc casum radicibus arboris iubemus influere. sic ne remediū luna desc bendat. Uel herbā simphacā circa arbores trūcū torqueb⁹ in co ronā. vel ex ea vitta trūcū codicē cutule faciemus. Cerasa non aliter q in sole vsq3 ad rugas siccata seruantur.

C De Hostis eodē mēse cōferendis. C. CXXXII.

Eodem quoq3 mense plāte cardui ponent qs cū ponemus radices eorum summas ferro resecam⁹ ac fimo ungem⁹ trium pedū spacio separam⁹ ter re mera cū pedali scrobe depositas humas aut trimastere nerē sepe sub hieme dieb⁹ siccos fumū miscebim⁹. Si etiā mēse sunt

pt serem⁹ terrā diligēt aratā. ⁊ si fieri pōt congestitias q̄tum vbicūq; nascat. Sarculari eē assidue et resp̄gāt puluere quo fouet nō mi- nus gaudet h̄ hore. De quo semē legere disponis suo loco eē pañe- ratu. qō adeo cū pastis robustis⁹ facies trāsferēdo. In sinapi vō emue semē vare eē vel sanōi vel vsui qō dentib⁹ fractū si intus viride vide- bit nouū eē si albū fuerit vetustatē fatet hoc quoq; mēse malua serēda ē. q̄ occursu hiemis ab icremēti lōgitudīe reprimet loco pin- gui delectat ⁊ hū. de gaudet letamie. Nūc ēt locis tepatis ⁊ calidis anetū serem⁹. Lapiue serunt ⁊ hoc mēse vel mēta ⁊ pastinaca thy- mū ⁊ origanū ⁊ capar mēse inito. Itē betā locis siccioib⁹ serem⁹ vel trāsferem⁹ ad culta et melior fiat. Nūc ⁊ porrū vere satū trāss ferre debebis vt crescat ī capite. Sane sarculis circūfodiat assidue ⁊ expedita porri plāta velut tenacibus aleuet vt inanitas spacii q̄ radicib⁹ suberit icremēto capitis suppleat. Acinū quoq; eti ā nūc se- rem⁹. qō cui⁹ nasci fert hoc tpe si aceti bibat lenter spgat ifusus.

De Frugib⁹ seminandis ⁊ alueariis apum castrandis. C. CXXXIII.

Hoc etiā tēpore adoreū serem⁹ ac triticū iusta sa- tio est a x kal. nouēbris vsq; ad vi idus dec- bris regionib⁹ tēpatis. nūc etiā letamē efferē ac spgat. H̄ etiā mēse serem⁹ ordeū qō dicit cātennū. Et nūc herui lupinū ⁊ pisu ⁊ fisamū serem⁹ vt dixi. Hoc mēse lini semē serem⁹. si placet qō tñ p̄ malicia sui serēdū nō ē nā terre vber exhaurit. Sed si vclis loco pinguissimo ⁊ modice humido serit. Aliq macro solo spissius serūt ita assequunt vt linū subtile nascat. Hoc ēt mēse aluearia castrabunt more quo dictū est que tñ eē ispicere. ⁊ si abū- dātia est demere si mediocritas ptē mediā relinquere p̄ hiemis in- opia. si vō sterilitas apparet i cellis nil penitus auferre.

De Frugib⁹ ⁊ legumib⁹ i nouēbri seminandis. C. CXXXIIII.

Idem in libro xii. mēse nouēbri triticū serem⁹ ⁊ far satōe legitima. ⁊ ordeū maturū adhuc serem⁹. In hui⁹ pricipio fabā spgim⁹ q̄ pinguissimū et stercoratū desiderat locū. vel valles quā sucē⁹ veniens a summitate fecundet. p̄mo serit ⁊ deinde p̄scindat ⁊ tūc sulcat occā- da est large vt tegi p̄urimū possit. Aliqui locis frigidis dicūt in fa- be satione glebas nō eē frāgēdas vt per eas gelidiori tpe possint germina obūbrata defendi. Satiōe ei⁹ gñis sicut opinio h̄ nō se- cundat terra s; min⁹ ledit. Nā columella dicit agrū frumētis vti- liorē p̄bari que anno superiori vacu⁹ fuerit q̄ qui calamos fabacee messis edidit. Pingue iugerū sex modii occupāt mediocre āplius spisse bñ p̄uenit. Macrū locū nebulosūq; nō patit. Curandū pre- cipue vt luna xv serat si adhuc ictū solis repercussa non sensit. Aliq dicūt. xiiii. p̄cip⁹ eligēdā. Sanguine caponis greci asserūt fabe semi- na macerata herbis aduersantib⁹ nō noceri. Aq̄ p̄due ifusa cui⁹ na- sci nitrata aq̄ ipsa cocturā nō habere difficilē. Nūc quoq; serit p̄ma lēticula sicut februario mēse narratū est. hoc etiā toto mense poterit lini semē aspgi.

De Pratis ⁊ hortis ⁊ rosariis istituēdis. C. CXXXV.

In huius maxime principio possum⁹ istitue- re noua prata. more quo dictū ē. hoc mēse alliū bñ serit ⁊ vlpicū terra maxime alba fos- sa ⁊ subacta sine stercore. Sulcos i areis facies ⁊ semi- na in locis altiorib⁹ pones quattuor digitis sepata neq; alii⁹ pacti sa. sarculabis frequēter inde plure sēt si capitatum facere volueris. vbi cepit caulis p̄duere p̄ culta. ita succus reuertet ad spicas. Fert si luna sub terris posita serat ⁊ itē sub terris luna latēte vellat. odo- ris feritate caritura. Vel paleis odita allia vel fumo suspēsa dura- bunt. Nūc ⁊ cepulla seri pōt ⁊ carduorū plāta disponi. amaraca seri- tur ⁊ anetū. Dicis aūt mēse februario sint oserēda rosaria tamen locis calidis apricis atq; maritimis hoc etiā mēse poterim⁹ istitue- re roseta que si idigemus plantare voluerīs et paucis virgultis bēre copiosa qtemos digitos surculos gēmātes cū geniculis suis ōbe- bis excidere ⁊ i modū p̄paginis sternere stercore ac rigatiōib⁹ ad- iuuare. ibi āni etatē cōpleuerit pedis spacio īter se trāsferre dispari eos. atq; ita solū qō huic generi deputabis iplere.

De Vinib⁹ eodē mēse excolēdis. C. CXXXVI.

Hoc ēt toto mēse locis calidis ⁊ siccis et apricis erit vinei celebrāda positio. nūc ⁊ p̄pago iure du- cet ⁊ locis frigidis nouellas vites ⁊ arbores plātas circū- fodere atq; operire cōueniet. Et ante idus nūc mergus h̄ ē p̄paginis curuatura p̄ⁱmēnū q̄ pōsita fuerat rescidet a vite nūc ac decicere vinea vetus que in iugo eē vel picula sine dubio ⁊ itegro trunco sit ablaqueata simo saniet ⁊ angustius putata inter quar- tum ⁊ tertium pedem a terra viridissima parte corticis acuto fer-

ramenti mucrone feriat. ac fossa frequēti inaret. Nam sicut asse- rit columella ex eo loco germē plerūq; pducit ⁊ veniente vere mū- qua vitis reparet locis calidis ⁊ apricis. Vites que fructu carēt ⁊ fronde luxuriāt nunc poterūt putare ducere. Frigidis vō mense fe- bruario si prouenerit hoc vitiū circūfossas arena fluuiali vel cinere debebimus aggregare. Quidā lapides inserūt inter flexuosa radi- cum. Quidā tpib⁹ locis vitē que sterilis fuerit greca ita pcepit esse curandā truncorū. Fisso lapidē asserit includendū ⁊ ibi vrine vete- ris humane quattuor congios circa truncum debere suffundi vt ad radices instillatio ipsa descendat. tunc adiciendum terra letamine ammixta. ⁊ circa radices fouē omne vertēdū.

De Persicis plantandis ⁊ earum fructibus conseruandis. C. CXXXVII.

Hoc mēse locis calidis. ceteris vero ianuario p̄sici ossa in pastinatis que eis sunt ponēda binis a se pedib⁹ separata ⁊ cū ibi plāte excreuerint trāsferunt q̄ ossa ponunt acumine deorsum v̄so. ⁊ non amplius q̄ duob⁹ aut trib⁹ palmis obruunt. locis quidē qualibuscūq; proue- niūt. sz ⁊ pomis ⁊ frondibus ⁊ durabilitate p̄petua sunt. si celū cali- dum solū arenosum ⁊ humidū sortiunt. frigidis vō ⁊ maxime ven- tosis nisi obiectu aliquo defendant intereūt. dum tenera sunt ger- mina sepe herbis circūfossa liberent. bimā plātā recte trāsferemus scrobe breui. nec a se longius statuēde sunt vt inuicē se a calore so- lis excusent. ablaqueāde sunt per autūnū ⁊ suis stercorande folii- putāda p̄sicus in eo est. vt arida ⁊ putrida tñ virgulta tollant. Nā si q̄d viride resecemus arescit. Languenti arbori vetere vini fece aque mixtas oportet infundi. hec arbor si ardore solis marcescat. frequēti aggestione cumulet. vespertino iuuet humore. obiectis de- fendat vmbraculis iuuat in ea ⁊ spoliū serpētis appēdi. Nūc cōtra palmas sterore ingerat p̄sico. vel fecis vini cū aq̄ p̄mittere qō magis pdest aquā in qua faba decocta est. Si vermes p̄sic⁹ pa- tit cinis eos amurce mixt⁹ extinguet vel bouis vrina cū aceti ter- tia pte cōfusa. Si poma caduca sunt nudate radici eius. vel mixto lē- tisci aut therebinti cune⁹ affigit vel tērbrate in medio palus salic im- primet. Si poma rugosa creabit aut putria circa imū truncū corte- rescidat ⁊ cū inde modic⁹ humor effluxerit argilla vel paleato luto plaga retegat. Magna poma p̄sic⁹ affert si ante florē p̄ triduū inos- sextarios caprini lactis ingesseris. Mense ianuario vel februario locis frigidis nouēbri calidis p̄sicus inserat maxie circa terrā sur- culis plenioribus ⁊ p̄pe arbore nascentiū cacumina vel nō tenebūt vel diu durare non poterunt. In eius in se. in amigdalo in prunio Persica rubescat si platano iserta figat. Duratiua seruant. si ossa eius ossib⁹ ficorē more in sole siccant ac pendeāt. Itē sepe vidi cū ossi- bus ossibus duratiua melle condiri ⁊ sapore esse iocunda.

De Pino ⁊ nucibus eius. C. CXXXVIII.

Pinus credit pdesse oībus que sub ea serunt p̄i- num serem⁹ nucleis suis calidis ⁊ siccis re- gionib⁹ mēse octobri vel nouēbri. frigidis ⁊ humect fe- bruario ⁊ marcio. amat locū gracilē sepe maritimisq; montes ⁊ saxa vastiora ⁊ p̄teriora inuenit. ventosis ⁊ humidis are- num fiunt incremēta leniora. s; sine mōtes velis cōserere seu spacia quecūq; hec huic generi deputabis: que aliter culta eē nō possit exarabis ergo ea loca diligēter atq; purgabis: ⁊ frumenti more se- men aspgis ac leui sarculo curabis opere. Nec enī plus q̄ palmo debent abscondi. defendēda est tenera arbor a pecore soli ne cala- tur inualida. p̄ficies si nucleos aq̄ ante triduū macerabis. Aliq dicūt fructū pineū trāslatiōe nutriscere. Sz plātas hoc mō p̄curāt. vt pi⁹ multa semia in calculis terra a fimo replet obruūt q̄ ibi p̄ficerit relicto eo qō solidius est auferūt alia vbi iustū cepit incremētū ī- mā plātā cū ipsis caliculis trāsferūt. Quib⁹ tractis in scrobe radicibus largitatē terre tñ eque sterc⁹ ammiscēt facientes stra- tam alterno ordine subinde crescentē. Seruandū tñ est vt radix ei⁹ que vna ⁊ directa est vsq; ad summitatē suā possit itegra ⁊ illesa trā- ferri. Putatio nouellas vini arbores tñ promouet qō eorp⁹ sarmen- que spauer as icremēta depoceret. nuces pinee vsq; in hoc tpus in arbore esse pñt ⁊ maturiores legent. prius tñ legende sunt q̄ pate- scant. Nucle nisi purgati durare nō pnt. tñ aliq in vasis fictilibus nouis ⁊ terra repletis cū testis suis missos asserunt custodiri.

De Pruno ⁊ fructibus eius. C. CXXXIX.

Pruna si ossib⁹ serat autūno mēse nouēbri solo putri ⁊ subacto duob⁹ palmis obruunt ossa eadē ponūt ⁊ mēse februario. Sz tūc prius lixiuio sūt maceranda p̄ triduū vt cito germinare cogant ponūt ⁊ plāte q̄ seminari⁹ et codice mēse ianuario consite vel februario cir-

et ideo radicibꝰ fimo oblinat. gaudet loco leto et humido. celo tepido melꝰ pͥmuenit. tñ querit et frigidū sustinere locis lapidosis et glareo sis letatur. iecamine excusantem pomia caduca et vermiculosa nasci

[illegible] soboles a radice excerpta recidebꝰ q seruabunt ad plātas. Si amygdala prunu arbor ē amarica cum aq equaliter spata radicibꝰ et īfundi. vel bubalū. ouiū solū vel humanū vetꝰ diluibus aque pōbꝰ mixtū. vel cineres ex furno aut marie sarmētoꝝ. Si pomia decurrāt oleastri epige terebrare infige radici. vermes etꝰ atqꝫ formicas rubrica cū pice si admisceat extiguet sꝫ modestꝰ ppter arborē nocet. ne idē faciat remediū qd venenū. Juuat frequēti humore et assidua fossione mēse martio extremo ꝑunꝰ licet melꝰ tritico sussō q̄ cortice. vel mēse ianuario anteq̄ incipiat gūmie lachrimari. Inseritur i se et psicū recipit vel amygdalū vel malū. sꝫ cū degenerē reddit et psid. pruna siccant i sole p crates loco siccioꝝ disposita. Et sūt que damascena dicunt. alij in aqua marina vel muria ferente re cens lecta pruna demergūt. et inde sublata aut in furno tepido faciunt aut in sole siccari.

De Castanea plātāda vel seminād. C. CXL.

Castanea serit et plātis q̄ spōte nascunt et semine. sꝫ q̄ plātis serit ita egra ē. vt biēnio de eꝰ vita sepe dubitet. Serēda ē ergo ipsis castaneis hoc est seminibꝰ suis mēse nouēbri. Iteꝝ februario. Eligēde sūt castanee ad ponendū recētes grādes mature que mēse nouēbri ponamꝰ. facilē se prima fructꝰ ipiꝰ pstat. Si vero februario ponemꝰ vt vsqꝫ tūc duret. ita faciendū est. In vmbra castanee siccant et panse. tūc in angustū et sicci locū trāslate cumulū faciāt. et eas oēs fluuialis arena diligenter operat pꝰ dies. xxx. eas remota arena in aquā frigidaꝫ mittis q̄ sane sūt mergunt supnatat q̄ cūq̄ vitiata ē. Itē qs pbasti sūt obruis et pꝰ. xxx. dies eq̄ pbas. hoc cū tertio feceris vsqꝫ ad veris initiū serere debebis q̄ trāsferre debebis. Aliq i vasculis seruāt arena puter immissa. amāt solū molle et solutū nō tñ arenosū. in sabulone pueniūt sꝫ humecto nigra terra illis apta est et carbūculꝰ et tofus diligenter īfractꝰ. i spisso agro et rubrica vix pueniūt. in argilla et glarea nō pōt nasci. diligit celi statum frigidū. sꝫ et tepidū nō recusat si humor assenserit. delectant clivis et opacis regionibus ac maxime in septētrioné versis.

De Eadē excolēda et fructibꝰ eiꝰ fuādis. C. CXLI.

Castinari ergo locus debebit q̄ hunc ōstinat arbusto altitudine pedis vnius semis vel duoꝝ vel totiꝰ. aut sulcis i ordinem destinatis. aut certe aratris resoluti bidēte findentibꝰ. q̄ fimo saturatus ac redactꝰ i puluerē. castaneaꝝ semē accipiat. nō amplꝰ pedis quadrāte demersuꝫ. vnicuiqꝫ semini ppter notā surculus vel infigi. Ipsa semina singulis locis tñ terna vel q̄na ponant et inter se q̄tuor pedū spacio seperent. qbꝰ trāsferre placuerit humas plātas trāsferre debebūt locꝰ tñ deductoria liquoris accipiat. ne humor isidēs limo genere extiguat. Cui placet pōt castanee i ppagine ducere vna virgulta q̄ i radice nascunt. Nouū castaneti circūfodi et assidue mēse martio et septēbri icremētū maiꝰ accipit si putatiōibꝰ adiuuet. castanea isent. sicut pbaui ipse sub cortice mense martio vel aprili. tamē genere vtroqꝫ videt. pōt et inoculari. Inseritur i se et i salice. q̄ ex salice tardiꝰ maturat et fit asperior i sapore. Castanee seruant vel i cratibꝰ disposite vel itra sabulonē ne inuicē tāgant imerse. vel in vasculis fictilibꝰ cōdite et loco frigidiore defosse. vel iclause vimineis ex fago receptaculis. et lutatis vt spiracula nō relinquant. vel ordei paleis minutissimis obrute. vel palustri vlua figuratis dēsioribꝰ spora reclusa.

De Olea et arboribꝰ ceteris. C. CXLII.

Hunc putatio autūnalis celebrat i multibꝰ arboribus. maxime vbi instamus tpe ꝑuioꝝ. et putant oliueta. et oliua cū variari ceperit ē colligit et quantū fiet oleū. nā cū tota nigrescit qd speciem merito possemus. sudē vbertate dispēsat. Est vtilis oleaꝝ putatio ceteraꝝqꝫ arboꝝ si loci patit duplicia. vt decisis cacumibꝰ ramis fluētes p latera pria sudant. qd si regio violēs et incustodita pngerit agēdū pastio arboris excepe ab īferiore pte purgato vt altitudine aialium superiori modꝰ trāscēdat. ime et arbor in spacio suo tota conuertat. Nūc etiā locis calidis et siccis regionibus oliueta ponunt. sicut februario dispitatū est. amat hec arbor ardua laborū situ mediocriter ab humore suspecta. calpis assidue letamus vbertate piguescere. Asseraclibus ventis clementer agitari. hoc etiam mense oleis sterilibus que supradicta sunt remedia faciemus. et scrobes et pali radicis bene fieri possunt. Etiam nunc locis temperatis est latinum oleum confectio. hoc mense locis calidis et siccis regionibus agre-

stium piroꝝ plantas ponemꝰ. q̄s postea possimus inserere. et malorū vel malipunici. et cidonei. et citri. et mespili. fici. sorbi. siliq̄. et plātas agrestis cerasi. post inserēdas. et moꝝ taleas. et amygdali semina. et nuces iuglādes si in seminariis dictū est quo more pangunt. hoc etiā mēse locis siccis calidis et apricis maiores trāsferemus truncas ramis. lectis radicibus multo stercore et rigatōibus adiuuādas.

De Oleis cōficiēdis et purgandis. C. CXLIIII.

Greci in cōficiēdi olei precepta ista misserūt. tātū legēdū ē oliue q̄tū nocte veniēte possimus exprimere. molā primo oleo debere leuē ē suspensam. ossa n. cōfracta sordescūt. q̄re de solis carnibꝰ fit prima cōfectio. saligneos canistros fieri debere equaliter. qꝫ etꝰ hoc oleū dicunt adiuuare. Nobilius enī qd sponte defluxerit. Sal decide ac nitrum iubēt nouo oleo misceri. vt h res spissitudinē eiꝰ absoluat. deinde cū ab amurca subsederit oleū pꝰ. xxx. diebꝰ exactis in vitrea vasa trāsferri. Scdm eadē disciplina fieri. sꝫ mole fortioꝝ qssari si sordet oleū fructos et adhuc calentes sales inici iubēt. et diligenti opera munitū reddi post tpe exiguū. Si fuerit odoris horrēdi. viridis oliue sine ossibꝰ tūdi in olei mittēta cheracas duas mitti. si hec ēt defuerint caules tenerrimos olee sūt esse tūdēdos. nōnulli vero qꝫ primū sicut adiecto etiā sale quidā mittunt vetustū laterē recocta ctum. plusq̄ ordeaceos panes hauriē figuratos et raro lintheo inuolutos imergūt et nouos subinde pmutāt vbi hoc bis aut tertio fecerit sales iniciūt. et in alia vasa trāslatū p paucos dies subsidere patiūt.

Oleū rancidū greci asserūt sic posse curari. albā cerā mundo et optimo oleo resolutā et adhuc liquētē mitti in eo iubēt. tūc sales frictos calētes addi. operi atqꝫ gipsari. sic fieri vt oleū purget sapore et odore mutato. Oleū tñ omne in terrenis locis esse seruandū. et cauēdū esse n̄ag vel igne purget vel aqua feruētē si simul misceant in vasis. Ite hoc etiam mense oliuas condiemus.

De Apibus nutriēdis et aluearijs purgādis. C. CXLIIII.

Huius mēsis initio apes ex thimeriā floribꝰ reliq̄sqꝫ siluestribꝰ mella cōficiūt. que auferenda nō sūt q̄ seruant hiberno. Eodē mēse sordibꝰ liberāda sunt aluea q̄ tota hieme eos mouere nō possumꝰ. sꝫ hoc die aprico tepidoqꝫ faciēda sūt. vt pennis maxime auiū maiorum q̄ hūt rigorē vel aliquo simili oia interiora mundent. quo manꝰ nō valebit attingere. tñ rimas oēs q̄ sunt extrinsecꝰ luto et fimo bubulo mixtis liniamus. et insup genestis vel aliis tegumētis similitudinē porticus imitemur. vt possint a frigore et tēpestate defendi.

De Agnis eodē mēse educandis. C. CXLV.

Hoc mense agnoꝝ prima generatio est. sꝫ agniꝰ statim natꝰ vberibꝰ maternis admonēdus ē mamma. prꝰ tñ exiguū lactis in quo spissior est nā mulgēdū qd pastores colostrā vocāt. nāqꝫ hoc agnis nisi auferat nocebit. Ac primo p biduū natꝰ cū matre claudat. tūc sepe obscuro seruet et calidus ita secluso paruloꝝ grege mīres mittant in pascua. Sufficiet aūt paululū pcedāt mane. et cū sature reuertunt ad vesperam agnis vbera hauriēda pmittere qui donec firment inter stabulum furfuribꝰ vel medica herba. vel si est copia farina ordei pascantur ingesta. donec conceptum paulisper robur etiam pascua matribus possit habere communia.

De Ouibus pascendis. C. CXLVI.

Pascua ouilo generi vtilia sunt que vel in noualibꝰ vel in pratis siccioribꝰ excitant. Palustria vo noxia sunt. siluestria dānosa lanatis. salis tñ crebra dispersio vel pascuis mixta vel canalibus frequenter oblata et pecoris leuare fastidiū. Nā p hiemē si penuria est. feni vel palee vel vitia vel farraginis vlmi frondibꝰ pbeat aut fraxini. estiuis mēsibꝰ pascant sub lucis initio cū graminis tenera suauitaté roris mixtura cōmēdat. Quarta hora calescente potus puri fluminis aut putei pbeat aut fontis. Medios solis calores vallis aut arboꝝ vmbrosa declinet. deinde vbi flexo iā die ardor infringit et solū primo humore vespertini roris humescat gregē reuocemus ad pascua. Sed caniculanibꝰ et estiuis diebꝰ ita pascende sunt oues vt capita gregis semp auertant a solis obiectu. hieme aūt vel vere vbi resolutus gelicidius ad pascua pdire non debēt. Nam pruinosa herba huic generi morbos creabit. at nūc semel adaq̄re sufficiet grecas oues sicut afianas vel tarētinas mos est stabulo potiꝰ nutrire q̄ cāpo. et prorsus tabulis solū in quo claudent isternere. vt si tota cubilia ppter iniuriā pretiosi velleris humore reddat clabens. Sꝫ tribꝰ p annū totū diebꝰ aprico die lotas oues vngē oleo oportebit et vino ppter serpētes qui plerūqꝫ sub presepibꝰ latēt. cedri vel galbani vel mulieris capillos aut ceruina cornua frequenter vramus.

¶ De Capris ad capras admittendis. C. CXLVII.

Hunc hirci admittendi sunt ut fetū primū vere fo- uere possit creandus. si caper eligēd' cui sub maxillis due videant pendere verrucule magni corpor. crassis cruribus bacin plenaqz cervice auribus flexis z gra- uib'. paruo capite nitido spisso z lōgo capillo ad leniendas femine z ad armētalū cōgruus nō aūt durat ultra sextū. Capella filius cor- poris si magnis vberib' est eligēda nō tñ ita multe capre et oues vna statione claudant. quā luto z stercore carere conuenit. hedis fugra lacte abundanti hedera z arbuti z lentisci cacumina sunt sepe pbenda. trime educare optime psit. Qd teneriores matres ge- nerant transfigendū est. Sed ultra octo annos seruāde nō sunt ma- iores qz genus hoc longiore sterilescit etate.

¶ De Glāde legēda z mā ad fabricā cedenda. C. CXLVIII.

Hoc tpe glandes legende ac seruāde cura nos exci- tet qd op' feminis ac pueris' opus celebra- bit facile more baccaz. Nūc materies ad fabricā cedē- da est cū luna decrescit. Sed arbores que cedent vsqz ad medullā securib' recisas aliq̄diu stare patiens vt per eas pres humor fiqs in venis continet excurrat. Utiles sunt aūt maxie hec. Abies quā gallicā vocāt nisi pplual' leuis rigida z in opib' siccis pbenne durabilis larex vtilissima ex q si tabulas suffigas regulis in fronte atqz extremitate tector pfidiū 3 incēdia contulisti. Neqz eni flāmā recipiūt aut carbones psūt creare. Querc' durabilis si ter- renis opib' obruat z aliqñ in palis. Esculus edificiis z radice apta materies. Castanea mira soliditate pdurat in agris z tectis z ope- ribus ceteris z intestinis: cuius solum pondus in vitio est. Fra- gus in sicco vtilis humore corrumpitur populus in vtraqz salix z tilia in sculpturis necessarie. Alnus fabrice inutilis sed necessaria si humidus sit locus qz ad accipienda fundamenta palandus est.

Ulmus z fraxinus si siccentur rigescunt. Ante curuabiles cas- soris vtiles habentur. Carpinus vtilissima cupressus egregia. Pinus nisi in siccitate nō durans cui contra celerem putredinē cō- peri i sardinia hoc genere prouideri vt ex scise trabes eius aūt in pi- scina qualibet anno toto merse lateant. post opi future aūt arenis obruerent in littore vt aggestionem qua recte essent alternis estib' reciprocans fluctus allueret. cedrus durabilis nisi humore tangat. Quecunqz aūt ex pte meridiana ceduntur vtiliores sunt. Que vero ex septentrionali procerioses sed facile vitiant.

¶ De Hiis que agenda sunt in decembri. C. CXLIX.

Idem in lib. iii. Mēse decēbri serunt frumen- ta triticū far ordeum q̄uis ordei satio ul- tera sit z faba circa. vii idus fieri potest. Nam post era- tiam brumā male seminat. hoc etiā mēse adhuc lini se- men spargi potest vsqz. vii idus decembris. Nūc ad instituendas vites sed post idus pastinū inchoemus effodere. sicut ante tracta- tum est. Et materiē bene hoc mense cedem' palos quoqz z corbes faciemus z radicas z locis frigidis oleas faciemus et lauro. z mur- ti baccas atqz lentisc in olei sui confectione quassabimus. vinum mirtiacem sicut dictum est conficiemus hoc tempore. serenda lactu- ca est vt planta eius februario transferatur. Etiā nūc allea z vlpi- cum z cepulle z sinapi z chermara seri poterunt disciplina z more quo ant narratum est. Nunc etiam quibus littus in fructū est. vbi hunc inuenit augmentum que oium clausorum marie animalium at- qz cōchar iubet incremēto suo mēbra turgere z echinuscarnes salib' cōdire curabit quo solito more pficiat. hāc quoqz rei p oēs mēses bene faciem' hibernos. Pernas et z lardū pficim' nō totū mēse hi- sz oib' quas hiemalis algor astringit. Hoc tpe p humiles siluas z hac os fecūda virgulta ad turdos ceterasqz aues capiēdas laqueos ex- pedire cōuenit. hoc vsqz in martiū mēsem tendit aucupium.

¶ Liber Septimus. Incipit.

¶ De Scientia politica. C. I.

Ethica. Post ethicā sine monasti- cā sciētiā z ethonomicā tandē de politica dicēdū restat. eo qz in- ter practicas postremum locum teneat.

Richardus in li. exceptionū. c. Prac- tica n. sciētia est q̄ recte viuēdi modū ac disciplinę formā sm virtutū institu- tionē dis ponit. Et hec diuidit in tres s. ethicā i. moralē z ethonomicā. i. dis- pensatiuā z politicā. i. ciuilē. Prima quidē est solitaria q̄ mores instituit. z ad singulos ptinet. Scda ē priuata q̄ familiā disponit z ad patresfa- milias ptinet. Tertia publica que vrbes regit. z hec pertinet ad v- biū rectores. Ethica igit est que sui curā gerēs cunctis sese erigit z exornat augetqz virtutib' nihil in vita admittens quo nō gaudeat nihilqz faciēs penitendū. Ethonomica est q̄ familiaris officii cum mediocri dispositione cōponēs distribuit. Polit ca est que reipu- blice curā suscipiens cūctor salutē sue prudētie solertia iustitieqz libra. z fortitudinis stabilitate ac temperātie patiētia medetur.

Actor. Qualr aūt iste tres sciētie subalternē ordinent. et augusti- ni verbis euidēter pcedit quib' videlz pax ppria vel humana pax domestice: pax quoqz domestica paci ciuili accōmodari docetur. Ethica n. q̄z siue moralis scia docet seruare pacē hois ppriā dis- pone. s. voluntatis sine cōtemplationis z actionis cōcordiā. Ethonomi- ca vero pacem domesticam. Politica quoqz pacem ciuicam.

¶ Qualiter ethica z ethonomica ordinent ad politicam. C. II.

Augustinus de ciui. dei li. xix. Sicut nemo est qui gaudere nolit ita ne- mo est qui pacē hīe nolit. qm quidē z ipsi qui bella vo- lunt nihil aliud q̄ vincere volūt: qd cū factū fuerit pax erit. pacis ergo intētione gerunt z bella. Sed z illi qui pacē in qua sunt pturbari volūt: non pacem oderunt: sed eam pro arbitrio suo permutari volunt. non ergo vt sit pax nolunt: sed vt ea sit quā vo- lunt. Pax itaqz corporis est ordinata tpatura partiū. Pax aie irra- tionalis: ordinata requies appetitionū. Pax anime rōnalis ordina- ta cognitionis actionisqz ɔsensio. Pax aie z corporis ordinata vi- ta z salus animātis. Pax hois mortalis z dei ordinata in fide sub eterna lege obedientia. Pax hominū ordinata ɔcordia. Pax dom' ordinata imperandi atqz obediēdi ɔcordia cohabitantiū. Pax ciuita- tis ordinata imperandi ac obediēdi ɔcordia ciuiū. Pax superne ciuita- tis ordinatissima z concordissima societas fruendi deo z inuicē in deo. Itaqz qz homini rōnalis aīa inest totū hoc qd hz cōe cū bestiis subdit paci aie rōnalis. Ad hoc eni velle dz nec dolore molestari nec desiderio perturbari: nec morte dissolui. vt aliqd vtile cognoscat. z sm eam cognitionē vitā moresqz cōponat. sz ne ipso studio cogni- tionis pp̄ter humane mētis infirmitatē in pestē alicuius erroris in- currat op' hz magisterio diuio cui cert' obtēperet z adiutorio vt liber obtemperet. Ac per hoc omnē pacē vel corporis vel aie vel sīl corporis z aie refert ad illā pacē que hoi mortali est cū imortali deo vt sit ei ordinata in fide sub eterna lege obedientia. Iam vo qz duo pcipua precepta hoc est dilectionē dei z dilectionē pximi docet magister de- us in quib' tria inuenit hō que diligat deū seipm z pximū atqz ille in se diligēdo non errat qui diligit deū ɔsequens est vt etiā pximo ad diligendū deū ɔsulat quē iubet sicut seipm diligere. sic vxori sic filiis. sic domesticis. sic ceteris quibus potuerit hoibus. z ad hoc sibi a pximo si forte indiget consuli velit. ac per hoc erit pacat' oīm hominū quantū in ipso est. pace hominū. i. ordinata ɔcordia. cuius hec ordo est pmū vt nulli noceat. deinde vt etiā psit cui potuerit. pri- mitus ergo inest ei suorū cura ad eos q̄ppe hz opportuniorē aditū cō- sulendi vel nature ordine vel ipsius societatis humane. Unde apo- stolus dicit. Quisqs aūt suis z maxime domesticis nō puidet. fidē denegat z est īfideli deterior. Hinc itaqz etiā pax domestica oritur. i. ordinata imperādi obediēdiqz ɔcordia cohabitantiū. Imperant. n. qui ɔsulunt sicut vir vxori parētes filiis dñi seruis. Obediunt aūt quib' ɔsulit. vt mulieres maritis filii parētib' serui dñis. Itaqz pa- tres nostri sic admiſtrabāt domesticā pacē vt sm hec tpalia bona filioz sortē a seruoz ɔditione distinguerēt. Ad deū aūt colendum in quo eterna bona sperāda sunt omnib' dom' sue mēbris equali di- lectione cōsulerent qd nālis ordo ita pscribit vt nomē patrisfamili- as hinc exortū sit z tam late vulgatū. vt etiā inique dñantes hoc se gaudeant appellari. Qui aūt veri patresfamilias sunt oīb' in fami- lia sua tanq̄ filiis ad colendū z pmerendū deū cōsulunt: desideran- tes atqz optantes venire ad celestē domū vbi necessariū nō erit offi- cium cōsulēdi tam in illa imortalitate felicib' quo donec venia- magis debēt patres qz dominant q̄ seruī tolerare qz seruitutē si qu- auté in domo propter inobedientiā paci domestice aduersat corri- piatur seu verbo seu verbere seu quolibet alio genere quantū socie- tas humana concedit pro eius qui corripit vtilitate vt paci vnde dissiluerat coaptetur. Sicut enim non est beneficientie adiuuando efficere vt bonū qd maius est amittat. ita non est innocētie parcen- do sinere vt in malū grauius incidat. ptinet ergo ad innocētis officiū non solū nemini malū inferre sed etiā cohibere a peccato vel punire peccatū vt vel ipse qui plectit corrigat exper mēto vel alii terrea- tur exemplo. Quia igit hois dom' particula ciuitatis est z omnis pars ad totius sui integritatē refert. cōsequēs est vt ad pacē ciuilē pax domestica referat. Ita sit vt ex lege ciuitatis precepta sumat

parentesfamilias oportet: quibus domus suum sic regat vt sit pacis accomodata ciuitatis.

¶ De pace que sit politice finis apud fideles et alios apud infideles. .C. .III.

Sed domus hominum qui nõ viuunt ex fide pacẽ terrenã ex huius tẽporalis vite rebus cõmoditatibusqʒ sectatur. Domus autem hominum ex fide viuentium expectat ea que in futurum eterna promissa sunt terrenisqʒ rebus ac tẽporalibus tanquã peregrina vtitur non quibus capiatur et auertatur quo tendit in deum: sed quibus sustentetur ad facilius toleranda minimeqʒ augmentanda onera corporis corruptibilis quod aggrauat animã. Idcirco rerum vite huic mortali necessariarum vtrisqʒ hominibus cõis est vsus: sed finis vtendi finis cuiusqʒ proprius multũqʒ diuersus. Ita et terrena ciuitas pacẽ terrenã appetit. in eaqʒ defigit imperandi atqʒ obediendiqʒ concordiã ciuium vt sit eis de rebus ad mortalẽ vitã pertinentibus humana quedã cõpositio voluntatum. Ciuitas autem celestis que hic peregrinatur etiã ista pace necesse est vtatur: donec ipsa cui talis pax necessaria est mortalitas transeat. Ac per hoc dum apud terrenã ciuitatẽ velut captiuã vitã sue peregrinationis agit iam promissione redemptionis et dono spirituali accepto tanquã pignore legibus terrene ciuitatis quibus hec administrantur que sustentande mortali vite accomodata sunt obtemperare nõ dubitat: vt quia cõis est ipsa mortalitas seruetur in rebus ad eam pertinentibus inter ciuitatẽ vtraqʒ concordia. verum quia terrena ciuitas habuit suos quosdã sapientes. quos vel suspicans vel decepta multos deos rebus humanis conciliandos esse crederent: a quorum diuersa quodammodo officia diuersa subdita pertinerent. Celestis autem ciuitas cũ vnũ solũ deum colendum pietate fideli consideret factũ est vt religionis leges cum ipsa ciuitate terrena non posset hẽre cões: per que his ab ea dissentire necesse habet. Hec ergo celestis ciuitas ex oĩbus gentibus ciues euocat atqʒ in oĩbus linguis peregrinã colligit societatẽ nõ curãs quicquid in moribus legibus institutisqʒ diuersum est. quibus pax terrena vel conquiritur vel tenetur tũ oĩ religionẽ in qua vnus summus et verus deus colendus docetur nõ impedit: eaqʒ terrenã pacẽ ad celestẽ refert: vbi non erit vita mortalis. sed plane certeqʒ vitalis: nec corpus animale: quod dum corrumpitur aggrauat animam: sed spirituale sine vlla indigentia ex oĩ parte subditũ voluntati. hanc pacẽ dum peregrinatur in fide habet atqʒ ex hac fide iuste viuit cũ ad istã pacẽ adipiscendã refert quicquid bonarum actionum gerit erga deum et proximũ: quoniam ciuitatis vita vtiqʒ socialis est.

¶ De Materia politice. .C. .IIII.

Alphorabius in li. de diuisione sciẽtiarum. Sciẽtia ciuilis inquirit de speciebus actionũ et consuetudinũ voluntariarum: et de habitibus et moribus ac gestibus a quibus ille proueniunt et de finibus propter quos fiunt et ex quibus distinguuntur et docet quomodo vel quo ordine esse debeant: quomodo cõprehẽdantur ac deponantur. Declarat etiã que sint ea: via beatitudo. quã putant esse beatitudo cũ nõ sit: et quia vera beatitudo non potest haberi in presenti: sed in futuro credẽda est. Que autem putant esse beatitudo et nõ est: sunt sicut victoria et gloria et delectationes que ponuntur fines eorum quã faciunt hoĩes. Determinat igitur inter actiones et consuetudines quibus vita et beatitudo acquiritur et quibus ea que vita putatur: et ostẽdit quibus tendũ sit inter ciues: et quibus inter gẽtes quibus prelati circa subditos: et quibus subditos erga platos: et quia bone consuetudines subditorum proueniũt ex iusta ordinatione platorum. Et quia virtus regia cõprehẽditur ex duabus. Una cõsistit in cognitione vniuersalium. Alia in vsu cuẽdi et assiduitate agendi et experiendi: et audiendi. Sicut enim nõ sit perfectus medicus nisi per cognitionẽ regularum vniuersalium medicine speculatiue que dicitur theorica: et per assiduitatem medendi ac medicinas circa egros expediendi que dicitur practica sic et rex regia nõ sufficit actiões hoim disponere sm vniuscuiusqʒ accidẽs vnamquãqʒ ciuitatẽ vnũquodqʒ tempus: nisi per veritatẽ scientie et assiduitatem experientie colligat.

¶ De Partibus eiusdem. .C. .V.

Et huius autem sciẽtia tres hʒ partes. Una est que cognoscit habitudinẽ et discernit inter verã et falsam: et cõprehendit operationes et consuetudines ac mores ciuiles voluntarios virtuales: que habentur in ciuitatibus et gentibus: cognitiones quoqʒ regulas quibus stabiliuntur ciuiles hoim ad obseruandũ quod ordinatum est super eos. Secunda est que cõprehẽdit species regalium virtutum quot sint. et que sit vnaqueqʒ illarum inquirit: et per hoc manifestat in ciuitatibus et gentibus que ab eis imperio sunt quod intendit. Docet etiã que ordinationes atqʒ dispositiones males in hiis regiis et in aliis obseruari oportet: vt ille in quo inuente fuerint eligatur ad regnum. Deinde vero quomodo illũ in quo fuerint oporteat morigerari donec in eo perficiatur regia virtus et habitus rex perfectus. Tertia legum in qua scibo pot admouere ciuitatis: nec modum in hoc quã legislatori nõ propalatum: per illa quã si ppalata sunt cũ determinatione et modo in quo oportet hoĩes esse subditos et circumspectos ad obseruandam voluntatẽ auctoris in lege. In omni autem lege sunt sciẽtie et operationes. Sciẽtie sicut ea quã statuta sunt de cultu dei. de fide et de mundo. Operationes vero sunt que ad honorẽ dei fiunt. Quapropter sciẽtie legum due partes sunt. Una in sciẽtiis alia in actionibus. Actor. Quoniam itaqʒ politica sciẽtia predicto modo tripartita est. Nosqʒ iuxta hunc modũ et ordinem de illa presens volumen. Primo videlicet agendo de ciuitatibus et gentibus. Secundo de regibus ciuitatumqʒ rectoribus. Tertio vero de legibus. Quod autem ad primã attinet partẽ cũ pene iuxta numerum ciuitatum vel gentium multiplex sit varietas consuetudinum. nõ est nostre facultatis nequ propositi singulares vrbium aut etiã regionum cõsuetudines moresqʒ describere sed tantum nominum rões ciuitatis ciuiumqʒ breuiter colligere. postmodum autem loco cõgruo de iure cõsuetudinis in generali aliquid inserere.

¶ De Ciuitate et ciuibus. .C. .VI.

Isidorus in lib. xv. de Ciuitas est cõcors hominum multitudo societatis vinculo adunata. dicta a ciuibus. i. ab ipsis incolis vrbis pro eo quod plurimorum consciscat et contineat vitas. Nam vrbs ipsa menia sunt. ciuitas autem nõ saxa sed habitatores vocantur. Tres autem societates familiarum vrbium gẽtium. Urbs vocata est ab orbe eo quod antiquã ciuitates in orbe fiebant vel ab vrui parte aratri quo murum designabant. vnde est illud Optauitqʒ locum regno et concludere sulco. Locus enim future ciuitatis sulco designabatur. i. aratro. Cato qui vrbẽ inquit nouã condit. tauro et vacca aret. vbi arauerit murum faciat. vbi portã vult esse aratrum sustollat et portet: et portã vocet. Ideo autem vrbs aratro circundabatur ouspari seu iumentorum propter cõiunctionẽ familiarum et imaginẽ serentis fructibusqʒ reddẽdis. Idem in li. ix. Ciues vocati sunt quod in vnum coeuntes viuant. vt vita cõis et ordinatior fiat et tutior. Domus vnius familie habitaculũ est. sicut vrbs vnius populi. sicut orbis domicilium totius generis humani. Est autem domus genus familie siue coniunctio viri et vxoris. Incipit autem a duobus. et est nomẽ grecum. nam domata grece tecta dicuntur. Familia est liberi ex liberis legibus suscepti a femore dicta. genus autem a gignẽdo. Populus est cetus humane multitudinis iuris cõsensu et concordi cõmunione sociatus. Populus autem eo distat a plebibus. quod populus vniuersi ciues sunt cõnumeratis senioribus ciuitatis. Plebs autem reliquum vulgus. Populus ergo tota ciuitas est vulgus vero plebs. Plebs autẽ dicta est a pluralitate: maior est enim numerus minorum quam seniorum: grece autem populus laos dicitur a lapidibus. Uulgus est passim inhabitans multitudo: quasi quisqʒ quo vult. Tribus dicuntur quasi curie et cõgregationes distincte populorum. eo quod in principio romani triphane fuerint a romulo dispertiti. in senatoribus militibus: et plebibus quã tamen tribus nũc multiplicate nomẽ pristinum retinẽt. Gens est multitudo ab vno principio orta. siue ab alia natione sm propriã collectionẽ distincta. vt grecie asie. hinc et gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum id est a gignendo: sicut natio a nascendo.

¶ De Republica. .C. .VII.

Augu. de ci. dei li. ii. Scipio rẽpublicam diffiniẽdo dicit eã esse rẽ populi. populũ autem nõ omnẽ cetum multitudinis. sed cetũ iuris consensu et vtilitatis cõmunione sociatum esse determinat. Idem in lib. xix. Nunc locus est vt breuiter quã sm diffinitiones quibus apud ciceronẽ vtitur scipio in lib. de repu. Nunquam rẽpu. fuisse romanã. Rempublicã dicit esse rem populi. Populũ vero cetũ multitudinis iuris consensu et vtilitatis cõmunione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum disputando explicat. per hoc ostẽdẽs geri sine iusticia nõ posse rempub. vbi vero iusticia nõ est. nec ius esse pot quod iure enim fit. perfecto iuste fit quod autem fit iniuste: nec iure fieri pot. Quo circa vbi nõ est vera iusticia iuris consensu sociatus cetus hoim esse nõ pot. ergo neqʒ res populi sine repub. Iusticia porro ea virtus est quã cuiqʒ sua distribuit. Que igitur iusticia est hoĩs quã ipsum hoĩem deo vero tollat et immundis demonibus subdat. Disputatur certe acerrime atqʒ fortissime in eodẽ libro de repu. aduersus iniusticiã pro iusticia: et quia cũ prius ageretur pro iniusticie partibus contra iusticiã: et diceretur nisi per iniusticiã rempu. stare augeriqʒ nõ posse. velut hoc validissimũ positũ erat iniustũ esse vt hoĩes hoĩbus dñantibus seruiant. quã tamen iniusticiã nisi sequatur imperiosa ciuitas cuius est magna respublica nõ eã posse prouinciis imperare. Responsum est a parte iusticie: ideo iustum esse quod talibus hominibus sit vtilis seruitus: et pro vtilitate eorum fieri cum recte aliquid fit. i. cum improbis aufertur iniuriarum licentia: et domiti melius se habebunt quia indomiti deterius se habuerunt subditumqʒ est vt ista ratio firmaretur. velut a natura sumptũ nobile exẽplũ atqʒ dictũ est: cur igitur deus hoĩ aĩe imperat corpori ratio libidini ceterisqʒ viciosis animi partibus. plane hoc exẽplo satis edoctũ est. Quibusdã esse vtile seruire

tutē ꝛ deo quidē et seruat utile esse oibus: deo aūt seruiēs animus recte imperat corpori. Atq; ipso aio rō deo subdita recte imperat libidini ceteris viciis. Quapropter vbi homo deo nō seruit: quid i eo putandū est esse iusticie qñquidē deo nō seruiēs nullo mō pōt iuste animus corpori aut rō viciis imperare. Et si in hoie tali nō est ulla iusticia. proculdubio nec in coetu qui ex hoibus talibus cōstat est iusticia ergo nec iuris cōsensus. Nā ꝛ de vtilitate quid dicā? Quā si diligenter attendas nec vtilitas sit illa eorū qui impie viuūt sicut viuūt oīs qui deo nō seruiūt sꝫ demonibus. Vn̄ qd̄ dictū est de iuris cōsensu satis esse arbitror. Vn̄ apparet p hāc diffinitionē nō esse ppl̄m: cuius r. p. esse dicat in quo iusticia nō est. Forte dicēt nō spiritibus immūdis sed diis bonis in illa r. p. fuisse romanos. Sed et taceā quales sint quos sacrificiis colebant in legem dei scriptū est. Sacrificās diis eradicabit nisi dño tm̄. Nec bonis igit nec malis diis sacrificari voluit qui hoc tanta cōminatione precepit.

C De Corpore reipublice ꝛ primo de capite ꝛ principe. .C. VIII.

Elinandus in cbro [illegible]. Est itaq; respublica ut plutarcho placet corpus quoddā qd̄ diuini numinus bñficio animat ꝛ nutu sūme equitatis agit ꝛ regit quodā moderamīe rōnis. Que ad regionē prinēt vicē aīe obtinēt: princeps caput est huius corporis vni subiecti deo: ꝛ his qui vices dei agunt in terris. Cordis locū senatus obtinet. Oculorū aurū ꝛ lingue officia sibi vendicāt iudices ꝛ presides prouinciarū: officiales ꝛ milites manibus coaptant. Qui semper assistunt principi: lateribus assimulant. Questores ꝛ comentarienses nō illi qui carceribus psunt: sed comites rerū priuatarū ventris ꝛ intestinorū ferunt imagines: pedes agricole sunt. Et his ergo qm̄uis illa sunt que plutarchus principibus inculcare conat: reuerētia dei: eius cultus sui disciplina officialium affectus ꝛ precno subditorū. Ysido. vbi supra. Princeps ꝛ dignitatis nō significat ꝛ ordinis. Regnū a regibus dictū vniuerse natiōes suis quoq; tpibus habuerūt. vt assirii medi psi egypcii greci. Quorū vices sors temporū ita voluitauit vt alterū ab altero solueret. Deniq; regnū romanorū de italie regunculis erosū totū orbē terrarū paulatī belligerādo obtinuit. Oēs n. nationes vel interfecte ab eis vel tributo ꝛ seruituti sunt subiugate. Reges aūt a regēdo vocati sunt. nō aūt regit qui nō corrigit. recte igit faciēdo regis nomē tenet. peccādo amittit: vn̄ ꝛ apud veteres tale erat puerbiū: rex eris si recte facias: si nō facias nō eris. Regie virtutes precipue due sūt: iusticia ꝛ pietas. Plus aūt in regibus laudat pietas: nā iusticia per se seuera est. Reges aūt ob hāc cām apud grecos basilei vocant: qr tanq̄ bases ppl̄m sustinent: vn̄ ꝛ bases coronas hnt. Quanto enī quisq; magis pponit tanto amplius pondere laborū grauat. Tyranni grece dicunt idē latine ꝛ reges: nā apud veteres inter regem ꝛ tyrannū nulla discretio erat: vt pars mihi pacis erat dextera tetigisse tyranni. fortes n. reges tyrannū vocabant. nā tyro fortis. iam postea in vsum accidit tyrannos vocari pessimos atq; improbos reges luxuriose dñatōis cupiditatē ꝛ crudelissimā dominacionem in populis exercentes.

C De his qui post reges rempublicā rexerūt. .C. .IX.

Consules appellati sunt a consulēdo nā cū romani regū supbā dominationē non ferrent: annua impia binos q; consules sibi fecerūt: nā fastus regius nō beniuolētia cōsulētis sed superbia dñantis erat: hinc igit cōsules appellati sunt vel a cōsulēdo ciuibus vel a regēdo cūcta cōsilio. Quos tñ ideo mutādos p singulos annos elegerunt vt nec isolens diu maneret ꝛ moderatior cito succederet. Inde aūt duo pares qr vnus rem ciuilē alter rē militarē administrabat. regnauerūt aūt annis qdringentis. lxvij. Proconsules subiecti erant cōsulibus ꝛ dicti pconsules eo qr vice cōsulis fungerent. Excōsules aūt dicti sunt eo qr iam a cōsulatu exierant siue discesserit peracto sue vicis anno. Dictatores v anno post reges expulsos romani sibi creauerūt dū gener tarq̄nij ad iniuriā socerī vindicādā ingētem aduersus romā collegisset exercitū. hi quinquēnii tpis imperio vtebant. plus enī erāt honore q̄ consules qui annuas ptātes tenebāt. Et dicti dictatores qr principes ꝛ preceptores. vn̄ ꝛ magistri ppl̄i nominabant. vn̄ ꝛ edicta dixēr. Cesarū nomē a iulio cepit: q̄ bello ciuili amoto pīm romanū singularē obtinuit principatū. Cesar aūt dictus est eo qr cēso mortue matris vtero pūl eductus: qr fuerit vel qr cū cesarie natus sit a quo ꝛ īpatores sequētes cesares dicti sūt. Imperatorū nomē apud romanos eorū tm̄ prius fuit apud quos summa rei militaris cōsisteret ꝛ ideo imperatores dicti ab imperando exercitui. Sed dum diu duces titulo imperatoris fungerent senatus censuit vt augusti cesaris hoc tm̄ nomē esset eoq; is distingueret a ceteris gentiū regibus: quod ꝛ sequentes cesares hactenus vsurpauerunt.

Solet etiā fieri vt primi regis nomē cui relīq possideant: sicut apud albanos et silui nomine omnes reges albanorum silui appellati sunt. apud persas arsacide. apud egyptios ptolomei. apud athenienses cecropide. Augustus ideo apud romanos nomē imperii est: eo qr olim augerent rempu. amplificando. Quod nomen primo senatus octauiano cesari tradidit. vt qr augeret terras: ipso nomine ꝛ titulo consecraretur. Monarche sunt qui singularem possident principatū: qualis fuit alexander apud grecos ꝛ iulius apud romanos. Tetrarche sunt quartam partem regni tenentes. Patricii vocati sunt pro eo q; sicut patres filiis ita prouideant reipublice. Prefecti dicti eo qr pretoria potestate presunt. Pretores iidem qui ꝛ prefecti: quasi preposit [illegible]. Presides vero dicti qui ꝛ alicuius loci tutelam presidialiter tenent.

C De Senatoribus. C. X.

Senatui nomē etas dedit qr seniores erāt. Alii a sinendo dictos accipiūt senatores. Sinendi n. agendi facultatem dabant. Senatusconsultum a consulendo ꝛ tractando est dictus. Patresconscripti dicti sunt: quia dum romulus decem curias senatorum elegisset nomina eorum presente populo in tabulas aureas contulit. Primi ordinis senatorum dicunt illustres. Secundi expectabiles. Tertii clarissimi. Iam inferius quartum aliquod genus non est: quāuis enim senatoria quisq; origine esset vsq; ad legitimos annos eques romanus erat deinde accipiebat honorem senatorie dignitatis. Censores apud romanos veteres erāt. Est enim nomen censoris dignitatis iudicialis. Censere enim iudicare est. Item censores sunt patrimoniorum iudices a censione appellati. Et digestis lege .i. ff. paulus libro scripsit eū qui post mortē patris senatoris natus sit filiū senatoris esse. Sꝫ eū qui postea q̄ pater eius senatu motus est cōcipit ꝛ nascit: proculus ꝛ pegasus opinant nō esse nec senatoris filium nec quasi senatoris. quorum sententia vera est. Ulpianus libro .ij. de censibus. Senatores accipiendum est eos qui a patriciis ꝛ consulibus vsq; ad omnes viros illustres descendunt quia ꝛ hi soli in senatu sententiam dicere possunt. Marcellus libro iii. digestorum. Cassius longinus non putat permittendum eum qui propter turpitudinē senatu motus est nec restitutus iudicare vel testimonium dicere.

C De Prefectis ꝛ publicis officialibus. C. XI.

Ysidorus vbi supra. Presides rectores prouincie sunt dicti qr presunt. Proceres autē quasi preceptores ciuitatis ꝛ principes. Idē ꝛ questores quasi quesitores: eo qr questionibus presunt. cōsilium enī ꝛ causa apud eos est. Proceres sunt principes ciuitatis quasi procedentes: eo qr ante oēs honore pcedāt. hinc ad primores facta est translatio q̄ a cetera multitudine priminent. Tribuni dicti sūt eo qr plebi vel iura vel opa tribuūt: cōstituti sūt aūt sexto anno post reges exactos. dū n. plebs a senatu ꝛ cōsulibus pmeret: tūc ipa tribunos sibi ppriis iudices ꝛ defensores creauit q̄ eorū libertatē tuerēt. ꝛ eas aduersus iniuriā nobilitatis defenderēt. vnde ꝛ defensores dicti eo qr plebem sibi cōmissam cōtra insolētiā improborū defendāt. At vero nūc q̄dā euersores nō defensores existunt. Numerarii vocati sunt qr publicū nūmū erariis inferūt. Functi ab eo qr fungant officio ꝛ honore aliquo dicti sunt. hinc ꝛ defunctos mortuos dicimus: qr cōpleuerūt vite officia nihil enī iam faciunt. Municipes sunt in eodē municipio nati ab officio munerū dicti eo qr publica munera accipiūt. munia enī officia sunt. vnde ꝛ immunes dicunt qui nullū gerūt officiū. Municipales aūt originales ciues ꝛ in loco officiū gerētes. Decuriones dicti sunt eo qr sint de ordine curie: officiū enī curie administrant. Principales dicti sunt eo qr primi sint: vel qr presint magistratibus. Magistratus eo qr sint maiores reliq̄s officiis. Decuriales qui duo sunt ad viuū officiū deputat. Tabellio vocatus eo qr sit portitor tabellarū. Idē exceptor idē ꝛ scriba publicus: quia ea tm̄ q̄ gestis publicant scribit. Publicani appellant cōductores vectigaliū fisci vel rerū publicarū: siue q̄ vectigalia publica exigūt: vel q̄ per publica negocia seculi lucra sectant: vnde ꝛ cognominati sunt. Villicus proprie ville gubernator est. Interdū aūt villicus non gubernationē ville sed dispēsationē vniuerse domus Tullio interpretante significat: quod est vniuersarū possessionū ꝛ villarū dispensatorē. Actores idem ꝛ curatores ab agēdo ꝛ curādo vocati. Procuratores vocati eo qr vice curatoris ꝛ actoris fungant: quasi prope curatores. Et summa ab īponēs vicarii dicunt q̄ vltra certū tps elegebantur qd̄ erat ordinarius erat pfcā vt ipse vices ordinarios primi [illegible] subiecerit. Suffecti eo qui decedētibus suis morte ꝛ aliorū vices gerebāt. hinc suffecti oīa poterāt agere q̄ [illegible]

rinone rectoris publice patter vltimu supplicium t tribui abscisione. Cancellarii dicebant qui petitiones atque supplicationes in curia introducebant q: cancellis t hostiis perant. Dr eni cancellus hostiu fenestratu in modu crucis p qd patebat aditus t accessus: vel dicti sunt cancellarii q: dicta sibi ab assessoribus scribebat t cancellabat in modum crucis dicta penna delebant.

De ducibus t militibus. .C. .XII.

Sidorus. Dux dict' est eo q sit ductor exercitus. Tribuni militu primu a cesare instituti sut qui plebes in vrbe haberet vt neqz per populi sine auxil o essec sic dicti eo q militib' siue plebibus iura tribuat. Chiliarchi sunt qui mil e psunt quos nos millenarios nuncupamus t est grecu nome. Centuriones dicti sunt eo q cetu psunt militib': sicut quinquagenarij q in capite sunt quinquaginta militum. Sicut decani ab eo qd dece militib' pferunt. Miles dictus est q: mille erat antea in numero vno vel q: vn' est ex mille elect'. Miles aut ordinarius dr aut extraordinari'. Ordinarius qui p ordine militat nec adhuc aliquem psecut' e gradu honoris. Est n gregarius i. humilis militie. Extraordinari' vo qui ob v... ute promouet ex ordine. Emeriti dicunt veterani solutiqz militia q... in vsu plus nō sit q merent militare dr a stipēdius s que merent. Idez t veterani: q post multos militie labores dena suffragiu osequunt. Equestres milites dicti sunt eo q equo sedeat. Ite dr militat ille in equestri ordine. Tyrones dicit fortes pueri qui ad militia deleguntur atqz armis gerendis abiles existunt: quoqz anteqz sacro pbati sunt milites nō sunt. Romane autem militie mos fuit puberes primos exercere armis. Na sextodecio anno tyrones militabat quo etia solo sub custodibus agebant. Desertores vocati sunt eo q deserta militaribus officio euagant. Vt in suos numeros militie nome dare pbiberet. sz si non magni tps culpa sterint exi numeris suis restitueritur: sed t qui deserit exercitu ad hostes trāsfuites desertores vocatur. Conscripti milites dicunt q: in tabulis pferunt ab eo qui conducturus est: sicut trāscripti vocant cu de alia in alia legione transeunt. Excubitores dicunt pro eo q excubias semp agunt. Sut eni ex numero militu t in porticibus excubant pp regale custodias. Excubie aut diurne sut: vigilie nocturne vn t vigiles. Velites erāt apud romanos gen' militie a volitādo vocati. Lecti eni agilitate iuuenes cu armis suis post terga equitu osidebāt t mox cum ad hostes ventu esset equis desiliebant: t cōtinuo pedites ipsi ex alia parte equitibus per quos aduecti fuerāt dimicantib' hoste pturbabāt. Ab his igit velitib' elefanti quodā hānibalis retro cu regi sā a suis nō possent: fabali scalpro inter aures adacto necabantur.

De Castris. .C. .XIII.

Castra sunt vbi miles steterit: dicta qsi casta: eo q illic castraret libido. Na nunqz his intererat mulier. Militia a militibus dicta est: aut a multis: quasi multitia: qsi negociu multoz aut a mole rerum qsi molitia. Legio sex miliu armatoz e. ab electo vocata qsi lecti. i. armis electi. ppe ē lingua macedonu phalanx gallor caterua nra legio dr. Legio hz sexaginta cēturias manipulos triginta cohortes duodeci: turmas ducētas. Cēturias dicim' ptes exercit' i cētenos milites diuisas vn t qui his psunt cēturiones dicunt. Subcēturiati vo sunt nō qui in pma s qui in scda sunt cēturia. qsi sub prima cēturia osistēti etia ipsi t in speculis positi in bello sunt vt si pmi deficerent ...: qsi quos subesse dicim' laborātib' pmis subueniunt. vnde t ad insidiandu ponuf subcēturiati: qsi armis dolosis istruct'. Manipulus ducētos est miliu. Manipuli aut dicti sut milites illi q: bella primo manu incipiebat siue q anteqz signa essent manipulos sibi. i. fasciculos stipule vl herbe aliciu' p signis faciebāt a quo signo manipulares milites cognominati sunt. Turma triginta equites sunt. Romani eni eqtes in trina tribu treceti fuerūt. De singulis ad centurias decē dabant t fiebat turma. Ideoqz quinqz tos milites hz. Tria sunt militie genera. sacrm euocatio duratio. Sacrm ē quo post electionē iurat vnusqsqz miles se nō recedere a militia nisi post completa stipēdia. i. militie tpa. Et hi sut qui hnt plenā militiā. Na viginti qnqz ānis tenent. Euocatio vo ad subitu bellu nō solum miles sed t ceteri euocant. Unde etia dux solebat dicere qui rēpublicā saluā esse vult me sequaf. Coniuratio que fit in tumultu qn vicina vrbis pcinia singulos iurare nō patif sz repēte colligitur multitudo t tumultuosa in tra oflat. hec t tumultuatio dicitur. In acie aut iste forme fere sunt exercit' classis nodus cuneus ala cornua agmen q forma t noia ab ipsis reb' de qb' trāslata sunt mutuant. Acies dicta q ferro armata sit t acumine gladioz. Exercit' multitudo ex vno genere ab exercitatōe belli vocata est. Classes dicti sunt propter diuisionē exercit': qui postea manipuli vocati sunt. Iā postea t classica nauiu dicta. Nod' ppie ē densa peditu multitudo sic turma eqtu. Nodu aut dictu pro difficultate sic dict' eo q vix possit resolui. Cuneus ē collecta in vnu militu multitudo qsi coeuns: eo q in vnu ōes coeat vel cogant. Ale in exercitu triginta eqtes esse dicunt q: tegāt pedites alaz vice. Cornua vocata sut extremitas exercit': eo q itorta sit. Agmē dr cu exercit' iter facit ab agēdo vocat' i. eūdo ips est. n. exercit' ambulās. n. ā agmē ppie dr qd in longitudine directu est quale solet esse cum exercitus portis pcedit quicqd fuerit aliud abusiue dicif.

De Mercenarijs t colonis ac seruis. .C. XIIII.

Mercenarii sunt cōnia ab officiis publicis. Mercenarij sut q fuuit accepta mercede. Idē t barones greco noie eo q sint fortes in laborib'. Baris eni dr grauis qd ē t fortis. Coloni sut cultores aduene dicti a cultura agri. si n. aliūde venientes atqz alienu agru locatu colētes ac debētes oditionē gētali solo pp agriculturā sub dnio possessoris: p eo q his locat' e fund'. Coloni āt quattuor mōis dnr. Na coloni aut romani sc. aut colōi latini aut colōi auxiliares. aut colōi rer' puati. Inquilini vocati sut qsi icolētes aliena nō n. hnt ppriā sedem. sz in terra aliena ihitat. Differt aut inter inquilinu t aduena. Inquilini eni sunt qui emigrāt t nō ppetuo pmanēt. Aduene aut vel incole aduenisse phibent sed pmanētes. t inde incole dicunt q: iam habitatores sunt ab incolendo. Indigene sunt inde geniti vbi habitant. Peregrini dicti sunt eo q ignorant eoz parentes qbus orti extitit sunt. n. de longinqua regiōe. Urbani vocabat q rome habitabat q vero in ceteris locis oppidani. na sola vrbe roma dicebat. ceterē vo opida. Famuli sunt ex ppria seruoz familia orti. Serui aut vocabulu inde traxerut. qd hi q iure belli possent occidi a victorib' oseruabant t serui fiebāt a seruādo. i. serui appellati. Ancille a sustētaculo vocate sunt. ancon. n. grece cubit' dicif. Unde t anconem dicimus. Mācipiu ē qcqd manu capi subdiqz pōt vt homo equ' ouis. hec eni aialia statim vt nata sunt mancipium esse putant. nā t ea que in beluarum numero sunt: tunc videntur mancipium esse quando capi siue domari ceperint.

De Electione principis. C. XV.

Isido. Dicto de corpe regni mystico cuncta vidilicet eius mēbra a summis vsqz ad infima pseque dormiē ad caput ei. i. ad principē redeundu ē. Primoqz de ipsius electiōe agēdu. Qualis aut debeat esse q in regem vel principē assumif nō solu ex diuinis veru etia ex phoz t poetaz scriptis colligif. Et primu quide q ab omni ambitione supbia auaritia ceterisqz vitiis liber t immunis esse teneaf. Tullius in li. paradoxoz. cui. n. libere imphabit q nō pōt cupiditatib' suis imperare. refrenet primum libidines. spernat voluptates iracundia teneat. auariciam coerceat ceteras animi labes repellat: tuncqz incipiat imperare cum ipse improbissimis dominis dedecori ac turpitudini parere desierit. Ualerius libro vi. Scipio emilianus cum duo in senatu contenderent: vt aduersus viriathum in hyspaniam mitteretur at magna inter patres cōscriptos dissensio esset oibus quonā eius sniā inclinaref expectantib' neutru inqt mihi mitti placet qm alter nihil habet: alteri nihil satis ē eqz malā licentis impii magistrā iudicāt inopiā t auaritiā. sicqz vt neuter mitteref obtinuit. Itez pomponius lib. vi. ex vari s lectionib'. Qui indignus est inferiori ordie indignior est supiori. aut pastor cecus retinere potest iam ceptu magistratu sed aspirare nō pōt ad nouu. Seneca de beneficiis li. iii. Regnu est noue regnare cu posses. Scio si bene regna regis dign' es nomine regis. Petrus rega. hi quos vetat adhuc tenere laicos ma carnis Improba. pastores nō decet esse gregis. Donatus in libro sermonu. Populus quoqz stultus honorat. Sepe dant indignis. Claudianus in maiori. Iā nunc ad culmina reru. Iniustos creuisse queror tolluntur in altu. Ut lapsu grauiore ruant. Poeta asperius nihil est humili cu tendit in altu. Galfredus in alexandreide li. i. require de morib' seruoz. Ganfredus vbi supra. Siuis bene duci te certo cōmitte duci. Actor. Boetius platone dixisse refert. Beatas fore respublicas si aut eas sapientes regerent aut earū rectores sapientie studerent. De hac quoqz materia require super' in libro de virtutib' t vitiis capitulo de ambitione. t etiam capitulo de regni anco principatu vel honore t iteru in sequenti. de morib' capitulo de dignitate. Ideirco aut maxime pbat' est vel ex quo in rege eligit: q: dum in eminentia regalis ... tanqz in specula quadā ... alios ... t ... lux et actus ac actus oib' ... qui t eius exēplo corrupuntur. Quinetia dum gloria sz ... dia paruē laudabilis vita principis frequēt ab emulis detractoribus ob

fuscat. Sydonius in epi. suo li. v. Quis aūt nō exacerbescat cū videat sordidam virtutē criminatione vitiorū. Si elegans humilis vocat abiect⁹. si erectū supbus. si minus instructū. ppter imperitiam credit irridendus. si aliquanto docti⁹ ppter scientiā clamat inflatus. si seuerus tanq̄ crudelis horret. si indulgentē facilitate culpat. si simplicē despicit vt brut⁹. si acrem vitat vt callidum. si diligentē sue persistosus decernit. si remissum negligens iudicat. si solertē cupidus. si quietum ignauus. si abstinentem auarus. si bene pascentem gulosus.

De Institutione morum principis. .C. XVI.

Elinandus vbi supra. Plutarchus aūt q̄lis debeat esse princeps eleganter descripsit in libello pulcherrimo qui inscribit institutio traiani. Cuius principiū hoc est. Plutarchus traiano salutē dic. Modestiā tuā nouerā non appetere principatū. quē tn̄ semp morū elegātia merens industri. Quo quidē tāto dignior iudicaris quāto a crimine ambitionis videris esse remotior. tue itaq̄ virtuti congratulor et fortune mee. si tn̄ recte gesseris quē pbe meruisti. Alioqn te et me periculis detrahentiū lingue subiectū iri nō dubito. cū et ignauia pleb̄s imperatorē romanū ferat. et sermo public⁹ delicta discipulorū refundere soleat in preceptores. Sic seneca neronis sui merito detrahentiū carpit linguis. adolescentiū suorū temeritas in quintilianū refundit. et socrates in pupillū suū fuisse clementior criminatur. tu vō q̄cūq̄ rectissime geres si nō recesseris a teipso. si primo te cōposueris. ad virtutē recte pcedāt vniuersa. politice constitutionis maiores tibi exculpsi. cui si obtemperas plutarchū viuendi habes autorē. Alioquin presentē epistolā testē inuoco. q̄ in perniciē impii nō pgis autore plutarcho. Sequunt aūt postea politice constitutōis capitula. Actor. Qualr etiā elect⁹ in regē constitut⁹ viuere debeat. In deutronomio legit vbi et de electōe ac iure regis agit et de forma viuendi pcipit. Helinandus. Cū inqt constitues regē quē dn̄s de⁹ tu⁹ elegerit de nūero fratrū tuorū. cumq̄ fuerit constitut⁹. nō multiplicabit sibi equos quorū nūerositate sit subdit onero sus. equos multiplicare ē plures q̄ necētas exigat vane glorie ca vel errore aut congregare multo min⁹ igit̄ li. et multiplicare canes aut volucres rapaces. aut bestias truces. aut q̄s pompēta nae. De histriōib⁹ aūt et mimis scurris et lenōib⁹ et meretricib⁹ et hmōi. pdigus hoīm. q̄ princeps poti⁹ exterminare q̄ fouē ds nō erat i lege mētio facienda. Seqt. Nec reducet ppl̄m i egiptū... nō corrumpat exēplo q̄ opportet omnibus regi ad exemplū. nec sic inflectē sensus hūanos edicta valēt vt vita regētis. mobile mutat sp cū principe vulg⁹. Seqt. Nec hēbit vxores plurimas q̄ alliciāt aīaz ei⁹. Cū in aliis plures vxores ol' cōcessū fuerit vt in abraā et iacob et isaac gra ppagāde plis et fidelē ppl̄m dilatandi. in rege ppetuo obstet vt vna cū ea sit multo min⁹ igit̄ li. cū vel adulterari vel fornicari vel q̄libet stupra cōmittē. Quō n. h̄ crimina i aliis puniet eidē suocet⁹. Seqt nec hēbit auri et argēti imēsa pōdera. q̄d hic dicit q̄ dn̄s pbibēte argētū et auri sibi thesaurizat q̄stū et carmina facientes et q̄rētes abūdātiā singularē de multorū inopia. de rapinis diuitias de inuidia de calamitate nō hēbit diuitias quas nōie possidet alieo. nec sibi priuata enī fiscalia q̄ publica cōstet. nō aut mirū si regi nō licz hēre priuata fiscalia cū nec ipse sui sit s; subditorū. Actor. De hac quoq̄ ma require plenius superius in tractatu de moribus principum vel magnatum.

De Studio eius vel sapientia. .C. XVII.

Elinandus. Postq̄ aūt sederit inqt i solio regni sui describet sibi deutronomiū legis huius i volumie. igit̄ princeps iuris nō debet ē ignar⁹ h... quis pulicenis ... ... nec pcēptu militie lege dn̄i pmittit ignorare. ... pricipe christianissim⁹ legib⁹ iuris iudicet ne dedignent principes sacros canones imitari. Inutilis enī est dn̄s constitutio principis si nō ē ecclesiastice discipline conformis. Seqt et hēbit secū legetq̄ illud oīb⁹ dieb⁹ vite sue necaria est ḡ principi peritia litterarū cui quotidie legē dn̄i legere pcipit. Quis enī die legē nō legerit nō ei dies vite est ... sed dies mortis. bene est q̄ in lris q̄s rex romanorū misisse legit ad regem francorū hortas cū vt liberos suos liberalib⁹ disciplinis instrui faceret. adiecit inter cetera. rex illiterat⁹ est q̄si asinus coronat⁹. Et si forte illiterat⁹ est. certe litteratorū cōsilio cū regi necesse est. hinc est q̄ exemplis legis a sacerdotibus leuiticae tribus iubetur assumere. idest catholice viris et litteratis. Plato vt Boetius teste est respublicas fore beatas dicit si eas aut sapientes regerēt aut earū rectores sapie studerent. Sapia ip̄a dicit p me reges regnāt et cōditores legū iusta decernūt. gentes ... qui deū deorū colebāt sine cui⁹ diuino nutu nihil faciēdū credebāt. vn̄ antiq phi imaginē sapie p foribus oīum téplorū pingi cū hac subscriptōe cōsueuerūt. vsus me genuit. mater peperit memoria. ego odi hoīes ignaua ope et phia sola. Et adhuc ... hūanas et hūanas principes et gerēdos omnitēdōorūq̄ ... hinc īstītē phiam ē. Ab initio vrbis cōdite nōia sororū auctoris ... sera ... ipsi pres dicūtur appellati sūt. Est aūt senect⁹ mētis ... et corporis.

De humilitate eius ac pietate. C. XVIII.

Equit. nec eleuet cor ei⁹ in supbiā sup fratres suos. Q̄d precipue necariū est ... replicat. Nā q̄ enī humilitas satis est cōmēdata principib⁹. q̄ difficillimū est vt grad⁹ honoris nō pariat tumorē in aīo presidentis. Principes sic̄ medici nūq̄ vn̄ debēt grauib⁹ remedijs nisi cū tantūmodo desiderata sanitas desperat. Unde vincē⁹. Principē enī moribus esse oportet q̄ moderationis consilia sequit et vicē gerere medicorū qui morbos curāt nūc euacuatione in repletis nūc refectōe in vacuis. et dolorē sedant nūc cauterio nunc fomētis. Sicut citharedi aliqui fidicines multa diligētia pcurāt quō oberrātis corde cōpescāt vitiū et aliis cōcordē reddāt. quāta solicitudine oportet principē moderari vt subditos reddat q̄si vnanimes et vni⁹ moris habitātes in domo. Certū est aūt q̄ virtus est concordie remitti ampli⁹ q̄ intensius protendi. Sit piger ad penā princeps ad pmia velox. et doleat quotiēs cogit esse ferox. quorū alterū iustitie est alterū pietatis. De quibus Salomon. Misericordia et veritas non te deserāt. Circunda eas gutturi tuo: et describe eas in tabulis cordis tui: et inuenies grāz et disciplinā bonā corā deo et hoīb⁹. grā nāq̄ debet misericordie iustitie disciplina. Qui sine prima est oībus est odibilis. Qui sine secūda. oībus cōtemptibilis. Plato cum subditos inquit opprimit magistratus perinde est ac si caput corporis intumescat vt a membris aut oīno. aut sine ingenti molestia ferri non possit. Idē inquit. Cū in subditos potestas seuit idē est ac si pupillū tutor persequat vel cū suo mucrone iugulet. qui sibi ad defensionē suā gladium dedit. Unde claudianus. Sis pius in primis ... Actor. Require sio supra in li. de morib⁹ cap. de clementia principis et de eius moderatiōe. cap. quoq̄ de nimia libertate. et etiā in li. precedenti cap. de crudelitate. Helinandus. Sequit. Neq̄ declinet in partē dextrā siue in sinistram. Declinare in dexterā est non dei gratie sed sibi tribuere velle qd̄ rectū est. Uel declinare in dexterā et sinistrā est peccare ppter eorū felicitatem q̄ appetuntur. aut ppter eorū infelicitatem que fugiunt. Uel ad dexterā declinare est vtrumq̄ ipsis vehementer insistē. et in virtutū opib⁹ q̄ in modo consistu excedere modū. vn̄ Iuu. Insani sapiēs nomen ferat equ⁹ iniqui vltra q̄ satis est virtutē si petat ipsam. Ois vehementia saluti inimica est: et excessus oīum culpa bonarū. q: rerū cōsuetudo nimia pessima est. Unde Salomon. Noli eē nimis iustus. Quid ḡ nimiū pdest. si regina virtutū nimietate sua obest. Nimia quoq; humilitas maxia pe supbie est. Item ad sinistrā declinat qui in subditorū culpis puniēdis nimis pron⁹ est ad vindictam. Ad dexterā vō qui mansuetudini nimis indulget.

De Premio regalis iustitie. C. XIX.

Equitur vt longo tempore regnet ipse et filii eius super israel. De virtute iustitie q̄ parentū scpe pueniēt successio filiorum et succedentiū. Felicitas ex precedētiū iniq̄tate pereunt vltra ... iniustiq̄ diffgibūt simul relicte ipsorū itenbūt. Idē regnū a gēte in gētē trāsfert ppter iniustitias et iniurias et contumelias et diuersos dolos. Iniustitia vt stoicis placet ē mētis habitus q a regiōe morū terminat eq̄tatē. Iustitia est non nocere et ex hūanitatis officio nocētes phibere. Nocere n. iniuria est. nocentes nō ipedire iniustitia. Cōtumelia est q̄ tumorē mētis in iniuriōe alterius manifesta operequeria cōmittit. Dolus vt a cōsultis oībus definit est cū aliud agit et aliud simulat. malus q̄ sit intētiōe nocēdi et quasi insidias necat. Dolus igit̄ q: ex timore est aduersat fortitudini. Cōtumelia pacifice q̄ dic̄ sibi pi. Quid supbis terra et cinis. Iniuriā tēperātia nō admittit. nocēs inferre alii q̄ sibi nollet ab alio irrogari. Iniustitia vero ... excludit. faciēs alii q̄ vellet sibi fieri bene et honeste. Et aūt ad diuersos puto et oīa cōmuniter referēdū nō solū ad varios ... sas species sz etiā ad diuersas psonas et ad oēs modos q̄b⁹ a quocūq; hec vitia cōmittunt. Princeps n. tenetur p oīb⁹ et ouium actus videt esse q: cū oīa possit corrigere eorū merito particeps ē q̄ nolit emēdare. Cū enī potestas publica sit oīum vires exhaurit et ne in se deficiat in cōmunitatē oīum ... pcurare membrorū. Sicut aūt potentes poterunt tormēta patient si a iustitia defecerint. sic et iustitie pmiis fruent abūdantius si recte exercuerint potētatū. Et tātā in futuro pre subditis habebunt gloriā quāta virtute eos in magnū ... quēdā licentia precesserunt. vnde potuit inqt trāsgredi et nō ē trāsgressus et c. Ad iustitiā nāq; reputat principib⁹ cum ... tēperāt ab ... et facultas delinquēdi est ... Declinare a ...

ipsi in eis magnū est etiā si magna bona nō faciūt: vt si subditos in diligētia sua nō permittāt: patri ergo succedit filius si patris iusticiā imitet. Charitatis aūt ordo minime erui ei amore q̄ patris ↄ parentib⁹ preponi debet. pater trāsfundit in filios. ↄ filialis affect⁹ parentū personas ociū solus exhauriūt. At hodie vita liberoꝝ saluti rei publice preferunt: lꝫ salutē populi liberis oībus oporteat anteferri. In libro regū ubi cōtra saul arguitur q̄ in voto sancto de diuino iudicio pepercit Ionathe cōtra religiōis votū cuius patrocinio populus conseruat. Et licet lꝫ in se sanctus esset qꝛ filio pepercit gui vt autē de viuere tactū quātū rēpublicā diuerit deus pater. qui propter eā proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit illum.

De Reuerentia dei ↄ cultu sui. C. XX.

Uarruo ꝛ vt dictū est principib⁹ inculcare plurimum ... reuerentiā dei. cultus sui. disciplinā officialiū ↄ potestatē. affectū ↄ protectionē subditoꝝ. miro aūt mō deus intelligētiā sui sic infundit et subtrahit. sic subtrahit vt infundat. In multis. n. multipliciter lucet. Est aūt a maiestate mirabilis. a sapiētia venerabilis. amabilis a bonitate. Et hic est funiculus triplex inter creatorē ↄ creaturā q̄ facile nō rumpit. s. vt timeat. honoret ↄ diligat. Colit aūt deus triplici affectu mētis. ↄ exhibitiōe operis. reuerētia q̄ corporaliter exhibet aut in psonis cōsistit aut in reb⁹. In psonis. aut a natura. aut ab officio. aut a morib⁹. aut a cōditiōe. aut a fortuna. Natura vt parentes cognati ↄ affines. Officiū est debitū exequēdi q̄ vnicuiqꝫ ex institutione aut morib⁹ agēda sūt. quoꝝ agēdoꝝ alia ad publicū. alia ad suū cuiusqꝫ ptinēt statū. Nā officioꝝ quedā publica. quedā priuata dicunt. priuata tot sunt quot psone. Publica aut a diuino aut ab humano iure descendūt. publico officio tāta debet reuerētia. quanta est eminētia cuiuslibet magistratus. Mos est mentis habitus ex quo singuloꝝ operꝫ assiduitas manat. hic virtutes ↄ vitia eque complectit. vnde bonos ↄ malos mores dicimus moratos siue morigeros a bono: morosos a malo nominamus. Cōditio est status persone fortuitus quo aut in aduersis aut in psperis versat. In his autē qui diuina iura ministrāt deus pre ceteris aut honorat aut spernit. cū illoꝝ honorē ↄ cōtēptū proprium reputet dicēs. Qui vos spernit me spernit. ↄ q̄ vos recipit me recipit. Reuerētia q̄ in reb⁹ cōsistit aut in corporalib⁹ est: vt in edib⁹ ↄ locis sacris aut sacrificijs. aut in spūalib⁹ vt sup iura que sacris rebus cōpetūt. q̄ temerare sacrilegiū est morte expiādū nec sacraꝝ immunitates cōuellere insurgere in deū ē. Cultus sui maxime tēperātia cōsistit marci catonē cui eodē vino quo remiges cōtentū fuisse tradunt. Gaius curius sabinoꝝ victor nolēs agros suos ex senatusc̄ōsulto ampliari. gregaliū portiōe cōtētus fuit. malū ciuē dicēs esse. cui nō satis est idē qd̄ ceteris ciuibus.

De Officialiū disciplina. C. XXI.

Equitur de potestate ↄ officialiū disciplina. Nihil iniquo diuine cōsiliario grauius. vnde in puerbiis Omni custodia serua cor tuū quoniam ex ipso vita procedit. Est igitur prouidendum potestati. ne consiliarij eius indigeant. neue aliena immoderantius cōcupiscant. Nihil est scelestius q̄ amare pecuniā: non solum in corde. id est in consiliario. sed etiam in ventre ↄ intestinis reipublice. i. questoribus ↄ commentariensibus. hec ratio seruanda est. In lateribus quoqꝫ. id est illis qui semper principi assistunt. nam a conuiuis mores formantur. ↄ qui tangit picem inquinabitur ab ea. vnaqꝫ contacta liuorem ducit ab vua. Ita quidam legati sedis apostolice in prouintijs debacchant ac si ad ecclesiā flagellandā egressus sit sathan a facie domini. Receptores personaꝝ ↄ quasi quidā honoꝝ mallei. Unde iuuenalis Omne animi vitiū tanto conspectius in se Crimen hꝫ. quāto maior q̄ peccat habet. Epoꝝ nomē ↄ officiū venerabile esset si tāta ipleret solicitudine. quāta interdū petit ambitione. ↄ diligerent vt patres. timerent vt dn̄i. colerent vt sancti. si exactionibus parcerent ↄ proijcerent ex animo quicquid prouenit ex calūnia. nec omnem questum pietatem putarent.

De Muneꝝ acceptoribus. C. XXII.

In domibus prelatoꝝ ↄ principū omnia hodie venalia sunt frustra apd̄ curiales de testimonio. ꝯscientie de vetustate moꝝ. de tozēte eloquētie nisi prio. ... Ipse lꝫ ... comitio⁹ homerē Si nihil attuleris ibis homere foras. Ego credo me vidisse hesternos cerbero ... apud inferos ... cerberus vt aiunt ... quot sunt diuerticula curiarū tot cerberi ... aut mordet aut latrat. vetus prouerbiū est ... manus temeraria petitio est. Impostunus precator est qui ... res ad verba conficit. Apud aduocatos quoqꝫ ↄ ipsum ... ciuium venale est. Hoc fortassis a demosthene acceperunt. qui cū aristodimū autorē fabularū interrogasset quantū mercedis vt ageret accepisset. ↄ vidisset talentū. At ego ait demosthenes plus accepi vt tacerē. Causidicorū lingua dāmnifica est nisi eā vt dici solet funib⁹ argēteis vincias. Nihil aūt vt ait seneca venali iusticia turpi⁹. Iniustū prius est mias vēdere sine iusticiā. In lege vō scriptū est. Iniuste vō iustū est exercere lege quoqꝫ iulia repetēdaꝝ tenet qui cū haberet aliquā ptātē ob iudicādū vel nō deiudicādū pecuniā accepit. quo magis aut min⁹ qd̄ ex officio facit. Itēqꝫ oēs cognitores ac iudices a pecunijs ↄ patrocinijs man⁹ abstineāt. neqꝫ alienū iurgium suā putēt predā plebiscito etiā ꝯtinet ne qs presidū mun⁹ donūue caperet nisi esculētū poculētūue. ↄ id qd̄ intra dies primos pdigat. Sed nec etenia pcedēda sunt ad iniuerū qntatē de taliū muneribus ait epla seuen iperatoris vetus puerbiū ē. Nec oia nec semper nec ab oībus. Nā valde inhumanū est a nemine accipere. passim vilissimū per oia amarissimū. Nunc aūt sic oēs post munera currunt ac si alibi laboꝝ requies doloꝝqꝫ solaciū non possit inueniri ac si naufragi de periculo facilius euaderent si pgrandi sarcina onerentur. Quas vitiosius vndiqꝫ spinas ꝯgessit. vt sup eas mollius quiesceret.

De Publicis exactoribus. C. XXIII.

Gregie de talib⁹ ait laurētius mediolan. epūs vbi publicos exactores describit publicanus inquit est caput rapine. lex violētie predo sine pudore: medic⁹ exterminij imanior furib⁹. Nam fur timens delinqt. hic aūt ꝯfidenter Fur laqos legis timet hic qcq̄d facit legē vocat quis eo iniquior qui vbis iustitie iustitiā damnat. ↄ armis inocētie spoliat vulnerat occidit inocentes. lege vtiqꝫ legē premit. ↄ dum alios vrget ad legē exlex est. Publicanoꝝ aūt a maximo vsqꝫ ad minimū omnis auaricie potius q̄ iusticie vacat ↄ ita in populū debacchant. vt qd̄ reliquit eruca alij nō moreant auferre tanq̄ ad hoc instituti sint vt residuū locuste comedat bruchus. Officiali cesaris nisi in oībus acquieueris cesari ꝯtradices. ↄ quicq̄d dicit ↄ nisi fit sic. ↄ nisi sic stet. est in psonā regis contraqꝫ coronā. Quicq̄d dixerit ita obtinet ac si inueniat in actis. Et cū ales moderatione inculpate tutele vim vi repellere liceat ꝯsumentib⁹ officialib⁹. spoliantib⁹. torquentib⁹. mutire nō licet. hec aūt omnia in principē redundant. singuli quippe tenent ad singula. principi vero onera incūbunt vniuersa. Princeps aūt legis nexib⁹ dicit absolutus. nō qꝛ iniqua ei liceant: sed qꝛ is esse debet qui nō timore pene sed amore iustitie equitatē colat. Nā in negocijs publicis nil ei velle licet. nisi qd̄ lex aut equitas psuadet aut ratio cōmunis vtilitatis inducit. Equitas aūt est vt iurispiti asserunt reꝝ cōuenientia que cuncta coequiparat ratione. ↄ in parib⁹ causis paria iura desiderat. lex vō ei⁹ interpres est. Quicq̄d aūt equum est ita demū iustū est si est voluntariū. De tras cōmestor in historia scholastica. Tyberius (vt refert iosephus) in oībus negocijs suis morosus erat. vnde cū statueret procuratores in pruintijs. vix aut nunq̄ mutabat eos. Qd̄ cū sepius quesitū esset ab eo quare. s. nō mutaret procuratores. Respondit se in hoc parcere plebecule. scientes eni procuratores se ad modicū habere procurationē emungunt vsqꝫ ad sanguinem. ↄ tanto dominantur grauius quanto breuius. ↄ qui recentes superueniūt. dissipāt quicquid inueniūt. qd̄ ostendit exemplo cuiusdam vulnerati. q̄ cū iaceret in via ↄ nō ammoueret multitudine muscaꝝ a vulnere. superueniens aliter putauit q̄ hoc omitteret ex imbecillitate ↄ abegit muscas quas operuit vlnus. Ad quē ille: male fecisti mihi: qꝛ musce quas āmouisti iam plene erant sanguine ↄ parcius molestabant me. q̄ autem superuenient recentes acrius pungent me. Sic ↄ procuratores vel officiales recenter substituti. acrius in subiectos deseuiunt Actor. De hac quoqꝫ materia require superius in li. de virtutibus capi. de crudelitate ei. quoqꝫ de malis morib⁹ principum in libris sequēti.

De Electione militum. C. XXIIII.

Elmādus vbi supra. Videm⁹ de mēbris et terre reipu. nunc de militibus videamus q̄ manus appellant. Nullus est (vt ait vegeti⁹ renatus) quē oporteat plura vel meliora scire q̄ principē. christianus princeps milites magis a fide ↄ moribus q̄ a viribus debet eligere. nostri hodie milites sic ad bella quasi ad nuptias dealbati procedant. In castris sermo illis est de conuiuiis in cōuiuio de armis. Hec sunt que faciunt milite tam corporalem q̄ spiritualē. electio ↄ sacramentū. Longa pax militē incuriosius legit. Cato militē nō dicit nisi eum qui sacramento ad militiam iam cōsecratus est. ergo qui non electus seipsum militie ingerit in se gladium prouocat. quē propria temeritate vsurpat. Usus autē militie ordinate est tueri ecclesiā. impugnare pfidiam. ↄ sacerdotium venerari. pauperū propulsare

fare iniurias.pacare potentiam pro fratribus. et vt sacramenti deo cti cõceptio fundere sanguinē. Miror autē quō princeps ille hs fidē. quos videt deo suo cū et cetera tacea et sacramēto militie alligati sunt. hāc detrītā nō seruare. Nō est quo se vertat impius. q̃ q̄ boies deo p̄ferr. nequaq̄ fidē seruabit se q̄ primā irritā facit. De mag cō cerarono miitas hec est. Cōsuetudo solemnis est vt ea die qua q̄s militari cingulo decorat̄ ecclesiā solemniter adeat gladioq̄ super altare posito et oblato quasi celebri p̄fessiōe facta seipm altaris obsequio deuoueat et gladii iustitie seruitiū suū deo spōdeat famulatu. Eis ḡ p ecclesia plurimū.cōtra ecclesiā ꝫ nihil. Aut.n.plus aut non minus in hac p̄fessiōe faciūt q̄ epi vel abbates q̄ scedulā offerunt. In q̄busdā etiā locis moris est militē in crastino cōsecrandū totā noctē precedētē pernoctare in orationib⁹ ducere et nec iacēdi nec sedēdi hr̄e licentiaꝫ.nisi forte repentine infirmitatis necessitas coegerit. Sꝫ tota nocte stantē orare. Primū boiem deo debet̄ cuius est boīo creatione et redēptiōe. Secūdū homini. saluo tñ p oīa dominio dei.qui ab oib⁹ boib⁹ suis exigit innocētiā. Cū periculo ergo innocentie nemo cuiq̄ debet fidem.nec abbati monachus.nec patri filius.nec domino seruus.nec marito vxor.

CDe Regimine corp. C. XXV.

Si enim principis prouidere in parmis.ne miles suā pdat innocentiā p defensione reipublice.sine qua respu. salua esse nō pōt. Solus enī ille princeps bonus est et index incorrupt⁹ cuius sñia ex cōtēplatiōe assidua imago est eq̄tatis.est enī publice eq̄tatis index et eq̄tatis seruus. et in ea psonā publicaꝫ gerit. q oīum iniurias et damna corrigit. et crimina oīa media eq̄tate punit.cui⁹ officium est illis q̄ minimū psūt plurimū pdesse. et q̄ nocere desiderāt plurimū aduersari. vnde et in sacra scriptura colūbe gladi⁹ appellat̄. q2 sine felle irascat̄. sine iracūdia ferit. et cū dimicat amaritudinē nullā recipit. Naꝫ vt ait cicero orator egregius sicut lex p̄sequit̄ culpas sine odio personaꝫ.ita et princeps dꝫ facere. Pulchre ẽm stoicos lictor dicit̄ quasi legis ictor. q2 ad eius spectat officiū ferire quē lex iudicat feriēdum. vnde et antiq̄ illi cuius manu iudex innocēs inocētē punit.cuꝫ reo gladius immineret dicebat̄. obtēpa legis arbitrio vel legē ipse. vt vel sic mansuetudo verboꝝ puniēdi rei tristitiā mitigaret. Cū ergo milites sint manus corpis publice potestatꝫ. illius principis manus sanguine plene sunt.cuius officiales et milites vel innocentiū sanguinem fundunt vel innocentes opprimunt.huius ergo principis oratio nō q̄ exaudienda est.elemosyna deo nūquā acceptanda.

CQ recte militare nō sit peccatū. C. XXVI.

Gratianus causa.xxiii.q.i.Qō militare qui dē alienū videat̄ ab euangelica disciplina hunc videt̄ posse probari q2 oīs militia vel ob iniuriā ppulsandā vel pp̄ter vindictā inferēdā est instituta. Iniuria aūt vel a propria psona.vel a socio repellit̄. qō vtrūq̄ euangelica lege prohibetur his ita respondetur precepta patientie non tam ostentatione corporis q̄ preparatione cordis sunt retinenda. Unde augustinus in sermone de puero centurionis Agenda sunt etiam multa cum inuitis quadam benigna asperitate plectendis.quorum potius vtilitati consulendum est q̄ voluntati. Ac per hoc si terrena res ista publica christiana precepta custodiat Etiam ipsa bella sine beniuolentia non gerentur Sed vt potius ad pietatis iustitieq̄ societatem victis facilius consulatur Naꝫ cui licentia iniq̄tatis eripit̄. vtilius vincitur.quoniam nihil infelicius felicitate peccantium.qua penalis nutritur impunitas et mala volūtas velut interior hostis roboratur et paulo post. Naꝫ si christiana disciplina omnia bella culparet.hoc potius consilium salutis petentib⁹ in euangelio diceretur vt abicerent arma seq̄ militie omnino subtraherēt dictum est autem eis.neminem concusseritis.estote contenti stipendiis vestris.quibus proprium stipendium sufficere debere precepit militare vtiq̄ non prohibuit. Item eiusdem ad bonifacium. Noli existimare neminem deo placere posse.qui armis bellicis ministrat in his erat sanctus dauid et centurio qui ait. Non sū dignus vt intres subtectum meum ꝛc.

CDe Recta itētiōe et obediētia militātiū. C. XXVII.

Bellum enī dꝫ esse necessitat̄.vt liberet oēs a necessitate et cōseruet in pace. Nō.n pax q̄rit̄ vt bellū exerceat̄ ꝫ bellū q̄rit̄ vt pax acq̄rat̄. Esto ḡ bellādo pacific⁹ vt eos quos expugnas ad pacis vtilitatē vicēdo pducas Itaq̄ hostē pugnatē necessitas deprimat n̄ volūtas.sic aūt bellāti et resistēti violētia reddit̄ ita victo et capto miāiā debet̄.maxie i quo pact pturbatō ñ timet̄. Itē ꝫ māicheos.Quid culpat̄ i bello an q2 moriūt̄ q̄dq̄ morituri.vt dominēt̄ i pace victuri. hoc reprehendisse timidorum est non religiosorum. nocendi cupiditas. vlciscēdi crudelitas implicatus atq̄ implacabilis animus. feritas rebellādi. libido dñandi. et siq̄ta sīlia. hec sunt q̄ in bellis iure culpant̄ vn̄ neq̄ iohānes ab armis iubet discedere milites. et christus tributa cesari monet reddi q2 pp̄ter bella necessario militi stipēdia pbeant̄. Ordo aūt iste nālis mortaliū paci accomodat⁹ hoc poscit. vt suscipiendi belli auctas atq̄ ꝯsiliū penes principes sit Sed ipsa humana cupiditate bellū gerit̄ nō nocet sanct̄ in quos non hꝫ quisq̄ ptātē nisi desup datā. Ergo vir iust⁹ si forte etiā sub rege hoie sacrilego militet recte pōt illo iubēte militare. bellare si vicē pacis ordinē seruās qō sibi iubet̄ vel nō eē ꝫ dei preceptū certū ē vel vtr̄ sit certū nō ē ita vt fortasse reū faciat regē iniq̄tas imperādi innocētē aūt militē ondat ordo seruiendi. Itē eiusdē in lib de v̄bis dn̄i: Militare nō est delictū sed pp̄t p̄dā militare peccatū est Nec rempub. gerere criminosuꝫ est ꝫ ideo agere rempu vt diuitias augeas videt̄ esse dānabile. pp̄terea in quadā puincia stipēdia militib⁹ ꝯstituta sunt ne dū sumpt⁹ querit̄ predo grasset̄ Igit̄ qō cesar precepit ferendum est. qō impat tolerandū est ꝫ fit intolerabile dum predā exactionis accumulāt. Quicūq̄ stipendia sibi publice decreta ꝯsequūt̄: si amplius q̄rūt tāq̄ cumulatoꝛ et pcussoꝛ iohīs sniā ꝯdēnāt̄. Itē eiusdem de diuersis ecclesie obseruatōib⁹ Apud veros dei cultores et ipsa bella pacata sunt. q̄ nō cupiditate aut crudelitate sed pacis studio gerunt̄ vt mali coerceant̄ et boni subleuent̄. Itē xxiii q.i.Gregor. vniuersis militib⁹ neapoli. Sūma militie laus inter alia bona merita hec est obedientiam reipublice vtilitatibus exhibere quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare.

CDe Iniusto bello. C. XXVIII.

Quod aūt sit iustū bellū Isidorus ethymol.lib. xviii inq̄t Iustū est bellū qō ex edicto geritur de reb⁹ repetendis aut ppulsandoꝝ hostiū causa. Itē augu.in lib questionū. Dn̄s deus noster iubet iesum naue vt ꝯstitueret sibi retrorsum insidias i. insidiantes bellatores ad insidiādu hostib⁹ hic admonemur hoc nō iniuste fieri ab his qui bellum iustū gerunt. Cū aūt iustus bellū susceperit vtrū aperte pugnet an ex insidiis nihil interest ad iustitiā. Iusta aūt bella solēt diffiniri que vlciscunt̄ iniurias. sic gens vel ciuitas plectenda vel bello petenda est q̄ vindicare neglexerit qō a suis improbe factum est: vel reddere quod p iniurias ablatū est sed et hoc genus belli est sine dubio iustū quod deus imperat: qui nouit quid cuiq̄ fieri debeat. In quo bello ductor exercitus vel ipse populus nō tā auctor belli q̄ minister iudicandus est. Augu.in lib. questionū numeri. Notandū est sane queādmodū iusta bella gerebātur a filiis israel cōtra amorreos.innoxius enim trāsitus negabat̄: qui iure humane societatis equissimo patere debebat. Ex sūma de casibus. Nota q quinq̄ exigunt̄ ad hoc vt bellum sit iustū. s. psona res causa animus et auctoritas. Persona vt sit secularis cui licitū est fundere sanguinē nō aūt ecclesiastica cui est phibitū nisi in necessitate ineuitabili. Res vt sit p rebus repetendis vel p defensiōe patrie. Causa si pp̄ter necessitatē pugnet̄: vt p pugnam pax acquirat̄. Animus ne sit pp̄ter odiū vel vltionem vel pp̄ter cupiditatē sed pp̄ter charitatem iustitiā et obedientiā. Auctas vt sit auctoritate ecclesie p̄sertim cū pugnat̄ p fide vel auctoritate pncipis. si aliqō istoꝝ defuerit bellū dicet̄ iniustū. Videt̄ tñ casus in quo sine auctate pncipis vel ecclesie posset moueri bellū: vim p reb⁹ repetēdis et defensiōe patrie. Nā de iure nāe cuiq̄ licitū est vim vi repellere incontinēti et cū moderamine inculpate tutele. De hoc aūt reqre plenius īfra lib.xi.in tractatu de homicidio. miles hns iustū bellū cōtra aliū militē hoste facit suū q̄cquid capit ab hoste vel coadiutorib⁹ suis subditis suis siue aliis. quousq̄ iuxta ꝯsciaꝫ suā sit sibi satisfactū de omni dāno suo et labore et opere tā suo q̄ suoꝝ boiū vel donec ipse hostis offerat ius vel velit satisfacere ipsi. subditos aūt illos q̄ deū pius q̄ hoies timentes nolunt suo ꝯsilio in bello iniusto impendere consiliū auxiliū vel fauorē.credo nullatenus spoliandos vel in aliquo puniendos.

CDe Ppulsanda iniuria sociorum. C. XXIX.

Gratia xxiii.q.iii. Quod vo iniuria sociorum armis ppulsanda nō sit.exemplis ac auctoritatib⁹ pbat̄. Dn̄s.n.cū ab herode quereret̄ ad interficiendū:nō patrociniū sibi ꝯsuit armoꝝ cū occulte istud eis posset in eū ducere manus iudeoꝝ. ꝫ fugiēs in egyptū latuit ibi p septēniū. Ipsi etiā iudei captiui ducti sunt q2 spem suē liberationis nō in solo deo sꝫ etiā in homine posuerūt sed multa nec parstant̄ que tamen iure nō petunt̄ bonus n.nō fuit iniurie vindex petit q2 malus pro malo redderet nō q2 iniqua est vindicta qua lex statuit ꝫ q2 vindicta est libido vlciscendi magisq̄ ad iudicium ptinet

[illegible] boies decernere q̄ ad bonū boiem sibi expeterebic eni malū
p malo redderet: uidet vero nō ſ; delectatione iuſtine iuſtū p mi-
lo qḋ eſt bonū p malo qḋ etiā deus uidet facit. Itē ab aliquo ca-
pte iniuſte ſui exigit p vita tñ redimēda iuſte offerunt. Itē ſacra
eūſa ab aliquo barbaro iniuſte exigit p redēptiōe captiuoꝝ iuſte
preſtant. ſic etiā iniuste ppulſatio ſi iniuste poſtulet iuſte tñ pſtat.
[illegible] ⁊ ipſa poſtulatio nō vſqquaq; iniuſta pbet. aliud eſt .n. inimi-
cū ppellare vt ſibi liceat viuere voluptuoſe: aliud vt aliorū vtilitati
libere poſſit vacare. Sicq; aliud eſt ſuffragiū ab hoīe tanq̄ a mini-
ſtro iuſtitie poſtulare. et mala voluntas aduerſantiū cuius miniſterio
caret effectu ⁊ bonoꝝ voluntas eius ſuffragio ſortiat effectū. aliud
[illegible] ſuā a deo in hoīeꝫ trāſferre: vt aduerſa q̄ inferunt a deo ad vi-
te correptionē humano pellant auxilio nulla precedēte correctiōe.
Petere ergo vel pſtare in tribulatiōe ſubſidiū. vt voluptuoſe q̄s in
[illegible] viuat eſt dānabile. Petere aūt vel pſtare ſolatiū. vt mala fa-
cultas delinquēdi adimat. vt eccleſia pacē adipiſcat. vt aliq̄s mul-
toꝝ vtilitatib' ſeruet vtile eſt ⁊ honeſtū. diſſimulare vero grauiſſi-
mū. hinc de paulo legit q̄ cū q̄dā iudeoꝝ iuraſſent ſe nō comeſtu-
ros panē niſi eū iterficerēt petijt milites a prſide. quoꝝ pſidio illeſus
ſeruaret ab iniuria iudeoꝝ nō ſue voluptati ſ; oīum vtilitati victu-
rus. hinc etiā eccleſia auxiliū ab imperatore ad ſui defenſionē petere
monet. Itē Ambro. in li. de offi. Fortitudo q̄ bello tuet a barba-
ris patriā: vel domi defendit infirmos: vel a latronib' ſocios: iuſti-
tia plena eſt. Itē hieronimus ſup ſophoniā. Si q̄s fortitudinē la-
tronis vel pirate eneruat ⁊ īfirmos reddit. pdeſt illis ſua īfirmitas
debilitata. eni mēbra q̄b' prius nō bene vtebant a malo ope ceſſa-
bit. Itē ambroſius in li. de officijs. pmo. Nō in īferēda ſ; ī depel-
lēda iniuria lex virtutis eſt. Qui eni nō repellit a ſocio iniuriā ſi pōt
tā eſt in vitio q̄ ille q̄ facit. Itē anaſtaſius papa ⁊ damaſus. Poſ-
ſe obuiare ⁊ perturbare pueros ⁊ non facere nihil aliud eſt q̄ fauere
[illegible] eoꝝ. nec caret ſcrupulo ſocietatis occulte q̄ manifeſto
facinori deſinit obuiare. Ecce q̄ nōnūq̄ obuiādū eſt puerſis. ⁊ iniu-
ria ſocioꝝ armis propulſanda eſt. vt ⁊ malis adēpta facultas delin-
quendi proſit. ⁊ bonis optata facultas libere conſulendi eccleſie mi-
niſtretur. hoc qui non facit conſentit.

De affectu mutuo principis ⁊ ſubditoꝝ. C. XXX.

Elinandus vbi ſ. Ultimū eoꝝ que placere
deus hīre iubet principē ē amor
ſubditoꝝ. Codrus atheniēſiū rex p victoria populi ſui
ſeipſm morti tradidit. Nā mutato regio habitu ſarmen-
ta colligens caſtra hoſtiū ingreſſus. a milite quē falce in iurgio per-
cuſſerat iterfect' eſt. Unde illud poeticū. ⁊ iurgia codri. Decios du-
ces romanoꝝ ſe p ſuis exercitib' morti deuouiſſe pcelebre eſt. Iu-
lius ceſar dicere ſolitus erat. dux q̄ nō laborat vt militib' charus ſit
militem neſcit amare: neſcit humanitatē ducis in exercitu ⁊ aduer-
ſus hoſtes debere eſſe. Idē piſtorē in vincula cōiecit. q̄ ſibi melio-
rē panē q̄ ceteris militib' in mēſa ſuppoſuerat. Alexander militem
ſuū macedonē ſenio cōfectū nimio frigore obſtupefactū ipſe in ſub-
limi ⁊ propinqua igni ſede ſedens cum animaduertiſſet ſtatim de-
ſcēdit: ⁊ ſuis manib' corpus frigore duplicatū in ſuaꝫ ſedē īpoſuit.
Plato cū vidiſſet dionyſiū tyrānū ſicilie corpore ſui circūſeptū cu-
ſtodib'. Quid tantū malū inquit feciſti: vt a tā multis neceſſe habe-
as cuſtodiri. principē ſic oportet vincere ob equitis omnium affectus.
vt quiſq; ſubditus p eo periculis imminētib' caput opponat: ſicut vi-
[illegible] natura p capite cetera ſe ſolēt mēbra opponere. Unde claudia-
nus. Nō ſic excubie nō circumſtantia tela. Tutatur amor [illegible]
[illegible]. Hoc alterna fides hoc ſimplex gratia donat. Dicuiſq; dictū
ſit de inſtitutiōe regū ⁊ principū: qualiter ſe habere debeant vel vo-
[illegible] vel multos non ſolum ſm leges diuinas ſed etiā humanas.

De diſtinctione poteſtatis principum ⁊ pontificum.
C. XXXI.

Ex decretis Gratiani prima parte diſt. x. Cy-
prianus iuliano epiſcopo media-
tor dei ⁊ hominū hō chrs ihesus ſic actib' pprijs ⁊ di-
gnitatib' diſtinctis officia poteſtatis vtriuſq; diſcreuit.
ppria volēs medicinali humilitate ſurſum efferri nō humana ſupbia mer-
gi in īferna demergi. vt etiā chriſtiani ipatores p eterna vita pōti-
ficib' idigerēt. ⁊ pontifices p curſu tpaliū tm̄mō reꝝ ipialib' legib'
vterēt. quatenus ſpūalis actio a carnalib' diſtaret incurſib'. ⁊ deo mi-
litās minime ſe ſecularib' negocijs iplicaret. ⁊ viciſſim nō ille reb'
diuinis pſidere videret q̄ eēt ſecularib' negocijs iplicat'. Hugo.
de ſacramētis li. ii. Eccleſia ſancta. i. vniuerſitas fideliū corpus chri-
vocatur propter ſpm chriſti quē accepit. cuius participatio in noīe
deſignat. qui a chriſto chriſtianus appellat. chriſtus quippe vnctus
interpretatur. illo videlicet oleo letitie qḋ pre ceteris participibus
ſuis quaſi caput mēbris ſm pticipationē trāſfudit. ſicut vnguentū
in capite qḋ deſcendit ⁊c. vt ad totū effluerit ⁊ totū viuificaret. vni-
uerſitas aūt hec duos ordines ɔplectit: laicos ⁊ clericos q̄ſi duo la-
tera corporis vnius. q̄ſi eni ad ſiniſtrā ſunt laici. q̄ vite pñtis neceſſita-
ti inſeruiūt. Clerici vo q̄ſi ea q̄ ad ſpūalē vitā ptinēt diſpēſant q̄ſi
dextera pe. Laicus interptat popularis grece eni laos latine dicit
pplus. Cleric' dicit a greco cleros qḋ latine ſortē ſonat. ſiue q̄ iſte
ſorte electus ſit a deo: ⁊ ad ſeruitutē dei: ſiue q̄ ipſe de' ſors illi' ē
⁊ q̄ portionē aliā in terra hīre nō debeat clericus niſi deū. ⁊ ea que
ad partē dei ſpectāt. Laicis eni terrena poſſidere cōcedit clericis vo
ſpūalia tm̄ cōmittunt ⁊ cōcedunt. Due q̄ppe vite ſunt. vna terrena:
alia celeſtis. Una q̄ corp' viuit ex aīa. alia qua aīa viuit ex deo. Ui-
ta terrena bōis terrenus alit. ſpūal ſpūal h'. Ut aūt ī vtraq; vita iuſti-
cia ſeruet ⁊ vtilitas pueniat. primū vtrinq; diſtributi ſunt qui vtri-
uſq; bona ſm neceſſitatē vel rōnē ſtudio ac labore acqrāt. deinde
alij qui ea poteſtate officij cōmiſſi ſm equitatē diſpenſent. ppterea
ī vtroq; populo ſm vtrāq; vitā diſtributo poteſtates ſunt cōſtitute
ſecularis ⁊ ſpiritualis: in vtraq; diuerſi ſunt gradus ⁊ ordines. Ter-
rena poteſtas caput habet regē ſpūalis habet ſummū pontificem.

De preeminentia poteſtatis principum. C. XXXII.

Quantum aūt vita ſpūalis dignior eſt q̄ ter-
rena. ⁊ ſpūs q̄ corpus. tm̄ ſpiritua-
lis ptās terrenā honore ac dignitate pcedit. Nā ſpūalis
terrenā ⁊ inſtituere habet vt ſit. ⁊ iudicare ſi bona nō fu-
erit. ipſa vo a deo primū inſtituta eſt. ⁊ cū deuiat a ſolo deo iudica-
ri habet ⁊ pōt. ſicut ſcriptū eſt. Spiritalis dījudicat oīa. ⁊c. Nam ⁊
in veteri teſtamēto pmū a deo ſacerdotiū inſtitutū ē. poſtea vo p ſa-
cerdotiū iubēte deo regalis ptās ordinata. Uñ ⁊ adhuc ī eccla dei
ſacerdotalis dignitas regalem ptātē ſacrat. Et aplūs. Qui bñdicit
maior eſt. Extra. v. de maioritate ⁊ obediētia. Clemēs papa. Oēs
principes terre ⁊ ceteros hoīes epīs obedire beatus petrus pcipie-
bat. Innocēti'. iii. illuſtri cōſtantino imperatori. Mirata eſt iperialis
ſublimitas q̄ te auſi fuimus in nris līis increpare. hoc aūt admira-
tōi nō cāꝫ ſ; occaſionē pbuit q̄ legiſti beatū petrū ſcripſiſſe. Subdi-
ti eſtote oī hūane creature ⁊c. Qḋ aūt ſequit regi tāq̄ pcellēti nō ne-
gam' q̄n pcellat ipator ī tpalib' ill' dūtaxat q̄ recipiūt ab eo tpalia. ſ;
pontifex in ſpūalib' antecellit que tanto tpalib' ſunt digniora q̄nto
anima pfert corpi. Qḋ aūt ſequit ad vindictā maloꝝ laudē vo bo-
noꝝ. intelligendū nō eſt q̄ rex vel imperator ſup bonos ⁊ malos gla-
dij accepit poteſtatem: ſed in eos ſolūmodo qui vtentes gladio ei'
ſunt iuri dictioni cōmiſſi. Ad firmamētū ergo celi. hoc eſt vniuerſa-
lis eccleſie fecit deus duo magna luminaria. i. duas inſtituit digni-
tates. que ſunt pontificalis auctoritas: ⁊ regalis poteſtas. ſed illa q̄
preſt dieb' i. ſpūalibus maior que vo carnalib' minor. vt quanta ē
inter ſolē ⁊ lunam. tāta inter pontifices ⁊ reges cognoſcat differen-
tia. Extra. ii. de iudicijs. Innocē. iii. Cū valentinian' iclytus impe-
rator ſuffraganeis mediolanenſis eccleſie dixiſſe legatur talē in pon-
tificali ſede cōſtituere pcurate. cuius ⁊ nos qui gubernamus impe-
riū ſincere iuriſdictiōi nra capita ſubmittamus. ⁊ eius monita cū
tanq̄ homines delīqrimus ſuſcipiam' neceſſario velut medicamē-
ta curātis. Nec illud omittamus qḋ theodoſius imperator ſtatuit. ⁊
karolus inouauit. Quicūq; videlꝫ litē hīns ſiue petitor fuerit ſiue re-
us ſiue in initio litis. ſiue decurſis tepoꝝ curriculis. ſiue cū negociū
perorat. ſiue cū iam cepit pmi ſnīa. ſi iudiciū elegerit ſacroſancte ſe-
dis antiſtitis. illico ſine aliqua dubitatiōe etiam ſi pars alia refrage-
tur ad epoꝝ iudiciū cū ſermone litigātiū dirigat. Cū eni nō huma-
ne cōſtitutionis legē ſed diuine potius innitamur. q̄ poteſtas nra
nō eſt ex hoīe ſ; ex deo. Null' ſane mentis ignorat qn ad officiū no-
ſtrū ſpectet. de quocūq; mortali peccato corrigere quēlibet chriſtia-
num. ⁊ ſi correptionem contempſerit per diſtrictionē ec. coercere.

Q; Decreta pontificum preferenda ſunt legibus imperatorum.
C. XXXIII.

Ecce. Decet q̄ poteſtati ſeculari preceſſit ptās ec-
cleſiaſtica cui et ptās imperātiū depēdeat
honor ⁊ obediētia pceptoꝝ. pꝫ q̄ ⁊ precepta canonū ſiue
decretoꝝ pontificaliū pferēda ſunt edictis ⁊ legib' im-
peratoꝝ. vt innuit Gratian' vbi ſupra diſt. x. Ex decretis gratiani
in prima pte. diſt. i. Ius nature eſt qḋ in lege ⁊ in euāgelio ɔtinet.
quo q̄ſq; iubet alij facere qḋ ſibi vult fieri. ⁊ phibet alij inferre qḋ
ſibi nolit fieri. Dum Eccleſiaſtica inſtitutio canonis nomine cenſe-
tur. Idē in diſt. x. Cōſtitutiōes vo principū eccleſiaſticis cōſtitutio-
nibus nō pminēt: ſ; eccleſiaſticis legib' poſtponēde ſunt. vbi aūt
euangelicis atq; canonicis decretis non obuiauerint. omni reue-

rerum digne habeant. Helinandus vbi supra. Humane leges auctoritate valet quatenus a diuinis nō discrepāt aliōqn falsum ē qd in lege scriptū ē qd placet legis h₃ vigorē. Nullus leges credūt qdā cum lib⁹ pferēdas s₃ has anatharsis telis aranee cōparauit q̄ muscas ꝛ culices detinēt ꝛ volatilia grādiora trāsmittūt. Ex summa iuris. Nota qꝫ cōstitutio a pncipe lata sup ecclesiastico negocio nō valet. eo qꝫ a pncipe lata ē nisi forte puilegiū fuerit qd imperator ecclesie tribuit. hoc eni ipso iure valet. Sup seculari ꝟo negocio lata si nō contradicat canoni valet. ꝛ ipsā ecclesia tacite suā approbat ꝛ tenet. ac p ea negocia decidit vbi canon nil statuit q̄ si etiā imutet a pncipe ipsam quoqꝫ imutatā habere debet ecclesia. nisi p canones specialiter fuerit cōfirmata. Si vero canoni ɔtradicat nō tenet in secularib⁹ ꝛ in foro seculari valet nisi legi vel euāgelio ɔtraria fuerit tūc eni nō valet vt sūt leges de vsuris loquentes. ꝛ de diuorciis. In foro autē ecclesiastico canon illa legi cōtradicēs obseruari debet. ꝛ fm illū iudicari. sicut est ille de pscriptione xxx. annorum.

¶ De Legibus ꝛ effectu ꝛ qualitate earū. C. XXXIIII.

Ctor. Dicto de ciuibus ꝛ regib⁹ siue principibus tercio loco s₃ ordinē supradictū restat dicē dū de legib⁹. Nā ꝛ ipse ɔsensu ciuiū. i. maiorū natu sanciunt a pncipib⁹ ꝛ indicunt ciuib⁹. Ex summa azonis. Lex aliqñ stricte ponit vt p statuto populi romani cū dicit. Lex ē id qd pplis senatorio magistratu iterrogāte veluti ɔsuli ɔstituebat. Cōsul. eni q̄ senator erat pplm ɔsulebat an ei placeret ita statui populusqꝫ ridebat ita. Porro qñtū ad sniam s₃ alia ꝟba fere eadē ē diffinitio q dicit lex ē cōe pceptū delictoꝝ q̄ spōte vel ignorātia ɔtrahunt coercitio. cōis reipu. spōsio Aliqñ ꝟo large ponit p oi rōnabili statuto. vñ ꝛ dicit lex ē sanctio sancta iubēs honesta pphibēs ɔtraria. Justinianus in li. i. institutionū. Imperatoriā maiestatē nō solū armis decoratā. s₃ etiā legib⁹ oꝫ esse armatā vt vtrūqꝫ tpe ꝛ bellorū ꝛ pacis recte possit gubernari. Qd'qꝫ pncipi placuit legis hēat vigorē. qd'cūqꝫ igit ipator p eplaꝫ ɔstituit vel cognoscēs decreuit. vł edicto pcepit hec sūt q̄ ɔstitutiōes appellant. Ex his qdā psonales sūt. vt qd pnceps alicui ob meritū indulsit vel si cui penā irrogauit. vel si cui sine exēplo subuenit psonā nō egredit. Papinianus in li. diffinitionū. Lex ē cōe pceptū viroꝝ prudētū ɔsultatio delictoꝝ q̄ spōte vel ignorātia ɔtrahunt coercitio reipu sponsio cōis. Celsus li. v. dig. Ex his q̄ forte vno aliquo casu accidere possunt iura nō constituunt. Idē in li. xi. Nā ad ea potius oꝫ aptari iura q̄ ꝛ frequēter ꝛ facile q̄ꝫ q̄ raro eueniunt. Modestinus li. i. regularum. Legis virt⁹ hec est imperare vetare pmittere punire. Ulpianus lib. iii. ad sabinū. Jura nō in singulas psonas s₃ generalit ɔstituunt. Idē li. xvi. ad eūdē. Non ambigit senatū ius facere posse. Isido vbi supra li. v. Oīs aūt lex aut pmittit aliqd. vt vir fortis petat pmiū aut vetat. vt sacraꝫ virginū nuptias nulli petere liceat. aut punit vt q̄ cedē fecerit capite plectat. eius eni pmio aut pena vita moderat hūana. Facte sunt aūt leges vt eaꝫ metu hūana coerceat audacia. tutaqꝫ sit inter iprobos innocētia. ꝛ in ipsis iprobis formidato supplicio refrenetur nocēdi facultas. Erit autē lex honesta. iusta possibilis fm naturā; fm cō suetudinē patrie. loco tēporiqꝫ cōueniēs necessaria. vtilis. manifesta quoqꝫ ne aliqd per obscuritatē in captiōe cōtineat. nullo priuato cōmodo s₃ pro cōmuni ciuiū vtilitate cōscripta.

¶ De Institutiōe earū. C. XXXV.

X summa Azo. Cōdende sunt autē leges ab imperatore. cōsilio pceꝫ sacri palatii ac cetu senatorum honestissimo qui erant ꝛ dicebantur patres vel etate vel cure similitudine. Cōscripti vero qꝛ eorū nomina imperator habebat scripta in suo diademate. Delegatur aūt lex primo alicui dictanda. dictata quoqꝫ recensetur ꝛ iterum tractatur an sit equum ita censeri. ꝛ si tandē omnes consentiunt in sacro consistorio recitabitur vt per principē firmetur. cuiusqꝫ iussu in populos diuulgetur ꝛ valeat post duos menses a tēpore insinuationis. Potest etiā condi lex a prefecto pretorio si nō sit contraria legibus principis ꝛ iterū ab his quibus imperator mādauerat. Nec obstat qꝫ scriptū est soli principi licere legem condere qꝛ ꝛ senatus ꝛ prefectus ꝛ iurisconsulti condunt ex principis auctoritate. Qualiter autē condi debeat lex paret qꝛ clare ꝛ aperte certeqꝫ ꝛ indubitāter. Nihil enim adeo propriū est legislatoris vt claritas Debet etiā condi cum deliberatione illa quam diri supra. Hic autē loquor de legibus generalibus non de specialibus vel priuatis legis que pupurea tantū scriptione signantur. Scitur autē lex esse generalis ex hoc pro qꝫ cōtinet in corpore iuris nisi in casu. Aliter autē non est generalis nisi imperator de causa cognouerit ꝛ inter partes diffiniuit pronunciauerit. vel nisi mittat leges ad senatum vel nisi vocat edictum. vt sepe dicit hac edictali lege vel nisi iubeat eam per edictum ppl'os diuulgari. vel in similib⁹ causis idem statuit. vel nisi vocet eā generalē. Qui ꝟo cōdi debeat si querat. vtiqꝫ qui sup hoc pces imperatori porrigunt vel cū a sua sponte mouet vel qui nō est p legē diffinitū id qd querit. Paulus li. ii. regularū. Qd quisqꝫ iuris in alterum statuerit ipse eodē iure vtat. In extrauagātib⁹ i. de ɔstitutiōib⁹. Innocē iii. Qd q̄sqꝫ iuris in alterū statuit ipse ex vti eo ꝛ sapiens dicat auctoritas patere legē quā ipse tulerit. Gratianus in decreto prima pte dis. iiii. Augu. ait de vera religiōe. In istis tpalib⁹ legibus q̄qꝫ de his hoies iudicēt cū eas instituūt tñ cū fuerint institute ꝛ firmate iudicare de ipsis nō licebit s₃ fm ipsas. Leges instituūt cū pmulgant. firmant cū morib⁹ vtētiū approbant. sicut eni moribus vtentiū in cōtrariū nōnulle leges hodie abrogate sunt. ita moribus vtentiū leges ɔfirmant. Unde illud Thelesphori pape decretū qd decreuit vt clerici generaliter a qnquagesima ieiunādi ppositū susciperent. ꝛ a carnib⁹ ꝛ deliciis abstinerēt. qꝛ morib⁹ vtentiū approbatū non est. aliter agentes trāsgressionis reos nō arguit. Nisi forte dicatur hec nō decernendo esse statuta. s₃ exhortando conscripta. Decretum ꝟo necessitatem facit. exhortatio autem liberam voluntatē excitat.

¶ De Primis auctoribus legum. C. XXXVI.

Isidorus vbi supra li. v. Oēs aūt leges aut sunt diuine aut hūane. Diuine nā hūane morib⁹ ɔstāt. Ideoqꝫ he discrepāt qꝛ alie aliis gentib⁹ placent. Fas lex diuina est ius lex hūana. Transire p alienū agꝫ fas est. ius nō est. Moyses gēti hebree primus omnium diuinas leges sacris lris explicauit. Foroneus rex grecis primus leges iudiciaqꝫ ɔstituit. Mercuri⁹ trimegistus prim⁹ leges egyptiis tradidit. Solon atheniēsib⁹. Ligurgus prim⁹ lacedemoniis iura ex apollinis auctoritate ɔfinxit. Numa pōpili⁹ q̄ romulo successit in regnū prim⁹ leges romanis edidit. Deinde cū ppl'us seditiosos magistrat⁹ ferre nō posset. decē viros legib⁹ scribēdis decreuit q̄ leges ex libris solonis i latinū sermonē trāslatas de xii. tabulis exposuerūt. Fuerūt aūt hi. Api⁹ Claudius. Genuti⁹ Ueteri⁹ Juli⁹ Manili⁹ Sulpiti⁹ Sexti⁹ Curati⁹ Romelius. Postumi⁹. Hi decemviri legū ɔscribendaꝫ electi sūt. Leges aūt redigere in libris primus consul pompei⁹ instituere voluit. sed nō pseuerauit obtrectatoꝝ metu. Deinde cesar cepit id facere sed añ interfectus est. paulatim autem antique leges vetustate atqꝫ incuria exoleuerūt. quaꝫ etsi nullus iam vsus est. noticia tñ necessaria videt. Noue leges a ɔstātino incipiunt cesare ꝛ reliqs succedētib⁹ erātqꝫ pmixte ꝛ inordinate. postea Theodosius minor august⁹ ad similitudinē gregoriani ꝛ hermogeniani codicē factū ɔstitutionū a ɔstantini tpib⁹ sub ppio cuiusqꝫ imperatoris titu. disposuit. quē a suo nomine theodosianū vocauit.

¶ De Jure vniuersali. C. XXXVII.

Isidorus vbi supra. Jus generale nomē. Lex āt iur⁹ spēs ē. ꝛ dr ius: quia iustū est. Justinianus vbi supra. Justicia est cōstans ꝛ perpetua voluntas ius suū vnicuiqꝫ tribuens. Jurisprudentia est diuinarū atqꝫ humanarū rerū noticia iusti ꝛ iniusti scientia. Juris precepta sunt honeste viuere alterū non ledere. sua cuiqꝫ tribuere. Jus publicū est quod ad statū rei romane spectat. Jus priuatū quod ad singuloꝝ vtilitatē. Jus priuatum collectū est. aut ex naturalibus preceptis aut gentiū aut ciuilib⁹. Jus naturale quod natura oia animalia docuit. hinc descendit maris ꝛ femine cōiunctio. quam nos matrimoniū appellamus. liberoꝝ procreatio ꝛ educatio. Ulpianus li. i. institutionū. Juris nomen a iusticia descendit. Nam vt eleganter celsus diffinit. Jus est ars boni ꝛ equi. cuius merito quis nos sacerdotes appellat. iusticiam namqꝫ colimus ꝛ boni ꝛ equi noticiam profitemur. equum ab iniquo separantes. licitum ab illicito discernentes. bonos non solum metu penarum verū etiam premioꝝ exhortatione efficere cupientes. veram ni fallor philosophiam non simulatam affectantes.

¶ De Speciebus iuris. C. XXXVIII.

Publicū ius ꝛ sacris in sacerdotib⁹ ꝛ magistratib⁹ ɔsistit. Priuatū ius ē qd ad singuloꝝ spectat vtilitatē qd tripartitū est. collectū est. n. ex naturalib⁹ pceptis aut gentiū aut ciuilib⁹. Pōponi⁹ li. singulari enchiridii. Jus gentiū ē apud deū religio vt parētib⁹ ꝛ patrie pareamus. Florentin⁹ li. i. institutionū. vt vim atqꝫ iniuriā ppulsem⁹ nā iure hoc euenit vt qd q̄sqꝫ ob tutelā corporis sui fecerit iure fecisse existimet. Et cum inter nos cognationē quandā natura cōstituit consequens est hominē homini insidiari nefas eē. Papinian⁹ li. ii. diffinitionū. Jus pretoriū est qd pretores introduxerūt adiuuādi vł supplēdi vel corrigēdi iuris ciuilis gratia ppter vtilitatem publicā. qd ꝛ ho-

...tur ab honore patrum sic nominatū. Martianus li. institutionū. Nā et ipsum ius honorariū viua vox est iuris ciuilis. Paulus. Pretor quoq; ius reddere dicitur etiā cū inique decernit. relatiōe facta nō ad id qd' pretor facit sz ad id qd' pretorē facere decet. Ysidorus vbi supra. Jus gentiū ē sedū occupatio: edificatio: munitio: bella: captiuitates. seruitutes: postliminia. federa pacis: induce: legatorum nō violādorum religio: cōnubia inter alienigenas phibita. Et inde ius gentiū: qz eo iure oēs fere gētes vtūt. Jus militare ē belli inferēdi solēnitas. federis faciēdi nexus: signo dato egressio in hostem vel cōmissio. Item signo dato receptio. Item flagitii militaris disciplina si locus deserat. Itē stipendiorū modus dignitatum gradus premiorum honor veluti cum corona vel torques donantur. Item prede decisio et pro personarum qualitatibus et laboribus iusta diuisio ac principis portio.

C De Ordine iuris triplicis. C. XXXIX.

Gratianus dis. v. Naturale ius inter omnia primatū obtinet et tēpore et dignitate. Cepit enī ab exordio rationalis creature nec variatur tempore sed immutabile permanet. Sed cum naturale ius in lege et in euangelio supra dicatur esse cōprehensum. quedam autē cōtraria his que in lege statuta sunt nunc inueniunt concessa non videtur ius naturale īmutabile permanere. In lege nāq; precipiebatur vt mulier si masculū pareret xl. si vero feminā. lxxx. diebus templi cessaret ingressu. nūc autē statim post partū ecclesiā ingredi nō prohibetur. Di. vi. §. his itaq; respondetur. Sunt in lege quedā moralia vt nō occides etc. quedā mystica: vtpote sacrificiorum precepta et alia his similia. Moralia mandata ad naturale ius pertinent. et ideo nullā mutabilitatē recepisse monstrant. Mystica vero quātū ad superficiē a naturali iure probant aliena. quātū ad moralem intelligentiā inueniunt sibi annexa. ac p hoc si sm superficiem videant esse mutata. tn̄ sm moralē intelligentiā mutabilitatem nescire probant. Jus vero consuetudinis post naturalē legē exordiū habuit. ex quo homines cōuenientes in vnū ceperūt simul habitare. qd' ex eo tpe factum credit. ex quo cain ciuitatē legit edificasse. Di. vi. Jus autē cōstitutionis cepit a iustificationibus quas dominus tradidit moysi dicens. Si emeris seruum hebreum etc.

C De differentia eorum et ordine. C. XL.

Ist. vii. Differt autē ius nature a cōsuetudine et cōstitutione. Nā iure nature omnia sunt cōmunia oibus. qd' nō solū inter eos seruatū credit. de quibus legit: Multitudinis credētiū erat cor vnū et anima vna etc. verūetiā ex precedenti tēpore a phis traditū inuenit. Unde apud platonē illa ciuitas iustissime ordinata traditur. in qua quisq; proprios nescit affectus. Jure vero consuetudinis vel cōstitutiōis hoc meū ē. illud vero alterius. Unde augu. ait sup iohānē. vnde quisq; possidet qd' possidet. nōne iure humano. Nā iure diuino dni est terra et plenitudo eius. Jura aūt hūana iura sunt imperatorum. quare: qz ipsa iura humana p imperatores et reges seculi deus distribuit hūano generi. Itē tolle iura imperatorum et quis audet dicere: hec villa mea ē. meus ē iste seruus meus est hec domus. Sz dicitis qd nobis et imperatori. sed vt iā dixi de iure hūano agit. Aplus voluit seruiri oibus regibus. voluit honorari reges et dixit: Regē veneremini. Noli ergo dicere quid mihi et regi. Quid tibi ergo et possessioni. p iura regum possident possessiōes. Dixisti qd mihi et regi. Noli ergo dicere possessiōes tuas. qz ipsa iura renunciasti hūana qbus possessiōes possident. Tulius in rheto. li. Nature ius ē qd' cognatiōis aut pietatis cā seruat. quo iure parentes a liberis colunt et econuerso. Lege ius ē qd' pplo iussu sancitum est. Cōsuetudine ius ē qd' sine lege eque ac si legitimū sit vsitatū est.

Gratianus vbi supra. Dignitate vero ius naturale simulit preualet cōsuetudini et cōstitutiōi. Quecūq; em vel moribus recepta sunt vel scriptis cōprehēsa. si naturali iuri fuīt aduersa vana et irrita sūt habēda. Nicolaus papa. Mala cōsuetudo nō minus q̄ perniciosa corruptela est abiciēda. Que nisi citius radicitus euellat in priuilegiorum ius ab improbis assumit. Aug. Ueritate manifestata cedat cōsuetudo veritati. Item Grego. papa. vii. Certe vt beati Cypriani vtamur sentētia: quelibet consuetudo quātūuis vetusta: quātūuis vulgata. veritati omnino est postponenda. et vsus qui veritati est contrarius: est abolendus. hoc plane verū est. qz ratio et veritas cōsuetudini preponenda est. sz si cōsuetudini veritas suffragat nihil oz firmius retineri.

C De Jure naturali. C. XLI

Isidorus vbi supra. Jus aūt nāle ē aut ciuile aut gētiū. Jus nāle ē cōe oium nationū et qd' vbiq; instinctu nature nō cōstitutiōe aliq̄ habet. vt viri et femine coniunctio. liberorum susceptio et educatio cōmunis omniū possessio. et oium vna libertas. acquisitio eorum que celo terra mariq; capiunt. Item deposite rei vel cōmendate pecunie restitutio. violentie p vim repulsio. Nam hoc ac si qd' huic simile est nunq̄ iniustū: sed naturale et equum habet. Ex decretis Gratiani in prima pte. dist. i. Jus nature est qd' in lege et in euāgelio continet. quo quisq; iubet alii facere qd' sibi vult fieri. Di. ii. Ecclesiastica institutio canōis noie censet. Regula iuris. Jure naturali equū est neminē cū alterius detrimēto et iniuria fieri locupletiorem. Tull. in li. de legib. et Regino supra in li. de ethica ca. et terū lib. illo tit. qz nobis innata sunt virtutū semina. Ex decret. de. iii. Ex concilio toletan. Placuit sancto concilio. vt metropolitane sedis auctoritate coacti vniuersalisq; puincie cuncti rectoresq; ecclesiarū vnū eundēq; in psallēdo teneāt modū. quem in metropolitana sede cognouerint institutū officia publica. i. vespas matutinū vel missam aliter q̄ in principali ecclesia celebrare nō liceat. Actor. Quia vero dictū est supra iure naturalis esse coniunctionē maris et femine quā natura oia aialia docuit. ne p hoc videat qz liceat alicui carnē suā in plures diuidere. Nota qz ius naturale qddā est vniuersalissimū. s. qd' est in oibus rebus. i. in cōcordia oium rerum. et de tali iusticia naturali agit plato in thimeo. vnū enī elementū nō pōt esse sine alio. Quoddā aūt minus vniuersale qd'. s. natura omnia aialia docuit. Et hoc modo de naturali iure est coniunctio maris et femine. Quoddam vero speciale qd' sz naturalis ratio dictat et tale ius est in solis viuentibus ratiōe. vnde de tali iure est fidelitas quā vir debet vxori sue. Est itaq; de iure naturali spāli vnicā vnius ee. verūm cū antiqs patribus dispensatum erat non q̄tū ad essentiā virtutis precepti. s. castitatis sed q̄tū ad opus: virtus enim immutabilis est. sed opera variabilia sunt.

C De Jure positiuo. C. XLII.

Ex summa iuris. Constitutio est ius humanum qd' dicit positiuū q̄si positum ab hoie siue compositū. Constituere pōt in secularibus imperator. Pōt etiam ciuitas legē municipalē facere. In ecclesiasticis aūt potest aplicus facere generalē cōstitutionē et sinodus generalis. Pōt etiā sinodus metropolitana vel etiā epalis cōstitutionē facere sed nō generalē sz et caplm. Uidet quoq; qz vniuersitas cōstituere possit. dūmō talis cōstitutio nō sit per quā onus alijs inferat. et ad cōstituētes nō extendat. tūc enim nō valeret. Cōstituendi cā est malitie coertio. vel questionis noue iudicialis diffinitio. Officiū cōstitutiōis vnico versiculo sic compbendit. Permittit punit impat atq; vetat. Preiudicat aūt cōstitutio posterior anteriori. si cōtraria sit. alioquin posterior sm priorem intelligit. et hoc dico si ab codē emanauerit imperante. Si. aūt a diuersis illa preiudicat q̄ facta est ab illo q̄ est maioris auctoritatis. Itē nota qz ex cā statuit aliqn̄ dispēsatio et tūc cessante cā dz cessare cōstitutio: qz cū dispēsatio iuri cōi detrahat nō ē trahēda ad cōsequentiam. Uñ dicit regula iuris que propter necessitatē recepta sunt nō debent in argumentū trahi. Et hoc dico nisi loco illius succedat alia cā. Aliqn̄ vero ius cōe statuit ex cā. et tūc aut expssum est hoc i cōstitutiōe. et tūc etiā si cesset cā dz et cōstitutio cessare. Aut nō: et tūc erit cōstitutio perpetua. In sūma vero nota qz ius positiuū. i. cōstitutionē vl legē scriptā siue ius cōe cessare facit aliqn̄ necessitas: vtilitas. pietas: scandalū: Jtaq; cōstitutio: Jtaq; quoq; cōsuetudo.

C De Jure ciuili. C. XLIII.

Regula iuris. Omnis diffinitio in iure ciuili periculosa est. parum est qd' subuerti nō possit. Ysidorus vbi supra. Jus ciuile est qd' q̄sq; ppłus vel ciuitas sibi propriū hūana diuinaq; cā cōstituit. Justinianus vbi supra. Oēs aūt ppli q̄ legibus et moribus regunt ptim suo proprio. ptim cōi oium hoim iure vtunt. nā qd' q̄sq; ppłus: ipse sibi ius cōstituit. id ipsius propriū ciuitatis ē. vocat q; ius ciuile. q̄si ius propriū ipsius ciuitatis. Qd' vero nālis rō inter oēs hoies cōstituit. id apud oēs pplos peque custodit. vocaturq; ius gētiū. q̄si quo iure oēs gētes vtunt. Jus ciuile cōstat aūt ex scripto aut ex nō scripto. Scriptum ius ē lex: plebiscita. senatuscōsulta. principū placita: magistratuū edicta. rūsa prudētū. Lex ē qd' pplo romanus senatorio magistratu interrogāte velut cōsule cōstituebat. Plebiscitū ē qd' plebs plebeio magistratu īterrogāte veluti tribunitio cōstituebat. Plebs a pplo differt vt spes a genē. Nā appellatiōe ppli vniuersi ciues significant. plebis aūt appellatiōe sine patriciis et senatoribus ceteri ciues significant. Plebiscita lege hortēsia lata. nō minus valē q̄ leges ceperut. Senatuscōsultū ē qd' senatus iubet atq; cōstituit. Qd' etiā principi placuit: legis hz vigorem. Rūsa prudentū sūt sniē et opiniōes eorum quibus pmissum erat iura condere. Nam antiquitus cōstitutū erat vt essent qui iura publice interpretarent qbus a cesare ius respondendi datum est qui iurisconsulti appellabant. a quorū rūso iudici recedē nō licebat.

—

¶ De Ortu iuris ciuilis lacedemone. et athenis. C. XLIIII.

Us ciuile a duab' ciuitatib' emanauit athenis et lacedemonie. Lacedemonii ea q̄ p legibus obseruabāt memorie mādabāt. Atheniēses ea q̄ in legib' scripta erāt custodiebāt. Helinādus in cronicis suis li. xiii. Regnante ioas in iudea ligurgus lacedemonius iura cōposuit. Iustinianus li. iii. Ligurgus legib' suis ciuib' in alios sanxit. cui' nō ibe credēdū in se primo daret aurū argentūq; vsu et oīm sceleris materiā sustulit. fundos oīum equaliter iter oēs diuisit. et equa patrimonia neminē potētiorē altero redderēt. Cōuiuari oēs publice iussit. ne cui' diuitie vl luxuria in occulto eēnt. iuuenib' nō amplius vna veste vti toto anno permisit nec quēq; cultius q̄ alterū pgredi. nec epulari opulētius. Emi singula nō pecunia sz cōpēsatiōe mertiū iussit. pueros puberes nō in forū sz in agrū deduci iussit. et primos ānos nō in luxuria sz in omni ope et labore agerent. Nihil eos somni cā substernere. et vitā sine pulmēto degerere. neq; prius i vrbē redire q̄ viri facti eēnt statuit. Uirgines sine dote nubē iussit. vt vxores nō pecunia eligerent. Matrimū bonorē nō diuitū et potētū sz senū eē statuit. hec et alia q̄m solutis antea morib' dura videbanē. autorē eaz appolinē delphicū finxit. et inde se ea detulisse. Deinde vt eternitatē suis legib' daret iureiurādo obligat ciuitatē nihil eos de ei' legib' mutaturos priusq̄ reuerterē. simulās se ad oraculū delphicū pficisci. cōsulturūq; qd addēdū vel mutādū legib' videref. Profect' ē autē cretā. vbi voluntariū exiliū ppetuo egit moriēsq; abici ossa sua in mare iussit ne forte lacedemonē referrent. et sic se putarēt lacedemonii solutos a iureiurādo. Ex cronicis. Porro regnāte sedechia solon atheniēsis vn' ex septē sapiētib' draconi legib' antiquatis. q̄ eas q̄ ad sanguinē ptinebāt noua gēti sui iura cōposuit. Ex cuius etiā libris in latinū translate leges rome exposite sunt.

¶ De Ortu et incremēto iuris apud romanos. C. XLV.

Gaius li. i. Cuiusq; rei potissima pars principiū est. Pōponius li. singulari enchiridii. Et quidē in initio ciuitatis nre populus sine lege certa sine iure certo primū agere instituit. Omniaq; manu a regib' gubernabanē. Postea aucta ad aliquē modū ciuitate tradiē ipm romulū diuisisse populū in xxx. ptes qs curias appellauit q: tūc reipu curā p sniās eaz ptiū expediebat. et ita leges qsdā curiatas. tulerūt et sequētes reges q oēs ɔscripte sunt i li. ex papirii q̄ fuit tpe tarquinii superbi. ale q̄ fuit ille tpib' qb' superb' demarati chorinthii filius. q liber appellaē ius papirianū nō q: ipse papirius de suo q̄cq̄ ibi adiecerit sz q: leges sine ordine latas in vnū cōposuit. Exacti deinde regib' lege tribunitia oēs eoz leges exoleuerūt. Iterūq; cepit pplus romanus incerto magis iure et ɔsuetudine aliq̄ vti q̄ p legē latā idq; prope viginti annis passus ē. Postea ne diutius h fieret placuit publica autoritate decē ɔstitui viros p quos peterenē leges a grecis ciuitatib' et ciuitas fūdaref legib' qs in tabulis eboreis pscriptas p rostris cōposuerūt et possent leges apti'. Datūq; ē eis ius eo anno in ciuitate summi vti leges et corrigerēt si opus eēt iterptarenē. ne q prouocatio ab eis fieret a ceteris magistratib' fieret. Qui et ipsi aliquid iuterunt aliqd deesse illis primis legib' ideoq; sequēti anno alias easdē tabulas adiecerūt et ita ex accidēti appellate sī leges duodecim tabulaz. quaz ferēdaz autorē fuisse decē viris hermodoz quendā ephesiū exulātē i italia q̄dā retulerūt. Has legib' iuris eciuit vt interptatio desideraret prudētū autoritatē necessariāq; esse disputationē fori. H disputatio et hi ius qd sine scripto venit cōpositū a prudētib' ppria pte aliq nō appellaē vt cetere ptes iuris suis noib' designanē. sz cōi appellaē noie ius ciuile. Deinde ex his legib' eodē tpe fere actiōes cōpositē. qb' inter se hoies disputarēt. qs certas et solēnes eē voluerūt et appellaē h pe legis actiōes l legitime actiōes. et ita eodē pene tpe tria h iura nata sūt. l leges duodecim tabulaz. et ex his fluere cepit ius ciuile et eodē legis actiōes. et fere pplo annos ppe cētū hec ɔsuetudine visus e. postea cu apius claudius has legis actiōes in formā redegisset. Gneus flauius scriba ei' libertinus surreptū librū pplo tradidit. qd mun' adeo gratū fuit populo vt tribunus plebis fieret et senator et edilis curulis. q̄ liber actiones continēs appellaē ius ciuile flauianū. Primus iuris ciuilis sciētia tiberius coruncanius publice pfessus ē. Fuit aūt in primis ptus papirius publius q leges regias in vnū cōtulit. post apius claudius vn' de decē viris cui' maxima ɔsilii in duodecim tabulis scribēdis fuit. post h apius claudius de eodē genere cognomento centumanus q̄ viā apii strauit et aquam claudiam induxit. et de pirro in vrbē non recipiendo sententiam tulit. Publius mutius decē libellos reliqt. Etatis sequētes Manlius tres. post hos quintus mutius publii filius iuris ciuilis scīaz primus ɔstituit generaliter in libros. xviii. redigēdo. Mutii auditores fuerunt complures. Omnes iurisconsultorum libri digesti sunt ab aufidio namusa in centū sexaginta libros. Seruius quoq; prope c. xxx. libros. Atheius cōsul fuit labeo esse noluit cum offerref ei cōsulatus ab augusto quo suffectus heret et honore fungi cepit. Sed plurimū studii operam dedit et totū annum ita diuiserat. vt rome sex mensibus cum studiosis esset. et sex mensibus secederet et conscribendis libris operam daret. reliquit xl. volumina. Hi duo primū veluti diuersas sectas fecerunt. Nam atheius capito in his que ei tradite fuerant perseuerabat. labeo ingenii qualitate et fiducia doctrine plura innouare instituit.

¶ De Iure quiritio l romano. et partibus eius. C. XLVI.

Sidorus vbi supra. Ius quiritiū est proprium romanoz. qd nulli tenēt nisi quirites. l romani. tanq̄ de legitimis hereditatib' de curationibus de tutelis de vsucapionib'. Constat aūt ius quiritum ex legibus et plebiscitis. ɔstitutionib' principū siue prudentum responsis. Lex est ɔstitutio ppli quo maiores natu simul cū plebe aliqd sanxerūt. Scita sunt que plebes tm̄ ɔstituūt. Et vocata sunt q: ea plebe sciat vel qd sciscitaē et rogaē vt fiat. Senatusconsultū est qd tm̄ senatores pplis ɔsulēdo decernūt. Constitutio vel edictum qd rex vel imperator cōstituit vel edicit. Rēsa sunt q̄ iurisconsulti respōdere dicunē ɔsulētib' vnde et rīsa pauli dicta. Fuerūt enim quidā prudentes et arbitri equitatis q̄ institutiōes ciuilis iur' cōpositas ediderūt q̄bus dissidentiū lites ɔtentionesq; sopirent. Quedā etiā leges dicunē ab his q̄ ɔdiderūt. vt ɔsulares: tribunicie: iulie: cornelie. papia. pompeia. falcidia aquilia. Satira vero lex est que de pluribus simul reb' eloquiē dicta a copia reru et q̄si a saturitate. Unde et satiram scribere est poemata varia condere vt Oratii iuuenalis et persii. lex nouella. Rhodie leges naualiū cōmerciorū sunt ab insula rhodo cognominate in qua antiquitus mercatorū vsus fuit.

¶ De Iure canonico. C. XLVII.

Gratianus in decret. di. iii. Ecclesiastica vero ɔstitutio canonis nomine censetur. Idem dist. iii. Canon grece: latine regula nūcupatur. Regula dicta est eo q: recte ducit. nec aliqñ aliorsū trahit. Alii dixerūt regulā dictā vel q: regat vel q: normā recte viuēdi pbeat. vel qd distortū prauūq; est corrigat. Porro canonum alii sunt decreta pontificū. alii statuta ɔciliorū. Cōciliorū vo alia sunt vniuersalia alia prouincialia. Ex dis. xix. Agatho papa oībus epis. Sic aūt oēs aplice sedis sanctiones accipiēde sunt tanq̄ ipsius diuina voce petri firmate. Itē ex capitulo karoli imperatoris. In memoriā beati petri apli honorem sanctā romanā ecclesiā aplicam sedē vt que nobis sacerdotalis mater est dignitatis. esse debeat ecclesiastice magistra rōnis. Et h vt ferendū ab illa sancta sede iponitur iugū. tm̄ feram' et pia deuotiōe toleremus. Item Grego. Sic apostolice sue dolore pstrat' quisqs aplicas voluerit cōtraire decretis. Hugo cathalanen. Decretiones canonū seu pstitutiōes que de apostolicis viris romanis pontificib' seu orthodoxis patribus tradite ad nos vsq; venerūt q̄ salubres et necessarie sint ab ipsa ecclesia dei et eadēs ostendit rō. et grauissima patrū ɔprobat auctoritas. Ipsis enī tanq̄ regimine spirituali regimur ac gubernamur. Ipsis enī norib' dico tanq̄ regulis arcto ab illicitis q̄busq; et inhonestis coercemur. p ipsos ecclesiasticis docemur incēdere disciplinis. et his diuinis adhibē diligentiā. sm ipsos oēs fere ecclesiaz administratiōes dispensanē. et vt verba pape leonis. iii. vtar. Ipsi sunt q quos epi indicant. imo p quos epi illi et clerici iudicanē. Ipsorū multiplicē eoz virtutē seu vtilitatē ob eruditionē fidei et sacramentorū quā plenarie ɔtinēt. tum etiā pp admonitiōes q̄dā apostolica necessarias ad publicā ecclie bibliothecā appōi meruerūt et inter autētica scripta ɔnumerantur ac spāli h noie intitulari decreta pontificum. et ex his tāq̄ ecclesiastice leges vigē ceperūt. Ex summa iur' Canon q̄dē dr multiplr. Dicit. n. canō alicui' negocii papa diffinitio ab his cardinalib' explicatio. et h decretū appellaē. Et dr etiā canon alicui' iurisconsultatio. vel p scripturā facta missio. et h decretal vocaē. Itē canō dr in ɔcilio generali super vniuersalis ecclesie statu facta pmulgatio. et sic ppsie sumiē. Dicitur etiā canon idest qd pōtificalē vbi dr q̄ nō soluent canonem gubernium repellaē a possessione.

¶ De Ortu eiusdē et compilatoribus decretoz. C. XLVIII.

X summa de casibus decretalium. Dicit quod non q: vetus omnis damno sit ruine irrefragabili dissolutione argumēta satagit ieiunum vt ex ppositiōib' patrū ɔclusionē inferat informatiōe et cōmunē vtilitatem posset peritus dissipare. quā nouus ordo beatus tibi sanctis medicinali benignitate seu turbis pacatos pius pa

[illegible] dissipatā adamantē sui sanguinis firmiter solidauit. Et b ista veritate duo veri infernales bellatores fortissimi extiterūt. quorū vnus alter suū in suo clipeo deferebāt que sicut fm Senecā de medio esset sublata pax esset in celo et in terra potenter reformata. Fuit ergo necessariū vt ista dissensio sedaret. Et propter hoc iudiciorum iuris et canonica doctrina publica in medio cōstituta videt ne quis sibi p [illegible] valeat vincere. Quid autē mouit summū pontificē ad veterū canonū decisionē. hec poterit eadē ratio assignari. qz noue causarū emergētiū questiões nouis exigūt decisionib terminari et singulis morbus cōpetentib remedijs deputare ius suū vnicuique salubriter tribuit. Hugo cathaldi. Hoc aūt canonū tāta in imēsum creuere volumina vt vel cōparari vix possent propter sumptū. vel scribi vel legi propter fastidiū. Succedētib autē romanis summis pontificib tot talia apposita sunt prim et generalib eorū decilus. prim et ēpis eorū vel ceteros viros illustriū vt oēm memoriā humanā excederēt. Qualia ergo putas alijs innumerabilib addita ex decilis qui hunc vitā tot [illegible] fuit. propter tātā ergo librorū imēsitatē q vel legi vix poterat vel te [illegible] memoria cogitarēt qdā doctores prudēti intellectu salubri cō [illegible] prouida cautela horū oīum luculētā facere abbreuiationē. Et q b gloriose memorie venerabilis vir cameracēsiū ēpo cōsilia diligen [illegible] de statutis canonū regul e qdā capitula ordinauit. et ad numerū [illegible] librorū laudabili redegit cōpēdio. Sz qm et ille liber imēsus ē. et nondū ad hoc breuiatus vt recte enchiridion possit nolari. tētaui ego summariū illius facere. et volumē eius in libellū redigere manualē. Extat etiā apud nos liber decretorū apostolicorū. quē primus cōpilauit Isidorus. scilz epistolas decretales romanorū pōtificū canones quorūq cōciliorū que p successiōes tpis diuersis locis p orbē ab ēpis catholicis celebrata sunt in vnū grāde volumē cōpingēs. Ex quo. s. volumine sue et eius prib i ex epistolis pontificalib et cōcilijs simul et ex catholicorum doctorum opusculis manifestum est Iuonis et Gratiani decreta fuisse excerpta.

De Compilatione extrauagantium et abbreuiatione earum. C. XLIX.

Ex summa de casib decretaliū. Sz cū oia nō possent in corpore decretorū comprehēdi post cōpilationē ipsorū factā p gratianum multe decretales episte a romana curia emanauerunt quarum tpe [illegible] primus fuit b. papiēsis prepositus et etiā subtilissimus ordinator q prima cōpilatio appellari solebat. Secūdo tpe celestini et vrbani iohānes galēsis quādā edidit cōpilationē q solebat scda cōpilatio siue scde nūcupari. Sz qz quedā decretales repetebant in illis quas romana curia nō approbat. Ideo innocētius. iij. p. B beneuētanus aliā fecit cōpilationē de his q a principio sue promotiōis vsqz ad. xij. annū in suo continebant registro. et questiōes quas in generali cōsilio promulgauit q iij. et iiij. cōpilatiōes appellabat. Deinde crescēte hoīum multitudine. et se infinitis questiōib cauillatiōibusqz immiscēte tpe. Honorij pape facta fuit qdā cōpilatio q quita seu honoriana dicebatur. Uez cū nō debeat reprehēsibile iudicari. si p varietate tēporū statuta quoqz varient humana. presertim cū vrgēs necessitas et eadēs vtilitas B exposcat. qm ipse deus ex his q statuerat in vete. testa. nōnulla mutauit in nouo aduenīete nouo hoīe. i. gregorio. ligna et purgiga in medio mūdi emittēte. et pduxit vētos de thesauris suis h ē iuris scientiā vero cōpabilē. q inflatū et tumidū reddit sciētē iuxta illud. Sciētia inflat. et decretales a predecessorib suis cōpilatas remouēdo superflua et inelegantias frustra occupātia decurtauit iniūgēs super b fratri raymūdo penitētiario suo vt de cōpilatiōib veteribus cōstitutiōes decreti meliores in cōsonātia luculētā. Et vere in oīb tā libris q titulis et etiā capitulis ista facta est decisio. Nā cū prius cēnt v. volumina in qu bus tot distinctiōes habebant hodie p gregorianā p [illegible] ad volumē vnicū sunt redacta in quo solūmodo quinqz distinctiones reperiunt. Decurtauit in titulis. nā cū in veteribus quinquies c. et tot tituli cōprehenderent ad nonies. xx. hodie sunt redacti. Item in capitulis sed nō multū. Nam cū in antiquis his mille [illegible] essent. ad mille et [illegible] reducunt. qz vero tot cōpilatiōes errorē legum confusionē et iuuenibus desperationē frequentissime inducebant propter hoc facta fuit hec compilatio que sufficit ad canonicarum questionum decisionem. Diuiditur opus in quinqz partes. In prima tractat de officio clericorum et preparatoris iudiciorū. In secūda de iudicijs et processu iudiciorū. In tertia de vita et honestate clericorū. In quarta de matrimonio. In quīta de criminib et penis. Quare autē sic ordinent hec ē ratio. Omne ius quo vtimur vel ad psonas ptinet vel ad res. vel ad actiōes. Ideo primo tractat de psonis. Sz qz psone in iudicio cōsistētes aliqn causas examinant diffiniendo. interloquendo. componendo. ideo in secūdo tractat de iudi-

cijs. Uerum cum duplex sit genus hominum scz clericorum. scilz et laicorū quod duobus modis habet reg. naturali. s. iure et moribus. vita et honestas clericorū longe preeminet vite laicorū. Ideo pro tertia parte primo tractat de vita et honestate clericorum. Sed quia in laicis etiā vita et honestas hz attendi. que consistit circa sponsalia et matrimonia. Ideo quartus de his intitulatur veruntamen cū nec clericus vel laicus vitā mundā sine immunditia ducere possit. nec honestam sine de honestate. propter hoc quintus de vitijs et eorū penis habz tractare. Unde versus. Pars prior officia parat ecclesieqz ministros. Altera pars testes et cetera iudiciorum. Tertia de rebus et vita presbyterorum. Hac sociare nubere quarta docet. Ultima de vitijs et penis tractat eorum.

De Concordantia canonum. C. L.

Ugo. Cū aūt in scriptis sanctorū patrū vel apostolicorū virorum nostrorū aliquod capi. vel canonē reppereris ab vno qdē fm rigorē iudicij intensum. ab alio vo fm indulgētie moderationē dispensatū. nō statim vt cōtrariū reprehēde. si scriptorū intentiōe diligenter inuenta vtrūqz esse scripture facile intellige q de vno charitatis fonte processit vtriqz gra. Beatus greg. dicit in canone quē scribit secūdino inclusos lapsi in sacris ordinib post cōdignā satisfactionē reuocari posse et ad ordinē suū redire. Sed martin papa. ab eo decimus dicit qui semel lapsi post suā ordinationē deinceps iaz depositi erunt. et nullum gradum sacerdotij poterunt adipisci. et putasne hec sunt cōtraria videt superficies lre facile dissonantiā. si si diligēter attendas auctorū intentio facit cōcordiā. Ecce enī canonē illū quē alter dispēsat et moderat propter infirmos cōpassiōe misericordie. alius aggrauat et intendit rigore ecclesiastice disciplīne nec desperatiōe venie hoc dicat ne forte cōtra claues ecclesie disputaret quib ligata soluunt. Sed zelo quodā iustitie et feruore extirpāde vitia. vt hac singulari cautela metus quidam libere peccantib incuteret. multa in hūc modū in sacris canonib reperies q pro necessitate tempoz vel consideratione psonarū. vel etiā etatum aliquando rigore iudicij intendunt. aliquādo misericordie moderatiōe indulgent. Scire ergo iam debes qz sunt quedam preceptiones et prohibitiones mobiles quedā īmobiles. Immobiles sunt quas lex eterna sanxit que obseruate salutē cōferunt. nō obseruate eandē auferunt. Qualia sunt diliges dñm deum tuū ex toto corde tuo. et proximū tuū sicut teipsum. Et honora patrē tuū. et nō occides. nō mechaberis. et hmōi. Mobiles vo sunt quas lex eterna nō sanxit. sz posteriorū diligentia rōne vtilitatis inuenit nō ad salutē principaliter obtinendā. sed ad eā tutius muniendā. qle est illud apli. Hereticū hoīem post primā et secūdā correctionē deuita. et qualia sunt q proposuimus. Canonū itaqz preceptiones vel prohibitiōes mobiles sunt. et fm rigorē ecclesiasticū et moderationē quoqz artant. et sepe dictū ē quoqz dispēsant. qs si qdē preceptiōes vel prohibitiōes cū diligēter intueris. et qd fm rigorē qd fm moderationē quid fm iudicium. qd fm miam dicat vigilanter attēderis nihil in eis iam ambiguū vel cōtrarietatis inuenies. Ex summa iuris canonici. In summa vo nota qz canonū qdaz sunt generales. s. de statu vniuersalis ecclesie. quidā vo speciales. Et hoc multipliciter. s. ex tempore ex loco et causa et psona. Item qdam dati sunt fm preceptū. quidā fm consiliū. quidā fm rigorem. quidā fm misericordiā. Et fm istas distinctiōes possunt solui multe canonū cōtrarietates. Itē epla decretalis aliqn est cōstitutio. s. in qua papa aliqd statuit. Aliqn est cōsultatio. s. in q de iure respondet. aliqn vo diffinitio qn. s. per eam diffinitiua sentētia negociū diffinit. Aliqn quoqz cōmissio qn. s. per eam negocium alicui diffiniendū cōmittit.

De Rescriptis. C. LI.

Ex summa decretalium. Rescriptum dicit qd a papa vel imperatore rescribit ad cōsultationē vel ad relationem. Rescriptū si est fm ius vim habet constitutiōis. Est enī epistola decretalis et habet auctoritatē pro causis diffiniendis. Similr et qn est preter ius. Si vero cōtra ius nō valet nisi fiat ex certa scientia rescribentis et illius iuris cōtra quod fit mentionem facit. Unde causa xxv. q. ij. Imperatores theodosius et val. Rescripta cōtra ius elicita ab omnibus iudicibus precipimus refutari. nisi forte aliquod quod non ledat aliū et prosit petenti vel crimen supplicātibus indulgeat. Itaqz rescriptū qd est cōtra ius iuxta casum iuū intelligendū est cōceptū presumptiōe. q ex aliqua causa papa vel imperator ita rescripserit. nec ad cōsequentiā trahi volueri. nisi voluntas eius cōtraria vel p aliqua verba in rescripto cōtēta. vel p alia indicia appareat. tunc enī fm voluntatē eius tenendū est etiā cōtra ius. dūmodo tale sit ius cui p cōstitutionem pape vel imperatoris derogari possit. Per notitiam aūt

iura antiqua abrogantur preiudicat autem secundum rescriptum prio ri in certis casibus si de eo mentionem faciat. Item si primum generale sit et secundum speciale. Item si quis prius permisit se conueniri per secundas litteras et non obiecit eas in principio litis. Item si is qui primas litteras impetrauit non fuit usus eis per annum. Alias autem regulare est quod semper valent littere priores. Si vero dubitetur que littere sint priores que posteriores ad arbitrium iudicis recurritur. Quod si non arbitrium diffinire non possit papa consulatur. Si autem impetretur rescriptum per falsi suggestionem vel per tacitam veritatem tunc si talis fuit falsitas vel veritas qua non suggesta vel non suppressa littere habite non fuissent non valent nec debet iudices delegati per eas procedere in causa nisi tantum quo ad hoc ut cognoscatur de illo mendacio alias autem valebunt in forma communi. Et nota ergo quod hec conditio si preces veritate nitantur in litteris subintelligitur etsi non apponatur. Et qui littere impetrantur omnia illa narranda sunt pape quibus omissis littere non concederentur. Item in summa nota quod si quis impetret litteras sub hac forma Conquerens de titio et de quibusdam aliis per hanc generalem clausulam non poterit multitudinem effrenatam in iudicium vocare nec maiores personas quam sint in clausula speciali. habentur hec extra. i. de rescriptis c. sedes apostolica. Porro si dubitatio incidat in rescripto latissima fieri debet interpretatio. potest interpretari rescriptum ille cui destinatum est. Sed eius interpretatio tamen inter partes quarum causa illi committitur facit ius et non inter alias personas. Potest etiam interpretari papa vel etiam magister vel consuetudo sicut infra capitulo de interpretatione iuris.

De Priuilegiis. C. LII.

Priuilegium est concessionis beneficium contra ius commune indultum. quod enim de iure competit non debet priuilegio impetrari. Licet ex superabundanti plerumque concedatur quod quidem ad cautelam fit ut videlicet plus timeatur sed priuilegium dici non debet Dicitur enim priuilegium quasi lex priuata vel quia priuata a lege communi. vel quia in priuato fertur. In hoc etiam differt a rescripto quia datur contra ius commune. rescriptum autem (ut dictum est contra ius commune non valet nisi fiat ex certa scientia rescribentis. et illius iuris communis contra quod fit habita mentione. Priuilegiorum aliud generale aliud speciale. Generale quidem ut illud quod est indultum toti collegio clericorum Verbigratia quod clerici sunt immunes a tutelis. quod ecclesiarum predia generaliter immunitatem habent. Speciale vero subdiuiditur in personale et reale. Sed et personalium aliud est persone aliud personarum. Speciale et reale est quod specialiter conceditur et rei vel domui coheret nec cum persona finitur semper autem reale videtur nisi contra exprimatur. Speciale et persone est quod specialiter persone conceditur et cum persona finitur. Speciale vero et personarum quod ad posteros vel successores transmittitur. Item priuilegiorum aliud est temporale aliud perpetuum. Item aliud confert ius nouum aliud vetus confirmat. Item aliud est in lucro captando sicut donatione facta ecclesie etiam quod ultra quingentos solidos valeat sine insinuatione aliud in damno vitando sicut cum alicui datur ecclesie priuilegium ne contra eam currat prescriptio centum annorum. Priuilegia possunt concedere qui et communem legem condere papa scilicet et imperator. quilibet enim contra legem a se conditam potest venire. Unde nec ipsi legibus suis tenentur Ulpiano dicente princeps legibus solutus est. Episcopus quoque licet communes leges non possit facere consuetudo tamen admisit. ut de his que pertinent ad suam potestatem possit aliqua priuilegia dare. Verbigratia potest in decimis monasterium priuilegiare capellam a iurisdictione ecclesie baptismalis eximere et ecclesiam etiam alii subiicere sicut et eximere. Potest tamen dici quod huiusmodi non sunt priuilegia sed quedam concessiones. cum autem duo priuilegia inter se repugnant sed concessa sunt ab imparibus auctoritatibus concessum a maiori preiudicat alteri. Si autem a paribus aut ambo generalia vel ambo specialia sunt et in utroque casu primum posteriori preiudicat nisi in posteriori mentio de prio ri fiat. aut vnum generale et alterum speciale. et tunc speciale generali derogat siue prius siue posterius impetratum fuerit nisi specificatio ex generali procedat.

De Effectu priuilegiorum et excessibus priuilegiatorum. C. LIII.

Effectus priuilegii quod is cui competit eo vtatur perpetuo nec aliquis etiam summus pontifex contra illud venire debet nisi aliqua ratione motus velit priuilegio derogare. tali tamen distinctione. Priuilegium aut parit actionem aut tribuit exceptionem Si parit actionem prescribitur contra eam illo spacio quo prescriberetur si actio illa de iure competeret. Licet tamen videtur dicere quod contra priuilegium currit prescriptio decem annorum sed aliud priuilegium de quo loquitur nec actionem nec exceptionem concessit sed tamen ad factum datum est et ideo tam breui tempore contra illud prescriptum est. Eadem ratio videtur quod si templarius per decem annos in hac ecclesia eo quo interdicta est celebrare diuina neglexerit fiet ei preiudicium. Si do tribuit exceptionem nullo tempore prescribatur contra eam. Que enim temporalia sunt ad agendum perpetua sunt ad excipiendum. Licet vero facere ut priuilegium mutetur vel amittatur scilicet mentium priuilegiandi voluntas priuilegiantis et culpa priuilegiati. Triplicater autem priuilegiatus circa priuilegium committit scilicet permissa potestate abutendo contra priuilegium faciendo priuilegio quoque tacite vel expresse renunciando. Verumtamen si priuilegium aliquod concedat ecclesie romane non potest ei renunciari expresse sed tacite potest. scilicet per centum annos negligatur. Si vero non concedat aliquid ecclesie romane potest ei renunciari expresse. ita tamen quod si fuit concessum rei non persone renunciantis persone tantum non ecclesie renunciatio noceat. Hoc etiam dico nisi sit odiosum vel penale vel toti collegio clericorum concessum cui renunciari non potest expresse potest non tacite. Excessus itaque priuilegiatorum quibus amissione priuilegii vel mutatione puniuntur et etiam quod per visitationem factio ad ignominiam ipsorum imitatur. Extra. v. de priuilegiis et ex. pa. Innocentius iii. Priuilegium meretur amittere qui permissa abutitur potestate. Idem. Delictum persone in dampnum ecclesie redundare non debet. Idem. In beneficiis plenissima fit interpretatio adhibenda. Actor. Hic nota quod priuilegii beneficium quando in dampnum conceditur largissime interpretandum est. cum vero in dampnum aliorum strictissime interpretatur. Gratianus in causa. xvi. q. ii. c. vltimo. Hostilitatis vel paupertatis necessitate temporales sedes vel mutantur vel due in vnum rediguntur sicut necessitatem patientes cessante necessitate beneficiis renunciare coguntur que eis miseratione indulsit intuitus. sic religiose viuentes cum religione cessauerint priuilegiis exuuntur que religiosa conuersatio meruit priuilegia ergo que religiosis domibus conceduntur. vel in eo casu accipienda sunt in quibus ita consulitur quod nulli aliquid derogatur. videlicet ut ex noualibus quorum decimationes nulli assignate fuerant priuilegiorum auctoritate decimas nulli persoluere cogantur vel si propter instantem temporis necessitatem eis consuli non poterit nisi aliis derogetur. In priuilegiorum auctoritas videtur esse seruanda. ut eorum subueniatur inopie. non ut suarum diuinarum augmento et possessionum non modica earum diminutione porrecta baptismales seu presbiteriane ecclesie penitus destruantur.

De Principiis vtriusque iuris communibus et propriis. C. LIIII.

Ex summa iuris. Iurium principia sunt quedam communia vtriusque iuris. scilicet ciuilis et iuris canonici Quedam vero propria singulorum. Illa quidem que instinctu quodammodo nature cordi hominis sunt innata. Communia sunt vtriusque iuris ut istud omnia hominum muta[illegible] probata est. Item istud non facias alii quod tibi non vis fieri. i. non debes velle fieri et similia. Sunt et alia quedam communia vtriusque que etsi non a natura tamen iure gentium sunt introducta. ut hoc iustum est vnumquodque eo genere quo ligatum est dissolui. Item qui non facit quod debet contra facere videtur quod facere debet. Et fere omnes regule contente sub titulo de regulis iuris in digestis communia sunt vtriusque iuris. Sunt et etiam preter quedam que iuri canonico non conueniunt quod lector diligens facile patere potest. Et caue tibi quod nullum adeo generale principium iuris positiui est introductum quod non patiatur exceptionem in aliquo pro qualitate temporum locorum negociorum et etiam personarum quorumque. Item sunt et alia multa principia communia vtriusque iuris que sub titulo de regulis iuris non ponuntur. ut hoc sententiam a non suo iudice latam nullam esse. Item quod cum [illegible] so procuratore actum est iudicium nullum esse. adeo quod nec iudicari [illegible] solet. Item istud licet cuique a sententia iniqui iudicis appellare. et multa alia. Propria sunt iuris ciuilis ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit vim et iniuriam pulsando iure suo fecisse videtur. Hoc enim iure canonico cuique non licet immo clerici arma portantes excommunicari debent et percussus si fuerit percussus in maxillam debet prebere et aliam. Item proprium iuris ciuilis est omne ius et omnem actionem prescriptione triginta vel quadraginta annorum tolli non habita distinctione utrum prescribens bonam fidem vel malam habeat. Quod secus est secundum iura canonica quia omne quod non est ex fide peccatum est. Item iuris ciuilis est hoc principium neminem posse ante diffinitiuam sententiam appellare quod non est secundum iura canonica et multa alia. Iuris quoque canonici propria sunt. Verbigratia. Neminem in sacris ordinibus constitutum matrimonium posse contrahere. Item omnes committentes simoniam in ordine irregulares effici et executionem ordinis non habere. Item neminem licere beneficium quod habet in manu laici resignare. Item nullos infra quintum gradum cognationis sibi attinentes posse matrimonialiter copulari. Neminem posse contrahere matrimonium cum ea cui viuente marito fidem dedit de contrahendo cum ipsa. Item neminem posse ad sacros ordines promoueri qui viuente [illegible] corrupte [illegible] rit. et alia plura.

De Interpretatione iuris canonici vel ciuilis. .C. LV.

Extra .s. de verborum significatione. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia nō sermoni res: sed rei est sermo subiectus. Greg. Plerūqz dum proprietas verborum attendit: sensus veritatis amittit. Celestinus .iii. Non intētio verbis: sed verba intentioni debēt deseruire. Innocētius .iii. Beneficia principū sunt interpretanda largissime. Glo. sup Mathei. Quod non est licitū in lege necessitas licitū facitnā: et sabbatū custodiri preceptū est. Machabei tn̄ in sabbato sine culpa pugnat. Sic et hodie si quis ieiuniū fregerit egrotantes voti non habet. Extra .s. de constitutionib⁹ Greg. non⁹. Cum constituto apostolice sedis oēs astringit nihil debet obscurū vel ambiguū continere. Extra de transactionibus .c. Ex parte tua. Honorius .iii. I sancte praxedis presbytero card. In his sup quib⁹ ius non inuenit expressum, procedas equitate seruata semp in humaniorem partē declinādo: sm quod psonas et causas loca et tpa videris postulare. Julian⁹ li. i. diges. Neqz vo leges neqz senatusconsulta ita scribi possunt vt omnes casus qui qñqz inciderint comprehendant: sz sufficit ea q̄ plerūqz accidūt contineri. Idē in lib. xv. Nō possunt omnes articuli sigillatim aut legibus aut senatusconsultis comprehendi. Sed cum in aliquo casu sñia eorum manifesta est: eo is qui iurisdictioni preest ad similia procedere atqz ita est ius dicere. Paul⁹ li. iii. ad ed. Quod cōtra rationē iuris receptū est nō est producendū ad consequētia. Idē in lib. digest. de singulari iure. Ius singulare est quod cōtra tenorē rationis propter aliquā vtilitatē auctoritatē constituentiū introductū est. Celsus lib. xx. digest. Scire leges hoc nō est verba earum tenere: sz vim ac potestatē. Idē li. xx. dige. Benigni⁹ leges interpretande sunt quo voluntas earum conseruetur. Idē libro xxiij. In ambigua voce legis ea poti⁹ accipiēda ē significatio que vitio caret presertum cū etiā volūtas legis ex hoc colligi possit. Ul pianus li. xxv. ad ed. Cū lex in preteritū quid indulget in futurum vetat. Paulus li. iiij. ad plautiū. Minime mutanda sunt que interpretationē certā semp habuerūt. Celsus lib. ix. dige. In ciuile est nisi tota lege pspecta vna aliqua particula eius pposita iudicare vel respondere. Paulus li. singulari ad legē anciā. Cōtra legē facit qui facit quod lex phibet. In fraudē vo legis qui saluis verbis legis sñiam eius circūuenit. Ulpianus li. iiij. ad ed. Fraus legi fit: vbi quod fieri noluit: fieri aūt non vetuit id fit. Regula iuris. Semper in dubiis benigniora preferenda sunt. Quotiens idem sermo duas sententias exprimit ea potissimū excipiat. que rei gerende aptior est. In ambiguis orationibus maxime sententia spectanda est eius qui eas protulisset: vbi repugnātia inter se inueniūtur: neutrū ratum est. Que rerum natura phibent: nulla lege confirmata sunt. In re dubia benigniorē interpretationē sequi non minus iustius ē q̄ tutius. In penalibus causis benignius interpretandū est. Ex summa Azonis. In summa vero nota quod eorum est proprie leges interpretari quorum est condere: de quibus supius dictū est. Et hec interpretatio generalis est: et in scriptis redigenda. Pōt etiā interpretari consuetudo q̄ est optima legū interpres sed nō est scripta neqz necessario in scriptis redigenda: cum et ipsa consuetudo dicat ius non scriptū. Interpretatur et iudex in causa sibi cōmissa siue de verbis legis dubitet qualiter intelligenda sint siue de casu qui non est in lege comprehēsus. In terpretatio tamē eius generalis non est quia res inter quosdā iudicata non preiudicat aliis et hec tamē redigenda est in scriptis. Potest etiā interpretari doctor siue magister legis: sz ista neqz generalis nec in scripto necessario redigenda est: sed eam ex voluntate et vtilitate ad conseruationē memorie scribere potest. Prima igit est generalis et necessaria et scripta. Secunda est generalis in loco scilz in quo obtinet et necessaria sed non scripta. Tertia est necessaria et nō generalis sed scribenda. Quarta vero neqz generalis neqz necessaria neqz necessario scribenda.

De Solutionibus cōtrarietatū iuris. .C. LVI.

Ex summa iuris canonici. Ad noticiam vero cōtrarietatū iuris nota generales solutiōes que diuersis in locis vel casibus incidere possunt. Aliquādo nāqz duorum canonū vel decretaliū aut etiam legū que sibi repugnare videntur eo modo contrarietas soluitur vt dicat quoniam hec illa posterior est: et ob hoc ad se trahet illā. Hec solutio confirmat per legem digestis de legi. et se. con. le. non est nouum et sequenti. Aliquādo vero hec ista loquitur decretū lite contestata. Illa vero ante litis contestationem. Uel ista loquitur in casu suo cum [illegible] est pentere. Illa vero in cōtrario cum agit possessorio. Uel ista corrigit illā aut reuocat vel abrogat vel quod minus in illa dicit in ista suppletur. Uel ista posterius fuit edita sz prior ponitur in compilatione quia ibi melius adaptatur materie. Uel illa loquitur de rigore iuris. Ista vo de misericordia: et ob hoc est ei deferenda. Uel ideo non est contrarietas quia papa vel imperator hic nō statuit ius sed factū narrat. Uel illa loquitur sm ius antiquū hec aūt sz ius modernū. Uel illa dictat cōsiliū. Hec aūt preceptū. Uel illa continet ius cōmune hec aūt obtinet de consuetudine. Uel continet indulgentiā aut ius datū. Uel cōmuniter speciale vel illa intelligit de comparatiua permissione. Hec āt de communi iure. Uel prima fuit promulgata propter necessitatē. Hec autem cum nulla necessitas e lex: et ob hoc illa cessante causa et illa cessare debet. Uel illa per importunitatē et instantiam magnā emanauit. Hec autem cum deliberatione. Uel aliter in illa dissimulat aut tolerat papa vel imperator. In hac autem consistit pura veritas: vel contrarietas est tantū in superficie littere non in medulla sententie. Uel in ista quidē supplendū est aliquid in littera. et tunc erit concordantia. Uel aliter: hec illi contraria nō est: sed sm illa intelligit quia per eam determinatur. Uel forsitan distinguendum est vt quod aliud est iudice ordinario cui perpetua est iurisdictio aliō in delegato qui postq̄ demādat sententiā executioni functus est officio. Uel aliud est in actōe psonali vbi sñia ex clapsis quattuor mensib⁹ demādari. et aliud in reali vbi statim: si rea est persona. Uel aliter illa lex vel decretalis in desuetudinē abiit: quia vsus eā non approbauit. Uel illa loquitur indistincte. Hec aūt cū distinctione. Et si canon vel lex indistincte loquitur iudex tn̄ vel aduocatus distinguere debet et supplere quod omissum est. Uel aliter: illa loquitur confuse hec aperte. et ob hoc standū ē ei quia lex et canō debēt esse manifesti. Uel hec et illa loquuntur in diuersis casib⁹ aut materiebus aut locis aut tēporib⁹ vel causis. vt illa decretalis que dicit parcendū esse delinquenti propter scandalū vitandū intelligitur. Illa vero que dicit cōtrariū intelligenda ē vbi scandalū nō timetur. Uel illa prior intelligitur vbi semel tm̄ peccauit. hec autē vbi bis vel pluries deliquit. Uel aliter in illa decretali papa loquitur in foro vel cōsilio anime. In hac in foro iudicii. Uel i illa loquitur magistraliter. hic autem papaliter et cōsuetudo ius auctoritate precepti. Uel illa spectat ad cōsuetudinem ecclesie romane. Hec autē aliarum ecclesiarū. Uel illarū decretalium que sunt de decimis. Una specialiter loquitur in monachis cisterciēsibus qui priuilegiati sunt in multis. Alia vero in ceteris monachis. Uel illa de decimis predialibus ista vero de personalibus. Uel illarū de electionibus. illa intelligit quando aliquid de forma electionis omissum est. altera vero quādo nihil. Uel illa quando vitiū fuit in psona electi et eligentiū. ista vo quando in vno tm̄. Uel illa continet errorem. quia cū deberent eligere canonici postularunt. hec aūt neqz. Uel in illis de appellationib⁹ sz vtraqz videatur loqui post appellationē. In prima tn̄ fuit appellatum ab eo vel ab illis quorum nō intererat. aut ab his q̄ circa appellationē peccauerūt. Uel q̄ appellationi renūciauerūt quia nō eam infra tēpus legitimū psecuti sunt. secus aūt in secūda. Item si rescripta videantur contraria considera quod prius impetratū fuerit. et vtrū in secūdo fiat mentio de primo. et vtrum vtrū speciale sit alterū generale. vel vtrūqz generale. Itē vtrū tacita veritate vel expressa falsitate fuerit impetratū. vtrum impetrato dolo deciit vti infra annū. vtrū pēdēte citatiōe p primū. vel corā iudice delegato vtrū lite pēdēte. et vtrū sup re litigiosa. Itē quis aduersariorum preuenerit aliū in citatiōe tūc cui obtinet q̄ preuenit. Item vtrū primus impetrator suppressit rescriptum vsqz ad litis contesta. quia tūc non valet etiam si de primo mentio fiat in secundo. His consideratis facile poterit ad contraria responderi.

De Iure nō scripto quod mos ē vel consuetudo. C. LVII.

Iustinianus vbi supra. Ex nō scripto ius venit quod vsus comprobauit. nā diuturni mores cōsensu vtētiū cōprobati legē imitantur. Isidorus vbi supra. Ius legibus et moribus constat. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate pbata consuetudo siue lex nō scripta. nā lex a legēdo vocata: quia scripta est. Mos aūt lōga cōsuetudo de moribus tractat tantūdem. Consuetudo autē est ius quoddā morib⁹ institutū quod p lege suscipitur cū deficit lex. Nec differt scriptura an ratiōe cōsistat quia et legē ratio cōmendat. Porro si ratiōe lex cōstat lex erit omne iam quod ratione cōstiterit dūtaxat quod religioni cōgruat quod discipline cōueniat quod saluti proficiat. Uocata aūt cōsuetudo quia in cōmuni est vsu. Ex decreto. di. iii. cōstitutio [illegible] Diuturni mores nisi legi sint aduersi cōtra [illegible] approbati legē imitantur. Augustinus ad ianuariū. Quod neqz cōtra fidem neqz cōtra bonos mores esse conuincitur indifferēter est habendum et p eorū iter quos viuitur societate seruandū est. Mater mea mediolanū me secuta inuenit ecclesiā sabbato nō ieiunātē. ceperat fluctuare quid ageret. tūc ego cōsului de hac re beate memorie am

brosium episcopũ. Et ille ait: cum romã venio sabbato ieiuno: cum mediolani sum nõ ieiuno. Sic ⁊ tu ad quã forte ecclesiã veneris: eius morẽ serua si cuiq̃ non vis esse scandalum nec quẽquã tibi.

Actor. De consuetudine quoq; ⁊ vsu propriam habes capitulũ superius in libro de moribus.

De Cõsuetudine bona seruãda ⁊ mala abolẽda. C. LVIII.

Extra. i de consuetudine. Inno. iii. c. ad audientiã. Cõsuetudo quidẽ que canonicis obuiat institutis nullam obtineat firmitatẽ cũ sentẽtia lata a nõ suo iudice nullã obtineat firmitatẽ. Cõsuetudo approbata optima est legũ interpres. Grego. ix. Cũ tanto sint grauiora peccata quãto diutius infelicẽ detinẽt animã alligatam. Nemo sane mentis intelligit naturali iuri cuius transgressio periculum salutis inducit quacũq; cõsuetudine que dicẽda est in hac parte corruptela) posse aliquatenus derogari: licet etiã longeue consuetudinis nõ sit vilis auctoritas: nõ tñ ẽ vsq; adeo valitura vt iuri positiuo valeat preiudiciũ generare nisi fuerit rõnabilis ⁊ legitime sit prescripta. Extra v de regu iur. Grego ix. Quod latẽter aut per vim vel alias illicite introductũ est nulla debet stabilitate suffulciri. Regula iuris. Que ab initio fuit inutilis constitutio tpis tractu cõualescere nõ põt. Ex summa iuris canonici. In summa võ nota q̃ cõsuetudo quedã est generalis vt orare cõtra orientem apud oẽs catholicos. Quedam võ spãlis: vt illa que est in aliquo municipio. Itẽ quedã est inhonesta ⁊ hec nullatenus est seruãda q2 corrupte la est. Quedã aũt honesta ⁊ hec aut ẽ fm ius ⁊ hec inuiolabiliter obseruãda est in loco suo aut pter ius ⁊ hãc sñr obseruari oportet: q2 vt ait Augu. Turpis est oĩs pars vniuerso suo nõ cõgruens. Aut ẽ cõtra ius. ⁊ tunc aut ille qui pñt iuri derogare: scit hoc aut nescit. Si scit aut eã tolerat q2 s. nõ cõtradicit expresse cum possit ⁊ tunc seruanda est ⁊ legi in loco suo derogat. Si nescit aut verisĩle est q̃ si sciret toleraret eã prudentiũ arbitrio seruãda est ⁊ legi in loco suo derogat. Aut verisĩle nõ est ⁊ tunc seruanda non est. aut de hoc dubitatur ⁊ tunc seruari nõ debet: q2 quod certius est tenẽdũ est iuxta illud Augu. Tene certũ ⁊ dimitte incertũ. Solet aũt dici q̃ in criminibus inducit consuetudinem binus actus i due vices. In aliis autẽ non sufficiunt tres vel etiã plures. sed exigit longitudo tpis. sc3. x. annoz inter p̃sentes. xx. inter absentes. Unde de hoc iura diuersimode loquunt. Qz aũt plures vices sic iudicant consuetudinem patet q2 forsitan ex gratia vel ex tolerãtia sepius hoc permissũ est. Itẽ q2 licet pluribus vicib9 aliquid iudicatũ sit. nõ ob hoc imposterum ita iudicandũ est. Scdm consuetudinẽ bñ iudicat ac si fm legẽ qd tñ nõ fieret nisi iusta ⁊ rationabilis esset nõ est enim iudicium nisi sit iustum.

De Uigore consuetudinis. C. LIX.

Iustinianus. vbi supra. Nota quoq; hominũ cõsuetudo aliter vsa q̃ legibus scriptum est legẽ scriptã excludit. Ex. ff. li. i Julianus. Leges non solũ suffragio legislatoris: sed tacito etiã consensu oĩum p desuetudinem abrogantur. Ulpianus libro i. de officio proconsulis. Diuturna consuetudo pro iure ⁊ lege in his que nõ ex scripto descẽdunt obseruari solet. Paulus li. vii. ad sabin. Magne auctoritatis habetur hoc ius consuetudinis quod in tantũ probatũ est vt non fuerit necesse scripto comprehendere. Idem libro. i. questionum. Optĩa legũ interpres ẽ cõsuetudo.

Celsus li. xxiii. digest. Quod nõ rõne introductũ est sed errore primũ. deinde consuetudine obtẽtum est in aliis similibus nõ obtinet.

Modestinus li. i. Regulariter omne ius aut consensus fecit aut necessitas constituit aut firmauit consuetudo. Ulpianus libro i. institutionum. ⁊ iustinianus vbi supra. Quod pñcipi placuit legis h3 vigorẽ. Ex summa iuris. Dicit canon q̃ consuetudo pro lege suscipit cum deficit lex vbi videtur innuere q̃ si lex in promptu sit nõ sit standum consuetudini. sed tũc demũ ad consuetudinẽ recurrẽdũ sit. quãdo lex deficit. Unde nota q̃ iudex ordinarie delegatus primo fm canones iudicare debet quibus deficientibus iudicet fm leges dicit n. lucius. Sicut n. leges nõ dedignantur sacros canones imitari. ita ⁊ sacroz statuta canonũ principũ constitutionibus adiuuantur: deficiente aũt omni iure ad consuetudinẽ generalẽ pcedat vel etiam ad particularem ipsius loci vel prouincie vicinarum si generalis deficiat. Licet quidam tunc dicant ad romanam consuetudinẽ recurrẽdũ. Deficiẽte võ vtroq; s. ⁊ iure ⁊ cõsuetudine de similib9 est ad silia pcedẽdũ. Qñq; tñ cõsuetudini stãdũ est etiã 5 ius scriptũ. verbi gratia in electionibus. Nam persona que alias est ineligibilis fit eligibilis ratione consuetudinis. Cogitur etiam aliqui rõne consuetudinis eligere de aliena ecclesia. Itẽ in alienatione que fit per solũ abbatẽ ⁊ in presentatione siue ad ecclesiã. Solus etiã quis capitulo ratione cõsuetudinis sine consensu fratrũ confert stipendia. Preualet quoq; cõsuetudo iuri i cognitõe cause matrimõii i recãde patrimonii in sacramento baptismi in ordinatis extra quatuor tpora: in libertate seruitudi[illegible] ⁊ in aliis quibusdã casib9. Sed ad hoc vt q̃ cõsuetudo iuri preiudicet exigunt ad min9 tria vel etiã plura. Primũ est vt pfecta sit i longi tpis sicut iam superius ostẽsum ẽ ⁊ moribus constituta. i. frequentib9 hominũ actibus approbata. Secundũ est vt contra rationẽ vel equitatẽ non sit: q̃ ideo vt ea tum est fm eam iudicari non posset. Tertiũ est vt aĩo ius habẽdi vel in posterũ acqrẽdi introducta sit aliodn tal vsus nõ pẽ vim et q̃ in iudicio 3dicto fuit non contradicto obtenta sit. Hoc enĩ sufficit. Item q̃ res illa prescriptibilis sit: ⁊ q̃ antiqua ⁊ approbata consuetudo dici possit. Itẽ q̃ de scientia vel cõscientia principis introducta sit ⁊ q̃ per errorẽ sit inducta. Itẽ q̃ maior vel sanior populi pars ea vti consueuerit. Sicut enim minor pars populi non posset inducere legẽ ita nec consuetudinẽ. Quidam tamen dicunt q̃ illa cõsuetudo preiudicat legi que excedit hominum memoriam. Illa enim habetur loco constituti.

De Personis publicis secularibus ecclesiasticis. .C. LX.

Iustinianus. vbi supra. Omne ius quo nos vtimur vl ad p̃sonas pertinet vel ad res vel ad actiones. Parũ est aũt ius nosse si p̃sone quaz causa statutũ est ignorent. Ex sũma iuris. Personarum duplex est diuisio quia quedã sunt publice quedã priuate quedã ecclesiastice: quedã seculares. Seculariũ publicaz personarum multiplex est diuisio q2 quedã sunt maxime et superillustres quedã magne et spectabiles quedã minores et clarissime quedã minime et pedanee. Maxime superillustres quasi supillustrantes id est sup alios lucentes vel alios illuminantes sunt vt imperator. Idem credo de rege in regno suo. Itẽ consules supillustres dicuntur sed melius illustres dici possunt. Maiores p̃sone illustres sunt p̃fect9 pretorio p̃fect9 vrbis magister militũ q̃stor sacri palatii magister palatii. Et dicit sic ad differentiã alioz q̃storum: q2 plures sunt q̃stores. s. pretor ⁊ alii qui huius ordinis non existunt. Magni sunt spectabiles: quasi ex dignitate ⁊ honore inspectione digni: vt magistri officioz comes rez priuataz ⁊ comes orientis prefectus egypti ⁊ duces. Minores sunt presides prouinciaz. i. qui prouincie presunt sicut ptãtes. Et hi dicunt clarissimi ⁊ defensores ciuitatũ. Alii sunt minimi sicut pedanei ab hoc forte dicti sic. q2 vltimũ ⁊ infimũ locũ obtinent sicut pes in corpore. Nam isti oẽs magistratus quasi membra sunt vt lex dicit. Sunt ⁊ alii in dictis ordinibus: sed istis exempli gratia sis contentus. Sunt ⁊ alii qui cõmuni noĩe. s. iudices vel speciali aliquo ratione officii nominant: sed q2 non pertinent ad nos in ordine prosequi nõ curam9. Ecclesiastice vero publice persone sunt oĩs papa patriarche primates archiepi epi decani ecclesiaz cathedraliũ. In quibusdã ecclesiis archipresbyteri: diacõi p̃positi: in quibusdã ecclesiis abbates priores ⁊ magnates ordinũ. Gratianus. d. xxi. Ministri võ sanctorũ canonũ ⁊ decretorũ pontifici sunt summi pontifices: ⁊ infra presules ac reliqui sacerdotes: quorũ institutio in veteri testamẽto est inchoata: ⁊ i nouo plenius cõsummata.

Anacletus. In nouo testamẽto per christũ dominũ a petro sacerdotalis cepit ordo q2 ipsi primo pontificatus in ecclesia christi datus est. Ceteri vero apostoli cum eodẽ pari consortio honorẽ ⁊ potestatem acceperunt ipsumq; principẽ eoz esse voluerunt. ipsis quoq; decedentibus in loco eorũ successerunt episcopi. videntes aũt ipsi apostoli messem esse multã ⁊ operarios paucos ab eis electi sunt lxxii discipuli quorum typum gerunt presbyteri.

Qualiter ad illas iura ptineant. .C. LXI.

Ex summa iuris. Uiso ergo de personis publicis nũc qualiter ad eas iura ptineant non habito respectu ad seipsas vel eorũ priuilegia: quibus quidã sunt in pluribus: quidã in paucioribus honorati. Sed eorũ quibus presunt respectu breuiter videamus. Trib9 itaq; modis ad predictas personas iura spectant: condendo interpretando ⁊ vtendo. Dñs enim papa in loco ecclesiastico solus iura condit ⁊ cum dico solus consiliũ cardinaliũ nõ excludo nec dolia que q̃q; facta sunt ipsius tamen auctoritate. Ei9 est ⁊ interpretari iura in eodem loco si dũ in iure dubitatio oriatur. Alie oẽs p̃sone ecclesiastice nõ cõdunt iura: vtunt iure ordine reddẽdo iustitiam his q̃b9 presunt [illegible] Tñ extra territoriũ ius reddi [illegible] parte non parent. Item iura reddũt pro limitato sibi officio fm q̃ diuersimode sup hoc iura loquunt ⁊ de consuetudine obseruat [illegible] prosequor officiũ singulorum. quia de his inferius [illegible]

[illegible] vbi de ecclesiasticis officiis agetur: quod aut in domino pa[illegible] dicit: in imperatore intellige in suo imperio et in rege in regno. Alij vo nō condūt nec interpretant sed solū vtunt conditis iure. Sicut de personis ecclesiasticis dicimus pro diuersitatibus singulorum. hoc excepto q prefectus pretorio orientis. et prefectus pretorio illirici possunt leges condere dū tñ non sint ꝯtrie generalibus vel cōstitutionibus alior qd nullus alius pōt nisi principis auctoritate suffultus pretor et edicta proponit iuris ciuilis iuuandi gr͞a. Et qr de iure ciuili principaliter ad presens hic agimus quarundam personarum publicarū secularium officia breuiter perstringemus.

¶De Quarundā personarum publicarum officijs. C. LXII.

X digest. lib. i. Ulpianus lib. j. de officio consulis. Officium consulis est consiliū prebere. Aurelius archadius cristius magister liberorū libro singulari. A prefectis pretorio facultas appellādi interdicta est sn͞ia principali. Credidit eni princeps eos q ob singularē industriā explorata eorū fide et grauitate ad huius officij magnitudinē adhibent nō aliter iudicaturos eē pro sapientia ac luce dignitatis sue q̃ ipse foret iudicaturus. Ulpianus lib. singulari de officio questoris. Origo est tullium hostiliū primum in rempublicam induxisse questores et a genere querendi questores initio dictos. Paulus libro singulari de officio prefecti vigilū. prefectus vigilū appellat qui agnoscit de incendiarijs furibus raptoribus et fractoribus: receptoribus: nisi si qua tam atrox et tam famosa persona sit vt prefecto vrbis remittat. Et qr plerūq incendia culpa fiunt inhabitantiū qui negligētius ignē habuerūt hos prefectus vigilum aut castigat fustibus aut seuera interlocutiōe cōminatus fustium castigationē remittit. Sciendū est aūt p̄fectū vigilū p totā noctē vigilare debere et quoquo errare calciatū cū armis et dolabris: et oēs inquilinos admonere vt curā adhibeāt ne aliqua negligētia incēdij casus oriatur. Et vt aquā vnusquisq inquilinus in cenaculo paratam habeat. Ulpianus lib. j. Obseruare proconsulē oportet ne in hospicijs prebendis oneretur prouincia. Idem in libro primo de officio proconsulis. Antequā fines prouincie sibi decrete proconsul ingrediat: edictū debet de aduētu suo mittere. Seuerus et antonius imperatores in epistola sic scribūt. Quantū ad xenia pertinet audi quid sentimus: vetus puerbiū est. Ex tonata silena. quod est ꝑ omne. Neq oia neq semp neq ab oibus. Nā valde inhumanum est a nemine accipere: sed passim vilissimū et p oia auarissimū et quidē in mādatis cōtinet ne donū vel munus ipse pconsul et qui in aliquo officio erit accipiat emat ve quid nisi victus quotidiani causa sed nec xenia pducēda sunt ad munerū q̄litatē i necessitatē: aduocatos quoq petentibus debebit indulgere plerūq feminis vel pupillis vel alias debilibus vel his qui sue mētis non sunt: si quis eos petat vel si nemo sit qui petat: vltro eos dare debebit. Si quis p potentiā aduersarij nō inuenire se aduocatū dicat eque oportebit ei aduocatū dare. Ulpianus lib. xx. Ad legē iuliā et papiā. pconsules nō amplius q̃ sex fascibus vtantur. Idem lib. xii. ad eō. Proconsul portā rome ingressus deponit imperiū. Marcus lib. primo de officio p̄sidis. Nomē presidis generale est eo q et pconsules et legati cesaris et oēs prouincias regentes licet senatores p̄sides appellantur. Paulus lib. xiij. ad sab. In mandatis pricipū ē vt curet is qui prouincie p̄est malis hominibus prouinciā purgare: nec distinguitur vn̄ sint. Ulpian' lib. j. opinionū. Illicitas exactiones et violentias factas et extortas metu vēditiōes vel sine p̄cij numeratione prohibeat p̄ses prouincie: et ne quis iniquū lucrū aut dānū sentiat ne potentiores viri humiliores iniurijs afficiant neve defensores eorū calumniosis criminibus insectentur innocentes. Illicitas exactiōes sub specie tributorū fieri prohibeat. Neq licita negociatiōe aliquos prohiberi neq prohibita exerceri neq innocētibus penā irrogari sinat. Idē lib. ij. opinionū. Preses prouincie inspectis edificijs dominos eorū causa cognita reficere ea compellat: et aduersus detrectantes cōpetēti remedio deformitati auxiliū ferat. Paulus lib. [illegible] epistolarū. Non ea spectandū est quid rome factum est q̃ quid fieri debeat. Modestinus li. v. regu. Plebiscito cauet. Ne quis presidū munus donū ve caperet nisi esculentū poculentū ve qd intra dies proximos prodigatur.

¶De Iudicibus ordinarijs. C. LXIII.

X summa iuris. Predicti autē oēs ordinarij sunt iudices. Et dico ordinariū eē illū qui eoipso q eligit et ꝯfirmat a superiore vel eoipso q princeps sibi dat in aliquo territorio vel prouincia dignitatē vel sup collegio p̄maturi iurisdictio sup quē ꝯstituit. In quantum iudices ordinarij ꝯsiderant ista quinq scz iura. ordino. sex' etas discretio fama. Cōdicio q̄dē ne seruus sit. Sexus ne femina. Etas autē vt maior sit. xx. annis: vl ad minus annorū. xviij. Discretio vero ne sit indiscret' in iudicio. Fama quoq ne sit ifamus. Sed iz infamia faciat ne possit ordinarius de iure et merito subditos suos iudicare: sn͞ia tñ ifamis et criminosi iudicis tenet nec pp̄ter tāla repelli pōt ordinarius iudex. Sed q̄diu sustinet i offō suo si delegat' repelli pōt. Omnē aūt prelatū ecclesiasticū ordinariū esse puto. Archiepūs quidem est ordinarius suffraganeorum suorum. sed non subditorū illorum. Officiū prelati vel iudicis est curā habere subditorū. Eiusq ptās circa tria versat. scz circa correctionē et iudiciū et animaduersionem. Ipse in correctione debet esse beniuolus: in iudicio iustus: in animaduersione misericors. Isidorus lib. ix. Iudices dicti sunt qui ius dictent populo siue q iure disceptent. i. iuste iudicent. non est enim iudex: nisi sit in eo iusticia. Gratianus causa iij. q. vij. Quis autē iudex esse nō possit. i. quē cū reo par aut maior macula inficit: multis auctoritatibus pbat sicut enim sancta romana synodus dicit. In famis persona nec pcurator esse pōt nec cognitor. Itē Ambrosius sup beati imā. Iudicet ille de alteri' errore qui non hz qd in seipso condemnet: ne cum de alio iudicet in se ferat sn͞iam. Gratianus vbi supra. Sed obicit. Saul eni cū a dn̄o esset reprobat' ppl̄m de iudicabat: Multi etiā alij tam in veteri testamēto q̃ in nouo inueniuntur quorū vita cū esset blasphemabilis: tñ eorū sentētia. qr ex officio suo seruata iudiciarij ordinis integritate pcessit inuenit seruata. Unde in euāgelio dn̄s ait. Sup cathedrā moysi sedebūt scribe et pharisei etc. hinc liquido constat q mali pastores dum sn͞ia iusta examinus aliorū crimina feriūt sibipsis nocēt: dū sine exemplo sue emendationis aliorū vitia corrigere curant. Subditis vero prosūt si eorū interpretatiōe ex decreti vel sentētia coerciti vitā suā in melius cōmutare didicerint: ac per hoc dū ab ecclesia tolerati fuerint. eorū iudiciū subterfugere nō li. Itē vt supra eadē. q. v. c. qr suspecti. Nicolaus papa scribit michaeli impatori. Qr aūt suspecti et inimici iudices esse non debeant: et ipsa ratio dictat: et plurimis pbat exemplis. Et dige. li. Marcellus li. iij. digest. Cassius longinus nō putat pmittendū eundē: qui pp̄ter turpitudinē senatu mot' ē nec restitut' iudicare vel testimoniū dicere: qr. l. iulia repetundarū hoc fieri vetat. Ex. iij li. Cecus retinere pōt iā ceptū magistratū: aspirare aūt ad nouū penit' phibet. Ex v. li. ff. de iudicijs l. cū pretoꝝ. §. nō aūt oēs. et. iij. q. vij. c. ifamis. Quidā lege phibent ne iudices sint: quidā natura: quidā moribus. Lege vt qui senatu motus est. Natura vt surdus mut' et ppetuo furiosus et impubes: qr non hūt iudiciū. Morib' femine et serui: nō qr iudicio careant: sz qr p̄ceptū est vt ciuilib' officijs nō fungant. Qui aūt possunt esse iudices nihil interest vtrū in ptāte an sui iuris sint. Aphrican' li. iij. questionum. In priuatis negocijs pater filiū vel filius patrem iudicē hēre pōt. Paulus vi. lib. Ad planciū. Iudicare publicū munus est.

¶De Moderatiōe iudicis. C. LXIIII.

X digest. li. i. Calistrat' li. i. de cognitionib'. Obseruandū est ius reddenti vt in adeūdo facilē se pbeat: sed contemni patiat: vnde mādatis adicit ne p̄sides prouinciarum in ulteriorē familiaritatē prouinciales admittant. Nā ex conuersatione equali contemptus dignitatis nascit: sz in cognoscēdo neq excandescere aduersus eos quos malos putat neq precib' calamitosorū illachrimari oportet. Id enim nō est ꝯstantis et recti iudicis cui' animi motū vult' detegit: et summatī ita ius reddere debet vt auctoritatē dignitatis ingenio suo augeat. Seuer' et antoni' impatores in epl̄a sic scribūt. Quātum ad xenia ptinet audi qd sentimus vet' puerbiū est. Ex tonata silena i. neq oia neq semp nec ab omni hoie. Nā valde ihumanū est nil accipe: sz passim vilissimū et per oia auarissimū et quidē in mandatis ꝯtinet ne donū vel munus ipse pcōsul et qui in aliquo officio erit accipiat emat ve qd. nisi victus quotidiani ĉa. sz nec xenia pducenda sunt ad munerū qualitatē. Regula iuris. Potro factū a iudice qd ad officiū eius non pertinet: ratum est.

¶De Iudicibus delegatis. C. LXV.

X summa iuris. Delegat' iudex est cui a principe in secularib' vel ab apl̄ico i ecclesiasticis vel ab alio ordinario causa cōmittit. Huius officiū est mādati fines obseruare cū exacta diligētia et partibus cōuocatis que vtrinq pponent audire. Et firmādati fines excedat nihil agat. In duob' tñ casib' recedere de a forma mādati pmi' est si rōnabile exceptiōes opponant: vt legit a si mādat vt eo restituat ecclesia qua ē spoliat' est et aduersarius opponat exceptionē de spontanea renūciatiōe facta in manu pelati sui: de absoluere eū: et sic a forma recedere mādati. Scdō est si ipetrate sint lre

tali falsitate suggesta: q nō suggesta lr̃e nullatenus darent. In quo casu si fraus vel dolus interuenerit ꝓcedit nō fm formā rescripti: sz fm ius cōe. Ad officiū quoqꝫ delegati ptinet cognoscere de his sine quibus causam sibi cōmissam cōmode nō valet explicare. Nā et quo questio principalis ei cōmittitur oīa que ad illam ptinēt ei cōmissa intelliguntur. Et nota q delegatus maior est eo cō cuius sibi causa delegatur. Iurisdictionis eius prorogatio triplex fit. Primo quidē de persona ad personā. r hoc auctoritate iuris preter consensu partiū. vt si alicuius ecclesie prelato cā mandetur eius ꝓprio noīe nō expresso eo mortuo mandatū ad successorē extendetur. Secūdo mō de re ad rē: sz hoc ex consensu partiū. Nā si datus sit iudex vt cognoscat sup. x. r partes velint vt cognoscat super. xx. ꝓrogabitur eius iurisdictio ad rē illā maiorē r sic a quātitate ad quātitatē. Quādoqꝫ etiā a genere cause in aliud genus cause. Tertio mō de tpe r ad tēpus. r hoc itidem ex cōsensu partiū: vt si iudex sit datus vt cognoscat infra certū tēpus poterit partes eius iurisdictionē ꝓrogare in tēpus ꝓlixius. Necesse est tamē vt r iudex consentiat. Extra primo de officio r po. iudi. de. Alexander iii epo londo. Si pro debilitate vel pro alia qualibet graui necessitate tractandis causis que tibi a sede aplica cōmittuntur interesse nō poteris libez tibi sit ꝑsonis discretis r idoneis vices tuas cōmittere. ita q si res tanti est te consulere debeant nisi forte cause ita graues sint q sine presentia tua non possint cōmode terminari. Idē. Si iudex ad mādatū iudicis delegati a nobis nō vult aut nō pōt alicui resistēti huiꝰ sententiā ab eo latam effectui mācipare: delegatus iudex cā aucto apo. sibi cōmissa pōt executioni mādare. r si qui sibi resistentes eos sniā ecclesiastica coercere. Idē. Ex quo iudex delegatus p se vel p aliū sententiā executioni mādauit vel mādari pcepit: eius auctoritas r iurisdictō cessat: qz semel est officio suo functus. Idem. Iudex a nobis delegatus vices nostras gerit vñ in causa illa superior est r maior. [illegible] quez cām suscepit terminādam. Ideoqꝫ si epūs vel alia ꝑsona q nō sit de iurisdictione illius in cā quā ei delegamus rebellis r contumax fuerit fm qualitatē facti poterit vel interdicti vel suspēsiōis sniā a iudice delegato cōpelli: ita q iudex fm negocij qualitatē tēperate ꝓcedens epo vel ingressum ecclesie vel sacerdotale officium interdicat: aut ēt terrā illius que ad iurisdictionē suā ptinet specialiter interdicto supponat. Inno. iij. Cum ordinarius teneat obsequi delegato r si sciat illū sniam iniustā exequi nihilominus tenetur eādē nisi apud eū possit efficere vt ab hoc onere ipm absoluat.

Idē. Cū te annū vigesimū [illegible] potuisti in etate huiusmodi delegatus cetenū [illegible] infra etatē eandem nisi partes scientes cōsentirent in eū qui annum. xxv. transcendisset facta delegatio ab alio qz a principe non teneret.

¶ De Singularitate r pluralitate eorum. C. LXVI.

Alexander iii. Postqz alicui cā licet simpliciter r nō ordinarie delegatur satis pōt nostra auctoritate ptes compellere r cōtumaces seueritate ecclesiastica coercere: qz et eo q cā sibi cōmittitur sup oībus que ad cām ipsam spectare noscunt plenariā recipit ptātē. Si vo duobus cā cōmittat etiā si nō apponat vt vnus sine altero ꝓcedat in ea nihilominus vnus et ipse sine suo coiudici siue aut vices suas cōmittere pōt in hac pte. Idē. Cū cā duobꝰ cōmittitur: snia vniꝰ nō tenet. Celestinus. iij. Cū aliquis delegatorum iudicū p certū excusatorē vel nunciū literatorie destinatū nō ostendent se interesse nō posse et alis de eodē canonice cōstare non poterit residui ꝓcedere ad cāe cognitionē nō debēt q si ꝓcesserint nihil reputabuntur egisse cū sicut canones attestantur integrum sit iudiciū qd plurimorū sententijs ꝯfirmatur. Inno. iii. Si qs iurisdictione a suo sibi collega delegata eo viuente vti nō cepit qz mādatū huiusmodi re integra morte mādatoris expirauit nō hz solꝰ officium iudicādi. Si vo an morte illiꝰ iurisdictionē [illegible] tale de mādata vices suas r illiꝰ poterit adīplere. Et sūma iuris. In sūma vo nota q si cā pluribꝰ cōmittatur r ista clausula appōatur q si oēs itererē nequiuerint: ipa refert tā ad ipotētiā facti qz ad ipotētiā iuris vt si alij non possit itererē vel nolūt ꝓcedet vnꝰ. Itē q vni [illegible] delegato cā aliq appellatōe remota cōmittitur ipe nō pōt cam alij cōmittere ꝑterqz i vno casu qn [illegible] ne iudex delegatꝰ possit itererē die [illegible] termino assignato.

¶ De Expiratione iurisdictionis. C. LXVII.

Iurisdictio delegati finitur vel ex cursu tēporis qn cā cōmittitur ei cognoscenda infra certū tps. Vel [illegible] appellatiōis qn appellatio fuerit recepta p iudicez appellatōis r cā alij cōmissa. Vel renunciatione siue reuocatione delegantis: qn [illegible] delegat. Vel ēt recusatiōe. Vl morte mādatoris [illegible] re integra existente. Vel morte mādatoris si sibi delegata fuit ei causa ꝓprio noie expresso. Finit quoqꝫ sententia lata r executioni mādata. Finitur etiā per reuocationē delegantis. Extra de offi. [illegible] Alexander. iii. [illegible] cardinali electo. De causis que infra certū terminū decidende tibi cōmittuntur. hoc tm̄ volumus cognitionē tenere: q nisi dies ꝓrius de cōmuni ꝯsensu partiū prorogetur eo trāsacto mandatū expirat. Luciꝰ. iij. cantuariensi archiepo r suis suffraganeis. Si lis fuerit ante ꝑdecessoris nostri obitū ꝯtestata: mandatū in morte mandatoris nullatenus expirauit. si vo ante litis ꝯtesta. decessere. nō est a iudicibus quos delegauerat ex delegatiōe hmōi ꝓcedēdū.

Urbanus iii. Cōsuluit nos deuotio vestra an aū obitū delegantis ꝓfectō citationis edicto lite vo post mortē ꝯtestata nihilominus debeat in causa ꝓcedere delegatꝰ. Rndemus q cū citatiōe lata negociū sit quasi ceptū r maxime si delegatꝰ nō sit certꝰ de obitu delegantis: pōt r ds in causa ꝓcedi. Inno. iij. toletan. archiepo. Distinguendū est vtrū iurisdictio duret post terminū peremptoriū an expiret in illo si duret in diem alterū equitate suadente poteris expectare: nec erit pars ꝯtumax peremptorio elapso cū ad nisi grām ei fecerit benignitas iudicātis. Si aūt expiret nisi ptes cū id nouerunt se tibi ꝑsentauerint [illegible] hora qua cōgrue possis ꝓcedere ad exequēdum id poter qd eis legitime terminū peremptoriū assignasti et tūc exequi poteris qd intēdis ne frustra iudicialis istātia euanescat. Ne vo iudiciū ecclesiasticū exerceatur in tenebris: qz iuxta testimoniū veritatis qui male agit lucē odit. Licet fm consuetudinē r constitutiōes r legitimas more romano dies a medietate noctis ꝑcedentis incipiat r in medio noctis definat subsequētis. Unde qz in [illegible] nocturnis agitur ꝓinde fatetur habendū legalis auctoritas ac si qualibet parte lucis agitur. Nos tñ eam ꝓcedēdi horā congruā intelligimꝰ ex qua possis ante noctis tenebras perfici qd incumbit. Porro oꝫ fieret iudex in assignatione peremptoria nō deꝫ iurisdictionē suā nisi necessitas exigat adeo coartare. Idez. Si vero delegatus a nobis excōmunicet illuz qui rei iudicate parere debuit licet aliquibus videatur q suo sit functꝰ officio et ulterius nō habeat ex delegata sibi iurisditione ꝓcessum: statuimꝰ vt delegatꝰ a nobis nō solū vsqꝫ ad quadrimestre tps qd ad souēdū debitū a lege ꝯceditur sz vsqꝫ ad integrū annū iurisdictionē cōmissam sibi ad exequendū sententiā valeat exercere: sicut obseruatur in illo qui ante litē ꝯtest. cōtumax inuenitur.

¶ De Subdelegatis. C. LXVIII.

Idem. Cum delegatꝰ a nobis iurisdictionē suā in aliū trāsfert totā. si fuerit appellandū nō ad eū: sed ad nos appellari debebit. Idē. Cū delegato a ꝑncipe iurisdictō dādi iudicē sit a lege ꝯcessa: [illegible] modo ipse exonerare se ipm maluit se non ꝑrat pōt cōpellere renitentē: cogꝫ iurisdictō illa nulliꝰ videretur momēti si coertionē aliquā nō haberet. Nos tñ delegatus solicite ꝓuidere vt si ꝑsonis superiꝰ exigēte necessitate negociū duxerit delegandū in coertionibꝰ [illegible] dignitati deferat r ꝑsone. Itē cū totū negociū alij possit cōmittere citationis officiū pōt cuilibet discretiōe vel rōne ꝑsuadente ac punire merito ꝯtēptorē. Idē. Uno delegatorum vel arbitrorum [illegible] rebus humanis exempto eorum officiū expirauit nisi aliud in delegatiōe vel cōpromisso fuisset expressum. Is aūt cui [illegible] et ꝑson aliter negociū exequatur pōt dumō ptes ꝯsētiāt [illegible] delegare: pterqz si inquisitionē fieri vel ecclesijs de platis r alijs ministris ꝓuideri mādauerimꝰ: cū in his casibꝰ finē r industriā ꝑsone cui talia cōmittimꝰ eligere videamur. Leterꝫ salua legatorum aplice auctoritate. Nulli cui cōmissum est ꝑdicare crucē. excōmunicare absoluere aliquos dispēsare cū irregularibꝰ vel iniūgere [illegible] liceat hoc de cetero alijs demādare qz nō sibi iurisdictio sz certū ministeriū cōmittitur potius in hac pte. Et sūma iuris. In sūma vero nota q delegatꝰ a ꝑncipe differt a ceteris: qz sniam suā ipse per se exequitur delegatus ab alio nequaquam immo sententiam eius exequitur ordinarius. Item delegatus a principe potest alijs causam subdelegare r renitētes compellere delegatꝰ ab alio minime. Item quādo delegatus a principe causaz delegat r aliquid sibi de iurisdictione reseruat ad ipm appellatur alioquin ad papā. In alijs aūt nō sic est immo semp ad delegantē appellatur nisi forte causarum vniuersitas delegaretur. tūc enim a delegato ad illū appellatur ad quē a delegante appellaretur: r tūc delegatꝰ r iudicē posset dare licet non esset delegatꝰ a ꝑncipe. Itē delegatꝰ a principe citat cum [illegible] r [illegible] non sic. Pōt etiā cuicuqꝫ [illegible] officiū citatiōis demādare r ꝯtumaces punire. Itē delegatꝰ a ꝑncipe mittit in possessionem ex secundo decreto causa rei seruande: ceteri vero non

possunt: quia hoc ẽ magis imperii q̃ iurisdictionis: ⁊ ea que sunt imperii non delegantur. Item potest alius sententiam exequendã cõmendare ⁊ renitẽtem compellere quod non ceteri.

¶ De Assessoribus. C. LXIX.

X summa Azonis. Assessor dicitur q̃ ab eo cui data est iudicãdi potestas rogatur et in cognitione cãe sibi assideat vt cũ debito fine cãm decidere instruat. Nõ aũt metu terribili vel necessitate icõgrua libertati ad hoc debet assessor cõpelli. Et dige. lib. i. de officio asses. Paulus lib. singulari. Oẽ officium assessorum quo iuris studiosi ptibus suis funguntur in his fere cãis constat. i. cognitionibus libellis edictis decretis epistolis. Marcianus lib. i. de iudicis publicis. Liberti assidere possunt. Infames autẽ licet non phibeantur legibus assidere. attamẽ arbitror et aliquo quoq; decreto principali referẽ constitutũ nõ posse officio assessoris fungi. Paulus lib. i. sententiarũ. Consiliarius eo tpe quo assidẽt negocia tractare in suũ quidẽ auditoriũ nullo mõ concessum est in alienũ aũt nõ phibentur. Põponius lib. i. responsorũ. In cõsiliũ curatoris reipublice vir eiusdẽ ciuitatis assidere nõ phibet: quia publico salario non fruitur.

¶ De Advocatis vel patronis. C. LXX.

X summa iuris. Advocatus siue patronus ipse ẽ q̃ postulat patrociniũ videlicet prestans ei q̃ litigat. Est aũt postulare desideriũ suũ vel amici sui apud eũ qui iurisdictioni preest exponere vel agẽdo vel rñdendo. Et digest. iii. lib. de postu. l. i. § aũt pretor si non habuit advocatũ ego dabo. Oẽs aũt femine phibent pro aliis postulare et ideo est ne cõtra pudiciciã sexui cõgruẽtẽ alienis causis se immiscerent: ne virilibus officiis fungant mulieres. Origo vero introducta est a caphamia ipbobissima femina: que inuerecunde postulans ⁊ magistratũ inqeiãs cãm dedit edicto. Regula iuris. Neq; iterdicto neq; in ceteris causis pupillo nocere oportet dolũ tutoris siue solvẽdo est siue nõ est. Culpa est immiscere rei ad se nõ pertinẽti. Nemo qui cõdẽnare nõ põt absolvere põt. Helinandus vbi supra. Ut aũt dicitur in libro codicis secundo pleniora sunt iura ad defendẽdũ q̃ ad ipugnãdũ. faciliusq; exceptionẽ q̃ actionẽ trabũt. Unde cũ nõ omnes ad accusationẽ admittant ad defensionem admittunt oẽs neq; aliquis absens damnãdus est. pretor tñ a postulãdo prorsus removet minorẽ. xvii. annis. ⁊ surdũ qui prorsus nõ audit. Quibusdã personis postulare p se tñ pmittit vt ceco ⁊ mulieri ⁊ q̃ passi sunt muliebria sui corpis. Quibusdã pro se ⁊ pro certis psonis vt ifamibus. Postulare aũt est p tribunali petere siue intendas siue agẽtẽ repellas. Ipsos quoq; advocatos iudex pari distributione ptibus exeqbit siue eos petierit siue nõ: vt equo marte possit cã pcedere hoc aũt paritas ⁊ in virtutis merito ⁊ vivacitate ingenii cõsilii: pfunditate: ⁊ opinione scientie ⁊ noĩs auctoritate cõsistit hec oĩa si fieri põt apud partes quadã equitatis lance librentur. Cũ si vnius pre ceteris est fama clarior et officio iudicantis prout poterit pti adversarie cõpẽsabitur. Qui tñ alicuius litigatorum ariam pmovit: nõ patrocinabit adversario nisi forte circa continuationẽ iudicis separat. cũ pluribus alter tractaverit et alteri par defensionis copia subtrahat nec est qui a iudice pmonitus sine excusatione pbabili possit cuiuiq; parti patrociniũ denegare nisi fortũ sibi pcludi velit ipperpetuũ et postmodũ in causis agẽdis minie audiatur. Rationib; aũt pbatis cõtendendũ est ⁊ ex edicto principis patur opinionis dispẽdiũ qui sõs negocio pcedat in adversarii dolis aut pali pergit aut subdole. Si patronũ vinci cõtingerit. in nullo ledet fama eius. si nihilominus sic ex contingentibus ⁊ clientis sui iusticiã fideliter fouerit. nõ. n. cogitur patrocinari mẽdacio. Et decretis cã iii. q. vii. § Tria. Preterea nõ licet advocato vllũ ꝑtĩ inire vllã pactionẽ ofertre cũ eo litigatore quẽ in pprũ recepit fidem suã et industriã vsiqũ ptrabere. Si qs aũt ex litigatorib; detectus fuerit. ceptum tractasse cũ plib; ⁊ adversario suo subtrasisse parte defensiõis copia ondat pcul dubio iniquã se aũt fouere ⁊ auctoritatẽ iudicanti a se dignitate expellẽ. Cã xv q. ii. Pro ipẽsis vero patrocinii in l tarraconẽsi cõcilio clericis munera exigere phibentur hoc autẽ de illis itelligẽdũ est qui canonicã vitã pfes. regulariter se victuros pfessi erunt: gratis naq; ecclesie cõsuetudine recepti sit ⁊ moribus apobati et clerici mox advocatos patrocinia ipẽdãt ⁊ pro ipẽdes munera exigat ⁊ pro impensis suscipiunt.

¶ Qui pro quibus advocare possunt. C. LXXI.

X sũma iuris. Postulare põt qui nõ phibetur. hoc. n. edictũ phibitoriũ est sicut illud de procuratoribus ⁊ testib;. Itẽ postulare phibent qui versibus his notantur. Non cuiq; datur vt postulet immo vetat. Addice pene sumi pcuratores arene. Lirnib; cassos mulier muliebria passus. Addice pene re dãnatos publico crimine. Actores arene q̃ locavit opas suas vt cũ bestiis depugnaret in arena. talis infamis ẽ. Sed ⁊ limib; cassus. i. cecus advocare phibitus est. propter quẽdam publiũ decii qui videns advocare cũ esset post tergũ preteriisse dens se esse ante. lũ advocare cepit avesa sella. Monachi quoq; vel canonici regulares postulare nõ possunt. Clerici siue in maioribus siue in minorib; ordinibus cõstituti si habẽt ecclesiastica beneficia sufficientia nõ prũt apud seculare iudicẽ advocare nisi suã pro sequant causam. vel ecclesie sue vel miserabiliũ psonarũ vel nisi aliciui ecclesie pro alicuius munificentie debito ad impendendũ patrocinium fuerint obligati. Si vero nõ habẽt beneficia vel nõ sufficientia in minoribus existentes ordinibus advocare poterũt ⁊ habere salaria: qm ⁊ iusta negociatio nõ est clericis pauperib; interdicta. Sed si habent sufficientẽ titulũ nõ debent agere pro salario possunt tñ suscipe gratis oblatũ. In criminali causa nullo modo possunt. In maiorib; aũt advocare non poterit: qz si nõ habent beneficiũ possunt agere cõtra episcopũ. Porro in foro ecclesiastico possunt advocare. etiã si habeant beneficiũ nisi sint prelati. Cum enim prelatis imponat necessitas habendi advocatũ in causa ecclesie sue multo fortius in aliena causa arceant ab advocatione. Et decretis causa. iii. q. vii. In. ff titulo de postulando legit infames esse nõ posse pcuratores vel patroni causarũ. Sunt aũt tres ordines eorũ qui postulare prohibent. Est aũt postulare desideriũ suũ vel amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni preest exponere: vel alterius desiderio cõtradicere. Nam et primissimus quidã phibent omnino postulare vel propter etatẽ vt minores. xvii. annis. vel pter casum vt surdus qui prorsus non audit. Alii prohibent ne pro aliis postulent vel pter sexũ vt femine vel pter casum vt vtroq; lumine orbati vel pter notã infamie turpitudinis vt hi qui corpore suo muliebria passi sunt nisi forte vi predonũ vel hostiũ stuprati probent. Similiter qui capitali crimine vel calumnia publici iudicii sunt dãnati: vel qui opas suas locaverit vt cum bestiis depugnarent in arena pro aliis postulare prohibent. Tres psonis pro se allegare pmittitur pro aliis postulare phibent nisi forte tutelã impuberũ vel curã adolescentũ non affectatã sed necessariã administrent. p his enim quorũ curã gerunt eis postulare conceditur. alii enĩ omnes qui vt infames notant nisi pro se ⁊ certis psonis postulare non possũt nisi in integrũ restitutionẽ acceperint. Permittit autẽ eis postulare pro parente pro patrono pro patrona: liberis ⁊ parẽtibus patroni vel patrone: pro liberis etiã suis: fratre sorore: socero genero nurũ vitrico noverca: privigno privigna: pupillo pupilla furioso. furiosa. fatuo fatua: surdo ⁊ pdigo adolescente. Itẽ pro his quib; propter infirmitatẽ curatores dari solent. ⁊ qui negociis suis aliquo ppetuo morbo superesse non possunt. Oẽs aũt qui nõ sponte sed necessario fungant officio: sine offensa postulare possunt etiã si hi sint quibus non nisi pro se postulare pmittit. Extra. i. de postulãdo Greg. ix. Cum sacerdotis sit nulli nocere oĩbus aũt vetat. pfessionẽ nisi pro seipso vel ecclesia sua: vel si necessitas immineat. pro personis coniunctis sibi aut miserabilibus est licitũ postulare ⁊ infra. Clericus aũt qui contra ecclesiã a qua beneficiũ obtinet pro extraneis advocatus vel pcurator esse presumit: tanq̃ ingratus põt maxime si clericus sit eiusdem ecclesie beneficio huiusmodi spoliari.

¶ De Procuratoribus. C. LXXII.

X summa iuris. Dicto de advocatis qui patrociniũ litigantibus prebẽt. dicẽdum est de pcuratorib; qui vicẽ litigantiũ supplent. Est enim pcurator qui negociũ alienũ mãdato generali vel speciali suscipit ministrandũ. Mandatũ enĩ exigit. Sũt tñ quedã psone que sine mãdato admittũt sicut in digestis leg. s. Differt aũt ab advocato qm advocatus in omni cã tam criminali q̃ civili admittit. pcurator aũt in causis criminalib; nõ recipit. Itẽ pcurator post litẽ cõte. efficit dñs litis: advocatus aũt nunq̃. Itẽ si advocatus dolose egit in cã alicuius statim ei dolo pbato restituit dñs ad totã causã si voluerit. Procurator aũt si pvaricatus fuerit in causa nunq̃ restituit. Procuratorẽ dare per quãcũq; lege nõ phibet. pcurator etiã post litẽ cõte. põt dare pcuratorẽ. Põt aũt dari pcurator qui psonis hz standi in iudicio nõ cui dari posset ei cõicat. Ex his aũt qui stare prit in iudicio milites ⁊ mulier excipiunt. Itẽ nõ põt dari monachus vel clericus a pcurator qz nõ se debẽt secularib; negociis immiscere. Et sciendũ q̃ si de mãdato cõstet nõ est ab eo exigẽda cautio. Sed vero dubitet de mãdato exigit a pcuratore qdẽ actoris cautio de rato. s. vt caveat dñm rẽ ratã habiturũ a pcuratore. Nec tñ exigit

caut[ur] de iudicato. Porro si dubitet procuratorem actoris h[ab]e[re] mandatu[m] in p[rese]nte [illegible] mandatu[m] [illegible] de rato caveat [illegible] tenet [illegible] Si vo de [illegible] mandatu[m] ad agendum [illegible] fit que sine mandato [illegible] ne de affines [illegible] debet et tales de rato. [illegible] me [illegible] defendat me potest perso na [illegible] et contradicere [illegible] interponere. Ite[m] si [illegible] tur [illegible] contradicere pro eo appellare. In criminalibus causis [illegible] procurator no[n] datur [illegible] quando agit illustris persona. Ite[m] nisi in crimine ingratitudinis p[ro] quo patron[us] pot[est] agere p[er] pro curatore[m] ad revocandu[m] libertu[m] in servitute[m] [et] ille se defende[re] pot[est] p[er] procuratore[m]. Ite[m] nisi in ca[usa] criminali in q[ua] [illegible] agit. Ite[m] nisi contra tutore[m] agatur de [illegible] procurator co[n]stitui pot[est]. Ite[m] in po pulari [illegible] omnib[us] no[n] datur procurator. Et idem videt[ur] in ca[usa] [illegible] [illegible] sit popularis. Secus est in inq[ui]sitione. Na[m] ibi per procuratore[m] agit[ur]. Procuratoris officiu[m] est us[que] in fine[m] exequi mandatu[m] nisi [illegible] Mandatu[m] [illegible] sed ceptu[m] debet co[n]sumari [illegible] mandatu[m] [illegible] necesse e[st]. Et hoc nisi his q[ui] mandaverat revocet re integra ex[isten]te. Potest quilibet [illegible] mandatu[m] procuratoriu[m] revocare post lite[m] co[n]testata[m] pot[est] ca[usa] cognita [illegible] inimicus vel suspectus vel affinis adversarii. Effectus vo[ro] procuratoris est. vt ratu[m] sit q[uo]d cu[m] procuratore gestu[m] est. ac si cu[m] d[omi]no gestu[m] esset.

Iterum de eodem. C. LXXIII.

Iustianus. vbi supra [illegible] Ois ho[mo] agere pot[est] aut suo noie aut alieno velut tutorio, procuratorio, curatorio: na[m] [et] morbus [et] etas [et] necessaria peregrinatio. itemq[ue] alie multe cae sepe hoibus impedime[n]to su[n]t quo min[us] re[m] [illegible] neq[ue] certis [illegible] adversario [illegible] constituit[ur]. Cuicu[m]q[ue] n[am] p[er]miseris re[m] tua[m] agere aut defendere is tuus procurator intelligitur. Nemoq[ue] defensor in aliena re [illegible] idoneus e[ss]e credit[ur]. Et digest[is] [illegible] Pretor ait procuratore[m] ad litem [illegible] [illegible] [illegible] tales intervenerit inter ipm procuratore[m] [et] d[omi]n[u]m scribit Iulianus [illegible] re in procuratore[m] [illegible] actione[m]. Ite[m] si [illegible] procurato ri vel reipublice ca[usa] absfuturus sit. Iulianus ait eu[m] q[ui] dedit diversis [illegible] procuratores duos [illegible] videri. Ait pretor [illegible] quis actione[m] sibi [illegible] viri boni arbitratu defendat [et] eu[m] quo noie agit id ratu[m] habere ad que[m] res pertinet boni viri arbitratu satisdare. Equu[m] pretori visum e[st] eu[m] q[ui] alicui[us] noie procurator extitit eunde[m] et defensione[m] suscipere. Regula. Cu[m] iudicat re[m] mea[m] esse iudicatur adversarii no[n] esse. Regula. Nemo [illegible] idoneus defensor sine satisdatione intelligit[ur]. Regula. Ignorantis domini co[n]ditio deterior p[er] procuratore[m] fieri no[n] debet vt ait Paulus. [illegible] Et [illegible] de negoc[iis] gest[is] [illegible] Si q[ui]s absentis negocia gesserit licet ignorantis tri q[ui]c[qui]d vtile in rem eius ipenderit, vel etia[m] ipse se in re[m] absentis alicui obligaverit [illegible] actione[m]. Extra. De procuratorib[us] [illegible] [illegible] cogi nisi velit in gravibus causis procuratore[m] co[n]stituere. Inno[centius] [illegible] Falsi procuratores excep tio no[n] [illegible] veritate[m] pot[est] obici [illegible] q[ue] [illegible] iudiciu[m] nullu[m] [illegible] reputet[ur]. Ide[m] [illegible] Si vir accu[illegible] de crimie adulterii cora[m] iudice seculari ad pena[m] legitima[m] [illegible] debet habere sive accu pere [illegible] ad pena[m] talionis astringere no[n] p[er] procuratore[m] sed p[er] seip[su]m p[rese]nte[m] oportet [illegible] accusare. Si vo cora[m] ecclesiastico iudice [illegible] ab eius cohabitatione [illegible] oporteat eu[m] inscribere: designet in scriptis nome[n] loci [et] te[m]pus: [et] oia q[ue] co[m]prehen dunt [illegible] ad talione[m] [illegible] [illegible] [illegible] Sufficit vo posse [illegible] accusatio [et] si de crimine fiat no[n] e[st] tn criminalis. sed q[ua]si mixta inter [illegible] in p[rese]ntia principaliu[m] [illegible]

De arbitris C. LXXIIII

Ex summa iuris. Quonia[m] [illegible] personaru[m] lingua per sente[n]tia[m] arbitri termina[n]tur. Hic quoq[ue] de arbitris inserendu[m] vi[detur]. Arbiter enim d[icitu]r in que[m] ab vtraq[ue] parte [illegible] pecuniaria que [illegible] co[m]promittitur vt inquisita veritate [illegible] stabilis ac firma [illegible] ferat[ur]. Ite[m] arbit[er] e[st] iudex p[er] electione[m] litigantiu[m] a p[ri]ncipe vel ab alio [illegible] gat[ur]. Ite[m] arbit[er] e[st] iudex q[ui] necitate a litigantib[us] elect[us] e[st] loco iudicis [illegible] [illegible] arbitrator i[n] que[m] sine pena co[m]promitti[tur] [et] ab isto no[n] ap[pellatur] q[uia] nulla e[st] ei[us] s[ente]n[tia]: nec [illegible] co[m]promittitur [illegible] pena [illegible] corroborata p[er] subscriptione[m] litigantiu[m] sive per aliu[m] [illegible] [illegible] appellatio. Ite[m] post [illegible] la est appellatio: q[uia] p[er] silentiu[m] litigantiu[m] vi[detur] arbitriu[m] esse p[ro]batu[m] [et] re[m] iudicata[m] quoda[m]mo[do] [illegible] Arbiter esse pot[est] qui no[n] p[ro]hibet[ur] puta liber ho[mo] [illegible] mil. Prohibet[ur] au[tem] mulier [illegible] etiam iudex ordinarius servus [illegible] vel infamis. Notandu[m] vo [illegible] arbitriu[m] [illegible] li[ti]s ab ordinario [illegible] forma[m] co[m]promi[ssi] [illegible] intervenirent inimicitie inter litigatores [et] arbitru[m]: vel occupatio rei: vel necessa ria [illegible] arbitru[m]. [illegible] arbiter [illegible] [et] l[ice]t p[ro]hibit[us] arbitret[ur]: obstabit exceptio doli si pena petit[ur] ab illo q[ui] no[n] paruit arbitrio apud arbitru[m] quoq[ue] no[n] h[abe]t locu[m] [illegible]. Ite[m] nota q[uod] si pares sunt arbitri diversas q[ue] fera[n]t sente[n]tias neutra s[ente]n[tia] valet. Ideoq[ue] statutu[m] est vt arbitri in impari nu[mer]o eliga[n]t[ur]. Si vo iu dices delegati sunt [et] pares: ac discorde[n]t in sente[n]tiis: tu[n]c co[n]firmabit superior qua[m] voluerit. Si au[tem] ordinarii sint [et] pares valebit s[ente]n[tia] la ta pro [illegible] [illegible] in libertate in matrimonio [et] dote in ambiguis in testamento. Si vero sint impares valebit sente[n]tia lata a pluribus.

Iterum de eodem. C. LXXV.

Extra. [illegible] de arbitris [illegible] pacto epo[rum] inter quos causa versat[ur] arbitros elegerint aut vn[um] eligat[ur] aut tres. Et si tres elegerit aut o[mn]es sequ[n]t[ur] s[ente]n[tia]m aut duor[um]. Inno[centius] [illegible] abbas [illegible] tus de [illegible] nob[is] q[ue]rela monstravit q[uod] cu[m] inter eos [illegible] nemoris q[ue]stio verteret[ur] [illegible] co[m]promi[ssum] [illegible] s[ente]n[tia]m p[ro]mulga dum: [et] infra: q[ua]uis au[tem] s[ecundu]m regula[m] iuris civilis femine a publicis of ficiis sint remote [illegible] [illegible] arbi tri[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] audie[n]tia ab [illegible] [illegible] tudine[m] approbata[m] (q[ue] pro lege servat[ur] i[n] p[ar]tib[us] gallicanis) femine p[re]cellentes in subiectos suos ordinaria[m] iurisdictione[m] [illegible] [illegible] bo [illegible] vt arbitriu[m] [illegible] roboratu[m] sicut p[ro]inde [illegible] ab vtraq[ue] p[ar]te sponte recepta[m] obierit [illegible] pena[m] in co[m]promisso statuta[m] ap[er]te post [illegible] Et decre tis [illegible] Nihil refert cu[m] qui arbitriu[m] suscipit an sit integre fame an ignominiosus. [illegible] arbiter esse pot[est]: na[m] [et] iudice[m] eu[m] esse posse plerisq[ue] placet: si q[ui]s vo iudex sit arbitriu[m] accipe eiu[s] de rei de qua iudex e[st] [illegible] in se co[m]promitti [illegible] p[ro]hibet[ur] [illegible] s[ente]n[tia]m dixerit non est da[n]da pene p[er]secutio. Serv[us] arbiter esse non valet. Libertinus potest.

De Delegato [et] ei[us] officio C. LXXVI.

Ex summa iuris. Officiu[m] legati sic est officio delegati: q[ua]uis latu[m] sit. Legat[us] eni[m] d[icitu]r cui aliq[ua] patria vel p[ro]vincia regeda co[m]mitti[tur] vt ei[us] vice fungat[ur] a quo destinat[ur]. [illegible] officiu[m] ei[us] est ea explicare vel expedire que faceret ille qui eu[m] legavit exceptis his que [illegible] gio [illegible] ut est epor[um] depositio vel eor[um] translatio [et] filia. Hec eni[m] legatis no[n] co[m]petu[n]t [illegible] absolutio ne[m] excoicator[um] pro violenta inectio[n]e manuu[m] in clericu[m]. Hoc eni[m] co[m]pe tit eis licet pape [illegible] Ite[m] pot[est] de causis illor[um] q[ui] p[er]tine[n]t ad ei[us] iurisdictione[m] cognosce[re] [et] diffinire: sive devolvant[ur] ad eu[m] p[er] appella tione[m] sive p[er] q[ue]rela[m]: nisi appellet[ur] ad papa[m]: [et] tu[n]c etia[m] appellatois ca[usa]m audire posset [illegible] facte ad papa[m] [illegible] [illegible] conferre [illegible] [illegible] Neq[ue] vo pot[est] ep[iscop]m deponere [illegible] [illegible] [illegible] iurisdictio legat[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mandatu[m] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] accepit eas [illegible] ipartiri si pñtruñ ɔ̃ spāli mādato illis ꝛ istis aplīꝰ a se.ap.dee dat. [illegible] edita in prouincia sibi cōmissa durent tanꝗ̄ ppetua ꝛ eadē sint po stea egressi [illegible] aliquibꝰ de agēdas [illegible] ante illoꝝ discessum hoꝝ etiā nō pcessa.

¶ De Personis priuatis. C. LXXVII.

X suma iuris. Persone priuate sunt (vt large dicit᷑) que nō sunt in dignitate aliqua cōstitute. Ad has aūt iura priuēt respecta [illegible]. Et harū multiplex est diuisio: qꝛ quedā sunt liberi quedā serui. Itē quedā ingenui quidā libertini. Itē qdā sui iuris quidam alieni iuris sunt. Quidā sūt in potestate dominoꝝ vt serui q̄ quicquid acqrūt dñis acquirūt. Quidā vō i ptāte pr̄is: vt filij ex iustis nuptijs pcre ati. Itē nepotes ne filij .s. filioꝝ ꝛ ceteri dscēdēdo filij ꝛ ñ filie si i potestate pr̄is existāt. Et nota qꝫ m̄rimōiū ē viri ac mulieris ɔiūctio indiuiduā vite ɔsuetudinē retinēs subaudi ppoſito ꝛ si nō fcō. Itē in ptāte nr̄a sunt illi quos in filios adoptāus: vt dixerat si tpe ado ptationis sui iuris sunt. Qui sui iuris sūt: alij sūt in tutela: alij i cu ra: alij neutro iur̄ tenēt᷑. Et ē tutela ius ac ptās i capite libero ad tu endū eū q̄ pp̄ etatē se defendere nequit iure ciuili data ac pmissa.

Isido. ety. lib. ix. Priuati dicuntur qui sunt ab officijs curie sine ab officiis publicis extranei. Et ideo sic appellati ē [illegible] magi stratu [illegible] cōtrarium. Et regula iuris. Femine ab oībus officijs ciuilibus vel publicis remote sunt ꝛ ideo nec iudices eē possunt nec magistratū gerere nec postulare nec p alio interuenire nec procura tores existere. Itē impubes oībꝰ officijs ciuilibus debz abstinere. Fu riosus nullū negociū gerere pōt. Pupillꝰ oīa tutoꝛe actore ageri pōt.

¶ De Seruis ꝛ ancillis. C. LXXVIII.

Sidorus. vbi supra. Serui dicti sunt a ser uando ꝛc. Requir̄ supra .c. ꝺ mer cenarijs ꝛc. Iustinianꝰ vbi supra ab i. Des hoīes aut liberi sūt aut serui. Libertas ē nālis facultas eius qꝺ cui qꝫ facere libet nisi qꝫ aut vi aut iure phibet᷑. Seruitꝰ ē cōstitutio iu ris gētiū q̄ qs dño alieno ɔ nāꝫ subicit᷑. Serui aūt ex eo appellati sūt qꝛ ipatores captiuos vendē iubēt: ac p hoc seruare nec occidē solēt: q̄ et mācipia dc̄a sūt qꝛ ab hostibꝰ māu capiunt᷑. Serui aūt aut nascūt᷑ aut fi unt [illegible] ex ancillis nr̄is. Fiūt aut iur̄ gētiū i ex captiuitate aut iur̄ ciuili cū hō liber maioꝛ xx. annis ad pciū pticipādū sese vēūdari passus ē. In seruoꝝ cōditione nulla dra ē. Dni i suos vite necisqꝫ ptātē hnt ꝛ q̄cqd p seruū acquirit᷑ dño acquirit᷑. Nulis īde hoībꝰ q sub ipio nr̄o sūt liceat suī cā legibꝰ cognita supra modū i suos suos seui re. Et cōstitutiōe antonij pi qui sine ca suū seruū occiderit nō minꝰ puniri iubet᷑ q̄ si alienū suū occiderit. Ide pcepit vt si intollerabil᷑ videat᷑ seuitia dnoꝝ cogant᷑ suos [illegible] vendere: [illegible] maxime [illegible].

Et sunt [illegible] Vlpiā sub. Adri anꝰ [illegible] matrona in q̄nquenniū relegauit qꝛ ex leuissi mis cāis [illegible] atrocissime tractasset. Regula iuris. In p omā [illegible] obligatio qꝺ attinet ad ius ciuile serui pro nullis hn̄ tur nō tñ et iure nāli qꝛ qꝺ ad ius nale attinet oēs hoīes equs sūt [illegible] nulla est actio. Itē qui in seruitute ē vsucape nō pōt cū n. possideat᷑ possidere nō videt᷑. Itē melioꝛ conditio nr̄a p suos fieri potest deterioꝛ fieri nō pōt. Itē seruitutē fere mortalitati cpaiamus [illegible] libertas oībꝰ rebꝰ fauorabilioꝛ ē ꝛ estimari non pōt.

¶ De Ingenuis. C. LXXIX.

Sidorus vbi supra. Ingenui dicti sunt q̄ in genere hnt libertatē non in fcō: hē liberti. Vnde ꝛ eos greci eugeneis vocat qꝛ sint boni gene ris. Iustinianus vbi supra. Ingenui [illegible] liberti sunt aut ingenui sunt aut libertini. Ingenuꝰ ē his qui stati vt natꝰ ē liber est siue ex duobus ingenuis [illegible] siue ex duob [illegible] Et contra [illegible] liberi nasci: qꝛ nō dꝫ calamitas m̄ris ei nocē q̄ i vtō ē. Sꝫ si ancilla p

gnās māumissa sit ꝛ iterꝫ ācilla fcā pepit. pbat. marcellꝰ eū q̄ nasci tur liberꝫ nasci. Sufficit. n. ei q̄ i vtō ē liberā matrē vl̄ medio tpe ha buisse.

¶ De Libertis vel libertinis. C. LXXX.

Ibertini [illegible] Manumissio aūt est da tio libertatis [illegible] in potestate [illegible] Libertas da ri nō pōt minoꝛ [illegible] facere [illegible] xx annū ipleuerit. ꝛ xvij. tetigerit. Idē i li. de singulis rebꝰ p fideicō relic. Directa libertas [illegible] rogat᷑ [illegible] Verba aūt fideicōm [illegible] maxi me in vsu habent᷑ peto rogo volo mādo fidei tue cōmitto q̄ [illegible] de singulis [illegible] Ex codice theo dosiano [illegible] Sunt q̄dā [illegible] gaudēt vt liber tas. Libertas eñ oībꝰ rebꝰ fauorabilioꝛ est [illegible] libertati fauere oībꝰ per missum est. si duo sunt iudices ꝛ diuersas sn̄ias dederint pro liber tate ɔstitutū obtinet. Si [illegible] diuersos iudi ces vnꝰ pro libertate sn̄iam dederit alter cōtra [illegible] cogent᷑ cō sentire cum [illegible] libertas [illegible] icto ri. Prescriptio xx annoꝝ pro libertate [illegible] ciuē roma nū faciat [illegible] nulla tp̄is pscriptio opponit᷑. Isido rus vbi supra. Libertus aūt vocat᷑ est q̄ liberatꝰ erat eñ prius iu go seruitutis addictꝰ. Libertoꝝ aūt filij apud antiquos libertini ap pelabant᷑ [illegible] Nūc vō libertinꝰ [illegible] a liberto factꝰ aut possessus. Manumissus [illegible] manu emissus apd̄ veteres eñ quotiēs manumittebāt alapa percussos circūagebāt ꝛ liberos cōfir mabāt. Dedititij primū a deditione sunt nūcupati. deditio eñ dicit᷑ q̄n se victi aut [illegible] hostes [illegible] Quibꝰ hec ergo nota fuit [illegible] serui armis sumptis dimi cassent victi se dederūt cōphēsiqꝫ varia turpitudie affecti sunt. Ex his q̄dā postea a dn̄is manumissi pp̄ supplicioꝝ notas qs māife ste ppessi sunt ad dignitatē ciuiū romanoꝝ puenerūt. Liberti aūt romā [illegible] apō latinos fiebāt: nūqꝫ p testm̄ sꝫ p ep̄lam libertateꝫ sumētes. [illegible] nec testō [illegible] nec suos hedes facē poterāt ci ues roman. postea sub [illegible] testamēta in vrbe romana effecti sunt. [illegible] in vrbe roma cōmorari [illegible] bibebat᷑ ne vl̄ in vrbe roma: vl̄ īfra septimū ab vrbe miliariū cōma nerent. Ex sū. iu. In sūma vō nota qꝫ manumissio fit multiplr: ali q̄n q̄dē in secreto [illegible] iudice. Et si fiat ad [illegible] ecclesiastico iudice q̄ corā seculari. Fit ēt in vltia volūtate. ꝛ h̄ vl̄ directe puta cū in testō dr̄ a testatoꝛe: [illegible] seruꝰ meꝰ liber esto. Vl̄ p fideicōmissū vt cū rogat hēdē suū vl̄ aliū vt māumittat aliquē seruū. Manumit tere pōt q̄ rerꝫ suaꝫ administrationē hꝫ. Minoꝛ ēt q̄ tā. xx. annū ɔple uerit int̄ viuos libertatē dare pōt. In vltia quoqꝫ volūtate ex qꝰ te stari pōt manumittē pōt. Regla iur̄. In obscura volūtate manu mittentis fauēdū est libertati: que rebꝰ oībꝰ fauorabilioꝛ ē ꝛ estima ri nō pōt.

¶ De Filijs legitimis ꝛ illegitimis. C. LXXXI.

Sidorus vbi supra. Quadripartitꝰ est auteꝫ ordo filioꝝ ita primogenitus vnige nitus medius nouissimꝰ. Quattuoꝛ aut modis filij appellā tur: nā imitatiōe adoptione doctrina. Filij aūt ideo i le gibus liberi appellant᷑: vt hoc vocabulo secernant᷑ a seruis: qꝛ sicut seruꝰ in ptāte est dñi sic filiꝰ in ptāte pr̄is ideo etiā suo fit emācipa tio. vt sit liber a pr̄e sic seruo fit manumissio vt sit liberatus a dño. Itē liberi dicti qꝛ ex libero sunt m̄rimonio [illegible] ex libero ꝛ ancilla filius ɔditōēs sūt. Nales aūt dr̄ ingenuarū ɔcubinaꝝ filij. quos sola nā genuit nō honestas ɔiugij. Itē pueri a pube. Gemini sc̄ nō duo tm̄ sꝫ nati [illegible] abortu alter qui legitime natꝰ fuerit vopiscus nōiat᷑. posthumꝰ vō vocat᷑ eo qꝛ post hūnationē pr̄is nascit᷑ .i. post obitū. Iste ꝛ defuncti nomē accepit sic [illegible] qui post defunctū nascit᷑ defuncti noīe appel lat᷑. Nothꝰ dr̄ qui de patre nobili ꝛ matre ignobili genit sicut ex ɔcubina. Est aūt hoc nomē grecū ꝛ in latinitate deficit. [illegible] nus est spuriꝰ qui de patre ignobili ꝛ matre nobili nascit᷑. Itē dici tur spuriꝰ patre incerto matre vidua genitꝰ. Iustinianus vbi supra .li. i. In ptāte nostra [illegible] liberi nostri quos ex iustis nuptijs pcreamꝰ. Nuptie aūt siue matrimoniū est viri mulieris ɔiunctio indiuiduā ɔsuetudinē vite retinēs. Ex. ff. li. j. de statu hoīuꝫ. Celsus. li. xxix. [illegible] legitime ɔceptos patrē sequunt᷑ vulgo ɔceptus matrē sequit᷑. Modestinꝰ li. i. pādectaꝝ ti. eo. Vulgo ɔcepti dicū tur qui patrē demonstrare nō pūt. vel qui pūt q̄dē: sꝫ eū hēre nō licet. qui ꝛ spurij appellant᷑. Ex li. j. pādectarū ti. eo. Vlpia nus [illegible] Lex nature hec est vt qui nascit᷑ sine legitimo

matrimonii [illegible] nisi lex specialis aliud inducat

De [illegible] adoptione. C LXXXII

Isido. vbi supra. Adoptiuus filius est: qui aut patre iusto aut auo aut proauo cuius pꝫ emancipatione ē traditꝰ in alienā ptātē: qui vtrusqꝫ fert nomē et [illegible] Ex sūma de casibus. Adoptio ē extranee psone i filiū vel in nepotē vel deinceps assumptio legitima. Spēs eius sunt due [illegible] arrogatio [illegible] simplex adoptio. Arrogat ille q̄ sui iuris est. i. q̄ nō hꝫ patrē: vel si habet emācipatꝰ est: ⁊ trāsit in ptātē arrogantis: ⁊ ista fieri debet auctoritate principis. Adoptat ille q̄ est in ptāte sui patris: ⁊ ideo nō trāsit [illegible] ptātē adoptātis [illegible] Adoptare pōt pfamilias qui sui iuris est: ⁊ qui gnāre pōt. Nā q̄ gnāre nō pōt: si hoc est pp aliquod īpedimētū nāle nō potest adoptarꝫ vt frigidi ⁊ a natura [illegible] Secus si eēt pp īpedimētū accītale vt spado siue gallinaceꝰ [illegible] castratꝰ. Itē nec ille qui minorē [illegible] annis nisi iusta cā interueniēte [illegible] vero adoptare nō pōt nisi ex rescripto principis in solatiū filioꝝ amissoꝝ ei cōcedaf. Pōt adoptari quilibet tā masculꝰ q̄ femina dūmō sit in noua etatis pre adoptiuo [illegible] filius eius nālis eē possit. Effectꝰ adoptionis est vt ille q̄ adoptaf per oīa q̄si filius habeat: ita vt ēt ab intestato succedat. Itē arrogatus ⁊ eius filij vel nepotes si quos ī ptāte hꝫ transeūt in ptātē arrogantis: q̄d nō est in eo q̄ adoptaf. Itē arrogatoꝛ tenef relinquere filio arrogato quartā partē oīum bonoꝝ q̄ hꝫ siue in testō siue alias eū velit emācipare: sed adoptatoꝛ adoptiuo nihil tenef relinquē nisi velit. Spēs adoptionis sunt tres [illegible] descendentū [illegible] quasi ex latere venientū tertia que legalis affinitas dici pōt de q̄ dicef infra tractatu de īpedimentis matrimonij. Justi. vbi supra. Minoꝛ maiorē adoptare nō potest: adoptio enim naturam imitaf [illegible] monstrū est [illegible] filius [illegible] pater debet itaqꝫ is qui sibi per arrogationē vel optionem filiū facit plena pubertate. i. xviij. annis pcedere. Idē in libro. iij. In acquisitione que fit per arrogationem [illegible] [illegible] ex testamento [illegible] rebus [illegible] Ex [illegible] pandectarum. l. de emā. ⁊ adop. Ulpia. lib. xxvi. ad sabin. Inquirendū est ne forte [illegible] arrogādi [illegible] arrogat [illegible] prohibēdi

C De Patribꝰ ⁊ filijs ⁊ nepotibus. C LXXXIII.

Isido. vbi supra. Pater dictus eo q̄ patratione [illegible] peracta [illegible] patratio [illegible] est rei venerec [illegible] Mater [illegible] quasi mā [illegible] pater cā est. Paterfamilias āt dicif eo q̄ oībus in familia sua positis filijs [illegible] pater [illegible] paterna dilectione cōsulat seruoꝝ [illegible] conditionem a filiorum affectu nō discernat: sed quasi vnū mēbꝛū amplectatur qui aūt [illegible] dicaf in filijs [illegible] nequaq̄ reputet appellari. Auꝰ pris prē [illegible] ab auo dictꝰ [illegible] ab antiquitate. Proauꝰ aut prē est quasi ppe auū. Abauꝰ pauī prē iā longe ab auo. Atauus abaui prē [illegible] Tritauꝰ [illegible] quartꝰ supra auū. Sed tritauꝰ est vltimū cognationis nomē est. familia. n. oꝛif a prē ⁊ terminatur in tritauo. Nepos ē qui ex filio natus est: dr. n. nepos quasi natus post. primū n. filius nascif deinde nepos. Pronepos est qui ex nepote cōceptꝰ ⁊ natus est. Et dr pnepos quasi natꝰ porro post. Abnepos dicif q: seiungitur a nepote: est. n. inter filiū ⁊ nepotē. Pronepos abnepotis filius. Trinepos pnepotꝭ filiꝰ: q: pꝰ nepotē q̄rtꝰ ī oꝛdine ē q̄si tetranepos.

De Cognatis ⁊ affinibꝰ. C LXXXIIII.

Eustinia. vbi supra. Agnati sūt q̄ p masculini sexus psonas cognatōe iungunf [illegible] gnati q̄ p femi[illegible] Idē i li [illegible] Uulgo [illegible] agnatos nō habēt q: agnatio [illegible] cognatio a mr̄e [illegible] aūt nāli hēre patre [illegible] Isido. vbi supra. Agnati dicti sūt eo q: accedūt [illegible] defuncti [illegible] agnatio [illegible] fris filiꝰ vel nepos ex eodē [illegible] patruꝰ [illegible] fratres [illegible] cognatōe affectu Germana [illegible] vt germanꝰ [illegible] soroꝛ [illegible] Frēs patrueles dicūt: q: prēs eoꝝ germāi frēs int se fuerūt. Cōsobrini vocanf [illegible] [illegible] Frater [illegible] Sobrini [illegible] Patruꝰ frater [illegible] amita ē soroꝛ [illegible] Matertera est soroꝛ matris quasi mater altera. Socer ē qui filiā dedit. Gener ē qui [illegible]

kā habētē [illegible] fratres [illegible] ge[illegible]

C De [illegible] C LXXXV.

Isidorus [illegible] heredis nomē [illegible] heres aut accipit hereditatē aut [illegible] dicit nec liberū [illegible] est [illegible] q̄si decreto. Justi. vbi supra li. ij. Heredes aut necessarij dicunf aut sui necessarij aut extranei. Necessariꝰ heres est seruus heres institutus. Idō sic appellatꝰ q: velit nolit omnino post mortē testatoris ptinus liber necessarius heres fit. Sui ⁊ necessarij heredes sunt filiꝰ ⁊ filia: nepos ⁊ neptis ex filio. ⁊ deinceps ceteri liberi qui mō in ptāte morientis fuerint sui q: domestici. Necessarij vō q: omni modo velint nolint: tā abintestato q̄ ex testō heredes fiunt ex lege. xij. tabularū [illegible] Ceteri qui testatoris iuri subiecti nō sūt extranei dicūt ē liberi qui in ptāte eiꝰ nō sunt. Nota emācipatos liberos iure ciuili ad bona parētis nō admitti. filr adoptiuos emācipatos ad bōa patris adoptiui iure ciuili nō admitti. Bonoꝝ aūt possessio est ius q̄dme facit defuncti rē aut possidere aut expetere. Idē in li. iij. Tertulianū senatuscōsultū adrian. tpi fuit quo cogsciamꝰ q̄d matri cōpetat de filij successiōe iestati mortui. inq̄t eni ls vulgo aūt q̄situs sit filiꝰ filiave pōt ad bona eiꝰ mr̄ ex tertulliāo senatuscōsulto admitti. Orfici aūt senatuscōsulti [illegible] marci tpibꝰ factū est. orphicio ⁊ ruso cōsulibꝰ quo cognoscimꝰ quēadmodū matribꝰ filij succedaf ⁊ dr ibi matri succedere vulgo q̄sitos. si tn̄ illustris nō sit nā si illustris fuerit. ⁊ legitimos filios habuerit: illi excludunf. Regula iu. Qui in ius dn̄ū ve alterꝰ succedit eiꝰ iure vti dꝫ. Heredē eiusdē ptāt iurisqꝫ esse cuiꝰ fuit defunctꝰ ostat. Ea q̄ in ptes diuidi nō pnt solida a singulis heredibꝰ debenf. Priuilegia q̄dā cause sūt q̄dā psone. ⁊ iō q̄dā ad heredē trāsmittunf que cause sunt. q̄ vō psone sunt ad heredē nō trāseūt. Nemo plus cōmodi hēdi suo relīqt q̄ ipse hūit. Instribꝰ q̄bꝰ doli mali pstatio vel bōa fides iest heres ī solidū tenef.

C De psonis legitimis ad hereditatē admittēdis. C LXXXVI.

Eustinianus vbi s̄. Legitimis psonis hereditates vsqꝫ ad decimū gradū cōpetūt. Patruꝰ ē frat prīs q̄ grece pros vocaf: auūculꝰ frat mrīs amita soroꝛ patris mattera soroꝛ matris. Patruus magnꝰ aut frat amita magna aut soroꝛ auūculꝰ magnus auie frat mrtera magna aut soroꝛ [illegible] consobrini qui q̄ ex fribꝰ aut soroꝛibꝰ pgnānf q̄dā tn̄ cōsobrinos eos ppe putāt [illegible] q̄ ex duabus soroꝛibus progenerantur q̄si consorinos eos vero qui ex duobꝰ fratribꝰ ppue frēs patrueles vocari si aūt ex duobus fribꝰ filie nascunt soroꝛes patrueles appelanf q̄ ex frē ⁊ soroꝛe progenerāf amitinos ppe dn putāt amite tue filij osobrinū te appellant tu illos amitinos. Propatruꝰ ⁊ pamita paui frat ⁊ soroꝛ. Proauūculꝰ ⁊ pmatertera pauie frat ⁊ soroꝛ abpatruꝰ ⁊ abamita: abaui frat ⁊ soroꝛ abauūculꝰ ⁊ ab matertera abauie frat ⁊ soroꝛ. In pmo gradu supra sunt pr̄ ⁊ mr̄: in scdo auꝰ ⁊ auia: i ttio pauꝰ ⁊ pauia: in q̄rto abauꝰ ⁊ abauia: i q̄nto atauꝰ ⁊ atauia: in sexto tritauꝰ tritauia. Infra sunt filius nepos pronepos abnepos atnepos trinepos.

C De Tutoribꝰ pupilloꝝ ⁊ curatoribꝰ. C LXXXVII.

Idem in li. i. Tutela est vt seruius diffiniuit ius ac ptās in capite libero ad tuendū eū qui pter etatē se defendere neq̄t iure ciuili data ac pmissa masculi vō puberes ⁊ femine viripotētes vsqꝫ ad. xxv. annū completū curatores accipiūt qui licet puberes sint ad huc tamen huius etatis sunt vt negocia sua curare nō possint inuiti adolescentes curatores nō accipiūt preterq̄ in litem. Idē lib. pmo de legitima patronoꝝ tutela Uenica Regula dicit pleruq̄ vbi est successionis emolumentū ibi ⁊ tutele onus incumbit. Ex sum. tutus Tutores ergo sunt qui tuendi vim ⁊ potestatē habent vnde dicuntur tutores quasi tuitores vel defensores ista durat in pupillaris etate ⁊ si pupillus est masculus vsqꝫ ad. xiiij. annum completū femine vsqꝫ ad [illegible] dicunf viripotentes. In cura vero sunt tempore pubertatis q̄d est in masculo a. xiiij. anno in feminis a. xij. vsqꝫ ad. xxv. Et nota q: tutoꝛ q̄ndoqꝫ daf a patre: q̄ndoqꝫ a iudice Curatoꝛ a patre nō datur [illegible] datus cōfirmaf. Item curator inuito adolescenti nō daf preterq̄ ad litem. Ex digest [illegible] Pretor edicit quod cum minore. xxv. annis natu gestum erit [illegible] naturali equitate [illegible] Nam cū inter omnes cōstet fragile esse ⁊ infirmū huius etatis consilium [illegible] captionibus [illegible] expositum [illegible]

pisam eis pacte: hoc edicto pollicitus est: et adversus captiones opitulationem. Nam post hoc tempus complentis virile vigorem constat: et ideo hodie usque in hanc etatem adolescentes curatorum auxilio reguntur. nec ante rei administratio committi eis deberet quamvis rem suam bene gerentibus. Ulpianus. Latum pretorem. Hodie iure utimur ut in integrum minoribus succurratur. Pomponius l. et si sine dolo est quesitum. In rebus que fortuitis casibus subiecte sunt non est minoribus adversus emptorem succurrendum nisi aut sordes aut evidens gratia tutorum sive curatorum docetur. Susceptam tutelam non alii solent deponere quam qui transmare cum rei publice absunt vel hi qui circa principes sunt occupati. Paulus l. in ad eo. Plane quidam si is qui a minore rem accepit aut heres eius idoneus sit nihil magis novi constituendum est in eum qui rem bona fide emerit. Ulpianus l. in cause cognitione. Si ei auxilio et mero iure munitus sit non debet ei tribui extraordinarium auxilium: veputa cum pupillo contractum est sine tutore auctoritate nec locupletior factus est: et generaliter ubi contractus non valet pro certo pretor non debet se interponere. Paulus l. cui mandato. Si pro curatore nomine minor circumscriptus sit imputari debet hoc domino qui tali commisit sua negocia. Tryphonius l. tutelam. Nulla est etatis excusatio adversus precepta legum quod dum leges invocat contra eas committit. Regula iuris. Neque interdicto neque in ceteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris sive solvendo est sive non est.

C De Rebus ad quas spectat ius. C. LXXXVIII.

X summa iuris. Viso de iure ad personas spectante videndum est de iure ad res pertinente sive in rebus nobis competente. Res multiplex est divisio. nam alie sunt sancte. alie sacre alie religiose. Item alie publice alie comes. Item alie universitatis alie singulorum alie nullius. Item alie in nostro patrimonio alie extra patrimonium Item alie nec in patrimonio nec extra patrimonium. Item alie corporales alie incorporales.

Isidorus ethi. l. v. Res sunt que in nostro iure consistunt iura autem sunt que a nobis iuste possidentur quod autem male possidetur alienum est. Male autem possidet qui vel male sua utitur vel aliena presumit. Possidet autem iuste qui non iniusta cupiditate qui autem cupiditate tenetur possessus est non possessor. Peculium a pecudibus dictum in quibus veterum constabat universa substantia. Regula iuris. Bona fides possidenti tantundem prestat quantum veritas. Quotiens lex impedimento non est quo actionem iudice competat bone fidei possessor est. Paulus l. in initio. Res alie dicuntur iuris alie humani. [illegible] in nullius bonis sunt. Que autem humani iuris sunt alie publice alie privatae publice non sunt in bonis alicuius sed universitatis sunt privatae que singulorum sunt quedam corporales sunt id est que tangi possunt. quedam incorporales que tangi non possunt et in iure consistunt ut hereditas usufructus obligationes et similia. C De Rebus sacris. C. LXXXIX

X summa iuris. Sacre res sunt sanctorum martyrum reliquie. Item muri et porte civitatum et municipiorum sancte dicuntur. et est sanctum quod ab iniuria hominum defensum et munitum est pena enim gravissima constituta est contra eos qui predicta violaverint. cum usu homines bone vite et dignitatis etiam dicamus sanctos esse. Et tamen valet sanctus quantum firmus sive mundus cum personae attribuitur. Sacre sunt que rite ac publice per pontifices consecrate sunt ut ecclesie et alia que ad ministerium dei rite dedicate sunt. ut cruces. calices vestimenta et similia. Religiose res sunt loca in quibus aliquis sepultus sunt etiam si servus. sive nisi forte ille qui sepultus est in loco sive libere sive [illegible] capitali sententia punitus sit vel nisi talis erat quod non debebat lugeri ut proditor patrie sive Et nota quod sufficit saltem caput hominis sepeliri in loco ad hoc quod fit religiosus ita tamen si eo animo sepelitur quod ibi perpetuo esset nam si spectatur que causa transferendi alias non est locus religiosus. Item religiosi dicuntur domini religiosorum et ipsi inhabitantes religiosi dicuntur a religando passive quia religati sive astricti sunt certa regula puta beati benedicti vel alia per sedem apostolicam approbata. Martianus li. iii regularum. Sanctum est quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est.

Ulpianus li. [illegible] ad ed. Sacer locus est locus consecratus. Sacrarium locus in quo sacra reponuntur quod etiam in edificio privato esse potest. Muros municipales nec reficere sine principis vel presidis auctoritate nec aliquid eis coniungere vel supponere. Res sacra non recipit estimationem. Pomponius l. ult. et variis actionibus. Si quis muros violaverit capite punitur sicut qui transcenderet eaus admotis vel alia quauber ratione nam cives romanos alias quam per portas egredi vel ingredi non licet cum illud hostile et abominandum sit.

C Item ut de eodem. C. XC.

Iustinianus insti. de re. Sacre res sunt que rite et per pontifices deo consecrate sunt. ut edes sacre et dona que rite ad ministerium dei dedicata sunt que et per nostram constitutionem alienari et obligari prohibemus excepta causa redemptionis captivorum. si quis auctoritate sua locum quasi sacrum sibi constituerit sacrum non est sed prophanum. locus autem in quo sacre edes edificate sunt etiam diruto edificio adhuc sacer locus manet. ut papinianus scripsit. Religiosum locum unusquisque sua voluntate facit dum mortuum infert in locum suum. in communem autem locum purum invito socio inferre non licet. In commune vero sepulchrum etiam invitis ceteris inferre licet. Item si alienus usufructus est proprietarium placet nisi consentiente usufructuario locum religiosum non facere. In alienum locum concedente domino licet inferre et licet postea ratum non habuerit quam illatus est mortuus tamen sine consensu eius religiosus locus fit. Sancte quoque res sunt veluti muri et porte. Ideo autem muros sanctos dicimus quia pena capitis constituta est in eos qui aliquid in muros sanctos deliquerint. ideo legum eas partes quibus penam constituimus adversus eos qui contra legem fecerint sanctiones vocamus. C De Rebus publicis et communibus. C XCI.

Uedaz naturali iure communia sunt omnium quedam publica communia sunt et aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris flumina omnia et portus publica sunt ideoque ius piscandi omnibus commune est in portu fluminibusque. Litus maris est quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. Riparum quoque usus publicus et portus iure gentium est sicut ipsius fluminis. Itaque navem ad eas ripas applicare funes arboribus ibi natis religare onus aliquid in his reponere cuilibet liberum est sicut per ipsum flumen navigare sed proprietas earum illorum est quorum predijs adherent. qua de causa arbores in eisdem nate eorundem sunt. Littorum quoque usus publicus iure gentium est sicut ipsius maris et ob id quibuslibet liberum esse casam ibi imponere in qua se recipiant sicut retia siccare et ex mari deducere. proprietas eorum nullius est sed eiusdem iuris est cuius et mare. et que mari subiacet terra vel arena. Ex summa iuris Publica sunt flumina omnia et portus. riparum quoque usus publicus est sicut et fluminis. Communia sunt que iure naturali sunt omnium. ut aer aqua profluens et mare ac per omnia litora maris Et cave quidem videtur comune et publicum quod quidam concesserunt sed non est verum quia commune est quod quis occupatione vel apprehensione suum facit. ut quantum quis de aere attrahit tantum suum facit. publicum est cuius usus est publicus nec occupanti conceditur vel occupantis non fit.

C De Rebus universitatis et singulorum et his que sunt extra patrimonium. C. XCII.

Universitatis vero sunt theatra. et palatia si que domus communitatis et stadia et si qua alia sunt communia civitatum vel alicuius universitatis Idem dicitur ponere de rebus collegiorum vel capitulorum quia ipsi collegii sunt non singulorum. unde canonicus potest ferre testimonium in causa capituli quia non est sua nam in re sua nullus idoneus testis habetur. Singulorum res sunt quarum quilibet dominium habet quod quidem dominium tradicionibus et usucapionibus multis modis requiritur et tales res bona nostra vocantur. et in nostro patrimonio esse dicuntur. Extra patrimonium sunt res sacrosancte et religiose que etiam nullius esse dicuntur nam quod divini iuris est id nullius in bonis est. Res vero que nec in patrimonio nec extra patrimonium sunt. sicut usufructus servitutes tam rusticorum quam urbanorum prediorum Idem de iure personarum nam iste servitutes vel ius personarum per se sine predio vel patrimonio non vendunter et ideo non dicuntur esse in bonis. Item non sunt ex bona cum contra non possidentes exceptionem contra possidentes actionem ad eas recuperandas habeamus. Quid autem sit exceptio quid actio patebit infra. C De Rebus que nullius sunt et occupanti concesse sunt. C. XCIII.

Iustinianus lib. ii Quod autem antea nullius est id naturali ratione occupanti conceditur. Nec interest feras bestias volucres et pisces utrum in suo fundo quisque capiat an alieno plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia potest a domino si is providerit prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperis eo usque tuum esse intelligitur donec tua custodia coercetur cum vero tuam evaserit custodiam et in naturalem libertatem se receperit tuum esse desinit et rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur cum vel oculos tuos effugerit vel ita in conspectu tuo sit ut difficilis sit eius persecutio. Apium natura fera est Itaque que in arbore tua consederint antequam a te alveo includantur non magis tue esse intelliguntur quam volucres que in tua arbore nidum fecerint Ideoque si alius eas incluserit ipse earum dominus erit favos quoque si quos effecerint quilibet eximere potest Plane integra re prius quam eximantur si provideris ingredientem in fundum tuum poteris eum iure prohibere ne ingrediatur Examen etiam quod ex alveo tuo sit evolaverit eo usque tuum esse intelligitur donec in conspectu tuo est nec difficilis eius persecutio est. Alioquin occupantis fit. Pavonum et palumbarum fera natura est nec ad rem pertinet quod ex consuetudine avolare et revolare solent. Nam et apes idem faciunt quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam mansuetos habent ut in silvas ire et redire soleant: quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. In his autem animalibus que ex consuetudine abire et redire solent talis regula probata est ut eo usque tua esse intelligantur donec animum revertendi habeant nam si animum revertendi habere desierint tua esse desinunt et fiunt occupantium. revertendi autem animum videntur desinere cum revertendi consuetudinem deseruerint. Gallinarum et anserum non est fera natura nam alie sunt

galline quas feras vocamus et alii anseres quos feros appellamus [illegible] si anseres tui aut galline tue aliquo casu turbati turbateve euo lauerint [illegible] cōfugerint. quociq3 ubi in loco sint tui tamen esse nō desinit. [illegible] alio ea aīalia retinet furti cōmittere itelligit.

C Adhuc de eodē. C. XCIIII.

Tem ea q ab hostib⁹ capimus iure gētiū statim no stra fiunt adeo qdē vt et liberi homines in seruitu tē nostrā deducant q tū si euaserint nostrā ptātē et ad suos reuersi fuerint pristinū statū recipiūt. Lapilli et gēme et cetera q inueniunt iure na[turali] statim inuētoris fiūt q ex aīali bus dñio tuo subiectis nata sūt. tua sunt q p alluuionē agro tuo flu mē adiecit tibi acqrunt ē autē alluuio incremētū latēs. Per alluuio nē aūt id videt adici qd ita paulatim adicit vt itelligere nō possis quātū quoq3 momēto tpis adiciat. [illegible] si vis fluminis ptē aliquā ex tuo pdio detraxerit et vicino pdio applicauerit palā ē eā tuā per manere. plane si longiori tpe fundo vicini heserit. Arboresq3 quas secū traxerit in eū fundū radices egerint ex eo tpe videt vicini fun do acqsite. Insula q in mari nata est (qd raro accidit) occupātis fit. Glo. et h ē casus in quo publica res sine pmissu pncipis fit priuata. Si gregis vsufructū qs habeat in locū demortuorū capitum ex fetu fructuarius submittere dz et in vineaz demortuaz vel arboz locuz alias dz substituere. recte. n. colere dz et q̄si bonus paterfamilias vti dz. Thesauros quos q̄sq3 in loco suo inuenerit imperator adrian⁹ na turalē eqtatē secut⁹ ei concessit q inuenerit. Idēq3 statuit. Si qs in sacro aut in religioso loco fortuito casu inuenerit at si qs in alieno loco nō data ad hoc opa s3 fortuito inuenerit dimidiū dño soli dece sit. et dimidiū inuētori. Glo. [illegible] si data ad hoc opa inuenerit nō so lū nihil ide dseqt s3 et puit si qs i cesar⁹ loco inuenerit dimidiū inuē tor⁹ et dimidiū cesaris erit. Ex sūma. In sūma vo nota q v modis res dicit eē nulli⁹. Cōsensu ppli vt res sacre et religiose. Natura. vt hō liber et silvestria oīa et filia vt pisces et hmōi. Facta vt res p dere licto habita puta cū qs metu tēpestatis piicit res in mare. vel p ali quo piculo ēt in terra. vel volūtate derelinqt aliqd qd suū erat sine spe rehabēdi. Casu vt hēditas iacēs. puta cū mortuus ē aliqs et re linqt hēdē ante q heres adeat hēd[itatē] hēditas dicit in nulli⁹ bo nis eē. Itē tpe vt thesaurus puta cū aliq pecunia vel argētū vel au rū abscōditū ē. nec qp ibi sit extat hoīs q reposuit vl alioz memoria.

C De Reb⁹ incorpalib⁹ et primo de hereditate. C. XCV.

X sūma iuris. Itē reruz alie sunt corpales. puta q sui nā tāgi pnt vt hō. fundus vestis. aurū et alie inūerabiles res. Alie icorpales sunt q tāgi nō pnt. vt ea q in iure dsistūt. vt hēditas. vsufructus. vsus et obligatiōes quoquo mō dtracte seruitutes pdioz iuspatronat⁹ vsu capiōes. pscriptiōes. obligatiōes quoq3 dtracte. Ifid. v. li. Heredi tas ē res q morte alicuius ad quēpiā puenit vel legato testō. vel pos sessiōe recepta. Regula iuris. Hereditas nihil aliud ē q̄ successio in vniuersuz ius qd defunct⁹ habuit. Ex digestoz li. v. Pro herede possidet q putat se hēdē esse nō et nō ē vt ait vlpianus li. xv ad eō. vl q scit se nō esse. p possessore vero possidet pdo. Si a furioso eme ro sciēs p possessore possideo. Qui sciēs enim alienā hereditatē pro possessore possidet et sic peti ab eo hereditatē vt [illegible] qdā sed nemo pdo ē q pciū soluit. In hereditate cōtinent vniuerse res hereditarie siue iura siue corpora sunt. et etiā res pignori date vel cōmodate vel deposite. Caius li. v ad eō puinē Depditū intelligit qd in rez na tura esse desiit. Diminutū qd vsucaptū est et ob id de hēditate exiit.

Ulpianus in eodē. Qd quis suo nomine soluit nō debitoris: debi torē nō liberat. illius aūt possessor procul dubio debebit deducere qd sibi debet sicut aūt impēdium quē fecit deducit ita si facere debu it et nō fecit: culpe huius reddat rationez nisi bone fidei possessor est tūc enī q3 quasi rē suā neglexit nulli querele subiectus est ante peti tā hereditatē. postea vero et ipse pdo ē. Paulus. Fruct⁹ heredita tis itelligunt deductis impēsis q querēdoz cōseruādoruq3 gra fiūt qd nō solū in bone fidei possessorib⁹ naturalis ratio expostulat ve rū et in pdonib⁹. Ulpianus li. xv. ad eō. Qui si sumpt⁹ qdē fecit ni hil aūt percepit fructuū eq̄ssimū erit rationē hoz quoq3 in bone fidei possessorib⁹ haberi. qd de impēsis necessariis et vtilib⁹ nō voluptua riis intelligendū est. Predo fructus suos facit sed auget hereditatē [illegible] quoq3 [illegible] q sciēs in rē alienā impēdit [illegible] benignius [illegible] huius qdē p ona haberi rat onē nō eni [illegible] peritor [illegible] ta [illegible] facere [illegible] iudicis tenebit. Papinianus li. vi. questionū [illegible] tenebantur actione heredes ad monumentū faciendū [illegible] pontificali [illegible] te compellitur ad obsequium supreme voluntatis. Hermogenia nus li. ii. iuris epitomarū. Si possessor ex hereditate inhonestos ha

buit questus. hos etiā restituere cogit. Iulianus. Cū predia vrba na et rustica negligentia possessoris peiora facta sunt [illegible] estimatio nem earū rerū [illegible] peiores facte sunt possessores pāt dederit.

C De Usufructu et vsu. C. XCVI.

X digest. [illegible] lib. Martianus lib. [illegible] Serui tutes aut personarū sunt vt vsus et vsufruct⁹ aut rerū vt seruitutes rusticoz pdioz et vrba noz. Paulus. iii. lib. ad vitelliū vsufruct⁹ est ius alie nis rebus vtendi fruēdi. salua rerū substātia. Celsus li. xix. dige stoz. Est eni vsufruct⁹ ius in corpe quo sublato et ipsum tolli necesse est. Cassi⁹ lib. [illegible] iuris ciuilis. Usufructuari⁹ rei boni viri arbi tratu vti et frui [illegible]. Ulpian⁹. Usufructuari⁹ vel ipse frui ea re vel locare vel vēdere pōt vel alii fruēdā cedere. habeo aūt vsufructuari um in oīb⁹ reb⁹ mobilib⁹ eū modū tenere debē ne sua feritate vel seuitia eā corrūpat [illegible] lege aqlia dueniēdū. Iul. aūt fructuari⁹ acqrere qdē fundo seruitutē nō pōt retinere aūt pōt et si forte fuerit nō vtēte fructuario amissa h quoq3 noīe tenebit. pprietari⁹ aūt dño etiā nō dsentiēte fructuario seruitutē fundo iponere pōt nisi vt ait paulus p hoc fiat deterior fructuarij cōditio. veluti si talē seruitute vicio cōcesserit [illegible] nō eē altius tollere. Cū pars bonoz vsufruct⁹ legat si nō sit spāliter pars facta mēcio dimidia ps bonoz cōtinet.

Paulus al. Nerati⁹ lib. [illegible] mēbranaz. Silua cedua etiā si intem pestiue cesa sit in fructu eē dstat sicut olea imatura lecta. Itē fenū imaturū lectū in fructu est. Cētū āni p longeuitate hñtur. Ulpia nus li. i. Ex municipio cui vsufruct⁹ legat⁹ est etiā inuito herede ex traneo vendē pōt. Pōponius li. v. ad sab. Si aree vsufruct⁹ lega tus sit mihi posse me ibi casaz edificare custodie cā eaz rez q i area sunt. Cai⁹ li. vij. ad eō. puincie. Caro et coriū mortui pecoris i fru ctū nō est q3 extinguit mortuo eo vsufruct⁹. Pōponi⁹ lib. iii. ad qntū muciū. Cū gregis vsufruct⁹ legat⁹ ē et eousq3 puenit numer⁹ greg vt grex nō intelligat pit vsufruct⁹. Ulpian⁹ li. h. seruit⁹ Idē dtinet vsus pecūie et vsufruct⁹. Ulpian⁹ li. xviij. ab sab. Cui⁹ vsus relict⁹ ē vti pōt. frui nō pōt. sed fruct⁹ sine vsu esse nō pōt. vsus sine fructu pōt. Pau. li. ter. ad vite. liū. Usus ps legari nō pōt nā frui quidē pro pte possumus vti vo p pte nō possum⁹. Modestinus lib. ix. regularū. Usus ad psonā ē et ideo ad heredē vsuari trāsmitti nō pōt. Ex sūma iuris. Et nota qp aliud ē vsufruct⁹ aliud est vsus. Nā q vsufructū habet pōt fructib⁹ vti ad op⁹ suū et dare et vendē et locare. qd nō pōt q tm vsuz hz. is. n. tm ad op⁹ quotidianū vtit fru ctibus.

C De Seruitutibus prediorum. C. XCVII.

X digest. [illegible] lib. Ulpianus lib. xxx. ad eō. p uincie. Unus ex dominis cōmuni ediū seruitutē imponere nō pōt. Idē li. xxxi. Serui tutes pdioz alie in solo alie in suphicie dsistūt. Paulus lib. xv. ad plaut. Ut pomū decerpe liceat et vt spaciari et vt cenare in alieno possum⁹. seruit⁹ imponi non pōt. Celsus lib. xx. digest. Si cui simpliciter via p fundū cuiuspiā cedat vel relinquat in infini tum videlicet p quālibet eius ptē ire. agere licebit ciuilit tm mō. Nā quedā in sermōe tacito excipiunt. nō eni p villā ipsaz aut p medias vineas aut segetes ire agere finēdus ē. cū id eque cōmode p alterā ptē facere possit minore seruitut fundi detrimēto. verū dstitit vt q primū viā direxisset ea demū via ire agere debebit. nec amplius mu tande ei⁹ ptātē hre. Paulus. Publico loco interueniente vel via publica hausti⁹ seruit⁹ iponi pōt aqueduct⁹ nō pōt. a pncipe aut peti solet vt p viā publicā aquā ducere sine incōmodo liceat publi co. Pomponius lib. singularī rerū. Uie itineris actus aqueduc tus ps in obligationē deduci nō pōt q3 vsus eoz indiuisus est.

Marcellus. Seruitutes q in suphicie dsistūt possessiōe retinent. Sciendū est p seruitutē meliorē vicini cōditionē fieri posse deterio rē nō posse nisi aliqd nouatum in seruitutē impēdendā imutatū fue rit. Paulus lib. xv. ad sab. In rem cōmunē nemo dñoz iure serui tutis neq3 facere quicq̄ inuito altero pōt neq3 phibere quo min⁹ al ter faciat nulli eni res sua seruit. Idē in eodē. Omnes seruitutes prediorum perpetuas causas habere debent et ideo neq3 ex lacu ne q3 ex stagno concedi aqueductus potest stillicidii quoq3 imittendi naturalis et perpetua causa esse debet. Idē in eodem. Usufruct⁹ in alterutrius predii acqsit⁹ nō admittit alias interrumpit seruitutes.

C De Seruitutibus pdioz vrbanoz et rusticoz. C. XCVIII.

X summa iuris. Seruitutes vrbanoz pdioz rū sunt q edificiis sue dominus inherēt [illegible] vicinus onera vicini sustineat. vt liceat ei [illegible] in parietē [illegible] pere vel ne possit [illegible] parata onera que non expediat nume rare. Ex digest. [illegible] Paulus [illegible] ad eō puin. Pariete q naturali

[illegible] cõis est alterum [illegible] demoliẽdi aũt reficiẽdi ius nõ ẽ. qꝫ totus [illegible] nõ est. Ulpianus [illegible] Cũ eo q̃ tollendo obscurat [illegible] edes quas [illegible] non [illegible] nulla cõpetit actio. Marcellus ita officere luminib᷒ et obscurare [illegible] edes cõcedit. nõ permit? [illegible] ius [illegible] habeat in his [illegible] moderatiõe. Ulpianus li. ii. institutio. Servitutes pdioꝝ rusticoꝝ sunt he iter actus via aquaeductus. iter est ius eũdi ambulãdi hominis nõ etiã iumẽtũ agẽdi vel vehiculũ. Actus est ius eũdi agendi vel ducẽdi iumẽtũ vel vehiculũ. Itaqꝫ q̃ hꝫ iter actũ nõ hꝫ q̃ actũ hꝫ habet et iter. eoqꝫ etiã sine iumẽto vti põt. via ẽ ius eũdi et agendi et ambulãdi. nã et iter et actũ in se via cõtinet. aqueductus ẽ ius aquã ducẽdi p fundũ alienũ. In rusticis aũt cõputãda sunt aque haust᷒ pecoris ad aquã appulsus. ius pascẽdi. calcis coquẽde arene fodiẽde traditio. plane et patiẽtia servitutũ inducet officiũ ptoris. Paulus [illegible] Qui sella aut lectica vehitur ire [illegible] pedes hꝫ. In anfractu i [illegible] flectus ẽ [illegible] Modestinus [illegible] differẽtiã. Inter actũ et iter nulla est differẽtia. iter ẽ quo q̃s pedes vel eques commeare põt actꝰ vero ẽ vbi et armẽta ducere et vehiculũ liceat.

¶ De Iure patronatus. C. XCIX.

In summa iuris decretalium. Patroni nomen vnde de patronatus dicit equivoce sumit. Dicit enĩ patronus q̃ cliẽtulo suo patrociniũ in cã prestat. vel q̃ servũ manumisit. vel etiã q̃libet defensor sive fautor. vnde patronus est turpitudinis q̃ crimen celat vxoris. Dicit etiã patronus ecclesie vel hospitalis fundator aut donator vel solũ [illegible]. Et ergo [illegible] hic accipit ius patronatus auctoritas vel potestas [illegible] ecclesie [illegible] et beneficijs imppetuũ et collatus. Debet aũt ecclesie pvidere patronus et in tpalib᷒ ne dilapidẽt. et in spũalibus vt dignũ ibi presbyterũ eligat q̃ divina officia celebret. et hoc in ecclesijs nõ collegiatis. In collegiatis aũt in electione a collegio facta ɔsensus eius est req̃rẽdus et nõ ante. qꝫ qꝫ humani iuris esse debet [illegible] servitutẽ nõ recipit. olim etiã vnus erat et [illegible] itaqꝫ nõib᷒ appellat hoc ius. dicit enĩ q̃qꝫ ius patronatus q̃qꝫ possessionis aditus q̃qꝫ gratia q̃qꝫ ɔsensus q̃qꝫ [illegible] q̃qꝫ possessio q̃qꝫ defensio q̃qꝫ etiã advocatio. [illegible] advocatus pp̃te dicit q̃ nec ecclesie solũ pstitit nec edificauit neqꝫ dotauit [illegible] ad eius defensionẽ vocatus est nec hꝫ in ea ius aliq̃d [illegible]. Trãsfert aũt iuspatronatus quattuor modis. i. hereditaria successiõe. Itẽ donatione quã põt quis etiã laico facere. Quidã tñ dicũt illud privato donari nõ posse. Itẽ permutatiõe cũ alio spũali. et etiã vniversalitatis alienatiõe. Nõ enĩ p se vendi põt sed trãsit cũ vniversalitate. eadẽ rõne nõ infeudari põt. cũ titulus feudalis gratuitus nõ sit. vnde versus. Iuspatronatus trãsire facit novus heres. Res permutata donatio vẽditioqꝫ. Sciẽdũ vero qꝫ iuspatronatus fm quosdã nõ est merũ spirituale quoniã et laico cõpetit et ad heredes trãsfert sicut et ius funerãdi. et etiã fm quosdã ad extraneos. sꝫ neqꝫ purũ tpale. qꝫ vendi nõ põt. et ita partim tpale est partim spirituale. Aũt vero dicũt qꝫ est merũ spũale cũ sit quoddã simplex et indivisibile. Qꝫ enim trãsit ad heredes ex dispẽsatiõe fit sicut innuit extra. de iurepatronatus. Illa naqꝫ dispensatio ad ius cõe redacta est. Nec dividitur iuspatronatus inter heredes sed apud vnũquẽqꝫ manet insolidum quo ad omnem eius effectũ etiã si ex diversis et inequalib᷒ partibus heredes sint. et hoc preter facere dons presentationem que est apud oẽs ita qꝫ apud nullũ. Si tamẽ vnus cõpatronoꝝ plures filios reliquerit nõ habet ratio in capita sed in stirpes. Itẽ ecclesia nõ dividit et heredũ vnus possit suũ presbyterũ instituere vel et vnus plures prelatos pares possit instituere sed impares bene põt vt pbat [illegible] decre [illegible] postulasti. semper aũt tractãda est causa de iurepa. corã ecclesiastico iudice. Et si q̃ dẽ sup hoc inter aliquos mota questiõe differatur institutio. distinguẽdũ est vtrũ pertrahat culpa litigantiũ an impedimento iudicis. Si culpa litigantiũ potest episcopus post mẽses quattuor ecclesiã ordinare [illegible] partis vtriusqꝫ. si vero iudicis impedimẽto. tũc vsqꝫ ad menses sex tenetur episcopus expectare.

¶ De Eius acq̃sitiõe et debito et trãslatiõe. C. C.

Acquiritur aũt huiusmodi ius trib᷒ de causis. Patronũ enĩ faciũt fundi [illegible] statio dotatio edificatio sive fundatio [illegible] Ita qꝫ si vnus territoriũ sive fundũ assignauerit. et alius dotauerit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cõe presentãdi psonã sicut et illi ad quos spectat electio. nullus enĩ [illegible] Dicit tñ [illegible] debet personaꝫ presentare qui territorium assignauit vel agrum vel fundum. Aliquando namqꝫ territorium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Patrono debet [illegible] [illegible] sit defendat et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sa psona habeat pñtationẽ [illegible] [illegible] pñtatũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tur ei cõtra quoslibet oppressores defendere. [illegible] ab ecclesia si vẽgat ad inopiã. preterea debet et possessionis aditus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rit ecclesie illud etiã põt exigere non aũt feudũ tallias et huiusmõi.

¶ De Bonorum possessione. C. CI.

Isidorus li. x. Bonoꝝ possessio est ius possessiõis certo ordine certo titulo acquisite. Iustinian᷒ in ab institutionũ. Bonoꝝ possessio est ius psequẽdi rei tenẽdi qꝫ patrimõii sive rei que cuiusqꝫ cũ moreret fuerit. Bonoꝝ possessiones trib᷒ modis introducte sunt aut emendãdi veteris iuris gratia aut impugnãdi aut ɔfirmãdi. Emendãdi qꝫ lex. xij. tabularũ emancipatos inter suos nõ cognoscit pretor vero hec emendãs vocat eos [illegible] Impugnãdi qꝫ lex. xij. tabularũ eos qui p femineũ sexũ descẽdũt. omnimodo repellit a successione. ptor vo hoc impugnãs vocat eos vnde cognati. Cõfirmandi quotiẽs ptor dat eis bonoꝝ possessiõnẽ qui poterant ex iure ciuili tam ex testamẽto q̃ ab intestato succedere. Extraordinariũ auxiliũ hoc est fm legem concessũ ɔsiderandũ que captis pvenerit tam ex testamẽto q̃ ab intestato. Dẽs q̃dẽ dies aut cõtinuati aut vtiles vocant. Cõtinuati sunt q̃ quotidie et oẽs cõputant. Utiles sunt in quib᷒ feriati dies excipiunt. et egritudines. vel in quibus quis qualibet occupatiõe detinet sed tantũ illi dies cõputant in quib᷒ agere potest in bonorum possessionem. et dies vtiles continui reputant. Ex codice theodosiano li. vij. Possessio tribus modis tibi acquirit. occupatione accessiõe translatiõe. Occupatione vt vacua q̃ a nemine detinet. quo casu a te incipit. et si non vllius sint sive alter᷒ ea cũ dominiũ tibi acq̃rit. Si aũt qꝫ alicuius est nãmis putes aliqua iusta opiniõe deceptus [illegible] possessionem apprehẽdis dominiũ quidẽ nõ tibi q̃rit sed tñ iuste possidere incipis p suo possidendo. Accessio duplex ẽ. aliq̃n per se vt ptus [illegible] et fructus bona fide pcepti. et tũc p suo possidere et vsucape potes. Aliq̃n nõ p se sed ex cõitate maioris rei. vt qꝫ p alluuionẽ agro tuo adiectũ ẽ. in his enĩ titulus principal rei spectat. et iusta possessio sit et pro suo vsucape potes. Transfert aliqs possessionẽ vel per se vel per alium. et hoc aut nolens aut volens aut ignorans. Volẽs vt per venditionẽ vel emptionẽ vel transactionẽ vel stipulationem vel [illegible] vel donationẽ. et tunc incipis ciuiliter possidere. Nolens aliquãdo iuste aliquãdo iniuste iuste vt per iudicem. Iusta quidẽ possessio est quado per auctoritatẽ iudicis incipis possidere. licet scias alienã rem esse. Iniuste transit in te possessio. quãdo per vim incipis possidere vel per furtum. Ignorantis possessio in te transit. velut per eum qui noĩe eius possidet vt colonus.

¶ De Usucapione. C. CII.

Isidorus vbi supra. Usucapio est adeptio dominii per ɔtinuationẽ iuste possessionis biẽnii aut alicuius tempis. Ex digest. lib. xl. de publiciana in rem actione. Qꝫ iam vsucaptũ est hꝫ ciuilẽ actionẽ. Marcellus lib. xix. digest. Scribit eũ qui a furioso ignorans eũ furere rem emit posse vsucape. ergo et publicianã habebit que etiã aduersus donatorẽ cõpetit. Est enĩ iustus possessor et petitor qui liberalitatẽ accepit. Nõ igit prodest emptio nisi que bona fidẽ habet. pinde sufficit me bone fidei emptorẽ fuisse q̃uis a nõ dño emerim licet callido phibẽ vẽdẽrit. Neqꝫ enĩ dolus vẽditoris mihi nocebit. Ulpian᷒ Hec actio in his q̃ vsucapi nõ psit vt in furtiuis et in servo fugitiuo locũ nõ hꝫ sed et heres suis bone actionẽ nõ hꝫ qꝫ victorum defuncti possessor est. Regula iuris. Qui in servitute est vsucape nõ põt nam cũ possideat possidere nõ videt. Ex summa iuris. Usucapio est acquisitio dominii per continuationẽ tempis lege diffiniti. Tempus aũt a lege diffinitum est triennium. Introducta est vsucapio propter bonũ publicũ ne dominia rerum [illegible] incerto. In hac exigunt bona fides iustus titulus ɔtinua possessio. et qꝫ res viciosa nõ sit et qꝫ nõ sit vsucapibilis. Usucapiunt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] capiunt ad [illegible] Sciẽdũ itaqꝫ vsucapio locũ habet in rebus mobilibus quas qui bona fide possidet aliquo titulo. id

est aliquo contractu vel quasi contractu & per tres annos sine interruptiōe. s. q̄ nō sit molestatus corā aliquo iudice. vsucapit & defendit [illegible] nisi res furtiua [illegible] nō vsucapi [illegible] loci h̄z p̄scriptio in reb⁹ imob. [illegible] sz oz q̄ poss. [illegible] per decē annos inter presentes. & p̄ xx inter absentes.

¶ De p̄scriptione. C. CIII.

Prescriptio

igit̄ est ius quoddā in rebus imob. [illegible] substātiā [illegible] firmitatē ex tpe capiens. Hec etiā dicit̄ exceptio vel exclusio actiōis quā obicit̄ actioni p̄sonali vel in rē sup reb⁹ imobilib⁹ & eliditur [illegible] excludit nō aūt dominiū acq̄rit sz quesitū. In ecclesiastica p̄scriptiōe sicut & in vsucapione bona fides exigit̄ vt. s. [illegible] q̄ possidet credat rē suā esse. Itē iustus titulus. s. q̄ habeat eā ex bona causa & iusta nō p̄ violētiā nec p̄ occupationē iniustā. Itē cōtinua possessio [illegible] vt res possessa sit vsq̄ ad finē p̄scriptionis sine interruptiōe. Itē q̄ res ipsa sit p̄scriptibilis. Quedā eni res ve. iura sunt q̄ non prescribunt̄. s. subiectio. p̄curatio. debita ep̄o vel legato limes & ea q̄ limiti coherētia sunt. Itē functiōes publice nō p̄scribunt̄ a laicis. Itē colonus fundū rōne cuius ē colonus nō p̄scribit. sz nec vsufructuarius p̄scribere pōt q̄z nō possidet. Nec clericus beneficiū suū p̄scribere pōt pro seruitio suo. Itē liber hō p̄scribi nō pōt neq̄ ius ep̄ale neq̄ [illegible] ep̄o a clericis suis debita. Idē in reb⁹ ecclesie. Impedit̄ aūt p̄scriptio q̄n̄q̄ ad tēpus. s. tēpore vacātis ecclesie & tpe vite male alienātis & q̄diu prelatus est in heresi vel in scismate. Prescriptionū quedā longi tpis est. s. decē annoz inter p̄sentes vel viginti inter absentes vt superius dictū est. itaq̄ vsucapio dicit̄ acq̄sitio dominij p̄ cōtinuationē tpis a lege diffiniti. h̄ diffinitio pōt p̄dicte diffinitioni q̄ longi tpis est adaptari. Est & alia q̄ dicit̄ longissimi tpis. s. xxx. vel. xl. annoz q̄ odio nō petētiū est introducta. qua & res furtiua p̄scribit̄. & oīs actio & petitio tollitur. Quadraginta vero annoz p̄scriptio locū h̄z in reb⁹ ecclesie. Sed contra romanā ecclesiā currit p̄scriptio cētū annoz. Itē aliter aut large sumēdo vocabulū spēs multe sūt p̄scriptionū. Est eni alia. x. dieꝝ q̄ currit ꝯtra nō appellātē. Alia vero [illegible] mēsiū vt [illegible] actiōe redhibitoria. alia vnius anni. s. q̄ obicit̄ iniuriaꝝ actioni. & illa q̄ obicit̄ appellationē nō p̄sequēti. Est & alia biēnij sicut de pecunia nō nūerata. alia quoq̄ triēnij. alia vero quadriēnij q̄ currit p̄ fisco & cōtra fiscū. Est itē alia decēnij [illegible] q̄ [illegible] bonā fidē etiā sine [illegible]. Itē [illegible] est p̄scriptio xxx annoz [illegible] de quib⁹ tractat̄ in canonib⁹. Et [illegible] canones p̄scriptione xxx annoz admiserunt contra ecclesiam hodie sola p̄scriptio xl annoz admittit̄ cōtra eā.

¶ Iterum de eodem. C. CIIII.

Gratianus

causa [illegible] autē p̄scriptiōe tpis oīa iura tollant̄ p̄batur auctoritate calcedonēsis cōcilij & gelasij pape & toletani ꝯcil. Sz idē gelasius ꝯtra testat̄ scribēs [illegible] no & eusebio ep̄o. Hoc aūt multipliciter distinguit̄. sunt eni quedā diocēses q̄ certis limitib⁹ distincte sunt [illegible] nō prescribi p̄nt. Alie vero q̄ nō sunt certis limitib⁹ distincte. & de quib⁹ certa diffinitio olim nō precessit prescriptiōe tollunt̄. Pōt tn̄ & aliter distingui. Que q̄sq̄ sua auctoritate vsurpat. q̄z nullo titulo possidere incipit. prescribere nō pōt & in hoc casu intelligenda est auctoritas gelasij. Tēporis obiectio q̄ p̄ iniuriā forte generat̄ nō pōt diuellere diocesim seme. [illegible] Intelligēdū est hoc [illegible] titulo sz sola vsurpatiōe eā possidere cepit. Si vero [illegible] auctoritate & priuilegiorū [illegible] ga cōsuetudine possidere cepit tūc tēporis obiectio actori silentiū imponit. Unde gelasius papa inter cetera [illegible] post quingētos annos cōstituta [illegible] quedā audio [illegible] cū xxx annorū lex bonum nō possit abrumpi. Itē si reb⁹ ecclesie controuersia mota est & diffinitio subsecuta & si iniusta sit tn̄ q̄z nō sua sz diffiniētis auctoritate possidere cepit [illegible] p̄scriptio [illegible] silentiū imponit. ita tn̄ vt supputatio p̄scriptiōis nō a tpe diffinitionis sed a decessu [illegible] exordiū sumat. Itē ea q̄ in [illegible] possidentur [illegible] hostilitatis [illegible] p̄scribi nō p̄nt. Tollunt̄ etiā p̄scriptiōe [illegible] quas [illegible] negligētib⁹ alij ab heresi ad integritatē fidei reuocauerunt. Extra. [illegible] Ex registro gregorij [illegible] taciturnitatē & patiētiā nostrā futuris post me pontificib⁹ in reb⁹ [illegible] [illegible] xxx annos [illegible] possidere. [illegible] Quadraginta [illegible] p̄scriptio [illegible] actio

nem excludit. Idem cum laici decimas detinere non possint. eas nulla rōne p̄nt p̄scribere. Inno. iij. Cū nō liceat a capite mēbra recedere. M. q̄. archiep̄o & ecclesie bracare. obedientiā & reuerētiā debitā sicut [illegible] impediat p̄scriptiōe tpis non obstante. Idem cōtra ro. ec. nō nisi centū annoz p̄scriptio locū sibi valeat vendicare. Idē. Cōtra [illegible] que rōne visitationis debet̄ p̄scribi neq̄t quēadmodū nec [illegible] visitationē p̄scribi. Idē. In p̄scriptione rerū ecclesiasticaꝝ bona fides & iust⁹ titul⁹ exigit̄.

¶ De Interruptiōe p̄scriptiōis & ei⁹ effectu & p̄batiōe. C. CV.

Gregorius.

Aduersus ecclesias mincet̄ p̄scriptionē q̄ xl annoꝝ [illegible] non amittat [illegible] quidā canones p̄probēt [illegible] ecclia se pōt aduersus ecclesiā quadragenaria tpis p̄scriptiōe tueri de re illa quā inconcusse xl annis noscit̄ possedisse. verū si de p̄scriptiōe & interruptiōe inter p̄tes fuerit mota questio. ab vtraq̄ parte testes recipi debent. & si p̄bata fuerit interruptio p̄scriptio nō tenebit. Ex summa iuris. Interrūpit̄ aūt p̄scriptio tribus modis. s. naturaliter ciuiliter & canonice. Naturaliter quidē q̄n res que est in cā p̄scriptiōis medio tpe ab alio aliquo possidet̄ vel a mari siue a fluuio inundante occupat̄ vel q̄n pupillaris etas interuenit. Ciuiliter aūt multis [illegible] principi datū & hoc valet in annalibus actionibus tn̄. Itē per querelā iudici factā & secuta rei conuentiōe hoc valet in oīb⁹ actionib⁹. Itē p̄ litis contest. hoc quoq̄ valet in oīb⁹. Interrumpit̄ quoq̄ ciuiliter sinodali p̄clamatiōe. scdē cautionis expositiōe vsurarum solutione. Canōice vo q̄n bona fide q̄s incepit possidere. & medio tpe malā habet. talis eni interruptio non pōt dici naturalis cū a possessione nō ceciderit neq̄ ciuilis cum nō ab aliquo causa sit interposita. Dicit̄ ergo canonica tanq̄ a canone introducta. Prescriptionis effectus est q̄ p̄scriptori eiusq̄ successorib⁹ defensionē acq̄rit. & etiam si a possessione ceciderit. vēdicationē habet nisi male fidei possessor sit. Obicit̄ aūt vt dictū est actioni p̄sonali vel reali. Actio p̄sonalis est que cōpetit ꝯ certā p̄sonā vt actio cōmodati que nō cōpetit nisi contra cōmodatariū vel eius heredē. Realis aūt est que competit cōtra quēlibet detinentē rem ipsius agentis. Probat̄ aūt p̄scriptio si p̄bet̄ res possessa fuisse i p̄ncipio tpis p̄scribentis & in fine. p̄sumit̄ eni ille qui sic p̄bat medio tpe possedisse nisi interruptio p̄bet̄ [illegible]. Probato vo tpe p̄sumit̄ etiā bona fides. [illegible] nisi p̄betur sciens. & ita p̄sumitur ignorasse rem [illegible] si p̄bet̄ [illegible]. Item etiā titulum habuisse p̄sumit̄ nisi p̄bet̄ non habuisse q̄z possessor nō tenet̄ possessionis sue titulū p̄bare. In summa vero nota q̄ ecclesia p̄scribit cōtra priuatū spacio. x. vel. xx. annorū. & nō econuerso. quia qd̄ est in eius fauorem introductū nō est in lesionē ipsius retorquendum. Prescriptio quoq̄ q̄driennij que currit aduersus eū cuius rem imperator donat in rebus ecclesiasticis nō habet locū. Nota etiam q̄ p̄scriptio non differt ab vsucapione nisi in duobus. s. in hoc q̄ consistit in rebus imobilibus. & q̄z prolixius exigit tempus.

¶ De Obligatione. C. CVI.

Iustinianus

vbi supra lib. iii. Obligatio est vinculū iuris quo necessitate astringimur alicui⁹ soluende rei sm̄ nr̄e ciuitatis iura. Obligatiōes aut ciuiles sunt aut p̄torie. Ciuiles sunt que aut legib⁹ ꝯstitute sunt aut iure ciuili approbate. Pretorie vero quas p̄tor ex sua iuri[s]dictiōe ꝯstituit que etiā honorarie vocant̄. Sequēs diuisio in quattuor spēs deducit̄ aut eni ex ꝯtractu aut quasi ex ꝯtractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. Oīs obligatio tollit̄ solutiōe eius qd̄ debet̄ vel si q̄s ꝯsentiēte creditore aliud pro alio soluerit. Acceptilatio est imaginaria solutio. Idē lib. iiij. Inter dn̄m & eū qui in p̄tāte ei⁹ est nulla obligatio eē pōt. Decreti [illegible] lib. Obligatio vinculū est nō corporale sz iuris. quo astrīgimur ad aliq̄d dandū vel faciēdū. vel ex ꝯuentiōe p̄pria seu qd̄ p̄ eodē habet̄ vel etiā cōtra p̄priā voluntatē. vt cū delinquimus seu qd̄ p̄ delicto habet̄ facimus. Et quēadmodū in vinculo corporali facta solutio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturalis tantū. alia ciuil̄ & naturalis. Ciuilis tantū generaliter verum [illegible] [illegible] nisi sit transactum biennium. exceptione submoueris. Quid si

exceptio infra patebit. Item ciuilis tñ est qñ ego etiam cum effectu obligatus ex facto [illegible] mihi pactũ de nõ petẽdo a creditore. Naturalis obligatio [illegible] ex nudo pacto. Ista [illegible] obligat cũ effectu. Ciuilis ꝛ naturalis est qñ dedi tibi pecuniã mutuo ꝛ eã stipulatus sum. Quid sit stipulatio infra patebit. Et multis aliis modis obligatur quis cum effectu: vt inferius apparebit.

¶ De Pacto ꝛ conuentione. C. CVII.

Ed quia de pacto fecimus mẽtionẽ. Nota ꝙ pactũ est duorum plurium ve cõsensus in idẽ. Et bene dicit in idẽ nõ in eodẽ vel de eodẽ. Nã si cõsentiamus de socrate ꝙ sit asinus nõ ẽ pactũ. qꝛ neutrum alterius talis cõsensus obligat nec naliter nec alio mõ. sꝫ si in dãdũ vel faciẽdũ alteri ab altero nostrũ obligat. Si vero cõsentiamus in uno magistro alberto ꝙ ipse det [illegible] nõ ẽ pactũ. Spẽs pactorum due sunt aut eni sunt in rẽ ꝛ tũc poterũt oib⁹ ad quos res voluit. aut in psona ꝛ tũc poterũt p one paciscẽtis nõ alii. Paciscẽ põt in ecclesia sacris platus in vtilitatẽ ecclesie cõtra qꝛ loco procuratoris est ꝛ pcurator actionẽ dñi meliorẽ facere põt deteriorẽ vo nõ. Similiter ecclesia vacãte capitulũ vel vniuersitas paciscẽ põt si cõcipiat pactũ in vtilitatẽ ecclesie. alterius nõ. Quilibet autẽ in re sua paci [illegible] põt. Pacto cessat in acqsitiõe spiritualiũ. Itẽ in turpib⁹ ꝛ illicitis etiã si iuramẽto firmata sit cessat etiã inter dñm ꝛ seruũ. cessat iterũ in iure publico cui non põt derogari pactis priuatorum. Effectus pactorum est vt seruent nisi sint inhonesta vel cõtra iura siue cõtra leges vel cõtra bonos mores vel cõtra substãtiã cõtract⁹ vel nisi sit ipossibilis cõditio. In sũma vero nota ꝙ posterius pactũ priori pñdicat. Itẽ fm leges ex simplici pacto nõ oritur actio nisi vestiat pactũ. vel re puta rei traditione. vel verbis puta stipulatiõe vel coherẽtie cõtractus. vel si in cõtractu apponat incõtinẽti vel etiã litteris. Sꝫ fm canones oritur actio ex nudo pacto qꝛ de⁹ inter simplicẽ ꝛ solẽnẽ pmissionẽ nullã facit differẽtiã. Et dicit l. ii. Paulus. Pactio ẽ duorum vel pluriũ in idem placitũ ꝛ cõsensus. Cõuẽtiõis verbũ generale est ad oĩa ptinẽs. de q̃bus negocii cõtrahẽdi transigẽdi qꝫ cã cõ[illegible] q̃ inter se agũt. Nã sicut cõuenire dicunt q̃ ex diuersis locis in vnũ locũ colligunt ꝛ veniunt. ita q ex diuersis anima motib⁹ in vnũ cõsentiũt in vnã sniaꝫ decurrũt. Cõuẽt onũ pereqꝫ in aliud nomẽ trãseũt veluti in emptiõeꝫ locatione pigñ⁹ stipulationes. Labeo ait cõuenire posse vel re vel p eplam vel p nũciũ. Inter absentes quoqꝫ ꝛ tacito cõsensu. Ulpianus. Nuda pactio obligationẽ nõ parit sed parit exceptionẽ. q̃numo iterũ isformat ipas actionẽ vt in bone fidei iudiciis. ptor ait pacta cõuẽtaqꝫ q̃ neqꝫ dolo malo neqꝫ aduersus leges plebiscita senatuscõsulta decreta edicta principũ neqꝫ quo fraus cui eorum fiat facta erũt seruabo. Et vt ait pedius dolo malo pactũ fit. quotiẽs circũscribẽdi alterius cã aliud agit ꝛ aliud simulat. Pacta q̃ turpẽ cãm cõtinent nõ sunt obseruanda. Caius li. i. ad ed. puinc. Cõtra iuris ciuilis regulas pacta conuenta non habentur rata. veluti si pupillus sine tutoris auctoritate pactus sit. ne a debitore suo peteret. Aut ne intra certu tempus veluti intra quinquenniũ peteret. Florentinus li. viii. institutionũ. Qui in futurũ vsuras a debitore acceperat tacite pactus videtur ne intra tempus sortẽ petat. Pomponius l. viii. ad sab. Nemo paciscẽdo efficere potest ne sibi locũ suũ dedicare liceat aut ne sibi in [illegible] sepelire mortuũ liceat aut ne inuito vicino prediũ alienet. Ibidẽ de trãsac. Sceuola [illegible] dige. Priuatis pactionibus non dubium est non ledi ius ceterorum. Emilius macer. Nulli procuratorum principis incon[sul]to principe transigere licet.

¶ De Spetiebus pacti. C. CVIII.

X libro qui dicit instrumẽtũ iuris. Factorum quedam in contractu bone fidei. quedã in contractu stricti iuris apponuntur. Item quedam in continenti i. ingressu contractus. Quedam ex interuallo. Pacta que in contractu stricti iuris incont[inenti] fiunt nouam tantum actionem pariunt veterem non informant id est ex contractu proficiscentem conditionem datorum tamen ob causam plerunqꝫ prestant ad repetendum quod datum est. Que vero ex interuallo fiunt nouam pariunt actionem sed tantum exceptionem. Cum autem in contractu bone fidei interponantur siqua de incontinenti nõ tantũ nouam actionem id est [illegible] verbis pariunt sed etiam ex contractu [illegible] Si vero ex interuallo in cõtractu bone fidei pacta interponãtur [illegible] distinguendum est vtrũ ad[illegible] [illegible] exceptionem [illegible] accidentalia pacta [illegible] pariunt actionem [illegible] pariunt exceptionem. Cũ vo nãt de substantia [illegible] actione vel diminutiõe pacti interest quid agatur. Nam si hoc agit vt a toto contractu recedat a toto intelligit recessum. Si vo hoc nõ agit. nõ recedit a primo sꝫ informat et etiam actionem [illegible] cũ toti⁹ cõtract⁹ post posteriori pacto vel [illegible] reformari põt. Et summa iuris. Itẽ pactorum alia sunt vtilia alia inutilia. [illegible] dicunt qñqꝫ rõne paciscẽt. vt si furiosus vel adultus curatorẽ hñs sine curatore paciscat. Tales enim pac[iscentes] nõ [illegible] furiosus expressim cõsentire nõ possit ꝛ hoc intelligẽ nisi in lucido interuallo ꝛ in hoc [illegible] furioso sit. [illegible] est aliis etiam rõne p[ersonarum] sunt pacta [illegible] exempli cã sufficiant. Itẽ rõne rerũ sunt pacta inutilia. vt puta si paciscamur de impossibili aliquo facti vt de chimera vel hirco ceruo vel de impossibili iuris. vt si paciscamur cõtra leges senatuscõsulta plebiscita decreta pretorum vel cõstitutiões principũ seu i fraudẽ alicui⁹ horum. Utilia sunt alia que ratione rei vel psone vel iuris nõ phibent. Itẽ pacta alia sunt nuda. ꝛ illa tñ naturalẽ pariũt obligationẽ regulariter. Alia vestita ꝛ illa pariũt naturalẽ ꝛ ciuilem. i. obligãt cũ effectu. Et nuda sꝫ oĩa nisi vestiant re verbis litteris cõsensu. Et quid sint ista infra dicet. Ist enim quattuor dicunt vestire pactũ ita ꝙ est nõ vnq̃ sine his vestimentis imo cũ eis incipit esse. Itẽ vestit pactũ contract⁹ coherẽtia post natiuitatẽ suã vel qñqꝫ añ vel qñqꝫ in ipso cõtractu puta si vẽdidi tibi domũ pactũ fecisti mecũ añ cõtractũ vel in cõtractu vel paulopost ꝙ non edificares eã alti⁹ vel aliõ hmõi. tunc ex pacto tali nascit obligatio cũ effectu. vel nata informat siue vestit. Item vestit rei interuentu in contractibus innominatis qui sunt quattuor do vt des facio vt facias. do vt facias. facio vt des qui contractus abinitio nullam pariunt obligatione. sed postq̃ res quã conuenisti dari data est. statim nascitur obligatio ei qui dedit vel fecit non alii.

¶ De Differentia pacti ꝛ promissionis obligationis contractus ꝛ actionis. C. CIX.

T caue tibi qꝛ idem videt esse pactũ ꝛ pollicitatio: obligatio: cõtractus ꝛ actio sꝫ nõ sunt. Pactũ enim vt dictũ est est cõsensus duorum vbi gratia dico tibi sic. si velles mihi facere codicẽ. darẽ tibi. xx. ꝛ tu dicis parũ esset ꝛ ego forsitan darẽ tibi xxx. ꝛ tu dicis tibi facerẽ p tãto. ecce iã cõsensimus in idẽ. s. de codice faciendo ꝛ pcio. verũ tñ qꝛ vba quodãmõ inutilia sunt nõ obligãt nisi naliter. Pollicitatio est solius offerẽtis pmissio. vbi grã sine aliqua interrogatiõe vel cõtractu inter me ꝛ te dico facerẽ tibi codicẽ p viginti. Cõtract⁹ est ipsa verborum platio siue ipse cõsensus priũ obligationis cõtrahende. verbi grã in venditiõe dico: p quãto dabis codicẽ ꝛ [tu d]is p centũ. ridẽo nõ darẽ centũ sꝫ sexaginta. tu rides nõ. sꝫ octoginta. ꝛ sic tu descendẽdo ꝛ ego ascendẽdo. tandẽ post multa ꝛ varia certamina in vnã cõsonãtẽ deducit sententiã cõueniẽdo de pcio ꝛ de re dãda pro illo ꝛ qd in hoc dico in omnibus aliis cõtractib⁹ serua. Ex tali consensu nascit obligatio quã diffiniuim⁹ supra ꝛ ex obligatione nascit ius quoddã qd pponimus cõtra obligatũ in iudicio ad faciẽdũ vel dandũ qd cõuenit vel pmisit qd ius dicit actio nã actio est ius prosequẽdi in iudicio qd nobis debet. Manifesta igit est dĩa inter pdicta. Ptꝫ etiã ex pmissis ꝙ pacti nomẽ est generale ad oĩa q̃ agunt inter ptes cã obligationis contrahende vel etiam tollende sicut in pacto de nõ petendo. Cõuentiõis vo verbũ generalius. nã est cõueniunt eni scholares ad cõgregationẽ ꝛ alii hoĩes ad aliũ locum ꝛ partes inter se. Itẽ aliqñ pactũ strict⁹ sumit. vnde Isiõ. v. li. Pactum dicit inter ptes ex pace cõueniens scriptura legib⁹ ac morib⁹ cõprobata. Et dicit pactũ quasi ex pace factum ab eo qd est paco. vñ ꝛ pepigit fedus. Placitum quoqꝫ similiter ab eo quod placet.

De Obligatione q̃ cõtrahit re ꝛ primo de mutuo. C. CX.

X summa iuris. Dicto qd sit contract⁹. supra est vt de illis vel saltẽ de aliquibus cõtractib⁹ quibus pacta vestiunt videamus. Et primo de re. Inter ptes quidẽ re cõtrahit obligatio mutuo cõmodato deposito pignore ꝛ debiti solutiõe. Itẽ i cõtractib⁹ inoiatis. sꝫ hec est differẽtia inter cõtractus inoiatos ꝛ predictos qꝛ in pdictis statim vt sunt nascit obligatio ꝛ actio. ꝛ inoiatis nõ statim sed postq̃ vn⁹ cepit facere vel dare rem. Dicit aũt mutuũ quasi de meo tuũ ex corrupto ꝛ integro quando pecunia que mea erat fit tua cum do tibi eam mutuo ꝛ dat mihi cõditio certi i. actio ad petendũ qd mutuo dedi. Iustinianus [illegible] Obligatio quidem vt superius dictũ est aut ex cõtractu fit aut quasi ex contractu aut maleficio aut quasi ex maleficio. Cõtrahit aũt aut re aut verbis aut litteris aut consensu. Re vt mutuo quod in tribus rebus consistit. põdere numero ꝛ mensura [illegible] vino frumento [illegible] pecunia numerata ere argẽto auro ꝛ dicitur mutuũ qꝛ ita tibi a me dat vt ex meo tuũ fiat. ꝛ quãdoqꝫ nobis non eade res sed alie eiusdẽ nature

τ qualitatis redduntur. Nam si eadem res reddatur cōmodati [illegible] def ante depositū. Et hoc cōtract[illegible] actio qua vocatur cōdi[illegible] qui mutuū accepit [illegible] accidat casu fortuito [illegible] furto ruina incē dio. vel naufragio semper tamen obligatus manet.

De Cōmodato. C. CXI.

Isidorus [illegible] Cōmodū est qd' nostri iuris est τ ad alios tpaliter trāslatū ē cū mō tpis ꝗdiu apud eū fit. vnde τ cōmoduꝫ dictū est. Justinia. vbi supra. [illegible] accepit exactā quidē diligētiā custodiēde rei prestare iubef. nec sufficit ei tantā diligētiā adhibuisse quātā in suis reb' adhibere solitus est si mō alius dili gētior poterit eā rē custodire. Sꝫ ppter maiorē vim maioresve ca sus nō tenet si mō non ipsius culpa is casus interuenerit. Alioqn si id qd' tibi cōmodatū est. peregre tecū ferre malueris. τ incursu ho stiū predonūve vel naufragio amiseris dubiū nō est qn de restituē do tenearis. [illegible] cōmodata res tūc ppe [illegible] si nulla mercede ac cepta vel cōstituta tibi res vtēda data est. Alioqn mercede interue niēte [illegible] vsus rei videt gratuitū eni de esse cōmodatū. Et sūma iuris. Est igit cōmodatū [illegible] mobilis alicui gratis ad vtendū ad tps certū. Jō dico certū nō trāslata qꝛ cōmodator spēm rei cō modate dnīū ac possessionē sibi retinet et recipiat eādē nūero τ i h differt a mutuo in quo τ dominiū trāsfert. Et dicit cōmodatū tāꝗ cōmodi grā datū [illegible] vtētis vel pstitis datis vel etiā vtriusqꝫ. Cōmo dare pōt in [illegible] economus. i. dispēsator cui [illegible] ecclesiastice res gubernāde mandant. In ceteris aūt quicūqꝫ rē hꝫ propriā cum etiā aliená qd' est apud me possuꝫ [illegible] cōmodare sicut dicit lex in di gestis. Natura vero cōmodati est vt res ipsa restituat sicut dictū ē. Nec pōt etiā pretextu debiti retineri. Dānū tn̄ in ea si acciderit for tuito casu vel fatali morte vel latronū vel hostiū violentia. nō iputa bit cōmodatario nisi fuerit in culpa vel nisi per cultū in se susceperit. In summa vero nota qꝛ [illegible] re cōmodata aliter ꝗ̄ cōmodata sit vtit furtū cōmittit nisi forte credat hoc [illegible] rei [illegible] sicut legit in digestis titulo de furtis. Extra [illegible] De cōmodato Greg. ix. [illegible] gra tia sui tn̄ qs cōmodatū accepit de leuissima etiā culpa tenet sed ca sus fortuitus nisi acciderit culpa sua vel interuenerit pactum seu in mora fuisset sibi nō debeat iputari. Cōtra eū quoqꝫ recte cōmoda ti nō agit nisi post vsuꝫ cōpletū cuius gratia fuerat cōmodatū. cuꝫ nō decipi nos oporteat beneficio sed iuuari.

De Precario. C. CXII.

Isidorus vbi supra. Precariū ē cū prece cre ditor rogatus permittit debitorē in possessionē fund. sibi obligati demorari. Et sūma iu ris. Precariū est qd' vtēdū alicui conced[illegible] ꝗdiu is qui concedit patitur ita vt quandocūqꝫ voluerit reuocare possit. Unde patet quod est contractus gratuitus similis cōmodato. sꝫ in hoc dif ferens quia commodatio fit ad certuꝫ vsum nec reuocare potest an teꝗ̄ vsus sit ille cui cōmodatur. precarium vero reuocatur quando cūqꝫ voluerit is qui concedit. Item cōmodatū in rebus mobili bus consistit. precarium autem in rebus immobilibus. differunt er go non tantū in voce vt quidam dixerunt sed etiam in re. Precaria vero idē est quod emphiteosis. id est contractus meliorationis in ter dominum τ colonū consistens. Uerbigratia. dicit dominus ad colonum concedo tibi terram hanc ad tempus colendam ad dictū qꝫ redditū mihi prestādū. In hoc ergo cōtract' iste differt a locato quia causa meliorationis initur. vnde τ contractus meliorationis dicitur. Natura vero huius talis est vt colonus ante terminum ex pelli nō possit. Precaria vero ecclesie damnosa absqꝫ metu pene re uocatur. In sūma vero nota qꝛ tres sunt precarie species. Una que ab vsufructu non distat. Et de hac canō ille [illegible] qui loquitur preca rie [illegible]. Alia vero que de quinquennio in quinquennium renouatur. Tertia vero que vsqꝫ in tertium generationem durat. τ hec in pluri bus locis frequentatur. Extra [illegible] de precariis. Et concilio beluac. Precarie de quinquennio in quinquennium fm auctoritateꝫ τ an tiquā consuetudinem renouentur. Et concilio cartagi. De preca riis irrationabiliter factis a rectoribus ecclesiaruꝫ precipimus vt ne mo successor antecessoris sui pena sit obligatus sed sue prouidētie sit concessum. vt si antecessor eius res ecclesie irrationabiliter [illegible] buit ab eo ad ius eiusdem ecclesie reuocentur. Grego. ix. Preca rium [illegible] conceditur quādiu patitur qui concessit. Soluitur quoqꝫ [illegible] cui concessum est non etiam concedentis aut cuꝫ ipsum [illegible] contingit [illegible] hoc reuocare solent. quia per con [illegible] non [illegible] domino pos sidet. postea precarie que quandoqꝫ de ecclesiarum possessionibus fieri solent non iure pro voluntate concedentium reuocande.

De Deposito. C. CXIII.

Ex summa iuris. Item deposita re celebratur cōtract'. Et est depositum qd' custo diendū alicui datum est. i. traditū. Nam deposite sicut cōmodate rei possessionē τ dominiū retinem' nisi quā do apud sequestrū deponimus custodiendā vt ei reddat cui fuerit adiudicata. τ ita hic fit depositio. τ a plurib' tn̄ τ in solidū: τ nascit ex deposito actio deposit[illegible] illi qui recepit depositum vt restituat. Isidorus vbi supra. Depositū est pignus cōmendatū ad tps qd' diu positū. deponere aūt quis videt cū aliquid metu furti incendij naufragij apud alium custodie cā deponit. Justinianus vbi supra lib. iij. Is apud quē res aliqua deponit re obligat et actione depo siti. qꝛ τ ipse de ea re quā acceperit restituēda tenet. Sed is et eo so lo tenet si qd dolo cōmiserit. Culpe aūt noie i. desidie ac negligen tie nō tenet. Itaqꝫ securus est qui parū diligenter custoditā rem fur to amisit. qꝛ qui negligēti amico rem custodiendā tradit sue facili tati id imputare d[illegible]. Et digest[illegible] Pretor ait naute caupōes sta bularij qd' cuiusqꝫ saluū fore receperint nisi restituerint in eos iudi ciū dabo. In locato etiam cōducto culpa in deposito dolus pstat. Si quid naufragio aut per vim piratarū perierit. exceptio ei danda est. Similiter si in stabulo vel in caupona vis maior cōtigerit. Ex tra. i. de deposito. Greg. ix. Bona fides abesse presumitur. si rebus tuis saluis ceteribus depositas amisisti. de culpa quoqꝫ teneris si te ipsum deposito obtulisti vel si aliquid de custodia recepisses. Pa cto vero culpa vel mora precedentibus casus τ iam fortuitus impu tatur. sane depositori liceat p voluntate sua depositū reuocare cōtra quod compēsationi vel deductiō. locus nō fuit vt contractus q̄ ex bo na fide ortꝰ. ad pfidiam minime referat licet cōpensatio admittat. si causa et qua postulat sit liquida. ita qꝛ facilē exitum credat hic.

De Natura depositi. C. CXIIII.

Ex summa iuris canonici. Natura ergo depo siti talis ē vt res deposita restitua tur etiā furi τ latroni vel cuilibet alij deponēti nō dete rior facta. Et hoc nisi in trib' casibus [illegible] qn petitio cōar rit. qn ille furē ceperit vel quādo rem meā quis apud me deposue rit. si vero damnū in re deposita inciderit nō tenet depositarius nisi de dolo. nisi inter eos tale pactum interuenerit. s. vt culpaꝫ prestaret vel nisi custodie precium acceperit vel nisi se vltro ad custodiendū obtulerit vel eam pro cōmodo suo susceperit vel [illegible] moram restitu endo fecerit nec iustā retinendi causam habuit. In hmōi namqꝫ ca sibus ei leuissima culpa imputatur. vnde de quattuor primis vsus isti formant. Est in deposito prestanda leuissima culpa. Cui tenet hic pacti est cuꝫ sola susceptentis. Contrahit causa cū se reus obtu lit vltro. Sicut ergo de dolo sic de lata culpa tenetur: qꝛ dicit eam lex in digestis dolū esse. Pro his quidē que in ede sacra deponūt. si ecclesie. i. vniuersitati cōmēdent ecclia cōuenitur. Si vero persone persona impetitur. Itē si duo rem litigiosā apud sequestrū deponūt finita lite debet eam fm arbitriū iudicantis restituere. Itē deposi tarius contra depositorem agere poterit si quid in re deposita utiliter pendent. Itē ex deposito itur interdum in creditum. vt si deposita rius susceptā apud se pecuniā cōsumpserit. Ex deposito nāqꝫ intro ductum est ac lege in digestis vt si pecuniā apud te deposuero ea vt volueris ea vtaris. si vero signata deponeret. ab eius vsu phiberi intelligeret. In suma quoqꝫ nota qꝛ depositarius talem in deposi to custodiā prestare debet qualē in suis rebus exercet. Item si de positarius apud alium deponat τ ille aliquid alteri cōmittat. nō tene bit primus depositarius nisi actionē quā habet contra scḋm cedere deponenti. Pena negantis depositū hec est qꝛ cōuictus sup hoc in famat. Quattuor eni actiones ex cōtractib' descendentes infamāt scꝫ depositi mādati. p socio tutele τ quattuor ex delictis [illegible] iniuria rum doli raptorum τ furti. Unde versus. Iudice damnatos infa mes reddit vbiqꝫ. Quod vi diripitur iniuria furta doliqꝫ. Actio tu tele mandati depositiqꝫ. Directa sed pro socio communis vtriqꝫ.

De Pignore. C. CXV.

Justinianus vbi supra. Creditor quoqꝫ qui pignus accepit re obligat. qꝛ τ ipse de ea ipsa re quā accepit restituēda tenet actione pigneraticia. s. soluto debito. sed quia pignus vtriusqꝫ gratia dat τ debitoris quo mag' ei pecunia credat. τ creditoris quo magis ei in tuto sit creditum. placuit [illegible] quod ad eam rei custo diendam exactam diligentiam adhiberet quam si prest[illegible] [illegible] si ea [illegible] fortuito [illegible] nec impediri credi tum petere. Isidorus vbi supra [illegible] in [illegible] in ter arram τ pignus. Nā pignus est qd' dat ppter rem creditam. qd'

[illegible] statim pignus aufertur. Arra vero est que primum pro re bone fidei cōtractu empta ex pte daf. ꝛ postea cōplef. arra eni cōplēda est. nō auferēda. vnde q̄ hȝ arrā nō reddit sicut pignus. sȝ desi derat plenitudinē. Et dicta arra a re p̄ qua tradif. Ex sūma iuris. Pignus est obligatio rei pro debito. fit aūt ad maiorē securitatem creditoris [illegible] pignori incūbere q̄ in p̄sonā agere. Solet inter pignus ꝛ hypothecā hec assignari differētia. q̄ vbi res obligaf ꝛ tradif pignus dicif. vbi vero obligaf ꝛ nō tradif hipotheca vocaf. vnde pignus ē [illegible] mobili. hipotheca vero in imobili. sȝ hic large p̄ vtroq̄ accipif pignus. Cōtrahif aūt duob⁹ modis tacite. s. ꝛ expsse. Tacite q̄dē vt in cōductore domus intelligif eni oīa q̄ hȝ obligare tacite si ea detereorauerit vel p̄ [illegible] cōductiōis. Item in plato q̄ tacite totū patrimoniū suū obligat ecclesie si res eius distraxerit. Siliter in marito q̄ tacite bona sua obligat p̄ dote. Expsse vero vt si dicaf ista res tibi sit obligata p̄ x vel xx. Iterū cōtrahif aliqñ specialiter vt ager equus aliqñ vo generaliter vt qñ q̄s oīa bona sua obligat. i quo casu nō solū q̄ hȝ. sȝ ꝛ q̄ postmodū acq̄ret obligata erūt.

De Rebus impignorādis ꝛ restitutiōe pignoris. C. CXVI.

Mpignorari

possunt omnia illa ꝛ sola quecūq̄ vēdi pnt. Itaq̄ res sacre nec vēdi nec obligari pnt nisi vrgēte necessitate. Itē nec liber hō pōt et pignus obligari nec p̄ debito teneri. nisi ex cōsensu in obstagio. vel nisi redimaf ab host. b⁹ tūc enī si nō hȝ vnde restituat p̄ciū numeratū. p̄ ipso tenef seruire p̄ q̄nquēnī. Itē nisi pater obliget filiū suū ob necessitatē famis. quē etiā tūc vēdere pōt. Aliter aūt q̄ liberū hoiem p̄ debito detinet. cadit a debito. Iterū aūt pignus ad maiorē securitatē dari dicif. q: naturalr̄ ꝛ sine pignore debitor tenef. vnde si pignus absq̄ creditoris culpa pereat nō reddet illud creditor nec tn̄ minus ad solutionē tenef debitor. nisi aliud inter eos cōuenerit. Siliter etsi minus debito valet pignus nihilominus omne debitū creditor exiget. ipēsas etiā bona fide circa pignus factas creditor ei reddere dȝ. Itē rē aliis ipignoratā [illegible] nō debes ipignorare alioqn̄ stellionatus crimine poteris accusari. nisi talis sit res q̄ sufficiat vtriq̄. Similr̄ etiā si rē alienā inuēs absq̄ dn̄i volūtate ignorāti obligaueris aut rē fraudulenter [illegible] eidē crimini subiaceris. Creditor aūt soluto debito integro tenef pignus reddere nō deteriorarū nec alij obligatū. Ideo aūt dixi integro: q: si pars tātū soluif. remanet totū pignus obligatū p̄ residuo donec itegre sit solutū. Hec ꝛ alia plura de pignoribus inueniunf in legib⁹. Extra. ti. de pignorib⁹. Ex dello remēsi. Nullus p̄sbiter p̄sumat calicē vel patenā vel vestimētū sacerdotale aut librū ecclesiasticū tabernario vel negociatori alicui laico vel femine in vadium dare nisi iustissima necessitate vrgente. Inno. iii. S. de mōte [illegible] cū cētū S. sup q̄busdā possessionib⁹ quas quondā pater tuus [illegible] saul p̄ certa quātitate pecunie obligarat ꝛ ipsius creditoris heredes p̄dicto. S. impignorauerāt mouisses in nr̄a p̄sentia questionē legitime p̄bauisti q̄ ex eap̄ puētibus tātū fuerat tn̄ ab eodē. S. tū ab alijs q̄ eas tenuerāt a tpe quo fuerāt obligate pceptū q̄ fructus sorti poterāt adequari. Nos igif attēdētes q̄ in talibus pceptio fructuū in solutiōe sortis accedat cū sm̄ canonicas sanctiones fructus restitui ꝛ in sortē debeāt cōputari. cōsiderantes etiā q̄ possessiones ipse [illegible] extenuassent penitus totū onus ꝛ debitū ad nihilassent ipsas tibi restituēdas esse decreuimus.

De Obligatiōe q̄ vbis ōbif. i. stipulatiōe. C. CXVII.

X summa

iuris. Verbis celebraf ɔtract⁹ puta stipulatiōe. Est autē stipulatio verbor̄ ɔceptio q̄b⁹ is q̄ iterrogaf daturū facturūve se id q̄ð iterogat⁹ ē spōdet i. p̄mittit. Et ex ista diffinitione apparet. q̄ p̄ verba futuri tpis ɔtrahif tn̄ excepto in q̄busdā casib⁹ in [illegible] q̄ p̄mittit stare iuri. Nā ex īterpetaf qz dabit iteresse [illegible] si nō stet iuri. Et in stipulatiōe q̄ p̄mitto tali q̄ð vēdo esse sanū vt opottet. si nō ē sanū: nascif illi cui p̄missuȝ ē actio ɔtra illū q̄ p̄misit que dicif edilitia ab inuētore. Inutilis ē q̄nq̄ stipulatio ratiōe p̄sonar̄. Itē q̄nq̄ ratiōe facti vel iuris sicut de pactis supra diximus. Itē inutilis est q̄nq̄ ratiōe cōditiōis. puta si sit impossibilis vt [illegible] promittam tibi centum si digito celum attigeris. Itē ratione temporis. vt si interrogem vtrum promittas. ꝛ non statim respōdeas [illegible] iterrogātē ꝛ respōdētē vel [illegible] Et hic aūt verbor̄ obligatione nascif certi [illegible] actio [illegible] aliquid mihi dari [illegible] quia promisi [illegible] vero aliquid fieri vel q̄ð in facto consistat petaf. tunc habet locū actio talis ex stipulatu sine certi [illegible] ad interesse. Nam [illegible] factum est [illegible] obligatione. ꝛ interesse est in obligatiōe. Isidorus vbi supra. Stipulatio est promissio vel sponsio vnde ꝛ promissores stipulatores vocanf. Dicta est aūt [illegible] veteres [illegible] stipulū tenentes frangebāt [illegible] sponsiones suas agnoscebant. [illegible] Verbis itaq̄ obligat ɔ cōtrahif ex interrogatione. ꝛ responsione. cū quid dari fierive vobis stipulamur. Ex quo due p̄ficiscuntur actiones tam condictio certi. si certa sit stipulatio q̄ ex stipulatu si incerta. Que hoc nomine inde vtitur quia stipulum apud veteres firmuȝ dicebatur. forte a stipite descēdens. Inutilis est stipulatio de re impossibili. vt de mortuo quod viuere credebat [illegible] humani iuris esse credebat vt. republica populi vt. de foro vt. theatro vel de homine libero quem seruū esse credebat. Mutus ꝛ surdus non qui tarde exaudit sed qui omnino nō audit stipulari non possunt furiosi similiter ꝛ infantes vel infantie p̄ximi [illegible] negocium gerere possunt. Impossibilis conditio est cui natura impedimēto est quo minus existat. velut siquis dicat si digito celuȝ tetigero dare spondes. Quod turpi ex causa promissum est non valet.

De Generibus stipulationum. C. CXVIII.

Ustinianus

vbi supra. Omnis stipulatio aut pure aut in diem aut sub cōditiōe fit. Pure vt cū q̄nq̄ aureos dare spondes idq̄ cōfestim peti pōt. In die cū adiecto die q̄ pecunia soluatur stipulatio fit: vnde cū. x. aureos primis kalendis martij dare spōdes. Id aūt q̄ð in diem stipulamur statim quidē debef sed peti p̄usq̄ dies veniat nō pōt. ac ne eo quidē ipso die in quem stipulatio facta ē. q: totus is dies arbitrio soluētis tribui dȝ. Neq̄ enī certum est eo die in quē p̄missum est datū non esse p̄usq̄ is pretereat. At si ita stipulaueris x. aureos annuos quoadviuā dare spōdes. ꝛ pure facta obligatio intelligif ꝛ p̄petuaf q: ad tpus deberi nō pōt sed heres petendo pacti exceptiōe submouebif. Glosa. q: stipulantib⁹ tacita pacta inesse videnf. Sub cōditiōe stipulatio fit cū in aliquem casum differf obligatio vt si aliquid factū fuerit vel nō fuerit. Conditionalis stipulatio dum adhuc pendet cōditio trāsmittif ad heredē qui per rerū naturā certa sunt non morant obligatione. Nec solum res in stipulatū deduci possunt: sed etiā facta ꝛ in huiusmodi stipulationibus optimum erit penam subicere. ne quantitas stipulationis in incerto sit. velut si domū mihi non edificaueris dabis x. aureos pene nomine. Stipulationes aūt sunt iudiciales aut pretorie aut conuentionales aut cōmunes tā iudiciales q̄ pretorie. Judiciales sunt que ex mero iudicis officio p̄ficiscūtur velut de dolo cautio aut de persequendo seruo qui in fuga est restituendove precio. Pretorie sunt que a mero pretoris officio p̄ficiscunf. velut damni infecti vel legatorum. Conuentionales sunt que ex cōuentiōe vtriusq̄ ptis concipiunf. hoc est neq̄ iussu iudicis neq̄ iussu pretoris. Cōmunes sunt veluti rem saluam fore pupillo.

Iterum de eodem. C. CXIX.

X libro

qui dicif instrumētū iuris. Stipulatio alia pura. alia cōditionalis. Pura sine cōditiōe. vt hic domū edificare spondes. q̄ statim cōtrahif ꝛ cōmittif cū fieri pōt sȝ tn̄ ante. [illegible] mora in ea purgaf. Cōditionalis alia incipit a cōditiōe. alia a p̄nti p̄fectione. Cū a cōditiōe incipit aut cōditio possibilis est ꝛ honesta aut īpossibilis vel inhonesta. si est īpossibilis vel inhonesta. tūc nulli⁹ momēti est stipulatio. Cū vo est p̄babil. aut refert in p̄ns tpus vel p̄teritū vel futurū. Cū in p̄ns tpus conferf. veluti si rex parthorū viuit. vel in p̄teritū veluti si titius cōsul fuit non suspendit obligatio. sed aut statim valet si ita est aut statim deficit si ita nō est. Que enī per rerū naturā certa sunt licet apud nos sint incerta nō morantur obligationē qm̄ instar cōditiōis nō habet q̄ð nō in futurū sed in p̄ns vel in p̄teritū referf. Si in futurū conditio cōferaf aut ē casualis aut potestatiua aut mixta. Cū casualis ē i. cū pēdet tn̄ ex lsidijs fortune. vt [illegible] si cras pluerit nec cedit nec venit dies ei⁹. i. nec ea debef nec peti pōt sȝ tn̄ spes ē . debitū iri si cōditio extiterit. Si vo ex facto p̄mittentis tn̄ pēdet que dicif potestatiua vt hic si pam [illegible] [illegible] Ex ea agi posse qñ [illegible] possit dari [illegible] statiȝ posse peti. cum potuerit pāphilū dare ꝛ nō dat. hoc quidē deferi debat exēplo decime legate [illegible] pecunia legata [illegible] heredem vt [illegible] dare pecuniam [illegible] potuit dare pecuniam legatam ꝛ non dedit tenef sed hoc [illegible] voluntatem defuncti in pecuniam [illegible] [illegible] stipulatio [illegible] conditionem [illegible] capitoliū [illegible] vel in patriā suā non redieris. In his [illegible] peti [illegible] nisi primum constiterit nō posse fieri quod in conditione ɔtinef. Cū autē

stipulatio incipit a precedenti pactione siquidem precedens pactio est improbata vel cõtra bonos mores tota stipulatio nullius momẽti est. Si pcedẽs pactio ẽ honesta fidẽ est obligatoria vt si primũ stipulatus sit pãphilũ dare ꝛ si datus nõ esset ꝛc. Statim cũ eris in mora dandi pamphilũ cõmittit sequẽs in c. ꝛ. q. nouatio pactoris fit nec potest mora purgari.

¶ De Obligatiõe sacramẽti ꝛ eius absolutiõe. C. CXX

Isidorus li. v. Sacramẽtũ est pignus sponsionis sic dictũ qz violare qd quisqz promittit pfidie est. Ex summa iuris. Iuramẽtũ dicit ex ratione iurantis siue iurãtis actio. Iurare ẽ inuocato deo teste aliqd asserere vel negare qd cũ de facto pterito siue pñti cõcipit iuramentũ pmissoriũ dicit ꝛ obligat. Iuramẽtũ naqz pmissoriũ duplex est. Aut eñi id qd iurat ẽ illicitũ ĩ se. ꝛ tũc nõ obligat. nec ẽ obseruãdũ etiã si illd illicitũ sit veniale peccatũ. Aut est licitũ in se. ꝛ tũc aut fit soli deo ꝛ tũc obseruãdũ ẽ nec in melius cõmutare. ꝛ nisi de illius cõsensu cui obligatio facta est. Fallit hoc in quibusdã casibus. Iã vero q iurat alicui de matrimonio ɔtrahẽdo talis eñi põt intrare monasteriũ ꝛ absoluit a iuramẽto. Talis etiã si cõtrahat cũ alia p verba de pñti absoluit. Itẽ in clerico q iurat obediẽtiã epo: absoluit eñi ab obediẽtia qñ monasteriũ igredit. Itẽ in eo q iurat se non repetiturũ vsuras. Itẽ in eo q vi cõpulsus iurat: ꝛ in alijs huiusmodi. In summa vero nota. Q. si qs metu cõpulsus abiurauerit ius suũ tenet ꝛ seruãdũ est sacramẽtũ nisi vergat in eterne salutis iteritũ. Poterit aũt rẽ recuperare post renũciationẽ qz nõ iurauit qd nõ repeteret si tñ qz renũciaret. Extra ii. de iureiurãdo ex registro gregorii. Peruenit ad nos laudunensẽ epm ab ar. comite reb⁹ suis spoliatũ ꝛ iurare cõpulsũ qz nõ repeteret sic ablata cognita igit ɔtumelia valde volumus. asserẽtes ipsũ epm nullius iuramẽti vinculis sup hoc posse ɔstringi quẽ tñ absoluimus. qz nefandissima coactiõe iurauit.

Idẽ regi francoꝝ. Peruenit ad nos ꝛ infra. Nõ eñi ppositũ aut pmissũ infringit q in melius illud cõmutat. nec tu etiã ei si pmissum tuũ iuramẽto vel fidei obligatiõe interposita cõditiõe firmasses aliquatenus teneris: si ɔstat eũ cõditiõe minime paruisse. Alexãder. iij. M. vigilañ. epo. Debitores ad soluẽdas vsuras in qb⁹ se obligauerãt cogi nõ debẽt. si vero de ipsaꝝ solutiõe iurauerint cogẽdi sũt dño reddere iuramentũ. ꝛ cũ vsure solute fuerint creditores ad eas restituẽdas sunt ecclesiastica seueritate si necesse fuerit compellẽdi.

Idẽ. Nõ ẽ tutũ quẽlibet ɔtra suũ iuramẽtũ venire. nisi tale sit qd seruatũ vergat in interitũ salutis eterne. nec nos alicui dare materiã volumus veniẽdi ɔtra pprĩũ iuramẽtũ. ne actores piurij videamur. verũ aliqñ in romana ecclesia a plurib⁹ .p.n. factũ esse recolit. qz clerici q coacti ministeriũ ecclesie abiurarũt. de iuramẽto absolutiõis beneficiũ meruerũt. ꝛ ad coercẽdã iniqtatẽ eoꝝ q ecclesiasticos viros ad pstãdũ istud ɔmerãt permissi sunt in eadẽ ecclesia ministrare.

Lucius iii. Cũ posterius iuramẽtũ ratiõe lñt cõ auctoritate inuet primo preiudicat qd de cupiditate pcessit. Urbanus. iii. Qui iurauit nõ loq patri vel matri: sorori vel fratri aut eis subsidiũ humanitatis exhibere. absoluẽdi sunt ab illius obseruãtia iuramẽti. cũ illicitum sit ꝛ contra rationem: iniuncta tamen eis de hoc qz male iurauerant penitentia competenti.

¶ Iterum de eodem. C. CXXI.

Celestinus tertius. In sacramẽti vinculo absoluant. qui illud inuiti p vita ꝛ reb⁹ seruãdis fecerũt. Nihil aliud arbitramur qz qz antecessores nostri romani pontifices arbitrati fuisse noscũtur. q tales a iuramenti nexib⁹ absoluerũt. Ceteꝝ vt agat cõsultius ꝛ auferat materia peierãdi nõ eis ita expresse dicat vt iuramẽta nõ seruent. sed si nõ ea attenderint non ob hoc sunt tanqz pro mortali crimine puniendi. Innocentius iii. Cum I. ꝛ B. petro vsuras nõ modicas persoluissent iuramẽto firmarũt qz non per se nec per aliũ predictas vsuras repeterent ꝛc. apud ecclesiasticum iudicem siue etiam secularem super his deponerent questionem cumqz creditor cõdiderit testamentum suis precepit heredibus vt omnibus qui rationabiliter possent probare se dedisse vsuras ipsas eisdem restituere procurarent et cum predicti I. ꝛ B. vsuras repetere non attentent propter huiusmodi iuramentum ꝛ heredes predicti petri eis negligant satisfacere de vsuris. M. quã sub pena excõmunicationis publice in ecclesia proponi facias vel proponas et qui super hoc nouerint veritatem procedant ad testimonium proferendum. ꝛ si per dicta testium vel alia documenta tibi constiterit de premissis heredes illius vt vsuras quas a pdictis pater eoꝝ accepit restituãt vniuersis cẽ. ec. cõpellas. Idẽ neapolitano archiepo ad nrãs nouerit audiẽtiã peruenisse qz a te qñ p extorsiõẽ talis sint pstitũ iuramentũ qz i oĩ causa debeneres ordinẽ iudiciarium obseruare. verũ qñ sm traditiones canonicas manifesta accusatione nõ indigẽt nec in eis est ordo iudiciarius obseruãdus [illegible] per [illegible] missõ tenore iurasti habeas [illegible] propterea venies [illegible] canonicas sanctiones alioqñ nõ iuramentũ sed periuriũ potius exstitisset. nec aliqua rõne seruandũ. Nos iuramẽti tui hon[illegible] volentes ita qz contineat canonicas institut[illegible] aut [illegible] qz in manifestis ꝛ notorijs rõne iuramenti premissi nõ credimus te teneri seruare vnitatẽ ordinis iudiciarij quẽ nobis nec [illegible] oĩa ipsa iuris rõ postulat. qñqz ꝛ sz approbatũ itellectũ recte posset itelligi qd iurasti. vt ĩ oĩb⁹ causis ordinẽ iur⁹ obseruares iudiciarij. In illis videlicet in quib⁹ ordo iudiciarius est seruandus. Idẽ nõ iuramenta sz piuria potius sunt dicẽda que ɔtra ecclesiasticã vtilitatẽ attentant. Idẽ in conci. ge. Nimis de iure diuino qdã laici vsurpare nitunt cum clericos ecclesiasticos nihil tpale obtinentes ab eis ad pstãdũ sibi fidelitatis iuramentũ compellũt. Greg. ix. Clericus qui iurauit se statuta in ecclesia sua edita seruaturum promittens per idem iuramentum statutum qd postmodum subsecutum est fideliter obseruare: licet transgredi non debeat qd promisit. non tñ tenetur ad illius obseruantiam ex debito prestiti iuramenti.

¶ De Temerario coniugum iuramento. C. CXXII.

Innocen. iii. archiepo terracon. Tua nobis duxit fraternitas ɔsulẽdos. qd tibi sup h fit faciendũ qz h. ꝛ a. vxor ei⁹ adinuicẽ iurarũt se nunqz mutuo petituros. Idẽ vo nũc repetit illã instanter. ea ecõtrario affirmãte qz prius se faceret saracenã qz rediret ad eũ. ꝛ infra. Nos igit f. t. mãdantes. M. q vtrũqz ad ɔtinentiã seruãdam moneas ꝛ inducas. quã si pmittẽ voluerint ꝛ seruare. vtrũqz dimittas sine alio ɔmotari. Alioqñ si vir noluerit ɔtinere tu illã ad reuertẽ ad ipsũ. ꝛ tanqz vxor cũ viro moret p excõicationis sniam ap. re. cõpellas. cũ ꝛ temerariũ fuerit hmõi iuramentũ: ꝛ adulteriũ sit vtrinqz cõmissum. Idẽ. Si aũt vir mulieri iurasset qñ cõtraxit cũ illa: qz eam p legitima teneret vxore p fornicatione quã mulier antea ɔmisisset illã nõ posset dimittere. sz p fornicatiõe quã post ea ppetraret eã dimittere posset nõ obstãte hmõi iuramẽto qñ talis erat subintelligenda ɔditio similis ꝛ [illegible] peccare. Nã si post ɔtractũ ɔiugiũ vir pp̄ter fornicatiõnẽ licite põt vxorem suã a sua cohabitatione dimittere. longe forti⁹ añ cõiugiũ celebratum pp̄ter eandẽ cãz sponsus licite põt in suã cohabitationẽ nõ admittere sponsam: qz turpi⁹ eiicit qz nõ admittit hospes. nõ obstante in alterutro casu vinculo iuramenti. qd qdẽ pp̄ter subintelligendam ɔditionẽ est tale. vt is q iurauit ad vtrũqz sine transgressiõe se possit habere. Q. si post hmõi iuramentũ mulier fieret non solũ leprosa sed etiã paralitica vel oculos vel nasum amitteret seu turpius ei qcqz adueniret nunqd vir teneret eaz ducere in vxorẽ. Profecto ductã nõ posset dimittere sz nũqz nõ ductam admittere teneret qz interdũ nõ dirimit ɔtractũ quod impedit ɔtrahẽdũ. Illd aũt sacramentũ pculdubio est temerariũ: si vir iuret vxori qz eã in nullo crimine accusabit: qz si mulier fieret infidelis ꝛ nollet cohabitare absqz ɔtumelia creatoris. vel vt illum ptraheret ad infidelitatis errorẽ tunc vir debet inɔcietanti illã impetere apud iudicem suũ: vt eã nisi penitus resipisceret oĩno dimitteret. Q. si expresse iurasset qz eã super adulterio nõ impeteret esset ne seruandũ hmõi iuramentũ. scriptura testat: qz patronus est turpitudinis: q celat crimen vxoris. Et sm euangeliũ si primo ꝛ secũdo correcta resipiscere nollet: dicendũ esset ecclie vt tanqz ethnica ꝛ publicana vitaret ne p hoc libera prebeat ei peccãdi facultas pp̄ter impunitatẽ peccati. Sed nunqd vir nõ potest dimittere vxori peccati nõ solũ septies: sed etiã septuagies septies sm euangelicaz veritatẽ. Tutius ergo in hoc casu videt vt pp̄ter iurisiurãdi religionẽ vir accusare desistat vxorẽ ad ɔtractum celebrandũ. qñqz denunciare eaz possit ad penitentiã pagẽdã.

¶ De Iuramento illicito non seruando. C. CXXIII.

Gratianus causa xxii. q. iiii. Quod aũt illicita iuramẽta seruari nõ debẽt in toletano ɔcil. viii. legit. Si pubicis sacramentoꝝ gestis qd deus auertat a quibusli. het illicita vel nõ bona extitisset ɔditio allegata q aut inquinare animã patris aut generis compellerent stirpẽ sacratissime [illegible] nunqd nõ tolerabilius esset fallere pmissiõis vota tenere qz p munitũ periurioꝝ custodiã exhorrendaz criminũ adimplere mensurã. Itẽ Isido. in sinonimis. In malis pmissis rescinde fidẽ in turpi voto decretũ muta. Impia est pmissio que scelere adimplet. Itẽ Beda homel. xiiii. Si aliquid nos incaut⁹ iurasse ɔtigerit qd obseruatũ peiorẽ vergat in exitum libere illud salubriori ɔsilio mutandũ nouimus ac magis instante

[illegible] peierandi eē nobis q̄ [illegible] pro [illegible] periurio in aliud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deni[illegible] [illegible] p dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sed ad [illegible] [illegible] [illegible] prudentis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Itē non [illegible] [illegible] [illegible] in omni qd agi mus hoc est moderandū [illegible] [illegible] [illegible] et si in tales forte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] infidias et que sine aliquo pecca [illegible] surgere nō possumus: illum potius euadendi aditum pe tamus [illegible] [illegible] [illegible] perplexos eē [illegible] Itē ex [illegible] Nō [illegible] promissa omnia [illegible] sunt [illegible] [illegible] ipse dominus frequēter mutat sententiam. Itē ex cōcil. eliber tino [illegible] [illegible] [illegible] laudabiliter [illegible] est nec est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Gratianus Ec ce q iuramēta [illegible] laudabiliter [illegible] [illegible] dānabiliter obser uantur. Qd tunc intelligendum est qn iuramētū [illegible] [illegible] vt ad bonū redeatur. [illegible] si [illegible] [illegible] [illegible] in aliud [illegible] malum transeatur [illegible] iuramētū dānabiliter [illegible] sed dānabilius con tēnitur. Unde aug. de bono cōiugali. [illegible] si fide cō[illegible] vio lata fidē seruet adultero [illegible] mala est [illegible] nec adultero peior. Gra tianus. Sed cū omnibus his [illegible] iuramēta nō [illegible] probētur: opponitur q iosue gabaonitas [illegible] precepta dñi nō [illegible] quia [illegible] [illegible] israel iuramēta pacis cū eis firmauerant. Sed notādū est q filii israel et si scirent a dño esse ipatū vt delerent gentes terre pmis sionis: decepti tamē a gabaonitis nesciebant eos esse incolas terre promissionis: [illegible] aut et historia refert [illegible] [illegible] cū [illegible] panibus dicētes viri pacis [illegible] venimus de terra longinq̄. Illi aūt videntes se esse deceptos noluerunt delere eos sed pepcit eis iosue pp̄ter iuramētū filiorū israel. Illicitū ergo iuramētum qd seruari phibetur intelligendum est qn̄ [illegible] esse illicitū dū iurat. Si aūt nescitur illicitū esse ipa ignorantia excusatur si putatur lici tum esse nō ignorantia iuris sed facti. Aliud est.n. si alicuius copu la credat esse [illegible] [illegible] esse consanguinea vel q creditur eē vidua. Aliud si ideo putatur licita q cōsanguineorū cōiunctio vel [illegible] copula [illegible] iure credat phibita. [illegible] est ignorātia iu ris que nemine excusat: nisi cui permittit ius ignorare: ibi vo ignor rantia facti qua quis q̄ fere excusatur.

De Tribus comitibus iuramenti. C. CXXIIII.

Quod aūtē illicitum iuramentū seruari phibet: nō est grauiter itelligēdū. Iuramētū nāq sicut Iheron testat super Hieremiā debet habere tres co mites veritatē iudicium et iusticiam vbi autem ista de fuerint nō est iuramētum sed periurium. Unde datur intelligi illici tum esse iuramētum cum aliqd istorum defuerit. Nō tamē cuicunq contigerit aliquid istorum deesse, phibetur seruari. Aliquādo nāq iuramento deest iusticia veluti cū quispiam post votum castitatis [illegible] vxorē iuramēto firmās nunq̄ se ab ea discessurū qd quāuis illicitum quia iusticia probat sibi deesse tn̄ auctoritate greg. seruari p cipitur. Hoc autem si quis cōtēdat [illegible] [illegible] nō pp religio nem iurisiurandi seruari [illegible] gabaonitas ob solā religioně contra domini preceptū [illegible] [illegible]. Cū ergo omne preceptum do mini iustum sit patet ei iusticiā deesse qd eius precepto [illegible] inueni tur. Iudiciū quoq aliqn̄ iuramēto cōstat deesse. veluti cū ppria [illegible] aliquis ductus iurat se manducaturū et bibiturum hoc [illegible] [illegible] [illegible] illicitū phibet nō tamen ideo iubet violari. Iuramentum itaq illicitum multipliciter intelligit. Est.n. illicitum aliquando ex eo qd iuratur aliquādo ex modo iurandi. Ex eo qd iurat [illegible] est [illegible] iuramētū qn̄ id qd iurat in sui na [illegible] est vel [illegible] [illegible] et adulteriū homicidiū et his similia. Vel reparari non permittens veluti cū inimico ad pacē nō redire indigenti mi sericorditer nō subuenire [illegible] q [illegible] [illegible] in se iniusticiā et si iu ramēto firmētur tn̄ fuari nō debēt. [illegible] hec itaq iuramēta itelli gēda [illegible] q de illicitis iuramētis nō obseruandis supra statuta legi tur. Quicunq ergo iuramēto firmauerit se aliqd facturū quo corpal [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel sine quo vtraq [illegible] reparari vel [illegible] [illegible] nō possit: fidē pmissaz fuare phibet. Quorum pmisse exēpla aucto ritates subiciūt dū cū q homicidiū facē vl alimēta mři et fratrib denegare vl [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad pacē cū aduersario non redire iuramēto [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vota obs [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] iurat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] post votū castitatis iurat ali cui se bituř eā in cōiugē. Cōiugē nāq hře in se ipo malū nō est. [illegible] [illegible] ex voto [illegible] [illegible] [illegible] iuramēta [illegible] [illegible] [illegible] tn̄ phibet [illegible] de [illegible] voti penitētia iubet sibi idici. Ex mō iurādi

tūc ē illicitū iuramētū: qn̄ icōsiderate et icircūspecte aliquid iurat quo nec corpal nec spūal [illegible] iuramēto firmauerit. Hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] iuramēto se nō fu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] seruari phibet [illegible] nunq̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cū nōnulli in laici habitu sanctissimi et deo dilecti inueniant. Quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] se iurat nō facturū ali quid: et quo expediens sibi [illegible] [illegible] ad beatitudinē dūmodo sine eo salutē [illegible] inuenire qd iurari tn̄ nō phibet seruare. Un̄ cū iuramus nos nō daturos aliqd alicui: sine quo vtraq [illegible] eius po test esse incolumis. Et si aliqua ex eo sibi cōmoditas pstaret: nulla auctoritate tamē iuramentū seruare phibemur: dūmodo sit nobis alia via necessitatibus eius subueniendi.

De Fraude iuramenti. C. CXXV.

Ex summa iu. Sciēdū est aūt q vbi est fraus vertit ex parte iurantis: refert iu ramētū ad intentionē recipiētis nō ipsius iurātis. Si vo nō cōstet de hoc ad cōem vborum significationē recurren dū est. Gratianus vbi supra q. v. Querit de eo qui vborum calliditate se circūuenire putat illū cui iuramētū defert: an sit reus piurii etiā si seruauerit qd iurasse credit. De h ita scribit. Isidorus li. sniaz. v. Quacūq arte vborum q̄s iurat deus tn̄ qui cōsciētie testis est. ita h ac cipit sicut ille cui iurat intelligit. Duplr aūt reus fit: qui et dei nomē inuanū assumit et primū dolo capit. Sed obicit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] li. moraliū. Humane aures talia vba iudicat qualia foris sonāt. Diui na iudicia talia foris audiūt [illegible] ex intimis pferunt q nō [illegible] inten tio vbis debet inuire sz vba intentioni. Patet ē q deus nō sic accepit iu ramentū sicut ille cui iurat: sz potius sicut qui iurat intelligit. Item obicit de ciuibus qui credūt se iurare obedituros cōsulib suis in oī bus que sibi impata fuerint pro honore sue ciuitatis ne vo obediē tiam recusantes reatu piurii illaqueent: supponit breue iuratoriū in quo aliud otinet q̄ se iuraturos arbitrent: videlz ne pacū in ni lum cōuertant vel aliqd hmōi faciāt. Si ergo cōtra hoc qd iurasse crediderāt cōsulib suis obediētiā denegarent nunqd sm intentio nem recipientis an potius sm intētionē iurātis deus illud iuramentū accepet. Sed sicut aliud est callida arte vborum iurare: aliud simplr in tētionē suā iurādo denūciare. Sic aliud ē simplici intētiōe iuramē tum factū recipe aliud in recipiēdo calliditate vti. Deus aūt dupli tatis aspernator simplicē intentionē vtriusq cōsiderat et taz ex pte re cipientis q̄ ex parte prestantis duplicitatē vborum aspernat et odit.

De Fideiussione. C. CXXVI.

Ex summa iuris. Post stipulationē dicendū est de fideiussione. Nā et ipa cū stipulatione fit: sed pro debito alieno et obligatiōe pnci pali accedit. Est itaq fideiussor qui stipulāte creditore obligationē in debitore remanente in suā pcepit fidē stiplo nanq necessaria est. Et nota dr̄iam inter illos qui alienas obligatiōes sus cipiūt s. fideiussorē mādatorē et cōstitutorē. Fideiussor eni accipit et añ obligationē rei et post: sz nō nisi p stipulationē vt dictū ē. Mā dator aūt sine obligatiōe et stiplōne solo cōsensu: et pcedit pncipalis debitoris obligationē: nisi in casu. s. cū q̄s tibi mādauerit ne vrge res debitorē ad solutionē tenēri piculoq suo fore pecuniam dixit. Cōstitutor: simlr obligat solo cōsensu sequit q pncipalis debitoris obligationē. Itē fideiussor a ceteris differt in hoc: q mādatore vel cōstitutore alienā obligationē in se suscipiētib obligatio [illegible] trans fert in eos ita q nō remanet in reo. Fideiussore vo [illegible] [illegible] nihi lominus in reo remanet: vt in diffinitiōe dictū est. Verbigrā. si pro meo debitore tuo spondeo fideiubeo si mādo tibi vt [illegible] credas. mādator existo. Porro si obligationē [illegible] in me trāsferre [illegible] pro eo debitorē cōstituo cōstitutor ero et actiōe de cōstituto cōueniri pote ro. Fideiubere pōt quiq nō phibet hoc eni edictū phibitoriū est. sicut edictū de postulatoribus. Itaq mulier fideiubere nō pōt. Cleri cus quoq fideiubē phibet si tn̄ fideiusserit tenet. Milites etiā p hibent. Seruus aūt fideiubet agendo negociū peculiare puta pro suo peculiari creditore. Alioqn nec nālr obligat seruus nec dñs ex illa fideiussione onerat de peculio. Porro filiusfamilias [illegible] fide iubet sicut et pater. Omni aūt obligationi recte fideiussor accedit et naturali tm̄. n. si cōtractus sit legibus aut canonibus [illegible].

De Eodem. C. CXXVII.

Fideiussor tenet ad id ad qd pncipalis de bitor tenebat nō aūt i plus. [illegible] sm legē i duriorē cāz fideiussor obligari nō pōt. Et [illegible]

quidem erat in potestate creditoris conuenire quem vellet [illegible] [illegible]

[illegible]

lunt deferre: lex. n. fauet ei q̄ de aliena tenet̄ obligatōe: debitor autē [illegible]

[illegible] fide īpedeñt: vž ei ab eo ꝓ quo fideiussit restitui sicut ꝛ in mādato contigit. Jn sūma vo nota q̄ exceptio q̄ cōpetit debitori cōpetit ꝛ [illegible]

[illegible] mat ꝯ debitorē nō agit: nisi qū inter eos ab initio cōuenit: vel qū de [illegible] Extra. [illegible] obiciat. Jnno. iij. in cōcil. g. Uolumus ꝛ mādam⁹ ne q̄s religios [illegible]

[illegible] rēdere nisi forte in vtilitatē domus ipsi⁹ manifeste ꝯstiterit redundasse. [illegible]

[illegible] per h̄ cōdēnatus fuisset iure poterit conuenire: vt te a fideiussione debeat liberare.

De debiti solutione. CXXVIII.

I sūma iuris dicto de obligatione principali ꝛ fideiussione: dicendū ē de solutione q̄ res debita soluit̄ ꝛ tā principalis psona q̄ fideiussoris liberatur. [illegible]

[illegible] pto: cōpēsatio: pactū d̄ nō petēdo: cōfusio. s. si creditor debitori succedat: vel ecōuerso. Soluere vž p̄ncipalis debitor vel fideiussor vl̄ [illegible]

[illegible] nēdū ē igitur ei cui debet̄. vel alii de voluntate ipsius: sed ꝛ eius procurator soluēdo liberat̄ quis a debito sic ꝛ tutor. Effectus solutionis est: vt ꝛ reus. i. debitor principalis ꝛ fideiussor ꝛ pignora ꝛ [illegible]

[illegible] p̄terito peti nō pōt. Qd̄ aūt nullius eē pōt id vt alicui⁹ fieret nulla [illegible]

[illegible] cent filii⁹ debita pr̄is tenet̄ soluere. ita prelat⁹ sui predecessoris ꝓ ecclesie necessitate [illegible]

[illegible] la turis. Juntio ē actio quā īopia debitoris excludit.

De donationib⁹. C. CXXIX.

I sūma iuris dicto de stipulatione [illegible] ꝛ de fideiussione: q̄z ꝯci⁹ [illegible] celebrantur: dicendū ē de dōatiōe q̄ ꝛ ipsa totis [illegible]

Donatio ē datio ex mera liberalitate pueniēs. [illegible]

[illegible] dictione. Alia vo ob causam: qn. s. iterponit̄ vt aliqd fiat vl nō fiat in quā [illegible] sponsalica: qū illa pure simpliciterq; fit: lz ꝯditio tacite per legē [illegible] donatio [illegible] alii q̄ heredē meū. Perficit̄ aūt donatio nudis vbis etiā sine traditione. donator tn̄ ad rem tradēdā tenet̄: sz nō tenet̄ de euictione [illegible]

Extra. iij. de donationib⁹. Greg. Hāc sibi quodāmō nobilitas [illegible]

[illegible] portato adhibenda.

Quis quid ꝛ qualiter donare possit. C. CXXX

I summa iuris. Donare [illegible]

[illegible] ecōuerso: vel a magistro militū in militē: vel a priuato in priuatū [illegible] tur: ꝛ vt inde scriptura fiat adhibitis psonis publicis. nō enim [illegible] ꝛ quatuor legitimū modū excedit. Itē reuocat̄ inofficiosa donatio: puta: si donet quicqd hz. Itē pp natos postea filios vl̄ pp [illegible]

[illegible] ꝛ vēditio vel mutatio rei ecclesiastice: absq; collaudatione ꝛ subscriptione [illegible]

[illegible] Jn summa vero nota q̄ qui donat aliquid alicui ad vitā [illegible] illud [illegible] conferre cui voluerit.

De testamentis. C. CXXXI.

I sūma iuris. Quia in testamētis [illegible] mortis: dicto de donationibus

De Testibus in instrumentis testamentorum. C. CXXXII.

In summa

De confirmatione et executione testamenti. C. CXXXIII.

In summa

De his qui possunt facere testamentum. C. CXXXIIII.

In summa

De testamentis clericorum. C. CXXXV.

In summa

ci moventis vbi est collegiu clericoru sed cois congregatio intelligi tur que reguli ar secundum canonicam distributionem et curam habet. Ubi autem in loco deferen prior est vnus clericus ordinatus et ea bona sicut et alia ipsius ecclesie in debito modo disperciatur. Licet aut nocet per ec clesiam requisita de iure non ... pro monachis arbitrio tribuerunt non possunt ne cogerentur tamen est non ... et de his pauperibus locis et religiosis: et illis qui viuentis seruierunt: siue consanguineis suis: siue alijs ... mentum conserant. Cetera quoque que ex here ditate vel artificio vel doctrina ... distribuantur pro voluntate decedentis: et que non ... in diuersis ecclesijs beneficia possident ... dantur que habuerant per estimationem cognitam inter ipsas

¶ De Successione abintestato. C. CXXXVI.

Ex summa in tit. de successionibus ex testamento restat dicendum de successionibus abintestato. Et notandum primo quod ut dicit Justi. in iij. li. institutionum. Intestatus dicitur qui testamentum omnino non fecerit vel si non iure fecerit vel si iure quidem factum si postea ruptum irritum factum vel si ex illo ... nemo heres est. Laico quidem intestato decedenti succedunt consanguinei primo descendentes et post hoc ascendentes deinde vero collaterales. His aut omnibus deficientibus succedit vir vxori vel vxor viro similiter his quo que deficientibus succedit fiscus. Porro clerico decedenti intestato suc cedunt eodem modo parentes dum quidem in ante clericatum quesitis ... i post quesitis hereditaria ... succesione. Hodie eo parentes in om nibus succedunt. Exceptis illis bonis que clericus ipsis intuitu ecclesie peruenerunt. His aut omnibus deficientibus succedit ecclesia quasi loco fisci. Et quidem ea sunt vbi res inueniuntur distincte vbi eo adeo confuse sunt res clerici cum rebus ecclesie vt discerni non possit quatuor eiusdem debent fieri portiones. Una scilicet episcopo danda alia vero ecclesie tertia vero pauperi bus. Et quarta parentibus. Item hec vera sunt vbi constat cum prius ha buisse propria: vbi vero non constat presumitur pro ecclesia. Illud quoque no tandum est quod vxor clerici intestati succedit in bonis defuncti sine co gnatione ... ecclesie. Ad dignoscendum aut vtrum res clerico data fuerit ipsius vel ecclesie inspiciendus est dator: vtrum sit ei consangui neus vel affinis. Item res donata: vtrum sit eaux vel palefredus aut huiusmodi. Item tempus donationis vtrum ... vel ante. Item locus vt vtrum in ecclesia vel in camera. In dubijs aute presumitur pro ecclesia. Causa tamen ... Quicumque ex gradu ec clesiastico sine testamento et sine cognatione decesserint: hereditas eius ad ecclesiam vbi deseruiuit deuoluatur. Extra in de suc. abintesta. ex concil. apud alteri. Habito de epis presbyteris et clericis. si per he reditatem vel alio modo intuitu persone aliquid acquisierunt donare eis liceat cui voluerint dum viuunt. Si vero ante obierint quam hoc perfe cerint altari cui seruierunt omnia perpetuo sanctificentur et in ius eius tra dantur. Ex concil. tribunen. Sancto concilio allatum est quod quidam im probe agant contra presbyteros suos. ita vt de mouentium presbyterorum substantia partes sibi vendicent sicut de proprijs seruis. interdicimus ita quod ne hoc vlterius fiat. Nihilque ab eis preter diuinum officium exigatur. Peculium vero ipsorum diuidatur in quattuor partes. Quarum vna episcopo al tera ecclesie. tertia pauperibus quarta parentibus assignetur: et si non sint idonei parentes episcopus eam recipiat. et in vsus ecclesie dili genter distribuat.

¶ De Obligatione, que litteris contrahitur. C. CXXXVII.

Ex summa inst. Litteris etiam celebratur contractus et nascitur litterarum obligatio. Et de ista distingue quia cum scribo aliquid aut pro me aut contra me. Si pro me mihi non creditur. Si contra me tunc sub distingue. quia aut scribo me obligatum: aut alium a me liberatum. Item si me obligatum aut adiecta causa aut non. Item si adiecta causa: aut est ex causa mutui vel dotis aut alia. Si aute scribo me obligatum et ex causa mutui vel dotis: puta forte maritus sum. et scripsi me te neri ... vxori que nomine dotis ab ea receperam aut scribebam. tunc quod sit numerata pecunia vel dos aut non. Et si non nihilominus sum obligatus ... etiam et ab eo excepi non numerate pecunie vsque ad biennium sed transacto biennio cum effectu teneor ante biennium et dictum est non teneor nisi creditor probaret mihi numerasse. et hoc ita verum est si ego non renunciaui exceptioni non numerate pecu nie quia tunc mihi incumbit probatio quod non numerauit mihi credi tor. Transacto vero biennio non admittor ad probandum mihi non fuisse numeratam nisi forte non potui habere copiam iudicis ... te status sum coram testibus ... probare quod mihi non nu merauit: et quod volebam agere contra creditorem. Nam non ... exceptione sed etiam agere potest debitor ... ad suam liberationem. Si vo ex causa alia scribo me obligatum statim teneor cum effectu nisi per eas possum probare contrarium non per testes. Si nulla causa adiecta est nunquam teneor nisi creditor probet se numerasse. Et nota quod sicut in stipulatione pro missio fit per verba de futuro ita in litteris puta scribo sic. Noverint vniuersi quod presentes obligo me daturum. D. ex causa mutui vel ex depo sito vel alia causa. ... per verba de presenti ... me obliga tum. Sed si per verba de preterito puta Noverint quod ego obligo me de disse non valet. ... si instrumentum sit pu blicum. dicebat dominus meus quod si scriptum sit se confessum fuisse et ac cepisse tantum nec ex causa aliqua precedenti: tunc idem est quod in prefato. Si vero sit ... causa precedens mutui vel dotis ... idem. S. aut ... distinguebat quod si fuerat confessus se recepisse et numeratum sibi fuisse quod tunc probatur numeratum per instrumentum. statim tenetur et statim eius confessionem ... non continetur in instrumento si bi numeratum fuisse. si confessus est se recepisse et ex causa precedenti tunc si illo presente a quo recepit et cum eo tractante adhuc stabitur confessioni eius nisi contrarium probet per litteras si illo absente non sit. preiudicat si confiteatur se sine litteris et causa adiecta sit mutui vel dos. Idem si cum his S. aut dixerit quidam quod statim tenetur. sed contrarium potest probare per testes. Si ego cum domino meo dico quod cum confessio extra ius facta nemini preiudicat si tenetur nisi in casu in quo testes ad hoc vocati ... valent probatio nem per litteras vel quod tantummodo nomine possideo confiteor me tuo nomine possidere. Si aut scribo alium a me liberatum: tunc regulare est quod mi hi non preiudico infra ... sed his ... liberatus est a me cum effectu. In tribus tamen casibus statim scriptura facit contra me puta si maritus postquam fecerat sibi instrumenta de dote scripsit quod solutum sibi erat. Item si procurator principis scribat sibi solutum publicos red ditus domini sui vel ipse dominus scribat. Item si scribo me depositum quod deposueram recepisse.

De illa que contrahitur consensu. C. CXXXVIII.

Consensu etiam celebratur contractus: et inde oritur obligatio vt in venditionibus emptionibus locationibus conductionibus societatibus manda tis. Et est differentia inter hunc modum et alios quia non est necessa ria scriptura sicut in obligatione litterarum. Item nec prima ... sicut in stipulatione et obligatione verborum. Item nec est necesse rem interuenire sicut in contractibus qui contrahuntur re. sed sufficit quod contrahentes consentiant siue presentes siue absentes. vnde per nuncium et epistolam contrahere possunt. Est et alia differentia quia in istis tractantibus vterque obligatur alteri sed in predictis aliter est quia vnus alteri tamen a principio obligatur. et post facto tamen in deposito et commodato ratione expensarum et similium po test alter alteri teneri. De istis itaque videamus per ordinem. et prio de emptione et venditione que contrahi statim dicitur postquam de certo precio pro aliqua re vanda conuenerint. vnde sic potest describi.

De Emptione et venditione. C. CXXXIX.

Venditio est alicuius rei cuius commercium habe mus dande pro certo precio in pecunia numerata non erronea conuentio. Nam si non sit pecunia numerata sed alia res: puta equus pro equo detur non vendi tio et emptio sed alius contractus. scilicet permutatio dicitur. Quod aut dicitur pro aliqua re intelligas quod rem oportet interuenire: et talem cuius commer cium ius gentium vel morem ciuitatis seu ius canonicum non interdi cant: vt si sciens quis rem sacram publica loca vel religiosa emat non va let. Ex contractu venditionis due nascuntur actiones. Una ex vendito que datur venditori. Alia ex empto que datur emptori. Ad quid aut et quando debeatur et quid in eas veniat longum esset prosequi. Emptio con trahitur postquam de precio conuenitur. Arre eo datio venditionis est ar gumentum. Et si velit emptor re integra. i. nondum tradita resilire amit tet tamen arram. Si venditor duplicabit eam et nihilominus agi poterit ad interesse. Ita que vendi potest quicquid commercium habet. Non habet aut com mercium homo liber. sed neque res sacra et religiosa licet transeat cum vni uersitate sicut ius patronatus. Nam venditionis est vt res sit que ven datur et precium intercidat: et vt empte rei lucrum ac damnum ad emptorem pertineat nisi venditor omne periculum in se susceperit. De hoc tamen datur ta lis regula. Si venditio fiat pure sine scriptis certe speciei que degustata. non exigit omne periculum ad emptorem spectat excepto casu publicationis ni si pactum vel culpa vel mora interueniat. Pure ideo dicitur quia si venditio conditionalis est ante conditionis euentum ad venditorem pertinet. Sine scriptis ideo dicitur quia si in scriptis fieret antequam perficeret scriptura sit ad vendi torem pertinet. Porro certe speciei dicitur quia si fiat sub alternatione partim peri culum inde pertinet ad venditorem. Ideo quoque dicitur si emptio sit rei que degu stationem non exigit quia in huiusmodi sicut in vino ante degustationem post periculum ad venditorem. Item ad eundem pertinet publicationis periculum.

¶ Ad Huc de eodem. C. CXL.

Venditor ad rem tradendam tenetur: et si non det ad in teresse condemnabitur. licet Pet. de

cat ei ad rem tradendā posse teneri. Emptor aūt tenet̄ ad preciū ⁊ etiā ad expēsas iuxe vēdita bona fide factas. Item vēditor de euictione tenet̄ iure ciuili. Itē si in mora tradēdi fuerit ⁊ res perit ad interesse tenet̄. Iū. ubi supra. Emptio ⁊ vēditio est rerum cōmutatio seq̄d̄ēs ex cōuentione veniēs. Preciū aūt vocatū est eo q̄ pro illo damus et pro eo vtere quā appetim⁹ possidē debeam⁹. Justi. ubi s̄. Qd̄ arre noīe dat̄ argumētū est emptiōis ⁊ vēditiōis ɔtracte. Nulla emptio sine precio esse pōt. Quicq̄d sine dolo ⁊ culpa vēditoris accidit in eo vēditor secur⁹ est. Loca sacra religiosa publica frustra q̄s sciēs emit. Regla iu. Cum ius ē consideradē ⁊ vēdēdi iure est ⁊ vēdendi pierūq; emptores eadē cā esse de circa petendū ac defendendū que fuit auctoris. Et codice. li. Uestimēta imperialia ⁊ frumentū qd̄ militib⁹ tribuit̄ ⁊ arma militib⁹ necessaria nō sunt vēdēda vel alius ponēda. Eunuchi nec faciēdi sunt in romano imperio nec distrahēdi si qui a barbaris facti sunt vēdi ⁊ emi possunt ea que in bonis nostris nō sunt velut liberi nostri. distrahi nō possunt. Ubi pr̄ in ea inopia sit ɔstitutus vt se alere nō possit tūc enī liberos distrahere pōt ita tn̄ vt quoque tpe pr̄ vel ipse qui distract⁹ est vl alius pro eo offerat mācipiū vel preciū qd̄ pōt valere restituat̄ in pristinā cōm. Quecunq; ɔsensu ɔtrahunt̄ ɔtrario ɔsensu dissoluunt̄. Si arre date sunt ita vt nō fuit pars precii sine cā repetunt̄. Generalr traditū ē quociens emptio perfecta est periculū emptoris esse. nisi res ex parte vitio interempta sit vel si vēditor non suscepit in se periculū ex pacto speciali. Et ff. eo. li. Ulpianus. Si res vendita nō tradat̄ in id qd̄ interest agit̄ hoc est q̄ rē habere interest emptoris. Hoc aūt interdū preciū egredit̄ si plūs interest q̄ res valet vel empta est. Paulus. Si in emptione modus dict⁹ est ⁊ non p̄stat̄ ex empto ē actio. Uacua possessio emptori tradita nō intelligit̄ si alius in ea legatori fideve comissi seruandorū cā in possessione sit. Pompon⁹. Ratio possessionis que a vēditore fieri debet est vt si q̄s eam possessionē iure auocauerit tradita possessio nō intelligat̄. Ulpia. Sciendū in hoc iudicio id demū deduci qd̄ p̄stari ɔuenit cū sit bone fidei iudiciū nihil magis bone fidei cōgruit q̄ id p̄stari qd̄ inter cōtrahentes actū est ⁊ cuius rei vēditor faciet emptorē ɔdem. emptor aūt nūmos venditoris facere cogit̄.

¶ De dolo vel errore venditionē irritante. C. CXLI.

X summa iuris. In sūma do notādū q̄ pro nullo spūali puta pro p̄bēda vl beneficio hn̄do vel vt recipiat̄ in religione aliq̄ vel vt ordinet̄ licet aliq̄d dare. Qui enī in pro talib⁹ dat vel recipit. vterq; simoniā cōmittit. Rer ecclesiasticarū interdicta est vēditio nisi pro redemptiōe captiuorū ⁊ quibusdā aliis casib⁹. Itē rem meā si me sciens huic ignorās emam nulla est emptio. Et nota q̄ dnq; vel ser errores huic dissensus impediūt venditionē. Si enī putabā me tibi vendere pro decē tu putabas emere pro q̄nq; nulla est vēditio. Sed ecōtra ego putabā pro q̄nq; vēdere tu emere pro decē q̄ tūc in q̄nq; duntaxat bene valet. Itē si putabam me vendere tu putabas tibi donari vel econtra non valet. Nā error ɔtract⁹ impedit vēditionē. Itē dissensus in corpore impedit vēditionē vt si putabā vendere fundū corneliariū tu putabas emere ticiariū. Uel si putabā seruū nomine stichū absentē vēdere tu credebas emere pāphilū. Itē etsi nō in corpore sed in substātia qualitate sit erratū nulla est emptio vt si es pro auro vel stagnū pro argēto q̄s vēdiderit. sec⁹ si nō in substantia qualitate sed in bonitate erratū est. puta credebā esse meliore aurū q̄ sit. Itē si errat̄ in sexu. puta credebā emere hominē tu mulierem vendidisti nulla est emptio. Sec⁹ si putabā virginē emere tu corruptā vēdidisti q̄ tūc valet. Nota q̄ si vēditor decept⁹ fuerit vltra iusti precii medietatē in optione emptoris est vl iusti preciū supplere vel venditionē rescindere. tenet̄ autē vtruq; facere. Extra iu. De emptione ⁊ venditione. Ex concilio apud aliū. Placuit vt presbyteri plebes suas admoneat vt ⁊ ipsi hospitales sint ⁊ non carius venedant transeuntibus q̄ mercato vendere possunt. alioquin ad presbyterum transeuntes hec referant vt iussu eius cum humanitate sibi vendant. Inno. iii. Cum causa que inter economum sancti Martini de monte ⁊ ciues viterbien. super casamentis vertebat̄ fuisset aliquādiu ventilata cum constitisset nobis monasterium in venditione vltra dimidiā iusti precii fuisse deceptum sententiādo decreuimus vt ipsi ciues recepto precio possessiones memoratas restituerent vel supplerent quantū constaret legitime venditionis tempore iusto precio defuisse. Extra eo. de constitutione libro. Innocentius. Venditiones sacrilegorum factas sine legitima consensu iuris ... decreuimus non habere. Et digest. ... Marcellus ... Require supra cap. de simoniacis.

¶ De rerum permutatione. C. CXLII.

X sūma iuris. Permutatio est contractus venditioni ⁊ emptioni similis. Est n. certe rei vicaria prestatio. Differt aūt ab emptione q̄ ibi preciū datur pro re hic aūt res pro re. Emptio itaq; sola pecunia contrahitur. permutatio do nō nisi ipa re. Dutu ergo nā est vt nō solo pacto fiat emptio sed ipa re ɔtrahatur. Et vt si res quā mihi dedisti euicta fuerit possim repetere rē quā dedi tibi. Permutari pōt q̄cquid vēdi pōt. Sed ⁊ que vēdi nō possūt permutari recte possunt vt vna ecclesia cū alia. Dignitates aūt ⁊ prebende recte neque sunt permutari q̄ sine absq; canonica electione non possunt haberi. Ecclesia quidē vna cū alia permutari potest auctoritate superioris interueniente ⁊ hoc cū indēnitate vtriusq; ita q̄ vni superfundat̄ pecunia si possessiones alterius preponderent ⁊ ēt cū principe ⁊ cū priuato si vtilitas exigit. Quod aūt de mancipiis dicitur q̄ nō possunt nisi ad libertatē permutari cū priuato mācipio obtinet vbi h̄ vtilitas ecclesie exigit alioquin permutari posset cum ⁊ donari possit. Extra iu. de rerum permutatione. Et cōci. apud tol. Si principes voluerit rem imobilē sanctis locis p̄stare ⁊ accipere ab eis aliam imobilem eoq; mō de cōnsensu voluntate permutationē cōtrahere liceat ei hoc facere si causa rationalis id exposcat ⁊ res quā prestiterit maior fuerit vel equalis pragmatica sanctione sup hoc promulgata. Et cōci. belua. Cōmutatores rer ecclesiasticarū q̄ ab aliis dessore incōsulte facte sūt ab eo qui succe ssor est emēdet̄. Et con cil. filiard. Mācipia ecclesiastica nisi ad libertatē nō conuenit commutari. Qd̄ enī semel deo consecratū est ad humanos vsus transferri nō decet ⁊ est absurdū vt ab ecclesiastica dignitate cui⁹ decedens humane sit obnoxius seruituti. Urbanus. iii. Cū commutatio dignitatū in turonen. concilio fuerit interdicta cōmutatōes prebendarū de iure fieri nō possunt presertim pactiōe premissa q̄ circa spiritualia vel conexa spualibus labē cup̄ continet simonie. Si aūt episcopus cam inspexerit necessariā licite poterit de vno loco ad aliū trāsferre personas. vt q̄ vni loco minus sunt vtiles alibi se valeant vtilius exercere. Clemēs iii. Due cōuētuales ecclesie sūt in tua diocesi constitute. Quarū vtraq; parochiale h̄z ecclesiā cū possessionibus magis alteri q̄ sibi vicina. Quas aut eas desiderātib permutare. Rūdemus q̄ cum de dictis parochialibus ecclesiis per se queat cōmutatio celebrari ⁊ in permutatione possessionū per se nō fit ibi bitum si altera rōne possessionum alteri p̄poderet pecuniā posse refundi de ipsarum possessionibus adiuuice prout vtriq; fuerit expedire. refusa certa pecunie quantitate poterit contractus permutationis iuri. sic tamē q̄ contractus nequaq̄ sibi inuicē misceantur. Grego. ix. Permutatio de spūalib⁹ ad tpalia reprobat̄.

¶ De Locatione ⁊ cōductione. C. CXLIII.

X sūma iuris. Sequitur de locatione ⁊ cōductione. Est aūt locatio psone vel rei ad vsū facta cōcessio mercede in pecunia numerata conuēta. Nā si non de mercede sed de alia re danda vel faciēda. esset contractus innominatus. Contrahitur autē locatio isdem modis quibus ⁊ venditio ⁊ eius iuris regulis cōsistit. Unde ibi dicta hic repetita intellige. Nascuntur ex isto contractu due actiones. Una locatori que ex locato dicitur. Alia cōductori que ex cōducto dicitur. Et nota q̄ cōductor si custodiat rem diligenter sicut bon⁹ hō custodiret ⁊ aliquo casu res locata perierit vel mortua fuerit: nō tenetur locatori nisi forte recepisset extimata q̄ tūc quodāmō suo periculo recepisse videt̄. Locatio est persone seive facta concessio ad vsum mercede data vel conuenta. Itaq; locator dicitur qui eo quod suū est vel administrationi sue cōmissum alium vti permittit data vel conuenta mercede. Conductor aūt econuerso qui. s. eo quod alienum est vtitur pacta mercede. Locari potest quicq̄d vendi potest. hoc excepto q̄ leges q̄ seruitutes prediales non possūt locari. sed constat eas posse vendi. Item militi vel curiali non pōt quis predia cōcedenda locare duplici ratione. Una est ne relicto armorum vsu ad opus terrestre se conferant. Alia vero quia minacē terrorē vicinis ostendere possunt. Sed certum est q̄ eis predia vēdi possunt. Itaq; quecunq; de contentiis ⁊ de rebus in venditione dicuntur ⁊ in locatione locum habent preterq̄ in duobus predictis casibus. In emphiteotim vero sub anno con. u. dari posse videtur spūalia que tamen nec locari nec vendi possunt.

¶ Item de eodē. C. CXLIIII.

Natura differunt locatio ⁊ venditio quoniam in emptione periculum ad emptorem spectat ⁊ ante traditione. In conductione vero nō ita. Nō enim tenetur cōductor ad mercedē nisi pro rata tēporis

et nō licet ei re locata vti vlt̄a tps locationis. Itē venditor tenet: et re remandat ... interesse prebeat. Si locatio erat vsus ... quare vel qz res erat ... est necessaria. Itē ... Immo dicit decretalis φ p nihil melius retinet dñs possessionē qz p pēsionē fecit ... In hoc aūt locatio cōuenit cū venditōe qz ō mercede necessaria ... Locator itaqz conductori pstare tenet ... et conducto ad interesse ... etiā si ignorat.

Conductor vo locatori tenet ad mercedē soluēdā ita qz si infra bienniū nō soluerit expelli poterit. In emphiteotico vo Zeciu nō expellitur an̄ triēniū ... ecclesie ... et possit expellere post bienniū. In summa vo nota qz dñs pōt rē suā ... locare nec pōt ... conductor ... Locat itaqz nō solū dñs sz etiā primus conductor ... sicut ... ad eū tm̄ q tenet ... Et ... Honorius ... Cetera nobis relatio declarauit qz ... fructus ... decimas ... infra ... episcoporum statuto ... libere locare potestis ... ecclesie ... meliores ita tm̄ qz huiōi locatio ad feudū vl alienationē nō videat extēdi. Gre. ... Propter sterilitatē afficientē magno incōmodo cōductorem ... sine culpa colonorum seu casu fortuito ... ecclesie ... pro rata est pensiōis remissio faciēda nisi eā vbertate pcedētis vel sequentis anni sterilitas valeat cōpensari ... Qui et inde rōnabiliter amouet si puer se ibi fuerit ... canonē ... satisfactione celeri non puidit.

De Infeudatione. C. CXLV.

X summa iuris. Infeudatio quoqz secūdus quidē est qui fit ... sic locatio conductio ... supra dicta ... feudatarius feudis ... conductor in re locata ... creditor in pignore debitoris. Feudū quoqz dr̄ beneficiū ... hic aūt secūdus appellat quo beneficium illud intuitu fidelitatis in aliquē ... confert. Ideo dico ... fidelitatis ... nō ... intuitu fidelitatis ... vasallo ... simonia committitur ... nō confert intuitu fidelitatis ... post electionē ... simonia ē. Itē feuda ... nouo dño iurat nō sic aūt ... Itē feudū siue ppetuo siue ad tps ... pōt ... Et sic intelligēdū est qd̄ dicit decretalis in spūali homagiū nō est faciēdum. Itaqz feuda appellat beneficiū lz nō sit gratuitū sicut ... appellat donatio pp̄ter matrimoniū ... gratuita nō sit. Sic etiā inter aduocatū z clientē lz interueniat pecunia nō tm̄ dr̄ esse locatio z conductio sz magis opa beneficii loco ... ad remunerandū datur z tm̄ honorariū appellari. In sacramēto fidelitatis inter cetera etiā illud adiiciendū est qz ... cōtra oēs hoies defendet exceptis papa z imperatore. Consistit aūt feudū, vt dicunt in rebus soli, puta domo vinea agro ... Sz ... cū ... lege ... vnde z ... feruunt nō ... z ... in feudū ... nisi spūalia sint: vt ... decimas vel primitias oblatōes ... si post ... dñs vel fuerit infeudatū irritat qd̄ factū est ... qui infeudauit deponi ... Infeudationes aūt ... facte rōne multitudis q̄ est in ... sustinet. Cetera vō ecclesie imobilia ... prohibita sunt infeudari. ... Effect feudi ... fructuū ... possessionē ... dñs vo ... in ... Et ... iurisdictionē in suū vasallū ... duos ... sup iure feudi. Secus ē ī duob creditorib qñ litigāt ... dñs nō ē iudex. Preterea recipiēdo ... fruct feudi sibi obligati nō cōmittit vsurā.

De Feudi acquisitione z amissione. C. CXLVI.

Equiri pōt feudū donatione. Itē emptione z pmutatiōe facta de dñi voluntate. Acqrit etiam collatione dotis etiā sine domini voluntate. Erit tamē donatio ... duratura ... vita dantis. Propterea pignorari vel in vsum aut in vsufructū vl feudū posse dari: constat etiā sine domini volūtate sicut dicit in illa cōstitutione ... de feudis ... cōpetentes ... Sicut aūt in modo cōferēdi sic z in psonis cōferētibus z accipientibus ... dare pōt ... imperator ... autem inferiores ... feudum dare non possunt. Et si dent eris donatio tēporalis. Et dominus reuocare possit quandocūqz vo luerit. Amittitur vero si vasallus aufugerit de bello relicto ibi domino non mortuo nec mortali ... vulnerato. Itē si dominū cum cauerit ... vxorē eius cognouerit ... eidem aut eius ... indecenti puta circa ... vel circa partes inferiores ... si cum aliqua de domo domini sui inhoneste luserit z hmōi que numerantur in eo ... de forma fidelitatis. Itē amittitur morte si decedat sine successione vsqz ad septimū gradū. Succedunt autē virilis sexus homines tantū de cōsuetudine: nisi contra sit expressum tēpore dotis conferende. Itē succedunt fortes nō clerici nō monachi nō debiles qui bellare nō possūt nisi feudum sit ecclesie datum: Sicut episcopi temporalia habent a regibus in feudum. Amittitur iterum si vasallus infra annū z diē nouo domino prestiterit fidelitatis sacramētū. Gratianus ... De forma vero fidelitatis qd̄ quisqz debeat domino vel econuerso sic inuenit in epistola ... episcopi. Qui domino suo fidelitatē iurat ista sex in memoria semp hēre debet. Incolume tutum honestum vtile facile possibile. Dominus quoqz in his oībus fideli suo vicē reddere debet quod si non fecerit merito cēsebit maleficus sicut ille q̄ in eoz preuaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit pfidus z periurus.

De Obligatione contracta per societatē. CXLVII.

X summa iuris. Societas est duorum vel plurium consensu contracta ob comodiorem vsum vl vberiorē questū. Et pōt cōtrahi z ad tempus z in perpetuū ... viuūt z sub conditione puta si nauis venerit de vltramare. ... in secula seculorum cōtrahi nō pōt. Itē in re turpi contrahi societas nō potest: vt in furto faciēdo vel alio facinore. Idē ... possunt hi qui obligari possunt aut de quibus supra dict in tractatu de pactis. Itē oīum bonorum pōt constitui societas vel partis vel ad aliquā negociationē. Et breuiter id quod actū est fuari debet si nihil sit actū ... quiqz lucrum z damnū sentit. Caue tamē qz non pōt agi vt vnus totum lucrū alter nihil reportet qz leonina esset tal societas. Itē suff ... qz socius ... diligentiam adhibeat in rebus cōibus qualē in suis. Unde si negligens fit sibi imputare debet qui talem sociū eligit. Nota etiā qz quādoqz plus valent opera vnius qz pecunia alterius vnde quādoqz plus ponit in societate vnus quā alter z tamen pares sunt in lucro. Et hac nascitur actio pro socio que datur vni contra alterū. que quādo nascatur vel ad quid dei ...

De Obligatione post mandatum. C. CXLVIII.

Et autē mādati officiū quod quis gratuito suscepit exhibēdū. Gratuito dixi qz si merces interueniret locatio esset. z si tm̄ dominus ... procuratorē ... remunerat nihilominus est mādatū z hz locū actio mandati. Et nota qz duplex est procurator in negocio: puta mādans qz geres negocia mea vel illius vel fideiubeas pro me vel pro alio. In isto casu loquit titulus ille qui intitulat mādati in codice z digestis. Et est alius procurator ad causas vt mādaui qz in iudicio agas pro me vel defendas me: z ita loquitur titulus de procur. Procurator est qui aliena negocia mādato dñi āministrat. Fideiussor est qui per stipulationē pro alio obligatur illo remanente obligato. Et nota qz diligenter fuandi sunt fines mādati. Quibus aūt modis contrahitur: z alia que veniūt in mādato lōgū eēt psequi. Nascitur aut actio ex mādato directa ... procuratorē si male gessit. Et cōtraria q̄ datur procuratori pro expēsis qs fecit in re gesta. z ex aliis causis. Isidorus vbi supra. Mādatū dictū est eo qz olim in cōmissione negocii alter alteri manū dabat. Ex codicl. ... Mādatū est quasi manu datū videlicet qz id tuis manib cōmisso qd̄ per me cōficiendū erat. Justi. vbi supra. Mādatū nō susceptū liberū est. sū ceptū aūt cōsumādū est: aut qz ... renūciādū est.

De Negociis gerēdis. C. CXLIX.

30 Dicto de negociis gestis ex mādato videamus de gestis sine mādato. Ubi duplex oritur actio directa ... et supra proxio ... Hec actio locum habet quando negocia gesta sunt aliena id est non eius qui gessit. Nam etiam pro negociis que nullius sunt vt hereditatis ... datur hec actio si cum viuo testatore geri potuerunt ... non dabitur pro eis actio negociorum gestorum. ... funeraria. ... vero dicuntur negocia quatuor modis scilicet cura z solicitudine. re ipsa. ratihabitione ipso gestu. Primo modo negocia aliena ... sunt ... pertinent ad me velut ad tutorem vel curatorem vel procuratorem eorum ... teneor ... actione directa domino ... si tamen gesta sunt iuris ... dño quoqz tenet pro

Ƶria actõe si q̃d in rē suā est impensum. Si vero dñs sit pupillus tenet̃ citra si q̃s pe locupletior sit tpe litis ɔtest. si cū negocia gesta sūt vtilr. Si vo necessario tenet̃ ɀ si non sit locupletior tpe litis ɔ. q̃d̃ ipso qḋ necessario gestū fuit. Re ipsa meū est negociū cū circa rē meam aliq̃d impēdas vel necessario vel vtilr aliq̃d facis ɀ hic teneor si gessisti noie meo. Si vo noie alterius ad quē nullo modo ptinebat negociū. hic ille teneor ɀ nō ille. Porro si ad eū q̃ nullo modo ptinebat aliquo mō saltē nālr et si fili⁹ erat vel seru⁹ cui⁹ negocia gessisti pecuniaria noie suo. ipse tibi nālr tenet̃ ɀ ego ɀ ei⁹ psõa de peculio. s. nō q̃dē in solidū vel de in rē verso etiā si ratū nō habeā q̃z ratū nō possū hēre negociū qḋ meo noie nō ē gestū. Si vo noie meo nō sit vel fuit gestū sit teneor isolidū. Porro si negociū qḋ meū ē re ipsa noie tuo gesseris et q̃z rē meā possidebas in quā necario vel vtilr ipēdisti nō datur actio nisi cōtra me q̃z neminē obligare tibi voluisti. Si rem tuā sit tu eras bōe fidei possessor alioq̃n donasse videris. Ratihitiōe meū est negociū qḋ noie meo gessisti ɀ ratū habui vel ratuʒ fuit me ius habuisse vel demū ratihabitiōe expĩsa vel inscientia aliq̃d mihi q̃rit̃. Porro sicut iam dictū est negociū nō modo noie gestū ratū habere non possum. Ipso vo gesta meū est negociū vt cū quis creditori meo soluit etiā me inuito ɀ ignorāte. Sic enim liberat me lʒ a debitore meo me inuito exigere non possit. Nā las enī ɀ ciuilis ratio sua sit alienā cōditionē ɀ ignorātis ɀ inuiti meliorē fieri posse. deteriorem vero non posse. Competit autē in his omnibus hec actio si necessario vel vtiliter ceptum sit negocium.

¶ De Obligationib⁹ que nascunt̃ ex quasi ɔtractu. C. CL.

X summa iuris. Dicto de obligatōib⁹ que ex ɔtractu nascunt̃. Quia aūt obligationū q̄dā sunt ex q̃si ɔtractu restat ɔsequēter dicere d̃ his ɀ q̃z multe sunt pauca exēpli gratia psequmur. Et pmo de obligatiōe negociorū gestoꝝ que locū habet quādo aliquis sine mandato gessit aliena negocia ɀ non sua. Nam tūc ex quasi contractu obligat̃ domino rerum si male gessit. Sed ad hoc q̃ non teneatur sufficit vtiliter incepisse ɀ si non sit secutus effectus. Item obligatur dñs gestori ad expensas quas vtiliter fecit restituēdas si gessit prout dominus aliās esset gesturus. Nam si mercator erit pannoruʒ dñs ɀ gestor emit sibi vasa vitria ɀ perierūt in via sibi imputet ɀ domino tenet̃. Itē conditio indebiti est ex contractu nam preter spem nobis obligamus illū cui indebitū soluimus. Indebitū locuʒ habet cum ego soluo qḋ non debeo puta vsuras vltra duplū vel aliquid cōtra legē ɀ multis alijs modis cum de nō recipiēdo sit qḋ tibi soluo ipso iure mihi obligaris ad restituēdū qḋ indebite solui ɀ dat̃ mihi repetitio que vocat̃ cōditio indebiti. qḋ nihil aliud est q̃ ius quoddā quod ppono cōtra te ad repetendū. In multis etiam specialibus casibus competit cōditio indebiti. Extra. iii. de solutionibus Grego. ix. Is qui conquerit̃ indebitā pecuniā se soluisse probare tenet̃ q̃ indebite sit soluta. nisi eius aduersarius solutionē inficians eunde conuincat̃ tunc enim diffidenti onus incumbit pbandi q̃ debitum nō recepisset. Ex summa iuris. Item ex quasi cōtractu est actio de cōmuni diuidundo que dat̃ inter possidentes res cōmunes ɀ pro rebus singulis diuidendis. Item familie herciscunde actio que dat̃ inter heredes pro hereditate diuidenda. Iteʒ actio tutele ex obligatiōe ex quasi cōtractu nascit̃ ɀ dat̃ pupillo cōtra tutorē vel eius heredē. Demū finita tutela pro negociis gestis ɀ gerendis id est que gerere debuit tutor. Quid sit tutela dixi. Item actio ex testamento ex quasi cōtractu est que dat̃ legatariis contra heredem defuncti pro legatis sibi soluendis. Justinian⁹ vbi supra. lib. iij. Quasi contractus est quod quidē a contractu separatur nec delicto subiacet legalem tamē habet cōfirmationē. In contractibus nullus ignorans obligatur.

¶ De Obligatiōib⁹ que nascitur ex delicto. C. CLI.

X summa iuris. Itenū obligationum alie nascunt̃ ex delicto alie ex q̃si delicto. Ex delicto q̃dē nascit̃ obligatio plurib⁹ modis videlicet. Ex furto rapina vsura ceterisq̃ criminibus de quibus agetur inferius vbi tractabitur de actiōib⁹ criminalib⁹. Itē ex dāni iniuria nō iure facto nascit̃ actio legis aquilie que duo h̃z capita primū quo dat̃ actio ɔtra illū qui occidit seruū meū vel pecora mea. Nomine aūt pecoꝝ intelligē oīa pecora que gregatim pascunt̃. Intātū dat̃ actio cōtra illū qui damnum dedit quantū illud qḋ occidit ab anno retro plurimi valebat. Itē est aliud caput qḋ nō occidit sʒ vulnerat vel rē meā aliquo modo deteriorat puta scindit vestē meā vel frangit vasa vel hmōi ɀ tūc dat̃ actio ɔ eū tantū q̃tū res lesa vel deteriorata meli⁹ valuit a xxx. dieb⁹ antequā lederet̃ ɀ ita ista actio directa hʒ locū qñ ex culpa dānū datū est. aliōq̃n cessat.

Itē ē actio iniuriaꝝ ex delicto. qñ s. aliq̃s patitur iniuria. i. nō iure vel quando q̃s ei contumeliā dixerit vel in domū suam intrauerit contumeliam ei. In hijs casibus dicitur iniuria in corpus eius. Oīs enim iniuria aut infertur in corpus aut in dignitatē aut ad infamiam. Regula iuris. Is aūt dānū dat qui dare iubet. Nemo ex suo delicto meliorē suā conditionē facere pōt. Nunquā crescit ex post facto preteriti delicti extimatio. Nemo damnum facit nisi qui facit qḋ facere nō habet hoc iure criminaliter quicq̃d dolo p̄ntem fiat aut in ius. p. aut in ius priuatū crimē incidat. Delecit ɀ qui mandauit vel iussit vel ratū habuit. Qui quis ex culpa sua dānum sentiret sibi imputare debet. Ex summa iur. Datur aūt ista actio infra annū cōtra eū qui fecit iniuriā nō contra heredē suū nisi lis fuerit contestata. Nā ad solā vindictam est prodita. Vnde sola dissimulatiōe tollitur. Tolliter etiā per pactū qḋ spāle est in ea. Illud tamen ē notandum q̃ de oī iniuria pōt aliquis agere criminaliter ɀ tollitur ciuiliter ɀ vice versa. Ciuiliter cum per criminale ɀ ecōuerso ciuiliter. Illud cū agitur in tantū quātū dicet se prius voluisse amittere q̃ iniuriā passuʒ esse. Criminaliter agitur et iniuriator corporaliter punit̃.

¶ De his que nascuntur ex quasi delicto. C. CLII.

Estat de obligationibus que ex quasi delicto nascuntur quarum vna est cū iudex male iudicauit. Si. n. dolo male iudicauit ex maleficio tenetur. Si per impericiā ex quasi maleficio actiōe in factū i quātum videbitur agnoscēti nec distinguēdū puto siue sit iudex ordinarius. siue delegatus siue arbiter cōpromissarius. Nā ɀ arbiter tenetur nisi sit electus sine pena ɀ iuramento tunc satis habet de iuramento ɀ nihil plus erit ei. i. arbitro sm vnā litterā iputatur. alij habent eis. Item ex quasi maleficio dat̃ actio in factum cōtra illū ex cui⁹ cenaculo proprio conducto vel gratis concesso aliq̃d effusum vel deiectū ē extra vt alicui noceat. Qui quōq̃ tenet̃ de ex culpa sua seu sui aut liberi ɀ hec est actio in duplū ɀ si forte ponas q̃ hō liber mortuus sit tūc l. aureoꝝ pena statuta est. ɀ ideo certa. q̃z hō liber extimationē nō recipit. Si vo lesus fuit tūc extimabit iudex quātū deterioratus ɀ mercedes medicis datas. ɀ omnes expēsas quas fecit i emplastris ɀ hmōi rōne curationis ɀ operas quas amittit. si inutilis factus est hec actio datur infra annū ɀ nō in heredē. nisi lis sit contestata cuʒ defuncto. ɀ popularis. i. cuilibet de populo datur q̃ velit agere pro mortuo vel pro leso. Verumtamen ei citius datur illi cui magis interest vel eius propinquiori. Itē si quis appenderit aliquid in loco vnde transitus publicus solet fieri si cadat facile pōt ledere aliquē qḋ si ex quasi maleficio tenetur ɀ datur actio in factuʒ ad penā. x. aureoꝝ. Itē si q̃s sit exercitor nauis scilicet a cuius nauis q̃ preest alius de naui. vel caupo. i. tabernarius vel stabularius. i. custos stabuli de rebus que in nauē illate sunt vel in tabernam vel in stabulum si ipse dedit dānū. tenetur ex quasi maleficio. Si vero p̃ceri sui. tenet̃ ex quasi maleficio. nec exigo q̃ in custodiā recepit vel nō quātū ad hanc actionē que dicitur actio in factū ɀ datur in duplū. ɀ ita demū si intra nauem vel cauponā vel stabulū dānum datum sit. secus si extra. Itē si dixit custodiat vnusquisq̃ rem suā ɀ cōsenserūt vectores nō tenet̃. D. si delictū est q̃ fugit culpa quidē iure fatur aut a ɔtractu aut q̃ legib⁹ phibet̃. Exercitor nauis caupone stabuli tenetur de dolo vel furto qḋ in his locis cōmissum est p eo q̃ is opera malorum hominū vtitur.

¶ Liber Octauus Incipit.

¶ De Causis ɀ litibus. C. I.

Etor Quoniā vt dictū est supi⁹ oē ius quo vtimur vel ad psonas vel ad res. vel ad actiōes ptinet. Dicto de psonis tā publicis quā priuatis de reb⁹ quoq̃ tā corporalib⁹ q̃ incorporalib⁹. restat dicēdū de actiōib⁹. Sʒ quia actio dat̃ ex cā fm vnū modū. vel ex pe ē cāe fʒ aliū modū de cā aliq̃d pmittēdū ē. Cā nāq̃ aliq̃n dr̃ ipa obligatio. De q̃ dcm̄ ē supi⁹ ex qua nascitur actō. i. ius q̃ acq̃rit̃ alicui ius ei⁹ qḋ suū est psequendi. siue debitū suū exigēdi. Aliquādo vo dr̃ totū negociuʒ siue controuersia. q̃ vertitur iter actorē ɀ reū. ɀ sic accipit̃ in rethorica. Isido vbi supra. Pragma grece cā latine vocat̃. Vn̄ ɀ pragmatica negocia dicunt̃ ɀ . . . atq̃ negocioꝝ pragmatic⁹ nuncupat̃. Extra. v. de vbo. signi. Isi. Negociū multa significat. mō ad actū rei alicuius cui contrariū est ociū. mō actionē cāe q̃ est iurgiū litis. Jurgiū dicitur quasi iuris garritus eo qḋ hi qui cām dicunt iure disceptāt. Lis a contētione limitis prius nomē sumpsit. De q̃ vir

gilitur. Limes positus inte ut discerneret agri. C. Fit aut argumento aut probatione constat. Argumentu[m] sola inuestigatione inuenit veritatem vnde dictu[m] est argumentu[m] argute inuentu[m]. Probatio ex testib[us] & fide tabularu[m] constat. In omni quoq[ue] negocio he persone queru[n]t iudex, accusator, reus & tres testes. Iudex q[ui]a ius dicens populo siue q[uia] iure disceptet. Iure aut disceptare est iuste iudicare. Non est q[ue] iudex si no[n] est in eo iusticia. Accusator vocat[us] est q[uasi] accausator q[ui]a ad causam vocat eu[m] que[m] appellat. Reus a re q[uae] petit[ur] q[ui]a [illegible] sceleris no[n] sit. Testes [illegible] [illegible] [illegible]. Ibide[m] de reg[ulis] iur[is] [illegible] cause initio no[n] est a que[m]b[us] inchoandu[m]. Regula [illegible] L. Cu[m] aut de iure [illegible] q[ue]rat. L. Nel [illegible] est [illegible] q[uam] [illegible] possidentis. Justi. vbi s[upra] li. Regula dicit duas lucratiuas causas in eunde[m] homine[m] & eande[m] re[m] concurrere no[n] posse. Ex. ff. e li. Nota quoq[ue] hominu[m] conuersatio [illegible] q[uam] q[uo]d legib[us] scriptu[m] est lege[m] scripta[m] excludit. Interdicta aut prohibitoria sunt aut restitutoria aut exhibitoria que olim proprie decreta vocant[ur]. O[mn]ia [illegible] interdicta vocant[ur] q[ui]a inter duos dicunt[ur]. Pro caluminia iurare cogit[ur] & actor & reus & vtriusq[ue] partis aduocati.

C De Eodem. C. II.

Elmandus vbi s. Q[uo]d fine ca[usa] multiplex e[st]. Q[uo]d facti est cu[m] q[ue]rit[ur] an fecit sit [illegible] res sit ablata. Q[uo]d nois est cu[m] de facto constat s[ed] de noie q[ue]rit[ur] & vtru[m] furtu[m] sit vel rapina: an aliud delictu[m]. Q[uo]d iuris e[st] cu[m] de facto & noie constat & q[ue]rit[ur] an ea pena ei delicto iure imponat[ur]. Q[uo]d aut boni & eq[ui] est cu[m] de facto & noie & iure constat & tu[m] adhuc q[ue]rit[ur] an equitas aliud q[uam] ius strictu[m] dictet. Actor. In su[m]ma quoq[ue] nota q[uod] q[uo]d sine ca[usa] duplex e[st]. s. ciuilis q[ue] ptinet ad iudice[m] ciuile[m]. Et ecclesiastica q[ue] ad ecclesiasticu[m]. Ciuilis alia e[st] pecuniaria in q[ua] s. agit[ur] de pecunia. Noie aut pecunie itelligit[ur] q[ui]cq[ui]d h[ab]et ho[mo]. Alia v[er]o criminalis in q[ua] s. agit[ur] de crimine sic de sanguinis effusione. Ecclastica quoq[ue] diuiditur in pecuniaria[m] s. vbi de pecunia agit[ur]. Et spiritualem in qua de re spirituali puta de decimis & huiusmodi. Et criminale[m] in qua de crimine puta de depositione & huiusmodi.

C De Actionibus .C. III.

Ex libello de act. Olim dicebat[ur] actio solenniu[m] vboru[m] & p[re]scriptoru[m] formata exceptio vt si q[ui]s a syllaba caderet ca[usa]m amittet. Hec aut solennia & aucupationes syllabaru[m] p[er] constantinu[m] princip[em] a[m]putata sunt. Subsidiaria actio in subsidiu[m] surrogata. Actio est ius i q[uo]d iuris no[n] sine forma qua edita spes future litis demonstrat[ur]. Justi. vbi supra. iiij. li. Actio est ius p[er]seque[n]di in iudicio q[uo]d sibi debet[ur]. Reg. iuris. Minus est aut actione[m] habere q[uam] rem. Ex. ff. iiij li. No[n] d[e]z passim actio dari humili aduersus eum qui dignitate precellit: ple beio aduersus consulare[m] luxurioso atq[ue] prodigo aduersus hominem emenda[tio]ris vite. Ideo pretor in hoc edicto cause cognitione[m] inserunt

[illegible] vbi supra. Obligatio mater est p[er]sonaliu[m] actionu[m]. Actiones sunt legitime p[er]secutio[n]es que no[n] p[o]p[ul]a vt si publica autem [illegible] sunt. Actio eni[m] est ius p[er]seque[n]di i iudicio q[uo]d nobis debet[ur]. Jus aut dicim[us] q[uo]d intendimus rem nostra[m] esse vel p[er]sona[m] nobis obstricta[m] ad aliq[ui]d [illegible] faciendu[m]ue. Personales actiones co[n]dictio[n]es appellant[ur]. Generali[s] forma co[n]dictio est triticaria que sic dicit[ur] quasi triturator[ia]. Quemadmodu[m] enim omne granu[m] vel tritico in area triturat[ur] & vt le ab [illegible] separat[ur] & ita singula grana colligunt[ur] & in horrea reponunt[ur] abiecta palea. Ita per hanc co[n]dictione[m] quicq[ui]d quocunq[ue] modo debet[ur] p[re]ter pecunia[m] numerata[m] no[n] h[ab]ito delectu rerum nec causaru[m] peti po[tes]t. Hoc t[ame]n in hac actio[n]e i[n]uendu[m] est vt id q[uo]d debetur praestare debeat[ur] & ea res sit que estimari possit no[n] eni[m] pecunia. Cum eni[m] ipsa sit estimatio ceteraru[m] reru[m] estimari no[n] po[tes]t. Equu[m] est certe vt q[ui]cq[ui]d alteri[us] apud alteru[m] sine ca[usa] deprehendit[ur] reuocet[ur]. Quicq[ui]d aut nobis debet[ur] no[n] p[ro]p[ri]a auctoritate sed publica i per iudice[m] p[ete]re debemus. Equitati enim congruu[m] est vt priuatoru[m] lites publica actione dirimant[ur] & per magistratu[m] effectui tradant[ur]. verbu[m] aut debendi ita accipe debemus q[ui]a no[n] solu[m] ea per actione[m] vel per alia iura que hodie in actiones redacta sunt debent[ur]: sed etia[m] illa que iudicis officio in nobis prestanda sunt. velut per restitutiones & indebiti verbo diffinit[ur] illa p[er]secutio per qua[m] no[n] pecuniaria q[ui]d exigit[ur] sed publica iusticia desiderat[ur]. Indebitum aut est q[uo]d o[mn]ino no[n] debet[ur] i neq[ue] n[atur]alis r[ati]one nec etia[m] ciuili iure vel precio. Siue ex iuste siue iniuste res mea ad te p[er]uenerit equu[m] est te teneri no[n] suffragante iusta causa ex qua eam tenere debeas.

C De Speciebus actionum. C. IIII.

Omnius in li. de arbore actionu[m]. Actionu[m] alie sunt pretorie s. o[mn]es ille q[ua]s pretor ex sua iurisdictione introduxit. vt ille q[ue] dant[ur] ex edictis & interdictis & edilitie. Alie v[er]o ciuiles q[ue] s. aut ex lege iuris introducte aut iure ciuili co[m]p[ro]bate. Ite[m] actionu[m] alie sunt in re[m] alie in persona[m] alie vero mixte. In re[m] sunt ille quibus dicimus aliquem possidere vel tenere re[m] ad nos aliquo iure ptine[n]te[m]. vel q[ui]a nostra est vel q[uasi]. & tunc datur rei ve[n]dicatio. vel [illegible] [illegible] vel q[ui]a obligata est nobis & tunc dicitur hypotecaria q[uia] [illegible] re[m] est aut q[ui]a dicimus nos habere ius in re[m] i. [illegible] & tu[n]c datur confessoria. Aut q[ui]a negamus alicuius esse & tunc dicitur nega[to]ria. In persona[m] v[er]o sunt ille q[ui]bus dicim[us] aliq[ue]m nobis obligatu[m] q[ui]a p[ro]misit vel aliquo mo[do] [illegible] nobis. Mixte vero sunt que eam p[ro]priet[atem] co[n]tine[n]t ta[m] in re[m] q[uam] in p[er]sona[m]. Ite[m] alie sunt actiones p[er]secutorie rei [illegible] omnes in re[m] actiones & que descendunt ex contractib[us] fere o[mn]es fere dico propter actione[m] depositi q[ue] in quibusdam casibus persequitur et pena[m]. Generaliter aut o[mn]is illa e[st] rei p[er]secutoria q[ue] de patrimonio nostro aliquid p[er]seq[ui]t[ur]. Alie vero persecutorie sunt pene que s. ex maleficiis oritur no[n] t[ame]n o[mn]es. Na[m] & ex eis quedam rei q[ue]dam pene quedam vtriusq[ue] sunt p[er]secutorie. Ite[m] actionu[m] alie sunt in simplu[m] alie i duplu[m]. Alie v[er]o i triplu[m]. & alie i quadruplu[m]. Ite[m] alie sunt bone fidei alie vero stricti iuris. No[n] q[uia] aliq[ue] dicant[ur] male fidei cum bona fides exigatur in o[mn]ib[us] sed dicunt[ur] quedam antonomastice bone fidei: q[ui]a maior & exuberantior in eis desideratur bona fides q[uam] in alijs que dicunt[ur] stricti iuris. Na[m] i eis veniunt illa de q[ui]bus nec actu[m] e[st] nec cogitatu[m]. Ite[m] alie perpetue sunt alie te[m]porales. Ite[m] alie tra[n]seunt ad heredes. i. dant[ur] heredibus vel contra heredes: vt ille q[ue] ex maleficio desce[n]du[n]t. nisi sint ad vindicta[m] p[ro]dite. vt in actio[n]e iniuriaru[m] & huiusmodi. Alie v[er]o nequaq[uam]. Ite[m] alie i[n]famant alie no[n]. Ite[m] alie directe sunt que. s. ex verbis legis desce[n]du[n]t. Alie v[er]o vtiles q[ue] non ex verbis sed ex [illegible] & que ex interpretatio[n]e prude[n]tu[m] ad eas extenduntur. Item quedam sunt directe alie vero co[n]trarie. Item alie sunt vniuersales & alie singulares. Ite[m] alie sunt simplices alie vero duplices.

C Item de eode[m]. C. V.

Vstinianus vbi supra. Actio in re[m] vendicatio appellat[ur]. Actio vero i p[er]sona[m] q[ua] dare aut facere oportere intendit[ur]. s. condictio[n]es. Co[n]d[icere] eni[m] p[ri]sca lingua denu[n]ciare est. Nu[n]c v[er]o abusiue dicimus co[n]dictione[m] actione[m] in persona[m] e[ss]e q[ua] actor intendit dari sibi oportere. Nulla. n. hoc t[em]p[o]re que p[ri]us fiebat eo noie denu[n]ciatio fit. Ite[m] mixta actio aduersus eos q[ui] relicta sacrosanctis ecclesijs & alijs venerabilibus locis legati vel fideico[m]miss[i] nomine dare distulerint vsq[ue] adeo vt etia[m] in iudicium vocarentur: & ipsam re[m] vel pecunia[m] q[ue] relicta est dare compelluntur. & aliud ta[n]tum pro pena & pro dilatione in duplum sit eorum condemnatio. Quedam etia[m] actiones mixtam causam obtinere videntur tam in rem q[uam] in personam. qualis est familie herciscunde actio que competit heredibus de diuidenda hereditate. Item actio de communi diuidendo inter eos est: inter quos aliquid commune est. vt id diuidatur. Item actio finium regundorum inter eos qui co[m]munes agros habe[n]t. O[mn]es actio[n]es vel in simplu[m] concepte sunt vt ex stipulatione & mutui datione: ex empto vendito: locato conducto mandato: & deniq[ue] ex alijs causis q[uam] pluribus vel in duplum velut furti nec manifesti damni iniurie ex lege aquilia depositi tumultus incendij ruine naufragij ca[usa] si cum ipso apud que[m] depositum est aut cum herede eius ex dolo ipsius agitur. Ite[m] serui corrupti que competit in eum cuius hortatu consilioue seruus alienus fugerit aut contumax aduersus dominum factus est aut luxuriose viuere cepit aut deniq[ue] quolibet modo deterior factus fuerit. In q[ua] actio[n]e et earu[m] reru[m] q[ua]s fu[gitiu]s d[omi]no abstulit estimatio deducit[ur]. Ite[m] ex legato q[uod] venerabilib[us] locis relictu[m] e[st] vt paulo an[te] dictu[m] e[st]. Triplu[m] v[er]o cu[m] q[ui]da[m] maiore[m] ve[ra] estimatio[n]e q[uan]titate[m] i libello co[n]ue[n]tio[n]is inseruit vt ex hoc ca[usa] viatores [illegible] executores [illegible] su[m]ma[m] sportularu[m] nomine exegerit. Ta[n]tu[m] id q[uo]d p[ro]p[ter] eoru[m] ca[usa]m da[m]nu[m] passus fuerit re[us] id i triplu[m] ab actore co[n]seq[ui]t[ur] et in hoc triplo & simplu[m] in quo da[m]nu[m] passus est co[n]numeretur. vtputa si cui debent[ur]. l. solidi & ille in libello co[n]ue[n]tio[n]is voles aduersariu[m] suu[m] damnificare c. scripsit vel plures sportule nomine q[uam] oportet. ad triplu[m] tenet[ur]. Quadrupli vero vt furti manifesti: & de eo quod metus causa factum fit. & de illa pecunia que in hoc data est vt is cui datur calumnie negocium alicui faciat vel non faciat. Executores etia[m] litium si plus commodi q[uam] lege cautu[m] est exegerint quadruplu[m] restituere compellantur vt legitur in. li. ff. de calumniatoribus. Prescriptis verbis actio de estimato proponitur. Actiones arbitrarie sunt ex arbitrio iudicis pe[n]de[n]tes. Seruiana actio est de rebus coloni quasi seruiana. i. hypotecaria. inter pignus & hypotheca quantum ad actionem hypothecariam nihil interest. Sed in alijs differentia est quia pignus traditione fit. hypoteca autem verborum obligatione contrahitur & maxime res mobiles que traduntur creditori pignus est. Jlla vero res que sine traditione nuda conuentione tenetur hypoteca nuncupatur.

De Speciali in rem actione. C. VI.

X dig. de rei vendi. Ulpianus li. vi. ad ed. Specia-lis in rē actio locū hʒ in oib⁹ reb⁹ mobilib⁹ tā aīalib⁹ q̄ꝫ his q̄ aīa carēt. ꝛ in his q̄ solo cōtinent̄. p hāc aūt actiōē; libere psone q̄ sunt iuris nostri. eputa liberi q̄ sūt in ptāte nō petunt̄. p hāc aūt actiōē; nō solū singule res s; et ūn grex totus vēdicari pōt. ꝛ armētū ꝛ equitiū. ꝛ cetera q̄ gregatim habent̄. Si q̄d q̄d eiusdē nature aut pomponius ita cōfusū est atq; cō mixtū et deduci ꝛ separi nō possit. eputa meū ꝛ tuū argētū in massā redactū nō totū s; p pte vēdicādū ē alias erit ... cōe ꝛ cōfusū ꝙ p rata ponderis portiōe q̄d in massa habemus vēdicabimus ꝛ ī incertū sit quātū q̄sq; pōderis in massa habeat. et ait paulus de cōi diuidēdo) in tali casu agi poterit furti. ꝛ ad exhibēdū tenebit̄. q̄ dolo malo cōfundēdū id argētū patrauit. ita vt in ad exhibēdū actione hi rato haberi debeat in vēdicatiōe vel cōi diuidēdo actiōe h̄ amplius fert cuius argētū preciosius fuerat. Ulpian⁹ de ad ed. Pomponius scribit. Si frumētū duoꝝ nō voluntate eoꝝ cōfusum sit cōpetit singulis in rē actio in id. inquātū appet in illo aceruo suū cuiusq; esse. Qꝫ si volūtate eoꝝ cōmixta sunt cōicata videbunt̄ ꝛ erit cōi diuidēdo actio. Idē pōponi⁹ si et melle meo ꝛ vino tuo factū sit mulsum. q̄dā extimauerūt id cōicari debere. Sꝫ puto verius (vt ꝛ ipse significat ei⁹ esse q̄ fecit qm̄ suā spēcē pristinā nō cōtinet. Sꝫ si plūbū cū argēto mixtū e̅t q; deduci pōt nō cōicabit̄ nec cōi diuidēdo aget̄. q; separi pōt aget̄ aūt in rē actiōe. Sꝫ si deduci inde nō possit eputa si es ꝛ aurū mixtū fuerit p pte esse vēdicādū nec erit dicēdū q̄d de mulso dictū ē. q; vtraq; materia ꝛ si cōfusa sit manet tn̄. Idem Si equus tuus equā meā pregnātē fecit nō est tuū s; meū q̄d natū est. Si arbor in alienū agrū trāslata coaluit ꝛ radices imisit varus ꝛ nerua vtilē actionē in rē in tali casu dabāt. Nā si nōdū coaluit mea esse nō desinit. Paulus Si in rē aliq̄s agat ꝫ designare rē. ꝛ vtrū totā an ptē ꝛ quotā petat. Appellatio n. rei nō gen⁹ s; spēm significat. Octauen⁹ ... q; infecte q̄dē materie pōdus signate vero numerū. facte aūt spēm dici ꝫ. Mēsura vo dicēda erit cū res mensura ... Idē in l. pomponius. Res mobilis nūq̄ p indiuiso possideri pōt. Ulpianus in l. Officiū vbi pbaui rē meā esse. necesse habebit possessor restituere. q̄ nō obiecerit aliquā exceptionē. Ulpian⁹. l. nō solū. Sꝫ ēt si deterior facta ē dānū cōpēsandū ē. Lex dicit rōne iudex hre ꝫ. Paulus li. xxi. ad ed. Fruct⁹ nō solū percepti ꝛ qui honeste percipi potuerunt estimandi sunt. Idē li. xxi. ad ed. Que religiosis adherent religiosa sunt ꝛ ideo nec lapides in edificii posiq̄ remoti sunt. vendicari possunt p infacti aūt actionē pretoꝝ extra ordinem subuenit̄ vt is qui hoc fecit eos restituere cōpellat̄. Caius li. xxix. ad ed. puin. Fructus pendentes pars fundi videnť esse. Celsus li. xxiii. dig. Solū partē esse edū extimo nec aliqn̄ subiacere. vti mare nauib⁹. Meū est q̄d et re mea supest cuius vendicādi ius habeo. Pomponius li. xxxi. ad sab. Qd infans vel furiosus possessor perdidit. vel corrupit ipuniū est. Mutius interrogatus. Si q̄s nauē suā de aliena materia refecisset num nihilominus eiusdē nauis maneret. Respondit manere. Si si in ea edificanda eadem fecisset non posse iulianus notat. Naꝫ ppietas totius nauis carine causam sequitur.

De Transactione. C. VII.

Ecce. Dicto de specieb⁹ actionū trāseūdū erat ad preparatoria iudicioꝝ. si qm̄ ad iudiciū vocati trāsigere plurimūq; malūt q̄ꝫ ad iudiciuꝫ venire. primo de trāsact. ōe videt differēdū. Et summa iuris. Est itaq; trāsactio de re dubia ꝛ lite icerta nō gratuita pacto aliquo dato. vel retēto vel retineri pmisso. Trāsigere pōt in ecclesiasticis. q̄ ꝛ prelati et s plat⁹ ꝛ hoc pōt sine cōsensu capli si trāsactionē ... vtilitatē ecclesie. q; hꝫ et cōditiōem ecclesie facere meliorē. Trāsactio admittit̄ in oib⁹ reb⁹ tpalib⁹ tā mobilib⁹ q̄ꝫ immobilib⁹. Itē in criminib⁹ q̄ penā inferunt sanguinis. preterq̄ꝫ in adulterio. Cessat aūt trāsactio in spiritualib⁹. Itē in subiectione Et etiā in matrimonio. quoniā ibi vertitur periculū anime. Itē in criminibus que penā sanguinis nō inferunt. preterq̄ꝫ in crimine falsi. Itē non trāsigitur in re iudicata velut si cōdēnatus sum per sententiā dare ꝛ nō possuꝫ trāsigere super ea ꝛ nisi sentētia esset dubia. eputa si fuerit appellatū. ... dubitet ... iudex appellationis causam cōfirmet vel infirmet ... trāsigi potest. Itē in alimentis nō trāsigit̄ sine auctoritate ... In summa nota ... malis ... Et ... auctoritate ... Effectus trāsactio ... Extra de trāsactionibus. Alexan. iii. Utrum de ecclesiastico beneficio in litigium deducto possit fieri transactio. Tale damus responsum q̄ trāsigi super re sacra lingua ... nō potest. Etenim facere res et possidere ... aliquo dato vel retento siue pmisso ... habere credimus simonie. Alias autem si gratis ꝛ amicabiliter inter ... tes cōcordat nequaq̄ꝫ sacris canonib⁹ dicim⁹ obuiare. Idē si sup decimis int vos ꝛ aliā psonā ecclesiasticā assensu ... vel archiepi sup facta fuerit rata ... pstat. Et ff. de trā. actō. b⁹ lib. ii. Ulpia. Qui trāsigit q̄si de re dubia ꝛ lite incerta neq; finita trāsigit Qui vō paciscit̄ donatiōe cā rem certā ꝛ indubitatā liberalitate remittit. Caius De his cōtrouersiis q̄ et testamēto pficiscunt̄ neq; trāsigi neq; exquiri veritas aliter pōt q̄ꝫ inspect cognitisq; vbis testamēti. Ulpia. Et post rem iudicatā trāsactio valet si vel appellatio intercessit vel appellare potuerit. Idē. Cū hi q̄b⁹ alimēta relicta erāt facile trāsigerent otēti modico prin. Diuus marc⁹ orōne in senatu recitata effecit ne aliter alimētoꝝ trāsactio rata nō eēt. q̄ si auctore pretoꝝ facta ē. soler igit̄ pretoꝝ interuenire. ꝛ int ... arbitrari an trāsactio valeat anq̄ admitti debeat. vult igit̄ oratio apud pretoꝝ de istis q̄ri In pmis de causa transactiōis deinde de mō tertio de psona trāsigentiū. Elius macer Nulli pcuratoꝝ principis in cōsulto principe transigere licet. Ulpian⁹. De re filioꝝ quos in potestate non habuit transigentē patrem minime eis obesse placet.

De Arbitrio vel compromissione. C. VIII.

X sūma iuris. Quoniā iudiciū volūtariū q̄d arbitrabile dicit̄ gratuitū esse solet q̄ꝫ necessariū q̄d ordinariū appellat̄. anteq̄ꝫ agat̄ de iudicio ordinario. merito ptermittēdū ē de arbitrio. Est aūt compromissuꝫ siue arbitriū triuꝫ psonaꝝ actus cōpromissuꝫ: et frequēter sup pecuniaria q̄ne in q̄ iudicio cōfugentiū vel credentiū credit eni actor. vt reus sibi cōdenet̄. re⁹ vt absoluat̄. arbiter ad inq̄sitionē veritatis. Et bene dixi q̄ q; nō est iudiciū. nulli. n. hꝫ arbiter iurisdictionē nisi timore pene cōstitute inter ptes vt ei⁹ pareant arbitrio. Itē bene dixi in pecuniaria q̄ne q; de criminali nō pōt esse arbitrium. Itē neq; de cā status. In pecuniaria vō cā recte ad arbitros curit̄. Idē puto ꝛ in spirituali. excepta cā matrimōii. De q̄ nō solet potest arbiter adiri. Effect⁹ talis est. si q̄dē arbiter assumpt⁹ est sine pignoꝝ datione. vel pene pmiss. ōe nō tenent̄ ptes ei⁹ snie stare si tn̄ scripserit litigatores nō otradicēt laudo. tenet n. sentētia Similiter si infra. x. dies nō otradixerit. tenet snia. Si vō assumpt⁹ est arbiter cū pignoꝝ datiōe vel pene pmissiōe. stabit̄ snie metu amissiōis pignoꝝ vel pene Arbitriū aūt nō est sub iuramēto subsidii. Itē cautio de psequenda lite nō exigit̄. Itē apud arbitrū nō hꝫ locū reconuentio nec appellat̄ ab eo sic dictū est supra Alias aūt ad modū iudicioꝝ pcedūt arbitria. In sūma vō nota q; arbitri cōpromissarii snie standū est siue sit equa siue iniq̄. Sentētie vō arbitratoꝝ tūc demū stabit̄. si tal est. q̄lis a bono viro ferri ꝫ. vnde si sit iniusta. p arbitrium boni viri castigat̄ Est aūt arbitrator q̄ nō vt iudex sed vt bon⁹ vir rem decidit. Extra. de arbitr. Inno. iii. licet in iudicio conuentē reconuenire valeat is q̄ corā iudice ouenit̄. corā arbitris tn̄ recōuenire nō pōt. cū arbitri iudicare nō valeāt nisi de his tn̄ sup q̄bus in eos extitert cōpromissuꝫ. Greg. x. Legali pruisione statutū ē. vt cōpromissuꝫ de incerta psona in arbitriū assumēdū nō teneat. Idē Cōpromissuꝫ nō extēdit in cōpromittēt hēdes si de ipis nō caueat ibidē. Inno. iii. i. ... gener. Prohibem⁹ ne sup reb⁹ spūalibus cōpromittat̄ in laicū q; non decet vt laicus in talib⁹ arbitret̄.

Iterum de eodem fm leges C. IX.

X digest. iiii. lib. In seruuꝫ labeo cōpromitti nō posse scribit. Unde iulian⁹. Seruū arbitriū nullū esse ait. Ulpia. Sed neq; in pupilluꝫ neq; in furiosuꝫ aut surdū aut mutū cōpromittet̄. Arbiter cogendus nō est sniaꝫ dicē. nisi cū pmissuꝫ interuenient ꝛ ipe cōpromissionē recepit. pena. l. cōpromissa si q̄s arbitri snie non steterit. Ulpia. Idē pōponius scribit. Si vrgeat̄ arbiter a pretore ad dicendā sniam estimū erit si inter sibi nōdū de cā liq̄re. spaciū ei ad pronūciādū dari. Si plures sūt q̄ arbitriū receperūt. nemo vnus cogendus ē sniaꝫ dicē. Sꝫ aut oēs. aut nullus. Si in duos fuerit cōpromissum. hic et si dissentirēt tertiū assumāt puto nō valē tale cōpromissū Nā in assumēdo pūt dissentire. Sed si ita sit vt tertius assumeret̄ sinfronius valꝫ cōpromissū qm̄ i assumēdo dissētire nō pnt. Ulpia. tū ē etiā in duos cōpromitti ꝛ eꝫ ptes cogē arbitros. si nō cōsentiant certā tertiā elige psonā cui⁹ auctoritati pareat̄. Si in tres fuerit cōpromissū ... dici sufficit duoꝝ ōsensum. si tn̄ tertius pñs fuerit. Alioqn̄ absēte eo lꝫ duo ōsentiāt arbitriū non valere q; in plures fuit compromissum. ꝛ potuit presentia eius trahere eos in eius sententiam. sicut trib⁹ iudicib⁹ datis. q̄d duo ex ōsensu abs

sente tertio [illegible] nihil valet. Paulus qui lem sententiam arbiter [illegible] ad partes nõ pertinere [illegible] dicat qz ipi [illegible] [illegible] te [illegible] ta tota cõtrouersia [illegible] pertinent [illegible] cõtrouersia [illegible] [illegible] Nõ põt autẽ arbiter mutare sniam quã de re cõdẽnauit vel absoluẽd [illegible] mutare põt si eũ absoluerit vel cõdẽnauerit [illegible] mutare nõ põt qz arbiter esse desinit. [illegible] arbiter [illegible] [illegible] cẽda ea mutare nõ põt [illegible] cõpromissum appellatur qd de reb' cõtrouersis fit cõpositũ est. Vlpianus. Stari aũt dz snie arbitri quã de re dixerit siue equa sit siue iniqua z sibi imputet q̃ cõpromisit. [illegible] pena nõ fuerit adiecta cõpromisso sed simpliciter snie stari [illegible] [illegible] Nota cogẽt arbitrũ sniam dicere [illegible] pena cõpromisso [illegible] [illegible] cõpromisso facto [illegible] dicere [illegible] [illegible] tus [illegible] [illegible] Arbiter [illegible] [illegible] cere põt. [illegible] [illegible] alterũ ab altero petere vetuit [illegible] heres ab altero petit pena cõmittet. Nõ [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] Equũ est igit autoritate eius in quẽ ex cõsensu [illegible] cõpromittimus [illegible] negocia [illegible] arbitri [illegible] [illegible] cogere nõ possunt [illegible] erauerint [illegible] dũ est. ptib' q̃dẽ p̃sentib' tã corpe q̃ aio. i. scietib' nõ furiosis.

De Jurisdictione. C. X.

X summa iuris. Quoniã igit' iuris ministri sacerdotes i sacra docẽtes vel reddentes dicunt' [illegible] restat videre quõ iura reddant' ab eis. Ministrat. n. siue reddit iura nõ q̃libet. Nã q̃ nulli iurisdictiõi preest. nec a p̃ncipe ptãte aliqua p̃ditus ẽ. nec ab aliquo qui ius dãdi iudices hz dat' nec ex cõpromisso sumpt' [illegible] aliqua lege cõfirmatus nõ est. iudex esse nõ poterit nec ordine iudiciario cognoscere. z ita nec ius reddẽ. Est aũt iurisdictio potestas de publico introducta cũ necessitate iurisdicẽdi [illegible] statuẽde [illegible] dicit' iurisdictio. qz alia plenissima. z hãc hz i dño papa z cesare i foro suo. Alij' minus plena q̃ cõpetit alijs iferiorib' ab eis. Alij tñ etiã respectu iferiorũ. vt patriarche archiep̃i z ep̃i in foro suo. p̃fecti p̃tozij quoq̃ z huiusmodi [illegible] in foro suo plenissimã habere dicunt'. Jtẽ alia est ordinaria q̃ cõpetit p̃dictis ordinarijs iudicib' cõstitutis. nõ ad vnã vel duas vel etiã decẽ causas. sz ad vniuersitatẽ causarũ in territorio villa vel p̃uincia. Alia vero delegata q̃ñ. s. delegat'. i. cõmittit' alicui certe p̃sone certa cã cognoscẽda a p̃ncipe. vel alio ordinario. Sz est differẽtia: qz delegat' a principe vel dño papa aliũ delegare põt. delegatus vero ab alio nõ potest aliũ delegare [illegible] causa sibi commissa. Ex digest. [illegible] Vlpianus [illegible] de officio questoris Jurisdictio est iudicis dandi licentia. Jdem in eodẽ Jmperiũ autẽ merũ aut mixtũ e. Merũ imperiũ est habere gladij potestatem ad animaduertendũ in facinorosos homines quod etiã potestas appellatur. Mixtum imperiũ est cui etiã iurisdictio inest quod in danda bonorũ possessione consistit. [illegible] digestorũ. More maiorũ ita cõparatũ est vt is demũ iurisdictionẽ mandare possit. qui eã suo iure nõ alieno beneficio habet. Vlpianus [illegible] Qui iurisdictioni preest neq̃ sibi dicere debet neq̃ vxori neq̃ liberis suis neq̃ libertis vel ceteris quos secum habet. Jdem est rectius [illegible] et si quis maior vel equalis subijciat se iurisdictioni alterius. possit ei z aduersus eum ius dici.

De Judicio z p̃cessu vel forma iudicij. C. XI.

X sũma iuris. Judiciũ aliquando vocatur iuris discretio aliquando litis contestatio. aliquãdo vero forma [illegible] [illegible] vel examinatio [illegible] appellat' iudiciũ trinus act' triũ p̃sonaz. s. actoris rei z iudicis. Vbi tñ negat' factũ. z quarta p̃sona vocat' in iudiciũ. s. testis. Põt itaq̃ supradicta diffinitio arbitrij z ad iudiciũ reduci. excepto q̃ act' illaz p̃sonaz in arbitrio ẽ voluntarius in iudicio vo necessarius. [illegible] strũq̃ [illegible] de q̃b' supradictũ est ca de arbitris. Judiciũ igit' ẽ act' triũ p̃sonaz sup pecuniaria vel criminali cã cõtẽdẽtiũ. vel ius fori exequẽtiũ. [illegible] [illegible] veritatẽ inquirat actor [illegible] [illegible] [illegible] examinando. Species iudicior [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Et est [illegible] quod pecuniaria [illegible] [illegible] modũ accusationis ad depositionem vel aliã penã legitimã. Jnterdum etiam in modum inquisitionis ad remotionem ab administratione. Jnterdũ etiã in modũ denunciationis ad p̃niaz iniungẽdã vel ad correptionẽ. Jnterdũ aũt in modũ exceptionis. Jtẽ est iudiciũ criminale vbi de p̃nia imponẽda agit'. Jn hoc q̃ cõfitet' absoluit'. Est manifestũ in quo qui cõfitet' dãnat'. De hoc ad p̃sens agit'. Cõsistit aũt iudiciũ [illegible] [illegible] [illegible] cõtest. iuramẽto calũnie. interrogatione. p̃batiõe. disputatiõe cognitionis ordine decisiõe [illegible] [illegible] iudiciũ p̃ncipaliter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] minat' [illegible] causa [illegible] [illegible] terminant' Sententia [illegible] dicatã et res iudicata [illegible] Judicis quoq̃ mutat' [illegible] [illegible] tum [illegible] mutato eo qui iudicare [illegible] Jn [illegible] [illegible] ne iudicio neminẽ esse cõdẽnandũ. Jtẽ in pecuniaria cã [illegible] esse posse iudicẽ z ecõuerso. Justinianus vbi supra. iiij. lib. Judex in primis obseruare debet ne aliter iudicet q̃ legib' aut constitutionibus aut morib' p̃ditũ est. Ex digest. [illegible] Marcellus. Vbi acceptũ est semel iudiciũ [illegible] finem accipere debet. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ppter [illegible] casus [illegible]

Paulus libro [illegible] sententiarũ. Per minorẽ [illegible] maiori [illegible] iudiciũ fieri nõ oportet [illegible] [illegible] Jdẽ [illegible] [illegible] [illegible] ratiõ [illegible] [illegible] oportet. Vlpian' [illegible] dem [illegible] de re pecuniaria [illegible] nõ põt. [illegible] [illegible] Jn p̃uatis negocij [illegible] dicẽ habere potest. Qui neq̃ iurisdictiõi preest. neq̃ a p̃ncipe potestate aliqua preditus neq̃ ab eo [illegible] iudicia habet dat' est. nec ex cõpromisso sumptus vel aliqua lege cõfirmatus [illegible] der cẽ nõ potuit. [illegible] [illegible] iudicare publicum munus est. Extra. ij. de sententia z re iudi. Jnno. iij. Jn causis que summi pontificis iudicio decidunt' [illegible] iudicis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cum in similibus casibus [illegible] neant' similiter iudicare nisi cum aliquid causa necessitatis z vtilitatis inspecta dispensatione duxerit statuendum.

De Foro competenti. C. XII.

X sũma iur'. Quoniã aũt i iudicijs statum reji [illegible] solet ad quẽ iudicẽ sit eundũ. [illegible] forũ debeamus sequi. Consequenter nũc dicendum est de foro competenti. Est itaq̃ forus exercẽdarum litium locus. [illegible] timur aũt forũ rõne p̃sone que [illegible] [illegible] [illegible] actor forum rei sequat'. Jtẽ ratiõe criminis admissi quoniã vbi crimen admittitur. ibi cã debet agi. Jtẽ ratiõe rei de qua agit' nã vbi res illa sita ẽ. ibi questio [illegible] est. Jtẽ ratione cõtractus vel [illegible] paris cultus. Jtẽ p appellationẽ. p delegationẽ. p recusationẽ. z etiam p cause [illegible] [illegible] [illegible] ad depositionem. [illegible] huiusmodi causis ad iudicẽ nõ suũ trahit aliq̃s. Jn [illegible] [illegible] dũ est q̃ in p̃sonalib' actiõibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fiet adiectio fori. vñ poterit conueniri vel vbi domiciliũ hz vel vbi contraxit. Jn realibus quoq̃ actiõe põt cõueniri [illegible] [illegible] tñ res illa q̃ petit' alibi sita sit. poterit etiã ibi cõueniri [illegible] adiectione [illegible] fori Jtẽ nota q̃ in quolibet crimine [illegible] tur in modũ denunciatiõis iudiciũ ecclie [illegible] est. Jtẽ [illegible] [illegible] sub quo voluerit poterit [illegible] vel sub ecclesiastico vel seculari. Ecclesiastica vo cã p secularẽ iudicẽ nõ est diffinienda. Causa [illegible] Extra p̃uinciã aũt reus nullatenus est p̃ducẽdus. [illegible] Fabianus papa. Si quis [illegible] [illegible] [illegible] accusat' ab eis' audiat' q̃ [illegible] p̃uincia [illegible] oportet accusata [illegible] q̃ in foro suo audiri. Exceptio [illegible] [illegible] [illegible] ideo [illegible] [illegible] opponi [illegible] idẽ [illegible] ante iudicẽ suũ cãz dicat. Nõ ante suũ iudicẽ pulsatus [illegible] tacere [illegible] quociens appellauerit iudicẽ [illegible] [illegible] aũt qd de loco dictũ est. [illegible] [illegible] [illegible] in loco admissi criminis deprehẽdi põt. Aut nisi [illegible] iudiciũ [illegible] [illegible] interpellauerit. siue declinando iudiciũ siue [illegible]

Jtẽ. Eleuterius papa. Dñus liceat q̃ apud cõprouinciales z metropolitanos atq̃ primates ep̃os [illegible] accusationes vel criminationes nõ tñ liceat [illegible] sine [illegible] auctoritate. Jtẽ ex adriani pape decreto. [illegible] crimẽ [illegible] [illegible] causa agat' vbi crimẽ admittit'. Causa [illegible] nemo cõuertere p̃suadendo quasi mundando [illegible] [illegible]

est ut casus. in quo episcopus alterius prouincie parrochianum et ... valet. Unde in concilio apud compendium placuit pro com utilitate. et nullus eorum grauiter ferat si eius parrochianum pro depredatione aliqua alter episcopus excommunicauerit.

¶ Iterum de eodem. C. XIII.

Ratianus ibidem q. iiii. Porro causa iudicium expedienda sit. si iudices electi inter se discordare ceperint in iudicium concilii sic inuenitur diffinitum. Si quis episcopus criminaliter in iudicio episcoporum fuerit accusatus. Adiungat autem episcopos prouincie quos conuenerint diuersas habere ... alios quidem innocentem eum pronunciare alios reum propter huiusmodi ... placuit sancte synodo metropolitanum episcopum alterius prouincie vicinum aduocari. et aliquantos coepiscopos cum eo ... quicumque fuerint diiudicent questionem. C. xi q. i. Nullus clericus apud seculares iudices accusandus non sit. Gelasius alias. ... papa scribit dicens. Nemo vnquam episcopum aut reliquos clericos apud iudicem secularem accusare presumat. Item marcellus papa. Clerici cuiuscumque ordinis absque pontificis sui permissu nullus presumat ad secularem iudicium attrahere nec laico quelibet clericum liceat accusare. Item siluester papa. Testimonium clerici aduersus laicum nemo accipiat. Nemo clericum quemlibet in publico examinare presumat. Item Si quis clericus accusans clericum in curiam introduxerit anathema sit.

Gratianus. Subaudiendum est si publicorum iudiciorum cognitionem petierit. spirituale alias episcopale namque iudicium non obest ab imperatore postulare. Item pelagius Sergio cancellario. Si quis clericus siue ... fuerit inferioris gradus petitorem extiterit. et contra laicum personas suas dirigit actiones. iste modis omnibus non alibi quam apud prouincie iudicem negocium suum dicturus occurrat. Si quis autem laicus clericum cuiuscumque gradus duxerit esse pulsandum. ad episcopum iudicium in eadem ... territorio constitutorum proponat eas quas se estimat habere actiones. quem ordinem legibus per omnia conuenientem atque consentaneum illa regula manifestat que precepit rei forum semper requirere pulsantem. Gratianus ... In criminali vero causa non nisi ante episcopum clericus examinandus est. et sic detracto eius officio curie tradendus est. Item ex concilio carthaginensi. Placuit ut quisquis episcoporum presbyterorum et diaconorum seu clericorum cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum vel ciuilis causa fuerit commota. si derelicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis purgari voluerit. etiam si pro ipso fuerit lata sententia. locum suum amittat. et hoc in criminali actione. In ciuili vero perdat quod euicit si locum suum obtinere maluerit. Extra ii de foro competenti ex concilio calcedonensi. Si quis clericus aduersus clericum habeat negocium. non deserat episcopum proprium. Sed prius apud ipsum actio ventiletur. vel consilio eiusdem apud alios quos vtraque pars voluerit iudicium obtineant. Et concilio apud ... Sane si episcopi inter quos causa versatur sunt diuersarum prouinciarum ille partius det iudices in cuius prouincia est locus de quo agitur. ... Si clericus laicum de rebus suis vel ecclesie impetierit. et laicus res illas non ecclesie aut clerici sed suas proprias asseuerat. ... de rigore iuris ad forensem iudicem trahi cum semper actor fori rei sequi debeat licet in plerisque partibus aliter habeatur de consuetudine. Lucius iii. Cum sit generale ut actor forum rei sequi debeat tamen quoniam iudices seculares in exhibenda iustitia personis ecclesiasticis sepe in iudicio sunt remissi in fauorem tamen ecclesie est introductum ut malefactores suos qui sacrilegi sunt censendi venerabilis locorum rectores possint ubi quo maluerint iudice conuenire. Inno. ... Clerici etiam voluntarii pacto non possunt ut secularia iudicia subeant ... beneficium personale ... ecclesiastico ... pacto de rogare non potest nec iuramentum licite fuari potest quod contra canonica instituta ... Item Postulasti per sedem apostolicam edoceri utrum sacerdos habens ecclesiam in vna diocesi et residens in eadem domicilium vero patrimonii ... delinquens ab eo in cuius diocesi patrimonium pro delicto ibi commisso debeat iudicari. ... Ad quod breuiter respondemus ... beneficium obtinet ... Gregorius ix c. Significasti. Licet ... clericorum ... iudicem non suum nisi forte sit persona ecclesiastica. ... accedat consentire non possunt. Idem ... possessio ... mouetur ... regulariter quis sortitur.

¶ De In ius vocatione siue citatione. C. XIIII.

Ff. dig. ... In ius vocare ... Ulpianus li. ii ad ed. In ius vocari non oportet neque consulem neque prefectum neque pretorem neque proconsulem atque ceteros magistratus. qui imperium habent qui et coercere aliquem possunt et iubere in carcerem duci nec pontificem dum sacra facit nec eos qui propter loci religionem inde se mouere non possunt. Sed nec eum qui eum equo publico in causa publica transuehatur. preterea in ius vocari non est. Sed qui vxorem ducit aut eam que nubat. Nec iudicem dum de re cognoscat. nec eum dum quis apud pretorem causam agat neque funus ducentem familiare iustaue mortuo facientem. Ulpianus li. v pandectarum. Generaliter eas personas quibus reuerentia prestanda est sine iussu pretoris in ius vocari non possumus. Caius li. i ad legem xii tabularum. Plerique putauerunt nullum de domo sua in ius vocare licere quia domus tutissimum cuique refugium atque receptaculum sit eumque qui inde in ius vocaret vim inferre videri. Et ff. ... de iudic. Ulpianus ad ed. ... De omnibus tribunalibus post edictum peremptorium impetratum cum dies eius superuenerit tunc absens citari debet sine videant siue non ... et pronunciabitur. Non vtique secundum presentem sed interdum et absens si bonam causam habuerit vincet. ... edictum peremptorium impetrauit absit. is vero aduersus quem impetratum est assit tunc circumducendum erit edictum peremptorium neque causa cognoscetur neque secundum presentem pronunciabitur. Quo circumducto salua quidem lis est. ... Sciendum est tamen et peremptorio absentem condemnatum si appellet non esse audiendus. Si modo per contumaciam defuit si minus audietur. Authenticum vbi supra. Aduersarius in ius vocandus est i ad eum cum ius dictus ... Parentes et patroni absque pretoris licentia non sunt in ius vocandi. Aliter vocanti pena l. sol. dominorum constituitur. Ex summa iuris. Primo igitur venit actor id est ille qui vult conqueri ad iudicem de cuius iurisdictione est de quo vult conqueri nam actor rei forum sequi debet. et petit reum citari ad certam diem non festiuam. et si non venerit. iterum citari facit. et post tertio. vel de peremptorio impetrat id est quia mittatur iudex propter tergiuersationem ipsius rei. et iterum vnam citationem et aliam non debet esse minus spacium xxx dierum Sed iudices quique moderantur spacium istud et possunt. Quique etiam vnum peremptorium ... spacium trium edictorum pro omnibus mittit iudex. et si tunc non veniat duplex est pena Si est ecclesiasticus iudex potest vel excommunicare eum vel mittere actorem in possessionem causa custodie rei petite si petatur res immobilis Si vero pecunia petatur mittere potest in possessionem bonorum ipsius rei pro modo debiti declarari quod intelligo summatum per iuramentum actoris Et si steterit reus per annum quia non veniat. actor efficietur verus possessor Unde si veniat post non recuperabit possessionem nec in personali si neget debitum nec in reali secundum canones. Sed secundum leges in personali quia non prescribitur contra eum infra xxx annos.

Gratianus causa xi q. iii. Qui autem quis sua auctoritate quod sibi deberi putat vsurpat. nec per iudicem reposcit cadit a causa et auctoritate militantium concilii habetur. Extra ii de presumptionibus. Bone factus Nullus autem dubitat quia ita iudicium nocens subterfugit quemadmodum et absoluatur qui est innocens querit Confitetur enim de omnibus quisquis se subterfugere iudicium dilationibus putat.

¶ De Iudicis recusatione. C. XV.

Ex summa iuris. Quoniam autem omnes lites absque suspicione debent procedere. nihilque gratius et amabilius inimico potest dari quam aduersarium suum ad iudicandum ei tradere potest recusari iudex suspectus tam ordinarius quam delegatus et hoc infra xx dies ante litem contestatam potest autem post litem contestatam superueniente causa recusari recusatione vero facta. ... allegari causa suspicionis coram illo qui recusatur et tunc compellitur is qui iudicem eos duorum recusat ... arbitros eligere qui de causa principali debent cognoscere. Idem etiam si recusatur delegatus cui non est causa commissa ap. re. Si vero commissa est et ap re arbitri tamen ad cognoscendum de causa suspicionis eligendi sunt Recusatur quidem ordinarius absque probatione cause si de eo dubitetur. Cum autem delegatus cui non est causa commissa ap. re. recusatur necesse est ut assignet causam recusandi atque probetur. Et hoc patet. Nam appellatio et recusatio quantum ad remotionem pari iure censentur quia altero remoto reliquum quoque remouetur. Cum ergo remota app. non admittatur appellatio nisi assignetur causa. nec recusatio admittetur nisi assignata causa et probata. Si vero remota non est appellatio admittetur sine cause cognitione. Sed quandoque recusatio cause propter quas recusari possit iudex delegatus cui causa est app. commissa. sunt hec vt gratia si sit alterius pars consanguineus vel in eodem negocio aduocati officio fuerit. Item si sit affinis et inimicus vel familiaris alterius partis vel commensalis et generaliter vbicumque presumitur iudex amore carnali vel timore vel cupiditate moueri potest recusari ... perfectionis ... ordinarius recusari permittitur tamen cum assignat causam et probatur.

Extra de appellationibus et recusationibus ... In causis ecclesiasticis vbi appellationis remedium tollitur sicut appelle

tationi ita recusationi non est aliquatenus deferendum. Lucius .c. postremo si causa fuerit alicui delegata q consanguineus sit illius q litteras impetrauit aut in eodem negocio aduocati officio functus vel et alia iusta causa suspectus huiusmodi delegatus nõ immerito poterit recusari. Quanto tempore fuerit e negocium delegatum. Idem in c. Cum postulas. Cum enim aliquis iudicem proponit e habere suspectum suspicionis causam coram eodem allegare tenetur. Si partes et in aliquos non valde remotos conueniat per eundem iudicem debet cognosci coram quibus si causa suspicionis infra terminum competentem probata nõ fuerit tunc demum auctoritate sua vtatur. q si coram ipsis causa suspicionis probata fuerit cause cognitioni supersedere tenebitur recusatus ipsa namque ratio dictat q suspecti et inimici iudices esse non debent.

C Iterum de eodem. C XVI.

Innocentius tertius in concil. generali. Cum cessante causa cesset effectus statuimus vt siue iudex ordinarius siue delegatus aliquid comminando vel interloquendo protulerit quo executo in mandato alter litigantium grauaretur. Et sano vsus consilio ab huiusmodi interlocutionis vel comminationis effectu destiterit libere in cause cognitione procedat nõ obstante si a tali comminatione vel interlocutione fuerit appellatum. Dummodo nõ sit ex alia causa legitima suspectus ne possit negocium friuolis occasionibus retardetur. Idem in eodem. Cum speciali sit prohibitione prouisum ne quis in aliquem excommunicationis sententiam nisi competenti commonitione premissa promulgare presumat volentes etiam prouidere ne forte commonitus frustratorie recusationis vel appellationis obtentu monentis possit declinare examen statuimus vt si allegauerit se iudicem suspectum habere coram eodem causam iuste suspicionis assignet. et ipse cum aduersario. vel si forte aduersarium non habet cum iudice arbitros communiter eligat. Aut si communiter conuenire nõ possunt. absque malicia ipse vnum et ille alium eligat q de suspicionis causa cognoscat. et si nequiuerint in vnam concordare sententiam aduocent tertium vt qd duo ex ipsis decreuerint robur obtineat firmitatis. Sciant quoque se ad id fideliter exequendum ex iniuncto a nobis virtute obedientie sub attestatione diuini iudicii districto precepto teneri. Causa vero suspicionis legitime coram ipsis infra competentem terminum nõ probata sua iurisdictione iudex vtatur. At ipsa probata legitime de recusatoris assensu personne idonee committat negocium recusatus. vel ad superiorem transmittat. vt in eo ipse procedat sicut qd fuerit procedendum. Porro commonito ad appellationis obstaculum conuolante si eius excessus euidentia rei. vel ipsius confessione. aut alio modo legitimo fuerit manifestus cum appellationis sit remedium nõ sit ad defensionem iniquitatis. sed ad presidium innocentie institutum. nõ est prouocationi huiusmodi deferendum. Excessu quoque dubio existente. ne friuole appellationis diffugio appellans iudicis processus impediat. coram eodem probabilem causam appellationis exponat. talem videlicet q si foret probata deberet legitima reputari. et tunc si habuerit aduersarium infra terminum iuxta locorum distantiam et temporis qualitatem et naturam negocii ab eodem iudice moderandum appellationem prosequatur. quam si prosequi non curauerit. extunc ipse iudex appellatione nõ obstante procedat. Nullo autem aduersario comparente tunc iudex ex suo procedat officio. Appellationis causa coram superiore iudice probata superior sue iurisdictionis officium exequatur. Si si appellans in eius probatione defecerit. ad eum a quo ipsum appellasse maliciose constiterit remittatur. Ceterum has duas constitutiones premissas volumus ad regulares extendi contra suas obseruantias speciales.

C De alienatione rei litigiose. C. XVII.

X summa iuris. Plerumque vero accidit. vt rem de qua controuersia mouetur quis dolo alienet. vel in alium transferat vt iudicium mutet aut euitet. et tunc dicitur alienatio fieri causa mutandi iudicii. Ideo autem dicit de qua controuersia mouetur. quia si lis vel controuersia iam cepta fuerit. vel quasi subiacet vitio litigiosi. potest siue proprietatem siue possessionem alienet. Ex edicto autem locus est de pena alienatoris. Et teneatur ad interesse in duplum. Pena vero illius qui suscepit est vt retineatur. et quantum possit de illa re si cui alienator. Quinque vero nõ habet locum hoc interdictum. vt si ille qui rem alienauit ea carere q litigare maluit. vel si ob valitudinem aut etatem aut propter necessarias occupationes litem in alium transtulit. et etiam si rem alienauit et recuperauit. Extra. de alienatione facta mutandi iudicii causa. Alex. iii. Ex quorundam relatione accepimus. C. cum aliqui a nobis literas commissionis impetrant. aduersarii et mandatum nostrum eludant antequam littere ad iudices perueniant. res. postea pro quibus contenditur ab eis in voce appellationis presumpserint. et infra. Nos igitur contra predictam calliditatem et versutiam prouidere volentes. M. quatenus si aduersarii eorum pro eludendo mandato nostro taliter appellauerint aut de possessione de qua controuersia vertitur commutationem fecerint. Uel ex malicia distulerint attentandos eos qui in possessionem se ingesserunt appellatione cessante sub nostro examine iuris equitate

tati parere. Gregorius. et alibi nicola. et decani fumensi. Ex parte sua bonorum capituli fuit propositum q inter laicos illius loci quedam huiusmodi consuetudo gentibus dirimendis per iudicium seculare quando clerici sibi donationes et precio ab aliquibus laicis possessiones. faciunt actiones. et ad ecclesiasticum forum aduersarios trahunt. et per hoc et huiusmodi commercio assequuntur. Et infra. Cum igitur cessiones et emptiones huiusmodi legitime prohibeantur. facientes. itaque iactura cause afficiant illos q sibi patrocinium talis aduocare potentiores presumunt. et ex eo etiam sint obnoxii q ex forte cupiditate videntur procedere. Mandamus quatenus clericos memoratos a presumptione huiusmodi per censuram ecclesiasticam compescatis. Et in ff. De alienatione mutandi iudicii causa facta. Paulus. Omnibus modis proconsul id agit ne cuius deterior causa fiat ex alieno facto. Et cum intelligit iudicium cuius interdum durior nobis constitui opposito nobis alio aduersario in eum quoque remque prospexit. et si quis alienando rem alium nobis aduersarium suo loco substituerit. idque data opera in fraudem fecerit nostram tanti nobis actione in factum tenetur quanti nostra interfuit alium aduersarium nos nõ habuisse. Itaque si alterius prouincie hominem aut potentiorem nobis opposuerit aduersarium tenebitur. Ulpia. Idem fieri potest et sine dolo malo quidem possidere desierint. verum iudicii mutandi causa id fiat. sunt et alia complura talia. potest autem quis dolo malo desinere possidere. nec tamen mutandi iudicii causa fecisse nec hoc edicto tenebitur. neque in alienat q dubitarat omittit possessionem nõ tamen eius factum improbat pretor qui tantum habuit re carere ne propter eam sepius litigaret hec est verecunda cogitatio eius qui lites execratur nõ est vituperanda sed eius dubitarat qui rem habere voluit ad alium transferat et molestum aduersarium pro se subiiciat. Pedius non solum ad dominii translationem hoc edictum pertinet. sed verum ad possessionem quoque. Alioquin cum quo in rem agebatur inquit. si possessione cessit nõ tenebitur. Si quis autem ob valitudinem. aut etatem aut occupationes necessarias litem in alium transtulerit in ea causa non est vt hoc edicto teneatur cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Denique actio in id quod interest competit. si dolo malo fiet alienatio.

C De rei confessione. C XVIII.

X summa iuris. Quod si forte veniat reus ad iudicium et confiteatur. Dicit lex q in confessum nulle sunt partes iudicis q subaudi in cognoscendo nihilominus tamen condemnabit eum iudex per sententiam. Reo quidem in iudicio confitente actor exoneratur probatione. Ad hoc tamen vt alicui confessio sua preiudicet exiguntur plura q notantur his versibus. Maior spõte sciens contra se vbi ius fit et hostis. Nec ius nec certum fauor aut natura repugnet. Maior inquam quia impuberi confessio sua non preiudicat. Sciens autem q confitentem per errorem facti nõ nocet. vsque ad sententiam. sed post. Econtra vbi ius fit q facta extra ius. lite nondum contestata etiam coram iudice suo nõ preiudicat. Fallit tamen hoc in quibusdam casibus vt cum queritur an aliquis sit heres pro qua parte sit heres et huiusmodi. Item vbi fit et hostis. aduersarius vel eius procurator q si eo absente et ignorante ab eo confessio fiat nõ preiudicat. Non enim solet quis absenti condemnari. Nec ius repugnet. Ideo dicitur q confessio iuri contraria nõ preiudicat vt si confitear aliquem esse seruum meum. qui de iure hoc esse nõ potest. vel me contraxisse matrimonium sed ad tempus. Item ne lis repugnet quia ad hoc vt confessio preiudicet necesse est vt fiat de re de qua cum alio lis est. actio et si confessus sum me interfecisse illum quem alius interfecit vel seruum meum esse q est alterius. Nam si confitear me occidisse cum qui viuit mihi. obest. Certum quoque q confessionem oportet esse de certa re. Ne fauor repugnet in matrimonio vel libertate in his enim confessio non statum preiudicat nisi quis in ea perstat. Item ne natura repugnet q si confitear aliquem esse filium meum qui maioris etatis est q ego nõ preiudicat mihi. Debet confiteri reus procedente interrogatione iudicis vel alterius partis. Si autem interrogatus a iudice reus nolit respondere perinde est ac si contra se confessus esset qd asserebat aduersarius. Idem quoque si obscure respondeat et interrogantem incertum dimittat. Et ff. titulo de confessis. Paulus. Confessus pro iudicato est qui quodammodo sua sententia damnatur. Ulpianus nõ fatetur q errat nisi ius ignorauit. Iulian. Confessum se certum debere legatum omnino damnandum. et si in rerum natura non fit. et si ita recessit ita tamen vt in estimationem eius damnetur q confessus pro iudicato habetur. Idem si is cum quo lege aquilia agitur confessus est seruum occidisse licet nõ occiderit. Si tamen occisus homo fuerit confessione tenetur. Certum confessus pro iudicato erit incertum nõ erit. Paulus nõ omnino confessos condemnari debere rei nomine que an in rerum natura est etiam incertum sit. Extra. ii. de confess. Clemens iii. Ex quorum suggestione fratrum homicidii crimen perpetrasse proprium nisi aliis modis verum esse constiterit non confessos pene subdendos q sim vtriusque iuris statuta de confessionibus. aut confitentis interrogari nõ debent. Criminis et maiestatis excepto. de reatu proprio confitentis periculosa confessio non est aduersus quemlibet admittenda. Si tamen

eo infamia huiusmodi laborare cognoueris. singulis eorum adiun cis tribus socijs sm ordinem purgationem indicas.

De Libelli oblatione. C. XIX.

X sūma iuris. Si vo reus veniat. et velit cōtēdere tūc os ei dari libellus quem etiā reus petere solet vt sciat sup quo debeat rñdere. et est libellus duplex s. cōgnitionis q dat dūe nōnatus. et dat in cau sis ciuilib⁹. Et accusationis q dat libellus inscriptiōis et dat in cri minalib⁹. Est aūt libellus breuis petitio in scriptis redacta rē cāz et actionē ptinēs pponētis. Et qd dico rez intelligas generalit. siue agat aūt siue agat in psonā. Itē ds cōtinere libellus factū et bene narret quare es obligat⁹ puta qz vēdidisti vel qz mutuo sibi dedi sti. et hoc voco causas siue obligationē. Itē ds cōtinere sm iura ciuilia actionē et illa obligatiōe descēdēt. sz sm iura canonica sufficit narrare factū et cā n exprimere qre petat id qd petit. Debet etiā cōti nere nomē agētis. et illius 9 quē agit. Itē nomē iudicis et diez dati libelli. mēsem et annū incarnatiōis dñi. Unde ita cōcipias libellū. vo bis dñe p ar de belu. Cōqueror ego pe. de magistro alberto cui vē didi codicē meū p cētū l. qs peto ab eo mihi psolui. vnde peto ipm in dictā pecuniā cōdēnari et p vos ad solutionē cōpelli. ptestant et qdā de expēsis factis et faciēdis in lite. Petūt etiā qdā dāna q incur rerūt pter h et hic in scriptis ds offerri reo. vel iudici et ei det. Et de bet assignare iudex terminū nō min⁹ xx dies sm iura reo. vt delibe ret an cedat an ptēdat. Moderant tñ hodie iudices p qualitate psonaz et factoz inducias memoratas. Si agat aūt in rē. pōt sic for mari libellus peto ego magister pe a magistro alberto domū meā qui dico meā sitā in tali loco cui coheret via publica. In iterdicto recuperande possessiōis libellus sic cōcipit. Ego b. cōqueror de. N. q talis rei possessiōez mihi violēter abstulit vnde peto rē meā restitui In iterdicto vo retinēde pos. sic. Ego b. cōqueror de n q ipetit me i possessiōe mea. In iterdicto ad adipiscēdū pos sic. Ego b peto pos sessionē talis rei a. n. Effect⁹ libelli ē vt actionē annalē ppetuet. Itez vt faciat rē angosaz. scita dictiōe p executorē. Itē oblato libello secutaqz dictiōe executoris. interrūpit pscriptio. In sūma vo nota q si litteris pape p qs cōmittit res exprimat. vt exēplū eoz mittat aduerse pti q citat vice libelli funget. tolleqz ptib⁹ iducias delibe ratorias. Et ff. l. ij de edēdo Ulpianus. Qua qsqz actiōe agē vult pmo eā edere ds. Nā equissimū videt eū q acturus ē edere actiōez. vt pinde sciat reus vtrū cedere an ptēdere vlira debeat. Et si ptēdēdū putat veniat istruct⁹ ad agēdū cognita actiōe qua cōueniat. Edere aūt ē etiā copiā describēdi facere vel in libello cōplecti et dare vel di care. Eū quoqz edere labeo ait q pducit aduersariū suum ad album et demōstrat qd dicturus est vl id dicēdo quo vti velit. Editiōes sine die et 9sule fieri debēt. ne qd excogitet edito die vel 9sule et prolato die fiat. Diē aūt et 9sulē excipit ptor quo istrumētū cōscriptū est. nō in quā solutio accepta est. Nā dies solutiōis sicut summa pars est stipulatiōis. Rōnes enī cū die et 9sule edi debēt. qm accepta et data nō alias possunt apparere nisi dies et consul fuerit edit⁹. Edēda sūt oia. q qs apud iudicē editurus est nō tñ vt instrumēta qb⁹ qs vsu rus est cōpellat edere. Edere nō videt q stipulationē totā non edi dit. Eis q ob etatē vel rusticitatē vel ob sexū lapsi non ediderunt ex bis iusta causa subuenitur. Idem. Edi autē est vel dictare vel tra dere libellum vel codicem proferre.

De Spoliatoz restitutiōe. C. XX.

X sūma iuris. Qm aūt expoliati statiz in iudi cio restitutionē petere solēt qlr facien da sit videam⁹. multū. n. refert an aliqs expoliatus a iu dice suo an nō suo. Similit an ordine iudiciario seruato an nō. Nā si ordine nō seruato statim restituēdus est. Excipiuntur tñ casus in quib⁹ cessat restitutio. Cessat qu in eo qui sedē apo stolicā occupat. Nā si expellat nō cōpetit ei restitutio. Itez si petēti restitutiōez opponat spoliatio nō obtinebit restitutionē nisi prius eā faciat spoliato. Itē cessat restitutio si scādalū oriat ex ea. Itē si op ponatur excōmunicatio quonā excōmunicatus nō habet personā stādi in iudicio. Itē si opponat renunciatio spontanea in manu iu dicis sua facta. Itē si mulier a viro repulsa cōmittat fornicationē nō poterit petere restitutionem. Uel si vir vxore sua spolietur et de viri sevicia timeat. In summa vero nota q nemo in iure spoliatus po test accusari super suo vel alio crimine ante restitutionē ab ipso spo liatore ab alio vero potest quia res inter alios acta aliis non preiu dicat. Item nota q non omnia ablata spoliato restituenda sunt eo loco vnde sunt ablata hoc tamen si placuerit spoliato cum id eius fa uore sit introductum. Itē restituendi sunt omnes fructus quos perce pit violētus. et quos percepisse potuisset is q deiect⁹ est. si ei possidē re licuisset. Et probata spoliatione super dampnis statur sacramēto spoliati. tñ cū iudicis taxatione. pōt aūt petere restitutionē is q de possessiōe expellant. qm nō is q possessiōe priuant. Itē si cuius fundus occupat vel eccia. Et cū venerit ad eā nō admittant. ex nūc li possessione priuant. Extra. ij. de rest. spoli. Alexāder. iij. Sollici te caueas quando quo tpe h renūciauerit eccie. et si cōstiterit eū spo liatū eā eādē ecclesie renunciauit. contra eū testes altius ptis de iuramē to et renūciatiōe sponte facta anteqz restitut⁹ fuerit nō admittas qz nō ē verisile q spōte iuri suo renūciauerit q renūciat spoliat⁹ sz testes eosdē. b qb⁹ ītēdit et pbare q violēter pdicta eccia fuerit spolia tus dūmodo idonei sint recipe nō postponas. Celestin⁹ iij. Bra cara nos q̄rela. Et infra. Mādam⁹ si vobis cōstiterit de pmissis pdi ctū archi. ablata pnominati monasterij frib⁹ cū itegritate restituere dānaqz plenarie resarcire. et de illatis iniurijs cōpetēter satisfacere cōpellatis. pcisum vt nō tm̄ fructus a nouo et violento possessore p ceptos sed quos etiaz si eas possidē fuisset licitū possessores veteres percepissent reddi faciat eisdē. Inno. iij. in c. Cūz. Iniquus est actio quā iopia debitoris excludit. Itē in dal gene. Sepe contingit q spo liat⁹ p spoliatorē in aliū re trāslata. cū aduers⁹ possessorē nō subue nit p restitutiōis bñficiū spoliato cōmode possessiōis amisso ppt difficultatē pbationū iuris ppetate amittit effecti. U n nō obstā te iuris ciuilis rigore. sanimus vt si qs de cetero scienter rem talez re ceperit cū spoliatori quasi succedat in vitiū eo q nō multū interfit quo ad periculū anime iniuste detinere ac inuadere alienum. contra possessorem hmōi spoliato per restitutionis beneficiū succurratur.

Quid cuiqz faciendum sit ante litem. C. XXI.

Ratianus causa. iij. q i. Quod aūt restitutio nō qbuslibet danda sit multis auctoritatib⁹ pbat. Ait. n. fabian⁹ papa. Epi si a ppri is sedib⁹ aut ecclesijs sine auctoritate romani pōtificis expulsi fuerint. anteqz ad sinodū vocent. pprius loc⁹ et sua oia eis reintegranda sunt nulla. n. rō sinit vt ad tps eoz bona vel eccie ac ipe res ab emulis aut a quibuscūqz detineant. vt aliqd illis obici de beat nec qcqz pōt eis quilibet maioz vel minor obiicere dū suis ec clesijs vel reb⁹ vel potestatib⁹ carent. Patet g q expoliati pri⁹ sunt presentaliter restituēdi qz ad cāz vocandi. Sed obicit vbi non fuit legitima institutio ibi nec pōt esse restitutio. Illi g quoz electio vi tiosa est. vel qui a clero nō sunt electi. vel a populo expetiti. vel qui p simoniā irrepserunt nō sunt habēdi int epos. et ideo si a sedibus quas tenere videbant expulsi fuerint nō possunt restitutionē pete re anteqz vocant ad causaz. Unde supra in tractatu ordinādoz. Si quis pecūia vel gratia humana seu seculari vel militari tumultu et c. Sed h in eo casu tm̄ intelligat in quo aplica sedes per violētiā oc cupat quo casu iudex nō inuenit cuius officio ille apostaticus pos sit excludi. in alijs aūt locū nō habet cū violenta possessio nisi per iu dicis sententiā violento detētatori als detractatori detrahi nō pos sit. Si aūt verus dñs bello nō continuato sed renouato vi illum de possessione eiecerit iudicis auctoritate pdōni possessionē restituet.

Extra. ij. de resti. spoliatoz. Alex. iij. vercelen. episcopo. Cū quis di cit se de possessione violenter eiectū et aduersarius dicit eū nō fuis se canonice institutū. Respondemus prius de violenta eiectione qz de canonica institutiōe agi debē qz predo etiā est sm rigorē iuris re stituendus. Idē exonien. epo. Itē cū quis dicit se de possessiōe violēter eiectū vel aduersariū clam possessionē intrasse. et aduersari us crimē ei obiecit vt eū a sua itētiōe repellat nō occurrit nobis q illi⁹ obiectio admitti debeat vl pncipali cause ppt h executio retar dari. quoniā criminaliter cōtra eū ante restitutionē agē nō pōt. cuz presumat eius existere inimic⁹. Idē cantuar. epo. Cōquerēte no bis. R. clerico accepim⁹ q ipsū ecclia de Uuerford sine iudicio spo liasti. qd cū iam nō deceat honestatē tuā clericos tue iurisdictiōis si ne manifesta cā et rōnabili suis bñficijs spoliare. qb⁹ teneris paterna puisiōe cōsulere. Mandam⁹ quatenus si est ita. pdicto clerico pfatā ecctiā cū reddit⁹ ide pceptis restituas. et in pace eā possidē pmittas. Resti tutione aūt facta. siquid aduersus eum sup pscripta ecclesia pprio nere volueris coraz exoñ. epo. delegato a nobis. per te vel sufficien tem responsalē tuū cū eodem. R. ordine iudiciario poteris experiri.

Idē in c. cum venissent. Is possidet cuius nomine possidetur.

Utrum pendente lite diuortij mulier viro restituenda sit.

C. XXII.

Xtra ij. de resti. spoli. Lucius iij. L. i. C. miles B. sibi matrimonio copulasset et maritali affecti one pertractasset ipsa hūa suscepisset sine iudicio ecclesie a se remouit eandē. et de accusādo sup consanguinitate matrimonio. lrās re. ap. ob. impetrauit ad iudices. cum autē pendē

q̄ a iudicibus mulier citaretur per ciuocensem episcopum virum sibi restitui petiit. sed et ob hoc ad nos ppriū nūciū destinasset. demuȝ corā p̄fatis iudicib⁹ cōstituta vel mē p se vel p procuratorē ante ipsius cause ingressum post viri sibi restitui postulabat. iudices vero restitutiōe negata quō fieri nō debuit in principali procedere voluerunt. Unde ip̄a ad nostrā audiētiā appellauit. et infra. Mādamus quatenus si est ita mulieri viri restitui faciatis. quā post ap̄ ipsi facta sūt in irritū reuocātes. postmodū cām sup matrimonio audiatis et fine canonico terminetis. Innocē. iii. turonen. archiepo. Utrū qñ aliqs cōsanguinitatis gradus obicitur in quo sedes ap̄lica dispēsare nō pōt nec etiā cōstiterit et probatiōes prompte sint et parate indulgēda sit restitutio an denegāda. et infra. Sane circa solutionē qōnis proposite diuerse sunt sniē. Porro cū mulier q̄ cōsanguinitatis hȝ notitiā presertim in gradib⁹ quos lex diuina prohibuit. nō possit hmōi viro sine mortali peccato carnalē cōmisceri. qm omne qđ nō ē ex fide peccatū est. et quicquid fit ctra cōsciam edificat ad gehēnā. frustra in tali casu adiudicaretur restitutio spoliato. cū illa cōtra deū nō debeat in hoc iudici obedire. sed potius excōicatiōis humilit̄ sustinere. Sicque difficultas occurrit q̄ si pponeretur. qz ppter iniam oporteret eā reddere debitū. et ppter cōsciam reddere non deberet. vnde contingeret eos grauiter impediri. et vtrique laqueus pararetur. cū inter se carnalit̄ cōiungi nō possent. nec alii matrimonialiter copulari. ppter melius videtur q̄ cū opponitur consanguinitas p̄sertim in gradib⁹ diuina lege prohibitis et probatiōes offerunt incōtinēti parte in ceteris q̄ sit adiudicāda restitutio. Sed ad maiorē cautelā iuramēto recepto q̄ talis obiectio malitiose nō fiat solū quo ad cōmixtionē carnalē maxime si fama cōsentit ē restitutio differēda. donec audit probationib⁹ et discussis cā sine diffugio terminetur. cū vtrique sit melius taliter expediri q̄ manere aliter impeditos. Qđ si nō habeat incōtinēti probatiōes paratas sed dilationes expectat longiores. qz p̄sumitur ctra eā q̄ sine iudicio ecclesie sua temeritate tā diu recessit a viro ad restitutiōeȝ plenariā ecclesiastica cēsura compelli. Quā tñ ipsa thoro negādo cōtortum cȝ humilit̄ tolerare donec probatiōes offerat pparatas. et tūc ab excōicatiōe petita sm formā ecclesie absoluatur. Sȝ anteq̄ fiat illi mādatū sub debito iuramēti recepti probationib⁹ procedatur. quēadmodū est premissuȝ. Si vero tanta sit viri seuitia et mulieri trepidāti nō possit sufficiēs securitas puideri. nō solū cȝ illi restitui. sȝ ab eo potius amoueri q̄ illico si fieri pōt. sufficienti securitate prouisa pro facto videtur cōuinci ante cause cognitioneȝ restituenda marito.

¶ De Induciis petēdis post restitutionē. C. XXIII.

Hatianus vbi supra. q. ii. De induciis aūt post restitutionē p̄stādis et quo spacio tpis cōcedēde sint. Scribit iohanes papa. dicens. Quāto tpe expoliati vel expulsi esse videbantur anteq̄ ad synodū vocarentur. sub eodē tpis spacio eis iducie indulgeantur. Itē Stephanus papa ↄntus gerardo laodicēn. Oportet vero et p̄mū nos tā de iniustis ciuitatib⁹ et monasteriis et māsis q̄ et de reliqs generaliter reb⁹ reinuestire faciatis. qz nec nudi contēdere. nec inermes inimicis nos debemus opponere. Itē gelasius papa. Electis epis vel expoliatis post integra restitutionē annuē vel amplius iducie vel vi. mēsiū indulgēde sunt. Itē felix papa in. c. Si epis male viuēdo facultates ecclesie dispsit. epus ab eius patrimonio quousq̄ de dilapidatione rerū ecclesiasticarū cognoscatur submouēdus est. exēplo tutorū et curatorū q̄ cū fuerint suspecti a tutela vel cura remouentur donec de suspectione cognoscatur. Eadē. q. iii. Qđ vero post vocationē veniēti ad iudiciū iducie negāde nō sunt felix papa testatur. Quādiu inq̄t ad repellenda inimicorū improborū machinamēta. et suas pparādas responsiones. et testes cōmuniendos et cōsilia epōrū atq̄ amicorū querēda annuȝ et eo amplius mādauerunt cōcedi. qz diu aūt annū in quo piissimi cōcordant. Minus vero q̄ et me ei nō reppēri. qz et laicis hec indulta sunt. quantomagis domini sacerdotibus.

¶ De Mutuis petitionib⁹ vel recōuētionib⁹. C. XXIIII.

X summa iuris. Sepe vero fiūt petitiōes mutue que debet fieri coram codeȝ iudice. debetq̄ libellus porrigi statim porrecto sup principali et simul tractari vnaq̄ sniā terminari. Si tñ separatim tenet snia. Forma recōuētiōis assūpta fuit vel dicitur q̄ dicitur ab alio si vicissim illi pulsare qui illam pōt qđ nō amisit apud eūde iudicē. Et pōt recōuētio fieri de causa quolibet iudicii. Cessat aūt recōuētio in p̄iudicialib⁹ actionib⁹ vt si ego velim agere velut litigioso iudicio et tu velis qōnē proiectatis instituere nō potes. qz qđ mea p̄iudicialis est et prius tractari cȝ q̄ tua. Itē cessat in actiōe criminali cōcurrēte cū ciuili nō pōt recōuētio taliter fieri. Cessat in excōicato q̄ pōt cōueniri sȝ cōuenire nō pōt et ideo neq̄ recōuenire. In arbitrio quoq̄ cessat

vt dictum est supra. In summa vero nota q̄ cōuent⁹ sup vna actione potest aduersariū pluribus actionib⁹ recōuenire. Itē cōuent⁹ sup recōuētione pōt recōuenire sup ea. Et dicit quidā q̄ recōuētio fieri pōt vsq̄ ad sniam. Alii vero q̄ statim nec habebit locū si cōtestatur vsq̄ ad contestationem. Sed prima opinio verior. Eodē aūt modo procedēdū est in recōuētiōe sicut in cōuētiōe. Qđ aūt dicit corā eodē iudice intelligēdū de cā de q̄ posset ille iudex cognoscere. Nā si corā laico cōuētus velit de spirituali causa recōuenire nō pōt laicus eam tractare. Porro reo actoris respondere nolentis est vt nō respondeatur ei. Hec aūt obseruanda sūt siue sit iudex ordinari⁹ siue delegat⁹ nā et si delegat⁹ sit poterit in eodē iudicio de vtraq̄ qōne cognoscere sine appellatiōis remedio. Extra ii. de mutuis petitiōib⁹ Celestin⁹ iii. Consultationes verū cū cā ap̄lica recōmittitur et reus corā eodē iudice actorē recōuenire et actor sup recōuētiōe ap̄ ob interponat an sit appellatio deferendū. Nos vero ita sentimus q̄ cū actor et reus eadē si ordine et eodēq̄ iure circa appellatiōis remediū debeat vterq̄ censeri. Sicut desiderat actor vt sibi iuxta mandatoris rescripti fiat iustitia ap̄ re. ita eodē modo cȝ recōuenienti in sua iustitia respondere.

¶ De Ordine cognitionum in diuersis questionibus siue petitionibus. C. XXV

Uoniā aūt frequēter in iudiciis plures veniūt questiōes de q̄ prius agēdū sit videamus. Qñ quidē proponūt plures ab vno et eadē petitio est in eius arbitrio q̄ pponit quā illarū prius proseqtur. nisi altera incidēs fuerit vel nisi vna pēdeat ex altera vt si a possessore hereditatis tui petā hereditatē et mutuū qđ dedi tuo patri q̄ me hereditatē petere et ita liqueat an mutuū petere possim. Possunt etiā plures gratia diminuēdarū litiū simul tractari. Qñ vero p̄ponuntur a diuersis si quidē ambe ciuiles sint simul tractabuntur qñ in illis hȝ loci recōuentio. Ille tñ prius libellū porriget et litem cōtestabitur q̄ pri⁹ ad iudiciū prouocauerit iuxta regulā illā q̄ prior appellat prior agat. Fallit hoc in actiōib⁹ q̄ sui na procedūt alias. vt q̄stio possessiōis procedit questionē proprietatis vt si actor agat possessorie reus nō poterit agere petitorie. Itē in p̄iudicialib⁹ actiōib⁹ vt si tu petas a me x. et ego dicaȝ te seruū meuȝ esse vel filiū in potestate mea existentē. Itē si a reo inferatur aliqua qđ in modū exceptiōis illa prius tractabitur. Itē fallit hoc in questiōe criminali cōcurrente cū ciuili et diuersis partib⁹ prius in tractāda est criminalis. Si vero sint ambe criminales sūt obtinet regula p̄missa qui prior appellat. fallit tñ hoc si prior instituat qōnem de minori crimine et secundus de maiori. Itē si primus iniuria suā nō prosequebatur et secundus prosequitur fallit. Itē in crimine derogatorio vt si dicas q̄ vendiderim seruum tuū et ego dicā occidisse te illū ante tpe illud quo me dicis eū vendidisse. Fallit etiā vbi ciuilis questio p̄iudicialis criminali cōcurrit cū questiōe criminali pri⁹ tractabitur ciuilis q̄ est p̄iudicialis criminalis vt si velis me accusare criminis et ego dicā te seruū meū prius cognoscetur ciuilis qōnis qm illa probata perimetur questio criminalis. cū nō liceat seruis dñm accusare. Itē si vna fuerit incidēs alia principalis incidēs semp primo tractabitur. Extra i. de ordine cognitionū Celestin⁹ iii. Cū exceptiōe probata principalis q̄stio perimatur ante est cognoscēdū de ipsa q̄ ad diffinitionis articulū procedatur. Greg. ix. Sup spoliatiōe cōuentus aduersus petentē restitutionē nō est nisi sup spoliatiōis questione si cū reconueniat audiēdus. cū restitutionis petitio in hoc priuilegiata cognoscatur vt ipsum spoliatum nō cogatur ante restitutionē spoliatoribus respondere. q̄ē agendo spoliatiōe ab eis in modū exceptionis opposita repellatur.

¶ De Plus iusto petentibus. C. XXVI.

Ustinianus vbi supra li. iii. Si quis aūt agens in intētiōe sua pl⁹ cōplexus fuerat q̄ ad eū pertineret cā cadebat. id est amittebat. nec facile in integrū restituebatur a pretore nisi minor xxv. āñis aut iuuētute lapsus et vbi tam magna cā iusti erroris interueniebat vt etiā cōstantissim⁹ qs labi posset. Pl⁹ aūt quatuor modis petitur re tpe loco et cā. Re vt si quis pro x. aureis q̄ ei debetur xx petat. Aut si is cui ex parte debetur totū petat. Tpe vt q̄ ante diē petitā vel ante conditionē petierit. Sic enī q̄ tardi⁹ soluit q̄ debuit mīn⁹ soluit intelligitur ita q̄ prematurē petit pl⁹ petit vt. Locouerit cū qs qđ certo loco soluēdū ē alio loco petit. auferre. n. videtur vtilitate loci q̄ vtilitas plurimum in mercib⁹ maxime inuenitur vt in vino oleo frumento et hmōi q̄ p diuersas regiōes diuersa hūt precia. Cā vt si qs ita stipulat⁹ sit hoiem stichū vel decē aut x. aureos et hic alterutrū petat. vt aut hoiem tñ aut x. aureos tñ. In hac aūt petitiōe electio tollitur pmissori et eo mō petitor cū deteriore suā meliorem facit aduersarii deteriorem. vt si quis generaliter hominē spōdeat aut vinū aut purpurā. et ille eū spōdet specialiter

[illegible] sextum hominem. vel vitum campanum. purpuram tyriam [illegible] [illegible] fit quod quis petit tamen plus petere intel [illegible] quia [illegible] [illegible] fit [illegible] soluere qd ma [illegible] [illegible] aūt z nostra [illegible] iudicat q si qd quale [illegible] plus petitū fuerit si qd forte dāni ex hac cā accide [illegible] cōtra quē petitū fuerit cōdēnari de [illegible] puel.

Et sūma iuris de quattuor modis qb⁹ plus debito petit. versus [illegible] Plus petit cā [illegible] [illegible] Pena vo plus petentis hec est ille q plus petit re. si pseueret in petitiōe cadit a toto debito et ve [illegible] plus petit tpe inducie tpis in penā duplicant z expensas restu [illegible] Qui aūt loco vel causa plus petit omne dāmū restituet qd inde [illegible] Deniqz si probet p testes actor q plus petierit pdictas penas patiet. Si vo pbet iuramēto delato vel p ofessionez actoris [illegible] in sūma falso adiecta. [illegible] de plus petitio. Grego ix. [illegible] plus petētū si sup petitiōe sua [illegible] in iudi [illegible] ita q q re petiit amplius siue cā in expēsis aduersarii cōdēnant. Qui aūt plus loco ad interesse tenent p eo q vtilitas adi [illegible] debitor his quaz haberent si statuto loco soluissent. Ei vero a quo amplius tempore petitur inducie duplicantur nec litez [illegible] [illegible] soluantur expēse.

De Minus petētib⁹. vel in petēdo errātib⁹. C. XXVII.

Iustinianus vbi supra. in. li. Si vo in litē tiōe sua minus cōplexus fuerit actor q̄ ad eū ptinet sine piculo agit in reliquū. ni [illegible] nihilominus iudex aduersariū in eodē iudicio cōdemnat. Et cōstitutionē zenonis. Si aūt aliud p alio intēderit nihil eum pi [illegible] placet. Sz in eodē iudicio cognita veritate errorē suū corrige re [illegible] velut si stichū hoiez petere debeat z heredē petat. aut si [illegible] ex testō dari oportere intēdat qd ex stipulatu ei debet. Eū q cre ditorib⁹ suis bonis cessit si postea aliqd acqsierit qd idoneū emolu mētū habeat ex integro in id qd facere pōt creditores cū eo expiunt. [illegible] [illegible] Benedi [illegible] z idoneū emolimentū habeat. nā si forte modicū sit cōmodū qd ad victū eius vix sufficiat. nō possunt hō auferre creditores. q; ampli [illegible] semel [illegible] nō fit. Si hoc itelage de prorib⁹ creditorib⁹. Nā si postea noui supuenerit [illegible] cessio sit. siue cū seruis negociū gestū est. siue cū his q sunt in potestate parētis. in his vero eadez iura ser [illegible] [illegible] pōt p [illegible] conueniri. Exercitor [illegible] ad quē q [illegible] questus pertinet. Qui nego [illegible] [illegible] institores vocantur.

De Questiōe vel cā possessiōis z ppetatis. C. XXVIII.

X sūma iuris. Sciēdū vo q aliqñ mouet questio ppetatis aliqñ qstio possessiōis z aliqñ ambe occurrūt. Questio possessiōis est in qua de sola possessiōe cōtrouersia vētilat. Questio vero ppeta tis in qua de sola ppetate queritur [illegible] dnio vel qsi dnio. Questio possessiōis recuperāde z adipiscēde ab vna z eadē pte pos sunt cōcurrere. Et diuersis aūt ptib⁹ cōcurrere nō possunt q; qstio possessiōis questioni ppetatis est preiudicialis. qñ ex diuersis pti b⁹ pponit. [illegible] ego petā restitutiōe; tu vo poteris iferre ppeta [illegible] [illegible] qstio vo possessiōis retinēde pōt ex diuersis ptib⁹ occurrē. z nō ab vna z eadē pte sicut nota [illegible] pōt vbi qstio possessiōis retinēde mouet [illegible] possidētē naliē ex pte vna. z possidētē ciuiliē ex alia q ille q [illegible] [illegible] possidere possit qōnē ppetatis [illegible] cū non detineat. Alius aūt q possidet z detinet nō posset. lex tñ vult q nullo mō pos [illegible] occurrere. [illegible] sūma vo nota q si is cui cōpetebat possessoriū ista [illegible] petitoriū poterit qōnē ppetatis suspēdere z ad possessoriū re [illegible] [illegible] in ppetat qōne [illegible] nō cēt agēdū posses soriū [illegible] pbādi [illegible] actor. In tali naqz ca [illegible] possessorio. [illegible] qn tractat simul iste qōnes [illegible] ppetat in [illegible] qd possessiōis [illegible] tñ qd ppeta tis. Extra. ij. de cā ppietatis z pos. Celestinus. iij. Interrogati [illegible] si [illegible] z de possessiōe z de ppetate agnoscant [illegible] pro [illegible] cupiētes de vtraqz cōmuni audiāt allo [illegible] [illegible] Deīde pus audiāt [illegible] de possessiōe [illegible] [illegible] agat. Nos aūt cū hoc sit in iure ciuili expressum q licite possit fieri respondemus.

Qz Omnib⁹ liceat debita repetere. C. XXIX.

Elinādus vbi supra. Equū est certe vt qd [illegible] [illegible] sine cā [illegible] [illegible] [illegible] nō ppria auctoritate sed publica. id est. per iudicem persequi debemus. Equi [illegible] congruum est [illegible] publica actione [illegible] mantur z per magistratum effectui tradantur. Uerbum autem de bendi [illegible] accipe debemus vt nō solū ea que per actionē vel p alia iura q hodie in actiōes redacta sunt debeant. sz etiā illa q iudic of ficio [illegible] [illegible] [illegible] tangūt [illegible] quā nō pecuniarū [illegible] sed publica vin dicta desiderat. [illegible] aūt qd [illegible] nō debet [illegible] [illegible] tiōe nec etiā [illegible] vel [illegible] siue [illegible] res mea ad te puenerit. equū est te teneri nō suffragāte iusta cā. et q eā tenē debeas [illegible] [illegible] sua repetere nō pos sint [illegible] [illegible] [illegible] plectus esse [illegible] amputit nō [illegible] mul to [illegible] qd possidere nō [illegible] si [illegible] tunicā tuā tollere [illegible] ad corinth. Secu laria igit iudicia si habuerit oino peccatū est in vobis. Uñ in [illegible] cartagi [illegible] Epēs nec puocat pro reb⁹ [illegible] [illegible] [illegible]. Prohibet [illegible] in iudicio stare captā do lucrū sed nō eā [illegible] do dānū [illegible] Aliud ē sua possidere aliud cōtra [illegible] esse Canonici nō poss. dēt sua q; res deo dicate nō sūt alicui⁹. Utunt enī reb⁹ eccle nō vt suis sed tanqz ad dispen sandū sibi credītis. Si cut q isti nō sua possident. ita nec repetūt. sed res ecclesie qrū pcura tionē gerunt. Sic q in iudicio prohibent cōtendere ita intelligen dū est videlicet vt nō sibi stent corā iudice sed alijs. Alijs aūt coraz iudice assistere z p eis iudicē interpellare nōnullos sanctoz legim⁹. Ubi aūt nō sibi stant sed paupib⁹ quoz necessitatibus pfutura repe tunt. z ita nō phibent stare corā iudice. Illud vo euāgelij. Si quis abstulerit tibi tunicā zē. nō pcipiētis est sed exhortātis. Unde aug. ait. Qd debet [illegible] benigne remittit. si tñ iniq repetit. peccat āt q exi git vltra debitū. Justinia. vbi supra. in. li. Trib⁹ aūt modis debi tor suis rebus defraudat. Latent bona eius ne venundent. Si ces sionem bonoz suoz fecerit. Si intra certuz tempus non soluerit.

De Exceptionibus. C. XXX.

X sūma iuris. Adueniēte vo termino z reo ppa rente ac litigare volēte. pōt excipe ptra illū qui petit z ptra libellū z etiā ptra iudicē. Et est exce ptio actiōis exclusio z q dico actiōis intelligas large vt sit etiā [illegible] exclusio. Et nota q exceptiōes alie sūt pemptorie. alie dilatorie. Itē dilatorie alie sūt declinatorie iudicij alie dilatorie facti [illegible]. Declinatorie iudicij sūt qñ excipit ī iudicē q nō est iudex. puta q; nō valet rescriptū in quo dat⁹ ē iudex. vl q; dico me nō eē de iuri[illegible] eius. Dilatorie cāe sūt cū re⁹ dicit actorē ex coicatū [illegible] cū dicit nōdū exiuit terminū solutiōis vel aliqd hmōi. Peremptorie sunt q factū pimūt. z sp cōpetunt ante sniaz. vt factū de nō petēdo. z cū opponit dolus actori. vel q met⁹ cā. vicz q coe git me p metū sibi pmittere aliqd. z nūc petit a me istud. obstat. n. exceptio pdicta. Dilatorie siue declinatorie ante li. ptest pnt oppo ni. postea nō [illegible] exceptionē [illegible] semp ponitur. Peremptorie vo z ante litē ptestatā z p⁹ possunt proponi vsqz ad [illegible] sniaz postea nō [illegible] Et nota q in qualibet exceptio one reus efficit actor qntū ad pbatiōez. Justinia. vbi supra. Exce ptio est auxiliu ptra legē [illegible] quidē ciuili iniquū. natura li vero plenā vtutē hñs. Exceptionū alia ppetua z pemptoria. Alia tpalis z dilatoria. pme sunt q semp agētib⁹ obstant z [illegible] de q agit pimūt vt exceptio doli mali. vel q metus cā factū est z pacti cōuenti cū ita pueniret ne oino pecunia peteret. Secūde sunt q ad tps nocēt z tpis dilatione perāt que est pacti pueniti cū ita cōue nerit. ne intra certū tps ageret vt intra qnquēniū quo tpe finito ni hil impedit actorē exequi. Replicatio est p qd replicat z resoluitur ius exceptionis. Regula iuris. Marcellus definit debitorē eē is q nactus est exceptionē iustaz. nec a naturali equitate abhorrentem. Ulpianus. [illegible] vero dam⁹ actionē eidē exceptiōez ppetere multo magis dirimus siue vtilis siue directa sit cū effectu trā. Extra pmo de ordine cognitionū. Clemens. iij. Cū exceptione probata principa lis questio perimat est ante cognitionē eius de ipsa q ad [illegible] tio nis articulū procedat. Innocent.⁹ iij. [illegible] dilectus. Si in mo dum exceptionis aliqd crimen testi obicit. vt a testimonio repellat z si crimen cōtra eum ciuiliter pbatū fuerit. non igit sibi pena infli git ordinaria. Sz eius dūtaxat testimonio nō credet qd ca rōne nō contingit quoniā [illegible] nō pcedit testes etiā quoz te stimoniū reprobat [illegible] quasi ex falso testimonio [illegible] [illegible].

De his que vi vel metus cā fiunt. C. XXXI.

X summa iuris. [illegible] aūt exceptiōes vt [illegible] ē pluriumqz de vi vel metu vel do lo fuit [illegible] actori vel dol⁹ mal⁹ vel met⁹ [illegible] op ponit de his quoqz dicēdū ē. Et pmo de vi vel metu

[illegible]

De Dolo malo C. XXXIII

[illegible]

De Rest. eorum q. per vim vel metum extorta sunt C. XXXII

Ulpianus [illegible]

[illegible]

Ex summa [illegible]

[illegible]

[illegible] in probatione defecerit [illegible] et si soluēdo nō fuerit [illegible] [illegible] nō facit [illegible] Et iii. de rez pmutatione. Deceptis et nō decipientibꝰ iura subueniunt.

Ex codice [illegible] Que in fraudē legis gesta sunt irrita sunt [illegible] [illegible] Si autem temporalē cau sam tenuit [illegible] eius valet.

De Ignorantia et errore. C. XXXV.

Uonia aūt in causis sepe pōnidiē ignorātia [illegible] [illegible] est. Et [illegible] aliud est ignorantia aliud error [illegible] [illegible] Ignorantia [illegible] re. Sicut .n. gnarus sapiēs: et ignarus .i. insipiēs appellat. sic et igno [illegible] [illegible] dubito. ita qꝫ neutri credulitatem meā applico. Ignorantia diuidi tur. Nam alia iuris est: alia facti. Ignorantia facti alia probabilis: alia non probabilis [illegible] [illegible] pone. pdesse negat. vt si putat qꝫ sibi licere a pupillo emere sine tu [illegible] pdest: in damnis aūt nō nocet. Ex codice li. j. Error in iure nature [illegible] tolerandus nō est. in ciuili tolerabilis est iuris ignorantia: in anni [illegible]

De differentijs ignorantie iuris. C. XXXVI.

Ex summa [illegible] [illegible] vel captiuū [illegible] exheredet. Idē et si putet sibi licere occidere vel furtū omittē: vel hu iusmodi qꝫ iure nāli pꝛohibet. Nihilominꝰ enī ex delicto spāli tenet. Secus aūt si putat sibi licere rē suā auferre: tūc .n. potiꝰ est error in iure ciuili. et ob hꝰ excusat a delicto furti. non tñ a pena ꝯstitutiōis. [illegible] rantie iuris nō petijt filijs tutozē: nō excusat vt euitet penā: sic et mu lier qꝫ nubit īfra annū nō seruata suo quodā marito reuerētia. [illegible] parcit feminis. nō tamē semp: sed in casibus a lege designatis.

Minoribus quoqꝫ succurrit et in cōtractibus et in delictis que nō pꝛoueniūt ex animo si quid per errorē iuris vel facti fecisse dicātur Militibus etiā errantibus in iure parcit. Ait enim imperator mi lites arma scire volo nō leges: subueniri tamē eis tantū videt erra [illegible] sua cōfessio per errorē iuris nocet. Diligenter ergo notandū ē quo ignorantias sibi subuenire velit et verum in lucro aut in damno. et pꝛo quā ignorātia et vtrū ad actionē vel ad exceptionē. et etiā quan [illegible] rem etiā facti. nisi in casu vt si forte error sit [illegible] Itē in iudicijs: vt valeat sentētia pdest allegare iudicio erro rem. l. si ignorabat successorem aduenisse. partiū autē error item [illegible] liberum ac iudicē esse posse putabāt. Secus vero si putarent eum aliū esse [illegible] erga testē quē credebāt esse liberū pdest vt teneat testimoniū. Item ignorantia in delicto [illegible] lus. vt ecce si re cōmodata vel deposita a te vtar aliter qꝫ accipiam. Itē et si i testimonio suo meo scripsi. quē putabā alienū. Nō .n. pu [illegible] Hic in cōtractibus nō excusat. vt si vēdiderīs rē [illegible]

[illegible] vel subuertā. [illegible]

De his que fiunt mēte alienata. C. XXXVII.

Ausa [illegible] [illegible] Quare [illegible] [illegible] dij reus habetur. Mēs vero alienata furore cū sui compos non sit [illegible] bernerit vel alicui palmā dederit. et cāu occiderit sicut solet fieri. [illegible] ad legē [illegible] reus est. quia opera querit. Sicut ergo qui propter difci [illegible] [illegible] lum redire contingat.

De Contumelia. C. XXXVIII.

Ex summa iuris. Contumacia est ergo [illegible] [illegible] no cōtumacis ē vt si fuerit absens ante litē cōtest. in cā [illegible] nem rei petite. Si actione personali. tunc fiet missio in possessionē [illegible] fra annū venerit et obtulerit cautionem standi iuri recuperabit pos sessionem [illegible] [illegible] cōtēpto recessit. Ideoqꝫ [illegible]

mei [illegible] ad pre de cōuocente [illegible] si venerit fine ipotatus negocio cō petente. [illegible] si venire ptempserit cām expete lite q̄ ingerit [illegible] ta diffin[illegible] nis [illegible] pūn [illegible] adiudicetis possessionē suam ta [illegible] pprietatis q̄one [illegible]. Inno. [illegible] cū mandaē alicui vt ad certū t̄minū se iudici repñtet: dno sub hac forma mādant: vt ad inuicē veniat. ⁊ ad diē sibi p̄fixā accedat: vñ si venire non possit ad diē a [illegible] tenet nihilominꝰ [illegible] Si [illegible] mādaē [illegible] vt ad certū diē alīq̄ rē certā exoluat. nō ideo erit a mandato solutꝰ si solutus si soluere nequiuerit die dato imo ad solutionē elapso tpo etiā die ad solutionem p̄fixo tenetur

¶ De Mittendo in possessionē cā rei seruande. C. XXXIX.

X summa iuris. Quia vō pp ɔtumaciā mitti tur actor in possessionē rei [illegible]. videamꝰ qd iuris acq̄rat et [illegible] infra annū nō possidet [illegible] custos est. Sed dicit q̄dā ē ver̄ i p̄sonalibꝰ actōibꝰ. In realibꝰ aūt missū dicūt stati q̄ꝫto mitti tur possidere [illegible] incōmutabilr qm̄ īfra annū potent [illegible] cautio of ferri ⁊ possessio recupari. Scdm decretales aūt vr̄ q̄ nec in actione reali missus possideat. [illegible] q̄dē ex p̄mo decreto missus [illegible] cā rei seruāde in possessionē mittit. In scdo vō decreto [illegible] mitti qui post [illegible] annu possessor [illegible]. Igit ex scdo decreto missus possessionē ɔsequit ex p̄mo nō [illegible] missione facta ex scdo decre to. missus efficiat [illegible] pabit [illegible] vsucapiēdi. Ex scdo de dolo ⁊ ɔtuma. Inno. iij. in decl. gene. Cōtingit interdū cū actor ob ɔtumaciā aduerse ptis adiudicat cā rei seruāde possessio pp rei po tentiā siue dolū actor īfra annū rē custodiēdā nācisci nō pōt vel acq̄ sitā amittit ⁊ sic [illegible] multoꝝ assertionē verꝰ nō efficeret post lapsū anni possessor [illegible] cōmodū de malitia sua reꝰ [illegible] igit cōtumat [illegible] obediēs [illegible] de canonica equitate [illegible] et in casu p̄misso actor verꝰ ɔstituat elapso anno possessor. Itē ib. de eo qui mittit in poss. cā rei fua. Gre. ix. Si aduersariꝰ tuꝰ post cu ratōis edictū ad remota loca se trāsferēs pcuratorē [illegible] nō di misit ⁊ denūciatōe publica facta domi nō appareret qui defēdat eun dem iure petere potes. vt in possessionē terraꝝ de quibus questio vertitur cā custodie inducaris.

¶ De Litigiose rei sequestratione. .C. XL.

X summa ationis. Seq̄ster dicit ille apō quē a pluribꝰ res q̄ est in lite siue de q̄ est ɔtrouersia deponit sic dictꝰ ab eo q̄ occurrenti ⁊ q̄si sequēti eos res cōmittit. Seq̄stratio est ipsa rei separa tio. Interī eni dū apud seq̄strū est nec actor nec reus possidet nisi [illegible] in seq̄stratōe actū esset vt custodie tm̄ cā depositio fieret. Si igit de quolibet [illegible] pecunia [illegible] seq̄strationis necessitas cōquiescit [illegible] p̄mo debitorē ɔuinci ⁊ sic ad solutionē pulsari. Ex voluntate vō ptiū seq̄stratio fieri pōt sicut ex p̄missis p̄z. Fit etiā qnq̄ ex ne cessitate. si de mobili re ɔtrouersia sit. ⁊ p̄sona rei suspecta est q̄ de popul[illegible] fructꝰ vel q̄ rē dissipatura sit. Et fit etiā qnq̄ pp̄ter ɔtuma ciā nō cauēns de [illegible] faciēda. Qnq̄ vō pp ɔditionē p̄sone vt si seruꝰ de ɔditōe seruitutis [illegible] in libertatē ⁊ ↄ eū [illegible] ē. fit eni tūc seq̄stratio reꝝ eaꝝ de quibus dubitat vtrū dñi sint an eius q̄ se dicit liberꝫ. Ex sūma iu. Seq̄stratio ē eiꝰ rei que in lite est. vel eius fructus a possessore sepatio. Hec quidē p̄hibet: q̄z q̄libet i pos sessione existens in illa tuēdus est vsq̄ ad diffinitiuā sniām ⁊ etiā post [illegible] īfra [illegible] quo appellari pōt. Permittit tñ in septē casi bus [illegible] q̄tuor [illegible] ⁊ preterea qñ possessor ɔtumaci est absens ⁊ hoc de misericordia. Itē qñ libertꝰ dicit se nō debere opas. Item qñ timet ne scandalū aut violētia īferat si reus possideat. In his casibꝰ fit inuito possessore p iudicē seq̄stratio. Ex voluntate vō possi dētis fieri pōt in omni casu q̄z pōt si velit renūciare iuri suo. Extra ii. de sequestratione poss. ⁊ fructu. Innocen. iii. Rector ecclesie de [illegible] sua nobis petitione monstrauit q̄ cum inter ipsum ex parte vna. ⁊ abbatem ⁊ conuentum de [illegible] ex altera: super eadē ecclesia corā abbate de [illegible] ⁊ eius collegis questio verteret. iu dices ipsi predictos abbatē ⁊ conuentū in possessionē ipsius eccle sie causa custodie induxerunt qui fructus medio tempore perceptos pro sue [illegible] voluntatis [illegible] Man quā si est ita facientes fructus sequestrari predictas si quid de ipsis per eos dis tractum [illegible] in statū pristinū reuocetis. Grego. ix. ab eo qui a [illegible] prouocauit fructus possessiōis si dispensē ab eo pos sunt lite pendente sequestrari.

¶ De Nihil innouando lite pendente .C. XLI.

Ecto: Qd aūt circa [illegible] q̄ lis est qō mota est lite pēdēte nihil inouādū sit ve. [illegible] nihil [illegible] auribꝰ cōprobat. Et [illegible] lite pēdē. nihil inouet.

[illegible] iii. eboracēsi archiepō. Littere p̄hibitionis nostre q̄ ad peti tionē archiepi cant [illegible] directe [illegible] q̄ mi nus tibi ⁊ successoribꝰ tuis liberū sit more solito ante nos p totam angliā deferre crucē. quousq̄ diffinitiua sñia decernat an ecclesia tua de iure debeat hoc hēre. [illegible] qñ matrimoniū accusare [illegible] statim fit cāmu [illegible] pē dendū [illegible] qō [illegible] coniugū [illegible] ante pbatā accusationē [illegible]. In no. iij. Abbati ⁊ cōuētui sancti siluestri. Ecclesia sancte marie in via lata contra. J. de ateya q̄ q̄sdā possessiones ipsius dicebat ↄ iustici am detinere. mouit sub iudice q̄onē ⁊ īfra. Prohibemꝰ ne possessio nes q̄ successerūt i locū ⁊ ius illaꝝ q̄s ab. J. de ateya ecclesia sancte marie petierat in mōasteriū vestꝫ ab eo de. J. lite pēdēte trāsfatas alienare interi p̄sumatis vt si ecclesia btē marie de [illegible] cō tractꝰ vel de pprietate voluerit expiri. q̄ si obtinuerit i iudicio ina nū laboret mōasterio nr̄o [illegible] possidēte sic q̄ [illegible] ⁊ possidere. Itē titulo de cōfirmatōe. [illegible] Si quis [illegible] cōfirmationē ipetrat [illegible] ap. sedē [illegible] iudex pōt de cā cognoscere ⁊ ei fine debito terminare. Si si rē tūc pacifice possidebat cū inde cōfirma tionē obtinuit ⁊ nō est datū iudici de q̄one postea exorta cognosce re. aut eā diffinire absq̄ ap. se. mandato.

De Litis cōtestatione. C. .XLII.

X sūma iuris. Si vero nō excipiat reꝰ vel in pba tione exceptionū deficiat cogit ad rñ dū actori [illegible] ɔtestādā sup negocio pricipali. Est aūt litis ɔtestatio ad negociū p̄ncipalis apud iudicē narrati onē siue petitionē opposita [illegible] responsio. Extra ii. de lit. cōte. Grego. ix. Inter epm nouiomeñ. ex parte vna ⁊ capitulū sancti qui tini ex altera: sup quibusdā iniurijs excōicatōis sentētijs ⁊ q̄busdā alijs articulis: [illegible] q̄onis suborta est. J. iudices factis q̄busdā positi onibꝰ ⁊ missionibꝰ ad eādē audiēdas [illegible] ppones volueres pponere cōpi eis cām eandē ad examē ap. remiserūt procuratoribꝰ igitur partiū pp hoc in nr̄a p̄ntia cōstitutis q̄ꝫuis positiones ⁊ missiones hincinde super pluribꝰ articulis facte fuerit corā iudicibꝰ memoratis. q̄ in de litis contestatione nō inuenimꝰ ēē factā cū nō p petitionē ⁊ missiones ad eā. sꝫ p petitionē i iure ppositā ⁊ missionē secutā contesta tio litis fiat procedētem [illegible] iudiciū de fratrum nr̄oꝝ consilio [illegible] duximus [illegible] dē vt lite nō cōtestata nō pcedat ad receptio nē testiū vel ad diffinitiuā sententiā. Inno. iij. Si reꝰ lite nō ɔtesta ta cōtumaciter se absētat talisq̄ sit cā q̄ actor possit i possessionē rep petitarū introduci [illegible] in eadē cā custodie introducēdus. [illegible] si cā ta lis fuerit q̄ [illegible] in possessionē nequeat intromitti et iuri pareat est p cen. ec. contumax compellendus.

¶ De Nō pcedendo ante litis contest. C. .XLIII.

Ite nō contestata nō est ad receptionē testiū proce dendum. nisi forte de morte testiū timeat vel absentia diuturna. In quibus casibus cū cauliter ē agē dum ne veritas occultetur ⁊ pbationis copia forsitan casibus subtrahatur [illegible] testes de q̄bus ex aliqua rōnabili cā timetur et lite nō ɔtest. sunt pcul dubio admit tē di. siue pars cōuenta sit ɔtumax siue sit absens absq̄ malicia vt cō ueniri nō possit. Sed si actor nō conueniat aduersariū. et quo īfra ānū cōueniri potest vel saltē receptionē hmōi testiū nō denuncia uerit illi attestationes sic recepte nō valeāt. ne forte hoc peruat in fraudē vt processu tpis exceptões legitime ad repellēdū testes vel alie locū hēre non possint. Porro sp̄iales cāe possunt occurrere in q̄ bus casualiter esset aliquid obseruandum. vt verbi gratia. Si super alicuꝰ electōe vel copula maritali qō moueat. tunc ⁊ [illegible] ne pp̄ter lō gā morā in sp̄ualibꝰ ⁊ tpalibus patiat ecclesia [illegible] vel viro sine muliere fornicationis occasio prebeat. marie cū propinq̄tatis gra dus opponitur lege diuina p̄hibitus. In hmōi casibus si cōtumax appareret is in quē fuerit actio dirigenda. siue q̄ peremptoria citati one venire cōtemnat siue q̄ malitiose occultat se siue q̄ ipedit ne possit ad eū citatio puenire testes et nō cōtesta lite merito admit tēdi ⁊ nihilominꝰ si de cā liqueat ad diffinitiuā sñiā pcedēdū. Si vō aliter absens fuerit ⁊ agat de sp̄uali coniugio iter ecclesiā ⁊ p̄latū i[illegible] [illegible] electione marie ɔfirmata illud in hoc articulo volumꝰ obser uari qō sup expectatione talū per onerū in sacris canonibꝰ est dif finitū. [illegible] forsan agatur de sp̄uali coniugio [illegible] qui est in p̄ latum [illegible] expectet sm pe [illegible] negoc. circū stātijs p superioris puidētiā magis vel minꝰ fuerit expectādus. Si aūt de carnali coniugio sit agēdum [illegible] absens [illegible] donec de ipsiꝰ obitu p̄sumatur verisimile q̄ cū sine culpa sit absens vt si captiuitate vel egritudine aut alio iusto ipedimēto forsitan [illegible]

[illegible] & propria si nõ maliciosa voluntate in remotis partib⁹ [illegible] non possit [illegible] iudicem [illegible] non debet cum habeat [illegible] legitimas ad [illegible] [illegible] pa [illegible] sine causa [illegible] cogant [illegible] in quib⁹ [illegible] legitime possint [illegible] [illegible] est attendendũ [illegible] actor [illegible] Si [illegible] est actor in [illegible] Qui si venerit infra annũ [illegible] cautiõe [illegible] exhibita satisfactione cõgrua expensar [illegible] possessionẽ recup[er]et. Qui si cautionẽ offerre neglexerit infra annu actor post annũ verus cõsti[tui]tur possessor [illegible] [illegible] reseruata. Qui si [illegible] rebus immobilib⁹ [illegible] qui eas [illegible] possidet [illegible] certo dier[um] spacio [illegible] [illegible] idoneũ [illegible] actoris [illegible] Si vero post [illegible] quo [illegible] ad iudiciũ vocat⁹ est ad interrumpẽdũ [illegible] [illegible] possessionis iudex edictis legitimis euocabit [illegible] [illegible] in eadẽ voluntate manẽte negociũ sũmatim examinãdo in possessionẽ [illegible] actorẽ mittere nõ tardabit [illegible] absenti [illegible] questione seruata. Si aũt sup[er] [illegible] actione [illegible] [illegible] est actor in po[ssessionem] mobiliũ bonoz [illegible] immobiliũ si [illegible] non habeat mobilia pro modo debiti declarati [illegible] cum ecclesiastica [illegible] [illegible] per [illegible] sit [illegible] ad alterã [illegible] [illegible] si hoc meruerit [illegible] qui venerit infra annum vel post annum etiam audietur iuxta distinctionẽ notatã su[pra] [illegible] in alio casu.

De Absentatiõe partiũ post litẽ [con]test. C. XLIIII.

X instrumẽto iuris. Si lite cõtesta. absuerit actor et reus multiplici [illegible] [illegible] menti [illegible] tam prope finẽ [illegible] actorẽ iudex legitime citare [illegible] edictis [illegible] dier[um] [illegible] Jure [illegible] [illegible] dierũ [illegible] sufficienter actitatũ de cã absoluat reũ [illegible] actorẽ in legitimas expẽ[sas] [illegible] Si vero sufficienter de ca disputatũ est si viderit absentẽ [illegible] meliorẽ cãm [illegible] [illegible] expẽsas legiti[m]e a reo factas deducat hec enĩ pena actori [illegible] meliorẽ cãm habẽti [illegible] Si aũt reus [illegible] abest [illegible] nihil adhuc sufficienter acti[ta]tũ est de cã [illegible] quo [illegible] certa coniectura [illegible] [illegible] [illegible] absente legitime citato si venire noluerit iudex nõ [illegible] actorẽ mittere in possessionẽ. si vero cã sufficienter est actitata [illegible] iudex [illegible] absẽte legitime citato nõ dubitet [illegible] pro absente si viderit eũ meliorẽ cã habere [illegible] absentia [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] remedio appellatio[n]is [illegible] in hoc cã [illegible] Ex [illegible] Quib⁹ ex [illegible] Paulus [illegible] Nõ aũt negli[g]entib⁹ subuenit̃ [illegible] necessitatib⁹ [illegible] Ulpia. Republice [illegible] abesse [illegible] [illegible] Sed [illegible] [illegible] Donec reuerti in vrbẽ potuerit. [illegible] non potuerit habebis [illegible] [illegible] tempore nauigationis [illegible] ceteroz que [illegible] [illegible] Nõ vere dicit̃ republice cã abesse [illegible] [illegible] legatione est. Ulpia. [illegible] ad ed. In vinculis [illegible] qui ita alligati sunt. et sine dedecore in pu[bli]co parere non possint. Regula iuris. Absentia eius qui reiũ cã abest nec ei nec alii damnosa esse debet.

De Dilationibus. C. XLV.

X summa iu. Dilationes quẽ in iudicio dant̃ a iure vel a iudice. Et eaz que a iu[dice] dant̃ aut sunt [illegible] aut citatorie aut delibe[ratorie] aut [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible] Pau[lus] [illegible] In pecuniariis causis [illegible] causis [illegible]

Qui semel [illegible] non potest. In capitalib⁹ [illegible] Ex [illegible] [illegible] Extra [illegible] [illegible] Item [illegible] [illegible] Justẽ inquit qui iustũ est exequitur [illegible] [illegible] [illegible] Et amplius qui semel et iustissima cã [illegible] nõ [illegible]

De ferijs siue vacationibus. C. XLVI.

X summa iuris Dilatiões aũt que dãtur a iure sunt ferie. quarũ alie sũt so[lem]nes alie repentine alie vero tẽporanee. Solẽnes sũt [illegible] dies festi. Repentine [illegible] ob rẽ [pro]spere gestã puta victoriã vel aliud hmõi [illegible] In his [illegible] [illegible] ferie [illegible] non debent nec [illegible] Tẽporanee vo ferie sunt que dãtur frugibus colligendis [illegible] sunt duez mẽsiũ [illegible] [illegible] situs terraz in quibus [illegible] cause tractari nõ debẽt. Ex digest [illegible] de ferijs [illegible] Solet messis vindemiarũq[ue] tempore [illegible] [illegible] bus que tẽpore vel mocte [illegible] [illegible] Mocte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sunt similes. Itẽ si res [illegible] [illegible] est liberalia quoq[ue] iudicia omni tẽpore finiuntur. Paulus [illegible] [illegible] et cõsuetudine cuiusq[ue] loci solẽt messis vindemia[rum] que cã tẽpus statuere. Ulpianus ad ed. [illegible] est ne die[bus] ferias [illegible] fit nisi ex voluntate partium. Pau. lib. [illegible] ad sab. Mocte romano [illegible] a media nocte incipit [illegible] sequentis noc[tis] media parte [illegible] [illegible] [illegible] actũ est [illegible] Extra [illegible] de ferijs Grego [illegible] [illegible] [illegible] nõ [illegible] sed expe[dire] [illegible] debet [illegible] diebus [illegible] [illegible] [illegible] Stephani [illegible] euãgeliste [illegible] [illegible] [illegible] epiphanie septem dieb⁹ dominice passiõis cũ septẽ sequẽti[bus] [illegible] [illegible] [illegible] virginis gloriose [illegible] et precipue petri [illegible] pauli [illegible] [illegible] [illegible] solẽnitatis oium sanctoz ac dominicis diebus ceterisq[ue] solẽnita[ti]bus quas singuli episcopi in suis diocesib⁹ cũ clero [illegible] populo [illegible] [illegible] solẽniter venerãdas [illegible] nisi necessitas vrgeat vel suadeat pietas [illegible] abstinere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] si de partiũ processerit voluntate.

De Treuga [et] pace. C. XLVII.

X summa iuris. Ad officium quoq[ue] iudicis spectat inter dissidẽtes facere treu[g]as. paceq[ue] seruari vel reformari. Est aũt treuga secur[i]tas [illegible] personis ac rebus discordia non finita [illegible] vero est discordie finis. Quidã habent treugã perpetuã [illegible] [illegible] Quidã vero [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vero propter eius [illegible] Dñica propter resurrectionẽ [illegible] spus sancti missionẽ. Hec aũt que dicta sunt in treuga canonicis [illegible]

[illegible] in treugas [illegible] ad obseruandum est qđ in [illegible] treuge fuerit [illegible] fides si [illegible] cui hosti seruanda est [illegible] possit eas ppulsare z in die pasche. Ex decretis cā.xxiij.q.viij. Nicolaus papa [illegible] in quadragesima [illegible] pro defensione [illegible] patrie seu [illegible] videat hō tentare.si hʒ qđ faciat z sue ac illoꝝ saluti consulere nō [illegible] Ex [illegible] de treuga z pace. Alex.iij. Treugas a.iiij.feria post occasuʒ solis vsqʒ ad secūdā feriā in ortu solis.ab aduētu dñi vsqʒ ad octauas epphie.z a.lxx.vsqʒ ad oct.pasche ab oībꝰ inuiolabilr obseruari pcipimus. Si quis aūt treugas frangere [illegible] post tertiā ammonitionē si nō satisfecerit [illegible] sententiā [illegible]

De Satisdatione. .C. XLVIII.

Ctor. Satisdatio est spēs cautōis illa videlʒ q̄ fit p pignora vł fideiussores. Nā cautio fit et p stipłonē vł p simplicē pmissionē vel p iuramentū: aliqñ [illegible] accipit cautio [illegible] Ex [illegible] lib. v.ad eđ. [illegible] Satisdatio eodē nōē appellata est [illegible] satisfactio Nā vt satisfacere dicimur ei cuiꝰ [illegible] ita satisdare dicimur [illegible] aduersario nr̄o cū q̄ p eo qđ a nobis petijt ita cauit.vt eū [illegible] satisdandū erit. [illegible] de appel. Sciendū est possessores immobiliū rez satisdare nō cōpelli [illegible] vel ciuitate rē [illegible] possidet aut [illegible] emphiteotici agri possidet possessor [illegible] possessorem nō esse. [illegible] circa rem rusticā in foꝝ cōpellēdi nō [illegible]

De Sacramento calumnie. .C. XLIX.

Eluādus vbi supra. Post aūt [illegible] cautū est vt sacros [illegible] scripture [illegible] iudicis deponant [illegible] vsqʒ ad finē pmaneant: nec amoueant nisi sña recitata [illegible] ad sacrosctās scripturas metū icutiat z reuerētiā.ad inqsitionē vitati oīs iniqtas [illegible] z ipi pꝛoni causaꝝ quo fidelioꝛ possit fieri examinatio ab ipsa ɔtestatōe litis iuramēto artant ad vtutē z fidem. Iurāt.n.ꝙ cū oī vtute sua oī tpe qđ iustū z veꝝ existimauerit.clientibus suis [illegible] nihil studii relinquētes [illegible] possibile est [illegible] lites [illegible] terminari [illegible] calumnia iurare cogit z actoꝛ z reus z vtriusqʒ ptis aduocati. Ex.ij.de iura.calu. [illegible] Cū [illegible] patrū canonibꝰ [illegible] clerici oīo iurare nō audeāt.dignū est vt totꝰ ordo clericalis a pstādo iuramēto calumnie [illegible] decimis ecclīasticis z rebꝰ spūalibꝰ tm̄ agit iuramētū calū.nec [illegible] causę nō ex legū [illegible] ex canonū eqtate finē debitū sortiunt. Canones aūt iuramētū calūnie i huiusmōi causis [illegible] Luce papa [illegible] sacrꝫ calū.pastiʒ pcipimꝰ exhiberi.Sʒ cause z pncipaliū psōaꝝ qūtate īspecta qñqʒ p ipsas pncipales psonas: qñqʒ p economos [illegible] Ex [illegible] iudicio [illegible] qđ arbitrabit [illegible] iuramētū de calūnia [illegible] Est [illegible] iurare [illegible] veritas magis clarescat

De Eodem. .C. L.

In omnibus itaqʒ causis [illegible] calumnia iurat. Debēt aūt iurare psone pncipales. [illegible] economi [illegible] z actoꝛ [illegible] administrationē [illegible] noīe iurāt p economū vel sindicū. Nā cū magna fuerit cā z psona [illegible] sup rebus pꝛimonialibꝰ cōueniunt clerici vł sup ɔtibꝰ habitis [illegible] sub cura pōt vel ipe vel curatoꝛ iurare. In cā vō ciuitatis vel [illegible] gata nō negabit qđ [illegible] batione. Itē ꝙ dilationē frustratoꝛiā nō petet. Itē ꝙ p hac causa [illegible] vł alijs certis psonis quibꝰ ō iuris idulgētia pstari licet. Hec [illegible] tio detur. Ut lis tardet dilatio nulla petet. Qui vō iuramētū hoc pstare noluerit cadet a cā si actoꝛ fuerit: si reꝰ hēbitur pro cōuicto [illegible] exceptiones que in iudicio pponunt [illegible] Ante [illegible] iurandū est. Itē heres illius qui moritur in iudicio pedēte cā debet iterū iurare [illegible] iuramēta nō transferunt in heredes. In cā vero appellationis nō iurabit [illegible] In sūma quoqʒ nota ꝙ i iuramēto calū.pr̄ ɔtra filiū z patronꝰ ɔ libertū excipiunt.

De Positionibus z probationibꝰ. .C. LI.

Iuramento prestito qđqʒ hūt positiones ab actore [illegible] debēt simplices z nō iplicite.z purū factū continere debent tale.[illegible] actoꝛ possit pbare si reus neget [illegible] ad negociū nō ptinētes nō debet iudex recipere [illegible] si reus neget eas producuntur testes ab actore ad minꝰ duo [illegible] vnꝰ regłariter nō sufficit [illegible] auctoritate fit. qui iurare debent [illegible] veritatem dicent nec pro odio vel amore gratia vel timore dimittēt. Cōtra quos z eoꝝ dcā potest reus dicere. vnde postq̄ examinati fuerint a iudice de veritate quā sciunt [illegible] testimonium de auditu [illegible] vō apertis.fit copia reo attestationū eoꝝ z datur ei terminus ad dicendo ɔ quo [illegible] Nā si nō concordāt z singulares sunt in dictis nihil pbāt. idē est si ɔria dicant. Pōt et dicere [illegible] re. Et nota ꝙ nō solū p testes sed et per instra pōt actoꝛ pbare si vult. Porro ɔ pmptas rei negaciōes necesse sunt actori pbationes. Est at probatio rei dubie p argumēta [illegible] be aduersario [illegible] facti per rerum naturam pbatio nulla est. Spēs probationis sunt sex. Prima p rei euidētiā: vt si qs in adulterio fuerit dephensus. Secūda p famā. Tertia per psūptionē. Quarta p iuramēti dilationē. Quinta vero per testes. Et sexta p īstrumēta. Ex his due postreme pbationes [illegible] In notoriis pbatio nō est necessaria. [illegible] vera probatio vincit psumptionē. [illegible] pbatur contrarium [illegible] vt ei fidē faciam. Nā aduersario nūq̄ fidē facere possumꝰ [illegible] Tenet [illegible] cogitur [illegible] intētionē [illegible] cām indicāt atqʒ ostēdunt vt testes z instra. Et iudicia oīa recipienda sunt que lege nō [illegible] strumēta. Quedā sunt q̄ per se fidē nō faciunt.cum alijs vō psunt [illegible] nē suā fundauer t instrumētis aut testibus ei sacramētū nihilominus deferatur.ꝙ si subire noluerit.fides probationibus nō habet. [illegible] mus admittēdū. Idē epo z archi. Senoñ. Cām mīssionū q̄ [illegible] N.iuuenē..z.S.puellā senoñ.que se virginē z monachā pfitet [illegible]

[illegible] agitari. c. J. XXX. q. [illegible] eadē ponatur in mōsterio illo [illegible] q̄ intrauit et ibi secure valeat cōmorari [illegible] sola [illegible] debeat decernat [illegible] postmodū [illegible] de inducere voluerit [illegible] que ad [illegible] signa [illegible] et pte puelle fuerint inducte [illegible] negocii [illegible] pars [illegible] debent [illegible] canon: sepe manus fallit̄ & oculus obstetricū. Volum⁹ & XX. q. ad hoc honestas matronas puidas & prudētes deputare curetis ad inquirendum vtrū dicta puella v̄ginitatis priuilegio sit munita.

C De probatione negatiue. C. LII.

X summa iuris. Licz aūt sup̄ facti sit q̄ne gantis factū p rez nāz pbatio nulla sit in [illegible] tn̄ casib⁹ [illegible] negāt: pbare [illegible] pro sit pro actore. Verbigra. Si duo sim⁹ [illegible] & tu possideas oēs res hēditarias: dicas q̄z me non debere aliquā rē ex illis hr̄e: debes pbare negatiuā. Itē si negatio i se iplicitā habeat affirmatiōnē. Itē si reus sponte subire velit negatiue pbatiōnē. [illegible] [illegible] Itē si reus neget [illegible] aduersariam [illegible] pbare tenet̄. Itē vbi in defectu pbatiōnū fit [illegible] iuramēti: hic eni reus [illegible] pbat suā negatiōnē in [illegible] [illegible] reus efficit̄ actor pbare tenet̄ exceptionē. Et [illegible] de pbationib⁹. [illegible] falsam assertionē [illegible] innocēs litigator q̄rq̄ nō pōt verā negatiōnē pbare cū negā [illegible] factū p rez nām nulla sit directa pbatio. ne tn̄ falsitas v̄itati [illegible] aut iniq̄tas [illegible] statuim⁹ [illegible] ordinario iudicio [illegible] iudex semp adhibeat aut publicā si pōt hre psonā aut duos viros idoneos qui fidelr̄ vniuersa iudicii acta [illegible] citatiōes. dilatiōes: recusatiōes: exceptiōes: petitiōes: [illegible] & interrogatiōes cōfessiōes testiū depositiōes [illegible] interlocutiones appellatiōes renūciatiōes [illegible] que occurrerīt cōpetenti ordine oscribēda loca designādo & tpa & psonas & oīa sic conscripta [illegible] ita q̄ originalia penes scriptores remaneant [illegible] iudicis fuerit suborta [illegible] [illegible] adhibito moderamie sic honestis & discretis ōferat̄ iudicib⁹: q̄ p improuidos & iniquos innocentiū iustitia nō ledat̄.

C Cui pbationi standū sit cum due sibi obuiāt. C. LIII.

Vcius. [illegible] Scire aūt debes q̄ iudiciū [illegible] gēdoz tale est vt in eo vtraq̄ psona vices duoz hēat videlz actoris & rei. Vñ hincinde testes [illegible] ad cognitiōnē iudicis istruēdā [illegible] iudex quos [illegible] ad fidē sibi faciēdā admittat. Qui [illegible] testes sunt eq̄ idonei. possessoris testes pferant̄: cum [illegible] ad absoluendū [illegible] ad [illegible] in libertatem [illegible] testes [illegible] fuerant pro libertate [illegible] [illegible] iuris est [illegible] [illegible] aliqd [illegible] in cā debeat obtinē. [illegible] quidā in [illegible] legitimā [illegible] quidā iuramēta [illegible] gradu [illegible] Quia vo reqsisti a nobis q̄d agendū sit cū quidā ali⁹ pbare velit otra predictā pbatiōnē iuramētis canonicis factā & ptib⁹ publicatā nullo eos se osanguinitatis gradu otingere. R. q̄. standū ē pbationi priori. Inno. iij. Sacerdotes & clerici dicte regni legi p quā negatiua pbat̄ temere innitētes a criminib⁹ que pbari testib⁹ [illegible] fidedignis legitime cōtra eos reputant̄ insontes si se super his purgare valeat [illegible] [illegible] omni iuri penit⁹ extirpet̄ a clero. XX. q. in hmōi pbatōe negatiua [illegible] affirmatiua [illegible] [illegible] indignu [illegible] legitimas [illegible] [illegible] In sūma vo nota q̄ si testes [illegible] ad pbatiōnē negatiuā [illegible] actor duob⁹ testib⁹ [illegible] duobus negatiuā directe [illegible] testes actoris. si autē indirecte preualent testes rei.

C De Testibus [illegible] C. LIIII.

Sidorus. li. v. Testes sīt a q̄b⁹ q̄rit̄ v̄itas i iudicio [illegible] [illegible] ne [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible] Et [illegible] Testes & [illegible] persona sicut index. & pro vtraq̄ pte dicere purā & merā veritatem [illegible] de facto super quo inducit. [illegible] debet recipere pro testimonio ferēdo. Nam sentētia sicut non debet esse venalis [illegible] nec testimoniū. Augu. Cum iudicia & testimonia que nec iusta sunt nec v̄a sunt vendēda: iniqua & falsa vēdunt̄: multo scelē [illegible] pecunia [illegible] pōt recipere ab illo q̄ eū producit. Itē vbi videt pximū rē suā amittere [illegible] debet [illegible] [illegible] peccat. Augu. [illegible] [illegible] timet hominē [illegible] sacerdos cogendi sunt iurati testimoniū dicere. si talis sit cā in qua liceat et ferre testioniū [illegible] in cā sanguinis. Preter istū [illegible] sunt alij sex casus in quibus debet ēt sacerdos vel clericus iurare necnō laicus. videlicet p recta fide: pro obedientia: p pace: pro idēnitate ecclesie & cum absoluitur ab [illegible] infamat⁹ debet [illegible] purgare. Extra de testibus & attest. Ex conci. [illegible] [illegible] testes nō cōducant̄ [illegible] in testimoniū assumant̄ & vt nullus testioniū dicat nisi iuratus. [illegible] Nolu⁹ testioniū quāzcunq̄ [illegible] si iurat⁹ deposuerit in alterius pudiciū [illegible] Extra [illegible] cōfirmatione: Inno. iij. Iure ciuili statutū est vt quādo periculum testium formidat̄ ne veritas occultetur & pbādi copia [illegible] casib⁹ subtrahat̄: [illegible] nō cōtesta testes valitudinarij & alij de quib⁹ aliq̄ cū rōnabili timet̄ ad testioniū admittant̄.

C De Testiū productione C. LV.

X sūma iuris. Producendi aūt sunt testes i iudicio regulariter post lit. cōtesta. pducti iurare debēt q̄ veritatē dicet quā nulla cā nouerint & q̄ falsiz nō admiscebūt q̄ testimoniū pro vtraq̄ pte dicēt. In cā quoq̄ matrimoniali iurare debent q̄ nō venerint ad testificādū odio vel gratia vel timore. Debēt aūt inquiri testionia de cāis [illegible] loco tpe auditu visu [illegible] credulitate fama certitudine. [illegible] testimonia de auditu non valere [illegible] [illegible] in [illegible] contrahunt̄ et consensu testimoniū de auditu valet: deniq̄ valet in cā matrimoniali. Itē in solutione pecunie. Itē in memoria facti operis. Itē vbi dubitatur [illegible] alicuius. Itē de voluntate [illegible] in articulo mortis. Et nota q̄ q̄ testes producit eos debet [illegible] ptib⁹ [illegible] productiōe vero facto publicant̄ attestatiōes & sup illis publice disputat̄. Et nota q̄ publicatis attestatiōib⁹. nec a reo nec ab actore possunt vlterius produci testes. Hoc verum est in illo articulo in quo publicate sunt attestationes in aliis vero possunt & in cā appellationis similiter [illegible] in cā matrimoniali in q̄ in eodē articulo producuntur. Sunt aūt tres productiones que [illegible] debent infra [illegible] dilationem. Quarta vero non permittitur nisi iuret is qui vult eam facere q̄ non [illegible] testificata per se vel p aduocatū nec dolo postulet quartā productionē. Extra [illegible] de testibus & attesta. Grego. ix. Vltra tertiam productionē non debent testes in causa produci nisi prestito ab eo qui postulat iuramento q̄ neq̄ per se neq̄ per aliū testificata subtraxerit vel fuerit percontatus: neq̄ p dolū vel artē aliquā q̄rtā productionē exposcat. [illegible] quos desiderat de nouo producere [illegible] nequit. [illegible] Calixtus papa. Testes per quāqūq̄ scripturā testimoniū nō proferāt: sed pñtes ō his que nouerunt & viderūt testimonia veraciter dicant. nec de aliis causis vel negociis testimonium proferant nisi de his que sub eoz presentia acta eē noscunt̄. Gratianus. De his que audierit si ad hoc vocati sunt in ciuili cā testioniū dicere pōt.

De his qui a testimonio repelluntur. C. LVI.

X summa iuris. Testes esse possunt quicūq̄ non prohibent̄. In his. n. vij. cōsiderāda sunt que vsib⁹ his notant̄. Conditio: sex⁹: etas: discretio: fama. Et fortuna fides in testib⁹ ista requires. Conditio requirit̄ q̄ [illegible] a testioni [illegible] ne metu [illegible] supprimat veritatē. Et hoc nisi deficiāt probandi [illegible] [illegible] tn̄ admittitur cōtra dominū. Sex⁹ quoq̄ reqrit̄ q̄ femina in crimine repellitur: in ciuili admittunt̄. Etas aūt q̄ minor quattuordecim annis nō admittitur in ciuilib⁹ nec minor [illegible] in criminalibus. Discretio quoq̄: q̄ furiosus & mēte captus repellit̄ a testimonio [illegible] [illegible] fama vero [illegible] q̄ sicut i accusando sic & in testificādo paup suspect⁹ hētur. Fides quoq̄ [illegible] Preter hec ēt repelluntur [illegible] pro quo [illegible] [illegible] & ipsius domestici. & ipsius ēt aduerse partis inimici. C. iij. q. v. Calixtus papa. [illegible] accusatores aduersus extraneos testimoniū nō dicāt nec familiares vel de domo prodeuntes. [illegible]

[illegible] τ inuicē consenserint. inter se parentes testificent̄ τ non in alios. Itē Anacletus papa. Accusatores τ testes esse nō possunt qui ante [illegible] inimici fuerunt [illegible] cupiāt: ne lesi se vlcisci velint. Inoffēsus ergo τ accusator τ testiū affect⁹ crēdus est τ nō suspect⁹. Itē Pōtian⁹ sancte τ vlis ecclesie epūs. Suspectos aut inimicos aut facile litigātes τ eos qui nō sunt bone conuersatōis accusatores esse τ testes apostoli phibuerūt.

De Eodem. C. LVII

Causa [illegible]. Illos ad testimoniū nō admittēdos ee cēsem⁹ q̄ nec ad accusationē admitti [illegible] quos ipse accusator ō domo sua pduxerit. Itē infra annū .xiiij. etatis sue [illegible] nō admittāt. Itē i criminali cā pduci testis nō pōt q̄ antea in eā [illegible] testimoniū [illegible] Itē lege [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Itē idonei nō [illegible] testes [illegible] Itē nullus idoneus testis in re sua intelligit. Itē parētes τ liberi inuicē aduersus se nec volētes etiā ad testimoniū admittēdi sunt. Itē serui [illegible] pro [illegible] interrogari possūt.

Cā. [illegible] In criminali [illegible] cā nō [illegible] testē de ppria domo pduci [illegible] Uel [illegible] In criminali quidē accusatoꝝ τ testiū illa distinctio obseruāda est. que in canonibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tractauerūt. de quoꝝ auditu τ visu hesitatio esse nō debeat. In [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] testimoniū [illegible] Uꝫ testes sint [illegible] probādi in cā criminali vel ciuili qb⁹ ab aduersa pte crimina opponunt̄ [illegible] [illegible] [illegible] in accusationē vel testimoniū cōtra clericū in criminali cā nō ee aliquaten⁹ admittēdos [illegible] [illegible] ad accusationē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab accusatōe ac [illegible] ordini repellunt̄.

De Infamib⁹ repellēdis. C. LVIII.

Circa. Infames nō solū ab accusatiōe: sꝫ etiā a testimonio repellunt̄ [illegible] auctoritatibus colligit̄. Cā. iij. q. v. Eusebi⁹ papa. Cōstituim⁹ cū oīb⁹ q̄ nobiscū sūt epīs vt homicide: malefici: fures sacrilegi raptores [illegible] τ qui raptū fecerūt τ q̄ falsū testimoniū dixerūt: seu q̄ ad sortilegos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sbit̄ genē delicti declarati p sniāꝫ aliqū genē pene: sicꝫ ille q̄ dānāt [illegible] [illegible] [illegible] illese dignitatis stat⁹ a nā tribut⁹: cui⁹ merito qs ea pōt q̄ boī [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab [illegible] [illegible] [illegible] infamia notant̄ qui ab exercitu ignominie cā ab imperatore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] famiam [illegible] irrogat. In ceteris vero generibus penaꝝ eadē forma statuta est.

De Numero testiū legittimo. C. LIX.

Ex sūma [illegible]. Debēt autē testes [illegible] In [illegible] casib⁹ [illegible] [illegible] testes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tribus testibus. Porro effrenata multitudo testiū est a iudice [illegible] [illegible] qū ad probationē vel fidē faciēdā. vox vnius vox nulli⁹. In oīb⁹ [illegible] [illegible] in quibus [illegible] infert. Ut si dubitet̄ an aliqs baptizat⁹ sit. τ appareat sup hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in cā symonie: in reuocatione pcuratoris: in eo q̄ dicit se [illegible] [illegible] Itē in matre [illegible] [illegible] Itē in clerico [illegible] [illegible] passus ē ablatōeꝫ reꝝ suaꝝ. Cā. ij. q. v. Siluester papa. Presul nō [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Testes aūt τ accusatores sine aliq̄ sint infamia. Itē Leo iiij. Nullā dānatione epōꝝ vnq̄ ee censemus. vbi aūt ante legitimū nūeꝝ epōꝝ q̄ fit p .xij. epōs: aut certe pbata snīa p .lxx. idoneos testes q̄ tales sint q̄ τ accusare possint [illegible] gitur. vel pp̄ter iprobitatē quoꝝundā q̄ cū nō sint spectate vite [illegible] [illegible] adeo laudabilis est vt oībus imitāda appareat. de quoꝝ assertione [illegible] [illegible] Sed [illegible] [illegible] [illegible] tus est [illegible] miracula [illegible] in exēplū [illegible] nis trahēda. Extra de testib⁹ τ atte. Inno. iiij. Inhibem⁹ ne vni⁹ iudicis quātecūqꝫ sit auctoritatis [illegible] credat̄ in causis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adminiculo fulciat̄ eā obtineat firmitatē: quā et possint [illegible] [illegible] [illegible] auctoritate. Itē Ad multitudinē [illegible] respicere nō oportet [illegible] testiū qualitatē τ ad [illegible] [illegible] ex q̄bus motū aī sui cōuenit iudicē informare. si ergo testes [illegible] [illegible] [illegible] sit merito multitudini pferēda ab ipetitōe arbitiō. absoluat̄ [illegible] Itē [illegible] [illegible] testes in causis [illegible] [illegible] non possunt [illegible] parte remittat̄ aduersa.

De Uariatione attestationum. C. LX.

Ex sūma [illegible]. Sūt autē quinqꝫ quoꝝ [illegible] tates obsunt testimonio [illegible] [illegible] gradus hec sunt [illegible] quidē [illegible] petitur. vel vnus dicit de facto vno τ alius. de alio: vbi de facto [illegible] nō valet coꝝ testimoniū: cū singuli sint in testimonijs suis singulares. [illegible] [illegible] re missaꝫ in dyocesi alterius epī in hora tertia. τ alius dicat q̄ i hora [illegible] Itē et in [illegible] In [illegible] [illegible]

[illegible] sibi nõ valet eius testimoniũ. Si autẽ aliquĩ neutri⁹ [illegible] testimonio suo singulares. Si vo plurib⁹ valebit plus [illegible] testimoniũ [illegible] ab vna ꝛ eadẽ parte pductis [illegible] diuersis. Quãdo autẽ dicit testes ab eadẽ pte pductos fidẽ [illegible] [illegible] instrumẽtis [illegible] in instrumẽtis aliud est [illegible] [illegible] testib⁹ autẽ [illegible] [illegible]

[illegible]

Sed interrogent et [illegible] verisimilia respõdeãt.

¶ De Receptione testiũ vel causa matrimonij. C. LXI.

Ꝫ summa iuris. In cã matrimonij duo testes sufficiũt sicut ꝛ in ceteris causis. Extra. de testib⁹ ꝛ atte [illegible] [illegible]

[illegible]

¶ De Coactione testium C. LXII.

Ꝫ summa iuris. Regulare [illegible] est [illegible] et testes ad testimoniũ [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] (right column continues) [illegible]

¶ De fide instrumẽtoꝝ C. LXIII.

Ꝫ sũma iuris. Dicto de illa pbationũ specie q̃ fit p vocẽ viuã [illegible] p testes [illegible] de illa q̃ fit p vocẽ mortuã [illegible] p scripta. Est aũt instrumẽtũ scriptura facta ad alicuius rei pbationẽ. Instrumẽtoꝝ aliud publicũ aliud priuatũ. Publicũ est [illegible] ex publica auctoritate. Et [illegible] species sunt tres. Est enĩ publicũ qđ est p manũ publicã [illegible] p manũ tabellionis in forma publica factũ et sunt charte tabellionũ. Est [illegible] publicũ qđ auctoritate iudicis in acta publica est deductum. Est etiã publicũ autẽtico sigillo signatũ. Priuatũ instrumentũ est veluti cirographũ [illegible] et est apocha de recepto antipocha de soluto.

[illegible]

¶ De presumptionibus. C. LXIIII.

Postqui de vera pbatiõe differuim⁹ [illegible] et etiã de [illegible] pbatiõe [illegible] de psũptiõe [illegible] Presumptio est [illegible] facti [illegible] [illegible]

[illegible]

te.ceterisq modis q notant his vsib⁹. Si vis iure qri q̃ sit p̃sūptio [illegible]

[illegible]

p̃senti q̃s et p̃terito circa p̃sens ⁊ preteritū ⁊ futur. Est autē presum [illegible]

[illegible]

illa q̃ a viro lapso in heresim recessit ad illū cōuersum redire cōpel [illegible]

[illegible]

t.f. receptis nobis innotuit q̄ cū p. ab a. muliere quā vxorē accepit petierat separi. accusatores matrimonij produxerūt testes firmiter [illegible] sanguineū eiusdē viri solū cū sola. nudū cū nuda in eodē lecto iacē [illegible] multis secretis locis ⁊ latebris ad hoc cōmodis ⁊ horis electis ⁊ in [illegible] pōt snīa diuortij ,pmulgari. ita q̄dē vt vir licentiā mortua illa duce di aliā habeat [illegible]

De Iuramēto. C. LXVI.

X summa iuris. Preterea q̄ iusiurādum ali quādo loco phat [illegible] De ipso q̄ [illegible] ferto vl negat [illegible]

Dm⁹ sp̄es [illegible] rtū est qn iurat sup re p̃terita vel p̃senti. Promissoriuz est qd sup futuro [illegible] petere si iurauero me nō debere. nō habes necesse vel referre vel re cipe. Scd'z est necessariū qd a iudice defert in defectū ,phatiōis. Et dicit necessariū. q̄r recusari nō pōt nisi iusta cā allegēt. Tertium est [illegible] cui sic deferebat vel iurare. vel sacramētū referre vel soluere qd pe tebat [illegible]

Quartū [illegible] tiner. Iudex autē neq̄ [illegible] eos (q̄ rē in iusiurādū dimiserūt) actū est. p̃stito sacro ,p vo accipiat nō solū ,p eo vl ei⁹ successorib⁹ q̄ iurauit. s; etiā 5 eū vl ei⁹ successo [illegible] b⁹. Lā. xxij. q. v. Corneli⁹ papa. Honestū eē vr̄. vt q in sc̄is audet [illegible] dia ⁊ pacificatione nullus supra sancta euangelia iurare presumat.

[illegible]

monij veritati. Gregorius. ix. P. iudici. Juramentū a te parti de [illegible] a parte parti defertur recusari possit licite ac referri. nec liceat con tientū accusatione famosa referre huiusmodi iuramentuz. Sane [illegible]

ad ostēdendam suam innocentiam. Juramentum n̄ſi iudex respe ctu p̃sonarū ⁊ cause circūstātijs illud actori videat deferēdū.

De exceptionibus contra testes. C. LXVI.

Xtra. ii. [illegible] accusat [illegible] minū exhibēda est [illegible] stes absq̄ vlla infamia vel suspitiōe manifesta in ferēdo testimōio [illegible] satio in ipsos sm iuris ordinē nō ,pcedat. Sufficit ergo si a phibē [illegible] q̄ agit̄ ptingē nō videt. Inno. iij. Utrū is q̄ excōicato in locutiōe vel orōne sciēter cōicat: excōicatū ipm a sua possit accusatiōe repel lere: cū ille cōionē hmōi replicet 5 eū. Rñ. q̄r ipse ab accusatiōe ei⁹ [illegible] Idē. Qui p dilato [illegible] fitiōi tue taliter respōdēdo decernim⁹: vt infra certū tp̄s a iudice as [illegible] ,ppone q̄s nō fuerint ,pstatum: nullaten⁹ audiant: nisi forte de nouo aliq̄ sibi cōpetēs orta fuerit: vel is q̄ voluerit ,pponē fidē faciat iura [illegible]

[illegible] laborib⁹ ⁊ sumptib⁹ fatiget: in expēsis est legittimis cōdemnādus. Idē. Aduersario tuo p iudicē absoluto qm̄ tp̄e mote litis rem po [illegible] ctus: de quib⁹ ibi mētio nō habet: ad ,psequendā p ea sdē lras ap. [illegible]

De Diffinitione ⁊ proprietate exceptionis. C. LXVII.

X summa iuris. Exceptio est actiōis exclusio. Sicut enī testib⁹ reus impugnat̄ sic exceptionib⁹ actor [illegible] pro replicatiōe [illegible] tra triplicationē rursus quadruplicatio. sicq̄ deinceps multiplica [illegible] ptione: opponunt exceptiōes a reis ⁊ eor̄ heredib⁹. Itē a fideiusso [illegible] ambiguitas est cōtra actorē interp̄tādā: sic ⁊ in replicatiōe [illegible]

De Speciebus exceptionis. C. LXVIII.

Exceptionū alie sūt peremptorie [illegible] perimūt: q̄lis est de osāguinitate 5 eū q̄ petit aliquā in [illegible]

puta si conuenerit ne infra [illegible] cõpetat vel ex lege. [illegible] [illegible] vel excõicat⁹. vel etiã qꝫ excõicat⁹ ẽ accusator vel testis aut tabellio vel hmõi. vel qꝫ tpe ẽ feriaꝫ. vel qꝫ in criminalib⁹ frustra interuenit. [illegible] feriant. Alie inducte ad rigorẽ iuris obseruandũ. vt rei iudicate. obstãt enĩ obligatiõi naturali. Et idẽ dico in pscriptiõe vel vsucapione [illegible] exceptionũ alie sũt in rẽ. vt q̃ cõpetũt alicui ⁊ his q̃ conueniunt ex psona [illegible] exceptiões opponunt a reo anteq̃ renũciatũ sit aut delusuꝫ. nõ eniꝫ post [illegible] Et in donatore q [illegible] [illegible] Idem etiam in [illegible]

De Sententia diffinitiua. C. LXIX.

X summa [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] Interlocutoria ẽ que nõ sup pncipali sꝫ sup [illegible] finitiua ẽ q̃ pncipalis questio diffinit. põt aũt iterlocutoriã reuoca[illegible] [illegible] ꝓ actore dat ei accusationẽ in factũ ad petẽdũ rẽ illã sup qua ꝓ ipso sententiatũ est. Si vero ꝓ reo ferat absolutoria sñia. cõpetit ei exce[illegible] [illegible] aũt sñia executiõi mãdãda isra trimestre tẽpus. [illegible] [illegible] sñia ꝓ appellationẽ isra. x. dies ꝓ supplicationẽ infra bienniũ. Item ꝓ in integrũ restitutionẽ vel ꝑ querelã falsi. In summa vero nota qꝫ [illegible] Iurgatiũ otrouersias celeri sñia terminare. ⁊ eqtati ouenit ⁊ rigori. [illegible] debet habere rigorem.

De Quadruplici sententia. C. LXX.

X sũma iuris. In summa vero nota qꝫ quadruplex est sententia. Prima diffinitoria [illegible] finitiuam. Et diffinitiua quidem si ex ordine iusta fuerit [illegible] tes iniustam sententiã a iudice reportauerit. [illegible] in sententia. ne. certum [illegible] contra [illegible]

bus etiam [illegible] obediendum est. Tertia est sententia suspen[illegible] [illegible] in deum. [illegible]

De Sententia excõmunicationis. C. LXXI.

X sũma de penitẽtia. Est aũt excõicatio a cõio[illegible] fit vel aliã manifestam offensam. Cõsistit aũt hec sepa[illegible] locutiõe cõi. in salutatione. Sed excõicationũ alia minor. alia maior. q̃ [illegible] rarios: hec arcet a sacramentis ecclesie ⁊ cõione fideliũ que est in tribus pdictis. Minor est que otrahit ex participatiõe cum illis q̃ sũt in maiori. hec sepat a pceptiõe sacramentoꝝ. non a cõione fideliuꝫ. non en [illegible] sta: quedã iniusta. Iusta que fit animo corripiendi. ⁊ ꝓpter culpam debitã ⁊ iuris ordine seruato. Iniusta est in qua pdicta omittun[illegible] fornicatũ tradens eum sathane [illegible] Et etiam in veteri lege ab illa maledictione que facta est super non obseruantibus legem. De hac autem plenius dicet infra.

De Timenda sententia pastoris. C. LXXII.

Causa [illegible] Q̃ sñia epi siue iusta siue iniusta fuerit timẽda sit. Greg. testatur dicẽs. Sententia pastoris siue iusta siue iniusta fuerit timenda est. [illegible] sacerdotib⁹ [illegible] si laicus est excõicet. si clericus: deponat. Itẽ ex decreto Honorij pape. [illegible] [illegible] sa omnibus auferatur. [illegible] intelligat. Excõicatiõis eni penas dupliciter subimus. ⁊ dum reatum incurrimus. ⁊ dum sententia notamur. Itẽ. Urbanus. Quibus [illegible] Clericus q̃ epi districtionẽ circa se putat iniustaꝫ: recurrat ad synodum. Itẽ Aug. [illegible] [illegible] non vegetat spiritu e⁹. Qui [illegible] hic nõ est eius. Itẽ Gelasius papa. Quicũꝫ intra anni spaciuꝫ [illegible] bene sacerdote de ecclesia pro qualicũꝫ culpa ab ecclesia [illegible]

[illegible] semper iniuste sententie parendũ sit. C. LXXIII.

Gratianus ibidem [illegible] [illegible] tes iniustam sententiã a iudice reportauerit. vel q̃ neglectu siue vite [illegible] dem suis excõicandis sententia ferre [illegible] Unde in medidẽ [illegible]

Neque episcopos quelibet sine certa et manifesta peccati causa pri[illegible] cōmunione ecclesiastica [illegible] anathemate autē sine cō[illegible] [illegible] [illegible] canonica docet auctoritas [illegible] anathema est eterne mortis dānatio [illegible] p mor[illegible] [illegible] poterunt [illegible]. Itē ex cōcil. aruern. Nullus sacerdotū quēcꝫ recta fide hoīem p paruis et leuib⁹ causis a cōmunione suspendat preter eas culpas [illegible] patres [illegible] ab ecclesia [illegible] cōmittētes. Et cōcil. [illegible] Cer[illegible] tū ē [illegible] criminib⁹ aliquē [illegible] debere [illegible] canonice vocat⁹ [illegible] aut si post[illegible] venerit [illegible] obedire [illegible] aut si ante [illegible] examinat [illegible] a synodo abire psumit. Gratianus. Q[illegible] aūt iniuste snie parēdū nō sit multis auctoritatib⁹ pbat[illegible] Quarꝫ prima est [illegible] sup math. Quō sacerdos mūdū leprosuꝫ nō facit si eps vel presbyter nō alligat eos q̄ non [illegible] cētes [illegible] peccatorū [illegible] audientnescit q̄ ligādus sit q̄ soluēdus. Itē Gelasi⁹ papa. Cuncta [illegible] error[illegible] et vacua est. Si iniusta est tāto curare eā nō oꝫ quāto apud deū et ei⁹ ecclesiā [illegible] grauare [illegible]. Itē Ergo [illegible] absol[illegible] [illegible] Aug. de verbis dn̄i. [illegible] habere fratrē tuū tanquā publicanū [illegible] in terra [illegible] [illegible] Itē Greg. in homel. xxvj. Ipse ligādi atqꝫ soluēdi ptāte priuat se q̄ hāc p suis voluntatib⁹ et nō subditoꝝ motib⁹ exercet. xc. Itē ex concil. Char[illegible]tag. [illegible] iniustā esse [illegible] episcopoꝝ damnationē censemus. et idcir[illegible]co a synodo retractandam.

C Quādo parēdū sit iniuste sentētie. C. LXXIIII.

Gratianus. [illegible] Ad hoc vidēdū est q̄ sen[illegible]tentia aliqn̄ iniusta est ex aio p[illegible]ferētis [illegible] ordine [illegible] Aliqn̄ est iusta ex aio et ordine. si nō ex causa [illegible] aliquā nullū oīno in eo delictū est qō sit damnatiōe [illegible] Aliqn̄ nō est in eo illud [illegible] Et [illegible] iniusta snia est cū alique [illegible] integritate [illegible] in adulter[illegible] quelibet criminis [illegible] nō amore iustitie [illegible] odio vel [illegible] aut fauore adulatorū inductus sniam pfert. Unde Beda sup eplam Jacobi ait. Ira eni viri iusticiā dei nō opaf. qꝛ ille q̄ iratus in aliquē sniam pfert. et si ille qūtū ad se iustā reportet sniam. Iste tn̄ q̄ nō amore iustitie [illegible] odii [illegible] iustitia dei in quē [illegible] nō cadit nō imitaf. Idē Greg. Qui recte iudicat et pmiū remunera[illegible]tiōis expectat [illegible] in deū [illegible] gratis [illegible] debuit acceptiōe pecunie vēdit. Bonis male vtunf: q̄ p tpali lucro iuste iudicat tales qppe ad veritatē nō iustitie defensio [illegible] amor pe[illegible]mii puocat: qb⁹ si spes numini subtrahif. [illegible] a iustitie [illegible] recedūt [illegible] veritatis est. Unde [illegible] [illegible] manus suas ab omni [illegible] [illegible] nō amore iustitie [illegible] sniam fert in quē [illegible] humilit obediēdū ē. Itē snia ē iniusta ex ordine qn̄ nō seruato iudiciali ordine q̄libet p culpa sua dānaf. Unde Greg. scribit. Cō[illegible]stātino mediolanēsi epo. Graue satis est et indecēs: vt in re dubia cer[illegible]ta [illegible] Itē Aug. [illegible] nō [illegible] Non solū ille re⁹ ē q̄ falsuꝫ de alio pfert: sꝫ et is q̄ aurē cito criminib⁹ pbet.

Gratian⁹. [illegible] ordine iniusta ē nec ab ea recedēdū est: qꝛ et anteqꝫ snia daref in eū p q̄litate sui reat⁹ ligat⁹ apud deū tene[illegible]baf. Cōtingit etiā aliqn̄ vt adulter sniaꝫ p sacri[illegible]legio reportet. cui⁹ reatū [illegible] iniusta sit [illegible] crimē sup quo snia [illegible] reportata ē q̄ et reatu adulterii [illegible] diu apud deū excōicatus fuerat. Et in hoc casu itelligēda est illa au[illegible]ctoritas greg. [illegible] pastoris [illegible] Iusta [illegible] qn̄ crimē [illegible] super qō fert. [illegible] timēda vel [illegible] est: qꝛ ex alio aliquo iamdudū damnādus erat. Unde cū premisisset Greg. [illegible] [illegible] grex timēda est: subsecutus adiecit: ne is qui subest et cum iniuste [illegible] [illegible] culpa [illegible] [illegible] Pastor ergo [illegible] [illegible] Is autē qui sub manu pastoris est ligari timeat etiam iniuste nec pastoris sui [illegible] [illegible] culpa que non erat fiat.

C [illegible] C. LXXV.

Liquido [illegible] crimen [illegible] tamen [illegible] [illegible] [illegible] Ubi greg. [illegible] humanū iudiciū puerit.

Timore dum metu potestatis [illegible] veritatem [illegible]mus [illegible] cōtra [illegible] quo [illegible] Gratianus [illegible] [illegible] Unde Aug. ait. Illud plane nō [illegible] anathema[illegible]tus iniuste: ei poti⁹ oberit q̄ fecit qꝫ q̄ hanc patif iniuriā. Itē Au[illegible]gust. sup psalmū. cij. ait. Qui iust⁹ est et iniuste maledicif: pmiū [illegible] ei reddif. Gratianus. Hoc aūt et si (vt dictū est) non teneaf ligatus apud deum [illegible] [illegible] tenebaf. [illegible] [illegible] nō possint [illegible] obedien[illegible]tiaꝫ non esse seruandā prelatis in reb⁹ illicitis. Un̄ Euticianus pa[illegible]pa ait. [illegible] abbas presbytero aut monacho [illegible] missas [illegible] cantare nō [illegible] obedire [illegible] Gra[illegible]tianus. [illegible] apud [illegible] apud viros et de filiis apud patres. qꝛ in illis tn̄ debēt dn̄is et parētib⁹ esse sub[illegible]iecti q̄ [illegible] mādata non sunt. Itē Ambro. [illegible] imperator [illegible] apostata [illegible] [illegible] [illegible] pducite aciē [illegible] pducite arma in christianos tn̄: cognoscebāt imperatorē celi. Gratianus. Cum ergo [illegible] non [illegible] tunc sententie non est obediendū [illegible] Nec apud deum nec apud ecclesiam quēqꝫ grauat iniqua sententia.

C De Appellationis remedio. C. LXXVI.

Ecoz. Quoniā aūt vt superi⁹ dictū est: iniusta sen[illegible]tentia p appellationē releuaf de hac quoqꝫ tractandū est. Est igif appellatio a minori iudice ad ma[illegible]iorem puocatio [illegible] querela [illegible] [illegible] aliter. Appellatio est sententie a minori iudice late p inuocationē ma[illegible]ioris iudicis [illegible] [illegible] [illegible] ticianus papa. In secularib⁹ postqꝫ legib⁹ vocat⁹ qs venerit: et in fo[illegible]ro decertare cepit nō [illegible] recedere. In ecclesiasticis [illegible] recedere [illegible] necesse fuerit [illegible]

Sixtus papa. Quotiēs epi se a suis pvincialib⁹ vel a metropolita[illegible]no putauerit pgrauari aut eos suspectos habuerit mox romanā [illegible] Gratianus. [illegible] quos puocatū fuerit sicut in aphricano concil. legif: vlterius puoca[illegible] Imperator Justi. [illegible] Si quis [illegible] [illegible] capitulis [illegible] Et summa [illegible] In sūma ergo nota q̄ pōt appellari quotiēs opus fuerit. Quidā tamē dicūt q̄ [illegible] [illegible] Et exponūt illud quotiēs. i. [illegible] vel quotiēs necesse fuerit [illegible] diuersis articulis. Sed primū verius est. Itē ab omni sententia pōt appellari pterqꝫ a sententia arbitri. Extra. ij. de appel. et re. Cele[illegible]nus. [illegible] Si quis [illegible] sententiā nisi sempronio [illegible] xx. dies satisfecerit te excōmunicatū vel suspensum vel interdictū esse cognoscas [illegible] sententia medio tēpore appellatū ad [illegible] minime [illegible] videf nobis q̄ huiusmodi sen[illegible]tentiā [illegible] debeat impedire. Innocen. [illegible] Quotiens [illegible] [illegible] [illegible] appellare [illegible] remediū [illegible] nisi iudices [illegible] assignent [illegible] cum idoneū et securū. Idē. Plus est ad sedē ap. prouocare factū qꝫ verbo. Greg. [illegible] Quotiēs clausula per quā tollif ap. remedium in medio ponif [illegible] si sint plura negocia [illegible] minime [illegible] pmissa tn̄ complectif: nisi forte in fine litteraꝝ pdicta clausula [illegible] Itē vna sententia pluribus cōdemnatis. si vnus solus ad ap. [illegible] victoria [illegible] suffragaf si cō[illegible] [illegible] Idē qꝛ negocium et eadem causa defensionis existat.

C De his quibus et a quib⁹ appellare possit. C. LXXVII.

Ex summa [illegible] Appellare pn̄t illi quoꝝ in[illegible]terest. Itē procuratores negocioꝝ ge[illegible]stores tutores et curatores. In criminali vo cā p cōdēnato potest appellare [illegible] [illegible] a minore iudice ad maiorem. Si qs aūt appellauerit ab eq̄li ad eq̄[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rit error et nocebit: qꝛ sententia transibit in rem iudicatā. Omnibus autē mediis [illegible] appellari per ad papa. De legato vero ap[illegible] [illegible] legatus: tūc cū appellabif ad illū ad quē a delegante appellaretur. Grā⁹ vo [illegible] papa. In concil. [illegible] iudicib⁹ quos con[illegible]

[illegible] elegerit non licet prouocari. quod de arbitris intelligen[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
Non alij sunt ordinarij et arbitrarij et alij arbitrarij tm. Ordinarij et ar[illegible]
[illegible] non sunt sui iurisdictioni suppositi. Ab his et si vt arbitrarij sedeat. et nõ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] pbantur [illegible] sententiam.

De Appellatione ad papã. C. LXXVIII.

Epherinus papa. Ad romanã ecclesiã ab [illegible] appellandũ et cõcurrendũ quasi ad matrẽ. vt eius vberi[illegible] bus nutriantur [illegible]
[illegible] Itẽ. Julius papa. Placuit vt a quibuscũq ecclesiasti[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ferat aliquẽ sibi esse prelatum. Ipsa nãq ecclesia q prima est ita reli[illegible]
[illegible]
[illegible] in bmõi appellatio teneat: tenet qdẽ in his q sunt nostre tpali iuris[illegible] dictioni subiecti. in alijs non. Etsi de cõsuetudine ecclesie teneat [illegible]
[illegible]

De Tpib' appellatiõis faciẽde et pseq̃ẽde. C. LXXIX.

Ex summa [illegible] nisi post sententiã. Scõs canones aũt et potest et ante sniã et post. et ante lit. cõtest. et post. et i quo[illegible]
[illegible]
[illegible] lit. cõtest. nõ lz prouocare. qm a correctionib' inhibitum est appellari.
[illegible]
[illegible] sede sit. ac p pncipẽ stet quo min' appellationẽ recipiat et cãm exa[illegible] minet. Itẽ si medio tpe fuerit a litigatorib' arbit' elect' et ita biẽniũ
[illegible]
pellatori. Gratianus vbi. s. Tẽpus appellatiõis ẽ ante datã sniam
[illegible]
Post datã vo sniã q appellare voluerit ifra. v. dies appellet. et ifra
[illegible]
[illegible] vel reuocandis sententijs liberum habere arbitrium videantur et [illegible]
[illegible]
quẽ prouocauit sine aliqua dissimulatiõe puenat. Et ipse dies i quo
[illegible]
[illegible] et post lit. contest. et in prolatiõe sentẽtie et post singulis facultatẽ tri[illegible]
[illegible]

licatẽ tempus preclusũ [illegible]
[illegible]
appellauerit et a causa suã cecidisse videt. nec ampli' audiet super eo negocio appellans. Si vo a grauamine et ante litis ingressũ fue[illegible]
[illegible]
facta in iudicio apud ecclesiasticas personas solet audiri: nisi forte [illegible]
[illegible]

De Forma appellationis. C. LXXX.

Ausa [illegible] Martianus lib [illegible] Post appellationẽ interpositã [illegible] tere dande sunt ab eo a quo appellatũ ẽ: ad eũ q de ap[illegible]pellatione cognitur' ẽ [illegible]
quas litteras [illegible] intra temp' dimissorias instanter et sepius: et si nõ accipiat ad ipsũ [illegible]
[illegible]
[illegible] gratiam a dño gualtero sancte rauẽnatis ecclesie archiepo. romanã [illegible]
rit his erit et modus appellandi. Ego a. s. r. e. mi. licet indignus cõtra [illegible]
cẽtesimo. v. feria. iiij. ro. se. ap. et aplos peto. Si aũt vnus vel duo p[illegible]
[illegible]
fidei catholico nõ licet appellare. Extra. ij. de appellationib' et re.
[illegible]
landi non expressit: qz tñ postq se et sua nostre ptectiõi subiecerat: nõ debuit [illegible]
[illegible]
super hoc proposita causas appellationis duxeris exprimendas.

De Prosecutione eiusdem. C. LXXXI.

Lexander [illegible] Illos ãt qui appellãt a ptia sua cogere debes infra [illegible]
[illegible]
interpellati fuerit. non p procuratores sed per seipsos appellantes cãm suam agere oportet. Item in. c. si quãdo. Si vo is q appellauit [illegible]

Iterum de eodem. C. LXXX[illegible]

Extra. [illegible] vbi supra. Inno. iij. in c. sepe contigit. Licet in lateranen. concil. fuerit diffinitum vt si eo qui appellatus fuerit veniente qui appellauit venire neglexerit. [illegible] propter hoc questiões [illegible] statuimus vt si huiusmodi appellatio vel a iudice recepta. vel a parte fuerit approbata post terminum ap. [illegible] vires obtineat [illegible] perinde procedat ac si [illegible] vocat ad iudicium [illegible] aut [illegible] adversus ap. huiusmodi [illegible] terminum appellationis [illegible] cita veritate [illegible] penam [illegible] non euadat. Idem. [illegible] appellanti legitima sententia indulgeatur annus a lege. aut ex iusta causa biennium ad ap. interpositam prosequendam et tamen huiusmodi terminus potest restringi non solum a prouocante. verumetiam a iudice a cuius sententia prouocatur [illegible] terminus ipse [illegible] non possit [illegible] Credimus distinguendum in quo casu littere impetrentur. et quidem cum certus terminus ab appellante vel iudice prefigitur appellationi prosequende. si eo tacito appellatus litteras impetrauit. huiusmodi littere tanquam tacita veritate surrepte obtinere non debent aliquam firmitatem. Si vero non sit aliquis terminus a iudice vel appellante prefixus. pars appellata infra terminum constitutum a lege [illegible] supplantet commissionis litteras poterit impetrare. quarum auctoritate in appellationis causa legitime procedatur. ita quod si appellans voluerit in causa ap. procedere [illegible] nisi possit eum legitime recusare. Quod si agere noluerit appellatus potest nihilominus prosequi causam [illegible] grauamen [illegible] periculum [illegible] potest et deo neutro prosequente ap. occurrere vt periculum euitetur. Idem. Cum sit lis super eodem coram iudicibus primis legitime contestata poterunt iudices delegati. eo quod contumaciter se per contumaciam absentante cum eis de meritis cause [illegible] negocium diffinire. Idem in concil. generali. Ut debitus honor deferatur iudicibus et litigatoribus consulatur super laboribus et expensis statuimus. vt si quis coram idoneo iudice conuenerit aduersarium. ille ante sententiam ad superiorem iudicem absque rationabili causa non prouocet. sed coram illo suam iustitiam prosequatur. non obstante quod dicat quod ad superiorem iudicem destinauerit nuncium aut litteras impetrauerit ab eodem [illegible] fuerint assignate. Cum autem ex rationabili causa putauerit appellandum coram eodem iudice causa probabili appellationis exposita. tali videlicet que si foret probata deberet legitima reputari. superior de ap. cognoscat. et si minus rationabiliter appellasse constiterit: illum ad inferiorem remittat. et in expensis alteri parti condemnet. alioquin [illegible] procedat saluis constitutionibus de maioribus causis ad sedem apostolicam deferendis.

De Officio appellationis et appellati. C. LXXXIII.

Causa. ij. q. vj. c. si quis causa. Iudicibus autem non solum suscipiende appellationis necessitas videtur imposita. verumetiam. xxx. dierum spacia ex die sententie diffinita sunt intra que gesta vna cum relatione litigatoribus conuenit prestari. Similiter arbiter appellationem suscipere: et relationem dare compellitur: si delegatus fuerit. Litigatoribus vero copia est etiam non conscriptis libellis ilico voce appellare. cum res iudicata proponeretur [illegible] causis. Ab eo autem qui de appellatione cognoscit. non potest recursus fieri ad iudicem a quo fuerit prouocatum. Gratianus. Hec omnia in. vj. li. cod. inuenies ti. de appellationibus et consultationibus. Item. Queritur autem de eo a quo appellatur: an sit deuocandus in testimonium apud eum ad quem appellatur super negocio cuius cognitionem susceperit. De hoc ita statutum est in concil. [illegible] Non liceat clericum in iudicium ad testimonium deuocari eum qui preses vel cognitor fuerit: et nulla ad testimonium dicendum persona ecclesiastici cuiuslibet pulsetur. Leo papa. c. qui scit. Ceterum si quis causa frustratorie dilationis appellauerit a iudice ad quem prouocatum fuerit condemnabitur. Ex summa [illegible] eius qui appellat est petere apostolos: eius a quo appellatur est dare dimissorias quas etiam non petenti dare debet. Item mittere debet ad eum ad quem appellatur: attestationes allegationes et alia que coram eo sunt acta. Officium autem illius ad quem appellatur: est omnibus diligenter examinatis [illegible] Extra [illegible]. Inno. iij. Ad officium eius qui de ap. cognituros est pertinet perpendere [illegible] mandatum episcopi indiscretum erat vel frustratorium: cum non tenebatur subditus obedire. ac prosequentiam liqueat euidenter subditum legitime [illegible] metropolitica [illegible] irrationabiliter anathematis mucrone percussum. Cum autem excommunicatus qui appellauerat [illegible] archiepiscopo [illegible] contra eum questionem metropol. ad cognoscendum [illegible] renunciare tacito videatur. sed si vel verbo vel facto appellationem se velle prosequi protestatur. non est tanquam aduersa petens et sibi contrarius audiens. Idem [illegible] est romanum pont. ad se aliquem euocare negociis quam aliquem ad eum super aliquo negocio prouocare.

De Effectu appellationis. C. LXXXIIII.

Ex summa [illegible] Effectus appellationis est vt omnia sint in eodem statu in quo fuerunt tempore appellationis facte. nisi ille qui appellat aduersarij sui deferre appellationi. Idem quoque [illegible] contra sententiam [illegible] procedendo ac si non appellasset. [illegible] vbi supra. Dum ergo litigantes romanam appellauerint sedem: aut ab ea se audiri poposcerint nullus eos aut excommunicare aut eorum sedes surripere aut eorum res auferre: aut aliquam vim eius inferre presumat: antequam ab hominum causa romani pont. auctoritate finiatur. Quod si aliter a quoquam presumptum fuerit nihil erit et viribus carebit. Extra. ij. Alex. iij. Idem [illegible] de his qui ad ap. se appellant: et postea gratia committentes: [illegible] appellationem [illegible] respondendum quod eos appellatio [illegible] debet in sua iniquitate tueri quo minus eorum excessus [illegible] tur. Idem. Cum aliquis super aliqua causa appellat: licet pro illa appellatione non minus teneatur in alijs: super quibus appellatum non est: respondere. Iudex tamen a quo appellatur (quod illi suspectus omnino est) non debet eum ad respondendum super alijs compellere: nisi pro crimine adeo graui et manifesto. quo ipso actu merito sit condemnandus. Idem cantuar. archiepo. Qua fronte nos consulere valeas non videmus: cum videaris ordinem iuris peruertere. [illegible] non in ecclesia sicut est canonicum et honestum [illegible] in palatio sed non in camera tua [illegible] contra debitum iuris et pontificalis officij dignitatem eporum electionem diceris confirmare. Sane si quis pro contumacia vel alia causa qualibet interdicto. vel excommunicatione tenetur astrictus. et offert se ad iustitiam. de his pro quibus sententiam ipsam excepit iudex eum ne in excommunicatione decedat absoluere [illegible] etiam si pars aduersa ne absoluatur [illegible] obstaculum interponat. [illegible] ipse tamen ante absolutionem sufficienti cautione suscepta quod vel in presentia ro. pont. ad cuius audientiam appellatur. si maluerit aduersarius. vel coram iudice cui causam delegauerit iuris pareat equitati. De his etiam qui asserunt se irrationabiliter excommunicationi vel interdicto suppositos. Idem [illegible] dicimus. et si hi qui huiusmodi sententiam protulerint ad se. apost. detulerint appellandum. Inno. iij. Quia multotiens quis ad tempus per ap. legitimam [illegible] iudicis [illegible] articulum [illegible] potestate. [illegible] sententia [illegible] ante [illegible] nonne ipsius ab ea tanquam minus rationabiliter promulgata in eo casu in quo ante sententiam appellatio vires obtinuisset curauerit prouocare. [illegible] ap. interposita [illegible] videtur [illegible] re possit eundem. et ad tempus ecclesiasticis beneficijs spoliare. Nos igitur respondemus quod cum executionem excommunicatio secum trahat. et excommunicatus per denunciationem amplius non ligetur [illegible] vt ab alijs euitetur: et illi prouentus ecclesiastici merito subtrahuntur cui ecclesie [illegible] Greg. [illegible] Una sententia pluribus [illegible] solus ad appellationis beneficium conuolauit illius victoria in re communi ceteris suffragatur. si communi iure inuetur. idemque negocium et eadem defensionis existat. Require supra. titu. de appellationis remedio.

De Appellationibus friuolis et non necessarijs. C. LXXXV.

Causa. [illegible] Est aut quod appellationem interponere non est necesse. Sententia namque extra solitum ordinem iudiciorum a preside prolata auctoritatem rei iudicate non obtinet. Item si sententia lata fuerit circa prius iudicata a quibus prouocatum non est. sententie auctoritatem non obtinebit. et ideo ab eo appellari non est necesse. Item si sententia contra ius scriptum feratur. Si vero contra litigatoris [illegible] ad prouocationis remedium oportet confugere. Item si plures iudices dati fuerint et vnus tamen ex his pronunciasse proponitur. non videtur appellandi necessitas fuisse. cum sententia firmitatem iuris non teneat. Item quod citra ius gestum videtur: firmitatem non tenet. et sine appellatione potest rescindi. Tales quoque sententias que in mercede a corruptis iudicibus proferuntur et circa interpositae prouocationis auxilium infirmas esse decreuimus. Sunt etiam quorum appellationes non recipiuntur. Non enim potest recipi eius appellatio: qui per contumaciam absens cum ad agendam causam [illegible] condemnatus est. [illegible] peratus [illegible] appellans et hoc in notorijs. In occultis autem si testibus producticis infirmari

[illegible] probatio aliisq; argumentis prestitis sententia contra eum la[ta] [illegible] q condemnatus est aut minime voce sua [illegible] sit aut [illegible] terminis contra se [illegible] [illegible] Item Quando [illegible] iuste [illegible] differen[illegible] contra eum sinia [illegible] appellauerit vel si de facto [illegible] appellare voluerit huiusmodi appellationes no[n] [illegible]. Extra. ii. de appellationibus. [illegible] Alexan[der] [illegible] ad nostra[m]. [illegible] remediu[m] ap. no[n] ideo est inuentu[m] vt alicui a religionis [et] ordinis [illegible] debeat in sua nequitia patrocinium exhibere. Mandamus quatenus qui si quis subiectorum tuorum ad remediu[m] appellationis conuolauerit. No[n] ideo minus eu[m] iuxta tenorem mandati qd in predicta regula co[n]tinet: [et] institutione ordinis corrigas [et] castiges. Ide[m] vbi. s. c. co[n]sulunt. Si aliq[ui]s quos manifestu[m] sit [et] notorium [illegible] detinere aut iniecisse manus violentas in clericu[m] appellauerit. eorum ap. no[n] est aliquatenus deferendu[m]. Ide[m]. Si generaliter ap. quis interponat ab omni grauamine qd sibi posset co[n]tingere huiusmodi ap. tenen[illegible]. Si vero ab aliquo iudice sup[er] omni grauamine qd in vna causa sibi possit inferri, [illegible] generaliter appellauerit interposita appellationi tu[n]c eius ab eode[m] iudice est deferendu[m]. [illegible] [illegible]. An sit deferendu[m] appellatio que aduersarius de exceptione post appellatione[m] legitime interpositam sibi facta paratus est inco[n]tinenti co[n]uincere. R[espondeo]. q[uod] cu[m] in eo puniendus sit in quo deliqt q[ui] appellationi deferre neglexerit se beneficio reddidit appellationis indignu[m]. [illegible] iii. Cu[m] omisso [illegible] epo fuisset ad archiepi[scopum] appellatu[m] ad que[m] gradatim fuerat appellandu[m]. in causa ipsa de iure procedere non debebat.

C De Casib[us] in quib[us] appellare p[ro]hibet[ur]. C. LXXXVI.

X Su[m]ma iuris. Inhibet[ur] etia[m] appellatio in q[ui]busda[m] casib[us] q[ui] notant[ur] his versib[us]. Appellare vetat scelus excelle[n]tia pacta. Contemptus minima res: interdictio facta. Arbitriu[m]q[ue] res q[ue] perit est si longua [illegible]. Scelus quide[m] qui p[ro]pter delicta notoria no[n] po[tes]t quis appellare. Excelle[n]tia vero qui a papa no[n] appellat[ur]: cu[m] superior illo no[n] inueniat[ur]. Pacta quoq[ue] q[uod] si paciscant[ur] p[ar]tes ne appellent appellare no[n] poterit. Co[n]teptus aut[em]. i. co[n]tumacia q[uod] co[n]tumax appellans no[n] audit[ur]. nisi [illegible] adhuc iudice p[ro] tribunali sede[n]te [illegible] nisi esset co[n]tumax [illegible]. Minima vero res qua no[n] appellat[ur] si [illegible] solidos co[n]sistat su[m]ma sup[er] qua litigat[ur]. Interdictio facta. q[uod] qui a papa [illegible] appellatio no[n] appellat[ur] nisi a manifesto grauamine [illegible] deferendu[m] est appellationi. Si vero appellet[ur] ab occulto grauamine iudex no[n] defert ei. Si superior si inuenerit appellatione[m] a grauamine interposita[m] retractabit ipsam [et] que postea facta sunt arbitriu[m] aute[m] q[uod] ab arbitro no[n] appellat[ur]. Opponit[ur] tu[n]c exceptio doli que [illegible] accusationis. Verbigratia. Si arbiter inimicus meus efficiat[ur] [illegible] illi ne pronu[n]ciet [illegible] ipse nihilominus pronu[n]ciat illius [illegible] no[n] parebo. Et si pena petat[ur] oppona[m] exceptione[m] doli. Res aute[m] que perit: q[uod] si res ex dilatione detrimentu[m] patiat[ur] no[n] appellat[ur]. Verbigratia. Si appelletur ne corpus defuncti sepulture tradatur. [illegible] q. vi. Sixtus papa. Quotie[n]s episcopi se a suis co[m]prouincialib[us] et a metropolitano putauerint p[re]grauari aut eos suspectos habuerint mox romana[m] appellent sede[m]. atq[ue] eis libere liceat ire. Et du[m] predicta[m] romana[m] ecclesia[m] appellauerint [illegible] eos excommunicare aut eoru[m] [illegible] [illegible] aliquid eis [illegible] inferre [illegible] antequam amboru[m] causa romani pontificis auctoritate terminet[ur]. q[uod] si aliter a quoq[ue] p[re]sumptum fuerit nihil erit sed viribus carebit. Extra. ii. de appellationibus [et] [illegible] Alex. [illegible] Statuimus vt nec prelati nisi canonica co[m]monitione premissa suspensionis vel excommunicationis [illegible] proferant in subditos. nisi forte talis sit culpa: que suo genere suspe[n]sionis vel excommunicationis pena[m] inducat. nec subiecti co[n]tra disciplina[m] ecclesiastica[m] in voce[m] appellationis p[ro]rumpat [illegible] religiosis volumus obseruari ne si religiosi p[ro] aliquo excessu fuerint corrigendi, [illegible] regulare[m] p[re]lati sui [et] ca. disciplina[m] appellare p[re]sumat. s[ed] humiliter [et] deuote [illegible] suscipiant qd pro salute sua [illegible] iniunctu[m]. Ide[m]. Peruenit ad nos q[uod] cum. M. [illegible] ecclesie canonicus [et] in ea residentia[m] facere [illegible] in appellatione[m] [illegible] [et] infra. Cu[m] aute[m] frustratorie dilationis causa videatur [illegible] canonicus appellasse. Man[damus] quatenus [illegible] moneas [illegible] eadem ecclesia residentiam faciat. vel infra terminu[m] appel[illegible] ad nos ampliat [illegible]. [illegible] vero [illegible] honeste [illegible] ecclesia [illegible] [illegible] beneficio [illegible] congrue sit [illegible] [illegible] [illegible] publica infamia respsi ac co[n]uict[illegible] deinde in eo [illegible]

parationem cedere noluerint appellandi no[n] habeat facultate[m].

C Qui appellare liceat etia[m] appellat[ur] de remota. C. LXXXVII.

X Summa iuris. Appellari no[n] po[tes]t etia[m] appellat[ur] de remota qui iudex suspectus allegat[ur] nec recusatio admittit[ur]. Ite[m] qui [illegible] petere est [illegible] statutu[m]. Ite[m] qui certu[m] ipsum [illegible] postulat nec concedit[ur]. Ite[m] cu[m] ante cause principiu[m] ingressus restitutio denegatur. Ite[m] cu[m] locus incogni[tus] ad [illegible] statut[ur]. Ite[m] cu[m] appellans ante citatione[m] iter arripuerit ad sede[m] apo. Ite[m] qui iudex alii vices suas co[m]mittit cu[m] no[n] possit co[m]mittere [illegible]. Ite[m] qui iudex recusat admittere p[ro]batione[m] sup[er] falsi suggestione. Ite[m] cu[m] appella[tio] inhibita est vsq[ue] ad diffinitiua[m] sinia[m] tu[n]c. Ite[m] cu[m] iudex delegatus inuito ordinario vult clericu[m] minus idoneu[m] in ecclesia instituere. Ite[m] cu[m] iudex ro[n]abiles exceptio[n]es no[n] vult admittere. [et] h[uius]m[od]i. Extra. ii. de appellationib[us] [et] re. Quotiens clausula per qua[m] tollit[ur] ap. remediu[m] in mediu[m] ponit[ur] litteraru[m]: si sint plura negocia se minime contingentia: premissa tu[n]c complectitur: nisi forte in fine litteraru[m] predicta clausula iteretur.

C De Sententie confirmatione. C. LXXXVIII.

X Su[m]ma iuris. Quonia[m] aute[m] sententie frequenter a iudice qui de appellatione cognoscit co[n]firmari solent de co[n]firmatione quoq[ue] tractandu[m] est. Confirmatio est iuris p[ro]ut[illegible]: habiti corroboratio. Ite[m] co[n]firmare est alicuius facto vel iuri firmitate[m] prestare. Fit autem pluribus modis. Aliqua[n]do quide[m] a iure [illegible] cursu te[m]poris. vt si a sententia no[n] fuerit infra. x. dies appellatum. Aliqua[n]do vero a iudice. s[cilicet] per sententia[m] vel priuilegiu[m]. Aliqua[n]do vero iureiurando. vt si minor alienet rem sua[m] [et] iuret se no[n] venire co[n]tra: no[n] poterit restitutione[m] petere. Similiter aute[m] co[n]firmat[ur] sententia decreto. Fit autem co[n]firmatio a superiori persona puta papa. Vel episcopus aliqua[n]do co[n]firmat aliquem co[n]tractum vel beneficium aliquod vel electione[m] alicuius. vel sententia[m] ab inferiori lata[m]. Confirmari quide[m] possunt ea que iuste [et] pacifice possident[ur] [et] ea que minus legitime processerunt. Res aute[m] litigiosa co[n]firmari no[n] potest. Effectus confirmationis est. vt ex quo res tibi fuerit a superiori co[n]firmata non liceat alicui sine mandato pape de ipsa contra co[n]firmatione[m] iudicare. nisi co[n]firmatio per mendaciu[m] esset impetrata. Nam si dixi me canonice possidere [et] sic obtinui co[n]firmatione[m] poterit mihi moueri questio super illo beneficio. Unde si dicat[ur] me no[n] canonice possidere poterit de hoc iudex cognoscere hoc enim probato per consequens probabit[ur] me per falsi suggestione[m] habuisse co[n]firmatione[m] [et] ita non valebit mihi. Si vero vitiosam habui institutione[m]. [et] hoc dixi pape ipseq[ue] nihilominus [con]firmauit eius [con]firmatio qd deerat institutioni supplebit. vnde iudex inferior de hoc cognoscere no[n] poterit. Querit[ur] autem si sententia[m] ab episcopo confirmet papa possit ide[m] episcop[us] qui tulit illa[m] absoluere ab ea. Videtur quide[m] q[uod] non possit quonia[m] omnia in a nostra facimus quib[us] auctoritate[m] nostra[m] impertimur. [et] sic illa sententia [con]firmata a papa perinde habet[ur] ac si esset ab eo lata. vnde non videt[ur] inferior iudex ab illa posse absoluere: contrarium tame[n] verum est. Si vero queratur cur no[n] exspirat co[n]firmatio morte mandatoris sicut rescriptu[m] vel manda[tu]m. [illegible] potest esse ratio: q[uod] co[n]firmat o statim sortitur effectum suu[m]. vnde stati co[n]firmatur mandatu[m] vero semper spectat ad futuru[m]. Extra. de co[n]firmatione vtili. [illegible] Alex. Si iustus metus quo minus appellare te [illegible] [illegible] ad appel. beneficiu[m] reputaris co[n]uolasse. du[m]modo infra tempus quo licuit prouocat[ur] cora[m] iudice a quo appellasse voluerat vel si habere ipsius copiam nequiueris in presentia bonoru[m] viroru[m] attestatione super hoc proposita causas appellationis [illegible] exprimere [illegible]. Idem. De [con]firmationibus autem [illegible] te volumus tenere q[uod] contra illas nisi notum apo te procedat mandatum aut certu[m] sit q[uod] sint per falsi suggestione[m] elicite. no[n] est aliquatenus iudicandu[m].

C De Re iudicata. C. LXXXIX.

X Su[m]ma iuris. Res iudicata pro veritate accipitur [et] tenet etia[m] si lata sit [illegible] ius [illegible] ne du[m]mo[do] no[n] sit lata [illegible] ius [illegible] no[n] teneret nec q[uod] vo[illegible] instrumentoru[m] [illegible] postea repertoru[m] retractat[ur]. sed fallit [illegible] in ca[usa] matrimoniali. Ex[tra]. ii. de sente[ntia]. [et] re iudi. Alex. iii. Cu[m] aut aliquis est adiudicata possessio no[n] sufficit dare pignora. Nisi corporali possessione letet[ur]. Inno. iii. [illegible] epo. Cu[m] post. x. [illegible] in auctoritate rei [illegible] iudicate q[ui] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] appellandi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] du[m] q[ui]d [illegible] statutu[m] [illegible] no[n]nunq[uam] a sedentis in medio [et] etia[m] p[ro]rogari. [et] q[uod] ab initio spo[n]te recepit terminu[m]

bonum enim sibi imputare potest et debet. cum et hoc videatur ampl[illegible] benefic[illegible] unde talis nõ audief appellans nisi forte ad[illegible] uersus eum modus executionis canonicus excedatur.

De Sententie executione. XC.

Ex summa [illegible] Fiat aũt executio snie in reb⁹ cõ[illegible] Primum in mobilibus si inue[illegible] Si nõ inueniant in imobilibus Tertio si iura nõ [illegible]

[illegible]

De In integrũ restitutiõe. XCI.

Ex summa [illegible]

[illegible]

Item De eodem. XCII.

Ex dig. [illegible] Modestinus. Omnes in integrum [illegible]

[illegible]

[illegible] XCIII.

Elinandus [illegible] Judex [illegible] aduocat⁹ tenenf ad restitu[illegible]

[illegible]

De Causa criminalibus. XCIIII.

Ex summa [illegible]

[illegible]

[illegible] z accusando. Qñ crimē in modū denūciationis opponit̄ nō ē in[scri]ptio necessaria. Sed cū in modū accusationis opponit̄ inscri[bē]di qñ ad depositionē instituit̄ accusatio. Si ad correctionē est de[nū]ciatio facienda. Cū aūt excipiēdo fuerit crimē obiectū distinguen[dū] est quare opponat̄ z quō. Si eñi a testificatiōe vel ab accusatio[ne] aliqs repellat̄ nō est inscribi necesse. sꝫ cū opponit̄ vt qs a promo[ti]ōe officii vel beneficii excludat̄. Si ante ꝯfirmationē obiciat̄ nō co[gi]t̄ qsq̄ inscribere qꝛ crimē hoc mō pbatū īpedit promouēdū sꝫ nō deiicit iā promotū. post ꝯfirmationē vero cū iā ordinādus fuerit aliqs aut etiam consecrandus quia ab obtinendo repellit z deiicit ab ob[ten]to ad extra ordinariā penā fm arbitriū discreti iudic̄ citra vincu[lū] inscriptionis est excipiēs astringēdus si defecerit in pbādo. pro [hoc] crimine sic pbato pdit qō p electionē z ꝯfirmationē ei fuerat ac[qui]situ. Si ob hoc prius habita nō amittit. sꝫ eñi agat̄ de crimine non est tū hmōi questio criminalis. vnde p procuratorē pōt rite tractari. C.i.q.ii. Gratianus. Cū aūt in capitali cā vel status īterpellatus fuerit nō p procuratores. sꝫ p seipsos appellātes cām suā agere opor[t]et. Extra i. De restit. in integ. Gregorius. ix. In criminali quoq; cā cū maiores iudices eriguntur arbiter nequit assumi.

De Quinq; modis accusandi vel agēdi de crimine C. XCV.

Ex summa iuris. Quoniā ꝗ criminales cause sūt de quib⁹ dicēdū est p accusationē ppōnant̄ de hac ordine cōgruo pauca pmittant̄.

Accusatio large sumpto vocabulo dicit̄ alicuius de crimine delatio. Talis accusatio qnīplex est. s. infamatiōe, denūciatiōe, fama cōis. solēniter accusant̄ z excipiēt. Prima pꝛohibet̄ sc̄da pmittitur. sꝫ fm quosdā ad plātos restringit̄. Tertia vō nec pmitit̄ nec prohibet̄. qꝛ nō pēdet de iuris potestate sꝫ ipsius īfamato vtro vel plurium solius dei prāte. z hec inq̄sitionē iducit. In inq̄sitione nāq; fama ē loco accusatoris. Quarta quoq; nō pmitit̄ cū qꝛ odiosa ē. tum qꝛ periculosa ē. Nec etiā pꝛohibet̄ sꝫ tñ pmittit̄ qm iter est reipub. ne crimina pmaneāt īpunita. Quinta sꝫr nec pmitit̄ nec pꝛohibet̄ sꝫ tñ pmittit̄ qꝛ vnicuiq; ius suū z pred[icta] z detinere. In prima z tertia cōsuet nō īscribi cū prima sit omnino pꝛohibita. nec tertia fiat ab hoīe specia[li]. In sc̄da quoq; nō est īscribēdū: sꝫ admonitio tm pmittenda. qm ad correctionē est denūciatio faciēda. In quarta vero oportet īscribi qm ad penā legitimā instituit̄ accusatio. In qnta vtruq; distinguēdū est. vtrū obiciat̄ accusatori vel testi vt ab agēdo vl. testificādo repellat̄ an vt a promotiōe excludat̄. In pmo casu nō est necesse inscribi. In sc̄do idē si agat̄ ante confirmationē. Si vō post obligabit se excipiēs ad penā extra ordinariā si defecerit in pbatione. Quidā autē dixerūt vbi ad penā legitimā agitur inscribi oportere. salui in denūciatiōe. qm hec ad oēs ptinet. siue in inq̄sitiōe vbi pcedit quis bono iure sine accusatoris inscriptiōe. Regulariter eñi inq̄sitio necessaria ē. vbicūq; de honore adimēdo tractat̄. Itē fallit etiā in leuib⁹ criminib⁹ z in notoriis z in oīb⁹ que iudicio publicant̄. talia nāq; nō requirūt inscriptiōes: vnde sine inscriptiōe deponit̄ testis. qui cōtra se crimen cōfitet̄. Aliud etiā si crimē de quo excipit̄ causam de qua agit̄ cōtingere videat̄. Deniq; z iudex penā calūniatorē sine inscriptiōe accusatoris incōtinēti absoluto reo. Idē in eo q̄ suspectā producit chartam cui fidē nō facit. Idē etiā in teste z actuāte vel procurator respondente. Idem forte z in suspectis tutoribus.

De Infamatione. C. XCVI.

Circa infamatiōes autē nota q̄ si qs famosum libellū cōposuerit aut certū est q̄ inscripsit. aut nō. Si certū aut sponte ꝯfitet̄ z tūc cū eo mitius agitur. aut ꝯuincit̄ z tūc fm leges capitali pena punit̄ vel forte in exiliū deportat̄ ac ppetuo dū stabilis efficit̄ fm canones autē qui [ver]bū supplicium nulla irrogant verberibus subiicitur. Si vero non est certum tunc fm canones admoneri debet vt prodeat in publicū z exequatur quod incepit. Quod si non fecerit. primo quidē euchar[isti]e participatione priuabitur. z si cōtumax ex toto fuerit tunc de[mū] anathematis mucrone ferietur. fm leges autē si capi potuerit z cōprehēdi. si eo libello infametur innocens punietur. Secus vero si nocēs. quoniā expedit delicta nocentiū esse nota atq; punita. Dec[ernitur] quidē vera tamē in eo qui no vult probare qō inscripsit. Si vō vult probare cōmendandum est. z si defecerit tenetur ad penā; talionis.

Causa. v. q. i. Adrianus papa. Qui in alterius famam publice scripturam aut verba contumeliosa confinxerit z repertus scripta non probauerit flagelletur. z qui ea; inuenerit prius rumpat si non vult autoris culpam z facti causam incurrere. Item ex concil. eliber[i]tano. Et qui inuenti fuerint libellos famosos in ecclesia ponere anathematizent̄. Cod. l. ix. ti. de famosis libellis. Imperatores valentianus z valēs. Si quis famosū libellū siue domi siue in publico siue quo cunq; loco ignarus repperit. aut corripiat priusq̄ alter inueniat. aut nulli fateat̄ inuentū. Si vō non statim easdē chartulas vel corrum[p]it vel igne consumpserit sed vim earum doloꝛe manifestauerit. sciat se quasi auctoritate hmōi delicti capitali sententie subiugādū.

De Denunciatione. C. XCVII.

Causa v. q. v. Nunc aūt querit̄ an sit aliqs maliuolus. qꝛ crimē alteri⁹ indicat. De hoc scribit btūs Aug. ita dicēs. Non vos iudicetis maliuolos. qm crimē alteri⁹ īdicat̄ mag; qppe nocētes estis nō indicando crimen q̄ si fratres vestros quos iudicando corrigere potestis tacendo perire permittitis. Idē ad innocentiam donatistā. Melius est cū seueritate diligere q̄ cū lenitate decipere. z qui frenetici ligat z qui litargicū excitat ambob⁹ molestus ambos amat. Quis nō potest nos amplius amare q̄ deus. z tamē nos non solū docere suauiter verūmetas salubriter terrere non cessat. fomentis lenibus quibus deus cōsolatur sepe etiā mordaciſſimum medicamentū tribulationis adiungit. Nouerit aliquē furē auertendus per corda pabulū spargere. z pastorē aliquādo flagello ad gregē per deuia errantia reuocare. Gratianus. Eusebius autē cōtra statuere videtur dum aliorū crimina sponte cōfitentes. in episcoporū accusatione recipi prohibet. sed aliud est ex charitate aliorū crimina deferre. vt quos secreta āmonitiōe corrigere nō possumus. ductos in dicas sentētia corripiat. Atq; aliud insidiando fal[s]a obicere vel insultando vera facile exprobrare. Illud vero charitatis. hoc aūt impietatis est officiū. vnde in prouerbiis dicit̄. verba impiorū insidiant̄ sanguini. os iustorū liberauit eos. Ex sūma iuris. Circa denunciationē ergo nota q̄ qui crimen alterius indicat. Si malo animo maliuolus est z peccat qui vero bono beniuolus. Et hoc presumit̄ si iuris ordinē in indicādo seruat puta si indicat ei qui prodesse potest z nō obesse. Itē si cū premonuit. Itē si qō occulte indicat in iudicio probat. Denunciare prohibent̄ criminosi qui adhuc in scelere perseuerant. Et infames prohibent̄ z inimici qꝛ charitatiua debet esse denunciatio. Aliter etiā laicus admittit̄ sed nō mulier vel pupillus etiā bone fame cū sit accusatio popularis. Idē dico de illo q̄ prosequitur inquisitionē scilicet vt si est criminosus vel īfamis aut inimicus repellat̄. Idē etiam in exceptione videt̄ scilicet vt inimici repellant̄. Ab accusatione quoq; prohibent̄ multi sicut infra dicetur. Sed idē forte denunciare z inq̄sitionē impetrare valent. Denunciari vero vel accusari non possunt quidam propter dignitatis eorum excellentiā vt papa qui super se iudicem non habet nisi solū deum. Et hic nisi in crimine heresis. Idē etiā in imperatore quo ad accusationem. Ceterum denunciari potest coram papa de quolibet mortali peccato.

De Publica fama clamante. C. XCVIII.

Fama cōis accusat aliquē de crimine qm infamatus est publice. ita q̄ insinuatio clamosa puenit ad aures iudicis vt procedat ad inq̄sitionē z indicat infamato purgationē. tūc nō exigit̄ inscriptio vel accusatio spālis alicui⁹ hoīs qm ipsa fama supplet vicē accusatoris. Et de hac quidē fama vel poti⁹ īfamia iā superi⁹ dictū est caplo. de infamib⁹ a testimonio repellēdis. Queri aūt pōt vtrū infamis pendēte infamia possit aliquē accusare vel ꝯtra aliquē testificari de h distingue. q̄ ē īfamia facti. puta qm de aliquo dicit̄ q̄ crimē aliqō cōmiserit z tūc infamia pendēte nō pōt accusare vel testificari. Itē est īfamia iuris qm ipso facto est aliqs infamis. vt qui fui⁹ ipsorū exercet vel qui muliebria passus ē talis etiā post ſniā īfamis remanet nisi fuerit a principe restitut⁹. z ob hoc accusare nō pōt. Item est īfamia iudicis qm cōdēnat̄ aliqs de crimine qō hꝫ actionē famosam ab epo vl ab inferiori iudice. talis etiā post actā pniam īfamis remanet nisi fuerit a papa restitutus. q̄ pōt depositū restituere. Itē; infamia canonis qm qs peccatū mortale cōmittit vel qm est excōicatus. Nā quicūq; peccat mortaliter eo ipso infamis est īfamia canonis. q̄ sꝫ īfamia fert̄ ad tpus z sub ꝯditiōe. s. nisi se correxerit vel finita pnia finit̄ z abolet̄ īfamia. z sic accusare vel testificari pōt. Pnt aūt simplr īfames accusare suā vel suoz iniuriā psequendo. Pnt etiā īfames accusare de hēsi de symōia de crimine lese maiestat. de crimine quoq; fraudate ānōe de crimine suspecti tutoris. z etiā ē sacrilegio fm quosdā.

De Inquisitione. C. XCIX.

Extra . v. de accusat̄. z c. Innocentius. iii. In cōcil. generali. Qualiter aūt z qm debeat prelatus procedere ad inq̄rendū z puniēdū subditorū excessus ex auctoritate noui z veteris testamenti colligit̄ euidenter ex quib⁹ postea emanarunt canōice sanctiōes. Legit̄ eñi in euangelio q̄ villic⁹ ille q̄ diffamat⁹ erat apud dn̄m suū quasi dissipasset bona ill⁹ audiuit

ut ab illo. quidam est hoc quod audio de te. redde rationem villicationis tue [illegible] in gen. [illegible] descendā et videbo [illegible]. Et quib⁹ probatur q̄ nō solū cū subditus veniend cū potius excedit. si p clamorē et famā et aures superioris aduenerit. nō quidē a maliuolis et maledicis sz a [illegible] et honestis. nec semel tm̄. sz sepe qd̄ clamor innuit et diffamatio manifestat [illegible] ecclesie [illegible] veritatē diligentius perscrutari. vt si rei poposcerit qualitas canonica districtio culpā feriat delinquentis. nō tm̄ idē sit actor et iudex. sz quasi denunciāte fama vel deferēte clamore officii sui debitū exequat. [illegible] hoc sit obseruādū in subditis diligentius tn̄ obseruandū ē in prelatis q̄ quasi signū positi sunt ad sagittā. Et qz nō possunt oib⁹ cōplacere cū ex officio teneant nō solū arguere sz etiā increpare quoqꝫ et interdū suspēdere. nōnunqꝫ vero ligare. frequenter odiū multoꝝ incurrūt. et insidias patiunt. Et ideo sancti patres statuerūt [illegible] accusatio prelatoꝝ nō facile admittat ne cōcussis columnis corruat edificiū [illegible]. Volu[illegible] [illegible] criminarent [illegible] [illegible] [illegible] medicinā [illegible] criminalis actio [illegible] capitis et ad degradationē intēdat nisi legitima [illegible] nullatenus admittat. [illegible] si [illegible] fuerit infamat⁹ [illegible] clamor ascēdat [illegible] sine scandalo dissimulari nō possit vel sine periculo tolerari absqꝫ dubitationis scrupulo ad inquirēdū et puniēdū eius excessum nō ex odii fomite sz charitatis procedat affectu quatenus si fuerit grauis excessus [illegible] nō degradet ab ordine ab administratiōe tn̄ amoueat oīno. qd̄ est scd̄m sniam euāgelicā a villicatiōe villicū amoueri q̄ nō pōt [illegible] sue digna reddere rōnē. Debet igr̄ esse p̄sens [illegible] contra quē [illegible] inquisitio nisi [illegible] absentauerit. et exponēda sunt ei illa capitula de qb⁹ fuerit inquirēdū vt facultatē habeat defendēdi seipsum. et nō solū dicta sz etiā ipsa noīa testiū sunt ei (vt q̄d et a quo sit dictū appareat) publicāda. necnō exceptiōes et replicatiōes legitime admittēde: ne p suppressionē nominū infamādi. p exceptionū vero exclusionē falsū deponēdi audacia prebeat. Ad corrigēdos itaqꝫ subditoꝝ excessus tāto [illegible] debet assurgere [illegible] offensas deseruit [illegible] contra quos et de notoriis excessib⁹ [illegible] tribus modis possit pcedi. p accusationē videlꝫ denūciationē et inq̄sitionē ipsoꝝ. vt tn̄ in oib⁹ diligēs adhibeat cautela: ne forte p leue cōpēdiū ad graue dispēdiū pueniat. sicut accusationē legitima dꝫ pcedere inscriptio. sic et denūciationem charitatiua monitio et inq̄sitionē clamosa insinuatio preuenire. Illo semp adhibito moderamine [illegible] forma iudicii [illegible] forma [illegible] regulares [illegible] [illegible] obseruādū: q̄ cū causa requirit facilius et liberalius a suis possunt administrationib⁹ amoueri. Idē vercellen. epo et abbati de til. Uos q̄dē omni grā et timore postpositis deū solū pre oculis habētes [illegible] [illegible] in negocio [illegible] [illegible] iuramēt [illegible] manat [illegible] inq̄sitiōē faciēda in hoc negocio [illegible]. In similib⁹ volumus obseruari [illegible] iurēt clerici q̄ sup his q̄ sciūt vel credūt in ecclesia reformanda tā in capite q̄ in mēbris exceptis occultis criminibus meram et plenam dicant inquisitoribus veritatem.

De Legitima purgatione. C. C.

Dein. Propter famā q̄dē et deponēdi credulitatē nō erit ad depositionis sniam cōtra aliquē pcedēdū [illegible] canonica poterit indici purgatio scd̄m arbitriū iudicātis q̄ pp̄ter dicta paucoꝝ eū infamatū reputare nō dꝫ. cui⁹ apud bonos et graues opinio lesa non existit. Et summa de casib⁹ Purgatio ē de obiecto crimine innocētie ostēsio. Purgatiōes sūt due. s. canonica et vulgaris. Canonica q̄ fit p iuramētū vel p testes [illegible] approbat tā̄ bona vtilis et honesta in ecclesia dei. Uulgaris ē q̄ a vulgo ē inuēta vt ferri candētis: aque feruentis monomachie. i. duelli. et cetera hmōi. Sz ista hodie in totū reprobata est et maledicta. [illegible] [illegible] accusator reus nō sit cogēdus ad pbationem [illegible] pbat. Accusatus itaqꝫ nō negandos [illegible] pbare [illegible] obseruādū est [illegible] fama nō [illegible] [illegible] purgare oportet. [illegible] Purgatione [illegible] Stephanus papa scribit leoni [illegible] archiepo dicēs: vt si vel spōte cōfessus [illegible] legitimis testib⁹ fuerit [illegible] canonice feriat. Qd si nec spōte cōfitet nec accusatores et testes legitimi repti fuerint. et mala fama crebrescit nō i publico examie. sz corā te et aliquātī reuerētissimis p̄sbyteris et diaconib⁹ tue ecclesie secreto iuramēto se purificet [illegible] sic nec [illegible] infamare [illegible].

De Probationis vulgaris reprobatione. C. CI.

Ausa [illegible] iuramēto [illegible] candētis ferri et feruentis aque purgatio nō ē addenda. Ut Stephan⁹. v. huberto epo magūtino. Cōsuluisti de infantib⁹ q̄ in vno lecto cū parēt [illegible] mortui [illegible] reperiunt. Utrū ferro cādēte aut aqua feruēte seu quoclibet alio examine parētes se purificare debeāt eos nō oppressisse. Monēdi magis sunt et pcstādi parētes ne tenellos secū in vno collocēt lecto: ne negligētia q̄libet pueniēte suffocent vel opprimant. vñ ipsi homicidii rei [illegible]. Nā ferri cādētis vel aq̄ feruētis examinatiōe [illegible] [illegible] a quolibet sacri nō censent canōes. et qd̄ sctōꝝ patrꝫ documēto sancitū non ē. supstitiosa adinuētiōe nō ē p̄sumēdum. Spōtanea n. cōfessiōe vl' testiū approbatiōe publica delicta [illegible] [illegible] [illegible] timore [illegible] regimini iudicare. occulta [illegible] quenda.

De Duelli prohibitione. C. CII.

Ex summa de casibus Duellū est singularis pugna int̄ aliquos ad pbationē veritatis. ita videlꝫ vt q̄ vicerit pbasse itelligat. Et dr̄ duellū q̄si duoꝝ bellū. Dicit etiā vulgo in [illegible] iudicium. eo q̄ ibi dei iudiciū expectat. Dicit etiā monomachia q̄si vnica vl' singularis pugna. Monos. n. [illegible] machia pugna [illegible] etiā inter laicos [illegible] duelli cū [illegible] [illegible] pro lege sumēdū. qz priuilegia paucoꝝ cōmunē legē nō faciūt vt [illegible]. Itē qz est contra illud pceptū [illegible] nō tentabis dn̄m deū tuū [illegible] pbibet in lege seculari [illegible]. [illegible] do tn̄ generaliter [illegible] ista [illegible] [illegible] hmōi ɔsuetudine generali excusent a mortali pctō. Et dicūt quidā q̄ sic [illegible] [illegible] [illegible] Jacob [illegible] res qd̄ nō [illegible] crimen nō erat. Alii distinguūt [illegible] ei q̄ duellū offert: et eū qui spōte suscipit peccare mortalit̄. Eū vo q̄ suscipit iudice cōpellēte nō peccare. cū aliter nō possit euadi periculū mortis vel [illegible] [illegible] ob defensionē suā vel [illegible] [illegible] [illegible] sacerdos. Ego aūt [illegible] [illegible] [illegible] sine exceptione [illegible] nulla ɔsuetudo vel iuris [illegible] la pōt in hoc [illegible] co q̄ [illegible] nō [illegible] peccata sed auget. peccāt g̃ oēs mortaliter sz differēter. grauiter. n. peccat qui suscipit etiā [illegible] [illegible] [illegible] tn̄ peccatum [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] qui spōte suscipit. Itē qui offert. Itē iudex qui defert vel p̄stat auctoritatē. Itē assessores et qui dant ad h̄ ɔsiliū auxiliū vel fauorē. Itē sacerdotes. qui dant [illegible]. Isti hoies peccāt longe grauius. Itē si contingeret aliquē ibi mori. oib⁹ imputaret homicidiū [illegible] irregulares. [illegible] alicui clerico offerat duellū nullo modo suscipiat. vel p se vel p aliquē quē ponat loco sui. qz de iure debet deponi. [illegible] in duello est depositio si erat clericus. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] si aliter necessitas vel vtilitas hoc exposcat. Si tn̄ sacerdos vl' alius clericus in duello spōte oblato vel suscepto [illegible] [illegible] sine scandalo possit celebrare [illegible] pōt q̄ntūcūqꝫ grauis sit excessus [illegible] post peccatū [illegible] p̄stare. circa laicos aūt q̄liter in talib⁹ sit pcedendū. Requre infra.

De Solenni accusatione. C. CIII.

Etor. Accusatio pprie dicit aliciu⁹ ante iudicē de crimine manifesta delatio. Nā si nō fit ante iudicē. nō est accusatio sed ifamatio. Si aūt apud iud' cē occulte fit est denunciatio. Igit accusare est aliquē corā iudice reū et criminis ad vindictā proclamare. In oib⁹ aūt negociis exigit accusator: nisi in quibusdā casibus [illegible] leges quādo quis defert litteras suspectas nec pōt ostēdere [illegible] rum pōt enim tunc vt falsarius puniri sine accusatore. [illegible] quādo quis vacillat in testimonio si possit sciri qd̄ falsuꝫ sit. Item quādo quis [illegible] [illegible] ecclesie. Itē qn̄ [illegible] est de [illegible]. Itē qn̄ marit⁹ accusat vxorem de adulterio et vxor replicat de [illegible] si veri sit iudex sine accusatore pōt [illegible] nire. scd̄m canones autē in notoriis: vt in filio sacerdotis habēte ecclesiā patris. Itē in p̄sbytero habēte [illegible]. Itē in [illegible] manifesta. Itē in adultero. in vsurario et symoniaco. Accusat aūt aliquis de [illegible] [illegible] de adulterio vel homicidio vt capite puniat. aliquādo prelatus de symonia vel incōtinentia vt deponat. aliquādo [illegible] [illegible] vel insufficientia vt ab administratiōe remoueat. [illegible] aūt accusari nisi de heresi papa et imperator vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in his qui [illegible] [illegible] magistratū constitunt. potest etiā accusatio contra eos deponi

[illegible] in fine [illegible]. Ité accusat[illegible] ab uno [illegible] ... accusari ... [illegible]

Item nullus laicus admittatur ad accusationem clerici ... [illegible]

... Nam heresis et symonia crimina lese maiestatis comparantur.

Quod nullus sit condemnandus nisi in iudiciario ordine. C. CIIII.

Gratianus. [illegible] q. i. Quod autem nullus sine ordine iudiciario dampnari valeat multis auctoritatibus probatur. De eo ait Aug. nos in quemquam sententiam ferre non possumus nisi aut convictum aut sponte confessum. Item constantinus imperator. Iudex criminosum ... [illegible]

... [illegible] ...

Q. autem crimina manifesta non indigent accusatione. C. CV.

Gratianus. [illegible] ... [illegible]

... non indiget clamore accusatoris.

De criminosis ad causam vocatione. C. CVI.

Gratianus. [illegible] ... [illegible]

nullius ecclesiastice ... [illegible] ... [illegible]

De his qui repelluntur ab accusatione. C. CVII.

Causa [illegible] ... [illegible]

... et statuta ecclesiastica contemnunt.

Utrum minoribus liceat maiores accusare. C. CVIII.

Causa [illegible] ... [illegible] ... Gratian[us]. Utrum hoc de criminosis et infamibus

intelligendum est qui vitā suoꝝ p̄latoꝝ parati sunt rep̄hēdere. nō imitari. [illegible] et verbis [illegible] Laici in episcoporū accusatiōe [illegible] nō sunt [illegible] indignū est [illegible] accusari [illegible] ꝗ eoꝝ grauitatē nolūt imitari. Nāꝙ eoꝝ accusatio nō nisi ab idoneis ꝯ p̄batissimis viris qui suspicionibus ꝯ sordibus carēt. [illegible] sacri corporis sui tractatores a vilibus ac reprobis ꝯ nō idoneis p̄sonis īfamari noluit nec calūniari. sed ipse p̄prio flagello peccātes sacerdotes a templo eiecit. Unde [illegible] summi sacerdotes id est epi a deo sunt iudicādi. nec ab humanis aut praue vite hoīb⁹ lacerādi: sed poti⁹ ab bonis hoīb⁹ fidelibus portādi. Itē Euaristus papa. Si q̄ sunt vituperatores aut accusatores episcoporū aut aliorū sacerdotū non oportet eos a iudicibus ecclesie audiri anteq̄ eoꝝ discutiat̄ existimatiōis suspicio vel opinio qua intētiōe q̄ fide q̄ temeritate qua vita. qua cōsciētia quove merito si pro deo aut pro vana gloria aut p̄ inimicicia vel odio vel cupiditate ista p̄sumpserint. Itē Calixtus papa. Querendū est in iudicio cui⁹ sit cōuersatiōis ꝯ fidei is q̄ accusat. ꝯ is q̄ accusat̄. quī hi qui nō sunt recte fidei ꝯ cōuersatiōis. ꝯ quoꝝ vita est accusabilis. ꝯ quoꝝ vita fides ꝯ libertas nescit̄. nō p̄mittunt̄ maiores natu accusare neq̄ viles p̄sone in eoꝝ recipiant̄ accusatione. Extra. v. de accusationib⁹ ꝯ re. Paschalis papa nulli episcoporū ab accusatiōe sua repellere liceat quos anteq̄ se ab eis impetendū cognosceret a sua cōi familiaritate neglexerit separe. Alexander. iij. Monachi nisi alia causa īpediat rōnalis. eo q̄ de obedientia ꝯ subiect. [illegible] abbatis [illegible] ab ei⁹ accusatiōe nō sunt vllatenus repellēdi licet alios accusare nō possunt q̄bus siquidē cū p̄prium nō habeāt de reb⁹ monasterii expēse debent necessarie donec causa debitū finē accipiat ministrari.

De Modo accusationis ꝯ ordine. C. CIX.

X summa iuris. Qui vult aliquem accusare pri⁹ oꝫ ei denūciare ꝯ postea libellū scribere ac iudici porrigere. [illegible] Itaq̄ satisdatione p̄stita etiā in absentia rei libellus recipit̄ ꝯ ei⁹ nomē īter reos scribit̄. Quibus pactis reus exhiberi iubet̄ ꝯ nō ante. Exhibitus autē cauere debet [illegible] respōdere. [illegible] si adesse noluerit [illegible] cōtra eū. Causa [illegible] papa. Accusatorum p̄sone sine scriptura nunq̄ recipiant̄ nec absente eo quē accusare voluerint. [illegible] Scīāt cūcti accusatores ea rem se debere deferre in publicam notionem que munita sit testib⁹ idoneis. vel īstructa apertissimis documētis vel indicijs ad p̄bationē idoneis. vel idubitatis ꝯ luce clariorib⁹ expedita. Itē [illegible] papa. Qui crimen obiicit scribat se p̄baturum. ꝯ qui crimen nō p̄bauerit [illegible] penā quā intulerit ipse patiatur. Sed Stephanus papa ꝯtra scribere videt̄ ita dicēs. Per scripta nullius accusatio suscipiat̄. Sed p̄pria voce si legitima ꝯ cōdigna accusatoris p̄sona fuerit p̄ste eo videlicet quē accusare desiderat. q̄ nullus ab [illegible] accusare p̄t. nec ab aliquo accusari. Sꝫ Calixtus papa p̄cepit vt accusator p̄sente eo quē accusat in scriptis accusationē [illegible] offerat ꝯ p̄pria voce litteras sue accusatiōis legat. Stephanus autē p̄hibet ne ab [illegible] aliquē per epistolā accusare audeat. Causa. iij. q. ix. Thelesphorus papa. Accusatori oino nō credat [illegible] qui absente aduersario causam suggerit ante [illegible] Itē [illegible] papa. Oia q̄ aduersus absentes in omni negocio aut loco aguntur aut iudicantur. oino euacuant̄. [illegible] Itē Damasus papa. Qui accusare aliū elegerit. p̄sens per se ꝯ nō per alium [illegible] anteq̄ legitimos accusatores [illegible] habeat [illegible] defendendi accipiat ad abluēda crimina. Itē Felix papa. Absens p̄ alium nec accusare ne accusari p̄t. Cā. v. q. ij. Damasus papa. Delatum est ad [illegible] accusatores [illegible] legitimo accusatore. [illegible] per se [illegible] ꝯ nō p̄ scripta. s. absentes. Extra. v. de accusationibus ꝯ re. Felix papa [illegible] accusator [illegible] nō fuerit nō fatiget̄ accusatus.

De Criminosi cōfessione. C. CX.

Ratianus. [illegible] cruciatib⁹ extorquēda non fit. [illegible] Ois enim cōfessio que fit ex necessitate fides nō est. Cōfessio igit̄ in [illegible] enim est [illegible] aut [illegible] iudicare cum magis in pectore sit [illegible] Nō aūt potest humano cōdemnari examine quē deus suo reseruauit iudicio. Si oia nāq̄ in hoc seculo iudicata essent [illegible] diuina iudicia nō haberēt. Regula iuris: Qui tacet nō vtiq̄ fatet̄: sed tñ verū est eū nō negare. Extra. ii. de [illegible] Eos q̄ [illegible] suggest [illegible] homicidia se p̄sbiter perpetrasse [illegible] nulli confesi⁹ pene subdēdos [illegible] de se cōfessi sup aliorū [illegible] interrogari nō debent [illegible] crimine [illegible] statis excepto. De reatu p̄prio [illegible] periculosa cōfessio nō est aduersus quēlibet admittenda. [illegible] cognoscens singul [illegible] purgationē indicens. Inno. iij. Qm̄. U. canonic⁹ bethleemitan⁹ fuit in iure cōfessus [illegible] electiōi [illegible] quingētos [illegible] obligationē receperit ꝯ mediatore [illegible] p̄ diffinitiuā sententiā ducim⁹ ab oī officio ꝯ bñficio ecclīastico deponēdū. Grego. ix. B. iudici viterbien. Ex parte abbatis ꝯ cōuētꝰ [illegible] monasterii fuit p̄positū q̄ cū inter ipos ex parte vna ꝯ U. nobile [illegible] sue ex altera coꝝ te [illegible] monasterij memorati q̄dā p̄ errorē facti fuit in iure confessus. Cū igit̄ in negocio necdū finito nemini noceat error facti: Mā. q̄. si huiusmodi poterit errorē docere [illegible] nulli sup hoc p̄iudiciū generet. De hac quoq̄ materia require supra ca. de [illegible] cōfessione.

De Accusationū calumnia ꝯ temeritate. C. CXI.

X sūma iuris. In accusando vō peccat quis tripliciter. s. calumniando: ꝯ hic ad talionē tenet̄. Itē p̄uaricādo: ꝯ talis ab accusatiōe repellit̄. Itē tergiuersando: ꝯ hic infamis efficit̄: ꝯ. v. libris auri punit̄. At in his oīb⁹ si accusare cessauerit abolitione interueniēte nō efficit̄ infamis: nec in aliquo punit̄. De calumnia quidē [illegible] eiusdē nō notat̄ tutor q̄ ex officio res pupilloꝝ administrare tenet̄. Itē neq̄ mater illū accusans q̄ filiū ei⁹ interfecit. Itē neq̄ successor q̄ mortē p̄decessoris sui vindicare debet. Itē neq̄ pr̄ q̄ [illegible] vel libertū accuset q̄ veneniferū poculū sibi obtulit. Item neq̄ quē vltim⁹ dolor admissi criminis excusat: vt si pr̄ accuset adulterū vxoris filii sui. Itē neq̄ marit⁹ qui accusat vxorē de adulterio iure mariti. [illegible] Notādū quoq̄ est q̄ sicut in [illegible] legit̄ [illegible] de abolition[illegible] criminū. Accusatoꝝ temeritas trib⁹ modis detegit̄. Aut eñ calumniant̄: aut p̄uaricant̄: aut tergiuersant̄. Calūniari est falsa crimina intēdere. Preuaricari vera crimina abscōdere. Tergiuersari in vniuersū ab accusatiōe desistere. [illegible] q̄ nō p̄bat q̄d intēdit p̄tin⁹ calūniari videt̄ [illegible] cognoscētis cōmittit̄ q̄ reo absoluto de accusatoris [illegible] cōsilio q̄rere q̄ mēte duct⁹ ad accusationē p̄cesserit. Et siquidē iustū ei⁹ errorē reperit absoluit eū. Si vō in euidenti calūnia deprehēderit eū legitimā ei penā [illegible] Pene vō p̄secutio nō ei⁹ voluntati mādat̄: sꝫ legis auctoritati reseruat̄. Si aūt interloquēdo dixerit [illegible] temere accusasse videt̄ nō calūniatorē [illegible] temeritas [illegible] calumnie [illegible] ob hoc nullā penā [illegible] oportet. Et digest [illegible] de p̄uaricatorib⁹ Ulpian⁹: Preuaricator est q̄si varicator q̄ diuersaꝫ partē adiuuat p̄dita cā sua [illegible] nomē Labeo [illegible] Extra. ii. de accusa [illegible] Accusasti aliquē ꝯ p̄ tuā accusationē occisus ē: vbi pro pace. xl. dies in pane ꝯ aq̄: q̄d quarantina vocat̄ cū vii sequētib⁹ annis penitere debes. Cū autē p̄ tuā delaturā debilitat⁹ est: p̄ tres debes. xl. penitere. Ibidē de calūniatoribus Grego. Forti⁹ puniēda sunt crimina que insontib⁹ ꝯ maxime sacratis hominibus inferunt̄.

De his qui deficiūt in accusationis p̄secutione. C. CXII.

Causa. ii. q. iij. Damasus papa. Calūniator est si in accusatiōe defecerit talionē recipiat. Itē ex decreto Adriani pape. Qui nō p̄bauerit q̄d obiecerit penā [illegible] quam intulerit ipse patiat̄. In l. capituloꝝ. c. lxx. capitulo legit̄: Si quē penituerit accusasse criminaliter [illegible] p̄bare nō potuerit si cum accusato innocēte [illegible] Si [illegible] est [illegible] inter reum ꝯ accusatorē [illegible] legib⁹ cōstituta. Ibidē c. iiij. Deficiētib⁹ vō accusatorib⁹ nō videt̄ eē cogēdus reus ad purgationē. [illegible] p̄bare nō cogit̄: ita q̄ impetit̄ ad innocētiā suā purgandā cogēdus eē nō credit̄. Cā. v. q. vi. Qui q̄d intulerit p̄bare nō valet: puniendus est. Unī Adrian⁹ papa: Ois q̄ falsa intulerit puniat̄: ꝯ pro falsitate [illegible] Itē ex decreto Adriani pape. [illegible] lingua capulet̄: aut conuicto caput amputet̄. Delatores aūt sunt qui inuidia p̄ducūt alios. Extra vbi supra Innocētius iij. Cū dilect⁹

[illegible] magister scholasticus palentinus ad sedē apostolicā accessis set et de suo episcopo varios excessus nūciasset. nec itelligere potue rimus pbati esse sufficienter aliqd de pdictis nobis. Man. q me moratū magistrū scholast. donec suā canonice purgauerit innocen tiā. s. q nō calūniandi aio ad huiusmōi crimina pcesserit ab officio et beneficio suspēdatis. vt ceteri pena perterriti ad infamiā suorum facile non prosiliant prelatorum.

De deficiētibus in primo capitulo pbandē. C. CXIII.

X summa iuris. Querit autē vtrū si aliquis simul de pluribus accuset: et vtrū nō pbet ad alia sit admittēdus. Et quidē admitti pōt ad alia siue sint maiora siue minora. siue simul oia velit pbare. siue separatim pōt enim qs de plurib' cōdemnari vel absolui. Capitula vō q videnē dicere cōtrariū. loquunē in eo casu qn quis de calumnia sup primo cōdēnatus est. tunc enim nō debet admitti qz psumit q et in alijs velit calumniari. Cā. iij. q. x. Gratian'. Nō vero deficiētes in primo capitulo nō sunt admittēdi ad sequētia ex cōl. carthagi. vij. ɔfirmaē in quo sic statutū legiē. Placuit vt quo tienscūq clericis ab accusatoribus multa crimina obiciunē et vnū ex his quo prius egerint pbare non valuerint ad cetera iam nō ad mittanē. Itē Felix papa in. ij. decre. epis gallie. Si accusatorū psone in iudicio culpabiles apparuerint. ad arguendū de cetero non admittātur. nisi pprias causas asserere nō tm criminales. vel eccle siasticas voluerint.

De Obiectiōe criminis in modū exceptiōis. C. CXIIII.

Ibidem. q. xi. Gratianus. Ab accusato vero accusationē in accusatorē verti multorū auctoritate prohibeē. Ait enim Stephanus papa. Negāda est accusatis licētia criminādi priusqz se crimi ne quo pmunē exuerint. qz nō est credēdū cōtra alios eorū cōfessio in qui criminib' iplicanē nisi se prius pbauerit innocētes. Eadē vbi supra ca. Negātes. L. ix C. n. i. impatores Valētin' Valen' et Gratianus. Negāda est accusatis nisi suas suorūve iniurias psequanē licentiā criminandi in pari vel minori crimine priusqz se cri mine quo premunē exuerint. ita tamē vt et ipsi iscriptionē ɔtra eos [illegible] pendēte accusatione deponere possint. Causa vi. q. ii. Quod autē qritur si eps in accusatorē accusationē vertere voluerit an sue simplici assertione fides sit habēda: facile soluitur. si sanctorū patrū auctoritas diligēter inspiciaē. vt enim sancti patres diffiniūt. nul lius psone quantūlibet exercitate ɔfessioni fides est adhibēda: nisi cōpetētes pbationes adhibeat. Ex summa iuris. In sūma vō no ta q accusatus anteqz nomē eius recipiaē iter reos si accusatorem de maiori crimine velit accusare prius audiatur. vel si suā aut suorū iniuriā psequitur. Si vō nomen eius receptū est iter reos. neminem pōt accusare potest tm cōtra accusatorē inscriptionem deponere. et post sniam agere nisi forte ɔdēneē de capitali crimine. pōt etiā de accusatione pendēte cōtra aliū iniuriā suā exequi indirecta accusa tione in modū exceptiōis et anteqz accusatus accipiaē inter reos et post vsqz ad [illegible] cōtesē. et sic accusatorē repellere.

De Vitio collusionis. C. CXV.

X summa iuris. Quorūā autē in actionibus criminū sepe colluditur. De collu sione quoqz nōnulla hoc loco ɔferanē. Collusio est quedā illicita pactio inter actorē et reū p quā alter accepta pecunia. vel aliquo pecunie loco interueniēte vel [illegible] in to tū ab accusatione desistit vel puaricaē et se malicios in iudicio su perari pmittit. Fit aūt p trāsactionē cū. s. interueniēte pecunia vl' ali quo pecunie loco a lite recedit. Sed cū sint causarū tria genera. s. ci uilis et criminalis et spiritualis. In cā ciuili nunqz fit collusio sine iu dicis auctoritate siue sentētiona[illegible] cedatur. Itē siue gratis siue per transactionē nisi in duob' casibus. s. in actiōe famosa in q sine iu dicis auctoritate nō licet trāsigere. Et in cā status vt si me agente cū aliquo tanqz seru' meus esset vel libert' passus sum eū pnunciari ingenuū cōfitēdo ɔtra me in iudicio q esset ingenuus. hoc enim ne p tales ita degeneres indignē ordo in dignitate positorū vel senatus ecclesie [illegible] est clericorū statutū est vt hec collusio deregaē ac [illegible] pre mii detegēti. In cā vero criminali autē inchoatā actionē si gratis re cedaē collusio nō videē. post inchoatā autē recedere nō licet. etiā p grām sine iudicis auctoritate et etiā sine recōciliatione [illegible] fue rit mācipatus vel p accusationē infamat'. et si destiterit incidit in tur pilianū si publicū crimē intēdit. Si vō priuatū extra ordinē puniē. Per trāsactionē quidē licet vel nō licet [illegible] reo recedere. pau bus verbis distinguiē. Sanguinis in penis nisi mechus trāsigat cūcti sicut dictum est supra [illegible] ab precedente capitulo de transactiōe. Actori vō nunqz licet. sm canones aūt etiā reo nō licet rece dere p trāsactionē in criminali: cū nullū sit ibi crimē sāguinis. Por ro in cā spūali p gratiam et iusta cā licet recedere. Qui vō sine iusta cā recedit puniē. Per transactionē aūt nunqz licet nec in cā sup ec clesiastico bñficio qs [illegible] sibi controuersiā mouere licet. vt sic interposita trāsactiōe ve [illegible] trāsferat ipm benef cū. vel eundē pstet alii annuā pēsionē [illegible] cū agiē de spūali tanqz [illegible] sec'vō si tanqz sup proprietate. Porro in cā mixta cū s. vir accusat vxorē ad diuortiū potest marit' desistē qn vult. Fit itaqz collusio in cau sa criminali et in spūali cū de [illegible] tm i vtraqz. In ciuili vō nunqz nisi in predictis duobus casibus.

De Conscientia illicita. C. CXVI.

X sūma de casib'. Quid de iudice q scit accu satū ad penā capitis vel qualibet aliā corā se imunē perit' a culpa q sibi imponiē: et tm videt testes paratos ad iurādū falsum. nūquid recipiet. aut si recipit iam: nunquid p illos condemnabit scienter innocentē? Item quid facient officiales et executores q nouerūt veritatē: et tm vidēt illos iurare falsum. et cōpellanē mādato iudicis suspēdere vel deca pitare innocētē vel alio modo punire. Videē eni dīne q nec iudex nec alii pnt procedere cōtra ɔsciētiā. Apls: Omne qd nō est ex fide peccatū est. Idē Omne qd fit cōtra ɔsciētiā edificat ad gehennā. Itē sm quosdā Dīs bō teneē ex pcepto illū q [illegible] ad mortē du cit eripe et liberare etiā p vim. et sm oēs teneneē saltē iudices et pla ti. Si ergo teneneē ab alijs defendere iudex vel officialis: multo for tius a seipso: sicut argumētaē canō et leges. Ecōtra videē. Dicit eni expsse Ambro. q iudex nō debet iudicare sm priuatā ɔsciētiā quā apportauit de domo: sz sm iura et allegata et pbata corā ipso dū se debat pro tribunali. vñ desēdā iuste [illegible] Anno est ita vt sciētia [illegible] gio. Tanqz iudex et tanqz deus oia nouerat. Itē licz sacerdos sciat parrochianū suū in pctō mortali occulto teneē tm il li petēti in publico dare eucharistiā. Ad hoc dico q iudex si perpē dit q testes velint deponere cōtra istū et peierare: debet niti ex offi cio suo (etiā si accusat' taceat) ad repellendū illos a testimonio: vel qz sunt ignoti vel infames vel grauis opinionis. vel opponēdo eis aliquā similē cām. Si in narratiōe facti inuenerit eos deuiare a ve ro: subtiliter examinet inuestigetqz causas ad repellendū eos sicut daniel de duob' senib' falso testificātib' ɔtra susannā. Si aūt nul lo mō potest eos repellere et pbāt sm formā iuris sufficiēter. Con sulo vt deleget alii si fieri pōt. Sin autē remittat ad superiorē. De officialib' vō executorib' et ceteris subditis credo saluo meliori cō silio q in hoc casu nō debēt obedire si pro certo sciūt. secus si dubi tant: tūc eni excusanē propter bonū obediētie.

De Causis suspēdēde ɔdēnationis et differēde C. CXVII.

X summa iuris. Judicio vō sine ɔdēnationi supsedēdū est in quibusdā casib' s. vbi timeē piculū scādali vel scismatis: vel turbatio pa cis vel strages multorū. Itē qn talē est cōsuetudo. Item qn est ardua cā puta fidei q tractari debet a solo papa. Preterea supsedendū est in iuuene in sene in muliere in papa in potēte et in occulto crimine. Vñ versus. Scādala scisma strages iuuenes trās actio pacis Papa senex mulier mors cā potēs vel occulta. Ex his bus debet correctio differri. Lata porro ɔdēnatiōis in reum sen tētia: differēda est i quibusdā casib' ipsi' executio. s. qn iudex seue rius iudicat qz expssū sit in iure. Itē qn seru' ɔdēnaē in cā criminali. Debet eni differri sententia donec suo dño suo reddiderit ratiocinia. Item qn mulier pregnans condemnaē: tunc etiam oportet differri donec pepererit. Item quādo iudex aliquē condemnat [illegible] octa tionem differēda est executio donec assignet in via eidem. Unde versus [illegible] seruus pregnās lesus soluo plus. Non habet effectū sententia casibus istis.

De Absolutione accusati a crimine. C. CXVIII.

Absoluitur autē accusat' de crimine tripli citer. s. p diffinitiuā sententiā et extūc ab eodē de eodē crimine nō accusaē: nec [illegible] de [illegible] [illegible] abolitione quoqz nō nisi doceat priorē preuaricatū esse [illegible] p [illegible] et doceri accu sationē institutā priore [illegible] Itē p [illegible] q est accusa tionis instituēe pemptio. Et fit tribus modis. s. publice priuatim. et ex lege. Unde triplex distinguiē abolitio. s. publica: priuata: et lega lis. Publica fit ad tēpus [illegible] publica gratulatione vel ob rem pro spere gestam. vel [illegible] Priuata fit cū accusatus cū abolitiōē petit. Legalis aūt fit accusatore moriēte vel [illegible] ab accusatione desistente vel ex iusta causa sic impedito vt accusationē psequi non

posse. Et illa quidē que sic publice fieri debet altera parte presente et cognita causa non de plano sed de pleno id est plena inquisitione. Post hanc quidē causā idē accusator admittit [illegible]. Post [illegible] autē idē accusator nō admittit sed aute post legalē similiter. Pōt autē et iudex maximeqꝫ imperator et papa plerūqꝫ accusato et cōfesso vel cōuicto penā ex officio [illegible] remittere. et sic eum absoluere de crimine. Extra [illegible] de accusationibus [illegible] et cōcil. magū tamē. De his autem criminib° de quibus absolutus est accusatus. nō potest accusatio vel actio replicari. Actor hoc intellige cum predicta distinctione.

De Verboꝝ significatione. C. CXIX.

Amasus. Ad eos autē que dicunt interpretationes necessariū est scire verborū significationes et ambiguitatū expositiones. Verborum ambiguitas alia est in legibus. alia in iudicijs. alia in testamentis et vltimis volūtatib°. alia vero in cōtractib°. Et alia in stipulationibus. De legū ambiguitate primū est q· eius est interpretari cui° est cōdere. In iudicijs aūt alia est ambiguitas in [illegible] litis. alia in cōfessionib° alia in testimonijs vel probationib° alia in sentētijs. In cōtest. litis ambiguitas petitiōis interpretāda est pro actore. Ambiguitas respōsionis cōtra reum. Nā circa litis exordiū plus creditur actori q̄ reo. Si autē in confessione est ambiguitas vt vagari cōfitens vel certū confiteat. sic autē accipiat qd magis expedit aduersario. Circa probationū proprietates cōtra actorē p̄sumit. Semp enim in ambiguis testiū dictis reus absoluit. nec enim testes post publicationē reuertari possunt vel dictū suū interpretari. Sed hoc tñ possunt incōtinēti. s. post publicationē. Sic itaqꝫ quo ad initium pro actore. quo ad finē pro reo p̄sumit. quo ad media vo p vtroqꝫ. Post sniam autē iudicis est interpretari. Sed distinguit inter ordinariū et delegatū: delegat° enim eodē die tm̄ interpretatur: ordinarius autē etiam pōt in executiōe. et hoc in diffinitiuis. in interlocutorijs enim etiā delegatus pōt. immo etiā reuocare posset qd plus est. In testamētis autē vel vltimis voluntatib° sn intētionē p̄ferentis est ambiguitas interpretanda. Distinguendū est tñ vtrū vsus sit nomine proprio vno pro alio an noīe appellatiuo vno p alio. In primo casu valet qd [illegible]. In scdo nō. In cōtractibus porro distingue aut certum sit q· cōsenserint et tūc valet qd agit etiā si vno noīe appellatiuo sint vsi pro alio. aut certū sit q· nō cōsenserint. et tūc nihil agit. aut dubitat qd senserint et tunc distinguo qm̄ aut p̄ [illegible] pōt intētio cōphendi ex adiacētibus causis. et tunc ad intētionē verba referant. aut non potest. et tunc ad cōem verbi significationē recurrat. Quō si et illa se habet in duas ptes subdistinguo aut enim valet qd dictum est sm vnā partē intellectū. aut sm vtrāqꝫ. In primo casu cōmodissime id accipit qd rei gerēde aptius est. In scdo casu cōtra eū interpretandū est in cuius fuit potestate verba aptius dicere. In stipulationibus autē ambiguitas responsionis pro reo interpretanda est et hoc qñ nulla ex vtraqꝫ parte fraus vertit. Ceterum autē si vertit. Distingue vtrū ex altera an ex vtraqꝫ. Si ex altera vba sunt cōtra eū interpretāda sicut dicit in iuramētis que sunt similiter q̄si cōtract° siue sit suscipiens siue proferens verba. Si vero ex vtraqꝫ et circa diuersa dolus dolo cōpensat. s. vt q̄ tenet teneat. Nā cōtra doli actionē dolo excipitur [illegible] nō replicat ex eodē de quo agebat. licꝫ de alio posset etiā si maius esset. Si vo circa idē et stipulatio fauorabilis est ad cōem verbi significationē recurrat. porro si fauorabilis nō est locū habet qd prius dictū est. s. vt dolus dolo cōpenset. et hoc qn de dolo excipientis nō cōstat. nisi p dictū agētis. alias salua tali distinctiōe. Hec de verboꝝ significatiōe generalia p̄sentis sufficiant. neqꝫ enim oīa specialia plene referre nobis possibile est.

De Penis canonicis et legalibus. C. CXX.

Ex summa [illegible]. Pena est iudicialis retributio p peccato. Vel aliter pena est satisfactio delicti q̄ a lege vel ministro legis iponit. Sebastianus. C. [illegible] xxiij. q. ij. Pena nulli est inferēda nisi p iudicē [illegible] [illegible] causa [illegible] separatio pena est nō [illegible] remittere. Quō etiā de pena homicidij [illegible] est. Ex summa de casibus penaꝝ: alia est canonica alia legalis. Canonica iterum subdiuiditur. quia alia est spiritualis. alia corporalis. alia pecuniaria. Spiritualis enim quincuplex. Nam alia increpationis. alia interdicti vel suspensionis. alia excōmunicationis. alia infamie. alia depositionis. Corporalis pena similiter quincuplex inuenitur. vna ieiunij siue abstinentie. alia verberationis. alia seruitutis. alia publicationis [illegible] alia exilij [illegible] [illegible] certo. vt cum quis intruditur in monasterium. aliud a loco determinato vt cū prohibet aliquis esse in aliquo certo loco: sed sit vbi pro velle suo. Aliud ab oī loco vt cū interdicit publice penitentibus morari in vno loco vltra vnū vel duos dies: et sic peregrinant per orbem ad [illegible]. Pecuniaria infert alicui pro iniuria illata persone vel loco alicui pro [illegible] damni satisfactione vel pro furto vel rapina vel simili. Pena aūt legal. est multiplex. Nā alia est mortis corporalis vel exilij vel [illegible] mēbroꝝ. Alia depositio alia proscriptionis relegatio. alia exiliū et alie multe. Generaliter iudices psūt punire subditos iuxta q̄litatē culpeꝝ. et nullus aliꝰ. Nā [illegible] sine [illegible] dica coertiōe nulla e. Hoc tñ sciat q· penas maiores vt decapitationē q̄ntū ad forū seculare: vel depositionē quo ad forū ecclesiasticū nō psūt iudices nisi maiores q̄ etiā dicunt habē merū imperiū vt epī in ecclesiasticis. ad ipsum eni̅ ptinēt negotia maiora.

De Speciebus penarū legaliū. C. CXXI.

Sidorus in li. Ethi. [illegible] Octo genera penaꝝ in legib° cōtineri Tulli° scribit. s. damnū. vincula. verbera. talionē. ignominiā. exiliū. seruitutē et mortē. Cōpedes dicte sunt q· detinēt pedes. Pedice sunt laquei quib° pedes illaqueant: dicte a pedib° capiēdis. Catene aūt dicunt eo q· capiēdo se teneāt pluurib° nodis. Manice sunt vincula quib° man° capiunt: licꝫ et manice tunicarū sint. Nerui vincula vel cathene quib° pedes vel ceruices impediunt. Boie sunt torques damnatoꝝ q̄si iuga in boue. Verbera dicta q· cū agitant aera vberāt. Hinc flagra et plage et flagella: q· cū flatu et strepitu in corpore sonāt. Nā plage q̄si flage. Sꝫ plage et flagra p̄me positiōis sunt: flagella aūt p diminutionē dicta sunt. Anguilla est q̄ in scholis pueri coercent q̄ vulgo scutica dicit. Fustes aūt prā sunt quib° p crimib° iuuenes feriunt. appellati q· fixi in fossis stent. Scorpio est virga nodosa vel aculeata. sic dicta q· arcuato vulnere in corpe infigit. Vngule dicte sūt eo q· effodiūt. he et fidicule q· iis rei in eculeo torquent vt fides inueniat. Eculeus aūt dict° est eo q· extēdat. Est et lautumia gen° supplicij ad vberādū aptū: inuentū a Tarqno superbo q̄ [illegible] fustes metalla atqꝫ exilia prior adinuenit: et ipe primus ex regib° exiliū meruit. Talio est silitudo vindicte: vt taliter quis patiat vt fecit. Hoc eni̅ et natura et lege est institutū: vt ledētē silis vindicta sequat. Exiliū dictū q̄si extra solū. Nā exul dicit q̄ extra solū est. Vñ postliminium redeuntib° hoc est de exilio reducēdis. q̄ [illegible] [illegible] patrie. Diuidit aūt exiliū in relegatione et deportatio. Relegat° est quē bona sua sequunt. deportatus quē nō sequuntur. Proscriptio exilij [illegible] q̄si porro scriptio. Idē proscriptus q̄si palā script°. Metallū est vbi exules deputant ad eruendā venā marmoraqꝫ secāda in crustis. Seruit° a seruādo vocata est. Est sola maloꝝ oīuꝫ postrema: q̄ liberis oī supplicio grauior est. Nā vbi libertas perijt vna: ibi perierūt et oīa. Patibulū aūt vulgo furca dicit: q̄si ferēs caput. Suspēsum eni̅ et strāgulatū eo exanimat. Sꝫ patibuli minor pena q̄ crucis. Nā patibulo appēsus statim examinat. Cruci aūt affixus diu cruciat. Culleū est parricidale vasculū ab occidendo. i. claudendo dictū est aūt vter ex corio factus. in quo parricide cū simio et gallo et serpēte inclusi in mare p̄cipitant. Digni aūt istarū mortū gen° aiaduersio noiat. et dicit aiaduertere animū vertere ad puniendū reum.

De ignominiosa missiōe et capitis diminutiōe. C. CXXII.

Ex digest. li. iij. l. [illegible] vba. De his q̄ infamia notant multa sunt genera missionū. Est honesta q̄ e meritis stipēdijs vl ante ab imperatore indulget. Est causaria q̄ propter valitudines laborib° militie soluitur. Est ignominiosa toties quoties is q̄ mittit addit nominatim ignominie cā mittē. Est et quartū genus missionis si quis euitādoꝝ munerū causa militiā subijsset. Hec aut missio existimationē non ledit. Ignominie autē causa missis neqꝫ in vrbe neqꝫ alibi vbi imperator est morari licet. Ibidē. iiij. li. Paulus li. xj. ad cō. Ciuitatis amissione fit capitis diminutio: vt in aque et ignis interdictōe. Qui deficiūt capite minuunt. Deficere autē dicunt q̄ ab his quibus sub imperio [illegible] desistūt et in hostium numer° se conferūt. Sed et hi quos senat° hostes iudicauit vel relegati [illegible] vsqꝫ adeo vt ciuitatem amittant. Caius li. iiij. ad cō. [illegible]. Eas obligatiōes q̄ naturalem prestationē habere intelligunt palam est diminutione capitis nō perire. quia ciuilis ratio naturalia iura corrumpere non potest. Paulus [illegible] ad [illegible] Capitis diminutionis tria genera sunt. Maxima media minima. Tria enī sunt que habemus libertatē ciuitatem familiam. Maxima est cū hec tria pariter amittunt. Media cū ciuitas amittit. et libertas retinet. Minima cū sola familia mutatur ciuitate et libertate retenta.

De Iudicijs criminū publicis sm̄ leges. C. CXXIII.

Ustinianus insti. lib. iii. Publica iudicia dicta sunt quia eorum executio populo eorum plerumque datur. horum quedam capitalia sunt: quedam non capitalia. Capitalia que vltimo supplicio afficiunt: vel aque et ignis interdictione. vel deportatione vel metallo. Cetera si que infamiam irrogant cum damno pecuniario publica etiam iudicia sunt. sed non capitalia. Publica autem iudicia hec sunt. Lex iulia maiestatis que in eos que contra imperatorem vel rempublicam aliquid moliti sunt: cuius pena aie amissionem sustinet et memoria rei etiam post mortem damnatur. Item lex iulia de adulteriis coercendis que non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit sed etiam eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent que lex etiam stupri flagitium punit cum quis sine vi vel virginem vel viduam honeste viuentem stuprauerit penam autem eadem lex irrogat peccatoribus si honesti sunt publicationem pene partis bonorum si humiles corporis coertionem cum relegatione. Item lex cornelia de sicariis que homicidas vltore ferro persequitur vel eos qui causa hominis occidendi cum telo ambulant. Telum autem vt ait carus in interpretatione legis. xii. tabularum id appellatur quod ab arcu mittitur. et quod manu emittitur. vt sit aut Paulus in lib. sententiarum qui telum pro tuende salutis causa gerit non videtur hominis occidendi causa portare. Igitur et lapis et lignum et ferrum teli nomine continetur. dictum ob hoc quod in longinquum mittitur a greco telon. Sicca est ferrum occultum. Eadem lege et venefici capite damnantur qui artibus odiosis tam venenis quam susurris magicis homines occidunt. vel mala medicamenta publice vendunt. Item lex pompeia de parricidiis fuit qua parricida nec gladio nec ignibus nec alia solenni pena subiciatur. Sed insutus culleo cum cane et gallo gallinatio et vipera et symia inter eas ferales angustias comprehensus secundum quod regionis qualitas tulerit vel in vicinum mare vel in amnem proiciatur vt omnium elementorum vsu viuus carere incipiat. et ei celum superstiti terra mortuo auferatur. Item lex cornelia de falsis que penam irrogat ei qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit. signauerit. recitauerit. subiecerit que signum adulterinum fecerit sculpserit expresserit sciens dolo malo huius legis pena in seruos vltimum supplicium est in liberos deportatio. Item lex iulia de vi publica seu priuata cuius legis pena in armatam vim. id est publicam deportatio. In priuatam sine armis tertie partis bonorum publicatio. Raptus autem violentus virginis aut vidue aut sanctimonialis tam in ipsos peccatores quam in illos qui opem flagitio dederint capite puniuntur. Item lex iulia peculatus eos punit qui pecuniam vel rempublicam, vel sacram vel religiosam furati fuerint. Si et ipsi iudices si tempore administrationis hoc fecerint. capitali animaduersione puniuntur. vt omnes illi qui ministerium ad hoc illis adhibuerint. vel qui pecunias ab his subtractas sciens susceperit. Item lex fauia de plagiariis que interdum capitis penam irrogat. interdum leuiorem. Item lex iulia de ambitu et lex iulia repetundarum et lex iulia de annona et alie que aie quidem amissionem non irrogant. Sed aliis penis eos subiciunt qui earum precepta neglexerunt.

¶ Item de eodem. C. CXXIIII.

X instrumento titulo. Turpe lucrum ab heredibus semper extorquetur. Criminum quedam sunt publica. quedam extraordinaria. Publica quorum executio cuiuis de populo plerumque datur. Nam constante matrimonio adulterii accusatio non omnibus permittitur: horum quedam sunt capitalia. quedam non. Capitalia sunt que caput vel ciuitatem eximunt. Receptatores latronum eo modo puniendi sunt vt latrones. Effractores quique capite puniuntur quique leuius. Expilatores tamquam atrociores fures grauius puniuntur. Qui hereditatem nondum aditam expilauerit extra ordinem punitur. Qui terminos mouet pecuniali pena. L. aureorum tenetur qui in publico dare debent et corporaliter extra ordinem puniuntur. Sacrilegi quique bestiis damnantur quique viui cremantur quique in furca suspenduntur. Qui mortem sibi consciuit ante sententiam eius bona fisco vendicantur. Crimen heresis eos crimini maiestatis similis est et eidem modo punitur id est omnium bonorum confiscatione et aie amissione nisi quia in hoc crimine delicti venia penitentibus non denegatur. Criminis apostatatus pena est versari inter homines et hominum carere suffragiis bona eorum publicantur si viua de eodem crimine a quolibet conuincantur. Mathematici et similes concremandi sunt. vel vltore gladio pstrnendi vel feruida peste absumendi. Lex iulia pena quae libertinos qui dicit se ingenuos. Crimen false monete flammis deponitur ..... Famosi libelli scriptor et publicator capitalem meret sententiam. Incendiarii igne cremantur. Grassatores capite puniuntur. Lenones ..... aut viui cremantur aut furca suspenduntur. Qui nondum viri potentes virgines corrumpunt. aut furca suspenduntur aut bestiis obiciuntur aut in insulam deportantur.

¶ Quod non solum opus sed etiam voluntas aut consilium in criminibus sit puniendum. C. CXXV

Ausa. xxxiii. de penitent. dist. i. l. Eodem li. viii. Eadem aut seuentate voluntatem sceleris quam effectum puniri voluerunt. Eodem li. i. ti. de epis et clericis imperator Iustinianus: Si quis non dicam rapere sed tantum attemptare matrimonii iungendi causa sacratissimas virgines ausus fuerit capitali feriatur sententia. Item ad corneliam l. de sicariis. Si quis cum telo ambulauerit hominis necandi causa sicut is qui hominem occiderit vel cuius dolo factum fuerit commissum legis cornelie de sicariis pena coercetur. Imperator Valerius et Gratianus: Si quis in fantis necandi puerili ingressus fuerit sciat se capitali supplicio esse puniendum. Imperator Gratianus et Valentinianus. Si forte mulier mortis periculo parasse insidias: vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuisse inueniatur: vel forte maritus eo modo insequitur vxorem: in eadem questione ab omni familia non solum mariti sed etiam vxoris quod tunc aut tempus domi fuerit querendum est sine cuiusquam defensione. Item in digest. ti. de iniuriis. l. Sed et questionis. Si quis tam masculum quam feminam siue ingenuos siue libertinos impudicos facere attemptauerit: iniuriarum tenebitur. Sed et si serui pudicicia attemptata sit: iniuria locum habet. Item non solum is iniuriarum tenetur qui fecit iniuriam: hoc est qui percussit. verum etiam ille quoque tenetur qui dolo fecit: vel qui curauit: vt cui mala pugno percuteret. Item apud Labeonem queritur Si quis pulsatus quidem non est: verum manus leuate sunt aduersus eum et sepe territus quasi vapulaturus non tamen percussus iniuriarum actione tenetur. Ibidem ti. de extraordinariis criminibus. Sollicitatores alienarum nuptiarum itemque matrimoniorum interpellatores: et si effectu sceleris potiri non possunt: propter voluntatem perniciose libidinis extra ordinem puniuntur. Qui puero stuprum abducto vel corrupto comite persuaserit: aut mulierem: aut puellam interpellauerit: quidve impudicitie gratia fecerit: donum prebuerit: preciumve quo is persuadeat dederit: perfecto flagicio punitur capite: imperfecto in insulam deportatur: corrupti comites summo supplicio puniuntur. Sed contra eodem li. ti. de penis. Cogitationis penam nemo patiatur. Gratianus: Cogitatio quidem non meretur penam lege ciuili: cum suis terminis contenta est. Verum quamquam lex minus eum qui occidendi hominis causa cum telo fuerit ambulatus quam eum qui occiderit puniat. Discernitur tamen a maleficiis ea que de iure effectum desiderant. In his enim non nisi iudicium animi consideratur: Unde in digest. ti. de repudiis diuortium non est verum nisi quod animo perpetuam constitutionem dissensionem facit ita quicquid calore iracundie fit vel dicitur non aliter ratum est quam si perseuerantia apparuerit iudicium animi fuisse. Ideoque per calorem misso repudio si in breui reuersa est vxor nec diuertisse videtur. Unde etiam in canonibus Si quis iratus crimen alicui obiecerit etc. Ex consilio autem velut ex facto aliquem teneri sanguis probat. Periculose decipiuntur qui estimant eos tantum homicidas esse qui manibus hominem occidunt et non potius eos per quorum consilium et fraudem et exhortationem homines extinguuntur etc.

¶ De Pena legalium et moderatione. C. CXXVI.

Bidem Gratianus. Pene sicut in digestis ti. de penis legitur legum interpretatione molliende sunt potius quam nimis exasperande atque ideo preceptum casum non excedunt. Sed que de raptu virginum vel aduocatis siue de crimine maiestatis: vel de sicariis dicta sunt: fauore religionis et fidei atque principalis: et odio sicariorum introducta sunt. Iniuriarum vero non pro earum varietate multipliciter quis et reus fieri potest. Varietas itaque criminum varietatem inducit penarum. Unde in digestis ti. de penis Aut facta puniuntur: vt furta cedesque. Aut dicta: vt conuicia. Et infide aduocationis aut scripta: vt falsa charta: et famosi libelli. Aut consilia vt coniurationes. Aut conscientia latronum quorumque alios suadendo iuuisse scelere est instar. Sed hec quattuor genera consideranda sunt vii modis. Causa persona loco tempore quantitate qualitate euentu. Causa vt in verberibus que impunita sunt a magistro illata vel a parente: quum emendationis animo non iniurie gratia videntur adhiberi puniuntur cum quis ab extraneo per iram pulsatur. Persona dupliciter spectatur: Eius qui fecit: et eius qui passus est. Aliter enim puniuntur ex eisdem facinoribus serui quam liberi. et aliter qui in dominum parentemve ausus est quam qui in extraneum. et qui in magistrum quam qui in priuatum. In huius rei consideratione etatis quoque ratio habeatur. Locus facit vt idem vel furtum vel sacrilegium sit et capite luendum vel minore supplicio. Tempus discernit et emansorem et effractorem furem vel diurnum vel nocturnum. Qualitate factum vel atrocius vel leuius est vt furta manifesta non manifestis ..... vel crassatura expilationes a furtis pertinentia a violentia. Quantitas discernit furem ab abigeo. nam qui suem vnam surripuerit vt fur coercebitur qui gregem vt abigeus. Euentus spectatur vt a diligentissimo quoque facta quamquam lex minus eum qui occidendi hominis causa cum telo fuerit ambulatus quam eum qui occiderit puniat. Et ideo apud grecos exilio voluntario fortuiti casus luebantur.

¶ De [illegible] iuris canonici seueritate. C. CXXVII.

Causa. i. q. vii. Canonice quoq; rigor disciplune quādoq; relaxat et dispēsatiōe misericordie. Multorū enim crimina sunt dānabilia q̄ tñ ecclia tolerat pro tpe p psona [illegible] necessitate vel vtilitate [illegible] p euentu rei. Pro tpe sicut Gelasius q̄ cū necessitas tē tpe videret italicā ecclesiā pp̄ter belli famisq; incursionem fere oīum clericoꝝ officio destitutā. adeo vt plerisq; populis subsidia regendarum deessent alaꝝ cōcessit de monachis vel laicis clericos assumi. Similit et dispēsatiōe in niceno cōcilio statutum est de nouatianis. vt ad ecclesiā redeūtes ordinentur. Pro psona sicut bea. Grego scribēs Januario epo ait. Lāta nobis ad aures nostras de tua senectute puenit vt eā n si humanitus adhuc pensaremus fixa [illegible] maledictiōe feriremus. Et qui iā pene fuerat in te sniā iaculanda. Sed qm simplicitatē tuā cū senectute nouimus interim tacemus. Pietatis intuitu: sicut de illiteratis et corpe viciatis Gelasi⁹ ait. Si q̄ vel ppria volūtate vel temeritate vel incuria p̄sidentum tales sunt nihil vltra pmotiōis accipiāt. satisq; habeāt. hoc sibi p nimia miseratiōe cōcessum. Necessitatis intuitu sicut Gelasius papa q̄ cum de quodā epo p̄ter notitiā vel cōsensum metropolitani ordinato loquereť ne in vtroq; graue scādali fieret ait in epistola sua. Quoniā quicq̄d ab alterutra parte est iudicatū: omni videmus per veritate [illegible] tēpoꝝ necessitate pspecta. hac rōne decernimus ad veniā ptinere qđ gestū est. vt deinceps nullus p̄ter notitiam vel cōsensum metropolitani ordineť antistes. Itē Innocētius papa. Quotiēs a populis aut a turba peccať q2 in oēs propter multitudinem vindicari nō pōt. multū solet trāsire. priora ergo dimittēda dico dei iudicio [illegible] de reliquo maxima sollicitudine precauenda. Item in epla Cyrilli ad Januariū p̄sbyteꝝ et archimādritā. Dispēsatiōes rerū nōnunq̄ cogūt paruū quidē a debito rigore quosdā foras exire vt magis aliq̄d lucrifaciant. Sicut eni hi qui mare nauigāt tēpestate vrgēte nauisq; periclitāte: [illegible] anxiati quedam exonerāt vt cetera salua pmaneāt. ita et nos cū nō habemus saluandoꝝ oīum negociorū [illegible] certitudinē. despicimus ex his q̄dā ne cunctoꝝ patiamur [illegible]. Vtilitatis intuitu sicut in meldēsi cōcil. phibetur de filijs virginū p vim raptaꝝ et sic ad cōiugiū raptoꝝ applicatarū. Tali cōiugio generati ecclesiasticis ordinib⁹ nō applicenť nisi forte illos aut maxima ecclesie vtilitas vel necessitas postulet vel eadē meritoꝝ prerogatiua cōmendet. Pro euētu etiā rei q̄dā i ecclesia toleranť: sicut Leo papa ait in decretis suis de laicis subito contra decreta canonū ordinatis epis. Juos quoꝝ prouectus hoc tñ reprehensionis incurrit. q2 ex laicis ad epale officiū electi sunt sinū locum tenere p[illegible]ttimus nō preiudicātes apostolice sedis statutis q2 remissio peccati nō dat licentiā delinquēdi. Gratianus. Ecce q̄bus de causis quedā in ecclesijs toleranť que eisdē cessantibus pia seueritate vindicanť. Gelasius papa. Aliquādo enim p necessitate ecclesie mutilanť [illegible] laxanť precepta canonica.

¶ De his qui excusant aliquos a pena. C. CXXVIII.

In summa de ca. Sunt autē multa que excusant a pena. videlicet mentis alienatio. Talia enim que fiunt alienata mēte impunita sunt. Dicit autē homo alienate mētis tripliciter. s. p stuporem sue mētis perturbatione. Hoc modo videť Augu. excusare Loth de eo q2 filias suas voluit pstituere vt viros hospites liberaret. Item per furorē. Itē per ebrietatē. [illegible] hoc itelligas si ex toto sunt alienate mentis: ita q2 in nullo sunt cōpotes sui et nihil itelligunt. alias excusareť nō a toto sed a tāto: tñ si fuerint liberati: oībus est penitētia iponēda [illegible] q2 [illegible] q̄d cōmisissent hoc autē fit ad cautelā. et ne disciplina ecclesie deferať. Item excusat a culpa et a pena coactio. a toto si fuerit [illegible] a tāto si [illegible] conditionalis. Itē excusat deceptio si forte aliq̄s decept⁹ p fraudē vel doli alteri⁹ vel p errorē facti pbabilē fecit nō faciendū. Fallit h̄ in his q̄ sunt cōtra articulos fidei precepta vel phibitiōes dñi siue quoꝝ obseruantia nō est [illegible] de taliu ignorantia dicit. Si q̄s ignorat ignorabitur. Vbiq; tñ excusat in istis ignorātia [illegible] a toto [illegible] a tāto [illegible] nō fuerit affectata sed [illegible]. Itē multitudo nō excusat aliquē in delictis [illegible] cōsuetudo nec [illegible] tps. Releuat tamē multitudo a pena tempali in duob⁹ casib⁹. s. cū multitudo est in culpa [illegible] delinquentes [illegible] multitudinē. Itē quiq; excusat etas vel a toto si est infans nō doli capax. Alie vō etates aliq̄n attenuāt ipsa peccata [illegible] penas [illegible] pro [illegible] etatis et eorum que geruntur. Item [illegible]. Preter hec autem nota in summa que sunt considerāda in aggrauatione vel attenuatiōe pene. et etiam in aliquib⁹ omnimoda excusatiōe.

¶ An aliquis puniendus sit sine culpa. C. CXXIX.

Causa. i. q. iii. Queriť an paternū crimen huic deputeť: qđ eo ignorāte cōstat admissum. [illegible] ignorātia huc excusat: multoꝝ auctoritatib⁹ pbaľ. Ait eni Aug. Nulli⁹ crimē maculat nesciētē. Itē [illegible] locus innocētie relinquiť si alienū crimē maculat nesciētē. Itē ex concil. [illegible] Judei [illegible] si postea peccauerit [illegible] in christo [illegible] bet pena damnari [illegible] a rebus eoꝝ fideles [illegible] nō oportebit: q2 scriptū est. Fili⁹ nō portabit in q̄tatē pris. Econtra dñs ad moysen. Ego sum deus zelotes q̄ visito peccata patrū in filios vsq; ad tertiā et q̄rtā generationē [illegible] nō inequalitate iudicij sed magnitudine clemētie. Itē paruulos sodomitarū nō excusant ignorantia quin pro paterno scelere celesti igne absumerenť. Sed h̄ [illegible] pena illis irrogata ē quib⁹ successio paterni sceleris est adempta. Pariter aūt mōstratū est peccatis parentū paruulos aliq̄n corporaliter flagellari. Illud idem et intelligendū est de paruulis q̄ peccato dathan et abyron viui descēderūt ad inferos. Itē cham peccāte chanaan fili⁹ eius maledicit. [illegible] ad posteros Judeis clamātib⁹. Sāguis ei⁹ sup nos et sup filios nostros [illegible] eoꝝ pene mortis christi addicte sunt. Achab quoq; peccante posteri ei⁹ regni solium amiserūt [illegible] qui de eius semine in regno [illegible] nati sunt vsq; ad purgatā labē ipsius familie a genealogia [illegible] excisi. Odiū quoq; esau trāsiuit ad idumeos. Quib⁹ oīb⁹ colligit q2 ignorātia peti nō excusat aliquē. Sed his exēplis nō pbaľ [illegible] pene aliorū nisi imitatores nequitie eoꝝ. Ex summa dicit. Pena quidē eterna nō puniť vnus pro alio: sed aīa q̄ peccauit ipsa morietur. Hoc autē fallit in petō originali. qđ ideo est vt ait Aug. quia erat cū illo et in illo a quo traxit: q̄n qđ otraxit admissū est. Pena aūt spūalis q̄ est excōicatio nunq̄ debet puniri vn⁹ pro alio. Pena vō spūalis q̄ dicit interdictū sepe puniť familia ciuitas vel etiā tota puincia pro petō dñi. et hoc pp̄ter magnitudinē peti: et q2 aliter nō pōt cōpelli ad satisfactionē. Aliq̄n etiā remoueť fili⁹ ab ordine vel bñficio pp̄ter symoniā a pre vel etiā alio i sua pmotiōe et ipso ignorāte cōmissam. Pena etiā infamie puniť fili⁹ pro pre in crimine lese maiestatis. Et oēs illegitime nati pro petis parentū [illegible] repelluntur a pmotiōe. Pena quoq; corporali et pecuniaria puniť vnus pro alio. Nā pro petō achor plebs israelitica in manus hostiū tradita est. Itē pro petō sodomitarū paruuli celesti igne absumpti sunt. Et infinita exempla pñt sup h̄ inueniri. Ampli⁹ pro petō hominū cibaria et insensata leguť punita et maledicta a dño. qđ nō fit participatiōe peti: sed cā facti: vel detestatiōe peti: vel flagello delinquētiū. Itē nota sex casus in quib⁹ aliq̄s puniť quandoq; [illegible] sine culpa sed nō sine cā. Vñ versus. Propter [illegible] odiū [illegible] et [illegible] sceleris ordo Personas spoliant et loca iure suo. Propter paupertatem ecclia q̄ cōsueuit habere epm pdit ipm. Propter odiū ciuitas [illegible] ex eo q2 occiderit [illegible] epos [illegible] [illegible] ita [illegible] pdit ipsa ecclesia ius suū. Itē pp̄ter fauorē constantinopolitane ciuitatis quā cōstātin⁹ cōstituit q̄si nouā romā transferens se ad [illegible] datus ecclesie cōstātinopol. primus locus post romanā [illegible] cū alexādrina. Propter vitiū leprae remoueť [illegible] ab administratiōe eccle. Debēt tñ iuxta facultates sibi necessaria [illegible] poterit ministrari. Propter scelus patris vel dñi spoliať familia communione [illegible] pro petō monachi vel monache pro quo [illegible] alicui [illegible] monasteriū. perdit primū monasteriū res quas [illegible] persone occasione fuerit consecutum. Propter ordinem sacerdotij dño seruus aufertur.

¶ De ordine penarū et mensura. C. C.XXX.

In summa vō nota. q2 sicut iudex puniť [illegible] ne absoluat semp debet [illegible] pp̄ter correctionē. Itē si semel punit⁹ est aliq̄s sufficienter pro aliquo crimine nō debet pro eodē alia pena infligi. Itē cū cleric⁹ puniť pro contumacia debet pena incipe ab excōicatione minori. Deinde crescēte cōtumacia debet anathematizari [illegible] deinde deponi. Vbi vō puniť pro crimine et crimē exigit: debet primo deponi: et nō vltra: si est corrigibil. Si vō est incorrigibilis: post depositionē debet excōicari minori excōicatione. Deinde crescente cōtumacia anathematizari. Si hoc nō pdest: exinde p secularē potestatē [illegible] ita q2 [illegible] deputeť [illegible] alia pena [illegible] Itē est ordinari⁹ processus [illegible] si crimē est adeo enorme q2 [illegible] vna pena [illegible] imponeť [illegible] vel plures. [illegible] pro eade culpa imponiť multiplex pena [illegible] in eodē [illegible] accipiunť pro vna. Sed in diuersis iudicijs nō [illegible] bis in idipm iudicare. Vtru aūt iudex possit penā commutare. Rñ⁹. Cremone [illegible] si certa reqť pena in [illegible] [illegible] [illegible]

... vel varios. alioquin iudex lõ arnes fit. Qd si plures pene taxate sunt: tūc arbitrio iudicis pena relicta de illis imponere que magis ci mitur extra et liḃ nō cōtest. qm. Si vo pena certa statuta nō est. sz iudici cōmittit. de eqtate seruata semp in humaniorē partē declina re et de trāsac et pte. Ex sūma fratr o U. Nota q tam multos q̄ plene ecclesiasticos emēdas o leuāt fm legitimas cōsuetudines ⁊ iudicia regionis retinere possunt: ⁊ in suos vsus expēdere. nec pec cant qn in hac parte subest cā ⁊ seruat iuris ordo. nec est corrupta iustitia si et pter zelū iustitie hoc faciāt nō pter cupiditatē aliud peccarē. Nec obstat q pena excedit damnū in magna quantitate qz pene huiusmodi nō solū pter interesse. sed pter coercen da crimina statute sunt. tamē tēperāde sunt pensatis circūstantiis negocioꝝ ⁊ personaꝝ qz culpa est totā plecuit culpā ⁊ iudiciū sine misericordia fiet illi ⁊c. Unde nō sunt laxāde habene maxime mili tibus in hac pte in cōsilio animaꝝ. qz freno idigēt quo ad hoc. Se curius tn esset huiusmōi emēdas in pios vsus erogare. Hec de in dicationibus ⁊ appellatōibus ⁊ penis hactenus dixisse sufficiat.

¶ Liber Nonus Incipit.

¶ De Criminibus. C. I.

Etor. Dicto de iu dicijs criminū fm vtrūq forū nūc etiaz de criminib⁹ tam ecclesiasticis q̄ secu laribus siue legalib⁹ est aliqd subiūgēdū. Isidorus in v. ethimo. c. Crimē a ca dēdo nomē hꝫ et furtū falsitas ⁊ cetera que nō occidūt sed infamāt. Facin⁹ dictū est a faciēdo malū eo q noceat alte ri. Flagiciū autē a flagitādo corruptelā libidinis. qz nocet sibi. Uis est virtus potestatis p quā causa siue res vel aufert vel extorquet. Uis priuata si qs ante iudiciū armatis hoibus quenq a suo deiecerit vel expugnauerit. Uis publica est si quis ciuē ante populū vel iudicē vel regē appellantē necauerit aut torserit siue verberauit vel vinxerit. Dolus est mentis calliditas ab eo qd deludat. aliud enim agit aliud simulat. Apud comicos mau rus qui audet aliqd cōtra ordinē iuris. Seditio dicit dissensio ciuiū q seorsum alij ad alios eunt. nā hꝫ maxime turbatione rerum ⁊ tumultu gaudēt. Sacrilegiū pprie est sacraꝝ reꝝ furtū. postea ⁊ in idoloꝝ cultu hesit hoc nomē. Adulteriū est illusio aleni cōiugij qd qz alteri⁹ thoꝛū cōmaculauit adulteriū nomē accepit. Stuprum autem pprie est illicitus coitus a corrūpendo dict⁹. Unde ⁊ qui ra ptu potitᵉ stupro fruit. Parricidiū quidē actio nō solū in eo habet qui parentē i. q̄ patrē vel matrē interemisset sed ⁊ in eū q̄ fratrē oc ciderat. Et dictū est parricidiū qsi parētū cedes. Furtū est rei alie ne clādestina cōtrectatio a furuo i. fusco vocatū qz in obscuro fit. Peruasio est rei aliene manifesta psumptio ⁊ est earū reꝝ q̄ trāsfe runt ⁊ eoꝛū que imobilia sunt. Inficiatio est negatio debiteni cūz a creditore deposcit. Idē ⁊ abiuratio i. rei credite abnegatio. Pe cula⁹ iudiciū in eos dat qui fraudē erario faciūt pecuniāqz publi cam intercipiūt. Nō autē iudicat furtū reipublice sicut rei priuate. nam ille sic iudicat vt sacrilegus qz fur est sacroꝝ. Incesti iudiciū in virgines sacratas vel ppinqs sanguine cōstitutū est. qui enim tali bus miscent incesti i. incasti habent. Maiestatis reatu tenent hi qui regiā maiestatē lesserunt. Piaculū dictū est p eo q expiari pōt. Rector. Hec sunt crimina in lege cōscripta. cetera dicunt ecclesias tica. Et summa fris U. Redoneñ. Nā crimina ecclesiastica sūt quoꝝ examinatio siue cognitio ⁊ pena ptinet ad ecclesiasticū iudicē vt symonia heresis apostasia sacrilegiū piuriū votoꝝ trāsgressio ⁊ similia. Sicut secularia appellant crimina quoꝝ cognitio ptinet ad iudicē secularē vt homicidiū furtū ⁊ similia.

¶ De Crimine symonie. C. II.

Ex summa iure. Igitur iter oia de symonia nobis est differēdū qm iter eccle siastica crimina pmū tenet locū. Symonia igitur est stu diosa i. ad est ad actū exteriorē pcessiua cupiditas emē di vel vendēdi aliqd spirituale. In hac diffinitione apponitur stu diosa ad excludendā voluntatē q̄ signis exterioribus nō declarat. ⁊ ob hoc ab ecclesia nō punit. qm eius pbatio nō habet. Sunt ta men quedā quibus nō punit quia et symoniacus etiā voluntate de clarata sicut illa que sunt symoniaca in q pbibita. Ex summa de casibus. Item videtur q sola intētio vel voluntas etiam nō stu diosa i. nō declarata faciat symoniacum sicut ⁊ vsurarium. vt in Lu ca dicit mutuū nihil inde sperantes. Itaqz distinguo q quedam sunt prohibita. quia symoniaca vt vendere vel emere sacramenta. In istis sufficit sola volūtas. Quedā sunt symoniaca q pbibita s. q̄ p cōstitutionē ecclesie vt sunt symoniaca et cū qs renūciat eccle sie illi cōditiōe vel pacto vt detur nepoti suo vel alij in talib⁹ nō suffi cit sola volūtas nisi pcedat i actū. Ex sūma fris U. Querit ad qd sufficiat sola volūtas in pmo casu ⁊ nō i secūdo si ad faciēdū reum eodē modo sufficiat ad faciendū reum in secūdo volūtas renūciāte dū bnficio ad opus nepotis et pacto. Sed sufficit in pmo casu vo lūtas ad introducēdā irregularitatē sicut sanctum est hoc extra. e. mādato. Rñdeo Symonia qnqz large accipit et cōpachēdit volū tatē emēdi vel vēdendi aliqd spūale vel paciscēdi sup eo. licet nō p grediat ad aliquē actū exteriorē sicut mechus large appellat cōcu piscēns mulierem. Iuxta illud Qui viderit mulī. ad cōcupiscē. eā ⁊c. Qnqz strict⁹ fm qd diffiniunt eā doctores pariter. Symonia ē spū ritualium acceptio vel collectio nō gratuita. Qnqz strictissime fm qd symonia est pactio tpaliū pter spūalia danda vel accipienda vel faciēda. Itē duplex est actus. s. emēdi vel vendendi spūalia vel actus renūciandi bnficio ad opus alteri⁹ ⁊ actus paciscēdi super talib⁹. Dicit ergo q in his q̄ pbibita sūt qz symoniaca sufficit vo lūtas ad introducēdū peccatū siue fiet in finib⁹ siue siue pcedia tur ad actū emēdi vel vēdendi siue etiā paciscēdi. Sed nō sufficit ad irregularitatē si nō pgrediat ad actū paciscēdi. In illis autē q̄ sunt symoniaca q pbibita nō sufficit ad introducēdū peccatū volū tas renūciandi bnficio ad opus alteri⁹ etiā si pgrediat ad actū re nūciandi nisi cū hoc etiā pgrediat ad actū paciscēdi. qz nō est peccatū alicui si renūciat beneficio ad opus alterius cū tamen dignus fit. dum tamen pactū non intercedat.

¶ De Spirituali ⁊ annexo spirituali. C. III.

Etor. Nō aūt oportuit addere Uel annexū spūa li. nā ⁊ omne spūali annexū spūale ē ⁊ ideo symoniacū est illud vēdere vel emere. Specialiter tn di cit de iure patronatus nō q spūale sit sed q annexum spūali. qz cadit in psonā laici sicut ⁊ ius funerādi qd nō cetera spū ritualia. phibet tn vēdi rōne predicta. Ex sūma fris U. Spūale qnqz large qnqz stricte accipitur. Stricte fm qd spūale appellat il lud solū quo habet spūsscūs vt virtus gratificāte vel quo datur vt sacra eccle vel quo habent significat vt donū prophetie ⁊ pote stas faciēdi miracula. Large aūt accipit fm qd cōprehēdit pdicta nō solū q̄muꝝ sit ⁊ ea q̄ sequunt ex sacro vt ius pcipiēdi decimas ⁊ oblatiōes qd sequit ex sacro ordine. Et etiā illud qd antecedit ad spūale vt ius patronatus qd antecedit ad presentationē psone ad aliquā ecclesiā vel pbēdā. Et etiā ois res sacra instituta ad ce lebrationē sacroꝝ ⁊ ois res officioꝝ diuinoꝝ vt calix ⁊c. Sic an nexū spūali qnqz stricte sumit vt appellet illud solū qd est in illo q̄ habet sacramentū ordinis vt ius pcipiēdi decimas ⁊ oblationes. Qnqz large vt cōprehēdit illud qd ⁊ antecedit ad aliqd ius spūale vt ius patronatus qd antecedit ad presentationē vt dictū est. Dic ergo q ius patronatus nō est spūale stricte sumpto vocabulo. nec annexū spūali sūt stricte sumpto vocabulo qz tale nō cōpetit laico. Nā annexū spūali large sumpto vocabulo bene pōt cōpetere laico vt ius patronatus. Sed ius pcipiēdi decimas vel oblatiōes nō cō petit ei sed illi soli q̄ hꝫ ordinē ecclesiasticū vel ei q̄ habet auctorita tē a clericis talia pcipiēdi sicut sunt quidā regulares ⁊ tēplarij ⁊ si miles. Itē nota q inter alia qdā sunt impreciabilia ⁊ de iure ⁊ de fa cto vt fides spes charitas ⁊ cetere virtutes ⁊ spūssācti ⁊ dona ei⁹. s. donū prophetie ⁊ potestas faciēdi miracula. Quedā aūt sunt impre ciabilia de iure sed nō de facto vt sacra ecclesie q̄ reuera de iure vē di nō pnt licet de facto qnqz vēdant. Ex sūma de ca. Itē noie em ptionis ⁊ vēditionis intelligas omnē ptractū nō gratuitū preter cō tractū pmutatiōis. De q sic teneas q pmutatio ecclesiarū vel alio rū beneficioꝝ ecclesiasticoꝝ nō potest fieri auctoritate partiū absqz periculo symonie sicut nec trāsactio. Epūs tn ex causis infrascriptis ne cessarijs potest ex officio suo trāsferre psonas ⁊ facere pmutationē. Quātū ad pmutatio aūt pōt fieri pmutatio ecclesiarū ⁊ aliorū bnfi cioꝝ dū tn hat auctoritate superioris ⁊ nullū tpale interueniat. nisi forte altera abūdaret multū in redditib⁹ tpalib⁹ alia parti quia tūc mari⁹ abūdans posset refundere alteri certā pecunie qntitatē ita q tpale pro tpali daret ⁊ cōtractus nullo modo viciarent. Itē nota q sic spūalia nō debēt vēdi vt emitur nec redemi sup ab illo q̄ ius hꝫ pcipiēdi. Al's eni nō pnt redemi de manu laici si eas iniuste deti neat. Nec eo pnt aliquo dato vel retēto vel pmisso possideri. nec sup eis trāsigi. Uñ dicit q ante electionē nulla cautio siue pactio pān pōt ⁊ si pstat symonia est qz videt facē pter h vt eligat. Idē est si promittat ante electionē se daturū post electionē: si post ele

ctionē bene pōt. A ſuꝑiore vō pōt peti honeſta cautio ⁊ ante ⁊ poſt electionē. Dicit͛ autē ſymonia a Symone mago [illegible] in nouo te ſtamēto huiꝰ ſceleris auctore. q̄ voluit emere grām ſpūſſancti a ſancto Petro. ſicut [illegible] in veteri teſtamēto voluit vēdere grām ſanctā Naaman ſyro. Uñ ꝓpe vēditoꝛ ſpūaliū dicit͛ gyezita a gyeza. emptoꝛ vō ſymoniacꝰ a Symone. viſu tñ vterq̄ ſymoniacꝰ dicit͛.

De illa ſpecie ſymonie q̄ ꝑ muñꝰ a manu cōmittit͛. C. IIII.

Committitur autē ſymonia tribꝰ modis qꝛ triplex eſt ſpēs muneris. Munus a manu pecunia eſt. Muñꝰ ab obſeq̄o eſt ſeruitꝰ idebite īpenſa. Munus a lingua fauoꝛ. Porro ſūt caſus in q̄bꝰ licite ꝓ ſpiritualibꝰ aliq̄d dat͛. Munus a manu pōt dari in q̄nq̄ caſibus. Primꝰ ſi gratis offerat͛. Si aūt debuit͛ vrū gratis vel ex pactiōe vl̄ corrupta volūtate datū ſit. tria maxime ſūt attēdēda. ſ. dātis ⁊ recipiētis q̄litas videlicet an a paupe diuiti vel ecōuerſo ſiue a diuite locupleti. Muneris quātitas ſi magni vl̄ minoris pcii res data exiſtat. Et donatiōis tēpus an [illegible] inſtāte neceſſitate [illegible] tpe cōferat͛. ⁊ ſm̄ hoc eſt habēda pſumptio vel pro vl̄ cōtra. Scḋs caſus eſt ꝓ opibꝰ ſpūalibꝰ ad que nō tenet͛ ex officio. Tertiꝰ eſt ꝓ opibꝰ ſpiritualibꝰ debitis. puta cū ɔſecrat epūs eccliaꝫ. vel viſitat q̄ñ pōt exigere pcurationē moderatā. Quartꝰ pro vita eterna ⁊ peccatoꝝ remiſſione. vt elemoſyne. Quintus ꝓ redimenda vexatiōe q̄ ſibi fit iniuſte ſup iure ſpūali. Ex ſūma fris. U. Nota q̄ hec ꝓpoſitio ꝓ q̄n q̄ notat appeciationē ſeu cōmutationē ⁊ ſic hoc nunq̄ cōcedēdū eſt q̄ tpale det͛ ꝓ ſpūali vel econuerſo. Q̄nq̄ notat cauſā efficientē. Q̄nq̄ finalē. Uñ ergo [illegible] recipit ſacramentū a [illegible] dat aliq̄d tpale. Et dicit͛ iſte dedit denariū ꝓ ſacramēto [illegible] hec ꝓpoſitio ꝓ notat appciationē falſa eſt. ſi autē notat cauſam finalē vt ſit ſenſus ipſe dedit denariū ꝓ ſacramēto i. ꝓpter venerationē ſacramēti. ſiue ꝓpē venerandū ſacramētū licite pōt hoc fieri ⁊ ɔcedi. Silr̄ ſi notet cauſaꝫ efficientē vt ſit ſenſus. dedit ꝓ ſacramēto. i. ꝓ deuotiōe quā habuit ad ſacramentū licite pōt fieri. Porro cū dicit͛ q̄ ꝓ opibꝰ ſpiritualibꝰ aliq̄d tēpoꝛale dat͛. hec ꝓpoſitio ꝓ notat cauſaꝫ efficientē large. vt ſub efficiēte cōprehēdat͛ cā adminicularis. ſ. cā ſine q̄ nō poſſunt ɔmode opa ſpiritualia īpendi. Ut ſi diceret͛ iſte miniſtrat ſacerdoti librū ⁊ caliceꝫ ꝓ celebrāda miſſa. hec dictio pro. nō noiaret appciationē ſed potiꝰ adminiculationē. Sed cur epō dat͛ pcuratio ꝓ cōſecratiōe eccliē ⁊ nō ꝓ clericis ordinādis ſiīr dat͛: cū ſit vtrobiq̄ illi labor. Rñdeo: epūs pōt ordinare clericū ⁊ oꝫ in ſua ecclia. ⁊ facile pōt habere expēſas in domo ſua [illegible] victualia nō pōt cōmode ferre ſecū ad aliena [illegible] vnde neceſſe eſt ei de victualibꝰ ꝓuideri alibi cū aliā cōſecrat aut viſitat eccleſiā. Itē cū dat͛ tēpoꝛale pro vita eterna ⁊ peccatoꝝ remiſſione que non eſt hec ſymonia cū nihil ſit ſpiritualiꝰ. Rñdeo hic q̄ñ elemoſyne dant͛ deo in paupibus. cum quo [illegible] ſymonia ſit cōmittit͛ cū ꝑlane q̄ nō ſunt dñi. ſed ſolū diſpēſatores ſacramētoꝝ ⁊ alioꝝ ſpiritualiū. Preterea vita eterna ⁊ remiſſio pene peccati cadit ſub merito. ⁊ ꝓponit͛ nobis [illegible] a deo ex pacto [illegible] a nobis moneta [illegible] eſt affectꝰ ⁊ opa charitatis. ſed nō ſic eſt de ſpiritualibꝰ q̄ ɔferunt͛ ꝑ miniſtros eccleſie. Sed nec corporalis elemoſyna eſt [illegible] vite eterne inquantum [illegible] corporalis nec inquantum datū. ſed inquantum fructus [illegible] inquantum pcedit ex affectu charitatis.

Item de eodem. C. V.

Extra. [illegible] de ſymonia. Alexander iii. archiepo [illegible] [illegible] in hec [illegible] cardinalis ap̄ſe legatus [illegible] [illegible] ad partes [illegible] frater tuus [illegible] neceſſitatē equū vnū [illegible] mare venire [illegible] vel [illegible] ſecū [illegible] timere [illegible] in accipiēdis ⁊ dandis muneribꝰ tria ſunt maxime attēdenda. pſone ſ. dantis ⁊ accipiētis q̄litas. ⁊ quātitas muneris. ⁊ donationis tempus. Qualitas pſonarū. vt a quo ⁊ cui videlicet an a paupe diuiti. an ecōuerſo ſiue a diuite locupleti [illegible] muneris ⁊ donatiōis ſiue magni vel maioris pcij res data exiſtat. ⁊ an inſtante neceſſitate ſiue alio tēpoꝛe cōferatur. Si igit͛ predictoꝝ cardi. ⁊ fratris tui pſonā ⁊ qualitatē penſamus: nō fuit magnū ab eodē fratre tuo [illegible] [illegible] [illegible] ec q̄ vt cardinali ſubueniret͛ in articulo pnotato. ⁊ infra. Quod autem [illegible] [illegible] [illegible] ſolent [illegible] eccleſia

De illa que ꝑ obſequiū corpoꝛale. C. VI.

[illegible] vel [illegible] ſuo [illegible] aut de optimo vino [illegible] huiuſmōi q̄ [illegible] recipiētis inclinare vl̄ mouere nō debeant [illegible] eccleſia romana [illegible] [illegible] in hoc delinquere nec donant͛.

X ſūma de ca. In munere ab obſequio [illegible] qꝛ aut corpoꝛale ē aut ſpūale. In pmo caſu ſi obſequiū eſt honeſtū pōt pro ſpūale [illegible] [illegible] eccleſia [illegible] [illegible] ſi licitis ⁊ honeſtis [illegible] ſine pactione. Si inhoneſtū nō pōt. Ex ſūma fris. U. Obicit͛ qꝛ cū huiuſmodi corpoꝛale obſequiū honeſtum ſit [illegible] ⁊ poſſit ex pacto [illegible] pecunia ergo [illegible] eo idē eſt iudiciū q̄d de pecunia. Sed ſi daret pecuniā pro habēdo beneficio eēt ſymonia [illegible] ſine pacto ergo ⁊ hic. Rñdeo [illegible] q̄ datur pbēda pncipalit͛ pro deo ⁊ ſcḋo pro ſeruitio [illegible] vt ſit finis ſub fine. Sz cōtra nō pōt hec ordinari intētiones [illegible] q̄ epūs dat pbēdā ꝓpter remunerationē ſeruitii ⁊ remunerat ſeruitiū ꝓpter deū. Prima intētio illicita eſt ⁊ primus finis. ſ. dare ſpūale pro tpali [illegible] [illegible] bēdā pro ſeruitio [illegible] [illegible] notat cām finalē [illegible] [illegible] Ex eadē rōne poſſent dare pecuniā [illegible] pecunia non [illegible] ad [illegible] pbēdā [illegible] obſequii nō debet [illegible] ad [illegible] Sed ad cognoſcēda merita pſtantis obſequiū: quibus cognitis danda eſt prebēda ꝓ ipſis nō pro ipſo ſeruitio. [illegible] ſunt clericoꝝ. Pecunia aūt ſi daret͛ epō ab aliquo nō ꝓpter hoc aliq̄d eiꝰ meritū aut fidelitas pbaret͛: ſic pbat͛ ꝑ obſequiū honeſtū.

De illa que ꝑ obſequiū ſpūale miſſarū. C. VII.

X ſūma de ca. [illegible] autē eſt obſequiū ſpūale [illegible] debet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tale obſequiū ſuit impoſitū [illegible] q̄ñ alicui pbende eſt impoſitū [illegible]: vt q̄cūq̄ habuerit cantet quotidie. Ex ſūma fris. U. Pone q̄ iſte ſacerdos debeat celebrare [illegible] miſſam [illegible] [illegible] ad [illegible] q̄ iſte celebrabit ꝓ iſto: ⁊ ille ꝓ illo: nūquid eſt licitū: cū tñ [illegible] obſequiū ſpūale ꝓ ſpūali. Rñdeo. Licitū eſt [illegible] Et cū dicit͛ [illegible] pēdit obſequiū ſpūale ꝑ alio ſpūali: [illegible] pro nō notat cām finalē [illegible] [illegible] adminiculationē eo q̄ iſte nō poſſit cātare loco alteriꝰ niſi ille cātaret loco ipſiꝰ cū duas miſſas cātare nō debeat. [illegible] ſacerdos tenet͛ ex officio ad hāc miſſā vel [illegible] vel [illegible] ꝓpter hoc exigit aliq̄d ſymoniacū eſt. Si vō nō tenet͛ ⁊ deſint ei ſūptꝰ pōt locare opas ſuas vel ad [illegible] vl̄ ad annū ſicut faciūt cōductitii ſacerdotes. Si aūt hēt ſūptꝰ ⁊ tñ nō tenet͛ ad [illegible] debet cātare gratis [illegible] ceſſare [illegible] ex auaritia. Et licet [illegible] nō eēt ſymonia [illegible] nemo tenet͛ cū [illegible] ſtipēdiis militare tñ turpe lucrū ē [illegible] ſpeciē mali. Celebrās tñ vna miſſa q̄ celebrat ſecundā pro pecunia vel hominū adulatione peccat mortaliter. [illegible] ſacerdos talis intēdat locare vel vēdere laboꝛ͛ ſuū nō ipſum officiū vel ſacramentū [illegible] [illegible] nō habet. Ego credo q̄ [illegible] in talibꝰ cū habeat cōductio vel locatio: q̄ñ etiā lex ſecularis nō dixerit eē locationē vel cōductionē q̄ñ [illegible] agros [illegible] [illegible] pro [illegible] ſed quod datur [illegible] honorarium [illegible] dicit͛ Nō crediderūt veteres inter tales pſonas locationē ⁊ conductionē eē [illegible] magis opera beneficii [illegible] Hec ergo q̄ ſacerdos ſiue indigeat ſiue non [illegible] pecunia in ſumptꝰ [illegible] ſacerdotis nō in munera ſacerdotii [illegible] officii ſacerdotalis quod [illegible] dit: ſicut dicit Hiero. [illegible] panes cruſtula ⁊ vas mellis: ſi data fuerint prophete magis in ſumptus prophete q̄ꝫ in munera prophete reputāda ſunt. Cū ergo ſacerdos recipit pecuniā pro officiando eccleſiā ad tpꝰ: [illegible] ꝓ notat cām fine q̄ nō: ſiue cām adminiculatiuā: [illegible] appeciationē ipſiꝰ [illegible] vel officii q̄d impēdit vl̄ laboꝛis quo laborat in ipſo officio [illegible] officio q̄ nec vēdi nec locari pōt. ſic nec ipm̄ officiū. [illegible] dicunt͛ cōductitii male ſonat [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] Et credo q̄ [illegible] debet cātare gratis qꝛ ſiue detur ei pecunia pro ſumptibus ſiue [illegible] in domo [illegible] eccleſiā ad firmā: de q̄ reddit certā penſionē: ⁊ reſiduū [illegible] [illegible] ex pacto gratis tñ impēdere debet officiū [illegible] [illegible] gratis [illegible] ſicut [illegible] [illegible] [illegible] gratuitā pdicationē impēdebat. Et q̄uide vt [illegible] turpe lucrū: ſi ex auaritia fiat. ſi aūt in ſumptus recipiat: vt dictum eſt non eſt turpe etiam ſi ſit diues. [illegible] autē qui ſecundam pro pecunia celebrat: vt dictum eſt peccat moꝛtaliter. Idem credo de prima ſi [illegible] pro notat appeciationē vel primam cauſam [illegible]

sunt de symo. x. lex. in. Mādamus quatenus pro ministerio ecclesiastico exercendo nullatenus pecuniam exigatis.

C De illa q̄ in benedictiōe nubētiū. C. VIII.

Extra v. de symo. Immo. iij. in ocil. generali. Quidā clerici p exequijs mortuoꝝ et benedictiōe nubētiū et similib⁹ pecuniā exigūt et extorquēt et si forte eorū cupiditati nō fuerit satisfactū impedimēta ficta fraudulenter opponūt. Excōtra qdā laici laudabilē consuetudinē erga sanctā ecclesiā pia deuotiōe introductā ex fermēto heretice prauitatis nitunt infringere sub pretextu canonice pietatis. quā ꝑpter sup hiis prauas exactiones fieri phibemus et pias cōsuetudines precipimus obseruari. statuētes vt libere offerāt ecclesiastica sacramēta. Sed p episcopū loci veritate cognita cōpescant. q̄ maliciose nitunt laudabilē cōsuetudinē immutare. Ex sūma fratris. U. Sacerdos q̄ facit sibi certum vel aliquid offerri de hoc q̄ in talib⁹ solet dari vel q̄ exigit talia ante ipsum officiū. vel etiā post si extorqueat p violētiā aut exigat iure ... vocādo eū in ius. et ille q̄ opponit īpedimēta ficticia aut etiā verū ... ad extorquēdū h facit symoniacus ē. in hmōi tn̄ symoniis credo simplici episcopū posse dispēsare cū penitēte.

C De illa q̄ in exequiis defunctoꝝ. C. IX.

Ex summa de ca. Itē de possessionib⁹ quas faciunt conuentuales ecclesie et alie in exequiis defunctorum data vel promissa sibi certa pecunie quantitate. alias non facturi. Ad hoc dico salvo meliori iudicio si non fecerint super hoc statutum. idem quod supra. Si vero factum est statutū q̄ quicūq̄ reliquerit cōuētui. x. habeat possessionē nec tenebant alias ad hoc nō est symonia. qz tn̄ ... boc habere rōne laboris tm̄. Si aūt statutū factū ē p h ver ... vel ... q̄ nulla fiat possessio nisi reliquerit et nō valet statutum. qz remouet officiū pietatis. Ex sūma fratris. U. Nota q̄ ... labor quē sustinēt eundo et redeundo ad exequias p quo laborē ... q̄ nō oīno coniunctus est officio exequiaꝝ si separatus pōt dari pecunia et accipi sine periculo symonie sm̄ quosdā. sicut non est symonia si canonicus secularis vel clericus vadat ad ecclesiā pro habēdo denariis hozarum vel anniuersarioꝝ qz tale ire nō ē spūale vt ... nō faciat officiū p illis denariis. qz hoc esset symoniacū. Sz qd̄ si nullū sit statutū factū. h. ne dare pecuniā ... vel recipe p huiusmodi exequijs. aut p interesse extreme vnctioni. Itē qd̄ de illis q̄ dant redditus aut recipiūt ꝑpter faciēda anniuersaria. Itē qd̄ de illis q̄ dant redditus sacerdotibus diuitibus vel pauperibus pro faciēdo annuali vel triennario vel anniuersario vel p celebrādo missa de spiritusancto vel alia. vel qui dāt donū clericis p dicēdis psalterijs in exequijs mortuoꝝ. vel q̄ dant elemosynas pauperibus vt orent p eis ... talis oratio sit spūalis et huiusmodi elemosyne sit res corporalis. Rñdeo in oībus huiusmodi casib⁹ dare vel accipere tēporale p spirituali symoniacū est siue detur p sacramento siue p officio siue p oratiōe siue p labore huiusmodi officij vel orationis sm̄ q̄ p ... pro notat appretiationē. Sz si notat causam motiuā nō primā vel primā vel principalē sz remotā et occasionalē. licitum est. vnde siquis dat pecuniā collegio alicui p generāda deuotiōe et dilectiōe in ipso collegio. vt ex illa deuotiōe exaudiat in sua petitione qua petit q̄ fratres intersint ob eius ... mortui vel extreme vnctioni monētis. et illi hoc faciūt ex dilectiōe vel deuotiōe in eis taliter generata aut p deuotiōe ipsius dantis: licitū est sic dare et sic accipe ... tpale p spūali. sm̄ q̄ li. p notat causam motiuā remotā nō ꝑpinquā. ꝑpinqua autē causa est dilectio vel deuotio generata ex dato ... nō generāda. Nec ē simile si obiciat q̄ eadē rōne possum dare pecuniā epō vt me diligat et ex dilectiōe me beneficiet vel ordinet. Et hoc ideo qz dilectio qua epus diligit aliquē q̄ sit etiam spūalis nō est causa ꝑpter quā debeāt talia cōferri. Sz potius attendi debet meritū et dignitas persone. Sz bene est causa sufficiens huiusmodi dilectio cōtra etiā diligi peccatoꝝ spiritualiter et debet orari p eo. et etiaz in h cōcordat dñs vbi dicit: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis vt recipiāt vos ... et orent p vobis recipiēdis. pecunia tñ p huiusmodi amicitia acqrēda que spūalis est nō est pecunia ... dare vel recipere vt datū sit vt fruct⁹. Scdm qd̄ dicit apo ... nō quero datū ... fructū quasi nō attēdo principaliter pecuniā datā sed charitatē et dilectionē et pietatē ex qua datur ꝑpter quā ... elemosyna fructuosa est. Eodē modo respondēdū est ad oēs questiones suprapositas. De his etiā qui officiant ecclesiā pro denariis hozarū vel anniuersarioꝝ dicēdū q̄ si li. pro non denotat appretiationē ... causam p̄ximā motiuā vel finalē illicitū est. Si aūt causam admenculatiuam licitum est vt talia recipiāt in sustentationem officiantium non in precium officiorum.

C De illa que per preces cōmittitur. C. X.

Ex summa de ca. In munere a lingua distinguit ab. D. et multis aliis. Aut eīi quis vel ordinatur qui ... p hm⁹ vel ... In primo casu quicūq̄ sit dignus est symonia. In scdo aūt ille preces sunt carnales. aut spirituales. Si carnales et pro indigno symonia est ... preces ... loco precii ... vo carnales pro digno nō ... symonia dūmodo ordinator vl electornō habeat respectū ad preces sz ad deū et merita psone. Alij sunt q̄ dissentiunt in primo articulo dicētes q̄ licite pōt quis petere p se ... pentiteho ... Ecce nos reliquimus oīa vt. Et ego distinguo. saluo meliori iudicio q̄ nō potest p se petere ecclesiā vel dignitatē vel aliud beneficiū habens curā aiarū annexā. Beneficiū vo simplex si indiget et sentit se dignū potest petere. si vo non indiget peccat si petat. Ex summa fratris U. Sz aūt nō pōt p se petere hec opinio videtur dura et multotiens ... fit. vnde credo q̄ beneficiū habens curā animaꝝ annexā pōt aliquis petere p se si dignus sit exēplo esaie. q̄ dicit: Ecce ego mitte me. Itē q̄ aūt ... nō indiget hoc ... dictum est. et credo q̄ ex quo q̄s pmotus est ad sacros ordines ... hmōi ordinatio titulo ecclesiastico requirat. pōt petere benefciū ecclesiasticū. licet abundet in tpalibus et ... que magister inducit ab ... dum ... loquunt sm̄ statum primitiue ecclesie qñ clerici redditus erant. et distribuebant de facultatib⁹ ecclesie p ut cuiq̄ opus erat. Ex summa de casib⁹. Quid de illis qui dicūt in capitulis canonicorum nepotulos nostros. placeat tibi de meo et mihi placebit de tuo. sicq̄ paciscunt vel ita si tu fuisti exauditus in vna petitione ego debeo exaudiri in alia. Itē alius dicit. Nunq̄ me viuente fiet canonicus in ecclesia nisi et ille pro quo ego rogaui. Rñdeo in primo et vltimo casu cōmittit symōia: qz dicit canon. Absit omnis pactio. In secūdo casu si preces sint spūales. nō est symonia. oēs enim qui in vna ecclesia vni dño famulant pari debent libertate gaudere. Si vero sunt carnales vel ex pacto quodā facto vel nunc faciēdo symōia. Causa. j. q. j. Grego. Opotet q̄ vt nec dono nec gratia neq̄ alicuius supplicatione aliquos ad sacros ordines audeat q̄s pmouere. nisi eū quem vite et actionis qualitas ad hoc dignū esse monstrauerit. Gratian⁹ Nō itaq̄ quoslibet precib⁹ ordinandos facte salse vendicant. Sed de venū q̄ precib⁹ ordinādi vel eius amici nō spirituali sed carnali affectu porrectis fiūt. cū alis future non essent. qn nō charitas interueniēs sed ambitio supplicās extorquet. Causa viij. q. ij. Cū aūt patrocinia amicoꝝ in electiōe ... nō debeāt. Auctoritate beati Gregorij pape probat qui in. iij. lib. registri scribsit dicens. Antonio subdyacono. Illud qdē pre oībus tibi cure sit vt in hac electione nec dato quibuscūq̄ modis interueniat premiorū. nec quarumlibet psonaꝝ patrocinia ... Nā si quorumdam patrocinio quisq̄ fuerit electus. voluntatibus eorum cum fuerit ordinatus reuerentia exigente obedire compellitur. Sicq̄ fit vt res illius ecclesie minuatur et ordo ecclesiasticus non seruetur.

C De illa propter que cōmittit in ordinatione. C. XI.

Ex sūma de ca. Symoniaca dicit ordinatio alia ex parte ordinatoris. alia ex pte ordinādi tñ. alia ex parte vtriusq̄. alia ex neutrius parte. s. cū ... ignorante amicus ordinandi dat vel promittit aliqd ... Querit vtrū ... circa ... dotes ... post receptionē vel circa exactiōes vel extorsiōes qs pariq̄ faciunt in ... cōsecratiōib⁹ epoꝝ bñdictionib⁹ abbatū et ordinib⁹ clericoꝝ dicētes tñ est dādū scriptori notario et hmōi. induxūt symoniam. Sol. si talia exacta vel extorta psoluūt: symōiaci et q̄ receperūt et q̄ dederint cū giezi et symone odēnant: nulla ... obstante. Si vo elect⁹ vel ordinat⁹ ... ali⁹ pro eis nō exactus ... offerat vel ... q̄ si sit ex pactiōe precedēte est symonia. alis nō. Alij et meli⁹ distinguūt: vtrū pncipalitē ꝑpter illud an nō ita q̄ et alis esset datur ... in primo casu est symōia in scdo nō. Ex sum fria U. Pone q̄ aliqs ... ordinari dat exactus vel nō ... tamen ... ad epm ad petēdos ordies vl abbas ad petendum confirmationē sue electiōis nunqd est symoniac⁹. Rñdeo q̄ si nō dat corumptus intēntiōe. s. vt p intercessionē illoꝝ quibus dat. ... consequatur qd̄ intendit. Sed credo q̄ si abbas vel alius det aliquid famulis epi vt ne dicatur auarus. et vt magis placeat et facilius habeat accessus ad episcopum. Aut vt de largitate laudetur non est symonia.

C De Eodem. C. XII.

Causa. j. q. j. Grego. vii. Ordinationes que interueniente precio vel prec⁹ vel obseqo alic⁹ psone ea intentione impendit. vel que nō sōm cōmunē cōsensu clericoꝝ vel populorum sm̄ canonicas sanctiones fiunt. et ab

bus ad quos consecratio pertinet non comprobentur falsas esse iudicamus. quoniam q talis ordinatur nō p hostiū sz p chasmā intrat. Sz et ipsa veritas testatur fures sunt et latrones. Itē Greg. Uniuersis episcopis p gallias puinciā cōstitutis. Cū quis pecunie quis ordinat. puehendo agit vt hereticus fiat. Ideoq hortamur et vestru nullus deinceps hoc fieri patiat. Ibidē ca. ordinationes. Itē Grego in registro. Sicut ephm nō decet manū quā imponit vēdere. ita minister vel notarius nō debent in ordinatione eius vocē suā vel calamū venundare. Si aūt q ordinatus fuerit si nō ex pacto neq exact⁹ ac petitus post acceptas chartas et palliū offerre aliqd cuiuslibet ex clero gratie tantū modo causa voluerit hoc accipi nullo modo phibemus qz eius oblatio nullā culpe maculā ingerit que nō ex ambitione petitione pcessit. Ex sūma de casib⁹. Debet tñ quilibet in huiusmodi non solū a malo sed ab omni specie mali fm apostolū abstinere. Nā si ordinatus vel ordinādus ei gēdus vel electus nō det cū intētiōe corrupta aliq rationē spūs et si spū collatiōe vel pax ante vel pax post vel pro loco vel psona vel rei que dat surgit vel p vel cōtra. Extra. v. de symo. Alex. iii. Cū ad ordinē sacerdotii nō aliter voluisset eū cuius archidiaconus presentare nisi sex sol. soluerent eidē. et sic ordinē ipsius p eū presentatus accepit si hoc publicū nō fuerit sz secretū ipsum sacerdotē secrete cōueniās monēs sine viua coactiōe vt ordinē alicuius religionis assumat et ab officio perpetuo abstineat qd illicite acquisiuit. Quodsi nō crit tutū cū sit secretus eius excessus ipsum innuitū ab eodē officio coercere cū tā secretā priūam fm q tibi visum fuerit iniūgere nō postponas. Lucius. iii. Cū quidā sz p quādā spēm symonie repote illis gnoscūtib⁹ symoniace ordinē. possunt qz symonia ei nō sic in ordinib⁹ remanere. Inno. iii. Cū v. laico pātientiū vellet in subdiaconū ordinari et certū titulū nō haberet. quidā presbyterū erogauit vt ipse ad ecclesie sue titulū presentaret qd cū ille facere recusaret ipse sic firmiter cōpromisit qz nunq in ecclesia sua aliquid peteret portionē et sic ad presentationē ipsius extitit ordinatus nec se in hoc egisse aliquid aliqd intendens. Ideo qz nisi cū eo fuerit misericorditer dispēsatū nec ad superiores ascendere nec in suscepto ordine ministrare. Greg. ix. Si qs ordinauerit vel ad ordinē presentauerit aliquē. pēsionē vel iuramētū ab illo recipiēs qz sup p missiōe nō quiet aret eidē ordinator a collatiōe. presentator vero ab executione ordinis per triennium. et ordinatus ab ordine sic suscepto donec dispensationem super hoc per sedem apo. obtinere meruerint nouerint se suspensos.

¶ De Ordinatis a symoniaco. C. XIIII.

X **sūma** de casibus. Pone qz scit aliquis episcopū suum symoniacū vult ordinari petit ab eo licentiā recipiēdi ordines ab alio non vult dare. immo precipit qz recipiat ordines ab eo qd faciet. Dico qz nō debet recipere ab eo si scit eū symoniacū in ordine. cū cū sic nō hēat executionē nō posset sibi dare et potius debet se permittere excōicari qz recipiat ordines ab eo. Quid si ignorabat eū esse symoniacū tñ esset. Dic qz qualiscūq sit occultus et ille ignorat nō recipit executionē. et indiget dispēsatiōe et hoc in detestatione criminis secus est de coacto. Nā ille recipit executionē et est ratio qz magis pstat de voluntate coacti qz ignorātis si tñ intelligas de cōditionaliter coacto. nā absolute coact⁹ nō recipit characterē Ita sentiūt maiores de eius effectu Io. et alii plerique cū qb⁹ ego. N tñ intelligit totū de ordinatis ab hereticis. Quidā tñ dicūt qz si nō possus pbare p testes eū symoniacū debeo recipere ordines ab eo si mihi pcipit lz sciat eū symoniacū et nō possū exequi sine dispensatiōe. Dicit qdā pape auctoritas super qz in secreto erit petēda ne eius diffamet. Si de symoniaco in ordine scias de alio sz distinctionē supra posita. Quid si credat pter relationē aliquorū eū symoniacū. Rñdeo nō debet credere veruntñ dūr sic credulitate nō debet ab illo recipe ordinē sz debet deponere errorē. In ordine tñ suscepto ab eo cū nihil de ipso audierat pot ministrare. Ex sūma fratris Al. Ideo vo ordinādus a symoniaco nō recipit executionē. qz ordinator suspēsus e quo ad se et quo ad alios. Si nisi qd est suspēsus quo ad iurisdictionē sicut et quo ad ordinū executionē. et ita qz nō posset excōicare vel suspēdere. Rñdeo cū pene nō sint extendēde potius dicēdū est qz nō est suspēsus nisi quo ad ea q sunt iurisdictionis. sz quo ad ea q sunt ordinis p symonia obtētū. Quid aūt dicit secus est de coacto qz ego credo qz nec ignorās nec coact⁹ recipit executionē. In hoc tñ est differentia qz facilius dispēsat cū coacto qz cū ignorāte.

¶ De Illa q in cōsecratiōe ⁊ benedictiōe ⁊ exigunt. C. X. I. I.

Xtra. v. de symo. Alex. iii. in cōcil. lateran. Peruenit ad nos q ꝑ certis pcijs p thronizatiōe ep̄orū vel abbatū sub q̄liscūq pfonis ecclesiasticis ponēdis in sede seu introducēdis p̄sbyteris in ecclesiā nec nō et p sepultur⁊ et exequijs mortuorū et benedictionibus nubentium seu aliis sacramentis aliquid requirat. Ne igit hec deceteso fiāt districti⁹ phibemus. Si quis aūt contra hoc venire psumpserit portionē cum Giezi ⁊ nouerit habiturum.

Idem. Nihil p dedicādis ecclesiis donis vel datis sacer portionē exigere. Idē Pro sepultura quoq vel chrismate et oleo perceptione nulla precii exactio attentet nec sub obtentu cuiusq cōsuetudinis reatū suum quis tueat qz diuturnitas temporis nō minuit peccata sz auget. Inno. iii. in conc. generali. In plerisq locis fiunt exactiones et extorsiōes turpes et prauae in cōsecratiōib⁹ episcopor. et benedictionib⁹ abbatū et ordinib⁹ clericor. Est quoq taxatū quantū sit illi vel isti quantūve alteri vel alii psoluendū. tanq nos volentes abolere abusum cōsuetudinē huiusmodi que magis dicenda est corruptela penitus reprobamus ⁊c. Idem. Cantuariensi archiepiscopo. Cū quidā suffraganei tui p chrismate certā cōsuetam recipe quantitatē non metuentes penā canonicā tempus sacre de solutiōe anticipant recipiētes in media quadragesima qd recipere post pascha et vt recipiēdi cām dissimulēt nomē denariorum q ruerit quos prius chrismales secundo paschales dicebāt cōsuetudinem medie quadragesime nuncupātes ⁊ infra. Cū vo expressius qz diuersitas specierū exprimat q prius recipit precii qz rem cōsecratā hoc fam et gratis sit gratia cōferēda. Man qua eos a tam illicita exactione compescas. Causa i. q. i. ex decr. Tiburt. Pro perceptione diuinitus nūmos dari similiter p baptismo et cōmunione hec est symoniace heresie detestata est synodus et anathematizauit. et vt decernimus nec p ordinatiōe nec p chrismate vel balsamo vel baptismo vel sepultura vel cōmunione quicq exigant statuit. Sed gratis dona diuini gratuita dispēsatione donent. Ex summa de casib⁹. Pro spiritualib⁹ aut corporalibus aliquid dare puta calice ornamentis et similibus. Dicunt qdā qz non est symonia nisi interuenat phibitū et in ecclesia in cimiterio et chrismate et oleo bñdicto. Ex sum. fratr. Al. Large dicunt hec spūalia p eo q cōsecrata et deputata sunt ad hoc in eis exerceant diuina. Nota qz calix cōsecratus bene pōt vēdi ecclesie ab ecclesia in eadē forma priuato aut nō pōt vendi nisi cōflat⁹ nec pannus bñdictus nec aq bñdicta. cū p eius aspersionē remittant venialia vēdi pōt. Quid si sacerdos puulū in periculo mortis cōstitutū baptizare nollet nisi sibi data pecunia poterit ne dari et sine peccato symonie in tali necessitate. Rñdeo credo qz in hoc casu laic⁹ sine etiā ut mulier pōt hmōi paruulū baptizare. Si aūt nō hēat aq aut bñdicta lac⁹ formā verbor ignorat pot⁹ debet dare pecuniā sacerdoti nō intentiōe emendi ab eo sacramentū. sed pot⁹ intentiōe remouēdi periculū suae animae. qz hmōi paruulū sic pire dimittere. Secus autē credo dicendū de aliis sacramētis et bñdictiōe nuptiali et talibus. vbi vix capit oblationē et poterit deponi quia symonia cōtra hmōi sacerdotes est superior. Itē In contractu vo matrimonii nō dat tpale p spūali sacramēto sz p onere matrimonii sustinendo datur dos rite.

¶ De Illa q in rebus ecclesiasticis spiritualib⁹ annexis. C. XV.

Causa i. q. iii. Paschalis papa. Si quis aūt obiecerit nō cōsecrationē se emere sz res que ex cōsecratione pueniunt penitus desipe pbat. Nā cū corporalis ecclesia et episcopus aut abbas aut tale aliqd sine rebus corporalib⁹ in nullo pficiat sicut nec anima sine corpore corporaliter viuit quisquis eorū alterū vēdit sine quo nec alterū puenit neutrū inuenditū derelinquit. Urbanus papa. Donū dei est spiritus sanctus et donū dei est res pfi ecclesie oblata et si bene animaduertis symon magus qui ad fidē fictus accessit nō spiritūsanctū quo ipse erat indignus qz scriptū est spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum sed donum eius emere voluit vt ex venditiōe signorum qui per eum fierent multiplicatā pecuniam lucraret. Quisquis igitur res ecclesiasticas que dei dona a deo fidelibus et a fidelibus deo donantur quoq ab eodē gratis accipiunt et ideo gratis dari deberent pter sua lucra vendit vel emit cū eodem symone donum dei possideri pecunia estimat. Ideoq qui eas nō ad hoc ad quod instituta sunt sed ad ppria lucra munere lingue vel indebiti obsequii vel pecunie largit vel adipiscit symoniacus est. Quoque et sancta synodus calcedonēsis de his qui episcopos procuratorē vel defensorem ecclesie vel quemq regule subiectū a deo per pecuniam ordinare prohibet ita et interuēto res quoq tanti sceleris anathematizat nisi qz eosdē symoniacos iudicat. In nomine siquidē procuratoris intelligit prefata modus quemlibet ecclesiasticarū rerum administratorem vt verbigratia prepositum economū vicedominum defensores nomine aduocatum siue castaldum et iudicem. In subiecto vero regule archipresbyterum archidiaconum precentorem canonicum monachum vel quolibet ecclesiastico officio mancipatum. Item. Gregorius. vii. Peruenit ad nos fama sinistra

[illegible] episcoporum non sacerdotibus [illegible] [illegible] atque christianorum oblationes conferant sed potius [illegible] personis [illegible] [illegible] sive servitorum vel quod gravius est con[illegible]. Unde amodo si [illegible] eorum inventus fuerit [illegible] [illegible] [illegible] inter maximos hereticos et antichristos non minimus habeatur. Et sicut Nicena synodus de symoniacis censuit. et qui [illegible] episcopus et qui recipiunt ab eo laici sive precio sive beneficio [illegible] [illegible] incendii ignibus deputentur. Item Paschalis.iii. Altare et [illegible] [illegible] per pecuniam dare. et spiritumsanctum vendere symoniacam [illegible] esse nullus fidelium ignorat.

De Illa que in electionibus. C. XVI.

Causa. i.q.i. Quia vero per electionem venit ad consecrationem, proinde symoniacus habetur qui pro electione premia largitur. ac si pro consecratione munera dedisset. Unde Symmachus papa scribit [illegible] episcopo. Si quis autem [illegible] desiderat data pecunia potentes personas minime suffragatrices sibi adhibeat nec ad decretum sibi faciendum clericos vel cives ad subscribendum. adhibito cuiuslibet generis timore compellat vel per premia quibuslibet exhortetur. Item Greg. papa. Siagrio episcopo augustidunensi. Sicut is qui invitatus renuit. quesitus refugit. sacris altaribus est admovendus. Sic qui ultro ambit vel importunus se ingerit est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora: quid aliud agit nisi ut crescendo decrescat ascendendo exterius interius in profundum descendat. Gratianus. Si autem pecunia promissa fuerit vel soluta electo vel ordinato penitus ignorante. nec non eo modo ad electos pervenerit vel ordinationem c. nullatenus obesse videtur. nec ad reatum criminis cuius conscientiam non habuit. Extra. de symo. Alex.iii. De hoc quod episcopus [illegible] [illegible] beneficium cuidam clerico ante electionem prioratum dicitur promisisse ut eius [illegible] [illegible] in eadem [illegible] [illegible] [illegible] quod si manifestum [illegible] archidiaconum et clericum ob causam illam promissa recepisse. [illegible] exinde confessi fuerint in iure vel legitime convicti ab altaris ministerio sunt [illegible] deponendi. Si vero tanti publica laborat infamia [illegible] canonica purgatio eis indici in qua si defecerint tanquam actores tanti [illegible] sunt puniendi. Celestinus.iii. Cum quattuor essent a capitulo constituti qui debebant quendam eligere ad plebanum. amici eius de [illegible] [illegible] spes habebat [illegible] vel omnibus eligentibus promiserit se pecuniam soluturos. eo tamen ignorante qui huiusmodi promissionem interveniente postmodum est electus. et infra. ubi constaret illos qui promissum tale fecerunt per fraudem in dispendium illius qui eligendus fuerat id malitiose fecisse [illegible] [illegible] promissionis conscius non fuerit. eius tamen electio tanquam symoniaca pravitate [illegible] penitus est reprobanda. et infra. Aliquis in plebanum seu quamlibet ecclesie prelatum electus. et ut dictum est per pravitatem symoniacam reprobatus. ab episcopo suo dispensationem aliquam obtinere de iure non potest. Innocentius.iii. abbati [illegible] [illegible] episcopus electionem de te factam noluit confirmare. verum cum hoc fieri per extorquenda pecunia [illegible] sub interminatione anathematis vetuisti. ne pro facto huiusmodi aliqua pecunia offerretur. Quamvis igitur etiam parvuli qui cupiditate [illegible] ecclesias per pecuniam sunt adepti eas dimittere teneantur quia [illegible] [illegible] [illegible] est non prebere assensum et expressum aliquid prohibere. [illegible] [illegible] [illegible] quod contra voluntatem et prohibitionem tuam a qua postmodum minime recessisti. aliquis te penitus ignorante promiserit pecuniam et exolvat pactionem cum te tibi sit nulla consanguinitate coniunctus [illegible] tibi [illegible] ad penam vel ad culpam sicut credimus imputari nisi postea consensero pecuniam solvendo promissam aut reddendo [illegible]. Alioquin contingeret quod [illegible] factum [illegible] inimico [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible] [illegible] penitus displiceret et sic aliquis de fraude sua commodum reportaret. Illos autem qui dederunt pecuniam vel qui receperunt [illegible] constat esse culpabiles quod si excessus esset ecclesie manifestus que non iudicat de occultis pena essent canonica feriendi. C. i. [illegible] q.iii. Quis autem symoniacus habendus non sit qui post electionem pro idoneitate ecclesie iuramentum prestare facere probatur. Aliud est enim ante electionem iuramentum facere vel se facturum paciscitur ad hoc ut eligatur. Aliud est [illegible] [illegible] in conventione post electionem huiusmodi iuramentum [illegible] [illegible] ab officio tanquam minus [illegible] [illegible]. hoc [illegible] [illegible] consecrando nullum impedimentum generat.

De Illa que in redimendis vexationibus. C. XVII.

Ex summa de ca. Si aliquis laico nullum ius habenti in electione sed malitiose impedienti. causa det aliquid ut cesset a tali impedimento. videtur quod non sit symonia. dedit enim ut redimeret vexationem suam. credo tamen symoniam commissam quod nondum erat ei ius acquisitum. Ex summa fratris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aliquis eligendus [illegible] huiusmodi persone aliquid ne impediat electionem de ipso faciendam. [illegible] autem manifestum esset quod ille impediens nullum ius haberet in electione. et post electionem factam se opponeret ne confirmaretur iusti[illegible] electus alleg[illegible] id solum quod eius assensu fuit electus. posset tunc redimere vexationem suam sicut magister hic innuit. Sed et si alii electio[illegible] aliquis de quo constaret nullum habere in electione ius impediret electionem faciendam simpliciter [illegible] fieret aliqua electio posset capitulum redimere vexationem suam. Si autem impediret ne omnino fieret electio [illegible] ne de isto fieret electio vel de illo forte capitulum tunc nihil posset dare impedienti. sicut nec ille cuius electio impeditur. Extra. de symo. Lucius.iii. Cum fuisses ad ecclesie tue regimen de voluntate maioris [illegible] fratrum electus. paucis tibi contradicentibus. Quendam amicum tuum de conscientia tua et voluntate turbata a qui magister [illegible] videbatur [illegible] quietatis [illegible] exoluit. et sic contradictio quievit. Respondemus quod [illegible] tibi consulte si administrationem ceteris ac sponte dimiseris. illius [illegible] verbi memor. Quid prodest homini si universum mundum lucretur: anime vero sue detrimentum patiatur etc. Ex summa fratris [illegible] Quid si aliquis iniuste interdictus vel suspensus ab officio et beneficio. vel iniuste excommunicatus debet aliquid pro restitutione officii vel beneficii vel communionis [illegible] est symoniacus. Respondeo notavit [illegible] quod non est symonia ex parte dantis. sed ex parte recipientis tantum: quia dans nullum ius acquirit. sed dat ut ac [illegible] retineat. Cum autem aliquis iuste est interdictus suspensus vel excommunicatus si dat aliquid pro sua restitutione symonia est ex utraque parte. Verius credo quod symonia committitur in utroque casu. et qui iniuste interdictus vel suspensus vel excommunicatus est deponat [illegible] [illegible] coram superiore. Quid si ecclesia mea vel prebenda me remoto alii fuerit assignata. nunquid est symonia si precio eam redimo et recupero. Respondeo credo quod sic sive iuste amotus fuero et alius institutus sive iniuste. sicut dictum est in casu superiori.

De Illa que in beneficiis. C. XVIII.

Causa i.q.ii.c. sicut episcopum. Gratianus. Auctoritate bonifacii patenter ostenditur: quod sicut nullum precio est invitandus ad dicationem: ita nulli pecunie [illegible] [illegible] ecclesie largiri oportet ingressum. Item [illegible]. ad [illegible] papam. Qui bonis parentum et opibus [illegible] [illegible] [illegible] si quod pauperum est accipiunt. sacrilegium profecto committunt. et per abusionem talium iudicium sibi manducant et bibunt. Item prosper de contemplativa vita.c.x. Pastor ecclesie [illegible] quibus sua sufficiunt non debet aliquid erogare. qui quidem nihil aliud sit habentibus dare quam perdere. De clericis quidem dicit spiritussanctus: peccata populi mei comedunt. Sed sicut nihil habentes proprium non peccata sed alimenta quibus indigere videntur accipiunt: ita possessores non alimenta quibus abundant sed aliena peccata suscipiunt. Item Non est mei [illegible] qui [illegible] cibos pauperum presumendo suscipiunt qui ecclesiam quam iuvare de propriis facultatibus debuerunt: suis expensis insuper gravant. [illegible] est ille qui se mundi rebus expoliat aut qui cum nihil habuerit nec habere desiderat. quam ille qui ex multis que possidet ecclesie aliquid [illegible] ac se de eo quod [illegible] [illegible] [illegible]. Q.iii. Multorum auctoritatibus [illegible] clarius constat. quod ab ingressuris monasterium non licet pecuniam exigere. ne et ille qui exigit: et ille qui solvit symonie crimen incurrat. Ibidem. q.iii. Alexan. papa. Sicut per columbas vendentes illi denotantur qui sacram manus impositionem vendere conantur. sic per nummularios ecclesiastici beneficii venditores designantur. qui domum dei teste evangelio speluncam latronum efficiunt. Itaque firmamus ut nullus cuiuscunque gradus clericus pro ecclesie beneficio audeat aliquid offerre. aut in ecclesiarum fabrica vel in ornatu ecclesiarum seu etiam quod pauperibus sit distribuendum. Ibidem.q.[illegible] Urbanus. Quicunque sane cupiditate per [illegible] [illegible] adhuc [illegible] ecclesias vel ecclesiarum [illegible] per pecuniam adepti sunt. postquam eas omnino dimiserint. si canonice in eis vivere voluerint pro magna misericordia ibidem eos esse concedimus. neque hoc pacto a sacris ordinibus illos removemus si alias digni inveniantur. Stephanus. Unde patet quod et si illis ignorantibus symonice [illegible] sit admissum fructum tamen prime emptionis reportare non possunt. Quod vero a crimine excusentur hinc patet. quia pro hoc facto a sacris ordinibus non removentur. Ex de symo. Alex. iii. [illegible] [illegible] [illegible] te induxit ut [illegible] magium faceres et fidelitatem prestares ita quod ipse beneficium tibi ecclesiasticum [illegible] singulis exhiberet. Unde quum huiusmodi obligatio illicita [illegible] [illegible] a nobis [illegible] postulasti [illegible] quod ab eo deinceps nihil de beneficio acciperes consulto. Quo circa nos tuam personam [illegible] et [illegible] [illegible] attendentes te a prefati archidiaconi homagio et fidelitate absolutum [illegible] quod ab episcopo [illegible] sacerdote [illegible] [illegible] [illegible] recipias. Idem. Mandamus etiam quod pro vicariis assignandis nullatenus pactiones exigant.

De Illa que in prebendis recipiendis. C. XIX.

Causa i.q.iii. Si quis dator vel acceptor de ecclesiis vel beneficia ecclesiastica que quidam prebendas vocant ob pecunie interventum acceperit sive [illegible] emerit sive accipiendo vendiderit a symonie non excludatur perditione. Extra. de symo. Innoc.iii.[illegible] tua nos.

Si quis clericus cum conditione vel pacto largiatur aut offerat bona sua ut ista postmodum pro prebenda retineat et in canonicum admittatur huiusmodi obuentio vel receptio fieri non potest sine vitio symonie. cum in talibus omnis pactio vel conuentio cessare debeat. Si vero pure ac sine pacto et conuentione offerat rogans humiliter ut in canonicum admittatur: et bona sua sibi retinere liceat pro prebenda et clerici eiusdem ecclesie pure consenserint huiusmodi receptio fieri poterit absque scrupulo symonie. Si tamen hic qui talem donationem facit ea intentione ducatur ut per temporalia bona que offert spiritualia valeat adipisci et clerici qui eum in fratrem admittunt non essent eum nisi commoda temporalia perciperent admissuri sine dubio tam ille quam illi apud districtum iudicem qui scrutator est cordium culpabiles iudicantur. Gregorius ix. Iaco. cum in ecclesia apostolica sit receptus in canonicum et in fratrem canonici eiusdem parte postulant ad prebendam sibi assignare recusant quandam consuetudinem pretendentes quod prandium habere debeat a canonico recepto de nouo. Quo circa canonicos et talem consuetudinem non obstante sibi sicut vni ex aliis in prouentibus et prebenda prouideat compellas. Ex summa fratris V. Si queritur quare mihi monetis ordines acceptis tamen non potest ad statum et habitum secularem reuerti. cum susceptione huius nullum emittatur votum. Respondeo propter constitutionem ecclesie que statuit quod ex quo quis clericatum recepit ad laicalem statum non reuertatur ne per hoc clericatus vilis contemptibilis habeatur sicut statuit ut qui semel baptismum accepit licet coactus resistere non possit ne fides vilis et contemptibilis habeatur. Nota quod receptus in canonicum secularem vel regularem si propter deuotionem quam habet ad ecclesiam in qua receptus est et ad fratres recipientes dat eis prandium vel cappam sericam. Aut si de episcopo qui dedit ei prebendam rogatus vel non rogatus dat palefridum vel aliud propter deuotionem vel dilectionem erga eum et gratiam sibi factam. aut si quis propter nepotem aut filium receptum in monachum ex deuotione dat aliquid monasterio vel fratribus non credo esse symoniam siue det longe post gratiam sibi factam siue cito post. dum tamen hoc faciat non corrupta intentione. i. non principaliter propter beneficium datum sed propter deuotionem vel dilectionem ex beneficio collato generatam que est propinqua causa motiua. Et hoc intelligo in foro penitentiali ubi iudicatur secundum intentionem. In foro autem causarum ubi secundum probata iudicatur in predictis casibus si aliquis rogatus et exactus dans aliquid in receptione vel post receptionem modico tempore presumeretur symonia ex vtraque parte. Quid si exigatur aliquid tamquam debitum in talibus. dic tamen qui dat non dat tamquam debitum sed ex deuotione non est symoniacus quo ad deum si intentio dantis non est corrupta maxime si ducatur cum protestatione quod non reddat ut debitum sed donat ut gratuitum.

Cᴅe Iᴵᴵ. quᶦ in prebendis de nouo constituitur. C. XX.

Quid de prebendis de nouo constituendis in ecclesiis secularibus ubi clerici assignant perpetuo certos redditus pro prebenda hoc modo quod liceat eis quandiu vixerint illos habere pro prebendis et sic admittuntur ad canonicatum. Quidam etiam retinent potestatem conferendi illam prebendam alii persone si contingat eos cedere vel decedere numquid est symonia. Respondeo. Qui prebendam instituit in aliqua ecclesia de consensu episcopi in ipsa constitutione de consensu eius et fratrum si ibi sunt aliqui potest retinere ius patronatus vel in perpetuum vel ad tempus. De assignatione autem redditus pro prebenda et obtinenda canonica dic secundum [illegible] Innocentius [illegible] ponit. Quid de constitutione quam in fundatione ecclesiarum [illegible] prebendarum faciunt quod qui [illegible] dederint ecclesie tot vel tantum in redditibus recipiatur in canonicum et quod dederit habeat pro prebenda numquid licita est hec constitutio quod durat ad tempus non in perpetuum nec fiat in fraudem symonie et ea sit intentio constituentis quod non pro rebus [illegible] principaliter propter diuini cultus augmentationem et propter deuotionem dantis recipiatur ad spiritualia. [illegible] tamen potest [illegible] ille qui recipitur [illegible] Idem credo posse dici in monasteriis de nouo fundatis vel fundandis indigentibus de constitutione si fiat quod quicunque tantum dederit vel tantum reciperetur ad talem religionem dum tamen fiat auctoritate episcopi et ceteris circunstantiis que dicte sunt etiam [illegible] ad certum numerum personarum [illegible] recipiendarum. Extra de symonia. Innocentius iii. [illegible] clericus cum conditione vel pacto largiatur aut bona sua ut ista postmodum pro prebenda retineat et in canonicum admittatur huiusmodi obuentio vel receptio fieri non poterit sine vitio symonie cum in talibus omnis pactio et conuentio cessare debeat. Si vero pure ac sine pacto et conuentione offerat rogans [illegible] humiliter ut in canonicum admittatur et bona sua sibi retinere liceat pro prebenda et clerici eiusdem ecclesie pure consenserint huiusmodi receptio fieri poterit absque scrupulo symonie. Si tamen [illegible] donationem facit ea intentione ducatur ut per temporalia bona que offert spiritualia valeat adipisci et clerici qui eum in fratrem admittunt non essent [illegible] nisi commoda temporalia perciperent admissuri sine dubio tam ille quam illi apud districtum iudicem qui scrutator est cordium culpabiles iudicantur.

Cᴅe Symonia que committitur ab episcopis in beneficiis pro fructibus retinendis. C. XXI

Ex summa de ca. Quid de episcopis vel aliis prelatis qui fructus ecclesiarum vel beneficiorum vacantium percipiunt per aliquot annos. et postea conferunt retentis sibi fructibus et redditibus sic proprie vel reddita sibi parte prouentuum. Respondeo quod si per alios ex donatione conferatur et ipse percipiat non est dubium interuenire symoniacam prauitatem. Ex summa fratris V. Hoc enim licite potest fieri in casu et ratio omnis conferre beneficium spirituale alicui persone sed ab percipiet fructus sic retentos vsque diem expletum fuerit tempus de quo statutum est et retineantur. Et conferetur istud beneficium sub hac forma. Damus tibi hanc prebendam vel hanc ecclesiam saluis fructibus quos retinuimus ad talem vsum. Et nota quod beneficia non debent vacare vltra vi. menses. Alioquin si pertinebat donatio ad episcopum. deuoluitur ad capitulum quod si fuerit negligens per alios vi. menses deuoluitur ad metropolitanum. et postea ad papam. Nec potest aliquis istorum purgare negligentiam suam si lapso tempore amittit donationem ita quod si post dederit non valet. Extra. v. Ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur. Innocentius tertius. In lateranensi concilio prohibitum est ne quis ecclesiasticum beneficium conferendo partem prouentuum suis vsibus retinere presumat. Et alibi cautum reperitur in canone quod debent ecclesiastica beneficia sine diminutione conferri. Unde credimus distinguendum: quia qui dat spirituale beneficium si prouentus ipsius ante donationem non percipit sed alius et ex donatione consequitur et ipse prouentus percipiat non est dubium interuenire symoniacam prauitatem. Si vero ante percepit credimus distinguendum. vtrum ante donationem constituat ut ipsi prouentus retineantur ad tempus pro causa iusta scilicet et necessaria. An conueniat cum eo qui accepit beneficium seu cum mediatore quocunque. ut beneficio sibi concesso sibi retineat prouentus. Primum enim membrum credimus esse licitum. secundum autem dicimus non carere vitio apud eos qui prauitatem suam satagunt palliare.

Cᴅe Iᴵᴵ. que in receptione confraternitatis. C. XXII.

Ex summa de ca. Quid de confraternitatibus que ita constitute sunt quod nullus recipitur nisi promittat vel etiam iuret se daturum annuatim. Dic quod si fuerit propter causam honestam. scilicet pro alendis pauperibus. pro redimendis captiuis et similibus non est symonia. nec sunt reprobande. Immo gangrensi. conc. dicit anathematizandum qui eas despicit. Iuramentum tamen non approbo propter periculum periurii. Plus autem sanctum est quod semel vel bis in anno conueniunt omnes confratres ad tractandum de salute animarum ad audiendum verbum dei. ad celebrandum missas et orationes pro viuis et defunctis et ad excitandum deuotionem. et ideo ponunt singulis annis certam quantitatem ex qua reficiantur et prouideant pauperibus. bonum est dummodo intentiones sint munde et principaliter in deo. Alias enim et ea que propter bonum et licitum facimus nobis debent si quid mali etiam inde preter intentionem nostram accidat imputari. Videtur quod non symonia sit dedit enim et redimeret vexationem suam credo tamen summam commissam quia nondum erat ei acquisitum. Ex sum. fratris V. Credo sine preiudicio quod predicta forma non est licita quia excludit pietatem ne quis recipiatur nisi sic. sed si fiat statutum per verba affirmatiua quod quicunque receptus fuerit det tantum vel tantum sustineri potest. Sed quod non possit constitui quod quicunque receptus fuerit in canonicum det procurationem vel cappam sericam vel aliquid simile. Respondeo hoc esse statutum ne talia exigerent in fraudem symonie est. Preterea huiusmodi fraternitates ad hoc inueniuntur instituti ut a fratribus detur pecunia in vsus pauperum. et non propter ingressum fraternitatis posse ingredientem exigi. omnes certe sunt tenentur soluendo singulis annis. Sed beneficia ecclesiastica non sunt instituta propter faciendas cappas sericas vel procurationes soluendas.

Cᴅe Iᴵᴵ. que in ingressu religionis C. XXIII.

Musa [illegible] Liquido apparet quod ingressuri monasterium ita debeant offerre recoctoribus nec aliter sunt recipiendi nisi sua obtulerint nec permittitur recoctoribus ab ingressuris aliquid exigere sed sponte oblata suscipere. Ibidem q. ii. Sed obiicitur quod qui ingressuri monasterium pecuniam tribuit non pro fructu religionis sed stipendii ex ecclesie participatione emit. Temporalia ergo non spiritualia emere nequaquam symoniaci habendi sunt [illegible] non solum qui spiritualia sed etiam qui temporalia eis annexa pretio accipiunt vel tribuunt symoniaci iudicantur. Extra. e. de sy. [illegible] Prohibemus igitur ne ab his qui ad religionem transire volunt aliqua pecunia requiratur nec prioratus nec capellanie quolibet monachorum aut clericorum annua distractione vendantur. Idem. Ua

[illegible] ad noas. pacifice proposuit q abbas et fratres sancti. Nunc [illegible] ei in monachu recipe quousq. xxx sol. dare dixerit: postmo [illegible] facta ei sequenti die monasticum habitum indueri et uidē monachi. [illegible] sol. Abbas ēo et familia sua p pastu asserētes hoc esse de cōsuetu dine monasterii postulaverit. Qm ergo factū hmōi periculosum videt. Ubi q si ita esse inuenens abbatē et monachos ad restituendū pe cunia plat. vel tā idigne susceptā cōpellas abbatēq et maiores pso nas monasterii p tāte prauitatis excessu ab officii executiōe suspen deas [illegible] decreto. f et in alio monasterio in habitu monastico stri ctam deseruare. Clemēs. iii. Nos cōsulere volentes de regularib' ca nonicis seu monachis q p symoniā igressum ipsis locis habuerint. Videm' et loci quē taliter adepti sunt omno dimittāt et solitudinis siue alia monasteria districtiora adeat in qb' tā execrabile excessus sui intermissiōe deplorēt. Si aūt ignorātib' ipsis pecunia data fue rit. eos ad renūciādū loco eidē cogas et postmodū in idipm reduca re si ibi absq scādalo poterunt remanere. vel in alio mōasterio qō sit de ordine ipso ad seruiēdū deo poter collocare. Inno. iii. in cō. gen. Qm symoniaca labes hucusq moniales ifecit et vix aliqa sine precio recipiūt in sorores paupertatis pretextu volētes hmōi vitiū palliare. Ne id decetero fiat penit' phibemus statuētes ut quecū q de cetero talē cōmiserint prauitatē tā recipientes q̄ recepta siue sit subdita siue plata sine spe restitutiōis de suo monasterio expella tur in locū artioris regule ad agēdū ppetuā penitentiam retrudenda. de his q ante hoc synodale statutū tali sunt recepte tale duxim' proui dēdū. ut remote de mōasteriis q pperā sūt ingresse. in aliis locis eius dē ordinis collocentur. q si forte propter nimiā multitudinē alibi cōmo de collocari nequiūt ne dānabiliter in seculo euagent recipiant in eidē monasteriis dispēsatiue de nouo mutatis prioribus locis et infe riorib' assignatis. h etiā circa monachos vel alios regulares decer nimus obseruādū. verū ne p simplicitatē et ignorātiā se valeāt excu sare. precipim' ut dioce. epi singulis annis h faciāt p suas dioceses publicari. Greg. ix. Mādato nro suscepto ut cū monachis q p sy moniā dato aliquo locū in monasteriis sunt adepti fm ostitutionē generalis concilii dispēsares. Cō. i. videtes dictum mādatū aplicū etiā ad abbates extendi et ad resignationē spūal um et tpal ui q nullo pa cto sed affectu animi precedente vtriq taliter acquisierunt. in quo casu delinquentibus sufficiat per solā penitentiā satisfacere creatori. eos per symoniam huiusmodi non teneri.

Ɑ De Cōditionib' symoniacis. C. XXIIII.

X sūma fratris U. Pone q aliqs timens pati repulsam dicit abbati si velles recipe me darē vobis terrā meā. Abbas habito cōsilio cū fratrib' recipit eū igitur iuxta eoz q dicit abbas in capitulo. Ille postea antequā iduatur dat res totas vel partē monasterio. nūqd est symonia aut pōt talis h remanere. Rndeo credo q siue intuitu illius pmissiōis fuerit recept' siue nō. symonia ē talē ex pte offerē tis. cū interposuerit cōditiōes dādi tpalia p sua receptiōe sicut innuit canon extra. de symonia. nobis. Nec pōt iste remanere i hmōi mo nasterio nec data repetere cū sit in turpi cā. tenet tn ad aliud mona sterium trāsire si ex illa sui receptiōe obligat' fuit ad religionē puta si vedit se et recept' est in monachū et in fratrē. qz hoc est quedā pfes sio. ar. extra de regu. et trā. ad reg. porrectū. Quid si expsa fuit cōdi tio de tpalib' habēdis ex pte recipiētiū et recipiēdus omnino tacuit. p ponēs q nihil daret. si tn ppter deū ingrederet. nūqd pōt ibi rema nere. Rndeo credo q nō sicut nec in precedēti casu qz taciturnitas eius cū nō contradixerit talicie pactioni. p cōsensu habēda ē etiā in fo ro penitētiali si propter hoc tacuit qz timebat repulsam si contradice ret. Quid si interponat q ex pte recipiēdi vel ex pte abbatis si ante q̄ recipiat aut cōcedat ei igressus penitēt vtriq de cōditiōe apposi ta et ea reuocāt et ille petit recipi ppter deū tunc cū cōsensu nūqd h. Rndeo credo q sic. qz tn intentio nō sit corrupta. Si aūt iam rece ptus fuisset aut pmissa receptio in suo monasterio ante reuocatiōē huius cōditiōis. eo ipso indignū se fecisset suo monasterio. ille q hu iusmodi pmissionē taliter habuisset. Quid de regularib' q cōcordāt aliqū q cōpleto biennio vel triennio recipient eū si tn interim didi cerit artē scriptoris vel pictoris vel aliā mechanicā quando est laicus vel quando est clericus si interim studuerit in scholis theologie vel alterius facultatis. Quid et si recipiant talē in nouicium sub predicta conditione non tamen volunt eum recipere ad habitum nisi elapso termino et impleta conditione. Item quid de monialibus regularibus qui non sunt eis ierantur [illegible] promittant ei q recipient eum saltem post biennium vel triennium vel aliud certum terminum et sic pro mittit ei. nūqd est symonia in talib'? Credo q in [illegible] symoniaca est talis pmissio. In reliquis casib' supraposicis nō credo symoniā cōmitti. nec illicita est huiusmodi pactio vel cōditio: quia perinde est ac si dicat. recipiemus te. et recipiemus te induendū tali tpe vel tali. si tn vel dum tn interim reddas te idoneū ad hoc. et recipiunt et volūt monasterio addiscendo tale artificiū vel tale aut scientiā talē vel talē. Quid de illo cui facta est pmissio de se recipiēdo ad certū terminū sub predicta cōditiōe. Nunqd adueniente termino et ipleta cōditiōe tenet intrare cū illi parati sunt eū recipe. Rndeo credo q si nullum fecit votum nec obligauit se vel ad intrandū sed tm pmis sionē sibi factam acceptauit volens sibi puidere in futurum. non te netur intrare fm iudicium penitentiale. In foro aūt causarū de hoc iudicabitur fm presumptiones et allegata et probata.

Ɑ De Sana forma recipiendi in monasterium. C. XXV.

X sūma de ca. Si monasteriū est adeo tenue vel paupertate depressum q vel reddi tus vel vix vel nō sufficerēt psonis prinb' nō fouēs inten tionē pōt habere. sz etiā credo q pōt dicere non suffici mus nobis. libenter suscipimus te ad spūalia ad tpalia nō possumus nisi haberem' plures possessiōes. Ex sum fratris U. Credo etiā q h exprimere nōia et quātitatē oblatoz credo etiā q si hmōi reci piēdus dicat vel aliqs p eo dabo singulis annis p expēsis meis .c. sol. vel .vi. libras q̄diu vixero nō est illicitū qn nō sufficit monaste rium. Sed nunqd licet dare in tali casu possessionem vel redditum imperpetuū qui tamē non sufficiat ad victum vnius persone per an num. Credo q licet in hoc casu recipientes huiusmodi possessionē vel redditum propter cōmodū perpetuitatis obligāt se ad prouiden dum ei in expensis. Pactio ergo in talibus cū monasterium indiget nō est symonia. dum nō fiat pro substantialibus cōferendis vel re cipiendis. sed expensis faciendis vel compensandis. Ex summa de ca. Qz autem dictum est q vincat homicidam: intelligas in dā mno dato qz maius dānū est in amissione vnius anime q̄ infinito rum corporum. aliter grauius peccat homicida. Quid si audit aliqs aliquem iurare falsum et ipse scit et tacet. nunqd peccat. Videtur q sic. in Leuitico. Anima que audierit vocem iurantis falsum testisq fuerit. zc. Item nō caret scrupulo societatis occulte. qui manifesto facinori desinit obuiare. Ecōtra vero qui crimē occultū manifestat. non est errorus corrector sed proditor. ut dicit August. Item si pro dit eum forte punietur ille in corpore vel occidet a iudice vel etiā a pa rentibus illius contra quem ipse volebat peierare. vel ipsemet pro ditor potest de facile incurrere mortis periculum. Et ideo Aug. d. q sufficit isti ut se ab hoc soluat peccati vinculo. si iudicet talibus qui magis possunt prodesse q̄ obesse periuro. siue eum corrigendo: siue pro eo deum placando.

Ɑ De His qui prioratus emunt aut redimunt. C. XXVI.

Xtra. v. de symonia. Alexan. iii. Prohibe mus quoq ne prioratus aut ca pellanie cuilibet monachorum aut clericorum annua distractione vendant. Ex summa fratris U. Quid de monachis qui dant aliquid abbatibus suis pro conferendis priora tibus nunquid est symonia. Respondeo si ibi est aliquid spirituale ut decime oblationes vel debitum celebrandi diuina vel aliquid ta le symonia est. siue det de rebus monasterii vel prioratus siue aliun de. fm q hec prepositio notat appreciationem vel precium. siue pn cipalem causam. ut sepe dictum est. Quid si det talis prior episcopo pecuniā ne sustineat q amoueatur a prioratu. Vel canonicus re gularis ne amoueatur a cura prochialis ecclesie. et ne reuocetur ad monasterium. nunquid est symonia. Credo q sic. maxime si necessi tas vel vtilitas exigit q tales amoueantur aut si consuetudo est q episcopus ad solam requisitionem abbatis tales curatos debe at amouere a parrochialibus ecclesiis. Si autem sine muneribus et ob sequiis aut precibus carnalibus facerēt impediri per episcopos ne amouerentur cum nec vtilitas nec necessitas amotionem exigeret nec esset corrupta intentio non credo q peccarent.

Ɑ De Illa que fit in cōmissione iurisdictionis. C. XXVII.

X sūma de ca. Sciēdū quoq q nec epus nec archidia. nec alius plat' pōt sub precio vel ānuo cēsu vendere alicui vices suas i. puisionē vel iu risdictionē vel aliqd ius spūale. Si videt contra extra. de reli. domi. cōstitut' vbi iurisdictio sub ānuo cēsu remittit q et dicēt q parua sit remanē et ofert. ex. de symo. q̄relā et de transac. super eo. Ad h dic q ibi retinent cēsu tpale p tpalib' q̄ remisit. vel retinerē nō p redēptiōe iurisdictiōis. s in signū subiectiōis antique. Si aūt epus cōmitteret alicui pure ac simplr vices suas si tali vicario cōstitut' nec postea saluarij nō det pcim imo tenet ad hoc. xxi. q. ii. charitatē. Iūt reddit' tpales possunt vēdi ad tempus. Si nunqd pcio. De

erit quidā qȝ nō cȝ per ꝯsequēs videref̄ emptū ius spirituale pro pter ꝯnexionē .i.q. iii. si q̄s obiecerit. Uel distingue melius cū Lau. vtrū ab eo emat qui cōfert beneficiū an a beneficiato. In p̄mo casu est symonia. In scḋo si emit a bn̄ficiato p̄ pecunia. dum ipse vēditor teneat bn̄ficiū nō est symonia nec est p̄hibitū nō tm̄ honestū. ⁊ hoc ita intellige qȝ nihil spūale interueniat. Itē debēt ecclesie soluere ali quem censum in signū subiectiōis ep̄o. Si aūt loco tibi ecclesiam cui sis p̄sbrter. ⁊ tu p̄ ꝯsequēs locas opas tuas et ibi officies nō ha biturus alr̄ ibi aliquā iurisdictionē nec cōmitt̄ symoniā nec alias peccas. Ex. e. ne p̄lati vices suas sub annuo cēsu ꝯcedāt. Alex. iii. in ꝯcil. lateran̄. Quā in q̄bu sdā p̄tib⁹ sub p̄cio statuunt̄ qui decani vocant̄ ⁊ pro certa pecunie quātitate ep̄alē iurisdictionē exercent. statu imus vt qui hoc decetero p̄sumpserit. officio suo priuet̄ ⁊ ep̄s ꝯferēdi hoc officiū p̄tātē amittat. Idē. Quoniā enormis cōsuetu do in quibusdā locis inoleuit vt sub annuo precio sacerdotes ad ec clesiarū regimē statuant̄ ne id fiat modis oīb⁹ p̄hibemus qȝ dū sa cerdotiū sub hmōi mercede venale disponit̄ ad eterne retributiōis premiū ꝯsideratio nō habet̄. Ex sūma fratris. U. Nota qȝ tūc ep̄s redditus suos vel interim pōt ad firmā dare sub annuo cēsu dum tn̄ nō sit ibi annexa iurisdictio spūalis. sȝ non pōt recipere aliqd ab ali quo vt ꝯstituat eū p̄positū vel economū vl̄ vicedominū. p̄positu rā tn̄ vel bal. uā t̄palē cū iurisdictiōe t̄pali ꝯsueuerit ep̄i dare ad fir mā. sicut ⁊ p̄ncipes seculares. Q. aūt aīt si loco tibi ecclesiā non cre do qȝ in talib⁹ habeat locū locatio vel ꝯductio. Sed talis p̄sbrter gratis impēdit officiū ⁊ ille gratis dat ei expēsas sicut dictū est su pra. Synod⁹ calcedon. iudicat symoniacos etiā p̄curatores eorū ⁊ defensores ⁊ reguis subiectos. si p̄ pecuniā ordinant̄. Sȝ cū laicus possit esse iudex ⁊ habere aliqua alia officia supra notata q̄ non ha beāt aliqd spūalitatis. quare in eis cōmittit̄ symonia. Ad hoc dicit. D. ⁊ B. qȝ in omni administratione rei ecclesie cōmittit̄ symonia si emat̄ ⁊ hoc est symoniaci qȝ p̄hibitū. Alii vero inherētes cōsuetu dini generali dicūt q̄ȝ est p̄babilius qȝ tūc est symonia in empta ad ministratiōe vel dignitate si talis est q̄ habeat aliqȝ spūale sibi an nexū alias non. Sepe enī consuetudo facit licitum quod alias esset illicitum ⁊ econuerso.

C De illa q̄ in emptiōe iuris spūalis. C. XXVIII.

X sūma. Ratiōe ꝯsuetudinis possunt ne aliqua exigi p̄ intronizatiōe ep̄i vel abbatib⁹ vel q̄buscūqȝ p̄sonis ecclesiasticis inuestiēdis. Itē p̄ ꝯce da absolutiōe. Itē p̄ iure decimaȝ. Itē p̄ iustitia ecclesia stica seruāda. In oīb⁹ his recipe pecuniā vel ꝯpactiōes symonia est. nō obstāte ꝯsuetudine. Extra. e. de sy. Inno. iii. P̄rauā illā cōsue tudinē de tua p̄uincia studeas abolere qua p̄ ecclesiaȝ inuestitura archidiacōi marchā argēti minores vero decani vaccā albā sibi dari po stulāt. ⁊ certā solui pecunie quātitatē. Alex. iii. Nemo p̄sbrtero rū exenniū vel emolumētū q̄dlibet t̄pale imo spūale detrimētū a quo cūqȝ peccāte publice accipiat vt ep̄o vel ministris peccatū eius celet nec p̄ respectu cuiuscūqȝ p̄sone ꝯsanguinitatis vel familiaritat̄ alic ius cōicans peccans hoc ipso innotescere detractet nec eūdē peccā tē vel minus digne penitētē gratia vel fauore ad recōciliatiōem ad ducat ⁊ testimoniū recōciliationis ferat eidē vel quocūqȝ liuore di gne penitētē a recōciliatiōe remoueat qȝ symoniaci ē vtrūqȝ. Cle mēs. iii. Nos cōmittere volentes de regularibus canonicis seu mona chis q̄ p̄ symoniā ingressum ipsis scientib⁹ habuerit. Iubemus vt lo cū que taliter adepti sunt omnino dimittāt ⁊ solitudines sue alia mona steria districtiora adeāt in q̄b⁹ tā execrabilē excessum sine intermissio ne deplorent. Si aūt ignorātib⁹ ipsis pecunia data fuerit eos ad re nūciādū loco eidē cogas. ⁊ postmodū in capitum redire si vbi absqȝ scādalo poterunt remanere vel in alio monasterio vbi sit de ordine ipso ad suiēdū deo poterit collocare. Cā. i. q. iii. Paschalis ii. Altare de cimas qȝ p̄ pecuniā dare symoniacā heresim esse nullus fidelium igno rat. Itē ibi de. Greg. in homel. In tēplo quoqȝ vendētes sunt q̄ hoc q̄ȝ de iure q̄busdā cōpetit ad p̄miū largiunt̄. Iustitiā enī vēdere ē hāc p̄ p̄mii acceptiōe seruare. Ex sūma fratris. U. Agit ecclesiasti cā iustitia vēdere symoniaci ē siquid dat aliqd ep̄o vel alii p̄ redden do iure suo spūalib⁹ ex quo p̄sona ē ecclesiastica q̄ de hmōi. ius red dere rōne ecclesiastice iurisdictiōis. Si aūt laicus ē iudex ⁊ recipiat pecuniā p̄ ferēda sn̄ia vel faciēda iustitia sup̄ t̄poralib⁹ licet sit gra ue peccatum non tamen est symonia.

C De illa q̄ in emptiōe iuris quasi spūalis. C. XXIX.

X summa fratr. U. Quid de illo q̄ dat sacer doti vel alii pecuniā vt recipiat̄ ad seruiēdū paupib⁹ in hospitali vel vt recipiat̄ in leprosa riā vel in elemosynariā vl̄ aliā domū dei. Itē q̄d de illis qui emunt victum vnius monachi ad totam vitam suam. nunquid est symonia. Respondeo vbicūqȝ aliquis ius aliquod spūale ꝯsequi tur q̄n recipit̄ ad hospitale vel leprosariam vel aliqd tale symonia est. si p̄pter hoc aliquid dat vel p̄mittit. Si aūt nō ꝯsequit̄ aliqd spūale sȝ recipit̄ ad hoc tm̄ vt seruiat ibi vel ad tempus vel ad vitā suam. vel in coquina vel in alio officio nō ē symonia aliqd dare p̄ hmōi. lȝ alr̄ turpe sit dare vel accipe p̄ talibus. Uictū aūt monachi emere symoniacū nō est ex quo talis emptor nō ꝯsequit̄ aliqȝ spūa le nō est tn̄ secur emere nisi p̄babiliter dubitet̄ cui⁹ melior sit ꝯdi tio ementis aut vēdentis. Quid de matriculariis aut sen locatis offi cio pulsandaȝ cāpanaȝ nunqd officia hmōi p̄nt vēdi. Rn̄deo large sumpto vocabulo symonie symonia ē talia vendē. sȝ ⁊ talia offi cia spūalia sȝ large sūpto vocabulo. Si tn̄ alicui datū fuerit hmōi officiū grat̄. si ꝯsuetudo est loci qȝ possit aliū ponere loco sui vel lo care vl̄ vēdē vel ad firmā dare p̄ueni⁹ illi⁹ officii vel etiā in dotē da re p̄ filia ad vitā ipsius dare nō est symonia. Quid de sacerdote q̄ vendit officiū portandi aquā benedictā p̄ parrochiā. Rn̄deo si hu iusmodi sacerdos de ꝯsuetudie p̄ se vel p̄ aliquē de familia sua de bet hmōi officiū expedire. ⁊ p̄uentus ei⁹ in suos vsus ꝯuertere sy monia est illud officiū vendere. vel aliqd p̄ eo vēdo accipe large tn̄ sumpto vocabulo symonie etiā adminus turpe lucrū est. Si aūt de cōsuetudine est qȝ sacerdos hmōi possit retinere officiū ⁊ p̄ se vel p̄ aliū illud expedire. ⁊ p̄uentus recipere nō est symonia si officiū illō cōmittit ad firmam. sicut ecclesie quandoqȝ dantur ad firmam.

C De illa que cōmittitur in doctrina. C. XXX.

X sūma de casibus. Quia statutū fuit quondā ab eugenio papa: postea ab Alex. in ꝯcil. lateranē. deinde ad Inno. iii. in ꝯcil. generali qȝ singule ecclesie cathedrales tenerent singulos magistros libera liū artiū adminus grāmatice q̄ eiusdē ecclesiarū clericos ⁊ alios scholares paupes gratis instituerēt. p̄pter q̄ȝ aliqȝ cōpetens bn̄ ficiū magistro cuilibet in ecclesia p̄uideret̄. Querit̄ vtrū cōmittat symoniā magister si exigat aliqd a paupib⁹ vel a clericis ecclesie a qua recipit bn̄ficiū. Rn̄deo sic cū enī hoc sit spūale ⁊ ex officio suo tenea tur facere. certū est exigere aliqd p̄pter hoc symoniā eē. Nā in tem plo vendētes sunt q̄ hoc q̄ȝ q̄busdā iure cōpetit ad p̄miū largiun tur. Dico symoniā etiā cōmittere magistrū q̄ festum de iure vel ꝯsue tudine colendū nō vult ꝯcedere scholaribus colēdū nisi pecunia sibi data. vel. econuerso diem nō colendū ꝯcedit colendū p̄ pecunia. Sȝ nunqd ab aliis scholarib⁹ q̄ ii nō sunt paupes nec de eadē eccle sia pōt exigere salariū. vel nunqd magister in scholis parisius vbi nō pōt facere aute collectā videt̄ qȝ nō qȝ scientia donum dei est. vnde vendi nō pōt. Itē p̄fessores iuris ⁊ si honeste spōte oblatum capiūt tn̄ inhoneste petūt. Sed ꝯtra q̄ p̄ t̄pe p̄stat obsequiū debȝ cōsequi bn̄ficiū. Itē potest magister vendere doctrinā sicut ⁊ iuris peritus ꝯsiliū. Itē gratis potest docere ⁊ nihilominus pro expēsis sibi collectam facere sicut testis gratis testat̄ ⁊ tn̄ recipit p̄curationē ⁊ ep̄s gratis ꝯsecrat ecclesiam ⁊ recipit sibi p̄curationē. Sol. cū Lau. ⁊ Io. qȝ si sua nō sufficiunt ei cōpetenter honeste potest ꝯsi lio exigere moderate tn̄. Alii nihil de exigere sed spōte oblata po terit recipe. Ex sūma fratris. U. Licite exigere q̄ȝ ita intelligo qȝ potest inopiā suā exponere scholarib⁹ ⁊ insinuare qȝ libenter acciperet si gratis darēt sȝ nō licet exigere sm̄ qȝ exigere ē ab inuito extor quere vt ff. de legat. ⁊ fideicōmis. l. si rei. Nō credo qȝ de iure pos sit eos de scholis expellere vel spolia eoȝ accipe si nō velint spōte p̄mittere. sȝ postqȝ p̄miserint p̄missa pōt exigere. Que aūt dicunt supra intelligunt̄ ab illis qui hnt ab ecclesia stipēdiū. licet alr̄ sint diuites credo qȝ nō tenent̄ laborare circa diuites auditores nisi vo lint ei sumptus moderate dare q̄ tn̄ debent recipe nō p̄ scientia sȝ p̄ labore. Nota q̄ aūt qȝ symoniā magister cōmittit qui diē nō co lendū p̄ pecunia colere ꝯcedit. sȝ vt festū alicuius minoris sancti q̄ȝ nō est statutū ab ecclesia. Si aūt p̄ data pecunia ꝯcederet magister scholarib⁹ aliquo die p̄ festo cessare a lectionib⁹ p̄pter recreationē sicut in scolis fieri ab aurorastis turpe lucru esset tn̄ non esset symo nia. Dicit qȝ scientia donum dei est qȝ dat̄ a deo ad illuminandū in tellectū ex quo sequit̄ affectus accensio. ⁊ est p̄fectio anime p̄ncipa lis q̄ totus mundus n̄ ē p̄ciū aīa. vn̄ est inestimabilis. ⁊ ideo vēde re symonia est. Sm̄ Hostien. Doctor tn̄ p̄ pecunia vēdit nō ipsam cognitionē veritat̄ aut scientiam sed penā ⁊ laborem suum.

C De Mediatoribus symonie. C. XXXI.

Usura. i. q. i. Ex ꝯcil. calcedon. Si quis vero me diator in turpib⁹ ⁊ nephādis datis vl̄ acce ptis extiterit si q̄dē cleric⁹ fuerit a p̄prio gradu decidat. Si vo laic⁹ anathematizet̄. Ex. e. de symonia. Inno. iii.

[illegible] te peritus ignorante promisit pecuniam et [illegible] presertim cum nulla sit tibi cõsanguinitate cõiunct⁹ nihil tibi de ad penã vel [illegible] sicut credimus imputan. Illos aũt q̃ dederũt pecuniã [illegible] cõ[illegible] esse culpabiles quia si excessus eorũ esset ecclesie manifestus q̃ nõ [illegible] de occultis pena cẽnt canonica feriẽdi. C. i. q. i. Emptor [illegible] vẽditor nota infamie percellunt. Ex sũma fratris U. Quid si ali[illegible] amic⁹ meus peteret q̃ filius alicui⁹ magni reciperet in aliquo mo[illegible] et postea ille amic⁹ solicitat illũ magnũ quia det aliqd monasterio [illegible] Rñdeo si dict⁹ amic⁹ nõ aliter petituruss esset nisi recepi nisi [illegible] sperabat ei aliqd datum monasterio. Uel etiã si nõ speraret sed [illegible] petit aliqd pro receptiõe illi⁹ simonia est. Si võ alis solicitat [illegible] quia sit deuotus sicut et esse debet monasterio et det dilectione ista [illegible] acceptione filii offerat aliquid monasterio non est simonia.

¶ De Labe criminis huius et detestatione. C. XXXII.

Causa. i. q. i. Quod autẽ spiritualia emere peccatũ sit pro[illegible] multorum auctoritatib⁹. Ait eni Leo papa gratia si nõ gratis dat vel accipit nõ ẽ gratia. Simo[niaci] autẽ nõ gratis accipiũt igit gratiã que maxie in ec[clesiasticis] ordinib⁹ operat nõ accipiũt ergo nõ habẽt. Itẽ Greg. in [re]gistro. Quisquis p pecuniã ordinat ad hoc et hat heretic⁹ pmouet. Quisquis ergo deinceps simoniacã et neophitorũ heresim pro officii sui lo[co] vehementer nõ exarserit cũ eo nõ dubitet se habiturum portionẽ q̃ [pri]us cõmisit hoc piaculare flagitiũ. Itẽ ex epla tharasii [illegible] ant[illegible] epi missa pape Adriano. Tolerabilior est eni macedonii et eo[rum] qui circa ipm sunt spũssancti impugnatorum impia heresis illi enim [cre]aturã spũsanctũ et seruũ dei patris et filii delirando fatent. Isti [au]tẽ eundẽ spũsctm venalẽ efficiũt seruũ et sic detrahũt spũi sancto [peius] peccãtes his qui blasphemauerũt dicẽtes christũ in beelze[bub] eicere demonia. Atqz et veri⁹ dicant⁹ unde p[illegible] cõparant q̃ [iu]deos qui solũ⁹ christũ vendidit. Itẽ Aug. ait. Sicut eunuch⁹ fuit qui ioseph cõparauit ita qui gratiã mercat nullũ semẽ nõ hi sectis ge[ner]alibus. Sic quoqz ignis sacrificii qui p lxx annos babilonice ca[pti]uitatis sub aq̃ vixerat extinctus est antiocho iasone vendẽte sa[c]erdotiũ. qđ significauit ignẽ spũssancti nõ lucere in simoniacis sa[cer]dotib⁹. Ibidẽ q. ii. Paschalis papa. Patet simoniacos velut p[ri]mos et precipuos hereticos ab oĩb⁹ fidelib⁹ respuẽdos et si cõmoniti nõ resipuerint ab externis potestatibus reprimẽdos. [illegible] crimina ad [c]õparationẽ simoniace heresis quasi pro nihilo reputabunt. Extra [de] simonia. Lucius papa. Sicut simoniaca pestis sua magnitu[di]ne alios morbos vincit ita fine [illegible] mox et [illegible] p al. quã [illegible] clamarent de ecclesia dei de eliminari et repelli. Idẽ tãta est [la]bes huiusmodi criminis q̃ etiã serui aduersus dños et quilibet [cri]minosi admittunt ad accusationẽ. Itẽ oĩs peccator põt missam cantare preter simoniacũ quẽ quilibet et ab ordine male susceptio remoueat accusare põt vel etiã meretrix. Inno. iii. Pompofian⁹ abbas de simonia periurio dilapidatione ac insufficiẽtia infamatus [cõ]tra testes multas exceptiones proposuit et eos testimonio remoue[re]t. Nos vero illas duntaxat exceptiones probãdas admisimus quibus forte probatis testes nõ zelo iustitie sed malignitatis forma[m] processisse constaret et conspirationes et inimicitias capitales. [C]eteras autẽ exceptiones et furti adulterii propter immanitatem heresis simoniace ad cuius comparationẽ cetera crimina quasi pro nihilo reputant duximus repellendas presertim cum testes de cri[m]ine fuerint emendati. tales igitur contra talem taliter duximus admittendos non sm rigorẽ iuris sed sm temperantiam equitatis [c]um ageret non criminaliter vt deponeretur ab ordine sed ciuiliter [u]t ab administratione amoueretur et etiqz tales prelati ex lenorib⁹ [cau]sis possunt ab administrationibus amoueri sicut quecũqz re[g]ulariũ approbata cõsuetudo deposcit.

¶ De Accusatione simoniaci. C. XXXIII.

X summa iurie. Ad accusandũ in crimine simonie quilibet admittitur sicut in crimine lese maiestatis. Si tamen clericus est qui ac[c]usatur eum distinctione laicus contra eum admittitur. Nã contra eum qui antea bone opinionis extitit non admittunt criminosi sed bone fame admittunt omnes tam laici q̃ mulieres [illegible] crimen exceptio non esset. [illegible] ad testificandũ in hoc cri[mine] [illegible] admittantur. Distinguendum est si enim [a]gatur criminaliter contra nominatum admittuntur testes criminosi [qui] tamen emendati de crimine. Si vero agatur in modum denunciatio[nis] vel inquisitionis [illegible] contra regularẽ an cõtra secula[r]em. Si cõtra regularẽ admittunt cõtra eũ testes criminosi si tam[en] de crimine sint emendati et sine alia admittantur. Si autem in cri[mi]ne adhuc pseuerant sub distinguendũ est. vtrũ crimina sint eadẽ vel minora vel maiora vel paria. In primo casu nunqz admittunt cõtra eũ etiã cũ aliis adminiculis. In ceteris võ trib⁹ si deponẽtes credant ex malignitatis forma puta quia cõspiratores sũt vel inimici capitales nõ admittunt etiã cũ aliis adminiculis. Si aũt ex zelo iu[s]titie admittunt [illegible] sine ceteris adminiculis. Si võ contra secularẽ agat [illegible] distingue vtrũ de sit inferioris gradus et tũc idẽ oĩno qđ [illegible] irregularis. An excellẽtioris dignitat et tũc si ante fuit bone opinio[nis] admittunt cõtra eũ honesti dumtaxat sicut in criminali. Si võ fuit grauiter infamatus refert vtrũ defectu puniri valeat an sine scãda[l]o nequeat. In primo casu locũ habent que de regularibus et mino[ri]bus clericis dicta sunt. In secundo que in criminali.

¶ De Pena simoniaci. C. XXXIIII.

X sũma de ca. Circa penã simõiaci distingue quia aũt est simonia in ordine aut in bñficio. Si in ordine nõ recipit executionẽ sed ẽ ipso iu[r]e suspensus quo ad se et quo ad alios siue sit occultũ si[u]e mãifestũ sic et notori⁹ fornicator. et hoc quia characterẽ hz furtiuũ. Itẽ punit depositione et infamia si de crimie iudici suo aliquo mõ etiã p inqsitionẽ vel denũciationẽ cõstiterit. Itẽ nõ põt repetẽ pecu[ni]ã quã dedit nõ quia alius bene accepat sed quia iste turpit dedit. si võ est simoniac⁹ quia contulit ordinẽ simoniace vel quia dedit vel recepit be[ne]ficiũ simoniace. vel fuit mediator simõie si est occultũ est suspẽ[n]sus ipso iure quo ad se tm. sicut et q̃ habet criminosus nõ tñ quo ad alios. Si võ est manifestũ est ipso iure suspẽsus. Ex sũma fratris U. Aliquẽ suspẽsum eẽ quo ad se et quo ad alios est eẽ suspẽsum p sniaz canonis vel hoĩs. pter quã suspensionẽ tenet sic suspensus abstinere ab officio et alii q̃ hoc sciũt tenent illũ vitare q̃tũ ad execu[ti]onẽ illius officii. si tñ aliqs occulte sit suspensus hoc mõ p sniam canonis q̃ hoc scit credo quia si nõ possit eũ vitare sine scandalo nõ te[n]et eũ vitare. Quo ad se aũt tm dicit quis suspẽsus qñ tenet ab of[fi]tio abstinere non p sniam canonis vel hoĩs sed p simplicẽ prohi[bi]tionẽ iuris absqz sententia sicut quilibet sacerdos existens in pec[c]ato mortali tenet abstinere a celebratione si tñ celebraret nõ tene[re]tur eũ vitare in officio subdit⁹ ei⁹ vel quicũqz alius etiã si sciret ei⁹ peccatũ. Large aũt dicit esse suspensus quo ad alios et nõ quo ad se cleric⁹ peregrinus quia sacerdos peregrinus si velit ex deuotione cele[b]rare priuatim permittẽdus est. sed nõ debet celebrare plebi ex quo nõ est certũ de eius ordinatiõe nec habet aliquã noticiã de psona ei⁹. Ex his põt colligi tal distinctio quia qđã suspensi sũt quo ad se et quo ad alios vt simoniac⁹ notori⁹ et fornicator notorius et simõiacus in ordine et occult⁹. Quidã sunt suspẽsi quo ad se et nõ quo ad ali[o]s vt sacerdotes occulte peccãtes. Ali quo ad alios et nõ quo ad se vt clerici peregrini ignoti. Itẽ cũ in denũciatiõe nõ agat nisi ad penã nõ credo quia pbata simonia in modũ denũciationis debeat sequi de[p]ositio vel infamia. sicut sequit cũ pbat p accusationẽ vel p inqsi[ti]onẽ. Ex sum. de ca. Itẽ sm quosdã punit pena depositiõis et in[fa]mie simõiac⁹ et in bñficio sicut supra dictũ est de simoniaco in or[di]ne. Io. tñ itelligit illud de depositiõe nõ ab ordine sed a bñficio cri[mi]ne pbato in modũ denũciatiõis vel inqsitiõis quia si in modũ ac[c]usatiõis deponeret ab ordine et bñficio sicut p aliis criminib⁹ regu[la]rit. C. i. q. i. ex decl. calcedonen. Si qs epũs p pecuniã ordinatio[n]ẽ fecerit et sub precio spũssancti gr̃am redegerit ac pmouerit etiã dis[p]ẽsatorẽ vel defensorẽ aut quẽlibet q̃ subiectus est regule p sui turpissimi lucri cõmodo is q̃ hoc attẽtare pbat⁹ fuerit pprii grad⁹ periculo subiacebit et qui ordinat⁹ ẽ nihil ex ordinatiõe hac vel pmo[ti]one q̃ est p negociationẽ facta pficiat sed sit alien⁹ a dignitate vel solicitudine quã pecuniis acqsiuit. Si quis vero mediator tam turpib⁹ et nephãdis datis vel acceptis extiterit si quidẽ clericus fuerit a p[ro]prio gradu decidat. Si võ laicus anathematizet. Ibidẽ nicola⁹ pa[p]a iunior. Erga simoniacos nullã misericordiã in dignitate seruan[]da habendaz esse decreuimus sed iuxta canonũ sanctionem eos oĩno damnamus ac deponendos apostolica auctoritate sancimus.

¶ De Renunciatione beneficii simoniace accepti. C. XXXV.

X summa de ca. Qui recepit beneficiũ simo[n]iace tenet renunciare beneficio. et restituere oẽs fructus perceptos et qui percipi potuissent. Generaliter in possidẽs sine titulo tenet ad oĩa damna et lucra percepta et percipienda. Idem est si habeat talẽ titulũ qui pro non titulo est habendus. [illegible] quem turpiter et cõtra legis interdi[c]ta mercatus est. Ex summa fratris U. Titulus appellatur hic iu[s]tum initium vel causa possidendi vel emptio donatio venditio et similia. Contra legum interdicta dicit vt si quis dolo vel metu in[]ducat aliquem ad vendendum vel dandum sibi aliquid huiusmodi [illegible] enim donatio vel venditio habetur pro non titulo. Aut si quis vsu

dat seruū sine gleba.aut glebā sine seruo qđ inhibet lex. Ex sūma de ca. Et intellige fruct⁹ q̄ supsunt deductis expēsis q̄ fiūt querēdorū cōgregādoꝝ ꝛ obseruādoꝝ fructuū grā.qui ꝛ dedacunt tā a bone fide [illegible] possessore. Itē intellige hoc de fructib⁹ quos nō [illegible] vel in vtilitatē ecclesie s; in alios vsus. Itā [illegible] causa [illegible] ad negocia mea gerēda h; otra me actionē nō in id qđ sibi abest qꝛ improbe ad negocia mea accessit s; in quo ego locupletior fact⁹ sum. Idē intellige de eo quo sciēte ꝛ ɔsentiēte facta fuit symonia.vel sciente [illegible] nō renūciauit. alter si esset bonefidei possessor teneret nō de cōsumptis s; de extātib⁹ tm̄. Itē hoc de pena [illegible] aūt debēt excōicari. In sūma vero nota qꝫ in beneficij receptis ꝛ in ordinib⁹ symonia mētalis p cōdignā pniaꝫ alias expiat̄.vnde q̄ p hypocrisim simulationē siue ambitionē ouꝫ post ōderēt spēm sanctitatis. pmoti sunt nulla tn̄ interposita ɔditione vel pacto ad ordines beneficia vel honores nō tenent̄ si verā egerint pniam resignare. Itē duo casus sunt in qb⁹ munerib⁹ datis ordinati vel pmoti de iure cōi nō sunt symoniaci nec tenent̄ renūciare. Un⁹ si inimicus meus daret fraudulēter pecuniā p electiōe mea et postea cassaret electio ꝛ ego remanerē infamis. Alius si me inuito ꝛ expresse otradicēte aliqs [illegible] dedit vel pmisit pecuniā episcopo nolēti confirmare electionē vel collateralibus suis:hoc intelligas verū esse nisi postea forte consenserim pecuniam soluendo promissam.aut reddendo solutam.

De Pecunia symoniace accepta. C. XXXVI.

Ecunia vel possessio symoniace accepta oꝫ restitui [illegible] ecclesie in cuius iniuriaꝫ data fuit a quocūqꝫ etiā accepta fuit. De h̄ autē ar. ɔtra extra e.veniēs.vbi restituit̄ ei q̄ dedit.Dicūt q̄dā id dispēsatiue factū fuisse.Alij distinguūt quib⁹ assentio.qꝫ si remanet in seculo ille q̄ dederat pecuniā.nō est ei restitutio faciēda s; ecclesie vt supra. Si vero trāsit ad religionē vel de illo monasterio ad aliud oꝫ restitui pecunia simpliciter ꝛ possessiōes saltē quo ad vsufructū illi monasterio qđ īgredit̄.vt sicut h; onus h; ꝛ emolumētū. Ex sūma fratris. U. rodori. Pone qꝫ dat̄ abbati ꝛ toto collegio pecunia p aliquo monachādo vel canonizādo cui restituet̄ pecunia sic suscepta. Rūdeo vbi abbas ꝛ totū collegiū ē ī culpa nō oꝫ pecunia remanere penes istud mōasteriū.qꝛ illa pecunia se fecit īdignū.s; dāda ē pauperib⁹ p dispēsationē supioris.si vo solus abbas vel aliqs de collegio nō [illegible] redūdare i dānū ecclesie vt pecunia illa siue possessio remaneret [illegible] mōasterio [illegible] in cuius iniuriā data fit:ita tn̄ qꝫ illi q̄ fuerūt in culpa q̄tū posset fieri alieni cēnt a cōmodo illi⁹ pecunie. Ubi aūt aliqs seculari dat pecuniā epō p habēdo beneficio illa oꝫ refundi in vtilitatē pbende vel ecclesie quā sic emit.ipo amoto ab illo bñficio.nisi forte dedisset illā pecuniā alicui collegio seculari p habēda ibi pbēda.in quo casu debēt fieri de illa pecunia qđ supradictū ē de pecūia data abbati ꝛ mōachis. Ubi vo dedit p habēdo ordine si nō hēbat bñficiū ecclesiasticū:pecunia oꝫ cedere [illegible] ecclesie in cui⁹ ignominiā data ē. Si aūt hēbat beneficiū ad cui⁹ [illegible] ordinari grat̄ [illegible] si dedit pecuniā p bñficio obtinēdo ab epō vl̄ alio plato ecclesiastico.cū vtriqꝫ ecclesie sit facta iniuria.s.ecclesie illi⁹ plati.ꝛ ecclesie vel pbēde cōpate.pecūia oꝫ cedere partim [illegible] ecclesie.partim in [illegible].

De Perfidia iudaica. C. XXXVII.

X sūma de ca. Agim⁹ de his q̄ [illegible] p symoniā blasphemant. Nūc de his agamus q̄ male colēdo deū inhonorāt vt sūt iudei ꝛ saraceni ꝛ hētici. Judei dicūt̄ q̄ legē mosaicā ad lraꝫ tenent se circūcidēdo ꝛ alia legalia faciēdo.dicti iudei a noīe dignioris trib⁹ s.a tribu iude patriarche que inter tribus alias bellicosior primam aciē in bellis ꝛ regis priuilegiū obtinebat.s.vt de ea sola tribu crearetur [illegible]. Prius autē dicebant̄ hebrei ab heber cuius familia cultū tenuit vnius dei ceteris idolatria fedatis. Statuit ecclesia illos iudeos publicis edibus deputandos qui de infidelibus baptizatos subuertere attētauerunt ꝛ similes penas interdū ꝛ pecuniarias put qualitas delicti exposcit. sepe statuit ecclesia [illegible] tum [illegible] pena indistincte relinquenda est brachio seculari. Extra.v.de iudeis [illegible] fit [illegible] [illegible] [illegible] Accepimus qꝫ iudei [illegible] christianos [illegible] re. sed etiam nephandum est cogitare cum in die resurrectionis do-

minice illas recipere corpus ꝛ sanguinem ihesu christi cōtigerit [illegible] antequā eos lactent lac effundē faciūt in latrinā. Alia inīqua ꝛ fidei nostre ɔfusionē inducūt ꝛ infra. Prohibem⁹ igit̄ districte ne [illegible] nutrices vel seruiētes habeāt christianos.ne filij libere famulent̄ ancille s; tanqꝫ serui a dn̄o reprobati in cui⁹ morte nequiter ɔiurarūt se saltē p effectū operis recognoscāt.seruos illoꝝ quos christi mors liberos ꝛ illos seruos effecit. ꝛ infra. Si vo nutrices ꝛ seruiētes nō dimiserint christianos sub excōicatiōis pena inhibeatis districte oīb⁹ christianis ne cū eis cōmerciū aliqđ audeāt exercere. Idem in cōcil. ge. In nōnullis puincijs a christianis iudeos seu saracenos habit⁹ distinguit diuersitas.s; in qbusdā inoleuit cōfusio. vt nulla differētia discernant̄. Un̄ ɔtingit interdū qꝫ p erroreꝫ christiani iudeoꝝ seu saracenoꝝ ꝛ iudei seu saraceni christianoꝝ mulierib⁹ cōmisceant̄.ne igit̄ dampnate cōmixtionis excessus p velamen erroris huiōi vlterius excusatiōis habere possit diffugiū. statuimus vt tales vtriusqꝫ sexus in oī christianoꝝ puincia ꝛ oī tpe q̄litate habitus publice ab alijs pplis distinguant̄. In dieb⁹ aūt lamētatiōis ꝛ dominice passiōis publice minime pdeāt eo qꝫ nōnulli ex ipsis talibus dieb⁹ sicut accepim⁹ etiā ornatius nō erubescūt icedere. Ac christianis q̄ sacratissime passiōis memoriā exhibētes lamētatōis sig pretendūt illudere nō formidant. Et quia [illegible] nō debem⁹ [illegible] [illegible] qui [illegible] nostra de [illegible] p principes seculares animaduersionis ɔdigne adiectione cōpescant̄ ne crucifixū p nobis aliquatenus blasphemare psumant.

Qualiter inter christianos iudei tolerādi sint. C. XXXVIII.

Lexan. in. Generaliter [illegible] vt iudei hostia vel fenestras in die parasceue. apertas habeāt s; clausa teneat tota die.iudeos de nouo construere synagogas vbi nō habuerūt pati nō debēt. si autē antiqui corruerūt vel ruinā minant̄ vt eas reedificent pōt equanimiter tolerari nō aūt vt eas exaltent aut ampliores aut preciosiores fiāt q̄ antea fuisse noscunt̄:qꝛ vtiqꝫ p magno debēt habere qđ in veteribus synagogis ꝛ in suis obseruātijs tolerant̄. Clemēs. [illegible] nullus inuitos ad baptismū venire cōpellat q̄ppe christi fidē habere nō creduntur q̄ ad baptismū nō spontane⁹ cogit̄ puenire. Nihilominus etiā christianus eoꝝ quēlibet sine iudicio [illegible] [illegible] occidere vel vulnerare vel suas pecunias eis auferre [illegible] aut bonas q̄ hactenus habuerūt [illegible] in festiuitatum suarū celebratione q̄squā fustib⁹ aut lapidibus eos nullaten⁹ pturbet. nec aliqs ab eis coacta seruitia exigat [illegible] cōsueuerūt. Nemo cimiteriū eoꝝ mutilare aut inuadere audeat siue ob obtētu pecunie corpa humata effodere. Pōt̄ si qs [illegible] nōe [illegible] qđ absit [illegible] presumpserit [illegible] suo pa [illegible] aut excōicatiōis [illegible] plectat̄. Inno. [illegible] sucessit [illegible] est pena pecuniaria punitus [illegible] alias [illegible] [illegible] satisfactionē [illegible].

Idē in ɔcil. ge. Cū sit nimis absurdū.vt blasphemis christi in christianos [illegible] potestatis exerceat [illegible] hoc tolerari [illegible] statuit inouantes pstibētes ne iudei public⁹ officijs pferant̄ qꝛ [illegible] christianis pnimū sit infesti. Ex suma de casib⁹. Itē christiani nō [illegible] infirmitatib⁹ debēt vocare iudeos nec ab eis accipe medicinas nec [illegible] in eisdē balneis cū eis balneare. Itē cogendi sunt [illegible] decimas [illegible] Itē iudei baptismū postulātes debēt [illegible] dieb⁹ [illegible] pniā [illegible] [illegible] pbari. Itē cogendi sunt christianos testes recipere contra se.

De Saracenis C. XXXIX.

Araceni dicunt̄ qui nec nouū nec vetus recipiūt testamētū.qui nō se ab agar [illegible] [illegible] de qua eoꝝ fuit origo agarenos vocari volūt.sed poti⁹ a sara eius vxore ꝛ libera se saracenos appellauerūt. Sūt tn̄ inter saracenos qđā [illegible] receperūt [illegible] libros moysi. s; pphetas respuerūt [illegible] [illegible]. Cū saracenis nobis comedere nō licet.nisi in casu vt īfra dicet̄ his ꝛ arma ceteraqꝫ [illegible] [illegible] qb⁹ impugnare nos [illegible] [illegible] prohibemur. Extra. v. de iudeis [illegible] frater [illegible] annuētes [illegible] qꝫ socijs ad pdicādū christi fidē paganis hereticis exhibitis ap. auctoritate cōcedim⁹ [illegible] cū modestia ꝛ [illegible] [illegible] tēpoꝫ [illegible] [illegible] [illegible] q vobis ab ipsis infidelib⁹ apponunt̄. Insup indulgem⁹ vt q̄cunqꝫ religiosi fuerint [illegible] [illegible] regnat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tatē. Idem. Illos qui iurauerint se ampli⁹ in terrā saracenoꝫ cū mercib⁹ nō ituros nisi pax esset int̄ christianos ꝛ ipos ꝛ post treugā venerunt [illegible] de pace ꝛ treuga habenda ab excōicatiōe

[illegible]culo nō absoluit. Idem: Oēs excōicationi supponim⁹ q̄ amplius cū saracenis mercimoniū habuerint p se vel p alios nauibus seu quocūq alio ingenio eis aliq̄ rerū subsidiū ve. ↄsiliū q̄diu inter nos ⁊ illos guerra durauerit diximus ipēdenda. Inno. iii. in ↄcil. generali. Anathematizam⁹ falsos ⁊ impios christianos: qui contra christū ⁊ populū christianū saracenis arma ferrea ⁊ ligamina deferunt galeaꝝ eos ⁊ etiā q̄ galeas eis vēdūt ⁊ naues: quiq in pyrratis saracenoꝝ nauib⁹ curā gubernatiōis exercēt: vel machinis: vel quibuslibet aliis aliqd eis impēdūt ↄsiliū ve. auxiliū in dispendiū terre sc̄e. Ipsosq puatione rerū suarū mulctari. ⁊ capientiū seruos fore censem⁹: p̄cipiētes vt p oēs vrbes maritimas dieb⁹ dn̄icis ⁊ festiuis hmōi sentētia publice innouet. ⁊ talib⁹ gremiū nō apiat ecclesie: nisi totū qd ex cōmercio causa damnato perceperint tantūdē de suo in subsidiū terre sancte trāsmiserint vt equo iudicio in quo deliquerunt puniant. .C. si forte in soluēdo non suffecerint: vt alias talis castigetur: q in pena ipsoꝝ aliis interdicatur audacia similia perpetrandi.

¶ De cohabitatiōe vel cōione fideliū vtriusq. C. XL.

Bidē Alexan. iii. in concil. lateranen: Iudei siue saraceni neq sub obtētu alendoꝝ puerorū suoꝝ neq pro seruitio vel alia qlibet causa christiana mācipia in domib⁹ pmittant habere. Excōicent aūt q̄ cū eis p̄sumpserint habitare. Sed siqui p̄terea deo inspirante ad fidē se ↄuerterint christianā. a possessionib⁹ suis nullaten⁹ excludantur. Innocē. iii. in cōcil. ge. In nōnullis puinciis a christianis iudeos seu saracenos habit⁹ distingunt diuersitas. Sed in quibusdā sic oleuit cōfusio: vt nulla differētia discernant. Vn̄ ↄtingit interdū q p errorē christiani iudeoꝝ seu saracenoꝝ. ⁊ iudei ⁊ saraceni christianoꝝ mulierib⁹ cōmisceant. Ne igit damnate ↄmixtionis excessus p velamē erroris huiusmodi vlteri⁹ excusationis habere possit diffugiū: statuim⁹ vt tales vtriusq sexus in oī christianoꝝ puincia et oī tpe ⁊ qualitate habit⁹ publice ab aliis ppłis distinguant. Ex summa de ca. Nō debēt christiani comedere cū iudeis neq habitare: neq recipe eos ad ↄuiuia sua. q p abusionē scripturaꝝ ↄtēptū ciboꝝ nr̄oꝝ magis fidem nostrā impugnāt. Siīr nec cū saracenis: q saraceni hodie iudaisant. vn̄ eadē ca phibitiōis ⁊ idem periculum vtrobiq. Excipit tn̄ casus in quo licite possum⁹ vti cibis qui nobis a paganis apponunt. sic tn̄ cū modestia. ⁊ graꝝ actione seruata. ⁊ tēporū q̄litate: videlicet si cōtigerit nos vel aliquos ex nr̄is in terram eoꝝ intrare ad predicandū eisdē fidē christi. ⁊ in hoc nisi cēt eis dictum q illud cēt idolis imolatū. tūc enī sicut ait Aug. satius est mori fame q̄ vesci idolatico. Qd intelligūt quidā si vesceret ad venerationē idoli. Aliter in sūma necessitate famis posset q̄s etiā idolatico vesci. Itē nullus iudeo vel pagano pōt aliqd relinquere in testamēto. ⁊ si fecerit etiā post mortē iudicabit anathema. Ex summa fris. U. Iura q̄ ad h introducunt: loquunt de solis clericis: sꝫ magis videt extēdere ad oēs. Credo tn̄ q siue sit clericus siue laic⁹: si daret vel legaret aliud talib⁹: ⁊ maxime cōsanguineis: nō ad ditādū: sed ad succurrēdū extreme vel multū arte necessitati: nō cēt puniēdus. Ex sūma de ca. Itē q licꝫ christian⁹ nō debeat seruire vel cohabitare iudeo in eadem domo tn̄ nō phibet excolere predia iudeoꝝ. Itē pone q iudei occupāt aliquā parrochiā emēdo predia et domos q̄ a parrochianis solebant inhabitari. nūquid poterit ecclesia petere a iudeis qcqd solita ↄsueuerāt christiani? Rn̄deo. sm̄ oēs pōt petere decimas prediales oēs. Et quicqd occasiōe prediorum solebāt pcipere: etiā oblatiōes ⁊ decimas psonales. extra de deci. de terris ⁊ extra de vsur. c. quāto. Qd tn̄ plerīq doctores nolūt cōcedere qntū ad oblatiōes ⁊ decimas psonales ppt honestatē ecclie ↄtemnendā. Ex sūma fris. U. Pōt tn̄ distingui: vt cū hmōi iudei aliqd habeāt de laborib⁹ ⁊ industriis suis ⁊ tūc hmōi psonalia pnt ab eis recipi. aut nihil habeat nisi de vsura. ⁊ tūc nō tn̄ honestū ta[illegible] ab eis recipere. sꝫ etiā in h casu non peccarēt q̄ h acciperēt vsq ad q̄ntitatē damni qd patit ecclia p h q occupāt loca q̄ solēt a fidelib⁹ inhabitari. sicut nō peccaret aliqs dānificat⁹ a fure vel raptore p incendiū vel simili mō: si recuparet ab eo damnū suū licꝫ fur aut raptor nihil haberet qd nō cēt ex furto vel rapina acquisitū. dū tn̄ nō recipet p damno illo res furtiuas vel raptas in specie.

¶ De Attractione eoꝝ ad fidem. C. XLI.

Ex summa de casib⁹. Debēt aūt sicut ait Grego. tam iudei q̄ saraceni auctoritatib⁹ rōnib⁹ ⁊ blādimētis potius q̄ asperitatib⁹ ad fidē christianā de nouo recipiendi puocari nō aūt cōpelli: q coacta seruitia nō placent. Si tn̄ coacti ↄditionaliter: puta p minas vel rerū suarū ablatione. vel verbera. vel aliā similē coactionē susceperunt aliq̄ sacramentū baptismi. ⁊ postea recesserint a nostra fide cōpellendi sunt redire ne nomen dn̄i. blasphemet. ⁊ fides quā susceperūt vilis ac contēptibilis habeat. Item pōt quis tales attrahere ad fidē pmissionib⁹ ⁊ munerib⁹. ⁊ etiā p gratiosā exactionē ⁊ pensionē faciendā in principio locationis. Ex sūma fris. U. possessiones iudei qui sunt [illegible] nō possident vt pprias sed vt peculium. ⁊ ideo possunt eis priuari per dn̄os suos ad libitū. nisi cū ↄuertantur ad fidē q tunc nō debēt ⁊ hoc in fauorē fidei nisi eas habeāt p vsurā in quo casu debēt eas restituere. aut precium eaꝝ si de vsura fuerint compate) illis a q̄bus eas habuerūt si sciant vel eoꝝ heredibus. Alioqn poterunt sic ↄuersis tanq̄ pauperibus p episcopum assignari. Porro nec ad fidē nec ad religionē credo aliquē trahendum esse p munera danda ppter fidē recipiēda vel ingressum religiōis ex pacto. Sed si q̄s infidelis vellet baptizari nisi timeret paupertatem inter christianos. vel si q̄s desideraret intrare religionē si esset solut⁹ a debitis. aut si studuisset p aliquos annos vt capacior esset ad intelligēda que legerent in religione. ⁊ ab aliquo fieret eius ppositū recipere pecuniā vel reddit⁹ q̄ntū ad primū casum: vt liberaretur a debitis. aut vt recipet expensas in scholis quantū ad scđꝫ licitū esset. dum tn̄ non pro precio rei spiritualis. sed adminiculū tollendi impedimenti daretur illud vel reciperet.

¶ De paruulis eorundem. C. XLII.

Sed nunq̄d possunt auferri eis filii eoꝝ ad baptizandum. Rn̄deo. Adulti nō debēt nisi cōsenserint sponte baptizari. nec etiā paruuli p illos q̄ non sunt dn̄i eoꝝ sed si veri nois serui sunt iudei. sicut ⁊ sunt iuxta illud: maledictus seruus Chanaan seruus sit fratrū suoꝝ. credo q principes quoꝝ sunt serui iudei. sicut possunt eis auferre filios paruos tanq̄ mancipia sua ⁊ aliis dare vel vendere in ciuitate etiam inuitis parētibus. ita possent eos offerre ad baptismū. ⁊ in hoc mererent dum tn̄ hoc nō facerēt ppter cōpellēdos hoc modo parentes ad fidē: sed ppter saluādos pueros p fidei sacramentū: ad cui⁹ susceptionē sufficit q nō inueniat obice cōtrarie voluntatis. Sꝫ nūquid huiusmodi nutrices cū balneāt paruulos iudeorum aliis pro mis licet illos clanculo baptizare. Rn̄deo. Credo sine preiudicio q si in articulo mortis paruuloꝝ hoc fieret nō peccaret qui hoc facerēt. aliās nō licet ⁊ hoc ne aperiat via ad uiliandū sacramenti p reiterationē si forte cōtingat huiusmodi baptizatos ↄuerti ad fidem in adulta etate. Itē ne huiusmōi filii spirituales p baptismū regenerati relinquant expositi faucibus luporū tempore[illegible] iudeoꝝ deuorandi patrini taliū debēt laborare q in fide ⁊ morib⁹ instruantur. Itē ne fiat cōtra iura q̄ dicunt q baptizati nō debēt infidelib⁹ conuersari. aut ↄuesci. nisi forte in casibus exceptis.

¶ De Seruis eorum. C. XLIII.

Extra. e. de iudeis ⁊ saracenis. Ex cōcil. matiscon. Nullū christianū mancipiū iudeo seruiat. sed datis xii. sol. p quolibet bono mancipio ipsius quicūq christianoꝝ seu ad ingenuitatē seu ad seruitiū licentiā habeat redimēdi q nephas est que xp̄s redemit blasphemum christi seruitutis vinculis detinere. Greg. ii. Nulli iudeo baptizatū vel baptizari volentē emere liceat. vel in suo seruitio retinere. q si quē nondū ad fidē ↄuersū causa mercimonii emerit ⁊ postmodum fact⁹ sit vel fieri desideret christianus. datis pro eo xii. sol. ab illoꝝ seruitio protinus subtrahat. Si aūt infra tres menses ipsum venale nō exposuit. vel ad sibi seruiendū emit eundē nec ipse vēdere nec alius audeat comparare sed nullo dato precio pducat ad premiū libertatis. Ex summa de casibus. Nota ergo q seruus iudei aut est vernaculus. i. de ppa ancilla nat⁹ aut empticius. sed vernaculus si sit vel fieri velit christian⁹ eripit statim in libertatē nullo precio dato. Si vo empticius aut erat a christian⁹ qn fuit empt⁹ aut paganus. Si christianus distincte liber efficit nullo precio dato. quia christiani cōmerciū est iudeo penit⁹ interdictū. Siīr etiā serui hereticoꝝ ipune possūt ⁊ dn̄os relinqre ⁊ ad ecclia ↄfugere. Si autē fit empt⁹ dū erat pagan⁹ aut ca seruiendi aut mercimonii [illegible] vult christian⁹ fieri liber efficit sine precio. In scđo vo casu. si infra tres mēses nō exposuerit eū venale postea si fieri vult christian⁹ liberat sine precio q p̄sumit q ad seruiendū eū emerit. Si aūt expo suerit eū venale īfra tres menses ⁊ ille vult fieri christian⁹ [illegible] illud spaciū vel etiā post. dū tn̄ nō steterit p dn̄ꝫ quo min⁹ vēdiderit eū. īfra illud tēpus liberat reddito precio xii. sol. ab aliquo christiano. Et itelige nisi dn̄s eū [illegible] vt fieri christianus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sꝫ nunqd erit iste seruus redimetis nō sꝫ restituet ei [illegible]

ber vel si nō h3 peciū q̄rat hostianū vel seruiat ei aliquāto tpe ad arbitriū boni viri. vel .v. annis ad istar eius q̄ redēpt⁹ est ab hostib⁹ ⁊ hoc nisi cā pietatis a christiano emat. tunc enim nō teneret aliq̄d reddere nec seruire [illegible] qd pietate [illegible] phibet [illegible] ne repetat. quod [illegible] psumit nisi [illegible] cōtrariū fuerit pstatus.

De Crimine heresos. C. XLIIII.

X summa de casib⁹ [illegible]. Dicto de iudeis ⁊ paganis q̄ p infidelitatē deū [illegible]. Nūc agēdū est de hereticis q̄ a fide deuiātes i deū multipliciter peccāt. videamus ergo quot modis dicat hereticus. q̄ pena feriat. q̄liter ab heresi rediens recipiat. Quatuor modis dicit hereticus. dicit enim hereticus errans a fide: vnde sic diffinitur ab Aug. Hereticus est qui falsā de fide opinionē vel gignit vel sequit. Gignit vt heresiarcha puta arrius sabelli⁹. Sequitur vt q̄ heresiarchā imitat velut arriani ⁊ sabelliani. xxiiij. q. iiij. hereticus. Itē vt ait Hiero. hereticus pōt appellari licet ab ecclesia non recesserit. q̄ aliter itelligit scripturā q̄3 sensus spiritussancti flagitat a quo scripta est. Cā. xxiiij. q. iij. Qui vo heretici pprie dicantur Aug. ostēdit dicēs. Hereticus est q̄ alicuius tpalis comodi ⁊ maxime glorie principatusq̄ sui gratia falsas ac nouas opiniones gignit vel sequitur. Ille autē q̄ huiusmodi hoib⁹ credit. imaginatiōe [illegible] [illegible] est. Itē Aug. [illegible] manicheos. Qui in ecclia christi [illegible] aliqd prauiq̄ [illegible] sapiūt si correcti vt sanū rectūq̄ aliquid sapiāt resistūt cōtumaciter. suaq̄ pestifera ⁊ mortifera dogmata emēdare nolūt [illegible] defensare psistūt heretici sunt. Itē [illegible] papa. Qui aliorū defendit errorē. multo amplius est dānabilior illis q̄ errant: q2 nō solū ille errat. s3 etiā alijs offendicula erroris pparat ⁊ cōfirmat. Vn̄ q2 magister erroris est nō tm̄ hereticus s3 ⁊ heresiarcha dicēd⁹ est. Hierony. sup eplaz ad Galath. Quicūq̄ igit aliter scripturā intelligit q̄3 spiritussancti sensus flagitat. a quo scripta est. licet ab ecclia nō recesserit tn̄ hereticus appellari pōt. Arcor. Itē dicit heretic⁹ a sacramētis ecclie vel cōtone fideliū diuisus vt est excōicat⁹. Itē peruersor sacramētoz [illegible] vendit vel emit ecclastica sacramēta [illegible] pcedentes [illegible]. Extra [illegible] de heret. Stephanus papa. Dubi⁹ in fide infidelis est. nec eis credēdū est q̄ fidē veritatis ignorāt. Ex sūma fris. V. Dubi⁹ in fide dicit q̄ eq̄liter se h3 ad vtrāq̄ partē contradictiōis. secus de illo q̄ p spiritum blasphemie tentat de fide cū dolore cordis ⁊ anxietate: cui si bene pugnauerit cedit ad pfectū hmōi tētatio. cū nulla sit ibi libido. i. improba volūtas delectādi in creatura sine q̄ nullū est peccatū actuale. Extra vbi supra. Inno. iij. Vniuersos q̄ de sacramēto corporis ⁊ sāguinis dn̄i nr̄i Iheſu christi vel bapt. [illegible] peccatorum confessione aut de matrimonio vel de reliquis ecclasticis sacramētis aliter sentire ⁊ docere nō metuūt q̄3 sacrosancta romana ecclia pdicat ⁊ obseruat ⁊ generalr quotiēscūq̄ eadē romana ecclia vel singuli epi p dioce. suas cū cōsilio clericoz. vel clerici ipsi sede vacāte cū cōsilio si [illegible] hereticos [illegible] vinculo anathematis ppetuo innodam⁹. Inno. iij. in cōc. l. gene. Excōicam⁹ itaq̄ hereticos vniuersos cathoros patrinos paupes de lugduno ⁊ alios [illegible] nob⁹ cēseant facies q̄dē habētes diuersas s3 caudas ad inuicē colligatas [illegible]. Aug. [illegible] autē de pdictis postq̄3 fuerint dephēsi in heresi redire voluerint ad agēdā penitētiā cōdignā. in ppetuo carcere detrudant. Idē. Absolutos se nouerint a debito fidelitatis dominij ⁊ toti⁹ obsequij. q̄cūq̄ lapsi in heresim manifesto aliquo pacto q̄cunq̄ firmitate vallato tenebant astricti. Extra ibidē de [illegible]. Ordinatiōes ab heresiarchis factas ⁊ ab ordinatis ab eis irritas esse cēsem⁹. adicientes vt q̄ dignitates ecclasticas seu beneficia p eos acceperūt. careāt ipetratis. Alienatiōes quoq̄ que p eos facte sunt de rebus ecclasticis omni careāt firmitate. ad ecclesias sine omni onere reuertantur.

De Conuenticulis ⁊ pdicantib⁹ hereticorū. C. XLV.

Inno. iij. Quidā laici merito arguēdi sūt. q̄ occulta cōuenticula [illegible] pdicatiōes sibi vsurpāt. ⁊ sacerdotū simplicitatē eludūt ⁊ consortiū [illegible] [illegible] tantū odit opa tenebrarū [illegible] Qd dico vobis in tenebris dicite in luce. ⁊ qd in aure audistis pdicate sup tecta ⁊ ista: sicut enim multa sūt mēbra corpis. oia vo nō eūdem act[illegible] [illegible] igit [illegible] pdicatiōis officiū vsurpare. Nā s3 apl's quō pdicabūt nisi mittant. [illegible] tur. Vo si fecit [illegible] laicis inuisibilr mittant a

deo. ⁊ si nō visibilr mittant ab hoie cū inuisibilis missio multo [illegible] q̄3 visibilis ⁊ diuina lege melior q̄3 humana [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] assereret. S3 oportet vt astruat illā inuisibilē missionē p opera miracul[illegible] testimoniū [illegible] vox clamātis in deserto [illegible] [illegible]. Sane oēs q̄ phibiti vl nō admissi pter auctoritatē ab aplica sede vel a catholico [illegible] publice vel priuatim pdicationis officiū vsurpare psumpserint excōicat [illegible] dent ⁊ nisi quātocius resipuerint alia competenti pena plectantur. Gregorius ix. Interdicas laicis vniuersis cuiuscūq̄ ordinis existant officium predicandi.

De Pena hereticorum. C. XLVI

X sūma de ca. Punit heretic⁹ excōicatiōe depositiōe rerū ablatiōe ⁊ militari psecutiōe. Excōicatiōe q2 [illegible] heretic⁹ siue occult⁹ siue manifestus est ipso iure excō[illegible] maiori excōicatiōe. Depositiōe q2 indistincte siue sit cleric⁹ siue laicus papa vel [illegible] vel quilibet inferior debet deponi ab ol dignitate. [illegible] q2 bona eor oia debēt [illegible] ecclesie cui deseruiebāt si erāt clerici. Idē si erāt laici ecclesie [illegible] subiecti. [illegible] laicor bona [illegible] Militari persecutiōe q2 si aliter nō pōt [illegible] manu armata ⁊ [illegible] ab eis bona oia que iniuste occupata detinēt auferēda nā oia sunt iustor. Extra [illegible] de hereticis [illegible] Quicūq̄ manifeste fuerit in heresi dephēsus etiā si cleric⁹ vl cuiuslibet religionis obumbratiōe fucat⁹: toti⁹ ecclastici ordinis pgatiua nudet. ⁊ sic oi officio ⁊ bñficio spoliat⁹ ecclastico: secularis relinquat arbitrio potestatis aiaduersione debita puniēd⁹ nisi [illegible] [illegible] post dephēsionē erroris ad fidei catholice vnitatē spōte recurrere ⁊ errorē [illegible] ad arbitriū epi regiōis publice [illegible] abiurare et satisfactionē cōgruā exhibē. Ex sūma fris. V. Dicūt [illegible] q2 dephēdit error aliq̄n p facti euidētiā: aliq̄n p pbationē testiū vel instrumētoz. Et q hec exceptio [illegible] post dephēsionē erroris ad fidei catholice vnitatē [illegible] intelligit de dephēsiōe erroris fm duos priores modos. Aliq̄ [illegible] fm tertiū modū. S3 q2 [illegible] q est optima legū interpres credo fine [illegible] q loquit [illegible] de dephēsione erroris in facto tm̄. [illegible] pdicās errorē aut docēs aut faciēs [illegible] talis [illegible] furtū dephensum cū dephēdit fur in furādo: vel cū re furtiua. [illegible] talē dephensio reuerti ad catholice fidei vnitatē [illegible] ciat [illegible] i. antequā diuertat ad actū contrariū. Vel sicut alij [illegible] obseruat ab aliquib⁹ de cōsuetudine cōmuni [illegible] pena [illegible] [illegible] pena [illegible] examinat hmōi [illegible] q hoc faciat spōte [illegible] ppter metū [illegible] ⁊ canonice [illegible] paratus sit heresim abiurare ⁊ ad mandatū ecclesie.

De Eodem. C. XLVII.

Xtra vbi supra [illegible]. Illos quoq̄ q̄ post abiurationē erroris vel postq̄3 se [illegible] examinatiōe purgauerint dephēsi fuerint in abiuratā heresim recidisse [illegible] iudicio sine vlla penitentia [illegible] dictum decreuim⁹ relinquēdos. Ex sūma fris V. Hoc intellige q̄ post hmōi abiurationē vel purgationē dephēdit in heresi siue p facti euidētiā: siue p cōfessionē ppriā: vel p testes. in quo casu non parcit ei nec quo ad vitā nec quo ad bona. Si aūt absq̄ hmōi dephēsione occulte recidat: ⁊ occulte penitēs reuertat ad ecclesiam parcet ei quo ad vtrūq̄. Quo ad fidem. i. fidei instructionē si indigeat [illegible] quo ad absolutionē de peniis occultā [illegible] nō est dephēsus. Itē hereticus [illegible] post primā aut secūdā correptionē [illegible] quo ad [illegible] in quib⁹ excōicat⁹ est [illegible] Et [illegible] Aplus [illegible] primā ⁊ secūdā q̄ nō erāt heretici ipso facto excōicati [illegible]. [illegible] talib⁹ etiā ante primā ⁊ secūdā correctionē. Magr̄ tn̄ itelligit [illegible] ante primā ⁊ secūdā correctionē [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible]. Et vbi [illegible] Inno. [illegible] [illegible] relinquet aiaduersione debita puniēdi clericis prius a suis ordinibus degradatis. ita q bona huiusmodi damnatorū si laici fuerint confiscent. Si vo clerici applicent ecclesijs a quibus stipēdia receperūt. Qui vo inuenti fuerint sola suspicione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] abiurauerint [illegible] ad satisfactionē cōdignā [illegible] [illegible] p annū in excommunicatione perstiterint [illegible]

in heretici condemnentur.

¶ De heredib⁹ bonoꝝ eorum. C. XLVIII.

Causa. xxiii q. vii. Querit an heretici sine ecclesie reb⁹ sint expoliādi. ⁊ q̄ possident ablata hereticis dicant possidere aliena. De his ita scribit Augu. ad Uincentiū. Quicūq; vos ex occasiōe hui⁹ legis īperiale nō dilectiōe corrigēdi. sꝫ odio inimicādi ꝑsequit displicet nobis. ⁊ q̄uis res queq; terrena nō recte a quoq̄ᵱ possideri possit nisi vel iure diuino quo cūcta iustoꝝ sūt. vel iure humano qḋ in potestate est regū terre: ideoq; falso res appellatis vestras qs nec iuste possidetis ⁊ sꝫ leges terrenoꝝ ꝓncipū amittere iussi estis. frustraq; dicatis nos in eis ꝯgregādis laborauim⁹ cū scriptū legat labores impioꝝ iusti edēt. Sed tñ q̄squis ex occasione legis huiusmodi quā reges terre christo seruiētes ad emēdandā impietatē vestrā ꝓmulgauerūt res ꝓprias vestras cupide appetit. displicet nobis. Idē cōtra Petilianū. Quid ergo indignū si ea q̄ tenebāt heretici fm parē voluntatem vīri catholici tenēt. ad oēs iniquos ⁊ impios illa vox diui valet. Auferet a nobis regnū dei ⁊ dabit gēti facienti iusticiā. An frustra scriptū est: labores impioꝝ iusti edēt. Idē. Qḋ autē nobis obiicit q res eoꝝ cōcupiscamus. vtinā catholici fiāt. ⁊ nō solū q̄ dicuntur sua sed etiā nostra in pace ⁊ charitate nobiscū possideāt. Si autem cōsideremus qḋ scriptū est in libro sapiētie. ideo iusti tulerūt spolia impioꝝ. Itē qḋ legit in ꝓuerbiis: thesaurizant autē iustis diuitie impioꝝ. tūc videbimus nō esse querēdū q̄ habēt res hereticoꝝ. sed qui sint in societate iustoꝝ. his ergo auctoritatibus liquido monstratur q ea que ab hereticis male possidētur a catholicis iuste auferūtur. ideo aliena possidere dicuntur.

¶ De Eodem. C. XLIX.

Extra. e. de hereticis. Inno. iii. Bona hereticorum statuimus publicari ꝑ principes seculares. quos ad exequendū si forte negligētes fuerit ex. cen. ap. pel. re. ꝯpelli volumus ⁊ man. et nec ad eos bona eoꝝ vlterius reuertant. nisi eis ad cor reuertētib⁹ ⁊ abnegantib⁹ heretico ꝯsortiū misereri aliq̄s voluerit. Cū enim fm legitimas sanctiones reos lese maiestatis punitus capite. bona ꝯfiscant eoꝝ filiis suis vita solūmodo ex misericordia ꝯseruata. quātomagis q̄ oberrātes fide dei offendūt a capite nostro qḋ est christ⁹ ecclesiastica debent cōmunione ꝑscindi. ⁊ bonis temꝑalib⁹ spoliari cū lōge sit grauius eternā q̄ tēporalē ledere maiestatē. nec huiusmodi seueritat' censurā orthodoxoꝝ exheredatio filioꝝ q̄si cuiusdā miseratōnis ꝓtextu ꝯ nullatenus īpediat. cū in multis casib⁹ etiā sꝫ diuinū iudiciū filii ꝑ patribus tēporaliter puniant ⁊ fm canonicas sanctiones q̄nq; ferat vltio nō solū in actores scelerū sed etiā in ꝓgeniē damnatorum. Ex summa. hostien. Sed numqd viri catholici auctoritate propria possunt eos expoliare. Uidet q sic. ecclesia enim videt eis dare generalem auctoritatē ut exterminēt eos. Cōcedit etiā talib⁹ idē priuilegium qḋ accedētibus in terre sancte subsidiū est cōcessum. veritamē sacius videt tutiū q semp fiat ex speciali edicto vel principis vel ecclesie ne alias ex cupiditate vel ambitione potius q̄ ex iusticia vel obedientia pugnare videant. xxiii. q. i. qd culpat. ⁊ q. ii. c. i. ⁊ ii. ⁊ q. iii. ser dixisse. Itē quid si postea cōuertat ad fidē numquid restituent sibi res ablate. Respōdeo nō tenet aliq̄s nisi sibi gratis voluerit misereri. Deniq; Inno papa cōstituit etiā filios orthodoxos a paternis bonis penitus excludēdos. Unde nota q in mib⁹ criminib⁹ filii excludunt ab hereditate paterna. sꝫ in crimine heresis extra eo. vergētis. in fine qḋ videt intelligendū cū pater publice pdicat contra fidē catholicā vel publice ꝓfitet vel defendit errorē. vel corā plato suo cōuict⁹ est vel cōfessus aut sententialiter cōdēnatus de heresi. Itē in crimine lese maiestatis ⁊ fm quosdā in sermone q ei parificat. Itē iter lateros clerici qui pauant ortu beneficio ecclesiastico. aliter autē bona damnatoꝝ deuoluunt ad heredes. Ex summa fratris U. Sꝫ numqd hic interfectoris ꝓuabit feudo ecclesiastico si illud erat ꝑ antiqua hereditate datū patri in dotē. Respōdeo pōt dici in odium patris q nō nisi pacē ex pacto iuuari fecerit dotē aut alio iniusto modo.

¶ De Diuersis generibus hereticorum. Augustinus in libro de diuersis heresibus. C. L.

Post ascensionem domini ꝑ eoꝝ sunt heretici. primo Simoniani a Simone mago qui a Philippo diacono baptizat⁹ voluit ab apostolis emere gratiam et per īpositionē manus eius dari spiritusanct⁹. Basilidiani a Basilide celi ꝯ celos esse dicebant. que numero ccclxv annos cōcludit. Nicholaite a Nicholao vno de vii diaconis quos ordinauerat apl. hꝫ cū vxore pulcherrime iurgio culparet. volens purgādū se eā permisisse fert vt ea q̄ vellet vteret. qḋ ei⁹ factum in sectā turpissimā versum est q̄ placet indifferens vsus feminarū.

Nazarei filiū dei ꝯfitent eē christū: sed carnalia opa legis obseruant. Ebionite christū tūmodo hominē dicūt ⁊ ipa mādata legis obseruāt. Ualētiniani a valētino q̄ multa de rerū natura fabulose senserunt xxx secula asserens extitisse. Appellite ab appelle qui duos quidē deos introducit sꝫ vnū bonū ⁊ alterū malū. Unū tñ esse ꝓncipiū sꝫ dei bonū ⁊ ab illo alterū factū. q̄ cū malign⁹ fuisset inuētus in sua malignitate mūdū fecit. de corpore quoq; christi dicitur falsa sensisse. Catafriges quoꝝ auctor fuit mōtan⁹ aduētū spūsancti ꝓmissum in se potius q̄ in aplis asserūt fuisse redditū. Secūdas nuptias pro fornicatiōib⁹ habent. De infantis anniculi sanguine quē de toto ei⁹ corpore minutis quibusdā pūctionib⁹ ⁊ vulnerib⁹ extorquēt: q̄si eucharistiā suā ꝯficē ꝑhibent miscētes eū farine. paneq; inde facientes. Qui puer si mortuus fuerit habet apud eos ꝓ martyre. si aūt vixerit pro sūmo sacerdote. Hic mōtan⁹ habuit ꝓphetissas priscā ⁊ maximillā. Adamiani dicunt ab adā cui⁹ in paradiso nuditatē imitantur q̄ fuit ante peccatū. vñ ⁊ nuptias auersant: q credūt q nuptie nō fuissent si nemo peccasset. Nudi itaq; mares ⁊ femine ꝯueniūt nudi lectiōes audiūt ⁊ orant ⁊ nudi sacra celebrāt: ⁊ ex hoc paradisum suā ecclesiā arbitrant. Angelici dicti sunt q̄si quodā in angelos cultū inclinati. Aplici q̄ noīe isto se arrogātissime vocauerūt eo q in cōionē suā nō reciperēt vtētes coniugib⁹ ⁊ res ꝓprias possidētes. Tales quidē habet catholica ecclesia ⁊ monachos ⁊ clericos plurimos. Sed isti ideo heretici sunt: q se ab ecclesia separātes nullā spem illos habē putāt q̄ vtunt his reb⁹ quibus ipsi carēt. Sabelliani patrē passiū fuisse dicūt. vñ ⁊ patrispassiani dicti sunt. Origeniani ab origene adamantino cui⁹ dogmata quide ecclia nō recipit. Manichei a quodā persa q̄ vocabat manes. Sꝫ cū ei⁹ insana doctrina cepisset in grecia predicari. discipuli sui eū manicheū appellari maluerūt deuitātes nomē insanie. Iste duo principia inter se diuersa et aduersa ⁊ coeterna fuisse posuit: duasq; naturas ⁊ substantias: boni. s. ⁊ mali: eorumq; inter se commixtionem ⁊ pugnam.

¶ De Eodem. C. LI.

Arriani ab arrio. Hi patrē ⁊ filiū ⁊ spiritū sanctū nolūt eē vni⁹ ⁊ eiusdē essentie sꝫ filiū eē creaturā. quē etiā sꝫ animā carnē sine aīa suscepisse arbitrantur. Spūm vo sēm creaturā creature. i. ab ipso filio creatū eē volūt. Appollinariste ab appollinari. Hi sicut ⁊ arriani dixerunt deū christū carnē sine aīa suscepisse. Iliā quoq; carnē ⁊ vbū vni⁹ ⁊ eiusdē substātie ꝯtēciosissime asseuerātes vbū carnē factū. i. vbi aliqḋ in carnē fuisse cōuersum nec carne de marie carne fuisse susceptā. Aquarii q̄ aquā offerūt in poculo sacri. nō illud qḋ oīs ecclesia. Est ⁊ alia heresis nudis pedib⁹ semp ambulantiū: eo q deus dixit ad moysē: Solue calciamēta tua de pedib⁹ tuis. Et q Esa. nudis pedib⁹ legit ambulasse. Ideo ergo heresis est: q nō propter corporis afflictionē sic ambulāt sꝫ q diuina testimonia sic intelligunt. Donatiani vel donatiste audēt rebaptizare etiā catholicos cū ecclesie catholice placuerit nec in ipsis hereticis baptisma cōe resciendere. Pascilianiste a pasciliano dicunt. hereticoꝝ penitus dogmata sectant ⁊ ex aliis heresib⁹ tanq̄ in sentinā q̄dā horribili ꝯfusiōe sordes in eos ꝯfluxerūt q̄ etiā ꝓpter occultādas suas turpitudines habēt in suis dogmatib⁹ ⁊ hec vba iura ꝑiura secretū ꝓdere noli. Luciferiani a lucifero caralitano epō q̄ cū oīb⁹ tenerant catholicā veritatē in hunc errorē ꝓlabunt vt dicāt animā ex trāsfusiōe generari. ⁊ eē de carnis substātia. Eluidiani q̄ ita virginitati marie ꝯdicunt vt eā post christū filios de viro suo pepisse credāt. Tertullianiste a tertulliano cuius opuscula multa legunt eloquētissime scripta. sed hereticus factus est q transiens ad catafriges quos ante destruxerat cepit etiā secundas nuptias detestari. Pelagiani a pelagio monacho. Hi grē dei inimici sunt: quia sine hac posse hominē oīa mandata diuina implere credunt.

¶ De eodem. C. LII.

Isidorus Ethi. li. viii. Nestoriani a nestorio constantinopolitano epō nūcupati sunt q̄ beatā virginē nō dei sꝫ hoīs tm̄ asserūt genitricē esse vt aliā ꝑsonā carnis aliā faceret deitatis. Euticiani ab eutice ꝯstātinopolitano abbate q̄ christū post humanā assumptionē negauit existere de duab⁹ naturis sed solā in eo diuinā asserit eē naturā. Acefali dicti sunt. i. sine capite. nullus eni eoꝝ reperitur auctor a quo exorti sint. Hi triū capitulorū impugnatores duarū in christo substātiarū ꝓprietate negāt ⁊ vnā in ei⁹ ꝑsona naturā ꝓdicāt. Theodosiani ⁊ gaianite errores Euticis ⁊ Dyoscori sequentes calcedonēse ꝯciliū respuūt ex duab⁹. Unde

in christo naturam asserunt quam theodosiani corruptam periculo in corruptam [illegible]. [illegible] a theodosianis exorti sunt [illegible] [illegible] ignorare futura. [illegible] trinitate [illegible] tres [illegible] deos esse [illegible] heretica sine auctore et sine nomine [illegible] putant esse deum. [illegible] christi [illegible] passibilem [illegible]. [illegible] imaginem dei negantes. [illegible] in demonem [illegible]. [illegible] innumerabiles mundos opinantur. [illegible] aquam deo coeternam [illegible]. [illegible] nudis pedibus ambulant. [illegible] heretici adversus catholicam fidem [illegible] ab apostolis et sanctis patribus vel conciliis [illegible] ecclesiam dei conspirant. Sed et quicumque scripturam sanctam aliter intelligit quam sensus spiritussancti flagitat a quo conscripta est. licet de ecclesia non recesserit tamen hereticus appellari potest.

C De hereticis extirpandis. C. LIII.

Extra. [illegible] de hereticis. [illegible] in Statuimus [illegible] et comites barones rectores et consules civitatum et aliorum locorum iuxta commonitionem [illegible] potestate iuramento [illegible] fideliter et efficaciter [illegible] [illegible] ecclesie contra hereticos et eorum complices [illegible] bona fide iuxta officium et posse [illegible] [illegible] excommunicationem [illegible] terra ipsorum interdicto ecclesie supponenda [illegible] [illegible] [illegible] sedis apostolice [illegible] [illegible] hereticos [illegible] [illegible] a sede apostolica delegatis [illegible] [illegible] ab heretica feditate [illegible] omnes vinculo innodent. et si satisfacere [illegible] infra annum [illegible] [illegible] [illegible] terram exponat catholicis occupandam [illegible] hereticis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Catholici vero qui crucis assumpto charactere ad hereticorum exterminium se accinxerint illa gaudeant indulgentia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] honeste et idonee persone [illegible] [illegible] heretici [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] canonice puniantur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] heretici reputentur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fidelitate.

C De fautoribus eorum puniendis. C. LIIII.

Extra [illegible] Leo papa. Qui alios [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] anathemati [illegible] sub anathemate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] infamie subiacere. [illegible] Credentes preterea receptatores defensores et fautores hereticorum excommunicationi subiacere decernimus statuentes ut postquam aliquis talium fuerit excommunicatione notatus si satisfacere contempserit infra annum extunc ipso iure sit factus infamis nec ad publica officia seu consilia seu ad eligendos aliquos ad huiusmodi nec ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis [illegible] [illegible] [illegible] Nullus preterea [illegible] sententia usque ad satisfactionem condignam percellantur.

C De his qui eos extirpare negligunt. C. LV.

Ex summa de casibus. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non solum propter heresim [illegible] sed etiam propter negligentiam [illegible] heresim extirpandam potest non solum excommunicari ab ecclesia sed etiam deponi. [illegible] officium predicandi.

C De scismate. C. LVI.

Isido. de hereticis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de scismate agamus. Scisma est [illegible].

C De pena scismatis. C. LVII.

Ex summa de ca. [illegible]

[illegible] motu leonis in trinē necat⁹ c. Uñ ꝓpter magnitudinē pe
re videt Hiero. apte sentire q hoc pctm sit grauius heresi ⁊ oĩ pctō.
Itē enī: idolū fabricatū atq adoratū est: ⁊ ꝓpheticus liber ira regie
succisus ⁊ scisma tentatū. idolatria gladio punita est. exustio libri
bellica clade ⁊ peregrina captiuitate scisma hiatu terre sepulti auctores
sūt⁹ in inferno. Quis iā dubitauerit hoc esse scelerati⁹ cōmissum. qđ est
grauius vindicatū. xxiiii. q. i. Nō afferam⁹. Sꝫ cōtra heresis est mai⁹ cri
men. q: obtinet pmū locū in petus. Solutio dic q omne scisma hꝫ
heresim annexā maxime ex quo pseuerat vt supra. vel dic q licet he
resis sit mai⁹ crimē in se tn̄ qꝫ scisma. tn̄ qꝫ ex maiori ptumacia il
lud qđ⁹ ait Hiero videt sensisse scisma qꝫ alit idolatriā grau⁹ de
quē peccasse. ⁊ sꝫ hoc illud scelerati⁹ erit aduerbiū. Nā quāto ma
ior est ptēpt⁹ tāto magis scelerate peccat. A iudice autē hoie ho
die puniunt spūalr. videlicet p excōicationē vł depositionē. Itē pe
cuniarie. Itē manu militari fine armata si necesse est. Alienationes
autē rerū ecclesiasticarꝫ ab intrusis vel scismaticis facte nō valēt. vnde
debēt ad ecclīaꝫ sine onere reuocari. vt ex. e. c. i. xxi. q. ii. Alienatiōes
sꝫ ipsi tenent restituere loca si q̄ inuaserūt. ⁊ fruct⁹ oēs pceptos ⁊
q̄ pcipi potuissent fm dcā. posita de symoniaco. Itē tenent renūti
are beneficio. pterea cū omne scisma itēdat sibi cōstituere ecclīaꝫ.
⁊ vniuersalē ecclīaꝫ ipugnare vix vel nunq̄ pōt esse sine heresi.

C De Crimine apostasie. C. LVIII.

Simus de hereticis ⁊ scismaticis. sꝫ qꝛ vtriq
cadit i apostasiā merito ꝯiter de ipa
tanq̄ cōi aliquo videam⁹. Apostasia est temerari⁹ a sta
tu fidei obediētie vel religiōis recessus. ⁊ dicit apostasia
quasi post statio. i. retrograda statio. Est autē triplex apostasia. s. p
fidie. inobediētie ⁊ irregularitatis. Perfidie q̄ quis recessit a fide vt
Julianus apostata. Inobediētie q̄ qs trāsgredit spōtanea volūta
te pceptū vt Adā ⁊ Eua. Et q̄ sacris canonib⁹ obedire cōtēnunt. Ir
regularitas q̄ qs a statu sumpte religiōis recedit. vt cum apostatat
monachus cleric⁹ vel cōuersus vel aliq̄s religiosus. Hoc vō fit mul
tis modis dimittēdo tonsurā vel coronā accipiēdo vxorē abiciēdo
do religionis vestē siue clericalē redeūdo ad seculum. L. ii. q. vii.
Alient erroris sociū vel a sui volūtate ꝓpositi tramite recedētē aut
sanctorū patrū regulis ⁊ cōstitutiōib⁹ nō obediente: suscipe nō possu
mus nec debem⁹. nec ipetere recte credētes vel sanctorꝫ patrum san
ctiōib⁹ obtēperātes pmittimus. q infames oēs esse censemus qui
suam fidē vel chrstianā legē preuaricant aut apostolicā vel regu
lam libenter postponunt auctoritatē ⁊c.

C De Apostasia perfidie. C. LIX.

Circa apostatas pfidie sic pōt q̄ri. Ecce multi chri
stiani residēt in q̄busdā ciuitatib⁹ saracenorū. aliq̄s illorū pfitent Mahometū nunciū esse dei sicut
⁊ saraceni. Alij in publico gerūt se pro saracenis ⁊ in oc
culto p christianis nūc q̄rit. vtrū isti ⁊ siles sint apostate. Dico sm
Ray. q si christiani spōte ⁊ ex fide q ita credūt hoc faciūt sūt apo
state ⁊ heretici iudicādi. ⁊ p ꝯns excōicati. licet enī isti nihil expsse
dicāt. cōtra aliquē articulū spālē. tacite tn̄ ⁊ p ꝯntiā dicūt. cū dicāt ⁊ fa
ciūt vbo vel signo illos pfidos nūcios esse dei. quos ꝯstat hereticos
⁊ apostatas extitisse ⁊ in simili casu fuit dānat⁹ de heresi Anastasi⁹
[illegible] xix. di. Anastasi⁹. Si vō pfitent hoc vbo tn̄ vel faciūt ꝓpt
metū. sꝫ in corde in nullo deuiāt a fide. nec dico eos apostatas nec
hereticos nec excōicatos. peccāt tn̄ mortalr̄ q̄tuscūq̄ fuerit met⁹
[illegible] ad mēdaciū in doctrina religiōis christiane dicēdū: nulla con
ditiōe qs vꝫ adduci. Et sꝫ hoc soluas qđ q̄rit de his q̄ circūcidūt fi
lios suos ꝓpt metū vel etiā seipsos circūcidi pmittūt. q: hi peccāt
mortalr̄ nō tn̄ sūt ꝓpt hoc apostate vel heretici nisi alias habeāt intē
tionē corruptā. Ex sū. fris. U. Itē q̄rit an christiano liceat assume
re habitū saracenorꝫ aut īfideliū ⁊ simulare se talē saracenū. Respō
deo credo q rōnabili cā pōt hoc fieri sicut beat⁹ Sebastianus sub
clamide militari christi militē gerebat abscōditū ⁊ sicut Iehu simu
labat se velle colere baal. Si aūt aliqđ signū vel aliq̄s character eēt
institut⁹ pncipalr̄ ad distinguēdū ⁊ dignoscēdū pfessores alicuius
idoli vel idolatrie: aut cuiuslibet īfidelitatis. nō liceret fideli ferre hu
iusmōi habitū aut characterē. cū eoipso pfiteret se īfidelitati huius
modi pfessorē. ⁊ sic mētiret p tale signū mēdacio qđ cōsistit circa
fidei pfessionē. Sicut enim vbis pōt qs mētiri. ita ⁊ signis q̄ institu
ta sūt loco verborꝫ. Unde ⁊ monachi in signis digitorꝫ q̄b⁹ vtunt p
verbis mentiri possunt.

C De Apostasia inobediētie. C. LX.

X summa de ca. Circa apostasiā inobedien
tie. q̄rit vtrū q̄libet clericus vł lai
cus teneat idestnecte obedire pcepto sui epi. ⁊ de hoc ita

de summa pcepti. Causa. xi. q. iii. Clemēs papa. Si vobis episco
pis nō obedierint omnes pbrt̄eri ⁊ reliq̄ clerici: omnesq̄ pnci
pes tam maiores ordinis qꝫ inferiores. atq̄ reliqui populi non so
lum infames. sed etiam extorres a regno dei ⁊ consortio fidelium. ⁊
de liminib⁹ scē dei ecclesie alieni erūt. Itē Petrus in ordinatione
Clemētis. Quicūq̄ doctorē veritatis cōtristat in christū peccat: ⁊ pa
trē oīm exacerbat: ꝓpter qđ ⁊ vita carebit eterna. Itē Eleuther⁹
papa. In veteri lege q̄cūq̄ sacerdotib⁹ nō obtēperasset: aut extra ca
stra positus a pplō dei lapidabat: aut gladio subiecta ceruice ꝯtē
ptū expiabat cruore. Nūc aūt inobediēs ⁊ abscisiōe spūali trūcat
⁊ eiect⁹ de ecclīa rabido demonū ore decerpit. Itē Greg. i mor.
Sciēdū aūt nunq̄ p obediētiā malū fieri. aliqñ aūt p obediētiā de
bonū qđ agit intermitti. Et de maiori. ⁊ obe. Gregorius. Si q̄s ꝯtra
decretū q̄s venerit excludat ab ecclesia. In libro quoq̄ Regū legit:
q qui nō obediunt principi morte moriant. Et in Agatensi concilio
precipitur q anathematizetur.

C De Apostasia irregularitatis monachorū. C. LXI.

Causa. xx. q. ii. Leo papa. Propositum mona
chi ꝓprio arbitrio ⁊ volūtate susce
ptū deseri nō pōt sine pctō. Qđ enī qs vouet deo debet
et reddē. vñ q̄ relicta pfessiōe singularitatis ad militiā vł
ad nuptias deuolat⁹ est publice penitētie satisfactiōe purgādus ē.
quia etsi militia innocēs est ⁊ ꝯiugiū honestū eē potest. electionē tn̄
melioris deseruisse trāsgressio ē. Ex ꝯcil. Productor est cursus ad
voluptatē ⁊ imitatrix natura vitiorꝫ. Quāobrē quisquis virorꝫ aut
mulierū relig osum habitū spōtanee semel induerit in vtroq̄ sexu
pvaricatores iniit⁹ reuerti cogat. Extra. ⁊ de apostatis. Ronor⁹ iii.
Quid de apostatis sit agēdū qui in custodia detinent q̄ mutus vł hi
cleris nullaten⁹ pūt induci vt abiectū habitū resumāt. Rñdem⁹ q
tales si volueris potes sub graui custodia carcerare: ita q solūmō
vita sibi misera reseruet: donec a sue psūptiōis nequitia resipiscāt.
Idē. Monach⁹ aliquē sacrū ordinē in apostasia suscipiēs: absq̄
dispēsatione ro. pō. ministrare nō pōt in ordine sic suscepto.

C De Apostasia irregularitatis clericorꝫ. C. LXII.

X sūma de ca. Quid si accepit pmā tonsurā nū
quid pōt eā deserē: Credo q nō: q
cleric⁹ est: ⁊ quilibet cleric⁹ cōpellit p anathema viuē cle
ricalr̄. Ex sūma fris. U. No. q rigor illi⁹ ꝯstitutiōis si
cleric⁹ comā relaxauerit: anathema sit: reuocat⁹ ē partim p ꝯtrariā ꝯsue
tudinē: quā papa scit ⁊ nō reuocat. ptim p q̄dā iura: q̄ posterio
rum emanauerūt in ꝯtrariū q̄ntū ad quosdā casus. Credo itaq̄ q ex
cā rōnabili pōt cleric⁹ dimittē tōsurā. vt si nō possit viuē de officio
clericali q: paup est ⁊ parū litrat⁹: ⁊ magnā hꝫ familiā: quā sustenta
re non pōt: nisi imisceat se negociationi. aut si deuoluat ad eū here
ditas cū iurisdictiōe tpali: quā nō pōt admistrare cōmode: nisi trāf
ferat se ad militiā aut statū ⁊ habitū laicalē. Et idē in silib⁹ casibus
Qui aūt ex sola libidine viuēdi laicalr̄ ⁊ nō rōnabili cā clericatū di
mittit: mortalr̄ peccat. ⁊ si de hoc cōstaret: ad satisfactionē cōpelli de
beret. Sꝫ q̄rit q̄re q̄ minores ordines accepit tn̄: nō pōt ad statū ⁊
habitū secularē reuerti: cū in susceptiōe huiōi nullū emittat votū.
Rñ. ꝓpter ꝯstitutionē ecclīe: q̄ statuit q ex quo qs clericatū recepit
ad laicalē statū nō reuertat: ne p hoc clericat⁹ vilis ⁊ ꝯtēptibilis habea
tur. sic statuit vt q̄ semel baptismū accepit licꝫ coact⁹: resilire nō pos
sit: ne fides vilis ⁊ ꝯtēptibilis habeat. Extra. v. de apostatis. Alexā.
iii. Clerici q̄ relicto ordine ⁊ habitu suo in apostasia tanq̄ laici cō
uersant: si in criminib⁹ dep̄hēsi fuerint: ⁊ teneant p cēn. ec. non pmit
timus vł pcipim⁹ liberari. Inno. c. iii. Clerici q̄ sūt in apostasie cri
mine infamati. q̄ videlicꝫ abiecerint habitū clericalē: nō sunt in secu
lari habitu tolerādi: sed p ecclesiasticā districtionē coercēdi.

C Adhuc De eodem. C. LXIII.

X summa de ca. Quid si cleric⁹ in pma tonsu
ra vel etiā acolitus accepit vxorē:
Videt adhuc q teneat deferre coronā: cātare in ecclīa:
clericaliter viuere ⁊ ita plane sentit Ho. Alij vt B. ⁊ la.
i. lo. ⁊ etiā sequēs distinguūt: vtrū trāsiuit pfsus ad actū ꝯiugij puta
dimittēdo vxorē corruptā vł secūdā vł forte se fecit militē vł exercuit ioca
vł sile. ⁊ nūc mox denudat oi priuilegio ecclīastico: [illegible] Aut nō
transiit ad actū pfsus ꝯiugij puta q: simpliciter ambulat in habitu lai
cali. vel etiā duxit vxorē sꝫ virginē tūc debet viuē clericalr̄ sic dixit
Ho. ⁊ tenet portare coronā. Hoc verū est nisi in trib⁹ casib⁹. Un⁹ est
si ipse nullo mō vult retinē priuilegiū clericale. Ali⁹ si nō potest ferre
absq̄ scādalo vxoris qđ intellige si non hꝫ bnficiū ecclesiasticū: q
tūc omni modo deberet portare. Terti⁹ ē qū iusta cā timoris cogit
tonsurā vel habitū trāsformari. Ex sūma fris. U. De illo q̄ ⁊ [illegible]

vocel corrigēdi vel secūdū notatur [illegible] q tenet portare habitū clericalē [illegible] clericalis [illegible] q pcutiēs eū incidat in canonē. Ego aūt credo q [illegible] standū est cōsuetudini regiōis. Pariš [illegible] hmōi cōiugati [illegible] de foro sunt ecclesiastico: quo ad multa vtunt̄ puilegio clericali [illegible] nō quo ad ordines postmōs suscipiēdos vel ecclesiastica beneficia obtinēda. [illegible] talis non tenetur portare tonsurā aut habitū clericalē [illegible] multa iterū redire ad clericatū. gauderet puilegio clericali [illegible] hoc faceret aut ad religionē trāsiret. alias nō sicut credo. Ille quoqȝ puilegiū clericale dicit amittere q exercens [illegible] officio pena recepit officiū occidēdi. vl mutilādi dānatos a iudice vel torquēdi reos vel officiū aduocatiōis in causis criminalib⁹ [illegible] ex officio dico qr si q̄s ex ira vel īpetu ⁊ nō ex officio aliquē occiderit vel mutilauerit nō pp̄t hoc puilegiū clericale amittit. etiā si in apostasia hoc fecerit. Aut si etiā ex officio talia fecerit nō dimissa tonsura vel habitu clericali nisi tunc demū cū ter monitus ab epīscopo se corrigere nollet ⁊ a talibus desisteret.

Iterum de eodem. C. LXIIII.

Quero si dubitet̄ de solitare illi⁹ q̄ nō vul retinere puilegiū clericale. Tribus modis pōt h̄ ostare poterit. Uno mō si sic agat publice [illegible] sic. cōuenit ⁊ ouenit sicut laic⁹. si vadit in exercitū ⁊ talliat̄ ⁊ sustinet alia onera laicalia. Alio mō si ammonit⁹ tertio q se corrigat nō vult se corrigere ⁊ ab apostasia recedere. Tertio mō si [illegible] corā ecclesiastico iudice [illegible] ter excepit de foro seculari. Aut alias cōstet̄ in iure corā plato q nō vult viuere clericalit̄ aut retinere puilegiū clericale. nec est cōtra illud extra de foro cōpe. si diligenti. vbi dicit̄ q clericus puilegio clericali renūciare nō pōt. qr illud itelligitur de illis q̄ remanēt in clericatu. secus de illis q̄ apostatāt q̄ de facto renūciare possunt sicut patet in q̄buſdā casib⁹ [illegible]. Itē dicit q nō tenet̄ portare coronā si nō pōt sine scandalo [illegible] scandalizet [illegible] abhominatū [illegible] signa clericat⁹. Si nunqd in hoc casu gaudebit puilegio clericali. Rñdeo licet Jo. an. notauerit q clericus [illegible] gaudere puilegio clericali tenetur ferre tonsurā ⁊ habitū clericalē: credo tñ q si solūmō pp̄ter scādalū vrone dimittit tonsurā. dū tñ alias viuat clericaliter nō amittat puilegiū clericale [illegible] ad beneficiū [illegible] canonis. Si q̄s suadēte. etiam si fuerit ter monit⁹ [illegible] deferēdo tōsurā ⁊ hoc qr iste nō est in culpa. Itē nunqd clericus [illegible] aut [illegible] cōpellēdus est dimittere tōsurā ⁊ habitū clericalē. credo q sic: cū hmōi tōsura ⁊ habit⁹ in vituperiū redundēt ordinis clericalis cū portant̄ ab his q̄ secularib⁹ negociis se [illegible]. Que aūt dicta sunt [illegible] de [illegible] coniugatis [illegible] sacris ordinib⁹ [illegible] fact⁹ est miles aut aliq̄s [illegible] de [illegible] cōpellēdus esset viuere clericaliter ⁊ qui eum percuteret vel lederet in canō. nisi tertio admonit⁹ a plato se corrigere nollet.

De eodem. C. LXV.

Ex summa de cle. Itē nunquid clerici seculares q̄ nō portāt coronā vel tonsurā vl habitū ogruentē. vel q̄ nō itersunt diuinis officijs nec residēt nec deseruiūt ecclesie sue in statu salutis [illegible]. Ad hoc licet multi [illegible] in peccatis ⁊ dicētes oīa iura q̄ pp̄t hoc emanauerūt de cōsilio itelligenda. dico q nō. cū enī p tali apostasia pena grauis ⁊ multiplex īponat̄. patet q [illegible] nō [illegible] pcepta [illegible] astringeret̄ nec non [illegible] in aliquo punirent̄. hi autē q̄ nō frequētāt ecclesiā suā ⁊ se [illegible] beneficio. Et sum. fra. U. [illegible] beneficiati residere debeat in ecclesia vel pbendati in horis canonicis ⁊ officiis in ecclesia iteresse ad arbitriū boni viri [illegible] approbata cōsuetudinē ecclesie [illegible] tenent̄ aut singulis dieb⁹ ⁊ noctib⁹ residere. ad horas tñ canonicas dicēdas vel audiēdas [illegible] q̄ hec clericus in sacro cōstitut⁹ [illegible] beneficiat⁹ [illegible] tenet̄ ad horas canonicas qr ordo [illegible] officiū est annexū [illegible] in ordinatione sua. vide si bacten⁹ fuisti tardus: ad ecclesiā mō sis velox. Si bactenus [illegible] aut [illegible] aut abbas cum suo [illegible] tñ necessitas in [illegible] aut excōicat⁹ aut etiā degradat⁹. si rōne ordinis sacri an̄ tenebat̄ ad horas. tenet̄ ⁊ post. Degradat⁹ enim tenet̄ ad ea q̄ sūt oneris nō honoris. eodē mō si [illegible] suspēsus tamē aut excōicat⁹ vel degradat⁹ non debet dicere [illegible] ecclesia in suo ordine. Et cū solus dicat horas sīt q̄ suspēsus est vel degradat⁹. aut cū alijs nō officiādo ecclesiam. nō tñ dicere [illegible] vel similia vba q̄ ad dignitatē ordinis ptinēt. Excōicat⁹ autē nō debet cū alijs dicere horas. qr nō est ei cōicandū. Si autē cum aliqo suspēso aut excōicat̄ aut degradat̄ phiberet platus ne diceret horas putarem errorē esset expssus in mādato nec tenet̄ obedire. nisi fieret ex causa in odiū ⁊ errorē criminis pp̄etrati. sicut phibet aliqū ne reliquie obscenū excōmunicati misceant̄ cum alijs [illegible]. Sed picantur cantibus.

De eodem. C. LXVI.

Ex summa de casib⁹. Sed nūquid tenent̄ ad restitutionē illoꝝ fructuū quos [illegible] nō facientes seruitiū vel faciētes sine debito mō cū sint in pctō mortali. Ui. dicit q sic qr illa oblata fuerūt ecclesie ob cām. ridelicet vt [illegible] pro offerentib⁹ ⁊ inde paupes alerent̄. Qui ergo recepit ⁊ hoc nō facit infidelis est ⁊ necator pauperū. Itē cōmittit furtū qr subtrahit amico [illegible] q̄ obtulit. nō enī obtulit isti sed illi qui deberet facere seruitiū. Cōmittit etiā sacrilegiū qr fraudat totā ecclesiā [illegible] debet prodesse [illegible]. Itē Gregorius. In grauib⁹ periculis quos posuit⁹ [illegible] aliena nō [illegible] fuit. Idē. Cū is q̄ displicet ad intercedendū mittitur irati animus ad deteriora puocat̄. Qui sibi cōscius est: his auditis det ipse solutionē. Et summa fra. Ui. Uidet̄ immunere q nō est alia solutio: nisi q restituat fruct⁹ sic perceptos. Ego credo q nō tenet̄ ad restituēdū fructus pp̄ter h̄ solū q recepit illos aut expēdit dū erat in mortali: cū illos ī debitos vel licitos vsus expēderit. Si sī illos ōsūpsit p explēda voluptate vel luxu vl alio aut si defraudauit ecclesiā suo seruitio debito: ita q nec p se nec p vicariū seruiuit. fruct⁹ sic perceptos tenet̄ restituere dādo eos paupib⁹ vel ouertēdo in vtilitatē ecclesie nisi fuerit talis cōstitutio ecclesie in q̄ obtinebat bñficiū: q fructus quos amittit q̄ nō residet cedāt in vtilitatē residentiū in quo casu debet fieri restitutio cōuersi residentiū. Credo etiā q hec restitutio faciēda est de bonis pfimonialib⁹: aut aliunde q̄ de ecclesia acq̄sita si habeant̄ nō aūt de pceb. b⁹ bñfici ecclesiastici cū q̄cq̄d supest de hmōi fructib⁹ deductis expēsis suis legittimis circa se ⁊ familiā suā: ⁊ in alios licitos casib⁹ in pios vsus erogari debet: q̄nto et aliq̄s alia cupa sua tenent̄ ad restitutionē.

De pena apostate. C. LXVII.

Pena apostatarū perdit iura varietatē apostasia. Nā pro apostasia pñdie penis̄ apostasie excōicationē. Est enī heretic⁹ ⁊ infidel: ergo ⁊ p oīa excōicat⁹ ipso iure. Itē res eoꝝ publicant̄ ⁊ amittit [illegible] testamēti. nec in statū pstinū reuertunt̄ etiā pacta penitētia. Itē sunt infames: ⁊ repellunt̄ a dignitatib⁹ ⁊ alijs multis. Pro apostasia inobediētie repellit interim q̄s a testimōio: ⁊ infamis efficit̄: ⁊ excōicat̄. ⁊ si pseuerit ī inobediētia crescēte ptumacia debet cresce pena. Pro apostasia irregularitatis interim ab accusatiōe ⁊ testimōio mouet̄ tanq̄ infamis. Itē interim ad dignitatē vel ordinē pmouerī nō pōt. ⁊ si recepit sacrū ordinē: licȝ sit postea recōciliat⁹ absqȝ recepit penitētiā nō pōt absqȝ dispēsatiōe ro. pō. ministrare. [illegible] suscepto. Itē si admonit⁹ nō se correxerit est deponēd⁹. Itē interim caret puilegio clericali adeo q eū verberās nō incidit in canonē late sententie. Hoc tñ intelligas cū distinctiōe q̄ [illegible] de seruet. Si aūt obiciat̄ illud. xi. q. iii. iulian⁹. vbi multos catholicos obediebāt iuliano apostate impatori in oib⁹ q̄ nō erāt ꝯ deū. Dic q iulian⁹ adhuc tolerabat̄ ab ecclesia pp̄ter scādalū qd̄ timebat̄. Ul melius illud loquit̄ sm̄ antiq̄ iura qn̄ distinguebatur inter heresim veterē ⁊ nouā: damnatā ⁊ nō damnatā: manifestā ⁊ occultā. hodie sublate sunt oēs distinctiōes qr oīs heretic⁹ est ipso iure damnat⁹ et excōicat⁹. Extra. v. de apostat. Alex. iii. Clerici q̄ relicto ordine ⁊ habitu suo in apostasia tanq̄ laici cōuersant̄: si in criminib⁹ depbēsi fuerint ⁊ teneant̄ p cen. ec. nō petim⁹ vel decernim⁹ liberari. Inno. iii. Clerici q̄ sunt de apostasie crimine infamati: q̄ vidistis abiecerunt habitū clericalē nō sunt in seculari habitu tolerādi: s̄ ecclesiastica districtionē coercendi.

De transgressione voti. C. LXVIII.

Ex summa de ca. Sequit̄ de trāsgressiōe voti. Uotū est alicui⁹ boni cū deliberatione facta pmissio. Si enī fiat de re mala vel etiam de bona si sine deliberatiōe nō obligat. Jldo. In malis pmissis rescinde fidē. [illegible] Et summa fra. Ui. Sed nunqd q̄ mulieres faciūt in partu vel in infirmitatib⁹ aut angustijs suis aut [illegible] etiā cū q̄ vir̄ faciat mori ex aliq̄ angustia vel [illegible] teneāt̄ sic. Rñdeo. Si habuerunt intētionē obligādi se deo: cogitātes ⁊ de [illegible] q̄ mouebat eos ad vouēdū [illegible] vel alio periculo ⁊ si

ne. De excusione periculi propter quod euitandû vouebât tenenda sunt licz i tribulatiõe z pturbatiõe sint emissa Iuxta illud Reddã tibi vota mea que distinxerût labia mea. Nec fiunt huiusmodi vota sine deliberatiõe.ex quo vouêtes sunt in sana mête. Eadê credo de iuramêtis que nõ vergût in detrimêtû eterne salutis. Et sũma de casib⁹ Uotoꝝ alia necessitatis dicuntur ea. s. ad que implenda ois homo necessario tenet: siue vouet ea siue nõ. vt abrenũciare diabolo z oibus pompis eius: tenere fidê catholicã: seruare decalogû: z huiusmodi alia sine qb⁹ nõ est salus. z ad hoc se obligat quilibet in baptismo vnde quotiê̄scunqz postea peccat mortalit. est trãsgressor hui⁹ voti ergo tenet agere penitentiã ꝓ illo peccato. z preterea ꝓ trãsgressiõe. tñ nõ est sibi inponêda penitêtia tanqz pro diuersis mortalibus. sed tanqz p vno ex circũstãtia trãsgressionis aggrauato. Et sũma fris U. Trãsgressionis voti. s. fm magistrû. Ego autê credo qz ppẽ circũstantiã suscepti sacramêti qz in eodê genere peccati plus peccat fidelis qz infidelis z q post penitêtiã recidiuat qz q nõ penituit ceteris paribus. Nõ tñ credo qz nec in penitêtia nec in baptismo emittat votũ qz in illis magis est abrenũciatio vite preterite male z pfessio fidei qz aliqua obligatio respectu futuri. vñ in penitêtia nõ est de integritate sacramêti. nisi in casib⁹ expssis. nec votũ de nõ recidiuãdo vel pmissio sed sufficit hre ꝓpositũ de cauêdo a peccato in posterũ. Quidã tñ distinxerût iter votũ õme necessitat qd emittit in baptismo fm eos. z votũ scõe necessitat qd emittit in penitêtia z fz illorũ opinionê loqtur h magister. Et sũma de ca. Uotũ volũtariũ dicit illud bonũ ad qd nõ tenet aliqs qz sine illo põt esse saluus tñ spõte obligat se ad illud z ad id postea tenet vt votũ cõtinêtie abstinêtie pegrinatiõis. hoꝝ aliud purũ z absolutũ. vt cũ sine omni cõditiõe siue determinatiõe qs emittit votũ cõtinêtie abstinêtie vel pegrinationis vel simile. Aliud determinatũ vel cõditionale. vt cum quis vouês sic voueo pegrinationê si deus dederit mihi sanitatem vsqz ad mensem vel vsqz ad annũ z similia. Et sũma fratris U. In quo casu nõ tenet qs exequi votũ nisi extâte cõditiõe vel die. cum aũt aliqs vouet sine cõditiõe vel têporis pfixione tenet illud exequi statim cũ põt. nisi cũ in vouêdo aliud in mête habuerit. tñ datur ei têpus ad arbitriũ boni viri ad disponendũ de rebus suis.

C De Fractiõe voti simplicis z solênis. C. LXIX.

Tem votoꝝ aliud priuatum siue simplex. aliud publicũ siue solêne. Quãtũ ad deũ votum simplex nõ minus obligat qz solêne. Et vtriusqz transgressor peccat mortaliter. Statuit tñ q frangit solêne z grauior penitêtia sibi est iponenda. sic ergo dicit nõ min⁹ obligat. Lz in minori tpe. Itê qz vtriusqz fractio est mortalis sed alterius maior. z est ratio. qz in fractiõe solênis z deũ offendit z cõstitutionê ecclesie. z scandalũ suscitat in alia nõ sic. Et sũma fris U. Nota qz votũ simplex est cui nulla adhibet solênitas. Solêne vo dicit cui certa notificatio vel expssio de iure aut de cõsuetudine introducta adhibet. In voto pegrinationis adhibet solênitas p susceptionê pere z baculi benedicti a sacerdote vl p susceptionê crucis in voto terre sancte votũ autê cõtinêtie fz qsdã solênizat p susceptionê sacri ordinis. vel habit⁹ regularis vel p publicã scripturã. vel p attestationê facta corã epo vel etiã redditionê in manu publice persone sic intuit Jo. Jo. vero notauit qz votũ cõtinêtie solênizatur nisi tribus modis. vno mõ p sacri ordinis susceptionê. alio mõ cum aliquis vel aliq recepit vestê sacra a quocũqz. z post susceptionê incipit cohabitare cũ aliis monachis vel monialib⁹ in ecclesia ita qz aliquãdiu ibi stet iter illos vel illas. s. p triduũ. Tertio cũ dicit aliquis vel aliq corã epo vel abbate vel abbatissa aut corã duob⁹ vel trib⁹ testibus ego me deuoueo huic religioni. qz hoc nõ est aliud fz ꝓmittẽ dicere voueo cõtinêtiã. Et circa hoc notat qz Primũ est qz votũ solêne z ipedit z dirimit matrimoniũ sequês. Scõm est simplex z ipedit sed nõ dirimit. fz vo Laurẽtiũ nõ solênizat votũ monachus nisi p pfessionê vera vel psumptã siue tacitã vel expressam.

C Probabilius opinio de solênizatiõe voti. C. LXX.

Tego credo qz absqz ordinis susceptiõe z regulari pfessione põt in seculo remanendo aliqs vel aliq facere votũ castitatis solêne qd ipedit z dirimet matrimoniũ post ea ꝯtrahendũ. Et hoc si aliquis vel aliq nõ solũ pmittat de futuro sz cõsentiat de pñti in cõtinêtiã perpetuã obseruãdã z tradat se p hmõi votũ hoc mõ in obseruantiã in manu publice psone trãsferes in eã loco christi quo ad hoc potestatê sui corporis sui z anime. eadê psona publica approbate z recipiêtê hmõi traditionê z nõ solũ sic ꝯtrahit matrimoniũ spũale cũ deo sed etiã fit traductio z cõsummatio matrimonij hui⁹ quãtũ põt fieri in hoc seculo. vñ sicut post matrimoniũ carnale de pñti Jerũ. nõ põt alter altero viuête ad scõa vota trãsire z si fuerit cõsummatũ carnaliter nõ põt etiã p ingressum religiõis aut qualitercũqz propter fauorê religionis dissolui z sic post matrimoniũ spũale taliter cõtractũ traductũ z ꝯsũmatũ trãsire nõ potest ad matrimoniũ carnale qz si fiet de facto nihil aget. Nõ aũt qre huiusmodi votũ solêne impedit z dirimit matrimoniũ postea ꝯtrahendũ hoc est qz in simplici voto ꝯtinêtie sola est pmissio de futuro. z vbi adhibet pdicta solênitas: fit traductio z trãslatio: z trãsitus in ius z potestatê christi p approbationê z receptionê factã p huiusmodi publicã psonã. Et sicut in vêditiõe facta duob⁹ in aure est potior traditio prior. ita qz secũda traditio nõ trãsferret dominiũ is tñ prima. sic post matrimoniũ spũale sic ꝯtractũ nõ põt ꝯtrahês trãsferre potestatê sui in matrimoniũ carnale. Sz ad hãc solênisationê necessaria sũt quatuor. sine quib⁹ nõ erit hmõi votũ solêne quãuis fiat corã toto mũdo. s. ꝯsensus de pñti in ppetuã ꝯtinêtiã vt dictũ est. Et notificatio eiusdê cõsensus facta publice psone. sicut in matrimonio carnali necessaria est notificatio ꝯsensus. Itê traditio facta in manu publice psone. Itê approbatio z receptio facta per illã publicã psonã qz quicũqz vo teneat aliqs vel tradat vel det se deo quãtũ in se est in hmõi matrimoniũ spũale. Et nisi assit vicari⁹ dñi q loco ei⁹ acceptet z recipiat huiusmodi votũ z traditionê nõ erit nisi votũ simplex: qd bene emitti a secuları z in seculo remanêti. Publica aũt psona quo ad h intelligêda est epũs: ad quê regulariũ ptinêt hec maiora: z illi etiã qui sup talib⁹ hñt mãdatũ epĩ generale vel spãle. z illi q de ꝯsuetudine talia vota ꝯsueuerũt recipe. z illi etiã q gerũt negociũ epĩ in hac pte absqz mãdato: dũ tñ epũs qd gestũ est postmodũ habeat ratũ. Oẽs cetere psone quo ad hoc credo qz sint habêde pro priuatis.

C Que Uota possunt redimi vel cõmutari. C. LXXI.

Xtra. iiii. de voto z voti redê. Alexã. iii. De peregrinationis votis an elemosinis an redimi possint: vl pro necessitate in aliud cõmutari? Respõdem⁹ qz ad ei⁹ q pficere pdet arbitriũ vt ꝯsideret diligêti⁹ qlitatê psone z cãm cõmutationis. s. an ex infirmitate siue ꝑ sufficiêtia diuitiarũ. an alia cã ꝓhabili pegrinatio an recõpêsatio maior sit z magis deo accepta. z fm hoc debet exinde dispêsare. Et sũma de ca. Quedã vota nullo mõ pñt redimi vel cõmutari. vt oia vota necessitatis: z de voluntarijs votũ ꝯtinêtie. Uotũ necessitatis ideo dico. qz nõ est cõmutatio vel dispensatio ꝯ deu. Põt tñ papa vba euãgelij interptari. vt qn in ore duoꝝ vel triũ stet omne vbũ. interptat sic. i. nõ paucoꝝ. Sũt enĩ plures casus i quib⁹ plures testes reqrunt. Itê põt dispẽsare ꝯtra apl'm z oẽm hoiem quicũqz scriptoꝝ dicta mutare: nisi in his q illi de fidei articul' dixerũt. Itê votũ ꝯtinêtie ideo nõ põt cõmutari qz nũqz põset meli⁹ inueniri in qd fieret cõmutatio tñ si nõ est solênisatũ sz simplex lz tal q sic vouit simplicit: peccet mortalit matrimoniũ ꝯtrahêdo. si tñ ꝯtraxerit z p vba de pñti tenet matrimoniũ z ipse debet agere penitêtiã de fractiõe voti. sicut ecõuerso soluit matrimoniũ p religiõis ingressum ante carnalê copulã. Alia vo voluntaria vota pñt redimi vl cõmutari in opus aliud pietatis. Sz ad h duo exigunt vt talia vota cõmutatiõis cã z supioris auctoritas. Cã vt si vouês sit senex debil vel infirm⁹ vel si et ꝑh⁹ absentia guerra vel turbatio timeretur in terra. vel si redêptio vel cõmutatio melior videat z magis accepta deo qz pegrinatio vel abstinêtia. Itê vtrũ habeant cãm tpalê vel ppetuã. vt in pmo casu indulgeat dilatio: in secundo redêptio. Supioris auctoritas exigit: qz nemini licet auctoritate ꝓpria redimere vel cõmutare. Est tñ differêtia inter votũ terre scẽ z alia vota: qz de voto terre scẽ redimêdo cõmutãdo z differêdo nullus põt se intromittere nisi papa vl alius de suo speciali mãdato. In alijs aũt votis redimêdis cõmutandis vel differêdis licz quidã aliter dixerint: z aũt hodie aliter dico qz suus diocesanus epũs considerans causas potest auctoritatê prestare.

C De Arbitrio supioris in votis cõmutandis. C. LXXII.

Ota circa arbitriũ supioris: qz omne tale votũ potest cõmutari in votũ religiõis: qz dicit inde beatus Alexã. iii. frater mei⁹ Uñ Alexã. iii. sic fracti voti nullaten⁹ habeant q tpale obsequiũ in ppetuã noscunt' religiõis obseruantiã cõmutare. Inno Nec mutat aliqs ꝓpositũ qui pro salute aie sue vtili⁹ aliqd meditat. Et sũma fris U. Credo tñ qz si raptor fuerit vl vsurari⁹ q multa de alieno habuerat: aut multos dãnificauerat: z qz nesciebat quib⁹ facienda erat restitutio vouit qz illa expêderet in subsidiũ terre scẽ nõ põt sine speciali licentia pape in aliud eius votũ cõuertere: ꝑ ingressũ religiõis ipso iure absolutus sit a labore peregrinationis. Si autê non vouit (vt dictũ est) potest ingrediês monasteriũ aliter de illis disponere: z in alios

pios vsus erogare cū cōsilio epi vel penitētiarii sui. Itē ꝗ de medio cribus psonis sine dubio veꝝ est ꝙ p ingressum religiōis liberant a voto crucis. Sed nūquid idem de rege imꝑatore duce vel comite aliquo ꝑpotēte et quo pēdet tot exercit⁹ cruce signatoꝝ ⁊ de cuius absentia dissoluitur. Quid si vouit ꝙ toto tpe vite sue vel vsqꝫ ad triennium vel septēnium militabit in terra sancta ⁊ tenebit secum mille vel duo milia militū. Rñdeo nisi pbabiliter dubitet verum circa arduas hmōi psonas ponderare debeat cōes vtilitas vel puta credo papā potius esse cōsulēdū in hoc casu ꝙ̄ aliqd temere diffiniēdū. Quid si aliqs cruce signat⁹ vel aliās vouit ꝙ expēderet vel mitteret in subsidiū terre sancte c. marcas postea īgredit religionē, nunqd est liberat⁹ oino. Rñdeo sic quo ad laborē pegrinatiōis nō quo ad pecuniā ꝑdictā qꝛ nec eps nec abbas nec ali⁹ absqꝫ spāli licētia pape pōt mutare vota terre sancte nec ipso iure mutant p īgressū religionis nisi quo ad laborē pegrinatiōis. Ex sūma de ca. Itē in redēptiōe seu cōmutatiōe ds supior habere ɔsideratione ad facultates vouētis ⁊ expēsas qs posset facere vel factur⁹ esset si votū ipleret. et si sit votū hiero[illegible] mutanū vel simile puta ꝯ̄ hereticos vel aliud tale. et oia sine [illegible] trāsmittat p aliquē vel p aliquos viros religiosos in vsus ⁊ subsidiū terre sancte seu catholicoꝝ p fide pugnātiū totalē trāsferēda. In voto abstinētie habēda est rō aspitatis ieiunioꝝ panis ⁊ aque ⁊ oium alioꝝ q̄ in voto fuerint cōpꝛehēsa cōsideran etiā de affluētia vouētis. Nā in eadē specie voti aliquis paup posset redimere cū c sol. vel etiā vno denario vel nullo si nihil haberet vel habere posset. vbi rex vel comes nō pōt cū mille marcis argēti. Ex sūma fris U. Generalis autē doctrina circa hmōi redēptionē votoꝝ dari nō pōt de facili cū ex varijs circūstantiis psonarū huiusmōi redēptio varie sit tractāda.

C De redēptione voti terre sancte. C. LXXIII.

Extra. de voto ⁊ voti re. Ales iii. Cū trecētis ecclesia cōtra libertatē ecclesiasticā grauaret. nec [illegible] p campan. ⁊ comitē in [illegible] pribus. cōstitutū eidē eccl. ⁊ crederes de facili posse subueniri ad ipsā ppositū accedere ⁊ in signū pegrinatiōis terre de [illegible] dominicam crucē assumpsisti. [illegible] tuā cōspicientes [illegible] sine cōsilio [illegible] ad [illegible] temere. Et q̄ in [illegible] duxim⁹ [illegible] attēdēda q̄d liceat sm eq̄tate q̄d deceat sm honestatē ⁊ q̄d expediat sm vtilitatē. Sane nō videbat ꝯ̄ votū [illegible] vel res cū [illegible] ea vouēte ⁊ reddite dño deo vestro. Sz nec decēs [illegible] nemo mittēs manū ad aratrū ⁊ respiciēs retro apt⁹ est regno dei [illegible]. Nec expedire videbat cū et ab [illegible] tua [illegible] posset [illegible] mētib⁹ generari. Qd eni agit a platis de facili trahit a subditis in exēplū. [illegible] etiā votū qd [illegible] sancta ⁊ honestū erat et [illegible] vouētis [illegible] videbat. Cū enim [illegible] canonica [illegible] clericus absqꝫ licētia [illegible] pegrinari nō debeat ⁊ eps nō min⁹ imo potius se [illegible] poterat merito [illegible] genera [illegible] votū peregrinationis qua te tamdiu abesse [illegible] res emittere non deberes. ⁊ infra. Tibi pro te ⁊ famulis tuis licētiā concedimus votū peregrinationis taliter cōmutare et expensas qs fueras in eundo morando redeundo facturus alicui religioso committas in necessarios vsus terre sancte. sine diminutione qualibet transferendas. ⁊ infra. [illegible] ⁊ elemosinis [illegible] sis. instādo vigilijs deuotius vacādo orationibus ⁊ in ieiunijs fortius te exercens [illegible] faciendā specialiter [illegible] comitem [illegible] votū pegrinationis emiseris [illegible] dubitato de medio. qꝛ cessauere cause facili⁹ cessare potuit ⁊ effectus.

C De Eodem. C. LXXIIII.

E his qui p succursu terre [illegible] signo crucis sumptu. ppē infirmitatē vel paupertatē. vel aliā iustā causam votum [illegible] adimplere. Respōdeo ꝙ debiles [illegible] effectū accedūt. cū isti pugnare nō possunt. ⁊ illi mēdicare cogant. nisi forte sint nobiles [illegible] cant. vel artifices ⁊ agricole q̄ de laboribus suis sibi possint acquirere necessaria ⁊ terre sancte ⁊ subsidia ministrare. q̄uis non multi taliū ppter breuitatē possessionū ⁊ paucitatē inhabitantiū ibi sunt [illegible] ⁊ eos qui perpetuā īpedimenti causam credunt habere. D. primis indulgēda est dilatio. scdis autē est redēptio iniūgenda. ac rerum [illegible] per [illegible] terre sancte trāsmittant [illegible] per alios qd per se nequeant adimplere. Item

sus inter alios q̄ pro defensiōe terre scē votū pegrinatiōis emiserit et eos quib⁹ pro satisfactiōe suoꝝ criminū iter pegrinatiōis iniūgi credim⁹ distinguēdū. qꝛ circa primos plus terre scē succursus [illegible] ca secūdos plus laboris itineris sm intētione vouētis ⁊ penitētis debet attēdi. Unde si qs ꝑ mē vouētiū [illegible] ad pugnādū q̄uis abilis ad eundū [illegible] est redimere votū ꝙ̄ expēsas cōsumē. Qd ⁊ de penitēte q̄ ppter debilitatē nō pōt [illegible] peregrinationis implere saue valet intelligi. nō aūt de illo q̄ q̄uis sit impotēs ad bellandū potēs tñ est ad eundū. Et infra. De mulierib⁹ aūt ꝑ credimus obseruandum. et q̄ remanere noluerint viros suos sequāt. Cetere vo nisi forte sint diuites q̄ secum in suis expēsis possint ducere bellatores votū redimāt qd vouerūt. Itē plerūqꝫ dēbiles et si p se pugnare nō pnt maturitate tñ ɔsilij valent pdesse pugnātib⁹ ⁊ psone defendēdos alios releuare. In tāta quoqꝫ necessitate p[illegible] christianitatis ne terre scē impediat subsidiū viri pter assensum vxoꝝ votū hmōi pegrinatiōis ppositū vouere valēt libere ⁊ qd vouerūt libere adimplere. De clericis vo dicim⁹ rñdendū. ꝙ cū clericatus officiū eos reddat inutiles ad pugnādū nisi vel ɔsilio strēnuit. vel officio pdicatiōis instructi [illegible] magnatū sint obsequio deputati vel vsqꝫ adeo diuites fuerint ⁊ potētes. vt i expēsis suis aliquos secū ducē valeāt bellatores magis ab eis expedit redēptionē accipe ꝙ̄ ad votū eos cogere prosequendū.

C De Votorum irritatione. C LXXV

X sūma de ca. Pōt aūt votū volūtariū irritari duob⁹ modis s. defectu cōditionis s. general puta si viuero si potero si deus voluerit q̄ semp subintelligunt etiā si non apponant. Siue spalis puta si fili⁹ meus fuerit liberat⁹ de infirmitate visitabo scm iacobū vel simile hic sic si defecerit cōditio nō obliget ex voto alr sic. Et hoc intelligas vbi tota obligatio ponebat in euētu cōditionis. Alter si alia fuit ɔscientia vel etiā si fecit votū ob causā publicē ⁊ nō expressam sic vouēs ⁊ pter ɔsciētiā ⁊ pter scādalū tollēdū votū tenet implere. Potestate do supioris [illegible] pliciter. Sūt eni q̄dā p̄ore q̄ nō habēt liberā facultatē vouēdi. vt ecce monach⁹ nō pōt facē votū abstinētie vel pegrinatiōis vel sic aliqd aliud vouerit nō debet etiā sine licētia abbatis. Excipit votū strictioris religiōis. Nā qd decit apte Greg. ⁊ Urban⁹ papa. ph[illegible] canonicis regularib⁹ ad monasticā religionē trāsire absqꝫ pmissiōe prīs ac cōgregationis intelligit de his q̄ sentantis cā trāsire volūt. Ex sūma fris U. Nota tñ ꝙ si qs vouit ꝙ iret ad scm iacobū qꝛ credebat ibi inuenire fratrē suū ⁊ nihilominus pter redēmēda pecuniā sua. In hoc casu q̄uis frātrē suū decesse te ante ꝙ̄ iter arriperet nihilominus tñ ire pter aliā causam tenet. Idem intelligas quotiēscūqꝫ vouet aliqs ex duabus causis vel pluribus ⁊ nihilominus intendit se obligare qualibet illarum causarum extante.

C De Uotis monachorum. C. LXXVI.

X summa de casibus. Circa votum peregrinationis vel abstinentie queritur vtrum abbas vel prior vel alius prelatus possit absoluere religiosos sibi subditos ab huiusmod. votis quib⁹ se astrinxerant ante ingressum religionis. Ad hoc dicit [illegible] ipsa religio statim in suo ingressu soluit huiusmod. vota qꝛ a solutum [illegible] cultū iuramēti ⁊ obedientie. Immo expressa est decretalis: quia nō frangitur votū cum in melius cōmutat. nec est necessaria certa satisfactio peccati vbi totum vite tempus [illegible] condicionis. R. [illegible] tenent adimplere quod promiserunt nisi [illegible] tus fuis dispenset cum eis. Mihi videtur q̄ si aliquis [illegible] huiusmod. vota [illegible] cōmutare [illegible] prelati auctoritaté intrant religioné absolutus est [illegible] circa redēptioné [illegible] nō intēdebat cōmutare vel etiā intēdebat sanō interueniente auctoritas epi [illegible] dici ꝙ [illegible] huiusmodi votū [illegible] D. Consulo tñ ꝙ dispenset prelatus: sicut dicūt alij: quia tuti⁹ est. Itē nota q̄nō potest iniūgere pater [illegible] necessitaté peregrinādi: pecuniariam vō satisfactionē bene potest iniūgere. Causa. [illegible] monach[illegible] sit liberū: et concilio triburiensi habet: in quo sic statutū est: Uirginee [illegible] consentiendo [illegible] Sed obicit illud Basilii Monachū nō licet votū vouere sine consensu abbatis sui. Si autē vouerit: frangendū erit. Item illud agatensis [illegible] Monachū [illegible] voluntate ad alterum monasteriū cōmigrante [illegible] abbas [illegible] reuertē p[illegible]

sed vbicūq fuerit ab abbate suo sub auctoritate canonum reuocet. Idē clericis sine cōmēdaticiis litteris vel epistolis eps sua licētia nō potest euagari. In monachis quo p̄sentis sūie sola erueatur. Seruādū quoq est de monachis. ne eis ad solitarias cellulas liceat a cōgregatiōe discedere nisi forte pbatis post emeritos labores aut ppter infirmitatis necessitatē asperior abbatis licētia regula remittatur. Uez hoc intelligēdū est de monachis religiose viuētib⁹ qb⁹ vota spālis abstinētie vel alicuius districtionis q̄ generalē ɔsuetudinē sine fratrū excedat. sine abbat' ɔsensu vouere nō licet sup eos frēs scādalizent. Lū enī illoꝝ statutū est hoc q̄ regularē disciplinā subuertentes peregrinatiōis vota sibi assumunt qḋ nec monacho nec etiam clerico licet ne hac occasione ad secularē ɔuersationē redeat.

¶ De his q̄ voto religiōis nō tenent. C. LXXVII.

Xtra. iii. de regularib⁹ ꝛ tran. ad re. Inno. iii. Cū alienatus nō sentiat ac p hoc nō valeat consentire: eū deuiātem ab obseruatiōe monastici ordinis absolutū nisi postq̄ mētis sue factus est cōpos spontanea voluntate pfessionē fecerit monachalē. Ibidē de voto ꝛ vo. re. Alex. iii. Cū ex quadā minutiōe nimio fusses motus pauore pternitas hec vba ptulisti. nō hic diu morabor. pponēs in aio q religionis habitū esses aliqn̄ suscepturus ꝛ infra. Tibi igit' mādemus q si plus in voto nō est pcessiit trāsgressor iudicari nō poter' sinō imipleas qḋ dixisti. Idē. Reus fracti voti nō habet: q̄ tpale obsequium in perpetuā noscit' religiōis obseruātiā cōmutare. Itē de impuberibus aut aetatis q̄ voto religiōis astricti nō sunt multa supius dicta sunt. Et sūma de ca. Greg. ix. Cōstituit q nouitii in pbatiōe positi possint ad priorē statū libere īfra annū redire. Nisi in trib⁹ casib⁹. Primus si acceperūt habitū q̄ dari pfitētib⁹ ɔsueuit. Secūdus si fecerit pfessionē. Tertius si euidēter apparet q tales absolute volunt vitā mutare vel in religiōe ppetuo deseruire. Et qualiter sciet q fuerint in pbatiōe. Rñdeo vel q: ptestati sunt se velle esse in pbatiōe. vel q: acceperunt habitū nouitioꝝ vel q: talis est ordo qui nō ɔsueuit recipe aliquē ad pfessionē nisi pbatiōe pmissa. Quod aūt sequit infra annū intellige vbi annus statutus est ad pbatiōē. Idē eū crederē de alio tpe si esset ad hoc statutū. Quid si nō appa ret euidēter q voluit vitā mutare ꝛ in religione perpetua deseruire in iudicio tñ penitētie ɔsiet q sui voluptatis cōpos fuit ꝛ premissa deliberatiōe intrauit. Dico q nō licet redire ad seculū ꝛ si dubitaret idē cōsulerē. q: in dubiis via tutior est eligēda. Ex sūma fratris U. Itē sine preiudicio credo q solū ppositū nō obligat nec est mortale venire ɔtra nisi addat pmissio vel votū expressum vel tacitū hic presumptū et cū q̄s recipit habitū pfessoꝝ licet nihil dicat verbo. vel cu recipit habitū nouitii exprimēdo ppositū suū de ppetua obseruātia religionis. Receptio eni habitus nouitii cū euidēti expressiōe huius ppositi voti presumptionē inducit ad qḋ neutrū p se sufficeret. Sic credo q ppositū eūdi vltra mare vel ad sanctū Jacobū sine voto nō obligat. nisi crucē accipiat quo ad pmā casum. aut a sacerdote suo perā ꝛ baculū benedictū sicut fieri ɔsueuit quo ad scdm.

¶ De his q̄ ad votū seruādū iure cōpellunt. LXXVIII.

Xtra. iii. de regularib⁹. Ex parte tolet. Et clerici qui se fingūt habitū ꝛ nomine monachos ꝛ nō sunt cogant' vel veri monachi sint vel veri clerici. Alex. iii. De clericis q̄ religionis habitū susceperūt ꝛ ante pfessionē ad priorē sunt statū conuersi. Rñdemus q si religionis austeritatē ad quā migrasse noscunt' seruare noluerint ad mitiorē sunt religionem transire cogendi. [illegible] si ante susceptum huiusmodi habitum positi in probatiōe recedere voluerint fm regulā beati benedicti nō videnf prohiberi ad priorē statū redire. [illegible] ꝛ in eadē veste in qua venerit reuertant'. Clemēs. iii. Monachū aut paterna deuotio aut ppria pfessio facit. Idē. Cū monachum faciat non habitus sed professio regularis et quo ad couertēdū votū emittit' ꝛ recipit' ab abbate vt talis fiat mōachus ꝛ reddat dño q promisit [illegible]. Itē Inno. iii. Idē. Licet tēpus probationis annus [illegible] fit indultū nō solū in fauorē conuersi sed etiam monasterii. vt ꝛ ille asperitates illius. ꝛ istud mores illius [illegible] ante [illegible] regulariter [illegible] q̄ cōuerti desiderat habitū suscepit ꝛ professionē emisit abbate per se vel per [illegible] monastēriū ꝛ monachalē habitū [illegible] renunciare [illegible] introductū. Ideoq obligat' p professionē emissam pariter ꝛ acceptā. Et [illegible] fit regulariter institutū. Ibidē de vo.

ꝛ vo. re. Alex. iii. Nobis intimasti te suscipiendi regularem habitū votum solēniter emisisse. eiq termino transacto nō curasses qḋ noueras adimplere vocatus fuisti ad regimen ecclesie gebeñ. Consulimus vt si tuā saluare desideras ɔsciaꝛ regimen religionis eccl'e mature [illegible] ac reddas altissimo vota tua. [illegible] si capitm eiusdem gebeñ. eccl'ie te postmodū duxerit canonice eligēdū electionē recipe de te factā poteris. Ex sum. de ca. Quid si non metu si do o inductus intrauit q̄s religionem. nunqḋ poterit allegare deceptionem ꝛ exire. Dico q non. non enim poterit dicere se deceptum cuius cōditio melior facta est. nec alterius dolo sed sue potius fatuitati ascribat.

¶ De Eodem. C. LXXIX.

X summa de ca. Pone q aliq̄s secularis vidit mōasteriū dissolutū mōachos splēdide comedere. bene etiā idutos ꝛ sīlia. cogitat hūc ordinē bene possum sustinere igredit'. postea fit inq̄sitio in monasterio: cōpellunt' ad regulam obseruandā. Iste dicit nō noui hanc asperitatē quam modo vultis imponere. nolo eam tenere. querit' vtrū possit cogi. videt' q nō q: sicut nō potest q̄s cogi ad totum votū ita nec ad voti augmentū. Item q: idem iuris est in parte ꝛ in toto sed ab initio nō poterat cogi ad totū g nec ad partē. Contra q̄ facit pfessionē fm regulā beati Benedicti obligat se ad eam totaliter obseruandā. Nā qui nihil excipit oia cōprehēdit. Itē aut intendebat viuere regulariter. aut irregularit'. In primo casu ptz q tenet'. in scđo idē q: etiā si expressisset turpis adiectio p non adiecta haberet' ꝛ teneret' regularit' viuere. Itē adiectio apposita cōtra naturā ɔtractus nō mutat ɔtractū. Idem in adiectiōe posita contra legē. Solutio indistincte dico q nō potest redire ad seculū et quo fecit tibi pfessionē. Sed vtrū ibi cogat' manere distinguo aut erat peritus iuris: aut ignarus. In primo casu nō pōt recedere. q: intelligit' se obligasse non ad id qḋ fiebat sed ad id qḋ fieri debeat. In secūdo casu subdistinguo aut fuit ei explanata aspitas regule ꝛ tunc idem qḋ in iurisperito. aut nō. ꝛ tunc si credebat eos regulariter viuere ꝛ ad illā aspitatē se voluit obligare nō ad maiorē ꝛ hoc expressit. non coget' ibi manere si transibit ad aliū ordinē quē valebit sustinē. Si do nō expressit credo q debeat manere nec pōt allegare dolum nec deceptionē q: sit melior [illegible] pōt magis imputare fatuitati sue non examinauit vt debuit. Uel dic indistincte q debz remanere q: dolus aliorum vel simplicitas vouentis nō excusat [illegible] libus. Ex sum. fratris U. Quid de illo qui vouit q intraret ordinem cisterciēs. nunqḋ potest intrare laxiorē ordinem. Respondeo intrare tenetur ordinem cisterciēs. ad pbandum religi. ꝛ hoc q: poterit placere. ꝛ sic ibi remanere. licet postq̄ intrauerit in pbationē ꝛ habitū nouitii susceperit possit recedere nisi vouerit non solum q intraret. sed q ibi monach⁹ fieret aut vsq ad mortē ibi perseueraret. in quo casu non artetur per regulam ad remanendū. tamen transgressor est voti si ad religionem transierit laxiorem.

¶ Qualit' mōacho liceat ad artiorē regulā trāsire. C. LXXX.

Xtra. iii. de regularibus ꝛ trās. ad reli. Inno. tertius. Licet quibusdā monachis [illegible] nec nō hospitalariis ꝛ tēplariis a sede apo. sit idultū. ne postq̄ aliquis pfessus fuerit apud eos ad aliū locum possit ipsis inuitis [illegible] religionis obtentu transire et [illegible] fm apostolū in ea deuotiōe permaneat in qua [illegible] tus q: tamē vbi [illegible] libertas ꝛ q̄ [illegible] agunt nō sūt sub lege q: lex non est posita [illegible] non [illegible] cessum ne q̄s et temeritate vel leuitate [illegible] dinis sub pretextu maioris religionis ad alium ordinē transuolaret. sicut frequenter a multis ɔstat esse presumptū. non quidē vt ei trāseundi licētia denegetur qui eam cū humilitate postulauerit [illegible] puritate. vt nō ficte sed vere ad frugē melioris vite valeat trāsmigrare. Talis g postq̄ a plato suo transeūdi licētiā postulauerit ex lege priuata que publice legi preiudicat absolut⁹ libere [illegible] te ppositū adimplere nō obstante indulto [illegible] ergo [illegible] potestatem archiepus ꝛ epūs [illegible] ad deserendam [illegible] q: sicut subdit⁹ a plato cū humilitate ꝛ puritate transeundi debet licētiā [illegible] difficultate ꝛ prauitate qualibet trāseundi licentiā indulgere. ne videat' [illegible] debetur vtrū quis [illegible] ad artiorē ordinem ex charitate an ex temeritate trāsire. superioris ē iudiciū requirendū ne forte angel⁹ sa

[illegible]bere in locus angelorum se trāsformat ille semper regula inuiolabili ter obseruata [illegible] ab [illegible] licētia. Ro pon [illegible] occasiōe quā liber de [illegible] sp[illegible] perficit. Et in hoc casu re [illegible] doctrina [illegible] citado cōtēplationi ꝛ labor quem. Unde qui pōt [illegible] pacifice pariter ꝛ [illegible] nō de [illegible] postulare licētia aut cum obtinere. Si ergo. [illegible] monachus [illegible] ad fratres [illegible] [illegible] nō et [illegible] vestro [illegible] dero garet si et apud eos vitā duceret artiorē. Man. qua sup eo qd de corde puro ꝛ cōsciētia bona ꝛ fide nō ficta fecisse dignoscit. eū nulla [illegible] molestetis qꝛ charitas est fons [illegible] cui nō cōcat alienus.

Ⅽ De Trāseūtiū ꝛ fugitiuoꝝ reuocatiōe. C. LXXXI.

X summa fratris U. Nunqd si trāseat aliqs nō petita licētia ad artiorē religiōe eo solo pōt reuocari a [illegible]. Rñdeo qꝛ nō maxime si pfessione fecit vbi se trāstulit [illegible] fieri [illegible] [illegible] facta tenēt. Itē pone qꝛ īpetrauit aliqs regularis licētiā ab abbate suo trāseundi ad artiorē religiōnē postea penitet ille nunqd abbas predictus tenet eū recipe reuertētē. Rñdeo [illegible] vel nō pōt inuenire artiorē religionē vbi recipiat aut nō pōt sustinere asperitatē illius postqꝫ pbauit eā tenet eū recipe si reuertit ante factā ibidē pfessionē aut nōdū trāsacto tpe pbationis nec pōt repellere [illegible] licētie vel renūciationis si renunciauit primo monasterio cum facta sit ei cā [illegible] trāsiret ad artiorē religionē ꝛ causa secuta nō fuit alias eū nō tenet recipe. Quid si petit licētiā transeūdi ꝛ abbas dicit qꝛ deliberaret ꝛ anteqꝫ rñdeat ille penitet dicēs qꝛ nō vult transire. Abbas tñ postea licētiat eū nunqd tenet exire. Rñdeo qꝛ nō [illegible] nō concurrerūt eodē tpe volūtas petētis ꝛ licētiātis. Credo autē qꝛ vbi quis licētiā petit transeūdi ad artiorē religionē sufficit licētia solius abbatis [illegible] ad parē [illegible] qꝛ nō sufficit licētia [illegible] sine licētia cōuētus [illegible] minus [illegible] con sensus capituli. Ad laxiorē aūt religionē nō pōt trāsire etiā de cōsensu abbatis ꝛ cōuētus. qꝛ cōtra ius est. Cū aūt ꝛ cōuētus licētiat aliquē simpliciter ꝛ ille renūciet simpliciter suo mōasterio ex odio [illegible] [illegible] de cā nō valet qd agit qꝛ hoc non est nisi dare licētiā euagatiōis ꝛ dissolutiōis. Extra. iii. de regularib ꝛ tran. ad rel. [illegible] capitulis celebrādis [illegible] statutū ge. dcil. Abbates siue priores fugitiuos ꝛ eiectos de ordine suo requirant [illegible] recipi [illegible] fm ordinē generalē abbates ꝛ priores eoꝝ ad receptionē eoꝝ cen. ec. cōpellant. salua ordinis disciplina. Qd si hec regularis ordo nō patit: auctoritate nostra [illegible] [illegible] apud eadē monasteria sint in locis cōpetētib sibi absqꝫ grauamine [illegible] fieri poterit. [illegible] in domib aliis eiusdē ordinis ad agendā penitentiā [illegible] necessaria ministrent. Si vero [illegible] dictos inobedientes inuenerint. eos excōicent. ꝛ tādiu faciat a prelatis excōmunicatos publice denunciari. donec ad mandatum ipsoꝝ humiliter reuertantur.

Ⅽ De Uotis sponsoꝝ ꝛ seruoꝝ. C. LXXXII.

X summa de ca. Quod aūt superius dictū est de monacho. intelligas ꝛ de clerico seculari nō in voto abstinētie: sꝫ religiōis ꝛ peregrinatiōis. Sꝫ hoc fallit in epō q nec votum peregrinatiōis vel religionis pōt facere nisi obtēta licētia pape. Itē nec [illegible] volūtate [illegible] si seruus [illegible] religionē [illegible] vel etiā [illegible] cognita. qꝛ nescit vtrū sit liber vel seruus. nō debet recipi ad monachatū p trienniū. ita qꝛ si sit seruus vel ratiocinijs obligatus vel colonus. ꝛ originarius vel ascriptitius ꝛ queratur a dño suo. reddatur cum [illegible] bis qꝫ attulerit: fide tñ accepta de īpunitate. Si aūt infra triennium nō fuit reqsitus postea queri nō pōt. Qñ incipiet cōputari illud trienniū dicit. H. qꝛ a tpe ingressus: ꝛ curret cōtinue in fauorē religionis. Ja. Jo. ꝛ alij plurimi dicūt qꝛ a tpe scietie dñi. Quid si recepitur eū ad pfessionē [illegible] debet remanere in ordine: ꝛ monasteriū satisfacere dño. qꝛ fuit in culpa [illegible] liberū. eū interrogabat de hoc vel forte probabat hoc p falsos testes ꝛ corruptos [illegible] gratia [illegible] dignus vel vilis habitu quē furtiue accepit ꝛ restituet dño. Ex summa [illegible] monachus [illegible] dominus [illegible] uere cōtinētiā ꝛ ppriis abrenūciare ꝛ viuere fm regulā monachorum [illegible] monachus. [illegible] aut dicit magister qꝛ predictus seruus debet in or

dine remanere in fauorē religionis: qd satis potest [illegible] qñ seruus huiusmōi bona fide intrauerat monasteriū credens se esse liberū alias [illegible] detur dño restituendus si velit dñs. Quid si postea fuerit manumissus. nunqd tenebit reuerti ad monasterium vbi pfessionē fecit. Rñdeo dicit quidā qꝛ non. Sed [illegible] qꝛ [illegible] qꝛ non fuerit monachus qꝛ tñ qñtū in eo fuit monachus fuit tenet redire ad monasteriū. Sꝫ qd cōtra videt extra de cōuer. ciu. qdā intrauit. placet ꝛ difficile est videre dato qꝛ seruus manēs seruus monachus fieri nō possit. Sed dato qꝛ possit sicut videt sentire [illegible] factus est mihi. qꝛ aliud est de viro inuita vxore intrante monasteriū q monachus est nō pōt qꝛ vouere cōtinētiā sine cōsensu vxoris nō pōt q cōtinētia annexa est regule monachali vñ reuocatus ab vxore de monasterio. ipsa mortua nō tenet reuerti ad monasteriū qꝛ nunqꝫ mōach fuit. sꝫ seruus adepta libertate tenet reuerti. qꝛ monachus fuit.

Ⅽ De Uotis impuberum. C. LXXXIII.

X summa de ca. Itē nec impuberes absqꝫ parentum aut tutoris auctoritate vouere pñt religionē vel peregrinationē. Itaqꝫ nota qꝛ ingrediēs monasteriū. aut est adultus aut impubes. In primo casu si intrat sponte ꝛ facit pfessionē expressam vel tacitā. nō poterit exire. Et dicit sponte qꝛ si inuitus intraret nō tenet etiā si pꝫter aliquē culpā sibi īponeret ad penitētiā agendā. Et intelligas inuitū q intrauit propter metū q pōt cadere in viri constantem videlicet mortis vel verberū vel seruitutis. vel stupri [illegible] Si vero impubes intrat. aut ab alio ponitur in monasterio puta patre vel tutore. aut ppria auctoritate. In primo casu [illegible] nō consentit pōt egredi quādo voluerit vsqꝫ ad etatē legitimā. Si aūt cōsentit licet cōsensus illius q sit añ ānos pubertatis nō teneat. tñ exire nō pōt priusqꝫ peruenerit ad etatē legitimā ad instar carnalis matrimonij. Sꝫ qꝫ cito peruenerit ad pfectā etatē pōt egredi. Si vero impubes ppria auctoritate intrauerit pōt extrahi a patre vel tutore infra annum vel diem. h tñ addit Innocē. [illegible] in matrimonio carnali malitia supplet etatē ita ꝛ in spirituali. Itē si quis impubes doli tñ capax spōte intrauit. cōsulerē ei ad cautelā qꝛ nō exiret. vel si exiuerit qꝛ rediret: nisi duxisset vxorē non tñ dico teneri nisi [illegible] dicta. [illegible] xx. q. i. Qñ [illegible] ānos pueritie monasterio traditi [illegible] adulti fuerint liberū habeāt arbitriū manēdi vel [illegible] auctoritate. ꝛ [illegible] [illegible] statutū ē. Firma aūt tūc erit pfessio [illegible] cū adulta iā etas ee cepit. ꝛ q solet apta nuptijs deputari ac pfecta. Sꝫ h de illa pfessione q ppria arbitrio fit. Secus de illa q a parentibus deo offert. [illegible] angloꝝ epo. [illegible] si pr vel mr filiū vel filiā intra septa monasterij in infantie ānis sub regulari [illegible] tradiderint [illegible] ad pubertatis [illegible] peruenerint annos egredi ꝛ matrimonio copulari. h oino denitam qꝛ nephas est vt oblatis a parentibus deo filijs voluptati frena relaxentur. Item ex cōcil. tol. Monachum aut paterna deuotio aut ppria confessio facit: quicquid horum fuerit alligatum tenebit.

Ⅽ Adhuc de eodem. C. LXXXIIII.

Gratianus. Et his auctoritatib colligit qꝛ paterna [illegible] obligatos. Sꝫ obicit. Illud leonis pape puelle q nō parentum coacte imperio sꝫ spontaneo iudicio virginitatis [illegible] tū atqꝫ habitū [illegible] si postea nuptias elegerit [illegible] Et quod dicit intelligi qꝛ si coacte virginitatis habitū [illegible] [illegible] sine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] etiōe. ppositi cogit sequi parētū impiū. Sic ꝛ illud intelligēdum est qd est statutū in synodo habita ab Eugenio papa. Sicut q monasteria elegerūt: a mōasterijs egredi nō pmittunt. ita q inuiti sine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] teneant qꝛ [illegible] nō petiti nō [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] statim parentes vel tutores id factū irritū facere si volūt. at si annū ꝛ diē dissimulando [illegible] [illegible] [illegible] poterat. [illegible] [illegible] [illegible] parentib p [illegible] [illegible] [illegible] cōtinetia [illegible] [illegible] nō [illegible] [illegible] [illegible] cōtinetia ad tpe vite [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de facto [illegible] nō de [illegible] [illegible] matrimoniū [illegible] [illegible] ad mortē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] monasteriū qñ est suspecta. vel ad vouendā perpetuam cōtinentiā. Item non

q dicit in manu vel presentia episcopi. talia enim maiora negocia nō debēt expediri p minorē q̄ p epm̄ vel p aliquē de mādato eius. si tñ p psonā fieret inferiorē. vel alias rite factū esset nō deberet ppter hoc eps factū reuocare. et peccaret si de facto reuocaret. Et nota q duplex ē pfessio s. expressa et tacita. Expressa est q̄ fit p verba sz forma certa. Tacita aūt fit p receptionē habit⁹ regularis quo vtunt pfessi. qd si et cetera oia facit inde ē ac si fecisset expressā pfessionē. Idē nota q impubes si est doli capax fm̄. D. monachus fieri nō potest nec se deo obligare. Gratianus. Paruuli vero dū offerunt nō nisi sub multoꝝ testimonio suscipiēdi sūt. Extra. iii. de reg. et trās. ad rel. Et dist. magnus. Nullus tondeat nisi legitima etate spontanea volūtate. Et eodē. Si q̄s ante legitimos annos tonsorat⁹ fine pensu parētū suoꝝ. si parētes sui īfra annū nō reclamauerint. in deuoto permaneat. Et registro Greg. Quia in insulis dura est pgregatio monachoꝝ pueros in eoꝝ monasteriis ante. xviii. annū suscipi phibem⁹. Celestinus. iii. Cū D. miles se cū suo filio discretionis annos nullatenus attingēte ad quoddā monasteriū cū bonis suis cū cōtulisset dictū filiū suū fecit habitū suscipe monachalē. Et infra. dis. t. t. Rñdemus q si dictus puer ad annos discretionis peruenerit. et habitū retinere noluerit monachalem. si ad hoc induci nequeat non est vlaterius compellendus.

Iterum De eodem. C. LXXXV.

Ex sūma de ca. Si tñ impubes et doli capax emisit votū aliud q̄ cōtinentie videt q sic obligat⁹ nisi pater statim cū audierit reuocet. Et summa fratris U. Idē etiā credo de voto cōtinētie circa ingressum religionis. qz nō poterit reuocari nisi statim reuocet. Quid si vouerit se seruaturū cōtinētiā vel ingressum religionis tūc demum cū venerit ad etatē. vel cū mortuus fuerit pater nunqd pōt pater illud reuocare cōtradicēdo statim. Rñdeo nō pōt fm̄ opinionē. D. sz fm̄ cōem q̄ humanior est pōt statim. nec eni dat ei annus et dies sicut in trāsitu ad rel. et hoc qz p ingressum rel. eximit a ptāte patris vel tutoris. sz ppter alia vota nō eximit. et ideo nō pōt reuocare nisi statim reuocet. ex quo scit votū esse emissū. Et expone statim in ipsa dec. ar. Nūeri. xxx. vbi dicit et in altera diē distulerit sinam. Idē enim credo de filio et filia lz ex loquat de sola filia. Quid si pater cōtradixerit et reuocauerit huiusmodi votū siue cōtinētie siue aliud. et post hmōi reuocationē psentit hmōi voto nunqd filius cū venerit ad etatē tenet obseruare votū. Cōis est opinio q nō qz semel fuit absolutus p reuocationē factā a patre. et obligatio semel extincta nō reuiuiscit. Unde nō tenet seruare votū huiusmod. vel iuramētum si foret [illegible] od q tutor aut pater reuocauit nisi iterū voueat aut iuret [illegible] de vxore q̄ ad mādatū viri frāgit votū qd eo mortuo nō tenet [illegible] implere. Idē dicit de seruo q̄ intrauit monasterium [illegible] postea efficit liber qd non tenet redire ad mon[illegible] Idē de viro q̄ inuita vel nesciēte vxore itrauit monasterium et potest [illegible] reuocat⁹ fuit ab vxore q mortua vxore nō tenet reintrare mo[illegible] lz teneat cōtinere. Sz in oīb⁹ casib⁹ istis dicit D. contrariū [illegible] q in nullo casuū pdictoꝝ absoluit impubes aut seruus aut vir ab hmōi votis lz ipedit adimplere qd pmisit. Unde remoto obstaculo qd ipediebat et fieri qd ipediebat [illegible] votū seruari. Et nota q cū pr̄ vel tutor reuocat votū filii vel ipubes aut marit⁹ votum vxor nō peccat qz vtit iure suo sibi a deo et a canōe cōcesso nec filius nec filia nec vxor peccāt nō iplēdo votū post hmōi reuocationē.

De Uotis cōiugū. C. LXXXVI.

Ex summa de ca. Uxores si emiserit votū abstinētie vel peregrinationis vel cōtinentie vel aliqd aliud nō debēt auctoritate sua cōtrauenire. Sz viri eas pnt irritare etiā si ante matrimonium [illegible] emiserit votū qd contracto matrimonio nōdū cōpleuerāt. verū est etiā [illegible] si vxor de psensu viri emiserat tale votū et postea vir phibeat qz [illegible] obedire vxor et in nullo peccat vxor obediēdo lz peccet vir [illegible] qd psenserat phibēdo. Et sūma fratris U. Nunqd pōt irritare [illegible] iuramēta cōz facta ante matrimonium cōtractū vel post. Rñdeo [illegible] facta sūt sup abstinētia. [illegible] Aug[illegible] [illegible] q si ante matrimonium [illegible] nō posset post matrimoniū [illegible] obligatione. Sz [illegible] credo q si post contractū matrimoniū iuraret aliqd aliud qd ipsa posset [illegible] marito nō posset [illegible] iuramētū [illegible] credo q [illegible] q nō [illegible] ad [illegible] viro suo. Rñdeo credo q [illegible] iuramentū [illegible] pōt vir reuocare. D. tñ notauit q marit⁹ illa sola vota vxoris abstinētie reuocare potest que

ipsa implere non potest sine scandalo viri. et de ieiuniis. de surgendo ad matutinas. de iacendo de nocte in camisia. Alia q̄ pōt implere sine scandalo viri reuocare nō pōt nec vxor tenetur ei obedire in reuocatione. et si vouerit q daret aliqd de pprio vbi psuetudo est q mulieres hñt p afernalia sepata a rebus dotalibus. vel si vouit q cantaret vnū psalterium. vel diceret pater noster singulis noctibus. vel q decetero non exiget debitum. vel q non cōsentiat adulterio.

De Eodem. C. LXXXVII.

Ex summa de ca. Quod aūt dicit de voto cōtinentie. s. q viri vxoꝝ vota pñt irritare. intelligas cū distinctiōe. Quia aut inē virū aut vxorē est secuta carnalis copula aut nō. In pmo casu si vult vxor religionē intrare pōt si marit⁹ sil intret et ecōuerso. Uel si est vetus vxor et nō est suspecta de incōtinētia licētiet virū et pmittat in manu vel prima epi ptinētiā. Et sic poterit vir intrare. als nō. Idē videt dicēdū in casu puerso videlz q vxor possit intrare religionē viro sene et nō suspecto de incōtinētia qz in hiis ēē nō ad impaira iudicant. Et summa fris. U. vbi dicit ptinentiā ppetuā supple. Non eni sufficit q pmittat ptinentiā ad tps vite marit sui tm̄. Si aūt post hmōi votū factū ad tps maritus recept⁹ fuerit de facto qz de iure nō vz mortuo marito poterit matrimoniū ptrahere si remansit vsqz ad mortē viri. qd ideo dico qz sicut notauit D. viuēte marito debet cōpelli intrare monasteriū vel saltē vouere ppetuā ptinentiā. Qd satis credo si ipsa ignara fuit iuris. als nō credo q cōpellenda sit. sz potius reuocare maritū debebit si induci nō possit illa ad intrādū monasteriū qn est suspecta vel ad vouēdā ppetuā ptinentiā. Idē nota q dicit in manu vel prima epi talia eni maiora negocia non debent expediri p minorē q̄ epm̄. vel p aliquē de mādato ei⁹. Si tñ p aliā psonā fieret inferiorē si als rite factū nō deberet ppter hoc epus factū reuocare et peccaret si de facto reuocaret. Extra. iii. de puersione pugū. Alex. iii. Laic⁹ ignorāte epo de licētia vxoris monasterium ingressus pfessionē fecit. Dicimus q nisi vxor ad religionē trāsierit aut ppetue castitatē seruare pmiserit vir pōt et dz de monasterio reuocari. Inno. iii. Nō est alter pugū recipiēdus ad obseruātiā regularē nisi reliqu⁹ ppetuā ptinentiā repromittat. sz et vitā pmutare nisi forte eius sit etatis et sine suspicione incōtinētie valeat in seculo remanere. Et summa de ca. Si vero vxor non vult ingredi religionē sed in seculo pmittit continentiā obligatur q̄tum in ea est. marito tñ petenti debitum reddet nisi ambo emiserint pari consensu tale votum. tunc enim et si maritus prohiberet ac votum frangeret. ipsa tñ debet instantissime perseuerare in voto qd fecit.

Adhuc de eodem. C. LXXXVIII.

Si aūt non interuenit carnalis copula pōt ingredi religionē inuito etiā viro et pdicente. Et tñ de puer. pui. Alex. iii. Post psensū legitimū de pñti licitū est alteri altero etiā repugnāte eligere monasterium. sic sancti q̄dā de nuptiis vocati fuerūt dūmō carnalis pmixtio non interuenerit. et alteri remanēti si ptinentiā seruare noluerit licitū ē ad secūda vota trāsire qz cū nō fuissent vna caro simul effecti satis pōt vn⁹ ad deū trāsire et alter in seculo remanē. Et sum. fris U. Nunqd sil poterit trāsire ad heremū vel ad reclusoriū. Rñdeo D. notauit q pōt marito inuito dū tñ emittat votū cōtinētie qz in heremo vel reclusorio vt dicit ē arc. oz religio q̄ in eccl'ia regulari. Sed nō credo q possit nisi obliget se ad obseruātiā regularē et solēniter renūciet seculo et oi ppcietati ita q teneat ad illa tria essentiala q̄ sunt in qlibet religiōe s. ad ptinētiā et ad abrenūciationē ppriorū et ad obediētiā. Quid si datu ē ei tps ad itrādū et marit⁹ iterum pnolētiā cognouerit eā. nūqd eo nō obstāte poterit illa ingredi religionem īfra tps sibi assignatū. aut ipedit itrare ppi matrimoniū iā p carnalē copulā psumatū. Rñdeo q qd dicat est et diuersi diuersa sentiūt. Et sūma de ca. Si q̄d si se dicat velle itrare cū vir exigit ab ea debitū et tñ perastinādo differt. Dico q epus vel arbitrari tps īfra qd ipsa ingrediat. quo elapso si nō fuerit ingressa cogat p ecclesiasticā censurā satisfacē viro qd etiā et tūc poterit efficaciter accipe tñ si īmio elapso illa ingrederet nihilominus tenet ingressus dūmō añ carnalē copulā. postqz aūt ipsa fuerit ingressa et fecerit pfessionē tacitā vel expssā voluntū est minimē [illegible] vir q̄ remāsit i seclo etiā illa viuēte poterit aliā ducē. Et sū fris U. Hoc sibi de [illegible] ingrederet vxor religionē [illegible] pdicēte [illegible] notauit sup[illegible] de spō[illegible] eo ipso q marit⁹ vouisse ptinētiā q [illegible] vxorē intrare monasterium qd ego nō credo. Et sū de ca. Itē q̄d si ipsa nō velit ingredi religionē [illegible] creatura [illegible] castitatē in seclo velit [illegible] suscepto aliquo religiōis voto. Ad hoc dicas q nō sufficit et nihilominus marit⁹ psumādū est matrimoniū iam contractū nisi se voto astrinxerit.

ad obseruantias regularem. In quo casu compelli potest: vt relicto seculo religionis proposituȝ exequatur. Extra vbi s. Inno. [illegible] Cū qdā mulier [illegible] coram duobus abbatibus assumpsisset benedictionem [illegible] verba de pñti [illegible] fuisse [illegible] fuerat abbominata cōplerū. Et infra lȝ videat in veli susceptiōe religiōis [illegible] propositū castitatis in seculo [illegible] matrimonium tamen cōtractū [illegible] voto astrinxerunt ad obseruantiā regularē. In quo casu cōpelli potest vt relicto seculo religionis propositū exequatur. Ex summa fratris U. compelli potest ꝛ debet.

Item de eodem. C. LXXXIX.

Uid si antequā cōpellat vel exequatur hmōi propositū sine votū voluntaria cognoscat a marito. nūqd cōfirmat matrimonium. Credo q sic nisi ita astrinxerit se ad obseruantiā regularē q fecerit pfessionē tacitā vel expressam fm formā [illegible] religionis nec enī votū castitatis quocūq mō solēnizatū dirimit matrimonium [illegible] nisi sit solēnizatū p sacri ordinis susceptionē vel pfessionē regularem. Sed nūqd pōt [illegible] fieri monachus vel monacha in domo propria. Rñdeo pōt qdē sicut notauit H. [illegible] faciet votū de nō habēdo ppriū. ꝛ de seruāda ↄtinētia. ꝛ supponat se regule monachali ꝛ viuat fm eā nec exigit q se supponat alicui abbati vel priori: qr primus monachus sine omni abbate vel priore monachus fuit. lȝ nō fuerit monachus fm regulā ꝛ formā beati benedicti. q voluit ꝛ istituit q fratres [illegible] obedirēt abbati. Sed cuius sunt res quas hmōi monachus [illegible] sine abbate vel priore in domo ppria vel in reclusorio vel in heremo [illegible] [illegible] quo ad vsum [illegible] ppetatē aūt eorū sunt [illegible] succedere abintestato [illegible] ecclesiā [illegible] [illegible] [illegible] nec habeat [illegible] monachus [illegible] ecclesiastica [illegible] votū impedit ꝛ dirimit matrimonium postmodū cōtrahēdū lȝ sic vouens [illegible] obediētiā [illegible] abbati [illegible] q votū [illegible] matrimoniū [illegible] tū p sacri ordinis susceptionē aut pfessionē regularē. Ex summa [illegible]. Et nota q quicqd [illegible] est de vxore [illegible] ad votū [illegible] intelligēdū est ꝛ de viro. qr in talibus fm oēs ad paria iudicant vir ꝛ vxor. In voto aūt abstinentie [illegible] q vir sit maior q possit talia vota facere inuita vxore. H. vero intelligit idē vbi per tale votū nō fieret vxori preiudiciū in debito sibi reddēdo. qd satis videt mihi pbabile. In voto peregrinationis dic q neuter cōiugū pōt altero inuito facere [illegible] in voto hierosolimitano [illegible] matrimū fauorē terre sancte ac fidei christiane pōt vir sine vxoris licētia facere ac [illegible] adimplere [illegible] tñ assentiat est artius cōmonēda vel si nō [illegible] remanere sequatur virum suum.

De Eodem. C. XC.

Ex summa de ca. Itē alter cōiugū intrauit religionē sine licētia alterius: alius repetit eū querit vtrū teneat redire ad cōiugē. Rñdeo q sic nisi in duobus casibus. vnus est si illa fuit publice fornicata ꝛ ipse igrediēs [illegible] caste [illegible] Ex summa fris U. [illegible] [illegible] ad [illegible] ctoritas epī. et ipsa licētia opus sui. ꝛ votū ppetue ↄtinētie cū trāsitu ad religionē si sit suspecta psona. als poterit remanere i seculo. Itē bīr dicit si viuit caste. als nō posset eā repellere. s. si fornicat ipse fuisset [illegible] Ex [illegible] Inno. [illegible] [illegible] cognouisset orta discordia iter eū ꝛ amicos puelle. ipa fuit alī noie U. copulata [illegible] dū cisterc. assūpsit. Mā. q. mulierē vt a dicto. U. recedat cui p adulteriū adiūcta ē. nec pdictū monachū īpediat quo minus regularē votū valeat ad iplere p cen. ec. cogere nō obmittas. Ex sūma fratris U. [illegible] fuerit vtriusq fornicatio. vel si etiā igrediēs occulte fornicatus fuerit [illegible] monasteriū nunquid poterunt se mutuo repetere. Rñdeo nō poterunt: qr neuter potest dicere se ab altero spoliatum. [illegible] trando renunciauit iuri qd habebat in reliquo. ꝛ iuri exigendi debitum. vñ votum vtriusq tenuit quo ad exigendū ꝛ quo ad reddēdū debitū. [illegible] monasterium. nunqd cognita veritate pōt alter exire ꝛ alteruȝ petere. Rñdeo notauit H. q [illegible] mortuus eēt. vñ neuē fuit mōachus cū vterq viueret. sic illa q nupsit alij cū virū suū mortuū eē crederet cognita vitate licite recedit a secūdo ꝛ redit ad primū. Ex sum. de ca. Alius ē si fuerat lata intē eos sniā diuorcii ad separationē thori. Ex sum fris U. In hoc casu pōt dici q relictus ē itrare mōasteriū inuito relinquēte. sic notauit. H. sup pdictū. c. qr p sniaȝ ecclesie amisit vterq potestatē i corpe alterius ꝛ vterq et toto [illegible] credo veri ee si relinquēs nō vult reliquū sibi recōciliari. Ex sum. de ca. Ad [illegible] dico q ē obligatus quo ad se [illegible] ideo nō potent exigere debitū: qr hoc potuit vouere qr erat in sua ptāte. Sed aliene [illegible] nō reddere debitū coniugi potuit non potuit vouere. ꝛ ideo tenebit reddere. Extra [illegible] de conuer. coniu. Ret. [illegible] Quidā intrauit monasteriū inuita vxore [illegible] repetente coactus est ad ipsaȝ redire ea mortua querit [illegible] Respondemus q votum non tenuit. Unde ratione voti ad monasteriū nō tenet redire [illegible] vxorem accipe non poterit. pmisit enim se non exigere debitū qd in eius erat potestate. ꝛ ideo quo ad hoc votum tenuit nō reddere aūt nō erat in eius potestate. sed mulieris.

Iterum de eodem. C. XCI.

Ex summa de ca. Pone q mortua vxore q [illegible] rat eū de monasterio nunqd tenet redire ad monasteriū. vel nunqd poterit ducere aliā vxorem. vl nunqd saltē tenebit matrimoniū si ducerit. Itē nunqd ab illa secūda poterit exigere debitū. Ad primū dico q cessante impedimēto monēdus est diligenter redire ad monasterium. ꝛ peccat si nō facit [illegible] nō est co[illegible] ab eccl̄ia: qr pfessio quā fecit nō [illegible] obligaret simplr ad [illegible] pter impedimentū vxoris. Ex sum fratris U. Si peccat ergo nō cōpellit redire cū qlibet possit cōpelli ad penitentiā ꝛ desistere a petō. Rñdeo fm. H. cōpelli potest ꝛ peccat mortaliter si nō redit [illegible] q nō est cogendus inuitus intelligēdū est ad petitionē eorum ad quos intrauit qbus se subicere non potuit. Epūs tñ de suo officio pōt eū cōpellere reuerti ad monasteriū. Ue. dic q peccat venialiter: qr recedit a proposito meliori. qd tñ non videt verū quātū in ipso fuerit obligauerit [illegible] in religiōe qm fecit pfessionē. Lū ergo mortua vxore sublatū sit impedimentū qd impediebat [illegible] fieri debet qd impediebat [illegible] [illegible] H. Extra vbi supra. Urbanus. iij. Lic. q. H. vxore sua remanēte in seculo [illegible] ad religionē transire nequiuit ea tñ sublata de medio votū sine salute [illegible] potuit [illegible] Lectum ꝛ. Ut mulier que credēs maritū mortuū habitū religiōis assumpsit ꝛ eo reuerso de monasterio educta fuit post obitū viri sit ad obseruantiā regulare cōpellenda. Rñdemus q votū eius [illegible] tenuit. eatenus tñ fuerat obligatoriū quatenus se poterat obligare pmisit enim intrando monasteriū se nō exacturā carnis debitum qd erat in potestate [illegible] Reddere vo ad [illegible] nō erat in potestate sua sed in potestate mariti. ꝛ ideo qntū ad ipsum tenuit votū quod post viri obitū tenere nō desijt. cuȝ ad eū statū a quo poterat effectum habere [illegible] cognoscat. Consultius quoq dicimus et ad monasteriū redeat vbi pfessionē fecit. Si vo ad hoc nō potent inducti ipsam inuita credimus non cogendā. Ex summa de ca. Ad [illegible] dico q nō potest cōtrahere impediente voto saltem simplici. Si tñ cōtraxerit per vba de pñti peccat ꝛ debet agere penitentiam de simplicis voti fractione. ꝛ tenebit matrimoniū. ꝛ ita rñsum est ad tertium. Ad quartū ꝛ vltimū dixit. H. q sicut nō poterat exigere debitū a prima nec a secunda. Jo. vo ꝛ plerīq alij doctores dixerunt q licite poterit exigere: qr licet peccauerat contrahendo tamen tantum bonum est matrimonium qd tollit totaliter obligationem illam. opinio tamen. H. videtur tutior ꝛ congruentior ad salutem.

Adhuc de eodem. C. XCII.

Uid si vxor sine eius licētia vir intrauerat religionē neq vult intrare religionē. ꝛ maritus cōtradicit. [illegible] potest intrare vxor religionē. In secundo potest illo inuito intrare. [illegible] iugū si viderat comparem suū vel sciuerit intrare religionē ꝛ tacuit eo ipso presumitur vouere cōtinentiam. ꝛ hmōi taciturnitas repu

tetur pro consensu fratrum plurimos. Sed magister videtur innuere supra quod necessaria est licentia expressa et non sufficit taciturnitas, quod credo verum esse. Sed et si intervenerit consensus vel licentia errorata [illegible] [illegible] [illegible] terer ad perpetuam continentiam si autem [illegible] incontinentia non poterit revocare licentiam [illegible] sumat continentiam vovisse. Si autem erat persona suspecta de incontinentia et hoc sciebat non poterit similiter revocare [illegible] intrare religionem si eam commode poterit inducere. Si autem non possit aut non credebat se esse suspectam de incontinentia cum tamen non esset poterit revocare licentiam quod non recipitur apud deum [illegible] conversio eius sequitur coniugalis federis [illegible] Quid si licentiam emiserit votum continentie remanens in seculo et non esset suspectus et mortuo corpore suo de facto contrahat matrimonium nunquid tenebit. Respondeo tenebit nisi emiserit votum continentie solenne quod poterit solennizari dummodo non renunciet proprie nec promittat obedientiam alicui abbati vel priori. Nec etiam recipiat habitum alicuius religionis nec sacrum ordinem, cum tamen emittat illud in manu episcopi vel abbatis de mandato episcopi [illegible] approbante illud votum tunc enim spirituale matrimonium contrahitur inter vovente et deum et perficitur per approbationem ipsius episcopi qui est vicarius et procurator dei immo etiam consumatur quantum in hac vita potest consumari. Unde post huiusmodi votum sive matrimonium spirituale locum non potest habere carnale matrimonium sicut post matrimonium carnale consumatum non potest transiri ad aliud carnale alterutro contrahentium vivente nec etiam ad spirituale nisi de consensu utriusque.

¶ De Eodem. C. XCIII.

Extra. ibi supra. Greg. [illegible] Mulier que in fide remansit potest nolente viro qui ab infidelitate revertitur postquam ab eo fuerat iudicio ecclesie separata ad religionem libere convolare. Idem. Mulieres vero que reiecto maritali thoro lapsu carnis ceciderunt. Si mariti earum commoniti a te diligenter eas conversas noluerint recipere propter deum in claustris cum religiosis mulieribus studeatis collocare. ut perpetuam penitentiam ibi agant. Ex summa fratris. U. nota quod dicitur de marito si noluerit recipere supple voluntarie et sibi reconciliare ad quod ipse compelli non potest. quantumcumque illa non penituerit. nisi et ipse adulteratus fuerit. Et est argumentum quod potest eam recon[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non potest sine lata sententia divortii sive non [illegible] Sed dicitur indistincte loquitur. [illegible] lata sententia divortii relictus monachari potest invito et contradicente relinquente.

¶ De Mendacio et eius speciebus. C. XCIIII.

Ex summa de ca. Mendacium est ut ait Aug. falsa significatio vocis cum intentione fallendi. nam is qui mentitur contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi. et ita prima pars diffinitionis comprehendit falsum dicere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] peccat. quia ream linguam non facit nisi rea mens. Qui vero dicit falsum non semper peccat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Scdm ut aliquem ledat iniuste quod tale est. ut nulli prosit et obsit alicui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Septimum quod nulli obest et prodest alicui ad cavendum periculum persone. Octavum est quod et nulli obest et ad hoc prodest ut ab immunditia corporali [illegible] [illegible] peccat quantomagis a primo recedit. Ex summa fratris. U. Sed contra videtur [illegible] [illegible] citur quod quanto quodlibet istorum mendaciorum recedit a primo. tanto [illegible] [illegible]

mitio brevior et tamen plenior quod mendaciorum aliud perniciosum siue malignitatis. Aliud officiosum siue pietatis. Aliud iocositatis. [illegible]

¶ De mendacijs mortalibus et venialibus. C. XCV.

Mendacium pernic[iosum] est mortale. Mendacium vero officiosum i. quod nulli obest et prodest alicui veniale est [illegible] [illegible] iocoso. Sed in hoc est opinio quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cosum quia prodest proximo: quod non facit iocosum. In homine autem perfecto et claustrali qui ex toto renunciavit mundo pro christo dicunt quidam idem s. quod utrumque tam officiosum quam iocosum sit in eo veniale. sed tamen gravius quam in imperfecto. Alii dicunt quod mendacium officiosum semper est mortale in homine perfecto. iocosum vero veniale: quia non fit ex animo. sed isto fit et pisto intendit decipere. [illegible] [illegible] [illegible] suetudine. Ex summa fratris U. [illegible] [illegible] quosdam consuetudo numquam facit peccatum in aliquo actu nisi committatur libido delectandi mortalis. [illegible] iudicandus est qui dicit falsum quod putat verum esse. quia quantum in ipso est non fallit ipse sed fallitur. Non itaque mendacii sed aliquando temeritatis arguendus est qui falsa incautius credit ac pro veris habet. potiusque econtrario quantum in ipso est ille mentitur qui dicit verum quod putat esse falsum. [illegible] [illegible] [illegible] sunt ut dicitur quod [illegible] [illegible] pertinet ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dicendo. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gladius cum [illegible] [illegible] non cogitabat furentem posse repetere. Idem Aug. in li. questionum [illegible] Quod aut scribitur [illegible] [illegible] dictum. ut exitus docuit. non est habendum mendacium. Mendacia n. a mendacibus serio aguntur non ioco. Gratianus. Si in veteri testamento multa permitte bantur quorum exemplis hodie uti non licet. Ex sum de ca. Item ad id quod supra dictum est mendacium adulationis est mortale. Dicit Aug. numerans illud inter venialia. Sed dic quod tribus modis adulatur quis attribuendo alicui bonum quod non habet approbando malum quod habet et superflue laudando bonum quod habet. In primo casu et secundo credo esse mortale: sed in secundo gravius. in tertio veniale quidem tamen dicunt in primo casu esse veniale.

¶ Utrum mentiendum sit pro salvanda vita alicuius. C. XCVI.

Solet dubitari quid agendum sit ei a quo queritur aliquis occidendus quem ipse scit in domo sua latitare. Si manifestat eum timet crimen proditionis et homicidii. timet etiam peccatum illorum qui occident eum. ne sic gravius moriatur in anima quam etiam timet in latitante si forte est in mortali et mortalem [illegible] [illegible] plane videtur sentire Aug. quod nullo modo debeat quis mentiri: et maxime perfectus pro vita alterius redimenda. ait n. ad sempiternam salutem nullus est ducendus opitulante mendacio. Idem. Ne quis arbitretur perfectum et spiritualem hominem pro ista temporali vita vel morte cuius sua vel alterius non occiditur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] re illum esse in domo transferat se si potest ad aliam materiam quasi [illegible] [illegible] tate quia tunc mentiretur: sed iure primogeniture quam emerat. Item abraham rogavit uxorem suam saram ut diceret se non uxorem sed

socerl. qz filia fratris erat. Itē Thobias ego sū inquit azarias r. Uel dic simpliciter q̄ ꝯs negare ⁊ asserere eū nō esse ibi si tñ cōsciē tia sua dictat sibi q̄ ita debeat dicere: tūc eñi nullo mō peccabit qz nō mētit̄ cū nō dicit ꝯtra mentē. Ex sūma fratris. U. Duplex est cō sciētia veri cōtra quā dicit: ⁊ cōsciētia dicēdi cōtra quā nō facit: sic dicendo ex quo dictat ei q̄ debeat sic dicere.

C De Crimine periurii. C. XCVII.

Ex sūma de ca. In mēdacio fundat̄ periuriū. ꝓ prie nāqz periuriū est mēdaciū iuramē to firmatū. Cōmittit autē q̄s periurium trib⁹ modis scḋm Augu. Uel cū iurādo loquit̄ falsum sine intētiōe fallen di. vel cū iurando loquitur falsum cum intentione fallendi. vel cum iurando loquitur verū cū intentione fallendi. Qualiter autem hoc fiat ostēdit Aug ponēs hos tres modos periurii. Primus modus cū q̄s fallit̄ puta qz credit verū esse qḋ falsum est ⁊ temere ac indiscrete iurat. Secūdus cū scit vel putat falsum esse ⁊ tñ ꝓ vero iurat. Tertius cū putat aliqḋ falsū esse ⁊ tñ verū est ⁊ ipse iurat tanq̄ ve rū. Primū periuriū est peccatum sed veniale si adhibuit diligentiā quā debuit. Si vero ignorantia iuris vel facti crassa fuerit ⁊ supina mortale. Duo vltima sunt mortalia sꝫ primū grauius ⁊ hoc circa asser toria. Circa promissoria similiter sunt tres modi periurii. primus cū iurat se facturū vel dicturū aliqḋ illicitū vel inhonestū. Secūdus cū iurat se facturū vel dicturū aliqḋ licitū ⁊ hoc cū solēnitate sꝫ absqz necessitate ⁊ indiscrete. Tertius in iuramētis quotidianis q̄ fiūt sine solēnitate in cursu verboꝝ ex quadā leuitate ⁊ cōsuetudine ma la. de re tñ licita ve. etiā cū fiūt huiusmodi iuramēta iocosa. In his trib⁹ statim cū iurat peierat. Primū iuramentū est mortale ⁊ nullo modo obseruandū. Secundū similiter mortale sꝫ iustius ⁊ omnino seruandū ex quo seruari pōt sine interitu salutis eterne. Tertium ve niale. iuramētū est affirmatio vel negatio de aliquo sacre rei attesta tione firmata. Causa institutiōis est duplex. Una ꝓpter infirmitatē hominū defacili dubitantiū. Alia ꝓpter vitandā idolatriā. Ex his patet q̄ iuramētū licitū est ⁊ bonū ⁊ etiā meritoriū cū ꝓ ipsum pro ximo subuenit̄ ad qḋ tenemur ex precepto nec ideo dissuadet̄ qz ip sum sit malū sꝫ ... ex frequēti ⁊ incauta iuratiōe sepe solet ꝯtingere periuriū sicut vinū nō est malū ⁊ tñ prohibet apostolus vinum bibere ad superfluitatē qz inde solent procedere ebrietates ⁊ luxurie. Ex sum ma ... Dicit̄ aūt iuramētū ...ratū qḋ est ratione per one q̄ iurat vt si pariurus iuret. Quādoqz ratiōe eius cui iurat̄ vt si clericus lai co iuret. Quādoqz ratiōe eius qḋ iurat̄ vt si iuret id qḋ est mortale peccatū. Quādoqz ratione eius ꝑ qḋ iurat̄ vt ꝑ idola vel ꝑ creatu ras. Quādoqz ratione eius ad qḋ fine ꝓpter qḋ iurat̄ vt si q̄s iuret ob hoc vt cap̄at. Quādoqz ratiōe eius cui iurat̄ sicut iuramētum hero dis ꝓpter saltationē. Quādoqz ratiōe modi iurādi vt si iuret̄ indis crete. Quādoqz vero ratione tp̄is vt si iuret̄ in dieb⁹ dominicis. Un de versus. Si tñ iurandi licitū sis discere formē. Quis cui qḋ ꝑ qḋ ad qḋ cur quō quādo. Cenetur tñ iurare debet in quibusdam casib⁹ ꝓ pace ꝓ purganda infamia ꝓ fide ꝓ reuerētia ꝓ dāno vitā do. ꝓ defectu veri. Unde versus. Pax ⁊ fama fides reuerētia cau tio damni. Defectus veri sib. querunt magna cauen

C De Speciebus periurii. C. XCVIII.

Periuriū simpliciter dicitur si iurato falsa scien ter facta iuramentū indiscrete ⁊ est transgressio licti iuramenti. Ex sūma de casibus. Pe na periurii est q̄ debet penitētiā agere septē annis sicut ꝑ aliis peccatis mortalib⁹. Periurus in iuramēto a Tertio nō est infamis. Ex summa fratris U. Quid de vxore ... de adulte rio. qz ipsa tenera cōmisit nunquā post q̄ confessa fuit de peccato ⁊ penituerit potest iurare q̄ non fuit in culpa de illo adulterio ꝓpter scandalum mariti ⁊ aliorum amicoꝝ. qui aliās placari non possunt nisi hoc iuret ⁊ ad hoc compellunt eam. Respondeo potius debet omnia mala tolerare q̄ huiusmodi temerariū subire iuramentū cuius certa esse non possit q̄ ... [illegible] ... bis duplex ... [illegible] ... intelligere non peccaret per hanc ... [illegible] ... do ... [illegible] ... est quod iurat ... [illegible] ... indiscrete ... [illegible] ... se facturum ... [illegible] ... rat non est ... [illegible] ... in iurādo. Ego credo ... [illegible] ... q̄ eo quo ... [illegible] ... causa rei licite faciendū quicquid intēdat quicquid ꝓponat tenet̄.

C De Criminis aggrauatione ratione solemnita tis adhibite. C. XCIX.

Ex summa de casibus. Circa solēnitatem no ta q̄ qui iurat per deum multum obligat̄ qui vero per deum ⁊ euangelia magis obliga tur qui istis adiungit sanctorū reliquias magis adhuc obligat̄ ⁊ ita crescentib⁹ solēnitatibus crescit obligatio. Sed q̄ q̄ vtrūqz iurat ꝑ deū ... ꝑ euāgeliū. Sed et tñ dici cōtra a doctorib⁹ q̄ siue vtrūqz iuramētū solēnit factū est eqlit obligat. Si aūt alterū so lēniter alterū nō magis obligat⁹ quo ad ecclā solēnit iurās sꝫ q̄ ad deū equaliter. Aliter vō quāto sanctius ꝑ qḋ iurat̄ tanto magis est. vt ait Aug penale piuriū. Grat. in vnū ... q. i. querit̄ quis magis teneat̄ reus an ille q̄ ꝑ deū. an ille q̄ super sacra euāgelia iu rat. Hunc questionē Johes Chrisostom⁹ respondet dicēs si aliquis cū fuerit modicum videt̄ facere q̄ iurat per deū q̄ aūt per euangeli um maius aliqḋ fecisse videt̄. quib⁹ dicendū est. stulti scripture fa cte ꝓpter deū facte sūt nō deus ꝓpter scripturas. Itē Hiero. Admo nendi sunt oēs vt diligenter caueāt piuriū nō solū in altari sed ap ... reliquias sed etiā in cōmuni loquela. Itē pius papa. Si q̄s ꝑ capillū dei vel caput iurauerit vel alio mō ꝯ deū blasphemia vsus fuerit. si in ecclesiastico ordine est deponat̄ si laic⁹ anathematizet̄.

C De Iuramento per creaturas non concessis. C. C.

Hiero. super Math. lib. i. Considera q̄ saluator nō per deum iurare prohibuerit sed per celū ⁊ terrā ⁊ per hierosolimā ⁊ per caput tuū. ⁊ hoc qḋ par uulis fuerat longe cōcessum. vt qui victimas imolabant deo ne eas imolarent idolis. Sic iurare permitterent̄ in deum non q̄ recte hoc facerent sed quod melius esset id deo exhibere q̄ demo niis. Item ex concil. Cartag. Clericum per creaturas iurantem acerrime obiurgandū si perstiterit in vitio excōmunicandū. Iu... apulas vero cantantē supra dicte sententie seueritate coercendum decreuimus. Et si quis per creaturas iurauerit acerrime castigetur ⁊ iuxta hoc q̄ simodus diiudicauerit peniteat. Si quis autem to lem hominem non manifestauerit non est dubium quin diuina con demnatione coerceat̄. Et si episcopus ista emēdare neglexerit acer rime corripiatur. Ex summa fratris U. Excepta consuetudine credo q̄ si quis aliquando iurat per caput aut oculos domini aut alia membra eius que in ceteris hominibus non censentur turpia vel inhonesta. vel per que cōsueuerunt homines iurare non credo tamē q̄ peccet mortaliter. Ribaldos autem ⁊ illos qui passim ... ... iurant per membra dni. non audeo a peccato mortali excusare. Augustinus ad publicolā. Sed obijcitur q̄ ioseph sanctus vir per crea turas iurauit cum dixit fratribus suis per salutem pharaonis non exibitis hinc. Sed sciendū est q̄ sancti non tam per creaturas q̄ per creatorem creaturarum iurabant nec in creaturis aliud q̄ creatorē ipsarum venerabantur. sicut ioseph per pharaonem iurando hoc ... eo veneratus est q̄ dei iudicio positus erat rex in ... Unde et apostolus. Omnis potestas a domino deo est. Deus autem per crea turas iurare prohibuit ne videlicet generaliter aliquod numen dom ne creaturis inesse crederetur. vel ne creaturas contemptibiles indi cando per eas promissa pro nihilo duceremus. Ex summa de ca sibus. Colligit̄ et premissis q̄ prohibitum est iurare ꝑ creaturas excipiunt̄ tñ quedam per quas licite iurat̄ videlicet per euangelium al tare reliquias sanctoꝝ crucem consecratam. In manu etiā ep̄i hoc ideo qz in istis creaturis ad deum tñ habet̄ respectus. Unde etiā q̄ per salutem principis possit iurari ... quotiens ... [illegible] ... intelligitur per eum cuius iudicio salus principis consistit. hoc ta men non est ... multum approbo.

C Utrū iuramentū per idola vel ꝑ creaturas obliget. C. CI.

Causa xxii. q. v. Sed querit̄ vtrū credendū sit fide ei q̄ ꝑ demonia iurat. De his ita scribit Aug. ad publicolā. Si ... [illegible] ... seruatur ... [illegible] ... debuit ⁊ ... [illegible] ... peccant. Ac per hoc ... [illegible] ... tur nō ... [illegible] ... peccato ... [illegible] ... quo per demonia ... [illegible] ... fallacter ... [illegible] ... magis ... [illegible] ... periurium ... [illegible] ... ꝑ quod iurat ... [illegible] ... peccat ... [illegible] ... Ex summa fratris U. ... [illegible] ... peccatum iurare per falsos deos veraciter q̄ per verū deū fallaciter. qz in primo est

peccatum idolatrie quo nullum maius. Respondeo. in huiusmodi cõparatiõe habet respectus ad transgressionẽ iuramẽti non ad formã iurãdi. Augu. vbi supra. Sicut etiã de iuramẽto qḋ fit p creaturas intelligendũ est q ipsum quidẽ p creaturas iurare malũ est. q a deo prohibitũ est. sed seruare qḋ iurat bonũ est. vt cauetur peccatũ mendacii t dolositatis. Et summa de ea. In summa vero no q cũ vnus iurat se seruaturũ fidẽ p falsos deos vel per creaturas nõ cõcessas. t alter iurat idẽ sed p verũ deũ. si vterq trãsgrederetur magis peccat secũdus q̃ primus. Itẽ cũ aliquis iurat p falsos deos vel p creaturas nõ cõcessas vel alio modo qḋ videat esse cõtra religionẽ fidei christiane se soluturũ aliqḋ vel facturũ. si christianus nõ potest aliter habere fidẽ in dictis illius t expedit ei habere cautionẽ ab eo. lz ille peccet iurãdo: nõ peccat iste recipiendo. Nã cũ iuraret talis blasphemus per deũ verum facilius obuiaret tali iuramẽto. t tamen magis peccaret.

Utrũ Recipiẽs vel exigẽs iuramẽtũ peccet. C. CII.

Ausa. xxii q. i. Aug. sup epistolã ad Galathas. Non est cõtra preceptũ dñi iurãdo que a malo nõ iurantis est. sed increduli a quo iurare cogitur. Grattanus. Sed cũ dicat procedere a malo nõ credentis. videt q t si iurare peccatũ nõ sit: recipe tamẽ iuramẽtũ malũ sit sed nomine mali nõ malitia intelligit sz pena peccati. Et penali enĩ infirmitate incredulitas illa processit qua ad iurãdũ cõpellimur. Ipsum autẽ iurare sicut peccatũ nõ est. ita iuramentũ ab aliquo recipere malũ nõ est. Unde Augu. scribit ad publicolã. Quius dictũ sit ne iuramus: nunq̃ memini me legisse ne ab aliquo iuramentũ reciperemus. Alia questio est vtrũ non peccet q per falsos deos sibi iurari facit ab illo q eos colit. Cui questioni possunt illa testimonia suffragari de Laban t abimelech. si tñ abimelech p deos suos iurauit sicut Laban p deos sochor. Sicut etiã cũ in li. Machabeorum romani legant pacẽ firmasse cũ iudeis intelligẽdi sũt iurasse p falsos deos sicut t iudei iurauerũt p verũ deũ. Ibidẽ. q. v. Porro an ep̃us eẽt reus periurij q ad peierandũ archid. cogebat. facile põt discerni. Si enĩ cõsentiẽs pari pena cũ faciẽte puniẽdus est: multomagis ille q cogit reus admissi et minus probat. Unde pius papa ait. Qui compulsus a dño sciẽs peierat vterq sunt periuri t dñs t miles. dñs q precepit. miles q plus dñm q̃ aiam dilerit. Si liber est. xl. dies in pane t aqua peniteat. vij. sequẽtes annos. Si seruus eiusdẽ. iij. quadragesimas peniteat t legitimas ferias. Itẽ ex penitẽtiali theodori. Si quis coactus p vita redimẽda vel p qualibet necessitate vel cã peierat q plus corpus q̃ aiam dilexit tres quadragesimas peniteat. Alii iudicãt tres annos vnũ ex his in pane t aqua. Itẽ Aug. in sermone de decollatiõe sancti Johis. Ille q hoiem puocat ad iurationẽ t scit eũ falsũ iuraturũ esse vincit homicidã: q homicida corpus occisurus est. ille aiam immo duas aĩas. t eius quẽ iurare puocauerit t suã. Idẽ in sermone de periurijs. Si autẽ scit eũ fecisse. t cogit eũ iurare homicida est. ille n. se suo periurio interimit. sed iste manus interficientis t impressit t pressit quasi diceret multipliciter cogẽdo. Itẽ ex cõcil. magunt. Si quis conuictus fuerit alios ad falsa testimonia vel periuria attraxisse vel quacũq corruptiõe sollicitasse ipse quidẽ vsq ad exitũ vite non cõmunicet. hi vero q ei in periurio cõsensisse pbant postea ab omni testimonio sunt remouẽdi. t sm legẽ infamia notabunt. Itẽ qui audit aliquẽ falsum iurare t tacet delinquit vt ait aug. in questionib9 leuit. multomagis ergo reus est qui ad peierãdũ aliquẽ cõpellit. Et sũma de ea. Qḋ autẽ dictũ est q iste vincit homicidã intelligas in dãno dato. q maius damnum est in amissione vnius anime q̃ infinitorum corporũ. Aliter grauius peccat homicida.

De Illo q audit aliũ peierare t tacet. C. CIII.

Uid si aliqs audit aliũ iurare falsum t ipse scit t tacet nunquid peccat. videt q sic in leuitico. Aia que audierit vocẽ iurãtis falsum testisq fuerit qḋ aut ipse vidit t cẽ. Itẽ caret scrupulo societatis occulte. q manifesto facinori desinit obuiare. Ecõtra võ q crimẽ occultũ manifestat nõ est erroris correptor: s pditor vt dicit Augu. Itẽ si pdit eũ forte punietur ille in corpore vel occidet a iudice vel etiã a parẽtibus illius cõtra quẽ ipse volebat peierare vel timemt pditor põt de facili incurrere mortis periculum. Et ideo dicit Aug. q sufficit illi vt se ab hoc ... peccat. vincendo si videt tales q magis prĩt pdesse q̃ obesse puro. siue eũ corrigẽdo siue p eo deũ placãdo. Quid de iudice qui ... ad penã capitis vel qualibet aliã cotã se imunẽ ... q sibi ... t ei videt testes paratos ad iurandũ falsũ nunquid recipiet aut si receperit nunqd pari modo nõ cõdẽnabit scienter innocentẽ. Respondeo potius tenetur ex precepto illũ qui iniuste ad mortem ducit eripere t liberare etiã per vim si alio modo nõ põt ad idẽ. xxiij. q iniurĩ inferenda. Et sũm. fris U. vbi dicit q qui nõ repellet iniuriã a socio si põt tam est in vitio q̃ ille q facit. Unde credo q qui percuteret clericũ cũ moderamine inculpate tutele defendẽdo sociũ t repellendo vim nõ libidine vindicte. nõ incideret in canõ. Qḋ autẽ dicit magister q si iudex causã delegare non potest ad superiorẽ remittat hoc nõ videt tutum nisi credat superiorẽ veritatẽ quã sup hoc nouit q corpus exponeret inocentẽ morti: nec credo hoc esse faciendũ. t potius deberet oĩa mala tolerare q̃ innocentẽ scienter ad mortem vel ad mutilationẽ cõdemnare vel etiã exponere cõdẽnandũ. Itẽ credo q iudex inferior q scit veritatẽ nõ debet cõdẽnare inocentẽ. etiã si precipiat ei a superiori iudice. nec est cõtra illud extra de offi. del. pastoralis vbi dicit q ordinari9 ds exeqd sniam latã a delegato ad mandatum eius q̃uis idem ordinarius sciat illã causam esse iniustam nisi non posset obtinere ab eodẽ delegato vt ab hoc onere absoluatur qui loquitur ibi de ciuilib9 causis t ecclesiasticis vbi nullus condemnatur ad mortem. Et ideo ibi non est tantum periculum sicut in casu posito.

Utrum iuramentum vi vel metu exactũ obliget. C. CIIII.

Ex sũma de ea. Pone q aliquis dũ teneretur captiuus ab hostib9 vel a predonib9 coact9 per metũ grauissimũ q posset cadere in constãtẽ virum promisit t iurauit se soluturũ. M. l. vel traditurũ castrũ vel simile. querit vtrũ tale iuramentũ obliget eũ. videt q nõ: q vt ait aug. Iuramentũ nõ põt eẽ vinculũ iniquitatis. Itẽ qḋ vi metusve cã gestũ est ratum nõ habeo. Itẽ valde esset incõueniens q malefactor ex improbitate sua cõmodũ reportaret. econtra pbat q obliget. Dicit. n. augu. q coacta voluntas est obligatoria. Itẽ q potest seruari sine interitu salutis eterne. cũ sit licitũ qḋ iuratũ est seruandum. nec pdest ei q fuit cõpulsus vt ait Pius papa t Theodorus in penitẽtiali. Dico q quãtuscũq fuerit metus sp obligat t si alicubi inueniat contrarium q nõ teneat intelligit dictũ in odiũ violentorum. vel cũ quis iurauerat se daturũ res ecclesiasticas põt ipse petentẽ repellere p exceptionẽ qḋ vi metusve cã. sed peccabit vtẽdo ea. t hoc ni si cũ iurabat se soluturũ intendebat ɔtrariũ. s. se non soluturũ. tũc n. peccauit mortaliter ita iurãdo sed bene põt vti exceptione sine pctõ timeo tñ scãdalũ t malũ exẽplũ apud alios qui nesciũt occultã intẽtionẽ sua. Procedat ergo sic t nõ peccabit petat ab ep̃o vt cogat illum absoluere istũ iuramẽto. Si nõ poterat ad hoc induci soluat t postea repetat: q licet iurauerit soluere non tñ iurauit nõ repetere. Si aũt iurauit q solueret t non repeteret: tũc denũciet ecclie sz formam euangelicã vt sic ecclesia operet cũ ad penitẽtiã in qua veniet absolutio iuramenti vel restitutio male accepti. Si võ iurauerit q etiam nõ denũciaret iuramẽtũ est illicitũ quo ad hoc. t ideo nõ seruandũ t istã distinctionẽ teneas p omnia circa non soluendas vsuras vel solutas repetẽdas. Excipit Johes quattuor casus in qb9 iuramentũ p vim vel metũ extortũ non obligat. s. in voto. in traditiõe rei ecclesiastice. In dotis pmissione. In matrimonio. t si aliqua in veniant cõtraria ad illud vtimur. loquunt quando fuerat letus coactio vel cum postea subsecutus fuerat consensus.

Utrum iuramentum quod in deteriorem exitum vergit obliget. C. CV.

Uando etiã iurat aliquod indirecte qḋ ex circũstantia posset eẽ veniale vel mortale nõ debet seruari nec est obligatoriũ iuramentũ existente illo casu vel circũstantia. Unde si quis iurauerit q nunq̃ erit negociator aut miles. aut q nõ tenebit feudũ ab illo dño. aut q nõ seruiet isti vel illi vel locabit opas aut accipiet donum aut mutuũ nõ tenet illo seruare si aut nõ posset viuere nisi illud faciat. q iã res venit ad illũ casũ de quo si cogitasset ab initio t iurasset illicitũ eẽt iuramẽtu. Quid si qs ... iurauit supflue comedere ... Respondeo notandũ q ... mortaliter peccat nõ q comedat supflue ... loquitur ... Secundo q nõ peccat nisi venialiter q p dicta auctoritas intelligat ... generaliter q extendat ad mala venialia ... Ideo do ... iuramẽtũ qḋ nõ ... crimine ... iuramẽtũ ... Quid si aliqs iuret q nũq̃ erit ep̃us nisi necessitas exigat vel nũq̃ erit cleric9 aut monach9 aut regular. Respondeo notandũ q talia iuramẽta se seruãda t generaliter oĩa qb9 iurat aliqḋ qḋ nec ẽ mortale nec veniale. t videt idẽ sentire. Hosti9 ad hoc facit extra de Archidiaconũ florentinũ vbi habet q q iurauit nunq̃ foret episcopus repellit ab ep̃atu. Sed pot dici q hoc nõ est q iuramẽtũ sit obligatoriũ sz q mortaliter peccauit temere iu

rando. Cum autem due sint partes iniustitie facere malum et declinare a bono sicut iuramentum non obligat ad faciendum ita non videtur quod obliget ad declinandum a bono cum nulla sit utilitas in observatione talis iuramenti. Quod dico propter obedientiam propter quam et si non sit faciendum malum [illegible] cum bono humilitatis que servatur in obedientia. Preterea cum dominus consulat opera perfectionis contrarius quodammodo esset sibi si vellet quod occasione talis iuramenti abstineret a talibus.

Quot modis iuramentum in detestationem vergit crucii. C. CVI.

Credo ergo sine preiudicio quod iuramentum vergit in peccatum certis sex modis. Primo cum iuratur aliquid quod est mortale in se. Secundo cum iuratur quod est veniale in se. Tertio cum iuratur indifferens aliquid quod ex circumstantia efficitur veniale vel mortale ut dictum est supra. Quarto cum iuramentum excludit opus ex charitate faciendum. ut qui iurat alicui quod nihil dabit ei ex charitate vel quod non [illegible] dei. Quinto cum excludit opus de genere bonorum. ut cum quis iurat quod numquam erit episcopus monachus vel canonicus. vel quod non celebrabit usque ad mensem. vel quod non ieiunabit pro deo vel pro peccatis suis in pane et aqua nisi precipiatur ei. vel quod non dicet psalterium vel [illegible] psalmos vel quod non [illegible] in lecto honeste vel usque ad certum tempus. Sexto cum excludit opus indifferens pia intentione pro deo aut proximo faciendum. ut si quis iurat quod non loquetur martino vel non intrabit domum eius. vel non coquet ad furnum eius vel molet ad molendinum eius vel quod [illegible] non faciet ei. vel quod non vendet ei rem pro minori precio quam tali vel non comedet ad eandem mensam cum eo aut si iuret aliquid bonum indifferens. Credo quod propter huiusmodi iuramentum non debet declinare a talibus. si ea velit facere pia intentione. et propter deum et salutem anime sue. et propter tollendum scandalum proximi contra quem sic iuravit. In primis autem tribus modis credo quod possit [illegible] auctoritate propria venire contra [illegible] penitentia de temerario iuramento. In reliquis tribus [illegible] huiusmodi iuramenta non sunt obligatoria nec ipso[illegible] sit pena pro transgressione corporali tamen pro mortali non expedit tamen auctoritate [illegible] propter vagarum necessitatem [illegible] propter reverentiam sacramenti tam propter scandalum simplicium qui reputant sic incurri periurium et inde incurrunt in facilitatem labendi in periurium et in detractiones. [illegible] [illegible] iuramenta [illegible] [illegible] iurantes non fuisse obligatos [illegible] [illegible] iuramento. Nec te moveat quod dicit Gratianus [illegible] quod non recipitur ab omnibus quod ibi dicit. [illegible] [illegible] nec dicit quod huiusmodi iuramenta sunt obligatoria: sed quod non prohibentur servari.

De illo qui iurat se revelaturum delicta proximorum. C. CVII.

Quid de domino qui facit prepositum suum iurare vel boves suos vel familiam quod dicent ei si quem scierint vel audierint [illegible] aliquid de foresta sua vel de stagnis aut [illegible] aut de ceteris rebus suis. Item quid de marito zelotipo vel avaro qui extorquet iuramentum a familia sua quod revelabunt quicquid [illegible] de adulterio [illegible] de verisimilibus coniecturis et de damnificantibus eum in rebus suis. Respondeo [illegible] [illegible] non potest probare per aliquos quod scienerit de talibus non tenetur dicere domino vel marito: quia sic proditor esset criminum non corrector. et debet potius mala omnia tolerare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Non tenetur denunciare episcopo hoc licet iuraverit et quod revelaret quicquid sciret de criminibus synodalibus quia in tali iuramento intelligitur si probare potest [illegible] [illegible] peccaverit. Dicit etiam quod talis tenetur non revelare episcopo vel alii nisi hoc faciat secreto. ut episcopus vel alius secreto debeat corrigere huiusmodi [illegible].

De eodem. C. CVIII.

Ex summa fratris. U. Ego credo sine preiudicio distinguendum esse quod si ille cui iuratur [illegible] [illegible] hoc merito suspectus habetur sive possit per alios probare sive non id quod de talibus vidit ille qui iuravit non tenetur servare. quia illicitum fuit quod iuratum est cum per consequens iuraverit quod compararetur ei ad peccandum. Si autem cui iuratum est creditur mansuetus et iustus et non nisi rationabiliter [illegible] te sunt custodie illius a quo recipitur vel exigitur huiusmodi sacramentum. sine peccato potest prestari et observari debet: puta si quis viderit furem asportantem res taliter eius custodie commendatas. hoc solum hoc videat potest clamare et talem furem manifestare et persequi res furatam ne si in hoc negligens fuerit teneatur damnum restituere nec reputabitur talis criminis proditor sicut non reputatur qui iniuriam [illegible] persequitur coram iudice et non possit probare quod intendit. Si autem non tenetur ad custodiam [illegible] rerum [illegible] habet predicta distinctio. [illegible] si possit probare per alios quod ipse scit de talibus tunc revelet domino. Si non potest probare non debet revelare nisi talibus personis que possunt prodesse et non obesse. Et si quis iuravit intendit se obligare ad revelandum occulta que probare non posset non sunt licitum iuramentum nec obligatorium sed peccavit taliter iurando. Quid si peccatum reiterabile sit ut fornicatio vel adulterium si iam commisit illud quis bis vel ter [illegible] paratus sit reiterare illud. numquid qui hoc sciret tenetur denunciare huiusmodi personis. Respondeo credo quod non tenetur de necessitate sed [illegible] te illud denunciandum quando videat aliquem paratum cum primo [illegible] incipit incidere in illud peccatum.

De iuramento plurium vel universorum. C. CIX.

Quid de duobus habentibus eandem mensuram que consueverunt portare advendentes bladi [illegible] de recipe mercedem qui iuraverunt quod decetero non portarent eam et ex hoc multum damnificati sunt qui vendentes bladi ex hac occasione perdiderunt sibi de [illegible] mensura numquid possunt venire contra tale iuramentum. Credo quod non possunt auctoritate propria nisi ad tantam devenirent inopiam quod [illegible] haberent alias unde viverent etiam de elemosinis. Episcopus tamen absque tanta necessitate posset huiusmodi iuramentum in melius commutare. cum nulli sit utile et aliquibus damnosum. Ex summa de casibus. Item pone quod universitas alicuius civitatis vel collegii obligavit se iuramento ad aliquid et mortui sunt iurantes. Queritur utrum successores sint periuri si transgrediantur. videtur quod sic quia omnes obligationes antecessorum transeunt ad successores. Solutio dico quod non sunt periuri. Obligatio enim iuramenti personalis est et non transit ad successores quantum ad periurium [illegible] [illegible]. Item si aliquis iuravit se servaturum statuta in ecclesia sua edita. postea sunt ibi nova statuta iste permittit per idem iuramentum se servaturum illud. Dico non tenetur ad [illegible] observantiam ex debito prestiti iuramenti de statutis preteritis sed de ratione promissionis postea facte si falsum per eam in [illegible] iuramenti intendebat obligare aliquem si etiam ex tempore prestandi iuramenti intendebat de statutis [illegible] [illegible] futuris tenetur ad istud. et si nullam postea fecerit promissionem.

Utrum plures simul iurantes possint invicem iuramentum remittere. C. CX.

Ex summa fratris U. Numquid possunt invicem iuramenta sibi remittere. sive cum universitas sive cum iurant aliquid se [illegible] facturos vel non facturos. Respondeo. Si in favorem vel ad cultum dei aut religionem vel pietatem pertinet iuramentum non possunt remittere ut si iuraverint quod ibunt ultra mare militari deo: aut quod intrabunt religionem. aut quod dicent due vel tria psalteria [illegible] [illegible] vel aliud mentitur [illegible] quod de lucro suo certam portionem dabunt fabrice [illegible] ecclesie vel in alios pios usus vel cum aliqui iurant quod ibunt ultra mare simul. non quin possint remittere sibi quod simul non vadant. sed non possunt remittere sibi quin vadant [illegible] [illegible] [illegible]. Qui autem iuramentum [illegible] [illegible] distingue quod si absque iuramento tenebantur facere quod iurant non possunt sibi remittere quod propter salutem animarum videtur sic iurata et si carnifices iurant quod non vendent carnes infectas vel corruptas pro sanis. aut mercatores quod non sophisticabunt merces suas aut quod non vendent carius propter [illegible]. Si autem non tenentur [illegible] distingue quod si observatio iuramenti spectat tamen ad commodum vel incommodum iurantium. et iurent de dando faciendo vel non faciendo aliquo alter ab altero. possunt sibi remittere. ut si iuret quis quod faciet sibi domum vel libros vel alias operas. et alius iuret ei quod reddet sibi mercedem. vel quando duo socii iurant de [illegible] adinvicem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quo [illegible] [illegible] non faciendo adinvicem [illegible] se aliquid facturos vel non facturos non possunt sibi remittere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] alienum observatio iuramenti. non possunt sibi remittere. ut si iurant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sic purgata [illegible] [illegible] tum modum vel quod non texet pannos [illegible] formatis ad [illegible]

observatio iuramēti dānosa sit alijs nō est obligatoriū: et si iurāt [illegible] q̄ nihil faciāt de ope sue artis vel certis tpib⁹ anni. et pro pter raritatē carius vendāt opa sua vel si iurēt carnifices ppter eā dem causā q̄ nō laniabūt p diē vel p septimanā vltra taxatum ab [illegible] numerū aialiū vel [illegible] vineas vel ceteri laboratores q̄ nō lo cabūt opas suas pro minori p̄cio q̄ tāti vel q̄ iurāt ciues alicui⁹ ciuitatis habētes vineas q̄ nō pmittēt vinū a [illegible] portatū vē di in suo territorio q̄diu vinū illi⁹ territorii inueniat venale p tanto vel tāto p̄cio. Licet autē huiusmōi iuramēta nō sūt obligatoria. q̄ illicitū est qō iurat cū peccatū sit circūscripto iuramēto talia fa cere vel seruare corrupta ītētiōe:tñ ppter reuerentiā sacramenti et scandalū aliorū nō expedit q̄ remittant sibi huiusmodi iuramēta auctoritate ppria vel veniāt cōtra ea. sed reuocāda sunt auctoritate episcopi vel potius denūciāda nō tenuisse. et penitētia imponen da est de temerario iuramento.

Utrum vnum vel pluribus cōtrauenientibus liceat alijs cōtrauenire. C. CXI.

Quid in casu p̄dicto de duob⁹ habētibus cōmunē mensurā [illegible] vno peierāte. pōt ali⁹ venire ɔtra iuramētū. Itē numq̄d multitudine aliq̄ iurāte se facturā aliq̄d vel nō facturā duob⁹ vel trib⁹ ɔueniētib⁹ possunt reliq̄ ɔtrauenire. Itē q̄d si q̄libet de illa multitudine iurauit aliq̄d se facturū vel nō facturū sub hac cōditiō si alij seruarent. numq̄d pōt nō seruare iuramētū duob⁹ vel tribus nō obseruātib⁹. Itē q̄d si n [illegible] qūo itellecta fuerit illa cōditio si alij seruarēt vtrū s. de oīb⁹ al [illegible] vel si dubitat. vtrū iuratū sit sub cōdi tione vel simpliciter. Respōsio ad primū dic q̄ si alter predictorum iura uit vel intē [illegible] sub cōditione iurare s. q̄ nō portaret huiusmōi mēsu rā si reliquus nō portaret. tūc reliquo nō seruāte iuramētū nec ille seruare tenet. Si autē absolute iurauit in oēm euentū tūc seruare tenet quicq̄d reliquus faciat. Si autē nescit qūo iurauit vel q̄d in tēdit dic q̄ si emo [illegible] mensure sit cōe duob⁹ a quocūq̄ portet et illis. vno peierāte reliquus nihilomin⁹ tenet seruare iuramētū. [illegible] Si autē soli⁹ portātis mensurā est emolumētū benigne iterptandū est q̄ fidē nō seruāti fidē se ser uaturū nō pmisit cu damno suo et lucro alteri⁹ vnde nō tenet ser uare iuramentū si reliquus nō seruet. Ad secundum dic similr̄ q̄ si simpliciter et absolute et in omnē euentū iuratū est q̄libet tenet ser uare qō iurauit q̄cq̄d alij faciāt. Si vō sub cōditiōe vel ob cām iu rare intenderūt nullus tenet seruare nisi existēte cōditiōe vel causa ppter quā iuratū est. Salua tñ distinctiōe q̄ habet supra de voto. [illegible] obligatio tota fuerit posita in euentū cōditiōis vel cause cū ceteris q̄ ibi dicunt. que tñ itelligo seruāda in foro causarū nō in fo ro penitētiali. vbi iudicat de intētiōe. Ad tertiū dic s. qūo itelligen da sit illa cōditio si alij seruēt. vtrū. s. si oēs seruēt vel si aliq̄ seruent recurrēdū est ad intētionē iurantiū in foro penitētiali et s̄m hoc iu dicandū. Ad q̄rtū et vltimū dic q̄ si iuramētū spectat tātū ad cōmo dū vel incōmodū iurantiū et medietas multitudinis vel maior ps nō obseruat iuramētū. Reliq̄ nō tenent seruare q̄ [illegible] con ditio sub q̄ iuratū est. q̄ qō facit maior ps vniuersitatis vniuersi tas [illegible] facere. Si aūt medietas vel maior ps multitudinis adhuc seruat iuramētū et in lucrū nō seruātiū cū nō sit verisile q̄ aliq̄s in tātū voluerit facere ɔditionē suā [illegible] et aliorū meliorē benigne [illegible] est sicut dictū est supra in casu de mēsuris. Si aūt nullū [illegible] patiunt ex h̄ seruātes iuramētū nō est tutū eis venire ɔ iu ramētū [illegible] possunt plato vel [illegible] iurātes sibi inuicē remittere iuramētū. vel illos q̄ nō seruāt seruare qō iurauerūt. Si aūt [illegible] spectat ad cultū dei vel religionē vel pietatē. Aut si [illegible] iuratū est qō tenent facere sine iuramēto si dubitet vtrū s̄m [illegible] itellexerūt illā ɔditionē si alij seruarēt. tenēdū est certū et dimitten [illegible] iurātes obligatos eē [illegible] iuramentū in [illegible] iuramentū. In quo casu [illegible] nō existēte ɔditiōe sub q̄ iuratū est. reliq̄ nō sūt obligati ex illo iuramēto.

Quis possit iuramētū in meli⁹ cōmutare. C. CXII.

Ex summa de ea. Sed numq̄d papa pōt absol uere a [illegible] iuramēto et supra de voto. Ex summa fris U. credo [illegible] papa [illegible] eps in iuramēt sicut et in voti. etiā licita iuramēta pōt muta re in meli⁹ [illegible] nō magis [illegible] iuramētū [illegible] tur [illegible] non lo [illegible] cum eo vel [illegible] domum eius. vel recipiet aliquid ab eo vel nō feriet ei. Nisi taliter iurane [illegible] quis vt vitet occasionem peccandi quam solet incurrere ex fa

miliaritate alicuius persone. Nec obstat quod dicit infra de offe rentiis officiorum. vbi dicitur q̄ solus papa potest concedere q̄ aliq̄s veniat ɔtra iuramentū [illegible] Nec [illegible] obstat extra de re[illegible] cōstitut⁹ vbi agi tur de certo numero prebendarū iurato a capitulo. Et ex̄ de elec. ve nerabilē [illegible] q̄ et si illicitū fuit iuramentū debuit papa ɔsuli sup eo q̄ ad papā ptinet decernere an illud iuramentū fuerit licitū vel illicitū. Similr̄ nō obsunt q̄ illa decretal. [illegible] loquit de iuramēto vniuersitatis illicito qō de cōsensu epi [illegible] debuit et ideo eps dispensare non potuit. Et forte in iuramēto vniuersitatis ppter scādalū nō pōt dispē sare eps vel ipm mutare in aliud h̄ [illegible] possit in iuramēto priuate psone. Itē illa decre. Uenerabil. loquit de regno alemanie q̄ q̄ habet eoipso debet eē impator. qō sine ap probatione pape fieri nō debet. et forte circa magnas personas et ar dua negocia ppter scādalū solus papa interponē pōt partes suas in talibus iuramētis. Et qō dicit magister in predicto titulo [illegible] guēdū est ad casus de quib⁹ exemplificat et ad similes. Uel loquit de auctoritate p̄stāda veniēdi ɔ licitū iuramentū vel dubiū [illegible] sine aliq̄ cōmutatiōe qō solus papa pōt facē cui⁹ auctoritas videt excepta in quibusdā iuramēt. Ad min⁹ ergo eps et si nō possit sim pliciter absoluē a iuramēto: pōt tñ in meli⁹ cōmutare. Nec est h̄ veni re ɔtra iuramentū vel infringere. extra de iuramē. puenit.

In Quib⁹ casibus excuset quis a periurio. C. CXIII.

Raianus. [illegible] Saul cū eēt in castris pugnatur⁹ ɔtra philisteos iura uit se interfecturū quicūq̄ ante solis occasum comedēt. Itaq̄ falsum iurauit nec tñ iuramēti reus arguitur q̄ q̄ntū in ipso fuit qō iurauit impleuit [illegible] sententiā mortis in filium [illegible] non carnali affectu [illegible] reuocauit. Et summa de ea. Querit vtrū necessitas in iuramēto pmissorio excuset a peri [illegible] Uerbi grā. Iurauit debitor se soluturū in certo termino. Impe ditus nō pōt soluere. Ad hoc dicas q̄ si tūc qn iurabat credebat se nō posse reddere vel credebat q̄ posset [illegible] q̄ nō habebat cau sam credendi tunc. Tūc in vtroq̄ casu peierabat: q̄ in primo casu deerat veritas [illegible] Si vō credebat ab ini tio se posse reddere: et pbabilr̄ nō peierabat q̄ntū ad h̄: si postea fe cit posse suū. In vtroq̄ [illegible] termino nō ē ppter hoc piurus. ex hac causa multo magis excusat. Si misit tpe debito [illegible] Si tñ elapso termino pos set et nō psolueret: eēt periurus. lapsus enī termini nō sustulit obli gationē. [illegible] tenet [illegible] facere pe tit dilationē vel absolutionē [illegible] sic fit absolut⁹. Si iuramentū factū est in fauorē dei: vt [illegible] illud intēderet hō se obligare deo nō potest absolui ab hoīe nisi p cōmutationē in meli⁹ vt s. de voto. Et summa fris U. Quid si non intēdat se obli gare deo sed tñ hoī. Rñdeo. Nihilomin⁹ nō pōt absolui ab hoīe et [illegible] se facturū aliq̄d in fauorē dei vnde credo implendū h̄ maxime sicut si iurassem tibi q̄ [illegible] in fauorē ipsius tunc nō posses mihi remittere huiusmōi iuramentū. Et summa de ea. Si vō in fauorē hoīs [illegible] postea non tenet. Et idē de [illegible] Itē numq̄d debitor tenet ppter vim iuramēti quo se astrinxit soluēre debitū excōicato: et ita cōicare ei. De h̄ reqre in fra de sē. ex. In summa quoq̄ nota q̄ nō [illegible] peierare q̄ ex licita cā deserit iuramentū. Uerbi grā. Promisim⁹ et iuramēto firmaui mus nobis inuicē fidē et pacē. fregisti mihi: nō teneor postea seruar re tibi. Nec obstat q̄ et hosti seruāda est fides pmissa. Illud enī in telligit cū et ipse seruat fidē. Itē deposuisti penes me gladiū. iuraui q̄ restituerē qn repeteres. factus postea furiosus repetis nō teneor. Imo nec debeo tibi reddere nisi tibi restituta [illegible] ne forte occi das te vel aliū. Itē iuraui tibi generaliter q̄ starē oīb⁹ [illegible] ppter iniuriā quā tibi fecere tu precipis mihi aliq̄d inhonestū vel impossibile [illegible] nulla modo [illegible] ralibus iuramētis debet tamē ad cautelam [illegible] peterādi petere auctoritatē ab ecclesia. Itē [illegible] lū adhibet: semp debet referri iuramentū ad intentionē illius q̄ nō adhibuit [illegible] Et summa fris U. [illegible] quod ego [illegible] nō teneor [illegible] dam [illegible] ille intelligat: nō credo me peccare. Itē si iuraui aliq̄d et emergat ca sus inopinat⁹ [illegible] nō teneor illo iuramēto. Itē arg. q̄ si aliq̄d circūscripto iuramēto ē pctm̄ vt dare gladiū in manu furiosi iurat nō est obligatoriū iuramentū.

De Falso testimonio et pena periurij. C. CXIIII.

Extra. [illegible]

[illegible] pareñtela iter virū et vxorē exhibere iuramēta p q̄ iter ipsos diuortij [illegible]

[illegible] rio et adulterio vno plurībusve qb9 causaz dederūt penitētia īdicatur [illegible]

[illegible] gredit̄ sciēter. cū tñ possit seruare iuramētū cautionale et licitū [illegible] papa. [illegible] recipiat cōmunionem tamē post hoc percipiat.

De [illegible] C. CXV.

Ex summa [illegible] nis q̄ qd̄ dei est ppriū videlicet futura pdicere. sibi falso et illicite ascribētes innumeras aīas trahūt ad īferos est agēdi. Causa.xxvi.q.i. Isidorus ety.viij. Sortilegi sunt q̄ sub [illegible]

[illegible] pli et auctoritate pbat̄. Cū enī Achor de anathemate furtum subtu [illegible]

[illegible] euāgeliū clarescerent multa pmittebant̄ q̄ tpe pfectioris discipline [illegible]

[illegible] Jone pceptp [illegible] Saul sorte depphēdit Jonathan. Sorte quoq̄ Jonas a nautis depphēsus est. et Mathias [illegible]

[illegible] honesta et subesset necessitas vt si esset cōtētio de electione aliquorū [illegible]

[illegible] Jtē [illegible] fugere [illegible] esset facta a maiori et saniori parte capituli. Extra.v. de sortilegijs Jnno.iij. [illegible]

De Diuinatione. C. CXVI.

Dis est ars diuinādi. Diuinatio autē proprie in malo accipit̄ [illegible]

[illegible]

placita atq̄ federata q̄ sunt [illegible] Ad hoc [illegible]

[illegible] q̄dā pestifera societate hoīum et demonū q̄si pacta infidel' et dolosa [illegible]

[illegible] cos et plateas cātatores et choros ducere psumpserit: anathema sit. Jtē Aug̃. [illegible] risā: in quib9 cantilene q̄dā et cōmessatiōes et ad inuicē dona donantur [illegible] Jn talib9 vel codicib9 et alijs sorte futura nō sunt requirēda: nec [illegible]

Quāter demones futura sciāt diuinos pdicāt. C. CXVII.

Ausa. [illegible]

quot modis [illegible]

[illegible] futura predicāt hoīb9 demones: verūetiā multa faciūt: q̄ [illegible]

[illegible] sciēdū est ea plerūq̄ pnūciare q̄ ipsi facturi sunt. Accipiūt enī potestatē morbos imittere: et ipm aerē vitiādo morbidū reddere: et [illegible] dent enī miris et inuisibilib9 modis p illā subtilitatē corpora hominū [illegible]

[illegible] futura prenūciant [illegible]

[illegible] aūt quilibet opponit et dicit: Quō euenīut illa q̄ illi diuini predicūt futura [illegible] sic [illegible] Deut. legit̄. Si surrexerit [illegible] propheta [illegible]

[illegible] ambulare credant. C. CXVIII.

Ex [illegible]

[illegible] et innumera multitudine mulierū equitare sup q̄sdā bestias et [illegible]

[illegible] be sole in [illegible] persistent & nō multos secū ad infidelitatis interitū [illegible]. Nā & innumera multitudo hac falsa opinione decepta: hec vera esse credūt. & credēdo a recta fide deuiāt. & errore paganorū [illegible] cū [illegible] diuinitatis aut numinis extra vnū deū arbitrant. Quapropter sacerdotes p ecclesias sibi commissas populo dei omni instātia pdicare debēt: vt nouerit hec oino falsa eē. & nō a diuino sed a maligno spiritu talia fantasmata mētibus fidelium irrogari arbitramur. Siquidē ipse sathanas q trāsfigurat se in angelū lucis cū mentē cuiuslibet mulierculae cepit: & hāc p infidelitatē sibi subiugauerit: illico trāsformat se in diuersarū psonarū species atqz similitudines: & mentē quā captiuā tenet in somnis deludēs modo leta modo tristia modo cognitas modo incognitas psonas ostendēs p quedā deuia deducit. & cū solus spiritus hoc patit infidelis hoc nō in animo sed in corpore euenire opinat. Quis ergo credat posse fieri aliquā creaturā aut in meli[us] aut in deteri[us] imutari aut transformari in aliā speciē vel in aliā similitudinē nisi ab ipso creatore q̄ infidelis est & pagano deterior.

De Maleficijs artis magice. C. CXIX.

Sidorus ethimo. li. viii. Magi sunt q vulgo malefici ob facinorū multitudinē nuncupant. hi & elemēta cōcutiūt: turbāt mētes hominū: ac sine vllo veneni haustu violentia tm̄ carminis interimūt. demonib[us] enim accitis audēt ventilare vt quisqz suos pimat malis artib[us] inimicos. hi etiā sanguine vtunt & victimis. & sepe cōtingūt corpora mortuorū. Magorū primus zoroastes rex bactrianorū fuit: quē Ninus rex assiriorū prelio interfecit: de quo Aristoteles scribit q vicies c mil versuū ab ipso cōdita indicus voluminū eius declarent. Hāc artē multa post secula Democritus ampliauit qn & hipocrat[es] medicine disciplina effloruit. Itaqz hec vanitas magicarū artiū ex traditiōe malorū angelorū in toto terrarū orbe plurimis seculis valuit: p quandā scientiā futurorū & inferorū & inuocationes eorū inuēta sunt aruspicia augurationes & ipsa q dicunt oracula & nigromātia. [illegible] Ars itaqz magica sub philosophia [illegible] continet. si forte falsa pfessiōe de vo mētiēs & veraciter lędēs hoies a diuina relatione seducit: cultum demonum suadet & ad omne nephas seqes [illegible]. Hec quiqz maleficiorū genera cōtinet. s. manticen. mathematicā: maleficia: sortilegia: pstigia. Mantice iterptat diuinatio. Hec quinqz species h; nigromātiā: geomātiā: hidromātiā: aeromātiā: pyromātiā. Prima fit i mortuis. scda in terra tertia in aqua. qrta in aere qnta in igne. Mathematica interptat vanitas. Hec h; tres spēs aruspiciū: augurium; horoscopia. Aruspicium dicit ab ispectiōe ararū. hec fit qñ in fibris animaliū que in aris ponunt fata querunt. Augurium ab auib[us] hec aliqñ pertinet ad aures: & dicit auguriū. aliqñ ad oculos & dicit auspiciū. Horoscopia in cōstellatiōib[us] cōstat. Maleficia fiūt p incātatiōes. Sortilegia p sortes. Prestigia p fantasticas illusiones.

De Diuersis generibus magorū. C. CXX.

Igromantici sunt quorū pcantatiōib[us] videntur resuscitati mortui diuinare & ad iterrogata rńdere. Necron eni grece mortuus: mātia diuinatio nuncupat: ad quos suscitandos cadaueri sanguis adijcit. Nam amare demones sanguinē dicunt. Ideoqz quotiēs nigromātia fit cruor aque miscet: vt colore sanguinis facili[us] puocent. Hidromātici ab aq dicunt. Est eni hidromantia in aque ispectiōe vmbras demonū euocare. ibiqz ab eis aliq audire vbi adhibito sanguine etiā īferos phibent suscitari. Varro dicit diuinatiōis q̃tuor eē genera. Terrā: aerē: aqua & ignē. hinc geomātia: hidromātia: aeromātia: pyromātia: dictā cōstat. Diuini: q[uasi] diuinitate se plenos assimulāt. & astutia qdā fraudulēta hoib[us] cōiectāt futura. Incātatores sūt q artē vbis pagūt. Arioli q[uia] circa aras idolorū nephandas preces emittūt & funesta sacrificia offerūt. hisqz celebratib[us] demonū responsa accipiūt. Horuspices qñ horarū inspectores dies eni & horas in agēdis negocijs opibusqz custodiunt. & qd p singula tpa obseruare debeat hō intendūt. Hi etiā exta pecudū inspiciūt & ex eis futura pdicūt. Augures sūt q volat[us] auiū & voces intendūt. Dicunt aūt auguria qñ auiū garria. [illegible] qñ augeria q aues gerūt. Idē & auspicia q̃si auiū spicia q iter facientes obseruāt. Horū duo genera. Unū ad oculos ptinēs i volatus. Alterum ad aures. s. vox auium. Phitonissa a phitio appolline dicta: q is auctor fuerit diuinandi. Astrologi in astris augurantes. Genethliaci pp natalium cōsideratiōes dierū. Genesim enim hoim p duodecim signa describūt. siderūqz cursu nascentiū mores actus & euētus pdicare conāt. i. quis quali signo fuit natus aut que effectum habeat vite q nascitur. hi vulgo mathematici vocantur. Horoscopi sunt qui horas natiuitatis hoim[illegible] speculant diuerso fato. Sortilegi sunt q sub noie ficte religionis p qsdā supstitiones q̄s scōr sortes vocāt [illegible] pfitent aut [illegible] Salisatores dicunt q[uia] dū eis [illegible] membrorū quecūqz partes [illegible] aliqd sibi prosperū seu triste significare pdicūt. Ad hec oia ptinet [illegible] ligature execrādorū remediorū q̄s ars medicorū cōdēnat: [illegible] vel in characteribus: vel in [illegible] quibuscūqz reb[us] ad suspendendas atqz ligandas. In quib[us] oībus ars demonū est ex quadā pestifera societate hominū & angelorū malorum exorta. vnde cuncta vitanda sunt a christiano. Dicitur autē prestigiū quasi prestringens aciem oculorum.

De Carminatoribus & carminatricibus. C. CXXI.

X summa fris. U. Quid de carminatricib[us] & carminatorib[us]: q carmināt infirmos vel pueros vel alia [illegible] peccant mortaliter? Rńdeo. Si nihil superstitiosum [illegible] aut docēt aut faciūt sed tm̄ vtunt licitis precib[us] & adiurationib[us] sicut p passionē & crucē & filia: nō credo q peccēt mortalit: nisi talia fecerint post phibitionē ab ecclesia factā sibi. Sed credo q phibēdi sunt viri & mulieres a talib[us]: q[uia] permulta inutilia & supstitiosa solent admiscere. Nisi forte sit sacerdos religiosus [illegible] aut etiā laicus siue vir siue mulier excellētis vite & pbate discretiōis: qui fusa orōne licita infirmū nō sup pomū aut pirū aut cingulū [illegible] sup infirmātes manus iponāt. Iuxta illud Mathei. Sup egros man[us] imponent: & bene habebūt. Nec sunt hmōi psone phibēde a talib[us]: nisi forte timeat q ad exemplū illorū indiscreti & supstitiosi carminatores sibi vsurpat abusum. Itē nō cōdemnant hic rustici q seruāt tpa ad seminandū: vel arbores incidendas: & filia: q certā & naturalē habēt rationē. Idē de phisicis circa medicinas dādas & minutiōes faciēdas: & filia. Itē si aliqs vel aliq colligit herbā medicinalē cū symbolo diuino: vel orōne dñica: vel scribit in charta symbolū vel orōnē dñicā vt ponat super aliquē infirmū vt sicut ille tm̄ deus creator oīu & dñs honoret: nō reprobat: dūmodo nulla alia superstitiosa obseruātia misceat. Ex sūma fris. U. Ex h pōt haberi q nō sunt reprobāda breuia q fiūt in ascēsione: cū nō cōtineant nisi vba euangelij. Sed supstitiosum ē si credat q mini[us] habeat eff[ectus] [illegible] tur post lectū euāgeliū aut post missam aut alia die q̄ scribant: cū legant siue pferant in ecclia vba euāgelij q ibi cōtinent. Illa aūt breuia in quib[us] scribunt qdā characteres & qda noia inusitata. q̄si nomina dei ineffabilia in quibus dicit Quicūqz portauerit sup se istud breue: nō pclitabit sic vel sic aut istud aut illud sibi eueniet. pculdubio reprobāda sunt nec portāda & peccant q scribūt ea aut portant: aut donāt aut vendūt: aut portāda docēt nisi adeo fuerint simplices q ignorātia eos debeat excusare: q nō excusat si sup hoc fuerint admoniti vel instructi.

De Sortilegijs ac diuinis ac magis cauendis. C. CXXII.

Ausa. xxvi. q. v. Ex cōcil. Martini pape: Si qs aut paganorū cōsuetudinē sequens diuinos & sortilegos in domū suā introduxerit: quasi vt malum foras mittant: aut maleficia inueniant: vel lustratiōes paganorū faciāt: qnqz annus penitētiā agāt. Mulieribus quoqz christianis nō liceat in suis lanificiis vanitatē obseruande: sed deū inuocēt adiutorē q eis texendi sapientiā donauerit.

Itē ex cōcil. Tol. iiii. c. xxx. Si qs de ordinib[us] clericorū aruspices aut incātatores aut ariolos: aut certe augures vel sortilegos q pfitent artē magicā aut aliquos eorū filia exercētes consuluisse fuerit deprehensus ab honore dignitatis sue suspensus monasterij curā excipiat ibiqz penitētie perpetue dedit[us] scelus admissum sacrilegij soluat. Itē ex cōcil. Aquirensi c. i. Epi eorūqz ministri oib[us] viribus elaborare studeant: vt perniciosam & a zabulo inuentā sortilegā et magicā artē ex parrochijs suis penitus eradicent. Et si aliquē virū aut mulierē huiusmodi sceleris sectatorē inuenerit turpiter dehonestatū de parrochijs suis eiciant. Ait eni Apls. Hereticū hominē post primā & scdā correptionē deuita: sciens quia subuersus ē qui huiusmodi est &c. Subuersi eni sunt: & a diabolo captiui tenētur qui relicto creatore suo diaboli suffragia querūt. Ibidē q. vii. Augusti. Qui quascunqz diuinatiōes & fata aut auguria obseruat aut attēdit aut consentit obseruātib[us]: siue q attēdit sompnialia scripta: & falso in Daniel noie intitulata: & sortes q dicunt scōrū apostolorū et auguria auiū aut aliq pro domo facienda aut propter coniugia copulanda aut in colligēdis herbis carmina dicunt aut pctationes pro quacūqz infirmitate [illegible] p hoib[us] aut aialib[us] ponūt: pacter symbolū & orationē dñica aut lunatic [illegible] in grandinatione & tempestatib[us] credūt aut ad eorū domū euntes. aut in suas

domib⁹ introducūt ⁊ iterrogāt solū se fidē christianā ⁊ baptismū [illegible] ⁊ pag[illegible] ⁊ apostata [illegible] id est retro abeuntē ⁊ dei [illegible] cum [illegible] grauiter [illegible] incurrit si nisi ecclesiastica penitentia emēdatus deo reconciliet. Itē [illegible] Demonū [illegible] herbas habere sine incantatione.

De Eisdem puniendis. C. CXXIII.

Causa. xxvi. q. v. Qd autē sortilegi ⁊ diuinatores [illegible] tare noluerint excōicandi sunt ratione ⁊ auctoritate pbat. Est enim quoddā genus culture idolorū ⁊ demonū cōsultatiōibus futura pdicere. Futura enim pscire soli dei est [illegible] in sua cōtēplatione cui angelos pscire facit. Cultores [illegible] idolorū a fideliū cōione separādi sunt. Unde in epistola ad corinthios apls ait. Siqs frater noiat fornicator aut auarus aut idolis seruiens cū huiusmodi nec cibū sumere [illegible]. Ex summa de casib⁹. In summa [illegible] nota q pena talium est multiplex. Sunt enim infames nec debēt recipi ad eucharistiā si notoriū est peccatū sicut nec histriones. Itē nec debēt admitti ad accusationē. Itē debent excōicari. Itē si post admonitionē vel excōicationē noluerint se corrigere si serui sunt debēt verberibus castigari. si liberi includi in carcerē vel [illegible] sunt de parrochia turpiter dehonestati [illegible] forsan vel decaluari [illegible] ⁊ hoc pōt [illegible] sua auctoritate facere. [illegible] tamē caueat a mēbri detruncatione mortis ⁊ sanguinis effusione. vel si [illegible] se inuocet brachiū seculare. [illegible] leges capite puniunt.

De Inspectione astrolabii. C. CXXIIII.

Ex summa de casib⁹. Quid de sacerdotibus ⁊ religiosis qb⁹ vasa ⁊ ornamenta ecclesie vel similia furtim subtracta sunt vel etiā de laicis qbus res ppriæ furto sublate sunt nunqd poterūt inuestigare p inspectionē astrolabii vel similia. Ad hoc dicas sm [illegible] q si fit [illegible] inuocatio demonū vel aliud supsticiosum grauissime peccat quicūq facit [illegible] quidam [illegible] simplicitate ⁊ bono zelo fecit [illegible] ab officio ⁊ beneficio. Si autē talis inspectio fieret simplr post astronomiā nō inuocatis demonibus neq [illegible] forte posset admitti. [illegible] in eodē decreto dicit [illegible] artes in se cōtineant veritatē tamē q nō sint [illegible] pietatis nō est in eis studendū. Extra e. de sorti. Ex tenore. [illegible] quodā infami ad paruatū [illegible] accessit nō vt [illegible] inuocaret demones sed vt inspectiōe astrolabii furta [illegible] ecclesie posset recuperare verū licet hoc ex bono zelo ⁊ simplicitate fecit [illegible] grauissimū fuit peccatū ⁊ infra. Mādam⁹ [illegible] p annū [illegible] ab altaris ministratione [illegible] abstinere. Ex summa fratris [illegible]. Nunquid siquis sacrificet [illegible] ⁊ [illegible] et fiat [illegible] vel similia faciat nunquid incurrit irregularitatē aut qui de sacramētis ecclesie eucharistia. s. vel [illegible] benedicto aut aqua fontiū facit sortilegium vel baptizat imagines. Respōdeo cum talia videant esse enormia propter idolatriā aut propter enormem supstitionē licet sint occulta generant irregularitatē sm quosdam [illegible] nō. Unde in hoc dubio [illegible] est [illegible] q petat dispensationem. nō tamen [illegible] nō [illegible] ⁊ absoluēdi sunt de peccato si peniteat. Si autē huiusmodi peccata notoria sint [illegible] indiget dispensatione sed hoc [illegible] infra. de [illegible] ⁊ dispensatio [illegible]. Quod autē dicit canon in quadragesimalibus [illegible] nō esse studendū intelligas longo tēpore potest tamen in his studeri non ad [illegible] sed vt ea que [illegible] sunt [illegible] sacre scripture ad vsum conuertant [illegible] ⁊ errores [illegible] confutentur [illegible] patet si cōtra mathematicos velit disputare vel philosophos huiusmodi doctrinam [illegible]. [illegible] enim astronomia ⁊ astrologia in [illegible] studiosum [illegible] erant intelligentia vacabat his que [illegible] accommodata.

De Quorundam sacerdotū supsticionibus. C. CXXV.

Causa. xxvi. q. v. c. [illegible]. Nonnulli inueniuntur qui [illegible] permoti in [illegible] sacerdotum [illegible] altare [illegible] vel [illegible] circūdant [illegible] [illegible] aqua [illegible] bunt [illegible] ecclesie [illegible] pro requie defunctorum promulgatam pro viuis [illegible] hominibus [illegible] maleficia ne [illegible] condemnat. Idem pterq ⁊ sacerdotum [illegible] pro requie defunctorum promulgatas [illegible] celebrare hominibus [illegible] ipsam [illegible] incurrat periculum. Proinde nostre [illegible] si quis [illegible] talia pcessisse fuerit detectus a propo[illegible] deponatur ordinis gradu ⁊ tam ipse sacerdos qz [illegible] ad talia peragēda incitasse perpendit [illegible]

perpetuo ergastulo religent. Ex summa de ca. Hec aūt distinguunt [illegible] si aliqd pdictor fuit pter odiū parentū grauissime peccat q facit ⁊ nisi p plenariā penitentiā se purgauerit debet deponi. Si aūt [illegible] cām cōem puta q metuat [illegible] sacros [illegible] fidei vel hostilitatē [illegible] vel [illegible] rū sentētia metuit ⁊ ideo tale qd fecerit nō dicit peccare [illegible] facto plus hominibus quā deus placet [illegible] declaratur. Hoc etiam tenet consuetudo ecclesie [illegible] de⁹ veneris [illegible] ⁊ in signū [illegible] in die veneris [illegible] bere. Hec tamē distinctio fallit in illis qui pro viuis scienter celebrant officiū mortuorū. nam tales si fuerint detecti. indistincte debēt deponi ⁊ pena supradicta feriri.

De Crimine sacrilegii. C. CXXVI.

Ex summa de ca. Sacrilegiū est sacre rei violatio ⁊ eiusdē vsurpatio. Dicit aūt sacrilegiū qsi sacrilediū ⁊ sacri ledens. Cōmittit aūt sacrilegiū rōne psone cū qs verberat clericū vel psonā religiosam. Rōne loci cū ecclesie vel cimiterii immunitas violat. Rōne rei cū res ɔsecrata vel sacro vsui deputata vsurpat. Large tamē dicit cōmittere sacrilegiū ⁊ trāsgressores iuris publici qd cōsistit in sacris sacerdotum magistratib⁹. Itē q [illegible] vel precepta [illegible] nones dei vel [illegible] negligēdo vel nesciēdo violat ⁊ offendit. Itē q disputat de iudicio principis vel iudicat [illegible] eundē [illegible] illud est ɔtra deū. Itē q publica officia cōmittit iudeis. Itē quicūq [illegible] ecclesie retinuerit vel acceperit ɔtra eius voluntatē. [illegible] xvii. q. iiii. [illegible] papa. Sicut maius peccatū est qd in deū cōmittit qz qd in [illegible] sic grauius est sacrilegiū agere qz fornicari. Unde Ioh [illegible] bus eius. Sacrilegiū cōmittit si qs infregerit ecclesiā vel [illegible] passus q in circuitu ecclesie sunt vel domos q infra [illegible] passus fuerint aliqd inde rapiendo vel auferēdo seu q [illegible] facit vel oblationē [illegible] clericis arma nō ferentib⁹ vel monachis siue deo deuotis oibusq ecclesiasticis psonis. Capelle que sunt intra ambitū murorū castellorū non ponunt in hac [illegible] passuū obseruatione. Sic sacrilegiū cōmittit auferēdo sacrū de sacro vel nō sacrū de sacro siue sacrū de nō sacro. [illegible] Dicit aūt sacrilegiū cōmittere q violētas ⁊ impias man⁹ in clericū inicit. Cōmittunt etiā sacrilegiū q diuine legis sanctionē aut nesciēdo cōmittunt aut negligēdo violāt ⁊ offendunt aut q de principis iudicio [illegible] dubitātes an is dign⁹ sit quē princeps elegerit vel q intra [illegible] q [illegible] ⁊ [illegible] habent officiū generādi ac suscipiēdi administrationis desiderat [illegible] de crimine sacrilegii. Sic de iudicio summi pōtificis alicui disputare nō licet.

De Violatione immunitatis sacri loci. C. CXXVII.

Ex summa de ca. Ecclesia ⁊ ipse locus cōmunis habet immunitatem vt nullus inde p vim abstrahat nisi in casib⁹ vt dicit si sit publicus latro vel nocturnus populator agrorum. Itē si in ipsa ecclesia cōmisit homicidiū vel aliud maleficium [illegible] nō debet defendi ab ecclesia cui eā violauerit. [illegible] ad [illegible] de ecclesia rapuisti. [illegible] si de tuo amico forte [illegible] fugiens [illegible] [illegible] intercessoris cū veniā [illegible] ergo si amic⁹ [illegible] [illegible] deus offendit. Itē ex [illegible] cap. Reum ad ecclesiā fugiētē nemo abstrahē audeat neqz inde donare ad penā vel ad mortē vt honor ecclesie ɔseruet. sed rectores ecclesie pacē ⁊ vitā ⁊ membra eorum [illegible] studeant [illegible] legitime cōponat qd [illegible] fecerint. Itē [illegible] Ad [illegible] dicerem⁹ [illegible] eos q ecclesias violasse pbabant [illegible] iudicēt [illegible] indignos. Itē [illegible] Sicut q ecclesiā dei vastat ⁊ eius predia ⁊ donaria spoliat ⁊ [illegible] sacrilegus sic [illegible] q eius sacerdotes [illegible] sacrilegus [illegible] dicat. Itē ex cōcilio [illegible] Nullus [illegible] aut [illegible] fugientē ad ecclesiā extrahere audeat aut flagellare [illegible]. Quod si fecerit donec digne peniteat a loco cui honorem nō dedit segregetur. Itē ex cōcilio [illegible]. Si quis contumax vel superbus fugientē [illegible] vel quem ipse persecutus fuerit de atrio ecclesie vel de porticibus ecclesie quolibet modo adherentib⁹ per vim extraxerit pro immunitate [illegible] ⁊ ipse publica penitentia mulctet [illegible]. [illegible] Uerum ne tenerentur religiosi [illegible] si famuli ad ecclesie septa [illegible] ne quicquā abstraherent. Sacris canonib⁹ est institutum vt pro [illegible] sacre [illegible] eis etiā reddant [illegible]. [illegible] religiosos seruos [illegible] ministeria [illegible] debet. Ex summa fra [illegible] agros [illegible] vel [illegible] de nocte populat ⁊ [illegible] frequentat [illegible] que [illegible] loca sacra [illegible] aggressionis [illegible]

lus pōt q̄libet auctoritate sua de ecclesia extrahere τ punire. sicut
notatur. Homicida quoq; extrahit ab ecclesia in q̄ vel in cius ci
miterio cōmisit homicidiū vel aliqd maleficiū. Sed nunqd defen
dit ab alia ecclesia in qua hoc nō cōmisit sed cōfugerit ad illā. Re
spondeo q nō. qꝛ cū sit vna ecclesia vniuersalis toto orbe terrarum.
licet sint multe particulares. q̄ iniuriat facit vni iniuriā facit oībus
licet forte de cōsuetudine in aliqbus ecclesiis aliter obseruet. quia
forte videt eis q sicut minor vtit priuilegio suo cōtra aliū minorē.
ita vna ecclesia cōtra aliā. Quid de iudeo vel pagano vel excōmuni
cato si cōfugerit ad ecclesiā. nunqd defendit ab ecclesia a mutilatio
ne vel morte. Respondeo satis credo q sic de iure. tn̄ credo cōsuetu
dinē regionis approbatā quo ad hoc esse tenendam.

De Effractoribus ecclesiarum. C. CXXVIII.

Effractoribus vero dico q siue ali
quis veniat cū ppo
sito frangēdi ecclesiā siue nō nō incidit in canonem. nisi
eam corporaliter violet τ vim inferat licet inde aliquid
asportet. Unde si pdones veniāt aīo frangendi ecclesiā. τ tamē nō
frangāt qꝛ inueniūt eam apertam τ nullū resistentem. qꝛ propter ti
morē eorū inde effugerint custodes. nō incidūt in canonē licet intrēt
τ aliqd asportent. parati vim īferre si aliqui resisterent. Et credo q
effractor ecclesie iudicādus est qui dolo malo aut p iniuriā violen
ter parietē foderit aut suffoderit. aut vitreā aut seraturā aut hostia
aut cardines aut vectes dum tenēt hostia firmata aut ipsum tectū
ecclesie. Porro de fure qui facto foramine in pariete. aut fracta vi
trea. aut seratura. aut vectib⁹ hostij intrat τ aliqd inde asportat. licꝫ
possit dici q nō incidit in hanc penā cū decre extra de sen. excom.
questi. nō videat loq de illis qui publice frangūt ecclesias. qꝛ tamē
lex distinguēs iter fractores diurnos τ nocturnos. atrociores dicat
esse nocturnos pōt dici probabiliter in fauorē ecclesie q talis inci
dit in canonē sicut publicus effractor τ q a solo papa est absoluen
dus. postq̄ fuerit per ecclesiā denunciatus.

De Pena sacrilegij. C. CXXIX.

In sūma de ca. Pena sacrilegij sm leges est de
capitatio. si psone ecclesiastice atrox i
iuria fiat. alias iudicis arbitrio reseruat p qualitate pso
ne rei tpis vel loci diuersitate moderāda. Sacrilegij sm
canones duplex est pena. Una spiritual alia pecuniaria. Spiritua
lis preter penitentiā est excōicatio cū distinct. ōe tamē qꝛ pro sacri
legio in psona cōmissa est maior excōicatio ipsa iure. Pro sacrile
gio vero in reb⁹ cōmisso est minor excōicatio exceptis quibusdam
casibus in qbus est maior. et cū qs incendit ecclesiā vel fregit. Pe
cuniaria vō qualis τ quanta sit τ cui psoluēda tam pro sacri. cōmis
so in psonis q̄ in rebus legit in decretis. Causa. xvij q iiij. Sacri
legiū duplicē continet penā pecuniariā videlicet τ excōmunicatio
nis. pecuniaria eis psoluēda est ad quos querimonia sacrilegij per
tinet. Unde Johānes papa viij scribit omnib⁹ episcopis. Quisquis
inuētus fuerit reus sacrilegij episcopis abbatibus siue personis ad
quos q̄rimonia sacrilegij iuste pertinuerit xxx libras examinati ar
genti τ puri sm̄ cōponat. Idē siquis domū violauerit τ aliq sine
licēna illi⁹ cui cōmissa esse dignoscit inde abstulerit vel ecclesiastic
os psonis iniuriā fecerit donec in cōuentu admonitus legitime sa
tisfaciat sciat se cōmunione priuatū esse. Idē hi q monasteria τ
loca deo dedicata τ ecclesias infringūt τ deposita vel alia quelibet
inde abstraxerint. dampnū nonies cōponant τ emunitatē triplicē
τ velut sacrilegi sentētie canonice subiciant vel subiugent. Item
ex v libro capitulariū. Qui occiderit monachū aut clericū. relinqt
arma τ deo in monasterio seruiat cūctis diebus vite sue nunq̄ re
uersus ad seculū τ p. vij. annos publicā penitentiā agat. Itē Inn
nocen. papa ij. Si qs suadēte diabolo huiusmodi sacrilegij crimen
incurrerit q in clericū vel in monachum manus violētas iniecerit.
anathematis vinculo subiaceat τ nullus episcoporū illū presumat
absoluere nisi mortis vrgente periculo. donec apostolico cōspectui
presentet τ eius mādatū suscipiat. Gratianus. Qui autē de ecclesia
ꝗ aliquē extraxerit vel in ipsa ecclesia loco vel cultui sacerdotibus τ
ministris aliqd iniurie ipostauerit. ad instar publici criminis τ lese
maiestatis accusabit τ cōuictus siue cōfessus capitali snīa a recto
ribus prouincie ferietur sicut primo libro codicis legitur.

De Retentione decimarum. C. CXXX.

In sūma de ca. Retētores quoq; decimaꝝ τ reli
ctoꝝ p sepultura sacrilegij iure dicun
tur. Decima est omnium bonorum iuste acquisitorum
talis pars deo debita. Qui bene τ fideliter dat decimas.
quadrupliciter remunerantur a deo. Prima remuneratio est abun
dantia fructuū. Secūda sanitas corporis. Tertia indulgētia pctoꝝ
Quarta celeste regnū. De quib⁹ primus Aug. Si decimā dederis
nō solū abundantiā fructuū recipies sed etiā sanitatē corporis cō
sequeris. Itē de quib⁹ 2 idem Aug. Qui p̄miū cōparare
aut pctoꝝ desiderat indulgētiā promereri reddat decimā τ de nouē
partib⁹ elemosinā dare studeat paupib⁹. Qui vō non dat puniet in
oppositis. Unde dns per Malachiā. Quia mihi nō redd. istis deci
mas τ primitias iccirco in fame τ penuria maledicti estis. Itē Aug.
Cū decimas dando τ terrena τ celestia possis pmereri pro auari
cia duplicē bīdictionē fraudas τ subtrahis tibi. Hec est dni iustis
sima cōsuetudo si tu illi decimā non dederis tu ad decimā reuoca
ris dabis impio militi qd non vis dare sacerdoti. Deus enī noster
qui dignatus est totū dare decimā a nobis dignat recipe non sibi
sed nobis sine dubio pfuturā. Unde decime ex debito requirunt. et
q̄ eas dare noluerint res alienas inuadūt. Sed hoc tollit fiscus qd
nō accipit christus. Itē Hiero. Amico rapere quippiā furtū est: ec
clesiā defraudare sacrilegiū ē. Aut qd apertissimi sceleris est etiamde
enī aliqd subtrahere oīm predonū crudelitatē supat. Itaq qui nō
dat decimā nisi sit exemptus debet anathematizari premissa cano
nica admonitiōe vsq ad satisfactionē τ emēdationē cōgruā. Ex
sūma fratris U. Exemptus dicit priuilegiatus aut infeudatus le
gittime aut alr tutus legittima exceptiōe siue propter cōpositionē
factā cū ecclesia. siue pter tacitā vel expressam ecclesie remissionē
vt notatū est supra. Extra. iij. de deci. pa. τ ob. Alex iij. Cū decime
nō ab hoīe sed ab ipso dño sint institute q̄ debitū exigi pnt. Inn
nocē. iij. Oēs q rōne psonarū aut etiā pdioꝝ decimas ecclesijs τ cle
ricis sue dioē exhibē tenent ad eas cū integritate reddēdas ap. re.
cōpellas. Idē in cōcil. gene. Ille decime sunt necessario soluēde q
debent ex lege diuina vel loci cōsuetudine approbata.

De Uerii nominis decima. C. CXXXI.

In summa de casib⁹. Decima est oīuꝫ bonoꝝ
iuste acquisitoꝝ talis pars deo de
bita. Extra iij de deci. Alex iij. De frugib⁹ τ c. partibus
sibi retētis decimā ecclesie cui⁹ parrochiani sunt sine di
minutiōe soluere tenent. Ex sūma fris U. Quid de illis q nō sol
uunt decimā de vineis τ quibusdā alijs pdijs sed vicesimā vel aliā
aliquotā minorē decime. Quid etiā de illis q de oliuis vel nucib⁹
vel quibusdam alijs terre fructib⁹ nihil soluūt pro decima. nūquid
excusant p ɔsuetudinē cū cōtraria videant cē legi diuine. Rndeo
Credo q sola cōsuetudo nō excusat in predictis casib⁹ si tn̄ cōposi
tio auctoritate epi τ ecclie cui⁹ interest decimas huiusmodi solui
facta est cū illis q debent decimas de minori parte soluēda q̄ deci
ma. Uel si ita obtentū est a tpe cui⁹ nō extat memoria excusant q
min⁹ soluūt q̄ decimā nec pnt auctoritate ppria illi qui fecerūt cō
positionē aut sine ɔtradictiōe sustinuerit huiusmodi ɔsuetudinē
vel successores eoꝝ aliqd plus solito exigere vel de reb⁹ de quibus
nō ɔsueuerūt decime solui de nouo aliqd exigere nec dnī prediorū
vltra solitū tenent aliqd soluere nisi ad inopiā ecclesia redigat: vel
nisi auctoritate dni. pape hoc fiat ex certa scientia reuocātis cōposi
tionē predictā vel cōsuetudinē. Uerū est tn̄ q sola cōsuetudo nō li
berat debitorē decimarū in predicto casu vel in pdictis casib⁹. Sꝫ
cōpositio vel remissio siue quitatio facta ab ecclesia expresse vel ta
cite siue presumptiue ex hoc q p tantū tps patienter sustinuit q aut
nihil pro decima solueret: aut min⁹ q̄ decima.

Utrū Papa possit in huiusmodi dispensare. C. CXXXII.

Ed quō potest ecclesia absoluere aliquē tacite vel
expresse a legittima prestatione decimarū: cum
debeant iure diuino. Itē quō potest papa priuilegiū alī
cui dare de non dandis decimis. Ad primū dic q reue
ra ecclesia nō potest aliquē absoluere vel remittere ius soluēdi de
cimas ad quod semp tenent dnī prediorū. Sed bene potest absol
uere vel remittere ipsam prestationē vel actū prestandi sicut credo
q ex quo matrimoniū est consumatū inter fideles neuter potest ab
soluere reliquū a vinculo matrimoniali: vel a iure mutue seruitutis:
licꝫ posset absoluere illū ab actu vel executione illius iuris cū de cō
muni consensu transeunt ad religionē. Potest etiā dici q in predi
ctis casibus fingitur a iure q dnī prediorū bona manu soluerint ec
clesie decimas τ rursus ecclesia redonauerit eis vel in totū qn̄ ec
clesia nihil consueuit recipere minus q̄ decimā. vel in partē: qn̄ cō
sueuit recipere minus q̄ decimā. Ad aliud potest dici q papa non
dat priuilegiū alicui de decimis nō soluendis nec dare potest sed
solūmodo ius administrādi pauperibus τ retinēdi sibi necessaria
ex eis. Quod potest facere papa nō solum de decimis quas de iure
cōi debere monachi: sed de illis quas alij debēt ecclesijs parrochia

libus. Uel dic q̄ papa sup his que nō pertinent ad articulos fidei. vel ad decalogū pōt dispensare ⁊ ꝑuilegia alicui cōcedere nō tamē canonē generalē cōtrariū statuere. Unde notauit Alanus q̄ papa posset [illegible] concedere q̄ nō solū nō daret decimas sed ⁊ q̄ re[illegible] ab [illegible] nō tamē oībus laicis hoc posset cōcedere vt dicit [illegible] ex causa ad tēpus sicut dicit fuisse cōcessum gallicis. Qđ tamē [illegible] q̄ necessario soluēde sunt decime que debentur lege diui[illegible]na. intelligo quando nulla facta est cōpositio inter ecclīam ⁊ dños ꝑdior̄. vel qñ ecclesia nō remisit eas tacite vel expresse vt dictū est supra. vel qñ ecclesia [illegible] vel qñ exigunt auctoritate pape sciente[illegible] cōpositionē vel consuetudinem contrariam.

¶ De Quibus rebus dande sunt decime. C. CXXXIII.

X súma de ca. Debēt dari decime de oīb⁹ fructibus terrar̄. pomis arbor̄. herbis hortor̄. Nutrimentis animalium. lana. lacte. feno. [illegible] pis[illegible] venationibus [illegible]. molendinis etiam de vento: balneis fullonicis argētarijs. metallarijs. lapidicinis. Itē de negociis ⁊ artificiis ⁊ ceteris bonis etiā de tēpore. Extra iij de decimis Alexander iij Parrochianos vestros monere curetis vt de prouentibus molendinor̄ piscationum feno ⁊ lana decimas ecclesijs quibus debētur cū integritate persoluāt.

Idem parrochianos tuos de apibus ⁊ de omni fructu decimas persoluere ecclesiastica districtione compellas. Celestinus iij. Fidelis homo de omnibus que licite potest acquirere decimas erogare tenetur. Ex summa fratris U. Nūquid de rebus donatis legatis vel inuentis vel iure successionis acquisitis debēt dari decime. Alanus notauit q̄ nō [illegible] q̄ ex his tantū que naturaliter vel ex operibus [illegible] quis acquisierit tenetur soluere decimas de alijs autem nō reperitur. Probabilius tamen videtur notasse [illegible] scilicet q̄ legatarius ⁊ donatarius tenētur dare decimas de re donata vel legata. licet decimata fuerit a legatore vel donatore. filius tamen quia omnia bona patris pertinēt ad ipsū ⁊ eius sunt quodāmodo quo ad proprietatem si succedat patri nō tenetur ea decimare si decimata sunt a patre. sed heres extraneus tenetur ad hoc sicut legatarius ⁊ donatarius qui omne lucrū vel emolumentū quod ad ipsos peruenit tenētur decimare. Dicit etiam ibidē. q̄ fur raptor ⁊ vsurarius si nō [illegible] male ablata in totum restituere tenent res huiusmodi decimare. quod tamen intelligit vt credo si res ille nō fuerant a domino decimate. Ex sūma de casibus. Ex predictis patet q̄ quedā sunt decime personales ⁊ quedā prediales. Sed querit vtrum oēs decime sint in precepto an prediales tantū. quia vix dantur alicubi decime personales. preterea in lege domini nō videnť precepte nisi prediales. Dicit autem Inno. q̄ ille quippe necessario soluēde sūt. que debentur ex lege diuina vel loci cōsuetudine approbata. Ius vero positiuum [illegible] humanum [illegible] cōsuetudo. Si ergo personales decime nō [illegible] hominū precepto debentur. videtur q̄ cōsuetudo cōtraria a culpa liberet nō soluētes. consilium tamē sanū esset vt soluerent vel [illegible] auctoritate episcopi ⁊ ecclesiarum quibus essent [illegible] erogarent.

¶ Utrū de male acquisitis debeant dari. C. CXXXIIII.

Ueritur vtrum de iniuste ⁊ turpiter acquisitis teneatur quis dare decimas vt de meretricio. fenore. rapina. ⁊ similibus. videtur q̄ nō quia [illegible] a pace [illegible]. Item nō accipies [illegible] domus dei de [illegible] hominib⁹ Econtra [illegible] turpe meretriceř [illegible] Itē [illegible] In psona [illegible] latū dominiū pecunie decimāde in accipientē ⁊ non cōpetit repetitio. vt in meretrice ⁊ histrione: vel nō: vt in fure raptore symoniaco vsurario. In [illegible] ille est i scelere. ne videať approbare delictū ei⁹. sicut ⁊ qñqꝫ respuit [illegible] propter aliud crimen notoriū ⁊ horrendū. Sed postq̄ penitētiā acceperint pōt ecclesia decimas [illegible] transfertur dominiū. vel trāsferť. sed cōpetit repetitio. ecclesia non debet recipere [illegible] tenet [illegible] vsurarios ⁊ iudeos. ⁊ ecclesia pōt licite recipere. q̄ ille non intuitu persone [illegible] Ex summa fratris U. Nota q̄ [illegible] in symonia ⁊ vsura nō transfertur dominiū. fm aliquos transferť sꝫ [illegible] repetitio [illegible] symonia potest repetere a symoniaco.

¶ Qualiter ⁊ qñ debeant dari. C. CXXXV.

X súma de casi. Dande sunt decime non deductis expēsis indistincte: si sunt prediales. Si vo sunt psonales [illegible] de negocio vel artificio vel de alijs q̄ nō cōputanť fructib⁹ terre: distinguiť vtrū [illegible] de rebus decimatis an nō. In [illegible] deducanť expense in scđo nō. Itē debēt dari prediales statim cū fructu [illegible] ⁊ anteq̄ [illegible] Si [illegible] facta [illegible] pmo talis separatio: sicut rustic⁹ teneť decimare qđ sibi remanet: ita dñs de hoc qđ de aceruo indecimato accepit. Personales aūt p[illegible] dari in fine anni: vt sic maior vtilitas ꝑueniat ecclesie: [illegible] Agnos aut pullos [illegible] nec teneť dare optimos nec deteriores sed med[illegible] sicut trāsierint sub virga pastoris qđ enī decimū venerit sanctificet dño. Ind[illegible] est dare deo qđ dedignatur hō. Statutionē canonicā habes [illegible] Uerū [illegible] in paucis ecclesijs obseruať credo [illegible] ꝯsuetudini standū eē. Extra. iij. de deci. Mā. qua. eos cogatis vt decimā statim frugib⁹ collectis psoluāt: ⁊ de subtractis ⁊ retentis dignā satisfactionē exhibere ꝑcurāt. Inno. [illegible] Circa res [illegible] acq̄sitas de pecunia decimata [illegible] credim⁹ deducēdas expensas ⁊ de residuo qñ de lucro decimas psoluēdas [illegible] domus ager vinea [illegible] molendinū [illegible] aut quelibet merx. Expensas tñ q̄ [illegible] pro fructib⁹ [illegible] de quib⁹ fructus ꝑueniunt nō credim⁹ deducēdas [illegible] si fuerint decimate qñ [illegible] decima fructus [illegible] ipsas expensas. Fruct⁹ aūt ipsos [illegible] posse non credim⁹ nisi cū onere decimarū nec pro re[illegible] decimēto quarūlibet rerū ex quib⁹ decime [illegible] dimus deducēdas expensas de ꝑuētib⁹ decimādis q̄ penes [illegible] res [illegible] et si [illegible] tur vel [illegible] portio mercis deperiat [illegible] totus [illegible] destruať.

In cōcil. ge. [illegible] autē in signū vniuersalis dominij qñ quodā titulo specia[illegible] decimas [illegible] tributo ⁊ cēsui ꝑcedat solutio decimarū: vel saltē hi ad quos census vel tributa indecimata ꝑueniunt [illegible] ad [illegible] re coganť ecclesiasticis quibus de iure debenť.

¶ De Mora decimandi. C. CXXXVI.

X summa de casibus. Quid si quis vendidit aceruū frumēti ante solutionē decimarū: quis teneť ad solutionē: Dico q̄ vterqꝫ teneť. teneť vēditor propter dolū quē cōmisit ⁊ quia habet precium [illegible] loco rei ⁊ etiā emptor q̄ res transiuit ad eū cū onere decimarū ⁊ ita potest ecclesia petere a quo maluerit. Credo tñ q̄ [illegible] liberatus est emptor vel ecōuerso. Absit enī q̄ ecclesia [illegible] recipiat cū augmēto. Itē si emptor fuit bone fidei ⁊ soluit decimā teneť ei vēditor. si fuit male fidei nō teneť: nisi expresse dictū fuerit et cautū. Sed tñ vterqꝫ debet agere penitentiā de dolo ⁊ q̄si furto q̄ cōtrectauerūt decimā inuito dño. In [illegible] q̄ si emptor persoluit decimam sibi restituať [illegible] emptor nō inueniť deceptus in re quia bene valet adhuc precium.

Ex suma fris U. [illegible] nō teneať vēditor in foro penitētiali ad restituendū emptori quod soluit ecclesie [illegible] fraus [illegible] Ex suma de ca. Itē qđ si aliqs furtiue [illegible] rapuit totū aceruū vel partē de area rustici ante solutionē decimarū. Nūquid teneť rusticus ecclesie: [illegible] ergo [illegible] ad [illegible] tenet [illegible] in mora [illegible] ablatū [illegible] re nō teneť [illegible] ecclesia [illegible] raptorē. Et hoc teneas pro regula [illegible] rusticus erat in mora tempore [illegible] teneť ad totam decimam [illegible] Si vo [illegible] rusticus [illegible] ecclesie [illegible] decimam [illegible] rusticus [illegible] non [illegible] ad [illegible] ecclesia [illegible] ecclesia tenet [illegible] ad restitutionem damni rustico.

¶ Que Persone tenent decimam dare. C. CXXXVII.

X summa de ca. Dantur autem decime a laicis. Monachi vero nigri canonici seculares et regulares tenent dare decimas de omnibus possessionibus suis exceptis noualibus ceterisque nutrimentis animalium [illegible] nisi sint exempti specialiter priuilegiati a papa vel nisi possint se presumptione tueri. Et summa fratris U. non est verum de secularibus canonicis quod non tenent ad decimas de noualibus soluendas parrochijs in quibus sunt terre eorum. Et summa de casibus. Item quod dictum est de clericis secularibus restringunt quidam ad mansum ecclesie. Nam de predijs patrimonialibus tenentur dare illi ecclesie in cuius parrochia sita sunt. Alij dicunt quod si non recipiunt ecclesiastica sacramenta ab illa ecclesia non tenent dare aliter sic. Uel dic quod si deseruiunt illi ecclesie non tenent alias sic. Item leprosi tenent dare decimas nisi de hortis et animalibus. Et summa fratris U. Solos illos leprosos intelligo non teneri ad soluendas decimas de hortis et animalibus qui viuunt in communi. Si enim aliquis viuat solitarius in domo sua maxime si sit diues non credo quod gaudeat isto priuilegio. Extra. iij. de decimis et pri. Paschasius ii. Nouum genus exactionis est ut clerici a clericis decimas exigant illi profecto clerici qui a clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt decimas eis debent.

¶ De his qui priuilegiati sunt in hac parte. C. CXXXVIII

X summa de ca. Monachi albi templarij et hospitalarij hierosolimitani non tenent dare decimas de possessionibus suis quas proprijs manibus vel sumptibus excolunt. Secus est si tradant rusticis excolendas ad firmam. Item quod dictum est intellige de possessionibus quas habebant ante generale concilium. De illis enim que postea gratis sunt collate sibi vel quas ipsi emerunt pro monasterijs de nouo fundatis quia aliter non licet eis emere tales possessiones de quibus decime debebantur ecclesijs etiam si illas proprijs manibus vel sumptibus excolant tenent persoluere decimas ecclesijs quibus ratione prediorum antea soluebantur. Extra. iij. de decimis et pri. Alex. iij. Predecessores nostri fere omnibus religiosis decimas laborum suorum concesserant: sed predecessor noster Adrianus solis fratribus cisterciensis ordinis et templarijs et hospitalarijs decimas laborum suorum quos proprijs manibus vel sumptibus excolunt indulsit ceteris vero ut de noualibus suis que proprijs sumptibus vel manibus excolunt et de nutrimentis animalium suorum et de hortis suis decimas non persoluunt hac occasione decimas de alijs rebus ecclesie sue non possunt subtrahere. Innocentius iij. in concil. generali. Nuper abbates cisterciensis ordinis in generali concilio congregati ad commonitionem nostram prouide statuerunt ne decetero fratres illius ordinis emerent possessiones de quibus decime debebantur ecclesijs nisi forte pro monasterijs nouiter fundatis committantur alijs excolende a quibus ecclesie decime persoluantur nec occasione priuilegiorum suorum ecclesie [illegible] pregrauentur. Decernimus etiam et de alienis terris acquisitis et [illegible] acquirendis etiam si eas proprijs manibus aut sumptibus excolunt decimas persoluant ecclesijs quibus ratione prediorum antea soluebantur nisi cum ipsis ecclesijs aliter duxerint componendum: et hoc ad ipsos et alios regulares qui gaudent similibus priuilegijs extendi volumus et mandamus. Ut ecclesiarum prelati promptiores et efficaciores existant ad exhibendum eis de suis malefactoribus iustitie complementum eorumque priuilegia diligentius et perfectius audeant obseruare.

¶ In quibus casibus contigat priuilegium huiusmodi cessare. C. CXXXIX.

X summa de ca. Item hec omnia priuilegia de decimis non dandis non defendunt in casibus quibusdam videlicet cum pactione vel transactione tenent ad easdem soluendas. Uel cum parrochialis ecclesia in cuius parrochia predia sita sunt enormiter leditur vel cum eas soluendo renunciant tacite priuilegio. Et summa fratris U. Queritur quanto tempore vel quotiens quis faciens contra priuilegium amittat illud ipso iure. Rndeo. Quidam dicunt quod si semel fecerit contra tacens se tacitum renunciare presumitur. Uincentius distinxit quod si priuilegium datur ad faciendum perditur non vtendo per. x. annos. si datur ad non faciendum et [illegible] quid [illegible] in eo non potest renunciari tali priuilegio [illegible] tacite potest. Sed si [illegible] renunciari potest huiusmodi priuilegio. Iohannes vero distinxit quod si quis contra faciat contra priuilegium [illegible] impetratum [illegible] perdit [illegible] Si vero non [illegible] priuilegium [illegible] tunc perditur nisi [illegible] tempore. Extra de priuilegijs accedentibus [illegible] [illegible] qui non [illegible] quod si priuilegium [illegible] per [illegible] contrarium actum si [illegible] non perditur nisi legitimo tempore [illegible] Alij distinguunt quod si datum est in fauorem personae vel personarum perditur semel veniendo contra eum. Si autem in fauorem ecclesie non perditur nisi contra illud fuerit prescriptum legitimo tempore scilicet spacio quadraginta annorum ad minus.

¶ An a iudeis debeat ecclesia decimas accipere. C. CXL.

Xtra de deci. Alex. iij. De terris quas iudei colunt [illegible] et mandamus et eos ad decimas persoluendas et possessionibus penitus renunciandas cum omni districtione compellatis ne forte occasione illa ecclesie valeant suo iure fraudari. Et de vsuris Inno. iij. in concil. ge. Parrochiani christianorum substractionis pena iudeos compellendos decreuimus ad satisfaciendum ecclesijs pro decimis et oblationibus debitis: quas a christianis de domibus et possessionibus alijs percipere consueuerant antequam ad iudeos quocumque titulo deuenissent et sic ecclesie conseruentur indemnes. Et summa fratris U. Si ergo iudei ne ecclesie dampnificent tenent ad oblationes huiusmodi quare non tenent ad decimas personales cum sint debentes: Rndeo Credo quod qui iudei nihil habent nisi de vsura ecclesia non debet ab eis accipere oblationes ne videatur comprobare peccatum eorum. Ubi autem aliud habent iusto titulo potest ecclesia ab eis exigere oblationes debitas: quia ille sunt quasi prediales decimas autem personales exigere non debet ab eis: cum non recipiant iudei ab ea ecclesiastica sacra nec audiunt diuina. Nec facile est estimare quantum intersit ecclesie parrochiali iudeos habitare in illa parrochia quantum ad decimas personales: que proueniunt ex industria hominis. Nec est contra extra e. ad audientiam vbi dicitur quod iudei compellendi sunt ad decimas et omnes prouentus alios quos de parrochianis fidelibus si ibi habitarent consequerentur ecclesia singulis annis recompensare quia sicut ibi notauit Lau. hoc intelligendum est de prouentibus predialibus non personalibus ad quos iudei non tenent ut dicit. Quod tamen intelligit et credo quando iudei non occupant in parrochia loca vbi christiani solebant habitare: et a quibus ecclesia consueuit oblationes et huiusmodi decimas recipere alioquin ecclesie poterunt ab his huiusmodi prouentus exigere. De hoc tamen dic ut supra de iudeis.

¶ Quibus personis vel ecclesijs soluende sint decime. C. CXLI.

X summa de ca. Sunt autem dande ecclesijs et clericis in quorum parrochia predia sita sunt: etiam si clerici sint male vite et male dispensantes ipsas decimas. Sed quid de clericis qui habentes sufficientes patrimonium recipiunt decimas de talibus. Dicit [illegible] Qui bonis parentum et opibus sustentari possunt si quod pauperum est accipiunt sacrilegium profecto incurrunt: et per abusionem talium iudicium sibi manducant et bibunt. Dicas quod si isti deseruiunt ecclesie sicut debent: et has decimas non recipiunt ut eas in malos vsus consumant. Sed ut inde pauperibus prouideant non peccant: alias committunt sacrilegium. Item si illo recipiente aliquis fame moriatur ipse est reus homicidij. Et summa fratris U. Quid si per medietatem pascantur in vna parrochia et per aliam medietatem in alia. Alanus notauit quod in hoc casu equum est decimas diuidere eadem ratione si continue iaceant in vna parrochia: et pascantur continue in alia. consuetudo tamen tenenda est in talibus. Extra iij. de deci. et pri. [illegible] iij. Equum est ut iis ecclesie decime personales reddantur ab eis: in quibus ecclesiastica percipiunt sacra. decimas vero messium vel fructuum arborum si coluerint in aliqua parrochia quam in ea in qua habitant: quum a diuersis diuersa consuetudo teneatur. Tu intelligas in hoc casu: quod per consuetudinem diu obtentam ibidem noueris obseruatum. Inno. iij. [illegible] perceptio decimarum cum ad parrochiales ecclesias de iure communi pertineat: decime noualium que fiunt in parrochijs earundem ad ipsas procul dubio pertinere noscuntur: nisi ab his qui alias percipiunt decimas causa rationabilis ostendatur per quam appareat noualium ad eos pertinere decimas. Et summa de ca. Pone quod aliquis habens domicilium in vna parrochia colat predia in alia [illegible] pascit pecora in vna parrochia [illegible] habet caulem [illegible] in alia cui ecclesie soluentur decime. Sol. [illegible] dico: quod decimas personales debet persoluere illi ecclesie vbi per totum annum [illegible] frequentat audit diuina et recipit ecclesiastica sacra. Prediales vero debet persoluere ecclesie in cuius parrochia predia sita sunt. Si tamen super hoc esset certa consuetudo standum esset ei. Item [illegible] de consuetudine [illegible] decime prediales dande sint capellis vbi audiuntur diuina vel ecclesie baptismali. Dico quod ecclesie baptismali debent dari prediales personales vero capelle. [illegible] dico quod de lacte feno et lana detur decima [illegible] ecclesie in cuius parrochia pascua sita sunt: quia cum inde [illegible] totum nutrimentum tales decime prediales censentur:

¶ Qualiter monachis licet decimas accipere. C. CXLII.

Causa. [illegible] De monachis autem queritur vtrum decimas dare vel accipere eis liceat. In quibus [illegible] et de agris et vineis que ad proprium [illegible] decimas [illegible]. Sed et dicitur predia monachorum hinc prece sint empta hinc precio [illegible] altari oblata antequam in ius eorum venirent baptismalibus ecclesijs

siue quibuslibet alijs primitias et decimas persoluebāt. Ille autem [illegible]
[illegible]
id est nō quo ad proprietatē: sed quo ad fructuū perceptionē. [illegible]
[illegible]
penes quā remanet ius et proprietas percipiendi decimas. [illegible]
[illegible]
tus. Monachi autē decimas et primitias nō auctoritate vendētis aut donantis [illegible]
[illegible]
suscipiendi peregrinorum et hospitū inuigilare debēt. maxime curandum est illis vt de decimis et oblationibus cenobijs et xenodochijs qualē valuerint et potuerint sustentationē impēdant. liberū est enim monachis et spiritalibus viris deū colentibus et timētibus decimas et oblationes cunctaque remedia cōcedere. et de iure suo in dominiū illorū et vsuz trāsferre nec tam in pauperibus paupertatē q religionem attēdere. [illegible] pere de manu laicorum. et eas ppetua stabilitate tenere. sic et ecclesias a laicis male possessas vel detentas. cū consensu episcoporum licet [illegible]
tra. iij. de decimis. et pri. Inno. iij. Quedā monasteria et cōuētuales ecclesie in multis parrochijs maiores decimas pcipiunt et minutas [illegible] psolute. et infra. Respondemus q si fructus predicti de illa terra puenunt de qua monasteria vel cōuentuales ecclesie aliquos percipi[illegible]

¶ Quod [illegible] non potest ad alium nisi per episcopum transire. C. CXLIII.

Ausa. [illegible] ecclesie ppi nouas nec decimis nec vlla possessione priuētur. non ita intelligendum est. vt nullo modo credatur licere episcopo aliquā partem decimationum vel possessionū vnius ecclesie alteri pro tēpore tribuere. Si cut enim papa duo [illegible] auctoritate. Unde Gregorius [illegible] iuxta canonū statuta vbi multitudo excreuerit fidelium. ex vigore apostolice sedis debeas ordinare epōs pia tamen contemplatione vt nō vilescat dignitas episcopatus. Gratianus. Sicut ergo duo [illegible] duobus valet diuidi. sic et episcopus de baptismalibus et parrochia[illegible] ctum fuerit illa pars populi que supponitur nouis ecclesijs a iure [illegible]

¶ Quod ius decimarū cadat in laicum. C. CXLIIII.

Bidem Hiero. ad Damasum papam. Quod autē beatitudo tua quesiuit. vtrum vsus decimarum et oblationū secularibus puenire possit. no[illegible]
[illegible] litibus et alijs laicis q recipiūt decimas fere vbique terrarum. possunt ne [illegible]
intelligimus q ppetuo sunt laicis in feudū cōcesse. Et summa fris. U. Nec distinguit a quibus cōcesse vtrum ab ecclesia vel laicis. Unde [illegible]

ad hoc q [illegible] si a tpe et quo nō extat memoria taliter sint cōcesse: et ante concilium lateranū [illegible]
[illegible]
nullo modo valet collatio decimarū facta [illegible] ante dictū conciliū militi in feudū. et ipse bene iuuat et defendat ecclesiam sicut fidelis vasallus potest [illegible] in feudū quo ad ius tpale seu ciuile. ita q trāsirēt ad heredes: sicut et feudū. Inutiliter enī esset tūc ius spūale apud ecclesiā: quia sicut sine aīa nō potest [illegible] consistere. [illegible] amplectenda. Sed de iure ciuili (vt dictū est) in laicū cadere pñt: et [illegible] in feudū post dictū concil. vel de illis q nō erāt date in feudū: sed gratis et simpliciter: absque omni seruitio iure hereditario possidende.

¶ De [illegible] C. CLV.

In lateranensi [illegible] in [illegible] nō fuerat laicus infeudatus. [illegible] rius laicus decesserit [illegible] heredem nō habeat: de illis infeudare. Aut si huiusmodi feudus a feudatario sit alienatus: ita q p epm facile recuperari non possit: pōt forte eps illud in feudū alicui laico cōcedere [illegible] in feudū ab ecclesia recognoscat. Ar. extra de feu. et parte. Et idem potest [illegible] nouo in feudū post cōciliū: Dic q si a tpe a quo nō extat memoria miles huiusmodi et antecessores eius quiete et pacifice tenuerūt [illegible] sumendū est [illegible] presumendū [illegible]

¶ De priuilegio militum. C. CXLVI.

Frater Raymundus. Quid de militibus [illegible] dis indulto vt dicūt quondam comiti barchinonensi [illegible] fautorē christianitatis et fidei catholice: vt. s. decimas [illegible] locorum q paganis expulsis reducēt ad cultū dei: possz licite retinē [illegible] tales decimas licite retinē. Itē nunqd liberant et excusant rusticos [illegible] legiū sunt cessū in ppetuū sibi et suis successoribus: ita q sunt reale [illegible] scienter ꝯ puilegiū. Tertio si ppter illud puilegiū grauant ecclesiam [illegible]

presertim cum ecclesia non petat ab eis nec detrahit militibus quos scit et videt recipere decimas. Alias si scirent eos illicite recipere non liberarent. Si tamen propter metum persoluerent excusant a peccato non a toto sed a tanto. Frater Uuilhelmus. Credo sine preiudicio quod vbi ecclesia non petit ab huiusmodi rusticis decimas sed permittit totum a militibus liberantur omnino rustici nec peccant taliter soluendo, nisi placeat eis ecclesiam taliter defraudari a iure suo.

¶ De decimis noualium. C. CXLVII.

Frater Raymundus. Item prefati milites possito quod decimas licite possint retinere. numquid et illa generalis priuilegii perceptione potuerunt petere decimas noualium que postea facta sunt vel fuit vel illarum rerum de quibus antiquitus non consueuerunt dari decime. et de omnis [illegible] militibus dico quod non possunt licite petere decimas noualium imo debent solum ecclesie quia talia priuilegia artanda sunt non amplianda. Secus dico in priuilegio personis religiosis concesso extra e. et per tua. Frater Uuilh. Ibi dicitur cuidam abbati quod cum concessum sit ei maius scilicet decimas de laboribus terre parrochiarum suarum integre percipiat quare et de noualibus eas exigere potest quia vbi maius conceditur minus concessum etiam esse videtur. Istud tamen intelligunt quidam de ecclesiis pleno iure subiectis monasteriis vel de illis que sunt eis concesse in vsus proprios. quia tunc ratione ecclesiarum perceptarum decimas alias vbi nihil habent iuris in ecclesiis sed in decimis aliquam portionem dicunt priuilegium huiusmodi non esse extendendum sed potius restringendum. Frater Raymundus. Decimas autem illarum rerum que non consueuerant decimari. videtur quod possunt petere ipsi milites eo quod eis terra illa ab antiquo fuerit decimalis et vna eademque res non debeat duplici iure censeri. Sed illud verum est in monasterio vel in ecclesia. Secus forte posset dici in laico ad similitudinem eius quod dictum est de noualibus. vnde in digesto dicitur quod fundo vendito exceptis lapidicinis. non videntur per illam exceptionem excepte nisi lapidicine que tunc apparebant licet plures alie esse possent in fundo que non apparebant. Frater Uuilh. Eodem modo ille sole decime videntur esse concesse laicis et de rebus illis solis de quibus soluebantur tempore concessionis. Frater Raymundus. Item quia in ambiguo semper tutior via est eligenda. vnde soluendum est et soluantur ecclesie parrochiali. Frater Uuilh. Eodem modo credo quod miles vel aliquis laicus qui hactenus non consueuit decimas persoluere de terris suis rediens ad cor velit eas persoluere. soluere debet eas parrochiali ecclesie non illis qui et sola prescriptione decimas hactenus perceperunt. Frater Raymundus. Item posito circa idem quod monasterium vel ecclesia prescripserit decimas alicuius parrochie. ibi dico quod decime noualium et illarum rerum que non consueuerunt decimari debent non obstante tali prescriptione soli ecclesie parrochiali ad quam de iure communi spectat percepcio decimarum. Et per hoc nota plerosque episcopos malefacere. qui omnes decimas noualium sue diocesis et alias quascumque possunt a militibus recuperare sibi vsurpant quod non licet de iure nisi cum illa noualia vel alia non sint infra terminos alicuius parrochie vel nisi aliam causam rationabilem ostendant.

¶ Qualiter decime possint de manu laicorum redimi. C. CXLVIII.

Ex summa de ea. Quid si miles detinet iniuste decimas nec potest ecclesia recuperare ab eo. numquid poterit eas redimere sine periculo symonie. vtique dum tamen fiat auctoritate episcopi ad cuius dispositionem spectant decime. et quia auctoritas iudicis multum excusat in talibus.

Frater Uuilh. Ego credo quod si parrochialis ecclesia vellet redimere huiusmodi decimas ab iniusto detentore non est necessaria auctoritas episcopi quia cuilibet ius suum redimere. nec est aliqua symonia ex parte redimentis. quia non dat temporale pro spirituali sed tamen temporale pro temporali scilicet pro fructibus decime detente iniuste a milite. vsque spirituale percipiendi decimas remaneat semper penes ecclesiam a quocumque fructus iniuste vsurpentur. sed nec huiusmodi miles licet alias peccet committit symoniam accipiendo pecuniam inde. quia non dat spirituale vendit potest tamen esse symoniacus intentione sola et voluntate non re ipsa si intendat vendere aliquod spirituale. Si autem alia ecclesia quam parrochialis vellet huiusmodi decimas redimere necessaria est auctoritas episcopi et credo quod sufficiat auctoritas eius sine consensu capituli quando rediminiuntur decime laicis perpetuo in feudum concesse sicut sufficit in gratuita concessione vbi tamen fieret huiusmodi redemptio ab alia ecclesia quam a parrochiali tutius esset quod pecunia poneretur in manu episcopi et postea episcopus aliquid dari faceret et laico ab illa ecclesia.

¶ Qualiter possint in pignus recipi. C. CXLIX.

Ex summa de ea. Idem credo quod potest eas ecclesia recipere in pignore sicut et quilibet [illegible] potest [illegible] que [illegible] iniuste detinet [illegible] et iniuste. nec tenetur in talibus fructus computari in sortem. dum tamen non pertineant huiusmodi decime ad alienos ecclesias quas non debent recipere a laicis. Extra. de decimis et pa.

Grego. ix. Interdicimus vniuersis ecclesiasticis personis ne decimas detentas a laicis ad alienas ecclesias pertinentes in pignus recipere ab eisdem laicis non presumant. Frater Uuilhelmus. Alienam esse a quocumque creditore credo ecclesiam. nisi ille creditor sit sacerdos parrochialis [illegible] ad quam pertinet huiusmodi decime de speciali priuilegio vel [illegible] donatione. vnde credo quod nec episcopus nec cathedralis ecclesia hoc potest recipere decimas parrochialis [illegible] ecclesiarum [illegible] habeat ius patronatus nec aliqua alia ecclesia quam parrochialis ad quam pertinet huiusmodi decime de speciali priuilegio nec potest episcopus [illegible] hac prestare auctoritatem [illegible] antequam edita esset illa decre[talis] [illegible] permittebatur episcopis [illegible] prestare super hoc auctoritatem quantum ad decimas perpetuo in feudum [illegible] concessas vel detentas ab eis [illegible] et quod non erat mentio [illegible] quantum ad [illegible] que post [illegible] alienari [illegible] vsurpate sunt ab eis de nouo in quarum alienatione non sufficit auctoritas episcopi. Quid [illegible] de [illegible] que ante huiusmodi [illegible] prohibitionem recepit [illegible] huiusmodi decimas in pignus [illegible] episcopi numquid eas possit retinere non [illegible] prohibitione ita quod non [illegible] fructus in sortem. Respondeo sine preiudicio credo quod sic cum constitutiones noue non extendantur ad preterita sed ad futura licet aliquid tempore contrarium notauerim.

¶ Qua [illegible] [illegible] sunt impignorati. C. CL.

Ecce d[illegible] quare [illegible] huiusmodi [illegible] quare non potest episcopus [illegible] auctoritatem [illegible] huiusmodi impignorationem cum possit auctoritatem prestare [illegible] perpetua alienatione [illegible] [illegible] capitulo [illegible] videtur quidam quod ideo facta est hec prohibitio [illegible] reuerterentur decime ad parrochiales ecclesias. Ego credo quod [illegible] est quia [illegible] fuit [illegible] ad minus tempus [illegible] propter vsuram [illegible] creditorum [illegible] aliquid non [illegible] recipere [illegible] non daturus [illegible] perpetua alienatione [illegible] et propter hoc episcopus potest auctoritatem prestare [illegible] huiusmodi perpetua alienatione [illegible] non in pignoratione [illegible] auctoritate [illegible] prohibitionem predictam [illegible] persona ecclesiastica receperit huiusmodi decimas in pignus tenetur fructus omnes quos [illegible] recepit restituere non laico [illegible] ibi habuerit. sed ecclesie parrochiali. vel cum ea bona fide ponere. Fidem bonam dico cum ille qui facit restitutionem exponit se ad plenariam restitutionem faciendam. nisi quatenus fuerit ei remissum liberaliter et sponte. [illegible] tenebat decimas illas in feudum credo quod creditor qui [illegible] auctoritate episcopi illas recepit in pignus tenetur fructus computare in sortem. et quod vltra sortem receperit restituere predicto laico.

¶ Quando fructus in sortem non oporteat ab ecclesia computari. C. CLI.

Quid si miles de assensu episcopi dedit proprietatem decime aliene ecclesie retento sibi vsufructu. numquid illa ecclesia poterit recipere illum vsufructum in pignus non computatis fructibus in sortem. Respondeo et quod huiusmodi donatio facta est inter viuos ita quod proprietas iam est ecclesie acquisita. cum vsufructus debeat sequi proprietatem regulariter si miles ille propria auctoritate retinuit vsufructum. potest ecclesia illa illum recipere in pignus fructibus non computatis in sortem quia nihil recipit nisi quod suum est ecclesia. si autem episcopi auctoritate [illegible] concessus est ei vsufructus. et eo ipso illum iuste possideat. tenetur ecclesia fructus computare in sortem si illum recepit in pignus. Frater raymundus. Quod autem dixi de decimis [illegible] possunt in pignus recipi non computatis fructibus in sortem. Idem intelligo de omnibus possessionibus emptis de [illegible] fructibus iniuste perceptis. In hoc multi differentia quia non concederet illa de decimis nisi cum aliter non possent recuperari. Sed in aliis possessionibus non requiro aliud nisi quod miles iniuste detineat. Frater Uuilhelmus videtur licet quantum ad hoc quod ecclesia ad quam pertinet possit eas redimere ab iniusto detentore vel in pignus accipere. Quod autem idem intelligo [illegible] huiusmodi possessiones possint recipi in pignus non computatis fructibus in sortem non videtur tutum hoc dicere quia huiusmodi possessiones sic empte et [illegible] emptoris quia sicut res empta de furto non est furtiua nec res empta de vsura est vsuraria sic nec possessio empta de fructibus iniuste perceptis possideri videtur iniuste. Sed ideo dicit magister quod priuilegium est ecclesie. sicut contingit in milite et minore. Frater Raymundus. De feudo dico quod si ecclesia recipit in pignore feudum quod miles tenet [illegible] [illegible] recipit ab ecclesia feudum tenetur fructus computare in sortem [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sumptibus suo et laboribus et expensis. quia super hoc nullum priuilegium inuenio ecclesie concessum. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ecclesie [illegible] [illegible] [illegible] feuda que tenentur ab eis. Sed quomodo potest habere priuilegium

istud ecclesia cui e deal esse [illegible] qd prohibet in mutuo [illegible] sub tali onere [illegible] quod potest facere. quia quilibet ab initio imponere rei sue onus quod voluerit.

C De laico qui decimas iniuste detinet [illegible] q̃ satisfactionẽ offert. C. CLII.

Causa. xvi.q.vij. Laici aũt nec sua nec epoꝝ auctoritate decimas vel ecclesias possidere possũt [illegible] esse canonica auctoritas demonstrat. a laicis possideri [illegible]

[illegible]

habentes [illegible] decimas [illegible] periculo detinẽtes in alios laicos possint aliquo mõ trãsferre. Si q̃s vo recepit & ecclie nõ red [illegible] Ex summa de casib⁹. [illegible] asserẽs se ignorãtia & simplicitate peccasse: vel etiã scienter & postulat sibi remitti intuitu dei & elemosyne qd accepit vel retinuit in preterito [illegible]

[illegible] Frater Uuilh. Credo q̃ & si omnes sit põt ei gratis dimittere. vel in totũ. vel in partẽ. qd male acceptum est. ex quo in posterum vult cessare a tali receptione & ecclesiam re[illegible].

C De Primitijs. C. CLIII.

X summa de ca. Primitia est prima pars frugũ dño offerenda. Iuxta illud Exod. Primitias frugũ terre tue deferes in domũ dñi dei tui. Item in canone dicit. Precipientes statuim⁹ vt decime & primitie seu oblatiões vivoꝝ & mortuoꝝ ecclesijs dei fideliter reddantur a laicis: vt in dispositiõe episcopoꝝ sint. quas q̃ retinuerint a sancte ecclesie cõione separent. Est aũt danda sacerdoti parrochiali olim q̃ plurimũ .xl. partẽ dabãt q̃ minimũ sexagesimã & hoc in aridis & liquidis. In fetib⁹ aũt primogenitũ dabit [illegible] Ego credo stãdũ esse cõsuetudini vt quelibet ecclesia servet cõsuetudinẽ [illegible] si non habet recurrat ad cõsuetudinẽ vicinarũ ecclesiarũ [illegible] tudines illã sequatur que magis tendit ad mediocritatẽ vel que a pluribus cõservat. Si eni ecclesia esset tenuis nec haberet sacerdos vnde posset sustẽtari satis tunc [illegible] amplius solvit vel saltẽ mediũ iter illas. Extra.iij. de decimis primitiis & oblatiõib⁹. [illegible] q̃ plurimũ .xl. partem dabant sacerdotibus: qui minimũ .lx. [illegible] decimũ [illegible] amplius a populo exigant in primitijs offerendis.

Frater Uuilh. Circa primitias [illegible] dicantur quedam [illegible] credo standum esse consuetudini & credo q̃ [illegible] huiusmodi primitie aut redduntur vnde dicunt quidam q̃ preceptũ de primitie ceremoniale fuit quod etiam quidã dicunt de decimis [illegible] ceremoniale morale [illegible] servientibus in templo. Ceremoniale quãtũ ad illam aliquotã que decima appellatur & sicut dicunt quidã q̃ preceptũ de sabbato morale [illegible]

[illegible]

huiusmodi primitijs excusant a petõ nõ solvẽtes si tñ hmõi cõsuetudo sine cõtradictione potentia est a tempore et quo non [illegible]

C De [illegible] C. C[illegible]

X summa de ca. Spec [illegible] q̃tũ ad presentẽ materiã. Una est [illegible]

[illegible]

Frater. Uuilh. Donatio causa mortis ẽ cum quis magis vult se habere q̃ eũ cui donat vel eundẽ magis q̃ heredẽ suũ. Differẽtia est inter legatũ & donationẽ causa mortis in quibusdã. qr legatum ab herede semp tradit. Donatũ vo causa mortis quandoq̃ ab herede. quãdoq̃ a testatore tradit. Itẽ in donatione causa morti obligatur donans & non in legato. Item [illegible] sa rescinditur testamentũ. & donatio causa mortis. hec & quedam alia [illegible] Ex summa de casibus. Oblationes [illegible] iudicantur. Causa.xiij.q.ij. Ex concil. carthagineñ. Qui oblationes defunctorum [illegible] ad missarũ solennia aliquid deo offerre & reducere ad memoriam quod [illegible] dant q̃ [illegible] pauper sacerdos nec haberet vnde sustentaretur [illegible] Itẽ credo q̃ si de consuetudine parrochiani in certis & precipuis aliquibus festis offerre. possunt cogi ad tenendam piam consuetudinem non a presbytero per officij subtractionẽ sed ab epõ cuius officium est in talibus [illegible] In summa nota q̃ quedam [illegible] criminis detestationem. & sunt sex quas require supra.

C De Feriarum transgressione. C. CLV.

X summa de ca. Dicunt ferie q̃si ferre eo q̃ prestant vacationẽ ab his que agi cõsueverũt in foro. Uel dicunt quasi festiue. Feriarũ alie sunt [illegible] et q̃ dant pro fructib⁹ colligẽdis & sunt duoꝝ mensiũ. Alie repentine. vt que dant a principe ob rẽ pspere gestam vel qr devicit saracenos vel hereticos. vel natus est ei filius. Alie solennes siue festiue. videlicet natalis dñi. sancti stephani & ceteroꝝ sanctoꝝ. Itẽ dedicatio [illegible] nis ibi tñ cõmorantib⁹ indicende sunt nõ generaliter oib⁹. hec [illegible] auctoritate de sanctis canonizatis auctoritate romane ecclesie. qr episcopus non posset per se aliquẽ sanctũ canonizare extra de reliquijs & veneratione sanctoꝝ cũ ex eo. Ex summa fratris Uuilhelmi. Ibi dicit q̃ non licet publice venerari aliquẽ pro sancto sine auctoritate pape q̃uis per eũ plurima fiant miracula. Rogationes quoq̃ [illegible] Ex hoc autẽ qd scriptum est sex diebus operaberis [illegible] Sed distinguẽdũ est inter opa qr ad alia opa tenent clerici. ad alia milites ad alia [illegible] Ex summa de casi. In diebus festiuis debent homines vacare hymnis & psalmis & canticis spiritualibus. Item [illegible] minem dyaboli servum. sed etiam a mechanicis & ab agricultura & ab alijs secularibus videlicet vt mercatura non fiat. nec placitum [illegible] principium & finis iuxta eoꝝ qualitatem & diversarum regionum

consuetudinem debet attendi. ⁊ sicut magnitudo dierum exigit pri us incipere ⁊ tardius terminare.

ℭ De Illis q̄ operanť in festis ꝑ necessitate. C. CLVI.

X summa de ca. Quid si vrgeat necessitas vel arare vel fruct⁹ colligere in diebus dominicis vł alijs festis ꝓpter periculū hostiū q̄ in alijs dieb⁹ caperēt vel occiderēt eos. Sⁿ. [illegible] videť q̄ tūc pos sit ecclesia idulgere illis q̄ iustū habēt bellū. ⁊ q̄ tāta necessitate artā tur dieb⁹ dominicis opari ⁊ alijs festis [illegible] ꝗ̄ in maiorib⁹ anni so lēnitatib⁹. Et etiā tūc si apparet maior necessitas ad victū suū ⁊ sus tētationē necessariā acq̄rēdā. ita tñ vt de illis studeant ꝑ posse lar giores elemosinas erogare. Et q꞉ necessitas nō h꞉ legē ⁊ ꝓpter talē necessitatē famis excusať etiā aliq̄s a furto. q̄nqꝫ a toto q̄nqꝫ a tan to put maior vel minor est fames. Ex sūma fratris U. Itaqꝫ lꝫ in festis operari ⁊ ad muniēdū se ⁊ defendēdū. fossata facere ⁊ muros repare si hoc exigat vitādi periculi necessitas. ita tñ vt dispēset eccle sia eps. s. loci si cōmode possit adiri. alˀs credo q̄ sufficit dispensatio simplicis sacerdotis discreti tñ. tāta etiā posset esse necessitas ⁊ tam notoria q̄ auctoritate ꝓpria possent talia facere. Sꝫ vō ꝑ quāta ne cessitate liceat opari in festis pot⁹ ad boni viri arbitriū [illegible] ē q̄ ad aliquā doctrinā generalē. Credo aūt q̄ si iacētib⁹ segetib⁹ in agris aut fenis in pratis si immineat tēpestas aut pluuia q̄ corrumpat aut deterioret multū talia sic a solo sepata nō sūt ꝓhibēdi dñi. rerū illaꝝ ea remouere ⁊ indēnitati sue ꝓcauere. Carnifices etiā ⁊ pistor ne que dieb⁹ festis ꝑparāt ea q̄ debēt vēdere in crastinū in mercato vel in statiōib⁹ suis ⁊ ceteri q̄ ꝑparāt victualia in dieb⁹ festis si die ꝑcedēti nō potuerūt cōmode ꝑparare. aut parata seruare sine piculo nō credo q̄ peccēt mortalr. Illi etiā q̄ a dñis suis cōpellunť opari in festis si iusto metu inducti hoc faciūt videnť ꝑ necessitatē posse excusari. Qui vō cū debeāt vecturā bladoꝝ dñis suis afferūt ea die b⁹ feriādis et re. q̄s dieb⁹ ꝑfestis possint liberius ꝯsuetis ⁊ ꝓprijs vacare laborib⁹ nō sunt excusabiles in hoc nisi forte arta necessitas ad hoc eos cōpellat. Scholarib⁹ etiā nō credo q̄ liceat nō grāde ali q̄d tā scribere de quaterno in quaternū in dieb⁹ huiusmodi. lectio nes tñ suas quas sine scriptura nō possent memorie cōmendare vel sermones quos stilo aut plūbo notauerūt scribere credo possunt ⁊ lectiōes libroꝝ quos audiūt corrigere. Locare etiā aut conducere ope ras suas vel alienas ꝓpter corrigēdos libros dieb⁹ hmōi nō debēt. Regulares aūt ⁊ sacerdotes q̄ absqꝫ vrgēte necessitate dieb⁹ domi nicis quadrigāt vel hmōi faciūt cū exēplo suo ceteros corrūpūt nō audeo excusare a mortali. Qui aūt in vigilijs festiuitatū feriādaꝝ mittūt quadrigas aut equos ad afferēda necessaria in die sancto si ea q̄ afferūt necessaria sunt ad ipꝫ diē. ita q̄ sine illis nō possent cō mode trāsigere diē illū. nec ante potuerūt sup his afferēdis sibi ꝓui dere. excusari possunt ꝑ necessitatē. alˀs nō. maxie si hoc faciāt die fe sto vt vehicula sua ⁊ iumēta libere habeāt ad quotidiana opa exer cēda ꝑ hmōi etiā necessitatē excusari credo posse vectores mercīū ad nūdinas vel loca remota ⁊ vinoꝝ q̄ trāsportanť ad remota loca cū sine graui icōmodo nō possint dieb⁹ festis vacare ab eūdo ⁊ qua drigādo. De barbarijs aūt ⁊ minutorib⁹ ⁊ vectorib⁹ pegrinoꝝ in ve hiculis suis aut iumētis. ⁊ de ferratorib⁹ equoꝝ. credo q̄ pñt excusa ri sim festis feriādis hoc faciāt principalr ꝓpter necessitatē eorum quib⁹ hmōi opas impēdūt. Si aūt principalr ꝓpter questū aut cu piditatē inpꝫobā lucrādi talia faciāt. nō video quō debeāt excusa ri. Illi etiā q̄ faciunt radi barbas suas aut equos ferrari in festis hu iusmodi cū nō potuerūt ante cōmode sup his sibi ꝓuidere. credo q̄ sint excusabiles. Uiatores etiā ⁊ cursores sine hoc faciāt ꝑ pecunia siue nō. nō audeo cōdēnare si hoc faciāt in festis maxime cū etiaꝫ sꝫ legē cōcessuꝫ fuerit ire in sabbato hoc tamē nō vltra mille passus.

ℭ De his q̄ operanť ꝓpter deū. C. CLVII.

Uid de illis qui in diebus festis tantum pro deo arant agros pauperū vel alias laborant ad opus eorum. vel quadrigando vel alio modo nūquid peccant. Respondeo nō credo q̄ vel dominicis diebus vel precipuis ⁊ maioribus solēnitatibus scilicet festis christi ⁊ beate virginis. aut die passionis apostolorum petri ⁊ pauli talia liceat fieri. De ceteris autem festiuitatibus ⁊ diebus feria torum pasche ⁊ penthe. quo ad hoc credo q̄ liceat sequi consuetudi nem regionis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ⁊ q̄ principaliter talia fiant propter deum non

propter affectum carnalem aut spem remuneratiōis temporalis sine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ecclesiaꝝ ⁊ sacroꝝ locoꝝ ⁊ edificioꝝ ad opus ministroꝝ ecclesie pau peri [illegible] [illegible] carri ad fe rendos lapides. vel in q̄drigis afferri ligna q̄ alˀs cōmode ferri non pñt ⁊ similia. vt si oporteat trāsferri lapides de loco ad locum. vel si oporteat [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] hu iusmodi festa [illegible] cre do q̄ debeat in eis laborari ꝑ totū vel vsqꝫ ad nimiā fatigationem. vt dictum est. Uel propter hūc laborē omittāt audire missaꝫ q꞉ nō debēt omittere id ad quod tenenť ꝓpter [illegible] ad quod non tenenť.

ℭ De Quibusdam alijs casibus [illegible]. C. CLVIII.

Unquid peccant mortalr q̄ vadunt ad merca [illegible] [illegible] festis maxime [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mor taliter. Si aūt hoc [illegible] [illegible] [illegible] cu piditate lucrandi. [illegible] mer cata ⁊ nundinas vix aut nunq̄ intrāt ecclesias suas. credo q̄ peccēt mortaliter [illegible] [illegible] hu iusmodi mercata [illegible] [illegible] ⁊ si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vi ctualib⁹ ⁊ necessarijs ad diē q̄ntūcūqꝫ solēnē de pane vino ⁊ carni bus: gallinis: anserib⁹ ⁊ hmōi. nō credo esse illicita. aut facile ꝓhibē da [illegible] [illegible] mo lendinis ad ventū vel ad aquā [illegible] [illegible] ho minis [illegible] [illegible] consuetudinē esse ꝯsuetudinē regiōis nō ꝓhibitā a ꝓlatis circa feriationē a talib⁹ in festis feriādis. De molendinis aūt q̄ trahunť ꝑ iumenta: credo q̄ debēt [illegible] [illegible] iumē ta iussa sint vacare sabbato. Illi aūt q̄ volunt se excusare de h̄ q̄ la borāt i dieb⁹ feriādis post celebrationē diuinoꝝ. ꝑ hoc q̄ audierūt diuina querūt excusatiōes in peccatis. cū ⁊ ante ⁊ post debeāt vaca re a talib⁹. nō tñ ꝓpter q̄dlibet modicū opus peccāt mortalr. vt si q̄s forte trāseat ꝑ vineā suā aut agrū. ⁊ purget in vinea aliq̄d modi cū q̄d remāsit purgādū ꝑ incuriā aut reparet sepē q̄ in q̄da sui pte rupta ⁊ iclinata ē. Quātū tñ laboris aut opis possit q̄s sine petō fa cere die feriādo nō est determinatū. sꝫ ad arbitriū bōi viri recurrēdū.

ℭ De Fractione ieiuniorum. C. CLIX.

X sūma de ca. Indictum est ieiuniuꝫ. qñ fuerit denūciatū ab oib⁹ obseruet. Ex sum ma fratris U. Intellige ab omnib⁹ q̄ habent adulta eta tē. credo q̄ a. xx. ānis ⁊ supra. q꞉ ⁊ ea etate i veteri te. ho mines reputabanť idonei ad bellādū. nec an hāc etatē credo eē alis quē cōpellēdū ad hmōi ieiunia. nec statim post q꞉ q̄da sūt in. xxi an no vel. xxij. debiliores q̄ alij. xviij. Unū in talib⁹ ad arbitriū boni vi ri recurrēdū est. Quid de laboratib⁹ in vineis fodiēdis aut mineris metalloꝝ ⁊ ceteris talib⁹. vbi op⁹ est magno labore: nūq̄d tenenť ad hmōi ieiunia. Rñdeo si adeo paupes sūt q̄ ꝑ seipsos oportet colere vineas ꝓprias ⁊ adeo debiles sunt q̄ nō possint laborare nisi fran gāt ieiuniū. aut si oportet eos locare opas suas vt ꝓuideāt sibi ⁊ fa milie sue q̄ forte nō inuenirēt q̄ cōducerēt opas suas nisi frāgerēt ie iuniū. nec aliūde sibi ꝓuidē pñt aut si serui sunt. aut rustici q̄ debēt opas dñis suis nō credo q̄ peccēt mortalr soluēdo ieiuniū hmōi. Si aūt sūt diuites q̄ pñt ꝑ alios ꝯductos opari. nō excusanť. sꝫ si vo lūt laborare ꝑsonalr ita partianť laborē pri ante prandiū pri post prādiū laborādo q̄ nō opteat eos soluere ieiuniū. Credo eni in ta lib⁹ necessitatē excusare q꞉ dicit Gratianus de cōse. di. v. q̄dragesi ma [illegible] [illegible] nō est soluendū nisi necessitas [illegible] rogat. Et de cōse [illegible] [illegible] ieiunia legitima [illegible] [illegible] nisi grauis necessitas cogat. Credo etiā q̄ nō tenenť [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. De pegrinis aūt ⁊ viatorib⁹ dic q̄ si tenenť pegrinari q꞉ compellunť exulare vel [illegible] laborem oporteat eos soluere ieiunia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

sacerdotibus et qui sic soluunt ieiunia huiusmodi propter spontaneam [illegible] tenentur alio tempore recompensare vel alias satisfacere ad consilium ecclesie quia non [illegible] peccatum nisi [illegible] agere penitentiam de solutione ieiunii. Si autem aliquis aggrediatur [illegible] contra formam predictam [illegible] peccet aggrediendo si tamen [illegible] est in [illegible] et cum necessaria soluat ieiunium non peccat [illegible] ex culpa sua venerit in hanc necessitatem sicut [illegible] pollutio nocturna non est peccatum vel quod fit tempore furoris [illegible] ex culpa precedente pollutio prouenerit aut furor. De cursoribus [illegible] quorum vsus est necessarius: credo quod si non possunt ieiunare excusantur si soluant ieiunium cum [illegible] mouentur cum dominis suis in aliquo loco aut cum modicum vadunt ieiunare debent nisi forte immineat eius grandis [illegible] quam vt possint perficere soluunt ieiunium paucis diebus ante.

C Adhuc de eodem. C. CLX.

Eseruientibus

nobilium qui prius seruire ad mensas eorum [illegible] protrahendas. Si ex causa necessaria preueniant aliquantulum horam comedendi ex toto vel partibus medicum ne deficiant in seruiendo et hoc faciunt iam positis mensis vel paruum ante ita quod continuatio ne temporis totum debeat reputari vna mensa non credo quod peccent sicut non peccant seruientes mediocrium personarum qui surgunt de mensa [illegible] et vadunt ad vinum vel portent exenia et reuertentes iterum comedunt. Idem credo de regularibus qui debent legere ad mensam in refectorio quod dictum est de seruientibus nobilium: dum tamen hoc faciant licentiati. De nouitiis et iuuenibus credo quod super soluendo tenentur magis discretioni prelatorum suorum aut dispensationi quam proprio iudicio acquiescere. De mulieribus pregnantibus et nutricibus dico quod si timeant probabiliter de periculo earum si ieiunauerint vel de fetu in vtero vel de puero ad vbera non solum possunt sed etiam tenentur soluere ieiunium. Pro quanta autem infirmitate aut debilitate solui possit ieiunium ab infirmis et debilibus arbitrio boni viri potius limitandum est quam per aliquam doctrinam generalem diffiniendum. Si queratur vtrum petenda sit dispensatio super solutione ieiunii. Dic si constat omnibus [illegible] de causa propter quam soluendum est ieiunium non est necessarium quod petatur licentia aut dispensatio. Si autem dubium sit et illis quibus soluendum est ieiunium et aliis vtrum subsit causa necessaria petenda est dispensatio ab episcopo loci si commode possit haberi copia eius aut non timeatur de periculo si expectetur eius [illegible] sufficit licentia vel dispensatio proprii sacerdotis. auctoritate enim sua non [illegible] soluere huiusmodi ieiunium. Si autem infirmo constat de sufficientia cause [illegible] constat [illegible] tenetur [illegible] si soluat ieiunium petere [illegible] non tenetur. Quod autem dicitur in canone de ieiunando in [illegible] feria et sabbato: vel locale est: vel loquitur de consilio et honestate [illegible] derogatum est [illegible] consuetudinem. De ieiunio [illegible] ferie credo quod seruanda est consuetudo illorum inter quos viuitur: cum videamus cistercienses et plerosque regulares non semper obseruare illud ieiunium.

C Incipit Liber Decimus.

C De Crimine homicidii. C. I.

X summa

de casi. Dicto de criminibus que committuntur principaliter in deum restat de his que specialiter in proximum. Et primo de homicidio quod inter cetera magis abhorret ecclesia. Homicidium est hominis occisio ab homine facta. Si enim a boue vel cane vel [illegible] non dicitur proprie homicidium. Est autem homicidium dictum quasi hominis cedium. Species homicidii [illegible] partes [illegible] aliud spirituale. aliud corporale. Spirituale fit quinque modis odiendo. detrahendo male [illegible] nocendo [illegible] subtrahendo quolibet istorum est mortale. Corporale est quo homo occiditur corporaliter. Et hoc committitur [illegible] lingua vel facto. Lingua [illegible] modis [illegible] precepto. consilio. defensione. quolibet istorum similiter est mortale. Facto quattuor modis. scilicet iustitia. necessitate. casu et voluntate. de quibus singillatim dicetur infra. Ex summa [illegible] [illegible] homicidium [illegible] consilio [illegible] [illegible] hoc opinione [illegible] Sed aliqui querunt in genere an liceat [illegible] clerico [illegible] paganum occidere non [illegible] si sentiret hoc esse licitum videret non credo quod fieret irregularis [illegible] [illegible] [illegible] irregularis est qui consulit et qui facit. Si autem non [illegible] mors: ex hac causa non [illegible] irregularitas [illegible] penitere de peccato et mala

intentione. Nec est presumendum quod si huiusmodi transgressiones faciant [illegible] capitis [illegible] faciunt [illegible] ad capitis [illegible] [illegible] habeant [illegible] penitentia de peccato. De penitentia dist. i. Ex epistola clementis. Homicidas [illegible] esse beatus petrus et penam eorum parilem. sicut homicidas interfectores fratrum detractores eorum eosque odientes homicidas esse manifestabat. Aug. Noli putare non esse homicidam qui fratri [illegible] mala [illegible] vt scias quia occidis [illegible] psalmistam dicentem [illegible] eorum arma et sagitte et lingua eorum machera acuta. [illegible] homicidium lege veterum putabatur non aliud esse nisi corporis peremptio. Aperuit ergo dominus omnem iniquum motum ad nocendum [illegible] in homicidii genere deputatum.

C Utrum occidere liceat aliquem. C. II.

Ratianus.

C. xxiii. q. v. Quod autem nulli liceat aliquem occidere illo [illegible] probatur quo dominus in lege homicidium prohibuit [illegible] occides. Item in euangelio. Omnis qui gladium acceperit gladio peribit. Item Augu. donato [illegible] Ex occasione terribilium iudicii et legum ne eterni iudicii penas luant. corrigi eos cupimus: non necari nec disciplinam circa eos negligi volumus nec suppliciis quibus digni sunt coerceri. Sic ergo peccata eorum compesce. vt sint quos peniteat peccasse. Item Greg. c. Reos sanguinis defendat ecclesia ne effusione sanguinis particeps fiat. Hinc apparet quod mali flagellis sunt coercendi. non membrorum mutilatione vel corporali morte plectendi. Sed obiicitur illud quod dicit dominus ad moysen. maleficos [illegible] Item qui coierit cum iumento moriatur. Item adulterii et blasphemie crimine notatus [illegible] lapidari iubetur. Nonnulli enim in veteri testamento inueniuntur malos trucidasse nec [illegible] transgressores legis [illegible] appellantur. Prohibetur ergo illo precepto quod quis sua auctoritate in necem alicuius armari non legis imperio reos morti tradere. Qui enim publica potestate functus ipsius legis imperio malos perimit nec [illegible] transgressor. nec a celesti patria alienus habetur. Unde Augustinus publicolam. De occidendis hominibus ne ab eis quisque occidatur non mihi placet consilium. nisi forte sit miles aut publica functione [illegible] et non pro se hoc faciat sed pro aliis aut pro ciuitate vbi etiam ipse est accepta legitima potestate si eius congruit persone.

C De Diuersis causis occidendi. C. III.

X suma

de ca. Homicidium facto committitur [illegible] est. quattuor modis. i. iusticia. voluntate necessitate. casu. Iusticia [illegible] iudex vel minister reum iuste condemnatum occidit. hoc homicidium [illegible] ex liuore vel delectatione fundendi humanum sanguinem [illegible] occidatur iste tamen peccat mortaliter propter intentionem corruptam. Si [illegible] amore iustitie nec peccat iudex ipsum condemnando ad mortem. et precipiendo ministro vt occidat eum. nec minister si iussus a iudice occidit condemnatum peccaret tamen [illegible] mortaliter si faceret [illegible] ordine non seruato. C. [illegible] q. [illegible] Aug. c. cum homo ab homine occiditur. Multum distat vtrum fiat nocendi cupiditate: an iniuste aliquid auferendi. sicut fit ab inimico sicut a latrone. Aut vlciscendi vel obediendi ordine. sicut a iudice. sicut a carnifice. Vel euadendi vel subueniendi necessitate. sicut quando interimitur latro a viatore. hostis a milite. Et aliquando qui causa mortis fuit potius in culpa est: quam ille qui occidit. velut si quisquis decipiat fideiussorem suum atque ille pro eo [illegible] supplicium legitimum luat. Nec tamen omnis qui causa aliene mortis est reus est. velut si stuprum quisquam petat seseque si non impetrauerit interimat. Quid si [illegible] patris timens [illegible] verbera precipitio pereat [illegible] si alio homine liberato vel ne alius liberetur sibiipsi mortem inferat. non propter istas alienarum mortium causas aut scelera consentiendum est aut vindicta peccati que non fit nocendi sed corrigendi studio. aut et primarum tollerandarum [illegible] opera [illegible] cohibenda [illegible] hec cum accidant debemus eis humanum dolorem non propter illa ne accidant recte factorum reprimamus voluntatem

C De homicidio iustitie. C. IIII.

Vgust.

[illegible] c. Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occiderit nulla ciuitatis sue lege reus est homicidii [illegible] nisi fecerit reus imperii deserti ac contempti est. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset crimen [illegible] humani sanguinis incidisset. Itaque [illegible] si fecerit [illegible] si non fecerit iussus. Idem [illegible] Exodi [illegible] c. [illegible] minister iudicis [illegible] iudex [illegible] proprie sponte facit homicida est. etiam si eum occidat quem scit a iudice debere occidi. Item [illegible] medio quodam [illegible] aliqua. et in eis [illegible] merito reprehenditur audacia in [illegible]

de iure laudetur obedientia. Abraham si spontaneus in occidendo filio mot⁹ fuisset execrabilis haberet. at iubenti deo obsecūdās famatus est. Idē in questionib⁹ sup Math. c. Officia vindicte possunt inolere boni bono aio quō inolet quō lex. Idē macedonius. Nō frustra sunt instituta potestas regie ius cognitoris vngule carnificis. arma militis disciplina dominantis seueritas etiā boni patris habeāt ista oīa modos suos causas rōnes vtilitates. hec cū timent̄ et mali coercent̄ et boni quieti inter malos viuūt. Idē Hiero super Hieremiā. c. Homicidas et sacrilegos et veneficos punire nō est effusio sanguinis s; legū ministeriū. Idē Augu. ad lothariū. Qui venas incidēdo parat et fanat ne oculis peccātū voluntatē tā nō ē misericors q̄ q nō vult culmū rapere puero ne audiat plorantē. et nō timet ne vulneratū doleat vel extinctū. Idē in li. de ci. dei. Nō est innocēs parcendo sinere vt in malū grauius incidat. pertinet ergo ad innocētis officiū nō solū nemini malū inferre verū etiā cohibere peccato vel punire peccatū. vt aut ipse q̄ punit⁹ odio habebatur corrigat̄ experimēto. aut alii terreant̄ exēplo. Idē Urbanus. Nō enim eos homicidas arbitramur quos aduersus excōicatos catholice ecclesiae matris ardētes aliquos eoꝝ trucidasse cōtigit. Nec tamē eiusdē ecclesie matris disciplina deserat̄ tenore quē dicimus penitētiā eis iniūcto cōgruētē qua diuine simplicitatis oculos aduersus se complacare valeant si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio incurrerunt. Patet q malos non solum flagellari s; etiam interfici licet.

C. Non solum per iudices sed etiam per populos plerūq; fit homicidiū iustitie. C. V.

Gratianus vbi supra. in c. remittunt̄. Sed querit̄ si contingat aliquos malos puniri ab his q̄ nō habēt legitimā ptātē an sint rei effusi sanguinis hi p quos puniunt̄. De his itaq; scribit Ambro. Remittunt̄ peccata p dei verbum cuius leuites interpres et quidā executor ē. Puniūt̄ peccata p hoies sic p iudices q̄ ptāte ad tpus vtūt̄. Puniūt̄ quoq; peccata etiā p populos sic legim⁹ qr sepe ab alienigenis dei iussu excitatis ppter diuine maiestatis offensas subactus est populus iudeoꝝ. Gratianus. Hinc notandū est q aliquādo punit de⁹ peccata p nesciētes sicut p sennacherib p Nabuchodonosor. et p antiochū et p pncipes romanoꝝ et p nōnullos reges gētiū. populū israeliticū delinquentem aliqñ affligit aliqñ captiuauit. Per sciētes peccata puniūt̄ sicut p filios israel voluit peccata puniri amorreoꝝ et chananeoꝝ et aliaꝝ gentiū quaꝝ terrā israeliticis possidēdā dedit quib⁹ etiā precepit vt nemini eoꝝ parcerēt si ōēs morti traderēt. Cū igit̄ sic diuino iussu ad puniēdū peccata populi excitant̄ sicut populus ille iudaicus excitat⁹ ad occupādā terrā pmissionis et ad delēdas gentes peccatrices. sine culpa nociuus sanguis effundit̄ et q̄ ab eis male possident̄ in ius et dominiū rite transeūt bonoꝝ. Cū vero occulto instinctu aliq̄ mouent̄ ad psequēdū malos sicut sennacherib et ceteri q̄ populū delinquētē psecuti sūt. h occulto instinctu operāte aliorꝝ mentē excitant̄ ad psequēdū tñ qr praua intēdūt peccata delinquētiū punire s; illoꝝ bona rapere vel sue ditioni subicere querūt nō sūt imunes a crimine. Apparet ergo q aliqñ per legitimā ptātē gerētes aliqñ p populos diuino iussu excitatos mali p peccatis nō solū flagellant̄ s; rite etiā pdunt̄. nec est cōtrarium illud Aug. ad marcellinū q̄ p circūcellionib⁹ supplicās rogabat vt verberib⁹ eos coerceret nō morte pderet. Oīns eni supplicando precibus vite eis seruare poposcit nō tñ legū seueritatē qua tales morti plectunt̄ nō obseruādā docuit. Ex libello de actionib⁹. Precterea si l. cōtra oīb⁹ idultū ē impune illū occidē q̄ nocturnus ad agros venerit vel q̄ itinera frequētata insidiis aggressionis obsederit quia nemo dz parcere inimici cui obuiare oportet vt latroni.

C. De homicidio necessitatis C. VI.

In suma de ca. Necessitate ppetrat̄ homicidiū in sui vel reꝝ suaꝝ defensiōe. Sed h distingue. Quia aut illa necessitas fuit euitabilis poterat eni euadere absq; occisiōe et tūc est reus homicidii. Aut fuit ineuitabilis qr occidit hoiem sine odii meditatiōe imo cū dolore [illegible] se et sua liberādo cū aliī nō poterat euadē. Hic dicit̄ nō peccare nec a diuinis ad penitētiā nisi ad cautelā et pp ambiguū dubitat̄. Interdū tñ pniam dz semp habere et q̄ sitate peccatis a dixere q̄ i tātā potuit venire necessitatē. Bonaꝝ eni mētiū ē ibi culpas suas cognoscere vbi culpa nō ē. Ex suma frāme. U. . dicit se et sua liberādo [illegible] q̄ pōt pniam et res suas armis tueri et punire in [illegible] pter res suas temporales aliquē occidere. Ar. de eo non sicut notauit La. extra de homi. suscepimus vbi [illegible] q h clerico⁹ latronē possit cape et res suas recupe. nō tñ ligare vt aut tenere eum res suas alr habere possit vbi irregularis iudicatur quidā q̄ captos a se et socio suo latrōes ligauit quos socius ei⁹ ligatos postmodū interfecit timēs ne ab eis interficeret̄. Sed nunc q̄d fratrib⁹ pdicatorib⁹ aut minorib⁹ vel aliis regularibus licet sua defendere cū aliq̄s vult eos spoliare. Et ideo cuilibet vim vi repellere licet incontinenti et cū moderamine inculpate tutele defendēdi nō vlciscēdi nisi hmōi ius renūciauerit p votū obligādo se ad oppositū vl alio mō ad h teneat̄. Dicitur tñ q̄dā q nō reputātē ē perfectiōi p fectis implect cōsiliū. Sed q̄ debeāt dici pfecti q̄tū ad h nō est determinatū. H tñ notauit de i. ius nāle q mortaliī peccat q̄ aliquē mō repetitū nisi h faciat auctātate iudic. Et q dz q vim vi h repellē. i. remouere nō repetēdo s; opponēdo aliq̄d obstaculū brachii vl manus vel alteri⁹ rei. Sz hec opinio nimis dura est et ideo nō tenēda.

C. Adhuc de eodem. C. VII.

Justinianus institutionū. li. iii. Qui latronem occidit nō tenet̄. si aliter piculū effugere non pōt. Extra. e. de homicidio. Ex penitētiali romano. Interfecisti fures vel latronē vbi deprehendi poterat sine occasiōe qr ad imaginē dei creatus est p xl dies nō intres ecclesiā et linea veste indutus ab esca et potib⁹ q̄ interdicti sunt atq; theoꝝ gladio editatu illos supra dictos dies abstineas. In iiii. aūt et q̄nta feria et sabbato a q̄que genere leguminū vel oleribus pomis et puis pisciculis cū mediocri cereuisia viere ppate. Si autem sine odii meditatiōe te tuaq; liberādo hmōi diaboli membra interfecisti sm idulgētiā dico ppter imaginē dei si aliq̄d ieiunare volueris bonū tibi est et elemosinam fac largiter. Si pfortiter eadē fecerit non deponit̄ tñ q̄diu viuet pniam agat. Augu. sup Exo. Si pfodiēs domū inuentus fuerit fur et percussus fuerit mortuus. non est illi homicidiū imputandū. Si aūt ortus fuerit sol super eū re⁹ erit intelligit̄ non pertinere ad homicidiū si fur nocturnus occidat̄. Si aūt diurnus ad homicidiū pertinet qr poterat discernere q ad furandū non ad occidendum venisset. et ideo nō debet occidi. Inno. iii. c. significasti. Si vo quēadmodū perhibet̄ sacerdos iste pri⁹ ab illo percussus sacrilego mox eū in capite cū ligone repercussit q̄m vim vi repellere oēs leges et oīa iura permittūt qr tñ id fieri cū moderamine inculpate tutele debet nō ad cōsumādā vindictā: sed ad iniuriam ppellendā non videt̄ a penā homicidii penitus excusari. tum rōne instrumēti cū quo percussit qr cū graue sit nō solet leuē plagā inferre tū rōne ptis in qua fuit ille percussus in qua de modico ictu quis letaliter solet ledi. Honorius iii. ca. petitio tua. Cum inimici dñi et crucis ad blasphemiā nois christiani castrū quoddā in quo morabaris grauiter inuasissent exeuntibus inde habitatoribus tam cl'icis q̄ laicis ctra eos et inuicē cōfligentib⁹ hinc occisi q̄ plurimi extiterant. Unde si de interfectione alicuius in illo conflictu tua cōscientia remordet a ministerio altaris te abstineas reuerenter. cū sit cōsultius in hmōi dubio abstinere q̄ temere celebrare.

C. Qualiter et quibus liceat vim vi repellere. C. VIII.

In suma de ca. Sciendū vo q de iure nāli cuiq; licitū est vim vi repellere incōtinenti. et cū moderamine iculpate tutele. Dicit q̄dā q nulli h vim repellere repetēdo s; tm ipediēdo. Aliī dicūt q laicis h repercutere clericis nō. Tertii dicūt q nō solū laicis s; etiā clericis licet repercutere. Distinguit̄ tñ qr aut vis infert̄ psone aut reb⁹. Si psone tūc est vis repellēda priusq̄ sit illata. Qdā dicūt q nullus debz repellere vim nisi illatā imo dicit lex q licitū est occidere insidiātē et eū q̄ vult occidere qd intelligo si aliī nō pōt de manib⁹ insidiantis euadere. Si aūt q̄s post vim illatā psone repercutiat si facit hoc incōtinēti et cū videt illū paratū denuo percutere nō tenet̄ aliquo modo. Alr si nolebat denuo percutere et aliī repercussit tenet̄ qr h non ē repulsio iniurie s; vindicta q̄ phibita ē oīb⁹ et maxie clericis. Redeit̄ ḡ q defendēdo se repercutiat nō vlciscēdo. Itē requirit̄ vt et cū moderamine se defendat moderamē intelligo vt si vis inferat̄ cū armis. cū armis repellat̄ alr sine armis. Circa h tñ cōsidera qlitatem psone. vt interdū pu⁹ vl debilis possit se defendere armis ā magnū vel forte pugno elevato venietē. Si q̄s tñ moderamē excedit et nō ex pposito nō tenet̄ nisi ad cautelā si ex pposito tenet̄. Hāc opinionē ultimam approbo et fere ab oīb⁹ tenet̄. In h tñ dico vbi q̄tū ad iniuriam excōicatōis accede cū eis. vt si aliq̄s defendēdo se h clericū excessit modū incidit in excōicationē si illē fecit ex pposito. alr nō s; q̄tum ad alia satisfactionē excessus vl etiā q̄tū ad pniam et irregularitatē. Si forte pper illā repercussionē mors secuta ē tuti⁹ credo q tenear. habita tñ cōsideratiōe ad ppositū et nō ppositū. Si aūt vis infertur rebus et illatā et inferēda licitū est repellere sed post⁹ illatā dū est incōtinenti. et q̄cito scis vim illatā priusq̄ diuertas ad aliū actum.

Et si forte dum ille vult expellere sic hostem de possessione sua quã iniuste & male occupauerat aliq̃ vulnerent vel occidant credo q̃ te neat sm modū positū supra in defensione psone & hoc ite ge de ig [illegible]

[illegible]

tutis venit possumus armis repellere.

¶ De Inhibitione vindicte. C. IX.

Gratianus. Ex xxiii q. iiii in principio. Qđ aũt vindicta p̃ferēda nõ sit mal [illegible]

[illegible]

¶ Qđ crimina punire oporteat & qñ tolerare C. X

Gratianus [illegible]

[illegible]

cõmunĩ. Unde & dominus cũ publicanis & peccatorib⁹ manducauit

& bibit. In his vero qui intus sunt, infidelibus putredo [illegible]

[illegible]

dente in sanguinem alicuius armatur.

¶ Quo animo arceat malos per equi vel princ. C. XI.

Augusti. in l. iii [illegible]

[illegible]

¶ De homicidio [illegible] C. XII

Existima [illegible]

[illegible]

[illegible] percussus est ꝛ similia hoc imputatur ei. vt̃ q. i. 6. et itaq. Fra. vt Uuilhelmus rodon. Ibi dicitur ꝙ cecus si credens reddere se debi[illegible] [illegible] et non est reus adulter. Si autem ludo vel exercitione [illegible] [illegible] iaculum mittens aliquem perimat qz hoc ab eo debet esse percussus [illegible] homicidii reus habetur. Frater raymundus. Si vo [illegible] dabat operam et qz magister eius discipulum verberabat [illegible] deponebat aliquis fenum de curru vel arborem [illegible] sibi necessariam [illegible] ꝛ similia hic si adhibuit diligentiam quam potuit. [illegible] [illegible] ꝛ proclamando non nimis tarde vel dormi[illegible] [illegible] ꝛ ita ꝙ si aliquis erat ibi vel veniebat poterat fugere ꝛ cauere sibi vel magister non excedendo modum in verberando discipulum non imputatur ei. Alias si dabat operam rei illicite ꝛ non adhibuit diligentiam debitam et occisus est imputatur ei. Justi. insti. li. iiii. Reus homicidii non tenetur qui casu occidit non tenetur si modo culpa eius nulla inuenitur. Qui ramos de arbore vel lapides de muro deiecit ꝛ transeuntem aliquem occidit si non proclamauit et casus euitari posset reus est si proclamauit ille cauere noluerit tunc extra culpam est. Si medicus vulneratum male secuit vel perperam medicamentum infirmo dedit ꝛ ob id ille mortuus est reus est. Similiter si postquam illum secuit curationem dereliquit ꝛ ob id ille mortuus est reus est. Si quis impetu mularum quas mulio propter imperitiam retinere nesciuit vel propter infirmitatem non potuit cum alius firmior eas retinere potuisset mortuus fuerit reus est qui mulam ducit. Similiter ille qui cum equo vehitur impetum eius retinere vel nesciat vel nequit reus est homicidii. Extra. de homicidio. Alex. iii. Presbyterum qui quendam puerum intuitu discipline percussit in capite cum post paucos dies expirasset tam ab omni altaris officio debes perpetuo remouere ꝙ a sacerdotali ministerio deponere si ex ea percussione interiit vel aliam infirmitatem incurrit de qua noscatur expirasse. Idem. Cum clerici a vinea ecclesie opere consummato redirent leuandi laboris gratia quendam ludum inierunt maior[illegible] baculos suos studebant iacere in excelsum ꝛ alter alterius ferire baculum cuius ludi solet esse conditio vt qui alterius baculum percuteret quasi victor pro equo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] legitima non extitere [illegible] erat iaculatione contenti. Quidam autem [illegible] baculum diaconi percussisset incautus in eum [illegible] [illegible] ꝛ sic a falce ipsius diaconi qua erat accinctus mortale vulnus accepit de quo post dies octo expirauit. Ideoque mandamus quatenus eidem diacono sine [illegible] ad superiorem gradum ascendere vel in diaconatus officio nullo vnquam tempore ministrare permittas sed eum dispensatione in suo officio ministrare patiaris. Idem. P. clericus nobis proposuit ꝙ cum casu cum quodam clerico luderet procedit eum ad terram ꝛ cultellus quem ad latus suum habebat in alterum incidit ꝛ fortuitu incubuit vulneratus. Ideoque mandamus quatenus si res ita se habeat ꝛ [illegible] iusta non impediat predictum presbyterum permittas ad sacros ordines promoueri. Clemens iii. [illegible] audientiam. Cum quidam presbyter volens corrigere quendam de familia sua cingulo verberare tentasset cultellus de vagina qui cingulo adherebat elapsus eum in dorso aliquantulum vulnerauit postmodum vero cum ille conualuisset a vulnere grauiori [illegible] infirmitate [illegible] [illegible] carnis est ingressus. Quia vero eum occasione vulneris decessisset dubium habetur cum in dubiis [illegible] [illegible] debeamus timorem. Presbyter in sacris ordinibus non ministret iniuncta tamen penitentia congruenti potens concedere et minoribus ordinibus sit contentus.

¶ Adhuc de eodem. C. XIII.

Innocentius. iii. Dilectus filius. A. capellanus proposuit ꝙ cum quadam corporis molestia grauaretur et comedendi appetitum aliquantulum excitaret equum quem nutriebat ascendit [illegible] cum bene non pareret habenis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et eius refrenaret impetum freno [illegible] intulit equusque calcaribus [illegible] [illegible] [illegible] fracto freno equus [illegible] [illegible] [illegible] curreret [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in qua equus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quatenus cum nec voluntate nec actu homicidium perpetrauit nec dederit operam rei illicite non impedias quo minus [illegible] possit celebrare officia. Idem. [illegible] presbyter fenum vehet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in terram ꝛ cum feno [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] que [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab eodem [illegible] que denega[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] purga[illegible] ꝛ quendam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] necessarias

Et in loco per quem aliquem transire non crederet vel ibidem consistere vel [illegible] de consuetudine venire cum agitur mouisse dignoscitur. [illegible] potest prefectum in monasterio ad maiores ordines promoueri. Quidam [illegible] de strato consurgens furem reperit qui ipsum pene ad mortem vulnerauit ꝛ Mane itaque facto [illegible] latronem quesierunt inuenientesque potestati ciuitatis tradiderunt. Potestas ad eundem scholarem nuncios destinauit vt exponeret si quid sciret de fure predicto vel intersigna traderet. [illegible] [illegible] que [illegible] latroni abstulerat ꝛ sotulares ab eodem in ipsius domo dimissos quos abstraxerat ne pedum strepitus audiret nunciis tradidit. Potestas igitur receptis talibus intersignis latronem apparitoribus tradidit puniendum qui sibi amputauerunt virilia ꝛ oculos eruerunt latro ira ꝛ dolore commotus nec potum sumpsit nec cibum ꝛ sic de medio est sublatus. Respondemus ꝙ si prefatus scholaris dignus meritis adiuuatur propter premissum euentum a susceptione sacrorum ordinum nullatenus est arcendus. Idem. Quidam presbyter mulierem pregnantem ꝛ que asserebat se decepisse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ludens ipsa [illegible] pro hoc sic se asserit [illegible] occasione huius [illegible] abortiuit. Respondemus ꝙ si non differat [illegible] [illegible] deceptus ministrare poterit alioquin debet ab altaris officio abstinere. Honorius iii. Johannes sacerdos humili nobis insinuatione monstrauit ꝙ cum pulsaret campanas cadens tintinabulum percussit quendam puerum ꝛ occidit. Nos igitur attendentes ꝙ dicto sacerdoti qui dabat operam rei licite nihil poterit imputari si casus omnes fortuitos non preuidit [illegible] ꝛ Mandamus quatenus si consisterit ita esse dictum sacerdotem sacerdotale officium exequi permittatis. Augu. Absit vt ea que propter bonum ꝛ licitum facimus si quid per hoc preter nostram voluntatem cuique mali acciderit nobis imputetur. Ex summa fratris U. Quid si aliquis impellat me in alium vel alium in me ꝛ ille moritur numquid teneor. Item aliquis vult me percutere ꝛ dum declino ictum percutit alium ꝛ moritur. Item aliquis ferat unguam [illegible] ille qui est in equo cadit ꝛ moritur numquid in his casibus incurrit irregularitatem [illegible] preter cuius voluntatem homicidium accidit. Respondeo notandum [illegible] ꝙ [illegible] fuerit in fraude quantum ad predictos casus vel in culpa quantum ad vltimum.

¶ De Medicis indiscretis. C. XIIII.

Ex summa de ca. Quid de phisicis vel cirurgicis. Dic ꝙ si periti erant in arte phisica vel cirurgia ꝛ [illegible] [illegible] artem [illegible] ꝛ habent super hoc probabilem [illegible] [illegible] potuerunt promoueri alias non. Hic etiam nota ꝙ operari de phisica non licet clericis in sacris ordinibus constitutis vel etiam in minoribus [illegible] sint sufficienter beneficiati nisi gratis ꝛ miserabilibus personis vel suis consanguineis nec etiam tunc si posset ibi esse periculum quod longe strictius est in claustralibus obseruandum. Officium autem cirurgie que adustionem vel abscisionem inducat est sine omni exceptione talibus interdictum. Extra. de homicidio. Innocentius iii. Quesiuisti quid sit de monacho sene[illegible] [illegible] credens se quandam mulierem a gutture tumore curare et cirurgicus cum ferro tumorem [illegible] aperuit ꝛ mulieri precepit ne se vento exponeret [illegible] ne forte subintrans gutturis aperitionem sibi inferret causam mortis. Sed mulier eius mandato [illegible] pro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vento exposuit se [illegible] ꝛ periit. Videmus ꝙ licet [illegible] [illegible] officium vsurpando quod sibi minime congruebat si tamen pietatis ꝛ non cupiditatis id egerit ꝛ peritus erat in exercitio cirurgie omnem quem studuit quam debuit diligentiam adhibere non est ex eo ꝙ per culpam mulieris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ꝙ non post satisfactionem condignam cum eo misericorditer agi possit vt diuina valeat celebrare alioquin interdicta est ei sacerdotalis ordinis executio ex rigore. Ex sum fratris U. Quid de illo qui aliquem flebotomat aut secat ꝛ ille moritur. Respondeo si peritus est ꝛ adhibet omnem diligentiam quam debet non tenetur [illegible] ꝙ potius casu ꝛ culpa flebotomati vel medicati siue secti euenisse mors presumitur. arg. [illegible] q. [illegible] de occidendis.

¶ De Custodibus infirmorum negligentibus vel indiscretis. C. XV.

Quid de illis qui post mortem [illegible] quos custodierunt infirmantes scrupulum habent conscientiam de morte [illegible] pro eo ꝙ ad petitionem eorum dederunt minutorem qui minuit eos vel dederunt eis vinum vel carnes aut nimis coartauerunt eos ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] debuerunt seruare eos [illegible] [illegible] [illegible] biberunt vinum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mortui sunt. Respondeo in talibus [illegible] bona fide [illegible] circa egrotos [illegible] non [illegible] aliquis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] ad prouocandam vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a bibere aquam aut etiam vinum [illegible] cum esset cronica egritudo. Aut

si cognatur vigilis obdormiuit nō ppter ebrietatē aut crapulā est litq; patiēs z pcipitās se mortuus est. Si aūt lata fuerit culpa aut ne [illegible] tiosi vel frenetici dimisit eū vt iret ludere in plateam. vel alias daret [illegible] dicoptant nō. In primo casu abstinēdū est ab officio z a pmotiōe in secūdo [illegible] z promoueri. alias non.

De homicidio voluntario. C. XVI.

X summa de ca. Patet fine dubio homicidiū volūtariū semp mortale ē peccatū z enorme. Sz qd si plures inter se rixati sunt vel [illegible] regulares [illegible] tertius q̄ primus vel secūdus. Illi etiā nō sunt imunes a culpa nec debēt esse imunes a pena q̄ cū possent hoiem nō liberauerūt a morte. z hoc intelligas in bello iniusto. Nā tales in bello iusto nō repro bo. nisi sit ibi corrupta intētio vel talis psona cū armis cui nō liceat arma deferre. vt clericus vel religiosus. Qm̄tū ad irregularitatē autē [illegible] eos q̄ fuerūt ex pte illoꝝ qb̄ fiebat iniuria. si clerici erāt z ibi moue rūt arma [illegible] tat p hoc qd̄ dicit: mouerūt arma quasi volūtarie z sine necessitate. [illegible] motiōis factū reqrit. Ex. v. de homicidio. Inno. iij. Cū qdā malefi [illegible] no arrepto pcussit. sz si ad mortē ictus fuerit hmōi tu z ipse penitus ignorans [illegible] pcussiōe letalē de qua si non fuissent alioꝝ vulnera subsecuta pcussus minime interisset z si pcussor non habebat volūtatē occidēdi nec ꝓprius studio vel cōsilio vel mādato pcesserit aut ctra [illegible] ostēdi (si certa apparuisset pcussio ab eodē inflicta: tā modica z tā le [illegible] dēdū sit ipsi q̄ nō accusatur nec denūciatur ab aliquo. sed p seipsum cō silium appetit salutare post pniam ad cautela iniuncta in sacerdotali poterit ministrare officio maxime religionis accedēte fauore cuz sit canonicus regularis [illegible] hoc dubio sacerdos z si forte homicida nō sit: ab sacerdotali offi cio abstinere. Si vero quēadmodū phibetur sacerdos iste prius ab il lo pcussus [illegible] ptis i q̄ fuit ille pcussus. in q̄ de modico ictu qs letalit solet ledi. Re [illegible] cidit q̄ nullo iure occidit. Quicqd aūt in pēpto corpe dñi nobis il latū ē tenetur restituere q̄ occidit. Cā. xxiij. q. viij. Aug. in li. de ci. dei [illegible] ter z perium. vel quēlibet criminosū iterfecerit aut trucidauerit. vel mēbris debilitauerit. velut homicida iudicabitur. z tāto acrius q̄nti nō sibi a deo cōcessam potestatē abusiue vsurpare nō timuit.

De Parricidio. C. XVII.

X summa [illegible] dēntū aut descēdētū i linea sue generatiōis occidit. nam z descendentes [illegible]

rentes appellantur. Sed z collaterales quidam ea lege tenentur vt frater [illegible] quidam. vt vxor. vir. nurus. gener. vitricus z priuignus. socer z pa truus. Item qui illos voluntarie peremit. Itē qui venenum emit vt patri [illegible] ad tale scelus filio vel patri pecuniā ministrauit. Pena taliū est sz leges vt vgis sanguineis verberati deinū in cuello. i. sacco cū cane gallo gallinatō z vippa z symea insutantur. z in primū mare vel flu [illegible] cōuertatur z viuat) impenitentes quidē excōicentur. penitētes autē in [illegible] uenes sint z in continentes. z vxores accipere permittantur.

De his qui sibi manus inferunt. C. XVIII.

Ausa. [illegible] auctoritate alicui pmittitur. Unde Aug. i [illegible] nō est culpatus crudelitatis crimie: verūetiā laudatur ē pietati noie [illegible] rit vtrū p iussu dei sit habēdū: qr iepte filiā q̄ patri post votū occur [illegible] tuas [illegible] iustissimū ꝓpriuum. Nemini ꝓpter petā sua pterita ꝓpter q̄ in hac vi [illegible] lioris vite q̄ post mortē sperat: qz reus sue mortis meliorē post mor tem [illegible] tienti colla submittere. Itē ex dcil. bracharēsi. Placuit vt hi q̄ sibi ipsis volūtarie. aut p venenū. aut p ferrū. aut p pcipitiū. aut p suspē [illegible] eoꝝ cadauera. mlti. n. h sibi p ignorātiā vsurpāt. Similiter z nobis placuit fieri q̄ p suis sceleribus moriūtur: impenitentes subaudiatur.

De his qui filios suos occidunt vel exponunt. C. XIX.

X sūma de ca. Si pater vel mater occidat sciēt filiū: debet induci vt intret aliqd mo sterū [illegible] penitentia. Si tñ non potest ad hoc ꝓpter carnis fragi litatē induci [illegible] mulier nō debet induci vt intret monasteriū in alio duobus casibus sz si habeat diugem viuā vel filios paruos a quibus non potest nec debet recedere [illegible] z aliqs timēs deū sine suspicione filios educaret. Extra. v. de his q̄ filios [illegible] rū interfecit. z infra. Man. q. eā labores inducere vt ad aliqd mō sterū [illegible] tem repugnante carnis fragilitate ad hoc induci noluerit [illegible] tur vt in dño nubat vni soli q̄ inhoneste multos admittat. [illegible] luat. z saluti ais sustentatiōi eius z filioꝝ p tuā ꝓudētiā osulatur. [illegible] sit z pacifice gubernare. Idē. De infantibus aūt q̄ mortui repiunt cū patre z matre z nō apparet vtrū a patre vel a matre oppressi sint. non debent inde securi esse parentes nec esse sine pena. sz tñ osideri [illegible]

eos non latet ipsos interfectores esse fore debet se grauiter deliquisse. Qui di aut penitentiam trium annorum iudicant esse debere quorum unum peragat in pane et aqua. De infantibus et languidis expositis. Grego. ix. Si a patre siue a domino [illegible] habente relega [illegible] pietatis officio infans expositus extiterit, hoc ipso a potestate patria liberatus est [illegible] in hoc casu in ingenuitate [illegible] in libertate [illegible]. Quod etiam de infantibus [illegible] etatis languidis si expositi fuerint vel si alicui eorum alimenta impie negari contigerit. est [illegible] Sane quod hos suscipiunt non possunt [illegible] hoc in eos per [illegible] aliquid vendicare. Et summa de ca. Quicumque etiam [illegible] in foro penitentiali est tanquam parricida seu homicida pro eo quod hominem [illegible] necessitudine periculo mortis expo[illegible] in speciis tamen circumstantiis et utrum ob hoc mors fuerit subsecuta illis non erit penitentia moderanda. tales autem si homicidium est subsecutum sunt irregulares censendi.

¶ De his qui abortum procurant. C. XX.

Causa. xxxij. q. ij. De his qui abortum procurant. querit an iudicentur homicide vel non. Aug. in li. questionum exodi. Si [illegible] ad informe puerperium iam quidem fuerat sed adhuc quodammodo informiter animatum. Ideo lex noluit ad homicidium pertinere quia nondum potest dici anima viua in eo corpore quod sensu careat. Idem. Itaque si iam formato corpori datur non tamen in conceptu corporis nascitur cum semine anima deriuata. Nam si cum semine et anima existit et anima multe aie quondie pereunt cum semen quodam fluxu non proficit natiuitati. contemplemur facturam Ade. In Adam enim exemplum est datum ut ex illo intelligatur quod iam formatum corpus accepit animam. Nam poterat deus animam limo terre admiscere. et sic formare corpus. sed ratione informabitur quia primum oportebat domum compaginari et sic habitatorem induci anima certe quia spiritus est in sicco habitare non potest ideo in sanguine fertur habitare cum ergo lineamenta compacta non fuerint non erit anima. [illegible] ad Algasiam. Semina paulatim formantur in utero et tamdiu non reputatur homicidium donec elementa confecta suas imagines membraque susceperint. Extra. de homicidio. Et c[illegible] Si quis autem causa explende libidinis vel odii meditatione homini aut mulieri aliquid fecerit vel ad potandum dederit ut non possit generare vel concipere vel nasci soboles ut homicida habeatur. Et summa de ca. In summa vero nota quod cum aliquis percutit mulierem pregnantem vel dat ei venenum vel ipsa met accipit et faciat abortum. si puerperium iam erat formatum siue animatum homicida est recte si abortum fecit mulier et illa percussione siue potione quia hominem interfecit. Si vero nondum erat animatum non dicitur homicida quantum ad irregularitatem sed ut homicida habebitur quantum ad penitentiam. Et idem de illo qui dat vel accipit venenum vel similem ne fiat generatio vel conceptio.

¶ De Crimine vxoricidij. C. XXI.

Causa. xxxiij. q. ij. Nicolaus papa. Interfectores suarum sine iudicio coniugum cum non addis adulteras vel aliud huiusmodi quid aliud habendi sunt quam homicide. ac per hoc ad penitentiam sunt redigendi. quibus penitus coniugium denegatur exceptis adolescentibus de quibus beati pape Leonis. et regula decretalium seruanda est imo indulgentia obseruanda. Gratianus. In hoc capitulo videtur Nicolaus non permittere maritis causa adulterii vel alterius huiusmodi criminis vxores suas interficere. sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio non materiali criminosos ferire iubet. Illo videlicet gladio quo Petrus iubetur mactare et manducare. de quo etiam Christus ait in euangelio. Non veni pacem mittere in terram sed gladium. Item Pius papa. Quicumque propria vxorem sine lege vel sine causa et certa probatione interfecerit. aliamque duxerit vxorem. armis depositis publicam agat penitentiam. Et si contumax fuerit et episcopo suo inobediens extiterit anathematizetur quousque consentiat. Eadem lex erit illi qui [illegible] seniorem interfecerit i. episcopum vel alium prelatum vel dominum suum. Item Stephanus papa. Occidisti vxorem tuam partem corporis tui legitimo matrimonio tibi sociatam sine causa mortis. [illegible] tuorum improbe [illegible] qui non pepercisti matri filios tuos orphanos fecisti. miserere anime tue et non sis tu [illegible] homicida. relinque post te rogamus hoc malum [illegible] quod te [illegible] ad tam immanissimum peccatum facinus ingredere monasterium humiliare sub manu abbatis multorum fratrum probabus aditus. obserua cuncta simplici anima que tibi fuerit impetrata. si forte ignoscat infinita [illegible] peccatis tuis [illegible] animam tuam [illegible] [illegible] [illegible] Sin autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nusquam comedas ullo tempore. preterquam in pascha vel die natiuitatis domini in pane et aqua et sale prius age in vigiliis ieiuniis orationibus et elemosynis omni tempore

perseueres armis nunquam cingere nec in loco quolibet litigare presumas [illegible] nunquam [illegible] habere [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] merueris pro viatico si sit qui tribuat tantummodo venialiter ut accipias tibi concedimus. Sunt et alia multa: que tibi diximus et satis actius erant ultra magnum pondus [illegible] [illegible] Si si hec omnia perfecto corde domino [illegible] feceris et cui [illegible] [illegible] remissionem tuorum te habituri [illegible] gratiam [illegible] sicut solutus sis in celo. Si autem aliter feceris: sanguinis tuus super caput tuum.

¶ De Crimine matricidij. C. XXII.

Adde q. [illegible] Nicolaus papa [illegible] matricidam esse cognouimus [illegible] et sub penitentia permaneat: ita ut per unum annum integrum ecclesiam non ingrediatur: sed ante fores ecclesie basilice stans et orans et deprecans deum perseueret. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] circulo introeundi in ecclesiam [illegible] sed non communicet. [illegible] trium annorum [illegible] illi concedatur. Oblationes non offerat [illegible] curricula compleantur. In his autem omnibus [illegible] carne non manducet et nec vinum bibere presumat exceptis [illegible] diebus [illegible] et a pascha usque ad penthecosten et quocumque [illegible] ducatur si pedibus proficiscatur. Arma non sumat nisi [illegible] paganos. [illegible] autem tribus diebus per hebdomadam usque ad [illegible] legitima coniuge non separetur [illegible] [illegible] [illegible] lius conuersionem et lachrymarum fontem in omnibus videritis floridis actionibus et bonis operibus [illegible] humanius circa eum [illegible] appareat. Et summa de ca. Ecce quod matricide grauior [illegible] penitentia decem annorum [illegible] adhuc grauior. Propter quod [illegible] maius peccatum est vxoricidium quam matricidium secundum regulam illam: Quis dubitat sceleratius esse commissum quod est grauius iudicatum. [illegible] [illegible] vxoricide maior est penitentia quam matricide. quia promptiores sunt homines ad occidendas vxores quam matres.

¶ De Pena criminalis homicidij. C. XXIII.

Ex summa de ca. Pena homicidii per quam tollitur per penitentiam. vnde circa penam corporalem insistamus. Pena homicidii commissi [illegible] precepto iniusto consilio vel defensione reputa hic dissuadendo retrahit a bono proposito hominem violenter alium liberare a morte. et sic quodammodo indirecte defendit homicidium. Pena inquam est irregularitas que etiam post peractam penitentiam impedit promouendum et deiicit iam promotum. Pena vero homicidii commissi facto variatur nam pro homicidio necessitatis euitabilis in quo intelligo non solum quod tempore occasionis poterit euitare: sed etiam illum qui se culpa sua in necessitate talem ingessit. i. putauidit exercitum venientem ad obsidendum castrum. et nullo modo pertinebat ad ipsum et postea secuta est necessitas. vel sile. Sic contrahitur irregularitas que impedit promouendum et deiicit promotum. Si autem fuit necessitas prorsus ineuitabilis nec culpa sua precessit toleratur in susceptis: sed non promouetur ad maiores ordines. Pro homicidio casuali. si occisor dabat operam rei illicite vel etiam licite: sed non adhibuit debitam diligentiam licet omnes casus fortuitos. quod precauderi non possint forsitan non preuiderit in nullo tenetur et potest de iure non solum in susceptis remanere: sed etiam ad superiores ordines promoueri. Pena homicidii voluntarii est in clerico depositio. Has penas omnes intelligas preter penitentiam. Item preter penas legales quas non prosequor. Et summa eiusdem. Pro homicidio necessitatis euitabilis vel ad quam occisor sua culpa peruenit secundum leges non agitur criminaliter saltem cum dolus abfuit: sed ciuiliter aquilia. s. lege ad penam pecuniariam. Similiter et pro homicidio casuali ubi causa culpa leuis precessit. Si quis tamen per lasciuiam occiderit aliquem in quinquennium relegatur. Pena vero homicidii voluntarii secundum legem est ut subiiciatur omnibus bonis suis ademptis deportatur. Minores vero capite puniantur.

¶ De Pena homicidij. C. XXIIII.

Ex summa de casibus. Pro homicidio iustitie uel [illegible] et recta intentione facto nec [illegible] nec dico penam [illegible] quia imponenda excepta sola irregularitate quam contrahit que impedit promouendum et deiicit promotum. et hoc secundum ar. Etiam si ante baptismum commisit tale homicidium: quia secundum eum in baptismo deletur omnis irregularitas quam quis proprio peccato contraxerat: sed illa quam sine peccata non. Baptismus enim non tollit nisi peccata et sequelas peccatorum. [illegible]

mortē eē dicunt ꝙ siue cū peccato siue absq; peccato. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
tollit in baptismo. sed irregularitas homicidij bene tollit. Quidaʒ [illegible] [illegible]
est fundere sanguinē humanū. ⁊ ad hoc niti ⁊ opaʒ dare repellunt. [illegible] [illegible] [illegible] Frater [illegible]
dus. Nota ergo ꝙ [illegible] [illegible]
dex: aduocat⁹ siue p accusatore siue pro reo. licʒ Daceo Innū dixe
rit i aduocato rei. Itē assessor. officialis. testis. notari⁹ sententiā scri
bēs vel pferēs. Et idē credo in alijs actis. vtputa si scribat attesta
tiōes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
efficit irregularis [illegible] nec auctoritatē ꝓhibent.

C De Lauenda irregularitate. C. XXV.

X summa de casib⁹. Potest clericus ciuilē querimoniā ꝓponere ꝯtra furem vel raptorē. nō ad hoc vt ille corporaliter puniat. sed vt ipse recuperet ꝙ amisit. Frater V. [illegible]
nō criminaliter [illegible]
pōt eū cape ⁊ iudici tradere. Rńdeo. si alias pōt res suas recupare
[illegible] [illegible] [illegible] Cre
do ꝙ nō efficit irregularis si talis fur postea corporaliter puniatur
a iudice. dum tamē nō sit corrupta intētio ipsius clerici. Ex sūma
[illegible] [illegible]
vel fidei inuocat ⁊ hortat ꝯtra violentas brachiū seculare. ⁊ etiam
potest eos [illegible]
lētos hereticos vel paganos. sed vt ecclesiā fidē ⁊ patriā liberēt ac
defendāt. ⁊ terrā ab infidelibus occupatā reducant ad cultuʒ fidei
christiane. ⁊ super hoc facit ecclesia quotidie remissiones magnas.
Et [illegible] aliqui occidant. non est hoc ꝑlato siue ecclesie
imputandū immo peccaret nisi opponeret se contra tales. Posset
enim dici sibi mercenarius. ⁊ qui nō est pastor ⁊c. ⁊ esset merito de
ponēdus. De illis autē qui mouēt arma cōtra tales propter obediē
tiam [illegible] certū est ꝙ merent immo peccarēt aliter.
⁊ possent cogi principes per cen. eccle. ad purgādas suas prouincias
ab heretica prauitate. necnō ⁊ ad matrē suam ecclesiā defendēdaʒ.
cum ꝓpter hoc ipsiuʒ cōculent eis [illegible] principatus ⁊ regna. Qui au
tem mouēt arma etiā cōtra tales nocēdi cupiditate [illegible] cru
delitate impacato atq; implacabili animo bellādi feritate. dominā
di libidine. [illegible] causa cōsimili peccant.

C Iterum De eodem. C. XXVI.

X summa de ca. Item nota ꝙ si eps in villa vel castro [illegible] habeat tem
poralē debet ibi cōstituere iudicem personā secularem
qui causas audiat ⁊ terminet seculares ⁊ precipue cau
sas sanguinis cui potest ⁊ debet precipere ꝙ firmiter teneat iusti
tiam. ⁊ reddet [illegible] ius suū. Si tamē iudex taliter [illegible] inter
roget eū qd agendū sit de aliquo q p facti euidētiā. vel iuris ordinē
dephēsus est in aliquo crimine. p quo de iure esset pena sāguinis
infligēda. pōt rńdere h nō ptinet ad me. cōsule iurisꝑitos. ⁊ caueat
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
sioni cuiusdam furi. ⁊ iudicis querenti ab eo consiliuʒ. Respōdeat
[illegible]
ammoueat. immo ⁊ indignus altaris ministerio reputatur. Quid
[illegible]
ctum: dixit ducentibus. claudite ei os ne clamet. nunquid irre
regularis est si mors sequat? Credo ꝙ sic: quia iuuit ducentes in
[illegible] [illegible]
vtrū vidisset talē vel talem ꝑsonā trāsisse p illū locū vel aliū. Rńde
[illegible] [illegible]
na quereret ad penā sāguinis: irregularis ē. si aūt nō sciuit: nec suspi
[illegible] [illegible] [illegible]
clerici: q pena eēt infligēda pro furto: homicidio ⁊ similib⁹ posse
dicere talis vel talis sm leges. Ex sūma fris. V. Quid si errauerit
[illegible] [illegible] [illegible]
tur iuriscōsultus: ⁊ cōsueuit cōsuli sup his ⁊ respōdere ꝯsultorib⁹.
Distingue [illegible]
peritorū: ⁊ ille respōdit sm suā opinionē: in q erāt ⁊ aliq alij: nō cre
do [illegible]
hoc eē opiniones. Si aūt errauit laborans crassa ignorātia ⁊ supi
na [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
mine si [illegible] sequatur mors. contrahit irregularitatem
cum fuerit in culpa sic respondendo.

C De Consentientibus homicidio. C. XXVII.

X sum. de ca. Item nō videt liber a culpa homi
cidij qui potuit sed noluit liberare aliuʒ
a morte [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
habet publicā potestatē: dū tñ speret ꝙ p se vel p alios quos habet
secū [illegible] [illegible] [illegible]
sint sine periculo personarū suarū. Alioquin nō credo ꝙ teneant se
exponere periculo corporali in tali casu. [illegible]
nō habet auctoritatē iudicariā vel mādatū iudicis peccat si aliū
defendat a morte: dū tñ eū defendat percutiendo: cū dicat ꝙ nulli
liceat se ipsum defendere repercutiēdo vt dictū est. Sed nūquid vi
det si non liberat hominē a morte cū pōt aut ꝑeat nō pascit fame
morientes cū possit irregularis est si sequat mors. Rńdeo licʒ gra
uissime peccent tales nō tñ irregulares sunt quia lex ꝓmotionis fa
ctum requirit. Extra. e. de homicidio Aleran. ubi [illegible] sin
gulorū nō solū qlitas ⁊ quātitas delicti: sed ⁊ etas ⁊ sciētia ⁊ sexus
atq; ordino delinquētis sunt attēdenda ⁊ nō [illegible] sm predicta sed
etiā sm temp⁹ ⁊ loci quo delicta cōmittit penitētia debet indici
cū idem excessus mag sit in vno q in alio puniēdus. Lūq; longū
sit. Qui potuit hominē liberare a morte ⁊ non liberauit eum occi
dit. [illegible] ab homicidij reatu imunes nō eē q occisorib⁹ ꝯtra alios
opem prestare deberent nec caret scrupulo societatis occulte q ma
nifesto facinori desinit obuiare.

C De his q fiunt in guerris ⁊ torneamētis. C. XXVIII.

X summa de casibus. Quia sagittarii [illegible] homicidia sepe cōmittunt de
his quoq; [illegible] [illegible]
re [illegible] [illegible]
Cōtra christianos [illegible]
[illegible]
rum ⁊ sagittariorū aduersus christianos ⁊ catholicos exercen de
[illegible]
[illegible]
tra christianos: q i tali bello dicit Aug. Cū qs istud bellū suscepit
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] etiã si nõ p istos eis imputaf. pter culpã precedentem ꝛ ita nõ [illegible]. Torneamẽta dicunf quedã [illegible] vel ferie nõ inter hostes. sed ad instar pugnarũ hostiliũ facte. vbi si aliquis [illegible] homicidij ꝛ irregularis erit. qꝫ ludus talis noxius ꝛ illicit⁹ est. ꝛ ideo [illegible]. Extra. v. de torneamẽtis. Ex concil. lateranẽ. Detestabiles illas nũdinas ꝛ ferias q̃s vulgo torneamẽta vocant in q̃b⁹ milites ex cõdicto cõueniẽtes [illegible] virium suarum ꝛ audacie temere congrediũt. Unde mortes hominũ ꝛ aiarũ pericula sepe puenerũt fieri phibemus. Qꝫ si q̃s eorum ibi mortuus fuerit: q̃uis poscẽti ei penitẽtia nõ negef. tamen ecclesiastica careat sepultura. Frater. U. Hic si venerit cã torneãdi. qꝫ si causa querẽdi debita venit. ibi nõ puniẽ hac pena. [illegible] venit pter cõsimilẽ cãm. aut etiã si venerit ad spectandũ. Torneamẽta dicunf nundine. qꝫ ad ea cõueniũf a diuersis partib⁹ causa lucri sicut ad nundinas. Dicunf etiã ferie a feriãdo. qꝫ tũc milites vacãt ab aliis operibus rei familiaris. Et predictis patet q̃ mortaliter peccant torneatores cũ faciãt cõtra prohibitionẽ. Si autẽ nõ esset phibitũ nõ esset peccatũ torneare dum tñ nõ fieret cã [illegible] armorũ ad impugnandũ infideles ꝛ ob defensionẽ patrie vel reipublice. Quid de his q̃ milites vel alij lucrantf in torneamẽtis. nunquid possunt retinere. Rñdeo si cõtra legẽ torneamẽtorum lucraf quis ibi aliqd: tenef illud restituere illi a quo habuit. si scit a quo. aut dare pauperibus pro eo si habet vnde possit. Si autẽ fm legem torneamẽtorũ nõ tenetur reddere illi a quo habuit. Est in foro penitẽtiali iudicandus q̃ illud eroget in pios vsus. Si autẽ noluit hanc penitentiam suscipere nõ credo q̃ sit cõpellẽdus ad eã [illegible] debet a penitẽtia [illegible] ꝛ absolutio suspendi. nec ex hoc solo q̃ taliter acquisitum nõ vult erogare est in peccato mortali.

De Pugna duelli. C. XXIX.

Ex summa de ca. Duelliũ e[illegible] bellũ. Est enim singularis pugna inter aliquos ad pbationẽ veritatis ita videlicet vt q̃ vicerit pbasse intelligaf. de q̃ [illegible] pbatione [illegible]. Et dicit quidã q̃ cũ qui offert [illegible] mortaliter. cũ vero qui suscipit iudice cõpellente nõ peccare. [illegible] non possit euadere periculũ mortis vel rerũ suarũ. [illegible] etiã sacerdos. Frater U. Hec opinio videf [illegible] maxime vbi innocẽs accusaf de crimine ad mortẽ. q̃ si duellũ recusauerit oblatũ statim suspẽdef. Durũ enim videf dicere q̃ talis teneaf potius sustinere se suspendi q̃ se defendere in duello. Et forte distinguẽdũ est inter suscipientẽ duellũ oblatũ in cã criminali ꝛ suscipientẽ in causa ciuili de reb⁹ tẽporalibus. vt dicaf q̃ in primo casu licitũ sit suscipe duellũ nõ offerre. In scd'o casu nec offerre nec suscipere licet cũ in tpalibus debeat q̃s potius quodlibet damnũ pati q̃ sic duellũ suscipe. Sed cũ res suas liceat laico armis defendere. ꝛ eas defendẽdo raptorẽ occidere. si aliter defendere non possit. quare nõ poterit eas defendere in duello. nõ q̃ ipse offerat sed dum ei a iudice offerf vel potius inferf. Propter hoc credo q̃ hec opinio poti⁹ sit tenẽda cũ ratione non careat ꝛ sic benignior. ne videamur dãnare oẽs illos qui se defendũt in duellis vel res suas. Uerũ tamen de sacerdote nõ credo q̃ liceat ei duellũ suscipere vel offerre nec in causa criminali nec in causa ciuili. nec cõsulere q̃ offeraf vel suscipiaf. Et summa iuris. Nota tñ q̃ ꝛ fm ipsam legẽ lõbardorũ duelli probatio iudici fidẽ facere nõ debet. qꝫ qui vincitur non sponte cõfitef. ergo cõdemnari nõ debet. Unde in ipsa lege dixisse legif imperator multos vidimus iustã causam fouẽtes. suo sub clipeo suam iustitiã amisisse. ergo cõsuetudo iudicẽ excusare non valet. cũ sciat nõ esse pbatũ. ꝛ tamẽ nihilominus cõdemnet.

De Clericis duellũ suscipientibus. C. XXX.

Extra. v. de clericis pugnantibus in duello. Alexãder. iij. Si clericus sponte duellũ obtulerit vel oblatũ suscepit siue victor siue victus fuerit de rigore iuris est merito deponẽdus. Sꝫ q̃tẽcunq̃ eius in hoc gratia sit ꝛ enormis excessus: sꝫ euadere põt depositiõis sniam. si ei ipso su⁹ [illegible] homicidij vel mẽbrorũ [illegible]. Ce[illegible] presbiter [illegible] cũ quodã [illegible] pugilẽ sꝫ prauã terre cõsuetudinẽ [illegible] homicidiũ [illegible] in facto q̃ [illegible] nõ est dubiũ ipetrari poterit tamen cum eo circa hũiusmodi [illegible]

[illegible] Frater U. [illegible] capellanis ꝛ abbatib⁹: qui in curia regis subire duellũ cogunf aut [illegible] taliter: ꝛ efficiunf irregulares si sequaf mors. Si autẽ talia fiant p [illegible] ter ꝛ mortalit: sicut credo talia sustinẽdo fieri in curiis suis siue baliuorũ suorũ [illegible] irregularitatẽ et hoc [illegible] baliuis suis q̃ faciant iustitiã in tali vel tali causa: qꝫ in tali genera[illegible] dis vel subeundis. Et in huiusmodi casib⁹ si rex vel alius princeps [illegible] ter ꝛ [illegible] dũ cõpara[illegible] et hoc [illegible] gas de iudicio ferri ꝛ aque frigide ꝛ aliis [illegible].

De Crimine raptus. C. XXXI.

Ex summa de ca. Uidim⁹ de homicidio: quo peccaf directe in psonã proximi: consequẽter [illegible] Raptor dicif duob⁹ modis. Est enim raptor hominũ [illegible] Et raptor rerũ siue bonorũ. Et proprie rapina rerũ: sed raptus mulierũ. Cõmittitur etiã crimen raptus [illegible] rapit vel in perpetuum teneaf. Itẽ cũ nõ ipsam violenter rapit. sed viuus eius ea phibẽte violenter vsurpaf. Itẽ tunc demũ cõmittif raptus cũ ipse raptor nõ despõsauerit primo ipsam puellã. Itẽ raptus large nõ solũ cõmittif in virginẽ sed etiã in viduam ꝛ sanctimonialẽ. Isi. tñ videf accipere raptũ pro quolibet illicito coitu. Extra. v. de raptorib⁹ Lucius iij. Cũ raptus ibi dicaf cõmitti. vbi nihil ante de nuptiis agif. Iste raptor dum nõ debet cũ habuit mulier assensũ et pat eã despõsauerit q̃ cognouerit licet parentes reclamarẽt a quibus eã dicif rapuisse. [illegible] filiã cuiusdã patre ignorãte quidã muneribus illerit ad [illegible] iuuenis virginẽ oppressit. quo cõperto a parẽtib⁹ iuueni tradif puella: ac more nuberũ a [illegible] dotaf ꝛ publice in vxorẽ ducif. Querif an ille raptũ cõmiserit. Qꝫ quidẽ auctoritate pbaf multorũ. Ait enĩ Isi. in. ii. Ety. Raptus est illicitus coitus a corrumpendo dictus. vnde qui rapto potif stupro fruif. Itẽ Gelasius papa. Lex [illegible] preteritorũ principũ ibi raptũ dixit cõmissum eẽ vbi puella de cui⁹ ante nuptiis nihil actũ fuerit videaf abducta. Gratian⁹. Cum ergo hec illicito coitu sit corrupta ꝛ ita sit abducta a domo patris ducta. q̃ de ei⁹ nuptiis nihil ante actũ fuerit raptã appellãda negari nõ põt. Sed non ois illicitus coitus nõ cuiuslibet illicita defloratio raptus appellaf. Aliud enĩ est fornicatio aliud stuprũ aliud adulteriũ aliud incestus aliud raptus. Raptus admittit cũ puella de domo patris violenter ducif: vt corrupta in vxorẽ habeaf: siue puelle solũmodo siue parẽ[illegible] siue vtrisq̃ [illegible] constiterit vel morte mulctaf. Sed si ad ecclesiam cum rapta cõfugerit [illegible] impunitatẽ promeref. Unde in aurelian. concil. legif: Aut ad seruitiũ subiectus sit aut redimẽdi se liberã habeat facultatem. [illegible] rapit patrẽ habere cõstiterit [illegible] tris [illegible] reddaf ꝛ raptor [illegible] teneaf [illegible] [illegible] rapta [illegible] tãns [illegible] retineri violenter eripeit.

De pena raptorum. C. XXXII.

Ibidem. [illegible] res sub noie simul habitādi. cooperātes autē ꝛ cōuien [illegible] sunt decidāt a ꝓprio gradu. si vero laici anathematizent. Itē ipe [illegible] rapine aboleat. donec ille raptor ꝛ illa rapta iure appellat. Ceterū cū illa patre potestati restituta fuerit. ꝛ raptor sue rapine penitētiā [illegible] legūt. Primū est virgo casta in virginitate viro data legitime. ꝛ reliqua que sequunt in ꝓdicti. Scđz vō in ciuitate desꝑsa a viro. ꝛ illi ꝑ vim copulata. si pater eiꝰ postea ɔsēserit. Tertiū si paṫ eiꝰ ipsaz alii dederit. Ambro. in apologia dd. Cū volūtate parētū i coniugiū haberi raptā ꝑmittimꝰ. deniqꝫ ꝛ puelle pater illiꝰ q̄ vim dcubitꝰ nul [illegible] ptor sibi poterat copulare quā rapuit. nisi pater puelle viaz raptori detrahere voluerit. Extra. v. de raptoribꝰ. Inno. iii. Rapta puella leg [illegible]

[illegible] leges est vt capite puniat. ꝛ eius substātia rapte applicetur. si inge [illegible] decapitat. Secundū canones vero raptor efficit seruus rapte. nisi [illegible] velit cū raptore cōtrahere pōt. Frater. U. Quid de illo q̄ defloꝛat virginem solutā. nunquid eam ducere vel maritare debet. Fm qꝫ vi [illegible] ratipsam voluntariam nō tenetur. Si autem inuitam: aut per do [illegible] qꝫ ei satisfaciat vel cū ea componat. Ad penā autem predicte decretalis non tenetur nisi in foro [illegible] de raptore qui seducit. i. seorsum ducit a domo patris. ꝛ extrahit virginem per violentiam. Ex summa de casibꝰ. Et nota qꝫ si [illegible] ea mortem vel membri truncationem vel sanguinis effusionem po [illegible] mulctari. Quos tamen inuenerit adeo enormiter excessisse qꝫ mortem vel membri detruncationem debeant sustinere: debet reseruare puniendos regie potestati.

Q̄d rea nō sit puella violēter oppressa. C. XXXIII.

Causa. xxxii. q. v. Q̄d autē pudicitia violēter eri pi nō possit multorū auctoritatibus ꝓbatur. Est enim virtꝰ animi q̄ violentiā nō sentit. Corpori nāqꝫ [illegible] ripat: si pudicitia mentis seruet. illesa tū castitas duplicat. sicut beata Lucia [illegible] castitas mihi duplicabit ad coronā. De cōsensibꝰ enim ꝛ voluntatibꝰ iudicabit deus. [illegible] Itē Seuera non pōt caro ante corrupta [illegible] sana. s. mente pudicitiā se putauerit ꝑdere. si forte in apprehēsa vel [illegible] posite animi ꝑmanente per qđ et [illegible] corpori nō aufert sanctitatē violētia libidinis aliene quā seruat ꝑ seuerata [illegible] Itē [illegible] pōt corpus corrūpi: nisi priꝰ corruptus sit aīus. Mūda nāqꝫ a cōtagione aīa caro nō peccat. Itē Augu. honorato epo. Nec q̄s in carne [illegible] sumat nisi ꝛ voluntas affuerit. Gratianus. Quāuis autē violēter [illegible]

tis nō andeant [illegible] ex volūtate nascat: ꝛ potuerit corruptione carnis mens inuita non [illegible]

De crimine incestus. C. XXXIIII.

Causa. [illegible] ex cōcil. hilerdensi. De his q̄ incesti pollutione se maculant [illegible] q. vij. Quedā cū frē viri sui dormiuit: decretū est vt adulteri nunqꝫ [illegible] tur. Sic ꝛ illud Maguntin. dcil. intelligit. Si q̄s [illegible] precipimꝰ. Itē q̄ dormierit cū duabꝰ sororibꝰ: ꝛ vna et illis ante fuerit vxor: neutrā ex ipsis habeat: nec ipsiꝰ adulteri nunqꝫ [illegible] vxoris tue fecisti neutrā habeas. Et si illa q̄ vxor tua fuerit [illegible] Si q̄s cū mr̄e ꝛ filia fornicatꝰ fuerit: ignorāte mr̄e de filia: ꝛ filia de [illegible] na autē sine spe coniugii maneat.

De Incestuosis coniugio separandis. C. XXXV.

Causa. xxxv. q. vi. Nūc q̄rit quibꝰ accusantibꝰ testificantibꝰ ɔsāguineor̄ diuortio [illegible] da sit. De his ita scribit Fabianꝰ papa: Cōsāguineos extraneorū nullus accuset vel ɔsanguinitatē in synodo cōputet. sꝫ ꝓpinq̄ ad quor̄ notitiā ꝑtinet. i. pr̄ ꝛ mat̄ soror ꝛ frater patruus: auunculus amita matertera ꝛ eor̄ ꝓcreati. Si aūt progenies tota defecerit: ab antiquioribꝰ ꝛ veracioribꝰ: quibꝰ eadē ꝓpinquitas nota sit epo canonice ꝑquirat. ꝛ si iuncta fuerit [illegible]

Itē Urbanus papa [illegible] maculā: si forte in [illegible] traxerint aliquā iniūgat. Itē ex dcil. Urbani pape: habito in apulia. Si duo viri vel tres ɔsanguinitatē iurā rādo [illegible] ipsis relinquēdi sunt. Ita tamen: vt si aliud in conscientia habeant se a liminibus ecclesie aꝰ corpore ꝛ sanguine dn̄i a fidelium cōmunione nouerint segregatos atqꝫ infames effectos [illegible] gem. N. quicq̄d inde scis: aut audisti a tuis vicinis: aut a tuis pro [illegible] lique. Iuramentum testium huiusmodi est illud iuramentū quod [illegible] te adiuuet.

De iuramēto separationis. C. XXXVI.

Pero de iuramēto separatiōis. [illegible] Bebone. [illegible] tela [illegible] stra [illegible] mᵒ q̄ [illegible] mō [illegible] gradibᵒ [illegible] casioᵒ [illegible] quos astruere velint. q̄ etiā iusiurandū pstare debēt. ꝙ neqꝫ gratia neqꝫ ꝑcio vel timore vel odio [illegible] agitur. sed potiᵒ qꝛ credāt ita verū esse ⁊ ita se a suis antecessoribᵒ audiuisse. [illegible]

Gratianus. [illegible] iuramentū pstabūt. [illegible] guinee nec in [illegible] ducabis ⁊ bibes. aut sub vno tecto manebis. nisi in ecclesia aut in alio loco publico. vbi nulla mala suspicio possit esse. vt ibi cozā [illegible] ab epo tuo aut [illegible] guinitatis vxorē suā dimittere ⁊ aliā ducere nō licet alicui nisi [illegible] dum [illegible] Fabianus papa. Qui ꝓpinquā sanguinis vxorē duxit ⁊ separāt: non licebit eis [illegible] Gratianus. [illegible] Greg. papa ad [illegible] li christianozū licet vel licebit. qꝛ incestuosus est talis coitus: ⁊ abhominabilis deo. ⁊ cūctis bonis hoībus. Incestuosos vō in nullo [illegible] vbi Gratianᵒ nature videlicet ordine. si vero extra [illegible] At enim Urbanᵒ papa. ij. Gratiano neapolitano. Extraordinaria [illegible] nobis tuis [illegible] non videtur matrimonium impedire ꝙuis ipsa sit criminosa ⁊ damnabilis.

De Crimine adulterij. C. XXXVII.

Ausa. xxxij. q. i. Adulterium est alieni thori violatio. vn̄ adulterū dicit̄ quasi ad alterius thorū accessio. Cā. xxxij. q. vij. Aug. Adulterij malum vincit fornicationē vincit̄ aūt ab incestu. Itē et epla clemētis. Quid in oībus peccatis grauius est adulterio. secundum nāqꝫ in penis obtinet locū. qm̄ primū quidē illa locū habēt q̄ oberrāt a deo etiā si sobrie vixerit. Ibidē. q. v. Ambro. in exameron. Cōparē suū equus diligit. ⁊ si munere aliᵒ iugū trahere nescit. tu cōiugalē tuū repudias ⁊ sepe mutandū putas. Itē. q. iiij. c. nemo blādiat̄. Nō hoc solū est adulterū cū aliena cōiuge peccare: sꝫ omne qd̄ nō hꝫ potestatē cōiugij. qd̄ extra cōiugē suā cōmittit̄. Gratianᵒ tū est crimen vbi celebrati cōiugij iura temerant̄. ⁊ vxoris pudor solut̄. ac lex diuina gratiaqꝫ violat̄. Vn̄ rn̄dit dn̄s Abimelech. Pepci tibi ne peccares in me ⁊c. vbi cognoscimᵒ deū velut presulē ac custodē esse cōiugū q̄ nō patit̄ alienū thoz pollui. Augu. ad Claudiū ꝯ Iulianū. Sic nō sūt facienda adulteria etiā volūtate filios generādi: quēadmodū nec furta facienda etiā volūtate pascēdi paupes [illegible] Itē Aug. de bono cōiugij. Sicut sanctiᵒ [illegible] nō sectent̄ ⁊ deū recte colāt honeste ⁊ salui erūt. semē enim hoīs ex qualiqꝫ hoīe dei creatura est [illegible] male erit. Ex sūma de ca. Laico adulterāti septē annoz penitentia [illegible] grauioz. Extra. [illegible] de adulterijs. Alex. iij. Significasti nobis [illegible] nēs adultere ⁊ ecclīaꝫ [illegible] patres. [illegible]

Qualiter antiqui patres [illegible] culpa adulterij. C. XXXVIII.

Ausa. xxxij. q. [illegible] Abraā [illegible] Iacob [illegible] hos et ancillā [illegible] debitum [illegible] nostroz equant̄ vel preferant̄ virginitati: ⁊ īmoderatus vsus [illegible] Ambro. scribit in li. patriarch. Cōsidera ꝙ abrahā ante legē moysi et ante euāgeliū fuit nōdū ergo interdictū adulteriū videbat̄. Pena criminis ex tpe legis est q̄ crimē inhibuit. nec ante legē nulla rei est [illegible] habuerūt ne genᵒ deficeret humanū [illegible] stiani. Quia aūt abrahā placuit deo [illegible] cent deo in castitate. Seruiunt ille legi ⁊ tpi suo: seruiamᵒ ⁊ nos legi ⁊ tpibᵒ nr̄is: in quos fines seclōz deuenerūt. Itē Aug. Obiciunt̄ iacob [illegible] volupta[illegible] [illegible] ꝓpagāde successionis.

Qualiter a culpa adulterij plerūqꝫ excusat igno rantia facti. C. XXXIX.

Ausa. xxxiiij. Quidam in captiuitatē ductus est ⁊ postea vxor eius [illegible] vxorē [illegible] da recedere [illegible] posteriorē viroz amore sunt capte et maluerūt his cohere qꝛ ad legitimū redire [illegible] ne [illegible] ostēdentes sibimet ꝑ suā incōtinentiā placuisse: ꝙ ista remissio poterat expiare. Aug. in li. de fide ⁊ opibᵒ. Si virgo nesciēs viro nupserit alieno: hꝫ si semp nesciat: nunꝙ ex hꝫ erit adultera. Si āt sciat iam et hoc adultera eē incipit. et quo cū alieno sciēs cubauerit sic in iure prediorū tādiu quisqꝫ bone fidei possessor recte dicit̄ ꝙdiu se possidere ignorat alienū. Cū vō scierit nec ab aliena possessiōe recesserit: tūc male fidei possessor ꝓhibet̄. ⁊ tūc iuste iniustus vocabit̄ Gratianᵒ: Sic ⁊ ignorātia excusat eū q̄ nesciēs dormiuit cū sorore vxoris sue. Vn̄ in decl. tribuncū legit̄. In lectum mariti absente vxore soror [illegible] Sup hꝫ visum est: si ipse ꝑ securitatē verā hꝫ ꝓbauerit: ꝙ inscius fecerit hꝫ scelus: penitētiā q̄dē q̄ sibi indicta fuerit agat: legitimū suū cōiugiū habē permittat̄. Illa vō vindicta digna affligat̄. ⁊ i eternū cōiugio pauet̄. Gratianᵒ De simplicit vō fornicātibᵒ vel cū duabᵒ sororibᵒ: vel cū mr̄e ⁊ filia: vel cū pr̄e ⁊ filio: idem accipiendū est: vt ignorātibᵒ dingia nō negent̄: sciētibᵒ perpetuo ꝓhibeant̄.

Qā Uxor in adulterio permanēs nō sit retinēda. C. XL.

Iohānes chrisostomᵒ super Math. Sicut crudel̄ ⁊ iniquus est q̄ castā dimittit vxorē: sic fatuus est ⁊ iniustus qui retinet meretricē. Patronᵒ enī ē turpitudinis q̄ celat crimē vxoris. Idē Iohānes chrys. Si q̄s vxorē suā inuenerit adulterā: ⁊ postea eam [illegible] placuerit eā habere: in matrimonio duobᵒ annis peniteat. Ideo qꝛ cū adultera cōmittus sit q̄ adhuc crimē suo nō est purgata. aut abstineat se a matrimonio eiᵒ donec expleat [illegible] [illegible] Aug. ad Pollentiū li. ij. Quod [illegible] erit dari. Cur eni adhuc [illegible]

[illegible] ri lege de nullis sacrificiis mundabant. q̄ in lege noui testamēti [illegible]
[illegible]
debere adulterā dicere. cuius penitētis crimē deletum est a deo. Gratian⁹. Qḋ si in adulterio pseuerare elegerit turpitudinis ⁊ leno [illegible]

De Accusatione adultere. C. XLI.

Et summa de casib⁹. Accusatio de adulterio quā do agit̄ ad separationē thori ⁊ relaxa tionē mutue [illegible]
[illegible]
trimonialibus potest maritus agere ⁊ illa respōdere per procurato rem [illegible]
[illegible]
la probata. videatur etiam probata fornicatio. Uerbi gratia. si pro batum est q̄ fuit solus cum sola: nudus cum nuda. loco ⁊ hora se [illegible]
[illegible] cio libere vxor dimittitur. Idem credo q̄ extendit̄ ad crimen sodo [illegible]
[illegible] vxor incidat in heresim iudaismū vel gentilis errorē. Est tñ diffe [illegible]
[illegible] plus ceteris de adulterio ⁊ accusare possunt ⁊ defendere.

De Replicationibus vel exceptionibus mulieris ⁊ effectu accusationis. C. XLII.

Sunt tamen septem casus in q̄bus vxor adultera non pōt accusari a viro. Primus si ip̄e cōmiserit̄ fornicari. Scd̄s si ipse p stituit eā. Terti⁹ est cū ipsa credebat virū defunctū ⁊ nu psit alii. qr maritus rediēs teneat̄ eā recipe nō obstāte tali adulte rio nisi steterit sciēter cū scd̄o marito postq̄ prmus venit. Quart⁹ si cognita fuerit latēter ab aliquo quē credebat esse pprū virū. Quin tus si fuerit vi oppssa hoc aūt itelligo de vi absoluta [illegible]
[illegible]
[illegible] fieste. nunq̄d pōt vir eā accusare. ⁊ p sniam dimittere sine peccato.
[illegible]
q̄ si maritus pbat qḋ intēdit. vel mulier hoc confiteat̄. nisi mulier [illegible]
habitatiōe ⁊ seruitute qua sibi tenebat̄. ⁊ habitum religionis ea [illegible]
tinere tenetur quādiu illa viuit.

De Uiro adultero repellendo. C. XLIII

Gratianus [illegible]
[illegible]
[illegible] audiāt adulteros viros pēdere similes adulteris feminis penas: cū tāto grau⁹ puniri oportuit eos: q̄nto magis ad eos ptinet ⁊ virtu [illegible]
[illegible]
ris nequit con [illegible]

De Adultera dimissa. C. XLIIII.

Causa xxxij. q. j. Hiero. Sola fornicatio est q̄ vxo ris vincit affectū [illegible] in aliā dimiserit: ⁊ se fornicatiōe a marito separauerit: debet teneri: ne virū quoq̄ sub maledicto faciat: dicēte scriptura: Qui tenet adulterā stultus ⁊ impius e⁹. [illegible]
[illegible]
Manet eni inter eos quoddā vinculū coniugale quod nec ipsa se paratione soluit̄. [illegible]
[illegible] amisisset abscedēs. Habet aūt hic q̄ recessit ad cumulū supplicij nō ad meritū premii. [illegible]
quisse: q̄ nō egerit penitentiā: sed pmanet ⁊ in fornicatione viuere: cū illa reus erit: ⁊ eius peti particeps. Qḋ si mulier dimissa egerit pe nitentiā: ⁊ voluerit ad virū reuerti: debet sed non sepe recipe [illegible]
[illegible] tur mihi q̄ si vir innocēs est: qr nō peccauit adulterādo: pōt petere illā eciā inuitā sibi recōciliari. nō obstante sententia: qua [illegible]

De Adulterino coniugio. C. XLV

Causa. [illegible]
[illegible]
vocāde: Et pōt qḋē fortasse nō absurde h̄ appellari cōnubiū: si vsq̄ ad mortē alicu⁹ eoꝝ inter eos placuerit: ⁊ plus generationē [illegible]

vel etiā aliquo ope malo agūt ne nascant. Ceterū si vel vtrūq; vel vnū horū desit nō inuenio quēadmodū has nuptias appellare possimus. [illegible] libidinosa crudelitas vel libido crudelis. vt etiā sterilitatis venena [illegible] aut fundāt volēdo suā [illegible] ambo tales sint: cōiuges non sunt. & si ab initio tales fuerūt nō sibi p cōnubiū: s; p stupū potius cōuenerūt. Si autē ambo nō sūt tales audeo dicere aut [illegible] quodā modo [illegible] meretrix aut [illegible] adulter vxoris. Hiero. [illegible] dē amoris honesta erat: s; magnitudo deformis. nihil interest ex q̄ honesta [illegible] Vñ & sext⁹ pythagoric⁹ adulter est in sua vxore ardētior amator. In aliena quippe vxore oīs amor turpis est. & in sua [illegible] Sapiēs iudicio debet amare cōiugē non affectu. Non regnet [illegible] voluptatis affectus vel īpetus nec preceps ferat ad coitū. nihil enim fedius q̄ vxorē amare quasi adulterā &c. Item require plenius supra in li. de echonomica.

De Stupro. C. XLVI.

Ratianus. Cā. xxxvi q. i. Stuprū aūt p̄pe [illegible] est illicita defloratio [illegible] videlicet nō p̄cedēte coniugali actiōe [illegible] voluntate virgo corrūpit̄ [illegible] ad alias stati post cognitionē nō reuocāte. Extra [illegible] de adulteriis & stupro. In exodo legit̄ Si seduxerit virginē nōdū desponsatā dormieritq; cū ea dotabit eā & habebit in vxorē. Si vo pater virginis dare noluerit reddat pecuniā iuxta mōrē dotis quā virgines accipe ɔsueuerūt. Itē Greg. Felix virginē quā stupro decep[illegible] habeat vxorē aut si rēnuendū [illegible] corpore castigēt & ecō [illegible] in monasteriū in quo agat penitē[illegible] retrudat̄ de quo nulla sit ei sine p̄ceptiōe [illegible] egrediēdi licētia. Cā xxxii q. v. Hiero ad Eustochiū [illegible] de⁹. Uirgo israel cecidit & nō est q̄ suscitet eā. Audēter dicā: cū oīa possit de⁹ suscitare nō pōt virginē post [illegible] coronare corruptā [illegible] ad [illegible] meechat [illegible] Iste sūt virgines male virgines carne nō spiritu virgines stulte q̄ oleū nō hn̄tes excludunt̄ a spōso [illegible] fuerat [illegible] ambulasse p plana q̄ ad altiora tēdentē in p̄fundū [illegible] cadere.

De Fornicatione. C. XLVII.

Ratianus. Cā. xxxii. q. i. Fornicatio licet videat̄ esse gen⁹ cuiuslibet illiciti coit⁹. q̄ fit extra vxorē legitimā tñ spāliē itelligit̄ in vsu viduarū vel meretricū vel ɔcubinarū. Idē in cā xxxii. q. iiij. Simplex etiā fornicatio in sacra scriptura p̄hibet̄. Vñ Augu. in q̄stionib⁹ deuteronomij. Meretrices esse & ad meretrices accedere p̄hibet dñs. q̄rū publice venalis est turpitudo. Itē Hiero. Uoluptates autē q̄ de meretricū amplexib⁹ capiunt̄ in vxore etiā sūt dānate. Ibidē q. vii. Isidorus. Ois imūda pollutio fornicatio dicit̄ q̄uis q̄sq; diuersa turpitudinis voluptate p̄stituat̄. Ex delectatiōe enim fornicādi varia gignunt̄ flagitia q̄b⁹ regnū dei clauditur et hō a deo sepat̄. Inter cetera septē vitia vitiū fornicatiōis maximi sceleris est. q2 p carnis imunditiā tēplū dei violat̄. Sūt autē quedā. s. mulieres q̄ sicut aīalia absq; vlla discretione indesinenter libidini seruiūt q̄s ego nec mutis pecudib⁹ compārauerim. pecora enim cū ɔceperint vltra nō idulgent maribus copiam sui.

De Non ducēda meretrice. C. XLVIII.

Ctor. Nota q̄ publice meretrices q̄diu talis manet: oblationes nō debēt recipi. nec ipsa in cōiugiū duci. Cā xxxii q. i. Qd̄ autē meretrix in cōiugē duci nō debeat: multis auctoritatib⁹ p̄bat̄ & rōnib⁹. Illa enim q̄ adulterii rea cōuincit̄ nisi post pactā penitētiā in coniugii ɔsortio retinere nō pōt vt supi⁹ [illegible] p̄batū est. Nā ergo multo min⁹ in ɔiugiū duci licebit cui⁹ pudicitie nulla spes habet̄. vt enim īter ɔiuges fides seruari & sacramētū. q̄ cū defuerint nō cōiuges s; adulteri appellant̄. Cū ergo in meretrice (vt dicimus) nulla sit spes fidei nec certi[illegible] pudicitie patet q̄ nō est in cōiugiū ducēda. S; obiect̄ [illegible] meretrix esset [illegible] Osee [illegible] ro cedet meretricē emit quā sibi in ɔiugiū copulauit. Sed aliud est [illegible] & pudicitia exornes. atq; aliud aliquā earū habere quā nullo pacto a luxu carnis sue reuocare valeas. hoc enim penit⁹ p̄hibet̄ illud laudabiliter factū legit̄. Unde Hiero. sup Osee li. i. Nō est culpādus Osee p̄phēta si meretricē duxit quam ad pudicitiā conuertit [illegible]

potius laudādus q̄ ex mala bonam fecit.

De [illegible] C. XLIX.

Bidem [illegible] Adulterii malum vincit fornicationē: [illegible] fit: vt si vir mēbro mulieris nō ad h̄ cōcesso voluerit vti. Usus enī nālis: si vltra modū p̄labit̄: in vxore quidē est venialē: in meretrice dānabile. Iste q̄ ɔ̄ naturā est: execrabilit̄ fit in meretrice: s; execrabili⁹ in vxore. Tantū enī valet ordinatio creatoris: & ordo creature: vt in reb⁹ ad vtēdu [illegible] fit q̄ in eis [illegible] cōcessa nō sunt [illegible] Idē in li. ɔfes. iij. Flagitia q̄ sunt ɔtra naturā: vbiq; ac semp repudiāda ac puniēda sunt [illegible] Sodomi[illegible] eodē criminis reatu [illegible] lege tenerent̄ [illegible] Ambro. in li. de p̄triar. [illegible] flagitiosa impuritas erat: tñ min⁹ erat scdm naturā coire q̄ ɔ̄ naturā delinq̄re. Hiero. ɔ̄ Iouinianū. Usus nālis & licit⁹ est: sic in ɔiugio: & illicit⁹ sicut in adulterio. Cōtra naturā semp illicit⁹: & p̄culdubio flagitiosior atq; turp[illegible] bat: dānabiliores volens intelligi q̄ in vsu nāli: si vel adulterādo vel fornicādo peccarēt. Ex sūma de ca. [illegible] Patet q̄ [illegible] mē est q̄ [illegible] Itē q̄ [illegible] Itē tales [illegible] generis. Quocūq; aūt mō tale factū exerceat̄ [illegible] dicit̄. Itē q̄ nō [illegible] os loquētis aures audientiū [illegible] polluit carmēta.

De Crimine rapine. C. L.

Ctor. Dicto de criminib⁹ q̄ in corp⁹ p̄ximi cōmittunt̄ restat de illis q̄b⁹ eidē in reb⁹ [illegible] nocet̄. Et primo de rapina dicendū. Est aūt rapina siue rapacitas improba & violēta extorsio rei aliene. & huiusmodi delicto datur actio cōtra raptorē q̄ vocat̄ actio de vi bonorū raptor. hec intra annū a tpe facte rapine datur ɔtra raptorē in quadruplū siue cōp̄rehēdat̄ in ipso delicto siue nō sed in q̄druplo isto res ɔtinet̄: sicut & in furto manifesto: vt pena sit triplex tñ. Iustinian⁹ vbi supra. iiij li. Is apud quē furtū inuenit̄ ɔcepti furti actiōe tenet̄. Oblatū furtū dicit̄: cū res furtiua ab alio oblata ē eaq; apud te ɔcepta sit [illegible] si ea mēte tibi data fuit vt apud te poti⁹ q̄ apud aliū q̄ dedit ɔciperet̄: tibi apud quē cōcepta est aduersus eū q̄ obtulit q̄uis fur nō sit constituta est actio: q̄ appellat̄ oblati. Ex sūma de ca. Cōmittit̄ aūt crimē rapine p̄prie cū p violentiā vi & apte res alienas q̄s rapit vndecūq; excepto loco sacro vel re ecclesiastica q2 tūc cōmittit̄ sacrilegiū. Pena raptoris verū est scdm legē q̄ infra annū punit̄ in q̄druplū post annū in simplū. In q̄druplo aūt ipsa res ɔtinet̄: & h̄ si agit̄ ciuilit̄ ɔ̄ eū. Si vo criminalit̄ p̄pter vim p̄uatā. i. sine armis illatā deportat̄ in insulā. Pena canonica est multiplex. Primo vt excōicet̄ nō solū a suo ep̄o s; etiā ab illo in cui⁹ ep̄atu rapinā fecit. Extra. e. de raptorib⁹. Ex ɔcil. Meldēn. De illis autē q̄ de loco ad locū iter faciunt & ibi rapinas & depredatiōes faciūt placuit vt ab illi⁹ loci p̄lato excōicent̄ nec ante ex parrochia [illegible] q̄ digne q̄ perpetrarūt emēdent. Quorū excōicatio p̄prio ep̄o significāda est: ne eos recipiat anteq̄ illuc redeant vbi rapinā fecerūt et oīa plene emēdent. Eugenius iii. Quicūq; ex his qui violenti fure[illegible] extiterint in rapinam siue violatores ecclesiarū fuerit deprehensus nisi prius ablata restituat si poterit vel emēdandi penā & sūmā securitatem fecerit penitētie beneficiū ei penitus denegēt̄. Si vo vsq; ad obitū in cōtumacia sua durauerit & in extremis positus remedium penitētie humiliter postulauerit si emendationē vel emēdandi securitatē p̄stiterit: ei penitentia & sepultura ecclesiastica concedat̄. [illegible] ecclesiastico beneficio careant.

¶ De Praedonibus et incendiariis. C. LI.

X summa de ca. Praedo dicitur duobus modis. Nam praedo est qui alios iniuste praedatur et sunt qui maleficiis auferunt sua. Et est praedo miles qui querit ultra stipendium sibi assignatum.

Causa xxiii. q. i. Augustinus de verbis domini. Militare non est delictum sed propter praedam militare est. Require supra in libro de politica tractatu de militia. Et summa de casibus. Poena praedonis eadem est quae et raptoris cum uterque raptor dici possit et praedo contineatur sub raptore tanquam species sub genere. Et ita quos par facinus coinquinat, et equa poena debet similiter comitari. Incendiarius dicitur qui incendit auctoritate propria civitatem vel villam vel mansum vel segetem vel rem similem malo studio sive pro odio sive pro vindicta. Si autem faceret iussu eius qui habet potestatem indicendi bellum non iudicarem eum incendiarium salva distinctione quam dicam infra.

Frater. U. Hec est illa summa quam distinguit utrum sit bellum iustum vel iniustum, et utrum contra innocentes et reos. Et summa quam distinguitur inter habentem malam fidem et bonam. Et expone quod dicit qui incendit supple aut incendi facit aut incendiariis consilium et auxilium scienter impendit auctoritate propria: cum non habeat ius movendi bellum vel indicendi. Mansum .i. manerium alienum: nam si aliquis propriam suam domum aut segetem incenderet, licet peccaret re sua abutendo non teneretur poena incendiarii nisi dolo malo hoc faceret .s. ut per incendium eius sive aliena bona incenderentur.

¶ De Poena incendiarii et primo ecclesiae. C. LII.

X summa de ca. Poena incendiarii secundum leges est ut qui dolo ignem apposuit: igne crematur et ipse aut capite puniatur. Secundum canones autem multiplex est poena. Nam omnis incendiarius ecclesiarum vel locorum religiosorum vel cimiterii vel spatii privilegiati in circuitu ecclesie est excommunicatus ipso iure maiori excommunicatione. Licet quidam dicant quod minori tantum qui etiam postquam fuerit denunciatus non poterit absolvi nisi a papa. Frater. U. Denunciatus nominatim secundum quosdam .i. expresso nomine. secus ut dicunt in generali. Aut quando nescitur quis commiserit incendium. aut etiam quando scitur sed non infertur excommunicatio nisi in generali sub hac forma. Excommunicamus omnes illos qui hoc incendium fecerunt. In quo casu dicunt eum taliter denunciatum in generali posse absolvi ab episcopo loci. Sed ut videtur a solo papa est absolvendus. praesertim cum dicat. H. et iurisperiti quod quando fertur sententia sub hac forma. Nos excommunicamus omnes illos qui hoc vel vel illud fecerunt. omnes intelliguntur nominatim excommunicati quia et si non sit ibi expressio nominum. exprimuntur tamen per facti circumstantiam. Credo etiam quod papae reservanda est hec absolutio a quocunque iudice ecclesiastico sive episcopo sive archidiacono fiat hec denunciatio aut etiam a simplici sacerdote si habeat de consuetudine potestatem excommunicandi et denunciandi in tali casu. Magister enim non distinguit hic a quo fiat ista denunciatio. nec decre. extra de senten. excom. tua. Quod autem dictum est de incendiariis intelligas etiam de effractoribus ecclesiarum qui similiter ipso iure sunt excommunicati et a papa absolvendi. Similiter cum quis violentiam multum enormem committit in ecclesia. evertendo altare vel frangendo crucem. vel enormiter tractando corpus christi vel similia. ipso iure est excommunicatus. licet non frangat ecclesiam. tamen absolvi potest ab episcopo. Extra. v. de raptoribus et praedonibus incendiariis. Alex. iii. claremontensi episcopo. In litteris tuis continebatur quod. H. multis criminibus fuisset irretitus. qui ecclesiarum etiam vel incendium diabolo instigante commiserat tandem in egritudine constitutus accepta penitentia de commissis per manum capellani sui fuit a sententia excommunicationis absolutus. sed moriens ecclesiasticam sepulturam habere nequivit. Man. ut eius ossa facias in cimiterio sepeliri. et heredes eius moneas et compellas ut quibus ille per incendium vel alio modo damna contra iustitiam irrogaverat. iuxta facultates suas condigne satisfaciat. ut sic a peccato valeat liberari. Causa. xi. q. iii. Ex concil. aurilliaco: Canonica instituta et sanctorum patrum exempla sequentes ecclesiarum dei violatores auctoritate dei et iudicio sancti spiritus a gremio sancte matris ecclesie et a consortio totius christianitatis eliminamus quousque resipiscant et ecclesie dei satisfaciant.

¶ De poena incendiarii ceterorum locorum. C. LIII.

X summa de ca. Incendiarii vero aliorum locorum non sunt ipso iure excommunicati sed excommunicandi. Frater. U. Et isti postquam sunt denunciati: nihilominus poterunt absolvi a suo episcopo. Quidam tamen dixerunt quod et isti a solo papa absolvendi sunt. sicut incendiarii sacrorum locorum per illam decre. extra. de senten. excom. tua. qui non distingunt inter incendiarios sacrorum locorum et privatorum. Sed magistri intelligunt illam de incendiariis sacrorum locorum ut summa dicit. et q. in canonica. Illud autem quod dicitur q. in eodem ubi quod dicitur de excommunicatis quod sacrilegia committit in ecclesia: restringitur ad solos incendiarios sacrorum locorum. et fractores ecclesiarum. multum committentes enormia ut dictum est nec excusat metus et coactio quecunque conditionalis quin incidat in canonem qui incendit sacrum locum. et quin sit excommunicatus qui incendit privatum etiam invitus. Quo ad peccatum autem mortale metus huiusmodi excusat non a toto: sed a tanto. Ex summa de casibus. Tamen omnes habentur excommunicati in quibusdam partibus: ut in teutonia ratione consuetudinis: quam papa scit et tolerat. Utrum autem sola consuetudo absque sententia vel constitutione possit facere quod quis revera sit excommunicatus: disputationi relinquo.

Frater. U. Revera sine sententia vel constitutione tacita vel expressa non potest. sed intelligendum est ex quo papa et praelati ecclesie tales reputant excommunicatos constitutione super hoc edita. et ita lata est constitutio vel sententia vera vel praesumpta. Ex summa de casibus. Item debet incendiarius penitere per tres annos. Item non solum incendiarius qui ignem apposuerit sed etiam qui mandaverit vel dederit consilium auxilium vel consensum: debent excommunicari usque ad satisfactionem. Causa. xxiii. q. viii. Inno. papa: Si quis malo studio: sive pro odio: sive pro vindicta ignem apposuerit: vel apponi fecerit: vel appositoribus consilium vel auxilium scienter tribuerit: excommunicetur et si mortuus fuerit incendiarius. christianorum careat sepultura nec absolvatur: nisi prius damno cui intulit secundum facultatem suam resarcito et iuret se ulterius ignem non appositurum. penitentia autem ei detur ut in hierosolymis: aut in hispania in servitio dei per annum integrum permaneat. Si quis autem archiepiscopus vel episcopus hoc relaxaverit. damnum restituat et per annum ab officio episcopali abstineat.

¶ De Rapina commissa in rebus ecclesie. C. LIIII.

Causa. xii. q. ii. Stephanus papa: Qui christi pecunias et ecclesie aufert fraudat et rapit: ut homicida in conspectu iudicis deputabitur. Item Urbanus. vii. Quicunque miles vel cuiuscunque ordinis vel professionis persona ecclesiastica praedia a quocunque rege vel seculari principe vel ab episcopis invitis seu abbatibus. aut aliquibus ecclesiarum rectoribus invaserit vel eorum consensu retinuerit nisi eadem praedia ecclesiis restituerit excommunicationi subiaceat. Gratianus. Quae vero penitentia huiusmodi invasoribus atque praedonibus: qui vasa sacra: et reliqua divino cultui dedicata pollutis manibus arripiunt et quasi prophana contractant sit indicenda Nicolaus papa definit scribens Frotario archiepiscopo burdegalensi. Iubemus eis ad penitentiam reverti acceleraverint uno anno extra ecclesiam dei consistere quia sacratissima vasa extra nutum fidei despiciendo auferre non dubitaverunt. Secundo vero anno ante fores ecclesie sine communione maneant. Tertio vero anno ecclesiam dei intrent: et inter audientes assistant sine oblatione non manducantes carnem: neque bibentes vinum praeter natalem et resurrectionis dominice diem. Quarto praeterea anno: si his prioribus eorum fructuosus fuerit penitentie labor communioni fidelium restituantur totaque mentis intentione spondentes talia se ulterius nunquam facturos. corpus et sanguinem domini suscipere mereantur. et usque ad septimum annum tribus in hebdomada diebus sine esu carnium et vini potatione penitentes maneant.

¶ De Clericis male consumentibus vel referentibus bona ecclesie. C. LV.

X summa de casibus. Quid de praelatis ecclesiarum: et aliis clericis: qui bona ecclesiastica pauperibus dedita consumunt in usus illicitos videlicet in meretricibus histrionibus. Et de his etiam faciant aliquid testamentum. Nunquid tales iudicandi sunt raptores. Videtur quod sic quia contractant rem alienam invito domino. Ait enim Hieronymus: Quicquid habent clerici: pauperum est. Item Augustinus: Si privatim praeter quae nobis sufficiant possidemus non sunt illa nostra sed pauperum. et quorum quodammodo procurationem gerimus non proprietate nobis usurpatione damnabili vendicamus. Unde dico quod qui res ecclesie talibus vel similibus turpibus personis confert vel etiam consanguineis non propter naturam sustentandam sed ut faciat eos divites de patrimonio crucifixi. item divitibus et potentibus non propter aliquam causam honestam vel honestam sed propter favorem et pompam seculi. Tales itaque pastores et clericos qui talibus conferunt bona ecclesiastica pauperibus debita dico esse raptores et per omnia teneri ad restitutionem eorum. Frat. U. Pauperibus debita sunt ingressu usque domesticis usibus clericorum. Sed nunquid tenebantur

[illegible] bere restitutionem facere de bonis patrimonialibus si ea habet [illegible] [illegible] faciat de fructib⁹ ecclesie quos vel habet vel habu [illegible]. Rn̄deo cū [illegible] superest eorum vsib⁹ de pauentib⁹ ecclesiarum de beat pauperibus nō sufficit facere restitutionē de talib⁹ fructib⁹ ec clesie cum habeat bona patrimonialia vel aliunde q̄ de ecclesia acq̄sita [illegible] quatenus subtraxerit sibi de bonis necessariis vel quatenus ex pēderit circa vtilitatē ecclesie de bonis patrimonialib⁹ aut aliunde q̄ p ecclesiā acq̄sitis. Et inde qd̄ ait de consanguineis et faciūt eos di uites notabiliter vltra statū cōditionis generis eorum vel parētele. et cū cū [illegible] de humili gente et natis consanguineas suas maritāt baro nib⁹ et similia. Causa.xii.q.ii.ex cōcil.toletan. Et si illi qui nulla ex reb⁹ suis pauperib⁹ christi distribuūt eterni iudicis voce dānabun tur in futuro: quātomagis hi q̄ auferūt pauperib⁹ qd̄ nō dederunt. Ambro.in li.de offi. Aurū etiā habeat nō vt seruet sed vt eroget. Hieronymus. Amico rapere quippiā furtū est. Ecclesiā defrauda re sacrilegiū est accepisse pauperib⁹ erogādū et esurientib⁹ plurimis velle reseruare vel cautū vel timidū est aut qd̄ apertissimū scelere ē. eunde aliq̄d sub trahere oīumq; predonū crudelitatē superat. Itaq; nedū clericus male consumens vel qd̄ minus malū est seruās vltra sumptus suos. cū sciat et videat pauperes indigere violentiā et rapi nā [illegible] cōmittere. Ambrosius sup illū locū: Nois cuiusdā [illegible] [illegible] nemo dicat qd̄ est cōmune. plus q̄ sufficit sumptui [illegible] [illegible] violēter obtētū est. Itē nō magis est criminis habēti tollere q̄ cū possis et habūdās his indigētib⁹ denegare. Itē peccāt mortaliter nō solū q: pauperib⁹ subtrahūt. sed etiā q: talib⁹ turpib⁹ personis [illegible] et indignis. Augu. Donare suas res histrionib⁹ vitium est immane. Itē mortaliter retinēt vel cōsumūt. q: tot homicidiorū rei sunt quot pauperes in locis vbi habitāt fame mortui sunt.

De Personis turpib⁹ q̄ inde pascunt. C. LVI.

Sed quid de focariis et huiusmodi turpibus personis et aliis supradictis q̄ sic pas cunt vel ditant de reb⁹ ecclesie. nunquid et ipse tenent ad restitutione [illegible] si [illegible] Nā turpes psone [illegible] [illegible] reddere si possunt: nisi forte fuerit eis datū causa elemosy ne [illegible] in necessitate. Frater Vuil. Idē de illis que habuerit de bonis ecclesie. Quid si aliunde datū est eis q̄d etiā de oībus illis q̄ turpiter acquirūt aliq̄d. nunq̄d possunt sibi in aliquo casu illud re tinere. Rn̄deo vbi trāslatū est dominiū in accipiētē. nō cōpetit repe titio illi cuius fuit res illa. Distingui tn̄ pōt. q: in his q̄ sunt phibita q: mala quedā sunt q̄ nō puniunt a iure ciuili in forma iudiciū nisi pena īfamie. vt histrionatus et exercitiū illorū q̄ pugnāt in arena vel in duello vel opa meretriciū solita. et in talib⁹ turpiter acq̄sita retine ri pōt ad vsum acq̄rētis. Quidā sunt q̄ puniunt a iure p corpalē pe nā vel p extorsionē turpiū lucrorū. et taliter acq̄sita retineri nō debēt nec ad vsum requirunt. nisi ei cōcedat a penitētiario suo tanq̄ alii pauperi. Sz debēt in vsus pios erogari. nisi forte restituta fuerit [illegible] illis a q̄b⁹ sunt habita. vel nisi ille q̄ hz. restituere velit eis a q̄bus ha buit. ad qd̄ tn̄ nō tenet. Et huiusmodi restitutio in foro penitētiali indicēda est p parte satisfactiōis. et ideo ibi late patet officiū penitē tiarii. et ibi forte pōt dispēsari sicut in mutādo tpe penitētie et mēsu ra ieiunioz. In illis autē q̄ sunt mala q: phibita sunt sicut torne menta negociatio clericis. lucrū aduocatiōis vel medicine in casib⁹ nō cōcessis. [illegible] vel vini et postea carius vendat. facere serta de floribus ad vendendū: quoz vsus est frequentius ad lasciuiā face re [illegible] et similia. Si tamen talia sunt prohibita ex his causis acq̄ sita retineri possunt. Licet autē hec distinctio videat probabilis: q: tamē pene restrigēde sunt et qui nimis emungit elicit sanguinē. ve rius credo q: licet in predictis casibus bonum sit et salubre q: peni tens inducatur in foro penitētiali ad erogādū in pios vsus taliter ac quisita non est tamen cōpellendus nisi velit nec iudicādus est non esse in statu saluandorū si nō velit huiusmodi penitētiā recipe nisi in casibus a iure expressis vt in simonia de qua expressum est. q: pecu nia simoniaca restituenda est ecclesie in cuius ignominiam est acce pta licet et hoc posset intelligi quando recepta est de bonis eiusdem ecclesie vel quando de hoc agitur in foro causarum. Similiter cum quis aliquid recipit faciat damnum vel iniuriam vel calumniā alii [illegible] tunc non ille qui dedit repetit sed ille contra quem datum est. Quod tamen intelligitur quando agitur in forma iudicii quaz forma [illegible] non oportet obseruari in foro penitentiali.

De Diuitib⁹ q̄ eisdē abutunt. C. LVII.

Ex summa de casi. Diuites vero et potētes cre do q: teneāt similiter ad restitutio nē. si illud recipiebāt p fraudes vel minas vel importuni tatem indebitam vel aliter sine iusta causa. Clericus tā men vel prelatus excusaret in tali casu. si dedit vt redimeret vexati onem suam a qua nō poterat aliter liberari. Sec⁹ autē dico si erant bene meriti honesti et spirituales viri. psertim q: iam impenderant ecclesie suū seruitium: vel defendendo eā contra predones et tyran nos vel prestando sibi patrocinium in cā vel dando sibi de reb⁹ p prijs vel similibus modis talib⁹ n. tenet ecclesia rependere vicē. Si cū fiet hec restitutio credo q: auctoritate iudicis penitētialis debe at fieri illi eidē qui dedit nisi q̄ cū turpiter dedit. tunc n. nō sibi sed successori suo poterit fieri vel in vtilitatē ecclesie cōuerteret vel etiā [illegible] eiusdem loci pauperibus si hoc expedire videbitur erogari. Fra ter Vuilhelmus. Si ita videbitur penitentiario: et hoc vltimū melis us est cum indigēt paupes et satis abundat ecclesia. Alioquin me lius est q: in vtilitatem ecclesie pecunia conuertatur.

De Meretrice que a clerico precium accepit. C. LVIII.

Quid de muliere que recepit pecuniā pro ope car nali. Respondeo si recepit ab aliquo de reb⁹ proprijs nō ecclesiasticis nō tenet restituere etiā si sit mo nialis cui datum est si acquirit monasterio qd̄ accepit. honestius tn̄ est q: monasteriū nō retineat sed eroget in pios vsus. Si aūt a clerico seculari de rebus ecclesie: faciēda est restitutio [illegible] q: dicit hic magister nisi eps velit dispensare cū illa que recepit q: retineat istud. si secularis est mulier aut cū monasterio si regularis est. Si aūt accepit a psona regulari de rebus monasterij: qd̄ presu mendū est nisi cōstet de cōtrario: Distingue. Aut recepit ab habente administrationē: aut a simplici claustrali. in primo casu faciēda ē re stitutio monasterio vel prioratui vel administratori de cui⁹ bonis datū est et pōt fieri restitutio e dem psone q̄ dedit si adhuc remanet in administratiōe illa maxie si dicit correctus. alis securius est q: ei nō reddat sed fiat qd̄ dictū est. si tn̄ tali nō correcto facta sit resti tutio. liberata ē q̄ accepit. si aūt amotus sit ab administratione illa: aut si claustralis ē simplex q̄ dedit. faciēda est restitutio mōasterio prioratui vel administratori nec liberabit si soluerit illi qui dedit. nisi tūc demū cū cōuersum fuerit in vtilitatē monasterij prioratus vel administratiōis. nec poterit retineri a monasterio regular mulieris huiōi qd̄ accepit a regulari alteri⁹ loci nisi de cōsensu abbatis et conuen tus si magnū fuit donū. aut abbatis solius si paruū vel mediocre. Qd̄ aūt dixi de reb⁹ talib⁹ datis a psonis regularib⁹. idē itelligas d̄ reb⁹ da tis a psonis secularib⁹ etiā laicis q̄ sui iuris nō sūt. sicut est seru⁹ et filius familias q: dāt aliq̄d de reb⁹ talib⁹ etiā peculiarib⁹. nisi illaz rerū ita liberā habeāt administratione q: eā p̄sumunt possint dispone d̄ eisdē. Itē qd̄ dictū est de mōiali respectu regular viri tenens et ecōuerso q̄si vir regularis recepit aliq̄d a muliē regulari. vir aūt regularis qd̄ re cepit p ope carnis a cōiugata restituere debet marito si illa dedit de re bus dotalibus aut cōmunibus. si aūt dedit de parafernalibus vbi de cōsuetudine habent mulieres pafernalia. aut si mulier soluta sui iuris dedit amasio aliquid de rebus proprijs licet honestū sit q: istud expēdat in pias causas nō tn̄ credo q: teneatur nisi velit. poterit n. ei restituere q̄ dedit quod melius videt si peniteat vel egeat.

Utrum Persona regularis per se restituere posse quod male accepit. C. LIX.

Nunquid regular psona pōt restituere auto ritate ppria qd̄ accepit pro carnali ope vel qd̄ habuit de furto vel rapina. Rn̄deo. si cuiq̄ cōpetit dare ei repetitio distingue q: si extat adhuc res data penes illū cui data est si nō audet aut timet aut nō pōt ipetra re q: fiat restitutio per platū collegij restituat auctoritate ppria sub formā supra dictā. etiā cōtradicente prelato q: plus est obediendū deo q̄ hominibus. sed si nō extat. q: iam cōsumpta est. matura est actio. ideo si aūt nō est cōsumpta penitus sed cōuersa est in vtilitatē mona sterij. vel hz aliquid qd̄ cōparauit ex re sibi data. si nō pōt vel nō au det aut timet impetrare q: fiat restitutio per platū gerat bona fide negociū monasterij restituendo cui debet vt dictū ē. Vel si fuit da tum de bonis ecclesie secularis impetrādo dispensationē epi q: pos sit retineri a monasterio vel erogari in pios vsus. nō tn̄ contradicen te prelato hoc faciat pp̄ter bonū obedientie nisi sit talis res compa ta de pecunia ecclesie aut persone priuilegiate in hoc q: rem emptā de sua pecunia possit vendicare sicut est miles et [illegible] in quo ca su etiam contradicente prelato potest eam restituere si ea habeat. si cut dictum est de re adhuc extante penes eam psonam que accepit.

De Adultera q̄ spuriū vel extraneū heredē cōstituit. C. LX.

Ex summa de ca. Mulier que de adulterio [illegible] per [illegible] vel supponit alienū [illegible] la borare q̄buscūq; modis potest. vt legitimi heredes non fraudentur hereditate paterna. caute tn̄. reuelare n. sum.

plicitet marito: vel etiam ipsi spurio vel supposito non expedit: quia multa pericula possent inde oriri: maxime quia forte nō crederet sibi. Ex altera parte videtur quod nō posset agere penitentiam: nec esse in statu salutis donec perstaret in tali deceptione: quia nō remittitur peccatum nisi restituatur ablatum. vera quia propter hoc nō est ei penitentia denegāda. et aut Immo ita procedat. reuelet in confessione et penitentia facta suo sacerdoti parrochiali vel de licentia eius ali magis perito. et postea ipse reuelet epo suo si mulier in cōfessione. et tūc quod tutius est ambo simul inquirant diligenter et tacite si ille spurius vel suppositus sit homo spiritualis et timens deum quo inuēto vocēt eum secreto et cord. mulierē. et si videtur expedire recepto prius sacramēto ab ipsa quod nō calumnie se procedat: et etiā ab illo quod factum secretum teneat. poterit in tūc reuelare sibi et inde cōsulere vt ingrediatur religionē vel trāsferat se ad longinquā regionē: et sic nihil percipiat de bonis illius quē credebat esse patrē suum. ea autē que cōsumpsit de bonis predictis cū habuit bonā fidē credēs se esse filium legitimum restituat vel cōperat vel petat remissionē a viro mulierie si viuit. similiter ab heredibus legitimis. nō tamen per se hoc faciat ne factum reueletur. sed per sacerdotē vel aliā personā que hoc procuret tacitis semper persona et facto. Si tamen pōt nō plane induci ad hoc nō credo eum fore cogendum. ar. leg. que dicit bone fidei possessorē nō teneri de cōsumptis. Si vero illi spurio vel supposito nō pōt reuelari sine periculo. vel etiā facto sibi reuelato sm formā predictā non vult acquiescere cōsilio tūc iniungatur mulieri quod de sponsalitio suo et aliis rebus quas habet vel in futurū habere poterit satisfaciat iuxta posse. doleās semper de peccato. et quia nō pōt plene satisfacere proponat tamen firmiter in animo quod satisfaciet quanto poterit. hoc tamē fiet per iudicē penitētiale vel personā religiosam secrete et caute. et pōt etiā his verbis. quedā persona tenetur vobis et hoc accipite et stabitis in bono statu. Frater Vuil. nunquid tenetur petere veniā vel dilationē ab illis quos sic dāpnificauit qui nō pōt restituere. Rñdeo qui quis dāpnificatus est ab aliquo quocunque modo indebito et hoc scit quod dāpnificatus est. credo quod tenetur veniā petere per seipsum si pōt. aut si audet aut per aliā personā si nō pōt aut nō audet per se. que tamen persona subticere nō debet nomē et circūstātias persone pro qua intercedit: si ex expressione timeatur periculum vel scandalum quia si offendit aliquē cū corpore offensus habeat aduersus eū debet ire et reconciliari fratri suo sm quod habetur in euangelio. debet inquā ire per se vel per aliū. vt dictū est. Si autē que dāpnificatus est nescit hoc nec sciuit. credo quod tutius sit petere veniā vt dictum est. qui satisfacere nō potest: nō tamē tenetur quia non est in mora in hoc casu quo ad iudicium diuinū. Si autē satisfacere potest. semper est in mora donec satisfecerit aut dilationē impetrauerit. Hoc etiam credo obseruādū vbi aliquis debitor est alicui ex cōtractu vel quasi contractu. Et similiter distinguēdū est. Hoc etiā obseruandū in cōtractibus eorū qui recolunt se debitores alicui ex eo quod fecerunt ex seculo.

¶ Adhuc de eodem. C. LXI.

Quid de filiis illius qui viuēte vxore sua contraxit aliā cū ipso quod superducta sciēte impedimētū de filiis inde susceptis de secūdo matrimonio illo nunquid possunt succedere in hereditate patris. aut tenentur totum restituere filiis primi matrimonij. aut aliis veris heredibus. aut sufficiat quod tin reddāt eis quod tenēt se per pactum cū parti sufficiat eis. cū tam pauperes fuerit et credūt se totum amisisse. Respondeo si prescripserunt cū bona fide nō tenentur restituere aliquid. maxime si adhuc post cōpletā prescriptionē retinēt bonā fidem. Si autē nō est cōpleta legitima prescriptio: tenentur totā hereditatē cū fructibus mala fide cōsumptis restituere quantūcunque oporteat eos indigere vel etiam mendicare. nisi quantum fuerit eis datū vel remissum a veris heredibus. et hoc dum parati sunt huiusmodi possessores sine dolo et fraude totū eis restituere si velint recipere. Quid si mulier habet filios de adulterio occulto. poterit ne eos facere heredes saltē in parte hereditatis sue cum legitimos filios non habeat vel si habeat nunquid de consensu eorū possunt quasi legitimi admitti ad portionē hereditatis. Itē quantū potest ipsa vel quicunque alius dare de hereditate sua. Respondeo ad primū credo quod sm iura scripta pōt quilibet extraneis dū tamē nō sit turpis vel indigna persona. siue vnū de filiis quē maluerit heredem constituere in totum vel in partē reseruata tamē legitima portione liberis suis. sed sm cōsuetudinem gallicane regni non potest testator dare vltra quintā partē hereditatis. In quibusdā locis tamē aliter vltra etiā. Aliud etiā obseruatur de consuetudine alicubi in donationibus inter viuos. et aliud in donationibus causa mortis. In questione ergo proposita tenēda est cōsuetudo regionis. mater etiā de cōsensu legitimorū filiorū vel heredū aliorum facere potest illegitimos filios suos coheredes legitimorum nisi repugnet loci consuetudo.

¶ De his qui naufragorum bona diripiunt. C. LXII.

Extra de rapto. hdo. Ex cōcil. lateran. Qui christianos naufragium patientes quos secūdum regulam fidei auxilio esse tenentur dampnata cupiditate spoliare rebus suis presumunt nisi ablata reddiderint excōicationi se nouerint subiacere. naufragia enim l. est auferendū imo quicquid de ipso naufragio inuentū est. siue illud sit captū de ipso naufragio siue de mari siue de litore restituendū. nec excusat aliquē aliqua cōsuetudo vel statuto vel precepto. hoc enim est contra preceptū dei. C. Item quecunque vulnera et sa. Itē quod sibi odiens fieri vl. Itē epus vel quilibet prelatus vel clericus qui tanti criminis esset princeps vel auctor esset deponendus. laicus vero nisi admonitus satisfecerint excommunicari. Item sm leges tenentur infra annū in quadruplum post annū vero in simplū. sed hoc intelligas nisi sint talia nauigia que perturbant tranquillitatem et fidem inimica nomini christiano. Frater Vuil. Quid de illis principibus qui cōueniunt cū nautis quod reddāt eis certam summā singulis pro singulis nauibus currentibus per terminos eorum pro quando ab huiusmodi nunquid possunt illā summā sine peccato recipere. Rñdeo credo quod qui gratis deberent huiusmodi ... nō possunt pro ... huiusmodi aliquid accipere. sed tenentur sic acceptum reddere cū naute pactionē huiusmodi non cōsultum rent simpliciter et absolute spōtanei sed ne detenciora sustinerent.

¶ De his qui pedagia vel thelonia idebite exigunt. C. LXIII.

Ex summa de cē. Circa pedagia et thelonia distingue quia aut sunt antiqua aut noua. In primo casu si sint imposita ab his qui potuerunt imponere videlicet principibus: vel regibus et prefertim auctoritate ecclesie: et pro iusta causa. vt pro defensione strate publice contra predones in terra. et contra pyratas in aquis: et pro defensione fidei et patrie cōtra paganos vel hereticos vel pro alia simili causa. et recipiens facit illud propter quod fuit impositū libere et sine scrupulo conscientie potest recipere. Si aūt nescit a quibus fuerit institutum credat tamē quod ab illis qui potuerunt et ex predictis causis credo idem. Idem credo si iste talis non laborat modo nec facit expensas quia non est necesse cum terra sit bene purgata et in pace. paratus est tamen et laborare et expensas impendere si esset necesse ita etiam quod si ponat imminente necessitate non solū quod tunc acciperet in illos expensas ponere sed etiam vltra si esset necesse. In secūdo vero casu. scilicet si sit nouum pedagium vel theloneum nullo modo potest sine periculo anime vel rapine nisi certum sit illud a principe vel rege statutum et propter imminentem necessitatem aliquas de iustis causis: et etiam de procedat per omnia vt dictum est antiquo. Si contra formam istam aliquid est acceptum credo esse restituendum. et illi a quo inuitus est acceptum est sciri potest. sin autem cum consilio diocesis in pias causas est expendendum. Causa xxiiij. q. iij. Si quis papa. Si quis mercatores nouis theloneorum ac pedagiorum exactionibus molestare tentauerit christiana cōmunione careat donec satisfecerit. Extra. de treuga et pace. Aler. iij. Innocentius et presbyteri monachi conuersi peregrini mercatores rustici euntes vel redeuntes in agricultura existentes et animalia quibus arant et semina portant ad agrum congrua securitate letentur.

¶ De his que a christianis iniuste subtrahuntur. C. LXIIII.

Ex summa de cē. Mercatores vero et transeuntes credo indistincte quod debent persoluere antiquum et nouū dummodo recipiens faciat illud propter quod fuit institutum: quod si non faciat isti a quibus exigitur vel debent adire super hoc iudicem quod tutius est vel dicant quod cessante in illo causa cessat in eis obligatio. non seruanti fidem eis nec ipsi seruare tenentur. Si autem recipiens ille faceret quod suum est: et isti aliquid subtraherent: rapina vel furtum esset. vnde pro se tenerentur ad restitutionem. et agere insuper penitentiam de furto et mendacio siue aliis peccatis ibi cōmissis. Si vero illi iniuste recipent. et isti furtiue subtraherent peccarent ad minus venialiter in mendacio quia erat mendacium per istud ad restitutionem autem ipsum non credo teneri. Frater Vuilhel. Vtrum mendacio cum peccatis suo sibi consulit vel illi ne ille male recipiendo peccet. Sed illi qui tenentur ei ad restitutionem pedagij nunquid etiā tenentur ad emendam: et iniungenda est eis in foro penitentie. vt eam soluant. Respondeo credo quod nec in hoc casu nec in similibus tenentur quis ad soluendam emendā nisi fuerit iudicatū contra ipsum in foro causarum. quia talia non debent nisi tunc demū cum quis cōdemnatus est per sententiam in forma sūs in foro iudicij. vnde si quis furtim asportauerit pedagium vel inciderit aberit filius vel cōmiserit furtū aut sacrilegium aut similia sup quibus statuta est pena corporalis vel pecuniaria per legem vel canones: non est iniungendum penitenti in foro pen.

[illegible] q solvat huiusmodi penas. sed tunc demum cum fuerit consecutus ad [illegible] si sufficit q solvat interesse vel satisfaciat ad arbitrium boni viri si inutile fuerit. hoc etiam dici potest forte de pecunia habita p symoniam. de qua solet dici q restituenda est illi ecclesie in cuius ignominiam data est vel recepta per illud c. extra de symonia. de hoc autem. Illud autem capitulum intelligi potest qn de bonis ecclesie erat data pecunia. vel qn agebatur in forma vel foro iudicio contra ecclesiam. et idem potest intelligi in omnibus similibus casibus in quibus iura dicunt ecclesie dandam esse pecuniam turpiter acceptam. casus tamen reperio non esse ei qui turpiter dedit. Quod dico propter magistrum qui dedit pecuniam p licentia scolas cum cepit dare pecunie repetitio et dictum est supra de magistris. et idem in similibus casibus si qui sunt tales. Contra id quod dictum est de pecunia symoniace acquisita est ar. extra de symo. mandato. argumento sumpto a contrario sensu: q videtur innui q pecuniam p pactum symoniacum acquisitam resignare tenetur qui eam accepit. licet secus sit si absque pacto fuerit recepta. Et ideo tutius est dicere q pecuniam ex pacto symoniaco acquisita retineri non potest etiam [illegible] in foro penitentiali.

De his q eadem paganis sumpsit. C. LXV.

X summa de ca. Quid de christianis qui accedentes ad civitates paganorum subtrahunt paganis huiusmodi pedagium vel theloneum. Ad hoc dico si veniunt ibi tempore treuge et non portant merces prohibitas et ipsi [illegible] tenent eis fidem defendendo eos in suo territorio vel maritimo a latronibus vel piratis. debent christiani fideliter ipsis persolvere [illegible] statutum vel pactum. alias tenentur eis ad restitutionem si possunt vel si non possunt erogare in usus pauperum ad mandatum ecclesie. Nam fides etiam hosti servanda est. Si autem iverint in tempore guerre vel etiam in tempore treuge: sed cum mercibus prohibitis: non credo q teneantur illis ad restitutionem. sed quia peccaverint credo et puniantur in quo deliquerint: q sit eis iniungendum in penitentia et illud debet in redemptionem captivorum vel in subsidium eorum qui pugnant p fide christiana. et ipsimet expendant in eodem subsidio: si ad hoc sunt idonei corporaliter laborando. Frater Uuilh. Si tamen sunt pagani male fidei possessores terre quam tenent quomodo statuta eorum ligant christianos. Respondeo credo q statuta eorum qui p vim occupaverunt et tenent terram que aliquando fuit christianorum non obligant fideles nisi consenserint aut sponte se subiecerint statutis huiusmodi. secus dicerem de illis saracenis: qui non sunt violenti possessores terrarum quas tenent. Et etiam de quibus primo dictum est cum sint in possessione statuendi et ordinandi non sunt defraudandi nec spoliandi illa quasi possessione [illegible] alicuius private persone. unde ab huiusmodi pedagiis defraudari non debent p aliquem christianum transeuntem p terras eorum.

De his q questus et tallias indebitas exigit. C. LXVI.

X summa de casibus. De questis tallis et similibus dico q regulariter non debet dominus a subditis petere. nisi ea que inter ipsum vel ipsos antecessores eorum plane bona fide sine dolo ac exactione convenerunt. sicut solet fieri cum mansi vel ville conceduntur de novo colonis vel aliis personis. Solent etiam inde fieri instrumenta que continent censum annuum et alias servitutes et pactiones habitas. Omnia ergo iuxta hunc modum posita ab initio dum tamen non fuerint turpia vel contra deum peti possunt et solvenda sunt. Nam quilibet in traditione rei sue potest ponere legem quam vult. Item quia scienti et volenti non fit iniuria neque dolus. Item pacta custodiantur aut [illegible]. Ergo quicquid subditis de his absque domini voluntate subtraheret. sicut fur teneretur restituere. ubi tamen indeterminate positum est in instrumento aliquod tale verbum collecta tallia questa et simile. intelligo q debet eam moderate accipere inspecto onere et facultatibus subditorum. Frater Uuilhel. Ita credo q etiam cum in instrumento continetur q talia dominus potest facere talliam ad visum vel ad placitum: aut talis est consuetudo etiam sine scripto. Illud visum vel placitum moderandum esse ad arbitrium boni viri inspectis facultatibus subditorum. Ex summa de ca. Si autem dominus ultra conventa et statuta inter ipsum et subditos aliqua sponte oblata nulla fraude adhibita vel minis vel coactione indirecta recipiat. non tenetur ad restitutionem. sed exacta a se vel suis directe vel indirecte tenetur restituere. Frater Uuil. Indirecte et quando denegat eis iustitiam vel non defendit eos ut debet. et sic aliquid extorqueat vel insinuat eis facit q vult aliquid habere ab eis. Ex summa de ca. Verum tamen si ex aliquibus circumstantiis appareat impossibilis vel multum difficilis restitutio. sanum videtur q posset huiusmodi principibus et militibus consuli q in compensatione vel remitterent eis communiter cum eorundem consensu et libera voluntate aliquam servitutem seu annuam prestationem in perpetuum vel ad tempus [illegible] q [illegible] [illegible] eis satisfactum. vel etiam facerent in remissionem peccatorum illorum. quibus tenentur ad aliquid hospitale vel opus aliud pietatis. cum consensu tamen eorundem si potest reperiri.

De causis iustis et iniustis tallias exigendi. C. LXVII.

Ec autem intelligas ubi iusta causa ipsum dominum ad talem exactionem faciendam inducat. Sunt enim quedam cause iuste ut pro defensione patrie et maxime sue civitatis castri vel ville. Ad hoc enim tenentur omnes. non solum res suas parare sed etiam corporaliter laborare. munire se in castro vel civitate et vigilare et sic se ipsos et res suas salvant. Item si dominus vult ire in exercitum indictum ab ecclesia vel principe contra hereticos vel paganos nec de suo absque gravi damno posset facere expensas sibi necessarias potest a subditis auxilium petere moderatum. Item si in guerra vel bello iusto ex parte sua sit captus ab hostibus nec potest solvere redemptionem petitam ab eo absque gravi damno. Item si vellet ire ad principem pro obtinendo privilegio protectionis p se et p eis nec posset de suo expensas ad hoc utiles et necessarias absque gravi damno facere et si qua alia causa similis emergeret dum tamen semper moderate et non ad gravamen eorum et cum charitate non ex violentia exigeret. Frater Uuilhel. bene dicit alia similia. Sunt enim quedam cause usitate et approbate aliqui preter illas que hic ponuntur. scilicet quando dominus maritat filiam suam aut filium facit militem. aut relevat feudum suum aut auget novum feudum comparando. et cum talia videantur respicere commodum subditorum. precipue eo q cum dominus maritat filiam acquirit sibi amicos. et augendo feudum fit ditior. unde plus potest parcere subditis quam ante. et cum facit filium militem potentior est ad defendendum terram: non credo q damnandi sint qui talia recipiunt ubi constitutum est vel consuetum. Dum tamen non recipiant ultra quam constitutum est vel consuetum. Si tamen aliquid consuetum est et si ad arbitrium exigi consuevit cum moderamine exigatur. Ex summa de casibus. Si autem dominus vult ludere ad aleas vel ultra vires ad vanitatem expendere in vestibus hospitibus et similibus: non debet propter tales causas exigere quod si fecerit tenetur ad restitutionem. Idem si captus in bello iniusto exigat ab eis redemptionem totam vel partem quam solvit hostibus.

De his qui nihil aliud a subditis nisi tallias accipiunt. C. LXVIII.

X summa de ca. Sed quid de quibusdam qui nihil penitus recipiunt a subditis nisi tallias vel questas. Ad hoc distinguo. q aut ab antiquo sibi et antecessoribus est soluta tallia aut de novo est imposita sive petita. In primo casu si scitur vel creditur probabiliter q ex iusta causa et bene imposita fuerit et soluta potest exigere ita tamen q et ipse compleat si quid ex illa causa vel institutione complere debeat. Frater. Uuilhel. Sed quomodo hoc scietur. Respondeo. poterit sciri si super hoc confectum est instrumentum. si etiam ita servatum est a tempore ex quo non extat memoria. sed quosdam presumendum est q ex causa iusta fuit imposita a principio [illegible] illa. Quod satis credo nisi evidens sit presumptio in contrarium presertim cum dicatur q in longissimis prescriptionibus non oportet probari titulum sed ex lapsu temporis presumitur titulus intervenisse qui allegatur. Ex summa de ca. In secundo casu vel etiam in primo cum nec scitur nec creditur iusta causa non debet exigere: et quod cum mala fide recepit debet restituere si potest. posito tamen q vere dominus est. et q nihil penitus percipit quod vix est credibile. quin ad minus recipiat ibi iustitias. et sequantur eum in exercitu in bello iusto. Si tamen ita verum sit q nihil percipit credo salvo meliori iudicio q debent inter se aliquid statuere quod dent sibi in signum subiectionis ne aliter inutiliter videatur esse penes eum dominium rei sue. et si dubitetur quid vel quantum deberet esse illud credo q debeat observare quod in vicinis villis vel castris vel provinciis observatur ita tamen q villa ista non gravetur vel si diverse sunt consuetudines ea que minus solent exigatur. Et hoc totum intelligo nisi ipse vel aliquis de antecessoribus suis vendidit vel donavit eis illud quod sibi in subiectionis signum consuevit percipere tunc enim non potest aliquid petere. In omni tamen casu credo q debeat habere in memoria tamquam inseparabiliter adherentia domino illa sex enumerata in epistola philiberti epi videlicet incolume tutum honestum utile facile possibile. ut in illis sint ei fideles. Frater Uuilhel. Incolume ne sint in damnum domino suo de corpore suo. Tutum ne sint in damnum domino suo de secreto suo. vel de munitionibus per quas tutus esse potest. Honestum ne de sua iustitia vel aliis causis que ad honestatem competere videntur. Utile ne sint ei in damnum de suis possessionibus. Facile ne id bonum quod suus dominus leviter facere poterit faciat ei difficile. Possibile ne id bonum quod domino suo erat possibile reddat ei impossibile. et q non sufficit abstinere a malo nisi fiat bonum restat ut in eisdem sex supra dictis consilium et auxilium fideliter domino suo prestent.

¶ De Eodem. C. LXIX.

Quid de illis qui tali vtunt cõsuetudine in bonis rusticis suis q de mobilib⁹ eorũ capiunt quã tũ ⁊ quãdo volũt ⁊ cũ sic piciant eos velle trãsire ad aliũ dominũ omnino spoliant eos. nunqd excusari pos sunt p cõsuetudinẽ. ⁊ an tenẽtur ad restitutionẽ. ⁊ an sint absoluẽ di si nolunt restituere. Rñdeo si certuz est q ab initio fuerit imposi tũ tale onus terre sine malitia ⁊ fraude q dñs possit ab habitatori bus q̃n ⁊ quantũ vellet capere ⁊ possit retinere oĩa mobilia si recesse rint cũ quilibet possit imponere suę rei onus qd voluerit videt tole rari posse q̃ infirmũ vtat huiusmodi cõsuetudine q̃ non grauet eos vltra modũ aut manẽtes aut recedẽtes ⁊ q dñi nõ teneant ad resti tutionẽ taliter acceptoz. Si autẽ nõ est certũ aut si credit q̃ nõ fue rit ab initio legitime institutũ credo q̃ huiusmodi spoliationes ipso genere facte male sint q̃ peccãt q̃ hoc faciũt ⁊ tenent ad restitutionẽ. In hoc tñ casu ⁊ similib⁹ q̃ tolerant ab ecclesia p eo q̃ ibi põt esse aliqua dubitatio de iure aut de facto nõ credo simpliciter denegan dũ esse absolutionẽ sz faciẽda est cũ quadã tñ dubitatiõe ⁊ protesta tione sic ab[solvo] te de hoc in quantũ possum. Sed timeo vel credo q̃ nõ sufficit tibi ad salutẽ nisi te aliter habueris in hoc casu. Item qd de illis q̃ emunt prepositurãs seculares vbi nõ sunt reddituus sed so le exactiões ⁊ munera ⁊ seruitia q̃ recipiũt huiusmodi prepositi: nunqd teneant talia restituere aut si compellant a dñis exercere hu iusmodi officia nunqd teneant potius oĩa sua dimittere q̃ in h obe dire ⁊ qd de dñis q̃ vẽdũt huiusmodi prepositurãs. Rñdeo si non possũt huiusmodi officia exercere sine peccato mortali poti⁹ debẽt oĩa mala tolerare q̃ sic peccare ⁊ peccãt mortaliter quotiẽs mune ra accipiũt pp̃ter faciẽdã gratiã alicui in preiudiciũ alterius. Aut si minis ⁊ terrorib⁹ aliqd extorquẽt. aut quosdã grauãt et alii timẽ tes eis seruiũt ne talia patiant tũc tenent ad restitutionẽ oĩuz taliũ si possint nec aliter absoluẽdi ⁊ peccãt dñi q̃ tales prepositurãs ven dũt aut ad emẽdũ aliquos cõpellũt cũ gratis eas cõmittere debeãt et quo nõ sunt ibi redditus aut pꝛouentus iusti ⁊ tenent ad interesse illis q̃ p huiusmodi prepositos taliter sunt spoliati. hoc aũt intelligo de illis prepositis q̃ recipiũt iura de pedagiis aut minorib⁹ quoz est officium tantum citare vel exequi iudicata vel mandata maiorũ ex[ercere] tendum est quod dicitur infra de officialibus.

¶ De his q̃ guerras admuicẽ exercẽt C. LXX.

X summa de ca. Circa principes aũt vel milites habẽtes guerras adinuicez dis tingue. q: aut ille de quo querit hz iustã guerrã vel bel lum aut nõ. In primo casu. s. cum habet iustum bellum ⁊ nõ exercet illud nisi cõtra nocẽtes. ⁊ non habet intentionem corru ptam quicquid capit ab hostibus suũ est nec tenetur restituere. Ut autem dictum est supra quinqz exiguntur ad hoc vt bellũ sit iustũ scilicet persona res causa. animus ⁊ auctoritas principis. Frater Uuilhelmus. Dicit cũ imperator nulli prius nobis inferis atqz in cõmunis quolibet armoz mouẽdoz copia tribuat. Quid si baro nes aliqui comites vel duces habẽt guerra cõtra eũ aut comes cõ tra regẽ suũ vel econuerso cuius principis est auctoritas requirẽ da. Respondeo princeps qui nullũ habet superiorez siue sit rex siue imperator auctoritate pp̃ria in iusta causa subsit potest mouere bel lum tã contra subditos q̃ contra extraneos. põt etiã subditis suis dare auctoritatem mouendi bellum tam circa principẽ extraneũ q̃ circa subditos cuius in causa iusta ⁊ videnti expedire. Sz nõ cõtra p p̃rios subditos q̃ [illegible] potest iniuriantẽ iustificare vel q̃ñ vult sta re iuri cõtra eo vel cõtra iudice suo si ẽ iudex medius inter huiusmo di principe ⁊ iniuriantẽ. Si aũt nõ põt eũ iustificare siue non vult stare iuri põt nõ solũ princeps hmõi sz etiã ille princeps qui habet sup se superiorẽ auctoritate sua mouere bellũ cõtra huiusmodi in iuriante si subest ei mediate vel immediate. ⁊ dare licentia iniuriam passo mouendi cõtra eũ arma. Si aũte iniurias non subest mediate vel immediate principi habenti super se superiorẽ princeps ille non potest dare auctoritate subdito suo mouẽdi cõtra eũ arma sz auctor itas superioris principis est requirẽda maxime si ille iniurias perti net mediate vel immediate ad iurisdictione illius superioris principis. Cũ ergo vel alius comes habet guerrã cõtra comitẽ regis est au ctoritas requirẽda. Si autem comes contra regẽ ⁊ rex nolit ei ius exhibere per pares curie humiliter requisitus credo q̃ si ius suũ ar mis defendat cum moderamine inculpate tutele non peccat. impu gnare tamen regem auctoritate pp̃ria non potest. Papa tamẽ fa c a denũciatiõe vel querela regis si rex nollet a peccato desistere pos set regẽ excõicare ⁊ crescẽte cõtumacia dare auctoritatẽ mouẽdi ar ma cõtra eũ. Cũ autẽ rex habet causam guerre cõtra imperatorẽ vel [...]

[...] econuerso non credo q̃ vterqz vel alteruter teneatur ius suum pro sequi in forma iudicii cum neuter illorum habeat super se superio rem. peccaret tamen mouendo bellum passus iniurias si iniurianti offerret ei debitam satisfactionem ad arbitrium bonorum virorum de plano ⁊ sine strepitu iudiciorum.

¶ De his que rapiunt in bello iniusto. C. LXXI.

X sũma de ca. Si aũt vnũ predictoz quinqz de fuerit bellũ dicetur iniustum. Frater Uuilhel. Sed nunquid tenebit restituere q̃ qd acquisitũ est de hmõi bello ille qui mouit illud. Rñdeo. q̃uis bel lum sit iniustũ ex cã ⁊ ex animo ⁊ ex psona ⁊ ex auctoritate si tñ res subsit q: p reb⁹ impetẽdis factũ est nõ tenet qui mouit bellũ resti tuere qd ibi cepit nisi ceperit vel dãnificauerit aduersariũ suũ vltra qd habuit ille de suo iniuste. aut dãnificauerat eũ. ⁊ h dico fm iudi cium fori penitentialis vbi habet locũ cõpensatio etiã nõ liquidi ad liquidũ. que nõ habet locũ in foro contentioso. vnde si quis in foro penitentiali cõfitet se p furtũ habuisse decẽ de reb⁹ illius qui sibi forte abstulerat ei decẽ facere consueuit ⁊ bene iudex penitentialis cõpensationẽ nec iniũget ei restitutionẽ illorũ ⁊ nisi aduersari⁹ ei⁹ postmodũ restitueret ei decẽ ablata. Iniunget tñ ei penitentiã de furto cõmisso. Quid si clericus in guerra iusta vadens cũ domino suo consequit aliqd de illa guerra. nunqd tenet restituere. Respon deo si datũ est ei ab his quibus licuit potest illud retinere. Si aũt ipse rapuit cũ rapiendo peccauerit inducendus est in foro peniten tiali si potest q̃ restituat illud illi cui abstulit. si scit quis ille sit si aũt q̃ det pauperib⁹. hmõi n. clericus rem illã capiendo nõ facit su am: q: sicut dominus eius non potuit dare ei auctoritatẽ bellãdi sic nec auctoritatẽ rapiendi. Credo tñ q̃ rem taliter raptaz de cõsen su dñi sui potest retinere. dum tamen consenserit dñs durante ad huc guerra. q: pinde est in hoc casu ac si dominus rez sibi dedisset.

¶ Qñ pro reꝝ tuitiõe vl repetitiõe liceat pugnare. C. LXXII.

X sũma de ca. Uidet tamen casus in quo sine auctoritate principis vel ecclesie pos set moueri bellũ. videlz pro reb⁹ repetendis ad defensionem patrie. Nam de iure naturali cuiqz licitũ est vim vi repellere incontinẽti. ⁊ cũ moderamine inculpate tutele. Frater. Uuilhelmus. Nomen reꝝ credo hic large accipi vt nõ solũ cõpre hendat res corporales sed etiam iniurias. Sicut. n. pro reb⁹ mobilib⁹ vel imobilib⁹ ablatis põt moueri bellũ ita ⁊ p iniuriis illatis ad cõ sequendũ de eis satisfactionẽ. non libidine vindicte sed zelo iustitie vel q̃ñtũ ad interesse. Quo autez aut cũ moderamine inculpate tutele mo deramen locũ habet qñ aliquis causa tuendi. i. defendendi se resistit aduersario cũ tanto moderamine q̃ tutela illa vel defensio est incul pata. i. sine culpa. q: nõ excedit modũ in defendendo puta ledendo aduersariũ ex pposito maxime q̃ exigat illata violẽtia. Ex sum ma de ca. Ita vim rebus ⁊ illatam ⁊ inferendam licitũ est repellere. sed potius illatã. dum tamen incontinenti id est q̃cito scit vim illa tam prius q̃ diuertat ad extraneum actum. ⁊ si forte dum ille vult ex pellere sic hostẽ de possessione sua quã iniuste ⁊ male occupauerat aliqui vulnerent vel occident. credo q̃ teneat fm modũ posita su pra in defensione persone. Frater Uuil. Nota q̃ aũt incõtinenti. Ista cõtinuatio nõ est estimanda oĩno sicut in stipulationibus vbi nõ sufficit eadẽ die redire ad stipulationẽ vt dicit in l. [illegible] quã magister allegat sz fm q̃litatẽ negocii pensanda est pout exigit ap parationẽ vl maiorẽ vel minorẽ tpis tractũ. Uñ si aliqs nobilis col lecto exercitu intrat terrã alteri⁹ nobilis. ⁊ occupat ibi castrũ vel ra pit pdã ⁊ ducit ad terrã pp̃riã. Si alius nobilis h audito cũ nõ pos sit statim ꝯgregare exercitũ ⁊ recuperare pdã. vel liberare castrũ mit tit lr̃as vel nũcios ꝯgreget exercitũ. licet nõ possit ꝯgregare vsqz post vnã septimanã aut duas aut etiã plus reputabit in incontinẽti se de fendere ⁊ castrũ liberare ⁊ preda recuperare. Etiã si iam aduersarius eas recepit suã in munitiõib⁹ suis. Credo etiã q̃ eum taliter pre quã predã cũ nõ possit ad eam recuperandã pertingere quia forte est in locis inexpugnabilib⁹ recepta si ceperit aliqua de bonis aduer sarij sui aut eorum qui eum iuuant aut ipsius pro sequentem rez ali am impediunt poterit de illis retinere ⁊ indemnitati sue consulere quãtũ sua interest. sicut qui psequit furem asportantẽ res suas li cet sibi ea auferre vsqz ad quantitatẽ damni sibi illati a fure de reb⁹ ip sius fure quas secum ducit aut portat si qua potest apprehendere eũ persequitur fugientem. Nota q̃ aut ad contrariũ actum. non est ꝯ trarius actus cũ quis comedit aut bibit aut dormit interim. aut si se parat ad appellandum aduersarium suum de possessione male occu pata aut ad recuperandam predã ab eo abactam. cũ hec pparatio temporis modũ exigat vt dictũ est. [illegible]

geperit animum rem suam prosequendi aliis occupationibus ope
ram dando: actus est contrarius.

C Utrū dāna iusto bello illata oporteat restitui. C. LXXIII.

X summa de ca. Aliquis miles habēs iustū bel
lū cōtra aliū militē licite suū ꝛ quic
qd capit ab hoste vel coadiutorib⁹ eius siue subditis siue
is siue aliis vsurpare ꝛ retinere pōt. quousq; iusta cōside
ratione sit sibi satisfactū de omni dāno dato ꝛ labore ꝛ operis tā suis
q̄ suorū bonorum: vel donec ipse hostis offerat iusticiā: vel velit satisfacere.
Frater Wilhel. Benedicit quousq; ꝛ nō vltra nisi sit talis ho
stis q̄ aut ꝓpter infidelitatē aut hereticā prauitatē aut ꝓpter aliud
enorme crimen q; bona eius ꝛ suorū publicari. ꝛ terra priuari ꝛ capie
tur seruitio mācipari ex edicto publico meruere in quo casu omni
no pōt expoliari ꝛ de terre exterminari. Quid si ille q̄ iustū hz bellū
fecerit incēdia vel effracturas vel arborū aut vinearū extirpationes
in terra ꝓpria aduersarii sui vel hominum eius: nunqd ꝓ his tenebit in
aliquo: Rn̄deo de illis dānis nō tenebit que bona fide intulit: aut
a quib⁹ cōmode abstinere nō potuit: sm̄ industriā ꝛ consuetudinē
bona fide pugnantiū. Si aūt grassandi aio ꝛ malitiose ea intulit. cū
alias posset sibi cōmode cōsulere tenebit ꝛ cōpēsabunt illa damna
cū dānis sibi datis ꝛ hoib⁹ suis vsq; ad cōcurrētes quātitates ꝛ de
eo qd̄ supercreuerit tenebit satisfacere illis quos dānificauit. q̄ aūt
iniuste mouet bellū tenet de oib⁹ dānis q̄ ipse vel sui intulerūt. ad
uersario ꝛ hoib⁹ suis. tenet etiā ꝛ hoibus ꝓpriis de damnis ab ad
uersario illatis: dūmodo iuste rebellat ille aduersarius nisi ipsi mala fide
fuerint cū. in quo casu nō habēt cōtra ipm̄ actionē. cum nullus ex
culpa sua cōseq̄ debeat actionē. nobilis aūt ille q̄ iuste pugnat: nō te
net hoibus suis de dānis que passi sunt ab aduersariis. cū ipsi ꝛ se
ꝛ sua ꝓ dn̄o suo teneant exponere. Non tenet inquā nisi fuerit in
culpa negligenter defendendo eos.

C Adhuc de eodem. C. LXXIIII.

Uid de illis que rapiūtur in ecclesiis: aut
de bonis clericorū aut eccle
siarum que sunt in terra illius contra quē iuste geritur
bellū. nunqd qui rapiunt ea tenentur ad restitutionem.
Credo q; sic. nisi auctoritate prelati ecclesiastici hoc fiat quid de il
lis q̄ cōfugiūt ad ecclesias imminētib⁹ hostibus: ꝛ ibi capiunt ab eis.
nunqd capientes debent eos dimittere liberos. Credo q; sic. nisi in
castellauerint ecclesiā. aut inde impugnauerint hostes. In hoc enim
casu cū ꝛ ipsi violant immunitatē ecclesie impugnādo nō debēt gau
dere immunitate ecclesie. Idem credo si reponāt ibi victualia sua de
quib⁹ sustentant in pugnatiōe hostium. s. q; si rapiant ab aduersa
rio iuste bellantib⁹. nō tenent ad restitutionē. ꝛ forte etiā nō peccāt
rapiēdo. Quid de illis qui incendunt ecclesias in bello iusto. nunqd
tenent de damno dato. Rn̄deo si non sunt incastellate ꝛ hoc fiet ex
ꝓposito. tenent. Si aūt sunt incastellate. tamē nō ꝓposita incendūtur.
sed casu. dum illi iuste bellantes prestant operam rei licite dum
incendunt machinas hostium aut castrum aut villam quam alias
non possunt expugnare cōmode. credo q; non tenentur.

C Utrū dn̄i sup dānis hoibus suis illatis
possint componere. C. LXXV.

Uid si cōponant nobiles sup guerra sua nūquid
possunt cōponere vel trāsire super dānis da
tis hoibus suis nulla facta restitutiōe hominib⁹ eorum
dānificatis. Respondeo si cōpositio fiat de cōsensu dā
nificatorū. standū est illi. alias nō credo q; ille q̄ fuit in culpa iniuste
mouēdo bellū ꝓ sua cōpositionē possit preiudicare hominibus suis
quin ipse de ꝓprio teneat eis satisfacere de damnis suis nisi in cul
pa pari fuerint cū eo vt dictū ē. in quo casu credo q; ꝛ si nō iure fo
ri cōtētiosi teneat eis in aliquo. ꝓ eo q; participauerūt ei in crimine
saltem in foro tn̄ penitentiali tenet si ad psuasionē suā hoc fecerint
alias nō facturi. Qui aut habuit iustū bellū componere non debet
cū aduersario in preiudiciū hominū suorū. Sed vel ipse debet eis red
dere damna illata illis. vel procurare q; ab aduersario reddant hoc
tamē intelligo de damnis illis que passi sunt in incendiis ꝛ rapinis
rerum suarum. De expensis autē quas fecerunt veniendo ad exerci
tus vel morando ibi satis consueuerunt principes componē vel dis
simulare auctoritate propria quod ꝛ de prefatis dānis concordi pos
sunt. si ex causa ꝓbabili viderint principes ea potius esse remissa q̄
carere commodo pacis ꝛ incurrere bellorum pericula. ꝛ cum in hoc
casu principes gerant vtiliter negocium subditorum taliter compo
nendo tenentur subditi ratum habere. Sed tn̄ ab initio contrar
dicant ne fiat compositio nisi refusis sibi damnis si ex iusta causa
videant expedire possunt a bellando desistere. quādo forte non
possint illata damna quitare. sicut. n. auctoritas mouendi bellum
penes solos principes ē. ita ꝛ auctoritas desistēdi ꝛ arma deponēdi.

C De Sociis raptorum. C. LXXVI.

X sūma de ca. Qui sequunt raptores ad predā
capiendā qui inducūt ipsos erraniros
ad rapiendū cōsilio. adulatione vel detractione. vel simi
li. si sciūt vel credūt illos sic cū fecisse rapinā quā aliter
nō essent facturi. tenet quilibet talis in solidū. Aliter vō tenent de
his que inde habuerint vel expenderint ꝛ etiā de omni damno quod
ipsi vel aliqui de familia sua fecerint directe vel occasionaliter. ꝛ qd̄
de his dixi qui tenent in solidū intelligas multo fortius de his qui
defendunt ipsos in errore suo. ꝛ recipiunt eos in castris suis. ꝛ de il
lis quorū nomine fit rapina. si ipsi primo mandauerūt vel postea ra
tum habuerint. Frater Wilhelmus. Intelligas s. q; tenent in so
lidum. quādo propter hmōi defensionē vel receptionē impediun
tur damnificati recuperare dāna. Ex summa de casib⁹. Sed quid
si principalis vel etiā vnus eorū qui tenent insolidum satisfecerit de
toto damno dato. nunqd alii liberant vtiq; quo ad ipsum damnū
vel interesse q: bona fides non patit vt his idē exigatur. Frater
Wilhelmus. Nō autē liberant quo ad penā. Interesse aūt cōpre
hendit ꝛ expensas ꝛ incōmoda q̄ incurrit quis occasione damni si
bi illati. Ex sum de ca. Item nunqd ille cui satisfactū est tenent ce
dere satisfacienti actionē sibi competentē cōtra alios. Credo q; pōt
ꝛ debet q̄tū ad iudiciū anime. nō vt ab vno petat in solidū. excepto
principali. sed pro partib⁹ petat a singulis sed non tenet quo ad iu
dicium cōtentiosum: q: qua fronte pōt petere cessionē qui ex contu
macia punitur. Sed licet q̄tum ad deū de magna equitate dicam
eos taliter liberari dummodo de peccato recte conuertant ꝛ penite
ant. potest tn̄ ab eis exigi pena quadrupla: vnde zacheus. si quē de
fraudaui reddo quadruplū: ꝛ pena vnius non liberat aliū. vnde con
sulerem q; ad cautelam quilibet etiā post satisfactionē damni pete
ret humiliter remissionē de pena. maxime cū illa detur pro iniuria.
Frater Wilhelmus. Bonū est sed non tenet q: pene hmōi non
debent nisi dem̄ cū sunt adiudicate petat siquidē de pena si vel ad
minus penā soluere nolit credo q; tenet ꝓ se vel per aliū expresso vel
suppresso nomine psone sm̄ q; qualitas negocii exposcit. Ex sum
ma de casib⁹. Itē quid si plures fuerint raptores quasi pares quorū
nullus iuuaret aliū. Credo q; si vadūt insimul quasi sint vnus exer
citus quilibet teneatur insolidum: quia in tali casu quilibet iuuat
alios ꝛ facit eos quos iuuat fortiores. Isti enim possunt dici squa
me se se prementes ꝛ omnes sunt coopeatores: quare quilibet tene
tur pro eo quod fecit vel forte in vtroq; casu posset tolerari. q; quili
bet satisfaceret de his que habuit: ꝛ si induceret alios pro posse ad
satisfaciendum. Sed primum dictum est tutius. Frater Wilhel
mus. Quod igitur dicit teneatur insolidum. Intelligo quando vn⁹
sine aliis non auderet vel non posset damnum inferre. als quilibet
tenetur tantū pro parte damni quā intulit. vbi autē dicit in vtroq;
casu. vel magis est hec benignitas: vel intelligendum est quo ad pri
mum casum: quādo vnus ꝛ sine alterius adiutorio vel societate de
disset damnū alioquin ex eadem equitate esset dicendū in eo casu
cum exercitus aliquis qui subest vni domino facit rapinā. s. q; qui
libet de illo exercitu excepto principali domino teneretur tn̄ pro il
la portione damni quā intulisset. certū est. n. q; dominus qui actor
est principalis insolidum tenetur. Ex sūma de casibus. Illi autem
qui nec adiuuant nec in aliquo consentiunt: sed datur eis aliquid ꝛ
accipiunt ad quod ꝛ prestare tenentur ad restitutionem.

C De his qui viuunt ex rapto. C. LXXVII.

Ui vero inde cōmedunt vel bibunt: vel in vsus ne
cessarios expēdunt: vt vxor vel ceteri familiares
tenent de omnib⁹ q̄ sic expēdūt. Nisi in casu. s. cū agāt
causam spoliatorū monēdo ꝛ inducēdo ꝓ posse ipsum
raptorē ad restitutionē faciendā tunc. n. non tenentur. Nā qui alie
nus negocium gerit vtiliter etiam ignorantis ꝛ absentis licite reci
pit expēsas. ꝛ hoc siue secuta fuerit vtilitas siue non. Unde satis vi
detur per hoc q; fratres ꝑdicatores qui eunt ad raptores vt eos in
ducant ad penitentiā ꝛ restitutionē faciendā excusant si comedant
apud illos maxime si cōmode non possunt apud alios inuenire. ꝛ
hoc intelligas cū moderamine videlicet si habeatur spes probabili
ter de correctione illius. Item si propter eorū expensas ipsi raptori
non subtrahat facultas restituendi vel in toto vel in magna parte.
Extra. v. de sente. excō. Grego. ix. Predicatores qui penes excōi
catos vel alios alienarum rerū detentores in predicationib⁹ ꝛ con
fessionibus qsi gerunt causā illorū ad qs res ipse spectare noscunt
elemosynas licite pīt ab illis accipe. pīcum si als nō valeāt in illo

loco sustentationem habere. Frater Uuilhelmus. Intellige ergo q non tenentur de his que fame comederunt pro tempore quo circa [illegible] laborauerunt. Nō enī credo q vxor et familia possit viuere de raptis p totū annū p vna admonitiōe vel duab⁹. Ex summa de ca. Quid ergo faciet vxor vel familia si nec habetur spes de conuersiōe illius vel videt virū vergere ad inopiam et quasi [illegible] de nō soluēdo. Ad hoc dicat q si ibi sunt aliqua de iusto de illis separatis pōt expēdere. Si vō totū de rapina nullo mō comedat. S[illegible] victū querat vel ab amicis et consanguineis suis. vel laborādo manibus suis vel alio quocūq mō honesto. Dicit tñ frater Uuilhel. nō reputato quātū ad hoc inhonestū modū querere elemosynas ho[illegible] Et intellige q dicit vt nō comedat de ipa re rapta in specie. vt de oue rapta vel boue vel fetu eius etiā nato vel cōcepto apud raptorē nisi sit casus extreme necessitatis cū proposito tñ restituēdi. vel faciet sm q dicet infra in illo ver [illegible] faciet. Ex summa de casibus. Idē dico si ibi sūt aliqua de iusto [illegible] mixta q nō pñt discerni [illegible] possint discerni maritus iniquitate plenus non permittit eā comedere nisi de raptis. Frater. Uuilh. In primo casu. s. qñ mixta sunt: credo q pōt licite comedere et bibere. necessaria recipere: si maritus soluēdo sit dū tñ in mēte habeat viuere de licite acq̄sitis. Si aūt nō est soluēdo q̄ quicq̄d hz nō sufficeret ad satisfactionē. idē dicēdū qd in precedēti casu: qñ nihil est ibi nisi rapina. pōt enī recuperare dotē etiā cōstāte matrimonio qñ vir vergit ad inopiā. q̄ salua dz esse muli[illegible] semper dos sua quicq̄d maritus deliquerit. Ex sum. de ca. Quid ergo faciet si nihil inuenit vnq̄d moriet fame nō [illegible] subest ei triplex auxiliū. Unū si pōt habere de dote vel sponsalitio. Scōm vt denūciet talib⁹ q pñt pdesse et nō obesse. et si necesse et pbari pōt. epo: vt ipe cōpellat eū eā pascere de iusto. vel tradat ei spōsalitiū vel partē: vel cōmittat alicui psone honeste q de honesto lucro puideat ei. Tertiū q̄ si aliud nō posset etiā de rapina et de aliis vndecūq posset viuere q̄ necessitas nō hz legē. verūtñ doleat in animo. et pponat firmiter q cito poterit q̄cq̄d inde expendit restituere. In omni tñ ca[illegible] vel vxor debitū viro reddere: et econuerso nisi subsit aliud impedimentū.

De his q emūt a raptorib⁹. C. LXXVIII.

Circa illos autem qui emerunt [illegible] Quoniam autem sciebant rapinam esse aut credebāt probabiliter aut credebāt de iusto esse [illegible] de hoc nihil cogitabāt. In primo [illegible] duobus casib⁹ sub distingue q̄ aut emit quis mala fide id est cupiditate acquirendi. [illegible] bona fide id est voluntate restituendi quasi gerens vel rei negocium illius cui fuerat ablata res quam ipse videbat. In primo casu tenetur indistincte ad restitutionem: nec liberatur vēdendo vel alias alienādo rem alteri: vel etiam si res pereat morte vel alio casu: vel si sibi auferatur. q̄ fur semper est in mora restituendi. Unde nec precium qd dedit poterit repetere ab illo cuius res est nec expēsas [illegible] quas ibi fecit: et omnē vtilitatē quā ex illa re habuit tenetur restituere. Si restituat etiā rem deteriorē q̄ ad ipsum peruenit: non liberatur. et si aliquo tēpore medio fuit melior res q̄ fuerat tēpore emptionis siue cū postea vendidit alteri eius quod plurimum fuit erit estimatio facienda. et quod dixi de primo emptore. intelligo de secundo et millesimo si per tot manus transierit res taliter cum mala fide. Frater Uuilhelmus scilicet q semper tenetur ad rei restitutionē quocūq modo perierit et ad maiorē estimationem totius tēporis medii. Ex summa de ca. Quid si principalis raptor restituat plene rei estimationē cū toto interesse. nūquid ceteri qui emerunt vel dono acceperunt liberantur. Satis credo q sic quātū ad restitutionē faciendam domino rei tamen credo dicendū de sano et puro consilio: q quicquid inde ex lucro habuerint siue totū si fuerit sibi res gratis data siue qd superest deducto precio dato pro ea re si fuit res empta debet cū cōsilio ecclesie erogare in vsus pauperū et agat penitentiā quilibet talis de furto. Frater Uuilhelmus. [illegible] erogare consilii [illegible] necessitas q̄ si plene satisfactū est domino de re sua licite potest res illa remanere penes possidentē nec intelligatur iam ex praua causa. sed ex voluntate domini possidere.

Adhuc de eodem. C. LXXIX.

Ex summa de casibus. Item satisfaciens nunquid poterit sibi consulere de precio soluto aduersus venditorem non nisi quando emit expresse [illegible] certe sibi caueri. Obstat enim ei turpitudo sua. Si vero emit aliquis bona fide sicut dictum est potest a [illegible] precio repetere illud quod dedit pro ipsa re et etiam nunquid expendit postea ad cōseruationem [illegible] Nisi forte cū re [illegible] aliqua lucrabatur vnde posset facere dictas expensas et [illegible] quicquid sibi accessit ex re et per se illo mercedis. fructus vel simile: tenetur restituere. quicquid vero [illegible]

hi abest et precium moderate expensis potest repetere vel [illegible] et [illegible] re sibi aduenit vsq ad [illegible] compensare [illegible] q̄ gessit vtiliter negocium [illegible] Si [illegible] inquirit diligenter et nō potest [illegible] hoc [illegible] q quicquid illa valet vltra id quod isti debetur cū auctoritate [illegible] sic erogetur in pias causas p anima illius cuius res fuit [illegible] hoc fiat publice et cautē omnis suspicio. et sic credo q [illegible] q̄ etiā in hoc gessit vtiliter negociū illi⁹. In his aūt videlicet si sciebant vel credebant de iusto esse qd emebāt vel forte habebāt [illegible] indifferentē et nihil sup hoc cogitantes excusant. sed diuersimode. Nā qui sciebāt vel pbabiliter credebāt esse de iusto simpliciter [illegible] tenent in aliquo. Qui vō tenere credebāt vel ignorabant ignorantia q dicit crassa et supina. vel ppē fatuā simplicitatē nihil sup hoc cogitabāt: tenentur ad restitutionē. Frater Uuilhelmus. Ignorantia crassa et supina. hoc dicit ad differentiam probabilis [illegible] fat et dicit per metaphoram hominis crassi et supini qui non videt etiam ea que ad pedes sunt vel prope.

De his qui emunt rem bello acquisitā. C. LXXX.

Ex summa de ca. Ad hoc aūt vt scias plenius [illegible] diuersitatē. distingue cū augustino [illegible] radicē. s. in ipso raptore a quo isti emerūt q̄ aut [illegible] dñs aut subditus. In primo casu tene qd dixi supra [illegible] principib⁹ et militib⁹ ad inuicē guerras habentib⁹. In scdo vō [illegible] distingue. q̄ cū subditus mouet bellū p dño sibi mandāte aut [illegible] bellū iustū aut scit iniustū aut dubitat. In primo casu nō tenet ad restitutionē eoz que accepit ab hostib⁹ nisi contra edictū dñi [illegible] cat nisi habeat corruptā intentionē. In scdo tenet q̄ plus debet [illegible] mere deū q̄ hominē. In tertio non tenet excusat [illegible] ppē boni [illegible] dientie licet forte peccet dñs contra deū et male pcipiendo. Frater Uuil. Nunq̄d similiter excusant amici et cognati mouētis bellū [illegible] non sunt eius subditi. et milites et seruiētes stipēdiarii extranei [illegible] dāt iustū esse bellū. Credo q nō: q̄ nō excusat eos bonū obediētie [illegible] subditos: nec debent se cōmittere discrimini in dubio et [illegible] aliquem in preiudiciū alterius q̄ sicut dicit Ambro. Si nō potest [illegible] cui subueniri quin grauetur alter. melius est neutrū iuuari q̄ alterū grauari. Nec est simile de aduocato qui excusat bona fide [illegible] credit iustā esse causam quā fouet. licet in veritate sit iniusta: q̄ ibi est iudex superior qui causam examinat et iudicat de allegatis. In bello vō fiunt in guerra virib⁹ corporalib⁹ negocium [illegible] rationes diiudicatur. Ex summa de casib⁹. Sic ergo procede [illegible] ea emptorem quia si scit venditorem iuste et ex iusto bello habuisse licite potest emere nec tenetur ad restitutiōez. Qui vō nesciebat [illegible] ex iusto bello [illegible] credebat pbabilr. Nā oēs [illegible] admirus [illegible] ita credebāt prout sibi emptori videbat [illegible] tenetur durante sibi hoc bona fide. Sed si postea sciat rem esse de rapina debet restituere. Frater Uuilhelm⁹. Debet restituere [illegible] fructus extantes. de consumptis enim durante bona fide nō tenet.

De heredibus raptorum. C. LXXXI.

Ex summa de casibus. De heredibus autem raptorū licet sm leges aliter distinguatur dico iure canonico eos teneri ad omnia debita defunctorum in quorum locum succedunt. Frater Uuilhelmus. Secundum leges autem distinguitur q heredes [illegible] tenentur de maleficio testatoris nisi in q̄ntum ad eos peruenerit [illegible] nisi lis fuerit contestata cum defuncto. Ex summa de casibus. [illegible] autem circa heredes materia latior habeatur. Nota q quilibet heres siue filii siue extranei defuncti vtrū raptoris vel alteri⁹ [illegible] tur iure canonico ad omnino defuncti persoluenda siue fuerint ex contractu vel quasi. siue ex maleficio vel quasi siue peruenerint [illegible] illa pro qua debitum fuit contractum ad eum siue non. siue lis fuerit contestata cum defuncto siue non. Quid si non sufficit hereditas ad debita persoluenda. Uidetur q si non fecit inuentarium [illegible] minus teneatur ad omnia. Si vero fecit tunc non teneatur nisi in quantum hereditas sufficit. Frater Uuilhelmus. Inuentarium scriptura est quam debet heres sm leges inchoare infra triginta [illegible] es a morte testatoris vel postq̄ scit se esse heredem institutum. [illegible] scribere ibi omnes res defuncti sub testibus et debet illam perficere infra quinquaginta dies vel infra annum si remote sunt res [illegible] non tenebitur creditoribus vltra id qd inuentum fuerit in hereditate. Alias si non fecerit inuentarium tenebitur in solidum. [illegible] Raimundus. Et ego credo q in iudicio anime non teneatur [illegible] tum sufficit hereditas. Distinguo tamen inter debita et legata [illegible] debita. quia debita tenetur persoluere absq detractione [illegible] si necesse est. quantum potest sufficere hereditas. De legatis [illegible]

..potest detrahere suam legitimam. si tot sunt quot illis solutis non remaneret sibi legitima. Nā in legitima pater nō potuit grauare filiū. Uuilhelmus rod. Duplex est legitima. s. vna q̄ debef liberis que appellaf debitū bonorū subsidiū. que est medietas vel triēs. Alia que debef p legē falcidiā etiā extraneo heredi instituto. ꝛ est quarta pars quā deducit ꝛ sibi retinet institutus de legatis ꝛ quibusdā aliis rebus: quādo supra dodrantē est aliqd relictū in legatis ꝛ debef ei iure institutionis. In tertia trebellianica etiā debef ei q̄ heres istitutus rogaf restituere alii hereditatē. qd ergo hic dicif de detractiōe legitime intelligēdū est de qualibet istarū legitimarū. licz doctores quidā qd tn̄ nō credo esse verū q̄ filius debet semp habere saluā suā legitimā ꝛ sine aliorū onere: ꝛ quod deducit eā etiā de debitis. Raimundus. de legitima filiorū. nota versus. Quatuor aut infra dant natis iura trientē. Semissez vero dant natis. v. vel vltra. Arbitrium sequif substantia cetera patris. Uuilhelmus rod. Licet aūt fm̄ leges tales dz esse legitima filiorū: sicut dictū est. s. tertia pars vel medietas. tn̄ fm̄ cōsuetudinē gallicani regni que ibidez pro iure habet̄ ... vbi non est ius scriptū. alio mō limitaf hec legitima. ꝛ etiā in eodē regno obtinet q̄ pater vel mater nō pōt dare extraneis vltra quintā partē hereditatis sue q̄ ɔsistit in mobilib⁹. nec in testamēto. nec causa mortis nec inter viuos. Alibi nō pōt vltra tertiā. s. tertiā pōt dare ꝛ legare inter viuos ꝛ causa mortis. de mobilib⁹ etiā diuerse sunt ɔsuetudines quib⁹ standū est cuilibet in loco suo. Itez nota q̄ fm̄ leges nō debef legitima iure nature cōsanguineis de linea trāsuersali. imo pōt totā hereditatē suā si liberos nō habeat aut patrē vel matrē extraneo dare ꝛ extraneū heredē istituere nec habebit frater eius querelā de inoffi. testamēto: nisi qui scripti sūt heredes īfames aut turpes ꝑsone vel male mente. Sed fm̄ ɔsuetudinē gallic. idem quo ad hoc obseruatur de collateralibus consanguineis qui ab intestato debent succedere quod obseruatur de filiis.

Adhuc de eodem. C. LXXXII.

Aimundus. Ex premissis pōt colligere q̄ si creditores vel legatarii simul veniāt ad heredē: primo est creditorib⁹ satisfaciēdū. q̄ si veniāt separati liberaf heres soluēdo p ordinē cuilibet venienti. dū tn̄ nil faciat in dolo vel fraude. Uerūtamē si legatarii preuenerit creditores: ꝛ acceperint. vel posteriores creditores prioribus ꝛ potiores preuenerit creditores postmodū venientes nō debēt inquietare heredē: nisi remanserit ei de hereditate vnde posset eis adhuc satisfacere. Sz habēt tāq̄ potiores ius saluū saluū ɔtra legatarios q̄ primo acceperāt. Similr̄ ꝛ anteriores creditores cōtra posteriores q̄ primo acceperāt. Uuilhelmus rod. Creditores sunt qb⁹ testator aliqd dare tenebaf ex quocūq̄ ɔtractu: ꝛ fm̄ canones qb⁹ tenebaf ex maleficio. Legatarii vero sunt qb⁹ ex mera volūtate aliqd relinquif in testimonio. Raimūdus. Hic etiā nota q̄ heres pōt deducere ante oīa oēs expēsas quas fecit in necessarias causas hereditatis siue in funere siue in testamēto vel inuētarii ɔfectiōe vel simili ꝛ breuiter sicut debitis totā hereditatē exhaurientib⁹ a lucro dz esse immunis ita ꝛ a grauamine. Itē nota q̄ lz obligatio testatoris trāseat ad heredē: non tn̄ peculii priui vel etiā qolibet aliud qd ex sua vi vel forma nō posset excedere singularē ꝑsonā. Itē q̄ si plures sūt heredes: nunqd quilibet tenef in solidū creditorib⁹ p hereditaria portione. Et ideo regulariter tenef qlibet heres p parte hereditaria. Sz excipiunt̄ quedā casus. Primus est si aliqd indiuiduū est in obligatione: tūc eni quilibet tenef in solidū. Secundus si res q̄ debet restitui ab vno in solidū possideat. Tertius in alimētis legatis q̄ pro volunte defuncti vel iudicis vel ab vno in solidū vel a pluribus p partibus designatis petunf. Quartus si testator ab vno heredū legauerit creditori hereditaria cōpētāndi ... tūc eni heres ille vsq̄ ad quātitatē legati onus debiti illius sustinebit. Quintus in expēsa funeris ... q̄ nō tn̄ astringit heredes p hereditariis portionib⁹: sz etiā ... p portiōe que peruenit ad ipm de dote vxoris sue reputa ad eiz ... ꝛ in hereditate sunt ex ipse vir tenef pro tertia parte: ꝛ heredes pro duabus partib⁹. Itē quid si heres est pupillus. nunqd potest differri soluto debitori patietis pupillaris etatis. dico q̄ nō. vnde cum te tutorem propone quemadmodū a pupillis creditoribus satisfieri debet.

De his q̄ res alienas ꝑscribūt vel vsucapiūt. C. LXXXIII.

Aimundus. Prescriptio vel vsucapio est acquisitio dominii vtilis vel directi p ɔtinuatioē possessionis tpis lege diffiniti. Differūt tn̄ q̄ prescriptio ꝓpe in immobilib⁹. vsucapio in mobilibus locum habet. res etiā incorporales vt seruitutes actiōes ꝛ similia acquiruntur prescriptione. Item vsucapio complectur termino prescriptio non vt infra. Possunt autem prescribi generaliter omnes res omne ius ꝛ omnis actio. Sed excipiunf quedam vt ecclesie. In criminib⁹ nullo tempe prescribif. sed potius ex diuturnitate tpis augetur. Itē non prescribif cōtra obedientiam visitationē ꝛ procurationū que debef rōne visitationis. Item ecclesie ꝛ cetera sacra vel religiosa nec nō ꝛ decime primitie ꝛ oblatiōes nullo iure possunt a laicis possideri vel prescribi. Itē non pōt ꝑscribi limes vel qd adheret limiti episcopatuū vel prochiarū: ne termini eoz cōfundantur limites tamen prediorz potest prescribi. Item nec liber homo possessus p seruo potest prescribi. Item publice functiones: id est possessiones agrorū nō prescribunf a colono. Species prescriptionis omissis aliis sunt due. Alia est eni longi tempis vt decem annorū inter presentes vel. xx. inter absentes. Alia longissimi vt triginta vel q̄dragīta annorz ꝛ hoc cōtra laicos vel priuatas ꝑsonas. Contra ecclesias vero oēs est necessaria prescriptio. xl. annorz. siue priuata persona ꝑscribaf ɔ ecclesiam. siue vna ecclesia cōtra aliā. Excipif ecclesia romana cōtra quā nō prescribif nisi spatio centum annorz. Exigunf ad prescriptionem cōplendā iiii. s. cōtinuatio possessionis bona fides. iustus titulus. ꝛ q̄ res nō sit viciosa. Cōtinuatio possessionis vt toto tpe ꝑscriptiōis sine interruptiōe sit possessa. Bona fides cōtinua similiter p totū tps ꝑscriptionis. s. vt recipiens credat tradētem esse dnm: vel habere ius alienādi: nec videf sufficere bona fides emptoris ꝛ cōtinua nisi ꝛ venditor sit bone fidei ꝛ verus dn̄s sciat sibi rem cōpetere. aut alienatam esse. aut vt sponsali. lar. Item iuris ignorātia nō facit aliquez bone fidei. Si aūt iste possidens ignorat titulum: vel dubitat vtrum ipse vel antecessores sui habuerint pōt formari sibi in cōsciētia talem q̄ credat domino placere ex quo videt ꝛ non cōtradicit cū posset. Item potest ex alio si ab antecessoribus suis incepit prescriptio. ꝑsumere debet ꝛ credere q̄ illi habuerunt titulū maxime si fuerint viri honesti: sufficit. n. habere titulum verū vel presumptū. Res dicif viciosa si est furtiua vel vi possessa quam non soluz fur vel raptor sed nec vllus alius q̄uis ab eis emerit vel bona fide acceperit: prescribere vel vsucapere potest.

De Interruptione ꝛ cursu ꝑscriptionū. C. LXXXIIII.

Interrūpitur aūt ꝑscriptio duob⁹ modis. s. ciuiliter ꝛ nālit. Ciuiliter tribus modis in iudicio. s. p libellū principi oblatū. ꝛ h' tn̄ valet in ānualib⁹ actionib⁹ que p hoc ꝑpetuanf. Itez p querelā iudici factā ꝛ secutā rei cōuētionē hoc valet in oībus actionibus. Itē p litē ɔtest. ꝛ hoc in oībus valet. Idez p oīa in quasi lit. cōtestatione. vt p denunciationē factā colono in iudiciū vocato. extra vt lite ɔtest. quū ad si. Extra iudiciū vo interrūpif ciuiliter duobus modis. s. p solutionē vsurarū. Itē p scdā cautionē factā a debitore. Itē p ꝓtestationē cū nō pōt pcedere aliqua cā impedit⁹. Itē per denunciationē factā colono. Itē p synodalē ꝓclamationē. Nāliter sz interrūpit⁹ ꝑscriptio p occupationē aque: ꝛ p violētā deiectionē. vl' etiā si res sit furto sublata. Itē si habuit aliū deserēdi possessionē vel aliquo alio mō amisit. Itē nota q̄ quedā tpa sunt in quibus nec currit ꝑscriptio nec interrūpif sed quiescit siue dormit. ꝛ h' in septē casib⁹. Primus tpe patrati male alienātis. Secūdus tpe vacationis ecclesie. Tertius q̄diu prelatus est hereticus. Quartus tpe scismatis. Quintus tpe excōicatiōis qd intelligo si nō sit negligēs in absolutione petenda. Sextus tpe etatis pupillar'. Septimus generalis in tpe quo quis iusta cā impeditus nō pōt agere. Il' ad etiā nota q̄ ꝑscriptio nō incipit currere in actiōe reali vel ꝑsonali: nisi ex quo qs agere pōt iure nō īpediēte. vn̄ filiofamil. nō currit ꝑscriptio in reb⁹ aduēticiis nisi ex quo liberatus fuerit a pria ptāte nec mulieri currit in dote nisi soluto matrimōio vel marito vergēte ad inopiam: nec creditori nisi ei existēte debiti ɔditione vel adueniente die.

De Mala vel bona fide prescribentiū. C. LXXXV.

Jctuz est q̄ in prescriptione necessaria est cōtinuatio possef bona fides. Nūqd ḡ abrogate sunt oēs leges que admittūt prescriptionē triginta annorz cū mala fide: vnq̄ nā expsse dicit hic cōstitutio. Inno. Nec mireris q̄ ecclia iura ꝛ alia secularia pōt trahere inducere ad forū suū. s. ratione peccati cuius iudiciū ꝛ correctio fm̄ aliam ad ipsas ptinet. Item pone q̄ est ɔpleta prescriptio cū bona fide cōtinua et iusto titulo ꝛ aliis circūstātiis supra positis. postea incipit habere possessor ɔsciam rei aliene nunqd tenef restituere rem videtur q̄ sic q̄ dicif in legenō decipi eos non primi. Itē Augu. Bone fidei possessor rectissime dicif q̄diu se possidere ignorat alienū. Cum vo scierit nec ab aliena possessiōe recesserit tūc male fidei ꝑhibetur: tūc iuste iniust⁹ vocabif. Itē Alex. Nulla āuq̄ dierū possessio omnino iure iuuat aliquē male fidei possessorē nisi resipuerit postq̄

resposuerit postq̃ nouerit se alienũ possidẽ. Contra. Possidet iste au ctoritate iuris ergo nõ alienũ s; suũ. Ange. Hoc certe alienũ nõ est qđ iure possidet. Itẽ papa ⁊ imperator quib⁹ a deo cõmissuz est re gimẽ ⁊ dispositio mũdi statuerũt hoc ex causa vtili ⁊ honesta. Cau se enĩ fuit triplex. vna. s. bona fides possidẽtis. Scḋa odiũ negligen tie petere suã rẽ. Tertia ne dominia rerũ essent incerta ⁊ cõfusa. ⁊ in de possent seq̃ multa mala. Ãl d b theologi fere oẽs dicũt q teneat re stituere. Oẽs fere doctores iuris dicũt q nõ ⁊ iura q̃ vident̃ ɔtradi cere intelligũt ante cõpletã p̃scriptionẽ. Alanus distinguit. vtrũ pos sessor habuit rẽ ex causa lucratiua et tũc teneat. an ex causa non lu cratiua et tũc nõ teneat. Mihi videt̃ aliter distinguendũ. q: aut iste post cõpletã p̃scriptionẽ h; cõsciẽtiã remordẽtẽ aut nõ. In primo casu dicã ei p̃cise q restituat rẽ. q: q̃ facit ɔtra ɔsciẽtiã eciã erro neã edificat ad gehẽnã. In secũdo casu si dicat q credat se iuste pos sidere iuris auctoritate. nec h; cõsciẽtiã sup hoc remordẽtẽ. vel eciã si habuit aliquo tpe post cõpletã p̃scriptionẽ cõsilio peritoz depo suit oẽm scrupulositatẽ cõsciẽtie tũc cõsulerẽ ei vt restitueret saltẽ ꝓpter ambiguũ duplicitatis ⁊ q: vix poterit ɔcurrere oĩa q̃ exigũ tur ad p̃scriptionẽ. nõ audeo eciã p̃cise diffinire eũ teneri vel esse ꝓpter hoc in statu dãnandoz. p̃sertim cũ sic videat̃ seruari p vni uersum orbẽ. quocũq: se diffundit ecclesia. Guilhelmus. Hoc vo rum credo iure enĩ humano distincte sunt possessiones reꝝ ⁊ res ap propriate. vnde cũ ius possit facere vt qđ meũ fuit tuũ fit p p̃scrip tionẽ debitã. dñium rei trãsfert de psona ad psonã. vnde q̃ bona fide p̃scripsit aliq̃d si cõpleta iã p̃scriptiõe incipiat habere cõsciẽ tiã q illud fuit alienũ. nõ aliqñ d; iã habere ɔsciẽtiã q illud modo sit alienũ. erronea enĩ esset cõsciẽtia quã tñ si deponere nõ põt non superest aliud cõsiliũ. nisi q eã restituat. Itẽ qđ cõsiliũ dabit̃ ei q̃ an te cõpletã p̃scriptionẽ perpetuũ illũ a quo emit nõ fuisse dñm nec ha buisse ius vẽdẽdi. nunq̃d amittet ⁊ rẽ ⁊ p̃ciũ. Ad hoc dicas vel de nũciet dño vt petat ab eo rẽ in iudicio. vel supponat aliquã personã que petat noĩe dñi ⁊ ita p sñiam euincat̃ ab eo res. Prius tñ q̃ sit cause cõclusum denũciet hoc vẽditori. s. q res euincat̃ ab eo. ⁊ postea siue fuerit absens contumaciter tempore sententie promulgate siue per iniuriam sententia lata fuerit potuit repetere preciũ a vendi tore aliter non posset.

De Iniquis iudicibus. C. LXXXVI.

Iudices aliqñ ferũt iniquã sñiam dolo malo siue timore siue cupiditate siue odio siue amore hoc fiat tenent̃ p̃cise ad omne interesse illi q̃ ex tali sñia lesus est nisi forte possent inducere illũ pro quo tulerũt sñiam ad plenariã restitutionẽ faciẽdã ei. Itẽ scḋm leges multas alias penas debet sustinere debet eciã ei preter restitutionẽ impoñi penitẽtia tanq̃ p grauissimo crimine. Cũ autẽ p imprudẽ tiã. tenet̃ scḋm leges leso inquãtũ bonũ ⁊ equũ videbit̃ religioni iudi cũ. in iudicio tñ aĩe credo idẽ qđ in primo casu. s. q teneatur ad restitutionẽ. In culpa enĩ fuit cũ sciuit vel scire debuit se insuffi ciẽtẽ ⁊ tamẽ iudicare talẽ causaz p̃sumpsit. ⁊ idẽ si erat sufficiẽs quo ad sciẽtiam si voluisset libros reuoluere ⁊ studere. Sed quia fuit negligens ⁊ noluit studere quem debuit condemnare absoluit vel econuerso. Mitius tamen est agendum cum illo q̃; cum illo q̃ dolo fecit. Quid si accepit iudex pecuniã vt sententiaz ferret. Distin gue aut recepit pecuniam vt iudicaret ⁊ inique. aut vt bene iudica ret. aut simpliciter vt iudicaret in primo casu si tulit sententiã inique tenetur vt dictum est supra. in illo qui dolo malo. si pecuniam male accepit siue tulerit sententiam iniquam siue iustam siue nullam. te netur indistincte restituere non ei qui dedit cum turpiter dederit. sed ei in cuius iniuriam recepit. In aliis duobus casibus similiter tenetur restituere quia cum ex officio suo teneretur iudicare ⁊ bene iudicare ⁊ gratis turpiter accepit ⁊ crimen concussionis cõmisit. ⁊ idem dico si accepit pecuniam vt non iudicaret cum deberet iudica re vel vt non male iudicaret. Guilhelmus. Crimen concussionis est cum quis in officio constitutus extorquet aliquid per metum a subditis aut cum nõ vult facere ad quod tenetur nisi data sibi pecu nia. Sũt eciã aliq̃ officiales aut minores vltra sibi cõstituta stipẽdia ali q̃d extorquent. Unde Io. baptista dicit militibus. Estote contenti stipẽdiis vestris neminẽ cõcutiatis. Itẽ cũ ab accusãdo vel ab actione aliq̃s desi stit propter pecuniã. Raimundus. Sed iste q̃ sic accepit cui restiu tuet. dico q illi qui dedit si bona intentione dedit. s. vt iuste ⁊ quietẽ sibi conseruaret. Si vero dedit vt animũ iudicis sibi sub specie recti inclinaret ⁊ ita indirecte ac tacite intendebat ipsum corrumpere nõ illi. s. pauperibus. vel [illegible] in cuius iniuriam data fuerit iuxta arbi trium ecclesie restituenda est. Item quid si nullo modo voluit ferre sñiam iudex ⁊ ꝓpter hoc pauper aliq̃s vel alius amittit ius suũ. de

quo tenetur iudex ⁊ facit litem suam. id est debet restituere [illegible] mationẽ ei qui ꝓpter eius negligentiã lesus est. Nota q ordinarii iudices nõ debent petere expensas ei ꝓpter iusticiã tenent̃ [illegible] hñt dignitates ⁊ redditus assignatos ad hoc [illegible] Io. baptiste. Contenti estote stipendiis vestris. ibi glosat̃. [illegible] Angu. Nedum sumptus quent̃ p̃dõ grassat̃ moderata tñ [illegible] sponte oblata potest recipere. non credo q a litigantib⁹ debeat recipe etiam sponte oblata ꝓpter suspectionem vitandã. nisi cõsiderata circũstantiis quas dixi supra de simo [illegible]. Iudex vero [illegible] tus potest petere expẽsas moderatas ⁊ nihil vltra. nemo n. cogitur suis stipendiis militare. Satis eciã mihi videt̃ q si non est [illegible] ficiens potest aliquis petere nomine assessorum. dum tamen nullã partem inde recipiat nec faciat aliquid in fraudem.

De Officialib⁹ ⁊ his q̃ ɔdunt leges iniq̃s. C. LXXXVII.

Officiales aũt indistincte si dolo induxerunt iudicẽ ad male iudicãdũ: tenentur scḋm distinctionẽ quã recitãre supra de his qui sequunt̃ in precos. Si vero iudex p imprudẽtiaz assessoris male iudi cauerit excusatus iudex si vel simplex erat ⁊ habuit bonã ɔsci entiam. nec fuit in culpa eligendo talẽ assessorẽ q: bonus ⁊ suffici entẽ credebat̃. In maiori n. culpa fuit hic assessor ꝓpter elegit ꝓ pter sciam sed nõ sic in iudice multi n. illiterati ⁊ simplices hñt iu risdictionẽ ⁊ iuste ⁊ ideo p̃cise tenebitur assessor ei q̃ lesus est. Su aũt officiales q̃cunq: sint hñt certos redditus sibi assignatos nihi as aliq̃d a litigantib⁹ vel eciã aliis subditis extorquere vt supra eũ est de iudice ordinario. Sz si nõ hñt certũ stipẽdiũ sibi assigna tũ. dicit augu. q inferiores officiales vt sagi siue missi ⁊ similes ex torquẽt. nõ tñ p vim vel imoderatã improbitatẽ [illegible] õ reprehendunt. Si vero p imoderatã improbitatẽ. modicũ tñ obolũ vel denariũ more terre reprehẽdunt nõ tñ tenent̃ ad restitutionẽ ⁊ poterit inde facere elemosinã. Uerba aũt augustini sunt hec. Sũt q̃dã psone in ferioris loci. que ab vtraq: pte nõ insolenter accipiũt sicut [illegible] ab his extorta p imoderatã improbitatẽ repeti solẽt magisq: reprehen dimus qui talia inuisitata repetierint q̃ q̃ ea de more susceperint et faciliꝰ q̃ hoc mõ acq̃sierũt tanq̃ sua pauperib⁹ largiunt̃ q̃; ea q̃ [illegible] bus recepta sunt tanq̃ aliena restituant̃. Qui ɔdũt leges iniquas vel statuta ɔtra legẽ dei ⁊ ɔtra libertatẽ ecclesiasticã vt solent [illegible] re plerũq: principes ⁊ comites circa vsuras soluẽdas vel nõ repeten das corã iudice ecclesiastico ⁊ multa alia cõpellentia ipso iure nõ valẽt leges q: nulla lex põt valere ɔtra deum. Faciẽtes igit̃ ⁊ [illegible] tiẽtes mortaliter peccãt ⁊ heredes eoz nisi destruãt nulla ɔsuetudi ne obstante imo videt̃ q nisi admoniti tales leges vel statuta [illegible] seruant ipso iure sunt excõicati. Itẽ si aliq̃ dãnificati sunt occasiõe ha legis vel statuti tenent̃ ɔditores ⁊ eoz heredes ad restitutionẽ [illegible] cut dictũ est de pedagiis ⁊ questis supra. Et sicut iudex de iniq̃ sen tẽtia. Tenent̃ eciã i solidũ q̃ induxerint pncipẽ ad ɔdẽdũ tales leges. Itẽ oẽs obseruantes peccauerint mortaliter ⁊ tenent̃ ad restitutio nem eorum que talium legum occasione lucrati sunt.

De Aduocatis. C. LXXXVIII.

Circa aduocatos in iudicio anime quattuor principaliter ɔsiderãda. s. psona. causa [illegible] dus aduocãdi ⁊ salariũ. Persona vt nõ sit hereticus vl excõicatus vel paganus. Itẽ q nõ sit monachus vel re gularis tales n. peccant aduocãdo nisi pro monasterio de mãda to prelati sui hoc faciãt de postulando ex parte. Itẽ q nõ sit cler⁹ in sacris ordinib⁹ cõstitut⁹ vl eciã in minorib⁹ dũ tamẽ sit benefi ciatus vt alibi dictũ est plenius. Itẽ q nõ sit iudex vel assessor in cau sa illa in qua vult esse aduocatus q: duo officia in eadẽ causa ꝓhi bitus est exercere. Sunt eciã alie psone ꝓhibite quas habes supra sed iste p̃nominate specialr̃ ptinent ad iudiciũ anime. Cã ne [illegible] mat causam iniustam vel desperata. Modus vt non producat fal sa instrumenta. nec testes falsos vel corruptos vt mentiant̃. nec fal sas leges vel alias iuris vel facti probationes falsas inducat nec dila tiones nõ necessarias in grauamen partis querat. Itẽ q fideliter [illegible] q̃tũ iusticia patitur causam sui clientuli foueat nihil de cõtingen tibus omittendo. Itẽ nõ ꝓdicter vel dicẽdo [illegible] vel vociferãdo aduocet q: p hoc impedit̃ processus iustitie decentie prohibentur [illegible] tus iustitie fiendum. ⁊ salemon ɔtra tales dicit beni [illegible] Sala riũ. s. vt moderatũ petat siue ab initio cũ facit pactũ siue ex post facto. si ab initio nõ fuit determinatum quãtũ esset. Attẽdat aũt hoc mo deramẽ salarii circa q̃ttuor. Primũ quantitas cause. Scḋm labor aduocationis. Tertiũ facundia sua ⁊ honestas aduocantis. Quartũ cõsuetudo regionis. Iuxta istoꝝ quattuor consideratione vel magis vel minus potest ⁊ dz taxari. Caueat eciã ante oĩa aduocat⁹

recipiat emolumentũ siue salariũ cũ graui dãno litigatoris. Itẽ ex quo causa est incepta nullũ faciat pactũ cũ litigatore quẽ in pro priã recepit fidẽ. Hoc etiã intrepide teneas ꝙ adhibitis circũstãtiis superdictis licite põt ꝛ sine peccato aduocatus petere salariũ. Unde Aug. Nõ licet iudici vẽdere iustũ iudiciũ ꝛ si liceat aduocato vẽ dere iustũ patrocinium ꝛ iurisꝯsulto rectũ ꝯsiliũ. Dignus est enim operarius mercede sua. Qḋ autẽ dicit licet vẽdere rectũ ꝯsiliũ intelli ge quãdo laborat ibi voluẽdo libros ꝛ studendo ꝛ respiciendo acta vel decreta ꝛ disputãdo forte cũ aliis peritis. Alias vbi sine labore posset respõdere credo ꝙ nihil deberet recipe imo qḋ gratis acce pit a deo gratis debet dare. Itẽ ꝑ miserabilibus psonis que ꝑpter defectũ aduocati quẽ nõ possunt cõducere amittũt causas ꝛ grauã tur iniuste intelligo ꝙ teneant aduocare. ꝛ de sua sciẽtia elemosy nã dare adinstar medici. q̇ tenet gratis de medicina sua curã ꝛ con siliũ impẽdere paupi languido. Symachus papa. Nõ est grandis differentia vtrũ letũ inferas vel admittas. Mortẽ enim languenti bus ꝓbat infligere qui hãc cũ possit nõ excludit. tenet aũt aduoca tus ad restitutionẽ oium: que aliq̇ cõtra quos ꝑstabat patrociniũ ꝑpter ipsius preuaricatione iniuste amiserit. tenet etiã si excessit salariũ vnde nõ debuit extorquere. vł si vltra ꝙ̃ debuit habere. Alias si absq̃ fraude ꝛ dolo ipsius aliq̇ essent sibi sponte oblata a suo cliẽtulo: si accipiat nõ dico eũ teneri ad restitutionẽ. ꝛ idẽ dico ð iurisꝯsulto.

De Accusatoribus ꝛ testibus iniquis. C. LXXXIX.

Accusatores ꝛ denunciatores debẽt ꝑcedere ex charitate. s. vt accusati corrigant: ꝛ ceteri terreant: q2 siue plectẽdo siue igno scẽdo hoc solũ bene agit: vt vita hoium corrigat. Item vtiq̃ caueãt sibi ne publicẽt crimẽ nisi ꝓbatiões paratas habeant. alias enim nõ essent correctores sed ꝓditores. Possunt tñ dicere si est occultũ talib' psonis in secreto: q̇ possunt ꝓdesse ꝛ nõ obesse. ꝛ etiã si possint ꝓbare debẽt admonitionẽ charitatiuã ꝑmittere. Itẽ si aliquis accusator accepit pecuniã ad accusandũ crimen cõcussio nis cõmisit. ꝛ tenet ad restitutionẽ faciendã ei qui dedit si nõ turpi ter dederit alias ei in cuius iniuriã data sunt. detractores ꝛ infama tores dicunt qui vitã ꝛ bonos mores ꝑximorũ ꝛ prelatorũ nitunt corrũpere vel minuere: qḋ faciunt interdũ cũ fingendo ꝛ publicando crimen aliqḋ cõtra aliũ. vel etiã occultũ crimen alteri' ꝓdendo ꝛ manifestãdo. siue etiã hoc fiat verbis siue plãctis siue artificio sis siue cantilenis q̃ñq̃ nutibus ꝛ signis quãdoq̃ etiã scriptis que appellant libelli famosi: vt cũ aliq̇s scribit chartã in iniuriã ꝛ infa miã alteri'. ꝛ proiicit eã occulte in ecclesia vel plateis: vł domo vt ea inuenta ꝛ lecta ali' infamet. isti oẽs peccant mortalit: ꝛ deteriores sunt raptorib': q2 illi capiũt tẽporalẽ substantiã que extra nos est: isti famã ꝛ quantũ in eis est aiã q̇ intra nos est. Itaq̃ cõtra cõfecto res taliũ libellorũ ꝛ ꝯtra illos qui inueniũt ꝛ nõ statim cõburũt. sed dolose manifestãt pene grauissime sunt istitute tã s3 leges ꝙ̃ s3 ca nones. Tenent nihilominus ad restitutionẽ fame si forte ali' est ꝑpẽ hoc infamat': qḋ fiet hoc mõ vbi publice dixit verbũ vel cantilenã ꝑ se vel ꝑ aliũ vel etiã vbi ꝑiecit libellũ famosũ: necnõ ꝛ in aliis lo cis vbi itelligit illũ ꝯtra quẽ hec acta sũt infamatũ occasione sui di cti vel facti vel signi publice fitr recognoscat errorẽ suũ ꝛ culpã. ꝛ pro posse remoueat vel saltẽ attenuet sibi infamiã. Tenet etiã cõpo nere secũ de iniuria: ꝛ humilit nihilomin' veniã postulare. Testis debet esse cõis psona sicut ꝛ iudex ꝛ ꝑ vtraq̃ pte dicere purã ꝛ merã veritatẽ quã scit de facto sup quo iduciĩ. Itẽ nihil dꝫ recipe pro te stimonio ferẽdo. Nã sicut sñia non dꝫ esse venalis ita nec testimo niũ. Nã vt habet xiiii. q. v. c. nõ sane. Aug. ad Macedoniũ. Cũ iu dicia ꝛ testimonia q̇ nec iusta nec vera sũt vendẽda iniq̇ ꝛ falsa vẽn dunt multo sceleratius vtiq̃ pecunia sumut: q2 scelerate etiã ꝙ̃uis a volẽtib' dat. expẽsas tñ põt recipe ab illo q̇ eũ ꝓducit. Itẽ vbi vi det ꝑximũ rẽ suã amittere ꝑpter defectũ probationis quasi necessi tate cogente dꝫ tunc ferre testimoniũ veritati aliãs peccat. Aug. ad Casulanũ vt habet xi. q. iii. Quisq̇s metu cuiuscũq̃ potestatis veritatẽ occultat irã dei sup se ꝓuocat quia magis timet hoĩem ꝙ̃ deũ. imo in tali casu etiã priuilegiate psone vt sacerdotes cogẽdi sũt ferre testimonium dicere si in qua liceat ei ferre testimonium. non autem licet in causa sanguinis. Preter istũ casum sunt alii sex ca sus in quibus debet etiã sacerdos vel clericus iurare. necnon laicus. Videlicet pro recta obedientia. pro pace. pro indẽnitate ecclie. ꝛ cũ absoluit ab excõmunicatiõe ꝛ cũ infamatus debet se purgare. Te net etiã testis ad restitutionẽ omniũ que per suum falsum testimo niũ ꝑximus eius amisit. Itẽ si pecuniã pro testimonio ferẽdo tur piter accepit credo eũ teneri ad restitutionẽ. Si queras ꝙ̃. distin gue vt dictũ est in iudice supra.

De Forma restitutionis. C. XC.

Forma restituẽdi erit hec. Semꝑ faciẽda est re stitutio spoliat' vel eor heredib' si pñt inueniri. Fallit tñ hoc in eo qui dedit pecuniã ꝯmisse turpitudinẽ in dãdo. tũc eni fiet restitutio vt dixi supra in pluribus locis. Ubi de heredibus hoc intelligendũ est qñ spo liatus fecit testamentũ ꝛ certã summã reliquit qua voluit esse cõ tentus. Si autẽ mãdauit in testamento distribui ꝑ executores qcqd ad ipsum spectabat de mobilib' ꝛ debitis. tunc faciẽda est executo rib' eius restitutio pro rata. ꝛ liberis eius pro rata ꝛ vxori pro rata si vxorem habebat: ꝛ si liberi vel vxor debebãt habere in rebus illis aliquã portionẽ aut de iure. aut de dispositione testatoris. Si autẽ decẽssit facere testamentũ: faciẽda est restitutio in solidũ heredi vel illi q̇ debet alis ei succedere, ab intestato siue de iure siue de consue tudine. Si autẽ non poterit facere propter preoccupationẽ tunc ad consiliũ ecclesie fiat restitutio pauperib' pro aia eius: si est ꝯsuetu do loci. ꝙ pro taliter decedente ecclesia testamentũ faciat. alioquin totũ restituat heredi. Et hec forma seruãda est quotienscũq̃ faciẽ da est restitutio defuncto. Raimũ. Si autẽ nõ inueniunt spolia ti: vel etiam ignorant. tũc cũ ꝯsilio ꝛ auctoritate ecclesie sine peniẽ tialis distribuat in pias causas: ꝛ maxime in alimoniã pauperũ: vł redemptionẽ captiuorũ. ꝛ hoc in villa. vel si villa nescit saltẽ in illa diocesi vbi rapina facta est cum ꝯsilio epi illius dioc̃ vel capellani ville: si discretus est. Ubi de aũt penitentialis: intellige si dispensa tio talium cõmissa sit ei. alioquin referendũ est ad episcopũ: qui est procurator pauperum.

De his qui non habent potestatem vel facul tatem restituendi. C. XCI.

Immundus Si vero nõ est soluẽdo distin gue. Aut simpliciter non po test soluere aut potest: s3 nõ absq̃ magno periculo suo et sue familie. In primo casu doleat ꝛ ꝑponat restitue re q̃cito poterit. In secũdo petat dilationẽ a spoliatis vel assignet ei certã partẽ de redditib' suis amicabiliter de qua sibi satisfaciet successiue ꝛ de hoc faciat eis bonã cautionẽ. Si vero oẽs denegent sibi dilationẽ: ꝛ postulent ꝙ ipse cedat bonis tunc credo ꝙ tenetur absq̃ dilatiõe satisfacere vel cedere quia fur ꝛ raptor semꝑ sunt in mora: ꝛ ideo semꝑ augẽt peccatũ. Ut Ergo debet facere posse suũ s. vsq̃ ad venditionẽ hereditatis ꝛ oium bonorũ: ꝛ si oporteat ipsum ꝛ familiã suam mẽdicare. Quid de illis qui si vellent dimittere su perfluas expẽsas possent rapta restituere. Quid etiã de illis qui re signant oia bona sua in manũ penitentiarii ꝑmittentes ꝙ damnifi catis tantũ faciẽt ꝙ tenebũt se pro pacatis quia putãt ꝙ pro mo dico quitabũt eos quia credũt se totũ amisisse. Quid etiã de illis q̇ nõ resignarẽt in manu penitẽtiarii nisi crederẽt ꝙ penitẽtiari' resti tueret eis pro toto vel pro parte qñ nesciũt cui faciẽda est restitutio. Nũquid tales sunt in statu saluandorũ. Credo ꝙ nõ. Oportet eni ꝙ bona fide ꝛ sine fraude raptor quicqd potest et damnificatis sa tisfaciat: si nouit eos. aut pauperib' eroget: si nõ nouit. alis nõ est sal uandus a penitẽtiario si cõstat ei de eius impenitẽtia vel praua in tentione. Non est tñ necesse ꝙ fiat huiusmodi resignatio in manu penitẽtiarii: dũ tñ alis sit paratus ad arbitriũ eius vel alterius boni viri satisfacere. Itẽ si psona cuiuq̃ spoliati sciri nõ potest cũ consi lio ecclesie quod ablatũ fuit erogãdũ est. Et in hoc casu potest epus qui est dispẽsator pauperũ dilationẽ ei dare: ꝛ partẽ remittere: aut etiã totũ si viderit expedire. Raimũ. Debitor quidẽ debet simpli citer absq̃ pacto ꝛ conditione totũ quod habet resignare in manũ epi vel penitẽtiarii discreti. ꝛ tũc ipse si viderit cum pauperẽ ꝛ egen tem. debet sibi partẽ vel etiã totũ: si tantã viderit necessitatẽ ne alis ipse cũ vxore sua ꝛ filiis fame pereat. ꝛ si quid residuũ fuerit paupe ribus aliis distribuat: ꝛ ipse faciat quicquid boni poterit orando ꝛ aliis modis pro his quorũ fuerunt res. ꝛ si poterit aliq̇ lucrari iuxta possibilitatẽ suã eroget in vsus pauperũ pro aiab' illorũ.

De his qui pluribus personis: vel ex pluribus causis tenent restituere. C. XCII.

Si autẽ discrepant inter se spoliati quib' tenet quia alii volũt dare dilationẽ: alii non. sed petunt cessionem. Tunc maiori parti standũ est. Et intellige maiorẽ partẽ vbi est maius ꝛ fortius debitũ. Ut. Unde si vni creditori plus debeat ꝙ̃ reliquis omnib'. q̇ forte sunt decẽ vel plures stabit voluntati illius solius de dilatione quinquenali dãda: ꝛ de cessione petẽda. Raimũ. Si vero par sit debiti hoc inde standũ est maiori numero creditorũ. Si oia sunt paria iudi canda est clementior sentẽtia. s. que dat dilationẽ. Hãc distinctionẽ

facit lex in pluribus creditoribus. Hoc autē intelligo nisi petentes cessionē vel sibi statum satisfieri nō possent induci ad dandam dilationē. tunc enim satisfaciēdū eis est pro parte substātie que eos cōtinget pacifice: si egeāt ita q̄ nō possunt cōcedere absq̄ periculo suo ⁊ familie ne interueniēte paruuli mora inueniri nō valeāt qui redimantur. Sēper enim debet vitari mora. vbi timet periculum.

V. Quid potest quis si vult partem soluere cū totum non possit ⁊ pluribus teneatur nunquid potest gratificare vni soluendo ei solidum aut tenetur singulis soluere pro rata. Et si teneatur ex contractu ⁊ ex maleficio nunquid prius soluendū est in hāc causam q̄ in illam. Itē nunquid antenoribus creditoribus prius soluendum q̄ posterioribus ⁊ habentibus pignora ⁊ hypothecas prius q̄ habentibus tantū personales actiones. Itē inter hypothecarios creditores quis eis preferendus est. Respōdeo si creditor vigilauerit exigēdo debitū in iudicium vel extra iudiciū: potest ei debitor soluere solidum anteq̄ bona debitoris auctoritate iudicis incipiant possidere: quia iura paria facta sunt omniū creditorū. qui nō habēt pignora vel hypothecas vel nō sunt priuilegiate persone. Item si vtroq̄ creditore instāte debitor vni voluerit gratificare: debet ille omnibus cōmunicari vel eadem portio singulis queri. Itē si vnus creditorū denunciauerit alii ne accipiat a debitore in fraudem versari videtur ille si acceptat: vbi autē nō vigilauerit creditor exigendo debitū non videtur q̄ debitor debeat ei gratificare. Iure tamen poli. ⁊ si nō iure fori excusaretur et credo si pietate motus gratificaret plurimum indigenti creditori nec credo quod aliquod priuilegiū habeant isti quibus tenetur ex maleficio vel quasi q̄ illi quibus tenetur ex contractu vel quasi ceteris paribus. Inter creditores autē potiores sūt illi qui acceperūt pignora his qui habent personales actiones tantum. Potiores inq̄ vt soluatur eis quantū valet pignus. Inter hypothecarios autē creditores qui prior est tēpore potior est ⁊ iure nisi in quibusdā casibus specialibus qui solēt notari in C. Inter eos autē qui habēt personales actiones tātū. estimātur priuilegia nō ex tempore sed ex causa. Ex causa videlicet quia fiscus vel mulier in dote preferendi sunt ceteris priuilegiū nō habentibus. Itē ex causa: quia actio tutele ⁊ actio depositi ⁊ similes priuilegiate sunt vt prius qd debetur ex eis q̄ quod debetur ex aliis actionibus nō priuilegiatis persoluatur vbi autē sunt paria priuilegia aut personarum aut actionū equaliter cōcurrant in satisfactiōe facienda nisi de aliquo illorū probetur q̄ sit alteri preferendū sm̄ legem. Raimundus. Itē semper iniurians vel spoliator vel complices eorum debent humiliter postulare veniam ab his quos offenderūt: ne illi remaneāt in rancore. Itē que dicta sunt de raptoribus cū circūstātiis suis itelligas de incendiariis predonibus ⁊ pyratis.

¶ De Crimine furti. C. XCIII.

Furtum est

cōtrectatio rei aliene mobilis corporalis fraudulosa: inuito domino lucri faciendi gratia: vel ipsius rei. vl' etiā vsus eius possessionisue. Cōtrectatio apponit in diffinitione quia sine ea nō est pprie furtū licet interueniat voluntas verbum vel scriptura. Alias si cōcupiscat rem alienā illicite ac sine cōtractione est trāsgressor alterius precepti nō concupisces ⁊c̄. Rei aliene ideo apponit: quia non cōmittit furtū in re plenissime ppria. Plenissime dico. q̄ si ⁊ alius haberet in re illa ius puta creditor cui res est pignori obligata vel cōmodatarius vel socius ⁊ dn̄s furtiue surripiēs furtum cōmitteret. Mobilis corporalis. q̄ in reb' imobilib' vel incorporalibus nō cōmittit furtū q̄ talia nō possunt cōtrectari ppt suā immobilitatē vel incorporalitatē. Fraudulosa q̄ si aliq̄s credebat rē esse suā vel etiā sciebat rem esse suā ⁊ credebat sibi licere rē suā surripere nō cōmittit furtū. Itē si credat se facere dn̄o volēte q̄ nō facit dolū. Inuito dn̄o q̄ si credit dn̄s permissurū ⁊ subest iusta cā credēdi nō tenet. Si vero nō subest tenet. Itē si putat se facere inuito dn̄o ⁊ tn̄ dn̄s vult furtū facit quātū ad intētionē ⁊ mortaliter peccat sed nō tenet ad restitutionē. Lucrifaciēdi gratia q̄ si q̄s alienā ancillā meretricē rapuerit vel celauerit nō cā lucrifaciēdi sed libidinis exercēde nō cōmittit furtū licet aliās grauiter peccet. vel ipsi' rei. vel vsus ei' post ve q̄ nō solū cōmittit furtū q̄ re ipsa vult lucrificare sic fur [illegible] q̄ vsum vl possessionē rei. Et sm̄ istā [illegible] q̄ accepit equū vel aliā rē deducēdā vel cōmodatā vsq̄ ad certū locū ⁊ ipse vltra locū illū pduxerit [illegible] cōmittit furtū nisi in cā [illegible] q̄ credit dn̄s velle. Sed q̄d si aliq̄s rē sibi ad [illegible] deposuit aut cōmodauerit nunqd cōmittit furtū [illegible] q̄ nō erat ei data ad vsum istū. Itē q̄ videt facere gratia [illegible] ex re aliena largiri [illegible] beneficio debitorē sibi acq̄rere. Sic etiā creditor cōmittit furtū si pignore sibi obligato vtat ⁊ habuit vtrumq̄ inanimus cōtrectationem aliene

rei facit cōtra voluntatē domini: intellige furtū cōmissum. Instit. inuentus instit. tit. li. Furtū est contrectatio rei fraudulosa vel ipsius rei vel etiā vsus eius possessione. quod lege natura prohibitū est admittere ⁊ dicit furtū a furuo id est nigro quia clam ⁊ in obscuro fit ⁊ plerūq̄ nocte vel a fraude vl a ferēdo. i. auferēdo. V. Nō est vel vsus eius possessionis. vt quia furtū cōmittit q̄ rem alienā possidens male vtit ea inuito dn̄o. vt si creditor vtatur pignore nolente debitore. Qui etiam rebus cōmodatis aliter vtunt q̄ vtēdas acceperit furtū cōmittunt. Si tn̄ se intelligūt inuito dn̄o hoc facere eiq̄ si intellexisset nō permissurū. at si permissurū credunt extra crimen sunt. Furtū cōmittūt pueri statim vt intelligūt se delinquere quia furtū ex affectu furādi consistit. Raptor autē est fur improbus. Gratianus causa xiiii q̄ vi. Furtum autē non tantū in quātitate rei quantū in affectu furātis considerat. Unde Hieronymus in epla ad Titū. Quē in fornicatione non idcirco diuersa fit fornicatio si mulier pulchra aut deformis. ancilla aut ingenua: paupercula aut opulenta. sed qualiscūq̄ fuerit illa vna est fornicatio. Ita in furto q̄ tantumcūq̄ de abstulerit. furti crimen incurrit.

¶ De Speciebus furti. C. XCIIII.

Raimundus.

Furtorū aliud ē manifestū cum quo fur deprehenditur priusq̄ veniat ad locū destinatū. Aliud non manifestū id est cū quo fur nō deprehendit. Item furtorū quedā remanēt in nomine generali. quedā cadūt in nomine speciali. vt puta sacrilegiū: quod dicitur furtū de republica. Abigeatus: quod dicitur furtū gregis. Sic ⁊ plagiū: quod dicit furtū hominis ⁊ cū quis liberū hominē scienter vendit vel emit donat vel accipit vl permutat. Idem si ancillam vel seruū alienū sollicitauerit ⁊ exportauerit. Pena furti variat sm̄ q̄ varie agitur de ipso. Nam quādoq̄ agitur criminaliter id est ad penā corporis infligendā. Quādoq̄ ciuiliter id est ad penā pecuniariā. In primo casu nō est fur suspendendus aut demembrandus aut exoculandus: sed aliās arbitrio iudicis puniendus. videlicet vt fustiget vel exulet: vel alio modo prout iudici videat ⁊ hoc in simplici fure. Si enī plus sit q̄ fur id est quia armis aggredit in domibus: vel sepibus: vel in itinere: vel in mari vt pyrata tunc acrius procedit contra eum. Cum ergo agitur ciuiliter pena furti manifesti est in quadruplū: non manifesti in duplum. Et hec pena competit ⁊ peti potest etiam post annū. Item si egit aliquis criminaliter poterit agere ciuiliter ⁊ ecōuerso. Extra v. de furt. Ex cōcil. tiburtino. Fures ⁊ latrones si in furādo ⁊ depredando occidunt: visum est pro eis nō esse orandū. sed si comprehensi ⁊ vulnerati presbytero vel diacono confessi fuerint cōmunionem eis nō denegamus. Ex penitētiali Theodori. Si quis p necessitatē famis vel nuditatis fuerit furatus cibaria: vestē vel pecus peniteat hebdomadas tres. si reddiderit: nō cogatur ieiunare. Alexander iii. Cenomanē. epo. Ex litteris tuis innotuit q̄ B. quendam calicē in ecclesia minus caute dimissum rapiens longo tempore detinere presumpsit ⁊ infra. Mandā. quatenus si sponte cōfessus fuerit eandē ecclesie satisfecerit: nec est super hoc infamia respersus: post peractam penitentiā: aut congruā partē penitētie ob hoc ad sacros ordines nō dubites promouere.

¶ De Participante cum fure. C. XCV.

Ibidem

Hieronymus super Paralipomenon. Qui cum fure partitur odiedit animam suam. Non ergo fur solū sed ille reus tenetur qui furti conscius querente possessore non indicat. Instit. vbi supra. Omnes qui scientes rem furtiuā susceperint ⁊ celauerint furti non manifesti obnoxii sunt. quod si nesciuerint non tenentur ad penā sed ad restitutionē. Olim is qui in alienā domū intrabat ad rem requirendā furtiuā nudus ingrediebat vel cū licio lancem in capite portans vtrisq̄ manibus detentā. Is apud quem furtū inueniebat concepti furti actione tenet. Oblatū furtū dicit cum res furtiua ab alio tibi oblata est eaq̄ apud te concepta sit. vtiq̄ si ea mente tibi data fuerit vt apud te potius q̄ apud eum qui dedit cōciperet. nam tibi apud quē concepta est aduersus eum qui obtulit q̄uis fur nō sit constituta est actio que appellatur oblati. V. Nota q̄ multis modis cooperat quis vl participat cum fure. Unde versus. Iussio consilium consensus palpo recursus vel receptans: quod idem est. Participans mutus non obstans non manifestans. Et de hoc dicitur qui cum fure participat ⁊c̄. Quod autē dicit in c̄. Cōsentientes intelligitur de consensu cooperationis. Palpo est adulator. Participans est qui partē furti recipit. Mutus qui dolose tacet cū videt furem parato furari ⁊ solo verbo posset impedire sine periculo suo. Non obstans. qui non resistit facto cum sine periculo posset. Non

manifestans est qui scit vbi est res furtiua: et non indicat: maxime cum ab eo qui amisit querit. Verum mutus non obstans et non manifestans nō tenetur ad restitutionē rei furtiue: nisi cū sui surrepta esset eorū custodie cōmēdata. Participans autē id solū tenet restituere qđ habuit. Tenent vero insolidū iubēs et cōsulēs et etiā palpo. si propter iussionē cōsiliū vel adulationē furtū fecit fur alias nō facturus. sicut distinctū est supra de raptorib⁹. Cōsentiens autē coadiuuando tenet insolidū licet nihil de furto penes eū remanserit. In quo tñ casu qđā equitate tolerari posset q nō teneret ad restitutionē cū socius eius etiā sine eius adiutorio furtū esset facturus. Receptans autē si defendat furē aut dolo malo celat rem furtiuam tenetur insolidū. aut si p receptionē suaz impedit rei furtiue restitutionē. alias nō tenet nisi quantū de illa re habuit et sibi retinuit.

C De Restitutione rei furtiue. C. XCVI.

Gratianus vbi supra. Qđ aūt penitētia agi nō possit: nisi res aliena reddat: in epistola ad Macedoniū August. ostēdit dicens. Si res aliena propter quā peccatū est: reddi possit et nō redditur: penitētia nō agit sed simulat. Si autē veraciter agit: nō remittitur peccatū nisi restituat ablatū. si vt dixi restitui pōt. Si vero rem alienā qs cōsecrauerit: nō eandē sed estimationē eius restituere debet. Raimūdus. Qualiter autē sit pcedendū in foro penitētiali circa restitutionē faciendā ab ipso fure: vel cooperātibus et cōsentientib⁹ et qui teneant insolidū et q in parte: cui etiā sit restitutio faciēda. qr ei cui surrepta est dūmodo sua interfit ex causa honesta rē non esse surreptā: vtputa qr habebat in re ius pignoris vel vsum vel simile. Si enim et ipse esset fur nō sibi sed dño esset restituenda. vel illi cui prius fur surripuerat: si sua ītererat. vt dictū est ex causa honesta rē nō surripi. caute tamē ita q nō sciat q fiat restitutio p mediū penitentialē s. vel aliā religiosaz psonā supp̄sso noīe furis. de his oīb⁹ et de nō restituēdis. rescripsi supra de rapinis. Quid si res furtiua periret qsi fortuito: nunqđ tenebit ad restitutionē postea fur: vtiqz qr fuit i mora restituēdi. Itē nō liberat fur reddēdo rē deteriorē. Itē tenet restituere rē cū oīb⁹ fructib⁹: et si meliorauit eā pascēdo forte equū vel porcū furtiuū vel sile nō pōt petere vel retinere expensas. Itē cū reddit estimatio rei nō est tm̄ cōsiderādū tps in quo res fuit surrepta. nec tps in quo periit: sz etiā totū tps mediū: et fiet estimatio sz illud tps in quo plurimi valoris fuit res. Et hec eadē itelligo in re rapta. Probant hec extra de resti. spol. Grauis. vbi dicit q dz reddi res cū fructib⁹ pceptis et quos pcipissent spoliati si ipsi possedissent. Itē dicit lex q tenet talis ad oia damna et lucra pcepta et pcipienda. Est tamē casus in quo nō tenet fur de casu fortuito. s. si obtulit rē dño loco et tempore congruo: et dñs noluit accipere: iam enim purgauit morā. Itē cū furtū est cōmissum in vsu rei tm̄: et non in ipsa re. tenet etiā post restitutionē rei ad estimationē illi⁹ vsus. Aliter enim nō esset purgatū furtum.

C De illo qui emit rem furtiuā. C. XCVII.

Quid si aliqs emit rem furtiuā ignorāter et bona fide et in foro publico et publice. Nunqđ potest saltē preciū qđ numerauit petere a dño. cū depbēdit rem esse furtiuā. vel nunqđ poterit retinere rē donec preciū sit ei solutū. Rñdeo nō nec pōt se defendere occasione statuti sup hoc editi in plerisqz locis. cū statutū tale sit cōtra deum. circa illū tñ bone fidei possessorē dico q poterit repetere preciū a venditore: et etiā retinere expēsas qs existēs bone fidei fecit circa illā rem cōseruandā vel meliorandā et nō tenet de fructib⁹ pceptis durante bona fide. V. Intellige de pceptis et cōsumptis. Si enim extarent adhuc teneret ad restitutionē eorū ex quo incepit habere malā fidē. Raymūdus. Itē si durāte bona fide ipsius perit res nō tenet. Idē credo si alienauit: et hoc in vtroqz casu propter bonam fidē. In primo etiā qr nō erat in mora. In scdo qr nō desiit dolo possidere et qr preciū ex re furtiua redactū nō est furtiuū. In sūma ergo nota q male fidei possessor re pdita vel in aliū trāslata tenet ad verum preciū cū circūstantiis supradictis. Bone fidei vero possessor tenet restituere rē si habet. Sinautē de lucro tenet tantū inquantū locupletior fact⁹ est. V. Bene dicit inquātū et nō plus quia non tenetur de consumptis.

C De illo qui furat rem raptā vel furtiuaz. C. XCVIII.

Raimundus. Quid si aūt qs furat vel rapit rē ab vsurario vel auaro vt inde faciat elemosynā. dico furtū siue rapinā cōmitti. Nō enim faciēda sunt mala vt veniāt quecūqz bona. Videt tamē q iste nō facit furtū qr nō facit animo lucrādi. Sed non est ita. quia species lucri est ex alieno largiri. talis etiam aufert sibi copiam restituēdi. et ideo peccatum auget. Causa. xiiii. q. v. Aug. in omel. quadā. Forte aliquis cogitat et dicit multi sunt christiani diuites auari cupidi. nō habeo peccatū si illis sua abstulero: et pauperibus dedero. Vñ enī illi nil boni agūt: mercedē habē potero. Sed hmōi peccatū ex diaboli calliditate suggerit. nā si totū tribuat qđ abstulerat: addit pot⁹ peccatū q̄ minuat. Itē Ambro. in li. de offi. Neqz si nō potest alteri subueniri: nisi alter ledat cōmodi⁹ est neutrū iuuari q̄ alterū grauari. Cā. xxxii. q. iiii. Aug. ad Claudiū contra Julianū. Sic nō sunt faciēda adulteria etiā voluntate filios generādi: quēadmodū nec furta faciēda etiā volūtate pascēdi paupes sanctos. V. Quid de illo q furat decimas q̄s miles vel laicus percipiebat iniuste vsurpando alicui⁹ eccl'e cui faciet restitutionē laico vel ecclesie: Rñdeo. Vtrū aūt soluat liberat. meli⁹ tñ est: si nō timeat scādalū vel periculū soluēns: q restituat eccl'ie gerēdo negociū militis: qđ ipse cū sciat taliter gestū ratū habē tenet. denunciare debet tñ militi p se si audet: vel p aliū tacito noīe si nō audet: et in tanto liberatus est. Idē dico de pecunia iudei vel vsurarii maxime qui nihil habet nisi de vsura. Liberabit enī hmōi fur restituēdo eā illis a quib⁹ ille iudeus vel vsurarius accepit vsuras. Distinguēdū tñ est circa hmōi pecuniā furtiuā aut rem aliā furto surreptā: qr si adhuc extat apud furē in ipsa specie pot⁹ faciēda est restitutio iudeo vel vsurario: ne fur alii soluēdo hmōi rem adhuc perseueraret in culpa furti rem detrectādo alienā: sm illos q dicūt q in vsura trāsfert dominiū. Si aūt fur cōsūpta pecunia vl re hmōi furtiua velit postea satisfacere soluendo rem aliā. tūc locū habet quod dictū est: q posset se liberare soluēdo illis a quib⁹ iudeus habuit vsuras. Sm etiā illā opinionē q tenet: q in vsura nō trāsfert dominiū. in qua opinione fuit Hugo. Credo q si res illa in specie quā habuit vsurari⁹ de vsura vel furto surripiat: liberabit fur si restituat illis a quib⁹ vsurarius accepit. In oīb⁹ tñ casib⁹ supradictis credo: q etiā liberabit fur soluēdo p se vel interpositā psonā iudeo vel vsurario cui surripuit.

C De Illo qui rem alienā inuenit: vel qui necessitate compulsus furatur. C. XCIX.

Raimundus. Quid de pecunia vel aliena re inuenta in via vel platea: vel alio loco publico. nunqđ in his est restitutio necessaria: aut nunqđ in his cōmittit furtū: Sol. Vtiqz vñ rē inuētā debet reddere: si potest inuenire illū qui amisit. et faciat hoc publice dici p preconē: vel per ecclesias in loco vbi rem inuenit. Si vō nō inuenerit: cū consilio et auctoritate sui penitētialis retineat: si paup et egens est: et oret pro illo cuius fuit. als eroget pauperibus.

Cā. xiiii. q. v. Augu. Si quid inuenisti et non reddidisti rapuisti: quātū potuisti fecisti. quia plus nō inuenisti. Qui alienū negat: si posset et tolleret. Itē Hiero. Multi sine pctō putant esse: si alienū quod inuenerint teneant. et dicūt: Mihi deus dedit: cui habeo reddere vel respōdere. Discāt hoc peccatū simile esse rapine si quis inuenta no reddat. Raimū. Quid si aliqs cibū vel potū vel vestimētū pro necessitate famis vel sitis vel frigoris surripiat: nūquid committat furtū: Ad hoc dicas: q si tanta sit necessitas: q nisi furet: credit se nō posse euadere mortē nō cōmittit furtū nec peccatū. Nam propter necessitatē famis comedit Dauid panes ppositiōis: quia in necessitate oia debēt esse cōia. Itē quia ipse dñs rei ex pcepto tenetur pascere esurientē. vnde talis fur licite potuit et debuit credere dñm permissurū: et ita nō cōmisit furtū. Itē quia necessitas non habet legē. Si autē nō patit ita magnā necessitatē: peccat. attenuatur tamen peccatū propter necessitatē. Et in tali casu intelligit decretalis supradicta Si quis per necessitatē ꝛc. Dicerē tamen semper quia tutius esset q restitueret: si posset. Item aliquantulū penitentiam imponerem sibi ad cautelam.

C De Christianis qui furant saracenis. C. C.

Raimundus. Quid si aliquis furat captiuos christianos a paganis detentos et restituat libertati. Itē quid de ipsis christianis captiuis: q furant aliq ipsis saracenis a quib⁹ tenētur captiui: vel etiā aliis saracenis: Ad primū credo: q nunq̄ tenētur ad restitutionē hoīs. Nā vt dicit Hugo. cōtra hostes fidei non solū aperte sed a dorso est etiā laborādū. Itē quid intēdit iste: nisi christianū liberare a periculo mortis vel idolatrie: ac saraceno peccādi occasionē subtrahē. ergo nō habet vnde cōqueratur qr vtriusqz cām fecit meliorē. Videt tñ obuiare Aug. dicēs. Fides enī hosti seruāda est. Sed dic illud qñ fides est pmissa. sic. qđ est tpe treuge. In quo casu si saracenus qsi iuste tenebat eū pro damno sibi illato: qr surripiebat ei fidē pmissam. et in hoc fuit captus et tpe treuge. iste ali⁹ qui furatus est illum: tenet ipsi saraceno restituere: nō hominē

ppter piculū aīe: s; damnū datū sibi ab illo. vel pro interesse estima ta [illegible] moderata redemptione: z hoc [illegible] si nō cōpulit illū captiuū ad [illegible] ad aliqd mortale pecca tū. tūc enim crederē [illegible] furante periculū liberatū. Itē credo ꝙ furan tē nullo mō peccare si [illegible] ad hoc: si rectā habuit intētionē. immo potius [illegible] dūmodo alis satisfaciat et [illegible] est. Ad aliud qd q̄situ est [illegible] in fine huius capituli. ¶ Quid si in bello captiuat pa gani christianos nunqd tpe treuge postea [illegible] licebit christianis eos furari. Rñdeo si treuga inita est ita gnālr q nō liceat alteru tris nec p violentiā nec alio mō sibiinuicē auferre aut surripe aliqd. tūc peccatū est tpe treuge furari christianos. Si aūt ꝯuenit de sola violētia nō inferēda credo q licite possūt furari. nō tm̄ hmōi chri stianos sed etiā munitiōes z castra q̄ occupauerūt de terra christia norū. possunt enī latēter intrare z sine violētia occupare nec tenebū tur sup his ad aliquā restitutionē. Sz qd si ad hmōi munitionez vel castrū occupandū reuertant saraceni z p violētiā repellant: nō ne videbunt tūc decepti cū volētes nō admittant. z ita fracta vide bit treuga. Rñdeo nō. qz cū treuga inita fuit z ꝯuenit de sola vio lētia nō inferēda: nec furta fuerūt exclusa nec fraudes. itelligendū fuit de violētia nō inferēda ab initio in ingressu possessionis non de illa q̄ adhibet in defensiōe taliter rei obtēte nisi z de hoc expres se ꝯuenerit. Itē nunqd tpe treuge z maxime tpe belli liz christia nis furari paruulos saracenorū et eos faciant baptisari. Rñdeo. cre do q si so [illegible] intētiōe faciant nō peccāt nec obstat si dicat q pa tribus eorū fit iniuria ppē paternā potestatē quā habere videnī in li beris cuius vsū puant p hmōi furtū. tñ qz sicut dicit magister supra sic subtrahit pagano peccādi occasio q̄ ibuebat vel ibuere ppone bat hmōi paruulū in [illegible] infidelitate vnde nō hz vñ ꝯqueraf ꝯditio eius cū facta sit melior. qz z īfideles maxime barbari nō habēt hmōi iura patrie ptāte in liberos qd habēt romani scz leges. Quid si pa ganus habeat christianū seruū vel ancillā in domo sua nunqd licebit seruo hmōi vel ancille baptisare clāculo puulū pagani z sic dimitte re. dic vt dictū est supra in titulo de iudeis. Ray. Ad aliud q̄situm de his q̄ furant aliq saracenis. Distinguo. an [illegible] necessitas aut nō in primo casu [illegible] nō tenet qz tenebat eū patere saracenis. In scdo tenet [illegible] z ex culpa sua detinebat aliud non. ¶ Sit enim spoliatio rei vel surreptio ꝯtraria iustitie [illegible] ptrea cum hmōi saracenus sit hostis: nō refert an apte an p īsidias noceaf eidē. Ar. l. q̄ dicit nō solū barbaris aurū minime tribuaf. sz etiā si apud eos inuentū fuerit subtili [illegible] auferat ingenio.

¶ De furto mulieris cōiugate. C. CI.

Raimundus. Quid de vxore que furatur viro suo pecuniam vel alia vt id faciat elemosinā. Rñdet sūa de negotiatiōe. Itē nota q ita ꝯmittit furtū in re parua sicut i magna. Hiero. Furtū nō solū in maiorib; sz etiā in minorib; iudicat. Nō enī qd furto ablatū est sz mens furātis attēdif. ¶ Quid de illa q̄ fe cit furtū ante matrimoniū vel etiā post p se vel cū viro. z quid si vir solus furatus est aliqd z vxor pticipauit ꝯsentiēdo vel comedendo volūtaria vel inuita: nunqd licebit vxori de reb; cōib; sibi z viro sa tisfacere [illegible]. Rñdeo vbi de ꝯsuetudine regionis vir z vxor cōicant sibi credita ex ꝯtractu vel ex maleficio si res furti ua quā mulier surripuit ante matrimoniū vel post matrimoniū so la vel cū viro vel quā vir solus surripuit ante matrimoniū vel post extat adhuc in eoꝝ ptate credo q vxor pōt illas restituere vero dño etiā ꝯtradicente marito. Si aūt ꝯsumpta est res. si vir solus furatus est z mulier pticipauit ꝯsentiēdo vel comedēdo spontanea vel inui ta: pōt vxor si vir nō cōtradicat negociū mariti gerēdo z seipsam li berādo [illegible] restituere vero dño. latenter de cō bus bonis si autē [illegible] frauduēta cōtre ctatio nec [illegible] credo q debeat facere hmōi restitutionē. cū ipsa nō habeat rex administrationē: sz mariti. [illegible] restitutione de reb; cōibus bona fide latenter non credo q [illegible] penitentia iniungenda quasi pro mortali. [illegible] peccaret mortaliter.

¶ De crimine vsure. C. CII.

Ex sūma de ca. Usura quoque [illegible] vel nihil distat a rapina de ea ꝯñter agēdū est ¶ [illegible] sibi vsure prmittaf vel phibeaf. Quo vsurarius z heres eius ad reddēdas [illegible] ¶ Usura est [illegible] si grati [illegible] maculā igerit q̄ nō ex ambiētis petitiōe pcessit. Dicit autez vsura

quasi vsu era: q̄si vsu eris. i. pecunie procedēs. Nō enī dicif [illegible] vsura nisi in his rebus tm̄ circa quas ꝯsistit mutuū. [illegible] que ꝯsi stunt in numero pōdere vel mēsura. numero vt moneta pōdere vt [illegible] mēsura velut frumēto. [illegible] lumēto [illegible] sit vsuras exigere auctoritate [illegible] phat q [illegible] pptr scribit dicēs. Si feneraueris hmōi. [illegible] dederis pe cuniā tuam: a quo plusq̄ dedisti: siue illud triticū sit: siue vinū siue oleū. siue quodlibet aliud expectes accipe: fenerator es. [illegible] hoc in probādus nō laudādus. Itē Hiero sup Ezech. [illegible] Putāt qdā vsuras tm̄ eē in pecunia. qd puidēs diuina scriptura ois rei aufert supabūdantiā: vt plus nō recipiat ꝙ dedisti. Itē ex ꝯcil agath. Usura est vbi amplius reqrit ꝙ qd datur. Hrabanus. Ecce euidē ostēdit q quicqd vltra sortē exigit vsura est. Ibidē [illegible] nec clericis nec laicis liceat vsuras exigē phat auctoritate Gelasii pape: z alioꝝ. Ait enī Gelasius papa scribēs clericis p lucaniā. Clerici ab indignis questib; nouerint abstinendū: z ab oī cuiuslibet nego ciationis ingenio vel cupiditate cessandū. In quocūq; de gradu sunt si cessare noluerint: mox a clericalib; officijs abstinē cogant. Am bro. in li. de bono mortis. Si [illegible] vsurā accipit rapinā facit vita nō viuet. Itē Aug. ad Macedoniū. Quid dicā de vsuris quas etiā ipse leges z iudices reddi iubēt. an crudelior est qui subtrahit aliqd vel eripit diuiti ꝙ q̄ trucidat fenore pauperē. Hec vtiq; atq; hmōi ma le possidenf: z vellē vt restituerenf: sed nō est quo iudice repetanf. Iam vo prudēter intueamur qd scriptū ē. fidelis hoi totus mūdus di uitie sunt: infideli autē nec obolus. Nōne oēs q̄ sibi videnf gaudē cōquisita [illegible] alienū possidē [illegible] hic [illegible] nō est qd iure possidet. Si aūt iure qd iuste z si iuste qd bene. Oē igit qd male possidet alienū ē. male aūt possidet q̄ male vtif. Ex tra. de vsur. Alexan. iii. in ꝯcil. lateran. Usurarii manifesti nec ad cōionē admittanf altaris nec christianā si in h peccato decesserint ac cipiāt sepulturā. Sz nec oblatiōes eoꝝ quisquā accipiat. Qui aūt accepit: aut christiane tradiderit sepulture: z q̄ accepit reddē cōpel latur: z donec ad arbitrium sui epi satisfaciat ab off. cū sui maneat executiōe suspēsus. Inno. iii. Antisiodo. epo: Licz ꝯ eos nō appa reat accusator si tm̄ aliis argumētis illos ostēterit eē vsurarios ma nifestos: in eos penā in lateran. ꝯcil. ꝯ vsurarios editā libē poterit exercē. Ex sūma de ca. Cōtra pdicta obicif. Nōne si creditor mu tuat aliqu grat pecunia debitor tenet ei ad antidota qre ergo hic [illegible] oblugationē nō pōt creditor: ducē in pactū expssū. vel saltē spe rare effectū. ppius obligationis nat cū etiā talia pacta interuenirit in in spuā. [illegible] ad q̄ [illegible] ¶ Ut qñ datur pbēda ei [illegible] vt canonicus fingit [illegible] de btā virgine z h qñ tale onus adnexū illi pbēde. Ray. Ad h dico cū a z t. q creditor nullo mō de pactū apponē: vel pncipalē spem vel intētionē i tali retributiōe habē sed ppter deū: z ex charitate pncipaliter eē mutuare pprio indigēti. ¶ Qd si qñ et si nulla haberet spes de retributiōe [illegible] mutuaret. Et bene dicit retributiōe. vñ credo q [illegible] dant mutuā pecuniā [illegible] eo pacto vt i [illegible] tentione principali vt illa remittāt [illegible] qui [illegible] vsura cōmit tunt. Raimūdus. Si aūt pp̄ter deū sic mutuauerit: [illegible] se cundario speret q ille debitor sibi remittet vel aliqd simile [illegible] fuerit sorte non est reprobandum.

¶ De casibus in quibus vsura cōmittif. C. CIII.

Ex summa de ca. Licz aūt vsura oīb; sit phi bita sunt tm̄ casus in quib; e [illegible] sa. Primo vbi possessio eccle est assignata clerico bn̄ ficij: z laic; tenet eā iniuste z violenī: pōt cleric; fructus illius bn̄ficii pcipere vltra sortē extra [illegible] res eo mō de manu laici redimat. Secūdo vbi vsure petunf cū in teresse. Uerbigrā Si fideiussor solut vsuras creditori pōt eas re petere a debitore pro quo fideiusserat. qz nō sūt vsure qntū ad ipm fideiussorē: sz potius interesse. i. nō ē lucrū: sz vitatio damni. Nota h aliud exēplū extra de vsur. Inno. iii. Sane generē ad fruct; posses sionū q̄ [illegible] pro munerata dote pignori obligate [illegible] nō crediderit cōputāda [illegible] nō [illegible] onera [illegible] Ray. [illegible] [illegible] generi possessionē sibi [illegible] obligata [illegible] ali: recepta ab eo sūma q̄ pmissa fuerat ei pro dote. nūquid poterit ille lucrifacē fruct; pceptos vsqdū soluta fuerat ei pecunia pdicta: sicut [illegible] pro dote [illegible] qd habebat [illegible] ppter [illegible] pecunie qua [illegible] sed [illegible] fructus [illegible] non propter fructus lucrifaciēdos numerat ei pecuniā. sed propter [illegible]

ctionē aut gratiā credo q̄ absq̄ piculo vsure potest fructus lucrifa cere nec est ille ↄtract⁹ veri nois mutuū:nisi ↄuētū sit in pactum:q̄ gener teneaſ numerātū reddere pecuniā si ille voluerit repetere in quo casu vsura esset si vellet lucrifacere fructus.

¶ Adhuc de eodem. C. CIIII.

Raimūdus. Permittit etiā vsuras exigere qñq₃ rōne more: vt si debebas mihi c. ad certū terminū sed noluisti psoluere in termino. ⁊ ideo oportuit me recipe pecuniā sub vsuris ,pp̄ter negocia mea tractanda tu teneris mihi restituere illas vsuras si sol uerit si nō soluit liberare me ab ipsa obligatiōe. Itē rōne dubij sicut scriptū est extra de vsuris. Greg ix. Qui dat. x. sol. vt alio tpe totidē sibi grani vini ⁊ olei mēsure reddanſ q̄ licet tūc plus valeāt. vtrū tū plus vel minus solutiōis tpe fuerint valiture verisilr dubitaſ. non debet ex hoc vsurari⁹ reputari. ¶ Recte dicit si verisilr dubitaſ. Si enim daret c. solidos in autūno. qñ parui pcii est bladū vinū ⁊ oleū vt ad pascha totidē sibi grani vini vel olei mēsure redderentur: qñ hmōi merces s₃ ↄmunē cursū ↄsueuerunt esse cariores vsura esset q̄ nō verisilr dubitaſ imo ,pbabiliū credit q̄ plus valebūt ille mē sure tpe solutiōis q̄₃ valuerint tpe ↄtract⁹. Nunqd pōt ↄmitti vsu ra vbi credit pecunia. s. vna marcha argēti p alia marcha argēti ad certū terminū psoluēda. Aut cū daſ p̄cise species p specie vt granū pro grano ad eandē mēsurā. Rñdeo si verisile est q̄ pecunia nume rata auri vel argenti ex tpe nō fiāt pciosiora. s. tēpore solutiōis q̄₃ fuerāt tpe ↄtract⁹. Aut verisilr dubitaſ. vtrū preciosiora sint futura necne nō est vsura. Si autē verisile sit q̄ preciosiora sint futura tpe solutiōis: vt siqs det xx. libras sterlingoꝝ in hyeme p aliis totidem in estate soluēdis. qñ solet hmōi moneta reqri a viatorib⁹. aut. xx. marchas auri vel argēti p aliis. totidē soluendis ad passagiū cruce signatoꝝ. Distingue q̄ si creditor nō erat seruatur⁹ illā pecuniā vsq₃ ad illud tēpus: s₃ īterim cōsumptur⁹ vsura est. Si erat seruatur⁹ vt sic seruādo vsq₃ ad ,pdictū tps lucraretur distingue q̄ si aufert debi tori libertatē liberādi se īterim ⁊ debitū soluēdi: vsura est: q̄ presu mit q̄ ideo crediderit pecuniā: q̄ debitorē oneraret piculo ⁊ se exo neraret. Si nō aufert sed ↄcedit ei q̄ reddat pecuniā quādocūq₃ volue rit infra terminū: mereſ si ex misericordia h̄ faciat vt releuet debito rē inopiā. Si aūt corrupta intētiōe hoc facit. vt se exoneret a picu lo seruādi peccat nō tn̄ credo eū ↄpellendū ad restitutionē lucri. licz hoc esset ei cōsulēdū in pnia. vel qd̄ daret paupib⁹. Eodē mō distin guendū ⁊ iudicādū est qñ daſ species p specie ad terminū: vt vinū p vino ⁊c̄. Extra vbi supra Greg ix. Rōne pīati dubij etiā excusaſ q̄ pannos granū vinū oleū vel alias merces vēdit vt amplius q̄₃ va leant in certo termino recipiat p eisdē si tn̄ ea tpe ↄtract⁹ nō fuerat vēditurus. ¶ Cōditionē credo esse attendendā nō solū in hoc vl timo casu sz etiā vbi daſ ,pcis p specie. aut pecunia p pecunia sicut notauim⁹ in supiori distinctiōe. Rai. Tn̄ sat ↄsulte agerēt hoies si a tali ↄtractu cessarēt cū cogitatiōes hoīū deo nequeāt occulta ri. Si tn̄ vēderet ad terminū longe maiori pcio q̄₃ nō valeat vsura esset. ¶ Quia tūc nō verisilr dubitaſ vtrū plus vel min⁹ valiture sint tūc ... q̄ lōge maiori. In his casib⁹ ... ⁊ ... gabel li de feudo ecclie nō pōt retinere fructus nō ↄputatis in sorte. dū tn̄ īteri feudatari⁹ imunis sit a seruitio quo p feudo ecclie tenebaſ ⁊ credo q̄ spāle puilegiū ē ecclie: nec ē ad feuda laicalia extēdēdū.

¶ Utrū gratis oblatū inducat vsurā. C. CV.

Raimundus. Itē gratis oblatū ⁊ acceptū nō iducit vsurā dū tn̄ nō sit intētio corrupta. ¶ Et pte creditoris si forte nō cre didisset pecuniā nisi ,pp̄ter spem lucri in quo casu tene tur totū restituere qcq̄d intētiōe dederit debitor ... et ... de exorta sorte ,ppt mutuū sibi datū aut ,ppt aliud siue ,ppt mutuū recipiēdū aut retinēdū vsq₃ ad ,ptractē terminū. Ubi tn̄ ⁊ sola be neuole dat creditori nō pōt repetere nec p retētiōe cōpulere sibi si forte habeat de bonis creditoris aliqd. Quid si nō sit corrupta in tentio creditor debitor tn̄ ,ppt creditū acceptū ... retinēdum dat ei ... creditor tenet restituere. Credo q̄ nō teneſ de bona fide ... nec etiā ... q̄₃ ... ,pbabiliſ credit q̄ ex sola dilectiōe gratis ei fecerit. Si autem vel ,pbabiliter credit vel dubitat q̄ ,ppt mutuū receptū ... restituere tenet. Qui aūt debitor nō grat ... creditor gratis dat mu tuū debitor si hēat alis aliqd de bonis ⁊ sibi ↄsulat p retentionē de vsura quā dedit nō credo q̄ ↄpellēdū i foro pniali ad restitutionē.

¶ Utrū spes faciat vsurariū. C. CVI.

Raimundus. Si nūq̄ voluntas vel itētio vel spes iducit vsurā. vbi null lum pactum fit ⁊ appositum in contractu mutui. Ad hoc quidam volentes fauere vsuris dicunt: q̄ nunq̄₃ committitur vsura: nisi ex pacto soluanſ. Alij dicūt: quibus assentio: q̄ sola spes siue intētio facit hoiēm vsurariū. vnde q̄ sub tali spe mutuat pecuniā: quicqd postea etiā gratis ⁊ sine sua exactiōe oblatū vltra sortē recepit vsu ra est siue sit pecunia siue frumentū siue vinū. Et breuit quicqd ex cogitari possit lucri siue illud ↄsistat in dādo siue in faciēdo. ¶ Credo q̄ dn̄i molēdinoꝝ q̄ credūt pecuniā pistorib⁹ vt molant in molēdinis eoꝝ vsurarij sunt. Accip itē enī vsura etiā in faciendo ⁊ auferūt libertatē debitorib⁹ molēdi vbi voluerint. Si tn̄ debitores ,pp̄ter h̄ nō sunt dampnificati: nō teneſ creditores ad restitutionē aliquā eis faciēdā nisi qn̄ ... estimari debet libertas molēdi vbi vo lebāt pēsans etiā circūstātias de maiori ⁊ minori remotiōe molēdi norū ⁊ facultate molendi ⁊ qlitate. Raimū. Fundaſ aūt hec opi nio in lege vbi dicit. Qui ad vsurā nō cōmodauerit ⁊ ampli⁹ nō ac ceperit vita viuet ⁊c̄. Itē in euāgelio Luce. Mutuū date ⁊c̄. Glo. i. nōm hoīe spem mercedis figentes: q̄ si nō reddāt qd̄ cōmodastis: reddet deus: quo iubēte fecistis. Teneanſ itē ⁊ illi q̄ veniēte termio solutiōis nolūt dare vbū dilatiōis debitori: q̄ est iuramēto astrict⁹ solutiōni ... data eis pecunia vel aliquo equipolēti: licz expsse nō exi gant. Extra vbi supra Urban⁹ tertius. Qui nō alr mutuo traditur⁹ eo ,pposito mutuo pecuniā credit vt licz oī ↄuētione cessante plus tn̄ sorte recipiat. ⁊ q̄ merces suas lōge maiori precio distrahūt: si ad solutionē faciēdā plurimi tpis dilatio ,pzogeſ q̄₃ si ei in cōtinēti pcium psoluaſ. hmōi hoīes iudicādi sunt male agere: ⁊ ad ea q̄ taliſ acce pta sunt restituēda in aīarū iudicio efficaciſ inducēdi. ¶ Querit in metali symonia nō est necessaria restitutio. Itē est necessaria in mētali vsura? Rñdeo In symonia est turpitudo ex vtraq₃ parte dā tis ⁊ accipiētis sed in vsura nō est turpitudo dantis ⁊ ideo et iure diuino ⁊ talī cqtate faciēda ē ei restitutio. Nec posſ etiā in h̄ casu papa dispēsare s₃ ex solo iure humano pecunie symoniace accepta restituēda ē nō illi q̄ dedit turpit: s₃ eccle. Unī nec helyseus ,pcepit gyezi restituere alicui pecuniā quā accepit a naaman. Et papa qd̄ vult pōt statuere in h̄ casu. posset enī dispēsare q̄ nō. solū in mētali symonia. sed etiā in illa q̄ pacto esset expressa retineri posset.

De fraude vsurarum. C. CVII.

Raimundus. Quid si pena est apposita in ↄtractu mutui. nūquid saltē pena illa poterit peti absq̄ piculo vsure? Ad h̄ dico: q̄ si pena est iudicaliſ ⁊ a iudice imposita ⁊ statuta propē pu niēdā ↄtumaciā debitoris q̄ cū possit ↄtemnat in termino statuto sol uere pecuniā creditori nō est vsura. Si vero pena sit ↄuētionalis de cōi ↄsensu partiū in ipso cōtractu apposita vt saltē metu pene debi tū certa die soluaſ vsura nō cōmittit dū tn̄ semp sit intētio recta.

Utrū autē liceat tales penas exigere quātū ad interesse ... ⁊ vl tra: require infra de penis. Si aūt ille q̄ talē penā apposuit ↄsueuit esse vsurarius psumit q̄ in fraudē vsurarū adiecerit penā. Est etiā psumptio q̄ sit vsurariū p singulos mēses vel annos dicaſ cōmitti. Idē in illis qui ab vsurariis solent spāliter exercere talia enī indu cunt semp psumptionē pena facit q̄ sit vsura. In iudicio tn̄ ... stare ↄfessioni ... s₃ ,ppter psumptiōes ... diligēt⁹ examinare ↄtiē tiā sua. Itē qd̄ si vēdidi prediū tali ↄditiōe adiecta q̄ quādocūq₃ sol uaſ pciū a me vel herede meo rehabeam prediū ego vel heres me⁹. vel quādocūq₃ a septenio vsq₃ ad nouēniū vel similiter. nūquid est vsura rius ↄtractus. Ad h̄ dico q̄ hic nō est mutuū ⁊ emptor facit fruct⁹ suos sine piculo vsure: licz vēditor iuxta vēditiōis formā postea re cuperet prediū. Et hoc intelligas nisi in fraude vsurarū sit facta tal vēditio qd̄ psumiſ ex his dicturis. Licet eo q̄ modicū est pciū re spectu valoris rei. Itē ex eo q̄ aliqd psoluiſ vltra sūmā recepta pu ta fuit vēdita pro centū ⁊ est in pacto: q̄ cū retrahendeſ venditio red dantur cxx. Itē ex eo q̄ emptor ↄsueuit exercere vsuras. ¶ Quid de illo q̄ agro ... emit fruct⁹ inde pcipiēdos ad ... annos. Rñdeo. Non est vsura et forma ↄtract⁹ pōt tn̄ fieri in fraude vsurarū vt si tātus ē ager ⁊ talis q̄ verisile sit q̄ fruct⁹ inde colligēdi valeāt in an tumno plus q̄₃ emptor dedit maxime si tal ē psona q̄ ↄtract⁹ hmōi ↄsueuit exercere restitutio in foro penitētiali est ei iudicēda. Si autē ,pbabiliter dubitaſ vtrū fruct⁹ an plus vel min⁹ debeat valere q̄₃ qd̄ emptor dedit nō est vsura. Eodē mō credo iudicādū de creditore q̄ possessione aliena recipit p certa pecunie qūtitate ita q̄ ... q̄ ad certos annos faciat fruct⁹ suos. Licz enī iste ↄtractus nō sit vsura rius ex forma pōt tn̄ fieri in fraude vsurarū. Et ... est in foro causarū ad ... appositas. In foro aūt penitētiali ... ↄfessio ... creditor ... iudicēda est ei restitutio in penitētia. si fruct⁹ illi⁹ terre verisilr credebanſ plus lō

qz valere q̃ ille dederit: si iustus emptor inueniret.

De his q̃ suscipiūt in se mutui periculū. C. CVIII.

Aimundus. Ité aliqs mutuat pecuniā mercatori recepturus aliqd vltra sortē ꝓ eo qꝫ suscipit in se periculū .i. si pecuniā vel merces inde emptas perdiderit [illegible] alias nō teneat̃ si bi [illegible] de sorte. Ité aliqs mutuat [illegible] m. sol. vt ceptem reddant̃ ei centū aureos [illegible] quos aureos ibi plus valere recipit an tē in se piculū vt [illegible] nunq̇d in his [illegible] omittit̃ vsura. Dicit q̇dā qꝫ nō cū enim mutuū dicat̃ qr de meo fit tuū [illegible] omne pe riculū rei mutuate ad te trāsferat̃ nō videt̃ icōgruū si in casu ꝓposi to in cōpēsatione piculi i me suscepti aliq̇d recipiā. Ar. dist. lxxxviij [illegible] qꝫ ideo ꝓ vsu rei locate aliqd pōt accipi qr rei loca te piculū ptinet ad locantē secus est in re mutuata. Alii do notan tes [illegible] z vera. s. qꝫ sit vsura. Ar. eiusdē. c. eijciēs. vbi eni Greg. assi gnādo differētiā iter mutuū z locatū: ponit tria. Primū: qr in mu tuo trāsfert̃ piculū in accipiētē secus in locato. Scđm qua pecunia nō deterioat̃ p vsus secus in domo vl equo vel alio re locata. Ter tiū qr vsus pecunie [illegible] fructū vl vtilitatē parit [illegible] secus in vsu agri vel dom̄ [illegible] vel alteri̇ rei locate. lic; ergo in casu proposito cessēt [illegible] nō tñ cessant due vltime. Et ideo tutior est hec vltima opinio maxime qr tales semp faciūt tale mutuū ꝓpter spem lucri pecuniarij qḋ nō lic;. ꝓterea videt̃ fieri in fraudē vsurap. Et exp̄ssa est hodie decre extra vbi supra. Grego ix. Nauiganti vel eunti ad nūdinas certā mutuās pecunie quātitatē: ꝓ eo qꝫ suscipit in se periculū recepturꝰ aliq̇d vltra sortē: vsurariꝰ est censendus.

Rai. Posset tñ hic excogitari casus in quo non esset vsura vltra sortē accipe. puta dū ego emerē vel essem paratꝰ emere certas mer ces de pecunia. z tu ꝓpē nimiā instātiā fecisti me cessare a tali em ptiōe ideo vt tibi mutuarē. Et ego dico [illegible] qꝫ ibi reddas mihi tā tum quantū essem ibi habiturus de istis mercibꝰ si eas illuc defer rem. recip [illegible] in me periculū vt supra dictū est. z hoc ideo qr istud recipiet tanq̄ interesse [illegible].

De Cōtractibus [illegible] annuorū redditū. C. CIX.

Uilielmus. Quid de illis q̇ a cōtatibꝰ ci uitatū vel a monasterijs emūt certos annuos redd[illegible] vel certos mod[illegible] de annonis ad vi tā suā. Rñdeo nō est vsura ex forma [illegible] tñ hmōi redditꝰ annuus p̄sonalis fit sine [illegible] nō [illegible] Credo [illegible] q̇dā legiste dicit [illegible] qꝫ [illegible] est [illegible] tñ qr vēditor facile posset desi derare mortē emptoris. vt sic liberatꝰ esset. tñ qr nullum est emptoris periculū de sterilitate terre aut tēpestatibꝰ q̇ solēt fructꝰ terre [illegible] ratos ad [illegible] destruere qr piculū emptoris [illegible] aliquā do in tantū est qꝫ etiā expēsas labor[illegible] amittit. Quid de illis q̇ emūt vel dono forte [illegible] alteriꝰ forti [illegible] acci piūt [illegible] vsufructū alteriꝰ castri [illegible] cōtractū [illegible] ferenter exercēt. ꝓcipue cū ecclijs z monasterijs. Ad hoc credo qꝫ si aliqs aduocatꝰ [illegible] monasterio vel eccl[illegible] de aduocatiōe z ɔsilio suo. vel etiā diues gratis z pura intētione de pecunia: licite possūt recipe hmōi vsufructū vel aliud donū gratis datū. Idē dico [illegible] seruitio [illegible] semp recta intētio z studeāt fideli [illegible] cōpetenti. ne al bona pauperū [illegible] Idē dico de illis q̇ emūt [illegible] si sit facta talis vēditio in fraudē vsurap qḋ p̄sumit̃ ex circūstātijs positis [illegible] ex etate z sanitate ex qbꝰ pōt haberi p̄sumptio vtrū multū vel parū debeat viuere. z tñ de his circūstātijs positis z etiā ex etate z sanitate: ex qbꝰ pōt haberi p̄sumptio vtrū multū vel parū debeat viuere [illegible] de his circūstantijs [illegible] iudicio [illegible] qḋ dici supra [illegible] in penitētia [illegible] diligēter examinet̃. Caute tñ z discrete ne decipiaris z ꝓ posse. Si tñ in tali venditiōe mona steriū esset [illegible] manifeste deceptū: licet fuerit pura vendi tio z recta intētio nec fuit dolus adhibitꝰ. z ideo excuset̃ ab vsura. tñ d; remouere deceptionē vel supplēdo iustū ꝓciū. vel restituēdo [illegible] [illegible] nō [illegible] in quo forte [illegible] si per [illegible] emptoris. Sed [illegible] facta fuit. Idē [illegible] quos [illegible] cio. excusat̃ enim ꝓpter bonā fidē z iustū titulū z laborē z similia.

[illegible] ad [illegible] tutū ne vēditor desideret mortē emptoris. Ideo enim inhibita est [illegible]

in hereditate testatoris pactū dico factū dū adhuc viuit. nō tñ dico pacisci se mortale eē petrū emere vel vēdere ad vitā emētis: qr nō in uenio [illegible] inhibitū vbi seruant̃ debite circūstātie. Quid de illis qui emūt boues vel oues a paupibꝰ quos forte nō habēt. Rñdeo. [illegible] emit q̇s a paupe: vel etiā a diuite hmōi aīalia: q̇ scit vel credit [illegible] non habē [illegible] iam tradidisset ei locat ei pro certa annua pensione vsura est [illegible] in fraudē vsurarū [illegible] Idē cre do de illis q̇ sciēter emūt fructꝰ terrarū ab illis q̇ eos nō habēt. Si aūt sine fraude z bona fide fiat hmōi emptio: nō credo emptorē pec care q̄diu durat bona fides. Quid de illis q̇ emunt equos certos reddēndos a vēditore in certis nūdinis [illegible] minori precio q̄ valeant tpe ɔtractus. Rñdeo. Usura est nisi verisimilr dubitet̃ equos [illegible] tpe solutiōis plus vl minꝰ valituros sic dictū est supra in quibusdā casibꝰ. vel vbi sciat̃ aut pbabiliter credat̃ qꝫ tantūdē valituri sint: vel minus. Quid de illis q̇ agrū statim seminatū vel veriꝰ fructꝰ agri [illegible] anni emūt certo precio. Rñdeo. Nō est vsura ex forma ɔtractꝰ [illegible] in fraudē vsurarū p̄sumēdū est hoc nisi pbabi liter dubitet̃ fructꝰ pcipiēdos plus vel minꝰ valituros in mese q̇ emptor emerit: vel sciat̃ aut credat̃ nō plus eē valituros.

De Traditionibus boum ad mediationē. C. CX.

Uid de illis q̇ tradūt boues ad mediationē sine incensum vulgarit pro cert[illegible] sextarijs blade pacto qꝫ si meliorant̃ vel deteriorant̃ ɔductor subeat me dietatē piculi. Si aūt meliorent̃ habeat medietatē cō modi. Rñ. Revera licet locare boues sicut equos vel ad dies vel ad annū: dū tñ cōductor nō grauet̃ imoderate in mercede. Pactū aūt de cōicando damno z cōmodo rei locate iniquū est ex parte lo catoris nisi pbabilr dubitet̃ vtrū cōductoris vel locatoris melior aut deterior sit ɔditio: vel vbi credat̃ qꝫ ɔductoris nō sit deterior. In ꝓposito tñ supra pacto videtur cōductoris deterior ɔditio: qr vix aut nūq̄ pōt habē cōmodū tantū de melioratiōe bouis: quātū pōt habē damnū de morte. Si tñ locator timēs ne ɔductor grauet bouē si nō timeret de piculo hmōi pactū apponat̃ [illegible] nens qꝫ si bos sine culpa cōductoris periret de suo piculo [illegible] geret ab eodē nō credo qꝫ peccaret nisi ꝓpter scādalū eorū q̇ ignora rent eiꝰ intētionē. Illud tñ verū est qꝫ ɔductor rei pōt in se suscipe periculū rei cōducte z casus fortuitos q̄uis est de natura ɔtractus. Sed in proposito casu nō tñ est locatio z cōductio: sed societas in periculo in melioratione z deterioratione bouis.

De Traditione animaliū ad crementū. C. CXI.

Uid de ouibꝰ vl aīalibꝰ q̇ tradunt̃ ad crementū. Rñdeo. In hmōi traditiōe pōt interuenire ɔtractus societatis tñ: vl locatiōis z ɔductiōis tñ. pōt et cōcurrere ɔtractus mutui z societatis. Cōtractus so cietatis tñ [illegible] qn̄ q̇s habēs .xx. capita ouiū [illegible] societatē cū alio habēte tondē. z cōicant ad inuicē ipsas oues: z periculū: emolumē tū z expensas circa custodiā z pastū earū. In quo casu si venat̃ pac tū inter eos qꝫ de fetibꝰ reparent̃ capita demortua aut de velleri bus z pellibus emant̃ alia ad augēdū gregē. Aut si ineant aliud pa ctū licitū z honestū nō peccat dū tñ seruet̃ eq̇litas inter eos [illegible] ex hmōi pacto nō videat̃ eē deterior vel melior vniꝰ q̄ alteriꝰ cōdi tio. Itē locatio pōt eē z ɔductio tñ: si q̇s habēs .x. capita tradat ea alicui custodiēda z pascēda sub certa mercede pecunie: vel parte [illegible] gregis. In quo casu si [illegible] retinet sibi periculum eorū capitū nec alr in pactis z ɔuētiōibꝰ grauet ɔductorē [illegible] ɔtractus. Itē pñt cōcurrere ɔtractus mutui z societatis: vt cū quis habens .xx. capita: tradit ea estimata alicui puta pro .xx. solidis: ita qꝫ teneat̃ reddere medietatē [illegible] decē solidos [illegible] post modū de ouibꝰ [illegible] est ac si creditor dedisset ei mutuo .x. sol. ex quibꝰ cōparatis decē capitibꝰ ɔtraxisset societatē cū credi tore habēte decē alia capita ita qꝫ sint cōia [illegible] periculo z ꝓuētibꝰ. In quo casu si [illegible] mutui grauet creditor de bitorē in cōtractu societatis vsura est. Et in hoc casu [illegible] est sicut dictū est in p̄mo casu ɔtractu societatis. Illud āt [illegible] est cū q̇s certa capita ouiū tradit estimata certo precio [illegible] ɔtrahit societatē qꝫ totū de ꝓuētibꝰ recipiat sortē anteq̄ alter aliq̇d inde pcipiat vel [illegible] qꝫ de fetibꝰ reparent̃ capita [illegible] mortua anteq̄ aliꝰ aliq̇d pcipiat de ꝓuētibꝰ. h̄ ē eni q̄si tradē [illegible] Et generalr [illegible] ɔditio [illegible] societate [illegible] grauat [illegible] ɔtractꝰ [illegible] ē ex pte grauāt: si sciēt h̄ faciat: z teneat̃ ad restitutionē. Nō pōt tñ dari general[illegible] [illegible] varietatē traditionū: z dolos q̇ sup talibꝰ excogitant̃ a quibusdā

¶ De turpi lucro. C. CXII.

Aimundus. De quibusdã autẽ qui tẽpore messis vel vindemie emunt annonã vel vinũ vilius et postea vendant cari⁹. Dico q peccãt ⁊ turpe lucrũ est. V. Intelligẽdũ est hoc si fiat ex cupiditate tũc enim est peccatũ mortale siue clerici siue laici sint q hoc faciũt. Qñ autẽ laicus nõ ex cupiditate sz vt prouideat sibi ⁊ suis emat aliqd et post cari⁹ vẽdat siue annonã siue aliud non audeo dicere esse mortale. Clericus etiã si rẽ alienã emat. et eã p suaz industriã meliorată vel mutata forma vẽdat cari⁹ q̃ emerit nõ credo q peccet vt si pullũ emat equi ⁊ nutriat. vel tabulã emat ⁊ inde faciat imaginẽ. Annonã itaq vel vinũ emere pdicto mõ ex cupiditate oib⁹ illicitũ est. Raimũd⁹. Secus si aliqs ppẽ necessitatẽ emat. ⁊ postea nõ idiget sicut credebat. hic põt licite vẽdere prout vendit̃ cõiter in foro licet vẽdat cari⁹ q̃ emerit. In hoc tñ pmo grauius peccat clerici q̃ laici. neutros tñ dico teneri hic ad restitutionẽ faciẽdã certe psone sz debẽt erogare tale lucrũ in vsus paupuz. Põt enim emere si timet caristia in terra. ⁊ videt victualia extrahi de terra. dũmodo nõ vt cari⁹ vẽdat. sz ne gens fame peat exẽplo Joseph. V. Idẽ credo de illo q emit annonã vel vinũ cã negociãdi dum tñ nõ ex cupiditate hoc faciat. sed vt lucro moderato sibi puideat: maxie cũ aliud gen⁹ negociatiõis nõ nouit. nec al's hz vñ sustentet. Raimũdus. Illos eccõtra credo tanq̃ nephãdas beluas detestandos. q ea intẽtiõe emũt aureos vel alias monetas vl' res venales ⁊ pcipue victualia. vt de talib⁹ caristiã iducãt. Itẽ q annonã veterẽ mutuãt vt recipiãt nouã: vsurã õmittunt: qz meliorẽ rẽ recuperare volunt. V. Istos nõ audeo cõdẽnare si ad hoc mutuẽt vt proximo subueniant dũmodo nõ auferant ei libertatẽ liberãdi se interim soluendo veterẽ vel si probabiliter dubitetur vtrum plus vel minus valitura sit tẽpore solutionis alias verũ est qd dicit magister.

¶ De Legibus vsuras pmittentib⁹ vtrũ teneat. C. CXIII.

Aimundus. Quid de legib⁹ q pmittunt vsuras exigi nunq̃d tenent. Breuiter dico q nõ qz phibite sunt iure naturali. sed ctra tale ius nulla lex nulla dispẽsatio põt ad iuuari. Itẽ qz par in parẽ nõ hz iperiũ multomagis minor in maiorẽ ergo iperatori terre nõ potuit cõdere legẽ cõtra iperatorẽ celi. Preterea dicit iperator q sacre leges nõ dedignant imitari sacros canones spẽcialiter in matrimoniis ⁊ vsuris sed fm canones nõ possunt exigi. ergo nec fz leges. Itẽ dicit imperator se amplecti quattuor cõcilia vniuersalia. a deo vt p ea suis legib⁹ derogetur sed in niceno cõcilio qd est vnũ ex illis quattuor vsure reprobant̃ nõ est quo iudice repetantur. sz vsure q ibi re peti factũ ⁊ nõ iure. tñ leges que pmittũt vsuras exigi rõne interesse. vel rõne more bone sunt ⁊ approbande. si sane intelligant̃. vt dicti supra ex codice iuris. Si vsure illicite solute sint in sortẽ cõputent̃ si autẽ sors iã soluta erat. vsure ⁊ indebite repetẽtur. Ex pacto soluere licet peti nõ poterãt tñ repeti nõ possunt. nisi vltra modũ licitũ date sint. Vsurarũ modus et psonarũ delectu spectãdus est. Illustres enim trientes vsuras stipulari possunt. negociatores bisses. ceteri semisses. Vltra duplũ itra annũ tẽpus vsure nulla occasiõe exigi possunt. etiam si pignora pro illicitis vsuris obstricta sint. Ite vsurarũ vsure nulla arte exigi possunt.

¶ De Cõpellẽdis vsurariis ad restitutionẽ. C. CXIIII.

Ompelluntur vsurarii restituere vsuras a iure. ⁊ a iudice. A iure: quia si sint publici vsurarii ipso iure sunt excõmunicati. quantũ ad viuã. q nõ debent recipi ad cõmuniõem altaris. nec eorũ oblationes nec ipsi ad christianã sepulturam si in hoc peccato decesserint. A iudice q põt quẽlibet vsurarius cogere ad restituẽdas vsuras si necesse fuerit etiã per maiorẽ excõicatiõẽ omni appellatiõe remota. Itẽ q si vsurarius repetat ab illo vsuras recipere per exceptionẽ donec ipse restituerit vsuras quas ab illo male accepit vel saltẽ secerit posse eũ eodẽ modo compellunt heredes vsurariorũ siue sint filii siue extranei. In foro autẽ penitẽtiali vterq teneñt tam vsurarii q̃ heredes ad solida restitutione dum vsurarium quas illicite acceperat vel saltem posse suum faciant ⁊ doleat de peccato ⁊ quia nõ possunt pnunc restituere ⁊ proponat in animo restituere si peruenerit ad pinguiorem fortunam ⁊ sempre pro posse faciant. Ad hoc postsunt etiã illi quibus cõmuniter satisfacere nõ valentes pro lucris tñ ratione vel alio modo remissio hereditatem [illegible] restituere [illegible] satisfaciendos alter non [illegible] quantum [illegible] heredes ⁊ etiã de forma restitutiõis fm alter siue sit [illegible] siue nõ vsurarius vel heres eius. Require per simile scilicet de rapi. Si clericus est vsurarius: vel heres vsurarii ⁊ nõ vult satisfacere ab officio suspẽdat. et si emẽdare noluerit deponat̃. Porro in foro penitẽtiali pcedet: vt supra dictũ est ita tñ q nõ de reb⁹ eccle. q sunt paupib⁹ deputate: sz de suis si facat fideliter iurta posse nisi qteri⁹ de pecunia illa vel alia quibet sua expẽderit i vtilitatẽ eccle. V. V. dicit magister intuere q certi⁹ q debet aliqd ex maleficio nõ põt illud soluẽ de bonis eccle sue qd ego nõ credo nisi tal' fit q bona habeat patrimonia licitant aliũde q̃ de ecclia acqsita. Als credo q de bonis eccle sue i. de fructib⁹ quos legitime pcepit de ecclia tenet se liberare potest.

Extra. v de vsur' Alex. iii. Cogẽdi sunt vsurarii manifesti vel hiis a quib⁹ extorserũt vel eorũ heredib⁹ vsuras restituere: vel hiis nõ supstitib⁹ pauperib⁹ erogare si tñ habẽt vnde possint. aloquin eos nota paupertas excusat. Filii ad restituẽdas vsuras ea sunt destrictione cogẽdi qua parẽtes si viuerẽt cogerent. Idipsum etiã cõtra heredes extraneos credimus exercendũ.

¶ De Rebus emptis: ⁊ pecunia vsuraria. C. CXV.

Ossessiones vo q de vsuris sunt cõparate debẽt vẽdi ⁊ eorũ pcia his a quib⁹ vsure sunt extorte restitui. Raimũ. Pone q vsurari⁹ emit equũ vel pdiũ de pecunia vsuraria: ⁊ donat rem illã alteri. postea efficit̃ non soluẽdo. Querit̃ vtrũ ille q solut vsuras: possit cũ effectu petere rem emptã de vsuris ab ipso possessore. ⁊ vtrũ ille in foro penitẽtiali teneat̃ restituere: Videt̃ q nõ: qz precũ et re furtiua redactũ nõ est furtiuũ. a simili res empta de pecunia vsuraria non est vitio vsure subiecta. Itẽ qz fm regulã vitia psonalia nõ trãseũt ad successores. Ego tñ credo ctra cũ Ala. q iste põt petere: ⁊ ille tenet̃ restituere. Expsse enĩ dicit decr. hoc est ⁊ cũ tu. Succedit enĩ hic res loco precii sicut ecõuerso alibi. V. Quãt Tenet̃ restituere. si credo verũ eẽ qñ habuit ex lucratiua cã rem emptã de pecunia vsuraria. Secus si emisset vel ex alia cã non lucratiua adeptus esset rem bona fide ab vsurario nõ credẽs forte eũ eẽ vsurariũ aut credẽs rem illatã eẽ emptã nõ de pecunia vsuraria aut ipm vsurariũ habẽ al's vnde posset reddere vsuras. Sz nũquid vir q durit vxorẽ raptoris vl' vsurarii filiã põt accipe dotẽ de reb⁹ illis: cũ quicqd hz nõ sufficiat ad reddẽdũ qd rapuit vel habuit de vsura. Rñ. Licet dos nõ pueniat ex cã lucratiua. sed recipiat̃ pter onera matrimonii postea. Si tñ marit⁹ sciẽs veritatẽ aut crassa dictus ignorãtia ctrarit cũ hmõi filia nõ debet recipe dotẽ de rebus hmõi de equitate canonica licz de subtilitate iuris ciuil' aliter forte posset dici. Si aũt pbabili ignorãtia duct⁹ est qz credebat non esse vsurariũ vel als eẽ soluẽdo põt dotẽ i solidũ recipe. licz postmodũ sciat veritatẽ. In creditore aũt q recipit q sibi debet̃ a raptore vel ab vsurario nõ distinguo nisi qz bona fide crediderit ei pecuniã. et et illa sibi cõmodũ suũ faceret ⁊ in crastino forte ex ea se liberaret. Nõ est sile de marito qntũ ad dotẽ et dictũ est: qz socer dado dotẽ genero efficit̃ paupior nisi qteri⁹ releuat̃ ab onere alẽde filie. Sz debitor nõ sit paupior recipiẽdo mutuũ a creditore vel emptor aut vẽditor recipe do rem vel preciũ reuẽdit. Creditor aũt q mala fide credidit pecuniam puta sciẽti in alea vel daturo meretrici aut histrioni vel als dilapidãti bona sua nõ debet hmõi debitũ recipe ex reb⁹ pdictis. Silr nec ille q ex cã lucratiua agit. Ceteri aũt oẽs quibus debet̃ ex ctractu vel qsi. ex maleficio vel qsi pñt recipe qd sibi debet̃ ex reb⁹ hmõi dum tñ rem furtiuã vel raptã aut vsurariã in ipsa specie nõ recipiat maxie fm illos q dicũt qz i vsura nõ trãsfert̃ dominiũ. Scdm etiã illos qui dicũt. Sz tñ credo q ipsa res vsuraria in specie non debet recipi in solidũ. qz debitor q ea dedit pro vsura potest eam abducere a creditore. si extat. nec posset creditor pro ea aliam ei soluere ipso inuito.

¶ De Vsuris contractis circa pignora. C. CXVI.

Irca pignora sepe oritur questio talis. Creditor accepit pecuniã. vult oẽs fructus perceptos bona fide deductis expẽsis computare in sortẽ. Sed si quid residuũ fuerit de sorte postulat debitorẽ compelli ad solutionẽ. Querit̃ vtrũ ad hoc cogẽdus sit debitor. vel. nõ. vel qualiter sit cõsulendũ creditori. Ad hoc credo plura auxilia sibi esse parata. Potest enĩ p actionẽ personalẽ petere coram iudice. Itẽ potest aut pignus sibi obligatũ impignorare. Itẽ potest vendere pignus etiã inuito ⁊ ctradicente debitore nisi debitũ offerat̃. Circa vẽditionẽ tñ est adhibẽda distinctio: quia aut certa pacta fuerũt inter creditorẽ ⁊ debitorẽ firmata super vẽditione pignoris in certo tpe vel loco vel certe psone speciali modo faciẽda aut nullo modo faciẽda. aut nihil sup hoc conuenit inter eos. In primo casu debet creditor prius notificare debitori ⁊ postea poterit vẽdẽ fm formã conuenientẽ: ⁊ non aliter. In secũdo videlicet cũ pactũ fuit appositũ ne

venderet etiã tũc nõ põt vendere. sed debet prius ter denũciare de bitori et solutã si cessauerit poterit postea vendere. aliter si ante trinã denunciationẽ venderet furti tenet̃. In tertio vero casu cũ nihil conuenit [illegible] ita per [illegible] posset [illegible] potest fieri venditio. Põt etiã cogi p̃ censurã [illegible] medio. si est de foro suo vel quãcunq̃ sit in modũ denũciationis rõne peccati vel in modũ recõuentiõis. V. Qñ creditor trahit debitorẽ in iudicio sup̃ aliq̃ re corã ecclesiastico iudice: q̃r tũc debitor cõuent̃ põt creditorẽ reconuenire corã eo iudice. Bene dicit rõne peccati. pp̃ter qd̃ ecclesia põt de oĩbus causis cognoscere p̃ modũ denũciationis. ⁊ compellere ad agendã penitẽtiã. Raimũ. Et si forte post inceptã causas vellet debitor desistere videt̃ q̃ ad petitionẽ creditoris posset eũ cogere iudex ecclesiasticus. et respõderet ei corã eo vel satisfaceret. Sepe enĩ iudex põt ⁊ debet iudicare indirecte ⁊ occasione alterius questionis [illegible] corã eo de re de qua alias nõ posset.

Adhuc de eodem. C. CXVII.

Tem nota q̃ creditor põt exigere vel cõpensare nõ solũ expẽsas q̃s fecit colligẽdo fructus sed etiã q̃s fecit bona fide circa rem pignoratã. Itẽ si casu fortuito vel sine culpa sua res pig vel deteriorata est: nõ tenet̃ creditor. sed si dolo vel culpa sua tenet̃. Itẽ si vendito pignore bona fide creditor min' accepit q̃ erat in sorte: põt agere ad residuũ. Si võ plus tenet̃ restituere debitori. Itẽ nota q̃ sicut põt agere debitor cõtra creditorẽ vel ecõuerso ita ⁊ heres debitoris cõtra creditorẽ vel cõtra heredẽ eius ⁊ ecõuerso. Et si forte creditor vel heres eius rem sibi obligatã alteri ĩpignorauit. vel alio quoq̃ mõ in aliũ trãstulit de se for tenet̃ cõputare in sortẽ nõ solũ fruct' quos ipse pcepit. sed etiã oẽs quos ⁊ anteriores pceperãt a tpe primi cõtract'. Ipsa enĩ fructuũ pceptio ipso facto attenuat sortẽ. Itẽ extra [illegible] supra de vsuris [illegible] Nullus constitutus in [illegible] aliq̃d genus [illegible] exercere p̃sumat. Et si q̃s alicuius possessionẽ data pecunia sub hac specie in pignus accepit. si sortẽ suã deductis expẽsis de fructib' iam pcepit. absolute possessionẽ restituat debitori. Si vero [illegible] eo recepto possessio ad [illegible] Qd̃ si post [illegible] nõ [illegible] in clero qui [illegible] vsurarũ lucris insistat. ecclesiastici officij periculũ patiat̃ nisi forte ecclesie beneficiũ fuerit qd̃ [illegible] Itẽ eos q̃ de possessionib' [illegible] in pignore notatur sortẽ deductis expẽsis receperit ad eudẽ pignora restituẽda sine vsurarũ exactione ecclesiastica [illegible] Si terrã [illegible] pignoris detinens ⁊ de fructibus eius sortẽ recepit his [illegible] terra clerico memorato reddat nisi terra ipsa de feudo sit [illegible]

De Cõmunitatibus in vsura. C. CXVIII.

Aimundus. Quid de cõ[mun]itatibus quarũ [illegible] que dant pecuniã ad vsurã maxime in lõbardia. nunq̃d oẽs ciues sunt vsurarij pp̃ter hoc [illegible] in statu dãnandorũ. Respõdeo sic oẽs quorũ auctoritate [illegible] V. Quid de regibus ⁊ p̃ncipib' q̃ cõpellũt ad reddẽdũ vsuras. Rñdeo: q̃ tenent̃ ad restitutionẽ [illegible] Quid de regib' ⁊ p̃ncipib' q̃ a iudeis multa recipiũt: cũ tñ sciãt eos nihil habere nisi de vsuris q̃ bona [illegible] ad restitutionẽ [illegible] tenent̃ ad [illegible] ea pceperũt. Si autẽ non [illegible] Sed [illegible] creditores [illegible] credo q̃ possint accipere mercedẽ [illegible] de rebus huiusmodi [illegible] in [illegible] ⁊ honestis [illegible] etiam compensatur cũ mercede quam dant [illegible] pauperiores propter mercedem [illegible] modum operarum. Si autem in [illegible] non credo q̃ debeant recipere mercedem de rebus huiusmodi. Idem etiam indicandum est de [illegible] predictorum vsurariorum ⁊ de alijs mercennarijs eorundem.

Adhuc de eodem. C. CXIX.

Aimundus. Quod autẽ [illegible] est de cõ[illegible] pecuniã [illegible] p̃ncipib' q̃ oẽs [illegible] auctoritate [illegible] non [illegible] V. Sed nunquid [illegible] tenent̃ [illegible] Fateor [illegible] non credo tamen q̃ teneant̃ [illegible] nisi quãtũ ad eos peruenit de vsura vel quantum releuati sunt ab expensis quas fecissent de suo in

sustinẽdis onerib' cõicatis: nisi forte pstiterint auctoritatẽ cõsulendo aut precipiẽdo cõitati taliter fenerari q̃ alias nõ eẽt factura. In h̃ casu credo eos teneri in solidũ. Quid de [illegible] et fenerat̃. Itẽ qd̃ de illo q̃ dat amico suo vel cõsanguineo pecuniã vel cõmodat gratis vt ex ea feneret̃. Itẽ qd̃ de eo q̃ contrahit societatẽ cũ alio ad fenus exercẽdũ. Itẽ qd̃ de eo q̃ dat vsurario mutuã pecuniã ad participationẽ lucri vsurarij. Nunq̃d in his oĩb' casib' tenent̃ in solidũ q̃ h̃ faciũt: an tñ de eo qd̃ ad eos puenit de vsura. Rñdeo fm quosdã tales q̃ inducũt alios ad fenerãdũ: q̃ alias nõ fenerauros tenent̃ in solidũ. Si aũt alias erãt feneraturi nõ tenent̃ nisi quãtũ ad eos puenerit. Ego credo sine preiudicio q̃ in neutro casu tenent̃ nisi inquãtũ ad eos puenerint h̃ q̃ taliter inducũt alios ad fenerãdũ. ⁊ melior est odictio taliũ in h̃ casu q̃ in rapina vel furto vbi q̃ pstant auctoritatẽ tenent̃ ad restitutionẽ etiã cum nihil ad eos puenerit de maleficio. Et h̃ ideo q̃r rapina vel furtũ cõtra voluntatẽ dñi fit q̃ patit̃ dãnũ. s̃; vsura de volũtate dñi puenit ad creditorẽ nec inuenio iura dare actionẽ debitori cõtra hmõi inductores ad repetẽdũ vsuras ab eis q̃s ipsi debitores soluũt vsurarijs vel taliter induct̃ p̃ alios: cũ ad inducẽtes nihil puenerit de vsura. sicut dant iura actionẽ cõtra illos quorũ opere vel cõsilio: vel ministerio fiunt furta ⁊ rapine. l. cũ nihil ad eos peruenerit.

Utrũ a christianis liceat iudeis vsuras exigere. C. CXX.

Aimundus. Itẽ nũquid iudeus põt exigere vsurã a christianis: an nunq̃d christiani a iudeis: vel paganis: vel ceteris hostibus fidei christiane. Ad primũ rñdeo q̃ peccat iudeus mortaliter ⁊ ad relaxandas vsuras christianis põt cõpelli ab ecclesia indirecte. s. p subtractionẽ cõtinus christianorũ vel sattẽ cõpellẽdi sunt a principib' christianis: ⁊ ab ecclesia predicto modo: vt non exigãt imoderatas vsuras. At vo expsse videt̃ innuere Ambro. q̃ dicite a talib' hostib' possint exigere vsuras christiani. Gratian' Cã. xiiij. q. iiij. Nã a quo vsure exigẽde sint Ambro. testat̃ dicens: Ab illo exige vsurã cui merito nocere desideras cui iure inferunt̃ arma. [illegible] legitime auferunt̃ vsure que bello vincere non potes. Ab h̃ vsurã exige: quẽ non sit crimen occidere: sine ferro dimicat q̃ vsuras [illegible] quãt ergo vbi ius belli [illegible] vsure. Raimũ. Sup hoc auctoritate sunt opiniones varie. Dicũt enĩ qdã q̃ loquit̃ fm antiq̃ tpa: q̃n pmissũ erat iudeis ĩ lege accipe vsuras ab alienigenis: iuxta illud Nõ feneraberis frĩ tuo: s̃; alieno. Alij intelligũt ⁊ exponũt de iudeo ab [illegible] iudeo. vsurã [illegible] magnã [illegible] Alij intelligũt de paganis ⁊ hostib' reipublice: sicut lrã plane sonat. talib' enĩ rapere et p insidias: ⁊ oĩbus modis pñt tanq̃ indignus auferri q̃ male detinent. Secus de iudeis q̃ sũt serui nři [illegible] parati seruire nobis. Alij dicũt quorũ opinio [illegible] q̃ a nullo hoĩe christiano iudeo pagano vel alio licet exigere vsuras. Et exponũt [illegible] negatiue sic. Ab illo exige vsurã cui tu [illegible] merito nocere desideras. s; nulli merito debes desiderare nocere: ergo a nullo debes vsuras exigere. Extra [illegible] de vsuris Innocẽ. iij. Iudeos ad remittẽdas vsuras christianis p p̃ncipes ⁊ potestates cõpelli precipim' seculares. Idẽ in ge[nerali] cõ[cilio]. Quãto amplius christiana religio ab exactione cõpescit vsurarũ tãto grau[ius] sup his iudeorũ p̃fidia in[olescit] [illegible] Itaq̃ statuim' si deceteto iudei a christianis graues imoderatas ve vsuras extorserint christianorũ eis participiũ subtrahat̃ donec de imoderato grauamine satisfecerint cõpetẽter. Principib' aut iniũg̃m' vt pp̃ter h̃ nõ sint christianis infesti s; pot' a tãto grauamine iudeos cohibeant.

Utrum Usuram ab vsurario acceptam teneatur quis ei restituere. C. CXXI.

Aimũdus. Sed pone q̃ christian' accepit vsuras a iudeo cui restituet videt̃ q̃ iudeo p ea q̃ dicta sunt supra. Ita tñ si [illegible] restituat des vsuras q̃s accepit. qd̃ nisi velit facit [illegible] christiane [illegible] auctoritate eccl'e restituat [illegible] christianus a quib' ipse iudeus exegerat vsuras [illegible] liberatum ab illo christianis p̃ istius solutionẽ. nec poterit ab eo repetere: cũ vtiliter gesserit negociũ [illegible] Sed nũq̃d [illegible] christiano [illegible] credo q̃ sic [illegible] in vtroq̃ casu liberat̃ iste christian' restituendo vsuras illi a quo accepit: sine iste sit iudeus [illegible] V. Hoc inquã est salubrius quando factũ est occultum: ⁊ non timetur scandalum [illegible] illi a quo sunt recepte vsure. Raimundus. Sed quid si fortuna cui est restitutio facienda [illegible] in remotis partibus

vel nescitur in quo loco sit. Ad hoc dico q cum nescitur vbi sit: det pauperib⁹ cū auctoritate ecclesie. si aūt scit: mittat ei si aliquo mō pōt fieri: et certe si nō pōt det pauperib⁹ et supra cū auctoritate ecclesie. Uuilh. De aūt mittat ei vl semp est cū cōmode fieri pōt pensande sunt tñ circūstātie. s. quātitas rei debite. et remotio loci. et expēse loci q̄ fierēt mittēdo. et paupertas vel diuitie illius cui facienda est restitutio. qz tā modica posset esse rei summa. et tāte expēse q̄ fierēt in mittēdo. et tā diues ille cui facienda ē restitutio q nullo mō deberet velle p re tā modica primū tñ grauari. et tūc nō oportet q mittat. et in talibus ad arbitriū boni viri recurrendū est.

Utrū Usurarius teneat̄ oīa de vsura acq̄sita restituē. C. CXXII.

Item quero vtrū vsurarius teneat̄ restituere non solū pecuniā vsurariā. sz etiā quicqd cū ipa lucrat⁹ est. et fruct⁹ pceptos ex re empta de pecunia sunt hac. Ad hoc dicit quidā q sic. q̄ ex radice corrupta pcedit corrupta sunt. Difficile eni est vt ait Leo. vt bono peragant̄ exitu q̄ mala sunt inchoata principio. Ambro. si q̄s vsurā accipit: rapinā facit. Et Iero. Usuras querere vel fraudare aut rape nihil interest. Sz in rapina et furto videt̄ ad ista teneri ergo et in vsura. Uerū q̄m qui nimis emungit: sanguinē elicit. Dicamus cum aliis q teneatur vsurarius restituere quicqd vltra sortē accepit a debitore occasione sortis pacto pcedēte vel intētiōe corrupta. Uuilh. Quicqd inq̄s sic recepit a debitore aut etiā de re debitoris habita p vsuras. Unde si habuit de vsura terrā vel pecus. quicqd de talib⁹ fructib⁹ ipsi⁹ terre vel pecoris habuit. et pēsionē aut mercedē terre vel pecoris si ea locauit restituere tenet̄. Credo etiā q restituere teneat̄ ei dāna q̄ pp̄ter solutionē vsure passus ē. vt si domū suā vel pdiū oportuit pp̄ter h̄ distrahere viliori pcio q̄s valeat. et aliā domū cōducere ad vsum suū: aut si oportuit eū accipe ad vsurā ab alio vsurario pp̄ter vsuras predictas soluēdas. Si aūt ex pecunia vsuraria negociat⁹ est et lucrat⁹. aut emit unde pdiū et fruct⁹ pcepit. nec lucrū nec fruct⁹ h̄mōi tenet̄ restituere. Idē etiā credo de lucro habito de furtiua vel rapta p negociationē aut p cōparationē reddit⁹ vel pdū facta de re h̄mōi furtiua aut rapta. Raimūdus. Expēsas tñ pōt deducere et fortē opas suas moderatas. vt in his etiam agat̄ cū eo mitius q̄s cū fure vel raptore. Uuilh. Quia fur et raptor nō deducūt expensas nec opas suas. qd tñ intelligo si agat̄ in forma iudicij. in foro aūt penitētiali nō credo hūc rigorē esse seruādū. iniquū eni esset aliquē locupletari cū dāno alterius postq̄ ei plene satis actū eēt de dāno illato. Raimundus. Cōsilio aūt vt satisfacto de vsuris petat̄ venia ad cautelā de debito re q forte pter p̄missa esset ei aliqd vltra restituēdū. In sūma nota q vxor vsurarij et familie debent pcedere sicut vxor et familia raptoris. Reqre supra capitulo de rapina. Uuilh. Intellige de familia nō mercenaria. de mercenariis eni locātibus opas suas. tene qd dictū est supra. s. q possunt accipere qd sibi debet̄ de reb⁹ vsurarij.

Utrū sub alieno nōīe liceat vsuras accipe. C. CXXIII.

Raimūdus. Itē nota q sicut p̄hibet̄ alicui accipe vsuras nōīe suo ita et alieno. Uuilh. Quid de fermētib⁹ vsurariorū q̄ numerant pecuniā p dīus suis ad vsurā et vsuras accipiūt ad op⁹ eorū et de mādato eorū. nunqd tenent̄ ad restitutionē cū nihil ad eos inde puenit. Et ideo nō credo q teneant̄ p̄terq̄ si idem vsurarij p seipsos vl p alios ministros h̄mōi vsuras exercēt q̄uis nō p istos. Raimūdus. Denique si q̄s vsuras accepit alieno nōīe vtpote tutor sl curator vel quicūq aliis tenet̄ ad restitutionē si ille cuius nōīe accepit vl nō est soluendo vel nō vult restituere. Nā et facientes et cōsentientes par pena cōstringit. Uuilh. De tutore et curatore p eo q p̄stāt auctoritatē talib⁹ contractib⁹. et illi quoq tutelā gerūt vel curāt p se nō eēnt talia facturi: pōt dici qd dicit magister. de aliis aūt q̄ nudum p̄hibēt ministeriū: dic sicut dictū est de seruiētib⁹ vsurariorū.

De Repetendis vsuris. C. CXXIIII.

Raimundus. Patet ex premissis q debitor nō tenet̄ soluere vsuras. et si soluit potest repetere. Sed quid si iurauit se soluturū: nunqd tenet̄ soluere. Dic q potest si vult debitor denunciare ecclesie et compellere [illegible] per censurā ad relaxādum [illegible] iuramentum. Si per hanc viam non vult procedere debet persoluere [illegible] facit deo [illegible] iuramēto. et postea potest repetere [illegible] q̄ solueret vsuras et non peteret: [illegible] nō repetere [illegible] iuramentum [illegible] repetet. Debent tamen [illegible] compellere ad penitentiam quam non potest agere nisi [illegible] Si vero iurauit [illegible] nō denūciare nō tenet in hac parte iuramentū cū sit iniquū et contra salutem [illegible] Unde non obstante iuramento potest procedere in modum denunciationis. et ita determinatur [illegible] vsurarios. Extra. de iureiu. Ex rege [illegible] Mandant [illegible] Creditores ad iuramēta super vsuris sibi soluendis prestita relaxanda ecclesiastica [illegible] cogantur. Alex. [illegible] epo. Debitores ad soluēdas vsuras in quib⁹ se obligauerāt cogi nō debent. si vo de ipsis soluēdis iurauerint cogendi sunt dño reddere iuramentū. et cum vsure solute fuerint. creditores ad eas restituēdas sunt ecclesiastica seueritate si necesse fuerit cōpellendi. Inno. iii. [illegible] Petro vsuras nō modicas p solutionem iuramento firmauerunt q nec p se nec aliā predictas vsuras repeterent nec apud ecclesiasticū iudicem seu etiam secularem super his deponerent questionē. [illegible] testamentum suis precepit heredib⁹ et omnib⁹ qui pbarent se deduxisse vsuras eidem ipsas restituere pcurarent. Unde predicti [illegible] vsuras repetere non attentarent pp̄ter h̄mōi iuramentū. et heredes predicti penitus negligunt satisfacere de vsuris. Man. quā sub pena excōicationis publice in ecclesia pponi facias vel pponas vt q̄ sup hoc notitiam veritatē pcedant ad testimoniū pferendū. etiā si p dicta testiū vel alia documēta tibi cōstiterit de premissis. heredes illi⁹ vt vsuras q̄s a predicti pat eorū accepit restituāt vniuersas eccle. cen. cōpellas. Extra. de vsuris. Inno. iii. Judeos ad remittendas christianis vsuras p principes et ptātes cōpelli precipim⁹ seculares. Itē in generali concil. Quanto amplius christiana religio ab exactione cōpescit vsurarū. tanto grauius sup his iudeorū pfidia insolescit. itaq statuimus vt si decetero iudei a christianis graues imoderatasve vsuras extorserint christianorū eis participium subtrahat̄ donec de imoderato grauamine satisfecerint competenter. principibus autem iniungimus vt propter hoc non christianis infesti. sed potius a tanto grauamine studeant iudeos cohibere.

De Negocijs secularibus licitis et illicitis. C. CXXV.

Raimundus. Dicto de vsuris subiciamus tractatū de secularib⁹ negociis quorū q̄da inhonesta sunt [illegible] que sic pcēs exercerj non pñt. vt dictus vsurarū symonie et siles. Ista oībus sunt p̄hibita indistincte tam clericis q̄s laicis cuiuscūq status sint vel cōdictiōis vel etatis dūmodo sint doli capaces. Alia nō sunt inhonesta sua natura sz cū vel ex tpe vel ex psona vel ex loco. vt emptio vēditio: locatio cōductio et similes cōtractus siln. et quasi cōtractus. vt tutela cura negociorū gest. iudiciū et silia. Et breuit̄ in h̄ cōcludit̄ oīum exercitia artiū mechanicarū vt artis textorie: sutorie et similiū que necessarie sunt vsui humano. Ex cā sunt hec inhonesta: qū fiūt cū intentiōe corrupta: videlicet pp̄ter cupiditatē vel aliū malū finem. et sm hoc p̄hibita sunt oīb⁹ indifferēter primo in decalogo Nō cōcupisces rem primi tui. Uuilh. Hic appellat̄ cupiditas improba volūtas habēdi diuitias tpales nō ad vsum necessariū aut vtilitatē sed ad curiositatē vt sp̄iritus animus delectet̄ in talibus sicut delectat̄ pica vel cornicula in nūmis quos reptos abscōdit. Raimūdus. Porro ex cā sunt hec honesta qū fiunt cū recta intentiōe videlicet vt possit de suo labore quis sibi et sue familie in necessariis prouidere. Itē vt possit hospitalitatē tenere ac cetera mie opa exercē. Ex tpe sunt hec inhōesta si fiant festiuo et feriato. Similiter et iudicia si exerceant̄ in tenebris: qz qui male agit odit lucē. Ex loco dicunt̄ inhonesta: quando in lupanari vel alio loco vili vel inhonesto talia tractantur et maxime si iudicia in talib⁹ locis tractent̄. Item qz locus est solitarius vel aliter suspectus. In talib⁹ eni latibulis solēt cōmitti adulteria et doceri heretice prauitates et silia. Dicunt̄ etiam inhonesta ex loco pp̄ter ipsius excellentiā puta qz in ecclesia talia sunt que teste veritate non debet esse domus negociationis sed orationis.

De Illis q̄ p̄hibita sunt clericis et religiosis. C. CXXVI.

Ex persona vero sunt hec inhonesta. qz clerici sunt vel religiosi p̄sone q̄ h̄mōi exercet talib⁹ eni regulariter sunt p̄hibita hec negocia. Apls. Nemo militās deo [illegible] Itē ps. Qm non cognoui negociatiōes introibo in po. dn̄i. Ex [illegible] Negociator vel mō se [illegible] Et dicit magister [illegible] negocia [illegible] de qb⁹ pauca [illegible] ad q̄ ptinet oīs carnalē [illegible] qcqd plus iusto appetit hō turpe lucrū est. Mūera iniusta accipe vel etiā dare p quolibet seculari [illegible] [illegible] In [illegible] esse [illegible] Turpis [illegible] amare [illegible] Negocium iniustum exercere [illegible] Hec [illegible] iustum negocium [illegible]

[illegible] est propter necessitates diuersas. q legimus sanctos apostolos negociatos fuisse. z in regula benedicti precipitur [illegible] per [illegible] monasterii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ecce tales z his similia [illegible] [illegible] [illegible] z monachis [illegible] interdicimus de qb[9] ait Apls. Nemo militans deo īplicat se secularib[9] negocijs [illegible]. Alex. [illegible] Prohibemus ne causa lucri monachi vel clerici negocientur. z ne monachi a clericis vel a laicis suo noīe firmas habeant. neq laici ecclesias ad firmas teneant.

De Casib[9] in quib[9] eis permissa sunt. C. CXXVII.

Raimundus. Casus tñ sunt q̄ttuor in quibus clerici possunt hmōi negocia tractare. Primus q si habēt administratiōes possunt secularē causas z iudicare inter subditos: presertim inter clericos z īter rusticos suos. Quidā tñ nō admittūt hoc q possit inter laicos cognoscere iudex ecclesiasticus. Secūdus casus ē cū iudex secularis negligit facere iustitiā de subditis suis. tunc enī pōt iudex ecclesiasticus cōpellere illū p sniam excōicatiōis ad tenēdā iustitiā vel supplere defectū eius. hoc tñ nō itelligas de causis sanguinis. q ille penitus sunt clericis īterdicte. Tertius casus est: q clerici monachi z alie ecclesiastice psone tenent suscipe tutelā miserabiliū psonarz. z hoc ē pūilegiū clericoz. q pñt alicui succedere abintestato. cuius tutelā vel curā suscipe nō tenent. In laicis autē secus est. Uuilh. Quia laici tenent eoz tutelā suscipe quib[9] debēt abintestato succedere. Raimūdus. Epi vel monachi videt q nō possint etiam si velint suscipe legitimā tutelā. Autē de sanctis epis [illegible] ideo amabiles. Uel dic q [illegible] autētico derogat p canonē [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] q monachi possint de licētia abbatis hmōi tutelas suscipe [illegible] tutelā tñ testamētariā vel datiuā nullo mō pñt recipere z ita pñt [illegible] [illegible] [illegible]. Qd aūt dix de monachis itelligo z de canonicis regularib[9] z alijs psonis religiosis. Uuilh. Nota q tutela durat vsq ad. xiiij. annum pupilli: z inde incipit cura durans vsq ad. xx. Nota q triplex est tutela. Testamētaria qn pater in testamēto dat tutorē filio suo. Itē legitima que defert a lege fm quā cū nullus datus ē tutor in testamēto suo ā pmo loco [illegible] succedere ab intestato tenet suscipe tutelā huius. Itē datiua que dat a iudice: qn nullo tutore dato in testamēto: z nullus existētib[9] consanguineis vel [illegible] de officio suo dat tutorē. Raimun. Quartus casus est si clericus idigeat tūc enī potest recipere possessiōes excolēdas ad firmā siue cōducere vel etiā artificio suo hōesto acquirere sibi victum. dum tamen occasione huiusmodi passionis vel artificio non desit diuinis obsequiis. Itē qd dictū est supra q non licet clerico emere vilius vt vendat carius. ita intelligas si eius intentio est vt vendat carius in eadē forma. Sed vt vēdat carius mutata forma bene potest. puta, emit tabulas vt faceret scriniū. vel chartas vt scriberet libros. vel linū vt faceret rhetia z similia. potest etiā pullum emere z illū educatū z opera sua melioratū carius vendere. quia talis q[illegible] ex artificio [illegible] prouenire. Uuilhelmus. Nunquid possint [illegible] tradere ad crementū. Respondeo si habeant [illegible] [illegible] [illegible] unde sibi datas possunt [illegible] [illegible] [illegible] locat [illegible] z cōductiōis caueāt a odictionib[9] z pactis illicitis si etiā habeāt multa pascua z emāt pascua vt pascant ibi. z si h̄ faciant ad necessariā sustentationē suā z suoz z alimētū pauperū nō credo q peccent. Si aūt huiusmodi pecora emāt ad h̄ vt tradāt ad cremētū vel vt aliqd agant in fraudem [illegible] [illegible] est.

De Publicis officiis q̄ eis interdicta sunt. C. CXXVIII.

Raimūdus. [illegible] etiam diligenter nota q officium tabellionatus est clericis in [illegible] [illegible] [illegible] ad illud dimittendū si habeant sunt per subtractionē beneficii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] publica [illegible] [illegible] cōtractibus [illegible] [illegible] ne. se im. Greg. papa. Sacerdotib[9] z clericis tuis denūcies publice [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Itē cantuar. epo [illegible] [illegible] sacris ordinib[9] ostitu

tis iudicium sanguinis agitare non licet. Unde phibemus ne aut per se mutilationes membrorum faciant aut iudicent inferendas q si quis tale fecerit honore priuet z loco. Inno. iij. In concil. generali. Sentētiā sanguinis nullus clericus dictet aut pferat sed nec sanguinis vindictā exerceat aut vbi exerceat intersit nec quisq clericus litteras dictet aut scribat p vindicta sanguinis destinādas. nec vllam cirurgie artē exerceat que adustionē z incisionē inducat. Raimūdus. Pena illoz qui otra formā pdictā secularib[9] negocijs se immiscent est depositio si fuerint clerici z incorrigibiles. Itē si fuerint p monitii ab epo z nō cessauerint: priuant pūilegio clericali. Et sic pōt intelligi illud extra. ne cle. vl mona. c. ij. Ita tñ q religiosi in talibus districti[9] q̄ clerici puniant. In foro aūt penitentiali debet eis iniungi. vt quicqd otra formam predictā lucrati sunt studeant dispendere in vsus pauperū. Uuilh. De multo credo h̄ verū esse non de necessitate si hmōi persone indigeant. aut grauentur hmōi erogatōe.

De Negocijs vel officijs laicorum qui mendacijs abundant. C. CXXIX.

Raimundus. Quid faciet iudex penitētialis de mercatoribus pelliparijs z filib[9] qui de lōga nō dico ɔsuetudine sz corruptela. nec emere sciūt nec vendere absq mendacijs z iuramētis incautis. nec nō z īterdū piurijs. z breuiter mētiunt simplicib[9] rem vilē vel corruptā pciosam eē. z in hūc modū exercēt p magna pte q̄cqd doli z fraudis excogitari pōt. Ad h̄ dico q quotiēs sciēter z cā decipiēdi primū peierat vel mētit peccat mortalit. z tenet ad restitutionē inq̄ntū decepit primū: sz eidē decepto faciēdā si fieri pōt vl heredi ei[9] vel si nesciat psonā vel nō pōt pcedat. vt dixi supra de vsuris. Si aūt ignorant dicit falsum credēs se dicere verū vel etiā scienter. sz intēdit z scit p mēdaciū illud fieri pdesse vt sic se seruet idēnem. z primo nō obesse. q nō decipit eū in re vēdita p alia vēdendo nec in valore rei q nō vēdit [illegible] debitū valore tale mēdaciū pōt dici veniale. Si vo iurat vl peierat dicas eū peccare mortalit vel venialit fm distin. positā supra. de iuramēto z piurio. Itē debēt tales etiā pter restitutionē induci ad largas elemosinas faciēdas p animab[9] illoz de quoz [illegible] ignorant aliqua habuerūt. Quedā enī sunt que vix pñt fieri sine aliquo pctō. vt cura rei familiaris. militia. mercatio. [illegible] administratio. De pmis dix Leo papa. Penitenti vtilius est dispēdia pati q̄ piculis negociatōis astringi q difficile est int ementis vēdentis q cōmerciū nō interuenire pctm. Idē. Cōtrariū est ōino ecclesiasticis regulis post pnie actionē redire ad militiā secularē cū aplo dicat. Nemo militās deo implicat se secularibus negocijs vñ nō est libera a laqueis diaboli q se militie mūdane voluerit implicare. Item Grego in homel. [illegible] Negocium quod ante conuersionem sine peccato extitit: hoc vel post conuersionem culpa repetere nō fuit. Sūt enī pleraq negocia que sine peccatis exhibere aut vix aut nullatenus possunt. Que ergo ad peccatū implicant ad hec necesse est vt post cōuersionē animus nō recurrat. Raimundus. Itaq ds penitentialis dirigere caute ac diligenter intentiōes taliū vt recto fine laborēt z exerceāt officia sua. Uuilh. Licet aūt negociatio sine pctō vix possit esse tñ mercatores qui laborant pro omnibus z quasi cōe gerat negociū portando z reportādo merces ad nundinas: ne teneant suis stipēdijs militare. pñt de eisdem mercibus moderatum lucrum accipere qd ad arbitrium boni viri [illegible] est q non est determinatum quantum in singulis solidis aut libris aut marchis accipere liceat de lucro.

De [illegible] q̄ merces [illegible] vel nociuas vēdūt. C. CXXX.

Raimundus. [illegible] quid de illis qui faciūt [illegible] vendūt gladios q̄rellos sagictas: balistas z silia qb[9] hoies occidunt. Itē qd de illis q̄ faciūt vel vēdūt venenū. vl toxicū. Itē qd de illis q̄ faciūt sotulares pictos z aurifrisiū z silia. q̄ nō deferunt ad necessitatem vel ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] facerēt vel vēderēt vt hoies haberēt talia ad abusum vel si sciēter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qua intētio est mortale pctm̄ z grauissimū. z oīa pctā q̄ postea occasione rerū illaz ab alijs pperrant sibi imputant. z rei sunt apud deum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ecclesiastica. vel etiam quedā venena que a medicis apponuntur

in quibusdam confectionibus ad sanandum egrotos. Aut tales que ad nullum usum vtiles sunt nisi ad peccandum. sicut quedam venena mortifera et ad nullū bonū vsum vtilia et sutture superflue ac sumptuose camisiarum quas precipue faciūt hispani dantes pro sutura vnius camisie plus in triplū vel quadruplū q̄ valeat tota camisia. et similia. In primo casu nō dico ipsum peccare dū tñ nō habeat intētionē corruptā vt dictū est nisi forte ex qualitate psone vel tpis cognosceret vel pbabiliter dictaret sibi cōsciētia q̄ non quereret rē nisi ad malū operādū tūc enī nō dz sibi vēdere cōtra talē cōsciētiā. In scdo vo casu peccat faciēdo tenēdo vēdēdo vel alias alienando tales res. Et de libello famoso quē nō debet aliqs ostēdere s; destruere alias peccat grauit̄. Et de talib⁹ pōt intelligi illud generale q̄ occasionē dānū dat dānū dedisse videt. Uuilh. Quid de factoribus taxillorū scbacorū scbacariorū et alearū. et de faciētib⁹ serta de floribus et maxime in dieb⁹ festis. Nunqd oēs tales sunt in statu saluādorū cū talia nō videant utilia ad aliquē bonū vsum sed tm̄ incētiua ad peccādū. Rñdeo: cū. H. notauerit. xxv. di. eps. Q; ludere ad taxillos et scbacas est mortale peccatū. etiā lz laicis hoc durū videat si id istum ee intelligat nō videt esse securū de talib⁹ artificiis viuere quorum vsus vt frequentius est ad malū. lz aliqñ ludat ad aleā ad recreationē et ad remediū tristitie vel noxiarū cogitationum. In talibus ergo ad intētionē recurrendū est. vt ex hac radice iudicet de fructu. i. de artificio et vsu. Illos aūt q̄ faciūt serta de florib⁹ dieb⁹ dominicis et dieb⁹ festiuis nō credo esse excusabiles. qz preter periculū qd̄ de facili pōt cōtingere ex abusu huiusmodi sertorū que sunt incitamēta luxurie et lascivie signa. licet ad cōfortationē nature talia quandoqz valeant. violatur etiam obseruantia diei sacre.

Utrū de illicite acqsitis possit fieri elemosyna. C. CXXXI.

Raimundus. Querit vtrū de illicite acqsitis possit aliquo modo fieri elemosyna. Ad hoc dicūt qdā generalit̄ q̄ nō. nec de vsura nec de rapina vel furto. nec de symonia nec de histrionatu. nec de meretricio nec de alea vel de alio sili. Fūdāt illi opinionē suā sup illa auctoritate Honora dñm de tuis laborib⁹. Itē i deuteronomio Nō accipies mercedē pstibuli. Itē sal. Qui offert sacri. de substātia pau. rc. Itē Greg. Nō ē putāda elemosyna etiā si pauperib⁹ dispēset qd̄ ex illicitis reb⁹ acqrit. Alii qb⁹ assent o ponunt distinctionē trimēbrē videlz q̄ in illicite acqsitis aliqñ nō transfert dñium in accipiētē vt in rapina et furto. Aliqñ trāsfert s; illi q̄ dedit cōpetit repetitio. vt in vsura et symonia. Uuilh. H. tñ notauit q̄ in his nō trāsfert dñiuz. Et nota q̄ ait magister. Quid si nō illi a quo datū ē cōpetit repetitio eius qd̄ turpit̄ dedit s; fisco nunqd pōt fieri de his elemosyna ab illo q̄ recepit. aut restituere dz fisco. Rñdeo in talib⁹ in qb⁹ nō trāsfert dñiuz in accipiētē si agat in forma iudicii faciēda ē fisco restitutio vel alii si alii cōpetit. vt qñ aliqs dat pecuniā alii pp̄ter mouēdā calūniā tertio. cōpetit restitutio illi tertio in cuius preiud cui data est. In foro aūt penitentiali. credo q̄ talia turpit̄ habita possint dari paupib⁹ talia enī q̄ extorquēt a turpit̄ accipiētib⁹ p fiscū vel p alias priuatas psonas in penā talit̄ accipiētium nō debent illas nec illa q acceperit tenent soluere nisi cū agat circa eos in forma iudicii. vnde q̄ furtū fecit aut aliqd rapuit nō cōpellit in foro priali soluere duplū vel quadruplū qd̄ statutū ē p pena: sed tm̄ simplū. Si aūt casus esset in quo nō trāsfert dñiū in accipiētē. s; ipo iure acqrit dñiū fisco vel alii illis faciēda esset restitutio etiā in foro penitentiali vnde qñ expressū ē in foro priali q̄ faciēda ē restitutio alicui certe psone vel ecclesie sicut cautū ē de pecunia symoniace acqsita q̄ sit restituēda ecclesie. Rai. Qd̄ cū dixi de vsura et symonia idē videt in peccato acqsita ex meretricio vel histrionatu vel ex iprobitate officialis q̄ iterdū extorquet a subditis aliq̄. In primo mēbro cū. s. nō trāsfert dñiū et in scdo. s. cū trāsfert dñiū s; cōpetit repetitio nō pōt fieri elemosyna s; dz restitui iuxta formā positā supra i titul̄ spālib⁹. In tertio casu. s. cū trāsfert dñiuz et nō cōpetit repetitio licite potest et debet fieri elemosyna. Gratianus. Cau. [illegible] q. v. De vero elemosyne non sint faciende ex fenore vel vsuris vel ex quolibet male acquisito. Augu. testatur in libro de verbis domini tractatu [illegible]. Nolite velle elemosynas facere de fenore et vsuris. Item Ambro in libro de officiis. Deniqz si non potest alteri subueniri nisi alter ledatur commodius est neutrum iuuari q̄ grauari alterum. Augu. [illegible] Qui habens aliquid de malo facit inde bonum quamuis habens de malo noluit acquirere de malo. Sed bonum [illegible] Facit enim de malo bonum [illegible] Nomine [illegible] mammona cura et sollicitudo mortalium [illegible] de malo ergo bona facit qui pauperib⁹ [illegible] qd labore et solicitudine acquirunt. Iuxta illud euangelii: facite vobis amicos de māmona iniquitatis. Uel ex malo acquiritur quod ex turpi cā possidet velut cum mathematicus ex arte quā docet vel ex futuris quas prenunciat nōnulla lucrat. Que vero sic de malo acquirunt in bonum possunt conuerti. De peccato etiam nōnunq̄ aliqua acquirunt que pauperib⁹ iuste erogant. Extra. v. de vsuris Alexan iii. Cum sacra scriptura prohibeat pro alterius vita mentiri. multo magis prohibendus est quis ne etiam pro redimenda vita captiui vsurarum crimine inuoluatur.

Utrū monachis liceat elemosynā dare. C. CXXXII.

Raimundus. Querit vtrū monachus vel alia religiosa psona possit facere elemosynā. Videt q̄ nō qz nihil habet nec etiā voluntatē. Nec papa posset facere q̄ monach⁹ haberet proprium. Distingue tñ qz aut hz administrationē aut nō. In primo casu potest et dz facere. imo quicqd superest in necessitatibus: in causis pius est erogandū. dño et magistro dicēte oibus: Qd̄ superest date elemosynā rc. Uuilh. Hoc intellige nisi sit talis administratio de q̄ statutū sit quicqd superest necessitatib⁹ refundat in vsus cōes vel in aliquē vsum specialem. Raimū. Credo q̄ nō potest nisi de mādato plati. Monachus n. nō pōt tractare etiam vtilitates monasterii sui nisi de pcepto abbatis. Sed quid si videat aliquem indigere ad mortē. In h casu si nō habet platū psentē a quo petat licētiā credo q̄ debeat dare. Nam in tali casu ois hō tenet ex precepto pascere pauperē. Item qz in tali casu omnia sunt cōia. Quid si petit licentiam ab abbate: et abbas expsse phibeat. videt q̄ non possit dare: qz etiā a bono debet cessare pp̄ter bonum obedientie. Credo tñ cōtrarium: qz in tali precepto qd̄ directe est otra deum non est obediendum homini s; deo. Ab illo aūt bono qd̄ non esz otra preceptū domini vel qd̄ esset indifferens debeeret abstinere pp̄ter bonum obedientie. Unde Greg. Sciēdū est q̄ pp̄ter obediētiā malū nunq̄ dz fieri. aliqñ aūt debet pp̄ter obedientiam bonū quod agit intermitti. Quid si monach⁹ de pcepto abbatis vadit romam vel est in scholis: nūquid ibi pōt facere elemosynā. Credo q̄ sic. nā eo ipso q̄ prelatus dedit ei licentiam standi in scholis vel eundi romam. intelligitur ei concessisse licentiaz faciendi ea que honesti scholares et romipete siue itinerantes solent facere. presertim etiam quia debet se conformare illis inter quos viuit

Utrum et vxor possit dare elemosynam sine licentia viri. C. CXXXIII.

Quid de vxore nūquid potest facere elemosynam sine mandato vel licentia viri. Videt q̄ non qz expsse dicit canon q̄ cū scandalo viri nō debet facere. Uuilh. Ibi dicit Augu. cuidā coniugate. Nil de tua veste nil de tuo auro vel de argēto vel quacūqz pecunia vel reb⁹ vllis terrenis tuis sine arbitrio viri tui face debuisti. Itē Augu. Uiris feminas subditas et pene famulas lex eē voluit vxores. Itē. Hiero. Que cunqz vxor nō subiicit viro. i. capiti suo eiusdē criminis rea est cui⁹ et vir si nō suo capiti subiicit. i. christo. Raimū. Ad hoc dico q̄ si vxor habet res parafernales. i. pprias pter dotē. sic dictas a para. qd̄ est iuxta et ferna qd̄ est dos. quasi iuxta dotē. potest de illis etiā inuito viro facere elemosynā. Uuilh. Hoc intelligas tenendū esse in illis regionib⁹ in quib⁹ huiōi parafernalia de cōsuetudine locum habent. In qbusdā aūt locum nō hñt sed ea ipso q̄ vir ducit vxorē omnia q̄ habet vxor accipit in dotem. Et lz forte oia mobilia q̄ hñt inspecta veritate sint cōia. qcqd sit de fictiōe iuris vir tñ hz ciui administrationē solus nisi quantū de cōsuetudine aut expssa aut tacita volūtate viri cōcedit vxori. Uñ illa si tpe cōtracti matrimonii vel postmodū clam et mala fide aliqd retinet de bonis q̄ añ habuerat. vel postmodū lucrata est cū viro peccat nisi de expssa volūtate viri h faciat q̄ qñū ad h potest sibi puidicare: et tñ cōsuetudinario renūciare. Raimū. De reb⁹ aūt viri vt ō pane vino et aliis q̄ bono et approbato more solēt ad dispēsationē vxorū ptinē. pōt et dz facere elemosynas. moderate tñ s; facultates viri. et maiorē et minorē mitiganē et necessitatē pauperū. Uuilh. Intellige de reb⁹ viri qs hz vir separatas a parafernalib⁹ vbi locū hñt. aut de reb⁹ cōib⁹ viro et vxori vbi nō hñt locū parafernalia. Raimū. Itē debet semp formare sibi cōscientiā q̄ nō displiceat marito in corde lz forte aliqñ phibeat ore. Solēt n. mariti face talē phibitionē vxorib⁹ absolute: vt sic temperēt eas nō a toto sed ab excessu quē suspicant. Pōt etiā sibi formare cōscientiā ex qualitate et miseria paupis cogitās q̄ si maritus illā videret omnino placeret q̄ ibi faceret elemosyna. Si aūt dīno et p̄se[illegible] dictat sibi cōscientia q̄ viro displiceat et scandalū est inde deponat cōscientiam illam si potest. sin autem nō det et doleat q̄ non potest dare. Uuilh. Non det vnq̄ cum scandalo mariti aut

contra expressam eius prohibitionē. Raimundus. Hoc autem vltimū dico nisi videret pauperē indigere ad mortē tūc eni deberet dare [illegible] Et qd dixit de reb⁹ [illegible] intelligas etiā de reb⁹ [illegible] dominiū penes virū ē. Guil. Numqd vxor pōt latēter elemosynas dare. lz credat q displiceret viro si sciret. Rn deo nō peccat [illegible] credat q viro displiceret si sciret si moderatas det elemosynas [illegible] viro suo vtiliter gerēdo eor negocia. Et sufficit in hoc casu q nō veniat cōtra prohibitionē mariti z q nō scādaliset eū ex huiusmodi erogationib⁹. Quid de vxore q̄ habet legitimos filios de alio viro numqd pōt eis puidere de reb⁹ cōib⁹ sibi z marito secūdo cū z ipse de eisdē bonis cōibus puideat filiis quos habeat ex alia vxore. Rndeo si ille filii habēt actionē cōtra matrem p alimēta sibi [illegible] vel q tenet eos alere eo q impuberes sunt. vel q ipsa z maritus suus habēt bona eoz: vel ex alia iusta causa: tenet maritus eos alere q: mater cū suis onerib⁹ trasit ad maritū scdm cōsuetudinē gallicanā. lz q: maritus hz administrationē bonoz z nō vxor. nō debet ma [illegible] prohibitionē mariti eos alere: nisi in extrema aut maxima necessitate pōt tñ procurare q cōpellat maritus per iudicē alere eos. Si aūt filii nullā habēt actionē cōtra matrē: nō tenet maritus [illegible] debet cōtra prohibitionē eius eis aliqd dare for mare tñ pōt sibi largā cōscientiā. Quid de muliere q̄ habēs virū prodigū celat aliqd de reb⁹ cōib⁹ cōtra prohibitionē mariti. numqd peccat. Rndeo si bona fide hoc faciat vt de reb⁹ illis sibi z viro loco z tpe puideat q̄ eas male cōsumeret si eas haberet. non credo q peccet. nec tenet obedire viro precipiēti q oia ei tradat. cū eū tradendo ad peccatū adiuuaret dando quasi gladiū in manū furiosi.

¶ Utrū filiusfamilias possit facere elemosynas. C. CXXXIIII.

Raimundus. Quid de filiofamilias numqd z ipse pōt facere elemosynas. Uidet q sic: q: etiā viuo patre videt quodāmodo dñs rez paternaz [illegible] Sz illud intelligit de [illegible] futurus dñs. z q: aūt ex illis bonis. dicimus ergo q pōt de peculio castrēsi vel quasi. nā quantū ad illud paterfamilias cēset. Porro de peculio profectitio z aduētitio pōt. ita deinde si credat hoc patrē pmissurū z aliis modis. vt dixi [illegible] de vxore. z hoc ideo q: profectitiū est [illegible] est. [illegible] si esset in scholis de licētia patris vel in pegrinatiōe vel in itinere tūc posset etiā de peculio z aduētitio z profectitio. Guilh. Licet autē magister dicat h de filio sicut de vxore credo tñ [illegible] reb⁹ cōmunib⁹ sibi z viro in partibus gallicanis: q̄ filiusfamilias in hmōi peculio. Et ideo teneas qd notatū ē. s. de vxore. s. q sufficit q marit⁹ nō prohibeat. z q eū nō scandaliset dūmō ipsa discrete z moderate eroget.

¶ De Ludo alee. C. CXXXV.

30. Ludus alee dicit ois qui fortune casibus [illegible] z est omnis prohibitus ne fiat in pecunia. nisi forte certāda hasta: vel pilo iaciēdo: vel currēdo: saliēdo: luctādo: pugnādo. qd fit virtutis. s. fortitudinis corporis causa. Permittit quoq [illegible] aliqd inter se ponere qd [illegible] in cōuiuio causa comestiōis faciēde. approbat z sponsio q̄ vulgo dicitur gaudia in casib⁹ pmissis facta virtutis causa. alias autē si ludat [illegible] sponsio [illegible] numqd [illegible] dabitur repetitio (Aleator [illegible] cere. sicut z in cauponib⁹ dicit. secus enī puto si incidēter apud aliquē ludat) Aleator odiosus est ita adeo vt neq iniuriarū neq lege [illegible] iniuria fiat [illegible] apud eum actio furti non datur [illegible] pecuniam ludentibus dederit. secus puto si alius non aleator ludentibus crediderit. Si vero non fiat ei furtum eo loco vel tempore quo ludit [illegible] rapinas fecerint inter se non prohibentur agere [illegible] [illegible] as q illi qui ludunt ad aleam vel taxillos: vel qui ludo intersunt. vel sunt participes [illegible]

[illegible] Peccant [illegible] mortaliter [illegible] est mortale z graue cum ducitur in consuetudinem alias non. Hoc [illegible] ter alia ex notu. que in talib⁹ ludis attenduntur. Primo oc[c]idendi aucupandi ecce cupiditas que radix est omnium malorum. Secundo voluntas est spo[li]andi primū ecce rapina. Tertium est [illegible] non solum [illegible] Quartū est mendacia z verba ociosa [illegible] Quintum est blasphemia ecce heresis. Sextū est corruptio multiplex [illegible] Septimū est scandalū bonorum. Octauū est contemptus prohibitionis sancte matris ecclesie. Nonum est amissio tpis z bonoz que in illo tpe tenerent facere. Itē de pena contra tales legit in canonib⁹ aplor. Si sit eps aut pbyter aut diaconus alee aut ebrietati deseruiens: aut desinat aut certe damnetur. Subdiaconus aūt lector aut cantor silia faciēs aut desinat aut cōmunione priuet. Similiter etiā laicus. Itē nota quattuor verba posita in pdicto canone. s. deseruiēs. desinat. damnet. cōione priuetur. Et primo collige q si nō ducit in cōsuetudinē nō sustinebit penā predictam. Ex scdo vō. s. desinat. colligit q etiam si ducit in consuetudinē debet amoneri z si amonitus vult cessare euitabit penam predictam debet tñ in vtroq casu agere penitentiam de peccato. Ex duob⁹ vltimis colligitur q tale peccatum sit mortale z graue. cū tales pene non sunt imponende pro leui crimine.

¶ Utrum quod alee ludo perditur peti possit. C. CXXXVI.

Ed numqd potest repeti qd in alea perditur. Dicit quidam q non: sed pauperib⁹ est eroganda talis pecunia [illegible] turpitudo versatur ex pte vtriusq hoc est [illegible] fere oēs doctores q potest repeti. Sed mihi videt distinguendū vtrū aliquis voluntarius z ex cupiditate lusit z tunc si amisit non potest repetere. si lucratus est tenet ad restitutionē saltem in iudicio anime. An inuit⁹ z astrictus z per vim vel nimiā alterius importunitatē. z tūc si amisit potest repetere. si lucratus est nō tenet restituere. sed potest z debet pauperib⁹ erogare. Idem credo [illegible] qui infirmus [illegible] causa recreatiōis modicū lusit dūmodo [illegible] rit. z scdm hoc possunt cōcordari opiniones z iura. Nec obstat si [illegible] cupiditate lucrum non tñ fecit inuitum q: idem ipse fecit z voluntarius accessit. Rndeo: inuitus tñ z volēs amisit. Item cū iste ludus sit turpis z reprobatus vtputa q: est contra deū z omnia iura. per talē ludū nullus potest aliquid acquirere nec titulū nec bonam fidē habere [illegible] titulo habendus. z male fidei possessor dicit qui cōtra legū interdicta mercat. Itē sunt queda persone quib⁹ [illegible] restituere quicquid ab eis [illegible] est in alea. vt furiosi [illegible] minores. xxv. annis. z maxime pupilli. Itē mente capti: surdi: muti [illegible] z qui morbo perpetuo laborāt q: tales reb⁹ suis superesse [illegible] propter quod dandi sunt eis tutores vel curatores. Idē videt dicendum de seruis de monachis de contractis claustralibus z de filiisfamilias qui non habent peculium castrense [illegible] Et de vxore que non habet res parafernales z etiam de administratione [illegible] ecclesiasticarum que pauperū sunt z scdm [illegible] Nam [illegible] administratio multiplex ratione personarum z facti sit culpabilis z dānosa restituenda est. Non dico [illegible] sed tutori: curatori: domino: monasterio: patri: marito z ecclesie. Aut certe si [illegible] z amiserit. dabitur mihi repetitio contra te indēbitum. locupletatum est pecuniā [illegible] z eodē modo [illegible] paterfamilias in ludo amiserit [illegible] nō dari repetitionem eius quod amissum est in ludo. q: z si ludere prohibitū sit non tñ est perpetuo prohibitū. Et iterum alia ratione [illegible] turpitudo [illegible] videt obstare. sed hoc forte locū habet in [illegible] causam. Itē certa cōstitutio vsq ad annos [illegible] obstat quod legit in ff. quarum [illegible] alea rem vendam et ludam z res euincatur non teneor de euictione quoniam emptor periculo suo videtur eam emisse.

¶ De Iniuria z damno dato. C. CXXXVII.

Etor. Quia de criminibus quib⁹ [illegible] gat vel dānū datur diximus: tūc etiam de iniuria z dāno dato videamus. [illegible] mino dato. In exodo [illegible] fuerint homines [illegible] sit alter primū zc. si qs aperuerit cisternā zc. si bos alicuius cornupeta zc. si leserit quispiam agrū vel zc. si egressus ignis comprehenderit [illegible] q incenderit voluntarie sublata vel incensa omnia restituat: z tres annos peniteat [illegible] nitia tua siue neg[li]gentia euenerint [illegible]

tis nec ignorantia te excusset. si scire debuisti et facto tuo iniuriam verisimiliter posse cōtingere vel iacturam. Ex sūma iuris. Dānū est diminutio vel iactura in rē vel personā data. Et dicit a demēdo vel diminuēdo. Is aūt dicit dānū dare ꝗ ledit. i. ꝗ ꝑ seipsum nocet. Ille quoqꝫ dānū dat ꝗ dare vult. Itē ꝗ occasionē dāni dat immo ꝗ occasionē cause dat. dānū dedisse videt. Distinguēdū est tñ virū fuerit occasio propinqua vel remota. Item. Actor de iniuria quoqꝫ Require supra.

De Crimine falsitatis. C. CXXXVIII.

X sūma iuris. Dicto de criminib⁹ quib⁹ aliqs alicui clā vel apte surripit sua. dicēdū ē de crimine falsi. quo ꝗs falsarius occulte quoqꝫ quodā modo ⁊ quasi callide diripit aliena. Falsitas est immutatio veritatis. Cōmittit autē crimē falsi duob⁹ modis. s. dictis aut factis. Dictis quidē: vt ꝑ mēdacia sicut facit libertus ingenuū se mētiēdo. falsum testimoniū dicēdo. iudex quoqꝫ falsam sniam ferēdo. Factis vero velut in scribēdo. sicut epūs volēs facere aliqd sine cōsensu capituli facit inscribi noia fratrū absentiū in instrumēto. Itē in litteris aliqd abradēdo vel addēdo vel subtrahēdo vel mutando siue in bulla siue in filo. Itē falsam sigillū faciēdo. Itē instrumento falso sciēter vtēdo. Itē falsam monetā vel nūmos veros tundendo vel orninādo. vel auro siue argēto metallū aliud fraudulēter imiscēdo. Itē falsam mensurā aut falsas claues faciēdo. falsūꝫ quoqꝫ partū supponēdo. Que oīa in digestis eodē titulo poter' inueniri. Potest etiā accusari de falso ꝗ veritatē supprimit. Ut falsarius quoqꝫ tenet ꝗ de manu alterius ꝙ dñi pape vel ei⁹ notarij litteras eius suscipit. Itē scriptura dꝫ esse falsa: qñ est cōtra ius. Extra. v. de crimine falsi. Inno. iii. Inhibem⁹ ne quis apud se. ap litteras nostras nisi a nobis vel de manibus eoꝝ accipiat ꝗ de mādato nostro sunt ad illud officiū deputati. Si vero persona tāte auctoritatis extiterit. vt ipsam deceat ꝑ nūciū litteras nostras recipere nūciū ad cancellariam nostrā vel ad nos ipsos mittat idoneū. Ex sūma iuris. In sūma vo nota ꝙ in prosecutione litis quadruplex falsitas reperitur. s. accusatoris. testis. iudicis. ⁊ rescripti. Falsitas rescripti aliqñ est in impetrāte. aliqñ in impetrato. In impetrāte triplex. Prima s. qñ [illegible] exprimit aut veritatē supprimit. seruata tñ distinctiōe superius in loco suo posita. Scđa qñ ꝑ aliū impetratū est ⁊ eo sciēter vtit. si tñ innocētiā suā ꝓbet. ⁊ illū a quo accepit exhibeat se liberat. Tertia vero qñ litteras suspectas ꝓbare nō pōt esse veras. In impetrato vero multiplex. s. quando peccatum est in constructione. Itēꝫ quando falsa grāmatica apponitur. ⁊ cetera que in constitutionibus innocētij inferius exprimuntur.

De diuersis specieb⁹ falsatiōis. C. CXXXIX.

Xtra. vbi. s. Inno. Ut aūt falsitates circa nr̄as litteras deprehēdere valeatis eas vob' ꝑ presentib⁹ litteris duximus exprimēdas. Prima species falsitatis hec est. vt falsa bulla falsis litteris apponat. Scđa vt filū de vera bulla extrahat ex toto. ⁊ ꝑ aliud filū immissum falsis litteris inserat. Tertia vt filū ab ea pte in qua charta plicat incisuꝫ cū vera bulla imitat sub eadē plicatura cū filo simili canapis restaurati. Quarta cuꝫ a superiori pte bulle altera pars fili sub plūbo rescindit. ⁊ ꝑ idē filū litteris falsis inserta reducit infra plūbū. Quinta cū cū litteris bullatis ⁊ redditis aliqd in eis ꝑ rasurā tenuē imutat. Sexta cū scriptura litteraꝝ quib⁹ fuerat apposita vera bulla cū aqua ⁊ vino [illegible] abolita seu deleta eadē charta cū calce ⁊ aliis [illegible] dealbata de nouo rescribit. Septima cū charte cui fuerat vera apposita bulla totalit' abolite ⁊ abrase alia subtilissima charta eiusdē quātitatis scripta cū tenacissimo glutino cōiungit. Eos etiā a crimine falsitatis nō reputamus imunes ꝗ cōtra cōit rationē nostrā sciēter litteras nō de nostra vel nostri bullatoris manu recipiūt. Illos quoqꝫ ꝗ accedētes ad bullā falsas litteras caute ꝓiciūt. vt de vera bulla cū aliis sigillet. Sꝫ he due spēs falsitatis nō possunt facile cōprehēdi. nisi vel in mō dictaminis vel in forma scripture vel qualitate charte falsitas cognoscat. In ceteris aūt diligēs indagator falsitatē poterit [illegible] adiūctiōe filoꝝ vel in [illegible] de bulla vel in [illegible] [illegible] bulla nō sit equalis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] appotiamus.

De Judicio ⁊ pena falsarij C. CXL.

X sūma iuris. Conuincit autem falsarius multipliciter. Primo quidem per testes si assistant hoc planū est. Item per cōparationem bulle ad bullam vel charte ad chartā vel scripture ad scripturam ⁊ per stilum siue modū scribendi dissimilem. ⁊ per alios modos superius numeratos. Itē presumit quis [illegible] veritatē hoc ipso ꝙ in litteris expressa nō inuenit presumit' ināꝫ ꝙ fuit facta. nō quidē per dolū qꝛ dolus nō presumit' sꝫ per simplicitatē. Unde in tali casu cōmissū o [illegible] non quo ad formā saltem quo ad cōem iustitiā valet. sed priuilegiū oīno nullum esset. Pena falsarioꝝ sm leges in libera ꝑsona est deportatio omniūqꝫ bonoꝝ eius publicatio. Seru⁹ aūt afficit vltimo supplicio. Si vo falsis legib⁹ aut decret' vtat' [illegible] huic fieri solet aque ⁊ ignis interdictio. Scđm canones vero refert virū fecisset quis litteras regis siue principis an epī an pape. Nam in primo casu clicus primo depōit'. deinde cum ferro candente in fronte signat'. In scđo casu deponit' ⁊ ad agendaꝫ pniam in monasterium retrudit'. In tertio vero si xx dieb⁹ transactis postqꝫ cognouit se falsas habere litteras interim eas non corrupit. ipso iure maiori excōicatione ligatur ⁊ si falsitatis ignorantiā pretendat nō auditur. quod forte sm distinctionem in digestis positam intelligatur vt. s. ille ꝗ falso vtitur instrumento si purget se ꝙ ignorauerit. ⁊ deceptorem exhibeat liberet' sm aūt pdicto mō puniatur mirabilis nāqꝫ iuris rigor esset si ignorantia facti ꝓbabilis in hoc nō excusaret. Notandū vo qđ de crimine falsi ⁊ ciuiliter pōt ⁊ criminalit' agi huiusmodi autem criminis accusationi sicut ⁊ alioꝝ solet obici prescriptio viginti annoꝝ. Extra vbi supra. Urbanus. iii. Cum quosdam clericos qui falsauerant sigillum regis francoꝝum carcerali custodie mancipaueris eis a suis ordinibus degradatis: in signuꝫ malefitii characterem aliqueꝫ imprimi facias quo inter alios cognoscātur. ⁊ prouinciam illam eos abiurare compellens abire permittas.

Innocent. iii. Si quis falsas litteras se habere cognoscit infra viginti dies illas aut destruat aut resignet si penam excōmunicatiōis voluerit euadere: quā nisi forsan in mortis articulo sine speciali mādato nostro a quoqꝫ nolumus relaxari.

Adhuc de eodem. C. CXLI.

Dem. Qui ergo litteris vti voluerint eas primo diligenter examinent: quoniā si falsis litteris se vsos dixerint ignoranter eorum sera penitentia euitare nequibit penas inferius annotatas. Nos enim omnes falsarios litterarū qui per se vel ꝑ alios vitiū falsitatis exercent cum fautoribus ⁊ defensoribus suis anathematis vinculo decreuimus innodatos statuentes vt clerici qui falsarii fuerint deprehensi. omnibus officiis ⁊ beneficiis ecclesiasticis perpetuo sint priuati ita ꝙ qui per se falsitatis vitium exercent postqꝫ per ecclesiasticum iudicem fuerint degradati seculari potestati tradant' sm constitutiōes legitimas puniendi. per quā ⁊ laici si fuerint de falsitate cōuicti puniant'. Qui vo sub nomine nostro lr̄is falsis vtunt': si clerici fuerint officiis ⁊ bñficiis ecclasticis spoliant'. Si laici tādiu maneant excōicati subiecti: donec satisfaciāt cōpetent'. ita tñ ꝙ in istis ⁊ illis malicia grauius ꝙ negligentia puniat'. qđ ⁊ de his ꝗ falsas litteras impetrant statuim⁹ obseruādū. Idem. si littere ap. in quib⁹ falsitas fuerit deprehensa de simplici iustitia forma habeant cū presumi nō debeat ꝙ pro talibus litteris ꝗ possunt facile obtineri fraudem quis cōmiserit falsitatis nec litteris vsus est postqꝫ eas falsas cognouit tu ei officium ⁊ bñficiuꝫ restituens: ipsum super hoc vlterius non molestes. Idē. Litteras que redargute fuerant falsitatis diligentius intuentes nullum in eis falsitatis signum vel suspiciōis inuenimus nisi paucarū rasuras que nequaqꝫ sapientis animuꝫ in dubitationem vertere debuerunt.

De Crimine ⁊ pena collusionis. C. CXLII.

Ctor. Collusio sicut iaꝫ supra plenius ostensum est: est illicita quedā pactio inter actorē ⁊ reum per quā alter accepto precio tergiuersat' aut preuaricat' Qualiter aūt fiat require supra in libello de actionibus. Extra. v. de collusione. Grego. Cū accusatorē ⁊ accusatū inter se esse gratiā indicaueritis. h' necesse ē subtilius ꝑscrutari. ne forte nō ex charitate sꝫ ex [illegible] sit [illegible] compacta. Idē. Criminalis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Pena colludētis in actiōe famosa est vt vterqꝫ infamet'. Pena col

[illegible] in causa [illegible] est q dominus seruo priuatur et patronus liberto [illegible] collusioné detegere [illegible] facienda est tantum [illegible] patrono [illegible] extraneus collusioné detegere. Nam si p collusioné extranei seruus meus vel libertus [illegible] in [illegible] perpetuum [illegible] ad retractandam illam sniam. Qui vero sup ecclesia vel sup ecclesiastico colludit beneficio: ea [illegible] est perpetuo. Extra [illegible] Audiuimus [illegible] inter se collusióe facta sup beneficijs q possidét: se sustineát ab alijs molestari. et postea vt questioni cedat et beneficia quiete possideát: quasi nomine [illegible] de ipsis beneficijs [illegible] pésioné et post morté ipsoz in beneficijs illis sup quib' est collusio facta ius sibi valeát védicare. Unde [illegible] quate si quos [illegible] ditionis p collusioné hmói fraudé legitime tibi cóstiterit cómisisse eos beneficijs sup quib' collusum fuerit nó differas perpetuo spoliare.

De Scandalo. C. CXLIII.

Aimundus. Scandalum est dictum vel factum vel signú cuius occasione trahit qs in cósensum mortalis peccati. Dicit aút scandalum a scandalon grece qd est offensio latine. Patet iaz et his qd sit scandalisare [illegible] nihil aliud est nisi offendere proximú prouocando eú [illegible] mortalis peccati occasione dicti vel facti vel cuiuscúqz exterioris signi. Utrú aúté omne scandalú sit mortale peccatú videndú est. Et quidé plures auctoritates videntur expresse dicere q sic [illegible] Ue [illegible] per qué scandalú venit expedit ei [illegible] hic assignat pena mortalis peccati ergo est mortale. Ité apostolus. Si esca scandalizat [illegible] Item Augu. Satius est mori fame q idolotico cú scandalo vesci. Cótra videt q ipse peccans dicitur scandalú. Unde dominus ait petro Scandalú mihi es. Sum[illegible] sacerdos dicitur esse scandalú totius parrochie cú tenet publice concubinam. Ad hoc dicas [illegible] omne peccatú mortale est scandalú [illegible] peccatú in se pure consideratú est scandalú sed per accidens [illegible] eo q peccatú manifestú est. Et ideo datur alijs occasio peccádi [illegible] si occultú. Unde [illegible] magister [illegible] opinioné [illegible] qui dicunt q scandalú non est peccatú sed circumstantia peccati. non enim quia fornicatur quis scandalizat sed quia manifeste fornicatur. Sed nó oportet hoc [illegible] quia sicut duo actus quádoqz sunt vnú peccatú formaliter vt mala voluntas et actus sequens. ita econuerso vnicus actus formaliter duo peccata vt defloratio virginis de qua moritur quia ille actus et est stuprum et est homicidium. ita et fornicatio manifesta. q nó est nisi [illegible] actus est peccatú [illegible] et est scandalú.

De [illegible] in quib' [illegible] est scandalú. C. CXLIIII.

Aimundus. Ité non omne scandaluz est peccatú mortale vel etiá peccatú. vnde vt plenius liqueat in qb' casib' scandalú est peccatú: in quib' nó. Nota distinctioné. qz aut ipsum factú dictum vel signum [illegible] cuius occasione alij trahunt ad peccatú est malum in se aut bonú aut indifferens. In primo casu [illegible] est omno scandalum. In secundo [illegible] bonú est quo omisso non esset salus omittenti: nó debet dimittere illud propter scandaluz. alias videtur q sit [illegible] Unde [illegible] extra de [illegible] Licet opera [illegible] peccato omitti nó possunt nó sunt pro vitando scandalo [illegible] nec ea debeant pro scandalo vitando [illegible] peccato committi nó possunt pariter et omitti [illegible] mortali peccato cómitti possunt pariter et dimitti est p scandalo tollédo cessandú. et eis p vitádo scandalo insistédú. Uuilh. Ut est loqui aliqñ: vel nó loqui. comedere carnes vel [illegible] debet esse qs [illegible] ad credendú [illegible] de bono ope [illegible] nec [illegible] huiusmodi [illegible] debet cessare a bono cum debeat potius [illegible] Durante tamé [illegible] huiusmodi [illegible] bono debet illud omittere [illegible] fine [illegible] cótra cóscientiá [illegible] ad gehennam [illegible] Pro vita doctrina [illegible] Pro vita: qz p nullo scandalo debet qs mortaliter peccare. Doctrina: quia [illegible] scandalo [illegible] res [illegible] doctrina [illegible] casibus habet locú decre. extra. de regu. iu. Qui scandalisauerit vnum [illegible] Unde [illegible] doctrine [illegible] ea omnino cessandum est propter scandalum.

De Scandalo pro re non data vel repetita. C. CXLV.

Uuilhelmus. Quid si dicitur mihi [illegible] q iste scandalisabit nisi [illegible] dare [illegible] meum aut si repetere ab eo [illegible] mihi [illegible] ab eo nunqd [illegible] scandalum eius teneor ei dare rez meá. aut cessare a repetitióe. posito etiá q [illegible] relatum sit ipsum scandalisandú [illegible] si status meus vel familie mee nó est in tuto si careo re mea puta [illegible] et indigebo cú familia mea et ero in periculo incidédi in impatientiá aut murmurationé cótra deú non teneor rem meá dare aut a petitióe cessare cú debeá me plus diligere et meos q extraneú [illegible] q indigés est. et ab alio accipit ad vsurá. et ille q ab infideli recipit iuramentú p idola vt sit securus ab eo. Si aút in tuto sit status meus et familie mee licet hmói re caruero. ita q ex hoc nullú mihi vel familie mee iminet periculú. Credo q teneor dare rem petitam propter [illegible] eius scandalú si tú credam eú ea re esse [illegible] alioquin in hoc casu dare ei rez [illegible] esset dare gladiú in manu furiosi. Circa illú autem qui abstulit res meas si non est soluendo et penitet de peccato paratus satisfacere si haberet. Unde credo q propter vitandú eius scandalú debeo cessare a repetitióe cú sine periculo possim re illa carere. Si aút est soluendo et non penitet non credo q teneor cessare a repetitióe propter eius scandalú. et in hoc casu non scandaliso eu licet ille scandalisetur. sicut iudei scandalisati sunt in christo: ipse tamen non scandalisauit eos. Sicut quedam sunt que nulla ratione possunt conuelli ita multa sunt que pro necessitate temporum vel consideratione etatum oportet temperari.

De his qui ex sola suspicione scandalisant. C. CXLVI.

Aimundus. Pone q aliqs religiosus vel [illegible] habeat puram [illegible] cóscientiam apud deú multi tú suspicant malú de ipso et sic scandalisant. qd [illegible] videt q sufficit ei [illegible] Gloria nostra hec est testimoniú cóscientie nostre. [illegible] Augu. [illegible] de augustino [illegible] scientia nó accuset. Ad hoc tú dicas q qñtú est in se [illegible] satisfaciendo [illegible] intentioné suá et cáusam remouédo [illegible] Non sunt audiendi [illegible] hendunt [illegible] negligentia per quá [illegible] nem [illegible] vitam longe [illegible] bi cóscium estimationé hoim nó solú impudéter [illegible] ter [illegible] qb' sm suá suspicioné quasi turpis q casta est despicit vel suspicat vita [illegible] putant. pinde quisqs a criminib' flagitioz atqz facinoz vitá suam custodit: sibi quidé bñfacit. qsquis aút etiá fama i alijs misericors est. nobis [illegible] necessaria est vita nostra [illegible] fama nostra. [illegible] et sup hoc dat exemplú dñs [illegible] tributú dicens petro Ne forte scandalisemus eos [illegible] Ité [illegible] Si aút accipe noluerit satisfactioné et parati sunt reprehendere et non mutari: tunc debet dolere. qz illi peccant. et sufficiat ei [illegible] bona [illegible] Sinite eos [illegible] sunt [illegible]

De Scandalo multitudinis actiuo C. CXLVII.

Quid fiet si multitudo est in scelere. vel etiá pauci potétes tñ quos mag sequit multitudo nunqd [illegible] eos [illegible] si noluerit se corrigere. Ad hoc dicas q [illegible] recognoscunt se peccare in hoc de quo reprehendunt tñ nolút cessare et si [illegible] eis pena [illegible] timet [illegible] debet dissimulare. [illegible] cóminatióes de scripturis et interim caute attrahantur. Distinctio [illegible] Augu. ad aureliú. Comesationes et ebrietates ita cócesse et licite putant [illegible] q illa [illegible] nó carne [illegible] am [illegible] et post pauca. Nó ergo [illegible] quantú [illegible] nó [illegible] magis docendo q iubendo mag monédo q minando [illegible] cú multitudine peccatú. Seueritas aút exercéda é in paucoz petá. et si qdé minamur cú [illegible] nostra ptáte. sed deus in nostro sermone timeat. itaqz [illegible] [illegible] tate [illegible] in aliquo tali petó fuerit deprehensus: vt anathema [illegible] tales habeat defensores p quos possit scisma oriri gerere nó [illegible]

feritas disciplinę. Uuilh. Alibi vero dicitur vbi multorum stra ges iacet detrahendū est aliquid seueritati. Rai. Si vero peccatis qui faciunt auctoritate defendunt quasi nō sit peccatū tunc non debet cōtra tales doctrine seueritas disciplinę. Nā tales crīas heretici. Di. de penitētia. di. v. Spes impunitatis resecanda est cū tot sunt q peccāt vt ex auctoritate se defendāt et vsū peccādi sibi faciāt. Rai. Nota q peccans dicit quoq; scādalū improprie et p figurā q dicit emphasis sicut illud. carius est ipsum scelus. et in hac significatione ait dominus petro: scandalum mihi es:

De Notorio. C. CXLVIII.

Notorium aliud est iuris aliud facti. Notorium iuris est de quo qs est canonice cōdēnatus vel in iure cōfessus. vel p legitimas pbationes conuictus. Notoriū facti est cuius testis est populus et dissimulationi siue inficiationi non est locus. et intelligit populus iste testis siue sit crimē notū oībus q sunt in illo loco: siue maiori parti. Uuilh. In illo loco i in villa vel parrochia lz non habeat nisi decē parrochianos qz decē hoies populū faciūt. De scādalo autē populi vel ecclesie de quo fit mētio in cōstitutiōe gnali. credo q si parrochia habeat mille parrochianos si tñ tñ decē ex illis scādalisent de focaria sacerdotis q sūt graues et honeste persone. pōt fieri interpretatio q populus scandaliset maxime cu x. hoies populum faciāt. vt dictū est sicut duo faciūt cōgregationē. et tres faciūt collegiū. retinetur tñ in vno ius collegii et plures q̄ x. vel. xv. faciūt turbā iii. vel. v porci vel decē oues faciūt gregem. Rai. In notorio iuris exigit quoq; pbatio cōtra negātē. Builh. Ibi dicit de quodā q per duos testes pbauit se ab impetitiōe aduersarii in illo vel in alio iudicio absolutū: et dicit q hoc sufficit. lz testes nihil deponāt de rationibus q mouerūt iudicē ad sentētiādū. Rai. In notorio vero facti nō reqrit ordo iuris q est alias regulariter obseruandus extra. de iureiu. ad nostrā. Uuilh. Ibi dicit q q iurauit q ordinē iudiciarium seruaret in omni causa. nō ppter hoc notoriis obseruare tenetur ordinē iudiciariū q in aliis causis obseruat. Notoria enim suū habent ordinē et occulta suū. Rai. Euidētia eni patrati sceler clamore nō indiget accusatoris. Et si forte iudex velit talē delinquētē fruq. ius postulat corrigere vel punire. et iste appellat nō est appellatio huiusmodi deferēdū. extra de appella. pterea. Uuilh. Ibi dicit q q post appellationē grauia cōmittūt. pretextu appellatiōis se tuētes. dū sup illis cōueniunt nō debet eis pfocere hmōi appellatio quo minus eorū excessus canonice puniant. Rai. Itē notoriū facti subdiuidit. qz aliud est notoriū facti manentis actu. vt cū qs publice tenet adulterā vel cōcubinā. Aliud notoriū facti transeūtis actu vt si aliquis in publico interfecerit hominē vel fecerit sortilegiū vel simile. Aliud est notoriū facti presumpti vt si aliquis publice habitus est pro filio consanguineo vel affini alicuius.

De Perplexitate in generali. C. CXLIX.

Circa perplexitatē nota q alia est iuris. alia facti. Perplexitas iuris est. cū aliquis circa illud qd sibi occurrit faciendū inuenit diuersas auctoritates sibi adinuicem oppugnātes. hec p contrariorū cōcordiā est soluenda. Nā in iure nulla est contrarietas realis: sed superficialis tñ. Perplexitas facti ē cū diabolus suggestiōe sua mala (vt ait Gregorio) piero q ita peccare facit quatenus si forsan peccatū fugere appetant. hoc tamen nō sine aliquo peccati laqueo euadāt. Cōtra istā autē dat cōsiliū dicēs. cū mens inter maxima et minora peccata constringit n oīno nullus sine peccato adit patet minora temp eligat qz et qui murorū vndiq ambitu ne fugiat clauditur ibi se in fugā precipitat vbi breuior murus ingerit. Dicas ergo q veritate inspecta nihil est perplexitatis. nec potest aliquis esse perplexus inter duo mala nec [illegible] astrictus ad aliquod malū perpetrandū. Aug. Ua [illegible] nanq; deus redderet intenti si nō spontaneū inueniretur homo habere peccatū. Idē vsq; adeo peccatū voluntarium est [illegible] ergo positus inter duo mala cū oportet me alterū facere debeo eligere q per se consideratū esset minus peccatū. Pone q sacerdos tenet [illegible] parrochiani vident ipsū indutū ad celebrā[illegible] [illegible] nullam faciunt cōtra cōsciētiā que [illegible] Nicolai [illegible] concubinā [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] perplex. hunc articulum [illegible] occurrunt pnta dubia.

De Perplexitate sacerdot in missa mortale recolēt. C. CL.

Pone sacerdotē indutū ad missam. et pueruit iam ad canonē ad [illegible] est corp[illegible] meū tūc occurrit ofcie sue aliqd mortale qd fecit si perficit peccat mortaliter ofnedo et sumēdo qz iudiciu sibi mādu cat et bibit. Si non oficiat et fingat se oficere grauius peccare videt: qz deo nō veret illudere. et p ppso quē decipit se astringit. extra. de cele. mis. de homine. in fine. Si aūt ex toto dimittat magnū scandalum generat. et ita videt pplexus. Solutio credo perpuā et timorē viam. vt peniteat et oteraf doleat etiā q ita tarde penitet. et pponat cōfiteri q̄ cito poterit habere opportunitatem. et sic oficiat et sumat. Si hoc nō pōt vel nō vult facere dicunt qdā q simplicem hostiam debet sumere. Sed hoc videt reprobari in pdicta decre. Uñ si non cōsecrauit tutius est ex toto dimittere q̄ si nō osecrat i sumat propter generalē ecclesie traditionē et artius decre. de hoie. Builh. Ibi agit de quodā sacerdote q sciēs se esse in mortali supprimebat in canōe vba per que fit cōsectio. et tandem sumebat panem et vinū et dicit hic q huiusmodi falsa remedia sunt abiicienda que sunt veris periculis grauiora. et infra grauius procul dubio videt offendere. qui sic fraudulenter presumpserit ministrare.

De Illo qui panem aut aquam aut vinum ibi non ministrauit. C. CLI.

Uid de sacerdote qui celebraturus p negligentiā panē nō ministrat. aut vinū i calice aut aquā nec aduertit donec veniat ad vba cōfectiōis. vel etiā vsq ad sumptionē. nec aduertit de defectu vini et aque. Rñdeo defectū panis vel vini vel aque vel cuiuslibet istoz si eū depre henderit anteq̄ veniat ad vba que sunt de substantia consecrationis. suppleat apponendo quod ptermissum est. Itez si pretermissū est vinū tñ apponatur cum hostia noua et fiat reiteratio verborū: a te igit super hostiā de nouo appositā et super vinū. hostia alia si iaz cōsecrata est in partē se positā. ita q super eam nihil q dictū est repetat. Si aūt pani pretermissus est tñ et hoc deprehendit cum ventum est ad verba qbus cōficit sacramentū corporis apponat quantum pōt fieri sine scandalo et repetant oia. A te igit super totū cum vinum nōdū fit cōsecratū. Si aūt aq fit pretermissa. et hic deprehendit ante verba cōsecratiōis: apponat aqua et totū reiteret: a te igitur super totum. qz nondū aliqd est ibi cōsecratū. Si aūt hoc deprehenditur postq̄ est facta cōsecratio corpis et sanguinis. Aut nō apponat aq. aut si apponit nulla fiet iteratio vborū cum iam facta sit cōsecratio tam corpis q̄ sanguinis. Si aūt tñ facta sit consecratio corpis apponat aqua et nihil reiteret. Si aūt cū ventū est ad sumptionē tūc deprehēdit vinū esse ptermissum nō videt aliud remedium nisi vt pcedat ad finem et agat pniam de tanta negligentia nisi forte sine magno scandalo assistentiū posset ministrari vinū et nouus panis super que totum reiteret. non super hostiam consecratam.

De Sacerdote tenente concubinam. C. CLII.

Quamuis dicimus. Porro de sacerdote ocubinam tenente nota q si est notoriū iur: debent subditi vitare ipsum in sacramētis qz et tunc est ipso iure suspē[illegible] Idē credo lz qdā aliter dixerint. si est notoriū facti. puta qz mulierē suspectā publice tenet in domo et etiā forte argumenta gradientia sup terra debet etiā talis admoneri ab epo vt se corrigat. Et si noluerit se corrigere ds suspēdi a bñficio ecclesiastico vsq ad satisfactionē [illegible] et si adhuc pseuerauerit imp petuū remoueri. Builh. Ibi dicit ab epo qn admonitus [illegible] plati nō sufficeret quo ad h q posset iferre penā hic notatā nisi eēt q haberet iurisdictionē tpalē plenarie in talib ocubinariis [illegible] cōe. Sz in regno francie tenet ofstitutio gnale. q fuit legat in frācia: q talis est. Excōicamus oēs sacerdotes et clericos quoscūq q post legitimā admonitionē focarias vel alias mulieres de qb mala suspitio possit oriri in domib ppriis vel alibi [illegible] ecclesia scā [illegible] [illegible] retinedas nisi sint clerici q in maneāt [illegible] ecclesiastica benefi [illegible] retinere nō debet. De ista admonitiōe [illegible] qdā dicūt q nō sufficit nisi fiat spāliter ad psonā sup h diffamatā. Alii dicūt q sufficit generalis admonitio facta in fmode nō p modū simplicis admonitiōis et pdicatiōis quā faciūt pdicātes. lz p modū platiōis et iurisdictiōis [illegible] pena [illegible] hec ad [illegible] facta in fmode nihilo [illegible] Et in hac opinione hmōi general admonitio [illegible] [illegible] [illegible] postmodū hmōi admonitionē factā esse. Et qñ epus intendit facere mnā admo

nitionē nō sufficit unā audisse vel duas nisi et tertiā audiat p̄sentia liter a p̄sente monitore. Itē nō extēdit hec admonitio nisi ad illos solos q̄ post monitionē sup̄ huiusmodi focariis cū scādalo detinēt. Item oportet q̄ sit trina vel una p̄ oībus facta et cū alias nō est legitima et quilibet non exprimatur causa propter quam sit una pro omnibus. Si tñ libetit [illegible] causā nihilominus incurret sñiā illius canonis Pri ma [illegible] et benignior [illegible] De Clericus aūt q̄ cū scādalo passim et publice cū pluribus focariis [illegible] gravius peccet q̄ ille q̄ publice unā tenet focariā tñ nō incurrit sñiā predictā et credo q̄ ostitutio illa nō videt loq̄ nisi de tenentibus cū scandalo focarias vel alias mulieres cū pene potius sint restringēde q̄ extēdēde. De illis autē q̄ tenēt mulieres in suspectis locis et cū scādalo si tñ nō peccāt cum eas nec peccare p̄ponūt pōt dici benigna interpretatiōe q̄ nō incidunt in talē sñiam et q̄ illa ostitutio intelligit de illis q̄ eā retinēt in cōcubinatu. Alias tñ videt q̄ etiā q̄ post legitimā admonitionē cū scandalo tenēt mulieres huiusmodi sive peccēt cum illis carnaliter sive nō incidūt in illā sñiam post admonitionē legitimā. Et q̄ dicit ostitutio p̄ retinēdas intelligo retinēdas et habēdas quo ad usum carnis licet nō teneāt eas in expēsis suis aut tanq̄ suas p̄prias ocubinas et q̄ nō utunt eis ad peccatū carnis cū scādalo tñ et post admonitionē legitimā incurrit sñiam. Unde si clericus adulteret cū uxore alicuius manēte in domo mariti et cohabitāte cū marito et hoc cum scādalo et post admonitionē incurrit sñiam predictā licet nō exhibeat eā ille clericus aut aliter eā teneat. Ab illa aut sñia cū cōditores canonis nō retinuerit sibi absolutionē possunt ep̄i absolvē subditos suos. Inferiores autē p̄lati nō cōsueverūt de hoc absolvere.

De illo q̄ post absolutionē ab illa sententia recidit in idē peccatū. C. CLIII.

Vid si quis de hoc absolutus revertat ad vomitū cū eadē cōcubina. Videt si adhuc durat scandalū recidit in excōicationē q̄uis nō fiat nova admonitio. Si aūt nō durat si credit publice q̄ sit correctus nō incidit in illā sñiam. donec iterū certū sit sup hoc scādalū. quo casu nō credo q̄ sit necessaria admonitio nova. Credo aūt q̄ peccāt ep̄i et inferiores p̄lati ad quos p̄tinet huiusmodi admonitionē facere. inferiores enī possunt eā facere etiā si sint simplices sacerdotes curati tñ cū cōstitutio illa nō spectet q̄ ab ep̄o solū sit faciēda. Si p negligētiā aut aīa corrupta intētiōe dimittant eā facere. Si aūt ex causa iusta dimittūt q̄ forte vidēt in maiorē strage iacere vel aliud simile nō peccāt. De huiusmodi aūt focariis clericis credo q̄ nō oportet eos vitari tanq̄ excōicatos ex illo canone nisi cōstet eos tenere focarias cū scādalo et sup hoc eos esse legitime admonitos. Et si de ipsoq̄ istorū cōstiterit in secreto vitandi sunt in secreto. Licet aūt ep̄i possit de huiusmodi sñtētiis absolvere nō tñ possūt dispēsare sup irregularitate contracta si in huiusmodi excōicatione celebraverint aut ministraverint aut ordines receperint. Licet aūt idē gñia multa alia ostituerit vel innovaverit ad honestatē clericalē spectantia tam circa habitum q̄ circa negociatione et usuras et alia quedā. dicens se talia prohibere sub eadē distinctione sub qua prohibuit usum focariarū nō tamē clerici q̄ faciūt cōtra illas prohibitiones etiam post admonitione legitimā ipso facto excōmunicationē incurrunt q̄ quātum ad illas prohibitiones non facit promulgationē late sententie sed potius comminationē ferende. et ita habet consuetudo que est optima legum interpres.

De Delictis puerorū. C. CLIIII.

Xtra. de delictis puerorū. Gregorius. Quanto gravius [illegible] peccatū novit attribuere quidā [illegible] si ab annis quattuordecim cū pube[illegible] [illegible] Quod merito crederemus si nulla [illegible] peccata nisi q̄ [illegible] membris genitalibus admittuntur. Qui vero audeat affirmare [illegible] mendacia et periuria non esse peccata [illegible] pueritia est etas puerilis [illegible] in eis nō [illegible] ut in maioribus puniēda videntur. Alexander [illegible] In pueris relinquitur [illegible] [illegible] [illegible] humane lege [illegible] [illegible] [illegible] Et summa [illegible] De licta puniēda etiā in minoribus sunt licet non adeo graviter et in maioribus. In his aute [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ego autē credo quia tunc est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] arbitrio [illegible]

Actor. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] secundū [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mina poutice artis occasione [illegible] ad [illegible] dicta sufficiant.

Liber Undecimus Incipit.

De Arte mechanica et speciebus eius. C. I.

Augustinus de civitate dei. [illegible] Pacter artes bene vivendi et ad immortalem perveniendi felicitatē que virtutes vocant et sola dei gratia que in christo est filiis p̄missionis regniq̄ donatur. Nonne humano ingenio tot tāq̄ artes invente sunt et exercitate partim necessarie. partim voluptarie. et tam excellens vis mētis atq̄ rōnis in his etiam rebus quas superfluas immo et periculosas perniciosasq̄ appetit q̄ntū bonū habeat in natura. unde ista potuit vel invenire vel discere vel exercere testes. vestimētorū et edificiorū ad opa q̄ mirabilia q̄ stupenda industria humana pervenit. que in agricultura quo in navigatiōe p̄fecerit que in fabricatione quorūq̄ vasorū vel etiā statuarū vel picturarū varietate excogitaverit et īplenerit q̄ in theatris mirabilia spectātibus audiētibus incredibilia faciēda et exhibēda molita sit. In capiēdis occidēdis domādis irrationabilibus animātibus que et quāta reperit adversus ipsos homines tot genera venenorū tot armorū tot machinamentorū. et p̄ salute mortali tuenda atq̄ reparanda quot medicamenta atq̄ adiumenta [illegible] p̄ voluptate faucium quot cōdimenta et gule irritamenta reperit. Ad indicandas et suadendas cogitatiōes quā multitudine varietateq̄ signorū ubi p̄cipuū locū verba et littere tenent. ad mulcendas aures quot organa musica quot cantilene modos excogitavit. q̄ multa rerū mundanarū cognitione se impleverit. quis possit dicere maxime si velimus nō acervatim cuncta ingerere sed in singulis immorari. Hugo in li. 1. didascalicon. Actionū que huius vite necessitati deserviūt trimodū genus est. Primū q̄d nature nutrimentū administrat. Secūdū q̄d contra molesta que extrinsecus accidere possunt. Tertiū q̄d contra iā illata remediū p̄stat. hec scientia que ra humana p̄sequitur cogrue mechanica id est adulterina vocatur. Siquidem tria opa sunt. opus dei q̄d nō erat creare. unde in principio creavit deus celū et terrā et. Opus nature q̄d latuit ad actū producere unde producat terra herbam virentē. Opus artificis disgregata iungere vel disiuncta [illegible] unde [illegible] folia ficus et. In his tribus opus humanū quod natura nō est. sed naturā imitatur convenienter mechanicū id est adulterinū nominatur. Nā verbi gratia qui statuā fundit hoiem intuendo [illegible] qui vestes primus adinvenit [illegible] q̄ queq̄ nascētia propria quedam habeant munimenta quibus nās suā ab incōmodis defendat. Cortex ambit arborē penna tegit volucrē squama pisce. [illegible] ovem pilus iumēta vestit. concha testudinē [illegible] [illegible] [illegible] tacula non timere facit nec tñ sine ca factū est et cū animalia singula nature sue arma secū nata habeāt solus hō inermis nudus [illegible] oportuit ut ille que sibi providere nesciunt naturā cōsuluit homini aūt ex hoc etiā maior experiendi occasio p̄staret. ut illa que ceteris naturaliter data sūt p̄pria ratione sibi inveniret. Multo n. magis [illegible] [illegible] ratio hoīs emicet q̄ habendo claruisset nec sine cā proverbium sonat q̄ ingeniosa fames oēs excudertit artes. Richardus de Sancto Victore [illegible] Sciendū quoq̄ est q̄ mechanica sū rationē in sub[illegible] [illegible] [illegible] nō sm administrationē verbi gra. Ratio agriculture pertinet ad p̄mā administratio ad rusticū. Mechanica vero h̄z species [illegible] [illegible] armaturā navigationē agriculturā venationē medicinā theatricā. Ad hanc oīum rerū fabrica cōcurrere videt ad hanc p̄tinent universa q̄ humanis necessitatibus inveniunt grata cōmoda necessaria et q̄ cunq̄ sub p̄dictis eius speciebus cōp̄hendi [illegible]

De Lanificio et eius materia et instrumentis. C. II.

Lanificiū cui prima species mechanice ad quā pertinet oīa opa nendi texendi cōsuendi q̄ q̄ sit instrumēto solo fusa acu pectine aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] materia [illegible] [illegible] [illegible] be et sabena [illegible] lana est aliud q̄ fibros vocāt. [illegible]

res primū miserūt. vermiculi enim ibi nasci phibent a q̄bus bec
circa arbores fila ducunt. vermes autē ipsi grece bōbices vocant.
Placi est stappa ꝗ q̄si crassitudo serici. ꝗ est grecū nomē. Tela p
lōgitudine staminis dicta. tela autē est q̄ īfra supraq̄ religata duo-
bus lignis intexit̄ vt texat̄. sed quo īferi⁹ texta involuit̄: eo supi⁹
extēdit̄ replicat̄. ꝗ vnde se ad augmētū iplicat: inde fit min⁹ qḋ re-
stat. Insubuli q̄ īfra ꝗ supra sūt vel q̄ īsubulant̄. Radii dicti q̄ ra-
diādo sūt. Pectines q̄ pexa fila reddāt ꝗ impētrāt. Colum qḋ fit in
lōgitudine ꝗ rotūditate q̄si colūna. Fusus qḋ p ipm fundat̄ qḋ ne-
tum est. Alabꝫ q̄ in eo libent̄ fila. i. volvant̄. Calatū leue gestamē
ex ligno vel canna aut ex iunco factū: in quo vel pēsa ponunt̄ vel le-
gunt̄ flores. cala eni grece lignū est. Pensū mulier a pendēdo di-
ctū. vñ pensa ꝗ ipensa netū. Fila dicta vel q̄ ex pilis aīaliū sunt: vel
q̄ lanificiū filis tenuib⁹ ꝯstat in modū pilor̄ q̄si filorū. Glomellum
corrupte a globo dictū p diminutionē q̄si globellū. Panulie vel pa-
nucle q̄ ex eis pāni texunt̄. ipse enim discurrūt p telā. Stamen di-
ctū q̄ rectū stat. Trama q̄ via recta trāsmittat̄ p telā. Est eni filū
intra stamē currēs. Licia sūt q̄bus stamina ligant̄ quasi ligia.

De Uestibus cōmunibus. C. III.

Thomas de hancell. super cantica. Uestis in quinqꝫ laudabilis. s. in materie pre-
cio. in texture artificio. in magnitudine vtilitatis in pul-
chritudine coloris. in suauitate odoris. Materia vestiū
preciosa triplex est. fit enim q̄nq̄ de cortice herbar̄. vt de lino ꝗ cana-
bo quā multis tunsionib⁹ ꝗ attritionib⁹ oportet fieri. Q̄nq̄ de pi-
lis aīaliū: vt de lana. Q̄nq̄ de viscerib⁹ vermium vt vestis serica.
Isidorus vbi supra. Uestis antiq̄ssima hoiū fuit psomatū. s. suc-
cinctoriū quo tm̄ genitalia ꝯtegunt̄ hoc primū pmi mortales ꝗ fo-
liis arbor̄ sibi fecerūt: cui⁹ vsū q̄dā barbare gentes dum sint nude
vsq̄ hodie tenēt: hec ꝗ cāpestria nuncupant̄. p eo q̄ eisdē iuuenes
q̄ nudi exercent̄ in campo pudēda operiūt. Tunica vestis antiq̄ssi-
ma appellata. q̄ in motu incedētis sonū facit. tonus enim son⁹ est.
Primū autē fuere tunice pellicie q̄b⁹ post offensā ꝗ electionē de
paradiso Adā ꝗ Eua induti sunt. Talaris tunica dicta eo q̄ talos
vsq̄ descēdat ꝗ ad pedes ꝯfluat sicut pectoralis. q̄ apud antiquos
breuis erat vt vix pect⁹ opiret: licet nūc plixior sit. Manicleata tu-
nica. i. manicata tunica eo q̄ habeat manicas quā cirodidam greci
vocāt. Dalmatica vestis primū in dalmacia puincia grecie texta est
tunica sacerdotalis cādida cū clauis ex purpura. Rosata quā greci
phenicea vocāt nos coccineā repta a lacedemoniis ad celādū colo-
ris similitudine sanguinē quotiēs q̄s in acie vulneraret̄: ne ꝯtēpla-
ti aduersario aīus augesceret. hac sub ꝯsulibus romani vsi sunt mi-
lites vnde etiā rosati vocabant̄. solebāt etiā pridie q̄ dimicandū
esset ante pncipia pponi q̄si admonitio ꝗ indiciū future pugne. La-
culata q̄ lacus q̄dratos quosdā hꝫ cū pictura intextos aut additos
seu hiacinctina vestis aereo colore resplēdēs. Bombicina est a bō-
bice vermiculo q̄ lōgissima ex se fila generat quor̄ textura bombi-
cinū dicit̄: cōficiturq̄ in insula choo apocalaria. Serica a serico di-
citur vel q̄ eā seres pmi miserūt. Olosericea tota serica olo enim totū.
Tramoserica stamine lineo trama ex serico. Byssina cādida confe-
cta ex quodā genere lini grossioris. Fibrina vestis tramā de fibri
id est castoris lana habēs. Caprina de caprarū pilis cōtexta. Lino-
stema vestis est ex lana linoq̄ cōtexta ꝗ dicta linostema q̄ i stami-
ne linū: in trama lanā habet. Polimitus eni text⁹ multorū colorꝫ
est. Acupicta vestis acu textilis vel acu ornata eadē ꝗ frigia. Trili-
cia a trib⁹ liciis q̄ est ꝗ simplex ꝗ biplex. Colobiū dictū q̄ longū est
ꝗ sine manicis. Antiq̄ enim magis hoc vtebant̄. Lentonariū est co-
lobiū lineū sine manicis quo egyptii monachi vtunt̄. Lumbare vo-
cat̄ q̄ lūbis religet̄ ꝗ q̄ lūbis hereat. Hoc in egypto ꝗ syria nō tm̄
femine sed ꝗ viri vtunt̄. Limus est vestis q̄ ab vmbilico vsq̄ ad pe-
des pducit̄. hec autē vestis habet in extremo sui purpurā limā. id
est flexuosā: vnde ꝗ nomen accepit. Nā limū obliquum dicimus.
Armelausa vulgo vocata q̄ ante ꝗ retro diuisa atq̄ aperta est in ar-
mos tm̄ clausa q̄si armiclausa: vna lr̄a ablata. Camisiā vocari q̄ in his
dormim⁹ i camis. i. in stratis nris. siue q̄ primum fiebant a cannabis.
Tubracos vocatos q̄ tibias bracasq̄ tegant: ꝗ quod a bracis ad ti-
bias vsq̄ perueniant.

De vestibus legalibus. C. IIII.

Octo sūt in lege genera sacerdotalium vestimētor̄. Poderis eni sacerdotalis linea corpori astri-
cta ꝗ vsq̄ ad pedes descēdēs. vnde ꝗ nūcupata. Podas
eni greci pedes vocāt: hāc vulgo camisiam vocāt. Abne-
oth cingulū sacerdotale rotūdum polimitica arte ex cocco purpura
hiacintoq̄ ꝯtextū. ita vt flores atq̄ gēme i eo eē viderent̄ distincte.
Pileū ē ex bysso rotūdū q̄si sphera media caput tegēs sacerdotale
ꝗ in occipitio vitta ꝯstrictū. h̄ greci ꝗ nostri thyarā vl̄ galerā vocāt.
Machil qḋ est tunica talaris tota hyacinctina: habēs ad pedes se-
ptuaginta duo tintinnabula. totidēq̄ intermixta ac ꝯpēdentia ma-
la punica. Ephod qḋ interpretat̄ latine superindumētū. Erat eni pal-
liū superhumerale ex q̄ttuor colorib⁹ ꝗ auro ꝯtextū. habēs in vtroq̄
humero lapides duos smaragdinos auro inclusos: i quib⁹ sculpta
erāt noīa patriarchar̄. Logion qḋ latine dicit̄ rōnale pānus duplex
auro ꝗ q̄ttuor textus colorib⁹ habens magnitudinē palmi p q̄drū:
cui intexti erāt. xii. preciosissimi lapides. hic pānus superhumerali ꝯ-
pect⁹ pōtificis annectabat̄. Petaliū aurea lamina in frōte pōtific: q̄
nomē dei illud ineffabile tetragrāmaton in frōte pōtific q̄ttuor he-
braicis litter̄ habebat scriptū. Bathim siue feminalia. i. brace linee
vsq̄ ad genua ptingētes: quib⁹ verecunda sacerdotis velabant̄.

De Propriis vestibus quarundam gentiū. C. V.

Quibusdā aūt nationib⁹ sua cuiq̄ ppria ve-
stis est. vt parthis sarabare: gallis
linne: germanis renones: hispanis stringes: sardis ma-
struge. Sarabare sunt fluxa ac sinuosa vestimenta. De
quib⁹ legit̄ in Dan. Et sarabare eor̄ nō sūt imutate. Apud quosdā
aūt sarabare q̄dā capitū tegmina nūcupant̄. q̄lia videm⁹ in capite
magor̄ picta. Linne saga q̄dra ꝗ mollia sunt. Renones sunt vela-
mina humerorum ꝗ pectoris vsq̄ ad vmbilicū: atq̄ in tortis villis
adeo hispida. vt hymbres respuāt. quos vulgo reptos vocāt: q̄ lon-
gitudo villor̄ q̄si reptat. Mastruga vestis germanica ex pelliculis
ferarū. mastruga aūt q̄si mōstruosa: eo q̄ q̄ ea induunt̄: q̄si in fera-
rū habitū transformant̄. Dignoscunt̄ ꝗ gētes ita habitu sicut ꝗ lin-
gua discordes. Persae brachia ꝗ crura linesmentis caput thyara te-
gunt: eminēt apicib⁹ fastigiati alani: horrēt ꝗ maletecti latratorib⁹
linguis scoti sagati sunt alemāni linibeati indi gēmati perse seri-
cati seres: pharetrati armenii. Nōnulle aūt gētes nō solū in vestib⁹
sed in corpore aliq̄ sibi ppria q̄si insignia vēdicāt: vt videm⁹ cirros
germanor̄ granos ꝗ cinnabar gothor̄ stigmata britonū. Circūci-
dunt quoq̄ iudei preputia. Pertundūt arabes aures. Flauēt inte-
ctis capitib⁹ gethe. Nitēt albani albētib⁹ crinib⁹. Mauros habet
tetra nox corporum. Gallos cādida cutis: sine equis inertes extant
alani. Nec abest gens pictor̄: nomen habēs a corpore: qḋ minutis
opifex acus pūctis ꝗ expressos natiui graminis succos includit: vt
has ad sui specimen cicatrices ferat pictis artub⁹ maculosa nobili-
tas. Hꝫ ꝗ sexus institutā speciē habit⁹: vt i viris tonsi capilli: in mu-
lierib⁹ redundātia criniū. qḋ maxime virginibus insigne est: q̄rū ꝗ
ornatus ipse proprie sic est: vt cumulatus in verticē ipsam capitis
sui arcem ambitu crinium contegat.

De Palliis virorum. C. VI.

Pallium est quo ministrātiū scapule ꝯtegunt̄
vt dum ministrāt expediti discurrāt.
Dictū aūt palliū a pellib⁹: q̄ prius semp indumēto pel-
liceo veteres vtebant̄: q̄si pellea: siue a palla p derivatio-
nē. Clamis est q̄ ex vna parte induit̄: neq̄ ꝯsuit̄: sꝫ fibula infrenat̄.
Toga dicta q̄ velamēto sui corpus tegat atq̄ operiat. Est aūt pal-
liū puruū: forma rotūda effusiore ꝗ q̄si inundāte sinu: ꝗ sub dextro
veniēs sup humerū sinistrū ponit̄. Toga aūt romani in pace vtebā-
tur belli autē tpe paludamētis. Mēsura toge iusta si sex vlnas ha-
beat. Toga pcerta est cui pretexit̄ latior purpura. Hāc inuno rome
ppinquos ꝗ amicos regū fores habere solitos purpuratosq̄ ob h̄
vocari obseruatū ne q̄s pretexta vteret̄ nisi q̄ honores sumpsisset a
pplo. Paludamentū erat insigne palliū impator̄ cocco purpuraq̄
ꝗ auro distinctū. De quo Salust. togā indē paludamentū mutauit.
Erat aūt palliū bellicū: dictū vt quibusdā videt̄: q̄ eo indutus palā
faceret impator futurū bellū. Circumtextū est qḋ grece ciclas dicit̄.
De quo Uirgil. Et circūtextū croceo velamē acantho. Circumtextū
aūt dictū q̄ est rotūdū palliū. Diplois grecū nomē ab eo q̄ sit du-
plex amictus. Est aūt vestis militaris. cui⁹ vsus gallicis primū expe-
ditionib⁹ cepit ꝗ preda hostili. vnde fuit vox illa senatus. Togas de-
posuisse quirites ad saga ꝯuersi fuerāt. Sagū aūt gallicū nomē est.
dictū aūt sagū q̄drū eo q̄ apud eos primū q̄drati vel q̄druplex est.
Penula est palliū cū fimbriis lōgis. Lacerna palliū fimbriatū: quo
olim soli milites vtebant̄. Unde ꝗ in distinguēda castrensi vrbanaq̄
turba: hos togatos illos lacernatos vocabāt. Inde aūt lacerne q̄si
amputatis capitib⁹ fimbriarū: neq̄ ita latis vt sunt penularū. Pre-
texta puerile est palliū quousq̄ ad. xvi. annos pueri nobiles sub di-
sciplina eo vtebant̄. vñ ꝗ pretextati pueri appellati sunt. Dicta aūt
pretexta q̄ pretexebat̄ ei latior purpura. Casula est vestis cucullata
dicta per diminutionē a casa. q̄ totū hominē tegat. q̄si minor casa.

inde et cucullia quasi minor cella. Birrus a greco vocabulo trahit. illi enim birrum librum vocant. Melotes que etiam pera vocatur pellis est capina a collo pendens precincta usque ad lumbos. Est enim habitus proprie necessarius ad operis exercitium fiebat autem prius ut quidam estimant de pelliculis melorum unde et melote vocate sunt. Fimbrie vocate oras vestimentorum hoc est fines.

C De Palliis feminarum. C. VII.

Regillum est blatum reginarum amiculum vel et appellatum. Peplum matronale pallium ex purpura figuratum cuius fimbrie aurei staminis summitate resplendent. Palla est quadrum pallium muliebre vestis usque ductum usque ad vestigia quod tunc in ordine gemmis. Stola matronale operimentum quod cooperto capite et scapula a dextro latere in levum humerum mittitur. Stola autem greci vocatur quod supermittatur. Idem et ricinium latino nomine appellatum eo quod dimidia eius pars retro reiciatur quod vulgo mavortem dicunt vocantque mavortem quasi martem. Signum autem maritalis dignitatis et potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est. Inde et super caput mulieris est. Anaboladium est meretricium pallium lineum hoc apud veteres matrone in adulterio deprehense induebantur ut in tali amiculo potius quam in stola polluerent pudicitiam. Erat enim apud veteres hec signum meretricie vestis nunc in hispania honestatis. Theristrum palliolum est quo usque hodie arabie et mesopotamie mulieres velantur: quo in estu tutissime teguntur umbraculo de quo in Esaia legitur. Anaboladium amictorium lineum feminarum quo humeri operiuntur quod greci et latini sindonem vocant.

C De Ornamentis lectorum. C. VIII.

Stragulum vestimentum est discolor quod manu artificis diversa varietate distinguitur dictum autem quod in stratu et in amictu aptum sit. Fulcra sunt ornamenta lectorum. dicta quod his fulcimur id est sustinemur. vel quod thoros fulciant sive caput: quod reclinatorium vulgus appellat. Cervicalia autem eo quod ponantur sub cervice vel cubito. Pulvillus dictus a pulvinari quod est diminutivum lectus. Culcitre vocate quod calcentur i. fartiantur pluma sive tomento quo molliores calidioresque sint. Tapeta dicta quod pedibus primum sternerentur quasi tapedia. Tapeta autem aut sipla sunt aut amphitapa. Sipla tapeta ex una parte villosa quasi simpla. Amphitapa ex utraque parte villosa tapeta. Mantilia nunc pro operiendis mensis sunt: que ut nomen ipsum indicat olim tergendis manibus prebebantur sive mantilia a mandendo. Mappe cenarum et epularum apposita sunt quasi manuppe atque ob id nominate cuius diminutivum mapella est. Facitergium vel manutergium a tergendo faciem vel manum vocantur. Vela dicta quod obiectu suo interiora domorum velent. Dicte sunt autem cortine a coriis eo quod prius ex pellibus fuissent facte. Cilicia arabes miscent parit velamenta pilis caprarum texta ex quibus sibi tentoria faciunt.

C De Tincturis vestium. C. IX.

Tinctura vocata est quod tingitur et in aliam facies speciem nitoris gratia coloratur. Coccum greci nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex silvestribus frondibus. Conchilium dictum eo quod ex concharum marinarum colore eius colligitur idem et ostrum vocatur. Conchilia autem sunt omnia que circulo suo ferro ledentes lacrimas purpurei coloris emittunt. Quas collectas color purpureus temperatur. Et ostrum eandem appellatum dicunt quod ex teste humore eliciatur. Purpura a puritate lucis vocata. Ferrugo color est purpure subnigre que fit in hispania. Glaucus color ferrugineus subniger. Galbinum ab albo colore vocatum. Album enim medius color inter album et nigrum et album ab albo est derivatum. Luteus color rubeus qui est croceus. Melinum dictum quod sit color nigro. Greci enim melan nigrum dicunt. Masticinum croceum. Blatteum purpureum. Blavum mestum. Ostrinum quod ex ustio est. Fumeus et dependentem fuligine tectorum egesta assiduis ignibus unde et color eiusdem tincture flammeus est. Hactenus de veste dehinc ad ceterum cultum veniamus.

C De Coronis et infulis ac ceteris membrorum ornamentis. C. X.

Ornamenta dicuntur eo quod oris cultui omni vultuique decerentur. Prima inter ornamenta est corona insigne victorie sive regii honoris signum que in medio in caput regum ponitur ad significandos circumfusos in orbe populos quibus accinctus quasi caput suum coronatur. Infula est fasciola sacerdotalis capitis alba in modum diadematis a qua vitte ab utraque parte dependent quibus infula vincitur vel et vitte dicte sunt quod vinciat. Apex est pilleum sutile quo sacerdotes gentiles utebantur. appellatum ab accipiendo id est ligando. Nam virgula que in pilleo erat cementabatur filo quod habebat ex lana hostie. Pilleum autem dictum a pelle hostie unde fiebat. Cidaris et ipsum sacerdotum erat quod a plerisque mitra vocatur. Diadema est ornamentum capitis matronarum ex auro et gemmis contextum quod in se circuitum extremitatibus retro astringitur et exinde dictum greci quod prebeatur. Mitra est pileum frigium caput protegens quale est ornamentum capitis devotarum. Sed pilleum virorum est mitra autem feminarum. Redimicula autem sunt quibus mitra alligatur. Vitte sunt que crinibus innectuntur quibus fluentes religantur capilli et vitte dicte quod vinciant. Idem vitta est que corona vincitur. Lemnisci vero extrema pars vitte que dependet coronarum. Reticulum est quod colligit comas dictum ab eo quod retineat crines ne effundantur. Discriminalia capitis mulierum sunt eo quod his caput a viro discriminatur id est discriminare dividere dicitur. Acus sunt quibus in feminis ornandorum crinium compago retinetur ne laxatis fluant et sparsim dispergantur capilli. Inaures ob aurium foramina nuncupate quibus preciosa grana lapidum dependent. Harum usus in grecia puella utraque aure perforata dextra gerebat. Torques sunt circuli aurei a collo ad pectus usque pendentes. Torques autem et bulle a viris geruntur a feminis vero monilia et catelle. Dicte autem torques quod sint torte: et bulle quod similes sunt rotunditate bullis que in aqua vento inflantur. Monile ornamentum ex gemmis est quod solet ex feminarum pendere collo dictum a munere hoc et serpentum etiam dicitur quod constat ex amphoralis quibusdam aureis gemmisque variis in modum facture serpentis. Murena vulgo vocatur quod flexuoso metallo in virgulis lentescit et quedam ordinis flexuosi cathena texitur in similitudinem murene serpentisque ad collum ornandum aptatur. Hec interdum auri et argenti textitur virgulis. Cathelle sunt cathenule colli invicem se comprehendentes in modum cathene unde et appellate. Dextras communes esse virorum ac feminarum utriusque dextre sunt. Armille autem proprie virorum sunt collate victoris causa militibus ob armorum virtutem. vel et quondam vulgo virili dicebantur. Ab intellectu circuli armilla non discrepat quod ipsa quoque hec ut supra namque ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur circulus rotundus fit. Fibule sunt quibus pectus feminarum ornatur vel pallium tenetur a viris in humeris seu cingulum in lumbis. Lunule sunt ornamenta mulierum in lune similitudine bullule auree dependentes. Specula sunt quibus femine vultus suos intuentur. Periscelides sunt apud feminas ornamenta crurum quibus gressus earum ornantur. Olfactoriola vascula sunt muliebria quibus odoramenta gestantur.

C De Anulis et cingulis. C. XI.

Anuli autem sunt per diminutionem dicti a circulis et anis que sunt circum brachia et circum crura. vel et signa eorum per diminutionem sigilla. Nam signa maiora sunt sigilla vero quasi minora signa. Anulos homines primum gestare ceperunt quarto a pollice digito eo quod vena quedam usque ad cor pertingat quam notandam ornandamque aliquo insigni veteres putaverunt. Apud romanos anuli de publico dabantur. Nam dignitate preditis viris gemmati dabantur ceteris solidi. Cinctus est lata zona et minus lata semicinctium et utrisque minima cingulum. Nam a cincto per diminutionem cingulum nominatur. Balteum cingulum militare est dictum quod ex eo signa dependent ad demonstrandam legionis militaris summam id est militum sexcentorum ex quo numero et ipsi constituunt unde et balteus dicitur non tantum quod cingitur sed etiam a quo arma dependent. Zona greci est quod illi zonarium nos cingulum nuncupamus. Strophium est cingulum aureum cum gemmis. De quo dicit Cinna Strophio latentes cincta capilla. Fibula grecum est quam illi fibun dicunt quod ligat. Redimiculum est quod succinctorium sive brachiale nuncupamus quod descendens per cervicem et a lateribus colli divisum utrarumque alarum sinus ambit atque hinc inde succingit ut astringens latitudinem vestis ad corpus contrahat atque coniungendo componat. hunc vulgo brachilem quasi brachialem dicunt quamvis nunc non brachiorum sed renum sit cingulum. Fascia est que tegitur pectus et papille comprimuntur atque crispanti cingulo angustius pectus artatur. Et dicta fascia quod in modum fasciculi corpus alliget. Hinc et fasciole quibus vulnera colligantur. Vitta dicta quod ea pectus ligatur instar vitte ligatos. Fasciola est que ambit extremitatem vestium ut filis aut ex auro intexta assutaque extrinsecus in extrema parte vestimenti vel clamidis.

C De Calciamentis. C. XII.

Calciamenta dicta quod in callo id est in ligno fiant vel quod calcentur. Crepide greci ante repertas esse sunt. Est autem genus singularis forme et idem utrique aptum pedi vel dextro vel sinistro. Crepidas autem dictas quod cum sono stringantur sive a pedum crepitu in ambulando. Calceis reges utebantur et cesares forma eorum. Ocree ornalia calciamenta sunt dicta quod crura tegant. Coturni sunt quibus calciabantur tragedi que in theatro dicendi erant et alta intonanti voce carmina cantum est enim calciamentum in modum crepidarum quo heroes utebantur. tale est ut et in dextro et in levo conveniat pede. Diversa calciamenta comedorum erant sic tragedorum coturni. Quos quidam etiam calones appellant eo quod ex salice fierent. Nam greci ut diximus lignum cala vocabant. Latini

socculi: socci sunt quasi inde notati videntur quod ea figura sint ut sint gestarum tali. Sicut sotulares quod sub talis sunt quasi subtalares. Obstrigilli sunt quod per plantas consuti sunt et ex superiori parte corrigia trahuntur ut constringantur et ligantur. Solee sunt quibus tantum pedum plante teguntur dicte a solo pedis. Item solee materiales ex malis cuneo intexta. Socci cuius diminutivum soccelli appellati idem quod socci habeant in quo pes platur iniicitur. Caligule calige vel a callo pedis dicte vel quia ligantur. nam socci non ligantur sed tantum intromittuntur. certum socci sunt sine solo. ligulati quos nos solutos vocamus. Clavati socci dicti quasi calbati eo quod minutis clavis acutis solo caligis vinciantur. Perones et culpones rustica calciamenta sunt. Baxee calciamenta sunt mulierum. Corrigie a colligando vocantur vel a colligatione quasi colligie.

¶ De armatura et eius prima specie que dicitur architectonica. C. XIII.

Ichar ubi supra. Armatura que est secunda species mechanice duas habet species. architectoricam et fabrilem. Architectoria dividitur in cementariam que ad latomos et cementarios pertinet: et carpentariam que ad carpentarios et tignarios. Fabrilis dividitur in maleatoriam et exclusoriam. Ad armaturam igitur pertinet quicquid fit instrumento dolabro ascia securi in trulla ppendiculo martello scalpello artano icude in materia ligno et lapide sabulo gipso ere. Vitruvius in libro de architectorica. Architectoria est scientia pluribus disciplinis et variis eruditionibus ornata: cuius iudicio probantur omnia que a ceteris artibus perficiuntur opera. Architectum siquidem oportet ingeniosum esse et docilem cui geometria plura presidia prestat. et facilius in areis edificiorum descriptiones normarumque et libracionum ac linearum directiones expediat. Arithmetica quoque que sumptus edificiorum computet. Musica vero que ferramentorum percutientium sonitus ad ipsius aures artificis ceteros et equales faciat. Astrologiam quoque nosse oportet propter quod mundi climata et celi rationem et astrorum cursus quorum notitiam si non habuerit horologiorum rationem scire non poterit. Philosophia quidem necessaria est propter naturam aeris et locorum que salubres sunt aut pestilentes aquarumque usus sine quibus rationibus nulla salubris habitatio fieri potest. Itaque perfectus artifex non erit nisi qui a puericia his disciplinarum gradibus scandendo ad summum usque pervenerit. Nec tamen architectus potest esse grammaticus ut fuit aristarchus: nec musicus ut aristoxenus: nec pictor ut apelles: nec medicus ut hipocrates: nec in ceteris doctrinis singulariter excellens et preclarus. sed in his non imperitus. Architectoria nascitur ex fabrica et ratiocinatione. Fabrica est continuata et usu trita meditatio que manibus perficitur. Ratiocinatio autem est que res fabricatas sollertie ac rationis proportione demonstrat et explicat.

¶ De Partibus architecture. C. XIIII.

Onstat autem architectura ex ordinatione et dispositione et eurithimia et symmetria et decore et distributione. Ordinatio est modica membrorum operis commoditas separatim universeque proportionis ad symmetriam comparatio. Hec componitur ex quantitate. Quantitas autem est modulorum ex ipsius operis sumptione singulisque membrorum partibus universi operis conveniens effectus. Dispositio est rerum apta collocatio. elegansque compositionibus effectus operis cum qualitate. Huius species que grece dicuntur idee sunt Ichonographia. orthographia. scenographia. Ichonographia est circini reguleque modice continens usus e qua capiuntur formarum in soleis arearum descriptiones. Orthographia est erecta frontis et imago modiceque picta rationibus operis futuri figura. Scenographia est frontis et laterum abscedentium adumbratio ad circinique centrum omnium linearum responsus. Hec nascuntur ex cogitatione et inventione. Cogitatio est cura studii plena et industrie vigilantieque effectus proposito cum voluptate. Inventio autem est questionum obscurarum explicatio: ratioque nove rei vigore mobili reperta. He sunt terminationes dispositionum. Eurithimia est venusta species commodusque in compositionibus membrorum aspectus. hec efficitur cum membra convenientia sunt altitudinis ad latitudinem latitudinis ad longitudinem: et ad summam omnia sue symmetrie respondent. Symmetria est ex ipsius operis membris conveniens consensus ex partibusque separatis ad universe figure speciem ratis responsus. ut in hominis corpore cubito pede palmo digito ceterisque particulis. Decor autem est emendatus operis aspectus probatis rebus compositus cum auctoritate. Is perficitur statione grece thematismo vel consuetudine vel natura. Statione cum Ioui et celo soli ac lune edificia sub divo hypethra constituebantur. eo quod horum deorum species et effectus in aperto ac lucenti mundo presentes videmus putabantur. Consuetudine vero cum edificiis interioribus magnificis item vestibula quoque convenientia et elegantia fuerint. ut non sint domus elegantes aditus autem humiles. Natura vero si primum saluberrime regiones aquarumque fontes in his locis eligantur in quibus edificia construuntur. Distributio est copiarum locique commoda dispensatio parca quod in operibus sumptus ratione temperatio. hoc ita observabitur si primum architectus ea non querat que non possunt inveniri vel comparari nisi labore vel sumptu magno. Non enim omnium ubique copia est sed aliud alio nascitur loco. Itaque ubi non est arena fossicia utendum est fluviatica vel marina. Inopia quoque abietis supplicatur utendo cupresso ulmo vel pinu. et quasque sic explicanda. Aliter quoque urbanis domus edificanda aliter quibus ex possessionibus rusticis fructus influunt. et aliter fenatoribus aliter quibus et possessionibus rusticis fructus influunt: et omnino de singulis aliter quibus et possessionibus rusticis fructus influit: et omnino de singulis aliter quibus edificiorum distributiones faciende sunt apte personis cuiusque edificiorum distributiones.

¶ De Prima eius specie que est edificatio. C. XV.

Rchitecture partes sunt tres. scilicet edificatio. gnomonica. machinatio. Edificatio bipartita est una menium et communium operum in publicis locis collocatio: altera privatorum edificiorum explicatio. Publicorum autem distributiones sunt tres. Ex quibus una est defensionis. scilicet murorum turriumque et portarum ad hostium impetus perpetuo repellendos excogitata ratio. Altera religionis. scilicet templorum sacrarumque edium collocatio. Tertia opportunitatis scilicet communium locorum ad usum publicum dispositio. ut portus porticus: fora. balnea. theatra. Hec autem ita fieri debent ut habeatur ratio firmitatis utilitatis: et venustatis. Firmitatis erit habita ratio cum fuerit fundamentorum ad solidum depressio: et quaque materie sine avaritia diligens electio. Utilitatis autem cum fuerit emendata et sine impeditione pro usu locorum dispositio: et ad regiones sui cuiusque generis apta et commoda distributio. Venustatis vero cum fuerit grata et elegans operis species: membrorumque commensus iustas habuerit symmetriarum ratiocinationes.

¶ De Architectoribus et instrumentis eorum. C. XVI.

Sidorus fabricas parietum atque tectorum greci invetorem Dedalum asserunt. Iste enim primus didicisse fabricam a Minerva dicitur. Fabros autem sine artifices greci tectones vocant id est instructores. Architecti vero cementarii sunt: qui disponunt in fundamentis. Tria quidem sunt que in unoquoque homine artifice expectantur natura doctrina usus. Natura ingenio doctrina scientia usus fructu diiudicandus est. Instructuri autem parietum ad normam fieri et ad perpendiculum respondere oportet. Norma dicta est greco vocabulo: extra quam nihil rectum fieri potest. Componitur autem ex tribus regulis ita ut due sint binorum pedum tertia habeat duos pedes et uncias decem quas equali crassitudine politas extremus cacuminibus sibi iungit et schema trigoni faciat id erit norma. Regula dicta quod sit recta: quasi rectula et impedimentum non habeat. Perpendiculum est quod semper appenditur. Denique in fabrica nisi omnia ad perpendiculum et certam regulam fiant: necesse est cuncta mendosa instruantur: ut aliqua prava sint aliqua cubantia. prava nonnulla alia supina. et propter hoc universa fiunt distracta. Linea a genere suo appellata est: quod ex lino fit ac muratores utuntur sine lignarii: ne rectum aliquid construant. Trulle nomen factum eo quod trudit. includit calce vel luto lapides. Scale a scandendo. id est ascendendo vocate. herent enim parietibus.

¶ De Dispositione et constructione edificiorum. C. XVII.

Dificiorum partes sunt tres. Dispositio. constructio venustas. Dispositio est aree vel solii et fundamentorum descriptio. Constructio est laterum et latitudinis edificatio. Constructio autem vel instructio vocata eo quod instringat et coherere faciat: ut lapides luto: et ligna et lapides invicem sibi. Unde et strues. Aliud est enim edificatio aliud instauratio. Nam edificatio nova constructio est. instauratio vero quod reparatur ad instar prioris. nam instar veteres pro similitudine ponebant. inde et instaurare dicebant. Constat autem constructio fundamento lapidibus: calce: arena et lignis. Fundamentum dicitur eo quod fundus sit edificii. Lapides in structuris apti sunt albus: tyburtinus: coliburus: fluviatilis: spongia: rubens et reliqua. Albus lapis alius durus alius mollis. Mollis dentata serra secatur: tractabilis in opere est ita ut in eo quasi in ligno littere scribantur. Tyburtinus quod diu fit ad fabricam formis: vapore tamen dissilit. Tofus edificiis ineptus: fundamentis aptus mortalitate et mollicie. Arenarius lapis concretus maris arenis hic et bibulus. Badicans ab insula vocatur ubi plurimus eruitur. Piperinus subalbidus cum punctis nigris durus atque fortissimus. Coclearus coctus lapillisque et arena concretus asperrimus interdum fistulosus. Coliburus a colore auri nuncupatur natura mollis: gipso et molliori similimus. Molaris in parietibus vulgare est quidam pinguior natura cum duraque et aspera et quo etiam et mole fiunt unde et nomen trahit. Huius quatuor sunt genera. scilicet albus niger pinguis ac fistulosus. Spongia lapis creatus ex aqua levis et fistulosus et cameris aptus. Silex est durus lapis. Ex cuius genere magnifices optimi quibusdam in locis et rubentes. Albi siluces a vetustate incorrupti permanent quibus nec ignis quidem nocet. Nam et his etiam forme fiunt in quibus era funduntur. Unde silex vehementer et ipse igni resistens sed nusquam copiosus: et ubi inventus lapis non facti est pallidus ut cementorum volue. Flu

semp deleari mādās ē. Hunc estate exhiberi oportet nec ante biennium liceri in structuris domorum. Tegule vocate q2 tegat edes. Later culi vo vocati q2 lati formentur circūact vndiqz tabulis quatuor. Laterculi autē vocati quidā p antiphrasim putāt q2 nō sit mūdū nā omne loti mundū est. Calx viua dicta q2 cū sit tactu frigida intus occultū cōtinet ignē. vñ aqua perfusa incēdit. qd' solet ignis extingui oleo extinguit quo solet ignis accēdi. vsus eius i structurā satis necessarius ē. nā lapis lapidi nō pōt adherere fortius nisi calce cōiunct'. Gypsum cognatū calci est. ē est grecum nomē. plura sunt eius genera. sed autē optimū lapidis specularis est. ē insignitis edificiorum ē coronis gratissimum. Arena ab ariditate dicta. huius probatio si manu impressa strideat. aute si in veste candidā sparsa nihil sordis relinquat.

Actor. De calce ē arena ē topho necnō ē de lapidibus ē lateribus coctis pictura dictum est supra in .x. li.

De Partibus edificiorum. C. XVIII.

Isido. xv libro. Fundamētū dictū ē q2 fūdus sit domus. pies nūcupat' eo q2 semp duo sunt pares vel a latere vel a frōte. Parietinas dicimus quasi parietū ruinas. sunt n. parietes stātes sine tecto ē sine habitatorib'. Angulus q2 duos parietes in vnū coniungat. Culmina dicta sunt q2 apud antiquos tecta culmo tegebantur. vt nunc rustica hic tecti summitas culmē dicit. Camē sī volumina ... appellata a curuo. Laquearia sūt q camerā subtegūt ē ornant. q ē lacunaria dicunt. Absida grece latine lucida dicitur. eo q2 lumine accepto p arcū resplēdeat. Testudo ē camera tēpli obliqua. nā i modū testudinis veterum tēplorum tecta fiebāt. q ideo sic fiebāt vt celi imaginē redderēt qd cōstat eē rotūdū. Arcus dicti q2 sūt arta cōclusione curuati ... fornices. Ostrac' pauimētū testaceū. eo q2 fractis testis calce admixta feriat'. teste n. grece ostra dicunt. Columnas dictū q2 aq pres q circa sunt eo cōueniāt. Lesena sūt e qb' cornicula sternūt a lesbis nobilitata. quadrat' capitus p diminutionē. Isidor'. xv li. Columne p lōgitudine ē rotunditate vocate sūt in quibus totius fabrice pōdus erigit. Antiq rō erat columnarum altitudinis tercia pte latitudinis. Bases sūt fulture columnarum q a fundamēto cōsurgūt ē supraposite faciūt ē sustinēt pōdus. Basis autē nō ē est. Petre fortis me ... sermone. Capitella dicta q2 sūt columnarum capita q̄si sup collū caput. Epistilia sūt q sup capitella columnarum ponunt ē est grecū. Pauimēta eo q2 pauiat' i cedant vel ē pauor q2 cedit ... Canalis ab eo q2 caua sit in mōdū canne. Idē i li. xv. Aditus ab adeundo dict' est p quē ingredimur ē admittimur. Vestibulū est vel aditus domus p aite vel spaciū adiacēs edib' publicis. ē vestibulū dictū ē eo q2 eo vestiatur fores aut q2 adītu tecto vestiat aut a stādo. Porticus trāseūdi magis sit q̄ ubi stādū. qsi porta eo q2 sit apta Janua prim' ingressus domus a Jano cui gētiles oēz introitū ē exitūq sacrauerit. Ostium ē p hoc q2 ab aliquo arcemur ingressu ab obstādo dēm. siue hostium. q2 ostēdat aliqd intus. Fores dicunt q foras. Value q intus reuoluunt ē duplices cōplicabiles q2 sūt. Sz gnalis vsus vocabula ista corrupit. Fenestre sunt qb' pe exteriores anguste ē interius diffuse q̄les in horreis vidim' dicte eo q2 lucē ferre ... Aut cui grece fos dicitur vl q2 p eos intus positus homo foras videt. Cardo est locus in quo hostium vertitur ē semp mouetur dictus a po to cardia q2 qsi cor hostis totū ita sic cura ianuā regat ac moueat. vnde ē puerbiū est in cardine rem esse. Limina hostiorum dicta eo q2 trāsuersa sint vt limes ē p ea sicut in agro aut ... vocat aut foras datur. posticū eo q2 post hostium stant.

De Venustate edificiorum. C. XIX.

Idem in li. xv. Venustas ē quidquid illud ornamenti ē decoris cā edificiis additur. vt tectorum auro distincta laquearia ... marmoreis crustis ē colorum picture. Laquearia sūt q camerā subtegūt ē ornant. q ē lacunaria dicunt q2 lacus quosdā habeat quadratos vel rotūdos ligno vel gipso vel colorib' pictos cū signis intermicātib'. Cruste tabule sunt marmoree vñ ē marmoreis pietes crustati dicunt. Lithostrata sunt elaborata arte picture paruulis crustis ac tesselis tinctis in varios colores. Tesselae autē a tesselis nōiat' ... quadrata lapillis per diminutionē. Pictura autē est imago exprimēs speciem alicuius rei q̄ facta dum visa fucata ... quodam colore illita. Sunt qui picture q̄ sunt fidē augere conatur ad ... ducunt sicut q̄ chimeram ... pinguinit ... capite ... dicta ... que ... imagines ... colores aut dicti a calore ignis ... nunc ... fabricantur ... Colores aut nascuntur aut fiunt natiui ... rubrica gignitur ... Ceteri sanguine aut arte aut per

mixtione. Minium aūt qd' greci dicūt cinnabarin. Cinnabaris a draconis ē barro .i. elephanto cognominatum. Aiunt enī draconū esse sanguinē dū implicāt elephātos. Ruunt enī belue ē dracones obruunt quorū fusus cruor terrā inficit. fitqz p pigmentū quicqd solū tinxerit. Est enī puluis coloris rubri. Pracurr i creta ... Vermiculū rubrū siue coccineū. Est enī vermiculus ex siluestrib' frōdib' in quo lana tingit q vermiculū appellat. Ceruseam ... parauit primū alexādrina regio ē in italia ex arene puluere ē nitro fōte idē facit. Purpurissū ex creta argētaria cū purpure pariter tingitur bibitqz cū colorē eidem' lanis ... est. Indic' color in india inuenit' calamis spuma adherēte limo. Est aūt coloris cerulei mira purpure ceruleiqz mirabilē reddens. Oēs aūt colores calcis admixtione corrumpunt'. Actor. De sinopide ē minio ē rubrica ē cerusa. ceterisqz coloribus natiuis qui ex terra colligunt' plura dictum est superius .x. li.

De Habitaculis. C. XX.

Isido. xv. li. Omne edificiū antiqui edem appellauerūt. Alii edem ab edendo dictā asse ... nomen existimant. Aula domus est regia siue spaciosum habitaculū porticibus qttuor cōclusum. Atriū magna edes siue amplior ē spaciosa domus est eo q2 addunt ei tres portic' extrinsec'. Alii atriū q̄si ab igne ē ligno atrū dicunt. atrū enī fit ex fumo. Palatiū a palāte principe archadū dicitur. Cū' honore archades palātū oppidū cōstruxerūt. ē reg i ... sedē ... palatiū vocauerūt. Thalamū vocatū q2 cū rapte fuissent a romanis sabine ex quib' cū vna ante alias specie nobil' ... magna oīuz admiratione raperet thalamon duci eā exclamabant ... ē qm hec nuptie felices esse ... institutū est vt in eor' nuptiis thalami nomē iteret. Egyptii etiā loca in quib' nubētes fuerāt thalamū nominant. Cenaculū dictū est a cōsone vescēdi. vnde ē cenobū cōgregatio. Antiq enī publice ē in cōi vescebantur. nec vllum cōuiuiū singulare erat ne in occulto delicie luxuria gignerent. Triclinium est cenaculū a trib' lectulis discūbētiū dictū. Apud enī veteres in loco vbi cōuiuiū apparat' exponebant' tres lectuli strati ... in quib' discūbētes epulabant'. Clinon enī grece lectu vel accubitio dicitur. Cella dicta est eo q2 nos occultat ē celat. Diuersoriū dictū eo q2 ex diuersis viis ibi diuertat'. Hospitiū vbi qs ad tps hospitalitatis iure inhabitat ē iterū inde trāsiens migrat. Mansiones dicte q2 ibi maneam'. Tabulata olim ligneæ domus fiebāt. Hypogeum est edificiū sub terris edificatū qd nos antrū vel speluncā dicim'. Solarium dictū q2 soli ē auris pateat. Xenodochiū peregrinorū susceptio nūcupat'. vbi aūt de plateis egrotātes colligunt' nosocomion greci dicūt. Casa est agreste habitaculū palis atqz virgultis arundinibusqz cōtextū quib' viri boues tueri a vi frigoris ē caloris ... Tugurium casula est quā faciunt sibi custodes vinearū ad tegmen sui qsi tegurium siue pp' calorē solis ē radios declinādos siue vt inde vel boies vel bestiolas q insidiari solēt nasci frugib' abigāt. Magalia edificia numidarū agrestiū oblōga incuruis laterib' tecta q̄si nauium carine sint siue rotūda in modum furnorum ē magalia quasi magaria dicta. Popina greci ... apud nos corrupte ppina dicit'. Est aūt locus iuxta balnea publica. vbi post lauacrū a fame ē siti reficiunt'. vnde propinare dicit'. Pina enī grece famē significat eo q2 hic locus famē tollat. Taberne olim vocabant' edis ... plebeior' parue ē simplices in vicis ... bus ē tabulis clausis q̄ nūc ē si nō sunt nomē vt pristinum retinēt. Macellū dictū q2 ibi mactent' pecora que mercatorib' venundant'. Thelonium dicit' vbi merces nauiū ē nautarū emolumenta redduntur. Ibi enī vectigalis exactor sedet pactum rebus impositurus. Carcer a coercendo dicitur.

De Munitionibus. C. XXI.

Menia q̄si munimēta vrbis .i. murimenta. Muri a munitione dicti. q2 munitis ... rib' ppugnaculisqz ornat'. Turres vocate q2 teretes sint ē longe. Teres aūt est aliqd rotūdū cū ... collina. Propugnacula pinne murorū sūt dicta q2 ex eis ppugnat'. Vitruui' vbi ē. In ipsis aūt menib' hec erūt principia primū electio loci saluberrimi. Is vt sit excelsus ē nō nebulosus nec pruinosus regiōesqz celi spectās nō estuosas neqz frigidas. Itē separanda vicinitas quoqz palustris vitanda ē hmōi. Cum ... auras ... toti corpori spargant ē pestilentes locos efficiat ... habitationes ... aq ... locorum naturas ... salubres ... I menib' collocandis regiones ... fluminis ... sunt copiose ē ... marinos ... opportunitates ... marinos ... habuerit expeditiones turrium

rius fundamenta facienda sunt in profundo et solido ampliori crassitudine quam parietes super terram futuri sunt. In exteriori vero parte turres ita edende sunt ut inde cum hostes ad murum propinquare nituntur, dextra levaque lateribus apertis telis vulnerentur. Curandumque maxime videtur ut non sit facilis aditus ad oppugnandum murum, sed ad loca decepta circundanda per utrasque itinera non sint directa sed sinistra. Collocanda sunt oppida non quadrata nec procurrentibus angulis sed circuitionibus ut hostis ex pluribus locis conspiciatur. In quibus enim anguli procurrunt, difficulter defenditur eo quod angulus magis tuetur hostem quam civem. Crassitudo muri talis fit ut armati homines supra obviam venientes sine impeditione se invicem preterire possint. Intervalla turrium ita sunt facienda ne longius sit alia ab alia quam dextra levaque sagittis reliquisque telorum missionibus hostes repellantur. Turres quoque rotunde vel poligone facienda sunt. Quadratas enim machine citius dissipant eo quod angulos arietes tundendo frangunt. In rotundationibus autem uti cuneos ad centrum adigendo ledere non possunt. Item munitiones turrium sunt aggeribus coniuncte quia nec arietes nec suffossiones nec machine cetere possunt eis nocere. Sed non in omnibus locis est agger non facienda nisi quibus extra murum ex alto loco plano pede accessus fuerit ad menia expugnanda. Menibus autem circundatis sequuntur intra murum arearum divisiones platearumque et angiportuum ad celi regionem directiones ut venti sapienter excludantur. Nam in insula Lesbo oppidum Mytilene magnificenter edificatum est et eleganter, sed positum non prudenter. Cum enim in hac urbe flat auster homines egrotant, cum chorus tussiunt, cum septentrio sanitati restituuntur. Sed in angiportis et plateis non possunt consistere propter vehementiam frigoris.

De Sacris edificiis. C. XXII.

Isidorus ubi supra. Propiciatorium est oraculum quod est propiciationis oratorium. Propiciatio placatio est. Oracula dicta sunt eo quod inde responsa reddantur, et oracula ab ore. Monasterium unius monachi habitatio est. Cenobium vero habitatio plurimorum. Templa dicta quasi tecta ampla. Fana dicta a faunis quibus templa errorum gentilium consecrabant, vel consulentes demonum responsa audirent. Delubra veteres dicebant templa fontes habentia ex quibus ante ingressum diluebantur, et appellabantur delubra a diluendo. Basilice prius vocabantur regum habitacula, unde et nomen habent. Nam basileus rex et basilice regie habitationes. Nunc autem ideo divina templa basilice nominantur quia ibi regi omnium deo cultus et sacrificia offeruntur. Martyrium eo quod in memoriam martyris sit constructum, vel quod ibi sepulcra sanctorum sint martyrum. Aram quidem vocatam dixerunt quod ibi incense victime ardeant. Altare autem ab altitudine constat esse nominatum quasi alta ara. Pulpitum quod in eo lector vel psalmista positus in publico conspici a populo possit quo liberius audiatur. Tribunal idem dictum eo quod inde a sacerdote tribuantur precepta vivendi. Est enim locus in sublimi constitutus, ut universi exaudiri possint. Analogium dicitur eo quod sermo inde predicatur. Nam logos sermo dicitur.

De Repositoriis et operatoriis. C. XXIII.

Aerarium proprie est locus templi in quo sacra reponuntur, sicut donarium est in quo collocantur oblata, sicut consistoria dicuntur ubi homines sedere consueverunt. Erarium vocatum quia primo es signatum recondebatur ibi. Hoc enim olim in usu erat, auro argentoque nondum signato ex quorum metallis quamvis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen erarii permansit ab eo metallo unde pecunia initium sumpsit. Armarium locus est ubi quarumque artium instrumenta ponuntur. Armentarium vero ubi tantum tela armorum. Dicta autem utraque ab armis id est humeris in quibus geruntur. Bibliotheca est locus ubi reponuntur libri. Biblion enim grece liber, theca repositorium dicitur. Promptuarium dictum eo quod inde necessaria victui promantur, id est proferuntur. Cellarium quod in ea colligatur ministeria mensarum et que necessaria victui supersunt. Apotheca autem vel horrea a greco verbum e verbo repositoria vel recondituria dici possunt, eo quod in hiis homines elaboratas fruges reponunt. Ergasterium locus est ubi aliquod opus fit, grece enim erga opera. Hinc et stasio Ergastula quoque ubi deputatur noxii ad aliquod opus faciendum, ut solent gladiatores et exules qui marmora secant: et tamen vinculorum custodiis astricti sunt. Pistrinum quasi pistrinum quia prius antea tundebant granum, unde et apud veteres non molitores sed pistores dicti quasi pinsores a pinsendo grana frumenti. Molarum enim usus nondum erat, sed granum pilo findebant. Calamus a ca.... dictus ab eo quod in eructatione sit collectus... enim ... fuit tectum. Furnum pro fornicatione a farre ... quoniam panis ex eo factus ibi coquitur. Locuta dictata eo quod ibi vite cauentur.

De Claustris et tentoriis et sepulchris. C. XXIIII.

Allum est quod mole terre erigitur ut custodia prebeatur dictum a vallis id est vallis fustes sunt quibus vallum munitur, et valli dicti quod heserint et evellantur. Intervalla sunt spacia inter capita vallorum id est fustium quibus vallum fit. Macerie sunt parietes longi quibus vinee aut quid claudantur. Longum enim greci macron dicunt. Caulas dicimus seu munimenta vel ovilium septimenta. Tabernacula tentoria sunt militum quibus in itinere solis ardores tempestatesque imbrium frigorisque vitantur. Dicta autem tabernacula quod cortine distente funibus tabule interstantibus appendantur que tentoria sustinerent. Tentorium vocatum eo quod tendatur funibus atque palis ut hodie tendere dicimus. Papiliones vocantur a similitudine parvuli animalis volitantis quod maxime abundant floribus malve. Monumentum ideo vocatum eo quod mentem moneat ad defuncti memoriam. Tumulus nunc mons brevis, nunc tumens tellus, nunc sepulchrum significat. Sarcophagum grecum est eo quod ibi corpora absumantur. Sarca enim grece caro, phagos comedere dicitur. Mausolea sunt sepulchra seu monumenta regum a Mausolo rege Egiptiorum dicta. Pyramides genus sepulchrorum quadratum et fastigatum ultra omnem excelsitatem que fieri manu possit. Tali autem edificio fungitur ut a lato incipiant et in angusto finiantur ut ignis. Pyr enim ignis dicitur.

De Civitatibus. C. XXV.

Primus ante diluvium Cain civitatem Enoch ex nomine filii sui in India condidit, quam urbem sola multitudine sue posteritatis impleuit. Civitas est concors hominum multitudo societatis vinculo adunata, dicta a civibus, id est ab ipsis incolis urbis pro eo quod plurimorum consciscat et contineat vitas. Nam urbs ipsa menia sunt, civitas autem non saxa sed habitatores vocantur. Tres autem sunt societates familiarum, urbium, gentium. Urbs vocatur ab orbe quod antique civitates in orbe fiebant vel ab urbo parte aratri, quo muri designabantur. Oppidum quidam ab oppositione murorum dixerunt. Alii ab opibus recondendis eo quod sit munitum. Alii quod sibi in eo conventus habitantium opem det mutuam contra hostem. Nam primum homines tanquam nudi et inermes nec contra beluas presidia habebant nec receptacula frigoris et caloris, nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erant tuti. Tandem naturali sollertia speluncis silvestribus tegumentis tuguria sibi et casas virgultis arundinibusque texerunt quo esset vita tutior, ne hiis qui nocere possent aditus esset. Civitates autem aut colonie aut municipia aut vici aut castella aut pagi appellantur. Civitas proprie dicitur quam non advene sed eodem nati in solo condiderunt. Ideoque urbes a propriis civibus condite civitates non colonie nuncupantur. Colonia vero est que defectu indigenarum novis cultoribus adimpletur, unde et colonia a cultu agri est dicta. Municipium est quod manente statu civitatis ius aliquod maius seu maioris officii a principe impetrat. Dictum autem municipium a muniis id est officiis quod tantum munia id est tributa debita vel munera reddat. Vici et castella et pagi hii sunt que nulla dignitate civitatis honorantur. Sed vulgari hominum conventu incoluntur et propter parvitatem sui maioribus civitatibus attribuuntur. Vicus autem dictus eo quod sit vice civitatis vel quod vias habeat tantum sine muris. Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situm, quasi casam altam. Cuius pluralis numerus castra, diminutivum castellum est, sive quod castrabatur licentia inibi habitantium ne passim vaga hosti pateret. Pagi sunt apta edificiis loca inter agros habitantibus. Compita sunt ubi usus est conventus fieri rusticorum, et dicta quod loca multa agro eodem competunt, et quod conveniunt a rusticis. Suburbana sunt circumiecta civitatis edificia, quasi sub urbe. Unde ipse habitationes urbis sunt. Platee perpetue ac latiores civitatum vie sunt. Plateas enim greci latum dicunt. Cloace dicte eo quod hiis proluuntur aque. Has primum Rome fecisse Tarquinium Priscum ferunt, ut quoniam per maximam inundationem consisteret per eas aque extra civitatem emitterentur, ne maximus perpetuis tempestatibus plenarios vel fundamenta urbium stragos aquarum subverteret.

De Fabricis lignorum. C. XXVI.

Deinde lignarius ligni opifex generaliter appellatur. Carpentarius specialiter nomen est carpentum enim solum facit, sicut navicularius qui tantum navium est fabricator et artifex. Serratores dicuntur eo quod ex muris hinc et inde ducentes tabulas unum tantum sarciunt corpus. Idem et sigillarii qui sectoria signis induunt. Trabes vocate sunt quod in transverso posite utrosque parietes teneant. Tigna enim iuncta trabem faciunt. Trabes autem sunt cum sunt dolate. Clupe vocate quod copulent in se iunctas. Lacunares quod crescendo invicem se teneant more lacertorum agentes. Asseres ab assere dicti quod seorsum ponantur neque iungantur. Scandule eo quod scandantur, id est ascendantur. Commissura dicitur tabularum iunctio. Epigri clavi sunt quibus lignum ligno adheret. Clavi autem dicti quasi caudici quod ex caudice vel ferro

sunt. Tabule a veteribus tegule vocabantur a tegendo unde et tegule. Serre autem nomen de sono factum est a stridore. Circinus dictus quod vergendo [illegible] motu [illegible] linea fiat [illegible]. Punctus autem in medio circuli centrum a greco dicitur [illegible] medio circuli [illegible]. Securis quasi semicuris [illegible] quia acuta est et a tera [illegible]. Hec apud veteres penna vocabatur. Utraque autem habens aciem bipennis. Nam bipennis dicitur quia ex utraque parte habeat acutam aciem quasi duas pennas [illegible] labia. Nam securis simplex est. Ascia ab astulis dicta que ex ligno eximit cuius diminutivum est asciola. Est autem manubrio brevi et adversa parte referens vel simplicem malleum aut cavatum vel bicorne rastrum. Scalprus dictus quod scalpturis et foraminibus sit aptus quasi scalphorus cuius diminutivum scalpellus. Terebra vocata a vermine ligni quod nuncupatur terebra quem greci teredonem vocant. Huic dicta terebra eo quod ut vermis terendo forat quasi terefora vel quasi transforans.

De Fabricis ferrariis. C. XXVII.

Faber a faciendo ferrum impositum nomen habet. Hinc derivatum est nomen ad alias artium materias fabros vel fabricas dicere sed cum adiectione ut faber lignarius et vel quod propter opus firmitate. In fabrorum autem fornace gentiles vulcanum [illegible] Ignis autem dictus [illegible]. Fabrica in duabus rebus constat [illegible] et flamma. Flamma vero [illegible] flatu follium [illegible]. Fornax vero ab igne vocata [illegible]. Caminus fornax grecum est [illegible]. Favilla est deserta igne scintilla. Pruna est quamdiu ardet cum autem extincta fuerit carbo nominatur. Pruna autem a perurendo dicta est. Carbo vero quod flamma caret [illegible]. Incus est in quo ferrum tunditur a cedendo dicta. Cudere enim cedere et ferire est. Veteres autem non incudem vocabant sed [illegible] metallum tunditur [illegible] malleus a tundendo [illegible]. Marcus malleus maior dictus quod maior fit ad cadendum [illegible]. Marculus modicus malleus. Martiolus malleus pusillus. Forcipes quasi ferri capes eo quod ferrum candens capiant tenaciter. Lima dicta eo quod lene faciat [illegible] est. Celum est unde operantur argentarii a quo et celata vasa dicuntur.

De Uasis escariis. C. XXVIII.

Idem [illegible]. Uasa dicta sunt a vescendo quod in eo [illegible] apponantur cuius diminutivum vascula quasi vescula. Fictilia dicta quod fiant et fingantur ex terra. Argilla autem [illegible] testa vocabulum suscepit eo quod [illegible] mollis efficitur. Testa samia vasa [illegible] a samo oppido grecie habere nomen [illegible] Italie quod non longe a roma [illegible] samia appellatur. Celata vasa argentea vel aurea [illegible] eminentibus intus extra [illegible] celo vel [illegible] vocata quod est genus ferramenti quod vulgo [illegible] vocant. Anaglypha vasa que sculpta [illegible] Discus antea [illegible] Postea discus vocatus quod det escas [illegible] Parapsis est quadrangulum [illegible] vas [illegible] Patena quod [illegible] patentibus [illegible] Lances [illegible] Gabata quasi cavata [illegible] Apophoreta a greco a ferendo [illegible] Salinum vas aptum salibus [illegible] Acetabulum quasi acetaphorum quod acetum ferat [illegible] Trisilis greco [illegible] In vasculis [illegible] quae placeant manus artificis pondus argenti splendor metalli.

De Uasis potoriis. C. XXIX.

Phiale dicte sunt eo quod ex vitro fiant. Uitrum enim grece hyalon dicitur. Pathere phiale sunt dicte vel quod in eis potare solemus vel quod patentes [illegible] labiis. Cratera [illegible] duas habeat ansas [illegible] nomen grecum habet [illegible] unde et dicta a potu [illegible] generum sunt [illegible] poculi [illegible] Bacchia a [illegible] Bacho quod est vinum nominata [illegible] Calices et calati poculorum genera antea ex ligno facta unde et vocata. Nam enim omne lignum cala dicebant. Ampulla quasi ampla bulla. Similis est enim rotunditate bulle que ex spumis aquarum [illegible] inflatur. Uelo [illegible] dicitur vas ferens [illegible] vinum est [illegible] greco [illegible] Lagena et situla greca nomina sunt. Cantarus vas quoddam [illegible] greci [illegible] aqualis [illegible] vocata hydria enim aquam greci vocant. [illegible] vas greci cadum vocant. Latini vas [illegible] Urceus [illegible] est amphore [illegible] vocabulo [illegible] diminutivum [illegible] est [illegible] grecum est. Capides et capulas a capiendo [illegible] vel vinum vocatas unde et cauponas. Urna ab [illegible]. Mulgarium in quo mulgentur pecora. Labrum vocatum est eo quod in eo solebant lavari infantes cuius diminutivum labellum. Idem et [illegible] eo quod in eo lavationem fieri [illegible] Pelvis vocata [illegible] eo quod pedes ibi lavent. Buson vas appellatum quod aque infusione fundat. [illegible] vas olearium. Seccia vas olearium. Alabastrum est vas unguentarium e lapide sui generis cognominatum quem alabastritem vocant [illegible] incorrupta unguenta conservat. Pyxides vascula unguentaria ex buxo facta unde quod nos buxum greci pyxum vocant. Lenticula vasculum olearium ex ere aut argento factum ab liniendo dictum. Hoc enim reges et sacerdotes ungebantur.

De Uasis coquinarii et luminariorum. C. XXX.

Omnia vasa coquinaria [illegible] cocula vocantur. Olla dicta pro eo quod ebulliat in ea aqua igne subiecto [illegible] bulla [illegible] intus spiritu sustentatur. Patella quasi patula olla est enim [illegible] Cacabus et cucuma a sono fervoris cognominantur. Lebetes enei sunt [illegible] vocate sunt enim olle minores in usum coquendi parate. Sartago a strepitu soni vocata quasi ardet in ea oleum. Tripodes vocate eo quod tribus pedibus constent has greci tripodas vocant. Mola a sua rotunditate vocata [illegible] mala pomorum [illegible] greci malon. Cribrum quod [illegible] frumentum quasi [illegible] Rotabulum dictum a [illegible] igne panis coquendi [illegible] a colendo ignem [illegible] antiqui appellaverunt focum. Fos enim grece latine ignis. Lucerna a lucendo dicta est. [illegible] lucem prebeat est enim candela lucerne. Cereus [illegible] cera nomen habet qua formatur. Lacunaria pendentia sunt luminaria quasi [illegible] in aere [illegible] Funalia dicuntur que intra ceram sunt dicta a funibus quos ante usum papyri cera circumdatos habuere maiores. Funalia et greci scholaces dicunt quod sint [illegible] Lampas flamma est in vertice acuta dicta quod lumen eius [illegible] ostendere videatur. Fax dicta quod focum faciat cuius diminutivum facula. Laterna inde vocata quod lucem habeat internus clausam. Fit enim ex vitro recluso intus lumine ut [illegible] flatus adire non possit [illegible] lumen facile [illegible] Lucubrum vocatum quod [illegible] luceat in umbra. Est enim modicus [illegible] stuppa cera [illegible] Pira est quam in modum [illegible] ignis [illegible] ardeat. Pir enim ignis dicitur. [illegible] pira est [illegible] ignem [illegible] non dum ardet. Rogus cum ardere ceperit. Bustum vero iam extinctum vocatur.

De Uasis repositoriis. C. XXXI.

Gazophilacium arca est ubi colliguntur in templo ea que ad indigentiam pauperum mittuntur. Gaza enim lingua persarum thesaurus. Phylacion grece custodia interpretatur. Arca dicta quod arceat visum atque prohibeat. Hinc et arcanum hinc et arcarius. [illegible] unde [illegible] Cybutum greci arcam dicimus. Loculus ad [illegible] reponendum in terra factus [illegible] ad vestes vel pecuniam custodiendam [illegible] diminutione [illegible] Modica quasi modica [illegible] solet [illegible] hodie. Saccus greci [illegible] sagum [illegible] eo [illegible] Marsupium sacculus [illegible] greci marsipa appellant. Sitarciae [illegible] Involucrum dictum quod aliquid in se teneat involutum. Fiscus [illegible] publicus [illegible] habent [illegible] in eo mittit debitum [illegible] reddi [illegible] Fiscellus [illegible] diminutivum fiscina. Canistrum [illegible] Cistella [illegible] Cophinus [illegible] vas ex virgultis aptum [illegible] terram portare de quo [illegible] in cophino [illegible] Sporta a sparto dicta [illegible] quidam volunt [illegible] enim a sparto fieri solebant.

De Lectis et sellis et vehiculis ac ceteris que in usu habentur. C. XXXII.

Lecticē a lectis herbis vocatę. Strat⁹ a sternendo dict⁹ qsi storiatus. In his solis antiqui accubabāt nōdū lanēis stramētis repertis. Grabatū grecū est. Dicit autē inclinat' vel reclinati capitis susceptio. Karra eni grece apud poeticos caput dicit. Baiernula lect⁹ q̄ in itinere baiulatr. Lama breuis lect⁹ circa terrā. Pulumar lectus paruū est. Spinge in qb⁹ sunt spingate effigies quos nos griphos dicimus. Spōda autē est exterior ps lecti. pluteus interior. Genaales lecti ppe sunt q̄ sternunt puellis nubētib⁹. Dicti autē a generādis liberis. Cunabula sunt lectuli in qb⁹ īfantes iacere consueuerint dicta q̄ partui adhib. ant. qsi cinabula. nā cine est grece cuna. Feretrū dicit eo q̄ in eo mortui deferebātur ⁊ est grecum a pheretron. i. a ferēdo. Scāna sunt q̄ lectis altiorib⁹ apponuntur dicta autē a scandēdo. i. ascēdēdo. hinc ⁊ scabella q̄ lectis puis vl sellis ob ascensum apponunt. Scabellū aūt ⁊ suppedaneū dicit. Scālia gradus sunt vbi honorati in sedib⁹ herēt. Soliū est in quo reges sedēt ppē tutelā corpis sui sm quosdā a soliditate dictū: qsi solidū. Sella qsi sedda dicta est: ⁊ subsellia qsi subsedia. Tronum greci dicit qd̄ nos soliū. Cathedre doctorz sunt. selle curules erant in qb⁹ magistrat⁹ sedētes iura reddebāt. Tripodes scannelli sūt habētes tres pedes. currū a cardine rotar dictū. vnde ⁊ currus dicti q̄ rotas habere videnī. Rota autē dicta q̄ ruat: ⁊ rotūdū a rota vocat. Reda genus vehiculi q̄tuor rotar. has antiq redas dicebāt. ppt qd̄ haberēt rotas. Carpentū pōpaticū vehiculi genus qsi currū pōpaticū. Plaustrū vehiculū duar rotar q̄bus onera deferunt ⁊ dictū plaustrū q̄ voluit qsi pilastrū. Caracutū vehiculū altissimar rotar qsi currū acutū. Capsus carruca vndiq3 cōtecta qsi capsa. P lentū vel pirumtū directa q̄tuor rotar vehicula: q̄bus matrone olim vtebant. Basterna vehiculū itineris qsi vie sterna mollib⁹ stramētis cōposita a duob⁹ aialibus deportat. Calamistrum ferrū est q̄ calefacta ⁊ adhibita calefacit ⁊ intorquet capillos: vnde ⁊ calamistrati appellant q̄ comā torquēt. Horologiū dictū q̄ ibi horas legamus. i. coll gam⁹. Actor. Hec ⁊ alia plura iuxta diuersionē magistri Richardi sugius posita ad armaturā pertinent. Armatura tamen proprie videtur dici armorū peritia.

De Armis. C. XXXIII.

Isidorus. xviij. Arma generalr̄ oīuz rerum instrumēta sunt: vnde loca vbi reponunt armaria dicta sunt. Itē arma ⁊ tela oīum generū. sz arma sunt qb⁹ ipsi tuemur. Tela sunt q̄ emittim⁹. Nā arma duplicia sunt. i. vel qb⁹ percutimus vel q̄bus tegimur. Arma autē ppe dicta sunt eo q̄ armos tegunt. Gladius generalr̄ dicit ensis in plur: sed ensis ferri tm̄. gladi⁹ vero totus. ppe autē appellat gladius q̄ gulā diuidat. i. ceruicē secet. Ad hoc enim pmuz est factus. Nā cetera mēbra securib⁹ magis cedunt. collū gladio tm̄. Acies autē gladii ab acumine dicta. capulus vocatus vel quia est caput gladii vel q̄ ibi capiat vt teneatur. Naz alibi acies ferri nō sunt. Mucro nō tantū gladii est. sed ⁊ cuiuslibet teli acumē: dictus a longitudine. Nā macro greci longū vocant. hinc ⁊ machera. Machera autē est gladius longus ex pte vna acutus. Framea vero gladi⁹ ex vtraq3 pte acutus quā vulgo spatā vocāt. Ipsa est romphea. Framea autē dicta q̄ ferrea est. Spata a passione dicit: greco vbo qm̄ patin grece dicit pati. Alii spatā latine autumāt dictā eo q̄ spac oīa sit i. lata ⁊ ampla. Pugio a pungēdo ⁊ transfigēdo vocatus est. Est eni gladius parui⁹ bis acutus lateri adherēs. Idē ⁊ clunabulū dictū q̄ religet ad clunē. Sica a secādo dicta: est enim gladius breuis quo maxime vtunt q̄ apud italos latrocinia exercēt. a quo sicarii dicti. Secures signa sunt que ante cōsules ferebant quas hispani ab vsu francorum per derivationem franciscas vocant ⁊ eas loco signi portant. ne vsum perderent belli. aut vacantes ocio aspectū amitterent gladiorum.

De Hastis ⁊ carpeis. C. XXXIIII.

Hasta enim est cōtus cum ferro cuius diminutiuum facit hastile. Nomē autem hasta ab astu sūpsit vn̄ ⁊ astutia. Cōt⁹ ferz nō h̄z. sz tm̄ cuspide acut⁹ ē. Cōt⁹ aūt qsi conus ē. n. conus acuta rotūditas. Venabula dicta qsi venatui abilia a venor venatus dicta. Excepta q̄ venātē excipiūt qsi excipibilia. excipiūt. n. apros expectātq3 leones ⁊ vrsos. sit tm̄ firma man⁹. Lācea ē hasta amētū habēs in medio. Dicta aūt lācea q̄ eq lācea. i. equa pōdere vibrat. amētū vinculū ē iaculor hastiliū q̄ medius hastis aptat. Cuma ē q̄us fuit herbas. Dicta q̄ sit cū cuius ferreis vincē religata ⁊ est cubito semis facta i longitudine. hec ⁊ cateia. Falarica est teliū gēs tereno facti habens ferz cubitale ⁊ rotūditatē de piūbo i mōz spe i ipsa summitate

hbeat etiā ⁊ ignē habere affixū. hoc aūt telo pugnat de turrib⁹ q̄s dicit. etiā [illegible] Pila sunt arma iaculor atq3 telor a torquēdo vel emittēdo vocata. Teliū vocatū sm grecā etymologiā a [illegible] vt telon q̄cq̄d lōge iaci pōt q̄ss abusiue dicit ⁊ gladi⁹. Propo... aūt teliū a longitudine dictū vnde ⁊ musteliū dicim⁹ q̄ lōgior sit q̄s mus. Cuspis hastile amentatū a cuspite dict⁹ qd̄ est sanguinū. Clypeus est scutū mai⁹ dict⁹ ab eo q̄ capere... corpus tegit q̄s subdicata a po tu clepan. Opposit' eni sua defensione ac hastis ⁊ iaculis corp⁹ munit. Clypeus aūt peditū est scutū equitū. Scutū appellatū eo q̄ a se excutiat telor ictus. vt cui ictus resistat. clypeus ante fert. Umbo scuti media pars est. qsi vmbilic⁹. Ancile vocat scutū breue dictū ab incisione q̄ sit ab oī parte velut ancisum ac rotūdū. Pelta scutū breuissimū in modū lune medie. Cetra scutū loreuz sine ligno quo vtunt afri ⁊ mauri. Lorica vocata eo q̄ loris careat. Sol' eni circul' ferreis texta ē. Squama est lorica ferrea laminis ferreis aut ereis concathenata in modū squame piscis ⁊ ex ipso splēdore squamar ⁊ silitudine nūcupata. Deliciis aūt ⁊ polunt lorice et tegunt. Cassis de lamina. Galea de corio. Nā galeros coriū dicitur. Apex est quod in sūma galea eminet quo figitur crista: quā greci conum vocant.

De Sagittis. ⁊ fundis. ac machinis. C. XXXV.

Sagitta a sagaci ictu. i. veloci ictu vocata. pēnis eni fert qsi auis: vt celerē mors perurrat ad hominē. Scaptes hibētes grecū est. Spicula sunt sagitte vl lācee breues ab spicarū specie nūcupate. Scorpio sagitta venenata est arcu vel tormentis excussa. q̄ dū ad hominē venerit virus quo figit infundit. vn̄ ⁊ scorpionis nomē accepit. Pharetra sagittarū theca. a ferēdo iacula dicta sic ⁊ pheretrū vbi fun⁹ defert q̄ icarco etymologiā cōez habēt q̄ pharetra mortē: feretrū mortuū portat. Dolones sunt vagine lignee inter q̄s latet pugio sub baculi specie. Dolones aūt a dolo dicti sunt. Arc⁹ vocatus eo q̄ arceat aduersariū. Funda dicta eo q̄ ex ea fundant lapides i. emittant. Balista gen⁹ tormēti ab emittēdo iacula dicta. Balin eni grece emittere dicit. torquet eni verbere neruor ⁊ magna vi iacit aut hastas aut saxa. Inde ⁊ fundibalus qsi fundēs et emittēs. Cōtra balistā testudo valet. fienes eni fit armor vmbonibus inter se collectis ⁊ colligatis. Arieti nomē spēs dedit eo q̄ cū impetu impingit murū in modū arietū pugnātū. valde eni ac nodose arboris caput ferro vestit. eaq3 suspēsa funib⁹ multor manu ad murū impellit. Deinde retrorsū ducta maiori impetu destinat. sicq3 crebris ictib⁹ concussū muri latus cedit causatq3 ruinā ac fenestrā facit. Cōtra impulsum arietis remediū est saccus paleis plenus ⁊ in eum locū demissus quo aries percutit. Lare eni saccor simi ictus arietis illisus mollit. Duriora eni mollioribus facilius cedunt. Plutei sunt crates corio crudo intecte que in opere facien do hosti obiciuntur.

De Bellis. C. XXXVI.

Primus bella intulit Nin⁹ assirior rex. Ipse eni finib⁹ suis nequaq̄ cōtēt⁹ humane societatis fedus irrūpēs exercit⁹ ducē alienā vastare liberos pplos aut trucidare aut subicē cepit. vniuersāq3 asiam vsq3 ad libie fines noua seruitute perdomuit. hinc etiā studuit orbis i mutuo sāguie alterna cede grassari. Quattuor āt sunt bellorū genera. i. iustū. iniustū. ciuile ⁊ plusq̄ ciuile. Iustū bellū est qd̄ ex edicto gerit de reb⁹ repetit aut ppulsādor hostiū cā. Iniustū bellū ē qd̄ de furore nō de legittima rōne init. Ciuile bellū ē inter ciues ortā seditio ⁊ concitato tumult⁹. sic int sillā ⁊ mariū. Plusq̄ ciuile bellū ē vbi nō solū ciues certāt. sz ⁊ cognati. qle actū ē int cesarē ⁊ pompeiū qū gener ⁊ socer inuicē dimicauerūt. Bella itaq3 dicunt interna. externa. seruilia. socialia. piratica. Seditio ē dissensio ciuiū. dicta q̄ seorsū alii ad alios eunt. Bellū igit est totū pugna vn⁹ diei. pugna pars pugne ē. Bellū antea duellū vocatū eo q̄ due sunt ptes dimicātiū vel q̄ alterū faciat victorē alterū victū. Postea detracta vna d ⁊ mutata u in b dictū ē bellū. Aut p antiphrasim putāt dictū eo q̄ sit horridū. Pugna dicunt a primēdo hostis bellū. vn̄ ⁊ pila ligna quib⁹ iura primit. Pugna vocata eo q̄ vsus fuisset initio pugnis decēdi. vel q̄ primo bellū pugnis incipiebāt. Quattuor āt in bello agunt. pugna. fuga. victoria. pax. Pacis vocabulū videt a pacto sūpsi. Posteri⁹ āt pax accipit fedus primū. Fedus ē pax q̄ sit int dimicātes vel a fide vel a feciales⁹. i. a sacerdotib⁹ dictū. p ipos eni fiebāt federa sic p feciales dicta. Alii federa dicta eē putāt a porca fede ⁊ crudelit occisa cui⁹ mors optabat ei q̄ a pace resiliuisset. Virgilius. Et cesa iūgebāt federa porca. Fedē ne partes induciē qsi indies ocia. Tull. de off. li. j. Bellū quidam

ita sit [illegible] nisi par quesita videat.

C De signis bellorum. C. XXXVII.

Sidorus. ethi. super. Signa bellorum dicunt quibus exercitus et pugnandi et victorie receptui accipit symbolum. Nam aut per vocem tube, aut per symbolum admonet exercitus legionum. Principalia signa sunt aquile dracones et pile. Aquile ideo quia eadem avis Jovi in armis [illegible] fuerit. Nam dum idem Jovis adversus titanas proficisceret: aquila ei in auspicio apparuisse ferunt quam ille pro indicio victorie accepta tutele sue auspicatus est: eique signum dedit. Quod factum est, et deinceps militum signis committeret. Draconum signa ab apolline more phitonis serpentis inchoata sunt. dehinc et a grecis et romanis in bello gestari ceperunt. Pilam in signo constituisse fert augustus propter nationes sibi in toto orbe subiectas ut magis figuram orbis ostenderet. Vexillum et ipsum signum bellicum tractum nomen habens a veli diminutione quasi velillum. sub romulo autem fasciculos feni pro vexillas milites habuerunt. hinc et manipuli appellantur. Manipulos autem dicimus fasces feni quia manum impleant. Cetera signa diversis picta imaginibus secundum militarem consuetudinem existunt per quas exercitus [illegible] proelio agnoscit. Bucina est quo signum datur in hostem. dicta autem a voce quasi vocina. Nam pagani agrestesque ad omnem usum bucina ad compita vocabantur. proprie ergo hoc agrestibus signum fuit. Tubam tirrheni primi invenerunt hec postea bellicis certaminibus adhibita est. et [illegible] pro tumultu non poterat sonitus tube clangentis attingeret. Audiebatur autem non solum in prelis sed in omnibus festis diebus propter laudis vel gaudii claritatem. Tubam autem dictam quasi topham [illegible]. Item tubam quasi tibiam. Inter tubam autem et bucinam veteres discernebant. nam bucina in sonis [illegible] ad bella demiserat. Tuba autem plurimum [illegible] cuius sonus varius est. nam interdum canitur ut bella committantur, interdum ut insequantur eos qui fugiunt. interdum receptui canere dicitur. Nam receptus dicitur quo se exercitus recipit. Classica sunt cornua que convocandi causa erant facta et a calando classica dicebantur. Apud amazonas autem non tuba sicut a regibus: sed a regina sistro vocabatur feminarum exercitus.

C De scientia militari. C XXXVIII.

Egetius renatus in libro de re militari. Adversus omnia prefuit tironem solertem eligere [illegible] armorum decorem quondam [illegible] exercitus [illegible] atque [illegible] in campestri [illegible] vindicando. Scientia enim rei bellice dimicandi nutrit audaciam: nemo facere metuit [illegible]. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est: quam rudis et indocta multitudo [illegible]. Neque enim parva [illegible] videtur armorum scientia: sive equitem: sive peditem: sagittarium bellis imbuere [illegible] docere [illegible] locum [illegible] sudes [illegible] plagam prudenter vitare [illegible] sed [illegible].

C Cuius regionis et artis tyrones eligendi sunt. C. XXXIX.

Erum [illegible] habere sanguinis dicitur. [illegible] Econtra septentrionales populi remoti a solis ardoribus: inconsultiores quidem sed tamen largo sanguine redundantes sunt ad bella promptissimi. [illegible] bus commoventur. tamen demum ad usum erudiantur armorum. [illegible] accedat animus. Itaque piscatores et aucupes: dulciarios: linteones

omnesque huiusmodi longe arbitror pellendos a castris. Fabros: ferrarios carpentarios macellarios et cervorum aprorumque venatores convenit sociari militie. [illegible] probabiliter fugere facere [illegible] victorem.

C Cuius Etatis vel figure probandi sunt. C. XL.

Incipiente pubertate ad delectum cogendi tironem [illegible] celerius [illegible] imbuuntur que [illegible] a pueris [illegible] alacritas saltus et cursus ante [illegible] est quam corpus etate pigrescat. Velocitas enim est que percepto exercitio strenuum efficit bellatorem. Item necessitas exigit non tam staturam [illegible] habere quam vires [illegible] Homero teste [illegible] quidem corpore sed fortiorem armis fuisse significat. Preterea qui delectum acturus est vehementer intendat ut ex vultu et oculis et [illegible] membrorum eligat. Bellatorum namque non tantum in hominibus: sed etiam in equis et canibus virtus multis declaratur indiciis. Sit ergo adolescens martio operi deputandus vigilantibus oculis erecta cervice lato pectore humeris musculosis: valentibus digitis: longioribus brachiis: ventre modicus: exilior cruribus: suris et pedibus non superflua carne distentus: sed nervorum duricia collectis. cum hec in tirone signa deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres. Utilius est enim fortes esse milites quam grandes.

C De Probatione et eruditione tironum. C. XLI.

Ed non statim punctis signorum scribendus est tiro delectus: verum ante exercitio pertentandus: ut utrum vere tanto operi aptus sit possit agnosci. Et velocitas in illo requirenda videtur et robur et utrum armorum disciplinam ediscere valeat utrum habeat confidentiam militarem. In omni enim conflictu non tam prodest multitudo quam virtus. Signatis itaque tironibus per quotidiana exercitia armorum est demonstranda doctrina. Nihil firmius neque felicius neque laudabilius est reipublice in qua abundant milites eruditi. Non enim vestium [illegible] vel auri argenti gemmarumque copia hostes ad reverentiam nostram aut ad gratiam inclinat: sed solo terrore sub [illegible] armorum. Deinde in aliis rebus sicut ait Cato si quid erratum est potest corrigi [illegible] delicta emendationem non recipiunt cum pena statim sequatur errorem. [illegible] gradu sunt nihil enim magis in itinere vel in acie custodiendum est quam ut omnes milites incedendi ordinem servent quod aliter non fieri nisi ut exercitio ambulare celeriter et equaliter discant. Periculum enim ab hostibus semper gravissimum [illegible] et inordinatus exercitus. Militari ergo gradu viginti milia passuum horis [illegible] ad cursum [illegible] spacium non potest definiri [illegible] minores [illegible] impetu in hostem [illegible] et loca opportuna celeriter cum usus advenerit occupent et ad explorandum alacrius pergant alacrius redeant et fugientium terga facilius comprehendant.

C De Exercitatione eorum. C. XLII.

Ad saltum etiam quo vel fosse transiliuntur vel impediens aliqua altitudo superatur exercendus est miles ut cum huiusmodi difficultates evenerint possit [illegible] transire. Natandi etiam estivis mensibus omnis equaliter debet tiro condiscere. Non enim semper pontibus flumina transeunt: sed et cedens et insequens natare cogitur frequenter exercitus. [illegible] Palorum [illegible] tirones [illegible] contra adversarium tiro cum crate [illegible] et clava [illegible] gladio se exercebat et [illegible] tunc quasi caput aut faciem peteret nunc a lateribus minaretur: interdum contenderet poplites et crura succidere recederet assultaret [illegible] adversarium [illegible] impetu omni bellandi arte temptaret [illegible] ut vitalia penetret quicquid immergitur. Deinde dum cesa infertur brachium dextrum latusque nudatur. Puncta autem tecto corpore infertur [illegible]. [illegible]

C Adhuc de eodem. C. XLIII.

Te [illegible] exercenda est semper ad palos: et doctores ad hanc [illegible] cum [illegible]

pugētes fuerit iuniores. fundaꝝ vsum primi baleares insularum habitatores ⁊ inuenisse ⁊ ita pitie exercuisse dicunt: vt matres paruos filios nulli cibū cōtingere sinerēt nisi quē ex funda destinato lapide percussissent. Sepe n. aduersum bellatores cassidibus cathaphractis loricisqꝫ munitos teretes lapides de funda vel fustibalo destinati sagittis sunt oībus grauiores. cū mēbris integris letale tñ vulnus importēt ⁊ sine cruore sanguinis hostis lapidis ictu intereat. Fundaꝝ portare nullus ē labor ⁊ iterdū euenit vt in lapidosis locis cōflict⁹ habeat aut mons sint aliqs defendēdus aut collis. Aut oppugnatiōe castelloꝝ siue ciuitatū lapidibus barbari fundis pellendi sint. Pondus quoqꝫ baiulare ⁊ iter facere gradu militari frequētissime cogēdi sunt iuniores qb⁹ in arduis expeditionib⁹ necessitas imminet annonā pariter ⁊ arma portādi. nec hꝫ credat esse difficile si vsus accesserit: nihil n. est qđ nō assidua meditatio facillimū reddat. Semper ergo cogendi ⁊ exercendi sunt iuniores. vtilius enim cōstat esse erudire armis suos: q̄ alienos mercede cōducere.

De Munitiōe ⁊ ordinatiōe castroꝝ. C. XLIIII.

Castroꝝ quoqꝫ munitionē de tyro cōdiscere oportet si recta cōstituta sūt castra: ita vt intra vallū secum milites dies noctesqꝫ peragant etiā si hostis obsideat: q̄si munitā ciuitatē videant secū vbiqꝫ portare castra p̄sertim vicino hoste tuto semp faciēda sunt in loco vbi lignoꝝ ⁊ pabuli ⁊ aque suppetat copia: ⁊ si diutius cōmorādū sit loci salubritas eligat. Cauēdū ē tā ne mons sit vicin⁹ aut collis altior q ab aduersariis capt⁹ possit officere. Cōsiderādū etiā ne torrētib⁹ inūdari cōsueuerit cāpus ⁊ hꝫ casu vim patiat exercit⁹. p numero aūt militū vel īpedimētoꝝ muniēda sūt castra ne maior multitudo cōstipet in paruis: neve paucitas in latioꝛib⁹ vltra q̄ oportet cogat extēdi. Interdū aūt q̄drata iterdū trigona iterdū semirotūda put loci q̄litas aut necessitas postulauerit castra faciēda sūt. Porta aūt q̄ appellat pretoria aut orientē spectare debet aut illum locum qui ad hostes respicit. Aut si iter agitur illā partē dꝫ attēdē ad quā est p̄fecturus exercit⁹. Intra quā p̄me cēturie h ē cohortes papiliones tēdūt ⁊ dracones ⁊ signa cōstituūt. Decumana aūt porta q̄ appellat post p̄toriū ē p quā delinquētes milites educunt ad penam. Milites in acie dispositos ordines seruēt: nec vbi ꝯ expedit aut cōglobēt agmē aut laxēt. Nā ⁊ cōstipati pdūt spacia pugnādi ⁊ sibi inuicē īpedimēto sunt ⁊ rariores atqꝫ interlucētes aditū p̄rūpēdi hostib⁹ p̄stāt. Producēdi ḡ tyrones sūt semp ad cāpū ⁊ fm matricule ordinē in aciē dirigēdi. ita vt p̄mo simplex extēsa sit acies. ne quos sinus. ne quas habeat curuaturas vt equali legitimoqꝫ spacio miles distet a milite. tūc p̄cipiēdū vt subito duplicēt aciē. ita vt in ipso impetu ad quē ridere solēt ordo seruet. Tertio p̄cipiēdū vt quadratā aciē repēte cōstituāt. Quo facto in trigonū quē cuneū vocāt acies ipsa disponēda est. Iubet etiā vt instruāt orbes. quo genere cū vis hostiū interrupit aciē resisti ab exercitatis militib⁹ cōsueuit. ne oīs multitudo fundat in fugam ⁊ graue discrimen immineat.

De Partib⁹ rei militaris. C. XLV.

Idem in li. ij. Res igitur militaris armis constat ⁊ viribus. Hec in tres diuiditur partes. equites pedites classes. Equitum alas dicūt. ab eo q ad similitudinē alarū ab vtraqꝫ parte protegant acies. Est ⁊ aliud genus equitum qui legionarij vocantur. Classium itē duo genera sunt vnū liburnarū aliud lusoriarū. Equitibus campi. classibus maria vel flumina. peditibus colles vrbes plana ⁊ abrupta seruantur. Et quo magis intelligatur magis rei publice necessarios pedites q̄ possunt vbibus prodesse ⁊ maiore numerus militum sumptu expensiore nutritur peditū exercitus. Verum ipsi pedites in duas diuisi sunt partes. hoc est auxiliares qui ⁊ sociis ⁊ federatis gētibus mittebantur. Et legiones. Legio ab eligendo appellanda est quod vocabulū eorū desiderat fidē atqꝫ diligentiā qui milites probant. In auxiliaribus minor in legionibus longe amplior cōsueuit militū numerus annumerari. Greci quidam phalanges habuerunt ⁊ in vna armatarum octo milia censebantur. Galli atqꝫ celtiberi [illegible] catervas vtebantur in quibus singulis erant sena milia armatorum. Romani legiones habent in quibus singulas sena milia interdum amplius militare consueuerunt. Quid autem inter legiones ⁊ auxilia interesse dicatur expediam. Auxiliares cum ducuntur ad prelium [illegible] diuersis venientes [illegible] iter se nec [illegible] [illegible] Iam [illegible] instituta aliis inter eos [illegible] est [illegible] ad victoriam peruenire q̄ [illegible] Denique cū in expeditione [illegible] pro [illegible] omnes [illegible] signis [illegible] nō possunt equaliter iussa complere qui ante pariter non fuerunt.

De Legionibus. C. XLVI.

Legionū nomē in exercitu pmanere hodieqꝫ sꝫ p negligētiā supioꝝ tempoꝝ robur infractū est cū virtutis p̄mia occuparet ambitio ⁊ p gratiā p̄mouerent milites. q̄ p̄moueri cōsueuerūt p laborē. p̄terea necesse est morbo aliquos debilitari atqꝫ ꝯ multe aliquos militiā deserere vel diuersis casib⁹ interire ⁊ nisi ānis singulis imo singulis mēsib⁹ in recedētiū locū iunioꝝ turba succedat q̄uis copiosus tñ exhaurit exercit⁹. Est ⁊ alia cā cur attenuate sūt legiōes. Magnus in illis labor ē ⁊ militādi grauiora arma plura mūera seuerior disciplina. Qđ vitātes plerīqꝫ in auxiliis festināt militie sacramenta p̄cipe. vbi ⁊ minor sudor ⁊ maturiora sunt p̄mia. In oīb⁹ auctoribus inuenit singulos ꝯsules aduersum hostes copiosissimos non amplius q̄ binas duxisse legiones additis auxiliis socioꝝ: tanta in illis erat exercitatio tāta fiducia vt cui bello due legiones sufficerent crederent posse sufficere. qua propter ordinationē legionis antique fm normam militaris iuris exponam.

De Modo cōstituendi legionem. C. XLVII.

Diligenter igit lectis iunioꝛib⁹ aīs corporibusqꝫ p̄stātib⁹ additis etiā exercitiis quotidianis puncti militie scripto matricul' inserti iurare solēt p deū ⁊ christū ⁊ spiritūsctm ⁊ p maiestatē imperatoris q̄ fm deū generi hūano diligēda est ⁊ colēda: deo .n. vel priuat⁹ vel militar' fuit cū fideliter eū diligit q deo regnat auctore. Iurāt aūt milites oīa se strēnue facturos q̄ p̄cepit īpatoꝛ: nūq̄ desertuꝛos militiā vel mortē recusaturos p romana republica. Sciēdū ē aūt ī vna legiōe decē cohortes eē debē. sꝫ p̄ma cohors reliq̄s ⁊ numero militū ⁊ dignitate p̄cedit. Nā genere atqꝫ īstitutiōe līraꝝ viros electissimos q̄rit. Hec .n. suscipit aq̄lā q̄ p̄cipuū signū in romano sp est exercitu: ⁊ toti⁹ legiōis īsigne. Hec imagines īperatoꝝ hec ⁊ diuina ⁊ p̄ntia signa venerat hꝫ pedites mille cētū q̄nqꝫ eq̄tes loricatos cētū xxxij ⁊ appellabat cohors miliaria. Itē ⁊ cohortib⁹ legio plena fundat q̄ hꝫ pedites sex milia cētū. eq̄tes septingētos triginta. hꝫ p̄terea legio fabros tignarios structores carpētarios ferrarios pictores reliquosqꝫ artifices ad hiberna edificia fabricāda ad machīas turres ligneas. ceteraqꝫ qb⁹ vel expugnant aduersarioꝝ ciuitates vel defendant p̄prie p̄parat. Hec .n. erat cura p̄cipua. vt q̄cqđ exercitui necessariū videbat nūq̄ deesset ī castris vsqꝫ adeo vt etiā cuniculariꝰ hērēt q ad morē fossoꝝ ducto sub ītra cuniculo murisqꝫ īfra fūdamēta pforatis iprouisi emergerēt ad vrbes hostiū capiēdas. Et hꝫ sig legionē hūi īstitutā q̄si munitissimā esse ciuitatē q oīa p̄lio necessaria secū vbiqꝫ portaret nec metuēt repētinū hostiū superuētū. Nā ⁊ lignū fenū aquā stramē etiā legitimi milites in castra portabāt. hꝫ p̄terea legio tubicines. cornicines. buccinatores. quotiēs ad aliqđ op⁹ exitum sit soli milites tubicines canunt. quotiēs mouēda sūt signa vel iā mota figēda sūt cornicines canūt. Quotiēs āt pugnat ⁊ tubicines canūt ⁊ cornicines pīr. Classicū itē appellat q bucciatores p cornu īducūt. hꝫ īsigne vir imperii qꝫ classicū canit īpatore p̄nte: vel cū ī militē capitalit aīaduertit. qꝫ hꝫ ex imparatoriis legib⁹ fieri necesse ē. hec aūt siue vt in ipa pugna facilius obtēperent milites siue eos pugnare siue stare siue seq vel redire p̄cepint duces.

De Centuriis ac turmis. C. XLVIII.

Sed ꝓ antiq qꝫ sciebāt in acie omisso bello celeriter ordines aciesqꝫ turbari atqꝫ cōfundi ne hꝫ possit accidē. Cohortes in centurias diuiserūt ⁊ singulis cēturiis singula vexilla cōstituerunt. ita vt ex q cohorte ⁊ vt quota eēt cēturia in illo vexillo lrīs eēt ascriptū. qđ intuens vel legētes milites in q̄tovis tumultu a cōtubernalibus suis aberrare nō possent. Cēturiōes insup trāsuersis cassidū cristis līras habebāt vt facili⁹ noscerent: quos suas singulos iusserūt cēturias gubernare. Rursus ipse cēturie in cōtubernia diuise sūt vt x militibus sub vno papiliōe degētib⁹ vn⁹ q eēt decan⁹ caput cōtubernij noiaret. Cōtuberniū aūt manipulos vocabāt. ab eo qꝫ cōiūct manib⁹ pariter dimicabāt. Quēadmodū aūt iter pedites cēturia vel manipul⁹ appellat: ita īter eq̄tes turma dicit ⁊ hꝫ vna turma eq̄tes xxxij. Huic q p̄est decurio nōiat. Preterea sit cēturio eligēd⁹ magnus viribus p̄cera statura q dēm arte d[illegible] [illegible] vigil sobri⁹. agilis. magis ad faciēda q̄ ei imperant q̄ ad loq̄ndū parat⁹. cōtubernales suos ad [illegible] retineat ad arma exercēda cogat. Sic et eligēdus ē decurio q turme eq̄tū p̄ponat: in p̄mis [illegible] ut corpe [illegible] vt loricat⁹ ⁊ armis circūdat⁹ [illegible] admirationē eq̄ti possit ascēdere eq̄tare fortissime [illegible] vti [illegible] doctissime mittere turmales suos erudire ad oīa q̄ eq̄stris pugna deposcit. eosdē cogere loricas suas vel cathafractas cōtos ⁊ cassides frequenter terge

re curare. Plurimũ eni terroris hostibus armorũ splendor im- portat. Quis credat mi[illegible] te[illegible] co[illegible] cuius dissimulatione situ ac rubigine arma fedantur. z non solum autẽ equites sed etiam ipsos equos [illegible] conue[illegible] edomari.

C De Instructiõe aciei ad pugnã. C. XLIX.

Igitur q̃ desiderat pacẽ pparet bellũ. Qui victo- riã cupit [illegible] arte nõ casu. nemo puo- care nemo audet offendere quẽ intelligit superiorẽ esse si pugnet. Idẽ in li. [illegible] Nũc quõ instruẽda sit acies si pu- gna immineat declarat[illegible] vn[illegible] legionis exẽplo. Equites locant in cornib[illegible]: acies peditũ a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro. huic co- hors scḋa [illegible] tertia in media acie collocat[illegible] huic annecti[illegible] quarta. quinta vo sinistrũ suscipit cornu. Sz ante signa z circa [illegible] etiã in prima acie [illegible] principes vocabant[illegible] h[illegible] est ordinarii ceteriq̃ prin- cipales. hec erat grauis armatura q̃ habebant cassides. cathaphra- ctas [illegible] scuta. spatas [illegible] [illegible]. itaq̃ prima acies principũ secunda hastatorũ armis talib[illegible] docet[illegible] instructa. post hos erãt ferẽtarii z leuis armatura. scutati. sagittarij. funditores. Scḋa acies similit[illegible] armabat[illegible] in q̃ [illegible] milites hastati vocabãt[illegible] Sz in scḋa acie de- xtro cornu cohors sexta ponebat[illegible] cui iũgebat[illegible] septima. Octaua me- diã aciẽ [illegible] nona comitãte. Decima in scḋa acie sinistrũ semp obtinet cornu. Post oẽs aũt acies triarii cũ scutis cathaphractis z ga- leis. [illegible] cũ gladiis semispathis plũbatis binis miss[illegible] lib[illegible] locabant[illegible] q̃ genu posito subsidebãt. vt si prima acies vinceret[illegible] ab his q̃si de inte- gro reparata pugna posset reparari victoria. Oẽs ante signiferi vel signife- ri q̃uis pedites loricas minores accipiebãt. z galeas ad terrorẽ ho- stiũ vrsinis pellibus tectas.

C De Modo cõgregandi. C. L.

Commisso bello prima ac scḋa acies stabat imota. Triarij quoq̃ residebãt. Ferẽtarij aũt armature leuis [illegible] sagittarij fũditores. hi ẽ leues armature aduersarios puocabãt ante aciẽ pcedẽtes. si hostes fugare poterãt sequebãt[illegible] Si eorũ virtute aut mul- titudine pmebãt[illegible] reuertebãt[illegible] ad suos z post eos stabãt. Excipiebat au- tẽ pliũ grauis armatura: z tãq̃ mur[illegible] vt ita dicã ferre[illegible] stabat z nõ solũ [illegible] [illegible] etiã gladijs cõmin[illegible] dimicabat z si hostes fugasset nõ sequebat[illegible] grauis armatura ne aciẽ suã ordinationẽq̃ turbaret z ad dispsos recurrẽtes hostes icõpositos opprimerẽt. Sz leuis ar- matura cũ funditorib[illegible] sagittarijs z equit[illegible] fugiẽtes sequebant[illegible] ini- micos hac dispositione atq̃ cautela sine periculo legio vincebat. aut supata seruabat[illegible] icolumis. q̃r legionis ius ẽ facile nec fugere nec se- q̃. Hoc quoq̃ institutũ ẽ vt ex donatiuo q̃ milites cõsequunt[illegible] di- midia ps sequestraret[illegible] apud signa. z ibidẽ ipis militib[illegible] seruaret[illegible] ne p luxũ aut inanũ rez cõparatiõez ab ipsis militib[illegible] cõtubernalib[illegible] pos- set absumi. pleriq̃z eni hoies z pcipue paupes oĩa sua erogãt: miles deinde q̃ sũpt[illegible] suos scit apud signa depositos de deserẽdo nihil cogitat: magis diligit signa. p illis in acie forti[illegible] dimicat[illegible] q̃b[illegible] suã videt positã esse substantiã. Hec ratio apud signiferos i cophino ser- uabat[illegible] [illegible] signiferi nõ solũ fideles sz etiã litterati hoies eligebã- tur: q̃ z seruarẽt deposita z scirẽt singulis reddere rationẽ.

C De Exercitio militũ. C. LI.

Legionis ordinatione digesta ad exercitiũ re- uertamur. vnde exercit[illegible] nomẽ acce- pit. Iuniores quidẽ z noui milites mane ac post meri- diẽ ad omne genus armorũ exercebantur. veteres autẽ z eruditi semel in die. Neq̃z eni longitudo etatis aut annorũ numerus artẽ bellicã tradit. sz cõtinua exercitatiõis meditatio. Nã z ve- locitas [illegible] [illegible] corpus [illegible] hostẽ seq̃z, pregendi. Illud vero magis est: vt seruare ordines discant z vexillis suis in tantis cõm[illegible] [illegible] prosecutione coniuncti. Ad palũ quoq̃ [illegible] exercen[illegible] percommodũ est. [illegible] tremulares in cly- peũ [illegible] se subducere nũc gestiendo [illegible] dẽtes in terga rediere [illegible] [illegible] procedere medi- tentur: vt z ars diligẽter z dextre virtus possit accrescere. Sagitta- rij vero vel funditores [illegible] [illegible] p signo ponebãt vt sagittis [illegible] signũ [illegible] [illegible] sine trepidatione [illegible] Quod [illegible] in campo [illegible] [illegible] [illegible] in campo ne intermissa cõsuetudo z aĩos militũ debilitaret z cor- pora [illegible] [illegible] in flumine [illegible] [illegible] [illegible] sarcinas [illegible] [illegible] in pace difficilis non videatur in bello. Na quẽadmodũ bene exer-

citatus miles proeliũ cupit ita formidat indoctus. Postremo scien- dum est in pugna vsum amplius prodesse q̃ vires. [illegible] ab exercitijs non recedant. [illegible] [illegible] sacramento [illegible] cessare nõ [illegible] pugnandũ est p salute ppria z libertate cõ- [illegible]. Sertum cũ antiq̃ sit prudensq̃ sñia oẽs artes in meditatiõe [illegible].

C De Sanitate exercitus gubernanda. C. LII.

Idem in li. [illegible] Exercitus dicit[illegible] [illegible] legionũ q̃ eti- am auxiliorũ nec nõ etiã equitũ ad gerẽdũ bel- lum multitudo collecta. sanitas custodiat[illegible] exercit[illegible] [illegible] aq̃s: tpe medicina exercitio. Locis ne in pestilẽti regio- ne iuxta morbosas paludes. ne aridis z sine opacitate arborũ cãpis aut collib[illegible]. ne sine tentorijs estate milites cõmorent[illegible] ne egressi tar- dius calorẽ solis z fatigatiõe itineris [illegible] morbũ. sz potius in esta- te luce cepto itinere ad destinata pueniãt. Ne scilicet hyeme [illegible] [illegible] ac pruinas noctib[illegible] faciãt. aut lignorũ patiant[illegible] inopiã [illegible] illis vestiũ suppetit copia. Nec sanitati [illegible] nec expeditiõi idone[illegible] mi- les est q̃ algere cõpellit[illegible]. Ne paludosis vel paludosis aq̃s vtat[illegible] exer- citus. nã pestilentiã bibẽtib[illegible] generat. Iã vo ex casu egri [illegible] les oportunis cibis reficiant[illegible] ac medicorũ arte curent[illegible] Male [illegible] bis agit[illegible] q̃b[illegible] necessitas z belli icũbit z morbi. sz rei militari periti plus quotidiana armorũ exercitia ad sanitatẽ militũ putauerunt pdesse q̃ medicos. Ex quo intelligit[illegible] q̃ studiosi[illegible] armorũ arte docẽd[illegible] sit sp exercit[illegible]. cũ et laboris cõsuetudo z in castris sanitatẽ: z i cõflictu pos- sit pstare victoriã. Si aũt autũnali estiuoq̃ tpe diuti[illegible] in vno loco militum multitudo cõsistat. ex contagione aquarũ z odoris ipsius fe- ditate viciatis haustibus. z aere corrupto perniciosissimus nascit[illegible] morbus: qui pohiberi nõ põt aliter nisi frequenti mutatione castrorũ.

C De Alimonia puidenda atq̃ seruanda. C. LIII.

Sepius penuria q̃ pugna cõsumit exercitũ. z fero- cior ferro fames est. Deinde reliq̃s casib[illegible] põt in tpe subueniri. pabulatio z ãnona in necessitate remedi- um nõ hñt nisi añ cõdant[illegible]. In oĩ expeditiõe vnũ est maximũ telũ. vt cibi sufficiat vict[illegible]. hostes frãgat inopia. Ante igit[illegible] q̃ inchoet[illegible] bellũ de copiosis expẽsis fiat pcuratio. q̃s a puincialib[illegible] cõsuetudo deposcat. z in oportunis ac munitissimis locis amplior sp modus q̃ sufficiat aggreget[illegible]. Frequenter aũt necessitas gemina[illegible] z obsidio sepe fit lõgior q̃ putat[illegible]. cũ aduersarij etiã ipsi esurientes circũsedere nõ desinũt quos fame sperãt esse vincẽdos. pterea q̃cq̃d in pecore vel q̃cũq̃ fruge vinoq̃ hostis inferẽs bellũ ad victũ [illegible] potest occupare. nõ solũ admonitis p edicta possessorib[illegible]. sz etiã co- actis p electos pscrutatores ad castella idonea z armature psidijs firmata. vel ad tutissimas cõferẽdũ est ciuitates. vrgẽdiq̃ prouincia- les. vt añ irruptionẽ se z sua in vrbib[illegible] cõdant. Reparatio etiã muro- rũ tormẽtorũq̃ oĩum añ curãda est nã si semel hostis puenerit. occupa- tis metu omnia turbant[illegible] z q̃ ex alijs vrbib[illegible] petẽda sunt [illegible] [illegible] denegant[illegible]. Sz fidelis horreorũ custodia z erogatio [illegible] cõsueuit sufficere p copia. maxime si ab initio pcuret[illegible]. Ceterũ sera p- simonia ẽ tũc seruare cũ deficit. Hyeme lignorũ z pabuli estate vi- da ẽ difficultas frumẽti vel vini vero z aceti. nec nõ etiã salis omni tpe necessitas pcurãda. Itẽ vrbes atq̃ castella ab his militib[illegible] [illegible] min[illegible] [illegible] in acie armis defendãt[illegible] pcipueq̃ [illegible] ne aduersariorũ dolo atq̃ piurijs decipiat[illegible] [illegible] incauta simpli- citas. Frequent[illegible] n cõmercio pacis q̃ vilatio crudelius q̃ arma nocue- runt.

C De Seditione militũ prauenda. C. LIIII.

Interdũ mouet tumultũ ex diuersis ac col- lect[illegible] exercit[illegible] z cu pugnare [illegible] se simulat cũ nõ ducit[illegible] ad bellũ. [illegible] q̃ in sedib[illegible] ocio [illegible] delicateq̃ vixerũt asperitate insoliti laboris offensi. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adhuc separati sit z in sedib[illegible] suis tribunorũ vel vicariorũ nec nõ z prin- cipũ in oẽm disciplinã artissima seueritate teneant[illegible]. nihilq̃ aliud nisi deuotionẽ moderationẽq̃ custodiat. Campi cursionẽ z inspectio- nẽ armorũ assidue faciãt. nomẽ z signa obseruare nõ desinant. [illegible] sagittas [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] lapides [illegible] vel manu ac armatura [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] z saltu ad trãsmittẽdas fossas nihilominus ibuẽdi. Si mare sen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] deputentur muniendas [illegible]

undas. tanta subtilitate et cum abducuntur videantur electi. nunquam ad contumaciam pari consensu multitudo prorumpit. si tractatur a paucis. Quasi sit morbus medicina necessaria extrema prius fert rectius morem maiorum in ductores criminum vindicare ut ad omnes metus pene paucos peruenat. laudabiliores duces sunt quorum exercitum ad modestiam labor et usus instituit quam illi quorum milites ad obedientiam supplicio rum formido compellit.

De Militaribus signis. C. LV.

Nihil magis ad victoriam proficit quam monitis obtemperare signorum. nam cum voce sola inter praeliorum tumultus regi multitudo non possit. Et cum pro necessitate rerum plura ex tempore iubenda atque facienda sint. antiquus omnium gentium usus inuenit. quo modo quod solus dux utile iudicasset. per signa totus agnosceret et sequeretur exercitus. Quorum tria sunt genera. vocalia et semiuocalia. et muta. quorum vocalia et semiuocalia percipiuntur auribus muta vero referuntur ad oculos. Uocalia vocantur quae voce humana pronunciantur. sicut in vigiliis vel in praelio pro signo dicitur. utputa victoria palma. virtus. deus vobiscum. triumphus imperatoris. et alia quecunque voluerit dare is qui in exercitu habet maximam potestatem. Semiuocalia sunt quae per tubam aut cornu aut buccinam dantur. Tuba quae directa est appellatur. Buccina quae in semet ereo circulo flectitur. Cornu quod ex vris agrestibus argento nexum temperatum arte spiritum quem canentis flatus emittit auditum. Nam indubitatis per hos sonos agnoscit exercitus utrum stare vel progredi. an certe regredi oporteat. utrum longe persequi fugientes. an receptui canere. Muta signa sunt aquilae dracones vexilla flammulae tubae pinnae. quocunque enim haec fieri iusserit ductor necesse est ut ad signum sui comitantes milites pergant. Sunt et alia muta signa quae dux belli in equis aut indumentis et in ipsis armis ut dignoscatur hostis precipit custodiri. Item mutum et commune signum est quoties dispersi per partes turba exercitus puluis ad similitudinem nubium surgit. hostiumque prodit aduentum. similiter si diuise copie per noctem flammis per diem fumo signi ficant socios. quod aliter non potest nunciari. Aliquando in castellorum aut urbium turribus appendunt trabes. quibus aliquando depositis indicantur quae geruntur.

De insidiis in itinere vigilanter cauendis. C. LVI.

Uiri rem militarem studiosius qui dicerunt. asserunt plura in itineribus quam in ipsa acie picula solere contingere. nam in conflictu armati sunt omnes et hostes cominus vident. et ad pugnandum animo veniunt preparati. In itinere minus armatus minusque attentus est miles. et superuenientes impetu vel fraude repente turbatur. Ideo omni cura prouidere dux debet ne profectionis patiatur incursus vel facile ac sine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum in quibus bellum geritur plenissime debet habere perscripta. ita ut locorum interualla viarum qualitates prospiciat per compendia diuerticula montes flumina ad fidem descripta consideret. Preterea sub periculo eligendum viam duces adiungere scientesque capere. custodire et macerare adiuncta pena ostentatione vel praemio et intelligant ne fugiendi de sibi copiam superesse et fidei premium ac perfidie parata supplicia. sunt tutele caput est. ut ea loca per quae vel quibus itineribus sit profecturus exercitus ignorentur. tutissimum namque expeditio creditur facienda ab hostibus nesciri. Ob hoc veteres minotaurum signum in legionibus habuerunt. ut quemadmodum ille in intimo et secretissimo laberinto abditus fuisse perhibetur ita ducis consilium semper esset occultum. Uerum quia exploratores aliquociens in insidias profectionem suspicionibus vel oculis deprehendunt et interdum profuge prodiderit. nonnulli quoque dux fidelissimos argutissimosque equites probatissimus mittat. qui loca per quae iter faciendum est in progressu et a tergo dextra leuaque perlustrent ne aliquas aduersarii moliantur insidias. Tutius autem operantur exploratores noctibus quam diebus. Nec vero repentinis tumultibus animi turbentur ante commoneantur. Et milites et pati sit animo et arma in manibus habeant quia necessitatem subita consternant. prius visa non solent esse formidini. Illud vitandum ne per negligentiam alius festinantibus. alius tardius incedentibus interrumpantur acies aut certe tenuentur. continuo enim hostes in tempora peruadunt. Preponendi igitur exercitatissimi campidoctores qui animos retardent et pugnantes ... Preterea hostis debemus hostium consuetudinem. et utrum peditibus an equitibus. Ut rite conferantur ... ualeant ... an noctibus an mane ... bona per quae iter expedicionis ... suspicione ... la sint ad quae ... ppter ... nec ... ut ... maiores quique ... dubio itinere ... exercitus ... ad desti nata perueniat.

De Transitu fluminibus ardua cauendis. C. LVII.

In transitu fluminum grauis molestia negligentibus frequenter emergit. Nam si aqua violentior aut alueus latior fuerit impedimenta et pueros ipsos interdum et ignauiores solet mergere bellatores. Ergo explorato vado duae acies equitum electis animalibus ordinantur interuallis competentibus separate et per medium pedites et impedimenta transeant. nam acies superior aquarum impetum frangit. inferior eos qui rapti submersique fuerint colligit atque transponit. At cum altior fluctus nec peditem nec equitem patitur si per plana decurrat ductis multipharium fossis diuisus facile transitur. Nauigeri vero amnes bastis ... superpositis tabulatis peruii fiunt vel certe tumultuario opere colligatis nauibus cupis additisque transitum praebent trabibus. Expediti vero equites fasces de cannis aridis vel vlua facere consueuerunt. super quos loricas et arma eundem ter imponunt ipsi equis natando transeunt colligatosque secum fasces pertrahunt ... Sed commodius repertum est ut monoxilos id est paulo latiores scafulas ex singulis trabibus excauatas pro genere ligni et subtilitate leuissimas carpentis secum portet exercitus. tabulatis pariter et clauis ferreis preparatis. ita ut absque mora constructus pons et funibus qui patterea ... lapidei arcus soliditatem praestet. Hoc in tempore festinanter aduersarii ad transitus fluminum superuenire facere consueuerunt ob quam necessitatem in vtraque ripa collocantur armata praesidia ne alueo intercurrente diuisi opprimantur ab hostibus. Cautius tamen est sudes ex vtraque parte praefigere ac sine detrimentorum si qua illata fuerit sustinere. Quod si pons non tantum ad transitum sed etiam ad recursum et commeatum necessarius fuerit. tunc in vtroque capite percussis latioribus fossis aggereque constructo. defensores milites accipere a quibus tamdiu retineatur quamdiu locorum necessitas postulat.

De Castris oportuno loco metandis et ordinandis. C. LVIII.

Consequens videtur itineris obseruatione descripta ad castrorum in quibus manendum est venire rationem. Non enim belli tempore ad statiuam vel mansionem ciuitas murata semper occurrit. In metandis castris non sufficit locum bonum eligere ne vtiliore praetermissus a nobis et ab aduersariis occupatus apportet incommodum. Cauendum quoque ne per estatem aut morbosa in proximo aut salubris aqua sit longius. hyeme ne pabulatio desit aut lignum ne subitis tempestatibus campus in quo manendum est solleat inundari ne sit abruptus ac deuius ... circumsedentibus aduersariis difficilis praestetur egressus ne ex superioribus locis missa ab hostibus in eum tela perueniat. Quibus caute studioseque prouisis pro necessitate loci vel quadrata vel rotunda vel trigona vel oblonga castra constitues nec ut... tati praeiudicet forma. tamen pulchra ea creduntur quibus ultra latitudinis spatia tertia pars longitudinis additur. Ita autem ab agrimensoribus mensura colligi oportet ut ad quantitatem includatur exercitus. Nam ... angusta constipant ... fundit. Sed et aut castra estate siue hyeme hoste vicino maiore cura ac labore firmantur. Primo igitur locis suis signa intra castra ponuntur quae ... venerabili ... maiestate ... Deinde ... tribunis tabernacula collocantur ... per gradus legionibus et auxiliis equitibus et peditibus loca in quibus papiliones tendat deputantur. In castris quoque de singulis centuriis quaterni equites et quaterni pedites excubitum noctibus faciunt. et quia impossibile videbatur in speculis vigilantes singulos permanere. Ideo in quattuor partes ad clepsydram sunt diuise vigilie. ut non amplius quam tribus horis nocturnis necesse sit quemque vigilare. Committuntur ... bucca cornu ne reuocantur. donec ... tribuni ... probatissimos eligunt ... circueant ... et renuncient si qua emerserint culpa. Equites extra vallum nocturnas excubias facere debent. per diem autem castris positis alii mane alii post meridiem propter fatigationem hominum equorumque angarias faciunt. Inter praecipua conuenit duce prouidere ... pascua subuectio frumenti ceterarumque specierum. aqua ... pabulatio secura ab hostium reddatur incursu. Quod ... praesidia disponantur. Difficile ... hostis ad ea loca audet accedere. in quibus a fronte et tergo nouit aduersarios commorari.

Qualiter intelligi possit utrum insidijs an publico marte confligendum sit. C. LIX.

Precipue ars et vtilitas ducis est ut adhibitis et vniuerso exercitu sollertibus bella et sapientibus viris de suis et hostium copiis sepius tractet omni ... adulatione submota. Utrum maiorem numerum pugnatorum ipse an hostes habeat. vtrum ipsius an aduersariorum homines magis armati sint et muniti. quis magis exercitati: quae sint in necessitate ... Queratur etiam vtra pars equites an pedites habeat meliores ... equos adducere. Postremo loca ipsa in quibus pugnandum est vtrum nobis an hostibus videantur accommoda. nam si equitatu gaudemus campos debemus optare. si pedite loca eligere angusta fossis paludibus vel arboribus impe

dita et aliquotiens montuosa ubi magis equitatus abundat aut desit. Nam semper et pro ratione inimicorum pugnare et vincere solitus est fortiorum [illegible] necessitate [illegible]. Interdum enim [illegible] adversarios expeditionem [illegible] aut penuria macerat aut desiderio [illegible] revocat ad propria [illegible] magnum faciens [illegible] desperatione [illegible]. Tum frangi dolore ac tedio plurimi deserunt [illegible] se tradunt, quia adversis rebus rara fides est, et nudari incipit qui copiosus venerat. Dux itaque vigilans adhibito consilio de suis et adversarii copiis iudicet, et si multis rebus superior invenitur, opportunum sibi non differat inire conflictum. Si vero adversarium intelligit potiorem, certamen publicum vitet. Nam pauciores numero et inferiores viribus superventus et insidias facientes sub bonis ducibus reportaverunt sepe victoriam. Faciamus autem est ad virtutem novos imbuere [illegible] revocare perterritos.

De Imperatione pugne. C. LX.

Remissis lenioribus artibus belli ad publici conflictus [illegible] disciplinae militaris invitat. Hoc ergo tempore tanto magis duces debent esse solliciti, quanto maior spes diligentibus gloria et maius periculi comitatur ignavos [illegible] in quo momento peritia usus pugnandi doctrina consiliique dominantur. Veteribus [illegible] mos fuit parco cibo curatos milites ad certamen educere et audaciores sumpta esca redderet et longiore conflictu non fatigarentur [illegible]. Preterea observandum est [illegible] hostibus sive ex castris sive ex civitate producas ad prelium [illegible] angusta portarum [illegible] exercitus a collectis et paratis debilitetur [illegible]. Ideoque providendum est et ante omnes milites egrediantur portas et aciem construat antequam hostis adveniat. [illegible] Impar enim [illegible] est lassus [illegible] conflictum. Ipsa die qua certaturi sunt milites [illegible] Nam fiducia vel formido ex vultu verbis incessu motibusque cernitur. Ne confidas satis si tiro pugnam cupit. Inexpertis enim dulcis est pugna [illegible] metuunt dimicare. [illegible] virtus accrescit [illegible] ante a nobis superatur [illegible] quos mentes hostium confundit aspectus [illegible] formido levatur si antequam [illegible] frequenter [illegible] Unde [illegible] hostem [illegible] arma et equos recognoscat. [illegible] Laborem ergo et auxilium capias et loco [illegible] superior fuerit occupatus. In subiectos [illegible] obtinentes pugnat [illegible] certamen.

De Ordinanda acie. C. LXI.

Ordinaturus aciem tria debet ante prospicere: Solem, pulverem, ventum. [illegible]

[illegible]

ta acie [illegible]

De Equitibus ordinandis et subsidiis post aciem collocandis. C. LXII.

Instructa acie pedestri equites ponuntur in cornibus [illegible] pedibus. Sagittarii autem [illegible] longius evagentur a fortioribus. Itaque equitibus peditum protegenda sunt latera et a velocioribus atque expeditis hostium cornua superanda atque turbanda sunt. [illegible]

[illegible]

De Stationibus [illegible]. C. LXIII.

Ut qui [illegible] equites et pedites [illegible]

[illegible]

De Remediis [illegible]. C. LXIIII.

Exceptis [illegible]

[illegible]

[illegible] vocant. Nam et lectissimis militibus in cuneum consertis ordo cōponitur. q̄ ꝛ illū cuneū ex ꝑte [illegible] atqꝫ et vtraqꝫ pte cōcludit. quo facto ꝺe facili hostis aciē nō pōt rūpere. Itē serra ꝺicitur q̄ a strēnuis ꝺirecta ante frontē opponitur hostib⁹ et turbata acies reparetur. Glob⁹ [illegible] q̄ a sua acie separatus vago superuentu [illegible] incursat [illegible]. Obseruādū quoqꝫ ne sub tpe quo cōmittitur pugna velis ordines cōmutare. aut ꝺe locis suis aliquos numeros ad alia transferre. statim enī nascitur tumult⁹ atqꝫ cōfusio ꝛ quos īparatos cōturbatosqꝫ inuenerit facilius host[is] [illegible]. In cuncto exercitu [illegible]mos ordines bellatores. victoria enī ꝑ paucos fieri cōsueuit. tantū est ut electi ducis sapiētissimo [illegible] his locis in qb⁹ rō ꝛ [illegible] postulat ordinentur. plerīqꝫ rei militaris ignari pleniorē victoriā credūt. si aduersarios aut locoꝝ angustiis aut armatoꝝ multitudine circūdederint ut aditū nō inueniāt abscedēdi. ſꝫ clausis et ꝺesꝑatiōe accrescit audacia. ꝛ libēter capit cōmori qui sine dubio scit se esse moriturū. Ideoqꝫ Scipionis laudāda sniā nō est. q̄ dixit viā hostib⁹ qua fugerēt muniēdā. Ceterūqꝫ clausi lꝫ exigui numero ꝛ infirmi viribus. h[oc] ipso tñ sunt hostibus pares. q꞉ ꝺesperantes sciunt aliud sibi licere nō posse sed vna salus est victis nullam sperare salutē.

¶ De Camel' bellic' eq̄s catafractat' ꝛ q̄drig' falcat'. C. LXV.

Camelos aliquante nationes apud veteres in aciē ꝑduxerūt. gen⁹ h̄ aīaliū arentis tolerabile. sitī aptū. ꝯfusas etiā in puluere vēto vias absqꝫ errore dirigere memorat. cetex pter nouitatē si h̄ [illegible] videris inefficax bello est. Catafractati eq̄ ꝑpter munimina q̄ gerunt vulnerib⁹ tuti ſꝫ ꝑpter impedimētū ꝛ pondus armoꝝ capi eos facile est. Meli⁹ est tñ et ante legiones positi aut cum legionariis mixti sint. qñ cominus h̄ ē manu ad manū pugnatur. ꝛ acies hostiuꝫ sepe rūpūt. Quadrigas falcatas in bello rex Antiochus ꝛ Mithridates habuerūt q̄ et ꝑmo magnū intulere terrorē ita postmodū fuere derisui. Nā [illegible] currus falcatus planū semp inueniat campū ꝛ leui impedimēto retinetur vnoqꝫ a [illegible] aut vulnerato equo frustratur. Sꝫ maxime hac romanoꝝ inuētā arte perierūt vbi ad pugnam ventū est repente toto campo romani tribulos abiecerūt. in quos currētes quadrige cū incidissent ꝺeletę sunt. Tribulus autē est ex quattuor palis cōfixum propugnaculū sed quoquo modo abiectū tribus radiis stat. ꝛ erecto quarto infestum est.

¶ De Elephantib⁹ ꝛ qualiter eis resisti possit. C. LXVI.

Elephanti in prelis magnitudine corporuꝫ barrit⁹ horrore forme ipsius nouitate homines quosqꝫ ꝯturbāt. aduersus quos diuersa resistēdi excogitauerūt genera armatoꝝ. Curio in lucania gladio manū quā ꝑmuscidē vocāt [illegible] abscidit ꝛ buū cathaphractat. eq̄ iūgebantur ad currū. qb⁹ īsidētes lōgissimos cōtos i elephantos dirigebant. Nā muniti ferro nec a sagittariis quos vehebant belue lędebantur. ꝛ [illegible] impetū equoꝝ celeritate vitabāt. Alij ꝫ elephantos cathaphractatos milites immiserūt ita ut in brachiis eoꝝ ꝛ in cassidib⁹ vel humeris aculeos [illegible] ingētes ponerētur e ferro ne elephas bellatorē ꝫ se venientē posset apprehēdere [illegible] veteres anteq̄ aduersus elephantos ordinauerūt. Velites aūt erāt iuuenes leui armatura corpe alacri. q̄ ex eq̄s optime missilia dirigebant h[ii] eq̄s pter currēt⁹ ad latiores lanceas vel maiora spicula beluas tales occidebant. Sꝫ crescente audacia postea collecti plures milites pariter pila h̄ ē missilia in elephantos [illegible] eosqꝫ vulnerib⁹ [illegible]. Illō additū ē vt funditores cū fustibalis ꝛ fundis rotūdis lapidib⁹ destinarent hos ꝑ quos regebantur elephāti cū ipsis turribus affligerēt atqꝫ mactarent quo nihil [illegible]. Preterea [illegible] beluas qn irrupissent aciē spaciuꝫ [illegible] q̄ cū in agmine mediū peruenissent circūfusis vndiqꝫ armatoꝝ globis cū magistris [illegible] vulnerib⁹ capiebant illesi. Carrobalistas quoqꝫ aliquātū maiores hē [illegible] lōgi⁹ ꝛ vehemēti⁹ spicula dirigūt [illegible] ꝛ cū sub [illegible] [illegible] ꝛ firmas [illegible] magnis corpori⁹ maiora sint vulnera.

¶ De [illegible] regibus bello [illegible]. C. LXVII.

Omnes artes omneqꝫ opa quotidiano vsu ꝛ iugi exercitatione ꝑficiunt. Qō si i paruis rebus ē quātomagis [illegible] Quis aut dubitat arte bellica reb⁹ oīb⁹ esse potiorē ꝑ quā libertas retinetur ꝛ dignitas ꝑrogatur ꝑuincie ꝯseruat. [illegible] ꝑducēdos ē [illegible] ante [illegible] nō [illegible] inopia aut superuētu⁹ aut terrore melius hostes domare q̄ prelio. nulla consilia meliora sunt q̄ illa que ignorauerit aduersarius anteq̄ facias. [illegible] est [illegible] q̄ [illegible] Amplius iuuat virtus q̄ multitudo. Amplius prodest locus sepe q̄ virtus

Publicū ꝑduceris in litem [illegible] cum [illegible] cum superare [illegible] subita cōcurrēt hostes [illegible] Qui ꝑ [illegible] suos inconsulte sequitur qui [illegible] accepit hosti vult dare victoriā. [illegible] hostiū latent obeunt in castris ꝛ oēs ad tētoria sua ꝑ [illegible] statim ꝺeprehendit explorator. Cōsiliū tuū cū [illegible] cognouerit ad uersarius [illegible] dispositionē mutare te [illegible] Quid [illegible] debeat tractato cū multis. qd̄ vo facturus sis cū paucissimis ac fidelissimis. vel potius ipse tecū. Milites timor ꝛ pena in sedib⁹ corrigit. i expeditiōe spes ad oēm a [illegible] meliores. Magna dispositio ē hostē fame magis vrgē q̄ ferro. Equitat⁹ vsu exercitii amor generē equoꝝ nobilitate pficit.

¶ De Munitiōib⁹ ꝯmuēdis. C. LXVIII.

Demum in libr[o] [illegible] Urbes atqꝫ castella aut nā muniuntur aut māu aut vtroqꝫ. qō firmi⁹ ducitur. Nā aut locoꝝ edito vel abrupto. aut circūfuso mari siue paludib⁹ vel flumib⁹ manu fossis ac muro. In illo naturali beneficio tutissimo eligētis ꝯsiliū in plano q̄rit fundātis industria. Ambitū muri directū veteres ducē noluerūt. ne ad ict⁹ arietū eēt dispositus. ſꝫ sinuosis anfractib⁹ iact[is] fundamentis clausere vrbes crebrioresqꝫ turres i ipsis angulis reddiderūt et si q̄s ad murū tali ordine ꝯstructū vel scalas vel machīas voluerit admouerē nō solū a frōte ſꝫ a laterib⁹ ꝛ ꝑpe a tergo veluti i sinu circūclusus opprimit. Murus aūt ut nūq̄ possit euelli hac rōne pficitur. interuallo xx pedū interposito duo intrinsec⁹ parietes fabricantur. deide terra q̄ de fossis fuerit egesta inter illos mittitur vectibusqꝫ ꝺēsatur. ita ut a muro prim⁹ paries pro pte inferiore secūd⁹ lōge minor ducatur. ut ō plano ciuitatis ad similitudinē gradiuū q̄si clino molli vsqꝫ ad ꝑpugnacła possit ascēdi. q꞉ nec mur⁹ vel pōt arietib⁹ rūpi quē terra ꝯfirmat ꝛ quouis casu destructis lapidib⁹ ea q̄ inter parietes ꝺēsata fuerit ad muri vicē irruētib⁹ moles obsistit.

¶ De Port' ꝛ fossis ꝛ ꝑpugnacul' muniēdis. C. LXIX.

Cauetur pterea ne porte sub ectis ignib⁹ cremant. ꝑpter qō sūt coriis ac ferro tegēde. Sed ampli⁹ ꝑdest qō inuenit antiq̄tas ut an portaꝫ addatur ꝑpugnaculū i cui⁹ ingressu pōitur cataracta que anulis ferreis ac funib⁹ pēdet ut si hostes intrauerint dimissa eadē extinguātur. ita tñ supra portā mur⁹ est ordinād⁹ ut accipiat foramina ꝑ q̄ de superiori pte effusa aq̄ subiectū restinguat icēdiū. Fosse aūt aū vrbes latissime faciēde sunt. ut nec facile possint coeq̄ri replerīqꝫ ab obsidētib⁹ ꝛ cū aq̄s ceperint redundare ab aduersario cuniculū ꝯtinuari minime patiantur. Nā duplici mō op⁹ subterraneum pagi [illegible] ꝛ inūdatiōe ꝓhibetur. Formidatur aūt ne multitudo sagittarioꝝ de ꝑpugnacul' exterritis ꝺefensorib⁹ appositisqꝫ scalis occupet murū. aduersus qō catafractas vel scuta in ciuitatib⁹ debent hēre q̄ plurimi. Deinde ꝑ ꝑpugnacula duplicia saga ciliciaqꝫ tēduntur. q̄ impetū excipiāt sagittaꝝ. Neq̄ enim facile trāseūt spicula qō cedit ac fluctuat. Inuentū quoqꝫ remediū est ut de ligno crates facerēt quas metallas vocauerūt lapidibusqꝫ cōplerent ea arte inter bina ꝑpugnacula ꝯstitutas ut si super scalas ascendisset hostis ꝛ partem aliquam ipsius contigisset: supra caput suū vergeret saxa.

¶ De Alimentis ꝛ ceteris obsidioni ꝑparandis. C LXX.

Vlta ꝺefensionū oppugnātiūqꝫ sūt genera q̄ locis cōpetētib⁹ inseremus. Nunc sciendū est obsidēdi duas eē species. Unā cū aduersarius oppositis locis p̄sidijs ordinatis. vel aq̄ ꝓhibet īclusos vel deditionē sperat a fame qñ oēs ꝓhibuerit cōmeat⁹. h̄ [illegible] ꝯsilio [illegible] ocios⁹ ac tut⁹ fatigat inimicū. ad quos casus possessores q̄ [illegible] suspiciō fit [illegible] alimonia vict⁹ intra muros debēt [illegible] colloćare. vt ipsis exuberet substātia aduersarios inopia cogat abscedere. Parū aūt pficit plurimū collegisse nisi ab exordio dimēsiōe salubri ꝑ idoneos erogatio fperet. In bellis quoqꝫ etas ac lex⁹ ꝑpē necessitatē vict⁹ portis frequēter exclusa ē ne penuria opprimeret armatos a q̄b⁹ menia seruabant. Bitumē sulphur picē liq̄dā oleumqꝫ [illegible] ꝑparare ad arma facienda ferrū [illegible] ꝛ carbones seruant. Ligna quoqꝫ hastilib⁹ sagittisqꝫ necessaria reponuntur. Saxa rotunda de fluuiis q̄ ꝑ soliditatē grauiora sūt ꝛ aptiora mittētib⁹ diligētissime colliguntur. ꝛ q̄b⁹ muri replentur ꝛ turres. minima ad fundas fustibalos vel manib⁹ iacienda. maiora ꝑ onagros diriguntur. et dimissa ꝑ [illegible] nō solū hostes obruāt subeūtes ſꝫ etiā machinamenta ꝯfringat. Rote quoqꝫ de lignis ingētissime fabricantur ꝛ [illegible] q̄ ꝑ [illegible] bellatores [illegible] equos [illegible]. Trabes quoqꝫ ꝛ tabulata [illegible] ferreos [illegible] Nam oppugnationis machinis [illegible] machinis cōtrarijs [illegible] cū subitis opēr[is] [illegible] murus et ꝑpugnaculis altius. ne aduersarioꝝ mobiles turres superemineāt ꝛ capiant ciuitatem.

¶ De Nervis et aqua et sale. C. LXXI.

Nervorum quoque copiam summo studio expedit colligi quia onagri vel baliste ceteraque tormenta nisi funibus nerviceis intenta nihil prosunt. [illegible] quorum setae de caudis et iubis ac ad balistas utiles asseruntur. In obsidione capitolii corruptis iugi ac longa fatigatione tormentis cum nervorum copia defecisset matrone abscisos crines viris suis obtulere pugnantibus reparatisque machinis adversariorum impetum repulerunt. Maluerunt enim pudicissime femine deformato ad tempus capite libere vivere cum maritis quam hostibus in tergo servire. Cornua quoque vel crudia coria proficit colligi ad cataphractas tegendas aliaque machinamenta sive munimenta. Magna vero utilitas est cum perhennes fontes muris includuntur. Quod si natura non prestat cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei. Cisterne sunt [illegible] substruende. Si maritima sit civitas et sal defuerit, liquor ex mari sumptus per alveos aliaque patula defunditur, qui a calore solis duratur in salem. Quod si hostis ab unda prohibeat, nam hoc sepe accidit, arenas quas concito vento mare superfuderit colligant et dulci aqua perfundant, que siccata [illegible] mutatur in salem.

¶ De Machinis quibus impugnantur muri, et primo de ariete. C. LXXII.

Violenta impugnatio que castellis vel civitatibus preparatur mutuo utrorumque periculo [illegible] oppugnantium sanguine cruentiora certamina. Illi enim qui muros invadere cupiunt terrifico apparatu expositis copiis in spem deditionis formidinem geminant tubarum strepitu hominumque permixto. Tunc quia timor magis frangit insuetos, primo impetu stupentibus oppidanis si discrimini experimenta non norunt, admotis scalis invaditur civitas. Quod si a fidentibus hoc multa [illegible] repellatur [illegible] statim clausis crescit audacia et iam non terrore sed viribus et arte confligitur. Admoventur enim testudines arietes, falces, vinee, plutei, musculi, turres. Ex trabibus namque ac tabulatis testudo contexitur, que ne exuratur incendio coriis vel ciliciis [illegible] contonibus quoque vestitur. Hec intrinsecus accipit trabem que adunco presigitur ferro et falx vocatur ab eo quod incurvata est ut de muro extrahat lapides, aut certe caput ipsius vestitur ferro et appellatur aries. Vel quod habeat durissimam frontem que subruat muros, vel quod more arietum retrocedat et cum impetu vehementius feriat. Testudo autem [illegible] vere testudinis [illegible] sicut illa modo reducit modo profert caput, ita machinamentum [illegible] trabem retrahit interdum exerit ut fortius cedat.

¶ De Vineis et pluteis et aggere et musculis. C. LXXIII.

Vineas dixerunt veteres quas nunc [illegible] alias chartos vocant. E lignis levioribus machina colligatur lata pedibus [illegible] alta pedibus [illegible] longa pedibus xvi. Huius tectum munitione duplici tabulatis cratibusque contexitur. Latera quoque vimine sepiuntur ne saxorum telorumque impetu penetrentur. Extrinsecus autem ne de immisso crementur incendio crudis ac recentibus coriis vel centonibus operitur. Iste cum plures facte fuerint iunguntur in ordine sub quibus obsidentes tuti ad subruenda murorum penetrant fundamenta. Plutei dicuntur qui ad similitudinem absidis contexuntur e vimine et ciliciis vel coriis proteguntur ternis rotulis [illegible] in medio [illegible] in capitibus apponuntur in quamcumque partem [illegible] admoventur more carpenti, quos obsidentes applicant muris, eorumque munitione protecti sagittis sive fundis vel missilibus defensores omnes de propugnaculis civitatis exturbant, ut scalis ascendendi facilius prestetur occasio. Agger autem ex terra [illegible] contra murum [illegible] iactantur. Musculos dicunt minores machinas [illegible] quibus protecti bellatores [illegible] auferunt civitatis fossatum et [illegible] portatis lapidibus [illegible] ac terra non solum fossatum complent sed etiam solidant, ut turres ambulatorie sine impedimento iungantur ad murum. Vocantur autem a marinis beluis musculi. Nam quemadmodum [illegible] cum minores sint tamen balenis [illegible] adiumentum [illegible] exhibent, ita iste machine [illegible] deputate turribus magne adventui [illegible] parant [illegible] preparant.

¶ De Turribus ambulatoriis. C. LXXIIII.

Turres autem dicuntur machinamenta ad edificiorum speciem ex trabibus tabulatisque compacta et ne tantum opus hostili [illegible] incendio [illegible] coriis vel centonibus communitur, quibus [illegible] latitudo [illegible] pedes [illegible] quadragenos vel quinquagenos [illegible] turres [illegible] rotis [illegible]

machinali arte subrigitur, quarum lapsu volubili magnitudo tam ampla movetur. Presens autem periculum civitatis est si ad murum fuerit turris ista perducta admota [illegible] genere capitur. Nam in inferioribus [illegible] impetu destruit muros. Circa mediam vero partem accepit pontem factum de duabus trabibus [illegible] de vimine quem subito [illegible] inter turrim murumque constituunt et per eum [illegible] de machina bellatores in civitatem transeunt et occupant muros. In superioribus autem turris illius partibus contati et sagittarii collocantur qui defensores urbis ex alto [illegible] missilibus [illegible] prosternant. Quo facto civitas capitur sine mora. Cum hi qui de murorum altitudine sperabant repente supra se aspiciant altiorem murum.

¶ Qualiter ergo discrimini resisti possit. C. LXXV.

Huic tam manifesto discrimini multis occurritur modis. Primum si confidentia vel virtus est militum eruptione facta globus egreditur armatorum et vi hostibus [illegible] machinamentum illud ingens [illegible] igne [illegible]. Quod si oppidani exire non audeant tunc maiores baliste malleolos vel falaricas cum incendio destinant, ut perruptis coriis vel centonibus intrinsecus flamma condatur. Malleoli velut sagitte sunt et ubi adheserint quia ardentes veniunt universa conflagrant. Falarica autem ad modum haste valido prefigitur ferro, inter cubitum etiam et bastule sulphur resina bitumen stuppeasque involuitur, infusa oleo quod incendiarium vocant, que balistae impetu destinata perrupto munimine ardens figitur ligneamque turrim tamque machinam frequenter incendit. Depositi quoque homines funibus cum hostes dormiunt in laternis portant lucernas et incensis machinis rursus levantur in murum. Preterea partem muri ad quam machina conatur accedere cemento atque lapidibus vel luto sive lateribus postremo tabulatis extruendo faciunt altiorem ne defensores muri [illegible] desuper [illegible] ventura turris [illegible] hec machina possit opprimere. At illi obsidentes huiusmodi dolum adhibere consueverunt. Primo talem extruunt turrim que propugnaculis civitatis videatur inferior. Deinde aliam de tabulis intrinsecus turriculam faciunt et cum muris fuerit machina sociata subito funibus trochleisque de medio turricula producitur, de qua egredientes armati quia altior invenitur statim capiunt civitatem. Iterum obsessi longissimas ferratasque trabes opponunt machine venienti eamque a muri vicinitate propellunt. Sed et cum Rhodiorum civitas oppugnaretur ab hostibus et turris ambulatoria supra murorum altitudinem ac turrium omnium superaret per noctem sub fundamento muri [illegible] fodit et [illegible] loci ad quem die postero turris fuerat promovenda nullo hostium sentiente egesta terra cavavit intrinsecus et cum rotis suis mota [illegible] fuisset impulsa atque ad locum qui subter cavatus fuerat pervenisset tanto pondere solo cedente subsedit nec iungi muris aut moveri ulterius potuit.

¶ De Scalis ac ceteris machinis quibus ab [illegible] capitur. C. LXXVI.

Admotis turribus funditores lapidibus, sagittarii iaculis, manuballistarii sagittis, iaculatores plumbatis ac missilibus e muris submovent homines. Hoc facto scalis appositis occupant civitatem. Sed qui scalis [illegible] frequenter periculum sustinent [illegible] sambuca exostra et tollenone obsidentes murum hostium penetrant. Sambuca dicitur ad similitudinem cithare nam ut in cithara chorde sunt ita in trabibus que iuxta muros ponuntur funes sunt qui pontem de superiori parte trochlea relaxant ut descendat ad murum, statimque de turri exeunt bellatores et per eam transeuntes menia urbis invadunt. Exostra dicitur pons quem superius exposuimus qui de turri in murum repente protruditur. Tolleno dicitur quotiens una trabes in terram preacuta defigitur cui in summo vertice alia transversa trabes longior quidem sed medietate ipsius connectitur eo libramento ut si unum caput depresseris aliud erigatur. In uno ergo capite cratibus sive tabulatis contexitur machina in qua pauci collocantur armati. Tunc per funem attracto depressoque alio capite elevati imponuntur in murum.

¶ De Balistis et onagris ceterisque quibus murus defenditur. C. LXXVIII.

Adversum hec obsessos defendere consueverunt baliste, onagri, scorpiones, arcubaliste, fustibali, sagittarii, funde. Balista funibus nerviceis tenditur que quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est quanto maior fuerit tanto spicula longius mittit. Que si iuxta artem mechanicam temperetur et ab exercitatis hominibus qui mensuram eius ante collegerint dirigatur penetrat quecumque percusserit. Onager autem dirigit lapides sed pro nervorum crassitudine et magnitudine saxorum pondera iaculatur. Nam quanto amplior fuerit tanto maiora saxa fulminis more contorquet. His duobus generibus nulla tormentorum species vehementior invenitur. Scorpiones dicebant quas nunc manuballistas vocant ideo sic nuncupati quod parvis subtilibusque spiculis inferant mortem. Fustibalos arcuballistas et fundas describere superfluum puto que presens usus agnoscit. Adversum [illegible]

et etiã falces sunt plura remedia. aliquanti cẽtones ꝛ culcitras fu‑nib⁹ cũlat. ꝛ illa opponũt locis q̃ cedit aries. vt impet⁹ machine ma‑teria molliori fract⁹ nõ destruat murũ. alii laqueis captos arietes p̲ multitudiné hoĩm de muro in obliquũ trahũt. ꝛ cũ ipsis testudini‑bus euertũt. plures in modũ forficis dẽtatũ funib⁹ alligãt ferrũ qð lupũ vocãt. apprehẽsumq; arieté aut euertũt. aut ita suspẽdũt. vt impetũ nõ habeat feriẽdi. Interdũ bases columne marmoree vibrato impetu iaciantur e muris. arietesq; confringunt.

De Cuniculis p̲ quos murus defodit̃ eoq; irru‑pto obsessi fugant̃. C. LXXVIII.

Aliud gen⁹ pugnationũ ẽ subterraneũ atq; secre‑tũ qð cuniculũ vocãt. a leporibus q̃ cauer‑nas sub terris fodiũt. ibiq; cõdunt̃. Adhibita ḡ multitudi‑ne ad spẽm metallorũ in q̃b⁹ auri argẽtiq; venas bessor‑ũ rimat industria. magno labore terra defodit̃ cauatoq; specu in exitiũ ciuitatis q̃rit̃ quę via. Que fraus duplicib⁹ operat̃ insidiis. aut enĩ pe‑netrãt vrbẽ ꝛ noctu nõ sentiẽtib⁹ oppidanis egrediunt̃ p̲ cuniculũ reseratisq; portis suorũ agmẽ introducũt. hostes in ipsis domib⁹ pe‑rimũt ignorãtes. aut certe cũ ad murorũ fũdamẽta peruenerint. suffo‑diunt eorũ maximã ptẽ. appositis siccioib⁹ lignis ruinãq; muri tu‑multuario ope suspẽdũt. sarmẽta quoq; insup iũgũt aliaq; fomenta flãmarũ. tũc igne immisso muro subito corruẽte irruptiõi adit⁹ pparat̃. Innũerabilib⁹ aũt declarat̃ exẽplis sepe cesos ad internitionẽ ho‑stes q̃ puaserãt ciuitatẽ. qð sine dubio euenit. si oppidani muros ac turres tenuerint vel altiora occupauerint loca. tũc. n. de fenestris ac tectis oĩs etas ac sexus irrũpẽtes obruit saxis aliisq; generib⁹ teloꝝ. Qð ne sustineãt obsistẽtes portas ciuitatis apire cõsueuerũt. vt resi‑stere desinãt fugiẽdi ptãte cõcessa. Necessitas. n. q̃dã virt⁹ ẽ desperatio.

De Diuersis insidiis ꝛ cautelis obsidentium ꝛ obsessorum. C. LXXIX.

Frequẽter dolũ excogitãt obsidẽtes. ac si‑mulata desperatiõe lõgi⁹ abeũt. Sz vbi post metũ murorũ vigilie cõticuerĩt. redeũt in cau‑ta securitas. tenebrarũ ac noctis occasiõe captata cũ scalis clãculo veniũt. murosq; cõscẽdũt. pp̲ qð maior ẽ adhibẽda custodia cũ hostis abscesserit. ꝛ i ipsis muris a turrib⁹ tuguriola collocãda. i q̃b⁹ vigiles hibernis mẽsib⁹ ab himbri vel frigore. estiuis defendãt̃ a so‑le. Illð quoq; vsus inuenit. vt acerrimos ac sagacissimos canes i tur‑rib⁹ nutriãt q̃ aduẽtũ hostiũ odore psentiãt latratuq; testẽt̃. Anse‑res quoq; nõ minore solertia nocturnos superuẽt⁹ clamorib⁹ idicãt. nã ingressi capitoliñã arcẽ galli romanũ nomẽ eruissent nisi clamore ansere excitat⁹ mallius restituisset. Sup oĩa discat̃ hostiũ cõsuetudinẽ explorare diligẽter. q̃b⁹ horis aduersarii a laboris itẽtiõe discedat. q̃b⁹ reddãt̃ ieiunior. Interdũ medio die interdũ ad vesperã sepe noc‑te aliquãdo eo tẽpe quo sumut̃ cib⁹. vtriusq; ptis milites ad requiẽ. aut ad curãda corpa dispgũt. Qð i ciuitate cũ cepit fieri obsidẽtes astu‑tia a prelio subtrahũt. vt aduersariorũ negligẽtie licẽtiã tribuãt. q̃ ipa impunitate cũ creuerit repẽte admot̃ machinis vel appositis scalis occu‑pãt ciuitatẽ. Et iõ i muris saxa ceteraq; tormẽta ponũt̃ i pmptu. vt cognitis insidiis accurrẽtes ad manũ habeãt qð sup̲ capita hostiũ euol‑uãt atq; iaciãt. Cũ negligẽtia interuenerit paribus insidiis obsessi fu‑riũt obsidẽtes. nã siue cibo siue somno fuerint occupati siue ocio aut aliq necessitate dispsi tũc oppidani repẽte pruptũt ignorãtes pi‑mũt. arietes machinas ipsosq; aggeres ignib⁹ cõcremãt oĩaq; i pnici‑ẽ suã fabricata opa subuertũt pp̲ qð obsidẽtes vltra iactũ teli fos‑sã faciũt. eãq; nõ solũ vallo ꝛ sudib⁹ sz ꝛ turriculis istruũt. vt erũ‑pẽtib⁹ ex ciuitate possint obsistẽ. qð op⁹ loricula vocãt. Sz et alto iactata missilia siue plũbate vel lancee veruta vel spicula i subiectos vehemẽti⁹ cadũt. Sagitte quoq; arcub⁹ misse ꝛ saxa manib⁹ fũdis siue fustibalis directa q̃nto de excelsiore loco exeunt tãto lõgi⁹ pene‑trãt. Baliste vo ꝛ onagri si a ptis diligẽtissime tẽperẽt̃. vniuersa p̲e‑cedunt a quibus nec virtus vlla nec munimina possunt defendere bellatores. Nam more fulminis quicquid percusserint aut dissoluũt aut irrumpere consueuerunt.

De naualib⁹ preliis. C. LXXX.

Terrestris plurimib⁹ absoluta naualis belli residua vt opinor. supest portio. de cuius artib⁹ iõ pauciora dicẽda sũt. q̃ iã diudũ pacato mari cũ barbaris nationib⁹ agit̃ terrestre certamẽ. Naui‑um gubernatoresq; solertia ꝛ loca i q̃b⁹ nauigat̃ portusq; cognoscãt. vt infesta prominẽtib⁹ vel latẽtib⁹ scopulis vadosa ac sicca vitẽt̃. tãto enim securitas maior ẽ quãto mare altius fuerit. In nauta diligẽtia. In gubernatoribus peritia. in remigib⁹ virtus exigit̃. propterea qr certamina pugna tranquillo cõmittitur mari. liburnarumq; moles non ventorum flatibus sed remorum pulsu aduersarias percutit rostris eo‑rumq; rursum impetus vitat. in quo opere lacertis remigum ꝛ arte cla‑uum regentis magistri victoriam prestat.

De Nauibus liburnis. C. LXXXI.

Diuerse aũt prouincie q̃busdã tẽpib⁹ mari pluri‑mũ potuerũt. Et iõ diuersa genera naui‑um fuerũt. Sz augusto dimicãte actiaco plio cũ liburna‑rũ auxiliis pcipue vict⁹ fuisset antoni⁹. experimẽto tãti cer‑taminis patuit liburnarũ naues ceteris aptiores. Liburnia nãq; dal‑matie ps est cui⁹ exẽplo nũc naues bellice fabricant̃. ꝛ appellant̃ li‑burne. qð ad magnitudinẽ ptinet minime liburne remorũ hñt singu‑los ordines paulo maiores binos. Idonee mẽsure ternos vel quater‑nos. interdũ q̃nos sortiunt̃ remigio grad⁹. nec h̃ cuiq; enorme videa‑tur dũmõ actiaco plio longe maiora referant̃ cucurrisse nauigia. vt senorũ etiã vel vltra ordinũ fuerit. Scaphe tñ maiorib⁹ liburnis ex‑ploratorie sociant̃. que vicenos prope remiges vel singulis partib⁹ habeant: quas britãnici picatas vocant. per has ꝛ superuentus fieri ꝛ cõmeatus aduersarum nauium aliqñ intercipi assolet. ꝛ speculari studium aduentus earum vel consilium deprehendi.

De Fabrica nauium liburnarum. C. LXXXII.

Sed cũ in domib⁹ substruendis arene vel lapidũ q̃litas requirat̃. tãtomag in fabricãdis nauib⁹ dili‑gẽtia cũcta q̃rẽda sũt q̃ntomagis piculũ est nauẽ viciosaz ẽ q̃ domũ. Ex cypresso igit̃ ꝛ pinu larice ꝛ abiete pcipue liburna cõtexit̃. vtilius ereis clauis q̃ ferreis cõfigẽdas reor. q̃uis aliq̃nto grauior videat̃ expẽsa. Nã ferreos clauos tpe ꝛ hu‑more celeriter rubigo cõsumit. erei aũt in fluctib⁹ ppriã substantiaz seruãt. Obseruãdũ aũt pcipue ẽ vt a decimaq̃nta luna vsq; ad. xxii. arbores pscindant̃ ex q̃b⁹ liburne cõtexẽde sũt. his n. tñ octo dieb⁹ cesa materies immunis seruat̃ a carie. reliq̃s aũt dieb⁹ pcisa etiã eo‑dẽ anno interna vermiũ labe exesa in puluerẽ vertit̃. Qð pter oĩuz ar‑chitectorũ doctrinã quotidian⁹ vsus edocuit. ꝛ cõtẽplatiõe ipi⁹ reli‑giõis agnoscim⁹ quã p̲ eternitate his tñ diebus placuit celebrari. Ceduñ aũt trabes vtiliẽ post solsticiũ estiuũ i. p̲ mẽses iuliũ ꝛ au‑gustũ. ꝛ p̲ autũnale equinoctiũ. i. vsq; in kalẽdas ianuarias. his nãq; mẽsib⁹ arescẽte humore sicciora ꝛ ideo fortiora sũt ligna. Illud etiã cauẽdũ ne cõtinuo vt deiecte fuerit trabes secent̃. vel statim vt secte fuerint mittant̃ in naues: qr̃ potius ꝛ adhuc solide arbores ꝛ iam diuise per tabulas duplices ad maiorem siccitatem merentur indu‑tias. Nam virides si compingunt̃ cum natiuum humorem exuda‑uerint contrahuntur ꝛ rimas faciunt latiores.

De Notitia ventorum que nauigantibus est necessaria. C. LXXXIII.

Qui cũ exercitu classib⁹ vehunt̃ turbinũ signa debẽt añ pnoscere. procellis nãq; ꝛ fluctib⁹ liburne gra‑ui⁹ q̃ vi hostiũ sepe perit. Igit̃ vẽtorũ numerũ atq; vo‑cabula ars nauigãdi primũ oz inspicẽ. veteres aũt iuxta positionẽ cardinũ tñ quatuor vẽtos pncipales singulis celi ptib⁹ fla‑re credebãt. sz p̲ experimẽtũ posteriores etas duodecim cõprehẽdit. hoꝝ vocabula nõ solũ greca sz etiã latina pdidim⁹. ita vt vẽtis pncipalib⁹ declarat eos q̃ ipis dextra leuaq; iũcti sũt idicem⁹. Ab hyberno ita‑q; solsticio. i. ab orientali cardine sumim⁹ exordiũ ex q⁹ vẽt⁹ orit̃ ape‑liotes. i. subsolan⁹. huic a dextra iũgit̃ caldeas siue eurobores a si‑nistra eur⁹ siue vlturn⁹. Meridianũ aũt cardinẽ possidet noth⁹. i. au‑ster. huic a dextra iũgit̃ leuconoth⁹. h̃ ẽ alb⁹ noth⁹. a sinistra libo‑noth⁹. i. austroafric⁹. Occidẽtalẽ vo cardinẽ tz zephir⁹. i. subuespe‑rius. huic a dextra iũgit̃ libs siue fauõi⁹. a sinistra argestes. i. chor⁹. Septẽtriõalẽ vo cardinẽ sortit⁹ ẽ aparthias siue septẽtrio cui adhẽt a dextra tracias siue circi⁹. a sinistra boreas. i. aq̃lo. Hi sepe singuli in‑terdũ duo. magnis aũt tẽpestatib⁹ ꝛ tres pit flare cõsueuerũt. hoꝝ im‑petu maria q̃ sua spõte tranq̃lla sũt ꝛ q̃eta vndis estuãtib⁹ seuiũt. hoꝝ flatu p̲ cõ tẽporũ vel locorũ vel procellis serenitas redditur. ꝛ rursum i procellas serena mutant̃. Nã sedo inspirante optatos classis ine‑tat port⁹. aduerso stare vel regredi aut discrimẽ sustinere cõpellit̃. Et ideo difficile naufragiũ patitur q̃ ventorũ ratiõnẽ diligenter inspexit.

De Mensibus aptis ad nauigandũ. C. LXXXIIII.

Nõ aũt toto anno vim atq; acerbitatẽ maris pa‑tiunt̃ nauigãtes. sz q̃dã mẽses aptissimi. q̃dã dubii. reliq̃ classib⁹ intractabiles sũt. nã post ortũ pliadũ vsq; ad ortũ arcturi kalẽdas octo. secura nauigatio cre‑dit̃: q̃ estatis beneficio vẽtorũ acerbitas mitigat̃. post h̃ tpus vsq; in tertias idus nouẽbris. incerta nauigatio est ꝛ discrimini propior. pterea q̃ post id⁹ septẽbris orit̃ vehementissimũ sid⁹. ꝛ viii. kalẽdas octo‑bris equinoctialis euenit acerba tẽpestas. Circa nõnas vero octobris hed.

pluuiales. v. e idus eiusdē theatrus. A nouēbri aūt mēse crebras tē-pestatib⁹ nauigia cōturbarēt vergiliaꝝ hyemali occasu. Ex die igit̄. iij. iduū nouēbriū vsqꝫ in diē. vj. iduū martiaꝝ maria clauduntur. nā lux minima noxqꝫ longa. Tēnis pōli ac nubiū densitas. aeris obscuritas. vētoꝝ bimbri vel niuib⁹ geminata seuitia nō solū classes a pelago sꝫ etiā cōmeātes a terrestri itinere deturbant. Post natalē vo ve ita dici nauigantiū q̄ solēni certamine publicoqꝫ spectaculo multarū gētiū celebrat̄ plurimoꝝ syderū. pruisqꝫ tp̄is rōne vsqꝫ in idus maias piculose maria tentant̄ nō quo negociatoꝝ cesset industria sed qꝛ maior adhibenda cautela est quando exercitus nauigat cū liburnis q̄ cum priuatarum mercium festinat audacia.

℄ De Signis atqꝫ pnosticis tēpestatis. C. CLXXXV.

Reterea aliorū ortus occasusqꝫ syderū tempestates vehementissimas cōmouēt. In quib⁹ licet certi dies auctorū attestatiōe signent̄ tamē qꝛ aduersis casib⁹ aliquāta mutant̄. ꝛ qꝺ cōfitēdū est celestes causas humana cōditio ad plenū scire phibet̄. Ideo nauticę obseruationis curā triphariā diuidūt. Aut enī circa diē statutū aut ante vel postea tēpestates fieri cōptū est trāsitusqꝫ syderū quos planetas vocāt qui prescripto cursu dies arbitrio creatoris suscipiūt ꝛ signa vel deserūt. frequēter assolēt serena turbare. Interluniorū aūt dies tēpestatib⁹ plenos: ꝛ nauigātib⁹ q̄maxime metuēdos nō solū peritię ratio. sꝫ etiā vulgi vsus intelligit. Multis quoqꝫ signis et tranquillę ꝛ de tēpestatibus pcelle pdunt̄ q̄ velut in speculo lune orbis ostēdit. Rubicūdus enī color vētos: ceruleus indicat pluuias ex vtroqꝫ cōmixtus nimbos ꝛ furētes pcellos. letus orbis serenitatē nauigiis repromittit quā gestat in vultu. precipue si quarto ortu neqꝫ obtusis cornib⁹ rutilat neqꝫ infuso fuerit humore fuscata. Sol quoqꝫ exoriēs cadēs. interest vtrū equalib⁹ gaudeat radiis an obiecta nube rutilet. vtrū solito splēdore fulgid⁹ an vētis vrgētib⁹ igneus. siue pallidus vel pluuia sit impēdēte maculosus. Aer vero ꝛ mare ipsū nubiūqꝫ magnitudo vel species solicitos instruūt nautas. Aliquāta ab auib⁹ aliquāta significant̄ a piscibus. q̄ Virgilius in georgicis diuino pene cōprehēdit ingenio. ꝛ Varro in libris naualibus diligēter excoluit. hoc gubernatores sꝫ se scire profitent̄ peritię maiorē vsus instruxit q̄ altior doctrina firmauit.

℄ De Estuariis agnoscēdis. C. LXXXVI.

Lemētū pelagi tertia pars mūdi est q̄ pter vētoꝝ flatū suo quoqꝫ spiramine motuqꝫ vegetat̄. Nā certis horis dieb⁹ pter ac noctibus estu quodā qꝺ reuma vocāt vltro citroqꝫ pcurrit ꝛ more torrētiū fluminū nūc exūdat i terras. nūc refluit in altitudinē suā. hꝫ reciproci itus meat⁹ ambiguitas cursu nauiū scdm adiuuat. retardat aduersus. Que magna sꝫ cautiōe vitāda. neqꝫ n. auxilio remoꝝ nauigatis impetus vincit̄. cui interdū cedit ꝛ vētus. Et qꝛ in diuersis regionib⁹ diuerso lune crescētis minuētisqꝫ statu. certis horis ista variant̄. Ideo prelū nauale gesturus consuetudinem pelagi vel loci ante congressum debet agnoscere.

℄ De Armis ꝛ machinis nauali plio necessariis. C. LXXXVII.

Ulta qdē armoꝝ genera preliū terrestre desiderāt sed nauale certamē nō solū tantū plures armoꝝ spēs verūetiā machinas ꝛ tormēta flagitat tāq̄ in muris dimicet̄ ꝛ turrib⁹. Quid n. crudeli⁹ cōgressiōe naualium vbi aqs homines pimunt̄ ꝛ flāmis. pcipua g̃ esse dꝫ tegminū cura vt catafractati vel loricati galeati etiā ꝛ ocreis muniti sint milites. De onē nāqꝫ armoꝝ nemo pōt cōqueri q̄ stās pugnat i nauib⁹. Scuta quoqꝫ validiora pp ictus lapidū. ꝛ ampliora sumūt̄ pp falces ꝛ arpagones aliaqꝫ naualia genera teloꝝ. Sagittis missilib⁹ fundis: fustibalis: plūbatis onagris balistis scorpiōib⁹ inuicē dirigūt̄ ꝛ saxa. Et qꝺ ē grauius q̄ de virtute psumūt admot̄ liburnis iniect̄ pōtib⁹ i aduersarioꝝ trāseūt naues. ibiqꝫ gladiis manu ad manū vt dicit̄ cōmin⁹ dimicat. In maiorib⁹ et liburnis ppugnacula turresqꝫ cōstituūt vt tāq̄ de muro ita de excelsioribus tabulatis facili⁹ vulnerēt vel pimāt inimicos. Oleo icēdiario stupa sulphure ꝛ bitumie obuoluta: ꝛ ardētes sagitte p balistas i hostiū nauiū alueos infigūt̄. metrasqꝫ cera ꝛ pice ꝛ resina tabulas tot fomentis ignium repēte succendūt. Alii ferro interimunt̄ ꝛ saxo. hi ardere cogunt̄ in fluctibus. Inter tanta tamen mortuū genera qui acerrimus casus est absumuntur a piscibus: ꝛ insepulta sunt corpora.

℄ De Insidiis in hostes pro collocādis. C. LXXXVIII.

D instar aūt terrestris plii superuēt̄ius ignorātib⁹ nauticis vel circa opportunas insularū angustias collocant̄ insidie. ꝺqꝫ agit̄ vt imperati facilius deleantur. si longo remigio fatigati sunt hostium nautę si vento vrgentur. si pro rostris est reuma. si nihil suspicantes dormiunt inimici ꝛ statio quā tenent exitū nō hꝫ. si ad pugnandū optata venit occasio fortune beneficiis iungende sunt manus ꝛ ex opportunitate preliū conserendū. Qꝛ si cautela est hostium cautas insidias publico marte confligit tunc liburnarum instruende sunt acies non directe vt in campis sed incurue ad similitudinem lune ita pro et producentis cornibus acies media sinuet̄ vt si aduersarii perrumpere tentauerint ipsa ordinatione circūdati deprimant̄. In cornibus aūt precipuū robur ꝛ liburnaꝝ collocat̄ ꝛ militum.

℄ De Modo pliandi in aperto mari. C. LXXXIX.

Reterea vtile est. vt alto ꝛ libero mari tua semp classis vtat̄ inimicos vo pellat̄ ad litus: qꝛ pugnandi impetū pdunt qui detrudunt̄ in terras. In hmōi certamine tria armorū genera plurimum ad victoriā pdesse cōstat: asseres. falces bipennes. Asser dicitur esse trabs subtilis ac lōga ad similitudinē antēneqꝫ pendet in malo vtroqꝫ capite ferrato siue a dextra siue a sinistra pte aduersarioꝝ se iunxerint naues. pro viribus arietis eam impellūt q̄ bellatores hostium siue nautas sine dubio psternit ac pimit ipsamqꝫ nauē sepi⁹ perforat. Falx aūt dicit̄ acutissimū ferrū curuatū ad similitudinē falcis quod contis longiorib⁹ inditum: collocatorios funes veli q̄bus antenna suspendit̄ repente precidit. collapsisqꝫ velis liburnā pigriorē ꝛ inutilem reddit. Bipēnis est securis hns ex vtraqꝫ parte latissimum ꝛ acutissimum ferrum. His in medio ardore pugnandi peritissimi nautę vel milites quotidianis vtuntur in excubiis.

℄ De Triumphis. C. XC.

Sido. xviij. li. Omne regnū seculi hui⁹ bellis q̄rit̄. victoriis ppagat̄. Victoria dicta est qꝫ vi. i. virtute adipiscat̄. hꝫ est enī ius gentiū. vim vi repellere. nā turpis est dolo q̄sita victoria. Certa aūt victoria est: vel occisio hostis: vel expoliatio. vel vtrūqꝫ. Nō est aūt iocunda victoria q̄ p imēsa detrimēta cōtingit. Tropheū dictū ē a potes tropes. i. cōuersiōe hostis ꝛ fuga. nā ab eo qꝛ qs hostem fugasset: merebat̄ tropheū: qꝛ occidisset triūphū. Triūph⁹ dicit̄ a potes triambos id ē ab exultatiōe. Plene n. victorie triūphus debet̄. semiplene tropheū qꝛ nōdū plenā victoriā est cōsecutus. Nō n. obtinuit sꝫ fugauit exercitū. Hec tn̄ noīa scriptores cōfundūt. Tranquillus aūt triumphū latine dicit poti⁹ appellatū: qꝛ is qui triūphans vrbē ingrediebatur tripertito iudicio honoraret̄. Nā primū duci de triūpho decernēdo exercitū iudicare solitū erat. scdo senatū: tertio pplm̄. Erat aūt romanoꝝ mos vt triūphātes qdrigis veherent̄. ex illo qꝛ sꝫ priores duces hꝫ bitu inire bella. Quicūqꝫ aūt in cōflictu vicissent palma aurea coronabant̄ qꝛ palma stimulos habet. Qui vō sine conflictu fugientes prostrasset laurea. eo qꝛ hec arbor sine spinis est. Nāqꝫ ꝛ purpurea ꝛ palmata toga triūphantes induebant̄. ꝛ scipionē cū sceptro in manu gerebāt ad imitationē victorie scipiōis. Licꝫ ꝛ scipio baculus sit quo homies innitunt̄. Sup scipionē aūt aqla sedebat ob indiciū qꝛ p victoriā q̄si ad supnā magnitudinē accedēt. Duct⁹ aūt currib⁹ delet̄ exercitus. aut internitiōe. aut dispsione. Spolia hostium preda manubie exuuie ptes. Preda a pdādo vocata est. Manubie eo qꝛ manu detrahunt̄. He ꝛ exuuie ab exuēdo dicte. qꝛ exuunt̄ hostes. ꝛ ptes a pari diuisione p psonarū q̄litate vel laborū iusta diuidit̄.

℄ De Ornamentis equorum. C. XCI.

Dem in li. xx. Phalere sꝫ ornamēta equoꝝ: vt grecus sermo. Frena dicta sꝫ eo qꝛ equos fremere cogant. vel hoc qꝛ equi frendāt. i. infremāt dentib⁹ suis ꝛ obmordeāt. hic ꝛ faba fresa q̄ molita est. Lupati sunt freni asperrimi. Dicti aūt lupati a lupinis dentib⁹ q̄ inequales sunt. vn̄ ꝛ eoꝝ morsus vehementi obest. Chami⁹ est gen⁹ asperrimi quo caballi supbi coerceri solēt. dict⁹ a curuitate. Chamus n. grece curuū dicit. Habenas ab hñdo dictas qꝛ his equos habem⁹ ꝛ tenemus. Capistri a capite iumentorū dicti. Sella a sedēdo dicta qꝫ sedes. Antela quasi ante sellam. sicut postela q̄si post sellam. Cingula hominis generis neutri est. nam animaliū genere feminino dicimus cingulas. Sagma q̄ corrupte vulgo salma dicit̄ a stratu sagorū vocat̄. vnde ꝛ caballus sagmarius ꝛ mula sagmaria. Capulū funis dicit̄ a capiendo. qꝛ eo indomita iumenta comphēdant̄. Calcaria dicta sunt qꝛ in calce hois agant̄. i. in posteriori pte pedis ad stimulandos equos q̄b⁹ aut pugnandū est aut currendū precipue ppter animatū aut timorem. Nam et timor stimulus nuncupat̄ hortaret̄ ꝛ libidinis stimuli. Strigiles nūcupati sunt a tergendo qꝛ his equi a sordib⁹ tergant̄. Character est ferrū calidatum quo note pecudib⁹ inurant̄. Character aūt greca lingua forma dicit̄. Cauterium dictum est quasi cauterarū eo qꝛ vrat ꝛ prouida sit in carne ferrumqꝫ calidum

[illegible] videtur cui⁹ sic auaricia refrenetur. qđ interdum pro signo [illegible] pro cura adhibetur. et vnde morbi ignis ardore sicatur.

¶ De Arte theatrica. C. XCII

Richardus vbi supra. Theatrica continet ludos. Ludoꝝ autē alii fiebāt in theatris. alii in gabulis. alii in gymnasiis. alii in arenis. alii in amphitheatris. alii in conuiuiis. alii in phanis. In theatro gesta recitabāt. In gabulis choreas ducebāt. In gymnasiis luctabant. In arenis pugiles exercebant. In amphitheatris certabāt cursu pedū equoꝝ curruū. In cōuiuiis musicis instrumentis ludebāt. In phanis laudes deoꝝ cantabāt. Isidor⁹ vbi supra. Spectacula vt opinor generaliter noiant. voluptates. q̄ nō p semetipsas inquinant sed p ea q̄ illic geruntur. Dicta autē spectacula: eo q̄ hoībus publica ibi pbeat̄ inspectio. Dicitur ꝯ ludicra nūcupata: q̄ in ludis gerunt̄ aut in scenis. Ludus autē aut gymnicus est. aut circēsis. aut gladiatori⁹ aut scenicus. Gymnicus ludus est velocitatis aut viriū gloria. cuius locus gymnasiū dicit̄. vbi exercebant athlete. ꝯ cursoꝝ velocitas cōprobabat̄ hinc accidit et olim ppt artiū exercitia dicunt̄ gymnasia. Antea enim in locis certātes cincti erāt ne nudarentur. post relaxato cingulo repēte ꝓstratus examinatus est. ꝗdā cursor. Inde ex cōsilio decreto tūc archōte Hippomenes vt nudi deinceps ꝯ exercitarent̄ ꝑmisit. ex illo gymnasiū dictū q̄ iuuenes in campo nudi exercent̄ vbi sola tm̄ verecūda apiunt̄. Genera gymnicoꝝ quinq; sunt. s. salt⁹. cursus. iactus. virtus atq; luctatio. Unde ferunt quendā regē tot filios adolescētes habuisse tot dē generib⁹ de regno inter se cōtendere. Salt⁹ dictus est q̄si exilire in altū. Est enim saltus aliquis exilire vel lōgius. Cursus a velocitate cruriū vocatus est. est enim cursus velocitas pedū. Iact⁹ dictus est a iaciendo. vnde ꝯ piscator rete iaculū dicit̄. huic arti vsus est. arreptos lapides procul ferire. hastas pondere librato iacere. sagittas emittere arcu. Virtus est imēsitas viriū in labore ꝯ pōdere cooperis. Luctatio a laterū cōplexu q̄bus cōminus certātes inuiuunt̄. q̄ greca appellatione athlete vocant̄. Locus autē luctatiōis palestra dicit̄. Palestrā autē vel apo tu palesi. i. a luctatiōe. vel apo tu palin. i. a motu ruine sorte nominatā dicūt. s. q̄ in luctādo cū medios amplexat fere quaerunt. idq; apud grecos palin vocat̄. Quidā opināt̄ artē luctādi thesee cōtentione monstratā. n̄ eq; inter ceteras feras eos solos ꝯ ex ꝑ cōgressos ꝯ subsidere celeriter ac reuerti ꝯ modo manib⁹ tentare ꝯ nūc mō cōplexū abigere sese more luctantiū. Agonū certamina [illegible] greca agones vocat̄. a frequētia q̄ celebrant̄. Agonū autē genera sunt imēsitas viriū cursus celeritas. sagittādi peritia. standi patientia. Ad cytharā quoq; vel tibias medendi gestus. de moribus quoq; de forma: de cantādi modulatione. terrestris quoq; belli ꝯ [illegible] preliū ꝑtendo. [illegible] suppliciorum certamina.

¶ De Ludis circensibus. C. XCIII.

Ludi circēses sacroꝝ cā deoꝝ ac gentiliū celebrationibus instituti sunt. Unde ꝯ q̄ eos spectant demonū cultib⁹ inseruire vident̄. Itaq; castori deputant̄ hi spēs. q̄bus equos a Mercurio distributos [illegible] docēt sed ꝯ Marti ꝯ Ioui in ludis eq̄ sunt ꝯsecrati. ꝯ [illegible] q̄drigis ꝓsunt. Circenses aūt ludi dicti vel a c [illegible] vel q̄ vbi nūc mete sunt olim gladii ponebant̄ quos q̄drige circuibant. Inde ꝯ circēses dicti ab ensib⁹ circa quos currebāt. siquidē ꝯ in littore circa ripas fluminū currus agitātes gladios in ordine in ripe hoste ponebant. ꝯ erat artis equos circa pericula torquere. Inde ꝯ circenses dicti putāt quasi circuienses. Circus soli ꝯsecratus est a paganis principaliter. cuius edes medio spacio ꝯ effigies de fastigio edis emicat q̄ nō putauerūt sub tecto cōsecrandū. quem in aperto haberēt. Est autē circus omne illud spacium qđ circumire [illegible] solēt hunc romani dictū putāt a circuitu equorū q̄ ibi circumeunt equi currāt. Circe vero a Circe solis filia. que patri suo hoc genus certaminis īstituit. Fuit enim maga ꝯ venefica ꝯ sacerdos demonū in cuius habitu ꝯ ope ꝯ magice artes ꝯ cultu idolatrie recognoscant̄. Ornamēta circi sunt oua meta obeliscus carceres. Oua honori pollucis ꝯ castoris asscribūt q̄ illos ouo editos credūt de cigno ꝯ ioue nō erubescūt. Fingūt autē circēsia romani [illegible] rerum. et sub hac specie superstitiones [illegible] turū excusant. Metas quippe appellatiōe ꝓpria terminū ac finē [illegible] designant: volunt. Obelisci mensuras [illegible] primus fecisse fert̄ eius ex causa. Cū quodā tēpore nilus violēta inundatiōe egyptum [illegible] tanq; pertas a flumine erigeret. sagictas ꝯ [illegible] in fine multo post coreptus grauiitudine luminis [illegible] q̄ post curatus visu recepto duos obeliscos soli sacrauit. Obelisc⁹ enī sagitta dicit̄: q̄ ideo i medio circo ponit̄. q̄ ꝑ mediū mundū sol curr̄ ꝯ medio aūt spacio ab vtraq; meta Nhitu[illegible] obeliscus fast. qui sūmitatē q̄ celi signat. cum sol ab vtroq; spacio medio hocantū [illegible] transcendat. Sūme obolisco superpositū est quoddā auratū in modū flāme formatū q̄ sol plurimū in se caloris atq; ignis habet. In carceribus emittunt̄ eq̄ carceres dicti ab illa re q̄ ꝯ ille carcer q̄ est in ciuitate: q̄ vt ibi hoīes dampnati atq; inclusi. ita hic equi coercent̄ ne exeant antequā signū emittant.

¶ De Arte circa. C XCIIII

Rs circi auriga ꝯ currus equites vel pedites. Auriga ꝓprie dicit̄ eo q̄ currū agat ꝯ regat. siue q̄ feriat iūctos equos. nā haurit ferit dicim⁹. vt ꝯ lat⁹ hauriat apertū. Currus aūt a cursu dictus est. vel q̄ rotas habere videtur. Quadrige ꝯ bige ꝯ trige ꝯ seiuge a numero equoꝝ ꝯ iugo sūt dicte. Quadrigā ideo soli iugāt q̄ ꝑ q̄tuor tpa ann⁹ vertit̄. vere. estate. autumno ꝯ hieme. Bigas lune qm̄ gemino cursu cū sole ꝯtēdit. siue q̄ ꝯ nocte ꝯ die videt̄. Iūgūt enī vnū nigrū. alterū cādidū. Trigas diis infernis q̄ hi ꝑ tres etates hoīes ad se rapiūt. i. ꝑ infantiā. iuuētutē atq; senectā. Seiuga maxim⁹ curr⁹ currit ioui ꝑpter qđ maximū eū deoꝝ siue oē credūt. Ideo aūt rome q̄drigas currere dicūt siue q̄ mūdus iste circuli sui celeritate transcurrit. siue ꝑpter iouē. q̄ volubili ambitu rotat̄. Septē spaciis q̄drige currūt referētes h̄ ad cursum septē stellarū quib⁹ mūdū regi dicūt. siue ad cursum. vij. dierū pritui quib⁹ ꝑactus vite terminat⁹ ꝯsūmat̄. Porro equites singulares ideo currere dicūt q̄ singulariter vnus quisq; cursum vite huius ꝑagit atq; trāsit. Desultores noiant q̄ olim pū quisq; ad finē cursus venerat. desiliebat ꝯ currebat. siue q̄ de equo in equū trāsiliebat. Pedites āt currūt ꝓpterea pede currere q̄ pedib⁹ currūt mortalitatū. Ob h̄ a sinistri parte currūt ad inferiores. ab oriēte ad occidētē. q̄ mortales moriunt̄ ꝯ occidūt. Hudi currunt q̄ ꝯ hoīs in seculo mille reliquie sunt. sꝫ hec propterea fingūt vt vanitates ꝯ sacrilegia sua excusare conent̄.

¶ De Ludis scenicis siue theatricis. C. XCV.

Theatri actores existimant̄ atheniē ses. ꝑmū enī ipsi theatrū ꝯstruxerūt sedibus ligneis postea lapideū. Theatrū aūt est quo scena includit̄ semicirculi figurā habens: in quo stātes oēs inspiciunt. Cuius forma primū rotūda erat sicut ꝯ amphiteatri. postea ex medio āphitheatro theatꝝ factū ē. Theatrū āt a spectādo noiatū a po tes theoreas: q̄ in eo pp̄ls stans desup̄ atq; spectās ludos ꝯtēplaret̄. Idem vo theatrū idem ꝯ ꝓstibulū: eo q̄ post ludos exactos meretrices ibi ꝓsternerent̄. Idē ꝯ lupanar vocatū ab eisdē meretricib⁹. q̄ ꝓpter vulgati corporis leuitatē lupe nuncupabant̄. Nā lupe meretrices sunt vocate a rapacitate. q̄ ad se rapiūt miseros ꝯ apprehēdūt. Lupanaria enī a paganis constituta sunt: vt pudor miseꝝ ꝯ infeliciū ibi publicaret̄ ꝯ ludibrio haberent̄ tā hi q̄ facerent q̄s q̄ paterent̄. Scena autē erat locus infra theatrū in modū dom⁹ instructa cū pulpito q̄ pulpit⁹ orchistra vocabat̄ vbi cantabāt comici. tragedi. atq; saltabāt histriones ꝯ mimi. Dicta aūt scena greca appellatiōe eo q̄ in speciē dom⁹ erat instructa. vnde ꝯ apud hebreos tabernaculoꝝ dedicatio a similitudine domiciliorū scenopheiga appellabatur. Orchistra āt pulpitū erat scene: vbi saltator agere posset. aut duo inter se disputare. Ibi enī poete comedi ꝯ tragedi ad certamē conscēdebāt. hisq; canētib⁹ alii gestus edebāt. Officia scenica tragedi comedi themelici histriones mimi ꝯ saltatores. Tragedi sunt q̄ antiq gesta atq; facinora sceleratoꝝ regū luctuoso carmine spectāte ppl̄o ꝯcinebāt. Comedi sunt q̄ priuatoꝝ hominū acta dict̄ aut gestu canebāt ꝯ stupra virginū ꝯ amores meretricū in suis fabul exprimebāt. Themelici aūt erāt musici scenici q̄ in organis ꝯ liris ꝯ cytharis preconnebāt. Et dicti themelici q̄ olim in orchistra stātes cantabāt sup̄ pulpitū qđ themele vocabat̄. Histriones sunt q̄ in muliebri indumēto gestus impudicarū feminarū exprimebāt hi aūt saltādo etiā historias ꝯ res gestas demōstrabāt. Dicti aūt histriones siue q̄ ab histria id genus sit adductū. siue q̄ perplexas historias fabulas exprimeret q̄si historiones. Mimi sunt dicti greca appellatiōe q̄ rerū humanarū sint imitatores. nā habebant suū actorē q̄ antequā mimū agerent fabulā pronūciaret. Nā fabule ita cōponebant̄ a poet vt aptissime essēt motui corporis. Saltatores āt noiatos varro dicit ab archade salio quē eneas i italiā secū adduxit quiq; primo docuit romanos adolescētes saltare. Est plane i artib⁹ scenicis liberi ꝯ veneri ꝓcinanti ꝓuata ꝯ ꝓpria sūt scene de gestu ꝯ corpis fluxu. Nā molliciē libero ꝯ veneri imolabāt illi ꝑ sexū illi ꝑ fluxū dissoluti. q̄ vo ibi vocib⁹ ꝯ modis ꝯ organis ꝯ lyris trāsigunt apollines ꝯ musas ꝯ mineruas ꝯ mercurios ꝓtectores hūt. Ob spectacula spurne odire debes quoq; odisti auctores.

¶ De Ludis gladiatorijs. C. XCVI.

Amphiteatrum locus est spectaculi ubi pugnant gladiatores. quod ideo ludus dictus est quia in eo iuvenes usum armorum diverso motu condiscunt. et non inter se tantum gladiis aut pugnis certantes modo contra bestias incedentes ubi non odio sed premio illecti subeunt ferale certamen. Amphiteatrum autem dictum est eo quod ex duobus theatris sit factum. amphiteatrum rotundum est theatrum vero ex medio amphiteatro est sen circuli figuram habens. Genera gladiatorum plura sunt: quorum primus ludus equestrium. Duo enim equites precedentibus signis militaribus. unus a porta orientis. alter a porta occidentis procedebant in albis equis cum aureis galeis minoribus et habilioribus armis. sicque atroci pertinacia pro virtute sua inibant pugnam: dimicantes quousque alter in alterius morte prosiliret. et haberet quod caderet casum gloria, quod periret. Quod armatura pugnabant marti duelli eius. Retiarius ab armature genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem ferebat occulte rete. (quod iaculum appellatur) ut adversarium cuspidi insistentem operiret. impeditumque viribus superaret. Secutor ab insequendo retiarium dictus est. Gestabat enim cuspidem et massam plumbeam quod adversarij iaculum impediret. ut antequam ille feriret retetiste exuperaret. hec armatura sacrata erat vulcano. ignis enim semper insequitur. Ideoque cum retiario conexus, quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt. Laqueator pugna erat. fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosque prostrarent amictos umbone pellicio. Velitum pugna erat. et ultro citroque tela obiectarent. erat autem corporum varia pugna et spectantibus gratior quam reliqua. Velites autem vocati sunt: sive a volitatione: sive a civitate ethruscorum que veltes vocabatur. Ferarum pugna erat: emissas bestias iuvenes excipere. et pugnare contra eas vitroneo funere. certare non crimine: sed furore. Hec spectacula crudelitatis et inspectio vanitatum non solum hominum vitiis. sed et demonum iussu instituta sunt. proinde nihil esse debet christiano cum circensi insania. cum impudicitia theatri. cum amphiteatri crudelitate. cum atrocitate arene. cum luxuria ludi. deum enim negat qui talia presumit. fidei christiane prevaricator effectus: qui denuo appetit quod in lavacro iampridem renunciavit. id est diabolo pompis et operibus eius.

¶ De Ludis alee et pile. C. XCVII.

Alea id est ludus tabule, inventa a grecis in ocio troiani belli a quodam milite alea nomine. a quo et ars nomen accepit. Tabula luditur pirgo calculis tesserisque. Pirgus dictus quod per eum tessere pergant: sive quod turris speciem habeat. nam greci turrim pirgon vocant. Calculi vocati quod lenes sint et rotundi. Unde et calculus lapis brevis dicitur: quia sine molestia sui brevitate calcatur. Item calculi quod per vias ordinales eantque per calles. Tessere vocate. quia quadre sunt ex omnibus partibus olim autem tessere iacula appellabantur a iaciendo. Iactus autem a numero vocabatur ut unio: binio: trio: quatrio: quinio: senio. Quidam autem aleatores sibi videntur phisiologice per allegoriam hanc artem exercere. et sub quadam rerum similitudine fingere. Nam a tribus tesseris ludere se perhibent propter tria seculi tempora presentia. preterita et futura. quia non stant sed decurrunt. sed et ipsas vias senariis locis distinctas propter etates hominum ternarias lineas propter tempora argumentantur. inde et tabulam ternis lineis dici lineis. Calculi partim ordine moventur partim vage. Id est alios ordinarios. alios vagos appellant. at vero qui moveri omnino non possunt incitos dicunt. Ab hac arte fraus et mendacium atque periurium nunquam abest. postremo et odia et damna rerum. unde et aliquando propter hec scelera interdicta legibus fuit. Pila proprie dicitur quod sit pilis plena. hec et sfera alias sfera a ferendo vel feriendo dicta. Inter species pilarum sunt trigonaria et arenaria. Trigonaria: quia inter tres luditur. Arenaria: que in grege dum in circulo astantium expectatumque emissa extra iustum spacium procul cum stringe ludentes more consueverunt. Cubitalem lusum appellant cum duo cominus et e proximo ac pene coniunctis cubitis pilam feriunt. Sura dicitur dare qui pilam crure plato feriendam condiscentibus prebet.

¶ De Navigatione et navium varietate. C. XCVIII.

Navigatio est una species mechanice ad hanc enim pertinet omis industria vendendi et emendi. hec innisa litora adit pacem et familiaritatem cum exteris nationibus copulat et privata bona cetera facit. Unde litteris Naucierus dominus navis est appellatus quia quinamis in loco eius sit. Lierosque enim greci locos dicunt. Remex vocatur qui remum gerat. Nauem quidam perhibent dicta eo quod gnarum rectorem querat id est peritum sapientem et strenuum. Rates primum et antiquissimum navigij genus e rudibus lignis asseribusque consertum ad cuius similitudinem fabricate naves ratarie dicte. nunc iam rates abusive naves. Liner navis magna quam greci ulconem vocant. Carpasia navis a carpatos insula nominata. sicut a rodo rhodiaria sicut ab alexandria alexandrina. Liburne dicte a libijs. rostrate naues vocantur eo quod in fronte rostra erea habeant propter scopulos: ne feriantur et collidantur. Dromonem ab excurrendo dicunt. Cursum enim greci dromon vocant. sunt a... medus. Classis dicta est a greco vocabulo a po... calones navicule que ligna militibus portant. Faselus e... navigium quod nos corrupte baselum dicimus. Ancheromatus dicitur pro eo quod ... ntare sui anchoras et instrumentis vel que nautis vehenda ... Scapha que et catascopus navigium a scopos quod latine dicitur... Barca est que cuncta navis commercia ad littus portat. Paro navigium pyrrhaticum. et ex his mixocatum. Mioparo quasi minor paro. est enim scapha ex vimine facta que tecta crudo corio genus navigij prebet. Germani... utuntur germanos prerbant in oceanus litoribus vel paludibus ob agilitatem. Celoces quos greci celetras vocant id est veloces biremes vel triremes: et ad ministerium classis apte. Biremes autem naues sunt binos remos ordine gerentes. sic et triremes et quinqueremes. Actuarie naues sunt que velis simul et remis aguntur. Hippagines in quo equos traiicere solitum est. Pontonium navigium fluminale tardum et grave: quod non nisi remo geri potest. Lembus navicula brevis: que alia appellatione et cimba et cauponis. sicut et linter et carabus quo in pado palude... utuntur. Carabus parva scapha ex vimine facta. que contecta crudo corio genus navigij prebet. Pestbenia navicula simana ... tenia lata et sine carina vocata a portando utuntur his in pannonia. Trabarie amnice naves que ex singulis trabibus cavantur. que alio nomine littorarie dicuntur. Hec et caudice que ex uno ligno cavato facte. sic ut caudices que a una usque ad x homines capiunt.

¶ De Partibus navium et utensilibus earum. C. XCIX.

Puppis posterior pars navis est quasi post. Prora anterior: quasi priora. Carina a currendo ... inter navis quia aquas incidit. Carina a currendo dicta quasi currina. Fori navium latera concava a ferendo onera dicta: sive tabulata navium que sternuntur dicta ab eo quod incessus ... vel fores emineant. De quibus Virg. Lateque foros. Columbaria ... summis lateribus navium loca concava: per que eminent remi: dicta credo ... sint sicut latibula columbarum in quibus nidificant. Transtra sunt tabule ubi sedent remiges que in transversum sint dicta que Virgil. iuga appellat. Remi a removendis et detruendis fluctibus dicti sicut tonsores a tondendis et detruendis capillis. Palmula est extrema latitudo remi quia palma dicta qua mare impellit. Antemne dicte quia ante amnem sint posite. Pater sunt enim eas amnis. Cornua extreme partes antemnarum sunt dicte per tropum ab animali ad inanimale. Malus arbor navis que vela sustinentur: dictus quia hic instar mali in summitate: vel quia quasi quibusdam malleolis ligneis cingitur quorum volubilitate vela faciliter... tur. Modius est cui arbor infixitur ob similitudinem mensurarum vasis dicuntur. Carchesia sunt in cacumine arboris trochee quasi f... ira per quas funes trahuntur. Trochee autem vocate quia rotulas habeant. Trocos enim greci rotas dicunt. Parastate stipites sunt pares stantes quibus arbor sustinetur. Clavus est quo regitur gubernaculum. Porticulus malleus in manu portatur: quo modus signumque datur remigantibus. Tonsilla uncinus ferreus vel ligneus: ad quem in littore defixum funes navium illigantur. Anchora dens ferreus ex greca ethimologia nomen ducit quia quasi hominis manus comprehendat vel scopulos vel arenas. Nam manus grece cera dicitur. Phalangi sunt machine quibus naves deducuntur et subducuntur in portum. Pons scala navis. Vela greci menia dicunt proinde quia aere moventur. Apud antiquos autem vela sunt late dicta genera velorum acbateon epidromos dolum artemon siphurum mendicum. Ex quibus acbateon velum maximum: et in media nave constitutum. Epidromos secunde amplitudinis sed ad puppim. Dolum minimum velum et ad proram defixum. Artemon dirigende potius navis causa commendatum est quam celeritatis. Siphurum genus veli unum pedem habens quo utuntur naufragia sentiunt in navigatione quo... tutus me... languerint quod ex separatione existimant nominatum. Funes dicti sunt eo quod antea in usum unctus fuerint circumdati cera. Unde et funalia. Restes sive quod rates contineant: sive quod ... ba tedant. Rudentes ... funes nautarum nomine stridore ... Spire funes nautarum quibus in tempestatibus utuntur quos nautarum ... re consuetus vocant. Spire aut a sparto vocate. Pedes funes quos per ... quasi propter pedes. Tormentum funis in navibus longus quo prora ad puppim extenditur: quo magis constringantur. Tormenta a tortura dicta: restesque funesque. Saphon funis in prora positus. Opifera funes duo ... antemne dextra sinistraque tenduntur ... trocuo. Prosnesia funis quo naves in littore religatur ad palum. Mitra funis que navis media vincitur. Anquina que ad malum antemne constringitur. Remulci funis quo deligata navis trahitur vice...

... vicula loco et lino facta quo remi ad scalmos alligant. Catapirates linea cum massa plumbea qua maris altitudo tentatur.

De Mercatura. C. C

Ecto. Ad navigationem et dictum est, pertinet negociatio sive mercatura, id est vendendi et emendi commercium. Tullius in i. de offi. Illiberales et sordidi sunt questus mercenariorum omnium quorum opera non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum servitutis. Sordidi etiam sunt qui mercantur a mercatoribus quod statim vendant. nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur. minime quoque artes he probande sunt que ministre sunt voluptatum. ut que extruxit lanistae piscatores coqui fartores: et etiam unguentarii saltatores. ludusque talarius. Quibus autem artibus aut prudentia maior inest. aut non mediocris utilitas queritur. ut medicina architectura et doctrina rerum honestarum. he quidem honeste sunt his quorum ordini conveniunt. Mercatura vero si tenuis est sordida putanda est. Idem in iii li. Queritur de deliberatione et consultatione que fit circa emptorem. Utrum omnia vitia rei exposite dicere an quedam tacere liceat. hominum acutissimo antipatro visum est omnia patefacienda. Diogeni babilonio venditorem quantum iure civili constitutum sit agere vitia oportere. cetera sine insidiis agere. Neque enim id est celare quicquid reticeas. Sed cum quod tu scias id ignorare emolumenti tui causa velis eos quorum interfit id scire. Hoc autem celandi genus non apertum non simplex non ingenuum non viri boni: versuti potius. obscuri. astuti: fallacis. Nonne igitur est vituperandi qui reticet. quid de his confirmandum est qui occasionis vanitatem adhibent.

De Venatione. C. CI.

Ichardus. Venatio tres habet species. ferinam. aucupium. piscaturam. Ferina fit multis modis. retibus pedicis. laqueis decipulis. arcu. iaculis. cuspide. indagine pennis et odore canibus: accipitribus. Aucupium fit laqueis. pedicis. retibus arcu visco hamo. Piscatura fit sagena. retibus. gurgustiis hamis iaculis. Ad venationem pertinet etiam industria coquorum pistorum carnificum et cauponum. Isidorus. xix. li. Rete vocatum sive a retinendis piscibus sive a restibus quibus tenditur. Minus autem rete simplagium dicitur a plagis. nam proprie dicuntur plagas funes illos quibus retia tenduntur circa imam et summam partem. Funda genus est piscatorii retis. dicta ab eo quod in fundum mittatur. Idem etiam iactaculo dicitur iaculum. Tragum genus retis ab eo quod trahatur nuncupatum. ipsum est et verriculum. verrere enim trahere est. idem et sagena. Nassa genus est... Cassis genus venatorii retis quod capiat. Hinc etiam et quod incassum dicimus i. sine causa. quasi sine cassibus: sine quibus venatio inanis est. Canopum rete quo culices excluduntur in modum tentorii quo magis Alexandrini utuntur quia ibi ex nilo culices copiosi nascuntur. unde et canopum dicitur. nam canopus egiptius est. Idem in li. eodem. Venabula dicta sunt quasi venantium abula vel quia venientem excipiunt quasi excipibilia. Excipiunt enim apros expectantque leones: sternunt visos: sit tamen firma manus.

De Agricultura. C. CII.

Ichardus. Agricultura quatuor habet species. Arvum i. agrum quem undique colimus. Consitum quod nemoribus et pomeriis consita dicuntur. Pascua quidem pascuis et prata tempestiva quem ... bestiaria. Tullius in li. de senectute. Venio ad voluptates agricolarum quibus ego incredibiliter delector. que nec ulla impediuntur senectute et mihi ad sapientis vitam proxime videntur accedere. habent enim rationem cum terra que nunquam recusat imperium. nec unquam sine usura reddit quod accepit. agro quem ... Idem in li. de offi. Omnium autem rerum quibus aliquid acquiritur nihil est agricultura melius nihil uberius nihil dulcius nihil homine libero dignius. ... Quid enim magis mirandum ... Isidorus. Cultura est qua frumenta ... ab incolendo vocata ... Cultura agri ... arare ...

... eo quod suo nutrimento leta faciat germina. reddatque arva pinguia et fecunda. Occatio est cum rustici (?) ... bobus ... grandes glebas ... Occatio ... occare quasi ... cedere ... Occare ... est operire terra semina vel arbores. Runcatio est a terra herbas vellere. ... Sulcus a sole vocatur ... Proscissio est aratio prima cum adhuc rudis ager est. Satio dicta est quasi seminis actio. Serere autem vocatur quia hoc semine ... faciendum est non per ...

De Ratione agriculture. C. CIII.

Alladius li. i. de agricultura. Eligendi et bene colendi agri ratio quatuor rebus constat. Aere. aqua. terra. industria. Ex his tria nature. unum facultatis et voluntatis est. Nature est quod in primis expectare oportet. ut eis locis quos colere destinabis aer sit salutaris et clemens. Aqua salubris et facilis vel ibi nascens vel adducta vel imbribus collecta. Terra vero fecunda et situ commoda. Diversa surculorum vel frugum genera ... si terris suis experte committe. In novo enim genere seminum ante experimentum non est tota spes ponenda. Locis humidis semina citius quam siccis degenerant. Queritur subinde si succurrat electio agri pinguis ac resolutus qui minimum laborem petit et qui fructum maximum reddit. Secundus mons est ipsissimus qui laborem quidem maximum ad vota reddit. Illud vero deterrimum genus est quod enim siccum sit et ipsissimum et macrum vel frigidum. quod ager pestifer more fugiendus est: sive in fructibus sive in omni genere satorum ... In rebus agrestibus maxime officia minorum cognoscit imperia seniorum. ... si maturius putetur: plura sarmenta: si serius plurimos fructus ... In vitibus putandis tria consideranda sunt. fructum spes. successura materies. locus qui servet ac revocet. In ...

... In vite vel arbore que facienda sunt peragere ante aperitionem florum et gemme. De locis deterrimis fient arbores ... Bacci ... In sicca terra. Faba tamen in humida debet aspergi. In agro ... Omne triticum solo aquoso post tertiam sationem in genus siliginis commutatur. ... Aquilo vites sibi obiectas fecundat. Auster nobilitat. ... Omnia insitiura ... Terra profunda quod grecia asserit olec grandes arbores efficit fructus minores et acres ... Aer olivas ... Frumentum ... Omnia que seruntur crescente luna ...

De Instrumentis rusticis. C. CIIII.

Isido. libro. xx. Vomer dictus est eo quod vi humum eruat. sive ab evomendo terram. Buris est curvamentum aratri dictum quasi bosorum ... quod sit in similitudinem caude bovis. Dentale est aratri pars prima in qua vomer inducitur quasi dens. Culter a cultura dictus eo quod et ipsis putatione veteres in arbore utebantur ... Falx est qua arbores putantur et vites. Dicta autem falx quod hac primum milites herbam ... Falcastrum a similitudine falcis vocatum est. autem ferramentum curvum cum manubrio longo ad densitatem veprium succidendam ... Serrula est ... ramos. Rastra quoque aut a radendo terram aut a raritate dentium dicta. Ligones quod terram levent quasi levones. Secudicia dicta eo quod circa codicem terram aperiunt ... Sarculus ferramentum cum manubrio cultui hortorum necessarium est ... Pastinatum vocant agricole ferramentum bifurcum quo semina panguntur. ... Cilindrus lapis est teres in modum columne qui a rotunditate nomen accepit. Tribula genus vehiculi unde teruntur frumenta ... Pala que ventilabrum vulgo dicitur a ventilandis paleis nomen ... Furcille dicte eo quod his frumenta ... Trapetum est mola olearia. ... trabes quo uva calcata premitur a premendo vocatum quasi pressorium ...

oliuis torquédo vinū oleūq; erigit. Fiscū quasi fiscolū a colādo dic[illegible] [illegible] fec[illegible] [illegible] q; qd nūc est cui machina de q̄ e flumine aq̄ extrahit. Syrgillus dicit q̄ i gyro vertat. Est enim lignū [illegible] pticā mobilē et quo funis cū situla vel vite i puteū dimittit hauriēde aque cā. Telonē hortolani vocāt lignū longū [illegible] hauriūt aq̄ [illegible] telonē a [illegible] [illegible] dicit̄ iuxta grecos q̄cq̄d longū est. vñ z mustela vocata. q̄si lōgus mus. Harp[illegible] q; [illegible] ferreus [illegible] q; si q̄d i puteū [illegible] capit z extrahit. vñ z nomē accepit. Harpax autē dicit̄. q; arripit. Harpe enim grece [illegible] [illegible] Pretereā de agricultura per [illegible] [illegible] habitū est sup̄ [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] de rerū dome[illegible] [illegible] administratiōe dictū est satis cui materia versat̄ in morbis z vulneribus. Ad hāc itaq; ptinēt nō ea tm̄ q̄ ars cop̄ exhibet q̄ ,ppe medici nolant: sed etiā cib⁹ z potus regimē. defensio deniq; oīs atq; munitio q̄ nostrū corp⁹ aduersus externos ictus casusq; seruat. Queri⁹ autē a quibusdā q̄re inter ceteras liberales disciplinas medicine ars nō cōtineat̄ [illegible] q; [illegible] singulares [illegible] causas istas docuit. nā z grāmaticā medicus scire debet. vt intelligere vel exponere possit q̄ legit. Silr̄ z rhetoricam. vt veracibus argumētis valeat diffinire que tractat. necnō z dialecticam ,ppter infirmitatū causas ratione adhibita perscrutandas atq; curandas. sic z arithmeticam propter numerum horarum [illegible] [illegible].

De Alchimia. [illegible] C. CV.

Ector. Medicinā quoq; magister Richardus inter septē mechanicas artes cōputat. q̄ q̄si hec ipsa nō tm̄ in opatiōe manuū sicut cetere sed etiam in mētis speculatiōe cōsist̄ [illegible] [illegible] q̄ntū ad causarum cōsideratiōes. vñ q̄si media est inter practicā z rhetoricā. huius tractatū sequēti libro [illegible] cib⁹ aliquātulū ploquendū reseruamus. z huius loco quoddā alchimie cōpendiū [illegible] [illegible] [illegible] ipso cōpetēter iter mechanicas numerari pōt. z ad q̄sdā alias nō parū vtilis est vt ad fabrilē z ad medicinā. Ad fabrilē quidē ,ppe metallorum examinatiōē cōmixtiōē disgregatiōē trāsmutatiōē. Ad medicinā itidē ,ppe substantiarū vel q̄litatū salubriū a noxijs q̄ frequēter [illegible] in medicinis simplicib⁹ [illegible] sunt separatiōē. Ex doctrina alchimie. Alchimia ,ppe est ars trāsmutandi corpora mineralia a ,ppriis specieb⁹ ad alias. vt sunt metalla z hmōi. hec descēdit ab illa pte naturalis [illegible] q̄ est de mineris sicut agricultura ab illa parte q̄ est de vegetabilib⁹. hanc etenī acceperunt artifices a naturalib⁹ q̄uis ea q̄ fiunt nō sint tam certa aut ,ppa sicut naturalia. Ex li. Razis de aluminib⁹ z salib⁹. Corpora mineralia sunt vapores q̄ inspissant̄ z coagulant̄ s̄m mensurā seruitutis nature in spacio lōgo. Et primū q̄d q̄d coagulat̄ est argentū viuū z sulphur. hec enim sunt elemēta minere z nō sunt aq̄ z oleū. sed vnū generat̄ ex aqua aliud ex [illegible] [illegible] q̄b⁹ [illegible] [illegible] decoctio eq̄lis cū caliditate z humiditate donec coagulata sūt z ex eis corpora generant̄ p gradaciōē mutatiōē in milibus annoꝝ. Nā si remanerēt in mineris suis ppararet ea natura donec puenirēt ad spēz auri z argēti. sed p artificis subtilitatē fieri pōt hmōi trāsmutatio i vno die. i. breui spacio.

Ex verbis alchimiste. Ergo vide q̄ z in viscerib⁹ terre habentis virtutē mineralē fit generatio spirituū z corpoꝝ. Spūs q̄dē sunt q̄tuor. s. sal hāmoniacū z sulphur. argētū viuū z arsenicū. Corpora vo sex [illegible] auꝝ argētū [illegible] [illegible]. Ex pdictis enī elemētis minere generāt̄ aliqñ corpa munda vt aurū argētū aliqñ imunda vt es ferrū [illegible]. Nā ex argento viuo puro albo coagulato a virtute sulphuris albi non vrētis generat̄ ,mā in minera. q̄ p fusionē cuertit̄ in argētū. Ex sulphure autē mūdo claro rubeo nō habēte in se vtutē adurētē. z ex argēto viuo bono claro a sulphure cōgelato. cōgelat̄ aurū puro et bono argēto viuo z sulphure [illegible] [illegible] adurente generat̄ es. Ex prauo aūt sulphure z prauo argēto viuo ferrū. Ex bono aūt ar. vi. z prauo [illegible] [illegible] [illegible] stagnū. Ex et prauo ar. vi. [illegible] pōderoso z luteo. z prauo sulphure fetido ac debili plūbū. He sūt opationes q̄s natura facit i mineralib⁹ z has alchimiste conant̄ imitari. Que [illegible] [illegible] [illegible] generat̄ i visceribus terre quoꝝ [illegible] obtinet vice spūm z q̄dā vicē corpoꝝ sicut alumē z atramētū. Circa hec igit̄ z filia [illegible] [illegible] modū negociat̄ alchimia. z hec est eius materia.

Utrum [illegible] artis scientia vel operatio vera sit an falsa. C. CVI.

Ector. Ex verbis supradictis videt̄ innui q̄ alchimia quodāmō falsa sit. q̄ tñ ab āntiq̄s phis q̄ ab artificib⁹ nr̄i tpis ,pbat̄ eē vera. vtrūq; aūt z argēti [illegible] nō q̄dē [illegible] [illegible] naturalib⁹ [illegible] [illegible] sūt vel [illegible] quodāmō p ignē segregari vl' excludi. nā q̄d exteri⁹ est corporum [illegible] est aurum tanq; [illegible] [illegible]. Auicenna in lib. de ala. Quidā et naturalib⁹ dicit q̄ nō est alchimia. Sed Aristo. z Plato magnusq; phs dicit q̄ est [illegible] [illegible] suis effectis. Nā vnū quodq; [illegible] [illegible] q̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sicut auri [illegible]. Et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] de ferro rubeū est de [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] q̄ [illegible] corp⁹ q̄d [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] factū ē de auro [illegible] [illegible] sulphure. Deniq; vitrū efficit̄ fluens. est enī de terra de q̄ posset fieri aurū [illegible] [illegible] quidē q̄ [illegible] [illegible] facit q̄d [illegible] [illegible] igne dum efficiuntur vitrea. Dicit aūt iste phs q̄ q̄d calor solis coquit in [illegible] terre per centena annoꝝ facit ignis in breui hora. Sic igit̄ z nos sulphur z aurū viuū q̄d calor solis coquit p centena annoꝝ quam⁹ ad ignē in paruo tpe z inde facim⁹ aurū. Cōtra [illegible] aūt q̄ dicit q̄ nō pōt hō trahē gen⁹ de alio genē [illegible] q̄ si q̄s [illegible] emittat in loco vbi calor [illegible] [illegible] inde [illegible] bestie q̄ [illegible] [illegible]. Propterea si q̄s [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] p mensem remaneat inuenitur cū [illegible] [illegible] [illegible] dicit̄: sicq; de nō viuēte retrahit rem viuentē. Sūt z alij q̄ nō cōcedunt alchimie magisteriū dicentes q̄ de re [illegible] natura nō est vt ignē sustineat natura trahi nō pōt q̄ sustineat ignē. nec fieri pōt in re naturali: vt rem coloratā discolores: z in alium colorē mutes in quo pmaneat nec ad primū redire possit q; prim⁹ color semp [illegible] [illegible] debet z scd̄us delen z ad primā naturā suā redire sic z de sapore z pondere. Quib⁹ ad primū respōdem⁹ ratiōē de vitro q̄ terra quidē cito delet̄ ad ignē si q̄d [illegible] [illegible] [illegible] ignis efficit̄ [illegible]. Nō enī habet [illegible] sup vitrū. De tinctura vo dicim⁹ q̄ [illegible] q̄d cū tinctura miscet̄ [illegible] [illegible] [illegible] cū capillis aūt [illegible] efficit̄ aurū z nunq; colorē illū amittit quē recepit q̄d cū tinctura [illegible] est. Cetera vo oīa supradicta mutantur in vitro q; vitrū nō est de colore terre neq; de sapore neq; de pōdere. Sic z de [illegible] [illegible] [illegible] amara de alba nigra. z sic de ceter⁹ [illegible] [illegible] corpor. Deniq; nō putes q̄ ego trahā metalla de suo genē ad aliud gen⁹ q̄d [illegible] nō sit. Ibi enī est p [illegible] q̄ [illegible] si ibi nō eēt in natura [illegible] mutari nō posset. Adhuc aūt est vna [illegible] [illegible] rationū fortitudo. Et [illegible] plus valent saphiri [illegible] z alij lapides q̄ alij z vitrū firmiter q; [illegible] [illegible] in loco valde calido. Locus enī de q̄ vbi [illegible] [illegible] lapides inueniunt̄: est prim⁹ soli. Sic z vitrū q̄nto plus tāgit̄ a calore solis tāto mag valet. Itaq; z lapis mineral q̄ mag sustinet ignes [illegible] q̄ laborat z tarde frāgit̄ [illegible] plus valet sicut aurū plusq; argentū z argē. q̄ cuprū: z cuprū q̄ stagnū: z stagnū q̄ ferrū: z ferr. q̄ plūbū.

De Artificib⁹ eius z materia z instrumētis. C. CVII.

Uicenna in li. alchimie q̄ dicit̄ de aia. [illegible] magistri fuerūt Adā Noe [illegible] Sepulis: Coca Moyses Cato Uirgili⁹ Aristoteles Alexander Heber Iabe Raz. Maurici⁹ Abemor. Iohānes euāgelista Barsias z Hilbert⁹ cardinales [illegible] archiepe. [illegible] apl'icus. Egidi⁹ magister hospitalis q̄ extraxit libri de [illegible] [illegible] Andreas [illegible] [illegible] z apl'icus. [illegible] z Iacob Araniens iudeus qui me in arte ista nō pauca docuerūt. Petrus quoq; z [illegible] monachi. Dicit aūt Iabe hec esse necessaria in magisterio alchimie Sulphur [illegible] [illegible] argentū viuū sal armoniacū sal gēme sal cōem sal alcali vitrū [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] capillos oua [illegible] [illegible] stercus [illegible] [illegible] [illegible] malico eloq̄nt̄. Ex doctrina alchimie. Ad cui⁹ āt artis opa oportet q̄da scire [illegible] facē [illegible] [illegible] genera vasoꝝ fornelloꝝ ignis [illegible] [illegible] z hmōi. Nā vbi grā solutiōis corpoꝝ vel spirituū. Solutionis instrumēta multa sunt quoꝝ vnū dicit̄ venter equi de quo supradictū est z fit in duob⁹ vasis in quoꝝ vno est aq̄ in alio [illegible] vbi est fiala cū medicina. statq; in fornello z desup cohoret [illegible] ignis vt aq̄ tm̄ euaporet z nō bulliat vbiq; est canal p quē addit aq̄ q̄ minuitur. Solutiua quoq; corpoꝝ multa sunt vt aq̄ limonū vel pomoꝝ citroꝝ distillata per alembicū similiter aq̄ quoq; [illegible] [illegible]. Sed z alumen [illegible] in aqua p bulit [illegible] [illegible] [illegible] p alembicū distillatum̄ [illegible]. Et dicit̄ q̄ ei⁹ virtus superius [illegible].

De Igne multiplici. C. CVIII.

Est aūt ignis multiplex: z ei⁹ q̄litas diuersa p quosdam gradus distincta. Quidā enī est ignis calidus in primo gradu z humidus in secūdo [illegible] ignis [illegible] [illegible] de quo in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] q̄ non destruit oleū sed augmētat ,ppter sua humiditate. Nā [illegible] destruit ,ppter siccitatē. [illegible] ergo [illegible] [illegible] [illegible] in modo [illegible] [illegible] ignis [illegible] [illegible]. Ignis quidē [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est. [illegible] est q̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sicut puer [illegible] [illegible] in principio lac. Nā puer ex calido et humido augmētat̄. sic z equa ignis augmētat oleū sua humidi-

cus. figit autē lapidē nō lapidē nō suo calore. Est hic hoc duos ⁊ al⁹ q̄ est calidus ⁊ siccus in scḋo gradu et ignis furni post panis extractionē hic fundit leviter ⁊ nō cōburit qz nō est in eo flamma nec fervido calore. calor eni pou arum ocdi nādo recedit sz si sta ns spēni sgerit in corpe vel extra corpus. Ignis autē eq̄ nec fun dit nec cōburit sed domat ⁊ humidū augmētat. Est eciā qrt⁹ furni fusiōis hic fundit ⁊ figit nō aūt cōburit qz flāmalis est nec differt a pcedētmisi qz in hoc est calor cōtinu⁹ in lignō. Quintus dicit flā malis ⁊ est calidus ⁊ siccus in iiii gradu hic calcinat tñ ⁊ nō fun dit. sz ad cōparatiōnē auri ⁊ argenti ⁊ aliorū corpoꝝ in eodē gradu vel vitra. Est ⁊ hic ignis in furno calcinatiōis. Sext⁹ est calidus ⁊ siccus in qrto gradu ⁊ hic fundit ⁊ figit fortē mollificando corpa fusione nec dissipat ea vel dispgit hic est ignis furni fusionis. In eodē gradu est ignis solutiū q̄ corpa dissipat ⁊ dispergit ac fundit ⁊ hic est septim⁹. Octau⁹ est q̄ fundit ⁊ calcinat. ⁊ est ignis flāmalis. qz in eo sola flāma opat ⁊ nō dissipat sicut est ignis vitreariorū. Et h differt ab igne furni fusiōis: qz in illo opat substātia ignis. s. carbo nes ⁊ flāma. sz in isto solo flāma lignorū h' e etiā est in eodē gradu cū pcedētib⁹. In eodē quoqz gradu est ix. s. q̄ est oīb⁹ magister. et ignis officatiōis i. examinatiōis h' fūdit ⁊ oburit. dissipat ⁊ dispgit malū. soluit ⁊ rectificat bonū. ⁊ ē q̄si iudex discernēs iustū ab iniusto

De Corporibus mineralibus. C. CIX.

Corpora mineralia in q̄tuor spēs dividūtur s. i lapides. liq̄factiva. sulphurea. ⁊ sales. Hoꝝ q̄dā sūt rare substātie ⁊ debilis cōpositiōis. q̄dā vō substātie forcis. ⁊ q̄dā ductilia. q̄dā nō. Eoꝝ q̄ sunt debilis substātie. q̄dā sunt sales et que liq̄fiūt ex humido le viter. et alumē calcātū sal hāmoniaci. Quedā vnctuosa nec faci le solo humore liquescūt. et sulphur auripigmētū sz argētū vivū est de pte secūda q̄m e sit elementū ductilū ⁊ aliq̄b⁹ ductilib⁹ si mile. Sūt aūt oīa liq̄bilia ductilia et multū ⁊ nō liq̄bilia nō ducti bilia nec mollificant nisi cū magna violētia. Est autē materia duc tiliū substātia aquea admixta cū substantia terrea forti mixtura. ita qz nō pōt vnū ab altero separi ⁊ cōgelat substātia illi⁹ cū frigo re post actionē caloris in ipsis q̄ est decoctio i. digestiōe q̄ est a calo dente siccante. Erit exēplū de vino qd nōdū gelatur ppter suā vnc tuositatē ⁊ ideo ductile est. Lapidea vō de substātis mineralib⁹ materialiter sūt aque. sz nō gelat aq̄ sola. sed ⁊ cū siccitate q̄ alterat aqueitatē ad terreitatem. nec est in eis humor nimis vnctuosus. ⁊ ideo nō ducitur. Et qz coagulatio eoꝝ est ex siccitate nō soluunt et multū nisi p ingenia naturalia. Alumē autē ⁊ sal hāmoniacū sunt de genere salis nisi qz ignis in sale hāmoniaco maior est q̄ terra. vn̄ ⁊ totū sublimat ⁊ ips est aq̄ cui miscet fumus calidus nimiū subti lis multe igneitatis ⁊ est coagulat⁹ ex siccitate. Aquositas vō sul phureoꝝ mixta est cū terra forti cōmixtiōe. cū fermētatiōe caloris donec facta sunt vnctuosa ⁊ postea coagulata sūt ex frigore. Atra mēta vō cōposita sunt ex sale ⁊ sulphure ⁊ lapidib⁹ ⁊ est in eis vir tus aliquoꝝ corpoꝝ liq̄biliū q̄m ex eis fiūt et calcantū ⁊ alacbar gene rant ex mixtib⁹ granis atramēti ⁊ nō soluūt nisi salsedo eius cū eo qd est in illo sulphureū ⁊ postea coagulat residuū. Illudqz vo catur virum minerale in aliq̄bus corporibus. Qd ergo accepit virū ferreū erit rubeū aut croceū qd autē virū ereum erit viride. Unde possibile est ista duo artificialiter fieri s. ferrū ⁊ es.

De Metallis ⁊ eoꝝ creatione. C. CX.

Avicenna in li. de aīa. Dicunt philosophi q sex sūt res que cū malleo elōgari possunt ad formacē s. sol. lunaqz luna i. argentū. stagnū. es. ferrū. plūbū. Et creātur naturaliter subtus terrā. Au rum enim fit in ventre terre cum calore magno longo de auro vivo rubeo cum sulphure rubicando claro absqz lapidibus cocto in centum annis ⁊ amplius. Argentum efficitur de auro vivo (sic) claro ⁊ de sulphure claro coctis per centum annos. Cuprum autē de auro vivo crosso ⁊ sulphure rubeo crosso coctis per centena an norum. Sed aurum quidem nimis coctū est ⁊ induratum. ideo nec ignis nec aer nec terra nec aqua delet illud. Argentū autē crudum est ⁊ nō coctum. ideo terra cito delet illud. Cuprum vero combus tum est. ideo nō delet illud cum terra nisi per annos multos. sed ignis cito consumit ipsum. Plumbum autē dicit philosophi fieri subtus terra de auro vivo crosso ac spisso ⁊ de sulphure pessimo et nimis crudo parum cocto. ⁊ plumbū quidem intantū de pessi ma natura est qz cum odore suo frangit aurum ⁊ stringit aurū vi uum. quia qui ducunt aurū si sentit odorē de plumbo vertitur in calcem. Stagnum vero fit de auro vivo spisso ⁊ de sulphure ru beo spisso nimis cocto.

De Auro. C. CXI.

Ex libro de aluminib⁹ ⁊ salib⁹. Aurū est calidū et humidū. oīb⁹ corpor b⁹ nobili⁹. nec eoꝝ ac deleuit nec terra nec aq̄ nec aer enim igne corripit nec ī igne minuit sz reficit ⁊ cū ignis ⁊ hūectat nō cōbus runt ipm sulphurea q̄ comburunt alia corpa qz nature ei⁹ cōplexio recta est eq̄litatis cura in q̄ cōplete sunt nature quatuor ⁊ eq̄te ita qz i eo nō est additio nec diminutio. Quapropē extulerūt ipm sup ētes et posuerūt ex eo cōparationē elixir magni qz substātia est stans ⁊ pmanēs: sicqz in perpetuū. Est aūt ex factione solis ⁊ est in cor porib⁹ sicut sol in stellis: qz sol est rex stellarū ac lumē earū ⁊ p eū cōplent res terre et plāte fruct b⁹ ac mineri ⁊ p ipm crescūt ⁊ ada dat cēntia eoꝝ. Sic ⁊ aurū in corporib⁹ retinet omne corp⁹ ⁊ cum eo retinet ⁊ est fermentū duoꝝ elixir rubei ⁊ albi. qz nō nisi p ipm rectificant ⁊ cōplent sicut nec pasta nisi p fermentū. Avic. vbi s. Aurū multiplex est s. naturale magistrale tinctū. s. sin. obtaū: colō et alijs modis. Et illud quidē qd est de elixir valet magis q̄ aurū aereqz nō pōt opari. Aurū aūt de elixir est trib⁹ modis s. de petra cāpiloꝝ ⁊ sanguinis ⁊ ovoꝝ. Nō eni pōt esse aurū de alio lapide. Quidā aūt faciūt falsū aurū sicut ⁊ argentū. Stringūt eni ⁊ indu rant stagnū. ac dealbāt ⁊ dicūt eē argentū. Sic etiā auripigmentū sublimāt ⁊ subtus stercus in tūt. ibiqz miscēt sal hāmoniacum: ⁊ incorporant cū cupro deserto p bonū borarū als barbarū: ⁊ cū mer curio rubeo ⁊ dicūt qz est aurū. verū cuiusmodi sit aurū sepē mo dis p magisterū tētat atqz cognoscit s. in solutiōe in lapide: i pō dere in gustu in igne in sublimatiōe in fusione. Pectoralis aurī natura calida est ⁊ sicca ⁊ qntū hz ferrū de natura siccitatis ⁊ duri cie tantū hz aurū naturā bonā ac mollē. Fit aūt in ventre terre de auro vivo bono nimis: ⁊ de sulphure nō multū rubeo cocto.

De Argēto. C. CXII.

Ex libro de aluminib⁹ ⁊ salib⁹. Argentū est cor pus mūdū ⁊ decorū citra aurū. ⁊ est ex factiōe lune cui⁹ nō est cōplementū in lumie suo ⁊ vir tute sua sz sol. sic est locus argenti apud aurū. Cui⁹ na tura frigida est ⁊ humida: corrūpit in terra ⁊ igne ⁊ sapor eius ad acetositatē declinis est. Sulphura quidem ⁊ plumbū ⁊ stagnū ini mica sunt ei. ab ipsis eni ledit ⁊ ab igne minuit. Est aūt oīu3 cor porū ppinqui⁹ ad aurū. qm occultū auri manifestū est argēti ⁊ ecō verso. Avic. vbi s. Argentū triplex ē. s. naturale ⁊ petrale. i. qd fit de lapide p magisterū alchimie. ⁊ illud qd p virū medicie. s. de so lo mercurio ⁊ ere p bonū barbarū: als borarū. Sed est meli⁹ de mō lapide. Est āt argēn natura frigida ⁊ humida. sitqz de argēto vivo multo ⁊ pauco sulphure. ⁊ naturale quidē frigidius est q̄ petrale: petrale vō q̄ illud qd fit cū medicinis. Ex doctrina alchimie Au rū ⁊ argentū examinat trib⁹ modis. quoꝝ ēi duo dicunt examina tiones improprie. sed vn⁹ dici pōt separatio. ali⁹ tētatio. Separatio fit in paleola sola qm sibi ponit adamas et separat ab auro ferrū tm: qz nō habet pprietatē separādi aliud metallū. Tētatio vō fit tā in paleola q̄ in alio auro ⁊ argēto qm sibi fricat lapis quidā ad mo dū cotis factus: et p colorē ibidē remanentē scit quantū cū auro mixtū sit de argēto vel ere. aut cū argēto de ere. In vera aūt exami natiōe auri tria sunt necessaria. s. pulvis antiq̄ lateris ⁊ sal ⁊ ignis In examinatiōe argēti tria sūt. s. ignis ⁊ cinis ⁊ plumbū.

De Ere. C. CXIII.

Ex libro de aluminib⁹ ⁊ salib⁹. Es quidē est de dumsione veneris. Natura eius est cali da ⁊ sicca. sed minus sicca q̄ ferri. Est aūt in virtute sua argentū ⁊ in sua liq̄factiōe ⁊ ductione sed rubeū est. qui ergo eradicat ei⁹ rubedinē. facit ipm redire in argētū. Est eni in ma nifesto suo es: ⁊ in occulto argentū. Cōmiscet aūt cū auro ⁊ argē to: ⁊ recipit tincturā. qm soluit cū aq̄ atramēti vel aluminis. Aqua eius liq̄facit oīa corpora ⁊ oēm rem ex lapidib⁹. Regimen aūt ei⁹ est sicut regimen ferri eq̄liter. Avicēna vbi supra. Cuprū triplex est. s. hermanū naturale ⁊ cuprū nauarre. Natura eius calida est ⁊ sicca nō multū: sed est in eo humiditas ideo soluit. Efficit autē et ipm de auro vivo crosso ⁊ de sulphure rubeo cocto in vētre terre p centū annos. sed nō adeo cocto sicut aurū: nec est combustū sicut ferrum. Ideoqz leve est ad mutandū ⁊ est ppinquius argēto q̄ auro. quia plus habet de sulphure q̄ de auro vivo. Est autē cuprū melius rubeū ⁊ album quod qm percutit sonat. Hermanū autē cuprū nigrum est ⁊ nō est in eo alchimice operandū. quia multitudo sul phuris que ibi est confundit ipsum nec potest aurum nec dealbari Lavatur eni cuprū et eius immūdicia aufert. Calcinat aūt et eius materia attenuat. Lavat vērū cū fortissime aquis et humectat

recuperet quā in calce gelidat. Sublimatur autem et magis attenuatur et cum auro viuo miscetur et materia sua preparetur.

¶ De Ferro. C. CXIIII.

X li. de aluminibus et salib⁹. Ferrū est ex diuisione martis natura eius est calida et sicca et est acetositas in sapore vehementis virtutis expectās ignē et ipsum gnās ipse et liquefit cū quatuor rebus .s. cū arsenico et plūbo et magnesia et marcasita. Auicen. vbi .s. Ferrū pluribus modis efficitur. Primū est ferrū de andeluns qd est forte et de illo faciūt martellos et fossoria ceteraq; opa. sed nō est bonū ad findēdū nec intrat in magisteriū alchimie. Aliud est ferrū de aldena qd est crossum nec bonū ad opa mai. Tertiū est ferrū qd pōt acuere ferrū de aldulei. Quartū est ferru de idu qd scindit et magis qz alia qz calor plus est in eo qz in aliis. Sed opus est vt ei⁹ calcfiat ad ignē vel ad folle et acerū qd est cuius dē nature nisi qz in accrio est multum de sulphure. Nullū autē de ferris intrat in opus alchimie. si ferum magisterio ppararetur posset et ingrederetur et corpus fieret sed non nisi grauiter soluitur et cū magno magisterio. Est enī natura calida et sicca et siccitas eius maior est omnibus illis que se elōgat. Ideoq; de facili fundi nō potest. Est autem factum de auro viuo crosso et sulphure rubeo lapidoso crosso.

¶ De Stagno. C. CXV.

X li. de aluminib⁹ et salibus. Stagnū est ex sectiōe Jouis. natura ei⁹ est calida et humida. sz minorata est eius caliditas qz cōplexio ei⁹ corrupta est p dominiū sup ipz in minera ipsi⁹. et in ipso sunt mollicies et stridor et velocitas liquefactiōes et acetositas. Qui ergo remouet ab eo has se mutates quos reducit ipsū in argētū. Est enim gratus tincture et albificat eo ppe qz singulare cū eo est recipit autē tincturā rubeā: et fit ex eo aq acuta cū q retinetur argētū viuū: et est inimicū argēto et eri cōueniēs cū auro et ferro. Auicē. vbi .s. Stagnū quadruplex est et oia intrāt in alchimie magisterio. hoc autē meli⁹ est album et crocū qd sonat peius inm et hi vocat alchle. Scds ergo est hyrnec qd apparet nigrum et nō sonat. Tertiū est chalicon qd graue soluitur. Quartum est cherab et est sicut alchle.

¶ De Plumbo. C. CXVI.

X li. de aluminib⁹ et salib⁹. Plumbū est ex sectiōe saturni. in ipso sunt aurū et argentū p potētiam nō p vsum et est grauis corpus veloc liquefactiōis tardi motus suscipiēs tincturā. Et ipso enī argentum et eo fiunt litargiriū et cerusa et elixir maius rubedini et albedini: et etiam aque: cū qb⁹ retinetur argētū viuū: rectificat cū ere pparato: et viuificat cū argēto. sed separatur ab eo p examinationē venti⁹ eius frāgit aurum et coagulat argentū viuū. Cōuenerunt isti de pls qz oīm corpoz plumbū auro ppinquius est: qz eius occultū est calidū et humidū. Occultū vero auri frigidū et siccū. Itaq; manifestū hui⁹ corpis plumbum est: qz frigidū et siccū. occultū vo ei⁹ aurū qz calidū et humidū. Ait etiā Armenudes. Nō exist meus plumbū esse ex stagno vel ex alio corpore neq; eni est nisi aurū sup qd irruunt nocumentū in minera sua. sicut ingredit sup infantē in vētre matris vnde et auro simile est in dispōnibus suis. Nā sicut aurū est pmanēs ac pōderosum expectās sub terra et aqua et aere nec pmutatur: similiter et plumbum. Est autē in ipso nigredo et albedo et rubedo. Auicēna vbi supra. Plūbū mō quadruplex est scdm mutū cū stagno naturale plumbū de cucbachia. plūbū gressum. huius natura frigida est et parū sicca: sz est ibi humiditas multa. est autē de auro viuo crosso et sulphure crosso spisso nō claro et est simplex de auro viuo qz de sulphure vnde mul nū coctū sed molle remāsit. et ideo soluitur stati. Et qz multū est ibi argēti viui magis est de natura auri sz fit ex ipso de puchro auro viuo cū sulphure claro. plūbū autē econtra et aurū qd est coctū est. hoc autē crudū liqu... pparare autē se mutat in naturā auri. est aūt plūbū illud meli⁹ qd est bene pōderatū: et qn fundit est albū et qn peiust nō ... qn fundit tarde se infrigidat.

¶ De Spiritibus mineralibus. C. CXVII.

Spiritus autem sunt sulphur auripigmentū sal harmoniacum mercurius. Spiritus ideo sunt quia p eos imprimitur corpus et postq cū eis cōiungitur. Corpora quidē sint hec sz ab aliis corpib⁹ differunt qui soluunt hec ... ideo dicitur spus qz natura res sine ... pō ... pōt ... nō ascēdit ne nec alia corpa. Ista vero p ... ascendant ... mantur ... soluuntur ... faciunt ... cremant ... infrigidant et siccant et humidant quatuor elementa. Auicenna dicuntur autem spiritus vel habere naturam spirituum quecūq; ignem fugiūt. Hec enim que dicuntur habere corpora nō id faciūt: inde et fixa dicuntur. Itaq; dicta etiā q egrediuntur de plāta vel aliq re p ... Sal armoniacū habet naturā spirituū qz fugit ignē. et omne quod est volatile ac fugitiuū. est et argentū viuū a sapiētib⁹ alchimie seruus fugitiuus vocatur. Infirm ... autem ... remediū ... corpora lapidū et metallorum. hec tū fm magis et min⁹. Nā vt vera loq mur: nullū gen⁹ metallorum est vere et oīno fixū: ita .s. vt nō paulatim fugiat ignē: pter solū aurū examinatū. h enī nec fugit ignē: nec ab ipso minuitur sed potius rectificatur et humectatur sicut infer habebitur.

¶ De Sale et arsenico et sulphure. C. CXVIII.

X libro de aluminib⁹ et salib⁹. Sal est aq quā coagulauit siccitas ignis. Hui⁹ natura calida et sicca est. Proprietas aūt ei⁹ est qz liquefacit aurū et argentū cū vehementia ignis: et augmētat in eis natiuū colorē. s. in auro rubedinē in argento albedinē ... cū corporalitate ad spūalitatē. abluitq; corpora a sordicie. i. putredine: et corrodit eorum sordiciē et sulphureitatē. Cū eo quoq; calcinantur corpora nō cū alio. Auicē ... in oib⁹ cineribus plantarū et calcib⁹ lapidū et ossiū aīaliū: et in oib⁹ reb⁹. Ideoq; sapiētes ... argentū cōtatus. Argentū quidē pter ei⁹ albedinē cōtatus ait qz oēs hoīes eo indigēt et vtuntur in oib⁹ reb⁹. Et in eo rectificatur creatura. Deus quoq; excelsus nō laudauit creaturā in lege sicut laudauit ... est in sale. Qui ergo scit salē et ei⁹ solutionē atq; coagulationē: scit secretū occultū sapientū alchimistarū. Ipse quidē corpora dealbat et mundificat ac resoluit: spūs quoq; coagulat et retinet: ac phibet ab eis adustionē ignis. Sūt autē multi sales qui et oēs preparati apud cōplementū redeunt ad salē harmoniacū qui est salū melior ac nobilior: in regimē fixus nō fugiēs ignē. et ipse quidē est oleum qd coagulauit siccitas ignis. Hui⁹ natura calida est et sicca: subtilis penetrās pfundās et est spūs volās ... et est fine ipo ... nō copularetur elixir: nec exoluerētur: nec ingrederetur. Arsenicū est calidū et humidū. et est diuersi generis. s. rubeū: et citrinū: et laminosum cū venis nō sit qd fortius neq; qd vehementius aduratur corpora. Est aūt arsenicū simile sulphuri in multis opib⁹: et in sublimatione et in veloc ... liquefac ... expectantibus supra ignē. ... expectat qz rubeū. et est ... tincturis laudabilior ... successiuus. De pprietatib⁹ autē ei⁹ est qz albificat aliqd qd sublimatur et denigrat qd non sublimatur et adurit ... pmanet viui. Qd aūt voluntur de arsenico: est ei⁹ albificatio et deletio oleaginitatis ei⁹: ac remotio adustionis et cōbustionis ei⁹. Sulphuris natura et regimen ipsi⁹ est sicut arsenici. Qd autē de eo cōsideratur: est remotio adustionis ei⁹ et deletio oleaginitatis: et albificatio ipsi⁹ sicut arsenici equaliter. Huius generis rubeū melius est.

¶ De Argento viuo. C. CXIX.

Auicēna vbi .s. Argentū viuū subtus terrā nascitur propter humiditatē magni in illo loco existentē et hoc euenit propter solē et aerē q tangunt eū. Ideoq; efficitur currens pter humiditatē et frigiditatē q in eo sunt: nec efficitur nisi in loco frigido. Ideo etiā fugit de igne qz maior pars eius est aq. q est igni contraria. qui vo calore incipit deficere et ascēdit sicut ignis et si mutū ignē ei dederitis fit in loco clauso: recedit inde humiditas: et vertit se in colorē ignis accidentalē et dicit naturalē qz est aurū viui. Et ... de aluminibus et salib⁹. Argentū viuū est frigidū et hūidū elementū: ex quo creauit deus oēs mineras. et est aerū fugiēs ab igne. Cū ergo sistitur ei quelibet ... efficit operationē mirabilē. et est ipse viuus ... est ei in mundo simile. pfundās in omni corpore ... et euertēs de dispositione ad dispositionē de colore ad colorē ... aggregatur cū eo et cōmiscet ei. Ipsum est etiā quod mortificat et viuificat: ... et humectat: calefacit et infrigidat: et facit contraria operationū fm mensurā sui regiminis. Et ignis quidē perdit odorem et sinit ac ... eam tempore breui vel longo nisi argentum viuū sup ... poterit neq; comedit ... sed fugit ab eo. Ingeniauerūt autē ei philosophi procedētes modos ingeniosos mortificationē sublimationē solutionē cōgelationē. Hec enī sunt quattuor species regiminis ipsius ingeniose, a philosophis inuente quas oportet precedere. fit oīno ... paulatim fiat expectans ignē. ipsum quoq; cū mutatur mutat et perit eius nigredo ac ... albificat in ... et rubificat in successione et est acetū ... bene et aqua aggregās et oleū ... et pater mirabilium ... seruus quoq; fugitiuus: qui et auro se preatulit: et ipsius ... ergo ei aurū ... ignem ... et vinq; sed ego ... natus est ...

pure et me vivificat multas de te et tu amaras eo nō bene aliquid et se per comparat omnem ad me.

¶ Qualiter elementū fit ex humi[di]tate quablili. C. CXX.

Raddius

in iiii li metheororum Aristotelis. Argentū vivū est liquefactum et rare substātie ac velut l[...] cōpositū ōis. Est enim ex aq̄ q̄ in sor tur cū terra nimia subtilitate sulphurea mixtione fortiter donec q̄escat in superficie plana et hoc est ex ficut [...] magna q̄ inest illi. et ideo nō adheret tangēti. Estq̄ albedo eius ex claritate aque illius et ex albedine terre subtilis q̄ est in illo. et ex admixtione aeris cū eo. pprium autē eius est qr coagulatur ex vapore sulphuris. videtur autē qr argentū vivū et quedā alia sunt similia sunt elemētū oīm liquabilium. quia alia liquabilia cū liquantur ad ipsū cōvertuntur sed nō liquantur nisi calefacta. et cū liquefacta fuerint apparent rubea. et apparet in plūbo. Qd̄ pro calcinatio cū liquatur est argentū vivū sed nō liquatur nisi calefiat. et cū liquefactū fuerit cōvertitur ad colorē cōem oībus liquabilibus [...] igneis. et ideo miscetur argentū vivū cū istis corporibus qr de substātia eorum est. sed ista ab eo differunt in cōpositiōe sua. eo modo quo differt argentū vivū a suis similibus et permixtiones q̄ miscentur cū illis vo[...] congelantur. Et q̄dē si fuerit argentū vivū purū coagulabit illud vis sulphuris albi nō vrentis. Et illud est res optima quā recipere possunt alchimiste et cōvertant illud in argentū. si autē fuerit sulphur mundū optimū rubore clarum et fuerit in eo vis igneitatis simplicis nō vrentis erit res optima. et alchimiste cōvertunt illud in aurū. qd̄ si fuerit argētū vivū bone substātie et sulphur non purū cui insit vis adurēs cōvertit ipsū in es. Si vero fuerit argētū vivū mali nō mundū porosum terreum sulphur quoq̄ nō mundū fiet ex eo ferrū. Stagnū vero videtur argentū vivū habere bonū. sulphur vero malū: et hoc nō bene mixta sed tanq̄ p partes cōposita. et ideo bene sit tale. Plumbi vero crassi argētum vivum malū est et ponderosum et lutosum. et sulphur eius malum mali vaporis et fetidū ac debile. vel nō bene gelatur. Artifices autē faciunt gelationē fere sensibilē. quia artificialia nō sunt eo mō quo naturalia. nec tam certa quā ars debilior est q̄ natura nec eā cōsequitur sed imitatur.

¶ De Vitro. C. CXXI.

Rlibro

de aluminibus et salibus. Vitrū est ex fe[...] ctione Mercurii. et virtus eius sup naturā eius est frigiditas et sic liquefacit ferrū et oia corpora factaq̄ ea currere infusiōe. si autē fundis vitrū quēcūq̄ colorē proicis sup ipsum retinet. Alchimista. vitrū fit ex cineribus quarundā plantarū qui primo q̄dē clavellantur. deindeq̄ ponuntur in igne forti donec fundantur sicq̄ cinis ille trāsit in vitrum. Nā humiditas oleaginea q̄ remanet in cinere post clavellationē est inadustibilis. nec in ipsa cōbustione quādo movet eā ignis ad evaporatiōem non potest aliquatenus evaporari ppter vehementē cōmixtionem nec separari ppter siccitatē et dominium terre ipsius. Immo cū eo currit levatq̄ ipsum ac liquefacit donec efficiatur vitrū. Porro vitrū est inter lapides sicut amens inter homines nam recipit omnes tincturas cito in igne soluitur et cito ad lapideitatē suā revertitur. mollificat et mundificat et liquefacit omnia corpora. [...] subtrahit se ab eis per fusionem sicut sal per lavationem. denique sal et vitrū due sunt res in quibus est totum secretum artis. nec lapis posset fieri si [...] [illegible] sine tale.

¶ De Atramento et alumine. C. CXXII.

Atramentum

est aqua et tinctura quam terre siccitas coagulavit. et est in sua natura calida et sicca. Huius multa sunt genera. quorum melius est in hispania. et ipsum q̄dē denigrat corpora et augmētat rubeū rubedine album vero denigrat. Huius regimē ut dicit Geber est cū aq̄ lavari cū sale hāmoniaco. Qm atramentum est longinq̄ subtractionis [...] submergit ipsum. Et in atramentis inde fiunt sulphura subtilia q̄ sublevantur et colorantur et fortassis [illegible] ppter [...] q̄dē eius est qr retinet omne fugitivū a fuga.

Alumen est dici qd̄ coagulavit siccitas terre. et est in natura sua calidū et humidū. retinet omne [illegible] mundificat et decorat corpora. et augmentat tincturam eor. Alchimista. Alumē large [illegible] vocabulo [illegible] qr ligat tincturā in corpore aliquo et in plures [illegible]. Et sicut sunt diverse tincture [illegible] alumina diversa [illegible] tinctura quedā [illegible] sine quo ipsum [illegible] posset vel cū corpore [illegible] et quidā putant [illegible] alumē [illegible] sed facit adherere [illegible] colorē sicut apparet in [illegible] non [illegible]. Itaq̄ [illegible] alumē tinctore magis sicut eius [illegible] est alumē [illegible]. Alumen autē de quo hic agitur est album rubor tincture [illegible] aliquādo nō rubificat nisi album.

¶ De Naturali generatione lapidū et mineraliū. C. CXXIII.

Avicenna

vbi s. Lapis quidē naturalis est res q̄ efficitur in ventre terre sine ope generantis ipsam. Itaq̄ nascitur et non crescit neq̄ mutatur et [illegible] [illegible] sulphur. hi sunt lapides naturales et spūs. Lapis autē herbalis nascitur et crescit. Dicere accidit et vitriū et spuma maris [...] sunt lapides naturales [...] aq̄ indurat mercuriū [...] et tingit oēs res sicut [...] tingere. Est autē inter spūalē et naturalē differētia qr [...] statum equalē spūalis vero nō nisi termino statuto. Et addit e[tiam] q̄ in i libro metheororum. Fiunt quidē lapides ex luto viscoso p calorē solis vel ex aqua coagulata virtute terre sicca vel ex eā calida desiccantur. Sicut et q̄dā vegetabilia et q̄dā aīalia vertuntur in lapides virtute q̄dā minerali lapidificativa. et hoc fit in loco lapidoso vel [...] subito virtute q̄dā q̄ erit a terra in hora terremotus q̄ vertit in lapides qd̄ in illa hora [...] et hec trāsmutatio corporū aīaliū et vegetabiliū eq̄ potens ē sicut trāsmutatio aq̄rū. Est autē impossibile et al qd̄ cōpertum [...] cōvertatur totū in vnū elementū. si elemēta mutantur ad invicē vel trāseunt in dominans. vel qd̄ cadit in salinas fit sal. qd̄ in ignē fit ignis. Sed q̄dā citius et q̄dā tardius fm potentiā activorū et resistentiā passivorū. Estq̄ locus in arabia q̄ colorat oīa corpora in eo existentia colore suo. Panis quoq̄ prope taracem. aīs coracem in lapidē cōversus est remanserat tñ ei color suus. Sunt autē talia mira. qr raro accidunt. sed eorū cause manifeste sunt. Sepe nanq̄ fiunt lapides ex igne vel ex [...] et sepe corpora ferrea et lapidea cadere cōtingit in [...] quibus ignis exterminatiōe sua aīs extinctiōe frigidus et siccus efficitur. In partibus ēt aīs parthia quoq̄ cadūt corpora [...] ut es [...] fila sagitta humana nec potest liquefieri. [...] ignē evaporant in fumū [...] donec residuū fit cinis. Cecidit etiā apud gurgē aīs [...] frustū ferri par [...] fere infrāgibile cuius pars missa est regi coracem. et cū precepisset ex ensis inde fieri [...] infabricabile. Dicūt tñ arabes qr enses lemeni aīs leane [...] q̄ optimi sunt de tali ferro sunt. Cū autē cecidit illa massa resilivit aliquoties a terra sicut pila. eratq̄ ex minimis frustulis composita coherētibus ad invicē ad granorū milii qntitatē. Simile etiā apud [illegible] evenit. Sic itaq̄ fiunt et lapides et eorū generatio vel erit subito propter magnū calorē accidentē vel paulatim et per lōgū tpe. Et liber de aluminibus et salibus. Corpora quoq̄ mineralia generantur ex vaporibus inspissatis et coagulatis fm mēsurā servitutis nature in spacio lōgo ut superius dictū est.

¶ De Lapide elixir p quē ars imitatur naturā. C. CXXIIII.

Alchimista.

In corporibus itaq̄ mineralibus ut supra dictum est adimitar operationis nature conati sunt alchimiste facere breviori tpe qd̄ natura facit in annis mille vel et docuerunt facere rem quādā q̄ corpora sup q̄ proicitur trāsmutat. Hec vocatur ab eis elixir et dicitur lapis nō lapis lapis qr terit nō lapis qr funditur et currit ab evaporatiōe sicut aurū nec est alia res cui pprietas illa cōveniat. Aurū vbi s. Elixir igitur ē res q̄ proiecta sup mas corpus et mutat rem a natura sua in aliā. Fit autē qñ miscetur corpus mundum et spūs et elemēta et fermentū. sicq̄ de oībus infectio. Et est elixir vbū grecū qd̄ sonat magnū thesaurū vel melior de thesauris. Omne q̄dē qd̄ miscetur cū aliq vel miscet se aut p talē mixtionē q̄ nunq̄ posset dividi sicut tucia cū cupro aut p talē q̄ pōt dividi sic mercurius cū aliquibus de corporibus. aut p mixtionē de divisione ita qr remanet vnūquodq̄ singulariter. Et ex his quidē q̄ se cū corpore miscet est sic tucia cū cupro si nō augmentatur vel crescit in suo pōdere sic crescit cuprū de illa tucia cuius rō est qr tucia res terrealis est. Elixir autē est res spūalis et revertitur natura sui generis ad aliud genus.

¶ De Duplici natura elixir. C. CXXV.

Alchimista.

Fit autē elixir duobus modis. Vno modo ex spūalibus mineralibus et corporibus mūdis preparatis. Alio mō ex quibusdam rebus provenētibus ex animatis sicut capillis vel ovo vel sanguine. Primo modo sic mōdificantur quidē spūs et sublimantur donec munda fiant. post hoc vnū de corporibus a natura generatis comburitur donec possit teri. deinde calcinatur donec in modū calcis mundū efficiatur. Inde vero spūs et corpora sic preparata teruntur et imbuuntur cū aqua acuta distillata postea tādiu sublimantur donec in aquā clarā vertantur. deinde coquatur. Ad extremū vero tādiu ponitur in igne donec fixa efficiantur. Illud itaq̄ sūū si supra corpus proijciatur trāsmutat ipsum fm proprietatē quā habet. Eodē modo fit de rebus animatis. Avicēna vbi s. Abimanet alphabus aīs alphorabius in libro de principio mūdi post naturā dicit petrā quā abicē

derunt phi. dicētes alij q petra hec est herbalis. alij q naturalis. alij q animalis [illegible] hec autē est [illegible] q petra herbalis sunt capilli. Petra vero nalis est [illegible] hec sunt petre de phis extracte. [illegible] terre lapis est de me [illegible] Dicit quoqz [illegible] q petra q nō est petra [illegible] Lapis itaqz noster nō est aliud nisi capilli ova sanguis capilli qdē hois [illegible] sanguis est hois [illegible] Ova vero de gallinis nō nisi gallo [illegible] autē lapis noster in quatuor elemēta [illegible] argentū vel aurū qd fieri nō pōt sine pparatiōe [illegible] partes eius minime nō possent [illegible] ac subtilitat partibus corporibus. Ideoqz materia ppararī ac subtiliarī [illegible] in quatuor elemēta [illegible] cū corpe se [illegible] pot [illegible] nō potest.

De Cōplemēto elixir albi z citrini sive rubei. C. CXXVI.

Avicenna in epla ad Hasen. Elixir itaqz [illegible] terra sua tigit z oleo suo submergit [illegible] z album qdē [illegible] nō est ignis. Citrinū vo cōplet quatuor totis [illegible] elixir album nō indiget nisi trib[illegible] rebus f. oleo [illegible] Sed rubeū quatuor. f. oleo calce tinctura. z iterū alia tinctura q dicit ignis. z ideo subdit Avicēna. in qb nō est ignis [illegible] elixir facto de mineralibus est pro tinctura [illegible] p oleo arsenicū p calce [illegible] calcinatū z hoc in albo [illegible] in rubeo p calce aūt vel [illegible] p tinctura [illegible] pro oleo sulphur. [illegible] rubedo sulphuris q rubificet spūs z calces vel [illegible] lapidis maioris rubificamentū [illegible] citrinū. dicit cōpleri quatuor totis. Idez accidit in lapide facto de re [illegible] q cōstat ex oleo aq igne z terra. z hoc ad rubeū. Ad albū vero nō nisi ex aq oleo z terra. Credo tm q aliter fit in elixir facto de re [illegible] princeps rubeū quatuor z albū tribus cōstare [illegible] Necessariū quoqz est aurū factū spūs fixus: vel nitrū factū corpus [illegible] quatuor elemēta [illegible] tinctura totū substātia fixa [illegible] qd totum hoc deferat p universum corpus: [illegible] tur vel cū quo p aliud ingeniū misceat: Idē in albo qd cōstat ex tribus oportet eum addi substantiā [illegible] factū corpus [illegible] argentū factū spūm [illegible] magne aūt est industrie facere de corpe spūm [illegible] de spūtu corpus fixū. [illegible] q septē res necessarie sunt in elixir [illegible] rubeū. si est ad rubeū: fermētū auri calx argēti terra aq ignis z aer. Quoz nitrū tinctura est. id est ponit in lapide vt tingat. calx z fermentū ponitur pro substātia fixa. Fermētū quidē q tem elixir [illegible] corpus supra qd pro [illegible] trāsmutat in seipsum. sicut modicū fermenti totā pastē massam augmētat z in seipsum transmutat. z tamē est substātia fixa. Calx vero q [illegible] cōverti [illegible] consolidari cū argento supra qd proicitur [illegible] hoc propter similitudinem quā habet ipsa calx argenti cum illo argento. porro aqua z terra z ignis z aer ponitur pro oleo. sed hec quatuor elemēta per distillationem extrahūtur de ovo vel capillo vel sanguine de quolibet [illegible] fieri potest hec medicina que pro oleo ponitur in lapide. [illegible] illa res de qua fit lapis est in homine z homo est eius minera.

De Calcinatione corpoz mineraliū. C. CXXVII.

Ex libro rasis de aluminibus z salib[illegible] Predictorū autē corpoz regimē q̄druplex est. f. calcinatio cū sale [illegible] Calcinatio est [illegible] cū igne vehemēti z sale. vt deleantur ab eis sulphura corrūpētia z remaneat mūda sicut calx. Aur qdē z argēti nō est necesse calcinare nisi ppter [illegible] preparatione [illegible] calcinare ppter eis [illegible] sulphura corrumpentia z deleat [illegible] Alchimista [illegible] aurū z argentum cetera [illegible] adustibilis q corpa denigrat hic autē [illegible] humiditatē alienā. vt ponātur in elixir [illegible] z bene [illegible] cū aliis reb[illegible] Nisi autē fieret [illegible] humidū z ab eo penetrat. Ignis autem vehementis hic propter [illegible]

citur qui ad modū [illegible] quadrage cursum furnum [illegible] qd [illegible] nō potest ignis. [illegible] furni calefacti z clausi post carbonū extractionē. Est enī ibi calor [illegible] carbones q fumū nō faciūt. Ignis quoqz carbonū [illegible] ignis q corpora [illegible] puri potentē [illegible] sulphure [illegible] corp[illegible] erigit z mūdat a nigredine. Sal quoqz qd miscet cū limatura corp [illegible] in igne defendit [illegible] mūdū reddit [illegible] a sulphureitate z nigre[illegible] z corrodit ac [illegible] sulphureitatē [illegible] si vo mūdū reddit [illegible] z augmētat rubedinē in rubeo [illegible] bedinē [illegible] semp corrodit z mūdat [illegible] sulphuream [illegible] generatū est a natura. [illegible] corpus aq [illegible] z corpus residet. Nā omne sal z omne alumen dissolvitur z separatur a corporib[illegible] z spiritib[illegible] p lotionē in aq calida q tādiu fieri debet donec salsedo de aqua recedat. sicqz complet opus.

De Quadruplici corpoz ppatiōe z spirituū. C. CXXVIII.

Avicēna. Dicit aūt princeps abohali [illegible] opoctet corpora primo adurere donec in pulverē possint redigi. deinde cū sale preparato calcinari: z postea lavari. Et ea calcinare nihil aliud est q̄ extrahere humiditatē corrumpentē z intromittere humiditatē igneā rectificantē p quā est [illegible] z essentia postmodi stare in igne examinationis. Calcinat aūt pari modo aurū z argentū [illegible] sale preparato posito ad duplū sui z cū [illegible] Cerato [illegible] subtiliet ac pfundet humiditas ingressa in corpore. qd [illegible] imbibitione donec subtilietur sicut cera q liquescit supra ignē cum minori caliditate. Post cerat [illegible] congelatio. Alchimista itaqz preparat corpora [illegible] quadruplex est. f. calcinatio: ceratio: solutio: congelatio. [illegible] quidē dicit in epla ad Arsen. q oportet ea primū adurere [illegible] combustione. Corpora mūda [illegible] aurū z argentū [illegible] calcinantur [illegible] humiditas ad pfundū [illegible] cerare z solvere in aquā. Immūda vo vt pereat ab eis [illegible] adurēs: z nigredo q in eis ex sulphureitate cōsistit. [illegible] tur autē [illegible] donec fiant pulvis subtilis vt apta sint ad solvendū. postea solvuntur in aquā [illegible] sic plumb[illegible] rebus fiat [illegible] primā reducatur naturā. Tādē vo cōgelantur qn qd solutū in aquam [illegible] substantiā [illegible] alchimista [illegible] tionē suā. Spūs quoqz quatuor modis preparatur: q sunt mortificatio: sublimatio: solutio: cōgelatio. Mortificantur quidē [illegible] ob multas causas. Nā argentū vivū mortificatur vt aptum fit ad sublimādū. q nisi cursus [illegible] auferatur nō potest sublimari. Sulphur etiā z auripigmentū [illegible] pereat virtus adurens corpora. hāc enī aufert ab eis mortificatio. Sal aūt [illegible] hac preparatione. Postea vo sublimantur spūs [illegible] denigrant corpora [illegible] sublimatio [illegible] spūs [illegible] ignis calefactione resolvuntur in vaporē z fumū. deinde [illegible] ille vapor in cacumine vasis [illegible] ita q pōt recolligi. Solvuntur tandē z cōgelantur spūs sicut iam dictū est de corporibus.

Qualiter corpora dura liquefacta recipiunt tincturam. C. CXXIX.

Ex epistola Avicēne ad Hasen. Permixtio quidē tincturarū cū corporibus [illegible] fieri nō pōt antequā [illegible] currat [illegible] antequā aquē [illegible] aūt liquefacta fuerint non [illegible] tinctura rubea vel alba [illegible] dissolvet [illegible] Tinctura [illegible] adurit sive [illegible] sive remanet fixa [illegible] argentum [illegible] argenti [illegible] argēti [illegible] plūbū zč. Ingrēda est igit tinctura q corpib[illegible] [illegible] congelatur [illegible]

tendit ista ad intincionem ita vt fiant vniendo substantia vna in qua ignis nō ipam ledat: non tamen euaporare faciat tingit qȝ cū eo qđ ē in ea de tinctura: et permisceat cū eo qđ est ibi de substantia permiscibili. cōsolidet quoqȝ cū eo qđ ē ibi de substantia cōsolidatiua: et figat semper cū eo qđ est in ipsa de substantia fixa. Alchimista. In ipsa quoqȝ multū est de tinctura et ī antequā figaf nec p eius fixionē augmētatur qđ cōuersū ē in corpus. Nā aurū nō ꝑ git nisi primo augmētetur tinctura. sed in qua quantitate augmētat in ea tingit. Similiter et reliqua corpa q̄ mūda sunt. qȝ de quolibet elixir fieri potest. sed quantum in eis augmentetur tinctura secretum est.

C De Olei liquabilitas fit cū pmixtionis. C. CXXX.

Substantia aūt pmiscibilis est omne qđ hȝ oleū in se et ē aur et argētū etc. et etiā spūs sublimat' et ipinguat'. Et ille sole res pmiscētur q̄ sūt eiusdē nature et pōderis. Nā corp' metalli et vitri nō pmiscent: qȝ diuersa sūt. silr nec lapis et metallū. quoqȝ vnū siccum ē aliud hūidū. Fit ḡ pmixtio īter corpa q̄ adinuicē pporcionāt in hūiditate ac pōderositate. Hoc semp verū ē nisi qn hūidū cū sicco et calidū cū frigido miscet in cōpositiōe elixir. Sȝ in cōpositiōe inter elixir et corpus supra qđ pͦicit' ē hȝ esse siltudo qȝ alit nō cōiūgerētur nulla quoqȝ el tir siue de corpe siue de spū fiat cōsolidat' cū corpore sup qđ pͦicit' nisi sit ei admixtū illud qđ cōsolidat corpa adinuicē & ē oleū inadustibile siue sit de plāta siue de aiali. Fixa vo dicit' substātia q̄ ab igne in ipȝ agētē nō corūpit' nec euaporat'. Ꝟ ois si habuerit tincturā bonā erit ac phēnis et a corpe iseparabilis. Auicēna vbi. s. Cui aūt inuenir' aliqđ qđ si pͦiceret' sup liquefactū adhereret ei et cōmisceret' ac submergeret' in eo nec ipȝ corūperet nō inuenimus nisi de mineralib' sulphur et de cōmittiis arsenicū: ipȝ tn̄ fugit siue mora: nisi qȝ hcūissimo tpe incipiūt pcedere ad cōuersiōē cū eo. Inuentum' aūt igenū p qđ illa rectificent' ita vt eis remaneat adherētia et destruat' adustio. Cā siqdē adherētie liquefactio ē et inde siltudo minereitatis et viscositatis quā hȝ cū eo. Est itaqȝ subiectū liquefact' ois hūiditas currēs pmixta ptib' siccis terreis in qb' morat' cū resoluit eas igni et nec moueri pōt pp' vehemētē cōmixtiōe. Cā aūt euaporatiōis ē hūiditas in eo nō vehemēter cōmixta. Et hoc n. eleuat' et egredit'. Cā vo adustiōis ē cōitas cū igne. itaqȝ auferat' adustio de oleo antequā misceat' cū corpe: et vt sit adherētia vehemēs cōmixtio fiat humidi cū sicco. alioquin humidū euaporabit et siccū remanebit nō currens: sed si bene inuicē iūgatur oleū faciet currere siccum. et ab eo non euaporat vt dictū est.

C Qualiter fiat p elixir metallor trāsmutatio sm quosdam. C. CXXXI.

Ecce elixir itaqȝ supra corpus minerale liquefactū pͦicit': suaqȝ tinctura tingit et oleo suo submergit' et calce sua figit' sicqȝ trāsmutat ipȝ corp' sȝ pprietatē quā hȝ sicut iā supius dictū est. Et addunt quarti libri metheororū aristo. Sciāt aūt artifices alchimie species nature permutari non posse sed his similia possunt facere vt album tingere citrino colore vt videatur esse aurum. plumbi quoqȝ immūdicias abstergere vt dicatur esse argentum. veruntamen semper erit plumbum. Sed obtinebunt in eo huiusmodi qualitates vt errent in eo homines. Ceterum qȝ specifica differentia aliquo tollatur ingenio non credo esse possibile sed ibi fit expoliatio accidentium vt coloris saporis ponderis. Artificialia quoqȝ nō sunt eo modo quo naturalia nec tam certa licet propinqua sint et similia quoniam ars debilior est natura nec consequitur eam licet multum laboret. Ceterum propter cōpositionis istarū substantiarum non erit omnibus eadē. hec igitur in alia permutari non poterunt nisi forte in primā reducat' materiam. et sic in aliqđ qđ prius nō erat permutet'. hoc aūt p liquefactionē nō fit. Alchimista. Videt' tamē p solutionē in aquā primo deinde p distillationē. tandē p cōgelationē in primam redigant' materia fieri tamē nō pōt vt artific' oīs transmutata talia sint quaia sunt naturalia et ab igne examinatiōis defendant se sicut illa. Si enī ita esset necessario oporteret qȝ elixir rubea q̄ pͦicit' sup argētū vt de eo fiat aurū eam esse qȝ ipȝ argētū trāsmutatū defenderet ab omni eo qđ adurit argētū: et nō aurum sicut sunt cementa et sulphur. que in examinatiōe auri ponunt'. Similit' qȝ elixir q̄ pͦicitur sup es vt albificet et transmutet in argētū defenderet ipȝ ab omni eo qđ adurit es: et nō argentū sicut est plumbū quoniā vtrūqȝ est impossibile. Secundum itaqȝ qȝ si aurū in fusione fumet et dat de materia est si non nequaqȝ. Et si post fusionem citrinum est bonum est si nigrum pessimum. Argentū vero si in fusione minuitur et facit scorum naturale est minimum artificiale.

C De Operationib' alchimie in ceteris corpib'. C. CXXXII.

Sūt que ad nobiliū corpor trāsmutatiōes vt sȝ are alqua hēt varietat' et mēdacit' sim ea vt ē sublimitas substātie et virtus nō pua: q̄tū ad trāsmutatiōes et disgregatiōes trāsmutatiōesqȝ rer q̄ iugit' in mūdo fiunt ad varios vsus bonū prim a nā. prim idustria hūana. vt ē op' minij vmiliōis vitri et auricalci. vn̄ et dicta ē occulta phia. qȝ rōnum vel cāz iuestigatio qb' hec fiūt difficilis ē et occulta. Tale ē etiā disgregare res q̄ttuor de q̄lib' plāta p distillationē. ita vt in vnaqȝ remaneat dn̄ā vn' elemēt'. et sȝ est extrahē primo aquā deinde oleū tertio igné q̄ est liquor rube'. q̄rto loco remanet terra tāqȝ fex. Et p hoc pōt sciri qđ elementū magis dn̄at' in illa plāta de qua hȝ agit'. De sicca vn̄ plāta nō extrahit' aq qȝ et ea q̄ euaporauit hūiditas aq̄ q̄ eti' euaporat qȝ humiditas oleagina. Illa .n. ē q̄ diuti' remanēs defendit plātas a putrefactiōe. Idē etiā fieri pōt de q̄busdā reb' q̄ pcedūt ex aialib'. vt de osse capillo ouo et hmōi. Vn̄ docet auicenna in ca. de opletionib' mēbror distillare ossa et capillos ad sicut dū in quo cor plus sit hūiditat'. Sic etiā est extrahē salē de osib' et nerib' plātar et ossiū aialiū et de calcib' lapidū. In hoc aūt differūt hi sales int' se qȝ in sale calcū nō est oleū qȝ caret vtraqȝ humiditate nec vegetat'. nec nutrit' sic plāta et aial. Aial n. sȝ frigidū et humidū nutrit'. et sȝ calidū et hūidū viuit. Sicqȝ vita et nutrimētū pueniūt ex hūido in plāta et aiali vt dicit Iohes damascen'. In sale vo de cinerib' plātar et ossiū ē oleū qđ ignis nō potuit disgregare. Est .n. inadustibile. sȝ oleū qđ extrahit' p distillatiōnē est adustibile. Nam omne qđ p distillationē egredit' fugit ignē et hȝ nām spirituū vt supra dictū est. In quolibet etiā re minerali siue de terra siue de planta siue de animali est oleum sine quo nō posset fundi et currere.

C De Ope vmilionis et cinabrii et auricalci. C. CXXXIII.

Sunt et alie mlte artificū opatiōes ppe rer trāsmutatiōes ad alchimiā ptinētes vbi gra. Opus vmiliōis p solum ignē fit: et de sola cerusa q̄ cū sit albissima ponit' in igne vehemēti et fit rubea eo qȝ ei' occultum est rubeū: licet manifestū sit albū. Nā in li. ter. dicit' qȝ ois res habet sēm in occulto eius quod apparet in manifesto et ecōuerso. Ignis itaqȝ qđ manifestū est ponit in occulto: et qđ occultū in manifesto. Cinabrū vo trāsmutat o accidit ex pprietate cōpositionis: fit .n. ex argento et sulphure albo vel citrino. q̄ rubedinē qdē q̄ ī eis nō est: in cōmixtiōe acquirūt ex violentia sulphuris illata argēto viuo mediante igne et ingenio artificis. Nā sicut ex compositione diuersar rer pͦuenit in cōposito vtu' q̄ in simplicibus nō est vt in tyriaca: sic et color vt in cinabrio. Es aūt trāsmutat' in auricalcū qđ fit mediante tuchia qȝ fumus eius albificat et habet naturā spūs stantum cū fumus eius pͦicit' sup es fusum vel miscet' cū laminis eris in ipsa eris fusione tuchia calefit et fugā querit tanqȝ spūs. vn̄ oportet qȝ eius fuga fit p ipsū corpus fusum sicqȝ citrinat ipsum qȝ fumus eius est a parte alb'. et albū hmōi mixtū cū rubeo reprimit rubedinē et sic citrinatio. et ita fit auricalcū. Itaqȝ arsenicū et tuchia pprietatē hñt impamēdi se in ere. sed non est par vtriusqȝ affectus. Nā arsenicū (qđ citrinū) fum' est albissim' et albificat plusqȝ in eo fit de tinctura excedēs omnē albedinē in albificādo. Ideoqȝ totam eris rubedinem ad se trahit: et ipsum in albū cōuertit vt dictū est in libro gradum vbi agit de arsenico t. auripigmento. Fumus aūt tuchie nō tantum habet de albedine: sed multo minus. et ideo non aufert eris rubedinē: sed reprimit vt dictum.

C Liber Duodecimus Incipit.

C De Arte medicine. C. I.

Isidorus. in li. ethymologiarū. Igit' medicina est q̄ corpis vel tuet' vel restaurat salutē cuius mā versat' in morbis et vulneribus. Ad hanc itaqȝ ptinēt nō ea tm̄ q̄ ars eor exhibet q̄ ppie medici noiant' sed etiā cib' et potus regimē et tegumē defensio deniqȝ ois atqȝ munimo qua nostrū corp' aduersus externos ictus casusqȝ seruat'. Huic a modo nomen impositum estimat' a tpamento. vt nō multū sed paulatim adhibeat'. Dis n. immoderatio nō salutē sed pculū affert. mediocritate vo nā gaudet. huius artis inuentor apud grecos vt fert' appollo fuit cuius filius eius esculapi' laude vel ope amplificauit. Richardus in li. excerptionū. Medicina cōtinet occasiones et opatiōes. Occasiōes sunt sex. s. aer circūdans nos cibus et potus somnus et vigilie motus et quies inanitio et repletio et accidētia anime. Opatiōes sunt intus et foris. int' vt ea

que intro per nares per os per annum mittuntur ad excitandas sternutationes vomitationes purgationes Foris et emplastra lesio [illegible]

Lex vero in parte que pte practica medicine diuiditur in duo in custodiam sanitatis et curationem egritudinis. Custodia sanitatis [illegible] in custodiam sanitatis corporum in sanitate [illegible] et in custodia ad sanitatem [illegible] et in custodia fragilium et infantium senum et egritudinem [illegible]. Curatio egritudinis duplex est aut cum potione et dieta aut cum cirurgia. Cirurgia vero duplicatur aut in carne incidenda sive secanda vel cauterizanda aut in ossium fractura et hoc ad locum proprium si exierint reducendo.

De Institutione medici. C. II.

Qui medicine vult habitum obtinere circa sanitatem infirmi recuperandam laboret nec propter pecunie spem [illegible] faciat nec [illegible] acceptat potionem nociuam nec ipse [illegible] nec doceat [illegible] neque [illegible] habere [illegible] mitatis sibi credit [illegible] solus conscius sit. Aliqui cum infirmus medico patefacit quod etiam penitus conf[illegible] erubescit. Lucrum autem [illegible] delectatur [illegible] fugiat ebrietatem caueat [illegible] mentem disturbat et corpus vitia [illegible] [illegible] nec quoslibet visitare [illegible] infirmos et semper in experimentis [illegible]. Assiduitatem amet studii [illegible] et humilis mansuetus amabilis [illegible] expetens adiuuari. Innocentius in concilio generali. Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat dicente domino languido quem sanauerat vade et amplius noli peccare ne deterius aliquid tibi contingat [illegible] medicis corporum et cum eos ad infirmos vocari contingerit ipsos ante omnia moneant et inducant et medicos aduocent animarum et postquam fuerit infirmo de spirituali salute prouisum ad corporis medicine remedium salubrius procedat cum causa cessante cesset effectus [illegible] inter alia hunc [illegible] [illegible] quod cum eis a medicis suadeatur ut de animarum salute disponant in desperationis articulum [illegible] vnde facilius mortis periculum incurrit. Si quis autem medicorum huius nostre constitutionis postquam per prelatos locorum fuerit publicata transgressor extiterit ab ingressu ecclesie arceatur donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit competenter. Ceterum cum anima sit multum preciosior corpore sub interminatione anathematis prohibemus ne quis medicorum pro corporali salute aliquid egro suadeat quod in periculum anime conuertatur.

De Duratione morte et custodia sanitatis per opera medici. C. III.

Auicenna in practica sermone i. [illegible] quidem et hominum corpora [illegible] alterantur nec in vna permanent qualitate quia natura eorum ad corruptionem tendit. Et hec ipsa corruptio accidit eis aut ex necessitate aut preter necessitatem. Necessaria corruptio aut ab intus accidit aut ab extra ab intus quidem aut cum [illegible] [illegible] quod omnes [illegible] et paulatim per hanc [illegible] ad mariciem et ariditatem [illegible] ad finem ac mortem aut dissolutionem substantie quotidiana et naturalis caloris [illegible] donec ad corruptionem et finem vegeat [illegible] aut superfluitatibus que ex cibis et potibus fiunt. Ab extra vero accidit ab his que nos circundant. Corruptio vero non necessaria fit a rebus corrumpentibus que obuiant extra sicut ea que calefaciunt aut infrigidant aut desiccant aut humectant sicut [illegible] lapidis [illegible] pungi mordentique a venenatis. Cum itaque corpora mutantur [illegible] necessario indigent regimine mutato [illegible] congruo quod eorum corruptionem prohibeat eaque in qualitate sue sanitatis vsque ad horam finis naturalis defectionis conseruat. [illegible] defectum arcere [illegible] ipsius [illegible] corporum [illegible] mouet ipsius [illegible]. Itaque si fiat ab ipsa corruptio arceri non valet. At si medicus circa ea vtatur regimine [illegible] necessaria et competentes non necessarias [illegible] bene composite nec accelerabit ad ea corruptionem [illegible] ad finem naturalem [illegible] regimen et custodia sanitatis [illegible] et restitutio egrotorum [illegible] quia adeptio sanitatis est propositum medicine et finis eius et causa. Est autem sanitas temperantia corporum [illegible] omnes actiones naturales perfecte fiunt [illegible] ad quod possibile est [illegible] temperantia [illegible] nec [illegible] tamen [illegible] sicut [illegible] reprehensibiles [illegible] [illegible] nec offensa imputetur. Itaque corpora temperata in vltimo sicut [illegible] [illegible] ita tempora [illegible] ita [illegible] tam diuersa sunt et varia [illegible] et minus [illegible]. Quare et via que ad sanitatis custodiam ducit varia existit.

De Regimine sanitatis C. IIII

Custodia sanitatis in tria diuiditur scilicet custodiam [illegible] [illegible] est custodia sanitatis corporum [illegible] que [illegible] indigent [illegible] custodia [illegible] ad egritudines [illegible] [illegible] custodia corporum [illegible] est [illegible] [illegible]. Commune regimen est id quod est corporum [illegible] causas quibus [illegible]

cipiunt sanitas et infirmitas. Propria vero bipartita est [illegible] per que sunt tpate [illegible] et equalis [illegible] ra vero corporum extra temperantiam positorum [illegible] nocumentum [illegible] est. [illegible] itaque cause sanitatis et egritudinis [illegible] corporis mutantes que [illegible] sanitati congruum esse oportet [illegible] aer circundans nos exterius [illegible] cibus et potus somnus et vigilie [illegible] corpora [illegible] [illegible] quoque considerandum in his causis. Ysidorus vbi supra. Sanitas est integritas corporis et temperantia nature ex calido et humido quod est sanguis [illegible] et sanitas dicta est quasi sanguinis status. Ex quatuor humoribus reguntur sani et [illegible] tur infirmi [illegible] extra cursum nature creuerint egritudines [illegible] cant. Rasis in almansore [illegible]. Sanitatem conseruare [illegible] in motu et in cibo et potu nec non et in superfluitatum expulsionibus mensura obseruare domos et loca etiam in quibus manere debemus temperare [illegible] amplius augmentum capiat obuiare. Alios quoque cogitat [illegible] frenare et consuetudines [illegible]. Actor de his fere omnibus [illegible] [illegible] sequenti [illegible] plenius dicetur cum de theorica medicine tractatur hoc etenim consideratio pertinet ad theoricam. Regimen autem ad practicam [illegible] de vtrisque sit in presenti sequenti libro tractatum aggregare volumus.

De Regimine corporis in vere. C. V.

Auicenna vbi supra. Oportet autem sanitatis regimen [illegible] tempora considerare. In genere igitur temperatorum quidem corporum regimen est [illegible] victum temperatum [illegible] regimina tempora. Intemperatorum autem [illegible] in [illegible] ac potibus et huiusmodi [illegible] potibus frigidis oportunum est hoc tempore. Calidis autem [illegible] restringentibus ac refrigerantibus et requie ac paucitate laboris. Et si quis flebotomia vel farmacia purgari vult ad eius sanitatem hoc tempore faciat [illegible] oportunitas vtriusque corporis [illegible] ad preferendum. Oportet enim fieri purgationem humorum quos hiems frigore congregauit [illegible] antequam estatis calore [illegible] ad [illegible] quod membrorum [illegible] defluat et dicatur [illegible] generatur egritudo. Idem quoque dicit quod vere sanguis multiplicatur et tamquam ebullitionem patitur et non facile fit [illegible] ad alia membra repellitur [illegible] passiones pustule [illegible] quoque [illegible] infantibus [illegible] patiuntur. Hoc autem tempore oportunum est omnibus etatibus [illegible] et his quorum complexio frigida est et sicca. Regimen quoque corporum est [illegible] aer temperatus est. Rasis in almansore [illegible]. In vere quidem [illegible] sanguinis minutione [illegible] succurratur antequam calor [illegible]. In ipso quoque minus bibendum est [illegible] et caro comedenda omnia quoque dulcia minus sumenda. Et hoc [illegible] obseruare debent quibus egritudines et repletionibus accidere solent. Subtilibus autem et [illegible] dant [illegible] in eo sicut in estate nutriantur.

De Regimine corporis in estate. C. VI.

In estate vero motus laborque minuatur [illegible] cibis et nutrimenta calida crossaque [illegible] linquantur. Res autem acetose comedantur nec vente [illegible] pleatur [illegible] plantibus [illegible] Aqua frigida bibenda est [illegible] Vinum quoque [illegible] [illegible] Acetosis autem [illegible] et mane de siropo acetoso et rob de fructibus acetosis est bibendum.

Hali vbi supra. In estate quia aer calidus est et siccus [illegible] regimen contrarium ad frigida et humida. Rerum quoque refrigeratione [illegible] In locis [illegible] lineis [illegible] Et quia hoc tempore calor [illegible] [illegible] [illegible] Sic [illegible] Ypocras [illegible] corpora [illegible] te [illegible] in hieme. Quapropter [illegible] paucus et cibus [illegible] facile digestibilem [illegible] pullorum caro [illegible] cum aceto vel [illegible] succo pani. Cucumeres et citruli [illegible] portulaca [illegible] quoque non [illegible] et pomorum mala granata et [illegible]. Caueat autem [illegible] et purgantes [illegible] [illegible] et caute [illegible] aqua multa frigida [illegible] hoc tempore valde nocuum est calidis [illegible] [illegible] hoc tempore [illegible] [illegible] corporibus caueatur. [illegible] medicina valde [illegible] [illegible] et [illegible] mirobolanis et siropo [illegible] tus [illegible] oportunus [illegible] flegmaticis [illegible] bus.

De Regimine corporis in autumno C. VII.

Autumnus porro quia frigidus et siccus est ad [illegible] temperatorum corporum ad naturale regimen ad calidum et humidum oportet [illegible] quoque [illegible] [illegible] tempus colere nigre causa est et aer [illegible] morbisque pessimus [illegible]

[illegible] siccitatis ⁊ varietatis aeris. Unde dicit hipocras. Morbi qui sunt in autumno sunt acutiores ⁊ pleriqꝫ interficientes. Nam aer in eo variationis est mutabilis noctis qꝫ ⁊ eodem die variatur sepe. Preter hoc etiam in multis corporum humores estate aduruntur. Cumqꝫ venerit autumnus cum frigore stringuntur ⁊ in interiora corporis reducuntur quare accidunt egritudines pessime. Unde necesse est hominibus regimini inherere ⁊ cavere ab eo quod varium est vsqꝫ ad tempus pluviarum tunc humectatur aer ⁊ cessat eius variatio. Oportet etiam hoc tempore potionem solutivam aliquam [illegible] cavendo futuri hiemis frigus a constrictione superfluitatum [illegible] ne solvantur prohibuit. Sed hoc tempus contrarium est pueris ⁊ adolescentibus. Razi ubi supra. In autumno fructuum comestio quantum possibile [illegible] cavendumqꝫ a sole meridie. In nocte autem ⁊ in mane a frigore. Cavendum est etiam a potu aque frigide ⁊ a labore similiter ⁊ sollicitudine. Aqua quoqꝫ frigida non laventur quia corpus [illegible] ⁊ eadem hora febris efficitur. Aqua vero tepida se lavent: ⁊ observent ne post cibi repletionem dormiant. Caveant preterea ne famem vel sitim patiantur aut una hora cibo vel aqua repleantur. Vinum autem sic temperatum bibant ut animam delectari faciat. Stomacho tamen nec extensionem neqꝫ gravedinem afferat. In tempore quoqꝫ sicut in estate corpus [illegible] plura custodiri [illegible] ac [illegible] vsqꝫ ad pluviarum adventum ⁊ postquam advenerint a multo malo [illegible] reddent securum autumnum vero [illegible] in humorum [illegible] ⁊ [illegible] magis quam in corpore [illegible] atqꝫ minuunt. Quod si in eo contingat egritudo aliqua cito subveniendum est medicina quia huius temporis egritudines pessime sunt. Ad ultimum vero tota intentio sit in corporis humectatione magis necessarium est in hoc tempore quam in estate neqꝫ pro malitia sue complexionis non patitur errorem regiminis: nec largo permittit nutrientibus vti: nec dietam despicere.

Ⅽ De Regimine corporis in hieme. C. VIII.

Hiems autem regiminis errorem ⁊ nutrientium largitatem tolerat. ⁊ corporum sanitatem conservat nec egritudo incurritur in ea nisi magni erroris causa. In hac caveri debet a multa ventris solutione ⁊ si quis febres in ea commoverit cito cum medicina subveniatur ⁊ precipue cum evacuatione: quia febres hee pleriqꝫ accidunt ex repletione. Sed ille qui hoc tempore bonorum nutrimentorum multitudinem cum vino in stomacho recipit cum minutione sibi subvenire debet. Qui vero nutrimentis grossis ⁊ malis utitur: ventris solutione sibi succurratur. Porro qui frigide complexionis est calidis nutriri potest ut sunt cepe ⁊ allia piper ⁊ similia. Qui si iuvenis calideqꝫ complexionis fuerit contrariis abstinebit. Razi ubi supra. Hieme quia frigida est ⁊ humida temperatorum corporum oportet inclinari regimen in calidis ⁊ siccis: pluribus vestibus est utendum. ⁊ ad ignem lignorum non mali odoris calefaciendum. Cumqꝫ multiplicantur pluvie habitaculum in eminentibus locis ad quod perveniat sol. Exercitio quoqꝫ ⁊ fricatione [illegible] tempore plusquam [illegible] utendum est his maxime quorum corpora sunt humida. Dieta vero sit grossior temperata. quia calor naturalis hoc tempore confortatur. Nam intra corpus ducitur: ideoqꝫ multiplicatur ideoqꝫ digestio melior efficitur. Unde dicit hipocras. Ventres hieme ⁊ vere calidiores natura sunt. ⁊ somni longissimi. ⁊ ideo facilius corpora cibos ferunt hieme. Debent vero difficilius estate plus quam in autumno. Oportet quod dietam esse plurimam ⁊ grossiorem: ut est caro bovina vel caprina carnesqꝫ salse pulli columbarum iam volantes ⁊ passeres ⁊ similia. Caveatur autem caro generans flegma. sicut agni caro lac pisces ⁊ similia. Vini autem fortioris caloris sit ut frigori resistat. Sed quantitate non multa [illegible] corpus [illegible] cum tempus humidum sit ⁊ quia parum nutrit cum corpus hoc tempore plurimo indigeat nutrimento utendum est autem subrufi coloris ⁊ mero pariqꝫ temperato. Hoc tempore iuvenibus ⁊ calidis ac siccis est oportunum. Senibus autem ac frigidis ⁊ humidis nocivum.

Ⅽ De Purgatione corporis ad custodiam sanitatis. C. IX.

Colliguntur autem in corpore crapula que dam ⁊ superfluitates ex cibis ⁊ potibus quibus non indiget natura. Et partem quidem huius expellere prevalet. partem vero non. ⁊ ob hoc in corpore remanet eiqꝫ nocet. Unde medicinarum auxilio purgandum indiget. Cibus enim in stomachum veniens cum in eo digestus fuerit ipsumqꝫ intestina expleverint succositas eius ad epar tendit eiusqꝫ purgamentum remanet quo natura non indiget. Ipsum ergo per egestionem a corpore expellit ⁊ educit. Succositatem autem que fuit ad epar cum digesserit ⁊ in sanguinem formaverit ibi quoqꝫ superfluitatem separat [illegible] Et [illegible] quidem [illegible] non indiget et venam a corpore [illegible] quod si forte quantitas non possit nocet ⁊ morbos adducit. Sicqꝫ cum ad membra sanguis venit quod quidem nature [illegible] conveniens est ac simile suscipit ⁊ in suam naturam transformat. Quod autem non confert [illegible] quod [illegible] non [illegible] membro remanet [illegible] lo [illegible] putrefactum fuerit febres generat. Si autem [illegible] quod membro [illegible] apostema secundum naturam suam

facit. Oportet igitur medicum cum in corpore superfluitatem aliquam esse cognoverit illam minuere ⁊ a corpore educere quod a morbis ⁊ passionibus eundem [illegible] [illegible] Oportet superfluitatem corporis expelli frequenter cum [illegible] purgationibus corporis [illegible] videlicet ⁊ urina sudore menstruis emunctione screatu. humoribus quoque in corpore vel in quibusdam membris coadunatis sicut pectoris renibus vesica vel stomacho subveniendum est cum proprio purgatione. Nam egestione minuta vel ad exeundum indurata potius investigandum est an sit de cibi vel potus paucitate tunc necesse est ut cibus augmentetur. Quod si sicco accidat de cibo danda sit humida. Si vero propter stipticitatem pomorum cibaria danda sit pinguium carnium [illegible] Si vero de moderatione diete sit diverten[illegible] ad rectum ordinem ⁊ consuetudinem. Si autem propter malam stomachi sit ⁊ intestinorum complexionem videndum est ut si sit calida vel sicca: dentur frigida ⁊ humida. sicut ptisana. manna. pruna. mora ⁊ similia. Si propter frigidam ⁊ siccam: dentur calida ⁊ humida. Si propter grossos ⁊ viscosos fuerit humores [illegible] galange cum semine croci [illegible] polipodio ⁊ similibus accipiant conditum. Oportet ⁊ eos qui desiderium [illegible] vel mingendi habuerint nec diu ea retinere [illegible] dolorem ⁊ inflationem vertiginem ⁊ stranguriam ne vesica etiam vulneretur: sudor propter poros ex frigiditate clausos provocetur cum fricationibus exercitiis balneoqꝫ. Sputo constricto detur gargarismus cum aqua calida ⁊ melle mastice ⁊ thure. Hec enim cerebrum de flegmate ⁊ instrumentum auditus visusqꝫ mundificant ⁊ gulam. Si emunctio sit constricta ⁊ in cerebro sit humida natura sternutatio provocetur. Nares super fumum aque bullientis in qua cocta sunt camomilla ⁊ mellilotum ⁊ similia teneantur. Hec enim cerebrum mundificant ⁊ grossos humores futurosqꝫ morbos destruunt ut apoplexiam paralisim ⁊ similia.

Ⅽ De Solutione ventris. C. X.

Razi ubi supra. Solutione quoqꝫ ventris vti per oportet summa est medicina ad conservationem quoqꝫ sanitatis valde proficua. Per hominis operationes mundificatur corpus a nocivo humore: qui propter humorem nutrimenti vel ex [illegible] vel ex corporis [illegible] generari solet ut igitur corpus semper mundum existat medicina ventris solutiva quisqꝫ utatur: qui humorem sibi nocere solitum: vel qui ex corporis sui dispositione aut erroris sui regiminis ea plurimum in eo generari solet. Conveniens expellere. Sibi vero cavere a medicina que humorem predicto contrarium solet educere. Ventris quidem solutione plus indiget qui corpus magnum ⁊ pingue habet ⁊ qui gulosus est ⁊ qui multos cibos ⁊ fructus comedit: parumqꝫ movetur ⁊ exercitatur. Econtra vero abstinere ab ea debet qui ventrem [illegible] solubilem habet ⁊ cuius venter solutionem frequenter incurrit ⁊ [illegible] cito accidat ⁊ quam maxime si fortes extiterint homines. Quoqꝫ medicinam frequenter sumere corpus debilitat ethicam ⁊ ptisim adducit precipueqꝫ si corpus accipientis siccum fuerit. Observandum est autem summopere ne quis eam sumat nisi prius ventrem cum [illegible] ventositatis moveri caverit. Hicqꝫ corpus aqua multa tepida infuderit ⁊ in ipsa sederit ac sirupum acetosum biberit. Cavendum est etiam ne medicinas vehementer solutivas in diebus calidissimis aut frigidissimis sumat a somno vero postquam solutivam ceperit omnino est abstinendum nec aliquo cibo donec medicine saporem eructando senserit est utendum sed neqꝫ restringenda est neqꝫ minuenda est solutio donec eius compleatur operatio. Quod si purgandus ut decet solutus fuerit mediocri refectione [illegible] Quod si contingat cum solutio superflua cibaria cum sumat aut cum malorum granatorum acetosorum vel vue acerbe succo facta vel comedat sed multo tempore ante cibum pulverem de seminibus factum in potu sumat. Et si quidem ex [illegible] medicine corporis [illegible] fortiter calefactum fuerit. vel medicinam contra purgationem acceperit necesse est ut eius potus fit [illegible] si vehementer solutus fit ⁊ tunc succum pomorum vsqꝫ ad ipsitudinem decoctum vel citoniorum vel malorum granatorum bibere debebit ⁊ abstinere a iuleb ⁊ sirupo aceto. ⁊ hidromelle. Si vero corpus ex medicina non calefiat nec aliud de corpore nisi flegma vel colera [illegible] educat aqua vino temperata in potu sumenda est. ⁊ si fuerit impossibile cum mele temperanda est. Quod si contingat medicina plus operari quam debeat qui eam acceperit in balneo ponatur ⁊ si hoc modo stricturus non fuerit pulvere facto de malogranato utatur.

Ⅽ De Vomitu. C. XI.

Vomitus autem si temperate ut debet fiat stomachum purgat ⁊ digestivam adiuvat. Corpus quoqꝫ renovat ⁊ mundat. Caput etiam ⁊ sensum alleviat ⁊ visum acuit. Quod si multus fuerit corpus debilitatur epatiqꝫ ⁊ pectori nec non ⁊ oculis ac pulmoni nocebit. Venas etiam quoqꝫ [illegible] ac rumpit ex quo [illegible] passio accidit. Unde qui longum collum ⁊ [illegible] pectusqꝫ strictum ⁊ a carne nudum habet a vomitu omnino abstinere debent. In cuius autem stomacho multum flegma [illegible] adunatur. Sanitas vomitu [illegible] Vomitu quidem semel in mense vel

bis tenendum est. Quod si post cibi [illegible] fieri oportet vomer[e] [illegible] stomachi [illegible] absq[ue] magno labore fu[erit] [illegible] vomit[us] frequenter [illegible] stomachu[m] [illegible] destruit. [illegible] vomere [illegible] duos [illegible] aut [illegible] ponit. nec inde [illegible] vomit[us] auferat. [illegible] aqua [illegible] ro. abluenda e[st]. et os hidromelle vel syrupo ace[tos]o collinendu[m] e[st]. Constan. in practica. [illegible] in toto corpore habentes vomitu[s] [illegible] valet. Multu[m] n[am] co[n]veniens e[st] freneticis et opilatio[n]e viscer[um] habenti b[us] [illegible]. purgat quoq[ue] humores in vasis et in interiorib[us] corporis [illegible] mediocria corpo[ra] [illegible] humor[um] post cibu[m] vomitu[m] [illegible] varios et commixtos cibos: quor[um] q[ui]da[m] mu[n]dificent. q[ui]da[m] mordeant. alij subtilient. [illegible] bibat [illegible] que sint acuta et vetera et dulcia et recentia. Bonu[m] e[st] accipi vomitum semel aut bis [illegible] maxime estate [illegible] et toti corp[us] mu[n]dat [illegible] [illegible] in primo [illegible] fit. [illegible] ad stomachu[m] [illegible] humores attrahit [illegible] nisi ante fint [illegible] adunati. [illegible] necesse e[st] et vomitu[m] [illegible] Rursus vomit[us] no[n] co[n]venit [illegible] cilentis q[ui] [illegible] apparatu: neq[ue] q[ui] in pectore patiunt[ur] faucib[us] aut ocu lis: neq[ue] qu[i]d[em] [illegible] inco[n]suetis. neq[ue] angustiosis et q[ui] duri s[un]t ad vome[n]du[m] [illegible] e[st] co[n]trarius.

De Minutio[n]e. C. XII.

Azi [illegible] parte. Minutio quoq[ue] in co[n]servatio[n]e sanitatis et extra egritudinis maxima operatio[n]is medicine [illegible] si ut oportet fiat. Et corpora q[ui]dem q[ue] plus minutione[m] pati possu[n]t s[un]t illa q[ue] venas manifestas et amplas habent et q[ue] pilosa s[un]t et bruna ex colore rubeo et fusco mixtis colorata. Corpora quoq[ue] iuvenu[m] et adolescentu[m] et senu[m] no[n] decrepitoru[m]. Pueri quoq[ue] [illegible] no[n] [illegible] neq[ue] [illegible] stomach[us] et epar in frigiditate distemperata s[un]t. Cavendu[m] e[st] etia[m] qua[n]tu[m] possibile e[st] ne fiat minutio in [te]mp[or]e calidissimo vel frigidissimo. Sanguinis aut[em] mensura q[ui] extrahend[us] e[st] [illegible] et s[ecundu]m dispositio[n]em ei[us] cui[us] [illegible] minutio exercet[ur]. et s[ecundu]m virtute[m]. Observandu[m] e[st] aut[em] ne fastidi[os]us vel [illegible] minuat[ur] [illegible] removeant[ur] [illegible] magis [illegible] angustissima e[st] aut cordis tremor forti[s] ac spasmus q[ue] cu[m] faciei et oculor[um] rubedine accidit: vel apoplexia i[n] q[ua] facies rubescat aut nigrescat: vel [illegible] vel sanguinis fluxus vehemens ac repentinus. Cu[m] [illegible] minutio q[ua]libet hora diei vel noctis e[st] facienda. Cu[m] aut[em] multa [huiusmodi] necessitas [illegible] bonu[m] e[st] [illegible] post duas vel tres horas [illegible] digestiva sua[m] operatio[n]e[m] expleverit et fecu[m] superfluitas expulsa fuerit. Verum si cui sincopis in minutio[n]e co[n]suevit accide[re] [illegible] ante fleboto mia[m] modicu[m] panis comedat in succo granati [illegible] aut in [illegible] acerbe succo vel in [illegible] madefactu[m]. Id quoq[ue] monendu[m] e[st] ne [illegible] minuat[ur] post colica[m] passione[m] aut vomitu[m] aut ventris fluxu[m] aut post multu[m] coitu[m] vel p[ost] labore[m] aut post vigilias et postremo post o[mn]ia q[ue] corp[us] dissolvunt aut fortiter calefaciunt. Idem [illegible] parte. [illegible] frequenter [illegible] abstrahit de sanguine [illegible] solet malignitas co[m]plexio[n]is et hidropisis ac festina senect[us] appetitus destructio pulsusq[ue] parvitas stomachi et epatis et cordis debilitas ac tremor et paralisis. nec no[n] etia[m] apoplexia et postremo virtutu[m] o[mn]ium [illegible] [illegible] accidu[n]t sinochus et paralisis et pipleumonia et variole et morbilli et passio emoproica: et mors subitanea. pestilentia quoq[ue] et apoplexia sanguinea. Itaq[ue] minutio si fiat ut oportet magna medicina est in sanitate co[n]servanda. valde p[ro]ficiens et ad curatione[m] egritudinu[m] co[n]veniens.

De Regimine minuti. C. XIII.

Dem in [illegible] parte. Post minutione[m] vero cavendu[m] est ne locus fricet[ur] [illegible] stoma [illegible] afferre nec multus pannus superponatur nec aliquid eorum quibus [illegible] quidam se perungere co[n]sueverunt [illegible] adiungat. Locus quoq[ue] si calefactus fuerit aqua rosata infrigidetur vel aqua [illegible] frigidissima [illegible] Minutus vero [illegible] modo balnea ingrediatur [illegible] si locus fuerit calefactus: donec vulnus consolidetur et calor ipsius flegmonisq[ue] [illegible] [illegible] quoq[ue] [illegible] bibere [illegible] in quo minutus est [illegible] nec opus aliquod [illegible] Minutus [illegible] [illegible] secunda [illegible] cibo [illegible] cui est [illegible] fortis [illegible] tur in pectore que hoc prohibeat [illegible] carne fa

sianorum et ova mollia comedat. Quod si quis in die minutionis [illegible] q[ue] ad ebrietatem bibat: brachium eius duabus ligaturis [illegible] tur. et insuper vigiles qui custodiant ipsum adhibeantur. [illegible] q[ue] [illegible] sanguinis [illegible] adeo [illegible] et quidam moriant[ur] et quidam morti p[ro]ximi efficiant[ur]. Cu[m] igitur hoc acciderit et sanguinis [illegible] [illegible] donec [illegible] secutur [illegible] carnis et vinu[m] subtile forte ac bene redolens infirmo subito tribua[tur]. [illegible] res quoq[ue] bene redolentes ei adhibeantur.

De Observantia quoq[ue] consuetudinis. C. XIIII.

Dem in quarta parte. Consuetudines oportet observare. et s[ecundu]m earu[m] regulam incedere. nisi pessime sint. et tu[n]c paulatim et ordinabiliter ab eis recedendu[m] est. Quapropter q[ui]sq[ue] cavere debet ne [illegible] [illegible] sibi co[n]suetudine[m] faciat qua[m] cu[m] observare oportet [illegible] ex eius co[n]strictione nocumentu[m] sustineat. Nam si quis [illegible] cibo et potu semp[er] [illegible] vel semp[er] abstineat aut dormire vel [illegible] vel exercere co[n]suescat. et ex hoc[?] aliquo gravitate constringatur [illegible] ex eius abstinentia nocumentu[m] patiet[ur]. Ideoq[ue] corpus [illegible] sic quisq[ue] disponat ut calores ac frigores [illegible] esse valeat et ad motiones ac nutrimenta sibi necessaria aptu[m] reddat[ur]. Somnor[um] et vigiliaru[m] horas et mansiones ac domos sine lesio[n]e mutare possit [illegible] tassis enim hoc agere necessitate coget[ur]. Const. in practica. Oportet enim magnu[m] ingeniu[m] poni ad custodiendu[m] sanitate[m] cum consuetudine ne [illegible] co[n]suetudo inveterata s[it] quasi naturalis. Unde hypocras. Consuetudo inquit secunda est a natura. sed humana co[n]suetudo in multis rebus est diverso modo sicut in aeris percussione exercitijs balneis cibis et potibus vigilijs coitu inanitione et ceteris. Quicquid vero [illegible] assuefactu[m] erit quasi naturale [illegible] inde difficilime mutatur.

De Servanda co[n]suetudine in dietis et purgatio[n]ib[us]. C. XV.

Tempus diete multiplex est. Qui[dam] n[am] q[ui]da[m] solu[m] mane comedu[n]t. alij meridie et no[n]nulli vespe[re]. Quor[um] q[ui]cu[m]q[ue] sua[m] mutat co[n]suetudine[m] et vel post[ea] [illegible] comedat [illegible] Si n[am] prius ma[n]ducaverit cibus stomachu[m] [illegible] et totu[m] corp[us]. Si vero postea [illegible] vespe[re] neq[ue] [illegible] fuerit co[n]suetudo. [illegible] in angustia[m] inflatione[m] rugitu[m] extremitatu[m] et [illegible] q[ue] [illegible] [illegible] in ore stomachi amaritudine[m] in ore. [illegible] stomachus [illegible] s[un]t defecti p[ro]pter colera[m] q[ue] ad eos defluit. Ideoq[ue] paucu[m] et humidu[m] [illegible] sumant sic lagane. et ius galline aliaq[ue] [illegible] et ova mollia modica [illegible] stomach[us] [illegible] [illegible] aliquid manducaverit [illegible] [illegible] superflu[us] [illegible] cib[us] multu[m] [illegible] medici [illegible] aliquantulu[m] [illegible] bibat. In alio die [illegible] Melior est etia[m] cena q[uam] pra[n]diu[m]: q[uia] post cena[m] quiescit et dormitio[n]e loca[que] n[atura]lis [illegible] coadunat[ur] et cibu[m] digerit. Cena t[ame]n [illegible] vini cu[m] fumo. n[am] cibi debilib[us] nocet oculis et capiti. Co[n]suetudo purgandi corpus diversa est. s[un]t n[am] q[ui]da[m] sepe multa qua[n]titate purgantes [illegible] cu[m] flebotomia et scalpellis. q[ui] si t[em]p[u]s solite purgatio[n]is transierit gravitate[m] corporis [illegible] patiunt[ur] [illegible] [illegible] sanguinem [illegible] patiant[ur] medic[us] certissime debet sanguine[m] minuere [illegible] s[ecundu]m posse nature. [illegible] quib[us] sanguis [illegible] [illegible] fluxerit necessitas expedit ut sanguis minuat[ur]. [illegible] quoq[ue] [illegible] sanguine[m] minuentes [illegible] [illegible] necessitate[m] flebotomia [illegible] debilitant[ur]. Ideoq[ue] si [illegible] est sanguine minuere [illegible] fleboto mia [illegible] generat hidropisim [illegible] stomachi defectione[m]: paralisim. epilentia[m] et [illegible] maxime senior[ibus] et [illegible] natura [illegible] flebotomia [illegible] negligentia [illegible] pessimas generat febres sanguineas [illegible] quoq[ue] flegmo[n]es [illegible] sanguinis [illegible] maxime iuvenib[us] et calidis et humidis natura. Oportet igitur no[n] [illegible] flebotomia [illegible] quib[us] fuerit co[n]suetudo sanguinem [illegible] fluendi [illegible] est malus generat infirmitates.

De Proprio regimine corpor[um] temporum. C. XVI.

Ali [illegible] supra. [illegible] regimine corpor[um] ad sanitate[m] custodiendam [illegible] Regime[n] [illegible] corpor[um] est s[ecundu]m [illegible] natura [illegible] Igitur a regimine [illegible] corporum [illegible] sanitatis custodia est [illegible] contemperantia [illegible] cibi [illegible] daconesq[ue] corporis ut sic bonum [illegible] opus est [illegible]

[illegible] ⁊ qualitate ⁊ ordine ⁊ tempore. Oportet ergo vt sit aer tempe ratus in calore ⁊ frigore ql' e ē in vere. sitq; clarus ac subtilis hau [illegible] ⁊ refrigerando vel calidus. Et si qñ calidus ē tpẽ refrigerādo ⁊ loca [illegible] s'do si vo cal[idus] due eōtrario. Exercitiū aūt ṗ modo colūna custodie sanitat: cū sit eoꝝ q̄ supflua sc̄ dissolutiuū ⁊ dige stiōes adiuuat. s; fiat post ciboꝝ hesternoꝝ pfectā ī stomacho ⁊ epa [illegible] digestiōe q[uod] [illegible] apparet [illegible] colorat [illegible] corpus q; minutū ē ab egestiōe ⁊ vrina ac mediocriter fricatū p oīa mēbra. id [illegible] vtat' exercitio tēpato vt a mēbris crapula [illegible] ⁊ calor na turalis cōfortet' ⁊ ne fatiget aliq mēbra sine [illegible] ⁊ tale sit exercitiū qd cōmoueat oīa mēbra ⁊ h' fiat donec corp' augmētū [illegible] ⁊ nō abundat' neq; pinguescat. deinde vo qescat. Post h' aūt vtat' fricatiōe suaui ⁊ tēpata: aut euacuēt' crapule q̄ ab exercitio supsunt [illegible] carnē ⁊ cutē. Deinde in aq̄ tpata balneet': vt corp' a puluere vel sudore lauet'. nec h' diu fiat ne forte calefiat. Egressus aūt qescat an teq; comedat: ne calor assumpt' a balneo cibū in stomacho pl' iu sto calefaciat: ⁊ ab eo vapor malus ad caput ascēdat. Cibi vo sumē di sint in calido ⁊ frigido subtili ⁊ grosso tpati. vt est panis ex farina [illegible] bene fermētatiōis ac pfecte decoctiōis. Carnes ouiū ⁊ hedo rū vituloꝝ gallinaꝝ ⁊ hmōi. Oa si nō itercidāt tēpati: calidi ⁊ hu[mi]di [illegible] q; ⁊ sicci cōferāt' vt eoꝝ cōplexio tēperet'. Oīs quoq; cib' quo [illegible] aliqs cōferētior ac nutribilior ē ei maxie q; tpatā cōplexio [illegible] [illegible] maior ptē [illegible] ad ea q̄ sc̄ vt dicta sūt. Uinū aūt bibat coloris subauri. vel rosei odoris [illegible] cū mēsura ⁊ tēpe ratiōe eq̄li. Somno aūt vtat' cū ad cū na[tura] [illegible] ⁊ finiat cū satiatus [illegible] ⁊ multo coitu se custodiat. Oīa quoq; accidētia caueat p̄ ter gaudiū ⁊ leticiā q̄ huic cōplexiōi ɔ̄ueniūt cōfortātes calorē natu ralē. oportet tñ cū diuturno gaudio quādoq; miscere dolores [illegible].

De Regimine corpoꝝ extra tēperātiā positoꝝ. C. XVII.

Corpora vo extra tēperātiā sc̄ illa q̄ a statu sa nitatis in lat' diuertūt: hoꝝ alia sunt extra tēperātiā nāliē. alia vo ppter causas nō nales: ⁊ h' pria iā ad īfirmitates cōsistūt. Extra tpantiā nā qdā sc̄ in cōplexiōe. qdā in figura. Quedā vo extra tpantiā in cōplexiōe sc̄ [illegible] in eis ē cōplexio mala fm vniū modū in oīb' mēbris aut varia in diuersis. hoꝝ aūt corpoꝝ custodia sanitatis fit tribus modis: vna ē custodia cōplexiōis in suo statu p ea q̄ sibi sūt similia: ⁊ h' qñ mul tū distat a tpantia. Scd'a ē traductio cōplexiōis ad tpantiā ex reb' cōtrarijs. has qdē duas facere possunt q̄ sine solicitudine ⁊ occupa tiōe sunt. Tertia vo est illoꝝ qb' solicitudines [illegible] ita vt eos ab [illegible] ipediāt. Cōst[antinus] in practica. Calidos itaq; talit regamus: mansionē eis faciamus vbi aer sit frigidus ⁊ clarus natura liter vel artificialiter maxime si estas est. Caueāt totē vigilias labo res ⁊ requies assuescant. balneent' in aqua sapida ⁊ frigida in estate maxime iuuenes ne defectionē habeāt. deinde comedāt pisces car nē [illegible] gallinaciā cū aceto coctā aut cū lactuca seu portulaca vel cucurbita. De fructib' vuas psica pruna cerasa mala pira ⁊ simi lia. Uinū albū potēt ⁊ subtile. caueāt rubeū ⁊ citrinū nullū enī vinū eis vtile ē nisi albū ⁊ subtile. Corpora vo frigida ⁊ humiditate ⁊ sic citate equalia mutanda sunt ad tēperamētū cū calefactionib' ⁊ exer ceantur semp per calida loca ⁊ fortia operent' exercitia. balneent' in aqua calida in qua cocta sint sambucus meliilotus ⁊ [illegible] ibi manducēt pecorinā ⁊ caprinā carnē cū cimino carui aneto pipe ⁊ al lio ⁊ cepis coctā. De herbis eruca apiū mēta radices [illegible] ra bes ⁊ cimnū [illegible] aqua quā potent cū [illegible] coquat'. caueāt co[itum] quātomagis possunt. Humida corpora cū multis ⁊ fortibus exercitijs minuentur in locis calidis moreantur. laboribus assuefaci ant maxime ieiunij: ⁊ balneis salsarum aquarū vel aluminosarum vel sulphurearū. Deinde cum costoleon vngantur aut [illegible] in calida arena operentur. siluestres carnes comedant pisces [illegible] ⁊ salsas. vtantur aceto absomagaro ⁊ similibus vinū forte ⁊ merū bibant. Sicca vero corpora cum humidis mutantur in aquosis habitent ⁊ quiescant ab omni labore semper [illegible] in aqua calida bal neent ⁊ vngantur oleo violaceo ⁊ amigdalino multum tamen non maneant in balneo. Comedant agnos [illegible] ⁊ [illegible] pisces [illegible] fruct' de herbis cucurbitas portulacē ⁊ [illegible]. Cū si h' cō plexio ad extremas [illegible] regamus eos sic ethicos ⁊ cō [illegible]. Si aūt cōplexio fuer' cōposita h' regimē eis cōpositū.

De Malis habitudinib' corpoꝝ emudandis. C. XVIII.

Alii vt supra. Naturalis quidē cōplexionis habe tudines sequūtur habitudines corporum. [illegible] qualitates aut figure que sunt [illegible] pinguedo maior ⁊ temperata spissaq; ⁊ varia ⁊ inter has media. Con[stantinus] in practica. Varij autem [illegible] figurarum quia duo paria possunt sunt. oportet vt macilentam incrassemus. ⁊ crassam extenuemus. Macri sc̄ incrassandi cū multa requie ⁊ paruis exercitijs ⁊ fricatiōibus vtant' quousq; calor nāl' [illegible] deinde vngant' cū humidis oleo [illegible] leticia vtant': vestimēta eoꝝ sint lenia ⁊ mollia. humida sumāt ci baria sicut est caro agnina pecorina edulina gallinē [illegible] anseres lac [illegible] pisces recētes: comedāt bis aut ter ī die: post cibū bis vl' ter bal neent' ⁊ oleo violato vngant'. Et si sint calidi nālr' accipiāt ptisa nā ⁊ micā panis ⁊ cucurbitā ⁊ oīa tassellata ⁊ cū amigdaleon cōdi ta. Crassi aūt extenuādi sc̄ nimijs exercitijs ⁊ laborib' an cibū pro [illegible] ieiunijs assuefac[iant] [illegible] balneent' in aq̄ salsa in nitrea [illegible] Sed postq; balneū īgrediant' fricent': ⁊ cū anetileon ⁊ costoleō vn gant' deīde lauent' ⁊ in balneo moreant'. Exeūtes balneū comedant pauca cibaria multā q̄litatē ⁊ q̄ntitatē ⁊ modicū nutrimētū hñtia: sic panē furfureū lachanā spinachiā crisolocānā assuescant calidis ⁊ siccis salsis ⁊ stipticis ⁊ pinguedinē hñtib'. Sūt n. eis vtilia [illegible] eoꝝ quantitate corpa parū replent' [illegible] vtant' in asperis loc[is] [illegible] dusq; dormiāt. aspis vtant' vestimētis. assuescāt tristicie cogitatio nis. ⁊ sepe bibāt farmacum crossum flegma purgantem.

De Regimine male complexionis que varia est in membris ⁊ primo cerebri. C. XIX.

Alii vbi supra. Dicto de regimie male cōplexionis nālis in toto corpe restat dicere d' regimie cor poꝝ malā ɔplexiōes hñtiū in mēbris variā. Cū' itaq; corp' vel mēbrū aptatū est alicui' morbi susceptiōi ne cesse ē qp illud regat' regimie morbū hmōi phibēte. vbi gra. Cuius epati vene nāliter stricte sc̄ epati ei' accidit opilatio ⁊ a pane mun do ⁊ a carnib' ē [illegible] multo mag' ab alijs ideoq; eū [illegible] regi. his q̄ opilationē aperiunt. Sic ⁊ corpa debilia ad ethicā vel ptisim pa rata eis humectātib' regi. Igit' a capite mēbrisq; sequētib' psequa mur. Capitis ɔplexio q[uando] [illegible] frigida est: ita vt inde cū generent' in eo crapule [illegible] lesio ei' oīa mēbra corpis grauat. Itaq; qñ cerebri cōplexio mala ē [illegible] [illegible] vt si calida est dieta refrige rante tā in cibis q̄ī in medicinis regēda est. Qñ vo mala eius frigi dū est. econtrario. Si aūt infirmitatis capit' opilatio est ⁊ inde fiat ce phalea. sanguis minuēd' est a venis duab' q̄ sc̄ in temporib'. Acci dit aūt hmōi cephalea plurimū ex eā humoris calidi defluētis ad os stomachi cū sit neru' q̄ venit ad illū a cerebro ferens sensu. Igit' eo regimie vti eū qd ɔ̄ fluxū colerae ad stomachū pdest: sic dicet' ī fer' cū ad regimē stomachi venerim'. Nūc aūt dicam' ea q̄ necces saria sc̄m custodia sanitat' mēbroꝝ q̄ sequunt' cerebrum: [illegible] q̄ sc̄ ocu li ⁊ aures q̄ cū sint vtiles maxie celerisq; sensus: pp bōitatē sensus eoꝝ ⁊ subtilitatē accelerat ad ea [illegible] nimis ex causis nocen tibus.

De Regimine oculoꝝ ⁊ auriū. C. XX.

Sit oculoꝝ ⁊ auriū cōe regimē ē arcere fluxū ma teriarū a cerebro ad illa. vt si purget' id qd ab eo fluit p nares puocādo sternutatiōes: ⁊ vtat' bō apiē tib' opilationes. A gutture quoq; vtendo gargarismo cū [illegible] ⁊ aq̄ decoctiōis piretri vel si corp' imūdū est vtat' ad emūdationē totius corpis laxatiuo. Accidit aūt visui [illegible] ex acuto morbo q̄ fact' est capiti aut ca[illegible] sanguinē aut cā vomit' aut clamoris magni. Continuatio vo pinguedinis aspi dis ⁊ comest[io] [illegible] [illegible] [illegible] si au geas adaugebit' visui eius. Rasis in qrta pte. Ad ɔ̄seruationē sanitatis oculoꝝ caueāt eos a sole estiuo ⁊ puluere ⁊ fumo: ⁊ a colorib' albis vl' reb' radiosis frequēter [illegible] ⁊ litteris vel scripturis subti lib' [illegible] pauca [illegible] a mul to [illegible] ⁊ a frequēti [illegible] ⁊ ne diu moret' in loco vbi vēt' fri gid' pflat. A nutrimētib' quoq; valde sicci: vt sūt lenticule ⁊ res salse. visum etiā ipediunt frequēs ebrietas ⁊ vinū ⁊ nutrimēta crossicie hñtia. Acuta quoq; vt sinapis eruca cepe ⁊ allia necnō ⁊ ea q̄ capi ti nocēt ⁊ dolorē adducūt. vt [illegible] mādragora caules quo q; ⁊ [illegible] somni' mlt' ⁊ vigilie mlte. Porro iuuamē visui tribuit collirij [illegible] experientia. ⁊ ne mali humores ad oculos descēdāt phibētur. Ite aquā intrare clarā ac p magnū spaciū oculos in ea a[per]tos tenere. hoc n. oculos in ea claros ac nigidos efficit. [illegible] ⁊ eos corroborat. Longū qñ [illegible] nō subtiliores aut picturas [illegible] dere [illegible]. Qd aūt ocul[orum] sanitate ɔ̄seruat ⁊ abstergit est tuchia cū succo maioranie ɔfecta. Est etiā de his q̄ oculos abstergit et recen tes feniculi succ' in ocul[os] ponat' vel malor[um] granatoꝝ colliriū. [illegible] li vbi supra. Aurib' vo [illegible] ē a vocib' grauib' vt a tonitruis ⁊ [illegible] ac tremētib' [illegible] aut aliqd aliud. vidim[us] n. cui' aurē [illegible] grauiū ceciderat ⁊ grauat' ē audit' nec egressus ē aliquo medicamine. Iubē etiā caueat' ne [illegible] qd ingrossat'. Qd si sentiatur in aure dolor ⁊ [illegible] aliqd

oleo ro. cū aceto vel lacte puelle. Rasi vbi. s. Ad ɔseruationē audi tus summope insistēdū est vt aurium sordes mūdificent᷑ ⁊ ne aq̄ in aures intret ne postea [illegible] acuta nascat᷑. a [illegible] quoq; valde custodiri debēt ⁊ ne stomacho pleno dormiat. Post quibus de bedōrmada [illegible] olea amigdala [illegible] amarar [illegible] est. Qui aūt aures ne doleāt custodiret est frigido vento tpe longo nō apponi.

¶ De Regimine dentiū. C. XXI.

D cōseruationē aūt dētiū summope cauēdū ē ne res dure cū e[illegible] frangant᷑ aut res viscose sepe ⁊ diu masticent᷑ vt sūt dactili mel coctū ⁊ silia a multo quoq; vomitu cauēdū ē ⁊ a reb᷒ dētes stupidos faciēt b᷒ cos q; cōgelātib᷒. sicut ē nix ⁊ ei᷒ aq̄. ppreq; post cibū calidū ab eis cōuenit abstinere [illegible] ī dētib᷒ alq̄ ps cibi. Ppreq; de lacte remāserit abluāt ⁊ cōfricēt. Hali vbi. s. Dētib᷒ cauēdū ē ne superuiāt eis egritudines a putrefactiōe quoq; minuēdo [illegible] apponere vt sūt dactili ⁊ natisen ⁊ pot᷒ aque frigide statim post illa. caueat quoq; lac. ⁊ pūgētia ⁊ assiduitatē vomit᷒ ⁊ lauationē post vomitū faciat cū vino ⁊ sēngibin. Aliter ꝗ post comestionē lactis. Caueat etiā stuporē gingiuar᷒. ⁊ vitet ea q̄ plena sūt acerbitatis. fugiat quoq; putrefactiōes [illegible] curatōe [illegible] cū his q̄ eā elimināt vt ē corda [illegible] cōbusti puricis quoq; cōbusti ⁊ fractur᷒ [illegible] ⁊ q̄ ɔfortāt gingiuas ⁊ dentes ⁊ anbelitū cōdiūt oportet tñ nō multiplicari curatiōis vsum. vlcerat eni gingiuas ⁊ corrumpit eas ac minuit. [illegible] quoq; dentibus inducit eos cōcutit.

¶ De Regimine pectoris ⁊ stomachi cordisq; ⁊ epatis ac renū. C. XXII.

Cum aūt a capite descenderint ad pectus materie multe. oportet assuescere semē papauer᷒ [illegible] cū medicamētib᷒ ⁊ dyacodion q̄ sūt catarris. Cū aūt ad stomachū a cerebro descēdāt superflua colerica. ⁊ complexio stomachi calida ē nāl. Oportet hūc fluxū arcere. dādūq; ē ei paruū cibi ante fluxū. nec famē sustineat. q: corpus cōtrahit colē. fitq; qd̄ dabit᷑ ei refrigerās esca. vt carnes [illegible] parate cū succo malorū gra. oz etiā euacuare colerā ad stomachum fluētē vomitu ⁊ laxatiuo educēte colerā rubeā vt ē absinthij decoctio vel mirobolanor᷒ citrinor᷒ ⁊c. [illegible] regimini calefac[illegible]. Cū autē descēderit hūor flegmaticus: fueritq; stomach᷒ frigid᷒ oz ī hmōi [illegible] regimine calefac[illegible] cui vo fuerit in [illegible] ne pass[illegible] cordis. hūc oz assuescere flebotomiū: vsuz quoq; succor᷒ fructuū vt granator᷒ ⁊ pomor᷒ ⁊ coctanor᷒ ⁊c. Cui᷒ vo cor debile ē ac frigidū assuescat ille sirupo pomor᷒ ⁊c. ⁊ phibeas illū semel sumere multū cibū ⁊ aque frigidissime potū. Caueat etiā oīa q̄ timet ⁊ ī q̄b᷒ tristat᷑ īmeri. Qui eni ē hmōi habitudis nōnūq̄ repēte morit᷑ his de causis. Qui vo ī epate hz opilationē: ⁊ ī eo sentit extēsionē aliquotiēs ⁊ grauitatē. Oportet. n. his vti q̄ apiunt opilatōes. pdest etiā ī hac pte diminutio prādij ⁊ ei᷒ subtilitas: phibitioq; a cibis crossis ⁊ a potu dulciū ⁊ crossor᷒. Cui᷒ vo stomachus ⁊ epar nāl paruū sit. nō oz ei semel dare cibū. [illegible] bis aut ter vt descēdāt paruis nec fit ī stomacho mult᷒. fitq; tpatus ⁊ cite digestiōis. Sz ⁊ si eius renes generant lapides. ⁊ corpus ei᷒ fit gracile. vti oz regimine medio inter crossum ⁊ subtile. vt est [illegible] cum [illegible] lapidosi. galline pulli. lac [illegible] prodest ei.

¶ De Regimine mēbror᷒ genitaliū. C. XXIII.

Cuius aūt [illegible] calide cōplexiōis sit multū sperma generatiōis [illegible] coitū requirunt euacuatōq; [illegible] mēbra quoq; enerua[illegible] ⁊ stomach᷒ [illegible] quoq; [illegible] hūc oz arceri coitu. ⁊ cauē cibos sp̄ma generātes. vtiq; regimine appetitū coitus minuēte. exercit[illegible] quoq; [illegible] quo moueant᷑ plus ceteris superiora mēbra corpis. vt ē ludus pile sublēuatio vl᷑ iact᷒ lapidis vtat᷑ etiā aque frigide balneo [illegible] oleo ro. ⁊ [illegible] coctanor᷒. Dorso quoq; [illegible] apponat [illegible] cū aq̄ [illegible] atq; rosar᷒. Comedat aūt [illegible] q; [illegible] semē [illegible] ⁊ [illegible] [illegible] quoq; q̄ sp̄ma ⁊ erectione virge minuūt sic acetosa ⁊ [illegible] in cibo sumpta vt aceti ⁊ [illegible] ⁊ [illegible] erectionem quoq; minuūt ea q̄ vētositatis dissolutiua sūt. vt agnus castus. ruta: mētastrū. cimini ⁊ amios. [illegible] Mulieres quoq; qz matrices [illegible] oportet arceri a coitu ne [illegible] Si [illegible] ⁊ generet᷑ fetus. non est ei sufficiens in ea locus. Si autē tñ extēdit᷑ matrix vt vene ⁊ arterie opprimant᷑. vnde ⁊ aer ingrediēs anbelitu perueniret ad matricē. [illegible] neq; mulier moriatur vel accidit ei dolor ⁊ difficultas [illegible] partus [illegible] fetus eo qz [illegible] non potest angustia matricis arctatus.

¶ De Regimine neruor᷒ ac iuncturar᷒. C. XXIIII.

Porro cui᷒ nerui sūt [illegible] regēd[illegible] sic cauta ⁊ siccātib᷒: ⁊ a vino phibēdi ⁊ a copia cibi[illegible] acerbisq; magis aūt pomis ⁊ lacte acer. ⁊ abūdātia balneādi. ⁊ statiōe in locis fri. hec. n. oīa mala sūt ⁊ extensionē fouēt. [illegible] dolor iūcturarū frequētat. [illegible] ⁊ hec pa[illegible] et debilitatē nāl iuncturar᷒: ⁊ ex repletiōe humor᷒ ad eas [illegible] [illegible] vsu maior᷒ ciborū ac potuū ⁊ maxīe a crossis cibis cū [illegible] balneisq; dormisse ⁊ frequētē coitu post cibū. Qui igit᷑ hmōi assuet᷒ ē passiōib᷒: oz h̄ oīa cauere: ⁊ in cibis laudabilium humor᷒ facilisq; digestiōis [illegible] vtat᷑ [illegible] pcedūt [illegible] exercitio mediocri. ⁊ balneo cauēs ab eis post. Tpe aūt quo solet ei passio [illegible] euacuatōe [illegible] a quo fit vt sanguis [illegible] nōe si ē passio sanguinea: decoctiōe fructuū si colerica. Pillis hermodactili ⁊ tapsie si flegmatica. Decoctiōe epytimi si melancolica. Qd̄ cū fecerit vtat᷑ etiā emplastris ⁊ cataplasmatib᷒ q̄ mēbr᷒ ɔfortent vt phibeat᷑ suscipe materias ad ipsuz defluētes ⁊ eas a se repellat. Sic et[illegible] in oīb᷒ mēbris [illegible] q̄ [illegible] influētes suscipiūt. Nos q̄dē egressi sum᷒ in h̄ capl'o a terminis molestiarū naturaliū ad eas q̄ sunt extra naturā vt sermo noster in custodia sanitat᷑ est plenius. De hec. n. passionis regimine dicendū est cum alior᷒ morborū curatiōe. nūc aūt ad debiliū corporū regimen transeamus.

¶ De Regimine corporum debilium ⁊ primo mulierum pregnantium. C. XXV.

Infantiū q̄dē ⁊ senū ⁊ ab īfirmitate cōualescētū corpa medie ē h̄t̄ī genē ppinq; qz debil᷑ ē [illegible] cor᷒. Infant[illegible] q̄dē ⁊ senū qz calor corū nālis debilis ē. Cōualescētiū aūt qz sangui[illegible] cor᷒ parc᷒ ē. Itaq; regimē īfantiū [illegible] a regimine mulier᷒ pgnātiū. hec mulier [illegible] cū mēstrua mulieri pgnāti recludant᷑ accidit ei multor᷒ appetit᷒ [illegible] ac subuersio sputiq; ⁊ vomit᷒ dolor etiā in ore stomachi ⁊ paucitas appetit᷒: det᷑ q̄ ei syrup᷒ xylo aloe. lābat quoq; xyloaloe recētē ⁊ masticē odoret. aliaq; iocūde redolētia pullos ⁊ bedos comedat ⁊ malogranata cytōia pira. nec tñ multū comedāt: sz ex [illegible] paulatim reficiat᷑. ne stomach᷒ ei᷒ grauet᷑. Q, si ppē aliquam passionē idiguerit sanguinē minui vl catartico purgari nō oz h̄ in pmordijs accelerari donec q̄ttuor mēsiū sit pgnās: ⁊ tūc faciēdū est h̄. v. mēse vel. vj. vel. vij. Cauēdūq; est h̄ idē. viij. vl. ix. In primis nāq; q̄ttuor mēsib᷒ est in ea fet᷒ debil: ⁊ op᷒ est ei cibo. minuit aūt cibū minutio: vñ morit᷑ fet᷒. Octauo quoq; ⁊ [illegible] augmēta᷑ fet᷒ eget maiori cibo in q̄b᷒ si mulier euacuet᷑ cib᷒ minuit᷑ ⁊ fet᷒ morit᷑.

Rasi in q̄rta pte. Mulier pgnās ab oībus numētib᷒ in q̄b᷒ [illegible] ⁊ acuitas est abstinere oz. vt sūt capares lupini oliue immature ⁊ silia. Oīa quoq; vitare oz q̄ vrinā ⁊ mēstruū pvocāt. vt sūt cicer ⁊ phaseoli pcipueq; ruta. a saltu etiā ⁊ percussiōe ⁊ casu oz custodiri. pcipueq; īpregnatiōis initio ⁊ in fine. ⁊ ab oī sollicitudine remouēri q̄ sepe abortus eā [illegible] vo oz cū [illegible] humor᷒ bonor᷒ generatiuis. ac nausie [illegible] ⁊ os stomachi corroborātib᷒ vt est caro gallie pdicis ⁊ bedi. De vino quoq; boni odoris bibē modicū qd̄ tpatū sit aq̄ui. Ieiuna vo bibat rob fructuū acetosor᷒ ac [illegible] cū q̄b᷒ paru de trocisco xyloaloe accipiat vt abominatio ⁊ nausia in ea reprimant᷑. Exercitio quoq; tpato vtat᷑ ⁊ sibi caueat ne longam in sole vl᷑ in balneo morā faciat. Cātilenas aūt habeat ⁊ q̄ delectatiōnē afferūt. res etiā odoriferas circa caput ⁊ faciē nec nō ⁊ somnū augeat nec impleat᷑ cibo semel. sed multis vicibus in die comedat. a malis aūt nutrimētib᷒ sibi caueat ⁊ ne multa cibaria diuersaq; in stomacho misceat. Q, si multū in ea destruat᷑ appetitus de reb᷒ acutis paruū est ei tribuendū: vt sūt cepe ⁊ sinapis ⁊ silia q̄ disgregando ɔmouent appetitū. Mastice etiā ⁊ [illegible] masticare [illegible] ⁊ granata malaq; [illegible] comedere. Si vero ipsam infirmari [illegible] oportet ei fine minutione fine [illegible] solutione [illegible] cū maximo timore multaq; diligentia hoc ad hoc vt fetus remaneat partusq; facilis efficiatur.

¶ De Regimine parientis. C. XXVI.

Cum aūt hora part᷒ appropinquerit [illegible] neo [illegible] oz ⁊ in [illegible] ⁊ costas cū oleo [illegible] quoq; [illegible] Loq; [illegible] hora: coste mulieris ⁊ inferiores ptes [illegible] debent cū oleo [illegible] ⁊ oleo [illegible] [illegible] postq̄ partus [illegible] super vtrosq; se sublenet. ⁊ si dolor partus fortis fuerit [illegible] ⁊ [illegible] quoq; costas ei᷒ [illegible] ⁊ humeros. [illegible] inferius premat: ⁊ si [illegible] taliter se habuerit [illegible]

[illegible] de pullis factu in quo adeps galline pinguis [illegible] ponat in potu sumat. vinuq3 boni odoris bibat. Si vo in partu [illegible] remanserit puocada e cu cofid. sternutatio nares appreh [illegible]. Rasis vbi supra. Mulier adueniente partu mo deambulet. mo sedeat sup scamnu. Liq3 dolor creuerit spiritu suu arceat & includat & ad inferiora impellat. infante vo suscipiens post tergu eius sedeat [illegible] sup venter eius & illu ducat. Sicut aut difficillim9 fit par [illegible] fetus in vtero mortuus sit. post partu secundina remanse [illegible] q3 proprio subueniendu est mediante remedio.

De Regimine infantis nascetis vel nati. C. XXVII.

Vicē. Infanti cu nascit plerumq3 sapientes decreuerunt vmbilicu i primis debere sup quatuor digitos incidi. & cu lana munda bene retorta ligari taliter ne doleat. Olei quoq3 cu panno sup eu iponi. & vmbilico medica [illegible] supponi. festinadu est etia ad corp9 infantis saliendu cu sale te [illegible] vt eius cutis indurescat q̄m illo cu nascit oia q tangit ips ei no [illegible] sunt siue calida siue frigida siue aspa ea sentiat pter cutis ei9 [illegible] atq3 calore. deinde vo aqua tepida lauetur eiusq3 na [illegible] digitis quoru vngues incisi sint purgent & in ei9 oculos [illegible] oleu pcurat. Liq3 op9 erit vt fasciet nutrix eius mebra suauit [illegible] & qd dilatadu e dilatare. qd subtiliadu subtiliare omnes [illegible] fm figura couenientiore figurare: & h totu cu extremitati [illegible] digitoru subtili copleat. &c. Qd qde multis vicib9 oportet facere & oculos eius suauit & assidue tergere. vesica etia eius pmere vt fa [illegible] fiat et [illegible] deinde man9 illi9 extendant brachiaq3 ei9 ad ge [illegible] ducant caput isuta liget eiq3 pileus iponat q sup caput copa [illegible] & costringat. In domo tpati aeris ad dormiendu ponat. eiq3 dormienti toto corpe caput altius sit. obseruadu q3 ne colli vel dorsi vel extremoru ei9 aliqd torqueat aq suaui & equali balneadu9 e. & h p9 longi ei9 somnu plerumq3 vo bis in die vniuersalit & ordinate. nec la [illegible] nisi quousq3 corp9 ei9 calefiat ac rubere icipiat. p9 h extrahat & aures ei9 ab ingressu aq custodiant. In hora qde ablutionis eu acci [illegible] manu dextra sup brachiu sinistru assumat. nec sup ventre s3 su [illegible] pectus suu appodiet. In primis aut iaceat sup ventre suu. postea sup dorsu & pter h icessanter fricet atq3 pmat & figuret. due quoq3 [illegible] ad h vt ei9 coplexio fortis fiat. s mot9 lenis & vox cantilene. cu qb9 ea dormiat. Et quantitate naq3 recipiendi hec [illegible] quatu sit apt9 exercitio & musice. quoru vnu e corpis & al [illegible] aie. Rasis vbi s. Post partu statim aures ifantis pmede se. qd ca [illegible] postea mutationes e faciedu. Obseruadu quoq3 ne lac aures ei9 [illegible] cu lactat & vt palatu cu melle tangat. Naresq3 cu aq calida & [illegible] seme mundi [illegible] & multa lagines emugat. tpe quoq3 parus [illegible] e & postea inugedu9. Mebraq3 in vnaquaq3 pte tededa sit. & [illegible] cugeda. Caput ei9 [illegible] & frons rectis cada h in regimine [illegible] egritudines multas euadet. Mamillas quoq3 talie su [illegible] venter eius tedat & vt no accidant ei dilsolutio & pigritia [illegible] longius nec de late remoueat ad lat9 & no ploret neq3 vo [illegible]. Oculi ei9 i primis dieb9 natiuitat operieda st pane. caueduq3 [illegible] ne stet i loco luminoso. s. vt ra paruq3 diuersos colores appe [illegible] cora co vteda e et [illegible] delectab lib9 cantilenis no aspis vocib9 ne [illegible]. Et postq3 loquedi tps appropinquauerit nutrix frequeti ei9 li [illegible] an tps quoq3 frequet loquedu e & vba facilia leniaq3 do [illegible] e. Cu vo natiuitas detiu appropinquauerit gingiue quotidie [illegible] butyro & adipe galline sepe fricade sunt & aqua calida lauende.

De Regimine lactationis eius. C. XXVIII.

Vicen. vbi supra. Infanti lac matris ad sugedu oimode pbeat [illegible] fim. lac e [illegible] nutrimetu qb9 in ventre alebat. s. mestruoru. ipa naq3 [illegible] couertunt lac efficiunt: ipe quoq3 magi illo recipit & magi [illegible]. Et experimeto certu [illegible] fit valde conferre extremu [illegible] mamille matris in os infantis ponere. Cauendu est tn ne sit eius [illegible] q lactet eu primo donec ipsius [illegible] coplexio [illegible] qde e vt panu ei mellis tribuat & postea lactet. Et lacte quoq3 [illegible] pueri sugere [illegible] manibus aut ter emungedu e deinde mamil [illegible] Lac aut acutu no [illegible]. In primis qde no multu lactadus est. eiq3 bis [illegible] post lactatione dormiturus est [illegible] no est vehementer [illegible] in eius stomacho [illegible] lactatione ei confert. Rali [illegible]. Infanti [illegible] sanguine menstruu quo ide [illegible] in vtero matris [illegible] ad mamillas [illegible] lac quo [illegible] infanti [illegible] conuenientius hoc [illegible] lac genitrici [illegible] est lactibus [illegible] propinquius est eius complexionem.

De Eligenda nutrice & eius regimine. C. XXIX.

Vicenna vbi supra. Qd si res al q matri lac infanti dare phibent vt debilitas ipsi9 vel corruptio lact ei9 vel q: dolorosa est eligeda e nutrix etatis mediocris [illegible] annos xxv. & xxx. qr hec e etas iuuetutis & sanitatis atq3 [illegible]. In ea quoq3 psideranda st figura corpis & mores & forma mamillaru & qlitas lact & quatitas tpis qd fuerit ab hora sui part9 s. vt sint duo meses vel ad minus me [illegible] dimidi9. sitq3 prius ei9 mascul9 & part9 s3 nale tps. ipsa vo nec abortiu fecerit nec facere osueuerit. Vtat aut exercitio tpato. cibisq3 boni chimi nutriat & oino caueat a coitu: qr sanguine mestruu per [illegible] & lactis odore corrupit eiusq3 quatitate minuit. & forsan [illegible] & ipregnabit: & tuc qd in sanguine subtile e ad nutrimentu embri [illegible] redibit. Ipsi9 etia embrionis nutrimetu paru erit eo q: ali9 lac [illegible] & sic vtriq3 nocumetu fiet. Qu si nutrix mala coplexio vel egritudo dolorosa vel multa solutio ventr aut costrictio acciderit. meli9 e vt alia lactet ifante donec illa sanet. Rasis vbi supra. Nutrix [illegible] bn colorata. pinguedie mediocre mamillas magnas & ampli pect9 bn habente no maculosas nec ifirma nec pmu [illegible] nec multu ab eo remota. Et h qde nec salsa comedat nec acuta nec acetosa nec stiptica nec vtat porris nec cepis nec eruca nec allijs a fouetudine quoq3 caueat. & mestruoru puocatie. &c. Qu si lac ei9 minuat pultes d farina fabaru aut risi aut panis de simila facti & lacte & zuccaro facte ei tribuant ad sorbedu: qb9 & panu seminis foeniculi sit admixtu. si vo lac ei9 valde crossu fuerit nutrimetu subtilia [illegible] erit. ipaq3 paru laborare cogeda. porro si multu subtile fuerit nutrimetia fortia & crossa cu augmeto ei danda st & somnus augmetadus. Lac itaq3 qd meli9 iudicat est illud cui9 vna gutta sup vngue distillata nec multu subtilis apparet & liqda: nec multu crossa & cogelata: bonu bris odore puraq3 dulcedine. Salsum vo lac vel mali odoris nullo mo [illegible] est nutrimeto ifantis. Rali vbi supra. Nutrix a. xv. annis ad. xl. eligat. q a cibis pugitiuis & fructib9 ponticis & amaris & acerbis valde & hmoi q lac corrupunt, phibeat: a coitu quoq3 penit9 arceat. h est n. maxia ca lac corrupetiu. comouet eni sanguine menstruu ad egressu & lac a bonitate sua mutat. & si forte [illegible] ampli9 est nocumetu ifanti. q: sanguis bon9 [illegible] ad [illegible] & remanet mal9. Cosideradu e itaq3 lac & eligat qd e melius ac tpatius q: cibo infantis e vtili9. Sic aut pbari pot paru et ip so in vase vitreo mulgeat & nocte sic dimittat. Si qd et eo liqdu e ac tenue no ampli9 est oglutinatu: lac tenue pbat esse. si vero coglutinatu amplius est. lac spissum & crossum est. eiq3 si crossu est [illegible] cibus nutriens. vt temperet. & similiter fiat de contrario.

De Ablactatione infantis. C. XXX.

Azi vbi supra. Cumq3 tps aduenerit quo ifans comedere icipiat d simila & lacte & zuccaro fiat ei cib9 q9 [illegible] ad aliqd trangedu disponat. Caro quoq3 q e in pectore pulli teneri vel pdicis e ei tribueda: q postq3 ei bn sapuerit eiq3 appete cepit mamillaru succio paulati e minueda. In nocte quoq3 ea suge no pmittat. Et h etia obseruadu e valde ne in tpe calido a lacte remoueat. Auice vbi supra. Nale ablacta [illegible] tps est duoru anoru. Qu si ifans aliq d lacte [illegible] est ei tribuedu no aut [illegible] phibedu postq3 vo [illegible] apparere ceperit detes ad nutrimetu [illegible] mouedi9 erit qd [illegible] res ad masticadu dura [illegible] qde panis que masti [illegible] ei nutrix deide panis cu aq [illegible] cu lacte: post h amouedi9 e a lacte ad id qd e et sorbedu gene carnisq3 [illegible] nutriedi9 e. Qu si mamillas [illegible] [illegible] & [illegible] amplaestri [illegible]. Cu aut incepit ambulare [illegible] mo [illegible] mouere no [illegible] ambulatio [illegible] dersi fm [illegible] ne cruib9 ei9 ac dorso nocumetu accidat. In primis aut cu ambulat ponat ad sedendu [illegible] ipsum scalpat. cultelliq3 quoq3 fustes & hmoi q pugut vl icidut ab ei9 ospectu remoueant. Cauedu q3 ne cades ab alto ledat. Cu at carni ne detes appuerit ab oi re q dura e ad masticadu abstinedi9 erit [illegible] canaru [illegible] masticatione qua [illegible] vo cu loq cepit [illegible] detes [illegible] radices. Rali vbi s. Tps ablactationis duos annos no excedat [illegible] assuefacere comedere no [illegible] augedo & pedetetim [illegible] & lac paulati minuedo. Tpe q [illegible] ablactet [illegible] ambulare no [illegible] mittat [illegible] ei9 membra firmata fuerit [illegible] ei9 & cruib9 [illegible] mu. Augent [illegible] corpis [illegible] ci9 [illegible] capita & [illegible] malis [illegible] mentes corrumpit.

De Regimine puerorum. C. XXXI

Vicen. in .i. cano. In regimine vero puerorum ab infantia emergit intentio tota sit in eius morum moderando ac mensurando ne scilicet fortem aut timorem vehementem accidat ei neque tristitia vel vigiliae. In hoc enim duo consistunt utilitates una scilicet in aia eius et morum bonorum habitus a puer tunc crescat ac sic ius in eo permaneat. Altera vero in eius corpore quod fieri mali mores malam complexionem eius sequuntur. Sic enim ex mala consuetudine cum accesserint mala ira complexiones eorum sequuntur. Ira namque vehementer calefacit et tristitia exsiccat propter gravitatem virtutes aiales ... et complexiones ad flegmatis proprietatem inclinat. Sanitas igitur corporis et aiae simul in temperantia morum consistit. Cum autem a somno puer excitatur: balneandus est et post hoc una hora ludere dimittendus. deinde vero ad comedendum ei prebeatur: et postea prolixius ludere permittatur: post hoc iterum balneandus. deinde vero cibandus. Et quanto plus fieri potest aquam in cibo sumere non permittatur ne cibus penetret crudus antequam digeratur. Cum autem .vi. annos habuerit magistro tradendus est qui eum doceat in quo etiam gradatim est ordinandus: nec in scholis quotidie morari cogendus est. In hac etate ei minus erit abluendus ... labor cum comestione augmentandus nec vinum ei detur propterea quod cum calide complexionis fuerit qui in potatores ... et eo colera regeneratur nec ipse puer indiget iuvamento quod ex vini potatione expectatur. hoc est urine provocatio et iuncturarum humectatio. Non enim est eius colera rubea multa que in urina sit provocanda: nec eius iuncture indiget humectatione: permittendus est igitur aquam frigidam dulcem et lividam secundum desiderium bibere sic itaque regendus est donec ad .xiiii. annos perveniat cum solicitudine quotidiana que ex minoratione humiditatis et processu de exsiccatione et induratione eius in eo crescit. Ordinandus est igitur minorando exercitium et post hanc etatem regatur regimine sanorum. **Rasi** in iiii. parte. Pueri minutione vel forte ventris solutione medicandi non sunt. sed ei subveniendum est cum scarificatione et ventris ex aqua fructuum solutione. Custodiendi sunt autem ne multum de mellis confectionibus aut de fructibus comedant: et egritudines multas incurrant. Et lacte quoque et caseo et a grossis nutrimentis removeantur: ne lapis in eorum vesica generetur. Quibus enim semina melonum ex decoctione cum zuccharo tribuantur et ... instrumenta urine mundificentur ne lapidis generatio fieri incipiat. Neque vero multum nutrimentis repleri permittendi sunt nec cibos sumere donec prior cibus digestus sit. **Hali** ubi supra. Puer ablactatus a multitudine ciborum arceatur: et ab abundantia dulcium et farina ac ceteris. et a cibis grossis et aqua turbida que lapides generant: nec eum assuescere vino oportet: quoniam auget calorem et humiditatem qualis est puerorum complexio. Corpora quoque complexionis huiusmodi patiuntur accelerationem putrefactionis ... [illegible] ... mutat ab eo superfluitatem: et humectet siccitatem que accidit ei ex labore. Cum autem fuerit annorum .xii. tunc os eum exercere in his quibus docendus est vel quibus est vivendum: ut si opus est ei audacia plurima: membra eius exercitio forti exerceantur: et per ea que pauet ducatur ut sit ei consuetum. Si os cum eo ... mores eius ... et boni fiant: nec assuescat iram et discordiam sed humilitatem et patientiam. Si vero futurus sit in actionibus gravibus atque laboriosis ut in architectura vel cementaria exercitur. fortiter assuefiat et cibis plurimi nutrimenti pascatur. et virtus membrorum eius augeatur.

¶ De Regimine adolescentum. C. XXXII.

Avi. vero ... adolescentes autem et iuvenes ab acutis sunt mutationibus custodiendi sunt. eos minuendo eorumque ventrem solvendo quibus Rasi et in eis ... apparuerit signa: vel fortis repletio: antequam in eis ille proficiatur. **Hali** ubi supra. Iuvenum corpora iam ultimum attigerunt terminum et augmentationis finem. eorumque superfluitates in eis augentur et congregantur: morbisque festinant in eos propter repletiones hoc. n. tempore cibus non occupatur in dilatando corpus et augendo sed plus veruntamen virtus eorum patientior est morbo: et in pluribus fortior ad expellendum causas eorum. His igitur os exercitium induci moderatum et consuetum nec multum calorem ... [illegible] ... Caveat quoque cibos calefacientes coleram generantes: ut allia cepas sinapem et similia. Utatur autem cibis quantum potest ... [illegible] ... Sumat autem cibos frigidos et ... carnes ... [illegible] ... decoctas: et fructus assuescant cum granatis psicis et huiusmodi. Si quidem complexio eorum est in humiditate naturali: vinum bibat nec multum novum: nec vetus: multum aqua frigida: nec vero plurimum tolerent famem: confortat. n. calorem et auget coleram. Assuescant autem corpora flebotomie et laxativis maxime ... [illegible] ... annum tempore.

¶ De Regimine senum. C. XXIII.

Senum vero complexio que frigida et humida est. Hac regimine calefacientium et humectantium regi oportet. habitet igitur in loco aere non sicco ... [illegible] ... debilis est virtus eius: equitet et ambulationem minuat.

Qui vero fortior est utatur deambulatione que non fatiget. balneetur aqua dulci et calida et post una hora desistat deinde vero cibos calidos et humidas digestibiles citoque a stomacho descendentes comedat cibos autem pungitivos et coleram generantes: caveat eos: quoque quae melancoliam generant aut flegma. pluries in die reficiatur et hoc paulatim: quia eius natura non patitur nec sufficit ad digestionem multorum ciborum ... [illegible] ... prandeat hora una post meridiem balneetur et deinde ... [illegible] ... ventrem emollientia. post ea reficiatur. Coitum omnino fugiat et aie accidentia. Quia vero congregatur in corporibus senum flegma plurimum ... [illegible] ... gi subtiliantibus et incidentibus flegma. nec in hoc est assidue immorandum. Plurimorum quidem ... ventres et ... hipocras in iuventute sunt mollies quorum ... [illegible] ... ventres et quibusdam sit ... **Avic.** ubi supra. Summa regiminis senum est operari quod calefaciat. et humectet sit ex nutrimentis et balneis: et potibus: a somno prolixo: et mora multa in lecto. Et assidua quoque urine eorum provocatione et expulsione flegmatis: ... stomachus ... vesice. **Rasi** ubi supra. Senum corpora ... [illegible] ... cum medicamine curanda sunt que cum minutione. In his autem labor et solicitudo minuenda sunt. ut corpora eorum diutius perdurent. nec ipsi valde senescant. Porro qui in senio sunt a labore et solicitudine nec non a minutione ubi magna necessitas ... [illegible] ... Nutrimentis autem bonis ac suavis saporis ... [illegible] ... alendi sunt et sepe balneis ... [illegible] ... odoriferis faciem et caput ... vinum porro ... [illegible] ... subtile mediocri aqua ... bibant ac ... sumat ... [illegible] ... possibile est ... [illegible] ... Nec eorum corpora ... [illegible] ... Idem in ... parte. Quibusdam hominibus antequam ... [illegible] ... eorum autem tardam ... [illegible] ... [illegible] ... in mane sumatur. Abstineat ... convenit a lacte: et a cibis habentibus micas panis admixtas. et a pultibus que multum spisse sunt. et a frumento cocto. et ab his que conficiuntur cum melle. et a potu aque ... [illegible] ... idromel. Ma ... nutrimentum ... [illegible]

¶ De Regimine convalescentium ab egritudine. C. XXIIII.

Ali ubi supra. Post disputationem regiminis senum ... debilitate sequitur de regimine convalescentium que liberati sunt a febribus et morbis acutis et egressi sunt ab eis ... et eorum corpora debilia sunt et paucus eorum sanguis. Debilitas quidem est resoluta ... caloris febris et eius fortitudinis ... regiminis subtilis. Paucus vero sanguis est ... [illegible] ... et paucitate ciborum: ac subtilitate eorum. Ait tribus quae dicebus post transitum egritudinis ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... custodiendus est ab his quibus ... [illegible] ... cibos sanorum perducatur. Interim tamen a balneo et labore vigiliis et coitu et vino observetur ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... quo ... nutrimentis eorum ... [illegible] ... ipsis impleatur. iterum autem nutriatur ex his que cito digeruntur. Mittones ... de ... comedat et aqua frigida paulatim bibat. ... [illegible] ... eius absque vino digeri non valeat. vinum album et clarificatum ei tribuatur. ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... lere ... [illegible] ... [illegible] ... Deinde ille in quo sig reliquiae egritudinis remanserint ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... dus est donec hoc ... [illegible] ... sanatum ...

¶ De Luxa contra morbos ... C. XXXV.

Ali ubi supra. ... [illegible] ... [illegible] ... ta est. Una est causarum que accidit corpori extra. ...

[illegible] morbos pestilentiales [illegible]. Altera est earũ que mouẽtur intus a corpore. et he sunt a cõplexione mala aut ab humorũ copia vel corruptione. Causa a morborũ q̃ sunt ab extra est eorũ q̃ sunt ab aeris mutatiõe. et hec aut fit ex mutatiõe cõplexionis eius in tpib⁹ anni a naturali habitudine aut ex alteratiõe atq̃ mutatiõe substantie eius idẽ i corruptionẽ ac putredinẽ. Itaq̃ post ẽt alios morbi quos facit pestifer in corpora hoĩum adducit nõ accidit oib⁹ hominib⁹. sine passiones ille q̃ sunt a mutatiõe cõplexiõis aeris in ea corpora solũ veniũt quorũ cõplexio cõsonat cõplexioni aeris eo tpe. Que vero a mutatiõe substãtie aeris fiũt in ea corpora sm maiorẽ partẽ eueniũt in q̃bus sunt mali humores aeris illi⁹ tpis mali substãtie cõsimiles parati suscipe passiones ac morbos quos induc[it] aeris malicia. Itaq̃ si euẽtus egritudinũ ab aeris mutatiõe fuerit cautela ab eis est ex vsu regiminis cõtrarii cõplexioni aeris illi⁹ tpis tã in cibis q̃ in medicaminib⁹ et aliis causis sanitati et egritudini cõmunibus pdictisq̃ humorẽ aeris cõplexioni eo tẽpore cõsonũ euacuare eiusq̃ materiã amputare. Si autẽ est ex aeris corruptiõe qñ huiusmõi habitudo accidit aeri sm maiorẽ partẽ ex excessu caloris et humiditatis oportet esse cautelã ab huiusmõi inf[ir]mitati[bus] icursu. Primo q̃dẽ flebothomia deinde laxatiuo cuius est illã superfluitatẽ calidã purgare. Deinceps autẽ vtat̃ regimine refrigerãti et desiccãti. et caueat obuiare calido aeri et humido. Timẽt autẽ pestilentiales morbos quorũ cõplexio calida est et humida: pueriq̃ et adolescẽtes quibus eis cõplexio dominat̃. Quare oportet eos minutiões sanguinis multiplicare. et eorũ q̃ refrigerãt et desiccãt vsum augere totaq̃ diligẽtia regimẽ calefaciẽs et humectãs cauere. Sũt etiã pestilẽtiales morbi plurimi qñ autũnus nimie siccitatis post estatẽ magni caloris et causon et febris colerice qs cõmitat̃ vomitus colerarũ multus et turbatio ac sitis. Quare necesse est vsuz regiminis [illegible] cedere refrigerãtis et humectãtis. Morborũ autẽ pestilẽtialiũ q̃dã sunt ex putridis vaporib⁹ aera [illegible]ibus vt sunt vapores resoluti ex cadauer[i]b⁹ vel ex aq̃s in q̃b⁹ o[mn]ia ceciderũt fructusq̃ putruerũt. vnde si possibile est oportet a locis recedere in q̃b⁹ talia contingũt. Si vero sit habitatio sub vento p quẽ hmõi putredines transeũt aut in subterraneis locis vel domib⁹ qs nõ p[er]trãsit aer mult⁹. loca ipsa aceto rigent̃ myrto et odoribus frigidis sternant̃. vaporibusq̃ iocũdis vaporentur vt est xiloaloes et huiusmodi. Quidam vero pestilẽtiales morbi sunt ab vno in aliũ trãseũtes. vt lepra scabies. ptisis. mania. variola et obtalmia. Ideoq̃ cũ his qui talia patiunt̃ nõ oportet aliquẽ cõmorari. sed ab eis longe fieri ad loca q̃ extra ventum sunt per illos flantem.

De Cautela [contra] morbos ex humore puenĩẽtes. C. XXXVI.

Ex causis autẽ morborũ q̃ mouent̃ ab interioribus corporis q̃dã cões sunt et hec sunt cõplexiõis malicia. repletio humorũ et malicia eorũ. q̃dam vero p̃pe singuliq̃ morborũ. De malo cõplexiõis tã [illegible] [illegible] qa⁹ amputatio fit p regimẽ qd cõplexiõis malicie cõtrariũ [illegible] resistẽs. Porro de humorũ repletio quãdoq̃dẽ mala nõ ẽ. [illegible] p euacuationẽ et corporis ab illo humore mũdificationẽ. Que vo est ex humorib⁹ malis eius curatio est p inanitionẽ illius mali humoris. Jsi. in libro [illegible] Ex iiii. humoribus regunt̃ sana et ex ipsis [illegible] [illegible]. Qui enĩ ampli⁹ extra cursũ nature creuerint egritudines faciũt. Ex sanguine q̃dẽ et felle acute passiões nascunt̃ qs greci [illegible] vocãt. Ex flegmate vo et melancolia veteres cause pcedunt q̃s grecorũ medici [illegible] vocãt. Et epla Ypocra. Nã quotiens [illegible] in corpe crescat ipsis humoribus aut minus hz egritudines et [illegible] veteres facit. Itaq̃ cũ incurrit q̃s de cã sanguinis. qz sanguis [illegible] [illegible] et humid⁹ est ex cõtrario medicamine occurrere. qd fit frigidũ et siccũ. et sic de aliis. [illegible] vbi supra. Ex his preterea [illegible] qs obseruare debes est in fortib⁹ tpib⁹ quãti potoris [illegible] [illegible] fortes medicatiões vt vẽtrẽ soluere vehemẽter aut prouocare vomitũ aut [illegible] in estate vel hyeme. Preterea scire debes q̃ [illegible] repletio nec ois cõplexionis malicia suo medicatur [illegible] euacuatiõe [illegible] oppositiõe. [illegible] suffici[un]t bonitatis regiminis [illegible]. Nõ oẽs igit̃ euacuatiões necessarie sũt pper superfluitate repletiõis. si qñq̃ pp̃t magnitudinẽ egritudinis et pp[ter] repletionẽ [illegible] nõ [illegible]. [illegible] quoq̃ [illegible] in mõs [illegible] [illegible] sicut [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] cognita [illegible] in vere [illegible] necessariũ est vt [illegible] euacuatiõe vtat̃ ante suã horã et euacuet ea que pp̃e in ipsa egritudine sunt euacuãda siue sit minutio siue ventris solutio.

De signis humorũ in corporibus dominãtiu[m]. C. XXXVII.

Ex cõpendio [illegible]. Signa vo distinguentia [illegible] humorũ [illegible] cognoscimus scilicet lesiões. dolores. tumores. et exeuntia a corpore. Per lesionẽ q[ui]dẽ [illegible] humorẽ declarat̃. Per lesionẽ q̃dẽ [illegible] [illegible] saporẽ [illegible]. Sapor enĩ salsus flegma salsum. acetosus acetosum flegma vel melancoliã. amarus coleram. dulcis sanguinẽ abundare demõstrat. Per lesionẽ [illegible] si enĩ appetat terrestria melancoliã deponit. si vo frigida et humida flegma deponit. Si vo calidos et humidos cibos qs appetẽs inuenitur: sanguinẽ deponere diiudicat̃. Per lesionẽ vo spũal[is] virtutis: vt p inspirationẽ magnã et rarã sanguis: p magnã et spissã colera: p paruã et rarã flegma: p paruã et spissam melãcolia coniecturabiliter cognoscit̃. Per dolores humorẽ in cã existẽs cognoscit̃ vt p doloris locũ et eius varietatẽ. Per locũ q̃ aliqñ est vniuersalis: vt in arteria. aliqñ particularis vt in capite qd qñq̃ totũ affligit et dicit̃ cephalea qñq̃ mediũ et dicit̃ emigranea qñq̃ vo partẽ et dicitur dolor monopag[ius] q̃ si sit anterior indicat sanguinẽ si posterior flegma si dextra colerã si sinistra melancoliã indicat. p eius varietatẽ humoris certũ iuitiũ demõstrat̃. dolor enĩ acutus colerã ambulans aquosos humores aut vẽtositatẽ extẽsiuus humorũ multitudinẽ. [illegible] sanguinẽ grauatiuus melãcoliã demonstrat. Tumor preterea triplici rõne cognoscit̃: vel colore: vel tactu: vel forma. Albus enĩ et mollis flegma: rubeus et mollis sanguinẽ: citrin⁹ colerã: niger vel glaucus melãcoliã indicat. Per tactũ vo qz durus p duros: mollis vo p molles in cã eẽ indicat̃. Per ei⁹ formã cognoscit̃. ex colera enĩ pustule fiunt acute forme et pruriginose. ex sanguine obtuse et rubee. De flegmate vo late et non pruriginose. Per exeuntia a corpore cognoscit̃: vt p vrinã: et p sputa et egestiones. Per vrinã humoris spẽs indicat̃. Nã citrina colerã: alba flegma. rubea sanguinẽ. glauca vel nigra melãcoliã vel glaucã vel nigram significat. Per effigiẽ etiã corporis humoris dominiũ deprehendit̃. vt si carnosus sit aliq̃s et venustus et rubeus somnolentus sanguinẽ deponit. Si pinguis et piger ad actiões si pallidus et mollis si bone imaginationis male memorie flegma dignoscit̃. Si macilentus et letus ad actiones: et ruffus: et in somnis frigidus: colera dignoscitur. Si quis macilentus et piger ad actiones hebes ingenio niger vel glaucus inuenitur: melancoliam deponere corpus coniecturaliter comprobatur.

De preparatiõe corpis ad humorũ purgationẽ. C. XXXVIII.

Triplici nãq̃ p[ro]prietate materiei egritudo naturã impedit. Natura vo suo triplici motu ecõtrario reluctat̃. Proprietatũ nociue materiei prima est indigestio secũda cõpactio tertia mortificatio. Indigestio est proprietas materiei q̃ prepat̃ ad egritudinẽ faciẽdã. Cõpactio est materiei in eodẽ loco congestio. Mortificatio est p[er]uersio materiei oĩno in id qd est extra naturã. Primus aũt motus nature digestio dicit̃. Secũdus diuisio. Tertius materiei remotio: q̃ opat̃ ad egritudinẽ faciẽdã. cõtra hec. [D]igestio cõtra indigestionẽ opat̃. Diuisioq̃ q̃ cõpactionẽ opat̃. Remotio vo cõtra mortificationẽ et est nociue materie mortificãde nõ mortificate [illegible]. Digestio itaq̃ diuisionẽ precedit. Diuisio vo sm naturã de iure remotionẽ precedere debet. Medicus ergo perit⁹ nature motus debet imitari. In oib⁹ enĩ natura opat̃. Medicus vo minister est. In primis igit̃ digestiuis est vtẽdũ. deinde diuisiuis postea expulsiuis a digesta digerere cõpacta diuidere mortificatiua expelle[re]. [illegible] ergo fiat euacuatio oportet corpora fluxa facere et cũ [illegible]. digerere cum alterãtib⁹ diuidere cũ diuisiuis. Mollificatiua [illegible] ius carniũ tenerrimarũ: et ius piscũ magis mobiliũ et squamosorũ. Digestiua sunt recte obuiantia proprietati materie. [illegible] accidit. Diuisiua sũt in substãtia subtilia vt aceti. Qui aũt est mẽbris abominabile dulcorãt aceto [illegible] vt mel. vnde fit oximel et zuccara: vnde fit sirupus.

De Variis modis purgationis. C. XXXIX.

Multipliciter autẽ materiã remouemus. aut flebothomia aut ventosatione aut sternutatione aut vrina aut emorroidis aut menstruis aut sudore aut egestione. Vomitu superiores educim⁹. Flebothomia sãguinẽ extrahim⁹ cũ aliis humorib⁹. Ventosatione vo humorẽ detrahim⁹ aut materiã in proprio loco [illegible] consistentẽ. Sternutatione fumositates deducẽdo cerebrũ depurãm⁹. Per vrinã etiam epar et vesicã et renes mũdificam⁹. Per emorroidas immũdũ sanguinẽ detrahẽtes corp⁹ oĩno securam⁹. Per sudorẽ humores subcutaneos educim⁹. Per egestiões graues [illegible] [illegible] humores procurãm⁹. Prouocatiua vomitũ aut lenia aut grauia. Lenia delicat̃ grauia fortib⁹ attribuẽda cẽsem⁹. [illegible] aut sunt cõposita medicinae aut simplices. lenia sũt. Grauia cõposita sunt vt

[illegible]

C De Regimine purgationis sanguinis. C. XL.

Aliubi. [illegible] Euacuatio quidem repletionis que est in venis [illegible] colis fit per flebothomiam [illegible] gimus qualitatem [illegible]

[illegible]

C De Regimine purgationis colere melancolie et flegmatis. C. XLI.

Uero si ceteri dominentur humores aut corrumpantur [illegible] laxatiuo. Si igitur appareat signa superhabundantis colere [illegible]

[illegible]

C De Regimine corporis quorum res naturales immutate sunt. C. XLII.

Naqueqz naturalium habitudinum [illegible]

[illegible]

C Adhuc de eodem. C. XLIII.

Uentositas acciderit intestinis et stomacho [illegible] oportet uti exercitio et dilatione prandii [illegible]

[illegible]

habitudine sua naturali.ne forte crescant et morbos afferant.

¶ De Amputatione causarum que sunt extra
rem naturalem. C. XLIIII.

Sequitur de regimine corporum que transferunt ad habitudinem extra temperantiam et rem naturalem. atque sit in hospitii casu ad egritudines. Itaque cum illic accidit homini angustia et somnolentia sine labore aliquo febris prefigurat ante aliam egritudinem. fetor in urina et in sudore signum est humorum putridorum que evacuatione indiget. vitandum est quoque regimen a contrario. Morphea alba si multiplicetur. alba lepra timetur. et oportet patientem evacuari medicamine flegma purgante. ciboque refrigerantes et humectantes prohiberi. Rancitas et in facie rubor accidens homini portendit elephantiam. et hoc oportet accelerari flebotomia qui duas venas colli. ac sepius educere sanguinem paulatim secundum quod virtus patitur et etas adiuvat et tempus et complexio naturalis. post aliquot vero evacuetur corpus cum decoctione epithimi et agarici et a cibis melancoliam generantibus prohibeatur. Pustule cum multiplicantur signum est futurarum emissionum. vitandum est itaque flebotomia a basilica et basilica vena et decoctio mirabolanorum proponenda est. a carnibus arceatur quadrupedum et a cibis dulcibus. Frigidis autem cibetur et de aqua sulphurea et aluminosa super cum roretur ipse quoque in illis et in aqua maris imergatur. prodest enim et arcet emissiones. Excoriationes autem si multiplicentur in corpore pustularum magnarum adventum portendit. Equum est igitur hunc a cibis crossis prohiberi. cibisque subtiliari. et a flegmate crosso atque ventoso corpus evacuari. post moque balneo uti. Si facies apparet tumefacta et superior palpebra hydropisis est timenda. hunc igitur oportet regi mutatione cibi ac subtiliatione et a dulcibus prohibitione et aque multe. ad turbare potatione utatur exercitio. verum est intantum stomachus post prandium reficiat cuiusque natura cum pilulis here lavetur. vomat cum scamoniam aliquam et frequentat vngas capparis aceto conditas et olivarum odorat. Si cum huiusmodi patientia regimen ipsederit. securus fiet a superdicta hydropisi. preterea si cui dolor umbilici accidens ac genua sint admixta hydropisis timpanites portendit. Ob hoc vitandum est quibusdam pulveribus qui fiunt ex seminibus ani. apii. feniculi. et cetera.

¶ De Amputatione venarum que sunt in capite. C. XLV.

Dolor capitis continuus aliquam portendit cecitatem. hunc oportet curari cum pilulis here. Quod si non sedatur bibatur aloes infusio cum ceteris medicamentis. que si prosunt arterie due que sunt in temporibus incidantur. aut a vena frontis patiens minuatur. caveatque cibos cephalicam adducentes. ut est allium cepa pastinaca caseus siccusque cibi vaporosi. Tinnitus accidens faciei paralisim portendit. unde oportet uti medicaminibus caput purgantibus et prohiberi a cibis flegma generantibus. utatur vero calefacientibus ac subtiliantibus non autem cibis impleatur. aqua vero sulphurea balneetur. Si accidens homini multa oppilatio epilensiam portendit. itaque cibos crossos et flegmaticos caveat. cibum minuat ac subtiliet. et si pulsus est magnus ac velox flebotomiam acceleret. Si facies intumuerit et crescat dolor capitis ac rubor in venis oculorum maniam portendit et frenesim. Oportet igitur accelerare flebotomiam et sanguinis eductionem iuxta virtutis et etatis ac temporis sufficientiam. ponaturque super caput cum illinitus infusus sandalo et aqua rosacea. et postea detur cassia fistula. Cui vero accidit homini tristitia et cogitatio et nequam mentis sine causa despicientiam portendit et melancoliam. huic decoctio proponatur epithimi et agarici in qua ponatur modicum ellebori nigri. detturque ei pillule indi. caveat a cibis melancolicis et utatur calidis et humidis frequentetque leticiam et gaudium fiatque musicorum cum cantu dulcia. Catarrus frequenter accidens homini quando senilis est et pectus et stomachum portendit peripleumoniam et ptisim. Unde oportet moliri purgationem cerebri eius a crapula. Aliquid quidem cum pillulis [illegible] et pilulis here. aliquid vero cum aloes infusione [illegible] catarrus accidens utatur siruppo papaveris et iuiubarum cum hiis que necessaria sint medicaminibus. Arceat enim fluxum a cerebro. caput eius servetur a calore et frigore. et laboribus quoque prohibeatur. et in plumbis quiescere impinguetur.

¶ De Amputatione eorum que in ceteris membris. C. XLVI.

Si senserit homo gravitatem in latere dextro iuxta hypocondria aut puncturas aut extensionem portendit passionem epatis venturam. Et si quod latere gravatus est portendit oppilationem. huic oportet dari sirupum de [illegible] cum vermibus et siropus absinthii et mellis et oximellis purissimi et quandoque amygdalas amaras accipiat. Si vero quod ibi venas vel [illegible] cum inflammatione ventositatem significat. Si autem latere et punctura portendit calidum apostema. quare vena oportet basilica minui eosque rotundi cassie. [illegible] ex aqua intybe et [illegible] utatur aut frigidis in cibo. prohibeatur a dulcibus. [illegible] cum videtur in dorso portendit ictericiam. et tunc homini expedit regi regimine quod diximus epatis calidi. Idem. Si accidens homini lassitudo et vehementer in sinistro aut dextro latere in hiis que sub hypocondriis sunt. simul etiam ablatus sit cibi appetitus hoc lienis portendit. quare minuendus est cibus atque subtiliandus. Imminuendus est etiam potus aque frigide et vitandum est exercitio ac somno prolongato. Si autem totius corporis gravitas et extensio accidens apostema futurum in renibus portendit. vitandum est itaque flebotomia basilice in latere patiente. [illegible] cum aqua cedere [illegible] etiam empiastris laudabile est aliquo et [illegible] fluxusque materie prohibentur. Cum illi mergantur urine signum est generationis lapidis in renibus futurorum. vitandum est igitur huiusmodi exercitio temperato ante prandium et superfluitates evacuentur et humiditas flegmatica maturetur. Arcendus est autem cibus copia maximeque crossitudine forte et apule crosse et caro [illegible] conduntur utaturque subtilibus et renum provocantibus. Urine incessio continuo vulnera futura significat in vesica et virga. quare oportet uti cibo refrigerantibus et humectantibus. Dulcia vero et pinguia cibaria prohiberi. Cum autem ex ventris solutione dolor et inflatio in ano puncture [illegible] portendit. hunc oportet dari pulverem compositum ex semine porcellane et cumino et cetera. Si vero in ano ass[illegible] prurigo fuerit emoroydes portendit. hunc a cibis melancoliam generantibus et frigidus arceri oportet.

¶ De Regimine iter agere volentium. C. XLVII.

Et de amputatione causarum morborum iam adventurorum dicta sunt ad custodiam sanitatis. Preter hec hec etiam quedam adhibenda sunt sanis que prima sunt necessaria ut compositura corporis et eius compositio cuiusque mundatio capillorum confortatio productio et prohibitio et huiusmodi. Regimine quoque fiat cautela peregrinantium a periculo malorum accidentium. Primum quidem ante peregrinationem oportet corpus a superfluitatibus cum flebotomia et laxativo evacuare et medicamen consuetum accipere. Labor enim et motus calefaciunt corpus et ab hinc humores multi calefiunt ac de loco ad locum transeunt. Ac sic ad aliquod membrorum nobilium defluunt. in quibus apostema pariunt aut bonis humoribus admiscentur quos et corrumpunt. indeque febres et alii morbi fiunt. Preterea qui peregrinatur si non sit consuetus ambulare prius exerceat seipsum in deambulatione paulatim augens quotidie donec assuescat eique facile fiat. et siquidem cum iter pedibus oportet lacertos crurium ligaturis componat stringatque eas mediocriter manibus quo motus sit aptius paratus. Sit ei baculus quo semper innitatur. iter enim adiuvat et angustiam ab eo relevat. Non autem iter facientem famem pati decet. hec enim virtutem debilitat ac dissolvit propter multitudinem eorum que solvuntur a corpore per motum. Sed nec in repletione que prohibet itineris celeritatem et addat spiritus artationem nisi fit cum rara porosque aperta et lata. Similiter oportet bona antequam iter faciat cibo refici quantitate quidem pauco sed plurimi nutrimenti. Si quidem oportet cum accelerare viam cum senserit angustiam quiescat seque quantum si potest deponat et paululum infundatur. oleoque violato ungatur. magis autem pedes et dorsum ut a siccitate que illis motu facta est humectentur.

Rasis in parte. Qui longum iter vult peragere ante ipsius inceptionem minuere debet et medicinam solutivam venenis sumere. preparetque si longum tempus transit ex quo nunquam bonam purgationem. Qui autem iter agere non mundificato corpore voluerit ut febres incidere poterit qui si eas aliquam evaserit qui corpus eius dissolutum est cum sit rara non cavidet catarrum vel apostema. Ei quoque studendum est ut consuetudinem suam in dieta et somno et motu vel exercitio transmutet in illam qua cum in itinere uti oportet mutatione. si mutatio subita cum gravat.

¶ De Regimine iter agentium estivo tempore. C. XLVIII.

Ut vero tempore magni caloris iter agentes cibo repletus nec ebrius sit. nec etiam bona illa vini bibat. non sit a cibo vel vino penitus vacuus sic nisi fastidium patiatur. quod si passus fuerit omnino ab itinere melius est abstinere et dormire atque quiescere donec fastidium removeatur. Quod si nullo modo cibum appetiverit caloreque superflui ac sitim senserit micam fractam cum aqua multa coctam cum zuccaro et cum aqua frigida bibat. post cuius haustum non statim eat sed parum moretur. Nam si motus statim fuerit cibus eundem in stomacho de uno latere transiens ad aliud stomachum inflat et male digeritur. Si autem ipsum ire necessitas cogerit parum bibat et nunquam forte incedat. Omnia vero membra sua propriumque caput a sole custodiat et quemadmodum si durius ire voluerit. cum itaque sol fortis est calor incidere ac laniare corporibus magis nocet plus crossis vero minus. Quedam enim crossa requirunt corpora quibus prodesset pelicia. usus enim in huiusmodi multum valet. corpora namque calor aut labor vel famem vel talia ferre consueta in hiis inveniuntur fortiora magisque tolerantia. Postquam autem itinerantes iter suum perfecerit aliquantulum prius quiescat et postea in aqua tepida dulci balneetur. deinde cibaria infrigidantia et humectantia comedat et in loco convenienti expositio dormiat ac solicitudinem permutat.

Hali. Si quem estivo tempore peregrinari contigerit iter carpat noctu potius est ingressus vero rediens ut securus sit a solis lesione. Itur

[illegible] pl[illegible] morbos pessimos adducit et cephaleam [illegible] copie[illegible] cal[illegible] et sic corrusq[illegible] gracile. Corporib⁹ autẽ frigidis et hu. obesis et corpulẽtis nõ adeo nocet. Porro si vegeat p[illegible] ambulare vestib⁹ spissis et solidis ope[illegible] [illegible] caput [illegible] facie[illegible] [illegible] quo minor anhelatio fiat in aere ca[illegible] lido nec fiat illi meatuum excoriatio.

¶ De Cautela cõtra sitim in itinere. C. XLIX.

Expedit enī iter agẽti lac et caseū veterẽ et fabas ceterosq; cibos sitim puocãtes vitare. refrigerãtib⁹ et humectãtib⁹ vti. ciboꝝ nãq; copia sitim excitat. Rasi vbi supra. Oportet ergo quẽlibz sitim in itinere timentẽ a cibi saturitate abstinere. anteq̃ tñ eat ex olerib⁹ frigidis et acetosis parū comedat. a salsis vo vel dulcis vel acute rei [illegible] Caueat autẽ ne cito [illegible] boies frequẽter ac vehemẽter anhelare facit q̃d in puocãdo sitim [illegible] quoq; abstineat [illegible] De his aūt q̃ sitim sedãt ac diu remouent sūt lac acetosuꝫ valde. portulaca cucurbita citrulli melones nõ dulces [illegible] dulcia [illegible] poma quoq; et mala granata [illegible] fructib⁹ acetosis sūt [illegible] comedentinõ sitim patief. Cū autẽ in itinere sitim vehemẽtẽ aliqs pati[illegible] [illegible] Similiter [illegible] itinere vel ambulatiõe tẽta in ore tẽperiẽ sitis adducũt: sūt pira [illegible] ca et acetosa granate quoq; acetose. grana autẽ et masal [illegible] sumere et in ore quousq; dissoluant tenere. [illegible] cristalli frustū aut argẽtū [illegible] [illegible] stringere cõfert. et aerẽ nullo mõ p os attrahere. aliquaꝫ quoq; de reb⁹ frigidis odoriferis sẽp odorare. Praeterea ex semine cucurbite cū alijs qb⁹ trocisci parū fiūt q̃ etiā in ore tẽti et sitim sedãt [illegible] febris acuta [illegible] riunt. Auicẽ. vbi supra. Aquã quoq; diuersitas iter agẽtẽ ad egritudines magis q̃ nutrimẽtū diuersitas adducit cui⁹ emẽdatio ẽ vt [illegible] per multam p sudorẽ egrediaf.

¶ De Regimine iter agentiū in frigore. C. L.

Ali vbi supra. Dieme vo locisq; frigidis oportet iter facere de die. nocte vo quiescere. vestibus pilosis op[illegible] corpus, et duplicia induere. caput et faciem mollib⁹ pilleis operire pedes quoq; tantis tegere. [illegible] equo [illegible] pedib⁹ nãq; pe[illegible] [illegible] Equib⁹ nãq; fiūt q̃dã lãguores minime pedib⁹ accedẽtes. [illegible] In locis quoq; [illegible] oportet [illegible] [illegible] frigore. magis autẽ si [illegible] etiã vigeat [illegible] comedere cibos etiã in qb⁹ calida cõdimẽta sūt vt pip et zinziber. Corpus etiã et pedes vngant oliuaꝝ oleo vel laurino vel ceteris huiusmõi calidis [illegible] ad membra. [illegible] ingressus caloris ad interiora et superficies oleo calefacta. Caueat insup iter agẽs ne [illegible] visus [illegible] frequentẽ. [illegible] visuꝫ spargit eiq; minuit. supponat igit oculis niger pãnus. sitq; niger pileus et violacie vestes aut virides. [illegible] locis frigidis vt doloris [illegible] enim significat [illegible] [illegible] facientia decocta sint et dissoluẽtia sicut anetū et furfur et similia. Si vero lucidi sunt aut nigri. oportet illos profundius incidere [illegible] [illegible] Rasi vbi supra. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] balneum intrare [illegible] [illegible] in quo [illegible] [illegible] post hoc autẽ si magnum in itinere [illegible]

gat balneū ingrediaf in quo diu mo[illegible] [illegible] corpus eius rubere incipiat.

¶ De Regim̃ ne pegrinãtiū in mari. [illegible] C. LI.

Ali vbi ã. In mari vo pegrinãtib⁹ [illegible] accidens [illegible] natoꝝ cū mẽta [illegible] pomoꝝ [illegible] et odorẽ granata poma [illegible] Si aūt incipit [illegible] deinceps supradictis. sitq; cib⁹ ei⁹ acerbus vel q̃ sit de acerbis. Abstineat aūt ab intuitu maris [illegible] vult incedere arob fructuū et medicinas quib⁹ vti cõsueuit [illegible] ferat. pri⁹ tñ q̃ ingrediaf mare p aliquot dies comestionẽ q̃ cõsue[illegible] minuere. taliq; cibo vti q̃ sit de his q̃ rigidū stomachū faciūt. Ea quoq; die q̃ mare primū ingrediẽf: aquã nõ intueaf. Si[illegible] ea odorare et comedẽ paulatim incipiat q̃ vomitū reprimūt. [illegible] [illegible] hoc ei accidat arob fructuū q̃si sorbẽdo atq; lambẽdo sumat [illegible] [illegible] granatoꝝ grana [illegible] [illegible] vertere. Inter tentoria vo magnū intermittẽdū est spaciū [illegible] bus quo plus possibile fuerit est elõgãdū. In hieme vo [illegible] regimẽ [illegible] [illegible] [illegible] illic egrotãtes ab exercitu sepati longe maneant.

¶ De Cautela cõtra pediculos ac pulices et muscas. C. LII.

Ali vbi ã. Accidit aūt pegrinãtib⁹ corpori pediculos in corpore propter sudorẽ et puluerẽ ac balnei paucitatẽ. Qd cū euenerit corp⁹ ei⁹ [illegible] argẽto viuo cū oleo adiuncta [illegible] Mane quoq; balneū ingrediaf et corp⁹ ei⁹ fricatiõe [illegible] caputq; cū tarasablito et boraco lauef. Rasi vbi ã. Pediculorū generationẽ phibẽt vsus balnei et lintheamenoꝝ frequẽs mutatio. [illegible] pediculos [illegible] argẽtum viuū [illegible] Pulices cū herba q̃ dicif [illegible] in lecto posita fuerit [illegible] [illegible] Si vo aq̃ in q̃ in [illegible] pulices [illegible] destruunt. Aq̃ sit in q̃ ruta decoquitur aut oleander: eos interficit. Culices ex fumo [illegible] et ex fumo [illegible] [illegible] gelle fugant. Musce vo aq̃ in q̃ niger ellebor⁹ coquif: et arsenicū [illegible] vel olibani fumo necantur.

¶ De Remedijs cõtra bestias nociuas et serpẽtes. C. LIII.

Ebis aūt q̃ beluas fugant: dicit q; leo [illegible] gallo et p̃e mure fugit. [illegible] ligno quoq; q̃d dicif [illegible] timet. Leopardus pre herba q̃ dicif leopardi herba terref: et herba q̃ leopardū strãgulãs dicif interficif. Lupus vbi est squilla nõ apparet. [illegible] [illegible] amigdalarū amararū fugiunt [illegible] squilla. [illegible] plurimasq; beluas interficiunt [illegible] fumigata fugant. Ex squama vo [illegible] [illegible] farina [illegible] comederint. Formice [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pelles expellant [illegible] [illegible] vel [illegible] capillis humanis suffumigef vel ex aq̃ in q̃ sal [illegible] [illegible] [illegible] bus fundatur moriuntur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et furones et pauones ac grues et aquatica volatilia: et his similia [illegible] venenosa capere animalia [illegible] tenenda sunt.

De Cautela contra venenum. C. LIIII.

Ut cibum suspectum habuerit de veneno nequaquam co/medat in quo est dulcedo et confabulationes acero, ficus et ad ultimum quicquid super ea mandere ac forte ba/sa, post Nerasque prunosae species et ... si ... ntes et ... nutrire, dinus mafcent in lateris possunt. ... quoque de oderet si ba/bent ... cum pterea quod venenum sibi dari timet aliquam ex medicamis opationem veneni remouentibus aut debilitatibus assidue haberet debet. ... si venenum aut potum ... accepit ... hora quam mu/tationem et estuationem sentire ceperit aquam tepidam ... sumum usque ad repletionem ventris bibat et euomat. Est autem medicamen de ... et ficus qui odia venenosorum animalium modos nocere prohibet.

Autem ... Epithimata vero quibus corpora liniuntur ... et non ... veneniosa. sunt cerebrum leporis cum aceto et oleo et sto/rax qui soluitur in oleo. et oleum in quo infusa sunt folia pini recentia tri/ta aut flos expressi et grana iuniperi. et folia similiter agni casti in oleo et abrotanum et affodillus et daucus et carpobalsamum. et radix nastur/cii et cetere que supradicte sunt.

De Curatione egritudinum. C. LV.

Alii ubi supra. Medicina est scientia apponendi mo/dum ad modum. vel ad id quod excedit modum. Est enim scientia apponendi temperata temperatis et temperantia conseruet. distemperata distemperatis et ad temperantiam redu/cantur. Que quidem temperantia triplici fundamento regitur. s. humoribus ci/bis et membris. Ex dinamide Galeni. Omne auxilium medicine to/tius corporis tripartitum est. s. medicamento. ferro. igne. Quod cum medica/mento curari non potest ferro curetur. Si autem nec ferro potest igne remoue/tur. Quod autem nullo istorum trium superari poterit incurabile estimetur.

Isidorus ubi supra. Medicine curatio aspernanda non est meminimus enim Isaiam Ezechie languenti aliquid medicinale mandasse. et Paulus apostolus Thimotheo modicum vinum profuisse dixit. Curatio igitur morbo/rum tribus generibus constat. Farmacia quam latini medicamina vocant. Cirurgia quam latini manuum operationem appellant. manus enim grece cirros vocatur. Dieta quam latini regimen vocant est enim obseruatio le/gis et vite. Sunt ergo omnium curationum species tres. Primum genus dieteticum. Secundum farmaticum. Tertium cirurgicum. Dieta est obseruatio le/gis et vite. Farmacia est medicamentorum curatio. Cirurgia ferramen/torum incisio. nam ferro inciduntur que medicamentorum non senserint medici/nam. Antiquorum autem medicina herbis tantum et succis erat. talis enim me/dendi usus cepit. deinde ferro et ceteris medicamentis. Omnis autem cu/ratio aut ex contrariis aut ex similibus adhibetur. Ex contrariis ut frigi/dum calido vel humidum sicco. sicut et in homine superbia sanari non potest nisi humilitate sanetur. Ex similibus vero sicut ligamentum vulneri rotun/dum rotundo vel oblongum oblongo apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris et vulneribus omnibus: sed similibus similia coaptantur. que duo adiutoria etiam ipsa nominibus suis signantur. Nam et antidotum grece hoc est ex contrario datum significat. Contraria enim contrariis medicine ratione curantur. ac contra ex similibus ut piera: que terpatur amaritudo: que amaritudo morbi amaritudine medicaminis solui solet.

De Dieta infirmorum. C. LVI.

Vicenna ubi supra. Medicationis itaque res tripliciter completur. s. regimine et ad ministratione nutrientium exhibitione medicaminum. et opa/tione manuum. Nutrimentis quandoque prohibetur. quandoque minuitur. quandoque equatur. quandoque augetur. Prohibetur quidem ut natura in maturati/one humorum occupetur. Minuitur autem et preter hoc etiam virtus conseruetur ... inquantum enim nutrit virtutem custodit. inquantum vero minuitur parte materiei conseruat ... natura ... in digerendo mul/tis ... occupetur. Semper autem medicus solicitus sit de duobus. s. ne virtus sit valde debilis aut egritudo multum fortis. Nutrimenta quidem minuitur aut in quantitate aut in qualitate aut in utroque. Et est inter hoc differentia que quandoque nutriens est multe quantitatis et pauci nutri/menti sicut olera et fructus ... comedat. quandoque aut/em econtrario sicut oua. Nobis autem quandoque necessarium est quo ... et augmentum in quantitate fiat. et quando desideri/um superabundat ... crudi sunt humores et ... per ipsum ... stomachi desiderium sopire et a venis multam materiam prohibere. Ideo ... quantitate ... Quandoque vero ... augmentum in qualitate fiat. et quantitatem minuere. ... virtutem confortare stomachi ... non ... non ... Quod autem in ... aut prohibendo ... egritudines acute medicantur. Minuitur enim in egritudine chronica ... quam in acutis. In chronicis namque plus ... virtute ... sunt quod ... carum est longinquitas status ...

... Ideirco nisi virtus custodiatur usque ad horam crisis stare non poterit neque illud quod in longo ... tempore ... valebit. In acutis vero quod ... est crisis ... non resolue/tur virtus nam si hoc tenuerimus nutrientis non ... minuerimus et quanto magis egritudo principio fuerit propinqua tanto debemus magis ... tanto magis nutrimentis ... Post quanto ma/gis egritudo processerit minuemus ... et propter propinquitatem fiducia ... et virtus in hora ... In tempore quoque status egritu/dinis regimen vehementer subtiliamus et hoc tanto magis quanto egri/tudo fuerit acutior et crisi propinquior. Nutrimentis preterea secundum quod ex eo fit nutrimentum duas habet alias operationes s. velocitatem pene/trationis sicut dispositio vini et tarditatem penetrationis sicut assatorum dispositio atque ... Sunt autem in nutriente dispositiones due. s. spissitudo substantie eius quod ex ipso generatur in sanguine cuiusque re/tentio sicut est dispositio nutrimenti porcine carnis et vituline. aut/em subtilitas ac resolutionis velocitas sicut est dispositio eius quod ex vino fit et ficubus. Et nos quidem illo quod cito penetrat necessarium habemus quod casui virtutis animalis cuiusque resolutionis succurrere vo/lumus. Virtus autem stomachi tantum tolerare non potest ut nutrimentis dige/ratur quod tarde digeritur a nutriente. Postmodum meminimus quod cito digeritur cum acciderit nutrimentis perdat quod tarde digeritur. Timore cuique ne cum co/rrumpatur. veremur etiam a nutriente crosso cum oppilationes acciden/te ... Sed cibum nutrimenti fortis tardeque digestionis ... propter illum quem velociter confortare et ... fortibus preparare volumus. Raro quoque nutriens eligimus propter illum cui velo/citer accidit porosum spissitudo.

De Electione medicaminum secundum sui qualitatem et quan/titatem et egritudinis horam. C. LVII.

Edicatio vero que fit medicinarum exhibitione tres habet regulas. Una est eligendi me/dicine qualitatem s. calidam aut frigidam aut humidam aut siccam. Secunda est eligendi quantitatem. Et hec dividitur in duas regulas s. mensu/randi pondus eius et qualitatem ipsius in gradu sue caliditatis aut frigi. etc. Tertia est obseruandi sui horam. Et tempore vero vel hora egritudinis est ut sciatur in quo suorum temporum est egritudo. Verbi gratia si apostema fuerit in principio: super ipsum ponatur quod repercutiat solummodo. Si autem in statu fit ponatur id quod tantummodo resoluat in medio misceatur utrumque. Item si egritudo acuta fit in principio sui regimen oportet temperare subtiliari. si autem in statu magis in subtiliando studeri. Si vero plura fit non tantum in principio sed etiam in statu temperata subtiliatione oportet ... multas pluraque egritudinum preter febres regimen sub/tiliatum resoluat. Egritudo quoque si multe ebulientis materie fuerit in principio debet euacuari non maturatio expectari. Si vero medio/cris fuerit est maturanda et postea euacuanda. In electione qualita/tis medicine habetur cognitio per cognitionem speciei egritudinis. Medi/cina enim est eligenda que ipsi egritudini in qualitate sit contraria et sani/tas suo simili conseruatur et egritudo suo contrario medicatur. Mensu/ra vero quantitatis eius ex duabus cognoscitur partibus s. ex natura mem/bri et ex quantitate morbi. et ex rebus que sub illud sua ... et apti/tudine significatur et sunt genera eius consuetudo tempora regio ... et forma. Ex hoc namque summa dignior est ars secundum egritudinis quantitatem. Mensura quoque medicine cognoscitur qualis debeat esse. Ver/bi gratia. Cum corporis caliditas egrotantis fortis est tunc extinguere necesse est cum medicina que sit infrigidando fortissima. ... et ... Si vero qualitates egrotantis vel accidentales non fuerint fortes medi/cine quoque debiliores qualitatis sufficiunt.

De Electione medicaminum secundum naturam membrorum infirmorum. C. LVIII.

Cognitionem nature membri infirmi cognis/tio continet s. cognitio comple/xionis eius et creationis et situs ac virtutis. Complexionis quidem quia cum eius naturalis complexio nota fuerit tunc et ipsius complexio in egritudine qualis sit cognoscatur per mensuram estimatiue scietur quantum eius complexio naturalis elongata sit ac per hoc qualis men/sura ad temperiem reducti possit. Membri creatura dividitur in quatuor modos sicut alibi diximus. Membrorum preterea quedam sunt in foraminibus suis facilia. Suntque in eis interius aut exterius loca vacua per que supersui/tas medicine expellitur subtilis et temperata. Alia vero que non sunt ... sed indiget fortiori medicina. In membris quoddam est rarum quoddam spissum. Raro quidem sufficit subtilis medicina spisso vero fortis est necessaria. Quod autem medicina fortiori ... indiget est illud quod in ... nulla ... partium ventositas habet neque receptaculum. post hoc est illud quod habet ab una parte et post ipsum illud quod in duabus partibus habet receptacula. sed solidum ac spissum est sicut ...

Post hoc autē illud qđ ex duabus his ptibus . sed solidū ac rarū [illegible] est pulmo. Situs quoqꝫ mēbri cognoscēdus est [illegible] cognoscit locus aut societas [illegible] cognitione [illegible] mēs est mag [illegible] ad quam medicina trahit et ad quā [illegible] Uerbi grā si materia fuerit in gybbo epat euacuabis eā p vrinā. si vo in epatis cōcauitate p ventrē. Epat vo gybbositas associata est [illegible] intestinis. [illegible] est trib⁹ modis. [illegible] est eius lōgitudo [illegible] qui si fuerit [illegible] sicut stomachus [illegible] ad ipsum medicine [illegible] operabunt in ipso. Si vo longinquū vt pulmo [illegible] antequā ad ipm puenīat. Quapropter necessariū est [illegible] augmentum fiat. Secūdus modus est [illegible] medicinis administrandi fit [illegible] ad mēbrū puenit. sicut mēbro [illegible] medicinis adm [illegible] Terti⁹ modus est [illegible] medicinā ad ipsas trāsire faciamus. Uerbi grā si vlcera [illegible] intestinis sūt p clystere iniciēda est. si in superiorib⁹ intestinis p potionē inferēda. Quinqꝫ etiā cōfert loci societatis [illegible] habere sollicitudinē vt cū fuerit materia tota iaꝫ in mēbro euacuata . et in eo qđ facere debem⁹ cū materia adhuc [illegible] Deniqꝫ [illegible] est triū semitaꝝ. Prima est [illegible] curā habere [illegible] mēbra principalia [illegible] medicinis [illegible] nō est aliqđ faciendū quātū possibile est in quo [illegible] toti corpi fiat cōe nocumētū. Qđ autem inter oīa mēbra custodia digni⁹ existit: est cor. postea cerebꝝ . et post ipsum epar. Quapropter [illegible] nō est [illegible] faciēda [illegible] nec [illegible] modo [illegible] infrigidatio faciēda. Et cū emplastrū [illegible] in eo [illegible] ad custodiēdū [illegible] appōnatur. Secūda semita est habere curā opatiōis associate membro. licet principale nō sit: vt est stomachus et pulmo. Unde in [illegible] cū stomachi debilitate [illegible] nō damus aquā frigidā valde. Tertia est acuitatis sensus et ei⁹ habitudinis sollicitudinē habere. Cauendū est [illegible] ne mēbris acuti sensus atqꝫ neruosis dentur medicine [illegible] quālitatū et [illegible] ac nocentes. Medicinaꝝ quidē (a quaꝝ datiōe nobis cauemus) species sunt tres. s. resolutiue: et [illegible] infrigidatiue [illegible] contrarias habētes. Hoc igit est [illegible] medicine [illegible] naturam membri [illegible]

¶ De Speciebus medicinarū simplicium. C. LIX.

Ali in practica [illegible] medicinaꝝ alia sūt ex plātis. alia ex metallis: alia ex aīalib⁹. Et q ex plātis alia sūt ex herbis et olerib⁹. alia semina. alia folia. alia radices. alia ligna. alia succi. alia gūme. alia flores. alia fruct⁹. Que vo de metallis [illegible] alia lapides. alia corpora. s. mineralia. Que aūt ex aīalib⁹. alia sūt humiditates . vt sanguis [illegible] stercora. Auicē. [illegible] cañ. Medicinaꝝ alie sūt de plātis. alie de mineris . alie de aīalib⁹. Earūqꝫ de mineris meliores sunt ille q de mineris bonis et notis [illegible] sūt a pmixtiōe extranea. Eaꝝ vo q de plātis folia colligenda [illegible] frangat. semina vo postqꝫ eoꝝ termin⁹ [illegible] et ab eis cruditas [illegible] [illegible]

[illegible]

res sūt. et minoris quātitatis [illegible] plurimū et de siluestrib⁹ mōtanis [illegible]

[illegible]

¶ De [illegible] C. LX.

Auicēna. [illegible] Medicina dicit calida vel frigida [illegible] humida vel sicca p cōpara

tionem ad corpora nostra. Omnium siquidem cōpositorum mineralium vegetabilium et viuētium materie sunt elemēta . quatuor [illegible] vera cōplexio. q quidē in cōposito [illegible] preparat ipm receptioni virtutū et qualitatū. quarū [illegible] [illegible] Est autē complexio duob⁹ modis. Prima. s. q puenit ab elemētis: et secūda q a reb⁹ habentib⁹ cōplexionē in se [illegible] medicinarū compositarū [illegible] habet sibi [illegible] Cū autē [illegible] cōplexio secūda. nec ista tn̄ ab arte fit: sed qnqꝫ etiā est a natura. Lac nāqꝫ naturaliter cōmixtū est ex triplici substātia [illegible] humiditate. [illegible] Et hec quidē complexio secūda est ex operatione nature [illegible] Co phon in li. de simplici medicina. Uirtus medicine est potētia naturalis qua ipsa medicina intrinsecus vel extrinsecus [illegible] corp⁹ [illegible] humanū. Est aūt [illegible] Complexiones sunt nouē [illegible] calida frigida sicca: humida. et calida et humida: calida et sicca: frigida et humida frigida et sicca. Equalis igit complexionis. i. pfecte temperate sunt in simplici medicina que [illegible] qualitatis habēt [illegible] pillus vener⁹: radix liliꝫ: cassia fistu. māna. Calida vo sunt in quib⁹ dominat caliditas. Sed [illegible] complexionis [illegible] In primo gradu calida dicunt. In secundo quoꝝ mixtio sensui adequatur. In tertio que sensum ledunt. In quarto vo que destruunt.

¶ De Medicinis calidis fm quatuor gradus. C. LXI

In primo igit gradu quedā calida sunt et ex herbis absinthium [illegible] mus terre altea tribulus [illegible] basilicon spicanardi. De seminib⁹ aūt semē [illegible] [illegible] De florib⁹ vo flos [illegible] le. De frondibus quoqꝫ folia lauri et gariofilorū. De radicibus radix ireos aristologie [illegible] De lignis ficus De fructib⁹ amigdale dulces [illegible] olive mature [illegible] castanee [illegible] ne cappari [illegible] cortex pomi [illegible] De granis triticum. [illegible] bum: rizi: orobum: anisum: cubebe: cardamomū. De gummis et succis sarcocolla [illegible] De carnibus et pectoris [illegible] [illegible] anserum anatum passerum [illegible] columbarū piscium salsorum. In secundo gradu vt ex herbis polium: amomum: panax: centaurea: catapucia: ciperus: fumus terre sisimbrium menta feniculus [illegible] aloe De seminibus semen [illegible] sisimbrii [illegible] [illegible] gariofili: cortex thuris: thamariscus: et xilobalsamū. De frondib⁹ [illegible] De radicib⁹ radix [illegible] capparis [illegible] De fructibus [illegible] muscata [illegible] amigdale [illegible] amare [illegible] mature [illegible] De granis [illegible] De gūmis et succis aloe balsamū mel [illegible] mastix thus [illegible] bdelliū. Calida in tertio gdu sūt vt ex herbis enula thimus [illegible] sambuc⁹ [illegible] calamentū [illegible] origanum [illegible] menta domestica [illegible] squinanti. De seminibus semen petrosilini [illegible] cardamomi [illegible] [illegible] nigelle: cominī: [illegible] domestice: eruce. De floribus flos [illegible] De radicibus [illegible] [illegible] zinziber: centauree. De lignis cinamomū: gentiana: polipodium [illegible] De frondibus [illegible] De fructibus [illegible] cucumeris agrestis [illegible] De granis [illegible] piper longum [illegible] De gummis et succis [illegible] [illegible] armoniacū [illegible] galbanū [illegible] De [illegible] calida in quarto gradu [illegible] [illegible] De [illegible] De lignis [illegible] De fructibus [illegible] De granis [illegible] De succis [illegible]

[illegible] petroleum et vitrum. flos eris. petroleon.

De Frigidis secundum quattuor gradus. C. LXII.

Frigida in primo gradu sunt et herbis rhabarbarum. atriplex. mercurialis. caulis. malua. scariola. herba acetosa. De seminibus maluae. plantaginis. rose. scariole. citrulli. melonis. cucurbite. De floribus rose. [illegible] malorum citoniorum. pirorum. salicis. De fructibus mirti. fructus [illegible] omnes mirobalani. tamarindi. caro pomi citri. oliua acerba. [illegible] coctana. pira. poma. cerasa. De granis ordeum. fabe virides et sicce [illegible] granati. mirtilli. amidi. De succis acacia. acetum. De venis bolus [illegible] sigillata. cimolea. argilla. lateres. argentum. scoria argenti. De carnibus caro porcina. caprina. bouina. leporina. asinina. mulina. [illegible] coturnicum et piscium recentium. Frigida in ii. gradu sunt et herbis [illegible] pentaphilon. psillium. lingua [illegible] lactuca domestica. panicum. De seminibus lactuce. De floribus viole. nenufar. fabe. balaustie. radicis. malagranati [illegible] gossa. De frondibus salicis. De fructibus galla. mora immatura. sorbe. mespila. poma citri. prunica. cucumeres. citrulli. cucurbite. melones. citrulli. De granis herbarum sumac. grana citoniorum. De gummis gummi arabicum. dragagantum. De venis ametistus. cerusa. lapis lazuli. litargirum. [illegible] coralli. Frigida in iii. gradu sunt et herbis virga pastoris. ypoquistidos. semperuiua. portulaca. De seminibus semen [illegible] papauer albi. De lignis virga pastoris. omnes sandali. De floribus papaueris. De fructibus poma mandragore. De gummis et succis camphora. sanguis draconis. ypoquistidos. De venis gipsum. spodium. ferrugo. Frigida in iiii. gradu sunt et herbis iusquiamus: papauer. nigrum. succus [illegible] vtriusque. De venis antimonium. cicuta.

De Siccis in quattuor gradibus. C. LXIII.

Sicca in primo gradu sunt et herbis camomilla. [illegible] cados. semperuiua. caulis. [illegible] De seminibus [illegible] fenugreci. De floribus. flores [illegible] croci. enule. De radicibus [illegible] zedoarii. De frondibus [illegible] De fructibus nux indica. omnes mirobalani. [illegible] pasce et [illegible] cardamomi. grana citri. [illegible] amigdala. De granis ordeum. fabe sicce. citri. De gummis et succis mastix. sarcocolla. opium. De venis bolus. cimolea et argilla. De carnibus caprina. bouina. porcina. ceruina. leporina. equina. asinina. camelina. vulpina. mulina. leonina. hircina. passeris. turturis. perdicis. pauonum [illegible] columbarum. Sicca in ii. gradu sunt et herbis absinthium. fumus terre. cardus marianus. menthe. eupatorium. amomum. affodillus. virga pastoris. panicum. rhabarbarum. centaurea. pentaphilon. lingua [illegible] catapucia. [illegible] menstrum. [illegible] menta. anetum. porrum. coriandrum. herba acetosa. scariola. cuscuta. ozimum. panicum. allia vtraque spica. De seminibus apium [illegible] marathrum. porri. trifolium. aneti. plantaginis [illegible] coriandri. rosarum [illegible] scariole. cuscute. melonum. viole. cucurbite. cicer. [illegible] citrulli. De floribus rose. croci. [illegible] cubebe. affodilli. balaustie. De radicibus apii. feniculi. capari. [illegible] aristologie vtriusque. acori. asari [illegible] affodilli. [illegible] peonie. [illegible] centauree. agarici. De lignis [illegible] agnus. aloes [illegible] ebenus. cinamomum [illegible] sandali. gariofili. cortex thuris. [illegible] costi. De foliis [illegible] mirti. oleandri. terpentine. lauri. sene. tamarisci. oliue. citri. colo[illegible] De fructibus glandes. mirobalani. cicer. catapucia. nux muscata. [illegible] amigdale amare. mora immatura. [illegible] mespila. sorba. cortex [illegible] poma citri. coloquintide. coctana. pira. castanee. pinee. De granis [illegible] granati [illegible] ordei. berberis. mirtilli. De gummis et succis aloes. [illegible] mastix. thus. mirrha. [illegible] galbanum [illegible] bdellium. De venis ematites. gipsum. tucia. lapis [illegible] litargirum. coralli. De carnibus et superfluitatibus [illegible] caro [illegible] ambra. Sicca in iii. gradu sunt et herbis [illegible] camomilla. [illegible] origanum. ruta [illegible] apium [illegible] De seminibus [illegible] petroselini. [illegible] coriandri [illegible] mentastri [illegible] De fructibus [illegible] De granis [illegible] virga pastoris. cassia [illegible] galanga. costus [illegible] De frondibus [illegible] cucumeres agrestes. capari [illegible] De granis bacce lauri [illegible] De gummis et succis [illegible] opoponacum [illegible] camphora [illegible] De venis magnetes. ferrugo. spodium [illegible] castoreum. Sicca in iiii. gradu sunt et herbis [illegible] nasturcium. pirethrum [illegible] De seminibus sinapis. nasturcii. [illegible] De lignis pirethri. De fructibus anacardi. De granis piper nigrum. De venis [illegible] vitreoli. [illegible] sulphur. petroleon.

De Humidis in quattuor gradibus. C. LXIIII.

Humida in primo gradu sunt et herbis [illegible] mercurialis. [illegible] De seminibus [illegible] pastinace [illegible] De floribus fabe. De radicibus [illegible] pastinace. De lignis [illegible] De fructibus amigdala [illegible] mora matura. vue passe. iuiube. caro pomi citri. [illegible] De granis fabe virides. cicer album [illegible] De gummis [illegible] gummi arabicum. dragagantum [illegible] De venis [illegible] argentum [illegible] argenta. De carnibus porcina. pecorina. pullina. anetina. columbina. strutionum. anserum. fasianorum. coturnicum. piscium recentium. Humida in secundo gradu sunt et herbis atriplex. [illegible] lactuce. [illegible] portulace. De floribus nenufar. De fructibus [illegible] prunica [illegible] cerasa. [illegible] cucumeres. cucurbite. melones. citrulli. De granis fasceoli. asparagi. grana citoniorum. De floribus viol. papaueris. Humida in quarto gradu sunt et semen papauer. De venis argentum viuum. De potibus [illegible] succus papaueris albi.

De Experimentis medicinarum simplicium. C. LXV.

Ali in practica [illegible] Virtutem itaque medendi scire volenti oportet in primis virtutem simplicium medicaminum et eorum actiones cognoscere. Virtutes quidem eorum sunt tres. Prima est que dicitur complexio. Secunda dicitur virtus que a complexione venit. Hec est maturans mollificans soluens opilans ora venarum. minuens carnem attrahens dolores sedans et venena pellens. Tertia vero que eodem nomine censetur est frangens in renibus lapides et materiam provocans sputa sanguinis de causis pectoris adiuuans lac generans. Oportet igitur canones primum scire quibus vniuscuiusque simplicium medicaminum probantur quibusque complexiones eorum [illegible] virtutes in corporibus significantur. Auicenna vbi s. Medicinarum singularum virtus duabus viis cognoscitur experimento scilicet et ratiocinatione. Experimento quidem non nisi post conditionum obseruationem. Quarum prima est vt sit medicina vacua qualitate accidentali aut acquisita. Vtique aqua cuius natura frigida sit calefacta vel calefacta. Et eufor[illegible] cuius natura calida est infrigidatur infrigidat dum permanet frigida. Caro quoque piscium cuius natura frigida est cum sale calefacit potentia. Secunda est vt fiat experimentum in egritudine singulari: et non in composita que habeat duas res contrarias. alioquin nescitur in quo fit causa curationis. Verbi gratia: Cum homo febrem habet flegmaticam: et datur ei in potu agaricum non oportet vt iudicetur frigidum quia confert egritudini calide: que est febris. Forsitan enim non confert nisi quia resoluit materiam flegmaticam et euacuat. que scilicet materia deficiente remouetur febris. Tertia est vt medicina experta sit in duabus contrariis quia vtique forsitan eorum per se confert et alteri per accidens. Quarta est vt opposita sit ei quod equatur sibi de potentia egritudinis. [illegible] experiatur prius in debiliori [illegible] paulatim [illegible] donec sciatur virtus medicine pro certo. Quinta est vt consideretur tempus in quo apparet eius impressio et operatio. Sexta est vt obseruetur perseuerantia operationis eius secundum assiduitatem aut secundum plurimum. alioquin procedit illa operatio per accidens. Res enim materiales procedunt a principiis suis aut semper aut secundum plurimum. Septima est experimentum fit in corpore hominis non alterius animalis. Possibile enim est vt sit medicina comparata ad corpus hominis calida. Ad corpus autem leonis vel equi frigida: et quod venenosam proprietatem habet in homine non habet vt napellus. [illegible] non autem [illegible] Hali vbi s. Sic et cicuta quia refrigerat corpus hominum non ideo necesse est vt refrigeret corpora merulanum. Illas enim cibus [illegible] mortalis non est quia vene que cibum ad cor eorum [illegible] sunt [illegible] facile penetrat ad cor eorum. Quare [illegible] plena [illegible] natura mutatur in calorem et in corpora merularum alteratur. Octaua quoque conditio vel cautela que medicine virtus experimento probetur: est vt inter cibum et medicamen discernatur. Medicamen namque corpus in sua qualitate [illegible] refrigerat. cibus autem idem facit et amplius: quia corporis substantiam propter suam cum illo conuenientiam augmentat. Sic igitur octo legibus oportet experiri medicamen in corporibus et passionibus. Est autem excellentior eorum probatio et experientia in corporibus extra temperantiam positis.

De cognitione earundem per ratiocinationem. C. LXVI.

Auicenna vbi s. Hi sunt canones in cognitione experimenti. In cognitione autem per ratiocinationem alii sumunt ex velocitate et tarditate [illegible] earum ad ignem et congelationis. Alii ex odoribus: et alii ex saporibus. Quidam etiam sumunt ex coloribus: et quidam ex operationibus et virtutibus notis et quibus acquirunt significationes [illegible] manifeste sunt virtutes ignotas. Itaque [illegible] in [illegible] simul [illegible] in raritate et spissitudine [illegible] calefactionem [illegible] recipit [illegible] est et [illegible] quecunque infrigidationem frigidiore [illegible] adueniet conseruet virtus sua innata que est in ipsa. Cum aut due earum [illegible] est [illegible] in spissitudine illa que rarior est cum alia sit in frigiditate vel caliditate

[illegible]

De Operatione ... C. LXVII

[illegible]

De ... C. LXVIII

Avicenna [illegible]

[illegible]

De Operationibus aut effectibus saporum C. LXIX

Operationes [illegible]

[illegible]

De eodem C. LXX

[illegible]

[illegible]

De Operatione saporum adinuicem in calore et frigore. C. LXXI

Q vero que de caliditate et fri. et hu. et sic. [illegible]

[illegible]

C Aliud De eodem C. LXXII

Quod [illegible]

[illegible]

[illegible]

C De Probatione medicinarum per odorem. C. LXXIII.

Lucus [illegible]

[illegible]

C De Cognitione medicinarum per colorem. C. LXXIIII.

Sicut [illegible]

[illegible]

fcire. quia nō possunt esse sapores dulcis et amarus et acutus nisi in substātia calida. neqȝ stipticus et acetosus et ponticus nisi in substā tia frigida. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aliā fiat ab alia. sicut cepa cōis a cepa bausali. Nā ex quecūqȝ sūt [illegible] [illegible] diores sunt cōplexionis. q̄ vo rubicūdiora et nigriora minus frigida [illegible] [illegible] Et q̄bis q̄ ppriū odorē: vt iocūdū aut fetidū. Et ī bis q̄ ppriū colorē [illegible] [illegible] sapor vel odor vel color [illegible] [illegible]

¶ De Cautela expiendi virtutes medicaminū. C. LXXV.

E sunt ergo iste regule q̄b⁹ medicamina simplicia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] q̄b⁹ calefiebāt aut refrigerabant. queqȝ etiā illos humectabāt aut desiccabāt: aut cōtra morbos accidētes eis cōferebāt. sicqȝ qd sepi⁹ expti sūt litteris vt seruaret̄ tradiderūt. Viderūt et alia q̄dā q̄ [illegible] [illegible] [illegible] tunt et oculos illis fricauerint. tenebre que in tutinis terre acciderāt recedunt: et visus acuitur. Ex hoc medici cum vidissent vsi sunt et ipsi [illegible] dicaminibus oculorū: inuentaqȝ est eius actio laudabilis. Dicitur [illegible] [illegible] Sūt et alia multa que medici priores ab animalibus irrationalibus [illegible] [illegible] huic arti sunt necessaria propter eius prolixitatē et humane vite bre [illegible] ne cogerentur homines ad experiendum in periculū et fallacias [illegible] [illegible]

¶ De forma operāde medicaminū simplicium. LXXVI.

Vicenna [illegible] operationes vniuersales et particulares et operationes vniuersalibus similes. Vniuersales sunt vt calefactio [illegible] sio. consolidatio et his similia. Particulares vero sicut [illegible] in [illegible] in [illegible] in ictericia et huiusmodi. Vniuersalibus autem similes [illegible] Que q̄uis particulares sint: qȝ in mēbris propriis et instrumētis ppriis sunt: tamen operationes rerū sunt quarū iuuamenta et nocumēta cōmunia sunt. totumqȝ corp⁹ ab eis patitur non per accidēs. Vniuersalium operationum [illegible] [illegible] vero sunt sicut a primis. sed procedentes ab illis. vt stupefactio. [illegible]

latio. attractio. hebitatio. agitio. cōglutinatio et huiōi. Procedentes itaqȝ [illegible] [illegible] sunt odores et colores. alie vo sūt pprietates alique famose. Qui sūt iste [illegible] [illegible] cursus. mucillaginositas. lentitas et grauitas. Dicit̄ ḡ medicina calefactiua [illegible] [illegible] ratiua. corrosiua. adustiua. dirumpens. putrefactiua: cauterizatiua [illegible] stupefactiua. Iste sunt. vi. opatiōes. Alius iterū ordo: desiccatiua. [illegible] etiam solutiua. prouocatiua. sudoris eductiua. Omnes igitur iste sunt [illegible] [illegible]

¶ De Modo [illegible] et prec de maturatiuis. C. LXXVII.

Ali [illegible] [illegible] [illegible] opilationē ē subtile. Sic et oīa cetera ex q̄ntitate cōplexiōis adepta sunt huiōi [illegible] [illegible] tes. Oīs itaqȝ mutatio q̄ in corpe aīalis est triplicit̄ fit. Prīa q̄dē g [illegible] calore extra nā in malā mā; minimeqȝ ouenīēte et dī putredo. Tertia vo haꝝ est media. s. bone q̄ est digestio. et male. q̄ est putredo. [illegible] [illegible] [illegible] est calor tpatus. s; sūt q̄dā medicamīa q̄ adiuuāt maturatē [illegible] [illegible] tante eū intra apostema vt operet̄ in materia et maturet illā. vt est pinguedo hircorū et anetū et butyrū. Cauendū est aūt in colligenda sante vti medicaminibus calidis et siccis. his quoqȝ que plurimi [illegible] materiāqȝ desiccant. Cophon vbi supra. Quedā ḡ maturatiua sūt et ad finem perducūt: que. s. vel in calore sunt temperata vel etiam [illegible] [illegible] oleo cocta adeps anserum [illegible] aq etiā aqua superfusa.

¶ De Induratiuis et mollificatiuis et opilatiuis et apertiuis. C. LXXVIII.

Reterea quedā sunt induratiua. que. s. vel materiā coagulant et sunt frigida nimis et humida: vel membra indurāt et sunt fri. et sicca. Ex his [illegible] latū [illegible] oleum vetus: adeps caprinus: medulla pullina: anserina: ceruina: vitulina. Quedā iterū sunt opilatiua: que s; terrestria sunt et visco [illegible] Quedā aūt apitiua s; attenuatiuā et incisiuā et mundificatiuā virtutem hītia. operiunt enim meatus opilatos attenuando: et humo [illegible] vt capari: cinamomū: ȝinȝiber. [illegible]: pilocasia: trifolium: apium: [illegible] quedam apiunt intus et extra que. s. viscosa sunt et amara. sicut [illegible] [illegible] dam vero debiliora sunt. vt semen [illegible]

De Vulnerũ sanatiuis. C. LXXIX.

Quedam sine mordicitate vulnera temperate mũdificãt. ꝛ carnẽ bonã in vulneri [illegible]

[illegible] vitra. antimoniũ. arsenicũ. hmõi sicca sunt ꝛ subtilẽ hñt substãtiã. [illegible] igne ẽ subtilis. ꝛ etiã grossa in substãtia vt virtute in mordẽdo [illegible] distantia ꝛ soluta abinuicem. vt gypsum. folia cypressi. aloes. [illegible]

De Attenuatiuis ꝛ incisiuis ꝛ quibusdã alijs. C. LXXX.

Quedam etiã sũt attenuatiua [illegible]

[illegible] vel oleũ. Quedã repulsiua. q. s. hũores a pte patiẽte repellũt. [illegible] ꝛ sale cõdite. porrus ellebori succus. ꝛ radix cucumeri agrestis. [illegible]

De Confortatiuis ꝛ veneno repugnatiuis ꝛ [illegible] C. LXXXI.

Quedam vero cõfortatiua sunt [illegible]

[illegible] vt absinthium. Itẽ q vitalẽ vel aialẽ spũm repant vt rosa. ꝛ q [illegible] radix ꝛ semen asparagi. acetum. balsamũ. sanguis lepo. ac asine [illegible] que in oculis nascuntur auferunt. ꝛ que caput ꝛ stomachũ a [illegible] [illegible] asparagus. puluis vitis vste.

De Dolorẽ mitigãtiuis ꝛ quibusdã alijs. C. LXXXII.

Quedam [illegible] semperuiua. folia vitis ꝛ mespili. portulaca. lactuca. [illegible]

auferre. sed passionem non curant. [illegible] nũt dolozis ex frigiditate trũ mitigatiua. que. s. calida ꝛ subtilia sũt vt absinthiũ. ruta. nigella. balsam⁹. thus sambuc⁹. leuisticũ. enula. [illegible] go. pinea. dragag. gũmi arab. amigdal. semen coctanoꝝ ꝛ iuiube. [illegible] laborem ꝛ dolorẽ sunt causa vigiliaꝝ. vt anetũ. amomũ.

De Medicinis constrictiuis. C. LXXXIII.

Constrictiua frigida sũt ꝛ grossa in substã tia [illegible]

[illegible] mi. Quedã qz ꝛ multũ pstãt nutrimẽtũ ꝛ retẽtiuã cõfortant virtutẽ [illegible] [illegible] mẽtũ vitũ. Quedã cõstringũt sanguinẽ ꝯsolidando ꝛ carnẽ restau [illegible] simila glans: fabe: succus papaueris nigri. galla: menta cũ aceto: rosa [illegible]

De Attractiuis ꝛ laxatiuis. C. LXXXIIII.

Attractiua [illegible]

[illegible] subtilẽ facile penetratiuã a se emittit. ꝛ hũores sibi siles dissoluẽs [illegible] mẽbroꝝ ad stomachũ ꝛ intestina. sz stomachus ꝛ intestina impedi [illegible] sine hermodact. lj. mirab. emblici ꝛ ind. succ⁹ rad. camomil. succus [illegible]

[illegible] Clistera alia mollificatiua alia mordificatiua. Suppositoria alia grauia alia leuia. Leuia et [illegible] sanguinis [illegible] [illegible] intromissus. tyrsus blete tyrsus malue. tyrsus mercurialis. Grauia [illegible] lapides [illegible] et similia mordi[illegible] [illegible] pungendo aut per scedo. talia suppositoria emorroidas prouocant. et in mulieribus menstrua educunt aquam calidam [illegible] vsque ad [illegible] fluxus restringetur. Urinam prouocantia sunt que diuretica nuncupantur et semen citrulli. melo. cucu. aspagi.

De [illegible] naturalibus. et primo de flegmate. C. LXXXV.

Umorum naturalium simplicibus purgationibus assignatis de [illegible] agendum est et de flegmate salso: dulci acetoso et vitreo. De colera citrina [illegible] prassina eruginosa de colera adusta qualiter vnusquisque purget. [illegible] cursu [illegible] Colera [illegible] caliditate cursum nature [illegible] flegma [illegible] ficit et salsum facit. vnde vterque [illegible] inficiens et infectus purgatione idiget. [illegible] ad [illegible] colere [illegible] flegmate [illegible] habitudine calida. dieta calida et sicca. Et si in horis colere sit maior afflictio. vt a tertia vsque ad nonam [illegible] principaliter purgans [illegible] purgans flegma [illegible] flegmatis et [illegible] frigida. et habitudine humida [illegible] flegmatica. Uel si in his horis flegmatis et a tertia hora noctis vsque ad nonam [illegible] principaliter [illegible] purget colera. Flegma acetosum fit a melancolico [illegible] flegma acetosum. Plumbus conuenientibus ad [illegible] melancolie. et tempore autumnali. regione frigida et sicca. habitudine sicca [illegible] melancolica. et si sic a nona hora diei vsque ad tertiam [illegible] noctis affligit. melancolia principaliter purget [illegible] flegma. Aut plumbus cum flegmate [illegible] purgabis simpliciter flegma. Flegma dulce fit a sanguine [illegible] [illegible] tempore [illegible] regione [illegible] corpus in dieta et habitudine calida et humida. et in horis sanguinis potius affligat. [illegible] hora noctis vsque ad tertiam diei purget principaliter sanguinem [illegible] flegma [illegible] purget sanguis et flegma principaliter [illegible] flegma [illegible] [illegible] calidissimis. vt blancha [illegible] theodo. anacardi et theodo. [illegible] [illegible] purgat cum oleo [illegible] benedicta. et cum catartico bene acuta.

De Colera innaturali. C. LXXXVI.

Colera citrina fit sub tali ammixtione colere et flegmatis humoris. cum enim colera sit acuta et efficacem habeat qualitatem [illegible] humoris et recte contrarii substantiali ammixtione permuscetur. Signum etas iuuenilis: tempus estiuum. regio et dieta calida et sicca conueniunt et maior afflictio sit in horis colere. vt a tertia vsque ad nonam colera principaliter [illegible] flegma purget. Colera vitellina [illegible] [illegible] et plumbus. cum flegmate concurrentibus flegma purgetur. Colera prassina [illegible] [illegible] colera et melancolia adurente perficitur. vnde concurrentibus plus [illegible] colere principaliter ipsa purgetur. [illegible] ad melancoliam [illegible] conueniunt secundo colera melancolia principaliter educatur.

De Purgatiuis predictorum humorum. C. LXXXVII.

Flegma salsum purgant succus [illegible] succus [illegible] [illegible] dant: succus scabiose. succus [illegible] succus calendule. succus aspagi et rubie. succus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad superfluam guttam arteticam et podagram: cyragram et ad alios frigidos morbos. Coleram citrinam purgant mira. citri. tamarindi. [illegible] [illegible] Coleram prassinam purgant catapucia [illegible] succus cucumeris agrestis. Coleram vitellinam purgant succus [illegible] [illegible] succus centauree [illegible] [illegible] [illegible] aceto [illegible] purgat [illegible] Coleram eruginosam purgant succus [illegible] benedictus [illegible] reubar [illegible] Coleram adustam purgat radix celsi vel citonior. radix titim: quoniam vbi humores isti disposti sunt et medicine composite sunt offerende.

De Impedimentis purgationis. LXXXVIII.

Auicenna in primo canone. Res aut que [illegible] [illegible] [illegible] do sunt. v. s. repletio. vtus. complexio. accidentia. [illegible] figura etas tempus aeris [illegible] [illegible] ars. Hec namque cum fuerint [illegible] [illegible] euacuatio [illegible] prohibent eam. [illegible] prohibet eam fieri et debilitas. Quamque tamen plus eligimus alicuius vtutis debilitatem quam impedimentum relinquendi euacuationem et hoc cum rei timorose succurrendi si accident habemus [illegible] Complexio quoque calida et sicca prohibet eam fieri. similiter et frigida et humida. caliditatem non habens. In calida vero et humida facile fieri potest et fortiter. Accidentia porro mala prohibent ab ea sicut [illegible] vel spasmo vel [illegible] [illegible] [illegible] per eius [illegible] [illegible] [illegible] et macer multamque coleram rub. habens in sanguine non est euacuandus [illegible] bonum sanguinem ad frigiditatem et hu. declinante est nutriendus. Et hoc enim fortassis humoris sui complexio rectificabitur. vel forsitan ipse fortis efficietur et euacuationem tolerabit. Ille quoque qui ex consuetudine pauca comedit abstinere debet ab illa quantum poterit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Aut [illegible] [illegible] interiora [illegible] Etas autem ab ea prohibet [illegible] [illegible] ad augmentum complementum [illegible] ad consumptionem [illegible] [illegible] [illegible] quoque multum calida vel multum frigida prohibet ab ea. sed et meridionalis regio vehementer calida. [illegible] [illegible] [illegible] calor [illegible] materiam ad exteriora trahit medicina vero ad interiora. et sic ad diuersas partes [illegible] ad resistentiam [illegible] Similiter et regio septentrionalis frigida prohibet ab ea. Idem facit etiam euacuandi consuetudo parua. Et ad vltimum omnis ars laboriosa quoniam in ea sit euacuatio multa.

De Preparatione corporis ad purgationem. C. LXXXIX.

Portet aut vt [illegible] cum ventre [illegible] [illegible] [illegible] ventris [illegible] [illegible] vel desideret [illegible] non diuersoriaque [illegible] stomachus [illegible] quantitas [illegible] Mollem vero ventrem [illegible] [illegible] Ite ad [illegible] ventre purgat [illegible] purget [illegible] [illegible] [illegible] nisi in eo qui aptus est valde passioni colerice. [illegible] superfluitati [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] splenes: medicine fortes necessarie sunt. Ite ex his [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fit [illegible] [illegible] Ite oportet quod non multum [illegible] [illegible] qui medicinam bibere cupit. [illegible] aquas non est [illegible]

ac nemedicus caueat ne solutiua et electua bibēdis virtutes ei tribuat. Porro si sibi nō habēt hūores viscosos et in ventre [illegible] inflatioē. aut in [illegible] infirmat onē vel opilatioē nō est aliqd [illegible] donec illa recti ficetur.

De Tge [illegible] nō accipiēdi purgatiuā. C. XC.

Edicina in vere vel autūno bibēda est. in estate vero nō est sumēda nisi res [illegible] le. si nec i tpe hieme s forte. Preterea nō ē nature faciēda cōsuetudo bibēdi medicinā. cū qua necesse sit mo [illegible] ventrē. q2 sic cōsuetudinaria fier t ad malū finē puenit multotiēs [illegible] et haustu medicine puenit ad nauseā t angustiā t [illegible] t [illegible] cordis ac mordicatioē vētris. preterea qū solutionē nō fecerit aut sudoē plurib9 qdē qb9 in estate datur ad febrē ex ea deuenit. Jlle quidē cui necesse fuit eā in hieme accipi [illegible] meridiona [illegible]. In estate vero [illegible] qdā cōtrario. Jtē homo calide cōplexionis t debilis cōpositiōis stomachi. q2 debilis si medicinas bibere voluerit melius est vt hoc faciat postq̄ aliqd ex aqua ordei vel succo granati vel huiusmodi biberit. aut aliqd nutriēs subtile ac leue ceperit. Qui vero nō ita fuerit melius est vt eā ieiunus bibat. Oportet igitur vt medicine potator nō comedat aut bibat. donec illa suam operatioē pficiat neqz vero dormiat qūdiu illa operatur nisi volun [illegible] et restringatur. Qui si stomachus eius ieiuniū nō tolerat neqz [illegible] est t ad ipsum colera cito descēdit. vel q2 diu famē sustinuit vel a cibo abstinuit. det ei modicū panis in pauco vino [illegible] sup medicinā antequā vēter eius soluatur. ho. enī fortasse medici [illegible]. Medici quidē pillulas datum melle eas inuoluūt. t [illegible] sup eas mel coctū aut zuccarū ponūt. indeqz tunicas [illegible] faciunt. [illegible] vtile est vt sup eas cera cū oleo pauco mollificata ponatur vel q2 magis est cōueniēs vt os aqua aut alia re impleatur deinde pillule sicut sunt sup ipsam bibant. aut q̄ aliquo [illegible] fuerint. Frigidi vero stomachos t pedes calefaciēdi sunt.

De Regimine illius qui accepit. C. XCI.

Um aūt aliquis medicinā fortē biberit. melius ei erit vt sup eā dormiat antequā operetur q2 tunc melius operabitur. Si vero debilis fuerit melius est ne sup eā dormiat antequā operetur. q2 natura digerit medicinā. Cū autē operari ceperit nō dormiat sup illā quocūqz mō fuerit. Preterea cū aliquis medicinā biberit. qn cessēt super eā debet et ipsam natura [illegible] t in eā operetur. q2 nisi operata fuerit in eā ipsa nō operabitur in natura. Odores quoqz nauseā phibētes olfacere debet vt est odor mēte t rute t apii t citoniorū t huiusmodi. Si aūt et odorem medicine [illegible] cū eā bibit nares constringat. t qui eā abhorrat [illegible] ideo vt odoris sui virtus stupida fiat. Ne si vomere timuerit extremitates constringat t post eius acceptionē desuper [illegible] paruū bibat. Cū autē [illegible] sedata fuerit [illegible] t moueatur paululum quoniā motus huiusmodi iuuatiuus est. Interpositione quoqz [illegible] ex aqua calida tantum bibat vt medicinā liquefaciat t expellat cuiusqz virtutē debilitet nisi fuerit [illegible] quādo necesse est vt ventris solutio stringatur. In potu enim aque calide [illegible] medicine. Somnus autē cū post vētris solutionē aut vomitū multus fuerit ostēdit q2 euacuatio iam perfecte corpus [illegible]. Sitis quoqz cū fortis eo tēpore fuerit ma [illegible] purgationis bonitatē significabit.

De Malitia medicine frangēda vel euacuāda. C. XCII.

Edicinarū vētrē soluētiū quedā sunt quarū malignitas est magna vt elleborus niger ac turbith t agaricū cū nō fuerit albū t purū. Itaqz cū bibite fuerint melius est vt a corpore quam [illegible] cū vomitu aut purgatiōe expellātur t cū tiriaca medicetur [illegible] remoueatur t cōturbatio quā faciūt animē [illegible] vehementer frigidā in potu sumendo t in ipsa sedendo sicut [illegible]. Omnis quoqz res que frangit acuitate [illegible] in qua est dulcedo [illegible]. Queda etiā medicinarū aliquib9 cōplexionib9 [illegible] t aliis nō cōueniūt. Scamonea namqz in eos q̄ morant in frigidis regionib9 [illegible] magna [illegible] sicut mos ē in [illegible]. Jlle qui calida corpora [illegible] regionib9 necesse est vt nō eis medicinas corpa [illegible] virtutes [illegible]. Necesse est aūt vt medicinis soluētib9 medicine [illegible] misceantur quarum eas mēbrorū virtutes cōfortent. Medicine quoqz [illegible] in vnoquoqz mēbro [illegible] [illegible]. Due preterea medicine quāqz iungant [illegible] altera tarda. [illegible] igitur operatiōem sua efficiat postq̄ ipsam [illegible] altera in [illegible]

more suo compressit t operatur in [illegible] et q2 sciēda post operationē [illegible] t mouēs t nō [illegible]. Ob [illegible] aliqd admirādū est [illegible] faciem [illegible]. Medicina multotiens odorē suū in stomacho dimittit t q̄ si [illegible] remanet eius medicamen est aq ordei q̄ ipsum lauat hec enī in potu [illegible] medicinam [illegible] et [illegible] soluatur [illegible] medicine malitia remouetur t q2 in intestinis remanet [illegible] est lauatur. Jlla vero cuius cōplexio frigida est t flegmate supabundat post operationē medicine mustum [illegible] cū oleo sumat. Qui vero calide cōplexionis fuerit [illegible] cū aq [illegible] oleo violato bibat t q̄ p̄ te cōplexionis [illegible]. Omnis etc. rea laxatiua biberit cui post aduenerit febris melior est aqua ordei. Jtem qui medicinā bibit secūda die balneū intret t si ex humoribus ipsis aliqd relictum fuerit hoc ipsum emundare balneū poterit. preterea post solutionem ventris t in [illegible] multotiens inepte dolor aduenit quem potus aque calide remouebit.

De Operatione medicine laxatiue. C. XCIII.

Uicenna in primo canone. Medicina ventris solutiua expellit illud qd̄ euacuat cū virtute attractiua que eidē humorem attrahit t quāqz attrahit grossum t subtile remanet vt illa q̄ melancoliam expellit. Et materie qdē q̄ sic leuiores sunt ad euacuādū sūt ille q̄ in venis. deinde vero q̄ sunt in mēbris t iūcturis. Minuitio quidem ē euacuatio humorū equaliter augmentatorum. Euacuatio vero alia [illegible] est hūoris q̄ in q̄ntitate solus augmētatur aut corrūpitur. Fit aūt euacuatio materie cuiusqz de loco suo euacuatio fm̄ enim duos modos Un9 est p attractionē q̄ fit ad longinquā diuersitatē. Ali9 p eā q̄ ad ppinquā. Declarū aūt [illegible] est cū in corpore nullo mō est aliquis materia repletio. Ponamus itaqz q2 sanguis fluat superius ab ore [illegible] t inferius ab emoroid [illegible] fluat mulieri [illegible] et duobus faciendū est aut trahendum p declinationē q̄ fit ad ppinquā diuersitatē t tūc oportebit vt materia ad nares declinemus faciendo fluere sanguinem ex narib9. In altero quoqz similiter ad matricē mēstrua puocando. Aut attrahēdū ad longinquā diuersitatē. t tūc in primo sanguis euacuādus est a venis t locis q̄ sunt in [illegible] corporis superiore t in secūdo a venis t locis q̄ sunt in superiori parte. Gali in practica sermone [illegible]. Medicina laxatiua non eadem specie naturas laxant sed quedam proprietate et mirabil. Quedam solutione ut salsa t dulcia. Quedam [illegible] ne. et [illegible]. Quedam viscositate et [illegible]. quedam etiam attrahendi virtute humores sibi consimiles trahunt. vt scamonea colerā attrahit ab omnibus membris sicut magnetes ferrum.

De Modo attrahendi humores. C. XCIIII.

Jssenserunt medici in qualitate attractionis medicaminū [illegible] damasc. ait q2 laxatiuū bibitū cū ad stomachū peruenit ab eo [illegible] t ad mēbra in quo superfluitas est [illegible] q̄ [illegible] nature [illegible] cū ad se trahit. [illegible] vero tūc membra expulsiua virtute [illegible] medicamen a se [illegible] lesionē t ab eo [illegible] medicamē t humor cū eo ad intestina [illegible] lauat [illegible] t solutio fit [illegible] est falsum [illegible] ad attractū [illegible] sed attractū ad attrahēs [illegible] ad magnetē ferrū [illegible] ab illo attrahitur. [illegible] q̄ dicit q2 qn laxatiuū ad stomachū peruenit [illegible] est humorē sibi [illegible] a mēbris attrahē debet egredi a stomacho cū solutiōe [illegible] quoqz [illegible] nō videtur [illegible] post q̄ hūor in stomacho [illegible] remaneret [illegible] deret sic magnes cū ad se ferrū traxerit ipsumqz attigerit [illegible] ab illo nō [illegible]. [illegible] q̄ dicit q2 laxatiuū cū ad stomachū peruenit [illegible] est humores sibi [illegible] trahere a quocūqz mēbro [illegible] vel lōginquo. [illegible] humor iste p venas p [illegible] ad mēbra [illegible] humor [illegible] ad [illegible] a quo venā q̄ porta vocatur debet ad [illegible] t [illegible] a quo ad duodenū inde vero ad intestinū [illegible] t ab eo [illegible] t hoc fit nature [illegible] et hūc humorē attractū a [illegible] deferat ad duodenū t ab eo ad [illegible] a quo ad stomachū [illegible] ad intestina reducat t ab eis expellit cū hūs q̄ [illegible] stomachū cū ad [illegible] hūor [illegible] sed [illegible] nō [illegible] humor [illegible] t palato t gutture t canalib9 pulmōis humor [illegible] locis fuerit medicamē [illegible] ad [illegible] t ad stomachū a quo ad intestina [illegible] Cū aūt ē i venis [illegible] medicamē [illegible] trahitur p [illegible] ad [illegible] t ab omni corpe humores ad [illegible] trahunt deinde ad [illegible] t ad duodenū t [illegible] a quo [illegible] ad grossum intestinū.

¶ Utrum inter medicinã attrahentẽ et humorẽ attractũ conuenientia sit in substãtia. C. XCV.

Galienus dicit q medicina vẽtris solutiua in qua nõ ẽ ventositas: cũ ventrẽ nõ soluit: ex genere humorum generat quẽ attrahere solebat: et videtur sentire q inter medicinam attrahentem et humorem attractum conuenientia fit in substantia et propter hoc ipsum attrahat. sed si hoc esset vnũ ferrũ aliud attraheret et aurũ similiter aurũ cũ ẽm qualitate sua superaret. hoc tñ certificare medici nõ est. Scĩẽdũ est autẽ q humorũ attractio que fit potu ventrẽ soluentiũ aut vomitũ faciẽtiũ nõ est nisi in venis in quib⁹ maxime venerũt donec ad stomachũ et intestina perueniat. Et hec natura mouetur et eos expellit et raro quidẽ accidit et cũ vẽtris solutiuũ bibitur ad stomachũ ascẽdat. et si ascendent ad vomitũ declinabit. Iccirco aũt ad stomachũ ascẽdere dicimus q medicina laxatiua velocius ad intestina penetrat et cũ natura operat et cũ ex venis meseraicis ad inferiora detrahat nõ autẽ ad superiora q in his est et propinquius atq facilius et quod aliud qd est post eas etiã nõ cõsumit. pars hec igitur naturã mouet et ex propinquorib⁹ expellit. Qz si medicina virtutẽ haberet attractiuã q̃ comitaret humorẽ: esset natura a virtutis expulsiue magis digna vt in sano et forti superaret. Is medicina nõ attrahat nisi ad rẽ assignatã. Medicine do nocumẽto faciẽt ad hoc diuersa est dispositio q cũ in stomacho fuerit in eo morabit et humorẽ ab intestinis ad se trahẽs attraher [illegible] superabit ad resistẽdũ virtuti naturali plurimũ qdẽ attractionis humorum quos attrahũt medicine nõ ẽ nisi ex venis. et ex eo qd est multe propinquitatis sicut humor q̃ sunt in pulmone. hi naq propter vicinitatẽ ad stomachũ et intestina trahuntur. licet in venis nõ vadant.

¶ De Medicina nõ operante. XCVI.

Accidit aũt vt medicina nõ operet quãq propter cãnaliũ et natura coangustat onẽ vel propter cõplexionẽ aut propter egritudinis vehementiã in habẽtib⁹ cũ paralisim aut apoplexiã ne medicinã ad suas materias coangustant. Duas preterea medicinas solutiuas in vna die cõiũgere timorosũ ẽ et extra rectitudinẽ. Itaq deterior est illa q̃ ex medicinis multe diuersitatis est cõposita q sic vẽtris solutio cõturbat. cũ prima post ipsã secũda vẽtrẽ soluit et quãq prima secũda expellat oĩs quoq medicina alicui humori propria cũ ipm nõ inuenit vẽtrẽ perturbat et cũ difficultate solutionẽ facit. Similiter etiã si ipm in suo cõtrario infusum inuenerit. Oĩs itaq medicina humorẽ in primis extrahit q̃ sibi proprius est. deinde vero illum q̃ est post ipsum in mulitudine ac subtilitate. et quoq fm hũc ordinẽ preter sanguinẽ quẽ vsq ad postremũ natura retinet et recondit. Itẽ humorẽ ex longinquo attrahere difficile est. Oĩs autẽ medicina ventris solutiua q̃ nõ eum soluit. aut soluit quidẽ sz nõ id qd maturũ est humorẽ mouet quẽ soluere debet et ipsum in corpore dilatat. Corpus itaq superat et ad ipsũ humores alii conuertuntur sicq humor iste in corpe multiplicat. Cũ aũt farmacia solutione nõ fuerit is modicanõeq vẽtris et angustiã. vsq q̃ eã suppsit estuauerit: scotomabit et dolebit caput et patient aures et oscitatiões. mastichẽ in aq tepida bibat. sequatur q minutio saltem post duos dies vel tres. cũ ñ ea re medũ ne moueant humores ad vnũ principaliũ membrorũ.

¶ De Euacuatiõe superflua. C. XCVII.

Ali vbi. s. In oĩbus aũt medicaminib⁹ q̃ laxãt aut trahẽt. virtute virtus est eius venenosa corporis cõtraria. vnde si q vtat eis precipue operet in quantitate et qualitate et tpe. solutionẽ tãtã faciũt vt hõ pereat aut in firmitatẽ cõcipiat. Unde dicit hypocras q omne medicamẽ attrahens qui querunt a stomachũ primo que attrahit humores quos attrahendi vis inest ... deinceps vero si superest ei virtus attrahit humorẽ post illũ attractionẽ magis cõuenientẽ et hic est tenuior atq subtilior. Itaq qũ medicine vis est humorẽ colericum trahere purgat hũc primo quantũ põt euacuare. Qz si post hoc superest ei virtus qua possit aliqd attrahere flegma deinceps attrahit. cum subtilius melancolica sit ac magis tenuis. post hoc tertiũ si virtus superest colerã nigrã attrahit. Et si quid adhuc virtutis reliquũ est ad sanguinẽ conuertitur. Si vero in medicaminis flegma trahere prima quidẽ hoc ipsum euacuat. deinde colera rubea. de inde nigra. et postea aliqd virtutis superest sanguinem. Deniq si sit eius coleram nigram attrahere cum hanc euacuauerit ad flegma conuertitur post ad coleram rubeã. vltimo datur ad sanguinẽ. Et manifestũ est ... sanguis nõ q crassior sit humor ... sed q natura hunc amittitur eumq quãto fas est tueri cõseruat corpus magis de hoc illũ minui nõ patitur nisi cũ virtus in vltimo consideret. Sepe aũt

em homo moriat cum predictorum humorũ aliq sine euacuat⁹ ... quod bona ... cũ multa est vtus medicaminis ... quẽpiã attractio medicamine nisi cũ summo ... liberamine ...

¶ De Remedio contra superfluitatẽ euacuatiõis. C. XCVIII.

Auicenna vbi supra. Oĩa his q̃ des euacuando superflua fm ... nerat. ventris aũt cõstrictio q̃ fluere solebat cũ aliquam egritudinem adducerent ... euacuatiõis ... primũ medicabit. Cũ aũt ventris purgatio ... fuerit liganda sũt extrema superius et inferi⁹ incipiẽdo ab ascellis et ignibus et ab eis descẽdẽdo. eiq in potu pars tyriace vel filonij tribuendũ et si fieri põt ... in balneo ... ad calorẽ vaporẽ ... is caput ... et odorib⁹ ... Deinde ac ... potu ... ex rebus bñ redolẽtib⁹ ei fiant epithimata. Mẽbra etiã eius ventosis cũ igne calefiãt et ab aere frigido seperẽ q iuuat cũ ac vẽtrẽ ei⁹ soluit. Ab aere quoq calido q virtutẽ eius laxat. vltima vero medicina experta ẽ. vt grana nasturcii torrefiãt et postea coquanẽ donec coagulenẽ et ad bibendũ ei tribuant. Nam mentis autẽ ei⁹ ... et ex rebus bene redolẽtib⁹ confortetur. In remouendo quoq solutionem ... vomitus cũ aqua calida prouocetur. Cum aũt alicui hoc patienti sincopis superuenerit vinum ad potandum ei tribuatur. Qz si totũ hoc ei non cõtulerit forti medicamina nota fluxum ventris prohibentia adhibeantur.

¶ De Summa cautela regiminis in sumptione laxatiue medicaminis. C. XCIX.

Ali vbi supra. Non igif oportet vt quẽq laxatiue medicam ... nisi cũ summo liberami ... re. Nã exempli gratia: scamonea cũ ampli⁹ q̃ opus sit in quantitate potionis sue sumit aut qũ mala eius species nõ bone. s. qualitatis aut simplex et sola non cũ medicinis frangent h⁹ acumen ei⁹ iuxta qd opus est aut estus magni tpe seu omnis modũ excedit simulq spũs euacuat. Fitq desectio. turbatio. suspensiones in ore stomachi maximeq si des ei cũ flegma vomi... aut cuius etas est senectus. Euacuat eni coleras q̃ corpori magis erant necessarie: q flegmati resistebant. Flegmaq remanet et sup corpus dñatur. fiuntq patienti difficiles morbi. Si vero scamonee virtus post euacuationẽ colere suppsit flegma quoq et ceterorũ q ad sanguinẽ vt supius dictũ est attrahit. Cũ aũt iuxta qd op⁹ est sumit et q̃ melior est eligit eiusq malũ frangentia medicamina vt amilũ et anisũ addunt. Sed et in tpibus oportunis dat ac tẽperatis vt in vere. et etate iuuentutis. et in cui⁹ corpore supabundant colere mordicantes. coleram soluit nigrã ac rubeã purgatq corpus ab eis. vtilitatẽ adipiscitur manifestissimã. Ex libro de medicinis solutiuis. Qui laxatiuũ forte (vt est scamonea vel turbit et similia) si acceptum cũ cautela et studio hoc faciat. Q. sit p regẽda sanitate in tpe temperato fiatq neq in regionib⁹ multũ calidis vel multũ frigidis neq in hominib⁹ multũ siccas cõplexiones habẽtib⁹. Quia sepe eorũ humiditate euacuata ad febrem deueniunt et medici in aliquo tpe spasmũ vel disinam habentib⁹. Sed quib⁹ superflui humores dominant. et ne det laxatiuũ purgans humores nisi superflue dominantem. et cũ accepit ligent eius vlne et olfaciat bonum armoniacũ in aceto intinctũ vel succũ mente et ne dormiat postq̃ euacuari ceperit. Somnus enim prohibet euacuationẽ. Sed in initio absq lesione dormire poterit. Qz si materiã nõ cito educit moueat corpus et bibat parum aque tepide cũ zuccaro. ne vo laxatiua detẽ vnũ super aliud. et maxime de forti⁹ ne simul iũcta violenter educant. Sed si ad purgandũ tardauerit et i stomacho molestiã fecerit. tũc abundanter aqua tepida det et penna oleo intincta et ori immissa vomitum inuitet et sic corpus a materia mundetur postea per tres dies se custodiat et in his non multum comedat.

¶ De Medicinis vomitum prouocantibus. C. C.

Laxatiuũ de mẽbris ad stomachũ tardius attrahit humores et peius q̃ vomitus. Itẽ cũ laxatiuũ hoc faciat naturaliter q decliuis vomitus vo cõ naturã q cursum ppendit q fortior vis est in vomitu. Uomitus quidem purgat crossos humores de longinquis partibus et concauitatibus attrahit violenter et necessario humores crossos et viscosos educit. Hali vbi supra. Medicamina vomitũ prouocantia laxatiuis cõcordant in attractione humorũ ab vltimo corporis: discrepãt tñ in euacuatione et virtute attractionis. In euacuatione quidẽ q laxatiuor est humores inferius trahere et secessum emittere. vomitũ aũt prouocantiũ eius superius trahere et per os euacuare. In attrahendi virtute q laxatiuor attractio tardior est ac sanior. Necesse est aũt vomitũ prouocantia virtutis esse plus

[illegible] ac grauis que superfluitates ab extremis corporis ad stomachum [illegible] a quo crudi eas [illegible] fecit remouere veloci[illegible] videlicet. Denique virtus eorum erumpat virtutem expulsiuam que est in stomacho [illegible] au[illegible] habere. Preterea vomitum [illegible] necessarium debent hu[illegible] grossos [illegible] longeque habere [illegible] ad stomachum [illegible] a quo educit que quidem qualitas est naturali contraria. Denique vir[illegible] adeo fortis et corporis fortitudine [illegible] contrahant et coniungant. [illegible] que [illegible] a profundo membrorum superfluitates attrahunt et grossos [illegible] humores [illegible] et [illegible] alios [illegible] ceteris [illegible] trahunt. Post hoc sunt [illegible] deinde grana [illegible] post hec [illegible] grana [illegible] castaneola [illegible] hec [illegible] humores ac [illegible] inherentes trahunt. Sumuntur autem cum [illegible] in decoctu[illegible] et [illegible] et similibus. Idem quoque faciunt [illegible] inferiora virtu[illegible] sunt [illegible] rafanum in [illegible] sinapis [illegible] folia. Porro coleram rubeam ac subtiles humores leuiter et sine molestia educit atriplicis semen, et eius folia decocta. semen quoque melonis [illegible]. Auicenna [illegible] Medicina vomitum faciens [illegible] ventrem soluit. et cum stomachus fortis extiterit aut [illegible] sup forte [illegible] bibita fuerit. aut que eam bibit passionem colericam et nature lenitatem habuerit aut si vomere non consueuerit aut si medicina in sua substan[illegible] grauis ac velocis descensionis fuerit. Ventris quoque solutiua vomi[illegible] facit propter stomachi debilitatem aut propter multam [illegible] siccitatem. [illegible] medicina abhorreatur. aut [illegible] fastidium habet.

De iuuamentis et impedimentis vomitus. C. CI.

Ipocras ait. Qui fuerit macer et talis nature cui vomere sit facile. melius est ad eum mundandum. vt vomitus adducatur et hoc in estate fiat. aut vere: vel autumno. non autem in hyeme. Ei vero qui mediocris est [illegible] ventris solutio. Caueat autem a vomitu cui [illegible] non [illegible] si necesse fuerit [illegible] vomitum estate expectet. Ve[illegible] antequam fiat vomitus aut ventris solutio admittenda est [illegible] cum [illegible] et amplificandi [illegible] est [illegible] corpus a pena securum reddit. ventris quidem solutio et vomitus cum macredine [illegible] est difficilis [illegible] humorib[us] [illegible] obediens vomitui [illegible] Quidam vero re[illegible] bellis et melancolia. quidam inter hos medius. vt flegma. Febrem habenti me[illegible] est ventrem [illegible] et vomat [illegible]. Eius quoque [illegible] descendens sicut [illegible] habentis facere et vomat est inconueniens. vo[illegible] Ipocras quolibet mense duobus [illegible] ad con[illegible] [illegible] illud quod [illegible] vomitus expellit flegma et coleram. stomachumque mundificat. grauitatem accidentem [illegible] clarificat. fastidium aufert [illegible] coleram [illegible] descen[illegible] ad stomachum [illegible] confert. prodest etiam [illegible] [illegible] et renibus ac vesice [illegible] quoque [illegible] stomachi et ictericie et asmati et ceteris. boni autem timorosiores ad hoc vt medicus faciat eos vomere sunt illi qui pectus strictum habent. et qui ma[illegible] [illegible] sanguinem [illegible] vel ad apostemata in [illegible]. Omnes quoque [illegible] habentes debilia [illegible] stomachos habent debiles illi quoque qui valde sunt pingues. his. n. ventrem soluere con[illegible] [illegible] vomitus [illegible] aptius. Item omnes [illegible] vomere propter visum [illegible] non [illegible] in membris [illegible] ad [illegible] peruenient.

De vomitu superfluo et eius remedio. C. CII.

Superfluus autem vomitus stomacho nocet ipsumque debilitat ac [illegible] et ad [illegible] Obest etiam pecto[illegible] visui. et dentibus. et antiquis doloribus capitis et epati. et pulmoni et oculis. [illegible] superfluus est vomitus [illegible] [illegible] posset [illegible] que [illegible] in extremitatem agunt sicut [illegible] ventris [illegible] est cuius quoque medicatur stomachus [illegible] confortantibus [illegible] si vomitus adhuc superfluus [illegible] egrediantur humores [illegible] sanguis [illegible] [illegible] medicina [illegible] [illegible] stomachi partem [illegible] sanguis [illegible] [illegible] [illegible] superfluitates [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] podagra [illegible].

[illegible] in hora cogitur [illegible] necessarium [illegible] egritudine [illegible] [illegible].

De Medicinis [illegible] compositis. C. CIII.

Complexio secunda que. s. est medicinarum etiam a natura compositarum duplex est. s. for[illegible] Fortis est cum [illegible] [illegible] separatio [illegible] est [illegible] Commixtio. n. inter humiditatem et siccitatem ipsius ad hoc peruenit. vt ignis in separando inter eas [illegible] cum [illegible] [illegible] partibus eius [illegible] non va[illegible] let eam efficere sublimationem vt terree subsidant sicut sup illius [illegible] test [illegible] stagno [illegible] si equalis fuerit equalis in corpore remanebit [illegible] forma [illegible] soluat atque corrumpat. Si vero declinis fuerit ad [illegible] remanebit in corpore secundum [illegible] suum donec ipsius forma corrumpatur et vniuersaliter [illegible] [illegible] sed [illegible] ad disgregationem [illegible] [illegible] natura [illegible] contraria. Cum vero et dicunt medici [illegible] est composita ex virtutibus contrariis non [illegible] [illegible] liditatem et frigiditatem [illegible] carum singula [illegible] discrete. hoc. n. non est possibile. sed virtutes ille sunt in duabus partibus eius diuersis ex quibus ipsa est [illegible] cum sua singularitate [illegible] non est [illegible] existimari quod aliquod medicinarum genus non sit compositum ex contrariis. Omnes enim medicine composite sunt ex virtutibus contrariis. sed per illud quod ipsa significat intelligere [illegible] quod est habens actu virtutes contrarias. aut po[illegible] tentia [illegible] [illegible] efficit in aliam actum integrum itaque medicinarum simplicium quibus insunt con[illegible] trarie virtutes. alie sunt fortioris commixtionis et inseparabilis. vt camo[illegible] [illegible] in qua est virtus resolutiua [illegible] emplastrum coquitur [illegible] virtutes ab ea non separantur. Alie vero sunt in quibus decoctio separare potest inter eas. vt caules [illegible] substantia [illegible] est ex ma[illegible] teria terrea stiptica et ex materia subtili abstersiua nitrosa. Cumque de[illegible] coquuntur in aqua resoluitur ab eis substantia nitrosa abstersiua rema[illegible] netque terrea stiptica et fit eorum aqua solutiua. corpus autem stipticum. [illegible] et lenticula et mandragore fructus et allium similiter. in ipso. n. est virtus abster[illegible] siua et adustiua et humiditas grauis. sed decoctio separat inter eas. si[illegible] militer et cepe et rafanus. Ideoque dicitur quod rafanus digerit et non digeritur. Digerit namque non cum omnibus partibus suis sed cum substantia tenui subtili que in ipso est. que cum resoluitur ab eo remanet substan[illegible] tia spissa inobediens. et multum digestiue viscosa.

De Medicinis artificialiter compositis. C. CIIII.

Alchindius in libro de gradibus. Medicine com[illegible] posite virtutes habent [illegible] a quibus componuntur. et secundum multitudinem earum et paucitatem diuersifi[illegible] cantur. [illegible] autem compositio [illegible] in hoc recipiat secti[illegible] ones sub regulis [illegible] rationis restringitur. Componitur [illegible] vel calida me[illegible] dicina cum alia calida vel frigida cum frigida vel calida cum frigida vel temperata cum temperata. vel temperata cum calida. vel temperata cum frigida. Compo[illegible] sitio autem calide cum calida [illegible] calide cum eque calida vel cum magis calida vel cum minus calida. Si fiat ex eque calida non erit in ea caloris augmentum nec aliquid ex ea minuitur. Si vero misceatur calida cum minus calida composita [illegible] si cum magis calida similiter composita erit magis calida nec minuitur [illegible] eius caliditas erit inter augmentum et diminutionem. Similiter com[illegible] positio frigide cum frigida [illegible] Et eodem modo de illa [illegible] [illegible] sicut de calida dictum est. Et hoc etiam de commixtio[illegible] ne temperate [illegible] Nihil. n. calidum dicitur vel frigidum nec etiam siccum vel humidum eo quod supra equalitatem [illegible] Equalitas itaque est in qua contraria equaliter coniunguntur. ita vt a neutro [illegible] [illegible] [illegible] augmentum [illegible] [illegible] gradus [illegible] [illegible] et herbe [illegible] [illegible] et herbe. radices. semina. congruis temporibus sint collecta. et in con[illegible] gruis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ctio inequal e pulueris cribellare [illegible] ad aqua con-
sumptionē decoctio [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
tēperat [illegible]
electuarijs subtilissime q̄doem cribellari. In alijs vero medicinis
grossiores [illegible] debent esse porscripte medicine.

De his quoꝝ noīa incipiūt p a.b.d.e. C. CV.

Adrianū dicit̄ ab adriano iperatore q̄ illud cō-
posuit. Valet aūt [illegible] ad omne vi-
tium capitis ex frigiditate ⁊ ad oculoꝝ grauedinē ⁊ obscu-
ritatē [illegible] emigranei. Aurea alexādrina ab alexā-
dro [illegible] valet ad omne vitiū capitis ex fri-
giditate ⁊ maxime ad oēm reumat [illegible] a capite ad oculos
⁊ aures ⁊ gingiuas ⁊ descēdit. ad grauedinē oīum mēbroꝝ q̄ fit de
eodē humore. Benedicta valet ad guttaꝫ artecticā ⁊ podagraꝫ ex
frigiditate. renes ⁊ vesicā purgat. Diamargariton a margaritis di-
cit̄. valet cardiacis. tristibus. ⁊ ad oēꝫ cordis debilitatē ⁊ stomachi.
Diamoron dicit̄ a morū celsi de quoꝝ succo bonū fit. vel a moris
rubi. valet ad oēs causas palati ⁊ gutturis. cadētē vuā subleuat. ⁊
humorosam desiccat. Diasatirion a radice q̄ sic dicit̄. valet ꝓprie
ad debilitatē [illegible] restaurat. Diarodon dici-
tur q̄ fit de floꝛib⁹ cēdrolibani violaꝝ ⁊ rosaꝝ valet tristib⁹ ⁊ maci-
lentis. Cardiaci [illegible] ⁊ egritudinib⁹ mi-
ro mō cōfortat. Diaprunus dicit̄ a prunis damascenis q̄ ibi repe-
riunt̄ valet ꝓprie acutis. Diapassulis dicit̄ a passulis [illegible] q̄ꝺ
ibi plus intrat q̄ꝫ ceteroꝝ. q̄ꝺ valet ad oēꝫ dispositionē frigiditatis
pectoris. ⁊ maxie ad catarrū ⁊ cerebri frigiditatē ⁊ oculoꝝ grauedi-
nē. ⁊ ad palatū ⁊ arterias. ⁊ ad oēm distillationē vue. ⁊ ad oēꝫ catar-
ri spēm q̄ fit ex frigiditate ꝓdest. Diapenidion a penidijs dictum
quoꝝ plus q̄ꝫ alioꝝ intrat. valet omne vitiū pulmonis ⁊ tussis ⁊ ad
vocis raucedinē factā ex siccitate ⁊ ptisicis. Diaciminū dicit̄ eo q̄
plus recipiat cimini q̄ꝫ aliaꝝ specieꝝ. valet p̄cipue ad pectoris ⁊ sto-
machi frigiditatē. ventositatē interiorē soluit quartanarijs ⁊ flupi-
dis [illegible] digestionē ꝓcurat si detur
post comestionē cū vino. Diadragagantū a dragagantū dicit̄ valet ad
omne vitiū pectoris ⁊ pulmonis q̄ꝺ fit ex calore ⁊ maxime ptisicis
⁊ ethicis. pleureticis. ⁊ ad oēꝫ tussīꝫ q̄ fit ex calore ⁊ siccitate. ⁊ ad
oēm lingue ⁊ gutturis asperitatē: cū vero sumit̄ tā diu ī ore teneat̄
donec paruꝫ ibi dissoluat̄. Diacodion a codia q̄ nigrū papauer ap-
pellat̄ q̄ꝺ ibi intrat valet ꝓprie [illegible]
[illegible] in qua coctum sit spodium vel
aqua [illegible] cocto. Diasene dicit̄ a sene q̄ꝺ
ibi recipit plus q̄ꝫ de alijs speciebus. valet ꝓprie melancolicis maniacis
cardiacis tristib⁹. Esdra dicit̄ q̄ esdra ꝓpheta primo eā inuenit va-
let ꝓprie melancolicis timidis ⁊ quib⁹ malus est appetitus.

De his que incipiūt p g.m.o.p.r. C. CVI.

Ariofilatū dicit̄ a gariofilis q̄ ibi recipiun-
tur. stringūt. n. ipsi gar. recētes
singultū cocti in aqua ⁊ bibita vomitū ⁊ subuersionem
stomachi reprimūt. valet ꝓprie [illegible] ⁊ dige-
stionē [illegible] Mitrida-
tū [illegible] valet ad oēm passionē capitis si fuerit
ex frigiditate [illegible]
hois. ⁊ cum vino aurīū ⁊ dētiū doloꝛib⁹ palati ⁊ maxillaꝝ medet̄ si sup
loci ponat̄. Mel rosatum q̄ greci rodomel vocat stomachū cōfortat
⁊ mūdificat. cū frigidis. cōfortat ⁊ ↄstipat cū calidis mūdificat. Oleū
ro. viol. sambacinū ⁊ mirtinū. valēt hec olea ↄtra acutas ⁊ peracutas
pas̄ iūcta sup epar [illegible] tēpora ⁊ plātas manuū ⁊ pedū. Oleū
mādragore valet acutis ⁊ peracutis inunctū fronti ⁊ tēpoꝛib⁹ ⁊ plan-
tis manuū ⁊ pedū. somnū inducit ⁊ caloꝛem reprimit. Oximel ab
oxi quod est acetum [illegible]
[illegible]
[illegible] flegma [illegible] purgat datum mane
cum ca[illegible]
romanus potio magna [illegible]
[illegible] cum vino in quo cocta sunt [illegible]
hiemali tempore [illegible]
fort [illegible]
floctum. Potio [illegible]
[illegible] valet cardiacis [illegible]

maticis ⁊ stomachi debilitati. ⁊ ad corporis confortationem [illegible]
vitia pulmonis [illegible]
[illegible]
[illegible]
factam [illegible] valet [illegible]
ad diarriam ⁊ omnem fluxum ventris ex caliditate factum. valet
iterum cardiacis patientibus ex calore.

De Sacerdotali [illegible] C. CVII.

Icolaus vbi supra. Sacerdotale [illegible]
[illegible] sacerdotes [illegible]
phete ꝓpt doloꝛē capit̄ oculoꝛ ⁊ dentiū. stomachi fle-
gma ⁊ tussim ⁊ anhelitū emundat. os odoratū reddit ⁊
corp⁹ humanū incolume seruat. [illegible]
tat ⁊ ↄstipat. Eodē modo sir. vio. humectat sicce febricitātibus ⁊ ptisi-
cis [illegible] ventrē [illegible]
tra omnē ventris fluxū cōtra acutas ⁊ peracutas contra omnē ven-
tris solutionē. Tyriaca [illegible] passi-
onibus totius corporis humani [illegible]
cephalargicis ⁊ emigraneis. ꝓdest ad raucedinem vocis ⁊ constri-
ctionē pectoris [illegible]
cis hidropicis peryplemonicis iliosis ⁊ vulnera in intestinis ha-
bentibus [illegible] educit
mortuū fetum expellit [illegible]
⁊ ceteras infirmitates ⁊ passiones emendat. p̄cipue contra omnia
venena ⁊ serpentum morsus. Sed diuersa est eius dosis sm̄ diuer-
sitatē ⁊ equalitatem vniuscuiusq; passionis. Auicen. in. v. cano.
Tyriaca alpharach. i. a morte liberans sublimior est ⁊ melior me-
dicinarū cōpositarū propter multitudinē [illegible]
in venenis que sunt ex puncturis ⁊ morsibus ex serpentis ⁊ scor-
pionis ⁊ canis rabiosi. venenis etiā bibitis interficientibus ad egri-
tudines quoq; flegmaticas ⁊ melancolicas et ad febres [illegible]
q; ventositates malignas. ⁊ ad paralisim ⁊ apoplexiam ⁊ epilensiā
⁊ torturam ac tremorē ⁊ maniam. ⁊ proprie ad lepram. Confortat
etiā cor ⁊ stomachū ⁊ acuit sensus ⁊ appetit⁹. alleuiat anhelitum ⁊
doloꝛē pulsus cordis [illegible] doloꝛib⁹ reni
ac vesice ⁊ vlcerib⁹ itestinoꝛ frangit lapidē in vesica. ꝓprie valet eti-
am ad duricies itrinsecas in epate vel splene ⁊ in alijs. Trifera dici-
tur q̄ hominē iuuenē reddit. Saracenica a saracenis inuenta pro-
prie dat̄ epaticis ictericis patientib⁹ ex calore ⁊ acrem capitis do-
loꝛem [illegible] colere rubee datur etiam ↄ caloꝛem duplicis ⁊
simplicis tertiane visum ex calore amissum restaurat.

De Unguentis. C. CVIII.

Sidorus vbi supra. Unguentū vo est omne
q̄ꝺ ex cōfectio oleo [illegible]
specieꝝ ↄmixtiōe auget̄: odoris iocūditatē sumēs ⁊ lon-
gius redolēs. Unguēta aūt q̄dā dicunt̄ a locis vt thebi-
num. Sūt ⁊ q̄dā ab inuētoꝝ noīe dicta vt amaracenū. Sūt ⁊ ex ge-
nere floꝝ. Itē alia q̄ a materie sue q̄litate dicunt̄ vt roseū a rosa. cy-
prinū a flore cyprio [illegible] Ex his q̄-
dā simplicia vnguēta sunt q̄ ex vna [illegible]
[illegible]
Cōposita aūt sunt q̄ ex plurib⁹ [illegible]
[illegible] odorem [illegible]
Nicolaus vbi supra. Unguētū citrinū dicit̄ a citro [illegible]
[illegible] reddit faciē [illegible]
ad [illegible] flegmat̄ salsi in facie [illegible]
[illegible] auffert cicatrices [illegible]
mitū emūdat. ruboꝛi oculoꝝ pruritui ⁊ palloꝛi ⁊ erisipile valet. Un-
guētū [illegible] dr̄ q̄ꝺ fit de ocul' ppli. valꝫ ↄ caloꝛē acute febris. ⁊ his
q̄ dormire nequeūt inunctꝫ tēpoꝛib⁹ pulsib⁹ ⁊ plantꝫ manuū ⁊ pe-
dū. hoc idē est cū oleo rosaceo. vel violaceo mixtū ⁊ sup epar [illegible]
cū sudorē ꝓuocat. Unguētū [illegible]
let hidropicis ⁊ oīb⁹ tumoꝛib⁹ in q̄cūq; pte corpis fuerint. ⁊ ad [illegible]
[illegible] ꝓuocat [illegible] vētrē [illegible] Un-
guētū laxatiuū dr̄. q̄ vētrē laxat. valꝫ ↄstipat̄ [illegible] iliosis [illegible]
[illegible] sup vētrē ⁊ pectinē [illegible] Unguētū [illegible]
[illegible]
cōtra oēs acutas guttas. ⁊ maxie ↄ lapidē in renibus ⁊ hidropicos.

De Zinzibere condito ⁊ zuccaro C. CIX.

Inziber conditū stomachū ↄfortat. dige-
[illegible] pectoris ex
frigiditate valet. renes ↄfortat ⁊ libidinē excitat. [illegible]
vbi supra. Zinziber [illegible] vehementer [illegible]
stomachū ⁊ epar calefaciēdo digestionē adiuuat [illegible]

[illegible] humoribus repleto stomacho [illegible] bene [illegible] confert [illegible] his q calorē & ardorē patiunt̄ calefacit enim & sitim affert. vel si [illegible] dis cū zuccaro stomachū corroborat & aptat. humor superfluitates [illegible] remanētes expurgat. [illegible] frequēter [illegible] calorē boni [illegible] retardabit. [illegible]

℄ De Cura doloris & egritudinis. C. CX.

Vicēna. in i. canone. Cū autē doloris cause sint mutatio cōplexiōis & solutio cō tinuitatis ex has quoq causas cōtrarietate fit sedatio doloris. Ad sūmū qdē idq̄ dolores sedat: aut ē illud qd cōplexionē mutat aut qd materias resoluit. aut qd stupefacit. Nā stupefaciēs qdē dolorē remouet: q: mēbri sensum aufert vel de struit Et hoc aut ppter multā infrigidationē aut ppter venenositatē in eo existentē illius mēbri virtuti [illegible]. Ex sūma qdē eox q molliūt resoluunt sunt anetū & semē lini & apij & mellilotū & amigdale amare & ois res in pmo gradu calida. ppterq qd fuerit in ea glutinandi potētia sicut gūmi prunox & amigd. & cerasi & crocus & laudanum & alea & amomū & caules & napi & ysopus & adipes ventrez quoq solvētia & euacuātia quoquomō fuerint hmōi autē oib stupefaciētib fortius est opiū. Et hus quoq sunt poma mādragore & eius semē & papauer & iusqamū & solatz & semen lactucaz & nix & aqua frigida. Preterea stupefaciētia qnq dolorē sedant: eo q dormire faciūt. cū somnus sit vna de causis sedātibus dolorē. Qd autē ex eis recēs est. maioris est stupefactiōis. Nā in antiquo fere nulla est. preterea stupefaciētia cōposita quox fortitudines alie medicine debilitāt sicut triaca magis secura sūt. Et doloribus autē qdā sunt faciles ad medicandū vt dolores vētosi. qui quādoq curant & suffu [illegible] calida sup eos euacuāt in doloribus [illegible] multotiens cadit error [illegible] causē sunt [illegible] sicut calor frigus vel huiusmodi. & querunt̄ cause in corpore. qpropter vidēdū est si sint ibi cause [illegible] & opus sit euacuatiōe. Qnq autē aduenit ex [illegible] & [illegible] bibit aquā frigidam & accidit ei dolor fortis in parte stomachi & epatis. Et multotiēs qui dē nō est euacuatio multū necessaria & huic similia quia sufficit ei balneū & somnus in eo fortis. Sic & q comedit rem calidā & infert ei dolorē [illegible] sufficit vt bibat aquā infrigidatā. Cū autem in [illegible] egritud ne dubitaueris an eius causa sit caliditas an frigiditas [illegible] tales. Debesq scire q infrigidatiōis & calefactiōis tēpus est [illegible]. Sed in frigidatione plus timoris est q: caliditas est amica nature. In humectādo autē & siccādo timor est equalis. Sed humectādi [illegible] ē lōgi. Cū aūt ignoras q sit egritudo nō festines curā adhibere [illegible] egritudinē [illegible] manifestabit.

℄ De Cura egritudinū acutarum. C. CXI.

In acutarum egritudinū principio cū manifesta & fortis appa ruerit repletio fuerint̄ humores [illegible] qd ex accidē [illegible] fortitudine patere poterit cū flebothomia vel so [illegible] ventris euacuādo [illegible] est [illegible] virtus cadat [illegible]

[illegible]

te & aqua [illegible] aqua [illegible] [illegible] & [illegible]

℄ De Cura febris effimere. C. CXII.

Ali [illegible] medela cōis fit reb aduersantib causis a quibus facte sunt: vt qñ fit febris a calore solis: medela fit [illegible] & huiusmodi. [illegible] in loco secreto & parū humēti: lenibusq vestib operiri: corp quoq tenuiter fricari &c. Cū aūt fit ex acumine cibox: oportet patientē in locis frigidis in estate accubitare cibus [illegible] & cucurbite [illegible] & granatox oleū amigdalarū dulciū & huius modi. [illegible] balneū [illegible] Si vo ex [illegible] granatorum aq [illegible] aut [illegible] syrupus aq quoq [illegible] quiescat & dormiat. Cū aūt est ex putrefactiōe [illegible] stomacho aut natura [illegible] est: aut [illegible] dū est propria medela. Cū aūt ex labore quiete vtat ac somno [illegible] mo. Si ex ira vel tristitia māsuescere oportet animūq sedare [illegible] ac [illegible] iocūdare. Cū vo causa vigiliarū [illegible] rano. cōcipiat igit̄ anhelitu narium oleū violarū & oleū [illegible] cucurbite cū [illegible]. Caput eius cathaplasmet̄ aq decoctiōis violarū [illegible] papaueris & eadē tinct. donec [illegible] capiat somnū & sic humectet̄ eius cerebrū. Cū aūt ex apostemate calido [illegible] [illegible] menbro in quo est apostema: & cathaplasmetur [illegible] & stringēte & extinguēte qd: & phibeat fluxum materiarū & repellat. [illegible] quoq refrigerātia bibat [illegible] & granatox aquā & huiusmodi. quiete vtatur in locis frigidis donec omnino dissoluatur ac maturet̄ & euacuetur quod in eodē est. [illegible] caueant introitus ac vini potus: donec cōsumatur morbus.

℄ De Cura febriū putridarum. C. CXIII.

Intētio quidē medēdi febres putridas qñq puertit̄ ad partē febris. vñ necesse est vt infrigidet & humectet. Qñq vo ad partē materie: et ibi necesse est vt maturet & vt euacuet. Et digestio qdē in grossa materia est [illegible] cū subtiliatiōe. In subtili vo eius cū [illegible]. Qñq aūt cōtra sunt illud quod requirit febris de infrigidatione: & illud quod humor de digestione & euacuatiōe ac resolutione. [illegible] digestiuū etiam euacuatiuū calidū est: [illegible] & tūc oportet vt obseruet̄ magis [illegible] & fortasse cōtrariū est illud quod cōuenit febri de infrigidatiōe cū eis que sunt sicut melones indi & reliq [illegible] qd materie cōuenit de [illegible]. Quare phibet illud dare eam in potu vbi nō est materia: postponat̄ & aqua fructuūsq ad hebdomadā [illegible]. Oēs aūt fructus nocent febricitātī cū ebullitione sua in stomacho. Multotiens enī inueniūt̄ res que digerūt & subtiliāt & euacuāt: vt est infrigidans syrupus acetosus. Et qñq febris est tante acuitatis & vehemētie: q nō licet vti regimie cause sed ind[illegible] [illegible] infrigidatione [illegible] virtus fortis resistens ac tolerās [illegible] resistē tē ac tolerantē: abscide causam & expelle humorē: abscide quoq cibū: & nō infrigides infrigidationē q phibet resolutionē. Si aūt inueneris virtutē deficientē sis occupatus in equādo cōplexionē [illegible] Itaq infrigida eā & viuifica cū cibo virtutē. cūq iam fortis fuerit & [illegible] ad causam.

℄ De Regimine febricitantiū. C. CXIIII.

Nō est autē possibile tibi vt cures febrē nisi prius cognoueris eā. & tūc subtilia regimentū: nec moueris aliqd in die paroxismi [illegible] est tibi vt cures febrē. Oportet enī vt obserues [illegible] dispositionē virtutis. q si fuerit fortis: & fuerit illud qd vincit sanguis: aut fuerit cū humor q vincit [illegible] opus est magis flebothomia [illegible] grossa nō [illegible] [illegible] phibēt humorū digestionē [illegible] [illegible] est adiutor nature nō impediens eam. Consiliū quidē meum est:

[illegible]

vt flebotomia quantum possibile est [illegible] quod si possibile nõ est. tunc multiplicatio vicissitudinis melior est quã multiplicatio [illegible] euacuatio figuras.

¶ De Caloris febrilis extinctione. C. CXV.

Ali[illegible] In medela vero [illegible] putredinalibus oportet [illegible] caloris febris extinctio ne [illegible] humoris euacuatione ciborũ ac potus regimine [illegible] Extinctio caloris facienda est cũ refrigerantibus z humectãtibus. s. cibis z medicaminibus. his tamen minime simpliciter vtendũ est. sed sm quod expetit cõplexionis morbi quantitas. z sm cõplexionẽ corporis naturalem. z patiẽtis etatem. anniq tempus presens z sm regionis cõplexionem. Scdm quantitatẽ cõplexionis morbi. qz quando febris calore z acumine fortis est oportet ea que refrigerant multiplicare [illegible] egressionem corporis a temperantia in calore. Scdm naturalẽ vero corporis complexionem [illegible] si frigida est [illegible] refrigerantibus vtendum est. quia corpus a naturali complexione parum elongatum est. Si vero calida minus refrigerãtibus vti oportet. quia nõ plurimũ a complexione naturali corpus elongatum est. Sic ergo se habet res in omni medela morborum et male complexionis [illegible] Medela nãqz cõmunis infirmitatum est corpus egrotãtis in naturalẽ complexionem reducẽdo vtendũ est etiam ea sm [illegible] tempus pñs z sm regionis complexionem qz si hec omnia vel plura calida sint necesse est maiorẽ fieri refrigerationẽ caloris febrilis z extinctionẽ. Si vero frigida commodũ est minus refrigerantibus vti. Ad hunc igitur modum oportet diuersitatum oĩum et male complexione morborũ esse medelam. s. frigide z humide: z calide z humide: frigide z sicce: z calide z sicce. Febris quidem tertiana licet more putridarum febrium indigeat vtroqz scilicet z extinctione caloris [illegible] z euacuatiõe putridi humoris quia tamẽ si pura [illegible] in ea fortior est z amplior [illegible] quã materia cum eius aduẽtus fit ex colera rubea que ceteris humoribus calidior est [illegible] materieqz subtilioris magis necesse est huiusmodi calorẽ extinguere quã materiam euacuare. [illegible] vero cum incipit febris expedit [illegible] sed his que refrigerãt cum [illegible] propinquis autẽ ab accessionis hora post terminationẽ rigoris aquam plurimum frigidam. si quidem stomacho z epati nõ inest debilitas. maxime vero si maturatus est humor [illegible] habet in frangendo calorem. In tertiana vero non pura vel aliis febribus que accendũtur. cauenda est aqua frigida [illegible] euacuatio manifesta humorẽ enim crudificat z auget. Die vero qua cessabit accessio: danda est ei calida aqua. Preterea cum febris non est acuta sed humor crudus. si plurimũ bibatur aqua frigida [illegible] fouet egritudinem. immoratur enim eius per membra diffusio fitqz difficilis decoctio [illegible] maturatio differtur ac ventositas generatur. Et si colera stomacho dominetur aqua corrumpitur z in coleram vertitur. Cũqz post temporis longitudinẽ ad intestinũ ieiunũ descenderit nõ facile ab illo separatur [illegible] ad epar renes z pectus ac pulmonẽ mittitur. In hac igitur habitudine nec [illegible] prouocat nec sitim extinguit. Non enim a stomacho facile mittitur nec ad profunda corporis demergitur.

¶ De Humoris euacuatione. C. CXVI.

Humoris euacuatio mouẽda est his medicaminibus que sunt illi humori euacuare qui febrẽ parit. vt si tertiana fuerit his que coleram euacuant. si quartana his que nigrum humorẽ attenuãt. Si quotidiana flegmatis euacuatiõe. Si sanguinea flebotomia. Si vero cõposita vtendũ est his que dominante in cõpositiõe humorem euacuant. De cibis autẽ [illegible] medicaminibus dari oportet que et corpori quantitate morbi generante euacuet quantum prius exercitati medici [illegible] cognosceret. In principio quoqz morbi [illegible] non oportet dum adhuc humor crudus est z nondum maturus [illegible] subtilis est ac tenue euacuabit [illegible] humor [illegible] quod illud subtiliet ac maturet [illegible] maturatio fiat ad excoquendũ laborem. fitqz morbus prolixior. Si tñ infirmitas tumultuatur z a loco ad locum [illegible] a principio cito euacuanda [illegible] donec maturet [illegible] egrotãs. Oportet autẽ in euacuatiõe cõsiderari. v. s. infirmi virtutẽ z etatẽ [illegible] tempus [illegible] regionis qualitatẽ [illegible] cõsuetudinẽ. z humoris inclinationẽ. Nã si materia lõga est z in partes epatis iclinata in gibboso latere: curãda est per vrine prouocatione. Si in [illegible] Si in stomacho partes superiores vomitu. Si ad inferiores [illegible] Si ad intestina [illegible]

¶ De Subtiliatione diete. C. CXVII.

Ictũ autem regimen oportet [illegible] sm [illegible] naturam z eius tpa. sm infirmi quoqz virtutẽ z cõsuetudinẽ z corporis figurã. z appetitus inclinationẽ z sm accidentia q̃ prohibẽt infirmũ a potestione ciborũ. Verbi gratia Si morbus [illegible] oportet [illegible] subtiliatio [illegible] aut [illegible] subtiliatio z ecõtrario. In quibusdam [illegible] subtilis [illegible] In [illegible] tertiana non pura z quotidiana z quartana ceteriqz similes morbi [illegible] accidentia [illegible] in statu morbi nec tũc cũ morbus est fortior [illegible] passioni. Hinc antiqui medici cõparauerũt infirmi virtutẽ [illegible] morbũ peregrinationi. medicũ peregrinantẽ q expensas estimat [illegible] sm virtutẽ z lõgitudinẽ. Cũ enĩ est peregrinatio prima: breuioribus eget expensis z ecõtrario. Sic enĩ medicus cũ videat morbũ [illegible] spacii statusqz propinqui cibũ nõ [illegible] In morbo [illegible] virtutẽ a principio cõseruat ne forte ante statũ deficiat. Conuenientiores cibi febricitantibus humidi sunt [illegible] quorũ cõplexio humida est vt infantibus z crassis. Cõuenit enĩ ex hoc q assimilatur cõplexioni z ex hoc q cõtrarii sunt egritudini. Cũqz febris accidit z natura est sicca nõ est cibãdus patiens cũ perfecte nõ egreditur. prouidendũqz est vt nunqz occurrat paroxismus [illegible] nisi vẽtre vacuo [illegible] si cibatus fuerit in illa hora occupabitur natura in digerẽdo [illegible] materiã z expellẽdo. sicqz cõfirmabitur egritudo z prolõgabitur: propter hoc vsqz ad declinationẽ cibatio postponatur vel etiã post [illegible] si forte cõtingat vt hora declinatiõis fit hora cõsuetudinis in cibo: tũc melius est [illegible] Subtiliationẽ quidẽ regiminis egri significat natura materie: z post [illegible] nature in digerẽdo illã. Digniori autẽ horarũ ad subtiliationẽ est status. tũc enĩ vehemẽs est occupatio nature z pugna materie. nec oportet vt ab ea recedẽs occupetur alia re. propterqz apud diuersum [illegible] Oportet igitur vt subtilietur cibus inter virtutis cõseruationẽ z materie fugationẽ. Nã si quidẽ nõ eẽt illud qd attinet virtuti [illegible] magis esset necessariũ vt subtiliaretur cibus [illegible] sed virtus hoc non suffert eaqz deficiente curatio nõ valet. Curans enĩ est virtus: non medicus. sed medicus instrumenta facit ad virtutẽ peruenire.

¶ De Moderatione eiusdem. C. CXVIII.

Preterea cũ ambigua tibi dispositio cibi fuerit in egritudine nec cognoueris eã. tũc melius est vt declines ad subtiliationẽ quã ad additionẽ: te tñ obseruãte virtutẽ z tolerãtiã. Qñ vo times casum virtutis: tunc melior est cibatio. Et de corporibus quedã sunt colerica q reg mẽ a predicto diuersum requirunt z propter qd sunt affecta comestione plurima. Cũ enĩ nõ cibantur saltẽ in principio [illegible] in hora status [illegible] debiles fiunt [illegible] in extenuationẽ cadunt z fortassis [illegible] principis propter id qd ad stomachos eorũ effunditur de colera [illegible] Sunt z homines [illegible] carnis [illegible] prohibitionẽ cibi nõ tolerant [illegible] ab eis abscinditur debilitantur z extenuantur. Ois quoqz cuius calor est valde fortis aut plurimus aut valde debilis nõ põt cibũ [illegible] senes debiles z decrepiti z infantes famẽ nõ tolerãt [illegible] famem tolerantes [illegible] membra habentes ampla [illegible] in aere frigido. Multotiẽs [illegible] medicus in egris [illegible] cibũ in principio [illegible] Qui vo status appropinquat [illegible] tũc cibatio necessario. Sic ergo duobus modis errat [illegible] si eos in principio cibarent.

¶ De Cura febris ethice. C. CXIX.

Aliud [illegible] Febris ethica [illegible] ad maiores [illegible] terminos fiat z apparuerint in ea [illegible] z siccitas z cõsumptio corporis faciei ceteraqz signa [illegible] Jn morbo [illegible] principio adhuc virtus [illegible] calida [illegible] oĩa signa dubitabilia nõ adhuc manifesta: tũc sanari põt z expelli [illegible] quo oportet [illegible] patiens habitet in locis frigidis [illegible] rant. Sũt etiã in circuitu vasa fictilia in quibus sit aq frigida z [illegible] lecto stratis [illegible] [illegible]

ex. Vel eni quotidie aqua decoc. cum medulla [illegible] coctis facta [illegible] in aqua [illegible] cum cucurbitis z lactucaz radicibus spinachiis atriplicib'. Nonnūq̄ vero [illegible] cum amigdalis oleo [illegible] z cum sorbitiibus medulla cucumeris z citrulli. Comedat bis in die panatam uncta [illegible] stomachus eius nō aūt [illegible] ab aqua frigida [illegible] Preterea sup pectus eius z epar pannus aqua ro. infusus z sandalo [illegible] calefacit nouus imutet. Oleū viol. cū semine cucurbite z oleū nenufar [illegible] regimen [illegible] habitum [illegible] aerē frigidum cauere oportet ne forte [illegible] accidant. [illegible] Cūq̄ febris nō fuerit lac a mamis mulieris sugere cōmodū [illegible] ges. Si vero sit calor z febris, omnino lacti non appropiet. sed detur ei lac a quo butyrū eductū est. nec vō phibeat ab his q̄ appetit. z odores ei [illegible] ponanf [illegible] Sic eni vite spaciū aliquādiu ptrahif nec mors accelerat.

De Cura lepre. C. CXX.

AZI [illegible] Lepra si statim ex quo incipit ei subuenitur possibile est et sanetur [illegible] Postq̄ vero mēbra [illegible] Cū igitur [illegible] uisa fuerit z vox raucescere ceperit [illegible] fuerit z facies inflata cum forti rubedine apparuerit [illegible] in ea ceperint fieri. pili quoq̄ supercilioz subtiliari. succurrendū est [illegible] per [illegible] Post hoc autē [illegible] laborz autē [illegible] ab oībus melancol. [illegible] custodiatur. Serum quoq̄ cū zuccaro frequēter ei detur. z in balneo cum farina ciceris z fabaruz z cum baurace z visnen confricetur. z aqua tepida frequenter infundatur. post hoc et oleo de semine cucurbitarum z violaceo inungatur. sicq̄ balneū egrediatur. Cum autē hec egritudo [illegible] Sed [illegible] corpus inflatur [illegible] tur z tenera caro egreditur sicq̄ patiens curatur. Ad hoc quidē vipere montane de locis in quibus nec palus nec limi est sumuntur. tarum capita z caude abscinduntur. z quicquid in ventribus est eiicitur post hoc in noua olla ponitur in qua [illegible] z gallange z piper z aqua z panis olei mittuntur: que eousq̄ coquenda sunt donec tota caro [illegible] Si autem iterum z iterū danda est ei donec inflet z fleobotomiam patiatur.

[illegible] Oportet quidē [illegible] euacuatione z mundificatione priusq̄ incrosetur egritudo. z sz plurimū flebothomia [illegible] necessaria non tamen [illegible] vena magna [illegible] est vena flebothomatur [illegible] Na et vena magna flebothomia plus nocet [illegible] Et inde quia sanguis est frigidus [illegible] in visceribus noces. z ille quidē sunt vt vena frontis z nasi. [illegible] Ex melioribus autē medicinis q̄ in potu ei tribuunt est tyriaca maior [illegible]

De Cura fluxus ventris. C. CXXI.

DEm [illegible] fluxus vētris [illegible] est [illegible] z oglutinationē facientib'. Curaf autē q̄nq̄ cū diureticis [illegible] Et si quidem fluxui ventris misceatur caliditas: infrigidantia cum eis ponantur in quibus sit stipticitas: z administrētur dilatātia poros. Si vero frigus: ponanf cum eis calefacientia [illegible] quando virtus dige-

stiua debilis est z conside et humor [illegible] frigidantia [illegible] quia [illegible] frequenter [illegible] est [illegible] ea que sunt acuta z vehemēter [illegible] glutinatiua [illegible] sup ventrē [illegible] calefacientibus [illegible] tem facta. Cum autē medicinas adm [illegible] que sunt z valent ad composita [illegible] tiue sūt aut [illegible] natiue [illegible] antes poros et quibus [illegible] Medicine [illegible] frigide absolute aut sm virtutē [illegible] acacie [illegible] dium [illegible] grana granatoz [illegible] coriandrum. Semen portulace rose z amogdalefructu [illegible] turis: succiq̄ stiptici exiccatiui z ipsoz rob. Medicie vō singulares calide z sicce sunt et cum [illegible] ne mirtha. storax sicca laudanū caseus vetus assatus. Atramēta etiam z coagula constrictiua sunt lac quoq̄ coquenā decoctū donec incrossetur aut etiam decoctū cum lapidibus fluuia. [illegible] tis z ter in ipsum proiect'. Item vitellus oui in aceto elixati. Ex cōpositis vero medicinis ad frigus sunt [illegible] de sigillato. pillule quoq̄ de opio vel de mādragora vel de sandaraca et [illegible] Ex cōposit' aūt vero medicinis ad calorē sunt electuaria de seminibus stipticis z trocisci de carabe z huiusmodi.

De Cura lapidis. C. CXXII.

INtētiones aūt medicoz in curatione lapidis sūt [illegible] et [illegible] generationis ipsius [illegible] et [illegible] z fractio z cōpressio eius: z eradicatio eiusdem ex suo suspensorio cū medicinis congruis. Deinde etiā eius extractio in ipso z ordine eius cū medicinis [illegible] Post [illegible] sequi regimen sedans dolores q̄ inde sequanf. Materie quidē [illegible] primis cū eius euacuatione [illegible] ventris aut per vomitū. deinde vō abstinēdo a cibis crossis z aquis turbidis. z equādo cibū z cōfortādo stomachū: z vt digestio bona sit faciēdo z cū exercitio [illegible] medio [illegible] natura et humores [illegible] tus: z nō fiat ex declinatiōe fecis coartatio renū. Ex his aūt q̄ cōferunt ad hoc est assiduatio [illegible] minib' diureticis deinde vō administref [illegible] In pueris [illegible] phibet generationē lapidis bibere vinū [illegible] iuuanf etiā a clisterib' lenib' tēperatis [illegible] q' educūt de fecelenitatis natura. Ex phibitiuis aute generationis lapidis est vomitus post cibū z multus eiusdem vsus. Expellit eni superfluitates crossas [illegible] Medicinarū autē lapides cōminuentiū quedam sunt vehemētis virtutis sm lapidem renū sed parue sm lapidem vesice vel non habētes virtutē ad illum. quedam aute econuerso. quedam vehemētes sunt in vtroq̄ simul. Harum ergo medicinarum que lapidem cōminuūt z extrahunt: sunt radix costi z rubi et bdelliū: z nigrū cicere z semē altee: z squilla: z absinthiū: z cassia: et xilobalsamū [illegible] De fortioribus quidē sm lapidē renū sunt lapis iudaicus z pulegium. De fortibus autē absolute sunt cinis scorpionū z oleū ipsoz. cinis quoq̄ [illegible] modū fortis est in potu sumptus: z eius aqua vehemēns est resolutionis. Sed z lumbrici terrestres exiccati: z vitrū [illegible] et athem: qui in radio solis apparet. cinis quoq̄ [illegible] rum galline postq̄ euacuata sunt a pullis. Ex his etiam que valde fortia sunt est [illegible] lapidum [illegible] spongia z sanguis hirci exiccatus. De his autem que fortia z meliora sunt omnibus est [illegible] Medicine vō que cū istis permiscent' [illegible] ad penetrandū sunt et piper z calamentū [illegible] Que autē cum his permiscent' ut cum virtute prouocēt z extrahant superfluitates crossas sunt z fenugreci [illegible] huiusmodi. Porro medicine dolorē sedantes [illegible] Medicine confortatiue sunt [illegible] Denique medicine ad lapidem composite sunt et mitridatum [illegible] de scorpionibus cognita.

¶ De Cura veneni. C. CXXIII.

In curatione [illegible] et [illegible] triaca et napius barbaricus et lubricare faciat venenum et expellat ad exteriora. idē cōsideratio cōfortatiōis viscer. deinde expulsio veneni et destructio opatiōis eius cū potēib9 et epithimatious [illegible] bibat aquā tepidā et oleū sisaminū aut de oliuis et euomat. et in hoc [illegible] solutionē faciēdo. deinde bibat lac et butirū crudū. vomitū autē [illegible] fortia [illegible] eius generis sit et cuius speciei. Cognitio itaqz genere si est ex infesturis acutis. curet cū his q̄ sunt sicut lac et butyrū crudū. et cū oī qd acutatē frangit. Si ex inflāmātibus: infrigidet cū camphora et aq ro. et aqua coriādri et similibus. Ex his autē q̄ cōferunt hmōi valde est lac vaccinū de quo extractū est butyr' [illegible] stupefaciētibus. administret tyriaca et medicamine musci. et vtat eger carne et vino. et administret ei odor aromatū. et sternutet et fricet [illegible] autē veneni species cognoscit. cū eo qd ei ppriū est curet. habent enim venena [illegible] tridatum. terra sigillata et tyriaca et ea facta: et tyriaca dyatesseron. [illegible] sapor in acetositate aut salsedine: aut acutate: aut dulcedine: et [illegible]

¶ De Lōōr' vocabulis medicamini et aliorū. C. CXXIIII.

Isidorus vbi supra. [illegible] est antidotū serpētinū quo venena pelluntur: et pestis peste soluitur [illegible] gma vō eo qd sine igne maceret et ypbēdat. Odor vocat' est ab aere [illegible] intra cutē vel alī' esttuat siue humorē siue sanguinē euocat in superficiē [illegible]

bine [illegible] ma aspera [illegible]

¶ De Cyrurgia et eius specebus. C. CXXV.

Ex isagogis Ypocra. Cyrurgia ē artificio [illegible] iure [illegible] pari. dicit enī a cyros qd ē man' et gyos qd est opatio: q̄si manualis opatio. specialiē tū opatio p incisionē et ignē hoc nomē sortitū est. Hali in practica ser. ix. Cyrurgia diuidit in tres partes. Prima est in venis. secūda est in carne. tertia in ossib'. Illa q̄ in venis ē [illegible] flebothomia que magis ceteris opportuna est ad sanitat custodiā et ad morborū propulsationē.

¶ De Flebothomia. C. CXXVI.

Uicēna in pmo can. Flebothomia est [illegible] [illegible] ma est in venis [illegible] validis et elimātib' assuescat. Quinta vt flebothomi quo minutio fit [illegible] vena illud est. sin autē minime.

¶ De Causis et tēporib' flebothomie. C. CXXVII.

Uicēna vbi. s. Nemo quidē flebothomādus est: nisi vel q̄ preparat egritudini: vel in eadē cadēs: et hoc aut pp̄ter sanguinis multitudinē aut pp̄ter [illegible] vel podagra [illegible] dura est in his. Atque vehemētes sunt inflāmationis: et in omnibus [illegible] quoqz cū quib' ad[illegible] minutione [illegible]

cũ spasmus accidit vigilare ac sudare multũ facit & virtutẽ debilit. In febre sanguinea necesse est vt euacuatio fiat minutione nõ sup[illegible] cũ fuerit maturatio ꝗ̃ minutiões remouentur in hora flebotho[illegible]. A minutione cauẽdũ est in cõ[illegible] regionib⁹ vehemẽ[illegible] frigidis [illegible] in hora doloris fortis & post balneũ [illegible] & post coitũ [illegible] etate minore [illegible] annis & i etate senectutis plus pos[illegible] est n̄ si cõsiderat [illegible] & soliditate musculoꝝ ac venaꝝ am[illegible]plitudine earũq; repletiõe & coloris rubedine. In ꝗbus enĩ hec sũt et adolescẽtib⁹ & senib⁹ flebothomari possunt. adolescẽtes tñ ordi[illegible]nate & paulatim cũ pauca minutiõe [illegible] ad flebothom[illegible] pcedẽdi sũt. Sincopis autẽ in pma minutiõe pleruq; accidit ei ꝗ nõ consueuit. Itẽ in corporib⁹ maciei vel crossiciei fortis & raris & albis latis & citrinis sanguinẽ nõ habẽtibus a minutiõe quãto plus potes caue[illegible]re debes. Similiter & in corporib⁹ ꝓlixas & propensas egritudines habẽtibus caue tibi ab ea nisi sanguis [illegible] corrupt[illegible] ꝗ te ad eã pducat. A minutiõe quoq; sup [illegible] repletionẽ caue tibi ne ma[illegible]teriã nõ maturã trahas ad venam [illegible] loco q̃ ab eis euacuasti. Cauẽda est etiã in repletiõe stomachi & intestinoꝝ facta ex fece: sꝫ in eã potius euacuãdo stude vomitu ꝗdẽ id q̃ est in stomacho & q̃ in intestinis inferioribus cliste[illegible] vel alio modo.

¶De Quibus venis debeat fieri. C. CXXVIII.

Azi. vij. parte. Vene autẽ ꝗ ex more solent inscidi sunt cephalica matrix & vena illa ꝗ funis bra[illegible]chij dicitur & basilica saluatella sophena. vena quoq; ꝗ est in curuatura poblicis inferius & sciatica vena quoq; frontis & ille ꝗ sunt in tẽporib⁹ vtrinq;: ꝗ in gutture: & ꝗ in angulis palpebraꝝ iuxta nasuꝫ. & ꝗ in collo sunt vtrinq; & queq; sub lingua & alie ꝗ sunt in vtrisq; labijs. Cephalica ꝗdẽ & matrix & basilica re[illegible]periunt in cubiti curuatura ab iterioib⁹. basilica nãq; est vena ꝗ in ipsius parte domestica cõspicit & a loco ꝗ est sub ascella ꝓcedit. Cephalica vero est in parte siluestri & ex pte spatule descẽdit. Ma[illegible]trix autẽ ex vno ramo cephalice & alio basilice est cõposita & in eaꝝ medio posita. [illegible] vena ꝗ funis brachij [illegible] q̃ altius eu[illegible] sit in brachio supponit. Saluatelle vero locus est in dorso man⁹ in loco ꝗ est inter auricularẽ digitũ & mediũ. Et sophene iuxta ca[illegible]uillã in parte domestica sicut sciatice sub cau[illegible] in parte siluestri. Vena frontis est ꝗ in frontis medio cõsistit. Vene tẽporꝫ alie sunt que sup tẽpora ꝓtendunt. due vero ꝗ in angulis oculoꝝ sunt ple[illegible]runq; manifeste sunt & aliqñ nõ apparẽt nisi guttur hoĩs multum stringatur. Nasi quoq; vena manifesta nõ est sed ex ea fit minutio cũ locus qui palpatus sentitur fissus: lanceola vulnerat. venarum [illegible] locus que guideg vocantur in collo est. Et earum que dicun[illegible]tur algeric est in labijs.

¶In vene ꝗbus et causis inscidẽde sunt. C. CXXIX.

Xli. de cyrurgia. Ex brachio ꝗdẽ cephalicã venam inscidimus ꝓpt capitis causas vel oculoꝝ suffu[illegible]siones. vt cephalargie manie epilensie & ipetu & timore graui. Meson vero: id est mediã iscidim⁹ ꝓpter pulmo[illegible]nis causas. id est dismam & orthomiã & asma & apophoresim pluri[illegible]mã faciẽtes. Epaticã venã inscidim⁹ ꝓpter epatis dolorẽ & stoma[illegible]chi & pleuresim & alias multas causas. De manib⁹ inscidimus duas vnã secus pollicẽ ꝓpt inflationẽ pulmonis. Alterã secus minoreꝫ digitũ ꝓpter splenis inflationẽ. De coxa & tibia & pede inscidimus. [illegible] ꝓpter dolorẽ [illegible] sciaticũ podagricũ pedũ doloreꝫ & neruoꝝ cõtractionẽ & tumorẽ qui in pedibus fit & tibijs. vel ꝓpter subtractionẽ menstruoꝝ. vel qꝛ femine nõ concipiũt. In primis de suffraginibus. ij. de tibijs. iij. de talo pedis extrinsecus. iiij. In polli[illegible]ce desup pedis [illegible] inscidimus scalpello. Itẽ sup duos digitos minu[illegible]tos [illegible] ꝓpter dolorẽ vesice de interiori parte taloꝝ [illegible]. Omnes ve[illegible]ne pedum inscidũtur in aqua calida in qua debet esse tam donec sanguis egrediatur. In toto itaq; corpore [illegible] habemus insci[illegible]sionẽ de venis. [illegible] exceptis illis que dicuntur salotes: quas si q̃s in[illegible]soderit cum [illegible] & subito [illegible] homo morit. De ve[illegible]ro cauẽde sunt quatuor digitis super geniculos.

¶Adhuc De eodem. C. XXX.

Azi vbi supra. Cephalica cum inscidi[illegible]tur sanguis qui supra furculas est cito per illã egreditur. Quapropter cũ in il[illegible]lis locis egritudo existit. ex ea minutio faciẽda erit. Ex basilica autẽ [illegible] sanguis qui est in pectore ac toto ventre ci[illegible]to per eam [illegible] sanguis euacuãdus est. Vena [illegible] nõ potest [illegible] ramis al[illegible] [illegible] Matrix vero sicut ex his duabus componitur vo[illegible] [illegible] sanguinẽ trahit simul ab his duob⁹ locis. Est igit ex ipsa minutio faciẽda cũ egritudines [illegible] dextra [illegible] [illegible] repe[illegible] Saluatella vo [illegible] est minuenda pro [illegible] antẽ egritud[illegible] [illegible] et illa ꝗ in poblicis curuatura reperit inferius minui debet: cũ san[illegible]guis ad inferiorẽ partẽ corp[illegible] partes accidũt: & in matrice ac renibus est dolor: & cũ menstrua ꝓuo[illegible]cãda sunt. Sciatica vo recte minuit [illegible] dem ꝓcedit. [illegible] angustat. Vena frontis inscidit pro infirmitatib⁹ antiquis ꝗ con[illegible]sistũt [illegible] facie aut in oculis cephalea [illegible] que sunt [illegible] [illegible] Vene itidem ꝗ sunt in labijs inscidunt cum in ore & gingiuis sepe accidunt apostemata [illegible] quoq; [illegible] in tẽpor[illegible] sunt insc[illegible] [illegible] capite & pro oculoꝝ egritud[illegible] hunt & inscidunt. Vene aũt ꝗ in capite sũt inscidunt propt̃ saba[illegible]phat & pustulas malas que sunt in capite.

¶De Cautela & modo inscidendi venã. C. CXXXI.

X libro de cyrurgia. Flebothomia est recta ve[illegible]ne inscisio & sanguinis [illegible] thomiã cũ cautela facere debem⁹ [illegible] non recte inscisa fuerit nõ cõgu[illegible] [illegible] thomoꝝ tria sunt genera: cephalicon: meson: & epaticon. Nã flebo[illegible]thomãdo cephalicon anatharsim facim⁹ [illegible] latere [illegible] recte flebo[illegible]thomamus. Meson cathacesin hoc est premere [illegible] flebotho[illegible]mũ rectũ & superius leuare. Cephalica vena est ꝗ a capite habet pn[illegible]cipiũ & ponit sup musculos. Inscidit [illegible] si male insci[illegible]datur: aut musculus que sub ea est ꝑcutit: sibi timorẽ facit: & ipse musculus [illegible] & ad mortẽ ducit. Meson a pulmone habet pnci[illegible]piũ: ponit in medio: sup altitudinẽ inscidit anastomũ: hoc ẽ recte ꝑcussurã habet cathacesim. Nã si anatharsim inscisa fuerit nõ cõ[illegible]uenit. Posset enĩ & aliq̃s neruoꝝ in cõcauitate inscidi: qm̃ illa inter duos neruos ponit & si male inscisa fuerit collect[illegible] [illegible] facit et saniẽ plurimã & spissam nutrit. Epatica vena ab epate habet pn[illegible]cipiũ ponit pene in extrema parte brachij sup neruũ. Et si anathar[illegible]sim inscisa fuerit nõ conuenit. qm̃ si ipse neruus inscisus fuerit: vt glandula tumor est & humor et carnũ [illegible] humorẽ mel[illegible]licũ: & neruoꝝ cõtractionẽ vel digitorũ facit. Hali vbi. s. Sit autẽ mediocris ꝑcussio nõ lata nec stricta: qꝛ si lata fuer[illegible] plurimũ erũ[illegible]pet & dilatabit ac solidari morabit. Si vo stricta sanguis nõ exibit cũ tota sua substãtia. Sed q̃ in eo subtile est ac tenue [illegible] ex ea accidit apostema. Preterea si vena subtilis fuerit in lõgũ in[illegible]scidatur si grossa in latũ. Et siquidẽ is ꝗ flebothomat puer est aut pusillanimis: ꝑcussio parua fiat & stricta: quo velocius cõsolidetur vena. Auicẽna vbi ẽ Minutio stricta magis est [illegible] tiua: sed tñ interdũ fluere sanguinẽ facit subtilẽ & clarũ: teneteq; tur[illegible]bidũ ac spũ. Ampla vo facilior est ad sincopim & in mũdificãdo magis opatiua atq; tardior ad solidandũ. [illegible] in hieme [illegible] est facere ne cõgelet sanguis [illegible] in estate. Flebothomet autẽ iacens supin⁹ vt eũ [illegible] virt⁹ & ne sincopis ei superueniat. Rasis vbi ẽ Saluatelle minutio sic faciẽda est vt man⁹ in aq ca[illegible]lida teneat donec locus minuẽdus inflet & [illegible] valdeq; ma[illegible]nifestus efficiat. Deinde vo minuat & iterũ in aqua calida mittat: ne sanguis in ore vene minute coagulet & exire ꝓhibeat. Cũ autẽ ex ea manauerit q̃ voluer⁹: parũ olei & salis desup ponene vuln⁹ cito claudat. Q̃d etiã in oĩ ramo debili & minutiõe stricta oportet fieri vt in forti citius & in debili fiat tardius.

¶De Mensura flebothomie. C. CXXXII.

X libro de cyrurgia. Flebothomie operationes agitam⁹ sm causarũ q̃litatẽ ꝗ ex cõstri[illegible]ctione vel prefocatione [illegible] sicut [illegible] [illegible]pserũt. Ad mẽsurã itaq; flebothomari oportet. Aliqui[illegible]bus auferimus sm etatẽ aliquib⁹ sm [illegible] tempus: aliquib⁹ in pondere: alijs sm vires: alijs p lipothomiã. In pondere sm [illegible] que pondus [illegible] tur propter habundantiã sanguinis. [illegible] pondere ad [illegible] sustinuerit [illegible] sanguis [illegible] debet vsq; ad libras duas et mediã vel tres sm etatẽ. Senioribus vo & pueris minus tollim⁹: librã. s. vnã aut mediã. Iuuenib⁹ paulo amplius sm vires [illegible] [illegible] mus [illegible] aut [illegible] sitas exegerit. iiij. aut. vij. Est tñ regenda & moderãda sm tempus.

[illegible] estatē aut calorē [illegible] oportet in flebothomo vere et autumno [illegible] tēpora tēperata sunt [illegible] sanguinis [illegible] grossus [illegible]. Secūdum apothom [illegible] sanguinē auferimus [illegible] podagra vel arteticā [illegible] cōpetēt in vere et autūno. Ideo vo cōtingit et ex flebothomia superflua mala fiunt, [illegible] sanguinis [illegible] corpus. Spiritus enim aīalis a vicinitate caloris sanguinis destitutus ascensus facit ad cerebrū [illegible] ex flegmate vel colera [illegible] in stomacho et nō habētib[9] [illegible] ex cruditate cibi et potus. vel ex stomachi debilitate [illegible] sanguinis [illegible]. [illegible] dum ad finem vero [illegible] et flebothomie [illegible] colerā [illegible] ebulire facit. et post hoc lingue siccitas advenit et sitis. est igit succurrendū cū aqua [illegible] et zucharo. Ex dormitiōe ppinqua flebothomie plerūqz accidit in mēbris otractio. Balneat [illegible] anteqz minutio fiat plerūqz minutionē aggrauat: qz cutē incrossat eāqz lenificat et ad labendū aptat. Cū autē alicui[9] brachiū post flebothomiā apostemat [illegible] emplastrū ex cerusa ponat et ex [illegible] in circuitu fiat cataplasma. [illegible] replenis [illegible] indiget flebothomia.

C De Periculis flebothomie C. CXXXIII.

Ali [illegible] Accidit autē error magis plerūqz [illegible] In cephalica nāqz [illegible] et ligatura [illegible] apostema fieri cōsueuit [illegible] etiā ne percussio fiat in musculis. Sed locus mollior [illegible] et ibi [illegible] [illegible] ab ea remotū [illegible] Nam si [illegible] semper fortitan [illegible]. Sub basilica quoqz magna locat arteria q est ei vicina. Ideoqz minutionē in ipsa cōuenit cum maxima fieri cautela. Et siquidē nō apparet melius est [illegible] perquiratur et ascendatur: sicut est vena ascellata et similes. [illegible] ipsa minutiōe [illegible] primo [illegible] tactu cognito pulsu locus [illegible] to elongetur percussio ad partem manus descendēdo. Arteria nāqz [illegible] hoc separatur [illegible] [illegible] huiusmodi enī inflatio nō est nisi vene tumor et ipsius repletio. vnde si venā incideris et sanguinē [illegible] sentis eū ab arteria fluere et ob hoc oportet eum restringere ac reuer nare partēqz que super locū est fortiter ligare.

C De Cyrurgia q fit i carne et pmo de vētosis. C. CXXXIIII.

Yrurgia vero q in carne exhibet alia est amputatio: alia est incisio: alia coquendi officiū. Passiones autē in qb[9] [illegible] est cura. Alie vo in qbusdā ppriie mēbris [illegible] mēbris. [illegible] vētosa et superflue carnis abscisio et incisio nodationis et cācri [illegible] malorū et clauorū ac verrucarū et sagittarū eductio. Propria vo cuiqz mēbro est vt vngularū oculi: remotio. superflue carnis q in naso est amputatio. Et alie huiusmodi passionis cure q singulis mēbris sunt ppe. [illegible] dificāt qz flebothomia: et plus subtilē extrahūt sanguinē qz crossus, [illegible] [illegible] bora debet se balneare postea ventosas apponere.

C De Triplici ventosarum vsu. C. CXXXV.

Ali [illegible] modis. Uno modo cū incisione. Alio modo cū [illegible] sine incisione. Tertio modo [illegible] [illegible] mū nō admittit. et hoc flebothom [illegible] rit passio. Aut in viris et in mulierib[9] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Sunt [illegible] ponitur: qn necesse ē trāsferre materias a loco ad locū: sicut fit in calculo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] psondo materia trahatur.

C De Locis quibus applicande sunt. C. CXXXVI.

Ali [illegible] Uētose vo nō nisi ex paruis venis et in carne dispsis sanguinē trahūt. Ideoqz [illegible]

De Cura ulcerum. C. CXXXVII.

Intentio medicandi solutionē cōtinuitatis q̄ in mēbris mollibus accidit est triū īnuentiorū ī hec cura. Primū est mūdificare & fissura curāre refrigerare ac retinere. Scdm̄ est fissurā cū medicinis q̄b⁹ cōuenientis per cōsolidare & labia si recens cōiungēdo & cōglutinādo. Tertiū putrefactionē prohibere. Qd̄ igit̄ ex ulcere mūdificāt est extrahet & quod putridū medicinis acutis corrosiuis cōsumat. Que si nō pfecerint ignis necessario est adhibeat. Omne q̄dē ulcus i loco carnoso existēs medicat. si est inobediens sub & rotūdū. Preterea q̄dā sūt accidētia sanitatē ulcer⁹ prohibētia. Quoꝝ unū est cōplexiōis mēbri malicia: & ideo rectificari. Aliud est malitia cōplexiōis sanguinis q̄ ad ipsū fluit: & ideo succurrēdū est generatiōe boni chimi. Itaqꝫ multitudini sanguinis q̄ ad illud fluit & ipsū corrūpit. subuenire oportet cū euacuatiōe ac subtiliatiōe & hu[illegible] faciēdo et extrahat si possibile fuerit. Tertiū est ossis corruptio qd̄ est sub eo cū ad ipsū sanguinē trāsmittat. cui⁹ curatio nō est nisi ossis illius melioratio cuiusqꝫ fricatio vel eius incisio. Ulcera quoqꝫ nutrimēto indigēt et nā [illegible] & etiā nutrimēti & sanitatē refrigerat. Inter hec ē duo cōtra diuersitas est. Nā qꝫ sanitas debilitatē necesse est [illegible] qꝫ to fames multiplicat necesse est nutrimētū prohibere. Medic⁹ ē de h' solliciti⁹ esse & medicamina q̄dē siccantib⁹ ac stipticis q̄ oculis ulcerib⁹ adhibent. medicine mūdificātes et adm[illegible]. Emplastra etiā extractiua necessaria sūt: q̄b⁹ ossiū frusta & res extranee carni īfixe euellant: & q̄b⁹ ulc⁹ meliorari nō prohibet. Omne aūt ulc⁹ qd̄ postqꝫ carne repletū est & cōsolidari debet cito reuertit: est in semita pueniēdi ad fistulā. Qn̄ vo caro corrupta q̄ sup mēbrū est remouēda ē me[illegible] q̄dē est et sine ferro fiat si possibile fuerit qꝫ ferrū plerūqꝫ [illegible] tunicas musculoꝝ & venaꝝ pulsatiū incidit. Q si h' nō pfecerit corruptio ū i carne psistit. necesse ē et ipsa incidat. & et loc⁹ ī[illegible] oleo feruēte aduraf. h' eni securitatē ab acuitate malitie facit ac sāguis cursū restringit. & nascit īcisiōis loco caro & cutis citrina q̄ [illegible] proprietati suo & res q̄ carni magis [illegible].

De Cura vulnerum. C. CXXXVIII.

Azli [illegible] pte. Uuln⁹ cū paruū fuerit possibile est. vt eius labia si ligata fuerint ab imo vsqꝫ ad supficiē cōmunicent nec alia curatiōe indigeāt. nisi vt [illegible] a sccllaꝝ auxilio sibi subueniat. & ligatura q̄ a duob⁹ capitib⁹ incipiat stringat. Eger quoqꝫ penit⁹ a repletiōe vinoqꝫ custodiat. & ne pul⁹ vel vnguētū inē labia cadat obseruet. h' n. aduniatiōē fieri nō pmittit. Si vo magnū & pfūdū fuerit vuln⁹: oꝫ vt cū medicinis q̄ carnē ꝑ nutriāt sanet. & a flegmone custodiat: pānū aceto & aq̄ infusū supponēdo & epithimatib⁹ frigidis epithimādo. Fequēqꝫ si [illegible] ibi fuerit aut sāguis pauc⁹ et eo manauerit tūc n[illegible] et pte cōtra minuēd⁹ erit & totū corp⁹ totiūsqꝫ regimē ipsi[illegible] repotebit. Ex li. de cyrurgia. Sicut aūt varia sūt & discreta vulnera sic eoꝝ medicaminū genā. sic & ipsoꝝ quoqꝫ vulneꝝ loca & q̄si [illegible] mēbri [illegible] et cranei [illegible]. Si q̄ i carne fuit p [illegible] q̄ aūt i neruo p [illegible] curari oꝫ. Uulnerib⁹ aūt fracti cranei sāguinē & oleū apponere nō h' pānicul q̄b⁹ cerebrū inoluit dura [illegible] pia [illegible] aliq⁹ mō ledat. Oleū nāqꝫ putrefacit & oīno cauēdū ē ne q̄ p[illegible] a supioꝛib⁹ ad iferiora labat. Si n. illoꝝ pānicu[illegible] q̄ntū vul⁹ ac⁹ acumē ē [illegible] curari [illegible] cerebri [illegible]. Cerebꝝ n. tāte dignitat [illegible] et si quātūlibet [illegible] fractio et acciderit. cōtinuo tota sua icolumitate [illegible]. Sciē[illegible] aūt qꝫ si frustula ossiū i craneo vel i quolibet vulnere extiterit ipsū solidari nō ē possibile nisi idē os putrefactū cōtinuo extractū fuerit.

De Incisione vulner. C. CXXXIX.

Caro si vuln⁹ mēbri pambulet carnēqꝫ corrodat cito succurrēdū ē icidēdo carnē q̄ ibi est aut cōburēdo: destruēdo pusq̄ multū [illegible] dein de vo cum medicinis vulnera sanatiuis curet. Medicam q̄dē qd̄ carnē [illegible] & recētia vulnera cōiūgit optimū ē vt olibanū aloes sarcocolle sanguis draconis pte eq̄les terant ac vulneri supponant ipsūqꝫ vuln⁹ [illegible]. Amen vo si terat sup locū vbi est caro supflua. [illegible] quoqꝫ v[illegible] carnē corrodit & vulnera sanio[illegible] [illegible]. Aut vbi ē. Qn aūt plaga secari [illegible] feme iceda [illegible] collectionē q̄ [illegible] meliori [illegible] tal mēbra q̄ [illegible]. Nā si pcedat icisio sectio [illegible] incisiōes [illegible] muscul[illegible] cadat superius. [illegible] ferrū anathomia [illegible] neruoꝝ atqꝫ venaꝝ & arteriarū [illegible] aliqd [illegible] multas [illegible] sanguines [illegible] & emplastris debere [illegible] & vt ultra ad h' [illegible] [illegible] medicina Galieni. & pila [illegible] & albumē

oui & fermenta q̄b⁹ adustio fit. hec eni oīa sāguinis fluxū prohibēt siue ipsi⁹ arterie posuit siue nō. Lichos plerūqꝫ [illegible] & qd̄ in ea cōtinet extraerit nō debet [illegible] adhibere oleū nec aquā nec emplastrū in quo sit oleū. nec ipsū [illegible] imo sicut empastrū de calcanto [illegible] indigebit apponat & spongiam infusam in vino stiptico desuper ponat.

De Restrictione fluxus sanguinis ex vulnere. C. CXL.

Azli [illegible] ē. Si aūt ex vulnere tāta [illegible] sanguis multitudo fluxerit vt inde virtutis debilitas timeat: mēbrū erigēdū ē sursū: taliterqꝫ locandū vt ne dolore [illegible] post h' lepor[illegible] [illegible] aloe & thure ac sāguie draconis tritis inoluti vulneri imittant: aut ex aranee tela vulnus repleat. Sāguis p[illegible] si cū saltu fluxerit: et arteria incisa erit. q̄ si vno mō egredit: ex vene est incisione: q̄ cū bis q̄ diximus sanāde sunt & ligāde. Qꝫ si ppter h' sanguis nō sistit arteria vel vena incidēda est. Itaqꝫ cū [illegible] si videri potest suspēdat & extrahat: deinde incidat: & locus ex bis q̄ diximus repleat. Qꝫ si possibile nō fuerit: vel medicine nō [illegible] loc⁹ cauterio valde ignito ac rubeo cōburat. vbi sūmope cauēdū est ne sup neruū ponat. de bis p̄terea q̄ sāguinē restringūt: est vt aloe vel calcanto repleatur atqꝫ ligetur.

De supflua carne dētiū: & extractiōe molariū. C. CXLI.

Carnis supflue q̄ in dētiū laterib⁹ oritur cura est vt cū forcipib⁹ illā suspēdas: & cū flebothomo icidas. emissionē quoqꝫ parua q̄ variola dicit oportet cū flebothomo findere: vel cū ligno acuto: q̄tin⁹ ab ea sanies exeat. post h' acetū sorbitet & fugat: aquāqꝫ & vini mo[illegible] dicū. & post h' aquā ro. & oleū ro. maneqꝫ aquā & mel & locū digito cōprimat. Qui vo molarē vult eruere: primū oportet carnē q̄ in ei⁹ radicib⁹ est paulatim incidē donec et ipsa nihil remaneat qd̄ radici dētis adhereat. tūc forcipes molari supponat: ac supvtrūqꝫ pedē illi⁹ forcī cōprimat: ipsūqꝫ molarē dextrorsum ac sinistrorsū forci⁹ cōcutiat: & sic cū tota virtute abstrahat. Qꝫ si corrosus fuerit loco corroso panicū imprimē forcī oportebit. quo facto mittū sept⁹ acetū fugat: & sic oleū ro loco cū bombace supponat. p̄terea nōnunqꝫ boi dētis supfluus inascit: & tūc inuēdū ē vt si in alteri⁹ dētis radice cū organo qd̄ rostro sile ē auferat. & si q̄d supfuerit lima explanet. Si vo nō in alteri⁹ radice si fundo nitit cū forcipib⁹ extrahat. porro si dentiū quispiā [illegible] maior fuerit qd̄ manifeste turpe erit: oportet cū cū lima corrigere qd̄ habundat tolli. quo ceteris equalis fiat proportione competenti.

De Faciendis eunuchis. C. CXLII.

Hominū abscidē testes abominabile quidē ē apud medicos: cum ars medicine sit corpoꝝ et nālē habitudinē positoꝝ in naturā reductio. Eunuchisare aūt bis cōtrariū ē: qꝫ a nāli habitudine ad extranalē trāsfert. Si qꝫ a medic⁹ h' cogit reges ac pncipes et eunuchisent illis hoiēs: oꝫ qꝫ eunuchisatio duob⁹ modis fit. Uno mō cū contritiōe altero cū amputatiōe. Cū contritiōe sic. Puer paru⁹ sumat & in cōcha in q̄ sit aq̄ calida ponit: cuiꝫ testes emolliti fuerint: cōfricant cū digitis donec q̄ntū dissoluant & sub tactu nō appareat. Illa vo q̄ cū amputatiōe fit: aut testiū tn̄ est eductio: aut verēdoꝝ simul amputatio. Testiū eductio h' mō fit. Qui eunuchisād⁹ est alto supponit: cuiꝫ testiū cutis cū manu sinistra premit: & testes ipsi sil deponunt atqꝫ ligat. postea cū organo acuto sūt i lōgū sup cutē testiū due fissure sup quemlibet vna si vsqꝫ ad siliacē cōtrarie: sicqꝫ testiculi educunt. nec aliqd p̄ter siliacē subtile q̄ vasis supest spmatici dimittit. Probat aūt h' mod⁹ magis q̄ ille q̄ fit cū contritione: qꝫ q̄ contrunt nōnunqꝫ coitū appetūt eo qꝫ aliqd ex testib⁹ plerūqꝫ remanet i contritiōis tpe. Amputatio vo tota⁹ ita fit: testes & veretrū a radicib⁹ sil forcī apphēdunt sicqꝫ totū a loco ligatiōis cū rasorio amputat. Debent vo medicamina sāguinē stringētia supponi: vt aloes sarcocolla sāguis draconis farina thuris & tela aranee: tūc fasciā stringēti vngenta qꝫ deinceps adhibent.

De Cauterio. C. CXLIII.

Hec aūt in coquēdo fit cura loc q̄busdā in quib⁹ bōitas mala supabūdat & necessaria quā & humiditatē repellē nō sufficiūt medicamina desiccātia & adurētia ob h' ignē adhiberi oꝫ. Desiccatio & adustio in fine est. Desiccatio nāqꝫ nō ē validior q̄ i sua cōplexiōe ē calī & sic. Quantoqꝫ calor est fortior: tāto siccitas quoqꝫ robustior est & ppter eius caloris adustiorem calē siccus erit. Qui aūt virtutū [illegible] cōparemētū adiunat ignē ē. Que vo necessariū hūit hmōi cura sunt moderata putrefactio: & bōitatis modū trāsgrediētes. Ibi. [illegible] Cauterii

[illegible] ē medicamē [illegible] ad [illegible] coctiue corrupte o [illegible] ⁊ ad [illegible] [illegible] [illegible] matias cor rupti [illegible] [illegible] cauterizatio [illegible] ⁊ ponat sup [illegible] cauter [illegible] forma [illegible] ad locū cauter [illegible] nat ne in circuitu noceat [illegible] forme vacuitas ne aie rib⁹ eius obuiet. Cauterizator preterea [illegible] caueat ne forti [illegible] cauterizatio [illegible] ad neruos vel ad chordas aut [illegible] pueniat. Et si ddet ppter sanguinē fluentē cauterizari oportet vt cauterizatio fortis sit ita vt ei⁹ crusta crossitudinē habeat ⁊ spissitudinē ne cito cadat. [illegible] coadunati debet [illegible] q̃ prius erat. Si vero post carnē cor ruptā [illegible] cauterizandi [illegible] necessariū erit cum carne cauterizare os qd ē [illegible] donec tota corru ptio destruatur. [illegible] ergo [illegible] cranei [illegible] operandū est in ipsa ita vt nō comutat cerebrū nec eius panniculi corrugentur.

De Enemate ⁊ epithimate. C. CXLIIII.

Nema est nobile medicamē in expellēdo sup fluitates ab intestinis ⁊ in sedādo dolo res renū ac vesice ⁊ apostemata ipsorū ⁊ egritudines co lice. ⁊ in attrahēdo supfluitates a mēbris pncipalibus supiorib⁹. Que vero eis acuti sūt [illegible] debilitāt ⁊ ad febrē pducūt. Dona clistera [illegible] melior est cū aer frigid⁹ est [illegible] accidūt inde grau itas ⁊ dolor ⁊ estuatio ⁊ nausea. Balneū preterea fieri solet vt ebul liāt humores atqȝ spargāt. Clisteris autē cōditio est vt aerē ⁊ hu mores [illegible] trahat ppt hoc [illegible] plurimū nō est bonū vt balneū enemati [illegible]. Epithimata sunt ex medicinis bonis q̃ ad ipsas egritudinē [illegible]. Medicina q̃dē fortasse duas habebit virtutes. vnā subtiliatiuā ⁊ alterā [illegible] Erit q̃ maior necess[illegible] sub tiliatio nisi [illegible] tēperat subtiliationē. Cūqȝ eum fiet em plastrū ex ea penetrabit subtilitas ⁊ remanebit spissitudo. Et illa q̃ [illegible] penetrat [illegible]. Epithimata sūt cū pānis [illegible] mēbris pncipa lib⁹ supponūtur vt [illegible] fuerit ibi qd prohibeat fenci [illegible] [illegible] odorē bonū tribuit quem mēbra principalia diligunt.

De Cirurgia que fit in ossibus. C. CXLV.

Alio [illegible] Restat de ossiū cura q̃bus accidunt multa [illegible] incōmoda aut cōfractio aut euul sio aut debilitatio aut cōtorsio. Cōfractio est cōtinua tiōis separatio. Euulsio est disgregatiōis a suo loco remo tio. Debilitatio ē lāguor q̃ ossi accidit ex percussiōe vl' casu vl' cōfra ctiōe. Distorsio vō ē disgregatiōis a suo loco cōcussio. Dox igit' cu ra ē exponēda ⁊ ligāda fracta: ⁊ reducēdū euulsa. ⁊ q̃lr hmōi regē di sūt [illegible] [illegible] Qui op⁹ cirurgie exercēt [illegible] rustici [illegible] sūt ⁊ idiote. maiorēqȝ ps eorū cālit' opat': q̃r raro q̃ libros hui⁹ do ctrine legerūt: aut q̃ eā a magistro lrato vidicerint aliqd̄ eorū inueniū. Itaqȝ de [illegible] fractura aut dislocationē carnis aut cōtusionē g pessus fuerit. cū [illegible] ⁊ [illegible] ⁊ ex assata carne in veru vl' in pānis nutriat'. ⁊ vinū bibat cū nihil citi⁹ h' regimine flegmonis ge nerationē afferat. [illegible] aliqd̄ accidēt aliud regimen p dies aliquot subtiliari q̃ etiā si fortē extiterit. venē ei⁹ erit solued⁹ ⁊ ipse [illegible] sit qd ad locū mā nō fluat q̃ magnū apostema putrefactionēqȝ gnare possit p⁹ h' eger siqdē dislocatio nē vl' carnis cōtusionē habuerit ad regimē cōsuetū reuertat'. fractu ra [illegible] viscositas ⁊ grossicies ei⁹ sanguinis addēde sūt vt na tura paratā habeat mām ex q̃ por⁹ fracture generet'. Ex his autē q̃ h' opant' est frumētū adeo coctū vt [illegible] videat' capita quoqȝ ⁊ pedes aīaliū vētres vaccarū oua nisi piscesqȝ recētes ⁊ silia bis i q̃b⁹ est viscositas ⁊ grossicies. Ex his g̃ comedere ds viniqȝ bibere gros sum vt ex his fractura mel⁹ ac citi⁹ agari possit. In pncipio tn̄ oio ra frigida aiiū hedorūqȝ carnē comedat ⁊ a vino penit⁹ abstineat. Cū aūt [illegible] debet [illegible] nō ē dislocatio nō ē [illegible] ostēdat aliquo [illegible] nisi [illegible] loca debilia rectificat ⁊ ostēdant vbi erit magna [illegible] [illegible] fractura aut dislocationē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Jn fractura quoqȝ vbi [illegible] ossis sonitu [illegible] manus ipsa attractes. Cū igit' i loco dolēti defuerit h' signa nō ē libertū vel carnis [illegible] vl' fractura [illegible] Itaqȝ [illegible] ostēdēda ē nec [illegible] [illegible] ⁊ postea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel ostēdere ac rectificare opus fuerit opor tet h' ita lenit' [illegible] fieri vt dolor quātominus possibile est sentiatur.

De Fractura ossiū consolidanda. C. CXLVI.

E libro de cirurgia. Cirurgia [illegible] maxime in ossib⁹ est necessaria. Aliqñ quidē rū punt' ossa aliq̃ [illegible] [illegible] continuitatē mēbrorū [illegible] tūctura. Si os fractū ē sine carnis ruptura: vt i brachio [illegible] in humero in [illegible] ⁊ in [illegible] membrorū [illegible] vtraqȝ parte sumptū debet leui' extēdi [illegible] hui' q̃ cōtinui. deinde [illegible] ⁊ [illegible] ligari ac desup [illegible] ferulas cum [illegible] impoñ. [illegible] vsqȝ ad terciū diē ligari teneri. deinde aq̃ calida [illegible] d[illegible] cōgruis fomētari. Si vō cū carnis ruptura fractū fuerit [illegible] est vt vbi [illegible] est ferulā careat ne impossi[illegible] nocumē tū inferat. Fomētari quoqȝ nō debet quousqȝ [illegible] consolidet' ⁊ tūc ex oib⁹ partib⁹ suis fomētet'. In infātia q̃dē nouiter genita vsqȝ ad [illegible] consolidabit'. In [illegible] vsqȝ ad [illegible]. In pueritia [illegible] vel [illegible] In adolescētia [illegible] vel [illegible] In iuuen tute [illegible] vel [illegible] In senectute. l. vel lx. Etas eni nouiter genita cit⁹ co [illegible] ppter humidā teneritatē. Deinde quoqȝ [illegible] cit⁹ q̃ pueritia ⁊ sic de ceteris [illegible] eādē cām. In senio vō [illegible] aut nunq̃ [illegible] vel q̃r ipsi [illegible] deficit vel q̃r deficiēte humore [illegible] deficit [illegible] nō valet. Ossa vō fracta nunq̃ [illegible] ossa superueniente [illegible] Sūt & ossiū fracture q̃dā piculose. nā crure triū venciarū [illegible] a supiore q̃ ab inferiore [illegible] tūc eadē mēsura mors a ci rurgica [illegible] [illegible] medullā [illegible] mors sequit'. Aliqñ aūt os [illegible] tūctura vt in collo [illegible] humero cubito ⁊ manu⁹ [illegible] ac pedis modo [illegible] est adhibē da curatio. Ossa eñ oīa fracta curant' ⁊ euulsa ad sua loca reduci tur. Dentes autē nullo modo. Labia quoqȝ [illegible] sunt ⁊ [illegible] due [illegible] [illegible] aut nunq̃ curant'. ⁊ [illegible] caro nunq̃ restaurat'. Idem quoqȝ de naribus.

De Alligatione eiusdem. C. CXLVII.

Alibi [illegible] Ligandis quoqȝ mēsura tal' fit vt nul lū egro dolorē nisi pusillū inferat: nec adeo relaxata fiet [illegible] [illegible] pncipiū acceptio res in [illegible] locis faciūt vbi ligando multū constringit' [illegible] relaxādo ad infirmū locū descēdat. Si h' ligature modus ē pessim⁹ q̃r sāguis a duab⁹ partib⁹ cōpressus ad infirma loca trās mittit': indeqȝ illic apostemata ⁊ vulnera generant'. Oportet aūt vt locus fracture trib⁹ fasciis aut quatuor cingat' quarū pma sup locū in firmū ponat' ⁊ ita vt siue partis maximā quātitatē teneat pdicta: hec ad [illegible] partē tendat ⁊ sup locū infirmū [illegible] cingat a quo cū [illegible] cepit [illegible] incipiat. Et quo plus elōgat' tanto magis lēta fiat. post h' alia supponat' eidē loco: q̃ ad inferiorē partē tēdat descēdēdo. Jnt' has aūt ligaturas [illegible] locādē sūt [illegible] [illegible] [illegible] aut cōcauitas [illegible] fiat [illegible] [illegible] tercia fascia cingēda ē [illegible] oportet. ⁊ h' oia desup [illegible] nec frequēter nisi sit ibi flegmon vel ardor vel dolor aut prurit⁹ ligatura dissoluat' q̃r quāto tardius dissoluet' tāto ad solidādū aptior erit. Si vō flegmonis [illegible] dolor fortis ex ligatura acciderit: ⁊ caro q̃ sub illa est rubea fiat ⁊ [illegible] [illegible] dissoluēda est ⁊ ei⁹ constrictio relaxāda. [illegible] [illegible] atqȝ noctibus [illegible] dissoluat' ⁊ locus aq̃ cali da [illegible] [illegible] solet. Denique q̃n fractura [illegible] fuerit ⁊ necesse fuerit vt caro fracture superposita [illegible] tūc vt ligatura paulatim dissoluat' ⁊ [illegible] augmētet'.

De Rectificatione eiusdem. C. CXLVIII.

Racture [illegible] in quib⁹ sūt ossiū [illegible] [illegible] nō fregerūt [illegible] ter similiter rectificāde sūt [illegible] magis post [illegible] [illegible] leuiterqȝ ligando. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ac vehe mentē dolorē intulerint [illegible] apostemata ⁊ pu trefactionē i osse toto generabūt. [illegible] itaqȝ [illegible] ossa separata sūt extrahēda erūt. Si vō separata nō fuerint [illegible] [illegible] [illegible] erit cū ferro: deinde cū medicinis [illegible] [illegible] Oportet eciā vt dislocatiōes [illegible] [illegible] reducat' antequā [illegible] fieri incipiat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pluri[illegible] post fracture rectificationē vl' dislocatione ad locū [illegible] ductionē [illegible] i mēbris remanēt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ⁊ h' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ⁊ adipes ac medulis cū [illegible] emplastrū fac mollificatiu.

℄ Liber Quintusdecimus Incipit.

℄ De Scientia medicine Theorice et inventoribus eius. C. I.

Actor. Post scientias sermocinales et practicas et mechanicas tandem accedendum est ad theoricas. Et quia inter mechanicas ultimo loco dictum est de medicina quantum ad illam eius partem que consistit in operatione manuum et sequentibus incidentibus cognitiver adherentes. Nunc etiam in presenti de theorica eius incipiendum est quantum ad illam partem que consistit in speculatione causarum atque morborum. Nam et hec ipsa videtur esse potissima illius nobilis partis: quia de tota fere hominis natura plenissime disserit et omnium creaturarum dignissima atque nobilissima. Isidorus in libro etymologiarum. Huius artis inventor apud grecos perhibetur Apollo fuisse: quam filius eius Esculapius laude vel opere ampliavit. Qui postquam ictu fulminis interiit, interdicta medendi cura fertur: et ars ipsa per annos fere quingentos latuit. Tunc eam Hippocrates in lucem revocavit. Tres itaque viri totidem huius artis hereses invenerunt. Prima methodica inventa est ab Apolline que remedia sectatur et carminat. Secunda emperica, i. experientissima, ab Esculapio inventa: non indiciorum signis sed solis constat experimentis. Tertia logica, i. rationalis, ab Hippocrate, qui discussis etatum ac regionum vel egritudinum qualitatibus artis curam rationabiliter perscrutatus est. Itaque methodica nec elementorum rationem observant nec tempora nec etates nec causas, sed solas morborum substantias. Emperica solum sectatur experimentum. Logica vero adiungit experimentis rationem.

℄ Cur Inter liberales artes non numeretur. C. II.

Actor. Queritur autem a quibusdam quare inter ceteras liberales disciplinas medicine ars non contineatur. Propter hoc scilicet quia ille singulares continent causas, ista vero omnium. Nam et grammaticam medicus scire debet ut intelligere vel exponere possit que legit. Similiter rhetoricam ut veracibus argumentis valeat diffinire que tractat. Necnon et dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atque curandas. Sic et arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus et periodis dierum. Non aliter et geometriam propter qualitates regionum et locorum situs in quibus doceat quid quisque observari oporteat. Porro musica incognita illi non erit. Nam multa sunt que in egris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut de David legitur: qui a spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus freneticum quendam per symphoniam pristine sanitati restituit. Postremo et astronomiam notam habebit per quam contempletur rationem astrorum et mutationes temporum. Nam sicut ait quidam medicorum cum ipsorum scilicet astrorum et temporum qualitatibus et nostra corpora commutantur. Hinc est quod medicina secunda philosophia dicitur. Utraque enim disciplina totum hominem vendicat sibi. Nam sicut per illam anima: ita per hanc corpus curatur.

℄ De Partibus medicine secundum quosdam. C. III.

Ysagogis hippocratis. Partes medicine sunt tres. Physica: qua nature corporum et naturales operationes cognoscuntur. Pathognomica: qua que contra naturam fiunt vitia comprehenduntur. Therapeutica que eadem vitia curantur. Pathognomica dividitur in duas partes scilicet inspectionalem et causalem. Causarum autem quedam sunt manifeste scilicet que sensibus comprehenduntur ut que fiunt calore et frigore et labore et similibus. Quedam vero occulte et per nimiam abundantiam contingentes. Item causarum quedam sunt ... res alias continentes: quedam vero simul agentes: quedam vero concausales ... per se sed cum aliis agentes. Inspicienda est itaque hominis natura, vita, causa, tempus, locus, etas et ars. Therapeutica dividitur in tres scilicet dieticam: cyrurgicam et que per diversarum medicinarum constat. Dieta est artificiosa facultatis victus et usus in medicina per additamenta et detractiones vel imitationes que plurimum tribuit effectum. Papias. Medicina alia theorica alia practica. Theorica que et phisiologica in vi. constat. In humoribus: ut sunt calidi, frigidi, sicci, humidi. In virtutibus: ut est animalis, vitalis in corpore. In elementis: ut ignis, aqua, terra, aer. In membris: ut ossa, vene et huiusmodi. In naturis: ut de herbis et medicaminibus. In [illegible] ... medicaminibus que per ... accipiuntur: ut per os vel meatus vel ... [illegible] ... que sanitatis ... [illegible]

memoria retinent que audiunt vel vident. Alie sensuales et que in his sensibus insunt. Alie motivales que per nervos fluunt et corpus contrahere et crispare aut extendere possunt. Naturales autem virtutes genuit in duo: in nutribilem et vitalem. Nutribilis in iiii. Una que trahit, altera que tenet, tertia que digerit, quarta que expellit. Vitalis virtus habet subiacentes pulsus arteriarum que cum aperiuntur extrahunt illi aera et expellunt fumum.

℄ Aliter de eodem secundum Avicennam. C. IIII.

Avicenna li. i. Medicina est scientia qua corporis humani dispositiones noscuntur ex parte qua sanatur et a sanitate removetur ut ipsa sanitas habita conservetur et amissa recuperetur. Hec dividi potest in theoricam et practicam. Non quia una pars eius sit scire et altera operari: cum non sit nisi scientia: sed una earum est ad sciendum principia: et altera ad sciendum operandi qualitatem. Cum ergo unaquaeque res scitur causis habitis non acquiritur neque completur nisi per sui causas scitur: oportet in medicina scire sanitatis et egritudinis causas. Insuper etiam et accidentia earum que tamen ipse sunt cause. Harum quidem manifeste sunt et plerumque occulte nec nisi per significationes accidentium comprehenduntur. Cause quidem speciales iiii. sunt: materiales que sunt subiecta propinqua scilicet et longinqua. Propinqua membra et spiritus. Longinqua autem humores et longinquiora scilicet elementa. Et hec duo subiecta sunt secundum compositionem licet et cum alteratione. Efficientes sunt cause permutantes et conservantes humani corporis dispositiones, sicut sunt aer cibus et potus, evacuatio et retentio: regiones et loca habitabilia: et que continuantur eis. Preterea motus et quies corporales et animales, somnus et vigilie. Alteratio quoque in etatibus et diversitas in eis et in generibus et in artibus et in moribus et in rebus que humano corpori supervenerunt contingentibus sive sint extra naturam sive non. Formales cause sunt complexiones et virtutes que post eas eveniunt et compositiones. Finales vero cause sunt operationes, in quarum scientia est procul dubio scientia virtutum et scientia spirituum qui sunt virtutum subiecta. Igitur medicina tractat de elementis et complexionibus et humoribus de membris simplicibus et compositis. De spiritibus et eorum virtutibus naturalibus et animalibus. De operationibus et dispositionibus corporis sanitate scilicet et egritudine et medio et causis earum scilicet ex cibo et potu et aere ac ceteris supradictis. De regimine quoque cum comestionibus et potibus et medicinis et manualibus operationibus ad sanitatem conservandam et egritudinem qualitatibus medicandam.

℄ Item aliter iuxta Constantinum. C. V.

Constantinus ubi supra. Medicine divisio multiplex est. Sed mihi ceterisque philosophis hec omnibus melior esse videtur. Medicina omnis aut est theorica aut practica. Theorica est perfecta scientia rerum solo intellectu capiendarum subiecta memorie operandarum rerum. Practica est subiectam monstrare theoricam in potestatis sensu et in operatione manuum secundum theorice precedentem intellectum. Theorica dividitur in tres partes scilicet in rerum naturalium scientiam et non naturalium et eorum que sunt extra naturam. Res naturalis est in rebus animatis de terra pendentibus et in corporibus sensibilibus scilicet vel insensibilibus ad construere vel destruere pertinentibus. Naturales vero sunt partes scilicet elementa, complexiones, humores, membra, virtutes, actiones, spiritus. Horum alia sensibilibus et insensibilibus communia sunt scilicet elementa, complexiones, actiones. Quatuor vero nobilium sensibilium sunt propria. Has autem quidam philosophi adiungunt scilicet etates, colores, figuras, maris et femine differentias. Sed hec complexionibus attinere videntur. Cause vero non naturales sunt sex scilicet aer circumdans, motus et quies, cibus et potus, somnus et vigilie, inanitio et continentia, anime accidentia. Que vero sunt extra dividuntur in tria scilicet in morbum et morbi causas et significationum morbi accidentia. Practica dividitur in duo scilicet in custodiam sanitatis et curationem egritudinis. Custodia sanitatis in tria scilicet in custodiam sanitatis corporum in sanitate constabilium, et in custodiam ad sanitatem iam transeuntium, et in custodiam fragilium ut infantum senum et egritudinem exeuntium. Curatio egritudinis dupliciter fit aut cum potione et dieta aut cyrurgia. Cyrurgia vero dupliciter scilicet aut in carne, ut incidendo, suendo, coquendo. Aut in ossium fractura et hec ad locum proprium si exierint reducendo.

℄ De Elementis. C. VI.

Philosophi diffiniunt elementum esse simplam minimamque compositi corporis particulam. Simplum autem elementum dixerunt quia ... ut est in corporibus ignis aer ... Sunt in quibus ... intellectu composita vel lapides metalla et similia. Itaque philosophi videntes [illegible] ... vocaverunt ... elementa. Unde quidam vocant materialia scilicet ex quibus multa et diversa componuntur corpora.

quedam particularia que sunt in unoquoque corpore inde composito sunt propria: quedam vero media: quedam ex universalibus et particularibus subsistentia ex quattuor humoribus. Ad comparationem enim elementorum simplicia sunt composita simpliciora aut ad membra comparata. Ideoque [illegible] media. Sed de primis et universalibus ad presens tendimus loqui: nam omne corpus animatum sive inanimatum ex quattuor elementis compositum est quod etiam et destructionem consequitur: quia quodcumque destruitur ad hec quattuor necesse est revertatur. Verbi gratia. In animalibus morientibus primus calor [illegible] redit ad ignem spiritus ad aerem humores ad aquam caro et ossa ad terram similiter in arboribus. Elementa ergo nunquam ex toto destruuntur: quia destructis his que ab ipsis conficiuntur ad suum principium [illegible] revertuntur [illegible] elementa vocantur.

[illegible] de medicina [illegible]. Elementa sunt corpora prima omnium corporum principia que in corpora diversarum formarum dividi minime possunt quorum commixtione diverse species [illegible] duo sunt gravia scilicet terra et aqua duo vero levia scilicet ignis et aer. Et in animalis corpore duo quidem gravia plus valent ad membrorum gravitatem et corporis quietem. Duo vero levia plus ad generationem spiritus et motionem corporis ad movendum membra: [illegible] motio non fit nisi ab anima.

De Quattuor qualitatibus. C. VII.

Quod autem in corpore calidius est spiritus est et cor a quo procedit: deinde sanguis [illegible] in epate generatur: quia cum corde continuus existit et ideo plus ab eo caloris accipit quam epar habeat postea vero epar quod est [illegible] sanguis coagulatus: post hoc autem caro. deinde musculi: postea splen. post renes post hoc arterie [illegible] venarumque [illegible] postea vero cutis [illegible]. Frigidius autem quod est in corpore flegma est postea [illegible] deinde os postea cartilago postea ligamentum post corda post panniculus post nervus: post nucha post cerebrum post adeps post pinguedo post cutis. Humidius vero quod est in corpore flegma est post sanguis post pinguedo: post adeps: post cerebrum: post nucha: post caro mamillarum et testiculorum post pulmo post epar post renes post lingua post musculus post cutis. Hoc ordine Galenus ea disposuit. Res autem siccior in hominis corpore sunt pili quia fiunt ex vapore fumoso resoluto [illegible] in corde [illegible] postea vero os. [illegible] humidus [illegible] generatio est ex sanguine cuius fit eo siccius quam humores naturales exiccat locatus in eis. Quapropter os [illegible] ut valde [illegible] sicut estimant quidam [illegible] delectentur nos autem cum duas partes ossis et pilorum equales in pondere assumpserimus et eas in cucurbita alembico supposito [illegible] egredietur ex osse plus aque et plus olei et remanebit minus fecis. Os ergo pilo est humidius. post os autem in siccitate est cartilago postea ligamentum post corda post panniculus: post arterie. post vene post nervi sensus postea vero cutis.

De Complexionibus. C. VIII.

Complexio est qualitas proveniens ex actione invicem et passione contrariarum qualitatum in elementis inventarum quorum partes ad parvitatem redacte sunt. Que qualitates sunt caliditas: frigiditas: humiditas et siccitas. Deus autem cuique animali et cuique membro convenit ex complexione quod ex actionibus et dispositionibus melius convenit [illegible] hoc certificare [illegible] hominum complexionem temperatiorem quam in hoc mundo esse possibile est cum virtutum suarum convenientia quibus agit et patitur: et unicuique membro dedit de complexione quod meretur. Possunt ergo quedam ex membris calidiora quedam frigidiora quedam humidiora quedam sicciora. Constantinus ubi [illegible]. Complexio dicitur que ex quattuor elementorum commixtione [illegible]. Si ergo corpus in quantitate elementarum partium [illegible] equale sit temperatum erit. Sed si ignea superet calidum est si aerea humidum si aquosa aquosum si terrea siccum [illegible] aerea calidum et humidum. Si aquosa et aerea frigidum et humidum. Si aquosa et terrea frigidum et siccum. Sunt igitur novem complexiones. scilicet una equalis et [illegible] inequales quarum quattuor simplices sunt: et quattuor composite.

De Diversitate complexionum in membris. C. IX.

Complexio corporum comprehenditur ex singulorum complexione membrorum. Hanc autem discernere non [illegible] cognoscere. Verbi gratia: cerebrum frigidum necesse est esse ad rationis capacitatem et memoriae. Cor calidum [illegible]. Epar calidum et humidum: quia virtutis digestive caput est et principium. Ossa dura et sicca: quia [illegible] totius corporis est [illegible] membris [illegible] temperata sunt [illegible] corporis ab [illegible] humores a natura de interioribus membris expulsi. Ideoque temperata dicuntur quia membra temperata quamlibet qualitatem adveniente contraria non sic cito mutantur: et si mutantur ad proprias naturas cito revertuntur. Est autem temperatissima cutis in manuum volis: et hoc propter tactum. scilicet ut discernere possit inter lene et asperum. Quedam vero membra temperata sunt in maiori gradu [illegible] mediocre. Calidissimum [illegible] membra corporis [illegible] calor ad omnia membra procedit. Epar quoque calidum [illegible] post hec duo calida est simplex caro. minus vero lacerti propter nervorum commixtionem. Deinde splen [illegible] feces sanguinis coagulantur postea renes [illegible] sanguinis [illegible] post hec vene et arterie [illegible] ad naturam sunt frigide [illegible] sanguinis [illegible]. Omnia autem membra [illegible] sunt frigidiora: post hec ossa post que cartilago. deinde ligamenta panniculi: chorde nervi medulle spondilium: et cerebrum in ultimis autem pinguedo. Universaliter quidem membra sanguinem habentia calida sunt contraria vero frigida. [illegible] membra [illegible] calido cerebrum tertio medulla spondilium quarto [illegible] quinto testiculi [illegible] pulmonis epar splen renes lacerti [illegible] ossa tertio loco cartilaginosa quarto ligamenta quinto cor sexto panniculi: post hec vene. post nervi: post caro cordis et in ultimo nervi [illegible] hec est omnium membrorum simplex natura. Composita vero cognoscere non est valde difficile: quia cerebrum est frigidum et humidum. Cor calidum et siccum. Epar calidum et humidum. Ossa frigida et sicca.

De Signis complexionum in quattuor membris principalibus. C. X.

Quattuor sunt fundamenta corporis scilicet cerebrum cor epar et testiculi. Cerebri complexio cognoscitur a forma a pilis ab actionibus a superfluitatibus a tactu ab oculorum signis. Verbi gratia. Caput parvum [illegible] designat cerebrum cuius [illegible] materia et virtutis formative debilitas. pili plani et nunquam decalvati humectationem demonstrat cerebri. Ideoque mulieres et eunuchi nunquam calvi fiunt quia cerebrum habent humidum. Solicitudo instabilitas audacia et loquacitas cerebri caliditatem designant superfluitas ab ore vel naso exiens si fuerit multa [illegible] frigidum et humidum demonstrat. Caput tactu calidum signat calidum cerebrum si oculi rubicundi sint et crocei et alii sensus turbidi caliditatem et humiditatem ostendunt cerebri si vero contrarium frigidum et humidum. Cordis complexio colligitur ex actione et figura pectoris et pilis et tactu. Cum enim spiritus et pulsus vehementissimi sunt in homine ipse vero magne audacie vel iracundie calorem cordis et totius corporis significare videntur contraria frigi. Si pectus latum non capitis vel spondilium assimilatum cor monstrat esse calidum si pili multi et nigri in pectore sint vel in [illegible] pectoris calorem cordis significant. si non: contrarium. Si pauci et lenes sint pili: humidum significant. Si multi et asperi siccitatem. si pectus et eius confinia sint tactu calida: calidum significant si frigida frigidum si humida humidum si sicca siccum. Epatis complexio consideratur ex venis et humoribus. ex tactu et caloribus: et ex pilis. Vene grosse et late calidum significant dure siccum molles humidum stricte et subtiles frigidum. Si homo sit colericus et maxime in iuventute sanguisque eius calidissimus calor epatis significatur. Si sanguis eius mutetur in nigredinem et spissitudinem calor et siccitas designatur. Si pili super ventrem et pectus multi sint calidum significant. Si multi et asperi calidum et siccum. si non contrarium. Si vene et pectus frigidi sint: frigidum significant similiter et in aliis si totius corporis fuerit [illegible] inter album et rubeum [illegible] significat si rubeum et croceum calidum nimium si albus frigidum signat corporis si nimia albedo viriditati vicinum: frigidum et humidum si lividum et plumbeum frigidum et siccum epatis significat et abundantiam colere. Porro complexio testiculorum sive modo ex pilis et substantia spermatis: aut ex actionibus intelligitur.

De Signis complexionis oculorum et pulmonis ac stomachi. C. XI.

Oculorum complexio cognoscitur ex forma eorum et colore et motu et tactu et venis et abundantia [illegible] expulsa. Oculorum parvitas [illegible] corporis et capitis assimilata parvitati [illegible] designat materiam si fuerit econtrario contrarium. Nigri sunt oculi cristallinoidos parvitate et concavitate vel turpitudine cum [illegible] quod est vitreus: humor multus est et turbidus. Glauci vero his contrarii sunt. Citrinus conveniunt aliqua nigros et glaucos oculos facientia. Oculi multum veloces et mobiles frigidum et siccum significant. Tactus humidus humidum demonstrat. Vene si rubicunde fuerint et grosse: tactus vero calidus calorem oculorum designat. Econtrario vero [illegible] si non [illegible]. Complexio pulmonis [illegible] ex voce. si enim pulmo calorem aeris non patitur. et frigidus [illegible] calor significatur. si vero econtrario frigiditas. Vox parva frigiditatem [illegible] humiditatem [illegible] et clara siccitatem. Pulmo humidus si cantet quis vel loquatur multum [illegible]. Magnitudo quoque vocis

magnitudinem sequitur pulmonis. In parua voce econtra intelligitur. Calor enim largiorem pulmonis facit canalem. Frigus econtra angustat voce etiam venas et lon tata cinis pulmonis ...
... Stomachi complexio de actionibus ... et vel cibus ... Nam stomachus calidus grossos cibos bene digerit ... calidos ... frigidus vero grossum cibum digestiuus non est ... frigidos autem humidos appetit. Stomachus siccus ... sicca semper ... humidus vero ... humidos cibos appetit ... frigidum cibum frigido stomacho nocet. In aliis autem hoc non consideranda est. Naturales sunt non naturales stomachi complexiones appetitu ciborum facile quis discernit. Naturales enim sibi similia appetunt contrarie vero contrarium.

De Signis complexionis totius corporis. C. XII.

Enique totius corporis complexio capitis et tactu ex locis pilis figura et actionibus. Si enim calidum fuerit caro erit multa: pinguedo pauca: color rubeus: pili multi et nigri et tactus calidus intellectus bonus homo multum facilis et nobilis: audax: iracidus: libidinosus: multum appetens et cito digerens aspera voce. Econtrario econtrario si fuerit siccum erit macidus et durum ... membra erunt aptiora: si humidum erit pingue et carnosum. Si calidum et siccum erit macidum ... pili ... nigri erunt color ... tactus calidus et durus homo intellectualis et audax appetibilis et digestibilis maxime grossi cibi libidinosus. Si calidum et humidum erit nimie carnis: pauce pinguedinis: pili nigri et plani: tactus calidus et humidus color albi et ruffi medius. Corpora frigida et humida alba sunt et pinguia pili ruffi intellectus durus immo obliuiosus nec multum appetens cibi nec digerens non libidinosus. Frigida et sicca sunt alba aliquantulum liuida et macida pili ruffi sed aliquantulum citrini: tactus frigidus et durus. Equalis autem et moderate complexionis hec signa sunt: corpus nec multum macidum nec pingue color eius inter bruni et albi medius pili in infantia ruffi in pueritia et iuuentute nigri: cutis inter cal. et fri. et lene et durum sicut sole manuum homo boni intellectus non obliuiosus prudens audax inter pigrum et velocem medius neque gulosus. Actiones etiam omnium membrorum perfecte sunt: hec est complexio media: si autem in quolibet corpore videris aliquas harum qualitatum ... secundum eas ... partem iudicandum erit si fuerint equales considerande sunt fortiores.

De Signis mutate complexionis ex regione vel consuetudine. C. XIII.

Ignificationes autem complexionis mutate aut ex mutata sunt regione aut ex consuetudine aut ex etate aut ex sexu. Itaque significationes hec in prius ... Hic quod ... in regione temperata sunt consideranda: ut in illa que recte zodiaco est supposita: ab oriente in occidente pede ... fallere non potest. In intemperata vero semper fallit ut est aliquis egyptius: semper vero ethyopia: ibi colores nigri: crispi pili et aspi... ... fuscus facies tumida oculi ... nasi magni et lati. interiora frigida: et ... eos debilitat. et que significationes ... non sunt videntur esse calida ... calorem naturalem ab interioribus ad exteriora ... In frigida regione ut septentrionali ... pili flaui ... albi color albus facies rubicunda: pectora lata pedes subtiles ... caloris coadunationem in pectore fugientes a pedum extremitate. Complexio quidem eorum calida est et ob hoc audaces sunt ... frigida. In hiis ergo iudicium sumendum ... calore et plus ... complexione ... Consuetudo diuturna mutat ... aut per dietam aut per partem ... quia. Per dietam ut si corpus naturale macidum quiete viuat et suauiter ... bibat et comedat cito pinguescit. Corpus pingue si laboret et se exerceat potum et cibum sibi minuat ... arescet. Dilectatio eius dissoluit calefactum macrescit et ... Differunt autem pinguedines vel macies naturales et consuetudinarie: pinguis ... naturaliter albus est subtilis et strictus. Macidus vero naturaliter pilosus est et grossas habet venas: si ... consuetudo est non naturaliter. Ars quoque complexionem corporis mutat ut calore et fi. ut in ferrariis: terariis et vitrariis. Ex calore et hu. ut in balneatoribus. Ex fri. et hu. ut in piscatoribus. Ex fri. et sic. ut in campum colentibus: et venatoribus.

De Mutatione complexionis secundum etates. C. XIIII.

Tas puerilis calidior et humidior est aliis qua sperma ... et sanguinis ... sunt. Iuuentus autem calida et sicca sed ... calor ... est propter humiditatem. Iuuentus autem ardentius ... propter siccitatem. Decrepitus autem frigidus ... fere ... etas ... puer ... opposita quia in pueris ... membra et cartilaginis ... ossa humidissima sunt et teneriora: econtra vero in decrepitis siccissima. Item etas pueri ... in augmento consistit virtus enim naturalis ... et humide tamen membra augmentat et extendit. Etatis autem decrepite est econtra decrescere que natura est frigide et sicce. Dicunt tamen quidam humidum et frigidum esse corpus decrepiti propter sputa plurima et nasi emunctoria et faciliores lachrimas hoc enim apparet esse de ratione complexionis humide sed hoc maxime ... membrorum ... caloris naturalis extinctionem et quod oportet cibum digerere non potest unde crudi humores colliguntur. Ancenna vero supra etates quidem omnes quatuor sunt. Prima si adolescentia que dicitur adolescentia et est fere usque ad annos ... Secunda consistendi que dicitur etas pulchritudinis et est fere usque ... annos. Post hoc etas minuendi ... et hec est etas senectutis que fere est usque ad annos ... Deinde sequitur etas minuendi cum manifesta virtutis debilitate et hec quidem est etas senii et finis vite. Etas autem adolescendi diuiditur in etatem infantie que est cum membra pueri nondum ad motiones et ad ambulandum apta sunt. Et in etatem dentium plantatiua que est post ambulationem et antequam sit ... Deinde ... etas ... que est post natiuitatem dentium antequam polluat. Deinde est etas ... et ... cum ab eo egreditur sperma que est donec barbescat: postea vero etas fortitudinis et iuuentutis que est donec desinat crescere.

Adhuc de eodem. C. XV.

Binfantia quidem usque ad iuuentutem complexio in calore fere ... et in humiditate fere superflua est. Sunt. Dixerunt autem quidam quod calor pueri maior est quam iuuenis et ideo plus crescit ... quod calor ... iuuenis valde fortior est quod sanguis eorum copiosior est et spissior et quod augmentum in pueris est propter humiditatem tamen: et propter calorem. Sed Galienus ... utrisque ... caliditates ... radice sunt equales sed puerorum caliditas maior est quantitate ... minor ... qualitate ... caliditas in materia substantia humida multam semel penetrauerit et aqua ... substantia pauca et sicca ut lapidem. Iuuenum calididatem aqueam maioris quantitatis et mollioris qualitatis quam lapideam. Sic igitur agnoscenda est caliditas que in pueris et iuuenibus est. Pueri namque generati fuerunt ex spermate: quod est multum calidum: et huic calori nondum accidit res que ipsum extinguat pueri namque augeri non cessat. Non enim adhuc ... quod tam retrocedat. Iuuenibus autem nihil accidit quod eorum calorem augmentet ... nec etiam aliquid quod ipsum extinguat. Sed ... calor ... humiditate minoris quantitatis et qualitatis fit donec ad declinationem perueniat. Quod autem augmentum fit in pueris propter humiditatem tantum falsum est humiditas enim augmenti materia est et materia per se non patitur nec per se creatur sed per operationem virtutis in ea agentis. Virtus autem hec agens est anima vel natura ... instrumento quod est calor natiuus post tempus autem consistendi caliditas incipit minui: quoniam aer circumdans materiam eius que est humiditas exsiccat. Cibus quoque ... digestione ... humor ... flegmaticus frigidus ... ad ipsum calorem extinguendum ... modis. Uno scilicet suffocando et tegendo. Alio vero qualitati obuiando. Itaque puerorum ac iuuenum corpora quo ad equalitatem sunt calida. Senum autem et decrepitorum frigida. Si corpora puerorum ... sunt humidiora propter augmentum. Quod patet ex mollitie ossium ac neruorum comparisque est ex quo fuerit sperma et spiritus vaporalis. Senes autem et decrepiti preter hoc quod sunt frigidiores sunt etiam sicciores: quod patet ex duricia ossium eorum et asperitate cutis. Et in pueris quidem ac iuuenibus est ... et aqueitas. In senibus autem et decrepitis plus terrestreitas plus etiam in decrepitis.

De Uarietate complexionis et sexu. C. XVI.

Ulieres autem frigidioris complexionis sunt quam viri: ideoque etiam in creatura minores sunt masculis et humidiores. Itaque propter complexionem eorum frigiditatem multiplicantur earum superfluitates et ... cum earum extremum substantia quoque carnis earum rarior est ... caro viri ex parte complexionis eius quod ... rarior fit sua namque ipsius ... plus prohibetur in ipsam penetrare quod a neruis et neruorum villis ad eam profluit. Constantinus ... In omnibus enim animalibus masculi calidiores et sicci sunt quam femine. unde cito pubescunt: et pili eorum fortiores sunt. Femine vero non barbescunt quia mares ... sunt ardentiores fortiores quoque sunt et animosiores ... pectore et pilosi ad motum ... Prudentia ... maiores ... in eis quod etiam fit causa maioris caloris. Femine vero ... in pectore et ventre debiliores manibus et pedibus ... pectore ... manus ... sunt eorum capita manus ... et quibus frigidior ... Citius tamen propter calorem crescunt ... est ad complementum quod parum in eis est calor naturalis.

De Quattuor humoribus. C. XVII.

Ysidorus vbi s. Sicut aut quattuor sunt elementa sic et quattuor humores [illegible] q[ue]libet humor suu[m] elementu[m] imitat[ur]. sanguis aere[m] colera igne[m] melancolia terra[m] flegma aqua[m]. Et sunt quattuor humores sicut quattuor elementa q[ue] co[n]seruant corpa n[ost]ra. Sanguis ex greca ethimologia vocabulu[m] suscepit q[uod] vegetet[ur] et sustentet[ur] et viuat. Colera[m] greci vocauerunt q[uod] [illegible] spacio terminat[ur]. vn[de] et colera [illegible] fel [illegible] est fellis effusio. Greci eni[m] fel colen dicunt. Melancolia dicta eo q[uod] sit ex nigri sanguinis fece admixta abu[n]da[n]tia fellis. Greci eni[m] melan nigru[m]: fel aute[m] colen vocant. Sanguis latine vocat[ur] q[uod] suauis sit. vnde et homines q[ui]b[us] dominat[ur] sanguis dulces et bla[n]di sunt. Flegma aut[em] dixerunt q[uo]d sit frigidu[m]. Greci eni[m] rigore[m] flegmone[m] nominant. Et his quattuor humoribus reguntur sani [illegible] infirmi. Du[m] eni[m] amplius extra cursum nature creuerint egritudines faciunt. **Auicenna** vbi s. Humor est corpus liquidu[m] in quod primu[m] nutrime[n]tu[m] co[n]uertitur. Eius vero est humor bonus. Illud s[cilicet] de cuius p[ro]prietate e[st] vt fiat pars substa[n]tie nutriti [illegible] [illegible] restaurationis eius [illegible]. Et eius e[st] superfluitas humor malus q[ui] a corpe expelli [illegible] et p[ro]ijci. Humiditatu[m] q[ui]de[m] corporis. q[ui]da[m] sunt prime quedam secunde. Prime sunt quattuor humores [illegible]. Secundarum vero quedam sunt superfluitates: quedam no[n]. No[n] superfluitates sunt humores q[ui] a principio [illegible] mebris [illegible] fuerint [illegible] alicui[us] membrorum simplicium [illegible] perfecta pars effecti sunt. Hor[um] spes quattuor sunt. Una est humor [illegible] [illegible] co[n]tentus membra simplicia [illegible] p[ro]pinquiu[m] ea imbibe[n]tu[m]. Alia est humor q[ui] o[mn]ia simplicia me[m]bra tra[n]sie[n]s sicut ros. q[ui] in nutrime[n]tu[m] aptus est co[n]uerti cu[m] corpus nutrime[n]to caret et vt membra cu[m] aliqua causa [illegible] [illegible] humectet. Tertia est humor q[ui] parum ante coagulatus nutrime[n]tu[m] est in membrorum substa[n]tia [illegible] [illegible]. Quarta est humor q[ui] est intus in me[m]bris simplicib[us] a p[ri]ncipio natiuitatis: p[er] que[m] [illegible] [illegible] [illegible]. Humores aut[em] boni naturales et superflui quattuor generib[us] co[n]tinent[ur]. s[cilicet] genere sanguinis q[ui] o[mn]ib[us] illis melior est: et genere flegmatis: et colere rubee et nigre. **Ex ep[isto]la hipocratis.** Corp[us] igitur omne ex quattuor humorib[us] co[n]stitutu[m] est. H[abe]t n[am]q[ue] in se sanguine[m]. colera[m] flaua[m] et nigra[m]. Flegma. Qui quattuor humores habita[n]t i[n] suis locis. Sanguis in epate in dextro latere. in qua pte et rubea habet[ur] sine colera flaua. Mela[n]colia in splene. Flegma in capite et vesica. Alia ps sanguinis d[omi]na in corde. Qualitas aut[em] ipsor[um] talis est sanguis ferue[n]s humidus et dulcis. Colera sancea et amara viridis et sicca. Mela[n]colia acida frigida et sicca. Flegma frigidu[m] salsum et humidu[m]. Hec o[mn]ia crescunt in tempore suo [illegible] sanguis crescit verno te[m]pore. Colera rubea estate. Melancolia autumno. Flegma hieme. Ite[m] et o[mn]es partiunt[ur] sibi die[m] ac nocte[m]. Sanguis habet horas [illegible] ab hora noctis nona vsq[ue] in hora[m] diei tertia[m]. Exinde vsq[ue] in nona[m] colera sancea. exinde vsq[ue] in hora[m] noctis tertia[m] melancolia. exinde vsq[ue] in horam noctis nona[m] flegma. Hec o[mn]ia etia[m] habe[n]t respirationes suas per singulas partes corporis. sanguis per nares. Colera sancea per aures. Melancolia p[er] oculos. Flegma p[er] os. Diuidunt[ur] etia[m] s[ecundu]m quattuor etates. Flegma in pueris ab natiuitate vsq[ue] in annos [illegible]. deinde colera sancea in iuuenib[us] vsq[ue] in annos [illegible]. Deinde in [illegible] etate vsq[ue] in annos [illegible] sanguis. Exinde in sene flegma. [illegible] aute[m] eo [illegible] reuertunt[ur] in suo loco. Preterea faciu[n]t mores hominu[m] tales. Sanguis facit homines voti simplices: blandos: hilares: et semp[er] amorosos. Colera facit iracundos [illegible] ingeniosos [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible]. Flegma facit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Melancolia facit [illegible] iracundos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sanguis facit pulsum [illegible] humidu[m] equale[m]. Colera sancea tenue[m] sicut [illegible]. Melancolia [illegible] [illegible] habet [illegible] [illegible] [illegible]. Flegma facit [illegible] [illegible] [illegible] humidu[m] equale[m] cu[m] pondere.

De Sanguine. C. XVIII.

Auicenna vbi supra. Sanguis [illegible] calidus et humidus [illegible] [illegible] [illegible] species. Naturalis [illegible] [illegible] est rubeus [illegible] [illegible] [illegible] male [illegible] [illegible]. No[n] naturalis [illegible] [illegible] a complexione bona mutatus. quia complexio ipsa in se viciata fuit. Verbi gratia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] humor deforis veniens et penetrans ipsum corrupit. Aut qui in ipso generatus fuit. Verbi gratia: pars eius aliqua putruit: et eius subtile [illegible] est in coleram rubeam. spissum autem in nigram: et [illegible]

earum aut ambe in eo remanserunt. s[ecundu]m illud ergo quod ei de eis [illegible] admiscetur species eius diuersificant. Fit enim plurimu[m] turbidus [illegible] [illegible] [illegible] valde [illegible] [illegible]. Galien[us] [illegible] [illegible] [illegible] humor [illegible] sanguis [illegible] [illegible] superfluitates [illegible] no[n] [illegible]. [illegible] solus sanguis [illegible] humor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in suis co[m]plexionib[us] [illegible]. [illegible] carne [illegible] no[n] [illegible] [illegible] sanguis [illegible] [illegible] ea sint admixta ipsum nutrit. Neq[ue] cerebru carne [illegible] est [illegible] sanguine[m] q[ui] ipsum nutrit subtilia flegmatica [illegible] admixta [illegible]. Ipsum quoq[ue] sanguine[m] alius humorib[us] inuenim[us] admixtu[m] [illegible] separant[ur]. Cu[m] eni[m] extrahit[ur] [illegible] in pontu[m] in [illegible] in instrume[n]tis sup igne[m] positis q[ui]b[us] distillat[ur] [illegible] separat[ur] in parte q[ue] est sic spuma: et hec est colera rubea. et parte q[ue] est sicut fex turbida hec est melancolia. et pte q[ue] est [illegible] humor hec est flegma: et parte aquosam hec est aquositas illa cuius superfluitas [illegible] in vrina. Aquositas n[am]q[ue] no[n] est ex humorib[us] secundis nec est nisi ex eo q[uo]d bibit[ur]: no[n] nutrimen[tum] est necessaria nisi in nutrime[n]ti attenuatione et penetratio[n]e. Humor n[am]q[ue] est q[ui] ex eo q[uo]d bibit[ur] et comedit[ur] est in [illegible] p[er] in potentia [illegible] est corp[us]. Q[uo]d aut[em] in pote[n]tia corpus humanu[m] sit. [illegible] [illegible] est corp[us] [illegible] no[n] simpliciter. Ad vero sim[i]liter est. Ite[m] quida[m] opinant[ur] corporis [illegible] sed sanguinis multitudine[m] [illegible] debilitate[m] ill[i]us sed paucitate[m]. Sed non est ita: imo q[uo]d attendit[ur] est dispositio ei[us] [illegible] q[ui] de eo corpus ingredit[ur]. [illegible] quoq[ue] sanguis et q[uo]d cu[m] eo [illegible] terra[m] in venis [illegible] digestione[m]. Cu[m] vero [illegible] [illegible] vt vnu[m]quodq[ue] suu[m] recipit nutrime[n]tu[m] [illegible] digestione[m] [illegible]. Superfluitas igit[ur] digestio[n]is prime que est in stomacho p[er] [illegible] [illegible] egredit[ur]. Et digestio[n]is secunde q[ue] fit in epate superfluitas [illegible] [illegible] cu[m] vrina erit. q[uo]d aut[em] de ea remanet. ad splene[m] [illegible]. [illegible] vero digestionu[m] residuar[um] superfluitates p[er] resolutione[m] q[ue] no[n] sentit[ur] p[er] sudorem [illegible] [illegible] extrinsecam egrediunt[ur] [illegible] q[uo]d egredit[ur] p[er] foramina sensibilia: sicut p[er] nares et aures. Aut no[n] sensibilia sicut p[er] poros. aut extra natura[m] sicut per apostemata cu[m] [illegible] aut p[er] id q[uo]d nascit[ur] ex additionib[us] in corporib[us] [illegible].

De Flegmate. C. XIX.

Idem vbi supra. Flegmatis aliud est na[tura]le. aliud no[n] na[tura]le. Naturale est q[uo]d ap[ti]u[m] e[st] vt in aliquo t[em]p[or]e fiat sanguis. est eni[m] sanguis no[n] perfecte coct[us]. Et est quida[m] dulcis modus flegmatis q[uo]d no[n] est valde frigidu[m]: imo corpus compara[n]tio[n]e ei[us] frigiditat[ur] parum. sanguinis vero comparatio[n]e et colere rubee est frigidu[m]. Et est eni[m] aliud flegma dulce no[n] na[tura]le sapore[m] non h[abe]ns q[uo]d sit cu[m] acciden[s] vt sanguis cu[m] eo [illegible] [illegible] et h[oc] q[ui]de[m] multotiens in reumatismus et in saliua sentit[ur]. Dulci vero na[tura]lis receptaculu[m] dixit Gal[ienus] natura[m] no[n] fecisse membru[m] p[ro]priu[m] sicut duab[us] coleris fecit. Hoc n[am]q[ue] flegma p[ro]pinqua[m] h[abe]t sanguini similitudine[m]: et ipso egent o[mn]ia me[m]bra. Ideoq[ue] natura fecit vt cum sanguine vadat. No[n] naturalis aut[em] flegmatis aliud est superfluitas diuerse essentie vsq[ue] ad sensum: et est mucilaginosum. aliud in substantia eq[ua]le in sensu: et in vitate diuersum: et est flegma crudum. aliud valde subtile: et est aquosum. aliud valde crossu[m]. albu[m] videl[icet]: et est illud q[uo]d vocat[ur] gypseu[m]. Ipsu[m] est cui[us] subtile fuit resolutu[m] eo q[uo]d in [illegible] [illegible] et iunctum diu fuit rete[n]tu[m]: q[uo]d o[mn]ib[us] existit crossius. Est etiam ex flegmate q[uo]dda[m] salsu[m] q[uo]d o[mn]ib[us] flegmatis specieb[us] acuti[us] est et sicci[us] atq[ue] [illegible]. [illegible] aut[em] [illegible] [illegible] est ex aquosa humiditate [illegible] sapores aut eo p[ro]ptate terre[illegible] adusto co[m]plexionu[m] siccar[um] et amari saporis equali tpamento misceant[ur]. na[m] si multe fuerint amar[e] [illegible] [illegible] sapor. Est etia[m] cu[m] sal fit ex cinere et alcali et calce et ex aliis ci[neribus] in aq[ua] coquunt[ur] et colant[ur]: et coquit[ur] aqua illa donec coaguletur in sal[em] aut [illegible] [illegible] donec p[er] se coaguletur. Sit etia[m] flegmatis [illegible] q[uo]d sapore[m] no[n] h[abe]t aut cuius sapor adeo [illegible] est q[uo]d no[n] [illegible] cu[m] colera [illegible] [illegible] [illegible] admiscetur adusta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et calefaciet. h[oc] est igit[ur] flegma colericu[m]. Gal[ienus] dicit. Flegma salsu[m] fit [illegible] p[ro]pter ei[us] putredine[m] aut aquositate[m] q[ue] fuit ei admixta. Et nos q[ui]de[m] dicim[us] putredine[m] ipsu[m] salsu[m] effici eo q[uo]d adustione in eo [illegible] [illegible] [illegible] q[ue] cu[m] ei[us] humiditate co[m]miscent[ur]. [illegible] aquositas cum ea miscet[ur]: salsu[m] illud efficere no[n] p[ot]est. Ite[m] est flegma quodda[m] acetosum et sic duob[us] modis est. [illegible] p[ro]pter [illegible] [illegible] p[ro]pter [illegible] nea[m] re[m] ei admixta[m]. Sic et acredo acetosi dupliciter co[n]tingit. Uno mo[do] p[ro]pter colera[m] nigra[m] acetam sibi admixta[m]. Alio [illegible] p[ro]pter [illegible] [illegible] ipso accidit: et illud q[ui]de[m] est vt flegmati dulci q[uo]d diximus ipso dulci [illegible] stete accidat. sicut accidit et in aliis succis dulcib[us]. q[ui] primo bulliunt post acetescunt. Et est aliud flegma po[n]ticu[m] [illegible] [illegible] p[ro]pter colera[m] nigram [illegible] [illegible] [illegible] p[ro]pter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aquosus [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] partem et terrestreitatem alterata est: et in eo sit caret [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] et in acredinem converteretur neqz calor fortis qui ipsum coqueret. Et est alia species flegmatis vitrea [illegible] crossi [illegible] qualis [illegible] in sui viscositate et ponderositate quod plerumqz est acre. [illegible] saporem nō habet et hec quidem est illa flegmatis species que in principio erat aquosa frigida. Et neqz putruit nec alia res ei admixta [illegible] donec [illegible] frigiditas ei addita [illegible] modū [illegible]. Flegmatis [illegible] et per saporem eius quattuor sunt [illegible] salsum, acre, ponticum, insipidum. Et [illegible] quoqz [illegible] quattuor [illegible] aquosum, vitreum, mucilaginosum, gypseum. Crudum autem in collectione mucilaginosi continetur.

C De Colera rubea. C XX.

Colera quoqz rubea alia est naturalis, alia vero est superfluitas nō naturalis. Naturalis est spuma sanguinis cuius color est rubeus clarus, et est levis acuta. Quanto [illegible] calidior tanto magis rubea. Que cum in corpore generatur in duas partes dividitur. Una cum sanguine vadit et cum eo penetrat. Ei necessitate et iuvamento [illegible] ut ei misceatur ad membra nutrienda in quorum complexionibus magnam colere rubee partem oportet esse secundum modum quem [illegible] sicut est pulmo. Et iuvamentum est ut sanguinem subtiliet et in itineribus ipsum faciat penetrare. Alia vero pars colata ad cistim fellis transmittitur. Illud vero quod de ea vadit cum sanguine cum eo penetrat propter necessitatem et utilitatem. Necessitas duplex est [illegible] ut ipsum [illegible] vel ut totum corpus a superfluitate mundet. Similiter utilitas duplex: una est intestina a stercore et flegmate viscoso abluere. Alia vero intestina et animusculos pungere ut quod ei sit necessarium sentiat et egestionem emittat. Ideoqz sepe accidit colica cum opilatione que fit in foramine quod a felle ascendit ad intestina. Nō naturalis autem colera alia est que a natura egreditur propter eam extraneam que sibi admiscetur. Alia vero propter eam [illegible] cuius substantia est nō naturalis. Item prime partis alia est ex extraneo. Illud quod est admixtum est flegma cuius generatio magis est in epate et hec est scita et famosa. Alia vero cum melancolia et hec est minus famosa. Item famosa aut est citrina aut vitellina. Flegma namqz cum admiscetur colera quandoqz est tenue et inde generatur prima, quandoqz vero grossum et inde generatur secunda [illegible] vitelli ovi [illegible]. Que vero minoris est fame colera vocatur adusta que duobus modis generatur: [illegible] est ut ipsa aduratur et accidat in ea cineritas a qua eius subtile nō separetur. Sed in ipso cineritas contineatur: et hec quidem est peior. Alius autem ut ad ei extrinsecus colera nigra veniens cum illa misceatur, et hec est melior. Duarum autem specierum colere color est rubeus sed nō clarus nec floridus: immo magis est sanguini similis: sed tenuis: plurimumqz mutatur a colore suo propter aliquas causas. Illius autem partis que in substantia sua extranea est [illegible] cuius generatio sepius est in epate quod [illegible] in sanguine [illegible] aduritur [illegible] colera est nigra. Alia vero magis in stomacho generatur et hec duas habet partes prassinam [illegible] viride et erugo eris. Et mihi quidem videtur quod prassina generatur ex vitellina [illegible] aduritur. Adustio enim namqz in ea nigredinem efficit ex qua cum citrinitate mixta viriditas generatur. Similiter [illegible] viridis et erugo eris generatur ex prassina: cum in tantum aduritur donec eius humiditas siccetur: et [illegible] incipit ad albedinem propter sui siccitatem. Calor enim in humido corpore primus efficit nigredinem deinde finita eius humiditate denudat [illegible] nigre [illegible] quod in eo superest albescat sicut in lignis apparet: quando in carbones convertuntur deinde in cinerem. Frigiditas autem econtrario operatur albedinem in humido nigredinem in eius contrario. Hec autem species que [illegible] vocatur omnibus speciebus colere rubee calidior est [illegible] atqz perniciosior et de substantia venenosa esse dicitur.

C De Melancolia. C. XXI.

Colere nigre similiter alia est naturalis, alia vero superfluitas non naturalis. Naturalis est hora sanguinis [illegible] turbulentia ac superfluitas: cuius sapor inter dulcedinem et ponticitatem est. Hec quoqz cum in epate generatur in duas partes separatur. Una in sanguinem penetrat et cum eo vadit cum necessitate et utilitate. Necessitas est ut sanguini commisceatur ad nutrienda membra in quorum complexionibus magnam melancolie partem oportet esse [illegible] ossa. Utilitas autem est ut sanguinem restringat et confortet et inspisset. Alia vero pars ad splenem transmittitur [illegible] necessitate et utilitate. Necessitas est ut splen [illegible] vel ut totum corpus a superfluitate mundet. Utilitas autem ex hoc accidit quod in os stomachi quasi mulgendo profluit: et sic dupliciter utilis est: et quia os stomachi stringit et confortat et inspissat: et quia commovet [illegible] propter acredinem famemqz ac desiderium excitat. [illegible] ad cistim felleam transmittitur [illegible] quod a [illegible] egreditur est illud quo [illegible] indiget [illegible] colera nigra que ad splenem transmittitur est illud quo sanguis non indiget: et quod a splene egreditur est illud quo nō indiget splen. Et quemadmodum illa colera rubea per extremitatem [illegible] expulsivam inferius [illegible] colera nigra per extremitatem [illegible] superius. Melancolia vero [illegible] nō est ad modum [illegible] fecis immo est ad modum adusti [illegible] et hec est melancolia superflua. [illegible] alia est que est cinis colere, et quod de ea aduritur, et hec est amara. Differt tamen a colera rubea adusta [illegible] cinis [illegible] nō est nisi cinis per se cognitus cuius subtile resolutum est. Alia vero est cinis flegmatis, et si flegma valde subtile et aquosum fuerit eius cinis salsus erit, et si nō ad acredinem et ponticitatem trahit. Alia quoqz est cinis sanguinis, et hec salsa est ad paucam dulcedinem trahens. Alia etiam est cinis melancolie naturalis [illegible] subtilis fuerit eius cinis valde acris erit sic acetum quod cum super terram cadit ebullit [illegible] odor acris est a quo musce fugiunt et alia. Si vero fuerit crossa minoris acredinis erit cum ponticitate pauca. Hec sunt ergo species humorum naturalium et superfluentium.

C De Quattuor humorum generatione secundum quosdam. C XXII.

Ex libro de anathomia. De humorum generatione duplex est opinio. Quidam enim [illegible] quod generantur in epate materialiter et formaliter. Alii vero quod sanguis tantum in epate per materiam et formam. Reliqui vero tres in epate tantum per materiam et in aliis per formam. Hac utentes consideratione: quod epatis substantia tenera est et mollis ac delicata: facileqz alterabilis. Colera vero furiosus et humor igneus. Flegma autem humor frigidus et humidus, liquidus ac fluidus. Melancolia quoqz fumosa et sicca. Unde humores illi si formarentur in epate, cum ad illorum formationem aliqua exigeretur mora suis qualitatibus in illo digestionem impedirent eiusqz substantiam teneram dissiparent. Natura [illegible] est humida nutritiva corporis ac regitiva a partibus succositas [illegible] a stomacho et intestinis [illegible] ad epar per venas meseraicas sanguinem tantum sibi [illegible] cum nullam lesionem epatis sed potius sua caliditate [illegible] digestionis vigorem [illegible] in epate formatur. Materiam autem colere segregans a predicta succositate per quandam viam sive porum in cistim fellis deportando formavit, de qua illam in effluentiam [illegible] substantiando coleram formavit. Materiam quoqz melancolie similiter a succositate iam dicta segregando per quandam viam ad splenem deportavit [illegible] et ea melancoliam formavit. Porro materiam flegmatis partim ad cor, partim ad pulmonem, partim ad cerebrum, partim ad articulos et iuncturas deportavit, [illegible] nullum habet specialem locum sibi deputatum. Notandum vero quod a cistim fellis duo pori oriuntur per quorum alterum ad inferius os stomachi melancolia deportatur ut retentionem suis qualitatibus excitet. Et digestionem confortet sua ponderositate cibaria [illegible] eaqz ad fundum stomachi infundens: et ibi melius decoquantur. Per alterum autem [illegible] ad saccum defertur ad feces in sacco contentas sua ponderositate depellendas. Flegma vero de diversis partibus corporis deportatur in stomachum ad expulsionem sua frigiditate faciendam.

C De Eodem secundum Avicennam. C. XXIII.

Avicenna li. I. Humores in corpore sic generantur: nutrimentum [illegible] aliqua conversione permutatur [illegible] incipit digeri. Cuius signum est quod nec primus odor nec primus sapor in eo reperitur. Superficies enim oris est superficiei stomachi contigua et quasi una cum illa. Est igitur in ore digestiva virtus ex stomacho et auxiliatur in hoc saliva per digestionem acquisita in qua cadit calor innatus. Postquam vero cibus stomachum ingreditur tunc integre digeritur nō propter stomachi calorem tantum sed propter calorem membrorum que circundant ipsum. A dextra quidem epar, a sinistra splen. Splen namqz calefacit nō propter sui substantiam sed propter arterias et venas multas que in eo sunt. Ab interiori vero zirbum quod cito calorem adipiscitur [illegible] et ad stomachum reducit. Supra autem cor mediante [illegible] diafragmate ab eo calefacto. Cumqz nutrimentum in primis digeritur [illegible] fit in multis [illegible] quod [illegible] de eo quod bibitur plerumqz dilutum et est substantia liquida prisane similis in spissitudine. Deinde eius subtile a stomacho et intestinis attrahitur atqz vias venarum meseraicarum que subtiles ac dure et omnibus intestinis conjuncte sunt impellitur et ad venam pervenit que epatis porta vocatur. Penetrat igitur in divisionibus et in ramis porte [illegible] ad modum capillorum [illegible] radici vene que a gibbo epatis ascendit. Nō autem facit [illegible] coangustat [illegible] penetrare [illegible] comitem [illegible] quod corpus indiget. [illegible] vias [illegible] cum totalis epatis tangat [illegible] et ob hoc tunc eius operatio vehementer est ac fortior et [illegible] coquatur. In omni vero huiusmodi decoctione est res que est sicut spuma et hec est colera rubea. Et res que est sicut hypostasis hec est melancolia que ambe sunt naturales. Et totalis cum [illegible] aut res adusta si decoctio superflua fuerit aut res nō bene cocta si decoctio minor quam oportet fuerit.

Adusti vero subtile est mala colera rubea. eius autē spissus est mala melancolia: [illegible] ambe sunt non naturales. Quod autem non bene coctū est: flegma est. Qd' vo de [illegible] cocta est [illegible] bene cocta sanguis est. [illegible] in epate subtile [illegible] est [illegible] aquosaȝ superfluitatē q̄ [illegible] necessaria est. Cūqȝ sanguis ab epate separat' ab aquositate superflua [illegible]. [illegible] aquositas a sanguine in vena q̄ ad renes descēdit: [illegible] fert secū sanguinē q̄ ad renes nutriēdos sua quātitate [illegible] q̄litate bon' existit. nutritqȝ renes huj' aquositatis vnctuositas [illegible] sanguineitas. Deinde aliū qd' remanet descēdit [illegible] ad vesicā [illegible] post ad virgā. Sanguis aūt est ferme hōc p venas magnā ab epatis gibbositate ascēdēte [illegible] p venas q̄ ab ea [illegible] ramis sequit' tēdit. Deinde in [illegible] venas q̄ dicunt' meseraice [illegible] iter intestina [illegible] epar postea in sequentibus [illegible] venas post in [illegible] sequentib'. adhuc in [illegible] ribus. Deinde in venis que sunt sicut [illegible] capillaribus [illegible]. Tandem ab orificiis earū resudando labitur in membra.

De Causis eorūdē. C. XXIIII.

Efficiens itaqȝ cā sanguinis est calor tēperatus. Cā mālis est quod de nutrientibus tēperatū ē [illegible] de bonis pot[illegible]b'. Formalis cā est [illegible] decoctio bona. Finalis aūt ē [illegible] corp' humani. Cā efficiēs colere rubee ē igneus calor superflu' ppriequȝ i epate. Cā mālis ē. qd' de nutriētib' subtile ē calidū. dulce. vnctuosuȝ [illegible] acutū. Cā formalis ē decoctionē ad superfluitatē pcedē. Finalis autē est necessitas [illegible] vtilitas q̄s [illegible]. Effi[illegible] aūt cā flegmatis ē caliditas attenuata. Cā mālis est qd' de nutriētib' ē crossuȝ: humidū: viscosuȝ: frigiduȝ. Formalis est decoctionis attenuatio. Finalis vo necessitas [illegible] vtilitas eius [illegible]. Melācolie aūt [illegible] efficiēs est calor tēperat'. Aduste vo cā efficiēs ē caliditas ab equalitate egressa. Cā mālis eius ē qd' de nutriētib' ē vehemēter crossuȝ: pauce humiditatis. [illegible] calidū fortius ē in illo. Cā formalis ē [illegible] [illegible] neqȝ resolui[illegible]. Cā finalis est necessitas [illegible] iuuamētū eius. Melācolia multa fit. aut ppter caliditatē epatis. aut ppter debilitatē splenis. aut ppter frigoris cōgelantis vehemētiā. aut ppter [illegible] aut ppter egritudines multas [illegible] plixas. q̄ ppter illud hūores facti sunt cineres. Cūqȝ melācolia multiplicat' [illegible] iter stomachū [illegible] epar fiat sanguis [illegible] bonoȝ humoȝ generatio cū ea minoratur. Sciēdū aūt q̄ caliditas [illegible] frigiditas generatiōis humoȝ cause cū alijs existūt causis [illegible] caliditas equalis sanguinē generat: superfluēs vo colerā rubeā. Multāqȝ superflua melācoliā generat ppter adustiōis superfluitatē. Porro frigiditas flegma gignit. [illegible] superflua melācoliā generat ppter superfluitatē cōgelationis. Oportet aūt attēdere virtutes passiuas cū virtutū actiuaȝ [illegible]. Nec oportet credere q̄ oīs cōplexio sibi similē generat [illegible] nō sui cōtrariū p accidens q̄dē [illegible] nō p essentiā. Frigida nāqȝ [illegible] sicca cōplexio pleriūqȝ generat humiditatē extraneā: nō ppter cōueniētiā [illegible] ppter digestiue debilitatē. Humores aūt [illegible] in suis generatiōib' sic [illegible] in suis motib' causas habēt. Motus [illegible] [illegible] sanguinē mouet [illegible] colerā rubeā. Fortasse [illegible] mouēt melācoliā: [illegible] forte faciūt eā. Quies aūt flegma forte reddit [illegible] aliquas melācolie spēs. [illegible] mouēt humores. Verbi gratia sanguinē mouet res rubeas intueri. Qua ppter plurimi [illegible] ex eorum naribus fluit sanguis res splendidam rubeam habentes aspicere.

De Signis abūdātie humoȝ in corporib'. C. XXV.

Razi in almansore. [illegible] pte. Sanguinē abūdare significat coloris rubedo corporis caliditas cū [illegible] tēsiōe. aliqñ [illegible] oscitatiōe. multūqȝ somnus [illegible] venarū repletio cū [illegible] a quo sanguis solet minui. Sanguis [illegible] [illegible] gingiuis [illegible] capitis [illegible] oculoȝ ac tēpoȝ grauitas. [illegible] ingenij sensusqȝ turbulētia. pulsus magnitudo [illegible] [illegible]. In ore quoqȝ [illegible] [illegible] in corpe carbūculi. vrina rubea [illegible] spissa. Colerā vo rubeā abundare significat color [illegible] oris amaritudo multa [illegible] siccitas [illegible] multa sitis: appetitus quoqȝ debilitas [illegible] fastidiū: [illegible] vrina ignea [illegible] clara. Porro [illegible] stomachi [illegible] appeti[illegible] [illegible] sanguinis [illegible] vrina nigra [illegible] rubea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nigra generat [illegible] [illegible] [illegible] In corpib' [illegible] albis [illegible] crassis [illegible] a pilis nudis raro vl' nūqȝ generat' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] flegmat [illegible] [illegible] multitudo [illegible] [illegible] grauitas [illegible] [illegible] [illegible] somn' corpis [illegible] [illegible] tarditas. Et

Orthoss [illegible] Ypocras. [illegible] [illegible] aliquid [illegible] ipsis humorib' aut minus habet egritudin[illegible] [illegible] casus [illegible] est. Itaqȝ cum [illegible] egritudinem de cā sanguinis [illegible] sanguis [illegible] feruens [illegible] humidus est [illegible] cōtrarie medicamē [illegible] [illegible] frigidum [illegible] siccum. [illegible] sic de alijs. [illegible] Sciendū etiam q̄ si q̄s humores subtiles habet [illegible] habeat' multū eū nocet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] q̄si humores subtiles de facili resoluunt'. resolutionē vo sequitur debilitas. [illegible] ad resoluendum est facile [illegible] facile [illegible] tur in sua resolutione [illegible] ideo cum [illegible] resoluitur.

De Signis eorūdē in somnis apparentib'. C. XXVI.

Razi secūda pte. Somni eoȝ quoqȝ [illegible] visiōes designāt in corpib' dominātes hūores. Cū frequenter in somno videt q̄s pluuias [illegible] flumina [illegible] humiditas ei' in corpe multa designat' adesse. [illegible] [illegible] fulgura: litesqȝ frequēter somniare colera rubeā designāt. Rubei vo colores [illegible] [illegible] cibaria dulcia [illegible] abūdantiā sanguinis designāt somniata. Porro fuscus color atqȝ nigredo timores [illegible] in somno colere nigre significat' [illegible]. Preterea cū ali[illegible] somniat se manere q̄si in loco niuis vel frigida a quo ledat': frigoris victoria signat'. Cū aūt in balneo vel in sole vel igne cal[illegible] [illegible] excessus designat'. Cū vo somniat se q̄si volare vel trāsfluere siccitat[illegible] excessus [illegible] humoȝ leuitas [illegible] subtilitas demōstrat'. Porro si q̄s ab al[illegible] que se q̄si grauari somniauerit: repletiōe laborare ostendit'. Quisqȝ etiam p loca quasi cenosa [illegible] fetida se incedere cōspicit: humores in corpe putridos se habere ostēdit. [illegible] aūt [illegible] signat' [illegible] [illegible]. Itaqȝ q̄ somniat q̄ q̄si p hortos odoriferos sedat: eq̄litatē humoȝ [illegible] [illegible] dine [illegible] habere se designat. Qui vo p [illegible] vl' angusta loca se ambulare cōspicit: instrumēta aerē attrahēdi ipedita i se ostēdit.

De Coagulatione corporis C. XXVII

Auicenna in primo canone. Generatiōis aūt corporis humani pncipia duo sunt. Una [illegible] sperma viri qd' locū tenet factoris. Altera vo sperma mulieris [illegible] sanguinis menstruus. qd' locū tenet materiei. he q̄dem due substantie cō[illegible] in h[illegible] q̄ ambe fluide sunt [illegible] diuersificent'. Aqueitas tñ [illegible] terreitas in sanguine [illegible] spermate muliebri plus abūdant. Aeritas tñ [illegible] igneitas in spermate viri superant. Oportet igit' et pncipiū coagulatiōis hoȝ duoȝ sit humida coagulatio [illegible] terreitas [illegible] igneitas sint [illegible] in eo qd' ex eis fuit [illegible] terreitas q̄dē cum eo qd' in ea existit [illegible]. Igneitas [illegible] cū eo qd' est in ea ex vtute maturādi. his enī iuuant se [illegible] coagulatū [illegible] faciunt. hoc tñ in nostris corpib' ad terminū coagulatiōis durae corpoȝ nō [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] resoluit' [illegible] q̄d resoluat': resoluat' qd' nō sensu pcipit'. tūc enī secura essent a nocumentis q̄ ppter [illegible] aut long[illegible] resolutionē accidūt. Nō est aūt ita. Quapropter corpa nostra duab' nocumentoȝ [illegible] sunt opposita. Una est hūiditatis resolutio ex qua creant' [illegible] [illegible] [illegible] Alia est humiditatis putrefactio [illegible] [illegible] [illegible] alteratio que [illegible] conueniens nō est. Et hic quidē alius est a primo modo. [illegible] sua malicia ad siccitatē ducit: corpus humiditatē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corpib' est [illegible] corrūpit ac tādē ad putrefactionē resoluit'. [illegible] q̄dē in [illegible] corrūpit hūiditatē. postea resoluit eā [illegible] [illegible] cinerea[illegible]. [illegible] igit' duo nocumēta sūt [illegible] nocumēt' [illegible] q̄ ppter alias accidūt causas. vt cōgelatiua frigiditas [illegible] venena. [illegible] solutiōis [illegible] cōtinuitatis [illegible] egritudines reliq̄. Unaq̄qȝ vo [illegible] [illegible] [illegible] aduenit ex causis [illegible] [illegible]. Et [illegible] q̄dē cause sūt sicut aer dissoluens [illegible] putrefaciēs. Et [illegible] q̄dē cause sūt sicut calor nobis [illegible] humiditates nostras resoluēs [illegible] [illegible] extranei a nostr[illegible] nutriētib' in nobis generati [illegible] [illegible] humiditates putrefaciēs. Oēs aūt he cause [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Uerum [illegible] [illegible] [illegible] potētia [illegible] nostrā opationē nō est nisi ppter multā siccitatē q̄ nobis accidit. [illegible] siccitas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] igit' [illegible] tas q̄ nobis accidit: nec est nobis [illegible] nō necessaria. Nos [illegible] a pncipio cōsistim' in summa humiditate. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] agendo [illegible] [illegible] donec equalitatē attingat.

De Resolutione caloris innati. C. XXVIII.

Deinde [illegible] corpora nostra ad [illegible] siccitate terminat' [illegible] [illegible] erat [illegible] est siccitas [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] ppter hoc magis [illegible]. [illegible] ergo [illegible]

[illegible]

C De Spermate et eius origine. C. XXIX.

Vicenna in tertio canone. Sperma est superfluitas [illegible]

[illegible]

C De Causis exuberationis spermatis. C. XXX.

Causa vero exuberationis spermatis aut est in ipso spermate aut in vasis eius aut in lacertis [illegible]

[illegible]

C De Causis erectionis virge. C. XXXI.

Sunt autem in virga [illegible]

[illegible]

C De Horis coeundi. C. XXXII.

Coitus [illegible]

[illegible]

cauendus est coitus post euacuationes fecis et vomitus [illegible] ... colica [illegible] ... diarria subito facta motus[illegible] ... les. et apud motum vene et stercoris et fleubothomiam. Diarriam vero anti qui ... [illegible] ... materias ad ... [illegible] ... Medici autem boni [illegible] ... in hora qua est coitus [illegible] matrix ad [illegible] quasi proce dens desiderando per naturam attrahere sperma. Ante violat [illegible] ... virginis sunt in ore matricis panniculi ... ligamenta valde subtilia ... ex omni membro eius quos violando de struit et quod in eis est et sanguine currit.

De causis sterilitatis et difficultate impregnationis. C. XXXIII.

Causa sterilitatis aut est in spermate viri vel mulieris. vt malitia complexionis diuersificantis virtutem generationis. s. calide vel frigide aut humide vel sicce. Aut est in membris generationis: vt in matrice vel virga Uel instrumentis spermatis et est debilitas aut corruptio ... aut amplitudo. Aut propter causam in principiis. vt est tristitia vel timor. dolores capitis et debilitas digestionis et sacietas nauseantis. Ad hoc enim vt fiat conceptio oportet quod membra digestionis et membra spirituum fortia sint. Aut est propter errorem accidentem ... spermatis emissione ... ante complementum aut post. siue quod vir et mulier diuersi sunt in tempore coitus. ita quod ... [illegible] ... Difficultas impregnationis est propter mali [illegible] ... adipis. aut pinguitudinem vel quod mulier post coitum cito surgit et ambulat et mouetur. spermaque cadit. Aut propter ventositatem grossam in matrice. Aut propter eius lubricitatem. aut propter ... [illegible] ... Aut quia mala est complexio spermatis. aut propter emorroides et vlcera mala. aut propter opilationem meatus. que fit propter adipem vel carnem ... [illegible]

De impregnatione et embrione eius formatione. C. XXXIIII.

Cum ... matrix super sperma colligitur tunc dispositionum prima que aduenit illic est spumositas spermatis: quia virtus formatiua mouet illud quod est in spermate de spiritu animali et naturali et vitali ad ... [illegible] ... figitur et creatur ex eo illud membrum. propter hoc repetitur ... tota repelli ad med ... humiditas et apparet locus cordis. Deinde vero ... ab eius latere dextro et a latere supremo due vesice ... ramificate ab eo tangen tes ... Deinde vero separantur ... [illegible] ... Postea alia ... ad albedinem declinat et penetrat ad exteriorem ... [illegible] ... parte post duas vesicas ventositas ... [illegible] ... ex spiritu et ex sanguine creatur ... [illegible] ... quod primo creatur ... est panniculus. Uerum ... vesice cordis et epatis ... precedunt creationem embrionis ... [illegible] ... Et tamen primum membrum quod creatur est cor. quamuis feratur hipocras hoc dixisse de cerebro et oculis. sic te stificatur dispositio pullorum in ouis. In sequentibus autem capitulis dicit ... [illegible] ... vt sit primum quod creatur epar. quia operatio prima corporis est nutrimentum ... [illegible] ... non est sustentatio vite cum calore naturali. Si igitur est ... quod ipse estimat. illud in primis creari oportet. cuius operatio precedere oportet. Necesse est autem vt creetur membrum a quo procedit calor naturalis et spiritus vitalis ante creationem ipsius nutritionis. In mulieribus quidem tardiores sunt embriones quam in masculis. Est autem ... [illegible] ... Deinde ... es penetrat in toto sanguinitas: et quandoque antecedit vno die aut duobus. et fit illud vii creatur. sicque fiunt .xv. a conceptione. post hoc .xii. diebus fit humiditas caro ... [illegible] ... frusta carnis in tribus membris manifeste. et alia separantur ... [illegible] ... Deinde vero post nouem dies separatur caput ab humeris et extremitates a lateribus ac ventre. ita vt dis cernatur sensus in quibusdam corporibus et occultetur in quibusdam. ita vt sentiat post ... quattuor diebus completis. s. diebus .xl. a conceptione. aliquando tamen et raro post ponitur ... [illegible]

De creatura matricis et nutrimento fetus: eiusque panniculis. C. XXXV.

Matrix quidem ex duobus ... creata quia ... ca propinquior est ad hoc vt sit venenosa. Ipsarum quoque venarum orificia que in ea figuntur matricis foramina nuncupantur. ... [illegible] ... menstruum ... embrio nutritur. ... [illegible] ... et sic ... [illegible] ... matrix ... hora menstruorum ... [illegible] purgatur. Deinde vero cum purgatur extenuatur et exiccatur. Et ipsa attenuatur iterum cum magnitudine embrionis et dilatatur ... [illegible] ... quod fit ex neruis a cerebro ... [illegible] ... Sanguis autem menstruus ... [illegible] ... partes. Unam scilicet que conuertitur in nutrimentum. Aliam que ad mamillas eleuatur. Tertiam quoque que est superfluitas stans donec hora veniat ... [illegible] ... Fetus quoque tribus panniculis ... [illegible] ... sum et in ea vene ... in transuerso ... [illegible] ... nas diuiduntur et eius ... in vnam venam. Hic panniculus biles vocatur. et ad ipsum vrina fetus effunditur. Alio quoque qui dicitur abgas et est ... dans sudores nec est necessarium ... aliud superfluitatis ... [illegible] ... sit illic et quo nutritur ... in quo non est ... [illegible] ... ibi nisi aquositas vrine vel sudor. Tertius autem est ... propinquior extensus subtilior. vt aggreget humiditatem ... [illegible] ... tione.

De causa masculinitatis in fetu. C. XXXVI.

Causa masculinitatis in fetu est sperma viri et caliditas eius. et abundantia ipsius ... [illegible] ... in hora ... [illegible] ... et prouocat ... spermat ... dextro quod calidior est et altior et epati propinquior. Unde et cum sperma calidius est atque spissius: Similiter et quod cadit in dextro matricis. Regio quoque frigida et tempus frigidum et ventus septentrionalis iuuant ad masculinitatem. contrarium autem ad contrarium. Similiter et etas adolescentie absque puericia et senectute. Et dicunt quidam quod si currit ex dextro viri ad dextrum ... [illegible] ... Si vero currit ex sinistro ad dextrum est femina masculina ... [illegible] ... masculus femininus ... [illegible] ... Pregnans masculum est melioris coloris et pluris leuitatis et agilitatis. faciei quoque ... [illegible] ... accidentium. Sentit quoque ... [illegible] ... masculus et spermat ad dextram ... [illegible] ... lateris ad recipiendum aut quia expulsio fit ex testiculo dextro ... [illegible] ... quia mouetur fetus mouetur ex latere dextro ... [illegible] ... Lac quoque ... [illegible] ... ad dextram pupillam. et prouocatur in primis. Est quoque lac eius ... sum. viscosum non tenue et aquosum. Item huiusmodi pregnans cum a sinistro mouetur ... pedem mouet et cum erigitur super manum dextram ... [illegible] ... Oculus quoque dexter ipsius ... est motus atque velocior. Ma sculus post tres menses mouetur. femina post quattuor. Signa vero pregnans ... [illegible] ... Quodque tamen huiusmodi pregnans est cum masculo sed non est masculus nisi ... [illegible]

De signis masculinationis in viro et muliere. C. XXXVII.

Ir quidem faciens masculos est forti corpore et ... carnis in duritie et mollitie mixtique spermatis ... [illegible] ... testiculorum manifestarum venarum. fortis desiderii quem non debilitat coitus et est eius dextro sperma ... [illegible] ... Cuius adolescentis prius dexter testiculus inflatur tunc ipse est mascu linans. cum vero sinister femininans. Ille similiter ad quem festinat pollutio ... nocumento spermatis faciens est masculos. Ex mulieribus autem mascu linans est illa que est equalis coloris et forme. non gracilis corpore. neque ... nec eius menstrua subtilia sunt cruda. nec pauca. aquosa et adusta ... de. Eius quoque digestio bona est et vene apparentes ad exteriora ... dentes. cuius sensus et motus ... [illegible] ... aut ... [illegible] ... Oculi eius declines sunt ad ... [illegible] ... sub albedine. habet ... [illegible] ... tentes in primis ... impregnatos sunt propter ... [illegible] ... liditatis eorum et pinguitatem adipis matricis ipsarum et humiditatem eorum. ... [illegible] ... quoque ... menstrua ... [illegible]

De causis conceptionis geminorum et pluralitate fetus. C. XXXVIII.

Causa conceptionis geminorum est multitudo spermatis eiusque diuisio in duo vel plura. Et quoque ... [illegible] ... in duos ventres. Incolumitas autem geminorum ... plurima. raroque sunt inter geminos dies plurimi. Fiunt enim ... [illegible] ... ex vno coitu rarosque ... et ex coitu super impregnationem fiat conceptio. Nam si fiat fit in mulieribus ... tenera corpora ... [illegible] ... propter fortitudinem caliditatis eorum. De ... autem geminorum ... [illegible] ... Suspensio quidem embrionis ex matrice est quasi suspensio fructus ex arbore. et sic ... [illegible] ... fructus ... cadat. Est autem ... [illegible] ... incipit aut cum eius ... [illegible]

[illegible] timet ne fiat abortiuus est apud principiū conceptionis [illegible] approximatione partus. Quapropter in his duab⁹ horis oportet aborsus causas pdicte caueant. farmaci q̄ de solutiōe est de summa cautela [illegible] vnde oportet vt eius dispositio caueat ante mensem quartū, et post septimū. Figura naturalis partus ē vt egrediatur sup caput suū fm rectitudinē oris matricis absq̄ inclinatione [illegible] eius sup coxas extēsis q̄ vero preter hāc est nō est naturalis. Et forme quidē ex his mal. q̄nq̄ interficiūt fetū et matrē quandoq̄ autē vnū ex his. Preterea cū fetus nascit et nō inflatur vmbilicus eius, et nō mouet: neq̄ sternutat: vsq̄ ad tēpus debilis est: et nō viuit. Signa vō difficultatis et facilitatis partus sunt: vt sentiat mulier dolorē ante partū et post in anterioribus. Nā si declinat ad [illegible] facilis fit partus. Si ad posteriora debilis.

¶ De Causis difficultatis pariendi. C. XXXIX.

Difficultas autē partus fit aut causa parturientis: aut causa fet⁹: aut matricis: aut secūdine: aut cā [illegible] et cōicātiū: aut hora part⁹: aut obstetricis: aut ppē cās primitiuas. Cā parturientis: vt [illegible] stricta est aut debilis: egritudines et famē passa: aut timida: aut [illegible] vel partui nō consueta. Aut est anus debilis: vel pluri[illegible] adipis: aut vehemētis pinguedinis: habēs strictū almeon: aut est parui tolerātie in dolore [illegible]. Cā fet⁹ aut est ppē genus ei⁹. femi[na] nāq̄ partu⁹ difficilior est pro q̄ masculus. Aut ppē magnitudinē eius vel capitis ipsi⁹ aut grossitudinē corporis eius aut ppē [illegible] eius paruitatē et leuitatē ppē quā nō submergit cū fortitudine aut ppter alterationē creature ab equitate faciei lubricitate. [illegible] habēs duo capita vel cōpetunt cū numerato embrionū [illegible] cū in vno vētre sūt quinq̄ vel plures parui et diuersi. Preterea [illegible] fit difficultas pro q̄ mot⁹ est fetus ideoq̄ nō fit ei adiutorio g motū ipsi⁹. Qnq̄ vō qz figura eius⁹ ei⁹ est nō n̄alis vel qz sup pedes suos egredit aut sup latus suū eiusq̄ manus sup coxas pli[c]ate sunt. Qd fit ppē corruptionē motus embriōis: aut ppē multā [illegible] parientis. Et his autē q̄ secuntatē hmōi faciūt est vt in[illegible] part⁹ et dolor ad iferiora decliues fint: anhelit⁹ quoq̄ [illegible]. Cā vō matricis est vt si pua sit in q̄ coāgustet icessus: aut valde sicca in q̄ nō fit lubricitas: aut cōstricta valde in creatiōe: aut ppter cōsolidationē ab vlcerib⁹ et reliq̄s spēb⁹ cōstrictiōis. Aut in ea sit aliq̄ malū egritudinum sicut flegmon aut vlcera vel ragadie et emoroides in matrice. Cā vō secūdine fit vt si nō disrūpat ppter [illegible] grossitudinē et ideo nec fetus inueniat exitionē. Aut si rūpat ab [illegible] veloci et egrediant humiditates plurime ante cōplemētū fetus [illegible] exitionē inueniat. Cā porro [illegible] fieret si in vesica sit apostema: vel aliud nocumētū ex fictione nature et aliis: aut sit in intestino fex sicca plurima: vel apostema vel colica alteri⁹ generis: aut emoroides aut ragadie ani vel si mulieris illa sint subtilia. Cā aūt hore partus est: vt si sit fet⁹ velox in administratiōe partus et ordinatione: et nō depastus est a q̄libet grauedine rei sup se. Propē cās deniq̄ primitiuas fit: vt si forte fiat frigus: et deide fortis cōstrictio mēbrorum [illegible] ppē hoc enī in regiōib⁹ et tpib⁹ frigidis difficilior fit. et q̄nq̄ [illegible] hmōi difficultas ad magnificationē vētris et inflationē [illegible]. Aut si calor fiat fortis et idē fortis fiat mollificatio [illegible] [illegible] ei tristicia vel si mulier plurimum sit etēs aromatica [illegible] matrix eius assidue attractiōis ad superiora.

¶ De Causis aborsus et signis eius. C. XL.

Aborsus aūt aut est ex causis primitiuis ex percussiōe vel casu vel exercitio superfluo vel saltu vehemēti: ppēq̄ ad posteriora vel retro: q̄ multones facit descēdere spma corpori [illegible]. Aut ex passionib⁹ aīalib⁹ vt ira vehemēti vel timore vel tristicia. Aut ex aeris frigore et ei⁹ caliditate superflua. ppē h enī gen⁹ abhorret pgnāt plōgatio balnei ex h qz magnificat anhelit⁹. Balneū enī licz aborsu [n]ō faciat p lubricitatē. facit tñ etiā abortire p egressionē fet⁹ ad aerē frigidū. Qnq̄ enī puenit ex ei⁹ debilitate ppē defectū et mollificationē ipsi⁹ icā resolutiōis in corpore: et egritudinib⁹ et [illegible] et fame vehemēti: et euacuatiōe humoris: aut sanguinis plurimi p medicina aut flebotomiam aut ex [illegible] aut ex fluxu sanguinis [illegible] plurimi. Et quāto fet⁹ maior est [illegible] nocumētū in ipso cū flebotomia plus [illegible] vehemēt. aut ex satietate [illegible] plurima corrūpēte nutrimētū fet⁹ et [illegible] ad cu[illegible]. Aut ex multitudine coit⁹ mouēte matricē et ppē hoc sepe multitudine quoq̄ balneatiōis et ablutiōis lubricatiua matricem. Preterea q̄nq̄ fit a causis ppē fetū vt est eius mors, ppter quā expellit [illegible] natura [illegible] quando currit ex eo res [illegible] que matri[illegible] [illegible] ac ledit eam. Aut sicut est debilitas eius ppter quā nō firmat aut ppter panniculos eius et inuolucra q̄bus cōtinet. Cū eni in [illegible] et mollificant et effundit ex eis humiditas corrū[m]pit matricē et expulsiua mouet eā et adiuuat eam ad abortiendum. Item propter amplitudinē oris matricis et paruitatē adiuuationis ei⁹ aut ex humiditatib⁹ in matrice aut in ore ei⁹ vel [illegible] tibus et grauātib⁹. Fit enī q̄nq̄ propter reliq̄s spēs male cōplexionis in matrice ex calore vel fr. vel humi. vel sicci. et paucitate nutrimenti fetus. Preterea q̄nq̄ fit ex vētositate in matrice: et ex apostemate et his silib⁹: vt duritie vel cācro. Qnq̄ vō fit ex vlcerib⁹ in matrice. Plurimū aūt aborsus fiet in mēse secūdo vel tertio fit ex humiditatib⁹ sup os [illegible] matricis ex quib⁹ [illegible] secūdine. Signa quidē aborsus sunt cū post soliditatē sanā incipit mamilla detumescere. Cū ergo superfluit prouocatio lact⁹ et adeo frequēs fit donec mamilla detumescat: fetū esse debilem et aborsui pparatū indicat: similiter et multitudo dolorū in matrice. Qn̄ enī facies in febre rubet: et accidit rigor: aut caput grauat: et lassitudo [illegible]: et dolor in oculi pfūdo sentit: signat causas aborsus venire ex qz ipse faciēt menstrua puenire deinde vō abortire.

¶ De Anathomia membrorū. C. XLI.

Ex isagogis Ypocrat. Anathomia est dealatio siue pspectio in interioribus mēbrorū incisionib⁹. Aliter anathomia est incisio suphicie et denudatio eorū q̄ obtecta erāt. eorūq̄ cognitio cū propria rōne. Hac enī cōprehēdit positio corporū nāq̄ quodq̄ et operatio singularū partiū et particularū. Corp⁹ quidē hoīs in tres partes generales diuidit: s. caput pectus pedes. In particulas aūt multas. Specialr̄ aūt cōstat de venis et arteriis et neruis et ossib⁹ carti[lag]ib⁹ adipib⁹ ac ceteris specieb⁹. Rasi [in] li. ō. Mēbrorū in corpore q̄tuor sunt genera. quorū principalia sunt tria: et ad conseruationē vite valde necessaria. Horū q̄dā nutritionis instrumēta sunt vt stomach⁹ et epar: et eorū cānales et vie q̄ ad ipsa puenīūt: vt os et meri. Reliq̄ quoq̄ vie q̄ ab eis exeunt: vt intestina. Quedā vō sunt instrumēta natural calor[is] et cōseruatiōis eius. Quorū pma sunt cor et arterie. Secūda vō pulmo et pectus: et queciīq̄ valēt ad aeris attractionē. Quedā aūt sunt instrumēta sensus et mot⁹ et intellectualiū actionū. Ipsa sunt cerebrū et nucha et nerui et musculi et chorde et his similia q̄ sunt necessaria ad cōplendā actionē et passionē. In vnoquoq̄ aūt istorū triū generū vnū est principale et operās. alia vō vt seruiētia ipsiūq̄ in suis actiōib⁹ adiuuātia. In primo genere principale instrumentū est epar in secūdo cor in tertio cerebrū. Et vnūquodq̄ istorū alijs duob⁹ [illegible] est cuiq̄ indiget. Epar nāq̄ nisi ol[i]bus aliis mēbris nutrimētū trāsmitteret resoluerent. Itē vō nisi a corde calorē haberet eius substātia q̄ sua cōplet actio nō conseruaret. Cerebrū quoq̄ si nō ab arterijs calefieret: nec a venis nutriret eius natura nō cōseruaret. Sed et musculi pectoris nisi a cerebro mouerent nō posset aer attrahens cordis cōseruaret substātia: q̄ calor nālis q̄ in corpore est extīguat. Quartū gen⁹ mēbrorū est instrumēta principalia generatiōis. s. matrix et virga et testiculi et vasa spermatis q̄ necessaria nō sunt ad vni⁹ singularis perdurationē sed ad speciei conseruationē.

¶ De Ordine et ratione membrorū simpliciū. C. XLII.

Auicēna. i. can. Membra sunt corpora q̄ generant ex prima humorū cōmixtione. Horū alia simplicia sunt: quorū s. q̄libet pars tot[i] cōicat in noīe et diffinitiōe: vt caro et os: neruus et similia. Ideoq̄ similiū partiū vocant. Quedā vō composita quorū s. pars quelibet toti nō cōicat in noīe et diffinitiōe: vt man⁹ et facies. et hec vocant instrumētalia: eo qz instrumēta sunt aīe ad cōplendos motus et opatiōes. Primū quidē mēbrorū similiū est os: qd durū creatū est qz corporis est fundamentū et sustētaculū motuū. Post hoc est cartilago q̄ osse mollior est: et ideo flecti potest sed oīb⁹ alijs mēbris durior est. Creata est aūt vt ossiū cū corporib⁹ mollibus continuatio fieret et vt durū cū molli nō absq̄ medio cōponeret. Duro enī molle lederet: precipueq̄ i hora passiōis et cōstrictiōis. Post has [illegible] sunt nerui corpa s. a cerebro orta vel a nucha ad flectēdū mēbra et ad sepandū eadē. Ad hoc aūt creati sunt: vt p eos mēbra sensum habeant et motū. Post neruos sunt chorde q̄ quidē ab extremitatib⁹ musculorū oriunt et neruis similant et ad mēbra tēdētes mobilia pariūq̄ [illegible] retractiōe [illegible] mēbra ppter musculi cōtractionē et cōgregationē ac retroductionē. Post has sunt ligamenta que fm visum et tactū neruosa sunt et ab ossib⁹ [illegible] ad musculos vadūt. Nullū aūt ligamētorū habet sentimentū ppter [illegible] motū et fricationē q̄ adhereāt eis [illegible]. Postea sunt arterie corpora s. q̄ ex corde nascunt [illegible] lōgitudine [illegible] neruosa et in sua

substātia l[illegible] a[illegible] habētia motiones dilatādo se z stringēdo q̄ ex quarū[illegible] [illegible]. [illegible] ab eo [illegible] membra corporis [illegible]. Post hec autē sunt vene q̄ similes arterijs existūt, sed sūt ab epate z [illegible]. [illegible] creatur et sanguis [illegible] q̄ sunt in corpore partur. Deinde sunt pāniculi q̄ [illegible] nō sensu [illegible] cōtecta [illegible] corporis [illegible] z cōtinētia [illegible] et qb⁹ est et [illegible] cor in sua figura z fa[illegible] custodiāt [illegible] medianib⁹ neruo z ligamēto: q̄ fila facta fuerūt ex qb⁹ z ipsi texti fuerūt: z vt mēbra [illegible] substātiā nō habētia sensuz p se [illegible] habeant sufficiē p se sui essentia sentientē vt pulmo z epar z splen z renes. Hec enī substātia sua nullo mō sentiūt: sed nec illud sentit qd̄ [illegible] nisi qd̄ sup ea de paniculis existit. [illegible] accidit [illegible] aut apostema [illegible] sed [illegible] pāniculus accidēta [illegible] ppē extēsionē q̄ [illegible] in ipso. Apostema [illegible] paniculi z eius [illegible] accidēta [illegible] q̄ mēbra apostemat gra[illegible]. Post hec aūt est caro q̄ est locus [illegible] in corpore mēbrorum [illegible] in corpore existētiū z ipsorum fortitudo qua sustentant.

C De Differētia mēbrorum fm virtutes vel actiōes. C. XLIII.

IN vno quoqz vō mēbro est vtus nālis q̄ rex et nutrimēti [illegible]. Et hui⁹ qdē est nutrimētū attrahere retinere assimilare [illegible] superfluitatē expellere. Et post h̄ qdē mēbra diuersificant. qdā enim pter hāc vtutē habēt z aliā q̄ ab ipsis ad aliud pcedit. qdam vero nō habēt. Itē quedā pter hāc habēt insup virtutē que eis ab alio [illegible] qdā nō. Facta igit cōposit [illegible] qz est mēbrū [illegible] z nō tribuēs. In cerebro nāqz z epate cōuenerunt oēs medici q vnūquodqz eorum vtutē vite suscipit. vt calorē naturalē z spm̄ a corde [illegible] vnūquodqz [illegible] principium [illegible] qua [illegible] tribuit [illegible] rebz pbet sensuz fm quosdā absolute: fz quosdā non absolute. Et epar [illegible] est nutrimēti fm quosdā absolute fm quosdā nō absolute. Caro vō [illegible] virtutē z vite suscipit z nō est alicui⁹ vtutis [illegible] quā [illegible] nō tribuat. Cor aūt [illegible] magnus [illegible] est mēbrū tribuēs z nō suscipiēs. [illegible] oīm [illegible] z oīb⁹ alijs mēbris vtutes suas tribuit. qbus nutriunt z viuūt. z q̄bus [illegible] z [illegible] mouent. Medic. vō z qdā [illegible] vtutes in mēbris [illegible] sunt. Sed plī qdē sermo cū subtiliter [illegible] est [illegible] medicorum aūt manifestior. Nō est autē curādum vtrū cor sit principiū sensus z motionis cerebro: z virtutis nutriētis epati an nō. Cerebrz enim siue p se siue per cor hoc habeat: principiū aīaliū actionū existit aliorum cōparatiōe. z epar sitr princi[illegible] est actionū naturaliū nutrimētū cōparatione aliorū.

C De Mēbris pncipalibus z eis deseruiētibus. C. XLIIII.

Terum mēbra qdā sunt pncipalia: quedā pncipalib⁹ deseruiētia. qdā aūt nō pncipalia absqz seruitio. Mēbra pncipalia sūt q̄ primarz virtutū in corpore existētiū pncipia habent q̄ ad hoc necessaria sūt vt singulare aūt spēs pdurēt. Et fm singularitatis qdē durabilitatē pncipalia sunt hec tria: cor: epar z cerebrū. Cor qdē est pncipiū virtutis [illegible]. Et cerebz qdē est pncipiū vtutis sentiēdi z mouēdi. Et epar qdē est pncipiū nutriēdi. Sed fm spēci durabilitatē sunt pncipalia [illegible] z cū aliud qntū qd̄ [illegible] est [illegible] testiculi q̄ [illegible] necessarij sūt [illegible] generādū [illegible] z cōplemēti forme [illegible] z cōple[illegible] z [illegible] cōseruet q̄ [illegible] accidēta sunt z sepabilia. Mēbrorum autē deseruiētiū: alia deseruiūt seruitute preparatoria [illegible] seruitute latoria. Preparatoria seruit⁹ est anteqz pncipale oper [illegible] Latoria vō post. [illegible] preparator est sicut pulmo z ei⁹ seruiens lator est sicut arterie. Cerebri pparator est vt epar [illegible] nutrimēti [illegible] z custodie spūs. Lator aūt sicut nerui. Epatis pparator vt stomach⁹. Lator vene. Testiculorz pparator vt mēbra q̄ sperma generāt anteqz ipsi. Lator autē virga in viris z vene q̄ sunt īter illos z ipsaz. In mulierib⁹ etiā sūt vene q̄ sperma ad locū cōceptiōis ipellunt. habēt insup z matricē per quā spermatis cōpactio [illegible]. [illegible] autem [illegible] qz membrorz alia sunt que operationem tantū [illegible] habet vt cor. Alia que iuuamentū tantum: vt pulmo. Alia que vtrūqz vt epar.

C De differētia mēbrorz fm creatiōis sue materiā. C. XLV.

Tem membrorz alia generant ex spermate [illegible] mēbra fm [illegible] partis [illegible] carne [illegible] est [illegible]. Alia vō ex sanguine sicut [illegible] z caro que [illegible] sanguine [illegible] generat ex [illegible] nutrimētū. [illegible] q̄ in tpe menstruorz a muliere sepabat sit nutrimētū. [illegible] eius est que [illegible] in silitudinē substātie spermatis z membrorz q̄ ex eo generant: z fit nutrimentū augmētans ipsum. Alia q̄ nō fit nutrimentū [illegible] loca mēbrorz [illegible] tas q̄ nulli harū duarū rerū bona est: z remanet vsqz ad horā partus quā natura [illegible]. [illegible] quē [illegible] generat [illegible] ab eo qd̄ [illegible] sanguine generat. Et caro quidē ex sanguine generat [illegible] coagulant. [illegible] aquositate z vnctuositate quā frigiditas coagulat: z ideo caliditas eā resoluit. Mēbra quidē q̄ creata sunt ex spermate [illegible] cōtinuitatis patiunt. Certa cōtinuitate non restaurant nisi pauca ex eis: z in paucis habitudinib⁹: z in etate pueritie: z sic ossa z [illegible] parui: nō autē magni neqz arteriarū. [illegible] naturales. Et hec quidē sunt sicut ossa z nerui. Illa vō q̄ ex sanguine creata sunt post [illegible] cōtinuant tali substantia qlis sunt ipsa sicut caro. [illegible] generatū est ex sanguine in quo adhuc [illegible] virtus spermatis [illegible] nondū inter ipm z sperma: nisi tpe intercesserit paruū: qm tollit [illegible] potest: sicut dentes in pueritia [illegible] nē fuerit diuersus: nō iterū renascet. Itē mēbra quedā sunt quorū cōplexio sanguini ppinqua est. z ideo nō indiget sanguis in [illegible] multa [illegible] sicut carnis. Quapropter in ea neqz foramina facta sunt neqz [illegible] in quib⁹ aliquā diu nutrimentū qd̄ ei [illegible] z deinde ex eo caro [illegible]. Sed [illegible] nutrimentū occurrit in ipsam [illegible]. Quedā vō sunt quorz cōplexio a sanguinis cōplexione valde remota est. z ideo cū necesse fuerit sanguinē ea nutrire oportet vt in silitudine substātie eorz multis [illegible] sicut os. Quapropē in creat [illegible] foramē positū fuit: in quo nutrimentū [illegible] in silitudinē paulatī cōuertat: sicut in osse cruris z adiutorij: aut multa foramina in eis diuisa sicut in osse mandibule inferioris. Membra vō fortia superfluitates suas ad mēbra debilia sibi vicina expellunt sicut cor ad ascellas: z cerebrum ad loca que sunt post aures z epar ad inguina.

C De Differentia membrorz fm formā. C. XLVI.

Terū oīa mēbra carnosa aut vt ossa sunt [illegible] caro q̄ est in musculis aut [illegible] carentia sicut epar. Et nullus quidē motus fit nisi p villos. Sz voluntarius fit cū villorz q̄ sunt in musculis nālis aūt sicut motus matric ac venarū. Et cōposit⁹ sicut mot⁹ [illegible] villos pprijs p formā ex situ lōgitudinis z latitudinis z trāsuersionis. Et illi quidē q̄ in logitudinē ptēdunt [illegible] attractioni. [illegible] latitudinē tēdūt [illegible] expulsioni q̄ vō et trāsuerso retētiōi. Mēbrorz aūt q̄ tunicā [illegible] sicut venarū z [illegible] ad inuicē sūt texte. Mēbrorz vō q̄ duas tunicas [illegible] dinē tēdūt [illegible] cor [illegible] ideo sic creati sunt: vt attrahēdi z expellēdi villi sil existerēt: medi[illegible] erat vt villi attrahēdi z retinēdi sil essent: nisi in intestinis: qz nō indigēt multa retētione: sed attractiōe z expulsione. Mēbrorz aūt neruosorz corpora a sua substantia [illegible] qdā tunicā [illegible] habēt qdā ex duab⁹ [illegible] z sic pter iuuamēta multa creata fuerunt. Quorz vnū est multa necessitas custodie fortitudinis sue corporis [illegible] ne fundant cū fortitudinis motus ei⁹ qd̄ in eis [illegible] arterie. Secūdū ē necessitas multe custodie in re corporis: qd̄ i eis est recondituz ne resoluat z egrediat. Tertiū est qz cū alicui mēbro necessariū fuerit vt [illegible] attractio z expulsio [illegible] cui est vnicuiqz earū singularis instrumētū [illegible] stomach⁹ z intestina. Quartū qz cū volūtas fuerit vt vnaqueqz mēbri tunica [illegible] preparata sit z vnaqueqz [illegible] accidēt [illegible] ppter cōplexionē ab alteri⁹ [illegible] meli⁹ fuit int eas diuidē: sic in stomacho virt⁹ ē sentiēdi q̄ nō ē nisi in mēbro neruoso z digerēdi qd̄ nō fit nisi p mēbrz carnosū. Vnicuiqz igit harū duarz rerū posita ē tunica p se. s. neruosa sensitiua [illegible] z [illegible] qdē [illegible] qz [illegible] digerēt [illegible] digestū ē in potētia sine [illegible]. [illegible] aut nō pōt aliqd sentire nisi [illegible].

C De Spiritibus. C. XLVII.

AN [illegible] regal [illegible] fui [illegible] speculatiue de spiritibus [illegible] corpus [illegible] nos Duo ergo [illegible]. [illegible] vitalis [illegible] naturalis in epate generat [illegible] venas nō pulsantes in omne corpus [illegible]

confortat ... eius bene format actiões ac pficit. Huiusmodi autem generatio fit ex meliori sanguine q̃ est in epate. s. claro subtili mun do ac pero ... [illegible] ... humor vel superfluitas cuiusq̃ digestio est ... decoctionis. Uitalis in corde generat a quo p venas pulsantes in oia corporis mēbra mittit. vitaleq̃ virtutē con fortat atq̃ custodit. ⁊ eius hab̄itudines format ac pficit. Hui⁹ ge neratio fit ex subtili vapore sanguinis clari ac mūdi. ⁊ ex aere p re spiratione inducto. Aialis autē in vētriculis cerebri generat ac p neruos ad omne corpus mittit. aialēq̃ cōstituit virtutē ac solidat ⁊ in habitudine sua cōseruat. Hui⁹ generatio ex vitali spiritu fit. q̃ a corde p duas venas pulsantes ad cerebrū ascēdit. Due. s. vene du ce [illegible] ad cerebrū tendūt. ⁊ p craneū trāsmittunt vsq̃ ad lo cum q̃ cerebri sedes ⁊ basis dicit. illicq̃ multiformiter diuidūtur. Hec diuisiones admuicē inuicē miscent. ⁊ in seipsas retorquent ac reuoluunt ita q̃ ex eis tela rete similis efficitur. Debile vero tela coadunat. ... ex eis due vene pulsantes ... similes que su periora loci illius ascēdētes ibidē distribuunt. Spiritus itaq̃ vi talis cū a corde ascēdēs ad hoc rete puenerit. ⁊ in multitudine ve narū eius oēs reflexus pertransierit. ibiq̃ diutius permanserit. ⁊ in vle riori maturatiōe decoctus clariusq̃ fuerit. fit ab eo spūs animalis. Ob hoc ergo illud venarū rete paratū est. vt decoqueret spūs vitalis decoctusq̃ fieret aialis. sicut ⁊ māme decoctioni sanguinis pa rate sunt vt fieret lac. testes quoq̃ spermatis maturatiōi. Spermati ci q̃ vasa pparata sūt. ... inuolutiões ac retorsiones q̃ in testib⁹ sūt. vt in eis mora plōget ac maturet. ⁊ in eorū naturā quā habēt sperma cōfiguratā imutet. Sic ⁊ lacti vene pparate sunt a vena cōca ua ascēdētes ad māmillas quo ei⁹ in ipso ascēsu mora differatur ac decoquat. ⁊ in naturā lacti similē ac vicinā alteret. Ad hūc igit modū ⁊ iplicatio venarū in cerebro facta est. ppter aialis spūs gene ratione ex vitali quo in ea imoret ac subtilietur ⁊ decoquat. Debent aūt ab hoc rete p duas venas q̃ ex illis oib⁹ congregant ad duos pōr cerebri ventriculos mittūt. Illicq̃ subtiliat ⁊ q̃ illi fuerant linfatiue superfluitates ad nares ⁊ palatū repellunt. Ab illis autē ad posteriorē cerebri ventriculū mittūt. puppim. s. per meatū q̃ duob⁹ interest ventriculis vel vasis que sunt medius cerebri vētriculus ⁊ puppis. meatus autē hic nō semp est apertus. In eius enim ventre corpus est vermi simile. ... naturae cura repellat a me dio ventriculo ad posteriorē eoq̃ reducto meatus aperit ⁊ quod mittendū est trāsmittit. Debinc ad suū illud locū reducit. ⁊ p spiri tū qui in vase puppis est fit motus. per illū aūt qui in proca sensus ⁊ fantasia. p inhabitantē vero mediū cerebri ventriculū cogitatio. Hic itaq̃ spiritus qui in cerebro est. organum est anime per qd̄ ⁊ sensus fit ⁊ motus voluntarius.

¶De Uirtutibus vitalibus. C. XLVIII.

Uicēna in canone. Uirtutū genera tria sūt. s. vitaliū naturaliū animaliū. Et vna queq̃ sicut philosophus visum est pprium habet mēbrū quod eius minera existit ⁊ a quo operatiões eius pro cedunt. Uirtutis enim aialis sedes est cerebrū. Uirtus autē natu ralis duplex est. vna s. nutritiua cuius sedes est epar. Alia genera tiua cuius habitatio ⁊ operationis ipsius prouentus sunt testiculi. Uirtutis vero vitalis sedes est cor. Oibus autē phis maxime ... id est Aristoteli videt q̃ oium virtutū istarū principiū sit cor. Sed prima rum operationū earū manifestatio in his existit principiis sicut apud medicos cerebrū est sentiendi principiū. Et post hoc q̃ aliud sensus p se mēbrū habet in quo manifestat ipsius opatio. Uirtutū natu raliū alie sunt ministrātes tantū. Alie ministrate. Ministratorum duo sunt genera. Unū genus ministrat in renutriētis ad hoc vt in diuiduū remaneat. ⁊ hoc in duas species diuidit. s. nutritiuā ⁊ cre scitiuā. Alterū genus in renutriente ministrat ad hoc vt remaneat species. ⁊ hoc similiter in duas partit. s. generatiuā ⁊ formatiuā. Uirtus nutritiua est illa que nutrimentū ... conuertit similitudi nem ... ut restauret qd̄ dissolutū est. Crescitiua vero est illa q̃ in totius corporis addit dimensionibus sm̄ proportionalitatē naturalē vt ipsa ad augmentū ... [illegible] ... nutriētis ingre ditur. Itaq̃ nutritiua crescitiue seruit. ... [illegible] ... q̃ dissoluit ... [illegible] ... Sed crescitiua nō est nisi ... [illegible] ... cresceta est. Impugnat aūt post mediocritatē in etate cōsistē tie ... [illegible] ... Generatiua vero est q̃ ... [illegible] ... Huius due sūt spēs. Una q̃ in masculis ⁊ feminis sperma generat. Altera virtus q̄ in spermate diuidit. ... [illegible] ... in qd̄ vnicuiq̃ mēbro cōueniat ... cōplexioné proportionalē et ossi similiter ⁊ arterie. Hec vocant medici virtutē imutatiuā primā. Uirtus autē informatiua imprimēs. i. sigillans est illa ex qua procedit ... creatione membrorum linea tio ... ⁊ ipsorum figuratio ⁊ cōcauitates ⁊ foramina ⁊ lenitas ⁊ asperitas ⁊ eorū situs ⁊ ... Ad virtutē enī operationes q̃ ex situs dimēsionū eorū pēdent. ⁊ huic ... virtuti ministrat nutri tiua ⁊ crescitiua. Uirtutes aūt alias q̃ ministrāt ... nutritiua ... ministrātes sunt ⁊ sunt quattuor. Attractiua creata est ad attrahēdū nutrimentū q̃ qui ... illas mēbra in quib⁹ ipsa est sm̄ lōgi tudinē pcessit. Retētiua creata est vt nutrimentū ... teneat dū virtutes ipm̄ imutātes operat in eo qd̄ quidē est ... villis ex diuerso pcessis. quiq̃ etiā ... q̃ sm̄ latitudinē incedunt auxiliū prebēt. Digestiua est q̃ ipm̄ nutrimentū in essentiā aptā ducit. virtu tū ea ... imutationē faciētū. ⁊ cōplexionē q̃ ... nutriētis in effectu cōpetēs est. Hec est enī ei⁹ opatio in nutritiuo q̃ vocat dige stio. ei⁹ aūt opatio in superfluitatib⁹ est vt si possibile sit eas in bene munet dispositionē q̃ etiā vocat digestio. aut vt earū egressionē a mēbro in quo sunt retēte facilē efficiat cū expulsione earū attenuā do essentiā si qd̄ phibet fuerit crossities. Aut incrossando si qd̄ ve tat fuerit tenuitas. Aut inscidēdo si viscositas. ⁊ hec opatio vocat maturatio. Expulsiua ē q̃ superfluitatē expellit et nutrimēto residuū p foramina sibi preparata. vel si nō sint ibi preparata foramina a nobili expellit ad ignobile ⁊ a duro ad lene. His aūt quattuor virtutib⁹ natu ralibus quattuor prime seruiūt qualitates calidit as. s. ⁊ frigiditas humiditas ⁊ siccitas. Sed caliditas seruitū oib⁹ quattuor p certo ē cōe. Frigiditas aūt quiq̃ aliqui earū seruit accidētaliter sed nō essentialiter. Nā qd̄ essen tialiter inest ei oib⁹ virtutib⁹ ē ... Est enī stupefaciēs ⁊ mortificās et ab oib⁹ phibēs opationib⁹. Ad retētionē tñ faciēdā accidētali ter cōfert. q̃ villos sm̄ bone cōprehēsionis figurā tenet. Sic etiā di gestiuā ⁊ expulsiuā aliquo modo iuuat.

¶De Uirtutibus animalibus. C. XLIX.

Uirtus aial est illa q̃ cū in mēbris recepta fuerit ea pparat ad recipiēdū virtutē sensus et motus ⁊ operationē vite quib⁹ etiā admiscent ... ire monēdo eo q̃ in eis reperit dilatationē ⁊ constrictio nē q̃ accidūt spiritui q̃ huic opatus est virtuti. Uirtutis aialis due sūt spēs cōprehēsiua. s. ⁊ motiua. Cōprehēsiua quoq̃ ... vna alia cōprehēdit manifeste. ⁊ hec est sensibilis q̃ sm̄ quosdā in quinq̃ sensus diuidit ⁊ in octo sm̄ alios. vt s. tactus quattuor sensus sp̄alēs cōprehēdat sicut alibi dictū est. Alia vero cōprehendit occulte. ⁊ hec iterū quinq̃ spēs h3. Prima est sensus cōis ⁊ fantasia. ⁊ apud medi cos quidē sunt vna virt⁹ sed apud phos due. Nā sensus cōis est illa vis q̃ oia sensu percepta recipit ⁊ eorū formas patit. Fantasia vero illa q̃ eas custodit postq̃ diiūgunt ⁊ retinet eas post sensus absen tiā. Huius virtutis sedes ⁊ opationis ei⁹ principiū est anterior cerebri vētriculus. Secūda est imaginatiua q̃ ⁊ cogitatiua a medicis quiq̃ dicit. Nā qn̄ sub imperio estimatiue virtutis operat vel ipsa mouet ad opationē suā puenit vocat imaginatiua. qn̄ vero sub rōnis imperio cogitatiua. Inter hanc ⁊ primā est differētia q̃ prima recipit ⁊ custo dit tm̄ illud qd̄ ad eā de formis sensu percept puenit. Ista vero in his q̃ imaginatione sunt recōdita se exercet cōponēdo ⁊ diuidēdo sin gula sc̄z formas sic ad eā a sensu puenit ⁊ etiā alias ab eis diuer sas sicut hominē volantē qd̄ fantasia nō facit. hui⁹ sedes est vētri culus cerebri medi⁹. Tertia est estimatiua q̃ s. aial iudicat q̃ lup⁹ ē inimicus ⁊ q̃ annonā prebet amicus a quo nec fugiēdū est ⁊ q̃ fi lius est diliget⁹. Hui⁹ instrumentū est secūda s. imaginatiua ⁊ dif fert ab ea. qn̄ hui⁹ opationes iudiciū sequit illi⁹ aūt nō. Et ... opa tiões sunt in sensu percept cōparationē facere. Hui⁹ aūt in ... illorū extra sensum iudicare. ita differt a prima q̃ fantastica ... percepta retinet. hec aūt in sensu perceptis intētiones ducit. ... nō sen su perceptas. hanc quidē medic⁹ nō cōsiderat. Quarta vero sm̄ phm̄ q̃ est tertia sm̄ medicū est cōseruatiua ⁊ memorialis. ⁊ est thesaur⁹ ei⁹ qd̄ ad estimationē puenit de intētionib⁹. sicut fantastica ei⁹ qd̄ ad sensum de formis sensibilib⁹. Hui⁹ locus est posterior cerebri ven triculus. Utrū aūt virtus memorialis ⁊ cōseruatiua ... q̃ reducit id qd̄ est absens ad memoriā ex his q̃ ab estimatiua sunt reposita sit virtus vna vel due nō est medici curare q̃ quecūq̃ sint impe dimēta q̃ eis accidūt homogenea sunt. Sūt enī nocumēta q̃ vētri culo posteriori accidūt vel de genere cōplexionis vel de genere cō positionis. Quinta est humana rationalis quam medici quoq̃ nō cōsiderat sicut nec estimatiuā. Non enī curant nisi de virtutibus il lis et quibus cū in suis impedimētis mediate accidit ... nat egritudo. Nā si accidunt operationi vtriusq̃ impedimenta causa alteri⁹ suffi cit eam sine dispositionē ... accidit sine medici ... cum medicina occurrat. Tres itaq̃ tm̄ considerat medicus.

Motiua virtus est illa que chordas contrahit et laxat propter quod membra mouentur [illegible] iuncture sua dilatatione ac flexione. huius penetratio in neruis est: qui cum lacertis sunt continui. Est et genus quod [illegible] [illegible] motum [illegible]. Actor. De membris et virtutibus et eorum actionibus plenius dictum est supius vbi actum est de natura hominis.

De Coloribus: C. L.

Iis autem rebus naturalibus que per ordinem digeste sunt quedam et supra dictum est alia quoque [illegible] [illegible] colores: figuras maris et femine differentias. vnde de etate et sexu paulo superius diximus. nunc de ceteris breuiter aliquid tangamus. Iohannicius. Color cutis fit ab humorum abundantia: aut ab equalitate vel inequalitate. Ab equalitate est ille qui compositus est ab albedine et rubedine. Ab inequalitate vero procedunt niger: citrinus: rubeus: glaucus: et albus. Color quidem rubeus et niger et citrinus significant calorem dominantem corpori. Citrinus autem [illegible] designat coleram rubeam. Niger vero [illegible] coleram nigram. Rubeus [illegible] sanguinis abundantiam. Albus autem et glaucus abundantem frigiditatem: sed albus ex felle glaucus ex melancolia suas causas [illegible] designant. Ab exterioribus plerumque colores [illegible] [illegible] ex frigore [illegible] ex calore [illegible] et ex aliis multis accidentibus. sunt et alii spales colores: vt ex timore: vel ira vel tristicia vel [illegible] [illegible]. Colores capillorum quatuor sunt [illegible] niger rubeus glaucus canus. Niger ex abundantia colerici humoris incensi: vel adustione multa sanguinis: aut ex multitudine caloris non adusti [illegible] [illegible] capilli rubei. Glaucus autem ex abundantia melancolie. Canus [illegible] et nimia defectione caloris naturalis, et ex defectu [illegible] flegmatis quod plurimum [illegible] senibus. Colores etiam oculorum sunt quatuor [illegible] [illegible] varius et glaucus. niger [illegible] fit ex defectu visibilis spiritus aut ex perturbatione spiritus ipsius aut ex [illegible] humoris aut [illegible] humor plurimum [illegible] aut modico humore [illegible] aut ex perturbatione ipsius aut ex abundantia [illegible] humoris. Subalbedo [illegible] fit ex [illegible] rebus contrariis [illegible]. ex abundantia visibilis spiritus aut ex [illegible] [illegible]. Varius autem color vel glaucus fit si res conueniunt [illegible] nigredini et subalbedini accidunt. Et varius quidem color significat visibilem abundantiam magis acclarescere in sua varietate. Glaucus autem eundem spiritum abundare magis et subtilem crescere in sua glaucedine. [illegible] [illegible] [illegible] parte. Color rufus aut rubeus sanguinis et caloris inuit multitudinem. Color autem inter rubeum et album medius equalem significat complexionem. si cum hoc etiam cutis nuda fuerit a pilis. Color flauus significat instabilitatem et maniam. Rubeus et clarus verecundiam. Viridis aut niger motum prauitatem.

De Figuris corporis et primo de pinguedine et macie. C. L.

Iohannicius. Qualitatum corporis sunt v. [illegible] [illegible] [illegible] macies extenuata sinthesis: squaliditas: et equalitas. Pinguedo fit ex frigiditate et intensa siccitate. Macies ex caliditate et intensa siccitate. Synthesis ex caliditate et humiditate. Squaliditas ex frigiditate et intensa humiditate. Equalitas vero fit ex humorum equalitate. Et he sunt corporis forme. Ex lib. de regimine sanitatis. Figure corporis sunt sex. s. pinguedo: macies: temperies: soliditas: raritas: et mediocritas. Inter pinguedinem et maciem temperata sunt laudabiliora: quia saniora et magis ceteris sufferentia. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Pinguia vero [illegible] [illegible] [illegible]. Hec enim corpora sunt [illegible] morbis apparata quia [illegible] [illegible] defectus est propter angustiam venarum. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturalem: rursus eorum spiritus indigentia. Hi quoque [illegible] sunt propter abundantiam humorum in corpore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propter grauitatem suorum corporum [illegible] et subitanee mortis. Macies vero molesta est: quia sicca: vnde et his qui sunt huiusmodi non durant exercitia: quia calefaciunt et desiccant corpora [illegible] frangantur enim ossa eorum quia sunt nudata carne. quibus farmacia est [illegible] [illegible] [illegible] maxime si macras habuerint [illegible] [illegible]. Qui enim ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mitatis sunt. oportet vt macilentam incrassemus et crassam extenuemus.

De Soliditate corporum et humiditate. C. LII.

Corpora vero que sunt inter soliditatem et raritatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] neque in eis humores sicut in solidis augmentantur. Colores eorum sunt glauci: pilosi. istis tamen minus sunt laudabilia rara corpora: quorum figure sunt ita vt pilos multos et crossos habeant: et venas plenas. Rara vero corpora solidis sunt meliora quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] solida [illegible] tolerant [illegible] laborem neque [illegible] [illegible] quia propter suorum corporum raritatem superfluitas dissoluitur humoris que fuit cum fatigantibus cum laborauerint. Solidus corporibus hec figura sit. Pilorum paucitas et tenuitas et corporum lenitas: et [illegible] [illegible] subtilitas venarum: copia vrine et egestionis. parum enim ex eis per sudorem soluitur. Ideoque huiusmodi corpora sunt peiora quia multum cibum non [illegible] propter paucitatem dissolutionis corporum [illegible] quia penetrat [illegible] neque hoc [illegible] [illegible] neque sufferre possunt [illegible] laborem [illegible] [illegible] quia [illegible] humores in ipsis clausi per sudorem non dissoluuntur [illegible] lacertis permixti sunt cum fatigantibus. Iccirco sepe infirmantur [illegible] [illegible] materiam in ipsis coadunatam. Vnde necesse est his [illegible] [illegible] [illegible] subtilia ac humida et facilem habeant digestionem neque in ipsis superfluitas humorum coadunetur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propter paucitatem sue dissolutionis. Sed solida semper de interioribus infirmantur [illegible] [illegible] quia de pauca cibi superfluitate non dissoluta egritudo mala generatur. Sed de exterioribus sicut aeris frigiditate [illegible] et ceteris non cito infirmantur. Illorum enim accidentium ictus neque ad interiora [illegible] propter soliditatem corporum eorum. Rara autem semper [illegible] et macra sunt propter nimiam solutionem eorum quia cito exteriora accidentia quia rara sunt [illegible]. [illegible] [illegible]. Rara corpora solidis meliora sunt [illegible] infirmantur de superfluitate cibi [illegible] [illegible] [illegible] res [illegible] egritudines patiuntur de exterioribus accidentibus.

De Rebus non naturalibus C. LIII.

Alii [illegible] [illegible] [illegible] dicto de rebus naturalibus restat dissertandum de rebus non naturalibus: quibus etiam homo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sunt autem sex [illegible] aer [illegible] [illegible] motus et quies: cibus et potus: somnus et vigilia. Naturales [illegible] [illegible] et opilationes: animalia accidentia sub euacuationibus naturalibus [illegible] balneum et coitus: vrina et egestio: eiectiones et fluxa. Sub animalibus autem accidentibus concluduntur gaudium: ira: tristitia: timor: et cura. Huiusmodi namque res non sunt nature sue nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] oportet [illegible] [illegible] [illegible] debita et qualitate et tempore et ordine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sanitas corporis [illegible] [illegible] complexionis. Si autem aliter quam oportet aliquis eis vtatur: de habitudine naturali corporis egreditur et infirmatur. aut si iam infirmum est: eius morbus statuitur aut augmentatur. Usus autem horum sex [illegible] quod vnumquodque corporum [illegible] adhibendus est: vt si corpus temperatum fit: temperatum illi regimen est eligendum. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] naturalis [illegible] [illegible] corpore superflua dissoluuntur: membra roborantur: digestio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] moderatus labor [illegible] otium elegerint superflua in corpore multiplicantur: morbique ex humoris [illegible] natura generantur. Corpora vero intemperata habentes si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] virtutesque debilitantur: et febres emergunt. maximeque si eorum complexio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Porro si frigide complexionis sint: et ocio et quiete diutius vtantur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] frigus humiditas contrahitur. sic est in omnibus aliis rebus non naturalibus.

De Aere et eius natura. C. LIIII.

Auicenna in [illegible]. Aer est elementum corporis nostrorum et spirituum. Est etiam emanans spiritibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] elementum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et hoc temperamentum ex duobus pendet operationibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Euētatio est temperamentum spiritus [illegible] [illegible] [illegible] superfluum [illegible] [illegible] [illegible] plurimum: et hoc quidem attribuit nobis attractio a pulmone et a per

[illegible] ... Aer enim qui non [illegible] ... complexionis spiritus [illegible] ... Temperamentum igitur eius est [illegible] ... necesse est [illegible] ... ad qualitatem spiritus [illegible] ... necessarium est aer novus qui ingrediatur [illegible] ... superfluitates substantie spiritus expellantur cum eo. [illegible] ... Aer omnibus melior clarus est et subtilis [illegible] ... aer autem his habens omnia contraria peior omnibus iudicatur.

De Aeris mutatione secundum quatuor tempora. C. LV.

Avicenna [illegible] Aer quidem dum est temperatus et clarus nec ei substantia extranea commiscetur [illegible] ... sanitatem efficit et conservat. Cum vero mutatur [illegible] ... Accidit autem aeri mutatio [illegible] naturales et non naturales et naturalem egredientes. Naturales sunt mutationes temporales [illegible] ... Autumnus autem est tempus mutationis colorum foliorum [illegible] ... Hiems autem frigida est et humida [illegible] ... Non quelibet caliditas exsiccat sed neque quelibet frigiditas humectat.

[illegible] ... Aeris autem mutatio naturam egrediens duplex est [illegible] ... et in autumno [illegible] ... aut conversio contraria [illegible] ... que propter aliquod accidens evenit.

De Vere et estate. C. LVI.

Ver [illegible] secundum complexionem suam ceteris temporibus melius est et est proportionale complexioni spiritus et sanguinis. [illegible] ... Sed et cum equitate sua existat ad caliditatem [illegible] ... In vere commoventur egritudines [illegible] ... Iterum melancolicis patientibus melancolia commovetur [illegible] ... varioli quoque [illegible] ... sanguinei [illegible] ... et [illegible]

[illegible] ... et estas [illegible] ... In estate vero [illegible] augetur sed post in eius fine colera nigra propter quod subtile resolvitur [illegible] ... Estas quidem [illegible] humores resolvit ac virtutes debilitat [illegible] ... Amplius estas calida et sicca [illegible] ... Humida vero [illegible] ... In ea hydropisis [illegible] ... Egritudines estive sunt et febres tertiane [illegible] ... In ea quoque multiplicantur [illegible] ... Iuvenes autem senes [illegible] ... in estate fortiores.

De Autumno et hieme. C. LVII.

Autumnus multarum causa est egritudinum eo quod in ipso homo sub sole calido multum incedit et in nocte postmodum ad frigus pervenit et [illegible] multitudo fructuum [illegible] ... Egritudines autumni sunt scabies [illegible] ... cancer [illegible] ... et dolores [illegible] ... Item autumnus est sicut nutritor [illegible] ... Hieme [illegible] ... Ipsa est [illegible] ... Egritudinum hiemalium plurime [illegible] ... apoplexia [illegible] ... Medias autem [illegible] ... In hieme [illegible] ... et eius qualitas est [illegible] sanguinisque minuit et auget flegma.

De Natura rerum secundum loca et climata. C. LVIII.

Constan. [illegible] ... Loca vero sunt [illegible] ... humida autem et humiditate [illegible]

τ hu. loci. ventus igit͡ ex hac pte flans. s. auster calidus τ humi. est [illegible] Frigidus est τ siccus: τ boreas vocat͡. Orietis locus tẽperatus est. qr licet ibi nascat͡ sol cito tñ inde separat͡. Ventus igit͡ ide veniẽs est eurus tẽperatus. Sed tamẽ aliquantulũ calidus τ siccus. Occi [illegible] τ eius vẽtus. Sũt τ alij. viij. istoꝝ suffraganei: quoꝝ nature pñcipio [illegible] Boreas enĩ corpora idurat τ cõfortat: humores τ spũs clarificat: cere [illegible] corpus exterioꝛa refrigerat: τ caloꝛ naturalis intus adunat͡. Tusses facit τ dolores pectoris ꝓpter desiccationẽ spũalis instrumẽti. digestionẽ τ vrinã stringit. dolores oculoꝝ parit. corporibus frigidis nocet. Auster ecõtra neruos emollit: corpa humores sensus τ spũs turbe [illegible] rant͡ circa corpora. sed tamen mediocriter.

De Locis habitabilibus. C. LIX.

Vicẽna vbi supra. Locoꝝ habitabiliũ dispositiões in corpib⁹ diuersificant͡ cũ altitudinũ τ ꝓfũditatũ i ipsis: τ cũ dispositionũ terre ipi⁹ vt si ẽ lutosa vł cenosa. vł si est in ea vẽtus minere τ etiã [illegible] terra ipsa [illegible] aer q̃ cito ĩfrigidat͡ cũ occidit sol τ cito calefit qñ sol orit͡. subtilis est. q̃ vo huic cõi⁹ ẽ: ecõtrario se hꝫ. Oib⁹ aũt aerib⁹ deterioꝛ ẽ ille [illegible] pillos nigrificãt τ crispãt. ac digestiuã debilitãt. cuiqꝫ ĩ eis maxima resolutio fuerit τ minuet͡ hũiditas. cito seniũ adueniet: sicut ĩ terra nigroꝝ. i. ethiopũ. Ibi nãqꝫ morãtib⁹ aduenit seniũ ĩ annis. xxx. τ [illegible] dacie maioꝛ. ac meli⁹ digerẽtes. Et si hũida fuerit erũt ibi morãtes crassi τ carnosi. τ mlta abũdãtes adipe. quoꝝ venerũt ꝓfũde. τ [illegible] tur cutes. hyẽs [illegible] de calida est τ hiems valde frigida.

Adhuc de eodem. C. LX.

In locis altis sunt hoĩes sani fortes τ laboris multi patiẽtes τ diu viuunt. In [illegible] tis debilitate. aqs abundãt nõ frigidis. τ ꝓpe si stãtes fuerint: τ eoꝝ aeres mali sunt. In locis petrosis τ discoopertis morã [illegible] vincitqꝫ in eis siccitas. Sũt autẽ multũ vigilãtes: τ maloꝝ moꝝ: inobediẽtes vel supbi in bellis fortes: in artib⁹ solertes τ acuti. In [illegible] dẽ tales vẽti structuras tabis vel domus ingredi valeant. τ vt sol [illegible] estate calefiant: τ hieme infrigidentur. diuerse ab eis que occult

tantur: est res conueniens τ aduiuctorium patiens.

De Vestibus. C. LXI.

Ali vbi. s. Corpori supposita vestis [illegible] pluriũ [illegible] petit. Lanea vestis corp⁹ calefacit τ desiccat membraqꝫ indurat τ magis aũt q̃ ex pilis sit. Sericũ siue bombiceũ tẽperatũ [illegible] nõ calefacit sicut bombax. Casdra calida est corpus [illegible] vbi. s. Omne vestimentũ lene ac tersum minorẽ calorẽ corpori ĩ [illegible] multiᵒ corpori adherẽt ac vehemẽter calefaciũt. [illegible] habẽtib⁹ min⁹ calida est. Vulpina [illegible] nullis nisi corpora crossa τ aspera habẽtib⁹ offerũt.

De Exercitijs. C. LXII.

Ali vbi. s. Dicto de aere circũdãte dicẽdũ ẽ de motu τ quiete. Motus duo genera sunt. Vnũ s. [illegible] forcis est: vt onera portare: fodere: τ huiusmodi: que in laboriosis actionibus τ officijs exercent͡. Aut nõ fortis: vt scribere: pingere [illegible] mult⁹ vo paulatim resoluit plusqꝫ calefacit. τ cũ quisqꝫ cor mult⁹ [illegible] fullonũ in frigiditate τ humiditate facit augmentũ motus aũt [illegible] propter astrictionẽ q̃ suffocat [illegible]

nerant: et cito digerunt. Uve quoque laudabiles [illegible] sunt [illegible]. Ex animalibus ambulantibus caro porcina nutribilior est: et in sanguinem generandum [illegible] humane [illegible] carni [illegible]. Caro [illegible] est [illegible] carne laudabilior [illegible] gallina [illegible]. Ex piscibus autem in petrosis locis [illegible] alijs laudabiliores sunt. maximeque in magno flumine claro et bene currente. lacti vacce dominatur caseus et butyrum. ideoque ceteris est nutribilius: et ad descendendum a stomacho durius. Tunc [illegible] lac [illegible]. Omne autem [illegible] pessimum est. Caseus recens laudabilior est [illegible] Butyrum temperatum est. Mel vero calidissimum est [illegible] frigide [illegible]. Ova galline [illegible] laudabiliora sunt [illegible] perdicum.

¶ De diversitate ciborum in operatione. C. LXVIII.

Ali vbi supra. Cibi diversificantur in actionibus suis [illegible] in corporibus operantur duobus modis aut in qualitatibus [illegible] aut in substantia. In qualitatibus quidem [illegible] calidi sunt [illegible] frigidi [illegible] humidi [illegible] sicci [illegible]. Porro in calore et fri. et hu. et sic. excedunt secundum magis et minus. a primo gradu usque ad quartum. In substantia quoque differunt [illegible] est subtilis aut crossus aut temperatus. Subtilis est cuius quantitas magna [illegible] nutrimento corpus pascit. Crossus autem cum quantitas pauca magno nutrimento corpus reficit. Temperatus vero inter utrumque [illegible] moderata quantitas moderate nutrit. multa multum. pauca parum [illegible] quantitatem. Nec autem omnes quidam corpus reficiunt laudabili nutrimento [illegible]. Copbon in li. de simplici medicina. Quedam etiam sunt visus clarificativa quia [illegible] oculorum et alia que in oculis nascuntur auferunt: et que caput et stomachum a corruptis humoribus purgant: et que oculos a caliginosis fumis defendunt. Et hec autem que sunt absinthium: aloe: ruta: mirabolani: papauer nigrum: alumen: beben [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ciborum autem quedam teneram habent substantiam et ad digerendum faciles et vina [illegible] amigdale dulces [illegible] lactuca [illegible] caro [illegible] pulli [illegible] turdones oua volatilium: pisces que in petrosis locis degunt: auricule: labra: lingua: pulmo: pedes. Quidam vero duram seu viscosam et ad digerendum difficilem. vt panis [illegible] faba lenticula cicer [illegible] castanee: auellane: oliue: iniube: cucumeres: caules: rapa: fungi: caro hircina: bouina [illegible] anates: anseres [illegible] columbi: grues. pauones: nares: guttur: cor: epar: splen: renes: stomachus et intestina: venter [illegible] caseus vetus panicus milium.

¶ De his que bonos humores generant: et his que malos. LXIX.

Uidam autem humores generant bonos: cibi [illegible] bene temperati: et que intra tam teneram habent substantiam [illegible] in stomacho facile corrumpuntur nec nimis duram atque digestioni repugnantem vt panis bene fermentatus et bene coctus. granum [illegible] [illegible] vua. mala granata. mel. [illegible] frigidis corporibus: pinee: lactuce: borago: caro porcina: hedulina: [illegible] agni [illegible] fasiani [illegible] oua sorbilia. pisces pelagi. et in petrosis locis geniti. lac caprinum [illegible] vinum odoriferum. Quidam vero malos cibi [illegible] valde distemperati [illegible] caliditate et siccitate vt allia. vel in frigiditate et humiditate vt fungi: cucumeres. Uel in siccitate et frigiditate vt poma immatura. Et si cibi que nimium viscosam habent substantiam: vt caro porcellina. Uel valde duram vt bouina. [illegible] Et hi itaque cibi [illegible] malos humores generant [illegible] panis non bene fermentatus nec bene coctus: fabe: lenticule: milium: lolium: poma immatura: auellane: iniube: [illegible] tonia: nespila: dactili: cucurbita: rapa: caulis: caparis: cepe: sinapis: et omnis caro siluestris: preter capreolinam: caro caprina et agnina: ceruina: leporina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] turtures grues pauones [illegible] columbi.

¶ De his que stomacho nocent: et his qui iuuant. C. LXX.

Uidam [illegible] in stomacho cibus [illegible] [illegible] non [illegible] mora [illegible] [illegible] medulla [illegible] substantiam habent crossam et siccam et duram: vt carnes: panis codex: ostrea: caro codernata et [illegible] stomachi villos emolliunt et lubricant indigesti. Interdum etiam [illegible] stomachum et intestina [illegible] sunt [illegible] vua. mora [illegible] spinachia caro porcina [illegible]

rina caro pinguis: pulmo et pinguedo. Alij vero tarde [illegible] ra [illegible] cucumeres [illegible] caro bouina [illegible]. Quidam autem stomachum bonum reddunt [illegible] la nouella: menta: asparagus: carui: piper: zinziber: zucharum: [illegible] stir: acetum: citonia: capparis: saluia et similia. Alij vero mali et fastidiosi vt [illegible] cucumeres [illegible] [illegible] medulle [illegible] [illegible] inflant [illegible] [illegible] [illegible] poma: eruca: fabe: lenticule: faseoli. Alij vero valde attenuant: vt apium: trifolium: petrosilium: ruta [illegible] matum.

¶ De Nutrientibus et impinguantibus. C. LXXI.

Uidam [illegible] nutriunt que [illegible] membris facile [illegible] et que subtiles nimis humores generant et liquidi: et que violentas et acutas nimis habent qualitates: et que dura valde vel plurimum rara habent substantiam: vt mora celsi: matura poma: malagranata: iniube: iolue: mespila: codex: milium: triticum album et non ponderosum: panis azimus vel [illegible] cucurbita [illegible] spinachia [illegible] pulmo guttur [illegible] [illegible] cibi bene temperati et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et ponderosum crossum et non album. Sic et cibi aliquantulum distemperati et duram habentes substantiam si bene digerantur: multum nutriunt: vt caro bouina. Ex his que multum nutriunt: sunt granum fractum et simila: maxime si cum lacte coquatur. Castanee quoque glandes auellane rapa caro porcina cerebrum [illegible] medulla cor epar [illegible] caput [illegible] recens oua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] que crossos vel spissos generant humores vt dactili [illegible] [illegible] dulce [illegible] spissum et similia. Quedam etiam impinguant que laudabilem sanguinem ac moderate crossum generant: et multum nutriunt. ad hoc principalis est panis triticeus [illegible] lac caprinum coctum simula [illegible] carnes [illegible] caro porcina [illegible] caro agnina cerebella oua sorbilia [illegible] [illegible] vinum dulce ac spissum ficus mature [illegible] et vue dulces [illegible].

¶ De Qualitate cibi sumendi. C. LXXII.

Onstan. in li. de regimine sanitatis. Oportet [illegible] in cibis intelligi. Primum est cibi qualitas. Secundum quantitas. Tertium ordo. Quartum [illegible]. Omnium [illegible] qualitas desiderii. Secundum [illegible] membra sunt [illegible] firma. Qualitas autem cibi debet perpendi secundum naturam corporum. [illegible] calida sunt frigidos cibos [illegible] [illegible] frigida calidos [illegible] humida siccos. Substantiam cibi sic agnoscimus [illegible] caro vaccina panis azimus est [illegible] multum calorem in stomacho naturalem habentibus: et colerico stomacho. eis etiam que multum [illegible] cibum exercitantur. et in hieme propter aeris frigiditatem somnique longitudinem. Huiusmodi enim cibus bene in stomacho digeritur et multum nutrit virtutem conforta. Illis autem que modicum in stomacho calorem naturalem habent et parum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] crossos generat humores et viscerum opilationem. Subtiles vero cibus sicut pulli gallinacei panis spinachia [illegible] [illegible] lactuca et similia competunt non exercitijs [illegible] quorum calor naturalis in stomacho deficit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sed in eorum stomachis in fumositatem mutantur propter hoc [illegible] carnem digerunt [illegible] [illegible] Stomacho enim multum calido cum multa colere [illegible] quantitas mandatur: crossus cibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sicca [illegible] agnina caro [illegible] [illegible] [illegible] crossa sicut [illegible] et [illegible] Stomachus vero in calore temperatus cibum accipiat [illegible] crossum et subtilem mediocrem [illegible] temperate exercitantes et dormientes [illegible] accipiant in temporibus enim temperatis [illegible] conueniunt [illegible] Comedentes autem optime [illegible] [illegible] [illegible] stomachi. Ob hoc etiam ea que coquuntur plerumque decoquenda sunt vt acceleretur eorum digestio et exitus a stomacho.

¶ De Quantitate eorundem. C. LXXIII.

Onstan. [illegible] Quantitas cibi laudabilis non nimium excedit [illegible] modum [illegible] [illegible] [illegible] laudabilis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] generat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et acutos humores. Crossus arteticam facit dolorem: podagram: [illegible] [illegible] [illegible] spiritus [illegible] [illegible]

rem. Melancoli cos melancolicam quartanam vel maniam canorē fe vthē nigrā huic cetiā generat. Oportet q̄ cibi plenitudinē cauere mā cū multis fortib⁹ exercitijs: ⁊ q̄b⁹ cutis est rara. Alijs vō mini me q̄ si bo. nō cauerit vomer si aūt vomere nequeāt propter gule pe ... aut paruā dolorē decimat ⁊ deu. Auicē vbi .s. Nihil ē peius satietate in tpe sterilitatis quā fames sequat̄ i tpe sterilitatis ... Multos .n. vidim⁹ q̄b⁹ pa⁹ de erat cib⁹ post modū in abūdātia repletos fuisse mortuos: vehemēs aūt repletio peior oīa ē fuit ex cibo sitz potu est. propterea nihil ē deterius q̄ assiduū ex malis nutrimēt. facit eni tincturas dolores ⁊ ... Qō aūt melius sapit melius nutrit q̄ stomach⁹ ⁊ virt⁹ retētiua vehemēter amplificant cū bone fuerit substātie. Nihil aūt deterius ē q̄ diuersa nutrimēta simul adiūgere: ⁊ post h̄ in comedēdo tēpus pr̄olongare. Cū .n. postremū nutriēs aduenit p̄mū digeri iā incipit: ficq̄ nutriētis ptes in digerēdo nō simulant. Itaq̄ cibaria diuersa q̄uib⁹ ex ptib⁹ īpediūt vīa propter diuersitatē eor in digerēdo. Una q̄ plus pōt al q̄ ex diuersis edere q̄ ex vno. Res dulces sūt veloces ad faciēdas opilatōes: q̄ri eas nā trahit anteq̄ digerant. opilatiōes aūt ad multas p̄ducūt egritudines q̄lis est hydropisis ... q̄dā mor⁹ post comestionē facit eā in stomacho residere. propterea post comestionē bō p̄mo sup dextrū lat⁹ dormiat: deinde sup sinistrū vertat̄ ⁊ postea sup dextrū se reuoluat. Rasis vbi .s. Cib⁹ vltra modū sumpt⁹ si fieri pōt anteq̄ descēdat euom. ... Qz si nō pōt somnū ⁊ exercitiū augeri oportet. ⁊ ea q̄ vētre soluūt sumere cib⁹ propterea quo bō vti osueuit in sequēti die immīdus erit. Oportet aūt vt cibos q̄sq̄ sibi cōsuetos accipiat. ⁊ quotiēs osueuit comedere. si cōsuetudo puersa fuerit q̄ oīno vitāda erit. Quā tñ nō repēte si ordinate deserat ... ad bonā trāsferēdo dz dimittere: itaq̄ sanus semel in die comedere debet ad min⁹ vel bis ad plus vna refectio non ... macris h̄ ita vō pinguib⁹ ⁊ crossis multo propterea cibos vtētes ⁊ exercitio maiori ⁊ crossiori idigēt nutrimēto: ⁊ similiter econtrario.

¶ De Ordine ⁊ tpe sumēdi cibos. C. LXXIIII.

Unc aūt digestio mala fit ⁊ corrūpit: q̄ cibi multi ac varij ī vna comestiōe sumunt: ⁊ cibus crossus ante subtilē comedit: ⁊ q̄ multa cibaria cū iure micas panis habēte sumunt. Et q̄ iter p̄ncipiū ⁊ finē pra... mora multa efficit. itaq̄ fruct⁹ q̄ i p̄dicto sunt debēt añ cōem cibū edēdi sūt: nisi de illis sint q̄ multā ī stomacho morā faciāt: i q̄b⁹ ē pōncitas ⁊ acetositas: vt citonia ⁊ poma ⁊ malogranata. In ... da tñ sanitate meli⁹ iudicat vt oēs fruct⁹ nocētes dimittāt vl ex ea q̄ntitas pua sumat: vt sūt ficus ⁊ vue pira ⁊ mora ī aq̄ īfrigidata: nec ea vtat q̄s nisi in die in quo multo fuerit vsus exercitio ⁊ ardor fēt ī stomacho. Cōstātin⁹ vbi .s. Ordo dicte sic ē q̄dā .n. dz dari in p̄mo q̄dā i vltīo sicut cibaria facilia digestiōi priusq̄ dura: ⁊ solubilia priusq̄ stiptica: vt solubilia prius vtā vñ crossus cib⁹ trāseat preparet: sicut mellones: pruna: crisolocāna: ficus: cerasa: vuas ⁊ silia ante panē ⁊ carnē. Itē lagana cū obsomagaro ⁊ oleo elixata: priusq̄ pista vel coctura. ... ante facilia ... digerant: ... vias vnde egrediāt propter dura sequamē obturāta necessario corrūpūt: ⁊ alia ī sin nām duertunt. Tēp⁹ aūt cibādi fit post matutinē stomachi cū nālis calor fortis ē exercitijs ⁊ balneo p̄cedentib⁹: ⁊ terra concauata existēte ⁊ appetitu ⁊ fame paiā ostēsis ... cib⁹ necessarius ē ... mora. h̄ .n. neglecto stomach⁹ ad se superfluos humores attrahit ⁊ appetit⁹ deficiet: ⁊ cib⁹ corrūpet ex humorib⁹ ad stomachū fluētib⁹. Qz si h̄ nō euenerit dem⁹ ... granatorū. Deinde spacio vnius hore quiescant ⁊ cibū accipiant. Debem⁹ etiā in frigidis tpib⁹ multū cibū dare: q̄ tūc calor intrinsec⁹ ē coadunat⁹: vnde meli⁹ adiuuat digestiuā virtutē: sūt cauēdi sūt multi cibi ī calidis tpib⁹. Calor .n. aeri nālē trahit calorē extrinsec⁹: vñ ... ⁊ nō bene digerit cibū. Ideo maiorē habem⁹ digestionē i hyeme q̄ i estate. Jō i estate debem⁹ cibū dare ī extremis tpib⁹ ... mor ... exercitio ... spacio vni⁹ hore ... balnei exeūtes nō stati cōedāt ... spacio vni⁹ hore quiescāt. Rasis vbi .s. In hyeme sit cib⁹ actualiter calidus: ⁊ i estate similiter frigid⁹. Abstinēdū ē tñ a cibis actualiter calidissimis ⁊ a frigidissimis ... magno calore tpe. corpe q̄ñ in ... propterea cib⁹ in horis frigidis sumat. Qz si non possunt hore saltem mansiones sint frigide.

¶ De Cōueniētia cibi sm̄ statū. C. LXXV.

Onstantinus vbi supra dicit autem cibi sumēdi desideriū bonum esse: appetit ... magna significat esse virtutem ad digerendū mōstrat ... Oportet firmis ... cibaria dare cōueniētia: ⁊ cauēda eiā illorū ...

mitat augmētātur ... toti corpi sūt necessaria. Uerbigra. Quib⁹ dolor capitis assuetus est negāda sunt eis cibaria fumum generantia ⁊ in cū duerib ... sicut nuces ... ⁊ silia. Qui vō debilē habēt stomachū abstinēdi sunt a ... sicut pingue ... butyrū ⁊ similia. Et quib⁹ ē vsus mutādi cibum in ore stomachi crossa ... aliméta vt cū sui grauitate descēdāt ad fundū stomachi parū post cibū ambulēt. Qui aūt flegma in stomacho habuerit caueant cibos flegmat. generatiuos. quib⁹ colera rubea in stomacho creat. negāda sūt cibi colerā rubeā generātes ⁊ accipiant ea q̄ extinguāt: sūt mala granata acetosa: oxisaricbia ⁊ silia. Quib⁹ aūt in stomacho ⁊ intestinis cibi indurant. caueāt cibos duros ⁊ stipticos ⁊ accipiāt humidos ⁊ solubiles sicut lagana elixa cū ... garo ⁊ oleo ⁊ māducent ante cibū. Eis vō de quoz stomacho cib⁹ indigestus descēdit ante omnē cibū demus ... sicut citonia pira ... quarūbus ⁊ silia. Qz si ... frigidū fuerit ⁊ causa eius est crossus cib⁹ ⁊ viscosus: p̄cipue si sit opilati⁹: si aūt sit calidū: cibos demus frigidos. Cauenda est aqua ne cū cibo potet. ... cib⁹ in stomacho ... cū cibo .n. bibita ... stomachi ⁊ cibum ... eiq̄ digeri nō p̄mittit. Necē .n. est cibus a stomacho ... ⁊ calefiat ⁊ digerat. Qz si tanta fuerit necessitas ... vnde bibant quo sitim extinguant. cibo vō in stomacho q̄scente nulla p̄hibitio est bibendi aquam sed tamen qualis oportet tribuatur. ... tas autem in nocte inconueniens est.

¶ De Pane. C. LXXVI.

Sidorus li. xx. Panis dict⁹ ē eo q̄ cū oī cibo apponat vl q̄ omne aīal eū appetat. Pan .n. grece oē vī. Liban⁹ ē q̄ ad cibū ... nō delicat⁹. Fermētat⁹ fermēt ... Azim⁹ nō fermētat⁹ .nā azim⁹ ē sine fermēto sincer⁹. Acrisim⁹ leuit fermētat⁹ q̄si acro azim⁹. subcineriti⁹ cinē coct⁹ ⁊ reuersat⁹ ipse ⁊ facati⁹. Cliba... in testa coct⁹. Siligia panis aq diuti⁹ malaxat⁹ sm̄ ... medici ⁊ fermētū accipit ⁊ h̄ ... plusq̄ oīs panis ... ⁊ ... nomē accepit. Placēte sūt q̄ sūt de farre: q̄s alij liba dicūt: eo q̄ libeant ⁊ placeāt. Crusta suꝑficies panis: ipsa ⁊ fragmēta: q̄ diuidunt vt fracta. Fermētū a feruore nūcupatū: q̄ pl⁹ ... nō pōt ... crescēdo .n. excedit. Farina ⁊ furfures a farre dicte. cui⁹ sūt purgamenta. Hali vbi .s. Pāis ex tritico duro ac spisso pl⁹ nutrit q̄ q̄ ex tenero ac fragili: maior tñ nutrimētū pāis tarde digestiōis ē q̄ sumit ex medulla tritici p̄a .s. simila. Idē quoq̄ opilationē in iecoribus parit. Qui vō min⁹ nutrit .s. medulla retecta si ē medi⁹ ē īnt nutrimēti multitudinē ⁊ paucitatē ⁊ īnt digestiōis morā ac celeritatē. Oib⁹ aūt laudabilior ē pāis cui⁹ optie farina pistata ē. ⁊ ī quo salis q̄ntitas opaiū ... ac bñ fermētat⁹ ē ⁊ i camio coquit ignis mediocri ac ... ⁊ nō nimir q̄ interiora idigesta dimittat nec vō parū q̄ interiora decoquēs exteriora cruda remittat. ... pāis nutrimētū h̄z laudabile ⁊ eoq̄ digerit. corpib⁹ ... q̄ ... laborant. Azim⁹ aūt pāis aut nō coct⁹ ... nutrimētū ē ac crossu ⁊ tard⁹ digestiōi humorē generat crossu atq̄ viscosū opilatiōnē i ... parit ac splene: ⁊ in renib⁹ lapides. Omniū aūt peior est panis furni ⁊ subcinericius propter ... crudus ... est furni q̄ subcinericius propter cinerē ... Azim⁹ vō panis ... vnus est. eo q̄ ab eis multa ... quoq̄ ... stomach: calor ... nutrimentu ... digerit. Est aūt oīs panis tritici calefaciēs in p̄io gradu ... Nā q̄ tritici ... frigiditate ... calor ... panis est. Cōstātin⁹ in pāte ... Panis ordeaci⁹ ē frigid⁹ ⁊ sicc⁹ minus q̄ frumētū. nutritiuus totius ventositatis generatiuus ⁊ cōstipatiuus ... est eo cū ... vt est caro crassa atq̄ bubinam.

¶ De Diuersitate panis sz materiā vel artificiū. C. LXXVII.

Ysaac in dietis. Panē tritico calidiorē ... cui⁹ diuersia sunt nutrimēta. iiii. modis. Primo propter farinā vnde fact⁹ est. ... artifice sui. Tertio ex igne a quo coctus est. Quarto p̄ q̄litate q̄ sumitur. Farine modus ... dividit ... Et p̄ q̄litate molitōis ... bonitate vl ... q̄ modo la ... ē vt supi⁹ dictū ē. Panis quāto ... nutrimēti ē ... Diuersificat pāis ex arte ... modis vl ex forma vel ex artificio: forma aūt triplex est. Magna ⁊ pua ⁊ media. Magnu medulle ... ⁊ ... propterea ... nutrit ... ad digerēdū dur⁹ ... egestiōis ... vnde ⁊ ventrem constipat. Medulla crossa est ... sa ⁊ inflatiua. flegma viscosum generans. Panis paruus ⁊ subtilis interiora ignis perforat ⁊ humiditatem medulle ... vnde parum nutrit: ⁊ tardius digeritur ⁊ ventrem constipat: maxime

si factus sit in primo vel secundo die post decoctionem. Unde hip pocras. Panis magnus et grossus est medulle multe nutrimēti ple nis vētrē soluit. Panis aūt et tenuis medulle est pauci nutrimēti [illegible] cuius est tarda vētrē cōstipat. Qui aūt medie mēsure in forma: medie ē ptātis. Artificiū panis in q̄tuor diuidit modos. Est n̄ panis qui [illegible] fermēt. habēs et sale et bene cōfect⁹ et sicut oportet coct⁹. Est panis fermētat⁹ et coct⁹ et in ceteris a necessaria q̄ntitate iminut⁹. Est habēs fermētū et sal vltra q̄ satis ē. Est azim⁹ et sale carēs q̄ moderatus est in oībus his supradictis: in stomacho [illegible] et sanguinē in corpe [illegible] generat vnde nature [illegible] cōmodius est his q̄ in [illegible] sunt et delicias [illegible] que [illegible] defectū panis et [illegible] et egritudi nes [illegible] exterius suff[illegible] nature laborāti inter⁹. Exercitātib⁹ aūt et laborātib⁹ nō adeo cōueniēs est pp̄ter suā subtilitatē et facilitatē dissolutiōis ex mēbris eoꝝ. Panis fermētat⁹ mo dicū habens [illegible] nec bene coct⁹ viscositatē creat et grossitatē: vnde durior ē et prioꝛe tardior. pp̄ter h̄ apt⁹ ē exercitātib⁹ et laborātib⁹: et abūdātia caloris eoꝝ cū ē fortitudinis et digestiōis. Sꝫ q̄ fermēti sa lisq̄ superfluū habuerit minimū nutrit et cōfortat. [illegible] hu miditatē eius desiccat fermēt [illegible] Azim⁹ nimiū nu trit et [illegible] digerit tardissime [illegible] pp̄ter [illegible] et ventositatem generandi. Ideirco inconueniens est oībus naturis nisi raro eis qui maximis laboribus exercentur et messores.

De Diuersitate panis ex parte coctionis et quantitate sumendi. C. LXXVIII

Pēcus duob⁹ modis ē diuersus. Aut ex nā sui. aut ex artificio cocti panis. Ex sui nā tri plici: aut magn⁹ ē et fort: aut debilis et lenis aut medio cris. Fort et magn⁹ desiccat et indurat exteriora panis: mica vō nō bene cocta remanet: q2 cortex velocit idurat: nō pmittēs calorē penetrare iteriora. Et duab⁹ de causis ē illaudabilis: vel q2 cortex ē durus: et ideo nō nutriēs iteriora fiunt et feruore icēsus. Uel q2 viscosus ē et grossa ē mica: et ita vtrūq3 idigestū diuersoꝝ hūoꝝ ē ge neratiuū. Durities corticis et icēsio sui siccissimū sanguinē generat: et ostipat vētrē: viscositas et grossicies mice hūores crudos et flegma ticos facit et solutiōes vētr[illegible] adiuuat. Debilitas foci et defect[illegible] penetrare iteriora [illegible] panē [illegible] coct⁹ [illegible] viscosus erit fortes digeri exercitātib⁹ [illegible] necessa rius si vsq3 coquat diuisers: siccus et durus erit digeri et stipticus. Mediocris tēpat⁹ ē focus q2 totū corp⁹ eq̄l[illegible] penetrat. Ex artificio duo mali modi st. Aut in furno aut in fumo aut sub testo. In fur no si fit et sm̄ q̄ oportet coquat bene digerit et penetrat totū corp⁹ [illegible] mica cū cortice. S[illegible] excoquat sub teste peior ē q2 in vna pte opa tur altera vō grossa et viscosa remanet et nō ad digerēdū durus ē si [illegible] sepe comedat: post multū tp̄s inflatiōes et dolorē lateris generat. Subcinericius vō subter carbōes vel cineres coct⁹ velocit desiccat extrinsecus: intrinsecus vō grossus remanet cineri et terre admiscet multū: maxīe autē si ligna mollia fuerint: et visus obscuritas fuerit. Diuersitates panis ex q̄litate accipiēdi q̄tuor st. Ali⁹ calid⁹ accipit sꝫ q̄ a foco egredit: ali⁹ frigid⁹ nō tn̄ eadē die comedit: ali⁹ p⁹ vnū vl duos dies: ali⁹ postq̄ ē siccissim⁹. Calid⁹ āt magi ē nutritiu⁹: di gestiu⁹: penetratiu⁹: q2 melior ē et cito dissoluit: sꝫ a stomacho et ite [illegible] durus [illegible] a stomacho q2 nō descēdit [illegible] penetrat [illegible] ad in testina [illegible] vētrē hume ctat [illegible] comedit [illegible] nutritiu⁹ ve locit digerit tarde descēdēs [illegible] frigidat [illegible] calore [illegible] nō pōt [illegible] opilati onē: et reuertēs inuenit aliā fumositatē q̄b⁹ grossicies vētositati et infla tionis conficitur et inde durus et indigestus et inflatiuus stomacho redditur. Qui post vnū vel duos dies accipit [illegible] laudabilis est nutrimento ad cōparatiōe tamē calidi mino ris: et velocius dissoluit a stomacho et itestinis cito exit durus et ci to penetrat [illegible] a stomacho [illegible] Grossus [illegible] gravat [illegible] siccissimus [illegible] humiditat bene humiditatē sto machi desiccat [illegible] humiditas nō fundat est necessaria dige stionē desiccat ventrem constipat.

De Cibo carnium. C. LXXIX.

Sido. ver ē. Carnes dicte sūt q2 care sūt. hec a creādo vn̄ et a grec creas vocat. Carnes aūt [illegible] [illegible] nō fuerat nisi tn̄ [illegible] et herbā seminalē dedi vobis i escā: post vō p̄ noe data st i escā cūcta animalia. Crudum dicit q2 sit cruentum. est n̄ cū sanguine. Co ctum dictū est quasi coactū sub igne vel aqua [illegible] esusq3 comestiōe [illegible] sola decoquit lixa in aqua [illegible] libidinis lux⁹: et mēbra loco mota luxa dicunt. Frixū a sono dictū q2 ardet in oleo. [illegible] carnes in [illegible] Lardū eo q2 in domo repositū conseruat. [illegible] res dicebant. Arungia ab vnctione vocata. Sepū a sue dictū est q2 si [illegible] plus pinguedinis hoc animal habeat. [illegible] ro [illegible] et minuta [illegible] hoc est [illegible] rū omissione. Rasi vbi supra. Caro sup prunas assata multū et ci to nutrit corpusq3 corroborat [illegible] digerit. In veru assata gros sa est et multū nutrit neq3 digerit nisi q̄ stomachum robustū et ca lidū inuenerit. ventrem vō stringit et h̄ pp̄ter q̄ [illegible] q̄ pingue est nō comedit. Caro cū pinguedine frixa fastidiū facit tardeq3 de stomacho descēdit nutrimentū eius valde est graue [illegible] q̄ sup prunas assat. Q̄ ista que lenior est et melior. Caro que in patel la ponit et in furno coquit mala est [illegible] tibus [illegible] vniuersaliter aūt oīs mortar[illegible] patellaꝝ spēs [illegible] respectu [illegible] habentiū. Multos tn̄ humores haben tibus: et corpora sua desiccare ac subtiliare volentibus conferunt.

De Carnibus quadrupedum. C. LXXX.

Onstātinus in panth. v pte. Oīs caro cali da est et humida: nutribilis et generatiua sanguinis. Porcina tn̄ calida et humi[illegible] [illegible] est ceteris nutribilior: et sanguinis generādo [illegible] humano [illegible] est sed flegmatica est. Omne aīal naturaliter [illegible] fetus h̄t humidos bonū sanguinē facientes vnde bouea sicci sunt: vituli aūt humidi et temperati. Agni quoq3 ānales et beduli [illegible] castratoꝝ aīalium caro cito digerit et melius nutrit. Crassa ven trem soluit et humectat: ad digerendū dura. Macra desiccat facile digestiua. Illa vō laudabilior est que inter crassum et macrum [illegible] Oīs caro siluestris est illaudabilis sanguinis generatiua grossi et melancolici. Caprina cū leporina melius [illegible] In parte h⁹ [illegible] laudabilis [illegible] Capriti [illegible] grossus est et [illegible] nutritiuus ad digerendū durus. Flegmaticus [illegible] sanguinis tarinus. Cerebrum humidius et fastidiosius: medulle similiter lin gue temperate sunt. Pedes auricule et labia non sunt ad digerendū du ra. Oculi q2 neruosi sunt boni sunt. sꝫ aliquantulū fastidiosi. Epar bene nutrit: et bonū sanguinem generat. Splen durus est digestio[illegible] gmaticum et malū sanguinē generat. Pulmo cito digerit et est fle gmaticus. Cor durū est ad digerēdū sed si digeri possit multum nu trit. Renes similiter. Stomachus difficulter digerit et frigidū san guinem generat. Uniuscuiusq3 autem hoꝝ sm̄ naturā animalis cu ius est mēbrū cōsiderandū est. Rasi vbi supra. Caro sine pingue dine rubea [illegible] sanguinis fieri generatiua est paucas superfluitates fa ciens magis tn̄ ad [illegible] nutrit. Pinguedo vō sanguinem humidis simum nutrit multas faciens superfluitates [illegible] tn̄ est nutrimen ti. Porro caro variata. s. inter pinguē et macrē existens sanguinem generat temperatū. Caput grossum est et multum nutriens [illegible] nec debet comedi nisi in tp̄ibus frigidis [illegible] generat [illegible] eo febres et colericas: multū tn̄ confortat: et sanguinē ac [illegible] auget. Cauda calida [illegible] stomacho nocens fastidiū facit et colerā ru beam generat. Lingua sanguinem frigidū generat in quo multa vi scositas est et opilatione facit. Pedes sanguinem [illegible] gene rant [illegible] frigidior et leuior est eo quem caro generat. Animalis [illegible] [illegible] leuiora sunt et calidiora. posteriora vō grauiora et frigidiora.

De carnibus auium et piscium. C. LXXXI.

Onstātinus vbi supra. Omniū volucrū nature cōsiderande sunt [illegible] eaꝝ victū et locū. Caro volatiliū laudabilior est q̄ oīm quadrupedū q2 digestibilior. [illegible] melior est om nibus. Anates et anseres calidi et humidi maloꝝ humorū generati ad putredinem paratoꝝ. Turtures melancolicū sanguinem faciunt. Grues dure sunt et indigestibiles: sūt et pauones pdices dure sunt. Passeres calidi. Turdi moderati. Parui paludes calidi et melanco lici. [illegible] Omnis natura piscium naturaliter est frigida et humida flegmatis generatiua cōueniēs calidā et siccā habentib⁹ cōplexionē et macidis maxime in estiuo tp̄e: et calidam habitantibus regionem. Inconueniens est frigidis et humidis cōplexiōibus et carnosis [illegible] [illegible] carnes fuerint naturaliter [illegible] infrigidant et humectant: variant aūt pisces sm̄ diuersitatē aquaꝝ in [illegible] diuersitate nutrimenti eoꝝ et sm̄ [illegible] ventoꝝ in quoꝝ plaga sunt. Diuersitas quoq3 piscium p[illegible]

hoc coctionis multifariam diuiditur: aut enim assi comedantur: aut cum oleo frixantur cocti cum aqua et oleo et condimentis: aut sola aqua elixati. Assi quidem et frixi minoris sunt viscositatis et humiditatis. Unde non etiam sunt humefactiui. Secundo tarde ad digerendum et propter stomachum grauiores. Assi tamen frixis laudabiliores sunt quia frixi quidem habent viscositates propter oleum. Pisces autem cum oleo et aqua et similibus preparati sunt ceteris digestibiliores et ventris solutiui: cum aceto vero cocti magis refrigeratiui minus tamen humefactiui. Qui vero cum aqua sola elixantur sunt omnibus laudabiliores: quoniam eorum viscositatem aqua coctionis in qua cocti fuerint abstulit precipue si manducentur cum oleo obsomagogorum condimentis aptorum ruta carui pipere et similibus.

De Tritico ouis et melle ac reliquis cibis. C. LXXXII.

Azi vbi supra. Triticum bene coctum omnibus cibis plus nutrit: et maxime si cum lacte coctum fuerit. Confert autem non calidis et macris et his qui multum laborant vel qui augmento virium indigent habentibus vero dispositiones contrarias eos repletur et febres et arteticum dolorem et lapides in renibus et apostemata adducit. Oua indurata et elixata plus nutriunt ad digerendum tamen tardiora sunt tardiusque de stomacho descendunt. Mollia vero velocius quam his a quibus sanguis multus effluxit ac vires imminute sunt conferunt. Ysaac. Oua hec sunt in animalibus volatilibus quod sanguis et sperma sunt in animalibus ambulantibus: sicut enim sanguis et sperma sunt materia omnium ambulantium et nutrimentum: ita oua sunt materia et nutrimenta volatilium. Oua enim volatilium masculis succumbentium hec duo videntur in se retinere: sperma videlicet et nutrimentum: proinde velociter et multum sunt nutrientia et confortantia et velociter nutriunt propter substantie subtilitatem: suique liquoris temperamentum corpus sunt confortatiua: quia quanto plus calor naturalis in eis operatur tanto magis indurantur: sicut fieri videmus in exterioribus: quanto naturalis calor ignis in eis operatur tanto indurari incipiunt. Nutrimentum dicit multum: quia tota substantia eorum mutata in membris omnino assimilatur propter suam naturalem humane nature: maxime eorum vitella: quia in calore et humiditate sunt temperata magis videntur esse similia humane complexioni: sed tamen si assentur ab igne calorem suscipiunt et siccitatem: unde fiunt desiccatiua minusque caloris refrigeratiua. Si vero fuerint cum aqua elixa humiditatem sumunt: proinde fiunt minus desiccatiua: magisque caloris mitigatiua. Albumen autem eorum aliquantulum frigidum est et crossius vnde est durum ad digerendum. Preterea oua inter se multis modis discrepant. Primus est propter animalium naturam et eorum etatibus. Secundus propter longitudinem temporis ouorum in aere manentium. Tertius est artificium coctionis eorum. Quartus si plus quam oportet vel minus coquantur. Mel calidum et siccum in secundo gradu aliquid habens acuminis quod ab apum natura acquisiuit. Ideo in fodit et mundificat cacochimiam et de interioribus corporis malorum humorum copiam per poros cutis abicit: venarumque sordes optime detergit. Ideo quia frigidis et humidis bene conuenit precipue senioribus: cito enim in eis sanguinem generat calidis vero inconueniens est maxime si eorum complexio sit sicca: quia eorum corporibus acuminis incendium donat et in humores colericos mutatur. Si vero mutatur in humorem sanguineum non tamen cum laudabilem facit: sed calidiorem est. nullus eorum corporibus dat nutrimentum.

De Potibus. C. LXXXIII.

Constantinus vbi supra. Potus duabus ex causis necessarius est: aut enim quia corpus humectat et quod humidum est corpore dissoluitur restaurat aut crossitudines cibi dissolutas ad remotiora tota reportat. Sunt autem potum genera diuersa ex quibus est aqua quod non est corporis nutritiua. Nisi si non fiat non est ex fauna sed ex re cui est commixta. Est enim vinum quod per omnes partes corporis portat cibum nutrientem et causa omnes spiritus augmentans calorem naturalem confortans ac per totum corpus cum dei portans. Sed in sanitate custodienda et infirmitate curanda: magis est aqua necessaria. Johannitius. Modi potationum sunt tres. Est enim potus qui nihil aliud est quam potus ut aqua. Et est potus qui potus est et cibus ut vinum. Est et potio que datur contra accidentia morbi vinum ut melicratum vel conditum. Eius vtilitas est quod ordine recto corporis integritatem reparet: vtilitas potus quia cibum per corpus deportet. Sed et illius vtilitas que potio dicitur corporis naturam ad se conuertit. Auicenna vbi supra. Sitim tolerare et cum ea dormire infrigidans et humectatis confert. Calidis autem et colericis nocet: similiter et famem tolerare. Contra quam de rubea abundantibus ex toleratia famis accidit. Nam colera ad corum ito nachos descendant eosque que comedere... mortantiam corrumpat.

De Uino. C. LXXXIIII.

Ali vbi supra. Uinum calorem naturalem confortat humores colericos temperat purgans per sudorem et venam. Mentem durat humectat appetitum incitat et digestionem ventositatemque soluit: opilationem aperit melancolicam mitigat: et hoc maxime facit his qui temperate sumunt: his sunt et inclinantur ad frigidum si mediocriter sumatur. Nocet autem illi cuius complexio superabundat in calore vel qui febrem patitur et epatis aut cerebri calorem et cuius neruorum debiles sunt. Qui si quis omnino noluerit ab eo abstinere bibat album lucidum et aqua multum permixtum. Si vero ad dolorem capitis accelerat statim post eius potum modicum ei frustaque coctanorum comedat: vt ascensum vaporis ad caput arceat. Si mulier et sic stomachi debilitas per eius potum omne accidat ad coctana cum pane musto transeat aut fructum multum recentem vel huiusmodi. Dicit autem gal. quia ex multi vini potatione passiones accidunt graues frigide sicut apoplexia spasmus epilensia emigranea obstupefactio et his similia. Replentur enim ventriculi cerebri vaporibus vini: et quod ad illud de venis ascendit: vnde calor naturalis refrigeratur: et huiusmodi passiones generantur. Rasis vbi supra. Uinum quidem stomachum et epar calefacit inflationem dissoluit: et cibum digerit: vrinam prouocat: et ventrem soluit. Preter hec et letari et gaudere facit animam: et huic vinum bonitatis eius modum nondum inuenimus quod suppleat vicem eius: sed in aliis operationibus eiusdem reperiuntur quedam que suppleant eius vicem licet in eis debiliora sint. Idem in iiii. parte. Uinum et omne quod inebriat corpus calefacit: vinum album et clarum quod multe patitur aque commixtionem minus est calidum et magis vrine prouocatiuum. Igneum vero colore et amarum quod magis potest aquam recipere calidius est. Uinum vero pingue ac dulce in quo est ponticitas crossioris est nature. Uinum nouum inflationem magis generat et venas citius implet. Uinum temperate bibitum nutrimentum penetrare facit: digestionem adiuuat multeque bonitatis et virtutis in corpore et in senibus quam maxime. Superflue vero bibitum epati ac cerebro et neruis nocet tremoremque et spasmum et paralisim et apoplexiam ac mortem subitam generat.

De Ceteris inebriantibus. C. LXXXV.

Ysidorus in li. etymo. xx. Sicera est omnis potio que extra vinum inebriare potest. Cerenisia a cerere. i. fruge vocata: est enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta. Celia. A calefaciendo vocata est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enim igne illa vis germinis madefacte frugis ac deinde siccatur et post in farinam redacta molli succo admiscetur: quo fermentato sapor austeritatis et calor ebrietatis adiicitur quod fit in his partibus hispanie quibus ferax vini locus non est. Lactatum est potio ex lacte. Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua et melle quod greci melicratum vocant. Inomelli mustum melli admixtum vehementerque agitatum atque commixtum. Idromelum quod fit ex aqua et mel maciarius. Saccatum est liquor aque feci vini admixtus et sacco expressus. Oximellum appellatum quia aceti et mellis admixta conficiatur mixtura: vnde et dulcedinem refert et acorem. Origanum greci est aceti cum aliquantulum quantitate pernixtum. Oxi in acetum caros lignem greco eloquio dicunt. Rodomelli dicitur eo quod in succo rose mel admiscetur. Melicratum vinum melli admixtum. Medus quasi melus quia ex melle fit. Rasis vbi supra. Potus ex melle factus vehementer est calidus et colere rubee generatiuus frigidas tamen patientibus egritudines confert. Ceruisia de ordeo facta neruos impedit caput dolere facit et inflat vrinam tamen prouocat et calorem ex ebrietate reprimit: que vero de simulagineo pane conficitur his metam et apud omnibus minus adiicitur solis tamen calefactis et dispositionibus ac temporibus calidis confert.

De potu aque. C. LXXXVI.

Aqua naturales humores in corpore conseruat et nutrimentum subtilians penetrare facit et calorem quosque reprimendo calefactis autem calidam complexionem habentibus plusquam vinum confert. Aqua ponderi leuior calorem et frigiditatem citius suscipit et que meliorem saporem refert dulcedinis, et appropinquitatem meliorem indicat. Turbida vero epar grauat et in renibus lapidem generat. Aqua salsa ventrem mouet et postea constringit. Si quis cum vsuali biberit corpus desiccat atque ex eo scabiem et pruriginem generat. Aqua stans et putrida splenem augmentat et complexionem corrumpit ac febres generat. Aqua frigida virtutem stomachi percutit si bibatur a ieiunis: sed epar multum infrigidat. quam nullo tempore presumant bibere nisi calefacti: sic enim eis proficit super cibum autem in parua quantitate sumpta stomachum corroborat et auget appetitum. Aqua vero que non bene sapit eo quod frigida non sentitur ventrem inflat et timeo non minuit sed appetitum destruit et corpus dissoluit. Aqua potio calida quam quidam ieiuni bibunt stomachum a superfluitatibus perducens nutrimentum lauat et ventrem sanctatione soluit que tamen si frequenter bibatur stomachum corrumpit et debilitat. Aqua tepida fastidium facit. Aqua vero cocta quousque minor reddatur eius substantia minus inflat. Ysaac. Laudabilis aqua duo in se continet. Unum est ex sua essentia. Aliud est ex sui cursus origine. Ex sui essentia claritas et mundicias naturam habens colorem nec saporem nec odorem nec fetorem. Que si bibat significatur quod non esse commixta in ea. Originem autem eius necesse est esse contra orientem aliquantulum septentrionali pertinens purgetur

septentrionalis et orientalis ventus ei perflent. Fluxus eius necesse est sit fortis et velox currens super lapides paruos et arenas clarissimas nullam habentes immundiciam. Huiusmodi aqua subtilis est et leuis: que posita ad ignem seu ad solem citissime calefit. Calida vero facta si ad aerem ponatur citissime refrigeratur quam citissima mutatio eius de qualitate in qualitatem suam significat leuitatem nec etiam aliam qualitatem terrestre habere. Sed omnibus aquis pluuialis est leuior et electior quam vicinitatem aeris suauitate ceciderit: munda tamen si fuerit ab omni putredine: et ponatur in aquam cisterne optime locate talis enim erit aqua in nos ceteris humida et quoddam habens stipticitatis: vnde non nocet stomacho sed potius cum confectat.

¶ De Ptisana. C. LXXXVII.

Ipocras in regimine acutarum. Ptisanam de decocta super omne de grano ordei bonam acutis morbis et in acutis passionibus excellentissimam iudico: quippe que viscose est et lenis: vncta quoque et mollis et lubrica tepidam habens humiditatem sitim extinguit et si opus fuerit ablui facit nequaquam stiptica non ad laborem fumosa. Non inflatur in stomacho nec accescit quorum vtrique nutrimentum in coctione vim et delectabilitatem habere explent. Constantinus in panteigni. Ordeum calidum est in primo gradu sed in secundo siccum. Ptisane ex eo confecte frigide sunt et humide [illegible] ptisana caudam coniunctionem adiuuat. [illegible] temperamentum acute febribus valet et [illegible] materiam vnde generatur. Sitim extinguit et naturaliter lauatorium est vnde fit ut membris omnibus [illegible] diffundatur de stomacho et intestinis statim effluit vbi si incedentes humores inuenerit: facile expellit: limosa interiora sive exteriora mundificat: nullam rancorem infirmis generat: non inflat: nec ventositatem vllam apparat: sicut alia solent grana. Ordei vnde confectio opertet esse bonum: non vetus sed album bene excorticatum atque pistatum.

¶ De Conuersione cibi et potus. C. LXXXVIII.

Humidus aduersarius eius. Dicit autem medici certissima ratione ex decoctione [illegible] partem quidem ciborum et potuum illam scilicet quam corpulentior et corruptior est per secessum egeri. Partem autem subtiliorem et vtiliorem vi nature per diuersas corporis partes distrahi et in carnis naturam et sanguinis conuerti. Partem vero aliam subtilem quidem sed minus vtilem per poros corporis similiter transfusam per poros euaporari. Partem autem aliam neque tantum subtilem nec adeo ut primam corpulentam per fluxum narium per sputa [illegible] similiter [illegible]. [illegible] membrorum quam a nobis sumunt in structuram corporis et membrorum fabricam quam apta sunt migrant et corrupta reficiunt in aliam formam per conuenientiam transeuntia. Non apta vero per congruos meatus [illegible] quod aliud fermentum nutrimentum terre reddit ad alias formas assumendas. Aliud per totum corpus exalatur: aliud totius animalis latentes numeros accipit et inchoatur in prolem: et seu conuenientia [illegible] corporum seu [illegible] fantasmate commoti per genitales vias ab ipso vertice defluit in [illegible] voluptate.

¶ De Superfluitate prime et secunde digestionis. C. LXXXIX.

Alimentarium a voce [illegible]. Cibus itaque ore receptus dentibus comasticatus lingua subministrante per ysophagum ad stomachum transmittitur in cuius fundo receptus actione virtutis [illegible] per [illegible] et humiditatem operantis cooperante calore digeritur et in quandam succositatem [illegible] similem transmutatur. pars quedam pura per quandam venam [illegible] stomachi fundo [illegible] ad epar transmittitur [illegible] in epate secunde digestionis [illegible] [illegible] appetitus [illegible] calor [illegible] stomachi porta [illegible] [illegible] ad porta narium [illegible] [illegible] per quam quedam pars pura [illegible] ratione ad epar transmittitur: residuum vero a portanario ad duodenum [illegible] quandoque [illegible] infiguntur [illegible] omnimoda fit puri ab impuro separatio impura a duodeno transmittitur ad [illegible] ad [illegible] ad [illegible] et sic per pudicum circulum emittitur: et hec est superfluitas prime digestionis in stomacho celebrata. [illegible] in qua quiddam purum quiddam impurum continetur. Impurum aliud generale aliud speciale. Speciale aliud calidum et siccum quod trahit ad se cistis fellis ad colere russe generationem. Unde ysaac in dietis [illegible] hec [illegible] odio habet propter sui amaritudinem et acumen: vnde in venam deducitur

locum nec ex eo manat ad membra nisi quantum sufficiat ad [illegible] in quibuslibet membris. Aliud frigidum et siccum quod trahitur a pulmone stomacho cerebro ad spermatis generationem. Aliud terrestre quod sanguinis fex quod mittitur ad splenem ad colere nigre seu melancolie generationem. Remanet itaque generale [illegible] vocabulo [illegible] vena cum puro sanguine [illegible] cum partibus humorum a propria receptaculo ad [illegible] ipsa vena per capillares venas transmittitur ad [illegible] venam [illegible] ad renes. In renibus vero [illegible] a sanguine [illegible] vero venarum mittitur per membra et ipsa vena [illegible] mittitur et a vesica per virgam educitur: et hec est superfluitas secunde digestionis in epate celebrate. Est igitur [illegible] superfluitas sanguinis et aliorum humorum in epate generatorum per [illegible] solus autem sanguis per formam [illegible] vena omnium membrorum [illegible] aliorum meatuum per quos transit vigoris vel vitii est declaratiua.

¶ De Somno et vigilia. C. XC.

Auicenna in [illegible]. Somnus quem vehementer [illegible] est: et vigilie motum: somnus quidem [illegible] virtutem [illegible] humectat [illegible] substantiam [illegible] turbidam efficit. Illi quoque quod resoluit prohibet [illegible] motus et [illegible] quod ad currendum [illegible] [illegible] expellitur. Ideoque illud quod est iuxta cutem expellitur. Nam illud quod longe est [illegible] [illegible] sudor [illegible] somnus est [illegible] [illegible] multum sudat nullam habens causam: nutrimento plenus est quod tolerare nequit. Cumque somnus inuenit materiam ad digerendum et maturandum aptam: hanc ad sanguinis naturam conuertit [illegible] calefacit [illegible] per corpus: et calefit calore naturali [illegible] humores calidos colericos sine acutos [illegible] [illegible] resoluit. Vigilie multe complexionem cerebri corrumpunt aliquo modo [illegible] et rationem [illegible] humores [illegible] [illegible] egritudines acutas facit. Somnus autem multus [illegible] [illegible] egritudines frigidas et hoc propter id quod [illegible] [illegible] famem efficiunt per hoc quod de materia resoluunt: et digestiuam minuunt per id quod de virtute resoluit. Infortunatus quidem inter vigiliam et somnum in omnibus [illegible] mala est. In somno calor occultatur et frigiditas manifestatur propter hoc omnibus membris opimenta plura necessaria sunt quam in vigilijs.

¶ De Speciebus et actionibus somni. C. XCI.

Alibi supra. Somnus alius est extra naturam [illegible] stupefactio. Alius naturalis de quo nunc nobis est sermo. Fit autem ex humiditate cerebri temperata [illegible] vapores humidorum qui clari et boni sunt a corpore ad cerebrum [illegible] post cibum [illegible] somnus [illegible] [illegible]. Sunt autem [illegible] somnum duabus ex causis. Una est ex cerebro [illegible] [illegible] [illegible] actiones [illegible] [illegible] [illegible] bonitas. Altera causa est cibus [illegible] [illegible] [illegible] Actiones somni in corpore duobus modis variantur. Primus est ex [illegible] quantitate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] humectat flegma [illegible] augmentat naturalem [illegible] [illegible] Moderatus vero cibos digerit [illegible] [illegible] augmentat humores bonos [illegible] membra recreat mentem [illegible] [illegible] Secundus modus [illegible] mensura et qualitate. Nam si fit in stomacho cibus indigestibilis in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

uenerint dormire donec ab eorum stomacho quodammodo cibus dis-
soluatur. Indicamus quoque febricitantibus grandi tempore somno abstinere.
Et autem omnino corpus vacuum sit sine cibo calor naturalis conuertitur ad cor-
poris humiditatem et crurit atque consumit cum debeat ipse calor desiccat.
Si sit in eo cibus qui moderate quantitatis calor naturalis ad interiora cor-
poris intrat materiamque maturat et cibum digerit corpus calefacit et hu-
mectat et eius augetur corpulentia. Vigiliam quoque quidam extra naturales sunt
et quibus dicitur cum de causis morborum agetur. Quedam vero naturales et hec cor-
pus latam naturalesque et virtutes animales vero confortant calor enim naturalis
ad exteriora corporis progreditur: quo sensus et motus confortatur. Ob hoc in-
teriora vigilie refrigerant exteriora vero calefaciunt et desiccant. Porro si
nimie fiunt vigilie corpus calor ac siccitas augetur: et eius habitudo cor-
rumpitur.

¶ De Regimine somni. C. XCII.

Constantinus vbi supra. Somnum opor-
tet fieri post cibum. Si est
temperatus huiusmodi enim somnus magnum solamen vel iuuamen
cibis digerendis accomodat quia si multus fuerit cibus et gros-
sus somnus necessario fit multus. Secundum cibum grossitatem et mul-
titudinem oportet esse somnum multum aut paucum: sed quod cibus multus si re-
pletum non dormiat quoadusque cibus ad stomachum ingrediatur ne calorem
naturalem obruat et extinguat. Cibo vero leui et facili existente somnus fit par-
uus. Vigilias vero non oportet aliquem vti in regimine sanitatis: corpus
enim calefaciunt et desiccant et digestiue virtuti repugnant. Razi in iiij.
parte. Post comestionem oportet hominem somno tam diu abstinere: do-
nec cibus ab ore stomachi descendisse et inflatio atque grauedo imminu-
et inferius mergi sentiatur: quod si tardetur non incongruum est vt parua deambu-
latione vtatur. Obseruandum est etiam ne de vno latere ad aliud sepe vo-
luatur hinc enim digestio tardat inflatio rugitusque sequitur: pulsatur etiam
altum sit et peior pre si cibus nondum ab ore stomachi descendit: somnus vitu-
tis ale laborem aufert: et cogitationes ac rationem quod hebetes erant et quasi fes-
se subtiliat et acuit corpusque sanguinem mitigat ac meliorem efficit et
corpus impinguat. Multum tamen dormire corpus dissoluit et tenere efficit: fle-
gmatis quoque multitudinem in eo creat et ipsum infrigidat quod in cor-
poribus crossis ac pinguibus peius fiet. Vigilie vero multe calorem lo-
dunt ac deformem faciunt corpusque desiccant et in eo coleram rubeam au-
gmentant. Quod patet pue operantur quando corpora macra sunt.

¶ De Coitu et eius iuuamentis. C. XCIII.

Ali vbi supra. Post somnum et vigiliam iusto sequitur
ordine coitus speculatio: quod inter euacuationes
naturales computatur: cum spermatis emissio fit quedam
etiam tio pertinens ad regimen sanitatis sperma quidem fe-
minatura materia generationis. Est enim quedam corporis superfluitas quam
ad sua vasa natura perducit: et generationi aptat ad conseruationem
speciei nec est vt alie superfluitates quibus omnino natura non indiget qua-
les sunt emunctiones sputa sudor vrina et fimus. fit enim ex meliori
et laudabiliori que est in corpore substantia. Unde dicit gali. in li.
de sanitatis custodia: quod in eo dominatur ignis et aeris substantia. Ideo
quod complexio eius calida est et humida: generatur enim ex claro et pu-
ro sanguine quo principalia et propria pascuntur ac sustentantur
membra: vnde cum in eius euacuatione quis modum transgreditur:
virtus eius debilitatur corpus desiccatur et defectus sequitur. Cum
enim euacuauerit natura quod in testibus sperma paratum inuene-
rit de nocte homo vtatur coitu natura sanguinem qui spermatis
generationi paratus erat in super corbus organis necessario attra-
hit illumque excoquit et optimum sperma facit. si autem omnino mo-
dum coitus homo excesserit necesse est in testibus ac spermatis in-
strumentis materiam que in nutrimento principalium membrorum
parata erat attraheret et quia cum nihil eam superfluerit bonum attra-
hunt sanguinem qui in natura principalium membrorum alterabatur
nec superest illis aliquid quo pascantur vnde et plurimos videmus
cum coitus modum excesserint sanguinem emittere. Quod cum ita vir-
tutem debilitari necesse est ac dissolui. si vero coitu quis vt oportet
vtatur cogitationes sedat iram mitigat melancolice passionem pro-
dest et etiam morbis flegmaticis. Somnum quoque multitudini mo-
detur et appetitum confortat: porro si iuuenis calide et humide com-
plexionis coitu vsu supersederint: sperma suis augetur in vasis do-
lor in inguinibus fit et testiculis cum extensione et pigritia hebetu-
do quoque sensuum et intellectus capitis grauitas visus tenebre
corpus frangitur appetitus ciborum minuitur nonnunquam etiam
complexio declinat a statu suo: febresque superueniunt: aliquotiens
etiam mentem patitur ex vaporibus spermatis cerebrum ascendentibus.
Senex quoque [illegible] spermate et [illegible] corpus languet et nō
[illegible] precedens tremor pectoris artatio sepe etiam nocturna et ver-
tigo. Hominis vero frigide vel sicce complexionis non est coitus frequentis.

dum quia parant ei lesionem: hominis namque frigido et humido calor
naturalis coagularetur nerui dissoluerentur. sicco vero siccitas auge-
retur. Igitur hipocras et gali. eorumque sequaces aiunt coitum etiam ex cau-
sis esse que sanitatis adhibentur custodie. Non multi vero medicorum di-
cunt eum in sanitatis custodia non annumerandum.

¶ De Nocumentis eiusdem. C. XCIIII.

Constantinus in libro de coitu. Sciat quod virtu-
tem fortem habentes iuuat coitus
moderatus eo quod humor ille inclusus in corpore si solutus
non fuerit ledit sic econtra debilem virtutem habentibus no-
cet quia corpus desiccat humiditatem infrigidat ac debilitat. Prete-
rea humor ipse qui soluitur in corpore in hora qua semen emittitur sub-
stantialis est et non sicut humor qui procedit in euacuationem quia ille
accidentalis est: huiusmodi autem a membris habet essentiam et ex eo con-
stant membra: vnde et a sanis membris procedit sanum et ab infirmis in-
firmum. Gali. quoque in li. seminis: cum loquitur de superflue coeuntibus
non procedit inquit a membris solus humor: sed etiam vitalis spiritus
per arterias exit cum semine. Ideoque non mirum si superflue coeuntes debi-
litentur. Nam cum corpus euacuatur virtus quoque vitalis minuitur: vnde
et multi mortui sunt. Ob hoc etiam secundum gal. eunuchi dummodo viuunt
quia neruo qui eis erigitur ab scisso non descendit semen iuxta consue-
tum: et ideo coire non possunt. Dicit etiam hipocras quod habenti egri-
tudinem in augmento coitus valde nocet. Preterea contingit aliquis-
bus in hora coitus rigor et tristicia. s. ex mala commixtione humorum et
superueniente calore quia omne corpus quod malos habet humores
si repente calefactum fuerit rigescit et fit inde tristicia. Quibusdam vero
superuenit tremor. s. ex malitia superfluitatis et quibusdam etiam fetor. s.
ex commixtione putrida que calore soluitur. Quibusdam autem venter
inflatur quia s. naturalis calor in eo debilitatur. hisque contingit vt coire
semper appetant propter ventositatum multitudinem que intrecsum con-
tinentur. Quibusdam vero post coitum dolor capitis contingit: eo quod per mo-
tionem ascendit fumus ad caput ex humiditate sanguinis et super-
fluitat. huius corporis ex mala commixtione.

¶ De his que coitum iuuant et his que impediunt. C. XCV.

Sunt autem nutrimenta quedam que semen generant. s.
ea que multum nutriunt et inflant. i. ventositatem
generant hoc enim conuenit seminis existentie quia natura eius con-
stat ex humore et spiritu. Mare autem si addatur tertium. s. ca-
lor. Auxiliantur ei que calida sunt: sine per calorem illud attrahant: et de cor-
poris vasis extrahant et extrinsecus ferant siue commisceantur nutrientibus:
et ex his tria fiat vbi gratia fabe nutriunt et ventositatem faciunt sed quia fri-
gide sunt vno carent et duo possident: huiusmodi quod si zinziber vel piper nigrum
vel huiusmodi que calida sunt misceantur nutrimentum fit quo semen generetur. In
cicere vero sunt hec tria: nutriunt quia calidum et humidum est nutrit et inflat
et hoc solum naturale semen generat cui etiam rapa appropinquat. Quedam autem
semen generant et extrahunt vt piper: pinee: ficus: et recentes carnes et ce-
rebelle et vitella ouorum. Satirion quoque libidinem accendit et zinziber
et costum dulce: costus orientalis: cardamum semen: vrtice anisum: et similia.
Quedam vero semen non generant sed desiccant. s. calida et sicca vt anetum
et ruta. et his similia. Quedam autem semen ipsum condensant: prohibent et impediunt:
ac libidinem extinguunt vt lactuca portulaca cucurbita mora celsi. cu-
cumeres: melones pisces et similia. Queuumque. s. frigida sunt et humida
frigida quoque et sicca omnia ventrem comprimunt: vt acetum et vua
amara. Magis autem si lenticule coquantur cum semine lactuce et
citrata bibantur libidinis appetitus extinguntur.

¶ De Ceteris euacuationibus naturalibus. C. XCVI.

Ali vbi supra. Cetere naturales euacuationes sunt egestio vri-
na: sanguis menstruorum. et que a palato defluunt: et similia.
Que si modum excesserint aut ab emissione naturali retenta fuerit
corpori nocent et morbos generant. Nam si antequam egestio est ve-
tustatur et ab egressu prohibeatur: colerica passio fit et tenasmon et tortio et
significatio defectus appetitus: aut turbatio atque singultus contrarium vo-
mitus: in intestinis ventositas et in stomacho. Si autem illius augeatur euacuatio:
virtus accidit debilitas vel etiam casus. Et si quod euacuatur corrosiuum est
vlcera in intestinis excitant. Urina vero cum egredi prohibetur: difficultas
vrine fit et eius adustio vesice quoque dolor et vrine meatibus acre-
mibus eisdemque locis excoriationes et vlcera. Si autem amplior iusto fue-
rit vrine emissio sitim nutrit virtutem debilitat ac [illegible] corpus
desiccat. Similiter et in menstruorum sanguine si eorum mora ne-
gligatur morbos pessimos generant epar refrigerant calorem na-
turalem suffocant. Nonnunquam etiam fit hidropisis et corruptio comple-
xionis. Porro si vapores ad cor ascenderint: defectus et angustiatio
fit. Si autem ad cerebrum pariunt emigraneam et diuturniores cepha-
lee visus tenebras vertigo obstupefactio. et his similia. Porro si

coitum emissio modum transgrediatur calor naturalis in minutione sue materie debilitatur [illegible] sanguis minuitur [illegible] Eadem acci[illegible] [illegible] superfluitas multa [illegible] [illegible] stupefactio [illegible] Ob hoc igitur corpus emissio[illegible] superfluitatum naturalium que in eo sunt oportet [illegible] plus iusto fiunt reprimere.

De accidentibus anime. C. XCVII.

Eaccidentibus [illegible] corpus [illegible] et quidem morbus [illegible] sanitas et eius generatur [illegible] Sunt autem hec: ira gaudium tristicia cura timor verecundia stupor. Ira est sanguinis cordis [illegible] caloris motus [illegible] ad exteriora [illegible] Calefacit autem corpus et desiccat [illegible] febrem [illegible] febrem putridam generat. Si autem ira immoderata fuerit [illegible] [illegible] sanguinis [illegible] Tristicia est ingressus naturalis caloris ad interiora corporis [illegible] Cura est ingressus alicuius caloris ad interiora [illegible] Timor est ingressus naturalis caloris ad interiora corporis [illegible] Verecundia [illegible] Duo autem hec accidentia timor et verecundia minime [illegible] corporum [illegible]

De accidentium anime signis. C. XCVIII.

AI [illegible] Audacie signa sunt capilli fortes et [illegible] [illegible] pectoris [illegible] [illegible] Timiditatis vero signa [illegible] Iracundie signa [illegible] [illegible] vero parum ridet [illegible]

contrarium [illegible] tyrannus.

De motionibus spiritus. C. XCIX.

Vicenna [illegible] spiritus aut exterius aut interius. Et hoc aut [illegible] paulatim. Motionem autem spiritus ad exteriora [illegible] Motum vero spiritus ad interiora sequitur frigiditas [illegible] [illegible] Et hoc regimine sanitatis [illegible] accidentia anime [illegible] negligenda [illegible] conficitur virtus.

De rebus extra naturalibus. C. C.

AI [illegible] Res extra naturales sunt morbi et eorum cause et accidentia [illegible] [illegible] membrorum [illegible] Causa in medicina est id quod primo [illegible] Egritudo est dispositio non naturalis in humano corpore [illegible] Accidens autem est quod [illegible] [illegible] apostemata pulmonis [illegible]

[illegible] stomachi. Similiter dolor capitis qui accidit ex febre q[illegible] figitur [illegible] non solum est accidens febris sed et egritudo in se et plu[illegible] est causa frenesis que procedit ex eo.

C De dispositionibus corporum et causis eorum. C. CI.

Corporis humani dispositiones secundum galienum sunt tres. Prima est sanitas que est dispositio per quam corpus hominis in sua complexione et compositione tale existit ut ex eo operationes omnes proveniant incolumes. Secunda est egritudo que est dispositio in corpore hominis huic contraria. Tertia nec sanitas nec egritudo est: aut quia non est sanitas in ultimo nec egritudo in ultimo sicut sunt corpora senum et convalescentium et puerorum: aut quia ambe res in uno tempore in duobus copulate sunt membris vel in uno membro: sed in duobus generibus remotis: sicut quod est in complexione sanus et in compositione eger: aut in uno membro duorum generum propinquorum: sicut quod est sanus in figura: et non in quantitate ac situ: aut quod est sanus in duabus qualitatibus passivis et non in duabus activis: aut vicissitudine duarum rerum in duobus temporibus ut sanatur in hieme et infirmatur in vere. Isidorus ubi supra. Sanitas est integritas corporis et temperantia nature ex calido et humido quod est sanguis unde et sanitas dicta est quasi sanguinis status. Morbi generali vocabulo omnes corporales passiones corporis continentur quod inde veteres morbum nominaverunt ut ipsa appellatione mortis vim que ex eo nascitur demonstrarent. Inter sanitatem autem et morbum media est curatio que nisi morbo congruat non perducit ad sanitatem. Morbi omnes ex quattuor nascuntur humoribus. i. sanguine et felle melancolia et flegmate. Ex ipsis enim reguntur sani et ex ipsis leduntur insani. Dum enim amplius extra nature cursum creverint egritudines faciunt.

C De causis universalibus dispositionum corporis. C. CII.

Avicenna ubi supra. Cause dispositionum corporis sunt tres. s. antecedentes et coniuncte et primitive. Antecedentes sunt cause corporales. s. humorales aut complexionales aut compositionales ex quibus advenit dispositio adventu non primo sed mediante aliquo. Cause coniuncte sunt corporales ex quibus provenit dispositiones adventu primo s. absque medio. Primitive sunt cause non corporales ex quibus adveniunt dispositiones adventu primo vel non primo. Antecedens igitur cum coniuncte conveniant in hoc quia ambe sunt res corporee s. humorales aut complexionales aut compositionales. Primitive vero sunt que extra corporis substantiam existunt aut ex parte corporum [illegible] ut quod accidat ex verberatione vel aeris caliditate vel ex cibo calido et frigido quod corpori advenerunt. Vel etiam ex parte anime que aliud est a corpore ut quod accidit ex ira et timore. Exemplum causarum accidentium est repletio febris et repletio receptaculorum oculi ut in ipsum aqua descendat. Exemplum causarum coniunctarum est putredo febris et humor quod ad foramen descendat [illegible] [illegible] [illegible]. Exemplum causarum primitivarum est caliditas solis aut fortitudo motus aut tristicia vel vigilie vel comedere res calefacientes ut alia: et hoc totum febris aut percussio oculi [illegible] sensus aque ad oculum. Omnes autem cause aut sunt cause secundum essentiam [illegible] ut piper cum calefacit et opium cum infrigidat. Aut secundum accidens ut aqua frigida cum calefacit eo quod inspissat cutem et retinet caliditatem et aqua calida cum infrigidat quia resolvit: et sicut scamonea cum infrigidat eo quod humorem calefacientem expellit. Non omnis autem causa corpori advenit in ipsum operatur imo preter hec tria sunt necessaria. s. fortitudo sue virtutis agentis et fortitudo virtutis corporis preparative. Et possibilitas permanendi unius [illegible] [illegible] unum aliud tangere donec eius in illud operatio valeat perveniat. Unaqueque vero causarum dispositiones in eo quod ex eo proveniunt diversificatur. Aliquando enim ex una causa in diversis corporibus egritudines diverse provenit. Aliquando vero diversificatur eius operatio in debili et forti. [illegible] in eo qui est fortis sensus est debilis. Preterea causarum [illegible] sunt vicarie quarum s. cum separantur affectio remanet. i. impressio. [illegible] vero non ex quarum s. separatione provenit sanitas.

C De causis necessariis et non necessariis. C. CIII.

Preterea cause que mutant dispositiones corporum et ille que conservant: aut necessarie sunt aut non. Necessarie quidem sunt a quibus hominem egredi est impossibile in toto tempore vite sue. Harum genera sunt. vi. aer circumdans: cibus et potus: motus et quies motus animales: somnus et vigilia: evacuatio et retentio. Cause vero non necessarie nec impedientes [illegible] que sua generalitate non [illegible] naturales nec nature contrarie: et iste sunt cause corporum obviantes preter aerem quod necessarius est ut [illegible] [illegible] et [illegible]. [illegible] modi quidem cause in hominis corpore [illegible] [illegible] propter obviationem duobus modis operantur. Uno [illegible] penetrationem eius quod ex eis [illegible] in poros corporis [illegible] quia membra [illegible] [illegible] attrahunt aut quia [illegible] [illegible] [illegible] modus est quando operantur communicatione sed pura qualitate corpus [illegible]: hoc quidem facit quia qualitas

habet est in effectu sicut in epithimate frigidum quod infrigidat aut quia est in potentia: sed calor innatus quod in nobis est commovet in exitum agentem et adducit eam ad effectum post potentiam. Sunt autem quedam res que corpus obviando mutant et ingrediendo non mutant ut cepe cum exterius in modum emplastri supponitur corpus vulnerat: sed interius receptum non vulnerat. Quedam vero res econtrario se habent ut cerusa quando vehementer mutat cum bibitur: sed [illegible] ca[illegible] [illegible] [illegible] et hoc operatur. Quedam autem sunt que neutro predictorum modorum agunt. [illegible] [illegible] in parte prima [illegible] [illegible] una fit [illegible] existit. Quarum prima est quia cum humores quos est corpus ingreditur digestiva virtus [illegible] eam infringit et a [illegible] operationem eius mutat eamque debilitat nec eam tamen incolumem dimittit: ut virtus a re sua operationem perficere eamque vulnerare possit. Alia est quia [illegible] mutum cum alia re mixta comeditur. Tertia quia in receptaculis nutrimenti cum aliis humiditatibus commiscetur quod ipsam submergit causamque fortitudinem frangit. Quarta quia quod est exterius in uno situ figitur: sed interius se movendo non desinit. Quinta quod exterius valde stricta tenetur: sed interius non adherendo tangit. Sexta quia quod est interius virtus [illegible] [illegible] o[illegible] eius regit et usque a[illegible] superfluitatem expellit et in bonum sanguinem convertit. [illegible] vero eius quod ex cerusa dispositione diversificatur est quia cerusa crosse nature est et densa [illegible] [illegible]. Ideoque quod est deforis non penetrat in poros aut si penetrat non usque ad potentes spiritus nec usque ad membra principalia pervenit. Comesta vero res et huic [illegible] venenosa que in eam non est [illegible] nisi [illegible] de superflua a calore innato qui est in nobis. Et hoc quidem non acquiritur ipsa obviationem extrinseca.

C De causis calefacientibus et infrigidantibus. C. CIIII.

Causarum calefacientium multe sunt species ex quibus nutrimentum in quantitate temperatum et motus exercitii temperatus: et fricatio temperata: et compressio ventosarum absque scarificatione positio. Nam illa que cum scarificatione fit infrigidat per evacuationem. Motus etiam pariter fortis ac multus: nec non superfluus nutrimentum quoque calidum medicina calida et balneum temperatum quod aere suo et aqua calefacit: et obviatio rerum non superflue calefacientium ut aeris et emplastrorum. Vigilie quoque equales et somnus temperatus: et accidentia similiter anime temperata. Tristitia namque nimia infrigidat. Item putredo cuius proprietas est ut caliditatem extraneam evenire faciat et non amplius. Eius siquidem operatio est alia a calefactione absoluta et adustione que etiam inter se differunt. adurere namque est ut humida et sicca substantia separentur ita quod illa sublimetur et hec descendat. Calefacere vero simpliciter est ut omnes humores secundum suas speciales naturas remaneant sed plus calidi fiunt. De calefacientibus autem est spissitudo superficiei corporis calefacit enim quia vaporem retinet et nimias intus in corpore calefacit etiam quia vapores dilatat. Haliautem medicorum princeps has omnes causas in [illegible] generibus comprehendere consuevit motum non superfluum et obviationem rei que non superflue calefacit et materia calida que corpori advenit et spissitudinem ac putrefactionem. Infrigidantia vero sunt motus superfluus qui calorem innatum superflue resolvit. Quies quoque superflua que calorem ipsum coadunat et claudit. Preterea nutrimentum superfluum aut diminutum aut frigidum: medicina quoque frigida: et obviatio eius quod superflue calefacit ex aeribus et emplastris et aquis termarum. hec etenim laxant corpus: et resolvunt ab eo calorem innatum. Obviatio quoque rei que temperate calefacit longo tempore: sicut multa in balneo mora: calorem enim suffocat innatum. Item obviatio rei que secundum potentiam infrigidat. licet in presenti calida existat. Item retentionis superfluitas: quia calorem innatum suffocat. Evacuatio quoque superflua quia materiam eius destruit. Ex his etiam est vehementer membra stringere et ea stricta permanere: quia caloris viam claudit. Item nimius amor vel gaudium aut dolor tristitiaque superflua. Artificium quoque infrigidans et cruditas que putrefactioni est opposita. Haliautem has in [illegible] causas solet comprehendere. s. motu superfluo et quiete: et eius quod infrigidat aut vehementer calefacit donec resolvat obviatione: infrigidante quoque materia spissitudinis vehementia. nutrimentique nimia paucitate.

C De causis humectantibus et desiccantibus et figuram corrumpentibus. C. CV.

Humectantes cause sunt quies et somnus. causaque quod evacuant solet retentio siccitas humores evacuatie nutrimentum quoque multum et humectans et humectatur quoque rebus obviatio [illegible] balneorum post comestionem [illegible]. Item medicinam humectantem accipere et eius quod infrigidat obviare quod humorem retinet. Similiter et eius quod temperate calefacit quod humorem currere facit. Preter hec etiam gaudium temperatum. Desiccantia vero sunt motus et vigilie cotus et vehemens coitus evacuatio et nutrimenti quoque paucitas et siccitas desiccans medicina motus

[illegible] [illegible] balneorum frigus [illegible] attrahere [illegible] [illegible] causis figuratis [illegible] [illegible] Quedam autem [illegible] infantes: vel qui tenet. Sunt [illegible] cause [illegible] adueniunt et casus aut percussio. Et ex his sunt cause que [illegible] propterea quod se [illegible] mouere antequam membra [illegible] antequam ambulare possint. Et his etiam sunt egritudinales cause sicut [illegible] et extensio. Et est cum puero [illegible] propter pinguedinem nimiam. Et est cui accidat propter superfluam maciem. Et est quando propter apostema. Et est quando propter infirmitatem fitus. Et est cui accidat propter [illegible].

De Causis constrictionis et dilatationis pororum. C. CVI.

Iohannicius. Constrictio pororum fit [illegible] occasionibus: aut enim ex constrictione attenuatoria aut ex carnositate aut ex coartatione. Constrictio attenuatoria vero aut fit ex [illegible] virtutis retinentis aut ex debilitate virtutis [illegible] aut ex abundantia frigoris aut ex abundantia constrictionis [illegible] aut ex abundantia siccitatis et sepe euenit ex ligatura constricta. Ex carnositate vero constringuntur pori et si accidit aliquod apostema et fiat carnositas aut si [illegible] euenit aliquod vulnus. Et coartatione cum [illegible] in aliquo [illegible] et humiditas sicut lapis [illegible] sanguis aut aliquid [illegible] Largitas quoque pororum [illegible] modis fit aut ex multa [illegible] virtutis aut ex debilitate retinentis aut ex abundantia caloris et humoris: aut ex medicamentis aperientibus.

De Causis opilationis. C. CVII.

Vicenna. vbi s. Opilatio accidit aliquando propter causam extraneam: que in canali accidit. Et hoc aut extraneum est in suo genere sicut lapis. [illegible] propter [illegible] sanguis [illegible] fuga illa que cogelata est. Aliquando vero accidit opilatio: quia clausum est foramen [illegible] [illegible] medicinas laxantes calidas et humidas. Coangustantur vero canales ex [illegible] [illegible] subtiliter resoluens que materiam subtiliat et ipsam currere facit: et spissitudinem a membri superficie remouet.

De Causis superflue retentionis et euacuationis. C. CVIII.

Retentio [illegible] quod euacuari debet aut [illegible] aut propter [illegible] virtutes naturales [illegible] re nequit: aut propter eius crossitudinem et viscositatem: aut propter [illegible] egestionis retentio: eo quod in altera parte est cretica euacuatio. [illegible] do et caloris innati constrictio vel in igneitatem conuersio: vel etiam [illegible]

fastidium quoque est [illegible] causis harum egritudinum [illegible] egritudinem [illegible] amplitudinem [illegible] nem sicut accidit in exitu sanguinis e naribus. Et hec largitas prouenit ex causa accidente interius aut exterius. [illegible] quod retinet [illegible] frigiditas complexionis [illegible] propter euacuationem materie que apta erat ad accendendum et innatum calorem nutriendum. Itaque superfluam euacuationem sequitur frigiditas et siccitas in substantia membrorum [illegible] extraneus calor et humiditas non bona accidat [illegible] Ipsam quoque sequuntur egritudines [illegible] et opilatio [illegible] siccitas. Sequitur etiam [illegible] et cause. Retentio autem et euacuatio que sunt equales: ille. s. que in bona prouenimit necessaria, conferunt et vitam sanam custodiunt.

De Dolore et causis eius. C. CIX.

Dolor est sensibilitas rei contrarie. Doloris autem cause duobus generibus comprehenduntur. s. cita mutatio complexionis et solutio continuitatis. Mutatio complexionis cito facte et est malitia complexionis diuerse per quam [illegible] membra in sui substantia complexionem habeat [illegible] [illegible] si mutata fuerit in ethicam egritudo. Non autem omnis malitia diuerse complexionis [illegible] [illegible] mutatio ponatur genus ex quo dolor essentialiter proueniat. licet cum eo [illegible] [illegible] naturali philosophia.

De [illegible] C. CX.

Dolorum [illegible] [illegible] hoc quia partes corporis [illegible] aut propter [illegible]

aut propter nocumentum qđ alicui sue partiū accidit ⁊ non aliis. Porro causa doloris extensiui est vētositas aut humor q̄ neruum aut musculū extēdit ac si ipsū ad suas extremitates trahat. Cā doloris cōpressiui est materia q̄ mēbro loci sui coāgustat. aut vētositas que ipsum coāgustat sicq̄ q̄si desup cōprimeret ⁊ cōstringeret. Causa doloris cōtusiui et corrosiui est materia que īter musculū ⁊ panniculū sui resoluit ⁊ panniculū extēdit: ⁊ causaq̄ cōtinuitatem cū lacerto que inter panniculū ⁊ mēbrum existit soluit. Causa doloris frangitiui est materia vel ventositas q̄ media īterponit īter os ⁊ panniculū qui ipsū tegit. aut frigus q̄ illū panniculū fortiter frangit. Causa doloris lassatiui est materia q̄ musculi carnē extendit: ⁊ nō ipsi⁹ chordā: ⁊ vocat hic lassatiu⁹ q: musculus neruo lassior existit ⁊ pāniculo. Perforatiui doloris causa est materia grossa et vētositas q̄ retinet īter tunicas mēbri duri ⁊ grossi sicut intestinū colon q̄ incessanter ipsū rūpit. ⁊ in ipsū penetrat stimulādo: q̄si pforaret terebro. Acualis causa doloris est ipsa eadem materia in huiusmōi mēbro: sed retenta est in hora q̄ rūpit. Stupefactiui causa doloris est aut fortis frigoris cōpulsio. aut doloris penetrationis spūs sensibilis q̄ ad mēbrum venit clausurā cū ligatura. aut receptaculorū repletio. Causa pulsatiui doloris est apostema calidū. frigidū enim dolorem nō efficit nisi cōuertat in calidū. Causa grauatiui doloris est apostema in mēbro nō sensibili. sicut i pulmone ⁊ rene ac splene. Illud enī apostema grauitate sua inferi⁹ trahit mēbrūq̄ deprimit p sensibilē fasciā ipsum circūdantē ⁊ suspēsoriū a quo oritur fascia. ⁊ fascia qđē ⁊ suspēsoriū sentiūt qū inferi⁹ trahūt aut apostema in mēbro sensibili cuius sensum iam ipsa destruit egritudo sicut cācer in ore stomachi: cuius pōderositas sentit: nec tñ dolorē efficit: eo q ipse sensum destruit. Fatigatiui causa doloris est aut labor aut humor extendēs: aut humor mordicās: aut vētositas inflās. Ex his autem cōpositiones procreantur de q̄bus postea dicetur.

Item de causis doloris. C. CXI.

Otus dolorē efficit p id qđ cū eo accidit aut extēsione aut cōcussione aut ruptura. Humores autē mali dolorē efficiūt aut pp̄ter ipsorū q̄litatē vt quādo mordicationē faciūt. aut pp̄ter sua multitudinē et qū extendūt aut pp̄ter hoc q ex vtraq̄ cōiungūt. Vētositas quoq̄ dolorē facit pp̄ter extēsionē. Est autē ventositas extēdens aut in mēbrorū concauitatib⁹ cordis vētriculis vt flatus in stomacho. Aut in tunicis mēbrorū ⁊ eorū villis: sicut in colica ventosa. aut in tunicis musculorū ⁊ sub panniculis et q̄ sup ossa. aut in circuitu musculorū īter ipsos ⁊ carnē laxā ⁊ cutē: aut occulta est in membro: sicut musculi pectoris occultati sunt. Ipsi⁹ autē resolutio siue subito fit: siue multo tpe moret: est s̄m materie sue multitudinem ⁊ paucitatē. Idē in tua carone. Aromata oīa faciūt sodam doloremq̄ capitis siue sint calida siue frigida. Verū qū succedūt expellūt se [illegible] qū pcedit illud qđ vapor sui caliditate nocet ⁊ succedit ei qđ vaporē frigidū facit aut ecōuerso. Cū autē nō q̄litate sola sed q̄ntitate [illegible] nō cōfert sed nocet ipsorū successio. Idē in carone. Dolor autē virtutē dissoluit. mēbrūq̄ phibet ab opationibus suis. Nā i enī mēbra spiritualia phibet ab aeris attractiōe vel [illegible] tionē disturbat aut cū facit īterfectum aut frequentē ⁊ cōe s̄m naturale cursum ⁊ partiū q̄dē mēbri in primis calefacit postmodū infrigidat pp̄ter illud qđ resoluit ⁊ vincit de spūs [illegible] vita.

De causis deliciarum. C. CXII.

Eliciarū quoq̄ cause duob⁹ generib⁹ cōprehēdunt. vnū est eius qđ cōplexionē naturalē subito reducit ad hoc et ipsū sentiat. Alterum autē est qđ natura ē cōnaturatum [illegible] reducit nulla nāq̄ res q̄ nō subito venit sentitur: neq̄ ex ea delicie habētur. Est [illegible] delicias sentire cōuenientes. Et omne q̄dē sentire p virtutem est sensibile ⁊ sentire est pp̄ter passionē [illegible] Cūq̄ sentire fuerit cū cōuenientia [illegible] nō cōuenientia [illegible] aut dolor fit illud qđ [illegible] Propterea [illegible] magisq̄ retinet illud q̄ [illegible] hoc [illegible] sentire circa conuenientia [illegible] Eius quoq̄ sentire circa rem inconuenientem deterioris est doloris q̄ illud quod est proprium [illegible] ceteris.

De Egritudine ⁊ ei⁹ speciebus. C. CXIII.

Ohānicius. Sanitas est temperamēti [illegible] [illegible] Infirmitas aūt ē [illegible] [illegible] effectis. Egritudinū mōi duo sūt aut cōīs aut ppr̄ie. Et q̄ cōīs accidit [illegible] Accidētali et pp̄ [illegible] [illegible] mēbro cōsimili⁹:

aut in officialib⁹ aut in diuisiōe cōtinui. Auicēna vero d̄ Habent egritudines [illegible] horas. s. horā principii augmēti status declinationis [illegible] hora q̄dē principii est tps in quo egritudo apparet [illegible] dispositiōes neq̄ apparet in ea augmētū ei⁹. Hora augmēti est tps in quo egritudinis manifestat [illegible] grauamē de hora post horā. Et hora status ē hora in q̄ egritudo in oīb⁹ suis partib⁹ s̄m vnā manet dispositionē. Et hora declinatiōis ē tps in quo ei⁹ apparet diminutio. Egritudines aūt multis modis noīa sortiunt. Aut enī a mēbris in quib⁹ sunt: vt illa q̄ est lateris vel pulmonis. aut a suis accidētib⁹: vt epilēsia. aut a suis causis: vt melācolia. aut a sui silitudine: vt leonina ⁊ elephātia. aut a sui substātia ⁊ eēntia: vt febris. aut ab illo cui primo dicunt accidisse: vt vlcera baldbie. aut ab eo q̄ eas medicādo fert curasse vt caronis vlcera. Sūt aūt egritudines q̄dā manifeste. q̄. s. sensu cognoscunt. Quedā occulte ⁊ h̄ triplr̄. Aut q̄s facile ē cognoscē: sic dolores stomachi ⁊ pulmonis. aut q̄s difficile: sic egritudines epatis ⁊ [illegible] pulmonis. aut nō cōprehēdit nisi cū estimatione vt [illegible] Preterea q̄dā sunt [illegible] q̄dā nō: eo q fit aliq̄d phibēs. Quedā aūt q̄ ad alias mutant: ⁊ ipse destruunt: vt cū mutat apostema lateris in apostema pulmonis ⁊ frenesis in litargiā. Quinq̄ etiā vna egritudo medicamentū est alteri⁹: vt q̄rtana: ex q̄ frequēter sanat epilensia: ⁊ podagra ⁊ varices: ⁊ articulorū dolores. Venter quoq̄ sanat propter oculorū egritudinē ⁊ lienteria sanat apostema lateris. Silr̄ aūt veniarū apertio cōfert oīb⁹ melācolicis egritudinib⁹: ⁊ sciatice ⁊ renū ac matricis dolorib⁹. In h̄ ergo cōsistit bonitas. Quinq̄ vero mutant egritudines [illegible] maliciē dispositiōes vt apostema lateris in apostema pulmonis ⁊ frenesis in litargiā. Preterea q̄dā egritudines [illegible] sunt q̄ [illegible] ad aliū trāseūt vt [illegible] febris [illegible] apostemata putrida: precipue si cū eo ei⁹ [illegible] fuerit vel cū vicini⁹ [illegible] extiterit. Sūt etiā q̄dā q̄ in semine hereditant. vt podagra: ptisis ⁊ lepra. Quedā vero generales q̄ sunt alicui gēti proprie: aut in aliq̄ regione morātib⁹: aut in eis multū habundant.

De Simplicib⁹ egritudinib⁹ cōplexionis. C. CXIIII.

Alter vero d̄ Morborū genera sunt tria. Nā Halie [illegible] tradit [illegible] morbos egressu mēbrorū in cōpositiōe sua a [illegible] tēperantia. Mēbrorū aūt cōpositio triplex est. Prima est mēbrorū [illegible] humorib⁹ facta. vnū ⁊ hec ipsa mēbra cū egressa fuerint a sua tēperantia morb⁹ [illegible] Secūda mēbrorū instrumētaliū ex mēbris cōsilib⁹ [illegible] tēperantia morb⁹ recessus [illegible] siue officialis vocat. Tertia [illegible] instrumētaliū mēbris [illegible] cū aliis [illegible] morb⁹ [illegible] vel separationis [illegible] appellat. [illegible] morb⁹ [illegible] est ⁊ membris officialib⁹ ⁊ mēbris cōsilib⁹ [illegible] morb⁹ [illegible] vniuersal noiat. Sic ergo morborū gen⁹ est triplex [illegible] instrumētal ⁊ vniuersal. Morborū aūt [illegible] sunt [illegible] simplices sūt et hi quattuor [illegible] Et cōpositi [illegible] quoq̄ totidē numero. s. calidus ⁊ humi. calidus ⁊ sic. frigidus ⁊ humi. frigidus ⁊ sic. Iohānici⁹. Egritudinū cōsimiliū siue q̄ partiū hūt silitudinē. viii. sunt spēs. s. q̄ttuor simplices ⁊ q̄ttuor cōposite. i. frigide ⁊ humide: frigi. ⁊ sicce: calide ⁊ hu. cali. ⁊ sicce. Harū. viii. p singulas duo mod. [illegible] et q̄litate simplici [illegible] et alteri humoris cōmixtiōe. Ex q̄litate simplici ē infirmitas q̄ solidis accidit mēbris [illegible] Est ⁊ [illegible] q̄ ex humore [illegible] accidit ex ei⁹ putredine facta. Est ⁊ egritudo frigida: q̄ sine humore aliquo [illegible] [illegible] Est ⁊ alia q̄ aliquo humore frigido [illegible] in toto corpore vel in pe.

De causis egritudinū cōplexionis. C. CXV.

Alter vero d̄ Morborū [illegible] q̄ [illegible] [illegible] Prima est ca[illegible] secūda frigi[illegible] [illegible] Morborū [illegible] Prima est motus moderatus aut corporis [illegible] Secūda obuiatio corporis aliquib⁹ in actu calidis: est calor solis in estate: vel in balneo [illegible] Tertia [illegible] Quarta est putredo [illegible] putredine [illegible] humores ⁊ mēbra [illegible] te [illegible] fit [illegible] sunt octo. Prima est [illegible] rantibus: sicut accidit ambulanti p niues ⁊ aera frigidū: [illegible] in

de imoder. Nam si quidē diut[illegible] fit talis motus calefacto q̄ calor corporis iterum cōcludit: si vō diuturni⁹ in eis p̄seuerel: calor na[illegible] ad inter[illegible] corpus refugit [illegible] congelat[illegible] Secūda est a aquosa [illegible] frigida [illegible] et est aq[illegible] frigida [illegible] [illegible] Tertia est c[illegible] superfluitates et calor naturalis submergat̄ et extinguat̄ sicut [illegible] contingit [illegible] lucerne si [illegible] apponat[illegible]. Quarta est imoderata [illegible] [illegible] mate[illegible] [illegible] Quinta est [illegible] imoderata q̄ superfluitates [illegible] calor naturalis imergit̄ et extinguit̄. Sexta est imoderata dissolutio corporis [illegible] et dissoluat̄ [illegible] calor naturalis sicut in balneo [illegible] imoderate [illegible] et corpus dissolutū [illegible] euacuat [illegible]. Septima est [illegible] mor[illegible] imoderate [illegible] et calor naturalis dissoluat̄ [illegible] sicq̄ corpus refrigerat̄. Octaua est imoderat̄ [illegible] quo superfluitates multiplicant̄ in corpore [illegible] calor naturalis extinguit̄ ac deperit. Morbor humidorum [illegible] sūt cause. Prima est [illegible] humidi per actū [illegible] et balnei et aeris humidi. Secūda est eorum q̄ comedunt̄ et bibunt̄ superabūdātia. Tertia ciborum et medicaminū q̄ corpus humectāt porrectio. Quarta nimi⁹ [illegible] quo superfluitates in corpore cōgregant̄ [illegible] humectāt. Quinta est [illegible] corpore [illegible] dissoluit̄ [illegible] conclusio. Morbor [illegible] siccorum cause similiter sunt. v. causis humidorum morborum cōtrarie.

De Egritudinibus cōpositis. C. CXVI.

Auicēna vbi supra. Cōpositiones egritudines [illegible] cōprehendunt̄ generibus. Sunt enī egritudines creature: quātitat: numeri: situs. Egritudinū creature [illegible] sūt genera. Primum est egritudo figure q̄ est [illegible] cursu suo nāli figura mutat̄ [illegible] nocumentū sicut est tortura recti [illegible] rectitudo torti. [illegible] Secūdū est egritudo [illegible] species [illegible] dilatant̄ aut cōstringunt̄ aut claudūtur. Tertiū est egritudo receptaculorum [illegible] species [illegible] sūt maiora [illegible] dilatant̄: sicut testiculorum dilatat̄ folliculus. aut minorant̄ [illegible] cōstringunt̄ sicut stomachus [illegible] sicut cerebri vētriculus [illegible] aut opilant̄ [illegible] sicut vētriculi cerebri cum est apoplexia aut euacuant̄ [illegible] sicut vētriculi cordis sanguine [illegible] multū vel timor [illegible] adest. Quartū est egritudo superficierum mēbrorum [illegible] [illegible] sicut trachea arteria [illegible]. Egritudinū quātitas due sūt species. Aut enī in sunt ex genere augmēti sicut elephātia aut ex genere eius cōtrarii [illegible] diminutiōis sicut [illegible] Egritudo quoq̄ numeri [illegible] species bipertitas. Aut enī est ex genere augmēti: et hoc q̄dē augmētū aut est naturale sicut [illegible] aut nō nāle sicut glādula. aut est ex genere diminutiōis. Et diminutio hec aut est nālis. vt cū aliquis digit⁹ nō creat̄ aut nō nālis vt cū aliquis digit⁹ abscindit̄. Egritudines situs [illegible] sicut Gal. p loco et p societate. Est autē huiōi exitus mēbri a iūctura sua. aut vt a suo moueat̄ situ. ita q̄ nō egrediat̄ sicut fissura q̄ cōtingit testibus aut vt moueat̄ subito motu in eo nō s̄m cursum nālem neq̄ volūtarium: sicut tremor. Aut [illegible] [illegible] podagra [illegible] Egritudo societatis [illegible] dispositionē qua [illegible] mēbri cōparatione ad aliud [illegible] appropinquat ei [illegible] ab eo nō s̄m cursum naturalem.

De Solutione cōtinuitatis. C. CXVII.

Solutio cōtinuitatis accidit plerūq̄ [illegible] [illegible] plerūq̄ vō carni q̄ est p̄pinq̄ [illegible] nōdū factū ē pus. et vocat̄ plaga [illegible] pus vocat̄ [illegible] pus [illegible] qd [illegible] superfluitates [illegible] [illegible] nutrimētū [illegible] [illegible] [illegible] Quādoq̄ aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] accidēt: et fuerit numer⁹ eius paruus: et cōcauitas magna [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] accidēt vocatur apertio. Et si s̄m longitudinem vocatur fissura. Et est etiam cū hoc contingit s̄m modū cōparationis [illegible] [illegible] vocat̄ [illegible] [illegible] [illegible] ad receptaculū quod [illegible] receptaculū [illegible] [illegible] ad arteria [illegible] vocat̄ mater sanguinis. [illegible] omnē sanguinis [illegible] matrē sanguinis vocāt. Debes aūt scire q̄ nō omne membrū [illegible] dissolutionē tolerat. Cor enī nō tolerat [illegible] [illegible] si in [illegible] et diafragmatib⁹ ruptura [illegible] partes mēbri cōpositi cadit vnā ab alia separata et [illegible] mēbro nō noceat separatio vocat̄ [illegible] Et si accidat neruo [illegible] [illegible] vocat̄ ruptura. [illegible] [illegible] et dilatant̄. Et q̄nq̄ fit in locis vbi foramina nō sunt: ibiq̄ facit ea q̄ non fuerūt. Solutio quidē cōtinuitatis: et vlceratio: et his silia: cū in mēbro bone cōplexiōis fuerint cito sanant̄. Cū aūt in mēbro male cōplexiōis lōgo [illegible] qnto magis cū in corporib⁹ [illegible] cōtingit q̄ patiunt̄ hydropisim. aut [illegible] aut [illegible].

De Compositis egritudinibus ceterisq̄ nocumentis corporis. C. CXVIII.

Egritudines aūt cōpositas nō q̄slibet [illegible] intelligi volum⁹ sed illas ex quib⁹ cōiūctis vna p̄uenit egritudo: sicut ē apostema in quo oīa rep[illegible] egritudinū genera. Ibi enī cōplexionis repit̄ malitia et hec enī cū materia omne accidit apostema. In eo quoq̄ cōpositionis malitia q̄ semp cū eo p̄uenit [illegible] in figura et [illegible]. Plerūq̄ etiā adest cū eo situs egritudo. Inuenit̄ etiā in ipso cōis egritudo q̄ est cōtinuitatis solutio [illegible] in membro apostemato materie superfluētes euacuant̄ [illegible] partes ipsi⁹ penetrāt. Quedā aūt res extra egritudines [illegible] q̄ cū eis numerant̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] colore [illegible] in figura post colorē. Egritudinū [illegible] [illegible] in alopicia [illegible] [illegible] subtilitate et grossitie: crispitudine et multa lenitate: canicie quoq̄ et [illegible] coloris alteratiōe. Nocumentū coloris [illegible] generib⁹ cōtinet̄. Unū est eius mutatio propter malitiā cōplexionis cū materia sicut ictericia. aut sine materia [illegible] color [illegible] cōplexionē valde frigidā. et citrinitas q̄ accidit p̄pter cōplexionē valde calidā. [illegible] mutatio p̄pter causas manifestas vt sol et frigus et vētus colorē mutāt. Tertiū gen⁹ est [illegible] colorem habēt [illegible] colorē [illegible] [illegible] q̄ [illegible] [illegible] macula. Quartū est gen⁹ [illegible] q̄ p̄ueniunt [illegible] solutiōis cōtinuitatis. sicut sunt vestigia variolarū et vlcera foramina. Nocumenta figure post colorē sunt aut [illegible] superflua aut grossities.

De Accidentibus morbos sequentibus et causis eorum. C. CXIX.

Ali vbi s̄ ser. vi. Morbus quidē p se ipm fine [illegible] actionib⁹ officit. Accidēs aūt est nocumentū ipsi⁹ actionis morbū sequēs. Ig[illegible] morbos accidētibus causas [illegible] accidētia signa [illegible] signant̄. sicut accidit cū inest stomacho mala cōplexio [illegible] tur mala digestio tandē [illegible] causam [illegible] mala [illegible] [illegible] mala stomachi cōplexionē stomachi accidens [illegible] ipsam mala [illegible] stomachi cōplexio signū est [illegible] ferētia inter accidētia et signa nisi in [illegible] Igitur accidētia morbos sequētia tria genera cōia sunt. Unū qd in nocumēto apparet actionū. Secūdū in habitudinib⁹ eorum q̄ de corporib⁹ exeunt. duorum aūt extremorum causa est gen⁹ tertiū. habitudines enī et corporum et superfluitatū q̄ a corporib⁹ emittuntur et habitudines actionū [illegible] habitudines incōmodorum q̄ [illegible] in ergo mēbro incōmodi accidit: ei⁹ actioni nocet. et cū actioni nocumentū acciderit: ei qd ab ea efficit̄ obcuit [illegible] incōmodi [illegible] virtus attrahēs q̄ in felle est ab attrahēdi colerā sua actiōe deficiat: et in purgatione sanguinis ab ea [illegible] in sanguine remanebit ac p totū corp⁹ [illegible] colorem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut in calore vel frigiditate: aut i siccitate et humiditate differētie aut ex malitia figure [illegible] apostema [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nocumentū. Aut enī imoderate et vehemens est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

caligo et auditus malus: aut habitudine immutat. ut accidit ei qui in cõ formi facit oculos imaginatur se videre culices vel muscas. vel aliquid simile capitis aut filus. et fiunt ei cuius debili immutatur auditus.

De Accidentibus virtutum regentium totalis mentis. C. CXX.

Irtutis autem animalis sunt tres actiones scilicet actio regens et sentiens et voluntarie mouens. Regens quidem est actio fantasie et cogitationis ac memorie. et he simul omnes vocantur mens. Nocumentum autem mentis tripliciter accidit: aut enim omnino deficit: aut minuitur: aut immutatur. Causa defectionis eius: aut est complexio mala frigidaque corporis: que substantie cerebri dominatur. et si quidem fiat eius aduentus paulatim ac pedetentim obstupefactio fit et in somno submersio: aut est mala cum frigida materia scilicet humore flegmatico que ventres cerebri replet: aut simul omnes siue utroque et fit abinde apoplexia. aut quosdam tantum et alios non. nec opilat illos omnino scilicet epilensia. Imminutiones quoque mentis causa est complexio mala. et hec aut frigida est et debilis cerebro dominans: fitque tarditas sonus vel mentis vel sonus immoderatus. Aut calida: fitque inde desipientia aut humida: et ob stupefactionem efficit: aut sicca et molestat vigilie. Aut vero fit hec ex mala cum materia complexione. Et si quidem materia flegmatica est: apostema facit in duobus prioribus cerebri ventriculis: fitque inde litargia. i. obliuio. Si vero materia calida est colerica cerebroque dominatur aut eius opimentis et facit apostema. frenesis generatur. quam sequitur et febris et alienatio mentis. aut si apostema cum ea non fit infantia fit. et sequitur eam sine febre mentis alienatio. Si autem materia composita fit ex flegmate et colera rubea cumam generat que est obstupefactio cum vigiliis. Si vero materia fit colera nigra et sine apostemate: fit melancolia nigra que vocatur desipientia. Quod si materia multa fit et ventriculo puppis cerebri dominata fuerit oritur passio que dicitur mentis congelatio. Porro cum ipsa mens immutatur sive aliter est quam expedit hoc fit aut ex mala complexione frigida et sicca. sed debili fitque abinde timor et formido. aut ex vapore frigido et sicco. fitque ab eo melancolia que hipocondria vocatur. aut ex humore calido et flegmatico qui in venis que circa cerebrum feruntur multiplicatur. et inde vertigo stuporque generatur. Hec sunt accidentia que totalitati mentis accidunt. et cause eorum.

De Accidentibus fantasie et cogitationis et memorie. C. CXXI.

Et quia mens est fantasia cogitatio et memoria quarum uniuscuiusque sedes et habitatio est in proprio cerebri ventriculo. cum alicui ventriculorum horum sine aliis incommodum acciderit. eius nocumentum accidit eius nocumentum accidit ipsius actioni. duobus aliis liberatis. Itaque si cum incommodum priori cerebri accidentis fantasiam nocet. Que aut omnino deficit ut an illi ut ea que presentia non sunt homo videre sibi videatur. licet preteritorum memoriam retineat. Aut imminuitur et imaginatur res fantasia debiliter. aut aliter quam expedit est. ut aliter res quam earum forma figuraque sit intueri videatur. Quod si medio cerebri ventriculo incommodum acciderit. aut omnino cogitationem annullat ita ut inter ea que facienda sunt vel non potius non discernat. Aut certe imminuit aut malam efficit. et dicitur huiusmodi habitudo mentis alienatio. Si vero puppi cerebri accederit memorie nocet. et aut omnino memoria cessat ab homine ita ut obliuiscatur omnia que facit et dicit memorie priuatio. aut imminuitur ita ut nisi per multa reminiscatur et dicatur obliuio: aut aliter fit quam oportet ipsius habitudo et memorie malum appellatur. horum autem accidentium singulorum cum sint mentis actionum fit fructus ab eisdem causis a quibus et totius mentis. preueniunt accidentia mala scilicet complexione frigida vel materia frigida. Opium quidem et mandragora hec operatur accidentia complexionis sua frigiditate nimia.

De Accidentibus virtutum sentientium. et primo de sensus visus et organo. C. CXXII.

Ec de actionum regentium accidentibus diximus nunc de accidentibus in actiones sentientes ingredientibus disseramus. Et primo de accidentibus visus cum sit omnium quinque sensuum primus ac nobilissimus. Itaque visus tripliciter nocumentum patitur: aut enim omnino deficit et cecitas dicitur: aut minuitur et obscuratio vocatur: aut aliter quam rectum est se habet ut cum quedam que non sunt hec videre sibi videtur. Hec autem nocumenta visus tribus ex causis accidunt. Prima est ex primo visus organo qui cristallidos humor dicitur. quia scilicet ei incommodum accidit. Aut quia videns spiritus ad oculum usque non deducitur aut quia medium quod cristallidos et visum parata sunt impeditur. Incommodum ei accidit aut ex contrariis partibus morborum ut si frigescit aut calefiat: aut humectetur aut exiccetur aut ex organico morbo: ut si loco suo moueatur. Et siquidem ad interiora mouetur oculus ea de causa figuratur. si ad posteriora ruger hec duo . . . Porro si ad superiora vel inferiora moueatur. hac de causa hominum contingit videre aliquid tanquam

duo aliqua intuentes quod lumen ab uno vincatur oculorum a superioribus et ab alio ab inferioribus. Intuetur quoque homo oculo cuius lumine ab inferioribus . . . Aut vero cuius lumen a superioribus procedit tanquam . . . et accidens . . . Habitus . . . Cum vero est extrorsum aut sinistrorsum oculus mouetur accidit homini ut quidem non qui . . . et singuli oculi per unam lineam procedit et ob hoc incommodum illud visui non nocet.

De Accidentibus spiritui visibili. C. CXXIII.

Ocumentum autem quod visui obest eo quod videns spiritus minime rectus separatur procedit aut quod ventriculi prioris cerebri quem ei mittunt aliquod patiuntur incommodum aut neruo concauo aliquod incommodum factum est. aut quod spiritus ipse a sua natura egressus est. Priore ventriculo accidit incommodum aut ex mala complexione calida vel frigida. vel humida vel sicca. aut ex organico morbo ut apostemate. aut ex dominationis separatione. Neruo autem concauo accidit incommodum ex opilatione. que quidem ei fit aut ex humore crosso et viscoso: aut ex compressione. Egressio spiritus a natura sua est aut in sua qualitate aut quantitate: aut simul in utroque. In qualitate quidem ut si densetur et inde visus paucitas fit: aut si subtilietur et inde visus melior fit. In quantitate vero si augmentata fuerit et inde visus quoque melior efficitur. aut imminuta et inde visus debilitatur. Si vero qualitas cum quantitate componatur: quattuor fiunt compositiones huiusmodi. Si fuerit spiritus subtilis et multus: quamlibet rem et de prope et de longe bene intuetur homo. Multi namque spiritus est in loca remotiora se extendere. Subtilis autem spiritus est comprehendere quamlibet optima comprehensione. Si vero multus fit et crossus quod longius est homo spiritus multitudine videt non tamen bene quia crossus est. Porro si paucus fit et subtilis: quod proximum est optime videt sua subtilitate non autem intuetur longinqua propter sui paucitatem. Quod si paucus fit et crossus quod remotum est non videtur sui paucitate nec quod proximum est pre crossitie.

De Accidentibus pupille foraminis. C. CXXIIII.

Ue vero accidunt visui propter incommodum alicuius membrorum que in antiquum cristallidos humores parata sunt sunt incommodi causa quod et pupille accidit foramini: aut euagaidos humori: aut tunice cornee: aut palpebre. Foramini quidem accidit incommodum quattuor modis. s. cum dilatatur vel artatur vel commouetur vel scinditur. Dilatatio vero aut est naturalis aut extranaturalis. et utraque mala est: quia tamen oculi spargitur et non egregatur. Fit autem duabus ex causis. Prima est propter uvee tunice siccitatem: quod congregantur partes que sunt in circuitu foraminis et comprimuntur: et a centro remouentur: et huiusmodi passionis sanatio difficilis est: aut propter apostema quod in ea fit et ipsam distendit. Artatio similiter est naturalis aut extranaturalis. Si naturalis: laudabilis est: quia spiritum videntem congregat nec spargi sinit. Si extranaturalis mala est cuiusque cause dilatationis causis sunt opposite hec aut est quando tunica cornea enervata est humiditate superflua aut quando humor albugineus sinistris euacuatus est nec est aliquid inde quod eam repleat tunicam ac roboret et ob hoc eneruatur. Euacuatio euagaidos humoris valde est visus incommodum. sequitur enim inde humoris desiccatio cristallidos. et occurrunt exterius et interius lumen sine aliquo mediante inter eos. Commotio quoque foraminis aut est naturalis aut extranaturalis. Extranaturalis fit si uvea tunica scindatur alio quam foraminis loco roboraturque tunica et scissura obduditur. Incommodum autem hoc scilicet foraminis motus naturalis visui manifeste non obest. Foraminis quoque scissura si modica est nec ad euagaidos humore transmittitur visum aperte non nocet. Si vero transmittitur intantum ut euagaidos humor ab eo decurrat et cornee tunice obviet et inde nocumenta duo fiunt. Unum quod cornea cristallidi obviat et hec ipsi cristallidi est preterito quam eam allegat. Alterum vero quod spiritus videns in foramine non coadunatur totus enim egreditur in dilatatione foraminis spargitur.

De Accidentibus euagaidos humoris. C. CXXV.

Ncommoda vero que euagaidos humori fiunt: aut in eius quantitate fiunt: aut in qualitate. In quantitate quidem si multiplicetur et impedimentum fiat ne ad invicem exterius et interius lumina sibi occurrant. Aut si diminuatur: et humor ipse cristallidos exteriori luci obuiet sine medio. In qualitate vero aut in liquore aut in calore. In liquore quidem si puluis et eius crossities aut parua est: et tunc oculi remota perfecte intueri in proxima vel sanus est intuitus. Aut immoderata. et hoc aut in toto aut in parte. si in toto visum prohibet: et incommodum aqua vocatur. si in parte aut in partibus circuitus aut partibus in circuitu aut in medio aut circa medium. si in medio fit inde ut singula corpora videantur tanquam diuisa. et opinabitur in unoquoque quod

videtur p̄ſundū q̄d eſſe ſ in circuitu medii ꝓhibet oculū multa ſi mul videre ita et occurrat ſingula corpa ſuo ſpacio intueri. pꝑter eius paucitatē cōſtantis ſi vō in partib⁹ abundāt diuiſe unde fit hominē in aſpectu ſuo videre tanq̄ muſcas ⁊ culices ⁊ capillos. ⁊ accidit hoc plurimū cū a ſōno ſurgit. maximeq̄ pueris ⁊ febricitātibus. Caloris aūt huius humoris imutatio fit tribus modis: vnus eſt vt ad nigrū declinet ⁊ inde fit hoīes ea q̄ intuent tanq̄ in fumo ⁊ puluere ſint videre. Ali⁹ eſt cū eo in eo rubor dominat̄: ſicut accidit ei in cuius oculo ſanguis maneat vnde rubet ⁊ opinatur homo colores eſſe rubei cuncta que videt. Tertius eſt cum in eo color croceus ſuperabundat. Unde accidit hominē opinari cūcta que videt eſſe crocea ſicut ictericis contingit.

¶ De Accidētibus tunice cornee. C. CXXVI.

Pars autē tunice cornee q̄ foramini oppoſita eſt. aut a ſeipſa patit̄ icōmodū aut ab alio. Incōmodū qḋ ei a ſeipſa fit aut eſt morb⁹ ꝑtib⁹ conſimilis. aut organicus aut ſeparatio cōtinuitatis. Morbus cōſimilis aut ex humiditate eſt: ⁊ arbitrat̄ homo cuncta q̄ videt eſſe in nebula vł in fumo. aut de ſiccitate ⁊ fit et ſpaſmus: indeq̄ viſus debilitat̄ ⁊ hoc maxime ſenibus accidit in extremo tēpore. Morb⁹ autē organicus q̄ fit ei groſſicies eſt ⁊ denſatio q̄ fiūt ab epate. Indeq̄ accidūt obſcuratio ⁊ opimentū in viſu. iuxta quātitatis eius magnitudinē ⁊ paucitatē. Incōmodū autē qḋ ei fit a ſeparatione cōtinuitatis vlcus eſt. vlcus autē aliquotiēs trāſmittit̄ aliquotiēs nō. Et ſi qḋē trāſmittit̄ viſui obeſt eo q̄ humor euagādo euacuatur. ſi vō nō trāſmittit̄ duab⁹ ex cauſis nocet. Una eſt quia ſuperfluitas ⁊ ſordes in eo cōgregant̄: interiuſq̄ lumen exteriori occurrere ꝓhibet. Altera vō q̄ cicatrices exteriori lumini opponūt̄. Incōmodū autē qḋ ei accidit ab alio. aut eſt ex operimento cōſolidante aut ex palpebris. Et cō ſolidatione q̄dē ſi ſanguis in eo ꝓducat̄ operiatq̄ foramē qḋ oppoſitū eſt cornee. Aut ſi obtalmia ei acciderit q̄ chimoſis dicit̄: qḋ eſt apoſtema: ⁊ in albo ⁊ in nigro oculi operiatq̄ foramē. Palpebre vō cornee nocēt aut apoſtemate qḋ in eis operit foramē oppoſitū aut pruriginē q̄ palpebras īcraſſat ⁊ ſubleuat: operiturq̄ foramen. aut certe grandine que ei accidit. oblongum ſcilicet apoſtema quod in exteriori palpebra contingit. hec de accidentibus viſus dicta ſufficiant.

¶ De Accidētibus ſenſui auditus. C. CXXVII.

Pars vero q̄ auditus ſenſui cōtingit trib⁹ modis accidūt. aut eni oīno deficit auditus ⁊ ſurditas dicit̄: aut īminuit̄ ⁊ grauitas appellat̄. aut aliē eſt q̄ expediat ⁊ auditus malus vocat̄. accidit autē huic ſenſui nocumentū ꝓpt incōmodū qḋ accidit ⁊ aut virtuti audit⁹ aut īſtrumēto p̄mo ei⁹. Uirtuti q̄dē auditus incōmodū accidit. aut ꝓpt cauſas imutātē qḋ eſt cerebrū ſi ei incōmodū accidat aut ꝓpt neruū q̄ ipſā virtuē portat. Fit autē eis incōmodum aut ex cōſimili partib⁹ morbo: vt mala cōpletiōe calida vel frigida humida vel ſicca. aut ex organico morbo vt apoſtemate vł opilatiōe aut ex cōtinuitatis ſeparatiōe vł p̄cuſſiōe vł cōtuſiōe. Incōmodū autem qḋ accidit organo p̄mo audit⁹ qḋ eſt ſ pars larga ⁊ ampla neruū auditus ipſi⁹ opiantis foramē qḋ in oſſe eſt. aut in ipſa accidit ei⁹ ſubſtātia. aut alterius incōmodi cauſa qḋ accidit alicui mēbrorū ei ſeruiētium [illegible]. In ſubſtātia q̄dē ſua accidit. aut ex mala cōpletiōe calida vel frigida: vel humida vel ſicca. Aut ex organico morbo vt apoſtemate. Uel ex cōtinuitatis ſepatiōe vł contuſiōe vel cuſione. [illegible] incōmodū accidit vt exteriori foramini. ⁊ neruo p q̄ē occurrit audit⁹: ex opilatione ſunt opilatio aūt hec aut ex apoſtemate aut verruca aut carne ſuperabundās: aut certe ſordes: aut lapis q̄ foramini auditus accidit.

¶ De Accidētibus ſenſui guſtus. C. CXXVIII.

Accidētia fiūt guſtui trib⁹ modis omnibꝫ. aut eni totus ipſe ceſſat guſtus: ⁊ oīno ſapores [illegible] aut [illegible] ſapores debilis fit. aut aliē ei⁹ iudiciū eſt q̄ ordo poſtulet. ⁊ tunc ſentit homo ſapores [illegible] aliter q̄ ſint. cum ſcilicet in eius lingua dominat̄ alicuius ſaporis q̄litas aut amaritudo q̄ eſt ex colera rubea aut acerbitas que eſt ex [illegible] qḋē [illegible] homo [illegible] ꝓpter incōmodū qḋ accidit aut virtuti depellenti: aut inſtrumento p̄mo guſtus. Uirtuti quidem depellenti accidit incōmodū: aut propter eā cerebri partē a q̄ neruus ſenſitiuus [illegible] aut ꝓpter ipſm neruū q̄ fert eā. Incōmodū autē qḋ accidit organo guſtus p̄mo ſ lingue aut accidit eius ſubſtātie aut ei ſeruiēti [illegible] ipſam operienti.

¶ De Accidentibus ſenſui odoratus. C. CXXIX.

Nec vō contingunt ſenſui odoratus aut ꝓpter cauſā q̄ virtuti eius accidūt ſ aut ꝓpter q̄ īſtrumēto eius. Uirtuti quidē eius accidūt nocumentū aut ex mala cōpletione q̄ duob⁹ ꝓpe cerebri ventriculis accidit. aut ex repletione capiti ſuperfluitates ⁊ humiditates accidunt: aut ex ſolo calore aut ex aeris frigore. Inſtrumēto vō p̄mo odoratus accidit nocumentū aut ex ſeipſo aut ex ſeruientiū ei mēbrorū. Inſtrumentū autē ſ duo ſunt augmēta vberib⁹ ſilia quib⁹ accidit incōmodū: aut ex morbo cōſimili cum refrigerant̄ aut calefiunt aut humectant̄ aut deſiccant̄. Aut ex organico vt opilatione. Mēbra porro q̄ illi deſeruiūt ſunt duo naſi meatus: ⁊ os pforatū. Naſi meatib⁹ accidit incōmodū aut ex organico morbo: vt eſt apoſtema vel caro ſupercreſcēs: vnde fit opilatio meatuū: ꝓhibeturq̄ vētus q̄ venit ad odorantiū. aut ex ſeparatione continuitatis vt eſt illiſio vel ꝑcuſſio vnde meatus cōtrahunt̄ ⁊ opilat̄. Os aūt oſſi pforato attingit ⁊ opimētū ei⁹ fit. aut eſt humor ei⁹ groſſus illud foramē opilās ⁊ ab odorantiū ꝓhibēs. aut eſt humor putridus: vnde ſentit homo fetidū odorem cū nihili putredini fiat propinquū.

¶ De Accidentibus ſenſui tactus. C. CXXX.

Tactus quoq̄ ſenſui q̄ mēbris oib⁹ corporis ē cōis accidūt incōmoda tripliciter ſicut ⁊ ſenſib⁹ aliis. Aut eni oīno ſenſus ⁊ motus deficit manibus ⁊ in manib⁹ ⁊ pedib⁹ hoc fit aut īminuit̄ aut aliter ſe hꝫ q̄ expedit. Modū autē q̄dā ꝑpetuo noſtri vocant dormitiōe ſ ⁊ eneruatio. Quorū ordē quidē ſunt cauſe illi q̄ ꝑ eneruationē accidit incōmodū validū ⁊ vehemēs cū quo ⁊ ſenſus deficit ⁊ motus voluntarius oīno. A dormitione vō modū cū fit incōmodū cū quo debilis eſt ſenſus ⁊ motus: ſed nō deficiens oīno. Fit aūt dormitio aut in toto corpore: ⁊ cum ea difficiliant̄ ſenſus ⁊ motus ſiliter: aut in vno mēbro: ⁊ fit ſilr cū difficultate motus alicui vł hac difficultate vacua eſt vt in dentib⁹ ꝑgelatio. hec eſt eni corr dormitio q̄ ex acri [illegible] maſticatione inducit̄. Cauſa vō dormitionē adducēs eſt ꝓhibitio tranſit⁹ virtutis a cerebro ꝑ neruū: quo ad mēbrū puenit. Cui⁹ ſ. ꝓhibitionis aut manifeſta eſt cauſa aut occulta. Manifeſta quidem vt frigus ⁊ nix q̄n membro occulta ſunt ⁊ cōgregant̄ neruoſi partes atq̄ ſpiſſant̄ ꝓhibetq̄ huiuſmodi res virtutis tranſitū ſentitus. Quemadmodū ſi quis piſcē manu teneat obdormitatē q̄ hereca vel herba latine torpedo dicit̄ frigiditate ei⁹ virtute manu obdormit cuiuſq̄ motus difficiliat̄. cauſa vō occulta ſiue precedēs aut eſt mala cōpletio: vt ſunt humores frigidi ⁊ groſſi: quib⁹ nerui patiunt̄ ⁊ ſpiſſant̄ ac refrigerant̄. aut opilatio: ⁊ hec eſt aut in neruis cōcauis vt ſunt oculorū nerui ſ ex humore h⁹ groſſo atq̄ viſcoſo q̄ cōcauitatē neruorū īnfarciant̄. aut in neruis ſine cōcauitate: ⁊ hec eſt aut ex apoſtemate qḋ neruorū ſubſtātiā incraſſat. aut ex cōpreſſione que illis accidit: vel ex diſlocatione ligamētorū ⁊ oſſiū euulſorum atq̄ fractorū. his itaq̄ de cauſis dormitio fit ⁊ eneruatio. Et hoc aut in toto corpore ſi in cerebro fuerit incōmodū: aut in partibus mēbris ſi fuerit [illegible]: aut in vno mēbro ſi neruus eu q̄ ad illud dirigunt̄ contigerit.

¶ De Cōmunib⁹ accidētib⁹ quinq̄ ſenſuū. C. CXXXI.

Delectatio aūt ⁊ dolor ipſa quoq̄ ⁊ mēbris oib⁹ accidūt ⁊ in oib⁹ ſenſib⁹ hꝫ alterationē faciētes: ⁊ in naturā ſentiti. ſed delectatio ē alteratio ab extranaturali habitudine ī naturalē. Dolor aūt ecōtra a nāli in extranaturalē. Ueri hec alteratio q̄n modica ē nec delectatio fit nec dolor ſed q̄n magna fuit [illegible]. Et ꝓ tactu quidē [illegible] ſunt q̄ [illegible] ſenſib⁹ ex groſſiore nec facile mutat̄ ⁊ alterat̄ in alicui⁹ rei naturā: ſed tarda q̄dā difficultate. [illegible] paſſiones in eo [illegible] operant̄ ꝓpter [illegible] refiſtit ac ꝓhibet. Et ſic forti⁹ delectat̄: ſic ⁊ ampli⁹ ledit̄. Reliq̄s aūt [illegible] magna delectatio [illegible] Sunt itaq̄ duo iſti ſenſus. ſ. viſus ⁊ tactus in delectatione ⁊ dolore [illegible] inter hec [illegible] res ſunt q̄n tactu q̄n huiuſmodi [illegible]

tero fortiores q̃ in visu: q̃ grossior est illo. Odorat⁹ vero medius est inter audi[illegible] et gustu in grossicie et subtil[illegible] tate alteration[illegible] sq̃ mora et celeritate. vnde et q̃ [illegible] tec[illegible] et dolore delectationisq̃ medium tenet. Sc[illegible] est aũt in oĩ sensu doloris causas esse cõtinuatiõ sepa[illegible] rõne. Et hoc in tactu fit aut ex al[illegible] quo acuto et inc[illegible] dẽt[illegible] aut grani [illegible] [illegible] dẽt et cõterẽt[illegible] aut al[illegible] excedẽte aut frigiditate vel calore. Calor enim imoderat[illegible] est natiuitate mẽbri ptes ac disiũgere. Frigus cõtra cõgregat ac spissat eas ad inuicẽ [illegible] ntanti vt alie quoq̃ ab aliis separent. Et ob hoc eius cõgregantẽs disgregaĩ q̃ id q̃d luto accidit q̃ cũ siccat[illegible] scind[illegible]. In visu vo fit dolor aut ex albo calore q̃ [illegible] cidit et spargit: sicut in tactu calor: aut ex nigro q̃ lumẽ cõgregat nimia coadunatiõe accid[illegible] q̃ ab eo dimittit õis separatio sicut in tactu a frigore. In gustu vero fit aut ex acido vel acerbo sapore pungitiue q̃ lingue ptes sepant sicut et calor facit: aut ex pontico et insipido qui tanq̃ et frigus disterminãt. In auditu deniq̃ fit a voce magna et acuta: q̃ separat audit⁹ sensũ: sicut et albus color visum.

Adhuc de eodem. C. CXXXII.

Ecidit autẽ sensuum cuiq̃ delectatio et dolor. Ab extra q̃dẽ visui auditui et odoratui. Hi nãq̃ delectant et dolẽt colorib⁹ vocib⁹ et odoribus exteriorib⁹. [illegible] Ceteris aũt hec fiunt ab intus et extra. Gustui sq̃dẽ ab exteriorib⁹ fiunt p sapores. Ab intus vo delectatur sapore sanguinis et flegmatis dulcis. Nocet autẽ colera vel salso flegmate. si vel in corpe lingue dominet: vel ad ipsã a stomacho mittat. Tactui vo ab exteriorib⁹ lesio fit rebus his q̃ sepat oĩe faciũt cõtrariatiõis et isca[illegible]one et [illegible]lisione ab interiorib⁹ vo cõplexione calida vel frigida supfluitatibusq̃ grossis q̃ dirũpunt: et humore acuto q̃ incidit. Porro voluptas ab exteriorib⁹ ei fit mollibus et in calore ac frigore tẽperatis. ab interiorib⁹ vo cũ materia mala et nocẽs excoq̃tur atq̃ digerit: maturatiõ nõ enĩ et digestionẽ voluptas comitatur: aut cũ male supfluitates a corpe dissoluunt: sicut in balneo fit. Sed et cũ id q̃d nocebat egredit: vt sperma. Nã si multiplicatũ in vasis fuerit natura[illegible] led[illegible] et ob hoc ipsa illa depellit. Maior est vñ cũ euacuat sperma delectatio q̃ ex eius collectiõe fuerit nocumentũ. Euacuatio enim eius simul fit alteraturq̃ sensus ab eo simul. vnde et maior est eius voluptas: collectio vo eius pedetẽtim fit nec alterat sensus ab ea simul. vnde nec multũ facit in sensu dolorẽ. Voluptas autẽ ex coitu maior est in muliere q̃ in viro. In muliere nãq̃ fit voluptas euacuatiõis sui spermatis vasal[illegible]s ab eius causa q̃q̃ mittit deinde sperma viri cõtrahat. In viris autẽ voluptas hec solius euacuationis sui spermatis fit.

De Accidẽtib⁹ meri et pmo d defectu appetit⁹. C. CXXXIII

Uoniam autẽ ad os stomachi origine[illegible] a cerebro nerui p quos appetitus fiat vt sensus: ipsũ sequunt eadẽ accidẽtia q̃ et tactũ. Que autẽ ori stomachi fiunt incõmoda q̃dã eius actioni nocẽt et ipsius substãtia et ipsa sunt q̃ nocẽt appetitui. Quedã vo actionibus alior mẽbror et hec aut cõfiguratiõe vel colligãtia nocẽt illis: sicut cerebro incommoda accidunt ab his q̃ in ore stomachi sunt q̃ [illegible] accidẽt a vana [illegible] natura incõmod[illegible] vt epilẽsia mania [illegible] alienatio mentis aut certe nocẽt eis sua vicinia sicut cordi defectus accidit cũ ori stomachi in locatiõe pximũ sit. Que vo actioni appetit⁹ accidẽtia fiunt eodẽ quoq̃ modo quo et in actiõibus ceteris tripliciter otingũt: aut enim oĩno deficit. aut imminuit: aut alter est eius natura q̃ expedit. Appetit⁹ q̃dẽ defectio fit aut q̃ corpus nõ euacuat nec ea quor opertet [illegible] supplere locũ ab eo dissoluuntur. aut q̃ vene nihil ab epate cõtrahũt: aut quoniam os stomachi minime sentit imminutionẽ nec quã vene et cõcauitates epar ab eo [illegible] Os autẽ stomachi sen[illegible] cessatio fit [illegible] cõmod[illegible] causa q̃d aut ipsimet ori stomachi accidit: si fiat ei mala cõplexio calida sicut in febrib⁹ appetitus cessatio cõtingit: aut q̃ cerebro sicut in alienatione mẽtis pass[illegible] õe fit: aut q̃ neruus a cerebro ad os stomachi missus: et hoc ex difficultate et cõpressiõe vel incisione accidit. Imminutio autẽ appetitus fit cum eedem cause que faciunt eum cessare [illegible] quidem [illegible] sunt.

De Ordinatiõe appetit⁹ in cibũ et potũ. C. CXXXIIII.

Aliũ vero appetitus aut in cibum est aut in potũ. Appetitus autem malicia aut in quantitate est aut in qualitate. In quantitate quidẽ cum appetit quis cibor multitudinẽ: vt ille q̃ habet caninũ appetitũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ca[illegible] [illegible] dissoluentes [illegible] debilitate virtutis retinentis. In qualitate vo cum appetitus ad acerba declinat aut salsa vel pungitiua fit nõnunq̃ [illegible] appetere terrã ac gypsum carbonesq̃ nigros: et hoc ex humore malo frigido in stomacho. Plurimũ aũt accidit hec passio pregnantib⁹ et appetitus incõtinẽtia vocat: maximeq̃ fit pmo et secũdo et tertio mẽsib⁹: q̃ñ fetus est paru⁹ nec adhuc [illegible] multo sãgui ne mẽstruo: [illegible] imo pauco si [illegible]. Quare supest sanguis malus et i ore stomachi ogregat: indeq̃ fit malus appetit⁹. Quarto vo mẽse cessat: q̃ fetus iam [illegible] ad cop[illegible] sanguinis attrahẽdi. defecerũtq̃ supfluitates quedã q̃dẽ vomitu q̃ pregnanti fit. q̃dã aũt imminutiõe cibor: q̃ sequit appetit⁹ defectũ. Accidit aũt huiõi appetit⁹ [illegible] q̃ pegrinantib⁹ cũ in ore stomachi eor supfluitates male coadunant. Et si quidẽ humor ille cõgregat⁹ est pũgitiu⁹ cibor appetit⁹ imminuit et ad potũ crescit. Si aũt acerb⁹ in cibos augmẽtat et a potu reprimit. Acerb⁹ enĩ humor os stomachi cõgregat simulq̃ mature[illegible] et cõpanit [illegible] q̃titas ei⁹ imminuit: et substãtia immergit. remanẽt itaq̃ vacua q̃dã loca q̃ desiderãt repleri natura: indeq̃ fit appetit⁹: sicut ab euacuatione et dissolutione. Si vo fit humor dulcis: appetitus cibor et potus fit imminut. dulce nãq̃ vacuitates replet et os stomachi [illegible]. Porro malitia appetitus in potũ aut in quantitate est aut in q̃litate. In q̃ntitate quidẽ cũ bẽ imoderate fit [illegible] aquã bibit q̃d fit aut cã fortis caloris vt in febrib⁹ accidit aut humores salsi vel pũgitiui: vel coler[illegible] in ore stomachi coclusi. In q̃litate vo cũ hoĩs [illegible] desiderium ad malorum potuũ qualitatẽ: quod humoris mali causa fit in ore stomachi conclusi.

De Accidentibus cerebro et cordi ex incõmodis oris stomachi. C. XXXV.

Ccidentia porro q̃ actioni cerebri cõtingũt ex incõmodis q̃ fiunt in ore stomachi sunt [illegible] alienatio mẽtis obstupefactio somni inmersio epilensia et mania. Alienatio mẽtis in hac hab[illegible]tudine fit ab apostemate calido q̃d est in ore stomachi. Obstupefactio aũt et in somno demersio fiunt ex oris stomachi frigore q̃d est aut ex mala cõplexione frigida q̃ ipsi dñat: aut humore flegmatico in eo cõcluso aut ex medicamine frigido vt opio aut frigido cibo vt fungis et lacte acerbo: aut frigidi vapor[illegible]s cũ q̃ a matrice colligit mẽstruor aut spmatis causa tardantis [illegible] ad cerebrũ defert. Eadẽ ẽ rõ in epilensia. fit enĩ ex humiditatib⁹ flegmati q̃ ori stomachi dñant. Desipiẽtia vo fit ex hũore nigro q̃ in ore stomachi cõcludit: eiusq̃ vapores ad cerebrũ ascẽdũt. Accidẽtia vo q̃ cordi et arteriis ex incõmodis oris stomachi otingũt hec sunt sincopis vel defect⁹. malitia pulsus dolisimus. Sincop[illegible] vel defectus fit aut ex magno dolore q̃ est in ore stomachi: aut sensus ei⁹ virtute: aut cordis ipsi⁹ debilitate venarũq̃ pulsantiũ: ex q̃ celerius incõmodor susceptibilia sunt. Dolisimus aut ex oris stomachi mala cõ[illegible] frigida fit: et ex cibor imminutione et virtutis debilitate. Accidentia deniq̃ que cordi cerebroq̃ fit accidũt cõparticipationis oris stomachi ea sunt anhelit⁹ malus causq̃ [illegible]. [illegible] fit si os stomachi diafragma cõpmat. Aut apostematis causa q̃d in ipso est aut accidẽt⁹ incomodi quod cerebrũ otingit ex ala ipsi⁹ oris stomachi pass[illegible] õe. Hec est accidẽtũ [illegible] sputatio et tactus lenitu[illegible] otingit et [illegible].

De Accidentibus virtutis motiue et primo de eius defectione. C. CXXXVI.

Ccidentia quoq̃ q̃ ingrediunt in voluntarij motus actione triplicẽ sũt sicut et accidẽtia sensuũ. Aut enim ex toto cessat motus. vt in eneruatiõe: aut imminuit. vt in [illegible] passione: aut est in decursu malo et ordine. Cessatio quidẽ motus. s. eneruatio fit si neruus mẽbrũ mouẽt h⁹ incõmodũ accidat q̃d transitũ virtutis voluntarie mouẽtis oĩno phibeat. Et hoc aut ex mala cõplexione frigida fit q̃ neruos densat. Aut ex apostemate neruos indurãte. aut ex humore grosso q̃ ipsi neruo inheret. si cõcauus est. aut ex cõpassiõe q̃ neruis accidit nõ concauis. Hec aut incõmoda si in nuche principijs accidunt [illegible] cũ totũ corp⁹ eneruat [illegible] accidẽs apoplexia paralisisq̃ vocat. Si vo fiunt in quibusdã neruis: eneruatio fit illi⁹ mẽbri q̃d mouebãt et siq̃dẽ in neruis guttur: fit ei⁹ eneruatio: et dicit vocis amputatio. Si aũt in [illegible] pectoris defect[illegible] vocat [illegible]. Si vo in [illegible] vesice fit [illegible] vrine sine voluntate q̃ p voluntatẽ fieri solet eq̃alis virtutis actione. fit enĩ emissio vrine p reductionẽ vesice virtutis expellẽtis virtute q̃ [illegible] eneruat [illegible] tione ac [illegible] q̃ [illegible] os eius [illegible] virtutis actione: sic etiam et egestio fit [illegible] dicto loco. Igit egestionis mora vel compressio vrine [illegible] natur[illegible] et eius egressio pater velle est accidẽtis [illegible] imminutio

[illegible] tiert pōt puro motu:nec sentit puro sēsu:ppt̄ ea q̄ i nā mozb⁹ ogat̄.

De [illegible] ex actione nature [illegible] primo de horrore ac rigore. C. CXXXVII.

Horro [illegible] tatio ositatio singult⁹ [illegible] anguitia. Et oia hec accidēt a [illegible] et actiōe nature. Quedā etiā hec accidūt ex actiōe morbi. vt spasm⁹ ⁊ titillatio. Quedā vo ab actiōibus nature simul ⁊ morbi. vt tremor. ⁊ q̄ cū dormitiōe fit mot⁹. Igit̄ ex his ex actiōe nature veniūt. ⁊ pmo ab horrore ac rigore icipiemus. [illegible] ⁊ materie multitudo. Calor aūt ab iterioribus est. vt colera rubea: quā seqt̄ ,pculdubio febris. Aut ab exterior b⁹. vt si sup vlcus aut [illegible] mor. Sic ⁊ ille cui⁹ corpus calidis ⁊ fumosis supflu tatib⁹ repletū [illegible] aer balnei supfluitates ad exteriora corpis trahit: q̄b⁹ ⁊ pungitur. [illegible] ⁊ materie multitudo:mocte h₃ subsequētē.multa nāq₃ materia cū [illegible] mores nocētes expellēdos. Ideoq₃ q̄n cā rigorē adducēs est calida. fortior fit tremor:q₃ calor fortioris est motus:⁊ mag's nocēs. si vo causa sit frigida. minor erit tremor: q₃ minor est mot⁹ frigoris. minusq₃ ledit. ob hoc in flegmatica febre minor est rigor q̄₃ i tertiana [illegible]

De Tussi ⁊ sternutatione. C. CXXXVIII.

Tussis [illegible] instrumētis anhelit⁹ p exitū aeris. Fit autē p reductio [illegible] cū eo supfluitates pector⁹ ⁊ cannalū pulmonis. Ideoq₃ natura necesse h₃ ad tussis cōplemētū. vt fortis fit et⁹ [illegible]. q̄ ad supfluitates expellēdas pualeat:⁊ vt non fit materia grossa neq₃ viscosa. quam [illegible] necesse est ⁊ si tenuis est icrossare. Si v iscosa est [illegible] tis anhelit⁹ quā idē emittere ⁊ a se ,ppellere nitit̄ natura. hec aūt [illegible] humore q̄ descendit a capite. sicut in catarro otigit aut chimo ascē [illegible] l. cōclusa est. vt grossus humor. aut materia q̄ est in pleuresi vel in peripleumonia: aut sanies que est in vlcerib⁹ pectoris ⁊ pulmonis. [illegible] inflant̄ vtriq₃ meatus qui ad nares mittūtur. vt per eos superflui [illegible]

aer qui in eo est ad arta loca descēderit: vnde ⁊ vox eius audit̄. [illegible] sonat aūt q₃ p angustu [illegible]

De Singultu ⁊ ructu ⁊ ositatione. C. CXXXIX.

Singultatio ructatio extensio ⁊ angustiatiōes quoq₃ fiunt ex motu [illegible] ris regēt ad expellēdas supfluitates in mēbris positas atq₃ pūgētes [illegible] purgat̄ ⁊ dissoluendo [illegible] supfluitatibus ⁊ vaporis in lacertis totius corporis aut eor maior parte: quor purgationi natura dissoluēdo innitit̄. Angustia [illegible]

De Accidentibus virtut mouēti et solo morbo. C. CXL.

Accidentia vo que ex solo morbo pueniūt sunt spasm⁹ ⁊ titillatio. Spasm⁹ in neruis ⁊ lacertis ogat̄:q̄ḋ ⁊ virtus volūtarie mouēs. lacertū eni [illegible] et repletione vel ex inanitione. Ex repletiōe quidē cu lacert⁹ ac neruus [illegible] si in lacertis palpebrarū: altera clausa erit ⁊ altera apta. si in lacertis [illegible] mēbro [illegible] tur ⁊ reducunt̄. Differt aūt a pulsu: q₃ pulsus semp fit in venis pulsant [illegible] molli rēperit. Porro in ossi bus ⁊ cartilaginibus quia dura sunt vētositas cōcludi nō potest. silr nec in cerebro propter humiditatē suam. titillatio fieri potest.

De his que accidunt ex action.b⁹ nature simul et morbi. C. CXLI.

Deniq₃ accidētia q̄ fiūt ex actiōe nature ⁊ morbo fiunt sunt tremor [illegible] [illegible] implent. ⁊ in parte vacua regnat virt⁹: in plena vo humor viscosus [illegible]

De Accidentibus virtut vital. C. CXLII.

Ali [illegible] Dicto de causis accidētiū q̄ aialib⁹ acci [illegible]

mores ilico comitatur. aut iminutus et minor pulsus appellatur. aut aliter est quam expedit eorum. scilicet cursum naturalem egreditur. et varius pulsus nominatur. [illegible] aut ex [illegible] calor [illegible] ad [illegible] corporis inde [illegible] aut ex debilitate virtutis [illegible] interius in omnes [illegible] non possit sicut in defectu contingit. Pulsus autem varietas fit ex pluribus causis extra naturalibus. fit et ex variis morbis et accidentibus. augetur enim minuitur iuxta rerum extranaturalium augmentationem et minutionem.

De Accidentibus naturalium actionum. et primo digestiue prime in stomacho ex causis interioribus. C. CXLIII.

Equitur de accidentibus naturalium actionum. quorum est unum genus completum. scilicet pascere et nutrire. Nutrire autem est cibum membro quod nutritur assimulare. quod per appetitus actionem efficitur et per digestionem. de accidentibus quidem appetitus iam superius dictum est. Digestionis autem species sunt tres: Prima fit in stomacho cum cibus in succositatem vertitur. Secunda in epate cum ex cibi succositate sanguis generatur. Tertia vero in membris singulis cum scilicet sanguis in membri naturam alteratur. Harum autem singularum digestionum actio per quatuor virtutes impletur: sicut alias dictum est. scilicet attrahentem retinentem nutrientem et expellentem. Digestioni prime que fit in stomacho accidunt nocumenta quemadmodum reliquis omnibus actionibus. et scilicet aut omnino deficiat: sicut accidit in fastidio. Aut iminuitur: ut in ructatu fumoso vel acerbo. aut eius decursus alter quam oportet inuenitur: sicut cum in stomacho cibus in ventositatem vertitur. Huiusmodi autem digestionis accidentium cause due reperiuntur. Una scilicet ab interioribus: altera vero ab exterioribus. Ab interioribus incomoda sunt que digestiue virtuti accidunt. Et hec aut ex morbo consimilium partium sunt que stomacho accidit. Et si calidus est cibus in fumositatem mutat atque putredinem. si frigidus in acerbitatem. aut ex humoribus in stomacho conclusis. Qui si colerici sunt ructatus fit fumosus. si flegmatici acerbus. Si vero immoderate frigidis digestionis cessatio et lienteria efficitur. si non immoderate ventositas generatur. Aut certe sunt [illegible] morborum [illegible] ut apostemate calido et frigido que stomacho vel ori eius accidit. unde virtus eius debilitatur scilicet ad digerendum. [illegible] corruptio digestionis que est ex debilitate virtutis digerentis et peius est malum quam que fit ex [illegible] mala calida vel frigida [illegible] digestionem [illegible] non auferunt [illegible] ad consumptionem [illegible] natur. C De Accidentibus [illegible] exterioribus. C. CXLIIII.

Ausa vero exteriorum: aut ex cibo est: aut ex somno. Et somno quidem quia si multus fuerit erit digestio bona. si paucus et breuis mala. Ex cibo vero fit mala quatuor ex causis. Prima [illegible] quantitate. Nam si paucus sit cibi stomachusque calidus: in fumositatem alteratur cibus. si vero multus simulque corruptio difficilis. et virtus valida. somnusque longus fit abinde digestionem [illegible] si ceteris [illegible] calor fortis accidit corruptio: siue breuis siue longus fit somnus. si vero calor debilis fit. et multi cibi difficilesque corrumpi. somnus autem breuis [illegible] Secunda causa est ex cibi qualitate nam si cibus calidus est et stomachus colericus [illegible] in coleram mutatur [illegible] et calide complexionis [illegible] offeratur in coleram alteratur. et in eorum stomacho [illegible] et in [illegible] Tertia est ex hora [illegible] statim post [illegible] digestionem corrumpit. Quarta est ex eorum que [illegible] ordine [illegible] tardius digestionis sumantur primum ut caro et oua solida. deinde vero cibi velocis digestionis [illegible] et cucurbita [illegible] posteriores corrumpi [illegible] digestionis [illegible] stomacho [illegible] que digestionis [illegible] decursum ad exteriora non [illegible] in stomacho corrumpuntur. Oportet [illegible] digestioni accidant nocumenta digestiue virtutis culpa. et que cibo [illegible] difficilia sunt. et quicquid non sanantur: eiusque mali ducit ad lienteriam: et ut nullo modo cibus in stomacho imutetur aut certe in ventositatem. Deinde si corruptio digestionis fit et in cibus in qualitate et quantitate et iuxta consuetudinem temperatus est: tempus quoque quod oportet: et ordinem seruat que [illegible] digestionis corrumpit [illegible].

C De Accidentibus virtutis attractiue. C. CXLV.

Voniam autem digestio per quatuor virtutes completur. scilicet attrahentem retinentem digerentem et expellentem. Et de digestionis [illegible] accidentia que sunt in stomacho dicimus. equum est ut etiam reliquarum trium accidentia virtutum que in prima digestione sunt ostendamus. Attractionis quidem stomachi et ceteris accidentibus incomodum triplex accidit. scilicet cessat omnino [illegible] male completur [illegible] aut ex calore aut ex frigore [illegible] omnino stomachi [illegible] cessatio vocatur stomachi [illegible] sicut in eneruationis [illegible] Morbus autem organi est ut apostema quod accidit meri vel ori stomachi aut cum in eorum [illegible] caro superest meatumque coartat et stomachus attrahens non ualeat ad ipsum transmissa. et hec quoque [illegible] si magna est cessat attractio si non magna minuitur. si vero modica: fit attractio mala. scilicet inordinata: et alia quam oportet ut spasmica: vel tremulosa ac titillosa. Que scilicet accidentia sunt si virtus fortis non fuerit que morbum eiicere possit [illegible] attrahat sed nec ita debilis quam morbus superet [illegible] attractionem cessare faciat. sic fit in huiusmodi [illegible] quemadmodum ubi natura morbusque simul contendunt [illegible] tremor [illegible] est.

C De Accidentibus virtuti retentiue. C. CXLVI.

Etentio quoque ciborum in stomacho aut omnino cessat: quemadmodum in lienteria sit: in qua cibi non imutati a stomacho egrediuntur. aut iminuitur: et abinde ventositas aut inflatio vel rugitus efficitur nec super cibum stomachus ut oportet redactus. Et hoc aut propter malam complexionem frigidam: aut propter cibum que generat ventositatem aut propter digestionis paucitatem: unde digestionis exitus acceleratur. hoc autem fit cum cibus in stomacho non bene retinetur unde nec bene digeritur nec succositas ad epar mittitur: humidaque et liquida abinde digestio egreditur. aut vero cibus ipse in stomacho corrumpitur indeque putrida egestio sequitur. Quod si huiusmodi corruptio fit ex mala complexione calida vel ex colera punctura comitabitur. si autem ex mala complexione frigida vel ex flegmate ventositas et inflatio sequitur. Aliquando vero fit in stomacho ciborum retentio mala: ut spasmosa vel tremulosa: indeque singultatio fit et vomitus. Quorum scilicet duorum accidentium motus spasmi eius est et non vere spasmus. Uerus enim spasmus in neruis fit. singultatio autem et vomitus ex retinentis virtute [illegible] et expellentis sunt. Retinens namque virtus retentionem vult. scilicet appetit retentionem eorum que apud illam sunt. Si autem in stomacho est aliquid nocens: virtus expellens insurgit ipsumque expellit. et siquidem ipsum [illegible] singultatio fit [illegible] stomachus totas hoc a se repellere appetit. si vero fit in fundo stomachi: vomitus accidit: quia stomachus ea que clausa sunt in eius concauitate nititur expellere: siue sit humor [illegible] aut certe [illegible] in his duobus necesse fit stomacho [illegible] donec [illegible] fiat [illegible]

C De Accidentibus expulsiue. C. CXLVII.

Xpulsionis etiam accidentia [illegible] his modis fiunt. Aliquando namque cessat omnino: sicut in colica passione [illegible] colerica [illegible] in intestinis subtilibus [illegible] febres [illegible] mutatur aut debilitate virtutis [illegible] vel [illegible] complexione frigida aut frigidorum [illegible] causa vel opilatione facta propter egestionem siccam [illegible] intestinorum [illegible] imutatam: simulque cum eo fit intestini grauitas: torsio: rugitus: et inflatio. hec autem colerica passio [illegible] lienteria. Aliquando vero expulsionis actio [illegible] Aliquando vero eius [illegible] decursus malus est [illegible] indeque [illegible] virtus expellens mouetur antequam in stomacho cibus mutetur. quod fit humoris [illegible] stomachum pungentis aut [illegible] quale est [illegible] acerrimum. Aut ipsum stomachum grauat cibus eique nocet: et ob hoc expellitur. Hec sunt igitur accidentia virtutis expellentis que in stomacho est actionem ingredientia.

C De Accidentibus [illegible] virtutum intestinorum. C. CXLVIII.

Ero quecunque circa stomachum de attractione et expulsione dicta sunt etiam in intestinis intelligenda sunt maximeque de actione virtutis expellentis. hec enim in intestinis fortior est omnibus aliis. Sciendum autem quod et stomachus et intestina plerumque et attractiuam et expulsiuam virtutem operantur extra naturam [illegible] stomachus fit [illegible] attrahere et ad intestina [illegible] purgamenta attrahere [illegible] stomachum [illegible] intestinis purgamenta trahere: et ad meri per vomitum pellere. sed etiam intestina [illegible] purgamenta attrahant [illegible] deorsum pellant. sicut accidit in colica passione: quam iliacos vocamus: et in [illegible] quidem quia [illegible] pellere mouetur ut egestiones interius pellant et sursum [illegible]

propter opilationē [illegible] intestina hec ad illa depellūt donec ad stomachū veniat. stomachus aūt ad [illegible] et q̄ cū egestiōes emittere vel vētositates ab inferiorib⁹ idiget: earū [illegible] est assignatio accidētū q̄ pme digestiōi accidūt cū causis suis.

De Accidentibus [illegible] digestionis. C. XLIX

Secūde [illegible] digestiōi q̄ est generat [illegible] in epate [illegible] accidūt [illegible] trib⁹ modis: aut eni oīno cessat [illegible] ab intestinis ad epar et venas dirigit. in sanguinē oīno nō alterat [illegible] successitas hec alteratiōe q̄dā imutat: sed nō plena aut ei⁹ actiones [illegible] aut ex crosso et viscoso humore. aut ppt apostema qd̄ illas compri mit. Tertia est ex natura succositatis ad epar a stomacho venientis. [illegible] exercitiū siue negociū: balneū: cibus: coitus: et cetera hmōi q̄ ab ex [illegible] Itaq3 si pipe et allio et cepa sepi⁹ vtat colere ru. generatio in eo mul [illegible] nigra. si vo lacte et fungis piscibusq3 recētib⁹ generat in eo flegma. [illegible] ac ieiunio plurima vtat in eius corpe colera rubea generat. Eodē modo [illegible] bictericia. si in vno mēbro fit: erisipila. Et colera vo nigra si plurima fiat in omni corpe generat [illegible] apostema [illegible] plicatur in corpe. fit bidropisis timpanita. si vo in q̄busdā mēbris. inflationes fiunt siue vesice.

De Accidentibus tertie digestionis. C. CL.

Tertie deniq3 digestiōi q̄ cibū mēbris q̄ pascunt simulē facit nocumētū quoq3 triplex accidit. aut eni oīno cessat nec aliquo modo corpus pascit. sicut in ptisico morbo [illegible] sicut fit in macie. aut ei⁹ actio fit aliter q̄3 oporteat. sicut in lepra fit et morphea [illegible] ab actiōe sua ppt malā cōplexionē debilitat. Immutās eni vtus si infirmet [illegible] te supfluitates in corpe: q̄ et varios morbos pariūt. Porro vtus at trahēs [illegible] bilis vt attracta nō preualeat imutare. supfluitas fit in corpore. In [illegible] phea: lepra: elephācia: et similia ex hoc efficiunt: q3 in hmōi habitu dinibus mēbris pastus cib⁹ nequaq̄3 assimilat. quin potius mem brū quod pascendū est cibo simile efficit. et hoc propter maliciam [illegible]

De Accidentibus habitudinum corporis. C. CLI.

Vero habitudinū [illegible]

gue et his similes colores q̄ apparēt in corporis supficie. Cōstan [illegible] nē in colerā mutet: ac toti corpori p venas mādet: et cutē corporis [illegible] colerā ab epate trahere possit. vnde colera remanēs in sanguinē [illegible] Lepra est cum sanguis [illegible] in colerā nigrā trāsformat. Uel complexio membrorū corporis ex nimietate caloris sanguinē incendit: et in coleram nigram traducit. Uel eadem complexio mutata [illegible] tate nimia. vel etiam cibus in naturam cum conuertit. Morphea ni gra est [illegible] na in exteriori [illegible]

De His que apparent in exeuntibus a corpore extranaturali modo. C. CLII.

Aliis vbi. ē. Jam vo nūc de his q̄ in exeuntib⁹ a cor pore apparēt disputādū est. Oīa quidē q̄ a corpore [illegible] tera: vt vrina vel egestio nigra: cū hmōi nigredo nō nālis fit. Extrana turalia vo sunt: vt sāguis q̄ de narib⁹ vel aliunde fluit. Sāguis eni egressus ex vasis suis p seipm minime est nālis. Oīa vo q̄ egrediū tur a corpore: si naturalē deserāt cursum: eoꝝ egressio fit ab aliqua [illegible] si multi fiūt. sīad vomitū: et eruptio sanguinis si in suis multiplicat [illegible] q̄ pungūt et nocent expulsionē cogat: et acuta q̄ venas acumine suo comedat: aut humida q̄ venas attenuet et emolliat: easq3 cito crepa re faciat. Ex mēbro deniq3 si debile sit et fragile rariūq3 [illegible] terior: vt illisio: casus: et hmōi. aut interior: vt materiei multitudo: q̄ ex sua grauitate extendit ac dirumpit emolliitq3 membrum ad qd̄ accelerat ruptura.

De His que sunt in euacuationibus a naturalibus: et primo in egestione C. CLIII.

Naturales euacuatiōes [illegible] egestio: vrina: mēstruū: sudor. In ego stione triplicit apparēt accidētia. s. in tpe: in q̄litate et q̄n titate [illegible] bus acceptus intestina pūgit. vn̄ et ipsa eū a se propulsant: aut quia humidas [illegible] propter expulsiue debilitatē: et retentiue vires. aut si cibi tam pauci sunt [illegible] aut si stringētes sunt et dissipātes. aut q3 lacerti q̄ sunt super ventre [illegible]

propter cibi corruptionem: aut propter acuitatem materie: aut ad inue[illegible] intestina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nalis [illegible] [illegible] Tamen vo paucitas fit ex causis his duabus.

De his que in eadem apparent sm qualitatem ab interiori causa. C. CLIIII.

Exitus porro naturalis egestionis in qualitate ab exterioribus causis fit [illegible] ab interioribus. Ab exteriori quidem a cibo. s. aut propter quantitatem: aut propter qualitatem aut propter corruptionem eius de. Ex quantitate cibi si multus sit. M[illegible] aut [illegible] aut qz tēperantie modū transit: aut qz virtus nō sufficit aut [illegible] reliqz ei [illegible]. Ex qualitate vero si malā aquē generet humorē aut vētositatē. Uētositas in stomacho vel intestinis generatur aut propter cibū cuius est ipsas generare vt est faseolus faba [illegible] aut propter calorē stomachi debilitatē vel [illegible] [illegible]. Nā si stomachus frigidus sit vētositas in eo nō generatur sicut nec vētū nec nebule producuntur ex frigoris humiditate. Similiter etiā cū stomachus [illegible] intestina fortissimi caloris sūt nō generatur vetositas qz calor eā dissoluit [illegible] dissipat sicut in [illegible] tpe qn̄ minimus est [illegible] nec vēti apparēt nec nebule. Cū vo stomachus debilis [illegible] [illegible] intestina [illegible] vētositas in eo [illegible] [illegible] [illegible] cibū foramina nō sint [illegible] ad post dissoluēdā vētositatē sicut [illegible] in verno tpe venti multiplicantur [illegible] autūnali propter caloris debilitatē. Uentositas aūt stomachi [illegible] intestinorū aut egreditur aut interius remanet [illegible] si qdē superioribus [illegible] ab ore egreditur ructatio [illegible] si aūt ab inferioribus aut cū sono aut sine. Que vo cū sono [illegible] aut habet sonū clarū: [illegible] ex intestinorū [illegible] stomachi vacuitate fit [illegible] siccitate: aut cū rugitu [illegible] ac strepitu [illegible] ex humida egestione aut [illegible] hec media ex sit.

De his q̄ apparēt ab exteriori causa. C. CLV.

Ab exteriori vero egressus egestionis a naturali hab[illegible] [illegible] tē: fit humoris causa q̄ ad intestina defluit: [illegible] hec aut solius nature causa est vt solutio p quā fit crisis [illegible] hec vtilitatē cōfert aut ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] materia q̄ [illegible] ex mēbro [illegible] [illegible] [illegible] aut ex [illegible] [illegible] [illegible] q̄ quasi lotura carnis [illegible] recētis: Sanguis aūt q̄ per solutionē egreditur. iiij. modis erit: primus est sanguinis [illegible] sicut accidit [illegible] cuius abscinditur [illegible] [illegible]. Remanēs [illegible] deputatus fuerat [illegible] mēbro sanguis in eius corpe cōgregatur: quē natura p solutionē expellit: sic [illegible] q̄ cōsuetū hz exercitari cū illud [illegible] sanguis q̄ ad exercitiū dissolui cōsueuerat in eius corpe cōgregatur quē natura per solutionē euacuat. [illegible] autē sanguinis egressio circularis fit. Secūdus modus dissolutionis est: q̄ lotura carnis recētis [illegible] similis: [illegible] hec ex debilitate fit virtutis imutantis q̄ est in epate. Tertius est solutio sanguinis cū molestia. Quod fit cū epar sanguinē quātū expedit imutauerit [illegible] ad mēbra propter aliquā opilationē in venis factā puenire nequit sicqz dū in epate remanet diutius. eius color ad nigredinē declinat [illegible]. Cūqz ergo nocere epati natura ad intestina cū expellit ac p solutionē emittit. Quartus est emissio sanguinis que paulatim inter tpa propinqua fit [illegible] in hac quandoqz purus est sanguis [illegible] bonus [illegible] nunqz coagulatus [illegible] quotiēs [illegible] cū eo saniies egreditur vel etiā erit squamosus [illegible] cū [illegible] corticibus: [illegible] si cum ea frigus nimium fit tenasmos vocatur. dissinteria vero aut ab epate fit aut ab intestinis.

De Accidētibus apparentibus in vrina. C. CLVI.

Accidentia vero que apparent in vrina aut ex renibus fiunt aut ex vesica. Et que ex renibus aut ex quantitate aut ex qualitate. In quantitate quidez si eius immoderatus fit egressus aut congregatus non egrediatur: aut certe cū difficultate [illegible] paulatim egrediatur. In quantitate vo aut ex mala cō[illegible] [illegible] que in renibus accidit aut ex mala frigidaqz cōplexiōe q̄ dn̄atur epati: sitqz multa sanguinis aquositas quā renes cū attraxer[illegible] ad venā [illegible] [illegible] vesice [illegible] non exire aūt vrinā fit aut ex retinētis debilitate virtutis aut [illegible] expellentis aut ex opilatiōe [illegible] q̄ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qz q̄ in vesica generantur: aut apostematis cā q̄d fit in renibus cōprimit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] difficultas fit vrine. Et in qualitate quidem apparent accidentia vrine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vero propter vesicam accidunt in vrina: aut in quantitate considerantur aut in q[illegible] [illegible] [illegible] quantitate [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aut cōclud[illegible] aut diffi[illegible] [illegible] immoderatus [illegible] [illegible] [illegible] lacerti q̄ vesice collū circūdant eneruatus fuerit. Et hec immoderata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pelluntur [illegible] emittitur: [illegible] cū ardore. Cōclusio aūt vrine morazqz eius [illegible] diffi[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] la siccaqz cōplexiōe q̄ dn̄atur vesice: aut immoderata: vnī [illegible] vrina deficiat: sicut in adustis febribus contingit: aut propter opilationē q̄ accidit: aut ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sanguine coagulato [illegible] [illegible] in meatibus [illegible] [illegible] [illegible] apostemate fit: aut nimia q̄ repperit congregat [illegible] reducit siccitate. Accidentia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in odore sunt [illegible] colore [illegible] [illegible] [illegible] substantia si saniei mixta fit [illegible] sanguini vlcerum que in vesica sunt [illegible] apostematis cuius est eruptio facta.

De Accidētibus q̄ apparēt in mēstruis [illegible] sudore. C. CLVII.

Menstruorū aut egre[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] In quantitate q̄dē si maior est q̄ oporteat vel [illegible] [illegible] [illegible] cōc[illegible] nō ereant. Ma[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] valida fit [illegible] [illegible] [illegible] aut propter [illegible] [illegible] tiliorqz q̄ [illegible]: aut si maioris fit q̄ntitatis: vt naqz grauetur [illegible] ab ea expellatur aut propter mēbrū [illegible] si venarum ora [illegible] [illegible] matrice [illegible] fuerint [illegible] apta: matrixqz rarificata. Cōclusio vo mēstruorum ex cāis fit [illegible] [illegible] [illegible] materie paucitate aut si venarum ora [illegible] trice [illegible]: aut ab expellentis debilitate virtutis vel retinentis. Sudor alius est nālis: [illegible] hic bonus est in diebus creticis: [illegible] in exercitiis temperatis [illegible] in balneis. Et cuius cōplexio calida est: [illegible] interiora mēbra fortia: sudor eius maior est [illegible] a profundioribus. Alius est extra cursum nālem positus: q̄ s. ex cōsumptiōe fit carnis: hic nanqz sudor ea [illegible] euacuat a corpe q̄ sunt vtilia. Est etiā sudor a cā duobus his vltima q̄ ex immoderata fit humiditatē. In hac. n. habitudine erit [illegible] q̄d est vtile: [illegible] q̄d inutile. Egreditur aūt sudor a cursu nālitatis aut in q̄ntitate aut in q̄litate. In quantitate q̄dē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] humiditatis mul[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tate [illegible] fortitudine. Inde [illegible] fit q̄d ex cōtrario [illegible] [illegible] humiditatis paucitate aut eius siccitate vel ex grossicie vel pororum [illegible] tione. In qualitate vo a natura egreditur aut in colore: vt rubeus sudor qui significat sanguinem [illegible] citrinus qui coleram rubeam. Aut in odore: vt sudor putridus qui putredinis est significatiuus.

De Signis cōibus dispositionum corporis. C. CLVIII.

Idem in sermone [illegible] Assignatis accidentibus morborum cū causis suis restat dicendum de signis quorum tria sunt genera: primū quo sanitas significatur. Scōm quo morbus. Tertiū quo nec sanitas nec morbus. Et horū vnūquodqz aut significat eā que transit [illegible] [illegible] vocaturqz cōmemoratiua aut q̄d in presenti est vel q̄d futurum est fit dicturqz portendēs [illegible] prudentia. Horum signorum quedā cōia sunt: q̄ scz omnes corporis habitudines significant: quedā vo propria que quasdam tantū. De cōibus aūt prius disputabimus. hec quidem ex actionibus sumuntur cōibus: per quas. s. omniū corporū subsistentia est: cū [illegible] sanitatis [illegible] morbi cause in actionibus inueniantur. Sanitatis enī signū est bonitas actionū: morbi vo malitia earū actionum aut bonitas [illegible] malitia sunt ex bonitate [illegible] malitia membrorū. Porro sanitas [illegible] malitia membrorū sunt ex intemperantia humorum. Actiones vo cōes ex quibus signa dicuntur cōia sunt actiones naturales [illegible] vitalis [illegible] virtutū: cū per eas animalis corporis subsistētia sit eiusqz firmitas. Uitalis nanqz virtute sanitas caloris naturalis [illegible] per quem vita est [illegible] ex eius corruptione mors sequatur. Ex eius quoqz temperātia sanitas cōsistit: [illegible] egressu eiusdē a temperie morbus mouetur. Porro per naturalē calorē quattuor humores [illegible] [illegible] ex quibus oīa corporis mēbra cōstituuntur: [illegible] p eos augentur. Necessario igitur habitudines sanitatis [illegible] morbi duabus his virtutibus significantur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tis eiusdē. s. ian corporis. Ex tēperie vo caloris naturalis [illegible] eius egressu a temperie fiunt: queqz res naturales [illegible] que extra naturā in ea prouenerunt: [illegible] in corde q̄d ei sedes est [illegible] formatur. Huius aūt virtutis actionum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] te [illegible] morbo. Ex decoctione que fit in stomacho [illegible] intestinis. eiusqz cessatione ea quoqz q̄ in instrumentis est anhelatus: eiusqz paucitate. In [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Maturat [illegible] decoctionis que fit in venis [illegible] est sanguinis aquositas [illegible] fit in stomacho et intestinis: nociua et egestione sumitur: que est [illegible] Est enim sudor [illegible] superfluitas [illegible] membra ad corporis exte[illegible] per cutis poros educunt.

mus comunis est ad significandam decoctionem que fit in omni corpore.

¶ De Signis sanitatis. C. CLIX.

Anitatis significationes quedam sunt que complexionis equalitatem significant vt equalitas tactus in cali. et fri. et humi. et sicci. mollicie et duricie. Equalitas quoque coloris in albedine et rubedine. [illegible] figure mediocritas inter maciem et crassitiem [illegible] super carnem [illegible] ter hec etiam capilli mediocres inter pilositatem et caluiciem et lenitatem [illegible] dacia et timorem: inter iram et patientiam: inter pietatem et misericordiam: inter instabilitatem et perseuerantiam: inter humilitatem et arrogantiam: operationibus omnibus [illegible] que delectantia: facies hilaris et amabilis atque iocunda: in appetitu comedendi et bibendi [illegible] et in expellendo superfluitates. [illegible] les et forma [illegible] les: vt decoratio et pulchritudo. Alie quoque finales. [illegible] complemento sunt: et que [illegible] perfectionem proueniunt. Omne namque [illegible] dispositiones operationum voluntariarum [illegible] operationes sensus et estimatio[illegible] re recentis carnis [illegible]

¶ De Signis egritudinum. C. CLX.

Ccidentium [illegible] significationes egritudines que [illegible] demonstrant [illegible] nuum vt sunt significationes crisis et maturitatis et signa mortis: harum [illegible] que proprie sentiuntur: vt sunt dispositiones colorum et dispositiones tactus [illegible] ficantur [illegible] signum audibile: huiusmodi quoque sunt cognitiones per odores et sapores oris et similia. Porro cognitiones ptisis et ethice per vnguium gibbositatem visibiles sunt: et sunt de capitulo eorum que coiter sentiuntur. [illegible] sunt vt horripilatio: tremor: singultus: oscitatio: sternutatio et aliees [illegible] cut reuolutio de latere in latus. Quedam autem ex naturali et voluntaria composite: sicut tussis et minctus et egestio: quedam a natura siue voluntate: vt horripilatio et saltus.

¶ De Pulsu et eius noticia. C. CLXI.

Uia vero pulsus et vrina sit ex significationibus dispo[illegible] mur. Pulsus est motus [illegible] fistole composita ad regendum [illegible] Quis itaque pulsus ex duobus motibus et duabus quietibus est compositus: [illegible] Itemque motus depressionis: et quies inter ipsam et eleuationem. [illegible] est motus localis arteriarum et cordis dilatando siue constringendo vt calorem naturalis custodiatur cuius custodia est aerem frig[illegible] trahere cum dilatatione: et fumosum expellere cum constrictione. Dilatare cor et arterias est mouere a centro in extremitates suas. Constringere vero econuerso. [illegible] Pulsus scientia grauis est et difficilis tribus ex causis. Primo quia non est [illegible] latione. Razi. in. pte. Oportet autem vt qui pulsus nosse significationes desiderat: sepe dum aliquis sanus est arteriam eius tangat: et cum summo studio inspiciat: vt cum necesse fuerit inter eas comparationem inuenire sciat.

¶ De Modo tangendi pulsum. C. CLXII.

Taque scientia pulsus ad hoc [illegible] spiritualis virtus que in corde est intelligatur. [illegible] nec inuestigande sunt tactu: vt calcaneorum et plantarum pedum arterie. [illegible] Fit ergo comprehensio pulsus venarum positione quattuor digitorum [illegible] nem rasche a superiori parte medii cubitorum et hoc per longum. [illegible] tudine. Oportet etiam vt tangatur in hora: qua ille cuius est pulsus ab ira [illegible] tudinem facit et a fame et dispositione relinquendi consuetudines [illegible]

¶ De Speciebus pulsuum. C. CLXIII.

Ulsuum [illegible] turalia vel a natura egressa. Harum autem habitudinum [illegible] titate dilatationis sumitur: et hoc in pulsum magnum et paruum

ac mediocrem diuiditur. In longum quoqz ⁊ breuez ac temperatū. Tertiū in latū ⁊ strictū ac tēperatū. Tertiū in manifestū ⁊ occultū ac tēperatū. Secūdū ex tpe sermo[illegible] ⁊ hoc in velocē ⁊ [illegible] tardū ac tēperatū diuidit. Tertiū ex quantitate virtutis ⁊ diuidit in fortē ac debilem ac tēperatū. Quartū ex cōsistētia corporis arteriarū ⁊ hoc diuidit in durū ac mollē ⁊ tēperatū. Quintum ex eo qđ arterie cōtinēt ⁊ hī in plenū ⁊ vacuū ⁊ horū mediū. Sextū ex qualitate substātie arteriarū ⁊ hoc in calidū ⁊ frigidū ac tēperatū. Septimū ex tpe quietis ⁊ hoc in frequētē ac rarū ⁊ tēperatū. Octauū ex tpe mot⁹ ⁊ hī in pulsus boni ponderis ⁊ mali. Nonū ex qualitate dilatatiōis ⁊ hī in pulsuz equalem ⁊ inequalē. Decimū ex numero pulsationū ⁊ hī in pulsuz ordinatū diuidit ⁊ inordinatū. Ra[illegible]. Phisici qđē modos pulsuz ppriis noīb⁹ appellāt eorūqz causas ⁊ significatiōes indicāt. Itaqz cū pulsus sm̄ brachii longitudinē tactui manifestior occurrit q̄ in tpe sanitatis pulsus lōgus vocat. Cū aūt sz latitudinē maiorē digitor tāgētis quātitatē cōprehēdit: latus noiat. Cū vo digiti tāgētis carnē impulerit ⁊ multū in eā penetrauerit: altus dicit. Sz qñ sm̄ hī minor apparet q̄ cōsueuit dicit̄ repressus. Cū aūt augmētat in longitudine latitudine ⁊ altitudine vocat magnus: ⁊ cū in his oib⁹ minoratus fuerit: dicit parūus. Cūqz spaciū tpis qđ inter duas motiones attēdit solito minus inuenit: velox appellat. Cū vo digitū vehemēter impellit ⁊ cū stringit motū eius nō destruit. vocat fortis ⁊ huic cōtrarius est debilis. Aliqñ quoqz vocatur plenus. aliqñ vacuus aliqñ durus aliqñ latus. Cūqz vtraqz percussionis sue cōpari in magnitudine ac velocitate ⁊ in aliis inuenit similis dicit equalis ⁊ cū aliter se habuerit vocat diuersus. Hec quoqz diuersitas multas hz species. cū enī sm̄ motū circulū inuenit ⁊ nec ab eo se remouent. Verbigratia cū post tres equales percussiōes vna diuersa inueniat aut inter oēs quatuor aut inter oēs quinqz aut inter quaslibet equales due percussiōes diuerse notanē: que deinde circulariter sm̄ hī exēplū inueniant pulsus inordinatus noiat. Si vero diuersitas sz notū circulū nō inuenit: inordinat⁹ vocat. Arterie quo motu q̄ fit ab interiorib⁹ ad exteriora vocat diastoles. q̄ aūt ecōtrario sistoles.

De Significationibus pulsuum ⁊ compositionibus eorum. C. CLXIIII.

Pulsus longus caloris augmentum ⁊ carnis diminutionē sequit. Et latus humiditatis augmētū comitat. Eleuat⁹ quoqz caloris ⁊ fortitudinis augmētū seqt. Pulsus ēt magn⁹ ⁊ velox ac spissus caloris augmētū. Paruitas aūt ac raritas ⁊ tarditas res ifrigidātes sequit. Pulsus fortis seqt virtutis bonitatē aut rei nocuiue qētē debilis inuenit̄ cū virt⁹ dissoluit. vel qñ magnū in corpe nocumētū habet. Diuersus aūt qñ nā rē nociuā expugnat. Et inter diuersos melior est ordinatus. Pulsus denqz plenus abūdātiā sanguinis humidiqz vaporis significat. Vacu⁹ aūt hui⁹ cōtrariū innuit. Durus quoqz corp̄s siccitatē ⁊ ariditatē pcedit. Lenis aūt huic cōtrariū ostēdit. aliqñ quoqz genera pulsus cōposita noīb⁹ pprīs noiauerūt ex quib⁹ est pulsus caprizans ⁊ cauda pmanēs ⁊ cauda minuēs ⁊ cauda rediēs. Pulsus quoqz curuus inclinatus formicās pmanēs: fluctuās: vermiculosus: serratilis: tremulus ⁊ contortus.

De Differentiis pulsuum iuxta sexus ⁊ etates ⁊ cōplexiones ⁊ figuras. C. CLXV.

Pulsus femine minor ē q̄ masculi: ppter puritatē caloris ei⁹ nālis. Debilior quoqz qm̄ ⁊ ipsa debilior est ac minoris exercitii. velocior aūt ē vt nā sepe iterādo expleat in feminis qđ p magnū pulsum semel opat ī masculis vt. s. tm̄ aeris ad refrigerādū ī illis trahat. q̄ntū ei⁹ magn⁹ ī marib⁹ traheret. Magn⁹ n. pulsus ex magnitudine virtutis ē in oēs extremitates eū dilatātis ⁊ ex nimio calore quē refrigerari necesse ē. Igit ī maiori calore necessariū ē nature maximū aerē inferre magneqz virtuti necesse ē in aere trahēdo maxiū dilatare: vnde cōseqtur vt pulsus magn⁹ efficiat. q: quāto maior ē calor tāto maiori velocitate opari necesse ē nature q̄ntus in paruo tpe magna quātitas aeris trahat p refrigeratiōe. Cū aūt deficit virtus necesse est vt aer attrahat spissus. i. frequēs. vnde fit vt feminis velocior q̄ masculis pulsus fit. Puer velocitatē habet ppter necessitatē refrigerādi caloris naturalē q̄ multus est in eis [illegible] tñ virtutis est ⁊ magnitudinis. [illegible] Iuuenes aūt in pulsu [illegible] magnū [illegible] tēperatū: quod fit ex calore ⁊ virtute eorū. Seniores vo paruū ⁊ tardum [illegible] pulsus [illegible] ppter frigidam complexionē [illegible] [illegible] Mulieres pregnantes [illegible] [illegible] magnū ⁊ velocē ac [illegible]

q: calor fetus calorem eorum naturalem augmentat. Arterie nāqz fecūdine sunt arterīs fet⁹ iuncte ⁊ he vtreqz mulieris cū hī⁹ arterie sūt copulate. In etate quoqz [illegible] ad q̄rtū mensē pulsus est mediocris vires [illegible] sunt mediocres q: fetus adhuc pu[illegible] ⁊ debilis est [illegible] ex corpib⁹ eaz trahit. vnde ⁊ pulsus [illegible] ac [illegible] ⁊ spissitudinē [illegible] est. In sexto vo mense vires eaz [illegible] mouere q: fet⁹ [illegible] grauat q: minor ab illo [illegible] quod [illegible] pulsus quoqz debilis ⁊ rar⁹ reddit. Cōplexio quoqz calida pulsus facit magnū ac velocē cā trahendi multū aerē in refrigeratiōe. frigida vo ecōtrario. Humida porro cōplexio mollē reddit pulsum. sicca vo durū. Habitudines crassi et nimia carne pulsuz hñt minorē ac debiliorē q̄ naliter macri: q: minoris sūt caloris q̄ illi. spissiorē tñ hñt vt in multo tpe tantū trahat aeris q̄ntū magnus vno impetu trahit. In macris aliquādo tñ pulsus crassoz maiores sunt qđ sit qñ sunt calidiores.

De Differentiis eorundē sm̄ status ⁊ sm̄ tpa. C. CLXVI.

Somnus quoqz pulsus mutat q: tūc calor nālis inter oīa corpis petit cā cibū digerēdi. Itaqz pulsus ī initio somni pu⁹ est ⁊ tardus: mediante somno rarescit. Cib⁹ aūt cū digestus fuerit: ac p totū corpus se diuiserit. cōfortat calor ⁊ vtus pulsusqz fortis eff[illegible] ⁊ magnus: sz tñ rarior ac priore tardior. post cibi vo digestionē si plongat somnus: vt cibi supfluitas expelli differat: pulsus debilis fit ac paruus ⁊ et prior tardius. vn̄ oportet vt postq̄ cib⁹ digerit a somno excitent ad expellēdas cibi supfluitates vt egestionē vrinam sputa ⁊ emūctiōes. Porro si subito q̄s excitet a somno ppter vocē aut percussionē vel hmōi [illegible] disturbat ⁊ pulsus magnus ac fortis efficit. velox quoqz ac spissus inordinat⁹ ⁊ tremebūdus. Cū aūt q̄escit excitatus in priorē statū reddit pulsus. Ex tpib⁹ aūt ver ⁊ autūnus q: tpata sunt int calidū ⁊ sm̄ fortē faciūt pulsus omne nāqz tempamentū vtutē custodit ⁊ augmentat. Estas vo q: calidissima est pulsum paruū ⁊ debilē reddit. Male nāqz cōplexiōi vt⁹ semp deficit. Ideoqz pulsus dilatari nō potest vt magnus efficiat. Vñ velox ac spissus. i. frequēs est: vt magnitudo aeris attrahat. Hiems aūt q: frigida est ⁊ hu[illegible] pulsum facit paruū ac defectū q: deficit vtus male cōplexionū. Tardū quoqz q: nō multū eē refrigerari. fortiores tñ q̄ estas facit q: calor naturalis in interiora corporis refugit. In estate vero calor dissoluit virtutem. Vnde paruum necesse est esse maiorē qui ad refrigerandum trahere sufficiat aerem.

De Differentiis eorundem ex motu ⁊ balneo ⁊ cibo ac ceteris. C. CLXVII.

Ali vbi supra. Item sm̄ motū diuersificat pulsus. Motu nāqz leuis et qui nō lassat a. q: augmentat pulsus magnitudinē ⁊ velocitatē ac spissitudinem sm̄ su[illegible] velocitatē ac fortitudinē. Ex motiōe vo magne lassitudinis ac labor fit pulsus pu⁹ ⁊ debil̄ ac spissus sz q̄ntitatē ipsi⁹. Balneū quoqz magnitudini pulsus ⁊ ei⁹ velocitati ⁊ lenitati ac spissitudini augmētū pbet. i quo si q̄s morā fecerit pulsus debilis fit ⁊ ei⁹ tñ velocitas remanet. Itē sm̄ cibū. Cib⁹ nāqz qui nullā affert nocumētū nec estuatiōes vehementer auget pulsus fortitudinē ⁊ spissitudinē ac magnitudine no[illegible] sz post lōgā morā. Quādo ad nocumētū ⁊ estuationē pducit pulsuz diuersuz facit. Vinū quoqz pul[illegible] augmentat in fortitudine ac velocitate ⁊ spissitudine q[illegible] augmētare [illegible] sz tpe [illegible] Ex medicinis. Preterea q̄ calefaciūt ⁊ infrigidāt immutat pulsus: hor. n. ea q̄ calida sūt sz calidtat sue quantitatē in velocitate ⁊ spissitudine ac magnitudine pulsus augmētat ⁊ ecōtrario. Itē sm̄ aīe accidētia. Ira nāqz pulsum efficit eleuatū ⁊ fortē ⁊ velocē ac spissuz. Mult⁹ aūt timor diuersuz ⁊ velocē ac tremulū. Tristicia vo debilē ⁊ tardū ac rar[illegible] Gaudiū quoqz tardū facit ⁊ rar[illegible] magnitudine ⁊ lenitate ac [illegible]

Ali[illegible] Ira q̄dē q: vtutē feruē fac ac spūs subito [illegible] pulsuz magnū facit ⁊ velocē ac spissū in quo nō ēē diuersitatē [illegible] q: passio illis [illegible] nisi timor [illegible] vel etiā verecūdia: vel aliqđ tale. Ex deliciis aūt q̄ paulatiz ad exteriora mouēt: nō fit pulsus adeo velox ⁊ spissus: sic ex ira: sz est tardus ⁊ rar⁹ [illegible] magn[illegible] [illegible] calor [illegible] fortitudo [illegible] paruus ⁊ debilis rarus ⁊ tardus. Timor aūt qui subito venit pulsuz velocem ac diuersum ⁊ inordinatū facit. At vo consuetus ⁊ qui [illegible] [illegible]

[illegible] naturam [illegible] rar⁹: tardus ⁊ minus est. Pleuriticoz oīuz subspissus ⁊ velox ē. Peri[illegible] velocitati ⁊ spissitudine [illegible] vt fre[illegible]

[illegible] apoplect [illegible] minor spissus [illegible] est [illegible] frequēter simi [illegible] magnus [illegible] minor. Stomach [illegible] stomachi causa [illegible] spis sus est [illegible].

De Urina et his q̄ in ea cōsiderant. C. CLXVIII.

Constanti. [illegible] Urina est colamentū san guinis. qui s. sanguis in renibus [illegible] post [illegible] egressus [illegible] postea [illegible] sanguinis cola mētū sibi [illegible] sanguinis in nu trimētū sui distribuat: aquā vō in vesicā traiciat: [illegible] venas [illegible] q̄ [illegible] ur [illegible] sic et uri na [illegible] instrumētis ip sius [illegible] vesice [illegible] q̄ dicit scala.

[illegible] Urina ē aquositas sanguinis [illegible] et ab eo purgat [illegible] ad venā cōcauā egressu hic re nes ad [illegible] donec q̄ in ea sangui nis modicū admixtū fuit sibi sup serint: dehinc illā ad vesicā p vasa duo [illegible] In urina quattuor cōsiderant [illegible] color et substātia quantitas et cōtētū. Urinaz colores sūt. xix. s. alb⁹. lactēs. glaucus: capnopos: sub [illegible] rube⁹: [illegible] niger Sub [illegible] tenuitas: medio[illegible] Quātitates [illegible] paucitas Cō tētū [illegible] quaz due imutāt urinā sm colorē. s. caliditas et frigidi tas [illegible]

De [illegible] significat [illegible] et primo de coloribus. C. CLXIX.

Avicenna. [illegible] urina est de [illegible] illa de epate ppterq; de gibbositate et⁹ dispositiōe. Significatiōes aūt q̄ ex urinis habent: ex septē generibus accipiunt. s. ex colore ex [illegible] et quātitate et odo re et spuma [illegible] et odore et illō qd residet i fundo: vl' ppēdet i medio vl' apparet i sup ficie. Color alb⁹ cū substātia subtili q̄ assimilat aque color: sept⁹ ap paret p⁹ multū cibū et potū anteq̄ digerat: vl' i diabethe q̄ ē egritu [illegible] Color [illegible] significat.

Terti⁹ ē color citrin⁹ q̄ tēperatē caloris i epate demōstrat. Quart⁹ ē igne⁹ q̄ calorē supfluū et isflāmatū designat. Quit⁹ croce⁹ q̄ nō pl⁹ [illegible] rus: q̄ colerā rubeā et sanguinē designat: et si in hmōi urine supficie spuma citrina fuerit hicteritiā significat. Septim⁹ ē color niger: q̄ si apparuerit i urina p⁹ citrinū et rubeū ultimā significat et isflāmatiōez et icēsionē: q̄ ēt in febrib⁹ acut' oīu3 urinaz deterior existit: [illegible] aut retētionē eorz aut i fine egritudinū q̄ ex colera nigra generāt: vt ē q̄rtana: vel splenis [illegible] aut melācolia vl' [illegible] nam albā et lucidā: et tunc ultimā significat epatis frigiditatē et calor [illegible]

De Causis colorātiōis urinaz. C. CLXX.

Ali. [illegible] tem in humoz[illegible] et urine naturā agentem fortis fit ebu [illegible]

tas ab his colorata egred[illegible] [illegible] beat puenire color et a terrestrib⁹ niger: et eoz alterutra cōditiōe cō positus [illegible] plicatio: humoz[illegible] tepescit ebullitio: aquosi generant humores et frigidi [illegible] color [illegible] Frigiditate [illegible] eta niger a terrestrib⁹ [illegible] pea. Patarea [illegible] tingit. Paucitas quoq; tincture accidit ei ppt aq̄ multe potationē vel ppter multi cibi vel potus mor accepti nondū factam digestio nem attēdenda sūt prius oīa signa hec et sic postea iudicādū. [illegible] ubi supra. Urina post comest[illegible] sunt [illegible]

Itē de significatiōib⁹ colorū in urina. C. CLXXI.

De coloribus urine sūt gradus citrinitat' sic paleanū deinde citrinus post [illegible] rubeus [illegible] citrinū calid[illegible] significat [illegible] aque abstinētiā. Post pdictos aūt sūt rubedinis gradus: vt roseus et obscur⁹ et puluerulent⁹: oēsq; sanguis dominiū significāt. In oi bus [illegible] hec dicto. Igne⁹ q̄dē magis calorē significat q̄ rube⁹ et puluerulen tus [illegible] fuerit ibi tenuitas: aliquā maturitatis dispositionē significat. [illegible] gnificat colere rubee spissitudinem et eius adustionē et coleram [illegible] te et colere indico simili puenit: et significat coleram nigram puram [illegible] sim et expulsionem nature: qua. s. ipsa colere nigre superfluitates et pellit: sicut accidit in fine quartanarū: et quādo splenis egritudines resoluunt: et dolores dorsi atq; matric[illegible]. Urina vō alba duplicit [illegible] tenuitate et sanie: et significat eritudas ulcerosas in instrumentis uri ne. Et si quādo fuerit absq; sanie h'erit ppter supationem matur[illegible] assimilat: et h'est qū fleumaticoz apostemanū adest crisis: et lactis [illegible]

¶ Adhuc de eodem. C. CLXXII.

Possibile quidē est vt vrina sit alba: cōplexio vero calida sit ꝛ colerica: aut vrina rubea ꝛ cōplexio frigida flegmatica. Colera nāqꝫ rubea cū ab vrine viā declinat ꝛ nō admiscet͛ e͛: remanet vrina alba. Urina igit͛ alba cōsiderāda est qꝫ si fuerit [illegible] multꝰ at [illegible] eiꝰ sedimē multū ac crossū ꝛ eiusqꝫ substātia cui h̄ ad crossitudinē trahit: albedo ex frigiditate flegmatis existit. Cū autē nō limosa clara fuerit nec eius sedimē multū nec pura ꝛ albedo ad fuscitatē traxerit: colera rubea ē occultata. Porro si i egritudine acuta vrina fuerit alba: fuerintqꝫ in ea significatiōes salutis ex qbꝰ nō timet͛ frenesis ꝛ similia: sciēdū est qꝫ colera rubea declinauit ad aliud cānale ꝛ ad itestinū: ꝛ accidet egro cōstrictio. Cū vero pter quā vrina rubea est in egritudinibꝰ frigidis est aut certitudo doloris q̄ colerā rubeā resoluit sicut in colica frigida accidit: aut opilatio facta ex supatiōe flegmatis in cānali. qd̄ est iter fel ꝛ itestina. quapropter fel ad itestina nāliter nō descēdit vt solebat: sꝫ vrine sociatū est et necessaria cū q̄ egredit͛: sicut accidit i colica frigida. Aut debilitas epatis ꝛ defectꝰ virtutis eiꝰ q̄ iter aquositatē ꝛ sanguinē nō pōt facere sepatiōeꝫ. sicut accidit in hidropisi frigida. ꝛ in egritudinibꝰ debilitatis epatis s̄m plurimū qꝫ ꝓpter eas vrina similis est loture carnis recētis. Aut est cōstrictio quā opilatiōes fecerūt: vnde mutat͛ color flegmatis in venis ꝓpter aliquā putrefactiōeꝫ q̄ ei accidit: ꝛ huiꝰ signū ē qꝫ aquositas vrine ꝛ sedimē ipsius sunt s̄ꝫ modū quē diximꝰ eiusqꝫ tinctura debilis est nō limosa. Colere nāqꝫ rubee tinctura limosa ē.

¶ De Significatiōe substātie ꝛ odoris. C. CLXXIII.

Azi vbi.s Urine substātia aque subtilis similis: inuenit digestionē debilitatē. spissa vero quasi liquoris crossi q̄ cōtinet͛ i felle significat digestiue supfluitatē: ꝛ humoris in corpe diminutiōeꝫ. Inter eas aūt mediocris existētes digestiue significat bonitatē ꝛ epatis humorūqꝫ q̄ cōtinētur in venis tēperitā dispositiōeꝫ. Perturbata vero significat humorū in venis cruditatē ꝛ idigestiōeꝫ cū caliditate q̄ in eis operat͛ pturbatiōnē. Urina turbida cū cito clarificat͛ ꝛ crossicies q̄ in ea ad fundū descēdit magis ꝓpinq̄ est mutari: tal͛ significatiō s̄m [illegible] vel locitatē. Urina arenosa vt turbida lapidē in renibꝰ aut in vesica figurat: epatis quoqꝫ debilitatē qnqꝫ portēdit. Cū aūt eger purum sanguinē minxerit: aliquā ex venis q̄ sunt in renibus fissam ostēdit. Urina pinguis oleo silis cū ethica ꝓuenit. Urina quoqꝫ multā habēs pinguedinē in supficie significat qꝫ adeps renū liquari incipit. Urina tenuis ꝛ alba in acuta febre si multis diebꝰ talis ꝑmanserit: amētiā egro supuēturā ostēdit. Urina cū post febris remotiōnē tincta remāserit: in epate calefactio vel apostema erit. Urina sordida cuius color est q̄si musti vel aque ciceris multū cocti est hn̄ti apostemata antiqua in iteriorībꝰ ꝛ nō acuta. Odor ab vrina ꝓcedēs similis ei q̄ a re acuta ꝛ fetida dissoluit͛: maturitatis idicat supfluitatē q̄ qnqꝫ sentit in acutis febribus ꝛ in epatis apostemate vel eas portēdit futuras. Urina vero penitꝰ odore carēs in extremitate cruditatis existit ꝛ tarditate digestiue. Que vero in medio inuenit͛: digestionis equalitatem designat.

¶ De Signis apparētibꝰ in supficie vel in medio vel in fundo. C. CLXXIIII.

Beo quoqꝫ qd̄ iferiꝰ descēdit vl' qd̄ supius eleuat͛ aut qd̄ i medio pēdet sumūt͛ digestionis q̄ fit in venis significatiōes. huiꝰ aūt rei substātia silis ē distillatiōi q̄ fit in aq rosata. Et i his q̄dē q̄ descēdūt iferiꝰ: meliꝰ indicat͛ id qd̄ ē albū ꝛ leue ꝛ in fundo vasis residet: cuiꝰ quoqꝫ dispositio talis i oībꝰ egritudinis cōtinue ꝑmanet. Bonū quoqꝫ descēdēs q̄ ē h̄ qd̄ [illegible] ē id qd̄ cū melior et colorībꝰ (h̄ ē citrinꝰ) ꝛ melior ex substātijs: q̄. s. ē īter subtilitatē ꝛ spissitudinē mediocris apparet ꝛ cū odore caret melior. h̄ e q̄ nec multū fetet nec oīno ꝑdat͛ odore. Urina quoqꝫ i q̄ h̄ apparēt oībꝰ alijs melior indicat͛ significatio digestiue ꝑfectiōeꝫ ꝛ ab egritudinis malitia securitatē. Hoc aūt descēdēs i bonitate eqt͛ id qd̄ i medio vasis pēdet cū s̄m hūc modū rep[illegible] pꝰ qd̄ et illud qd̄ i supficie [illegible] cōsistit. Color aūt q̄ attēdit͛ i descēdēte melior ē albꝰ cū forme lōgitudine. Post h̄ aūt ē rubeꝰ: significat in salutē cū egritudinis ꝓlixitate. glaucꝰ vo deterior ē. Hoc [illegible] peior. Et h̄ quoqꝫ niger deterior.

¶ De hipostasi. C. CLXXV.

Erum [illegible] que [illegible] apparent in vrina [illegible] est eius quod [illegible] In huius namqꝫ colore videntur radiositas ꝛ puritas ꝛ raritas ꝛ claritas ac [illegible] que in vrina nō inueniunt [illegible] ꝛ eiꝰ [illegible] cū vrina misceat͛. Aqua vero vrina nō turbat͛: ipsa quoqꝫ nō cito descēdit inferius [illegible] est superfluitas in [illegible] stens. Scd̄a est supfluitas [illegible] est sere liquefacto silis. Tertia est pus qd̄ [illegible] cū mouet͛ vrina turbat͛ [illegible] descendit inferius. Quarta est arenosa [illegible] Una [illegible] q̄ lamature auri similat͛: h̄ minutior sit ꝛ hec a renibꝰ egredit͛. Alia vero colorē h̄ quasi terre vel lut[illegible] ꝛ hec a vesica egredit͛. Quīta vo eius nō multū albis assimilat͛ que cū a renibꝰ egrediat͛ nullū aūt malū portendit [illegible] humores crudos abundare in corpe cui medicamina diuretica ꝓferūt. Sexta est in qua [illegible] similitudines apparent. q̄ ex renibꝰ egrediunt͛ si dolor in renibꝰ fuerit. Si vo cū acuta febre appareant febrē corpori valde nocere demonstrat. Cū ethica vo si fuerit sol dorsi indicat liquefactionē ꝛ dolorē ꝑuenisse iam ad mēbrorū carnem. Septima lati [illegible] assimilat͛ frustulis significans in epate supfluitatē caloris. Octaua silis furfuri est: q̄ ꝓpe egritudinē vesice sepꝰ contingit sed tūc colorē ext[illegible] nō hꝫ. Qnqꝫ vo cū febre valde acuta ꝓuenit: eiusqꝫ color extrinsecꝰ ꝛ a maturitate valde remotus mortē portēdit. Auicēna vbi supra. Cōuenientia medicorū in vsu nois hipostasis ꝛ sedimēti [illegible] recessit a via cognita. Dicunt n̄ hipostasim aut sedimen nō illud tm̄ qd̄ iferius descendit sed omnē substātiā que spissioris essentie q̄ aquositas existit ꝛ est ab ea diuisa siue sit suspensa siue sit supra. Cognoscit͛ aūt hipostasis multipliciter. s. ex sui substātia: ꝛ q̄titate ꝛ qualitate ꝛ suaꝝ ꝑtiū situ ex loco quoqꝫ sui ꝛ tpe ꝛ [illegible] qlitate.

¶ De Diuersitate vrinaꝝ s̄m etates ꝛ sexus. C. CLXXVI.

Rine puerorū significatio parua est: ꝓc puerqꝫ infantiū: eo qꝫ lacte vtant͛: ꝛ qꝫ mā tingens in eis est deficiēs ac submersa. In eorū quoqꝫ vrina diuersitas existit ex debilitate ꝛ multa dormitiōe qd̄ maturitatis significatiōnē peccat. Infantiū qui͛ vrine trahūt ad lacteitatē ꝓpter nutrimētū eorū ꝛ ꝓpter cōplexiōis humiditatē. Ideoqꝫ declināt ad albedinē. Puerorū aūtē [illegible] spissiores ꝛ crossiores q̄ iuuenū ac turbidiores. Urine iuuenū ad ignis formā tendūt ꝛ ad substātie mediocritatē. vrine vo senū ad albedinē ꝛ subtilitatē. Qnqꝫ tn̄ crosse sūt s̄m supfluitates in eis existētes quorū euacuatio multiplicat͛. Porro decrepitorū vrine maioris albedinis sūt ꝛ tenuitatis. qnqꝫ tn̄ [illegible] et cū crossicies accidit eis lapis [illegible] Cūqꝫ fuerit vrina vehemēt crossa apti erūt vt eis accidat lapis. Urine vo mulierū sp maioris crossiciei sūt ꝛ albedinis. minorisqꝫ pulchritudinis q̄ virorū. Et h̄ q̄dē ꝓpter debilitatē digestiue earū ꝛ ꝓpter multitudinē supfluitatū ꝛ amplitudinē cānaliū. Preterea masculorū vrine cōmote turbant͛ ꝛ earū turbatio declinat ad supiora. Urine vo mulierū fere nō turbidant͛ ex motione ꝓpter paucā earū sepatiōnē ꝛ habēt s̄m plurimū supra sūmitatē suā spumā rotundā. Et si turbide fuerint earū turbidatio pauca erit. Urine pregnantiū clare sunt ꝛ super earum supficiem est nebula ꝛ ad colorē aque ciceris qnqꝫ trahunt.

¶ Liber Sextusdecimus Incipit

¶ De Signis ꝛ causis particularibꝰ egritudinū. C. I.

Ali sermone. viij. Dicto de signis vniuersalibꝰ egritudinum. restat dicendū de signis ꝛ [illegible] particularibꝰ singulorū membrorū. Est autem morbi diffinitio nocumentum actiōis sensibile. Nā i corpore que morbis parata sunt actiones adhuc in habitudine sua naturali supsunt: nisi qꝫ aliquatenus quadam inmutate sunt aut in qualitate vt si cibos appetitus augeat͛ vel minoret͛ vel si digestio modi quantitat͛ ciborum excedat aut ab ea minuat͛: aut in qualitate vt si ciborum appetitꝰ inmutet͛ s. in dulcorē vel aciditatē aut in tpe vt si hora cōsuetudinis appetitꝰ anticipet aut differat͛. Hec igit͛ signa nec plenū morbū nec pfectā sanitatē significat. [illegible] aūt q̄ [illegible] corpore q̄ sentit͛ [illegible] significatio [illegible] ꝛ abscōdit͛ ꝑtibꝰ: ꝛ horū significatō difficilior. De his q̄ sensu patēt [illegible] que [illegible] ꝛ exteriorībꝰ ꝛ iteriorībꝰ corporis cōes sūt vt febres ꝛ apostemata. Quidā [illegible] ab exteriorībꝰ. Itē q̄ ab exteriorībꝰ aut accidūt a corpibꝰ laiat vt a la[illegible] [illegible] aūt [illegible] morꝰ forens: aut incēdentes vt ignis ꝛ medicamē adurēntur aliqd̄ alliciēs

vt lapis: aut distendens vt fumus. Queda ab interioribus sunt [illegible] nec [illegible] est chymus crossus [illegible] dēs sicut ab exterioribus lapis: aut vētositas crossa distēdēs: quēadmodum & fumus: aut calidus ac putridus humor incendens sicut & ignis.

De Febre & corporibus ad febrē dispositis. C. II.

Febris est morbus et mala cōplexiōe calida cōmunis omni corpori. Ideoqȝ diffinit̄ esse calor extra nālis a corde pcedēs & p arterias ad oēs corporis ptes missus cuiqȝ nocēs actionibus. Isidorus vbi supra. Febris a feruore dicta est: est em̄ abūdātia caloris. Philaretus. Febris est calor innaturalis nature supgrediēs cursum a corde pcedēs p arterias suoqȝ ledēs effectu. Auicē. in canone [illegible] Febris est calor extraneus in corde accēsus & pcedēs ab eo mediātibus spiritu & sanguine: & p arterias in totū corpus cui' inflāmatio nālibus operatiōibus nocet. Corpa vehemētius ad febres pparata sicut [illegible] diterūt) sunt corpa calida & humida: pptereqȝ cū humiditas caliditate fortior est. Et ista q̄dē sunt fetidi sudoris & vrine & egestionis. Corpa quoqȝ calida & sicca pparata sūt ad febres calidas: & incipiūt effimere prius: deinde festināt ad putredinē & adustionē. Qn̄qȝ vo cadere faciūt in etbicā: & sequunt ea ambo q̄ equantur in siccitate & humiditate [illegible] caliditas & accidit [illegible] vaporis calidi: deinde [illegible] ad febrē amoris postea corpa illa in q̄bus equant calor & frigus & multiplicat humiditas. Istis quidē febres putredinis accidunt fm plurimū incipientes. Corpora vero frigida & humida, vel frigida & sicca longinquiora sunt a febribus & proprie ab effimera. Senibus autē parū accidit febris valde accensa propter frigus complexionis & paucitatem carnis eorum.

De Horis febrium C. III.

Hore vero febriū sicut & reliquarum egritudinum sunt principiū & augmentū & status [illegible] & declinatio. Principiū quidē est et hora qua calor innatus preuocat a materia in membro submersa tā diu donec nō appareat maturationis aut diuersitate eius cōtrarie maturationi [illegible] Sed quandoqȝ [illegible] occultatur sicut in [illegible] [illegible]. Augmentum est hora in qua manifeste mouetur innata caliditas ad resistendū materie: & apparēt signa digestionis aut signa digestionis contraria. Porro status est hora pugne. scilicet in qua vehemens pugna fit inter naturam & materiam: [illegible] Declinatio vero est hora in qua calor innatus iam materie dominat ac vincit eam: & separat congregationem eius. scilicet rei post rem: & tunc alleuiatur occulte caliditas & expellit ad extremitates: donec resoluitur [illegible] Nam [illegible] dies: & febres [illegible] Et sequunt eas febres acute & sunt [illegible] ad [illegible] dies: & quod est supra illud. Et plures quidem febrium cōplēt principiū & augmētū [illegible] quoqȝ paroxismum faciunt [illegible] quarundam febrium prolongatur augmentum: & quarundam declinatio.

De Cognitiōe horaȝ vniuersaliū & pticulariū. C. IIII.

Cognitio quidē horaȝ egritudinis vniuersalium aliquādo est ex specie egritudinis. Nam [illegible] & causon et acutis nō valde. Porro quartana & paralisis de macronoisis: quāqȝ vo [illegible] sicut est terciana pura [illegible] Et si nō fuerint illic paroxismi imo mā eius fuerit acuta: sicut synochus [illegible] de est declinatio ad [illegible] Et [illegible]

tem tendit. Et quando nullo modo est rigor tunc [illegible] extensio. Quandoqȝ [illegible] egritudo [illegible] augmēto [illegible] hora [illegible] cognoscit hora dispositio et augmēto accidentiū febris in statione ac declinatione [illegible] et abbreuiatione [illegible] Qn̄qȝ etiam ex dispositiōe [illegible] sudor aut vomitus [illegible] Et paroxismus secūdus qui est post [illegible] est in [illegible] vehemētia [illegible] fortitudine eius aut supra [illegible] tunc euacuatio [illegible] est propter multitudinē nō propter fortitudinem: & egritudo iudicat longa. Et qn̄qȝ ex parte digestiōis & [illegible] digestionis. Verbi gratia. Qn̄ apparet sputū cū digestione aliq̄ aut vrina in qua est nubes aliqua tūc est principiū augmēti: deinde qn̄ multiplicat illud appet aut otrariū eius tūc est status. Et iterū qn̄ apparet digestio aut otrariū eius velociter ex sputo aut nube tunc scias q̄ status est ppinquus. Et si tardat tūc scias q̄ status est longinquus. Cognitio vo pticulariū horaȝ hoc est hora principii [illegible] sim [illegible] in qua coartat pulsus & calor extremitatū fit [illegible] & infrigidant extrema: pptereqȝ extremitas auris & nasi vsqȝ ad horas [illegible] caliditatis. Et qn̄qȝ [illegible] associat alteratio coloris: & pigricia & angustia & tarditas motus & pfunditas somni & [illegible] & grauitas sermonis & horripilatio inter scapulas & in dorso: & qn̄qȝ fortis rigor: qn̄qȝ vo saltus [illegible] & saltus tempor & tinitus aurium & sternutatio vl' cōmotio membrorum. Et vehementius quidē debilitat [illegible] post debilitatē [illegible] principio aut [illegible] Et hora augmēti [illegible] est hora in qua pulsus incipit apparere & magnificari & velox fieri: spargiturqȝ calor in toto corpore [illegible] hora in qua [illegible] Hora vo status est illa in qua remanēt caliditas ipsa cū equalitate & accidētia cū dispositione sua [illegible] egritudo [illegible] pulsus [illegible] positio q̄ est sicut declinatio: q̄si iam eger euaserit. Sed oportet vt [illegible] egritudo [illegible] aut [illegible] multitudinē aut pp [illegible] crossi [illegible] aut propter frig' eiusdē. Ad hoc etiā iuuāt qn̄qȝ temp' frigidū: & regio frigida. [illegible] & soliditas corporis.

De Speciebus febrium & causis earum. C. V.

Diuiditur autem febris in egritudinalē & accidentalē. Egritudinalis est illa que [illegible] quam & causaȝ suam que nō est egritudo nō est mediū [illegible] febris putredinis. [illegible] de sed cū egritudine [illegible] est febris [illegible] Accidentalis [illegible] ex alia egritudine depēdēt: vt febris apostematis & oppilatōis. Apostema nanqȝ in seipso est egritudo cui febris accidit: ipsumqȝ sequitur: & eo existēte existit. Primo igit de egritudinalibus dicam'. qm̄ omnium que sunt in hominis corpore tria sunt genera. s. membra humores ac spiritus continētia: & humiditas ipsa recondita: & spiritus ac vapores [illegible] in membris radicalib' accensione pma sicut accendit adustio. verbi gratia [illegible] humores [illegible] sicut cū aqua calida in balneū effundit. lateres eius cū illius accendunt. tunc illi [illegible] vaporibus & inde accendat in membris & humoribus: sicut accidit vt ignis aerē balnei calefaciat. ideoqȝ ad aquā & ad parietes [illegible] Materie vero corpis sunt tres. s. spūs. humores: & mēbra. spiritus [illegible] calorem naturalem in igneū mutat: & calefacit cor: atqȝ a corde p arterias quas & calefacit ad omnes partes corpis mittit [illegible] febrium quasi p differentias. alio quoqȝ modo diuiduntur. Nam [illegible]

& de eis sunt saliores recte & de eis sunt habentes accidentia hor[illegible] [illegible] inseparabiles. Inseparabilium aut alie q̄ [illegible] & remissiões alie q̄b⁹ interpolatiões: alie alis fortiores [illegible] frigidem [illegible] aut horripilationes habentes: [illegible] quoq₃ simplices aut composite.

De Effimera & causis & signis eius. C. VI.

Ali vbi. s. Effimera febris est illa q̄ pmanet in corpore viginti quattuor horis & quãq₃ puenit vsq₃ ad [illegible]. Hec fit ex causis manifestis quattuor modis. Primũ genus ẽ ex his q̄ ab exteriorib⁹ corp. occurrũt eo q̄ aut illũ calefaciũt siue actualr̃ ut estus solis & ardor ignis vel balnea. siue potẽtialr̃ ut balneũ aquarũ aluminis vel sulphuris: aut poros eius spissant siue actualr̃ ut aq̄ frigida q̄ superfluitates fumosas in corpis interiora recludant siue potẽtialr̃ ut aque lauacri aluminose. Scd̃z est ex his q̄ ad interiora mittunt: ut sunt cibi & medicamina. Tertiũ est ex motu immoderato: aut corpis ut exercitio labor & [illegible] aie sicut ira tristicia cura. Quartũ ẽ ex passiõib⁹ q̄ fiũt in mẽbris manifestis ex parent causis ut ẽ apostema calidũ q̄d fit in inguinib⁹ et pedũ vulnerib⁹: vñ calor & vicina mẽbra pferi atq₃ ab eis ad alia vsq₃ ad cor. & inde p arterias ad oĩa corpis mẽbra trãsmittit.

Auice. vbi. s. Febris effimera multas h₃ spẽs: oĩum aũt specierũ effimere sũt cause primitiue calefaciẽtes essentialr̃ aut p accidẽs de summa occurrẽtiũ assumptorũ in cibo & potu & passionũ corporaliũ & aĩaliũ: & ex dolorib⁹ & apostemanib⁹ apparẽtibus. Et sunt de eis ex opilatiõib⁹: quarũ cã nõ est primitiua: & nõ puen iũt cause earũ cũ vehemẽtia sua ad hoc ut p trãseat illud q̄d inflãmat spũm: alioquin in ethicã cadere facerẽt vel in aliã spẽm febrũ humorũ. Cause naq₃ primitiue plerũq₃ mouẽt antecedentes: q̄ si mouerit eas ad putredinem erũt putredinis febres: febris ista sm plurimũ in vno die recedit raroq₃ tertiũ diẽ ptrãsit alioquin estimat pmutari. Et intẽtio q̄dẽ pmutationis est q̄ ptẽtio caliditat ptrãsit spiritũ aut ad corp⁹ aut ad humorẽ. [illegible] Et signis effimere sũt q̄ ipa accedit ab alteratiõe euenientẽ: sicut vigilijs aut laborib⁹ superfluis: aut fame vel siti vehemẽti. aut aeris calore vel frigiditate: aut casu vel percussiõe aut aliquo huiõi nec alterat et ea multũ vrine color nec pulsus velox est aut frequẽs vehemẽter nec lingua vehemẽt aspirans & siccatans. Idẽ in alm [illegible] Effimera [illegible] ppria significatio est q̄ nec cũ tremore nec cũ horripilatiõe incedit: & q̄ cã eq̃ua [illegible] pced [illegible] ut mult⁹ calor aut [illegible] vel [illegible] vini puri vel multi potat & ciborũ grossorũ repletio: vel aliquid huiusmodi: vrina quoq₃ in hac egritudine nec in colore nec in substantia nec in odore multũ ab eo quod cõsueuerat mutatur. Calor eciã cũ corpus egri tangitur nec multus nec pungitiuus sentitur: febris hec non multũ mala est. Quandoq₃ tamen cũ in huius curatione error contingit in alias febres malas transit. Cũ autẽ m[illegible] incipit egritudo: sudoris prouenit multitudo vel saltẽ humectatio & resudatio postea vero perfecte sedatur.

De Febribus humoris siue putridis. C. VII.

Ali vbi supra. Putride febres ex quattuor humorũ putredine fiunt humores cũ in se putruerint incalescunt. Indeq₃ membrũ [illegible] in quo putrefactio fit [illegible] ab eo [illegible] membrũ [illegible] contiguũ sicq₃ membra calefiunt hoc post illa donec perueniatur ad cor: a quo procedit ad arterias & in omne corpus per illas. Putrefiunt autẽ humores [illegible] de causis: que sunt humoris multa quantitas eiusq₃ grossicies & eius viscositas. Opilatio quoq₃ que ab eo fit & anhelitus [illegible] que ex ipsa opilatione contingit humor namq₃ si [illegible] anhelans putrefit sicut fieri videmus in exteriori humiditate quando [illegible] aere. Auicẽ. vbi supra. Putredo quidẽ accidit aut propter malum cibum quãdo preparatur est et putrefit [illegible] quod ab eo generatur propter [illegible] aut quia velociter recipit corruptione quãuis sit bone substantie [illegible] aut quia res aquosa est & mali nutrimenti: cuius aquositatẽ recipit sanguis: et est illud quod generatur a fructibus [illegible] aut est ex [illegible] q̄ non conuertantur ad sanguinẽ bonũ. Immo remanet humor malus [illegible]

[illegible]

De Speciebus earum. C. VIII.

Humor itaq₃ recipiẽs putredinẽ: aut ẽ sanguis talis ut euaporet ab eo vapor subtilis: aut flegma tale vñ pcedat vapor sp[illegible] aut colera tal' ut egrediat ab eo vapor fumosus [illegible] aut melancolia tal's ut euaporet ab ea vapor fumosus [illegible] putredo q̄dẽ colere facit tertianã. Putredo sanguinis continuã. Putredo melãcolie q̄rtanã & q̄ cursum ei⁹ sequitũ. Putredo flegmatis et multũ quotidianã & q̄ cursum e⁹ imitat. [illegible] Febrium putredinis spẽs sũt plures: alie naq₃ sũt simplices alie compo[illegible]. Simplicium aũt q̄ [illegible] quattuor sunt spẽs et humorũ numero: prima ẽ febris continua quã synochũ dicunt hec ex putredie sanguinis fit & est molesta: q̄m egrotãs in ea nõ quiescit. Secũda est tertiana ex putredine colere rubee. Et hec est salubris q̄ diẽ vnũ h₃ quietis eius aũt [illegible] breuis ẽ q̄m ex que mouet subtilis mã & cito maturat õ's est: facilisq₃ dissolutiõis. Tertia est quartana ex colere nigre putrefactiõe: hec quoq₃ salubris est: q̄ p biduũ quiescit: plixa vero q̄m humor ex quo fit grossus est & tarde maturat: difficilisq₃ dissolutiõis. Quarta ẽ quotidiana ex putrido flegmate estuãs. Hec q̄dem molesta est: q̄ singulis dieb⁹ accendit: longa quoq₃ ppt humoris grossiciẽ & viscositatẽ ob quã nõ cito maturat nec dissoluit.

De Subdiuisionib⁹ earũdem quattuor specierum. C. IX.

Arum inde₃ quattuor specierũ vnaq̄q₃ subdiuidi[illegible]tur. Illa si quidẽ q̄ ex sanguine [illegible] at tres habet species. Alia naq₃ a principio vsq₃ ad finẽ in habitudine vna consistit: & eq̄lis dicit: hec q̄de₃ fit: q̄m tantũ sanguinis consumit quantũ & putrescit. Alia vero a principio debilis incipit. Nec vsq₃ in finem augeri desistit tuncq₃ fortis est ac difficilima & vocat augmentata hec quoq₃ fit cũ amplius ex sanguine q̄ꝫ finiat putrescit. Tertia porro in principio difficilis est & grauis. Deinde semper imminuit & in fine deficit hec appellat imminuta. tuncq₃ fit q̄m q̄d finit sanguinis amplius est q̄ꝫ q̄d putrescit. Que autem ex aliorũ triũ humorũ putredine fiunt: singule bipartite sunt. Alia naq₃ continua est que nõ [illegible] alia vero interpolata que q̄busdã ut dictũ est tpibus accendit. Humores nanq₃ qui sunt intra venas si putrefiant faciũt febres continuas. Qui vero extra putrefiunt faciũt interpolatas. Ob hoc ergo continua est illa que ex sanguine putrido est cũ tum q₃ sanguis semp in venis ac vasis arterijs includit: vnde & si etiam pars eius putrescat in totũ diffundatur cum q₃ calore totum equaliter [illegible] febris desistit donec totum q̄d putruerat finiatur aut certe mutaret aut reformet. Que autẽ ex alijs humoribus nascuntur ideo quandoq₃ continuat q̄ cum intra vasa & venas humor putrin [illegible] euacuari prohibet propter corporis densitatẽ atq₃ soliditatem. Itaq₃ post accessiones prime imminut onẽ supersunt caloris reliquie que durant vsq₃ ad secundam. sic & secunde vsq₃ ad tertiam. ita q̄ accessionib⁹ continuatis eff[illegible] continua febris. Si autẽ extra vasa & venas humores putrefiant cũ accessionib⁹ periodicas febres generat humor naq₃ q̄ putrefit nõ aduenat vno tpe sed paulatim in locis q̄b⁹ putrefit [illegible] eiusq₃ congregatio inter duas accessiones fit.

Item de causis interpolationis & continuitatis earum sm Auicennam. C. X.

Olera & flegma & melãcolia q̃nq₃ putrefiũt intra & q̃nq₃ extra. Qñ q̄dẽ putrefiũt extra & nõ est alia cã neq₃ putredo in apostemate [illegible] eo q̄d debet coedi putredinẽ continuã: tunc p odos faciũt & accidũt q̄dẽ & eradicant. Flegmatica tñ nõ eradicat [illegible] que occulte. Qñ vo putrefiũt intra uasa faciũt adherẽtia febres assidue & inseparabiles: aliq̃n tñ est ei vehemẽtia p quã pxim⁹ eius congnosciť. Itaq₃ q̃nq₃ putredo est [illegible] aut sup putrimũ eius q̄d [illegible] & diminuit oẽs apparẽtes. Qñ vo est [illegible] apparet manifeste alteratiões. Ob h̃ aũt febris extrinsece putredinis eradicaľ [illegible] tes sunt ex q̄b⁹ pcedebat caliditas & resoluunt & egrediunt e corpe [illegible] nõ sit vehiculũ febris & caliditat. Itaq₃ qñ iam nõ remanet caliditas [illegible] causa prime putrefactionis in materia [illegible] inflãmat in materia

secunda fm̄ similitudinem putrefactionis. Res enim putredinis resolui tur fm̄ materiam cal[illegible] caliditatis nō deficientis putrefacientis & resoluē tis ac cinerē facientis & [illegible] ad [illegible] donec absc[illegible] dat terminū. Si materia [illegible] remanet [illegible] si remaneat febris expectās aliā materiam et attrahat ad [illegible]. Cū autem putredo est intra venas tūc accidit et resolutio [illegible] sit [illegible] nec resoluit putredo propter cōtinuitatē q̄ est in [illegible] venis cū aliis & putrescit oīa rea q̄ vicina est [illegible] ad [illegible]. Et [illegible] illud qd̄ cōtex bēsit est in venis vehemēter [illegible] est cōtinuat[illegible] ad cor. De [illegible] q̄dā sunt febres inseparabiles in qb᷒ putredo est intra venas q̄ illē q̄ eradicant in qb᷒ est putredo in toto corpe aut in plib᷒ corpis. De [illegible] [illegible]. Accidit quoqz sanguinem extra vasa venasqz putrescere & febrē cōtinuā generare. Quod nūc fit cū ex ea multa quantitas in aliquo mēbro cōgregat̄ apostema qz facit & opilationis causa que accidit ex apostemate putrescit. Putredinis quoqz cū calefit & apostema [illegible] mēbri calefacit cuiqz calor p̄ [illegible] defert a mēbris ad mē bra p arterias que ad illud mēbrū porrigunt̄ donec ad cor veniat: indeqz p arterias in oīa corporis mēbra mittit̄ nec desistit h̄ febris donec apostema maturatum euacuetur. Hīs ergo de causis calie febrium continue sunt [illegible].

De Febre acuta & cōtinua. C. XI.

Ait in almansore [illegible]. Synochus est febris q̄ a [illegible] dicit̄ h̄ q̄dē sine tremore & horripilatione accid[illegible] calore [illegible] & cum ea est in facie & in oculis & auribus manibusqz rubedo & estuatio & [illegible] fo [illegible] & suspiratio magna ac spissa. h[illegible] febrē [illegible] accedat h̄ signa pre cedūt in corpe [illegible] grauitas & extēsio pigritiaqz & quasi lassitudo & in so mno superfluitas ac stupor & in capite grauitas [illegible] in fronte & tēporib᷒. Uene quoqz inflant̄ & q̄dē tumide videnī & pruritus in na rib᷒ [illegible] sunt [illegible]. Accidit aūt h̄ febris iuuenib᷒ corpa bene habi tudinis habētib᷒ [illegible] & carne & [illegible] multā co medere [illegible] cōsueuerit. Cōtingit autē sepius in hieme & vere pulsusqz magnus ac [illegible] in ea & [illegible] rubea ac spis sa. Rasis. Synochus est febris sanguinea [illegible] & cōti nua. Itaqz febris cōtinuæ quattuor sunt spēs fm̄ quattuor gene ra humorum. Alia enim fit et sanguine & dicit̄ synochus vel synoche. Alia et flegmate & dicit̄ quotidiana [illegible]. Alia et colera rubea & dicit̄ causon vel tertiana cōtinua. Alia et melācolia & dicit̄ quarta na cōtinua. [illegible] [illegible] q̄ et putredine sanguinis est cōtinua inseparabilis [illegible] calor [illegible] cū [illegible] non in modi [illegible] colere & qz [illegible] ad statum in quattuor [illegible]. Rasis [illegible] supra. Tertiana quoqz quartana & quotidiana [illegible] fortasse nō cessant [illegible] permanet. In hora tū accessiōis fortiores fiūt & po stea [illegible] nō tamē ita separant̄ vt corpus ab eis oīno abeat. Hec dētia [illegible] febrium eadē sunt que & predictarum. excepto q̄ nō incipiunt cū tremore nec est cū eis sudor in toto corpore nisi cum recedunt. Materia tamen earum est etiam materia illarū. sed est in quātitate maior & in qualitate deterior.

De Febre quotidiana. C. XII.

Febris quotidiana q̄ & flegmatica dicit̄ cū horrip[illegible] & puro frigore in costis & extremi tatib᷒ incipit. Febris quoqz [illegible] in corpe [illegible] fit. & [illegible] [illegible] ad ardorē [illegible] tertiana [illegible] Immo et [illegible] pu[illegible] & [illegible] dat [illegible] [illegible] Q̄ post [illegible] facta fuerit manifesta [illegible] in toto corpore. [illegible] corp᷒ [illegible] [illegible] est [illegible] corpe nō [illegible] [illegible] in tertiana [illegible] [illegible] flegmatice [illegible] rubea facies [illegible] [illegible] [illegible] tumere videt̄ [illegible] appetitus de perit. [illegible] in tertiana [illegible] [illegible] rubea & spis sa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] humida [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Febris flegmatica [illegible] [illegible] vehementer [illegible] [illegible] [illegible] Quotidiana [illegible] [illegible] flegmatice quoqz [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] autem et cum sudore [illegible] febris [illegible]

[illegible] flegmatice quoqz periodice & vtriusqz quartane [illegible] fe brium [illegible] & tardar est absqz [illegible] sed cum resoluit̄ [illegible] [illegible] [illegible] Si autē est [illegible] & [illegible] [illegible] Auicēna [illegible] supra [illegible] flegmatica [illegible] [illegible] caliditatis est cōparatiōe ad colerā [illegible] propter materiei viscositatē & frig[illegible] [illegible] Est aūt magis timorosa qz parnū habet spatium interpolationis & quietis & quo niam associatur corruptioni atqz debilitati in ore stomachi.

De Febre tertiana. C. XIII.

Febris aūt q̄ e et putredine colere mot᷒ est terti nus nisi sit species [illegible] q̄ dicit̄ adusta cui᷒ motus est occult᷒ valde & est sic inseparabilis [illegible] Ter tiana q̄dē pura est acuta propter materie subtilitatē cuiqz caliditas ē magna mediocrit[illegible] propter colere fortitudinē sicut [illegible] [illegible] qz colera leuis est sup nāra & [illegible] facit [illegible] Tertiana vo nō pura longiora est spatii q̄ pura. Et pura q̄dē nō trāsit [illegible] periodos nisi [illegible] [illegible] vo [illegible] [illegible]. Idē Rasis in almansore [illegible] Febris tertiane principiū accidit cū forti tremore & pauco [illegible] pes cū obstupescit sed nō diu persistit [illegible] febrib᷒ [illegible] pus cito calefit & hoc vehementi [illegible] [illegible] supueniūt nausea & estuatio ac vomit᷒ colere rubee. Uenit etiā [illegible] colera rubea egredit̄. In hui᷒ febris fine pulsus inueniū magn᷒ & velox ac [illegible] [illegible] Urina quoqz in colore est ignea [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hec aūt febris euenit sepius [illegible]

[illegible]

tionē qz facit quietē spacio lōgo. τ qz nō est talis acuitatis quā se quant accidētia vehemētia. Quartana qdē τ tertiana assidua τ interpolata cōsumunt p vomitū τ solutionē ventris aut sudorē: aut vrine puocationē. Incēsiua vero p hmōi cōsumit. τ p fluxū sanguinis narium. Patet ergo quē plongat in tertiana status in conclusa. τ declinatio in incensiua status τ declinatio in continua. τ in quotidiana integre eradicationis.

De Causis varietatis periodorum in febribus interpolatis. C. XV.

Ause vero varietatis periodorū in febrib⁹ circularibus sunt tres. Prima est velocitas cōgregatiōis humoris q putrescit τ eius mora. Scōa est facilitas putrefactiōis eiusdem τ difficultas. Tertia est euacuatiōis eius acceleratio τ mora. Flegma nāqz febrē excitat. q singulis dieb⁹ accendit. eo qz ad putrefactiōis locū cito conuenit fm quātitatis in corpe multitudinē. τ putrefactiōis acceleratione humiditatis causa euacuatiō. sqz mora ppter suā viscositatē. Colera vō nigra febrē facit q vno die accēdit τ duobus nō. eo qz tarde aduenit ppter quātitatis sue paucitatē. Difficile vō putrescit ppter suā frigiditatē τ siccitatē celeris aut euacuatiōis est: qz minime viscosa est. Porro colera rubea febrē generat q quiescit die vna. qm inter flegma τ colera nigra est media in habitudinib⁹ qs diximus. Minoris enī quātitatis est qz flegma. maioris autē qz nigra. Flegmate quoqz siccior τ nigra humidior. ab vtraqz vō in substātia subtilior. His ergo de causis prodicat febriū circuitus diuersi videntur.

De Causis abbreuiationis τ prolongationis parotismorum. C. XVI.

Is etiā eisdē de causis plxitas accessionū variat. Quotidiana nāqz ex maiori pte accessionē extēdit horis xviii ppter flegmatis crossiciē τ viscositatē. qz nō cito dissoluit. Quartana vō vt in plurib⁹ xxiiii ppter humoris crossiciē τ viscositatē qz non cito putrescit. τ cū putruerit nō cito dissoluit qz lapidis τ ferri similitudinē gerit in quibus ignis nō pōt velociter operari. Cūqz fuerit in eis operatus nō velociter extinguunt aut refrigerant. Tertiana denique pura duodecim horas fere tenet: fm ampliorē partē ppter humoris aquosi subtilitatē. τ viscositatis paucitatē. Unde τ velocit putrescit. τ velocius euacuat p sudorē. Est autē τ cuiusqz febris tēpus accessiōis: aliqn qdē lōgius: aliquādo vero minus trib⁹ de causis. Prima est humoris causa qm crossior est τ viscosior atqz frigidior: erit τ febris lōgior. Qm vō minor est τ subtilior τ calidior ac minus viscosus: fit febris breuior. Secūda est virtus informis. q si robusta fuerit ad humorē depellendū ac p sudorē educendū erit accessio breuior. si vero debilis accessio quoqz prolixior. Tertia est habitudo corporis nā si corpus rarum fit τ porosum accessio breuior erit. qm humor facile celeriterqz dissoluitur. si vō spissū fit τ cōstipatū porisqz stricti fit accessio lōgior. Cum aūt oēs abbreuiatiōis cause simul adunant fit breuissima cum vō econtrario longissima. Cūqz accessio breuis est febris tertiana ab vna vsqz ad aliā quiescit a calore. cū autē prolixior est nō mūdat a febre: donec secūda superueniat. nec enim qes inter vtrasqz fit. itāqz vt hmōi febris continua interpolata fit. Auicēna vbi supra. Periodi febriū plongātur aliqn ppter materie multitudinē: aut eius viscositatem: aut crossitudinē aut quietē aut ppter sensus debilitatē aut ppter porositatē ... ob quā nō resoluit humor. Abbreuiant etiā qnqz ppter ... Itē parotismi qdā tardant qz materia pauca est aut tardi motus ad ... putredinis ppter crossitudinem suā sicut est materia quartane. Quidā vō festinant qz materia multa est. sicut flegma vitreū ac sabtilius sicut colera.

De inordinatione vel mutatione periodorum τ febre erratica. C. XVII.

Ic quidem febres quarū parotismi sūt eradicatiōis τ tēporis. quādoqz dum ... ordinē suum propter diuersitatem materiei. in multitudine τ paucitate. crossitudine quoqz τ tenuitate. τ ppter diuersitatē in genere cum materie quedā permutant. ... de genere materie ... regiminis ... ppter debilitatē eius aut ppter multitudinem ... eius. ... Scendū quoqz q periodus febris circuitus semp in ordinatione sua stabilis fit nec ab ordine proposito desistit. ... putridus humor ... habitudine ... mutatur ... τ si nō alius humoris species illi misceatur. τ circa infirmi regimen non peccetur. Econtra vero si humor putridus de habitudine sua in aliam penitus alteretur vt cum sanguis adustus putrescit: quod in eo subtile est mutatur in coleram rubeam. τ quod crossius in nigram. Cum autē alius ei putridus humor misceatur aut etiam alius humor putrescat febrem qnqz fm naturā suā facit. Sed et si eger malo regimine vtatur hinc in eius corpore mali generant humores ... natura ... varias faciūt febres. ... febrium ordinatione corrūpit vt aut tēporis ... aut alii fiant circuitus qz q fuerūt. τ fit in eis diminutio τ augmentū iuxta quātitatē humoris τ actionū ipsorū. Rasis in Almā. Sūt aūt τ febres qdā cōmixte vel erratice q sūt de quīto in quītū diē vel de sexto in sextū accidūt. qdā vō mixte q ceteros paroxismos nō obseruant. Et he fiūt aut ppter aposthema qd in aliquib⁹ mēbrorū fit: precipueqz in renibus aut qz in qrtanā trāsit⁹ fiet. Idē in li. diuisionū. Raro quidē euenit paroxism⁹ febris qrtū post qntū et hmōi febres oino fiūt ex humorib⁹ crossis eariqz cura est sicut quartane.

De Febribus compositis. C. XVIII.

Uicenna vbi s. Qnqz vō cōponunt febres qdā putredinis tali cōpositione q fiant in forma insepabil. Verbi grā: Qm incipit humor putrefieri in loco eiqz superuenit putredo: putrefit tota τ ab ea cōsumit. Deinde vō incipit humor de genē ei⁹ vel nō de genē ei⁹ putrefieri. τ obuiat secūd⁹ paroxism⁹ tpi eradicatiōis primi deinde res ita cōtinuat. Preterea cōponunt febres putredinis τ aliis modis: q distinguēdi sunt in capitul suis. Rasis vbi s. Plerūqz due febres aut tres egro superueniūt q τ qnqz diuigener sūt vt tertiana vel flegmatica cū ethica. Sepe aūt vna ex eis est continua. τ alia interpolata. Sepe vō accessionū principia variant. vt in vna hora sint: τ sepe elōgant. Quapropē ordo periodorū ipsarū cōfūdit: τ accidētia ita cōmiscent vt cognosci nō possint vt ab eo q cognoscēdi spēs simplicū adeptus est visum. Ideoqz gen⁹ febris non solū ex interpolatione sua sciri debet. Sed ex ppriis accidētib⁹ ipsam cōcomitātib⁹. Cōtingit enī duas tertianas habentē quotidie pati interpolationē. Uñ si his nō nisi ex interpolatiōe cognoscat flegmatica eē iudicabitur. cū si fm hoc regimē adhibitū fuerit eger necabit. Uniuersalit aūt curatio febriū cōpositarū debet eē cōposita ex curis simpliciū. Et cōmixtio diuersarū curationū debet fieri fm cōmixtionē diuersarū febrium. Plerūqz nī ad vnā tm earū curādā intēdere oportet eo qz ipsa magis timēda est. Idē in li. diuisionū. Spēs febriū cōpositarū plures valde sunt τ modi cōpositionis earū ppter paroxismos qm febris simplices accidere faciūt. Ideo nō ex periodis sz ex accidētib⁹ propriis iudicāde sunt. Nā ex diuersarū tertianarū cōparatione fit paroxism⁹ oī die τ hic est periodus flegmatice. Sed tu cū vides oī die paroxismū cū accidētib⁹ tertiane scias qz tertiane sunt due. Plures aūt febres accidētes cōposite sunt ... ex colera τ flegmate. et iste plixe sunt τ male. quarū signa pmixta sunt ex signis tertiane τ quotidiane. Eger ... in vno die calida ppter vehementia inflāmationis τ in alio pigra τ sepulta debilisqz ... τ ... nec ... calefactione tamē aut ... Cum hac febre ... inflat viscera corrūpunt τ debilitant: stomach⁹ τ epar infrigidant.

De Signis vniuersalib⁹ febriū putridarū. C. XIX.

Ditur putride febris genera sunt insepabil τ cōtinua de quib⁹ sunt tertiana qrtana τ flegmatica: synocha: causon: τ cōposita: τ febris aposthematū. De fine alterationis corporis et causis ... adueniente incipiūt q in ephimera ... τ in his ... occupatio p tremorē nisi in synocha: τ quibusdā febribus aposthematū. earūqz ... est caliditas qz ephimere. pulsus eius ... τ ... vehementie ... ppria signa sunt. Auicē. vbi s. Pulsus enī diuersificant ... in febrib⁹ putredinis fm diuersitatē earū in generib⁹ suis τ fm diuersitatē spēi vni⁹ earū in vehemētia τ debilitate. In fortitudine quoqz accidētiū τ debilitate eor. Qnqz accidit ei duricies aut ppter aposthema calidū vehemētis extēsionis. Aut ppter aposthema calidū in mēbro duro. Aut ppter vehementia siccitatis. Aut cū ... frigus in principiis. Qnqz vō fit lenis propter materiā humidā. lenē flegmaticā: τ sanguineā. Aut propter aposthema quod ... membro ... quod est in epate τ perpleumonia τ litargia. Aut propter humiditatē cū expectat ... In principio quidē paroxismorum pulsus debiles ... propter ... virtutis super materiam et occupationē eius in mundando τ euacuando. Paroxismi quidem qui eradicant incipiūt fm plurimū cum occupatione aut frigore vel rigore. Et hoc aut propter frigus humoris aut propter quod ... humor. Aut ppter ... caliditatis ad interiora ... ad partē materie. Aut propter debilitate virtutis. Aut propter frigus aeris. Reiouitē aūt cū ... caliditas pu

trefac ẽs resoluit humiditatẽ [illegible] Lũ ergo fit hu miditas illa nõ obsessa i venis. facilis fit eius expulsio p sudores in poros. Paroxismi võ iseparabiles minuũt: ⁊ nõ eradicant p sudorẽ [illegible] frigore [illegible] pter debilitatẽ [illegible] Aut ꝓt pro fundationẽ innati caloris. tũc enim extremitates ĩfrigidant. In q̃ busdã aũt febribus frigus ⁊ horripilatio cõponunt. q2 materia q̃ putrescit: cõposita est ex frigido ⁊ mordicatiuo. Gali vbi supra. Signa itaq3 febris putride [illegible] ex accessionũ [illegible] sumũ tur vt q2 debiles incipiũt. deide roborant ⁊ difficiles fiunt. Lunc q3 quiescũt [illegible] calore [illegible] corpor. [illegible] nec [illegible] auferũ tur. Quedã autẽ ex caloris substãtia q2. s. eaꝝ calor pungẽs est ⁊ in flans ⁊ eius [illegible] flãma. Quedã [illegible] cõi [illegible] bus febrẽ: q2. s. eas rigor ⁊ horror i pncipijs seq̃t. varietasq3 pulsus ma nifesta ⁊ [illegible] maturitatis siue digestiõis in vrina. vt. s. in fundo nõ sit hypostasis alba ⁊ equa.

De horripilatione ⁊ rigore. C. XX.

Vicẽna vbi supra. Horrip. latio igit ẽ dispositio in q̃ corpus inuenit diuersitatem frigoris ac pũctiõis in cute ⁊ lacert [illegible] antecedit pu gricia ⁊ fractio. ⁊ q̃si fractio est materies ei⁹. Rigor aũt est vt mẽbra sua cõtinere nõ possit ex cõmotiõe ⁊ tremore eueniẽ te in eis. ⁊ motib⁹ inuolũtarijs. Est autẽ q̃nq3 forte frigus. ⁊ nõ fit ri gor [illegible] in febrib⁹ flegmaticis ⁊ qrtana. [illegible] frigidus [illegible] est. [illegible] mẽbr in quo est ⁊ deficit [illegible] nec sentit frigus eius. Lũ autẽ mouet ⁊ spargit ꝓpt [illegible] separ [illegible] vel ꝓpter aliud. patit ab eo mẽbr q̃ ei nõ erat occurrẽs ⁊ sen tit frigus eius ꝓpter causã diuerse cõplexiõis. Ex causis autẽ ve [illegible] rigoris est [illegible] virtutis expulsiue in [illegible] Et quã to r[illegible] ⁊ causa [illegible] ad [illegible] Et [illegible] q̃ de acc[illegible] flegmate [illegible] in corpore rigor nõ [illegible] ad febrẽ. Materia [illegible] [illegible] parui[illegible] facit rigorẽ per suã [illegible] [illegible] nõ putre [illegible] ad febrẽ [illegible] Et [illegible] q̃ de accidũt frigus ⁊ rigor ꝓpter submersionẽ caloris in corpore. causa eius ⁊ eoꝝ q̃ sunt hmõi. Itaq3 rigor ⁊ frigus antecedũt febres. q[illegible] humor [illegible] ad lacertos [illegible] frigor [illegible] p cõparationẽ ad eos [illegible] incipit putre[illegible] [illegible] rigor antecedit febres ꝓpter mordicatiõẽ humoris ⁊ fortitudinẽ expulsiue [illegible] lacert [illegible] humo [illegible] effusione [illegible] ad superficie [illegible] Et [illegible] nocumentũ ei⁹ [illegible] et refugit ad interiora [illegible] tus. ac dominet frigus cũ mordicatiõe caloris q̃ est apud panniculũ tegentẽ [illegible] Et [illegible] rigor accidit [illegible] ad [illegible] refugit sicut in apostematib⁹ intrinsecus fit. Qñq3 võ rigor ⁊ horripilatio sanitatẽ significãt in febribus [illegible] significãt [illegible] materia expellit a venis ⁊ egredit. vez q2 nõ est cũ digestione in hora cretica [illegible] significat [illegible] quartana expul sio [illegible] materi [illegible] ꝓpt sua multitu dinẽ expellitur. De rigore iterũ est q̃ mortẽ significat. ⁊ est ille quẽ sequit debilitas v̾tutis ⁊ casus innati caloris ⁊ siccitas.

De [illegible] ethica. C. XXI.

Ali vbi supra. Febris ethica duplex est. Una ẽ hu miditatis in toto corpe consumpte. ita vt extenuetur ac desiccetur. calorq3 naturalis extinguat. Hec vocatur senectus a simili. quia sicut in senibus calor na turalis extinguitur: ⁊ siccitas dominat. Secunda est ethica [illegible] que est [illegible] principalibus mẽbris [illegible] corporis [illegible] species sunt tres. Prima est in qua desiccat humiditas [illegible] patris [illegible] humiditas que est in terrenis mẽbris ac debilibus. vt est adeps ⁊ caro. ⁊ hec absolute vocatur ethica. Secũda est in qua finitur hu [illegible] humiditate que est in mẽbris dsimilibus. que scilicet humiditas est tanq3 ros ⁊ hu [illegible] [illegible] ad humidita tem transit per quam adinuicẽ radicalia membra dtinuatur. ⁊ hec [illegible] palibus humiditas consumpta fit. ⁊ inde mẽbra eneruata. sicut in plantis cum desiccari incipiunt. eneruatio ⁊ marcor accidit. Fit au [illegible] Et [illegible] [illegible] febres in a [illegible]

no sui dsumptiua est: sicut ethica nascẽs ex emitricio ⁊ apostemate calido q̃ [illegible] pectore [illegible] humiditatẽ desiccat [illegible] Lũ aũt [illegible] febris hmõi [illegible] defectu [illegible] membra [illegible] desiccat [illegible] fundamenta mẽbroꝝ [illegible] Ex [illegible] aũt causis [illegible] [illegible] Max[illegible] si cõtigerit [illegible] eius. s. cõplexio calida est: ⁊ tpe estatis ⁊ regimine calidoꝝ [illegible] Que igit ex hmõi causis fit: pmo q̃dẽ ethica dicit ⁊ cũ augmẽtat mar cor ⁊ dsumptio: ptisis vocat.

De Cognitione eiusdem. C. XXII.

Azi in Alman. Quidã itaq3 cũ laborẽ aut vigilias pat[illegible] aut eoꝝ comestio tardat aut febri bus vel siccis nutriunt ad febrẽ deueniũt. Quãobrem ab hmõi reb⁹ abstinẽ debent. Lũq3 febris [illegible] succurrẽdũ est cito cũ his q̃ corp⁹ humectãt [illegible] ad ethicã deueniũt. Itaq3 cũ febris [illegible] amplius [illegible] imota: nec calor eius vel ardor fortis fuerit: nec accidentia q̃ febres acutas comitari solent affuerint: vt est magnitudo pulsus ⁊ calidi tas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pficeret [illegible] [illegible] ethica [illegible] Vri[illegible] aũt ven tas [illegible] Eger [illegible] comedat [illegible] semp post cibũ [illegible] febre [illegible] ethica [illegible] dubio p[illegible] cauẽdũ est. Qz si cũ h̾ etiã facies ei⁹ rugata iam videat: ⁊ oculi cõca ui ⁊ caro minuta [illegible] ethica iam est [illegible] De [illegible] aũt febris [illegible] est cũ [illegible] ad ptisim per uenerit. Eius aũt q̃ de ethica in ptisim trãsit: tẽpora fortiꝰ dilatant: ⁊ [illegible] facies quoq3 [illegible] res minorant: corpusq3 subtiliat. ⁊ carne nudat. Lutis facie: fron [illegible] pulsus quoq3 [illegible] destructa videt. Ossa raschete pectusq3 manꝰ plerũq3 apparẽt: ⁊ in [illegible] Lũq3 corp⁹ ad siccitatẽ [illegible] nõ [illegible] potent [illegible] Ysido [illegible] Ptisis ẽ [illegible] grecos [illegible] Passio [illegible] [illegible] [illegible] ab humore [illegible] capite descendentib⁹: vel flegmaticis ⁊ salsis in substantiã pulmo nis descẽdentib⁹: ⁊ eũ vulnerãtib⁹ ⁊ putrefacientib⁹. Secũdus mo dus [illegible] pulmone [illegible] [illegible] ipsũs ruptis: vel fissura in pulmone in q̃ nascunt vulnera empisure [illegible] Terti⁹ est modus [illegible] [illegible] a capite [illegible] sicut in [illegible] [illegible] te: corde: ⁊ filib⁹. Qui humores si sint calidi ⁊ acuti: patit infirmus [illegible] Pa[illegible] [illegible] instillãtes eni multo tpe pulmões vitiãt: ⁊ ẽ passio pulmõis piculo sa ⁊ maligna valde. Ptisicis aũt pmo venit febris cũ tussicula: ⁊ ex [illegible] q̃litate excluse materie cũ corporis macie ⁊ virtuũ debilitatione. hi si p annũ inueterauerint: nec curati fuerint: moriunt.

De Febre accidentali. C. XXIII.

Azi in Alman. [illegible] Febris q̃ dẽ que ex passiõe [illegible] Nõ eni putrida est: nec in se nocumentũ aut malitiã ha bet [illegible] hoꝝ p se innascit. ⁊ ipsa febris fm quãtitatẽ apostematis. Itaq3 [illegible] mosa. Lũ illa võ que fit propter apostema ortum in mẽbro: dolor est [illegible] [illegible] [illegible] nerat febris fortissima sequit: sensusq3 turbatio: ⁊ vrine distinctio. In [illegible] apostema [illegible] febris [illegible]

mentis. s. caufon et turbatio sensuū. Oēs autē febres q̄ ppter aposte mata generant͂ et apostematis curat se remouēde sunt q̄ āāqz mi mitiōe fit aut emplastr̄ apposit̄ de. Febris enī apostema seqt̄ qm̄ calidū est et ardēs. Ideoqz remouet͂ cū eius calor sedat͂ aut sanies educat͂.

De apostemate. C. XXIIII.

Ysidorus vbi supra. Apostema a collectiōe nomē accep it. Nā collectiōes gre ci apostema vocāt. Emp̄ os dicta est ab apostemate in trinsecus vel in latere vł in stomacho cū dolore et febri bus. et tussi et abundātib⁹ sputis et purulētis. Papias. Aposte ma est cōstrict⁹ in durā tumorē cū rubore et ingēti feruore ac do lore nō sine pulsu vel cōpunctione cuiqz dolores in cute nascit͂ facu lius. et sine piculo sanat͂ et sine potione natura medicaminis. Cū au tem intrinsecus in ipsis vitalib⁹ nascit͂ nō facile cognoscit͂ et sanat͂ qz nec sine periculo est. Empici autē sunt qbus apostema factū est in pulmone vel in epate vel in torace. qd̄ cū crepuerit et saniauerit p os illud emittūt vel reiciūt. et febricitāt ac tussiunt. et sanies putri das excreāt et macrificant. Fiūt empici plurimū ex pleureticis ali quotiēs et egritudine acuta nō bene discussa. vel ex febrib⁹ anti quis vel currētibus. et vsqz ad hoc deducentibus. Hali vbi supra. Apostema est crossities: et tumor q̄ mēbro fit ex abūdātia materie cōcauitates ei⁹ replētis ac distēdentis. Hec q̄dē aut ad ipz defluit ab alio mēbro. aut generat͂ in ipso. Materiaꝝ ad mēbꝫ a mēbro fluxus. et causaꝝ adunatiōe fit. q̄ sunt vtus expellēs debilitas susci piētis materie multitudo. et ei⁹ corruptio meatuū largitas siue po rosi. vtutis pascētis q̄ est in mēbro recipiēti debilitatio. et qz mem braū suscipiēs in īferiori ab expellēti situm est loco. Materie vō in mēbro generatio et pascētis est vtutis debilitate q̄ est in eo. ita qz cib⁹ q̄ ad ipz mittit͂ nō bene digerit͂. Unde remanet in eo supfluī tas. et paulatim augetur donec repleat͂ mēbrū et distēdat͂. fitqz in eo apostema. Cū igit͂ in aliquo mēbro fit apostema simul id est su bito fit ex abūdātia materie decurrētis ad illud ab alio mēbro qd̄ fit in apostematib⁹ calidis. Cū autē paulatim p incremēta fit. aut ex fluxu supfluitatis paulatim decurrētis est. est aut ei⁹ qd̄ in ipso mēbro generat͂ qd̄ fit in apostematib⁹ frigidis. Sūt aūt apostema tū quatuor genera. Primū sanguineū qd̄ flegmon vocat͂. Secūdū colericū qd̄ furunt appellat͂. Tertiū flegmaticū qd̄ endura dicit͂. Quartū melācolicū qd̄ sc̄iros noiat͂. Et horꝫ vnūquodqz aut sim plex est: et ab vno fit humore: aut cōpositū et a plurib⁹ fit humorib⁹.

De Flegmonibus et furunculis et scrophulis ac verrucis. C. XXV.

Ysidorus vbi supra. Flegmon est ingētudo cū rubore et dolore et tēsione et du ricia et vastitate. Nā cū ceperint fieri flegmones ingētu do febris ōsequitur. Unde et dicta est flegmon a po tu fle gin. i. inflamāre. Furunculus est tumor in acutū surgēs dictus eo qz feruēat q̄si feruēculus. Hali vbi supra. Furunculi generant͂ ex ma teria crossa [illegible] admixtū est aliqd̄ sanguinis crossi et turbidi [illegible] est et arene vel paladi vel carbonib⁹ ni gris et hmōi. [illegible] qz minus reprimit͂ q̄s fames. et sanguis ad duriciā declinat. Scrophula est apostema durū glādule simile qd̄ fit in tenera carne q̄ in collo est aut iguinib⁹: aut in alis. i. ascel lis. Dict͂ autē scrophula eo qz in collis porcorꝫ oriat͂ multa. Uel et quida aiūt a fine eo qz apostema hoc multaꝝ glandulaꝝ fit. sicut scropha multas fetus i. porcellos parit. Uerruca est pustula rotun da tactu dura tanq̄ clauus facuta. Ysidorus. Uerruce singula tim sunt fatrinacis vō viua forte et circa ipsas plures augentur. Ysaac. Uerruce sunt caro crossa dura et spissa p totū corpus nata. Sed tamē maxime in manibus et in pedibus quā expellit natura in corporis exteriora. Sunt autē de flegmate et colera nigra q̄ ergo mollis est et sine dolore intelligit͂ esse de flegmate. Dura et fissa per penditur esse de colera nigra.

De passionibus que in cute apparent ab inte rioribus carnis. C. XXVI.

Hali vbi supra. Passiones autem que [illegible] in exterioribus cu tis. alie q̄dē nascunt͂ ab interioribus causis. Alie vero ab exterioribus sicut manifest[illegible]. Et eorū que [illegible] ab interio ribus queda [illegible] corporis apparēt [illegible] elephantia morphea: lepra. Quedā autē in quibusdā ppriis membris: vt alopi cia [illegible] corporib⁹ [illegible]. Alie vō a corporibus aiatis. vt punctiones: morsus: percussiones: que fiunt ab aialibus. Et horū q̄dā venenū habēt vt canis rabidus vt ma ser pens. q̄dā vō carēt vt hō canis nō rabidus. Prius ergo de passi o nibus ab interiorib⁹ causis dicemus. [illegible] cōmu nes sūt mēbris [illegible] morphea alba et nigra impetigine scabie prurigine pediculis pustulis. vari ruis vlcerib⁹ fistulis et sacro igne.

De Uariolis et vlceribus. C. XXVII.

Uariole sunt vlcera multa et parua que corpus omne dissemiūt aut in ei⁹ maiori parte fiūt. et h̄ maxime in pueris crescētis tpe. Nā fetus in ma trice pascit͂ mēstruo sanguine q̄ i. pfluuias q̄dā est cor poris mulieris: quā natura p venas ad matricē expellit ab epate fe tus inquā ex meliori pascit͂ eo qz membra ipsi⁹ nutrit͂ et qd̄ reli quū est i ei⁹ mēbris ac venis remanet. Ut aūt fet⁹ ab vtero egredit͂ lacte nutrit͂ qd̄ est idem ex sanguine pereat͂ cuiqz melior parte mē bra pascunt͂. Reliq vō superfluitas in corpore restat donec oīa hec aliq̄ causa ad corporis exteriora cōmoueat et tūc apparēt. Fit autē eoꝝ cōmotio aut ex cā exteriori sicut aere pestilētiali aut etiā acces sione in habitaculo ei⁹ q̄ variolas patit͂ q̄si acri vapores ab vlceri bus eoꝝ dissolutū miscent͂. Aut ab interiori sicut a regimine pueri qd̄ fit cibis calidis et humidis ac dulcib⁹ crossis. qz substantie eis sup fluitates in corpore aggregent͂ confortataqz sup eos nā expellit eas ad exteriora. et ille quidē q̄ fiunt ex sanguine crosso et melācolico ac male q̄litatis faciūt pustulas et nigras q̄ etiā aliq̄n nō aperiunt͂ et ille ceter͂ peiores ac mortifere iudicantur. Ut si sanguini rubigo misceat͂ fiūt tumores ignis adustioni simi es. et he quoqz pessime sunt q̄ et dicer et sacer ignis vocant͂. Est etiā in rubore spēs alia que vocat͂ rubeola. q̄ fit ex sanguine calido subtili nō multū malo. hec cū ad statum venerit: granis miliis filis fit: eiusqz color rubeus est: nec apit͂ pustula sed deficit siue dilatat͂ et euanescit. Sūt aūt in pri cipio variole signa: cōtīua febris et faciei tumor ac rubor capit͂ quoqz grauitas et in gurgulione aspertas. Ysaac. Uariole de sanguinis putri di corruptione nascunt͂ et sunt de accidētib⁹ smochū comitā tibus quoꝝ signa febris est fortitudo capit͂ illea rubor oculoꝝ et fa ciei plenitudo eoꝝ grauitas dolor in gula et pectore. tussis pruingo in manibus sternatatio in superficie corporis punctura quia mate ria querens exitum pungit carnem.

De Elephantia et morphea. C. XXVIII.

Ysidorus. Elephātiacus morbus est ex simi litudine elephāti cui⁹ naliter dura pellis et aspera: nomē morbo in hoīb⁹ dedit: qz corporis supficiē similē facit elephātoꝝ cuti siue qz ingēs passio est sicut alal ipm̄ ex quo nomē accepit. Hali vbi supra. Elephātia est morb⁹ corporis mēbra deficiēs ac siccitate corrumpēs et q̄si cācer q̄ fit in oī tpe. Fit aūt ex debilitate virtutis imutātis q̄ est in carne. Si hec f[illegible] mala cōplexiōe fri[illegible] sicca [illegible] q̄ niger humor sanguini dnat͂ cuiqz in illū corruptio q̄ deinceps ad oia mēbra tedit et eo pascunt͂. Ea itaqz deficeat et corrūpit hec tate quoqz ita corrūpēs parit oēs corporis humores atqz et̄ sperma cū et humores et sper ma fiunt ex sanguine diāte inde generata hec passio trasfat et in fi lios: qz filii radicalia mēbra generant͂ ex spermatis substātia. Hic etiā morb⁹ in cohabitātes trāsit ppter dissolutionē malorū vapor a corpore patiētis quos circūstātiū aer respirat. Hui⁹ spēs due sūt. Una fit ex colera nigra q̄ sanguinis fex et purgamentū est. et hec nō facit casum mēbroꝝ [illegible] a pricipio medic[illegible] laceratur pfecte sanat͂. Altera vō fit ex humore nigro q̄ ex adustiōe colē ni ge nerat͂. et in hac ē mēbroꝝ comestio: nullaqz medela q̄s ab ea curat͂. Elephantie signa sunt in pricipio audicia in albo oculoꝝ apparet. oculi vsqz tanq̄ in forma rotūd⁹ vn̄ et leonina vocat͂ cuiqz robo[illegible] fuerit mēbra cadūt ac palpebrarū et cuteꝝ pili [illegible] rau cedo facies intumescit deficit et ad ruborē declinat digitoꝝ [illegible] fūdunt͂ nares deficiant vnde quoqz vngue [illegible] cōcidit nasus. Morphea alba est albedo tenuis in exteriorib⁹ cu tis facta ab eisdē causis pcedēs quib⁹ et lepra [illegible] Diffe runt etiā qz morphea est exter⁹ in cute lepra vō in mēbra. [illegible] albi sunt pili q̄ intus [illegible] Morphea vō nigra e[illegible] calor cutis [illegible] f[illegible] aut ex cō[illegible] sanguine. Hui⁹ ergo signū est qz cutis denigrat͂ et q̄n fricatur cadit q̄n fricat͂ locusqz remanet rube⁹. Maxime vō nāis [illegible] ppter adustione colere nāi in corpe [illegible] declinatione ac nigrā.

De Lepra. C. XXIX.

Lepra est albedo q̄ fit in exteriori [illegible] q̄dē in quibusda [illegible] mēbris [illegible] in toto corpe. h̄ fit ex humore flegmat[illegible] et sanguine [illegible].

[illegible] debilitate [illegible] in mēbro est si fit ex mala frigida [illegible] signa [illegible] mēbrū in quo est albū est [illegible]. Et si cutis flebothomo vel acu pūgat: sanguisqꝫ ab ea nō egredit, sed humiditas. lepra est incurabilis. illa vero a qua sanguis egredit: aut humiditas [illegible]. Isidorꝰ. Scabies ꝛ lepra utraqꝫ passio aspitas est cutis cū pruritu ꝛ squamatiōe. sed scabies tenuis aspitas ꝛ squamatio est. hinc deniqꝫ nomē accepit. q̄ ita veluti purgamēta admittat. nā scabies q̄si squames. Auic. [illegible] lepra est [illegible] mala [illegible] colere nigre in toto corpe [illegible] cōplexio mēbrorꝫ ꝛ forma [illegible] ipsorꝫ [illegible] cōtinuitas [illegible] ita et mēbra corrodant ꝛ cadāt casu q̄ fit ab vlceratione: ꝛ est sicut cancer cōis toti corpi. Est ꝛ alia q̄ remanet cū patiēte lōgo tpe valde. Melācolia q̄ [illegible] ad sup̄ficiē cutis ꝛ tūc eueniut morphea vel ipetigo ꝛ his silia. Quādo vero spargitur in toto corpore: ꝛ tūc si putrefiat: puenit febris melancolica. Si vero cōcuciet ꝛ nō putrefiat euenit lepra.

De Causis ꝛ effectibus lepre. C. XXX

Eius causa efficiēs antiquor est malicia cōplexionis epatis ad cali. ꝛ sicci valde declinis est in melācolia adurit sanguis. aut etiā cōplexio toti corporis: aut ambe. ita q̄ faciūt sanguinē acquirere p causas suas frigus. Causa vero eius materiales sunt cibi melācolici ꝛ flegmatici in q̄bꝰ qui cōponūt sanitas nauseatiua [illegible] calidi tas q̄ subtile resoluit spissumqꝫ melācoliā ponit. Repletiones ꝛ comestiones sup sacietatē ad eandē sunt intētionē. Preterea [illegible] [illegible] sunt opilatio pororꝫ p quā innatus calor suffocat ꝛ frigidat sanguis ꝛ [illegible] splen opilat ꝛ debilis nō attrahit nec pōt mundificare sanguinē ex humore melancolico. aut etiā [illegible] est virtus expulsiua debilis ab expulsiōe illius in venas ani vel matricis. Et [illegible]. Preterea quādoqꝫ adiuuat hoc toti aeris corruptio in se ipso vel pp̄ter vicinitatē leprosorū: qm̄ egritudo [illegible] est. Quādoqꝫ etiā accidit pp̄ter humiditatē ꝛ cōplexionē embrionis [illegible] matrice pp̄ter [illegible] ipsius matricis sicut accidit qñ cōceptio fit in dispositiōe menstruorꝫ ꝛ qñ [illegible] aeris aggregat cū materia [illegible] est ex genere pisciū ꝛ carne crossa ꝛ carne salita. tūc enī cōtingit vt eueniat lepra sicut multiplicat in alexandria. Colera nigra quoqꝫ q̄si sanguini [illegible] ad generādū multiplex. Incrossat enī ex ea duobꝰ modis. s. p substantiā suā crossam. ꝛ p [illegible] Ex crossitudine q̄ [illegible] sanguis [illegible] ad hoc puentū est: vt egrediat ex eo flebothomis q̄ddam velut arena. ꝛ hec egritudo vocat leonina. q̄ leonibꝰ (vt dicit) plurimū accidit. ꝛ faciē [illegible] leonis facit [illegible] leo [illegible] Hec [illegible] egritudo [illegible] difficilis est curationis [illegible]. Et [illegible] q̄ facta est ex malicia colere [illegible] vehemēter adurēs ꝛ vlcerās. sed susceptibilior curatiōis. Facta vero a fece sanguinis [illegible]. Facta autē ex melancolia adusta [illegible] sed tardiꝰ curatione [illegible]. Et hec q̄ [illegible] egritudo [illegible] mēbrorꝫ cōplexionē [illegible] bumiditati [illegible] Quādo [illegible] vestigiū est in extremitatibꝰ. q̄ debiliores sūt: ꝛ in mēbris lenibꝰ: ibiqꝫ pili cadūt: ꝛ color alterat. ꝛ forsitan ad vlcerationē puenit. deinde [illegible] Cū autē cancero nō fit sanatio: q̄ est lepra mēbri vnius. q̄d de lepra dicemꝰ q̄ est cancer corporis totius [illegible] egritudo [illegible] mēbra simplicia.

De Signis [illegible] C. XXXI.

Ali [illegible] Signa [illegible] incipientis sunt raucedo vocis ꝛ strictura anhelitꝰ [illegible] oculorꝫ [illegible] Et facies ruborē [illegible] forma [illegible] ꝛ tuberose fiūt. Cū vero iā ad vltimū puenit. vlcerat corpus. ꝛ [illegible] fieri rubeꝰ ad nigredinē tendēs ꝛ apparet in oculis obfuscatio. in [illegible] raucedo [illegible]

et carne ipsius. In [illegible] quoqꝫ [illegible] grandedo in naso. s. vt videat hō loq̄ p nares vel in naribꝰ. Capilli etiā incipiūt subtiliari ꝛ ad paucitatē redigi. vene apparēt in pectore ꝛ pte faciei. ꝛ [illegible] Deinde apparet in capillis sparsio ꝛ casus: pp̄terqꝫ in pilis q̄ sunt i facie ꝛ pubꝰ etꝰ. Et q̄nquidē locꝰ pilorꝫ dislocat: ꝛ vngues findunt [illegible] lingua [illegible] putrefacit [illegible] raucedinas [illegible] [illegible] ad vehemētē difficultatē [illegible] ꝛ apparet sup corpꝰ additio glādulosa. Tādē vero corpꝰ vlcerat: ꝛ cartilago nasi corrodit [illegible] cadit [illegible] currit: ꝛ vox ad occultationē redit: tunc iam pili non remanēt: ꝛ color [illegible] valde. Pulsus leprosi debilis est propter debilitatem virtutis ꝛ paucitatē necessitatis: cum egritudo frigida fit ꝛ tarda nō velox propter debilitatē frigoris. ꝛ fit necessaria spissitudo: cum nō sit velocitas neqꝫ magnitudo.

De Impetigine ꝛ serpedine. C. XXXII.

Isidorus vbi s̄. Impetigo est sicca scabies pruriēs a corpore cū aspitate ꝛ rotūditate forme. Hanc vulgus serpā vocat. Hec aūt sine dolore corpꝰ occupat ꝛ nō ab [illegible] mēbro rū decorē fedat. Serpedo est rubor cutis cū pustularū eruptione ꝛ nomē sūpsit a serpēdo eo q̄ serpat p mēbra. [illegible] Impetigo siue serpedo est aspitas in supficie cutis accidēs ꝛ ad nigredinē declinās. Aliq̄n etiā ad ruborē. hec ex sāguine calido ꝛ subtili nascitur: q̄ cū colera nigra miscet. Aliq̄n etiā ex cōmixtione humiditatis crosse ꝛ flegmatis salsi cū acuto sāguine. Et hoc aūt fit in impetigine cronica ꝛ diuturna: in q̄ cutis nō excoriat. Et huiꝰ signa sunt: q̄ in mēbro [illegible] squamule [illegible] Iste Impetigo duobꝰ modis est. Aliq̄n [illegible] colera nigra [illegible] contiguus. Et est sulphurea [illegible] de materia melancolica [illegible]

Auic. in. iiij. can. Impetigo alia est hūida sāguinea: in q̄ cū fricat apparet res: ꝛ ē magis salna. Alia vero sicca: cuiꝰ plurimū ē a flegmate salso [illegible] in melācoliā cōuersio. Itē impetigo q̄dā est [illegible] multitudinē [illegible] sicut [illegible] q̄dā est ambulatiua mala [illegible] Itē q̄dā est [illegible] egritudo [illegible] Impetigo [illegible] cutis aggregantibus [illegible] ꝛ humectatione. Prima earū est fm materiā crossam. secūda vero fm materiā [illegible]. Appositio quoqꝫ [illegible] melonibꝰ [illegible] De medicinis quidē singularibꝰ [illegible] recens est ꝛ media: est acetositas citri. gūmi arabicū cū aceto: gūmi amigdali ꝛ [illegible] vltima. Aq̄ quoqꝫ sulphurea ꝛ aq̄ salsa: ꝛ spuma maris [illegible] [illegible] Cū aūt expēdit ꝛ multiplicat impetigo tūc cura eius est cura lepre.

De Scabie ꝛ prurigine. C. XXXIII.

Isidorus vbi s̄. Scabies ꝛ lepra vtraqꝫ passio aspertas est cutis cū pruritu ꝛ squamatiōe. Sꝫ scabies tenuis aspitas ꝛ squamatio ē. Hinc deniqꝫ nomen accepit q̄ ita veluti purgamēta admittit. Nā scabies q̄si squames. Prurigo vocata est a perurēdo ꝛ ardēdo. [illegible] humores expellit ad supficie corporis: vt mūdificet interiora. q̄ si sint subtiles ꝛ liquidi nimiū dissoluunt [illegible] [illegible] nō saniosa cū prurigine ꝛ pūctura ꝛ fissura de colericis humoris accidens [illegible] [illegible] lectionē salsi flegmatis: ꝛ defectionē cutis. Scabies humida ꝛ saniosa [illegible] sanguinosa [illegible] rius esse significat. Si subtilis aquosa ꝛ citrina: colerā habundantē [illegible] Scabies [illegible] [illegible] prurigo [illegible]

Si vo͂ crossi fit scabies lōga: prurigo ⁊ cutis excoriatio. Accidūt autem hmōi: acc ͤdēta aliqñ ex debilitate cutis qꝛ cū hmōi superfluitates ad purgandū mēbra expulerit ⁊ ad cutē natura, nō ꝯfortat cutis ad eoꝝ expulsionē ſcꝫ atqꝫ dissolutionem. ⁊ ideo remanēt in ea. Maxime vo͂ plurimū comedētibꝰ accidit. ⁊ his q̄ vtunt cibis malorū chimoꝝ generatiuis ⁊ abstinēt a balneis. Prurigo quidē illis maxime fit q̄ nō lauant. eisqꝫ sordes in corpe multiplicantur ⁊ resident. Fit etiā plurimū in senibꝰ ꝑpter debilitatē cutis ⁊ qꝛ in eoꝝ corporibꝰ humoꝛ salsus generat̄ q̄ꝫ multus. Scabiei vo͂ signa sunt pustule parue q̄ rubere incipiūt. Debinc autē apiunt̄ ⁊ est cum eis prurigo grauis. Magis autē in manibꝰ fit ⁊ inter digitos ⁊ in cubitis ac sup anū ⁊ in cōfinibꝰ. nōnunq̄ꝫ autē in toto corpe. Rasi vbi supra. Scabies alia est humida: alia sicca. Sicca q̄dē fit ex multitudine vsus salis. ⁊ reliquoꝝ q̄ sanguinē adurūt. vt sunt allia. cepe vinū purū ⁊ amaꝝ ⁊ calidūꝝ ⁊ mel ⁊ his similia. Ex paucitate quoqꝫ balneatiōis ac mutatiōis pannoꝝ ⁊ ablutiōis a sudore corporis. Idē in Almāsore. Scabies ⁊ pustule illis valde accidūt. q̄ nutrimentia sanguinē corrumpentia frequēter comedūt. vt allia vel mel. Eis quoqꝫ q̄ sepe laborāt ⁊ vigilāt ⁊ balneo nō sepe vtunt̄. Quibꝰ confert vn̄ pus minutione ⁊ postea potione. Cōfert ꝑterea sicco prurituī in aq̄ calida balneari: ibiqꝫ corpus ex aceto ⁊ oleo rosato ⁊ allei succo ꝯfricari.

¶ Itē de eodem. C. XXXIIII.

Vicēna vbi supra. Materia a q̄ generat̄ scabies: est aut materia sāguinea. cui admiscet̄ colera. q̄ forsitan in melācolicam conuersa est vel pars eius. Aut materia cui admiscet̄ flegma salsū ꝑ bauracheū. Prima q̄dē est scabies sicca. cuius materia decliuis est ad grossitudinē. Altera vo͂ est humida ⁊ eiꝰ humiditas decliuis est ad subtilitatē. Et plurimū q̄dē generat̄ ab acceptiōe salsoꝝ ⁊ acutoꝝ ⁊ amaroꝝ. Cause generātes materiā scabiei sunt cause generantes materiā pruritus: sed fortiores illis ⁊ appꝛopinquāt causis generātibus pediculos ⁊ furfures. ⁊ ꝓxime sunt eis in curatiōe. Scabies a pruritu differt. qꝛ in pruritu nō est bothoꝛ. i. eminētie ī cute: sicut sunt in scabie. Ipsa eñ a materia est subtilioꝛ ⁊ minus ad salsedinem declināte. Et fit no generis eius in cute postq̄ꝫ natura expellit eam: est opilatio poroꝝ ⁊ paucitas mūdificatiōis. Aut retinet̄ ꝑpē debilitatē expulsiue sicut accidit decrepitis in fine egritudinū. ꝑꝑter q qm̄ materia est plurima vel grossa. Aut ꝑpē cibos malos ex q̄bus generat̄ chimus malus acutꝰ. vt sūt salsi ⁊ acuti ⁊ similes. aut ꝑpē maliciā digestionis cū qua putrefit cibus. A prurītu q̄dē furfurei cortices resoluunt̄ ⁊ nō accipit aliq̄d ex ꝓfundo. Pruritꝰ tñ senilis parū obedit curatiōi nec aliq̄d ei valet. nisi vt regat̄ ⁊ blandiat̄. scabies excoriata ⁊ ipetigo multiplicatur in autūno. Dulcia generāt prurituū ⁊ bothoꝛ. ⁊ scabies q̄dē feda vulnera attrahit ⁊ ꝑmutat̄ ad impetiginem. Olea nocent eis ⁊ syrupus acetosus confert. si nō timetur rasura. Prima scabiei cura ⁊ melioꝛ est euacuatio cū eo quod educit humorem acutum adustum ⁊ flegma salsum. Deinde rectificatio cibi ⁊ regimen humectatiōis ⁊ administratio roꝛum aquosoꝝ insipidoꝝ quoꝝ velocitas putrefactionis secura fit vt melones indi. lactuca. endiuia. ⁊ similia. Dimittendus est autem coitus omnino. qꝛ materias ad exteriora mouet ⁊ excitat vaporē calidū putridū venientē ad superficiem cutis. ibiqꝫ putrefit ⁊ ob hoc facit fetoꝛ odorē corpis. Euacuantia vero materia scabiei sūt decoctio epithimi cū mirabol. citrinis. ⁊ fumo terre. ⁊ sene. ⁊ polipodio ⁊ absinthio. Itē pillule de aloes ⁊ scamonea.

¶ De Sudore superfluo ⁊ pediculis. C. XXXV.

Isaac Sudoꝛ alius naturalis est aliꝰ nō nālis. Naturalis in corꝑe vētur laudabilis. ⁊ in moderatis exercitiis in tēpore estatis. In quo tpe noc tūa emittunt̄ ⁊ nō valēta. Nō naturalis est de cōsumptiōe carnis: q̄ nulla emittit alia nisi quanta sudoꝛ aūt hic ꝫ natura exit vel in q̄litate vel quātitate. In q̄litate em̄ naturam emisse materie. vnde ⁊ mutat̄ in coloꝛ sicut videmus cū fiat rufus vel citrinus vel niger vel albus iudicat̄ iuuamētū vel nocumētū sudoꝛ humoꝛ. Itē mutat̄ in odoꝛe sicut fetentissimo vel ecōtrario. Itē in sapore sapido dulci vel amaro siue acetoso. In quātitate vero multa seu pauca. multa vt ex humiditatis abundantia vel de eius liquiditate. vel de porositate. siue expulsiue virtutis fortitudine. Pediculi sepe nascunt̄ in capite vel in toto corpore ex purgatiōibus qs natura eicit ꝑ cor ea que facit inter carnē ⁊ cutē. Rasi vbi supra. Pediculi fiunt ex superfluitate ⁊ humiditate grossa ⁊ mala quā ad exteriora corpis nā depellit ⁊ a poris hūc ꝑ poros ꝑ gutas grossitiē nō exit. atqꝫ sordes admisceꝫ: ex vtrisqꝫ pediculi gñant̄. Vñ ⁊ plures fiūt ī his q̄ nō lauāt nec cutē a sordibꝰ mūdāt. sicut peregrinātibꝰ accidit. Sudoꝛ naqꝫ cū egressus a corpe fuerit ⁊ pānis corpus adheserit q̄ subtilis est dissoluit: et q̄ grossus putrefacit. atqꝫ ex eo huiusmodi animal generat̄. Nonnunq̄ꝫ etiā gignunt̄ ex multa siccarum ficuū comestione. cum corpus minime mundum est.

¶ De Papulis ⁊ pustulis ac verrucis. C. XXXVI.

Papula est pessima cutis erectio circūscripta cum rubore. ⁊ ideo papula q̄si pupilla. Vlcus est putredo ipsa. Vulnꝰ qd̄ ferro fit. q̄si vi. ⁊ vlcꝰ qd̄ olet quasi olens. Vñ ⁊ vlcera. Hali vbi s. Pustule parue fiunt ex humoribꝰ mal̄ quos nā pelli ad exteriora cutis. Si quidē sī acuti ⁊ calidi fuerint: ⁊ pustule capita habēt. Si vo͂ crossi ⁊ frigidi. pustule quoqꝫ late ⁊ explicate fiunt. Maxime aūt oriuntur pustule illi cuiꝰ cutis densa est ⁊ spissa. Verruce sunt pustule parue rotūdeqꝫ dure rotūde quarū q̄dā claui dicunt̄ qꝛ parū ad interiora corpis tanq̄ꝫ claui tendūt. ⁊ in multis mēbris fiūt ex humiditat̄ flegmatica cū colere nigre admixtiōe. Isido. Verruce singulatim sūt. Satiriasis vo͂ vna forꝫ est ⁊ circa ipsam plures inueniunt̄. Isaac. Verruce sūt caro grossa dura ⁊ spissa ꝑ totū corpꝰ nata. sꝫ maxime in manibus ⁊ in pedibus ex superfluitate quam expellit natura in corporis exteriora. Sunt autē de flegmate ⁊ colera nigra. que ergo mollis est ⁊ sine doloꝛe: intelligit̄ eē de flegmate: dura ⁊ fissa ꝑpēditur esse de colera nigra.

¶ De Vlcere ⁊ sanie ⁊ cicatrice. C. XXXVII.

Vlcus est putredo ipsa. Vulnus qd̄ ferro fit: q̄si vi. Et vlcus qd̄ olet: q̄si olens. vnde ⁊ vlcera. Sanies dicta est: qꝛ ex sanguine nascit̄. Excitato enī caloꝛe vulneris: sanguis in saniē vertit̄. Nā sanies non fit nisi vbi sanguis aduenerit: qꝛ nisi calidū ⁊ humidū fuerit. qd̄ est sanguis ꝑutrefieri nō pōt. Sanies aūt ⁊ tabes sibi differūt. Fluere enī sanie viuoꝝ est. tabe mortuoꝝ. Cicatrix est obductio vulnerum naturalē calorē sāguinis seruās: dicta qꝛ obducat vulnera atqꝫ obtegat. Hali vbi s. Vlcera q̄ ex adustiōibꝰ fiūt oriunt̄ ex sanguine adusto ⁊ melācolico: quē expellit nā ad corpis exteriora: fiūtqꝫ primo pustule grādes: ⁊ apiunt̄ ⁊ dilatant̄ ⁊ erūpūt nigrasqꝫ vesicas faciūt. Ait aūt Gal. ꝙ pustule oēs ⁊ vlcera que corporibꝰ accidūt nimiū alba: morpheaqꝫ lēnginosa siue varia pessima sunt ⁊ curatiōe difficillima. Nā ⁊ albora nimij corpora parū habēt sāguis. Et humores mali sunt in corpoꝛ b̄lenti gnosis. Hisqꝫ duabus causis est vlcerū curatio difficilis humoꝛ. s. malora quo fit vlcerū comestio. Et sāguinis diminutio quo bona caro in vlceribꝰ generet̄. vt qd̄ comestū fuerat in integrū reparet̄.

¶ De Proprijs ⁊ manifestis passionibus capitis ex interioribus causis ⁊ primo de allopicia. C. XXXVIII.

Dixi de membris q̄ fiunt in manif' illo totius corporis. Nūc restat dicā de passiōibꝰ que ꝓprie sunt quibusdā mēbris. Quedā vo͂ sunt ꝓprie capiti vt allopicia. tyria. tinea. furfures. Quedā faciei vt lēngines. Isido. Allopicia est capilloꝝ fluoꝛ circūscriptꝰ fuluis pilis q̄litatē eris habētibꝰ. Isaac. Capillus ex fumo grosso ⁊ calido nascit̄ q ex igneis ⁊ incēsiuis est humoribꝰ quo crescēte crescūt et ⁊ capilli expote ab ipso nutriti. hūc fumū qui perdiderint ⁊ capillos perdūt. p̄o q̄litate ergo fumi erūt capilli. vt in herbis videmꝰ ex terre humore vel siccitate crescētibꝰ vel pereuntibꝰ vel augmētantibꝰ. Qui fumꝰ si omnino nō fuerit pereunt in oīoꝰ capilli. ⁊ fiūt calui. quibus qꝛ nulle medicine subueniūt. tamē nō ampliꝰ come crescere pñt. Si aūt fumꝰ nō ex toto amittat̄ sꝫ solū ex aliquo humore inficiat̄: infirmitas nascit̄ q̄ alopicia vocatur. Contingit aūt tpe nascenti ex flegmate qd̄ ex stomacho exit vel capite. Rasi in libro diuisiōe ⁊ curatiōe egritudinū. Allopicia est casus capilloꝝ ⁊ tyria q̄ qñ fit propter salsum flegma adustū: huiꝰ signa sunt vt habēs cū sit albi coloris: delicati corporis: vnde ⁊ cutis mollis. Fit aūt illis qui multū vsi sunt cibis grossis ⁊ hūidis. Aliqñ vo͂ fit ex sanguine in quo multiplicata ē colera citrina. ⁊ huiꝰ signa sunt citrinitas coloris ⁊ extenuatio corporis ⁊ qꝛ infirmus assidue vsus est cibis calidis. Aliqñ quoqꝫ fit ex colera nigra. ⁊ huius signa sunt nigredo corporis ⁊ extenuatio ac siccitas. ⁊ qꝛ habēs eam plurimū vsus est cibis melācolicis: vt lentibꝰ ⁊ caulibꝰ ⁊ carne salsa: plurimoqꝫ laboꝛe. Fit etiā casus capilloꝝ ex defectu nutrimēti: aut ex corruptiōe humoꝝ: aut ex dilatatiōe poroꝝ. Et cū hꝫ fit qꝛ corpꝰ siccū est ⁊ extenuatū. Cura vo͂ eiꝰ est dilatatio ī cibo: ⁊ additio in sōno: ⁊ balneatio: ⁊ vini rubei crassiqꝫ potatio.

Itē de allopicia ⁊ tyria. C. XXXIX.

Allopicia ⁊ tyria passiōes sunt ꝑ qs capilli cadunt ⁊ caro ex eisdē fluit. Denominant̄ autē ab aīalibꝰ quibꝰ hec fiūt. Vulpi naqꝫ fiunt

lepis allopotiens accid: t pilo casus t cutis vulneratio. Serpedi quoq; tyria accid t excoriari cute vñ t tyria vocat in hoie cutis ex corio Loca quidā vocāt sed falso tyria o ci. co q: in ea fit pilo cas. s ipso in loco cõtorta t incurua q̃lis est serpētis ferturas. Fiunt autē ambe aut ex colera acuta q̃ sanguini miscet q̃ ad mēbra in q̄bus sunt capill fert vnde capilla defluūt adustiō e causa q̃ illis accidit. Et hui⁹ signū est q: loci calor ad nigrū declinat. aut ex humore flegmatico salsoq; t acuto sanguini mixto Aut etiā ex flegmate crosso t viscoso. q: loca opilat q̄bus vapores capillos generantes ascēdūt. Et huius signū est loci color albescēs. Nonnunq̄ autē accidit toti⁹ corporis depilatio his de causis. Dicit autē hypocras. Quis q̃ habet allopiciā varices innascunt cap his capitis redeūt. Sed cui allopicia inest: raro nascunt varices. nōnunq̄ vo capilli defluunt ex his immutatiōe t hori vaporis paucitate vel etiā raritate. Vapor enim capillos creās si rarus fuerit. egressus spargit t dissipat. nec capillo generati sic cõgregat. sicut fumus cū largo loco egredit. Fit etiā nōnunq̄ capillo casus post acutos statim morbos causa grauis caloris malicieq; vaporis. Quādoq; vo ex cõsumptione bone humiditatis a corpore. sicut ptysicis cõtingit t ethicis.

C De Tinea t furfure. C. XL.

Tinea sunt vlcera parua in capite nascētia: q̄bus inest eschara sine putredo. Huius species sunt v. Prima vocat fauosa: q̃ fit ex salso flegmate. t est vlcus quo cutis capitis subtilib⁹ foraminib⁹ pforat. in q̄bus est humiditas fauo similis. Scda dicit ficosa: t est rotūda t dura: cui⁹ in inferiorib⁹ rubor est t in interioribus quiddā granis ficui simile. Tertia vocat ameda t sūt vlcera cū q̄bus sunt foramina multa subtilia sed pdictis minora. ab his egredit humiditas similis aque. s. lauatiōis carnis. Est t q̄rta species rubea: pustule. s. rubee parue q̄si māmularū capita a q̄b⁹ humiditas fluit sanguinis aquositati sil's. Quinta spēs ei⁹ est sicca alba lupino silis a q̄ etiā quasi cortices fluūt albe. Furfures sūt corpora parua ad instar furfuris silia q̃ fluunt a capitis cute sine vlceratiōe. Fiūt autē ex vaporibus salsi flegmatis. aut ex sanguine cū colera nigra miscet. Auicē. vbi supra. Furfur est ... quod est in capite modus excoriationis ppter corruptionē in cõplexiōe parte cū iplenōe in supficie cutis. pecoq; puenit ad vlcera: t ad corripendū origines capillorū. t fit a materia acuta aut sanguine melācolico t q̃siq; ppter maliciā cõplexionis in capite. Furfurē q̄dē leuē destruit epithimate caput cū oleo ro. t violato t cū musillaginibus. Furfur autē vehemētior indiget illis q̄bus est abstersio t resolutio fortis. deinde adhibēda sunt ea q̃ humectāt t equāt. Furfur deniq; malus valde pducēs ad vlcerationē necesse habet in curatiōe vt mūdificet corpus cū flebotomia t cū solutiōe vētris. si causa fuerit repletio corporis. deinde curet cū eo q̃ radit. t post semper adhibeat oleum.

C De Passionibus que apparent in exterius membris ex interioribus causis. C XLI.

Sidonius Parotide sūt dure t et collectiones q̃ ex febrib⁹ aut ex alio absque nascunt in auriū vicinitatē. Vñ t parotide sunt appellate. Ota enim grece auricula dicit. Lētigo est vestigia macularum parvula in rotūditate formata a specie lenticulae dicta. Hali vbi supra. Lētigines ampli⁹ in genis fiūt t ofitiib⁹: t ex sanguine adusto t vaporib⁹ ac melācolicis humorib⁹ q̃ sūt in stomacho vel in cuncto corpe sicut pgnātib⁹ cōtigit cū in eo corpore hui⁹ humores mali fuerint adunati. Mo est pustula vlcerosa q̃ amplius in facie oritur: t hoc ex humore crosso in quo est acumē. Adusti oēs etiā in facie fiūt rubor huiusq; rubentis t plurimū vlcerose. Et iccirco q̃m vlcera q̃ vel in his vel in aliis mēbris rotūda sūt t profunda pessima sūt. ceteris q; deteriora: q: fiūt ex materia crossa t acuta sine causa. Varices sūt repleto venarū q̃ sit i crurib⁹ earūq; crossities ex humore facta melācolico qui ad eas decurrit easq; replet. Fit autē maxime morb⁹ hic eis q̃b⁹ cõtinuus t durus⁹ est cursus t pedū labor. deniq; stāt sup pedes erecti. Sic eni descēdūt humores ad venas pdictas. vnde nautis t onera ferētib⁹ ampl⁹ accidit. Huius signū est. q: vene cõplicant t crosse fiunt ad viroré nigredinēq; declines. Fissure manuū t pedū q̃ sub pede vel calcaneo sūt ex colera nigra t mala siccaq; cõplexiōe q̃ his locis oriant fiunt.

C De Vulneribus t fissuris. C XLII

Sequitur de his q̃ ex causis exteriorib⁹ fiunt. t de cõtinuationū separatione. que si fiat in carne vulnus dicitur. vel si tēpus eius diuturnius fuerit. et putrefiat vlcus appellat. Si autem fiat in osse fractura nominatur. Vulnerum alia simplicia sunt. alia cum aliis composita. Vulnus simplex aut est incisio solū quam nulla sequuntur accidentia: aut scissura tantum nullis ablatis membri partib⁹. Incisio aūt alia parua ē alia magna. Scissura quoq; alia vacua est alia sicca alia rubiginosa t fetida sputredinē habens. Et hi fit ppter debilitatē p actiōis ...ni ac cū vemēt e. Cumq; aūt mēbro due superfluitates fiūt. Vna s. subtilis q̃ p poros dissoluitur Altera vo crossa: et q̃ sordes sup cutē generant. Et hac itaq; rubigo sine putredo nascit in vlcere: cū mēbri calor nō valeat illā sublimare sordesq; dissoluē. Hec ōi vulnera manifesta sunt: nec egent significatiōe. Vulnera vo cōposita q̄dā cū causis cõponunt q̄dā cū morbis aut accidētib⁹. Cū cā si fit mala materia q̃ ad vulni⁹ defluat: cui⁹ signū est multitudo influctus humiditatis in vlcere. Cū morbo vo al qñ cõgãmico aliqñ ex mala cõplexiōe t hi ex calida: cui⁹ signū est mēbri rubor t inflāmatio grauisq; dolor. Aut ex frigida cuius signū est coloris liuiditas t caloris paucitas. Aut ex humida q̃ significat vlceris humiditate multaq; rubigine carnisq; mollicie. Aut ex siccitate: cui⁹ signū est vlceris siccitas t extenuatio t duritia. Organicus vo morb⁹ ali⁹ est fm truncationē vt cū mēbri pars aliq decidat. Al⁹ fm magnitudinē: vt apostema qđ in vlcere fit. Al⁹ fm iūcture separationē: vt est amputatio neruo: fractura ossiū. Cū accidētibus aūt vulnerū cōpositio est sicut dolor qui cū eis est: sine cū dolore q̃ ea sequit. Ossiū quoq; fractura alia simplex t singularis: alia cū vulnere t apostemate cōposita. Hec oīa quia sensui patent: significationibus non egent.

C De Fistula t cancro t igne sacro. C. XLIII.

Nūquodq; aūt vlcerū simplicū siue cōpositorū si q̄dragīta dierū spaciū trāsierit: fistula deinceps appellat. Fistule tñ vocant vlcera sunt pfūda: quib⁹ os strictū est: t interiora larga. in quib⁹ est caro dura t albamet dolorem patiunt. Et aliqn quidē torunta siccaq; vident. aliqñ vero plurime humiditates. Aliqñ etiā ab eis diuerse decurrit humiditas: aliqñ interscinduntur aliqñ os ei⁹ claudit aliqñ apit. Nōnunq̄ aūt ad os fistula puenit ipsumq; putrescē facit. Aliqñ vo ad neruos aut venas aut aliq̄ nobilia mēbra puenit: eaq; comedit. Preterea nōnunq̄ fistule concauitas in longū recta extendit t plerisq; p transuersū sinuaq; fert. Huic etiā nōnunq̄ ora sunt plurima. Ex li. de cirurgia. Fistula nō solū ab interiori nascit: sz t pcussione eā. Cū eni pcussio male curat: fistula sequit. t hoc maxime inter vtrāq; spatulā. Isido. Cācer a similitudine maris animal vocat. Vuln⁹ sic medici dicūt nullis medicamēt sanabile. Auunt ergo pscindi debē a corpe mēbrū vbi nascit. vt aliqñ diuti⁹ viuat: tñ inde mortē quālr̃ tardi⁹ affuturā. Auic. vbi s. Cū aūt cācro nō fit sanatio q̃ est lepra mēbri vni⁹. q̄d de lepra dicimus: q̃ ē cācer corporis toti⁹: Verūtñ cū lepra sit p totū corp⁹ spargit: qñ curationes in ea fortes administrant: hec egritudo sufficit: nec agit sup mēbra simplicia. Isido. Erisipila est quā latini sacrū ignē appellāt. i. execrādū p antifrasim. Si quidē in superficie rubore flāmeo cutis rubescit. tunc multo rubore ab igne vicina inuadens loca: ita vt etiam febris excitetur.

C De Morsib⁹ t pūcturis venenatis. C XLIIII.

Alii vbi s. Cōtinuationis aūt separatio q̃ fit ab aīali nihil ab aliis vulnerib⁹ differt si aīal ipsum veneno caret. Morsus aūt t pūncturas aīal' venenati sequuntur accidētia pessima. Aīaliū quidē venenū habentium aliud quoddā mordet: vt canis rabid⁹ aliud pūgit vt scorpi⁹ aliud ore attercit vt serpētes. Ysaac in viatico. Canis natura frigid⁹ t siccus est: cui nigra dñat colera. vñ ex sui abundātia irritata t putrefacta t toti corpori dominās ita corrupta: necesse ē rabidos faciat: et maxime i autumno t vere. Signa cognoscēdi canē rabidū: quia alios canes cū fugit. pfugus t solitarius t mutus q̄si ebrius est: os apit: linguā depēdens. Saliua nimia de ore eius currit: oculi eius mersi t rubicūdi: auricule inuerse: cauda inter coxas: oculi apti. Et si de lapide siue quolibet alio obiecto offēdit: t cuilibet rei vise repugnāt: etiā vmbre sue latrat: quē cū canes vidēt fugiūt timētes cū latrāt sup ipsū. Actor. Itē de morsib⁹ t pūcturis aīaliū aliqñā sup habitū est vbi de natura aialiū vtr t particulariter dictū est.

C De Diuersis specieb⁹ venenor. C. XLV.

Vicēna tuum Venenor spēs due sūt Vna s. faciēs operationē suā cū qualitate q̃ est in ipso. Alia vo faciens cū forma sua t tota substātia sua. Et pma quidē spēs aut est corrodēs t putrefaciēs sicut lepus marin⁹. aut inflāmans calefaciēs vt euforbiū. aut infrigidās stupefaciēs sicut opiū. aut oppilans vias anhelitus in corpore sicut plumbū vstū. Secūda vo spēs est vt napellus contra spēt lequentib

e filia. et hec sunt desiccatiua venena. Item quedam venenorum veniunt et agunt super renes et idem membra: ut cantarides super vesicam: et lepus marinus super pulmonem. Quedam vero super totum corpus. ut opium. Et omnis quidem veneni quod non interficit cum permutatione complexionis. aut cum putrefactione aut cum aduentu super membrum. post hec est ut effectus sit post tempus. et si hoc ex eo est cum resolutione ex accidente. et per illud quod ei succedit per sudorem et fluxum: aut per curationem contrariam. Dicit autem Gal. quod alfarfas interficit hominem et non tardos quia non peruenit in tardis ad cor nisi post spacium in quo iam passus est a corpore passionem post quam non remanet nisi passio conuersionis cibi. In homine vero festinat ante illud propter latitudinem meatuum et vehementiam caliditatis: et virtutem motiuam attrahentium arterias. et fortasse alfarfas non est venenum per comparationem ad complexionem tardorum. vnde si non conuerteretur in cibum et perueniret ad cor eorum sicut peruenit ad cor hominis cum velocitate interficeret. Inquit deniqz fuit quedam anus que primo suscepit de napello rem paruam. deinde non cessauit eo uti donec assuefacta est cum eo nutribilis ei nocuit. Dicit etiam rufus: quod nutrita fuit puella cum veneno ut interficerentur per eam reges qui cum ea coiuerunt. et quod ipsa in complexione sua consecuta est ut saliua eius interficeret animal. et non appropinquaret ei gallina. Venenorum autem quedam sunt ex minera: ut lapis armenus: argentum viuum: litargirum: cerusa: gipsum: calx: arsenicum: alumen: limatura ferri vel eris scoria. Quedam autem ex plantis: ut napellus: cornu spice: euforbium: scamonea: [illegible] lactucina: cameleon: oleander: anacardi: stafisagria: ruta agrestis: elleborus albus et niger: ciclamen et succus cucumeris asinini species nigelle: malus: agaricus nigrum: squilla agrestis: coloquintida: semen [illegible]: titimallus: medulle fructuum ranunculi. Et hec quidem sunt mediante venenose frigide ut opium: radix mandragore: iusquiamus albus et nigrum: coriandrum: psillium: fungi et tubera mala. Quedam etiam venena sunt ex animalibus: de quibus superius in tractatu de natura animalium plenius dictum est.

C De Causis via cognoscendi passiones membrorum interiorum. C. XLVI.

Aliter. Passionum autem que nascuntur in membris interioribus non adeo facilis est cognitio: sicut earum que fiunt in exterioribus. Ideoqz medium exteriorem necesse est in actiones causasqz membri cognitione. et complexionis ac substantie et vtilitatis atqz figure. loci quoqz in corpore. et quam cum ceteris membris colligantiam atqz comparationem habeat. quousqz vel quantos humores contineat: et alia huiusmodi que superius dictum cum de membris habitibus tractaremus. Ex his enim interiorum membrum causasqz morbi intelligitur. in quo sit membro aliquo membra loco dependitur. ipsius quoqz membri qualitas quantitasqz discernitur. Oportet itaqz nunc aperire vias ac regulas que tendunt ad interiorum membrorum noticiam. Est autem octonaria. Prima est via que ex actionis nocumento sumitur. cum enim aliquod nocumentum accidit actionibus membri in quo sit significat infirmam. vel morbo sibi proprio. vel alterius infirmantis comparatione membri. Verbi gratia. Appetitus diminutio significat esse stomachi incommodum: quod aut est ei proprium. aut fit ex cerebri in quo est passio comparticipatione. Secunda via sumitur ex his que de corpore emittuntur. Et hoc aut ex eorum substantia: ut hypostasis que est in fundo vrine si furfuri similis fit: passionem vesice significat. si vero frusta carnis: passionem in renibus esse manifestat. Aut ex eorum quantitate. ut si cum egestione frusta carnis magna exeant: intestinorum grossorum viscera significat. si parua subtilium. Aut ex eiusdem loco sicut viscerum sanie cum emittitur a corpore si cum tussi exeat. vicium est significat in anhelitus membro. Si cum vomitu in stomacho: si cum egestione in intestinis. Tertio sumitur ex doloribus eorumqz membrorum proprie: ut si dolor cum pulsatione fit: passio est in arteriis: aut in membro multas arterias habente. Si vero cum punctura: passio in opimentis significatur est. et si cum eo fit grauitas. in membro molli habitu et sensu ordinatur est. Si vero dolor extenditur in ambo latera progreditur passio in neruis esse significat. Quod si mollitiem extendat passio in opimenti esse dependitur. Quarta ex situ membri loco accipitur. ut si dolor fit in dextro latere passionem esse significat in epate: si sinistro in splene. Quinta sumitur ex apostematum et ex eius figura. quoniam si fit medius circulus quasi et pinea hoc intelligitur esse in epate. Si aut oblonga fit aut quadrangularis est in neruis membra. Sexta sumitur ex accidentibus eorumqz membrorum proprijs et hoc aut ex colore. ut genarum rubor peripleumonia significat. et citrinus color epatis passiones nigredo lingue causon et febre [illegible]. Aut ex figura et curuitate ut curuatio pectoris. Aut ex his que egrediuntur e corpore et que lauantur [illegible] [illegible] debilitatione epatis. Septima ex comparticipatione membri patientis cum aliis. ut cum digitis accidit nocumentum in sensu sine manifesta passione nobis significat quod passio fit in panniculis interiorum que ad manum veniunt. Octaua sumitur ex inuestigatione et interrogatione. ut si quem dolorem sub hypocondriis egro medicus dicat et interroget quo sentiat cum loco. et respondeat in latere dextro passio est in epate. si in sinistro in splene. Si autem in medio est in stomacho.

C De diuisione passionum interiorum: et primo de passionibus cerebri. C. XLVII.

Ecce de cetero cognitionem passionum interiorum membrorum sequitur de propriis significationibus et causis singularum. Harum itaqz quedam fiunt in membris animalibus: que sunt cerebrum et nucha neruiqz qui ab eis oriuntur et organa sensus et anhelitus. Quedam in instrumentis spiritus que sunt pectus: diafragma: cor: pulmo: cum suis canalibus et guttur. Quedam in cibi organis que sunt meri: stomachus: epar: intestina: splen: fel etc. Quedam autem in membris genitalibus siue generatiuis que sunt vulua. matrix: menbrum: testiculi. mamme. De his itaqz per ordinem dicemus et primo de his que membris accidunt animalibus: ab his que cerebro ac panniculis eius accidunt exordium sumentes. Deinde a superioribus ad inferiora descendentes. Igitur passiones que in cerebro et eius opimentis fiunt he sunt. Cephalea. frenesis: mania: mentis alienatio: litargia. obstupefactio: congelatio cogitationis: et memorie corruptio: scothomia: vertigo: oppressio: apoplexia: epilensia: melancolia: et amor. Incipiemus autem a cephalea

C De Cephalea et causis eius et signis. C. XLVIII.

Sidorus Cephalea ex causis nomen tenet. capitis enim passio est et greca capud cephalin vocitat. Dicit vero hec. Cephalea autem est in toto capite: aut in eius medietate. et vocatur emigranea. Harum singule fiunt aut opimenti causa. quod cutem capitis subinuoluit. Aut opimenti causa quod ipsum cerebrum circuminuoluit. Et illius quidem que est in toto capite quedam est cronica: quedam vero febrem sequitur et quedam singularis ac per se est. Illa que febrem sequitur: fit ex repletione capitis a vaporosis humoribus et acutis. Et hec aut ex humore malo fit qui includitur in stomacho: cuiusqz signum est subuersio et cordis palpitatio. Aut ex humore in toto corpore agregato: aut ex capitis debilitate: aut ex nimio febris calore. sicut in terciana contingit et causon. Illa autem que singularis est ac per se quedam ex ipso fit proprie capite: quedam ex eius cum stomacho participatione. Que vero capitis propria. fit alia ex mala complexione: alia ex organico morbo: alia ex necessitate alia ex percussione. Que autem ex mala complexione est: aut ex mala simplici et singulari: aut cum materia. Complexio mala simplex aut est calida. et fit ab interiori causa: sicut a calefactione opimenti cerebri et calidorum ciborum vel medicaminum perceptione dolorem capitis dictantium: quales sunt vetera[illegible] [illegible]. Aut ab exteriori causa: sicut illi fit que estus solis molestatur. Aut est complexio frigida et hec fit aut ab interiori causa est: aut ab exteriori supradicte contraria. Complexio vero sicca facit cephaleam debilem. Humiditas autem si singularis est cephaleam non gignit nisi qui multa est materia. et tunc cephalea fit per extensionem que est ex materie multitudine. Que autem fit ex mala complexione cum materia. quedam est cum materia sanguinea. quedam cum colerica. quedam cum flegmatica. quedam cum melancolica. et vniuscuiusqz propria hec signa. Que vero fit ex organico morbo nascitur ex opilatione. Opilatio vero significatur aut ex pre humore visco sorum et grossorum multitudine: aut ex apostemate. Que autem ex ventositate nascitur. signum hoc habet quod fit cum extensione. Que vero ex percussione vel collisione signis non indiget: cum eius manifeste sint cause si infirmum sit interrogatione. Hec est igitur cephalee diuersitatum que proprie capitis est assignatio. Illa vero que oritur ex capitis cum stomacho comparticipatione fit aut ex humore colerico clauso sive in stomacho. aut ex flegmate putrido. fit etiam ex ciborum multitudine vel ex vini potatione cuius vapores acuti ascendunt ad cerebrum: et fit ebrietas ex debilitate membri. scilicet cerebri in vapores susceptione. Omnis autem cephalea que fit ex stomachi causa lenitur: fit cum stomachus alleuiatur. sive opimentis: grauiores autem cum ille grauatur: aut in eo cibi corrumpuntur.

C Adhuc de eodem. C. XLIX.

Ecce est igitur assignatio diuersitatum cephalee que fit in toto capite. Est autem alia quedam acuta citoqz dissoluenda. et hec absolute vocatur cephalea. Alia vero tarda et ad dissoluendum dura. et hec appellatur cassis vel galea siue galeata. hec ex quibus facit cum tumultuatur vel excitatur. vel vocis sonos et ignis intuitu. Odorum quoqz cerebri replentium vtencium respiratione cum vini potu. Fit autem hec species in pluribus ex humore frigido flegmatico et grosso: et ex opilatione: et ex plurimo vero siue forti ventositate. aliqui etiam ex calido humore. Aut ex Galie. Omnia quoqz facile implentur capitis loca capit que passiones suscipere prius apta sunt: et passiones operantur. Quod si mala dieta regantur incidit in passionem que cassis dicitur nec a veritate remoti est hoc dolorem quosdam in opimentis cerebri sentire. quosdam ex opimento cranei circumdante. Differunt autem hec duo: quia cum passio est intra cranium dolor vsqz ad radices peruenit oculorum. Cum vero vsqz ad oculos non peruenit passio est in opimento quo cranei os ab exteriori vestitur. Nature vero que replexionum capitis apparent sunt ex quibus acuta ventositas generatur [illegible]

vaporosa sunt. et in ore stomachi superfluitates colerice aggregantur. Aut etiam vigilie longe capitis dolorem excitant: quia digestionem corrumpunt et vapores ad cerebrum inuoluunt. Sicut et longus somnus: quia digestionis multitudine replet cerebrum actualiter calida humiditate. Cephalea vero que dicitur emigranea fit in capitis media parte. et hec aut ex malitia qualitatis humoribus calidis aut frigidis opimenta cerebri replentibus aut ex vaporibus a stomacho ad cerebrum ascendentibus. et huius significatio est dolor et sensus ex una parte in cranei capitis [illegible]. Unde et oculis accidentia mala sequuntur et nonnunquam visus consumitur. Fit autem hec passio sepe cum circuitibus siue interpolationibus. Cephalea quoque quandoque fit ex euacuatione que siccitatem contingit. qualis est nimius sanguinis fluxus e naribus aut menstruorum aut emorroidarum. solutio quoque nature siue ventris. Fit etiam post coitum ex cerebri debilitate. Fit etiam quandoque ex sensus multitudine siue bonitate. [illegible] ex cerebro productus ad stomachum emittitur. Cephalea que ex passione capitis propria generatur secundum maiorem partem stabilis est. que autem ex aliorum membrorum passione nascitur illis membris prius incipit egritudo. et ab hinc cephalea subsequitur. Fertur autem nunquam ex eius magnitudine vocem amputari propter incommoditatem accidentem neruo qui ad guttur et gargulionem pretenditur. Tradit etiam Gal. hanc in quibusdam capitis partibus fieri sine aliis. et aliquando in opimentis nonnunquam in venis. et nunc quidem extra craneum. nunc autem intra. quorum certa cognitio est difficilis.

De Frenesi. C. L.

Isidorus. Frenesis appellata est siue ab impedimento mentis. grece enim mentem frenas vocant. seu quod dentibus infrendant. nam frendere est dentes concutere. Est autem perturbatio cum exagitatione et dementia ex colerica vi effecta. Isaac in viatico. Frenesis ut absolute diffinitur est calidum apostema in pelliculis cerebri. quas semper sequuntur vigilie et alienationes. Rasis in almansorem parte. [illegible] Cum autem infirmus sentit [illegible] et in eius capite fuerit grauedo fortis. et in facie et oculis intensa rubedo. dolor quoque capitis et horror luminis affuerint signa frenesis certissima iudicabuntur. Cum si lingua nigra vel citrina fuerit et alienatus sensum amittat. multumque vigilet. iam frenesis perfecta est. Idem vbi supra. Frenesis aut ex mala complexione calida fit que cerebro et eius opimentis siue pelliculis accidit. aut ex apostemate calido quod in eisdem opimentis fit: aut ex multitudine colere que in venis eius existit. Illa que fit ex apostemate difficilior est siue durior atque fortior. Apostema vero calidum aut ex colera rubea fit aut ex sanguine. aliquotiens etiam aliquid flegmatis admiscetur. Horum omnium signum est continua febris cuius calor non multum fortis est sub tactu sed tranquillus et mediocris. Facies vero et caput calidiora tactu sunt quam reliquum corpus. Hanc etiam passionem sequitur mentis alienatio et vigilia. nonnunquam etiam quidam somnus a quo cum clamore excitantur et saltu. Dorsum quoque lingue nigrescit et asperatur. Sed et de vestibus aliquid legunt siue floccos accipiunt propter fantasie corruptionem. Nonnunquam etiam lachrimantur. etiam cor oculi quandoque sunt obtalmici quandoque sicci. Et si quidem hec passio fit ex apostemate sanguineo sunt accidentia cum risu. sopor et oculorum rubor garrulitate et inepta calor sit tactus acutus et purgans. Si aut ex apostemate colerico accidentia predicta fiunt cum ira maiusque motibus et perfidia. Si vero ex apostemate nigro accidentia hec illa magis contrahuntur et fatue. Et si in epate [illegible] garrulitatis quoque copia timor et fletus. Cum autem in arteriis hic aliquid flegmatis admiscetur pariter fit etiam obstupefactio siue somnus prolixus. Est autem in his omnibus pulsus debilis paruus et in eo duricies moderata: venenus multa frequens anhelitus atque varius et quandoque spiritus angustus.

De Mania. C. LI.

Isidorus. Mania ab insania vel furore vocata est. nam greci vetustiss furorem manichen appellabant. siue ab insanitate quam greci maniam vocauerunt. siue a duratione: quia durare greci manim vocant. Idem vbi supra. Mania cerebro accidit ex apostemate quod fit in diafragmate post comparticipationem nerui qui ab ipso a cerebro descendit. Omnia vero que in frenesi apparent accidentia manie quoque sequuntur nisi quod debilior sit febris [illegible] calor in toto corpore manifestior propter passiones siue pandet membri propinquitatem ad cor. Ypocondriaci vero et que subsunt illis [illegible] et quandoque spiritus siue anhelitus [illegible] et [illegible] et ypocondria [illegible] eo quod hec membra diafragmati vicina sint. quemadmodum in frenesi facies accipiunt calidiora sunt propter vicinam cerebri. hec due passiones [illegible] et periculose. et vtraque fit acuta non nisi cum febre. Est et alia mentis alienatio sine calore febris acutae [illegible] et ex febre vaporibus ascendentibus ad capitaque debilitate. Amborum frenesis grauius quodcumque accidat plurimum non euadit. eo quod hec passio hunc etiam [illegible].

De Litargia. C. LII.

Isidorus. Litargia a somno vocata est. Est enim oppressio cerebri cum obliuione et somno iugi velut stertentis. Idem vbi supra. Litargia dicunt frenesim esse frigidam. Est autem mater et corruptio prouenit aut ex mala complexione frigida et humida aut ex materia flegmatica que cerebro vel [illegible] [illegible] sicut frenesis ex colera rubea in cerebro [illegible] nascitur. Huius signa sunt tepida febris et lenta propter putredinem flegmatis obstupefactio quoque et sopor. Accidit etiam his aliquando siue confusio mentis et oscitatio multa ora tamen obturandi habent apta. Dein quibusdam accidit ventris solutio flegmatica quorum ventres obstupantur et eorum vrina tamen asinine est turbida. nonnullis autem accidit tremor et extremitatum sudor. facies eorum ad nigredinem declinat. et parum intumescit. pulsus eorum magnus atque diuersus et eius siue fluctuosus. anhelitus quoque tardissimus debilis et varius. Sed aut siccitate fiat litargia obstupefactionis locum obtinet peruigilatio. Litargia fit ex apostemate flegmatico accidente in occipitio. Huius signa sunt profundus somnus cum febre continua. caliditas [illegible] albedo lingue ac difficultas aperiendi palpebras. que etiam cum aperiuntur. velociter redeunt. Fitque ex colera nigra. et signum eius est quod oculi remanent aperti non palpitantes sicut oculi mortuorum in vno loco sine motu nec clauduntur.

De Stupore mentis et vigilia. C. LIII.

Isaac in viatico. Stupor mentis est quasi somnus oculis clausis quod duobus modis fit. Aut. n. infirmi nimium fit somnulentus vel parum. Nimia somnulositas tribus modis extat. Vel de sola humiditate volut ebriosi patiuntur. vel de frigiditate sicut sup nuitis vel glaciem cadentes sustinent. vel de vtroque sicut in apopleticis videntur et litargicis. Secunda parua scilicet somnulositas non ex somno sed quasi dormitantis pigritia que non contingit nisi ex defectione vel dissolutione virtutis. Rasis vbi supra. Stupor fit ex repletione sanguinis. et eius signa sunt vehemens rubedo coloris ac multitudo nuche et sputi. Idem vbi supra. Obstupefactio siue stupor prolixa que cumarocatur aut ex mala complexione cerebro accidentium frigida et humida aut ex materia flegmatica: aut acute febris causa vel passionis que iacenti tempore est facta. vel oppilationis que cerebro accidit. aut ex ossium cranei fractura. aut ex laminis siue frustis que sub craneo fracti ponuntur. ossium illud medicus vult curare. Vigilia vero siue peruigilatio fit aut ex mala complexione que cerebro accidit sicca. aut ex materia melancolica. Cumque huius cause cum causis stuporis ceperunt coniuncta passio producta. que vocatur coma. et siquidem flegma plus abundet obstupefactio fiet manifestior. Si vero siccitas vigilia maior. Eger itaque se [illegible] tamen dormiens expergefactus seu vigil oculisque eius apertis nesciens. [illegible] accidit quoque et garrulitas que frenetici. et omnes passiones huius signa ex litargicis et freneticis signis sunt composita. Huius aut propria signa sunt hec. Infirmus iacet supinus et extensus quasi mortuus. facies eius [illegible] turgida. color ad nigrum declinans nonnunquam et anhelitus difficultas. aliquando fluxus siue mollicies spiritus eius siue anhelitus non apparet. pulsus quoque debilis est paruus ac frequens. Auicenna. Vigilia est diffusio animalium effluentis spiritus eius animalis ad instrumenta sensus et motus vt eis vtatur. Isaac vbi supra. Vigilare est duobus modis. Naturaliter vocatur expergefactio somni. Extra naturaliter vigilie vocantur. Vigilie sunt ex nimio motu cerebri. et ex siccitate colere rubee vel nigre. vel ex non [illegible] pessimo calore vel ex salsis humoribus in cerebro nascentibus.

De Congelatione et cogitationis ac memorie corruptione. C. LIIII.

Ali vbi supra. Turbatio et congelatio siue congelatio fit ex oppilatione que prouenit cerebro accidit ex humore frigido et humido et grosso. Fit autem ex potu aque frigide vel in ea balneatione vel fructuum refrigerantium comestione. Aliquando quidem congelatio sequitur de cogitationis et memorie corruptione. plerique vero vtriusque tantum mixtum accidit corruptio aliquando memorie [illegible] cerebri [illegible] corruptionis. Fit aut [illegible] accidit debilitate [illegible] aut ex mala complexione simplici cerebri aut ex mala corruptio hec aut ex mala complexione fit cum humore flegmatica. Cum vero [illegible] passio fit ex mala complexione [illegible] corruptio pigritia quoque et grauedo accidit et cogitationes multa siue [illegible] stupor fit et [illegible] oppressio immutatio. Si vero cum frigore est humiditas stupor fit et [illegible] quoque et obliuio. Si aut siccitas sit in somno [illegible] peruigilatio. Cum vero fit ex materia flegmatica accidit pigritas et oscitatio et [illegible] grauedo et vertigine.

De Scothomia et vertigine. C. LV.

Isidorus. Scothomia ex accidenti nomen sortita est. eo quod repentinas tenebras ingerat oculis cum vertigine capitis. Vertigo autem est quotiensque totum corpus surgit et terram [illegible].

gine arterie ꝯtine ventositatē ex resoluta humectatione gignunt
et in oculis gyrum faciant: vnde ꝛ vertigo nuncupata est. Isaac.
Vertigo vel scothomia visus est corrupcio ꝛ subito apparēt parie
tes ꝯ sua quasi voluēta nebulosa vel tenebrosa. Cā nimia huꝫ est
abūdātia cū vētositate mixta humores ista in caput mouent̄ ex vē
tositate vel fumo de quolibet mēbro sicut ꝛ de stomacho ascēdēte.

Pal. vbi. s. Scothomia ꝛ vertigo fiūt aut ex ipsomet cerebro aut
cū pparatiōe mēbri alteri⁹ i aliquo icōmodo. Scothomia si fiat ex
cerebro solo fit aut ex mala cōplexiōe frigida ꝛ humida. Aut ex hūo
re flegmatico cerebrū p̄ re offirmā. fitqꝫ abinde resupinatio. Vertigo
aūt fit aut ex hūore flegmatico in venis q̄ cerebrū circūdāt coadunā
to. Aut ex hūore colerico vel sanguineo q̄ ibi ē nec dissolui pōt: ꝛ id
voluitur in venis circa cerebrū: indeqꝫ fit vertigo: aut ex grossa vent
ositate que venis his cōclud. ē nec ipa dissolui pōt: sꝫ cerebro circū
uoluit̄ aut ex oppressiōe ptē cerebri ꝓpter alteri⁹ ossis cranei frac
turā vel alterius rei fuit causa ꝑsiturā. Scothomie signū ē q̄ hō fac
tus similis ē mēbraqꝫ ei⁹ enerua**t̄** similia ꝓpter eneruationē q̄ mē
bra accidit ex hūiditate flegmatica q̄ cerebro offēdit. Vertiginis aūt si
gna sunt q̄ cūcta q̄ circūspicit estimat rotari. ꝛ eorū casus imaginat̄.
Maximeqꝫ si q̄ppiā qd̄ voluit̄ aspexerit: vel si secūm hō rotet sepi
us vertigo fit ei. Et siquidē ex flegmate fit: oris sapor fit salsus aut
acetb⁹: si aūt ex colera amarus. Signa vero cōia vertiginis ꝛ scothomie
sunt visus tenebrositas audit⁹ grauitas aurium tinnit⁹. Cū aūt acci
dit hec passio ex cōpticipatiōe cerebri cū alio mēbro: aut ex passiōe
fit q̄ venis pulsantib⁹ accidit post aures positis ex mala cōplexione
frigida. aut humore flegmatico aut colerico: ꝛ horū signa sunt: q̄ cū
ꝑcutis he due vene extēse sunt ac replete. Aut ex passiōe q̄ de dua
b⁹ venis iniuerialib⁹ oriū ex mala cōplexiōe: aut ex humore flegmati
co vel colerico: ꝛ horū signū est cū his q̄ dextimus collū distēsiū. Aut
ex passiōe que stomacho accidit ex mala cōplexione frigida vel hu
more flegmatico: cuius signū est abhominatio sine subuersio: cor
dis ꝛ passionis augmentum cum multitudo sumitur ciborum: ꝛ cū
fastidiositas fit cum putredine: vidimus etiā nōnunq̄ ex acute per
seuerantia febris esse scothomiam.

De Apoplexia. C. LVI.

Isidorus. Apoplexia est subita effusio san
guinis qua suffocati intereunt. di
cta q̄ ex letalis percussu repētinus casus fiat: greci n. apo
plexiam percussionē vocāt. Papias. Apoplexia est depres
sio atqꝫ lapsus ꝛ subductio repēte veniēs talis ex sine sensu hoīem
efficit: ꝛ qui isti mortui cū circūsunt: ꝛ hꝫ aūt paralisis similitudinē: sꝫ
ꝛ multā distātiā. Dua⁹ aūt due cā sunt. Nā maior apoplexia venit
aut p cibos nimios: aut p vinū multū: aut p balneorū calorē hi mo
riunt̄ subito ꝛ caduci sunt dū comedūt aut lauāt hoc morbo tenent̄.
Multi etiā ꝛ post cenā dormiētes ex hac cā mortui sunt. Huic nul
la res succurrere pōt q̄ latenter venit ꝛ subito occidit. Minor ve
ro q̄ est curat̄ q̄dē cū difficultate magna. q̄ ita intelligit̄ cum q̄s velut
paralisim patit̄ ex vna pte corporis nō sentiēs: lingua ei tenet̄: vt loq̄
nō possit. aut loquēs difficulter intelligit̄ ꝛ manib⁹ vota sua ostēdere
nitit̄ ꝛ sic cū digit̄ stricte tenere voluer̄ sentit nō eni hꝫ corp⁹ amor
tuū: sꝫ iacet exanimis ꝛ grauis sibi videt̄. Pali vbi. s. Apoplexia ꝛ
epilēsia generant̄ ex opilatiōe q̄ fit in vētriculis simul cū oēs opilan
tur. simulqꝫ virt⁹ sentiēs ꝛ mouēs ad mēbra trāsire ꝓhibet̄. vnde ꝛ
mot⁹ intercipit̄: ꝛ regitiue virtutis actiōes iminuunt̄: ita vt fere oīno
cessant. Opilatiōes aūt p̄mo in hac passiōe fit aut ex humore fle
gmatico grosso ꝛ viscoso: aut ex flegmate ꝯfuso cū colera nigra aut
ex sanguine grosso. Fit etiā aliqū ex colera nigra ꝛ nōnūq̄ ex reple
tiōe vini ꝛ in ebrietate ꝛ tūc letalis est nisi febris supuenerit aut sol
uatur hora qua dissolui hꝫ crapula hāc passiōē precedit acut⁹ capi
tis dolor: organorū tumor: visus tenebrositas: vertigo: cardiorum
ꝯbatasia extremorum frigus totius pectoris stridor. Dicit autem
hipocras q̄ apoplexia si fortis fit incurabilis est: si debilis nō facile
curabilis. Rasis vbi supra. Apoplexie ex sanguine signa sunt rube
do maxillarum ꝛ facie. ita vt homo quasi suffocatus sit exuberatio
vigiliarum ꝛ venarum. Fit autem ꝛ ex humoribus crudis flegmati
cisqꝫ: cuius signa sunt mollificatio corporis ꝛ albedo coloris ac multi
tudo narium ꝛ sputi.

De Epilensia. C. LVII.

Isidorus. Epilensia vocabulū sumpsit eo q̄
mente appendēs pariter etiā cor
pus possideat: greci enim appenhsionem ep ānfisi appel
lant. Fit aūt ex melancolico humore quotiens exube
rauerit ꝛ ad cerebrū cōuersus fuerit hec passio caduca vocat̄ eo q̄
cadens eger spasmos patiatur: hos etiā vulgus lunaticos vocat: q̄
p lune cursum comitet̄ eos insidia demonū. Idē ꝛ vrinatio. Ipe ꝛ
morbus comicialis. i. maior ꝛ diuinus quo caduci tenent̄. Cui tan
ta vis est vt hō validus decidat spumetqꝫ. Constantī. in pantegni. te.
pte. Epilensia est cū totū corpus spasmū patit̄ et in terram cadat in
firmus: ꝛ aliqū quidē circuitu⁹ sine certis tpib⁹ ꝯtinuit: ꝛ aliquādo
interpollans ꝛ varius. Huius cā eadem est que ꝛ apoplexie minor tñ
est in scertitudine ꝛ virtute. Cā nanqꝫ faciēs epilensiā nō est in oīb⁹
ventriculis cerebri. sꝫ opilant̄ quedā eorū vt neruorū. s. mēbra corpo
ris mouētiū: hui⁹ quoqꝫ mā minor est q̄ apoplexie in quātitate ꝛ
qualitate ꝛ substātia. vñ fit vt infirmus in ea sentiat sequi moueat:
qd̄ non fit in apoplexia: vnde dicunt epilensie cām apoplexie eē me
diam. Quedā aūt epilēsia est ex cerebro q̄dā ex neruorū spasmo. Et
q̄ ex cerebro quedā est ex ipso solo. s. ex ꝯstipatiōe eius vētriculorum vt
dictū est ꝛ opilatione spūs ac virtut̄ motiue trāseuntis ad mēbra
que. s. opilatiōes fiūt ex humore flegmatico grosso ac viscoso in ho
ra passionis in cerebri ventriculos influētes: aut ex hūore grosso me
lancolico aut ex oppressiōe cerebri. q̄ fit ex ossis capitis fractura. Ali
quā etiā hec species accidit cū hō rotando vel circūcido se mouet: ꝛ
hūores ac spūs calefiūt atqꝫ mouent̄. Indeqꝫ homo turbat⁹ in ter
rā labit̄. Quedam aūt ex ore stomachi vel alterius mēbri colligan
tia cū ipso cerebro: ꝛ hoc fit ex fumo frigido. s. flegmatico vel melan
colico de mēbro paciente ad cerebrū ascēdēte eiusqꝫ vētriculos im
plente: multi hac passiōe moriunt̄ qui eius accidentib⁹ molestant̄.
plurimū aūt euenit pueris ꝛ iuuenib⁹: raro vero senib⁹ ꝓpter mēbro
rū suorum siccitatem. Rasis vbi supra. Epilensia fit ex flegmate: cuius
signa sunt mollicies corporis ꝛ albedo coloris: cōplexio frigida: multi
tudo ciborū frigidorum: multitudo quoqꝫ sputi ꝛ muscillaginis ac spu
me sensuumqꝫ perturbatio: fit aūt epilensia plurimū in augmēto lu
ne ꝛ cōplemēto luminis eius: fit etiā in eius diminutiōe fit aūt ꝛ ex
ventositate frigida in aliquo mēbrorū resoluta. Et eius signa sunt q̄
infirmus illa ex manu vel pede vel crure eleuari sentit ꝛ q̄ vsqꝫ ad
caput ascendere epilensiā facit. Fit etiā qñqꝫ ex sanguinis multitu
dine: cui⁹ signa sūt q̄ implent̄ alguidēqꝫ: ꝛ facies rubet: ꝛ qñqꝫ san
guis e narib⁹ pcedit. Papias. Epilenticorum duo sunt genera q̄ cū
spuma est ꝛ cū tremore nō curat̄: que sine tremore curat̄.

De Incubo. C. LVIII.

Vicenna in canōe. Incub⁹ est egritudo qua
sentit hō qn̄ somnū ingredit̄ fantas
ma graue sup se cadens ipsumqꝫ cōprimēs ꝛ angustāt̄
tur spūs eius ꝛ intrinsecat̄ vox ac mot⁹ ipsi⁹: ꝛ forsitan
sꝑocat̄ ꝓpter porrorum opilationis ꝛ cū ab ipso separatur excitat cū se
bito. Est aūt antecessor vni⁹ triū egritudinū: aut apoplexie aut epi
lensie aut manie. Et hoc q̄dē cū fuerit ex materie⁹ cōprimentib⁹ ꝛ
nō ex aliis causis nō materialibus: huius aūt cā fm plurimū est vapor
materierum grossarum sanguinearū aut flegmaticarum ꝛ melancolicarū re
soluentis vaporem. ꝛ cum resolutione omnis humoris ꝓptꝫ communi
cantis. Quandoqꝫ vero fit ex frigore vehementi capitis inuenienti subi
to apud somnū. Quare cōprimit ipsū ꝛ incrossat ꝛ retrahit: ꝛ efficit
in ipso fantasias illas subito: qd̄ fit ꝓpter debilitatē cerebri calidita
te sua vel cōplexionis sue malitia. Papias. Ephialtes est passio q̄
hoīes incubo vexant̄ hos deprehendes ex difficili motu corporis ꝛ
somno etiā insolito ꝛ graui quotiēs suppssi grauant̄: vt presocans
se hō dormiens sentiat aut aliquē sibi irruisse putet qui corp⁹ ei⁹ p̄
mendo exclamare vetat. Vnde ꝛ incub⁹ dict⁹ est a mente atqꝫ sensus in
cubatiōe. Alii dixerunt q̄ ex indigestiōe cibi veniat ephialtes q̄ ascē
disse aliquē sup dormientē fingat. fit aut ex cacochimia. i. ex malo
humore aut ex abūdātia sanguinis p sōnium fantasie cū graui sōno
opprimunt̄ ꝛ cū tormēto supini pl⁹ suffocant̄ ita vt loqui nō possint.
Aliquotiēs etiā ita loquunt̄ p sōnū q̄si p diē disputēt aut cū hoi
bus fabulent̄ nomenaqꝫ quoqꝫ dicentiaqꝫ fātasias aliquis videt ꝛ pa
uēt. iterat ꝛ in sōno clamēt: fit aūt plerūqꝫ h̄ passio aut ex mixto cibo
aut ex vino plūmo vel ex puo cibo ꝛ potu. h̄ ē ex plenitudie vel ianita
te aut ex abūdātia sāguis. Rasis vbi. s. Incub⁹ cū assidu⁹ fit ꝛ mul
tiplicat̄: eiqꝫ nō succurrit̄ ad epilēsiā pducit. Fit aūt ab abūdātiōe
multi sanguinis in corpe. Et hui⁹ signa sunt rubedo oculorum ꝛ somni
ositas: fit etiā ex ortu flegmat̄ ꝛ hui⁹ signa sūt pigricia ꝛ mollificatio
corporis ꝛ tarditas sensuum multitudo quoqꝫ sputi ꝛ muscillaginis.

De Melācolia nigra ꝛ canina et amore q̄ dr̄ eros. C. LIX.

Isidorus. Melancolia dicta est a nigro fel
le: greci n. nigrum melan vocāt. fel
colen. epilensia q̄dē in fantasia fit melancolia in ratione
mania in memoria. Pali vbi supra. Melancolia est
alienatio siue confusio mentis sine febre. Contingit autem aut ex so
lo cerebro. aut ex membro sibi colligato: solo cerebro ex humo
ribus melancolicis in eo nascentibus aut a stomacho venienti

humidisque se condensantibus unde accidit conturbatio rationabilis atque mutatur. Ex colligantia vero cerebri ad alia membra quandoque fit ex humoribus fumosis et melancolicis a stomacho ad cerebrum ascendentibus ex materia que est in stomacho vel sub hypocondria. Quandoque vero fit ex totius corporis humoribus incensis. Aliquando etiam fit ex timore et tristicia et intentione mala. Qui dam eorum quibus accidit mortem timent quidam desiderant quedam multiplicant in sompno nonnulli vero fletum plerique semper fore notant. Alii vasa lutea se esse putant ne frangantur cavent. Alii se esse bruta animalia estimant et animalium voce clamant. Alii vero divinantes seque divina predicare putant. Preter hec autem signa communia habet etiam unaqueque species signa propria. Est et quedam melancolie species qua qui patitur gallum canem seque similitudinem habere sibi videtur unde et ut gallus clamat vel ut canis latrat nocte ad monumenta egreditur ibique usque ad diem moratur. Huius signa sunt color citrinus oculi obscuri sicci oculi quoque sicci et habundantia in pedibus et in facie vulnera et pustule que frequenter offendens cadit talis nemque sanatur et hec passio a parentibus hereditatur. Amor est autem consciencia suspiciosa in eo quod amatur cogitationis seu in illud assiduitas. Huius signa sunt oculorum concavitas et eorum assidua motio maximeque palpebrarum. Omnia autem alia membra corporis preter oculos attenuantur sive macerantur et visus pulchritudo remanet pulsus eius est ut hominis tristis et si res amata nominetur pulsus mutatur diversificatur atque turbatur. Hec sunt ergo significationes morborum in cerebro nascentium. Sciendum autem hec quedam sunt communia aut multarum passionum ut mentis alienatio frenesis et melancolie species vero litargie et passionum que cuma vocatur. Porro quedam unius cuiusque morbi propria sicut tristitia et timor melancolie. Spuma quoque epilenticis atque in solis communibus signis non oportet confidere.

C De Sternutatione et temulentia. C. LX.

Avicenna ubi supra. Sternutatio est motus cerebri proprius ad expellendum humorem aut aliam materiam cum anhelito aeris naribus attracti subito per viam nasi et oris. Itaque sternutatio est propria cerebro sicut tussis pulmoni. Ypo. in libro afforismorum. Sternutatio fit a capite ex calefacto cerebro aut humectato quod est in capite vacuo...

C De Passionibus nervorum. C. LXI.

Dicto de passionibus cerebri restat de passionibus nervorum que oriuntur a cerebro ...

[illegible]

...omne acetosum et stipticum et infrigidantem potum et flebotomiam plurimum. Aganicum vero conficiat nervos calefaciendo et purgando. Venum etiam antiquum et paucum valde confert omnibus egritudinibus nervorum. Plurimum autem sompnium est nocibilius nervis. ... Passionum autem multe nervorum que ab illa oriuntur et sunt species. Enervatio scilicet spasmus tremor gibbositas.

C De Enervatione et epilensia nervorum. C. LXII.

Nervatio sive mollicies fit cum opilatio fit in principio nervi qui ad aliquod membrum pervenit. Unicuique motivo ad membra pervenire prohibetur unde membrum ipsum enervatur et sensus ac motum perdit. Et si quidem in omnium nervorum principiis oritur hec opilatio fit omnium membrorum sensus et motus cessatio cum nocumentis actionum gubernantium et vocatur huiusmodi passio epilensia. Hec fit ex frigido flegmate ventriculos cerebri replente. Quod si opilatio hec in latere fiat uno alterius illius cum latere facta fit enervatio. Vocaturque paralisis et contractio. Si autem in principiis accidat nuche fit enervatio membrorum que sunt sub facie. Et si alterum nuche latus opilatur membra illius lateris enervantur. ... ex enervatione sit et spasmo...

[illegible]

C De Paralisi. C. LXIII.

Isidorus ubi supra. Paralisis dicta est a ... perus impedimentum facta ex multa infrigidatione aut in toto corpore aut in parte. Pap. Paralisis est dissolutio membri ...

[illegible]

¶ De dormitione nervorum. C. LXIIII.

Dormitio nervorum eisdem causis quibus et emortuatio accipit. sed differunt quia nisi quod in emortuatione sunt fortes in dormitione vero debiles: unde quod hac patiuntur aliquatenus sentiunt et moventur. Accidit enim ex mala complexione frigida quae nervum inspissat et eius poros congregat indeque fit opilatio per quam debilitatur virtus animalis quae per eum ad membrum dirigitur nec recte vel equaliter mittitur. Aliquando vero fit ex obviatione gravis frigoris aut nimiae: unde nervi quodammodo condensantur et sic quod accidit. Fit etiam quandoque ex nervorum compressione ut quando super aliquod membrum innititur aut ligationis difficultate et nonnumquam ex ventositate quae sub spondilibus comprimitur et nucham opprimit indeque fit opilatio virtutem prohibens movendi ad membra per nervos transire. Dormitionis signum est quod homo sentit in membro tanquam formicarum motum cum difficultate motus et malitia sensus sicut videmus accidere super eos illis qui diutius sedent aut ipsum aliquid oppressit: aut percussio in aliquo eius membro accidit.

¶ De Spasmo. C. LXV.

Spasmus est membri patientis abbreviatio sive decurtatio. Cum quandoque fit in toto corpore et tetanus vocatur. quod fit ex acutis morbis membrorum equaliter ab utroque latere distensione ita scilicet ut sit extensio recta in neutra se movens latera. Quandoque fit in anterioribus et tunc dicitur in anterioribus lacertis est passio. Quandoque vero in posterioribus et tunc. Quandoque autem fit in aliquo membro sine aliis. quando scilicet passio est in illius membri lacertis ac nervis. Et omnium istarum origo diversitatum aut est ex repletione aut ex evacuatione: aut ex mala frigida complexione aut ex calido nervorum apostemate. Et ex repletione quidem fit cum nervi superfluitatibus malis replentur humidis et flegmaticis quibus dilatantur et in latum distenduntur et in longitudine minuuntur. Unde lacertus ad quem hi nervi mittebantur ad caput suum sive partem contrahitur membrumque curvatur: sicut et vasa de corio facta cum amplius quam capere possunt implentur. in latum extenduntur et in longum breviantur. Maxime autem hec species spasmi accidit pueris parvis quia crosso lacte nutriuntur. et hi ex multitudinis ciborum regimine sive cautela debilitantur: ex nervorum causa: ac mollicie ac distensionis facultate: ideoque facilior est eorum curatio. Itaque signa quae precedunt spasmum in pueris sunt acuta febris et continua: vigiliae: ventris siccitas linguae nigredo salivae desiccatio: tussis et distensio. In viris autem quorum membra fortia sunt et plurimae siccitatis parum ex repletione fit spasmus: et si contingit non est facile curari. Huius speciei spasmi signum est quod repente venit et quod regimen plenitudinem faciens precessit et multitudo ciborum potuumque crossorum aut laboris dimissio: et balnei aut eius post cibum frequentatio fit etiam nonnumquam post ebrietatem. Qui autem fit ex inanitione vel evacuatione: aut ex desiccatione nervorum ossi quae eadem cum reducuntur retrahuntque secum lacertos quibus continuantur eademque cum membrum abbreviatur sicut corrigias corios cum igni appropinquant videmus reduci et citharae chordas si ponantur in aere calido rumpi vel amputari. Significatur autem hec species evacuationibus precedentibus ex immoderata solutione vel sanguinis fluxu vel aliis causis desiccationibus qualis est labor vigiliae coitus acuta febris. Et est deterior hec species quam quae fit ex repletione: nec accidit simul sed paulatim et per incrementa. Qui vero fit ex mala complexione frigida aut ab interioribus causis: ut ab humore frigido quod corporis lacertos congelat eorumque poros condensat et congregat. Aut ab exterioribus ut ex magno frigore nimio vel aere quo congelantur lacerti corporis eorumque pori spissantur. Unde et producuntur ac breviantur et huiusmodi species congelatio lacertorum vocatur. Qui autem apostematis causa nervorum fit nervos contrahit cum a nervis ad cerebrum usque passio perducta sit. Ideoque cerebrum contrahitur et ad eius ventriculos egritudo pervenit. Isidorus ubi supra. Spasmus latine contractio est subita partium aut nervorum cum dolore vehementi. Fit autem duobus modis: aut ex repletione aut ex inanitione. Thethanus maior est contractio nervorum a cervice ad dorsum. Tetanus latera vocatus est quod dolor corpus transverberet quasi gladius.

¶ De Tremore et titillatione. C. LXVI.

Tam in titillationum. Tremor aliquando fit propter casum virtutis sed etiam ex assiduatione vini vel ex dissoflegmatis et debilitate nervorum. Dicitur hic vocatur Tremor fit ex debilitate virtutis moventis quae est in membro tremente. Hec autem debilitas aut ab interioribus fit causis aut ab exterioribus. Ab interioribus quidem ut ex mala complexione frigida. sicut accidit senibus et frigidissimam aquam bibentibus vel in ea balneantibus et vini immoderate bibentibus. Immoderatus namque vini potus complexionem refrigerat virtutemque debilitat aut ex humore crosso ac viscoso opilationem quae prohibet virtus movens quarum a membris ad superiora transire: humor vero sua gravitate deorsum premit. Indeque fiunt duo motus contrarii qui uno nomine tremor vocantur. Accidit enim tremor ei qui coitum multiplicat et qui corpus nimis evacuat. Aliasque accidentia quae virtutem debilitant tremorem excitant. Ab interioribus autem cause sunt ut ira tristitia timor vel horror. Titillatio vero fit ex ventositate crossa et vaporosa cuius signum sicut dictum est quod maxime fit in frigidissimis temporibus frigidis et corporibus ac flegmaticis: et his qui aqua frigida lavantur et similibus.

¶ De Gibbositate. C. LXVII.

Gibbus sive gibbositas aut ab anterioribus est et tunc fit ex alicuius spine spondilium motu in anteriora. Aut a posterioribus et tunc ex alicuius secessione spondilium in posteriora. Aliquando vero spondilis in alterum latus recedit: et implicatio sive tortuositas dicitur. Fit autem spondilis a loco suo recessus: aut ab interioribus causis: aut ab exterioribus. In interioribus sicut crossus ac viscosus humor qui nucham extendit et infundens ligamenta spondilium mollia facit unde spondilis declinatur et a suo loco pellitur. Aut ex apostemate calido quod in lacertis sit vicinis spondilibus: unde spondilis opprimitur et a loco suo eicitur. Aut ex ventositate quae sub spondilibus interius concluditur: easque pellit et a suo loco emittit. Exteriores vero cause sunt ut percussio casus et similia. Gibbus adeo manifestus est quod eius noticia signis non indiget nisi quod ex apostemate fit: hec etiam tussis et anhelitus angustatio sequitur et asma. Et dicit Ypocras quod quibus cum asmate fit et tusse gibbus antequam pilos in pectine producat pereunt. Spondilium autem patientium locum agnoscere poteris si manum dorsi spondilis a summo usque deorsum pertransieris. hec de cerebri passionibus et eorum que ab eo oriuntur et de causis ac signis eorum dicta sunt.

¶ De Passionibus oculorum in consolidativa tunica. C. LXVIII.

Sequitur de illis que in membris sensitivis fiunt: et primo de passionibus oculorum. De autem in consolidativa sive coniunctiva tunica fit: aut in cornea: aut in uvea: aut in humore cristallino: aut inter uveam et cristallinum: aut in palpebris: aut in oculorum angulis: aut in nervis visibus: aut in lacertis oculos moventibus: aut in venis que ab operimento cerebri ad oculos tendunt. In consolidativa tunica passiones iste fiunt obtalmia. inflatio durities: prurigo sebila. tarpha ungula. Obtalmia est calidum apostema. quod fit aut ex causis exterioribus ut sole pulvere fumo. aut ab interioribus ut ex fluxu materie calide a cerebro. Sebila est vena que sanguine crosso repletur et acuitur ac rubet. Tarpha sive petia sanguis est qui ad consolidativam defluit ex venarum in quibus est crossities. Ungula est augmentum nervosum quod ex angulo magno oculi oritur ac protenditur donec ad nigrum oculi feratur. et crescat usquequo pupillam operiat visumque prohibeat. Isidorus ubi supra. Nictalmos est passio qua per diem visus patentibus oculis denegatur: et nocturnis irruentibus tenebris redditur aut vice versa. ut plerique volunt die redditur nocte negatur.

¶ De Passionibus que fiunt in cornea vel uvea. C. LXIX.

Ali ubi supra. Passiones autem que in cornea fiunt sunt cancer ulcera sanies pustula: acumen et albedo. Cancer est apostema durum quod oritur cum gravi dolore et venarum que sunt in oculis distensione. Ulcerum species sunt sex: quarum quattuor in superficie cutis fiunt et due in eius profundo. Pustula fit ex humiditate quae aduratur in squamis cornee sive in eius cortice. Huius diversitates sunt et in colore: quia alia est alba et alia nigra. Et in dolore quia alia comitatur dolor nimius alia paucus. Et in ordine: quia quedam salubris est quedam incomoda magna facit eiusque factor est certa. Sanies post corneam fit ex ulcere vel ex orbulea vel obtalmia. Acumen fit cum cornea scinditur et uvea egreditur quod ex ulcere ac pustularum comestione fit aut cum illi exterius aliquid vulnerat. Albedo autem oculi quam nos panum vocamus quedam tenuis est in exterioribus cornee quedam vero crossa atque profunda. Ras in almansorem. Albugo que contingit in oculo signum est post curationem apostematis eius remanente: que cum in oculis puerorum fit levior est ad curandum et in senibus fortasse sanari non potest nisi subtilis sit. Passiones uvee sunt foraminis dilatatio et eius artatio. Dilatatio fit duobus modis. Primus est aut naturalis sicut ex ipsius forma donetur aut ex apostemate quod ipsum distendit aut ex copia humoris exagadros. Accidit autem hec species maxime mulieribus et parvulis: et qui hanc habent aut parum aut nihil vident. Secundus est ex gravi percussione aut ex apostemate. Artatio vero pupille fit aut ex creatione ipse aut ex uvee enervatione. Passiones autem que inter uveam et cristallinum fiunt sunt aque et vapores a stomacho ascendentes. Aqua fit ex humiditate crossa inter cristallinum coagulata sive congelata spiritus visibiliis ad exteriora egredi prohibens. In huius principio videt homo ante se tanquam culices aut muscas aut capillos aut virgulas aut splendores. Sed hec accidentia fiunt ex passione que in

auditus est: et in ore stomachi per expositum ipsius ascensum ad oculos.

C De Passionibus palpebrarum et angulorum oculi. C. LXX.

Que palpebris accidunt passiones sunt aurarius sive fissura scabies grando lapidositas conglutinatio et gravitas separatio ordeolum morpheus tinea formica caro superflua pediculi pili abundantes et inversi palpebrarum sive ciliorum casus. Fissura est corpus pingue viscosum admodum cum nervus et epiments ... palpebre ... accidentium malorum ... in pueris propter humiditatem complexionis eorum. Pruriginis scabiei sunt quattuor species ... Grando autem est humiditas que in interioribus palpebre coagulatur sive congelatur alba similis lapidi grandinis. Lapidositas est superfluitas que super palpebras induratur et quasi lapis. Conglutinatio vero est sive viscositas aut ipsius palpebre conglutinatio cum albo oculi vel cum nigro aut duarum ad invicem palpebrarum. Et utraque provenit aut ex vicere oculi aut ex ungule creatione vel sibile et huiusmodi. Gravitas autem palpebre fit ex ventositate grossa quam patitur cum a somno excitatur inveniens in oculo quoddam velut arene pulverisque simile. Separatio tres habet species. Prima est palpebre superioris elevatio ita ut oculum non operiat. Secunda palpebrarum ... Tertio inferioris palpebre in exteriora repulsio sive inversio. Ordeolum est apostema oblongum ad instar ordei quod in palpebre fit extremitate. Pediculi multi ac puri generantur in palpebris illi maxime qui multos cibos accipit et balneum pretermittit. Morpheus est caro rubea declinans ad nigrum ab interioribus oculi suspensa que provenit ex sanguine corrupto. Formica est fissura que in palpebrarum extremitatibus accidit ... Tinea quoque similis est formice ... Pili abundantes in palpebris ... oculus ... Unde et oculum pungit ... et palpebra eneruatur sive emollitur et fit propter puncturas lachrymatio quod ex humiditate contingit putrida que in pilis palpebrarum adunatur. Palpebrarum sive ciliorum casus aut ex humiditate fit acuta aut ex allopecia. Caro superflua fit ex humiditate grossa que ... in omnibus corporis membris. Angulorum oculi ... Lacrimus est emissio carnicule que inter angulum et nasum egreditur ... Ungula est ... Fluxus autem est immunitio carnis eiusdem ... humiditates ... non possint que per foramen ad oculum defluunt.

C De Passionibus que fiunt in nervis lacertis ac venis oculorum. C. LXXI.

Opilatio nervorum oculi provenit ex humiditate multa que circa nervos generatur: eosque comprimit: unde visus aut cessat aut minuitur. Ruptura vero eorundem fit ex percussione vel ex gravi contusione. Caligo fit ex debilitate vel paucitate spiritus visibilis qui a cerebro ad oculos dirigitur. Est et altera passio febequere: que nocte non sinit homines videre: et hec fit ex grossitie spiritus ... et humorum turbiditate. Sunt autem he cause contrarie passionis ... qua homo longe posita videt prima non ... Hec sunt passiones que in nervo visivo obtico fiunt. Que aut in nervis oculi palpebrarumque motivis sunt eneruatio et spasmus. In nervo quidem oculi motivo ... utriusque oculi motus corrumpitur. Aliqui vero in ... nervorum qui ad oculos tendunt ... oculi motus ad quem tendebat nervus ... Nonnunque aut in quibusdam nervi ... motus quem pars illa movebat. Lacertos quidem moventes oculos dicimus ... quorum sex movent oculum ipsum tres vero nervi ... Inferiores autem si emolliuntur oculos ad superiora referunt: si vero spasmentur ad inferiora ... Qui vero in oculis sunt si eneruentur oculus in contrariam partem anguli movetur. Si vero spasmentur in angulum ipsum. Duo autem qui in altera parte sunt eneruati oculus ad angulum oppositum flectitur ... Duo vero ... oculi contortio fit. Denique qui sunt in radice nervi ... spiritus ... Passiones autem que fiunt in venis a cranio capitis ad oculos tendentibus sunt fluxus humiditatis a capite ad oculos ... per venas ... frontis et temporum per venas que ... signum est nimia sternutatio et assiduus humorum cursus per nares et oculos.

he sunt passiones oculorum causeque et signa eorum.

C De Passionibus membri auditus. C. LXXII.

Passiones aut que membris auditus fiunt quedam omnibus illis communes sunt ... quibusdam. Universales sunt communes sunt ... et mala complexione provenientes aut ex apostematibus aut ex ... Propriae vero membro auditus passiones aut fiunt ... aut in nervo qui virtutem defert organo. In auditus foramine fiunt ... superflua vermes aut sordes aut aliquod corpus ab exterioribus ... et calculi grana vel aqua vel aliqua bestiola velut musca pulex et similia ... ventositas. Omnes he passiones si fuerint ... auditus opilant et surditatem faciunt. Si vero ... debilitas fit auditus atque gravitas. In instrumento vero auditus ac nervo fiunt ... susurratio vocesque non reales que ... ex ventositate que in opimentis sive panniculis cerebri ... nervo vel nervo auditus aut instrumento primo auditus ... gravitatem cum sonitu sentit in his locis aut in capite. Cum autem ex ventositate pariter erit his in locis extensio. Avic. iij. canone. Opilatio quandoque fit in aure propter panniculum ... super foramen quandoque propter sordes quandoque propter carnem congelatam: quandoque propter carnem additam et verrucam quandoque propter lapidem aut nucleum ... quandoque propter ... opilantes foramen aut meatum et quandoque propter ventum vehementem. In sonitu aut tinnitu ac sibilo ... ipso cerebro ... excitatur propter repletionem aut vacuitatem aut motum ut cum calor fit fortis aut frigus ... propter communitatem. Est etiam ... quasi vox ...

C De Gravitate auditus et surditate. C. LXXIII.

Ali vbi supra. Auditus vero gravitas et surditas ab aliquo fit incomodo quod predictis accidat membris aut erit ex mala complexione aut ex organice membro ... opilatione que ex apostemate oritur: aut grossitie aut ... separatione velut ... vel ruptura. Nonnunque aut auditus gravitas ac surditas a cerebro fiunt ... accidat ... auditum ... aut vtraque fit et hoc cum nocumento quod ... sensibus accidit signum est incomodi ... cerebro ... Si vero reliqui sensus sani ... significat que nervum qui ad aures venit et auditus organum patiuntur. Cum aut cessat auditus ... foraminis apparet aut in membris auditus exterioribus ... passio ... in principio ... gravitatem ... humorem ad nervum et organum auditus influentem. Quod si hec contrahitur ... apostema ... Si vero ... percussio capitis vel collisio ... nervum ruptum significat ... auditus debilitas ... virtute auditus ... Nonnunque ... surditas ... foramine ... organo ... debilitatem ... Pariter ... in morbis acutis fit ... surditatem ... in aphorismis. Cuicunque ... surditas ... cessat. Isidorus vbi supra. Surdus dicitur a sordibus ... Avic. vbi supra. Auditus quandoque destruitur quandoque minuitur ... Destructione quidem auditus alia est naturalis sive nativa et huic non est curatio. Alia vero accidentalis et hec curatur. Alia namque est chronica ... Huius cause quandoque sunt ex communitate cerebri et ... membrorum ... nocumentum est in auditu ... in nervo vel in foramine. Nocumenta quidem ... aut complexionalia sunt aut instrumentalia ... Nocumentorum autem nervo quandoque ... egritudines ... sanguinis ... frigore ... flegmatis ... sanies vel opilatio ... humor aut lapis aut apostema ...

[illegible] vel durum vel sordicei cooperimentum aut tumuli aut in-fusio. Porro dissolutio singularitatis in ipso eiusq; fit ex ulcere vel ex corrosione [illegible] aut eius q; fit [illegible] est [illegible] intrinseca vel extrinseca. Intrinseca qdē est ex verruca vel apostema vel caro addita aut vermis aut sordes: aut humor grossus aut visco-sus: aut congelatio sanguinis ex apostemate rupto. Extrinseca vero est ex granu vel lapis aut nucleus ingrediēs eā. aut cōgelatio sanguinis: cuius pars quedam fluxit ab aure pars eius remansit: et illud quidē accidit quandoq; subito quandoq; paulatim.

C De Passionib⁹ odoratus. C. LXXIIII.

Odoratū quoq; nocumētū ingredit: aut.n. des-struit ita q̄ odorē nō sentit aut debi-litat: ita q̄ aromaticum sentit et fetidū sed debiliter: aut mutat et corrūpit: et hoc dupliciter aut.n. sentit odorem fraudulētū: ita q̄ inuētus nō fit: aut odores q̄ boni sunt nō bonos sentit: sicut ille q̄ sentit odorē stercoris bonū: et abhorret aromaticū. Dor: aūt cā nocumētor est aut malitia cōplexionis singularis: aut humor malus existēs in anteriori parte capitis et duob⁹ eius vētri-culis vel in duab⁹ reb⁹ capitib⁹ māmillarū similib⁹ aut opilatio in osse perforato: aut ab humore: aut a vētositate: aut ab apostemate: aut a cancro: aut natiuitate carnis addite: aut opilatio in velamine qd̄ supra ipsum est aut [illegible] superflue qualitatis: aut percussio vel casus faciēs ingredi sup os nocumētū. Hali vbi. s. Passiones q̄ mēbris odoratus accidūt quedā in narib⁹ sunt quedā ex opermēto qd̄ na-res subinuoluit quedā in osse colatorio simul et opermento cerebri qd̄ illud vestit quedā in primo odoratus organo.i. in duob⁹ pre ce-bri vētriculis. q̄ similes sunt capitib⁹ māmillar. Et q̄ narib⁹ accidūt aut ex mala cōplexiōe sunt: aut ex organico morbo aut ex continuatio-nis separatiōe. Organici narium morbi sunt vlcus apostema caro abun-dās in naso ceta similis aialis carni qd̄ polipus vocat. Et si qd̄ illō cape vult: nares pedib⁹ opilat: similit et hec caro nares obturat. Cō-tinuitatis separatio est: ex nasi cōfractio vel collisio. Oēs he passiōes qñ magne sunt nasi meatū opilant. et odoratus cessat. Si vero mea-tū nō obstruūt debilis fit odoratus. Que vero sunt in opermēto qd̄ narū foramina subinuoluit. aut ex mala cōplexiōe sunt aut ex aposte-mate calido vel duro. Que aūt in osse simili colatorio et optorio cere-bri illud circūinuoluēti sunt opilatio et odoris fetor. In osse qdē opi-latio fit humoris gross. causa q̄ foraminib⁹ inuiscat. In opermēto vo ex hūore viscoso. Odoris aūt fetor aut ex putred.ne fit oss. s cola-torio simili: aut ex hūore putrido q̄ foraminib⁹ inuiscat ossis aut opi-mēti os vestiēt. cuiusq; psert odor vsq; ad organu pmū qd̄ ē duoq; vētriculoq extremitas. Est et odoris fetor cū cerebro ē putrid⁹ hūor quē febris et cephalea sequit: fetorē aut odorē ex hūore putrefacto in foramin[illegible] ossis [illegible] vocis. Que vo sunt passiōes i or-gano odorat⁹ sunt [illegible] odorat⁹ imminutio cuiusq; priuatio q̄ case-ma vocat. Coriza ē fluxus humidar superfluitatū a ventriculis pre-cerebri ad nares q̄ fit ex mala cōplexiōe calida vl frigida cerebro ac-cidēt: sicut cū sol exestuās caput cruciat. et hūores q̄ in cerebro erāt liquefacit: aut cū aer frigidus ei occurrit: ac superfluitates q̄ ante diffi-soluebant. [illegible] Sicq; dū multiplicant et ad nares influūt sine cō-trahunt. Odorat⁹ imminutio fit: aut ex mala cōplexione imoderata: aut ex organico morbo vt ex opilatiōe ex apostemate aut ex hūore grosso atq; viscoso: aut ex cōtinuatiōis separatiōe. Hec oīa si parua sī imminutionē odoratus faciunt: si magna priuationē.

C De Passionib⁹ lingue. C. LXXV.

Egritudines lingue sunt aut apostema ei⁹ aut spasmus fissura aut vlce-ra aut grauitas aut ranula aut abbreuiatio ligamenti aut magnitudo lingue: aut rubedo vel inflatio. Auicen-na vbi. s. Lingue quoq; accidūt egritudines q̄ nocumētū in eius mo-tu faciūt ita vt destruat aut debilitet aut mutet. Quoq; vo accidūt q̄ res q̄ nocumētū sibi faciūt in sensu tact⁹ et gustus. Et quoq; destru-itur vnus duoz [illegible] sine altero: sicut gustus sine tactu. Quorum egritudo potētia h[illegible] nocumenta [illegible] virtutū. Et egritudo quidem est quando malitia complexionis et quādoq; of-ficialis [illegible] ex magnitudine vel paruitate: aut corruptione figure vel [illegible] quare non dilatatur [illegible] neq; constringatur aut ex resolutio-ne singularis compositi. Quandoq; vero est egritudo composita. si-cut enim apostematis et quandoq; nocumentū est in ipso ramo ner-ui [illegible] Quandoq; eius leditur cum cōmunitate sto-machi et quādo per cōmunitate pulmonis et pectoris. Et lingue qdē [illegible] significat ex parte saporis in ea [illegible] sen-tit accidentaliter [illegible] vel amaritudi-ne vel abominationi generate a putredine vel ponticitati vel stipticis

tati et. Lingue quidem mollis caro et summa specierum est no-cumentorum eius. Cu[illegible] causa quoq; fit ex humiditate sanguinea vel aquosa quoq; aūt est in cerebro [illegible] ei mouētera-mo ad eā ab eo veniente. Hali vbi supra. Lingue passiones aut in corpe ipsius et in [illegible] sunt aut in neruis q̄ ad illā tēdūt eiusq; pte cerebri a qua lingue nerui pcedūt: et q̄ ipsi lingue acc dūt sc cala-pha et apostema et gustus corruptela. Calapha dicit pustula pessi-ma lata et extēsa: hec exteriorib⁹ lingue: accidit et oīb⁹ oris ptibus: eui color est alb⁹. Aliqñ tñ paululū niger: et illa peior est. Accidit au-tē maxie pueris et īfantib⁹ ex lactis nutricis malitia. Apostema vo quoddā est qd̄ linguā magnificat ita vt ex ore emittat: vnde et tau-rum lingue vocat. Quoddā vo sub lingua est [illegible] glandule simile: et rana appelatur. Est et apostema calidum ac sanguineum qd̄ omni-bus accidit partibus lingue: et est de genere calaphe.

C De Corruptela gustus. C. LXXVI.

Gustus aūt corruptio fit quoq; dum in amaritu-dinē mutat. ita vt homo et oris sui sapo-rē et oīum quecūq; illi porrecta amara sentiat. Qd̄ fi[illegible] in corpe lingue et in oībus oris ptib⁹ humor diffundit coleri-cus. sicut accidit in terciana vel [illegible]. Aliqñ vo et in ore et in oīb⁹ cibis vel potib⁹ sentit dulcedinē: qd̄ fit cū in lingua et in corpe orita-tur sanguis aut flegma dulce. Nōnūq; aut sapores sentit acerbos qd̄ ex flegmate fit acerbo. Quoq; vo salsos quod ex flegmate salso. Passiones que neruis ad linguā venientib⁹ accidūt aut sunt in ner-uo p quē sensus est gustus et s. ipsius imminutio et priuatio qd̄ fit cū in ore nullū sentit homo saporē omnino aut in neruis per quos ver-ba sunt et mot⁹. et he sunt lingue grauitas verborumq; priuatio. Acci-dunt aūt hec: aut ex complexiōe mala domināte neruis: aut ex opi-latione que fit in eis: aut ex apostemate aut ex grosso et viscoso fle-gmate quod ad eos defluit aut ex continuationū separatione que ner-uis accidit in ruptura que fit ex humore acuto: vel percussione vel col-lisione super cerebrū cadente. Accidit etiā lingue grauitas ac priua-tio verboz ex passiōe partis cerebri a qua nerui mittunt ad linguā vel que est in ipso cerebro toto. Qd̄ fit aut ex mala cōplexione aut ex organico morbo vt apostemate: sicut accidit in frenesi et morbis acutis qui ex mala cōplexione calida et apostemate calido sunt: et si-cut in paralisi et oris contorsione accidit similibusq; passionibus q̄ ex mala complexione frigida et humida contingunt.

C De Passionibus oris. C. LXXVII.

Que aūt in ore passiōes sunt alie labijs alie den-tib⁹: alie carni q̄ est in toto ore: alie vo in vua. Labijs accidunt fissure emorroides pustule. Fissura fit ex mala cōplexiōe q̄ scilicet labijs dominat. Emorroide ex materia sanguinea. Pustula vo nascit ex sanguine et colera. Gingiuis et carni dentiū accidit apostema calidū cum quo patit eger dolorem ac percussionē siue pulsationē in gingiuis et den-tibus. Accidit et passio que vocat aurulis īmutatio. s. apostematis calidi in saniē gingiuarumq; casus: et odoris oris malitia. Est et passio que vocat abulis vel arulis caro. s. supabūdās q̄ in vicinis orit mo-larib⁹ post calidū apostema. vnde arbitrat homo aliquid esse cibo-rū in molari quod adhereat illi. Est et sanguinis a gingiuis emissio: ex debilitate virtutis [illegible] que est in gingiuis. Omnes autem passiones accidūt carni oris que et gingiuis. s. apostema calidū et pu-tredinis fluxus atq; sanguinis. Nascit etiā in ore fetor ex putredi-ne dentiū ac molarū: aut ex putrefactione gingiuarū aut ex putrido flegmate quod est in ore stomachi: aut ex humiditate siue saliua flu-xu que fit ex humiditate cerebri p palatū decurrēte. Signa vo q̄ ex stomacho fit sunt quādo nihil p[illegible] in ore inuenit. et odor spē-cum cibi sumunt aliquātulū imminuit. Uua patit apostema calidū et sentit in ore sine siue in interiori bucca percussio siue pulsatio: et do-lor trāsglutiēdo: acciditq; illi enervatio et casus: vnde q̄si suspēsum qd̄ in gargulioē sentit. Itaq; si casus ei⁹ diu moret īsciendā ē. Hali vbi supra. Fetor oris plurimū fit ex caliditate stomachi. Cui⁹ signū ē q̄ alleuiat cū cib⁹ sumit. Aliqñ vo fit ex flegmate corrupto i stoma-cho: et aliqñ a dēte putrefacto i ore. Aliqñ.n. ex putrefactiōe in carne oris et nari et ptib⁹ ei⁹. Exitus sanguinis ab ore fit aliqñ cū vomitu et tunc est a stomacho et ptib⁹ ei⁹ cū sonitu rascationis fit aut cū tussi et tūc est a pulmōe vel ex pectore et [illegible] eius: aut cum rascatione et tunc descendit ex capite: aut ex vua vel palato et faucibus eorum.

C De Passionibus dentium. C. LXXVIII.

Dentiū passiōes sūt dolor grauitas corrosio [illegible] dormitio limositas casus. Dolor i dētib⁹ fit aut ex mala cōplexiōe calida vl frigida neruis accidē-te q̄ porrigunt ad dētes: aut ex apostemate calido vl fri-

gude qd in carne dente ii accidit. Sciendu aut dentes ipsos nullu p se hre dolorem nō eni sentiūt. Unde cū aliqs eoz modica sui pte frāgat hō nō ledit. Mitigat aut dolor apostematis cū dens erui qr tūc neruus nō distēdit locus eni in q fuit artus q post eruitionē apostematis locus adductus est quo dissoluatur. Medicame vo pancū ad remediū supponit. Corrosio dentib et molarib ex putredine fit que ex humiditate mala efficit ad ipsos defluit putrescitqz in eis et ipsos comedit. Limositas est corpus croceū dētes vestiens ex vaporib a stomacho ascēdētib. Congelatio vo dētib accidit aut ab exteriorib cū [illegible] acerrū hō masticat aut ab interiorib et ex acerbis q in stomacho sunt humorib. Aut vo potu nō fit ex rebus frigidis quas qs assumpserit et nive vel aqua frigidissima vel hmōi. Porro casus vel cōmotio dentiū fit aut ex gingiuaz humectatiōe: neruorūqz dētes ligātiū et eneruatiōe eoz vt ipos dētes tenere nequeāt: aut ex putredine gingiuarū et comestiōe: aut ex borzei. i. loci vbi infixi sunt largitate: cuius largitas aut est ex natura aut ex siccitate sue deficcat ōe. Ex natura quidē sicut in pueris. In his naqz natura dētes eruūt pp eoz debilitatē qz lacte corrupti sunt et op est forciorib cū ciborū siccorū ac solidoz et eos frangere queat dilatatqz borea quo dētes eoz loco pducant maiores pmis ac fortiores. Ex siccitate vo sicut in senib. In his eni borea sive loca dētium cū deficcata fuerint minuunt a quātitate priori sicqz mutat eorū cōpositio: nec stāt firmi dentes in foueis: sz labunt et cadūt. Audiui qr dicerēt se vidisse senes qb dentes cū cecidissent redierūt. Id aūt vez eē nō credo. Materia naqz pparata reparatiōi dentiū in senū corpib nō habet. Rax vbi supra. Dolor in dētib accidit qñqz cū apostemate gingiue: et iste fit pp acuitatē sanguinis et dolorē eius: cū cōmunicāt dentes: huius signa sunt rubedo et inflatio et requies ab aqua frigida. Aliqñ vo sine apostemate gingiue: et tunc ex frigore fit et humorib grossis ac frigidis. Ex viatico Isaac. Dentiū passio diuersa est cuius diuersitatis pars palā est: sicut putredines [illegible] pforatiōes morsiōes limositates et alia similia. Est et alia visui nō apparēs sicut cū nimiū dolorē sentiat et tñ dētes sani appareāt. Et est nam humores a capite descēdētes seu a stomacho ascēdētes vel humores acuti in gingiuis vel paruitas cibi. Ex acutis humorib dolorē nimiū et pulsus sentiunt pp acredinē humoz. Ex paruitate cibi dētes sunt sicci et gingiue: quales videmus in decrepita etate. Signa aut dētes causa capitis dolere quia grauitas est in capite rubor et calor in facie. Dētes aliqñ pforant: aliquādo rūpunt aliqñ ex humorib in colorē citrinū viridē seu nigrū mutant: que oīa ex humiditate putredinū nascunt pessima q ex malis intra stomachū humorib p neruos currit ad ligamēta dentiuz. Dentes aliquando mouentur et causa motus humores sunt in dentium radicibus qr si sint acuti necesse est in dētibus foramina et putredines esse qr si non contrarium.

De Passionibus membrorum anhelitus et primo de gargulione. C. LXXIX.

Ali vbi supra. Dicto de morbis q fiūt in membris sensus et in ore: dicēdū de illis q fiunt in membris anhelitus. Diuersimode naqz passionū alie nascuntur in gargulione: alie in pulmonis cānalib: alie quoqz in ipso pulmone: alie in operimētis costas subtus inuoluētib: alie in lacertis pectoris: alie in diafragmate: alie vero in corde. Earū autē q in gargulione quedā in amigdalis fiunt que salsuā generāt quedā in lacertis quedā in operimēto qd gargulionē et guttur ac pulmonez vestit quedā in ipso meatu. Amigdalis accidit apostema calidū cū quo fit dolor in trāsglutiēdo: pariterqz rubor in exteriorib gule. Lacertis accidit angustia et suffocatio. Angustia fit ex apostemate calido qd est aut in lacertis gargulionis aut in lacertis meri. Et si quidē in lacertis iterioribz ē apostema: vocat sināchia: q passio pessima ē et trāsglutionē phibet. Si aūt in exteriorib squināntia: quā q habēt difficultatē anhelitus patiunt et eius artationē et angustationē febrē quoqz et vocis imutationē: in gargulioē dolorē in collo ruborē et facie atqz distēsionē: trāsglutiēdi quoqz difficultatē et oculorū pfunditatē. Suffocatio etiā ipsa fit ex apostemate calido qd in lacertis exterioribz est gutturis. Et si quidē apostema fit in lacertis exteriorib absqz suffocatione [illegible]. Si vo in exteriorib [illegible] suffocatio [illegible] capit. [illegible] passiōes sunt eadē accidunt a que [illegible] angustationis nisi qr illa peiora sunt et fortiora. Hanc aūt qui habent semp ore aperto sunt nec aliqd transglutire valent sed quasi strangulati iacēt: et hoc propter [illegible] opilationem ex apostemate quādoqz vero quando cibum transglutire student redit ad foramina duo que a palato ad narem mittuntur sicqz per nares egreditur. [illegible] aūt hec passio. [illegible] suffocatio accidit ex [illegible] spondilis colli a suo loco maxime qz pueris propter ligamentoz spondiliū in eis debilitatem aliqñ vo ex casu vel percussione. In hac suffocat ōīs spes et cura nulla speranda est. [illegible] quidē habet spem [illegible] apparet apostema cū os aperitur et lingua extendit: vel etiam qñ rubor in exterioribus gargulionis ac pectoris partibus apparet. Pero deterior omnibus est illa cuius omnino non apparet apostema.

De Sinanc et squinantia. C. LXXX.

Sidorus vbi supra. Sinanc a continentia spiritus et pfocat ōē dicta est grece. Sinanc continere dicunt. Qui eni hoc morbo laborant dolore faucium pfocant. Idem ibidē. Brancos est pfocatio faucium a frigido humore greci eni guttur brancos vocant. Circa quē fauces sūt quas nos corrupte brancias dicimus. Isaac. Squinantia suffocatiua vocanda erit qualiscūqz morbus in gula veniat et inflatiōe sua spiritū teneat. Sz hic morbus a se quoqz diuersificat. Squināntia enim aliqñ est ex humorib a capite ad guttur descendentib. Aliqñ eadē est mortifera vel secunda vel tertia. Que eni est pacata et mortifera hominē subito mortificat et suffocat: inde squinantia est vocata: angustat eni flatū vt infirmus neqz cibū recipere possit neqz potū vel si recipiat parum. Humores ante descendētes sanguinolenti sunt vel colerici vel flegmatici viscosi et salsi. Ex melancolia eni nunqz hoc apostema fit quia hic morbus cito pcomalet cū sit peracutissimus sed melancolia post longū tempus operatur. Unde impossibile eum est de nigra colera esse. Flatus squinanticoz proprius est longuescā sue longitudinis sicut cura est gutturis. Cū cū quantū sibi sufficiat aerem sibi non valeat vno impetu attrahere: longo spacio necesse est vt expleat. Anhelitus ergo brauis laudabile signum est in squinanticis.

De Catarro. C. LXXXI.

Ali vbi supra. Passiones aūt q in gargulionis gutturis et cānalis pulmōisqz opimēto fiūt catarri sūt. Est aūt catarrus superfluitatū humiditas descensus a cerebro ad nares et gargulionē et guttur cānalemqz pulmonis. Et si quidē superfluitas hec ad nares descēdat coriza vocat. Si ad guttur cānalēqz pulmonis et opimētū ea inuoluēs exasperauerit: raucedo fit ac tussis leuis. Si vo ad pect atqz pulmonē pessima fit abinde tussis. Fit aūt catarr aut ex calore sicut cū estate capiti accidit a sole: aut ex frigore sicut hyeme ex aere. Et cū accidit ex calore sentit patiēs dolorē in facie et in capite: māsqz pungētes que defluūt ad nares et gargulionē asperitatē quoqz que gutturi accidit et cānali pulmōis. Cū aūt ex frigore: sentit in prora capitis et frontis distensionē. In narū quoqz meatibus ad os opilationē meri et odorat imminutus fit aut priuatus ita qr vox eius cadēs cū minuitur. Multotiēs aūt catarr febris sequit difficilis cephalica quoqz grauis et horror. Isido. Reuma grece eruptio latine sive fluor appellat. Catarr est fluor reume iugis ex narib: que dū ad fauces venit brancus vocat dū ad toracem vel pulmonem ptisis dicitur.

De Raucedine vocis. C. LXXXII.

Ali vbi supra. Ex catarro vo fit raucedo dum ex humoz decursu fit asperitas et punctura in gargulione et gutture cānaliqz pulmonis. In principio quoqz fit his in locis [illegible]. Accidit etiaz raucitas et aliis ex causis qñqz. s. ex mala cōplexione frigida: sicut fit in septentrionalium flatu ventoz. Porro raucitas et tussis q fiunt his duab causis humiditates nō spuunt sed sicce sūt. Itē accidit raucitas ex mala cōplexione humida q guttur et cānalē īfundit et emollit. Cūqz pulmonem aer egredit et p hec loca trāsit pp hāc humiditatē vox clara nō fit. Et hanc hntes passionē nō sentiūt in his locis asperitatē nec egritudinē. Accidit preterea raucedo ab exteriorib causis. vt a puluere vel fumo vel clamore nimio qui faciūt asperitatē. Aut apostemata in cānali ac gutture aut pp egritudinē sive dolorē. Ait aūt hipocras qr in senibus catarrus et raucedo nō maturant. Isidor. Raucedo est amputatio vocis: hec et arteriasis vocat eo qr vocem raucam et clausam reddat ab arteriaz iniuria. [illegible] Vox alterat pp vehemētē caliditatē pulmonis aut frigiditatem eius aut pp cursum catarri ad eū aut pp siccitatē ipsius. Caliditas naqz vocē magnificat et frigiditas acuit eā atqz minuit. Siccitas aūt exasperat et facit eā vocib gruū similē. Humiditas vo facit eā raucā et plenitudo eqt eā: facitqz planā. Qñ vo implet pulmo humiditate et cānale est munda nō pōt bñ emittere vocē [illegible] quoniā raro est cū quantitate cauitatis pulmonis et epiglotis et contrario cauitatis amboz. Et que [illegible] vox in grauitate et acumine suo fm dilatationem canne pulmonis et epiglotis et constrictionem earum. Accidit aūt et raucitas propter vociferationes multas

[illegible] et dilatationem instrumenti: vnde accidit ei lassitudo vel apostema vel tensio. Quãqz vero propter frigus difficile vel calorem superfluum cũ eo qd offendit ex cõplexiõe. Similit et cũ vigilie vel asperitas. Quãqz etiã propter multitudinem clamoris et attractionem humorositatis. Cui autem raucescit vox oportet q alienet a se omne acetosum et salsum asperum et calidum acutum. Si vult propter hanc causam et absterfenti cui remediũ est eis gargarismus cũ medicamine lenificatiuo. Et siquidem raucedo propter vociferationem et lassitudinem accidentem cõfert ex balneis sicut et reliqua species lassitudinis et huiusqz mollificatiuum et cõglutinatiuum. sicut vitelli ouorum sorbilium sine sale et iure de simplicibus et similia. Et his quoqz qui vocem asperam turbidamqz clarificant et masticatio [illegible]. Raucedo vero que decrepitis accidit nõ sanat. Vali vbi supra. De sunt passiões gargulionis gutturis et canalis pulmonis. Que autem ab ipso accidunt meatui sunt vt irudo que cũ aqua bibitur et adheret gargulioni: piscis quoqz spina et alia huiusmodi.

De passionibus pulmonis: et primo de tussi. C. LXXXIII.

Ali vbi supra. Passiões vero pulmonis sunt tussis granecasma anhelatio siue orthomia. Anhelitus artatio et angustia. peripleumonia. Tussis autem aut ex catarro fit aut ex mala cõplexione aut calida. aut frigida. Accidit etiam ex malis passiõibus pectoris ac pulmonis: vt in pleuresi et peripleumonia. et dolore spatule et huiusmodi. Accidit quoqz quibusdam ex asperitate que gutturi accidit aut ciborum cõ pungentium aut ponticorum: aut pulueris: aut quando ex re que canali pulmonis incidit et cũ tussi egreditur. aut ex humiditate subtili que aspergitur et antequam ascendat deponitur nec aliquid cũ tussi põt emitti. Isidorus. Tussis grece ab altitudine vocatur q a profundo pectoris veniat: cuius cõtraria est superior in faucibus vbi vua distillat. Isaac. Tussis est motus animate et naturali virtuti iunctus secundum nature cursum circa instrumenta spiritus operatiuus ad expellenda superflua sibi nocentia. Ut enim cũ natura cũ sua nocumentis instrumenta spũs mouere incipit et qd per se expellere nõ possit a virtute animata adiuuari expetit: quia cartilagines canalis pulmonis cõstrictam aerem expellendo a pulmone coguntur et expellere qd naturali virtuti videbatur obuiare. Nascitur tussis et omnis passio pectoris vniuersaliter ex cõplexione mala calida vel frigida que instrumentis spiritus oritur vel ex materia mala que vel intus est vel extrinsecus a sursum descendens sicut a capite reuma in pectus: vel ab imo ascendens superius: sicut humoris superfluitas a gibbo epatis ad superiora venit pectoris. Rasis in li. diuisionum. Tussis autem propter aliquid qd est in pulmone fit: et qd egredi necesse est propter rem subtilem a capite descendentem et cõmouentem cannam pulmonis: aut propter humiditatem vel caliditatem aut siccitatem pulmonis ipsius aut propter vlcus vel apostema eius: aut propter aerem frigidum ad cannam eius venientem. Et illa quidem res in pulmone quam necesse est exire aut est sanies cuius signum est qd fit post pleuresim: aut est humor grossus: cuius signum est q fit post coryzam. Eius autem que fit ex re a capite descendente signum est tussis sicca sine sputo que propter sonum fit in nocte post somnum et multotiens ad ptisim perducit. Ex humiditate vero pulmonis ipsius fit in flegmaticis et senibus. Cuius signa sunt multitudo sputi et abundantia precipue post somnum et viscositas flegmatis in gutture. Eius autem que fit ex siccitate pulmonis signa sunt q est sine sputo: et alleuiatur cũ sorbitiõe aliquid et introitu balnei: et potu vini plurimum commixtionis fortis: aut si cũ adest sitis vel labor et cũ ea semper est anhelitus cõstrictus aut [illegible] aut plurimum secundum quantitatem siccitatis pulmonis et extenuationem corporis et frequentiam in pulsu cũ paruitate et velocitate. Eius autem que fit ex calore pulmonis: signa sunt vehementia sitis: et magnitudo anhelitus ac pulsus: et rubedo faciei cũ anhelitum ascendit vna vice post aliam. Apostema vero pulmonis vnde fit tussis aut est calidum cuius signum est febris et anhelitus cõstrictio superflua. pulsusqz frequentia et maxillarum rubedinis vehementia. Aut est frigidum et tunc est flegmaticum et molle cuius signa sunt vehementia cõstrictionis anhelitus absqz plurima caliditate: nec est rubedo in facie sed multitudo sputi atqz saliue. Aut est durum et huius signa sunt anhelitus constrictio secundum dies: et tussis sicca sine sputo. Fit etiam quandoqz ex vulnere in pulmone: cuius signum est egressio sanguinis aut saniei vel corticis egredientis in tussi. Ex frigiditate vero aeris fit sicca tussis et eius signa sunt q excitatur cum vehementia frigoris et fortitudo eius est in hieme dura et sicca.

De Asmate et anhelitus constrictiõe. C. LXXXIIII.

Ali vbi supra. Asma et anhelatio et orthomia et anhelitus artatio fiunt ex constrictione que pulmonis meatibus accidit. Cum enim huiusmodi constrictio fit in venis pulsatilibus que in eo sunt: asma et anhelitus fiunt. Cum autem in partibus cannalis eius orbicularem patitur. Et ipsa quidem constrictio vel artatio fit ex humore grosso frigido ac viscoso qui meatibus his infigitur cum hac passione fit tussis et quedam irritatio cordis et titillatio et anhelitus magnitudo et frequentia sine febre sicut homini qui vehementius cucurrit anhelitus spissatur et siquidem hanc patiens supinus iaceat aggrauatur: si erectus statuatur alleuiatur tales etiam pauco vtuntur somno: sonitus est ei aerem emittere qui renge. Fit autem tussis ex qua nititur grossum humorem expellere natura a meatibus pulmonis. Anhelitus vero magnitudo q virtus in hac passione nõ est debilis. Frequentia quoqz qm aer quantum oportet nõ egreditur propter meatuum artationem. Idcirco natura et pluribus vicibus attrahat qd si salua esset posset semel attrahere necesse est. Fit etiam orthomia et tensio q lacerti pectoris et eius operimenta cũ supinus iacet super pulmonem cadunt: et meatus aeris cõprimunt: ita q nec anhelare periculo patiens donec rectus statuatur. Ideoqz passio hec anhelitus itatio et orthomia vocatur. Accidit autem ex calore qui fit ex vapore cordis multitudine repletiuum pectus atqz pulmonem cuius signum est anhelitus et pulsus magnitudo sine grauitate: et qd libentius respirat qm inspirat sicut in peripleumonia fit. Sciendum autem q hanc passionem qui sine tussi siue screatu patitur in hidropisim cadet si de cordis defectu. Anhelitus autem artatio cõe accidens est omnibus hac passione molestatis: maioremqz partem passionum que accidunt anhelitus organis. Nõnunquam accidit hec artatio ex apostemate splenis q interdum anhelitus absciditur. Interdum autem ex enervatione siue mollicie lacertorum pectoris et debilitate caloris naturalis quam patientibus pulsus est latus et mollis: anhelitus tardus: et non cum sufflatione vehementi. Isidorus vbi supra. Suspirium nomen sumpsit cõmunis difficultas quam greci disniam vocant. [illegible]

De Peripleumonia. C. LXXXV.

Isidorus. Peripleumonia est pulmonis vitium cũ dolore vehementi et suspirio: greci enim pulmonem pleumon vocant. Est autem pulmonis tumor cũ spumarum sanguinearum effusione. Vali vbi supra. Peripleumonia est apostema calidum qd in pulmone nascitur: aliquando quidem ex materia sanguinea vel colerica que ad pulmonem decurrit. Aliquando vocatam. cũ cuius fluxus est a capite. Quãqz etiam cũ [illegible] pleuresis aliarumqz pectoris passionum cũ ad pulmonem transfertur materia propter vicinitatem. Huius passionis signa sunt febris continua et molestia tussis: artatio spiritus. grauis dolor: et grauitas in anterioribus pectoris genarum rubor et oculorum ac repletio venarum: palpebrarum tumor sensus ardoris in facie sitis nimia: lingue desiccatio: et desiderium respirationis in aere frigido: pulsus fluctuosus. Rasis vbi supra. Peripleumonia flegmatica est sed plurimum. Quãqz vero sanguinea vel colerica sed raro: et accidit ab apostemate pulmonis.

De Sputo sanguinis. C. LXXXVI.

Ali vbi supra. Sputũ sanguinis aut ex pulmone prouenit ex omnibus anhelitus instrumentis aut ex aliis interioribus mẽbris. Ut autem ait hipocras Emissio sanguinis a superioribus quecunqz sit signum est malum. Ab inferioribus autem [illegible] ab emorroidibus [illegible] ab ore venarum que sunt in ano signum bonum. Sanguinis sputum aut ex causis exterioribus est: aut ex interioribus. Exteriores cause sunt vt percussio: casus: vociferatio: grauis saltus fortis cũ quo vene scinduntur s[illegible] aut inciduntur ab huiusmodi sanguis emittitur semel sed subitus et multus. Interiores autem cause sunt vt venarum corrosio que fit a fluxibus a capite descendentibus ad pulmonem et pectus ex materia colerica aut flegmatica salsa. indeqz sanguis primo paucus emittitur deinde vt multus fit ex eius augmentatione aliquando vero est causa oris venarum apertio que fit ex repletione earum que fit aut ex malis humoribus aut ex sanguine quo ante purgabatur per euacuationem menstruorum vel per emorroides vel conclusus est indeqz vene repletę nimium intumuerunt. Nõnunqz etiam venarum tumor et inflatio fit ex calidis cibis et humectantis regiminis: sicut est vsus balnei nimius. Plerunqz vero fit ex mala cõplexione frigida et sicca que venas nimium spulat ea rumqz partes adunat [illegible] aliis artorem vnde et aperiuntur sicut lutum cũ desiccatum fuerit finditur. Fit autem sputum sanguinis aut ex capite: et ex emunctione intelligitur. Aut ab ore quod ex transglutitione vel suffocatione designatur aut a gargulione et gutture quod [illegible] ordine significatur aut a [illegible] quod ex dolore inter duas scapulas potest intelligi: aut ex ore stomachi quod signat dolor habitus ibi: aut a stomachi profundo cuius signum est vomitus dolorqz paucus aut ex cannali pulmonis et hoc ex screatione vel tussi pauca modicoqz sanguine dolore significatur aut ex ipso pulmone cuius signum est tussis grauis: et q eius emissio semel sine dolore fit cũ notabilis pulmonis [illegible] huius autem emissio multa est: color rubeus et clarus: et spu[illegible]

mam habebat ac certe fit a pectore quod tussi significatur: et patiens est qui emittit et dividunt firmitate accidit aut a pectore sputum sanguinolentum: et tunc quando ad catarrum accelerat fluxus cum frequenter accidit quoque pectore est debile fluxus stricto et sugillatos descendentes ad pectus a capite tenues sunt et acute suo vulnerantes acumine et membra hec excoriantes. Nam in pectore stricto venarum accelerantur scissure cum debiles sint atque subtiles.

C De Sputo sanie et pus. C. LXXXVII.

Anici vero sputum aut ex apostemate calido fit quod pectoris vel pulmonis accidit aut lacertorum pectoris aut operimento sub involvente costas aut diafragmati a quo tendit ad pulmonem spissitudine sua descendente et attractione ipsius aut ex vulnere sicut accidit in pleuresi cum apostema convertitur in vulnus aut propter sanguinis sputum fit sanies cum fissura non consolidata ad saniem est conversa. hanc passionem habentem febris accidit continua nisi quod hac sanie eius purgatur. Nam si sanies sputum differtur ad ptisim patientem deducitur. Sanies enim pulmonem corrodit ac putredinem facit. Maxime vero ptisis hominibus accidit a vicesimo anno etatis usque ad tricesimum propter calorem in hac etate dilatationem super complexionem et quoniam eorum membra pulmonisque meatus sunt fluxa tenera. Unde sanies ex facilius eius corrodit et accidit etiam frequenter his quorum corpus est gracile guttur acutum pectus strictum scapule sublate et elevate et quibus catarrum calidum accelerat. hic etiam acumine suo pulmonem mordicat ac vulnerat. Sedendum est etiam his a patribus et avis in filios transire huius passionis signa sunt febris ardens tranquilla quidem et mansueta de die robustior vero de nocte simul et post cibum accidit ei sicut et calx cum sic super funditur aqua calorem vaporando fit. Preterea quando illud patitur unum maximo sudore fatigatur oculorum splendentur gene rubent. Ungues et digitorum summa contrahuntur sive coicuntur digitorum etiam extremitates calefiunt pedibus eorum apostemata mollia fiunt appetitus ciborum minuitur: et omnia etiam signa supradicta in eis apparent. Nonnunquam vero medicus in his que corpus egerit ambigit utrum sanies an flegma sit. Quare sputum oportet in aquam mitti ac per horam et amplius dimitti. quod si in fundum mergitur sanies est si vero supernatat flegma est. Isaac ubi supra. Ptisis est consumptio humecti ac corporis et mutatio augmentationis in diminutionem. Nascitur multis modis vel ex consumptione pulmonis et hec est vera ptisis fit tribus modis vel ex hoc hec corruptis ad caput descendentibus vel flegmaticis vel salsis in tubulacia pulmonis descendentibus eaque vulnerantibus et putrefacientibus. Secundus est modus ex quibusdam passionibus in pulmonis substantia nascentibus si generatur antecedit sanguinis screatus ex venis aliquorum instrumentorum spiritus ruptis vel pulmone in quo fissure nascuntur et vulnus et emplastrum post illud postea. Tertius est modus ex humoribus ad pulmonem aliunde quam a capite venientibus. Qui duobus modis contingit vel ex mutatione locorum et venarum sicut in pleuresi sinistra vel ex non vicinis ut in epate corde et similibus. Humores si sunt calidi aut acuti patiuntur ipsum ruborem in maxillis stricturam in flatu. Pa. Ptisis est vitium quod fit ex reumatismo guttarum aut ex vice distillationis assidue et catarro in subtiliatione enim multo tempore pulmones vitiantur et est passio pulmonis periculosa et maligna valde. Ptisica autem primo venit febris cum tussi tarda vel excreationibus variis sanguinolentis vel mundis aut purulentis aut pro qualitate excluse materie cum corporis macie et virium debilitatione. his si per annum vixerint nec curati fuerint moriuntur. Rasis vero ubi supra. Ptisis accidit aut post pleuresim aut post sputum sanguinis aut post coryzam et catarrum pulmonis a capite aut post tussim longam.

C De passionibus que accidunt his operimento costarum et lacertis pectoris et diafragmati. C. LXXXVIII.

Ali ubi supra. Operimento vero sub involvente costas pectoris quiquid lacertis accidunt apostemata eiusdem sicut et sunt mediciter apostemata si est in operimento costarum hec accidentia significant: adherent febris fit acutus continua inseparabilis et tussis quando in principio est vehemens anhelitus angustiatio punctura et dolor. Lateris et si dolor apostema quod in lacertis fit pectoris et aliquando in uno latere et alio lacertis huius signa dolor et passio in eo latere in quo est passio et punctura. Passiones vero diafragmatis alie sunt per proprietatem alie passiones autem per consensum [illegible]. Proprie sunt et male ut sunt apostemata et alia que [illegible] est sicut etiam maxima passio est et apostema in diafragmate quod frequentius accidit mentis et ex quibus ex eo per compassionem transit a pectore sive participatione vero in sanie huius modi passiones aut ex cerebro accidunt aut ex apostemate [illegible] sanguinis in pari [illegible]. Et nostri [illegible] vocatur apostema [illegible] periculosum: nam vera pleuresis est in diafragmate nascens apostema quod sequuntur accidentia quattuor prenominata iam dicta in pleuresi dubia sicut febris indeficiens ac tussis etc. Itemque mentis alienatio ex colligantia membri nocumento et hec aut ex apostemate aut ex cerebro. Avicenna in canone. Quoniam accidunt in velaminibus et tunicis et lacertis que sunt in pectore et costis et pedibus eorum apostemata rodentia valde dolorosa que nominantur sirsen et birsen et pleuresis. Et quoniam etiam fiunt dolores in istis substantiis non ex apostemate sed ex ventositate. Verum non est pleuresis nisi apostema calidum in partibus pectoris aut in lacertis extrinsecis et in velamine cooperiente pectus aut velamine distinguente et est illud quod est pag. aut in lacerto apparente extrinsece aut velamine extrinseco cum concavitate costarum aut absque concavitate. Et magis ista et terribilius est illud quod in ipso est velamine distinguente et est peius. Et materia quidem huius apostematis secundum plurimum est colera aut sanguis colericus: quoniam in membris nervosis non penetrat nisi subtilis sanguis colericus deinde sanguis purus. Et propter hoc fit pleuresis vehementis febrium eius tertiana secundum plurimum. Et propter hoc raro accidit ei cum cruciatu secundum plurimum acceidit quoniam est flegmatice complexionis. Et cum hoc quandoque fit ex sanguine adusto et quandoque fit ex flegmate putrido et quandoque fit syrano ex melancolia putrefacta inflammata. Et signa pleuresis pure sunt febris inseparabilis propter vicinitatem cordis. Et secundum est dolor pungitivus sub costis quoniam membrum est panniculosum et quoniam non apparet nisi apud anhelitum. Et quoniam est cum punctura tensiva et ista quidem significat multitudinem et puncturam fortitudinem in penetratione et mordicatione. Et tertium est constrictio anhelitus propter coartationem factam ab apostemate et parvitas et frequentia eius. Et quartum est pulsus serratus. Et quintum est tussis quandoque enim accidit in principio huius egritudinis tussis sicca deinde cum sputo. Et tussis non accidit nisi propterea quod pulmo leditur ex vicinitate.

C De passionibus cordis et primo de cordiaca. C. LXXXIX.

Vicenna ubi supra. Egritudinum que ex accidunt cordi quoniam in sua proprietate sicut complexionum male et quandoque materiales sunt et quando que pure. Males aliqui sunt in venis eius. Et aliqui sunt in eo quod est inter panniculum et corpus ipsius. Multorum de eis incurrentur in locis illis humiditates quando quoniam multiplicantur eorum dilatatione accidit et transfertur. Quoniam vero accidit ei apostemata et oppilatio et quoniam huius egritudo sicut accidit et de coartatione ab humiditate apostema prohibente ipsum a dilatatione et ob hoc interficiente. Quoniam etiam accidit solutio singularis aut in ipso aut in eius panniculo. Cumque ipsi mala in corde mala complexione curam non recipit. Sed et antequam firmetur non est facile curabilis. Apostema quoque calidum statim interficit. Frigidum vero curam recipit. Cor etiam longe est ab hoc ut toleret solutionem singularis quoniam vero accidit in venis eius oppilatio nocens operationibus ipsius. Hali ubi supra. Passionum cordis quedam ipsi proprie accidunt ut dolor et palpitatio quedam ex altero membra comparatione huius ut sincopis et defectio. Dolor cordis aut est ex mala complexione aut ex organico morbo aut ex ostrumatione separatione. Mala complexio calida significat pulsus magnitudine frigida putatur fieri parvitate huius. calida vero eiusdem modi. Quod si mala complexio opposita fit et pulsus componitur peior quidem omnibus est mala complexio sicca et calida ab his enim velocius ethica fit. Post has autem est mala complexio humida que defectionem parit. Organicus morbus aut ex apostemate sanguineo vel colerico quod accidit cordi vel ex saniem ipsum circumdantem. Et cum hoc accidit non diu vivit. Cuius signa sunt inflammatio grande et distensio. Separatio continuationis est ut vulnus quod a pectore ad cor mittitur sive plorantur. Quod si ad cor et cavitates maximeque ad sinistra pervenerit homo tacite moritur si non paulo post obit. Sed ex omni dolore cordis non vivit homo nisi sine quibus tantum virtute morbi vel debilitatis. Palpitatio vero fit tremor et humiditate fit aquosa que in operimento cordis concluditur. Cuius signum est quod homo cor suum tanquam in aqua trepidans vel a loco suo se moventem sentiendi enim dilatari potest aut redaci propter humiditatem. Aut ex apostemate quod accidit quod si calidum est homo cito moritur si diuturna dilatatio sequitur et in defectum moritur. Aut ex humiditate sanguinea sicut accidit iuveni de quo refert galienus quod titulatio siebat ei singulis diebus quam ipse per flebotomiam medicatus est tribus annis eius tamen antequam passio fieret sicque et quarto anno non redit. Accidit autem titulatio cordis aliquando ex melancolicis et apice hus qui ad cor ascendunt. Isidorus ubi supra. Cardia vocabulum a corde sumpsit dum ei aliquo timore aut dolore afficitur coerum greci cardiam vocant. Est enim cordis passio cum formidabili metu. Rasis ubi supra. Cordis egritudines quas curare possibile est sunt a trinoris complexionis antequam confecte et tremor cordis ac sincopis et dolor qui non confirmatur et debilitas. Apostema vero aut in principio vel corruptio complexionis confirmate non faciles sunt ad curandum.

De Sincopi. C. XC.

Isaac vbi supra. Sincopis est absoluta cordis defectio & coadunatio & tot' sue virtutis in se a cib' in mēbris ablato sumi sui expellēd. Impossibile est sincopim in fine passiōe cordis fieri. Fit vō diuersis modis. ex plenitudine nimia vel multa inanitiōe vel subita caloris in frigus vel frigoris in calorē mutatiōe. Hali vbi supra. Defectus siue sincopis est dissolutio semel. id est subito virtutis vitalis: q̄ fit aut ex repletiōe q̄ virtutē grauat & opprimit sicut fit ex repletiōe venar ab humorib' vel stomachi a cibis: aut ex repletione cerebri sicut in apoplexia: aut ex euacuatione certe imoderata q̄ virtutē dissoluit & dissipat: sicut accidit in nimio fluxu ventris & potu medicamine & imoderato sudore sanguinisq̄ p flebothomiā vel p nares emiss. ōe. Sed & mēstruor imoderatiōe partusq̄ purgatiōe fame quoq̄ a vulnere egressione ciboꝝ abstinētia nimioq̄ labore & huiusmodi q̄ imoderate fiūt inanitiōi ex cū inutili qd nature nō cōfert euacuet etiā qd vtile est: aut ex mala cōplexiōe calida. sicut in febribus accidit: aut ex frigida sicut & in oris stomachi passione q̄ bolismus vocat. Aut ex ceter' malis cōplexiōib': cū semel & subito immutant. fit etiā ex dolore graui dissoluto virtutis & euacuatio spūs vel ex dolore q̄ fit in ore stomachi: vel ex dolorib' colerice & bilios vel ex desgregatiōnū vlcerib' ac vulnerib': q̄ fiūt in articulis ac neruis ac lacertor capitib'. ceterisq̄ dolorib' pmolestis. accidit etiā defect' ex matricis suffocatiōe cū vapores frigidi sustollunt ad cor a matrice. Nōnunq̄ etiā fit ex apostemate qd cordi inascit. & ex eo subito mors efficit. Itē accidit in principiis accessiōis prodicat febriū aut pp dolorē ex calore nascētē aut ppt humores putridos decurrētes ad stomachū virtutēq̄ vitalē grauātes. Accidit & febricitātibus apostema habēti in aliquo mēbro nobili ad qd cū humor decurrit dolor illi' augeti ac roborat' ideoq̄ defectio seqt. accidit etiā nōnunq̄ in ore stomachi debilitas. & humores influētes suscipit. Qui si crossi fuerint: virtus grauat & opprimit. Indeq̄ defectio seqt: Preterea si male cōplexiō s fiūt dolor ab eis fit quē seqt defect' cordis: accidit etiā ex accidētibus alesi ex timore ppt caloris nālis & virtutis vitalis igressū ad pfunda corporis. Ex ira quoq̄ qr calor egredit atq̄ dispgit. Hec sunt igit cause defectionis cordis. Signa vō sunt extremor frigus debilitas anhelitus & color croceus. Et si reclamet nō bene audit infirm' s3 tanq̄ lōge positus. Hec sūt itaq̄ passionū varietates q̄ in corde nascunt & in oib' instrumētis spūs.

De Passionibus accidētibus instrumentis ciboꝝ & primo meri. C. XCI.

Ue vō ciboꝝ organis passiones accidūt: alie quidem in meri fiūt alie in intestinis: alie in epate: alie in splene: alie in felle: alie in renib': alie in vesica. Et que in meri fiūt: alie in eius substātia: alie in meatu p quē cib' ad stomachū mittit. Substātie quidē eius accidit virtutis attrahētis debilitatio q̄ cibū ab ore attrahit & ad stomachū mittit. Debilitas quoq̄ virtutis p quā vomitus fit. Debilitant aūt iste virtutes aut causa male cōplexiōis: vel organici morbi: vel separationis iuncture. aut quouis incōmodo lacertis eius actiōes statuētib' accidēte. Mala vō cōplexio aut calida est & hoc ex siti itelligit & refrigeratiōe cū aq̄ frigida bibit: aut frigida est. & hoc ex signis contrariis designat aut humida. & hoc oris humiditate patet & screatuū multitudine: aut certe sicca: cui' signū est oris siccitas. Organici vō morbi sūt vt apostema calidū: qd febre siue siti cū rubore signat & etiā dolore q̄ iter scapulas sentit. Sūt & apostema frigidū qd ex grauitate & pōderositate siue dolore designat. Ex cōtinuatiōis autē separatiōe seqt vomit' sanguinis: & dolor iter scapulas. Que etiā si fit in longū attractiōis siue appetit' facit imminutionē. Si vō in latū vomit' diminutione. Hec sūt igit passiōes meri in sua substātia. In eius vō meatu fit opilatio & h aut ex apostemate qd accidit in iteriorib': & hiis opilat: aut ex apostēate qd i lacerti actionē ipsaꝝ adiuuātib' agit ab exteriorib' opprimitq̄ meri & cū meat' ipsius occurat. Mali' aūt opilatiōis signū q̄ fit i meri est prohibitio trāsmissiōis cibi ad stomachū.

De Passionibus oris stomachi. & primo de corruptione appetitus. C. XCII.

Passionum aūt oriētiū in stomacho: quedā in ore ei' fiūt: & quedā in pfunditate siue fundamēto. In ei' quidē ore passiōes dolorēsq̄ difficiles ac molestissime fiūt eo qr in magis sensus mēbro fiūt. & q̄uis ex modica causa grauissime vi noceri: et nōnunq̄ ad iteritū deducāt ex nimia cordis & cerebri cōparticipatiōe. Dolorū quidē oris stomachi quia cōes sūt pti & mēbris oib' et mala cōplexio & apostemata & cōtinuationū separatio. In quibusdā autem aliqua ei membra cōparticipantia sūt cerebrū & cor. Ex cerebri cōparticipatiōe fiūt vertigo latio & animi defecti o siue mētis alienatio in febrib' desipiētia somnia mala: cōtēsa spasm' obtusefactio. Ex cui' & cordis cōparticipatiōe cordis defectio fit & palpitatio siue tremor. Quādā aūt dolores & morbi pcausant ipsi' oris stomachi vt appetit' corruptio & eiusdē cessatio bolismus ꝓcedimꝰ dolor siue ciboꝝ in ore stomachi natatio. Appetit' corruptio fit ex augmento siue supfluitate vel ex diminutiōe vel oino cessatiōe. Supfluitas ē aut in qlitate ciboꝝ vt pregnātib' accidit q̄ malus appetit' vocat: aut in qntitate & fames dicit. q̄ si moderata fit appetit' cōmunis appellat. Appetit' malus fit ab humore malo i ore stomachi ꝯcluso vn acidos desiderat cibos: aut salsos aut pōticos: aut pungētes. Et qnq̄ terrā aut gipsum aut carbones aut testas fictiles & alia huiusmodi. Pregnātib' accidit cū in ore stomachi ore supfluitates mēstrual sāguis adiuuant: quo fetus pasc. Tēpore nāq̄ cōcept' ꝯstipat h sāguis quē nā generatiōi parauit & nō exit et parus suis tēporib'. Itaq̄ qd in ipso meli' est & vtili' fetui fit cib' & qd ei supest tāteq̄ bonitatis non est ad mām illas fertur & lac efficitur. Quod autē in eo malum est in corpore mulieris remanet: cuius pars quedam ad os stomachi mittit & inde mali appetitus excitant donec crescent fetus: & tunc appetitus illi cessant eo qr sanguinis amplior pars in cibum ipsius fetus expenditur.

De Diminutione & augmēto appetitus. C. XCIII.

Appetitus defectio siue casus qnq̄ ē ex mala cōplexione calida: q̄ os stomachi eneruat ac dissoluit q̄ in eo sunt. Et h ex fumosa ructatiōe significat & siti fastidioq̄ ciboꝝ aq̄ frigide desiderio. aut ex humorib' colericis vel salsis: quos intelligēs ex pūctiōe sup os stomachi & abominatiōe & vomitu: multo quoq̄ desiderio potus aq̄ oris amaritudine vel salsugine. Humor nāq̄ colericus & salsus sitim puocat. Nōnunq̄ vō fit appetit' ciboꝝ imminutio ex humore viscoso: q̄ os stomachi replet quē nec pūctura sequit nec sitis. Aliqñ etiā fit ex humore putrido in stomacho: vn fit in ore stomachi qsi cōcussio atq̄ fricatio. Appetit' vō cessat o accidit cū incōmodū ei' neruo accidit q̄ ad os stomachi venit: cessat enī sensus ei'. Augmētū appetit' .i. fames est ex mala cōplexione frigida: quā os stomachi patit. qd ex acida ructatiōe frequēti significat. Appetit' vō canin' ex humore fit acetoso q̄ in ore stomachi & inter corpis ei' partes ꝯcludit. & ex acido ructatu significat. imminutione quoq̄ desiderii potu aq̄ multaq̄ & hūida egestiōe. Qnq̄ vō fit ex multa euacuatione q̄ toti corpori accidit: vn mēbra desiderant restaurationē eoꝝ q̄ euacuata sunt: sicut post febres accidit qrū finis p euacuationē. Membra nāq̄ qñ cibo euacuata sunt: ea q̄ in venis sunt attrahunt. Uene aūt euacuate: cib' q̄ in epate est ad eas trahit. Qd cū euacuatū fuerit: cibū qui in meseraicis venis est attrahit. Euacuata quoq̄ meseraica a subtilib' attrahit i intestinis. & hec a stomacho sicq̄ fames efficit q̄ pcedētē euacuatione significat. adeoq̄ grauis est: vt pati nō tolerari potest. hanc itaq̄ sequit imoderatio comestionis inanitū vt grauat ideoq̄ vomit' cibi expellit aut egestione. Differt aūt hec ab illa que fit ex acido humore: qr ista non habet solutionē nature siue ventris.

De Bolismo & imoderato fame. C. XCIIII.

Bolismus vocat fames imoderata cū appetitus cessatiōe que fit ex imoderatione male complexionis frigide sup os stomachi ciborūq̄ imminutiōe & virtutis debilitate. Huius signa sunt: qr hō tactu sentit loci oris stomachi frigidū. & etiā casus appetit' & a cibis prohibitio dolor & defect' cordis corporisq̄ ꝯsūptio. Fames hec nō fit tm ori stomachi s3 oiū mēbroꝝ virtuti. Differt aūt a canina: qm in bolismo cessat appetit' debilitat virt' & ꝯsumit corp' i appetitu vō canino virt' appetitiua valida ē mēbraq̄ repleta. Isaac Bolismū dicim' qñ q̄ iter agē solēt vel hieme soluūt & lassi fiūt & subito cadūt & infrigidāt & vix anhelāt qr si nō cito auxiliati fuerint: citi' pereunt p ciboꝝ grauedinē qr celeri' digerit. hos apphēdunt' ex aie ac mēbroꝝ defectu. fiunt aūt frigidi corpe cū neruoꝝ tremore & flōi ac vocis debilitatione hi cibū multū accipiūt & non satiant neq̄ crassant s3 rapide fiūt qr cibi nō pmasticati ppararit decoctiōi. Dehinc ꝯsequit grauatiōne & tēsione acceptorūq̄ ciboꝝ vomitū. Hali vbi s. Sitis imoderata fit aut ex oris stōi calore aut ex ei' siccitate: aut ex vtroq̄: aut ex humore salso q̄ adunat in ei' tunicis: vel i subtiliorib' intestinis vel i meseraicis: aut ex epatis calore. Aliqñ fit etiā ex pectoris & pulmōis ardore: & h a pdicta differt qr mitigat aeris frigida respiratione. pdicta vō nō nisi in potu aq̄ frigide. Aut etiā Hali qb quibusdam sitis adeo grauis accidit qr nec aque frigide potu nec

[illegible] respiratiõe sedata est [illegible] mortui sũt. Quidã [illegible] dos comederũt [illegible] in quo huiõi serpētes ceciderũt [illegible] stomachi [illegible] calore exarsit. Quidã in alto mari naviga[illegible] ad potũ marine coacti sũt [illegible] etiam [illegible] obierũt [illegible] aq̃ marinã biberent eoꝝ natura [illegible] est: [illegible] humiditates corporis evacuata. [illegible] dolor passio est q̃ accidit ori stomachi [illegible] hoc [illegible] cordis loco primũ est [illegible] Fit aut ex mala cõplexiõe calida aut ex humore colerico q̃ defluit ad os stomachi. Nõnunq̃ etiã occurrit illuc flegma putridũ ideoq; patiẽs [illegible] abominatio sicut et humore colerico. [illegible] in ore stomachi natatio fit ex debilitate virtutis expulsive cuius signũ est q; comedẽs os stomachi grava[illegible] sentit [illegible] que comedit.

¶ De passionibus in fundo stomachi. ⁊ primo de mala digestione ⁊ fastidio. C. XCV.

STomachi vero profunditati accidit mala digestio fastidiũ perturbatio [illegible] lẽteria vomit⁹ singultatio inflatio ructatio [illegible] nis ⁊ lactis coagulatio. Mala digestio ⁊ fastidiũ ab [illegible] fiunt et debilitate sive defectiõe stomachi in digestiõe. Nã si cibus a stomacho velociter nõ descẽdat digestiõis mora [illegible] ⁊ si bene nõ digerit [illegible] malas qualitates mutat [illegible] mala digestio [illegible] [illegible]

[illegible]

¶ De dyarria siue fluxu vẽtris. C. XCVI.

YSidorus vbi supra. Dyarria vero est [illegible] cursus vẽtris sine vomitu. [illegible]

[illegible]

[illegible] Aut cẽtra vero [illegible] Dis fluxus vẽtris aut est ex cibariis [illegible] aut ex mẽbris. Fluxus aut ex mẽbris [illegible] aut est ex stomacho aut ex meseraicis aut ex epate aut ex splene aut ex capite aut ex intestinis aut ex toto corpore. [illegible]

[illegible]

¶ Adhuc de eodem. C. XCVII.

FLuxus aũt a toto corpore aut est fm̃ [illegible] [illegible]

[illegible]

¶ De perturbatiõe sine colerica passione. C. XCVIII.

PErturbatio est evacuatio [illegible] multitudine ciborum stomachi [illegible]

[illegible]

corruptam non digestam ad separationē et via intestini redeuntes ad ipsum a corpe fm acuitatē z laborē expulsiue. Ubi nāqz qui non digeruntur valde cōuertuntur in humores corpori nō cōuenientes mo tus q̄ natura ad expellendū eos a corpore cū grauat sup ipsis et par tibus cū speciebus vomitus colerici. z aquosi z eruginosi. quādoqz z cū speciebus fluxus vētris. Colica q̄ dē passio cuius causa est cor ruptio cibi icolumis: est ea cuius natura frequētia est corruptionis post corruptionē. Itaqz colica passio mala incipit in primis cū leua re. Deinde vo accidit dolor z punctura in intestinis z vētre. dilata tioneqz z ascēdit ad stomachū p multitudinē eius qd ei nocet ex acu tis humoribus ad ipsū venientibus. In patiētibus hāc finis multiplicat z quotiēs bibūt aquā calefit in eorum stomacho z euomunt eā. tolo rare vero finem cōfert eis hec passio plus infantibus est z assuetis eā incurrere minus nocet. Nō autē accidit plurimū nisi in estate z au tumno ,pter debilitatē digestionis in vtroqz.

De Lienteria ac subuersione ac vomitu. C. XCIX.

Isidorus vbi supra. Lienteria dicta est eo q̄ cibū tanqz p lineā intestini nullis obstātibus faciat plabi. Isaac. Lienteria est ablutio di gestiōis cū cibus nullatenus in stomacho mutat̄ in co lore nec in liquore nec in odore hec passio nascit̄ ex defectione vir tutis cōtentiue in stomacho. vel ex vulneribus in supficie stomachi z intestinorum. defectio cōtentiue fit ex mala cōplexione stomacho do mināte vel intestinis. Rasi vbi supra. Lienteria est egressio cibo rū a stomacho velociter in ea q̄ sumpti fuerant habitudine sine aliq̄ immutatiōe. Fit autē vlcerū z pustularū causa q̄ oriunt̄ in interiori sto machi tunica: ad quā cū cibus puenit z illis vlceribus occurrit: ea pungit ac ledit: illaqz pungentē statim repellūt nec retinēt. Huius passionis signa sunt vlcera vel pustule q̄ in ore patiētis apparent: z q̄ in ore sentit calorē z siccitatē. Dicit autē hypocras q̄ in lienteria si fiat acidus ructat' signū est laudabile. Acidus enī ructus nō fit nisi ex mora ciborum in stomacho: z retētiue virtutis apprehensione.

Subuersio autē siue abominatio z vomitus aut ex quātitate cibo rū fiunt vt si multi sint, ita vt stomachū grauēt ac sup os stomachi natēt. tūc enim eos stomachus ad meri expellit z emittit. Aut ex q̄ litate eorum vt si cibus abominabilis fit. aut odoris icōgrui vel ama rus z pungēs q̄ stomacho noceat z ob hoc eū stomachus emittat. Dicatur autē humor si fit in ore sue cōcauitate stomachi vomitū facit. Si vo fit iter tunicas: ita q̄ tunicis z villis eius adhereat vel immisceat subuersionē vel abominationē facit si hic q̄ dē humor aliquādo in ipso generat̄ stomacho. Aliqū vero ab alio influit mēbro. Eius q̄ ge neratur in stomacho generatio est cōtinua cū pariter cū cōplexiōe eius maligna. Qui aūt aliunde mittit̄ qnqz sedat̄ donec qd influat adue niat. Plurimūqz vomitus s3 crisim fit cū natura humorē morbum generantē expellit. z a superioribus emittit. Isaac vbi supra. Bo nū est corpori si vomitus nō fit sibi necessarius z si necesse habeat fm crisim fiat. Est autē vomitus cū os stomachi mouet̄ ab expellē dis grauātibus z pungētibus cibis vel humoribus: aliquādo fit vomitus ex defectu oris stomachi cū retinere cibos vel humores nō valet quos natura sursum eleuat. cū inferior pars stomachi fortior fit ore. vel inferius deprimat natura: cū os stomachi fortius fit in inferiori par te. In vomitu sine multorum vel malorum humorum acceptionibus causas malos humores esse pungitiuos intelligimus in ore stomachi.

De Singultu z inflatione z ructu z coagulatione C. C.

Ali vbi supra. Singultatio est spasmus interioris tunice stomachi q̄ z simili rōne fit q̄ z neruorum spasmus. Fit enim aut ex repletione aut ex euacuatiōe aut ex punctione aut ex mala cōplexione frigida stoma chum superantē. Isaac. Singultus est malus motus virtutis expellere desiderantis nociua qui multis modis fit de repletione z inanitione: de corruptione cibi intra stomachum z mutatione sui in pungitiuas qualitates: de frigiditate oris stomachi: de ventosi tate inflatus in stomacho: z repletione ex multis humoribus hu midis vel ex multitudine cibi z potus z singultu. Rasi vbi supra. Singultus fit aut ,pter nerū os stomachi mordicantē. aut propter grossam viscositatē ipsius excedentē. aut ,pter apostema in epate: aut propter commotionē z euacuationē ipsius. Rasi vbi supra. In flatio autē z rugitus siue gurgulatio fiunt ab interiori causa. sicut cum stomachus nō tam valde calidus est vt cibos digerat ac liba let: z ab eis vētositates dissipet. nec adeo frigidus est vt cibos di gerere non innuatur. Sed calor eius debilis est nec cibum digerere potest qui post in vetositate alterat vaporosam. Aliqū vo ab exte riori causa vt a cibis ventositatē generātibus: q̄les sunt fabe z faseoli z huiusmodi. his aūt generat̄ a vētositas parū imoeat̄ paucoqz ructatu

dissoluit. Rasi vbi supra. Eructatio si multiplicat̄: digestionē corrū pit z qui imoeat̄ inflat stomachū. Rasi vbi supra. Ructatus aliqū fit ex vētositate stomachi inflat [illegible] ex qui vapores ascēdunt. qui fi vapores aut ab humore [illegible] calidus z fit inde ructatus fumosus. aut frigidus z tūc fit acidus. Aliqū vo fit ex ciborum multitudine quos stomachus propter caloris debilitatē nō pōt digerē. Ructatus aliqū fit ita validus: vt egrediat̄ a stomacho cibus: nec digerat̄. cum aūt ructatus imoeat̄: vētositas z inflatiōes pessime generant̄. San guis porro coagulat' in stomacho: aut est ex sāguie q̄ descēdit a ce rebro: aut ex sāguine meri ad stomachū descēdēti: vbi z coagulat̄: aut ex aliq vena cū stomacho cōtenētes frigiditate. lac quoqz coa gulatū ex lactis dulcis potatione fit z cōpetentis stoi frigiditate.

De Passionibus intestinorum z primo de dissin teria eorum. C. CI

Passiones aūt intestinorum sunt dissinteria: te nasmon: colica passio: ileos: vēto sitas: lūbrici: scandes. Isi vbi supra. Dissinteria est diui sio continuationis. i. vlceratio intestinorum [illegible] dissinteria intestina. fit aūt interadēte fluore quē greci diarriā vocant. Isaac. Dissinteria est egestio sāguinis ex desiccatione intestini vel vulneratiōe sui. Cā eius vel interior est vel exterior. Inter de sic ege stio colerica acuta pūgitiua: quā patit̄ infirmus cū p intestina colera trāsit perforās z excoriās: vel suo acumine vulnerās: vel ex salsi fle gmatis acumine z sua salsugine idem in intestino faciēte. Exterior sicut de farmatica q̄ acumine suo sic facit. Cū enī intestinū lacuit nudū z discoopertū: velocit̄ illud excoriat vniuersal̄ egestio dissin terie ē tortura z angustia z egestio sāguinolēta mixta cū colera ru. vel cū re aliq̄ cōgelata alba z viscosa in interiori q̄si vestimēto inte stini. Particularis egestio dissinterie est cum h qd apparet in dige stione si est colerica intelligimus eē de colera rubea si flegmatica de fle gmate si de exteriori fit cū ex inquisitione intelligēda ē. Corrosionē enī intestinorum vsqz ad tunicā exteriorē puenisse signat si frusta car nis sequat̄. Denique vo sāguis euacuat̄ cū ea venarū q̄ intestinis sunt aptum plurimūqz vo egredi. ab eis qui dā rubigini sile: q̄ de mortuorum corpibus fluit: z nōnunq̄ simile adipi liq̄facto: q̄ ca lor adipē q̄ est in pinguibus mēbris liq̄facit. Qd si diuturnioris tpis fuerit: feci simile propter adustionē fit. Nōnunq̄ aūt hec passio ex scissura venarū fit: cū ex nimia sāguis habūdātia rumpant̄ ac dissi punt. Fit etiā aliqū ex male colore nigre defluxu ad intestina cuius signū est colere nigre egestio. Plerūqz vo ex emissiōe citrina: q̄ fit i intestinis. Et huius signū ē sāguis melācolici solutio. queqz spēs he pessime sunt z mortifere: maxime si sint fetide. Cōstā. in panī. Aut aūt hypocras q̄ q̄ dissinteria habēt patiant̄ distinctionē et ature vē tositat̄ sursūqz redeūt defectionē quoqz virtutis z frigus extremita tis. Tus enim fm Gal. accidit stomachi dolor z capitis repletio. Et hoc ideo q̄ intestina excoriata dolent impediunt̄ et obstruunt ad ipsa trāseuntibus: maxime si acuta sint z pūgitiua. Cūqz nō festina tur ad emittēdū q̄ nocet reuertunt ascēdēdo in alta sicqz vētositas z dolor intra stomachū: plenitudo quoqz in cerebro, ppter ascēsio nē fumi illi materie ad caput fit etiā defectio virtutis z extremita tū frigus: q̄ calor ad loca dolentia fugit: vt ea nutriat z regat.

De Dissinteria epatica z tenasmo. C. CII.

Ali vbi supra. Epatica vo dissinteria est sāguinis ege stio puri qui in principio quidē liquatur car nis est similis: postea rubeus: z in vltimis niger ex cole re nigre specie. Differt aūt hec a predicta sāguinis [illegible] quia sanguis qui ab intestinis cadit guttatim defluit z cū liqua mis mixtus qui vo ab epate fluit cū femore egreditur z sine liqua mis: ac p internalla temporū z sine dolore. z est sanguis purus nō habens aliqd admixtū. Nōnunq̄ aūt eius emissio fit p circuitus. emissionē vo sequit̄ corporis extenuatio eo q̄ nutrimentū suo panis tur cibo qui ad illa ferebat̄ ab epate. Et si cū his signis eger in par tibus epatis senserit dolorē simul eni signū epatice esse dissinteriā. Oportet enī medicū diagnosim specialiter ē apponere ne fallatur in eius cognitione. Nam si curet epatica intestinalis medela conti nuatur eger z moriat̄. Faciunt aūt plerique quia cū sanguine decur rente ab epate colore nitescent acute que vulnerant intestina. sicqz quasi squamme cum sanguine egrediunt̄ z intestinorum excoriatio nē esse arbitrant̄. Constantinus vbi supra. Epatica dissinteria na scitur aut ex venarū z epatis sanguinea plenitudine quam natura propter nocumentū expellit aut propter grauē z diuturnā infirmitatē mor tuā. vnde multus sanguis in epate coadunatur: ipsumqz grauans expellitur aut ,pter incisionē quorundā mēbrorum corpori z et ma nuum z pedum. vnde sanguis qui ad illa nutrienda mittebatur re

manet in epate a quo cũ grauat̃ expellat̃ in meseraicam: et inde ad intestina [illegible]. Hec accidit a subito venit neqz moueant nec appetitus patit̃. Aliqui quoqz [illegible] epatis [illegible] ppt defectionem immutatiue sue virtutis quã appetitiue defectio sequitur. et eijcit in initio q̃si lauaturã carnis. Hali vbi supra. Tenasmos est motus intestini recti cogens ad egestionẽ necessario nec aliqd egredit̃ ab eo nisi pauca et [illegible] humiditas cum sanguis clarus admixt⁹ est. fit autẽ ab humiditate acuta et pungitiua q̃ ad intestinum descẽdit ipsumqz pungit. aut ex apostemate calido qd̃ orit̃ in intestino. [illegible] detur qz pandet. stercora e le cõcussa in eo fit etiã ex humo [illegible] sub [illegible] intestina [illegible] difficile est exitus ita q̃ [illegible] cogat̃ paciẽs expelli ĩdubus. Nõnunq̃ autẽ humiditas cũ intestinoz̃ squamis simul egredit̃ qd̃ iperiti medicos esse solutionẽ arbitrant̃ [illegible] tur qz maz cõ [illegible] et sic eger occidit̃. Ait aũt Hal. se quendã vidisse tenasmon patientẽ. a quo lapis emissus est: et sic sanatus est.

De Colica passione. C. CIII.

Isidorus vbi supra. Colica passio nomẽ sumpsit ab intestino qd̃ greci colon vocant. Razi vbi supra. Colica fit ex retẽtione fecis. aut vẽtositatis. Retẽtio quidẽ fecis aliqñ fit ex siccitate. Siccitas autẽ fit aut ppter siccitatẽ ciboz. aut ppter paruitatẽ quãtitatis eoz. aut exitus [illegible] multitudine aut vehemẽtia caliditatis corporis aut multitudine laboris: aut vehemẽtia caloris aeris aut caliditatis ipsius ventris. Fit etiã q̃qz retẽtio fecis ppt paruitatem effusionis colere ad intestina aut quoniã supest ea et hoc plurimũ fit. aut ppter siccitatẽ ipsoz intestinoz. aut ppter destructionẽ sensus eoz. Uẽtositatis autẽ retẽtio fit ppter multitudinẽ quãtitatis eius. fit autẽ multitudo vẽtositatis propter cibos inflatiuos multe quãtitatis: aut ppter superfluitatẽ cibi plurimã. aut prope [illegible] ventris debilitatẽ aut ppter vẽtris iter duas tunicas intestinorũ coartationẽ. aut ppter adherentiã flegmatis et lapidationẽ eius velocem [illegible] post [illegible] aut ppter colerã nigrã ad ventrem effusam ipsumqz inflantẽ. Hali vbi supra. Colica fit aut ex humore crosso flegmatico in tunicas intestini colon incluso a quo crossa vẽtositas dissoluit̃ q̃ descẽdit ad intestini corpus. Indeqz fit dolor acutus et hec species maxime fit ex intestini debilitate et mala cõplexiõe q̃ nec superfluitates põt digerere nec emittere. aut fit ex vẽtositate crossa et frigida q̃ in eo cõcludit̃: ipsumqz distẽdit. aut ex apostemate calido in ipso nascẽte vel pungitiuo.

De Iliaca. C. CIIII.

Isidorus vbi supra. Ileos est dolor intestinoz vnde et ilia dicta: greci enim ileos obuoluere dicunt q̃ sese intestina per dolorem inuoluant hic et tormĩnosi dicunt̃ ab intestinorum tormento. Auicenna vbi supra. Ileos accidit ex oĩbus causis ex q̃bus et colica. Accidit autẽ ppter potationẽ veneni [illegible] quãdoqz ppter vehemẽtiã retẽtiue virtutis intestinoz q̃ cõprehẽdit id qd̃ in eis est ipsumqz retinet. In hoc autẽ differt a colica qz multotiens fit a malitia singularis cõplexiõis plusq̃ colica: plurimũqz eius est ex cõplexiõe frigida [illegible] accidit vt stomachus sit calidus valde tũc eniz obtorquet intestinũ et oppilat vẽtositatẽ et flegma. [illegible] causa eius est potus aque frigide nõ [illegible] necessitatẽ eius. Et ille q̃dẽ q̃ est flegmaticus et vẽtosus iuuat̃ cũ febre etiã. Qñ autẽ fortis fit frequẽtia maligni vomit⁹ et alcuzez et singult⁹ est mortale. Porro deterior est ileos ille in quo stercus ad superiora expellit̃: et fetid⁹ noiat̃. Deinde vero [illegible] in quo est [illegible] fetidus habẽs feroẽ stercoris. Post hoc [illegible] in quo est [illegible] fetidus. Et post hoc ille in quo est eructuatio fetida. Deinde [illegible] in quo [illegible] vẽtositas est fetida. Signa quidẽ ileos sunt [illegible] dolor super vmbilicum [illegible] aliquid omnino [illegible] magnum cum [illegible] et quandoqz fex ad superiora expellit̃: ipsaqz fex et vermes et ascarides euomũtur. Unde fetet os et euacuatio eius: immo quãdoqz totũ corpus. [illegible] vomitus et [illegible] fit in hoc [illegible] q̃ĩ colica. qm̃ hec est ĩ intestino ppinquiori stomacho q̃ĩ illa. Accidẽtia quoqz tristitie et angustie et tremor cordis: sic et sincopis et vigilie et frig⁹ [illegible] hec [illegible] q̃ĩ in colica. Et iliaco fortior ẽ h̃ q̃ĩ ĩ illa. Quĩqz etiã appet ĩ ipso iliaco oculi plusq̃ ĩ colica. [illegible] est [illegible] passio mortifera: [illegible] si propter acumẽ doloris stomachus vomuerit. Hec passio [illegible] ex apostemate [illegible] aut ex oppilatione [illegible] aut ex [illegible] aut ex humoribus crossis [illegible] in intestinis aut ex [illegible] ra qua [illegible] intestinoz [illegible] Aliqñ vo nascit̃ hoib⁹ [illegible] ad necessitatẽ sua expediẽdã nõ habẽt

bus. aut ex potione venenifica accepta. Hec aũt passio quoquo modo fuit periculosa est maxime si putridus [illegible] et cũ illo egestio exit [illegible] corporis odor [illegible] est mors.

De Lumbricis. C. CV.

Lumbrici nascunt̃ ex humorib⁹ flegmaticis putrescẽtib⁹ in intestinis [illegible] calor extraneus. hoc [illegible] est [illegible] ne vl colera russa. Nã colera [illegible] amaritudine [illegible] tate ac siccitate sua huiusmodi occidit aĩalia. Sanguis aũt de venis vel arterijs nõ exit. et si exierit: apostema gignit cum passiõib⁹ aliis. [illegible] passionẽ hãc habẽt pueri flegmatici et crossam humiditatẽ habẽtes cũ dieta sua crossa et purgãdi negligẽtia. Maxime vo in autumno hec passio nascit̃ ex fructuũ comestiõe. Huĩ⁹ spẽs sunt tres. Una lumbricoz q̃ q̃si [illegible] sunt et ĩ intestino subtili nascitur propter nimiã humiditatẽ cibi q̃ in eo coadunatur. Sunt et alij lati sicut semina cucurbite: plurimi in intestino crosso maximeqz ĩ orbo. Sũt etiã alij minuti sicut vermiculi q̃ sunt in aceto: plurimi in recto nascẽtes intestino. Lumbricorum accidẽtia sunt tortura: abominatio punctura maxime cũ intestina propter humectationẽ subtilata sunt. Nã lumbrici de eoz humectatione trahunt q̃ si ex [illegible] ĩ intestinis virt⁹ deficit. qz chylos ea nutriens ad lumbricos nutriẽdos vadit vnde deficit humiditas corporis [illegible] labia pruriũt. abominationẽ habẽt et vomitũ. Aliqñ aũt vsqz ad stomachũ ascẽdũt. et cũ vomitu exeunt. Auctor. Patet de lumbricis et ascaridib⁹ redire superius in li. et dictũ est de vermiũ specieb⁹.

De Passionibus natium. CVI.

Constãt. vbi s. Passiones natiũ vicine sunt passionibus intestinoz [illegible] intestini recti fiunt. Sunt aũt emorroides: [illegible] fissura natiũ [illegible] calidũ apostema. Emorrois est superfluitas nascẽs sup ora natiũ. Silr aũt et morũ. sed in h̃ differũt qz morũ habet caput rotũdũ ac rubeũ et vsqz fundamentũ est subtile sicut mori forma. Emorrois aũt duob⁹ modis est. q̃dã est a capite rotũda sicut vua: coloreqz purpurea. q̃dã vo lõga: ĩ capite quidẽ crossa [illegible] subtilis in inferiori. Ab his duab⁹ aliqñ nõ exit sanguis. [illegible] sanguis q̃ mori exit cũ impetu exit. Et [illegible] emorroides aliqñ interpolat̃: et aliqñ nõ. Cũ vo stringit̃ et non exit: nimios dolores gignit. Pruriginẽ quoqz natiũ et passiones multas in aliis mẽbris. Inde quoqz morbi generãt̃ vt hydropisis mania [illegible] aũt hec passionũ genera propter melancolicũ sanguinẽ intra [illegible] cũ multiplicat̃ in inferiores venas spargit̃ [illegible] natib⁹ egredit̃. [illegible] vbi s. Ragadie dicunt̃ eo qz fissure sunt rugis collecte circa orificiũ. hec et emorroide a sanguinis fluore dicte. Greci enĩ sanguinẽ emath dicũt. Razi. Emorrois est apertio oris [illegible] venie q̃ est in ano vnde sanguis effluit: sicut in multis sanis videm⁹ [illegible] interpolatas. [illegible] humores crossi et viscosi in intestinis. quos virtus expulsiua expellit et a natib⁹ eijcit: sicqz fit emorrois apostema et vlc⁹ aliqñ humores trahẽtes ad nates et has passiones efficientes. Ista accidẽtia semp sequunt̃ emorroides. Mutatio coloris [illegible] cum [illegible] anguilla [illegible] dolor [illegible] grauitas ĩ coxis et crurib⁹: inflatio ĩ laterib⁹. Cõstã. vbi. s. Ragadie sunt occulta vulnera ĩ extremitate intestini nascẽtia. Fissura vo fit ex humoz solutiõe calidoz et acutoz: aut qd̃ nimis ẽ durũ et stipticũ stercus cũ p nates trãsit nimis siccũ. Apostema quoqz nascit̃ in natib⁹ sicut et in membris totius corporis ex tumore aut ex dolore atqz ex [illegible] intelligitur.

De Passionibus epatis. C. CVII

Isidorus. Epaticus morb⁹ a iecoris passiõe nomen accepit. Greci enim iecur epar vocãt. Razi vbi s. Egritudines epatis sũt apostema calidũ et durũ: aut oppilatio: aut mala cõplexio calida vel frigida: aut debilitas ei⁹ aut vẽtositas crossa [illegible] et ictericia et hydropisis. Cõstã. vbi. s. Passiões epatis aut [illegible] sunt et [illegible] defectio apostema oppilatio in viis [illegible] aut ex aliis mẽbris nascẽtes ppter societatẽ [illegible] et hydropisis. Epatis defectio fit aut ex defectu virtutis appetitiue in trahẽdo [illegible] de intestino cibi subtilia et meseraica. Intelligit̃ aut ex digestiõe cibi liquida quod est ex defectione sua in trahendo cibo a meseraicis. Aut ex defectione virtutis cõtentiue: et intelligitur ex tenuitudine et corporis plenitudine que fit ex cibo crudo [illegible] per corpus diffusione enim [illegible] tenet̃ [illegible] Aut ex defectione virtutis digestiue q̃ fit aut ex [illegible] ex ablatione desiderij et ardore et siti nimia febre: vomitu: solutione aut que ex frigida intelligit̃ ex hoc qz in [illegible] habet

desiderium cibi sine febre et siti aut ex sicca: et intelligitur ex macilentia corporis et siccitate ac siti et digestionis paruitate ac sui crossitudine aut ex humida et intelligitur ex siccitate cõtraria ratione. aut est ex defectiõe renum qui hoc nõ bene mundare potuit. Apostema epatis aut calidum est et tunc in dextro latere sub hypocondria sentitur dolor ascendens ad furculas et descendens cum febre et ardore sitis et siccitate tussis et ad costas aut est frigidum et intelligitur ex grauitate in dextra parte sub hypocondria cum tussi parua sine dolore et febre. Cõstipatio autem est ex apostemate quam intelligimus ex grauitate doloris et tumefactiõe in dextro latere sub hypocondria sine febre.

¶ De hydropisi. C. CVIII.

Ysidorus vbi supra. Hydropisis nomẽ sumpsit ab aquoso humore cutis. nam hydros aquam greci vocauerunt: est enim humor subcutaneus cum inflatione turgenti et anhelitu fetido. Cõstantinus vbi supra. Hydropisis oĩs generatur ex defectiõe virtutis generatiue sanguinis: aut si ex actione sua defecerit hec ex passiõe sua efficitur quod est fundamentum istius: sicut si complexionis sit frigide. cibi succum in perfectum sanguinẽ nõ valẽtis immutare. Et aliquando patitur membrum epati colligatum siue renum vel stomachus qui patitur quando cibum secundum quod oportet digerere nõ potest: et sic indigestus per totum corpus spargitur mẽbris corporis in suam naturam eum digerere nõ valẽtibus pariter et ieiunum intestinum et meseraica: cum ex mutando succo cibi deficiat: et nõ ad epar mandari valeat. vnde virtus mutatiua sanguinis deficit cum cibus ad ipsam venire nequit. Aliquando vero prouenit hydropisis ex defectiõe pulmonis qui nutriri nõ põt ex humiditate sanguinis. Remanet igitur humiditas in sanguine mẽbra nutriẽs et eorum cõplexionẽ humectans. Aliquando etiam ex defectione renum in trahẽdo sanguinẽ aquaticum. vnde aqua remanẽs in sanguine mẽbra nutrit: et eorum cõplexionẽ humectat.

¶ De Speciebus hydropisis. C. CIX.

Species hydropisis sunt tympanites. [illegible] et hydropisis et hyposarcha. Tympanites fit ex defectione caloris epatis nõ nimie frigiditatis qui mutat sanguinẽ in ventositatẽ inter pelliculas vẽtris et intestinorum se coadunantẽ aut fit ex multis acceptis cibariis vẽtositatis generatiuis: huius signum est quod si super ventrẽ percutitur. quasi tympani sonus auditur. Hydropisis ex nimia frigiditate fit et humida cõplexione dominãte: vnde cibus in aquosam humiditatemque materiam mutatur: que inter pelliculas vẽtris et intestinorum coadunatur. Huius passionis causa est ex herbis et fructibus et aqua frigida. Signum eius est quod si vẽter infirmi mouetur: sonat tanquam vter plenus aqua. Hyposarcha fit cum cibus in epate mutatur in humiditatẽ flegmaticam. Obuiat ex duro fit apostemate etiam epatis cõprimente et opilante: vnde spiritus ad cor prohibetur transire cõplexione refrigescente et virtute sanguinis mutatiua deficiẽte: cibusque in flegma commutatur. Aut ex splenis apostemate deficiẽtis ab emundãdo sanguine de colera nigra: vnde sanguis augmẽtatur in epate et eius calor extinguitur. Aut ex fluxu sanguinis ex vulnere propter cõplexionẽ frigidã et humidã: vnde post hmõi oĩa mẽbra frigida fiunt et flegmatica: aut ex mẽstruis aut emorroidis: aut cõclusus calor in epate ex nimio sanguine infrigidatur sicut oleo nimio lucerna extinguitur aut ex frigida cõplexiõe stomachi cum cibus nõ bene põt digeri mãdatur crudus epati mutãdus in humores flegmaticos: aut ex humoribus crossis atque viscosis opilatione facientibus in epatis via spiritum detrahẽtibus et cõplexionẽ refrigerantibus: ex qua opilatione sanguis transire nõ põt: sed aquosior sublimiorque transit vnde mẽbra corporis humectantur. Fit etiam ex defectiõe ieiuni et meseraice. Item post febres diuturnas propter nimiam aquam ebibitam et cibi in stomacho digerendi defectione ex calore febris. Item ex acuta passione in epatis calida cõplexione virtutisque dissolutione non valentis sanguinem generare. Ab hac hydropisi nullus potest curari: quia nec calida nec frigida põt accipere calida augmentant ardorem febrem. frigida hydropisim. Eius signum est quia corpus totum inflatum est et mollescit quod si tangas cum digitis fossura digito facta in carne remanebit: et si crepuerit aquosa humiditas idest carne.

¶ Iterum de eodem. C. CX.

Auicẽna vbi supra. Hydropisis est egritudo materialis cuius causa est materia extranea frigida mẽbra ingrediẽs: et per eam crescunt aut mẽbra manifesta occupat loca vacua partium in quibus sunt nutrimẽti regimẽ et humorum. Huius autem diuisiones sunt tres. scilicet hyposarcha in qua est materia flegmatica penetrans in mẽbra: et ascites in qua est aquosa materia effusa in spacium ventris [illegible] et que [illegible]. Tympanites quoque in qua causa est materia ventosa in ventrem vel vtrinque partes. Omnis hydropisis habet causam et radicem cõmunem: nec accidit absque egritudine propria. vel per cõmunitatẽ. Cause quoque hydropisis communes aut proprie sunt epatice aut sunt eum cõitate. Et causarum propriarum dignior et cõmunior est debilitas digestionis epatice: et ipsa est quasi causa coniuncta. Cause autẽ antecedentes sunt oẽs egritudines epatis cõplexionales et instrumẽtales: et paruitas: et opilationes: et apostemata calida et frigida. et mollia et dura opilantia orificium vene ascẽdentis et durities siphach continẽtis. Cause aũt hydropisis cum cõitate ad ipsum: aut sunt per cõitatẽ cum corpore totum ita vt calefiat sanguis eius valde aut infrigidetur valde propter aliquam causarum: aut est propter frigus stomachi et malitiam complexionis eius. aut propter meseraicas. aut propter cõitatẽ splenis. aut propter apostemata in ipso dura. aut lenia calida. aut multitudinẽ euacuationis melancolie. Et quandoque est per cõmunitatẽ renum propter frigiditatẽ renum. aut propter caliditatẽ eorum propter: aut propter opilationes in eis et duritiem quare non attrahunt aquositatẽ. Et quandoque fit propter intestina et egritudines eorum et propter eorum. Et propter vesicam et matricẽ. aut pulmonẽ. aut diafragma. Quibusdam autem videtur quod hyposarcha est deterior aliis: quia corruptio in ipsa cõicat epati cũctisque venis corporis et carni ita vt destruatur plurimum tertie digestionis. Sed aliis videtur quod ipsa sit lenior tympanite. Verum dignius est vt ascites sit omnibus aliis malignior. De hyposarcha vero fit alia que est omnibus lenior et alia que est valde mala. et hoc secundum consideratiõe causarum suarum facientium cadere in ipsam. Homo vero de quo vehementius timetur cum aduenit ei hydropisis: est ille cuius complexio naturalis est calida et sicca. nõ enim egrotat per contrarium sue complexionis: nisi propter rem magnam. Hydropisis autẽ veniens propter duritiem splenis: magis salua est qui veniẽs propter duritiem epatis. Et quandoque quidẽ materia hydropisis dominatur adeo donec faciat accidere dispnoam et cõstrictionẽ anhelitus: atque solutionẽ ventris. et hoc significat propinquitatẽ mortis in tribus diebus. Fluxus enim vẽtris in hydropisi mortalis est. omnes autẽ species hydropisis sequitur corruptio coloris. Papias: Hydrops est extẽsio ventris vltra modum nature ex aquoso et corrupto humore effecta. vnde et hydrops dicitur ab humoris profusi materie. Huius due sunt diuisiones. Prima flegmatica et hyposarcha. Secunda ascites et tympanites. Leucoflegmatica est ex totius corporis molli inflatione et colore sublurido. et grauedine: atque impressis digitis tumore cedẽte. Dicta ab albo tumore. Leucon enim grece album. Hyposarcha est carnium existẽte solutione durities cum mali odoris respiratione. sic dicta eo quod subter carnes se ipse humor diffundit: et carnes per vẽtris solutionẽ soluit. Sarcis enim grece caro. Asciten appellabẽdum ex inflatione vẽtris: et sonitu fluitantis humoris: vt si palma pulsetur vtris semipleni sonum similẽ reddit. vnde et nomẽ habet. Ascon enim grece vter. Tympanitẽ quoque ex rotunda vẽtris inflatiõe cum tẽsione plurima que palma percussa tympani sonitum reddit. Est enim hydrops solutio carnium et infusio humoris in toto corpore aut in tota membrana que ventrẽ operit et intestina. Nascuntur autem oẽs ex longa infirmitate. Nam per tensiones precordiorum per multa tẽpora et ex epatis et splenis causa dolentibus et ex podagra laborantibus hydropici fiunt: et in longas febres quotidianas et quartanas in ipsis accessionibus aquã multam bibentes. Apud mulieres autẽ ex matrice fit et ex dissinteria lõga et emorroidarum fluxu. Hydropicorum autẽ est quo magis bibunt eo magis sitiunt.

¶ De Passionibus splenis. C. CXI.

Ysidorus. Lienosis a splene vocabulum sumpsit. Greci enim splen lien dicunt. Constantinus vbi supra. Passiones autem in splene sunt opilatio: apostema: defectio: vẽtositas. Defectio splenis quidẽ est ex debilitate virtutis attractiue cum [illegible] ab epate feces sanguinis attrahere: vnde ictericia nigra generatur quia cum sanguine colera nigra miscetur. et ad omnia membra corporis trahitur. aut ex defectione contentiue que est in splene generans purgationem colere nigre cum vomitu et digestione. aut ex defectione expulsiue que coleram nigrã expellit ad os stomachi generatque defectionem desiderij cibi. Hanc passionẽ splen incurrat sicut epar ex cõplexione calida vel frigida. Opilatio vero nascitur ex crossis ac viscosis humoribus in via sua fermentantibus. et intelligitur ex grauitate ventositateque [illegible] nositate. Aliquando quidẽ opilatio fit in via per quam colera nigra ab epate ad splenẽ vadit: et ictericiam nigram facit cum ceteris passionibus ad coleram nigrã pertinẽtibus. Aliquando vero in ea via qua colera nigra a splene ad os stomachi succedit: et apostemata diuersa gignit propter coleram nigram in hoc loco conclusam. hanc sequitur defectio desiderij cibi. Apostemata hec aut calida sunt ex calore in tactu

intelligẽda grauitate quoq3 ꝛ dolore ꝛ febre ac sit aut frigida sic. ꝛ tunc aut flegmat [illegible] sub tactu inuenienda albedine quoq3 caloris in corpore. aut ex colera nigra: ꝛ intelligitur ex ouritie grauitate ꝛ crossitudine corporis ac mutatiõe coloris in liuiditatẽ [illegible]. [illegible] magnitudine [illegible] corporis. Unde [illegible] splen macrescat [illegible]. Patientibus autẽ apostemata in [illegible] parte splenis necesse est ut sanguis fiat [illegible] extremitas calidaauricule frigide.

De Passionibus fellis. C. CXII.

Passio in felle est ictericia. q̃ vel ex opilatiõe contingit: vel ex defectione virtutis appetitiue. Ictericia enim aut est ex actiõe nature colerã rubeã in exteriora corporis [illegible] aut ex cõplexione calida quã patit epar [illegible] in colerã rubeã mutãs: ac per oia mẽbra corporis [illegible] unde cibus in colerã rubeã similiter mutat: ꝛ corpori toti mãdat: aut ex mutatione quorundã humoꝝ corporis qui sunt in mẽbris: ꝛ similiter in colerã rubeã mutant: q̃d fit ex calidis rebus ꝛ venenosis: aut ex potione calida ꝛ venenosa: aut ex cõpletiõe mẽbro calidissima. que humores in colerã rubeã mutat: aut ex defectiõe virtutis appetitiue q̃ in felle est: ꝛ colerã trahit ab epate sanguinẽq3 mundificat. [illegible] ad oia mẽbra corporis [illegible] per totũ corpus. [illegible] fellis est [illegible]. Et si fit cũ epate [illegible] digestio [illegible] Sciendũ quoq3 q̃ ictericia ꝓpter epar ꝛ venas subito apparet ꝛ venit: alie võ species [illegible]. [illegible] Ictericia fiat aut ꝓpter caliditatẽ epatis in natura [illegible] ꝓpter calefactionẽ ei⁹ ex cibis aut medicinis calidis: aut ꝓpter colere rubee multitudinẽ: aut q̃ natura expellit eã ad exteriora: aut ex morsiõe vermiũ ꝛ aialiũ venenatoꝝ calidoꝝ: aut ꝓpẽ caliditatẽ fellis in attractiõe colere: aut ꝓpẽ opilatione meatus [illegible]. Ictericia autẽ greci appellãt a cuiusdã aialis noĩe q̃ sit coloris fellei. [illegible] Aurugo dicit morbus q̃ in [illegible] fellis [illegible] que [illegible] in [illegible] amaritudinem conuertit.

De Ictericia citrina ꝛ nigra. C. CXIII.

Avicenna vbi supra. Ictericia ẽ alteratio coloris corporis feda tendẽs ad citrinitatẽ [illegible]. [illegible] ciatiõis eius. Porro multitudo eius q̃d de ea generat: aut est propter [illegible] epatis valde facit colerã sicut alias dictũ est. Generãs vero non in natura est totum corpus. Q̃d cum superflue calefit q̃d in ipso est ex sanguine [illegible] rima colera generatur: aut propter caliditatem ipsorum. aut velocitate [illegible] ipsum ꝛ sparsa in ea propter causam que est sicut morsus serpentis aut percussio vespe vel huiusmodi: talibus quidem non conuenitur [illegible] congelat atq3 [illegible].

[illegible] propter apostemata frigida ꝛ dura. Nigra võ q̃ est ex causa totius corporis aut est propter vehementiã caliditatis eius ꝛ adurit sanguinẽ sicq3 nigrificat eũ: aut propter vehementiã frigiditatis ꝛ ipsum congelat atq3 [illegible].

De Arena ꝛ lapide in renibus. C. CXIIII.

Constãti. vbi.s. Passiones in renibus sunt arena: lapis: apostema: vulnera: sanguinis minctura. diabetes. Arena [illegible] calore nimio renũ ꝛ humorib⁹ grossis atq3 viscosis desiccantibus humiditatẽ propter calorẽ: sicq3 grossitudo pmanet: ꝛ fit petra lõgo tpe desiccata [illegible] renibus ad vesicã trãsit. Hal. dicit q̃ aliq̃n lapis est ex vulnere in renibus [illegible]. Ex hac causa atq3 mensura fit lapis in renib⁹ ꝛ in vesica: quẽ. s. lapidẽ medici dicũt in epate generari [illegible]. Sed Hal. dicit se vidisse quendã hominẽ [illegible] sim habentẽ screasse lapidẽ ꝛ sic a tussi sanatus est. [illegible] caliditas ꝛ augmẽtatio humoꝝ in his membris [illegible]. Significatio quidẽ arene lapidisq3 si a renib⁹ sit: ẽ q̃ vrina [illegible] colligãtia renũ ad pedẽ p arteriã. Arene color a renib⁹ exeuntis [illegible] hac passione [illegible] putat in renibus esse.

De Ceteris passionibus renũ. C. CXV.

Apostema in renib⁹ solet esse calidũ: q̃d intelligitur ex dolore ꝛ grauitate ꝛ ardore [illegible] vomitu q3 ꝛ digestione citrina: ꝛ vrine duritie. Vulnera fiunt in renibus aut ex causa exteriori [illegible] [illegible] Ab interiori quidẽ cũ virtus digest [illegible] nima [illegible] etiã ꝓpter defectionẽ virtutis ɔtẽtiue: q̃ nõ põt hũiditatẽ tenẽ sibi veniẽtẽ ab epate. [illegible] Sciendũ aut q̃ si [illegible] in renib⁹ [illegible].

De Calculo siue lapide in vesica. C. CXVI.

Passiones in vesica sunt lapis: vulnera [illegible] [illegible] humoribus [illegible] vesice [illegible] renibus non bona dieta [illegible] humores

crossi atqz viscosi generant. Huius passionis signū est dolor in loco vesice z in virga: pruritus z urine cruditas: que subtilis est z alba [illegible] arena. Isidorus vbi supra. Calculus est petra que in vesica fit: vnde z nomē accepit: signū autem ex materia flegmatica. Rasi in li. de calculo. Calculū generāt cibi crossi viscosi. z oia q̄ ex tritici farina fiūt: azima lac crossū z crudum vel coctū. z maxime caseus siccus: pisces recētes crossi. z magni corporis. Oua cocta dura z frixa: ficus crossi: pira: persica: z huiusmodi que in corpore multiplicāt humorem crudū multum vti sale vel carnibus crossis z aquis turbidis vel frigidis: diu iacere supinū in mollibus culcitris z multū vti coitu maxime post repletionem. minus quoqz labor dorsi ac renū z balneari post cibuz. Ab his ergo abstinere oportet eos q̄ ad calculū parati sūt: vel qui ab huiusmodi passione custodire se volūt. Cibis autē ac medicinis vti que carnales mūdificant z venas purgāt humoresqz crossos subtiliāt. hunc autē regimen tale cōuenit: tritici eligendū est leuissimū: z omnino densitate z crossicie carens. In cuius farina sal z fermentū apponatur quantū sustineri poterit: sicqz nō nocebit. Cōueniūt autē fasceoli ciceres qui z medicinales sunt. De carnibus autē eligēde sūt gallinacie z eduline: possunt etiā edi arietine. De generibus autez vini eligitur albū subtile. de oleribus apiū endiuia parū de eruca ruta z menta. Raphanus autē z portulaca z comestibilis carduus z asparagus: nō solū boni. sed etiā medicinales sunt de fructibus autem ficus precoce albe purgāt enim qd̄ est in cannalibus adunatū vrine. Amigdale quoqz aliquātulū amare: fistici quoqz z vue passe z nucele purgate nō illaudabiles sunt. zuchara etiā z mel [illegible] sūt magis autem zuchara eo qz minus dulcis est. nec tantuz calefacit vt mel. hec enim duo domunū habēt in regimine calculi. scilicet parum calefacere z multū insidere ac subtiliare.

¶ De Communicantia renum ac vesice in lapidis generatione. C. CXVII.

Auicenna vbi supra. In causa generationis lapidis renes z vesica cōmunicāt quia lapidis generatio non cōplentur nisi ex materia paciēte z virtute agente. Materia quidem est humiditas viscosa crossa flegmatis aut sanici aut sanguinis aggregati in apostemate z hoc raro. Uirtus aūt agens est caliditas egressa ab equalitate. Materia vero duas habet causas: quarū vna est materia materialis alia vero est retētio materie. Materia materiei sunt cibi crossi et generibus lactis propterqz spissi z casei pp̄terqz humidi. Carnes quoqz crosse carnes auiū palustriū z magni corporis caro vaccina z hircina: pisces crossi z oēs cibi de patellis. panis viscosus z crudus fructus acetosi z aque turbide vina quoqz nigra z crossa z pp̄ter quādo digestio debilis est propter debilitatē virtutis digestiue: vel pp̄ter multitudinē eius qd̄ sumitur z destruit virtutē: aut pp̄ter [illegible] z exercitū super repletiōe. Retētio vero materie est ex debilitate expulsiue in renibus: vnde retinent in eis superfluitates residentes. Ois aquositas que peruenit ad eos. aut est ex vehemētia caliditatis in eis que etiā retinet superfluitates z facit eas lapides anteqz expelant z attrahit eas ante digestionē integrā a superioribus corporis. hec autē caliditas aut est īseparabilis: aut accidēs pp̄ter laborē aut pp̄ter calefaciēns acceptionem aut propter [illegible] aggregatarū opilatione aut etiā est ex frigore cōstringente vel apostemate [illegible] z frigidis ac duris communitate quoqz mēbrorū propinquorū vt intestinorū z aliorū. Nā quādo cōpatiunt renes tūc accidit eis opilatio [illegible] mulū in vesica quāuis [illegible] in renib[9] lentor ē parūp z minor magisqz declinis ad rubedinē q̄ aūt est in vesica: durior est z maior valde magisqz declinis ad nigredinē z ad cineritatē z albedinē. dolor [illegible] in principio pp̄ter in meatu vesice. Et [illegible] pp̄terqz qn̄ cib[9] ad intestina descēdit z ea ptrāsit cū aūt vacuāt z expelunt [illegible] ab intestinis dolores [illegible]. Signa vo motus lapidis sūt [illegible] dolor z e[9] vehemētia z e[9] descēsio ex alchatim [illegible] lapis ad meatū vesice. [illegible] in pueris [illegible] lapis vesice. multiplicatur in septentrionalibus regionibus [illegible] in infantibus. Et lapis quidē paruus magis retinet [illegible] magnus [illegible] in meatu magnus autē [illegible].

¶ [illegible] C. CXVIII.

Renibus [illegible] lapis [illegible] Iuuenibus autem z his qui sequuntur eos econuerso. In infantibus autem et adolescentibus fortis est virtus expulsiua. z ob hoc expellit a superioribus mēbris ad inferiora. In senibus aūt virtutes renū ipsorū debilitantur [illegible]. Preterea q̄ subtiliores sunt humores in eorū [illegible] propter hoc penetrāt a renibus eorū. Senū aūt humores nō penetrant quia crossiores sunt. C[illegible] autē plurimū lapis in infantibus generatur: est propter appetitū eorū z motū ipsorū sup repletionē: z quia potant lac z propter constrictionē meatus vesice ipsorū. In senib[9] autē propter debilitatē digestionis eorū propter hoc indicauit hypocras: qz ipse in senib[9] nō fatur. Pueris quidē z mulierib[9] parū accidit lapis in vesica quia meatus vesice eorū ad extremitatē breuior est z latior ac paucior anfractuū: ideoqz facilis est expulsionis. Itē plurimū aduenit pinguibus lapis renū extenuatis aut lapis vesice. Et omnis quidem vrina in qua est humor plurimus: dignior est vt ex ea generet lapis. Ipsa est in qua cum descēdit generat sal plurimus. Sal nāqz generatur ab aquositate in qua est terrestas plurima quam adussit caliditas. Et vrina quidem infantū plus est salis q̄ vrina senū. quia terrestas in eius adustione profundior est. Ob hoc eorū vrine sunt turbide propter multitudinē perfusionis carnis z propter raritatē corporū eorum: per quā resoluit ab eis plurimū aquositatis. Puerorum autē dignior in quo generet lapis: est ille qui est sicce nature sm plurimū: z calidi stomachi: nā exiccat natura sm plurimū pp̄ter attractionē humiditatū ad epar deinde de mēbra vrine ipsi[9] z ad sūmū siccitas nature facit vrinā crossiorē plurimā. In illa quidē in qua sedimen est arenosum non aggregat lapis: quia materia nō est coartata nec aduenit ei causa plurima que si esset primū quod ab ea generaret esset lapis magnus ac durus. Et habentib[9] autē lapidē quibusdā sunt parotides [illegible] lapidē generādi eiūsqz mingēdi qn̄ quidē aggregat z fortasse cū vrina egredit ad ueniunt eis sicut colica. Constantin[9] vbi supra. Lapis in renib[9] plurimū in senectib[9] nascit. z in vesica plurimu in pueris. Causa nāqz lapidis in renib[9] est defectio caloris vnde humores flegmatici crossi sicqz in eorū corporibus augmētant z propter defectionē digestiue virtutis. Itē quia via transitus vrine de renib[9] ad vesicā stricta est propter frigiditatem complexionis eorū. Ideo quia materia crossa de qua humiditas cū calore exiccat efficit petra. Lapis huiusmodi magnus est propter largitatē cōcauitatis vesice. Pueri patiunt in vesica lapidē duab[9] ex causis: quia s[illegible] humores crossi atqz viscosi nascunt in eis plurimi propter gulositatē z crossa cibaria nunqz post cibū exercitū. Itē qz via vrine transitus eorū in vesica larga est: vnde propter fortitudinē caloris naturalis z expulsiue virtutis materia crossa z subtilis facile trāsit ad vesicam. Uia autē .i. collū vesice vnde exit vrina de vesica stricta est propter paruitatē etatis ac mēbrorū eorū. vnde nō currit materia nisi subtilis crossaqz remanet in vesica z cū calore vesice lapidē facit. Ideo de lapis in vesica iuuenis non generat qm̄ eorū vrina propter calorē subtilis est plus enī caloris habēt q̄ humiditatis z in dieta firmant se p[illegible] pueri vesice quoqz eorū largū est z vrina crossa subtilisqz facile exit propter hoc etiā nō nascit lapis in vesica mulieris qm̄ eius vesice collū breue est z largū vnde facile exit vrina subtilis atqz crossa. Propter has igitur causas passiōes renū ac vesice sanant difficile. s. propter vie strictionē z cōplexionis frigiditatē.

¶ De Ceteris passionibus vesice. C. CXIX.

Ulnera sunt in vesica sicut in renib[9] causa iā dicta. Sed est in vesica durities z ardor vrine. Aliqn̄ vo vrina sicut subtilis apparet scintilla vel furfura. Isido. vbi s. Stranguiria dicta est eo qz stringat vrinam [illegible]. Cōstan. vbi s. Stranguiria fit aut ex renib[9] qz in vesica z renib[9] [illegible] aut ex defectione retentiue virtutis [illegible] vesice. vnde nō potest vrina exire [illegible] mere. [illegible] infirm[9] [illegible] iaceat [illegible] vesica premaf. vnde tunc vrina p virgā exit z infirm[9] quiescit. aut fit ex apostemate in collo vesice vel in meatus colli eius aut ex humorib[9] crossis atqz viscosis z intusficantib[9] se in via que est inter vesicā z virgam. aut ex opilatione propter coagulatā sanguine [illegible] vrine stringentem. Aliqn̄ vo stranguiria nasciī ex acutis humoribus in vesica nascentibus aut ex acutis in vrina [illegible] vesicā pungentibus z hoc attingit ex vrine ruborē z ardore quem sentit in extremitate virge. Urine potest [illegible] exitus fit ex [illegible] motione [illegible] colli vesice vel ex defectione virtutis contentiue propter humiditatē quam patitur [illegible] pueris propter humiditatē membrorū [illegible] ex mutatione [illegible] appositē vesice qn̄ foras egredit: z ligamēta vesice rumpunt: ne vrina teneat. Oportet autē intelligi quia h[illegible] passionem hanc [illegible] patiuntur nō sanantur: sicut hypocras testatur. Senectus z [illegible]

tis [illegible].

De passionibus siphac. C. CXX.

Passiones siphac qui est in ventre sunt fissura: crepitura: raritas. Et aliquando urbium [illegible] intestina egrediuntur extra siphac cõtra lacertos ventris. aliquando cõtra umbilicum & sub umbilicum. in quã partẽ urbium [illegible] Apparent autẽ quandoqz tumor & apostema [illegible] crepitura. Crepitura autem est in inguinibus [illegible] tendentia. si subest in inguinibus: appellatur hernia inguinaria. Si vero [illegible] appellatur hernia testiculorum. Hec passio [illegible] motu sicut saltu vel nimio clamore aut [illegible] pondere [illegible] super ventrẽ & maxime si super prandia hec euenerint rumpitur & crepatur siphac. Aut ex crossis humoribus [illegible] intestina inflate. aut ex humoribus viscosis se lubricantibus in intestinis in inguina se proiicientibus. Discretio autẽ inter apostema & hunc morbum hec est [illegible] tangatur. atqz in locum [illegible]. Si non tumor est vel apostema [illegible] crepitura parum sub umbilico fuerit molestissima fit. Ibi est enim intestinũ subtile: quod cũ ibi [illegible] dolorẽ sentit infirmus.

De Passionibus testiculorum. C. CXXI.

Passiones in membris generatiuis sunt aut in testiculis aut in virga aut in matrice [illegible] autem [illegible] aufert libidinis & generationẽ: aut paruitatẽ facit spermatis & apostema & vulnera. Ablatio libidinis aut cõcatheratiõe fit horum membrorum sicut in epilẽsia videtur: aut ex paruitate spermatis. Paruitas autẽ [illegible] frigida & sicca dominãte testiculis que materiã sibi venientem mutare nequit [illegible] que spermatis incẽdit materiã aut nimis frigida q̃ cõgelat & adunat eã: aut humida que dissoluit: aut sicca que incrossat. Exire vero sperma [illegible] testiculis defectione & expulsiue fortitudine & calore vel humiditate dominantibus cõplexion. [illegible] spasmũ sicut in epilẽticis videmus. [illegible] motu nõ naturali mouentur [illegible]. Apostema calidũ [illegible] rubore & calore ac dolore eorum. Frigidũ autẽ & flegmaticũ ex albedine coloris & mollicie tactus & paruitate doloris. Porro melãcolicũ itelligitur qz [illegible] inter eorũ substantiã & pelliculas nascitur adunatio est humiditatis aquose & frigide. sicut videmus in hydropicis. qd autẽ [illegible] carnosus qui nascitur ex humoribus crossis in hec loca descendẽtibus qd autẽ in venis varices sunt. quarũ eadẽ est causa qua & in cruribus funt. plurimũ [illegible] in sinistro [illegible] & similia.

De Passionibus virge & matricis. C. CXXII.

Passiones in virga sunt: aut in eius substãtia aut in [illegible]. In eius substantia fit illa q̃ vocatur moriaphismos. i. erectiõis sue multitudo & titillationis passio: apostemata: vulnera: In eius autẽ via fit cõstipatio. Erectiõis frequẽtatio puenit ex humida & viscosa ventositate & calore ĩmoderato q̃ intelligitur ex erectione nimia [illegible] Oppilatio deniqz siue cõstipatio intelligitur ex ardore urine & exeũtis [illegible] exeũtibus. Passiones in matrice sunt mẽstruorum ablatio siue cõstrictio [illegible] apostema: tumor: separatio: cõclusio: emorrois: fissura: vulnera: mollicies [illegible].

De [illegible]. C. CXXIII.

Menstruorũ [illegible] Itaqz mẽstrua mulierum exeunt. cum. xij. annum expleuerint et plurimũ [illegible] Auferuntur [illegible] circa. xxx. annũ. quibusdam [illegible] sperma [illegible] siue muliebri cum tempus menstruorũ venit [illegible] fert: molestũ ac durũ est: quia multe quantitatis subito purgamentũ succedit. Tempus interpositũ [illegible] vel duos mẽses ascẽdit. Que vo post hoc tempus mẽstrua veniunt naturalia nõ sunt. Et vocantur hec menstruorũ [illegible] passione in vulua: vel in corpore toto: vel in vno mẽbro. De vulua quidem propter apostemata vel propter vulue torturã aut [illegible] vel passiõe matricis aut ex oppilatiõe vel ex frigida cõstrictione venarũ ora claudẽte vel ex humoribus crossis atqz viscosis [illegible] De toto corpore vo propter febres: aut propter corruptionẽ complexionis sicut hydropisis. Porro de vno membro sicut de passione pectoris [illegible] Signũ [illegible] grauitas [illegible] loc totius corporis constrictioqz [illegible] digestionis [illegible] appetitus [illegible] fluxus aut est ex defect [illegible] aut ex subtilitate sanguinis & acumine: aut ex eiusdẽ multitudine [illegible] aut ex fissura venarũ matricis. aut ex humoribus acutis [illegible] egressione fetus ante tempus. Et qui quidẽ augmentatur sanguinis fluxus atqz moratur: mutationẽ coloris mulier patitur & timorem [illegible] & corruptionẽ virtutis digestiue quod si amplius augmentatur moritur.

De Impedimento conceptionis. C. CXXIIII.

Ablatio [illegible] ex parte femie vel masculi. Ex parte femie est aut ex mala cõplexione matricis aut ex officiali morbo aut ex humore [illegible] te vulue se coadunãtibus. Ex mala cõplexiõe qz si nimia est & fortis fit [illegible] si est calida incẽditur & corrumpitur sperma. si frigida: constringitur & concluditur vulua [illegible] Si humida non potest continere sperma. si vo sicca fit crossum ac durum ibi nascens sperma: non extendens se: neqz formatiuam virtutem sequens. Ex officiali morbo fit aut ex constipatione viarum spermatis: aut ex apostematibus & similibus. aut ex humoribus in concauitate vulue coadunatis [illegible] flegmaticis [illegible]. Plurime aute femine conceptiõnẽ perdunt ex crossitudine nimia: quia zirbum os vulue comprimit & oppilat [illegible] non ad [illegible] menstrua vel sperma [illegible] & non valet. Ex parte vo masculi fit ablatio concipiendi ex mala cõplexione spermatis aut ex morbo officiali. Ex mala complexione [illegible] si frigida congelat [illegible]. Ex officiali morbo: sicut est tortura virge virilis. vnde sperma cũ exitnõ recta [illegible] Itaqz cognoscatur [illegible] aut femina [illegible] deat mulier super scamnum & pãnis operta suffumigetur. si quidem ad os [illegible] suffumigatio [illegible] lis est [illegible] transit ad vuluam & menstrua: suffumigatio corpus muliebre non perforaret. Similiter & si ibidem esset humiditas: extingueretur fumus [illegible] tur ac dispergeretur. Alij vo antiqui dicunt qz sperma masculi si super aquam posuerit [illegible] natet super aquam [illegible] Si autẽ aque infunditur & cõmergitur: valet. Item si vulua in sua positione longa sit & magna: breuis autẽ virilis virga: nõ potest sperma attrahere [illegible] quam diximus male complexionis in masculis siue feminis: & in testiculis: ex macilitate & crassitie: nigredine: albedine: duritie: mollitie: multitudine quoqz spermatis & eiusdem paruitate: crossitudine et subtilitate.

De Modo conceptionis siue generationis. C. CXXV.

Mulier cõci[illegible]

[illegible] cal[illegible]. Quidam autem in iuuentute non generant sed in sene ctute que com[illegible] testiculorum frigidam et humidam habēt post iuuentutem vero perfectam calor eorum naturalis confortatur et test[illegible] desiccantur. Ideoq; genitura tunc idonee sunt. Aliquando vero etiam ista consequuntur ex mutatione diete frigide et humide in calidam et siccam. Quidam autem in adolescentia sua multum generant: quia testiculorum complexionem calidam et humidam habent. In iuuentute vero et senectute calor augmentatur et desiccatur vnde sperma côburitur et etiā desiccatur: nec ad generandum proficit: quidā autē in adolescētia parū generant: quorū complexio est nimis calida et sicca et incensiua. Cū autē ad etatē venerint calor minoratur ac temperatur scilicet aut ex etate aut ex mutatione diete in temperamento frigide. Idē quidā in adolescentia feminas tantum generant: et in etate perfecta masculos: quorum in adolescētia cōplexio eorū atq; testiculorū frigida est et humida. In iuuentute autem et senectute calefit et desiccatur: ideoq; masculi generantur. Aliquando etiā ex mutatione diete prouenit. Significatio vero an mulier grauida sit hec est: sentit masculus in coitu matricē virgam suam desugentem sicut sanguisugam sanguinem nec egreditur sperma matricem. A muliere vero os vulue clausum et coniunctum sentitur sine apostemate et duricie vulue precedentibus quod est ex concupiscentia matricis ad ardorem recipiendi masculini spermatis. Menstrua q̄dē nō currūt ex cōsuetudine: neq; masculū videtur mulier cōcupiscere. In maxillis est vena: color viridis: et maxille solito duriores a pedo in oculis est [illegible] viriditas: cōgua. faciesq; similiter lentiginosa quoq; est abom[illegible] et virtutis appetitiue defectionē maiorisq; ciborū desideria h[illegible]. Si vis aūt de conceptu certificari: da mulieri [illegible] in hora somni si circa vmbilicū torturā patiē conceptus se cognoscat. si nō econtrario. Mellicrates de crudo melle hī facit: q2 ventositatē et inflationē gignit: vuluāq; cū intestino recto cōpuūt. vt vētositas nō transeat: sz potius circumeat ac torturā faciat. Porro si vis certificari [illegible] masculum [illegible] vide q2 color mulieris pulchrior [illegible] venter rotūdus color corporis rub[illegible]. Si vo color fedus motusq; tardus: et vēter lōgus: i facie quoq; lentigo fuerit et aliquādo etiā in [illegible] feminea erit.

De Causis abortiendi et difficultate pariendi. C. CXXVI.

Bortiendi sepe causa est aut ab interiorib[9] aut ab exterioribus. Ab interioribus q̄dē propter humiditatē viscosam in vulua que fetū [illegible] aut ex mala cōplexiōe vulue qua virtus cōtētiua deficit: aut ex apostemate vulue aut ex nimio cursu mēstruorū in cōceptiōe vnde fetui nutrimētū minus venit: et moritur atq; a natura expellitur. Ab exterioribus aūt vt saltu vel clamore nimio vel timore vel ira vel letitia si nimia sint et subita. Sternutatiōe quoq; cōtinua vel percussiōe siue casu in vētre vel dorso: aut ex catartico aut ex fet[9] magnitudine aut ex nimio cursu sanguinis de aliquo mēbro corporis. Duricies autē pariēdi cōtingit aut ex matre aut ex fetu aut ex secūdina: aut ex aliqua re exteriori. Ex matre q̄dē si nimis crassa fit aut eius vulua pua aut si est virgo vel timida vel debilis vt fetū expellere nō possit: aut si apostema in vulua habuerit vel aliā passionē in aliquo alio mēbro aut si nō in tpe partus exierit. Ex fetu vero si nimis magnus aut crassus fit: aut pars eius vt ad inferiora nō descēdat aut si magnum caput vel duo capita habuerit aut mortuus fuerit aut si plures sint aut si nō sic vt oportet exierit. Caput enī partus exire debet ita vt sint manus eius iuxta costas extense aut pedes q̄dē prius: sz nō ductori. Ex secūdina vero si nō inscidatur ex crassitudine sua: vel si ante tēpus se scindat aut si nimis subtilis sit. Porro ex causa exteriori sicut ex aere frigido cōstringēte vuluā et coagulante aut aere calido corpus rarificante et virtute deficiente vt fetū expellere nequeat. In his aūt oībus si mulier [illegible] patitur facilitatē adiuuat prius sicut hipocras [illegible] q2 parere feminā longū est sed dolor ibi debilis est. In partu vero masculi dolor est acutus sed velox. Itē si de muliere ante partum sanguis exierit partus erit durior q2 si [illegible] facilior.

De Passionibus mamillarum. C. CXXVII.

Assio mamillarū aut est vniuersalis: q2 nascitur in eis sicut in aliis exteriorib[9] mēbris mala cōplexio apostema [illegible] sicut ca[illegible] apostema nascitur in eis ex cō[illegible] [illegible] ex tumore et dolore: duricie quoq; et rubore. Sanguis vo[illegible] [illegible] quo [illegible] [illegible] non tamen semper [illegible] ad exteriora [illegible] aliquando vero si patiantur mamille et marcescant ambe contrahantur in grandi[illegible] aut etiam a dorsis [illegible] si [illegible] contrah[illegible] [illegible] erit. Et si quidem dextra masculi [illegible] si sinistra abortietur femina. Cā huius cōtractiōis est q2 sanguis minuitur in venis ad mamillas tendentes a mēstruis. Itē sanguis ab oībus membris semp ad vulu[illegible] descendit propter nature laborē ad expellendū fetum. Igitur vulua aliqñ a mamillis patitur in grauidatione dum[illegible] dolor significāte in genibus et costis et oculis. Causa vo doloris est: q2 sanguis augmētatus et multiplicatus in mamillis cū eum natura expellere aut in inferiora corporis aut in superiora expellit. Et si quidē in inferiora core patiuntur et genua. Si autem in superiora patiuntur oculi obtalmiam ceteraq; similia.

De Passionibus quoq; coxarum et pedum. id est scia et artetica. C. CXXVIII.

Onstan. vbi supra. Passiones aūt in coxis et pedibus sunt sciatica artetica et podagra. que plurimū nascuntur quib[9] cū cibo et potu humores augmentantur dum quiescūt coitūq; frequenter operantur et nimiū. maximeq; post cibū. Scia est passio siue dolor nascēs in concathenatiōe coxarū. Et differt ab artetica de qua postea q2 dolor huiusmodi est in oībus coxarū exteriorib[9] descendēs vsq; ad cōcathenationē genuū. Aliquādo etiā vsq; in calcaneū et extremitatē pedū ab extranea parte. Nascitur aūt ex humorib[9] crossis et sanguinolentis aut crossis et flegmaticis in concathenatiōe coxarū inclusis: et aliqñ quidem in cōcathenatiōe sua separatur coxa propter viscositatē materie. Qō si diu moretur pedes cōtrahuntur et claudicatio subsequitur: q2 pedes nō cibis vt oportet reficiuntur. Unde hipo in affo. Qui dolent inquit in coxis: si dolor se prolongauerit et coxa discōcathenetur: necesse est vt pes cōtrahatur: et homo claudus efficiatur: plerūq; fit hoc in partibus sinistris. Artetica vo est dolor in cōcathenatione membrorum nascens. Et aliqñ quidem in concathenatiōe membrorum pedum. vt in calcaneo maximeq; digitorum pollicibus et podagra vocatur. Aliqñ vo in cōcathenatione genuū vel manuū vel cubitorum et tunc artetica sola vocatur. nascitur etiā plurimū in cōcathenatiōe maxillarum et auricularum [illegible] et spatulis vt cā eius intelligi nō possit. Huius cā est cōcathenatio defecta ad quā implendā et extēdendā descendit humor materia membraq; et corporis ligamenta extendit ac dolorem nimium facit. Cā magnitudinis doloris duplex est: q2 neruī. scilz et ligamenta sensibilia sunt: et materia que in concathenationē descendit non cito dissoluitur propter duriciem illorum locorum: q2 nec habet vbi moueatur et discurrat sicut molliora mēbra. Defectio concathenationis membrorum aut naturalis est aut accidentalis. Naturalis que. s. ex parentela initiū sumit. Cū enim fundamēta mēbrorum ex spermate facta sint qō in corporib[9] mixtū est cū humoribus huius morbi generatiuis fili[9] qui hoc spermate generatur in hūc morbū facilius incidit eidē apparat[9] et cū sint in corpore patris mēbra queda debilia. fiunt in filio filia. Accidentalis autem fit ex labore nimio vbi fatigata est cōcathenatio sicut ex multo equitatu et assiduo: aut ex mutatiōe nimia eiusdē cōcathenatiōis: aut ex percussione loci ipsius incidēte in quā humores descendūt: aut qā in principalib[9] mēbris sit q̄ ad ipsa eos expellūt: aut propter coitū multū maxime si post cibi saturitatē fiat: q̄ cā huic morbo generando pessima est. Isidorus vbi supra. Arteticus aūt morbus ab articulorum passione nomen sumpsit.

De Podagra. C. CXXIX.

Onstan. vbi supra. Huius passiōis pes in dolore potior siue potentior est podagra. Materia nanq; podagrica descēdit in parua membra. id est in pollices. quorum concathenatio parua est. Ideoq; materiam si magna sit capere non potest: vnde nimium extendantur et sic dolor augmentatur. In maioribus autem membris vt in coxis non sic: q2 materia ipsa diffunditur: et ideo non sic extenditur. Hipocras in libro affo. Pueri inquit et eunuchi non sunt podagrici quia coitu non vtuntur: hec enim causa prout dictum est huius morbi materia est. Causa quoq; podagre est talis dieta que impleat humoribus corpora. sicut est nimius cibus et potus ebrietas [illegible] mundificandi quoq; corporis negligentia. Passio podagre plurimum mouetur in autūno et vere. Nam propter [illegible] dieta [illegible] in hyeme acceptā hūores in corporib[9] [illegible] membra [illegible] huic morbo ap[illegible] [illegible] humores [illegible] in corpore [illegible] augmētum occurrit [illegible]. Isidorus vbi supra. Podagra greci a retentione pedum dicunt noiatam. et a ferali dolore. Siquidem

omne quod immite fuerit ab usu nostro agreste vocamus. Isaac. Po
dagra est dolor calcanei et plante pedis cũ diffusiõe nervi et pulsati
one sui nascẽs ex malis humoribus ad calcaneũ descẽdẽtib⁹: q̃ si fue
calidi et acuti: dolor nimius erit et pulsatio cõtinua incẽdẽs calcane
um si frigidi et crossi gravitas nimia fit et extẽsio et sine pulsatiõe tu
mor. Apostemata aũt podagrice et artetice passionis nõ sunt tumen
tia qr tumor in solis carnosis locis et mẽbris nascit̃ et habẽtib⁹ usũ
sanguinis: hoꝝ mẽbroꝝ humiditas viscosa et frigida est nutrimẽtũ.
Itẽ qr carne sunt nuda nõ sunt tumẽtia plurimũ. Hec nascit̃ suavi
ter et quiete vivẽtib⁹: et exercitia negligẽtib⁹ et purgatiões ac mũdi
ficatiões corpis nolẽtib⁹ maxime cũ multũ comedunt et bibent. He
enĩ res creant in corpore humores superfluos.

De Prognosticis futuraꝝ egritudinũ. C. CXXX.

Isidorus ubi s. Prognostica preuisio egritu
dinũ a prognoscẽdo dicta. Oportet
enĩ medicũ et p̃terita agnoscere: presentia scire: et futura
p̃uidere. Ras. in almansore. iiij. pte. Saltus faciei diu
permanẽs multus et fortis torturã vicinã portẽdit totius vero cor
poris saltus multus ac diuturnus spasmũ pgnosticat. Oculorũ fa
cieiq̃ rubedo et venaꝝ in eis manifestatio. lachrymaruꝫ descẽsus: et
claritatẽ pati nõ posse hec oĩa si cũ forti dolore capitis assunt frene
sis futura pgnostica sũt. Incub⁹ et scotbomia si diu p̃severaverint
et fortes extiterint epilẽsiã p̃tẽdit. Tristitia absq̃ manifesta aut p̃
fecta causa diu p̃manẽs: et cordis malignitas ac desipatio melanco
liã signãt. Reumatismus et coriza si frequẽter eveniãt timẽdũ est ne
ptisis vel asma vel passiões pulmonis pveniant. Sudor multus ac
diu p̃severãs corpis repletionẽ signat: q̃ si male fuerit olẽs febrẽ iã
vicinã designat. Repletio quoq̃ superflua tumorẽ emoptoice passio
nis future et apoplexie: ac subitanee mortis affert. Preterea sensuũ
turbatio motuũq̃ debilitatio cũ repletiõe tumorẽ iduãt apoplexie.
Cordis tremor fortis ac frequẽs mortẽ subitaneã portẽdit. Palpe
bre et extremitates inflate pgnosticãt hidropisim: fatigatio et disso
lutio cũ appetitus destructiõe febrẽ signat. Minus facie rubor cũ
obfuscatiõe et angustia aerẽ attrahẽdi: vocisq̃ raucedo leprã faciũt
timere que iã incipit accedere. Gravitas in dextro latere ubi carne
diminute inveniunt̃ et punctura et tensio lesionem epatis significat.
Pruritus ani venturas emorroidas signat si nõ causa pueroꝝ vermiũ
ibidẽ existentiũ. Fetor egestiõis innuit fastidiũ et gravedinẽ q̃ inve
nis fit. Fetor aũt vrine putrefactionẽ sanguinis febrẽq̃ futuras. Ex
multis glandulis orit̃ suspicio magne collectiõis: et parausis parũ
magnã p̃tẽdit. Quapropter cuiuslibet predictoꝝ causa subtilit̃ in
vestiganda est: et ad eius sanationem festinandum.

De Signis mortis. C. CXXXI.

Idem in. viij. parte. Cũ facies igitur fuerit exte
nuata: et oculi concavi videbunt̃: et tempo
ra dilatabuntur: aures q̃ frigide fuerint et in cimitatem
mutate: quarũ etiã extremitas que pendet inferius cõtra
eta fuerit: et cutis faciei tensa apparebit: preter hoc etiã color eius
aut viridis aut niger apparuerit nec eger etiã multã prius evacua
tionẽ passus fuerit hec oĩa signa mortalia sunt. Urina p̃terea nigra
et sputũ nigrũ et stercus nigrũ ex signis mortalib⁹ sunt. Et si cũ predi
ctis febris magni fuerit incendij: signa valde mortalia sunt. Item fe
tor anhelitus et oris in acutis egritudinib⁹ signũ est mortale. Itẽ su
dor in fronte post laboris multitudinẽ et pulsus ac motus debilitas
t.c mortale signũ est. Similiter oculi stupidi q̃ nõ moventur et tremu
li q̃ nõ desinũt fere ex multo tremore circuire videri de signis mor
tis sunt. Frequẽs aũt in lecto resolutio et verẽdoꝝ discoopertio: et hu
iusmodi signa nõ sunt bona: significãt ergo in egro estuationẽ et mẽ
tis perturbationẽ. Itẽ diversitas caloris in egri corpe ut unũ ex mẽ
bris sit calidũ precipueq̃ ex pte vẽtris et alia mẽbra sunt frigida si
gnũ est nõ bonũ. Parvitas nimis oculi vel oris cõtractio vel albedo
q̃ videnť in oculis manifestatio preter solitũ: et dormire ore aperto.
Hec oĩa signa valde periculosa sunt. Stridere quoq̃ dentib⁹ pter solitũ
malũ est signũ si cũ acuta accidat egritudine. Preterea ruborẽ in
albis oculoꝝ et vene rubee vel nigre in eis apparẽtes mala signa sũt.
Extremitatũ frigiditas in acutis egritudini. signũ est nõ bonũ. Q̃
si frigiditas augmẽtat̃: et cũ hoc calor magnus in vẽtre fuerit atq̃ si
tis: mortale est. Egritudines acutissime in senibus et in complexioni
bus et regionibus et tẽporib⁹ frigidis deteriores sunt q̃ in hoꝝ con
trarijs. Tremor cordis q̃ perseverat in acutis egritudinib⁹ signũ est
malũ [illegible]
calor augmẽtat̃ [illegible]
ma vel dolor [illegible] apostema [illegible]
eo tremor cordis accidit mortale est. [illegible] signũ

est malum. Et sitis vehemens cũ sudore frigido perniciosam. Si
tus aũt frigidus cũ debilitate virtutis, egrũ signat morti p̃pinquum.
Sudor frigidus cũ acuta febre [illegible] est cũ post sudorẽ tre
mor seq̃t malũ ẽ signũ. Signoꝝ aũt virtutes inter se cõferẽde sunt.
bonũ signũ cũ [illegible] fuerit mult̃ mal̃ signis p̃ponderat. Egritudo a
morosa est. i. hoie sp̃ sano. q̃ fere egrotat. Ypo. in lib. affo. In quo
morbo somnus laborẽ p̃stat: mortale ẽ. Itẽ egritudinib⁹ q̃buscũq̃ i
ncipiẽtib⁹. si fel nigrũ aut sursuꝫ vel deorsuꝫ exierit mortale ẽ. Q̃bus
cunq̃ in febribus cũ alijs egritudinib⁹ oculi nõ sm̃ volũtatẽ lachry
mant̃. i. cõvenientes est. In acut̃ morbis frigiditas extremitatũ mala
est. In oĩ ẽ vo egrotãti caro livida malũ ẽ. Sit̃ in vomitu singult̃.
et oculi rubei. i. sudore quoq̃ rigor q̃buscũq̃ imoderat⁹ dolor i cere
bro fit. in trib⁹ dieb⁹ pereunt. si vo os effugiũt sani fiũt. Itẽ q̃buscũq̃
cerebꝝ ab aliqua occasiõe motũ fuerit necesse ẽ sine voce fieri statim.

De Affoꝛismis. C. CXXXII.

Isidorus ubi supra. Affoꝛismus est sermo bre
vis integer sensus, pposite rei descri
bẽs. Actor. Et affoꝛismus hypo. iã sup⁹ q̃dã locis egre
te inseruimus: et hec etiã in supplementũ huius capli penes
subiũgimus. Ypo. ubi s. Vita brevis ars vo lõga tp̃us aũt acutũ.
experimentũ vo fallax. iudiciũ aũt difficile. hinc dicte febricitãtib⁹
oĩb⁹ cõferũt maximeq̃ puer̃ et oĩb⁹ sic assuet̃ refici dãdũ vo est aliq̃d
tpi et regiõi et etati et cõsuetudini. Cõtẽplari aũt oꝫ egrotãti si suffiat
ei dieta an ipse post deficiat. Senes facillime ieiuniũ ferũt. scdo cõ
sistẽtes. pueri vo min⁹. et oĩuꝫ minime infantes. Hoꝝ aũt ipsoꝝ q̃cunq̃
ãnosiores existũt: et qui crescũt plurimũ hñt calorẽ ĩnatũ. et ideo pluri
mo ĩdigẽt nutrimẽto. Senib⁹ vo parvus inest calor et ideo paucis in
digẽt eisq̃ febres nõ sunt sic acute. frigidũ. n. hñt corpus. ventres
hyeme et vere sunt natura calidissimi. somniq̃ longissimi. in his ẽ
tpibus et oblatiões plures dãde sunt. ĩnatus. n. calor mult⁹ amplio
ri indiget nutrimento. Estate et autũno cibos gravissime ferũt. hye
me vo facilime. Corpib⁹ hũidas carnes hñt h⁹ famẽ adhibe. fames
omne corpus siccat: quicũq̃ dolẽtes aliq̃d corporis plurimã dolo
re nõ sentiũt: his mẽs egrotat q̃ in mlto tpe extenuant̃ corpa tar
de refecti cõsueverũt: et q̃ in modico modice. q̃buscũq̃ iuvenibus
existẽtib⁹ ventres humidi sunt. his senescentib⁹ desiccant̃ quibus
aũt iuvenib⁹ sicci. senectib⁹ fact̃ humectant̃. Assueti mltos ferre la
bores et si fuerint ĩbecilles ac senes insueti etiã fortib⁹ iuvenib⁹ fa
cilius ferũt: nã ex mlto tpe cõsueta et si deteriora fuerint insuetis min⁹
molestare cõsueverũt. oportet igit̃ ad cõsueta converti. Mutationes
temporꝫ maxime morbos generant. Mulier ambidextra non fit.

Liber Decimus septimus. incipit.

De Naturali philosophia. C. I.

Alphorabius ubi supra. Nãlis sci
entia cõtemplat̃ corpora nãlia et eoꝝ ac
cidẽtia que nõ hñt esse nisi p illa. Sũt
enĩ et corpora quedã artificialia. quorũ
scꝫ esse p artẽ et volũtatẽ hoĩs est: ut vi
trum et pãnus et lectus. Nãlia vo sunt
ut celũ et terra. Et que inter utrũq̃ sunt
ut pluvie et cetera hmõi. Nãliũ quidẽ
et artificialiũ corpoꝝ in hoc est cõsimilis
dispositio q̃ sicut in artificialibus inve
niunt̃ res que non hñt esse nisi p ipsa corpa: et res a quib⁹ et p quas
eoꝝ esse existit. Ita et in nãlibus q̃q̃ in artificialib⁹ hec magis ap
pareant. Illa namq̃ q̃ nõ hñt esse nisi p corpa artificialia. sunt ut fi
gura in pãno. splendor in ense. pvietas in vitro: sculptura vel fis
tura in lecto. Res aũt ad quas vel pter quas sit illa corpora sunt fi
nes eoꝝ et intentiões. sicut pãnus fact⁹ est ut cooperiat. ensis ut feriat.
vitrũ ut infusa recipiat. lectus ut nos a terra suspẽdat vel sustollat.
Res a q̃b⁹ illa sit actores et patratores eoꝝ sit ut politor ensis et car
pẽtar⁹ lecti. Res vo p q̃s existit i omni corpe duo sũt. forma sicut in
ense acuitas. p hanc. n. operationẽ sui efficit. Et materia ut ferrũ. Si
militer in pãno materia sit sua forma vo textio. Lecti quoq̃ mã sit
ligna forma vo q̃dratura. Sic est et in ceteris. Q̃ẽ ex istis quatuor
ne pveniũt eoꝝ est actio et p̃fectio. Nullũ. n. corpus aliq̃d agit nec
aliq̃d ex eo pvenit nec iuvamẽ nisi cũ forma advenerit in mã. Sic
igit̃ et in corpib⁹ nãlibus licet hec in eis nõ ita appareat. qr cõsti
tutiões eoꝝ nõ ita sensate sunt. sicut illoꝝ q̃ visui subiacent. Ubi gra
tia vinũ est corp⁹ naturale [illegible] et virtus [illegible] est sensa
nec ei⁹ esse cognoscit̃ nisi p p̃priam operationẽ. Et [illegible] que virtus
est forma vini et eius cõstitutio. Eiusq̃ comparatio adventum est s.

eat acutas ex eisdem que si destruantur non erit ensis. Similiter est et in medicinis que non operantur in corporibus nisi per virtutes provenientes per complexionem que virtutes non sunt sensate sed ex organicas. Et materie quidem et forme corporum et actiones eorum et fines propter quos existunt vocantur principia corporum. Et accidentia corporum vocantur principia accidentium que sunt in corporibus. Scientia vero naturalis facit scire corpora naturalia vel ostendendo quod ex eis sensibile est vel probando quod ex eis est intelligibile: docetque cuiusque naturalis corporis materiam et formam: et actiones eorum et a quibus fiant et fines propter quos sunt. Hec igitur scientia dat principia naturalium corporum et actionum eorum. Aristoteles in li. de celo et mundo. Summa cognitionis nature et naturalis scientie in corporibus existit: ac eorum magnitudinibus et impressionibus eorum et in motibus ac principiis eorum que huic nature secundum illa sunt. Subiectum scientie naturalis est corpus non secundum quod est ens vel substantia vel quantitatem habens sed secundum quod est compositum ex duobus suis principiis que sunt materia et forma: et secundum quod est subditum motui et quieti ac permutationibus. Non modis potest fieri consideratio de corpore teste avicenna qui dicit quod corpus celi et mundi consideratur a physico secundum quod est principium motus et quietis essentialiter. A mathematico vero secundum quod est habens quantitatem: et a divino secundum quod est ens substantie. Intentio igitur physice naturalis est dare principia quattuor et accidentia et concomitantia in omni specie corporis. Principia intellige quattuor causas. s. materiales formales etc. Accidentia vero colorationes: quantitates: asperitates: proprietates: differentias et cetera hiis similia. Dicitur autem hec scientia propter physica naturalis: quia phisis grece natura latine sed medici ad sui palliationem hoc sibi nomen attribuunt sed improprie.

Ⅽ De partibus naturalis philosophie. C. II.

Alphorabius ubi supra. Naturalis scientia dividitur in octo partes: quarum prima est in quo eius quo communicant omnia corpora naturalia: sive simplicia sive composita. s. in principiis et accidentibus et consequentibus ipsa principia: et hoc docetur in li. de naturali auditu. Secunda est in quo de corporibus simplicibus an sint: et que sint: et quantus eorum numerus et hoc docetur in li. de celo et mundo. Tertia de permixtione et corruptione corporum naturalium communiter: et de his ex quibus componuntur: et de qualitate generationis et corruptionis elementorum: hoc docetur in li. de generatione et corruptione. Quarta de principiis actionum et passionum que propria sunt elementis tantum et compositis ab eis: hoc continetur in tribus primis libris de impressionibus superioribus. Quinta est consideratio de corporibus compositis ab elementis: et de eo in quo conveniunt omnia composita: sive similium partium: ut sunt auri et argenti: sive dissimilium. Sexta est de eo in quo conveniunt omnia corpora composita similium partium que non sunt partes compositionum diversarum partium. hec sunt corpora mineralia. s. species que res mineralium et de eo quod est principium unicuique speciei earum: hoc docetur in libro de mineris. Septima de eo in quo conveniunt species vegetabilium: et de eo quod est proprium cuiusque eorum: et hoc in libro de vegetabilibus. Octava est de eo in quo communicant species animalium: et de eo quod est uniuscuiusque proprium: hoc docetur in li. de anima et li. de animalibus ceterisque libris qui sunt usque ad ultimum librorum de naturalibus. Et iste due ultime. s. septima et octava sunt due partes speculationis de compositis diversarum partium. s. dissimilium. Itaque scientia naturalis de omni specie corporum predictorum dat principia: et accidentia eorum comitantia illa principia. Actor. Aliter physica. id est naturalis scientia tractat de mobilibus visibilibus causis et eorum corporis et ea que sunt corporis principaliter considerat. Corpus autem aut consideratur in generali cum partibus suis: aut in speciali. Si primo modo sic determinat de eo aristoteles in li. physicorum. Si in speciali aut est corruptibile aut incorruptibile. Si incorruptibile sic est in libro de celo et mundo. Dicitur enim aristoteles ibidem quod celum est corpus non generatum: nec fabricatum nec recipiens impressiones aliquas. Si sit corruptibile aut ergo est simplex aut compositum. Si simplex sic est in lib. de generatione et corruptione: et loquitur de simplicitate illa que opponitur compositioni naturali ex quattuor elementis. Si compositum: aut ergo animatum aut non. Si non est in li. metheororum ubi aristoteles determinat de impressionibus et de generatione grandinis et nivis et corporum mineralium et consimilium. Si vero sit compositum animatum aut igitur anima vegetabili est animatum: et de tali determinatur in li. de vegetabilibus et de plantis aut anima sensitiva: et de tali in li. de animalibus: aut anima intellectiva: et de tali in lib. de anima. Ceteri vero libri. s. de sompno et vigilia: de morte et vita: de sensu et sensato: de differentia spiritus et anime: supponuntur in libro de anima et libro de animalibus.

Ⅽ De natura et eius operatione. C. III.

Aristo. in li. ii. physicorum. Eorum que sunt alia quidem natura sunt alia per alias causas. s. propositum artificium et huiusmodi. Natura quidem sunt queque ab aliquo in seipsis principio mota: quemadmodum aliqua sunt et animalia que libet: et partes eorum ac plante et corpora simplicia: ut ignis. aer. terra. aqua. et huiusmodi que omnia videntur in seipsis habentia principium motus et status. hec quidem secundum locum illa vero secundum augmentum quedam autem secundum alterationem. Lectus vero est indumentum: et huiusmodi ab arte sunt. Est igitur natura principium aliquid et causa movendi et quiescendi eius in quo est: primum per se et non secundum accidens. Verum autem sit natura temptare demonstrare ridiculum est: quia rerum huiusmodi multe sunt que habent principium sui motus: manifestum autem per ignotum demonstrari non potest. Sillogizabit enim aliquis cecus natus de coloribus: quare necesse est huiusmodi homines de nominibus habere rationem: nihil autem intelligere. Idem in viii. li. Nihil autem inordinatum est eorum que natura sunt et secundum naturam. Natura enim omnibus causa ordinationis est: ordinatio autem omnis ratio est. Aristo. in li. iii. de anima. Natura nihil facit frustra vel ociose: nec deficit in necessariis: nisi in complexis et in imperfectis: vel secundum aliam translationem perfecte operatur in rebus necessariis: nisi sit in monstruosis rebus que perfecte non sunt. Demum natura nihil facit ociosum propter aliquid enim omnia sunt que natura consistunt: aut accidentia sunt eorum que propter aliquid sunt. Idem in li. de animalibus. Nature vero cognitio nobilior est que per formam est quam que per materiam. Debemus itaque considerare formam et in artifice delectari qui fecit eas. In omnibus enim naturalibus rebus et vilibus: etiam est aliquid mirabile. natura namque nihil facit ociose: nec facit nisi quod melius est: et secundum ordinem: et respicit infinitum. Facit autem omne quod facit: aut quia necessarium est: aut propter melius. eiciteque superfluum ab opere suo. sicut et ars. et quanto diminuit in multitudine tanto augmentat in magnitudine. dat autem unicuique sibi convenientes ut instrumentum secundum operationem qua indiget. Similiter dat virtutem et instrumentum: quia non potest esse videns sine oculis: nec oculus est aliquid sine visu. Non autem sic dat multos modos iuvamenti sicut patet in animalibus. Denique natura cuiuslibet est illi rei conveniens ad quam est preparata: nec potest res esse semper que non est secundum naturam. Quintilianus de oratoris insti. li. ii. Omnia itaque que consummavit ars. certum est initia a natura duxisse.

Ⅽ Quot modis dicitur natura. C. IIII.

Ex summa de anima. In naturalibus idem est forma quod natura: sed forma dicitur respectu materie quam perficit. Natura vero respectu motuum quos elicit: ut forma ignis. Dicitur autem natura secundum Avicennam quadrupliciter. Primo modo principium movendi uno modo et non sponte: sicut in elementis et elementatis. Secundo modo principium movendi diversis modis et non sponte: sicut est anima vegetabilis in plantis. Tertio modo principium movendi diversis modis et sponte: sicut est anima rationalis in animalibus. Quarto modo principium movendi uno modo et sponte: sicut motus celi quod est intelligentia. Primo modo dicitur natura proprie. Diffinitur autem in physicis generaliter sic. Natura est principium motus et quietis eius in quo est per se et non per viam accidentis. Actor. In summa vero notatur quod natura primo dicitur dupliciter. Uno modo natura naturans. i. ipsa summa lex nature que deus est: de qua dicit augustinus. Contra summam illam nature legem a noticia remota sive infirmorum sive impiorum tam deus nullo modo facit quam nec contra seipsum facit. Aliter vero dicitur natura naturata: et hec multipliciter. Uno modo natura dicitur vis insita rebus ex similibus similia procreans ut ex grano granum eiusdem speciei. Alio modo dicitur natura principium motus et quietis ut supius dictum est. Tertio modo dicitur vel usitatus nature cursus mortalibus notus secundum quod dicuntur miracula fieri contra naturam. unde et dicit apostolus ad romanos. Tu autem cum oleaster esses contra naturam insertus es in olivam bonam. Item quarto modo dicitur natura possibilitas creature quam indidit ei natura naturans: et deus ut ex ea fiat quod ipse vult. Et sic accipitur ibidem in glosa cum dicit. Id nature est cuique rei quid de illa fecerit deus. Aristo. in ii. physicorum. Videtur autem et natura substantia eorum esse que natura sunt: et quod primum inest cuilibet informabile per seipsum: ut lectum natura lignum. statue autem es. Uno igitur modo natura sic dicitur prima uniuscuiusque subiecta materia in seipsis principium motus et mutationis habentium. Alio vero modo forma et species que est principium secundum rationem. Sicut enim ars dicitur quod est secundum artem et artificiosum. sic et natura quod secundum naturam dicitur. s. de forma. Erit igitur natura habentium in seipsis motus principium forma et species que non est separata nisi secundum rationem. magis etiam natura hec est quam materia. unumquodque enim tunc magis dicitur cum actus sit endelechia sit quam potentia. Cum igitur natura dupliciter dicitur. s. materia et forma. Sciendum quod de his mathematicus et physicus negociantur sed non mathematicus accidentia speculatur inquantum talibus accidunt. unde abstrahit. s. accidentia a corporibus abstracta enim sunt a motu intellectualiter: et nihil differunt: id est non abstrahunt realiter. Neque enim fit mendacium abstrahentium quia sunt ibi abstracta vel abstrahenda sunt res. Pro

ficus quoqz abstrahit sed minus q̄ mathematicus. Impar enim ꝛ par. rectū ꝛ curuū: numerꝰ ꝛ figura ꝛ linea sine motu. s. diffinita sūt nō aūt caro ꝛ os ꝛ hōꝫ q̄ sunt. s. de consideratione phisici: sunt hmōi. s. diffinita sine motu ꝛ mā. Si aūt ars imitat̄ nām: eiusdēqꝫ scientie est cognoscere specié ꝛ materiā vt medici sanitatē ꝛ coleram ac flegma in q̄bus est sanitas ꝛ phice vt. q͛ erit cognoscere vtrāqꝫ naturā. s. formā ꝛ materiā. Ex albas forma ꝛc. Materia q̄dē vniuersalis ꝛ forma vniuersalis sunt radix oīum: ꝛ ex his generatū est omne q̄d est preter deū: ex duo procedūt oīa ꝛ in ea etiā oīa resoluunt̄. Materia q̄ vniuersalis est ipsa est substātia q̄ sustinet. ix. predicamēta ꝛ est illis subiecta hec est p quā sensibilia subsistūt in qua ꝛ inueniunt̄ ꝛ in ea mutant̄ ꝛ ad eā referunt̄ ꝛ ab ipsa incipiunt̄ ꝛ ad eā redeunt. Nouē vero predicamēta sunt vniuersalis forma subsistens in illa. Porro distinctio nominum materie. s. ꝛ substātie. hec est: q͛ nomē materie cōgruit illi seu q̄ paratū est recipere formā. qm̄ nōdū recepit. Nomē vero substātie cōgruit illi materie q̄ iam aliā formā recepit ꝛ per ipsam formam facta est prima substantia.

¶ De Principiis naturalibus. id est materia forma ꝛ priuatione. C. V.

Escriptio materie prime hec est: q͛ ipsa est substātia existēs p se sustētatrix diuersitatis vna numero. Et iterū q͛ est substātia receptibilis oīum formarū. Perficit̄ aūt ex forma. nō enī habet esse in actu absolute sꝫ tm̄ in potētia: qm̄ esse nō est nisi p formā. forma. n. est essentia rei: ꝛ ipsa pficit essentiā materie. Esse autē in actu nō est nisi ex cōiunctione materie ꝛ forme: vnde nec possibile ē vt forma sit sine materia. Esse igit̄ est existētia forme in materia. Q̄ autē esse rei nō sit nisi ex essentia forme. signū huius est: q͛ id q̄ est aut est sensibile aut intelligibile. Sensus autē ꝛ intellectꝰ nō applicant̄ nisi forme sensibili aut intelligibili. Esse quidē materiale nō hꝫ materia ex forma. sed esse forme. Itaqꝫ materia mobilis est ad recipiēdū formā: forma vero ē agēs in materia q͛ pficit eā ꝛ dat ei esse. Omne quoqꝫ agēs p seipsum nō facit quicq̄d facit nisi p suā formā. Materia vero nō hꝫ actionē: qm̄ in se nō est nisi receptibilis tm̄. i. subiecta ꝛ parata ad recipiēdum actionē. Itaqꝫ forma ꝛ [illegible] est q̄ ma [illegible] est sicut aīa mā vero sicut corpus. Materia sm̄ hoc ē priuationi. forma vero sm̄ hoc lux. E [illegible] ergo priuationē materie sicut tenebrositatē aeris ꝛ formā in ea sicut lucē. Ita quidē materie est multiplicari ꝛ diuidi: ꝛ ipsa est causa multiplicationis ac diuisionis. Forma vero [illegible] ꝛ multiplicat̄ pp̄ter mām. diuersitas aūt q̄ est inter substātias nō est ex mā sed ex forma: q͛ forme sunt multe: materia vero vna. Formeqꝫ multiplicatio est ex mā: forma igit̄ existēs in materia: q̄ pficit essentiā rei: p quā etiā factū est vnūquodqꝫ: est vnitas veniēs a prima ꝛ vera vnitate creature: q̄ nō hꝫ principiū neqꝫ finē nec mutationē nec diuersitatē. Ideo necesse fuit vt vnitas ipsa creata haberet hec oīa: ꝛ p hec facta ē dissimilis ab ipsa vnitate prima ꝛ perfecta: nec est possibile vt forma separet̄ actu a materia q̄ [illegible] ea forma [illegible] substātialis [illegible] accidētalis q̄dē pōt substātialis [illegible] resoluēdo ꝛ cōponēdo. Pone corpus [illegible] materie [illegible] forme [illegible] habitudo forme ad materiā [illegible] anime ad corpus ꝛ intelligentie ad animam. forma [illegible] materia [illegible] intelligentiā animā ꝛ animam corpus. Imaginatio [illegible] materie est [illegible] forme [illegible] attribuit ei in quo est proprietatē ꝛ intellectū specierū ac forme. Philosophi solent materiam appellare possibilitatē: q͛ possibile fuit ei recipere formā [illegible] materia ac [illegible] pp̄ter [illegible] in ea fieri [illegible] pficit ea sicut intelligētia ꝛ aīa. Cūqꝫ res magis perua fuerit: speciē suā formā [illegible] Materia [illegible] non est [illegible] nisi p suā formā: nec habet res vnā nisi formā qua fiat vnū ꝛ differens [illegible] forma [illegible] quā nō habet forma [illegible] appreheñ [illegible] non [illegible] cum forma [illegible] genera [illegible] Ap [illegible] magis [illegible] perfectior ꝛ clarior est forma anime. Prima vero forma vniuersalis est [illegible] forme [illegible] perfecta lumine [illegible] formarum.

¶ De Informitate prime materie. C. VI.

Augu. st. in li. cōfessionum. xii. Nōne tu dñe docuisti me q͛ [illegible] istā materiā informem formares atqꝫ distingueres nō erat aliqd nō color nō figura nō corpus nō spūs nō tñ oīno nihil erat. Sed quedā informitas sine specie aliqua ꝛ [illegible] in hac informitate q̄rit cogitatio q̄d sensus attingat conat̄ eā vel nosse ignorando vel ignorare noscendo ego eā antea cogitare eā vellē. fedas ꝛ horribiles formas pturbatas ordinibꝰ voluebat animus: sed formas tñ. ꝛ id q̄ cogitabā nō priuatōē oīs forme sed cōpatōē formosiorum erat informe. et suadebat vera rō vt oēs forme qualescūqꝫ reliquias oīno detraherē si vellem penitus informe cogitare: ꝛ nō poterā. Citius. n. nō esse censebā q͛ omni forma priuaret̄ q̄ cogitabā q̄d [illegible] informe ꝛ nihil formatū nec nihil informe ppe nihil: ꝛ cessauit mēs mea interrogare hunc spūm meū plenū imaginibus formatorum corporū ꝛ eas p arbitrio mutantē atqꝫ variantē. Et intendi in ipsa corpora. eorūqꝫ mutabilitatē altius inspexi qua desinūt esse q̄ fuerūt ꝛ incipiūt esse q̄ nō erāt. Eundemqꝫ trāsitū de forma in formā per informe quoddā fieri suspicatꝰ sum nō p oīno nihil. Mutabilitas. n. rerū mutabiliū ipsa capax est formarū oīum in q̄s mutant̄ res mutabiles. Aristo. in methaphysica. vii. li. Materiā itaqꝫ dico id q̄ est q͛ hoc nō est in actu. sꝫ in potentia: forma vō est principium rei.

¶ Quod omne compositum ex materia ꝛ forma corruptibile est natura. C. VII.

Aristo. in libro phisicorū. i. Omne q̄ fit corrūpit̄ corrumpit̄ aūt aut ex cōtrariis aut in cōtraria ꝛ horū media. Media vō ex cōtrariis sūt: vt medii colores ex albo ꝛ nigro. ūc oīa vt q͛ que natura sunt aut cōtraria: aut ex contrariis. Fiunt quidem simpliciter sole substantie sm̄ quid autē alia. Que vero simpliciter fiunt. alia quidem fiunt transfiguratione vt statua. Alia appositione vt que augmentant̄. Alia subtractione vt ex lapide mercurius. alia ex compositione vt domus. alia vero ex alteratione: vt que sm̄ naturā conuertuntur. Omnia aūt que fiunt manifestū est quoniam ex subiectis fiunt. i. ex subiecta materia. Quod igit̄ fit semp compositum est. s. ex materia ꝛ forma. Et est quidem aliquid quod fit ꝛ forma in materia: ꝛ est quidem aliquid q̄ hec fit. ens sub forma ꝛ hoc duplex. Alterum enim subiectum. i. materia. aut oppositū. i. priuatio. Eorum autem que natura sunt vnūquodqꝫ non sm̄ accidens sed sm̄ substantiam fit ex subiecto ꝛ forma. igit̄ solum materia ꝛ forma sunt principia per se. Componit̄ n. musicus homo ex homine ꝛ musico quodammodo in resoluēs rationes in ratiōēs horū. Est autem subiectū numero quidē vnum specie vero duo: ꝛ nos quidē materiam ꝛ priuationem alterum esse dicimus: ꝛ non esse vnū. s. principium. s. duo. Sed materiam per se priuationem autē ꝛ contrarietatem sm̄ accidens. Priuatio quidem forme contraria est: subiectum vero materia: cum forma causa est eorum que sunt ꝛ fiunt. sicut mater. Dico aūt materiam primum subiectū vnicuiqꝫ ex quo fit aliquid. Sunt itaqꝫ duo principia rerum intrinseca per se. tertiū vero per accidens. s. priuatio. In eorum quidem materia est sicut femina. forma vero diuinum quoddam ꝛ optimum. s. in genere suo appetibile: quod priuationi contrarium est. Aliud vero. i. materia sm̄ [illegible] naturam aptū natum est ipsam appetere ꝛ desiderare sicut femina masculū: ꝛ turpe appetit bonū: que tamē [illegible] turpis nō est [illegible] sm̄ accidens. s. per priuationem ꝛ manet quidem materia in [illegible] subiectum est sm̄ autem q͛ priuatio corrumpitur.

¶ De Corporibus simplicibus. i. elementis. C. VIII.

Alphorabius vbi supra. Corporū naturaliū alia sunt simplicia alia cōposita. Simplicia sunt quorū esse nō est a corporibꝰ aliis: et sunt corpa celestia. Cōposita vero [illegible] corpꝰ [illegible] et plante ꝛ aīalia. Aristo. in li. iii. de celo ꝛ mundo. Omne corpus aut est elementū aut ex elemento generatū. Elementum aut est id q̄ ex ceteris corporibus [illegible] ꝛ est in eis potentia vel actu. Sed [illegible] nō resoluit [illegible] neqꝫ cadit sub corruptione. Et hoc est [illegible] Corporū [illegible] simplicium [illegible] motꝰ [illegible] Nec [illegible] aut quietum necessario. Et [illegible] naturaliter. illuc incedit naturalit̄. Natura. n. est in vnoquoqꝫ principiū motus sui. Virtus aūt est principiū motus eius q̄d est a re alia [illegible] accidentalis [illegible] est [illegible] motꝰ [illegible] sicut instrumēto: vnicuiqꝫ aūt rei est motꝰ nālis vnus. accidentalis vō plures. [illegible] in methaphysica [illegible] elemētū est [illegible]

[illegible] elemētū est illud de corporibus cuius ordo vltimus est. Auic [illegible] Elemēta sunt corpa prima oium corpoꝝ princi pia q̄ in corpa [illegible] formaꝝ [illegible] minime possunt. Et quoꝝ cōmixtiōe diuerse spēs generant. Hoꝝ duoꝝ sunt grauia .s. terra ꝛ aqua duo vō leuia .s. ignis ꝛ aer. Et in alijs corpa duo quidē grauia plus [illegible] ad mēbroꝝ generatiōeꝫ ꝛ eoꝝ quietē. Duo vō leuia plus ad generationē spirituū ꝛ motionē eoꝝ ꝛ ad mouēdū mēbra: lꝫ mo tio nō fit nisi ab aīa. Seneca de nalib⁹ questionib⁹ li. iii. Egypcij quattuor elemēta cernūt ꝛ ex singulis bina: maria ꝛ feminea: aerem enī marē iudicāt q̄ vētus est. Feminā vō q̄ nubilosus ꝛ iners. Mare vocant aquā [illegible] oēm aliā. Ignē masculū vocāt quo flāma ardet ꝛ feminā qua lucet innocuus tactu. Terrā fortiorē marem vocant: saxa scilicet ꝛ cautes: ei que aratur ꝛ teritur femine nomen assignant.

¶ De Qualitatib⁹ elemētoꝝ ꝛ cōmixtionib⁹ eoꝝ. C. IX.

Priscianus ad Cosdroe. Quattuor sūt ele mētoꝝ copulatiōes calido .s. ꝛ sicco facientib⁹ ignē calido vō ꝛ humido aera. Et si qdeꝫ eū frigidū ꝛ humidū esse dicāt in sursuꝫ gelantis attēden tes. Itē frigido ꝛ humido cōstituentib⁹ aquā. arido ꝛ frigido terram hoꝝ actiua sunt duo .s. calidū ꝛ frigidū passiua humidū ꝛ siccū. Cū aūt in vnoquoqꝫ elemētoꝝ due sint differētie: vna ex duab⁹ elemen to dñat. Ignis enī mag⁹ est calidus q̄ siccus ꝛ aer mag⁹ humidus q̄ calidus: ꝛ aqua magis frigida q̄ humida ꝛ terra magis sicca q̄ frigida. Mouent̄ aūt ꝛ in seipsa facile cū p vnū cōueniāt. ꝛ p vnū op ponunt̄: difficulter aūt q̄ p duas differētias cōtradicūt: vt ignis ꝛ aqua aer ꝛ terra: hꝫ aūt in medio ꝛ circa mediū discreta sunt. Nā ter ra qdē stat aqua vō terre circūposita. hec aūt continet amict⁹ aeris vtrūqꝫ ambiēs. ꝛ circa spherā aeris ea q̄ dicit̄ ignis. Ipse est enī in q̄r to extremū sicut terra mediū. Aristoteles in li. metheororum [illegible] dē existit in aere. [illegible] ꝛ aer existit ex aqua qꝛ sic dispo suit vtrūqꝫ deus gloriosus ꝛ sublimis nō aūt ex aqua fit aer sed ex vapore multo emanāte p caliditatē cū sua humiditate q̄ eleuatur ex aqua ꝛ terra [illegible] vapor aquosus. [illegible] nō fit terra ex omni aere. sꝫ ex aere [illegible] vaporis q̄ aggregat̄ ꝛ inspissat̄. [illegible] aer ꝛ aq̄ cōtinue alterant̄ adinuicē. Dico aūt qꝛ sup illud qd̄ ē sup terrā vin cit aqua ꝛ aer sine igne. [illegible] ignis vinceret cōbureret [illegible] ꝛ [illegible] Ignis aūt purus ꝛ nō turbidus est cōtingēs orbē lune. Se neca [illegible] Igit̄ elemēta in oībus sunt ꝛ oium alternus recursus sunt [illegible] in alteꝝ trāsit ꝛ nā partes suas velut in pōde rib⁹ [illegible] proportionē equate turbata mūdus post [illegible] Nūqꝫ sine igne est aer [illegible] Sꝫ [illegible] nō sine humore ē ꝛ ideo faciliꝰ in inuicē trāsit⁹ qꝛ illis in q̄ trāseūdi est iā mixta sūt. [illegible] terra humorē ꝛ hūc [illegible] aera ꝛ hūc [illegible] go [illegible] humorē faciat. Hieronym⁹ In terre quoqꝫ visceribus ferrum ꝛ lapides decernūt̄ in quibus ignis latitat. aerē in terra esse probatur: [illegible] terra temperie solis acceptans vapores largissimos exalat.

¶ De Ordine vel pondere quattuor elementorum. C. X.

Augusti. sup genesim ad litterā li. [illegible] Elementa quattuor nō tm̄ locis: sed ꝛ qualita tib⁹ [illegible] ꝛ p qualitatib⁹ [illegible] loca [illegible] aqua [illegible] sup terra [illegible] sub terra stat [illegible] sicut in antris ꝛ cauernis: nō tm̄ ea terre [illegible] supra sꝫ ea [illegible] [illegible]

propter oris illius angustias tam cito intrare non potest. Porro si sub aquas aer cogat̄ [illegible] [illegible] fenior [illegible] loci [illegible] ignē ad supra [illegible] ipsius aeris naturā [illegible] pondere et hoc patet qꝛ si quis faculā accensā [illegible] tenēat [illegible] flāme conus ad sup [illegible] sed [illegible] aeris [illegible] sup fusi supat⁹ extinguit̄ ꝛ in eius q̄litatē cōmutat̄: ꝛ ad eius vniuersaꝫ altitudinē trāsilendā pdurare nō pōt. Itaqꝫ sup aerē purus ignis esse dicit̄ [illegible] sidera ꝛ luminaria facta eē dicūt. hinc etiā intelligi volūt q̄ de ponderib⁹ elemētoꝝ argumētant̄ ꝛ rōnē sumūt qꝛ aer si qs e⁹ [illegible] in illis spacijs celi [illegible] posset: necessario pondē suo caderet: donec ad aera subter spacia puenire.

¶ De Ponderibus corpoꝝ. C. XI

Aristo. in li. de vegetabilibus. Uniuersitas cō stitutor varijs aīaliū generib⁹ ꝛ lapidi bus omnē sensibilē ornauit loci: quoꝝ causas ꝛ nās sꝫ quēdā ordinē ꝛ armoniā genituā impossibile est pcipi [illegible] ꝛ sensu accipe varietatē quoqꝫ decursus ꝛ forme ꝛ vtilitatū sic [illegible] etiā ad se inuicē [illegible] naturalis habitudinis [illegible] omniū causaꝫ ꝛ virtutē: quō factor vniuersitatis bonus ex nō existentib⁹ adducit existētia: ꝛ natur' varie exornat: quedā qdē simpla ꝛ intell gibilia quedā vō cōposita ꝛ visibilia formās vnā ipsis inuicē ꝛ vniuersitati cōstituēs vtilitatē ꝛ [illegible] velut ex vna [illegible] substantiā. Optimi vō factura omnino eadē ꝛ si quibusdā [illegible] va rietates introducant̄ ꝛ pugna ex mixtura ē ꝛ qlitatū differentia. Ex hoc. n. nō sine artificis ratiōe cōstitutū est: qd̄ ꝛ aīalib⁹ ꝛ herbis ꝛ la pidib⁹ corruptiue quedā sunt virtutes ꝛ qualitates. quedā iterū vita les ꝛ salutares. Quod āt de lignis in aqua mergit̄ vt [illegible] vel hebe nus [illegible] qꝛ [illegible] cōpacte sunt ꝛ meat⁹ angusti nec aer est in illis. Idē in li. iiii. de celo ꝛ mundo Omne graue recipit [illegible] Graue est res spissa. leue res rara. omne graue aut est mouēs aut [illegible] rum necessario mouēs est qd̄ impellit̄ [illegible] qd̄ nō. Ignis quāto maior tāto leuior ꝛ incessus eius sursuꝫ velocior. Sīr aurū ꝛ plum bum multū velocius incedit deorsuꝫ q̄ paucū. sīr ꝛ reliqua grauia [illegible] [illegible]

¶ De Impressionib' corporū. C. XII

Idem in de celo ⁊ mūdo. Corpora quidē sunt ex superficiebus: superficies ex lineis: linee vero ex pūctis. Nō est aūt linea q̄ nō recipit partitionē ⁊ diuisionē: nec est possibile vt res diuidat in rē q̄ non recipit diuisionē. Impressiōes aūt [illegible] aut p formā sicut color in albedinē ⁊ nigredinē: aut p accidēs sicut res q̄ diuisionē recipit nō propter [illegible] differētia [illegible]. Si ergo istud est: fm hoc manifestū est ⁊ apparēs: q omne qđ recipit diuisionē ex impressionib' nō recipit diuisionē nisi fz hūc modū quē diximus. Si ergo illud est fz hoc: tūc omne graue recipit partitionē. Itē graue est res spissa. Leue res rara. Item omne graue aut est molle aut durū necessario. Molle est qđ [illegible] durū aūt qđ nō. Itaqz corporū [illegible] diuisionē ⁊ separationē velociter [illegible] aliqua vo tarde. Et quāto res velocioris separationis est velocior est ad impressionē sui. Aer itaqz velocioris impressiōis est q̄ aqua ⁊ aq̄ q̄ terra. Idē in [illegible] metheororū. [illegible] sol ⁊ luna ceteraqz corpa celestia calefaciunt illud sup qđ mouent' motu circulari [illegible] nō inflāmant' [illegible] neqz calefaciūt q: nō recipiunt impressiōes peregrinas .id est alienas: celū.n. enim egrediēs est a natura quattuor elementorum.

¶ De Magnitudine motu ⁊ continuitate. C. XIII.

Idem in li. celi ⁊ mūdi. Corpus qđē diuisibile est in oēs dimēsiōes: Magnitudinis autē que [illegible] dimensionē hz vnā est linea [illegible] duas superficies q̄ vero tres corpus. Dicūt etiā pythagorici q totū [illegible] ⁊ res [illegible] tribus dimensionib' diuidunt' [illegible] fine medio ⁊ principio ⁊ hic quidē numerus est oīs rei. s. pfecte ⁊ complete: ⁊ [illegible] Nos vero nō extra[illegible] [illegible] numerum attribuim' nos ipos magnificare deū [illegible] creatorē [illegible] Unūquodqz corporū hz tres dimēsiones [illegible] motu locali [illegible] phicoz. Unus autem motus dicitur multipliciter. s. genere specie ⁊ numero. Genere quidē vnus est [illegible] loci mutatio quidem omni loci mutationi genere vnus est: nō autē alteratio. Specie autem [illegible] quidem sunt [illegible] secundum specie [illegible]. Simpliciter vnus est q̄ substantia quidē vnus est aut numero. Sunt autem tria fm numerū circa q̄ dicimus motū vnū. s. quod mouet': ⁊ in quo ⁊ quando. [illegible] continuus [illegible] vnus quia vnū sunt extrema. Multi aūt ⁊ nō vnus quorū quies mediū est. Dicit' [illegible] substantiā sit. Aliquādo autē ⁊ si imperfectus sit vnus dicit': si solū continuus sit. Preter dictos aūt modos: dicit' vnus motus regularis. i. equalis ⁊ pfect'. Irregularitatis aūt differētia est aliqn qđē ab eo in quo mouet': impossibile est. n. regularē motū esse in nō regulari [illegible] quando aut velocitate ⁊ tarditate determinatur. Luius. enim eadē [illegible] Impossibile est [illegible] punctis [illegible] aut pars [illegible] tra aliā. s. ex quibus cōponit' ⁊ diuiditur ⁊ sic dissimilia ⁊ loco discreta [illegible] est ratio in omnibus indiuisibilibus. At vero neqz consequenter in [illegible] q continuum diuisibile est. ⁊ in semper diuisibilia. Euisdem autem [illegible] tinuū i generali. Quare manifestū ē nullū istorū ex diuisibilib' cōponi [illegible]

[illegible] est [illegible] inter se nō intermissa cōtinuatio. Unitas aūt ē [illegible] cōtinuatio [illegible] corporum [illegible].

¶ De Loco quid sit. C. XIIII.

Aristo. in li. phicoz. iiij. Omne corp' est in loco. Et habet aut grauitatē aut leuitatē. Et graue q̄dē in medio fm natura habet ferri [illegible] aūt sursum. Idem in quarto li. Quod aūt locus sit aliqd in natura patet [illegible] Et q: fm [illegible] fit mutatio. Et q: vno corpore egrediente ⁊ alio ingrediente manet locus vnū ⁊ idem. Itē q: habet aliquā potentiā a natura determinataz vt pz in mutationib' phicoz corporū ⁊ simplicuū. s. ignis ⁊ terre ⁊ huiōi: vnūquodqz fert' in locū suū [illegible] sursum: illud aūt deorsum. Sūt enī hec loci partes ac species [illegible] deorsum ⁊ reliquæ [illegible] non solū quo ad nos positione differunt: sed in natura determinata sunt. Sursum est vbi fert' leue: deorsum aūt vbi graue. Idē ondunt etiā corpa mathematica q: cū nō sint in loco fm positionē tñ q̄tū ad nos [illegible] intellectū nostrū hnt dextrorsum ⁊ sinistrorsum: Itē etiā illi q̄ vacuū aliqd eē affirmāt loci esse ponūt vacuū enī locus erit priuatus corpore. Esse igit' aliquid loci pter corpa ⁊ omne corp' sensibile eē in loco. p hoc aliqs ocipiat. hz aūt locus distātias tres. s. lōgitudinis. pfunditatis: ⁊ latitudinis: quib' determinat' omne corpus. Impossibile vo est corpus esse in loco eodē cū essent duo corpa. Sicut aūt omne corpus est in loco sic ⁊ in omni loco corp'. Sicut aūt omne corpus est in loco sed neqz minor neqz maior loc' est [illegible] locato. Et locus [illegible] alius cōmunis est in quo omnia corpora sunt sicut celum. Alius vo ppruis in quo primo [illegible] corpus est. Si aūt locus primu cōtinēs vnūquodqz corporū terminus quidē est quare videt' forma ⁊ species vniuscuiusqz locus eē quo determinat' magnitudo ⁊ eius materia hec est [illegible] locū in natura determinant [illegible] magnitudinis [illegible] cū equalis magnitudini ⁊ est altera a magnitudine [illegible] specie ⁊ diffinita. i. determinata huiōi. hec. n. est cōtenta sub specie ⁊ diffinita sicut sub plano. i. superficie: ⁊ termino. alio. s. sub linea: ⁊ puncto [illegible] id est quantitas: ⁊ passiões. i. ⁊ qualitates ⁊ species. i. forme substātiales nihil relinquit' pret materiā: vnī ⁊ plato locū ⁊ materiā vnum ⁊ idem esse dicit in thimeo. At vo qđ impossibile sit horū quodlibz eē locū facile est videre. spēs. n. ⁊ mā nō separant' a re. locū aūt sepa[illegible] Impossibile [illegible] tus neqz [illegible] neqz deorsum locū [illegible] materia locus est [illegible] dicit' aliquid esse in alio. Uno quidez mō sicut digitus in manu ⁊ [illegible] pars in toto. [illegible] species in genere [illegible] tia in specie ratione alio sicut sanitas in calidis ⁊ frigidis: ⁊ omnino species in materia [illegible] ⁊ omnino in fine hoc est cuius cā fit. Omnino aūt ⁊ maxime propa [illegible] in pub' est ⁊ econuerso: dicet' esse totum in seipso: q: s. totum [illegible] est [illegible] primo locū nō tñ in illo sicut in loco. s; sicut sanitas in calidis est [illegible] vnūqnqz ⁊ separabilem eē sursum ⁊ deorsum habere: ⁊ vnunquodqz corp' nā ferri sursum ac deorsum: ⁊ in locis ppriis manere.

¶ Quid sit locus quid esse in loco C. XV.

Ex his [illegible] militer ⁊ forma. In eodē. n. sunt extrema continentis ⁊ contenti [illegible]

locus quo vbi erat aer hic est in eodem loco nunc aqua. Sed materia
[illegible] est loco: vnisa est a re nec continet rem. locus aũt vniũ
quẽ eo aũt q̃ manẽte cõtinẽte mouet cõtẽtũ diuisum ẽ et ex vas
se aqua. videt locus esse spaciũ mediũ i receptũ in partes superficiei
cõtinẽtis. [illegible] aũt vnius ẽ idẽ locus intra simutatus recipiat diuersa
corpa fm successionẽ: nõ videt possibile n. si locus sit vltimũ cõtinẽ
tis cũ spacio interrupto supra qd succedũt corpa hoc aũt nõ est. Sz
spaciũ cõtẽtũ intra terminos cõtinẽtis sit locus vel aliqd loci. si enĩ
huiusmodi dimẽsio imaginata esset locus infiniti essent loci in vno
loco: esset qz alius locus: ẽ multi loci simul essent qd. s. est ĩpossibile.
Si igĩ nihil horũ triũ locus est: necesse est esse quartum. s. terminũ
corpis cõtinẽtis. D co aũt cõtẽtũ corpus qd mouet fm locũ. Et alia
qdẽ sunt in loco fm potẽtiã. Alia vo fz actũ. Nã partes cõtinui cũ
sẽ vnũ et eis fm potẽtiã in loco sunt: sepate vo fm actũ. Itẽ quedã
in loco sunt p se: vt omne corpus fm locũ mobile vel fm augmẽtũ.
Alia vo p accidẽs: vt aĩa ẽ celũ nõ n. celũ aliqu totũ est: nec in loco
quodã: qz nullũ corpus ipm cõtinet sub quo moueat. Sz ptes eius
quedã in loco quodã sunt. Oẽs aũt in eo qd circulariter cõtinet enĩ
alia aliã: vnde circulari solũ mouet qd sursuz est omne nãqz vniuersũ
nõ est alicubi: qz qd alicubi est extra ipm aliqd est: sz extra omne ẽ totũ nihil est. Ideo oĩa in celo sunt: qz celũ ẽ qd omne est. s.
[illegible] ad cõt[illegible] oĩum corpoꝝ. Est aũt locus nõ celũ sz celi quoddã
vltimũ ẽ tãgẽs mobile: terminusqz corpis quiescẽt. Terra nãqz in
aqua ẽ: ẽ hec in aere: hic aũt in ethere: ẽ hic in celo. Celũ aũt nõ im
plius est in alio. Nõ itaqz locus necesse est spaciuz aliqd esse corpo
reũ nec pũcti esse locũ. Et est locus alicubi. i. in aliquo nõ sicut in lo
co. sz sicut terminus in finito. Nõ enĩ omne qd est in loco est: sz corpus mobile fm locũ. fert n. vnũqdqz in supfius locũ rationabiliẽ.

De Tempore. C. XVI.

Tempus qdẽ totius s revolutionis celi motũ esse dixerũt alii vo ipsaz spherã: qz ẽ in tpe sũt oĩa: ẽ in totius sphera. Tẽpus ẽ nũerus mot⁹ fz
prius ẽ posterius. Tẽpus igĩ nõ est mot⁹ [illegible] qd fz qd hz
nũerũ mot⁹. Est qdẽ nũerus [illegible] est enĩ qd nũeram⁹ ẽ nũera
bile dicim⁹: ẽ quo nũeram⁹: differũt aũt hi sicut mot⁹ ẽ tẽpus: ẽ enĩ
nũerus vn⁹ ẽ idẽ q̃ ẽ cẽtũ equoꝝ ẽ q̃. c. hoiũ. Quoꝝ vo nũerus ẽ al
tera sunt: vt eq ab hoib⁹. Tẽpus aũt est qd numerat: ẽ nõ quo nu
meramus. Mẽsuratqz motũ simul ẽ esse motus: ẽ h est ipsi motui
esse in tpe mẽsurari tpe: ẽ mẽsurari ipm esse eius. In tpe autẽ esse
duplr accipe est. s. esse qñ tẽpus est: ẽ esse sub tpe: sicut qdã in lo
co vel nũero esse dicimus: qz sub loco ẽ sub numero cõtinent. Esse
[illegible] nũero est esse quẽdã numeri rei: ẽ mẽsurari esse ipsi⁹ nũero in
quo ẽ. Manifestũ est aũt qd esse in tpe nõ est esse qñ tẽpus est si
cut nec [illegible] in motu vel in loco qñ mot⁹ vel locus est. Si enĩ sic eẽt.
oẽs res [illegible] in quolibet necesse est itaqz oĩa q̃ sunt in tpe aliqd
pati sub tpe sicut dicere consueuimus: qz tabefacit tẽpus ẽ senescũt
[illegible] pp̃ter tẽpus [illegible] neqz nouũ factuz
[illegible] Est enĩ corruptio [illegible] p se qz mutatio mot⁹ est mo
[illegible] Quare patet qd [illegible] sunt in
tempore. [illegible] a tpe. Quoniã aũt tps est mẽsuratio motus: erit ẽ quietis me
trũ fm accidẽs. i. fz posterius: oĩs enĩ quies in tpe est. Nõ enĩ sicut
quod est necesse est moueri: sic ẽ in tempore: quia tempus est nume
rus motus. In numero autẽ motus contingit esse ẽ quiescens. non
enim in [illegible] quiescit [illegible] aptuz natura moueri priuatum autem
motu. Ẽ itaqz tempus motus ẽ quietis mensuratio. Sed omnino
mensura est motus per se: quietis aũt fm accidẽs. Ergo quoꝝ esse
mensurat: his omnibus inerit esse in quiete ẽ motu: quecũqz etiam
corruptibilia ẽ generabilia sunt ẽ omnino aliquando quidem sunt:
aliquando non: necesse est in tempore esse: est enim tempus quod
dam [illegible] quod excedit esse ipsorum ẽ mensurat substantiam. Quo
rumqz autẽ cõtrariũ non semp est hec que possunt esse ẽ nõ esse: ẽ
ipsorũ est generatio ẽ corruptio. In tẽpore quidẽ oĩa fiunt ẽ corrũ
puntur. Mutatio tamẽ magis destructiua est p se ẽ corruptiõis cau
sa [illegible] autẽ ẽ [illegible] esse fm accidẽs huius signũ est: qz ni
hil [illegible] generat nisi moueat quodammodo [illegible] corrumpit
[illegible] mouea: hanc quidẽ corruptionẽ: nõ facit tẽpus:
sed accidit in tempore fieri [illegible] a tempore. Tẽpus itaqz determinat
motum cum sit [illegible] numerus vt dictum est.

De Partibus temporis. C. XVII.

Aristoteles vbi supra. Ipsum autem nũc
est continuatio temporis: con
tinuat enĩ [illegible] tẽpus preteritũ ẽ futurũ: ẽ omnino terminus tpis ẽ.
Est enĩ [illegible] principium [illegible] Nunc enĩ videt qd
tempus omnino non sit: huius. n. hoc quidem iam preteriit: ẽ non
est: illud aũt futurũ: ẽ nõdũ est. Ex his aũt que nõ sũt cõpositũ esse im
possibile videt. Itez oĩs partibilis si quid sit necesse est aut oẽs aut
quasdã partes esse tpis aũt alie transierũt alie future sunt. Ipsum
aũt nunc nõ est pars: mẽsurat enĩ ps: ẽ oportet cõponi totũ ex par
tibus: tpus aũt nõ videt cõponi ex ipsis nunc: qz simul nõ sunt. Sz
semper corrũpi necesse est prius. Sic itaqz impossibile est se hñe ad
inuicẽ ipsa nũc sicut punctũ cũ puncto: at vo nec idem nec semp ma
nere possibile est: nullius. n. diuisibilis finiti vnus terminus est: nec
si in vno termino sit continuũ: neqz si in plura. Ipsũ aũt nunc termi
nus est: ẽ tpus est accipere finitũ. Uerũ tempus vt dictũ est est mẽ
sura vel numerus mot⁹ fm prius ẽ posterius. Nã in motu necesse
est eẽ pri⁹ ẽ posterius, pportionale his: fm que sẽ prius aũt ẽ poste
rius dicimus fm ad ipsum nunc distantiã: quare quoniã ipsũ nũc
in tpe est: est enim terminus p̃teriti ẽ initiũ futuri: ẽ prius ẽ posteri
us erunt in tempore: in quo n. est ipsum nũc ẽ eius distantia. Con
trario aũt modo dicit prius fm preteritũ tempus ẽ futurũ nam in
preterito prius dicit qd longius est ab ipso nunc posterius aũt qd
ppe. In futuro aũt ecõuerso. Temp⁹ igĩ cognosci m⁹ cũ diffiniue
rimus motũ prius ẽ posterius determinãtes. Uidet esse tpus in ce
lo ẽ in terra ẽ in mari ẽ in omni. Hec enĩz mouent oĩa ẽ in loca oĩa
sunt: tempus aũt ẽ motus simul insunt fm potentiã ẽ actũ. Idez
in. viii. li. Tempus aũt plato solus oĩum phoꝝ dicit eẽ genitũ simul
enim ipsum cũ celo factũ. Nihil aũt est accipe in tpe pter nũc qd
est medietas hns simul principiũ quidẽ futuri. finem vero p̃teriti.

Augustinus in. xi. cõfessionũ. O sapientia dei lux mentiũ oĩa tpa tu fe
cisti: ẽ nulla tibi coeterna sunt: qz tu permanes: aut illa si semp pma
nerent tpa non essent. Quid est enim tempus: qs hoc facile ẽ breuiter
explicauerit. Si nemo ex me querat scio. Si querenti explicare ve
lim nescio: Docti scio si nihil p̃teriret non esset p̃teritũ tempus: si
nihil adueniret non esset futurũ: ẽ si nihil esset nõ esset p̃sens temp⁹.
Duo ergo ista tpa p̃teritũ ẽ futurũ quomõ sunt qñ ẽ p̃teritũ iam
nõ est: ẽ futurũ nõdũ est p̃sens aũt si semp p̃sens esset nec in p̃teritũ
transiret. nõ iam esset tempus: sz eternitas. Sunt ḡ preterita ẽ futu
ra [illegible] vbi sunt qz si nõ valeo scire tñ vbicũqz sunt non ea ibi
futura esse: [illegible] preterita sz p̃sentia nam si ibi futura sunt nondum
sunt. Sed si ibi p̃terita sunt. iam nõ sunt. vbicũqz ergo sunt q̃cũqz
sunt non sunt nisi presentia q̃q̃ p̃terita cum verba narrant ex me
moria pferunt: nõ res ipse que p̃tereunt sed vba cõcepta ex imagi
nibus eaꝝ q̃ in anima velut vestigia per sensus p̃tereũdo fixerũt.
Pueritia qppe mea que iam nõ est in p̃terito est tpe qd iaz nõ est
imaginem vero eius cum eam recolo ẽ narro in presenti tpe intue
or: qz adhuc est in memoria mea. Que autem nunc loquor nec pre
terita nec futura sunt nec proprie dicunt tria esse tpa preteritũ pre
sens ẽ futurum. Sed fortasse proprie diceret tpa sunt tria. presens
de preteritis presens de presentibus presens de futuris.

Qualiter tps mensuret aut numeret mot⁹ in aĩa. C. XVIII.

In te ergo aie motus tempora metior affectione
quã res p̃tereũtes in te faciunt. ẽ cuz ille pre
terierint manet. Ipsam metior p̃sentẽ cũ tpa metior. Er
go aut ipsa sunt tpa aut nõ metior tpa. itaqz si volueriit
aliqd edere longiusculã vocem ẽ cõstituerit premeditando q̃ longa
futura sit: egit vtiqz iste in silentio spatiũ tpis memorieqz comẽdãs
cepit edere illã vocem q̃ sonat. donec ad ppositũ terminũ perducat
atqz pagat: imo sonuit ẽ sonabit: nam qd eius iaz p̃teritũ est vtiqz
sonuit qd autẽ restat sonabit atqz ita pagit. dum presens intentio
futurum in p̃teritũ traiicit diminuit de futuro crescente p̃terito do
nec cõsumptiõe futuri fit totũ p̃teritũ. Sed quõ minuit futurũ qd
nõdũ est: ẽ crescit p̃teritũ qd iam nõ est nisi qz in aĩo q̃ hoc agit tria sũ
nã ẽ expectat ẽ attẽdit ẽ meminit vt id qd expectat p id qd attẽdit
trãseat in id qd meminit. Quis negat futura nõdũ eẽ: sz tñ iam est
in aĩo expectatio futuroꝝ. Et qs negat p̃ns tpus carere spatio: qz in
pũcto p̃terit: sz tñ perdurat attentio p quã pgat abeẽ ad id qd aderit:
nõ igĩ lõgũ tps futurũ qd nõ ẽ: sz lõgũ futurũ lõga futuri expectatio
ẽ neqz lõgũ p̃teritũ tps qd nõ ẽ: sz lõgũ p̃teritũ lõga p̃teriti ẽ memo
ria. Dicturus sum canticũ qd noui anteq̃ incipiam tota expectatio mea ten
dit cũ aũt cepero q̃tũ ex illo in p̃teritũ decerpsero tendit in memoria
mea atqz distendit vita hui⁹ actiõis mee i memoria pp qd dixi: ẽ in
expectatione pp qd dictur⁹ sum: p̃ns tñ adest attentio mea p quã tra
iicit qd erat futurũ vt fiat p̃teritũ. Qd q̃to mag agit ẽ agit: tãto breuiata
expectatiõe plongat memoria: donec tota expectatio cõsumat. cũ to
ta illa trãsierit in memoriã: finit actio. Et qd i toto cãtico h̃ i ei⁹ sin
gulis pt̃ib⁹ fit: ẽ in singulis syllabis h̃ in actiõe lõgiori cui⁹ forte pars
ẽ illud canticũ h̃ in tota vita hoĩs cuius ptes sunt oẽs actiões

bonitas hoc in toto seculo [illegible] bonitas cuius partes sunt omnes actiões vite bonum. Aristoteles in li. iiij. phisi. Dubitabit autem aliquis vtrum si nõ sit aia erit tempus an nõ [illegible] numerãtem esse [illegible] numerabile quare neque numerus erit. Numerus enim est aut quo numeratur aut numerabile. Si ergo nihil aliud est aptum natum numerare quam aia [illegible] tempus si nõ sit aia: quia tempus est numerus motus. Et omne quidem tempus [illegible] simul est specie autem hoc nõ simul [illegible] [illegible] equorum idem est numerus [illegible] [illegible] [illegible] idem est tempus. [illegible] velox ille autem nõ. Et alius quidem loci mutatio est hec autem alteratio. Motus itaque diuersi [illegible] sunt tempus autem [illegible] quia numerus vnus [illegible] videtur autem tempus esse sphere motus: quia hoc mensurantur alij motus.

De Motu et quiete. C. XIX.

Dem in [illegible]. Quoniã autem natura principium est mot[us] et stat[us] et mutationum non oportet ignorare eam. Videtur autem motus esse continuorum. Sed infinitum apparet in continuo est enim diuisibile in infinitum. Sine enim loco et vacuo et tempore impossibile est esse motum nõ est autem motus preter res mutatas enim semper id quod mutatur aut secundum substantiam aut secundum qualitatem aut secundum quantitatem aut secundum locum. Unumquodque autem dupliciter inest omnibus vt hoc aliquid [illegible] quidem forma ipsius [illegible] [illegible] Et secundum qualitatem [illegible] quidem album [illegible] vero nigrum et ita de ceteris. Quare motus et mutationis tot sunt species quot et entis. Et motus quidem videtur esse actus imperfectus neque enim [illegible] [illegible] in [illegible] suo genere [illegible] in genere act[us]. Mouetur autem omne mouens [illegible] [illegible] cum sit potentia mot[illegible] [illegible] quies est. [illegible] potentia est statua [illegible] non eius [illegible] motus est. [illegible] [illegible] potentia mobilis [illegible] est simpliciter et secundum rõnem [illegible] hoc nõ est idem quemadmodum dictum est. Manifestum [illegible] ponunt ipsum alteritatem et inequalitatem et quod nõ est dicentes esse motum: quorum nullum necessarium est moueri: neque si altera sint: neque si inequalia. neque si nõ sint. Sed neque mutatio neque in hec neque in [illegible] magis aut [illegible] ex oppositis. In conueniens autem est idem moueri secundum duos motus. Impossibile autem est duorum diuersorum specie [illegible] esse actu mot[us] [illegible] [illegible] mobilis et motum oportet enim [illegible] mobilis [illegible] in ipso posse moueri autem in ipso agere. Idem in li. [illegible] Dicim[us] autem motum esse [illegible] [illegible] actum mobilis secundum mobile est. Item mot[us] est act[us] mobilis imperfect[us]. Idem in [illegible] Necesse est autem temp[us] esse continuum et omnem motum [illegible] secundum tempus et easdem esse diuisiones [illegible] mot[us] et ipsi[us] mouentis et quod mouetur et in quo mouetur. At nõ omnia similiter in quibus est motus. Sed [illegible] quidem secundum se [illegible] autem secundum accidens. In sola enim mutatione que est secundum qualitatem contingit indiuisibile [illegible]. Est autem in tempore aliquid indiuisibile quod dicimus esse ipsum nunc. [illegible] enim diuisibile est [illegible] [illegible] [illegible] enim est in futuro [illegible] [illegible] in eo quod factum est. Secundum enim [illegible] determinat preteritum et futurum et in ipso quidem nunc est motum et mutatum moueri autem impossibile. Manifestum enim quoniam in ipso quidem nunc nihil mouetur: alioquin in ipso contingeret et velocius et tardius moueri. similiter nec in eo contingit quiescere. Quiescere namque dicimus quod similiter se habet et ipsum et partes nunc et prius. In ipso vero nunc non est prius [illegible] neque [illegible] Necesse est igitur moueri quod mouetur [illegible] [illegible] quiescere quod quiescit. Immutabile autem non contingit moueri nisi secundum accidens [illegible] partem totius motus. Motus autem [illegible] est dupliciter. Uno quidem modo tempore. Alio vero secundum motum partium eius quod mouetur. Impossibile est autem in infinito tempore finitum moueri [illegible] esse. Idem [illegible] Non solum motus motui videtur esse contrarius sed et quies [illegible] enim est similiter quies [illegible] contrarie sunt magis autem motus motui contrarius est quam quies. Quibuscumque autem non insunt contraria horum mutatio quidem est opposita [illegible] motus autem non est. Non solum autem in mutatione secundum locum et secundum naturam: et extra naturam: sunt et motus et quietes [illegible] generationes quedam violente sunt [illegible] corruptiones quoque quibus contrarie sunt que secundum naturam sunt. Augmenta quoque violenta sunt. vt que [illegible] propter alimentum pubescentium sunt: similiter et decrementa. In alteratione similiter erunt alie quidem violente alie vero naturales.

De Differentia motus et mutationis. C. XX.

Differt autem mutatio a motu. Et quibusdam enim subiecto in quoddam subiectum est mutatio. Motus est quod est ex contrario in contrarium. Et ei contrarius est motus qui est ex contrario in contrarium. Ut qui est ex sanitate in egritudinem contrariatur ei qui est ex egritudine in sanitatem. Qui autem est in contrarium solum nõ est motus sed mutatio vt [illegible] albi nõ et quoddam est. In quibus autem nõ est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] generatio et corruptio [illegible] motus [illegible] [illegible] sunt. Et [illegible] [illegible] [illegible] secundum accidens [illegible] musici ambulare [illegible] musici ambulare [illegible] [illegible] secundum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est alterabile. Est autem [illegible] in mouente [illegible] [illegible] Aliud enim mouet secundum accidens. aliud secundum partem. aliud autem per se. vt medic[us] sanat [illegible] [illegible]. In omni quoque mutatione est aliquid mouens primum: et aliud quod mouetur: et in quo. [illegible] [illegible] preter hec ex quo et in quod magis autem ex [illegible] mouet quam ex quo mouet mutatio denominatur. Unde corruptio est mutatio in nõ esse et hoc ex esse. Generatio vero in esse et hoc ex nõ esse. Species autem et passiones et locus in quo mouentur que mouentur imobilia sunt: vt scientia et calor. Et mot[us] quidem nõ est in specie sed in eo quod mouetur: et in mobili secundum actum sit. Itaque secundum accidens mutatio relinquatur: in omnib[us] [illegible] et [illegible] est. Que vero nõ secundum accidens est [illegible] nõ est in omnib[us] sed in contrariis in mediis: et in contradictione. Unde autem motus dicitur multipliciter. s. genere: specie et numero. Sed simpliciter vnus est qui substantia quidem vnus est aut numero. Sunt autem tria secundum numerum circa que dicimus motum vnum. s. quod mouetur: et in quo: et quando. Omnem autem motum simpliciter vnum necesse est continuum esse si diuisibile est. [illegible] [illegible] est [illegible] fect[us]. Irregularis autem differentia est [illegible] quidem ab eo in quo mouetur. Impossibile [illegible] autem regularem esse motum in non regulari magnitudine reflexum mot[us] aut obliquus. Aliqui enim velocitate et tarditate determinatur. [illegible] enim eadem velocitas est regularis est. cuius autem non irregularis.

De Speciebus mutationis et motus. C. XXI.

Uoniam autem ois mutatio est ex quodam in quoddam mutabitur mutãs quattuor [illegible]. Aut enim ex subiecto in subiectum. Aut ex nõ subiecto in nõ subiectum. Aut ex subiecto in nõ subiectum. Aut ex nõ subiecto in subiectum. Dico autem subiectum affirmatione monstratum. Quare necesse est ex his que dicta sunt tres esse mutationes. Nã illa que est ex non subiecto in nõ subiectum nõ est mutatio: quia nõ est secundum contrapositionem neque [illegible] [illegible] contradictio est. Ex nõ subiecto quidem in subiectum: mutatio secundum contradictionem: generatio est. Et alia quidem simpliciter generatio est [illegible] [illegible] est ex nõ esse simpliciter substantiam secundum quam simpliciter fieri et nõ fieri dicimus. Alia vero quedam cuiusdam: vt ex nõ albo in album. Que vero ex nõ subiecto in nõ subiectum corruptio est. Simpliciter quidem ea que ex substantia in nõ esse est. Quedam est autem que est in oppositam negationem sicut dictum est et in generatione. Unde autem impossibile est quod nõ est moueri generatio mot[us] nõ est [illegible] [illegible] neque est [illegible] corruptio mot[us] est. Contrarium autem motui aut motus aut quies. corruptio autem generationi contrarium est. Unde autem ois motus mutatio quedam sit: et trium predictarum mutationum generatio et corruptio mot[us] nõ sint que sunt secundum contradictionem necesse est ex subiecto in subiectum mutationem motum esse solum. Subiecta autem dico aut contraria aut media [illegible] [illegible] autem ponatur contrarium. Cumque diuisa sint predicamenta substantia et qualitate [illegible] secundum substantiam nõ est mot[us] quia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] secundum accidens mot[us] [illegible] est. Sed neque agentis [illegible] [illegible] patientis nec [illegible] quod mouetur aut mouet quia motus [illegible] motus nec generationis generatio nec omnino mutationis mutatio. [illegible] [illegible] [illegible] quod mouetur [illegible] [illegible] mouetur. Aut in eo quod secundum accidens aut quo pars aliquid aut quo per se. Secundum accidens solummodo [illegible] mutare mutationem vt qui sanus sit currat [illegible]. Secundum accidens autem mutationem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] relinquitur secundum quale et quantum et vbi motum esse solummodo. In vnoquoque [illegible] [illegible] est contrarietas. Motus igitur secundum quale est alteratio: motus autem secundum quantitatem [illegible] [illegible] [illegible] augmentum aut decrementum. Qui autem secundum vbi [illegible] [illegible] nomine caret: sed loci mutatio dicitur. Est autem motus aut ex contrario aut in contrarium aut [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible] quod duo impossibile est moueri. [illegible] [illegible]. Et quod in multo tempore vix mouetur aut quod tarde incipit quod [illegible] grauiter mouetur: et quod aptum quidem natum est moueri et possibile non mouetur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] moueri [illegible] [illegible] [illegible]. Idem in li. viij. Ois autem expositio terminis contrariis sunt motus et mutationes: vt generatio [illegible] [illegible] corruptionis terminis [illegible] esse et nõ esse. [illegible] [illegible] passiones contrarie augmento vero et decremento magnitudo et paruitas contrarium autem secundum locum est qui est sursum ei qui est deorsum [illegible]

¶ De Generatione ꝛ corruptione. C. XXII.

Aristo. in li. i. de generatiōe ꝛ corruptiōe. Unū quidē semper esse cōtrarie supponēdū materiā in trāsmutatiōibus manifestū est: siue trāsmutet fm locū siue fm aumentationē ꝛ augmētationē. siue fm alterationē .i. ista sunt pricipia trāsmutatiōis materia .s. ꝛ duo cōtraria. vtraqꝫ est materia oīum q ad inuicē trāsmutant ꝛ sub ectū vnū est qō si alterat o est. Generatio autē ꝛ corruptio qn trāsmutatio fit ex hoc ꝛ eo i hoc totū .i. qn tota forma substātialis rei trāsmutat. Cū igit in subiecto est trāsmutatio: generatio: ꝛ corruptio est. qn vō in passionib⁹ ꝛ fm accidēs alteratio. veruntamē generatio simplex est in simplicit ens. ꝛ corruptio simplex i simplicit nō ens. q.s fiūt fm formas substātiales. Quecūqꝫ vō nō substantiā signāt sed accidēs etiā nō dicunt simplr sed fm qd generari. vt cū ex nō albo fit albū: aut ex nō bono bonū. Et illud qdē ex quo generat .i. qō generatiōi subicit potestate est ens actu vō nō ens. Unī⁹ autē rei corruptio est alteri⁹ generatio ꝛ ecōuerso. qꝛ ꝛ ex quo .s. generatur qd in hoc ꝛ dissoluit. Et ad qō terminat corruptio: ab eodē incipit generatio. Quocirca iquietā ꝛ incessabilē ac ꝑpetuam necesse est esse trāsmutationē .i. generationē ꝛ corruptionē. Trāsmutatio qdē est fm cōtraria. Sed qn fm quantū trāsmutatio fit contrarietatis: augmētū est ꝛ diminutio. Qn fm locū: est ambulatio. Quādo autē fm passionē ꝛ q̄le: alteratio. Qn vero totū trāsmutat nō manēte subiecto .s. in actu. qꝛ in potētia bene manet idē: est generatio ꝛ corruptio. Est autē hꝫ .i. materia. maxime qdē ꝓpriū subiectū generatiōis ꝛ corruptiōis susceptibile. modo autem aliquo ꝛ aliis trāsmutationibus. Idē in li. ij. Prima vō generabilia ꝛ corruptibilia sunt q̄tuor elemēta ꝓpter cōtrarietates .s. tāgibiles. vt sūt graue ꝛ leue. calidū ꝛ frigidū. humidū ꝛ siccū. lubricū ꝛ aridū. durum ꝛ molle. asperū ꝛ lene. grossū ꝛ subtile. Impossibile est aūt id ex quo generatū est aliqd enūciari .i. ꝑdicari de generato. Nō enī bene dicit ignis est aer nec ecōuerso. Sed vere dicit anulus est aurū ꝛ vasis .i. essentialiter q̄ aureū qꝛ nō est huiōi ꝑmutatio generatio. sꝫ alteratio siue trāsfiguratio. Aristoteles in methaphisica. li. i. Inter esse ꝛ nō esse est generatio. itaqꝫ illud qō generat semꝑ est inter illud qō est ens. ꝛ illud qō nō ens. addiscēs enim est genitū sciēs. ꝛ hoc intēdimus cū dicimus qꝫ ex addiscēte fit sciēs. Quedā aūt nō reuertunt ad inuicē .s. quoꝝ vnū est post alterū. vt ex puero fit vir. nō ecōuerso. Alia vero reuertunt quia corruptio vnius est generatio alterius: vt ex aere fit aqua per corruptionē ipsius aeris. Oīa autem corrupta redeunt ad ea ex quibus sunt.

¶ De Mixtione. C. XXIII.

Idem in li. de generatione ꝛ corruptione. Mixtio est miscibiliū alteratoꝝ vnio. Miscibile vō est quicqd bene determinabile ens passiuū est ꝛ actiuū. vt humidū. Nō enī omne oī miscibile est. sed oportet alterꝫ mixtoꝝ esse separabile. Unde impossibile est passiōes ꝛ habitus misceri rebus. vt albū corpori. qꝛ passionū nulla separabilis est .s. fm se. sed neqꝫ nō tangētia ad inuicē ꝯtingit misceri. Cōtingit autē mixta q̄ntera .i. quodāmodo esse. ꝛ alio mō nō esse. Actu qdē ente illo generato ex ipsis. potētia vō alterutro eoꝝ q fuerant anteqꝫ miscerent. vt .s. caro aliud est a q̄tuor elemētis actu. potētia tñ est illa. Ea vero q miscent ꝑus ex separatis cōueniūt. id est ꝑus qdē separata erant ꝛ cōiūcta separari rursus possunt. Oportet aūt mixta similiū esse partiū. Unde si misceat ordeū frumēto: non est mixtio sed cōpositio. Illa vero quoꝝ eadē est materia ꝛ actiua sūt ꝛ passiua adinuicē. sed ea quoꝝ nō est eadem materia faciunt entia impassibilia. ꝛ hoc nō est mixtio. Ideoqꝫ ꝛ ex medicina fiunt tamen sanitas. neqꝫ sanitas corporibus mixta est actiuoꝝ etiā ꝛ passiuoꝝ que cūqꝫ sūt facile diuisibilia ꝛ determinabilia mixta qdē paucie ꝛ magna paruis cōposita nō faciūt mixtionē. si dominat augmentatio ꝛ alterꝫ enim in dominās trāsmutat. Ideoqꝫ gutta vini nulle amphoris aque nō miscet. qꝛ spēs vini soluit ꝛ in oēm aqua trāsmutat. Qn vō potētiis adeqrent: tūc qdē alterutrū in dominās ex sua natura trāsmutat. nō aūt generat aliud sed mediū ꝛ cōe. deniqꝫ parua paruis miscent. magis faci⁹ enī ad inuicē transeunt. Ideo ꝛ bene determinabilia diuisibiliū ac passiuoꝝ sunt miscibilia. qꝛ facile diuidunt in paruas. talia vō sunt humida. vnde ꝛ humidū maxime miscibile est oīum corporū si nō sit habēs viscosum.

¶ De Mouēte ꝛ motu. C. XXIIII.

Aristo. li. vij. phi. Omne qō mouet ab aliquo moueri necesse est. Si igit in seipso nō hꝫ principiū motus: ab altero mouet. Quod quidem a seipso mouet nullo modo patitur. Si aūt qō mouet ab altero mouet: ipsum autē mouēs etiā mouetur. ꝛ mouens igit ab alio mouet: ꝛ iterum hoc ab altero neqꝫ in infinitū abit: sed stabit aliqn ꝛ erit aliqd primū qō erit cā motus. Idem in viij. li. Eoꝝ aūt q mouent: alia quidē mouent a seipsis: alia ab alio: ꝛ eadē quidē nā alia vō violēta ꝛ extra naturā. Quecūqꝫ a seipsis mouent fm naturā mouent vt quodlibet aīal. Que aūt ab alio alia qdē nā mouent alia extra naturā. Et nā vt ignis sursum terra deorsū: qꝛ apta nata sunt ibi eē. Extra vō vt ignis deorsū terra sursum. Leuia enī ꝛ grauia in opposita loca mouent violenta. In ꝑpria vō nā leue quidē sursum: graue aūt deorsum: nō tñ a seipsis. Aīaliū enī hꝫ ē vitaliū ꝓpriū. Impossibile ē enī in infinitū abire mouēs ꝛ motū. Qō enī mouet nō necesse est moueri sed qō mouet necesse ē moueri. excepto ꝑmo mouēte qō manifestū est eē imobile. Nā oē qō mouet necesse est eē diuisibile ꝛ semꝑ diuisibilia. Si qdē necesse est ꝛ motū semꝑ eē ꝛ cōtinuū eē. Quare necesse est eē aliqd vnū ꝛ perpetuū primū mouēs ꝛ nullā habēs magnitudinē. Si enī hꝫ aut finita est aut infinita. sꝫ infinitā nō ꝯtingit eē magnitudinē. Qō aūt finitū est impossibile est infinitā hꝫ potētiā. Impossibile quoqꝫ a finito moueri aliqd fm infinitū tps. Si ergo primū mouens perpetuū mouet motū ꝛ infinito tpe: patet qꝫ indiuisibile est ꝛ impartibile nulliqꝫ habēs magnitudinē. Ipsiūqꝫ motū quē primū mouens mouet eē vnū ꝛ eundē ꝛ ꝯtinuū ꝛ primū. Mouet autē ꝛ quiescit quodāmodo sphera. eundē enī obtinet locū.

¶ De In omni specie motus inter mouentē ꝛ motum nihil fit medium. C. XXV.

Idem in li. vij. In oī aūt mouēte ꝛ qō mouetur dico qꝛ nihil ipsoꝝ mediū est. Triplici ergo existēte motu .s. fm locū: fm qlitatē: fm quantitatē. Primo de loci mutatione dicēdū hic enī est primus motuū. Oē igit qō fert: aut a seipso mouet aut ab altero. Si aūt a seipso: manifestū est qꝛ sit mouens ꝛ qō mouet erit: ꝛ nullū ipsi⁹ mediū. Motus aūt ab altero q̄tuor sūt .s. pulsio tractio vectio vertigo. Oēs nāqꝫ alios in hos necesse est ꝯtingē. Pulsio est a seipso vel ab alio ad aliud motus. Tractus aūt est motus ab alio ad ipm aut ad aliud. Pulsionis quidē alia est impulsio alia expulsio. Impulsio ē cū mouēs et qō mouet nō deficit. Expulsio vō cū expelliēs deficit. Uectio aūt in trib⁹ modis erit. Qō enī vehit nō fm se mouet: sed fm accidēs: in eo .s. qō est in eo vel sup id qō mouet. Uehens autē mouet aut pulsu aut tractu aut vertigine ductu. Tractio est cū aut ad ipm aut ad alterū velocior fit motus trahētis nō separatus ab eo qō trahit nā ꝛ ad ipm est tractio ꝛ ad alterū. Reliq aūt tractus idē specie in hos reducunt: vt inspiratio ꝛ respiratio: ꝛ quicūqꝫ corporū emissiones sunt aut receptiue vt speculatio: ꝛ radiatio: ꝛ ꝯgregatio ꝛ disgregatio. Uertigo autē cōponit ex tractu ꝛ pulsione. hꝫ quidē pellit mouēs illud aut trahit. Porrectio aūt est qn velocior motus fit eo qō fm naturā facta impulsione: ꝛ vsqꝫ fert fortior ad hꝫ qō accidit ferri quousqꝫ fortior fit motus ei⁹ qō fert. Manifestū igit qō mouet ꝛ mouēs sil: ꝛ nullū ipsi⁹ mediū est. Sed neqꝫ alterātis vllū est mediū. In oīb⁹ enī accidit sil eē alterās vltimū ꝛ primū qō alterat. Qualitate nāqꝫ alterat in eo quidē qō sensibile est. Sensibilia vō .i. sensibiles qualitates sunt quib⁹ ad inuicē corpora differūt: vt grauitas leuitas durities mollities sonus nō sonus albedo nigredo dulcedo amaritudo humiditas siccitas densitas raritas ꝛ horū media. sil ꝛ alia q sub sensu sunt: vt calor ꝛ frigus: leuitas ꝛ asperitas. Hec enī sunt passiones subiectę qlitatis. Sil aūt ꝛ aīata corporū ꝛ inaīata ꝛ inanimatoꝝ quecūqꝫ partium inanimata sunt .s. vt plante. Et ipsi quidē sensus alterant .s. in aīalib⁹ patiunt enī actus enī ipsoꝝ motus est ꝑ corpus patiente aliqd sensu. Et fm quecūqꝫ quidē alterant inaīata: fm hec oīa ꝛ aīata nō autē ecōuerso. Non enī alterant inanimata fm sensus. Nā hec ꝑhibet in animatis alterationē latere: cū alterant .s. in aīa. qꝛ nō fm sensus accidit huiusmodi alteratio. Ex his aūt pꝫ qꝫ patiēs ꝛ passio sunt sil: ꝛ horū nullū est mediū. Oculo enī cōtiguus est aer ꝛ aeri cōtinuat corpus .s. coloratū. superficies vō .s. in q est color terminat ad lumē. lumē aūt .i. aer lucid⁹ ad visū. sil aūt ꝛ in ceteris sensib⁹: ꝛ etiā in aīatis. sil ꝛ in sensib⁹. sil ꝛ qō auget ꝛ augēs sil sūt. ꝛ decremētū sil se hꝫ. Decrementū enī cā abiectio qd est. Manifestū est igit qꝫ mouet vltimū ꝛ primū qō mouet. inter ipm mouēs ꝛ motū nihil est mediū.

¶ De Loci mutatione. C. XXVI.

Idem in viij. li. Omniū autē motuū loci mutatio prima est. omniū enī etiā passionū principiū est densitas ꝛ raritas: graue nāqꝫ ꝛ leue: durū ꝛ molle: calidū ꝛ frigidū densitates quedā ꝛ raritates esse vident. Densitas autē ꝛ raritas congregatio ꝛ disgregatio sunt qꝫ ge

alteratio et corruptio dicitur substantiarum. Que vero congregantur et disgregantur necesse est secundum loci mutationem. Disgregatio namque et congregatio motus sunt secundum locum. sic enim movetur concordia et discordia. Hoc quidem disgregat illud vero congregat. Preterea cum mensura motuum et loci mutationem necesse est esse primum. hoc quoque moveri dicitur solum quod secundum locum movetur. Augmentum vero impossibile est esse alteratione non existente. Idem in viii. li. Non autem sine motu locali nisi motus aliquis esse fit loco. propter hoc enim et celum maxime in eo esse opinamur quia semper in motu est. Est autem quod movetur aliquid quidem per seipsum: aliud secundum accidens. Eius autem quod secundum accidens alia contingentia sunt moveri per se. ut pars corporis: et in navi clavus. Alia vero nunquam sed semper secundum accidens. ut albedo et scientia. Hec enim suum transmutant locum. quia illud in quo sunt transmutatur. Cum quidem igitur non divisum sit continens sed continuum. non sicut in loco dicitur in illo. sed sicut pars in toto: intellige vel econverso. Cum vero divisum sit et contactum. In primo quodam ultimo est continens: quod neque pars est ipsius quod est in ipso neque maius distantia sed eque. In eodem enim ultima contingentia: et cum continuum sit non in illo movetur. Et si non movetur continens [illegible] quod moveatur [illegible] continentum moveri. Amplius cum non sit (scilicet divisum continens a contento) sicut pars in toto dicitur. scilicet moveri: ut sicut in oculo visus: et in corpore manus. Cum autem divisum est et aqua in cado et in [illegible] intellige contentum per accidens: tunc movetur ad motum continentis (manus quidem cum corpore movetur. aqua autem cum cado. Non videtur autem esse motus nullus sit vacuum plenum enim impossibile est recipere quia duo corpora non possunt simul esse. Testimonium autem de cinere faciunt quia tantum aque recipit quantum vas vacuum. Si videtur duo vas vacuum. Uno quidem modo non plenum sensibili corpore secundum tactum. huiusmodi vero est quod habet gravitatem et levitatem. Est autem densum quidem grave rarum autem leve. Vacuum itaque simpliciter nihil est non enim habet differentiam sursum et deorsum in quo vacui. Preterea si vacuum est eque cito fertur grave et leve. Idem in li. i. celi et mundi. Omnia vero corpora naturalia et magnitudines moventur localiter motu per se quia natura est principium motus. Diversitas autem motuum est secundum diversitatem locorum que est sursum et deorsum etc. Omnis autem motus qui fit in loco: aut est equalis: aut circularis: aut ex utrisque compositus. Hi enim duo motus tantum simplices sunt. Nam et corpora quidem simplicia sunt sicut duo longi et circulares. Motus circularis est qui est super medium. Equalis vero cuius terminus est sursum et deorsum. Omnis ergo motus simpliciter aut est a medio: aut ad medium: aut super medium. Corpus simplex necessario movetur natura sua motu circulari. possibile est enim ut moveantur quedam corpora motu accidentali qui est contrarius naturali. Motus sursum ascendens igni quidem naturalis est: terre vero accidentalis. Motus autem descendens deorsum terre naturalis est: igni accidentalis. Ponamus ergo grave descendens ad medium: et leve ascendens a medio. Omne quidem corpus incedens sursum aut deorsum habet particularem gravitatem aut levitatem. Non est ergo corpus rotunde gravitas aut levitas quia non est possibile ut moveatur a medio vel ad medium motu naturali aut accidentali. Corpus igitur primum mobile quod movetur circulariter. non habet gravitatem aut levitatem. Dico autem quod corpora que equalia sunt in magnitudine. moventur et mutantur equaliter in uno tempore. et corpus minus movetur motu maiore in illo tempore. Ubi autem est motus glebe unius illuc est motus totius terre et ubi motus scintille ibi totius ignis. Omnia vero elementa ad locum a quo recedunt violenter incedunt naturaliter: et ad locum in quo stat corpus sine violentia: vadit iterum sine violentia: et econtrario. Omne autem quod movetur alteratur de uno in aliud.

¶ De alteratione secundum quod habeat fieri large vel proprie. ¶ XXVII

Idem in li. iii. Fiet omnia alterabilia alterantur ad rem sibi convenientem non ad alteras sicut augmentum non ad sanitatem alteratur sed ad magnitudinem. Alie namque sunt res que alterantur per qualitatem. alieque per quantitatem et alie que per locum large sumpto vocabulo alterationis. Aristo. in. vii. lib. phisi. Que autem alterantur omnia a sensibilibus alterantur patiente. Est autem forma quidem ac figuris et habitibus et eorum remotionibus et acceptionibus videtur alteratio fieri. non autem sic est. sed fiunt hec cum quedam alterantur. Densata enim et rarefacta materia: aut cum sit calida vel frigida non est alteratio: Nam [illegible] forma [illegible] non [illegible] formam [illegible] illud ex quo est figura piramidis aut lecti: sed denominamus hoc quidem [illegible] Quod autem [illegible] esse [illegible] aut [illegible] equaliter [illegible] materiam [illegible] est [illegible] Preterea [illegible] dicere perfectionem [illegible] alterationem [illegible] cooperantur esse alteram. Alteratio igitur non est in formis et figuris. fieri. sed neque ex habitibus fit. Habitus enim sunt virtutes et malitie. virtus autem omnis et malitia sunt ad aliquid. Et corporis quidem ut sanitas calidorum et frigidorum mensuratio quedam est. [illegible] et pulchritudo et macies ad aliquid [illegible] dispositiones quedam perfecti ad optimum. actum. Dico autem perfectum quod [illegible] positum secundum naturam. Cum igitur huiusmodi virtutes et malitie sunt ad aliquid. que autem ad aliquid sunt neque generat [illegible] est generatio neque alteratio: omnino patet quod non est alteratio circa huiusmodi habitus. scilicet corporis. Virtus enim corporis [illegible] vocatur bona et dispositio [illegible]

¶ Idem de eodem. ¶ XXVIII

Sed neque circa virtutes et malitias anime est alteratio. Virtus enim perfectio quedam est. scilicet intellectus practici. Nam et unumquodque tunc maxime perfectum est cum attingat propriam virtutem et tunc esse maxime secundum naturam: sicut circulus cum maxime fit circulus et perfectus. Malitia vero est corruptio virtutis et remotio [illegible] secundum virtutem non fit alteratio: quia nihil cum perficitur alteratur: ut supra ostensum est. Eadem ratione neque secundum malitiam: quia omnis alteratio fit inter opposita. quare cum virtus et malitia sunt opposita: si virtus non habetur per alterationem nec malitia. Nec igitur virtutis neque malitie est alteratio [illegible] [illegible] quedam alteratur [illegible] circa quod habet esse. sed aut alteretur [illegible] ad virtutem manifestum est. Virtus enim aut impassibilitas quedam est. aut passibile. sic et malitia aut passibilis est aut passio contraria. Nam virtus moralis et malitia consistunt circa delectationes et tristitias. Virtus scilicet cum homo patitur et non deducitur. malitia vero cum patitur et deducitur sive secundum actum sive per memoriam [illegible] spem [illegible] delectationes et tristitie sint presentes et sensibiles: sive preterite recolantur per memoriam: sive future sperantur per spem. Igitur et si secundum habitus [illegible] [illegible] alteratio [illegible] sed neque in intellectiva parte. scilicet in intellectu speculativo est alteratio. scilicet quo habituum. Scientia enim maxime ad aliquid [illegible] ad aliquid alteratur ut supra dictum est. Idem enim [illegible] completa [illegible] inductam [illegible] motum [illegible] Inducitur enim universalis facta [illegible] completa per experientiam in particularibus et ita non est inducta per motum [illegible] motum [illegible] iterata vel tactus iteratus [illegible] accedentes. Secundum autem nullum tale fit alteratio. Preterea scientie acceptio non est alteratio: quia per quietem et privationem motus inducitur. Nam in quiescendo et sedendo fit anima sciens et prudens. Cum enim dormiens aliquis surgit aut ebrius pausat aut infirmus [illegible] scienter quidem non poterat [illegible] scientia: neque secundum scientiam agere. sed mutata perturbatione et in statum veniente intellectu inest potentia ad scientie cognitatem. Turbationes [illegible] quedam est scientie restitutio. Preterea infantes propter multum motum in iuventute non possunt scire et intelligere vel iudicare sicut presbiteri [illegible] in quibus pausatio fit et quies motuum. non itaque per motum introducitur scientia per motum prohibetur. Non ergo secundum eam alteramur. Igitur cum alteratio que est motus secundum qualitatem (ut dictum est) non fit secundum formam et figuram. sed [illegible] secundum habitum et dispositionem que sunt prima species [illegible] quibus fieri videtur ut [illegible] dictum est [illegible] habet fieri. Manifestum est quod solum fiat in sensibilibus. ut scilicet in passione et in passibili qualitate: que est tertia species et in sensibilibus partibus. In alio autem nullo nisi secundum accidens.

¶ De augmento et diminutione. ¶ XXIX.

Aristo. in li. de genera. et corrup. Alteratio igitur non est secundum loci transmutationem. Alteratio est que manente subiecto sensato ente. et complexo in se specifice transmutatur in eius passionibus aut [illegible] medio. Augmentatio est existens magnitudinis additamentum. Diminutio est [illegible] mentum. Ideoque oportet magnitudinem habere quod augetur. Quod quidem alteratur non ex necessitate locum transmutat neque generatur. Quod autem augmentatur et diminuitur transmutat locum [illegible] quod ferri quod enim fertur universum alterat locum [illegible] toto et per [illegible] Quod autem augmentatur secundum [illegible] toto manente per [illegible] secundum locum. Leterum autem cum generatur aliquid simpliciter aut corrumpitur non manet subiectum. Cum autem alteratur vel augetur manet idem [illegible] alterat [illegible] passio [illegible] augmentatio [illegible] magnitudo non manet eadem. Idem in [illegible] Dico autem quod sursum est principium longitudinis: dextera latitudinis: ante vero profunditatis. Non enim denominantur principium [illegible] motus in partibus corporalibus. Principium namque augmenti est sursum. principium motus localis dextrum. principium vero motus sensibilis ante. Non enim [illegible] ante [illegible] sunt [illegible] sursum quidem ac deorsum [illegible] in omnibus [illegible] animalibus et plantis. Dextra vero et sinistra non est in aliqua plantarum [illegible] quod sursum est [illegible] est principium motus. Dextra autem est [illegible] motus [illegible] Ante vero locus [illegible] motus.

De Infinito. C. XXX.

Dem in li.iii.phys. Cum aut naturalis scientia circa magnitudinē ꝛ tēpus ꝛ motū est quorū vnūquodqz vel finitū aut infinitū esse necesse est. de hoc quoqz agēdū est. Rōnaliter philosophātes posuerūt infinitū tanqz principiū. Oia eni aut principiū sūt aut ex principio. Infinitū autē nō est princip iū alioquin ipsi⁹ esset termin⁹ ꝛ finis. qđ enim fit necesse est finē accipe. est tanqz nō factū neqz etiā corruptibile. ois eni corruptiōis finis est aliqs. hui⁹ ergo nō est principiū sz hoc principiū aliorū esse videt ꝛ cōtinere oia ꝛ gubernare. i. saluare. s. tanqz principiū sua principiata vt dicit q nō faciūt extra infinitū alias causas. ꝛ hoc eē diuinū imortale eni ꝛ icorruptibile sicut anaximāder ꝛ plures philosophoꝝ. Esse qđe aliqđ infinitū fides est maxime cōsiderātib⁹ ex tēpoꝝ. hoc eni infinitū est. s. duratiōe. Est etiā infinitū in magnitudinis diuisione. ꝑ infinitū quoqz nō est generationē ꝛ corruptionē deficere neqz intellectu. Numerus quoqz videt īfinitus esse ꝛ mathematice magnitudines: ꝛ qđ est extra celū. s. vacuū: fm ponētes illud. Cū autē infinitū sit extra celū: ꝛ videt ꝑ intellectū fantasiā: ꝛ corpus infinitū esse videt. ꝛ mundi infiniti. qz. s. nō est locus sine corpore. qre si locus infinitus est: ꝛ corpus necesse est esse. Cōtingere eni ab esse nihil differt in ppetuis. Primū ergo dicēdū quot modis dicat infinitū. Uno qđē modo qz ipossibile est trāsire. s. vt eternitas. Aliter autē qđ nō aptū trāsiri vt vox inuisibilis. aliter autē trāsitū habēs iperfectū. s. infinitū actu. Itē qđ aptū natum est habere exitū vel finē sed nō hz. s. ꝓpt defectū nostrū. amplius infinitū omne aut fm appositionē erit. s. vt in discretis. aut fm diuisionē. vt s. in magnitudinib⁹. aut vtroqz modo vt in tpe ꝛ hec est diuisio possibilis ꝛ nō actualis. Impossibile est eni aliqđ infinitū esse actu. numeri qđē ꝛ magnitudinis ꝓpia passio est infinitū numeri s. ꝑ appositionē: magnitudinis ꝑ diuisionē. Est igit infinitū appositiōe ꝛ diffinitiōe. qre etiā infinitū aliud potētia. aliud actu. Impossibile est autē non cōparare locū ꝛ corpus. neqz eni locus maior q̄ quātūcunqz cōtingit corpus. i. q̄ corpus ptentū ab eo. Corpus autem nō est īfinitū qre neqz locus. Aut eni vacuū erit aliqđ. aut corpus nulliq̄ aptū est esse. verū omne sensibile aptū natū est esse alicubi. Et est aliqs locus vniuscuiusqz corporis. Idēqz partis ꝛ oīs: vt totius terre ꝛ glebe. ignis ꝛ scintille. simplicit ergo si ipossibile est infinitū esse locū. in loco aūt omne corpus est ipossibile erit īfinitū esse aliqđ corpus. Nō eni īfinitū est cui nihil est extra: sz cui⁹ semp est aliqđ extra. Cuius eni nihil est extra. hoc est pfectū ꝛ totū. Nā totū est cui nihil abest. s. qđ fit de ei⁹ pfectiōe. Infinitū igit hoc est cui⁹ quātitatē accipiētibus semp est aliqđ extra accipe. Itaqz magnitudo nō est infinita actu sed potētia. sz nec neqz sūt eius diuisiones potētia qđē nō actu. Idē in li. viii. ꝛ. cōtinui qđē cōtinuus est motus in cōtinuo autē īfinita sunt media nō actu sed potētia. Quare ad īterrogantē si cōtingat infinita trāsire. Dicēdū est qz actu infinita nō cōtingit: potētia vo cōtingit. Necesse est eni in fine venire qđ actus est ꝛ nō potētia. Qđ autē cōtinue moueℓ sz accidēs infinita trāsit. simplr autē nō. accidit enim linee īfinita media esse. Oia autē accidūt centro. principiū eni ꝛ mediū magnitudinis ꝛ finis est. oia vo quāto plus distāt a quiescēte ferunt velocius.

De Orbe ꝛ eius partibus. C. XXXI.

X libro de natura rerū. Celi sphera vt dicit philosophus in rotūdū formata est. Ideoqz nec principiū nec finē eā habere dicit. huius centrū terra est ex oībus partibus ab ea equli interuallo circūclusa. Uer⁹ sphere duob⁹ axib⁹ voluiℓ septētrionali videlicet q nunqz occidit ꝛ boreus dicit. Australi quoqz q nunqz videt ꝛ austronotius appellat. Inter diē ǵ ꝛ noctē sphera ꝛ de oriēte vertit in occidētē. ꝛ de occidēte reuertit in orientē. xxiiij. horis cursū suū circūducēs. tātaqz celeritate currit nisi aduersus ꝑpetuē ei⁹ cursū astra currerēt q illa retardarent. mundi ruina faceret. Tria vo corpora distinguunt in mundo. s. īfinitū qđ est terra in cētro posita. Ideoqz manēs imobilis. mediū autē aer vel aq vel ignis. supmū vo celeste. Et sicut corpora sic etiā q̄litates differūt. In infimo naqz est opacitas. in medio oy sphonetas. in supmo vo pspicuitas. De his qđā ex nostris satis apte ꝓprietates eoꝝ breuiter distinguēs sic ait. Terra iacet stabilis. aq fluit labilis. Aer natat mobilis. ignis volat volubilis. voluiℓ rotabilis machina sphearalis.

De Terra. C. XXXI.

Erra: vt dicit philosophus: est corpus simplex i loco medio situatū in quo ꝛ naturaliter qeta manet ꝛ ad ipsum cum mota fuerit naturalit mouet. Oia quoqz ponderosa naturalr ad eā tanqz ad centrū feruntur. hec naturaliter frigida est ꝛ sicca. Et vt dicit Beda: qđ frigore ꝛ cōstringat humores accipit. qđ aūt calore soluit humorē receptū in nebulā emittit. Hec oceano circūcingit. ꝛ internis aque meatib⁹ velut corpus venis sanguinis irrigat. qđ si nō fieret ꝓpter ariditatē suā in puluerē redigeret ac destrueret. Unī vbicūqz in terra fodit. aq reperiℓ. hec in in suo dispōnis sue rotūda fuit ꝛ plana. nec mōtes ꝛ valles erāt in ea. Nūc aūt est montuosa: sz tñ spherica. cui⁹ circuitus. cclxxx. stadioꝝ mensurat que in duodecies mille miliaria ꝛ. lii. cōputant. Grauissima est ꝛ ideo nouissimū locū obtinet. In medio mūdi quasi punctus in medio circuli equaliter collocat: nullisqz fulcris diuina potētia sustentat. regionis distinguit fecūda ē ꝛ oīm nutritiua. In se quoqz detinet metalla preciosa. Sup oia elemēta passibilis est ꝛ mutabilis. Terra si petrosa fuerit: frigida ꝛ sicca erit. si pinguis ꝛ crassa. calida ꝛ humida. lutea vo frigida ꝛ humida. Actor. De natura ꝛ motu terre ꝛ eius regionis acregionib⁹ ꝛ varijs de lapidib⁹ quoqz cōi⁹ ꝛ gēmis ac minerie ꝛ glebis: q in supficie terre iacent vel intra ei⁹ viscera detinent. Multa quidē in historia nāli superi⁹ a nobis descripta sunt: pauca tñ adhuc ꝛ de his ꝛ de ceteris rerū nature etiā hic in loco adiicere placuit: q ex libello quodā edito nup a magistro Jacobo de vitriaco ꝛ ex quibusdā alijs auctorib⁹ a quodā e nostris collecta: postmodum ad manus nostras deuenerunt.

De Lapidibus preciosis. C. XXXIII.

X libro de natura rerū. Gēmarū virtus magna est. ꝛ vnde hoc habeant nisi a deo solo incōpertū est. Nā cū ois virtus a deo sit: in herbis quidem aut fructib⁹ est mediāte operatione nature ꝑ poꝛ q naturaliter calide sunt aut frigide. Ideoqz cōpetūt medicine: q. s. ꝑ cōtraria s t. Hoc aūt nullū in lapidib⁹ est: vt s excessus caliditatis aut frigiditatis in aliquo lapide denotet. Constat ergo qz sine vllo medio lapidib⁹ indidit virtutē oīpotens eisqz volūtatis sue gratiā tribuit pro rōne nature. De his eni dicit Augu. qz ꝑ eas etiā demones alliciunt. vn ꝛ Salomō inclusisse demones sub gēmis in anulis legit. Sed sicut in petō primi hois ois creatura corrupta est: sic etiam in ipsis virtutib⁹ que post peccatū in eis remanserūt: ꝑ tactū et visum imūdoꝝ ꝛ impioꝝ hominū: precipue lapides preciosi corrūpunt. Sed sanctificatione ꝯsecrationis ad virtutū efficacias reparant. Hoc de generalitate lapidū breuiter dixim⁹: nūc fm ordinem alphabeti virtutes eoꝝ ꝛ noīa videamus.

De Illis quoꝝ nomina incipiunt per. A. C. XXXIIII.

Sathes in achate orientali flumine repit. Uenena fugat sitim sedat visum fouet: potētē roborat ꝛ fecūdat gratiāqz reddit. Adamātis duo genera sunt. Unū in indie partibus inuenit inter rupes cristallinas cristallini coloris. sed qsi ferrū limatū micās. Cuius. s. naturā describit Isido. Hui⁹ vis maior ei ꝑhibet si iedos ei⁹ cū in anulo ponit. ferrea sit. Anulo tñ pro dignitate lapidis ex auro constāte. Hic a quibusdā diamas dicit. Aliud in arabia repit ꝛ in mari prope cipru ꝛ in ferrana q philippis est dignitate quidē ꝛ virtute multo infeiri⁹. sed maioris quātitatis ꝛ coloris diffimilis. obscuri s. ac ferruginei: sine cruore hirci frāgit ferrū attrahit ꝛ aufert magnetē. stellāqz maris indicē vniuer⁹ inter obscuras nebulas ꝑ diē vel noctē nautis ꝓdit. Cū eni vias suas ad portū dirigere nesciūt cacumen acus ad adamantē lapidē fricatū ꝑ trāsuersū in festuca parua infigūt: vasi pleno aq imittūt. tūc adamātē vasi circūducūt. ꝛ mox sm motū ei⁹ sequit in circuitu cacumen acus. Rotatū ergo pēdente ei⁹ ꝑ circuitū lapidē subito retrahūt: moxqz cacumē acus auulso ductore contra stellam acum dirigit: statimqz subsistit: nec per puncum mouetur. ꝛ naute sm demonstrationē factam ad portū vias dirigūt. Hic lapis in leuo lacerto portari vult ꝛ fortem facit portantem contra hostem. Sompnia vana repellit: venenū fugat ꝛ prodit. Fertur etiā sudorē madere siquo venū adhibeat. Lunaticis quoqz prodest ꝛ his qui demone replenti sunt. Infamis quoqz prodesse dicitur ex cōtactu. Allectorius in ventre galli nascitur qui. post tres annos castratur ꝛ postea per septē annos viuens hunc portat. Hic lapis sitim extinguit: victoriosus est: pacē recōciliat honores reformat: disertū facit ꝛ gratū maxime vxorem marito. Ut aute hec oia habeat clausus in ore portat. Amethistus violatii coloris est optimus. Est autē quidā velut guttarum rubei corrupta aqua. Hic facilior est ad sculpendū ꝛ ebrietati contrarius. Caror quidē esset hic lapis. sed maxima eius copia est. Androdamanta lapis est quadratus argētei coloris durissimus quasi adamas. In rubro mari reperitur. tāteqz virtutis est vt sedare possit animū furore calentem. iracundiam quoqz sedat.

De his quorum nomina incipiunt per B. C. XXXV.

Berillum india mittit optimi sunt oleo lucido siles et maxime que iterius non habent maculas. Sunt enim quidam [illegible] minutas et longas habentes inter[illegible] maculas velut paruos capillos. Berillus si fore [illegible] sexangularem habuerit arcus celestis colorem in radio solis efficit. Idem etiam si rotundus et pomum fuerit humectatus aqua in claritate solis carbones mortuos vel pannum lineum nigrum vel [illegible] arbores [illegible] cum accendit. Unde quidam egregio metro usus in persona beate virginis. Me decet insignem vitam que seruat in igne. Solis splendorem non igneus passa calorem. Sic lux eterna descendit ab arce superna. Est incarnata matre tamen inuiolata. Dicitur etiam quod morbo squinantie medetur et glandes que ex malis humoribus colliguntur per fricationem tollit maxime cum adhuc in augmento sunt. Borax est gemma que vulgo crapondina vocatur. sic dicta quod bufo quodam [illegible] genus est in capite portat. Huius genera duo sunt. Unum scilicet album et hoc melius est atque rarius. Aliud vero fuscum et nigrum in medio sui habens oculum qui parumper imitatur colorem celestem. Si qui bufoni viuo et palpitanti hic lapis extrahitur: tunc oculum habere dicitur. Qui vero extrahitur aliquamdiu mortuo: tunc malicia veneni illius oculus extinguitur et lapis viciatur. Hic lapis contrarius est venenis: et in cibo sumptus interna hominis mala sanare dicitur. Intestina namque circuit et facta cura per inferiorem regionem egreditur.

De his quorum nomina incipiunt per C. C. XXXVI.

Alcedonius [illegible] pallidus [illegible] colorem habens medium inter hyacinthum et berillum. qui si perfusus fit. et collo vel digito feratur causas vincere perhibetur. Huius species tres esse dicuntur. Calcophanus est niger sonorus et dulcis instar eris. si ferro percutiatur aut ere. Hic enim si portetur ab homine casto vocem sonoram et dulcem reddit. et fauces a raucitate defendit. Carbunculus est lapis omnium preciosissimus atque clarissimus. et omnium lapidum perhibetur virtutibus preditus. huius color igneus est et nocte magis quam die lucet. Die namque obscuratur: nocte vero intantum refulget: ut circa se noctem quasi in diem mutet. Huius species in arte lapidaria [illegible] tres distinguuntur. Prima carbunculus proprie nominatur. Secunda rubith. Tertia balaustius. et hic vilior ceteris. Rubith vero ignei coloris est sed incomparabiliter minoris quam carbunculus. [illegible] tenebras noctis fugat virtutibus [illegible] est [illegible] inter ceteros lapides preciosos et elegantior colore sidereo. Balaustius vero multo vilior est colore virtute et precio. tamen saphyro et iaspide dignior estimatur. Celidonius est lapis informis et paruus: quem hyrundinum pulli in ventre suo portantes. Ex hoc cognoscuntur si [illegible] in signum pacis conuersi admittantur sedent. Rufus quidem lunaticos et insanos mitigat. Niger autem iras sedat: et aqua dilutus lumina clarificat. Ceraunius ex greco dicitur. quod cum fulmine de celo cadere perhibetur et in loco ubi iste lapis fuerit fulmen cadere negatur. Est autem cerulei coloris et una parte [illegible] tus. Corallus est lapis rubens valde: figuram habens ut cornu cerui vel ut herbe radix cum multis caudicibus [illegible] qui herba fuit in mari primum. hic fulminibus et tempestatibus resistit. Unde antiqui lapidem [illegible] contractum cum seminibus in agro iactabant aut in arboribus suspendebant: ut grandinum pericula non sentirent. Demonibus quoque terribilis est et hoc forte quia frequenter ramorum eius extensio [illegible] modum crucis [illegible]. Corneolus [illegible] quidam corneus est lapis rubens [illegible] sed obscuri coloris [illegible] similiter iras mitigat. sanguinem fluxum [illegible] de [illegible] sed [illegible] de [illegible] [illegible] in deserto [illegible] quorum sculpture tam subtilis acuminis comprobantur. ut nullus posterorum huius operis imitationem audeat attemptare nec dubium quod [illegible] efficacias et virtutes gemmarum sculpebantur imagines figurarum. Crysolitus auro micat et ut ignis scintillat. qui si perforatus fuerit et foramen [illegible] asini repletum fuerit. demones exterret et effugat. Dicit autem [illegible] [illegible] in libro de sculpturis lapidum. [illegible] inuenitur in crysolito [illegible] habens in una manu [illegible] et in alia piscem valet ad negocia. Crysopassus [illegible] sed [illegible] quoque [illegible] tur. Unde et inuentus carior habetur. Est autem ex duobus coloribus aureus [illegible] Cristallus est lapis ex glacie [illegible] [illegible] partibus huic [illegible] glacies fuit hic lapis [illegible] lac replet.

De his quorum nomina incipiunt per D. E. F. et G. C. XXXVII.

Donisia [illegible] est [illegible] fusa colore [illegible] [illegible] gutte [illegible] aqua [illegible] fragrat [illegible] contra naturam odorem [illegible] fugat et [illegible]. Dyadocos [illegible] lapis est berillo similis. qui aque iniectus varias effigies demonum efficit: ita ut det responsa petentibus. Hic si corpori defuncti admouetur amittit virtutem: et quasi sensibiliter mortem abhorret. Enydros vel enydros est lapis cristallo similis: qui miro modo perpetuus lachrymis distillat [illegible] et integer in orbibus [illegible]. Elitropia lapis est instar smaragdi viridis et aspersus [illegible] sanguineis. Hic in vase aque [illegible] sol radiis [illegible] sanguineum [illegible] ac si pateretur eclipsim [illegible] in quo [illegible] aqua [illegible] spargit. Hoc facto videntes [illegible] si [illegible] inter se rapiunt et futura predicit. Hic lapis gestantem in [illegible] producit [illegible] restringit venena fugat et [illegible] facit. Ematites est coloris ferruginei [illegible] venis sanguineis. Hic [illegible] et in aqua resolutus sanat eos qui salliuas sanguineas emittunt: sanat et ventris fluxum. Pulmo [illegible] carnes mortuas crescentes in vulnere corrodit et tollit. Vino quoque [illegible] vicera sanat [illegible] lapidem vesice frangit. Ethites est lapis punicei coloris habens lapidem intus ex quo fit sonorus. Hic ab aquila de extremis orbis partibus in nidum portatur. Nam sine hoc [illegible] pulli sine [illegible] capiuntur. [illegible] quod aqua [illegible] cum [illegible] calefieri nisi lapis [illegible] fit. Hic partus incolumes seruat efficacissime pregnantes iuuat ne aborsum faciant vel in partu laborent. In leuo lacerto portari vult: sobrietatem confert et gratiam facit [illegible]. Filaterius eadem est gemma eiusdemque virtutis cuius et crisolitus de quo iam dictum est. Flongites gemma est ex persida et hec est una ex gemmis ardentibus vel cristallinus ostendens intra se quasi flammas estuantes que non exurunt ceterum. Gagathes est lapis niger et lucidus qui paleas attrahit calefactus attritu accensus aut caducis prodest et demones fugat. aut si per os hominis obsessi loquuntur fumus eos tacere cogit. Idem prodest hydropicis: stomachum euersum iuuat: aqua in qua triduo [illegible] [illegible] partum liberat. Ipsa quoque aqua si a puella potetur an virgo sit deprehenditur: quia si virgo est. [illegible] si vero corrupta [illegible] mingit. Galactidos est lapis cineri similis. In nilo reperitur. Cum lacte [illegible] ac potatus lac multiplicat pregnantes liberat et scabiem fugat.

Quorum nomina incipiunt per I. et L. C. XXXVIII.

Iacinctus est lapis ceruleus in obscuro [illegible] in sereno clarus. ita quod aera sentire dicatur. Peroptimus est ille qui nec nimis clarus nec nimis obscurus. Est autem frigidissimus et hic magis si mittatur in os. solidissime quoque naturae est ita quod scindi vel sculpi recusat. Sculpitur tamen aliquid fragmentis adamantis. hic confortat gestantem et fugat tristitiam ac suspiciones vanas. tutamen est etiam contra pestilentiam et contra serpentes et venena. Dicit autem Techel quod cum inuenitur in Iacincto lapis albus et in ipsa albedine equus. hic valet ad obtinendum gratiam et gloriam. Iaspis est lapis virens guttas tamen sanguineas habens. Ille peroptimus est qui magis transfulget. castum hominem se portantem tutum facit et gratum: si consecratus fit. noxiaque fantasmata pellit. Huius genera plura sunt. Est autem quoddam genus valde rubens instar ignis et transfulcidum: et hoc preciosum est. Quoddam vero rubens non perlucidum: et hoc vilius est. Dicit autem Techel quod qui inuenitur in lapide homo habens scutum in collo vel in manu: et cuspidem in altera manu sub pedibus quoque serpentem. Hic habet contra omnes inimicos virtutem. Cum autem inuenitur in eo homo habens fasciculum herbe in collo: ponatur in argento: et habet virtutem in infirmitates [illegible] et in omni loco sanguinem restringendi. confert et gratiam et honorem. Itaque [illegible] in digito portaueris hunc lapidem. [illegible] qui autem inuenerit iaspidem viridem: et in eo crucem: habet virtutem ut non mergatur. Ligurius est lapis quem stillare dicunt ab inguine lincis bestie. [illegible] Huius enim [illegible] [illegible] in lapidem [illegible] [illegible] [illegible] liquorem [illegible] et hoc [illegible] lapide [illegible]. Huius color [illegible] ac rubicundus est et carbunculo similis [illegible] nequaquam nocte [illegible] lapidarius vero [illegible] est. virtus eius habetur ad multa remedia [illegible] [illegible] in aqua [illegible] [illegible] et ventrem [illegible] colorem quoque perditum in facie recuperat. Lyparia lapis est in libya valde [illegible] ad quem omne ferarum genus docente natura sponte quasi ad patronum currit cum canes aut venatores eas insequuntur sed nec aliquis aduersarius eis nocere potest.

De his quorum nomina incipiunt per M. O. et P. C. XXXIX.

Magnes est lapis coloris ferruginei qui [illegible] [illegible] non [illegible] adamantem. [illegible] [illegible] marinis [illegible] dicitur [illegible] castitatem probare cupiens: supponat eum capiti mulieris [illegible] [illegible] illa si casta est [illegible] non [illegible]. Si vero adultera [illegible] cadit. Sicque lapis crimen celatum prodit. Si quis furandi gratia domum [illegible] [illegible] per loca quatuor [illegible] [illegible] fragmenta super asperserit [illegible] [illegible]

ventos excutit et eos a domo fugat. et sur venē impune diripiat. Idē etiā cōtritus cōbustiones sanat et luxa cōmiscet. hydropi sim restaurat. Margarita vt dicit Solin⁹ sic efficit. Cōche in qb⁹ nascunt nocturno tpe litus adeūt et rore celi eas cōcipiūt. si purū fuerit qd acceptū est gēme cādide sūt. Si vo turbidū aut pallidi liquēt aut rufo obnubilant. quātoqz mag9 a bausere roris: tāto magis pficit lapidū magnitudo. si vo cōchis apertis repēte coruscatio micauerit intēpestiua metu compmunt. sub taqz formidine clausa se abortiunt aut precise crescunt. Talis aūt cōcha pspa est sensus. et partus suos timēt maculari cū sol radiis et feruētes odores emittit. Itaqz ne nimio calore fuscent lapides cōche subsidunt in profundū. vnde raro nāqz in via cōcha reperiunt. vnde et vniones a pleriqz dicunt. Quādo tūc desceñdentib⁹ cōchis lapides flauescūt. Margarite quoqz in aqs molles sūt. sed excepte in lapides durescūt. vltra semiunciam numqz reperiunt. Dicunt aūt cū luna crescere et decrescere. Duo et vniōes in cōcha sūt. Hmōi gēmas virgines vel auribus suspēdere binas vel trinas feminarum gloria est. In aceto vo posite citius resoluunt. hic lapis cōtra fluxū et cōfortatiuū fm modū debitū cōtra debilitatē stomachi valet et sanitatē corpis cōfert. et etiā mētis qz castū reddit portantē. Onix est lapis ex pte alb⁹ et ex parte niger q si collo vel digito ferat in somnis tristitiā ac noctu depellit et fantasticas visiones euacuat. Sed hoc habet aduersi qz lites et discordias commouet et multiplicat. De lapide onichino duo sunt opiniones. dicit eni glosa sup leuit. cū qz ostreola sit parua suauiter redolēs a magnitudine et colore vngius humani dicta. hz eni colorē mediū inter rubeū et albū. hec aqs crēpta durescit in lapidē sicut margarita. Beda tū videt velle qz onichinus sit onix vt ipse dicit niger ex pte sit inter currētibus albis et rubeis zonis. Plateari⁹ aūt dicit qz onicha siue onix ē gumma gūmi fluens ex arbore qd postea durescit in lapidē sicut de succino legit. Sed forsitā aliud dicit onichā qz onichinū. onicha tū p onichino ponit sz glosam in loco exodi vbi de vnguēto cōpositōis agit. valet aūt onichinū cōtra scabiē et oculis facit faciem. In ignē vo missus odorē suauissimū reddit. Hoc etiā de onicha valde mirabile fert qz cū nihil adeo exiguū sit qd nō ledat oculū si itrauerit hic rissimo appositus oculo. sponte sua qsi sensata res intrat sine lesiōe. oculos oculi et oēs ptes itera⁹ penetrat quousqz sordes cū hiis q prius excusserit. Pāthera lapis est oluz fere colorꝫ dicta ab hui⁹ noīs bestia. h rabiē sedat. et tot hēre virtutes dicit quot colores.

De his quoꝝ noīa incipiūt p s vel p z. C. XL.

Saphirus ceruleis coloris est. morbū illū horribilē fugat q vulgariter dicit noli me tāgere. sed colorē post fugationē dicit vt tamē. Dicit etiā optim⁹ esse cōtra fraudes et cōtra iuuidiā et terrores. Ad pacē quoqz grat osus est: sed oportet qz ille q eū portat summo studio seruet castitatē. Orientales saphiri sunt optimi. maxime hi q vehementer splendēt colore ceruleo et qsi nubeculas habētes in superficie colore venosas sūt etiā qdā orientales saphiri q lapidem nubibus adiūcti habēt hi quoqz inter ceteros carbūcul sunt et virtute potētes. Sardius rubei coloris est. sz ater vt rubea terra. hic sanguinem fluxū restringit. et est idē qz lapis corneli⁹ de quo. s. dictū est sup⁹ vt dicit glosa. Sardonix ex duob⁹ lapidib⁹ naturaliter est in parte rubeus ex lapide sardio in parte vo alb⁹ et in parte niger q duo colores sunt ex parte onicis. hz autē splenē pulcherrima vbi colores puriti fuerint. Sed nullā virtutē habere dicit nisi quam sit duas. Ipso psente lapis onix nocere nō pōt. nescit aut cōuellere terā et cū q hunc portat oportet esse prudente et humilē. Smaragdus pa oibus virentibus virescit. forma eius optima est plana. qua hū strata est adiuuat si reuerēter portet. morbū caducum fugat et morbū qui emitritheus dicit visum etiam refocillat et oculos purgat qui vino ablutus vel oleo perunctus bonum gratū in verbis reddit tēpestates auertit. mor⁹ quoqz libidinis cōpescit. Succin⁹ croceus coloris est. et vt vitru aliqn trāslucet arbor pinee succ⁹ ē et ideo succin⁹ appellat. vulgaris aūt lacra vocat. hic castitatē cōferre portātib⁹ dicit. fum⁹ eī⁹ iuuat parturientes et fugat serpētes. Prima q dē gutta q de pino arbore fluit pura et lucida est et hec illa q in estate calida psit. reliqua vo tpe fluēs obscura est et imūda. Solutes est lapis coloris pulchro mattineqz albo rubeo vario purpureo quē portat sine teslando hoc quodam ge ⁹ ē qd viret vt herba. hūc q portat et oēs ferunt diuinare futura igne nūqz tāgit. Hūc possidētes in noce rōdeclant principes et curant. Topazi⁹ a topazion insula nomine dict⁹ est. aūt coloris aurei. Hic magis preciosus est. maxie aūt genus est multo lucidius et coloris magis tenuē. sed laterus. hic lapis inter cetera quē facit oculus etiam iram luxuriamqz restringere.

De Aquis. C. XLI.

Aqua est secundū elementū cui⁹ imensa pfunditas abissus dicit. qsi absqz fundus. habet fundū qsi nimia pfunditas. hec frigida et humida est. Que de lapide maris lenior est. et hic dicit. Aqua cōis est alb⁹ ad ima fluit sordes abluit terre putrida lutū facit. sitim sedat. ignē extinguit. vt. Oceanus flumen cōcursu nō augetur: et flumina dulcia partim salsis vadis psumunt. aut vēto vel ardore solis absumunt. partim vo p occultos meatus in amnes suos reuertunt. Et hausto qdā a sole dulci. Iccirco quē facie vis ignea trahit. amnis aspersos trahit eas et liquatū vel summa marinorum dulce et est. psunda amaror. et lune quidē alimentū est in dulcib⁹ aquis. solis aūt in amaris. Estus oceani accessus et recessus lunā sequit. cui⁹ respiratione retro trahit. et eiusdem impulsu refundit. Quotidie vo bis et fluere et remanare videt. cū luna crescēte crescat. et cū decrescēte decrescit. Itaqz cū luna est equinoct o fluctus surgit ob lune vicinitatē. Cū aūt in solstitio minor est ob ei⁹ longitudinē. Porro per certos annos ad principia motus et ad incrementa paria reuertit et luna. Mare rubrū et ad accēte terra videt aquas habere rubeas sed huiusmodi sunt aque eius in se coloris cui⁹ et aq alterius maris. Fōtes autē sapoē virtutē colorē ex occultis terre visceribus de quib⁹ originē trahūt fluentes ducit. Itaqz cū paradisi fons vniuerse terre sup e et in quattuor fluminib⁹ irrigare dicit. et varias terre qsi tamb⁹ fontes quidā frigidas habent aquas alii vo calidas et terra sulphurea ferūdas. In partib⁹ orientis vt dicit Jacobus est fons quidā ex cui⁹ aqua efficit ignis grecus alias quibusdā mixtis qui postqz vehementer accēsus fuerit vix aut nunqz extingui poterit nisi aceto et boia vrina vel sabulo. Hui⁹ fontis aqs saraceni comparant magno precio. In aphrica fons est vt Aug. dicit q voces cancinas reddit. Pateritea est fons quidā vt dicit Solin⁹ quietus et tranquillus q si iuxta ipm tibie sonent iubic qsi exultabūd⁹ ad sonitū eleuat et extra ripas intumescit. In in nos quoqz britania fons est. refert cui⁹ aque sup pxpinquū lapidē piecte pluuias et tonitrua puocare dicunt. Fontes autē tā in mari qz in terra dulcis aque limpidissimi reperiunt. Itaqz in mari supioris partis tirrenus robus est fons qui dulcissimas aquas tāta vehemētia psilit a fundo maris vt duobus aut trib⁹ cubit supra mare saliat et hi cū mare trāquillū est. Cū aūt inundationes vēto feruūt fons quidā ab eis obru t sed cū transierint statim vt pri⁹ eleuat. Sic aūt eminet sup aqs maris vt hauriri possit in vasis. Sūt et stagna qdā in quib⁹ nulla res natare potest: sed oia mergunt. Alia vo in quib⁹ oia fluitant nec mergi pnt. Lac⁹ etiā sūt in quib⁹ aque ter in die sunt amare et ter in die dulces sūt. Flumia quidā sunt in partib⁹ orientis q arenas aureas habē dicuntur vt dicit Jacob⁹. Alia vo q lapides preciosos. In pside flumi⁹ qddā est q semp de nocte cōgelat. ita qz hoies et pecora sup eū transire valent. de die vo semp in aquas resoluit.

De Aere et regionibus eius. C. XLII.

Er terciū elementū est. et est omne qd inani simile a terra vsqz ad lunā distendit: de quo et vitalis spūs haurit et in quo demones cōmorant. Est eni quodāmodo crassus terra et aq et igne permixtus. Alter eni demonū corpora et eo assumpta somniū nō recipiunt. vt verba formarent ad eos quib⁹ apparēt. Quod ergo durū et mollicaspe et tone sentit in eis sit et per contrarias elementa simul pmixta. Et hoc etiā tu hoc fiūt vēti. nubes. grādines. bumbes. fulmina. et huiusmodi. Ex cōtrarietate naqz vehementiā elementorum patitur. vnde et eius corruptiōne infirmitates ac pestilentie generant. Aer rarus est. leuis. mobilis. auribus peruius nubibus obscurat⁹ et pluuiā signat. sole illustrat. hieme condensat estate serenat. vento agitat. circa paludosa et humida loca cōdensat. facilimeqz corrumpit. Circa montes aut subtilius est nimis ac penetrabilius. Mediocribus aute locis optimus et nec nimis alius nec demissis. Sūt autē septē aeris regiones. vt phi dicūt: in quib⁹ aquosi humores terre p attractionē caloris et solis aliqn visibiliter p nebulas aliqn etiā invisibiliter p humiditatē acrē ascēdētes. pmo quidē in rorē secūdo in niuē. tertio in grādines. qrto in bumbas. quinto in melia. sexto in laudanū. septimo in manna. gradatim de regione in regionē per temporū incrementa trāsformant. Dic igit p totū aerē vniuersaliter sub celo medius. Ac orientis in occidentalib⁹ tri partib⁹ vel puncta est aeris et ceteri vitam partes inueniunt vberius. Ei mella laudanū et mānam. Arce vo quattuor pius habundant in occidentalib⁹ et quia fit mas quāto altius ascēdant tanto magis subtiliant. manna subtilissimū est ac vivificatiuū vel vitalissimū pre omnib⁹ humoribus. Dicit ergo septē humores aeri diuersas subtātias diuersasqz subtilit

[illegible] efficacias [illegible] aeris regiões sumit. [illegible] Sed terra [illegible] germinatiue virtutis est fecundat ex istis. vnde [illegible] molle [illegible] [illegible] cõpositione [illegible] diuersitate cõpositiõis [illegible] nature. In his oib⁹ cõcordia partiũ inuenit.

De Igne [illegible] eius superna regione. C. XLIII.

Gnis est elementũ quartũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nature [illegible] [illegible] destruit emollit restringit cõsolidatq. Clarificat terret: accẽdit [illegible]. Mobilis [illegible] siccus mũdusq[illegible] fauilla tenet. Crescit [illegible] ascẽdit sed [illegible] moderata [illegible] Sed hec [illegible] de igne [illegible] Superest autẽ [illegible] [illegible] ad firmamentũ [illegible] [illegible] quãto aer aq̃ tenuior [illegible] aq̃ terra rarior. Idẽ [illegible] ether vocat: [illegible] perpetuo splẽdore letat. De hoc angeli corpora assumũt: cũ ad hoĩes missi [illegible] [illegible] planete singulis [illegible] [illegible] [illegible] Ignis itaq̃ [illegible] consideratur [illegible] in materia terrea carbo est in materia aeris flama [illegible] natura [illegible] lucis est pura [illegible] ideo nõ indiget nutrimẽto [illegible] Planete quoq̃ [illegible] stelle [illegible] eodẽ igne cõstat. alimẽto nõ indigent: [illegible] ideo sm nature cursum in [illegible] lucere [illegible] nisi creatoris sui voluntas eos aliter ordinaret. Ipse nãq̃ [illegible] in [illegible] regione est. nec habet respectũ ad aliud vnde materiã trahat.

De Septem planetis. C. XLIIII.

Dicuntur autẽ planete id est errãtes: [illegible] per [illegible] motu [illegible] retrograde [illegible] motus [illegible] voluntarius [illegible] naturalis [illegible] violẽtus. Voluntari⁹ q̃dẽ motus in planetis nõ est [illegible] [illegible] eis nõ est. Mouent itaq̃ violẽto motu cũ firmamẽto. motu vero [illegible] firmamẽtũ [illegible] Ideo positi sũt planete magni [illegible] ad motũ eius retardandũ mouerent [illegible] illud motu suo naturali. [illegible] generatio fieret [illegible] corruptio: sed [illegible] motus firmamẽti [illegible] [illegible] cũ eo motu violẽto [illegible] [illegible] semina rerũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] globiferis stellarũ circulis sed maxime planetarũ virtutẽ talẽ. vt a motu sui [illegible] res vegetabiles [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] succes[illegible] [illegible] [illegible] in se solis [illegible] [illegible] [illegible] ad rerũ [illegible] terrã iterũ reuertũtur. Exceptis igit his q̃ vel ad liberũ arbitriũ hoĩs: vel ad specialia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nã et motib⁹ planetarũ [illegible] sub augmẽto vel defectu lune [illegible] [illegible] [illegible] crescere [illegible] decrescere [illegible] In ascẽsu quoq̃ solis flores [illegible] fruct⁹ erũpunt. in descẽsu vo cũcta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quantitate [illegible] cũ sole [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Mars enim planeta qntus [illegible] [illegible] pauloplus superior est q̃ sol. Iuppiter [illegible] Saturnus autẽ septimus [illegible] [illegible] [illegible] vnde ergo quanto Saturnus [illegible] comparatione [illegible] [illegible] [illegible] annos circulos [illegible] [illegible] circulus [illegible] [illegible] [illegible] Sub quibus septem planete feruntur. Deniq̃ a terra vsq̃ ad celũ esse. c. ix. milia. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] argumẽtis firmissimus probauerunt.

De Luna [illegible] Mercurio [illegible] Venere. C. XLV.

Luna est [illegible] planetarum id est infimus. hec humorum mater est. vnde [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corpora [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sua [illegible] crescunt [illegible] decrescit sm eius statũ. Possunt autẽ [illegible] lune [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] virgini. Humor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de nocte educit. Illustrat mundũ [illegible] [illegible] Inter planetas magis hec terre propinqt. Crescit decrescit candet tpe mediante. Mercuri⁹ est planeta secũdus: q̃ signiferũ suũ percurrit. cccxxxvi. dieb⁹. Hic [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Apud gẽtiles quidẽ mercuri⁹ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad lucra facienda rerũq̃ causas inuestigãdas. purgato nãq̃ cerebro a fumis [illegible] [illegible] [illegible] purgatior spiritus [illegible] ad actus. Venus est planeta tertius: q̃ [illegible] lucifer dicit. stella videlicet [illegible] firmamentũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Facit enĩ vmbrã sicut sol et luna. [illegible] signiferũ aũt percurrit. ccclxiii. dieb⁹. Iste solẽ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Vi[illegible] nature [illegible] [illegible] [illegible] generant in terra. [illegible] [illegible] veneris nomen. que apud gẽtiles dicebat dea amoris. Hic itaq̃ planeta in [illegible] suo matutino vel vespertino terrã rore [illegible] [illegible] [illegible] terre [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Solẽ defectũ lune [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dicitur autẽ [illegible] [illegible] [illegible] vigilans quia nocte lucet. decens quia pulcher.

De Sole. C. XLVI.

Sol est [illegible] planeta: sic dictus q̃ solus lucet [illegible] [illegible] [illegible] Zodiacum peragrat dieb⁹ ccclxv. [illegible] Sol est fons [illegible] nubes de terra [illegible] vapores attrahit fruct⁹ maturat [illegible] Fulgidus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Illustrat lunã nocteq̃ [illegible] ministrat Fruct⁹ maturat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad beatã virginẽ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est terra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Virgo dei genitrix virgo mater fil [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

De Marte [illegible] Ioue [illegible] Saturno. C. XLVII.

Mars est planeta quintus qui signiferũ percurrit annis duobus. Nõ abre forsitan [illegible] Iuppiter est planeta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] siccus: qui zodiacũ peragit annis. xii. sic dictus a gentilib⁹ [illegible] lutaris. [illegible] sm naturã sanitatẽ mortalibus impartitur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ture cursũ [illegible] nõ sm voluntatẽ [illegible] potentiã creatoris. Saturn⁹ [illegible] planeta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

planete preter saturnū: qui semꝑ preceps gradit in dextrā partem. hinc in occasum deferri me tollū cōtingeret nisi conuersione assidua obuiis aliis syderibus ipediret. Nūc autē mundi vertigine ipeditus igniuo globo torpet: et fit gelide rigentisqꝫ nature. vnde suū et tardius ceteris cursum suū peragat. Augustinus tn̄ aliā cām frigiditatis eius ponit. s. aquarū sup celestiū vicinitatē. Dicit autē Saturnus a gētilib⁹ ex noīe dei sui: q̄si saturitatis numen: et hoc forsitan ideo: q: ubius syderis ascēsione iacta semina mortificant in terra. et fructū faciāt ad saturitatē carnis. Iuxta illud nisi granū frumēti in terrā cadens mortuū fuerit ꝛc̄.

C De Quinto elemēto qđ est vapor. C. XLVIII.

X summa de aīa. Uaporē autē dicim⁹ quintū elementū qđ est mediū aque et aeris. quantū ad substantie subtilitatē: q: subtilior est aqua grossior aere. Et quāuis fit ex elemētis: puta q: resoluit ex aq̄ et terra a calore solis: siue maneat clausus in visceribus terre: siue sup terrā eleuet plus et minus iuxta triplex īterstitiū aeris ipse est ꝑncipiū aliaꝝ rerū sequentiū. nā ille q̄ eleuat sup terrā ꝑncipiū est cometaꝝ: ac stellarū cadētiū: et a suph et ai ether circuloꝝ circa solē et lunā apparētiū et iridis: necnō ventoꝝ et turbinis ac tonitrui: coruscatiōis et fulminis et nubis ac nebule. grādinis quoqꝫ ac niuis ac pruine sed et nibi ac pluuie atqꝫ roris. Et ista sūt elementata prime cōpositiōis. Ille vō qui manet in visceribus terre: ipse est qui calefacit fontes in hieme: ipse est principiū terremotus: et ex eo corpora mineralia generant̄ vt sulphur: ex cuius combustione calefiunt terme et lapis similiter et argētū viuū quod est principiū oīuꝫ metalloꝝ que sunt. vz. s. plumbū. stagnū. es. auricalcū. cuprum. argentū: et aurum. et hec sunt elemēta scd̄e cōpositionis vel complexionis. Sunt autē elementata quedā media que nec sub terra sunt nec super terrā. et horū quedā sunt infixa terre sicut terre nascentia puta plante arborum et herbarū. quedā vero non sicut animalia: quedā tamen inter plantas et animalia media sunt: vt spongie marine. que et radicibus aliūtur vt plante et tactu sentiunt vt animalia. Sed horū principia sunt vapores. vnde per se prius generātur plāte vero primo ex seminibus pluuia mediante. Nutriūtur itaqꝫ terre nascentia ex mixtura terre et aque: et ita sunt in tertia cōpositione in qua confracta est aliquo modo cōtrarietas que elementata prime et elementata secunde compositiōis animā habere prohibebat: vnde plante animā habent vegetabilē. et quia vapores sunt principia terre nascentium. ex terre vero nascentibus generantur humores animaliū ex quibus scilicet humoribus et ipsa nutriūtur et semina vel oua formātur de quibus alia quoqꝫ generātur animalia. Manifestū igit̄ est q: vapores principia sunt animaliū et hominū qui sunt qnarte et quinte compositiōis: sed in animalibus magis ɔfracta est: cōtrarietas q̄ꝫ in terre nascētibus. vnde et nobiliorē animam recipiunt. s. sensibilem. In hominibus quoqꝫ magis q̄ꝫ in animalibus et ideo recipiūt animā nobilissimā propter summā humani corporis temperantiā: et quia nō potuit esse nobilior pfectio. preter q: homo est finis omniū creaturaꝝ. Sicut ergo prima creaturarum rōnalis est. s. angelus. sic et vltima est homo vt finis cōueniat principio. sitqꝫ creaturaꝝ ordo circularis. vt ex pfectione circularis creationis intelligat̄ pfectio summi opificis. Recte igit̄ quinqꝫ ponimus elemēta: licet quattuor sint primo prima.

C De Impressiōib⁹ aeris et vaporib⁹ ascēdētib⁹. C. XLIX.

Risto. in li. metheoroꝝ. Causa etiā prima mouens terre et aque vapores. vt ex eis eleuatis fiāt impressiones aeris: est motus orbis stellaꝝ solis et aliarū. Sol enī dum appropinqt his reb⁹ et elōgatur ab eis: causa est generatiōis et corruptiōis accidentiū in [illegible] rerū hmōi q̄ in eis generant̄. Dum enī calor eius igitur terra exiuit ex ea vapor humid⁹ et vapor siccus: atqꝫ in diuersas spēs separatur. Quedā enī spēs dum ascēdit ad summū aeris [illegible] ac subtiliat et appropinqt igni quo īflāmat̄. et fit ex ea impressio inflāmata: vt supra dictū est. Hec autē vaporis species vocat̄ [illegible]. Alia vō est nebula [illegible] q̄ fit aer nisi accidat [illegible] nisi obuiet ei frigus [illegible] ipsam cōstringens. Uerū aer [illegible] ex vapore humido fit aq̄ et vapor [illegible] est materia roris vel pruine. Nā si accidat ei frigus q: ipꝫ prius [illegible] et redit aq̄ ad terrā paruis distillās in rorē vel in pluuiā. s. ex nubib⁹ subtilioribus vel densioribus. [illegible] [illegible]. Cū [illegible] appropinqt vapor [illegible] ab eo: [illegible] qđ ex eo descēdit parua ros est [illegible] et ideo tardat̄ i descēsiōe sua et ros vocat̄. Cū vō multā hꝫ mēsurā. s. spissitudinē. et ideo velociter descēdit. pluuia noīat̄. et quādo parua ros est nec peruenit in altum propter paruitatem sue caliditatis et resoluitur fit aer. Quando autem vapori ascendenti accidit vehementia frigoris: aggregatus fit pruina. Quando enim super ipsum est est paruū frigus [illegible] rorē. Pruina autē est vapor cōgelatus. Dico ergo q: aq̄ nō cōgelat̄ nisi in loco vbi sunt nubes et quia descendunt ex loco nubium tria corpora quorū generatio et essentia est per frigus. s. aqua nix grando. Corpora vō descēdentia ex aere duo duob⁹ sunt similia quia causa generationis vtriusqꝫ est vna. nec diuersificant̄ nisi multitudine et paucitate. Sunt autē hec nix et pruina similiter pluuia et ros. Est enī ros pruina pauca. [illegible] subtil. Pluuia ros multus. [illegible] densus pluuia [illegible] nō fit nisi ex vapore multo iā infrigidato. et cū illi sūt tps et loc⁹ et frigiditas.

C De Passionibus aeris et primo de ventis. C. L.

X libro de natura rerū. Uideam⁹ itaqꝫ primo de passionib⁹ aeris: quemadmodū aut q̄ ratione concutiat in multis et sunt venti fulmina choruscationes et tonitrua. q̄ nō solū aerē superi⁹ verū et terrā inferius cum suis aīalib⁹ turbare noscunt̄. Uentus est aeris fluctus. Quis autē primū motū in aere faciat vnde ventus crescit: merito querit̄. Quidam ex antiquis philosophis hanc rationē assignant. In terra est abyssus profundissima cuius fontes olim in diluuio rupti fuisse legunt̄. Iuxta hunc loca cauernosa sunt et speluce late patētes. In his ergo venti de spiramine aquarū concipiunt̄: qui et spiritus pcellarū dicunt̄. Et hi quidē spiramine suo ꝑ patentes cauernas aquas maris in abyssum trahūt eaqꝫ inundantes eorum impetu magno impellūt. de his itaqꝫ ventus fit et terremotus. Sunt aūt quattuor venti cardinales et octo colaterales. Primus cardinalis est septentrio: qui et aparchis dicit̄. Hic facit in aere nubes: et frigora creat. habet autē a dextris circiū: q̄ et circias dicit̄: faciēs niues et grādines. A sinistris aquilonē q: et boreas dicit̄ ɔstringentē nubes. Secūdus est subsolanus in calore et frigore temperatus habēs a dextris vlturnū: qui et calchias cuncta desiccantē. a sinistris eurū nubes generantē. Tertius est auster qui et nothus humore calorē et fulmina generās. Hic habet a dextris euroaustrum qui est vent⁹ calidus. a sinistris euronothū qui temperatus est. Est notandū q: australes vēti q: flant ex humili. maiorē tempestatē faciunt in mari. Quartus est zephirus: qui et fauoni⁹. hic hiemē resoluit: floresqꝫ pducit. Habet aūt a dextris aphricū: q̄ tēpestatē tonitrua fulminaqꝫ generat. A sinistr̄ vō chorū: q̄ in duos diuidit̄. s. auram et altanā. aura in terra altan⁹ in pelago. Horū duodecim vētorū cōcordia omne creatū in suo cursu ordinate consistit.

C De Igniculis p aera exagitatis: et de nubibus. C. LI.

Telle quidoqꝫ cadere videant̄ in aere: sed minime cadūt. Cū enī ignee sint naturalī proprius qꝫ locus earū in ethere: nunqꝫ ad terrā descēdunt. Ceterum si vna ex eis caderet totā terrā vel partē illius maximā occuparet. Nam licꝫ ex remotione videant̄ parue: in se tn̄ sunt maxime. Que vō cadere vident̄: igniculi sunt a flatu vētorū in aerē ab ethere tracti: et mox in aere humido extincti. Sepe etiā est in aere superiori lenē in inferiori ventus et cōmotio ex qua cōmotus aer ignit̄ et p aera splendēs discurrit. Qui cū iuxta stellā aliquā trāsierit splendore suo visum illi⁹ stelle nobis aufert: ita q: ipsa cōtecta cecidisse videt̄. Si aūt querit̄ cur eadem stella postea non appareat: Respōdem⁹ q: fumus pcedēs de extinctione ignis cadentis in aerē humidū eā nobis obtegit. Uel dicim⁹ eadē a nobis postea videri: sed eā esse nesciri. Cū eni ex precitatione aer ignitus discurrit aer spissior et inde tardior subsequit̄: q̄ inter nos et illā interpositus nobis visum eius subtrahit. Prius autē q̄ꝫ transeat [illegible] stella appareat firmamentū qđ ad occasum redit iam eam ad vlteriora detulit cū igitur appareat alia esse putat̄ quia in alio loco q̄ꝫ ante videtur. Nubes dicunt̄ quasi nimborū naues. Sol naqꝫ calore de terra tracte per vapores in aere conglobant̄ et condensant̄ grandesqꝫ facte nimietate humiditatis et amplius se ferre nō valentes vento detractu dissoluuntur et per pluuias niues aut grandines ad terrā iterum recabuntur: vt iterū ascendentes concrescant in nubes. Scdm̄ autē volatum nubium que ventis in aere deferuntur aura pluuialis aut sicca frigida vel calida fore conicitur. Itaqꝫ si vespere solem in occasu nubes tegant: futuras in crastino pluuias suspicamur. Si etiam mane solem orientem terra nubes obtegat rubedine clarescente pluuiaqꝫ sperantur aut a mane vsqꝫ ad meridiem aut a meridie vsqꝫ ad noctem. Porro si ventis contrariis flantibus nubes inter se disparies discordauerint tempus dubium expectabis. Omnia cum quis ventorū suis nubibus aliam superauerit aurā illi cedere repente cognosces.

De Tonitruis et fulminibus. C. LII.

Ex libro de natura rerum. Tonitruum fit quando [illegible] magno murmure côcrepât et collisis nubib⁹ ignê terribi[illegible]. [illegible] ignis autê idê excussus est fulgur: qui ignis ideo penetrat q̄ tâgit, qȝ nostro subtilior est et magna vi ventoꝝ ipellit: ab aqlone fulgur ab euro tonitruus têpestatê significat. Itaqȝ fumo calido et humido ad superiora tendête: cû ad summû aeris puenit: ex ꝑpôderatiôe humoris [illegible] tonitruû faciût. Ex motu vero calefactus aer transit in substâtiâ [illegible] coruscatio [illegible] aeris humido fumo spissati generat. [illegible] absqȝ fulmine fit. [illegible] ad obstaculû pueniat: cû autê vsqȝ ad obstaculû puenit obstâtia findit vel vrit. nam si in hac iferiori aeris parte multus fit humor [illegible] ignîri nô pôt: fitqȝ fulmen findês nô vrês. Sed qȝ ꝑprius motus aeris est sursum têdere [illegible] spaciosqȝ [illegible] Est igit fulmê pars aeris [illegible] collisione [illegible] ad obstaculum cû ipetu puenies. Tonitruû autê ê partiû aeris cû ipetu côcurrentiû sonus. Coruscatio vero est pars aeris ex ipetu ignita et splêdês. Nô est aût fulmê substâtia lapidea vt q̄dâ dicût. [illegible] Ideo aût dicût q̄ [illegible] cû eo eleuat. qô ex calore solis in substantiâ lapideâ trâsit: et in concauitate nubiû côtinet: donec nubes ipetu aliquo diuidatur. [illegible] In hieme [illegible] spissat. qȝ nô est tâtus calor q̄ possit eû ad summû aeris eleuare. remanês ergo in iferiori parte aeris vêtos et pluuias gignit. In estate vero [illegible] partiû aeris côcursio diuersa et inde tonitrua. In autûno porro: qȝ frigus et siccus est. nec est humor q̄ eleuet: neqȝ calor q̄ eleuet. Sed in vere [illegible] huc et illuc ex eius labilitate ipellit. fiûtqȝ tonitrua et fulmina. [illegible] In hieme vero [illegible] quoniâ et humor sufficiês de terra ascêdit: et est aer calidus quo eleuet [illegible] quo tonitrus ac fulmina [illegible] côparari: fulmê sepius alta ferit. qȝ cû ab alto descêdit, citi⁹ alta reperit. [illegible] fulmê q̄dê tactû hoîeȝ nô [illegible] cetera vero animâtia [illegible] hunc honorê homini natura tribuête.

De Arcu celesti et nebula. C. LIII.

Iris est limb⁹ nubis côcaue q̄ est q̄si speculû solis. Sicut enî terra sphericâ ê ita et vapor ei⁹ [illegible] arcus celestis [illegible] aq̄os attrahête de terra et mari côcrescût in nubes: eisqȝ de terra [illegible] rubeo q̄ ex radijs solis igneis generatur. Ceteri vero colores [illegible] etiâ marie et his q̄ sup firmamêtû vñ scriptû ê. Et chataracte celi apte sût. hic sîn ê vt arcû postmôȝ i nubib⁹ poneret. ne vltra diluuiû [illegible] sȝ nûc arcû meû ponâ in nubib⁹ q̄ fit ex aqueis terre humoribus [illegible] cere poterit. et mûdo diluuiû iducât. hȝ ê rô nâlis cur de⁹ posuit arcû i nubib⁹ ob signû federis. Nebula fit dû exaltatiôes [illegible] vaporalis trahunt. et radijs solis ad terrâ repellunt hȝ ascêdês pluuiâ [illegible] In locis

[illegible] propter aerem subtil[illegible] Sed contra [illegible] Nebula quoqȝ [illegible] si ad pectus descêdens [illegible] efficit. [illegible] maium et estiuale solstitiû ac post septembrê pessima est.

De Humoribus aeris: et de himbre et grandine et niue. C. LIIII.

Septem sunt humores aeris [illegible] ꝑ septê regiones aeris diuisi. s. himber grâdo: nix: et ros: mel quoqȝ ladanû et manna. Himber de nubibus descêdit [illegible] guttas coeunt aeris [illegible] In [illegible] partibus raro pluit [illegible] supra modû inundat pluuia [illegible] Tantus enî ibi calor est [illegible] humor ascêdentiû de terra puenire possit ad regionê himbris sole medio: qui paulatim ascêdêtes eos desiccat. Rorê vero crassû et frugib⁹ efficacê ibidê eê côstat. Cû aût humores in [illegible] terre [illegible] ex habundâtia sui tandê eruperint: calore solis et aeris siccitate [illegible] tunc supra modû inundant pluuie [illegible] copiosius. In europa vero tante frequêter pluuie cadunt: vt ex eis torrentes [illegible] In [illegible] infinitis nubib⁹ replet. Pluuia seruata cisternis: et stabilitate purgata aquarû oîm clarissima est et sine corruptiôe diutius durat. frigida quoqȝ nimis est et potu salubris. viscera laxata stringit. têpore [illegible] Grando fit ex pluuie stillis [illegible] re supioris aeris côglaciatis. et corp⁹ ꝑspicuû habet propter [illegible] grâdo [illegible] tempestas [illegible] grandines [illegible] In frug [illegible] Porro si circa [illegible] dent [illegible] pars aeris inferior solis radijs calefacta grâdinê descêdentê liquefaceret ad imensam quâtitatê [illegible] Nix est aquarû vapor nondû densato in guttas [illegible] ta. nec tñ trâslucet vt glacies: qñ ex paruissimis et innumeris minutiis fit q̄ nô coherêt [illegible] Niuê ꝑbant habê môtes [illegible] Olimpus aût nô he[illegible] nec pluuias nec vêtos qȝ excedit [illegible] regiones. [illegible] per totû annû seruari [illegible] sub terra paleis cooperte. In oriente quidê seruant ad miscêdû vina [illegible] ad acrê [illegible] Et notâdû qȝ mêbra fricata [illegible] frigus intolerabile patiâtur: postea tñ ꝑ se calore moderatissimo refouent: quia calor naturalis in homine accidentali frigori reluctat.

De Rore et melle. C. LV.

Ex libro de imagine mûdi. Ros in aere venit qñ grauatus aer frigore noctis et lune splendore [illegible] pruinâ vertit. Ex li. de nature. Roris itaqȝ ꝑpriû ê subtilis [illegible] fundit. et ipso himbre efficacior est in frugib⁹ fecûdâdis. mûdificat aut [illegible] dore sol irêt i dei⁹. Sic ât ros fecûdat ea q̄ tâgit ifûdês: itaqȝ ros i pruinâ vsus botros marie maturos et fruct⁹ arescere facit: humoris vtutes exhauriês. et hȝ marie i autûno. in vere ât cû incipit reb⁹ têpies obrepit qñqȝ ros pruinosus i aere et ꝑ noctis quieta silêtia depascit [illegible] aerê q̄ de [illegible]

iore aer' sup ipsā nubiū regionē solꝫ virtute oscēdit ⁊ inde occultissimo ac subtilissimo modo rori permixtus iterum in herbis ⁊ frugibꝰ ac floribꝰ residet tēperatūqꝫ saporē in reꝰ. Est eni duplex mel. nāle. s. illud qđ in aere virtute nature oreseit. Et art ficiale qđ apū labore vel arte magistra eądē tñ ⁊ nā cōponit. Apud nos qdē s. in europa circa solstitiū estiuale mella qñqꝫ de supioribꝰ descendūt sꝫ h raro ⁊ i modica quātitate: ⁊ tūc iminet pestis maxia capraꝝ omniū qꝫ q; cū herbas irroratas melle comederint moriūt. vnde pastores perit tps obseruāt cū mella dec dūt egreges ad pastus exire nō siūt quousqꝫ radiis solis hūor melleus ex herbis i aerē trāsferat. Apud nos igit vt dictū ē mella descēdūt: sꝫ raro ⁊ modice. In oriēte vō fere omni mēse p noctes otinue. Hūor nāqꝫ melleus q de floribꝰ ac fructibus ⁊ frugibꝰ i fumis p solē ad supiora trāsuebit. Apud nos ⁊ viscosas ⁊ lubricas ac nebulosas aeris regiōes trāsire nō pōt nec ad illā trāqllā veni re q supra nubes ē: vt ibi paulatim dēsatꝰ ad nos itez pondere suo deferat sꝫ ascēdere nubēs ipsis lubricis aeris regionibꝰ miscet. In oriēte vō cōgrue h fieri pōt qm aer totus ibi purissimꝰ ē Itaqꝫ descēdit ibi mel sup terrā etiā in arboribꝰ ⁊ herbis. nō tñ in tāta copia sicut ros. Mel apū in plenilunio capiēdū ē sereno die. Abrūpi statim ac resilire guttas vilitatis est indiciū. Bonitatis vō pbatio ē: vt sit odoriferū ⁊ ex re dulci glutinosum ac placidū. Cū aūt eximit mel apes abigi fumo vtilissimū ē ne irascant ⁊ mel auiditate vorēt. Mel calidū ē ⁊ siccū cōseruat ⁊ mundificat. in medicinis pon. vt amaritudo specieꝝ eius dulcedine tēpet. In electuariis quoqꝫ cū puluerībꝰ miscet: vt diutiꝰ ⁊ maiori efficacia oseruetur.

De Ladano Et manna. C. LVI.

Ladanū dicūt qdā gūmi arboris eē sꝫ falso. Est aūt hūor aer' in oriēte ⁊ in pribꝰ grecie cū rore vel roris vice descēdēs sup herbas terre. Qui cū descēdere t q.ousdā corꝫ g is herba pcutit. ⁊ sic illa pciosa humiditas corꝫ g is cōiūcit. Q ibꝰ expressis ⁊ excussis hūor solis exponit ac desiccat. Exsiccatū vō ladanū dicit. Qđ p se qdē purū aromaticū ē ⁊ pciosuꝫ valde: sꝫ qñqꝫ cū digestiōe caprina ⁊ hmōi rebus nigris sophisticat. Eligēdū ē aūt illud qđ pōderosum ē ⁊ integrū ⁊ qđ magis [illegible] aromat cū. Qđ aūt subrufum est ⁊ frāgit vetustate [illegible] sophisticatū esse significat. ladanū hꝫ virtutē cōstringēdi [illegible] ex viscositate ⁊ aromaticitate. Ualet cōtra catarrū ex frigida causa si odor eius naribꝰ admittat ad digestionē quoqꝫ cōfortandā ⁊ ad alia plura est vtile.

Ex libro de naturis reꝝ. Māna similit ē hūor aeris in oriente ⁊ partibꝰ grecie cū rore vel roris vice descēdens nocturnis horis sup herbas [illegible] ⁊ postea colligit. Sꝫ quoniā in modica quātitate reperit multū sophisticat. purū autē ⁊ nō mixtū aromaticuꝫ est valde ⁊ preciosum. subalbidum internas habens concauitates quasdam sicut fauus mellis. Purum autem ⁊ non mixtum aromaticum est valde ⁊ preciosum subalbidum. est etiam dulcius ⁊ vltra modum iocundi saporis: fortassis autem hoc manna de quo nunc agitur veteris it hebrei [illegible] in deserto: qđ ibidem concreatū est diuino miraculo in melius mutata specie vel sapore de quo augu. ad [illegible] loquit. Faciat inqt vnusqꝫqꝫ qđ vult ⁊ qđ sm fidē suā ac deuotionē nouerit esse faciēdū [illegible] qđ in li. sapiētie dicit: qđ māna sm desideria singuloꝝ sapiebat in ore oīum. huic tñ loco re [illegible] aug. dicēs h itelligēdū nō esse de illo māna qđ vtiqꝫ quasi semē coriādri erat gustusqꝫ eius qsi sil e cū melle. Sꝫ de nro celesti pane ac spūali manna qđ tato loci [illegible] est quāto sumit deuotius. Māna virtutē hꝫ depurādi ⁊ mūdificandi sanguinē vnde valet in acutis febribꝰ ex colera. sed nōnulli sophisticant [illegible] melle. alij vō cū succo liqricie sub tute puluerizato ⁊ qsi sophisticantur cuꝫ quadā abominatiōe dulce est. Cur aūt apud nos in ptibus europe non descendat ladanum ⁊ manna sicut in oriente: eadē est ratio: qua prediximus de melle.

De Corporibꝰ mineralibꝰ ⁊ primo de electro. C. LVII.

Ctor. Dicto de elemētatis prime cōpositionis ex vapore cōcreatur restat dicere de elementatis scđe cōpositiōis. s. de mineralibꝰ ⁊ postea de ceteris sm ordinē pdicte distinctionis. Inter corpa mineralia pcipuū lociū vident hre septe metalla in vsus hoium accomodatissime [illegible] auri electri argēti eris stagni plūbi ⁊ ferri: h in visceribꝰ terre cōtinent: ⁊ alia qdē pura: alia vō terre cōmixta reperiunt.

Ex libro de natura reꝝ. Electri duplex ē artificiale qđ ex auri ⁊ argēti cōmixtura [illegible] Est [illegible] qđ in colore qdē [illegible] ⁊ i [illegible] transsime aūt [illegible] ⁊ sophisticati a vero differentie [illegible] Sꝫ vas ex vero ⁊ nāli electro venenū pdicitur si venenū ifundit stridet qsi violentiā passum: ⁊ colorem prodit vsqꝫdum igne purget. Metal[lum] hoc conseruatum est. vnde olim in loculis ex electro magnorum corpora condebantur.

De Auro. C. LVIII.

Aurum ceteris metallis est pciosius ac tpatius durabilius ac tractabiliꝰ ⁊ magis ductile. omni tpe fulget ⁊ cominutum sub igne nō cōsumit visum souet ⁊ quāto micat [illegible] tāto melius est in duplo ponderosius est q argētū aut es aut stagnū. In [illegible] ⁊ fontibꝰ inuenit ⁊ etiā in montibꝰ qñqꝫ sed raro. Mult' aūt labor est in lauādo sꝫ ⁊ si p multas minutias terre ⁊ eius sordibꝰ sociatū inuenit est tñ purū ⁊ nō terre vel bituminibꝰ in se admixtū sic es aut argentū Itaqꝫ si etiā in pulueres bractee repiant neqꝫ tñ auri puritas in se sordiū squaloribꝰ incorpat. Aurū calide nature est lepra ⁊ scabiem curat. in pulueres redactū ⁊ antidotis mixtū. hꝫ etiā virtutē cōfortandi. non qđ incorpet aut mēbra nutriat sꝫ qđ alteratiua virtute corpus imutat. Uulnꝰ ex auro factū nō corrūpit in tumorē. [illegible] li regalis practice smōe. ii. Folia auri carnē comedūt sine morsura siqꝫ sicca subtilia limatura auri cōfortat cor ⁊ pulsioni medet si qbus prosunt medicaminibus admiscetur. acaluria vel cadmia auri melior est tenuis ⁊ magis desiccans ⁊ amplius elimans. que si comburatur ⁊ lauetur desiccat oculorum vlcera sine morsura.

De Argento. C. LIX.

Ex libro de natura reꝝ. Argentū ductile est ⁊ tractabile sonorūqꝫ ac tinnitu dulcissimuꝫ ⁊ h maxie si eri admisceat. vnde tubas ex argēto ductiles pcepit moyses fieri ad terrorē hostiū ⁊ exhortationē ad bellū ad mouēda quoqꝫ castra ⁊ primū ad epulas ouocādū. Argenti vene multe ⁊ in multis ptibꝰ orbis inueniunt nec est purū in se sic aurū. sed terre ac sordibꝰ incorpatū ⁊ admixtū Ideoqꝫ labor maiorꝰ est vt p ignē purget. fumꝰ aūt purgatiōis eius valde nociuus est nec de facili purgat hmōi. fumo multo infectus nisi fumo thuris aut aromaticis speciebꝰ. Aut vbi purum fuerit durabile est. Impurū aūt de facili ībit corruptelā. Argentū osolidat alia metalla: ⁊ qsi vnū efficit cōsolidata. Cōstā. Frigidū ē ac tpatū in hūiditate ⁊ ō hūiduꝫ ac viscosuꝫ flegma valet puluerizatū ⁊ antidotis admixtuꝫ.

[illegible] vbi supra. Schala i limatura argenti si oterat cū argēto viuo prodest tremori [illegible] Acalmia argenti melior est tenuis mardasenago fixis. Tpata est in calore ⁊ frigore sicce cōplexionis. desiccatiua. pontica elimās. visui prodest. Si oburat ⁊ lauet elimat visū. desiccatqꝫ sine morsura oculoꝝ replet vlcera carne desiccatqꝫ vlcera i corpe māifesta. Itē purgamētū argēti meliꝰ est vnde ac tenue ponticū ē desiccās fortit ideoqꝫ necessariis admiscet ad cicatrizādum vnguentis.

De Ere. C. LX.

Ex li. de nā reꝝ. Es aūt siue cupꝝ eiusdē est duriciei cū argēto ⁊ eiusdē liqtiōis: h excepto qđ est rubei coloris. Es nulla rubigie corrūpit fetorē hꝫ ⁊ tñ dulce sonat. [illegible] Es siue cuprū sonorū est ⁊ vocale. nā calidū. Sonꝰ eiꝰ p se rudis est admixtū vō stagno vel argēto vel auro validū ē valde dulcēqꝫ tinitū hꝫ. Tinit. n. altiꝰ ceteris metallis. sꝫ vexat auditū nisi stagno omodiꝰ tpet. Es fusile qdē est i omne artificium. ductile vō si cū labore ac moder. mine verberātis nūqꝫ vō sic purgari pōt quin facile otrahat corruptelā durat tñ in annos plurimos. Ex ere sit auricalcū sic dictū qꝫ splendorē hꝫ auri. vel qꝫ de ipso fit aurū. Dicit. n. aristo. in li. de lumine luminū. Q ex vrina pueri ⁊ auricalco fit aurū optimū. qđ intelligendū est in colore nō in substantia. Dicit n. idē aristo. generat color sꝫ substātia manet hoc auricalcū scripture frequētꝰ vocāt electrū. ⁊ h pper colorē electro ppe osimiles. [illegible] Litargirū meliꝰ est atticū ⁊ hispanicū. qđ cū frangit qsi lumie refulget. tpatū ē in caliditate ⁊ frigiditate desiccans pdest vlceribꝰ hūidis ⁊ apostematibꝰ calidis si eo cathaplasment. Est etiā in eo quedā ponticitas. vñ ⁊ carnē in humidis vlceribus pducit. Es vstū melius ē vtile subtile leue planū ⁊ vtriūqꝫ rubeū. Est aūt calidū pōticū cicatrizat vlcera q sunt in corpibꝰ dura: sed si ablua melius quoqꝫ cicatrizat corpis vlcera. Tubal h est scoria eris melius est nigrū sꝫ inclinās ad ruborē tenue velut cortices ⁊ est subtiliꝰ ere cōbusto. Elimat ⁊ infrigidat q̄ noxia sꝫ tenebras oculis aufert. ⁊ asperitatē palpebraꝝ dissoluit. Simaꝝ i. viride eris. calidum. carnē superfluam comedit ⁊ est infrigidās. si cum cera ⁊ oleo oliue misceat elimat sine morsura ⁊ carnem adducit.

De Stagno C. LXI.

Ex li. de natura reꝝ. Stagnum tēperatissime nature est. i britānia tñ repiri olim solebat. Sꝫ nūc in germanie pribꝰ abundantissima vena repta est. valde ductile. ⁊ tractabile. sup oia quoqꝫ metalla equabile.

per se quoqꝫ est mutum sed cum ere vel argento vel auro mixtum so norū ꝛ armonicū fulget inter us [illegible] cōtrahit corruptelā ꝛ hoc squaloris nō rubiginis.nūqꝫ.n.rubignat:in aqua diu iacēs de [illegible] putrescit [illegible] aqueductus [illegible] terra [illegible] et [illegible] ꝛ cōsolidant stagno modernis tꝑibꝰ et [illegible] plum bo cōsolidare [illegible] soliditati stagno durare nō poterit in longinquū plumbū vō sub terra semꝑ durat. Dali vbi supra. Aserebū.i.stagnū frigidū est: ꝛ ē in eo siccitas:illud melius ē qđ minime sub dētibꝰ frēdet ꝛ stridet: ꝛ in eo sunt quedā virtutes aquose. Si fricet ad lapidē cū modico vino ꝛ oleo [illegible] ꝓdest apo stematibꝰ q̄ circa ꝛ sup verēda sunt ꝛ in lumbis. Item si cū eius fru sto [illegible] anus inferius sedat appetitum coitus.

De Plumbo. C. LXII.

Ysi. de natura rerꝫ. Plumbū tēꝑerate nature est sicut stagnū pōderosum sicut aurū ita qꝫ duplex hꝫ pondus argēti vel eris. Ductile quoqꝫ est ꝛ tractabile min' aūt stagno [illegible]. Ad horā qđē liquatū nite scit: sꝫ postmodū nā[illegible] sordibꝰ adumbrat: cōpressiuū est ꝛ lenifi catiuū nec solū in se [illegible] est [illegible] etiā multa efficit alia metalla qbꝰ admisce[illegible] liquefactū in igne ceteris meta[illegible] minuit. Sco ria eius.i.spuma:cōtinet argētū:hꝫ aūt ꝓpriū est ꝛ spāle plūbo inter metalla qꝫ semꝑ augmētat ꝛ hꝫ sub diuo magis ꝛ in aere q̄ sub ter ra:squalorē vō cōtrahit sꝫ nō rubiginē. Dali vbi.s. Abar.i. plūbū [illegible] ꝛ [illegible] deficcantē cū acum [illegible] est [illegible] fine morsura [illegible] est medicamē [illegible] vlceribꝰ [illegible] ocu lorū humiditatē eorꝫ deficcat ꝛ cicatricē [illegible] plū bū [illegible] est [illegible] est [illegible] ꝛ siccū [illegible] exsiccat sup ea cataplasmari ꝓdest [illegible] oculorū [illegible] ulcera eorꝫ [illegible]. S̄i vō sup alia apostemata cataplasmet [illegible] inflāmationē eorū sedat.

De Ferro. C. LXIII.

Ysi. de natura rerꝫ. Ferrū frigide nature est durum: solidū [illegible] oīa [illegible] domat [illegible] se [illegible] Sup oīa metalla corruptela [illegible] con trah[illegible] ꝛ etiam [illegible] corrupt[illegible] [illegible] natigne rubesc[illegible] arma [illegible] instrumē ta insossion[illegible] [illegible] Philosophus [illegible] ferrum [illegible] qꝫ tinsionibus induratur:vt virtutem habeat super ferrū: ꝛ hoc fer ri genere acuitur acies armorum [illegible] Est [illegible] ferri genus in o[illegible] partibus quod [illegible] dicitur [illegible] aptum [illegible] sicut cuprum vel argentum sed [illegible] non est sicut ferrum [illegible] Ex [illegible] de natura rerum. Fer rum [illegible] philosophi virtutem habet [illegible] ꝛ deficcan di. Infrigidatiuum est ac dissolutiuū [illegible] stomacho ꝓdest [illegible] ris sumptum. Dali vbi supra. Purgamentum ferri melius est [illegible] [illegible] num maxime deficcat [illegible] to ꝛ deficcetur [illegible] melle:multe humiditatis stomacho ꝓdest ꝛ dolorībꝰ splenis. Auri quoqꝫ [illegible] medet[illegible] Quod [illegible] sibi [illegible] ꝓdest.

De Lapidibus [illegible] generatis. C. LXIIII.

Aristo. [illegible] opere causis occultis in lapides ꝛ metalla solidant: ver bi gratia. Ex additis quarti li.metheororū. Fiūt ergo lapides ex luto viscoso ꝑ calorē solis: vel ex aqua coagulata virtute terrea: sicca: vel ex causa calida deficcatiua. Similiter ꝛ quedā vege tabilia ꝛ q̄dā aīalia vertunt' in lapides virtute q̄dā minerali lapidi ficatiua: ꝛ hꝫ fit in loco lapidoso vbi discōtinuant' subito virtute q̄dā q̄ erit a terra in hora terremotus: q̄ cōuertit in lapides qđ in illa ho ra cōsequit': ꝛ hꝫ trāsmutatio corporꝫ aīaliū ꝛ vegetabiliū eque ꝓpri [illegible] fit sal,ꝛ qđ in igne fit ignis. Sed quedā citius ꝛ quedā tardius fm potētiā actiuarꝫ ꝛ resistētiā passiuarꝫ. Estqꝫ locus in arabia q̄ colo [illegible] Sepe [illegible] rea ꝛ lapidea cadere cōtingit in coruscationibus vt vapor ignis: qm̄ ignis exterminatione vel extinctione sua frigidus ꝛ siccus efficitur [illegible]

milia sagictis [illegible] ne possunt [illegible] sed per ignem [illegible] rant in fumū attingentē viriditatē donec residuū fit cinis. Cecidit etiā apud [illegible] ferri [illegible] [illegible] [illegible] sunt de tali ferro sunt.cū aūt [illegible] terra sicut pila. Eratqꝫ ex minimis frustulis cōposita coherentibus adinuicē ad granorꝫ milij quātitatē. Simile etiam apud [illegible] euenit.sic itaqꝫ fiunt ꝛ lapides: ꝛ earū generatio vel erit subito ꝓpt' magnū calorē accidentē: vel paulatim ꝛ per longum tempus.

De Alumine ceterisqꝫ mineralibus. C. LXV.

Aristo. Erant ꝛ alia plurima corpa mineralia sicut a lumē sal attramētū nitrū ꝛ cetera.de q̄bus plenꝰ dictū est superius in tractatu de nā rerū: ꝛ etiā in tractatu de [illegible] Cōstant [illegible] graduū. Alumē di uerso est modo: vniuersaliter tñ frigidū ꝛ siccū est in quarto gradu. Stipticū est ꝛ mūdificatiuū: ꝛ visus obscuritatis clarificatiuū. Su ꝑfluā palpebrarꝫ carnē aut mēbrorꝫ corrodit pessima ꝛ sicca vulne ra sicut fursin inbibet.ne corpus ꝑambulent. Cū aceto ꝛ melle mi xtū dentes cōfortat [illegible] ꝛ valet tumidis gingiuis. sanguinē ꝯstringit de ore fluentē.pustulas sanat ꝛ scabiē si ex eo fricent'. aut et aqua in qua infusū fuerit lauent'. Dali vbi supra. Se [illegible] nicū.i.alumē melius est albū ꝛ est frigidū ꝛ siccū.ponticū sanguinē stringit.carnē laxam ꝯfortat ac gingiuas eneruatas ꝛ [illegible] quibꝰ fluit sanguis. dentes quoqꝫ solidat ꝛ corroborat. Sales oēs [illegible] cali de sunt ꝛ sicce.pōtice elimātes. diuersificant' aūt eorꝫ actiōes sꝫ sub stant[illegible] deficcatiuꝰ est ac subtil[illegible] calorē hꝫ fortē colerā [illegible] soluit. Colcathar ꝛ tinū.i.atramentū quasi terra frācigena. virtꝰ eorꝫ ē subtiliatio ꝛ adustio. Qꝫ si cōburant' sub tilitas augeť ꝛ adustio fortior efficiť. Nitrū si terat' diligentꝫ ꝛ cū vi no ribano.i.forti bibat' lapides q̄ sūt i renibus ꝛ vesica frāgit ꝛ eicit. Aristo. [illegible] de elemētis [illegible] cōpositionis [illegible] mineralibus ad p̄ns breuiter dicta suffi[illegible] de his enim multa tam supius dicta s̄t.

De Plantis in generali. C. LXVI.

Equitur de elementis terre cōpositis [illegible] de te re nascētibꝰ herbis videlꝫ ꝛ arboribꝰ de q̄bꝰ tñ multa [illegible] excepta [illegible] supꝰ. Ex li. de nā rerū. Quedā herbe ꝛ arbores ꝓpagantōis sue semi na ferunt: q̄dā in radicibꝰ ꝛ fūdo vtutē seminis obtinēt: ꝛ post incre mēta recēta [illegible] sobolē de radice submittūt repatiōnē stir pis in posterꝫ porrectura. Semē q̄ cū i t'ra ceciderit. ꝛ mediocrē hu morꝫ caloremqꝫ mollē [illegible] gremio terre [illegible] q̄dā fabri de generatiua fomēta suscipiēs: ꝛ in venis eiꝰ sensim labēdo dimer git. Sparsisqꝫ minutissimis fibris tumorē supiecte telluris nascen [illegible] numero [illegible] calamos [illegible] germinis tepefacta vapore subiecto q̄ tactu coloris illapsus ē ꝑ ra dices ac terre nutrimētū adhibet.ꝑtē sui diffundit in culmū: ꝑtē [illegible] cōgregatione [illegible] Constat itaqꝫ plātis ac seminibꝰ solā cām ꝯstare crescēdi. [illegible] de terra [illegible] vel laterū rimari secreta causarꝫ. q̄lit' vnꝰ ꝛ idē humor ꝑ radices a[illegible] [illegible] niant': ꝛ fructibꝰ alimēta nascēdi tribuunt'. Sꝫ vbi ꝛ lachryme que dam [illegible] alij lenti.alij nitidi.alij nodosi ꝛ aspi.alij simplices.alij caudicibꝰ m[illegible] tis ꝯserti. sꝫ ꝛ hūanę inuētutis ac senectutis similitudo repit' in eis. Nā nouellorꝫ ac pollētū ꝟgultorꝫ cortex decdecꝰ est ꝛ extēsus. senescen tiū vō scaber ꝛ rugosus. Quis etiā nō videat ea q̄ mollē fructū ferūt sic est ficus.crassiora folia ꝑsus hr̄e. quorꝫ vō durior est sic̄ nuces [illegible]

De Plantis. C. LXVII.

Aristo. [illegible] de vegetabilibꝰ. Planta composita [illegible]

quoqz arboris fibres sūt neruis aialis: t reliq̄ fili ceteris. Cadūt quoqz multotiēs de planta ptes multe nō determinate. sicut p li. hois t vngues t nascunt p eis al [illegible] t aūt pre [illegible] cibi plātaz a terra [illegible] equū ge [illegible] fructui a sole t cuz fruct⁹ est ab aere. Ideoqz dixit [illegible] q terra plātaz mater ē sol vo pater. Unde plāta tres hz vires t a trib⁹ a terra cui est eius fixio ab aqua coagulatio ab igne coadunatio sicut t in fictilib⁹ ē lutū quasi cemētū t aqua qua vniū tur fictilia t ignis quo ptes illius q̄s⁹ [illegible] cōgregant t cō iungunt [illegible] Plāta īdiget quattuor s. semine terminato loco cōuen[iē]ti aqua moderata aere cōsimili: loca a sole remota nō erūt multaz plātaz qz sol longitudinē [illegible] pducit in remotiōe sua: herbe aūt t q̄cq̄d crescit sup terrā t in terrā t in terra puenit ex aliquo istoz. v. q̄ sunt semē putredo hūoz aque: plātano t insito vnius plāte sup aliā plātā [illegible] plāte cōmunissima est in arborib⁹: est eni albedo interius [illegible] ligno qz materie attrahunt hūorē t ranficāt lignū: viriditas aūt exteri⁹ s. i foliis t in cortice.

De herbis. C. LXVII.

Ex libro de naturis rez. Herbaruz origine maxima questio est cur nascantur q̄nqz sine preiacēti mā vel semine. cūqz diuersar herbarū radices inter se cōtrarie sint: vna. s. calida: t alia frigida: cur in eodē territorio viuūt cū vnūqdqz suo simili nutriat: t a contrario destruat. Sz sciēdū qz ista terra q̄ humano sensui subiacet nequaquā simplex: sz cōposita est t in singulis op[er]ib⁹ suis quattuor elemēta cū suis qualitatib⁹ cōtinet: nā simplicē ac verā terrā nullus videt sicut nec cetera elemēta: sz oīa cōmixta sunt ex eo in quo singula magis abundāt appellationē sortita sunt. Igit t in re q̄ a nobis terrea dicit cū ex quattuor elemētis cōposita sit terreū dici pōt illud qd maxime terreū videt: aqueū q̄dē par[i]ter aerū qd min⁹ igneū vo qd minime p terrā. s. coherēs: p aquā se diffundēs p ignē t aera surgēs. Ni si. n. in ea ignis cōclusus esset ad superiora motū habere nō posset. Nisi aquā t aera nequaq̄ in latū se diffunderet: patet aūt qz oīa terre nascētia plus de terra quā ō aliquo alio elemēto recipiāt: t ideo locū suū t natiuitatē circa terrā occupāt aliqz maior in eis ps terrea sit: q̄dā tñ ex eis reputant calide: q̄dā frigide sm qd magis t minus rez qualitatib⁹ adherētes nutrimētū eni susci[pi]ūt nō a terra simplici sz a cōposita: in qua quattuor elemēta sunt: vnde singule nutrimētū habēt ex eo qd sibi cōpetit t p qd adherebāt. Deniqz cū eradicātur e terra licz aer in se cōtineat quattuor elemēta nō tñ inde nutrimētū habere possunt qz de eo quo min⁹ egebāt [illegible] aere plus inueniunt: vnde necesse est eas dissolui def[ic]iēte illis nutrimēto nālis terreno. Isaac in dietis. Herbarū quedā siluestres q̄dā hortulane sic ut domestice. Domesticarū nutrimēta meliora sunt citiusqz digestibilia facile venas penetrāt [illegible] Sz tñ mēbris assimilari tardiora qz cito mēbris assimilāda necessitatē quādā habere debēt et facile coagulent. Siluestres in cōparatiōe domesticarū sicciores sunt t ob h ad digerēdū tardiores sz tñ bene digerant cito mēbris assimilantur qz sicc[i]tate coagulat [illegible] Ve nutrimēto quidē herbarū pauca in corpus venit. Laudabiliores aūt ad bonū sanguinē generādū sunt lactuce qz sanguinē nalr sunt vicine. Secūdo loco sūt molochia: tertio atriplices blites portulace herba acetose. Dicit autē Gal. qz q̄nālter dure sunt cocte mollescūt t ad digerēdū faciles sūt. Naturaliter aūt tenere q̄n coquunt dure fiūt t ad digerēdū tarde quasi coagule quod in porris est videre.

De Speciebus herbarum. C. LXVIII.

Ex li. de natura rerū. Absinthiū calidū est t siccū: herba amar[issi]ma [illegible] humane cōmoda contra dolores capitis ex fumositate valet. Itraqz apoplexiam ne veniat. Contra loquelam amissam optimum remedium est: libros ac ligna per annos multos a vermibus ac muribus seruat ad digestionem etiam t ad stomachū confortandū nutrimentum valet t a[d] alia multa. Anetū est herba cuius semē praecipue cōpetit medicine valet ad confringendum lapidem in vesica contraqz vom[itu]m t singultū ex frigida causa t a[d] alia plura. Ciminum est semen herbe cuiusdam calidum t siccum: habet vim dissoluendi t consumendi: valetqz contra ventosam digestionem t assiduam eructuationem: ad augmentationem quoqz lactus in mulieribus: t spermatis in viris. Coriandri quoqz semen medicine competit habet vim confortandi t valet ad digestionem confortandam t dolores stomachi ex ventositate. Croc[us] est semen herbe de [illegible] flos [illegible] [illegible] calidus t siccus sed temperate [illegible] habet [illegible] [illegible] contra [illegible] stomachi. Ju[illegible] quide calefactus ac desiccatus pulverizari debet t in prandio pocū distemperatū sumptū cū aqua [illegible] ventrē solu[it] t cōtra

pedicta valet: colericis aūt nō dari debet qz prouocat illis vomitum multisqz vsus eius abom[inatio]nē facit. Cucurbita frigida est t humida [illegible] sed [illegible] qualitat⁹ [illegible] In [illegible] reperitur regionib⁹ inuenit. Semina q̄ intra eius fruct⁹ sūt cibis ac medicine [illegible] sūt nō tñ cruda sed cocta cōtra opilationē epatis t apostema [illegible] [illegible] pectoris aliorūqz membroz corpis. Valet etiā in [illegible] citra cucurbita vel assata. Cortex eius integer seminib⁹ extractis sublbuē aptus est potib⁹ ad potandū. Mandragora est herba ex omnibus frigida t sicca valet ad somnū puocandū t ptra dolorē capitis ex caliditate: oleū quoqz eius ad idem valet si ex eo frons t tempora inungant febriumqz calorē reprimit. Mēta calida t sicca siluestris calid[i]or. Sed domestica magis cōpetit medicine valet ptra [illegible] t opilationē splenis t epatis si ex frigido humore sit t sine febre. Nardus est herba aromatica calida t sicca ptra sincopim valet ad c[ar]diacā passionem t ad alia multa. Crassula vel [illegible] dicunt crassula est herba calida t humida fracturis ossium [illegible] de qua certissime probatū est qz si quis eā decem [illegible] ante solsticium estiuale collectā infra tecta domus in aere suspēderit ipsa sine vel terre vel aque adiumēto fere p totū annū pullulās germinabit [illegible] [illegible] sup[er]e arescens et altera reuiresc[it]. Ruta calida est t sicca hu[i]us fumus [illegible] basiliscū interficit hinc est qz pedes suos [illegible] [illegible] fricāt q̄ inter animalia venenata ambulare volūt [illegible] cōtrarius est serpentib⁹. Itaqz valet ptra venenū t ptra epilensiam t dolores membroz t ad alia multa. Zuchara calida est t humida in primo gradu sit aūt cāne [illegible] partib⁹ hispanie q̄ cū mature fuerint rad[i]cib⁹ euellunt earūqz sūmitates ad mēsurā duaz palmarū ad speciē geminis terre infigunt. Reliquū vo cānarū p frusta scissum terūt t aquorē in vasis recipiūt ac bullūt cuiqz totus in spumaz trāsire videt: exhaurit t in vasis reponit paleaqz coopit t sic aspgit. Citrinū aūt remanet t multo calidi⁹ est: ob hoc in acuti[s] poni nō debet. Albū vo frigidius ac laudabilius ptra sitim t ptra dolores pectoris valet siccum quoqz pectus humectat: valet etiam cōtra dolores capitis ex calida causa: t ad solutionem ventris.

De Arboribus. C. LXIX.

Arbores quedā oriunt ex aliaz semine q̄dā vo p se. Itē q̄dā a terra nutriunt q̄dā aūt in alterius generis arborib⁹ t oriunt t nutriunt. Sed cū inualuerint magnitudine fecerint q̄dā vo nō sic[c]ant: sed cū illis viuūt t crescunt in quib⁹ nate sūt. Preterea quedā nō ex seminibus nascunt sed p ramos ppagant. vt vites t salices. Est aūt modus transplantandi arbores. t est modus alterādi eas a sua natura. vt. s. arbore succisa trunco eius inserat ramus alterius generis. vendicetqz sibi ramus insertus naturam totius arboris. Nam cū scientia qui[dē] oīa nutrimentū habēt a terra insertus itaqz ram⁹ trahit nutr[imē]ntū suū per truncum trunco aūt trahit [illegible] quod sibi retineat [illegible] quod alii tran[smi]ttat. Sicut [illegible] manet ergo in neruis [illegible] ppria natura ramus [illegible] [illegible] terra sibi vendicat [illegible] Ex semine quidē pomorū pluriūqz fructuum in europa arbores nascunt. In oriēte vo que alia [illegible] de paucis arboris⁹ hoc inuenit nō eni gariofiloz aut muscate arbores: aut mirti vl balsami ex fructib⁹ suis arbores faciūt: sz a ramis t radicib⁹ ppagant. [illegible] fruct⁹ in calore crescūt t maxime in europa q ptes frig[i]dissimas hz generari nō possunt. Arbores [illegible] [illegible] mas medicinales t aromaticas q̄s in extremis t excelsis ac [illegible] [illegible] orientis [illegible] pl[an]tau[it] de⁹ in hortor[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] paradisi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] arborē [illegible] n. t mali. de cui⁹ fructu vetito in detrimentū posteritati sue comederūt parētes [illegible] arbore quoqz vite de cui⁹ fructu si comedissent in eodē statu sp īmortales t īuiolabiles pmaneret. Arbores in oriente [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poma [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] apparuit legitur autem q[uod] [illegible] sole splendente [illegible] arbor [illegible] usq[ue] ad radices [illegible] et [illegible] responsa dabant. Has pomus sacerdotes eaz [illegible] usq[ue] ad annos ccc [illegible] Arbores [illegible] sunt ut dicit Iosephus super ripas maris mortui quarum poma [illegible] pulcherrima [illegible] vero nihil aliud q[uam] favilla [illegible] reperitur.

De Speciebus arborum. C. LXX.

Abies est arbor levis et absq[ue] nodositate q[uam] difficulter cedit putredini vermib[us] aut nunq[uam]. Agnus castus est arbor calida et sicca [illegible] q[uod] hominem castum facit [illegible] folia [illegible] ergo proprietas est desiccare et enervare libidinem eo q[uod] in homine sperma desiccat [illegible] Unde [illegible] dicit q[uod] honeste mulieres [illegible] fantasticas [illegible].

Amigdalus in locis calidis fructu abundat [illegible] Bdellium est arbor in oriente nobilissima colore nigra lachrymam habens [illegible] Cedrus est arbor nobilissima [illegible] ad nubes elata odorifera serpentibus inimica [illegible] [illegible]

Ficus est arbor [illegible] [illegible]

[illegible] De eodem. C. LXXI.

Mirtus est arbor que calorem nimium aut frigora [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

De Aromaticis arboribus. C. LXXII.

Aloa est arbor aromatica nascens ut aut videtur in india et arabia cuius lignum vice thimiamatis ab [illegible] adolet et inde aloes [illegible] Dicit tamen magister iacobus et plateari[us] [illegible] [illegible]

¶ De Natura aialiũ in generali. C. LXXIII.

De animalibus autẽ primo dicẽdũ est generaliter. Aĩalia illa sicut dicit aristoteles que duos habẽt pedes aut quattuor aut nullos habẽt sanguinẽ. Que vero plus quã quattuor habẽt sanguinẽ nõ habẽt. Qḋ intelligit̃ de sanguine ordinato per venas. hinc vermes ꝛ pediculi vel pulices nõ habẽt qꝛ carẽt venis. aĩa brutorũ sanguis est. Sanguis autẽ gelatus conuerti solet in carnẽ ꝛ caro corrupta redit in terrã. merito ergo tabida est aĩa iumẽtorũ. Est autẽ sanguis humiditas nullus semper remanẽs in habẽtib⁹ sanguinẽ ꝛ nõ est sanguis vitalis nisi in venis ꝛ in corde. Gustus eius est dulcis ꝛ color eius rubeus nisi sit corrupt⁹. Omne aĩal habens sanguinẽ hꝫ cerebrũ dormit ꝛ vigilat ꝛ ambulat. Diuersificant̃ autẽ aĩalia scḋm loca in quib⁹ habitãt. vt possit q̃ in locis calidis manẽt nigros habẽt pilos duros ꝛ crispãtes q̃ vero in frigidis stratos molles atqꝫ pẽdẽtes sicut lana in ouib⁹. Homo in qnqꝫ sensib⁹ superat̃ a multis aĩalib⁹ visum quoqꝫ precedit talpa vel aper sibilationis auditum linx ꝛ aquila visu. simia gustu. vultur odoratu. aranea quoqꝫ tactu. Quedã etiã aĩalia melius vidẽt nocte quã die quia in oculo plures sunt humores vitrei. s. alb⁹ ꝛ clarus per quẽ visibilis spũs diffundit̃. alius vero niger per quẽ cauet̃ ne humor albus ac splẽdid⁹ nimiũ disgreget̃. Illa igit̃ aĩalia q̃ minus de die vidẽt in albissimo humore abũdãt. vnde fit vt magis spũs diffundat̃: ꝛ rõne diffusiõis in die discretio videndi amittit̃. Nocte vero propter tenebras spũs colligit̃ ꝛ ita discretio maior efficit̃. Nã ꝛ nos cũ aliqḋ discrete videre volum⁹ supercilia stringim⁹ vt collect⁹ oculi spũs nõ vaget̃: oculi hoĩs appropinquãt sibi scḋm magnitudinẽ ipsius plusquã ceteris aĩalib⁹. Omne autẽ aĩal habẽs palpebras claudit eas in somno preter leporẽ ꝛ leonẽ. Oĩa aĩalia marina habẽt oculos obscuros ꝛ coriũ durũ quia aqua salsa subtilis ꝛ lenis ꝛ penetratiua: nec possent subsistere nisi nã pelles aliis fortiores eis creasset. Omne autẽ habẽs aures hꝫ eas mobiles preter hoĩem ꝛ merito qꝛ habere debet mãdata dei fixa in corde. Quedã autẽ aĩalia audiẽtia nõ habent aures sed foramina vt omne volatile ꝛ omne squamosum.

¶ De Eodem. C. LXXIIII.

Omne aĩal mouet mãdibulã inferiorẽ preter crocodilũ ꝛ cetũ q̃ mouẽt superiorẽ. Omne aĩal agreste serrã habẽs in dentib⁹ comedit carnes: ꝛ omne aĩal habẽs dẽtes serrales haurit aquã lingua. Aĩalia dẽtes equales habẽtia sugendo trahũt aquã in vẽtrẽ. Itẽ aĩalia multorũ dẽtiũ longe vite sunt in plurib⁹ paucorũ autẽ breuis. Omne aĩal vorãs cibos vt leo vel lupus est macilẽtũ corpore: quia ibi nõ est masticatio ciborũ: male ergo trãseũt in nãm. Oẽs bestie gramine fruge vescunt̃ aliquando autẽ carne. Cur autẽ quedã aĩalia nõ ruminãt hec est rõ. Ignis proprium quedã hꝫ vt cõiũcta dissoluat. Igit̃ aĩalia calidũ stomachũ habẽtia cibos facile coquũt. Que vero frigide nature sũt eos coquere nequeũt: ob hoc eos ad dẽtes reuocãt vt ibi. scḋo trita facili⁹ cõmoliãt̃ ꝛ cõmolita eis⁹ decoqui valeãt. Habẽt autẽ hmõi aĩalia pinguedinẽ siccã ꝛ duriorẽ ac solidiorẽ quã alia vt boues ꝛ similia. Calidiora vero vt porcus ꝛ ouis pinguedinẽ habẽt molliorẽ magisqꝫ decoctã. Ruminat tñ ouis q̃ calide nature ẽ sꝫ qꝛ dẽtiũ est carẽtia caret: vnde ꝛ dicit̃ bidẽtes. Aĩalia ruminãtia multũ iuuãt̃ ꝛ melioãt̃ in ruminãdo qꝛ multũ delectãt̃ in eo. Ideoqꝫ citius aĩalib⁹ ceter⁹ impinguant̃ paruo cibo. Itẽ aĩalia q̃ ruminãt ꝛ sepũ habẽtia posteriori parte prius accubũt. Ratio cui est eis frigiditas in illa parte qꝛ remotior ẽ a corde. ideoqꝫ maiorẽ ibi grauedinẽ necesse ẽ cẽ. Ab anteriori vero parte surgũt qꝛ locus calidior ꝛ igni cordis proximior. Quibusdã aĩalib⁹ lõgiora colla formauit de⁹ vt equis camelis ꝛ elephantib⁹ vt sic ad esum pastionis extẽdãt cũ crura altiora sunt aĩalia nõ possent aliter herbas minutissimas pasci. Aĩalia quoqꝫ natura sere oĩa lõgũ collũ hñt. Quibusdã vero breuiora dedit ꝛ angustiora vt leoni ꝛ tigridib⁹ qꝛ nõ in terrã pascẽdi grã dirigunt̃ ꝛ ora deflectũt: sꝫ aut ceruũ inuadũt aut bouẽ vel ouẽ decerpũt. Itẽ aĩalia ruminãtia nõ hñt dẽtes nisi ex vna parte qꝛ nõ erat necesse cũ eni ruminat cũ deberat adhuc masticãt ꝛ cibos trãsmutãt. Oĩa vero aĩalia q̃ in aqua manẽt ꝛ dẽtata sꝫ obscuros ꝛ acutos dẽtes habẽt vt cibũ citiũ infodiãt ꝛ in vẽtrẽ trãsmittãt ne aqua allisiõe cibũ corporib⁹ auferat. Omne aĩal habẽs quattuor pedes ꝛ cornua nõ hꝫ dẽtes superiores ꝛ hꝫ quattuor ventres. Infatuabilia vero aĩalia sunt q̃ a vẽtre prius trãsfeũt cibũ vt hirudo. ꝛ inter aues mergi atqꝫ pellicani.

¶ De his quorum nomina incipiunt per A. C. LXXV.

Hanc scḋm aristotelem est animal magnitudine cerui contra constitutionem omnium animalium habens fel in aure sinistra fere homini iuxta colore ꝛ est amarum valde cauda ... vehementis ... feroci tatisqꝫ. Alces est animal mulo prope consimile cuius genus flecti non queunt sicut elephantis. Ideoqꝫ non cubat dum dormiendum est sed arbori innit̃. Que prope ad casum a venatorib⁹ secatur vt cũ ea ruinã faciat aliquin eã capi facile nõ esset quia in illo rigore poblitum incõprehẽsibili fuga pollet. Anabula bestia est ꝛ cuius caput collũ habens vt equus. pedes ꝛ crura velut bos. caput vt camelus: albas habet maculas. colorẽ rutilũ vnde mẽbra singula distinguuntur. vndiqꝫ tanto decore fit aĩal respersum pelle ꝛ multũ spectabile ꝛ carius vendit̃ ad luxũ oculorũ. Aper bestia ferus est niger coloris q̃ nullus bonos mores doctrinã capit vnquam sed semper ferus ac ferox est. Dentes hꝫ magnos ꝛ recuruos insidiõibus aptos. In quibus hoc mirabile est qꝛ in ira quidẽ bestia portant ... qḋ ferrũ mortuo vero detracti vim insidiõis amisisse probant̃. hoc aĩal si mane antequã mingat a venatoribus impetat̃ de facili lassat̃. Si vero ante vel interim dum venat̃ vrinã fecerit difficulter capture cedit. veruntamẽ etiam lassatum nõ cedit sed in posterioribus subsistit ꝛ atrocitate rugida lassitudinẽ dissimulat. duellũ offerre ... ferit tñ hominẽ ꝛ insidere nõ presumit nisi prius ab illo ictũ acceperit. Caueat autẽ homo sibi qꝛ vbi primo ictu pungent cuspidis letale vulnus inter armũ ꝛ laterales costas dederit periclitari de vita poterit nisi forte iuxta ad refugiũ arborẽ inueniat quã ascẽdat. aut in humiliori loco reliqua terre planicie totis mẽbris se prosternat. aneris crus ac recuruis dentes bestie nõ possunt quẽquã in se citũ ac rectũ attingere. Sed si nebu tñ pedũ illius cõculcationẽ quousqꝫ sic iacentem a proximo suo curraĩ. aper cunctas bestias precedit auditu ꝛ dextris habet os in modum scuti quod venabulis ꝛ machera opponit. Maribus asperitas plurima est in cortice scḋm ... vero asperiores in partu. ꝛ fere similis est in omni genere bestiarũ. apri sitiunt recentes ꝛ calidos precipuũ remedium est contra fluxum sanguinis ... Asinus est aĩal deforme despectũ grandi capite longis ꝛ latis aurib⁹ corpore macilẽto nequit impinguari. mãsuetũ ꝛ obedientie ... onerĩferũ ꝛ non rebellans sarcinis etiã vltra quã ferre possit sibi impositas baiulat ꝛ est inrationabile super oĩa aĩalia. Incessu quoqꝫ pigrũ ꝛ tardũ patiẽs ꝛ inter verbera durissimũ per viã incedẽs obuiantibus cedere nescit. post mẽses .xxx. coit. Sed nõ nisi post annos tres gignit. spinas libenter comedit. frigidus est naliter ꝛ frigoris impatiẽs maxie qꝛ cõceptus. Ideoqꝫ nõ generat̃ in locis frigidis vt in scotia ꝛ regionibus propinquis ꝛ in equinoctio qñ coeũt equi sꝫ in estate. In terra quoqꝫ septẽtrionis q̃ est frigidissima nõ inuenit̃ quia illic viuẽ nõ põt. gestat autẽ in vtero per integrũ annũ. Asini pullus a equãtuli decore hꝫ in iuuẽtute sed quãto pl⁹ senescit tãto turpior fit. Asina si inter pullũ suũ poritã amouerat pullũqꝫ sequi cohibeas in eodẽ loco remanebit nec ad quẽqꝫ passus gressuꝫ mouebit sed matrẽ vbi cũ demisit expectabit. asinorũ ossa pre ceter⁹ canora sꝫ vt dicit plini⁹. Asine lac cãdidissimũ est ꝛ cãdorẽ in cute conferre aliqḋ estimat̃ vñ inuenit̃ qꝛ poppea neronis vxor in lacte asine se balneabat. Idẽ quoqꝫ calidi dẽtes cõfirmat ꝛ eorũ dolores sedat. asini et maiori pte sermant̃ in vno latẽ. Sanguis huius si fluat a narib⁹ item supra pulmonẽ moratur.

¶ De Bubalo. C. LXXVI.

Bubalus est aĩal bouis maximo ꝛ altius corpore nigrũ colorẽ habet. cornua longa ꝛ tortuosa. collũ longũ. ingẽs caput mẽbra macilẽta cauda parua. aspectu hꝫ graui ac simplice. Sed summe grauitatis atqꝫ crudelitatis est cũ ad iram fuerit prouocatus. vsibus humanis accõmodatur nisi econtrario ne ... poslit. Bubalus patiẽs est laboris. pilos hꝫ paucos vocẽ terribilẽ. frontẽ asperrimam. cutẽ durissimã pede spargit terrã. In huius⁹ nare anulus ere⁹ cũ funiculo ponitur vt facili⁹ homini cedat in op⁹ qḋ ei fuerit impositum. Qḋ si onus graue et vltra voluntatẽ suã imponat̃ statim cõmotus in terrã sternit̃ nec facile verberib⁹ ad surgendũ cogit̃ nisi alleuiato onere quo grauat̃. hic alio noie bufones dr̃ de quo dicit iorati⁹ qꝛ bestia est ... vt lapsus dictũ ẽ. Lac bubalinũ facile vẽtre emollit. vulnera recentia sanat. ꝛ his qui venenũ hauserint proficit ... etiã ei⁹ medicinale est qꝛ vulnerũ cicatrices sanat. mitigat lacti dolores aurisqꝫ sedat.

¶ De Laco ꝛ camelo. C. LXXVII.

Lacus monstrũ est in archadia totiꝫ ... vt poeticus ꝛ vt scribit adelinus ... suo de pectore flãmas eructuat ... flãmei maxime cũ ira fuerit prouocatus. hic in antris super tiberim cõmorat̃ ꝛ in media fabulo tauros vaccarũqꝫ greges per caudas tres vel quattuor apprehendens ... trahens gressu retrogrado ne ... facile possit inuestigari. Nõ solũ animalibus est infestus. sed etiã homini grauissime insidiat̃ ... tamẽ ipsum hominem plurimũ timeat. Sed queritur quõ de aĩalia ore flãma possit

enormi tam efficax: vt proxime contrectata comburat: et non ipsum corpus animalis absumat. Ridere pōt qz cū anhelitus adhuc in visceribus animalis p mēbra varia late diffusus est tepidus: vsqz nō exuberat in flāmas. Sz eructuatus cōtinuat ac multiplicat in obiectū aliqḋ corpus virtutē qua recepit cōburēdi. sicut videmus per mediū berilli lumē solis multiplicare radios: et in supremo virtutes acumē radiorū ignis virtutē in subiectā māz suscipe: ignēqz effici violētus. huic animali simula fuerit illa de qb⁹ in libro sapiētie legit qz ignes ex ore suo spirabāt. Camelus est aial deforme gibbosum habēs collum longū crura plicata lentū incessum: et cū gradit mādit pedes amerit. Sūt nāqz nec parcis quibusdā pulmūculis vestigia caniculata bouū quādā priuatos sunt. Alii vo oneri ferēdo accōmodati. Sz nec isti vltra iustū pondera recipiūt nec illi amplius ꝙ̄ solita spacia gredi volūt. Cū aūt onerādi sunt paululū sup genua procumbunt: et statim ad onera flexis ceruicib⁹ inclinant. Aquas puras refugiūt lutulētas bibūt: et hoc gratia nutrimēti. Omne enī elemētū quātoplus cōmixtū est aquis tātoplus nutrit: et ecōuerso. Irati camelli stridēt horribiliter hinc et ī rabies accidit et podagra de qb⁹ facillime moriunt. nō aūt singulas eiciūt: sz vehemētissimo dolore grauant qui duras et laboriosas vias incedūt nō enī habēt in pedib⁹ de forti corio solularem. Ordeū cito trāsfiguratū reseruāt vt rursum ruminando tota nocte māducēt. Camelis hec pietas inesse dicit: vt si in grege vel stabulo aliqs egritudine detētus nō māducet: alii cōpatiētes abstineāt. Illi q̄ recte cameli dicunt: vnū tm̄ ī dorso hnt gibbū. Est aūt et aliud genus eorū quos dromedarios vocāt cursu mirabili vigētes: et bina tubera in dorso habētes. Camelorū mares habēt virgas ad posteriorē partē: vnde auersi coeunt: sunt aūt virge nodose ac dure: vnde et eis arcuū chorde fiūt. coit⁹ tpe solitudines aut secreta petūt. Femine quattuor habēt mamillas vt vacce. xii. mensibus ferunt: et in vere pariunt: iterumqz post annum replentur a partu.

De Cane. C. LXXVIII.

Canis est bestia docilis ad oēz ludicrorū m̄ stūdium: diligit et eius hospiciū vigilādo custodit: noctequs latratu nocētes pdit. Est enī quoddā gen⁹ canū qḋ odoratu fures itelligit: et a ceteris hoib⁹ iplacabili odio discernit. Sūt aūt tria genera canū vt dicit liber rex boum nobilissimi sūt leporarii qb⁹ forma elegātior et ad cursū celeriores aptioresqz venatui h̄ pectore valētes sūt latrat⁹ edere nesciūt: et nisi pducant ad cursuz īra domū se cōtinēt. Alii sūt apti venatui lōgis auribus ac dependētib⁹: hi odore et ipoztunis latratib⁹ bestiā insequunt: cogūtqz ad lassitudinē donec eā in man⁹ venatorū vel leporariorū deducunt: et quā iussu venatorū insequi ceperint nō delinquūt: etiā si multas alias inuenerint. Tertiū gen⁹ est qḋ hoib⁹ cōtinuum in custodiā datur est: et hi z cetera rusticiores tn̄ in ministeriis hoium sunt aptiores. Et his autē quidā sūt magni quidā medii quidā vero parui. Sūt et minutissimi catuli quos matrone nobiles in finibus suis portant omnes hi domos latratu defendūt et alienis ipoztuni sunt. Impetus eorū et seuicia iuxta plurimū ab hoie humi sedētes mitigat. Cū ante mensas iacēt: ita se disponūt vt vno oculo largā dñorū suorū manū obseruēt altero vo hostiū dom⁹ vidē queāt. Morsus canis rabidi pestifer ē. Rabies aūt canū sedat fimo gallinacio mixto cibis eorū canis masculi nō de facili ledit feminas: et ita fit in plurimus generib⁹ bestiarū. Cōsuetudo canū idigna ē qz pulcherrima queqz ac virētia loca fede deturpāt. In mingēdo aūt crus eleuat: et vrinas suas odorāt eo quod et eis aliqñ suaues sunt odores: et ē aial muliri afficat odore suaui maximeqz in hmōi canū vrinis: et ob hoc eciā mutuo posteriora sua odorāt. Dicunt plurimi canē nō posse extra hoies viuere: eiqs si extra hoiuz habitationē silustris agitari. Canis lingua medicinalis est lambēdoqz sua vulnera vel aliena sanat. Sz si vulnus ppriū attingere lingua nō possit pedē lambit et salutem medicamine delinitū ad vulnus apponit certus de medicamine qḋ lingue sue natura indidit. Sūt et alie bestie q̄ sicut et canis linguā atteruiāt lambēdo: eius [illegible] si lingue sanguine attigerit in rabiē agit. Oēs canes generalit ceci nascunt: et manēt ceci duodenū dieb⁹: quidā aūt p mensē lotres. Optim⁹ ī fetu ē q̄ nouissime ī fetu vidē inceperint quē primo fert cubile. Canes aliquando et annis aliquando [illegible] octauo mense generare incipiunt: et anno [illegible] desinunt. In medio coitus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] In omni genere animaliū [illegible] [illegible] mares [illegible] excepto genere canū leporariorū. In qb⁹ mas [illegible] [illegible] hoc ppter abscīsionē de [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] a hoc [illegible] magis saltare possunt in arbore ꝙ̄ in querere ac canis [illegible] ē omni lacte preter ꝙ̄ leporis et porci: habēt aūt lac in mamillis [illegible] dieb⁹ ante partū.

De Capra et caprea. C. LXXIX.

Capra est animal barbatū longis et acutis cornib⁹ pascit in vallib⁹ et in mōtib⁹ et in ramis arborū quos ore pōt attingere: sed morsus earū criminosus est arboribus: oliuā quoqz lambēdo sterilē facit. Mel vo libentes capre morsunt herbis venenatis viuūt. Solertiā tantā habent: vt si obuiant in angusto pōte duab⁹ ex partibus e diuerso trāsitū nō hāc neqz retrocendi reciprocationē vnā incubere sicqz alter ī pcalcare supgredi. Capra lacte abūdat et lac eius saluberrimū est sed statī vt coagulatū fuerit vitiat. Nā caseus ex eo fact⁹ ad nihil bonū vtilis est. Capra geminos aliqñ parit: sz admodū raro fert. v. mēsibus vt ouis vnde⁹ in nouembri concipit vt in martio pariat. Octenis ānis pariunt: et nimio frigore abortiūt. Cornu capre adustū: si āte nares veru caduci teneat statim cadit: serpētes enī fugat. Caper mas. i. hircus est aial aiosum ac bellicosum et robustū. in fronte et cornib⁹ est ei maxima fortitudo. Inueni⁹ est aliqñ caper vtrāqz nāturā hīs sicut in hermafroditis hoibus accidit. Capra siluestris q̄ est capreola vel ranbicapra dicit. bestia fera est in cōparē sui gener⁹ in alias aūt bestias timida ac māsueta nimis. hec in īsula creta qñ vulnerata est pulegiū querit quo comesto sagitta de corpe eiciuntur aūt capri pócqz celerrima est. et cū a canib⁹ premit ad mōtes altissimos cōfugit. plurima inter mares est discordia ppter feminas: et hoc tpe coit⁹. Caper siluestris est animal sagacissimum: altos montes amat. et homines delonge ambulantes agnoscit: si venatores sint an viatores.

De Castore. C. LXXX.

Castor animal ad modū canis pontici: longū. s. et gracile dentes hz acutissimos. pellē delicatā ac nobilē q̄ quāto nigrior est tāto preciosior colores in pilis hz velut taxus: sed pili subtiles sūt et pulchri: non pōt diu subsistere nisi caudā in aqua teneat quā hēt qz piscis caudē similē. saporēqz eius et speciē: vnī et a christianis in ieiunio comedit. pe vn caude ipsius edibilis est parcis sibus interdicta residuum autē eius est caro ipsaqz cauda longitudinis cub talis est pinguedinem multam habens. pedes autem posteriores habet vt anser. sed maiores et cum vnguibus: anteriores autem vt canis. hoc enim illi natura parauit. vt et posterioribus in aqua nataret: et in anterioribus in terra velut quadrupes ambularet. Castores vt dicit experimentator in grege viuūt: et sil ad siluas pergūt lignaqz dentib⁹ abscindētes ad cauernas suas eā miro modo deferūt. vnū enī ex castoribus resupinatū p vehiculo pedibus eleuatis in terrā pciunt: et inter crura eius abscissa ligna artificiose cōponunt: et sic cū trahentes cauda ad ppria tecta deducūt verū mirū talem nō faciunt illis q̄ inter illos educati sunt. sed illis qui de alienis partibus ad se venerunt hos enim in seruitutē sub certa custodia redigunt aliorū tamē opinio est qz hoc illis faciunt qui senectute laborātes hnt cōfectos dentes obtusos habent. itaqz ligna secare nō valēt. tales igit in seruitutem redactos p absumptionē pilorū in dorso venatores agnoscunt. eosqz pietate cōmoti illesos abire pmittūt. In duplices aūt vsus ligna secta habent. nā et corticē comedunt. et ex lignis habitacula valde artificiosa faciūt. amaris quidē et arborū foliis et corticib⁹ castor p summis deliciis vescit. vnde et tota eius caro et si bono tamen amaro odore perfundit. Comesturus autem corticem in posterioribus pedibus residet eleuatus et anterioribus pedibus lignum tenens cū tn̄ partem cōmedendo decorticat quā inter pedes tenebat. qḋ aūt extra pedes est abicit et nō curat. Domū vo suā edificat sup aquas faciēs in ea mansiones diuersas vt cū aquis crescētib⁹ vel decrescētibus ascēdat et descēdat cū aūt castor arborē dentib⁹ secat [illegible] to [illegible] ad arborē currit. et vitat casum eius. et hoc tādiu vel tā sepe facit. donec [illegible] ictib⁹ percussa ceciderit. hmōi aialis venatio fit hoc mō canis ad h instruct⁹ in aquā pcit q̄ ad foramē mansionis [illegible] non ēs ingredit nec cedit castor morsib⁹ donec a venatorib⁹ artificiosa [illegible] [illegible] [illegible]. Qd aūt dē castorē [illegible] castratū [illegible] [illegible] testiculos amputatos cē venatori [illegible] [illegible] falsum cē dicit in libro castorio⁹ q ipe [illegible] sūt qz testiculi castor nō extendunt [illegible] [illegible] [illegible] vētre iacet nō reniculis. Egeritur hic aurea. Fel enī eiusmodi vt [illegible] plurimus ad multa vtile medicamēta. [illegible] coagulū sedat morbū caducū.

De Ceruo: et conodbrote et ceruulo. C. LXXXI.

Ceruus est aial celeritate mirabile. frōte hīs ramosa cornib⁹ asperatā quorū creatio sit qñ biēnis fuerit: et vsqz ad sex ānos pro etate augent ramos. Deinde deinceps nō possunt fieri cornua sed maiora. Solū hoc animal mutat cornua: et supra modū ī cornib⁹ gloriat nā et quiqz cū nodum et cornua se in [illegible] hēat in fronte plurima. et ex eo qḋ nūqz expers est tela munit. Omnia quoqz animaliū cor

[illegible] vacua sunt [illegible] cornu que dura sunt et non est in eis concavitas. Mares statuto tpe veneris seviunt rabie libidinis. Femine nō cōcipiūt ante arcturi sidus. In augusto coeūt et septēbri intrante [illegible] aūt se cōceptus [illegible] partū herba [illegible] se purgāt [illegible] et hoc vidētes vero venatores p experimēto certissimo pdiderūt q cervo ad etatē grandē venientē o le [illegible] sub oculo [illegible] vespe concrete ac formate interius et humore suffuso vel, ut alij autumāt, ex medulla pdeūt evolātes: et tūc dicunt eū non posse diutius vivere nisi sm q supra dictū est innovet aliqñ etiā easdem vespas dicūt pdire cōcretas e narib' cervi. Cervū bono q habēt iuvēdēs: dextrū cornu medicaminib' vale nolūt reperiri. Itaq cornua in aqs mutāt: et illuc humanis visib' occultant vocē vulpiū timēt. Dicūt venatores q si cervus a canib' insectat' aquas bibēs intravenerit lassitudine refocillat et ad cursum reparat. In huius capite vermis unus est q eū fere vexat assidue: sz et omne aīal et ipse hō vermē hz sub lingua. In ea vo parte qua verte [illegible] spondili applicato capiti vermes sunt ingenti. Iuvulus cervi ab hoīe captus: et ad modicū in vinculo duct': sequit eū etiā nō ligat'. Cocodrotes ē bestia que voces hoīum imitat. Nūq oculos claudit: in ore nulla est gingiua: sz dens unus atqz perpetu'. q ut nūq rotundat nāliter eapsulaz mō claudit huic tāta virtus īest: ut oīa mor cōminuat. Cuniculus est bestia lepore minor colore et forma ppe cōsimilis: hic in cavernosa habitat, ubi terrā fodiēs nocte vineta frugesqz depascit. Cuniculi aūt antrū ingrediēs os eius equat terre pulvere p introitū [illegible] supvenientes hoīes p oīē eius habitaculū deprehēdāt. Ebriciqz habitāt cum cuniculi multiplicant nimis: q septies in anno pariūt. Cuiqz aliquādo et eis aliqd illuc adversi sentiūt alias fugiūt. nec mora ceteri socio[illegible] [illegible] loci cū illis dimittūt. Hi aversis posterioribus coeunt quoniā illis aversum est membrum genitale.

De Dapo et Duran. C. LXXXII.

Darus vel duran est aīal magnitudine vulpis. hz crura brevia nec in utroqz latere equalia. Sz in sinistra breviora. Unde fit ut in valliculis rote quas attritiōe currus faciūt positis pedib' dextre lateris valēter currāt: sicqz suos psecutores effugiāt. pelē habēt villosam et setis rigidā albis nigrisqz pilis distinctā. hmōi aīalis sagina luna crescēte augēt decrescēte minuit ita q si occidat in ultimo lune defectu nō inveniet hmōi sagina. cōficiunt unguēta quib' sedant renū dolores: mēbrorūqz lesiōes. Et hoc mirū in bestiariis ex una parte sit medicinalis: morsus tñ eius plerūqz gravissimus est et extiālis: sz huius ratio q vivit scrabronib' et aīalib' q in terra repunt ac venenosa sunt: ideoqz dētes eius inficiūtqz qdqz etiā sine cibo venenoso luporū ac vulpiū et multorū aīaliū dētes esse venatores experientia cōprobaverūt. Unde morsus luporū bestie inficit ferro calido adurit[illegible] morsus et qz nocivus cōtrahat corruptionē cib' aūt venenatus internorū med[illegible] nā bene disposita in optimā materiā transfert. et qd est ex parte veneni digestio ppellit: reliquū vo purgat et in nutrimētū carnis mūdificate trāsmittit: hac itaqz rōne fit ut sagina sit medicinalis et morsus extialis. Qd melius in tyrone serpēte patet: q venenifer nascit: et tñ carnes eius in tyriacā cōfecte venenis oīb' opponit. Duran ut dicit aristoteles est aīal velox atqz fortissimū qd a venatorib' invēctū cū evadendi desperatione frangi ceperit: astutia naturali stercus intorquet valde cōtra canes insequentes fetoreqz retardat putride egestiōis odore.

De Elephante. C. LXXXIII.

Elephas est aīal magnū et robustū habēs rostrū et [illegible] prominēs quasi amplū [illegible] et carne cartilaginosa et dura q promuscidē vocāt: et vehit eo loco man' ad oēz actū habilitato. Unde et p hāc cibū et potū capit: nō tñ ea gustat [illegible] vel sapit: sed ori suo reddit: cibū et aquā qua liberter bibit [illegible] promuscide sorbet: oriqz refundit et tūc palato [illegible] cognoscitur [illegible]. Sic ergo promuscidē necessaria hz: q cū bestie [illegible] nō pōt. Corpus et [illegible] minor est q posset tanti corporis moles. In bello quoqz p [illegible] elephātes et ea capiūt hoīes [illegible] adversarios [illegible] cos [illegible] in [illegible] sangui[illegible]. In toto rabie [illegible] in hostes [illegible] montes [illegible] et [illegible] fragore [illegible] [illegible] cōtra [illegible] nō est [illegible]. Persis et Indis cū hijs pugnare solent turres lignear cū armatis [illegible] super eorū dorsa portant. Itaqz legitur q alexander magnus contra indos pugnaturus eneas statuas impleri iussit prunis ardentib' q elevantes putātes hoīes esse labijs prēdētes cōburebant. statimqz ceperūt fugere deinceps nemine audentes contingere. Alia vice grunnitu ac stridore porcorū cū sonitu buccinarum multos elephantes superavit eo q talib' assueti nō fuerant. Elephantes insurgentes nā quidez nō mediocrē sauciorū curā hñt. nā fessos et sauciatos in mediū ipsorū recipiūt. Elephas ut dicit plinius quattuor habet dentes intus ad mandendū pter illos q prominēt. masculis reflexi. femīs aūt recti et proni. In his est pcipua nobilitas eboris: que nō est in ceteris ossib' corporis. Cui si ebori si pāni' supponit igne supposito pānus nō cremat: sed nāli frigiditate eboris extinguit. Elephantes cadentes surgere nō possūt: q ossa solida sine iuncturis hñt. unde et crura tibiasqz flectere nō valent nisi in iuventute. Crura vo equalia habēt in grossitudine instar stipitū ab imo pedis usqz ad ventrē. pedes vo rotundos ad instar pomi. digitos tñ hñt [illegible] qui nō sunt fissi ppter hoc nō habēt ungues omnino. Qui gradiunt et pondere sui corporis et virtute sue fortitudinis altissime pedes suos imprimūt terre. ita ut piculosum sit alijs aīalibus. ut eqs et tauris post eos ambulare. Elephas stomachū nō habet nisi qdda intestinū [illegible]. Epar ei' in quadruplo maius est epate bovis et residua sūt interiorū excepto splene q modicus est respectu corporis. virgā habet ut equus modicā et nō convenientē sui corpi. Testiculi nō sunt exterius appentes. sed intra ppe renes: ideoqz velocis coitus est. Femina duas tñ hz mamillas ut mulier q nō nisi unicū fetum hz et hoc sub ascellaribus q hic est primus mamillarū locus. Mas etiam habet sicut illa mamillas sed non [illegible]. Solinus aūt elephantes semel parere sed revera ter vel quinquies parit in etate. ipse vero fet' equalis est vitulo triū mensium in partu.

De Eodem. C. LXXXIIII.

Elephātes audito hominis vestigio post se nec prius viso. intremiscūt et unā duxz metu subsistūt. Sic aūt capiunt: due puelle virgines in desertū ubi habitant nude pgunt una vo ferens vasē altera gladiū. Quib' alta voce cantātib' audit et ppe accurrit mox qz nāli instinctu virginee carnis inocentiā recognoscit et amoris dulcedine castimoniā in eis venerat eariūqz pect' et ubera lambēs, mirifice delectat' in soporē resolvit. nec mora puella cū gladio tenentez ei' ventrē pfodiēs. mentu fundit sanguinē. altera vo fusuz in vasa suscipit. hoc sanguine regalis purpura tingit. Est et alia eaz venatio talis. venatores ineqtāt domesticos elephātes et in deserto qrūt silvestres. quos cū invenerit. domestic ppapūt illos persequi ac perutere quousqz obediat. et defatigati stādo quiescūt. tūc venatores illos ascēdūt et percutiūt ac pungūt: et movēt eos ad hoc ut hoīes timeāt. ligātqz pedes eorū anteriores quousqz māsuescāt. Māsuescūt aūt et domesticant cū' ceteris agrestib' aīalib'. Est et ali' elephantē domesticādi modus. Is primus capt' a venatore percutit multisqz verberibus tribulat. iterū ali' q vult eū hrē sibi obedientē accedit. eūqz de manu verberantis eruit. Qd advertēs elephas in mīb' ei' māsuescat eūqz liberatorē suū recognoscēs semp ac diligēs ei obedit. Elephas nō nisi lacess[illegible] nocet muscas ei' dorso residētes cute in rugas [illegible] necat: et hoc illis p vilo caude est. hoc aīal valde fluviale est qm ut in [illegible] ubi generant sp habitāt sup flumina et qñ spaciari vult in aquis qz ad promuscidē se imergēs p hāc respirat nec pōt multū durare natādo ppt corpis sui pōderositatē. Elephas si terrā comederit morit aliqñ tñ assueti se comedere nec ide moriunt q prevalet in eis ipsa cōsuetudo q est altera nā. ptera qdā elephātes oleū potāt. qdā nō. vinū aūt ut dicit ē libentr bibūt: et qñ potare nō prīt signū ē q infirmāt. Ideoqz medicina purgādi sūt. Accidit eis qñqz dolor [illegible] et cōt hoc iuvat eos pot' aq frigide et gramina submersa in melle. [illegible] noct [illegible] [illegible] et tūc frig' et hyemē ventūqz frigidū sentiūt [illegible] frigore [illegible] [illegible] ignis elephas [illegible] fumus quoqz q fit ex igne et pili elephātū aīalia q hñt venenata fugantur.

De Enchire et enitra et equo et eqcervo. C. LXXXV.

Enchires est animal ī oriente tauro sile sed hñs lōgos crines ad scapulas dependētes sicut equi. Cornua vo multū recurvata et ad pugnandū habilia. caudāqz hñt respectu corpis. corium valde durū [illegible] [illegible] caro dulcissima est. Cū venatores fugiens debilitatē suerit pugnat et in pugna stercus eijcit p quattuor passus [illegible] [illegible] stercoris. Deniqz cū appropinquat tēp' partus multa eiusdē generis aīalia circa se simul adunantur et egerentes aggregant stercora ad instar muri in circuitu eius.

Enitra est animal modicum in germania. mas et femina cornibus

in terra facientes: congregant cibos estate quibus viuant in hieme: femina naliter ciboꝝ ē auida ꝛ ꝓdiga: mas ecōtra supra modū parcus ꝛ auarus: vnde ꝛ aditū obstruit ne femina cibos attingere possit ... [illegible] ... qͦ auiditati sue sufficit ... [illegible] ... masculus parcus macie tabescat.

Eq̄ in vniuersis fere partib⁹ orbis generant̄: sʒ illi precipui q̄ in scythia ꝛ capodocia: hi ad sonitū buccine gaudēt: ꝛ cōgressiōib⁹ gloriant̄ ... [illegible] ... Equa sterilis intelligit̄ esse si non primo coitu ceperit generare. Impregnata vero q̄ꝗ̃ facit abortiuū si ante nares eius candela extinguat̄. Equus h̄ʒ dētes .xl. quoꝝ primos amittit a natiuitate mēse .xxx. vtrinq̄ꝫ binos: ꝛ anno sequēti totidē illis primos. Quidā tn̄ q̄ in nostro orbe ... [illegible] ... dicit plinius a quarto anno incipiēte binos amittit quo anno ... [illegible] ... septimo ... [illegible] ... mutabiles. In eq̄s precipue et omni genere iumētoꝝ aures indicia animi ... [illegible] ... In coloꝛib⁹ equoꝝ niger ē optimus: russusq̄ꝫ vel glaucus albus etiā plerūq̄ꝫ bonus ceteri vo deteriores iudicant̄. Sola aīaliū equus ꝛ ceruus ꝛ vacca habent in corde ossa cartilaginosa: ꝛ hoc ꝑpter sui magnitudinē ... [illegible] ... Equicerus est aīal ... [illegible] ... ad magnitudinē cerui sed habens in pedibus soleas: ꝛ in collo pilos vt equus p scapulas descēdētes. Cornua mas habet: his femina caret.

De Erinatio ꝛ erminio. C. LXXXVI.

Rinacius q̄ ꝛ cyrogrillus est aīal porcelli formā habēs: sʒ spinosum vbiq̄ꝫ preterq̄ꝫ in vētre vndiq̄ꝫ vo spinis suis clauditur ꝑpter insidias ꝛ difficulter se videndū ꝑbet atq̄ꝫ palpandū. Sʒ qñ in aquā calidā mittit̄ statim ea delectatus in planā mēbroꝝ ... [illegible] ... ostēsionē q̄ resoluit̄. Et sic ... [illegible] ... Dicit aristo. obtusius audit omni aīali habēte testā in capite. Nā ex resultātia q̄ fit in testa sonus audit̄. Ericius h̄ʒ .v. dētes: ꝛ inter eos mēbrū carnosum. Spinis vtit̄ loco armoꝝ sicut bos cornib⁹ nutrimētū n. eius corporis in spinas trāsit: ꝑpter paucitatē caloris q̄ digerere cibū nō sufficit. Ob hoc n multa superfluitas in eius corpore generat̄: et qua ꝑpter frigiditatē multū spine dure sicut lapides generant̄. Ericius pinguis est ꝛ medicinalis: solus h̄ʒ duos anos ... [illegible] ... feces emittit solus etiā inter aīalia quadrupedia generantia testiculos h̄ʒ ꝑpe renes sicut aues. Nā cetera in anteriori pte habēt huius speciei mas ꝛ femina stādo coeunt applicati: ꝛ adinuicē cōiuncti: ꝛ hoc ꝑpter spinarū aculeos q̄ in eius dorso sunt ... [illegible] ... Carnes erici vim habent desiccatiuā ꝛ dissolutiuā ... [illegible] ... vtiles sunt illis q̄ ad leprā ꝛ elephātiā dispositi sunt. Ermininus ē bestiola de genere mustelaꝝ sʒ forma minor ꝛ colore dissimilis. In hieme candet instar niuis preter extremitatē caude. Estate vo tn̄ in vētre candet ꝛ dorso fuscus apparet: mures psequit̄: carnib⁹ vescit̄: harum bestiolarum pellibus ... [illegible] ... solet ambitus supremo in vestibus.

De his quoꝝ noīa incipiūt p F. G. H. I. C. LXXXVII.

Alena est aīal qδ nāli quadā idignatiōe superbiā in hoīe detestat̄. Itaq̄ꝫ si cōgrediēdi occasionē acceperit pugne cōstāter ... [illegible] ... victoriaq̄ꝫ superbe ... [illegible] ... Ecōtra vo si in hoīe obuio ... [illegible] ... ꝛ timoꝛe signū humiliatiōis deprehēderit iterdū subsistit ꝛ illū euadere permittit. Furūculus putoꝛ ... [illegible] ... paulo amplior q̄ mustela: iter albū ꝛ buteū coloꝛē h̄ʒ: ꝛ ē aīal ... [illegible] ... ac ferū nimis ... [illegible] ... cuniculi delitescūt a venatorib⁹ ... [illegible] ... audacter penetrat: ipsosq̄ꝫ ... [illegible] ... hāc bestiā ... [illegible] ... quātitā ... [illegible] ... ꝑ voluntate malignādi vel ꝑ sanguine bestiaꝝ (vt aliq̄ dicūt) ... [illegible] ... Femina si marē ... [illegible] ... mense ... [illegible] ... foetus ... [illegible] ... cū serpētib⁹ pugnās mures ... [illegible] ... Ideo quasi cibi ... [illegible] ... ꝛ cū eos deuictos comederit: moꝛ rutā q̄ serpētib⁹ aduersa ē comedit ... [illegible] ... Genetha est bestia paulo maior ... [illegible] ... coloꝛem habens inter nigrum ꝛ

croceum. maculas interdum nigras ... [illegible] ... mansueta sane est bestia ... [illegible] ... Glis est animal ... [illegible] ... albo nigro ꝛ sub russo variatū: per totam hiemem dormit: ꝛ quasi pila cōtract⁹ in vnū iacet miroq̄ꝫ mō iuxta ... [illegible] ... somno ... [illegible] ... Itaq̄ꝫ ... [illegible] ... ad robur redit ... [illegible] ... pomoꝝ succo cupidius delectat̄ ... [illegible] ... pinguedine ... [illegible] ... sicut plinius ... [illegible] ... Hiena est animal magnitudine ... [illegible] ... colle equorum pilos habet ... [illegible] ... ola spondilia. duas habet naturas maris scilicet ꝛ femine. Colores cum voluerit variat ... [illegible] ... sepulchris ... [illegible] ... semper habitat ... [illegible] ... in oculis vel vt aliqui dicunt in fronte. Histrix est bestia que vulgo porc⁹ spinosus ... [illegible] ... circa marina inhabitat ... [illegible] ... In terra potenter valet. Ira eius ad vindictā ... [illegible] ... de plerisq̄ꝫ iaculis e tergo sponte ... [illegible] ... canes vel homines vulnerat ꝑmittentes. Ibex est animal paruū admirande pnicitatis ... [illegible] ... in capite cornibus ... [illegible] ... in petris habitans ... [illegible] ... Et nota versum. Iber est aīal aiue ibis ꝛ mundus ibi ... [illegible]

De Lamia ꝛ lauzani. C. LXXXVIII.

Lamia sicut dicit liber rerū est aīal magnū ꝛ crudeliss̄ mū: nocte filios eric ꝛ hortos ... [illegible] ... arbores frangit ... [illegible] ... ramos ... [illegible] ... hoc ... [illegible] ... fortis nimis ad omnē actū habilitata ... [illegible] ... boles ad ꝑhibendū pugnat cū eis ꝛ mordet eos. hoc aūt in ci⁹ morsu mirabile est vt aristo. refert q̄ hō sauciatus lamie dētib⁹ nō sanat̄ a morsu donec rugiētis bestie vocē audierit: forsitan iste sit lamie de q̄b⁹ hieremias dicit lamie nudauerūt māmas ... [illegible] ... Ibi naq̄ꝫ dicit glosa q̄ lamia est bestia ... [illegible] ... tib⁹ ... [illegible] ... In quo iudeos crudeliores ... [illegible] ... esse lamie ... [illegible] ... nō erat qui frāgeret eis. hoc aīal hebraice vocatur lilith ꝛ iudei quidē suspicant̄ ... [illegible] ... parcit ... [illegible] ... Audiui q̄ lamie bestie ... [illegible] ... circa ... [illegible] ... turris babel in cāpo sennaar ... [illegible] ... supra modū ꝛ domesticant̄ ab hoīb⁹ ꝛ ducunt̄ ad pastū ... [illegible] ... in abūdātia lactis. Lauzani est aīal a cuius crudelitate nulla bestia tuta esse pōt. Nā ꝛ ipsum leonē oībus formidabilē deterret ... [illegible] ... generi parcit. in cetera crassat̄. Illaq̄ꝫ aīalia implacabili odio insectat̄ que reliquas bestias depredant̄: ꝛ cum hoc scelus in alijs persequatur ... [illegible] ... non meminit. hominē quoq̄ꝫ miro modo persequitur.

De Leone. C. LXXXIX.

Eo rex animaliū esse dicit̄. ad cuius rugitū oīa fugiunt gradū ... [illegible] ... rūt vel experta ... [illegible] ... hoc ... [illegible] ... dit leonis. Virt⁹ eius est in pectore ꝛ in pedib⁹ anterioribus ꝛ in cauda: ossa ei⁹ maiora sūt alioꝝ ossib⁹ aīaliū ... [illegible] ... cōcauitas pua ... [illegible] ... medulla ... [illegible] ... ꝛ caro colli cartilaginosa: vn̄ nō pōt ad tergū vel in ptē colli ... [illegible] ... flectere. Aliq̄ putauerūt q̄ hoc ... [illegible] ... ossa in collo ... [illegible] ... fortitudine ... [illegible] ... digestionē ... [illegible] ... cursus ... [illegible] ... Leo mas odoꝛe pardi cōtū ī adulterio ... [illegible] ... ꝛ ne ... [illegible] ... leena ... [illegible] ... hoc ... [illegible] ... respectu sui corporis ꝛ hoc q̄ modic lact est ... [illegible] ... ꝛ q̄ nō nisi raro comedit nec nisi carnē que nō facile ... [illegible] ... Refert plini⁹ ... [illegible] ... leone ... [illegible] ... Siluester eque ... [illegible] ... ꝑpter ... [illegible] ... quodammodo blandiendo.

Cauda quidē blādiēti ⁊ placito est imota. sʒ hoc raro crebrior enīʒ ira vl̄ ⁊ al. qr cū imoderatus est furor: iter illas tenebo crucet et iracūdie calore cōsumitur ⁊ iterum. pardi in principio q̄dē iṁe terram cauda verberat in incremēto terga cū quodā incitamēto flagellat. Cūq̄ fit ōi bestie formidabilis: cū cauda ⁊ aculeo scorp omnis agitat ⁊ cū oculos videt velut hostē vite sue fugit. Onagrum veretur cuiq; natural ter odit. Ira leonis capti sedat̃ arte tali. verberatur catulus coram eo creditq; illi⁹ exēplo se debere timere hoies q̄ sē in canis coram se videt potentē. Leo nunq̄ crassus vel sagina fuerit onerat⁹. Interiora ei⁹ assimulant̃ oīmode canis. Itē ipe h⁹ fere semper quartana febricitat ⁊ tūc maxime carnes simie appetit et sanatur. Idem etiam hausto sanguine canis egritudini medet̃. Adeps eius venenis est contrarius. Cum vino ⁊ adipe leonino perunct⁹ homo bestias propellit omnes: fugatq; serpentes.

C De Leopardo ⁊ Lepore. C. XC.

Leopardus est aīal ex leone ⁊ pardo generatis: colore subrufum: maculas habēs nigras p totū. femina mare fortior est. Cūq; sit pardus bestia crudelissima. aliqn̄ quidē domesticat̃ sed nunq̄ sic vt sue crudelitatis obliuiscat̃. Domesticat̃ autē ad venandū itaq; cū ad predā in venatiōe ducit̃ relaxat̃ quā si qrto vel quinto saltu cape nequerit ferociter irat⁹ subsistit ⁊ nisi statim venator furēti bestiā aliquā obtulerit in ipsū venatorē vel in quoslibet obuios irruit. Impossibile enī est eū placari nisi in sanguine. sed in hoc prudētes sūt venatores. et agnos penes se vel alia aīalia semp habētes q̄b⁹ iratos placāt. huic aūt furēti q̄ resistere vult. inter manus allia fricet. stati ille resilit: qr̄ odorē allij sustinere nō valet. Cū aūt venenosū alıq̄d comederit stercus hoīs q̄rit: eoq; comesto sanat̃.

Lepus est aīal celeritate vigēs. īter bestias timidissimū. vn̄ ⁊ raro nisi in nocte exit ad pastū. tēpore messis exultat ⁊ mouet̃ ad ludū. testāte Plinio nunq̄ pinguescit. si tn̄ intra tectū domus nutriatur cū hoībus ⁊ motu velocitatis careat. nūllus crassitudo super renes eius crescit. ⁊ morit̃ multus itaq; motus in aīali pinguedinem minuit quā vtiq; ex multo cibo posset cōtrahere. Lepus cū oīb⁹ p̄da nascat̃ oportuit et supra mōs multiplicaret̃. vn̄ sola fere oīum aīal ū fetū pariēs: aliū interim pilis in vtero vestitū: alīū sine pilis: ⁊ aliū in semine repositū simul gerit. Itaq; dicit Basili⁹ q̄ vbicunq; corpus habitare nō facile delet̃ eoꝶ genus. In aliq̄b⁹ aūt regiōibus iuxta Ambrosiū hieme albescit. ⁊ estate in colorē p̄stinum redeūt. Fert̃ q̄ mustela cū lepore ludit ⁊ demū lassati guttur dentib⁹ apphēdens acerrime stringit ⁊ tandē q; occurrentē īprobā bestiola necat ⁊ miducat. lepus autē fetū suū p annos singulos mutat.

C De Licaone ⁊ Lincisco ⁊ Lince ⁊ Locusta. C. XCI.

Lichaon in ethiopie partibus est bestia quaʒ in genere luporꝶ nōnulli ponūt. sʒ in collo lōgior est ⁊ hʒ crura heriniora ac diffinita ceruicem quoq; iubatā ⁊ multifariā colorꝶ varietatē. saltu velox. ⁊ innocuū hoīum: venatu viuit: ⁊ habitū mutat sc̄d̄m tp̄a. nam hieme hirsuta est ⁊ pilus horrida estate vo ... nuda. Linciscus ex cane ⁊ lupa nascit̃. est enī vterq; parēs adeo luxuriosus vt odio nālı sibi cōtradicente q̄d est inter canē ⁊ lupum in copulam tamē cōueniunt propter luxurie delectamentū: sicq; fit vt fetus cōtrahat sibi colorē ⁊ mores vtriusq;. Linx adeo perspicaces oculos habet vt subtilitate visus etiā solida corpora penetret. Cōstat enī q̄ oculus in humido situs est iuxta philosophiā. vo sunt in aqua. S aquea humiditas ... bonitas lucis p̄spicuitas ⁊ hanc vltimaʒ cū natura celesti cōmunicat. que est vltima depuratio a materia in natura lucis. Quoniā ergo lux in natura lucis est maxime penetrabile. ⁊ q̄ lux est vltima p̄spicuitas in corpore terminato si ponit̃ aquea substantia in vltima sui depurat̃ ōe quantū ad perspicuitatē in oculo lincis poterit penetrare corpus solidū ⁊ obscurū. linx habet linguā serpentis similē sed maiorē quā in longitudinē magnā porrigit ⁊ collū circūagit. vngues habet grādes. vrinā fetū facit ⁊ vrina eius in gemmā durescit. Locusta est aīal quadrupes paruū ad cancri fere modum. Caput habet magnū ⁊ carnosū. habitatq; circa partes hierosolime. Unde Johannes baptista vescebat̃ carnibus huiusmodi animaliū. Quidā tamē dicit q̄ circa iordanis solitudines est herba dulcis ad edendū que locusta vocatur ⁊ huiusmodi cibo nō locuste animalibus Johānes vescebat̃. Hoc animal aggregatum incedit. Unde Salomon ait. Regem locusta nō habet ... locuste ... nō potest ... sunt ⁊ nō p turmas sed solitarie incedūt. Dicit Aristoteles q̄ femina quedā locustā nutriuit ab eo tēpore quo ... parua fuit. Quā cū creuisset p se ⁊ sine masculo impregnatā inuenit.

C De Lupo. C. XCII.

Lupus est aīal rapacissimū ⁊ fraudulentū. hūc nōnulli canē siluestrē eē dicūt: ⁊ forma ē ⁊ et canis vlulatu sēq; dicit̃ ⁊ si latratu caret. Nō sic pinguescit q̄ cibos vorat quos sine masticatione trāsglutit. ⁊ ideo nō trāseūt in corporis nutrimentū. Ob hoc etiā frequēter accidit eis infirmari. manetq; sine cibo p biduū propter digestionē cibi. Uiuit aūt aq modica. q̄ nō vrinat post cibū indigestū stercus ei⁹ oīno siccū est. ⁊ difficulter egredit̃ vrina e⁹ olfacit lauat aūt pedes vt canis qn̄ mingit. Cūq; infirmat̃ terrā ⁊ herbas pro medicina comedit statimq; vomit ⁊ sanat̃. Hoc idē facit canis cū infirmat̃. Nullū enī aīal q̄d carne vescit̃ herbas impune comedit: preter hominē ⁊ vrsum. Preterea lup⁹ in fame terrā comedit. tūc quoq; cibo terre se onerat cū bouē aut equū aut aīal hmōi robustū inuadere querit. Illud nēpe p nares inuadit. ⁊ cū aīal excutere illū a se voluerit: doloso pōdē defatigat̃: ⁊ in terrā victū cadit. tunc comesta terra se exonerat ⁊ ad predā redit. Dicit̃ aūt lupus hominē nō comedere nisi pri⁹ aliquo casu de cadauere hoīs occisi comederit q̄ē p arma forsitan exanimatū inuenerit. tūc enī illectus humane carnis dulcedine nō formidat hominē impetēdo etiā periculū mortis. Hominē quē prius viderit cōticescere facit: q̄ radios oculorꝶ suorꝶ in eū mittit ⁊ deficcat ei⁹ spiritū visibilē. Qui deficcatus deficcat alios hoīs spūs: ⁊ illi tādē deficcāt arterias: ⁊ sic hō raucus efficit̃. Lup⁹ aliqn̄ folia siluestria in ore colligit ⁊ sub illis se abscōdit: et captas ad folia venientes latēter capiat. Idē cū inter folia incedit ne percipiat̃ ex sonitu: lingua pedes suos lambit: ⁊ sic eos lubricos ⁊ humidos facit. Fert̃ ēt q̄ cū ouē rapuerit insequēte pastore dentib⁹ eā nō ledit sed sup dorsum suū eam suauiter iacere facit. ne forte si lesionē illa sentiret: vel seipsam mouendo lupi fugā retardaret. Lupus obtusum de die visum habet: nocte clari⁹ videt. Qui si te prior viderit tibi vocēq; abstulerit solue amictū tuū vt sermone resoluas. Si vo te insequit̃ paululum vt tibi insidiet̃ ipo vidēte signū aliq̄d mediū inter te ⁊ illū pone: ⁊ illaqueationis metu subsistet. Lupi virgas osseas habēt. Anno toto nō ampli⁹ q̄ p. xii. dies coeunt ⁊ solū illo tp̄e cōgregatim incedūt ⁊ vlulant quoq; pariter vno precinnēte ⁊ ceteris cōclamātib⁹. magisq; tūc formidabiles ⁊ infesti sunt. Parturi dicunt̃ inter se rapinā equa diuisione cū catulis erexit: herbā ... comedūt ⁊ masticāt ad acuendū dētes. Et qn̄ senescūt ad loca ciuitatib⁹ proxima vadūt vt facili predā inueniāt quā iā difficili ... venari pnt. Uita lupi lōgissima. ⁊ in senectute dentes pdit. Interiora ei⁹ mēbra debilia sunt: ⁊ facile corrūpunt̃ residuū vo corporis multas parit̃ ōes patit̃. Caput ei⁹ forte nimis. Audax est: ⁊ magis corporis q̄d breue q̄ lōgū ē. Per sepē trāsiēs occulte insidiatur⁹ ouib⁹ si forte pede strepitū fecerit: mox pedē q̄si reum mordet.

C De Luthero. C. XCIII.

Luther est aīal astutū ⁊ malitiosum: magnitudine murilegi. forme ppe ofim ... in capite. Colore fuscū ⁊ nigrū: pelle nitēs. Cui mollior pluma pilus ē cui⁹ nitore nō de facili cedit vetustati. vn̄ de pelle ei⁹ fiūt ornatus circa collū in vestib⁹ mulierū. Hec bestia circa stagna et fluuios habitat: ibiq; foueas hʒ ⁊ fetus facit. piscib⁹ viuit: quos mirabili frequētia venat̃. Et licz sub aquis diu viuē possit respiratiū tn̄ ab aere trahit. vn̄ qn̄ audacia pede gurgitū ... narium ingredit̃ q̄ nec p introitū loci redire nec narium tā cito ... spm in aere recuperare nō valēs in aquis suffocat̃. Adeo vo cibo cupida est ⁊ auara: q̄ pisces captos in specu suo tāto cumulo cōgregat vt ex putredine eorꝶ fetore nō solū foueā. sed ⁊ aerē inficiat. vn̄ nō sine precio sui quidā expta sūt q̄ hāc bestiā cape voluerūt. A piscatorib⁹ aliqn̄ domesticat̃ ⁊ arte inducit̃ vt pisces suo circuitu cogat pericula retiū ingredi: suoq; latratu ... capi. vn̄ magnū emolumentū dn̄is suis prestare videt̃.

C De Mamoneto: ⁊ migale: ⁊ molosso: ⁊ monoceros. C. XCIIII.

Mammonetus est animal simia minor in dorso fuscū in ventre candidū: caudam habēs villosam: ⁊ collū ita crossum vt capite. vn̄ nō ligat̃ p illud vt cetere bestie: cū laqueus id tenere nō possit sed p vētrē. Habet aūte propriissime faciē humane similē ⁊ nigrā ... ⁊ sine pilis a collo desup frontē. nec est nasus ... sicut in simia. sʒ certū ... inter vtraq; sicut in hoīe. Inter has bestias ⁊ simias odiū est implacabile ... vn̄ ... Mirant̃ tenaci quoq; ingeni memoria pollere dicit̃. Migale e aīal venenosū: ⁊ bestias fraudulēter infestat: q̄d licz ... aliqn̄ robore fulcit̃. de quo ...

in dië quanto amplius senescit. tãto plus mitescit. postremo au tem angu[illegible] mi[illegible] coactũ [illegible] mitate mãsuetũ se fingit: cũ tñ naturã suã crudelẽ [illegible] minimmodũ cũ nulla potestate [illegible] immoderata adulatione [illegible]. Cũ si data fuerit aliqñ potestas cru delitatẽ in aïo latitantẽ cõtinuo manifestabit. itaq̃ cũ ei aliq̃e ap propinquãt subito venenũ effundit. equos aũt & mulos [illegible] mari me & equã [illegible] perpetue. Mordius est bestia valde magna q̃ truculẽtos hostes [illegible] tanq̃ ad h' creata na[illegible] [illegible] ingẽtes dẽtes quoq̃ fortes & [illegible] cũ q̃b' audacter bella cũ aduersarijs gerit hec cũ hosti[illegible] fortib' terribilis sit pueros tñ & innocẽtes & eoz partes mirabilẽ [illegible] eorũq̃ verbera fugit. in quo digne magnifi cẽtia innocẽtie cõprobatur. Monoceros est mõstrũ equo corpore ceruino capite cauda [illegible] pedib' elephantis mugitu horrendo cor nutũ vno [illegible] acutissime in medio frõtis armatũ. Capi[illegible] [illegible] pũt põt [illegible] immo et [illegible] Jacob' [illegible] viuum in hoĩs potestatẽ venit q̃ viui se cernẽs furore [illegible] erunt.

De Mulo & Musione & Musquelibet. C. XCV.

Mulus ex cõmixtione feminũ equi & asini nascitur. ex asinonãq̃ & equo generantur muli. Ex asina & equo generantur burdũ habetq̃ mulus asini p pria: aures lõgas: hinnitũ horridũ: crucẽ in humeris: pe des exiguos & corpus macilentũ. relq̃ vo h3 vt equ'. Mule nunq̃ cõcipiũt q: mẽstrua superfluitas in eis cũ cibo trãsit in nutrimẽtum corporis. Ipsi vo sanguine quo natura nõ indiget eũt cũ superfluitate vesice. Est & alia rõ q̃ñ h' aĩal extra naturã generatũ est. & ei' natu ra diuersificata est. in equo q̃ calide nature est. & asino q̃ summe frigi ditatis est. Itaq̃ in fetu diuersis ex generato & male cõplexionato nõ põt esse cõcordãtia partiũ & ordinata natura. et q̃ñ ex ppa sibi stẽ generat q̃ nũq̃ ppriũ generis sui substãtiã h3. Itaq̃ in annali bus romanoz mulã peperisse pdigij loco habitũ est. Muio si ue murilegus aut cattus grece dicitur q̃si astutus aĩal est immũdũ ac venenosũ & omne murũ genus psequitur. cũ bufonib' quoq̃ pugna re dicitur. post pugnã vo nisi ei' aqe ad bibẽdũ inueniat. sic [illegible] sed & cũ serpẽtib' pugnare dicitur. quoz licet venenatis aculeis repu gnat nõ tñ necat. Mures captos pmo lusib' afficit. & post hoc il lusos comedit. oculis carbũculosis tam acute cernit. q̃ & ĩ antris te nebrosissimis velut in luce mures cõspicit. Dẽtes h3 ad modũ serre pilos autẽ circa os h3 q̃b' ablatis audaciã pdit. Blãditijs gaudet loca calida diligit. vnde p̃ nimia pigritia pellẽ suã cõburit. hoĩs ma nu cõtrectari gaudet. & ad ludũ facilime puocatur. lotura faciei lam bẽdo pedib' pedib' imitatur. libidine ipatiẽtissime accẽdit. & libenti coit' tpe siluester efficitur. [illegible] domesti[illegible] aures illi am[illegible] [illegible] patẽtib' guttas nitie ac pluuie nõ possit sustinere sicq̃ dom' tecta cogatur repetere. nõ solũ aũt cũ pdictis aĩalib'. verũetiã iter se musiões crudelissime pugnãt. & h' fre quẽti' [illegible] fetus sue [illegible] obtinent. Musq̃l' bet est bestia orientalis capre magnitudinẽ habẽs. In cui[illegible] crescit apostema de collectis humorib'. Quod cũ maturũ fuerit colore illo & fricat ad arborẽ. sicq̃ soluitur & decurrit sanies. ibiq̃ cõdẽsatur & in duratur & hmõi substãtia muscus vocatur. Quis etiã caro ei' & stercus dicitur muscus. [illegible] multo melior est. q̃ de apostemate currit. Mu scus odore pdito virtutẽ suaz in fetorib' & latrinis recuperat. qz cõtra fetorẽ reluctatur & sic q̃si luctamine reuiuiscit. valet cõtra sincopim & cordis debilitationẽ cerebri & epatis & stomachi.

De Mure & Mustela. C. XCVI.

Mus est bestiola panis cupida & eoz q̃ ex frugibus ad humanos vsus sũt. In putrẽdis cibis so lertissima. p q̃bus etiã nulla pericula [illegible] rumq̃ cupidine [illegible] materias demolu tur. porro si aquam biberit moritur quia valde humide nature est. Plinius dicit murẽ albicum nõ bibere quia vero certũ est murem mingere: probabile est eius cibũ in vrinã verti. sicut homines qui dam fere nihil bibũt & tamẽ [illegible] quida substãtia cibis [illegible] piurimã faciunt. Mus plurimos caseos in vno loco reperiens oẽs attentat & illũ quẽ optimũ inuenerit comedens ceteros [illegible] [illegible] murũ elephãtes [illegible] [illegible] & spẽtẽ occidere manifestũ est nec tñ exanimes reguli [illegible] cãdidos cũ eaz fetib' inueniri freq̃nter certũ est. vñ vulgus edoctũ nõ posse parere nisi pfente capulo. In [illegible] [illegible] largiores est [illegible] [illegible] toca re [illegible]. Mur[illegible] [illegible] quoq̃ [illegible] [illegible] mare [illegible] nec dubiũ est in q̃busdã [illegible] esse mures albos rufos aũt [illegible] quos [illegible] Est quod dã murũ genus multo maius quos rattos appellamus: h3

adeo perniciosi sunt cũ libidine accẽdũtur vt si eoz vrina partẽ ali quã hoĩs modũ attigerit carnes ei' vsq̃ ad ossa putrescũt. facit enim vulnus in [illegible] indicatur. In oriente mures vt dicit Jaco bus ad modũ vulpiũ magni sunt q̃ aĩalia permiũt & hoĩes licz non occidũt morsib' tñ molestãt. In arabia mus inuenitur cuius pedes anteriores sunt magni. [illegible] posteriores aũt vni' digiti. Mustela dicitur q̃si mus lõga bestiola est ingenio sedula catulos sedulo [illegible] eosq̃ de loco ad locũ sepe trãsfert ne forte inueniãtur. Hec rupes & cauernas inhabitat. diutissime ac fortissime dormit. q̃ñ cũ serpẽte pugnare vult agresti ruta se munit. pinde sup omnẽ medicoz artẽ perita esse dicitur. ita si mortuos fetus suos inuenerit p herbã naturaliter notã reducatos facit. De hac Clemens papa di cit q̃ ore pariunt. In [illegible] insula mustele non [illegible] & si fuerint [illegible] moriuntur. In boetia quoq̃ q̃ lebedia dicitur [illegible] fugiũt. Harũ genera duo sunt quoz maius [illegible] dicitur. In vẽtre cãdet in dorso rubet. Mustela vt dicit é serpẽtes psequitur adeo vt etiã ad ipm basiliscũ interimat si eo interfecto cõmorit. Fel ei' cõtra aspi dẽ est remediũ reliquũ vt dicit Plini' est venenũ.

De Onagro & onocentauro & oraflo & orice. C. XCVII.

Onager dicitur quasi asinus ferus. Hic inter oĩa aĩalia odit hominũ frequentiã et habitationẽ nec vitari põt. Sitis impatiẽs ẽ aquã lim pidissimã bibit nec de facili aliã. Hic industria naturali q̃ñ canes eũ insequuntur emittit stercus suũ canib' odoriferũ: circa q̃d illos detẽtos [illegible] & euadens ad tutiora loca fugit. Femina gau det libidinis copia: modũq̃ nõ seruãs p h' sepe masculo sit odiosa. Masculi feminas nõ habẽtes tpe coitus in mõtes ascẽdũt: & des derio libidinis estuãtes vẽtũ narib' attrahũt: ac vehemẽter rugiũt ita q̃ aĩalia cetera horrore [illegible]. Onager indie magnũ est aĩal & crudele formã asini habẽs & vnũ solũ cornu in frõte durũ nimis & acutũ ac lõgũ ad bestias diuersas debellãdas. & hoc habet in me dio capitis. Soleas etiã fortes nimis & acutas habet vt [illegible] na ture q̃d in alteri' cornu defectu perdidit in eis recuperet. Et tante for titudinis sunt vt ingẽtia saxa de rupib' euellunt. & h' ad nihil aliud nisi vt fortitudinẽ suã ad saxoz molẽ attẽtent. Onocentaurus est aĩal monstruosum: & natura biforme capite. s' asinino & corpore ve lut humano faciẽ h3 satis horridam manusq̃ formatas habilës ad omnẽ actũ. dũ vocẽ pmit: q̃si loq̃ incipit sed insueta labia vocẽ hu manã formare nõ prit. Orafius est aĩal in anteriori parte altum & eminẽs valde: ita vt extenso capite ex cubitoz altitudinẽ possit at tingere. In posteriori vo parte demissum est instar cerui. Collũ h3 extensum. caput equinũ licz minus. pedes autẽ & caudã vt ceruus. pellẽ aũt sic oĩm colorũ genẽ diuersimode notatã. vt & frustra quisq̃ tentet artificio naturalẽ eius pulchritudinem imitari nec ignara vi detur propter venustatis [illegible] cũ hoĩes vident circũstare. vertit & inter tit se ex oĩ parte vt oĩm obtutus in admirationes sui ducerat. Hoc aĩal nris tpib' a soldano babyloniorũ trãsmissum est imperatori fre derico. Orix est bestia capree magnitudinis hirco ex parte simile villũ habẽs sub mẽto. Hec in illa parte aphrice q̃ caret aq̃ generatur. & ideo perpetua siti ardet. Admirabile vo remediũ sitiẽtiũ latrones getule terre [illegible] aq̃ carẽtes crametis certissimis pdiderit quo hõ [illegible] [illegible] eo durarent arrulio q̃ [illegible] saluberrimo liquore vesice dictarũ be stiarũ infuso pro parte medica vtentur. Hec bestia sicut egyptij tra dunt in exortu canicule naturaliter impudiare videtur cõpage. corpo ris eius visibiliter sentiẽte q̃ humber & frigus abijcit: instantiq̃ vapo res ignis solis: vt vestiatur terra floribus: herbasq̃ proferat & fru ctus. Est autem frigoris impatiens. vnde frigus nec nimis de facili sustinere potest.

De Oue. C. XCVIII.

Ouis est aĩal mãsuetissimũ & patiẽtissimũ: & ĩ oĩb' vtilissimũ. In hac spectatur generositas: cru riũ breuitas: & vẽtris vastitas. Ille nãq̃ reprobatur q̃ nu dos habẽt vẽtres q̃ vo plurimũ in caudis lanate sunt: bonitate sũt spectabiles harũ tamẽ pbant eximie subtilitate velle ris & recuruata crispitudine atq̃ cõdẽsitate lac nigrarũ ouiũ habẽ dãn' ẽ & melius q̃ albarũ. In capras aũt est econtrario. Ouiũ quatuor sunt genera. Quedã enĩ ad pastũ lõgi' ire nõ valẽt. & he bocca [illegible] tas indiget. Quedã vo fere sunt & graues. & he solicitũ pastorẽ q̃ possit eas necessariũ hñt. Quedã autẽ excurrẽtes & vage sunt. & he quoq̃ pastore indigent q̃ eas manu vel virga compescat & ad gregẽ reducat. Quedã etiã pingues [illegible] & he etiã portatore indigẽ ne moriantur. Oues impinguatur multã aquã bibẽtes: & h' magis post meridiẽ si biberint aquã turbidã. Pinguedine vo sterilescũt. Oues aũt impregnatãs facies habere diuersas ad speciẽ ouiũ partus

marus q̄ vo ad meridiē femina. illr est de capreis. Postea si fuer rint sub eius ligna vere albe facier fetū albū. si nigre nigrū. et sic de alijs. Itē oues ad pastū in locis aridis ducte viuūt diu. In locis autē palustrib° si frequēter pascua sumpserint morbide fiunt nec diu viuere possūt. In maio quoqz vel post maiū si ros melle° super gramina nocte occiderit eas cito mori dicit. sz et in augusto si spicas siccas vsqz ad satietatē comederint et postea biberint illico disrupte vsser.b° moriunt. herbā quidē depascūt sepe radices arborū cuiꝫ si depauerint vix vnq̄ pficiet. morsus aūt eaꝫ arborib° malū est cū saliua. Oues de domo icensa vix eici pōt. et si eiecta fuerit nisi vi te neat in ignē recurrit. Boni gener° oues sūt q pastorē ppriū ab alijs recognoscūt et fures fugiūt. Pastores solēt omib° dare sal in cibū. vt plus bibāt ac p h̄ lacte magis abūdēt. hē si ex salsis pratis bibāt coitū anteriorāt. Qñ si tardiores oues festināt ad coitū: pessimum est signū qz s.pecie sic iter illas. illr oues antiq̄ si post tēpus debitū ꝯtra coitū malū est signū. In multis orbis ptib° faciūt oues duos fet° et maxime in ethiopia. Sicut autē agnus matrē ppriaꝫ inter alias oues balatu cognoscit sic mater agnū cū eū odorat in cauda: vberibusqz admittit. Pastores docēt oues ambulare festine ad aliquius vocis auditū. signū quoqz sumūt eaꝫ q̄ durare possunt diu in hieme glaciale aquā sup eaꝫ caudas ꝓiciūt. nā illa q̄ excutit fortis est. q̄ vo nō excutit in oib° debilis est. Aries hꝫ cornua in modū circuli replicata. qb° gregē defendere nitit. Ex nāli feritate dextro pede terraꝫ percutit qñ irascit aut stupet vel timet. et h̄ maxime amoris tpe. Per dimidiū annū iacet sup vnū lat° et p aliū sup aliud lat°. Carnes eius calidiores sūt et minus humide q̄ ouiū. ac duriores ad digerēdum. Agnus vero lupū nāliter abhorrēs licꝫ nunq̄ eū viderit statī fugit: q̄ tñ equo vel alio aiali viso nec fugeret nec timeret. Carnes eni ei° nō facile digestioni cedūt. facile tñ a stomacho descēdūt sz a mēbris difficile soluunt. vñ viscosos humores generāt. Agn° aūt annicul° laudabilior est ꝓpt humiditat et siccitatis. s.tēperē. Oia q̄ in oue sūt vtilia sūt. s. lana pellis caro lac. Qñ aūt dicit Gal° caseū gnāliter esse malū. de substātia caseata pura est itelligēdū. nā triplex est lactis substātia. serū q̄dē bonū est. et butyrū meli°. caseus aūt p se est pessimus. Itaqz case° lacti vicinus et crassus ac butyrosus bonus ē et sanus sanis. Dicit Plinius zoroastrē in deserto de solo caseo vixisse annis viginti ita tēperate. vt nō sentiret dolorē alicui° morbi. Sed et fimus ouiū oiūꝫ aialiū fimo melior iudicatur.

De Panthera et Pardo et Philoso et Pirrolo. C. XCIX.

Panthera est aial variū ac speciosum nimis. Sunt q̄ tradunt hanc in armo maculā esse lune silem. et interdū et ad lune mutationē variari. Pardus est bestia cruena et acuta nimis in ipetu. corporisqz motib° ai sui ꝯueniēs hꝫ variū i colore. Saltu potius q̄ cursu pdā isequit. vñ sepi° accidit vt vehemēti saltu ruat ad mortē. In aphrica ꝓpt inopiā aque ꝯgregāt diuerse fere ad amnes ibiqz leene bestijs varijs vi vl voluptate miscent. et inde pardi ꝓcreari dicunt. In eadē aphrica pardi sunt q̄ cōdēse arbores occultati ramis i ptereūtia desiliūt et vt dicit Plini° de volucrū corde grassāt. hoꝝ adulterinis coitib° leene prius degenerant et ab eis q̄dē leones sꝫ ignobiles generant. Philosus est aial q̄d in bouis figura se p° icipit sꝫ isteri° i pedes bestie desinit. qlē bñs Iheroi i vita Pauli heremite ꝑmu describit. Pirrol° ē bestia pua maior q̄dē syrio lōgior q̄ mustela colore rubea. sꝫ in vētre cādida. mira agilitate vigēt. i arborib° habitat et fet° fouet. In q̄re se gerit. et de arbore i arborē saltu potius q̄ volatu trāsit q̄ñis aliqñ cauda p pēnis vtat. Caudā eni villosā ꝓpe ad sui magnitudinē hꝫ cui° ad nisum i saltu mouet. et si qñ gra pastus aquā trāsire cupit. lignū admodū leue sup aquā cōgerit. cui supsedēs q̄si velū naui sic caudā suā erigit. sicqꝫ vēto flāte vehiculo ligno trāsuehit. Estate cibū cōgerit quo viuat in hieme. viuit aūt nucib°. et cibo q̄ dulcis est libētius vescitur.

De Porco et Porcorio. C. C.

Porcus vel aper domestic° ē bestia sordida et immūda. cui° ꝓpriū ē cīcā terra subacta querere. et corpor° lutosis ac vilib° insudare. et obscenis locis ꝓpensius immorat. Int hos vn° semp fortior ceteris dominat. et si fortior illo supuenerit fortitudie victoriā obtinere nitit. morteqꝫ victo cedente. victor reliquis dominatur. vn° stridor totius gregis accumēs vndiqꝫ ad rabie aiat. et in coitu ira periculosior est iocūdiore. Quarta pars cibi porcis in pilos transit et sanguinē et similia. In vltimo aūt defectu cerebri in porco plus q̄ in alio aiali fertur decrescere. Idē hꝫ potestatē occidēdi multū p aliis animalibus si tamē pinguis fit. Suis aūt infantū efferant. dicant in coitu vt hominē maxime candida veste indutū. Castrant autē nisi sui natu

rā habē [illegible] pinguescit. Porca vno oculo pdito cito morit. si multas glādes comederit q̄ñ impregnata est abortū faciet. Cū sit pa r̄s porca macrescit. Qñ multos hꝫ fetus lac ei° primū mīū est cū sit. pepit dat p.mā māmillā pmo fetui. Porci vo sues sunt q̄ natos filios lanant. In calidis regiōib° melior est fetus porcor in hieme q̄ estate. In frigidis aūt ꝯtra. et h̄ propter intēperiē regioniū. Porcine carnes in estate nociue sunt ad comedēdū vsqz ad equinoctiū autumnale qz dormit porcus calido tpe plusq̄ cōpetit nature. Adeo aūt imbuat somno maxime porcus debilis. nisi interim excitaret q̄si somno litargico moreret. Putoi° a putore dictus est qz nimiū fetet. et h̄ maxime cū irascit. Hic sīc et tarus habet crura in sinistro latere breuiora. in dextro longiora. Ardua dormitū i habitat et penetralia. Gallinarū ac pulloꝝ cupidissim° ē talibus eni viuit. Cuiqz gallinā aut pullum capit eius caput in initio perit: vt hoc demto in ceteris ei membris laborare difficile non sit. vel ne clamare dum capitur possit.

De Rangiuero et rosurella. C. CI.

Rangiuer est aial de genē ceruoꝝ vel dāmaꝝ habitans in norwegia. magnū corpore forti.ssimū robore. fuga pernici. Et re vo nomē hꝫ qz rāguier dicit q̄si ramos gerēs. In capite vo tres ordines gerit cornuū in modū virgultoꝝ. quoꝝ duo maiora ceter° hꝫ eo loco quo ceruus. sed maiora et lōgiora: ꝯtpore cubitoꝝ. et ramos agēs ad numerū q̄ñ.cre alia vo duo hꝫ recte in medio capitis et h̄ fere vt cornua dāme lata dilatat ramusculis circūstantib°. breuib° tñ. Porro alia duo ꝯtra frontē hꝫ cornua. nō cornib° sed ossib° que in scapulis eē solent prope ossā a. His itaqz cornuū ordinibꝰ armata fera: ꝯtra aduersarios vadit. Decus eni admirationis auget in bestijs mōstruosis. Rosurella ē aial circa aquas habitās vt frequēter. mustela mai°: et pirrolo min°. in dorso subrufum. in vētre candidā. In terra facit habitacula. dicerit stercus odoriferum valde et musco silē in odore: sumpsit virtute et odoris violētia ꝑ sua bona fugit. vno tñ in loco stercus illud egerit. et h̄ mirū i bestia: qz bonis suis pcesto oib° accipiendū ponit quo videat hoi nō inuidere.

De Simia. C. CII.

Simia est bestia cōdenso villo in exteriorib° mēbris sup oia aialia similās humanam corporis dispōnē interi° aūt cū hoie nullā dispōnē habēs cōmunē. out oib° aialib° minorē. Igit oēs fere bestie māmillas habēt in posterib° contra renes vt eas inferi° positas fetus attingere possint. et promptas habē cū velint. Hō vo et simia habēt i pectore qz natura dedit eis mani°babiles ad omnē actū. quib° eleuare possint fetus a terra et aptare illos ad vbera. Hoc autē illi deest humani corporis qz caret vmbilico. Virga quoqꝫ masculi est vt virga canis. Calcaneū habet in pedib°. et propter hoc erigit vt hō. stat et coit qñqꝫ. sed h̄ nō pōt nisi modice qz natura bestiā hāc cōcludit in faciē eē ꝓstratā. nam solus hō naturaliter erectā habet staturā. Hec bestia gestu inquieta est motu feroci. cauda caret et pre ceteris aiali° gustu viget. Nuces et poma libēter comedit. sed cū in eis amarū corticē inuenerit: totū ꝓicit sicqꝫ propē amarū dulce respuit. Ad oēm ludū docilis est et ad feroritatis oblitionē. nunq̄ tñ sic est mansueta vt nō sit rabida. libēter tñ cum pueris ludit. et si copia data fuerit eos aliqñ strāgulat. Si q̄s eā leserit diu cōtra eū rancorē custodit. Ingenio pollent et emulant quicq̄d vidēt vñ facili° incidūt in manus venatoꝝ. Habitāt āt in arborib° vel rupib°. vt vbi eas venatores habitare receperint: accepta calciamēta hominū vadūt et videt sic eos vbi ab illis videri ꝑūt induūtqꝫ calciamenta suis pedib° illis ac diligēt° ligāt. et post hoc exponētes ea sub arbore relinquūt et paulū abeūt. Tūc simie descēdētes q̄ eos facē viderūt imitāt. sicqꝫ calciate capiunt. His precipua erga fetus affectio est. catulosqz quos intra domos māsuefacte pariūt oib° demōstrāt tractariqꝫ gaudēt. In india dicit Plini° eē simias toto corpore candidas.

De Talpa. C. CIII.

Talpa est aial paruū nigrū et cecū de terra genitū cōpluta et lutulēta sed corrupta. Hui° pellis molliꝫ piloꝝ est et suauis valde. sed lacerrauū colorē habet. In terra habitat vermib° eius viuit. In fame quoqꝫ terra comedit. aliqñ vo terrā sui arente egredit. Et qz cecū est ad locū vnde exit redire nescit vñ plerūqꝫ fit vt antequā occidat. Licꝫ autē ceca sit hꝫ tñ in ipso oculoꝝ loco nigredinē quādā et in medio ei° pupulā. oculorūqꝫ colorē ac dispositionē sed corio tectā. In quo ꝯsiderāda est ꝓuidētia creatoris qui bestiole in tenebris et latibulis habitanti dedit oculos ad pictum formatos et tñ lumine priuatos: vt et volūtati et necessitati satisfaceret: et nature decus omnimode nō neg

gare. [illegible] terre [illegible] se [illegible] ac fundo elemento obruta sit. [illegible] hoc [illegible] quia ois fere [illegible] Talpa [illegible] parua cu [illegible] ne [illegible] Sanguis eius si sup caput [illegible] pilos [illegible] dicunt.

De Tauro & Trogodita C. CIIII

Taurus est aial robustu [illegible] inter oes bestias so[illegible] [illegible] ad eas q[illegible] rapacitate ceteris aduersant [illegible] acerbissi me pungut. & in [illegible] linguas exertas habet. dentibus nil agunt sed cornib[illegible] frontem habet [illegible] in eis fortiora sunt caput & collu [illegible] capite no in humer[illegible] sicut eqs [illegible] [illegible] libenter bibunt cu herbas [illegible] in [illegible] [illegible] aptiq3 ad omne [illegible] [illegible] fuit ad [illegible] flecti possut cornua [illegible] Solaq3 vacca inter [illegible] oes alie femine [illegible] Tradunt q [illegible] nas Vaccas [illegible] in [illegible] le no [illegible] Quado vacce [illegible] hieme seq boies [illegible] menstrua apparet in vaccis & in eqb[illegible] precipue & cessant in quatuor mensib[illegible] aut [illegible] sed hoc raro [illegible] bu[illegible] [illegible] in aialib[illegible] vesica in vrina. vrina vacce acute est valde. lac et[illegible] valde spissu est. nec de facili p frigus igelat. [illegible] residuu[illegible] [illegible] in pedes stare. [illegible] Bos [illegible] generat [illegible] Taurus si manserit multis annis in coitu multu ipinguatur. & cu [illegible] ipsu [illegible] Tauri indici grande caput & setas codensas & horridas habet. [illegible] deponut vel [illegible] habent & aliud iuuamentu s. electione stercoris in longinquu cui[illegible] calore & fetore canes & venatores retardant. sunt & in oriente boues q vnu tm cornu habent. Alii vo q [illegible] bi vo habent vngulas [illegible] Vaccis accidit podagra nec de facili curari possut ab ea. accidit & alia ifirmitas eis ex corruptio ne pulmonis cuius signu est [illegible] nec de facili possunt curari. Trogodita [illegible] inter bestias [illegible] [illegible] ta vsq3 dependent [illegible] in terra iuxta more pascere.

De Vario & Vro & Vrso. C. CV.

Varius est bestiola de genere [illegible] paulo am plior q mustela. in arboribus habitat & fetus facit a [illegible] habet [illegible] candidus est in dorso colore [illegible] elegante atq3 spectabilem. [illegible] pellib[illegible] [illegible] bestiola [illegible] Vri sunt boues agrestes adeo fortes vt arbores [illegible] cornib[illegible] [illegible] Vrsus est aial [illegible] deformem [illegible] comedit carnes & fruct[illegible] [illegible] Arbores ascendit [illegible] aquam [illegible] potius q bibit. hieme [illegible] [illegible] vulnera vero & letales ictus oes lesiones atq3 liuores lambendo pedes [illegible] autem non [illegible] agre stibus. sed etiam cum tauris. super dorsum quidem tauri salit & cum taurus cu cornibus ferire [illegible] cornua ipsius & scapulas tenet

manib[illegible] [illegible] taurus [illegible] Ambulat aut erectus [illegible] [illegible] oculusq3 [illegible] sanguis [illegible] [illegible] Vrsus inter oia fere animalia [illegible] [illegible] Vrsos [illegible] coiter nigros. sed nonnulle partes habent albos: & hos ita magnos: vt in .xx. cubitoz logitudine eualescat. Vrsa fortior est q vrsus: et audacior & astutior. nullusq3 domesticatur. Habet quatuor mamillas. Speci[illegible] [illegible] penetrabil[illegible] [illegible] videre [illegible] Immatura prole [illegible] paulo maiore [illegible] sed lambendo fouendo atq3 formando fetu in membra perducit. Vrsus [illegible] Venatores ar bore [illegible] in q [illegible] fauos cogesserunt apes malleu ingentis molis ibi quoda fune suspendut: itaq3 foramen p qd aditus est ad fauos obstruut [illegible] sub arbore palos [illegible] in terram figut [illegible] malleu appensum inuenerit irascit: & pendente eicere nitit. sed malleus ad locu rediens eum reuerberat [illegible] [illegible] in palos acutos sub arbore defixos cadit sicq3 venatores obseruantes deiectum ca piunt vel occidunt. Cum aute capitur si non ad nutu hominis ma [illegible] oculi eius ere candenti excecant. dum eni es candens respi cit quasi insensibiliter visum amittit.

De Zubrone. C. CVI.

Zubron est bestia de genere tauroz siluestriu ferocissima. maximaq3 vtpote .xv. cu bitoz logitudinis tante quoq3 velocitatis est vt stercus qd cu impetu egerit retroacta & cornib[illegible] recipiat ac lon gius post terga proiiciat. [illegible] stercore [illegible] tes canes excecat atq3 debilitat [illegible] habet [illegible] cornua maxima [illegible] supra modu ita vt ad mensas [illegible] potui. Cu igit homine vel ca ne obuiu habuerit [illegible] cornib[illegible] [illegible] [illegible] Haue quide propter eius veloci tate dicit [illegible] bestia satis modica & [illegible] Hec aute reperit in bohemia [illegible] a venatorib[illegible] decipit. nec est ars alia venandi qua de facili possit capi: lassat zubrone primu a canibus venator et se circa arbore magne molis opponit. que zubro videns ad arbore accurrit: eaq3 cornib[illegible] & fronte cingens pu tat [illegible] venatore obuiare posse. Interim venator semp arbo re [illegible] latera cuspide [illegible] Aliud aut e zubronu gen[illegible] qd poloni turones dicit. forma quide min[illegible] velocitate [illegible] Hec de quadrupedib[illegible].

De Serpentibus. C. CVII.

Serpentes hieme latent in [illegible] arborib[illegible] [illegible] & sine cibo durant verno at tpe procedunt. In hibernia null[illegible] serpens viuit. [illegible] aliquid venenatu. [illegible] terra de hibernia alla ta sup aial venenatu. [illegible] mori[illegible]. In syria angues non ledut. In lacedemonie monte hospites a scorpionib[illegible] no ledunt indi genas aut interimut. Serpentes [illegible] [illegible] habent spinas in [illegible] sicut pisces [illegible] Null[illegible] serpentiu testi culos [illegible] sicut pisces. Serpens si cecat: iteru illuminat: sic hiru do. si cauda ei[illegible] amputatur [illegible] [illegible] ritu habent vrine: q vesica carent. potusq3 & superfluitas calore [illegible] [illegible] aquas serpens venena depo nit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] serpens caput abscodens

[illegible] corpus [illegible] si caput eius [illegible] amisso [illegible] homini⁹ vivit. serpēs odorē boni fugit ꝛ hoc plerūqꝫ necaꝛ. Vivit [illegible] pellē deponit ac iuuētutē [illegible] exuit autem pellem a capite primo.

De [illegible] serpentum. C. CVIII

Aspis est serpēs [illegible] color[illegible] cui⁹ dentes [illegible] [illegible] extra os sicut apro apparent. Morsu venenū [illegible] ꝛ spargit: vnde ꝛ no[illegible] [illegible] ne veneno interimit [illegible] gēma de frōte ei⁹ aufert [illegible] ꝛ [illegible] spacia [illegible] aut [illegible] fuga ei [illegible] non sinat. Aspis non nocet [illegible] pueros et [illegible] nutriūt. Amphibena est serpēs cuius oculi more ignis lucēt. habens duo capita. [illegible] loquēs de serpēt [illegible] hēt capita [illegible] monstruositate [illegible] fit duo [illegible] in vna matrice [illegible] ambo [illegible] serpēns [illegible] in vnū corpus trāsmit tunt ambo [illegible] serpētū. Basiliscus est rex serpen tū [illegible] quoqꝫ serpētes [illegible] eū omnesqꝫ fugiunt quo quo [illegible] qꝛ solo flatu eos necat hoīes si primo vide rit [illegible] qꝛ radii oculoꝝ e⁹ [illegible] hoīs visibilē cor [illegible] quoqꝫ spūs corrūpunt. q a cerebro ꝛ vi ta cordis descēdūt. ꝛ sic hō morit. serpentē vo si prius hō viderit ser pēs extinguit. vt dicit Jacob⁹ aconēsis: vis aūt hec defuncto deest. [illegible] ei⁹ fuerit delinit⁹ nec aranee possunt [illegible] nec venenifera [illegible] attrectare. Dicit aūt argentū ei⁹ [illegible] colorē aureū. [illegible] iter oēs serpētes [illegible] est [illegible] est murenā sibilo marinā ad littus euocat. eiqꝫ blandit ꝛ eā ad co[illegible] [illegible] sed hec ad [illegible] ab [illegible] ad aqs [illegible] occiditur.

Boa est anguis in calabria [illegible] molē cōualescit: in tantū vt ceruos bouesqꝫ solidos trāsglutiat. Hui⁹ generis fuisse credit ille quē Regulus romanoꝝ dux apud aphri cam [illegible] pedū longitudinis [illegible] rome ad spe ctaculū est [illegible] Plini⁹ [illegible] capiebatur oportuit [illegible] sicut in expugnatiōe castrorum.

Cerastes est serpēs [illegible] cornua in capite habēs ex qb⁹ fieri solēt manubria cultelloꝝ ad mēsas [illegible] qꝛ sudore [illegible] venenū ap positū.

De Dracone ꝛ Dracōtopode. C. CIX.

Draco [illegible] nō hꝫ. [illegible] sed [illegible] nō nocet morsus [illegible] pessimus est. ꝛ si paruus. qꝛ venenifera comedit. cauda quoqꝫ [illegible] quē [illegible] occidit. hui⁹ [illegible] frequēt⁹ est in speluncis [illegible] corporis [illegible] circa turrim babel ꝛ in desert⁹ illius antiqui babylonis ac ruinis ei⁹ [illegible] [illegible] quos [illegible] ac [illegible] hoīes [illegible] quandoqꝫ [illegible] ꝛ amplius cre scens sepius [illegible] verno tēpore nauseat: sed hoc malum [illegible] lactuce succo restringit: ad senū autē ꝛ debitā magnitudinē [illegible] sanatur. [illegible] terre sicut dicit Aug[illegible] magnus [illegible] remigijs aerem concitans ꝛ impellens alis quidem pelliceis volubilitate [illegible] aerem inficit. [illegible] genus [illegible] super terram [illegible] aliud vero pedes habet [illegible] in pleno vigore [illegible] extrahitur [illegible] in vino decocta remedio sunt his qui vexantur ab incubis. [illegible] Dracontopodes [illegible] magni sunt ꝛ potentes facies virgineas habentes humanis similes: ꝛ in draco nū corpus [illegible] frondibus occultans.

De Jaculo ꝛ Ipnali ꝛ lacerta ꝛ padera. C. CX.

Jaculus [illegible] subit ꝛ in eis delitescit. e quibus vi [illegible] Ipnalis est serpēs [illegible] somno [illegible] Lacerta [illegible] bifida [illegible] feratur. Huic aīali nulla est memoria: ꝛ ideo nō cubat in quo loco [illegible] Lacerte sunt [illegible] quedā [illegible] cauda [illegible] Padera est serpēs in [illegible] hūani [illegible] et si virga [illegible] corticē ei⁹ flatu suo faciat in vesicas felleas ebullire. sed ꝛ gladiū ful gen[illegible] [illegible] calore [illegible] Cum [illegible] hō cadit ꝛ morit. Cōtra qꝺ ē remediū vt hō percussus in pede suspē dat [illegible] venenū nequit descēdere. sed infectus locus excidit ꝛ p medicamēta sanat.

De Salamādra ꝛ scorpione ꝛ situla ꝛ stellione. C. CXI.

Salamandra quā nōnulli camelcontē [illegible] leonē terre vocāt: est aīal q[illegible] drupes [illegible] habēs lacerte vel vt dicit A[illegible] faciē hꝫ inter faciem porci ꝛ simie. in igne viu[illegible] incendiū extin guit. pfert ꝛ quādā lanā pallidā: de q [illegible] combuti nō pnt. Est autē sine splene. [illegible] habet in sinistra parte. In [illegible] Macra est valde quia parū habet de sanguine. ideoqꝫ timorosa ē valde: qꝛ diminuit in ea calor: q est incētiuus audacie. Timor etiā eius [illegible] momēta mutabil. [illegible] In [illegible] nō ē maior [illegible] papa [illegible] aquis abluebat: sꝫ p ignē cādescebat. Scorpio blandū est: q̄si vir gineū [illegible] in cauda nodosā venenatū aculeū quo pūgit ꝛ inficit [illegible] obliquo ictu ꝛ inflexo. nulloqꝫ momēto [illegible] potatus cum vino [illegible] Scorpio caudam habet [illegible] in cauda duos habet aculeos [illegible] parit vermiculos [illegible] pater [illegible] Scorpione [illegible] Situla est serpēs paruus ꝛ maliciosus: q hominē [illegible] varietate refulget: et hoīes [illegible] pul chritudine [illegible] Stellio tergo depictus est lucētib⁹ oculis in modū stel larū [illegible] scorpionis [illegible] stellio maior ē atqꝫ validior: hūc [illegible] sudore frigido [illegible].

De Lotuca [illegible]. C. CXII.

Orucam de genere serpentū esse quidam volunt. Veneno quidē in vita ca ret sed nequaquā post mortē. Nam [illegible] Ambros⁹ si quis [illegible] caput habet [illegible] cauda [illegible] superfluitatis [illegible]

habeat vesicā cōtra oīum aīaliū naturā habentiū plumas aut squa mas aut corticē nā ista oīa nō habēt vesicā. Tyrus est serpens in partibus hierico circa solitudines Iordanis infestus auib⁹ et aīali bus maximeq; ouis auuiū quū cū ipsis auib⁹ comedit huius carnes cō fectē cū quibusdā admixtis contra venenū expedit quā confe ctionē tyriacā vocant. fertur aūt nōnulli hunc ante passionem christi nullū habuisse remediū maximeq; fuisse hoīb⁹ infestū. Ipsa vero de passione xpi ex eis infestissimi circa partes hierusalē fuisse cōprehēsum et ad christi latus in cruce suspensum. atq; ex illo die to tum illud serpētis genus accepisse virtutē. Tyri cōtra venenū [illegible] tyri qd tyriacon dicit̄ tyriaca nihil valet. Et hoc venenū generat tyr racē qd est irremediabile malū accepit draco de ipso tyro. Tyrus senectute cōfect⁹ ī modo pellē suā deponit excecatus prius cor tice qd inter oculos est ita vt si nescias bestiā cecā putes deinde corni cu pitis aufert quo facto reliq̄ pars faciētus spoliatur. et cū spoliatus fuerit hz modū et formā embrionis. Tyrus ouat intus et antequā egre diat̄ fit animal et generat sibi simile.

C De Uipera et Idro. C. CXIII.

Ipera qā et pariēs dicit̄ dicit phisiologus qp hz faciē humanā. vsq; ad vmbilicum. ab vmbilico vero vsq; ad caudā crocodili figurā. Meatus genitalis qā feminē acutus est et ideo mox ceteraq̄ cōcipere nō pōt sed tm p os catulus habet loco auriū. et tres dētes tantū morsus eius tumorē et inflationē inducit et irremediabilis esse phibet̄. hic serpēs hieme in terra cōdit̄. Cūq; inter oīa fere serpētiū genera crudelior sit ad feminā tamē suā blādus est. vt dicit Ambrosi⁹ et Basili⁹ absentē nāq; feminā mas requirit et blādo sibilo p clamat. et vbi cōparē aduētare senserit venenū euomit ob reuerentiā eius honestis gratiā nuptialē. Itē doctores referunt qp si quis vi pere morsus renes incautus calcauerit grauius qā venenū phibet̄ no cere et irremediabilit̄ vulnus serpere. Exta ei⁹ valent cōtra oīum ser pentiū ictus vt dicit Plinius. Tunica eius quā pijcit cū innouat̄ in vino cocta dentib⁹ et oculis medet̄: adeps eius caliginē oculorū tol lit. Idros est serpēs in nilo flumine qā cū viderit crocodilū aperto ore dormientē in ātecedē luto seu limo se voluit quo faucib⁹ eius faci lius illabi possit. Desperatus ergo crocodilus illapsum trāsglutit. qā mox dilaniat̄ eius viscerib⁹ viuus exit. Est aūt Idros vt Pli nius scribit pulcherrimus anguiū in orbe terrarū hoc serpēte percus si hoies obturgescūt quē smorbū boum vocant eo qp boum fimo remediat̄. huius quoq; serpētis iecur ad percussos remediū serua tur. Hec de serpentibus dicta sunt.

C De Uermibus. C. CXIIII.

Equitur de vermibus Insecta dicit̄ oīa ver miū ppagatio. Nullus aūt insectorū vermiū vt dicit Plinius habet sanguinē nisi in modi ca quātitate. Quidā vermes sine pedibus sunt ossa nō internus habēt vt serpētes et hi per terrā repunt. Alii nec ossa nec pedes habent et hi potius qsi [illegible] quibusdā subtilissimis in cute [illegible] se trahunt. alii duos habēt pedes vel quatuor. et hi currūt et aliquātulū sanguinis habēt. alii vero plusq̄ quatuor pedes habēt. hi etiā currūt sed oīno sanguine carēt qr sanguis trāsit in nutrimē tū multorū pedū vel qr motus plurimū pedū [illegible] sanguinem. Omne genus verm [illegible] humorē velut tamē p sanguine. Est et aliud vermiū genus qd hz pedes et gradit̄ et nihilominus pennas habēs vel potius mēbrana volādo ad ethera sustollit̄. et hij folijs arborum maxime viuūt eaq; dentibus rodunt. Nonnulli quoq; vermiū ex ge nere volatiū maxime rodunt [illegible] pot⁹ ex humidis viuūt. Itē vermiū multa genera cū estate incipiunt et cū estate deficiūt et pot⁹ ex corru ptiōe nascunt̄ qā ex semine. Aliud autē est genus qd cū estate quidē incipit et cū posuerit semina in arborib⁹ aut corticibus cū estate vitā finit. manētq; parētibus mortuis semina p hiemē. et verno tēpore pcedūt aeris serenitate solisq; calore aīant̄ ad vitā. Aliud quoq; genus est qd hieme cōdit̄. latetq; velut mortuū. et cum venerit ad estate renouat̄ ad vitā. vermes aūt [illegible] nutrimētū elemē torū colores vel potētias sortiunt̄. vt q̄ multū habent de elemento [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ratione [illegible] Ego aūt sum vermis et non hō.

C De Aranea et buffone. C. CXV.

Ranea de visceribus suis subtilissima necate [illegible] adeo frequēter et prolixas [illegible] [illegible] autē sanata fuerit. hic [illegible] diligēter intēdit et nō cadat. et cū [illegible] captum et paratū inuenit succo viuit. et ideo nulla famē [illegible] serpēns sub arborib⁹ vmbra potitur aranea [illegible] est morsus ei⁹ vt ipsius cerebrū vsq; ad finē mortis apphēdat. hu miditatē crossā. et siccā causa substātiā [illegible] aranea [illegible] medio tēperato. Coit vt dicit Aristoteles [illegible] in fine veris id est in pncipio estatis. femina p fila tele marē attrahit: et mas filū feminā: nec cessant donec cōiungant̄ et coeant. [illegible] autē [illegible] nuit et vermiculos ouis siles parit. bombicū figura fit qā [illegible] alius tollit. Bufo est reptile venenosum habēs [illegible] attactū foedidū terra veset̄. et hoc in pōdere et mēsura qā [illegible] in anteriori pede cōcludere pōt hec illi pro cibo quotidiano est. ti met enī ne sibi terra p cibo deficiat. In gallie partibus est bufonis gen⁹ qd cornutū dicit̄. qr cornizare videt̄ vnde et sono vocis sic ap pellat̄. colores habet duos terrū et croceū. hi vere pdeunt. et tūc vo ces tubarū edūt. duodq; et duo voces inuicē reddunt. In sola gallia vocales viuūt: alibi vo vocē pdunt et muti sunt. Borax quoq; de genere bufonis est. hic ppē veneni quātitatē qā tangit̄ inflat̄. cum aranea pugnat et ab ea vincit̄ nā cū illa frequēter eū pupugerit ille se vindicare nō valēs inflādo se extuberat̄ q medi⁹ crepat et morit̄. huius morsus pessimus est et insanabilis efficit̄: gemmā in fronte nutrit p q̄ occidit̄: et q̄ ab ipso aīali borax appellat̄. Quā do extinctū hz oculū herba speciali vtit̄: in q̄ visum recupat. Ruta vo itert̄ficit̄ humida loca et marcida libēter inhabitat odit claritatē solis nec eū de facili videre pt̄ noctu ambulat. et magis vias ho minū tritas vestigijs. p die vo latet in abditis. Odorē florentis vi nee fugit: et ppe cubitalē magnitudinē aliqā crescit. In Hispanie pub⁹ illud scipue borace gen⁹ habitat qd lapidē in fronte portat.

C De Uermibus quorū noīa incipiūt p. C. C. CXVI.

Antarides sunt vermes: q̄ in sūmitate ra morū fraxini vel alij ex humo re in folijs generant̄. colorē viridē habēt auro sub solis radio micāt. sicut eruce cōualescūt. sed et alias pfecte cō cipiūt. p die volant. nocte vo pariter in vnū globū cōgregant̄. circa mēsem augustū de nocte ad remediū colligunt̄ et in aceto mersi ne cant̄. mortui vino supfuse et sup mēbrū quodcūq; sub vasculo ere no instar capitis formato posite adustionē faciūt ut vesicā sit ap plicat. one q̄ si vesica cū acu aurea vel acumine festuce in locis plu rimis pforata malū humorē eijcit. tantūq; valet ei⁹ eiectio p annos [illegible] quātū alij qd cauterū infra annū. Cicade vermes sunt quorū genera duo sunt. Quedā paruis locustis siles [illegible] et he domos in habitāt. eaq; loca q̄ magis calida sunt. vbi. signū feruor est. aliud vo genus [illegible] colore papilionibus simile. [illegible] genus est qd nos cernos volites dicim⁹. et hos experimētatores sup carbones vocat. Sub alis vt dicit [illegible] alis habent [illegible] ac tenuica. sicut hirudine circa vesperā [illegible] volit [illegible] volido stre pitū faciunt habēt cornua medicinalia [illegible] [illegible] tata et lucida qā forcipibus in cacumine cū libuerit ad morsum co cunctib⁹: crura vo lōga atq; reflexa. lucēt ignium more noctu partes laterū et cluniū colore pinnarū refulgētes aliqā cōpresse obumbrā tur amputatū caput [illegible] sine corpore [illegible] corpus viuit sine capite sed nō tam [illegible] sicut caput [illegible] habet in pecto re [illegible] linguis sile quo rorē lambunt. Ipsum vo pectus fistulosumq; habēt et hoc pdulciter canunt. mares quidē canūt femi ne silēt. supine coeūt oua habēt candida sed corrupta. In terra fo rant loci [illegible] pre faciunt. Cicendela est vermis in ita lia nocte volās et inter noctis tenebras fulgidus radiās. ita vt si eū in tenebris videas [illegible] putes. Cinomia est mu sca canina [illegible] [illegible] [illegible] frequenter [illegible] [illegible] dum inuenerit vsq; ad sanguinē et vulnera pcedit. Culex acida petit et dulcia fugit: lucem diligit: ita qp ad lumen aliquando se vrat nomen habet ab aculeo quo sanguinē sugit.

De his que incipiunt p E vel F. C. CXVII.

Ngula est vermis a re nomē habens [illegible] [illegible] sanguine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tate habet a quibusdā [illegible] vocat̄. In [illegible] [illegible] [illegible] frequenter pgnit̄. Eruca est

verm [illegible] vermiculus distans pedibus colore varius. olera et folia arborum [illegible] tempus septembris celesti rore vel imbre psusus mutatur suo colore et forma dicitur et qui pedibus repebat innumeris volare post concipitur alis. Ipsa tardo lapsu pigrisque morsibus vniversa consumit et ipsa demum eruca consumitur postquam in summitatibus arborum instar araneis contexta relinquit que sequenti estate vermibus coalescunt. Quedam vero tecta domorum intrantes mutata forma parietibus et colore sub aura in parietibus pendent ibique in nihilum rediguntur. Eruca per carnem hominis transiens eam inficit ac post se pustulas relinquit et hoc est veneni signum et si non efficacis ad magnum malum. Formica est vermis e mare prudentie sibi. hec sola inter animalia sensu fortificatur et crescit. formice labores concinunt ut apes sed apes cibos faciunt he vero condunt. Efferunt etiam mortuos suos atque sepeliunt et hoc sole inter omnia animalia preter hominem faciunt. Formicarum leo qui mirmicoleon dicitur vermis est de genere formicarum sed in multo maior quam dum adhuc parvus est et invalidus robore parcus ac modestiam simulat sed cum vires accepit pristina concordia despicit et illa maiorem turbam comitatur. Itaque invalescens audacia formicas ad visus omnes laboribus insidias delitescit et qui sibi nihil in estate paraverat in hieme labores earum diripit ac destruit. In india sunt formice circa montes aureos vulpibus maiores fortes ac fere nimis pedes quatuor habentes et in pedibus [illegible] maiores vngues tante vero fortitudinis sunt vt visos homines discerpant bestias autem de facili non ledunt satis consciae quod aurum illud quod ipse custodiunt invitis non auferant ad plectendam ergo temeritatem avaricie illic a deo collocate sunt bestie.

De his quorum nomina incipiunt per L. C CXVIII.

Lanifex vermis est longus maculosus et multis distans pedibus sparsim colore albus. hic lanam sericam ex proprius visceribus operatur et arboris foliis vescitur qui sui[illegible] ipsius visceribus in lanam sericam vertit. Itaque lane sue fusos in ramusculis faciunt et in circuitu sui operantur ita vt perfectius fusis vndique opere suo includantur post hoc exitum sibi faciunt in summitate fusorum egredientesque iam mirabili mutati apparent a forma priori adeo vt vermes qui prius repebant innumeris pedibus habentes alas iam apti sint ad volandum. Denum venerem incitantes coeunt [illegible] diebus quo pacto moritur masculus femina vero ordine litterato oua parit innumera substrato sibi panniculo vel albo vel rubeo deinde moritur. Tunc panniculus cum ouis suscipitur et vbi non possit brumalis attingere frigus reponitur postea colore veris invalescente oua ad solem exponuntur et calore fouentur donec animata in vermes formentur. Duos tamen colores lanam [illegible] in verme suscipit scilicet album et croceum ceteri vero arte fiunt dicitur tamen quod oua de panno in receptione supposito vel albi vel crocei colorem trahunt. Limax est testudo in limo nascens terram comedit quatuor habens cornua sed duo longiora. In rependo cornua extendit sed quam cito tangitur continua retrahit et seipsam in se reflectit hieme latet vere prodit. Sanguis eius poros claudit et ne pili crescant efficaciter impedit confracta et contrita in quibusdam vulneribus sanat apostemata. Locusta dicitur quasi loco stans colore viridis est caput habens formatum vt equus os ad modum quadrangu[illegible] aculeum per caudam crura longiora et ad seipsam reflexa [illegible] famem et immundicia repetit. In commissura scapularum quasi dentes habere dicuntur eosque inter se terendo stridorem edere mares feminis minores sunt et femina marem portante coeunt circa solsticium est coitus earum. Oua condentia in autumno pariunt que tota hieme durant et exitu veris erumpunt. fetus forma pusilla nunc cruribus pennisque reptantes. Mortem eas cum peregrinant certum est vermiculo statim circa fauces earum inascente qui eas strangulat locustas certum est maria longinquaque transire continuata pluribus diebus fame. maximeque miramur quod propter externa pabula noverint tam remota petere loca tantoque pennarum stridore volant vt aues esse credantur. populi autem vbi longe venientes spectant timent ne suas terras operiant iam vbicumque durant nube terras contingit omnia contacta adurunt et corrodunt. aliquando autem vento sublate in maria vel flumina decidunt. In cyrenaica vel cinerea regione lex est has ter in anno debellare primo quidem oua deinde fetum et tandem adultas deserentisque penas adiudicatur qui ab hac lege cessaverit. In syria quoque militari imperio coguntur accole eas debellare. Parthi vero eas in cibo sumunt locuste a vento australi gignuntur septentrionali moriuntur et aquarum floribus arborum amigdalarum [illegible] impinguantur. Infirmitate [illegible] remedium [illegible] folia [illegible] eas ab egritudine liberat multo tamen comedunt maiores quam minores [illegible].

De his quorum nomina incipiunt per M. C CXIX.

Vlupes a re nomen [illegible] sanguine caret. [illegible] dicit Augustinus [illegible] ipse [illegible] corpus spectare [illegible] multas pres [illegible] [illegible] nascuntur [illegible] repararet. Musca pennas [illegible] tinnitum [illegible] stridentem facit et aere circumgirato inter alas rostro [illegible] sub dentibus pedibus posterioribus alas tergit anterioribus autem rostrum et caput. luce diligit nec in tenebris ambulare novit. ad calorem se libentius confert humidis insidet cruorem appetit salsa et aspera fugit albaque et munda cito liberter coinquinat. Carnes recentes celiasque vel aliqua tangente statim vermes insequuntur qui corrumpunt infectas et hoc maxime in diebus canicularibus. Infesta est omnibus animalibus et maxime homini. Ex corruptione fimi generantur musce in aqua mersi ac tantur scilicet soli exposite. hieme latent extincte simillime in augusto prodeunt. imperitum vermiculos autem nigros ac duros edunt e quibus musce producuntur. In crepie partibus est muscarum genus quadrupes quod pennate sunt et multo maiores quam reliquae et pyrale dicuntur qui in fornacibus e medio ignium volant impune. et hoc quidem mirabile est quia quamdiu in igne sunt vivunt. cum autem extra volaverint paulo longius moriuntur. Myrmacdus est vermis corpore admodum exiguus sed audacia animi et ingenio robustus nimis. Dicitur autem cum serpentibus habere certamen et ingenio prelandi vitam defendere. Cumque corpore sit exiguus ac viribus impar exercitio tamen pugne serpentem vincit fortiorem se vincitque fortitus audacia potius quam naturali fortitudine.

De his quorum nomina incipiunt per P. C. CXX.

Papiliones sunt vermes volantes qui maxime floribus insident [illegible] [illegible] caput post augustum coeunt. et masculo moriente post coitum femina edit oua quibus editis moritur. Oua vero per hiemem durant. et in estate vermes faciunt qui calore solis ac nocturno rore invalescentes alas recipiunt euolantes. Phalangia est aranee genus morsu venenosum. corpore exiguum et exacuminatum varies hominum pecudumque libenter ingreditur. Cumque ceruos in filiis proferre nisi cancros in cibum sumant de vita sua periclitantur. De speciis incubant et oua multa numero pariunt. statimque vbi fetus erumpentes patrem et matrem consumunt adiuvat enim pater fetus incubare. Pediculi dicuntur a numerositate pedum. Hoc malum et ipsa hominis carne creatur indubitanter et tamen invisibiliter. Hos nonnulli de sudore hominis alii de poris et euaporationibus gigni dicunt. Contra hos precipuum remedium esse dicitur frequens ablutio corporis marinis aquis aut vehementius salsis vel argenti vivi in oleo olive diutius batum et bonum est hoc intinctam portare. Pulices atro colore de puluere calefacto et postmodum humore corrupto procreari dicuntur saliunt potius quam volant noctu quam die magis hominem infestant. et nisi vehemens torpor aut somnus grauis in membris fuerit non potest cum quis manum adhibet celeri fuga dilabuntur nec inveniri queunt vbi vero quies esse creditur celerius ad infestandum redeunt. homines morsu pungunt ac virtute faucium sanguinem attrahunt eosque tam subtiliter reficiuntur vt integra pelle quam media est sanguinem tamen per poros et euaporationes excipiant. In carne tamen cui insidunt vestigia relinquunt. aere humectato terraque adiuuante maiori estate crassantur. Contra pulices optimum remedium est omni vespere corpus absinthio fricare vel eadem herba cum oleo cocta corpus perungere. parva si frigus circa ianuam mensem fuerit cito pereunt nec earum proventum copia reliquo estatis tempore erit. Pulex in duas partes diuisus viuit.

De Rana. C CXXI

Rana vermis est quique colore viridis sed illa que rubet [illegible] est loquax est et vocalis importuna vocem propriam habet coaxat nec aliud quicquam dicere potest si cum premitur aut leditur tunc enim mutat vocem [illegible] emittit eiulatus. vocis ratio [illegible] aristoteles et hoc proprium. pone [illegible] ore clauso et inflat lateribus eo sonat in gutture ad sillabam vero [illegible] aperit et instar follis latera reparant et fortiori spiritu vocem [illegible] multiplicat vocem quam postquam exquiritur in aqua mandibulam inferiorem. et extendentem superiorem cum autem ambas extendunt eius oculi fiunt [illegible] lucent timet omne quod spirat ab omnibus odiosi habet suspicatur. In augusto mense numquam potest os suum per quoslibet ministerio [illegible] potius vel vocis aperire. Cum si eam manu vel baculo tetigeris [illegible] ter aperire poterit. Ranarum coitus magis est de nocte quam de die [illegible] ranarum coitu magna est mora mutuisque [illegible] effundit. Rana [illegible] neque alas habent et omnis piscis fetus matrum preter ranam. Rana est rubeta dicitur in terra et in humore vivit plurimis referta medicaminibus que deponit ac resumit quando vult et hoc assidue in pastu facit. Venena vero numquam deponit [illegible] tanquam arma sua penes se reservat [illegible] nimia veneficiorum plena. Mira de his certatim narrant auctores. [illegible] si decoctum laterculus officialis in aqua ferventem mittatur refrigerat [illegible] nec postea fervere nisi exempta rubeta. Carnibus earum in hamo positis precipue purpuras alant certum est contra venena [illegible] [illegible] habere [illegible] earum remedio est in aqua potatus. Est enim rana viridis ac paruula coranes cognominata que arbores ascendit [illegible] inter folia reque [illegible] naturali presagio pluuiarum nubibus sonitus [illegible] clamat [illegible] reliquo vero tempore vix [illegible]

[illegible] In [illegible] putatur.

De his que incipiunt per S. C. CXXII.

Anguisuga vermis est aquaticus [illegible] carens [illegible] pedib⁹ [illegible] homines [illegible] ac bestias et sanguiné eorum sugat [illegible] tate [illegible] a morte [illegible] accersit [illegible] ad modú [illegible] guli [illegible] Cúq3 carni adheserit quãto magis trahit tãto [illegible] donec rumpat. Itaq3 sanguiné [illegible] [illegible] corrumpit. Quidá auté his vermi bus [illegible] corporis sanguiné [illegible] se pre bent qð fieri nõ debet nisi corruptioné nimiã in eo sentiãt. Nã in hoie [illegible] sanguiné extrahit. Meliores auté [illegible] rugate ac [illegible] in dorso sût. Deteriores [illegible]. Sanguisuga [illegible] pungit. [illegible] in bestiis aut bufonib⁹ aut serpétib⁹ aqu as hauserit. [illegible] Plini⁹ in cauernis aut sub ter ra degit [illegible] Ipse quoq3 fetus inequalis est ⁊ barbarus ali⁹ euolat. ⁊ alius in aqua est. ali⁹ in vermiculo pseuerat. carne vescunt in plenilunio crescût. hie me recedunt [illegible] humiliter [illegible] cturne [illegible] ⁊ vespe [illegible] reges sicut apes habét. ⁊ ideo [illegible] subiacét [illegible] ac murmura [illegible] mit. ⁊ hoc magis in [illegible] humanus [illegible] [illegible] rapere voluerit [illegible] culat. [illegible] sunt vermes [illegible] sequunt ⁊ hoies maxime pungût [illegible] dolore [illegible] in locis vbi abundãt [illegible] hoies delicati circa lectos suos retia tam subtilit laqueant. vt p hec [illegible] [illegible] Seta est vermis vel vt [illegible] lunt) serpés a re nomé habés. est eni tenuissim⁹ instar sete. [illegible] [illegible] nihil differés vtraq3 extremitate quippe cui caput nõ est: s3 serpit vtrobiq3. hic in aqs corruptis nec tñ fetidis nascit adeo durus est qp vix pede conteri põt si feruidis aqs [illegible] tanta vis est vt ab hoie in potu haustus elãguere eû ⁊ tabescere faciat. donec eû diro cruciatu vita exuat. alit vo morté nõ infert. Stelle figura vermis est vt dicit Plini⁹ [illegible] nisi magnus [illegible] [illegible] ⁊ serenitaté adesse signat. huic tãtus rigor est: vt igné [illegible] [illegible] caro hois contac ta fuerit. toti capilli defluût. idq3 qð côtactû est coloré in virorem mutat. hi vermes nihil gignût. nec est in eis mas vel femina.

De his que incipiunt per T. C. CXXIII.

Thamur dicit vermis Salomonis [illegible] Salo mon [illegible] marmor [illegible] ad edifica tioné tépli [illegible] partib⁹ [illegible] [illegible] phibitiõis legis: q vetuit altaris edificãdi lapides ferro incidi. [illegible] In pul lû strutiõis i vitreo vase reclusit. qué cû videret strutio ⁊ hre neqret [illegible] lit. cui⁹ sãguine vitrû liniuit. ⁊ ofractû é sicq3 fetû eripuit. qð vidés salomon [illegible] marmo ris visus é ⁊ effectû osecut⁹ é. Tappula vmis é qdrupes. i terra vt aq eqlit viués. In terra qdé velocissime currit. s3 magis sup aqs. [illegible] [illegible] Teredo e vmis [illegible] [illegible] sibi edificat lignû osumédo se purificat ⁊ puluerê eicit. In oriétali [illegible] Germanie gal lie ⁊ hispanie fere oés arbores excepta qrcu ⁊ tilia ⁊ paucis aliis. Et h̃ mirû é qp bux⁹ ⁊ alba spina q fere arbor durissime sût vmes ge [illegible]

Testudo vmis é de corruptiõe graminû p excedés humidû ⁊ calis [illegible] alie albe alie nigre alie crocee. fm mutatiões aeris ⁊ corruptiões. [illegible]

[illegible] est vtile ad medelã. [illegible] In ple nilunio magis crescere dicunt. muscas grãdiores venant: ⁊ ampu tato his capite [illegible] [illegible] Tinea é vermis ex aere corrupto in vestib⁹ et huiusmodi [illegible] est portatus. adeoq3 insidet vt eas erodat. Hec de vermib⁹.

De Piscibus in generali. C. CXXIIII.

Sequitur de piscib⁹. Pisces oés eodé [illegible] [illegible] gené nunq3 [illegible] pisces cû alteri⁹ generis pisce coire. [illegible] piscis h3 collû: aut virgã: aut testiculos: aut mãmillas: vt dicit Aristo. De his tñ excipiunt delphini ⁊ cethi ac cetera mon stra maris. ⁊ hoc est qz sibi silé generãt. vñ mãmillas habét quib⁹ fetus lactãt. nõ tñ supra [illegible] Itaq3 nõ [illegible] duo canalia quib⁹ egredit lac ⁊ filii matres sequunt. Masculi pi sciû habét [illegible] femine plenas [illegible] extra [illegible] Quidam itaq3 pisces p coitû generant: quidã vo p se sine coitu. ⁊ quidã de terra simpliciter quidã de [illegible] quidã vo de putrefactiõe ⁊ corruptione: que super aquã videt sicut oleum [illegible] tare. Femine maiores [illegible] ac longiores ⁊ carnes habent duriores. Ante tempus partus vel coitus mares ⁊ femine vagant: natantq3 p greges simul. tempore vo coitus ⁊ partus ambulat par cum pari. non auté inueniunt oua nisi in illis qui coeunt. Quidam pisces impregnant vento australi. quidã aquilonari. Pisces palu dû impregnant ex maiori parte post quinq3 menses. Oés auté pi sces generaliter post vnû annû fetificãt. maior pars in [illegible] nû fetificat si assunt [illegible] in eo loco nõ est véntus ⁊ est in se calid⁹ Pisces parui fetificãt vbi pauca est aq ⁊ h̃ [illegible] circa radices salicû vel aliarû arbor. Plurima vo pars ouorû occasiõe multimo da perit. qz si oia pueniret. multiplicarent nimis. Itaq3 [illegible] femina oua vagãdo maior pars ouorû perit. Omniû auté ouorû pisciû maris crementû festinû est ⁊ velox.

De Eodem. C. CXXV.

In profundo maris multa piscû gene ra sunt q vix aut nunq3 ad visus hominû exeunt. Piscû alii [illegible] habent multiplices. alii simplices. alii duplices. [illegible] [illegible] Senectutis indiciû est [illegible] nõ sunt [illegible] Pulmone [illegible] et oleum. vñ ⁊ ex quodã pulmon h⁹ oleû fieri osuetû est. Carnes pisciû in dorso ⁊ [illegible] duriores sût [illegible] corporis partib⁹. Oés pisces lapidosi pingues sunt. ⁊ oés quidé pisces q per amplitudiné natant [illegible] ⁊ pectines vêto meridionali flante impinguant. q vo in lõgû extédunt: vt lucii: flante vêto septétrionali certû est im pinguari. Carnes pisciû habitantiû circa ripas fortiores ⁊ saniores sunt. Carnes auté habitantiû in pfundo humidiores sunt ⁊ min⁹ [illegible] [illegible] se comedût: excepto quodã aiali: qð Aristo. fastaleon vocat. ⁊ hoc ideo qz carné nõ comedit [illegible] Plini⁹ [illegible] aqua mergi non possût. Oés pisces [illegible] dormiunt [illegible] [illegible] nõ habét [illegible] [illegible] ⁊ ob h̃ eo tpe facili⁹ pleriq3 capiunt. Quidã nõ tãgunt vas que [illegible] [illegible] [illegible] fluuiû: ita qp aq ingrediat: ibiq3 ligna ponant. tunc eni pisces [illegible] [illegible]

De his que incipiunt [illegible] C. CXXVI.

Brenon [illegible] Aristo [illegible] [illegible]

lutoso vbi non est aqua et ipsius luti putredine in modum vermiculi creatur postea vero cum ascenderit aquam crescit in piscem. durat autem modico tempore citoque dissoluitur. Allec est piscis marinus ad modum paruus in oceano mari quod mediterraneum est inter maiorem britanniam et germaniam. Cumque vnumquodque fere genus piscium marinorum habeat tempus suum in quo solo sit bonum. huius piscis inter omnia fere capture tempus hoc est optimum scilicet ab augusto vsque ad decembrem. Qui cum recens captus fuerit delicatiorem cibum prebet: salsus autem in vsus hominum vltra quam alii pisces seruari potest. Olim quoque fere piscium solus aqua viuit tamen nec nisi in aqua viuere potest. Nam statim vt aerie serena contigerit expirat nec vlla mora est inter contactum aeris et expirationem. Oculi eius instar luminis de nocte lucent in mari. Sed hoc virtus cum ipso pisce moritur. vbicunque super aque in mari lumen videtur gregatim aduentant et sic astu omnium ad retia deductae temporibus alliciuntur quasi parati ad capiendum diuino munere in vsus hominum deducuntur. hibernis autem temporibus secreto maris vsque ad tempus debitum absconduntur et hoc circa germaniam. Amio est piscis sarabus vt ait Isido. i. lapidem gerit interius interius hic admodum speciosus est habens in vtroque latere quasi virgulas perpetuo colore puniceas reliquo vero corpore diuersis quidem et gratis coloribus totus in modum panni serici variatur. Anguilla et aliorum piscium monasca dicitur difficulter excoriatur durissimam habet mortem quia etiam excoriata viuit: ad vocem tonitrui commouetur aquis claris fluuialibus gaudet: et in absconsione piradum maxime capitur quia tunc et ventis oppositis aqua turbatur: ad pisciculos inferiores potestatis rapax est maxime tamen cum in semine reperiuntur. Etiam inter mis sola piscium non fluitat nisi cum aquis putrefacta dissoluitur: plus alio cibo decoquitur aliis nocuus est cibus eius: ad ignem assata plus competit quia malitia eius illic euaporatur: pingue eius auribus medetur. Borbothe pisces sunt fluuiales aliquatenus anguillis similes: lubrice namque sunt et excoriantur sicut anguille corium habent nigrum esum dulcem et preparatum pre omnibus piscibus melius et delicatius: caput magnum respectu corporis: os amplum et latum valde: cum autem etate tres annos excesserit in corpus magnum crescit et tunc nomen eius mutatur et souris vocatur de quo inferius dicetur.

Bothe sunt pisces fluuiales qui non natant nisi per amplitudinem corporis tenuissimi: namque sunt et lati valde: pinnas habent in circuitu lati corporis. impregnantur vento meridionali flante. Cumque venatur hic piscis a piscatoribus fundum aque petens: aquam supra se turbat vt videri nequeat: maxime quia corpore strato cum terre adheret supra dorsum terre similimus est: maculas autem in dorso rubeas habet.

De his que incipiunt per C. — C. CXXVII.

Cancer pedes habet et brachia forcipesque pro manibus retrogradus est nec vnquam ante faciem suam ambulare nouit. Mares duas habent spinas inter ventrem et caudam quibus femine carent: he oua in ventre habentes tibus serpentum medentur. Coitus tempore mas ascendit in dorso super feminam at illa motum eius sentiens a tergo coire volentes inclinata super latus ad ipsum se conuertit et sicque coitus completur. Latent hieme mensibus quatuor vere in tempore senectutem exuunt velut anguis. Cancer licet potatus sine aqua viuit multis diebus cum autem se exuerit duo lapides albi coloris intermixto rubore inueniuntur in eius capite quos tante virtutis esse dicunt et in potum datum corporis pucri omnem sanent cancrum. cornicule sine pugnant inter se sole cancri signum transeunte. In occidenti mari (vt dicit solinus) cancri sunt qui homines apprehensos submergunt: habent autem terga dura velut crocodili: cancer mutat colorem cum coctus fuerit: quia qui viridis aut niger erat rubeus fit. Caucus qui et glanis auersus mordet hamos inescatos nec eos deuorat sed spoliat. Capitatus est piscis admodum paruus habens caput prope ad reliquam corporis magnitudinem: os quoque rotundum et amplum: hic in fluuiis habitans abeter sub lapidibus et in saxa [illegible]. Carpa piscis quasi squamis aureis in lacu vel flumine sic dicta: quasi qui carpens pariat. Cum enim oua sua in ventre ad pariendum apta [illegible] marem suum adit et ore inuicem pulso leni vt adiuuet parituram tunc ille loco feminis [illegible] oua parit in [illegible] pro futura [illegible] oua parere neque [illegible] recipit. Semen autem tunc recens [illegible] non solum ad [illegible] et feminam vnde soboles in anno futuro speratur. Semini carpe nonunquam in anno primo [illegible] post augustum [illegible] Remedium [illegible] sua soboles [illegible] [illegible] ter facns ponant singula carpere [illegible] ante [illegible] primo opimo [illegible] Soboles quoque [illegible] repo[illegible] [illegible] carpendus [illegible] si non [illegible] extra cadunt aliquando [illegible] tenet in fune

do aque et rete superueniens clauditur. aliquando etiam a superis veniens cum impetu caput in limo fortius figit et sic rete per caudam transiens captione frustratur. huius cerebrum secundum augmentum lune crescere ac decrescere dicitur: et licet hoc in omni pisce sit tamen in hoc magis sicut inter quadrupedia in lupo et in cane.

Adhuc de eodem. — C. CXXVIII.

Cetus est omnium piscium maximus habens os in fronte magnum et patulum sed oris meatus strictus est non nisi paruos pisciculos deglutit quos odore suo anhelitu suo attrahens ad se ac detentos in ventrem suum mittit. habet enim in gutture quandam pellem membranicam filtre que multis meatibus perforata non sinit quicquam magnum ingredi ventrem. In iuuentute habet dentes nigros in senectute albos. hi pisces aliqui fluctibus haustos ita eructuant vt alluuie nimbosa plerunque classes nauigantium deprimant sed et cum in mari tempestas oritur se super fluctus attollunt et commotionibus ac turbinibus naues mergunt. arenas aliqui dorsis sustollunt in quibus vagante tempestate naute terram se inuenisse gaudentes anchoris iactis falsa firmitate quiescunt. at ignes accensos belua sentiens subito commota se mergit. et homines cum nauibus in profundum trahit. In atlantico mari sicut dicit ambros. hec monstra sunt infinite magnitudinis ita vt si ea videris montes putes altissimos ad celum verticibus eminere. Cetus postquam etatem annorum trium excedit cum balena coit. et in ipso more coitu virtute virge genitalis emutatur. ita quod vltra coire nequit sed intrans alti maris pelagus intus excrescit vt nulla hominum arte capi possit. Infra tres igitur annos etatis sue capi potest. Balene fetus suos gestant cum infirmantur et inualidi sunt: et si parui sunt eos in ore recipiunt hoc idem imminente tempestate faciunt et post tempestatem illos euomunt. Cum propter defectum aque fetus impediuntur ne matrem sequantur mater aquam in ore receptam instar fluuii ad eos eicit vt sic inherentes terre aberet adultos etiam diu comitatur adolescunt autem celeriter et x annis crescunt. branchias non habentes fistula spirant. et hoc e marinis pauci faciunt. Capiuntur autem sic piscatores loci vbi cetus est notantes illic aggregantur cum nauibus multis factoque circa cum fistularum ac tibiarum concentu alliciunt insequentem qui gaudet huiusmodi sonis cumque iuxta naues herentem sono modulantium attonitum cernunt instrumentum quoddam ad instar rastri dentibus ferreis acuminatum in eius dorsum clam pertrudunt. citoque defugiunt nec mora si certum vulneris locum dederint. fundum maris cetus petit seque ad terram dorso fricans vulneribus ferrum violenter impellit quousque per solam pinguedinem viuam carnem iterum penetrauerit sicque subsecuta salsa maris aqua vulnus intrat ac vulneratum perimit. mortuum igitur super mare fluitantem piscatores cum funibus adeunt et ad litus cum magno tripudio trahunt. Conger est piscis marinus vt murena longus in corpore multo maior hic vento flante vehementer impinguatur: et eius carnes dulcissime sunt ad edendum. cum murena ceterisque piscibus inimicitias habet et intantum robustus est vt polypum forti rictu dentium lacerat.

De his quorum nomina incipiunt per D E F. — C. CXXIX.

Dentrix vel pagrus a re nomen habet: quia dentes habet magnos et mitos ac duros quibus grassatur in ostreas et pisces innocuos. Dies est piscis marinus et dicit aristo. hic dictus quia post partum omnem suum non viuit nisi per vnum diem: habet tamen alas duas et duos pedes et sanguine caret.

Echinus est pisciculus spinis brus pro pedibus [illegible] sub ventre quibus pedibus assimilantur in ore vero dentium loco grandes aculeos. hic autem super modum mirabile est quia cum sit corpusculus non vilis violentia sed adhesione tamen nauem et pedum cum sua [illegible] ponderibus retinet ita quod nec ad punctum moueri valeat nec est [illegible] tam stupendo prodigio nisi quod deus in creaturis suis [illegible] mirabilis [illegible] remedium non potest quia homines a statu dispositionis [illegible] mortem infert. Ericius est piscis marinus habens caput et os inferius vt dicit aristoteles et [illegible] superfluitatis [illegible] quod est contra morem animalium [illegible] [illegible] autem spinis loco pedum [illegible] [illegible] [illegible] piscibus quia [illegible] non [illegible] sit [illegible] piscium preda. Carnes eius vehementer [illegible] et dicit plinius. Esox est piscis danubii maximus [illegible] [illegible] ab equis tribus aut quatuor vnus habet [illegible] ossa pauca [illegible] in corpore cartilaginosa [illegible] carnes [illegible] mas [illegible] carnibus porcinis [illegible] in omni [illegible] est [illegible] in corpore [illegible] timorosus quippe qui nec a minimo pisciculo se defendere potest sed statim agitur ad fugam. Dicitur [illegible] gratia [illegible] affricat que [illegible] [illegible] fugit [illegible] ad [illegible] [illegible] Sed [illegible] [illegible] fugiunt [illegible] quia magni sunt [illegible] etiam in valde [illegible] aquis [illegible] possunt [illegible] aquas agitando

sepe simul a piscatoribus capiuntur. Piscis iste captus vino fortissi mo [illegible] potat [illegible] vino inebriat[illegible] [illegible] diebus et hoc et ad remotas terras [illegible] defertur [illegible] sextaria quattuor antequam inebriet. Gobio pisciculus est forma fere rotūda squamis [illegible] argēto similibus [illegible] aquas arenosas [illegible] in nu trimētū [illegible] [illegible]. [illegible] est piscis ma rinus [illegible] olum [illegible] oculum in supremo capitis habet quo [illegible] semper insidias cauet.

C De his que incipiūt p. J. K. L. C. CXXX.

Irundo mar' simillima est aui huius nominis [illegible] ad modū [illegible] in aqua maris et piscis [illegible] alas habēs ad [illegible] [illegible]. Kalaon est piscis maris specie multiformis: pluma [illegible] celi q̄ ceteris ad vite remediū [illegible] omis [illegible] [illegible] [illegible] tur. Nā si multa pluma fuerit oculis cecat' ac p cōsequēs cū cibum querere nō possit fame moritur. Kilok est piscis marin' in testa mul tū aspa latēs [illegible] in medio corporis [illegible] aūt quicq̄d ei appropinquat [illegible] lapidibus cū pedib' suis posterioribus an terioribus aūt qb' p manib' vtit' [illegible] [illegible] pisc ib' depreda tur [illegible] vo [illegible] vincere posse se credit tumescit seq3 cōtrahit et adheret fortius lapidi cui applicat'. Locusta marina [illegible] [illegible] quattuor hs cubitos in longitud[illegible] hyeme [illegible] autūno et vere pinguescit: et plenilunio magis. Lolligo capit' aliqñ. v. cubi torū caput hz inter pedes et ventrē vltra duos annos rara est eius vi tam [illegible] genus asperrimū est: que pugnature turmis se munien tes stabiliūt. Lucius est piscis (vt dicit liber rer) q̄ et lupus aquati cus appellat' [illegible] si fluuiales aquas [illegible] [illegible] babue rit p successus tēpo[illegible] in longitudinē maximā [illegible] cibus eius sunt pisces et [illegible] mox [illegible] piscē ad magnitudinē [illegible] co [illegible] vbi dictū [illegible] caput [illegible] quo dige sto paulatim adit sequētia donec totū cōsumat [illegible] quoque generi sui parcere recusat vel ob naturalē crudelitatē [illegible] est [illegible] rapineq3 [illegible] et [illegible] femina persequit' vbi piscis forma suscepérit. Est aūt piscis [illegible] habens acres squamas pinnulas acutas que si lupus aquaticus p caput apprehēdit cito trāsglutit. Si vo a parte caude nō pōt: qm̄ in cōtrariū aspa rigescūt. Lucius in ce rebro lapidē cristallo gerit similē [illegible] hoc cū [illegible] in longū durent. Im pregnat' [illegible] piscis [illegible] aristoteles flāte vēto septētrionali similit' et pisces q̄ in longitudinē [illegible] femina [illegible] aquas ascēdūt quāti pōt remoti' a loco suo in quo habitare [illegible] oua pa riūt [illegible] nō sint ei ipedimētū [illegible] et hoc [illegible] naturalē crudeli tatē vel [illegible] rapineq3 [illegible] dicūt q[illegible] ascēd[illegible] [illegible] dul ciorē aquā qm̄ aqua tanto semp̄ ē dulcior quāto fonti [illegible].

C De his que incipiūt p M. C. CXXXI.

Argarite sere cōche nocturno tpe littus adeūt et rorē celi cōcipiūt: his aūt talis sensus est: vt partus suos maculari timeāt. Itaq3 cū sol feruētes [illegible] calore nimio [illegible] fiant lapides cōche subsidūt in pfundū [illegible] quoq3 timent insi dias et ob hoc inter scopulos frequēt' delitescūt gregatim natant: et que magis expta est gregē ducit. que si capta fuerit cetere diffugi unt. Megaris est piscis marin' [illegible] palmarū longitudinis [illegible] lus habet in partib' in quib' capit' sed cū ad [illegible] [illegible] [illegible] raritas eius [illegible] recenter [illegible] captus [illegible] [illegible] cibū edentib' facit. Mugilus est piscis velocissimus in aquis flu uialib' sed [illegible] [illegible] eius [illegible] cū in metu ca pite abscondito totū corp' [illegible] se credit. Hic cū [illegible] [illegible] hyeme [illegible] et [illegible] credit' [illegible] tunc rarus est cibus p quo [illegible] estate [illegible] abundat et ideo tunc ad [illegible] rediguntur.

Mulapes est piscis marin' a re nomen hñs. huic pedes a latere procedūt. In hyeme [illegible] inter ceteros pisces [illegible] et [illegible] sunt p duos menses [illegible] et hoc [illegible] [illegible] tunc femina p. xl. noctes sedet et oua a se edita fouet. ex quo fiūt pi sces innumerabiles [illegible] si nō [illegible] genus decresceret [illegible] ipsos [illegible] [illegible] [illegible] mulapes [illegible] ma gis q̄ fortitudine vincit [illegible] [illegible] marinū [illegible] est ac robustū. Est etiā quoddā genus mulapedis [illegible] [illegible] in aq superficie natat [illegible] testa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] maris [illegible] [illegible] valeat. Mullus est piscis marin' [illegible] nobilitat' [illegible] nobilio' [illegible] [illegible] est [illegible] septentrionalis [illegible] [illegible] genera [illegible] sunt [illegible] [illegible] ceteros [illegible] nobiliores aūt in inferiori labio gemina barba insigniūt [illegible] est quod iuxta ripas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nobiūt

[illegible] numerosa color[illegible] varietate spectari proceres [illegible] narrāt.

Murena [illegible] [illegible] esse [illegible] serpēte [illegible] [illegible] ad coitū [illegible] [illegible] serpens ad eā venture ad coitū prius euomit omne venenū. In gallia septētrionali mure nis [illegible] in [illegible] maris [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Murene sicut [illegible] ligno [illegible] [illegible] si forte [illegible] [illegible] venenositatē hñt: sed capitis earūdē cinere sanat': periculosum est eas in cibū sumere nisi pri' [illegible] [illegible] decoquant' et speciebus aromaticis maximeq3 pipere [illegible] [illegible] [illegible] dant humores vnde nec de facili cedūt coctioni. Murices conche marine [illegible] que iacēt circa [illegible] [illegible] tpe [illegible] [illegible] [illegible] quorū tingendis vestib' [illegible] [illegible] color [illegible] cadu ca reperit' [illegible] vo corpus [illegible] [illegible] parit' [illegible] succū euomit nō habēt [illegible] neq3 [illegible] nec in [illegible] os prodeūte rostro sed ad conche modū vtroq3 latere claudit'. Mus marinus ad terrā exit: ibiq3 fossam faciens oua pa rit: ac terra rursus obruit. Post triceşimū vero diem rediens [illegible] fossam aperit: et fetum in aquam ducit [illegible] fetus [illegible] su caret. sicut fetus omnium fere generaliter aquatilium.

C De his que incipiūt per. P. C. CXXXII.

Pauus maris dictus est a pauone volucre qm̄ ei silis est in colorib' dorso eius et collo pi ctus est colore diuerso. Pectines mar' [illegible] [illegible] bus lucent in tenebris ignū more. In magnis frigori bus et magnis estibus recondunt' q3 temperatū aerem oportet eos habere et vitant cū excessus passionū in elementis [illegible] eo[illegible] pa ti nō valeant. Pina de genere ostrearū est corpus q3 rotundū hab3 mas et femina socialiter ambulāt: aperit pina cōchas suas ad [illegible] seq3 paruis pisc[illegible] offert quasi mortuā [illegible] [illegible] vbi [illegible] audacia [illegible] implent eius conchas [illegible] se plenā sentiēs apprehensum [illegible] inclu[illegible] [illegible] parteq3 socio tradit. Porc' maris est piscis esibilis porc[illegible] terrestri [illegible] ma gna parte similis: et caput habet simillimū et mēbra in corpore. costas q3 simili modo dispositas tota fere caro eius in pinguedinē transit. Lingua eius absoluta est et porca: sed voce differunt circa guttur [illegible] sicuti habent: et escam in fundo maris fodiēs querit. In eius dorso q̄ dam spine sunt venenū efficacissimū habētes et punctionibus [illegible] valde cruciantes sed fel eorū punctis remedio est. Pungitius est oium fere piscium minimus quibusdā spinis [illegible] nomen [illegible] mas in ore circa fauces rubeus est. femina vo illa rubedine caret. am bo vo maculis nudati sunt hos [illegible] [illegible] sine semine in aquis crescere: et qd̄ mirabilius est. alios etiā hoc semine ppagari. vnde et hunc piscem matrem piscium vocant [illegible] si stagnū nouum fi at. nullusq3 piscis imittat' hos pisciculos anno primo in eo inueni [illegible] et anno secundo diuersi gener[illegible] pisces et [illegible] ppagan[illegible]. Pur pure sunt conche marine que verno tpe congreg[illegible] [illegible] rem ore salaūt quē in media fauc[illegible] [illegible] [illegible] fra annū magnitudinē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] libidinis [illegible] extra [illegible] [illegible] [illegible] tpe [illegible] [illegible] rem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] primo [illegible] [illegible] che [illegible] ne crescant [illegible] [illegible] purpurea [illegible] let [illegible] color nigrātis rose [illegible] purpure [illegible] capiuntur et cum [illegible] mari reddite [illegible]

C De his que incipiūt per R. C. CXXXIII.

Rana marina que piscatrix vocat a piscando [illegible] pisces hoc mō. Emineētia cornua sub oculis hz quib' turbato limo assultātes nec raptorē in eo laten tarē videtes [illegible] donec tam [illegible] accedētes [illegible] subito discerpunt'. Rathe vel raie inē pisces nobiles reputar' ad [illegible] [illegible] et hoc vbi est piscū [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] longi[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] os nō habet [illegible] [illegible] et colubere: et in ea spinulas quasdā acutas valde hz et qñq3 in capi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] to meridionali flāte. Rumb' est piscis magn' et fort' et astut' sed tardus quoq3 pisces et rana marina simili modo depred[illegible]. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pisces ap [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Argumentū est ei' [illegible] [illegible] magn[illegible] tamen pi scem velocissimū in ventre [illegible] [illegible] habere.

De his que incipiũt p S. C. CXXXIIII.

Salmo piscis est in latitudinē & longitudinē magnam excrescens. Robore fortis est: sed ponderosus & grauis. Aliqñ quia hꝫ agilitatis a potētia virtutis est potius q̃ a leuitate corporis. Hic quoqꝫ vt dicit plini⁹ oīm preferatur alijs piscib⁹ fluuialib⁹ & maxime in aquitania. Carnes eius rubee sunt q̃ᵃ dulces & grate sunt valde tñ sat etatē ci to mūdicãt bñ digerūt. Piscis iste fetus suos tñ oui viuere pōt in aq̃s dulcib⁹ stagnorum ubi liberū habeat trāsitū ad dulces vndas fluuiorum qñ cū ibi in trāsitu sepē vel aliq̃d huiꝰ obstaculū inuenerit caput caude cōiungit flexoq₃ corpore peruolat ad optata. Ꝫ ipsum. cū fit sicut cū irritari se senserit. Salpa piscis est obscenus & vilis. Ꝫ miraculū sui hꝫ et nūq̃ decoq̃ possit nisi prius fortiter fuste vel ferula verberetur. Sepia cōcipit ore sicut & vipera. oua eius dura sūt. he nō natāt in mari nisi par & par masculus & femina. omni tēpore ouāt in tribꝰ noctib⁹ oua sua cōplēt femina cū ouat mas eā sequitur & sup oua semē inflat et sic fiant. Solaris dicitur est eo q in sole libēter in ripis fluminū iacet caput hꝫ magnū & os sicut latū cutē nigrā ac albā cū qualis est anguilla. Cor epar hꝫ dulcissimū & cibū latē [illegible]. In vastitatē ac longitudinē maximā crescit. Sꝫ hꝫ cū in eadē longū vitā ducerit tardius cū ceteris piscib⁹ crescit. Squatina piscis est in mari & cubitos habēs longitudinis & caudā pedalē hꝫ abscōditus in limo piscis coepit subito cutē tñ asperā hꝫ et ea ligna & ebora poliunt pcius ipsius cutis horrida & nigra est hūc adeo durum natura creauit et ferro vel calibis acumine vix incidi possit.

Stella piscis est in mari occidētali cuius figura ad modū stelle hꝫ cū aliq̃d aial comederit mox inuenit in eius ventre durū quasi bis coctꝰ panis. Sturio piscis ē magn⁹ habitās in aq̃s fluuialib⁹ que magne sunt & diffuse viuere diutiꝰ nō pōt in stagnis nisi ad dulces fluuiorum aquas trāsitū habuerit. Cibi parū aut nihil admittit in corpore q̃ppe cui cib⁹ in nutrimētū sufficiēs est ipsa sola aeris serena trāquillitas: quapropter & modicū hꝫ vētrē ac ppe modū solid⁹ est in loco vētris sicut in reliqua pte corporis hꝫ intestina sꝫ paruissima respectu sue magnitudinis. Epar vero satis magnū & adeo dulce q vix comedi sine stomachi abominatiōe pōt. vnde eius felle q̃d cōiungitur est epar fricari solet et excessus dulcoris in epate tēperet excessu amaritudinis in felle. Ore caret & illa pars īcogra est q̃ in ceteris aialib⁹ os occupare solet nec nisi modicū sub guttare foramē hꝫ clausuꝫ cū voluerit apiū aut aeris serenitati. Austro etiā impinguescit: aquilone vero flāte sub īdeo in pfūdis: idē in lacte positus diu sicut in aq̃ viuit.

De his quorum noīa incipiūt p. T. & U. C. CXXXV.

Trebrius est piscis niger pedalis tñ in longitudine habēs tñ v digitos in crassitudine hūc et vim inesse plinius recitat et pars eius in sale seruata aurū q̃d in altissimos puteos deciderit ad mota extrahat ac fluctuare faciat. hꝫ colorē cādidū in hieme mutat & estate nigrior sit solus inter oēs pisces ex alga nidificat & oua in nido parit. Tretra⁹ ē in occeano q̃ naues duro pforat rostro. Tructa piscis ē habitās in flumis dulcib⁹ q̃ magno impetu currit de mōtib⁹ Squamas hꝫ vt salmo carnesq₃ similitudinis sꝫ multo esibiliores: & hꝫ in estate tñ a mēse iulio vsq₃ ad nouēbrē hieme vero carnes hꝫ albas et ceteri pisces minorisq₃ saporis maculas hꝫ in dorso croceas atq₃ sanguineas. Uipera marina piscis est paruus paulo plus q̃ cubiti vni⁹. In capite sup oculos vnū cornu fert paruū acutū & mortiferū eo nāq₃ quēcūq₃ vulnerat interficit q̃d cauētes piscatores capto pisce caput ei amputāt vel quā vero corp⁹ i esus hoīs cedit. Uētho piscis ē vulgaris sic dicitur latine vero aristoles q̃ ar[illegible] inumeris aialis caro eius ita et incōmode edi potest nō sine sale dicitur vnde pauperū cib⁹ ē raq̃ diuitū piscium cibus maxime⁹. In aq̃s dulcib⁹ frequēter habitat in his tñ q̃ fluxu ac refluxu maris amaricant. capita aut sic retia tēdunt in longū aque vel in trāsuersum & ante retia sup aq̃s instrumētū instar arcus ita vt fluitet sup vndas. In supiori aut ei⁹ parte nola suspēditur cui⁹ sonū pisces audiēs gregatī adueniat sonitū nole stolidius sequēs & ē ideo patet q sonitū habet auditꝰ. Incidētes igitur in retia capiunt in multitudine magna. hec de piscib⁹ dicta sūt qui pure naturam ac speciem piscis habent.

De Monstris marinis: & primo de abane & barthora. C. CXXXVI

Sequitur de mōstris marinis. Omne marinū & omne gen⁹ piscium q̃d ambulat p cōsequens ambulat. Abane mōstru est maris grandissimum cuius marinus belius pda viuit & mirabilis magnitudine corporis sui ventre ei quod comedat vnde q stomacho cuius venter eius qñ comedat multa aialia & crescat supra modum cū amplius crescat. nōdū pisces per os accipit & hoc de facili q cū collo careat sicut & ceteri pisces os ei⁹ pingui est vēter. Est aut adeo crassum aial q[illegible] maxime pedē & carnes suas detrahēs & [illegible] corp[illegible] cui creatus absōdit ita vt nō appareat q̃d [illegible] fine [illegible] nō facit. Mortē in adeo timet q cū [illegible] absccdē hꝫ [illegible] creditur [illegible] caput foras retrahat q̃d intra corp⁹ sui abscōdat sed cū affligit fame carnes suas deuorat mag[illegible] in pte rostrum q̃ pda facta bene in tota co[illegible]. Barthora i aial marinū hꝫs os [illegible] alijs aialib⁹ fert [illegible] lapidē si in ore suo acceperit cū frāgit hoc q[illegible] depascat. et qñ oportet in aquā reuerti [illegible] posit eius a sole deficeret & ad mari dec tñ flectere se nō possit [illegible] culos quoqꝫ comedit p[illegible] piscatores nāq₃ [illegible] los pueros suos [illegible] in mari picule q̃ cū effugere nō valent sed insimul fluctuāt aialis pda et moribus patent ad [illegible] vnū post aliū transglutire laborat interim occupatū deprehendit.

De his que incipiunt per C. C. CXXXVII

Chaab est aial marinum hñs pedes [illegible] respectu sui corporis q̃d vtiq₃ magnū est sꝫ autē pedib⁹ vacat sūes bos vn⁹ long⁹ est caro lagenosum. osse carēs quo viuit loco mari⁹ i olibus p[illegible] educat q̃d vult & cibaria p cū accepit eaq₃ ori suo reddit & cū natat i aq̃ spirat in ea sꝫ spirādo anhelitu suo aquā in corp⁹ suū attrahit q̃ cū replet⁹ fuerit ad aerē recurrēs eā eicit & sic respirat. Canis ē marina belua terribilis & hostilis omni aiantiū q̃d ei⁹ dentib⁹ cedit robustissimos hꝫ brācos clauorum mō formatos hi venantur p mare greges piscium instar canū in terra feras venātiū excepto q latrare nequeunt sed p latratu afflatū horribilē hñt. Insequētes q̃ piscium greges ad loca eos angusta coartāt & sic i coartatos crudeli morte cruciant. piscatores vero loca notātes in q̃b⁹ abscōditi pisces a fuga lat[illegible] retibus capiunt circūclusos. hec vero belue difficulter mittūt mordētib⁹ [illegible].

Celethi est aial marinū q̃d patet morē aliorū oua in matrice sua generat et q̃b⁹ illic debito tpe foris exeunt omnes quos cū peperit incredibili celeritate fiūt aialia pfecta parētibus similia corpus hꝫ magnū & tñ est valde timorosum grauis aut deorum [illegible] et manu capi possit.

Ceruleū est mōstrū noīe & colore q̃d gāges fluui⁹ educat. de quo super⁹ dictū est. Chylon vnū oīa aialiū genera nō pascitur sꝫ tñ hꝫ humiditate viscosa q̃ est ab eo cibatur & nutritur vnde fit et hoc aial semp sit ieiunū. & tñ corpe validū nā & in feminis videm⁹ plꝰ posse dui ferri ieiunū per multos dies q̃ in viris ppter supfluitates humidas viscosas q̃ magis abūdāt in eis i in feminis. Crocodilus linguā caret. os patulū & apertū hꝫ & hiatū vsq₃ ad aures per diē in terra residet adeo imobiliter et nisi cōsuetudinē eius precognoscas mortuū illum credas. Oculis clausis se dormire simulat & aues hiatu suo pabuli grana imitat quas ad escā descendentes permittit & trāsgluttit. Quidam hoc aial sicut vitus semper crescere crediderūt circa nili ripas habitat. in insula gens hominū parua quidem sed animosa his beluis inimica. soli enim innatare flumen audent in quo crocodili habitant saliuntq₃ super dorsa eorum & [illegible] insequūtur hiantibus ergo beluis resupinato capite sessores dextera iniectaq₃ clauam in ora hiantium quasi pro freno tenent & in terram captiuos agunt. soloq₃ voce etiam territos euomere recenter [illegible] corpora cogūt. hoc animal auulso corde postea viuit aliquātulū q̃d est vtiq₃ contra naturā oīm animaliū que vitā habent a corde hūc carnes manducāt [illegible]. Cristos habet cutē tersicaꝫ leuē nigram & in aliqua parte rubeā fissuras [illegible] in pede que tres digitos fecit. pedem dextrū habet et paruū sinistrū vero magnū & ideo cū ambulat totum corpus fert super sinistrū aere claro absolutus incedit cō motus aut ventis applicat lapidibus & immotus quiescit [illegible] ra haberet forti applicatiōi adhereret & hoc mirū est quod [illegible] dam tempore [illegible] habet tempestuoso aut dubitat [illegible].

De his que incipiunt per D. C. CXXXVIII.

Delphinus est belua specie [illegible] q̃ mubilectec⁹ hꝫ pelagus [illegible] rostrū de [illegible] esset in medio pene vētre [illegible] celeritate caudeni sed mora affert ei [illegible] q̃ nisi resupin⁹ atq₃ diuersus nō valet aliq̃d capere [illegible] tas hꝫt pennas dorsales q̃ [illegible] pacari fuerint q̃b⁹ [illegible] p voce [illegible] mano [illegible] & hoc ei pulmonē hꝫt & vena aspera [illegible] absoluta nec [illegible] ad distinguenda vocē [illegible] sed anim[illegible] aut & olfact⁹ nec vel [illegible] quidē habet cū tamen [illegible] dormiunt super aquas vt possit audiri flere [illegible] vsq₃ ad annos [illegible] [illegible]

[illegible] in mari nautis [illegible] parant his obtinuit [illegible] delphines [illegible] congregans [illegible] in mari [illegible] est [illegible]. Delphines [illegible] pisces [illegible] solo estatis tempore [illegible]. Mares femine [illegible] catulos [illegible] matres [illegible] occultis [illegible] eos tenem[illegible] [illegible] sub aqua matres sequuntur [illegible] ad robur etatis [illegible] eos etiam matres [illegible] tus [illegible] aristoteles [illegible] crescunt usque ad annos decem. sed decem mensibus completis coeunt et impregnantur. Delphini par[illegible] semper [illegible] habent duos magnos delphinos custodes. [illegible] super scapulas eum efferunt [illegible] custodiunt [illegible] ab aliis piscibus comedatur donec tempestate maris ad litus [illegible]. [illegible] plinio teste [illegible] narratur quod delphino [illegible] a rege [illegible] multitudo reliquorum ad portum ubi delphinus ligatus tenebatur. Quibus plangentibus et quasi misericordiam poscentibus rex eum dimitti precepit. delphinos sequitur [illegible] rum piscium multitudo quod [illegible] piscatores [illegible] pisces [illegible] ferunt. Si quis carnes delphini comederit [illegible] in mari [illegible] delphinis [illegible] si vero non comederint supra rostrum eum elevantes ad terram trahunt et ab aliis piscibus defendunt. Draco marinus est monstrum crudelitate [illegible] instar draconis terrestris in longitudinem extenditur [illegible] caret cauda [illegible] caput [illegible] magnitudinem corporis [illegible] squamas [illegible] pinnas autem [illegible] mari [illegible] pestifer est [illegible] eius dolorem dentium sanat.

De his que incipiunt per E. vel F. vel G. C. CXXXIX.

Equus marinus est monstrum magnum et pera cum fere marina monstra fortissimum [illegible] aqua potest ut dicit aristoteles sed statim [illegible] carnibus [illegible]. In pugna crudele est sed bovem timet [illegible]. Equonilus ut dicit [illegible] monstrum est ingens ac ferocissimum in nilo habitans [illegible] tura [illegible] coccodrillus [illegible] humanum [illegible] in terra [illegible] vel [illegible] Unde in loco [illegible] habitat [illegible] multitudo [illegible] Nullus capi potest [illegible] nisi reti ferreo [illegible] damascenos [illegible] pellis eius [illegible] vel armatura penetrari possit. Equus fluminis ut dicit aristoteles est monstrum [illegible] oriente forma mirabili [illegible] pedes [illegible] et vacca [illegible] cauda ut porcus [illegible] valde crossum [illegible] equus [illegible] terra et in aqua [illegible] mane [illegible]. Felchus [illegible] et vitulus marinus appellatur [illegible] in terra pecudum more parit et nunquam gemini [illegible] marinus [illegible] in somno mugit [illegible] nullum animal graviori somno premitur [illegible] Dextris [illegible] caput [illegible] animali illud mirabile fertur quod eo mortuo et excoriato pilus in pelle [illegible] fuerit [illegible] mare [illegible] tranquillum [illegible] turbatum [illegible] fluctibus [illegible] pilus [illegible] mare pacificum [illegible] mortuum dependit. Foca bos marinus est animal in suo genere [illegible] femina sua pugnat donec eam interficiat. [illegible] Fastaliche est [illegible] et [illegible] eos ad [illegible] maturos [illegible] ponit.

De his que incipiunt per K. vel L. C. CXL.

Arabo stercore [illegible] quando pugnat [illegible] monstra [illegible] fime pugnat [illegible] se partes. unde frequenter visi sunt ambulare sicut greges et adunare [illegible] propter mansos funebrum propter [illegible] ferri [illegible] est [illegible] terre magis [illegible].

Kokr est [illegible] sicut in mari [illegible] aliquid vix ambulare possit et seque pedibus sustentare. ambulando igitur [illegible] dentes habet acutos [illegible] caudam [illegible] ad ventrem [illegible] bent qui numquam [illegible] habet quattuor pedes [illegible] In aquis spirare non valet. Dormit autem prope mare super terram. ibique fetus suos parit duos aut tres [illegible] post partum [illegible] fetus matrem [illegible] mare [illegible] aquam [illegible] habet unde fetus [illegible] sicut taurum marinum [illegible] malleis. Ludolechia est animal natura et forma mirabile. duas habet alas in facie [illegible] quibus mira velocitate [illegible] quocumque eam voluntas impulerit. Loligo est monstrum in quo [illegible] der [illegible] squamosum cum gregibus piscium in mari e profunda [illegible] tur. Cum autem aquas fastidierit. elevat se cum aliis pennigeris [illegible] ulla natura [illegible] aethera scandunt. sed [illegible] sustinere non potest post modicum ubi ventus [illegible] ad aquas cogitur redire et in profundum reabitur.

De his quorum nomina incipiunt per M. vel N. vel O. vel P. C. CXLI.

Monachi maris [illegible] caput habent in modum monachi recenti rasi coronam dese[illegible] per rasam [illegible] faciem tamen non habent in toto similem hominis [illegible] bus ad [illegible] in littore [illegible] homines super ripas maris ambulantes [illegible] [illegible] super aquas [illegible] si homines admirantes [illegible] propinquat [illegible] homines rapit et trahit in profundum. [illegible] carnibus eius satiatur. Monoceros est monstrum marinum. habens in fronte cornu maximum quo naves obvias penetrare possit ac destruere et hominum multitudinem perdere [illegible] hoc [illegible] creatoris [illegible] tarde [illegible] Nereides [illegible] de toto corpore [illegible] bertis [illegible] feminam [illegible] Orchun est [illegible] marinum [illegible] balenas [illegible] dentibusque [illegible] ferrata [illegible] Ille vero ad fletum [illegible] oneratum [illegible] solum noverunt auxilium in altum mare refugere [illegible] toto oceano defendere [illegible] currere. et [illegible] angustiis trucidare in vada [illegible].

Perna est monstrum magnum [illegible] ceruleum [illegible] vestem [illegible] mulierum [illegible] Pister [illegible] colunas [illegible] multitudinem [illegible] fluctuantes. Platanista belua [illegible] ganges fluvio [illegible] rostrum [illegible] caudam [illegible] longitudinem [illegible].

Polippus est piscis tantum habens virtutem in brachiis. ut nautam aliquem de navi [illegible] mari [illegible] carnibus [illegible] bus [illegible] [illegible] ab eius odore [illegible] in mari [illegible] [illegible] capite [illegible] [illegible] incubantes quasi [illegible] brachiis cameram faciunt.

De his que incipiunt per S. C. CXLII.

Cilla monstrum est habitans in eo mari quod italiam et [illegible] cum [illegible] sanguine carnibus [illegible] per [illegible] ac [illegible] ventre [illegible] caudam [illegible] in aqua [illegible] In terra vero [illegible]

et alie similes musica ipsasque beluas carmine mirifice delectant. Serra dicta beluas que quasi navibus occurrit subternatans eas in fundo secare: ut inde aqua homines absortos dolosa mergat: cristisque carnibus fruatur. alia quoque eiusdem nominis marina belua ingens pinnasque latissimas habens quibus contra naves velificare videtur. Stincus est belua circa nilum frequentans: ima crocodilo similis et forma multo minor et angusta tempestates quidem obstruit sequens spiratorius est venus cauernis ex alia parte foras agit hunc quoque viciosior cauda pro tegumento est et eius carnibus infecta pocula cum veneno extinguit. Sirene sunt animalia monstrosa que a capite usque ad umbilicum habent figuram mulieris et paruae magnitudinis horrida facie crinibus capitis longissimis atque squalidis. apparuerunt autem cum fetibus quos in brachiis portant mammis etiam fetus lactant quas in pectore magnas habent has qui vident naute multum timent et sepe lagenam vacuam proiciunt et ipsa cum lagena ludunt donec navis pertranseat. reliquam vero partem corporis habent ut aquile et in pedibus ungues ad laniandum habentes porro in fine corporis squamosas piscium caudas quibus ut remigio in gurgitibus natant. Quoddam etiam musicum ac dulcissimum melos habent in voce quo delectant navigantes et attracti resoluuntur in sompnum sopitosque sirenae unguibus dilacerant. Sed nonnulli navigantium sapientes viri consilio fortiter aures suas obturant et sic immunes transeunt ne monstro sirenarum cantu illiciantur ad sompnum. de quidem belue in quibusdam profundi gurgitis insulis et aliquando in fluctibus commorantur et quod de lagena dictum est illi testati sunt qui eas se vidisse dixerunt. Sirenas tamen has non in veritate beluas sed meretrices quasdam isidorus describit que transeuntes ad egestatem deducebant. sed et phisici et sanctorum expositorum nonnulli contrarium sentiunt vere monstra marina esse dicentes sunt et sirene serpentes in arabie partibus habitantes eque cursu velociores quas etiam quidam alas habentes volare possunt. Tantum enim virus est et sic efficacissimum ad nocendum ut morsum ante mors quam dolor sequatur.

De his que incipiunt per T. vel U. C. CXLIII.

Testeum est monstrum marinum sic dictum: quia testeam habet cutem. In arabico mari nascitur: et aliquando fit maius et eo quod calor interius in corpore propter cutis spissitudinem atque duriciem respiraculum habere non potest. Cum autem infirmatur aquas dulces petit et eas per aliquod tempus bibit earumque mutatione cutis efficitur suptilior et resudat a poris angustia et consulescit sanatusque reuertitur ad aquas salsas et ad pristinam dispositionem suam redit. Quia autem aqua dulcis in mari sic sic probari potest: accipitur vas cereum et ex omni parte clauditur vacuumque proicitur in mare per spacium diei et noctis postea plenum aqua dulci reperitur. Et animal marinum est in mari rubeo. Testudines marinas ferunt ad pastum egressas noctu auide saturatas lassari et remeaverint matutino summa in aqua dormire tunc homines tecum leniter eas capiunt. Nam et a duobus in tergum testudo vertitur: a tertio vero supine laqueus inicitur et sic in terram a pluribus trahitur forum ad contrarium... non ...nec ...contripantur donec ea aduersa ... fetucam imponat ... more coeunt et in terram egresse oua usque ad centum oua anserum similia pariunt quidam ab illis ... oculis spectando fouere dicitur. Tignus est monstrum marinum caudam habens duorum latitudinis cubitorum in mari fetificat nisi in terram exit ad pastum dextra ripa imminet ... et sic ... creditur quia dextro oculo plus cernit naues ob curiositatem videndi vela vento agitari prospicit et eo stupore tum afficitur ut etiam tridente in eum iacto terrore non moueatur. hiberno tempore latet gurgitibus pinguescit in tantum ut vita longissima per tremorem sit. Cornuca marina est monstrum ingens formatum ad instar tortuce terrestris: sed eius magnitudinem in immensum excedens nam octo cubitorum est eius longitudo. latitudo clipei habet quo contra iacula tegitur ad instar visualis scuti triangularis sed multo maiore corpore et cubitorum. Crura etiam habet magna et ungues magnos et digitos in pedibus ... sunt in cornibus fortitudine quoque et audacia mirabiliter viget adeo quod tres homines inuadit non timet fortitudine vero frustratur si dorsum ad terram vertatur ... in fungit in dorsum diuersa pro latitudine clipei quo a dorso tota belua includitur.

Uacca marina monstrum est magnum ac validum et ad iumenta vacie similitudinem habet ... facit fetum unum quem sepius vel duos ad plus fetum tenere diligit et fetum ducit ubicunque vadit vivit hoc animal centum annis quod probatum est amputatis eorum caudis.

De his quorum nomina incipiunt per Y et per Z. C. CXLIIII.

Ypotamus est belua in terra nascens equis potentior ... dorsum habens rostrum habet resupinum dentes aduncos ... gestus ... ad que quasi retrogradus ... partus ... corpus in pedibus vulnera recipit ... caput repit et cuius cutis conantur ... Zedron belue marine sunt arabici ... quarum ossa adeo magna sunt et fores in domibus ... et aue structure ... de hiis ... se

cantur et quinque cubitorum longitudinis reperiuntur. Zidrach est monstrum forma mirabile quod ostendit malitiam in sua figuratione sed innocuum reperitur caput habet ut equi sed forma minore corpus autem ... com et omni parte simillimum est totumque diuersimode coloratum caudam habet longam secundum quantitatem corporis sui gracilem et tortuosam ut anguis pennasque sicut pisces. Ziphius est marina belua valde formidabilis et oium animal quod genere valde dissimilis formaque singularis huius nemque caput si videris monstruosum est omnino. si os aperitur fugies vel ymaginem mortis. si oculos horrebis si reliqui corporis nihil in rebus simile te vidisse fateberis. Zitiron monstrum est quod vulgus miles maris vocat et est ingens atque fortissimum ... per quasi formam armati militis ... et caput quasi casside galeatum cutem rugosa et dura ac firma ... ab eius collo dependet scutum longum et latum ac magnum et interius cauum ut in eo possit contra ictus pugnantium more defendi. Est enim forma triangulare firmitate duritieque tam validum ut vix unquam possit iaculo penetrari de collo eius et de spondilibus venire quedam ac neruis fortissimis ... in humeros quibus predictum scutum pendet in scapula etc. Brachia quoque nimis fortissima habet et ... bisulca cum quibus validissime ... difficile nimis ab homine capi possit et captus facere difficulter etiam necari nisi cum malleis potest.

De Auibus in generali. C. CXLV.

Sequitur de auibus. aues indigent multo visu propter regimine vite sue et quando claudunt oculos non claudunt eos nisi per inferiorem palpebram propter ... nicia eorum ... capud. Siluestres minus humide sunt domesticis et teneriorem habent carnem digestionemque faciliorem. In locis spinosis nidificant nidosque rotundos et exterius asperos interius molles faciunt. Amissis pullis dolent et in eisdem locis reedificant ... in altum se eleuant et qui de terra surgunt versus ventum se erigunt et caudas suas se regunt aeremque pennis volando percipiunt. In auibus est multiplex differentia nam quedam earum gregales sunt quedam solivage quedam semetipsas regunt quedam sine moderamine degunt ut grues. Magna quoque est illis differentia vocis et etiam morum. lasciuus est gallus. diligens pauo. libidinosa columba. dolosa perdix atque zelotipa. gallina domestica. ois auis in volando velox debilium pedum est: ut hirundo et similia. Multeque aues advolantum debiles hiemantes hiemem ad convalles in locis calidis fugiunt sed ante recessum suum se premuniunt ut multum comedant et impinguentur ac per hoc melius hieme pati famis inopiam possint. Jacent et plereque per totam hiemem in speluncis et cauernis vallium calidis quasi semimortue inuicem conglobate viuuntque sine cibo multo tempore deferente ad calorem multitudine post hiemem autem veniunt successiue secundum debilitatem suam. Omnes aues colli breues longum bibunt et eleuant caput quousque in ventrem aqua descendat omnes autem aues tractum faciunt in bibendo preter gallinam et hirundinem et aues que in aqua manent. Aues uncos habentes ungues non bibunt aquam quia carnes comedunt. quod si bibunt de magis quam aliarum auium cibi ... etiam aues habent subtile corpus et alas magnas propter volatum ... Ceterum vero cibantur fructibus et ... atque reptilibus. omnes aues predatrices ... quidam alterius generis que de sua specie et in hoc a piscibus differunt solus risus ... est ... omnia volatilia digitos habent quedam diuisos et ... quidam distinctos et ... Omnes aues in aquis natantes pellem in digitis pedum habentes gregatim ambulant. aues uncorum unguium bone volatus sunt. habent autem unguiculum in crure sicut gallus paruum ... omnes aues habent crura longa. longum etiam habent collum que autem habent crura breuia breue collum habent exceptis his que cutem habent inter digitos ut anca. Aues aquas claras ... non cadunt nisi saporem habeant bonum ... non cantant ... masculi plus feminis viuunt quia femine sepius ... ad mortem ... omnes aues quando ... gignunt ... testiculos nisi tempore coitus ... modum crescunt ... aues que plures gignunt pullos ... maius est animal ... in utero formatur omnes aues calore materni corporis ... omnes in pedes nascuntur econtra vero animalia cetera in caput ... pulli ... paruum ... ventres et umbilicos habent longos ... in ouo ... cibos egere poterant. Cum autem creuerint ... Idem ... adhuc paruuli caput eleuatum sursum tenent quia ... cibum ... matrem adesse suspicantur ... caput ad ima disponunt quasi iam ... in terra cibum per se querentium.

De Accipitre et aduitis et aeropoion. C. CXLVI.

Accipiter est auis nobilis ... sed multo tarde ... ad custodiam tamen sui ... in volatu ... aucuum ... in ... rostro ... ut ... tantummodo ... unde et dominus eius ... auis ...

etiã remunerat. contraqz in visu suos referunt. hec aute pullos suos de nido eicit et ad predã cõpellit. nec mirũ si rapere assueta nutrire fastidit. Accipiter domesticus leporẽ capturus sinistro pede insi terre ne lepus q̃ fortior est virib⁹ euadat. dextro currẽtẽ apphẽdit et eius primo caput inuadit. atqz visum vnguib⁹ demit. accipitris penne violẽter euulse nõ de facili recrescũt propter siccitatẽ atqz porositatẽ. vnde accidit ei frequẽter cõstipatio nec cibũ digerere põt. Ideo datur ei pluma in cibi purgationẽ et leuior fit ad volandũ. penne vero q̃ naturaliter ei cadũt de facili recrescũt. qz locus maturus est. et hec mox magis abũdãt. accipiter in oleo rosaceo decoctus mẽbroꝝ vitiis efficacissime medet̃ vt dicit plinius. Achantis est auis parua: sz fecũda nã duodenos simul pullos facit. herbaz pabulo reficit̃ et ob hoc odiosos hz equos. quos vbi pasceñ sibi superuenire viderit et herbas diripere fugit et vindicat se vltiõe qua põt eoꝝ hinnitus pro prijs vocib⁹ imitãs ac deridẽs. Aeriphilon quasi amatrix aeris dicta. vulgariter antadron appellat̃. Et est auis nobilissima paulo maior aq̃la volatu potẽs et alis velocissima. pẽnas hz subtussus candidas longã. vngues ac rostrũ et crura maxima. aeris serena inhabitat in tm̃ vt vix vnq̃ aut parũ i terra resideat aut descẽdat sup nubes quoqz frequẽtius eleuat̃ ita q̃ videri nõ põt ab hoie cũ capit in aere. et si pdictũ auiũ moꝛe cum si se auis obuiã in aere tulerit mox ab eo ceca . . . de supremo aere in terrã deicit̃. nec ab hoie videri potest. dõ . . . occisam ab aere descẽderit. h̄ auis dũ adhuc in pullo est et nec du se cognoscat ab hoib⁹ capit̃ domesticat̃ et ad capturã illius tur siccqz tua eius ab aliena . . . mutat̃. vt aliã suã cõsuetudinẽ nõ putat nisi cũ hoib⁹ et in domib⁹ habitare vbi nutrita est. vnde fit vt cõtra cõsuetudinẽ aliaꝝ auiũ nobiliũ absqz ligamẽtis in perticas et in domib⁹ maneat. h̄ auis capreolos et hinnulos capit. vnguibus laniat. õe oculis in bestia primũ eruit. sicqz terebrato cerebro vsqz ad vite extinctionem crassatur. socialiter autem duo et duo volant captamqz predam diuidunt.

De Algochile et alauda et alcione et anate et ansere. C. CXLVII

Gochile arabice dicitur latine caprimulga. et est cui auis corpe magna q̃ duo vel tria facit oua. Capras lacte irriguas petit caniqz mammillis se supponẽs rostro lato qd̃ ad h̄ creatũ hz lac ex eis vehit. capreolus sugit sz extũc in eis lac adnihilat̃ caniqz mãmille desiccant̃. Dicit etiã plini⁹ q̃ ex eadẽ fuct õe capre visũ pdãt. Alauda est auis alaude dicta. qz mira iocũditate pẽnis erectis in aere vocis modulamine lenocinata. quis aure cõgaudet nã obnubilato vel pluuioso celo vix aut nunq̃ canit. õe in aurora venustẽ voce suam illo producit sedẽs i terra vix vnq̃ cãtat. sz in ascẽdẽdo canit paulatim q̃dẽ ascẽdit. sz instar lapidis subito descẽdit. In descẽdẽdo aut alas corpi cõstringit et leui motu cauda se regit accipitrẽ adeo timet vt cũ ab illo impetit i terrã despiciẽs hoiuz inuolet etiã si hoi⁹ manu capiẽdã se pbet cõsciã satis miseriã sibi. poti⁹ hoies q̃ accipitrẽ. Alcio ẽ auis minutissima i mari habitãs et fet⁹ faciẽs. aues q̃dẽ domestice vt gallina et columba in diuersis tpib⁹ fet⁹ faciũt. q̃n ab hyemis itẽpie tute sũt h̄ aũt sola iter aues fluuiestres hyemali tpe fetificat. hui⁹ nidus ferro neqz inscidi sz ictu valido frãgi. nec vnde cõfingat̃ põt inueniri.

Anas ẽ auis aliquãtuluz gallo maior. mas caput et collum viridis coloris hz. rostrũ dilatatũ et alas albo viridi nigroqz distinctas. Tor quẽ hz albũ circa collũ pedes ruffos et latos q̃b⁹ in aq̃s subremigat. nã aq̃s fluminũ gaudet diliciũqz fine his viuere valet maxime cũ cãcibi sicca ciruis ingurgitat. Mares autẽ cũ pariores simul fuerint cãta libidinis insania feruẽt vt feminã sola coeũdo vexatũ ac certatim occidũt. Hoꝝ pulli mox vt ouũ exierint tanta agilitate vigẽt vt etiã si matre mori vel alienari contigerit sine nutrice viuãt. Anser vel auca ẽ auis aq̃tice magnitudinis. hui⁹ generis alie q̃dem te sũt et propter ubertatis . . . graues ordine litterato et sm̃ flat⁹ ventoꝝ volat⁹ suos dirigit. aq̃lone flate petit austrũ. satis cõsone frigidiora tpa imminere. et a volatu cessant. nisi cõmeantes iterum depascũt adeo namqz delectabilis ẽ eis volatus vt raro domisticat̃. et ꝯ domesticas aues volatus ẽ grauis pascere officiosissimi desceñe ac dormire pauci hoias nocturnas et fures vigilãs. pdicit vere coeũt aut si . . . interea post solsticiũ . . . pariũt donec . . . Incubãde . . . sufficere . . . etiã fine coitu oua ac . . . oua fine pullis . . . defecẽ . . . pauca frequẽtia . . . carnes ad digerẽdũ durã habẽt. . . . soliditate . . . Est . . . aues . . . ponderosum et . . . capiat̃ . . . anates et anseres ceteraqz aues aquatice . . . se purgant sperniunt.

De Aquila. C. CXLVIII.

Aquila ẽ auis magna et nobilissima: vtpote auiũ regina. que cũ senecta grauat̃ sup ões nubes in sublime volat et ex calore solis oculoꝝ ei⁹ caligo cõsumit̃ et mox ipsa cũ ipso calore estu descẽdẽs aq̃s frigidissimas ter . . . immergit̃. Indeqz resurgẽs statum nidũ petit. interim pullos iã robustos ad pdã inequitate frigoris et caloris. q̃ñ q̃dqz febre correpta. sudore plumas emit. fouet qz a pullis suis et pascit̃ donec plumas pẽnasqz recuperãs innouet̃. alas h̃r rectas et extẽsas sed in sũmitate recuruas. dextrũ pedẽ sinistro maiorẽ habere i ad solis . . . sedet sedẽsqz suos vngues sp respicit ne recurui fiant. Super lapidẽ quoqz nõ diu sedet ne acies eoꝝ retũdant̃. Hic pugna cũ ceruis est pẽnisqz vberãt eos donec retrogrados in rupes pcipitat. Econtra ceruis multũ pulueris ogestũ cuz oculis iecerit. acr. . . cũ illis cũ dracone pugna est at vbi draco mira uerit alis aq̃le q̃s multi plic nexu ligat. hec auiũ sola sublimat̃. omnesqz aues nobiles ea visa pertimescũt. illaqz oẽ audacia perdũt. nec ad predã de facili volare pñt. De solo girfalco dicit̃ q̃ aquilã capit et in h̄ eius audacia culpat̃ tanq̃ maiestatis rea q̃ reginã auiũ ledit. aq̃la rapinã capta nõ primus fert sed primo deponit. ceptaqz põdus sm̃ vires suas abit. predã q̃dẽ ceteris auib⁹ partit̃. eas indẽqz secũ comedere patitur. sed si cib⁹ in medio posit⁹ ei nõ sufficit. vnã et due ex comedentib⁹ auibus rapit et comedit. Coruus aq̃lã insequit̃ quãdoqz sed cũ aq̃la diu dissimulauerit eũ tãdẽ vnguib⁹ apphẽdit. In altissimis arborib⁹ aut rupib⁹ nidificat. vbi mala bestia nõ accedat pullosqz caute custodiẽs nõ relinq̃t donec semetipsos pregere se et ac valeãt. Itaqz cõtra dracõnẽ vel hominẽ vel aliud aial si eos turbare vel rapere voluerit. mira aiositate pugnat. seqz mortis periculo p eis expõit. Quos etiã in humeris sustollit vt eos prouocet ad volandũ. fert̃ etiã quiddã habere psciũ vt quãtũcũqz longe sit a pullis aduenire sentiat aduersarios eoꝝ. docet etiã eos lambere sanguinẽ lapidẽ etitẽ habet in nido. qui velut pregnãs fetũ habet intus lapidẽ minutũ sonantem. Et hunc ꝯtra calorẽ nimiũ quẽ habet aquila naturaliter habet in nido. ne s. deperirent oua decocta calore nimio huic n. lapidi calor ignis nocere nequit. dicunt etiã alij plus q̃ duos lapides preciosos nomine indos in suo nido collocat sine quib⁹ parere nõ põt aquila. multis diebus ieiunat. adultos pullos psequit̃ lõge fugãs emulos s. rapine. captoqz lepore vel vulpe minutatim ei corium detrahit. et oua sua in illo nido inuoluit ac sub calore solis ponit. ibiqz relinquẽs ea nõ cubat sz quousqz naturali maturitate frangant̃ expectat. In egressu vero pullorum redit. et tunc eos vsqz ad robur perfectum nutrit.

De Ardea et arpia et asalon et auibus paradisi. C. CXLIX.

Ardea dicit̃ quasi ardua propter arduos volatus. hec licet in aq̃s cibũ suũ q̃rat in siluis tñ et altis arborib⁹ nidum suũ collocat. fert̃ aũt q̃ pullos suos miro rigore nitat̃ defendere. accipiter eis infestus est sed ardea huic auiũ opponit et stercus eicit ad cuius tactũ accipitris penne computrescũt. vnicaz habent sicut ciconia intestinum. plurime earum colorem habent cinereũ. quedaz vero album. Est quoddam earum genus quarũ mares angunt̃ in coitu cum magna vociferatione funduntqz sanguinẽ ex oculis pre dolore. nec minus egre pariunt gramde. Est etiã quoddam ardee genus distans a ceteris tantũ rostri magnitudine. quod quidẽ semissem cubitũ habet in anteriori parte. et plus q̃ tres digitos in latitudine: et ad hoc solũ creatum videt̃ vt ex eo sibi victum cõmodius q̃rat. hec auis piscibus viuit quos omni frustrato conamine rostro corripit ac deglutit. Est et earum genus vt dicit plinius quod non nisi vnum oculum habere videre possit. et inde fit vt ab aucupe citius capi possit. Arpia est auis in solitudine iuxta mare ionicũ fame rabida fere semper insaciabilis vngues habet aduncos et ad rapiendũ ac discerpendum semper paratos. faciem tñ habet hominis sed in se nihil humane virtutis nam supra modũ humanũ ferocitate crassatur. primumqz hominem quem in deserto viderit occidere fertur: et inde cuz fontẽ siue aquã inuenerit faciẽqz suam in eis contemplata fuerit. mox sui similem hominẽ occidisse se perspiciẽs immodice tristat̃. et hoc aliqñ vsqz ad mortem depungit qz occiuum omni tpe vite sue. hec auis licet careat ratione aliqñ in domesticata et docta loquit humana voce. Asalo est auis parua que coruis frangit oua. hui⁹ pulli a vulpibus infestãtur . . . catulos eius . . . vulpẽ. Cõ . . . coru⁹ et . . . quasi contra cõem hostẽ h̄ auis in spinis viuit et ob hoc asinos odit flores ac folia spinaꝝ deuorãtes. Aues paradisi vulgariter appellant̃ . . . q̃ de paradiso sint sed ob insignẽ pulchritudinem . . . et glorie vt nimius eis color credat̃ de . . . magnitudo eaz est vt anserum. vox ita dulcis et pene vt ceterorum

et possit in homine deuotionem ꝛ gaudium: si vero quando capta fuerit ꝛ illaqueata gemit nec cessat plãgere donec reddita fuerit libertati. Superfluũ nũ͂ habet babitat ꝛ raro a luce reperit. Sunt ꝛ alie aues in eisdẽ ptib⁹ eodẽ mõ appellate fusci coloris ꝛ subrutili. minores q̃ monedule. aues aũt paradisi vocant̃. q̃ nescit̃ vnde veniãt aũt quo vadãt nõ n. cortus eaꝝ videt̃ sꝫ certis tpib⁹ aggregate terras quas inhabituãt trãsitore relinquũt ꝛ sic recedũt.

De Barliathe ꝛ bistarda. C. CL.

Barliathes sunt aues de ligno crescẽtes q̃s vulgus bernestas appellat. Fertur enim q̃ lignum de abiete marinis aquis madens quãdo successu temporis putrescere ceperit humorẽ ex se crassiꝫ emittit: ex quo dẽ facto formant̃ parue species ad magnitudinẽ alaudarũ: p̃ mu q̃dẽ nude sunt: deinde maturãtes plumescũt ac rostris ad lignũ pẽdẽtes p mare fluitant vsqꝫ ad maturitatẽ: donec se cõmouẽtes obrũpãt. sicqꝫ crescũt ꝛ roborent̃ vsqꝫ ad debitã formã: has multas ꝛ ipsi vidimus viros qꝫ fidedignos q̃ eas adhuc in ligno pẽdẽtes se vidisse testati sunt. anserib⁹ minores sunt: colorẽ habẽt cinereũ ac nigrũ pedes vt anates sꝫ nigros. De his aũt iacobus aconẽsis loquẽs dicit q̃ arbores sũt sup ripas maris de q̃b⁹ he pendent rostris inf. [illegible] arborib⁹ depẽdentes: tpe võ maturitatis ex arborib⁹ decidũt ac p incrementa pficientes sicut aues cetere volare incipiũt: veruñ nisi decidẽtes cito aquas inuenerint viuere nõ possunt: quoniã in aquis est nutrimentũ eaꝝ ꝛ vita. Notãdũ aũt q̃ non in ramoꝝ summitatib⁹: sꝫ in arboꝝ corticib⁹ ac stipitib⁹ pẽdentes crescunt aũt arboris humore ꝛ roris infusiõe: donec habẽtes plumas ac robur inde corticib⁹ abrumpant̃: de his itaqꝫ certũ est q̃ in orbe nostro circa germaniã nec p coitũ generãt neqꝫ generant̃. Sꝫ nec earũ coitũ apud nos vllus hoiũ vidit: vnde carnibus eaꝝ in quadragesima nõnulli etiã christiani in nostra etate in locis vbi auiũ copia est vti solebãt. sꝫ innocẽtius papa in lateranen. cõcilio hoc vltra fieri vetuit: he volucres herbis ꝛ graminib⁹ vt anseres viuũt: potũ vero differre sicca comedẽtes nullatenus possunt. Bistarda est auis adhuc magnitudinis: que volatu tarda his aut ter saltũ in terra facit anteqꝫ ad ethera sublieuet̃. vnde ꝛ nomẽ habere dicit̃. vngues hꝫ vt aqla. rostrũ aduncũ carnib⁹ vescit̃. nõ tñ in volãdo pdã diripit: sꝫ sicubi ouẽ aut aliqd aial infensum inuenerit: plures eaꝝ aggregate insultũ dedũt ꝛ occidũt: sicqꝫ carnib⁹ eius satiant̃. Cadauerib⁹ etiam libẽtissime vescit̃: solaqꝫ pene inter aues q̃ carne vescunt̃ herbã depascit. in alis ꝛ cauda albedinẽ habet reliquo corpe aquilam imitat̃. Oua sua nõ in arborib⁹ ponit: qꝛ in alte volare nõ potest sed in terra deponit: ꝛ illic ea fouet donec seges in fructu est.

De Bonosa ꝛ bubone ꝛ buteo ꝛ butorio. C. CLI.

Bonosa ẽ auis i germanie ptib⁹ habẽs carnẽ exteri⁹ nigrã ꝛ iteri⁹ albã: delicatã p̃pe ad pdic. saporẽ hꝫ aũt fasiani magnitudinẽ. Cũqꝫ tpe venereo sollicitauerit mascul⁹ hiãs ore currit: vociferans ore spũat: tũc femina veniẽs ore spermã recipit: indeqꝫ cõcipit ꝛ oua parit. Bubo nomẽ hꝫ a vocis sono. lucẽ fugit: in ecclesiis habitat. ꝛ oleũ de lãpadib⁹ bibit: mures venat̃. hac quoqꝫ volucres cetere capiunt̃. Cũ võ ab illis auib⁹ q̃ in luce habitãt impugnat̃. resupina pedũ vnguibus se defendit. Dicit aũt plinius q̃ a cauda de ouo exit: qꝛ pondere capitis posteriorẽ partẽ corporis souẽdã matri applicat. Buteo ẽ de genere accipitrũ sꝫ paulo maior: ꝛ tarda nimiũ pigra quoqꝫ ad volãdũ: praeda tñ viuit: quã tñ dolo vel languore aliquo aut pigritia detentã assequi possit: hec auis sapore dulcissima est. Butorius est auis sic dicta a sono vocis: hꝫ crura longa. collũ extẽdit: rostrũ quoqꝫ lõgũ ꝛ acutũ sicut ardea. colore tñ distãs ab ea: ẽ enĩ terre similima. habitat circa stagna piscib⁹. cibo cupida: ranas etiaꝫ comedit ꝛ venenata. hec solo veris tpe p certa vocẽ horrificã edit: nec id posse dicit̃ nisi caput suũ aq̃s imergat. sicq̃ intra se gẽtitus tremẽti cõceptã vocẽ instar taurũ de conturbatiõe sonoram reddit. In arbore sub arbore solis in loco vbi pisces frequẽtare nouit adeo qeta stat vt quasi mortua appareat: vnde fit vt incautis piscib⁹ minus suspecta sit. Sꝫ collũ cũ longũ habeat̃ bene recurvitate facit vt cũ pisces incautius ei quasi nõ premeditãti prouenerint: illos ad se colli extẽsione trahat. cuiqꝫ laqueo se nouerit innexã. quietẽ simulat. quã cũ aduenient auceps manu se capere putat: ille inopinate correptã rostri iaculo quo potẽter valet in cedẽdo vulnerat. Hec quoqꝫ dormiẽdo ꝛ vigilãdo rostrũ longũ ꝛ acutissimũ ad defendendũ se semp erigit: ꝛ cũ acciperter eã apprehendere vult in eius rostrũ ad mortẽ ruit. Carnes eius cum ad ignem torrentur nimiũ odorem reddunt: ꝛ ob hoc in cibos ciuitatum sepius incedunt. huius quoqꝫ sagina medicamentis bona valde esse dicitur.

De Caladrio ꝛ calendre ꝛ carduele ꝛ carista. C. CLII.

Caladrius est auis alba: que cũ ad infirmuꝫ sanandũ adducit̃. oẽs infirmitates eius intra se colligit: ꝛ in aere volãs ibi eas cõburit ꝛ as eas dissipat: huius quoqꝫ pe iterior femor caliginẽ aufert ab oculis. has aues alexãder inuenisse fert̃ in pside. Calẽdr ẽ auis pua p̃pe dñs a alauda. colore fusca plumis despecta: sꝫ mira modulatiõe vocis audiẽtes letificat. oĩuqꝫ voces auiũ ex offsui me imitat̃. Itaqꝫ q̃ capta ergastulo icludit̃ ibi quoqꝫ captiuitat̃ ꝛ carminis fue oblita vix vnũ hoc dõ ei sine cãtu preter. addoqꝫ spaciũ die verno auiũ cãtib⁹ gaudet vt nec ibi solata sit. Carduelus ẽ auis pua nigro croceoqꝫ in corpe. rubeo vero in capite colore venustata. Mirũ aũt videt̃ q̃ hec auicula cardoꝝ acutis aculeis pascit̃. In hac quoqꝫ nature miraculũ apparet: que talẽ astuciã ei dedit. quã nec boui nec asino magnis aialibus impertiri voluit: vt videlꝫ ergastulo clausa. suppositã aquã ab imo p filũ vasculo suspẽso ad se cũ rostro trahat pedeqꝫ suo iterũ supposito. cũ ant gerit vasculũ sitim potu sedat. Caristi vt dicit solin⁹ aues sũt q̃ ipune flãmas inuolãt ita vt nec plume nec carnes earum flãmis ignis aliquatenus cedãt.

De Ciconia. C. CLIII.

Ciconia dicit̃ auis pia. cui serpentũ exitio tantus est honor in tessalia vt capitale fuerit occidisse ciconiã. sicut ꝛ holes. Multipharie nãqꝫ serpentibus insidiat̃. eosqꝫ comedit ꝛ alia venenata. nec tñ moꝛit̃. Bufonẽ aũt nõ nisi in magna fame comedit i quo nãle hꝫ fortis malũ notat̃. videt̃ aũt ciconia caput hr̃e valde calidum: cũ q̃ rostro eius aqua fere dimitat distituat: ꝛ hoc hyeme mag venenum⁹ ei⁹ cõtra venenata remediũ est. he nidos suos ãnuo repetũt: ꝛ vnũ e scib⁹ suis dño loci sub quo fetificãt plumatũ q̃si tributũ vt fert̃ dereliquit. Sed forte cã magis est tedũ nutriẽdi. abiture aũt vt dicit solin⁹ in certo loco cõgregant̃ ita vt nulla sui generis nisi captiua relinquat̃. In asia cãpus est. vbi cõgregate cõmurmurãt: ꝛ eã que nouissima venit dilacerãt: sicqꝫ recedũt. nec dubiũ eas castitatis sectatrices ẽe. fedusqꝫ cõiugii adinuicẽ seruare. Vnĩ fert̃ q̃ in cimĩnẽtiori loco dom⁹ cuiusdã viri ciconiaꝫ par habitabat: cui⁹ mare ad pastũ recedẽte: frequẽtẽ ali⁹ mas adueniẽs feminã adulterino coitu polluebat. at illa statim emin⁹ in fonte se mergebat. sicqꝫ scelus adulterii p aq̃ lauamentũ delẽs. marẽ ppriũ deludebat. hui⁹ facti oris habitatores frequẽtẽ aduertũt: ꝛ quadã die post adulteriũ eã a fonte ne lauaret̃ phibuit. Nec mora masculus a pastu rediẽs in feminã suã crimẽ adulterii dephẽdit: ꝛ ad hoc diu mulans abiit. Reuersus qꝫ secũda die maximãqꝫ ciconiaꝫ multitudinẽ secũ adduxit. q̃ sinlgus se adulterã aggresse. miserã crudeli laniatione morte. Cign⁹ plumas hꝫ albas. sꝫ carnes nigras fortitudinẽ suã hꝫ in alis colerice cõplexiõis est: ꝛ ob h̃ iracũdus. Dẽtes hꝫ in rostro minutissimos. vili cibo ... iracũdus: ꝛ ipatiẽs ... libenter volitat: sꝫ in stagnis requiescere delectat̃. cũ vno pede natat: ꝛ cũ alio se regit: veli mõ cũ pisciculis nutrit⁹ eius ẽ morti⁹. Sup aq̃s nidificat in pullis educãdis sollicitus: tpe coit⁹ blãdiunt̃ sibi iuicẽ mas ꝛ femina: ꝛ alternatiꝫ capita sua colli iflectũt velut ãplectãdi grã. nec mora vbi coierit mas dicit⁹ lesionis in femiã fugit ab ea. at illa ipatiẽs fugiẽtẽ isequit̃: sꝫ neqꝫ̃ rancor ... pleuerat i lõgũ imo lesioẽ cessãte pacificat̃ ꝛ abluit a masculo ... cessans post coitu frequẽti caude motu ꝛ rostri se aq̃s immergens purificat. Olores siue cigni qn ad alia loca pabuli grã migraturi sit. cõgregati ordinat tali ordine natãdi: vt ipetu rostrato ferãtur: quo facili⁹ aera findãt q̃ si in frõte collecti ipellerẽt. At ego qdẽ sentiꝫ se dilatãt: ꝛ cuneo porrigũt agmẽ colla pcedẽtib⁹ iponũt sessoqꝫ duce ẽgo illũ recipiũt. Cign⁹ i capite pennas facile moꝛit̃: q̃ tñ ... miras iubilo põt. ... ãte morte pẽnã in cerebro figit ꝛ sic dulcẽ canit naliter ... mortẽ suã in cãtu lenire ... pt.

De Columba. C. CLIIII.

Columba vt dicit beda felle caret. Dicit aũt aristo. q̃ fel hꝫ nõ eo loco quo cetera aialia: sꝫ in intestino. moꝛticino nõ viuit sed puro grano ... rapto ... In alta nidificat vbi mala bestia attingere nõ valeat. Sup aquas libẽt requiescit vt ꝛ sibi vmbrã accipitris veniẽtis in aq̃s pspiciat. quando vero sola sedens colores suos circa collum varios admirans ... plumã rostroqꝫ plumulas sulcat: ꝛ in regimen volatus cõponit: suasqꝫ ... pennas plumasqꝫ disponit. tunc nisus speculator occultus gaudentẽ in huiusmodi gloria rapit. Columbe ... ꝛ ... propter stomachi temperantiã comedũt ... quem ꝛ ipse ... pennis ... grant ꝛ columbã ... agregant. Dicit iacobus q̃

[illegible]

nō nouerūt:alie vero q̄ post habitos atq3 pditos vidue remāserūt.

[illegible]

tus:et oua:vnq3 alij euolāt:alij erūpūt:ipsi demum pulli trime stres fetificāt. Si mas desit:femia salit. oua q3 pariūt: s3 ex his nihil

[illegible]

oculo medetur impositus: est enim acutus et habet potentiam dis

[illegible]

De Ceteris quorum noīa incipiūt p L. C. CLV.

[illegible] in solstitio morbo corripit'. [illegible]

[illegible]

stro:ostis suis inutiles reddit. Itaq3 p cōsequēs occisi decoriant'. et

[illegible]

ter:accipitres speculati rapiunt: et iccirco cura ē vniuersis vt externi

[illegible]

ad calorē turba cōferēte calor q̄ paru⁹ ē i tā minimis corpib⁹ aggre gatiōe multaq3 augmētet'. Cuculus ē auis iproba: q̄ vocē i cātādo

[illegible]

De Falcone et speciebus eius. C. CLVI.

Falco est auis nobilissima [illegible]

[illegible]

le.qō auē nisu paruo naliter capit. Aliud ignobile et vile qō nō nisi multo labore et maceratiōe assuefactū hoc facit hoc vltimū gen⁹ cū ardeā ad terrā impulerit.iāq3 in ,pmptu est vt eā capiat. ardea

[illegible]

ram eā euolare pmittēs.ac munus fetidū sibi oblatū pferens et

[illegible]

la symachus et theodocion eplam ptolomeo regi egypti in q̄ tracta

[illegible]

est qō lanarium dicit': et in duo genera subdiuidit': quorum vnū h3 caput et rostrum crossa pedes vt aquila.qō cū grani labore habilitat

[illegible]

quanter respicit pedes. Quartum pedibus et cruribus ceruleum.hoc primo et secūdo anno nobile.quinto anno vilissimū. Quintum genus gracile et longū est in dispositione expertissimū in volatu.

[illegible]

in pedibus et alis et oculis gutteo assimilat' falconi. Septimum

[illegible]

fos vngues crudeles.aspectum flāmeum.oculos terribiles. caput

[illegible]

girfalcus oppellat'. de quo inferius dicetur. hoc genus precedente

[illegible]

De Speciebus accipitrum. C. CLVII.

Accipitrum quoq3 quattuor sunt genera. [illegible]

[illegible]

tes sui corpis pedes breues et vngues crossos.oculos magnos et

[illegible]

fert: et delicate nutriri vult et leuiē aucupat. Quartū genus est

[illegible]

accipitri dīsis ē in dispositiōe habit⁹ et colore.hec auis cito

fert. et delicate nutriri vult ac leuiē aucupat. velox ad volatū.

[illegible]

faciat ei bonā vesicā gutturis et includat eū in tenebris cū lumine modico et aucupet dieb⁹ alternis.De sanguine quoq3 volucrū tene rarū multas vires et audaciā sumit.unes etiā aucupādi affectū.

[illegible]

pitrib⁹. Porro terciolus aucupantiū volucrū minima.s3 p sexu

[illegible]

De Fasiano et fatatore, et fenice et fulica. C. CLVIII.

Fasianus est gallus [illegible]

[illegible]

quas surrigit qn̄ vult atq3 submittit. Crista aūt in capite caret et calis in crurib⁹.his tn̄ armis frustrat⁹ dicit⁹ et audax est.

[illegible]

[illegible]

¶ De Gallo. C. CLIX

Gallus est auis [illegible]

[illegible]

¶ De Gallina. C. CLX

Gallina [illegible]

[illegible]

¶ De [illegible] C. CLXI

[illegible]

amoenis grana masculus feminā cibat. Carnes pullorum eius edibiles sunt [illegible] hec autē nōnulli falso opinantur. candem [illegible] garrulus [illegible] est inter eas differētia. nā graculus et [illegible] [illegible] graculus sūt corax [illegible] et diuersis plumis: dict⁹ est a garriēdo. de vna nāqʒ arbore ī aliā garriēdo trāsit. nec eā quasi [illegible] pot q̄ nō garriat. Ceterarū etiā auiū voces et modulacōe nō ad delectamēta [illegible] sed tn̄ ad garriendū dicit̄ imitari. [illegible] plumarum varietate distinguit̄ et [illegible] ceterarū auiū colore decisse dicit̄. Captus in iuuētute claudit̄ et articulata verba loqui docet̄. Que etiā vbi [illegible] magis garrire gestit. [illegible] garrulitati intendēs sibi nō pspicit. si nisus eā inopinatā rapit. Frequēter infanire dicit̄ [illegible] inter furcatos arborum ramos se suspēdit. De phes est auis quadrupes capite [illegible] aquile [illegible] sed multo maior. in nido suo lapidē agaté ponit nec dubiū quin ad [illegible] remediū. hi eq̄s et hoib⁹ maxime infesti sūt. et hoies armatos [illegible] de [illegible] et occidūt. Grues aliqñ vsqʒ ad extrema terre volāt. et terrā [illegible] sūs aptā inuenirūt. semqʒ volādo se vento opponūt. Dicit Aristo. [illegible] ad plagā septētrionalē vltra egyptū in hyeme veniūt. qb⁹ pigmei hoies. s. cubitales occurrūt et cū eis pugnāt. Pugna gruū adeo fortis [illegible] est vt manu capi possit. Quādo nubes pluuiosas pspiciūt. clamāt et vociferant. [illegible] suū celeriores captare volatus [illegible] cū aūt sup terrā descēderint vt comedāt [illegible] caput [illegible] erigit in custodiā [illegible] fecerit [illegible]. Cū vo dormiūt [illegible] pedib⁹ insistūt. fert aūt q̄ post hyemē volātes a mōtib⁹ [illegible] arenas aureas. et [illegible] lapidē trāsglutiūt et post in pedib⁹ trāsmarinis reuomūt. vnde [illegible] q̄ [illegible] lapis quē grues euomūt igne mediāte trāsit in aurū. Grues habent carnes reliqs auibus grauiores. vnde occisa grus vno die in [illegible] duobus in hyeme seruari debet antequā comedat̄. vt caro digestibilior fiat atqʒ tenerior.

De his que per D. J. K. L. C. CLXII.

Erodius q̄ et gyrfale siue gyrfalcus appellatur est auis inter oēs nobilissima colore [illegible] in maxima tn̄ parte corporis ad albedinē declināt [illegible] in pectore et alis vbi celestē colorē [illegible] tatur adeo fortis est vt aquilā capiat. adeo quoqʒ animosus vt cū post grues vel alias quaslibet aues in aere volātes fuerit dimissus. ab earū [illegible] nō desistat donec omnes ad terrā [illegible]. Est autem canis ad hoc edoctus qui herodio desuper volante ipsas aues [illegible] capiat et occidat. Herodi⁹ cū videt [illegible] [illegible] [illegible] ad capiēdū apta sit. In aurū [illegible] et cū impetu descēdēdo [illegible] ad [illegible] pedes pectori [illegible] et sic [illegible] fert. quā si pmo impetu nō capit in aurū [illegible] et [illegible] indignatiōe vix ad reclamatorē redit. Carnes crudas et seruatas nō comedit sʒ recētes. Est enī gen⁹ gyrfalcorū qd̄ cognoiat̄ [illegible] et hoc validi⁹ est et hʒ colorē fuscū. Ibis ē auis sup nilū [illegible] aquā tn̄ nunq̄ ingrediēs: sʒ eiecta cadauera comedēs: q̄ cū cibis [illegible] [illegible] fuerit rostro de natura secretis [illegible] cibos detrahit. Mētiunt̄ plane q̄ dicūt ibides esse ciconias. nisi forte dicit genus esse ciconiarū in orbe nostro ignotū. nā ibides dicit Plini⁹ habere rostrū aduncū qd̄ [illegible] de ciconiis nostris falsum est. q̄ rostrū habēt longū directū in sūmitate acutū. hec auis oua parit: et [illegible] oua si qs comederit moriet̄. [illegible] est auis q̄ voce [illegible] vociferat: quotidie fere die vocē suā mutat. sup arbores nidificat. et [illegible] glādib⁹ qui mature sūt cibū cōgregat sufficiētē sibi. educat vo pulli ei⁹ et ad volatū roborati cibant parentes suos in senectute. fa[illegible] eos [illegible] absqʒ [illegible]. Lucidi [illegible] sūt qui lucē dātes. harū enī auiū penne p obscurū in nocte lucent. Unde q̄ eas hʒ qui volūt [illegible] pennis [illegible] gra viae [illegible]. In [illegible] germanie [illegible] hec auis habitat. [illegible] est auis acuti visus valde. q̄ et pullos suos anteq̄ habeāt alas cōpletas [illegible] ad solē aspicere cogit. [illegible] [illegible] auib⁹ cibat̄. [illegible] [illegible] [illegible] natātes [illegible] [illegible] et submergūt. at illa ppe aqs descēdit: et eas vsqʒ ad suffocationē ī submersiōe manere cogit: et tūc [illegible] ad superficiē aque deductas rapit.

De his que p̄ma littera habet M. C. CLXIII.

Canta est auis marina maior anate [illegible] colore. habēs collum et crura breuia: glaucos [illegible] rostri ex parte [illegible] [illegible] voce [illegible] [illegible] cadaueri [illegible] est: et hoc humanos. Itaqʒ [illegible] tēpestate [illegible] clamat [illegible] cruciatus [illegible] cadaueri [illegible] [illegible] in cadauere. Mergus flumina stagnaqʒ inhabitat et pisces persequitur. sic dictus eo q̄ in aqua se immergat [illegible] [illegible] in aqs morari non valet q̄a in aere spūtū recipiat q̄ pcul debet in aq̄ mergat. Has aues dicit Marcian⁹ [illegible] coget aqs [illegible] [illegible] deserere et arida loca deserūqʒ petere. harum pulli [illegible] oua et [illegible] rigore possint et si matrē eos perdere [illegible] propria viuūt. Merula auis est nō multo maior [illegible] colore quoqʒ [illegible] sʒ rostro pedibus [illegible] buso [illegible] cupidus est. [illegible] parui⁹ et parum robustus [illegible] est. Hic sil accipitres et herodii socialiē volāt [illegible] cigni [illegible] capit. [illegible] et eis cigni caput [illegible] [illegible] et tert.⁹ et vtroqʒ latere binas alas [illegible] colū et pect⁹ et sic auis grauida cigni angustius [illegible] mouē se nō valēs [illegible] pst et occidit̄. Merops est auis habēs in dorso colorē [illegible] in pectore subalbidum: in vētre pallidū. Hec nāli calore abūdās: intra sex pedū altitudinis ī terra fodit vbiqʒ nidificat [illegible] facit et eos vsqʒ ad robur debitū illuc abscōditos pascit et nutrit. Merula dicebat̄ olim modula q̄ mirabiles voc modulos reddit. [illegible] veniēte tpe imminere pspexerit [illegible] hyeme tacet [illegible] olim memoria fuit spectandū in clero miraculū q̄ arte humana edocta notulas in ordine sm musica cātabat ita pfecte vt nullus musicorū eā aliq̄tenus [illegible] posset parilitate excedit. [illegible] hec auis [illegible] cuius colorē hʒ in pectore. reliquū vo corpis occupat nigredo. Merula domesticata cōtra naturā suā carnes comedit et hoc [illegible] libenter se balneat: et plumas rostro purgat. cūqʒ nigra sit et turpis in delectatiōe mouet seipsam ppter amenitatē vocis. Merula plumas nō exuit sic aues cetere sʒ rostrū suū singulis annis mutat in cādorē. et in hyeme vix pōt volare ppter pinguedinē. Est quoddā merularū gen⁹ ceteris multo ma⁹ q̄ [illegible] vocant̄: sic dictū est supi⁹. Miluus vngues pedes et rostrū aduncū hʒ instar accipitris. sed alas curuas: et nō rectas: in quo est ei dissimilis. Audax est in paruis: timidus in magnis. fugat̄ a niso: q̄uis in triplo maior sit illo. circa macellos excubat et circa cadauera. iecur ei⁹ medicinale Plini⁹ laudat. Monedula q̄si moneta tollēs aut [illegible] genus [illegible] auis est niger sʒ formosa et grata. hominū voces in [illegible] lo edocta imitat̄. in matutino [illegible] solis [illegible] [illegible] dius retinē dicit̄. hui⁹ carnes pruritū capitis excitāt. vn̄ et ipsa appetit in cap. se fricari. Muscapa ē auis maior columba plumas habens vt lanari⁹: pedes et rostrū vt hirūdo. q̄ sʒ oīs rictū hēat amplissimū ppter muscas et cinifes: quib⁹ solūmodo vescit̄. rostrū tn̄ inter aues cōparatione sui corporis hʒ paruissimū et pedes siliter.

De his q̄ p̄ma litterā habēt N. vel O. C. CLXIIII.

Nicticorax dicit̄ noctis coruus. q̄a est nocturna. q̄ noctem et tenebras amat: et solē vidē nō patit̄. Lucifuga [illegible] est et noctu cibos suos [illegible]. nā si de die volaret a ceteris auib⁹ impeteret̄. Noctem vt vulg⁹ opinat̄ mortes hominū predicare videt̄ vocib⁹ importunis. caput hʒ ingens. nec vt aues cetere formatū rostrū. hʒ aduncū vt nisus vngues hamatos et asperos. In domiculis vel parietib⁹ libenter habitat et pullos suos fouet humanis stercorib⁹ delectat̄ [illegible] [illegible] gen⁹ carū plequit̄ hui⁹ cōtra ceteras aues [illegible] [illegible] tio. Cū enī ab hoie vel auib⁹ impetit resupinata iacens rostro pedibusqʒ repugnat: et se defendit. Auxiliat̄ autē ei accipiter quodā naturē collegio belliqʒ partic. In insula creta siqñ noctua inuehitur statim emorit̄. hui⁹ carnes paralyticos iuuāt. Nisus ē auis nobilis forma et robore minor q̄ herodi⁹. sʒ vn⁹ est color plumarū ambob⁹ et tn̄ socialiter volare recusant. nā inuidia fert̄ et fastu. et cū impetu aūt solus ambit honore victorie potiri. h̄ qd̄e estimari pōt: et fortē merito. [illegible] credibile est cū preda [illegible] nedū quē in volatu sociū habuerit [illegible] quoqʒ sodalē accipiat. Nō tn̄ dubia fides est nisum parē sui generis dedignari: et velut alienū generis autē [illegible] [illegible] gen⁹. Nā vt dicit Aristo. [illegible] auis predā in volatu capiēs: parcit sui generis auib⁹. Solus ergo nisus expers ē generositati hui⁹. et h̄ cū ipso hoie: q̄ inter aīalia terrestria aīali sui generis insidiari nō cessat. Onocrotalus ē auis in partib⁹ orientis: q̄ cū vocē edere voluerit: caput in aquis ponit: et illic instar rugit⁹ clamorē emittit. In faucib⁹ quosdā hʒ folliculos in quibus [illegible] [illegible] post hec in [illegible] vētre mittit [illegible] cū digerit. Hui⁹ duo genera sunt [illegible] aquatile [illegible] solitudinis. Solis h̄ auis vt dicit Aristo. splene caret et vt dicit Isidorus multas sil escas in vētre recōdit. Oriolus est auis sic dicta vulgarit̄ a sono vocis. [illegible] [illegible] excepto [illegible] hʒ pennas [illegible] tate distinctas nidū in ramis arbor. [illegible] materialiter suspēdit vt in aere sotto pēdere videat̄ de terra cernētib⁹. Ipsum quoqʒ nidū ab humbre [illegible] densa frōde protegit. Et sua est

auis magna et ogn⁹ fluit. os ac pulones inhabitans. rostrū hȝ magnū. ⁊ a gutture vsq; ad pectus instar sacculi receptaculū longū ⁊ amplū in quo magnā vl' copiā piscium tanta mora diffusa natura nō egeat parabat: ꝯgestis in ventre cibis inuenit paratū qd habeat. Nunqȝ tamen bonos in aq̄ diffusio ⁊ piscib⁹ abūdāt. habitat: q; canis in paruā aquā ⁊ sup[illegible] corpora [illegible] e sua vacuat.

Ochus est auis q̄ vulgariter bubo dicit' a vocis sono. nocte nāq; habet hominis ac clamat ita ꝓpe vocē humanā similē vt hoiē ꝯtractū frigore clamare credas. Sed terras speciales hȝ in q̄b⁹ hmōi voces ꝓfert. in ceteris aūt muta est hec auis: bubone minor est noctua maior. aduncū hȝ rostrū ac pedes. ⁊ eminētib⁹ plumis habere videt' aures. predā viuit carnibus vescit' mures persequitur. ⁊ ab auibus ceteris odio habetur.

De Passere ⁊ Pauone. C. CLXV.

Passer in tectis habitat: gregatī ad pastū volat. oīb⁹ auib⁹ calidior est. vñ caro ei⁹ stupitiuaest: ⁊ sanguinis incentiua. atq; digerit q̄cq̄d glutit. vñ corpus ei⁹ neq̄q̄ eo b⁹ sup⁹ impinguat sȝ tn̄ sustētat. Stercus etiā ei⁹ calidissimū est qd emittit: sȝ citissime infrigidat'. supra mōs quoq; luxuriosus est ⁊ in furorē coit⁹ cōcitat'. sȝ nulla mora discedit. Dicit Arist. q; mas vno tn̄ anno viuit. femina vo diu[tius]: qd de passerib⁹ orientis credimus. Nā ⁊ illa nigredo de q̄ dicit q; est in collo masculi nō est aūt in eis q̄ sūt apud nos. sūt in europa. sȝ alba q̄dā in genus macula nigredine notata. ⁊ hi in vita pferunt hieme ⁊ estate sicut eoꝝ femine. etas passeris apparet in rostro: q; iuuenis hȝ illud tenerū ⁊ circa fauces croceū. Senex vo durū ⁊ nigrū. In q̄busdā orbis ptib⁹ morbū caducū hec auis patit': ⁊ hoc vt Aristoteles credit q; semē iusq̄ami comedit. hui⁹ pulli cū euolare debēt ⁊ cum passeres cū eoꝝ parentib⁹ conat⁹ ipsoꝝ euolātū comitant'. vt imbecilles (si necesse sit) plurimū ꝯstipatiōe cōfortent'. Pauo est auis pulcherrima ⁊ pulchritudinis amica. collū hȝ lōgū ⁊ extentū. colore saphirinū ⁊ pect⁹ sil'r. in capite vo plumas desup instar corone vel crīs'e. caudā quoq; lōgā ⁊ ocellatā. quā cū laudat' erēdit. ꝓ pedū deformitatē videns mox deponit. sȝ ⁊ si a tacito spectetur pēnas oēs q̄s spectari gaudet cōtractis oculis abscōdit. a trimatu fundere colores gēmātes īcipit: ⁊ tūc parit. Idē nocte cū euigilauerit. seq; in tenebris cōstitutū ītueri nō poterit. clamās pauide suā pulchritudinē amisisse se credit. Idē clamore suo serpētes deterret ⁊ oīa aialia venenata depellit nec de facili ꝓpe habitare audēt. vbi vox ill⁹ frequēter audit'. pauo qn̄ ascēdit alte pluuie signū est. huius oua si gallinis sub[iciant]ur pulli exeūt. nōnulli pauones albū colorē p̄ totū habēt. ⁊ tn̄ gēmātes oculi q̄ in ceteris auro vl' saphiro diuersis colorib⁹ nitēt. in his etiā albo splēdore discernunt' ac resplēdēt. pauones habēt etiā deserta siluestres sȝ neq̄q̄ in ilitoꝝ colore vel cauda domesticis siles. nec miꝝ q; si caudā eis pōdus natura crescit. pon⁹ videt' onerasse voluēs q̄ iniecto ꝯ honorasse volantes q̄ interptos honorasse glona volucres.

De Pegaso ⁊ Pellicano ⁊ perdice. C. CLXVI.

Pegasus est aīal magnū ⁊ horrēdū: ī ethiopia formā equi hn̄s ⁊ alas vt aq̄la. sȝ multo maiores. caput cornib⁹ armatū adeoq; mōstruosum vt ipso fere cūcta aīantia terreat. Cūq; sit grauis corpore alarū adiut⁹ remedio fuga mirabili pot⁹ currēdo puolat. ⁊ aere collisio virtute pēnaꝝ ad instar turbinis vētos īpellit circūs multas deuorat. ⁊ inde mouet' siluestre est aīal. h⁹ ⁊ hominū maxime. Pellican⁹ dicit' qn̄ pedē canis hn̄s ī plumas albas. In egypto circa nilū habitat: ⁊ lacte crocodili viuit. qd vtraq; bestia p̄ nimia mamillarū abūdātia in aliquo palustri loco in magna quātitate eijcit. vñ ⁊ crocodilū libēter pellican⁹ seq̄t'. h̄ auis macie semp afficit': ⁊ q̄cq̄d glutit cito digerit. q; venter eius nullū hȝ diuerticulū. quo teneat cibū. Solū eni vicer hȝ ductū q̄ ab introitu oris vsq; ad secreta naturę p̄tigit pullos suos sāguine alit ⁊ uiuificat cū eos ꝓpe ipotentiā vl' ex dēte? ei a serpēte qui eis infidiat' interēptos inuenerit. post sāguinis aūt effusionē adeo debilitat' vt exire de nido nō valeat. sȝ ei⁹ pulli ꝑ cibatiōe ei⁹ e sua exire cōpellūt'. Quidā tn̄ eoꝝ segnes exire volūt ⁊ pereūt. q̄dā aūt ⁊ seipsos q̄dē pascūt. sȝ matrē pereunt negligūt. alq̄ eū ita post parentē ⁊ dēt' pios sibi nutrit. ipsos aūt [illegible]. Perdix est auis dolosa ⁊ immūda ⁊ masculus ꝑ femineis dimicātib⁹ vicī calcant' a victorib⁹ iniusto coitu. mater volat in circuitu venatoꝝ quousq; pulli sui fugiāt. ⁊ post fugā eoꝝ fuga ⁊ fuis vocat eos redire. de nocte cōuenis poste hoc[illegible] ꝑ pericula [illegible] [illegible] ad auunc' euntur p̄ defiderio coitus ⁊ [illegible] [illegible] [illegible] ab aucupe capiunt. vñ aliā recipiūt' me. [illegible] [illegible] suspēs vel retractat.

pietatē iam captiue socioꝝ delusa cōsortio. Carnes ꝑdicū p̄ ceteris aui⁹ siluestrib⁹ sanissime sūt. ꝑdix testāte Plinio nō pinguescit. fel eius cū melle equo pondere prodest ad oculorum claritatem.

De Philomena ⁊ pica ⁊ pico. C. CLXVII.

Philomena dicit' a philos qd est amor et mene qd est dux. Hec enim auis mira modulatione letificat audientem gaudet ad ortū sol' ꝓter tāg lentus venientē vemo tn̄ ꝓpe cāat hiberno vnq̄. In vrno quidē verno adeo sūt voces ameni[tate] delectant' vt rarissime comedat. ⁊ h̄ cū summa festinatione. Duę certant ⁊ inter se cantādo tā ꝑtinacit' vt victa sepe vitā finiat prius deficiēte spū q̄ cātu. vñ ⁊ dicit' a philos qd ē amor ⁊ mene qd ē defect⁹: q̄si amore deficiēs. Miramur igit' in tā paruo corpusculo tā ꝑtinacē spm̄. miramur etiā in illo ꝑfectā musice sciētiā. Modulat' enī edit sonū ⁊ nūc ꝓtenso spū trahit' in lōgū nūc variat' inflexo nūc distinguit' ⁊ conciso copulat' intorto grau ⁊ acutus creber exterius vibrans ⁊ aliqn̄ quidē medi⁹ sum⁹ imus modulant' interim aut minores versusq; quos imitent' addiscūt audiūt attēte ⁊ sepulti redduntq; vicib⁹ cantū: intelligit': emēdat': ⁊ a docēte quodāmō reprehēdit' statim aūt et corre cepit vocis amenitatē ꝑdit ⁊ vt ⁊ [illegible] alia vox sit mutat' ⁊ color ab estu quoq; veru tp̄is aucto [illegible] tonū alia vox fit. mutat' ⁊ color. linguis earū tenuitas illa nō est ceteris amb⁹. Pica est auis calidissima. alba ⁊ nigra varietate distincta linguā habēs latiorē q̄ sermonē imitat' hui⁹ nidū suū inter loca spinosa ꝯstituit: eūq; terra interi⁹: ⁊ spinis exterius in circuitu subtus ac desup diligētissime sepit ac munit. Artissimū vo foramē tn̄ qd ingrediat' ⁊ egrediat' in latere relinqt. ⁊ h̄ eo loco quo nidus inaccessibilior ē. Que cū ab hoie visam se senserit oua trāsfert alio cōmoditate digitoꝝ unātē. Cūq; laqueo se neuerit deprahēsā toto corpe quieta ē solo rostri nisu laqueū apire laborās: nec vsq; ad extremā desperatiōnē reliq̄ parte corpis mouet'. Carnes pulloꝝ ei⁹ ad acumē oculoꝝ mācā dicunt' q̄ nisi pil⁹ excoriat' fuerint facile coctionū nō cedūt. Picus marti⁹ est auis parua aduncos vngues habēs ⁊ arbores rostro penetrās. Cūq; sup⁹ cortice arboris ꝑcutit. subesse pabulū intelligit. pullos in arborib⁹ cauis educat. In q̄s cū sagittā vel aliqd tale miserit ꝑcus admota q̄dā herba statim excidit quātalib⁹ vi ingestū sit. Et eoꝝ genē plures migra sunt et merulis croceo. vt oculi. sed illi speciosiores atq; maiores q̄ sunt in viride russum pectore croceū circa collū virides in alis cerulei in cauda cinerulo. Picus in agro tarentino negat' viuē. huic ꝓpriū est semel in anno caluescere eo sc̄ tpe quo rapa seminatur. De hac aūt quidē fertur inuersū dixisse. Parua loquar volucris orim te voce saluto. Si me non videas. esse negabis auem.

De Plathea ⁊ plumali ⁊ porphirione ⁊ psitaco. C. CLXVIII.

Plathea est auis q̄ ad aues in mari pro preda se mergētes aduolat. earūq; capita corripit donec predā euomat. Plumalis est auis ꝓpe ad magnitudinē ꝑdic' varijs pēnis ornata croceo ⁊ albo nigroq; distincta aere solo viuē dicit'. hui⁹ argumentū est q; hȝ pinguescat nihil tn̄ vnq̄ in ei⁹ visceribus inuenit' pōt. Hi auiolos plūbatos habēt aucupes quos ali⁹ in aere iactātes deterrēt aucupes casq; iam volare cogētes retia sup terrā tēdūt ac fugātes capiunt. Porphirio est auis extra modū iracū. vnū pedē habens latū ad natādū. aliū vo fissum ad ambulādū. i quo notat' q; vtroq; elemēto gaudet. ⁊ in aq̄ natās vt anates ⁊ in terra ambulās vt galline h̄ solus pater psitacū pede suo instar man⁹ aquā suscipiēs ad rostrū defert ⁊ potat. seq; huāno mō cibat q; cū oī cibo ⁊ cū solo morsu opozet vt bibat. Virtute eni appeti⁹ hȝ debilē nā' in attrahēdo cibū: ⁊ in incorpozādo. Hui⁹ generis laudatissimi sūt q̄ rostrū habēt magnū: ⁊ crura ꝑlōga. Psitac⁹ ē auis q̄ vocē humanā imitat'. ad qd cū ab hoie cogit' caput hȝ tā valēs vt duā ferrea ferat. Aquas quocūq; nō patit' sȝ pluuia moit'. Ideo in mōib⁹ gelboe nidificare fert': q; raro vl' nunq̄ ibi pluit. Caudā suā ⁊ crura summo studio custodit pēnasq; suas rostro suo frequēti⁹ extergit. auis est luxuriosa nimis bibit: ⁊ libēter vinū. semetipsam pede cibat ⁊ cibū suo defert ori sicut homo manu.

De Strutione ⁊ sturno ⁊ tragophale ⁊ turdo ⁊ turture. C. CLXIX.

Strutio est auis pene bestial' genere hȝ eni pēnas sȝ nunq̄ ⁊ se erigit in volatu. aues hȝ tenues ⁊ plumas velut pilos. In cursu aūt eq̄s ⁊ adeo q; in terra currit vt equos celeritate pcedat. hȝ aūt vngulas bisulcas ad cōprehēdēdos lapides quos emittit in fuga cōtra

in sequẽtes. ferrũ comedit ac digerit q: calidissime nature est. equi nãlẽ odiũ [illegible] plequit. equus enĩ illã [illegible] odit ac timet q: eã videre nõ audet [illegible] sub alis [illegible] latere [illegible] [illegible] in pectore vo magnũ os [illegible] ad [illegible] corpis [illegible] est et cũ [illegible] caput occultauerit [illegible] corpis [illegible] latere credat. nãlr aũt calidissi[illegible] plumas [illegible] nudus fere remaneat. sed coriũ hʒ fortissimũ [illegible] ab [illegible] frigor corp⁹ hʒ fe re ad magnitudinẽ asini. statura mediocr. Oua quoqʒ e⁹ adeo ma gna sũt vt [illegible] vasa fiãt ad bibẽdũ p̄ [illegible] sua.

Sturni sũt aues pue ad volãdũ [illegible] fusco nitẽtes colore. catruatī volãt. [illegible] quodã orbe circũagũt oib⁹ ĩ mediũ tẽdẽtib⁹. [illegible] pp̄t [illegible] [illegible] aggregãt [illegible] turbas [illegible] rãt [illegible] aurora rubẽte murmur [illegible] [illegible] ad cibũ [illegible]. Tragopbales ẽ auis in ethiopia ferragnea co loris maior q̃ aq̃la. caput hʒ vt fenix excepto q: in eo cornua hʒ vt aries. vñ [illegible] adũersus oẽs aues sibi [illegible]. Tur di sũt aues pue q̃dẽ corpe sʒ [illegible] magne. i cacumen h⁹ arbor [illegible] so edificãt. [illegible] pene cõtenti. i. cõtinuo post coitũ generãt. [illegible] [illegible] dieb⁹ oua ĩ vtero maturescũt [illegible] postea pariũt. Turtur sociũ diligit eoqʒ mortuo vl capto alteri se nõ iũgit. sʒ incedẽs solitarie siccis ar bor ramis insidet gemẽs ac tristis nulli aiũ est infesta. [illegible] stat [illegible] In loc [illegible] habitat [illegible] tã hiemẽ ĩ cõcauis arborib⁹ ĩ plumis iacet vere aut [illegible]. multe q̃dẽ [illegible] terras calidas hieme petũt [illegible] multe remanẽt si loci [illegible] sit oppositũ [illegible] ad [illegible] aptũ. In vẽto meridionali [illegible] põderosius. nõ bñ volare possũt. volãtes aũt plerũqʒ vociferãt [illegible] fatigationẽ [illegible] [illegible] nãlr [illegible] [illegible] possũt oua sepe [illegible] pariũt [illegible] puos [illegible] educant pullos [illegible] [illegible] paludibus. turtur ouat ĩ vere bis [illegible] sepe ter. sʒ hoc [illegible] par ouoruʒ corruptũ fuerit [illegible] [illegible] passer [illegible] medicinalis est ĩmissus oculis.

¶ De Uanello [illegible] Upupa [illegible] Ulultur. C. CLXX.

Uanelli sũt aues q̃s Plini⁹ simpbalides vocat satis pulchre. colũbina magnitudine cri stato capite et paruo collo q̃dẽ colore viridi ac lucẽti re liq̃ vo pte corpis varietate distincta. [illegible] auis cũ quẽ a lõ ge nido suo appropinq̃re p̄sẽsent. egressa statĩ cũ clamore occurrit [illegible] clamore [illegible] credat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Upupa est auis admodũ pulchra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hieme [illegible] vere [illegible]. huj⁹ parẽtes senescẽtes in ter pullos iã adultos ĩ nido plumas exuũt. [illegible] a pullis pascunt. donec [illegible] plumas recuperent [illegible] pietas erga parẽtes suos [illegible] visũ pdiderit pulli herbã [illegible] collig [illegible] oculos [illegible] visũ recuperent. huj⁹ auis [illegible] malefactorib⁹ [illegible] valere dicit. Ulultur ẽ auis põderosa: sʒ ad volãdũ admodũ experta. q̃uis añq̃ ĩ aere eleuet tres saltus faciat. [illegible] ad volãdũ [illegible] in alta aer [illegible]. Itaqʒ [illegible] nõ [illegible] ĩ terra [illegible] põ dus corpis. vñ [illegible] appellat volãdo cadauer olens respicit. [illegible] ad [illegible] te deponit ĩ quo [illegible] oculũ petit. Et qm̃ [illegible] ad omne cadauer se iclinat. [illegible] [illegible] venatoꝝ nõ euitat. ideoqʒ [illegible] [illegible] [illegible] cadaueribus [illegible] pul los suos [illegible] volare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gẽtiũ odiũ [illegible] se excitet. venat aũt a mane vsqʒ ad meridiẽ [illegible] [illegible] otio cessat vsqʒ ad meridiẽ. Qd et de cibo supsunt ĩ nido reponit. vt ide se cibet [illegible] pullos: q: cibũ [illegible] facili nõ acq̃rit. Qd si pullos suos [illegible] pingues [illegible] videt [illegible]. ideoqʒ rostro eos ĩ pedib⁹ vulnerat: vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] volatũ [illegible] vident eã occidit. Idẽ cũ herodio pugnat. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

¶ De Hirũdine [illegible] Hisida [illegible] Seleucide. C. CLXXI.

Hirundo est auis leuissima rostro paruo. cau da furcata. forma grata. ingredine decẽtissima. ĩ vẽtre cãdida. sub gutture russa: modicaʒ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] medet oculis.

[illegible] [illegible] et⁹ si oculis lederit. vim habet efficacissimam ad con candũ. apricos mõtiũ recessus hieme petit: ibiqʒ nuda [illegible] implumis reperit. [illegible] [illegible] custodiat [illegible] aduẽtu suo veris [illegible] [illegible] [illegible] tecta sibi nõ negat. Nidũ luto construit [illegible] feno roborat [illegible] [illegible] mollib⁹ [illegible]. Femina [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ris [illegible] nõ [illegible] [illegible] est. Oua [illegible] [illegible] si oua prius sepi⁹ [illegible] [illegible] huj⁹ pulli primo sũt ceci. quos enĩ si q̃s exce cauerit oculi eoꝝ redeũt vt Aristo. dicit. In fetu suma eq̃tate cibũ alternãt [illegible] notabili mũdicia excremẽta pulloꝝ egerit. adultos aũt circũagi docẽt [illegible] foras [illegible] eoꝝ [illegible] [illegible] [illegible] bã celidoniã adhibẽt ad medicinã. [illegible] nos q̃dã in ventre lapidẽ celidoniũ portãt. [illegible] pulli q huĩ lapidẽ habẽt in h cognoscant. si p signo pacis ore ad os ĩ nido diuersi sedẽt. nã ceteri q̃ nõ hñt auersi posteriorib⁹ sedẽt. Isida a sono vocis ẽ auis pua q̃dẽ sʒ pẽnarũ ve nustate clarissima. in dorso colore hʒ [illegible] [illegible] [illegible] in pectore vo p̄fert imaginẽ carbonũ ardẽtiũ. duos trĩ hʒ ĩ pede digitos [illegible] vn gues aduncos [illegible] rostrũ puũ ac directũ. circa aqs assidua ẽ [illegible] vuit terrã rostro cauat ibiqʒ nidũ congerit ac [illegible] facit. De h [illegible] opi nat vulg⁹ q: si pellẽ eĩ [illegible] plumis aut mortue detrahas [illegible] [illegible] in oĩ anno plumas ac si cẽt in corpe cõmutabit. Seleucides sunt aues vt dicit Plini⁹ qrũ suffragiũ a deo petũt incole mõtis cadmi cũ a locustis fruges illi⁹ vastant. itaqʒ a deo misse locustas depopu lant [illegible] vnde veniũt quoue abeant ignorat.

¶ De Homine [illegible] etatibus hominis. C. CLXXII.

Homo grece dr̃ microsmus. nã [illegible] corpis ei⁹ p̃tes create sũt [illegible] posite sm creatiões [illegible] sitũ mũ di toti⁹. Aia quoqʒ ei⁹ ad similitudinẽ toti⁹ sapiẽtie facta. Qũʒ in se similitudinẽ gerit cũ sit vna. [illegible] terre p sensuʒ aq̃ p imaginationẽ. aeri p rationẽ. firmamẽto p itellectũ: celo p itel ligẽtiã. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sũ [illegible] imaginationẽ [illegible] p rõnẽ: angel p intellectũ: deo p intelligẽtiã. Itaqʒ duab⁹ substãtiis hõ [illegible] [illegible] [illegible] carne [illegible] q̃dẽ cũ terstib⁹ sinrãia cũ rõne. soliũqʒ credim⁹ eã aĩaʒ habẽ substãtiã: q̃ viuit etiã exuta corpe. [illegible] inf̃as nat⁹ oĩuʒ aĩaliũ nascẽtiũ debilitatẽ exce dit. [illegible] ideo: q: nutrit⁹ ẽ de sãguie mẽstruo. Currit pull⁹ ouũ egre diẽs [illegible] [illegible] matrẽ sequit. Sic [illegible] q̃drupedia [illegible] hõ vo ab infã tia pmo ambulat sup man⁹: [illegible] postmodũ adolescẽs ĩ pedes erect⁹. tãdẽ de etate decrepita rursus ad terrã inclinat [illegible] [illegible] [illegible] de terra assũpt⁹ ẽ [illegible] in terrã reuertit. Itaqʒ vita hois [illegible] [illegible] ad mortẽ currit. Prima est infãtia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vsqʒ [illegible] possit. Secũda ẽ puericia [illegible] loquunt. Etas pueril vsqʒ ad [illegible] anni extẽdit In annis [illegible] crescit puer ad medietatẽ sue stature. [illegible] [illegible] [illegible] puritate: q̃ trĩ ĩ paucissimis hodie manet pueris vsqʒ ad statutũ ter minũ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Tercia ẽ adolescẽtia q̃ ab anno [illegible] incipit [illegible] vsqʒ ad [illegible] decurrit. Et hac etate hõ sit abilis ad generationẽ q: [illegible] in eo seminale [illegible] si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corpis vires exhauriunt. vñ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad annos [illegible] cõnubia differre q: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mẽbroꝝ [illegible] ossiũ ligamẽta [illegible] in hoie. cessatqʒ statura corpis ĩ lõgitudinẽ crescẽ. Quarta ẽ robur ab anno. xxx. vsqʒ ad. l. hinc eni [illegible] stature robur accipit hõ ĩ lõgitudine [illegible] latitudine. paulatimqʒ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Quinta ẽ senect⁹ ab ano. l. vsqʒ ad. lxx. vel. lxx. Est at senect⁹ paucitas sãguis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] to senescũt. [illegible] incipit hõ decrescẽ [illegible] [illegible] corpe [illegible] hac [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] senectutis decrepite. Sexta ẽ etas [illegible] decrepita q̃ ab anno lxx. inci pit [illegible] ad mortẽ decurrit et hac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ingeniũ decrescit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

¶ De Anima [illegible] eius organo. C. CLXXIII.

Ex suma de aia. Aia ẽ act⁹ pmi⁹ corpis phisici organici potẽtia vita habentis. Actus inq̃. forma ad differẽtiã materie [illegible] [illegible]. Prim⁹ ad differẽtiã forme accidẽtal. q̃ ẽ act⁹ secũd⁹: q: nõ dfert esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Potẽtia vita hñti ad differẽtiã corpoꝝ mortuoꝝ. Aia ẽ vita in subiecto: differẽs p po tẽtias: vita q: vna ẽ mãl ad aliã: vt vita ẽ mã tact⁹ [illegible] tact⁹ aliorũ sen suũ. Potẽtia ẽ pncipiũ trãsmutãdi in aliud: sic actiua potentia: vel

recipiēdi ab alio: fit passiua. Organū ē id p q̄d potētia in operationē exit: ⁊ instrumentū sūt. sʒ differūt in hoc q̄ organū est cōiunctū potētie sicut ocul' potētie visiue. instrumētū aūt materie ⁊ operanti: vt pater in securi. Potētie distinguūt q̄dā p ordinē nālē. s. p prius ⁊ posteri' vt ille q̄ sunt in eadē pte corporis. sicut gustus ⁊ tact' in lingua. et nūc vna est nālis ad alterā. Quedā vero p naturā diuersas partes. vt ille q̄ sūt in diuersis ptib' sicut visus in oculo gustus in ligua. Quādoq; etiā vna potētia in diuersis ptib' inuenit'. vt si plāta diuidat'. vtraq; pars viuit sic etiā est de q̄busdā aialib'. sʒ quocūdā q̄dā partes viuunt ad horā tm̄. qm̄ illa pars statī deficit cui desunt organa pncipalia sicut epar ⁊ cor ⁊ silia. Nō aūt oīs potētia habet organū vel determinatā partē in corpore vt intellectiua.

¶ De Potētiis anime. C. CLXXIIII.

Potentia aie fm Arist. v sūt. s. vegetatiua: sensitiua: appetitiua: motiua sʒ: locū ⁊ itellectiua. Scd̄z Auicēnā vero tres sūt. s. vegetabilis: sensibilis: rōnalis. Sub sensibili nāq; cōphēdit tres medias q̄nq; pdictas. In plātis est sola vegetabilis. ⁊ ibi nō debet dici potētia sʒ aīa. In brutis aūt sūt due. nec vegetabilis potētia debet in eis dici aīa. sʒ potētia q̄ nālis est ad sensibilē. In hoīe vero sūt tres. q̄ due nō debēt in eo dici aie: sed potētia aie q̄ nāles sūt ad aiaʒ rōnalē. Vegetabilis differt a ceteris: q̄ nō est cognitiua. cetere vo due differūt iter se. q̄ sensibilis nō pōt p affectū in rē spiritualē. rationalis vo pōt. Itē rōnalis differt a ceteris: q̄ pōt esse separata. cetere vo sunt iseparabiles. Rōnalis ab itellectiua differt. q̄ mouet' de forma in formā rōcinādi. Intellectiua vo nō. Potētie vegetabilis aie tres sūt. s. nutritiua augmētatiua: generatiua. Potentia sensibilis diuidit' in apphēsiuā. ⁊ motiuā. Apphēsiua quoq; subdiuidit' in apphēsiuā exteriorē ⁊ interiorē. Exterior diuidit' in v. sensus. s. visū: auditū odoratū gustū: tactū. Interior filr in v. s. sensū cōem: imaginatiuā cogitatiuā estimatiuā: ⁊ memoratiuā. Potētia motiua duplex ē vna q̄ iperat motū: alia q̄ efficit motū. Imperās quoq; motū duplex est. s. cōcupiscibilis ad ppiquādū. ⁊ irascibilis ad repellēdū potētia vo rōnalis diuidit' in virtutē sciēdi ⁊ agēdi. q̄rū vnaqueq; vocat' intellect'. s. theoricus ⁊ practicus.

¶ De Somno ⁊ vigilia. C. CLXXV.

Sopor. Sōn' vt. s. dictū est est pmi organi sentiēdi iterceptio vt agere nō possit. Cause vero sōni extracte a libro Aristo. de sōno ⁊ vigilia sunt he. s. alimēti euaporatio labor egritudo pma etas infrigidatio. Priscian' ad Cosdroe. Aīa in ipsa soporationis hora p q̄sdā ptes actualis videt'. ⁊ p q̄sdā mortuo silis ⁊ inactualis. Actualitatis enim partes sunt inspiratio: respiratio. visiones: ⁊ fantasmata videre digerere ⁊ corpus q̄etū facere. Inactualitatis autē est nō sentire nec sonare nec pedū ⁊ manuū actiōes recipe. vnde apparet q̄si dimidiā aīam viuere: vigilare: ⁊ agere dimidiā in somno ⁊ in actualē. et quasi in morte esse separatā. Deliberandū est autē an somnus calidus sit an frigidus. si enim calidus cor sitim restringit ⁊ humiditatem auget. Si vo frigidus cor cibus in digestū ducit ⁊ corpus calefacit [illegible]. Nō autē dicimus somnū priuationē esse vigilie sicut sanitatis infirmitatē ⁊ visus cecitatē. Que enim sʒ priuationē inducta sunt cōtra naturā ⁊ nociua sunt. Somnus autē a natura inuentus est in salutē aialis: nec minus q̄ vigilia naturalis. est itaq; somnus insensibilitas quedā naturalis ⁊ cōis passio aie ⁊ corporis. q̄m ⁊ eorū sensus pprie motus est cōis. Sensibus autē p somnū silētibus circa nutritiuā aie partē somnus operatur nō indigens ad hoc aiteriorū motibus. Causa vero somni est extrinsecus intrās esca ⁊ itrinsecus humidor ⁊ calidor supabundantia. Cibo enim in receptis [illegible] vapoatio in venas effūdit' ⁊ inde in caput eleuatur. Ibiq; cumulatum grauātes materias accidit iterū redire deorsum ⁊ refrigerare calidū. q̄d est circa cor qua refrigeratione facta somnus inducit'. humidi enim vapores vsq; ad superiora ascēdentes ⁊ implētes q̄d est circa cerebrū in q̄d cumulant'. q̄d est frigidū [illegible] quā in corpore sunt aggrauāt caput ⁊ palpebras [illegible] dormire faciūt digestione aute facta somnus conquiescit. Quia [illegible] est sanguis post esce acceptionē somnus [illegible] ad superiora eleuato [illegible] [illegible] ⁊ grauitate [illegible] Sic autē [illegible] ex humiditatis abundātia. sic cōceptio interius facta est sine a lassitudinibus: siue etiā infirmitatibus q̄ ex abundātia calidi ⁊ humidi fiunt. Esca quidem indigesta inflāte ex calore. ⁊ repulsa deorsum cumulatum ⁊ calorem [illegible] somnus efficitur. Idem enim humidorum ascensio ⁊ iterum refluxio.

¶ Adhuc de eodem. C. CLXXVI.

Dormitio igit' refrigerat' o est cause vo dormiēdi calidi q̄ somnus q̄dā ē sōn' intus calidi: ⁊ cōpressio nālis. ac p h' accidūt dormientibus corpalia quidē talia. s. nūc eqdē grauiora ⁊ humidiora ⁊ algidiora eē corpa sanguinē pingui orē p̄lus quoq; q̄ in vigilātib' inspirationē ⁊ respirationē: ⁊ cetera plura. Spūalia vo somniare: recordari sine oī sensu ⁊ intelligētia fātasmatū ⁊ dormientes q̄si vigilātes eē ɔtēplatiores ⁊ inuētiores verorū. grauiora quidē sūt corpa dormiētiū pp̄ter quietē. Velut eni defectus spūs in mēbris fit cōcumulato calido ad id q̄d intus est. Solut one aūt humiditatis ⁊ grauitatis sequit' alleuiatio: q̄ spūs ⁊ calor extētus ⁊ inflāmans in toto corpore facit illud leui'. Et eadē quoq; cā algidiores fiūt dormiētes. calore enī relinquēte exteriora ⁊ cōcumulato ad id q̄d intra est refrigerant' ea q̄ extra sunt: sicq; rigidiores fiūt. ⁊ ob h' sāguis incrassat'. His ɔsequēs ē ⁊ escā facili' digeri: ⁊ corp' incrassari. Cōpressū etenī calidū ac totū inter' cumulatū facile ⁊ cito digerit: ita vt ⁊ nutribiliora ⁊ pinguiora fiāt corpa. Nā in vigilātib' spūs operās p suū nālē impetū facit esce motationē. vn̄ ⁊ turbulēti somni ad digestionē nō suffīciūt p collectionē quoq; caloris in ea q̄ intus sunt pallidiores fiūt dormiētes. Formositatis eni incremētū in sāguine caliditas facit: p h' etiā ⁊ sudāt ampli': q̄ calidū i vnū locū intus conglobatū cito soluit carnē: ⁊ plus facit euaporationē. sicq; sudor emittit' nō ex toto corpe: sʒ circa pect' ⁊ collū ⁊ caput. pedes vo calidi sunt dormiētiū: q̄ caliditas intus impetū facit: ⁊ in id q̄d ē deorsum. Hec aūt accidūt somnus differēter quo ad etates et naturas ⁊ tpa ⁊ horas. adhuc etiā ⁊ a locorū cā ex aliis modis. Somnus itaq; digerēdo ⁊ nutriēdo magis ē calid'. sʒ q̄ refrigerari facit q̄d extra ē magis frigid' intelligēd' est ⁊ q̄ dormiētes dū resurgim' sapiētes efficimur. pcedētē vo hora min'. Intelligētia nāq; p refrigerationē: remissio vo ex caliditate fit.

¶ De Somno. C. CLXXVI.

In somno vo fantasma somnū dicim'. vn̄ claret q̄ sensitiue ptis ē somnū sic ⁊ somn'. Sēsibilia nāq; p vnūquodq; sensū inficiūt ⁊ ab eis facta passio nō solū opantib' sensib' inest artenis: sʒ etiā trāseūtib' iā ⁊ cessātib'. velut si q̄d motū fuerit ab altero cessāte motore manet ipm motū ita vt mouebat' ab illo. Sic itaq; nō solū vigilātiū mot' a sensib' facti remanēt etiā sensib' trāseūtibus. sʒ etiā cū dormim'. magis enī tūc apparēt: eo q̄ interdiu q̄dē expellāt' ⁊ euanescāt itelligētia ⁊ sensib' operātib': sic minor ignis a maiore: ⁊ pue passiōes a magnis. noctu vo pp̄ter silētiū sensuū et infirmitatē operādi supcrescūt: ⁊ ɔtinue fiunt sepe quidē similes: sepe vo i alias figuras dissolūt p subiecte materie resolutionē. ac p h' nec escā ɔtinuo cibis vsq; inflātib' apparēt somnia: q̄m in humido pturbato nulla apparet vmbra vel etiā videt' pturbata. Silēte vo humido pura apparēt in dormiēdo fātasmata ⁊ reliq mot' q̄ a sensibilib' accidūt. Itaq; melācolicis ⁊ febricitātib' ⁊ inebriatis visiones apparēt turbate. Inflatiōe vo sedēte ⁊ sāguine discreto sensuū mot' ex vnoquoq; sēsibilū ɔsequētia ⁊ ordinata facit somnia. Videt' aūt mirabile q̄ eorū quidē q̄ in somnis fiūt fātasmata resurgētes recordamur. eorū vo q̄ vigilātes agim': in somnis memoriam nō habem'. Huius cā est q̄ memorie fiūt eorū q̄ somniant'. aut quorū fantasia videt' [illegible] aūt in somnis accidit. dormiētes enī nō sentim' ⁊ eorū q̄ fm veritatē agunt' [illegible] ɔsequēter neq; somniū. Fiūt at sōnia nō solū ex fātasia sʒ ex passiōe aīa. sic esuriētes aut sitiētes videt' māducare aut bibē [illegible] quoq; sūr passiōib' [illegible] facē. Apte vo ⁊ fm tps aut corpis positionē diuersificant' somnia. Circa ver enī ⁊ autumnū turbida fiūt ⁊ falsa: veluti ab ipsa ɔtinuo esca sūpta. matutina vo cessāte iā pturbatiōe pura: ⁊ iterū q̄ supini dorm iūt somniāt pl' vo min' q̄ bene collocant'. Nō solū autē a sensibilū [illegible] sed etiā ab ipsa anima cause sunt somniorum: eo q̄ futura consueuit preuidere: ⁊ que agenda a se sunt: aut aliter accessura psignificare.

¶ De Morte ⁊ vita. C. CLXXVIII.

Ex libro de nā rerū. Mors est priuatio vite sic tenebra priuatio lucis. Vita calida ē ⁊ humida: mors vo frigida ⁊ sicca. vn̄ calor igne' in humidorum [illegible] ⁊ nūc quidē p [illegible] nūc aūt p exalationē. aliqn̄ vo pp̄ter defectū humidi emoriuntur. sic ⁊ calor vitalis' in animāte mortali. Mors ē termin' oīuʒ aiantiū siue sensibiliū siue rōnabiliū [illegible] ad penā vel gloriā referant' [illegible] q̄ fm Aristo. [illegible]

[illegible] ... tenebatur [illegible] ... ne qdē ꝛ sensus canōe descēdit ad corpus. prima nāq; sua viuificat [illegible] ... trescēdo ac gignēdo. deīnc innumerabiles differētias sapoꝝ: so noꝝ: odoꝝ formarūq; diiudicat. ꝛ in his oīb⁹ q̄ sm naturā sui cor poris [illegible] ... Corpus constat ex officialibus mēbris [illegible] ... cibis: cibi ex elemētis: ꝛ nihil hoꝝ est aīa: ſ; in istis tanq̄ in organis agit. Que cū ꝑpata ꝛ ordinata fuerint. ↄgruūt in viuificatiōe ꝛ [illegible] ... hēs oīa. i. sensus ꝛ imaginationē rōnē ꝛ itellectū: itelligētiā: cōcupi [illegible] ... multitudinis [illegible] ... elemētoꝝ quib⁹ nō hūs vbi vires suas exerceat. requiescit ab his om motib⁹ [illegible] ... Ipsa per semetipsam localiter mota. quoniā ꝛ si organū pijt non tñ melos: nec qd orga nū mouebat. Actor de hac q̄ toq; materia copiosius habet supe rius in tractatu de anima humana.

Liber Decimusoctauus incipit.

De Mathematica. CA. I.

Etor. Dicto De

physica [illegible] dicēdū est de ma thematica q̄ (vt supi⁹ dictū est) tractat de [illegible] formis sicut ph[illegible] ... titatē eni abstractā cōsiderat. Nā iter accidētia oīa q̄titas [illegible] primo [illegible] ret materie ꝛ i plurib⁹ cōicat cum sub stātia vñ magis cōsideratur. [illegible] stans [illegible] ppria principia [illegible] cognoscu h; in abstractiōe [illegible] ꝛ [illegible] Ideo de q̄titate sūt cōsi deratiōes mathematice poti⁹ q̄ de alio accidēte. Que qdrifariam sūt. Nā aut est q̄titas discreta [illegible] s. ꝛ de hac etiā est arithme tica. s. de numero: aut successiua. ꝛ de hac ē musica. s. de numero so noꝝ. aut est q̄titas continua mobilis. ꝛ de hac est astronomia. aut imobilis ꝛ de hac geometria. Michael scotus. Igit mathemati ce subiectū est q̄titas cōtinua ꝛ discreta. i. magnitudo. s. ꝛ multitu do. Multitudinē eni ꝑ se vt Boeti⁹ ait speculat arithmetica rela tā vō musica. Sir magnitudinē imobilē declarat geometria mo bilē astrologia. Intentio igit mathematice est dare certitudinē de oī ambiguitate ꝓposita q̄ ptinet ad suā q̄onē. Dicit aūt mathema tica [illegible] abstractiua. Mathesis. n. grece ē abstractio latine. Fit autē abstractio siue ꝯphēsio quor modis. Abstrahit. n. vl' apphēdit sen sus formā p̄ter materiā ꝛ cū multis accidētib⁹ sicut visus abstrahit spēs visibiles ꝛ imaginatio etiā p̄ter materiā. ſ; nō ab oīb⁹ accidēti b⁹ eā nō [illegible] Sic abstrahit estimatio formā nō māle q̄uis ei accidit esse in materia. sicut amicitiā ꝛ inimicitiā q̄ ē i cane ꝛ lupo. abstrahit etiā itellect⁹ i. apphēdit formas abstractiōe pfecta ꝛ nu da ab oī materia q̄uis ꝛ accidit eis eē i mā. sicut triāgularitatē: cir culationē. Nec curat i quo subiecto sint ista vl' cui⁹ [illegible] aut situs ꝛ [illegible] Sz sic ea simplr ↄsiderat. vt oēs nūeri ꝛ oēs triāguli [illegible] in vna diffinitiōe cōueniāt. ꝛ ita de ceteris. Hec aūt scia dr̄ doctrinalis vl' disciplinalis. q2 disciplinat ꝛ restrigit hoīes [illegible] ad vnā ptē suppo [illegible] ... bes noiat scia domatiu. q2. s. hac domāt arrogātes ꝛ supbi. sicut logici q̄ solēt hre viā ad vtrāq; ptē ꝓpositi. vñ id qd dicit ꝑ figurā [illegible] ...

De Excellētia ꝛ vtilitate Mathematice. C. II.

Oetius

[illegible] ... sūq; immutabilē substātiā sortiūt ꝯphēsio vitat. Esse aūt illa dicu nt̄ [illegible] ...

[illegible] ... q̄titatis quātitatis forme magnitudines [illegible] ... in corporib⁹ [illegible] ... substātie rōne vigētia: ꝑticipatione vō corporis ꝑmutent ꝛ tactu va [illegible] ... q̄ suo noie eētie noiant: sciētiā sapiētiāq; ꝓfitent. Essentie aūt q̄n titat [illegible] ... est multitudo [illegible] ... infinita [illegible] ... magnitudinis [illegible] ... colligere [illegible] ... multitudinis pluralitate finite terminū q̄titatis: ꝛ interminabilis magnitudinis [illegible] ... di ꝑgredi q̄ poss [illegible] ... Plato [illegible] oculi corporis [illegible] ... inspicit vitas queat. Hunc inquā oculū diuersū orbatūq; corporeis sensib⁹ he discipline rursus illuminēt.

De Specieb⁹ mathematice. C. III.

Ichardus

vbi s̄ Mathematica vt dictū est quātitatē abstractā cōside rat. Porro abstracta q̄ntitas nihil aliud est q̄ forma vl' [illegible] ... Quātitas aūt alia est discreta q̄ multitudo dicit: vt grex: ppls. Alia ↄtinua: q̄ magnitudo appellat vt arbor: lapis. Rursus multitudo alia discre ta per se vt duo tria q̄ttuor. Alia discreta ad aliud vt [illegible] ... Magnitudo vō alia imobilis vt sphera terre. Alia mo bilis vt sphera firmamenti. Multitudo discreta ꝑ se [illegible] est arithmeti ce. Multitudo discreta ad aliud materia est musice. Magnitudo imobilis materia est geometrie mobilis aūt astronomie. Sunt ꝑ [illegible] he q̄ttuor spēs mathematice. Arithmetica tractat de numeris. Musi ca de ꝓportiōe. Geometria de spacio. Astronomia de motu. Elemē tū arithmetice ē vnitas: musice vnisonū: geometrie pūctū: astrono mie istās. Itaq; arithmetica ē nūeroꝝ sciētia. musica ē [illegible] dissi milū i vnū redactoꝝ cōcordia. geometria ē disciplina magnitudis imobilis formarūq; descriptio contēplatiua ꝑ quā [illegible] termini declarari solet. Astronomia ē disciplina magnitudinis mo bilis [illegible] ... thmeticā scriptores sectanā [illegible] mathematice discipline [illegible] ... aūt geometria ꝛ astronomia: q̄ sequūt: vt sint atq; subsistāt: istā [illegible] ... Alphorab⁹ [illegible] ... Sciētia do ctrinalis. i. mathematica in octo ptes diuidit: q̄ sunt Arithmetica: geometria. sciētia de aspectib⁹. sciētia de stellis. musica. sciētia de ponderib⁹. sciētia de ingeniis.

De Primatu arithmetice. C. IIII.

Oetius

vbi s̄ Que ex hisce prima discēda est: [illegible] ... modo ad ceteras obtinet [illegible] ... tica. hec eni cūct [illegible] ... Sz ꝛ q̄cūq; nā priora sunt: his sublatis sil posteriora tolluntur. Que si posteriora pereunt [illegible] ... pri⁹ ē hoīe. Nā si tollas aīal: statim quoq; hois nā deleta ē. Si ho minē sustuleris aīal nō ꝑibit. Et ecōtrario ea posteriora sūt: q̄ [illegible] ... posteriorib⁹ trahūt. Hīdē in geometria ꝛ arithmetica videt occurrē Si eni nūeros tollas: vñ triangulū vl' q̄dratū ꝛ q̄cqd in geometria [illegible] ... vocabula nō ꝑibūt. Musica vō q̄pꝛ sit nūeroꝝ vis: hinc maxie q̄ ꝓbari pōt: q̄ nō mō illa nā priora sūt q̄ ꝑ se ↄstāt: q̄ illa q̄ ad ali [illegible] ...

[illegible]
neraȝ ē arithmetica: qȝ i ,pporcōe ī spacio ī motu numer⁹ inuenit. ſȝ
[illegible]
Vñ etiā arithmetica ē vna ō qtuor ⁊ aliaȝ triū īſtrumētū eē ,pbat.

Ꝺe Arithmetica. C. V.

Isido. in libr. ethimo. Arithmetica est disciplina numeroꝝ. [illegible]
cū hāc apud grecos [illegible] pythagoras autem
[illegible]
latinos p̄m⁹ Apuleius deinde Boeti. transtulerūt. Boetius vbi
ſ. Arithmetica ē ſcia de nūero. Numer⁹ aūt duob⁹ mōis ɔſiderat:
ī ſe ⁊ ī mā. ideoq; arithmetica alia ē practica. alia theorica. Practi
ca [illegible] numerat ſicut [illegible] in cōmer
ciis ⁊ negociatiōib⁹. Theorica vō de nūero ſȝ q mēs pcipit illū ab
ſolute abſtractū ab oī motu ⁊ mā. Et cōſiderat ea q̄ accidūt ei ſcđz
illū ī ſe: vt q alī⁹ est par. alī⁹ ipar. Q alī⁹ ē ſupflu⁹: ⁊ alī⁹ diminut⁹
⁊ hmōi. Vtraq; etiā illaꝝ hȝ ptes ſuas. Practice nāq; ptes ſūt. ſcia
cōiūgēdi numeros ⁊ ſcia diſiūgēdi. Et [illegible] q docet cōiūgere nu
meros: alia ē ſcia cōgregādi: alia duplicādi: alia vō multiplicādi. Il
la vō q̄ diſiūgere docet alia ē ſcia minuēdi alia mediādi. alia diui
dēdi. Scia vō radicis inueniēdi ſub vtraq; cōtinet: ⁊ radix diuiden
do ⁊ multiplicādo inuenit. Hui⁹ etiā practice ſpēs multe ſūt. alia nāq;
ſcientia vendēdi ⁊ emēdi. alia mutādi ⁊ cōmodādi. alia cōducēdi ⁊
locādi. alia expēdēdi ⁊ ſeruādi. ⁊ alie multe de qb⁹ pleniſſime habe
tur in lib. qui apud arabes mahalebe dicitur.

Ꝺe Numero. C. VI.

Isidorus vbi. ſ. Numer⁹ aūt ē multitudo ex
vnitatib⁹ cōſtituta. Nā vnū ſemē
numeri eē nō numerū. [illegible] nomē dedit:
⁊ a ſui frequētatiōe vocabulū [illegible] numeroꝝ cōtē
nēdā nō ē. In multis eni ſcripturaꝝ locis q̄tū myſteriū habeat
elucet. Nō n. fruſtra ī laudib⁹ dei dicta eſt oīa ī mēſura ⁊ nūero et
pōdere feciſti. Senari⁹ nāq; q̄ ptib⁹ ſuis pfect⁹ ē. pfectionē mundi
[illegible] Moyſes
Helyas ⁊ ipſe dñs ieiunauerūt ſine nūeroꝝ cognitiōe nō itelligūt.
ſicut ⁊ alii ī ſcriptur⁹ ſacris nūeri exiſtūt. quoꝝ figuras non niſi noti
bui⁹ artis ſcie ſoluere poſſūt. Datū ē etiā nobis ex aliq pte ſub nu
meroꝝ ɔſiſtere diſciplina. qm̄ horas p eā diſcim⁹. qm̄ mēſiū curricu
la ſupputam⁹. qm̄ ſpacium anni redeūtis agnoſcim⁹. Per numerū ſiq
dē ne cōfūdamur iſtruimur. Tolle nūeꝝ ī reb⁹ oib⁹ ⁊ oīa peūt. adi
me ſeculo cōputū ⁊ cūcta ignorātia ceca ɔplectif. nec differre pōt a
ceteris aīalib⁹ q̄ calculi neſcit rōnē. Boeti⁹ vbi ſ. Oīa q̄cūq; a pri
meua reꝝ nā cōſtituta ſūt nūeroꝝ videt rōne eē formata. Hoc eni fuit
pncipale ī aīo cōditoris exēplar. hic n. quatuor elemētoꝝ multitudo mu
tata ē. hinc tēpoꝝ vices. hic mot⁹ aſtroꝝ celiq; cōuerſio. Numer⁹
ē vnitatū collectio vl q̄ntitatis aceru⁹ ex vnitatib⁹ pfuſus. hui⁹ igit
pma diuiſio ē ī parē ⁊ iparē. Par q̄dē ē q̄ pōt in eq̄lia duo diuidi.
medio nō itercidēte. Impar vō quē null⁹ ī eq̄la diuidit eo q ī me
dio poſit⁹ vn⁹ itercidat. Et hī hȝ alterutras ſpēs ſūt diffīnēda duce
tur iparē numerū eē q̄ vnitate differt a pari vl cremēto vl diminu
tiōe. Itē par numer⁹ ē q̄ vnitate differt ab ipari vl cremēto vl dimi
nutiōe. Iſido. vbi. ſ. Numeros aūt īfinitos eſſe certiſſimū eſt: qm̄
ī quocūq; nūero finē faciēdū putaueri. idē ipſe nō dico vno addito
augeri. ſȝ q̄ntūlibet ſit magn⁹ ⁊ q̄libȝ igētē multitudinē cōtinēs ī ipa
rōne atq; [illegible] nūeroꝝ nō ſolū duplicari verū etiā multiplicari pōt.
Ita vō ſuis q̄ſq; numerus ,pprietatib⁹ terminat. vt nullus eoꝝ par
eſſe cuiq; alteri poſſit. Ergo ⁊ diſpares iter ſe atq; diuerſi ſunt. et
ſinguli quiq; finiti. ſūt ⁊ oēs infiniti ſunt.

Ꝺe Principalitate vnitatis. C. VII.

Idem vbi. ſ. Oīs quoq; numer⁹ circa ſe po
ſitoꝝ ⁊ naliſ ſibimet diſpōne dictoꝝ
medietas ē. Et q̄ ſup duos illos ſūt q̄ medio iungunt.
ſi cōponūt̄ [illegible] numer⁹ media poſitio
ē. Et rurſus illoꝝ q̄ ſūt ſup ſcđo loco iūctos. cū ipi quoq; ſint ɔpoſiti
[illegible]
[illegible]
[illegible]
tas ē. Qui aūt circa ipos ⁊ ſex ⁊ q̄ttuor ſūt. vii. ſ. ⁊ iii. adē ſi iūcti ſūt eo
rū. v. medietas erit. Rurſus illoꝝ q̄ altriſec⁹ poſiti ſūt. ſi iūgant. eiā
[illegible]
[illegible]

diétas eſt [illegible]
[illegible]
ei⁹ q̄ ,ppe ſe eſt: ſolū medietas ē. Nā iuxta vnū ſolus binari⁹ nālr̄
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Ꝺe Speciebus numeri. C. VIII.

Isidorus vbi. ſ. Numer⁹ diuidit paribus ⁊
imparib⁹. [illegible] in
[illegible]
impar. Impar numer⁹ diuidit in bis. pmū ⁊ ſimpliū: ſe
cūdū ⁊ cōpoſitū: tertiū mediocrē: q̄ quodāmō pzim⁹ ⁊ icōpoſitus.
alio vō mō ſecūdus ⁊ cōpoſit⁹ ē. Par numer⁹ eſt: q̄ in duab⁹ eq̄s
ptib⁹ diuidi pōt: vt duo q̄ttuor ⁊ octo. Impar vō numer⁹ eſt: q̄ diui
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
in eq̄lia nō poſſis. Impariē par numer⁹ eſt cui⁹ ptes [illegible] pit
ſȝ vſq; ad vnitatē nō ptingūt: vt viginti q̄ttuoꝝ. hi eni in medietatē
diuiſi [illegible] rurſū in aliā medietatē ſex. deinde in aliā tres ⁊ vl
tra diuiſionē nō recipit ſectio. [illegible] inueniſ. termin⁹
quē ſecare nō poſſ. Impariē impar ē q̄ ab impari numero impa
riter menſurat̄. [illegible] impares numeri ab imparib⁹
etiā partib⁹ diuidunt: vt ſepties ſeptē q̄nq̄es nouies q̄nq̄es q̄nuī
gies quinq̄es. Impariū numeroꝝ alij ſimplices ſūt: alij cōpoſiti: alij
mediocres. Simplices ſunt q̄ nullā aliā partē hīt niſi ſolā vnitatē
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Dicim⁹ eni ter ternī: ⁊ ſepties ternī: ⁊ ter q̄nī ⁊ q̄nq̄es q̄nī. Medio
cres nūeri ſūt: q̄ quodāmō ſimplices ⁊ icōpoſiti eē videt. alio vō
mō ⁊ cōpoſiti: vt vbi gra. ix. ad. xxv. dū cōparat⁹ fuerit: pzim⁹ ē ⁊ in
cōpoſit⁹ qz nō hȝ cōem numerū niſi ſolū monadē. Ad quīdeci vō
ſi cōparat⁹ fuerit: ſecūdus ē ⁊ cōpoſit⁹: qm̄ ineſt illi cōis nūer⁹ pter
monadē. i. ternari⁹ numer⁹ [illegible]
Itē pariū numeroꝝ alij ſunt ſupfluī: alij diminutiui: alij pfecti. Su
pflui ſūt quoꝝ ptes ſūt ducte plenitudinē ſuā excedūt vt puta duo
denari⁹ hȝ eni ptes q̄nq; duodecimā q̄d eſt vnū. ſextā q̄d duo q̄r
tā q̄d tria. tertiā q̄d q̄ttuoꝝ. dimidiā q̄d ſex. Vnū eni ⁊ duo ⁊ tria ⁊
q̄ttuoꝝ ⁊ ſex ſil ducta ſedeci faciūt: ⁊ lōga a duodenario excedūt. ſic
⁊ alij ſiles plurimi. Diminutiui ſunt: q̄ ptib⁹ ſuis cōputati minorē
ſūmā efficiūt: vtpote denari⁹: cui⁹ ptes ſunt tres. decima q̄d ē vnū.
quinta q̄d duo. dimidia q̄d q̄nq;. Vnū eni ⁊ duo ⁊ q̄nq; ſil ducta
octonariū faciūt lōge a denario minorē. Siilis eſt huic octonari⁹ vl
alij plurimi: q̄ in ptes redacti infra ɔſiſtūt. Perfect⁹ numer⁹ ē q̄ ſuis
partib⁹ adimplet: vt ſenari⁹. hȝ eni tres ptes. ſextā tertiā ⁊ dimidiā.
Sexta ei⁹ vnū eſt: tertia duo: dimidia tres. he ptes in ſūmā ducte. i.
vnū ⁊ duo ⁊ tria ſil eundē ɔſūmāt pficiūtq; ſenariū. Sunt aūt per
fecti numeri infra denarium ſex. infra centenariū vigintiocto. infra
millenariū quadringēta nonaginta ⁊ ſex.

Ꝺe Computo ⁊ algoriſmo. C. IX.

Ector. Cōput⁹ dr̄ a cōputādo. i. nūerādo. vn̄ q̄libȝ
cōputatio pōt dici cōput⁹ large ſumpto voca
bulo. ppe ē vō cōpoſit⁹ dicit̄ ſcīa tēpoꝝ diſtinctiua
ſm̄ motū ſol ⁊ lune [illegible] ad cognitionē eoꝝ q̄ in kalēda
rio ſunt feſtoꝝq; mobiliū. De quib⁹ ſufficiat [illegible] ea
q̄ dicta ſunt ſupi⁹ in li. de luminarib⁹: q̄ facta ſunt in figna ⁊ tpa:
⁊ dies ⁊ noctē. Dr̄ ḡ cōput⁹: nō qz cōputare tm̄ doceat: ſȝ qz diffici
lioꝝ q̄dā in eo cōputāda referantur. Qm̄ aūt ad intelligētiā cōputi
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ſicut vnitatē ⁊c. vnitates. In ſcđo denariū ⁊c. denarios. In ter

[illegible] centenarios [illegible] In quarto millenarios vel [illegible] centenarios. Et [illegible] hec figura posita in secundo loco [illegible] decies magis quam si esset in primo et decies magis in tertio quam in secundo, et sic in [illegible] [illegible] numeros quam [illegible] grata. Non possumus hanc figuram representare decem. si enim scriberemus figuram unitatis in primo loco et eandem in secundo facerent [illegible] Item si scriberemus figuram unitatis in primo loco et figuram novenarii in secundo facerent nonagintaunum. sm eandem legem. Item si econtra figuram novenarii in primo loco. et figuram unitatis in secundo facerent [illegible] regula. Inventa est [illegible] figura talis .o. [illegible] Nihil per se significat si posita in primo loco facit aliam figuram esse in secundo loco respectu sui ac per hoc decuplum significare quam si esset in primo [illegible] rationem. Cum hac ergo figura possumus representare decem. Ipsa enim in primo loco posita facit figuram unitatis esse in secundo [illegible] significat decem et [illegible] Artis huius species [illegible] additio subtractio duplicatio mediatio multiplicatio divisio [illegible] de quibus singulis per se regule date sunt in algorismo. [illegible] et plures alias numeri divisiones et proportiones. de quibus in Isidoro et Boetio [illegible] brevitatis causa pretermitto.

De Musica. C. X.

Ichardus ubi supra. Musica est plurium dissimilium in unum redactorum concordia. Alpharabius ubi supra. Musica comprehendit cognitionem specierum armonie et illud ex quo componitur et quibus modis. Isidorus. ubi supra. Musica est peritia modulationis sono cantuque consistens. Et dicta est musica per derivationem a musis. Muse autem appellate sunt a [illegible] a querendo quod per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum et vocis modulatio quereretur. huius artis repertorem Moyses dicit fuisse tubalcaim qui fuit de stirpe Caym. greci vero Pythagoram. alii vero Linum thebeum et Zethum et Amphion primos in ea arte claruisse ferunt. Post quos paulatim [illegible] aucta est [illegible] tam turpe musicam nescire quam litteras. Interponebatur autem non modo sacris sed et omnibus sollemnibus omnibusque letis vel tristioribus rebus. Sicut enim in veneratione divina hymni, sic in nuptiis hymenei, et in funeribus treni et ad tibias quidem lamenta canebantur. In conviviis autem aut lyra aut cithara circumferebatur. et accubantibus singulis conviviale genus canticorum edicebatur. Itaque sine musica nulla disciplina potest esse perfecta. nihil enim sine illa. Nam et ipse mundus quadam armonia sonorum fertur esse compositus et celum ipsum sub armonie modulatione revolvi. Musica movet affectus provocat in diversum habitum sensus. In prelijs quoque tube concentus pugnantes accendit et quanto vehementior fuerit clangor tanto fit ad certamen alius fortior. Siquidem et [illegible] cantus hortatur: ad tolerandos quoque labores musica animum mulcet: et singulorum operum fatigatio [illegible] modulatio vocis solatur. Excitatos quoque animos musica sedat sicut de David legitur qui ab spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Ipse quoque bestias necnon et serpentes. volucres et delphinos ad auditum sue modulationis musica provocat. Sed et quicquid loquimur vel intrinsecus venarum pulsibus commovemur per musicos rythmos armonie virtutibus probatur esse sociatum.

De Excellentia Musice. C. XI.

Oetius in musica li. i. Animi vis ita sonos capiat et non modo de his iudicium capiat differentiasque cognoscat. verumetiam delectetur sepius si dulces coaptatique modi sint angatur vero si dissipati atque incohe rentes ferantur sensus. [illegible] cum sint quatuor matheseos discipline. cetere quidem in investigatione veritatis laborent. Musica vero non modo speculationi verumetiam moralitati coniuncta sit nihil enim est tam proprium humanitati quam remitti dulcibus modulis astringi contrariis. Idque in singulis vel studijs vel etatibus tenetur. et nulla omnino sit etas. que a cantilene dulcis delectatione seiuncta sit hinc etiam [illegible] potest quod non frustra a Platone dictum sit mundi animam musica convenientia fuisse coniunctam. Cum enim eo quod in nobis est iunctum convenienterque coaptatum. illud excipimus quod in sonis apte convenienterque coniunctum est. eo quod delectamur nos quoque ipsos eadem similitudine compactos esse cognoscimus. Amica est enim similitudo dissimilitudo odiosa atque contraria hinc etiam morum maxime permutationes fiunt. lascivus quippe animus vel ipse lascivioribus delectatur modis. vel sepe eosdem audiens emollitur aut frangitur. Rursus asperior mens vel incitatioribus gaudet. vel eisdem [illegible] [illegible] musici gentium vocabulo designantur ut lidius modus et frigius. Quo enim quasi unaqueque gens gaudet. eodem modus ipse vocabulo nuncupatur. Gaudet vero gens modis pro morum similitudine. Neque enim fieri potest ut mollia duris. dura mollioribus annectantur aut gaudeant. Sed amorem delectationemque ut dictum est similitudo conciliat.

De Observatione moralitatis in musica. C. XII.

Inde Plato etiam maxime cavendum existimat ne de bene morata musica aliquid permutetur. Negat enim esse [illegible] tantam morum in republica labem quam paulatim de pudenti ac modesta musica [illegible] Statim enim [illegible] quoque audientium animos pati paulatimque discedere nec ullum honesti ac recti retinere vestigium si vel per lasciviores modos inverecundum aliquid vel per asperiores ferox atque immane mentibus illabatur. Nulla enim magis ad animum disciplinis via quam auribus patet. Cum ergo per eas rhythmi modique ad animum usque descenderint dubitari non potest quin equo modo mentem atque ipsa sunt afficiant atque conforment. Id vero [illegible] in gentibus potest. Nam que asperiores sunt getarum gentes durioribus delectantur modis. que vero mansuete mediocribus. Quod vero lascivum ac molle est genus humanum id totum [illegible] ac de theatralibus modis tenetur. Fuit vero pudens ac modesta musica dum simplicioribus organis ageretur. ubi vero varie permixta tracta est amisit gravitatis atque virtutis modum et pene in turpitudinem prolapsa minimum antiquam speciem servat. Unde Plato precepit minime oportere pueros ad omnes modos erudiri sed potius ad valentes et simplices. Atque hoc maxime retinendum [illegible] quo modo per paulum minimas mutationes hinc aliquid permutetur recens quidem minime sentiri. post vero magnam facere differentiam: et per aures ad animum usque delabi. Idcirco magnam esse custodiam reipublice Plato arbitratur musicam optime moratam pudenterque coniunctam ita ut sit modesta ac simplex et mascula nec effeminata nec fera nec varia.

De Variis effectibus musice. C. XIII.

Uita [illegible] apud antiquos fuit musice diligentia: et per [illegible] nos quoque obtinere arbitrarentur. Vulgatum quippe est quam sepe iracundias cantilena represserit: quam multa vel in corporum vel in animorum affectionibus miranda perfecerit. Cui enim est illud ignotum. quod pythagoras ebrium adolescentem tauromitanum sub phrygij modi sono incitatum spondeo succinente reddiderit mitiorem atque sui compotem. Nam cum [illegible] scortum domo esset clausum atque ille furens domum vellet amburere cumque pythagoras stellarum cursus ut ei mos erat nocturnus inspiceret ubi intellexit sono phrygij modi incitatum multis amicorum monitionibus a furore noluisse desistere: mutari modum precepit atque ita furentem animum adolescentis ad statum mentis pacatissime temperavit. Cum [illegible] Marcus tullius commemorat in eo libro quem de consiliis suis composuit [illegible] Sed ut [illegible] exempla conquiram terpander atque arion methimneus [illegible] atque ionies gravissimis morbis cantus [illegible] [illegible]. Ismenias vero thebanus boeciorum pluribus quos sciatici doloris tormenta vexabant modis fertur cunctas abstersisse molestias. Sed et empedocles cum eius hospitem quidam gladio furibundus invaderet quod illius patrem accusatione damnasset inflexisse dicitur modum canendi itaque iracundiam adolescentis temperasse. In tantum vero priscae philosophie studiosis vis musicae artis innotuit: ut pythagorici cum diurnas in somno resolverent curas. quibusdam cantilenis uterentur ut eis lenis et quietus sopor irreperet. itaque experrecti aliis quibusdam modis stuporem somni confusionemque purgabant. Id nimirum scientes quod tota nostre anime corporisque compago musica coaptatione coniuncta sit. Nam ut sese corporis affectus habet: ita etiam pulsus cordis motibus incitantur.

Adhuc de eodem. C. XIIII.

Taque non potest dubitari quin nostre anime corporisque status eisdem quodammodo proportionibus videatur esse compositus quibus armonicas modulationes posterior disputatio coniungi copularique monstrabit. Inde enim est quod infantes quoque cantilena dulcis oblectat. quod vero asperum atque insuave ab audiendi voluptate suspendit. Nam [illegible] etiam omnis etas patitur omnisque sexus. que licet suis actibus distributa sint una tamen musica delectatione coniuncta sunt. Quid enim fit cum in fletibus luctus ipsos modulantur dolentes quod maxime muliebre est ut cum cantico quodam dulcior fiat causa deflendi. Id vero etiam fuit antiquis moris: ut cantibus tibie luctus preiret. Testis est Papinius Statius huius versu. Cornu grave mugit adunco Tibia cui teneros suetum producere manes. Et qui suaviter canere non potest sibi tamen aliquid canit non quod eum aliqua voluptate id quod canit afficiat. sed quod quandam insitam dulcedinem ex animo proferentes quomodo proferat delectantur. Nonne illud etiam manifestum est in bellum pugnantium animos tubarum carmine accendi? quod si verisimile est ab animi pacato statu quempiam ad furorem atque iracundiam posse proferri: non est dubium quin conturbate mentis iracundiam vel nimiam cupiditatem modestior modus possit astringere. Quid quod cum aliquis cantilenam libentius auribus atque animo capit: ad illud etiam non sponte convertitur. ut motum quoque aliquem similem audite cantilene corpus effingat: et quod omnino aliquod melos auditum sibi memor animus ipse decerpat: ut ex omnibus perspicue nec dubitanter appareat ita nobis musicam naturaliter esse coniunctam ut ea ne si velimus quidem carere possimus. Quocirca intendenda vis mentis est: ut id quod natura est insitum scientia quoque possit comprehensum teneri. Sicut enim in visu quoque non sufficit eru-

duas colores formasq; conspicerent. Si que sit bec proprietas inuestigauerint: sic non sufficit cantilene musicas delectari: nisi etiam qua inter se coniuncte sint vocis proportione discatur etc.

℄ Diuisio Musice sm alphorabium. C. XV.

Alphorabius vbi. s. Musica quoq; diuidit in actiuam et speculatiuam. Actiue proprietas est inuenire armonias sensibiles ex istis que preparata sunt eis vel non ex arte. Instrumenta naturalia sunt vt epiglotes et vuula et que in eis sunt deinde vo nasus. Artificialia sunt vt fistule chorde et vba et alia huiusmodi. Opifex itaq; huius artis non format neumata et armonias et alia eorum accidentia nisi secundum quod sunt in istis: quorum acceptio consueta est in eis. Speculatiua vero dat omnium eorum sciam et rones et causas omnes eius ex quo componitur armonia non secundum quod sunt in materia sed absolute secundum quod remota sunt ab istis et modo et accipit ea secundum quod audita sunt ex istis vel ex quocunq; que accidant. Hec autem in speculatiua diuiditur in quinq; ptes magnas. Prima est de principijs: quorum proprietas est vt administrent in acceptione eius quod est in hac scia et qualiter sit modus in acceptione principiorum illorum et qualiter inuenta sit hec ars et ex quibus rebus et ex quot componitur. Secunda vero doctrinalis est de dispositionibus. Huius artis s. inueniendi neumata et cognoscendi numeros ac spes eorum et declarandi proportiones eorum adinuicem docet et spes ordinum ac situum eorum quibus preparantur ad acceptionem ac putat ex eis quod vult et componat ex eis armonias. Tertia est de conuenientia principiorum in sermonibus et demonstrationibus sup spes istorum artificialium que preparantur eis: et de acceptione omnium eorum ac situm eorum in ea secundum mensurationem et ordinem que in principijs assignantur. Quarta est de spebus casuum naturalium quoddam pondera neumatum. Quinta vero de expositione armoniarum integrarum s. illarum que posite sunt in sermonibus metricis secundum ordinationem et qualitatem artis eorum compositionis. Et docet quomodo penetrabiliores fiunt et magis volume s. in vltimitate intentionis ad quam facte sunt.

℄ Alia Diuisio. C. XVI.

Musice genera sunt tria. prima quidem mundana est: scda vero humana. tertia instrumentalis. Mundana in his maxime perspicienda est que in ipso celo vel compage elementorum vel temporum varietate insunt. Quomodo n. fieri potest vt tam velox celi machina tacito silentioq; cursu moueatur. Et si ad nostras aures sonus ille non perueniat quod multis fieri de causis necesse est. non poterit tamen motus tam velocissimus ita magnorum corporum nullos omnino sonos ciere cum presertim tanta sint stellarum cursus coaptatione coniuncti vt nihil eque compaginatum nihil ita commissum possit intelligi. Nam aliq alii excelsiores alii inferiores feruntur atq; ita omnes equali incitatione voluuntur. et per dispares inequalitates ratus cursuum ordo ducatur. vnde non potest ab hac celesti vertigine ratus ordo modulationis absistere. Iam vero quattuor elementorum diuersitates contrariasq; potentias nisi quedam armonia coniungeret quomodo fieri posset vt in vnum corpus ac machinam conuenirent. Sed hec omnis diuersitas et ita temporum varietatem parit et fructuum vt tamen vnum anni corpus efficiat. Nam quod constringit hiems ver laxat: torret estas: maturat autumnus: tempora vicissim uta suos afferunt pro varietate modulos que annuam consonantiam et circulationis excursum atq; reditum subministrant. Humanam vero musicam quisquis in seipsum descendit intelligit. Quid enim est quod illam incorpoream rationis viuacitatem corpori misceat nisi quedam coaptatio et veluti grauium leuiumq; vocum quasi vnam consonantiam efficiens temperatio. Quid est aliud quod ipsius inter se partes aie iungat que vt aristoteli placet ex sensibili rationabiliq; coniuncta est. Quid est quod corporis elementa permisceat aut partes sibimet rata coaptatione contineat. Tertia est musica que in quibusdam consistere dicitur instrumentis hec administratur aut intentione vt neruis: aut spiritu vt tibijs: aut his que ad aquam mouentur: aut percussione quadam vt in his que nisi in concaua erea quedam feruntur atq; inde diuersi efficiuntur soni.

℄ Subdiuisiones eiusdem. C. XVII.

Richardus vbi supra. Musica alia mundana alia humana alia instrumentalis. Mundana alia in elementis alia in planetis alia in temporibus. In temporibus alia in pondere alia in numero alia in mensura. In planetis alia in situ alia in motu alia in natura. In temporibus alia in annis s. mutatione veris estatis autumni hiemis. Alia in mensibus s. incrementis et decrementis lunaribus: alia in diebus s. vicissitudine lucis et noctis. Musica humana alia in corpore alia in aia alia in connexu vtriusq;. In corpore alia in vegetationibus alia in humoribus alia in operationibus. Prima conuenit omnibus nascentibus. Secunda sensibilibus. Tertia rationalibus. Musica in aia alia in potentijs vt ira ratio alia in virtutibus vt iusticia fortitudo. Musica in connexu vtriusq; est illa naturalis amicitia qua aia corpori non corporeis vinculis alligata tenetur. Musica instrumentalis: alia est in pulsu vt in timpanis et chordis: alia in flatu vt in tibijs et organis alia in voce vt in carminibus et cantilenis.

℄ De Elementis musice instrumentalis de sonis s. C. XVIII.

Consonantia que omnem musice modulationem regit preter sonum fieri non potest. Sonus vero preter quendam pulsum et percussionem non redditur. pulsus vero atq; percussio nullo modo esse potest nisi precesserit motus. Si enim cuncta sint immobilia potest alterum alteri concurrere et alterum impellatur ab altero. Si cuncta stant nihil motus carent: nullum fieri necesse est sonum. Idcirco diffinitur sonus ita. Sonus est percussio aeris indissoluta vsq; ad auditum. Motuum vero alii sunt velociores alii tardiores eorum denique motuum alii rariores alii spissiores. Nam si quis in continuum motum respiciat aut velocitatem aut tarditatem necesse est comprehendat. Sin vero quis moueat manum aut frequenti eam motu mouebit aut raro. Et si tardus quidem fuerit aut rarus motus graues necesse est sonos effici ipsa tarditate et raritate pellendi. Sin vero sint motus celeres ac spissi acutos necesse est reddi sonos. Idcirco in idem neruus si tendatur amplius acute sonat. Si vero remittatur graue quia in tensior est velociorem pulsum reddit celeriusq; reuertitur et frequentius ac spissius aerem ferit. Qui vero laxior est solutos ac tardos pulsus effert rarosq; ipsa debilitate feriendi nec diutius tremit. neq; n. quotiens chorda pellitur vnius edita tamen putandus est sonus aut vnam in his esse percussionem sed totiens aer feritur: quotiens eum chorda tremebunda percusserit. Sed quia iuncte sunt velocitates sonorum nulla intercapedo sentitur aut vnus et sonus vnus sensum pellit vel grauis vel acutus quamuis vterq; ex pluribus constet. grauis quidem ex tardioribus et rarioribus: acutus vero ex celeribus ac spissis. vnde liquet adiunctione quadam motuum ex grauitate acumen intendi. detractione vero motuum laxari: ex acumine grauitatem. Ex pluribus enim motibus acumen quam grauitas constat.

℄ De Sonorum differentijs et speciebus inequalitatis. C. XIX.

In quibus autem pluralitas differentias facit ea necesse est in quadam numerositate consistere. Earum vero que secundum numerum differunt quedam sibi sunt equalia. quedam inequalia. Quocirca soni quidam sunt equales. quidam vero sunt inequalitate distantes. sed in his vocibus que nulla inequalitate discordant nulla omnino consonantia est. Est enim consonantia dissimilium inter se vocum in vnum redacta concordia. Que vero sunt inequalia quinq; inter se modis inequalitatis momenta custodiunt: aut enim alterum ab altero multiplicatione transcenditur aut singulis partibus aut pluribus aut multiplicatione et parte aut multiplicatione et partibus. Et primum quidem inequalitatis genus multiplex appellatur. Est vero multiplex vbi maior numerus minorem numerum bis in se totum vel bis vel ter vel quater. ac deinceps nihil deest et exuberat. Appellaturq; duplum vel triplum vel quadruplum atq; ad hunc ordinem in infinita progreditur. Secundum genus est quod appellatur superparticulare. id est maior numerus minorem bis in se totum et vnam eius aliquam partem caq; vel dimidiam vt in duobus et vocatur sexqualtera proportio vel tertiam vt quattuor ad iij et vocatur sexquitertia atq; ad hunc modum etiam in posterioribus numeris. Tertium genus est quotiens maior numerus totum intra se numerum minorem continet et eius aliquotas insuper partes et si duas quidem supra continet vocabitur proportio superbipartiens. vt si v. ad iij. Sin vero tres vocabitur supertripartiens vt sunt vij. ad quattuor et in ceteris similiter. Postrema duo genera quoniam ex superioribus mixta sunt relinquuntur.

℄ Que species inequalitatis aptentur consonantijs. C. XX.

Horum vere igitur maiorem ad consonantias potestatem videtur multiplex: consequenter aut superparticularis. superpartiens vero ab armonie concinentia separatur vt quibusdam preter ptolemeo videtur. Ea namq; probantur coaptatio magis concinentia que sunt natura simplicia. et quoniam grauitas et acumen in quantitate consistunt: ea maxime videbuntur seruare naturam continentie que discrete proportionis quantitatis poterunt custodire. Quantitas enim discreta in minimo quidem finita est: sed in infinitum per maiora procedit. Porro continua tota quidem finita est: sed per infinita minuitur. Multiplicitas igitur quoniam finem crescendi non habet numeri maxime seruat naturam. superparticularitas autem quoniam in infinitum minorem minuit proprietatem seruat continue quantitatis. minuit autem minorem cum semper eum contineat et eius vel dimidiam partem vel tertiam vel quartam vel quintam. Nam vt per a maiore numero denominata ipsa decrescit. Nam cum tertia a tribus denominata sit quinta vero a quinq; quamuis quattuor tria superent quinta tamen potius quam tria minuitur. Superpartiens vero quodammodo a simplicitate discedit duas n. vel tres vel quattuor insuper partes et a simplicitate discedens exuberat a quadam primitate. Rursus multiplicitas omnis integritate seruatur. Nam duplum his habet totum minorem atq; ad eundem modum cetera multiplicitas. Superparticularitas vero nihil integrum vltra minorem seruat sed nihil dimidio superat vel tertia vel quarta vel quinta. sed tamen diuisione singulis ac simplicibus partibus operatur. Super

portione autem inequalitas vbi seruat integras nec singulas admis-ceat atqz iccirco secundum pythagoricos minime musice consonantie adhi-bet. ptolomeus tamen etiam hanc proportionem inter consonantias ponit.

¶ De proportionibus musicis. C. XXI.

Illud tamen cognitum esse debet quod omnes musice consonantie aut in dupla aut in tripla aut in quadrupla aut in sexqualtera aut in sexquitertia proportione consistant et vocabitur quidem que in numeris sesquitertia est diatesseron in sonis que in numeris sexqualtera diapente appellatur in vocibus que vero in proportionibus dupla est diapason in consonantiis: tripla vero diapente et diapason quadrupla autem bis diapason. proposito itaqz numero vel linea nichil est facilius quam eius duplum oculo vel animo cernere. Item post duplum iudicium sequitur dimidii post dimidium tripli. post triplum partis tertie. Ideoqz quia facilior est dupli descriptio optimam nichomachus putat diapason consonantiam: post hanc diapente que mediam tenet: hinc diapente et diapason que tripla. Ceterasqz secundum eundem modum formamqz diiudicat. Ergo nunc lectoris fidei que proponimus commendamus: vt arbitretur diapason in dupla diapente in sexqualtera diatesseron in sexquitertia diapente ac diapason tripla. Bis diapason in quadrupla proportione consistere et tonum sexquioctauam facere proportionem cuiqz in duo equa diuidi non posse sicut nulla eiusdem generis proportione superparticularis diatesseron etiam consonantiam duobus tonis semitonioqz consistere. Semitonia vero esse duo maius ac minus. Diapente autem tribus tonis ac minore semitonio coniungi. Diapason autem quinqz tonis ac duobus minoribus semitoniis expleri nequaqz ad sex tonos vllo modo peruenire.

¶ De consonantia. C. XXII.

Sonus igitur est vocis casus emmeles .i. aptus melo in vnam intentionem. Sonum vero non generaliter nunc volumus diffinire sed eum qui grece dicitur pthongos dictus a similitudine loquendi. Interuallum vero est soni acuti grauisqz distantia. Consonantia est soni acuti grauisqz mixtura. Suauiter vniformiterqz auribus accidens. Dissonantia vero est duorum sonorum sibimet permixtorum ad aurem veniens aspera atqz iniocunda percussio. Nam dum sibimet misceri nolunt et quodammodo integer vterqz nititur ad sensum peruenire cum alter alteri officit ad sensum insuauiter vterqz transmittitur. Consonantiam vero licet aurium quoqz sensus diiudicet tamen ratio perpendit. Quotiens enim duo nerui vno grauiore intenduntur simulqz pulsi reddunt permixtum quodammodo et suauem sonum: duueqz voces in vnum quasi coniuncte coalescunt: tunc fit ea que dicitur consonantia. cum vero simul pulsis quisqz sibi singulariter incaeptus nec permiscent ad aurem suauem atqz vnum ex duobus compositum sonum tunc est que dicitur dissonantia. In his autem comparationibus grauitatis atqz acuminis has consonantias necesse est inueniri que sibi commensurate sunt: id est que vnam possunt communem habere mensuram. Plato autem hoc modo fieri in aure consonantiam dixit. Necesse est inquit velociorem quidem esse acutiorem sonum. hic igitur cum preuenerit grauem in aurem celer ingreditur offensaqz extrema eiusdem corporis parte quasi repulsus iterato motu reuertitur: sed iam tardior et segnior nec ita celeri vt primo impetu emissus: cucurrit quo circa grauior quoqz fit. Cum igitur iam grauior rediens nunc primum venienti graui sono simul occurrens misceatur et vnaqz vt aut consonantiam misceat. Sed nichomachus non arbitratur veraciter dictum neqz enim similium esse consonantiam sed dissimilium potius in vnam eandemqz concordiam venientium grauis vero graui similis dicitur nec eam facere consonantiam quoniam hanc canendi concordiam similitudo non efficit. sed dissimilitudo. que cum dissidet in singulis vocibus copulatur in mixtis: sed hinc etiam potius nichomachus fieri consonantiam arbitrabatur. Non inquit vnus tantum pulsus est qui simplicem modum vocis emittit: sed semel percussus neruus sepius aerem pellens multas efficit voces. sed quia ea velocitas est percussionis vt sonus sonum quodammodo comprehendat. distantia non sentitur et quasi vna vox auribus venit. Si igitur percussiones grauiorum sonorum commensurabiles sint percussionibus acutorum sonorum non est dubium quin ipsa commensuratio sibimet misceatur vnamqz vocum efficiat consonantiam.

¶ Quod in musica non sit penitus intendendum sensui: sed amplius rationi. C. XXIII.

Sed de his ita proponimus vt non omne iudicium sensibus demus quamqz a sensu aurium huiuscemodi artis sumatur omne principium nam si nullus esset auditus nulla omnino disputatio de vocibus exstitisset. sed principium quodammodo et quasi admonitionis vicem tenet auditus. Postrema vero perfectio agnitionisqz vis in ratione consistit: que certis regulis sese tenens nunquam vllo errore prolabitur. nam licet omnium pene artium atqz ipsius vite momenta sensuum occasione producta sint nullum tamen in his iudicii certi nulla veri est comprehensio si arbitrium rationis abscedat. Ipse enim sensus eque maximis minimisqz corrumpitur. nam neqz minima sentire propter ipsorum sensibilium paruitatem potest et a maioribus sepe confunditur. vt in vocibus quas si minime sint difficilius captat auditus: et si sint maxime ipsius sonitus intentione surdescit. hoc igitur maxime cum fuerit rejecto aurium iudicio pythagoras ad regularum momenta migrauerit quia nullis humanis auribus credens que partim natura partim etiam extrinsecus accidentibus permutantur partim ipsis variantur etatibus: nulli etiam dedatus instrumentis penes que sepe multa varietas atqz inconstantia nasceretur: dum nunc quidem si neruos velis aspicere vel aer humidior pulsus obtunderet vel siccior excitaret vel magnitudo chorde grauiorem redderet sonum. vel acutum subtilior tenuaret. vel alio quodammodo statum prioris constantie permutaret. et tamen idem esset in ceteris instrumentis. omnia hec inconsulta minimeqz estimans fidei diu estuans inquirebat quanam ratione firmiter constanterqz consonantiarum momenta perdisceret.

¶ Qualiter pythagoras consonantiarum proportiones inuestigauit. C. XXIIII.

Cum interea diuino quodam nutu preteriens fabrorum officinas pulsos malleos exaudit diuersis sonis vnam quodammodo concinentiam personare. Ita igitur ad id quod diu inquirebat attonitus accessit ad opus. diuqz considerans arbitratus est diuersitatem sonorum ferientium vires efficere atqz vt id apertius colliqueret mutare inter se malleos imperauit. sed sonorum proprietas non in hominum lacertis herebat sed mutatos malleos comitabatur. vbi igitur id animaduertit malleorum pondus examinat. Et cum quinqz essent forte mallei dupli reperti sunt pondere qui sibi secundum diapason consonantiam respondebant. eundem etiam qui duplus esset alio. sexquitertium alterius comprehendit ad quem scilicet diatesseron sonabat. Ad alium vero quendam qui eadem diapente consonantia iungebatur: eundem superioris duplum reperit esse huius sexqualterum. Duo vero hi ad quos superior duplex sexquitertius et sexqualter probatus est ad se inuicem sexquioctauam proportionem perpensi sunt custodire. Quintus vero est reiectus qui cunctis erat inconsonans. Cum igitur ante pythagoram consonantie musice partim diapason. partim diapente partim diatesseron que est consonantia minima vocarentur: primus pythagoras hoc modo reperit qua proportione sibimet hec sonorum concordia iungeretur. Et vt sit clarius quod dictum est: sint verbi gratia malleorum quatuor pondera que subterscriptis numeris contineantur. xij. ix. viij. vj. Hi igitur mallei qui xij. et vj. ponderibus iungebantur diapason in duplo concinentiam personabant. malleus vero xij. ponderum ad malleum ix. et malleus viij. ponderum ad malleum vj. ponderum secundum epitritam proportionem ad diatesseron consonantiam iungebantur. nouem vero ponderum ad vj. et xij. ad viij. diapente consonantiam permiscebant. ix. vero ad viij. in sexquioctaua proportione resonabant tonum.

¶ Adhuc de eodem. et de tubal. C. XXV.

Hinc igitur domum reuersus varia examinatione perpendit an in his proportionibus ratio simphonie tota consisteret. Nunc quidem equa pondera neruis aptans eorumqz consonantias aure diiudicans nunc vero in longitudine calamorum duplicitatem medietatemqz restituens ceterasqz proportiones aptans integerrimam fidem diuersa experientia capiebat. Sepe etiam per mensurarum modo cyatos equorum ponderum acetabulis immittens sepe ipsa quoqz acetabula diuersis formata ponderibus virga vel erea vel ferrea percutiens. nihil sese diuersum inuenisse letatus periclitatus est: hinc etiam ductus longitudinem crassitudinemqz chordarum vt examinaret aggressus est. Itaqz inuenit regulam que ex re vocabulum sumpsit. eo quod sit huiusmodi inspectio facta firmiusqz vt nullum inquirentem in hoc dubio fallat iudicio. Petrus comestor in historia scholastica. Tubal filius lamech qui fuit pater canentium cithara et organo. non instrumentorum quidem que longe post inuenta sunt: sed inuentor fuit musice id est consonantiarum. vt labor pastoralis quasi in delicias verteretur et quia audierat adam prophetasse de duobus iudiciis. ne periret ars inuenta. scripsit eam in duabus columnis in qualibet tota. vna marmorea alia laterica quarum altera non deleretur diluuio altera non dissolueretur incendio. Marmoream dicit iosephus adhuc esse in terra siriaca. Tubalcaim frater eius ferrariam artem primus adinuenit res bellicas decenter exercuit sculpturas operum in metallis in libidinem oculorum fabricauit quo fabricante tubal de quo dictum est sono malleorum delectatus ex ponderibus eorum proportiones et consonantias que ex his nascuntur excogitauit. quam inuentionem greci pythagore attribuunt fabulose.

¶ De differentiis vocum. C. XXVI.

Ex musica prisciani. Nunc vocum differentias colligamus. Omnis vox aut continua aut cum iteratione suspensa. Et continua quidem est qua loquentes vel orationem legentes verba promimus. Festinat enim vox non herere in acutis et grauibus sonis. sed velocissime verba promere.

experiendis sensibus exprimendisqz sermonibus cōtinue vocis im- petus operat᷑. Discōtinua aūt siue suspēsa est quā canēdo suspēdi- mus in qua nō potius sermonib⁹ sꝫ modulis inseruim⁹. estqz vox tarda et p modulos [illegible] varietates quoddā faciēs interuallū nō ta- citurnitatis sꝫ suspēse ac tarde pon⁹ cātilene. Bis et albinus autor- [illegible] addit᷑ terciā differētiā q̄ medias voces possit includere. cū sꝫ he- roū poemata legim⁹ neqz cōtinuo cursu vt prosam neqz suspēsa segni- ori modo vt vocis [illegible] q̄ cōtinua vox est z ea rursus qua decan- tamus [illegible] infinite sunt. Cōsideratiōe em̄ accepta- bilius modus vel [illegible] sermonib⁹ acumenib⁹ attollēdis grauita- tibusqz [illegible] sꝫ vtriqz nā humana fecit proprium finē. Cōtinue em̄ voci terminū human⁹ spiritus fecit vltra quē nulla ratiōe valet excedere. tm̄ em̄ vnusqsqz loquit᷑ cōtinue quātū natur spirit⁹ sinit. Rursus voci nā hominum terminū facit q̄ acutā eoꝝ vocē grauēqz de- terminat. Tm̄ em̄ vnusqsqz vel acutaꝫ valet extēdē vel extollere vel deprimere grauitatē quātū vocis eius naturalis patit᷑ modus.

De Modo audiēdi siue formādi auditū. C. XXVII.

Unc quis modus audiēdi sit differamus. tale em̄ quoddā fieri cōsueuit in vocib⁹ q̄ tale cum paludib⁹ vel quietis aquis iactū eminus mergit᷑ saxū. pri- us .n. in paruissimū orbē colligit vndā. deinde maiorib⁹ orbib⁹ vndaꝝ globos spargit. atqz eousqz dū defatigat⁹ mot⁹ ab ex- citādis fluctib⁹ conquiescat. sempqz posterior z maior vndula pulsu debiliore diffundit᷑. Qz si qd sit qd crescētes vndulas possit offen- dere statī mot⁹ ille reuertit᷑ z qsi ad cētrū vnde pfect⁹ fuerat eisdē vndulis rotundat᷑. Ita igit᷑ cū aer pulsus fecerit sonū pellit aliū pro- ximū vt quodāmodo rotūdū fluctū aeris ciet. Itaqz diffundit᷑ z oīū circūstantiū simul ferit auditū atqz illi est obscurior vox q̄ longius steterit. qm̄ ad eū debilior pulsi aeris vnde peruenit.

De Speciebꝰ cantilenaꝝ. C. XXVIII.

Is igit᷑ ita ꝓpositis dicēdū videt᷑ qd generib⁹ oīs cātilena texat᷑ de qb⁹ armonice inuētiōis discipli- na cōsiderat. Sunt aūt tria. diatonū. chroma. enarmo- niū. Et diatonū quidē est aliquāto durius z naturalius. Chroma vo iam qsi ab illa naturali intētiōe discedēs est mollius decidēs. Enarmoniū vo optime atqz apte cōiunctū. Cū sint igit᷑ q̄nqz tetrachorda hypatē meson. Sinemenō. diezeumenō hyperboleō. In his oībus diatonū cātilene vox ꝓcedit p semitoniū tonū z tonū ī vno tetrachordo. Rur- sus in alio per semitoniū tonū ac tonuꝫ ac deinceps. Ideoqz vocat᷑ diatonū qsiqz p tonū ac p tonū ꝓgredit᷑. Chroma aūt qd dicit᷑ co- lor qsi iā ab hmōi intētiōe prima mutatio. cātat᷑ p semitoniū z semi- toniū z tria hemitonia. Tota .n. diatesseron cōsonātia est duoꝝ to- noꝝ ac semitonii. sꝫ nō pleni. Tractū ē aūt hoc vocabulū vt diceret᷑ chroma a supficieb⁹ q̄ cū ꝑmutant᷑ in aliū trāseūt colorē. Enarmo- niū vo qd ē magis coaptatū cantat᷑ in oībus tetrachordis p diesin z diesin z ditoniū. Diesis autē est semitonij dimidiū.

De Armonica regula. C. XXIX.

Ex v. li. Armonica est facultas differentias acutoꝝ so- noꝝ z grauiū sensim ac rōne ꝑpēdēs. sensus em̄ ac ratio quasi qdā facultatis armonice īstrumēta sūt. sensus aūt cōfusa quidā ac ꝓxime tale quale est illud qd sen- sū aduertit. ratio vero diiudicat integritatē. atqz vnas psequit᷑ diffe- rētias. Itaqz sensus inuenit quēqz cōfusa ac ꝓxima veritati accipiēs integritate p rōnē. accipit vero mens a sensibus cōfusam ac ꝓximā veri similitudinē. [illegible] sensus nihil. cōcipit integritatis sꝫ vsqz ad ꝓ- ximū venit. ratio vero diiudicat. velut siqs manu circulū scribat. for- tasse eū vere circulū esse oculus arbitrat᷑. ratio vero nullo modo esse id qd simulat᷑ intelligit. hoc vero iccirco est. qm̄ sensus circa materi- am vertitur. speciesqz in ea cōprehēdit. que ita sunt fluide atqz imp- fecte nec determinate atqz ad vnguē expolite. sicut z ipsa materia. quare sensū quoqz cōfusio sequit᷑. mente vero atqz ratiōnē. qz cir- ca materiā nō moueat᷑ species quas ꝑcipit. preter subiecti commu- nionē intuet᷑. atqz ideo eā integritas cōmunitat᷑ ac veritas. pociusqz qd in [illegible] aut peccat᷑ aut minus est aut emēdat aut cōplet. Et p ꝑcelsus [illegible] rationi vocis accrescat debeat sensui. Iccirco nō est [illegible] sensui [illegible] omne iudiciū [illegible] est ea ratio que er- rantē [illegible] regat ac teperet [illegible] sensus deficit eiqz velut ba- culo innitat᷑. [illegible] artes habet īstrumēta qdā qb⁹ primū cō- fusa [illegible] vero quod z integrū deprehēdat [illegible] [illegible] quedā [illegible] ꝑcipit [illegible] hmōi ꝑ quas [illegible] differentias vocū aūt vero ꝑ- [illegible] integra modis mensuraqz cōsiderat. hmōi instrumēta [illegible] ratione [illegible] modo sonoꝝ differentie perquiruntur. vocatur armonica regula.

De Differentijs vocū iuxta ptolemeū. C. XXX.

Ifferētias sonoꝝ ptoleme⁹ diuidit. Hō mō. Uocū alie sūt vnisone [illegible] me. Unisone sūt qz sonitu⁹ ē vel in graui. vel in acuto. Nō vnisone vo qꝫ alia grauior alia acutior [illegible] pluralita- tes ex his se dicta cō. [illegible] Nō .n. differētia ē sꝫ a grauitate in acu- tū ita deducit᷑ vt [illegible] alie vo sꝫ nō vnisone [illegible] no itemonie [illegible] distigu [illegible] vt vo voces cōi fine iūgant᷑ [illegible] cū in nubib⁹ arc⁹ aspicit᷑ ita colores sibimet sūt ꝓximi vt nō sit certi⁹ finis quo cū alter ab altero disgregat᷑. Sꝫ ita [illegible] gra a rubeo disce- dat ad [illegible] p diuersas mutatiōes in sequētē veniat᷑ colorē [illegible] dio cortoqz interuenīēte q̄ vtrosqz distinguat. ita ēt fieri solet in voci- bus. vt si qs pulsat neruū eūqz dū pulsū torqueat euen [illegible] in princi- pio pulsus grauior sit dū torquet᷑ vero vox illa tenuet᷑ [illegible] grauis vocis sonu⁹ z acute. Cū igit᷑ nō vnisonarū vocū alie sūt ꝯtinue alie disgregate. ꝯtinue quidē tales sūt vt inter se eaꝝ dicta cōi fine iū- gat᷑ nec habeat locū designatū vox acuta grauisqz quē teneat. Disgre- gate vo hūt ꝓprios locos velut colores ꝑmixti quoꝝ dicta vnius suo quodā loco ꝯstituta. ꝯtinue quidē nō equisone voces ab armo- nica facultate separant᷑. sūt .n. sibiipsis dissimiles nec vnū aliqd psonātes. disgregate vo voces armonice subiciunt᷑ arti. Possūt .n. distātiū si- bi qz dissimiliū vocū differētia deprehēdi. in qbus disgregate efficiē me- los possūt. Cōsone aūt vocant᷑ q̄ copulate mixtos suauesqz efficiūt so- nos. Dissone vo q̄ minime. z hoc quidē est ptolemei de sonoꝝ dicta iudici- um. Pythagorici .n. ꝯsonātias diapēte ac diatesseron simplices ar- bitrabant᷑ atqz ex his vnā diapason illā triplicē qdrupl [illegible] diapa- son vo ac diatesserō ꝯsonātiā cē nō estimāt. iccirco qm̄ nō ī sup pti- cularī vel multiplicī cadit cōparatione sed in multiplici supparti one.

De Partibus musice iuxta isidorum. C. XXXI.

Sidorus vbi supra. Musice partes sūt tres .s. armonica. rythmica. metrica. Armo- nica est q̄ discernit in sonis acutū z grauē. Rythmica est q̄ requirit incursiōē vboꝝ vtꝝ bene son⁹ an male cohe- reat. Metrica .n. que mēsurā diuersoꝝ metroꝝ ꝓbabili rōne cogno- scit vt verbi grā heroicū iambicū elegiacum ꝛc. Ex musica boetii. iiij. li. Ut aūt sit sonus motū eē necesse ē. Sꝫ oīs motus [illegible] in se [illegible] velocitatē. tū etiā tarditatē. si igit᷑ sit tardus in pellēdo mot⁹ grauior redditur son⁹. Nā et tarditas ꝓxima statiōi. est ita grauitas cōti- gua taciturnitati. velox vero motus acutū vocalē pstat. preterea que grauis est intētiōe crescit ad mediū. que acuta remissiōe decrescit ad mediū. vnde fit vt oīs son⁹ qsi ex quibusdā ptibus cōpositus eē vi- deat᷑. Oīs aūt ꝓprie cōiunctio qdā ꝓportiōe cōueniūt sonoꝝ. Igit᷑ cō- iunctio ꝓportionib⁹ ꝯstituta est. ꝓportiōes aūt principalē in nūeris cōsiderant᷑. ꝓportio vero simplex numeroꝝ in multiplicibus vel in su- ꝑparticularibus vel in suppartientib⁹ inuenitur. Secūdū multiplici- ces vero ꝓport ones vel supparticulares cōsone vel dissone voces exaudiunt᷑. Cōsone quidē sunt que simul pulse suauem ꝑmixtūqz inter se coniungūt sonū. Dissone vero q̄ sil pulse nō reddūt suauem neqz ꝑmixtū sonū. Isido vbi supra. Ad oēm aūt sonū q̄ materies cantilenaꝝ est triformē cōstat eē natura. Prima est armonica. q̄ ex vocū cantu⁹ constat. Secūda organica q̄ ex flatu ꝯsistit. Tertia ry- thmica q̄ pulsu digitoꝝ nūeros recipit. Nā aut voce edit᷑ sonus. sicut per fauces. aut flatu sicut per tubā aut tibiam. aut pulsu sicut per ci- tharam. aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

De Prima parte musice que dicitur armonica. C. XXXII.

Prima diuisio musice que armonica dicit᷑ .i. mo- dulatio vocis ptinet ad comedos trage- dos vel choros vel ad oēs q̄ voce ꝓpria canūt. Hec ex ani- mo z corpe motū facit. z ex motu sonū. ex quo colligit᷑ musica que in hoīe vox appellat᷑. Uox est aer ictu verberatus. vnde z vba sunt nūcupata. Armonica est modulatio vocis z cōcordatio plurimoꝝ sonoꝝ vel coaptatio. Symphonia est modulationis tē- peramentū ex graui z acuto cōcordantib⁹ sonis siue in voce siue in flatu siue in pulsu. Per hac quippe voces acutiores grauioresqz cō- cordant. ita vt quisquis ab ea dissonuerit sensum auditus offendat. Cuius contraria est diaphonia .i. voces discrepātes vel dissone. Eu- phonia est suauitas vocis. Hec z melos a suauitate z melle dicta. Dia- stema ē vocis spaciū ex duob⁹ vl plurib⁹ sonis aptatū. Diesis ē spa- cia qdā z deductiōes modulandi. atqz vergētes de vno in alterū so- nū. Ton⁹ ē acuta enunciatio vocis. Est .n. armonie differētia z quantitas q̄ in vocis accentu vl tenore ꝯsistit. cui⁹ genera in quindecim ptes [illegible] ac diuiserūt. ex quib⁹ ꝑ [illegible] nouissim⁹ [illegible] acutissim⁹ [illegible] oīuqz grauissim⁹. Cāt⁹ ē inflexio vocis. nā son⁹ directus ē. ꝓcedit āt so- nus cātū. arsis est vocis eleuatio. hoc ē initiū. Thesis ē positio vocis. hoc ē

finis. Suaues voces sunt subtiles et spisse clare atque acute. Perspicue voces sunt que longius protrahuntur ita vt omnem impleant continuo locum sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus sicut est infantium mulierum vel egrotantium sicut in neruis. Que enim subtilissime corde sunt subtiles ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces quando spiritus multus simul egreditur sicut virorum. Acuta vox est tenuis et alta sicut in chordis videmus. Dura vox est que violenter emittit sonos sicut tonitruum sicut incudis sonus quotiens [illegible] durum malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca et que dispergitur per multos et dissimiles pulsus. Ceca vox est que mox vt emissa fuerit [illegible] atque suffocata nequaquam longius producitur sicut est in fictilibus. Uinnola est vox mollis atque flexibilis. Et vinnola dicta a vinno .i. cincinno mobiliter flexo. Perfecta autem vox est alta suauis et clara. Alta vt [illegible] Clara vt aures adimpleat. Suauis vt animos audientium blandiat si ex his aliquid defuerit vox perfecta non erit.

De Secunda que dicitur organica. C. XXXIII.

Secunda est diuisio organica in his que spiritu reflante completa in sonum vocis animantur vt sunt tube calami fistule organa pandoria et his similia instrumenta. Organum vocabulum est generale omnium vasorum musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur alio greci nomine appellant vt autem organum dicatur magis ea vulgaris grecorum consuetudo. Tuba primum a tyrrenis inuenta adhibebatur autem non solum in prelijs sed in omnibus festis diebus propter laudis et gaudij claritatem. Tibias excogitatas in frigia ferunt: has diu quidem funeribus tantum adhibitas mox et sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant quod primum de ceruinis tibijs cruribusque hinnulorum fierent: deinde per abusionem ita ceptas vocari etiam que non de cruribus ossibus essent: hinc et tibicen quasi tibiarum cantus. Calamus est proprium nomen arboris a calendo .i. fundendo voces vocatus. Fistulam quidam putant a mercurio inuentam alij a fauno quem greci pan vocant. Nonnulli eque ab ida pastore aggregent [illegible] Fistula autem dicta quod vocem emittat. Nam greci fos latine vox [illegible] vocatur. Sambuca in musicis species est simphoniarum. Est enim genus ligni fragilis: vnde et tibie componuntur. Pandorius ab inuentore vocatus de quo virgilius. Pan primus calamos cera coniungere plures instituit. Pan curat oues ouiumque magistros. Fuit enim apud gentiles deus pastoralis qui primus dispares calamos ad cantum aptauit et studiosa arte composuit.

De Tertia que dicitur rythmica. C. XXXIIII.

Tertia diuisio est rythmica pertinens ad numeros et pulsus cui deputantur species citharum diuersarum tympanum quoque cimbalum sistrum acitabula [illegible] et argentea vel aliaque metallico rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum et huiusmodi. Cithare ac psalterij repertor tubal vt predictum est perhibetur. Ueteres autem citharam fidiculam vel fidicem nominauerunt quia tam conueniunt inter se chorde eius quam bene conueniunt inter quos fides sit. Apud antiquos cithare septem chorde erant vnde et virgilius Septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo quod nulla corda vicine chorde similem sonum reddat. Sed ideo septem chorde quia totam vocem implent vel quod septem motibus sonat celum. Chordas autem dictas a corde quia sicut pulsus est cordis in pectore ita pulsus chorde in cithara: has primus mercurius excogitauit. Psalterium quod vulgo canticum dicitur a psallendo nominatum quod ad eius vocem chorus [illegible] Est autem similitudo cithare barbarice in modum delte littere. Sed psalterij et cithare hec differentia est quod psalterium lignum illud concauum vnde sonus redditur superius habet et deorsum feriuntur chorde et desuper sonat. Cithara vero concauitatem ligni inferius habet. Lyra dicta a [illegible] a varietate vocum quod diuersos sonos efficiat: lyram primum a mercurio inuentam fuisse dicitur hoc modo [illegible] in suos meatus [illegible] in capite [illegible] Que cum putrefacta esset et neruus eius remansissent extenti intra corium percussa a mercurio [illegible] mercurius lyram fecit et orpheo tradidit qui eius rei maxime erat studiosus: vnde et existimatur eadem arte non [illegible] cantus modulationes applicuisse. Tympanum est pellis vel corium ligno ex vna parte extentum. Est enim pars media simphonie in similitudine cribri. Tympanum autem dictum quod medium est vnde et margaritum medium tympanum dicitur et ipsum vt simphonia ad virgulam percutitur. [illegible] quedam sunt que percussa [illegible] Sistrum ab inuentrice vocatum [illegible] genus inuenisse probatur. Inde et hoc mulieres percutiunt: quia inuentrix huius generis fuit mulier. [illegible] apud amazonas [illegible] exercitus vocabatur. [illegible] habet sicut plau[illegible] [illegible] ligno suspenduntur [illegible] et vtraque parte [illegible] que virgulis hinc et inde musica feriuntur: fitque in ea ex concordia grauis et acuti suauissimus cantus.

De Scientia musice magis sit in speculatione quam in operatione. C. XXXV.

Ex musica boetij li. i. Nunc illud est intuendum quod omnis ars omnisque etiam disciplina honorabiliorem naturaliter habeat rationem quam artem [illegible] que manu atque opere artificis exercetur. Multo enim est maius atque actius scire quod quisque faciat quam [illegible] Etenim artificium corporale quasi seruiens famulatur. Ratio vero quasi domina imperat et nisi manus secundum id quod ratio sanxerit efficiat. frustra fit. Quanto igitur preclarior est scientia musice in cognitione rationis quam in opere efficiendi atque actu tantum sed quantum corpus mente superatur quod rationis expers seruitute degit. Illa vero imperat ac que ad rectum deducit que nisi eius pareat imperio expers eius rationis opus [illegible] et speculatio rationis operandi actu non egeat manuum vero opera nulla sunt nisi ratione ducantur. Iam vero quanta sit gloria meritumque rationis hic intelligi potest quod ceteri [illegible] corporales artifices non ex disciplina sed ex ipsis potius instrumentis cepere vocabula. Nam citharedus ex cithara tibicen ex tibia ceterique suorum instrumentorum vocabulo nuncupantur. Is vero est musicus qui ratione perpensa canendi scientiam non seruitio operis sed imperio speculationis assumit quod [illegible] edificiorum [illegible] opere videmus in [illegible] nuncupationis vocabulum namque nostris edificia inscribuntur vel ducuntur triumphi quorum imperio ac ratione instituta [illegible] non quorum opere seruitioque perfecta. Tria igitur genera sunt que circa artem musicam versantur vnum est quod instrumentis agitur aliud fingit carmina. Tertium instrumentorum opus carmenque diiudicat. Sed illud quod instrumentis positum est ibique totam operam consumit vt sunt citharedi [illegible] organo ceterisque musice instrumentis artificium probant a musice scientie intellectu seiuncti sunt qui famulantur vt dictum est. Nec quicquam afferunt rationis sed sunt tota speculationis expertes. Secundum vero circa musicam agentium genus poetarum est quod non potius speculatione ac ratione quam naturali quodam instinctu fertur ad carmen atque idcirco hoc quoque genus a musica segregandum est. Tertium est quod indicandi peritiam sumit vt rythmos cantilenasque totumque carmen possit perpendere. Quod scilicet quoniam totum in ratione ac speculatione positum est hoc proprie musice deputabitur. Isque est musicus cui adest facultas secundum speculationem rationemue propositam ac musice conuenientem de modis ac rythmis deque generibus cantilenarum ac de permixtionibus et de poetarum carminibus iudicandi.

De Geometria. C. XXXVI.

Richardus vbi. s. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis formarumque descriptio contemplatiua per quam vniuscuiusque rei termini declarari solent. Geometria tres habet species planimetriam altimetriam cosmimetriam. Planimetria longum et latum metitur extenditurque ante et retro. dextrorsum et sinistrorsum. Altimetria metitur altum et profundum et extenditur. sursum et deorsum. Cosmimetria vero spherica metitur .i. rotunda. Isid. vbi. s. Geometrie disciplina primum ab egyptijs reperta dicitur quod inundante nilo et omnium possessionibus limo obductis initium terre diuidende per lineas et mensuras nomen arti dedit. Que inde longius acumine sapientium producta et maris et celi et aeris spacia metiuntur. Nam prouocati studiosi ceperunt post terre dimensionem etiam celi spacia querere quanto interuallo luna a terris a luna sol ipse distaret: et vsque ad verticem celi quanta se mensura distenderet. Sicque interualla ipsa celi orbisque ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terre dimensione hec disciplina cepit et initio sui et nomen seruauit. Nam geometria de terra et de mensura nuncupata est. Terra enim grece ge vocatur metra mensura. Huius disciplina ars continet in se lineamenta interualla magnitudines et figuras: et in figuris dimensiones et numeros. Alphorabius vbi supra. Geometria quidem et arithmetica [illegible] per que declarantur in ea multa [illegible] euclides dicitur [illegible] in quo consideratio fit duobus modis. Uno resolutionis: et altero compositionis. Duobus modis antiqui tractatores huius scientie vsi sunt in libris suis: sed euclides in libro suo non incessit nisi secundum viam compositionis.

De Partibus geometrie. C. XXXVII.

Alphorabius vbi supra. Geometria sic. alia est actiua alia speculatiua. Actiua considerat lineas superficies et corpora [illegible] modisque vel in altum et hec scientia dicitur altimetria. vel in planum et hoc planimetria: vel in profundum et hoc pimetria. Unaquaque autem istarum habet materiam propriam et instrumenta: et opifices proprios. [illegible] Mensores sunt qui terre superficiem [illegible] mensurant: horum instrumenta sunt. palmus pes. cubitus stadium. pertica et [illegible] sunt qui in mechanicis operando considerant vt carpentarius in ligno. ferrarius in ferro. cementarius in lapide et luto ceterique opifices [illegible] geometrie actiue. [illegible] lineas superficies quadraturas et rotunditates mediante materia que subdita est artifici. hoc itaque multe species esse dicuntur secundum diuersitatem materiarum

in quibus et ex quibus operantur. Instrumēta quoque diuersa: vt li- nea trulla perpendiculū et birrū. Speculatiua vero cōsiderat figuras prēdictas secundum modū cōmunē in quo cōueniūt oēs linee superficies vel oīa corpa. Absoluta quidē absque omni mā. Inquirit aūt eaz quātitates equalitates inequalitates spēs situū et ordinū. Et quia alie sunt propor- tionales: alie quoque rōnales: alie irrationales: et alia oīa que accidūt eis. Partes aūt scīe partes sunt due: vna speculatur tm circa lineas et superficies: alia circa corpa diuidit̄ secundum numerū species corporum in cubos pyramides sphera alia puncta. De his oib⁹ speculatiua duob⁹ modis cōsiderat. Uno modo vnū illoz p se cōsiderādo. s. lineā p se. cubū p se: et ita de aliis. Alio modo vnūquodque illoz alteri cōparādo: et hoc dupliciter. s. aut cōsiderādo equalitatē vel inequalitatē vel aliud horum accidētiū: vel cōsiderādo qualiter vnū ordinat̄ in alio: videlicet qualiter linea in superficie: superficies in corpore: vel superficies in superficie: corpus in corpore.

De Elementis geometrie. XXXVIII.

Euclides in geometria. Punctus est illud cui nō ē pars. Linea est lōgitudo sine la- titudine cuius extremitates quidē duo pūcta sunt. linea re cta est ab vno puncto ad aliū extēsio in extremitates suas vtrūque eoz recipiēs. Superficies est que longitudinē et latitudinē tm habet cuius termini quidē sunt linee. Superficies plana est ab vna li- nea ad aliā extēsio in extremitates suas eas recipiens. Angulus pla- nus est duaz linearum alternus cōtactus: quaz expāsio supra superficiē applicatio est nō recta. Cūque linee q̄ angulū continēt: due recte linee fuerint: rectilineus angulus noiat̄. Cū recta linea super rectā lineā steterit: duoque anguli vtrobique fuerint equales: eoz vterque rect⁹ erit lineaque linee superstās ei cui superstat perpēdicularis vocat̄: angulus vero q̄ recto maior est obtusus dicit̄: angulus aūt q̄ recto minor est acutus appellat̄. Terminus vero ē qd cuiusque finis est. Figura est que termino vel terminis continetur. Circulus est figura plana vna quidē linea cōtēta in cuius medio est punct⁹: a quo oēs linee ad circū ferētiā exeūtes sibiinuicē sunt equales. et hic quidē punct⁹ circuli cen- trū dicit̄. Diametros circuli recta est linea que super cētrū eius trans- iens: extremitatesque suas circūferētie applicās circulū in duo equa- lia diuidit. Semicirculus figura plana diametro circuli et medieta- te circūferētie contenta. Portio circuli est figura plana recta linea et parte circūferētie cōtēta: semicirculo quidē aut maior aut minor. Rectilinee figure sunt que rectis cōtinent̄ lineis. Quaz quedā trilatere: tribus rectis lineis. Quedā quadrilatere quattuor rectis. Quedā pluribus q̄ quattuor rectis lineis cōtinent̄. Figuraz trilateraz alia triangul⁹ tria habēs equalia latera. alia triangulus duo habēs equalia. est triā- gulus triū inequaliū laterū. Harū aūt alia est ortogoniū vnū. s. angu- lum rectū habēs. alia est ampligoniū aliquē angulū obtusum habēs alia oxigoniū in qua tres anguli acuti sūt. Figuraz aūt quadrilate- raz alia est quadratū qd equilaterū atque rectangulum est. alia tetra- gonus longus est que rectangula sed equilatera nō est. alia elmuaym est qd equilaterū sed rectangulū nō est. alia simile elmuaym qd opposita la- tera hz equalia. atque oppositos angulos hz equales. Idez tm nec re- ctis angulis nec equilateris cōtinet. preter has aūt oēs quadrilate- re figure elmuaryfe noiant̄. Equidistātes linee sunt que in eadem superficie collocate atque in alterutrā partē protracte non conuenient etiam si in infinitum protrahantur.

De Figuris et numeris geometricis. C. XXXIX.

Isidorus vbi supra. Geometrie quadriperti- ta diuisio est. In planā. In magni- tudinē numerabilē. In magnitudinē rationalē: et in figu- ras solidas. Plane figure sunt q̄ lōgitudine et latitudine [illegible] cōtinent̄ q̄ sunt iuxta platonē numero quinque. Numerabilis magnitudo est q̄ numeris arithmetice diuidi pōt. Magnitudines rōna- les sūt quaz mēsurā scire possumus. Irrationales vero quaz mensura quātitas cognita nō habet̄. Figure solide sūt q̄ lōgitudine et latitudi- ne et altitudine cōtinent̄: vt ē cubus. Cui⁹ spēs quinque in plano. Qua- rū prima circulus est plano pede figura plana q̄ vocat̄ circūducta cu- ius in medio punct⁹ est quo cūcta cōuergūt: quod centrū geometre vo- cāt: latini punctū circuli. Quadrilaterū figura est in plano quadrata: q̄ sub quattuor rectis lineis iacet. Dyanathetō grāmatō figura ē pla- na ita. Ortogoniū. i. rectāgulū figura ē plana i plano pede: est enī triangulum: et hz angulū rectū ita. Isopleros figura ē plana recta: et [illegible] cōstituta ita. Sphera ē figura in rotundū formata par- tibus cunctis equalis in soliditate ita. Cubus ē figura solida q̄ lon- gitudine latitudine et altitudine cōtinetur ita. Cylindrus ē fi- gura quadrata habēs superius semicirculum in solidum ita. Conon figura ē q̄ ab amplo in angustū finit sicut ortogonium ita. Pyra- mis est figura que in modū ignis ab amplo in acumen cōsurgit ita. Ignem n. apud grecos pyr appellat̄. Sicut aūt infra decē oīa est numer⁹ ita intra hūc circulū oīs figurarū cōcludit̄ ambitus. Prima aūt figura hui⁹ artis punct⁹ est cui⁹ pars nulla est. Secūda linea pre- ter latitudinē lōgitudo. Recta linea est q̄ ex equo in suis pūctis iacet. Superficies vero qd lōgitudines et latitudines solas hz. Superficiei vero fi- nes linee sunt quaz formē ideo i superiorib⁹ decē figuris posite nō sūt q̄ inter eas inueniunt̄. Numeros aūt secūm geometriā ita querit. extrema quippe eius multiplicata tantū faciūt quātū et media du- plicata. equata vi. et xii. Multiplicata faciūt septuaginta duodecies. Media. viii. et ix. multiplicata tantidem faciunt.

De Uniuersali scientia mensurandi. C. XL.

Euclides vt supra. Intēdentiū vero mensurare necessa- riū est quoque posse fa puncto in pūctū re- ctā lineā atque lineā definitā in directū rectāque quātūlibet protrahere. Itē super centrū qdlibet et quātumlibet occupan- do spaciū circulū designare. Itē oēs angulos rectos sibiinuicē equa- les eē. Itē si linea recta super duas lineas rectas ceciderit: duoque an- guli ex vna pte duob⁹ rectis angulis minores fuerint: illas duas li- neas in eandē partē protractas procul dubio necesse est eē inequales. Itē duas rectas lineas superficiē nullā cōcludere. Scientia quoque geome- trie cōmunis vniuersaliter hec est. Que eidē equalia sunt: et sibiinuicē equalia sunt. si equalib⁹ equalia addant̄. tota sūt quoque equalia. Et si ab equalib⁹ equalia auferant̄. que relinquunt̄ equalia sunt. Et si in- equalibus equalia addant̄ ipsa tota fient inequalia. Si fuerint due res vni equales. vtraque eaz equalis erit alteri. si fuerint due res quaz vtra- que vni⁹ eiusdē dimidiū erit vtraque erit equalis alteri. Si alique res sibi supponant̄ applicenturque cū nec excedit altera alterā ille sibiinuicē erūt equales. omne totū maius sua pte est. Glosa. Nota quod multas cōes scias ptermisit euclides: quia infinite sūt et innumerabiles: quarū hec est vna. Si due quātitates equales ad quālibet tertiā cōparant̄. ambe sunt illi aut eque maiores aut eque minores: aut eidē equa- les. Itē alia. Quāta est aliqua quātitas ad aliā. tantā eē q̄ hz tertiā ad aliquā quartā. In quātitatib⁹ quidē continuis hoc obseruādū est: siue antecedētes maiores sint siue cōsequētib⁹ siue equales. Magni- tudo nāque decrescit in infinitū. In numeris vero si fuerit primum⁹ submul- tiplex secūdi. quilibet terti⁹ alicuius quarti eque erit submultiplex. Mul- titudo namque crescit in infinitum.

De Mensuris spaciorum siue locorum. C. XLI.

Isidorus vbi supra li. xv. Mensura est quicqd pōdere capacitate lōgitudine altitudine latitu- dine animo finit̄. Maiores itaque orbē in ptib⁹ ptes in pro- uincijs. prouincias in regiōib⁹. regiōes in locis. loca in territo- rijs. territoria in agris. agra in cēturijs. cēturias in iugerib⁹. iugera in cli- matib⁹. deinde climata in act⁹ perticas passus gradus cubitos pedes palmos vncias et digitos diuiserūt. Tanta n. fuit eoz solertia. Digi- tus est pars minima agrestium mēsuraz. Inde vncia hns digitos tres palmus aūt quattuor digitos hz. pes sedecim. passus pedes quinque. Pertica passus duos. i. pedes decē a portādo dicta. quasi portica. oēs aūt pcedētes mēsure in corpe sūt vt palmus. pes. passus et reliq. sola pertica portat̄. Est n. decē pedū ad instar calami in ezechiele tēplū mē- surantis. Act⁹ minim⁹ ē latitudine pedū quattuor. lōgitudine. cxx. Clima ta quoque vndique finit pedes lx. Mēsuras viaz nos miliaria di- cimus greci stadia galli leucas egyptii [illegible] perse parasangas. Sūt aūt proprio queque spacio. Miliariū mille passib⁹ terminat̄ hns pe- des quinque milia. leuca finit̄ passib⁹ mille quingentis. Stadiū octaua pars miliarii est cōstans passib⁹ centū xxv. hoc primū herculē statuisse di- cūt. eiusque eo spacio determinasse quod ipse sub vno spū cucurrisset ac pin- de stadiū appellasset: quia in fine respirasset illas et stetisset. Fines vi- cti sūt eo quod ager funiculis sit diuisus. Mēsuraz n. linee in terraz positio- ne tēdunt̄ vt dimēsione equas teneat̄. Limites appellati antiquo ver- bo trāsuersi. Nā trāsuersa oīa antiqui lima dicebant a quo et limina hostiuz p q̄ foras exit̄ vel intrat̄. Et limites quod p eos in agros foras exitur. Termini dicti quod fines mēsuras distinguūt atque declarat. hi enim testimo- nia finiū intelligunt̄ et agros cōtēno et certamē auferūt. Limites autē in agris duo sūt. cardo et decuman⁹. Cardo ē q̄ a septētriōe directus a cardine celi ē. Nā sine dubio celū voluit̄ in septētriōali orbe. Decuma- nus ē q̄ ab oriēte in occidētē per trāsuersū dirigit̄ q̄ p eo quod formā x fa- cit decuman⁹ ē appellat⁹ ager n. bis diuisus figurā denarii numeri ef- ficit. Idē i. xvi. Mētura ē res aliq mō suo vel tpe circūscripta. h aūt corporis ē aut tpis. Corporis hoīs lignoz et columnaz lōgitudo et bonita- tas. Sic et sole istū ppaī sue cobis hīn mēsurā qd geometrie percu- tari audēt. Tpis vt mēsura horaz et dieź et annoz. ppriē aūt mēsu- ra vocata quod ea fruges metiuntur atque frumentorum humide et sicce.

¶ De Mensuris aridorum et liquidorum. C. XLII.

Ensurarum pars minima coclear qd est dimidia pars dragme appendens siliquas nouem. Cyathus [illegible] facit. Concula [illegible] una et dimidia ad mensuram. Cyathus pondus decem dragmas appendit. Acitabulus quarta pars emine est duodecim dragmas appendens. Cotila emina est habens cyathos sex. Emina autem appendit libram unam que geminata sextarium facit. Sextarius duarum librarum est qui bis assumptus nominatur bilibris; sumptus quater fit greco nomine [illegible]. Quem quos congeminatus quarum sive gomor facit [illegible] sextum congium reddent. Congium [illegible] augmenti crescendo vocatur. Unde postea pecunia beneficii gratia dari cepta congiarum appellata est. Congiarium autem specialiter mensura est aquarum. Metreta est mensura liquidorum. Metron enim mensuram dicunt greci, et inde appellata metreta. Metrum quoque omnem mensuram per metron enim grece latine mensura dicitur. Sed ideo hoc nomen specialiter sibi assumpsit quod sit mensura perfecti numeri [illegible]. Modius dictus ab eo quod sit suo modo perfectus. Est autem mensura [illegible] quadraginta quattuor sextariorum viginti duorum. Cuius numeri causa inde tracta est quod in principio deus viginti duo opera fecerit. Nam prima die VII opera fecit, id est materiam informem, angelos, lucem, celos superiores, terram, aquam atque aerem. Secunda die firmamentum solum. Tertia die quattuor maria, semina, sationes atque plantaria. Quarta die [illegible] solem, lunam et stellas. Quinta die [illegible] pisces et reptilia aquarum et volatilia. Sexta die quattuor bestias, pecudes, reptilia terre et hominem. Et facta sunt omnia viginti duo genera in diebus sex. Et viginti duo libri veteris testamenti. Et viginti duo litteras sunt elementa quibus constat divine legis doctrina. His igitur exemplis modius viginti duorum sextariorum a moyse secundum sacre legis mensuram effectus est. Satum genus est mensure iuxta morem provincie palestine unum et dimidium modium capiens. Cuius nomen ex hebreo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur [illegible] eo quod qui metitur [illegible] de mensuram sumat ac elevet. Est et aliud satum mensura sextariorum viginti duorum capax quasi modius. Batus vocatur hebraica lingua. [illegible] mola que habetur apud eos vel bata nominatur, capiens quinquaginta sextaria. Que mensura una mole vice [illegible]. Amphora greca figura sit dicta quod eius ansae geminatae videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aque pedem quadratum. Frumenti vero modios [illegible] tres. Cadus grece amphora est continens urnas tres. Urna autem mensura est quam quidam quartarium dicunt, propterea autem urna vas est, quod precedentibus defunctorum cineribus adhiberi solet, de quo poeta: Celo tegitur qui non habet urnam. Medimna est mensura quinque modiorum, dimidia eo quod quinque modius metiatur, quod est dimidius numerus a perfecto denario. Artabo apud egyptios sextarios .lxxij. continet propter .lxxij. linguas que orbem impleverunt. Gomor .xv. modiorum [illegible] appendit. Chorus xxx modios implet, hic hebraico sermone descendit, qui vocatur chorus similitudine collis. Chorus est hebraice colles appellantur. Coacervata enim modij triginta instar collis videntur et onus cameli efficiunt.

¶ De Scientia perspectiua. C. XLIII.

Alphorabius Scientia de aspectibus inquirit de eisdem de quibus est geometria, scilicet de figuris magnitudinibus situbus ordine equalitate inequalitate et huiusmodi, sed ita ut sunt in lineis superficiebus et corporibus absolute. Unde speculatio geometrie communior est quam istius. Sed quamuis idem de quo hec tractat sit idem de quo illa, tamen ista non est superflua sed necessaria. Nam ea que necessario probauit euclides esse quadrata cum ad ea respicitur ex aliqua longitudine videntur esse concurrentia, et equalia videntur inequalia et econverso. Et his enim quesita sunt in una superficie quam apparet inferiora et quedam anteriora. Et ex his que sunt prima quedam videntur posteriora et econverso. Qua propter necessaria fuit hec scientia qua discernitur inter id quod apparet in visu aliter quam sit et illud quod apparet ita ut est, assignat enim quibus de causis ista fiant et his demonstrationibus necessariis. Docet enim quibus modis visus errare potest ad hoc ut non erret, sed deprehendat ut est omne ad quod aspicit. Docet enim apprehendere [illegible] arborum et parietum latitudines et profunditates fluviorum [illegible] quoque motum [illegible] cadit visus super fines corporum [illegible] congregatione corporum celestium et quantitates corporum et omne aliud ad quod [illegible] reflexione visus aspicientis et quod quidem videt non videt. Radio penetrante in aera [illegible] cadat super rem ad quam aspicitur.

¶ De Radiis visualibus et de speculis. C. XLIIII.

Radii quidem corpora perviaa penetrantes usque ad illud ad quod aspicitur aut recti sunt aut reflexi aut conversi aut fracti. Recti sunt qui cum egrediuntur secundum rectitudinem [illegible] progrediuntur [illegible] Reflexi sunt qui cum a visu procedunt [illegible] occurrunt speculo a quo reflectuntur oblique ad partes laterum speculi; deinde extenduntur in latum ac reflectuntur eundo ad id quod est inter manus aspicientis. Conversi vero sunt qui eadem via qua prius incesserunt a speculo redeunt quousque cadant supra corpus cuius a cuius visu exierunt. Unde videt se ipsum homo cum suo eodem radio. Fracti vero sunt qui a speculo redeuntes ad partes aspicientis a cuius visu exierunt extenduntur flexuose ab eo ad unum latus eius et cadunt super id quod est in aliquo latere eius. Et medium quidem inter visum et illud quod aspicitur sive speculum, omnino sunt corpora pura ut aer et corpus celeste vel aqua vel vitrum. Scientia vero de aspectibus inquirit de omni quod videtur et de omni quod his radiis in unoquoque speculorum aspicitur et de omni quod accidit ei ad quod aspicitur. Unde ipsa in duas partes dividitur, quarum prima est inquisitio de eo ad quod aspicitur cum radiis rectis, secunda de eo ad quod aspicitur cum radiis non rectis, et hec dicitur proprie scientia de speculis. Actor. Iterum de speculis habes superius [illegible] ubi dictum est de [illegible].

¶ De Astronomia. C. XLV.

Richardus ubi supra. Astronomia est disciplina magnitudinis mobilis investigans spacia motus et reditus celestium corporum certis temporibus. Hec enim mathematicarum postrema est ordine sed loco superior et excellentior dignitate quia cum cetere tres quodammodo inferius versentur hec sola celestium dispositionem investigandam atque tractandam suscepit. Astronomia dividitur in duas species, scilicet in sphericam et gnomonicam. Spherica celestium corporum spacia situsque considerat. Gnomonica motum attendit. Isido. ubi supra. Astronomia est astrorum lex que cursus syderum et figuras et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit. Astronomiam primum egyptii invenerunt. Astrologiam vero et nativitatis observantiam chaldei primi docuerunt. Abraam autem instruxisse egyptios astrologiam Josephus autor asseverat. Astronomie ratio modis pluribus constat. Diffinit enim quid sit mundus, quid celum, quid sphere situs et cursus, quid axis celi et poli, quot sint climata celi, qui cursus solis et lune atque astrorum. Actor. De his iam supra diximus in operibus dei secunde et quarte diei.

¶ De Differentijs inter astronomiam et astrologiam. C. XLVI.

Richardus ubi supra. Inter astronomiam et astrologiam hoc interesse videtur quod astronomia de lege astrorum et conversione celi dicitur, regiones circulos ortus et occasus syderum et cur unumquodque ita vocetur investigans. Astrologia vero astra considerat secundum nativitatis et mortis aut aliorum quorumlibet eventuum observantiam. Que partim naturalis est partim superstitiosa. Naturalis est in complexionibus ut est egritudo, sanitas, sterilitas, tempestas, serenitas que secundum superiorum contemperantiam variantur. Superstitiosa vero in contingentibus hoc est in constellationibus constat. Et hanc partem tractat [illegible] vana. Alphorabius ubi supra. Igitur scientia de stellis duplex est, una est de stellarum significatione scilicet de eo quod significant quod futurum est et de quibusdam presentibus et de preteritis. Et hec dicitur astronomia. Alia est scientia doctrinalis que inquirit de celestibus corporibus et de terra tres summas. Prima est de numeris et figuris et ordinibus eorum et de quantitatibus ipsorum corporum et de situbus ac proportionibus eorum ad invicem et de quantitatibus longitudinum earundem ad invicem. Et quod in totalitate terre non est motus localis. Secunda est de motibus celestium quot sint et quod omnes spherici sint et quis sit communis omnibus stellis. Deinde de motibus propriis stellarum et quot sint species motus uniuscuiusque earum et partes ad quas moventur et secundum quas partes. Docet etiam viam ad comprehendendum cuiusque stelle locum et [illegible] in unaquaque hora. Inquirit item de omnibus que accidunt celestibus corporibus et de eclipsi solis et lune et ortu et occasu et huiusmodi. Tertia inquirit de terra et eius habitabili parte et ostendit que sit illud quod inhabitatur et [illegible] et quot sint eius partes magne et que et quot sint climata et ubi sit locus habitationis secundum situationes earumque et quod diversa revolutio diei et noctis propter terre situm et quod in diversis locis sunt ortus et occasus diversi, et longitudo dierum et brevitas noctis et his similia. Hec est igitur summa quam hec scientia comprehendit et vocatur astrologia.

¶ De Qualitatibus que planetis effectiue non proprie attribuuntur. C. XLVII.

Actor. De his que ponunt consideratores astrologi multa iam superius diximus hic agi de astronomia sicut et de ceteris scientijs pertractantes tanquam occasione inuenta pauca tamen de proprietatibus planetarum eo quod secundum eorum situs ac dispositiones inferiora quoque corpora disponantur breuiter inseramus. Ex dictis quorundam astrologorum [illegible] quod in presentis effectus [illegible] quod planete [illegible] quod [illegible] pro vero narrat. Ac [illegible] comprehendimus [illegible] quod planete quosdam effectus proprios secundum quod philosophi [illegible] certos [illegible]

tis ꝛ rationib⁹ necessarijs inuestigādo: Dico igitur ꝙ sol est calidus siccus igneus colericus masculinus aureus regni [illegible] cupidus: aurum amāt [illegible] mundi [illegible] grau[illegible] in eloqu[illegible] magnificus carnosus pulcher facie. Has ꝓprietates attribuūt philosophi soli: ꝛ similiter ceteris planetis vnicuiqꝫ suas: nō qꝛ tales ꝓprietates insint vel inesse possint corporib⁹ celestib⁹ substātijs: cū nō participēt cōtrarietate nec sexui [illegible] nec affectionū animi mutabilitate: sꝫ quia celestia corpora sunt efficientia ꝛ significatiua tales ꝓprietates: ꝛ eaꝝ renouationes ꝛ defectiōes in reb⁹ mutabilib⁹ mūdi inferioris alterabilis ꝛ sꝫ oēs partes sui corruptibilis. Oīa enī que renouant̄ in mūdo inferiori preter ea q̄ causant̄ a supiori facie rationis nostre habēt suas causas efficiētes in mūdo supiori inalterabili ꝛ incorruptibili. Cui⁹ demōstratio est: qm̄ omne qḋ est prius est in potentia: ꝛ deinde erit in actū. Itē qḋ erit in actū p aliqḋ actuale erit de potētia ad effectum. Quapropter oīa renouata in mūdo inferiori cū fuerint potētia prius qꝫ actu p actuale aliqḋ qḋ est semp vno modo in se sꝫ cōparatiōe ad effectū aliter ꝛ aliter se habēs: necesse est ꝓdire in effectū: oīa autē corpa celestia sunt semp vno modo in seipsis se habētia: renouātia solū cōparatiōes situales ad ea q̄ sunt in mūdo inferiori. Nec reperit̄ in vniuersitate mūdi sensibilis aliud a corpib⁹ celestib⁹ sic se habēs. Manifestū est igit̄ ꝙ oīa renouata in mūdo corruptibili p virtutes celestium corporum renouantur.

De Proprijs effectib⁹ solis. C. XLVIII.

Sol igitur virtute sua calefacit ꝛ desiccat mundū inferiorē: ꝛ generationis causa est in nascētib⁹ vegetabilib⁹ ꝛ aialib⁹: ꝛ augmētat in natis calorē ꝛ spiritū vitalē. Cuius significatio est: ꝙ cū incipit ascēdere a tropico hiemali p punctū vernalē in tropicū estiuū: renouat̄ generatio in terre nascētib⁹ ꝛ aialib⁹ pler[illegible] ꝛ vigorat̄ vis augmētatiua: vnde ipse est significator vite aialis q̄ viget p calorē tēperatū. Cū vero recedit a nobis corrūpunt̄ pleraqꝫ terre nascentia ꝛ aialia: ꝛ debilitat̄ vis augmētatiua ꝛ nutritiua ꝓpter defectū caloris vitalis: ꝛ supabundātiā frigiditatis destructiuā. Experimētis igit̄ sensibilib⁹ scit̄ qm̄ sol est effectiue calidus ꝛ siccus. Ex h̄ sequit̄ qm̄ ipse sit igneus: ꝛ etiā ꝙ colericus. Id enī est colera in hoīe qḋ ignis in mundo: ꝛ idē effector ꝛ significator vtriusqꝫ. Cū caliditas etiā sit qualitas actiua: ꝛ maritas sit p actiuitatē: feminitas vero p passibilitatē: patet qm̄ sol est effectiue masculinus: sol quoqꝫ virtute sua mouet fumū sulphureū mūdū: ꝛ cōmiscet cū argēto viuo mūdo ꝛ decoquit ea calore tēperato: ꝛ sic efficit aurū. Nihil enim est aurū nisi fumus sulphureus mūdus cōmixtus argēto viuo decoctus calore tēperato. Q[illegible] autē hec ogatio fiat virtute solis: scit̄ p h̄ ꝙ in locis quibus prefuerit sol: ꝛ in annis in quib⁹ dominat̄ sol magis abundāt minere auree. Q[illegible] affectus animi attribuūt̄ planetis: intelligēdū est de affectibus quos habet homo p naturā: ꝛ nō ex cōsuetudine aut philosophia. Nā affectus naturales causant̄ ex planetis qꝛ planete sunt affectores ꝛ motores spirituū mouētiū. Scḋm̄ naturā qꝫ affectus animi mouent̄ spiritus: ꝛ sm̄ motus spirituū mouentur affectus. Uerbi gratia. Cū irascitur homo accenditur sanguis ꝛ spiritus qui sunt in corde ꝛ feruntur spiritus sese impellentes ꝛ supra sapiens impetuose inundantes: ꝛ cū talis fuerit motus in spiritibus causa aliqua extrinseca erit ira in affectu: nisi refrenet̄ p bonos mores: similiter in omni affectu animi est motus spirituum appropriatus illi affectui quē motū efficit naturaliter ꝛ significat planeta aliquis. Nā scit̄ de vnoquoqꝫ planeta quoꝝ affectuū ꝛ cuius figure corporalis sit significator p hoc ꝙ cōsideraverūt ph̄i ortum planetaꝝ in horis natiuitatū ꝛ inuenerūt semp in nato sub ortu solis affect⁹ vniuersales ꝛ figurā corporalē vniuersalē sm̄ ratiōes quas supra diximus: ꝛ similiter in natis sub reliquis planetis inuenerūt affectus ꝛ figuras quos reliqs planetis assignauerunt.

De Proprijs effectib⁹ ceteroꝝ planetaꝝ. C. XLIX.

Reliquorū planetarū proprietates et virtē pluralitatē absqꝫ expositione narrabo. Quia periti in naturis ꝛ astronomia sufficiunt que dixi in exponēdis ꝓprietatib⁹ solis ad exponēdū proprietates reliquoꝝ. Est igit̄ saturnus effectiue frigidus siccus accidentaliter [illegible] humidus ꝛ terreus melancolicus: plumbeus obscurus amās vestes nigras [illegible] agricultor. Jupiter est calidus humidus temperat⁹ [illegible] sanguineus magnus sapiēs gaudēs liberalis eloquēs amās vestes [illegible] ꝛ pulcher facie [illegible]. Mars est calidus siccus vehementer igneus [illegible] amans [illegible] ꝛ castra pugnas ꝛ cedes tempor[illegible] incōpositus. Uenus est frigida humida temperata habens de metallis [illegible] feminina amans vestimenta ornata ꝛ [illegible] la aurea ꝛ argentea: ꝛ cantilenas: gaudia ꝛ iocos: ꝛ ipsa est lasciua dulcis loquele pulchra oculis ꝛ supercilijs studēs cōpositiōi forme corporis hūs leue planū carne mediocris stature. Mercuri⁹ est calidus siccus [illegible] qꝛ siccitas ei⁹ est multū passiua ipse est frigidus cū frigidis humidus cū hūidis ꝛ cū omni planeta ouertibilis in suas qualitates hūs in metallis argētū viuū [illegible] ingen[illegible] ei⁹ studēs amās scientias mathematicas ꝛ diuinatiōes corp⁹ habens gracile labia subtilia cōplexā staturā. Luna est frigida humida flegmatica feminina argentea mediatrix mundi superioris ꝛ inferioris amās geometriā ꝛ quicquid ei attinet: rotūda facie mediocris stature.

De Cōparatiōe oīuꝫ planetaꝝ ad reꝝ generationē. C. L.

Secundo questiū est vtruꝫ oēs planete sint sic vnū efficiens ad generationē vniuscuiusqꝫ: vel possit vnus illoꝝ p se aliqḋ efficere. Ad qḋ respondeo ꝙ omne qḋ efficit̄ in mūdo inferiori ab oībus planetis efficit̄: ꝛ oēs pncipāt in efficientia vniuscuiusqꝫ effect⁹: ꝛ etiaꝫ cōparticipat eis in efficiēdo singulare aliqḋ spēa imago aliqua celestis. planete nanqꝫ sūt effectores ꝛ etiā significatores. Uniuersales vero cause nō efficiūt pticulare aliqḋ nisi cū eis cōparticipet in efficiēdo aliqua de imaginib⁹ celestib⁹ que imagines sūt efficientes ꝛ etiā significantes species specialissimaꝝ mundi terrestris. Demonstratio aūt ꝙ oēs planete sūt sic vnū efficiens ꝛ nō possit aliquis illorū p se agere in hoc inferiori hec est: ꝙ virtus inferior nō agit nisi per virtutē supiorē: ꝛ duo q̄ distant aliquib⁹ medijs naliter interpositis nō agūt vel patiunt̄ adinuicē absqꝫ medio. Propter hoc nullus planeta inferior pōt agere in hec terrena nisi p virtutē sui supioris. Nec supior pōt agere in hec terrena nisi mediante suo inferiori. Unūqḋ qꝫ igit̄ in mundo inferiori effectū ab oībus planetis efficit̄: dicit̄ tn̄ ꝓprie effici ab illo planeta qui est in efficiendo maioris virtutis.

De Ordinatione motuum eorum. C. LI.

Tertio questiū est vtrū in motib⁹ planetaꝝ sit ordinatio. Quā questionē qm̄ est ambiguā diuido. Pōt.n. hec questio qrere an in motib⁹ ipsoꝝ ordinent prius ꝛ posteri⁹ in tpe. s. ꝙ vnus planeta prius tpe motus fuerit q̄ reliqu⁹. vel pōt querere an motus vni⁹ sit nā prior motu alterius. vel pōt querere an motus ipsoꝝ sint ordinati adinuicem sm̄ ꝓportiōes numeros cōmēsurātes. Si qrit̄ p[illegible]mū dico ꝙ oēs simul inceperūt moueri: oēs.n. sphere sil tpe create sūt: ꝛ in creatiōe moueri ceperūt. Si qrat̄ scḋꝫ dico ꝙ oīs sphera ꝛ oīs planeta sicut est supior in ordine situali: sic ē prior nā: ꝛ motus supioris nā prior motu inferioris: nō.n. mouet̄ inferior nisi p pncipāle virtute superioris. Si vero querat̄ tertiū dico ꝙ in illoꝝ motib⁹ est ordinata ꝓportio musice. Aliter.n. nō esset mūdus aptissime ꝛ pulcherrime cōposit⁹.

Utꝝ motus vnius possit impediri per motū alteri⁹. C. LII.

Quarto questiū est vtrū motus vni⁹ planete possit impediri p motū alterius. Ad qḋ respondeo: ꝙ in corpib⁹ celestibus nō est contrarietas vel inobediētia vel violētia: nec obuiāt sibi inuicē celestia corpa quare nullo mō pñt se adinuicē ꝓpedire in mouēdo. Si aūt itēdat hec questio querere an effect⁹ vnius planete impediat̄ p alterū: manifestū: quoniā hoc est veruꝫ: qꝛ cum alicui planete opponitur planeta sibi cōtrarius aut ei cōiungitur: aut respicit ea trino ꝛ quarto vel sextili aspectu impedit opus alterius. verbi gratia. Cum saturnus opponitur marti in renouatione anni: aut cōiungitur ei sm̄ aspectum aliquem: ꝛ prefuerit mars anno diminuit calorem qui ex virtute martis deberet prouenire in eodem anno. Utrum motus planetarum sit circularis. hanc questionem determinat aristote. in lib. de celo ꝛ mundo: ꝛ hec questio non est questio: sed est suppositio in astronomia. huius autē demonstratio apud aristo. hec est. Simplicis corporis simplex est motus: omnis autē motus simplex aut est circularis aut rectus. Igitur planete cū sint corpora simplicia aut circulariter aut recte mouentur: sed non mouent̄ sm̄ rectū: qꝛ omne qḋ mouet̄ sm̄ rectum participat cōtrarietate ꝛ est corruptibile. Planeta vero non participat cōtrarietate: igit̄ circulariter mouetur. Ultimo questium est quomodo planete sint natura dissolubiles. Ad qḋ respondeo cū augustino ꝙ non solū planete sed omnis creatura ex se ipsa est dissolubilis ꝛ corruptibilis. Cuius ratio est ꝙ omne qḋ est de natura sua facit periodū in sua origine: omnis aūt creatura est ex nihilo: quare periodus eius est in nihilū. Uerūtamē dicitur hunc terminū dissolutione siue corruptibile: dicit̄ n. corruptibile qḋ ex seipso habet possibilitatē ad corruptionem: ꝛ sic est oīs creatura corruptibilis. Nulla n. creatura ex seipsa esse potest: cū solius ipsius dei sit esse ex se ꝛ p se sit. Quapropter omnis creatura ex seipsa est corruptibilis ꝛ ad corruptionē est possibilis. dicit̄ n. corruptibile qḋ ex seipso

hab[illegible] ad corruptionem [illegible] et solum ens [illegible] quod [illegible] bonitas aut [illegible] et sapie[illegible] [illegible] fecerunt in optime quod [illegible] bonitate se subtrahat. [illegible] potentia [illegible] preterea [illegible] que non [illegible] necessitatem ad corruptionem nec [illegible] bonitate se [illegible] bonitate seruat in esse perpetuo.

C De Scientia de ponderibus. C. LIII.

Lphorabius [illegible]. Sequitur de scientia de ponderibus. Ponderosa duobus modis consideratur [illegible] mensurantur. Ita doctrina de ponderibus considerat ea fm quod mouentur [illegible] de principiis [illegible] [illegible] vel p[illegible] de loco ad locum permutantur. Isido. li. xvi. etymo. Ponderum ac mensurarum [illegible] cognoscere modum. Nam omnia [illegible] a summis vsque ad ima in mensura et numero et pondere disposita sunt atque formata. [illegible] pondus [illegible] regit omnia pondus: et ponderibus suis terra librata dependet: primus moyses qui omnes antecedit gentilium philosophos [illegible] nobis et numeros et mensuras et pondera diuersis scripture sue locis enarrauit: primus sydon argiuus ponderum rationem in grecia constituit. [illegible] experientia [illegible] narrationes [illegible] necesse est [illegible] ponderis modum [illegible] characteribus designatum. Pondus dictum eo quod in statera libratum pendeat [illegible]. [illegible] duo pondera. Trutina est gemina ponderum lancibus [illegible] pendens facta [illegible] appendenda sicut momentana pro parua modicaque pecunia. [illegible] est et statera nomen ex numero habens quod duobus lancibus et vno in medio stilo librata equaliter stet. Examen est filum medium quo trutine statera regitur et lances equantur [illegible] pondere [illegible] est modus [illegible] Calcus [illegible] geminis granis appellatur aut calcus quod sit paruulus sicut et lapis calculus [illegible] adeo minimus est vt sine molestia sui calcetur. S[illegible] [illegible] ceratis [illegible] obuli pars media est habens siliquam vnam semis: obolus [illegible] appenditur [illegible] Fiebat enim olim ex ere ad instar sagitte: vnde et nomen a grecis accepit hoc est sagitta. Scrupulus sex siliquarum pondere constat.

C Adhuc de ponderibus. C. LIIII.

Dragma octaua pars vncie et denarium pondus argenti tribus constans scrupulis [illegible] et octo fil[illegible]. Denarium aut [illegible] pro decem nummis imputatur. Solidum nuncupatum quod nihil illi deesse videtur: solidum enim veteres integrum dicebant et totum [illegible] numisma vocatur pro eo quod nominibus principum [illegible] numisma [illegible] argentea erat [illegible] et semisse [illegible] bus solidis stetit: hic et semiuncia quod semis [illegible] de vncia: hic et semissis [illegible] ponderis [illegible] Quadrans quidem quod vncie quartam partem [illegible] nomen est habens apud nos [illegible] pondus [illegible] Quod pondus [illegible] [illegible] pondera [illegible] centum [illegible] Est autem [illegible] sexaginta [illegible] septuaginta [illegible] librarum summam centum [illegible] constat.

C De Scientia ingeniorum. C. LV.

Lphorabius [illegible]. Scientia de ingeniis est [illegible] que omnia quorum modi [illegible] in doctrinis [illegible] in corporibus naturalibus [illegible] et sint eorum in actu. Quoniam aut sciencie non considerant lineas superficies corpora et reliqua nisi fm quod intelliguntur [illegible] a corporibus naturalibus separata sed quia nos [illegible] indigemus [illegible] volumus ea actuare et presentare in actu in corporibus naturalibus et sensatis [illegible] et ingenio aliquo [illegible] [illegible] Scientia de ingeniis docet modos [illegible] et adinuenienda que fm numerum corpora naturalia [illegible] ad hoc vt [illegible] quem querimus [illegible] [illegible] ingenium geometrie [illegible] ad mensurandum corpora. Ingenium quoque instrumentorum [illegible] instrumentorum musicorum ac plurium artium mechanicarum vt arcuum vel armorum. Sic et ingenium spectuale fm artem que dirigit visum ad comprehendendum veritatem rerum remotarum. Et ingenium de arte speculorum fm quod reddunt radios ita vt reflectant eos aut conuertant aut frangant. Ingenium quoque de arte ponderum rationabilium instrumentorum fm artes plurimas. Hinc ergo sunt cause et scientie ingeniorum que principia sunt artium ciuilium practicarum.

C De Methaphisica et eius excellentia. C. LVI.

Aristo. in methaphisica veteri li. i. Methaphisica scientia est ad necessaria i. ad aliarum sciarum necessitatem. sicut dyalectica et sophistica ad introductionem: ipsa est prima philosophia maximeque scibilis est: quia maxime scibilia sunt principia et cause. propter hoc [illegible] cognoscuntur non econuerso. Tunc aut scire dicimur vnumquodque cum primam causam opinamur cognoscere. hec itaque sola scientiarum liberalis est quia sola sui ipsius gratia est [illegible] non humana [illegible] possessio sed diuina. [illegible] humana [illegible] ancilla est [illegible] et causarum [illegible] principium quoddam est et hanc scientiam aut solus aut maxime habet [illegible] [illegible] nulla est. Idem in li. [illegible] hanc [illegible] sapientiam agnouit fm quod princeps est et potentissima. cui alias scientias vt famulas non [illegible] dicere iustum est [illegible] gratia sui [illegible]. Idem in noua li. [illegible] quisque [illegible] aut nihil de veritate comprehendit aut modicum. [illegible] est eius consideratio non quidem propter res sed propter nos [illegible] intellectus in anima apud illud quod est in natura manifestum sicut est dispositio oculorum vespertilionis apud lucem solis. Rectum est autem philosophiam vocare sciam veritatis speculatiue quia speculatiue finis est veritas practice [illegible] opus [illegible] considerent in eo quod agunt non tamen [illegible] propter seipsa sed respectu eius quod agunt. Non aut veritatem noscimus absque eo quod sciamus causam illius. Manifestum est aut quod res [illegible] et quod cause rerum omnium non sunt infinite neque fm rectitudinem neque fm speciem [illegible] vt species causarum sit plures numero. [illegible] Impossibile enim est fm naturam vt aliquid ex alio sit in infinitum. Necesse est enim vt prius sit causa eius quod est post. Quapropter necesse est [illegible] aliqua non fuerit potentia vt aliter non sit omnino causa. Itaque qui causas infinitas facit naturam boni destruit. Dignum est aut in prima philosophia perscrutetur de omnibus: continet enim omnia principia: [illegible] sunt potentia. [illegible] in methaphisica sua. Scientia diuina est scientia de rebus separatis a natura termino et diffinitione. sic dicta a parte dignior que est finis eius hec est cognitio dei. Multe namque res appellantur ab eo quod est dignius. In hac scia queritur de primis causis [illegible] naturalis et eius quod pendet ex his et de causa causarum que est deus excelsus. hec est philosophia prima que facit acquirere certificationem principiorum [illegible] scientiarum [illegible] communicat aut cum dyalectica [illegible] sophistica [illegible] [illegible] differt [illegible] prima philosophia differt enim a topica quia ipsa non facit certitudinem [illegible] opinionem. [illegible] sophistica quoque per se differt: quia hec querit ipsam veritatem [illegible] apparentia. Michael scotus. Dicitur eciam hec scia diuina quia de rebus diuinis [illegible] tractat dicitur et prima philosophia quia ceteris philosophie partibus [illegible] dicitur etiam methaphisica quia supra physicam [illegible] scientiam naturalium agenda est aut post naturalem [illegible] [illegible] quia multa de his in illa [illegible] que in illis [illegible].

C De Partibus methaphisice. C. LVII.

Lphorabius in li. de ortu scientiarum. Scientia diuina diuiditur in tres partes. [illegible] de entibus [illegible] de principiis demonstrationum [illegible] speculatiuis [illegible] de principiis [illegible] scientiarum doctrinalium [illegible] verificationem earum et substantias atque proprietates [illegible] destruit errores antiquorum. Tertia de essentiis que non sunt corpora nec in corporibus [illegible] quod sit essentie [illegible] quod partes [illegible] quod sunt infinite. deinde quod sunt inequales et quod fm multitudinem surgit de minore ad perfectionem et ad perfectiorem quousque perueniat ad extremum perfectum quo perfectius nihil esse potest [illegible] sibi nec equale [illegible] precedens. Primum est esse quod impossibile est acquiri ab alio [illegible] omnia reliqua posteriora sunt ab illo in esse. Ipsum est esse primum quod [illegible]

omne qd est uer ex. Ipsum est primū vnū. qd vnitatē cōfert omni qd est uer ex. Ips est pmū ver. qd veritatē oi bñn uer ipē offert. Immo ips est qd. s. oia digni⁹ est noie z significatiōe vni⁹ z entis z veri z pmi. deide ostēdit q illud qd termin⁹ est istaz. pptatū. de credi q fit de⁹ eius gl'ona sublimis. Postea docet q̄liter essentie puenūt ab eo. z q̄ue adeptae sūt eē ab eo. deīceps inqrit de ordine b⁹ essentiaz. z q̄ue aduenūt eis ui ordine. z q̄ue vnaqq; meret eē in ordine i quo ē. z q̄lis est illa cōnectio earū adinuicē. z qb⁹ rebus fiat. deīde pgredit ad reliqs opiniōes de cōpuhēdēdas in essentis quousq; cōpleat oēs illas viidēs etiā q i nulla eaz est defect⁹. neqz discordia. neqz malitia neqz diminutio neqz superfluitas. Postea vo destruit errores quosdā de deo z opinio. b⁹ ei⁹ z essentias q̄s creauit. Michael scotus. Diuina sciētia diuidit in quatuor partes. qz pma est de diuisionib⁹ entis. scda de pncipus sciaz. tertia de intelligētiis. q̄rta z vltima de deo. he q̄tuor pces cōtinent in metaphysica Aristo. z Auicēne z in algazel. z in auerroiste.

C De Utilitate eius z ordinatiōe. C. LVIII.

Uicenna vbi supra. Utile qdē in se est oēa illo q p se ducit ad bonū. Utilitas aūt est itētio q de malo pducit ad bonū. z oēs q̄dēq; scie cōcāt in vna vtilitate. q est acq̄stio pfectiōis aie humane in effectu pparātis eā ad futurā felicitatē. Cū aūt i pncipus sciētiaz inqrit de vtilitate eaz. nō est intētio illaz ad h puenīēdi. sz ut moē se adiuuādi ad h ut certificet alia scia. Et h bāc intentionē vtilitas dupl'r dicit. vno mō absolute. s. vt fit adducēs ad certitudinē alteri⁹ scie quocūq; mō. alio mō min⁹ cōit. s. vt fit adducens ad excellēnorē q est sicut finis. sigt' acceptum⁹ vtilitatē absolute pfecto sciētia h vtilitatē bz. si vo minus cōit adeo certe alia ē. hec scia q nō dignat vtius eē ceter' sz cetere pot⁹ ad eā vtiles sīt. Ordo aūt ei⁹ est vt discat post scias nāles z disciplinales. Post naturalē qdē eo q multa q cōcedunt in ista iā pbata sūt in nāli sicut generatio z corruptio z alteratio z loc⁹ z tps. z q omne qd mouet ab alio mouet. z q sīt ea q mouent ad pmū motorē zc. Post disciplinales vo qm itēt o vltima in bac scia est cognitio gubernatiōis dei altissimi z cognitio angeloz z ordinū eoz. Cognitio quoqz ordinatōis in oppositiōe circuloz. ad quā sciaz ipossibile est perueniri nisi p astrologiā. ad sciaz aūt astrologie pueniri nō pōt nisi p cognitionē arithmetice z geometrie. Musica vo z pticulares disciplinaliū z morales ac filos cōsequētes sunt z nō necessarie ad hanc sciētiā.

C De Subiecto metaphysice. C. LIX.

Ichael scotus. Hui⁹ sciētie subiectum est ens nō deus vel q̄tuor cause sicut qdā crediderit. Teste eni Aristo. nulla scia subiectū sui inqrit. In hac aūt q̄rit de deo qd fit z sīlr de causis z ideo non possūt esse subiectū ei⁹. Materiā sidē non oportet q̄ri an fit vel qd fit incōueniēs eni est vt aliq scia māș suū stabiliat. Intentio tñ hui⁹ scie est dare certitudinē de reb⁹ q cōtinent in pdictis q̄tuor. pteb⁹. Algazel. Diuine scie subiectū est id qd est cōius oib⁹ s ens simpliciter vel absolute. Que aūt in ea q̄runt cōsequētia sūt ips eē inquātu ens tm. hec sunt substātia accidēs vniuersale singulare vnū multū causa. causatum. potentia. effectus. cōueniens. incōueniēs. quid debet vel quid necesse est esse z qd possibile. hec enim oia consequuntur ipsū esse et hoc q est ens. Nō sic tamē triangulatio vel quadrangulatio que quidē consequuntur ens sed postq̄ fit mensura nec sic albedo z nigredo que nō cōsequuntur ens nisi postq̄ fuerit naturale corpus. Et oino quicquid dicitur quod nō cōsequitur ens nisi postq̄ fuerit subiectū alicuius duarū scientiarum s mathematice z phisice tale pro certo nō pertinet ad cōsiderationē huius scietie. Incidit aūt in hac scia cōsideratio de causa vniuersi eē qm ens diuidit in causam z causatū. Incidit etiā cōsideratio de vnitate essentie z de pprietatib⁹ ei⁹. z q relatiua pēdēt ex ea z qlē fluxerint ex ea. Sed hui⁹ loci cōsideratio ppe de vnitate voc. s diuina scia. Que vo remotior est a dubietate z errore est mathematica. Nālis aūt magis ipedita est eo q nālia longe in pmutatiōe sunt. z ob hoc aliena sunt a certitudine q est in metaphysicis.

C De Ente. C. LX.

Aristoteles in metaphysica noua in. lib. Est itaqz scientia scientiarū pauis cōsideratio de ente z de rebus que sunt entis per se. Nulla vo est aliqua sciētiarū particularis q nō [illegible] alicuius particularis sciētie determinare de ente vniuersali sed de accidēti quod accidit alicui partium entis. Ens itaqz dicitur multipliciter z non equiuoce sed attribuitur omnibus vno modo vni rei z vni nature sicut omne sanans attribuitur sanitati. Quoddam enim dicitur sanum quia sanitatē cōseruat. Quoddam quia significat. quoddā q recipit. Quedā ergo dicunt entia q̄ sūt. Quedā sūt. qdā q accidūt z qdā entia s oēs qdā q via sunt ad sub. sta. aut ad relationē eē. Unū aūt nō signi ficat aliud ab ente. [illegible] Ens dicit quodā mō accidētali. vt gra q musicus fiat. Accidit eni edificator q fit music⁹. Dicūt etiā entia p se z bonū qdā i significāt qd qdā que qdā quāti zc. Iterū ens significat essentiā fm veritatē ut cū dicit simpliciter aliqd esse vel nō esse. Itē quedā sunt entia potentia qdā actu. Acto. Primo quidē diuidit ens in substantiā z accidēs deinde in ens potētia. z ens actu. Tertio in vnū z multū. Et de his per ordinē agetur.

De Uno. C. LXI

Aristo. in. x. li. phisicoz. Unū multipliciter dicitur: quemadmodū z ens. Dicit eni dimensum aut indiuisibile: aut quoz rō vna z eadē. Cōtinuū aūt diuisibile ē in infinitū. Est aūt vnū z potētia z endelichia. i. actu. Idē in metaphi. li. v. Unū dicit aut p se aut p accñs. p accidēs: sicut nauigator z musicus: vel hō z hō musicus sunt vnū. Per se aūt dicit vnū p cōtinuationē: vt lignū cōglutinatū. Sz magis est vnū illud qd est cōtinuū p naturā q̄ qd p artificiū: vt est crus: vel quodlibet membrū. Itē dicunt vnū quoz subiectū nō diuidit fm formā vt vinū z aq z oia liquabilia. Itē quoz gen⁹ est vnū. vt oia alalia. Itē quoz diffinitio nō diuersificat: vt augmētabile z diminutū. Itē qdā dicunt vnū nō simplr vt illa q nō diuidunt fm tēpus nec fm locū. Quedā nō sīt vt illud qd non diuidit fm specē suā. Uerbi gra dicit vnū hominē z vnū alal z vnū ens. Quedā etiā dicunt vnū fm materiā q̄uis agat aliud z patiant ab alio vel differāt p alia. Itē qdā sunt vnū numero quoz s materia vna est. qdā forma. quoz s. totalitas vna est. Quedā ergo quoz natura vna est. quedā fm eqlitatē: quoz pportio vna. Idē in. x. li. Unū p se dicitur q̄tuor modis. Uno mō cōtinuū nāliter nō violente aliquo vt p glutinū z clauos vl ligamēta. Itē fm formā z cōplementū: vt totū. Itē p numerū. vt diffinitio cum diffinito est vnū fm intellectū z ratione. Itē indiuisibile vt singulare. Et hec vnū dicit multipliciter nō tñ vniuoce: sz p prius z posteri⁹ de illis dicit. Essentia vni⁹ ē vt nō diuidat. Unū aūt est prīcipiū numeri nō numer⁹ z oēs numeri cognoscunt p vnū. Numerus eni est multitudo vnitatū. z mēsura et mensuratū semp eiusdem sunt. i. eiusdem generis. Unū z ens predicamenta sunt z de omnib⁹ dicunt. Non ergo genera sunt. neqz substantie naturaliter abstracte.

C De Multo z diuerso z opposito. C. LXII.

Unum autē z multū sibi opponunt sicut vnū z plura. z sicut diuisio z nō diuisio. Multū eni diuidit: vnū nō. Unū aūt bz idē z simile z eqle. i. dicit multipliciter fm substāciā. z sic est idem fm qlitatē: z sic est simile fm qntitatē z sic est eqle. Multū aūt diuidit in diuersum z dissimile z ineqle. Sicut aūt vnū z multū habēt oppositionē fm situ sic z idem z aliud. Itaqz omne ens aut est idem aut diuersum. Omne autē differēs aut p gen⁹ differt aut p formā. Per gen⁹ illa que nō habēt naturā cōmunē nec generant inuicē. vt oia quoz alia figura predicamēti est. Per forma vo illa quoz gen⁹ est idē: z substātia diuersa. z hec ex otrariis generant. Otrarietas aūt est differētia cōpleta impossibile est vt vnū habeat multa contraria quia differētia cōpleta est maxima diuersitas. z hec est extremorū q maxime a se differūt. Est itaqz cōtrarietas diuersitas pfecta. q est fm formā. z q otraria sunt in eodem genere. hoc q est illud gen⁹ est: z dicit de vtroqz. vn oia otraria puenīūt in predicamēto eodē q differūt fm formā z nō fm gen⁹ que autē sunt alia fm gen⁹ magis differūt q fm formā. Opposita āt in situ sunt q̄tuor modis. Quoz pma diuersitas est priuatio z habit⁹. Secunda est contradictio quoquomodo oia quoqz otraria priuatiōe habēt alter⁹ cōtrarioz. In quibusdā aūt oportet vt sit media inter otraria. Oia eni media sunt in eodē genē. Et oē medium dicitur ad q prius trāsmutabile trāsmutat necessario: vt si fuerit motus de albo in nigrū: prius veniet ad rubeū z glaucū. Contradictoria vo nullū habet medium omnino. Relatiua quoqz oia que nō sunt cōtraria nō habēt mediū quia nō sunt in eodē genere. Nō eni est mediū inter sciētiā z scitū: sed inter magnū z paruū.

C De Causa. C. LXIII.

Dem in li. v. Cā vno mō dicit illud ex quo fit aliud: z ē in eo: vt cuprū in idolo. Alio mō forma z exēplar. z h est qd significat alicui⁹ esse z ei⁹ genera vt pces diffinitiōis. alio vo mō fm q e pncipiū trāsmutatiōis z quietis primū: vt dicit q ambulatio ē cā sanitatis. s. efficiēs. z p̄r fit

[illegible] agens [illegible] transmutans transmutati. Itē alio modo tanq̄ [illegible] et sanitas est cā ambulationis. [illegible] cause [illegible] hos quattuor modos [illegible] valde.

[illegible] causis [illegible] codē modo [illegible] codē genere cause. Sūt [illegible] causa est [illegible] et [illegible] sed hoc [illegible] sicut finis [illegible] vero fm principiū motus: amplius aūt eadē cā contrariorū est. Qd̄.n.pre sens cā [illegible] causam contrarii ponimus et [illegible] cuius erat presentia cā sa lutis. [illegible] quidē sicut potentes dicunt̄ [illegible] potentiā [illegible] Oportet aūt causas [illegible] quer [illegible] opinamur vnūquodq̄ prius q̄ accipiamus propter quid hoc est primā causam [illegible] videmus [illegible] per [illegible] et prima necessitate [illegible] sicut frequenter manifestū est [illegible] causa est fortuita. Est [illegible] que fu unt preter hec. Et qm̄ infinite sunt cause a quib⁹ fit qd̄ est a fortuna: [illegible] fortuna infinita est: [illegible] casus fili: differt aūt casus a fortuna: qz cir ca plus est q̄ illa: qd̄.n.a fortuna est [illegible] a casu: sz nō econuerso. Est aūt fortuna [illegible] agētib⁹ fm propositū. Que aūt a natura fiunt: aut sic fiunt: aut frequenter. Ois aūt ars aliqua quidē pficit que natura nō potest [illegible] Sed natura dupliciter [illegible] mate ria [illegible] forma. Finis aūt est propter quē [illegible] Quoz enim [illegible] motus [illegible] hoc [illegible] est [illegible] cā sit: veniūt aūt tres cause in vnā multotiēs: vt. s. efficiens [illegible] forma [illegible] finis. Boetius in li. de articulis fidei. Quicqd est causa cause est [illegible] causa [illegible] accidētis [illegible] accidēs [illegible] Cōpositio quidē forme ad materiā est cā substā tie. [illegible] Itaq; [illegible] est cau sa sui cuiuslibet aūt inferioris est cā suprema. Cā vo suprema neq; [illegible] causa. Ois cā pri maria [illegible] Cau sa prima [illegible] causam [illegible] nisi propter narrat onē cause ipsius [illegible] omnē causam [illegible] nō narrat̄ nisi per causas secūdas que illuminant̄ a lumine prime cause hec [illegible] rebus fm dispositionē [illegible] sed nō sic [illegible] recipit eam fm modum potentie sue.

De Principio [illegible] elemento [illegible] natura. C. LXIIII.

Aristo. in metaphi. li. [illegible] dicit illud ex quo prius mouet̄ aliqd [illegible] Principiū [illegible] Et dr̄ principiū meli⁹ et quo est meli⁹ aliqd fieri. Verbi grā Doctrina: q̄ nō inchoat̄ sepe de primo re [illegible] sed de illo de quo facil. [illegible] disciplina. Dicitur etiam principium naturale. s. illud ex quo fit res: [illegible] est in re: scilicet materialiter: Verbi gratia: fundamentum nauis vel domus [illegible] sicut dicunt qdā cor esse principiū in aīali: qdā cerebrū [illegible] qdā aliud: vnū [illegible] Itē dicit̄ principiū illud ex quo fit res [illegible] et nō est in eo. s. in re. [illegible] ex quo fit initiū mot⁹ [illegible] trāsmutationis: ver bigratia. Filius a parētib⁹. s. tāq̄ a causa extra generante: q̄ est cau sa [illegible] principiū [illegible] propter cu⁹ volūtatē mouet̄ [illegible] mutat̄ qd̄ transmutat̄: Verbigratia. Domus [illegible] principiū [illegible] illud ex quo scit̄ res primo: Verbigratia propositiōe in demon [illegible] principiū [illegible] Et queda principia sunt in rebus sicut [illegible] Similiter etiam [illegible] elemētū quoq; [illegible] cognitio [illegible] volūtas [illegible] substātia: [illegible] illud propter qd̄ [illegible] bonū [illegible] mot⁹ [illegible] Elemētū dicit̄ illud ex quo cōpo [illegible] fm formā [illegible] forma. Verbi gratia. Elemēta [illegible] sicut aqua [illegible] Itē dicit̄ elemētū [illegible] elemētū cōe oib⁹ reb⁹: qd̄ est principiū cuiuslibet: [illegible] in qualibet pmū. s. vt ma teria [illegible] Natura dicit̄ [illegible] principiū [illegible] Itē [illegible] et quod est [illegible] mot⁹ in vnaquaq; re: natu ra [illegible] omne [illegible] natura dicit̄ illud ex quo fit essentia rei naturalis [illegible] sua generatio: et cuprū [illegible] natura [illegible] materia est [illegible] generatum. Itē dicitur natura prima materia [illegible] hoc duob⁹ modis [illegible] in comparatione vt [illegible] tate [illegible] primū in respectu [illegible] Itē [illegible] materia prima natu ra cōmunis [illegible] natu ra forma [illegible] substātia: [illegible] ista est finis generationis.

De Substantia. C. LXV.

Substantia dicunt̄ corpo. a simplicia [illegible] Itam que ex ea [illegible] Dicunt̄ autē substantie [illegible] de subiecto: sed alia dicunt̄ de eis. Aliter autē dicitur substātia illud quod est causa essentie rerum que non dicunt̄ de subiecto [illegible] aliū. Itē oia mēbra [illegible] que sunt partes [illegible] Itē illud qd̄ significat quid in omnib⁹ reb⁹ [illegible] hoc est substantia cuiuslibet rei. Idem in li. [illegible] Substantia est ens principa liter [illegible] est prima omniū diffinitione [illegible] cognitione [illegible] predicamentū est separabile nisi hoc solū. Et prius quidē est [illegible] diffinitione quia necesse est vt diffinitio substantie accipiat̄ in cuiusli bet rei diffinitione. cognitione quoq; quia magis [illegible] quodli bet qn̄ scimus quid sit. Dicit̄ autē substantia quattuor modis. Esti mat̄ enī substātia qd̄ est essentia rei. s. diffinitio [illegible] gen⁹ cuiuslibet. Et quartū istoz qd̄ est primū subiectū. hoc enī magis vide tur eē substātia q̄ aliud. [illegible] est illud de quo dicit̄ aliud. s. denoīatiue [illegible] dicit̄ aūt tale quoque modo materia [illegible] alio mō forma. tertio modo [illegible] qd̄ est ex his. Et dico materia vt cuprū. formā aūt vt figurā statue. [illegible] qd̄ ex his: statuā. Materia quidē est substātia [illegible] abstracta [illegible] intellectū. vt lōgitudo latitudo profunditas [illegible] preter materiā videt̄ permanere. Dico aūt materiā illud qd̄ non p se sed p accidēs. s. dicit̄ q̄le: nec quantū nec aliud eoz p q̄ terminat̄ ens. Estimant autē quidā: q; forma [illegible] illud quod est ex vtroq; sint magis substātia q̄ materia. Et qm̄ estimat̄ vna substātia: illud quod significat essentiā rei. i. diffinitio. Scie dū q; cōpositū [illegible] subiecto [illegible] antecedēte [illegible] diffinitione. Dic [illegible] quidditas [illegible] in diuersis generib⁹. Vno enī mō quidditas dicit̄ substātia. Alio modo vnūquodq; predicamētoz. Nam sicut [illegible] de substā tia quid sit: ita [illegible] de alijs. Et quantitas igitur [illegible] qualitas sunt eoz que diffiniuntur per quid. sed non eo modo simpliciter [illegible] non modo absoluto sed semp habent respectū ad substantiam. Itaq; [illegible] so lum substātie diffinitionē habēt. sed [illegible] alie spēs entis mō abstracto Et etiā accidētia p se [illegible] vl' artificio [illegible] quodlibz enī eoz in potētia ad esse [illegible] nō eē. [illegible] ab alio [illegible] per aliud. Quodq; ex alio [illegible] ex aliquo qd̄ trāsmutat̄ nō qd̄ rema net in eadē dispositiōe. Mā qdē p se nō cognoscit̄. Et est qdā mā sensibilis [illegible] Queda [illegible] est i sensibilib⁹ nō sz q; sensibilia sē vt mathematica. Substātia igit̄ qdā ē mā. qdā forma [illegible] qdā illud qd̄ ē ex his. vt aīa qdē est potētia substātia [illegible] forma [illegible] materia. homo vo [illegible]

De Triplici substantia creata. C. LXVI.

Idem in li. [illegible] Substātie sūt tres qdā [illegible] est sen sibilis siue mobilis. [illegible] alia imobilis. Mo bilis autē alia perpetua. [illegible] corpora celestia. alia vo corruptibilis vt plāte [illegible] Et de istis quidē duobus est sermo naturalis qz cum motu sunt. Ista vero alterius id est substantia [illegible] substātie motibus [illegible] transmutatio autem est [illegible] Et contrarium [illegible] non transmutatur nec permanet [illegible] materia [illegible] subiectum [illegible] permanet [illegible] a contrarijs. s. que duo sunt. Transmutationes autē quattuor sunt: in quid. in quale. in quantū. in ibi. Generatio quidē simpliciter est in hoc. Augmentum in quantum. alteratio in passiones. translatio vero in locum. [illegible] Necesse est autē vt materia transmutet̄. qz pōt vtrūq; . i. potētia habet ad vtrunq; cōtrarioz. Igitur oia que [illegible] trāsmutat̄ [illegible] materia [illegible] potētia ad reliquū. Cause igit̄ sunt tres [illegible] principia tria. quozū duo sūt [illegible] forma [illegible] materia. [illegible] alio [illegible] in aliud. Illud autē a quo motoz est. ad quod autem forma. trāsmutabile vo materia est. Tres itaq; sūt substātie. s. perficiētes

substantiā sensibilē vna est materia: ꝛ est hoc aliqd̄ fm̄ q̄ videt̄. ꝛ fm̄ cōtactū nō fm̄ ordinē q̄ nō est a materia. Nō enim fm̄ materiā est [illegible] neq̄ ordinatio in reb⁹ sed fm̄ formā sine q̄ nō est cōplementū. Tertiū aūt hoc est substantia cōposita. Omne quoq̄ qd̄ est p̄ artificiū est p̄ similē causā causē in natura. Nisi enī esset ars non esset generatio ꝛ corruptio in istis artificialib⁹. [illegible] sicut nisi esset forma nō esset generatio neq̄ cōplementū in naturalib⁹. Est autem in corporibus [illegible] quidem vt forma [illegible] quidem vt priuatio. Materia vero quod est in potentia hoc duo.

De Substātia eterna immobili. C. LXVII.

Idem in li. xii. Necesse est autē aliquā esse substātiā eternā ꝛ imobilē. Substātie nāq̄ p̄cedūt oīa entia. s. causalitate. si igit̄ oēs substātie fuerint corrupte. oīa entia erūt corrupta q̄ [illegible] destructa causa destruit̄ causatū. Deus igit̄ semp̄ est: ꝛ est intelligēs p̄ se. habetq̄ vitā nobilē ꝛ semp̄ eternā. Ipse est deus vn⁹ etern⁹ in fine nobilitatis: ꝛ est vita durans eternū hoc est substātia eterna nō mobilis abstracta a sensibilib⁹ nō habēs aliquā magnitudinē nec partem: nec dimensionē. Mouet aūt infinito tp̄e. nec patit̄ nec trāsmutat̄. p̄ncipiū enī entiū nō mouet̄ essentialr̄ nec accidētaliē. ꝛ mouet ꝛ facit p̄mū motū eternū ꝛ ꝑpetuū. Necesse est p̄mū motū moueri p̄ aliqd̄ qd̄ nō mouet̄ p̄ se. Et vt motus ꝑpetuus sit p̄ motorē eternū ꝛ vnus p̄ vnū. ꝛ videm⁹ p̄ter motū tot⁹ simplicē. i. vniformē q̄ mouet̄ a substātia nō mobili alios mot⁹ esse ꝑpetuos q̄ sūt erraticoꝝ p̄ stellas erraticas. Corpus enī circulare. i. celū vel vniuersū ꝑpetuū est sine quiete. Necesse est igit̄ vt vnusq̄sq̄ istoꝝ motuū [illegible] in qb⁹ mouent̄ planete fiat p̄ aliud qd̄ ꝑpetuū sit. natura enī stellaꝝ etiā ꝑpetua est. Quoꝝ motuū scīa p̄pria mathematicoꝝ p̄hīa est. i. astrologorum. p̄mus aūt motor qui nō mouet̄ vnus est numero ꝛ rōne.

De Potentia. C. LXVIII.

Idem in li. v. Potētia dicit̄ p̄ncipiū motus aut trāsmutatiōis in alio fz q̄ est aliud: sicut ars edificādi q̄ est potētia. s. effectiua. ꝛ non est in eo q̄ edificat̄. sicut ars medicine est potētia ꝛ est in eo qd̄ sanatur. Itē potētia dicit̄ illud p̄ qd̄ patit̄ aliqd̄ in qd̄ ab eo facta est aliqua actio ꝛ h̄z potētiā patiēdi qd̄ ei bonū est. ꝛ cōueniētiā ad recipiēdū. Itē illud p̄ qd̄ aliqd̄ fit melius ꝛ actio fit fm̄ q̄ oportet. sicut dicunt̄ hoīes potētes q̄ possūt in bonitate sermonis. i. q̄ bonū hūt modū dicēdi. qd̄ sc̄ūr. Itē potētia dicit̄ esse in oībus entibus in q̄bus res nō patiunt̄ oīno neq̄ trāsmutant̄ aut qb⁹ motus nō erūt ad peiora. Nā omne qd̄ frangit̄ ꝛ destruit̄ aut corrūpit̄ aliq̄ corruptione. accidit ei hoc q̄ nō h̄z potētiā. vel q̄ diminuit̄ ab eo aliqua potētia. Auctor. Primus igit̄ modus est p̄ncipiū faciēdi aliqd̄ eē. Scd̄s p̄ncipiū recipiēdi eē ab alio. Tertiū p̄ncipiū faciēdi bene eē. Quartus p̄ncipiū resistēdi passioni. Itē Aristo. ibidē. Totigit̄ modis potētia dicit̄ ꝛ potens eisdē modis. Et quidē qd̄ corrūpit̄ estimat̄ esse potēs ad corruptionē q̄ nisi hoc posset nō corrūperet. sz h̄z aliquā dispositionē ꝛ causaꝫ vt talē recipiat passionē. ꝛ fm̄ hanc estimat̄ corruptibile q̄ h̄z eā vel q̄ priuationē habet illi⁹. Idē in li. ix. Potētia passiua est in ipso passiuo p̄ncipiū trāsmutatiōis ab illo fm̄ q̄ est aliud. habitus aūt. i. forma est potētia q̄ non patit̄ ad aliud qd̄ est peius aut corruptionē ex illo fm̄ q̄ est aliud a p̄mo trāsmutāte. In passiuo q̄dē est potētia patit̄ enim p̄ aliqd̄ p̄ncipiū qd̄ h̄z potētie aūt actiue quedā sunt in [illegible] reb⁹ [illegible] vt in mineralib⁹. q̄dā aūt in reb⁹ aīatis ꝛ in habētibus aīaꝫ. Quaꝝ quedā sūt q̄ hūt diffinitionē. i. discretionē: quedā nō. i. potētiaꝫ aīataꝫ. Alia ē hūs discretionē. vt in hoīe. s. potētia itellectiua. Alia vō sine discretiōe vt vegetatiua ꝛ sensitiua. Et illa q̄dē q̄ sunt cū discretiōe cōtrariorū sunt [illegible] ad cōtraria [illegible] nō agūt nisi voluntarie ꝛ fm̄ appetitū [illegible] q̄ appetūt cōtraria agunt aliqñ cōtraria potētie [illegible] [illegible] nō [illegible] p̄ [illegible] nō voluntarie. vnde ꝛ tales qñ appropinquat fm̄ q̄ est eis possibile de actiuo ꝛ passiuo necesse est vt quedā agāt ꝛ quedā patiant̄. i. potētia agēs sine rōne cum appropinquat patiētia necesse h̄z agere ꝛ patientia pati [illegible] in his que sine rōne sunt cū appropinquat [illegible] necesse habet pati. [illegible] vō nō est necesse [illegible] potētie cū ratione [illegible] appropinquāt ad [illegible] agens ꝛ patiēs. nō tamen necesse est agere vel pati. illa n. agunt cōtraria. s. potentie rōnales: vt dictū est. Nihil enim agunt nisi quod appetunt. Ideo autē oīa artificia ꝛ scientie sunt potētie. q̄ sūt p̄ncipia [illegible] in aliud fm̄ q̄ aliud est. Et [illegible] quidē [illegible] ad qd̄ nō [illegible] actu nisi habuerit potētiā ad eū. Cū aūt [illegible] possibile ad aliquē actū possibile est in aliquo tēpore [illegible] quocūq̄ modo [illegible] quodam modo. [illegible] cū appropinquant agens ꝛ patiens.

De Actu. C. LXIX.

Actus quodā nō dicunt̄ vniuoce sicut nec potētie sed fm̄ [illegible] ad potētias. Respondent enī actus potētijs ꝛ potētia quidē nō est respectu prioris actus: sed posterioris: vt hō nō est in potētia id ex quo est: sed res ex q̄ fit hoc vt sperma est in potētia hō. In quibusdā eī forma p̄cedit [illegible] actus ꝛ in quibusdā nō. Nō enī possibile est vt fiat edificator habēs potētiā edificādi q̄ nō edificat oīno. s. actualiter. neq̄ vt fit cytharista q̄ non cytharisat. Silr̄ etiā in naturalib⁹ p̄cedit actus potentiā fm̄ generationē ꝛ tp̄s ꝛ substātiā. s. cōpositā. Verbi grā. Vir ante est puer ꝛ hō ante vtrūq̄: q̄ñ dicere Nullus habet potētiā vir [illegible] in generādo antequā sit vir [illegible] natura et actu. vn̄ pa⁹ē vir substātia ꝛ generatiōe ꝛ tp̄e q̄ habeat potētiā generādi. q̄re actus prior est potētia. Hoc quidē verū est de oīb⁹ potētijs generatis ꝛ acquisitis in aliquo [illegible] potētijs propijs. In his enī necesse est actū p̄cedere vnde aliq̄s addiscat ꝛ opat̄ vt possit docē. Sed in potētijs [illegible] potētia p̄cedit actū. Non enī aliq̄s sentit vt habeat potētiā sentiēdi sed potius ecōuerso. Aristo. vbi s. Materia quidē cū est in potētia possibile est vt veniat ad formā. ꝛ cum fuerit in actu: tūc erit in forma. Oīa vō que habēt aliā operationē preter actus est in eis supple vt p̄fectio: sicut cōsiderat [illegible] in considerātes ꝛ viuere est actus aīe ac p̄fectio siue forma. Quū autē actus est melior ꝛ nobilior potētia nobili [illegible] in bonis reb⁹ manifestū est. Contraria nāq̄ fm̄ q̄ in potētia sunt fit simul vt sanitas ꝛ infirmitas motus ꝛ quies. Cōtrarias aūt actiones impossibile est simul eē: sz necesse est in reb⁹ malis vt actus cōplementū sint peius q̄ potētia [illegible] q̄ potētia est ad vtrūq̄ cōtrariū. vnde malū [illegible] est post potētiā [illegible] [illegible] Ex modo natione enī potētie relinquit̄ in aliis rebus.

De dispositione ꝛ passione ꝛ priuatione C. LXX.

Idem in li. v. Dispositio vno modo dicit̄ quasi actio aliq̄ eius cuius est: sicut ars aliq̄ vel motus. Cū enī aliquid agit ꝛ aliud patit̄ dispositio est inter ea. sic̄ ꝛ inter vestiens ꝛ vestitū est dispositio. s. calorē nō quia vestis calefaciat. sed q̄ p̄hibet frigus. Impossibile est autē q̄ ista dispositio sit altera [illegible]. Alio modo dicit̄ dispositio fm̄ compōnē. s. forme ad materiā ꝛ etiā fm̄ q̄ dispositio vel cōpositio rei est bona vel mala aut p̄ se aut respectu alteri⁹ vt sanitas [illegible] q̄ est dispositio ad optimū. Dicit̄ etiā dispositio ordinatio partiū in toto. Et oīno bonitas partiū est aliq̄ dispositio. Passio dicit̄ vno modo q̄litas qua potest trāsmutari subiectū: vt albū ꝛ nigrū: dulce ꝛ amarū ꝛc̄. Alio modo trāsmutationes ꝛ actiones istoꝝ: magis etiā specierū trāsmutationes nocētes que lesionē inferunt vt febris. Occasiones enī vel actiones maxime delectabiles vel contristabiles [illegible] dicunt̄ passiones. Priuatio dicit̄ vno modo cū aliqd̄ nō habet illud in cui⁹ natura est eē in alio: licz ipm̄ nō habeat hanc materiā: vt plante carēt visu fm̄ naturā suā. Repugnat enī remote dispositiones ꝛ materiales: p̄fectio tn̄ vltima nō repugnat. Nā vegetabile cōponit̄ nō solū sensibili vt in peiore sed etiā rōnali. s. in hoīe. Hec est igit̄ priuatio remota. Alio modo dicit̄ priuatio que non habet illud quod habē debet p̄ naturā suā: vt homo cecus. ꝛ h̄ priuatio p̄ se. s. fm̄ spēm. sed alius est modus carendi visu in talpa hoc enī est priuatio fm̄ genus. Item cum hoc fuerit in sua natura ꝛ in tempore quo debet habere vel nō habere. Cecitas enī non est in omni tēpore: sicut in catulo. s. ante nonū diē. sed in tēpore in quo debet habere visum ꝛ nō habet. Itē priuatio dicit̄ abstractio que fit in vnaquaq̄ rerum. s. ex suo loco naturali vt extractio oculi. Scdm̄ igit̄ numerū modoꝝ qui fiunt per negationē: erit ꝛ numerus modorū etiam priuationis.

De Perfectione ꝛ fine. C. LXXI.

Perfectum vno modo. s. fm̄ quantitatē dicitur illud quod impossibile est aliam partem habere oīno extra illud. i. cuius est pars: sicut tēpus quia extra illud impossibile est esse aliquod tempus vel partē temporis. Alio modo dicit̄ perfectū. i. fm̄ qualitatē vt quod habet studiositatē. perfectione [illegible] sicut dicitur medicus vel musicus perfectus qui non habet diminutionē [illegible] perfectionē in modo studiositatis [illegible] per studiū acquirit. Similiter ꝛ quod dicit̄ bonitatis modo. Et fm̄ hunc modū [illegible] etiā in [illegible] per [illegible] vt cum dicit̄ bonus latro bonus mēdax perfectus latro perfectus fur. Tertio modo perfectū in natura. s. vt omnes substantie. Quarto modo fm̄ voluntatem. s. quod habet finem perfectū vt qui nō diminuit̄ in modo studiositatis [illegible] qui finem habet studiositatis. Quinto modo quod habet perfectionē nobilem id est formā perfectiuam nobiliorē. vt

dialecticus dicit pfectus in respectu gramatici. Sexto modo pfectio dicit finis aliqs et transumptiue dicit etiam de rebus malis. dicit enim q aliqd corrupit pfecte corruptioe qn nihil deest corruptioni per transumptionem igit corruptio dicit pfectio qa vtriqs est finis s. pfectio et corruptio. Perfecta autem dicunt quedam p se qa nō diminuit ab eis aliqd de bonitate nec in eis est etiam magis. et nihil inuenitur extra illa quedam autem modo vniuersali ita q nō est in eis nobilitas in aliquo genere. sed supra. s. vt vniuersale et pma causa. et nihil est extra illa. s. nobilitate. i. que nobilitates habet ab illa pfectionem. Finis dicit illud qd est vltimu vniuscuiusqs rerum: et extra qd nihil inuenit. Itē illud qd est pmū. s. in genere cōtinētis. vt celum et oēs partes eius sunt intra. Itē dicitur finis. s. in mathematicis. id quod est forma magnitudinis et habēs magnitudinē. Itē in naturalibus s perfectio cuiuslibet rei. et illud ad qd est motus et ppter qd. Item substantia vniuscuiusqs rerum cōpositarum s. materia et forma. Itē id qd significat essentiā cuiuslibet. s. diffinitio. hec enim est finis cognitionis. Scdm igitur numerum modorum principij dicitur et finis: et etiam magis in pluribus modis.

C De Necessario p se et ex aliquo. C. LXXII.

Necessarium dicitur aliqd qd nisi cū ipso. i. p ipsum res non pōt esse et est tanqs causa. sicut anhelitus et nutrimētum in aialib⁹. Itē dicitur necessariū qd impossibile est nisi per illud vt sit aliqd bonū: vt medicinā accipere bonū est ne accidat infirmitas: et nauigare athenas bonū est vt recipiat debitū. Itē necessariū dicit violentū sicut dicit Sophocles. violētia de necessitate me cogit vt hoc faciā. Et sicut dixit euenus qm omne necessarium est cōtristans. Item dicitur necessariū illud quod impossibile est aliter esse. Per se dicitur esse vno modo forma et substātia cuiuslibet rei vel quod significat quidditatē rei. sicut dicitur per se bonū id quod est bonū id est qd habet bonitatē: hoc est per se sm formam. Alio modo sm materiā. s. illud in quo est aliquid primo naturaliter vt in superficie color: et vita in anima. Hoc modo dicitur per se subiectū cuiuslibet vnde superficies est alba per se. Item per se dicitur vniuersaliter in essendo sic causa respectu causati. et etiā in cognoscendo: sicut illud vnde cōcluditur vera conclusio. Itē illud quod non habet causam aliam. s. vt prima causa. Item illud qd est per se situm. Situs autem dicitur in habēte partes sm ordinē partium. id est dispositio partium in toto. aut sm locū. scilicet vt mamille site sunt in pectore. aut sm potentiam. id est sicut actus ad suam potentiā ordinatur: vt irasci est in virtute irascibili. aut sm formā. vt sm quatuor qualitates elementorum. Ex aliquo dicitur vno modo sicut aliquid dicitur ex materia. et hoc dupliciter vel ergo sm primā. id est ex materia pma vel sm vltimam formā. id est speciem scilicet materie. id est ex materia vltima siue prima. verbi gratia. Omnia liquabilia sunt ex aqua scilicet tanqs ex materia prima: et idolum ex cupro tanqs scilicet ex materia proxima. hec enim est initium contrarietatis: scilicet materia proxima. et non prima. huic enim nihil est cōtrarium. alio modo dicitur ex alio illud quod est compositum ex materia et forma. alio modo vt partes ex toto scilicet per resolutionē sicut lapides ex domo fiunt tanqs scilicet partes materiales ex dissolutione totius. forma enim complementū est. Item alio modo sicut forma id est species ex parte: vt homo ex bipede: id est ex corpore quod est bipes. dicitur et est homo que est species logica. Item alio modo sicut forma que est elementum forme. Item alio modo: scilicet sicut totum materiale ex partibus materialibus vt filius ex patre et matre. sunt enim semina filiorum ex quibusdam partibus parentum. Alio quoqs modo que sunt post in tempore suppletur dicitur ex prioribus vt nox ex die et pluuia ex sereno: sunt enim post illa. horum autem quedā sunt que potentia dñt transmutari ad inuicē s. circulariter vt nox et dies. Quedā aūt que sequunt sementē in tpore tantum. s. nō circulariter vt ex mendie fit occasus solis. nō aūt ecōuerso.

C De Parte et toto et diminuto. C. LXXIII.

Pars vno modo dicitur id in quod totū diuiditur. quod et eo dem numero pōt: et vno sunt partes trium. alio modo illud quod numerat tantū ista: scilicet preciese et nō plus neqs minus. tertio modo dicitur pars illud in quod cognoscendum illud in quod possibile est formā diuidi absqs quantitate scilicet diuisione formali. vnde dicuntur logici q forme sunt tres generis vel generis. Itē partes dicunt ea in que diuiditur id quod est tale scilicet et non ipsū: aut ex quibus componitur totum scilicet a et quo forma. sicut cuprum est pars sphere. Est enim materia in qua est forma prima: id est rotunditas. et angulus est pars figure. Item illa que sunt in diffinitione alicuius. Totum dicitur a quo non diminuitur aliqua pars eorum quibus est totum. Dicitur autē totum naturaliter cōtinens ad contenta ita q cōtenta sint vnum. et hoc dupliciter aut sicut vnūquodqs rerū continuarum vel discretarum est vnū. s. in toto integrali vel numerali. aut sicut in vniuersali vnū autē partes de quibus predicatur: vt homo et equus in animali. Est etiam totum cuius partes tm potētia sunt. Dicit autē etiam vniuersalitas aliq quantitatis. et cum habeat initiū et vltimū et mediū: illa quorū in situ diuersitas est dicunt totū. In quorū vō non est dicunt omne. In quibus autē possibilis est vtraqs dispositio: dicitur omne et totū: vt cera et pix. Aqua vō et vnūquodqs humidorum et numerus dicuntur omne quorū. i. bonū natura in sui dispositione remanet in mutatione tm trāsmutatione partiū sm situm in forma autē nō. Diminutū dicit membrū totius non quolibet modo sed oportet vt illud sit aliquid non distinguibile: sed sicut distinguitur superfluū a necessario. Non enim caluities est diminutio membri. nec etiam qn diminuit caro vel splen. Sed qn diminuit aliquis aure vel alio extremorū. sed nec in quocūqs fuerit ex loco: sicut arca cum perforatur non diminuit a membro.

C De Genere et falso et accidente. C. LXXIIII.

Genus dicitur cuisdē forme generatio continua: vt homo. s. p successionē. Itē primus modus est generatione aliquorū s. a quo denominant tanqs a primo patre. Item sicut superficies plana genus est planarū figurarū: et corporea corporalium. Itē omne quod est in diffinitionibus primū: et dicit sm quid. Item subiectū vel principiū materiale cuiuslibet rei habens differentiā et qualitatē. Et dicunt diuersa genera quorū subiectū primū est diuersum. nec permutat vnum in alterū: nec vtrūqs in idem. sicut materia et forma: que sunt idem. s. genere. Dicunt etiam diuersa genera que in diuersis predicamētis sunt. Quedam enim entia significat quid. quedam quale et c. que non alterant ad idem neqs ad inuicē. Falsum vno modo dicit in sermone: quod est ex his que non sunt. Et hoc dupliciter: aut quia nō est componi. id est non coheret ad presens. aut quia est impossibile componi. Et ista non sunt idem. s. sicut tēporale et eternū. vt te sedere aliquando falsum est. Diametrū autē esse simetrū semper est falsum. Alio modo dicit falsum in re. s. sicut illa que non apparent sicut in natura sunt: aut apparent quod non sunt: sicut vmbra et somnia. Scdm hunc modū dicunt res false: aut quia non sunt: aut quia sunt quidē sed nō sunt illa que imaginant pass ue. s. id est nō sunt illa que apparent in imaginibus. Accidens vno modo dicitur qd de aliquo vero dicit non tamen necessario: nec in maiori parte. s. vt semper et frequēter: et si quis alia intentione foderet foueam et casu inuenit thesaurū. hoc accidit. Accidens autē nō habet causam terminatā sed casum. Alio modo dicit accidens vt omnia que sunt alicuius per se: et non sunt de substantia. i. de essentia substantie. vt triangulū habere duos rectos angulos. Item in. v. m. Accidens aūt sm primū modū. s. qd nō habet causam determinatā: nō habet sciētiā permanentē. Ois enim sciētia permanēs: aut est illi⁹ qd est semp: aut illius quod est in maiori parte.

C De Ante et post. C. LXXV.

Idem in li. v. Dr aūt Ante primū eius et principiū in vnoquoqs genere. Item qd ē primū aliqū principio determinato. Item dicit ante sm locū qd est primū alicui loco determinato. Verbi grā loco medio vel vltimo. Remotū autē dicit post. Item dicit ante sm tempus aut in preterito: et est illud qd est remotius ab instanti. sicut bella troie fuerūt ante bella medorū. aut in futuro: et est illud quod est propinquius ad presens nunc. Item dicit ante sm motum. i. id qd est propinquius ad motorē sicut puer est ante virum sm motus. s. augmēti qui est per calorem naturalem. Item dicit ante sm potētiam vel virtutem. sicut domin⁹ ante domū. s. quia superior est in potentia. Item illud quod est formas dicitur ante. quia cogit alterum sequi voluntatem suam. Item dicitur ante sm ordinem id est sm relationē ad vnum. et secundū ante tertium quia propinquius est ad primū. Itē alio modo dicit ante. s. modo simplex quod est ante per cognitionē. Dicitur etiam ante per diffinitionē sm intellectum. Secundū diffinitionē quidem id est sm intellectum id quod est ante modo vniuersale: sed secundum sensum ante est res particulares et accidens ante totum: et musicus ante hominem musicum. Totum enim non est perfectius sine parte. Item passiones subiecta ante passiōes: vt linea ante rectitudinem: superficies ante planiciem. Quedam etiam naturaliter et substantialiter dicunt sm prius et posterius: vt accidens precedit substantiā et actum potētia.

Liber decimusnonus incipit.

De Theologica scientia. CA. I

Etor. Post Metaphisicā ac ceteras īferiores scientias tam practicas ꝗ̄ theoricas q̄ a gentilibus ꝛ paganis inuēte sunt ad vltimū de theologia latius dicendū restat. ad cui⁹ verā noticiā ctiā phi puenire non potuerūt. ad hāc enim tanꝗ̄ ad finē reliquae oēs vniuersaliter ordinant̄. cuique tanꝗ̄ regine multipliciter famulantur. Quāꝗ̄ eadem scīa videat̄ apud phōs appellari metaphisicā ꝗ̄ apud nos vocat̄ theologia. eo ꝙ theologia tractat de inuisibilib⁹ visibiliū essentie ꝛ sic metaphisica vñ ꝛ metaphisica vocat̄ scīa diuina. ꝛ phīa prima scientiarumꝙ scīētia. ꝛ ipsa merito supremū ꝛ vltimū apud phōs locū tenet. ꝗ ab ipsis vltimo tēpore post reliqs sciētias est inuēta. Hugo sup hierarchiā. Legimus enī artes ꝛ disciplinas. ꝛ rōnū precepta plurima. q̄ illi sensu ꝛ ingenio suo dato in hoc ipꝫ scrutati sunt. ꝛ inuēnerunt in pte hac. vt verū apphēderēt. qꝛ ꝛ hec veritas p eos ministrāda erat q̄ non erat ad vitā. q̄ filii vite nō erāt. Ideo datū est illis ppter nos qb⁹ consūmatio seruabat̄. ꝛ inchoatio parat̄. vt inuenirēt veritatē illaꝫ quam oportuit suscipe filios vite ad obsequiū sūme veritatis. cui⁹ labor ipsis appositꝰ est. his fructus seruat⁹. ꝛ in his oīb⁹ lumen intelligentie ꝛ acumen ingenii sensusꝙ virtutē ad documēta prima pepererūt. in q̄bus creaturā tm̄ ꝛ modū nature īferiores sm̄ rōnis formā instite subaliter discusserūt. Nouissime vō theologiā p rōne diuinorū ꝛ scrutatiōe inuisibiliū q̄si cōsūmatum. sapiētiam addiderūt. vt ipsi putauerūt cōsūmatum sed vere amissum. ꝛ verā nō inuentam.

Cur Ad huius scientie veram noticiam philosophi non peruenerunt. C. II.

Uit enim q̄dā sapiētia. q̄ sapiētia videbat̄ his qui verā sapiētiā nō nouerāt. hāc inuenit mūdus ꝛ inflari cepit ꝛ tumuit: magnū se estimās in ea ꝛ psumpsit ꝛ voluit vltra pgere ad sapiētiā sūmā cōfidens in sapiētia sua q̄si via esse potuisset ad illā. ꝛ fecit sibi scalā specie creature nitēs ad inuisibilia creatoris tunc q̄ manifesta erāt dei ad illusionē posseserūt. ꝛ nota facta sūt vt pbarēt corde nō puro. Nā illa q̄ videbant̄ nota erāt. ꝛ erāt alia: q̄ nota nō erant. ꝛ p ea q̄ nota erāt. putauerūt ire in illa q̄ abscōdita fuerūt. ꝛ corruerūt mēte vltra possibilem veritatē imundicia figmentoꝝ suoꝝ. vbi nō inuenit amplius qd̄ apphenderet. Ideo stultū fecit deus. s. huiꝰ coꝝ quo nō potuit inueniri sapiētiā dei. ꝛ mōstrauit sapientiā aliā q̄ stultitia videbat̄. ꝛ nō erat vt vera sapiētia inueniret̄ p eā pdicatus est christus crucifixus. vt humilitate veritas q̄reret̄: sꝫ mūdus modicū respexit. ꝛ nō potuit verū agnoscere. voluit enim cōtēplari opa dei q̄ mirāda fecerat. ꝛ q̄ pposuit imitāda noluit venerari. Neqꝫ enī morbū suū attendit. vt pia deuotione medicinā q̄reret sꝫ de falsa sanitate psumēs dedit se vt vana curiositate aliena inuestigaret. ꝛ videbat̄ ei se pficere. ꝛ deficit in se. ꝛ eū q̄ erat supra se nō inuenit. ꝛ pposuit de illo estimatiōes q̄s corde supbo conceperat. ne veꝝ ignorare videret̄. ꝛ fessus ē in inuia erroꝝ alia ꝛ alia 9 nāꝫ plurima. ꝛ nouissime ī dedecora dei. ꝛ excellēti maiestatis deformia vt error fieret manifestꝰ. prius enī vex erat ꝛ magnū videbat̄ ꝛ nouissime successit falsitas. cū veritas psumari debuisset ꝛ demōstratū ē q̄si lumē quoddā ī pte vna. ꝛ ibi videret̄ aliqd̄. ꝛ erāt 9 dense tenebre ꝛ caligo pfūda ignorātiōis. vbi confusiōis laq̄os ponebat̄ ī captionē supboꝝ. ꝛ viderūt vbi lumē erat. ꝛ vbi tenebre erāt videre nō potuerūt ꝛ ibi laq̄o capti sūt ppt audaciā psūptiōis sue q se perpetuauerūt in id. Nā ibi ceciderūt ceperunt imūdicia figmētoꝝ suoꝝ ꝛ assumpserūt species simulachra diuinoꝝ. vt in visibilia viderēt p ea q̄ videbat̄ ꝛ erat ibi sile aliqd̄ sꝫ de lōge ostēdēs qd̄ q̄rebat̄. Neqꝫ lucē igerēs oculis caligātib⁹. Nā enim ad scrutatē cōdita creatorē suū demōstrauit. sꝫ erat similitudo pegrina ad excellētē maiestatē ꝛ oriūtē. Neqꝫ potuit euidentē declarationē inuenire ī his oīb⁹ ubi q̄ docēdi fuerat vera qꝛ ꝛ ipa sana nō erat vt vitia caresceret ī cōtēplatione. Nō enī huic p grāꝫ cōparata forinabat̄ ad sanitatē visiōis eterne. Neqꝫ arcana sapientie nouerat ꝛ cōditoꝝ thesauroꝝ carnē vbi eterna ī [illegible] humanitate sinaufo cōditoꝝ lo documēto eterne appareret sꝫ lumē nubila ꝛ ambiguū adducēdo speculān in rerū creaturaꝫ specie cōtemplabat̄. ppterea erraueriit ꝛ euanuerūt cum transire voluit mente per ea q̄ sola nosse acceperant. ꝛ perpetuates estimationibus ad ea que videre nō poterat. erat quippe erat vt confundere sunt. qui se videre putauerūt. [illegible]

rentur in stoliditate. qui de inferiorum cognitione superbierant.

De Tripl̄ci falsa theologia C. III

Etor. Et q̄m antiq̄s tpib⁹ videlicet priusꝙ̄ euangelica veritas preualeret ac veritas vni⁹ dei cultus p orbē dilataret̄ mūdus stoliditatis gētilitatis densis infidelitatis tenebris obuoluta non solū in phis verū etiā in poetis atqꝫ phis circa dei noticiā multipliciter errabat. Primo quidē de falsa theologia hinc operi inserim⁹ q̄n⁹ huiuscemodi erroꝝ⁹ eliminatis ad verā theologiā liberi trāseam⁹. Augu. de ciui. dei li. vi Marcus varro tria genera theologie esse posuit. s. vnū fabulosum. quo vtunt̄ poete. Alterū naturale quo philosophi. Tertiū ciuile quo populi. Sed ciuilis theologie turpitudines erroneas philosophicis interpretationib⁹ velut a noctis doctrine specie colorare conat̄ videlicet tanꝙ̄ ius aie mūdi. qui putauit p cuncta diffusam et partib⁹ molis huius in quas visibilis mūdus iste cōsurgit ꝛ multiplici administratione nature q̄p̄ cunctis deoꝝ noīa accepe ru. O Marce varro. cū sis homo acutissim⁹ quos fabulosos deos accōmodatos esse ad theatrū: naturales ad mundū. ciuiles ad vrbē cū mūdus opus sit diuinū: vrbes vō ꝛ theatra opera sint hominū. Nec alii dii derideant̄ in theatris q̄ꝫ q̄ adorant̄ in tēplis nec fabulosa igit̄ nec ciuili theologia sempiternā quisq̄ adipiscat̄ vitam. Illa enī de diis turpia fingēdo seminat hec fauēdo metit. Illa mēdacia spargit. hec colligit. Illa res diuinas falsis criminib⁹ insectatur. hec eoꝝ criminū ludos in diuinis reb⁹ amplectit̄. Illa de diis nephanda figmēta hominū carminib⁹ personat hec deoꝝ ipsoꝝ festiuitatib⁹ consecrat. Facinora ꝛ flagicia numinū illa cantat: hec amat. Illa prodit aut fingit: hec autē aut attestat̄ veris aut oblectatur ꝛ falsis. ambe turpes ambeꝫ damnabiles. sed illa que theatrica est publicā turpitudinē profitet̄. Ista que vrbana est illius turpitudine ornatur. hinc nō vita eterna parabitur: vnde ista breuis temporalisꝙ polluitur.

Q theologia fabulosa non sit a ciuili separanda. C. IIII.

Euocatur igitur ad theologiā ciuilem theologia fabulosa theatrica scenica indignitatis ꝛ turpitudinis plena. Quid enī aliud ostendunt illa simulachra forme etates sexus habitus deoꝝ? Nūquid barbatū iouē imberbem mercuriū poete habēt: pōtifices nō habēt: Nūquid priapo nimia nō etiā sacerdotes enormia pudēda fecerūt: An aliter stat adorandus in locis sacris q̄ꝫ pcedit ridendus in theatris Nam saturn⁹ senex: apollo ephebus ita psone sunt histrionū: vt nō sint statue delubroꝝ. Cur forculus q̄ foribus preest ꝛ limentinus q̄ limini: sunt dii masculi. atq̄ꝫ inter hos cardea femina est: que cardinē seruat. Nōne ista in rerū diuinarū libris reperiūtur que graues poete suis carminibus indigna duxerūt. Nūquid diana theatrica portat arma. ꝛ vrbana simpliciter virgo est. Nūquid scenicus apollo citharista est ab hac arte delphicus vocat. Sꝫ hec honestiora sunt in cōparatione turpioꝝ. Quid de ipso ioue senserunt qui eius nutricem in capitolio posuerūt Nōne attestati sunt euemero q̄ oēs tales deos nō fabulosa garrulitate sed historica diligētia hoīes fuisse mortalesꝙ conscripsit. Sacra sunt iunonis ꝛ hec in eius dilecta insula samo celebrant̄. vbi nuptui data est ioui. Sacra sunt veneris vbi amatus ei⁹ adon apri dente extinctus iuuenis formosissimus plangit̄. Sacra sunt matris deū. vbi atthis pulcher adolescēs ab ea dilectus ꝛ muliebri zelo abscisus etiā hominū abscisoꝝ (quos gallos vocāt) infelicitate deploraꝫ. Hec cū deformiora sint oī scenica feditate quid est ꝙ fabulosa de diis figmenta poetarū ad theatrū videlicet pertinētia: velut secernere nituntur a ciuili theologia. quā ponere ad vrbē volūt q̄si ab honestis ꝛ dignis indigna ꝛ turpia. Quid ipsa numinū officia tā viliter minutatimꙙ cōcisa. ppter qd̄ eis dicit pro vniuscuiusꝙ proprio munere supplicari oportere: Nōne scurrilitati mimice q̄ꝫ diuine consonat dignitati. Itaqꝫ sacra pōtificū a carminib⁹ poetarū: velut res honestas a turpib⁹: veraces a fallacib⁹: graues a leuib⁹: serias a ludicris: appetendas a respuēdis q pnt qui conent̄ fabulositate discernē. Intelligim⁹ qd̄ agat q̄ illa theatrica ꝛ fabulosa theologiā ab ista ciuili pēdere nouerūt ꝛ ei de carminib⁹ poetarū tanꝗ̄ de speculo resultare.

De Origine falsorum deorum. C. V.

Etrus comestor in historia scholastica. A nino rege assirioꝝ orta sunt idola in hūc mundū. Mortuo belo nimus in solatiū doloris imaginē patris fecit sibi. cui tantā exhiberet reuerentiā vt quibuslibet reis q̄ ad ea confugissent parcet. Proinde hoīes de regno eius diuinos honores imagini ceperūt impēdē. Hui⁹ exēplo plurimi [illegible]

suis mortuis imagines dedicavit. Et sicut ab idolo bel cetera traxerunt originem: sic et ab eius nomine generale nomen fuit idolorum. Sicut enim belus dictus est ab assyriis sic et alie nationes pro idiomata lingue sue diverserunt. alii bel. alii beel. alii boal. alii baalim. sermo et nomina spe[illegible] [illegible] belphegor aut beelzebub et cetera. [illegible] [illegible] Sic ergo simulachrorum usus exortus est cum ex desiderio mortuorum [illegible] haberent imagines et effigies tanquam in celum receptis. Pro quibus se in terris demones colendos supposuerunt. et sibi sacrificari a deceptis et perditis persuaserunt. Simulachra autem a similitudine nuncupata eo quod manu artificis ex ipsa de [illegible] materia eorum vultus imitantur. in quorum honore finguntur. Et notandum quod latinus sermo sit et non hebreus. Apud eos enim idolum sive simulachrum schemel dicitur. Judei dicunt quod primus [illegible] primus simulachrum luto fecerit. Hebrei autem primum primo [illegible] simulachra hominis de luto [illegible] [illegible]. Actor. Ut autem in libro sapientie legitur ad magnum huiusmodi cultum habuerunt homines triplex incitamentum. quod sunt affectio viventium erga morientes. timor et adulatio subditorum erga reges. diligentia quoque artifici in sculpendo ac depingendo imagines.

De Nominibus deorum. C. VI.

Isidorus ubi supra. Quos autem pagani deos asserunt homines olim fuisse produntur: et pro vita sua usque vita vel meritis eorum apud suos post mortem ceperunt ut apud egyptum Isis. apud cretam Jovis. apud mauros Juba apud latinos fauni. apud romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud athenas Minerva. apud samum Juno. apud paphos Venus. apud lemnos Vulcanus. apud naxos Liber. apud delos Apollo. In quorum etiam laudibus accesserunt et poete et compositis carminibus in celum eos sustulerunt. Nam quorundam adinventiones artium cultum peperisse dicuntur ut Esculapio medicina. Vulcano fabrica. ab actibus autem vocantur ut Mercurius quod mercibus [illegible]. Liber a libertate [illegible] etiam [illegible] fortes aut urbium conditores. quibus mortuis homines qui eos dilexerunt simulachra finxerunt ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium. Bel idolum babilonium est quod interpretatur vetus. fuit enim hic Belus pater Nini primus rex Assyriorum quem quidam Saturnum appellant. Beelphegor interpretatur simulachrum ignominie. idolum enim fuit Moab cognomento Baal super montem Phegor. quem latini priapum vocant deum hortorum. Fuit enim de lapsaco civitate [illegible] [illegible] de qua pulsus est. Et propter virilis membri magnitudinem in numero deorum suorum eum greci transtulerunt. et in nomine eius sacraverunt hortum unde et dicitur preesse hortis propter eorum fecunditatem. Beelzebub idolum fuit Accharon quod interpretatur vir muscarum. zebub enim musca vocatur. spurcissimum igitur idolum ideo vir muscarum vocatum propter sordes idolatrie sive propter immunditiam.

De Physicis interpretationibus falsorum numinum. C VII.

Quedam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere eaque in causis elementorum composita esse interpretantur. sed hoc a poetis totum fictum est. ut deos suos ornarent aliquibus figuris quos perditos ac infamia dedecoris plenos fuisse historie confitentur. omnino enim fingendo locus vacat. ubi veritas cessat. Saturnus origo deorum et totius posteritatis a paganis designatur. hunc et latium a satu appellatum ferunt quasi ad ipsum satio omnium pertineat rerum. vel a temporis longitudine quod saturetur annis. Unde filios suos fertur devorasse hoc est tot annos quos tempus producit in se revolvit. vel quod semina unde oriuntur iterum redeant. hunc celo patris abscidisse genitalia dicunt. quod nihil in celo de seminibus nascitur. Falcem tenet inquiunt. propter agriculturam significandam. vel propter annos et tempora quod in se redeant. vel [illegible] quod [illegible] acuta sit. Jovis dicitur a iuvando et Jupiter quasi iuvans pater hoc est omnibus prestans. hunc et [illegible] titulo Jovem optimum dixerunt [illegible] [illegible] [illegible]. Quem modo taurum fingunt propter europe raptum. Fuit enim in navi cuius insigne erat taurus. modo danaes per imbrem aureum appetisse concubitum. [illegible] pudicitiam mulieris [illegible] [illegible] fuisse corruptam. modo in similitudine aquile fuisse propter quod puerum ad stuprum rapuerit. modo serpentem quod reptaverit. et cignum quod cantaverit. Et ideo non figure iste sunt. sed plane de veritate scelera. unde turpe erat tales deos credi. quales homines esse non debeant. Janum [illegible] [illegible] [illegible] duas tamen facies faciunt propter orientem et occidentem. Cum vero faciunt eum quadrifrontem et ianum geminum appellant [illegible] [illegible] mundi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Vulcanum vocant ignem et dicitur vulcanus quasi volans candor. vel quasi volicanus quod per aerem volat. [illegible] [illegible] Homerus [illegible] [illegible] [illegible] de aere in terras quod omne fulmen de aere cadit. Iccirco autem Vulcanus de femore Junonis fingitur natus quod fulmina de imo aere nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus quia per naturam nunquam rectus est ignis. sed quasi claudus eius modi speciem motumque habet.

Adhuc de eodem. C. VIII.

Pluton grece latine dicitur dis pater quem [illegible] vocant quasi [illegible] [illegible] et orca nuncupatur [illegible] [illegible] quod [illegible] aque. Ipse et grece caron. Liberum a liberamento appellatum voluerunt quasi etiam mares in coeundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur. Idem liber muliebri et delicato corpore pingitur. Dicunt enim mulieres attributas [illegible] propter excitandam libidinem. unde et fronte eius pampino cingitur: sed ideo coronam viteam [illegible] cornu [illegible] quod cum grate et moderate vinum bibitur: leticiam prestat. cum ultra modum excitat lites: et quasi cornua dat. Idem autem et lieus a potu lien. i. ab hac dissolutione: quod multo vino membra solvantur. Iste et grece dionysius a monte indie nise ubi dicitur esse nutritus. Mercurius sermonem interpretatur. nam ideo et mercurius: quasi medius currens dicitur appellatus quod sermo currat inter homines medius. Ideo et hermes grece quod sermo vel interpretatio quod ad sermonem utique pertinet hermenia dicitur. Ideo et mercibus preesse quia inter vendentes et ementes sermo fit medius. Qui ideo fingitur habere pennas quia citius verba discurrunt. unde et velox et errans inducitur. alas eius in capite et in pedibus significare volucrem ferri per aera sermonem. Nuncium dictum: quia per sermonem omnia cogitata enunciantur. Ideo autem furti magistrum dicunt: quia sermo animos audientium fallit. Eum capite canino fingunt eo quod inter omnia animalia canis sagacissimum genus et perspicax habeatur. Martem autem deum belli esse dicunt. et martem appellatum quod per viros pugnatur: ut sit mars quasi mas. hec tria sunt genera consuetudinum. sicut servantur ubi viri et femine in pugnam eunt Amazonum ubi sole femine. Romanorum aliarumque gentium ubi soli mares. [illegible] vero nudo pectore stat ut bello se quisque sine formidine cordis obiciat. Apollinem quamvis divinatorem et medicum vellent ipsum tamen etiam solem esse dixerunt quasi solum. Ipsum phebum quasi ephebum. i. adolescentem. unde et sol puer pingitur eo quod quotidie oriatur et nova luce nascatur. Phitium quoque eundem apollinem vocari aiunt a phitone immense molis serpente: cuius non magis venenum quam magnitudo terrebat. hunc apollo sagittarum ictibus sternens: nominis quoque spolia reportavit ut phitius vocaretur.

De Nominibus deorum et interpretationibus eorum. C. IX.

Diana quoque germana eius sic lunam et viarum presidem aiunt [illegible] [illegible] [illegible] virginem [illegible] via nihil pariat. et ideo ambas habere sagittas fingunt: quod ipsa duo sydera de celo radios ad terras emittunt. Dianam autem vocari quasi duanam: eo quod luna et nocte et die appareat. Ipsamque et lucinam asserunt: eo quod luceat. Cererem. i. terram a creandis frugibus asserunt dictam appellites [illegible] nominibus plurimus [illegible] [illegible] [illegible] opere melior fiat terra. Proserpinam quod ex ea proserpant fruges. Vestam quod herbis vel variis vestita sunt rebus. vel a vi sua stando. Eandem et tellurem et matrem magnam fingunt turritam cum tympano et gallo et strepitu cimbalorum. Quod tympanum habere fingitur: [illegible] vocant orbem terre. Quod curru vehi dicitur: quia ipsa est terra: que pendet in aere. Quod sustinetur rotis: quia mundus rotatur et volubilis est. Quod in capite turritam gestat coronam: ostendit suppositas terre civitates quasi insignitas turribus constare. Quod gallos huic deservire fecerunt: significat quod semine indigeant terram sequi oportere: in ea quippe omnia reperiri. Cimbalorum aut eris crepitus ferramentorum crepitus colendis agris. Junonem dicunt quasi ianonem. i. ianuam pro purgationibus feminarum: eo quod quasi portas matrum natorum pandat et nubentium maritis. Sed illud physici. Poete autem iunonem iovis asserunt sororem et coniugem. Ignem enim et aerem iovem: aquam et terram iunonem interpretantur. Quorum duorum permixtione universa gignuntur. et sororem dicunt: quia mundi pars est. Coniugem eo quod commixta concordat. Minerva apud grecos athenas dicitur. [illegible] [illegible] apud latinos autem minerva vocata: quasi deam [illegible] munus artium variarum hanc etenim inventricem multorum ingenii esse perhibent. Et inde eam artem et rationem interpretantur: quia sine ratione nihil potest contineri. Que ratio: quia ex solo animo nascitur: animumque putant esse in capite et cerebro. Ideo eam dicunt de capite iovis esse natam: quia sensus sapientis qui invenit [illegible] in capite est. In cuius pectore ideo caput gorgonis fingitur: quia illic est omnis prudentia quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. In medio pectore [illegible] [illegible] [illegible] sapientiam virtutem. hec minerva et tritonia dicitur. Triton enim aphrice palus est circa quam fertur virgo apparuisse. [illegible] pro quo tritonia nuncupata est. [illegible] [illegible] [illegible] credita [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Pallas autem dicta vel ab insula pallene in tracia in qua nutrita est. vel a potu palleantodos. i. ab haste concussione. vel quod pallantem gigantem occiderit. Venerem [illegible] [illegible] nuncupatam [illegible] [illegible] [illegible] virgo esse non definatur quia autem fingitur iovem saturno deum pri[illegible]

nitalia abscidisse et sanguinē fluxisse in mari: atq3 eo spuma maris cōcreta venꝰ nata est. Illud autē qȝ p coitū salsi humoris substātia est. et inde affrodin venerē dicit qȝ coitus spuma est sanguinis q ex succo viscerū liquido salsoq3 cōstat. Ideo aūt Venerem Vulcani dicit vxorē qȝ venereū officiū non sine calore cōsistit.

C Iterum De quibusdam numinibus apud gentiles nominatis. C. X.

Cupidinem vocatū ferūt ꝑpē amorē. Est enī demon fornicationis qui ideo alatus pingit qȝ nihil amātibꝰ leuiꝰ nihil mutabilius inuenit. puer pingit. qȝ stultus est et irrationabilis amor. Sagittā et facē tenere fingit. sagittā qȝ amor cor vulnerat. facē qȝ inflāmat. Pan dicit greci latini suluanū deū rusticoȝ quē in nature similitudinē formauerūt: vnde dicit pan. i. omne. Fingit enim cū et vniuersali elemētoȝ specie. habet et cornua in similitudine radioȝ solis et lune. distinctā maculis habet pelē ꝑpē celi sydera. Rubet eiꝰ facies ad silitudinē etheris: fistulā. vii. calamorū gestat ꝑpter armoniā celi. in q vii. sūt soni. et vii. discrimina vocū. villosus est qȝ tellus cōuestita est et agitat vētis. pars eiꝰ inferior feda est ꝑpē arbores et feras et pecudes. Caprinas vngulas h3 vt soliditatē terre ostēdat. Quē volūt rerū et totiꝰ nature deū. vnde et pan qsi oīa dicit. Isis lingua egyptioȝ terra appellat quā ysin volūt esse. Fuit aūt Isis regina egyptioȝ Inachi regis filia. que de grecia veniēs egyptios lrās docuit. et terras colere instituit. ꝑpē qḋ et terrā eius noie appellauerūt. Serapis oīu3 maximꝰ egyptiorū deus ipse est Apis rex Argiuoȝ q nauibꝰ trāsuectꝰ in egyptū cum ibidē mortuus fuisset. Serapis est appellatus ꝑpterea qȝ arca in q mortuus ponit quā sarcophagū vocāt soros dicit grece: et ibi eū venerari sepultū ceperūt. pusq3 tēplū eiꝰ esset instructū velut soros. Sed apis primo sorapis. deīde vna littera cōmutata serapis dicitur. Apis fuit taurus apud egyptios: serapi consecratus. et ab eo ita cognominatꝰ quē egyptus ad instar numinis colebat eo qȝ de futuris daret qdā manifesta signa. Apparebat enī in mēbris quē certā enim tristores ꝑsequebant. et repēte velut limphatici pcinebāt. huius capitis imaginē sibi in heremo iudei fecerunt.

C Adhuc De eodem. C. XI.

Fauni a fando eo qȝ voce nō signis ostendere viderent futura. In lucis enī cōsulebent a paganis: et responsa illis nō signis sed vocibꝰ dabant.

Fatū dicunt esse quicqd dii fant. Tria autē fata fingūt in colo et fuso. digitisq3 fila ex lana torquētibꝰ. ꝑpē tria tēpora: preteritū. qḋ in fuso iam netū et inuolutū est ꝑsens qḋ inter digitos nēte traiicit. futurū in lana q colo iplicata est. et qȝ adhuc p digitos nentis ad fusum tanq3 ꝑsens ad preteritū trahēdū est. Fortunā a fortuitis nomē hre dicūt qsi deā quandā res humanas varijs casibꝰ et fortuitis illudentē. vnde et cecā appellāt eo qȝ passim in quoslibet incurrēs: sine vllo examine meritoȝ et ad bonos et ad malos peruenit. fatū aūt a fortuna separāt: et fortunā qsi sit in his q fortuitu accidūt nullā palā causa. fatū vō appositū singulis et statutum aiunt. Aiunt et tres furias feminas crinitas serpētibꝰ ꝑpter tres effectus q in aīs hoīum multas ꝑturbatiōes gignunt. et interdū cogunt ita delinquere. vt nec fame nec periculi sui respectū habere pmittat. Ira q vindictā cupit. cupiditas q desiderat opes. libido q appetit voluptates. Que ideo furie appellātur qȝ stimulis suis mentē feriunt. et quietā esse nō sinūt. Nimphas vel musas deas aquarū putāt dictas a nubibus. Penates gētiles dicebant oēs deos quos domi colebāt. Et penates dicti eo qȝ essent in penetralibꝰ. i. secretis. hi dii quomodo vocabantur vel que nomina habuerunt ignorat. Manes deos mortuoȝ esse dicūt quorū potestatē inter lunā et terram asserunt. a quibus et mane dictū existimant.

C De Proprio error chaldeoȝ circa dei notitiā. C. XII.

Acor ū regem auēnit. Ipsi aūt q multos colunt deos in tria diuidūt genera. chaldeos. s. et grecos et egyptios. Nā isti fuerūt pncipes et magistri ceterorū gētibꝰ in multoȝ deoȝ cultu et adoratiōe. Videamꝰ igit hoīū q sint pncipes vitat et q erroȝ. Chaldei quoq3 nescientes deū errauerūt post elemēta et ceperūt colere creatura poꝰ q3 suū creatore. Quoȝ et imagines quasdā facientes nominauerunt figuras celi et terre et maris solisq3 et lune et celeroꝝ elementorum et luminarium. Et concludentes in templis adorauerunt deos vocantes eos quos seruant diligenter ne rapiantur a furibus et nō intellexerunt qȝ omne quod seruat maius est seruato et faciens maius est facto. Quid ergo dico de elementis. Qui dicunt celum esse deū errāt. Nam videmus ipsum volubile et fm necessitate moueri et ex multis cōpositū. Nā astra ordine et spacio ferunt de loco ad locū: de signo in signū: et nunc quidē occumbunt nunc autē oriunt et fm tpa incipiūt: vt pficiant estatē et hiemē. sicut ordinatū est eis a deo. et pertransēunt preceptos termi nos fm ineuitabilem nature necessitatem cū celesti ornatu. vnde manifestū est nō esse celū deū sed opus dei.

Qui autē putant terrā esse deam errauerūt. Videmꝰ enī illam ab hominibꝰ contumeliā patientē: et dñationi eoȝ subiacentē: desolatam et dispersam: et inutilem factā. Nam si igne torreat efficit mortua. Insup et si paulo amplius infundat: corrumpit et ipsa et fructꝰ eiꝰ. Conculcat autē ab hoībꝰ et ceteris aīalibꝰ sanguine interfectoȝ madefit effodit impleꝰ. Mortuoȝ theca fit corpoȝ. Que ita se habentibus non sequit terrā esse deam. sed opus dei ad vtilitatē hominū.

Qui autē putant aquā eē deam errauerūt. Nam et ipsa ad vsum hominū facta est et dñationi subiacet eoȝ. polluit corrūpit et immutat: calescit et tingit coloribꝰ: et frigore cōgelat: et cruoribꝰ inquinatur: et ad cūctarū sordiū ablutionē assumit. Ideirco impossibile est esse aquā deam. sed opus dei. Illi vō qui arbitrant ignē esse deū errāt. Nā ignis factus est ad vsum hominū et subiacet illoꝝ dominationi. Circūfert de loco ad locū: et accendit ad excitandas carnes diuersas et assandas. adhuc autē et mortuoꝝ corpora comburēda. Multis enī modis corrumpit ab hoībꝰ et extinguit. Propter qḋ nō est congruū ignē deū estimare: sed opus dei. Qui autē putant hominē esse deū: errant. Videmꝰ quippe illū motū fm necessitatē et crescentē ac senescentē etiā se nolente. Et aliqn quidē letat et aliqn tristat. Indiget cibo et potu et vestitu: Et est iracūdus: et inuidus: et cupidus et penitēs et multas habēs. Corrumpit etiā multis modis ab elemētis et aīalibꝰ: vel imminēte sibi morte. Nō cōuenit ergo hominē esse deū: sed opus dei. Errore igit magno errauerūt chaldei post opiniones suas.

C De Errore grecorum. C. XIII.

Ueniamus itaq3 ad grecos: vt videamꝰ quid forte de deo sentiant. Greci nāq3 dicētes se esse sapiētes: stulti facti sunt deteriꝰ chaldeis introducētes plurimos deos factos eē. alios quidē masculos: alios vō feminas oīu3 vitioꝝ cunctarūq3 auctores iniquitatis: vt aduocatos istos et patronos habentes sue nequitie adulterent: rapiant: occidant et oīa mala faciant. Inducit enī ab eis ante oēs deus saturnꝰ et huic sacrificāt filios suos. q genuit multos pueros de rea: et insaniens comedit filios suos. Aiunt autē iouē abscidisse sibi virilia et piecisse in mare vn venꝰ fabulose dicit fuisse nata. Alligans aūt suū patrē iuppiter ꝑiecit in tartarū. Secūdus inducit iuppiter quē ferūt regē eē aliorū deorū. et trāsformatū fuisse in aīalia: vt cū mortalibꝰ mulieribꝰ adulteria cōmitteret. Inducūt enī hūc trāsformatū in taurū propter europā: et in aurū propter danā: et in cignū ꝑpter ledam: et in satirū propter antiopē: et in fulmē ꝑpter semelem. et ita genuisse ex his filios multos liberū videlicet et zetū: et amphionē: herculē: et apollinē: et arthemidā: et perseū: castorēq3 et pollucē et helenā: et minoē: et radamantū: et sarpedonē: et nouem filias: q3 appellauerūt musas. Deinde inducūt de ganimede. Contigit ergo o rex hoībus imitari hec oīa: vt fiant adulteri: et masculoȝ concubitores: et alioȝ maloꝝ operū patratores fm imitationē dei sui. Quō aūt credit deū eē adulterū: aut sodomitā: vel parricidā. Cū hoc inducūt et vulcanū quendā deū eē: et istū claudū: et tenentē malleū: et forcipes. et ferrariā artē exercentē victꝰ grā. ergo egenus erat. qḋ nō conuenit deū eē. nec claudū. Deinde mercuriū inducūt eē deū cupidū et furē et auarū et magū et perspicuū et sermonum interpretē. Sȝ nō cōuenit deū eē talē. Esculapiū etiā inducūt deū eē medicū et pociōes conficientē: et emplastra cōponentē victꝰ grā. Indigens enī patiebat. Nouissime vō fulmine ictus a ioue ꝑpter danū lacedemonij filiū interijt. Mars aūt inducit deus esse belligerator et zelotes cupidꝰ ouiū et aliarū quarūdā rerū. Nouissime vō adulter o ꝑpetrato cū venere: ligatū eē ferūt a puerulo cupidine: et a vulcano. Bachū vō inducūt deū eē nocturnas agētē festiuitates et magistrū ebrietatis: et excelentē vxores prioꝝ: et furiosū et fugatū. Nouissime aūt a titanis occisus ē. Herculē vō inducūt ebriosū fuisse et insaniū: et filios suos occidisse. et adustionū igne consumpti interijsse. Apollinē quoq3 inducūt deū eē zelatorē arcu et pharetrā gestātē: et qn vō citharā et tibiā et diuinante hoīb ꝑ mercedis grā. sm sumētes hoīes occasionē a dijs suis ꝑpetrāt oēm iniqtatē et luxuriā et impietatē: polluentes terrā et aerē prauis suis actibus.

C De Errore egyptiorum. C. XIIII.

Egypti vō sicut stultiores et stolidiores his existentes deteriꝰ oībꝰ gentibꝰ errauerūt. Nō enī contenti fuerūt caldeorū et grecorū cultibus. sed insuper et bruta

animalia induxerūt deos esse.terrena videlicet ⁊ aqtilia ⁊ arbores ⁊ germ nata. Et cōtaminati. sunt oi insania ⁊ luxuria. deteri⁹ oib⁹ gētib⁹ q̄ sunt in terra. Nā qdā coziū coluerūt deum. qdā vo hircū alij autē vitulū ⁊ porcū. Nōnulli vo coruū ⁊ accipitrē. ⁊ vulturē ⁊ aquilā alij vo crocodilū.qdā vo cattū. ⁊ canē.⁊ lupū.⁊ simiā.⁊ dracoñe ⁊ aspidē.⁊ alij cepe.⁊ allium.⁊ spinas. ⁊ ceteras creaturas.

Clemēs li.v. Ueteres quoqȝ egyptioꝝ q̄ de celesti cursu ⁊ astroꝝ natura rōnē sibi a sit sunt reppi. d. demone sensus eoꝝ obsidēte nihilominus cōtumelijs nomē incōmunicabile subiecerūt. Nā alij eoꝝ ouē alij hircū:alij serpentē:piscē quoqȝ ⁊ cepas ⁊ cloacas. aut strepitū ventris ꝓ numinib⁹ habēdos esse docuerūt: ⁊ alia innumera q̄ pudet noiare. Tulius in li.de natura deoꝝ li.i. Egypti autē nullā beluā nisi ob aliquā vtilitatē quā ex ea caperēt cōsecrauerūt. Hieronymus sup Esaiā dicit. Facta sūt indi simulachra coram bestijs ⁊c. Religio nationū simulachra sūt brutoꝝ q̄ maxime in egypto cultui cōsecrata sunt.nā ⁊ pleraqȝ opida eoꝝ ex bestijs ⁊ iumentis habēt noīa vt cyno a cane:leonto a leone:thanis lingua egyptiaca ab hirco:lico a lupo: vt taceā: de formidoloso ⁊ horribili cepe: ⁊ crepitu vētris inflati q̄ pelusiaca religio est.

⸿De Erroꝛe romanoꝝ in diuisiōe numinū. C. XV.

Augustinus de ci. dei.li.iiij. Queram⁹ etiā si placet ex tāta deoꝝ turba quā romani colebāt quē potissimū. vel quos deos credāt illud imperiū dilatasse atqȝ seruasse neqȝ enim in hoc tam preclaro ope. ⁊ tāte plenissime dignitatis audēt aliqs partes dee cloacine tribuere aut volupie:q̄ a voluptate appellata est.aut lubētine:cui nomē est a libidine:aut vagitano q̄ infantiū vagitib⁹ presidet.aut cunine q̄ cunas eoꝝ amministrat. Quō aūt possunt vno loco libri huius cōmemorari oia noia deoꝝ aut dearū q̄ illi grādib⁹ voluminib⁹ vix cōprehēdere potuerūt singulis reb⁹ ꝓpria dispartientes officia numinū.nec agroꝝ numina vni alicui deo cōmittēda arbitrati sunt sed rura dee rusine. Juga mōtiū iugatino. collib⁹ deā collatinā.vallib⁹ vallonā pfecerūt.nec saltē potuerūt vnā segetiā talē inuenire cui semel segetes cōmēdarēt sed sata frumēta quādiu sub terra essent:ppositā voluerūt habere deā seiā. Cū vo iā essent sup terrā ⁊ segetē facerēt deā segetā. frumēta vo collectis atqȝ recōditis vt tuto seruarent deā tutelinā ꝓposuerūt cui nō sufficere videret illa segetia quādiu seges ab initijs herbidis vsqȝ ad aristas aridas puruenet.nō tamē satis fuit hoībus deoꝝ multitudinē amātibus vt aīa misera demonioꝝ turbe pstitueret ... vnius dei veri castū dedignata cōplexū. pfecerūt ergo pserpinā frumētis germinantibus. Geniculis nodisqȝ culmoꝝ deū nodotū. Inuolumētis folliculoꝝ deā volutinā. cū folliculi patescūt vt spica exeat deā patelenā. Cū segetes nouis aristis equant q̄ veteres equare dixerūt deū hostilinā. frumētis florētib⁹ deā florā. lactescētib⁹ deū lacturnū. Maturescētib⁹ deā maturā.cū runcant. i. a terra auferunt deam runcinā nec oia cōmemoro q̄ me piget q̄ illos non pudet. Oñ q̄ segetia īperaret īperiū:cui curā gerere simul ⁊ segetib⁹ ⁊ arborib⁹ nō licebat. qñ de armis cu... cogitaret cui ꝓposita partuloeū curas nō permittebat excedere. qñ nodotus ad iuuaret in bello q̄ nec ad folliculū spice sed tantū ad nodū geniculi pertinebat. Unusqsqȝ domui sue ponit ostiariū ⁊ q̄ homo.est oino sufficit. Tres deos isti posuerūt forculū foribus:cardeā cardini:limentinū limini. Ita nō poterat forculus simul ⁊ cardinē limenqȝ seruare.

⸿Adhuc De eodem. C. XVI.

Idem in li.vi. Liberū a liberamēto appellatū volerūt qui mares in coeūdo ꝑ eius beneficiū emissis seminibus liberentur. hoc idem in feminis agere liberā quā ⁊ Uenerē putant. Quā ⁊ ipsam perhibeant semina emittere. ⁊ ob hoc libero eandē virilē corporis partē in tēplo poni.femineā libere. Ad hec addunt mulieres attributas libero ⁊ vinū propter libidinē concitandā. Mulieri fete post partū tres deos custodes cōmemorat adhiberi. Ne Siluanus deus per noctē ingrediat ⁊ vexet eorumqȝ custodū signū candorum causa tres homines nocte circuire limina domus. ⁊ primo limen securi ferire postea pilo tertio deuerrere scopis. vt his datis culture signis. deus siluanus prohibeat intrare. Qm̄ neqȝ arbores ceduntur ac putant sine ferro neqȝ far cōficit sine pilo neqȝ fruges coaceruant sine scopis ab his ... tres nūcupatos deos. Intercidonā a securis intercisione.pilumnū a pilo:deuertā a scopis. quib⁹ diis custodibus cōtra vim dei siluani feta cōseruaret. Ita cōtra nocentis sevitiam ... bona ... tanqȝ ... a diuersis vtilitatibus: a ... i cultū ... ꝑ ... siluestri signis culture tanqȝ deus repugnarēt ... incōcessū deoꝝ ista ... dedecere ... sūt numina fatidica vtibus magis deridenda q̄ ludibria theatroꝝ. Cū mas ⁊ femina coniungunt adhibet deus iugatin⁹. sit hoc ferēdū.sed domū est ducēda q̄ nubit.adhibet ⁊ deus domiducus:vt in domo sit.adhibet deus domitius vt maneat cū viro addit dea manturna. Quid vltra q̄rit:parcaf humane verecūdie:pagat ⁊ cetera concupiscētia carnis ⁊ sāguinis ꝓcurato secreto pudoris. Quid implet cubiculū turba numinū:qū ⁊ paranymphi inde discedūt: ⁊ ad hoc implet nō vt eoꝝ presentia cogitata maioꝝ sit cura pudicitie sed vt femine sexu infirme nouitate pauide illis cooperantib⁹ sine villa difficultate virginitas auferat. Et certe si adest ⁊ virginēsis dea. vt virgini zona soluatur. Si adest deus subigus. vt viro subigatur.sed adest dea prema vt subacta ne se cōmoueat cōprimat. Dea pertunda quid ibi facit erubescat:eat foras:agat aliquid ⁊ maritus.

⸿De Maioꝝ numinū officijs. C. XVII.

Augustinus vbi.s.li.iiij.li. Obmissa igitur turba minutoꝝ deoꝝ vel aliquātulū intermissa officiū maioꝝ deoꝝ debem⁹ inquirere quo roma tā magna facta est vt tādiu tot gētib⁹ imperaret. Nimirū ergo Jouis hoc opus ē. Ipm̄ enī deoꝝ oiuȝ dearūqȝ regē esse volūt.hoc eius indicat sceptrū. hoc in alto colle capitoliū. De isto deo q̄uis a poeta dictū puenētissime pdicāt Jouis oia plena. Cur illi etiā vroꝛ iuno adiūgit q̄ dicat soroꝛ ⁊ cōiux. Quia iouē inquiunt in ethere accipim⁹ in aere iunonē ⁊ hec duo elemēta cōiūcta sunt alterū superius:alterū inferi⁹. Nō est ergo ille de quo dictū ē Jouis oia plena.si aliquā partē implet ⁊ iuno. An vterqȝ vtrūqȝ iplet: ⁊ ambo isti cōiuges: ⁊ in duob⁹ istis ⁊ singulis sūt sunt. Cur ergo ether datur ioui:aer iunoni.postremo ipsi duo satis essent. Quid est q̄ mare neptuno tribuit terra plutoni. ⁊ ne ipse quoqȝ sine coniugib⁹ remanerent addit neptuno salatia plutoni pserpina. Quēadmodū fariant fabule:nec inueniūt. Si eni hec ita ē sentētia poti⁹ elemēta mūdi esse nō q̄tuor eoꝝ veteres pderent. vt singula deoꝝ cōiugia diuiderentur singulis elemētis. Maioꝝ autē plurimi q̄ cū deos singulos singulis reb⁹ ⁊ pene singul' motib⁹ attribuerēt vocauerūt deam agenoriā: q̄ ad agēdū excitaret deam stimulā: q̄ ad agēdū vltra modū stimularet. deam murceam:que preter modū nō moueret: ⁊ faceret hominē(vt ait Pomponi⁹)murcidū.i.nimis desidiosum ⁊ inactuosum. Deam strenuā q̄ faceret strenuū. His oib⁹ dijs ⁊ deab⁹ publica sacra facere susceperunt.

⸿De Omnia potius vni ioui viderentur esse attribuenda. C. XVIII.

Taqȝ nō sit iuppiter corpoꝛis huius mundi animus:q̄ vniuersā istā molē ex q̄tuor vel vt eis placet trib⁹ elemētis ꝯstructā atqȝ cōpactā implet ⁊ mouet modo inde suas partes sorori ⁊ frib⁹ cedat.nō sit ether vt aerē iunonē subterfusam desup amplectat nō totū sit cū aere sit ipse celū.terrā vo tanqȝ cōiugē eandēqȝ matrē q̄ in diuinis turpe nō est fecūdis imbrib⁹ ⁊ seminib⁹ faciat. Nō autē necesse sit necesse ꝑ cūcta discurrere deus vn⁹:de quo multi a poeta nobilissimo dictū putat. deū naqȝ ire ꝑ oēs terras:tractusqȝ maris:celūqȝ pfundū. Ipse in ethere sit iuppiter. ipse in aere sit iuno. ipse in mari neptun⁹ in iferiorib⁹ etiā maris ipse salatia.in terra pluto. in terra inferiore pserpina. in focis domesticis vesta. in fabroꝝ fornace vulcanus.in syderib⁹ sol ⁊ luna ⁊ stelle.in diuinātib⁹ apollo.in merce mercuri⁹.in iano initiator.in termino terminus.saturn⁹ in tpe.mars ⁊ bellona in bellis. liber in vineis.ceres in frumētis:diana in siluis:minerua in ingenijs. ipse sit postremo etiā in illa turba q̄si plebeioꝝ deoꝝ.ipse presit nomine liberi viroꝝ seminib⁹: ⁊ noīe libere feminarū:ipse sit dispater vel diespiter q̄ partū pducat ad diē.ipsa dea mena.qui pfecerūt mēstruis feminarū.ipse lucina:q̄ a parturiētib⁹ inuocet.ipse opem ferat nascētib⁹ excipiēs eos sinu: ⁊ vocet opis.ipse in vagitu os aperiat ⁊ vocet deus vagitanus. ipse leuet de terra. ⁊ vocet dea leuana. ipse cunas tueat ⁊ vocet dea cunina. Non sit alius sed in illis deab⁹ q̄ fata nascētib⁹ canūt: ⁊ vocent carmētes.psit fortuitis voceturqȝ fortuna. in diua rumina mammā paruulis immulgeat q̄ rumam dixerunt veteres mammam. in diua potina potionē ministret. in diua educa escam prebeat de pauore infanti pauentia nūcupet. de spe q̄ venit venilia. de voluptate volupia. de actu agenoria. de stimulis quibus ad nimiū actū hō impellit: dea stimula noiet. Strenua dea sit strenuū faciēdo:numera q̄ numerare doceat.camena q̄ canere:ipse sit ⁊ deus ... ⁊ dea ... sententias inspirādo ipse dea iuuēta q̄ post pretextā etc ... iuuenilis etatis exordia. ipse sit fortuna barbata q̄ adultos barbas induat quos honorare voluerūt. vt hoc quale ... tamen ... masculū deum vel a barba barbatum.sicut a nodis nodotum. vt certe no fortunā. sed quia barbas

habet [illegible] nominarēt ipse in iugatino deo cōiuges cōiungat. et cū virgini vxori zona soluit ipse inuocet: et dea virginēsis vocet. ipse sit mutunus vel tutunus q̄ est apud grecos priapus si nō pudet. hec oīa [illegible] que [illegible] nō [illegible]. Nō eni oīa dicēda arbitrat⁹ sum hi oēs [illegible] deoq; sit vn⁹ iuppiter siue sint vt q̄dā volūt oīa ista partes eius siue virtutes eius sicut [illegible] videt q̄b⁹ cū placet mūdi esse animū. Quero q̄d pāterēt si vnū deū colerēt prudēniore cōpēdio. quid enim eius cōtēnerēt cū ipse coleret. Si aūt dicit oēs [illegible] totūq; ipsum Iouē potuisse offendi si partes eius nō etiā sigillatim minutatimq; colerent. stulte dicit. nulla quippe earū pretermitteret: cum ipse vnus qui habet oīa coleretur.

De diis selectis a Uarrone cōmēdatis. C. XIX.

Idem in li. vii. Hos certe deos selectos. Uarro vnius libri cōtextione cōmēdat. Ianū: Iouē: Saturnū: Geniū: Mercuriū: Appollinē: Martem: Uulcanū: Neptunū: Solē: Orcū: Liberū patrē: Tellurē: Cererē: Iunonē: Lunā: Dianā: Mineruā: Uenerē: Uestā. In q̄bus oībus ferme viginti: duodecim mares: octo sunt femine. hec numina vtrū [illegible] maiores in mūdo administratiōes selecta dicūtur. an q̄ populis magis innotuerūt maiorq; est eis cultus exhibitus. Si ppterea q̄ opa maiora ab his administrant in mūdo non eos inuenire debuimus inter illā q̄si plebeiā numinū multitudinē. minutis opusculis deputatā. Nā ipse primū ianus cū puerperium cōcipit. vnde illa cūcta opa exordiū minutatim minutis distributa numinibus: h⁹ aditū aperit recipiēdo semina. Ibi est et Saturnus ppter ipsum semen. Ibi Liber q̄ marē effuso semine liberat. Ibi Libera quā Uenerē volūt. q̄ hoc idē beneficiū cōferat femine. vt ipsa etiā emisso semine liberet. Oēs hi ex illis sunt q̄ selecti appellant. Sed ibi est et dea Mena q̄ mēstruis fluorib⁹ preest. q̄uis Iouis filia tamen ignobilis. Et hanc pudēdā fluorū mēstruorū in libris selectorū deorū ipsi Iunoni idē auctor assignat q̄ in diis selectis etiā regina est. Et hic tanq̄ Iuno Lucina cū eadē mena priuigna sua eidē cruori presidet. Ibi sunt et duo nescio q̄ obscurissimi vitumn⁹ et sentinus. quorū alter vitā. alter sensus puerpio largiunt. et nimirū multo plus pstāt. cū sint ignobilissimi. q̄ illi tot pceres et selecti. Nam pfecto siue vita et sensu [illegible] est illud totū q̄d muliebri vtero gerit. nisi scio q̄d abiectissimū limo ac pulueri cōparādū. Que igit causa tot selectos deos ad hec opa minima cōpulit. vbi a vitūno et sentino quos fama obscura recōdit: i hui⁹ munificētie partit. [illegible] superent.

De falsitate naturalis theologie. C. XX.

Dicit autē idē Uarro de naturali theologia preloquēs deū se arbitrari esse aīam mūdi quem greci vocāt cosmon et hūc ipsū mundū esse deū. sed sicut hoiem sapientē cū sit ex corpore et aīo tn̄ ab aīo dici sapientē. Ita mundū deū dici ab aīo cū sit ex corpore et animo. hoc videt quoquo modo vnū cōfiteri deū. Sed vt plures etiā introducat. adiungit mundū diuidi in duas partes celū et terrā. et celū bifariā in ethera et aera: terrā vo in aquā et humū. E q̄b⁹ summum esse ethera. scdm aera. aquā. infimā terrā. q̄s oēs partes q̄tuor aīarum esse plenas in aere et ethere īmortaliū. in aqua et terra mortalium. a summo autē circuitu celi vsq; ad circulū lune ethereas aīas eē. astra et stellas eos celestes deos nō modo intelligi esse. sed etiā videri. Inter lune vo gyrū et nimborū atq; ventorū cacumina aereas esse aīas. sed eas aīo nō oculis videri et vocari heroas. et lares. et genios. Iouem autē q̄ etiā Iuppiter dicit quē velint intelligi exponāt. Deus est inquiūt habēs potestatē causarū q̄bus aliquid fit in mūdo. sed cur ei preponit Ianus hoc nobis vir ille acutissimus respondeat: quoniā penes ianū inqt sunt pma. penes Iouem sūma. hunc sane deum penes quem sunt oēs cause factarū naturarū: naturaliumq; rerū si Iouē populi appellāt. et tantis contumelijs. tamq; scelestis criminatiōib⁹ colūt deteriore sacrilegio sese obstringūt. q̄ si prorsus nullū putarēt deū. [illegible] Iouis noie nūcupare. dignū turpib⁹ et flagitiosis honorib⁹ supposito vano figmēto. q̄d pon⁹ [illegible] sicut Saturno dicit suppositus lapis quē p filio deuoraret. q̄ istū deū dicere et tonātē et adulterantē: et totū mundū regentē. et per tot stupra diffluentē. et naturarū oīum naturaliūq; rerū causas sūmas habentē et suas causas bonas nō habentē [illegible] Ioui tribuūt. si ianus est mūdus [illegible] partes eius [illegible] finiuit. Si ḡ ianus est mūdus et deus est Ianus. nunq̄d Iouem vt [illegible] Magis [illegible] selectos deos hic est mundus [illegible] dū partes eius [illegible] sicut Iouē partes ei⁹ vt genu [illegible]

magnā: vt solem: et lunā: vel potius apollinē et dianā. Et aliqn̄ vnū deum res plures. aliqn̄ vnā rem dii plures faciūt.

De turpitudine sacrorū libri et cybeles. C. XXI.

Iam vo liberi sacra: quē liquidis seminib⁹ ac p h non solū liquorib⁹ fructuū: quorū quodāmō primatū [illegible] seminib⁹ aīalib⁹ [illegible] prefecerūt: ad q̄ntā turpitudinē puenerūt piget quidē dicere propter sermonis lōgitudinē. sed propter istorū superbā hebetudinē nō piget. Inter cetera q̄ pretermittere q̄n multa sunt cogor. In italie cōpitis q̄dā dicit sacra liberi celebrata cū tāta licētia turpitudinis: vt in eius honorē pudēda virilia colerent. Nō saltē aliqn̄tū verecūdiore secreto: s; in propatulo exultāte nequitia. Nā h turpe membrū p liberi dies festos cū honore magno plostellis impositū: prius rure in cōpitis et vsq; in vrbē postea vectabat. Cui membro inhonesto matrēfamilias honestissimā palam coronā necesse erat imponere. Et actibus [illegible] nō est cōmemoratus nec eius ab isto interpretatio requisita est. In cui⁹ dilectiōis memoriā gallus abscindit. Mer te huic auersatus est Uarro ni nec h dicere voluit. non enī homine doctū mū latuit. Idēq; de mollib⁹ eidē matri magne cōtra oēm virorū mulierumq; verecūdiā consecratis q̄ vsq; in hesternū diē madidis capillis: facie dealbata fluēt. h⁹ membris incessu femineo p plateas vicosq; carthaginis etiā ppliis. vn turpē viuerē [illegible] gebāt nihil Uarro dicē voluit. nec vspiā me legisse cōmemini. defecit interpretatio: erubuit rō: cōticuit oratio. Quid est ergo q̄d dicat caput deorū ianus: caput deorū tellus. nec ibi facit vnū error caput. nec h sanū furor: cur hec frustra referre nitūt ad mūdū. q̄d et si possent: pro deo vero mūdū nemo prius colit. Referūt hec pot⁹ ad homines mortuos: et ad demones pessimos: et nulla q̄stio remanebit.

De impotētia et flagitijs deorū. C. XXII.

Irrisantus ad Darrā. Quō vo prit nobis eē custodes: q̄ nō custodiri fuerunt a canib⁹: nocte a furib⁹ rapiunt. Deus enī nō potest estimari nec credi: nisi q̄ sanctitatē omnēq; supgredit maiestatē. Que ergo bona saturn⁹ [illegible] habuit q̄ [illegible] filios quos [illegible] nascebant occidit: et nō dicā comedit sicut cultores eius scribunt. Que bona in ioue fuisse extimas q̄ quot dies vixit tot inaudita incesta tot homicidia perpetrauit q̄ et castitati vsq; ad mortē inimicus extitit: vt etiā garimedē libidine pollueret: et terrā suis sordib⁹ inquinauit. Augu. in li. cōfes. j. Nōne ego intelligo et tonātē iouē et adulterantē: et vtiq; nō posset hec duo. s; actū est: vt haberet auctoritatē ad imitādū verū adulteriū lenocināte falso tonitru. Fingebat quidē h Homer⁹ hoib⁹ flagitiosis diuina tribuēdo: ne flagitia putarent. et vt quisq̄s ea fecisset nō hoies pditos s; celestes deos videret imitat⁹. Actor. Propē hec et filia merito hmōi falsa numina etiā a cultorib⁹ suis cōtēpta et illusa plerūq; legunt. Nā de dionysio sicilie tyrāno refert valeri⁹ q̄ sacrilegia sua ioco cōdierit. Nam detracto ioui aureo amiculo: et iniecto ei laneo pallio dixit: estate graue esse aureū amictū: hieme frigidū. laneū autē ad vtrūq; tempus aptū. Idem autē coronas et pateras deorū tollens a simulachris: in quibus scriptū erat bona deorū: non tollere ea sed accipere dicebat. stultū esse dicens a quib⁹ bona precamur: ab his porrigentibus nolle sumere.

De administratio totius mundi non diuersis numinib⁹: sed vni vero tribuenda sit. C. XXIIII.

Augusti. de ciui. dei li. vij. Itaq; oīa q̄ ab eis ex istorū deorū theologia velut physicis rōnib⁹ referunt ad mundū: deo potius vero qui fecit mundū: oīs aīe et oīs corporis cōditori tribuant. qui naturis a se creatis: et subsistendi et mouēdi initia finesq; cōstituit. qui rerū causas habet nouit atq; disponit. qui vim seminū cōdidit. qui rationalem animā q̄ dicit anim⁹: quib⁹ voluit viuētib⁹ indidit. Qui sermonis facultatē vsūq; donauit. qui munus futura dicēdi quib⁹ placuit spiritib⁹ impartiuit. Et p quos placet malas valitudines pellit. qui bellorū quoq; ipsorū cū sic emendandū et castigandū est genus humanū exordiis progressib⁹ finibusq; moderat. q̄ mundi huius ignē vehementissimū pro immensa natura temperamento et creauit et regit. q̄ vniuersarū aquarū creator et gubernator est. q̄ solē fecit corporalium clarissimū luminū eiq; vim congruā et motū dedit. q̄ ipsis etiā inferis [illegible] nō [illegible] q̄ semina et alimēta mortaliū siue arida siue liquida: naturis cōpetētib⁹ attribuit [illegible] q̄ terrā fundat atq; fecundat. q̄ fruct⁹ eius aīalib⁹ hominibusq; largit. q̄ causas nō solū principales [illegible] liquetes nouit atq; ordinat. qui lune statuit motū [illegible] qui vias celestes atq; terrestres locorū mutationib⁹ prebet. qui humanis ingeniis q̄ creas

er [illegible] artiū variarū ad adiuuandā vitā naturāq̄ cōcessit q̄ [illegible] conditionē [illegible] ac femine ad [illegible] [illegible] pie instruit. q̄ hoīum oculis quē focis ꝛ luminib⁹ adhiberēt ad facillimos visus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] atq̄ doctissimus Uarro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] deus. [illegible] de⁹ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in nulla parte [illegible] [illegible] nulla parte mutabilis iplēs celū ꝛ terrā. p̄sente potētia nō indigēte natura [illegible] [illegible] oīa q̄ creauit. et etiam ipsa p̄prios exercere ꝛ agere motus sinat.

¶ De Uarris erroribus mundane philosophie que ꝛ theologia dicitur. C. XXIIII.

Isidorus vbi supra. Philosophi greci amatores sapiētie dicunt. Est em̄ philosophus q̄ diuinaꝝ humanarūq̄ rerū sciāꝫ h̄ꝫ. ꝛ omnē bene viuēdi tramitem tenet. Theologi aūt idē sūt. q̄ et phi dicti ꝛ theologi q̄ in scriptis suis de deo dixerūt [illegible] [illegible] cōstat opinio q̄d de⁹ esse [illegible] [illegible]. Quidā em̄ corporeo sensu hunc mundū visibilē et quatuor elemētis deū esse [illegible] vt Diogenes [illegible] spiritualiter intellexerūt mentē eē deū. vt Thales milesius. q̄dā aūrum in oīb⁹ cōmanentē ꝛ lucidū. vt Pythagoras. Quidā deū sine tpe incōmutabilē. vt Plato. Quidā mentē solutā. vt Cicero. Quidā ꝛ spiritū ꝛ mentē. vt Uarro. Inuentū enim solūmodo deū nō et inuenerūt [illegible] [illegible] in cogitationibus suis. dicētes enim se esse sapiētes: stulti facti sunt. Platonici q̄dem deū creatorē ꝛ arbitrū. ꝛ iudicē asserūt epycurei ociosum ꝛ inoperatum. De mūdo autē platonici [illegible] incorporalē. Stoici corporalē. Epicur⁹ athomis. Pythagoras ex numeris. [illegible] [illegible] [illegible] igne. Unde ꝛ Uarro ignē mūdi aīum dicit: pinde q̄ in mūdo ignis oīa gubernet: sicut aīus in nobis. q̄ vanissime q̄ cū est in nobis ipsi sumus: cū exit. emorimur. Ergo ꝛ ignis cū de mundo p̄ fulgura p̄sileit mūdus moreret. [illegible] philoꝝ errores et [illegible] apud ecclesiam induxerūt hereses. Augu. de ci. dei [illegible]. In greca lingua duo philoꝝ genera tradūt. Italici ꝛ Ionici. Italici ergo auctorē habuerūt Pythagorā [illegible] a quo etiā fuit ipm philosophie nomen exortū. Ionici vo generis princeps fuit Thales milesi⁹ q̄ rerū naturā scrutat⁹. In hoc ad [illegible] [illegible] [illegible] numeris [illegible] defect⁹ solis ꝛ lune etiā p̄dicere potuit. aquā tn̄ putauit rerū esse principiuꝫ. ꝛ hinc oīa elemēta ipsumq̄ mundū ꝛ q̄ in eo gignunt existere. nihil aūt huic operi q̄ mūdo [illegible] tam mirabile aspicimus ex diuina mente p̄posuit. huic successit Anaximāder eius auditor. mutauitq̄ de rerū natura opinionē. nō enim ex vna re vt Thales [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] putauit q̄ rerū p̄ncipia singuloꝝ crediderit esse infinita. ꝛ innumerabiles mūdos gignere ꝛ quecūq̄ in eis oriūtur. eosq̄ mundos modo dissolui. modo iterum gigni existimauit. quanta quisq̄ etate sua manere potuit. nec ipse aliquid diuine mēti in his operibus tribuēs. hic [illegible] Anaximenes [illegible] causas infinito aeri dedit ꝛ deos ex ipso aere ortos credidit. Anaxagoras vo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] effectorē diuinū [illegible] sensit. ꝛ dixit ex infinita materia q̄ cōstaret silibus īter se particulis rerū oīum q̄bus suis ꝛ p̄prijs singula fierēt. sed aīo faciente diuino. Dyogenes aūt Anaximenis alter auditor. aerē q̄dē dixit rerū esse materiā de q̄ oīa fierēt. sꝫ eū esse cōpotem diuine rōnis. sine q̄ nihil ex eo fieri posset. Anaxagore successit [illegible] auditor Archelaus etiam ipse de particulis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] putauit cōstare oīa vt inesse etiā mentē diceret q̄ corpora eterna. i. illas particulas cōiungēdo ꝛ [illegible] [illegible] ageret oīa [illegible] discipulus fuit Socrates magister Platonis q̄ primus vniuersā philiaꝫ ad corrigēdos mores cōponēdos q̄ flexisse memorat. cū ante [illegible] oēs magis physice [illegible] naturalib⁹ reb⁹ [illegible] opera maxima impenderint. Hic autē [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habuerunt et q̄dam summū bonū diceret esse voluptatē sicut Aristippus quidā virtutē sicut Antistenes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] opinati sunt.

¶ Quod ex philosophis Plato [illegible] [illegible] accesserunt veritati. C. XXV.

Um studiū sapiētie in actiōe ꝛ contēplatiōe versetur. Unde vna pars eius actiua altera cōtemplatiua dici pōt. q̄ altera ad agēdā vitā [illegible] [illegible] actiua. Cōtēplatiua aūt ad [illegible] [illegible] nature causas [illegible] [illegible] veritatē. Socrates in actiua excelluisse memoratur. Pythagoras vo magis contemplatiue quibus potuit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Plato vtraq̄ iungēdo philosophiā p̄fecisse laudatur quam in tres partes distribuit. vna naturalē que contēplatiua deputata est. aliam moralem que maxime in actione versatur tertiā rationalem qua verū discernitur a falso. Que licet vtrique actioni ꝛ cōtēplatiōi sit necessaria. maxime tn̄ cōtēplatio p̄spectionē sibi vēdicat veritatis. Fortassis aūt q̄ Platonē acutius ꝛ veracius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vnū ad nālē: alterū ad rōnalē: tertiū ad moralē pertinere intelligit. Si em̄ hō ita creatus est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] attingat ad illud q̄ cūcta precellit [illegible] [illegible] [illegible] deū sine quo [illegible] natura subsistit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nobis secura sunt oīa [illegible] [illegible] nobis certa sunt oīa ipse dili[illegible] [illegible] nobis recta sunt oīa. Si ergo Plato dei hui⁹ imitatorē cognitorē amatorē dixit eē sapientē: cui⁹ participatiōe fit beatus: q̄d opus est excutere ceteros. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cedat eis igit̄ nō solū theologia illa fabulosa deoꝝ carminib⁹ oblectās alios [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] demones terrestribus gaudijs deditos [illegible] [illegible] seducētes humanos errores tanq̄ suos diuinos honores habere voluerūt ad spectādos suos crimimū ludos [illegible] suos tanq̄ ad cultū suū [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] delectab. [illegible] ludos de ipsis spectatorib⁹ exhiberēt. [illegible] [illegible] quoq̄ phi q̄ corporalia nature principia corpori dedita mētib⁹ opinati sūt. cedāt his tātis ꝛ tāti dei cognitorib⁹ viris. Quātū em̄ ad illam philosophie partē quā phisicā. i. naturalē nūcupāt: illi id solū cogitare potuerūt: quod cū eis corda eoꝝ obstricta carnis sensibus fabulata sunt.

¶ Qualiter Abraham ꝛ predicti philosophi peruenerit ad cognitionem vnius dei. C. XXVI.

Clemens li. i. Itaq̄ quondā post diluuiū exterris oīb⁹ ex stirp⁹ Abrahā cū arte eēt astrolog⁹: ex rōne ꝛ ordine stellarū potuit cognoscē cōditorē e⁹ cui⁹ p̄uidētia [illegible] cūcta moderari. vñ ꝛ angelus ei p̄ visum apparēs plen⁹ eū de his que sentire cepit docuit. Augu. de ciui. dei [illegible] [illegible] quoq̄ summi phi quos merito fama ꝛ glia ceteri p̄elatos videm⁹ cōsiderauerūt nullū corp⁹ eē deū. [illegible] ideo cuncta corpora trāscenderūt querētes deū ꝛ derūt quicq̄d mutabile est non esse summū deum. ꝛ ideo animā omnesq̄ mutabiles sp̄us transcēderūt querētes summū. deinde viderūt oēm speciem in re quacūq̄ mutabili qua est quicq̄d illud est quoquomō ꝛ qualiscūq̄ natura est nō esse posse nisi ab illo qui vere est quia īmutabilis ē. ac p̄ h̄ siue vniuersi mūdi corp⁹: figuras: q̄litates: ordinatūq̄ motū ꝛ elemēta disposita a celo vsq̄ ad terrā ꝛ q̄cūq̄ corpa in eis [illegible] [illegible] oēm vitā. vel q̄ nutrit ꝛ cōtinet q̄lis est in arborib⁹ vel q̄ ꝛ h̄ hꝫ ꝛ sentit: q̄lis est in pecorib⁹. vel q̄ ꝛ h̄ hꝫ ꝛ intelligit: q̄lis est in hoīb⁹. vel q̄ nutritorio subsidio nō indiget: sed tn̄ cōtinet: sentit: intelligit. q̄lis est in angelis: nisi ab illo esse non posse: qui simpliciter est [illegible] [illegible] aliud est illi eē aliud viuere q̄si posset eē nō viuēs. nec aliud est illi viuere: aliud intelligere: q̄si possit viuere nō intelligens [illegible] aliud est illi intelligere aliud beatū esse q̄si posset intelligē nō beatus. sed quod est illi viuere intelligere beatū esse h̄ est illi esse. Propter hanc incōmutabilitatē ꝛ simplicitatē intellexerūt eū et omnia illa fecisse: ꝛ ipm a nullo fieri potuisse. Cōsiderauerūt em̄ q̄cq̄d [illegible] [illegible] corp⁹ eē vl [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corp⁹ [illegible] corpus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] intelligibilē sp̄ēm sensibus p̄tulerūt. Sensibilia dicim⁹ q̄ visu tactuq̄ corporis sentiri queunt. Intelligibilia q̄ cōspectu mētis intelligi. Nulla est em̄ pulchritudo corporalis [illegible] in statu corporis sicut est figura siue in motu sicut ē in cantilena: de q̄ nō anim⁹ iudicet: q̄d p̄fecto nō posset: nisi melior in illo esset hec sp̄ēs sine tumore molis sine strepitu vocis sine spacio [illegible] [illegible] [illegible]. Sed ibi quoq̄ nisi mutabilis esset nō alius alio meli⁹ de [illegible] sensibili iudicaret: melius ingeniosior [illegible] tardior [illegible] [illegible] q̄ imperitior [illegible] [illegible] [illegible] q̄ minus [illegible] exercitat⁹. ꝛ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quod aūt recipit magis ꝛ mi⁹ sine dubitatione mutabile est. vñ ingeniosi ꝛ [illegible] homines ꝛ docti ꝛ in his exercitati facile collegerūt nō eē in his reb⁹ [illegible] [illegible] [illegible] mutabilis esse [illegible]. Cū igit̄ in eoꝝ cōspectu ꝛ corp⁹ ꝛ anim⁹ magis minusq̄ speciosa eēnt: viderūt eē aliq̄d vbi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rerū p̄ncipiū rectissime crediderūt: q̄d factū nō eēt: ꝛ ex quo cūcta facta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dei manifestauit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Actor. Que aūt phi de deo vera dixerūt [illegible] [illegible].

¶ De Uera theologia: que ꝛ diuina. C. XXVII.

Ugo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est q̄d [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] euidentiā [illegible] philosophia tres continet partes

primam s. logicam que tum e modum ratiocinationis veriqz e fal si formu[illegible] a se assumpsit. Secundam ethicam q modu vivendi rectum e desipiene formam sm virtutu instituta disposuit. Tertiam theoretica q sola veri in omni q est e q no est veritatem exegit. huius theoretice tres sunt partes. Prima mathematica. Secunda phisica. Tertia theologica. In quo contemplatio veritatis quasi quibusdam contemplationu gradibus ad summum conscendit. Mathematica speculatur visibiles rerum invisibiles formas. Phisica scrutatur invisibiles rerum visibilium causas. Sola vero theologia contemplatur invisibiles substantias e eoru invisibiles naturas. Seneca in ii. epistolaru. vi. Que cuncqz videmus aut tangimus plato in illis no numerat q esse pprie putat. fluit enim e in assidua diminutione atqz adiectione sunt. hoc est qd ait eraclitus. In idem flumen bis descendimus e no descendimus. Manet enim idem fluminis nomen aqua transmissa est. Rector. Ex his pot intelligi quod accipiebat plato dei appellari toon id est vel qd est. s. g excellentia. Unde dicit augustinus q illa verba dni ad moysen ego sum q sum plato vehementer tenuit e diligentissime commendavit. Erravit aut valde cum deum posuit in existentium divisione cum aliter dicatur esse creator e aliter creatura. Non enim univoce predicatur ens de deo e de ceteris. Quare deus in totum que sunt divisione poni non potest.

De Materia divine theologie. C. XXVIII.

Richardus in li. exceptionum. i. Theologia ut dictum est tractat de invisibilium essentiis. i. de deo e spiritualibus creaturis: verum invisibilia dei p ea q facta sunt intellecta conspiciuntur. Opus aut duplex est. s. opus conditionis quo factum est ut essent q no erant: e opus restaurationis quo factum est ut meliora essent q perierant. Opus conditionis est creatio mundi cum oibus elementis suis. Opus restaurationis est incarnatio verbi cum oibus sacramentis suis: primu in sex diebus factum est. secundum no nisi sex etatibus perfici pot. Sex tame contra sex sunt: ut cognoscatur idem esse redemptor q creator. Per opus conditionis trina i tria sibi a dei demonstratur. s. sapientia. potentia beni gnitas: potentia creat sapientia gubernat benignitas conservat potentia manifestat creaturarum immensitas: sapientiam decor: bonitate utilitas. Immensitas creaturarum in multitudine e magnitudine: multitudo in similibus: in diversis: in permixtis: magnitudo est in mole e spacio: moles est in massa e pondere: spacium est in longo e lato profundo e alto: decor creaturarum est in situ e motu in specie e qualitate. situs est in compositione e ordine: ordo est in loco e tempore e pprietate. Motus est quadripartitus. s. localis naturalis animalis rationalis. Localis est ante e retro: dextrorsum e sinistrorsum: sursum e deorsum e circum. Naturalis est cum incremento e decremento. Animalis est in sensibus e appetitibus. Rationalis est in factis e consiliis. Species est forma visibilis que oculo discernitur sicut colores e figure corporum. Qualitas est pprietas interior que ceteris sensibus percipitur: ut melos in sono auditu aurium: dulcor in sapore gustu faucium fragrantia i odore olfactu narium: lenitas in corpore tactu manuum. Utilitas creaturarum constat in grato e apto commodo e necessario: gratum est quod placet: aptum qd convenit: commodum quod prodest: necessarium sine quo quid esse non potest. Opus conditionis factum est ut statum homini haberet. Opus restaurationis: ut lapsum erigeret.

De distantia eius a theologia mundana. C. XXIX.

Ugo vbi supra. Itaqz duo simulacra proposita erant homini in quibus invisibilia videre potuisset: unum nature: e alterum gratie: simulacrum nature erat species huius mundi. simulacrum gratie e humanitas verbi: e in utroqz deus monstrabatur sed in utroqz non intelligebatur: quia natura quidem specie sua artificem demonstravit sed contemplantis oculos illuminare non potuit: humanitas aute verbi e medicina fuit ut oculi lumen reciperent: e doctrina pariter ut videntes agnoscerent veritatem. luto fecit e sputo e linivit oculos ceci e lavit e vidit: e deinde videnti e cognoscenti ait. Ego sum e q loquitur tecum ipse est filius dei. patuit ergo illuminavit postea demonstravit. natura enim demonstrare potuit sed illuminare non potuit. Per simulacra igitur nature creator tm significabatur. In simulacro vero gratie deus presens ostendebatur q in his ita operatus est ut intelligeretur esse. In istis vero ut agnosceretur presens esse. hec est distantia theologie huius mundi a divina theologia. Impossibile enim est invisibilia nisi per visibilia demonstrari. Omnis theologia necesse habet visibilibus demonstrationibus uti in invisibilium declaratione sed mundana ut exterius theologia opera conditionis assumpsit e opera huius mundi species creata ut demonstraret: ut ea faceret manifesta: theologia vero divina opera restaurationis elegit sm humanitate ihesu e sacramentorum eius que ab initio sunt. naturalibus quoqz p modulo subiuncta: ut in illis eruditionem conformaret: maior: aut ut extimus declaratio in sacramentis gratie: e carne ubi e mystica operatione. prius ostendit q naturalium rerum specie philosophi: ideo in illa theologia parum evidenti demonstratione veritatem valuit in comprehensibile veritatem sine contagione erroris educere: quam divina noscitur theologia simplici e pura assertione predicare.

De Causa e mo quibus est edita scriptura divina. C. XXX.

Augusti. de ci. dei li. xi. Magnum quidem est e admodum rarum paucisqz concessum universam creaturam corpoream e incorpoream consideratam compertaqz mutabilem intentione mentis excedere atqz ad incommutabilem dei substantiam pervenire: e illic discere ex ipso q cunctam creaturam que no est qd ipse no fecit nisi ipse. Sic enim deus cum hoie non per aliam creaturam loquitur corporalem: non per corporeas imagines sed ipsa veritate si quis sit idoneus ad audiendum mente no corpore. ad illud enim hominis ita loquitur: qd in homine ceteris quibus constat: hoc est melius e quo ipse deus solus est melior. Cum enim homo rectissime intelligatur vel si hoc no potest saltem credatur factus ad imaginem dei profecto ea sui parte ppinquior est sup deo qua superat inferiores suas quas etiam cum pecoribus comunes habet sed qz ipsa mens cui ratio e intelligentia naturaliter inest vitiis quibusdam veteribus e tenebrosis invalida est no solum ad inherendum fruendo verum etiam ad perferendum incommutabile lumen: donec de die in diem renovata atqz sanata fiat tante felicitatis capax. fide erat primum fuerat imbuenda atqz purganda. In qua ut fidentius ambularet ad veritatem: ipsa veritas deus dei filius homine assumpto no deo consumpto eandem constituit atqz fundavit fidem ut ad deum iter esset homini per hominem deum. hic prius per pphetas. deinde per seipsum. postea per apostolos quantum satis esse iudicavit locutus: e scripturam condidit que canonica nominatur eminentissime auctoritatis cui fidem habemus de his rebus quas ignorare non expedit: nec per nosipsos nosse idonei sumus. Sicut enim de visibilibus que non vidimus eis credimus qui viderunt. ita de invisibilibus que animo e mente sentiuntur sed a nostro sensu interiore remota sunt: his nos oportet credere qui hoc in illo lumine incorporeo dispo[illegible] dixerunt: vel manentia contuentur. visibilium omnium maximus mundus est. Invisibilium omnium maximus deus est sed mundum esse conspicimus deum esse credimus. Quod aut deus fecit mundum. nulli potius credimus q ipsi deo: ubi eum audivimus: nusqz interim melius q in scripturis sanctis. ubi dixit ppheta eius. In principio deus creavit celum e terram. Nunquid ibi fuit iste ppheta quando fecit celum e terram. no: sz ibi fuit sapientia dei per quam facta sunt omnia que in animas etiam sanctas se transfert amicos dei e pphetas constituit eisqz opera sua sine strepitu enarrat intus. Loquuntur eis quoqz angeli sancti qui semp vident faciem patris: voluntatemqz eius quibus oportet annunciant. Ex his unus erat ille ppheta qui dixit e scripsit. In principio deus fecit celum e terram qui tam idoneus testis est per quem deo credendum fuit: ut eodem spiritu quo hec sibi revelata cognovit etiam ipsam fidem nostram futuram tanto ante predixerit.

De excellentia divine scripture respectu secularis scie. C. XXXI.

Richardus vbi s. Philosophorum scripture quasi luteus paries dealbatus nitore eloquii foris pollet. Que si qn veritatis partem dicit spec e falsa admiscendo qsi quodam colore suppositio lutum erroris operiunt. econtra divina eloquia aptissime favo comparantur. que e ppter simplicitatem sermonis arida apparent: e intus dulcedine plena sunt. Richardus vbi supra. In hoc aut valde excellit hec est divina scriptura scientia secularium quod in ea non solum voces: sed e res significative sunt. Sicut igitur in eo sensu qui est inter voces e res necessaria est cognitio vocum. sic in eo sensu qui inter res e facta vel facienda mystica versatur necessaria est cognitio rerum. Cognitio vocum in duobus consistit. In pronunciatione ad quam sola pertinet grammatica: e significatione ad quam sola dyalectica: ad pronunciationem e significationem pertinet rethorica. Cognitio rerum circa duo versatur in formam e naturam. Forma est in exteriori dispositione natura in interiori qualitate. Omnis aut dispositio vel in numero est ad quam pertinet arithmetica vel in proportione ad quam musica: vel in situ ad quam geometria vel in motu ad quam astronomia. Ad interiorem vero qualitatem spectat phisica. Omnes igitur artes subserviunt divine sapientie: e inferior scientia recte ordinata ad superiorem conducit. Sub eo igitur sensu qui inter voces e res versatur continetur historia: e ei subserviunt tres scientie. s. grammatica dyalectica rhetorica. Et sub eo sensu q inter res e facta mystica versatur continetur allegoria. Et sub illo q est inter res e facienda mystica continetur tropologia. Et his duabus subserviunt arithmetica musica geometria astronomia e phisica.

De Sacrorum eminētia librorum. C. XXXII.

Augusti. in [illegible] disputatiõe cōtra faustū. Sunt qdā libri q̄ nō p̄ capiēdi auctoritate: sʒ [illegible] mus q̄ [illegible] quoqʒ no bis reuelauit [illegible] necessitate [illegible] iudicādi libertate [illegible] ad questiões [illegible] tractādas atqʒ versandas lin gue ꝛ stili saluberrimus labor: distincta est a posteriorū libris excel lētia canonice auctoritatis veteris testamenti ꝛ noui apostolorū fir mata [illegible] propagationes ecclesiarum tanq̄ in se de quadā sublimiē cōstituta est cui seruiat ois fidelis ꝛ pius intelle ctus [illegible] huius libri veritatē nō tenuit [illegible] aut interpres errauit: aut tu nō intelligis. In opusculis aūt posteriorū [illegible] inuenitur ve ritas [illegible] impar auctoritas [illegible] vel certe rōne vel ex il la canonica auctoritate demonstret: qd ibi disputatū est vel narra tū si qs credere noluerit nō reprehēdit. In ista de canonica eminē tia sacrarū litterarū [illegible] pphēta vel apostolus vel euangeli sta aliqd in litteris suis posuisse ipsa canonis cōfirmatiõe declarat nō [illegible] dubitare [illegible] verū sit [illegible] pagina qua humane im peritie regit infirmitas si [illegible] saluberrima auctoritas: aut cōten ta penitus aboleatur aut interim nata confunditur.

De Numero ꝛ nominib⁹ eorum. C. XXXIII.

Isidorus in [illegible] vetus testamē tū esdra auctore iuxta numerū litte rarū suarū in vigintiduob⁹ libris accipiūt diuidente eos in tres ordines legis. s. pphetarum ꝛ agiographorum. Prim⁹ ordo legis in quinqʒ libris accipitur: quorū primus est bresith qd est ge nesis. scds ellesmoth qd est exodus. tertius vegethra. i. leuiticus: qr tus vagedaber qd est numeri. q̄tus helleaddabarim qd est deutrono miū. Hos libros hebrei thorath [illegible] legē appellāt. Secūdus or do est pphetarum in quo [illegible] Quorum primus Iosue bē nūn q̄ ꝛ latine ihesus naue dicit. Secūdus sopthim: qd est iudicum. Tertius samuel q̄ est regū primus. Quartus malachim q̄ est regum secūdus. Quint⁹ esaias. Sext⁹ hieremias. Septim⁹ ezechiel. Octa uus carista. i. [illegible] pphetarum [illegible] p vno accipiunt. Tertius ordo est agiographorum [illegible] scribētiū in quo sunt nouē libri. Primus iob. Secūdus psalterium [illegible] diuiditur. Tertius est masloth qd est puerbia salomo nis. Quart⁹ coeleth qd est ecclesiastes. Quint⁹ sirasirim. i. cantica canticorum. Sextus daniel. Septim⁹ dabreiamin. i. verba dierum hoc est paralypomenō q̄ ꝛ cronicon. Octauus esdras: q̄ in duos libros di uidit apud grecos ꝛ latinos. Nonus hester: q̄ simul: oēs quinqʒ. viii. ꝛ [illegible] viginti duo sicut superius sunt cōprehensi. Quidā aūt ruth ꝛ cinoth. i. lamentationē hieremie agiographis adiciunt ꝛ viginti quattuor [illegible] testamēti veteris [illegible] Iuxta viginti quattuor seniores q̄ ante cōspectū dn̄i assistūt. Quartus ordo est apud nos veteris testamē[illegible] qui in canone hebraico nō sunt. Quo rū primus sapiētie liber est. Secūdus ecclesiasticus. Tertius thobi as. Quartus iudith. Quintus ꝛ sextus machabeorum. Quos lʒ iudei inter apocrifa [illegible] ecclesia tamen christi inter diuinos libros ꝛ honorat ꝛ predicat. In nouo autem testamento duo sunt ordines. Primus euāgelicus in quo sunt matheus marcus lucas iohānes. Secūdus apostolicus in quo sunt paulus in quattuordecim episto lis. Petrus in duabus. Iohannes in tribus. Iacobus ꝛ iudas in sin gulis: actus apostolorū: ꝛ apoc. iohānis: qui oēs libros ꝛ [illegible] cōclu dit ꝛ ordine. Sūma aūt vtriusqʒ testamēti triphariē distinguit. i. in historia [illegible] dunt. i. qd est a deo: quid ab angelis vel ab hominibus gestū dictū qʒ sit: quid a pphetis pnūciatū de christo ꝛ corpore eius: qd ꝛ dia bolo ꝛ membris eius: quid de veteri ꝛ nouo populo: quid de presen ti seculo: ꝛ futuro regno atqʒ iudicio.

De Auctoribus librorum heptatici ꝛ regū. C. XXXIIII.

Primus itaqʒ moyses diuine historie [illegible] in quin qʒ voluminibus edidit quod pentatheucum [illegible] volumen [illegible] Penta enim grece quinqʒ theucos volumen. Genesis liber dicitur eo q mundi generatio in eo contine tur. Exodus [illegible] repentino ꝛ euāgelice legis prefiguratio: que sic ea habet q̄ priora sūt.

vt tamen noua sint omnia que in eo replicant. Iosue liber ab eo nomen accepit cuius historiam continet [illegible] gna hostiū subuertunt. terra populo diuiditur ꝛ per singulas vr bes [illegible] gna [illegible] fuerunt in israel post moysen ꝛ iosue anteq̄ dauid ꝛ ceteri reges extiterunt [illegible] samuel. Liber samuel eiusdem samuelis natiuitatē ꝛ sacerdotiū ꝛ gesta describit. ideirco ꝛ ab eo nomen accepit: ꝛ q̄uis hic liber saul ꝛ dauid historiā conti neat [illegible] dauid in regem futurū [illegible] Sa muel sequentia vero eius vsqʒ ad calcem scripsit ipse dauid. Mala chim liber [illegible] gesta eorum per ordinē [illegible] latine regum interpretatur. Hunc librum hieronimus primus in vnū volumen coegit: nam antea sparsus erat per [illegible] histo rias. Paralypomenon grece dicitur quod [illegible] vel reli quorum dicere possumus [illegible] vel non plene [illegible] sunt in isto summatim ac [illegible] explicant.

De Libro iob ꝛ psalterio ꝛ operib⁹ salomonis. C. XXXV.

Ibrum iob quidam moysen scripsisse arbitrant: alij vnū ex pphetis. Nōnulli vo eūdē iob post plagā sue passionis scriptorē fuisse existimant vt q̄ certamina spūalis pugne [illegible] ipse narraret [illegible] ctorias expediuit. Principia aūt ꝛ fines libri iob apud hebreos pro saica oratiõe oterta sunt: media aūt ipsi⁹ ab eo loco quo ait. Pere at dies in q̄ nat⁹ sum vsqʒ ad illū locū. Idcirco me reprehēdo: ꝛ ago [illegible] heroico metro discurrūt. Psalmorum liber grece psalteriū hebraice nabla latine organū dicit. vocat⁹ aūt psalmorum liber qr vno ppheta canente ad psalteriū chorus cōsonando responderet. Titu lus autē in psalmis hebraicus ita est [illegible] quod interpre tat volumen [illegible] Auctores aūt psalmorum sunt qui ponunt in titulis moyses. s. ꝛ dauid ꝛ salomon: asaph: ethan: hiditū ꝛ filij cho re: emā israelite: ꝛ reliquorum quos esdras vno volumine cōprehēdit. Oēs aūt psalmi apud hebreos metrico [illegible] carmine esse cōpositi. Nā in more romani flacci: ꝛ greci pyndari: nūc alij iambo currūt nūc elegiaco personāt: nūc saphico nitēt trimetro: vel tetrametro pe de incedētes. Salomon iuxta numerū vocabulorum suorum tria volu mina edidit quorum prim⁹ est masloth quē greci parabolas latini vo p uerbiorum nominant eo q in ipso sub cōparatiua similitudie figuras ver borum ꝛ imagines veritatis ostenderet. Ipsam aūt veritatē ad intelligēdū legentib⁹ reseruauit. Secūdū librū coheleth vocauit qui grece eccle siasten dicit latine concionatorem eo q sermo eius nō specialit ad vnū sic in puerbiis sed ad oēs generaliter dirigat docēs oia que in mū do cernimus caduca esse ꝛ breuia ꝛ ob hoc minime appetēda. Ter tium librū sirasirim pnotauit que in latinam lingua vertit cantica canticorum vbi per epitalamiū carmen coniūctionē christi ꝛ eccle sie mystice canit. Dicitur aūt canticū canticorum eo q omnibus can ticis preferat. que in scripturis sanctis habent. sicut quedam in lege dicunt sancta quibus maiora sunt sancta sanctorum. Dociunt aūt tria librorum carmina hexametris ꝛ penthametris versibus apud suos cō posita perhibent vt iosephus hieronimusqʒ scribunt.

De Libris pphetarum ac ceterorum veteris testamēti. C. XXXVI.

Ysaias euangelista potius q̄ ppheta librū suum edidit. cuius p omnē textū eloquētie pro sa incedit. Canticū vo hexametro ꝛ penthametro versu discurrit. Hieronimus similiter edidit librū suū cū trenis eius quos nos lamēta vocamus eo q in tristioib⁹ funeribusqʒ ad hibeant in quibus quadruplici diuerso modo cōposuit alphabetū. Quorum duo prima quasi saphico metro sunt scripta: qr tres versicu los qui sibi nexi sunt ꝛ ab vna tm̄ littera incipiūt. heroicū comma cō cludit. Tertiū alphabetū trimetro scriptū est: ꝛ a ternis litteris ver sus [illegible] Quartū simile primo ꝛ secūdo habet. Ezechiel ꝛ daniel a viris quibusdā sapientibus scripti esse perhibent. Quorum ezechiel principia ꝛ fines multis habet obscuritatib⁹ inuoluta. Da niel [illegible] Liber duodecim pro phetarum [illegible] ꝛ malachias [illegible] titulo [illegible]

eiusdem esdre neemieque sermones pariter continentur. Hester librum esdras creditur conscripsisse. In quo eadem regina sub figura ecclesie dei populum a seruitute et morte eripuisse scribitur atque interfecto aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittitur. Liber sapientie apud hebreos nusquam est, quem iudei philonis esse affirmant, qui proinde sapientie nominatur, quia in eo christi aduentus, qui est sapientia patris, et passio eius euidenter exprimitur. Librum autem ecclesiastici certissime ihesus filius sirach hierosolimita nepos ihesu sacerdotis magni composuit, cuius meminit et zacharias, qui liber apud latinos propter eloquii similitudinem salomonis titulo prenotatur. Dicitur est autem ecclesiasticus eo quod de totius ecclesie disciplina religiose conuersationis magna cura et ratione sit editus. Hic et apud hebreos reperitur, sed inter apocrifos habetur. Iudith vero et thobias siue machabeorum libri quibus auctoribus scripti sint minime constat: habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

De auctoribus quatuor euangeliorum et apocalipsis. C. XXXVII.

Jeronimus in libro de viris illustribus. Matheus qui et leui ex publicano apostolus primus in iudea propter eos qui ex circumcisione crediderant euangelium christi hebreis litteris verbisque composuit. In quo aduertendum quod vbicunque siue ex persona sua siue ex domini saluatoris veteris scripture testimoniis vtitur, non sequitur septuaginta translatorum auctoritatem, sed hebraicam. E quibus illa duo sunt: Ex egypto vocaui filium meum, et quoniam nazareus vocabitur. Marcus discipulus et interpres petri, iuxta quod petrum referentem audierat, rogatus rome a fratribus breue scripsit euangelium. Quod cum petrus audisset, probauit et ecclesie legendum sua auctoritate edidit. Meminit huius marci et petrus in prima epistola: Salutat inquit vos marcus filius meus. Assumpto itaque euangelio quod ipse confecerat perrexit ad egyptum et primus alexandrie christum annuncians constituit ecclesiam tante doctrine et vite continentia, vt omnes sectatores christi ad exemplum sui cogeret. Lucas medicus antiochensis, vt eius scripta indicant, greci sermonis non ignarus fuit, sectator pauli apostoli et omnis eius peregrinationis comes, scripsit euangelium, de quo idem apostolus: Misimus inquit cum illo fratrem cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Aliud quoque edidit volumen egregium quod titulo apostolicarum actionum prenotatur. Iohannes apostolus nouissimus omnium scripsit euangelium, rogatus ab asie episcopis, aduersus cherinthum aliosque hereticos, et maxime tunc hebionitarum dogma consurgens, qui asserunt christum ante mariam non fuisse. Vnde etiam compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed et aliam causam huius scripture ferunt, quod cum legisset mathei marci et luce volumina, probauerit quidem textum historie et vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tantum anni in quo et passus est post carcerem iohannis historiam texuisse. Pretermisso itaque anno cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam iohannes clauderetur in carcere gesta narrauit. In pathmos quoque insulam relegatus apocalipsim scripsit. Iohannes crisostomus super matheum homelia prima. Queri potest cur quattuor fuerunt euangeliorum scriptores cum vnus sufficeret cuncta memorare. Sufficeret quidam. sed cum quattuor sint qui hoc conscribant nec eisdem temporibus nec iisdem locis, et tamen quasi ex vno ore omnia pronunciant, fit hoc sine dubio veritatis pergrande documentum. Verum econtrario inquis res accidit. In multis enim inter se dissonant. At hoc ipsum est maximum veritatis testimonium. Si enim ex toto vsque ad singula verba concinerent, nemo eos crederet ad decipiendum homines communi consilio congregatos scripsisse.

De Epistolis pauli. C. XXXVIII.

Jeronimus vbi supra. Paulus apostolus qui antea saulus extra numerum xii. apostolorum de tribu beniamin et oppido iudee giscalis fuit, quo a romanis capto cum parentibus suis tharsum cilicie commigrauit, a quibus ob studia legis missus hierosolimam a gamaliele viro doctissimo cuius lucas meminit eruditus est. Cum autem interfuisset neci martyris stephani et acceptis a pontifice templi epistolis ad persequendos eos qui crediderant christo damascum pergeret, reuelatione compulsus ad fidem, quam in actibus apostolorum scribitur, in vas electionis de persecutore translatus est. Cumque primum ad predicationem eius sergius paulus proconsul cipri credidisset, ab eo quia eum christi fidei subiugarat sortitus est nomen, et adiuncto sibi barnaba multis vrbibus peragratis reuersusque hierosolimam a petro iacobo et iohanne gentium apostolus ordinatur. Et post passionem domini vicesimoquinto anno, id est secundo neronis, eo tempore quo festus procurator iudee successit felici, romam vinctus mittitur, et biennium in libera manens custodia aduersus iudeos de aduentu christi quotidie disputauit. Sciendum autem in prima satisfactione necdum neronis imperio roborato nec in tanta erumpente scelera quanta de eo

narrant historie, paulum a nerone dimissum vt euangelium christi in occidentis quoque partibus predicaret, sicut ipse scribit in secunda ad thimotheum eo tempore quo passus est et de vinculis dictat epistolam. In prima mea satisfactione nemo mihi affuit etc. Manifeste leonem propter crudelitatem neronis significans. Et hic ergo quartodecimo neronis anno eodem die quo et petrus rome pro christo capite truncatur. Scripsit autem ix ad vii ecclesias epistolas: ad romanos i, ad corinthios ii, ad galathas i, ad ephesios i, ad philippenses i, ad colocenses i, ad thessalonicenses ii. Preterea ad discipulos suos thimotheo ii, tito i, philemoni i. Epistola autem que fertur ad hebreos non eius creditur propter stili sermonisque dissonantiam, sed vel barnabe vt clemens, vel luce vel certe quia paulus scribebat ad hebreos et propter inuidiam sui apud eos nominis titulum in principio salutationis amputauerat. Scripserat autem vt hebreus hebraice id est suo eloquio disertissime, et que eloquenter scripta fuerant in hebreo eloquentius vertisse dicitur in grecum, et hanc esse causam quia a ceteris pauli epistolis discrepare videatur. Legitur quedam et ad laodicenses, sed ab omnibus explo ditur.

De Septem epistolis canonicis. C. XXXIX.

Jacobus qui appellatur frater domini cognomento iustus, vt nonnulli existimant filius erat fratris ioseph, vt autem mihi videtur marie sororis matris domini, cuius iohannes in libro suo meminit, filius. Post passionem domini statim ab apostolis hierosolimorum episcopus ordinatur. Vnam tantum epistolam scripsit, que de septem catholicis est. Hic de vtero matris sanctus fuit, vinum et siceram non bibit, carnemque nullam comedit, nec attonsus est, nec vnctus vnguento, nec vsus balneo etc. Tradit iosephus tante eum sanctitatis fuisse et celebritatis in populo, vt propter eius necem creditum sit subuersam hierosolimam. Euangelium quoque quod appellatur secundum hebreos et a me nuper in grecum sermonem latinumque translatum est, quo et origenes sepe vtitur, post resurrectionem saluatoris refert. Dominus autem cum dedisset sindonem seruo sacerdotis iuit ad iacobum et apparuit ei. Iurauerat enim iacobus non se comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem domini, donec videret eum resurgentem. Simon petrus filius iohannis prouincie galilee e vico bethsaida, frater andree apostoli, princeps apostolorum, post episcopatum antiochiensis ecclesie et predicationem dispersionis eorum qui de circumcisione crediderant in ponto galatia capadocia asia et bithinia, secundo claudii anno ad expugnandum simonem magum romam pergit, ibique xxv annis cathedram sacerdotalem tenuit vsque ad vltimum annum neronis, id est quartumdecimum. A quo affixus cruci martirio coronatus est, capite ad terram verso et in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum qui sic crucifigeretur vt dominus suus. Scripsit duas epistolas que catholice nominantur. Iohannes apostolus quem ihesus amauit plurimum, filius zebedei et frater iacobi. Scripsit et vnam epistolam cuius exordium est: Quod fuit ab initio etc. Relique autem due iohannis presbiteri asseruntur, cuius et hodie alterum sepulchrum apud ephesum ostenditur, et nonnulli putant duas memorias eiusdem iohannis euangeliste esse. Iudas frater iacobi paruam que de vii catholicis est epistolam reliquit, et quia de libro enoch qui apocrifus est in ea assumit testimonium, a plerisque reiicitur, tamen auctoritatem vetustate iam et vsu meruit et inter sanctas scripturas computatur.

De Reparatione facte bibliothece et translatoribus eiusdem. C. XL.

Ysidorus vbi supra ii et. Bibliotheca a greco nomen accepit eo quod ibi recondantur libri. Nam biblion librorum, theca repositio interpretatur. Bibliotheca veteris testamenti hesdras scriba post incensam legem a chaldeis dum iudei regressi fuissent in hierusalem diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaque legis et prophetarum volumina que fuerant a gentibus corrupta correxit. Ptolomeus cognomento philadelphus omnis litterature sagacissimus cum studio bibliothecarum pisistratum emularetur, non solum gentium scripturas sed etiam diuinas litteras in bibliotheca sua contulit. Nam lxx milia librorum huius temporis alexandrie inuenta sunt. Hic etiam ab eleazaro pontifice petens scripturas veteris testamenti, in grecam vocem ex hebrea lingua per lxx interpretes transferri curauit, que in alexandrina bibliotheca habentur. Siquidem singuli in singulis cellulis separati ita omnia per spiritum sanctum interpretati sunt, vt nihil in alicuius eorum codice inueniretur quod a ceteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt et alii interpretes qui ex hebrea lingua in grecam sacra eloquia transtulerunt, sicut aquila, simachus et theodocion, sicut etiam vulgaris illa interpretatio cuius auctor non apparet, et ob hoc quia sine nomine interpretis est, vulgata nuncupatur. Preterea sextam et septimam editionem origenes miro labore repperit, et cum ceteris editionibus comparauit. Presbiter quoque hieronimus trium

linguarum peritus: ex hebraeo in latinum eloquium easdem scripturas convertit [illegible] transfudit. [illegible] interpretatio merito ceteris anteferi. Nam est et verborum tenacior et perspicuitate sententie clarior atque ut pote a christiano interpretatio verior.

C De Sacre scripture doctorib⁹ et expositorib⁹. C. XLI.

Apud nos quoque [illegible] martir [illegible] cesariensis [illegible] bibliothece studio primus adequare [illegible] bibliotheca sua [illegible] voluminum milia habuit. Hieronimus quoque atque [illegible] ecclesiastice scriptores toto orbe que [illegible] in suo volumine [illegible] compendio derit. [illegible] apud grecos [illegible] scriptura [illegible] latinos [illegible] numero superantur. Denique hieronymus [illegible] ingenio vel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit ut et diebus et noctibus non solum scribere [illegible] sed nec legere quidem occurrat. [illegible] Augustinus ad hieronymum epistola [illegible]. Ego [illegible] solis eis scriptorum qui iam canonici appellantur: didici hunc timorem honoremque referre ut nullum eorum scribendo errasse audeam credere [illegible] si aliquid in eis offendero quod videatur contrarium veritati nihil aliud [illegible] quam vel mendosum esse codicem [illegible] non esse assecutum interpretem quod dictum est: vel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego: ut quantalibet sanctitate quantave doctrina polleant non ideo verum putem quod ipsi ita senserunt sed quia mihi per alios auctores vel canonicas vel probabiles rationes: quod a vero non abhorreat persuadere potuerunt. Idem in epistola ad fortunatum. Neque quorumlibet disputationes quamvis catholicorum et laudatorum hominum velut scripturas canonicas habere debemus ut nobis non liceat salva honorificentia que illis debetur hominibus aliquid in eorum scripturis improbare atque respuere si forte invenerimus quod aliter senserint quam veritas [illegible] adiutorio vel ab aliis intellecta vel a nobis. [illegible] leonis pape fulgentii boetii cassiodori gregorii magni ysidori bede alcuini rabbani strabi lanfranci anshelmi bernardi clarevallensis hugonis et richardi canonicorum sancti victoris.

C De Clemente papa et ignacio et dionysio. C. XLII.

Clemens post petrum et linum et cletum sedit quartus rome episcopus. Anno domini [illegible] scripsit epistolas decretales. Est etiam itinerarium petri in libris [illegible] apocriphum est. [illegible] pontificatum suscepit: sed ideo linus et cletus ante eum scribuntur: quia ab ipso principe apostolorum [illegible] ordinati sunt [illegible] notariis ecclesie qui gesta martyrum perquirerent. Sedit annis .ix. hic pro fide christi iussu traiani subiit exilium. Tandem ligata ad collum anchora in mare [illegible]. Ignatius post petrum et euodium tertius antiochie sedit episcopus scripsit epistolas [illegible] ad bestias [illegible] frumentum christi sum dentibus bestiarum molar ut panis mundus inveniar. Dionysius ariopagita claruit sub imperatore marco antonio [illegible]. Anno ab incarnatione domini [illegible] ariopago [illegible] ad exhortationem pauli [illegible] fidem christi postmodum ab eodem episcopus corinthi [illegible] quosdam [illegible] episcopus [illegible] dionysius [illegible] ecclesiasticis historiis [illegible] Scripsit autem ille prior ad thimotheum coepiscopum suum ephesiorum episcopum de gerarchia [illegible] ecclesiastica [illegible] de mistica theologia [illegible] Epistolas ad diversas personas [illegible] latinum [illegible] tulerunt ludovico imperatori romano. Qui libri parisius in ipso sacri martiris [illegible] Anno domini [illegible].

C De Origene et scriptis eius. C. XLIII.

Adamantius origenes presbiter in alexandria claruit sub imperatore alexandro. Anno domini [illegible] fratribus et matre vidua pauper relinquitur annos natus [illegible] [illegible]

thomos: ac tamen interdum magnus dormitat homerus: atque opere in longo fas est obrepere somnum. Male sensit de dei filio patre de spiritu sancto animarum de celo [illegible] carnis resurrectionem negavit post multa secula [illegible] restitutionem fore asseruit: sed quia multa utilia et preclara scripta reliquit: quedam eorum ecclesia recepit. Nam et papa gelasius in decretis [illegible] opuscula eius [illegible] approbat que beatus hieronymus non repudiat. Ex his ergo ea que subscripta sunt deflorata. apologia pro se [illegible] super genesim homelie [illegible] super exodum homelie [illegible] super leviticum homelie [illegible] super numeri homelie [illegible] super iosue homelie [illegible] super iudicum homelie [illegible] de helcana tractatus [illegible] super principium iob [illegible] super psalmum [illegible] homelie [illegible] super psalmum [illegible] homelie [illegible] super psalmum .xxxviii. homelie .ii. super principium canticorum li. iii. super idem principium homelie [illegible] super ysaiam prophetam homelie [illegible] super hieremiam homelie [illegible] super ezechielem homelie [illegible] super matheum li. [illegible] super lucam homelie [illegible] super principium iohannis tractatus [illegible] super epistolam ad romanos [illegible] de singularitate clericorum [illegible] Planctus ipsius origenis li. i. Scripsit preterea libros periarchon in quibus maxime eius hereses inveniuntur. Sed in commentario eius super matheum cavendum est quod dicit panem illum quem dedit dominus discipulis non fuisse verum corpus eius: exponens illud mystice de pane verbi dei. In commentariis quoque super libros moysi mihi videtur nimis allegoricum sensum sequi et quasi improbare historie veritatem.

C De Cypriano et athanasio et eusebio. C. XLIIII.

Cyprianus carthaginensis episcopus floruit anno domini [illegible] imperante valeriano. Hic primum quidem gloriose rhetoricam docuit. Exinde suadente presbytero cecilio a quo et cognomentum sortitus christianus factus omnem substantiam suam pauperibus erogavit. [illegible] in presbyterum tandem episcopus factus est. Scripsit autem ad donatum de gratia dei librum .i. de lapsis librum unum de aleatoribus librum unum de unitate catholice ecclesie librum unum de oratione dominica librum unum de mortalitate librum unum: de opere et elemosynis librum unum: de bono patientie librum unum: de zelo et livore librum unum: ad demetrianum librum unum: ad fortunatum [illegible] ad quirinum [illegible] de laude martirum [illegible] ad [illegible] librum unum ad [illegible] de sacro calice [illegible] librum unum: de duobus montibus librum unum: de duodecim abusivis seculi librum unum: Epistolas parvas ad diversas personas librum unum: Cumque esset amicus sancti Cornelii qui tunc rome pontificatum tenebat et misisset epistolas sibi invicem pro christo passus est eo die quo rome cornelius: sed non eodem anno. Athanasius alexandrine civitatis episcopus anno domini [illegible] multa arrianorum perpessus insidias sub constantio principe ad constantem galliarum principem fugit: unde cum litteris reversus: et rursus post mortem illius fugatus [illegible] ad iovianum [illegible] ecclesia sub valente moritur. Scripsit autem de trinitate contra hereticos libros octo: de spiritu sancto librum unum: dyalogum contra arrianum libros duos. Exhortatorium ad monachos [illegible] Scripsit pariter hec librum contra valentem et vrsacium [illegible] de virginitate de psalmorum titulis et vitam sancti Antonii monachi et alia multa que numerare longum est. Eusebius [illegible] episcopus [illegible] temporibus constantini imperatoris [illegible] innumerabiles confecit libros. E quibus precipui sunt adversus iudeos et gentes et novacianos et ad galathas libros decem. Et euangeliorum homelie [illegible] sermones eius de pascha. Claruit anno domini [illegible].

C De hilario et didimo et effrem. C. XLV.

Hilarius pictaviensis episcopus anno domini [illegible] factione arrianorum in phrigiam pulsus libros de nostra religione composuit. Ex quibus hic deflorati. libros de trinitate contra arrianos [illegible] super [illegible] tractatus [illegible] de psalmis [illegible] tractatum unum ad apram filiam suam epistolam unam. Scripsit autem et alios psalmorum commentarios: et librum de [illegible] que ad [illegible] [illegible] scripsit: alium adversus valentem et vrsacium et ad prefectum salustium: et librum [illegible] in matheum tractatus [illegible] contra auxentium epistolas quoque ad diversos [illegible] Didimus alexandrinus floruit anno [illegible] a quinto vel quarto etatis sue anno oculorum luminibus orbatus et [illegible] dialecticam quoque et geometriam que maxime visu indiget usque ad perfectum didicit. [illegible] In [illegible] et de dogmatibus et contra arrianos libros duos. In [illegible] In [illegible] ad hieronymum [illegible] scribens sed et

in zachariam rogatu hieronymi libros quinque et commentarios in iob. Quos olim nihil in armario eius usque inveni apud nos quia nec forte de greco in nostram linguam translata sunt sed tantum de spiritusancto li. iii. quos beatus hieronymus transtulit in latinum vixit autem annis. lxxxv.
Efrem edissene ecclesie diaconus multa siro sermone composuit: et ad tantam venit claritudinem ut post lectionem scripturarum publice in ecclesiis quibusdam eius scripta soleant recitari. Scripsit autem de penitentia librum unum: de lucta mundi ... seculi librum unum de compunctione cordis librum unum: de beatitudine anime librum unum: de resurrectione librum unum: de die iudicii librum i. Decessit autem sub valente principe qui imperavit anno domini. ccclxxv.

De Basilio et gregorio nazanzeno. C. XLVI.

Basilius cesaree capadocie episcopus egregius floruit anno domini. ccclxxxvi. gemina philosophia et sanctitate clarus. Scripsitque in examero libros novem: de institutione monachorum li. unum. Exhortatorium ad monachos librum unum. Scripsit et contra Eunomium libros: et de spiritusancto volumen unum: et breves variosque tractatus. Obiit anno domini. ccclxxxvi. Gregorius nazanzenus episcopus vir eloquentissimus floruit anno domini. ccclxxxi. hic cum philosophie studiis adhuc iunior apud athenas floreret vidit per soporem sedentem sibi et legentem duas satis decoras dextra levaque feminas consedisse. Quas ille castitatis instinctu oculo torviore respiciens quenam essent et quid sibi vellent percunctabatur. cum familiarius complectentes aiunt: ne moleste accipias iuvenis: note tibi satis et familiares sumus: altera enim ex nobis sapientia altera castitas dicitur: et misse sumus tecum habitare: quia lucidum satis et mundum in corde tuo habitaculum preparasti. Cum autem a patre episcopo in sacerdotium surrogatus: hoc egre ferens discessit ad tempus. Postmodum vero regressus scripsit apologeticum in libris ii causas discessionis sue vel etiam reditus allegans. Post hec etiam defuncto patre succedit in episcopatum apud nazanzo brevis opidum: et inde constantinopolim ad instituendam vel docendam ecclesiam transire exhortatus est. Ibi igitur episcopus constitutus docuit: ubi vero et hieronymus sanctarum scripturarum studiis ab eodem eruditum se dicit. preter hunc apologet. cum autem inveni sermones eius viii. sex. Scripsit autem preterea de morte fratris cesarii: laudes machabeorum: laudes cipriani: laudes athanasii: laudes maximi philosophi librum hexametro versu virginitatis et nuptiarum contra se disserentium. Contra eunomium libros duos. De spiritusancto librum unum. Contra iulianum imperatorem li. i. obiit autem anno domini. cccxc.

De Ambrosio et scriptis eius. C. XLVII.

Ambrosius mediolanensis episcopus de palatio ad pontificatum raptus doctor eximius claruit anno domini. ccclxxx. hic primus canendi antiphonas primus in ecclesia apud latinos a grecis transtulit apud quos hic ritus iam inoleverat ex instituto ignacii antiocheni episcopi. hymnos etiam composuit que nunquam antea in ecclesiis latinis modulis canebantur. Scripsit autem de paradiso librum unum: de etnica penitentia libros duos: de fuga seculi librum unum: de trinitate ad gratianum libros quinque. De spiritusancto libros tres: de incarnatione christi librum unum: de officiis ministrorum libros tres: de excessu satiri fratris sui libros duos: de consolatione valentiniani librum unum: de eligendo pontifice ad vercellenses librum unum: in hexameron libros sex: de arca noe librum unum: de bono mortis librum unum: de iacob et vita beata libros duos: de sancto ioseph librum unum. De benedictionibus patriarcharum librum unum. De sancto dauid apologiam librum unum: de elemosina et ieiunio librum unum: de sancto thobia librum unum: de sancta virginitate libros iii: de naboth librum unum: super undecim psalmos tractatus xi: super beati immaculati li. super lucam ... super quattuordecim epistolas pauli li. ... de traditione basilice tractatus duos: de obitu theodosii tractatum unum: de simbolo ad neophitos li. unum: de viduis li. unum: de interpellationibus et infirmitate hominis libros iiii. epistolas breves ad diversos. lxxvii. sermones. lxxx. obiit anno domini. cccciiii.

De hieronymo et libris eius. C. XLVIII.

Ieronymus presbyter totius divine scripturarum incumbens contemporaneus fuit sancto ambrosio hic trium linguarum peritus novi testamenti grece fidei reddidit: et veteris iuxta veritatem hebraicam transtulit ... quis doctoribus omnes sedecim prophetas exposuit. Quecunque etiam grecorum doctorum opuscula in linguam nostram transtulit. Scripsit autem et ipse reperitur omnia que ... sunt. Expositiones ... ad damasum papam tractatum unum: de ... tractatum unum. Ex regulis ... contra hereticos tractatum unum: contra pelagianos libros tres: contra iovinianum libros ii. contra helvidium li. unum: contra helvidium de perpetua virginitate sancte marie librum unum. contra vigilantium librum unum. contra origenem de resurrectione carnis librum unum: ad amicum presbyterum de errore origenis librum unum: ad pammachium et occeanum li. unum. contra ruffinum presbyterum aquilegiensem ... Apologeticum ad augustinum ... Exhortatorium ad iulianum ... de penitentia ad rusticum li. unum: de frugi et luxurioso ad papam damasum li. i. de duodecim questionibus ad edibiam li. i. de questionibus simeon ad algasiam. de coniunctione lxx in psalterio ad summam et fretelam li. unum: de homine perfecto li. unum: ad occeanum de hoc quod scriptum est unius uxoris virum li. unum: de historia ioachim et anne librum unum: de viris illustribus li. i. de distantia locorum lib. i. de septem gradibus ecclesie ad damasum papam li. i. de vita clericorum ad nepotianum li. i. Epitaphium nepotiani ad heliodorum episcopum librum unum: de institutione clerici vel monachi ad paulinum li. i. de vita monachi ad rusticum lib. i. de vita clerici ad occeanum li. i. de virginitate servanda ad eustochium li. i. ad demetriadem virginem li. i. ad alechiam de institutione paule filie sue li. i. ad matrem et filiam in gallia commorantes li. i. Obiurgationes susanne virginis consecrate de lapsu suo librum unum. Ad sabinianum diaconum lapsum li. unum. ad agerucham de monogamia lib. i. ad furiam de virginitate servanda lib. unum: ad salvinam de viduitate servanda. et de morte nebridii librum unum. ad paulam consolatorium super dormitione blesille lib. i. Ad pammachium de dormitione paulini li. i. ad occeanum de morte fabeole. epitaphium sancte paule li. i. ad tyrasium consolatorium super dormitione filie sue li. i. ad minerium et alexandrum de resurrectione carnis librum i. Apologeticum ad pammachium li. i. ad eliodorum monachum de contemptu seculi librum i. ad thesifontem lib. i. ad domnionem li. i. de tribus virtutibus tractatum unum: de morte ofie et serapbin et calculo li. i. Expositiones psalmi xliii. ad principiam virginem li. i. de vita vel obitu sancte marcelle ad principiam virginem li. i. Epistolas breves ad diversos. lxx. Sermones x.

De Expositionibus commentariis eiusdem. C. XLIX.

Scripsit etiam in expositionibus divinarum scripturarum: de interpretationibus hebraicorum nominum librum unum: de optimo genere interpretandi ad pammachium li. i. de studio scripturarum ad paulinum librum unum: de questionibus hebraicis in genesi li. i. de tribus questionibus ad damasum papam li. i. de veste sacerdotali ad fabiolam li. i. de xlii mansionibus filiorum israel li. i. de questionibus hebraicis libri regum libros duos de questionibus paralipomenon li. duos. breviarium super psalterium li. i. Commentariorum super ecclesiasten librum unum: super esaiam li. xviii. super hieremiam li. xx. super ezechielem libros xiiii. super danielem li. i. super osee li. iii. super iohel librum i. super amos li. iii. super abdiam li. i. super ionam li. i. super michean li. ii. super naum li. i. super abacuc li. ii. super sophoniam librum i. super aggeum librum unum. super zachariam libros tres. super malachiam li. i. super matheum libros quattuor. super marcum librum unum: super epistolam ad galathas libros iii. super epistolam ad ephesios libros tres: super epistolam ad titum librum unum. super epistolam ad philemonem li. unum. Tandem post xl. annos librus suis confectis ita corpore pre laboribus defecto ut de lecto surgere nequiret nisi appechendo manibus fune qui ad hoc de trabe dependebat. Obiit apud bethleem anno etatis sue lxxxviii. et anno domini. ccccxxi.

De Ruffino et Iohanne crisostomo. C. L.

Ruffinus presbyter aquileie translator librorum origenis contemporaneus fuit sancto hieronymo. Qui etiam ambo orta inter se simultate de questionibus scripturarum libros invectivarum satis quidem luculentos sed nimis mordaci sermone in alterutrum conscripserunt. Scripsit autem ruffinus et apologeticum pro se libellum id est purgans se ab erroribus origenis et plura alia. Iohannes crisostomus constantinopolitanus episcopus fuit et ipse hieronymo contemporaneus: sanctitate quidem et scientia clarus: sed in facundia sua severior et liberior iusto. Scripsit autem de hoc quod nemo leditur nisi a seipso librum unum. de reparatione lapsi librum unum: de compunctione cordis lib. duos. super matheum in modum commentariorum libros duos. super matheum per homelias xc. super Iohannem homelias xxxiii. super epistolam Pauli ad hebreos homelias xxxiiii. de laudibus Pauli homelias vii. Sermones diversos xxx. Hic Eudoxiam uxorem Archadii imperatoris multosque sacerdotes infestos habens episcopatu pulsus et exulatus est sed populo pro eo tumultuante secundo etiam exulatus est sed terremotu regiam urbem graviter concutiente a exulibus revocatus est. Tertio quoque inimicis vigentibus episcopatu abdicatus ... et ... Ibique non multo post moritur anno domini. ccccx. sub papa innocentio primo. Qui etiam ipse et occidentales episcopi pro Iohanne ... a communione orientales suspenderunt. Iram quoque dei pro morte eius nimia grando

nis tempestas constantinopoli incumbens: et mors eudoxie auguste subsecuta intentauit. Postmodum vero corpus Iohannis ab exilio constantinopolim reductum est iussu theodosii imperatoris cum lachrimis orantis ut veniam daret patri suo et illi que cum exulauerat et per hoc finita est dissensio que adhuc erat in ecclesia pro eius damnatione. scilicet anno domini ccccxlii.

De Augustino et libris eius quos edidit antequam esset episcopus. C. LI.

Augustinus episcopus yponensis per montium cacumina quasi aquila volitat acer ingenio suauis eloquio secularis literature peritus in ecclesiasticis laboribus operosus in quotidianis disputationibus clarus in omni sua actione conspectus. in expositione fidei nostre catholicus in questionibus absoluendis acutus in conuincendis hereticis circumspectus et in explanandis scripturis canonicis cautus. sapientie lumen profugiendi propugnaculum veritatis et fidei firmamentum omnes ecclesie doctores tam ingenio quam scientia vincit incomparabiliter flores tam exemplis virtutum quam affluentia doctrinarum. Etenim tanta scripsit ut non solum ab aliquo toto vite sue tempore scribi sine etiam quidem possit vix lectione percurri. Huius enim librorum tractatuum et epistolarum numerus plusquam ad mille. xxx. extenditur ut merito illud ei dictum conueniat. Mentitur qui te totum legisse fatetur. Ante conuersionem quidem suam ad fidem catholicam scripsit ut ipse refert de pulchro et apto libros duos postea vero scripsit adhuc cathecuminus existens sex volumina decem libros continentia videlicet de achademicis libros iii. de beata vita librum i. de ordine ii. soliloquiorum libros ii. de immortalitate anime librum i. de disciplinis liberalibus libros. sed hunc dicit se de armario suo perdidisse. Iam vero tam baptismatis vnda renatus scripsit ante pontificatum xv volumina xxiii libros continentia videlicet de moribus ecclesie et moribus manicheorum libros ii. de quantitate anime li. i. de libero arbitrio li. iii. de genesi contra manicheos li. ii. de musica li. sex. De magistro li. i. de vera religione librum i. de vtilitate credendi li. i. de duabus animabus li. i. acta contra fortunatum manicheum librum i. de fide vel symbolo li. i. de genesi ad literam imperfectum li. i. de sermone domini in monte li. ii. psalmum contra partem donati li. i. contra epistolam donati heretici li. i. contra adimantum manicheum li. i. expositiones epistole ad galathas li. i. expositiones quarundam propositionum ex epistola ad romanos li. i. epistole ad romanos inchoatam expositionem li. i. de questionibus lxxxiii. librum i. de mendacio librum vnum.

De his que post retractationem scripsit. C. LII.

Postquam vero in episcopatum assumptus est scripsit etiam ante retractationem. lxxx. volumina. xcii. libros comprehendentia videlicet ad simplicianum mediolanensem episcopum li. ii. contra epistolam fundamenti manichei li. i. de agone christiano librum i. de doctrina christiana libros quattuor. contra partem donati li. ii. confessionum li. xiii. contra faustum manicheum xxxiii. contra felicem manicheum li. ii. de natura boni contra manicheos li. vnum. contra secundinum manicheum li. i. contra hilarum tribunum librum i. questiones euangeliorum li. duos. annotationes in iob li. i. de cathechizandis rudibus li. i. de trinitate libros xv. de consensu euangelistarum li. iiii. contra epistolam permeniani li. iii. de baptismo contra donatistas li. vii. contra id quod attulit centurius a donatistis li. i. ad inquisitiones ianuarii li. ii. de opere monachorum li. i. de bono coniugali li. i. de sancta virginitate li. i. de genesi ad literam li. xii. contra literas petiliani li. iii. ad cresconium grammaticum partis donati li. iiii. probationes testimoniorum contra donatistas li. i. contra nescio quem donatistam li. i. de monitorio donatistarum de maximianistis li. i. de diuinatione demonum li. i. questiones expositae contra paganos li. i. expositionis epistole iacobi ad. xii. tribus li. i. de peccatorum meritis et remissione et de baptismo paruulorum ad marcellinum li. iii. de vnico baptismo contra petilianum ad constantinum librum vnum. de maximianistis contra donatistas libros duos. de gratia noui testamenti ad honoratum li. i. de spiritu et litera ad marcellinum li. i. de fide et operibus li. i. breuiculum collationis cum donatistis li. iii. post collationem contra donatistas librum vnum. de videndo deo ad paulinam li. i. de natura et gratia contra pelagium li. i. de ciuitate dei li. xxii. ad horosium presbyterum contra priscillianistas librum vnum. ad hieronymum presbyterum de origine anime et de sententia iacobi li. ii. ad emeritum episcopum donatistarum post collectionem li. i. de gestis pelagii li. i. de correptione donatistarum li. i. contra pelagium et celestinum et ceteros lib. ii. gesta cum emerito donatista li. i. contra sermonem arrianorum li. i. de nuptijs et concupiscentia ad valerium libros duos. locutionum li. vii. questionum li. vii. de anima et eius origine li. iiii. ad pollentium de adulterinis coniugijs li. ii. contra aduersarium legis et prophetarum li. ii. contra gaudentium episcopum donatistarum li. ii. contra mendacium li. i. contra duas epistolas pelagianorum li. iiii. contra iulianum hereticum pelagianum li. vi. ad laurentium enchiridion li. i. de cura pro mortuis gerenda ad paulinum li. i. de viii. questionibus dulcicii li. i. ad valentinum et cum eo monachos de gratia et libero arbitrio li. i. ad eosdem de correptione et gratia li. vnum. Hos igitur cum ceteris in duobus libris retractauit quibus retractationum libros suis cum precedentibus adnumerans fuit cum his xciii. volumina comprehensi quos omnes post episcopatum edidit antequam vero episcopatum susciperet ediderat post conuersionem suam li. i. videlicet cathecuminus decem et baptisatus xxiii. Qui si omnes cum ceteris aggregantur fiunt ccxxxii. libri. xciii voluminibus comprehensi. Hos omnes vt dictum est cum quadam iudiciaria seueritate retractauit et quod in eis ipsum offendebat velut censorio stilo denotauit.

De his que post retractationem scripsit. C. LIII.

Postea vero nihilominus cum multa scripsisse constat que preter illa dicta eius opuscula que in retractationum libris inotantur ac recensent plurima quidem et diuersa quidem volumina ab ipso edita etiam apud nos in armarijs ecclesiarum reperiuntur ex quibus sunt super psalterium tractatus. cl. vltra numerum psalmorum. Super euangelium iohannis tractatus sine sermones. cxxiiii. de verbis quoque domini tractatus. lxx. de verbis apostoli tractatus xx. super canonicam primam iohannis homelie x. Extant etiam eiusdem libri de vita christiana li. i. de disciplina christiana libri vnum. De predestinatione diuina li. i. de octo questionibus veteris testamenti libr. i. ad felicianum de trinitate et vnitate. li. i. ad prosperum et hilarium de predestinatione et perseuerantia. li. ii. contra maximinum li. ii. ad quoduultdeum de heresibus li. i. de hostium genera li. i. de pastoribus et ouibus li. i. de resipiscentia carnis aduersus spem orationes viii. De quinque questionibus orosii li. i. de fide ad petrum li. i. de ieiunio sabbati lib. i. de concordia psalterii li. i. de penitentia li. vnum. de bono viduitatis li. i. de continentia li. i. de incarnatione domini li. i. de secundo aduentu domini li. i. ad volusianum de questionibus ab eo missis li. i. de fide ad marcellinum li. i. ad vincentium li. i. ad macedonium li. i. ad dioscorum li. i. ad paulinum li. i. ad probam li. i. ad enodium li. i. ad optatum episcopum li. vnum. ad pascentium comitem arrianum li. i. ad fortunatianum li. vnum. ad paulum et eutropium de perfectione iustitie li. i. expositiones symboli contra iudeos et paganos et hereticos li. i. ad sixtum presbyterum contra pelagianos li. i. de tempore barbarico li. i. Scripsit et alia plura maxime contra sui temporis hereticos videlicet arrianos donatistas pelagianos priscillianistas et manicheos. Preterea libellus de anima et spiritu quidam eidem ascribitur et nunc apud scholasticos propemodum vsu habetur. Anno autem domini ccccxxx. in episcopatu yponensi heraclium sibi fecit substitui. Tandem cum Vuandali inuasam africam deuastarent sub hoc turbine tribulationis migrauit ad dominum xxx. mense obsidionis vrbis sue. Anno domini ccccxl. etatis sue lxxvi. clericatus vel episcopatus xl.

De Paulino et maximo et orosio et prospero. C. LIIII.

Paulinus episcopus nolanus sancto augustino fuit contemporaneus. Unde et sibiinuicem scripserint nonnulla. Hic cum esset inuerabilium predior possessor admirabili exemplo vendens omnia religione expeditus elegit. Et vt narrat gregorius in tertio dyalogorum libro cum cuncta que per episcopum visum habere posset largitus esset captiuis et egenis. semetipsum qui soluis et omnibus suis sibi remanserat pro captiuo filio vidue pauperis in seruitutem barbarorum addixit. Sed diuinitus proditus quis esset. multos captiuorum libertati restituit. Scripsit autem epistolarum multarum librum vnum scripsit etiam antequam esset episcopus vitam sancti ambrosii ad sanctum augustinum. Maximus taurinensis episcopus clarus anno domini ccccxx. vir inter ceteros solus cum augustino et hieronymo. hic in homelijs componendis: et in ecclesia declamandis studuit eleganter. Huius desflorauit homelias. Orosius presbyter et hispanus floruit et ipsis temporibus augustini et hieronymi. Unde et ab augustino missus est ad hieronymum pro discenda questione de origine anime. Scripsit autem de hormesta mundi li. vii. Apologeticum contra heresim pelagianistarum li. i. Prosper episcopus vir religiosus probatur et ipse fuisse contemporaneus augustino. Hunc et ipse post hieronymum chronicam digessit quam paulo post mortem augustini terminauit. Ipse quoque augustinus ad prosperum et hilarium scripsit de predestinatione et perseuerantia sanctorum lib. ii. Scripsit autem prosper de vita contemplatiua lib. iii. de sententiis augustini lib. i. et alia plura.

De Leone papa et gelasio et fulgentio. C. LV.

Leo papa primus sedit anno domini ccccxxxix. hic in homelijs declamandis multa valuit. Quotiens autem rogabatur ab aliquibus vt eis apostolorum vel martyrum reliquias daret. Consueuit ad corpora vel memorias ipsorum quorum reliquie petebantur missas celebrare et tum brandeum et palleum altaris quo sacratum corpus domini inuoluerat petenti dabat et pro reliquiis apostolorum vel martyrum dabat. Unde si ab aliquibus dubitabatur vtrum pro eo perinde ille

los pungēs sanguinē elicuit: et sic pallia sacerdotū in cōsecratiōe mysteriorū christi sanguis sanctorū q̄ pro alio effusus est pro diuinā virtutē in illos pannos intrauit: et ideo merito illos dari pro reliquijs sanctorū in quorū honore cōsecrati sunt. Scripsit aūt epistolas decretales. Sermones ad populum. Unde et dictus est sermologus.

Gelasius primus papatū accepit anno dn̄i. cccclxxx. ... Scripsit quoqz contra nestoriū et eutichen li. ij. contra arriū ... epistolas decretales septē. Fecit etiā hymnos in modū sancti ambrosij et sacramētorū prefationes et multa alia. sedit annis iiij. Fulgētius ruspēsis eps primo de affricane floruit eodē tpe in affrica quo et sanct9 ... in gallia. anno dn̄i. cccclxxxx. sanctitate et scientia stilo facūdia claruit: multaqz ab arrianis pro vera fide perpessus diutino in sardinia exilio maceratus est. Scripsit autē ad eutiū de remissiōe peccatorū li. ij. ... de misterio mediatoris ... de predestinatiōe et q̄busdā alijs questionib9 ... contra ob... fides trasamūdi regis arriani li. iij. de trinitate ... ad galliā de viduitate ... de virginitate et humilitate li. iij. ad eandē de oratiōe et cōpūctiōe li. j. ad eugippū de charitate li. iij. ad theodorū senatorē li. j. ad venātiā de penitētia et spe indulgentie li. j. Scripsit et sermones.

De Boetio et cassiodoro. C. LVI.

Boetius cōsolaris vir clarissimus et oīum liberaliū artiū eruditiōe cōspicuus: quas pene oēs a greco in latinū trāstulit et exposuit. Anno dn̄i ... symmacho patre ... genere ortus rome rēpublicā illustrabat. Tēpore eius exorta est heresis de trinitate: sz ipse cōgregata omni sinodo se subtraxit ne sibi ... facundiā eloquentie cause imponerent agēde. Ob quā causam cū suspectus a christicolis haberet cōposuit cōtra ipsos hereticos de sancta trinitate li. j. Quādo aūt rex gothorū theodoricus romanā rēpublicā armis inuasit. boetius ei plus oībus restitit. Postmodū apud eū accusatus qz solus te laborauit vt senatū et rēpublicā ab eius manib9 eriperet. cū pluribus alijs proscriptus. atqz in exiliū missus papie ... est. In carcere aūt positus quasi de grau... glorie ac rerū mutatiōe dolens. et cōsolationis medicinā tāto dolori nō tā sibi q̄ alijs quereret. librū edidit de cōsolatiōe ph̄ie ostēdens gloriā et dignitatē ceteraqz terrena nō vera bona ... ed nihil esse et ideo nulli appetenda esse nec de eorū amiss. de dolendū vel adeptiōe gaudēdū. Tādē vero longo exilio fatigatus ab ipso theodorico peremptus est anno dn̄i. d. xxi. Cassiodorus senator post monachus. fuit anno dn̄i. d. xxvi. Scripsit aūt de anima li. j. Sup psalteriū tractatus ... Scripsit etiam de orthographia et alia plura.

De Gregorio magno. C. LVII.

Gregorius p̄m9 doctor egregi9 ... senatoris filius rome adoleuit. Qui vi monasteria in sicilia fundauit et septimū rome in domo sua. et pastor vrbano factus monachus sapientia et doctrina et sanctitate claruit. Tandē ad pontificatū electus romane ecclesie presidere cepit anno dn̄i. d. xc. Inter cetera opera pietatis animā traiani quondā imperatoris q̄uis pagani a penis inferni liberari miserando et plorando a deo obtinuit. Inter multa quoqz que ecclesie vtilia fecit et instituit antiphonariū regulariter ... superaddit. Scripsit autē ea que hic subiciunt. De cura pastorali libros duos. De conflictu vitiorū et virtutū li. j. Dyalogorū ad petrū li. iiij. Moralium super iob li. xxxv. Super cantica canticorū ... super principiū ezechielis homel. ... sup euāgelia ... homelias xl. Registru epistolarū eius decretalū ... canonū excerpta ... que dicitur decreta gregorij ... gregorius magnus anno post ... fame romā ... ecclesie ... persona ... sed eos ... capud gregorij tractantis ... mox ... et ... decto ...

De Isidoro et Beda. C. LVIII.

Isidorus episcopus hyspalensis sanctitate et doctrina claruit anno domini dc. xxx. Scripsit aūt de ... Soliloquiorum ... etymologiarum li. xx. de origine officiorū li. ij. ad florentinam sororem suam contra iudeos li. ij. ad orosiū ... allegoriarū in genesi ... in exodo ... in leuitico ... in numeris ... in deuteronomio ... in Josue ... in iudicū ... in libros regū li. ... de corpore et sanguine dn̄i tractatū vnū. et plura alia. Dn̄s Beda venerabilis p̄sbyter et monach9 claruit in anglia. xxx. etatis agēs annū. Anno dn̄i dc. ... tempus vite legendo tractādo exponendo sacrā scripturā ... Scripsit eā q̄ sub ... sup genesim li. ... de tabernaculo ... sup samuelē ... de templo salomōis ... sup esdrā et neemiā ... sup tobiā li. j. super psalmos. sup parabolas salomōis. sup cantica cāticorū libros ... super marcū li. iiij. sup lucā. sup epl̄as canonicas li. vij. sup actus apl̄orū li. j. sup apocalypsim ... questionū ... regū ad nothelmū. li. de locis sanctis librum. j. Scripsit etiā de tpib9 et de luna et multa alia. Obiitqz in anglia anno domini dcc. vicesimo primo.

De Alcuino et gēnadio et Rabbano et strabo. C. LIX.

Alcuinus de britāia ortūdus ... magister karoli regis q̄ primus et regibus francorū imperauit romanis: scientia litterarū clarus in gallia anno dn̄i dcc. xc. ... Scripsit aūt multa inter q̄ ... librū ad eundē regē scripsit de sancta trinitate ... quoqz sententiarū ... sup genesim ... sup epistolam ad hebreos ... sup ecclesiasten ... ad ... de ratione anime ... dyalogum de trinitate ... ad salutatiōe et nomen ... Alcuin9 ... In cōmentarijs quoqz ... Gēnadius eps doctor catholicus ... post alcuinum ordinatus floruit ... ipse librū suū de illustrib9 viris ... ad tpa fulgētij ... Inueni quoqz gēnadij de diffinitionibus ecclesiasticorū dogmatū pulcherrimū et cōpendiosum libellum.

Rabbanus sophista et sui tpis poetarū nulli secundus. Anno domini dccc. xxiij factus est abbas fuldensis. Qui librū de laude crucis figurarū varietate distinctū difficili et mirādo poemate cōpositū ... sergio pape sancto petro offerēdum misit. Anno aūt dn̄i dccc. ... abbate fuldensi moguntie archieps ordinatus est: vbi celebrata synodo iussu ludouici regis multa ecclesie vtilia decreuit. Scripsit ergo de laude crucis libros duos. de institutiōe clericorū li. ... sup genesim libros quattuor. sup exodū li. quattuor. sup numeri librū ... sup regum li. quattuor. sup paralypomenō libros quattuor. super iudith librū ... sup hester ... super librū sapientie libros tres. sup ecclesiasticū libros. x. sup hieremiā librū ... sup librū machabeorū libros tres. sup matheū libros ... sup actus apl̄orū librū j. Scripsit p̄ter hec de natura rerū et plura alia. Obiit aūt anno domini dccc. lvi. Strabus rabbani discipulus ipso rabbano dictante scripsit ... tractatus in exodum librū j. in leuiticum librum vnū. Uidet etiam scripsisse sup genesim vt patet in glosis.

De Lanfranco et anselmo. C. LX.

Lanfrancus anno dn̄i circiter. M. lx. claruit prior beccensis monasterij sub herlu... abbate p̄mo. Qui et postmodū ex abbate cadomensi ... ordinatus est cāturiensis archiepiscopus. Ad hunc misit berengarius turonensis litteras qui asserebat eucharistiam quam in altari sumimus non esse revera corpus et sanguinem christi ... clericus ... suspicio ... fouerent ... berengario dicerent. Igit cum eas a quodam ... clerico romam ... ecclesie pape synodo presidente ... berengarius ... eucharistia ... promulgata est in eū damnationis sententia ... cōmunione ecclesie ... coram oībus fidem suam exposuit ... Deinde contra eundē berengarium ... de corpore et sanguine dn̄i librum ... figuram ... veritate corporis et sanguinis ... doctrina ... monasterio ... et in pastorali successit multaqz ecclesie vtilia ... Postmodū

auta, et priore beccensi in abbatem cadomensem assumptus. Tandem etiam et predicto lanfranco in archiepiscopatu cantuariensi successit. Scripsit autem anselmus [illegible] quod opus [illegible] insipiens [illegible] quodam [illegible] composuit quod ei sibi a quodam amico suo transmissum anselmus considerasset [illegible] ad hoc responsione edidit in libello uno. Scripsit et monologion idest soliloquium de sancta trinitate librum unum. de veritate librum unum. de processione spiritussancti [illegible] de libero arbitrio librum unum. de concordia liberi arbitrii et prescientie divine atque predestinationis necnon et gratie librum unum. de casu diaboli librum unum. de peccato originali librum unum. de incarnatione verbi librum unum. de sacramento altaris librum unum. de azimo librum unum. cur deus homo librum unum. meditationum sive orationum librum unum. de grammatica librum unum. Extat etiam parabolarum sive proverbiorum anselmi librum unum. super cantica canticorum librum unum. de gradibus humilitatis librum unum. Epistolarum quoque eius ad diversas personas librum unum. Suscepit archiepiscopatum anno domini M [illegible] Et licet a rege Guilhelmo et principibus anglie honorifice susceptus fuisset: multas tamen molestias et tribulationes sub eodem rege passus est pro statu ecclesie corrigendo. Nam reges anglie hac iniusta lege diu tenuerunt ut electores ecclesie presules christi per virgam pastoralem ecclesiis investirent.

De Iuone et Bernardo. C. LXI.

Ivo venerabilis memorie predictorum virorum lanfranci et anselmi claruit temporibus. Sub quo in ecclesia beati quintini [illegible] relucere cepit ordo canonicus: primum ab apostolis: postmodum a beato Augustino regulariter institutus. Fuit enim prefatus Ivo illius ecclesie prepositus et postea carnotensis episcopus. Hic de canonum ecclesiasticorum regulis quorum per successiones pontificum tot et tanta in immensum creverant volumina ut vel comparari [illegible] possent propter sumptum vel legi propter fastidium: exquisita diligentia quedam capitula ordinavit et laudabili compendio ad numerum redegit [illegible] Scripsit etiam epistolas. Bernardus iuvenis egregius scientia et moribus et genere clarus cum germanis fratribus et aliis comitibus anno domini M [illegible] habitum religionis induit: et miro religiositatis fervore conversatur. postea claravalle fundata ibidem abbas constituitur. Scripsit autem hec que subiecta sunt de contemptu mundi ad clericos [illegible] meditationum [illegible] de passione et resurrectione domini li. j. de diligendo deo li. j. de gradibus humilitatis et superbie li. j. de gratia et libero arbitrio li. j. de precepto et dispensatione li. j. ad cartusienses fratres [illegible] ad archiepiscopum senonensem [illegible] ad hugonem de sancto victore li. j. ad Innocentium papam contra hereses petri abealardi li. j. super psalmum Qui habitat omelias [illegible] super cantica canticorum omelias. [illegible] super missus est gabriel omelias [illegible] super magnificat tractatum unum. Epistolas [illegible] ad diversos [illegible] Sermones pene innumerabiles. Tandem post claros actus et multa animarum lucra: multa post fundata monasteria et plurima miraculorum signa exhibita beato fine quievit anno domini. M. c. liij.

De Hugone et richardo. C. LXII.

Hugo parisiensis sancti victoris canonicus religione et litterarum scientia clarus et in [illegible] liberalium artium peritia nulli sui temporis secundus fuit: qui inter multa que utiliter scripsit et librum de sacramentis valde necessarium duobus voluminibus comprehensum edidit. Scripsit etiam et alia plurima opuscula [illegible] didascalicon [illegible] super ecclesiasten omelias [illegible] super lamentationes hieremie [illegible] de virtute orandi librum unum. de institutione noviciorum [illegible] de archa noe [illegible] de anima christi [illegible] de perpetua virginitate sancte marie li. j. Expositiones super magnificat li. j. super tota pulchra es li. j. de sacramentis [illegible] super quorundam [illegible] et alia plura opuscula. Supradicto quoque venerabili viro hugoni magister richardus eiusdem ecclesie canonicus [illegible] contemporaneus fertur quorum [illegible] in ipso monasterio prior [illegible] fuisse perhibetur. Hic quoque richardus in libris et tractatibus variis multa [illegible] scripsit [illegible] de sancta trinitate [illegible] de patriarchis [illegible] quoque de [illegible] nabuchodonosor de arbore quoque quam idem nabuchodonosor vidit unum et alium de [illegible] tractatu grande [illegible] illo [illegible] bona [illegible] et alios in expositione sacre scripture [illegible] de virgo [illegible] quo [illegible] eodemque tempore et quidam morales expositiones sacrarum scripturarum.

De Ceteris doctoribus catholicis. C. LXIII.

Preter hos etiam extiterunt in ecclesia plurimi doctores catholici quorum nomina [illegible] licet omnia apud nos habeantur opuscula tamen reperire non potui ex quibus cesarius [illegible] ad monachos eleganti sermone composuit [illegible] hierosolimorum presbyter in leviticum commentarios edidit. Radulphus quoque flaviacensis eundem librum [illegible] exposuit [illegible] Paschasius libros de sacramentis et de spiritusancto et super hieremie lamentationes expositionem confecit. Haymo [illegible] super esaiam et super hieremiam et super epistolas pauli et super apocalipsim commentarios fecit insuper et libros ecclesiasticarum historiarum eusebii abbreviatus in libellum [illegible] christianarum rerum memoria compendiose redegit. Fuerunt et alii multi quorum vocabula et laudes et tempora et opusculorum nomina non solum in ecclesiasticis historiis: verum etiam in libris de illustribus viris hieronimi [illegible] leguntur sed apud nos ipsa eorum scripta sive libri nullatenus reperiuntur [illegible] Papias hierapolitanus episcopus Quadratus apostolorum discipulus Aristides philosophus. Egesippus [illegible] philosophus Theophilus antiochenus Appolinaris hierapolitanus Dionisius corinthiorum episcopus Philippus cretensis. Hireneus lugdunensis. Pantheus stoicus. Clemens alexandrinus Serapion Appolonius [illegible] Tertullianus. Berillus. Hipolitus. Alexander. Capadox. Affricanus [illegible] Theodorus qui et gregorius Cornelius pontifex Dionisius alexandrinus Archelaus. Antonius Basilius [illegible] Titus Damasus Optatus. Cyrillus. [illegible] Diodorus Evagrius Ambrosius alexandrinus Gregorius [illegible] Amphilochius. Sofronius Paulinus Orosius et plures alii quos enumerare longum est. Ex his autem ille quem primo nominavi papias et tertullianus et victorinus et lactantius et alii quidam a rectitudine fidei dicuntur errasse.

De Profunditate divine scripture. C. LXIIII.

Et de sacre scripture actoribus et translatoribus atque doctoribus et expositoribus breviter cosntrinximus nunc ad eius generalem doctrinam transeamus. Et primo quidem qualiter mysteriorum eius profunditas investigari possit deinde vero qualiter docenda vel exponenda sit ex dictis sanctorum patrum colligamus. Augustinus de doctrina christiana [illegible] qui scripturas divinas legunt quedam obscure dicta plerique [illegible] caliginem obducunt. Quod divinitus provisum esse non dubito. ad edomandam labore superbiam: et intellectum a fastidio removendum. cui facile investigata plerumque vilescunt. Idem [illegible] Sapientiam vero dicat homo quanto magis minus in scripturis [illegible] Non dico in eis multum legendis memorieque mandandis sed bene intelligendis et diligenter eorum sensibus indagandis. Sunt enim qui eas legunt et negligunt. legunt ut teneant: negligunt ut intelligant. Quibus longe sine dubio preferendi sunt qui verba earum minus tenent: et cor earum sui cordis oculis vident sed [illegible] qui eas [illegible] et sicut oportet intelligit. Idem in libro confessionum [illegible] Mira profunditas eloquiorum tuorum: quorum ecce ante nos superficies blandiens parvulis: sed horror est intendere [illegible] Gregorius in prologo moralium. Sacri enim tractator eloquii morem fluminis debet imitari. Fluvius quippe dum per alveum fluit. Si valles concavas [illegible] in eas [illegible] impetus divertit [illegible] sufficienter impleverit [illegible] in alveum refundit. Idem Divinus etenim sermo sicut mysteriis prudentes exercet: sic plerumque superficie simplices refovet. habet in publico unde parvulos nutriat: servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius [illegible] planus et altus in quo et agnus ambulet et elephas natet.

Operis preclari Speculi: cuius Speculum doctrinale ab eximio doctore Vincentio [illegible] Beluacensis ecclesie presule [illegible] editum [illegible] Impensis [illegible] Hermanni Liechtenstein Coloniensis [illegible] emendatione [illegible] est Impressum Anno Domini M cccc [illegible] Idibus Ianuarii Venetiis Sedente Divo Alexandro [illegible] Maximo pontifice Regnanteque Maximiliano primo Romanorum rege invictissimo Faustissimoque Semper Augusto.

Summe et individue trinitati. Ihesu christo crucifixo humanitatique [illegible] matri Marie sit laus honor et gloria per infinita secula seculorum. Amen.

Registrum.

A
Speculum
sasqꝫ appetit
Naturalis
inopinabile

B
Cromaticus
Fragra
C. LVI.
Ostra

C
tamē
chises
ad superlatiuū
sunt cōmunia

D
folīmō
qꝫ imperatiuus
Omnia
id de quo

E
habeo vt
Rursus cū
iactatus ꝛ
cta. Cū autē

F
color
De Instrumentis
determinans
nutribilis

G
vbi accedis
rum que
vita diutie
tus cōmuni

H
qui in laboribus
... crebro
...d prudentes
... cadūt.

I
De ebrietate
tor inquit
mus omnibus
Scieta

K
Qui.in li.
mergā ne
pra cap.
Quid enim

L
si non
bores quibus
bit aggestio
tuor digitis

M
qcqd se illi
ca idus
patrem familias
dinonē

N
De interpretatione
getur vbi
possunt:quia
mulgata nō

O
necessitate
dicendum
cat eū ad
3ua actione

P
si forsitan
neatur:ant
scif agitari
contradicat

Q
sed differt
filius magister
Iustinianus
lior nec

R
Vinculo non
lut heretici
seruant
ne.s.de

S
obseruatio
vtinam he
lem pōt
Que persone

T
eos non
ibi occisi
De iuramento
vel etiā

V
ne petat
manifestās
ctionē aut
De turpi

X
si res primū
res calcei
rūqꝫ fundamēta
lecticē

Y
Ut dum
Strupi
tate figit
pars ex me

Z
cause
habitudine
De cautela
moniacum

AA
Succarū
cie def
cū spasmus
De cura

BB
embrionē
constituit
ris euētationū
inectat quoqꝫ

CC
aut propter
caligo
vero fortiores
mors ilico

DD
timor
mitaf.s.
Si vo
ꝛ filia.

EE
De Sincopi
corruptaꝫ
desiderium
crossiatqꝫ

FF
De generatiōe
De Infinito
mentes
planete

GG
cauda
mares
totū sericū
Vermis

HH
conamine
aiis magna
recipiendi
nisi numeris

II
omni qd
substantiā
Liber
genitalia
tunā sed

VINCENTIUS

SPECULUM DOCTRINA